M. de CRUSAFONT i SABATER

HISTÒRIA DE LA MONEDA DE LA CORONA CATALANO-ARAGONESA MEDIEVAL

(EXCEPTE ELS COMTATS CATALANS)
(1067/1162-1516)

SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS NUMISMÀTICS
(INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS)
BARCELONA 2015

M. Crusafont i Sabater

HISTÒRIA DE LA MONEDA DE LA CORONA CATALANO-ARAGONESA MEDIEVAL

(EXCEPTE ELS COMTATS CATALANS)
(1067/1163-1516)

Societat Catalana d'Estudis Numismàtics
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona 2013

HISTÒRIA DE LA MONEDA DE LA CORONA CATALANO-ARAGONESA MEDIEVAL

Col·lecció Història Monetària Catalana. Dirigida per M. de Crusafont

1a. VILLARONGA, L., *Numismàtica antiga de la Península Ibèrica*, 2004

1b. — *Els amonedaments visigots i musulmans* (en preparació)

2. BALAGUER, A. M., *Història de la moneda dels comtats catalans*, 1999

3. CRUSAFONT, M. de, *Història de la moneda de la Corona Catalano-Aragonesa medieval (Excepte els comtats catalans)*, 2015

4. CRUSAFONT, M. de, *La moneda catalana local*, 1990

5. CRUSAFONT, M. de, *Història de la moneda de la Guerra dels Segadors*, 2001

6. — *La moneda de la Corona Catalano-Aragonesa des dels Àustries fins a la fi de de les emissions*

7a. TURRÓ A., *Les emissions oficials de la Guerra Civil (1936-1939). I. Andorra, Illes Balears i Catalunya*, 2007

7b. — *Les emissions oficials de la Guerra Civil (1936-1939). II. València i la Franja*

8. CRUSAFONT, M. de. *Medalles commemoratives dels Països Catalans*, 2006

9. CRUSAFONT, M. de. *Catàleg General de la moneda catalana*, 2009

M. de CRUSAFONT i SABATER

HISTÒRIA DE LA MONEDA DE LA CORONA CATALANO-ARAGONESA MEDIEVAL

(EXCEPTE ELS COMTATS CATALANS)
(1067/1162-1516)

SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS NUMISMÀTICS
(INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS)
BARCELONA 2015

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Crusafont i Sabater, M. de (Miquel), 1942-
Història de la moneda de la Corona Catalano-aragonesa medieval : (excepte els comtats catalans) : (1067/1162-1516). — (Col·lecció Història monetària catalana ; 3)
Referències bibliogràfiques
ISBN 9788499652535
I. Societat Catalana d'Estudis Numismàtics II. Títol III. Col·lecció: Història monetària catalana ; 3
1 Monedes catalanes — Corona Catalanoaragonesa — Història 2. Monedes catalanes — Corona Catalanoaragonesa — Catàlegs 3. Monedes medievals — Corona Catalanoaragonesa — Història 4. Monedes medievals — Corona Catalanoaragonesa — Catàlegs
737.1.033(460.22)(091)"1067/1516"
737.1.033(460.22)(083.82)"1067/1516"

Clau d'abreviatures del text:

Al llarg dels textos inicials i, especialment a les seves notes, hem emprat algunes abreviatures, de les quals donem les claus:

ANE	Asociación Numismática Española (Barcelona)
CFN	Cercle Filatèlic i Numismàtic de Barcelona
GNC	Gabinet Numismàtic de Catalunya (Barcelona)
IEC	Institut d'Estudis Catalan
SCEN	Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC)
SIAEN	Sociedad Ibero-Americana de Estudios Numismáticos (Madrid)

Nota sobre el cognom de l'autor:

La família Crusafont prové del llogarret del mateix nom situat a l'antic Carlat (territori occità que fou domini català des Ramon Berenguer III fins Jaume III de Mallorca), a l'actual departament de l'Aveyron, prop d'Entraigues, on hi ha encara el casal dels antics senyors de Crusafont. Actualment hi ha només dues branques familiars, l'una inicialment a Entraigues i l'altra iniciada a Sabadell per un immigrant del 1838, ambdues sorgides del lloc de Crusafont. Hem reivindicat el "de" que empraven els nostres avantpassats no pas com a signe nobiliari sinó com a indicatiu d'origen.

© Miquel de Crusafont i Sabater
© Societat Catalana d'Estudis Numismàtics,
filial de l'Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: maig 2015

Compost per: Vivó i Garrido. Disseny Gràfic
Imprès a: Gràfiques 92

ISBN: 978-84-9965-253-5
Dipòsit Legal: B 7470-2015

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Al meu fill Isarn

SUMARI

Preàmbul i agraïments 17

Introducció 21

Alguns conceptes fonamentals: 25
Definició i ús de la moneda 25
Moneda-valor i moneda fiduciària. Els diferents tipus del valor monetari 26
Monedes efectives i monedes de compte 26
Paràmetres de fabricació: llei i talla 27
El control de la moneda i els pesals monetaris 29
La relació entre els valors de l'or i la plata 30

Heràldica i terminologia: 31
Heràldica 31
Ordinals dels reis 33
Corona Catalano-Aragonesa 33
La moneda-valor i els termes com ara inflació o devaluació 35
Sèries evolutives de preus i alguns errors comuns 35

Breu bibliografia crítica 39
Criteris 39
Antecedents 40
Obres d'abast general 42
Occitània 47
Catalunya 48
Aragó 50
Mallorca 50
València 51
Múrcia 52
Sicília 52
Sardenya i Còrsega 52
Territoris grecs i Albània 53
Nàpols 54
Navarra 54

Glossari 57
Criteris 59
Fonts documentals i referències dels textos 61
Glossari 61

Temes transversals: 95
El dret de moneda i el fisc 95
La llei i la talla de les monedes i la seva evolució 101
L'origen dels metalls monetaris: or i argent 108
Els volums de les emissions monetàries 111
La seca: privilegis, organització i ubicació 113
Càrrecs de la seca: mestres i gravadors. Tresorers generals 117
Ordinacions sobre la fabricació de la moneda a la seca reial 123
Falsificació: reis, nobles i poble ras 126
Producció, comerç, fisc, cors, especulació 129
La crisi de la moneda menuda catalana: 1400-1612 132
Croat bo, florí dolent? 136
El billó aragonès: un sistema tancat? 139
Circulació monetària 142
Els tallers monetaris 145
Llista dels tallers monetaris catalans medievals 148
Característiques i itinerari essencials del sistema monetari català 151

Història de la moneda: 155
Occitània 157
Dinastia catalana (1162-1412) 161
Alfons I (1162-1196) 161
Pere I (1196-1213) 166
Jaume I (1213-1276) 170
Concessions per batre moneda musulmana (1225-1428) 176
Pere II (1276-1285) 178
Alfons II (1285-1291) 183
Jaume II (1291-1327) 184
Alfons III (1327-1335) 191
Pere III (1336-1387) 192
Joan I (1387-1396) 214
Martí I (1396-1410) 218
Interregne (1410-1412) 223
Branca de Mallorca (1276-1343) 224
Jaume II de Mallorca (1276-1311) 224
Sanç de Mallorca (1311-1324) 227
Jaume III de Mallorca (1324-1343/49) 228
Branca de Sicília (1296-1409) 230
Frederic III de Sicília (1296-1337) 231
Pere II de Sicília (1337-1342) 232
Lluís de Sicília (1342-1355) 232

Frederic IV de Sicília (1355-1377) 233
Maria i els dos reis de nom Martí (1377-1410) 235
Territoris grecs (1311-1380) 236
Ferran de Mallorca, príncep d'Acaia (1315-1316) 237
Gran Companyia Catalana. Ducats d'Atenes i Neopàtria (1311-1380) 237
Dinastia Trastamara i els seus oponents (1412-1516) 238
Ferran I (1412-1416) 238
Alfons IV (1416-1458) 241
Joan II (1425/1458-1479) 254
Carles IV de Navarra, l'anomenta príncep de Viana (1441-1461) 267
Enric de Castella (11 agost 1462 - juny 1463) 268
Pere IV, dit Pere de Portugal (21 gener 1464 - 29 juny 1466) 269
Reiner I, dit Reiner d'Anjou (juny 1466 - octubre 1472) 272
Lluís XI (1463-1467/1473) i Carles VIII (1483-1493) de França (Rosselló) 272
Ferran II (1479-1516) 273
Branca de Nàpols (1458-1501) 288
Ferran I de Nàpols (1458-1494) 288
Alfons II de Nàpols (1494-1495) 294
Ferran II de Nàpols (1495-1496) 295
Frederic de Nàpols (1496-1501) 297

Repertori documental: 299
Criteris del recull documental 301
La llengua emprada als documents 304
Claus bibliogràfiques del repertori documental 306
Clau d'abreviacions dels arxius 313
Repertori: 314
Occitània 314
Alfons I (1162-1196) 315
Pere I (1196-1213) 318
Jaume I (1213-1276) 321
Pere II (1276-1285) 356
Alfons II (1285-1291) 361
Jaume II (1291-1327) 362
Alfons III (1327-1336) 373
Pere III (1336-1387) 377
Joan I (1387-1396) 436
Martí (1396-1410) 449
Interregne (1410-1412) 480
Jaume II de Mallorca (1276-1311) 480
Sanç de Mallorca (1311-1324) 490
Jaume III de Mallorca (1324-1343) 491
Frederic III de Sicília (1296-1337) 495
Lluís de Sicília (1342-1355) 496
Frederic IV de Sicília (1355-1377) 496
Maria de Sicília (1377-1392) 499

Martí el Jove i Maria (1395-1402) 499
Martí el Jove de Sicília (1402-1409) 500
Ferran I (1412-1416) 501
Alfons IV (1416-1458) 506
Joan II (1458-1479) 576
A) Com a rei de Navarra 576
B) Com a rei de la Corona Catalano-Aragonesa 580
Carles de Viana (1441-1461) 631
Enric de Castella (11 agost 1462-juny 1463) 632
Pere IV o de Portugal (21 gener 1464 - 29 juny 1466) 634
Reiner I o d'Anjou (juny 1466 - octubre 1472) 642
Lluís XI de França (1463-1467 / 1473-1483) (Rosselló) 644
Carles VIII de França (1483-1493) (Rosselló) 644
Ferran II (1479-1516) 645
Ferran I de Nàpols (1458-1494) 683
Alfons II de Nàpols (1494-1495) 692
Ferran II de Nàpols (1495-1496) 692
Frederic de Nàpols (1496-1501) 693

Catàleg: 697
Contingut 699
Criteris 699
Referències bibliogràfiques del catàleg 701
Abreviacions 701
Advertiments sobre les talles i els marcs 702
Advertiments sobre les lleis 702

OCCITÀNIA CATALANA (S. XI-XIII) 703
Comtats de Carcassona i Besiers 703
Ramon Berenguer I (1067-1076) 703
Ramon Berenguer II (1076-1082) 703
Ramon Berenguer III (1120-1124) 703
Roger I Trencavell (1130-1150) 704
Ramon Trencavell (1150-1167) 705
Roger II Trencavell (1167-1194) 705
Ramon Roger Trencavell (1194-1209) 706
Vescomtat d'Albi 707
Ramon, tipus immobilitzat dels darrers Trencavell 707
Ramon VII de Tolosa (1222-1249) 707
Senyoria de Rocafull 707
Ramon, senyor no identificat 707
Senyories d'Andusa i Sauva 708
Bernat II d'Andusa i Sauva (1145-1164) 708
Vescomtat de Narbona 708
Ramon I (965-1019) 708
Berenguer (1019-1067) 708

Bernat (1067-c.1069) 709
Pere, bisbe i tutor d'Emeric I (c. 1069-c.1080) 709
Eimeric I (c. 1069-1105) 709
Eimeric II (1105-1134) 710
Ermengarda (1143-1194) 710
Eimeric III (1202-1258) 710
Amalric I (1258-1298) 711
Amalric II (1298-1327) 711
Senyoria de Montpeller 711
Guillems de Montpeller (1052-1204) 711
Baronia de l'Omelladés 711
Ramon Ató de Murviel (1186-1191) 711
Comtat de Rodés 712
Hug II de Tolosa 1008-1054) 712
Ricard I (1112-1132/34) 712
Hug I, Hug II, Hug III, Enric I i primers temps d'Hug IV (1132-1270) 712
Hug IV, darrers temps i potser primers d'Enric II (1271-1282) 712
Enric II (1275-1304) 713
Cecília (1304-1312) 713
Joan I (1312-1373) 713
Bisbat de Lodeva 714
Emissions episcopals no nominatives 714
Vescomtat i bisbat de Gavaldà i Mende 714
Possible emissió vescomtal no nominativa 714
Emissions episcopals no nominatives 714
Comtat de Tolosa 715
Ramon VI (1194-1222) i Ramon VII (1222-1249) 715
Comtat, ciutat i bisbat de Caors 715
Anònimes ciutadanes amb participació episcopal 715
Anònimes ciutadanes 715
Comtat i bisbat del Vivarès 716
Episcopals no nominatives 716
Comtals de Ramon VII de Tolosa o ciutadanes 716
Comtat o senyoria i bisbat d'Usés 716
Episcopals no nominatives, probablement del bisbe Ramon (1208-1212) 716
Vescomtat de Biarn 717
Tipus inmobilitzat des de Centull IV (1058-1088) fins al s. XV 717
Provença Marítima 717
Ramon Berenguer V de Provença (1209-1245) 717
Bisbat d'Arle 718
Episcopals no nominatives (c. 1186-c. 1245) 718
Principat d'Aurenja 718
Bertran (1178-1181) 718
Guillem IV (1181-1218) 719
Comtat de Forcalquer 719
Bertran I de Forcalquer (1129-1150) 719

Guillem II 1150-1209), Alfons II (1209) i Ramon Berenguer V (1209-1245). 719
Comtat d'Avinyó 720
Emissions anònimes, potser del temps del rei Alfons I (1162-1196) 720
Emissions anònimes, prob. de temps del comte Ramon VII de Tolosa (1222-1249) 720
Bisbat de Gap 720
Emissions no nominatives dels bisbes (segona meitat s. XII) 720
Provença Rodaniana 721
Ramon V (1148-1194) i Ramon VI (1194-1222) de Tolosa 721
Ramon VII (1222-1249) 721
Bisbat de Sant Pau dels Tres Castells 721
Emissions episcopals no nominatives 721

CORONA CATALANO-ARAGONESA. DINASTIA CATALANA 723
Alfons I (1162-1196) 723
Pere I (1196-1213) 724
Jaume I (1213-1276) 726
Pere II (1276-1285) 729
Alfons II (1285-1291) 731
Jaume II (1291-1327) 732
Alfons III (1327-1336) 737
Pere III (1336-1387) 738
Joan I (1387-1396) 752
Martí I (1396-1410) 755

BRANCA DE MALLORCA 762
Jaume II de Mallorca (1276-285; 1298-1311) 762
Sanç de Mallorca (1311-1324) 764
Jaume III de Mallorca (1324-1343) 765

BRANCA DE SICÍLIA 767
Frederic III de Sicília (1296-1337) 767
Pere II de Sicília (1337-1342) 770
Lluís I de Sicília (1342-1355) 772
Frederic IV de Sicília (1355-1377) 773
Maria de Sicília (1377-1392) 784
Martí el Jove, Maria i Martí, duc de Montblanc, de Sicília (1392-1395) 786
Martí el Jove i Maria de Sicília (1395-1402) 786
Martí el Jove de Sicília (1402-1409) 787

TERRITORIS GRECS 789
Ferran I infant de Mallorca, príncep d'Acaia (1315-1316) 789
Gran Companyia Catalana. Ducats d'Atenes i Neopàtria (1311-1380) 789

CORONA CATALANO ARAGONESA. DINASTIA TRASTÀMARA 790
Ferran I (1412-1416) 790
Alfons IV (1416-1458) 795

Joan I corregnant a Navarra amb la reina propietària Blanca (1425-1441) 815
Carles de Viana (1441-1461) 816
Joan II, rei de Catalunya i Aragó (1458-1462; 1472-1479) i Navarra (1441-1479) 817
Enric de Castella (1462-1464) 830
Pere IV, dit de Portugal (1464-1466) 831
Reiner I, dit d'Anjou (1466-1472) 833
Lluís XI de França al Rosselló (1463-1467 i 1473-1483) 833
Ferran II (1479-1516) 834

BRANCA DE NÀPOLS 866
Ferran I de Nàpols (1458-1494) 866
Alfons II de Nàpols (1494-1495) 880
Ferran II de Nàpols (1495-1496) 882
Frederic de Nàpols (1496-1501) 884

PREÀMBUL I AGRAÏMENTS

Quan l'any 1982 vaig acabar el meu primer llibre *Numismàtica de la Corona Catalano-Aragonesa Medieval (765-1516)*, vaig veure molt clar que l'obra que realment haguera hagut de fer era aquesta, la que ara presento. Va ésser la principal lliçó que vaig obtenir de la meva recerca i ho tenia tan clar que així ho vaig dir en el meu parlament en ocasió de la seva presentació. Em vaig proposar llavors de fer una segona part amb els sectors modern i contemporani, i tornar altra volta a refer-ho tot sobre les bases documentals que ara hem reunit. En acabar l'acte, Joan Ainaud, llavors president de l'Institut d'Estudis Catalans, em va dir amb humor que tot allò estava molt bé però que deixés alguna cosa per fer als que vinguessin darrere meu! Després d'aquests trenta-tres anys d'estudi i de recerca, m'he vist amb cor de tirar endavant aquell projecte, però també estic en situació de poder tranquil·litzar els que vindran darrere: aquest nou llibre és un pas més, però és enorme la tasca que queda per fer.

Per començar, hi ha un munt de monedes que encara ens són desconegudes; les freqüents descobertes de tots aquests anys ens permeten suposar que, poc a poc, aniran apareixent. Pel que fa a la part documental, el nostre aplec de més de 1.200 notícies i textos es podria fàcilment doblar, convertint en documents complets una gran quantitat de regestos i extractes i fent noves recerques d'arxiu. Pel que fa a la circulació monetària, millorarà espectacularment quan tinguem un nivell de coneixement com el que està construint ara mateix l'amic Melmoux per al Rosselló.[1] Els camps possibles d'anàlisi es poden encara eixamplar sense límits atenent més a fons la història econòmica, lligant encara més les nostres dades amb la història general i treballant en camps organitzatius (llistes de mestres de seca, per exemple), artístics i de context general. D'ara endavant, dubto que hi hagi ningú que es pugui avorrir per manca de feina en la nostra especialitat. Pel que fa a mi, aquesta és, naturalment, la meva obra definitiva sobre la moneda catalana medieval i estic molt content d'haver-la pogut acabar. Si el temps no fos limitat, el meu proper treball sobre les nostres terres medievals ja no seria d'història de la moneda sinó d'història general, incorporant les dades monetàries que gairebé tothom desconeix. Hi ha una història de la Corona Catalano-Aragonesa a fer, global i amb les nostres dades, una mica en la línia del meu llibre sobre Occitània, però, naturalment, més a fons. Espero que algú el faci algun dia.

La recerca és, sovint, una feina solitària, però resulta molt difícil de tirar endavant si hom no troba al seu voltant un context una mica solidari. Per molta tenacitat que hom hi posi, hi ha molts entrebancs a superar i hi ha moments en els quals hom se sent desbordat per la magnitud de la tasca a realitzar. És llavors quan resulta determinant trobar l'ajut dels familiars, amics i col·legues. Com que he tingut la sort de tenir sovint aquest ajut, és ben just que ara hi dediqui unes paraules.

En l'àmbit familiar, he de començar per fer referència a la meva mare Júlia. Amb una generositat sense límits, va dedicar essencialment tota la seva vida a fer possible la tasca de recerca que va dur a terme el meu pare i també la meva. Els seus desitjos i anhels no existien, només els dels altres. Dec al meu pare Miquel haver-me fet descobrir com pot ésser d'estimulant i il·lusionant la vida amb uns quants projectes de recerca al davant. El meu avi Isidre, cívic, republicà, em va ensenyar a ésser un home lliure i a lluitar per les meves conviccions. Els meus fills Roger, Júlia, Isarn i Ermengol, així com les seves companyes Gina i Raquel m'han ajudat sempre en tot el que els ha estat possible i han estat comprensius amb la meva passió per obrir-me camí, malgrat els meus errors o mancances. La Clara i l'Arnau són la màxima il·lusió per a un avi. Finalment, el meu fill Isarn m'ha donat un gran exemple de lluita responsable i d'enteresa.

1). Ens referim a la sèrie "Troballes Monetàries" que publica regularment la revista *La Pallofe* de Perpinyà.

He tingut la sort de tenir bons amics i, també, és clar, uns quants enemics. Els primers t'ajuden, els segons et fan créixer. Vaig fer força amics, com és usual, als espais docents i laborals, però també al barri de la Barceloneta de Vacarisses, on els estius de la infància i la joventut es convertien en un tast del paradís. També vaig tenir excel·lents companys en el món de l'excursionisme i en diferents entitats ciutadanes i catalanes, ben sovint amb una vessant resistent, si no clarament il·legal, en les quals vaig treballar durant aquella inacabable nit del franquisme. I he trobat una munió d'amics en el meu camp de la recerca i de la numismàtica. Amics veritables dels quals vaig rebre les primeres lliçons, que em van fer conèixer la bibliografia essencial i que em van ajudar sempre a obrir-me camí i també a accedir a materials nous, amb una generositat exemplar. Ja sé que és molt perillós fer llistes, ja que un oblit pot doldre molt, però m'hi arriscaré, amb l'avantatge de poder-les alleugerir ara de les mencions de compromís. Són els avantatges d'ésser vell.

Començaré amb les persones amb les quals he pogut establir (ara o anys enrere, alguns ja ens han deixat) col·laboracions en àmbits molt diversos, des de les anàlisis de metall fins al camp polític en temes relatius a la moneda, passant per les comunicacions de notícies o troballes, i arribant a temes editorials. El meu agraïment a Enric Alberich (Barcelona), Lluís Alemany (Mallorca), Pere Ramon Arriols (Tarragona), Llorenç Balsach (Sabadell), Alfred Bellés (Barcelona), Toni Calero (Palma), Francesc Xavier Calicó (Barcelona), Xavier Calicó (Barcelona), Enric Camats (S. Just Desvern), Antoni Carbonell (Sabadell), Guzmán Carles (Madrid), Jordi Carné (Barcelona), Marc Castells (Sabadell), Julio Chico (Madrid), Josep Clara (Girona), Josep Colomé (Barcelona), Josep Deloncle (S. Hipòlit de la Salanca), Antoni Escolà (Barcelona), Josep Escudero (Barcelona), Rafael Gandia (València), Lluís Gasol (Sta. Coloma de Queralt), Jordi Gili (Reus), Miquel Gornés (Alaior), Joan Gutiérrez (Sabadell), Antoni Janot (Anserall), Claudio López Arias (Avilés), Jorge Marín (Madrid), Manuel Martínez (Barcelona), Manuel Merino (Tarragona), Maties Merino (Terrassa), Alfons Mir (Palma), Joan Montañès (S. Joan Despí), Francesc Morera (Sabadell), Josep Mourel (L'Hospitalet de Llobregat), Gaspar Munar (Randa), Lluís Panadès (Barcelona), Martí Paola (Castelló d'Empúries), Carles Páramo (Roses), Manuel Pascual (Barcelona), Xavier París (Tàrrega), Manuel Porta (Sanaüja), Jordi Portabella (Barcelona), Daniel Rey (Barcelona), Marc de Rojas (S. Cugat del Vallès), Manuel Royes (Terrassa), Josep Sánchez (Cerdanyola), Jordi Simó (Bell-lloch d'Urgell), Rafel Subirana (Sabadell), Jesús Vico (Madrid), Lluís Vila-Casas (S. Just Desvern), Joan Vilaret (S. Feliu de Guíxols), Gabriel Villaronga (Barcelona) i Jaume Vivó (Barcelona).

En el camp acadèmic, de les institucions, de l'estudi en general i dels museus, vull agrair l'ajut de Jesús Alturo (Universitat de Barcelona), Pepa Ballada (Gabinet Numismàtic de Catalunya), Ernest Belenguer (Universitat Autònoma de Barcelona), Francesc Cabana (Banca Catalana), Manuel Castellet (Institut d'Estudis Catalans), Miquel Coll i Alentorn (Institut d'Estudis Catalans), Gaspar Feliu (Institut d'Estudis Catalans), Josep Fontana (Universitat Pompeu Fabra), Francesc Fontbona (Institut d'Estudis Catalans), Miquel Gros (Museu Episcopal de Vic), Jocelyne Joussemet (Museu Puig de Perpinyà), Eduard Junyent (Museu Episcopal de Vic), Victor Lafont (Museu Puig de Perpinyà), Jesús Massip (Arxiu de Tortosa), Josep Moran (Institut d'Estudis Catalans), Joaquim Nadal (Universitat de Girona), Antoni Pladevall (Institut d'Estudis Catalans), Cristina Partearroyo (Instituto Valencia de D. Juan de Madrid), Ignasi Puig (Universitat de Barcelona), Manuel Riu (Institut d'Estudis Catalans), Flocel Sabaté (Universitat de Lleida), Josep Maria Sans i Travé (Arxiu Nacional de Catalunya), Eva Serra (Universitat de Barcelona), Jaume Sobrequés (Universitat Autònoma de Barcelona), Imma Socies (Universitat de Barcelona), Miquel Tarradell (Institut d'Estudis Catalans) i Jordi Ventura (Universitat de Barcelona).

Em voldria referir ara al grup d'estudiosos de la numismàtica que hem estat col·laborant amb la Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, alguns d'ells companys de Junta i altres col·legues amb qui hem compartit la passió per la recerca. El meu agraïment pel seu ajut i la seva col·laboració, en lloc primer i destacat, a Leandre Villaronga (Barcelona), i tot seguit a: Rafael Arroyo (València), Anna M. Balaguer (Manresa), Jaume Benages (Tarragona), Artur Bofarull (Sabadell), Rossend Casanova (Barcelona), Francisco Cebreiro (A Coruña), Rafel Comes (Terrassa), Sebastià Datzira (Manresa), Eduard Domingo (Mollerusa), F. Domingo Sellart (Lleida), Almudena Domínguez (Saragossa), Manuel Garcia Garrido (S. Just Desvern), Joan Gelis (Olot), José António Godinho Miranda (Lisboa), Manuel Gozalbes (València), Xavier Jorba (Igualada), J. M. Leyda (Alacant), J. M. Llobet i Portella (Cervera), P. Y. Melmoux (Tesà), Bernat Moll (Maó), Joan Noguera (Calella), Jesús Olano (Barcelona), Jeroni Orell (Palma), Antonio Orol (Madrid), Rafael Petit (València), Salvador Plantalech (Olot), Maria Eugènia Ripoll

(Molins de Rei), Pere Pau Ripollès (València), Javier Salgado (Lisboa), Toni Sendra (València), Emili Trilla (Palma), Jordi Vall-Llosera (Vidreres), Javier Verdejo (Salinas) i Andreu Vidal (Porreres). Em plau singularitzar l'agraïment a Bernat Aguiló (Palma) i a Jaume Boada (Palma), que ens han facilitat una sèrie de documents mallorquins que desconeixia, i també a Xavier Sanahuja (Reus), a qui, en aquesta ocasió, agraeixo especialment d'haver-me cedit una sèrie de dades inèdites sobre l'emissió de florins, que consten en el repertori amb el seu nom i la menció "inèdit" (doc. 733, per exemple), així com a Antoni Merino (Terrassa), que feu una útil revisió dels dos llibres que donen base al catàleg actual. Volem fer constar també que, per un lamentable error de tipus mecànic, manca a la llista dels agraïments del meu *Catàleg General de la Moneda Catalana* (Barcelona 2009) la menció de Jaume Benages, quan justament ell va ser un dels que va fer una tasca més destacada amb la verificació i correcció minuciosa i valuosíssima de la part visigoda. Li reiterem des d'aquí les nostres excuses.

En l'apartat de col·legues en l'àmbit internacional he de destacar especialment Philip Grierson (Anglaterra) i, tot seguit, diferents estudiosos, alguns d'ells també col·laboradors de la SCEN o de l'*Acta Numismàtica*. Són els següents: Michel Amandry (França), Ermanno Arslan (Itàlia), Noël Barrandon (França), Jerôme Bénézet (França), Marc Blackburn (Anglaterra), Marc Bompaire (França), François de Callatay (Bèlgica), Georges Depeyrot (França), Michel Dhénin (França), Françoise Dumas (França), Mario Gomes Marques (Portugal), Hèlène Huvelin (França), Jonathan Jarret (Anglaterra), Jocelyne Joussemet (França), Jacques Labrot (França), Jean Lafaurie (França), Victor Lafont (França), Francisco Magro (Portugal), Rodolfo Martini (Itàlia), Enrico Piras (Itàlia), Elina Screen (Anglaterra), Alan Stahl (Estats Units), Stanislav Suchodolski (Polònia) i Lucía Travaini (Italia). Em cal agrair especialment Achile Giuliani (Itàlia), que em va revisar la bibliografia i em va donar una llista molt copiosa de noves referències i també molts d'aquests textos, tot i que, malauradament, no tota la informació s'ha pogut incorporar, de manera que les manques que hi puguin haver són de la meva exclusiva responsabilitat.

Aquest llibre en concret, i també altres treballs anteriors, deu molt a Teresa Sisó, la mateixa persona que ha tornat a Barcelona la capitalitat peninsular de la numismàtica professional. La seva generosa col·laboració ha fet possible que el treball pogués ésser completat un any abans del que era previst. Es tracta d'una actitud altruista en la línia del que ha significat la prestigiosa Associació Internacional de Numismàtics Professionals (AINP) que Francesc Xavier Calicó va ajudar a crear i que ha estat vital per a l'edició de moltes obres de referència i de les actes dels Congressos Internacionals de Numismàtica.

Hi hauria molt més a dir, però només afegiré que, com sembla obvi, es podrien obtenir resultats òptims amb la col·laboració de tots els sectors que ens movem entorn de la història de la moneda: estudiosos, professionals, arqueòlegs i col·leccionistes. També és obvi, però, que quatre no es poden posar d'acord només que un d'ells s'hi negui. Com que aquestes actituds negatives tenen molt més a veure amb la visceralitat que amb el raonament i la defensa del bé comú, només podem concloure, posant-hi una mica d'humor, que cal desitjar, pel bé del país i del seu patrimoni cultural, que Déu els il·lumini.

INTRODUCCIÓ

La nostra historiografia pateix, en terme generals, una mancança fonamental: l'absència o, si més no, la feblesa de la visió global, d'estat. També la nostra branca numismàtica. Trobarem tota mena de llibres d'història de Catalunya. També trobarem diferents obres que tractin de la història de València o de Mallorca, però jo encara no he vist enlloc una Història dels Catalans en tota la seva dimensió.[2] *La Història dels Països Catalans*, coordinada per A. Balcells, no deixa d'ésser un pas en aquest sentit, però, al nostre parer, clarament insuficient. On és l'anàlisi a fons de l'actuació a Occitània i de tot el que això va representar per a Catalunya?[3] Des que Ramon d'Abadal va dir la solemne *boutade* que els catalans ens havíem equivocat assajant el més que lògic estat pirenaic,[4] ja tothom ha passat de puntetes sobre la qüestió. És evident, però, que Abadal, un historiador molt competent, era també el que en podríem dir un "afrancesat" (i també una mica de l'antic règim, per molt hàbilment que se n'amagués[5]) i va haver de trobar la seva pròpia clau per harmonitzar el seu legítim sentiment admiratiu envers la França culta i pionera en els estudis històrics i la crua realitat de l'inqualificable esclafament de la cultura més avançada d'Europa que els francesos varen protagonitzar amb l'incansable instigació dels papes. La defensa d'Occitània honora els catalans però, en lloc de estar-ne orgullosos com legítimament ens pertany, tothom s'amaga al cau com si fos una vergonya i s'empassa resignadament totes les mentides i tergiversacions que els veritables culpables i els seus defensors van destil·lant amb una constància exemplar.[6] Anant una mica més endavant en el temps: és evident que

2). Certament que SOLDEVILA, Ferran, en la seva *Història de Catalunya* (Alpha, Barcelona, 1963) s'hi va assajar d'acostar, però ja el títol flaqueja, i també manquen estudis de base que en permetin una aproximació més a fons.

3). Cal valorar com es mereix el treball de BENITO, Pere, "L'expansió territorial ultrapirinenca de Barcelona i de la Corona d'Aragó. Guerra, política i diplomàcia (1067-1213)", dins *Tractats i negociacions diplomàtiques de Catalunya i la Corona catalanoaragonesa a l'edat mitjana*, dirigida per FERRER, M. Teresa, i RIU, Manuel (IEC, 2009). Al nostre parer, però, encara es creu massa les versions "oficials". Acabar el 1213 n'és la prova més flagrant, si bé això potser no es pot carregar a la seva responsabilitat. Naturalment, els treballs de VENTURA, Jordi, sobre Alfons I i Pere I són prou clarividents en relació amb altres autors com ara Abadal, però en aquest cas el conformisme s'aplica a l'actuació papal, potser perquè l'autor era un heterodox i anava amb peus de plom en aquest sentit. Si analitzem l'actuació papal més que les seves paraules, les coses adquireixen una total claredat. Vegeu, especialment, VENTURA, Jordi, *Pere el Catòlic i Simó de Montfort* (Selecta, Barcelona, 1996), segona edició

4). ABADAL, Ramon d', "A propos de la 'domination' de la maison comtale de Barcelona sur le Midi français", *Annales du Midi* 76, 1964, p. 315-345.

5). Es fa prou evident en el seu *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya* (Ed 62, Barcelona, 1972), quan es lamenta de l'ascens del poder de la Generalitat enfront del rei i es dedica a hipertrofiar el paper de la noblesa en aquest contrapoder (p. 185, per exemple). Hàbilment qualifica de "romàntics" als que hi troben elements de democràcia, sens tenir en compte que no es tracta certament de la democràcia d'avui, sinó d'un sistema que compartia el poder més que les monarquies absolutes que ja s'anaven perfilant en aquell moment i que, en definitiva, no haver de dependre dels capricis o de les arbitrarietats d'un sobirà amb un poder "dimanant de Deu"; és allò que atorga una dignitat humana als països que varen poder assolir-ho i a les democràcies actuals, tot i els seus defectes. De fet, és aquesta dignitat humana allò que realment reclamaven els romàntics per a les persones i per als pobles. Però aquest rerefons ideològic positiu del romanticisme ha estat avui oblidat i hom identifica la paraula "romanticisme" amb gent de poc seny, que no toca de peus a terra. I aquí rau l'eficàcia, i la mala fe també, naturalment, de la crítica d'Abadal, ja que, en realitat, atacant els pretesos "romàntics" pretén situar-se entre els historiadors moderns quan el que fa és defensar la monarquia absoluta, és a dir, l'antic règim, enfront de la dignitat humana de qualsevol avenç democràtic. I si l'estudi sobre la "*domination*" catalana d'Occitània fou publicada a una revista francesa i li va valer que el fessin membre de l'*Institut de France*, el text sobre Pere el Cerimoniós i la "decadència de Catalunya" anava a engreixar, naturalment en castellà, la grandesa de l'Espanya immortal dins la *Historia de España* de R. Menéndez Pidal.

6). Parlo dels ALVIRA, AURELL, CLARAMUNT, etc. Vegeu el nostre *Història de la moneda de l'Occitània Catalana (s. XI-XIII)*, SCEN (IEC), Barcelona, 2012, especialment la seva introducció històrica.

l'avançada organització política que els normands havien establert a Sicília va influir positivament a Catalunya. Algú em pot dir on s'ha estudiat aquesta qüestió? El fet que els catalans tinguessin grans mestres a Rodes[7] i fins i tot papes, mostra una actuació de gran abast, europea, que té el seu vessant comercial, militar i cultural, però algú em pot mencionar algun llibre català que comenti amb un mínim de detenció aquests fets o, per posar un altre exemple, l'esplet d'intel·lectuals que varen envoltar la cort d'Alfons el Magnànim?

El poble català, el nucli de poder creat entorn del rei i de l'oligarquia comercial catalana, establerta més tard també a Mallorca i a València, tenia visió i sentit d'estat. Es projectà de primer a Occitània i després a la Mediterrània amb objectius i programes perfectament clars. Catalunya, Aragó, Mallorca, Sicília, Sardenya, Nàpols, els territoris grecs. Heus ací l'orquestra. Com sona, però, en el seu conjunt? Inútilment cercareu la resposta. No dic pas que intentar donar-la sigui una cosa fàcil. Cada regne de la Corona tenia els seus programes i fins i tot la seva filosofia. Podien inclús rivalitzar entre ells. Hi hagueren branques paral·leles a Provença, a Mallorca, a Sicília o a Nàpols, que semblen trencar, en algun moment, l'Estat si hom no és atent a la conjunció dels interessos comercials. Hi ha, per tant, un fil conductor d'aquesta història, un fil que no és pas senzill ni lineal com als estats autoritaris, però això li afegeix, justament, molt més mèrit, molta més grandesa. Naturalment que els nostres adversaris tradicionals han fet tot el que els ha estat possible per assajar de dividir, fraccionar i, en definitiva, deslluir i desnaturalitzar l'obra global, però potser el nostre paper hauria d'haver estat una mica més bel·ligerant davant d'aquests atacs que tenen un objectiu perfectament transparent.

També en la nostra especialitat s'ha imposat la visió fraccionada: la moneda de Catalunya de Botet (tot i algunes dades complementàries d'altres països), la de Mallorca de Campaner, la d'Aragó de Pío Beltrán... És que tot això no tenia algun nexe? Ningú no es va preocupar que la política monetària descentralitzada no entrebanqués els negocis? Naturalment que sí, però això no ho podríem saber mai si no ens decidíem per una anàlisi global. Això és el que vàrem assajar de fer, pel que fa a la nostra especialitat, en el nostre primer llibre i el que assajarem de seguir fent en aquest.

Entrant, en concret, en el contingut del treball actual, el primer que hem de dir és que aquest llibre no pretén ésser una obra de debat sinó de síntesi. Els debats els hem assajat de realitzar en els estudis previs o en les monografies que hem publicat abans, com, per exemple, les dedicades als florins o a les emissions occitanes. Això no vol dir que, en dur a terme el treball, no hagin aparegut qüestions pendents d'estudi que ens hagin obligat a entrar més a fons. El que volem indicar és que assajarem d'oferir els resultats finals d'aquests debats, més que no pas de tornar a resumir-ne tot el procés, cosa que hauria exigit una extensió molt més gran. Volíem fer una obra en un sol volum, relativament manejable, i la gran extensió del repertori documental ens han obligat a fer alguns sacrificis en aquest sentit. Això justifica que, en l'apartat que hem titulat "Bibliografia crítica", considerem una sèrie d'articles que, malgrat que els seus resultats finals han estat incorporats en el llibre, segueixin essent útils per veure el detall dels seus raonaments i demostracions. D'altra banda, recomanem molt una especial atenció sobre l'apartat dels "Temes transversals", ja que ens han estat útils per a alleugerir l'explicació regnat per regnat, però aquesta segona part queda coixa si no els tenim presents. La història monetària queda, doncs, repartida entre aquests dos blocs. Hem de dir també que en el primer projecte comptàvem amb la possibilitat d'afegir diferents sèries complementàries de la nostra numismàtica, com ara les emissions dels mestres de l'ordre dels Hospitalers que foren catalans o la dels papes del mateix origen, o bé els pesals medievals, però finalment tots aquests sectors complementaris s'han hagut d'eliminar i encaminar-los, en tot cas, a una altra obra.

El llibre, com tots els altres de la sèrie *Història Monetària Catalana*, es composa d'uns textos analítics, d'un repertori documental i d'un catàleg. Els textos analítics comprenen una part preliminar i la història de la moneda. A la part preliminar, hi hem sintetitzat una sèrie de dades i criteris previs a fi de justificar l'ús de determinats termes i la seva significació. També hem fet un tractament global d'una sèrie de temes que hem anomenat transversals, ja que afecten diferents regnats i ens estalvien així d'anar reiterant explicacions en diferents llocs. Finalment, hem traçat una panoràmica general dels amonedaments catalans i les seves característiques bàsiques a fi de tenir-ne una visió global. La part d'història de la moneda segueix una cadència cronològica regnat per regnat i prenent com a base les monedes i els textos aplegats. És per això que ens hem esforçat a relacionar les nostres afirma-

7). Vegeu el nostre "L'Orde de l'Hospital de S. Joan de Jerusalem, de Rodes o de Malta. Emissions monetàries i medalles dels Grans Mestres originaris de la Corona Catalano-Aragonesa", *Acta Numismàtica* 40, SCEN (IEC), Barcelona, 2010, p. 67-103.

cions amb el contingut dels documents, intercalant profusament les crides a aquests textos de base. L'anàlisi no vol ésser pas simplement descriptiva o enumerativa. Assajarem d'explicar què és el que passa, però sobretot per què passa. No entrarem, en canvi, en discussions estèrils, rebatent argumentacions tendencioses. Els documents que aportem donen fe del que diem, i qui no ho vulgui veure tampoc no el convencerem amb explicacions complementàries. En la part interpretativa, volem insistir que hem basat les nostres conclusions més en allò que les persones fan (que és el que compta en definitiva, ja que aquesta és la realitat històrica) que en allò que diuen i que sovint pot ésser deformat amb mires propagandístiques o de "correcció política". En aquest sentit, els documents s'han de llegir, però també s'han de saber llegir, acarant el que diuen amb la realitat històrica que, a voltes, se'ns mostra per altres fonts. Finalment, hem procurat no limitar-nos a la moneda "estàtica", sinó també a la seva vessant dinàmica, analitzant corrents comercials, situacions econòmiques i, molt especialment i amb les dades disponibles, la circulació monetària.

El recull documental assaja de posar en mans dels investigadors futurs les bases actuals de què podem partir. És la primera vegada que podrem trobar tots aquests documents reunits i no pas fragmentats en obres especialitzades dedicades a Catalunya, Mallorca, Sicília o Nàpols, i també la primera vegada que s'ha assajat de reunir totes les bases documentals escampades en una munió d'articles, ben sovint difícils de retrobar. El fet que la sèrie aplegada provingui de gairebé 200 fonts diferents, evidencia que no ens hem pas limitat als quatre manuals de referència. No cal dir que d'aquest aplec de documents se'n poden treure moltes més conseqüències que les que ara podrem obtenir d'uns textos obligadament molt sintètics. Tampoc no estem segurs d'haver estat exhaustius en el nostre recull, tot i que ens hi hem esforçat tant com hem pogut en aquesta quarantena d'anys. Som conscients, però, que caldria un despull més a fons d'un conjunt de cartularis editats a França pel que fa, per exemple, a Occitània, i per a les encunyacions italianes hi ha una munió d'articles dispersos, no pas fàcils de localitzar des d'aquí.

Pel que fa al catàleg, també ens hauria agradat d'aprofundir en les varietats, anar una mica més a fons, però això ha estat impossible. No teníem l'espai per a poder-ho fer. Llavors hem optat per partir dels catàlegs del llibre d'Occitània pel que fa a aquest sector i de la part medieval del nostre *Catàleg General de la Moneda Catalana* pel que fa a les sèries que comencen amb Alfons I i acaben amb la branca de Nàpols i Ferran II. Hem prescindit, doncs, tant del sector carolingi-comtal, tractat en el volum d'Anna M. Balaguer, com del de la moneda municipal, que ja ha estat objecte, també, d'un altre volum dins d'aquesta col·lecció. Hem procurat simplificar aquests dos catàlegs de partença, limitant, per exemple, la il·lustració a una moneda per tipus, triant sempre la que tenia una imatge de millor qualitat, encara que no fos el model inicial sinó alguna de les variants. També hem donat un altre tractament a aquestes variants, simplificant-ne la presentació. Hem afegit els pesos de les variants a la descripció del tipus i així no perdem aquesta informació. Amb aquests nous criteris és molt poca la informació que perdem. Tenim tots els tipus, els mateixos que hi havia, a més d'alguna incorporació de peces publicades posteriorment, tots els pesos i totes les variants, encara que en una presentació simplificada. També disposem almenys d'una imatge de cadascun dels tipus que ja surten reproduïts en els nostres treballs anteriors. Hi hem guanyat clarament, però, en alguns altres aspectes. Hem incorporat a la descripció de cada tipus una sèrie de noves dades, sempre que ens ha estat possible d'obtenir-les de la documentació: data o dates aproximades de l'emissió, paràmetres de fabricació (llei i talla) i volum de moneda fabricada. Aquestes informacions s'afegeixen a les que ja havíem donat pel que fa als mestres de seca o altres personatges que posen marques a les monedes, i a la cronologia concreta que en resulta per a cada emissió.

Aquest llibre, vist en conjunt, no pretén pas "jubilar" l'admirable obra de Joaquim Botet i Sisó, *Les monedes catalanes*. Pensem que el nostre enfocament és completament diferent ja que, com ja vàrem fer en l'obra del 1982, l'objectiu principal ha estat assajar d'obtenir una visió completa de la història monetària de l'Estat Català medieval, mentre que Botet es limitava, en gran part, a Catalunya.[8] En qualsevol cas, sense el treball d'en Botet la nostra obra no hauria estat pas possible perquè el seu aplec documental va ésser l'obra de tota una vida. El nostre és un

8). El títol de l'obra de Botet ja ho fa entendre així, i els complements que publicà corresponen a documents inèdits que anava trobant en la seva recerca, com ho explica a la introducció del segon volum: "*Encara que no'ns correspon parlar més que de les monedes catalanes, aprofitarem l'ocasió per donar a conèixer, respecte dels demés Estats de la Confederació aragonesa, algunes noticies interessants que conceptuem inèdites y que'ns han vingut a la mà en les nostres investigacions numismàtiques*" (p. 9).

treball acumulatiu que obté moltes informacions dels estudis previs de Botet, Campaner, Pío Beltrán, Trasselli, Sambon i molts altres, i creiem que és just de fer-ho constar.

Tanquem aquí, doncs, una altra etapa, mentre resten per a un futur cada cop més incert una munió d'il·lusionants projectes. És evident que no tindrem pas temps de realitzar-ne la major part o que, potser, ja no en podrem portar a terme cap altre, però tampoc no seria lògic que hi renunciéssim d'antuvi. De fet, tenir una il·lusió de futur és una de les poques coses que poden donar un sentit a la vida.

ALGUNS CONCEPTES FONAMENTALS

Abans de començar a explicar la història de la moneda de la Corona Catalano-Aragonesa, convé entrar en un apartat de conceptes bàsics. Es tracta dels paràmetres essencials pels quals es regí l'encunyació, la circulació i l'ús de la moneda al llarg del període estudiat. Sense tenir-los molt presents és impossible fer entenedora aquesta història de la moneda.[1]

Definició i ús de la moneda

La majoria d'economistes defugen de definir la moneda i alguns, fins i tot, es refereixen a un "ens indefinible" i passen tot seguit a explicar-ne els usos. Pensem que De Jaucourt, un dels homes de la famosa *Enciclopédie* francesa, en donà una definició prou encertada: *La moneda és la mesura del valor*. Algú ens podria retreure, però, que les variacions del valor del diner no en fan una mesura fixa i, per tant, és imperfecta, i en això tindria raó. De tota manera, creiem que és la definició que més s'acosta a l'essència d'allò que és el diner.

Hom es podria sentir temptat de definir la moneda com un *element universal de canvi*, però llavors només abraçaria una de les aplicacions de la moneda, que és el comerç. Però la moneda no va ésser pas inventada per a millorar la vida dels ciutadans, sinó amb un altre objectiu menys altruista: *facilitar les percepcions fiscals*. Per al poder, el fisc és indispensable, en una vessant positiva, per a redistribuir serveis i, en una de no tan positiva, per a mantenir els elements de defensa del propi poder.

Que el comerç podia funcionar sense moneda ens ho demostra el fet que ni els egipcis ni els fenicis, tan abocats al comerç, en varen tenir. Ara bé, un cop els lidis i els grecs varen inventar la moneda i en van generalitzar l'ús, al segle VII abans de Crist i amb mires fiscals, els comerciants i els ciutadans en general varen trobar que era, també, un instrument utilíssim per a facilitar els intercanvis. Efectivament, abans de l'aparició de la moneda s'havia de regular el comerç amb intercanvis de productes i no sempre era fàcil que hom trobés quelcom que li fos útil a una altra persona a canvi d'una cosa que hom necessités. Tampoc no era fàcil fer canvis amb coses no divisibles fàcilment, com ara una vaca o una casa. La moneda, certament, solucionava totes aquestes qüestions.

Al marge d'això, la moneda pot ésser també *una mercaderia especulable* o bé *un acumulador de valor*, entre moltes altres aplicacions. De tota manera, les vessants *fiscal* i *comercial* són les més importants.

Qui té el poder polític sol ésser l'emissor de la moneda, i el dret de moneda sempre ha estat considerat un element essencial de la sobirania. De tota manera, els objectius del poder emissor rarament coincideixen amb els dels usuaris de la moneda. Qui emet la moneda cerca la manera de treure'n el major guany possible, de manera que si la moneda corre a un determinat valor, li pot ésser interessant de fer una segona emissió de menys valor i assajar de fer-la córrer al mateix preu que la primera. Un comerciant, en canvi, necessita per als seus intercanvis una moneda prestigiosa, cosa que implica que ha d'ésser de valor segur i immutable en el temps. La resolució d'aquest conflicte depèn de l'estructura de poder. Si hi ha un govern amb poder absolut, la moneda es va envilint progressivament i ningú no hi pot fer res. Són els casos de Castella, França o Portugal. Si el poder és en mans d'una oligarquia comercial, com per exemple a les ciutats-estat italianes medievals, la moneda és un model de regularitat i valor immutable. Si es tracta d'un cas intermedi, és a dir, de coparticipació en el poder com fou el cas de la Corona

1). La major part dels temes tractats en aquest apartat ha estat desenvolupada amb més amplitud al nostre llibre CRUSAFONT, M., *Història de la moneda catalana. Interpretació i criteris metodològics*. Crítica. Barcelona, 1996.

Catalano-Aragonesa, el més probable és que s'arribi a un pacte: el rei es compromet a no variar la moneda i la gent s'avé a pagar un impost per tenir aquesta garantia. Aquest impost va adoptar, a la Corona, els noms de monedatge o morabatí i, abans que fos creat, hi hagué diferents episodis de caiguda de valor de les monedes.

La moneda és, de fet, el diner històric i té l'avantatge respecte d'altres testimonis antics que és, alhora, un document, ja que té llegendes escrites i imatges de persones, edificis o coses, sovint amb una cronologia concreta, de manera que, per als arqueòlegs, és un dels elements més exactes per a la datació. Per als historiadors és una font de dades rellevant i, a partir del seu estudi, es poden fer contribucions molt importants a la història de síntesi.

Moneda-valor i moneda fiduciària. Els diferents tipus del valor monetari

Per entendre la problemàtica monetària medieval, hem de començar per tenir present que el concepte de moneda que hom tenia abans del segle XIX és completament diferent del que hom té des de llavors ençà. Avui la moneda és un paper amb un valor gravat que acceptem per consens general, però que no val res en si mateix. És el que se sol anomenar *moneda fiduciària*. En canvi, des dels seus orígens fins al segle XIX i, per tant, durant tota l'època medieval, la moneda era un valor en si mateixa, cosa que anomenem *moneda-valor*. Dit d'altra manera, als temps medievals hom canviava un xai, per exemple, per unes monedes d'or o d'argent que contenien una quantitat de metall d'igual valor que el xai. Era, doncs, el canvi d'un valor per un altre valor. Avui, la cosa és ben diferent; canviarem el xai per un tros de paper que no valdria res si no fos perquè tots hem convingut que tingui un determinat valor i qui el rebi podrà anar a comprar una altra cosa que li retornarà el valor del seu xai. El sistema actual és molt més precari i, per això, es produeixen fenòmens com les inflacions, que podríem definir com el dissentiment respecte el valor que hem assignat a aquells papers.

Als temps medievals, el valor de les monedes depenia de l'or o de l'argent que contenien, mentre que el coure no es considerava que tingués valor monetari.

Cal aclarir, però, que les monedes no tenien exactament el valor de l'or i la plata que contenien, sinó una mica més. Aquest valor afegit era el que havia de compensar l'entitat emissora amb un guany i servia també per cobrir els costos de fabricació. En aquest sentit, la moneda era un pacte entre el sobirà i els comerciants. D'alguna manera, era una compensació per a cobrir les despeses de fabricació que comprenia també un estímul en forma de guany com a contrapartida a la garantia que l'estampa de la moneda donava del seu contingut de metall. La suma del braçatge, o costos de fabricació, i del senyoratge, o benefici de l'emissor, es movia a l'entorn d'un 10%.

En aquest sentit, la moneda tenia un valor *intrínsec*, que era el del metall que contenia, i un valor *de curs*, que era superior a l'intrínsec i que, per consens, s'acceptava i que en tot cas constituïa el valor oficial. De tota manera, el valor de curs no sempre era acceptat pel mercat. Si hi havia una certa tradició d'emissions fraudulentes, és a dir, algun factor de desprestigi, el mercat lliure podia aplicar una cotització de càstig. En canvi, si hi havia factors de prestigi, com ara una gran estabilitat en el valor o bé un favor especial de la gent respecte a aquella moneda per qüestions de confiança o d'altres, la moneda es podia cotitzar en el mercat lliure amb premi, és a dir, per damunt del seu valor de curs. És el que solia passar amb les monedes d'or acreditades, ja que eren més útils que les altres per als tractes comercials.

Monedes efectives i monedes de compte

En els documents medievals, apareixen mencions monetàries que, a voltes, es refereixen a monedes efectives existents i, en altres, a les anomenades monedes *de compte*. Això pot produir algunes confusions ja que és freqüent trobar que una cosa va valdre, per exemple, 15 lliures, i hom cercarà inútilment entre les monedes catalanes una moneda que s'anomeni lliura. Per acabar-ho de complicar, hi ha la lliura que és una unitat de pes i que res té a veure amb les monedes.

Els carolingis varen idear un sistema de comptabilitat que tenia com a base el diner, que era la moneda principal i pràcticament única. A un conjunt de 12 diners, li donaren el nom de sou, i a un conjunt de 20 sous, o 240 diners, el nom de lliura. D'aquesta manera, tots els valors s'especificaven en x lliures, y sous i z diners, i tot plegat es podia reduir a diners, amb les equivalències d'1 sou = 12 diners, 1 lliura = 20 sous = 240 diners. Aquest sistema es va estendre per tot Europa i encara fins fa ben poc (1971), al Regne Unit hi havia la lliura esterlina que valia 20 xelins i el xeli que valia 12 penics, i que responia a aquest sistema. Un dels pocs països que no va emprar

aquest sistema fou Castella, que es va embolicar amb els comptes en maravedís que detallarem al capítol següent.

Qualsevol moneda en circulació tenia el seu equivalent en lliures, sous i diners, i a aquests paràmetres es reduïen totes a fi de poder portar la comptabilitat. Tot això fou vigent a Catalunya fins al segle XIX. Quan en un document hi trobem, doncs, un valor expressat amb tres sous, hem de "traduir" 3 x 12 = 36 diners, que era la moneda a la qual fan referència els sous i les lliures. I si és de 2 lliures, 2 x 20 x 12 = 480 diners. La lliura i el sou eren, doncs, *unitats de compte* i no pas monedes. Això no treu que, en algun moment, alguna moneda no coincidís temporalment amb alguna unitat de compte. Així, el croat de Barcelona valgué, des de la seva creació fins al segle XV, 12 diners i, per tant, expressava el valor d'un sou, però més endavant va anar pujant de valor fins a equivaldre, a finals del segle XV, a dos sous a causa de la caiguda de valor dels diners.

Operar amb lliures, sous i diners és una mica més complex que amb el sistema decimal ja que cada vegada que, sumant sous, arribem a la xifra 20, hem de transferir una unitat al compte de les lliures, i cada vegada que sumem 12 diners, hem d'afegir una unitat al compte dels sous.

El sou i la lliura són les unitats de compte principals, però n'hi ha d'altres. Així, per exemple, des del 1340 es varen començar a batre florins d'or, que des del 1365 varen canviar-se a 11 sous, és a dir, a 11 croats o 132 diners de tern. Això es mantingué durant tot el segle XIV i gairebé la meitat del XV però, des de llavors, el florí començà a pujar de valor respecte del diner per la pèrdua de valor d'aquest i el florí es començà a cotitzar a 13, 15 o 16 sous. En documents del segle XV és, doncs, possible de trobar pagaments en els anomenats *florins corrents* i d'altres en *florins d'or*. Si el pagament és en florins d'or, la cotització és la del moment, 13 o 15 sous. Si és en florins corrents, és fixa a 11 sous i vol significar que no s'ha pagat realment en florins sinó en diners i comptant-los d'onze sous en onze sous, grups que prenen el nom de "florins corrents" per la fossilització de l'equivalència 1 florí = 11 sous, que s'havia mantingut durant gairebé un segle. El "florí corrent" era, doncs, una unitat de compte. També el ducat d'or, inicialment una moneda de curs, acabà per ésser unitat de compte a l'Edat Moderna.

Paràmetres de fabricació: llei i talla

Quan s'havia de fer una moneda nova, se n'havien de definir les dues característiques principals: el pes i el contingut de metall preciós, or o bé argent, ja que rarament les monedes eren d'un metall pur.

El contingut de metall preciós s'anomenava llei i no es donava ni en percentatge ni en mil·lèsimes com ara. L'or es regia per quirats, costum, en part, encara vigent. L'or pur era de 24 quirats, de manera que un or de 12 quirats només tenia un 50% d'or i la resta era aliatge que podia ésser coure, argent o un aliatge dels dos metalls. Les grans peces d'or, com ara el florí de Florència o bé el ducat venecià, solien tenir, com a mínim, 23,75 quirats, és a dir, un contingut d'or pur del 98,958%. Els florins catalans foren, des del 1363, de 18 quirats, és a dir, d'un 75% d'or pur. En parlar de les monedes d'or, hom indicava, doncs, que la *llei* (és a dir, el contingut de metall preciós, també anomenat *contingut de fi*) era de 18, 20 o 24 quirats.

La plata es regia per una altra escala. La plata pura era de 12 diners. En aquest cas, la paraula "diner" no té res a veure amb la moneda dita també diner. Les monedes podien ésser de plata pura, llei de 12 diners o de percentatges més o menys elevats de plata. Els diners-moneda solien tenir percentatges baixos (16,6%, 25%, 33%) que corresponien a les lleis dites de 2 diners o doblencs, 3 diners o tern, 4 diners o quatern. Això vol dir que el doblenc, per exemple, tenia 2 diners sobre 12 de plata, que equival a un 16,6% *de fi* o metall preciós. El tern, 3 diners sobre 12 o un 25%, i el quatern, 4 diners sobre 12 o un 33%. Aquests foren els valors més usuals a Catalunya en les monedes reals emprades, però també es parla, en altres contextos, de moneda senar (1 diner), moneda octena (8 diners), etc. Les monedes de baix contingut d'argent eren anomenades de *billó*, nom que rebia l'aliatge de plata i coure. Al coure, que era la resta del contingut de metall, no se li atribuïa cap valor. Per tant, una moneda de tern tenia un 25% de plata i un 75% de coure, i el valor que es tenia en compte era exclusivament el de la plata.

És molt important tenir present que, en parlar de moneda doblenca o de 2 diners, ternal o de tres diners, etc., no es parlava gairebé mai de la plata pura de 12 diners, sinó de la plata fina d'11,5 diners. Per tant, un diner de doblenc o de dos diners tenia, en realitat, dos diners (o un 16,6%) de plata fina i només:

$$2/12 \times 11{,}5/12 = 15{,}97\% \text{ de plata pura}$$

Aquesta correcció és indispensable per a poder realitzar càlculs d'equivalències.

Les monedes d'alt contingut de plata es consideraven monedes de plata, tot i que totes tenien algun percentatge d'aram. Així, el croat era d'11,5 diners de plata fina (95,83% de plata fina, 91,84% de plata pura), però hi havia altres rals a 11 o fins i tot a 10 diners.

Per tant, la llei, o contingut de metall noble o contingut de fi, es definia en quirats per a l'or i en diners per a la plata. La part afegida, que no solia ésser de metall preciós, solia prendre el nom de *lliga*. En les monedes d'argent, la lliga solia ésser de coure i, en les d'or, de coure o meitat de coure i meitat d'argent.

El segon paràmetre fonamental era el pes, que es designava amb el nom de *talla*. No es deia, doncs, que la moneda havia de pesar y, sinó que havia de tenir una talla de x peces el marc. Això volia dir que el pes de cada peça havia d'ésser tal que la suma de x peces havia de pesar igual que un marc. Així, si, per exemple, el marc pesava 234 grams, una talla de 117 peces el marc volia dir que cada peça havia de pesar 234 / 117 = 2 grams. Per tant, el conjunt de les 117 peces, 117 x 2 g = 234 g, que és el pes del marc. Això és el que vol dir "117 peces el marc".

El marc és un pes que es va adoptar vers el segle XII i deriva de la lliura d'arrel romana. Per raons que s'ignoren, en lloc d'emprar la lliura, que es dividia en 12 unces, es passà al marc, que volia dir 8 unces de la lliura. Això no vol dir que, en alguns llocs (per exemple a Sicília o a Nàpols), no se seguís emprant la lliura.

En diferents llocs aflorarен marcs de pes diferent (marc de Sant Pere de Colònia, marc de Paris, etc.) sempre al voltant, però, dels 230/240 grams actuals. La dificultat és avui saber quin pes tenien alguns d'aquells marcs expressats en els nostres grams actuals ja que no se n'ha conservat cap. D'altra banda, aquests pesos tendien, amb el temps i l'ús, a desgastar-se i, per tant, un marc del segle XII pot haver perdut 3 o 4 grams al cap d'un o dos segles, cosa que dificulta els càlculs. Així, és ben sabut que, al segle XIII, Castella adoptà el marc de Sant Pere de Colònia d'un pes conegut de 233,4 grams, però quan s'implantà, al segle XIX, el sistema mètric decimal, el valoraren a 230 grams, sens que se sàpiga si va perdre pes d'una manera sobtada en canviar de patró en algun moment o pel desgast continu en haver-lo anant emprant com a referent al llarg de tants anys.

Com que hi ha força documents que ens proporcionen la talla de les monedes i tenim prou monedes conservades, podria semblar un bon camí per a trobar el pes del marc, pesar les monedes i multiplicar-les per la talla coneguda. Així, si el croat es tallava a 72 peces el marc, multiplicant el pes d'un croat ben conservat per la talla obtindríem, aparentment, el valor del marc. Aquest camí, però, és gairebé inviable per moltes raons. La més important és el fet que la fabricació de les monedes era tècnicament molt rudimentària i, si bé es fixava la talla en peces per cada marc, sovint es considerava acceptable que la complissin en conjunts importants, com ara la fabricació de tot un dia, més que no pas en valors individuals, de manera que hi havia monedes de pes superior que s'anomenaven *el fort*, i d'altres de pes inferior que s'anomenaven *el feble*. En conseqüència, hi havia un marge de tolerància sobre el pes oficial a l'hora de donar o no per bona una peça de moneda, de manera que si el croat de Barcelona s'havia de batre a 72 peces el marc, la moneda es considerava correcta si complia una talla de 76 peces el marc. Si prenem un marc de 234 grams, això significa passar, amb la talla 72, d'un pes individual legal de 3,25 grams a un pes acceptat, amb la talla 76, de 3,079 grams. D'altra banda, les monedes que ens han arribat presenten un cert grau de desgast i, finalment, sabem positivament que moltes vegades es fabricava deliberadament a pesos inferiors dels fixats per les ordres d'encunyació. Per tant, aquesta via és molt arriscada i exposada a errors.

L'altra via de càlcul, que podríem denominar genealògica, consisteix en cercar equivalències entre els marcs que volem conèixer i altres marcs de l'època de pes avui conegut. Resulta molt més segura i es pot complementar amb l'estudi del pes de les monedes si coneixem molt bé els paràmetres reals de fabricació i les toleràncies i apliquem un cert factor de desgast o emprem peces d'excel·lent conservació.

A Barcelona, s'emprava, per a la moneda d'argent, l'anomenat *marc de Barcelona*, però per a l'or s'emprava el *marc de Perpinyà*. La raó d'aquest fet cal cercar-la en els florins que es varen començar a batre a Perpinyà i, després, als altres tallers sense canviar-ne el pes patró. Aquests dos pesos eren diferents, com ho demostra el fet ben documentat que, a la seca, hi havia patrons diferents per a cadascun d'ells. En el nostre estudi sobre els pesals monetaris, arribàrem a la conclusió que els marcs emprats a la Corona Catalano-Aragonesa varen ésser:

Per a l'or, 240 g, marc de Perpinyà i estès a tots els altres tallers.
Per a l'argent, marc de 234,27 g per a Barcelona, Aragó, Mallorca i Sardenya (doc. 473).
Per a l'argent, marc de 238 g per a València.
Per a l'argent, marc de 244 g per a Navarra (marc de Troyes).

Per a Perpinyà, crèiem que el marc havia d'ésser també de 240 g per a la plata, però sembla que en realitat fou el de Barcelona de 234,27 g, potser pel fet que hi corria la moneda d'argent de Barcelona. El marc de l'or de Perpinyà de 240 g creiem que deriva del de Montpeller, que seria d'un pes gairebé idèntic.[2]

A Castella, i tant per a l'or com per a la plata, hi regia el marc de 233,4 g o de Sant Pere de Colònia, que aviat es denominà, però, marc de Toledo.

El control de la moneda i els pesals monetaris

La moneda valia el seu pes en or o en plata i, per tant, si aquest pes experimentava una disminució, el valor baixava. Aquesta disminució podia haver estat causada per una fabricació fraudulenta, o bé per l'acció dels "toriscadors", és a dir, aquells que anaven retallant una mica de cada moneda i així anaven acumulant or i plata que podien vendre després. Un altre element de distorsió podia ésser la irrupció en el circulant de moneda falsa, la qual es feia sovint de metall baix, generalment coure o estany, i es recobria amb una capa d'or o de plata, segons el cas.

Les pèrdues de pes es solien produir en les monedes d'or i d'argent perquè el billó, de baixa llei, hauria aportat poc guany als "toriscadors". Sí que hi havia, però, fraus en l'emissió de billó, especialment abans de la formalització del diner de tern, i també hi podia haver, és clar, falsificacions d'aquesta moneda.

De tota manera, la preocupació principal dels comerciants va ésser el control del pes de les monedes d'or i d'argent, que eren la base del seu negoci.

Les primeres mencions sobre l'ús de pesals apareixen a Catalunya en temps de Ramon Berenguer I (1035-1076), quan es parla de *mancusals* o pesals per a verificar el pes del mancús d'or de patró andalusí i batut després a Barcelona, però pocs anys després aquest instrument de verificació desapareix completament del panorama català. Sembla lògic que relacionem l'aparició fugaç d'aquests pesals primerencs amb l'ús que en feien els mateixos musulmans, com n'empraven també els bizantins i se n'havien emprat encara en temps anteriors. El llarg parèntesi europeu del diner d'argent, aviat convertit en billó, no facilità la reaparició dels pesals monetaris, útils per a l'or i la plata essencialment.

La primera menció, en el context de la Corona Catalano-Aragonesa, ens l'aporta l'ordre de Frederic III de Sicília del 1315, manant que els pirrals d'argent es prenguessin a pes i que, per tal de facilitar aquesta operació, es distribuïssin pesals (doc. 520).[3] Aquesta cita és, però, molt primerenca, fins i tot potser la més antiga d'Europa. La generalització dels pesals es produirà força més tard.

A Catalunya, l'aparició del croat d'argent el 1285, després d'un llarg temps amb només diners de billó, rebé una bona acceptació, una circumstància que els sobirans varen aprofitar per a rebaixar una mica el seu pes, de manera que, si bé amb Pere el Gran semblen complir la talla 72, amb Alfons el Franc baixen a 73, i amb Jaume II i Alfons III, a 74. El malestar va esclatar en temps de Pere III, qui es va veure obligat a prendre mesures. En el cas dels florins, emesos des de Pere III, el procés degué ésser semblant i les protestes sorgiren en temps de Martí I. En ambdós casos, tant les autoritats municipals com la Generalitat, com el mateix rei, hagueren d'acudir a resoldre el problema, d'una banda, sanejant el circulant de peces curtes i, de l'altra, distribuint els anomenats pesals, peces destinades a la comprovació del pes de les monedes. Finalment, s'hagueren d'arbitrar formes de comprovació, tant de la llei com del pes, amb el nomenament del càrrec de l'afinador i l'establiment de taules de comprovació de les monedes a la menuda i a l'engròs.

Pel que fa als pesals, els primers que es varen fer varen ésser els de Sicília de Frederic III (doc. 520 del 1315) i els de croat en temps de Pere III (doc. 251 del 1345). Amb Martí, s'obraren els de florí i se seguiren batent els de croat. Inicialment, els pesals es feien a la seca o fàbrica de la moneda però, més endavant, la ciutat de Barcelona va imposar que els pesos de la seca havien de dur, a més, una marca posada per l'afinador, que els hauria comprovat. El pesal havia de tenir el pes mínim de tolerància de les monedes a verificar i la seva funció no era pròpiament pesar sinó trabucar; és a dir, la moneda, posada en un plat de la balança, havia de tombar o trabucar cap a ella el pes del pesal posat a l'altre plat. És per això que a les balances de verificació de les monedes se les anomenava *trabuquets*. Si la peça no complia el pes, es valorava la diferència amb uns pesos menuts anomenats *minves* i es rebaixava el valor de la moneda verificada segons un barem que s'havia establert.

2). Totes aquestes qüestions apareixen àmpliament estudiades a CRUSAFONT, M., *Pesals monetaris i de la Corona Catalana-Aragonesa*. Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC). Barcelona, 1999

3). Aquesta mena de crides remeten als documents aplegats al repertori documental del llibre.

Els acords de verificació, la fabricació dels pesals i l'existència dels afinadors va ésser irregular i sempre en funció de la pressió dels ciutadans; aquests fets ens han deixat tot un mostrari de pesals per fer la verificació peça a peça, i també d'altres de múltiples per a comprovar partides de 2, 3, 5. 10, 20 o 30 peces. A la taula del pes dels florins, hi havia pesos per a verificar des de florins peça a peça fins a 1.000 florins de cop.

Els pesals catalans han estat estudiats i recollits en un treball monogràfic.[4]

La relació de valor entre l'or i la plata

Les monedes medievals varen ésser fetes amb or o bé amb plata. Ja hem dit que la major part d'elles no eren d'or pur o de plata pura, i que les de billó contenien més coure que plata, però a les monedes el coure no s'hi comptava com a part del valor. En conseqüència, els únics valors que hem de tenir presents són els de l'or i de la plata.

En molts moments, pot ésser útil conèixer la relació de valor entre aquests dos metalls, ja que així ens podrem fer càrrec de si les equivalències entre les diferents monedes era equilibrat o no. Si el canvi entre monedes no respectava la *ràtio* de valor entre els metalls, es podien produir corrents especulatius ja que una moneda resultava ésser barata i l'altra cara i, per tant, era rendible comprar la cara amb la barata, negociar després les peces com a metall i tornar a refer el cicle.

Per a fer-se una idea de la *ràtio* entre els valors de l'or i de la plata, es pot acudir als documents que, a voltes, ens especifiquen equivalències entre monedes de metalls diferents. Tot i així, cal ésser molt curosos perquè hi ha casos de desequilibri conegut entre el valor de les monedes i el dels metalls. Així, és ben sabut que la taxació del florí d'or català en 11 sous, aprovat per les Corts de Tortosa del 1465 (doc. 321), atorgava al florí un valor excessiu, cosa que beneficiava el rei, però aquesta equivalència no pot, per tant, ésser tinguda en compte.

D'altra banda, una sola dada pot ésser enganyosa, ja que els canvis entre les monedes també segueixen una llei de mercat i, en algun moment, es poden produir desviacions a l'alça o a la baixa en la valoració d'una moneda que no estiguin directament relacionades amb els valors intrínsecs, com ara l'estabilitat en el temps i el prestigi d'unes monedes determinades, o la superior utilitat per a l'adquirent en un moment determinat. Cal, doncs, anar recaptant equivalències i prendre en consideració uns valors predominants, però no qualsevol valor puntual.

Fetes aquestes anàlisis i complerts aquests requisits, s'ha pogut comprovar que, a Catalunya, el canvi or/plata seguí, en el tram cronològic que estudiarem, aquesta evolució:

de principis del s. XII a principis del s. XIII	1/8
de principis a finals del s. XIII	1/8,5
de principis del s. XIV a principis del s. XV	1/10,5

Aquests valors resulten força concordants amb els d'altres llocs d'Europa i els baixos valors inicials no ens han d'estranyar tenint present que, en el segle XI, la *ràtio* era només de 1/7 a causa de l'abundància d'or en el món andalusí, que en rebia des de l'Àfrica central a través de les rutes sahara ianes, mentre que la dificultat per captar argent fou endèmica, com ho demostra l'exportació especulativa de les anomenades millareses del món cristià al nord d'Àfrica i que estudiarem en el seu moment. En èpoques més tardanes, la *ràtio* pujà a 1/12, 1/13 o fins i tot més, i aquestes variacions no són més que el resultat de l'abundància relativa dels dos metalls en el mercat.[5]

Pels mateixos mecanismes d'oferta i demanda, l'arribada d'or i d'argent de forma massiva des d'Amèrica a partir del 1492 feu baixar el valor dels metalls preciosos i això obligà a anar fent les monedes de pes superior, tot i haver-les de canviar per quantitats iguals d'altres productes. Si les unitats d'or i d'argent més usuals a l'època medieval pesaven uns 3,5 grams, en anar entrant a l'Edat Moderna arribarem a peces de fins a 25 grams, per exemple. De tota manera, aquests fets ja resten, en gran part, fora de l'espai temporal que estudiarem aquí.

4). CRUSAFONT, M., *Pesals monetaris*. ., op. cit.

5). BALAGUER, A. M., *Història de la moneda dels comtats catalans*. Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC). Barcelona. 1999, p. 57-62. CRUSAFONT, M , *Història de la moneda*..., op. cit., p. 144-146

HERÀLDICA I TERMINOLOGIA

En aquest apartat assajarem de justificar alguns dels termes més importants que emprem en el llibre, des del d'"armes catalanes" fins al de "Corona Catalano-Aragonesa". També incidirem en algunes qüestions de terminologia econòmica, com ara la inflació o la devaluació, termes que, com veurem, no són adients per a la moneda-valor, que és la que circulà en tot el període medieval.

Heràldica

Els elements heràldics apareixen sovint a les monedes i convé, per tant, definir-ne l'origen i indicar, també, quins són els símbols que podem anar trobant i identificar-los. No cal dir que, en alguns casos, hi ha una notable confusió.

L'heràldica i la seva interpretació té un auxiliar preciós en la sigil·lografia, perquè els segells ens aporten escuts d'armes personals, de llocs, d'institucions, de comtes i de sobirans, de la mateixa cronologia que les monedes. En aquest sentit, són més segurs que els armorials, dels quals deriven els tractats d'heràldica, ja que aquests arrosseguen unes armes per llinatges o per llocs, però no queda tan clara la cronologia. D'altra banda, és ben sabut que un determinat llinatge pot anar emprant una heràldica familiar fixa però que persones del mateix llinatge poden escollir ocasionalment un altre signe heràldic a fi de diferenciar-se.

Començarem pels quatre pals heràldics vermells sobre fons groc, coneguts popularment com "les quatre barres". En els seu origen, són les armes personals dels sobirans[1] i després passen a esdevenir-ne del principat de Catalunya[2] i dels regnes de Mallorca i de València. Són innombrables els documents emesos pels reis que, quan parlen d'aquestes armes, les denominen reials: *"arma regia"*, *"nostris armis"*, *"arma nostra regia"* (doc. 440). Segons Pastoureau, aquestes armes reials deriven de la Provença,[3] un territori adquirit per Ramon Berenguer III que ha tingut sempre aquestes mateixes armes com a pròpies. A l'època medieval, els originaris de Catalunya, Mallorca i València eren denominats, indistintament, catalans, i un valencià, per exemple, diria de si mateix que era "català de València". Ho corroboren, per exemple, aquests textos de Sevillano Colom, el primer, i de Pierre Vilar, el segon: *"Durante una buena parte de la Edad Media, a valencianos y a mallorquines se les designa como catalanes impidiendo la discriminación de lo propiamente valenciano"*;[4] *"... soldats, mariners, comerciants, tant si estaven al servei dels reis de Sicília com dels de Mallorca o dels d'Aragó, en tota la conca mediterrània foren coneguts com a catalans"*.[5] A la vista d'aquests fets és clar que hom pot denominar aquesta heràldica com a catalana, per bé que també es podria designar simplement com a reial, encara que resulta menys específica perquè de reis n'hi ha molts, fins i tot en paral·lel dins de la mateixa Corona Catalano-Aragonesa. És per això que el terme "armes catalanes" ens ha semblat preferible i és el que emprarem.

1). L'any 1388, per posar només uns exemples, el rei Joan I, en parlar de l'escut català que apareix en una moneda, el descriu com a *"scut reyal"* (doc. 395), i Martí parla d'*"arma regia"* o bé de *"nostris armis"*, en un cas semblant (doc. 440).

2). SAGARRA, Ferran de, *Sigil·lografia Catalana*, Barcelona, 1922, p. XXVII.

3). PASTOREAU, Michel, "Les armoiries de la Catalogne", *II Simposi Numismàtic de Barcelona*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), volum II, Barcelona, 1980, p. 57-62.

4). SEVILLANO COLOM, F., "Préstamos de la Ciudad de Valencia a los reyes Alfonso V y Juan II (1426-1472)", *Estudios Medievales* I, fasc. 3, Instituto Alfonso el Magnánimo, València, 1951, p. 85-131. Vegeu p. 131.

5). VILAR, Pierre, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Ed. 62, vol. II, Barcelona, 1968 (3a edició), p. 91.

En alguns moments, les armes catalanes han estat preses com a símbol de la Corona Catalano-Aragonesa, cosa que ha fet afirmar a alguns que tenien un origen aragonès. Aquesta informació no té cap fonament, per l'origen conegut d'aquestes armes en el Casal de Barcelona que hem assenyalat més amunt i perquè l'Aragó ja tenia la seva heràldica específica, que era una creu amb caps de sarrai als espais, derivada de la tradició que establia que el rei Pere d'Osca (1094-1104) havia matat quatre reis musulmans a la batalla d'Alcoraz (1096). Aquesta heràldica aragonesa ja apareix en un segell del rei Pere el Gran[6] i en els sobirans següents, i també en moltes monedes aragoneses. D'altra banda, quan el rei Pere III mana que li facin el seu segell per a l'autentificació de documents destinats a l'Aragó, ens indica ben clarament, l'any 1344, quines són aquestes armes: *les armes d'Aragó que són aitals: una creu per mig del escut e a cascún carté un cap de sarraí*.[7] No hi ha cap raó per pensar que els sobirans d'aquest temps no sabessin quina era l'heràldica aragonesa ni que poguessin tenir cap interès en variar-la o tergiversar-la.

Les armes catalanes apareixen en monedes provençals i en multitud de peces de la Corona, amb dos, tres o més pals, ja que la fixació en quatre es feu molt tard. La teoria que cada pal o barra designava un dels regnes inicials (Catalunya, Aragó, Mallorca i València) és avui completament desacreditada. Aquestes armes presideixen els anversos de les monedes d'argent de Sicília, Sardenya i algunes d'Aragó, i les trobem quarterejades amb les de Nàpols o les de Sicília en les peces d'aquells regnes, i també amb les de Sicília en el ral de Croia (Albània). En l'or hi ha diferents monedes amb aquesta heràldica: els pirrals d'or, els timbres de Perpinyà, els timbres de València, els pacífics d'or i molts dels ducats i alguns mitjos ducats de València, i en els mitjos ducats o principats de Catalunya-Aragó, i partides o quarterejades (a voltes, amb les de Sicília) als múltiples de ducat de Catalunya i als ducats catalans, mallorquins i napolitans. També les trobem en peces de billó: als diners de doblenc de Barcelona, a les peces sicilianes (Messina i Catània) i en les primeres de Sardenya, als coronats de billó de Joan I i Martí, a molts diners locals (com ara els de Menorca o l'Alguer), a un dels diners catalans de Ferran II, i soles o, més habitualment quarterejades, amb les del regne en moltes de Sicília i algunes de Nàpols. A València, apareixen sovint uns escuts catalans en cairó i coronats, però més aviat s'han de conceptuar com les armes de la ciutat de València, ja que més tard apareixeran amb les L-L flanquejant aquest escut, un element específicament valencià. Les armes catalanes, generalment associades amb les de Sicília, apareixen també en les monedes castellanes. En aquest cas volen ésser representatives del rei Ferran, que també era rei de Castella. Isabel, en canvi, a la Corona Catalano-Aragonesa només era reina consort i, per tant, no tenia en principi drets a aparèixer a la moneda de cap dels seus regnes. El fet es produí a l'Aragó, on fou protestat i corregit, i també a Nàpols, on potser els sobirans hi podien adduir drets de conquesta.

Com a element secundari, també apareixen armes catalanes en forma de petits escudets intercalats a la llegenda i en el camp o com a contramarca en alguns florins, en croats del Rosselló i en rals d'or de Mallorca, o en el billó mallorquí del segle XV, en cada cas, però, amb significacions diferents, com veurem en comentar aquestes monedes.

Els signes heràldics han estat determinants per a la identificació i l'establiment de la cronologia de molt florins.[8] Aquestes peces porten, en alguns casos, marques que indiquen el taller monetari, com ara la M per Mallorca o la C gòtica per Saragossa (Cesaraugusta), però també marques d'emissió a Perpinyà, que poden ésser heràldiques dels arrendadors (Pere Blan, Perpinyà Blan, etc.) i, en altres casos, marques que corresponen a les heràldiques dels tresorers generals (Desplà, Sirvent, Mercader, etc.) o dels mestres de la seca (Eimeric, Lloscos, Descatllar, etc.). Quan a Mallorca s'immobilitzà el nom de Martí, en els regnats següents, i almenys fins a Joan II, només la identificació d'aquestes marques ha permès d'establir-ne la cronologia.

Les heràldiques personals o ciutadanes han estat també la clau per a la identificació de nombroses monedes municipals.[9] Efectivament, hi ha moltes d'aquestes monedes amb llegendes o fins i tot la figura i el nom del rei (Gi-

6). SAGARRA, F., *Sigil·lografia*... op. cit., vol. 1, segell 32.

7). Ibid, p. 159.

8). Vegeu el seu estudi i identificació a CRUSAFONT, M./COMAS, R., *El florí d'or català · Catalunya, València, Mallorca*, ANE/Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1996

9). Vegeu CRUSAFONT, M., *La moneda catalana local (s. XIII-XVIII)*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1990. Hi ha hagut després moltes ampliacions que nosaltres i altres autors hem anat publicant generalment a *Acta Numismàtica*. Vegeu l'actualització bibliogràfica i de la catalogació a CRUSAFONT, M., *Catàleg general de la moneda catalana Països Catalans i Corona Catalana-Aragonesa (s. V aC - S XX dC)*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 2009.

rona, Vic, etc.), però n'hi ha d'altres sense llegenda i que només porten un dibuix heràldic, que en alguns casos han correspost a concessionaris personals (Ferrer, Cervera, etc.) i en altres a poblacions (Balaguer, algunes d'Organyà o de Montblanc, etc.). També n'hi ha amb les heràldiques de dignataris eclesiàstics (Poblet) o que combinen l'heràldica ciutadana amb la dels dignataris-senyors del moment, com ara les de la Seu d'Urgell, i si bé totes aquestes sí que porten llegendes al·lusives a la població, és gràcies a les heràldiques que podem establir-ne la cronologia.

Ordinals dels reis

Com és sabut, abans de la unió entre Catalunya i Aragó, en el reialme aragonès hi hagué un sobirà de nom Pere i un altre de nom Alfons, que podem identificar fàcilment com a Pere el d'Osca i Alfons el Bataller. Amb el matrimoni de Ramon Berenguer IV, del casal de Barcelona, amb Peronella d'Aragó, filla de Ramir II, es creava un nou estat constituït per dos territoris: el Regne d'Aragó i el Principat de Catalunya. És natural, doncs, que els sobirans que regiren aquesta nova entitat recomencin en els ordinals des del principi i que el fill de Ramon Berenguer IV, Alfons, es designi amb l'ordinal I.

D'altra banda, el més usual en tot el context europeu és que, en entrar a regnar una nova dinastia, recomencin els ordinals des del principi. En aquest sentit, si volem veure només el cas d'Aragó, Alfons el Cast era de la dinastia catalana, diferent de l'anterior i, per tant, seria igualment Alfons I, del casal català. Així, Panutti critica amb raó el fet que a Frederic de Nàpols se li assigni l'ordinal III (error que també havíem comès nosaltres arrossegant el vell costum) i diu que *"els numerals progressius s'han de donar als sobirans del mateix nom d'un mateix llinatge i no als de diferents llinatges encara que ocupin un mateix tron"*.[10]

I si hi ha encara algun dubte, podem veure com en nombrosíssims documents Pere III de Catalunya-Aragó signava o s'autoanomenava Pere Terç (doc. 651) i el següent Pere, Pere de Portugal, PETRUS QUARTUS, com podem veure, per exemple, en les monedes anomenades "pacífics d'or". També Alfons el Magnànim s'autodenominava *Alfonsus quarti* (doc. 599).

Aquesta solució té l'avantatge que podem operar amb uns únics ordinals, cosa que evita confusions i, com hem dit abans, els dos primers sobirans aragonesos queden perfectament identificats amb els seus sobrenoms.

No cal dir que resulta d'un particularisme absurd i eixorc voler anar cercant ordinals diferents a Mallorca, València o Sicília, ja que els nostres reis no els empraren mai i que ja arriba al deliri voler donar a Jaume de Mallorca, fill de Jaume I, l'ordinal I, prescindint del seu pare, que fou justament el conqueridor del regne.

Com sempre en aquestes coses, no hi ha demostracions matemàtiques per a defensar una o altra opció, però ha de presidir el seny i el sentit pràctic. En qualsevol cas, sempre seran més assenyades aquestes solucions que les que han adoptat els castellans, que barregen els sobirans paral·lels de Castella i de Lleó, com si haguessin estat successius, que hi afegeixen al capdamunt els sobirans del Regne Astur, que mai varen ésser reis de Castella, i que prescindeixen de Sanç el Major, suposo que pel pecat d'esser navarrès malgrat haver estat rei de Lleó i del territori castellà. Afortunadament, a nosaltres no ens cal emprar tantes falsedats històriques, però sí que s'ha de tenir una mica de sentit pràctic per no haver d'embolicar-nos amb sèries d'ordinals diferencials on no hi ha cap necessitat que hi siguin ni fonament històric que les sostingui.

Pel que fa als dos sobirans paral·lels amb ordinal II, és ben fàcil de distingir-los designant-los com a Jaume II de Mallorca i Jaume II de Catalunya-Aragó. L'excepció es dóna a Sicília, on Frederic hauria d'ésser Frederic I de la dinastia catalana, però en aquest cas ell va voler fer prevaldre el seu legitimisme com a descendent dels sobirans germànics i signà sempre com a Frederic III, fins i tot a les monedes, i és per aquesta raó que hem cregut que s'havia de respectar.

Corona Catalano-Aragonesa

Els noms que emprem els historiadors han de correspondre a les realitats històriques a fi de no crear confusions. Això ha de prevaldre sobre els pretesos legitimismes d'alguns noms emprats històricament. Així, avui ningú no serà tan ruc com per designar Franco el "Caudillo de España por la gracia de Dios", un nom perfectament

10). PANNUTI, Michele, "La monetazione a Napoli dal 1442 al 1556", *Un secolo di grande arte nella monetazione di Napoli (1442-1556)*", Museu Filangieri, Nàpols, 1973, p. 3-42. Vegeu p. 14.

històric ja que es va emprar oficialment durant quaranta anys i apareix a totes les monedes, sinó que es referirà a la realitat històrica i l'anomenarà el dictador Franco.

El mateix succeeix amb el florí que s'encunyà a la Corona Catalano-Aragonesa, que es baté durant dos segles i mig als territoris catalans de Catalunya, Rosselló, Mallorca i València, i només tres anys a l'Aragó. És ben cert, en aquest cas, que el nom històric de "florí d'or d'Aragó" es deriva de la titulació que hi apareix del rei, però que resulta completament confusionari. De fet, als documents medievals es parla del croat de Barcelona o del florí de Florència, però a voltes en parlar del florí diuen *"florí apellat d'Aragó"* (doc. 322), *"florenos auri de Aragonum subdesignatos"* (doc. 452), cosa que evidencia que el nom no feia la cosa, ja que per cap altra tipus de moneda feien aquest aclariment. Arnau de Capdevila ho deixava ben clar ja al segle XV en el seu tractat de monedes: *"... jatsia que lo dit florí haje pres lo títol del Rei d'Aragó, açó esta en veritat que jamai en Aragó no se ha batut florí ni croat sino moneda jaquesa"* (doc. 653). Capdevila cometia un petit error perquè, en el seu temps, ningú no es devia recordar ja dels tres anys d'emissions del temps de Pere III i, de fet, això no canvia pas el fons de la qüestió. És per això que sempre hem defensat l'opció de parlar del "florí català".

En el cas del conjunt de regnes formats per Catalunya, Aragó, Mallorca, València, Sicília, Sardenya i Nàpols, a més d'altres territoris menors, no hi ha un nom històric clar. El terme de Corona d'Aragó l'inicià l'historiador aragonès Zurita, del segle XVII, i s'ha estès i fet usual a causa, en part, d'aquest antecedent i de la denominació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Però aquest arxiu es creà amb el nom d'Arxiu Reial de Barcelona en temps d'Alfons I el Cast i el nom actual s'hi aplicà modernament. Els sobirans parlen de *"la seva terra"*, de la *"seva terra i senyoria"* o dels *"seus territoris"*[11] i, encara més concretament, *"la sua terra e senyoria axi de ça mar com della mar"* (doc. 452) i, especialment, *"tota la Senyoria del Senyor Rey"* (doc. 379 del 1381), que és la forma que ho explicita millor. Només apareix Aragó com a apel·latiu del regne estricte, com a denominació general de forma simplificativa a "Rei d'Aragó" o en el crit de guerra dels combatents d'"Aragó, Aragó!". Per tant, en aquest cas no hi ha una denominació històrica clara, ni tant sols una de confusionària. És ben cert, en canvi, com hem dit abans en citar Pierre Vilar, que la gent de les nostres terres era coneguda arreu de la mediterrània com a catalans, que quan Calixte III entrà com a papa, els italians s'exclamaven horroritzats que la *"Chiesa"* havia anat a parar a mans *"dei catalani"*, o que els mateixos grecs mencionaven la *"venjança catalana"*. En qualsevol cas, el conjunt de reialmes de l'àmbit mediterrani fou conquerit segons els programes i l'esforç principal dels catalans, mentre l'Aragó es mantenia en el seu reducte feudalitzat i agropecuari sense intervenir gairebé en altra cosa que en la participació tributària, quan no interferint en els projectes. I no cal dir que Barcelona i després també València, Mallorca i Perpinyà foren les metròpolis que capitalitzaren el comerç i la riquesa que se'n derivà. El títol reial d'Aragó tingué la preeminència sobre el de comtat de Barcelona o el de principat aplicat a Catalunya, però això no deixa d'ésser un legalisme que no pot en absolut desplaçar la visió de la realitat. És per això que la major part dels historiadors equànimes, d'aquí o bé estrangers, han entès aquest fet i prefereixen el terme de "Corona Catalano-Aragonesa", que resumeix una explicació que podria dir "Corona Catalana, és a dir, creada per l'esforç principalment dels catalans i que per la preeminència de la titulació reial d'Aragó s'ha denominat, en alguns temps, Corona d'Aragó".

Donarem algunes cites sobre el particular:

1- Philip Grierson, professor a Cambridge i Brussel·les: "Els historiadors moderns en general, o almenys els de fora de la Península Ibèrica, estan habituats a parlar de l'existència d'un Imperi Aragonès a l'oest de la Mediterrània a la Baixa Edat Mitjana. Els historiadors d'avui, en canvi, poden explicar que els responsables de la creació d'aquest imperi foren els catalans més que no pas els aragonesos".[12]

2- Alberto Boscolo, professor a Càller: "Si volem definir d'una manera més exacta la unió política que avui és anomenada usualment Corona d'Aragó, s'hauria de dir, més aviat, tal com ho ha assenyalat recentment Mario del Treppo (...) Confederació Catalano-Aragonesa...".[13]

11). Vegeu, per exemple SALAT, J., *Tratado de las monedas labradas en el Principado de Cataluña*, Barcelona, 1818, doc. XXIX, on s'empra el terme *"terre nostre"*. BOTET, J., *Les monedes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, vol. III, 1911, doc. LV, on es parla de la nostra *"terra e senyoria"*.

12). GRIERSON, P., "Pròleg" al nostre CRUSAFONT, M., *Numismàtica de la Corona Catalana-Aragonesa medieval (785-1516)*, Ed. Vico, Madrid, 1982, edició catalana, p. 5-6. Vegeu p. 5.

13). BOSCOLO, A., "La politica mediterranea dei sobrani d'Aragona", *Medioevo, saggi e rassegne* 3, Ed. Fossataro, Càller, 1977, p. 39-52. Vegeu p. 39.

3- J. Lee Shneidman, professor a Adelphi: "La política exterior catalana, basada en consideracions d'ordre econòmic, era dinàmica i subtil; l'aragonesa fou estàtica... Amb poques excepcions, els aragonesos reduïren els seus interessos a Navarra, Castella i València".[14]

4- J. A. Sesma, professor a Saragossa i que no es distingeix pas pel seu catalanisme: "Evidentemente, es un hecho puesto de manifiesto en muchas ocasiones, que Aragón como entidad se desligó de la política marítima de la Corona, identificándose esta exclusivamente con Cataluña".[15]

La moneda-valor i els termes com ara inflació o devaluació[16]

La terminologia emprada avui en les anàlisis de la dinàmica econòmica s'ha anat forjant en temps relativament recents i han sorgit en un període històric en què la moneda no té valor intrínsec, és a dir, es tracta del tipus de moneda que denominem "fiduciària".

És aplicable aquesta terminologia a la moneda-valor, que era la que es va emprar des de la invenció de la moneda pels lidis i els grecs al segle VII a.C. fins a ben entrat el segle XIX? Al nostre entendre, en termes generals, cal respondre negativament.

Per començar, cal incidir en la qüestió de la unitat monetària. Avui estem acostumats a parlar de l'euro, del dòlar o del jen i tenim clar que estem parlant d'unitat monetària europea, americana o japonesa. Hem de començar per tenir present que el concepte d'unitat monetària única no va existir fins al pas del segle XVIII al XIX. Centrant-nos ja en els temps medievals, a cada país hi circulaven unitats monetàries d'or i d'argent, i a voltes fins i tot diferents unitats de cada metall, amb unes taxes de canvi que no sempre eren fixes. Així, a la Catalunya medieval hi varen córrer els florins d'or, que al segle XV convivien amb els ducats d'or, i en argent hi havia els croats, però també els diners. Per tant, si assagem d'emprar el conegut terme de la devaluació, per exemple, no tenim una única unitat monetària a la qual es pot aplicar. Suposant que es pogués haver devaluat el florí d'or, per exemple, què hauria passat amb el croat? O bé s'haurien d'haver devaluat totes les monedes? Però és que, d'altra banda, la moneda valia el seu contingut de metall preciós. Si una moneda de tres grams d'argent valia 10, per exemple, que era aproximadament el preu de l'argent que contenia, com s'hauria pogut fer per a "devaluar-la"? Donar-la per un valor de 8 perquè tothom la fongués i la vengués a 10 com a metall?

El terme "devaluació" deriva de la paraula "avaluació". La moneda fiduciària té un valor arbitrari en relació amb les altres monedes i hom pot aplicar un canvi a aquesta avaluació. Per exemple, hom pot passar de canviar 1 dòlar per 1 euro a canviar 1 dòlar per 2 euros, amb la qual cosa haurem devaluat l'euro a la meitat en el context internacional. Això és perfectament possible. Però si el dòlar fos d'argent i tingués 10 grams d'argent i l'euro també, com ho podríem fer per devaluar una d'aquestes monedes en relació a l'altra? No es pot canviar l'avaluació d'una moneda amb metall preciós perquè no depèn d'una avaluació, sinó del valor del metall que conté.

Hom podria argumentar que si es té una moneda dita croat amb 3 grams d'argent, també se'n pot fer una de nova que es digui igualment croat i que tingui la meitat de metall, és a dir, 1 gram i mig. Certament, però, el que caldrà fer no serà pas canviar l'avaluació de la moneda, sinó rebaixar el seu valor a la meitat. El resultat serà que si abans un pernil valia un croat, ara en valdrà dos i el canvi producte/metall es mantindrà exactament igual.

Durant la Guerra dels Segadors, la ciutat de Barcelona emetia or i argent i també unes peces de sis diners, dites sisens, que contenien un cert contingut d'argent. A mesura que la guerra avançava i les necessitats de finançament varen anar creixent, les autoritats barcelonines anaren rebaixant el contingut d'argent del sisè i la gent començà a valorar-lo cada vegada menys, de manera que al final de la guerra ja només valia un diner i mig, és a dir, la quarta part del seu valor inicial. Si hom comença a prendre valors de productes valorats en diners o en sisens,

14). LEE SHNEIDMAN, J., *L'Imperi Catalano-Aragonès (1200-1350)*, Ed. 62, vol II, Barcelona, 1975, p. 43.

15). SESMA MUÑOZ, J. A., *Revolución comercial y cambio social. Aragón y el mundo mediterráneo (siglos XIV-XV)*, Universitat de Zaragoza, 2013, p. 209. S'ha de dir que aquest autor no és pas procliu als catalans; en el seu llibre es queixa amargament de la "incomprensió" dels sobirans catalans envers els nobles aragonesos aplegats en la Unió, que tants problemes varen originar a l'expansió mediterrània i que varen aprofitar les lluites amb França per a arrogar-se privilegis inaudits. La major part dels analistes assenyalen el caràcter egoista d'aquests nobles, que eren també un mal per al seu propi país. Vegeu, per exemple, LEE SCHNEIDMANN, *L'Imperi*... op.cit.

16). Vàrem avançar consideracions sobre aquests temes a CRUSAFONT, M., "La terminología económica y monetaria en el ámbito de la moneda-valor", *I Congresso Luso-Brasileiro de numismática. V Congresso Nacional. Actas*, Associaçao Numismática de Portugal, Lisboa-Porto, 2000, p. 307-320.

hom detectarà una gran "inflació" o pujada de preus en relació a la moneda, cert. El que passa és que si mirem el preu d'aquests productes en relació a les monedes d'or o d'argent, observarem que els preus no s'han mogut. Podem, llavors, parlar d'inflació?

El valor de l'or i la plata va variar en el temps en funció de la seva abundància relativa. Això va fer que les ràtios de valor or/argent variessin des d'uns valors de 1/7 fins a 1/14 o més. On hi havia un sistema equilibrat de valors, hom s'havia de limitar a variar les taxes de canvi entre les diferents monedes. Era l'avantatge de tenir, no pas una sola unitat monetària, sinó una o més per a cada metall.

La cosa que més es pot assemblar a una inflació en el context de la moneda-valor fou el lent procés d'increment dels preus dels productes en referència a l'or o l'argent, en funció de l'augment de la seva presència en el mercat a causa de l'arribada de remeses abundants de metalls provinent d'Amèrica a partir de la seva descoberta. Així, d'unes unitats d'or i argent medievals que oscil·laven entre 3 i 4 grams, es va acabar per emprar unces o "duros" que pesaven vuit o deu vegades més. Per al nivell de transaccions del moment, l'argent i l'or que hi havia en el mercat havia augmentat molt i, per tant, hom anà demanant més or i argent per a cadascun dels productes fins arribar a un reequilibri entre massa monetària i productes. No em sembla que a aquest fenomen, que de fet s'anà produint entre el segle XV i el XVIII, se li pugui aplicar, així com a així, però el nom d'inflació. Més aviat sembla una caiguda del preu dels metalls en relació als productes pels mecanismes de l'oferta i la demanda. D'altra banda, si d'Amèrica només hagués arribat or, aquest procés només s'hauria produït en relació a aquest metall i què hauríem tingut, llavors? Una "inflació a mitges"?

Quan els països europeus, seguint els principis de racionalitat eixits dels teòrics de la Revolució Francesa, volgueren crear les unitats monetàries pròpies de cada país, aviat es trobaren amb el problema que l'or augmentà de valor, mentre que la plata mantingué el seu preu. Llavors es produí un desequilibri entre els valors de les monedes i la unitat monetària. La moneda d'or valia pel seu or, mentre que la moneda de plata equivalent, lligada al valor de la d'or per la unitat monetària única, valia en realitat molt menys. Aquests fenòmens es produïen en el mateix moment en què hi començava a haver en circulació moneda de paper convertible, però la gent desconfiava d'aquests papers i es refugiava en la moneda que tenia més a mà per a tresorejar, fet que li havia de comportar pèrdues perquè la peça de plata ja no valia el seu preu. Alguns economistes parlen d'aquest fenomen com d'"il·lusio metal·lista" perquè el bitllet de banc es cotitzava fins i tot millor que la moneda de plata. Això es devia al fet que el bitllet era llavors convertible en moneda d'or, mentre que la plata havia perdut el seu valor per la seva abundància superior. No es podia actuar amb dos metalls i una única unitat monetària, per això els països varen acabar per adoptar el patró or i prescindiren de l'equilibri amb el valor intrínsec de la unitat d'argent. Tot plegat s'acabà resolent sol, quan l'or i l'argent deixaren d'ésser l'aval de les monedes i es passà a la moneda fiduciària. Llavors sí, la inflació fou un fenomen habitual i les devaluacions eren perfectament possibles.

Hi ha molts analistes en història econòmica medieval que empren els termes "inflació" i "devaluació" aplicats a uns temps en els quals, al nostre parer, no hi són aplicables i fa temps que defensem la necessitat de dreçar una terminologia adient per a valorar els fenòmens monetaris que respongués a les característiques de la moneda-valor.

Val a dir que al Regne de Castella, però, varen idear un mètode de valoració de les monedes que és el que més s'assembla a la inflació. A la majoria de països europeus, hi havia en circulació monedes diferents, però totes elles es reduïen, en la comptabilitat, al valor de la moneda més menuda, que solia ésser el diner. Tal com hem explicat abans, per portar una comptabilitat es convertien els valors de totes les monedes en el seu valor en diners. Com que d'aquesta manera s'arribava fàcilment a xifres molt grans, hom emprava dos valors imaginaris que eren el sou, o conjunt de 12 diners, i la lliura, o conjunt de 20 sous. D'aquesta manera, totes les monedes es reduïen, de fet, a lliures, sous i diners, un sistema d'arrel carolíngia que va perdurar fins fa unes poques dècades a Anglaterra amb les lliures, els xelins i els penics. En qualsevol cas, el que és important d'assenyalar és que la base de tota aquesta comptabilitat era el diner. Per tant, la comptabilitat es feia sobre un valor real, conegut i, en principi, fix.

A Castella, terra d'alteracions contínues de la moneda, com en tot país amb poder reial cada cop més absolut, hom començà a referir els valors de totes les altres monedes amb la unitat d'or almoràvit, el morabatí. Mentre hi hagué en morabatins en circulació, les paritats eren clares, però aquesta moneda desaparegué després dels almoràvits i, vers el segle XIII, l'or es feu fonedís a pràcticament tota la península. Hom mantingué, però, el costum de referir totes les monedes d'or, argent i billó al vell morabatí, paraula que derivà a maravedí. El sistema de comp-

tabilitat es portà, llavors, en maravedís, però aquesta paraula ja no responia a un valor clar, conegut i fix, sinó que era un referent imaginari que aviat generaria gravíssimes complicacions.

Efectivament, els sobirans fixaven el valor de les monedes en maravedís, però com que les d'argent i de billó eren de baixa qualitat i les taxaven molt per damunt del seu valor real en relació a les monedes d'or, la gent no deixava anar una moneda d'or a la taxació oficial, sinó que en demanava molt més, de manera que les xifres oficials de l'argent i el billó es convertien aviat en paper mullat. Per a restablir la sobrevaloració de la moneda dolenta, els sobirans havien d'acceptar el nou valor en maravedís atribuït a l'or i tornaven a taxar molt per damunt les altres monedes, de manera que recomençava el cicle. Per aquest mecanisme, el referent imaginari del maravedí va acabar per valer, al final de l'època medieval, 1/200 del que havia valgut quan era una moneda d'or física, i es convertí en la meitat d'un diner de billó. No cal dir que totes les operacions a llarg termini, com ara deutes, censos o pagaments ajornats de qualsevol mena, eren perjudicats per la rebaixa contínua del valor del maravedí. Era una manera de dificultar l'estalvi i l'acumulació de valor, cosa que hagué de perjudicar l'aparició de classes mitjanes. En qualsevol cas, els castellans varen tenir el dubtós mèrit de crear la inflació, en un context en el qual no n'hi podia haver.

Sèries evolutives de preus i alguns errors comuns

Qualsevol anàlisi d'economia històrica feta, com sol malauradament succeir, sens un coneixement mínim del context monetari pot conduir a conclusions totalment errònies. I no cal dir que el desconeixement dels mecanismes elementals del funcionament de la moneda pot portar a afirmacions que desafien fins i tot el sentit comú.

Per posar un primer exemple, Hamilton reprèn d'Asso, del segle XVIII, les lleis de les monedes aragoneses, però sens tenir present que Asso les classificava d'acord amb Lastanosa i que aquestes atribucions, en alguns casos, són errònies i, llavors, les lleis corresponen a un altre regnat.[17]

Pel que fa a les sèries evolutives dels preus, resulten completament falsejades si no tenim presents els canvis en l'instrument monetari. Així, en temps de Jaume I hom observarà a Catalunya, abans i després del 1222, un brusc increment dels preus, que passaran al doble de les xifres primeres, cosa que pot portar a fer qui sap quines interpretacions sobre el cataclisme econòmic que, presumptament, s'ha produït. En realitat, l'únic que ha succeït és que s'ha passat d'una moneda quaternal a una altra de doblenca, que val la meitat i, per tant, l'increment dels preus al doble significa que no ha variat absolutament res en el canvi argent/productes, sinó que ara la unitat monetària té la meitat d'argent i, en conseqüència, la meitat de valor. I encara dins el mateix regnat, succeirà un fenomen semblant però en sentit invers quan el rei introdueix la moneda de tern, que està en relació 3/2 respecte del doblenc. Si en un sol regnat poden passar aquestes coses, ja es comprèn el que ens espera fent sèries per a tota l'època medieval sens tenir nocions clares de com evoluciona l'instrument monetari.

Un error molt comú és el d'estimar que quan la talla augmenta, el pes també ho fa o, inversament, que passar d'una talla 70 a 72, per exemple, vol dir rebaixar la talla.[18] En realitat, el concepte de talla, com ja hem dit, significa el nombre de monedes que, pesades juntes, equilibren el pes del marc. Per tant, augmentar la talla vol dir incrementar el nombre de monedes que, juntes, pesen un marc i, en conseqüència, les monedes pesen menys. Suposem, exageradament, que la talla fos 1 i que la moneda pesés un marc. A la talla 2, hom hauria de posar-hi dues monedes per obtenir el pes del marc i, per tant, cada moneda pesaria la meitat d'abans. Per tant, si la talla passa de 70 a 72, vol dir que aquesta talla augmenta, naturalment, però sempre que la talla augmenta, el pes de cada moneda disminueix. Quan augmentem la talla, disminuïm el pes, i inversament.

Encara més vegades hem trobat afirmacions com ara aquesta: "El florí va passar de valer 30 sous a valer-ne 32, i així va anar *perdent* valor".[19] És de sentit comú entendre que si un florí puja de preu és perquè *augmenta* de valor. El que està perdent valor és la moneda de canvi, en aquest cas el sou, és a dir, el diner. Si he de donar dos sous més perquè em donin un florí, és que el florí s'ha encarit.

17). Ens referim als treballs següents: HAMILTON, E. J., *Money, prices and wages in Valencia, Aragon and Navarre, 1351-1500*, Porcupine Press, Filadèlfia, 1975; ASSO, I. de, *Historia de la economia política de Aragón*, Saragossa, 1798, reedició Saragossa, 1947; LASTANOSA, V. J., *Tratado de la moneda iaquesa y de otras de oro y plata del Reyno de Aragón*, Saragossa, 1681, reedició Cayón, Madrid, 1977.

18) MATEU y LLOPIS, F., *La ceca de Valencia y las acuñaciones valencianas de los siglos XIII al XVIII*, València, 1929, p. 68.

19) Ibid, p. 30.

També és freqüent cercar explicacions en el canvi de paritat entre les monedes apel·lant a l'increment del preu de l'or o de la plata. En realitat, si l'or i la plata pugen conjuntament, es mantenen les ràtios i, en tot cas, els preus dels productes baixen. Si un dels metalls es fa més abundant, s'han de variar les equivalències entre les monedes de metalls diferents i els preus dels productes augmenten, però només en relació a les monedes d'aquell metall. El que no podem fer és donar com a explicació de l'increment del valor d'una moneda d'argent respecte a una altra de billó, el fet que la plata hagi augmentat de valor, perquè la moneda billó també és una moneda de plata i, per tant, la plata ha augmentat per igual en ambdues monedes. Quan a la Catalunya medieval el croat va passar de valer 12 diners a 14, 15, 18 i finalment 24 diners, no fou pas per l'increment del preu de la plata, sinó per la manca d'emissions de moneda de billó, cosa que originà un desgast dels diners de billó, fins al punt que, al final, ja només tenien la meitat de matèria i, en conseqüència, valien la meitat. Per això, la gent n'exigia una quantitat doble per a canviar-la per un croat. Els documents de l'època ja ho expliquen ben clarament dient que els diners eren "flacs".

Hem vist, en alguns casos, com es confon la llei amb la lliga. La llei és el percentatge de metall preciós d'una moneda, i la resta de metall que conté és la lliga, que pot ésser d'aram en el cas de la moneda d'argent, o d'aram i argent en el cas de la moneda d'or. Si volem augmentar la quantitat de metall preciós d'una moneda, hem d'augmentar-ne la llei. Si augmentem la lliga, vol dir que disminuïm la llei.

BREU BIBLIOGRAFIA CRÍTICA

CRITERIS

Sempre hem cregut que les bibliografies tenen com a objectiu fonamental orientar el lector i facilitar-li l'accés a l'ampliació d'informació. Naturalment, ens referim a la informació útil. Si ens dediquem a acumular obres i obres amb un cert delit d'erudició que ratlla, a voltes, una mena de passió col·leccionista i procurem impressionar amb cites d'articles com més recòndites millor, el que aconseguirem, naturalment, és desorientar, desanimar i convertir la bibliografia en un instrument d'escassa utilitat. Malauradament, trobarem força bibliografies fetes amb aquests criteris abusius i de pur lluïment. La realitat és que d'obres realment útils n'hi ha moltes menys que les desitjables, que molts articles no són més que passos previs a obres de síntesi i que, per tant, resulta completament balder de mencionar-los i que moltes obres exigeixen serioses precaucions si no volem tornar a caure en errors ja superats. Al llarg de la seva vida d'estudiosos, molts investigadors han hagut de fer un munt de gestions per a retrobar una multitud de treballs recòndits que, en molts casos, els han resultat completament inútils i, francament, no em semblaria ètic no fer res per evitar aquest calvari als possibles consultants d'aquesta bibliografia.

També ens ha semblat necessari d'acompanyar, en alguns casos, la menció de les obres amb un breu aparell crític, com ho feu, per exemple, P. Grierson en la seva bibliografia numismàtica[1] i que pot ésser adient per a clarificar el contingut i la utilitat dels treballs i per a assenyalar-ne, si cal, els aspectes superats o erronis. Cal advertir, també, que les bibliografies envelleixen molt ràpidament, especialment, és clar, en camps com el nostre en el qual, afortunadament, hi ha un treball constant de renovació i de noves aportacions.

Com a conseqüència de tot el que hem anat dient, farem una bibliografia de les obres essencials, concedirem un relleu especial a les realment útils (sens oblidar, però, els treballs superats que mantenen un cert contingut encara aprofitable) i donarem el nostre parer sobre l'abast i el contingut de les obres que presentarem, sempre que ho creguem necessari. El caràcter sintètic dels capítols "Temes transversals" i "Història de la moneda" fan necessari, però, mantenir dins aquest recull tot un seguit de treballs previs que només han estat incorporats aquí en les seves conclusions finals, però que segueixen essent útils per les argumentacions i els raonaments que els sostenen.

Naturalment, la nostra capacitat per a ésser exhaustius partint d'aquests criteris serà més gran per als territoris peninsulars, on tenim els treballs més accessibles, mentre que es pot témer per alguna manca en l'espai italià, generalment força dispers. Fa anys que fem recopilació, però sempre hi pot haver alguna mancança.

Cal advertir, finalment, que el fet que un país pugui disposar de numismàtics medievalistes depèn de factors atzarosos i difícils d'identificar. Podrem observar que hi ha èpoques riques i d'altres de completament desèrtiques, i això passa arreu. La part predominant de la dedicació dels estudiosos numismàtics ha estat sempre la dels temps clàssics i encara avui les grans revistes anglesa i francesa, *Numismatic Chronicle* i *Revue Numismatique*, ens aporten, predominantment, treballs d'aquest sector. També és cert que l'existència d'un lloc on publicar, d'una revista o una societat activa, estimula els estudis i que a Catalunya mai no s'havien publicat tants llibres i articles de la nostra especialitat com els que han eixit des que l'any 1971 va començar a eixir l'anuari *Acta Numismàtica* i més encara des que fou creada, l'any 1979, la Societat Catalana d'Estudis Numismàtics.

1) GRIERSON, Philip, *Bibliographie Numismatique*, segona edició revisada i augmentada. Cercle d'Études Numismatiques, Brussel·les, 1979.

ANTECEDENTS

L'any 1295, el noble Dalmau de Palol feu aixecar acta solemne de la troballa, als fonaments del seu castell de Milany, d'òbols d'argent dels antics comtes de Besalú, a fi de deixar-ne eterna memòria: *"ad eternam rei memoriam"*.[2] El castell havia estat, efectivament, del comte Bernat Tallaferro (998-1020) i qui sap si, seguint els costums de l'època clàssica, els hi feu enterrar intencionadament.[3] En qualsevol cas, l'acció de Dalmau de Palol demostra una actitud respectuosa davant el valor històric de les monedes, un fet ben excepcional en aquelles dates. Aquesta actitud, així com la preocupació de Jaume II perquè els diners que es batien fossin *"pus bells"* (doc. 183 a) i que si eren *"leigs"* els tallessin (doc. 155), o les paraules d'admiració de Pere III davant del Partenó d'Atenes (*"el més ric joiell que al mon hi hagi"*), són signes de sensibilitat artística i històrica ben excepcionals en els temps medievals anteriors al Renaixement. Podem contemplar avui aquests testimonis de cultura i sensibilitat amb un orgull ben legítim. Dalmau de Palol, d'altra banda, fou el nostre primer numismàtic i qui sap si el primer del món.

A poca distància, trobem el comte Pere d'Urgell (1347-1387), qui ja es dedicava a recollir tota mena de monedes, especialment d'or, *"de diverses terres i regions"*, que causaven l'admiració d'aquells que el visitaven.[4] És probable que també sentís aquesta atracció el rei Pere III (1336-1387), ja que quan va rebre un pagament del rei de Castella, va fer reservar *"per a la seva cambra"* deu peces d'or de deu dobles cada una.[5] També el rei navarrès Carles el Noble (1387-1425) tenia el gust de col·leccionar monedes i així consta que, el 1393, va fer guardar a part 43 monedes d'or de diferents tipus *"per al seu plaer"*.[6]

Amb el Renaixement, aquest interès per l'antiguitat clàssica i per la numismàtica va prendre una gran volada, i foren molts els sobirans i magnats que s'hi van interessar o que varen formar col·leccions de monedes. Així, sabem que Alfons el Magnànim (1416-1458), instal·lat a Nàpols i plenament immers en l'ambient renaixentista, es feu recercar monedes antigues i que duia sempre amb ell una arqueta de marfil amb la seva col·lecció a causa *"del goig que sentia de veure els retrats dels herois antics"*.[7] Fins i tot va arribar a escriure un llibre titulat *Advertencias sobre medallas antiguas*,[8] que, amb tota probabilitat, devia versar sobre les monedes del món clàssic.

Carles IV de Navarra, el príncep de Viana (1441-1461), degué heretar l'afecció del seu avi i també tenia una col·lecció numismàtica que li degué ésser útil per al seu vessant d'historiador, que va materialitzar en forma d'una interessant *Crónica de los Reyes de Navarra*.[9] És ben documentat que aquesta col·lecció passà a un altre home culte i interessat per la història, Pere IV de Catalunya-Aragó,[10] sovint dit Pere de Portugal (1464-1466). Aquest efímer sobirà català va arribar a acumular prop de 1.500 peces, segons el desglossament següent:

Monedes d'or en dos calaixos:	195
Monedes d'argent en quatre calaixos:	518
Monedes d'aram en quatre calaixos:	500
Monedes de plom en dos calaixos:	200
total:	1.403[11]

2). MONTSALVATGE, F., *Colección Diplomática del Condado de Besalú*, vol. 12 de la seva sèrie de "Noticias Históricas", Olot, 1902, p. 294-95, doc. 1094.

3). BERNARDELLI, A., "'... *In difossis locis dispersae, vel muris fossate...*' Considerazioni su un uso rinascimentale della medaglia, le origini: secoli XIV e XV", *Rivista Italiana di Numismática* 111, Milà, 2010, p. 363-402. Ens informa àmpliament sobre aquest costum i la seva cronologia.

4). MONFAR, D., *Historia de los Condes de Urgel*, vol. II, Barcelona, 1852 (edició de l'obra redactada el 1650), p. 249 i 309.

5). CONDE, R., "Valor intrínseco y valor en curso de la moneda medieval: conversión de doblas castellanas en florines en 1376", *Acta Numismàtica* 11, SCEN (IEC), Barcelona, 1981, p. 165-182.

6). YANGUAS y MIRANDA, J., *Diccionario de antigüedades del Reino de Navarra*, vol. II, Pamplona, 1964 (reedició de l'obra del 1840), p. 577.

7) VILLARONGA, L. "El Príncep Carles de Viana, col·leccionista de monedes", *Gaceta Numismática* 44, ANE, 1997, p. 37-39.

8). MATEU y LLOPIS, *Bibliografía de la historia monetaria de España*, Madrid, 1958, p. 11. Era molt habitual en aquests temps, i encara en els dos segles següents, aplicar la denominació de "medalles" a les monedes antigues.

9). CARLES IV de NAVARRA, *Crónica de los Reyes de Navarra*, València, 1971, però redactada el 1450.

10). CRUSAFONT, M., "Acuñaciones del príncipe portugués Pedro, rey de Catalunya en 1464-1466", *Actas del III Congreso Nacional de Numismática*, Lisboa, 1985, p. 407-446. Vegeu p. 415.

11). BALAGUER MERINO, A., *D. Pedro, el Condestable de Portugal considerado como escritor, erudito y anticuario (1429-1466). Estudio histórico-bibliográfico*, V. Dorca, Girona, 1881, p. 54. Hem estimat els nombres de les peces d'aram i de plom, no detallats a l'inventari,

També degueren tenir afeccions numismàtiques els anomenats Reis Catòlics (1476-1505), ja que en els inventaris de les seves cambres hi consta una important col·lecció de grans peces, especialment d'or.[12]

Amb objectius menys desinteressats, els mercaders també s'ocuparen de les monedes medievals en els anomenats "manuals de mercaderia". Tenien com a objectiu bàsic orientar els comerciants que es dedicaven al tràfic internacional de mercaderies, sobre les monedes de cada país i els seus valors. Tot i així, avui ens ofereixen informacions molt interessants per als estudis numismàtics. N'hi ha molts d'italians, però també n'hi alguns de catalans i mallorquins.[13]

De fet, però, l'estudi sistemàtic de les monedes com a font de coneixements històrics es pot dir que no comença fins al s. XVI amb l'obra d'Antoni Agustí *Diálogos de medallas, inscriciones y otras antiguedades*, editat el 1587 i reeditat en moltes ocasions. De tota manera, aquesta obra es refereix a monedes de l'Edat Antiga i per a trobar estudis sobre la moneda medieval hem d'arribar al segle següent. L'any 1612, apareix l'obra de F. Paruta *Dalla Sicilia de Filipo Paruta descrita con medaglie*, editat a Palerm i que comprèn la descripció de nombroses monedes i gitons sicilians; el 1650, D. Monfar va escriure una *Historia de los Condes de Urgell*, que no fou editada, però, fins al 1852 a Barcelona i que comprèn un estudi sobre les monedes d'aquest comtat amb notables aportacions documentals. L'any 1681, Vicencio Juan de Lastanosa va escriure el seu *Tratado de la moneda jaquesa y otras de oro y plata del reino de Aragon*, que fou editat a Saragossa i que és la primera obra que va aparèixer a la Península Ibèrica dedicada exclusivament a la moneda medieval. L'any 1716, C. A. Vergara va veure editat a Roma la seva obra sobre les monedes de Nàpols *Monete del regno di Nápoli da Roggiero primo ré, sino all'augustíssimo regnante Carlo VI imperatore, e III re cattolico*.

No és fins al segle XIX, però, quan apareixen els estudis més sistemàtics dedicats a la moneda peninsular, com ara el de Josep Salat, *Tratado de las monedas labradas en el Principado de Catalunya* (Barcelona, 1818), molt ben documentat i avançat pel seu temps, que fou dedicat a la moneda de Catalunya, però també a la d'altres regnes de la Corona Catalano-Aragonesa. Per a Mallorca, tenim un primer estudi de J. M. Bover, *Historia de la Casa Real de Mallorca y noticia de las monedas propias de esta isla* (Palma, 1855), que tot i que a voltes manca de rigor, com ho va demostrar A. Campaner en l'obra que comentarem després, manté el seu interès, especialment en l'aspecte documental. El d'Aloïs Heiss, *Descripcion General de las monedas hispano-cristianas desde la invasión de los árabes*, en tres volums, editat a Madrid entre el 1865 i el 1869, segueix essent un referent bàsic per a la numismàtica castellana medieval, però resulta ja prescindible pel que fa referència al nostre sector. En canvi, són molt ben treballats i documentats i mantenen, per tant, tot el seu interès el d'Àlvar Campaner sobre la moneda mallorquina, *Numismàtica Balear* (Palma, 1879); el d'A. Colson sobre la moneda rossellonesa, *Recherches sur les monnaies qui ont eu cours en Roussillon* (Perpinyà, 1853) i el de J. Yanguas i Miranda sobre la moneda navarresa, *Diccionario de antigüedades del reino de Navarra* (Pamplona, 1990-1994). Pel que fa a la moneda occitana, fins fa ben poc hom havia de valdre's encara de les velles obres de F. Poey d'Avant, *Monnaies féodales de France* (París, 1858), i d'E. Caron, *Monnaies féodales françaises* (París, 1882-1884). És ben necessari d'esmentar, d'altra banda, l'obra d'àmbit europeu d'A Engel i R. Serrure, *Traité de Numismatique du Moyen Age* (tres volums, París, 1890), obligadament sintètica atès els seu abast, però feta amb molt criteri i erudició. Es tracta d'un estudi molt útil i, de moment, l'únic d'aquesta temàtica, tot i que la sèrie *Medieval European Coinage* pretén, justament, fer-ne l'actualització.

A partir d'ara, doncs, s'acaba l'etapa que hem denominat d'antecedents i comencem a trepitjar terreny ferm, amb obres útils i, per tant, entrarem a comentar els treballs per sectors.

en proporció als que veiem als altres calaixos de l'or i de l'argent. L'inventari forma part de l'actuació dels marmessors del rei, immediatament després de la seva mort. La col·lecció la valoren, de fet, a pes d'or i d'argent i és per això que no detallen ni l'aram ni el plom, tot i que devien contenir monedes ibèriques o romanes de prou interès.

12). BALAGUER, Anna M., "La disgregación del monedaje en la crisis castellana del siglo XV. Enrique IV y la ceca de Ávila según los documentos del Archivo de Simancas", *Acta Numismàtica* 9, SCEN (IEC), Barcelona, 1979, p. 155-190. Vegeu p 172-174.

13). Podem citar-ne, per exemple, un de català del 1385: GUAL CAMARENA (ed.), *El primer manual hispánico de mercadería (s. XIV)*, Barcelona, 1981; o un altre de mallorquí del darrer terç del s. XV: GUADAN, A. M. de, "Comentario numismático al Manual Mallorquín de Mercaderia (último tercio del s. XV)", *Acta Numismàtica* 10 i 11, SCEN (IEC), Barcelona, 1980 i 1981, p. 97-116 i 197-212. Nosaltres ens vàrem valer útilment dels manuals italians en el nostre llibre sobre els florins.

OBRES D'ABAST GENERAL

En aquest apartat ens referirem tant a les obres que abracin o intentin abraçar la totalitat de la numismàtica de la Corona Catalano-Aragonesa medieval, com les que estigui dedicades a temes generals o transversals, com poden ésser els estudis generals de tipus interpretatiu, els treballs dedicats al florí (que era una moneda de curs general) o als pesals monetaris, que eren emprats en la major part dels regnes que en formaren part.

Les primeres obres de conjunt intentaren analitzar la numismàtica "espanyola" en el sentit polític, és a dir, els antecedents monetaris de l'Estat Espanyol actual, sense considerar mai l'Estat Català medieval com un conjunt. Aquest és el cas de l'obra de Heiss, ja esmentada, que presenta una panoràmica general d'aquests amonedaments, amb inclusió dels de l'Imperi Espanyol, cosa que no ha estat intentada en cap altra ocasió. L'obra de Heiss és de molt mèrit, però pel que fa a la Corona Catalano-Aragonesa fou aviat superada pels estudis sectorials que després analitzarem, de manera que avui té molt poca utilitat. S'han de desaconsellar, també i en aquest cas pel seu tractament superficial i, a voltes, per manca de criteri, les *Historia de la moneda española*, de F. Mateu y Llopis (Madrid, 1946) i d'Octavio Gil Farrés (Madrid, 1959, reeditada el 1976), per bé que aquest segon té un notable aparell bibliogràfic. Això no treu que aquests dos autors no hagin realitzat altres treballs prou útils, com veurem.

L'obra de Joaquim Botet i Sisó, *Les monedes catalanes* (IEC, Barcelona, 1907/1911), a la qual ens referirem en parlar de Catalunya, era dedicada bàsicament a aquest territori, però també va aportar diferents documents dels altres regnes, de manera que ha estat sempre ben útil, també en aquest sentit. De fet, en parlar de cada territori de la Corona Catalano-Aragonesa, no hi podrà mancar la referència a Botet per la gran quantitat de documents de l'Arxiu Reial de Barcelona[14] que va arribar a incorporar al seu estudi i que han estat després emprats en els llibres d'àmbit sectorial. El primer llibre que plantejà l'estudi global de la numismàtica de l'Estat Català medieval fou el de Miquel Crusafont,[15] *Numismàtica de la Corona Catalano-Aragonesa Medieval (785-1516)* (Vico, Madrid, 1982). Tot i contenir un aparell crític de 150 pàgines, es tractava essencialment d'un catàleg i no s'acompanyava de la documentació emprada en la part analítica. Aquesta obra fou refosa com a catàleg amb breus introduccions, però amb l'ampliació a la totalitat del Regne de Navarra i als antecedents del d'Aragó, a M. Crusafont, *Acuñaciones de la Corona Catalano-Aragonesa y de los reinos de Aragón y Navarra* (Vico, Madrid, 1992). Com a llibres amb una visió general de les emissions catalanes de totes les èpoques que contenen, com és lògic, el seu sector medieval, tenim el de M. Crusafont/M. Garcia Garrido/A. M. Balaguer, *Història de la moneda catalana* (Caixa de Barcelona, Barcelona, 1986) amb un catàleg no pas exhaustiu i textos explicatius, i el de M. Crusafont, *Catàleg General de la Moneda Catalana* (SCEN, IEC, Barcelona, 2009) que, tot i ésser essencialment un catàleg, com ja ho diu el títol, té l'avantatge de contenir la totalitat de la moneda catalana medieval de forma actualitzada, encara que sense l'ampliació que va aportar el llibre abans esmentat sobre Occitània. També presenta una visió general i actualitzada per al període medieval, però amb catàleg no exhaustiu i limitat als regnes peninsulars[16] (per tant, no conté gaire informació per als territoris de l'expansió mediterrània) l'obra de M. Crusafont/A. M. Balaguer/P. Grierson, *The Iberian Peninsula*, núm. 6 de la sèrie "Medieval European Coinage" (Cambridge University Press, 2013), que presenta, per primera vegada, una monografia sobre tots els amonedaments medievals peninsulars i una anàlisi de la circulació monetària del mateix abast. El llibre que ara publiquem presenta prou avantatges sobre els anteriors, pel que fa a l'època medieval i a la Corona Catalano-Aragonesa, perquè abraça tot el seu espai territorial, conté tota la documentació que li serveix de base i un catàleg exhaustiu i, a més, recull tots els avenços fets en els darrers anys en camps com ara el del florí, que han estat transcendentals. De tota manera, s'ha de complementar amb el

14). Aquest és el veritable nom del mal anomenat Arxiu de la Corona d'Aragó que, a més, ha acabant essent de titularitat estatal.

15). Havíem començat a indicar les nostres obres amb la menció "el nostre...", seguit del títol del llibre, però com que això no era vàlid per als llibres que hem fet conjuntament amb altres autors, les mencions resultaven una mica confuses, de manera que, finalment, hem optat per parlar de M. Crusafont com si fos un altre autor qualsevol.

16). Malauradament, la sèrie del *Medieval European Coinage* no ha escapat al mal costum d'analitzar la numismàtica medieval des de l'òptica dels estats actuals i, així, els amonedaments de Sicília, Sardenya i Nàpols apareixen en el volum d'Itàlia, i els d'Occitània, Grècia i Albània segurament seguiran destins similars, de manera que, amb aquestes obres, no hi ha manera de tenir una visió de conjunt dels amonedaments de l'Estat Català, malgrat que nosaltres ens vàrem esforçar a fer-ne, almenys, les referències necessàries perquè el lector es fes càrrec del problema, i assenyalar la bibliografia complementària corresponent.

d'Anna M. Balaguer, *Història de la moneda dels comtats catalans* (SCEN, IEC, Barcelona, 1999), que estudia i analitza els amonedaments carolingis, comtals, episcopals i senyorials de Catalunya. Aquest sector no ha estat inclòs en el nostre treball justament per l'existència d'aquest llibre. També és aconsellable tenir presents els tres llibres següents, com a complement informatiu: M. Crusafont, *La moneda catalana local (s.XIII-XVIII)* (SCEN, IEC, Barcelona, 1990), que analitza els amonedaments municipals medievals i moderns; M. Crusafont/R. Comes, *El florí d'or català. Catalunya, València, Mallorca* (SCEN, IEC, Barcelona, 1996), que estudia monogràficament els florins; i M. Crusafont, *Història de la moneda de l'Occitània catalana* (SCEN, IEC, Barcelona, 2012), que estudia les emissions occitanes. L'existència d'aquests tres treballs ens ha permès d'alleugerir el llibre actual, molt condicionat en la seva extensió per la magnitud del seu repertori documental.

Per al conjunt dels territoris italians que foren de la Corona Catalano-Aragonesa, és a dir, per a Sicília, Sardenya i Nàpols, s'ha de tenir molt present el complet estudi de P. Grierson i L. Travaini, *Italy (III), South Italy, Sicily, Sardinia* també dins la sèrie "Medieval European Coinage", que en constitueix el volum 14 (Cambridge, 1998). Amb un bon treball documental i un coneixement profund dels amonedaments, ofereix una visió de conjunt rigorosa i completa, encara que sense incloure els documents ni una catalogació exhaustiva.

Cal tenir presents també aquelles obres que analitzen temes que podríem anomenar transversals, en el sentit que, com hem dit al principi, afecten diferents regnes de la Corona, sens que siguin treballs d'abast general. Ens referim als estudis sobre el florí d'or català, que fou una moneda de curs general, i els dedicats als pesals, emprats igualment en diferents regnes, o d'altres que anirem detallant. Pel que fa als florins, el treball de base més important es troba inclòs en l'obra de Botet i Sisó, *Les monedes catalanes*, ja esmentat, i cal afegir-hi un interessant treball d'A. Campaner titulat "Algunas noticias sobre el florín de Aragón, especialmente en Mallorca" (*Almanaque del Ysleño*, 1879, p. 12-36), on assenyalà per primera vegada la persistència del nom del rei Martí en els florins de Mallorca dels regnats posteriors a aquest sobirà.[17] Força més tard, sorgiren tres estudis monogràfics sobre el florí català que, si bé contenen alguna aportació útil, són en general deficients i, en alguns aspectes, representen un retrocés respecte al nivell assolit per Botet i Campaner. Es tracta del de F. Mateu y Llopis, *El florí d'or d'Aragó* (València, 1937), seguit d'uns articles monogràfics per seques a Acta Numismàtica; el de F. X. Calicó, *Florines de Aragón* (Barcelona, 1966), i el de Mercedes Rueda, *Los florines del Museo Arqueológico Nacional* (Barcelona, 1984). La part positiva de Mateu va ésser la identificació de la marca de seca C per a Saragossa, la de la C als peus de S. Joan per al mestre Andreu Català i la de l'escudet del lleó dels tresorers Sanchís. La part positiva de Calicó fou la identificació dels florins de Pere de Portugal i l'aportació de diferents marques inèdites. Pel que fa a M. Rueda, només es pot aprofitar la catalogació dels florins del Museu Arqueològic de Madrid. Reprenent les bases de Botet i de Campaner, vàrem elaborar M. Crusafont/R. Comes, *El florí d'or català. Catalunya, València, Mallorca* (SCEN, IEC, Barcelona, 1996), on fèiem una crítica raonada dels treballs anteriors, traçàvem una teoria general sobre el florí i identificàvem amb dades documentals totes les seves nombroses marques, tot plegat acompanyat d'un catàleg exhaustiu. El treball fou complementat amb dos articles posteriors que ara hem refós en el llibre actual. Pel que fa als pesals monetaris, és de molta utilitat per la seva teoria general (encara que mencioni molt poques peces nostres) l'obra d'A. Dieudonné, *Manuel des poids monétaires* (Florange-Ciani, París, 1925). Una vegada més, l'obra de Mateu y Llopis, *Catálogo de los ponderales del Museo Arqueológico Nacional* (Madrid, 1934) creà no poca confusió en prescindir dels assenyats criteris de Dieudonnée, tot presentant una sèrie de mostres o pieforts de diners com a pesals i oblidant que el pes del pesal no és mai el legal sinó el mínim tolerat. Anys després, publicàrem M. Crusafont, *Pesals monetaris de la Corona Catalano-Aragonesa* (SCEN, IEC, Barcelona, 1999), on presentàvem una majoria de materials inèdits, entre ells sèries fins llavors completament desconegudes, com ara els pesals de ducat, de trenti o de pacífic, els pesals múltiples i els pesals locals. Hem de situar en aquest apartat els estudis sobre la seca i el seu treball. Cal assenyalar, en primer lloc, un magnífic treball de joventut de F. Mateu y Llopis (quan encara era "i Llopis") titulat "El vocabulari medieval de l'exercici de la monederia segons documents valencians" i publicat al *Butlletí de dialectologia catalana* 24 (Barcelona, 1937, p. 98-126), on aporta unes detallades ordinacions sobre la fabricació de la moneda i uns interessants inventaris, tot del segle XV, que hem incorporat al

17) No arribà a sospitar, però, que el fet perduraria encara amb Joan II. Aquesta curiosa anomalia fou qualificada injustament per F. X. Calicó com "el gran descubrimiento del Dr. Mateu y Llopis", probablement perquè Mateu no menciona l'antecedent de Campaner.

repertori documental. Darrerament, la SCEN ha publicat l'estudi de M. Eugènia Ripoll Roig, *La Seca o Casa de la Moneda de Barcelona* (Barcelona, 2008), primer treball monogràfic sobre la seca de Barcelona amb nombrosa informació inèdita, que ens aporta una multitud d'informacions sobre una temàtica fins ara del tot desconeguda. Recentment ha estat publicat també un notable treball sobre la seca de Mallorca, Orell, J./Boada, J. "Apunts sobre les diverses ubicacions de la seca de Mallorca (s.XIII-XV)", *Acta Numismàtica* 43, (Barcelona, 2013). També tenen cabuda en aquest apartat de temes transversals els de les anàlisis del contingut de fi de les monedes. Férem una primera incursió en aquest camp l'any 1979 amb una sèrie d'anàlisis per via química: M. Crusafont, "Primers resultats d'algunes anàlisis per via química sobre monedes catalanes", *I Simposi Numismàtic de Barcelona*, (vol. II, Barcelona, 1979, p. 349-352), que ens permeteren verificar les lleis quaternal, ternal i doblenca de les sèries barcelonines, per exemple. Més endavant, assajàrem l'anàlisi per inflorescència de raigs X a l'Escola Superior d'Enginyers Industrials de Barcelona, que ens permeté de trobar el diner barceloní de coure emblanquit de Pere I,[18] però fora d'aquest cas concret, aquesta mena d'anàlisi no és vàlida per al billó perquè es fa una lectura de la superfície, que sol estar profundament oxidada, cosa que altera la lectura de la composició real de la peça. És per aquesta raó que, en les anàlisis dels florins de Perpinyà, ens vàrem valer dels mètodes nuclears, completament fiables: J. N. Barrandon/M. Crusafont/J. Joussemet, "Identificació amb anàlisi per mètodes nuclears d'alguns florins de Perpinyà. Altres qüestions referents als florins catalans", *Acta Numismàtica* 25, Barcelona, 1995, p. 121-137. Cal advertir que s'han anat publicant en el nostre país diferents treballs numismàtics basats en anàlisis no fiables per inflorescència de raigs X que prescindeixen dels estudis sobre aquesta qüestió[19] i falsegen, per tant els resultats.

Hem de parar l'atenció també als estudis sobre circulació monetària. Representen un pas més endavant en el nostre coneixement de la monedes. Ja no es tracta només de saber quines monedes s'encunyaren, quan, on i com, sinó de saber com corrien en el seu moment. Els estudis sobre circulació ens fan veure quines eren les monedes predominants en els usos monetaris, si hi havia numeraris externs i si s'observen els mateixos comportaments a les ciutats o a la ruralia, per exemple. Si arribem a xifres quantitatives, podem veure, per exemple, l'evolució dels volums de moneda en curs o el predomini de les de més o de menys valor, dades de les quals se'n pot derivar informació important sobre l'evolució econòmica d'un país o bé d'una zona o d'una ciutat. En aquest apartat hi ha, d'una banda, els estudis sobre com fer aquesta recerca i, de l'altra, treballs específics sobre circulació. Del primer bloc podem mencionar els següents: P. Grierson, "The interpretation of coin finds", *Numismatic Chronicle* 5 i 6. 1965 i 1966, p. 2-13 i 1-15; o A. M. Balaguer, "Método de análisis de la evidencia y de los hallazgos numismáticos. El camino de Santiago", *Gaceta Numismàtica* 115, 1994, p. 19-36. En el segon bloc hi ha l'excel·lent treball de Mireia Castaing-Sicard, *Monnaies féodales et circulation monetaire en Languedoc* (Tolosa de Llenguadoc, 1961), fonamental per al sector occità; i el d'A. M. Balaguer, *Història de la moneda dels comtats catalans* (Barcelona, 1999), que conté un ampli estudi sobre a circulació monetària als comtats catalans, amb dades quantitatives, i que s'allarga en la seva cronologia fins als inicis del regnat de Jaume I. Vegeu també R. Soto, "Aproximació a l'estudi de la circulació de moneda a Mallorca després de la conquesta (1236-1276)", *I Simposi Numismàtic de Barcelona* (vol. II, 1979, p. 388-398), on es veu el paper important del diner melgorès, i J. Bénézet, "El lloc de la moneda barcelonesa en la circulació monetària de la plana rossellonesa (segles XII-XV)" (a J. Garcia, *Llibre de les monedes*, Barcelona, 2009, p. 41-58). L'estudi de M. Crusafont, "Del morabatín al florín, continuidad o ruptura en la Catalunya medieval", a *I Jarique de numismática hispano-árabe* (Saragossa, 1988, p. 191-200) va demostrar que l'or europeu no va succeir al musulmà a Catalunya, sinó que hi va haver un llarg espai gairebé del tot buit d'or en el segle XIII. Altres dos estudis varen estendre aquesta conclusió a l'Aragó i a Navarra: M. Crusafont, "La circulación monetaria en la Navarra medieval", *Numisma* 230 (Madrid, 1992, p. 93-118), i M. Crusafont, "La circulación monetaria en el Aragón medieval a partir de las menciones documentales", *Gaceta Numismàtica* 114 (Barcelona, 1994, p. 37-62). En aquest darrer, es feien també aportacions sobre com s'han de realitzar aquests estudis a partir de la documentació notarial i l'interès d'acarar-la amb la informació que ofereixen les troballes. Els canvis substitutoris entre quatern/doblenc/tern i la influència del doblenc de baixa llei en la invasió del melgorès foren estudiats a

18). En parlem al nostre *Numismàtica de la Corona Catalano-Aragonesa medieval (785-1516)*, Vico, Madrid, 1992, p. 74.

19). Han estat fetes verificacions paral·leles per a demostrar el que estem dient. Vegeu E. T. HALL/D. M. METCALF (editors), *Methods of chemical and metalurgical investigation of ancient coinage*, Londres, 1972, i J. N. BARRANDON, "Méthodes nucléaires d'analyse et numismatiques", *Actes IX Congres International de Numismatique*, Berna, 1979, p. 3-15.

M. Crusafont, "La política monetària en temps de Jaume I", *Jaume I. Commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I* (Barcelona, 2011, p. 287-310). Finalment, hi ha el capítol de circulació monetària de M. Crusafont a "Finds, hoards amd monetary circulation in the Iberian Peninsula", a Crusafont/Balaguer/Grierson, *The Iberian Península* (Cambridge, 2013, p. 20-53), que té un abast peninsular i que mostra, per exemple, com a l'època medieval la moneda d'or només tingué un paper rellevant primer en l'àmbit musulmà i després a la Corona Catalano-Aragonesa.

No hi ha hagut gaire tendència entre els numismàtics de tractar els temes fiscals, tan propers a la nostra especialitat. El treball d'A. M. Balaguer, "Sobre els orígens del monedatge a Catalunya (segles XI-XII)", a *Glaux 7. A Ermano A. Arslan Studia dicata* (Milà, 1991, p. 791-802), és una aportació important i pot contribuir, esperem, a deixar de considerar de forma acrítica les aportacions, sovint grinyolants, de T. N. Bisson.

En l'apartat que podríem titular com a generalitats, hi ha un conjunt d'obres que assagen d'ajudar els investigadors del nostre camp de recerca o a facilitar el seu coneixement als historiadors que no en siguin especialistes. Hi ha, per començar, tres llibres amb el títol *Introducció a la Numismàtica* (o simplement *Numismàtica*), fets per P. Grierson, C. Morrisson i O. Gil Farrés.[20] Són tres obres molt diferents, però totes contenen elements útils per als estudiosos i per als numismàtics. En aquesta mateixa línia hi ha el de M. Crusafont, *Història de la moneda catalana. Interpretació i criteris metodològics* (Crítica, Barcelona, 1996) que, a més d'una síntesi interpretativa de la història de la nostra moneda, inclou un ampli aparell de dades essencials per a l'estudi de la moneda i un extens glossari. Vegeu també M. Crusafont, "La terminología económica y monetaria en el ámbito de la moneda-valor", *Congresso Luso-Brasileiro de Numismàtica, V Congresso Nacional*, (Lisboa, 2000, p. 307-319), on es comenta críticament l'ús de termes com ara "inflació" o "devaluació" en el context de la moneda amb valor intrínsec.

En l'apartat de les bibliografies, cal assenyalar positivament, d'una banda, la de J. De Dios de Rada y Delgado, *Bibliografía numismàtica española* (Madrid, 1886) i, de l'altra, la de Mateu y Llopis, *Bibliografía de la historia monetaria de España* (Madrid, 1958), de la qual es publicà una addenda a Barcelona l'any 1971. També són d'utilitat els apartats bibliogràfics de l'obra de Gil Farrés, *Historia de la moneda española* (Madrid, 1959), com hem dit abans. El problema d'aquestes obres, pel que fa a la moneda catalana, és que s'han fet ja força obsoletes atès el vigor de la recerca que s'ha produït a les darreres dècades al si de la Societat Catalana d'Estudis Numismàtics i en altres centres de recerca, de manera que cada vegada es fa més necessària l'elaboració d'una obra actualitzada.

Pel que fa als glossaris o diccionaris especialitzats, només comptem, com a obra d'abast general, amb el llibre de F. Mateu y Llopis, *Glosario Hispánico de Numismàtica* (Barcelona, 1946), d'ampli abast però d'interès molt irregular a causa de la seva presentació caòtica i l'escàs aprofundiment en els termes.[21] Podem comptar, pel que fa a la part italiana, amb el molt més substanciós d'E. Martinori, *La moneta. Vocabolario Generale* (Roma, 1915), tot i la seva antigor, però és evident que també estem mancats d'una obra sòlida i actualitzada en aquest sector.[22]

Cal mencionar les revistes o publicacions periòdiques de la nostra especialitat, ja que són una bona guia per a trobar informacions bibliogràfiques complementàries, tant en els seus mateixos articles com en les seves sèries de recensions bibliogràfiques. Entre les importants, la més antiga és *Memorial Numismático Español*, que impulsà Àlvar Campaner a Barcelona juntament amb Artur Padrals i Gaietà Carreras i que va treure cinc números

20). Són els següents: Philip GRIERSON, *Monnaies et monnayage. Introduction à la numismatique*. Aubier, París, 1975, Cécile MORRISSON, *La Numismatique*, Presses Universitaires de France, París, 1992, O. GIL FARRÉS, *Introducción a la Numismática*, ANE/Museo Casa de la Moneda, Barcelona/Madrid, 1993.

21). Potser sí que una "medalla" es "La forma usada entre los mozárabes de Toledo para designar la meaja", com explica Mateu (p. 128), però la medalla i la medallística en general és també una part essencial de la numismàtica i, de fet, ell mateix la inclou a la seva *Bibliografía*... Els rals d'or de Sicília els encunyà Joan II, però no pas Ferran II (p. 175), que hi va batre els anomenats "tromsis". A l'entrada "Real de cabeza" hi situa els diners de Múrcia de Joan II el 1298 (p. 174), quan qui va batre moneda a Múrcia en aquesta data fou Jaume II i, d'altra banda, no justifica que se'ls anomenés "reales de la cabeza". Una dinerada no és allò que hom donava a canvi d'un diner (p. 45), sinó el pagament del valor d'un diner fet amb alguna cosa que ho valgui, etc.

22). Per la nostra banda, hem inclòs glossaris als nostres llibres *Barcelona i la moneda catalana* (Barcelona, 1989) a *Història de la moneda catalana. Interpretació i criteris metodològics* (Barcelona, 1996) i també en el llibre present. També hem fet els lèxics numismàtics del *Diccionari* de l'Institut d'Estudis Catalans, de la *Gran Enciclopèdia Catalana* i del *Diccionari d'Història de Catalunya*, d'Edicions 62, i tenim un llibre en preparació sobre aquest tema.

entre el 1866 i el 1880. La segueix cronològicament *Numario Hispánico*, editada a Madrid sota l'empara de l'Instituto Antonio Agustín des del 1952, que arribà a treure 22 números però que deixà de publicar-se el 1967. El 1958, es creà a Madrid la Sociedad Ibero-Americana de Estudios Numismáticos, que de seguida començà a publicar la revista *Numisma*, la qual ha anat subsistint amb el suport de la Casa de la Moneda. L'any 1966 començà a editar-se la *Gaceta Numismàtica* com a publicació de l'Asociación Numismàtica Española que creà a Barcelona, amb un grup d'amics, F. X. Calicó i que tingué una etapa de força interès els anys 80 i 90. Malauradament, tant la revista com la mateixa associació es troba avui en vies d'extinció. L'any 1971, Leandre Villaronga, amb el concurs de J. Romagosa, J. Almirall i A. Badia, creà l'*Acta Numismàtica* a la Secció Numismàtica del Cercle Filatèlic i Numismàtic de Barcelona, que l'any 1979 fou cedida a la llavors recentment creada Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (Institut d'Estudis Catalans), presidida pel mateix L. Villaronga, que ha arribat enguany al número 45 i que és fonamental per als estudis numismàtics atesa la qualitat de les seves col·laboracions. L'any 1987, impulsàrem des de la mateixa secció numismàtica del Cercle la revista *Cercle*, que a partir del núm. 4 hagué de canviar el seu nom per l'*Ardit* a causa de les dificultats creades per la secció filatèlica. Va tenir una primera etapa amb nou eixides entre el 1987 i el 1992 i una segona etapa amb onze eixides entre el 1997 i el 2004. Darrerament ha pres importància la revista *La Pallofe*. Editada inicialment com un petit butlletí social de l'Associació Numismàtica del Rosselló, és avui una publicació important en la qual destaca la seva secció de "Troballes Monetàries". També l'Associació Numismàtica Xúquer de Sueca ha llançat dos números de la seva revista *El quinzet* (2008 i 2009) i el Club de Col·leccionisme de Mallorca ha arribat ja al seu núm. 13 de la seva revista Mallorca Col·lecció, cada vegada amb més contingut, a més d'algunes publicacions monogràfiques.[23] Pel que fa a la numismàtica catalana, la font més important d'informació és *Acta Numismàtica*, però això no vol dir que no hi hagi estudis d'interès en les altres publicacions, principalment, és clar, en les d'àmbit català.

Les diferents sèries de congressos de l'especialitat també ens aporten sovint informacions de relleu en les seves Actes. Cal destacar els tres simposis de la Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (1979, 1980 i 1985) i els tres organitzats a Portugal per M. Gomes Marques i dedicats específicament a la moneda medieval: *Problems of Medieval Coinage in the Iberian Area* (1984, 1986 i 1988). També la SIAEN de Madrid ha anat organitzant els Congresos Nacionales de Numismática, que han comptat sovint amb aportacions de temàtica catalana.

Cal fer una referència també al sectors complementaris de la nostra numismàtica. Ens referim a l'estudi d'aquelles sèries monetàries que, sense ésser pròpiament catalanes, s'han dut a terme amb una important participació dels catalans o en terres catalanes. Ens referim, per exemple, a les emissions dels Hospitalers o mestres de Rodes (després Malta), a les quals hem dedicat un estudi: M. Crusafont, "L'Orde de l'Hospital de S. Joan de Jerusalem, de Rodes o de Malta. Emissions monetàries i medalles dels Grans Mestres originaris de la Corona Catalano-Aragonesa", *Acta Numismàtica* 40, SCEN (IEC), Barcelona, 2010, p. 67-103. Hi ha, però, altres sectors d'interès, com ara la dels papes originaris de la Corona, per als quals comptem amb l'obra de Julio Berni, *Numismàtica de los Papas españoles* (Barcelona, 1948), que demana una revisió, o el de les emissions rosselloneses dels sobirans francesos al segle XV, de les quals s'ocupà, per exemple, Victor Lafont, *Monnaies de Catalogne et du Roussillon* (Perpinyà, 1979).

Ens cal parlar, finalment, dels repertoris o publicacions de fons de museus o de col·leccions privades, que són molt útils com a font de materials i d'informacions complementàries sobre les monedes, com ara els reculls de pesos o les variants. Tenen gran importància, per exemple, les publicacions de les grans col·leccions catalanes de Vidal Quadras (*Catálogo de la colección de monedas y medallas*, Barcelona, 1892, en 4 volums), i Carles Tolrà (*Catálogo de la colección numismàtica*, Barcelona, 1935) pel seu important contingut en les sèries catalanes medievals, així com diferents catàlegs de venda monogràfics. Assenyalem el de P. R. Arriols de moneda catalana del 1976 (Numafil Tarraco, IV); el de la col·lecció Spahr de moneda siciliana el 1987 ("Monete della Sicilia e dell'Italia meridionale", Leu/Münzen und Medaillen); el de la col·lecció Soler Cabot del 1987 ("Monedas Catalanas", Scweizerischer Bankverein, 18), que contenia gran part de la important col·lecció mallorquina del comte d'Ayamans; el

23) Aquesta entitat havia publicat tres opuscles amb textos d'extensió superior a la que podia absorbir la seva revista, però darrerament es va decidir a editar, amb la col·laboració de la Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, dos treballs numismàtics que, en haver estat publicats fora del seu context de l'especialitat, resultaven poc accessibles als numismàtics. Es tracta de M. CRUSAFONT, *La política monetària en temps de Jaume I*, i J. BOADA, *La numismàtica de Jaume II*, ambdós editats el 2012.

de la col·lecció del Marquès de Dou, subhastada per Vico de Madrid l'any 1985, i les tres grans col·leccions pel que fa al contingut de moneda catalana dispersades recentment, presentades mitjançant uns magnífics catàlegs per Áureo & Calicó: Caballero de Indias (2009), Crusafont (2011) i Muntaner (2014), aquesta darrera amb una part de l'antiga Vidal-Quadras. Malauradament, el Gabinet Numismàtic de Catalunya, el nostre museu numismàtic, no ha publicat mai per iniciativa pròpia algun sector dels seus importants fons catalans medievals, però alguns estudiosos sí que s'han preocupat de fer-ho. Així, Antoni Badia hi buidà el fons de croats per al seu *Catàleg dels croats de Barcelona* (Barcelona, 1969); M. Crusafont, A. M. Balaguer i I. Puig varen buidar el fons de la moneda catalana comtal a "Els comtats catalans, les seves encunyacions i àrees d'influència. Corpus", *I Simposi Numismàtic de Barcelona* (Barcelona, 1979); i A. M. Balaguer feu el buidatge dels seus florins a "Catàleg dels florins del Gabinet Numismàtic de Barcelona", *Gaceta Numismàtica* 72 (Barcelona, 1984). En aquesta mateixa revista es publicaren altres fons de florins, com ara els de les col·leccions de la Banca Catalana, de R. Comas, dels museus Alegre de Sagrera i Arqueológico Nacional i els dels arxius Calicó i Villaronga.[24]

OCCITÀNIA

L'expansió occitana és una etapa de gran relleu de la nostra història, ocupa més de dos segles de l'activitat dels catalans i va deixar importants llegats en la nostra cultura, mentalitat, activitat econòmica i sistema polític. Malgrat això, els estudis històrics són escassos i moltes vegades s'aturen a Muret, de manera que l'etapa de la resistència occitana es fa difícil de reconstruir.

En l'aspecte numismàtic, els estudis disponibles quan ens vàrem començar a ocupar del tema eren exclusivament francesos i força antics. Bàsicament, els llibres de F. Poey d'Avant, *Monnaies féodales de France* (París, 1860); E. Caron, *Monnaies féodales françaises* (París, 1882); A. Dieudonné, *Manuel de numismatique française* (Volum IV, París, 1936); i Rolland, *Monnaies des comtes de Provence* (París, 1956). Ben treballats en general, aquests llibres, i especialment el primer i el darrer, no poden dissimular la seva incomoditat per la presència catalana a Occitània. La parcialitat es fa prou evident i arriba al grotesc quan Poey d'Avant no troba a qui atribuir els diners de Carcassona a nom de Ramon, però negant-se a donar-los a Ramon Berenguer I de Barcelona, una atribució molt més lògica i que ja havia fet abans que ell Fauris de S. Vicenç, o bé considerant franceses totes les monedes navarreses, incloses les de Ferran el Catòlic! S'ha de destacar l'estudi l'exemplar d'A. Germain, "Mémoire sur les anciennes monnaies seigneuriales de Melgueil et de Montpeller", *Mémoires de la Societé Achéologique de Monpellier*, vol. 3, Montpeller, 1880. L'any 1979, vàrem publicar el nostre primer treball sobre la qüestió, el primer de tipus monogràfic que es feia des de terres catalanes: M. Crusafont, "Les monedes catalanes del Llenguadoc i Provença", *I Simposi Numismàtic de Barcelona* (Barcelona 1979, p. 251-257) i ja assenyalàvem les dificultats que presentava aquest estudi per manca d'antecedents.

Anys abans, ja s'havia publicat a França algun treball important i més assenyat, afortunadament, que havia fet avançar notablement el coneixement de la numismàtica occitana. Aquest és el cas de l'estudi de Mireille Castaing-Sicard, *Monnaies feodales et circulation monetaire en Languedoc*, Cahiers de l'Association Marc Bloch, 4 (Tolosa de Llenguadoc, 1961), que, a més de recollir moltes notícies anteriors, traça una panoràmica sobre la circulació monetària a la zona, un tema sobre el qual pràcticament no en sabíem res. Força posterior és el també important treball dirigit per G. Depeyrot, *Trésors et emissions monétaires du Languedoc et de Gascogne (XIIe et XIIIe siècles)*, (Tolosa de Llenguadoc 1987), amb un estudi de tresors, troballes, història de la moneda i de la circulació i amb una aportació important de Marc Bompaire. El tema del contingut de metall, fins llavors també verge, fou tractat per Françoise Dumas i Noël Barrandon, *Le titre et le poids de fin des monnaies sous le regne de Philipe Auguste*, (París, 1982). Magníficament ben documentats han estat els dos treballs de Jérôme Belmon, "La monnaie de Rodez (1ère partie), la mort d'un monnayage seigneurial (vers 1270-1340)", a *Revue Numismatique* 159, p. 355-418; i "La monnaie de Rodez (IIème partie): l'organisation et le personel de l'atelier (XIII-XIV siècle)", a *Revue Numismatique*, 160, p. 241-305. És igualment important el treball de Marc Bompaire "Du monnayage féodal au

24) Es publicaren en ocasió de la Primera Trobada d'Estudis Numismàtics, dedicada al florí i dirigida per M. Crusafont i Anna M. Balaguer, que s'inclogué a *Gaceta Numismática* 72, 1984, p. 11-110.

monayage royal", *Archéologie et vie quotidienne aux XIIIe et XIVe siècles en Midi-Pyrenées*, (Tolosa de Llenguadoc, 1990). Útil com a panoràmica general de l'evolució de la moneda provençal, amb cartografies orientadores és el de Philippe Ganne, *Les monnaies racconten l'histoire de la Provence* (Draguinhan, 1985). Molt per sota del que es podria haver esperat d'un estudiós com J. Duplessy, tot i algunes informacions interessants, han estat els dos volums de *Les monnaies françaises féodales* (París, 2004-2006); i fet amb bona voluntat però amb mancances, el d'A. Benaniba i J. M. Diaz, *Corpus des monnaies du Languedoc carolingien et féodal et du Roussillon* (Laumaguet, 2011), que, per començar, no és pas un corpus.

Per la nostra part, no vàrem pas abandonar el tema i, entre altres treballs, publicàrem M. Crusafont, "Simó de Montfort i la moneda de Carcassona", *Acta Numismàtica* 17/18 (Barcelona, 1988, p. 225-256) i, finalment, animats per l'aparició dels treballs abans esmentats i d'alguns altres en el camp de la història general, ens decidírem a redactar el nostre M. Crusafont, *Història de la moneda de l'Occitània catalana (s.XI-XIII)*, (SCEN, Barcelona, 2012). Pel que fa a la part històrica, vàrem haver de començar, és clar, surant per damunt de les innombrables tergiversacions interessades dels uns i dels altres i reconstruir, pam a pam, el periple de cada territori, tot plegat sobre documentació irrebatible, abans de poder acabar parlant de la moneda catalano-occitana. També vàrem fer el llibre per tal d'alleugerir l'actual, però el fet és que l'hem hagut d'alleugerir tant que el d'Occitània resulta imprescindible com a complement.

CATALUNYA

Ja hem parlat, a l'apartat d'antecedents, de dues obres del segle XIX que representen un punt de partença important i molt avançat en el seu temps, especialment per l'abundància del seu suport documental. Ens referim als llibres de Josep Salat i d'Achile Colson. Els resultats d'aquestes dues obres i d'altres de Carreras Candi, Mariano Pano o Josep Gudiol, entre d'altres,[25] foren refosos i enormement ampliats en l'obra monumental de Joaquim Botet i Sisó, *Les monedes catalanes* en tres volums i editat entre els anys 1908 i 1911 per l'Institut d'Estudis Catalans, que li havia atorgat el prestigiós premi Martorell. Botet feu un impressionant treball d'arxiu, especialment a l'Arxiu Reial de Barcelona (mal anomenat "de la Corona d'Aragó") i sobre aquestes bases i amb molt de criteri i erudició construí una obra que representà un avenç transcendental en la nostra història monetària i ens situà en l'avantguarda internacional. La resta de la seva obra numismàtica és ara fàcilment consultable en el volum *Obra numismàtica esparsa i inèdita de Joaquim Botet i Sisó*, editat per la SCEN el 1997, tot i que la part medieval és anterior a la seva obra principal.

Després de la mort de Botet l'any 1916, hi ha una llarga travessia del desert de més de mig segle al llarg de la qual només trobem alguns treballs aïllats. Hi ha, per exemple, l'obra del sempre irregular F. Mateu y Llopis, tot i que són interessants algunes aportacions documentals[26] i la sèrie dels seus "Hallazgos monetarios"[27], estudi en el qual fou pioner, malgrat que també s'hi hagin de lamentar alguns errors. També és destacable l'obra d'A. Badia, *Catàleg dels croats de Barcelona*, (Cercle, Barcelona, 1969), que fou continuat en una sèrie d'ampliacions a *Acta Numismàtica*. Tot i que és un simple repertori de tipus i de varietats, aporta novetats importants, com ara el croat de Lleida de Pere de Portugal, o bé els croats a nom de Ferran II que són del temps de Carles I. De fet, el rellançament dels estudis sobre la moneda en general i, en concret, sobre la moneda medieval prengueren volada a partir de la creació de la revista *Acta Numismàtica* per L. Villaronga i els seus col·laboradors. S'han d'assenyalar especialment, pel que fa al sector català i per la seva amplitud, els treballs d'Anna M. Balaguer, Rafael Comes, Miquel Crusafont, J. M. Llobet i Portella, P. Y. Melmoux i X. Sanahuja, i també les més puntuals de J. N. Ba-

25). Ens referim a F. CARRERAS CANDI, "Encunyacions monetàries a l'Urgellet i Cerdanya", *Boletín de la Sociedad Artístico-Arqueológica de Barcelona* 46 (1905, p. 884-895), 49 (1906, p. 51-54) i 51-54 (1907, p. 275-290, 408-416 i 485-494), entre altres treballs d'aquest autor; J. GUDIOL, *Les monedes episcopals vigatanes*, Vic, 1896, i Mariano PANO, "Numismática de Urgel y Ribagorza", *Boletín de la Real Academia de la Historia* 17, Barcelona, 1890, p. 160-165. Hi ha encara altres treballs puntuals d'interès que no comentem perquè foren refosos a l'obra de Botet

26). Per exemple: "Notas y documentos sobre la ceca de Balaguer en 1462 y el numerario de la época 1458-1479", *Ilerda* 21, Lleida, 1952, p. 7-22, o "Los recursos económicos de Juan II en Lérida y Tárrega durante las turbaciones del Principado en 1468", *Hispania* 8, 1942.

27). Mateu començà a publicar aquesta sèrie d'articles a la revista *Ampurias* 4, el 1942 i fins al núm. 13 del 1951, i després el continuà a la revista *Numisma* fins al 1967, amb la publicació de 20 reculls.

rrandon, J. Bénézet, Marc Bompaire, P. Canturri, Rafael Conde, S. Datzira, F. Domingo Sellart, A. M. De Guadan, Jonathan Jarret, Victor Lafont, Joan Noguera, Philip Grierson, J. A. Sendra, Jordi Vall-Llosera, J. Ventura, Joan Vilaret i L. Villaronga.

Pel que fa a llibres sobre aquest sector tenim els següents:

A. M. Balaguer, *Del mancús a la dobla. Or i paries d'Hispània* (Barcelona, 1993), que analitza el tema de les imitacions cristianes de la moneda musulmana i, en especial, el mancús, i arriba a quantificar el flux de l'or als comtats catalans; A. M. Balaguer, *Història de la moneda dels comtats catalans* (Barcelona, 1999), que estudia aquestes sèries des de les bases documentals, el corpus del material i les troballes monetàries i en fa l'estudi exhaustiu; A. M. Balaguer/M. Crusafont, *Òrrius. Estudi preliminar de la troballa de monedes comtals* (Barcelona, 1983), que analitza exhaustivament la important troballa que ens va aportar els tres tipus de diners de Barcelona de Berenguer Ramon I i dos tipus inèdits episcopals de Girona; M. Crusafont, *Barcelona i la moneda catalana* (Barcelona, 1989), que analitza les dades de la documentació municipal de Barcelona, responsable de l'emissió de la moneda catalana; M. Crusafont, *La moneda catalana local* (Barcelona, 1990), que estudia la moneda municipal, amb aportacions documentals i materials i un estudi interpretatiu; M. Crusafont/J. Labrot/Bernat Moll, *Plomos y jetones medievales de la Península Ibérica* (Barcelona/Madrid, 1996) on s'estudien per primera vegada els ploms monetiformes i els seus usos, amb bases materials generalment inèdites i documentació; X. Sanahuja, *La moneda de Reus i el seu entorn (s.XV-XVIII)* (Reus, 2005), que analitza les emissions municipals de Reus, el Camp de Tarragona i el seu entorn amb abundant documentació inèdita.

Excepte els sectors comtal i municipal, la resta de treballs han estat sintetitzats, com hem dit, en l'obra actual. D'una banda, hi ha les fonts documentals, per a les quals remetem a la bibliografia del "Repertori documental", tant pel que fa a Catalunya com als altres regnes. De l'altra, hi ha els treballs que han estat la base del llibre present i que, en termes generals, no cal incloure ja que els anirem mencionant al llarg del llibre. De tota manera, ens ha semblat que calia comentar els treballs que complementen el sector carolingi-comtal, ja que són posteriors al llibre d'A. M. Balaguer, i els que fan aportacions en el sector de la moneda municipal medieval després del llibre de M. Crusafont, dos sectors que no han estat tractats al nostre llibre per les raons que hem indicat a l'inici.

Per a l'etapa carolíngia, hi ha hagut algunes descobertes importants; el diner de Carlemany de Roses i els òbols de Roses i de Girona de Lluís el Pietós, publicats a M. Crusafont, "Nuevo tipo carolingio de la ceca de Roda", *Acta Numismàtica* 13 (Barcelona, 1983, p. 123-135); Bénézet/Letho-Duclos/Schiesser, "Les monnaies de RODD/DA de Louis le Pieux", *Acta Numismàtica* 41/42 (Barcelona, 2011, p. 163-168); Crusafont/Gelis, "Girona: tipus i seca inèdits de Lluís el Pietós", *Acta Numismàtica* 44 (Barcelona, 2014, p. 167-169). També hi ha hagut aportacions en l'apartat de troballes monetàries d'aquest sector.

Per al període comtal-episcopal hi ha hagut també novetats destacables. En estudiar la troballa que designà per Espanya-2, Sanahuja va poder situar com a moneda barcelonina del segle X un grup de tres varietats de monedes amb llegendes il·legibles que fins llavors no havien pogut ésser atribuïdes. Per la nostra part vàrem variar la interpretació de la cronologia de la troballa i cobrírem així gairebé la totalitat de les possibles emissions barcelonines del segle X. Paral·lelament, Jonathan Jarret aportà un important document del comte Borrell (947-991) i plantejà la possibilitat que les emissions nominatives haguessin arrencat amb aquest comte. Vegeu X. Sanahuja, "La moneda de Barcelona del segle X segons les troballes Espanya-1 i Espanya-2". *Acta Numismàtica* 36 (Barcelona, 2006, p. 79-113); M. Crusafont, "La moneda barcelonina del segle X. Altres novetats comtals", *Acta Numismàtica* 38 (Barcelona, 2008, p. 91-121), amb unes dades que passàrem al nostre *Catàleg General de la Moneda Catalana* (Barcelona, 2009); Jonathan Jarret, "Currency change in pre-millenial Catalonia: counts and economics", *Numismatic Chronicle* 169 (Londres, 2009, p. 217-243). Han estat descoberts també set tipus comtals inèdits. L'òbol de Gerard I i el diner de Gelabert II del Rosselló: J. Bénézet/C. Donés/J. P. Lentillon, "L'obole inédite de Girard 1er comte du Roussillon", *Acta Numismàtica* 32 (Barcelona, 2002, p. 71-74); M. Crusafont/F. Domingo, "Diner inèdit de Gelabert II del Rosselló", *Acta Numismàtica* 37 (Barcelona, 2007, p. 79-82). Un nou tipus del comtat d'Empúries atribuïble a Ponç Hug II: J. Bénézet/J. P. Lentillon/M. Scanzi, "Une monnaie médievale inédite en rapport avec le comté d'Empúries découverte dans l'Herault (France)", *Acta Numismàtica* 34 (Barcelona, 2004, p. 103-108). Quatre tipus nous són del comtat d'Urgell: el problemàtic mancús d'or amb AMTE, dos diners d'Ermengol VII i un diner d'Ermengol III, peces que han obligat a fer uns replantejaments de dos dels sectors cronològics d'aquest comtat: M. Crusafont, "Mancús d'Urgell o mancús de Foix?", *Acta Numismàtica* 31 (Barcelona, 2001, p. 85-95);

M. Crusafont, "Dos diners inèdits del comtat d'Urgell", *Acta Numismàtica* 35 (Barcelona, 2005, p. 51-56); M. Crusafont, "Comtat d'Urgell: tipus inèdit de les primeres emissions", *Acta Numismàtica* 41/42 (Barcelona, 2012, p. 169-173).

Pel que fa a la moneda municipal, després del nostre llibre, J. M. Llobet i Portella publicà un compendi sobre totes les dades documentals de Cervera, "Documents per a la història monetària de Cervera (1407-1716)", en dos lliuraments a *Acta Numismàtica* 28 i 29 (Barcelona, 1998, p. 157-184; 1999, p. 135-142). La major part dels treballs de temàtica medieval posteriors al llibre nostre, fets per X. Sanahuja, foren refosos al llibre *La moneda municipal de Reus i el seu entorn*, mencionat més amunt, a excepció de "La moneda municipal a la Seu d'Urgell, segles XV-XVII. Primera aproximació", *Acta Numismàtica* 40, (Barcelona, 2010, p. 105-158). Per la nostra banda, vàrem publicar quatre adicions amb novetats i comentaris sobre aquest numerari a *Acta Numismàtica* 24, 27, 33 i 37.

ARAGÓ

D'acord amb el plantejament d'aquest llibre, ens referirem essencialment a la moneda aragonesa després de la unió amb Catalunya, és a dir, a la que es va emetre a partir d'Alfons I.

Ja hem comentat en els antecedents l'obra primerenca de Lastanosa, el primer estudi sobre el diner jaquès. També conté algunes dades d'interès l'obra de I. de Asso. *Historia de la economia política de Aragón* (Saragossa, 1798, reeditat el 1947) i el de San Pío i Ansón, *Algunas consideraciones sobre la moneda labrada en Aragón* (Saragossa, 1925), que aporta dades materials i algunes de documentals noves. Certament, també Botet va publicar alguns documents essencials. A. Ubieto publicà tres sèries titulades "Documentos para el estudio de la numismàtica navarro-aragonesa medieval" a *Cesaraugusta* (Saragossa, 1954 i 1956), que també ens dóna algunes dades. S'ha d'esmentar igualment el llibre d'E. J. Hamilton, *Prices and wages in Valencia, Aragon and Navarre 1351-1400* (Cambridge, 1936).

Els estudis més complets sobre la moneda aragonesa foren realitzats per Pío Beltrán, especialment el seu "Los dineros jaqueses, su evolución y desaparición" (*Cesaraugusta*, 1951) que, de fet, és un estudi documentat de tota la moneda aragonesa medieval. Aquest i altres treballs del mateix autor sobre aquesta sèrie han estat recollits al volum segon de la seva *Obra Completa* (Saragossa, 1972).

Després d'aquests treballs, que oferien una panoràmica força completa, les noves aportacions les trobem en articles solts de temàtica més concreta, però no hi ha cap altre treball de síntesis. Cal esmentar, per exemple, M. Crusafont, "Notes sobre el diner jaquès" (*II Simposi Numismàtic de Barcelona*, Barcelona, 1980, p. 257-266), on, entre altres notícies, es tornava a descartar el pretès diner aragonès d'Alfons IV; M. Crusafont, "La circulación monetaria en el Aragón medieval a partir de las menciones documentales" (*Gaceta Numismàtica* 114, 1994, p. 37-62), on, partint de les dades d'un conjunt de cartularis i les mencions de pagaments, es traçava una panoràmica de la circulació: X. Sanahuja, "La moneda de doblenc d'Aragó de Jaume I (1215-1218)" (*Acta Numismàtica* 39, 2009, p. 93-97), on es presentava el diner de la primera emissió aragonesa de baixa llei de Jaume I. Hi ha encara dos treballs sobre les emissions de Ferran II, amb la sistematització de les seves emissions i l'aportació de les malles inèdites d'aquest sobirà: M. Crusafont, "La moneda aragonesa en tiempos de Fernando el Católico" (*Gaceta Numismática* 118, 1995, p. 49-62)[28] i M. Crusafont, "Els diners jaquesos de Ferran II" (*Acta Numismàtica* 38, 2009, p. 131-148).

MALLORCA

Ja hem comentat al principi les obres pioneres de J. M. Bover i d'A. Campaner. Pel que fa a aquest segon, a més de la seva tasca d'historiador i el seu impuls de la revista *Memorial Numismático Español*, que ja hem comentat abans, fou l'autor d'una obra bàsica com la *Numismàtica Balear* (Palma, 1879), on, partint d'un recull documental amplíssim, de l'estudi de les troballes i de la pacient recerca material a les col·leccions i museus del seu temps, ens oferí un dels llibres fonamentals de la nostra numismàtica i el referent, de llavors ençà, pel que fa a la moneda del

28) Aquest article millora notablement la interpretació d'un interessant document publicat per SESMA, A., "La moneda jaquesa y la emisión de aragoneses de plata", *Estudios en homenaje al Dr. A. Beltrán Martínez*, Saragossa, 1988, p. 1029-1039.

Regne de Mallorca. De fet, Campaner ja havia realitzat la part mallorquina de l'obra d'A. Heiss abans comentada, però l'estudi posterior d'unes troballes li permeté d'afinar molt millor les atribucions. Fou interessant també el seu article "Novedades en la numismàtica balear" (*Museo Balear* 1, Palma, 1886, p. 1-15), on aporta una nova varietat de ral d'argent a nom de Jaume i assenyala l'existència del mig ral d'argent fals de Sanç,[29] entre altres dades interessants. Cal tenir també presents diferents aportacions d'E. de K. Aguiló, E. Fajarnés i A. Pons al *Butlletí de la Societat Arqueològica Luliana.*

Durant gairebé un segle, la història de la moneda mallorquina tingué ben poques aportacions, fora de les que hi feu Botet i Sisó en la seva obra sobre les monedes catalanes. Després d'això, no fou fins a l'any 1979 que Saves i Villaronga ens oferiren una primera dada important amb la publicació del gros tornès de Perpinyà que atribuïren a Jaume II, però que poc després nosaltres relacionàrem i atribuírem a les emissions perpinyaneses de Jaume III.[30] Temps després, poguérem reblar l'atribució amb la descoberta del florí perpinyanès del mateix sobirà a M. Crusafont, "Jaume III de Mallorca, veritable creador del florí català" (*Acta Numismàtica* 15, 1985, p. 203-217), cosa que ens permetia recuperar i posar en valor tot un bloc de documentació sobre el procés que Pere III va dreçar contra aquell sobirà i que havia estat publicada per Lecoy de la Marche i Marc Bompaire.[31] Vegeu M. Crusafont, "La política monetària de Jaume III de Mallorca" (*Randa* 50, Palma, 2003, p. 41-48), on, a més, publicàvem la malla inèdita d'aquest rei mallorquí. Dedicàrem alguns treballs a aportar criteris per a poder separar les produccions d'argent i d'or de Jaume II i Jaume III; M. Crusafont, "The issues of Perpinyà of James III of Majorca and the differentiation between the coinages of James II and James III" (*Problems of medieval coinage in the Iberian area* 2, 1986, p. 71-102); Ibid., "El veritable ral d'argent de Jaume II de Mallorca" (*Cercle* 1, Barcelona, 1987, p. 22-23); M. Crusafont/A. Vidal, "Els rals d'or de Mallorca a nom de Jaume: Jaume II o Jaume III?" (*Acta Numismàtica* 33, Barcelona, 2003, p. 69-79). Per a aquests estudis, obtinguérem dades essencials de la documentació sobre el procés contra Jaume III de Mallorca, abans esmentat. Hi ha encara un seguit de treballs que presenten material o documents inèdits, que no relacionarem perquè tots ells ja ha estat inclosos en el catàleg actual, però cal fer esment, per la seva importància i singularitat, de les dues aportacions següents: M. Crusafont/E. Trilla, "Emissió monetària inèdita de Pere, senyor de Mallorca (c. 1323)", (*Acta Numismàtica* 35, 2005, p. 57/66), que presenta el diner de Pere de Portugal, antic senyor d'Urgell amb armes catalanes d'una banda i portugueses de l'altra, i M. Crusafont/E. Trilla, "És aquest el dobler de Menorca de Pere de Portugal (1464-1466)?", (*Acta Numismàtica* 43, 2013, p. 95-98), que presenta el possible dobler que autoritzà d'encunyar el segon Pere de Portugal. Ambdues peces havien estat documentades des de feia molt temps, però mai no havien estat retrobades. Cal assenyalar, finalment, J. Orell/J. Boada, "Apunts sobre les diverses ubicacions de la seca de Mallorca (segles XIII-XV)", abans esmentat, que, amb dades documentals, ens informa de la situació de la seca mallorquina al llarg del temps, tema completament inèdit.

VALÈNCIA

Fora de les mencions de Heiss, Salat i Botet, sobre les emissions valencianes, hi havia ben poc sobre la seca de València i mancava un treball de conjunt. Aquest buit l'omplí dignament l'obra de F. Mateu y Llopis, La ceca de *Valencia y las acuñaciones valencianas de los siglos XIII al XVIII* (València, 1929). Es tracta d'un dels primers treballs de l'autor, molt ben documentat, i segueix essent el treball de referència sobre aquesta seca. Han seguit altres treballs del mateix autor, de valor més desigual, però generalment útils en alguns aspectes, com per exemple, *"El arbor ad modum floris* en dineros de Cataluña, Navarra, Aragón y Valencia, s. X-XIII" (Príncipe de Viana, 1996, p. 245-254); alguns aclariments importants, com ara la separació dels rals d'argent entre Joan I i Joan II, l'atribució i la cronologia dels florins i el paper del timbre d'or foren analitzats per M. Crusafont a *Numismàtica de la Corona Catalano-Aragonesa medieval*, ja mencionat, i el també esmentat M.Crusafont/R. Comes, *El florí d'or d'Aragó. Catalunya, València, Mallorca.*

29). Aquesta peça o una de semblant fou venuda com autèntica en la subhasta de la col·lecció Soler Cabot, abans mencionada.

30). G. SAVES/L. VILLARONGA, "Gros tournois de Jaume, roi de Majorque", *Gaceta Numismática* 16, 1970, p. 34-37, i M. CRUSAFONT, "Les monedes catalanes del Llenguadoc i Provença", *I Simposi Numismàtic de Barcelona*, vol. II, 1979, p. 251-257.

31) LECOY de la MARCHE, *Les relations politiques de la France avec le royaume de Majorque*, Paris, 1892; Marc BOMPAIRE, "Identification et lectura des monnayes au XIVe siècle", *Revue Numismatique* 36, 1984, p. 193-207.

Al marge d'algunes aportacions fetes amb bona voluntat, però més aviat de cara al col·leccionisme, hi ha, com a estudis posteriors de més interès, alguns treballs que ens aporten aclariments sobre la separació dels diners de Jaume I de les primeres emissions: P. P. Ripollès/M. M. Llorens, "El tresor de la Reina Mora; monedes de Jaume I" (*Acta Numismàtica* 20, 1990, p. 125-139); o la descoberta del timbre d'or de Joan II a J. A. Sendra, "*El Real d'or* o timbre de Valencia de Juan II. Descubrimiento de una moneda inesperada" (*Numisma* 255, Madrid, 2012, p. 111-115).

MÚRCIA

El document sobre l'emissió de moneda al Regne de Múrcia en temps de Jaume II, així com el diner de billó d'aquesta emissió, foren dues aportacions de J. Botet en la seva obra *Les monedes catalanes*, ja mencionada. De moment, no s'han pogut trobar les previstes monedes d'argent, però sí nous exemplars del diner de billó i mencions de pagaments importants fets amb aquesta moneda, cosa que demostra que la seva encunyació tingué un cert volum. Vegeu M. Crusafont, "Diners de València i diners d'Alacant. Les primeres emissions" (*Numisma* 30, 1980, p. 303-313).

SICÍLIA

Ja hem esmentat al principi el meritori treball pioner de Paruta del 1612. Com en altres països, són aparicions isolades i generalment sense continuïtat fins que arribem a mitjan s. XIX i principis del XX. A Sicília, comptem amb un interessant treball de recull documental iniciat per G. Cossentino, "I conti della zecca di Messina" (*Archivio Storico Messinese* 9, 1908, p. 47-69), que fou continuat en part per V. Ruffo a "La Regia Zecca di Messina da documenti inèditi",[32] tot i que aquest posà sobretot l'accent en els "mestres de prova", que era el nom que rebien a Sicília els assajadors. Cal assenyalar també els estudis d'U. Rossi, com ara "Le monete di Catania" (*Gazzeta Numismatica* 3 i 4, Como, 1882, p. 10/11 i 13/14). Botet també aporta algunes dades importants, com ara el document de Pere el Gran on ens diu que el pirral d'or fou iniciativa de la seva muller, Constança, i on ens parla, per primera vegada, dels pirrals sicilians.

L'obra de conjunt més important, des del punt de vista del recull material, fou la de R. Spahr, *Le monete siciliane dagli Aragonesi ai Borboni (1282-1836)* (Palerm, 1959, amb una edició posada al dia de Basilea-Graz, 1982). El treball de Spahr és un catàleg curós i sistemàtic que ha estat de molta utilitat, malgrat que, si bé utilitza la documentació publicada, en facilita ben poques informacions. Amb tot, segueix essent el llibre de referència pel que fa a Sicília. També s'ha d'assenyalar el treball de R. Volpes, "Delle coniazioni non uffiziali in Sicilia durante il Regno de Federico III, il simplice" (*Bolletino del Circulo Numismatico Napoletano*, 1957, p. 57-61).

Afortunadament, podem disposar també de dos treballs extraordinaris de Carmelo Trasselli que són una font copiosíssima de dades documentals: *Note per la storia dei banchi in Sicilia nel XIV secolo (Palerm, 1958)* i *Note per la storia dei banchi in Sicilia nel XV secolo* (Palerm, 1959). Ambdós treballs han estat buidats sistemàticament en el nostre "Repertori documental" i han estat la font bàsica de la major part de les informacions en aquest sector. També s'ha de tenir molt present l'obra de Grierson/Travaini que hem mencionat a l'apartat d'"obres d'abast general".

Pel que fa a les aportacions de la nostra Societat Catalana d'Estudis Numismàtcs, podem mencionar alguns treballs que aporten peces inèdites i que ja han estat tingudes en compte en el catàleg.[33]

SARDENYA I CÒRSEGA

Els estudis sobre la sèrie sarda han tingut una certa continuïtat. Al marge d'altres estudis anteriors de La Marmora, Spano, o bé d'A. Toxiri, qui va publicar "Monete della Sardegna" (*Gazzeta Numismatica* IV,

32). *Archivio Storico Siciliano* 38, p. 405-437, Palerm, 1913, ibid. 40, p. 45-47, 1915, ibid 41, p. 105-230, 1916.

33). En el nostre primer treball numismàtic, "Encunyacions a la Sicília catalana" (*Acta Numismàtica* IV, 1974, p. 273-283) presentàrem el diner de Ferran II de les primeres emissions, amb M-C. que ja fou recollit per Spahr a la seva segona edició. Darrerament, J. VALL-LLOSERA ha aportat un mig tarí inèdit a "Dos pirrals i un (mig) tarí inèdits", *Acta Numismàtica* 37 (Barcelona 2007, p 83-86).

5/6, Como 1884, p. 40-46), podem comptar amb un conjunt de treballs realitzats ja amb mètodes moderns, com els de Vicenzo Dessi, redactats entre el 1898 i el 1908, que foren després recollits en un volum que en facilita molt la consulta; V. Dessi, *Gli scritti di numismatica* (Sàsser, 1970), tot i que, malauradament, no es va editar el seu llibre on recollia prop de cent documents relatius a la numismàtica sarda.[34] Com sempre, també Botet ens aporta alguns documents clau en el seu *Les monedes catalanes*, ja citat, com podem veure en el repertori documental.

Tenim a continuació dos treballs de conjunt importants, el d'E. Birocchi, *Zecche e moneta della Sardegna nei periodi di dominazione aragonese-spagnuola* (Càller, sense data, però 1952), i el de M. Sollai, *Monete coniate in Sardegna nel medioevo e nell'evo moderno* (Sàsser, 1976). Ambdós assagen una visió general i s'esforcen a aportar material documental nou i, si bé la de Sollai és més ambiciosa i completa, també peca sovint de manca de criteri. Malauradament, ambdues s'han convertit en veritables rareses bibliogràfiques.

Paral·lelament, hi ha un conjunt d'aportacions més puntuals que tenen força interès. Ens referim a F. Udina, "Los alfonsinos de oro, primera acuñación de este metal en la Corona de Aragón (1339)"[35] (*Numisma*, 1957, p. 9-17), que justifica l'emissió d'aquesta moneda; G. Nascia, "Una moneda di Iglesias coniata da Giovani I" (*Appunti di Numismatica*, p. 25), que aporta el diner de Joan I que, de fet, és de Càller i no pas de Vila d'Esglésies; J. Day, "Catalan minting policy in Sardinia in the wake of the conquest, 1324-1331)" (*Problems of Medieval coinage in the Iberian area* 2, Avilés, 1986, p. 389-400), que mostra l'èxit en la introducció del nou numerari català a l'illa. És especialment important l'estudi de C. Giorgoni, "La zecca e la politica monetaria" (dins M. Tangheroni, *La citta dell'argento*, Nàpols, 1985), que ofereix una història de la seca i de la seva producció, així com un relat del progressiu exhauriment del jaciment d'argent.

En els darrers anys, la recerca és presidida pels diferents treballs d'Enrico Piras, que va començar amb una bona catalogació del material i ha anat fent aportacions de noves peces i estudis de més contingut, com ara *Monete della Sardegna* (Sàsser, 1985). Piras ha retrobat molts tipus fins llavors desconeguts, com ara el ral i mig ral d'argent d'Alfons IV, els mitjos alfonsins menuts d'Alfons III i Pere III, o el menut de Ferran I publicat a "Una moneta inedita di Ferdinando I" (*Cronaca Numismatica* 97, Nàpols/Milà, 1998, p. 53-54). Recordem, també, que podem comptar amb el treball de Grierson/Travaini, mencionat al principi.

Per la nostra part, hem publicat "Sardenya, varietat inèdita de Pere III i possibles emissions rebels" (*l'Ardit* 20, 2004, p. 21-26), on plantejàvem la possibilitat que els rals de mala factura a nom de Pere III fossin, en realitat, emissions rebels; i "Troballa d'Olbia i contramarca S de Sardenya" (*Acta Numismàtica* 35, 2005, p. 225-239), on presentàvem peces mallorquines i valencianes contramarcades amb una S, trobades a Sardenya.

Pel que fa a Còrsega, no hi ha cap notícia d'amonedaments catalans en els breus períodes de domini més o menys parcial. Pel que fa a la presència de moneda catalana en l'etapa medieval, hi ha M. Crusafont/J. Malbrunot, "Troballes de Còrsega" (*Acta Numismàtica* 37, Barcelona, 2007, p. 205-210), on es recullen les dades de les troballes fetes a Bonifaccio i el seu entorn, amb un 30% de moneda genovesa, un 48% de moneda local de la mateixa població i un 5% de moneda catalana.

TERRITORIS GRECS I ALBÀNIA

Fins fa pocs anys, l'única moneda coneguda d'aquest sector era el diner tornès d'Acaia de Ferran de Mallorca. Qui va poder posar en evidència l'existència d'amonedaments almogàvers a Atenes i Neopàtria amb un estudi minuciós de les troballes fou A. J. Seltman, "Late deniers tournois of Frankish Greece" (*Mints Dies and Currency: Essays Dedicated to the Memory of Albert Baldwin*, Londres, 1971, p. 319-323), que segueix essent el treball de referència.

Pel que fa a Albània, hi havia algunes notícies, però nosaltres publicàrem per primer cop el document de concessió i hi atribuírem la moneda corresponent, fins llavors considerada siciliana. Vegeu; M. Crusafont, "La moneda albanesa d'Alfons el Magnànim" (*Acta Numismàtica* 32, 2002, p. 91-99).

34). Així s'explica en la introducció del recull mencionat (p. 4), malgrat que el llibre ja estava enllestit i fins i tot parcialment imprès.

35). Ja hem advertit al seu lloc que aquest títol conté un error: al marge dels mancusos del segle XI, hi ha, abans d'aquests alfonsins sards, els pirrals d'or de Sicília de Pere el Gran i els seus successors.

NÀPOLS

Pel que fa a la catalogació i al coneixement del material, hi ha dues obres importants. D'una banda, els tres volums de M. Cagiati, *Le monete del Reame delle Due Sicilie* (Nàpols, 1911), i de l'altra el sector napolità del *Corpus Numorum Italicorum*, volums 18 i 19 (Roma, 1939 i 1940). El primer només conté, però, unes breus introduccions als regnats i als tallers monetaris, i el segon és simplement un catàleg molt copiós, però sense teoria.

Documentació i teoria es troben, en una primera etapa, escampats en multitud de treballs, en general de molt bona qualitat, sorgits de la rica escola napolitana que s'aplegà entorn, per exemple, del *Circulo Numismatico Napoletano* i que P. Grierson ha descrit magníficament.[36] Molts d'aquests treballs els trobarem en la llista de fonts del nostre repertori documental, però cal destacar, per exemple, V. Lazari, *Zecche e monete degli Abruzzi nei bassi tempi* (Venècia, 1858); G. Pansa, "Documenti inèditi relativi alle zecche abruzzensi", i altres treballs publicats a la sèrie *Supplementi* de M. Cagiati (Nàpols, 1912 i 1913); Domenico Priori, "Le zecche di Lanciano e di Ortona" (*Bolletino del Circulo Numismatico Napoletano*, juny/desembre, Nàpols, 1939, p. 45-50); C. Prota, "Sulla zecca di Lecce" (*Supplemento* de M. Cagiati, 11/12, Nàpols, 1913, p. 37-38); G. Ravizza, *Collezioni di diplomi e di altri documenti de tempi di mezzo e recenti da servire alla storia della città di Chieti* (Nàpols, 1852/55), i, molt especialment, els magnífics treballs d'A. Sambon, com ara "I carlini e le medaglie trionfale di Ferdinando I Re di Napoli" (*Rivista Italiana di Numismatica* IV, Milà, 1891, p. 469-489); Ibid., "I cavalli di Ferdiando I d'Aragona, re di Nàpoli" (*Rivista Italiana di Numismatica* 3, Nàpols, 1891, p. 325-356); Ibid., "Incisori di conii della moneta napoletana" (*Rivista Italiana di Numismatica* IV, Milà, 1893, p. 69-82) i d'altres que relacionem al nostre llistat.

Aquell aplec d'estudiosos d'alt nivell no es va tornar a produir, però s'han anat publicant treballs notables a una cadència molt més llarga. Tenim, per exemple, el valuós i documentat estudi de M. Pannuti, "La monetazione a Napoli del 1442 al 1556" (*Un secolo di grande arte nella monetazzione di Napoli (1442-1556)*, Nàpols, 1973, p. 1-41). En canvi, el seu M. Pannuti/V. Riccio, *Le monete di Napoli* (Lugano, 1984) és poc més que una catalogació amb molts defectes de presentació i limitat a la seca de Nàpols. Hi ha també l'interessant estudi de G. Ruotolo, "Ipotesi circa la batitura del denaro de Alfonso V di Aragona con la legenda REGINE DEFENSOR" (*Rivista Italiana di Numismatica*, Milà, 1980, p. 169-176). Per la nostra part, poguérem recuperar per aquest regne el cavall de Ferran II de Nàpols a M. Crusafont, "El *cavallo* de Nápoles de Ferrandino (1495-1496)" (*Quadern Ticinesi* 22, Lugano, 1993, p. 295-298). Tal com hem advertit en els casos de Sicília i Sardenya, podem comptar, també per a Nàpols, amb l'obra de P. Grierson/L. Travaini, esmentada al principi.

Cal dir, amb una visió esperançadora, que darrerament ha sorgit a Nàpols un grup de joves investigadors que sens dubte aportaran una nova florida com la que significà la de Sambon i els seus en el canvi de segle XIX al XX. Ens referim a G. Barbieri, D. Fabrizi, A. Giuliani o S. Perfetto. N'assenyalarem alguns treballs: G. Barbieri, "Los 'cavalli' de Ferrandino acuñados en la ceca de Nápoles" (*Gaceta Numismàtica* 172, 2009, p. 37-41), on augmentava la nòmina dels cavalls d'aquest sobirà aportant un grup de peces reencunyades; D. Fabrizi, *Monete Italiane Regonali-Napoli* (Lecce-Pavia, 2010); A. Giuliani, "La ribattitura dei cavalli nel Regno di Napoli sotto Federico d'Aragona. Risultante archivistiche per un grande enigma numismático" (*Acta Numismàtica* 44, Barcelona, 2014, p. 171-178), on s'ofereix una nova documentació sobre la qüestió; S. Perfetto, *La zecca dell'Aquila* (Poses, 2009). Darrerament, A. Giuliani i S. Perfetto han publicat *Politica feodale e monetaria di Alfonso d'Aragona* (Diana, Cassino, 2013), en el qual assenyalen les desconegudes emissions dels nobles Àvalos i, en conseqüència, una nova seca situada a Roca San Giovanni.

NAVARRA

Comentarem essencialment la moneda navarresa en les etapes d'unió amb a Corona Catalano-Aragonesa, és a dir, amb Joan i Blanca, Carles de Viana, Joan II i els primers temps de Ferran II, d'acord amb el contingut d'aquest llibre.

El primer recull sistemàtic de la sèrie numismàtica de Navarra es troba en el vell llibre de Heiss que hem citat al principi, però han hagut de passar molts anys fins que no s'han emprès treballs a fons sobre la seva història

36). GRIERSON, P., *Tari, follari e denari. La numismatica medievale nell'Italia meridionale*, Elea, Salerno, 1991.

monetària. Ja hem mencionat també les meritòries aportacions documentals de Yanguas i ara ens cal afegir el monumental aplec que en aquest sentit varen realitzar J. R. Castro i F. Idoate en publicar, en 52 volums, el *Catálogo de la Sección de Comptos* de l'Archivo General de Navarra entre el 1952 i el 1974. L'any 1975, Jorge Marín publicava el seu *La moneda navarra y su documentación (1513-1838)* (Madrid, 1975), però per la seva cronologia només ens afecta pel que fa als amonedaments de Ferran el Catòlic.

Cal assenyalar, seguint un ordre cronològic, una sèrie de treballs que han permès identificar i documentar les emissions de Carles IV de Navarra, l'anomenat Príncep de Viana. Són els següents: L. Domingo, "Emisiones de Don Carlos de Aragón, príncipe de Viana" (*Numisma* 150-155, Madrid, 1978, p. 499-517); M. Crusafont, "La justification documentaire des monnaies de Charles d'Aragon, prince de Viana" (*Bulletin de la Societé Française de Numismatique* 34, 1979, p. 562-564); M. Crusafont, "Les monedes del príncep de Viana (1441-1461)" (*II Simposi Numismàtic de Barcelona*, Barcelona, 1980, p. 281-290); J. Lizárraga, "En qué fecha mandó batir moneda el príncipe de Viana" (*Gaceta Numismàtica* 90, Barcelona, 1988, p. 41-47). Per la nostra banda, vàrem poder publicar el llavors desconegut *negrete* de Ferran el Catòlic a M. Crusafont, "El *negrete* navarro de Fernando el Católico" (*Gaceta Numismàtica* 79, Barcelona, 1985, p. 67-69), i vàrem establir els criteris per a separar les emissions de Carles I emeses a nom de Ferran II a "Noves monedes de Carles I a nom de Ferran II: mig croat inèdit del 1545 i reatribució d'un *cornado* navarrès" (*Acta Numismàtica* 10, Barcelona, 1980, p. 129-140) i "Reales navarros: Carlos I o Fernando el Católico" (N-2000 12, Madrid, 1986, p. 6-15).

Totes aquestes novetats foren tingudes en compte en el nostre treball de conjunt *Acuñaciones de la Corona Catalano-Aragonesa y de los reinos de Aragón y Navarra* (Madrid, 1992), on fèiem una catalogació sistemàtica de tota la moneda navarresa medieval. També vàrem fer un estudi sobre la circulació monetària a M. Crusafont, "La circulación monetaria en la Navarra medieval" (*Numisma* 230, 1992, p. 93-118). S'han fet alguns intents de publicació de la història monetària navarresa, però són obres tan deficients que no val la pena mencionar-les.

GLOSSARI

MONEDA DE LA CORONA CATALANO-ARAGONESA

CRITERIS

La història de la moneda i la numismàtica, com totes les altres àrees del saber, té la seva terminologia pròpia i no sempre és fàcil trobar-la ben representada en les enciclopèdies i els diccionaris de tipus general. D'altra banda, les definicions que hi solem trobar resulten molt esquemàtiques i fins i tot eixutes, de manera que no sempre podrem aclarir allò que cerquem. Hem tingut ocasió de participar com a especialista d'aquesta parcel·la del saber, tant a la *Gran Enciclopèdia Catalana* (segona edició), com al *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, o al *Diccionari d'Història de Catalunya*, d'Edicions 62, i, al marge d'un anecdotari curiós, hem topat sovint amb les limitacions d'espai, uns criteris generals que a voltes s'adaptaven malament a la nostra àrea i, naturalment, la dificultat de fer entendre coses que només sabem els especialistes i que no sempre són fàcilment compreses pels que no ho són. Hem procurat, d'altra banda, cobrir les mancances de les obres generals amb dos glossaris que vàrem incloure, d'una banda, al nostre *Barcelona i la moneda catalana* (Barcelona, 1989) i, de l'altra, al nostre *Història de la moneda catalana* (Barcelona, 1996). Tots dos, però, patien alguna limitació. El primer buidava tots els termes continguts a les *Rúbriques de Bruniquer* i, malgrat que aquesta obra és una font molt copiosa, no exhauria pas tots els termes numismàtics. El segon era una part d'un manual d'història de la moneda pensat sobretot per als historiadors i ens havíem de limitar a allò que era essencial.

En aquesta ocasió, tenim prou més llibertat per plantejar un glossari més ampli adreçat als estudiosos de la nostra especialitat i ens hi hem pogut esplaiar també una mica més, defugint el llenguatge telegràfic dels diccionaris i assajant d'arribar a tot el contingut de significats de cada terme i als canvis que s'hi han anat produint al llarg del temps. Naturalment, caldria un altre instrument molt més complet, un veritable diccionari de la història de la moneda, que s'estengués als termes monetaris però també als sobirans que en van encunyar, als tallers monetaris, als càrrecs de la seca, etc. Aquí no tenim espai per a tant i ens limitarem als termes numismàtics de l'època medieval, atesa la temàtica d'aquest llibre. Això no vol dir que no ens estenguem a altres etapes històriques si hi ha processos de més amplada temporal, ni que renunciem a justificar l'ús d'un terme en cronologies més tardanes, si esdevé necessari.

El glossari s'ha fet assajant de cobrir dos objectius fonamentals. D'una banda, crear un abc de significacions, de manera que aquelles que són essencials i bàsiques quedin perfectament clares per adreçar-nos, posteriorment, a les més marginals. Dit d'una altra manera, assajarem de treballar amb l'estructura d'un arbre; en primer lloc, els significats troncals i, després i partint d'aquí, els significats més secundaris. Defugim, per tant, de crear llistats infinits, per exemple, amb paraules com ara *diner* o *ral*, seguides d'apel·latius complementaris (*diner barceloní, diner morlà, diner melgorès*, etc.), i ens proposem de definir els significats essencials d'aquestes paraules i assignar entrades pròpies als apel·latius complementaris. Així, en el cas de *diner*, en la seva entrada se n'expliquen els tres significats essencials, i els diferents tipus de diner els trobarem a les entrades *barceloní, morlà, melgorès*, etc. El segon objectiu és justificar l'ús i la significació de cada terme en la llengua catalana amb mencions d'ús extretes, en la major part, del repertori documental del llibre.

Cal deixar ben clar, d'altra banda, que aquest és un glossari català i que centra els seus esforços en buidar els termes catalans i els usos de termes en la nostra àrea. L'experiència demostra que assajar un abast "hispànic", "europeu" o encara "universal" en aquests reculls porta a una gran confusió en estendre's a moltes paraules que corresponen a àmbits de ben poca utilitat i, d'altra banda, es multipliquen les imprecisions en entrar en parcel·les

de la nostra especialitat que ens queden prou lluny i en les quals és ben fàcil de caure en errors d'alçada. Donarem uns pocs exemples. El notable diccionari italià d'E. Martinori (*La moneta. Vocabolario Generale*, Roma, 1915) dedica deu pàgines a entrades sobre els diferents tipus de ducats, i hi ha fins i tot els ducats de Dinamarca, però en parlar del nostre *croat* l'assimila erròniament al terme groat (que vol dir gros) i diu que el va començar a emetre Alfons I (1162-1196), quan tots sabem que croat ve de creu i que fou una innovació de Pere el Gran (1276-1285). Pel que fa a Mateu i Llopis, (*Glosario hispánico de numismática*, Barcelona, 1946), dóna 118 entrades per a la paraula diner en les seves diferents formes (entre elles, els diners de Bérgamo, de Rímini o Ràvena), ens fa saber coses tant "apassionants" com que *papiergeld* és una paraula alemanya que significa paper-moneda i, en definir què és una medalla, diu que és la *"forma usada por los mozárabes de Toledo para designar la meaja"*. Pel que fa al recent *Dictionaire de Numismatique* (Larouse, París, 2001), gràcies a ell es pot saber, per exemple, que Ayman són els Emirats Àrabs Units, però no hi ha l'entrada Navarra, quan els sobirans de França es varen titular durant segles reis de França i de Navarra. Entren en el nostre espai, però per acabar dient, per exemple, que la moneda *"acrimontana"*(sic) és *"la batuda al taller d'"Agramont"* (sic) *i que corria a l'Aragó i Catalunya en temps de Jaume I (1213-1276) i després només a Catalunya en temps de Lluís XIV"*, sense fer, a més, cap menció del comtat d'Urgell. A la làmina *d'Espagne*, hi ha la foto d'un quadruple ducat de València de Carles I descrit com a *"ocho escudos ou quadruple ducat"*, considerant com la mateixa cosa dues monedes completament diferents en llei i de valor gairebé el doble l'una que l'altra. Francament, s'haurien pogut estalviar ben bé la feina de travessar els Pirineus.

Hi ha molts dels termes que trobem en el nostre aplec que tenen també tot un seguit d'altres significacions possibles al marge del nostre àmbit (adobar, àngel, balança, barbut, etc). Com és lògic, només ens hi estendrem si hi ha algun nexe raonable amb la nostra especialitat.

Pel que fa a la forma de presentació del material, els criteris han estat els següents: totes les entrades han estat escrites en negreta, tant les dels encapçalaments de cada terme com els complementaris que anem descrivint dins de la mateixa definició. Hi hem afegit uns pocs termes castellans perquè ens apareixen en la documentació en castellà de Navarra o bé de l'Aragó, com ara ***negrete*** a Navarra o ***miaja*** a l'Aragó, i algun d'italià, com ara ***quintino***, perquè, de moment, no n'hem trobat l'equivalent català, que potser era "cinquè", o llatí, com ***rem valentem***. Quan dins d'una definició apareixen altres termes que ja tenen entrada pròpia, els hem posat generalment en cursiva sempre que ens ha semblat útil que això pugui fer la funció de remissió. Hem posat en cursiva i entre cometes les frases que hem recopilat dins dels diferents termes i que ens fan veure exemples d'ús del terme definit. També posem així les paraules pròpies d'altres llengües. Pel que fa a les cronologies dels sobirans o dels conflictes bèl·lics, els hi posem la cronologia, però només una vegada dins de cada entrada.

FONTS DOCUMENTALS I REFERÈNCIES DELS TEXTOS

AM ALCOVER, A.M. / MOLL, F. de B., *Diccionari Català-Valencià-Balear*, deu volums. Palma, 1926 - Barcelona, 1969.

AS ASSO, Ignacio de, *Historia de la Economía Política de Aragón*. Saragossa, 1947, però escrit el 1798.

BA BALAGUER, Anna M., *Història de la moneda dels comtats catalans*. Barcelona, 1999.

BM BALAGUER, Anna M., "Sobre els orígens de l'impost del monedatge a Catalunya (segles XI-XIII)", *E. A. Arslan Studia Dicata*. Milà, 1991, vol. III, p. 791-802.

CA CRUSAFONT, M., "Rodenesos, caorcenys i raimondencs: denominacions i dades de circulació monetària al Roergue català", *Acta Numismàtica* 41/42. Barcelona, 2012, p. 187-195.

CO COROMINES, J., *Diccionari etimològic i complementari de la llengua Catalana, nou volums*. Barcelona, 1980 - 1991.

CG CRUSAFONT, M., "La circulación monetaria en el Aragón medieval a partir de las menciones documentales", *Gaceta Numismàtica* 114, 1994, p. 37-62.

CL CRUSAFONT, M., *La moneda catalana local*. Barcelona, 1990.

CLM CRUSAFONT, M. / LABROT, J. / MOLL, J., *Plomos monetiformes medievales de la Península Ibérica*. Barcelona-Madrid, 1996.

CP CRUSAFONT, M., *Pesals monetaris de la Corona Catalano-Aragonesa*. Barcelona, 1999.

FS SAGARRA, Ferran de, *Sigil·lografia Catalana*. Barcelona, 1922.

GA GALZERAN, S., *La indústria i el comerç a la Cerdanya*. Barcelona, 1978.

GL MATEU y LLOPIS, F., *Glosario hispánico de Numismática*. Barcelona, 1946.

GR GRIERSON, Philip, "Notes sobre les primeres amonedacions reials a Barcelona: Els termes bruneta, bossonaya i el *Chronicon Barcinonenense*", *I Simposi Numismàtic de Barcelona*, vol. II. Barcelona, 1979, p. 278-287.

MA MARTINORI, E., *La moneta. Vocabolario generale*. Roma, 1915.

MC BOTET i SISÓ, J., *Les monedes catalanes*. Barcelona, 1909-1911.

OB ORELL, J / BOADA, J., "Apunts sobre les diverses ubicacions de la seca de Mallorca (segles XIII-XV)", *Acta Numismàtica* 43. Barcelona, 2013, p. 85-94.

OR BALAGUER, A. M. / CRUSAFONT, M., *Òrrius. Estudi preliminar de la troballa de monedes comtals*. Excavacions Arqueològiques a Catalunya 2, Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1983.

RB *Rúbriques de Bruniquer*. Recull de les disposicions i ordenances de la ciutat de Barcelona, recopilades entre els anys 1608 i 1641 pel seu arxiver Esteve Gilabert Bruniquer i publicades per l'Ajuntament de Barcelona el 1912. Seguirem l'edició numerada sobre un llistat ordenat cronològicament que vàrem publicar al nostre *Barcelona i la moneda catalana*. Barcelona, 1989.

SA SALAT, Josep, *Tratado de las monedas labradas en el Principado de Cataluña*. Barcelona, 1818.

SN SANAHUJA, X., "Noves aportacions sobre les primeres pugeses catalanes del segle XIV". *Acta Numismàtica* 33, Barcelona, 2003, p. 81-100.

VE VILLARONGA, L., *Estadística aplicada a la Numismàtica*. Barcelona, 1985. Per a la determinació del nombre més probable d'encunys, recomanem el seu "De nuevo la estimación del número original de cuños de una emisión monetaria", *Gaceta Numismática* 85, 1987, p. 31-36.

GLOSSARI

a

abaixar. Reduir el for o valor de circulació d'una moneda. RB-207: "... *abaixar les monedes de... cinc sous a 4 sous 6 (diners) per pessa...*",1643; RB-286: "... *abaixar les monedes d'or i plata...*",1649. Com que abans del s. XIX a cada país hi podia haver diferents monedes en circulació, generalment fins i tot de diferents metalls, l'acció es solia aplicar sobre alguna de les monedes en circulació i no pas sobre totes. No es tracta, doncs, del que avui denominaríem una *devaluació*, que afectaria tota la moneda d'un país pel fet de que cada estat només té una única unitat monetària. En la segona menció del 1649, quedarien exemptes de l'abaixat, doncs, les monedes de billó, per exemple. L'actuació la podia decidir l'autoritat monetària en base a la contaminació del circulant, a la necessitat d'equilibrar millor l'equivalència de les diferents monedes o per rebaixar el valor si hi havia un cas generalitzar de moneda de contingut metàl·lic més baix del compte, tant si es devia a un defecte o a l'especulació a l'hora de fabricar-la, com a un retallat generalitzat practicat pels usuaris.

abatre. Llevar el *for* o valor de circulació d'una moneda i, en conseqüència, reduir-la al valor intrínsec del metall que conté. Deixa d'ésser, doncs, pròpiament una moneda i es converteix en metall o en mercaderia, de manera que equival a declarar-la il·legal. RB-111: "... *demanen al virrei abata los menuts forasters...*", 1604; RB-131: "... *a causa de la moneda curta y falsa que corria tanta... la abateren tota i la Ciutat deputà persones que la prenien a pes...*", 1611. Era una mesura greu, solia ésser aplicada de forma excepcional i, generalment, sobre algun tipus de moneda i no pas a totes les que eren en circulació, però comportava grans pèrdues ja que, d'una banda, es perdia el marge de valor que s'atribueix sempre a la moneda a fi de cobrir els costos de fabricació i el benefici de l'emissor i, de d'altra, si les monedes eren retallades, tenien pèrdues de pes o eren de baixa llei, ja no es taxaven a la seva cotització usual de circulació sinó pel contingut de metall i les caigudes de valor podien arribar fins al 50% (doc. 968, 1480). Les pèrdues eren, a voltes, pagades per la Generalitat (doc. 501, 1450), a Catalunya, en alguns casos, per la ciutat de Barcelona (doc. 1037, 1497), i, en altres casos, pels mateixos usuaris (doc. 968, 1480, València).

adobar. Millorar la llei o el pes d'un metall o d'una moneda a fi que compleixi els paràmetres de la fabricació. Per a poder adobar, s'ha de refondre el metall o la moneda. En els controls de la fabricació de la moneda a la seca, els mestres i els guardes determinen si la moneda té la llei correcta, o si no la té però encara està dins dels marges de tolerància i, per tant, és acceptable. En cas contrari, dictaminen que s'ha d'adobar. RB-65: "... *se tracta de adovar les monedes d'argent,... carlins i reials...* (que la gent) *refusaven prendre...*", 1493. Doc. 573: "*E la moneda que vendrà al pes dues onces més o dues onzes menys d'aqui anssus o d'aqui anjus deu la adobar lo cap de aquella fornal*", 1417.

afinador. A Barcelona, càrrec ciutadà confiat usualment a un argenter per a la comprovació dels pesos i les mesures. Un cop verificades, i si eren correctes, hi posava la seva marca. Els afinadors començaren a actuar al segle XV, quan es va generalitzar el control del pes de les monedes d'or i d'argent per medi de pesals, que eren fabricats a la seca reial però després eren afinats i marcats per l'afinador de la ciutat: "... *elecció de afinador de pesos y mesuras...*" (doc. 877, 1479). Quan no hi havia reclamacions sobre el pes de les monedes, el càrrec podia arribar a desaparèixer temporalment. En altres llocs, aquesta feina era anomenada contrast, però a Barcelona el *contrast* era aquell que verificava els productes dels joiers. També hi ha llocs on coincideixen els dos oficis. La tasca de l'afinador era estretament vinculada amb la del *mostassaf*. Ampliació: CP, p. 64-68.

afinar. Calibrar els pesos i les mesures, tasca de l'*afinador*: "... *alguns se atrevien a afinar pesos e minves de monedes de or...*" (doc. 954, 1469).

aforar. 1. Establir el for o valor de circulació d'una moneda: "... *reyal d'or. . valia... XV croats d'argent, e así eren aforats...*" (doc. 652, 1437). 2. Establir el preu de l'or o l'argent, o bé d'algun altre producte de manera que s'arriba a assimilar *for* amb preu. GA, p. 233 i 234; AM.

agostar. Forma catalana de la moneda anomenada augustal. Fou una peça d'or emesa inicialment per l'emperador germànic i rei de Sicília i Nàpols, Frederic II (1198-1250), qui en baté a Messina i a Bríndisi. Inspirada en els models romans, porta a l'anvers el bust de l'emperador i, al revers, l'àliga imperial que acabarà per ésser el símbol de Sicília. Amb un gravat excel·lent, l'augustal és una de les més belles monedes conegudes i s'avançà als paràmetres estètics del Renaixement. Pesava uns 5,22 g i la seva llei era de 20,5 quirats. En italià, trobem les formes augustale, agostaro i *gostara*. El nom va passar a designar després els *pirrals d'or* que bateren a Sicília, des del 1282, Pere el Gran (11276-1285) i Constança i que, amb un pes de 4,35 g i una llei de 23,75 quirats, tenia gairebé el mateix contingut d'or que l'augustal anterior (4,30 sobre 4,46). L'agostar de Pere i de Constança, de molt bella factura, segueix els paràmetres gòtics i combina l'àliga de Sicília amb les armes catalanes, de manera que no porta efigie. L'any 1285, Pere el Gran va donar a l'agostar una cotització de 14 sous, però potser es referia a l'augustal normand ja que probablement hauria denominat la seva moneda *pirral d'or* (doc. 139). En qualsevol cas, els termes augustal i agostar s'aplicaven, amb seguretat més endavant, al pirral d'or, com ens ho corrobora el doc. 764: "... *ex una parte aquila... ex parte vero altera arma Aragonum...*", "... *sunt nominanda Augustales...*" (1461); i P.M. Carbonell, que el designa amb la forma italiana al doc. 1012: "... *gostara de Sicília se coneix que de una part ha una aguila coronada. . e de l'altra part ha un scut amb senyal Reyal...*" (1490).

agramuntesa. Nom que va prendre la moneda del *Comtat d'Urgell*, almenys des de l'any 1099 i pel fet d'ésser situat el taller monetari o seca a Agramunt. MC.I, p. 150, "*sous acrimontensis*",1174-1203; id., p. 151, "*monetam nostram acrimontensiam*", 1226 (en un document del comte d'Urgell, Grau de Cabrera). No tenim constància que aquest apel·latiu s'apliqués a la moneda local d'aquesta població o a la de la Guerra dels Segadors, com afirma Mateu (GL, p. 1).

àguila. Nom genèric de monedes que porten per tipus una àliga. Els anys 1472 i 1476, es donen a Catalunya unes valoracions de monedes i, entre elles, les de les *àguiles*, i per la taxació (26 sous contra els 24 sous dels ducats) es dedueix que es refereixen als *rals d'or* de Sicília de Joan II (doc. 836 i 847). De tota manera, sembla probable que el terme s'apliqués també, almenys ocasionalment, als pirrals d'or i d'argent sicilians des de Pere el Gran (1276-1285) fins al *tarí* de Ferran II (1479-1516), com diu Martinori (MA, p. 13) i, potser també, als *triomf d'or* sicilians de Ferran II, que Carbonell denomina *aguilotxa*.

aguilotxa. Segons Carbonell, referint-se al *triomf d'or* de Sicília de Ferran II (1479-1516) (doc. 1012), "*aguilotxa se coneix que de una part es un rey coronat seent... e l'altra part ha un aguila amb les ales esteses...*" (1490). Tenia les característiques del ducat d'or.

alcaldes. Càrrecs electes en l'organització de la seca (generalment dos, un entre els moneders i l'altre entre els obrers) que tots sols o, més habitualment, amb el mestre de la seca, dirimien els casos de litigis o d'agressions, al marge de les autoritats judicials. Restaven generalment en mans del rei les qüestions de tipus criminal que comportessin càstigs greus o pena de mort. Aquesta facultat dels tallers monetaris fou reiteradament discutit pels oficials reials i els sobirans l'hagueren d'anar confirmant: "... *davant los alcaldes de la moneda...*" (doc. 142, 1285); "... *e acort del mestre e dels alcayts de la dita moneda...*" (doc. 293, 1356).

alfonsí, ina. 1. Nom de moneda, o bé apel·latiu donat a monedes batudes per sobirans de nom Alfons com ara el *morabatí alfonsí*, emès sobretot pel rei de Castella Alfons VIII (1158-1214) i que tingué un cert paper en el circulant catalanoaragonès en substitució del *morabatí*, que abans havien emès els almoràvits. 2. A la Corona Catalano-Aragonesa, s'anomenaren alfonsins o alfonsins d'argent els rals d'argent fets batre per l'infant Alfons arran de la conquesta de Sardenya el 1324 i encara en vida del seu pare, Jaume II (1291-1327), denominació que perdurà en els regnats següents. Tenia el mateix valor i característiques que el croat de Barcelona, "*E age nom la dita moneda, axi aquella d'argent com la dita moneda menuda, alfonsins d'argent de Sardenya*" (doc. 183 a, 1324). 3. També els diners sards foren anomenats alfonsins menuts per a distingir-los dels alfonsins d'argent. Un alfonsí d'argent havia de valer 18 alfonsins menuts (doc. 189). 4. L'any 1349, el rei Pere III (1336-1387) va manar al mestre de la seca de Perpinyà que batés secretament diners amb els tipus i característiques dels aragonesos però amb llegendes PETRVS REX/SARDINIE, i que aquestes monedes s'havien de denominar alfonsins doblers. De moment, no han estat retrobats (doc. 262). 5. Al s. XV, el nom fou aplicat al *ducató* d'or emès a Nàpols per Al-

fons el Magnànim (1416-1458), que valia un ducat i mig i que els anys 1472/76 es valorava a 36 sous de Barcelona (doc. 836 i 847). Alfons II de Nàpols (1494-1495) projectà de tornar-ne a encunyar i denominava llavors els d'Alfons el Magnànim alfonsins vells (doc. 1123, 1494).

aliala. Pagament complementari en diner o, més sovint, en espècies que s'abonava en fer un tracte, generalment pel comprador en una compravenda i que solia comportar un àpat més o menys copiós, com a sanció amistosa de la transacció realitzada. Apareix també en les formes **aliara, aliphala** o **alifara**, entre d'altres, i aquesta darrera forma n'explicita la significació ja que, en català, "alifara", terme d'origen àrab, significa, encara avui, un berenar (AM). Ignacio de Asso va creure erròniament que hi hauria uns *"dineros alialeros"* especials, diferents dels diners jaquesos de l'Aragó (AS, p. 264). Coromines, per la seva banda, no accepta la lògica derivació d'alifara, però les mencions documentals són perfectament aclaridores: *"et bibimos aliala III* (diners) *in vino"*, *"neules i piment que comederunt"*, *"aliala panem et vinum et carn de carnero ad saturitatem"*. El terme apareix sobretot a l'Aragó, on a la zona de Terol es va mantenir viu fins al segle XX i, més rarament, a Navarra i a Castella, però, de moment, no l'hem trobat emprat a Catalunya. CG, p. 43-45.

alleiar. Fer la barreja de metalls adient per a la fabricació de les monedes i, potser més específicament, fer l'aliatge necessari perquè la moneda tingui la *llei* que li correspon: *"... que sapie... com se deuen aleyar."*, *"... deu alleyar son argent ab coure o ab byllo segons que la moneda deia fer, sia moneda menuda o moneda d'argent grossa"* (doc. 142, 1285).

amonedar (o monedar). Fabricar la moneda. Terme equivalent a *batre, encunyar, obrar* o *emetre* moneda. També es parla d'or i argent amonedat en oposició al que és en pasta o metall: *"E mentres los moneders moneden los dits diners..."* (doc. 168, 1308); *"... negu... no gos trer or monedat ne amonedar dels seus regnes..."* (doc. 384, 1382).

anepígraf, a. Moneda o medalla que no porta cap mena de llegenda o inscripció. Terme erudit i modern (AM).

àngels d'or, angelots. Moneda francesa presidida per un àngel a l'anvers, emesa des del s. XIV, *"... angels d'or..."* (doc. 517, 1340-1345).

anònim, a. Moneda o medalla que no porta el nom de cap persona.

anvers. Cara considerada principal o preeminent, de les dues que té la moneda. S'ha assajat de prendre un criteri objectiu, considerant anvers la cara que porta el nom del rei, però es dóna el cas de peces que porten l'efígie en una de les cares i el nom a l'altra, i encara d'altres que, en una varietat, el nom del rei és a la banda de l'efígie i, en altres varietats, en l'altra, cosa que crea confusió. Com que, en definitiva, és un terme que vol ésser, sobretot, útil, que serveixi per entendre'ns, pensem que el millor és considerar anvers la banda que té una cara, un bust o una figura, o l'estampa que ens sembli més important, i revers on hi ha una creu, unes lletres o un símbol, o allò que ens sembli més secundari. L'expressió *"cara o creu"* ja ens dóna una indicació en aquest sentit, on les monedes catalanes, tant els croats d'argent com els diners de billó, portaven aquestes figures. A la Catalunya Nord, però, l'expressió es transforma en *"Sant Joan o barres"*, ja que a les seves monedes hi havia, d'una banda, la figura del sant i, a l'altra, les armes catalanes.

anyell d'or. Moneda francesa d'or. Vegeu *moltó*. *"... lo dit Rei de Mallorques feu batre a Perpinyà anyels d'or..."* (doc. 235, 1341).

apedaçat, ada. Reparació feta en una moneda trencada, especialment a les monedes d'or de diàmetres grans. RB 165, 309, 310, 313, 331, 1616-1705: *"Nengú no rebuig morabatí o masmudina... apedaçats..."* (doc. 49, s. XIII).

aragonès, esa. 1. Qualsevol moneda d'or o d'argent emesa per la Corona Catalano-Aragonesa, a voltes designada, especialment a Itàlia, amb les formes raonese o rahonese. Terme aplicat especialment als florins d'or catalans i, ocasionalment, als pirrals d'argent sicilians. 2. Nova unitat d'argent per a l'Aragó creada en un *"Acto de Cortes"* del 1454, en temps de Ferran II (1479-1516), de manera que es restablia el canvi amb la unitat argent de 12 diners jaquesos. L'aragonès era, de fet, un mig ral dels batuts fins llavors i s'encunyaren també mitjos aragonesos que eren, en realitat, quarts de ral, *"... las quales monedas de plata se nombren aragoneses..."* (doc. 996, 1484). La reforma no tingué continuïtat ja que amb Carles I es tornaren a batre rals i mitjos rals com els anteriors a aquesta reforma.

aram. *Coure*. L'aram, el bronze i altres aliatges sense contingut de metall preciós (or o argent) foren emprats profusament a l'Edat Antiga, però desapareixen gairebé completament durant tots els temps medievals, em què les monedes són d'or, d'argent i de billó, barreja d'argent i aram en la qual el valor només s'atribueix a la part d'argent que conté. Excepcionalment, cal assenyalar l'emissió de *cavalls* d'aram en temps de Ferran I de Nàpols (1458-1494) i la moneda municipal:

"... puxen fer... alguns senyals de metall, axi d'aram..." (doc. 986, 1482). L'aram monetari reaparegué a l'Edat Moderna, i a Castella ja era d'ús comú al segle XVI. A la Corona Catalano-Aragonesa, però, no fou gairebé mai acceptada la moneda d'aram pur fins a la Guerra de Successió (1705-1714). RB 349, 1707.

a.:dit. 1. Forma catalana d'"*hardi*", en francès, aplicable a diferents monedes d'Aquitània i altres zones del sud de França, emeses des del segle XV. Tingueren tendència d'estendre's en el circulant català, on foren reiteradament prohibits (RB-82, 98, 142, 160, etc., 1457-1461). 2. El doble diner o *dobler* (terme emprat encara a Catalunya el 1512, RB-77), emès a Barcelona des del temps de Ferran II (1497-1516) i, molt especialment, les peces de dos diners de billó encunyades a Barcelona des del 1612 amb les lletres A-R (ARdit) a l'anvers. També bateren ardits alguns municipis, com ara Puigcerdà. L'aparició de l'ardit barceloní tanca el cicle de crisi de la petita moneda a Catalunya que s'havia deixat d'emetre des de finals del regnat de Pere III (1336-1387) fins a finals del de Ferran II (1479-1516) i amb Felip I (II), i que havia tingut encunyacions insuficients amb Ferran II, Carles I i Felip II (III), cosa que havia afavorit la proliferació dels numeraris municipals. Les emissions massives de Vic, Girona i Banyoles, que havien envaït tot el mercat català, decidiren les autoritats barcelonines a reprendre la iniciativa i llançar quantitats suficients d'ardits fets amb molinet i, per tant, més difícils de falsificar i amb un contingut feble de fi (6% d'argent), però tot i així millors que els numeraris municipals que eren d'aram pur i que varen retrocedir seriosament.

argenç. 1. Unitat ponderal, divisor de la lliura referida a l'or. La lliura es dividia en dotze unces i, cadascuna, en 16 argenços (AM). 2. Entre els segles IX i XI, designa el diner, especialment als comtats del Pallars, Urgell i Ribagorça: "... *X sólidos et X argencios...*" (BA, p. 50), i en alguns casos pot significar peça de plata o la plata equivalent a un dinar d'or (BA, p. 50-51).

argençada. Pagament fet en espècie pel valor d'un argenç de moneda.

argent. 1. Metall preciós emprat per a la fabricació de les monedes. Plata. Les monedes considerades d'argent solien tenir entre 10 i 11,5 *diners* de fi, és a dir, entre un 83,33% i un 95,8% de metall pur, que era el de 12 diners de llei. Les monedes dites de *billó* solien tenir entre 2 i 8 *diners*, és a dir, entre un 16,66% i un 66,66% de metall fi (d'11,5 diners sobre 12) i, a l'època medieval, només valien per la quantitat d'argent que contenien i es considerava sense valor l'aram que complementava el pes: "... *la gent li lliurava l'argent o el billó...*" (doc. 142, 1285). 2. Moneda d'argent i, per extensió, diners en general (AM).

argent fi. El que tenia una llei d'11,5 *diners*, és a dir, un 95,8% de metall pur, essent l'argent pur el de 12 diners. Quan s'estableix la llei de les monedes i es dóna la llei de les d'argent, els documents es solen referir a l'argent fi més que no pas a l'argent pur. "*La moneda d'argent que sia a llei de 11 diners comtant argent a 11 diners e malla emblanquida*" (doc. 155, 1296).

assaig. En l'àmbit de la moneda, prova que es feia de la *llei* o contingut de metall preciós dels discs o cospells que s'havien d'*amonedar*. El feia l'*assajador* en presència del *mestre de la seca* i dels *guardes*.

assajador. Un dels oficials bàsics de la *seca*. La seva comesa era fer els *assaigs*, és a dir, la verificació del contingut de metall preciós que havien de tenir les monedes. Trobem les formes assaiador en l'època medieval i ensaijador a l'Edat Moderna. "... *deu haver assaiador qui faça los assays...*" (doc. 142, 1285).

assegurar. Era una de les limitacions habituals en les concessions de moneda municipal; la ciutat havia de fer un dipòsit pel valor de l'emissió i reemborsar als passavolants que, per exemple, acudien a una fira. Per als propis ciutadans es solia fixar una xifra a partir de la qual hom tenia dret al reemborsament en moneda de curs general: "*abans que dits menuts... se prenguen, assegurar los dits diner menuts...*" (doc. 1073, 1514, llicència a Puigcerdà).

assenyalar. *Marcar* o *contramarcar* una moneda ja encunyada, a voltes per a canviar-ne el valor i, el més habitual, per a certificar-ne l'autenticitat si s'havia escampat moneda falsa: "... *per haver assenyalats o marcats los menuts ques trobaren bons*" (RB, 76, 1509).

aur. Or en català arcaic. CM, doc. 324, 1365; "... *mes marchs d'aur...*" (doc. 452, 1405), però en el mateix document, per exemple, ja apareix en la forma "or".

auri. 1. A l'època romana, moneda d'or ("*aureus*") de pes 7.2 g i equivalent a 25 denaris d'argent, vigent fins que la reforma de Constantí el substituí pel *sòlid*. 2. A l'Alta Edat Mitjana, el terme designa la peça d'or en circulació (*mancusos, morabatins*, etc), almenys a Catalunya, i a Navarra.

àvol. Espuri, fals: "*Nengú no rebuig morabatí o masmudina... sinó seran... d'avol aur*" (doc. 49, s. XIII).

b

balança. En l'àmbit de la moneda, instrument per a verificar pesos de metall o de les monedes, o per a

trabucar les monedes ja fabricades. En el primer cas, es comprovava el pes o bé si es complia un determinat pes i, en el segon cas, si la moneda pesava més que el valor de tolerància fixat per un *pesal* i, per tant, si trabucava o tombava el platet cap a la seva banda. A la seca de València, es distingien les balances per ordre de capacitat de pesada com a **balança major o gran, mitjancera, poca, penca i xica**. Les primeres pesaven fins a 40 o 80 marcs, les segones sobre uns 20 marcs i la resta de 6 marcs en avall. Eren les emprades al lloc de recepció dels metalls per a comprovar-ne el pes. Les que verificaven monedes s'anomenaven també *trabuquets*: "... *una balança maior... altres balances miganceres... una balança pocha... altra balança penca... una balanceta chiqua per a trabucar florins*" (doc. 747a, 1459, i 783a, 1465). Les balances d'ús públic per a *trabucar* les monedes podien ésser fabricades lliurement, però tant elles com els seus pesals havien d'ésser calibrats per l'afinador de pesos i mesures nomenat per la ciutat.

balancer. Base i estructura de fusta per a penjar-hi la balança (AM), potser amb encaixos, o calaix per als pesos i/o pesals: "*Un balancer amb balança poqua e sos pesals*" (doc. 747 a, 1459).

barbuts. Qualificatiu, probablement popular, atribuït als florins de Girona emesos durant la Guerra Civil Catalana del segle XV. L'any 1483, en obrir la caixa dels encunys de Girona, hi aparegué, entre altres coses, "*un trossell de batre los barbuts*" (doc. 989 a). Atès que Girona només havia emès fins llavors rocabertins de billó, senyals amb la G i florins, hem conclòs que només els florins, amb un S. Joan que porta abundants barbes, pot respondre a aquest apel·latiu. És un ús paral·lel al del terme "barbut d'espases" atribuït a la carta de joc amb el rei d'espases (S. Espriu, *Laia*, p. 2 del capítol "El repunt").

barcelonès. Tant els *croats* d'argent com els *diners de tern* prengueren inicialment el nom de barcelonesos (RB, 11, 1339) o barchinonesos (RB, 25, 1438), en les formes de **barcelonesos d'argent** i **barcelonesos menuts**. També es parla de *lliures* i *sous* de barcelonesos, en referència a aquests múltiples de compte del diner. Excepcionalment, trobem la denominació de **sous barcelonesos coronats** (*coronatorum*) en un document del 1250 relatiu als diners de tern, de fet els primers a Catalunya que duien la testa del rei coronada. (Martí Sanjaume, *Dietari de Puigcerdà*, p. 239).

batre. Encunyar o fabricar moneda. El terme s'aplicà inicialment a la fabricació amb martell, per al qual cal donar diversos cops a un encuny mòbil sobre un de fix, amb la interposició del disc monetari: "... *començarà de batre moneda...*" (doc. 142, 1285); "... *sia batuda e feta moneda d'or...*" (doc. 322, 1365).

baxar. Probablement, terme equivalent a abaixar, és a dir, disminuir el for o valor de circulació d'una o diverses monedes: "...*baxar la moneda.*" (RB, 282, 1648).

benefici d'encunyació. Vegeu *guany*.

besant. Al segle XIII, es parla de **besants de plata** assimilant aquest terme a les millareses o als dirhems almohades (Botet, p. 34, vol. II), però més endavant s'aplica a la moneda d'or de l'Imperi Bizantí, els **besants d'or**, encara que feia més la funció de moneda de compte que de numerari efectiu, i els pagaments, generalment de cara al comerç exterior, es saldaven en moneda catalana.

billó. Aliatge d'argent i aram, generalment amb fort predomini de l'aram. Fou el metall emprat a tota l'Europa postcarolíngia per a l'encunyació de la petita moneda quan la unitat monetària, el diner, caigué dels 1,7 g i després 1,2 g dels temps carolingis a nivells de 0,50 o fins i tot 0,35 g, cosa que conduïa a una peça poc manejable i que pel seu poc gruix malmetia molt els encunys (OR, p. 72/73). Davant d'aquestes dificultats, s'optà per barrejar una certa quantitat d'aram a la moneda, arribant a pesos de més o menys un gram, que les feia molt més manejables. El valor de la moneda es calculava, però, exclusivament pel seu contingut d'argent i l'aram no es tenia en compte com a valor. Això no obstant, aquesta solució tenia el greu inconvenient de fer difícil, a simple vista, apreciar el contingut d'argent, cosa que els sobirans, que generalment eren els emissors de la moneda, aprofitaren per a rebaixar fraudulentament el percentatge d'argent, especialment en temps de guerra. Amb tot, el billó perdurà fins a ben entrada d'Edat Moderna, fins al s. XVIII a Catalunya o fins a principis del XVII a Castella. Els diners de billó es solien qualificar pel seu contingut de metall fi en els anomenats "diners d'argent"; la plata pura era de 12 diners, l'anomenada plata fina d'11,5 diners i les monedes podien ésser *senars* (amb un diner de plata fina), *doblenques* (amb dos diners de plata fina), *ternals* (amb tres diners de plata fina), *quaternals* (quatre diners de plata fina), etc. A Catalunya, la moneda fou de sis diners amb Ramon Berenguer I, *quaternal* amb Alfons I i Pere I, *doblenca* i després *ternal* amb Jaume I, i es mantingué en aquesta llei fins als temps de Ferran II. Vegeu *diner*. Exemple d'ús: "... *la gent li lliuraran l'argent e el bylló...*" (doc 142, 1285).

billoner, billoneria. Termes encunyats per Arnau de Capdevila en el seu *Tractat de monedes* (doc.

651, 1437) per a explicar les especulacions que es podrien produir en un país si no es mantenia l'equilibri de valor entre les monedes. Capdevila anomena aquestes especulacions "art de billoneria" i l'exemplifica en el cas d'un determinat "billoner" de Mallorca, però més endavant ja explica que els culpables d'aquestes operacions especulatives eren, a voltes, els mateixos càrrecs de la seca i, el més habitual, els comerciants florentins que, segons ell, eren molt experts en un tema que, per presentar una certa complexitat, no era entès per la major part de la gent, entre ells els mateixos consellers del rei. Segons Capdevila, els florentins vivien essencialment d'aquests fraus i calia, com a única solució, expulsar-los del país. L'especulació es pot produir sempre que concorren en el mercat dues monedes que no estan equilibrades en els seus valors intrínsecs, ja que amb la moneda sobrevalorada es pot adquirir a bon preu la moneda poc valorada i vendre-la com a metall per a obtenir-ne un benefici. Aquestes operacions, fetes a gran escala, poden expulsar del país les monedes mal avaluades i deixar-hi només les que han estat sobrevalorades, com va succeir a Mallorca en els temps de la branca privativa, d'on fugiren els rals d'argent perquè, amb el canvi que s'havia establert amb un grup de diners de billó que contenien menys plata, es podia adquirir un ral que en tenia força més. Els termes billoner i billoneria feren fortuna en el seu temps i els trobem emprats en documents molt posteriors (doc. 1054 del 1507/8). Aquests fenòmens varen voler ésser explicats, deficientment, amb l'anomenada *Llei de Gresham*.

blanca. 1. Nom genèric donat a tota moneda d'argent en oposició a la de *billó* i, per tant, de més baixa *llei*, que solia ésser denominada *bruna* o, fins i tot, *negra*: *"... la Taula nos era poguda obrir per falta de moneda blanca..."*, (RB, 141, 1614); *"... se puxa batre... la moneda blanca o de argent"* (doc. 1061, 1510). 2. Peça monetària múltiple del diner, però feta de *billó*. La seva emissió responia a la intenció de substituir, com a múltiple del diner, el gros de plata fina (96% de plata pura) per un altre tipus de més baixa llei. Els aliatges facilitaven els fraus i, així, si bé la blanca començà essent de *billó* ric (com ho suggereix el seu nom), anà derivant vers aliatges cada cop més pobres fins arribar a l'aram pur. Àmpliament difoses a Castella, a Navarra i a França, sobretot durant els segles XIV i XV, sovint les blanques s'infiltraven a la Corona Catalano-Aragonesa, on drenaven la bona moneda de plata, malgrat les prohibicions del seu curs. Joan I (1387-1396) i Martí I (1396-1410) tractaren d'introduir un tipus de blanca, el *coronat* de Joan I (doc. 410, 1395) i la blanca coronada de Martí I (doc. 480, 1409), que els estaments combateren atribuint a aquestes monedes un *for* extremadament baix, de manera que es bateren en volums molt escassos i no perduraren en els regnats següents.

blanquejar, blanquir o *emblanquir*. Operació de tipus químic que es feia generalment damunt els cospells de la moneda de billó abans d'encunyar-los a fi que tinguessin un aspecte d'argent. Consistia en atacar el coure de la pell superficial de la moneda amb un agent químic que l'eliminés, però que no ataqués, en canvi, l'argent. S'hauria pogut fer amb diferents àcids, però generalment s'emprava la sal i l'anomenat "ros de bóta", tret de les bótes de vi i que contenia bitartrat de potassa. Vegeu *emblanquir*. Exemple d'ús: *"... deu los liurar al blanquidor a pes per blanquir"* (doc. 168, 1308).

blanquidor. L'oficial de la seca que feia el treball de *blanquejar, blanquir* o *emblanquir*. Vegeu *blanquejar*.

bolla. Precinte o segell de plom que les delegacions de la Generalitat i a voltes les ciutats i altres estaments, posaven als teixits o als sacs dels productes que es comercialitzaven a l'engròs, com a mesura d'inspecció de qualitat i com a prova que havien pagat l'impost anomenat, per això, de la bolla i que gravava el comerç interior (AM), i com a complement de l'impost d'entrades i eixides que gravava l'exportació i importació de productes.

bolonyí. 1. Genèricament, moneda de la ciutat italiana de Bolonya. 2. A l'època baixmedieval, monedes d'argent que eren divisors del gros d'argent (a Nàpols solia ésser el terç del carlí) que de vegades eren de billó ric i que copiaven tipus de Bolonya del temps en què la ciutat fou dominada pels papes, motiu pel qual alguns portaven a l'anvers la imatge de Sant Pere. Té un cert parentiu amb l'anomenat *"agontano"*, batut a la ciutat italiana d'Ancona. Foren imitats en temps d'Alfons IV (1416-1458) a Sulmona i en temps de Ferran I de Nàpols (1458-1494) es bateren dobles bolonyins a Chieti i Cittaducale i bolonyins a Chieti i a Ortona.

boscatera. Dit de la moneda falsa, sovint feta d'amagat, als boscos: *"... expedició de rals boscaters i mixturats..."* (RB 135, 1611). És un terme poc comú i possiblement de l'Edat Moderna.

bossonalla, bossonaya, boçonalla. 1. Paraula probablement bestreta de l'italià *"bolzonaglia"* i que s'aplica a la moneda de molt baixa llei o a aquella que és fora del seu context de circulació i que, en conseqüència, només val pel seu valor intrínsec. Fou emprada especialment a finals del s. XII i primers del XIII: *"... bozonatam et cuprum..."* (doc. 58, 1223); *"... boçonalla..."* (doc. 64, 1246). Vegeu també GR, p. 279-280.

2. L'emissió d'una llei cada cop més baixa, fins arribar a ésser coure emblanquit o *folrat* com el que féu Pere I l'any 1209 (doc. 38, 1209).

bracteat, ada. Vegeu *incús*, a.

bru, na. 1. La moneda de billó, especialment la de llei baixa que, per l'aditament de coure, té un color fosc, en oposició a la moneda *blanca*, de plata: "... *moneta quaternalis bruna*..." (SA, p. 109). 2. La moneda de *quatern* emesa per Pere I l'any 1200 (doc. 38, 1200).

bussana. La moneda de diners quaternals emesa per Alfons I el 1185 (doc. 29).

bust. És molt freqüent que la imatge del sobirà aparegui a l'anvers de les monedes. Quan només hi ha la cara, l'anomenem *efigie*, i quan, a més, s'hi veu una part o la totalitat del bust, l'anomenem *bust*.

C

cabal, s. Diner, diners, patrimoni en numerari: "... *no... prendre malgurs sinó cabals de Barcelona*..." (doc. 265, 1350).

caballot. Nom que rebia a Sicília el que fabricava la moneda per arrendament reial: "*caballotus*" (doc. 565, 1414). També hi ha monedes a Itàlia que tenen aquest nom, generalment les que porten un genet, però queden fora del nostre àmbit.

caça, casa, cassa. Recipient per a fer fosa de metall, potser en petites quantitats: "... *fonedor que sàpia fondre... a casa e a gresol*..." (doc. 142, 1285). Fondre "*per gresol o per caça*" (doc. 573, 1417).

calderó, ns. Nom donat als senyals municipals d'aram amb valor d'un diner emesos a Tortosa des del 1470. Portaven a l'anvers la torre heràldica de la ciutat entre to-r i, al revers, una creu patent cantonada de grups de tres punts. També es bateren una petita quantitat de malles o mitjos diners que, de moment, no són coneguts: " ... *senyals de aram apellats calderons qui corren per moneda en la ciutat*" (doc. 814, 1470-74).

callerès. Diner encunyat a Càller (Sardenya) a partir de Ferran II (1479-1516), amb el nom de la ciutat: CASTRI CALAR. En el mateix regnat, s'encunyà un múltiple fins ara considerat un doble, però tant pel pes com pel fet que els múltiples posteriors varen ésser sempre de tres calleresos, l'hem considerat també un múltiple de tres.

canvi or/plata. A l'època medieval, no existia encara el concepte d'unitat monetària única. Cada país tenia en circulació diferents tipus monetaris d'or, argent i billó, i calia establir la relació de valors entre els uns i els altres, que havia de correspondre's amb els seus valors intrínsecs a fi d'evitar les operacions especulatives dels *billoners*. El canvi entre l'argent i el billó era senzill perquè es basava en l'equivalència entre els seus continguts d'argent. Per al canvi entre l'or i la plata, hom havia de tenir present la seva relació de valors. Com qualsevol altre valor, el preu de l'or i de la plata es regia pels mecanismes de mercat, de manera que baixava si n'hi havia abundància i pujava si n'hi havia escassetat. Aquests canvis no eren pas sempre iguals per als dos metalls, de manera que el valor de canvi o ràtio entre els valors d'ambdós variava amb el temps, per bé que se solia moure entre 1/10 i 1/12. Arnau de Capdevila propugnava un canvi fix 1/10, que era el del temps de l'Imperi Romà (doc. 651, 1437), però amb això no tenia en compte els mecanismes del mercat. En els temps medievals i a l'àmbit català, va evolucionar de la següent manera: en el període comtal, i mentre vàrem estar dins l'àrea de l'or musulmà (és a dir, al s. XI), era 1/7 i va passar a 1/8 des del segle XII fins a finals del XIII. Als segles XIV i XV, es mou entre 1/10 i 5 i 1/11 (BA, p. 60-61).

caorceny. El diner encunyat al comtat de Caors als segles XII-XIII (CA, p. 192-194).

cap de fornal. A la foneria de la seca, hi havia diferents forns grans per a la fosa dels metalls. Cada forn era menat per un equip sota la responsabilitat del cap de fornal: "... *les guardes deuen prendre de quiscun cap de fornal tota la moneda la qual haura feta*..." (doc. 142, 1285).

cara. Cadascuna de les superfícies planes de la moneda, en el sentit que diem que una moneda té dues cares. Predominantment, però, es designa amb aquest nom l'*anvers*, com en la locució "*cara o creu*", perquè a la cara principal de la moneda solia haver-hi una cara, generalment la del sobirà que la feia encunyar, com ho veiem en moltes monedes de l'àmbit català (per exemple, als croats de Barcelona, als rals de València i a molts dels diners). Vegeu *anvers*.

carlí. 1. Nom amb què es coneixen diferents monedes encunyades per sobirans de nom Carles o les que en derivaren i, sobretot, als rals d'argent encunyats per Carles d'Anjou, rei de Nàpols (1266-1285). 2. A partir de Martí el Jove de Sicília (1402-1409), s'aplicà aquest nom al *pirral* d'argent sicilià que havia creat Pere el Gran. El pirral d'argent, després carlí, mantingué les seves característiques fins al temps de Joan II, qui en rebaixà el pes. Ferran II el substituí pel tarí amb valor de dos carlins. Joan de Cardona va batre carlins sicilians fraudulentament a Catalunya abans del 1476 i amb l'a-

quiescència de Joan II (doc. 854, 1476). 3. Peça d'argent feta batre per Alfons el Magnànim a la seca de València per a circular a Nàpols durant l'etapa de conquesta, i a Nàpols mateix i a l'Àquila un cop conquerit el regne, amb el bust del rei de front que rebé el nom de carlí vell. Més endavant, en baté amb el rei sedent i s'anomenà **carlí nou**. El carlí del segon tipus, ja sense apel·latius, fou encunyat també sota Ferran I a Nàpols, l'Àquila i Sulmona, i ell mateix i els seus successors feren batre diferents varietats del mig carlí, una de les quals rebé el nom d'*ermini*, per portar a l'anvers la figura d'aquest animal.

casa del tresor. Departament tancat, dins la casa de la seca, on s'hi guardava l'or, les toques i les mostres de les monedes fabricades: "... *guardes... en la casa que tenen en la casa de la seca on sta conservada la tocha...*" (doc. 914, 1465); casa anomenada "*lo Thresor*" (doc. 425, 1398).

casmí. Forma catalana de "*kasmí*", paraula àrab que al·ludeix probablement a Kasim, prefecte de la moneda d'Abderraman III. El terme apareix especialment als segles IX i X per a designar els dirhems musulmans, de manera que el terme de "plata casmí" pretén indicar la plata fina.

cavall. Nom donat a les peces d'aram pur fetes batre per Ferran I de Nàpols (1458-1494) des del 1472 (doc. 1109) per a substituir els desacreditats diners i tornesos. El nom deriva de la forma llatina de cavall, "*equs*", com al·lusió a l'equitat, en el sentit que la nova moneda retornaria l'estabilitat monetària. Un cavall fou gravat gairebé sempre al revers. Foren emesos a Nàpols i a altres tallers, fins que foren abolits l'any 1498 per Frederic de Nàpols (1496-1501), que els substituí per l'anomenat *sestí* (doc. 1138 i 1139). L'emissió de peces d'aram pur és excepcional a l'època medieval, però hi ha algun altre cas.

cedat. malmès, esquerdat: "... *que accepten... los ducats romputs e cedats pus levant-los en terra no s'acaben de rompre...*" (doc. 1054 a, 1597).

cerdà, ana. Apel·latiu donat a la moneda emesa a Puigcerdà a partir 1514 per llicència reial, que porta el puig cimat de llir heràldic de la població i que tenia curs per a tot el comtat de la Cerdanya: "... *la nostra moneda cerdana...*" (CL, p. 249). Més endavant, baté també ardits, però tingué problemes per la concurrència amb el numerari emès a Perpinyà i l'any 1584 va haver de retirar la seva moneda, que reapareix transitòriament, però, durant la Guerra dels Segadors (1640-1652).

cimentar. Millorar la llei d'un numerari ja emès a fi d'ajustar-lo als paràmetres de *llei* del que ha de circular en endavant, cosa que només es pot fer fonent-lo i afegint-hi metall preciós o metall de millor *llei*. Així, l'any 1612, els consellers de Barcelona acorden "*rebre creuets... fondrels, cimentar lo or...*" (RB, 176) a fi de batre trentins (o dobles ducats) a 23,75 quirats, partint d'escuts (creuets) de 20 quirats.

circulant. Conjunt de la moneda que corre per un país. El circulant es nodreix usualment de numerari propi, però a voltes s'autoritza el curs de monedes foranes (com en el cas del mancús d'or andalusí al segles IX i X) o aquestes s'hi infiltren il·legalment si el mercat les accepta (cas del diner melgorès al segle XIII). Terme modern.

cisalla. Restes de metall que s'obtenien de les planxes en retallar-les per a obtenir els discs, *folleres* o *cospells* per a batre la moneda, i que s'havien de refondre. En el control intern de la seca, els que preparaven els cospells havien de respondre del pes de metall rebut pesant les folleres o cospells i la cisalla: "... *deuen retre la moneda e la sisalla a pes...*" (doc. 573, 1417).

colorar. Restablir a l'or el seu color propi, perdut en l'operació de fosa, operació semblant a l'emblanquit de l'argent: "*Item homens que sapien emblanquir e colorar*" (docs. 468 a i 573, 1407 i 1417),

compàs. Diàmetre o *mòdul* d'una moneda: "*La moneda menuda... que sia de major compas.. e seran ne mes bells los diners e pus corribles...*" (doc. 183 a, 1324).

comptador. *Gitó* o peça monetiforme emprada a l'època medieval per a ajudar-se en els càlculs. S'empraren especialment mentre fou utilitzada la incòmoda numeració romana. El sistema aràbic de numeració facilità molt els càlculs.

comtal. Aplicat a la moneda, la que feien batre els comtes. Vegeu *senyorial*, moneda.

compte, unitat de. Les unitats de compte es feren necessàries per a poder dur la comptabilitat en haver-hi en circulació diferents monedes d'or i d'argent amb valors diversos. El valor de qualsevol moneda es reduïa al valor del diner de billó segons les taxes de canvi establertes. De tota manera, com que el diner era un valor petit, es varen idear uns múltiples que foren el sou, que era el valor de 12 diners, i la lliura, que valia 20 sous. D'aquesta manera, tots els valors de qualsevol de les monedes en curs es reduïa a x lliures, y sous i z diners. Certament, com que el sistema no era decimal, calia passar a sou quan es reunien 12 diners i a lliura quan es reunien 20 sous. La lliura i el sou eren, doncs, unitats imaginàries, dites de compte i generalment no eren monedes reals, per bé que, en alguns periodes, el croat de Barcelona, per exemple, va coincidir amb el

valor del sou. El sistema en lliures/sous/diners ja era emprat a l'època carolíngia i regí a la major part d'Europa, amb l'excepció de Castella, que ho reduïa tot a maravedís, un referent inestable, ja que no era una moneda real i que va generar innombrables problemes. A Catalunya, el sistema perdurà fins al segle XIX, malgrat que ja feia temps que no hi havia moneda catalana en circulació. Al marge d'aquestes unitats de compte principals, se'n generaren d'altres, a voltes per inèrcies. Així, quan a Catalunya el florí passà d'11 a 13 sous, es distingia entre el *florí d'or*, de 13 sous i pagat en moneda d'or, i el *florí corrent*, que mantenia el vell valor d'11 sous.

contaminada. La moneda o el *circulant* envaït de monedes falses o exteriors de baixa *llei*: "... *expulsió de les monedes estranyes, flaques e contaminades...*" (RB, 62, 1488).

contrafer. Per bé que, en alguns casos, la paraula pot voler indicar la inobediència a una llei, en l'àmbit monetari significa "falsificar". Al segle XIII, es parla de la "*masmodina contrafacta*", és a dir, la moneda d'or almohade falsificada (doc. 84, 1246): "... *es publicaren crides... sobre la moneda contrafeta...*" (RB, 376, 1712); "*los contrafactors encorreguen en pena de mort...*" (doc. 1073, 1514).

contramarca. Marca de punxó que s'aplicava a una moneda (AM) ja encunyada per a certificar-ne l'autenticitat, per variar-ne el valor, per donar-li curs encara que fos una moneda forana i, excepcionalment, per a assenyalar-ne la falsedat i evitar-ne el curs, ja que, generalment, les monedes falses eren tallades. Probablement, aquest terme i el de "ressegell" siguin moderns i el genuí d'època medieval sigui el de *contrasenyal*.

contrasenyal. *Contramarca* o ressegell: "*facen fer contrasenyal en les piles e trossels...*" (doc. 395, 1388).

contrast. Ofici que crearen les ciutats per a verificar la qualitat de les monedes, de les mesures o de les joies. A Barcelona, hom distingia el contrast, que verificava l'obra dels joiers, de l'*afinador*, que era el que comprovava les monedes i els pesos de comprovació o pesals, als quals posava una marca si complien amb el seu pes.

cornado. Moneda castellana o navarresa que solia portar, a l'anvers, l'estampa del rei coronat. A Navarra, eren monedes de baixa llei. Així, a Navarra "... *se batran cornados... et valdra la pieça II dineros...*" (doc. 739, 1428).

coronat, da. 1. Nom donat a les monedes on apareixia el rei coronat. El nom s'aplicà al segon tipus de diner provençal emès des d'Alfons I (1162-1196) fins a Jaume I (1213-1276) (doc. 28, 1184) i, ocasionalment, als diners de Jaume I de Barcelona i de València-Mallorca en la forma de *ral coronat*. Encara que la paraula *ral* designà després la moneda d'argent, en aquest cas vol dir simplement "moneda reial", del rei. 2. La blanca de billó emesa a Perpinyà des del 1395 per Joan I (1387-1396), amb una llei de 5 diners (doc. 410). També es bateren dobles i meitats o malles. Apel·latiu també aplicat a la blanca emesa el 1409 a Perpinyà i a Girona per Martí I (1396-1410) amb una llei de 4 diners i 18 grans: "... *puxen batre... blanques coronades...*" (doc. 480). Vegeu *blanca*.

cort, de. Moneda de billó en diners de llei quaternal feta batre per Pere I (1196-1213) l'any 1213 (doc. 38). Potser volia indicar "de quart", és a dir, de quatern.

corrent. La moneda en circulació. Al segle XI, es parla del diner corrent, de billó, per a distingir-lo del que circulava abans, de plata. Al segle XV, el *florí corrent* era una unitat de compte que valia 11 sous de diners, que era la cotització que durant molt de temps havia tingut el florí i que es pagava en diners de billó. Si es parlava del *florí d'or*, llavors es pagava en aquesta moneda d'or.

corrible. La moneda que està autoritzada a circular. L'any 1405, per exemple, el rei Martí diu que els florins curts de pes "*no sien corribles*" (doc. 452).

cospell. Disc de metall preparat per a ésser encunyat (AM). Terme modern o. potser, castellà; a l'època medieval, es parla més aviat de diners: "... *com los obrers hauran fet los diners, si són menuts, deuen los lliurar a les guardes...*", referint-se als discs abans d'ésser encunyats (doc. 142, 1285), i, només en un cas, de *folleres* (doc. 468 a, 1407).

coure. Vegeu *aram*: "... *pusquen cercar totes menes d'argent é de coure...*" (doc. 379, 1381).

creu. El *revers* o cara menys important d'una moneda. El terme s'origina amb les nombroses monedes medievals que duien aquesta imatge en una de les cares, generalment l'oposada a la que duia la imatge del rei o *cara*, que es considerava la principal.

crida. Edicte o publicació oficial d'una norma. En l'àmbit de la moneda, es feien crides per prohibir l'exportació de moneda o de metall mentre hi havia una encunyació en curs i, sobretot, per a donar a conèixer el *for* o valor de circulació dels diferents tipus monetaris: "... *deliberaren sie publicat en crida pública*" (RB, 54, 1469).

croat, *crucesignato* en la seva forma llatina. Moneda catalana de plata creada el 1285 per Pere el

Gran (1276-1285), amb una llei d'11,5 diners, talla de 72 peces el marc i equivalent a 12 diners de tern, del qual prenia els tipus d'anvers i de revers. Fou la versió catalana del *gros* europeu, que es generalitzà al segle XIII. Inicialment se l'anomenà *barcelonès d'argent*, més endavant *ternat* i, finalment, croat. El nom fou aplicat sovint als rals d'argent mallorquins i sards: "... *reals o croats d'argent...*" (doc. 1054, 1507-1508, Mallorca). Des de Pere el Gran es bateren també mitjos croats, encara que no a tots els regnats. Amb Alfons IV (1416-1458), es feren també mitjos, terços i sisens i, amb Ferran II (1479-1516), mitjos i quarts. Des de Ferran I fins a Ferran II, se'n bateren també a Perpinyà i, en ocasió de la guerra civil del s. XV, es bateren terços a diferents poblacions per iniciativa de Joan II (1458-1479) o dels seus opositors, com ara a Tortosa, Lleida, Berga o Cervera, i croats a Lleida i Tarragona. El croat, instrument essencial del comerç català, mantingué les seves característiques essencials fins al 1636 i fou emès fins al 1707: "...*monetam argento vocatam croats, cum signo quo signatur moneta Barchinone de terno perpetua...*" (doc. 619, 1426).

crusado. Moneda portuguesa d'or de 23,75 quirats que al segle XV disputà al ducat venecià el paper de divisa internacional. Fou probablement el model tipològic del *pacífic* d'or català, encara que aquest tenia una llei de 22 quirats: "... *y los crusados a 9 rals...*" (RB, 345, 1707).

cuir. La idea que el 1461 s'havia batut moneda de "sola" o de cuir a Figueres és fruit d'una mala interpretació. Vegeu *fola*.

curs. Moneda que té dret legal de circulació. Terme modern equivalent a l'antic de *corrible*.

curt, a. Moneda mancada de pes, de manera que no arriba al mínim de tolerància que marca el pesal corresponent: "... *eren vengudes peces... curtes...*" (RB, 128, 1610).

d

dany. Pèrdua, especialment la que es produïa en les operacions de sanejament de la moneda que a voltes havia de pagar la gent o, en altres casos, la Generalitat o la Ciutat de Barcelona en el cas de Catalunya; vegeu *abatre*. Un exemple: "... *florins nacses de Mallorca... aquest dany havia de venir a sobres de la Generalitat*" (doc. 501, 1450).

desaforar. Llevar el *for* o valor de curs a una moneda. El terme equival a *abatre*.

deslliurança. Lliurament de la moneda, generalment a la tresoreria reial, un cop fabricada i fets tots els controls de qualitat: "... *deuen escriure la delliurança qual jorn se fa ne de quants marchs és*" (doc- 573, 1417).

devaluació. Terme econòmic modern que sovint s'aplica indegudament a la moneda medieval. La moneda actual es basa, d'una banda, en una única unitat per cada país i, de l'altra, no té valor propi, de manera que al tros de paper que fa de bitllet se li atorga un valor o una avaluació. Aquesta avaluació té una taxa de canvi amb altres monedes externes i, si es vol, es pot devaluar, és a dir, se li pot canviar l'avaluació. La moneda medieval (també l'antiga, i la moderna fins al segle XIX) d'una banda no tenia una unitat única per a cada país i, de l'altra, tenia un valor propi, en funció del seu contingut d'or o d'argent. Per tant, no es podia devaluar en bloc perquè hi havia en curs diferents unitats monetàries en monedes d'or i d'argent, ni tampoc en concret una d'elles perquè la seva cotització no depenia d'una avaluació arbitrària, sinó del valor de mercat de l'or o de l'argent. Certament que es feien alteracions en alguna de les monedes en curs, rebaixant-ne el contingut d'or o d'argent, però això no correspon al concepte actual de devaluació. Podríem parlar, potser, de desvaloració, que afectaria, en primer lloc, la cotització de la moneda interior i s'hauria operat sobre "una" moneda, no sobre "la" moneda.

dicció, ns. Llegendes: "... *quals letres o diccions hi poran... caber...*" (doc. 414, 1395).

dinar. Moneda musulmana d'or creada a finals del segle VII; imità inicialment tipus bizantins. Abd al-Malik (685-705) en fixà el pes en 4,25 g i la tipologia esdevingué completament epigràfica. A la península, se n'encunyaren del 711 al 716 imitant els models bizantins de Cartago i després s'adaptaren al model reformat. El pes del dinar califal andalusí es fixà, però, en 3,85 g. Els dinar musulmà circulà àmpliament a Catalunya des del segle IX amb el nom de *mancús* i fou imitat pels comtes de Barcelona i de Besalú.

diner. La paraula diner té tres significacions principals: la de diner-moneda, que és la més important i la que té mes ramificacions; la de diner-unitat de llei, que té menys abast, però que cal tenir molt present pel seu ús continuat a l'època medieval; i la de diner-pes com a divisió ponderal de la lliura, que és l'accepció menys important. Els explicarem en aquest mateix ordre. 1. Moneda de petit valor, unitat bàsica dels sistemes monetaris europeus medievals (a excepció de Castella), derivats del sistema carolingi. El sistema monetari carolingi es basava en un diner d'argent d'un pes

d'1,7 g, que acabà essent de només 1,2 g, i el seu divisor, l'òbol o mig diner, com a úniques monedes significatives. Ja s'empraven, com a múltiples del diner, el sou o conjunt de 12 diners i la lliura de 20 sous o 240 diners, que eren unitats de *compte*. El mosaic de països (regnes, comtats i senyorius) que s'originaren de la desmembració de l'imperi carolingi i altres de propers, com Anglaterra, adoptaren aquest sistema, però anaren rebaixant progressivament el pes del diner i, vers el segle XI, optaren per barrejar l'argent amb aram i fer monedes d'aquest aliatge anomenat *billó*, que donava més consistència a les monedes. Al segle X i XI, a voltes el diner pren el nom *d'argenç* i, especialment als segles XII i XIII, fou anomenat diner reial (Provença amb Alfons I, 1162-1196) i, a voltes, *ral*, *real* o *reial*, és a dir, moneda reial, en un context en el qual encara hi havia moltes monedes *senyorials*, i quan a finals del segle XII comencen a aparèixer a les monedes les efígies reials coronades, també se'ls anomenà *coronats*, de manera que l'anomenat *ral coronat* de Provença d'Alfons I no era més que un diner de billó. Més endavant, la paraula *ral* s'aplicà predominantment a les peces d'argent múltiples de 12 diners i el diner recuperà la seva denominació, que conservà fins a finals de l'època medieval, quan es comença a parlar de *menuts*. Hi hagué també denominacions especials en alguns regnes o comtats, com ara *alfonsins menuts* i, després, *calleresos* a Sardenya, *ramellets* a València, *pitxols* a Sicília o *agramuntesos* al comtat d'Urgell. També tingueren diferents apel·latius, com ara *diner jaquès* a l'Aragó per haver estat inicialment batuts a Jaca, *diner morlà* als diners del Biarn per haver estat el taller inicial a Morlàs, etc. També s'encunyaren en alguns llocs peces de dos diners, dits dobles diners o *doblers* i, en haver-hi concurrència, a voltes als diners se'ls anomenava llavors *diners senars*: "... *no de doblers... mes de diners senars*" (doc. 1054, 1507-1508). Totes les monedes amb noms propis les hem entrat per la seva denominació o per l'apel·latiu. Molt sovint, l'apel·latiu fa referència a la llei de les monedes, com ho veurem en la segona accepció de diner. El sistema de comptabilitat es feia en lliures, sous i diners i es reduïen a aquests valors els de totes les altres monedes d'or i d'argent. Aquest sistema comptable es mantingué a les terres catalanes fins al segle XIX. 2. El diner com a unitat de llei s'aplicà exclusivament a la plata, mentre que la llei de l'or es mesurava en quirats. La plata pura era la de dotze diners i l'anomenada *plata fina*, d'onze diners i mig. Els diners-moneda es feien de billó, amb un nombre concret de diners-llei de *plata fina*. Així, la moneda que tenia la llei d'un diner contenia 1/12 x 11,5/12 (7,986%) de plata pura i s'anomenava senar; el que en tenia dos, doblenc, el que en tenia tres, tern; el que en tenia quatre, quatern; etc. Al comtat de Barcelona i després a Catalunya, la moneda fou d'argent fins a Berenguer Ramon I (1018-1035), de 6 diners de llei entre Ramon Berenguer I (1035-1076) i Ramon Berenguer IV (1131-1162), de quatre diners o quaternal amb Alfons I (1162-1196) i Pere I (1196-1213), i amb Jaume I (1213-1276) s'assajà la llei de dos diners o doblenca, que fou rebutjada i es passà finalment al diner de 3 diners o de tern (llei ternal), que s'estengué a tots els regnes que constituïen llavors la Corona i s'hi mantingué llargament. Més endavant, especialment des del s. XV, es passà a lleis més baixes. Els diners encunyats pels municipis reberen sovint el nom de senyals, perquè eren d'aram i, per tant, no tenien un valor sinó que eren un val o *senyal* de valor, per quant el municipi estava obligat a canviar-los per moneda de curs legal en determinades condicions: "... *puxen fer fabricar... dines menuts o senyals...*" (doc. 1073, 1514). 3. El diner com a unitat de pes és un divisor de la *lliura*, que consta de 12 unces, i cada unça, de 24 diners. De tota manera, la lliura-pes comercial no tenia el mateix pes que la lliura monetària i, a més, la lliura monetària fou substituïda al segle XI pel *marc*, que contenia 8 unces de les 12 en què es dividia a lliura.

dineral. 1. Gran quantitat de diner. 2. Cosa que val un diner; per exemple, es parla del pa dineral, atès que durant molt de temps el diner fou el preu d'un pa (GA, p. 283).

dinerada. Especialment als segles XI i XII, quantitat pagada en espècie pel valor d'un diner.

dirhem. Moneda musulmana d'argent que inicialment copiava el model de la dracma sassànida. Amb la reforma d'Abd al-Malik (685-705), esdevé completament epigràfica i el pes es fixa en 2,97 g. A la península, es bateren dirhems des de l'any 722. En el període taifa, esdevingueren de billó de baixa llei i fins i tot d'aram. En el posterior àmbit català, s'emeteren dirhems en els períodes de les taifes a Lleida, Tortosa, València, Elda, Dènia, Alpont i Mallorca, i amb els almohades a València, Dènia, Xàtiva, Mallorca i Menorca.

divisor, divisionari, ària. Tipus monetaris amb un valor que és la divisió exacta de la unitat. Fracció, fraccionari, ària.

divuitè o dihuitè. El ral d'argent de València, pel fet que equivalia a 18 diners. El terme apareix el 1407, poc després de l'emissió dels primers rals valencians d'argent que es feren el 1393: "... *reals d'argent appellats dehuytens...*" (doc. 465). El canvi a 18 diners

es mantingué fins al temps de Carles III, l'Arxiduc (1707, darrer any en què se'n varen emetre).

dobber, rs. Nom genèric de diners a Mallorca: "*tenir molts de dobbers*" en lloc de "*tenir molts diners*", terme originat a l'època medieval quan es bateren doblers en abundància des del rei Jaume II de Mallorca (1276-1311). El terme en la forma *dobler* fou emprat també a la Cerdanya, que havia format part del Regne de Mallorca (GA, p. 233).

dobla. Tipus bàsic del sistema monetari almohade per a l'or, de pes 4,6 g i equivalent a dues *masmudines*, introduït al segle XII. Fou presa com a unitat per a l'or a Castella, probablement des de Ferran III (1217-1252) i fins a la reforma del 1497, quan fou substituïda pel ducat. A Catalunya, es feren imitacions de la masmudina ("*masmudina contrafacta*", doc. 84, 1246) i Jaume II (1291-1327) féu batre quarts de dobla a Múrcia arran de la conquesta (doc. 130, 1402). A la Corona Catalano-Aragonesa, foren foses sovint les dobles castellanes (un model obsolet en una Europa dominada per les monedes de model italià i, per tant, de baixa cotització) per a batre florins, amb guanys considerables.

doblenc, ca. Moneda d'una llei de dos diners de plata fina, especialment el diner, *diner de doblenc, moneda doblenca*. Contenia un 16,66% de plata fina (2/12) i un 15,97% de plata pura (2/12 x 11,5/12). Aplicat sobretot als diners emesos per Jaume I (1213-1276) a Catalunya des del 1222, fou una moneda que tingué una mala acceptació i el rei es va veure obligat a substituir-la pel *diner de tern*.

dobler. Peça de billó de dos diners. Se'n bateren abundantment a Mallorca des del 1300, juntament amb diners i malles. Originà a Mallorca el terme *dobber* i a la Cerdanya el de *dobler*, com a genèric de diners, cabals. També n'encunyà Pere el Gran a Sicília i se'n bateren des de Ferran II (1479-1516) a Catalunya, on aviat prengueren el nom d'*ardits*.

dobló. Peça d'or de dos ducats o de dues peces del seu valor, com ara el *principat* a Catalunya o el *triomf* a Sicília. A l'Edat Moderna, pogué designar excepcionalment el doble escut, moneda que generalment fou coneguda amb el nom de *dobla*.

dret de moneda. O *ius monetae*, fou una de les prerrogatives més àmpliament atribuïdes als monarques i, en general, als caps d'Estat. Aquests en podien delegar, però, la fabricació en forma d'arrendaments i a canvi d'uns guanys fixos o variables o, en determinades condicions i limitacions, cedir-ne també els guanys, com en el cas de les monedes catalanes *municipals*. A Catalunya, i en part també a l'Aragó, València i Mallorca, el dret de moneda fou compartit, des de Jaume I (1213-1276), entre el rei i els estaments representatius. Com deia Pere III (1336-1387), el rei no en podia batre a Catalunya sense l'autorització de la ciutat de Barcelona: "*En Cathalunya nos pot batre moneda sino en Barcelona y nos, fer batre no podem sens el consentiment e voler de la ciutat a la qual es comanat per tot lo Principat e per avinensas antigas*" (RB, apèndix s. XIV). Encara l'any 1444, la ciutat obtingué d'Alfons IV (1416-1458) el dret de batre argent sempre que volgués i en les quantitats que considerés necessàries. Després de la guerra civil del s. XV, els estaments van perdre molt de poder en aquest sentit i, malgrat que feien el que podien per controlar les emissions, el criteri de Joan II (1458-1479), acostumat a l'absolutisme castellà, era el següent: "*Nos per nostra preheminencia e regalia en aqueix* (València en aquest cas) *e altres regnes nostres podem fer batre moneda de or propia nostra o strangera o la que mes voldrem*" (doc. 872, 1477). L'arrogància puja encara un grau més amb Ferran II 1479-1516) quan, a finals del seu regnat i en concedir l'enèsima llicència de moneda local, en contradicció total amb els drets de la ciutat de Barcelona, afirma que "*Jatsia les fabrications de la moneda sia nostra suprema regalia y aquella nos puga fabricar sino per nos...*" (doc. 1073, 1514). En aquest nou context, els estaments no pogueren fer altra cosa que assajar, per vies indirectes, de conduir de la millor manera la política monetària.

ducat. Moneda d'or d'alta llei iniciada a Venècia el 1284 i emprada a l'època medieval com a divisa internacional. Fou imitada profusament. A la Corona Catalano-Aragonesa, es concretà en una peça de 23,75 quirats (98,95% d'or pur) i un pes d'uns 3,5 g, que s'emeté, de primer, a Saragossa, i a València en temps de Joan II (1458-1479), i prengué el nom de *joaní*. Ferran II (1479-1516) convertí el ducat en la unitat àuria de la Corona Catalano-Aragonesa en substitució del florí, i l'introduí en tots els seus regnes i finalment també a Castella. Els ducats de Ferran II s'anomenaren a voltes *fernandins*. El rei manà que alguns dels primers ducats valencians s'anomenessin "excelentes", pel fet de copiar aquest tipus de la moneda castellana, però no hi ha constància que aquest nom fos emprat a València i aquesta tipologia fou abandonada poc després. A Catalunya, tingueren com a nom oficial el de *principats*; a Mallorca, *rals d'or*, i a Sicília, *triomfs*, però en general va prevaldre el nom de ducats. Es bateren divisors de mig ducat i múltiples de dos, de quatre i fins a deu ducats, arran de l'arribada de l'or americà. A l'Edat Moderna, fou substituït per l'escut de més baixa llei (22

quirats) i el terme ducat va prevaldre com a unitat de compte per al billó.

ducató. Peça d'or d'un ducat i mig, també anomenat *sesquiducat*. En baté Alfons el Magnànim (1416-1458) a Nàpols i a algun altre taller, com ara Lanciano. Fou designat també com a *alfonsí* i no tingué continuïtat perquè els seus successors bateren *ducats* i, excepcionalment (Ferran I de Nàpols, 1458-1494), peces de dos ducats.

e

efigie. La cara del sobirà que sol aparèixer a l'anvers de moltes monedes, d'on deriva el nom de *cara*. Quan, a més de la cara, s'hi veu la totalitat o una part del bust, se sol indicar *bust*.

emblanquir, dit també *blanquir, blanquejar*. Operació de tipus químic que s'operava generalment sobre els discs de metall de la moneda de billó abans d'encunyar-la i amb la finalitat donar-los el color de l'argent. Vegeu *blanquejar*. Exemple d'ús: "... *emblanquir los diners com sien fets, ans que es moneden...*" (doc. 142, 1285).

emetre. Fabricar, *obrar* o *encunyar* la moneda.

empremta. Estampa o dibuix que es veu a cadascuna de les cares de la moneda i que n'identifica la procedència. Així, una moneda amb l'empremta de Barcelona no indica necessàriament que la moneda porti les armes de Barcelona, sinó que, pels seus dibuixos, es fa palès que ha estat feta a Barcelona: "... *los menuts e ardits de la empremta de Barcelona...*" (RB, 98, 1578).

encuny. 1. Útil emprat per a batre les monedes incuses o un dels dos que s'empren per a encunyar les monedes de dues cares. En l'encunyació amb martell, que és la que es practicava als temps medievals, l'encuny fix, que solia estar clavat en una base de fusta, s'anomenava *pila*, i l'encuny mòbil, *trossell*: "... *facen fer contrasenyal en les piles e trossels*" (doc. 395, 1388). També s'anomenaren *ferros d'amonedar*. Els encunys s'havien de trempar un cop gravats: "... *apres que haura entallats los ferros de amonedar, so es piles o trosels, ne dega trempar aquells sens que les guardes noy sien presents...*" (doc. 468 a, 1407). **2.** Empremta que porta una moneda: "... *dita moneda haia esser del cuny e liga de la moneda de... Perpinyà...*" (doc. 834, 1473).

encunyar. *Emetre* o *batre moneda*.

enric, anrich. Moneda castellana d'or del segle XV que seguia el patró de la dobla: "... *fahentne... anrichs...*"; "... *si fa cent... enrics...*" (doc. 798, 1466).

entall, entallador. Treball i ofici de gravar els encunys: "... *entallador dels ferros...*" (doc. 584, 1419). Vegeu *obridor d'encunys*.

entrades i eixides. Impost de la Generalitat que gravava les importacions i exportacions de productes.

episcopal. Aplicat a la moneda, la que feien batre els bisbes. Vegeu *senyorial*.

escampar. Posar en circulació la moneda ja encunyada: "*En l'any 1212 fou scampada moneda...*" (doc. 46, 1210-1213).

escrivà reial. Oficial de la seca de nomenament reial que duia el control administratiu de la fabricació de la moneda: "... *deu haver lo Mestre, scriva reyal...*" (doc. 142, 1285); "*scribà per lo senyor rei...*" (doc. 322, 1365).

escudat. Una de les monedes emeses per Jaume III de Mallorca (1324-1343) a Perpinyà, probablement eren escuts de tipus francès (doc. 517, 1340-1345).

escut. Moneda d'or creada l'any 1266 per Lluís IX de França amb un pes de 4 g i una llei de 24 quirats, que al segle XV baixà a 3,35 g i 22 quirats. Fou emesa en molts altres estats europeus. Carles I (1516-1556) l'introduí al s. XVI.

espell. Probablement, el que avui coneixem com a "cargol de manyà", ja que era un "*stacador de ferre per adreçar troçells*" (doc. 747 a, 1459). El trossell o encuny mòbil era una llarga escarpa que, a base de rebre cops de mall a un dels extrems, en alguns casos es devia torçar o arquejar; llavors calia, efectivament, estacar-lo i adreçar-lo. No es tracta pas, doncs, d'una "eina dels entalladors per a gravar els encunys de les monedes", com diu AM.

esterlí. Divisor ponderal de la lliura. Cada lliura tenia 12 unces i cada unça 20 esterlins. A Sicília, s'empra sovint per a definir la llei de les monedes de baix contingut d'argent.

estisorar. Vegeu *toriscar*.

exerg. Segment circular de la part baixa d'una moneda i, més sovint, d'una medalla, on hom sol gravar-hi la data, la marca del mestre, etc. Probablement és un terme erudit i modern.

expedir. Eliminar o expulsar. Aplicat a la moneda falsa o defectuosa que s'ha introduït en el circulant: "... *expedició de rals boscaters i mixturats...*" (RB, 135, 1611).

f

fals (plural: fulus). Paraula àrab que designa les monedes musulmanes de coure, generalment de poc

valor. El nom deriva del *follis* bizantí. Se n'encunyaren a la península, però no a l'àmbit català. En castellà, han adoptat el terme *felús*, però no ens consta que hagi estat emprat en la nostra llengua.

fals, a. La moneda no legítima, emesa sense l'autorització del posseïdor del dret de moneda, i usualment de baixa llei o desviada dels paràmetres oficials a fi d'obtenir els màxims guanys. Hi ha moneda falsa des que hi ha moneda i hom en troba a totes les èpoques.

falsador, falsificador. El que fabrica moneda falsa. Generalment, regia la pena de mort per als falsificadors (doc. 50, s. XIII), però quan aquests eren nobles, cosa relativament freqüent, solien sortir-se'n amb una composició o pagament. Quan el rei falsificava, fet igualment freqüent, tot quedava impune.

feble, feblatge. En les verificacions de la seca, moneda o partida de monedes que eren per sota del pes establert. Hi havia uns marges de tolerància i la possibilitat de compensar una partida feble amb una altra de *forta*, dins d'uns determinats límits, fora dels quals la moneda s'havia de refondre: "... *si la moneda ve a son pes... e si ve forts o feble un diner...*" (doc. 142, 1285).

fenedura. Esquerda. El rei manà que no es rebutgessin els florins si en tenien alguna: "... *si alguna fulla o fenedura pogue hi haver*" (doc. 345, 1370).

ferrandí. Nom dels ducats d'or emesos a nom i en temps de Ferran II (1479-1516), especialment a l'Aragó.

ferro, s, ferres d'amonedar. *Encunys* per a batre la moneda.

fi. Part de metall noble (or o argent) d'una moneda.

fiduciari, a. La moneda que no té valor intrínsec, com ara els actuals bitllets de banc. En la moneda medieval, el mercat solia acceptar un cert marge de fiduciarietat a fi de cobrir les despeses d'encunyació i els guanys de l'autoritat emissora, sempre que aquest marge fos moderat, de l'ordre del 10%. Era com la contrapartida de la seguretat que donava l'estampa posada a la moneda que, en principi, en garantia la qualitat.

finesa. Alta llei de la moneda. Era molt complicat de mantenir una bona moneda en un context de països amb monedes de llei més baixa, ja que els especuladors no paraven d'assajar d'introduir les monedes de baixa llei per drenar les bones: "... *la moneda de Barcelona, per sa fineza, eixia del regne...*" (RB, 140, 1614).

flac, a. La moneda que, per haver estat en circulació un temps excessiu, té un pes inferior a causa del desgast, amb la qual cosa experimenta també una pèrdua de valor. L'any 1437, Arnau de Capdevila constata que, si bé el marc s'havia d'equilibrar amb 18 sous de Barcelona, com que els diners de tern "*son tan flachs*", per donar el pes del marc se'n necessitaven 24 sous (doc. 651).

florí. Moneda d'or bàsica de la Corona Catalano-Aragonesa, introduïda per Jaume III (1324-1343) de Mallorca a Perpinyà el 1342 i represa per Pere III (1336-1387) el 1346, que en féu un numerari de curs general per a tots els regnes. Fou una de les moltes imitacions europees del florí florentí, que era llavors la moneda internacionalment més apreciada. Inicialment d'una llei de 23,75 quirats i una talla de 68 peces el marc de Perpinyà, Pere III en rebaixà gradualment la llei. L'any 1365, pactà amb les Corts una llei fixa de 18 quirats, la mateixa talla i un curs sobrevalorat d'11 sous que li assegurava bons guanys, però que originaria la fugida especulativa dels croats d'argent. Les noves característiques de la moneda es mantingueren posteriorment i el seu canvi fou reajustat el 1455 a 13 sous, que no era una puja sinó una rebaixa, ja que els diners de billó, summament gastats, valien llavors molt menys, de manera que el croat, abans equilibrat en 12 diners, s'hagué de reequilibrar a 18 diners. El canvi del florí per 11 sous esdevingué llavors una unitat de *compte* per al billó que s'anomenà florí corrent en oposició al florí d'or, moneda efectiva en aquest metall. El florí fou emès inicialment a Perpinyà i, després dels acords del 1365, també a Barcelona, València i Saragossa, per bé que l'Aragó rebutjà la nova moneda i només s'hi baté durant tres anys. El títol de "rei d'Aragó" que duia la moneda comportà que les peces fossin denominades "florins d'Aragó", per bé que tothom tenia clar que no era una moneda aragonesa i, per això, en moltes mencions es diu "dits d'Aragó" per explicitar aquest fet: "... *florins apellats d'Aragó...*" (doc. 322, 1365). Amb Pere III es bateren mitjos i quarts de florí: "... *batra... florins, mitj florins e quarts de florí...*" (doc. 400, 1390). Des de Joan I se'n bateren també a Mallorca i sembla que ja no es tornaren a batre quarts. Al segle XV, Alfons el Magnànim (1416-1458) fracassà en l'intent de substituir-lo a València pel *timbre d'or*, i després Pere de Portugal (1464-1466) va emetre el *pacífic*, que tingué més èxit. Joan II (1458-1479) inicià el batiment dels ducats de patró venecià i d'alta llei i aquesta moneda la generalitzà Ferran II (1479-1516) per a tots els seus regnes, de manera que acabà per substituir totalment el florí, per bé que en el seu regnat encara se'n varen batre. El florí català d'alta llei del principi va tenir una certa circulació pel sud de França, però hi fou rebutjat el de 18 quirats. Aquest,

però, trobà un bon acolliment a Navarra i sobretot a Castella, on a desgrat de la seva baixa llei fou estimat pel seu model florentí i per la seva estabilitat i fou pres sovint com a referent de valor.

fola. L'any 1461 apareix una menció de "... *moneda de fola de Figueres...*", que fou mal interpretada com "*de sola*", com si hi hagués en circulació peces de cuir (Danés, J., *Llibre d'Olot*, Barcelona, 1960, p. 64), interpretació que tingué una certa difusió. En realitat, una fola és, segons AM, una "espècie d'escarpa per a aixafar caps de reblons". Per tant, la moneda de fola vol dir moneda feta amb martell i canviant el nom del trossell pel de fola. A Figueres, s'havien batut, efectivament, peces de cinc rals d'argent amb martell en aquestes dates.

follera. Disc de metall obtingut de les planxes, abans que sigui encunyat: "... *dit aur e d'aquell haura fetes folleres negres... e axi mateix totes les cisalles*", "... *retra tant aur entre folleres e cisalles com haura rebut de riells...*", "... *com les dites folleres seran pesades sien emblanquides...*" (doc. 468 a, 1407). AM, de la mateixa font. Sembla un terme més propi del català que "cospell", però només tenim aquesta font.

folrat, da. Moneda que té una capa superficial de metall noble que amaga un nucli d'aram o de metall de poc valor. Mètode tradicional dels falsadors, s'havia emprat ja a l'època romana i l'emprà Pere I en l'emissió del 1209.

fonedor. Oficial de la seca que era el responsable de la fosa: "... *deu haver fonedor, qui sapia fondre be e leyalmeny a casa e a cresol...*" (doc. 142, 1285).

fondies. Un dels llibres de la seca en el qual s'havia d'anotar el metall entrat: "... *llibre de fondies, en que scriba tot l'argent e l'or que el Mestre comprarà...*" (doc. 142, 1285).

for. Valor de circulació d'una moneda. Fixat per l'autoritat emissora o pels estaments representatius, finalment era el mercat el que l'acceptava o no, i el que l'acabava definint. Hom parla d'alt for o premi quan el mercat acaba valorant una moneda per damunt del for oficial. Certament, en altres casos, si no hi havia confiança en el poder emissor, la valorava per sota. "For" també té el sentit general de taxa o preu (AM).

fornal. Forn gran de la seca per a fer les foses de metall de cara a la fabricació de les monedes.

fornil. Forn petit de la seca per a fer petites foses de verificació de llei o d'altres.

fort, fortatge. En les verificacions de la seca, moneda o partida de monedes que donaven un pes per damunt dels marges de tolerància establerts i que resultava perjudicial, ja que per la mateixa valoració de la unitat contenia més metall del compte. Hom establia mecanismes de compensació entre unes partides i les altres i, si no es complien els marges o reequilibris, s'havia de refondre: "... *si la moneda ve a son pes... e si ve forts o feble un diner...*" (doc. 142, 1285).

fracció, fraccionari, a. Moneda que és una divisió exacta d'una unitat: el mig florí, el quart o el sisè de croat, etc. Sovint s'aplica malament aquest terme a la moneda musulmana convertida en fragments irregulars i, per tant, sense un pes uniforme.

fragment. Tros irregular de moneda que s'emprava quan les estimacions del valor dels conjunts es feia a pes. Apareix sovint en les monedes musulmanes, especialment de les anomenades taifes.

frau. A l'igual que en el cas dels falsificadors, els fraus dins de la seca eren castigats amb la pena de mort: "*E que negun obrer ne moneder fara nenguna mescla de neguna altra ley, contrapes ne al compte ne en les sisalles del contrapes, que sia pres e mort, axi com a falsador de moneda*" (doc. 155, 1296).

fraut. Fraudulent, fals. "*Nengú no rebuig morabatí o masmudina sinó seran frauts o apedaçats o de menor pes o de mal o d'avol aur*" (doc. 49, s. XIII).

fulla. Làmina aixecada en la pell d'una moneda, especialment les d'or. El rei mana que no es rebutgin els florins per aquesta causa: "... *alguna fulla o fenedura pogue hi haver...*" (doc, 345, 1370).

g

genovi. Moneda d'or encunyada a Gènova des de mitjan s. XIII: "... *lauparts, cadires, genovins...*" (doc. 311, 1362).

gitar. Abocar: "*com l'argent... sera fus e gitat per riells...*" (doc. 142, 1285). Expulsar, llençar, treure d'un lloc (GA, p. 234).

gitó. Nom genèric per a tota peça monetiforme, amb valor monetari o, més usualment, sense, que té un àmbit d'ús o de circulació limitat o privat. A l'època medieval, s'empraren per a molts usos, com per exemple les fitxes de joc i també per a la comptabilitat, peces que solien rebre el nom de *comptadors*.

gra. 1. Unitat divisionària del diner de llei per a la plata. Cada diner tenia 24 grans. 2. Unitat de pes divisionària del marc. El marc per a les monedes d'argent es dividia en 128 argenços, i l'argenç, en 32 grans. El gra del marc català pesava 0,057 g.

gras, ssa. Moneda amb excés de llei: "... *trobàs... grassa de ley aytans grans...*" (doc. 573, 1417).

grangeria. Obtenir guanys il·legalment d'una moneda en dipòsit: "... *no puga fer grangeria de moneda...*" (RB, 122, 1607).

grau de monetització. Percentatge de pagaments que es salda en moneda. Indica si la moneda circulant abasta les necessitats dels intercanvis. La monetització insuficient és molt excepcional a Catalunya, però té importància en altres àrees com, per exemple, a Navarra.

gravador. Artesà que obrava els encunys de les monedes, generalment en un lloc separat de la seca. *Obridor d'encunys, tallador dels ferros.*

gresol o cresol. Recipient per a fondre metall en petites quantitats: "... *metre al foc en cresol o en cassa...*" (doc. 142, 1285).

gros, ssa. La moneda d'argent en oposició a la de baixa llei o de billó, que és la moneda *menuda*: "... *si la moneda es... grossa d'argent...*" (doc. 142, 1285). Com a tipus monetari, el gros apareix al segle XII a les ciutats italianes com a peça múltiple del diner, que acaba abocant a un peça del valor de 12 diners que es generalitzà a tot l'espai europeu. El primer gros d'àmbit català fou un múltiple de 6 diners emès per Ramon Berenguer V de Provença des del 1218. Jaume I (1213-1276) introduí un gros de 12 diners a Montpeller el 1273 i Pere el Gran (1276-1285) féu batre grossos a Sicília (*pirral*) i a Catalunya (*croat*). Més endavant, es feren també grossos en altres regnes de la Corona Catalano-Aragonesa, a excepció de l'Aragó, que no en baté fins a la segona meitat del s. XV.

guany. El valor de circulació de la moneda sempre era superior al seu valor intrínsec, ja que s'havia de sumar al preu del metall, les despeses d'encunyació i el benefici del rei, o de l'autoritat emissora si era una altra. D'alguna manera, hi havia un cert pacte no declarat d'acceptació d'aquest fet, sempre que aquesta diferència es mogués entorn d'un 10%, amb els dos costos més o menys per meitats. Els guanys, però, foren molt variables: des del 1,5% en el cas dels croats en temps d'Alfons III (1327-1336) i Pere III (1336-1387) (doc. 208, 1938), fins al 30% en el cas de les falsificacions de moneda castellana del mateix Pere III (doc. 335, 1369). A les Corts de Tortosa del 1365, els estaments proposaven un benefici reial del 4%, però al final hagueren d'acceptar que fos del 13,2%. (doc. 322, 1365). La posició dels sobirans o emissors era molt diferent a la dels estaments representatius. Els sobirans aspiraven a tenir el màxim guany i sovint tendien a degradar la moneda per tal d'incrementar-lo fraudulentament, mentre que els estaments representatius, usualment dominats pels comerciants, volien la moneda com a instrument per als intercanvis i, per tant, que fos estable i prestigiosa. Així, l'any 1457, els cònsols de Perpinyà paguen 1.000 ducats al rei per a obtenir una llicència per a fer croats i diners, i tot seguit fan un arrendament per tirar endavant l'emissió a canvi de 1.000 ducats (doc. 734/5/6, 1457). Ja ho havien expressat clarament el 1427: "... *no es intenció... dels dits cònsols que ells o la dita universitat ne hagen ne deguen haver cap profit, més que en la dita vila se bata moneda menuda que servescha al poble per comprar ço que ha necessari per sa vida*" (doc. 630, 1427). Tot i que no sempre eren tan altruistes, aquesta era, en termes generals, la seva actitud. La diferència de criteris entre el rei i els estaments es sol resoldre amb pactes, com ara el pagament de l'impost del *morabatí*, pel qual el rei es comprometia a no mudar la moneda a canvi del pagament d'un impost cada set anys.

guarda, es (a voltes en femení, les guardes). Generalment, dues persones que havien de vetllar pel compliment dels paràmetres de fabricació acordats per a la moneda. A Catalunya, i des de Jaume I (1213-1276), foren nomenats per la ciutat: "*dos homes bons que sien guardes... que sapien lo compte del alleyar*" (doc. 142, 1285). A l'Aragó, havien d'ésser "... *un frare del espital e un ciutadà d'Aragó*" (doc. 168, 1308), entenent el dit frare com pertanyent a l'ordre dels Hospitalers. A voltes, el rei hi posava un guarda i la ciutat, l'altre. Els guardes vigilaven totes les operacions i controls de fabricació. La figura dels guardes s'entén com una garantia de vigilància dels estaments sobre l'establiment de la seca, que depenia del rei, de manera que si ambdós guardes eren nomenats pel rei, com succeí en la Provença angevina, no tenia cap eficàcia (vegeu Rolland, *Monnaies des Comtes de Provence (XIIe-XVe siècles)*, París, 1956, p. 33-34, que troba que és un gran avenç).

guillat. Moneda que porta lliris, de l'italià "*gigliato*". S'aplicà als carlins napolitans dels Anjou i també, per extensió, als emesos per Alfons el Magnànim, encara que aquests no portessin lliris com a tema principal.

i

inflació. Terme modern que designa l'increment generalitzat i ràpid dels preus que respon a diferents causes, una de les quals pot ésser l'excés d'emissió de

moneda fiduciària, ja que el total de moneda circulant ha de mantenir un cert equilibri amb el volum de les necessitats monetàries derivat de les transaccions. S'ha aplicat sovint aquest terme a situacions que es donen en l'àmbit de la moneda-valor i que no són pas extrapolables. Un cas típic és el de la Guerra dels Segadors (1640-1652), quan l'emissió massiva de moneda pel municipi barceloní va originar, aparentment, una gran pujada de preus. El problema sorgí perquè la ciutat de Barcelona, angoixada per les necessitats de la guerra, anà rebaixant el contingut d'argent de la moneda de billó i, per tant, la gent demanava més monedes de billó per a tenir la mateixa quantitat d'argent que equilibrés el preu dels productes. La prova de que això no era una inflació, la tenim en el fet que el poder adquisitiu de l'argent i de l'or es mantingué sense variació i que, un cop acabada la guerra i retirat el billó de baixa llei de la circulació, els preus expressats en moneda de billó es tornaren a estabilitzar. No es poden, doncs, aplicar els termes sorgits dels mecanismes monetaris de la moneda fiduciària a la moneda-valor, que es mou per uns altres mecanismes.

incús, a. Aplicat a la moneda, es refereix a les peces batudes sobre planxa fina de metall, generalment llautó o llauna (per bé que, a Alemanya i a altres llocs, també se'n feren d'argent) i emprant un sol encuny que grava l'anvers, mentre que al revers queda marcat amb el mateix dibuix però en relleus inversos. A Catalunya, foren incuses les *pallofes* eclesiàstiques i moltes de les monedes municipals, especialment de la primera època (s. XIV). *Bracteada.*

j

jaquès, a. Moneda aragonesa de billó o, excepcionalment, d'or encunyada inicialment a Jaca (d'on li ve el nom) i després a Osca i a Saragossa, per bé que també se sap que se n'encunyaren en alguna ocasió a Lleida i a Sarinyena. La moneda aragonesa de billó s'originà amb Garcia V de Pamplona (1035-1094) i fou encunyada fins al 1719, amb un contingut d'argent variable i a llarg termini decreixent: "... *monetam meam iaccensis...*" (doc. 34, 1197). La d'or fou emesa només per Sanç Ramir (1063-1094) a fi de pagar tribut al papa. El diner jaquès fou una moneda pròpia de Lleida i de Tortosa des de la seva conquesta però, al s. XIII, entraren en l'àrea del diner de Barcelona. El diner jaquès de billó fou moneda exclusiva a l'Aragó fins a la segona meitat del segle XV, a excepció dels tres anys (1365-1367) en qué Pere III (1336-1387) hi féu batre florins d'or.

joaní. El ducat d'or emès per Joan II (1458-1479) a Saragossa i a València.

l

lauparts. Moneda anglesa d'or encunyada en els seus dominis francesos des d'Eduard III: "... *scuts vells, nobles, lauparts...*" (doc. 311, 1362).

llarga moneda. Els diners mallorquins de Pere III (1336-1387) en relació als emesos pels sobirans de la branca mallorquina, que eren de millor llei.

llegenda. Inscripció que solen portar les monedes i les medalles a cadascuna de les cares. Si excepcionalment no en porten, es diu que la moneda o medalla és *anepígrafa*. En les ordres d'encunyació, els sobirans solien donar indicacions sobre quines havien d'ésser les llegendes i, a Catalunya en concret, solien variar poc. Joan I, per exemple, va determinar les llegendes i després de donar llibertat perquè posessin la llargada que millor hi cabés, manà, però, que en el futur ja no es pogués canviar: "... *apres que haurets deliberat e mes en pratica quals letres o diccions hi poran bonament caber, noy mudes res sens la nostra special licencia e voler*" (doc. 414, 1395). En altres emissions, però, cada encuny podia portar una llegenda més o menys llarga segons com disposava les lletres l'obridor d'encunys, de manera que hi poden haver multitud de variants que no responen a altra cosa que a l'atzar.

llei. Percentatge de metall noble, or o argent, que conté una moneda: "... *ço és que sia a la ley que deu obrar la moneda...*" (doc. 142, 1285). Per la d'or, la llei es determina en quirats, essent l'or pur el de 24 quirats. Per a la plata, la llei es determina en diners, essent la plata pura de 12 diners. Els percentatges fixats per al billó no se solien donar, però, respecte a la plata pura de 12 diners, sinó a la plata fina d'11,5 diners. Per tant, les lleis *doblenques*, *ternals* o *quaternals* indicaven dos, tres o quatre diners de plata fina sobre 12.

llei de Gresham. Estableix que si en un mercat monetari hi ha en circulació una moneda bona i una de dolenta, la dolenta expulsa la bona i el mercat acaba exclusivament ple de la dolenta. Molt citada, el seu enunciat no és correcte ja que el moviment especulatiu que pot foragitar del mercat una moneda no depèn de si és "bona" o "dolenta" (adjectius amb un significat poc clar), sinó de què hi hagi un desequilibri en el valor de l'una i de l'altra. Així, el diner de tern, una moneda de billó amb llei ternal (que, en aquest cas, potser seria la moneda "dolenta"), no va desplaçar pas el croat de plata

fina perquè ambdues monedes estaven equilibrades de valor en el seu canvi d'1 croat per 12 diners. És a dir, hi havia la mateixa plata en un croat que en 12 diners de tern i aquí no hi havia especulació possible. En canvi, el florí d'or (potser una moneda "bona") sí que desplaçava els croats a causa de la seva sobrevaloració. Vegeu *billoner, billoneria.*

llibres de la seca. Segons les ordinacions de Pere III (1336-1387), la seca havia de portar 8 llibres: 1, *de fondies* (entrades de metalls); 2, *de alleyar*; 3, *de fondició*; 4, *de monedes*; 5, *d'emblanquidor*; 6, *de deliurances*; 7, *de obres*; 8, *de despeses i salaris* (doc. 142, 1285).

lliga. 1. Generalment, es refereix a la part de metall no noble que acompanya l'or i l'argent en un aliatge monetari: "... *les tres parts son de or e la quarta part es de liga...*", en el cas del florí d'or de 18 quirats (doc. 574, 1417). La lliga no afegia valor a l'aliatge, que es comptava exclusivament per la quantitat d'or o d'argent. La lliga de la plata solia ésser d'aram i la de l'or podia ésser meitat d'argent i meitat d'aram, o en altres proporcions, com una quarta part i tres quartes parts. 2. En alguns casos, la paraula "lliga" es fa servir en el sentit d'aliatge en general: "... *feta la liga...*" (doc. 142, 1285), "... *con l'argent posarà a la liga...*" (doc. 142, 1285).

lliura. 1. Unitat de pes emprada com a referència per a les monedes fins que fou substituïda pel *marc* vers el segle XII, a excepció de Sicília i Nàpols. La lliura de referència a Catalunya potser fou la romana afeblida de 327 g, la de Sicília fou de 317,33 g i la de Nàpols, de 320,764 g. 2. Unitat de compte derivada del sistema monetari carolingi i que, juntament amb el sou i el diner, foren les unitats que s'empraren per a la comptabilitat fins al segle XIX, reduint totes les altres monedes al seu valor. La lliura equivalia a 20 sous, i el sou, a 12 diners, de manera que la lliura era el mateix que 240 diners.

local. La moneda emesa pels municipis. Vegeu *municipal.*

m

malla. 1. El mig diner, dit també *òbol.* Es solia batre amb els mateixos tipus i aliatges que el diner, encara que, a voltes, hom disposava una quantitat de fi inferior per compensar el seu major cost relatiu de fabricació: "*Aço que's fa dels diners menuts se fa aytant be en la deliurança de les malles...*" (doc. 142, 1285). 2. La meitat de qualsevol unitat monetària; així, la malla de blanca coronada com a meitat de la *blanca coronada*, o la malla d'argent, que designa el mig *gros*. 3. Qualsevol moneda d'ínfim valor.

mancús. Denominació cristiana del dinar d'or musulmà emprada als segles IX-XI i derivada de l'àrab, que significa "gravat". El dinar musulmà circulà àmpliament als comtats catalans i, ocasionalment, se'n feren imitacions més o menys aproximades. Algunes tingueren poca incidència, com ara el mancús de Jaca batut per Sanç Ramir d'Aragó (1063-1094) o els mancusos de Bernat Tallaferro de Besalú (988-1020), però d'altres tingueren un paper de gran relleu, com els mancusos de Barcelona emesos per Berenguer Ramon I (1018-1035) i Ramon Berenguer I (1035-1076). Sembla que el mancús assajava de cobrir el circulant de dinars en l'etapa taifa perquè quan els almoràvits tornaren a alimentar el mercat monetari amb els seus *morabatins*, que eren molt semblants als dinars, els cristians varen deixar d'encunyar-ne.

mancusada. Pagament en espècie pel valor d'un mancús d'or.

mancusal. Pesal per a comprovar el pes del mancús. Apareix al s. XI.

maravedí. Terme castellà derivat del nom del morabatí almoràvit. Fou aplicat als morabatins emesos per Alfons VIII (1158-1214) i Enric I (1214-1217) de Castella, que tingueren una àmplia difusió i circularen a Catalunya. Els freqüents canvis de llei en la moneda castellana introduïren el costum de referir els valors de les monedes al del morabatí almoràvit, moneda estable i de valor conegut. En desaparèixer el morabatí de la circulació, no es canvià aquest costum i es seguí referint totes les monedes al morabatí, moneda imaginària. Els sobirans, interessats a obtenir forts guanys amb la moneda menuda, feien una taula que la sobrevalorava, de manera que, respecte al maravedí imaginari, la moneda d'or quedava infravalorada. Però la gent no deixava anar una moneda d'or a aquell preu, sinó que la sobrepujava, de manera que hom havia de refer la taula rebaixant la valoració del maravedí referent. Per aquest mecanisme, el maravedí imaginari caigué a finals de l'època medieval a un valor irrisori.

marc. Pes de referència per a determinar els pesos de la moneda que es fixava en funció del nombre de peces que equilibraven el pes del marc: "... *que haya en lo marc de Perpinyà LXVIII florins...*" (doc. 322, 1365). El marc monetari com a referent de pes de les monedes fou introduït el s. XII. A Catalunya, Mallorca i Sardenya hom emprava un marc per a la moneda d'argent de 234,3 g: "... *e que lo march sia de Barchinona,*

com aquest march sia comú entre lo principat de Cathalunya e lo regne de Cerdenya" (doc. 632, 1428); a València, de 238 g; a Navarra, de 244,75 g. Per a l'or, regia a la Corona Catalano-Aragonesa el marc de Perpinyà de 240 g. Sicília i Nàpols seguiren, però, amb el seus referents propis: la lliura de 317,33 g a Sicília i la lliura de 320,764 g a Nàpols.

marca. Signes o lletres que s'havien de gravar a les monedes per diferents raons. Les principals foren la **marca de seca**, que identificava les produccions de cada taller, i la **marca del mestre** de la seca, que significava la responsabilització del cap de la seca en aquella moneda o emissió. El mateix significat tenia la **marca d'emissió** que el rei Pere III feia posar als primers florins de Perpinyà, emesos en règim d'arrendament, de manera que algunes d'aquestes marques, que eren d'elecció lliure, a voltes es corresponien amb l'heràldica de l'arrendador; l'espasa de Pere Blan o el cap de sarraí de Perpinyà Blan, per exemple. Martí l'Humà (1396-1410) manà que a totes les monedes s'hi posés la marca del seu tresorer general, Joan Desplà, però això només es féu en els florins d'or. Les marques dels florins han estat identificades en la seva majoria, però hi ha una multitud de marques dels pirrals de Sicília, per exemple, que segueixen essent una incògnita fins que comencen a aparèixer al segle XV les inicials dels mestres de la seca. A Mallorca, a manca del mestre de la seca per haver-hi una vacant, marcava la **procuradoria reial**, que hi posava un escudet català en cairó. També trobem en algunes monedes sicilianes una **marca secreta**, com ara un punt al costat del cap de l'àliga, una lletra, etc., que fins ara tampoc no s'han identificat. També es posaven marques en els pesals monetaris, especialment als múltiples, que solien expressar el poble o ciutat on s'-havia afinat, el nombre d'unitats si era un múltiple i algun signe que identifiqués la moneda que havien de comprovar.

marcar. *Contramarcar.*

masmudina. La meitat de la dobla d'or almohade, dita també **masmudina senar** en oposició a la **masmudina doble** o simplement *dobla*. Circularen a Catalunya, *"Nengú no rebuig morabatí ne masmudina..."* (doc. 49, s. XIII). També foren imitades i s'anomenaven llavors **masmudines contrafetes**: *"... et una masmudina contrafacta..."* (doc. 64, 1246).

matrícula. Llistat o nòmina de les persones que treballaven a la seca. Atès que moltes persones volien aprofitar-se dels privilegis del personal de la seca, miraven d'entrar dins de la seva nòmina, sense ésser aptes per a les feines corresponents. A partir sobretot del s. XV, es varen extremar els controls i es van exigir les llistes nominals o matrícules de tots els que treballaven a la seca (doc. 599, 1422).

medalla. Relleu escultòric seriat i de petit format amb funció documental i evocadora. La medalla va néixer en el Renaixement de la mà de l'escultor italià Pisanello, de manera que, per a l'època medieval, bàsicament tenim les fetes emetre per Alfons el Magnànim (1416-1458) i la gent del seu entorn a Nàpols, i algunes poques de papals o del temps de Ferran II (1479-1516). Malgrat la seva funció, tan diferent de la moneda, sempre s'ha considerat la medallística com a una part de la numismàtica.

melgorès, esos. Diner encunyat originàriament al comtat de Melguell i que després compartien els cònsols de Montpeller, el senyor de Montpeller i el bisbe de Magalona. Fou emès profusament i s'infiltrà com a moneda estable i comercial per l'àrea occitana i també per Catalunya, especialment als comtats del Rosselló i la Cerdanya i fins i tot a Mallorca, malgrat les reiterades prohibicions. Excepcionalment, se l'anomenà **malgur**: *"... que nengú no gose pendre o demanar malgurs sinó cabals de Barcelona..."* (doc. 165, 1350; CA, p. 192-194).

melsa. Nom amb què, a la seca de València, es coneixia una de les pedres de toc, segurament un terme intern d'aquell establiment: *"Item una pedra de toch dita la melsa gran ab son stoig de cuyro"* (doc. 747 a, 1459).

menut, uda. 1. Moneda o peça de baixa *llei*, en oposició a la peça d'argent o moneda grossa. Per tant, equival a *billó* de baixa *llei*: *"... los diners, sien grossos o menuts..."* (doc. 142, 1285). També s'aplicà a la moneda municipal quan passà de les *pugeses* a tenir el valor d'un diner. 2. Diner, en oposició al ral d'argent, que solia tenir el nom genèric de *gros*. En algun cas, es parla de **menut dobler** per al·ludir al *dobler*, i llavors el menut és també anomenat **menut senzill**. El **menut marcat** era el que duia una contramarca, sovint com a signe d'autentificació en cas de contaminació de monedes falses.

mesa. Aforament, *"... e de la mesa (o afforament)..."* a Mallorca (doc. 1054, 1507-1508).

mestre de la balança. Oficial de la seca que s'ocupava de les pesades, tant a l'engròs com a la menuda, de manera que disposava d'una gran varietat de *balances* de diferents mides i capacitats: *"Pere Escarit, mestre de la balansa..."* (doc. 201, 1332).

mestre de l'entall. Gravador, *obridor d'encunys*: *"... an Romeu des Feu, Mestre del entall de les nostres seques..."* (doc. 423, 1398).

mestre de prova. Nom que rebia, a Sicília, l'*assajador*, un càrrec que tingué molt de relleu en aquell

regne. En alguns casos d'arrendament de la fabricació, sembla que no hi havia mestre de seca sinó únicament mestre de prova: "*Magistro prove, caballoto et credencieres et aliis officialibus...*" (doc. 766, 1461).

mestre de la seca (més excepcionalment, mestre de la moneda). Càrrec de nomenament reial que comportava la responsabilitat de la fabricació de la moneda: "... *era mestre de la secha de Barcelona...*" (doc. 142, 1285). El mestre, a voltes juntament amb els anomenats alcaldes, tenia jurisdicció civil i criminal sobre el personal de la seca, llevat dels crims més greus, que eren competència del sobirà. Aquesta prerrogativa fou molt discutida pels batlles i altres oficials reials, però els sobirans sempre la varen mantenir. Amb el privilegi dels croats del 1444, el mestre de la seca de Barcelona fou elegit per la ciutat, prerrogativa que varen perdre després de la guerra civil del s. XV (1450-1472).

metrologia. En la seva aplicació monetària, la metrologia assaja de retrobar els pesos patrons i les característiques físiques de les monedes (llei i talla), i també les equivalències entre elles i els *ràtios* metàl·lics. La gran dispersió entre els pesos de cada peça de moneda i la divergència entre el pes legal i pes tolerat fan aconsellable no basar hipòtesis a partir dels pesos de les peces conservades sense un coneixement molt exacte dels paràmetres reals de fabricació, els possibles fraus, els factors de tolerància, desgast o oxidació, etc. Tampoc no es pot aspirar a l'exactitud matemàtica (temptació de molts incauts) perquè a l'època medieval no tenien mitjans per a assolir-la.

miaja. *Malla, òbol*, terme emprat a l'Aragó.

millarès. Denominació cristiana del *dirhem* quadrat d'argent almohade i aplicada sobretot a les imitacions cristianes d'aquestes monedes que es batien, amb rebaix de llei, a Catalunya, a Occitània i a Itàlia, i s'introduïen al nord d'Àfrica. A Catalunya, se n'emeteren entre els segles XIII i XV, a més dels quirats, divisors del dirhem i altres monedes d'or. Els sobirans percebien una part del guany de l'emissió.

minva. 1. Pèrdua, mancança: "... *la terra es molt minva de moneda...*" (doc. 322, 1365). 2. Cadascuna de les peces complementàries en els jocs i capses de pesals que servien per avaluar la diferència entre el pes de tolerància i el pes real de la peça. Segons la pèrdua de pes, s'aplicava una disminució de valor de la peça: "... *com alguns se atrevian a afinar pesos e minves de monedes de or...*" (doc. 954, 1469). Cal advertir que aquest terme sovint és transcrit incorrectament en la forma "minua".

minvar. Pèrdues inevitables que es produïen en alguns processos de la fabricació de la moneda, com per exemple en el de fosa o a la d'emblanquir: "... *quan li haurà minvat l'argent a la fondició...*" (doc. 142, 1985). Cal advertir que aquest terme, a l'igual que l'anterior, sovint és transcrit incorrectament com a "minuar".

miscal. Dit també mitcal, unitat ponderal musulmana habitualment referida al *dinar* d'or. En la documentació castellana, apareixen els termes *mitcal* i *miscal* com a equivalents a dinar d'or.

mixturat, ada. Moneda falsa, circulant contaminat de monedes falses i il·legals.

mòdul. Diàmetre d'una moneda o una medalla. Terme modern.

moltó. Moneda francesa d'or que el 1472 es valorava en 20,5 sous, quan els pacífics eren avaluats a 20 sous (Botet II, p. 286): "... *florins de Florència, moltons e dobles castellanes...*" (doc. 311, 1362).

moneda. Mesura del valor material de les coses. Era emesa usualment pels sobirans, en virtut de l'anomenat *dret de moneda*, que era una de les atribucions principals del poder polític. Aquests sobirans podien ésser els reis (d'on provenen els termes ral i **moneda reial**), els caps d'estat o els nobles amb sobirania pròpia, ducs, comtes, senyors o també bisbes, d'on deriven els termes de **moneda estatal, moneda ducal, moneda comtal, moneda senyorial, moneda episcopal**, per bé que totes les dels nobles i bisbes es podrien englobar dins del terme de **moneda senyorial**. Els reis podien delegar la fabricació a uns arrendadors a canvi d'alguna percepció, o concedir-la excepcionalment, com a gràcia i amb determinades limitacions, a diferents senyors o magnats (**moneda particular**) o als municipis (**moneda municipal**). La moneda apareix a Lídia, s'escampa aviat a l'àmbit grec al s. VII abans de Crist i arriba a les colònies gregues de Roses i Empúries vers el s. V abans de Crist. La seva emissió respon inicialment a les **necessitats fiscals** de l'estat, però aviat és aprofitada pels **comerciants** per a saldar les seves transaccions. També pot ésser útil com a **acumulador de valor** i sovint es converteix en una **mercaderia especulable**. Des dels seus inicis, les peces en circulació tenien valor propi (or o argent) i eren, per tant, **moneda-valor**. En realitzar-se una compravenda, el venedor donava un producte que tenia un valor i el comprador li donava, en moneda, una quantitat en or o plata que tenia el mateix valor. No fou fins a mitjan s. XIX que es començà a imposar la moneda sense valor propi, que és la que emprem ara i que anomenem **moneda fiduciària**. S'ha d'anar molt en compte en voler traslladar termes de la teoria econòmica moderna, com ara *inflació* o *devaluació*, a la moneda-valor com es fa

malauradament molt sovint, perquè aquesta es regeix per altres mecanismes. Generalment, les monedes tenien una existència física, però també es crearen les anomenades *monedes de compte*, que eren valors imaginaris, útils per a la comptabilitat, com ara la *lliura* i el *sou* a la major part de l'espai europeu i, certament, al català, o el *maravedí* a Castella.

monedar. Fabricar, obrar la moneda: "... *emblanquir los diners... ans que es moneden...*" (doc. 142, 1285).

monedatge. Taxa fiscal vinculada a la fabricació de la moneda que es va configurant des de finals del segle XI i es generalitza a molts països europeus a l'inici del s. XIII. Sovint pren la forma d'una imposició pagada al sobirà en períodes fixats (per exemple, cada set anys) a canvi del compromís de no mudar la moneda. Catalunya n'obtingué l'exempció el 1256, però es mantingué als altres regnes de la Corona Catalano-Aragonesa. *Morabatí*. BM.

moneder. Persona que té un ofici o càrrec a la *seca* i, més concretament, els que encunyen les monedes. Per extensió, els que en fabriquen fraudulentament: **moneder de fals.**

monetari, a. 1. Relatiu a la moneda. 2. Fons o col·lecció pública o privada de monedes.

morabatí. 1. Unitat monetària d'or almoràvit, equivalent en valor i pes al *mancús* califal de 3,85 g; d'aquí ve la denominació ocasional de **mancús morabatí**. Circulà abundantment als regnes cristians peninsulars al s. XII. També en bateren d'imitació Alfons VIII (1158-1214) i Enric I (1214-1217) de Castella, que prengueren el nom de **morabatins alfonsins** (i, més excepcionalment, *auris alfonsins* o *mancusos alfonsins*) i circularen a Catalunya a la primera meitat del s. XIII: "*Nengú no rebuig morabatí o masmudina...*" (doc. 49, s. XIII). Donà lloc a la unitat de compte castellana denominada *maravedí*. També en bateren, en volums molt petits, els sobirans de Lleó i de Portugal. A Catalunya, hi ha mencions al s. XII del **morabatí o auri barbarrogí**, que no ha estat identificat (doc. 26, 1182). 2. Impost del *monedatge*.

morlà. Moneda de billó del vescomtat de Biarn encunyada a Morlàs, a prop de Pau, fet que li donà el nom. Tingué àmplia circulació a Occitània i s'escampà també per l'Aragó i la part occidental de Catalunya. La seva circulació fou reiteradament prohibida.

mostra. Model de les monedes que es solia distribuir quan s'havia de fer una nova emissió o, quan ja s'havia fet, perquè les autoritats coneguessin els nous tipus (doc. 641, 1432, a Sicília). Les medievals sovint han estat preses erròniament per *pesals*.

municipal, municipalització. La moneda emesa pels municipis a Catalunya, a alguns pobles de la zona aragonesa propera a Lleida, a Menorca, a l'Alguer, a Bosa i, ja en temps de Carles I, a Sàsser. Les emissions es feien generalment per autorització reial, amb curs dins el municipi o en un espai limitat, i el benefici de l'emissió revertia en el municipi. Generalment, les quantitats a emetre eren per una sola vegada en volums limitats i el municipi havia d'*assegurar* el numerari emès, és a dir, fer un dipòsit equivalent al volum emès, a fi de garantir-ne el reemborsament. Les emissions s'iniciaren a Lleida i a Almenar poc abans del 1300 per concessions del rei o dels comtes d'Urgell, s'escamparen per diferents poblacions properes i en aquesta etapa inicial es batien *pugeses* o quarts de diner, que generalment eren incuses. Alfons el Benigne, com a comte d'Urgell, donà a diferents persones, generalment entre els seus creditors, el privilegi de poder batre monedes en diferents poblacions com ara Àger, Balaguer, Ponts, etc., però tard o d'hora els ajuntaments assoliren de municipalitzar aquestes emissions. El fenomen es va estendre al s. XV, d'una banda perquè la seca de Barcelona no emetia petita moneda des dels darrers temps de Pere III (1336-1387) i, de l'altra, perquè amb la guerra civil el rei i els seus oponents improvisaren tallers monetaris que les poblacions respectives procuraren conservar un cop acabada la contesa. Ferran II va acabar d'estendre aquestes emissions donant innombrables concessions, de manera que la nòmina de ciutats emissores a Catalunya supera la vuitantena, un fenomen que no té parió en cap altre país. La moneda municipal va acabar per nodrir el país del petit numerari, especialment per les grans produccions de ciutats com ara Girona, Vic, Granollers o Banyoles, fins que l'any 1612, la ciutat de Barcelona va emetre grans quantitats d'ardits o dobles diners amb contingut de plata, que la gent va preferir als numeraris locals d'aram. Alguns tallers varen reprendre les emissions de menuts durant la Guerra dels Segadors (1640-1652), a més dels batiments d'argent i de sisens, que tenen el caràcter d'emissions descentralitzades. Acabada la guerra, aquests numeraris varen desaparèixer gairebé del tot. Excepcionalment, Bellpuig féu encara alguna emissió després de la guerra i Reus en va batre fins al 1709.

n

nacta, nacsa, nacsia. Moneda mancada de pes: "*... que tothom puga... escambiar los barcelonesos d'argent nacces...*" (doc. 269, 1351). Potser també s'aplicà a les

monedes de llei més baixa, però no és segur. El terme també és emprat per referir-se als pesos i les mesures alterats, fraudulentament o com a fórmula fiscal transitòria: "... *pesos i mesures, les quals eren estades remogudes e fetes nactes per causa de la guerra*..." (RB, 55, 1474).

negre, s. Les monedes de lleis extremadament baixes: "... *tornesos negres*..." (Botet II, p. 71).

negrete. A Navarra, moneda de baixa llei que valia la meitat que el *cornado* i que fou emesa al s. XV.

noble. Moneda anglesa d'or iniciada al s. XIV i d'àmplia circulació, copiada als Països Baixos i en altres llocs. A Catalunya, s'esmenta en documents dels segles XIV i XV, a voltes com a noble de la nau, per dur a l'anvers un cavaller dret sobre una nau: "... *scuts vells, nobles, laopards*..." (doc. 311, 1362).

numària. Conjunt de les espècies monetàries emeses en un regnat o en un país. Per exemple, "la numària de Jaume I". Terme erudit modern.

numerari. Moneda encunyada o en circulació. També diners en efectiu.

numismàtica. Ciència auxiliar de la història que s'ocupa de la moneda i dels fenòmens monetaris, principalment com a documents històrics. Té incidència en els estudis d'història econòmica, però també és ciència auxiliar de l'arqueologia, la sigil·lografia, les ciències socials, la paleografia o la història de l'art. També s'ocupa de les *medalles*, les *condecoracions*, els *gitons* i, en general, de tota peça monetiforme.

o

òbol. 1. A l'antiga Grècia, el divisor de la dracma d'argent, usualment 1/6 del seu pes, i tenia múltiples i divisors. 2. A l'època medieval, la meitat del diner, dit també *malla*, o *miaja* a l'Aragó. 3. Per extensió, la meitat de qualsevol unitat d'argent. 4. L'octau del ral d'argent de Mallorca emès per Pere III des del 1379 i després per Joan I. Valia 3 diners.

obrar. Fabricar o *emetre* la moneda: "... *sia a la ley que deu obrar la moneda*..." (doc. 142, 1285).

obridor d'encunys o *tallador dels ferros*. Gravador que obrava les empremtes dels encunys o *ferros de monedar*. Solia ésser un argenter i sovint no treballava a la mateixa seca, sinó en una casa a part: "*Lo tallador dels ferros deu estar en una casa que li deu esser lliurada*..." (doc. 168, 1308).

obsidional. Moneda de necessitat, especialment les emeses en una ciutat assetjada, com ho diu la paraula.

oficials. Els càrrecs principals de la seca, al marge del mestre, és a dir, l'*assajador*, el pesador o *mestre de balança*, l'*escrivà*, el *fonedor* i l'*emblanquidor*, a més de l'obridor d'encunys o *mestre de l'entall*, que actuava separadament. Els altres treballadors de la seca solien denominar-se moneders, alguns dels quals eren els que físicament batien les monedes, i la resta del personal auxiliar, obrers. (doc. 142, 1285).

oficiers. A la matrícula de la seca de Barcelona del 1422 hi apareix aquesta denominació que, aparentment, sembla un estadi intermedi entre els oficials i els moneders però, en fer la llista de persones, posa entre els oficiers el mestre de la seca i altres que ja havien aparegut a la dels oficials. De fet, és un nom que no apareix en cap altre document (doc. 599, 1422).

or. Metall noble per a batre algunes monedes essencials del sistema monetari català, com el *mancús*, el *florí* i el *ducat*. Generalment, la Corona Catalano-Aragonesa, com la major part dels països europeus, fou deficitària en or. Entre el s. IX i el XII, els catalans captaren or dels musulmans de la península gràcies a les ràtzies i al mecanisme tributari de les *paries*, i feren córrer i encunyaren els *mancusos*. A partir del s. XIII, hagué d'entrar gràcies al comerç. És ben documentada l'exportació de plata de baixa llei al nord d'Àfrica (*millareses*) per a drenar-hi or i, més endavant, un cop conquerida Sicília, les exportacions de blat amb el mateix destí i amb els mateixos objectius. **Or de València**, vegeu *rovalls*.

p

pacífic. Moneda catalana d'or de curs general creada el 1465 per Pere de Portugal (1464-1466). Tenia una llei de 20 quirats i una talla de 68 peces el marc, de manera que contenia 2,94 g d'or. El rei temptejà un curs de 18 sous, però el mercat el valorà a 20, de manera que era rendible fondre *florins* per a batre pacífics. També s'emeteren mitjos pacífics i quarts o quarterols de pacífic, i Pere de Portugal va fer encunyar una peça de vint pacífics poc abans de morir que, tot i que sabem que es quedà després a Barcelona, no ha estat retrobada. Emès també per Reiner d'Anjou (1466-1472), l'èxit del pacífic determinà Joan II (1458-1479) d'imitar-los en primera instància i de batre després *ducats* d'alta llei, que començaren a substituir el *florí*, un procés que es generalitzà amb Ferran II (1479-1516).

pallofa. Moneda generalment incusa de llautó, aram, llauna o llauna estanyada que emeteren les co-

munitats eclesiàstiques, especialment els capítols catedralicis i les parròquies que disposaven d'una comunitat. *Pellofa*. Cadascuna tenia assignat un valor i eren distribuïdes pel *bosser* durant la celebració d'actes religiosos i com a premi d'assistència, que complementava el salari fix, anomenat "grossa". Normalment, eren bescanviades per moneda de curs general al final de cada mes, tot i que la periodicitat podia ser superior. Les distribucions amb pallofes s'inicien vers el s. XV i perviuen fins a finals del s. XIX i en algun cas fins a principis del XX. Se'n coneixen de moltes esglésies catalanes, de la majoria de mallorquines i de la Seu de València, on eren encunyades a dues cares. A voltes, hom les anomenava *ploms*, probablement perquè al principi eren fetes d'aquest metall, però a Mallorca sempre reberen aquest nom perquè s'hi feren totes les peces, llevat d'alguna excepció. Els diners coneguts, el 1712, com a pallofins, potser eren les antigues monedes municipals que a Reus foren emeses fins al 1709 (RB, 377).

patac. Nom de diferents monedes de billó de l'àrea occitana que tenien el valor d'un diner i mig. Lluís XI de França n'encunyà a Perpinyà amb una P sobre la creu del revers durant l'ocupació dels comtats (1463-1467 / 1473-1483).

patró dels pesos. Pesos de referència per a la verificació de les monedes que conservava la ciutat i que eren lliurats a l'argenter que tenia el càrrec d'afinador: "*... que los patrons de pesos li sien lliurats*" (doc. 877, 1479). També n'hi havia a la *seca*: "*1 patró de march de València*" (doc. 747 a, 1459).

peça. Múltiple d'una unitat monetària, especialment de la moneda d'argent. Així, les monedes de dos rals, quatre rals o vuit rals reberen, a l'àmbit català, el nom de **peça de dos**, **peça de quatre** i **peça de vuit**.

pecúnia, es. Diners, cabals: "*... lo dit Regne... del tot vacuo de pecunies...*" (doc. 1054, 1507-1508).

pedra de toc. Pedra amb certa capacitat abrasiva en la qual s'hi feia una marca fregant-la amb les monedes d'or i amb la toca reial a fi de comparar-ne el color per a esbrinar-ne la llei: "*... comproven les dites guardes ab la pedra de toch ab la toca reyal...*" (doc. 395, 1388).

pedra riellera. Pedra amb un buidat on s'hi abocaven els metalls fosos per a fer els riells: "*... dit cressol e buydà aquell en una pedra riellera...*" (doc. 914, 1465).

pellofa. Vegeu *pallofa*.

pensa. Referent de pes que apareix als segles X i XI i que no ha estat fins ara identificat. Potser es refereix a la *lliura* (AC, p. 51).

perpra. Nom que rebia, a l'àmbit català, l'"*hyperpyron*", moneda bizantina d'or que substituí el *sòlid* i que fou emesa als segles XIII-XIV.

pesador. Un dels oficials de la seca. Feia la verificació dels pesos de les monedes amb una gamma notable de *balances*: "*... deu haver hom que sia pesador e tinga la balança e pes be e leyalment...*" (doc. 142, 1285).

pesal. Peça creada expressament per a comprovar cada un dels tipus de monedes en circulació. Hi ha antecedents bizantins i àrabs, però la generalització dels pesals a l'Europa occidental es produí al s. XIV i foren distribuïts a tothom qui en volgués, sota el control d'un *afinador* o *contrast*, nomenat per cada ciutat. Els pesals solen ésser peces de llautó rodones o troncopiramidals i solen tenir unes empremtes que sovint s'inspiren en el tipus monetari que han de comprovar. Quan es fan pesals múltiples, per a **pesar en gros e en menut** ("*... per a pesar en gros e en menut tots florins...*", doc. 658, 1438) aquests substitueixen els dibuixos per uns punxons més simples que indiquen el tipus de moneda, la ciutat que l'ha emès i el múltiple de què es tracta. El pes dels pesals no coincidia amb el teòric que havia de tenir la moneda, sinó que es calibrava segons el pes mínim de tolerància admès. Si la moneda no *trabucava* la balança amb el pesal a l'altre plat, no era admissible pel seu valor i es mesurava la diferència amb les anomenades *mínves*, i en base a aquesta diferència es determinava si se li rebaixava el valor o es taxava a pes de metall. La seca tenia una gamma molt àmplia de pesos, entre ells els anomenats **pesals de diners**, que no eren pas per verificar els diners a la peça; si la moneda s'havia de fer a 18 sous el marc, hi havia un pesal de 16 sous, un de 18 i un altre de 20, i els dos extrems eren els que determinaven els marges de tolerància: "*Deuen haver tres pesals de diners...*" (doc. 142, 1285). Per a les verificacions dels assaigs de tipus químic o de petites foses, hi havia a la seca els anomenats **pesals d'ensay**, que eren d'argent: "*... alguns pesals d'ensay, los quals dits pesals son de argent*" (doc. 783, 1465). Vegeu CP.

pic. La moneda batuda amb martell. El terme apareix a l'Edat Moderna per a distingir-la de la moneda feta amb molinet.

picar. Encunyar o batre moneda, però també, en alguns casos, contramarcar (RB, 120, 1605).

piefort. Terme francès. Vegeu *mostra*.

pila. 1. Encuny fix en l'encunyació a martell. Era una peça de ferro que duia gravat un dels encunys i que hom subjectava dins d'una base de fusta: "*... tallador de piles e trossells*" (doc. 719, 1454). 2. Conjunt de pesals que encaixaven un dins l'altra (gobelets) i el dar-

rer era com una capsa amb un pany que els protegia: "... piles o pesals..." (doc. 462, 1407).

piló. Pes o pesal, especialment els múltiples grans: "*Una pila de pesar argent de 32 marcs*" (doc. 747 a, 1459). Molt excepcionalment, *pila* o encuny fix.

pirral. Adaptació catalana del terme italià *pierreale*, que designà les peces d'or i d'argent batudes a Sicília a partir de Pere el Gran (1276-1285). El pirral d'or fou emès amb certa abundància pel rei Pere, però molt menys pels seus dos immediats successors, Jaume i Frederic; se'n cessà l'emissió després d'aquest darrer. El pirral d'argent fou emès profusament i amb les mateixes característiques que sota Pere el Gran fins a Joan II (1458-1479), que en rebaixà el pes. Ferran II (1479-1516) el substituí pel *tarí*. El pirral d'argent fou el model del croat de Barcelona.

pitxol. Forma catalana de la italiana *picciolo*, que s'aplicà als diners sicilians i sards: "... *e los petits que sien appellats pitxols...*" (doc. 632, 1428).

plata. Vegeu *argent*.

plom. 1. Gitó o peça monetiforme feta de plom que tingué múltiples aplicacions a l'època medieval, com ara el joc, un signe de pertinença a un gremi, una forma de control fiscal, etc. Vegeu CLM. 2. *Pallofa*, tant si era de plom, com les mallorquines, o de llautó, com la majoria de les catalanes. 3. Moneda *municipal*, que només fou de plom en casos molt concrets. El nom de plom, en aquest cas, s'arrossega d'aquest qualificatiu donat a les peces incuses eclesiàstiques o *pallofes*, pel fet que al principi eren de plom. Com que moltes monedes municipals, sobretot al principi, eren també incuses, prengueren igualment el nom de ploms.

ponderal. Vegeu *pesal*.

principat. El ducat emès a Barcelona i a Perpinyà des de Ferran II (1479-1516). A Barcelona, es bateren també divisors de mig principat i múltiples de dos, quatre i deu principats.

privilegi dels croats. Important privilegi que va obtenir la ciutat de Barcelona l'any 1444 pagant al rei Alfons el Magnànim (1416-1458) 10.000 florins (doc. 688) i en virtut del qual la ciutat de Barcelona podia decidir lliurement la quantitat i el moment per a fer batiments de moneda d'argent. La ciutat hagué de crear un nou equip de la seca perquè trobà l'oposició del seu personal. El privilegi quedà abolit de fet després de la guerra civil del s. XV (1460-1472).

pugesa. 1. Quarta part del diner, valor no encunyat als tallers reials, però que en els pagaments s'emprava a voltes com a unitat de compte. 2. Sí que se n'encunyaren, però, en nombroses poblacions com a moneda municipal, especialment a la ciutat de Lleida, on és sabut que se n'emeté almenys des del 1299 i que pervisqué fins al 1599, quan fou substituïda pel diner.

punxó, ns. Petites escarpes que empraven els *obridors d'encunys* o *entalladors*, que tenien al seu extrem i en positiu els perfils individuals de les lletres i altres figures que s'empraven per anar construint, en negatiu, les imatges i llegendes dels encunys: "... *tots los punchons de les letres de entallar, piles i trossells, martells e limes...*" (doc. 747 a, 1459).

q

quarta. Vegeu *quarterola*: "... *que fossen batudes quartes noves...*" (doc. 862, 1477).

quarterola. Quart del pacífic d'or. Vegeu *pacífic*.

quatern, quaternal. Moneda d'una llei de quatre diners de fi, especialment els diners (*diners de quatern, diners quaternals*). Tenien un contingut d'un 33,33% de plata fina (4/12) i un 31,94% de plata pura (4/12 x 11,5/12). N'encunyaren Alfons I (1162-1196) i Pere I (1196-1213), amb alguna interposició de peces de llei més baixa.

quintino. Cinquè del pirral d'argent, emès exclusivament per Joan II (1458-1479) a Sicília.

quirat. 1. Unitat de llei per a l'or. L'or pur era el de 24 quirats i el contingut d'or d'una moneda s'expressava per quirats dins de l'escala 1/24 (per exemple, or de 23,75 quirats o de 18 quirats). 2. Moneda musulmana d'argent encunyada pels almohades al segle XII. Era el divisor del *dirhem* i pesava un gram.

r

raimondencs. Els diners de Tolosa emesos del segle XI al XIII, període al llarg del qual hi hagué diferents comtes de nom Ramon (CA, p. 193).

ral, real o reial. Nom genèric de les monedes emeses sota l'autoritat reial, especialment les que duien la seva efígie. El nom s'aplicà a diferents tipus de monedes, segons la cronologia. 1. Diner de billó, s. XII-XIII. A partir d'Alfons I (1162-1196), tenim el primer cas en el nostre àmbit quan d'una primera emissió de billó provençal amb corona a l'anvers que rebé el nom de *diner reial*, es passà a un segon tipus amb l'efígie coronada del rei i la llegenda REX ARAGONE que fou anomenat ral coronat. Eren diners de llei *quaternal*. Cal remarcar que el nom de la moneda no va pas associat automàticament

amb la dignitat reial perquè cap de les monedes dels sobirans aragonesos anteriors a Alfons I prengué el nom de ral, sinó que sempre foren conegudes com a "diners jaquesos". El nom i l'estampa del rei coronat passà al **ral de València**, diner *ternal* emès per Jaume I (1213-1276) per a València i Mallorca, i al **ral barcelonès** o **de Barcelona**, diner *ternal* per a Catalunya. 2. **Gros d'argent**, amb el valor de dotze diners. A partir de finals del s. XIII, comencem a tenir els primers múltiples del diner, peces d'argent, com ara el *gros de Montpeller* de Jaume I, el *pirral* de Sicília i el *croat* de Barcelona de Pere el Gran (1276-1285) o l'*alfonsí* de Sardenya de Jaume II (1291-1327). El nom de "gros", aplicat en un primer moment a aquests múltiples, probablement perquè es tractava ara de moneda *grossa*, és a dir, de plata, deixà pas a denominacions particulars, com les del *pirral*, el *croat* i l'*alfonsí*, o al terme ral, nom amb el qual foren coneguts, per exemple, els **reals de València** d'argent, mentre que l'antiga moneda de billó retornà al nom de diner i, més endavant, a la de *ramellet*, per l'arbre o ram que duia al revers. Tot i les denominacions particulars, a voltes hom designava com a ral qualsevol de les peces d'argent amb el valor de dotze diners i, de fet, a l'Edat Moderna, el croat acabà per dir-se **ral** o **ralet català**. El rei Martí assajà infructuosament de substituir el *croat* de Barcelona per un **reial de Barcelona** de més baixa llei, però topà amb l'oposició dels estaments catalans (doc. 443, 1400). En temps de Joan II (1458-1479), es començaren a batre peces d'argent a l'Aragó, que foren designades igualment com a rals. També rebé el nom de ral la moneda d'argent de Mallorca creada per Jaume II de Mallorca (1276-1311) el 1300, el **ral d'argent de Mallorca**, tot i que també se l'anomenà *croat*, com als *alfonsins*, o rals d'argents sards. Cal advertir que, malgrat que els sobirans catalans assajaren d'anar igualant els valors de les monedes d'argent dels diferents regnes, cosa que no s'arribà a assolir, però, fins als temps d'Alfons IV (1416-1458), la circulació d'aquestes peces era exclusiva de cada regne i, així, els rals de Mallorca i de València foren prohibides de córrer a Catalunya l'any 1451 (doc. 704). 3. Unitat de la moneda d'or de Mallorca creada per Jaume II de Mallorca l'any 1310 (**ral d'or de Mallorca**) i que fou emesa pels seus successors, per Pere III (1336-1387), potser per Joan I (1387-1396) i per Alfons IV (1416-1458). Quan es creà el ducat mallorquí en temps de Ferran II (1479-1516), es volgué conservar l'antiga denominació de ral d'or, però no sembla que arribés a arrelar.

ramellet, ramillet. Nom popular donat, des de l'època medieval, al diner valencià per portar al revers un arbre simplificat, al·lusiu a l'arbre de la creu cristiana, que té l'aspecte d'un ram o arbust (doc. 996, 1484).

reencunyar. Tornar a encunyar una moneda, variant-ne totalment les estampes. El marcat parcial és allò que anomenem *contramarcat*, *contrassenyalat* o *ressegellat*. La reencunyació permet l'estalvi de la fabricació del cospell i es pot fer sempre que la moneda de base tingui les mateixes característiques físiques que la que es marca de nou. Fou practicat a totes les èpoques. Així, a Provença, quan es passà del *diner reial* al *ral coronat* en temps d'Alfons I (1162-1196), es reencunyaren diners reials. De tota manera, amb el sistema d'encunyació amb martell era difícil d'assolir una reencunyació perfecta i sovint es podien detectar part de les imatges o de les llegendes de la moneda que havia servit de base.

rem valentem, o ***in rem valentem***. Literalment, "en alguna cosa que ho valgui". Als segles IX-XI, s'aplicà als pagaments valorats en moneda però pagats en espècie. Així, "un mancús in rem valentem" volia indicar que es feia la transacció pel preu d'un mancús d'or, però que el pagament es faria en alguna cosa que valgués un mancús. El producte amb el qual es faria el pagament generalment no es detallava. Els termes *mancusada*, *argençada* i *dinerada* tenen el mateix sentit.

ressegell. Vegeu *contrassenyal* o *contramarca*.

revers. Una de les cares de la moneda, la que es considera secundària. Vegeu *anvers*, on expliquem els criteris per a definir les dues cares.

riell. Barra o llengot de metall que hom obtenia de la fosa dels metalls monetaris. Hom la reduïa a planxes i en feia discs o cospells mitjançant tisores: "... *l'argent sera fus e gitat per riells sobre taules de pedra...*" (doc. 142, 1285). Dels retalls que en restaven se'n deia la *cisalla*. Els riells s'havien de recoure abans de reduir-los a planxes, a fi de facilitar-ne l'encunyació: "... *com lo dit aur sera en riels, sien aquells recuyts...*" (doc. 468 a, 1407).

riellera. Pedra amb unes ranures on hom abocava el metall fos per a fer-ne els *riells*.

roball. Nom aplicat als divisors dels dinars de l'època de les taifes emesos a València i a altres llocs amb or de baixa llei i que hom considerava del valor d'un "*robbai*", terme àrab que significa "quart de dinar". L'anomenat a Catalunya **or de roballs** o **rovalls**, dit també **or de València**, circulà a la segona meitat del s. XI, probablement com a resultat del pagament d'una compensació econòmica musulmana en temps del corregnat de Ramon Berenguer II-Berenguer Ramon II.

rocabertí, ns. Diners de billó emesos a Girona pels partidaris de Joan II (1458-1479), assetjats a la ciu-

tat i manats batre pel capità de les forces del rei Pere de Rocabertí, cosa que n'explica el nom. Se'n feren diferents emissions i de llei cada cop més baixa, de manera que van acabar per valer la meitat, és a dir, un òbol o malla. Pere de Portugal en va prohibir la circulació.

rodenès, esos. Els diners emesos a la Roerga del segle IX al XIII, molts d'ells a nom d'un comte Hug, a voltes per haver-hi un comte d'aquest nom, d'altres per immobilitació. Més endavant, se'n feren a nom d'Enric i dels seus successors. Aquesta denominació la trobem a la zona de Tolosa, però no es pot descartar que en altres espais fossin anomenats *ugonencs*, per la perduració de comtes de nom Hug, un nom no pas freqüent als comtats occitans (CA, p. 192-194).

rossell, a. Els diners emesos pels comtes del Rosselló, als quals se'ls solia denominar rossells o bé de moneda rossella. Foren diners i òbols emesos des de Gelabert I (991-1008) fins a Gerard II (1115-1164). De primer, eren de billó ric i d'una llei progressivament més baixa fins arribar a un 22% d'argent en els darrers temps.

rovall. Vegeu *roball*.

S

salaris. Els sous del personal de la seca apareix en alguns documents. En un de Ferran II (1479-1516) del 1494 (doc. 1031), es fixen els guanys per marc, però ens fa veure que el mestre percebia el doble que l'obridor d'encunys i més del doble que l'escrivà i d'altres proporcions. Del doc. 322 del 1365 podem deduir, doncs, que el mestre devia cobrar entre 100 a 150 lliures l'any, l'obridor d'encunys unes 80, l'escrivà unes 60, el fonedor, l'assajador i el mestre de balança unes 30 lliures anyals, i l'emblanquidor unes 15.

seca. Establiment o taller on es fabrica la moneda, dit també "seca reial","la moneda". "la monederia","casa de la moneda" i "fàbrica de la moneda". El nom ve de l'àrab "*sicca*". La seca era regida per un mestre de seca, de nomenament reial. El rei designava també l'escrivà i els estaments representatius els dos guardes, que verificaven totes les operacions. El procés de fabricació era menat per uns oficials, ajudats pels moneders i els obrers. Els oficials principals eren el receptor dels metalls, l'assajador, el pesador o mestre de balança, el fonedor, l'emblanquidor i l'obridor d'encunys, que sovint treballava en un lloc a part. El nombre de persones de la seca es va acabar fixant en xifres concretes, ja que els especials privilegis que tenien les persones que hi treballaven feien els llocs cobejables i algunes persones adinerades o amb cert poder assolien, a voltes, de tenir-hi lloc sense ésser de l'ofici. El mestre i dos alcaldes elegits pels moneders i obrers dirimien totes les qüestions de tipus judicial per temes interiors del taller, al marge dels oficials del rei, fet que sovint generà tensions, que el rei sempre resolgué a favor de la seca. La seca tenia, entre els seus departaments, l'anomenada *casa del tresor*, on s'hi guardava l'or, les *toques* i altres elements valuosos, i era un edifici aïllat i tancat. D'entre les diferents seques de la Corona Catalano-Aragonesa, ha perdurat, per bé que trossejada entre diverses propietats i sense cap atenció per part dels responsables del patrimoni històric, la de Barcelona del carrer dels Flassaders. La de Perpinyà estigué a la Plaça dels Rics Homes, ara de la Llotja, i després al castell en temps de Jaume III de Mallorca (1324-1343), però el 1294 veiem que la ciutat de Perpinyà havia adquirit "*la casa apellada de la Monederia*" a Perpinyà Blan (doc. 409), cosa que demostra que llavors ja havia canviat de lloc. La de València era al carrer de la Calatrava, en la casa del mestre Andreu Català, al segle XV (doc. 830, 1473), i la de Mallorca, després d'un cert periple, acabà per situar-se a casa del discutit mestre Descatllar (OB), en un edifici que encara es conserva.

senar. 1. Diner d'un diner de llei, és a dir, d'1 diner de plata fina sobre 12 i, per tant, un 8% d'argent pur (1/12 x 11,5/12). Disposava aquesta llei un ordenament de Ferran II (1479-1516) del 1507-1508 per a Mallorca: "... *lo billó sia batut a ley de un diner de fi... onze de coure e una d'argent fi...*" (doc. 1054). 2. La unitat en contraposició al doble, és a dir, per exemple, el *diner* es pot passar a dir *diner senar* quan també hi ha en circulació el *dobler* o doble diner: "... *no de doblers... mes de diners senars...*" (doc. 1054, 1507 i 1508).

senyal. 1. Marca que es posava a les monedes. Inicialment, el rei només volia controlar el treball de cada mestre: "... *sia fet aquell senyal que al mestre... serà ben vist...*" (doc. 322, 1365). Més endavant, ja s'associa cada marca amb un taller: "... *cascun dels mestres faça son senyal aytal com se vulla per ço que sian coneguts los florins quis batran en qual secha seran batuts*" (doc. 349, 1370). 2. Moneda municipal feta de llautó o aram, generalment per a circular pel valor d'un diner, però sense valor intrínsec. Com que eren canviables per monedes de curs general en determinades condicions, constituïen un "senyal de valor" més que un valor en si mateixes: "... *puxen fer fabricar... diners menuts o senyals...*" (doc. 1073, 1514).

senyorial. La moneda emesa per altres autoritats nobiliàries, diferents del rei: ducs, marquesos, com-

tes, vescomtes, bisbes o senyors. Tant a Catalunya com a Occitània, els diferents territoris que s'alliberaren del poder dels sobirans carolingis s'atribuïren el dret de moneda, a voltes després de passar per les mans eclesiàstiques. Hi hagueren, doncs, monedes comtals, vescomtals, episcopals i senyorials, per bé que el terme "senyorial" també ens pot ésser útil per a englobar tota aquesta sèrie d'amonedaments no reials, millor que el de "feudals", que solen emprar els francesos i que sembla indicar la continuïtat d'una dependència d'aquests senyors d'uns hipotètics sobirans, cosa ben sovint completament errònia. Naturalment, l'opció "feudal" adquireix així una intencionalitat política prou evident.

sequí. El ducat venecià d'or.

sesquiducat. Denominació excepcional del *ducató* o peça d'un ducat i mig, batuda a Nàpols per Alfons el Magnànim (1416-1458).

sigil·lografia. Ciència auxiliar de la història que estudia les matrius dels segells i les seves empremtes. Resulta extremadament útil per als numismàtics perquè ens aporta la iconografia heràldica personal de molts càrrecs claus i en la seva cronologia. Ha estat especialment útil per a la identificació de les marques dels florins i per a la classificació de moltes monedes de caràcter municipal.

sisè. El terç del croat de Barcelona, emès des del temps d'Alfons IV (1416-1458). Com que, des del 1455, el croat passà de valer 12 diners a 18, el terç de croat equivalia llavors a 6 diners i això donà el nom de sisè a aquest divisor d'argent que, de fet, és un terç. Durant la Guerra Civil Catalana (1460-1472), tant Joan II (1458-1479) com els seus oponents en varen batre o donaren autoritzacions de batre'n. N'hi ha de Lleida i de Tortosa, altres atribuïts a Cervera i a Berga, i encara n'hi podrien haver de Tàrrega i de Balaguer.

so, sonar. La gent s'ajudava del so o dring dels florins d'or per apreciar si eren bons. El rei ho va prohibir específicament l'any 1370: "... *que algú no gos sonar los dits florins, o que per no sonar aquells no rebuig de pendre...*" (doc. 345).

sòlid, ***solidus aureus***. Unitat de la moneda d'or de l'Imperi Romà des de la reforma de Constantí el Gran del 312. Pesava 4,5 g i se'n bateren divisors: el *semis* o mig sòlid, i el *trient* o *tremís*, el terç de sòlid. L'Imperi Bizantí va batre sòlids fins ben entrada l'època medieval. Foren imitats pels pobles bàrbars, entre ells els visigots, que bateren essencialment trients. L'Usatge, anomenat justament "*solidus areus*", s'hi refereix al principi com a unitat.

sou. 1. Unitat de compte que equival a 12 diners. En crear-se el croat amb Pere el Gran, que valia també 12 diners, es materialitzà temporalment aquesta unitat, però, més endavant, el croat passà a valer 18 diners, el 1455, i després 24 en temps de Ferran II, de manera que deixaren de coincidir. 2. Nom genèric dels diners a Eivissa, a Formentera, a la Cerdanya i a Capcir (AM).

t

tall. Vegeu *talla*: "... *e del tall (o pes)*...", a Mallorca (doc. 1057, 1507-1508).

talla. Paràmetre que defineix el pes de les monedes. Hom expressava la talla amb el nombre de peces d'un tipus de moneda que havien d'equilibrar, en conjunt, el pes d'un marc: "...*e la tayla de 72 diners* (d'argent) *per march de Barcelona*..." (doc. 155, 1296).

tallador dels ferres, tallador de piles e trossells. L'obridor d'encunys o gravador, "*Item hi deu metre tallador dels ferres*..." (doc. 168, 1308; doc. 719, 1454).

tallar. Desmonetitzar, tallant-la, la moneda falsa. Hom instal·lava tenalles a diferents llocs de la ciutat i es procedia a comprovar les monedes i es tallaven les falses: "... *ells declararen... sis deuen tallar*" (doc. 223, 1339); "... *y los falsos tallats*..." (RB 118, 1605).

tarí. 1. Unitat de la moneda d'or a la Sicília normanda abans de la introducció de l'agostar o augustal. 2. Unitat de la moneda d'argent de Sicília establerta per Ferran II l'any 1489, en substitució del pirral d'argent, molt minvat de pes en temps de Joan II. El nou tarí havia de valer dos pirrals (doc. 1011). 3. A Nàpols i a Sicília, unitat de pes, dit també "*trapesso*".

tarja. Nom que es donà a les blanques navarreses a partir del s. XV.

tern, ternal. 1. Diner amb una llei de tres *diners de plata fina*. Fou establert per Jaume I a Catalunya, València-Mallorca (que durant un temps tingueren moneda comuna) i a l'Aragó i a Catalunya s'hi mantingué fins a les reformes de Ferran II (1479-1516), per bé que la interrupció de les seves emissions des de finals del regnat de Pere III (1336-1387) originà el seu desgast i pèrdua de valor. 2. Peces de tres diners o diner triple. Se'n parla en una petició de la ciutat de Barcelona al rei, però no hi ha cap notícia que se'n batessin: "... *los dits menuts... mes encara terns, doblers, malles y si menester es pugeses*" (doc. 1062, 1510). Sí que se'n bateren a Sardenya des de Ferran II i, al segle XVII, s'encunyaren els llavors anomenats ternets a Perpinyà.

ternat. Denominació ocasional del *croat* de Barcelona, probablement originat pel fet que els seus tipus

copiaven els del diner de tern: "... *muntaren los ternats...*" (doc. 458, 1407).

testó. La peça de vuit rals castellans o peça de vuit, terme probablement dels inicis de l'Edat Moderna (RB 132, 1611).

timbre. Nom de dos assaigs fallits de tipus monetaris emesos amb la intenció de substituir el florí. 1. Timbre de Joan I (1387-1396). Fou emès a Perpinyà a partir del 1394 (doc. 408, 409, 413), havia de tenir una llei de 23,5 quirats i una talla de 58 peces el marc de Perpinyà, amb un valor de curs de 18 sous. En realitat, sembla que es bateren a 22 quirats i Arnau de Capdevila diu que tenia un valor real de curs de 15,5 sous. Tot i que es preveia una emissió molt copiosa, el fet que només ens hagin arribat dos exemplars i el silenci dels documents sobre aquesta moneda demostren que se'n bateren molt poques peces. 2. Timbre de València d'Alfons IV (1416-1458). Fou emès a partir del 1420 amb la intenció de fer-ne una prova durant dos anys. Havia de tenir una llei de 23 quirats i una talla de 96 peces el marc i se li assignava un valor de curs de 15 sous (doc. 614). En realitat, el seu valor real de curs fou de 8,5 sous, de manera que se'n bateren unes petites quantitats amb Alfons IV entre el 1445 i el 1451, i 215 marcs amb Joan II; posteriorment, ja no se'n parlà més. Tot i així, Mateu i Llopis, seguit de molts autors, presenten erròniament la iniciativa com de gran transcendència.

tipus. Estampes que porten gravades les monedes i les medalles a les seves cares.

toca, ques. Peces d'or que hom fabricava amb continguts coneguts d'or i els metalls de la lliga (argent i aram, per meitats usualment) en quantitats conegudes de metalls purs, a fi d'obtenir un aliatge amb una llei coneguda i exacta. Havien de portar una marca d'escut reial i, a la seca, n'hi havia de lleis diferents a fi de poder apreciar a la pedra de toc la llei dels metalls entrats o de les monedes que els lliuraven. Hi ha florins amb escudet reial contramarcat que probablement foren emprats com a toques: "...*façen una tocha que sia de XVIII quirats...*" (doc. 322, 1363); "... *comproven... amb la pedra de toch e la toca reial... la qual és senyalada de un scudet reyal*" (doc. 395, 1388).

toriscar, tosquirar, tasorar. Retallar una petita part de cada moneda a fi de beneficiar-se del metall obtingut: "... *no haver-hi moneda que corregués... sinó carlins y reals toriscats...*" (doc. 1028, 1493); "... *barchinonès qui parra esser tasorat, sia pesat...*" (doc. 218, 1339).

tornès. Tipus monetari francès fet a Tours, inicialment de diners (diner tornès) i després de grossos (gros tornès), que fou molt imitat. Fou emesa per la major part dels països de l'anomenat Orient Llatí, i la Gran Companyia Catalana baté imitacions de baixa llei dels diners. També baté diners tornesos l'infant Ferran de Mallorca al seu domini d'Acaia el 1315, que reapareixen anys més tard a nom del seu fill, Jaume III de Mallorca. Aquest darrer sobirà també baté grossos tornesos d'argent a Perpinyà el 1340, entre moltes altres imitacions de monedes franceses i italianes (doc. 517, 1340/45).

tosquirar. Vegeu *toriscar*.

trabuquet. Balances petites que solien anar en una capsa de fusta i anaven acompanyades d'un joc de pesals per a la verificació de les monedes, especialment dels croats i dels florins. La seva mida permetia dur-les a la butxaca i eren, per tant, d'ús generalitzat. El nom deriva del fet que la balança no tenia la missió de pesar, sinó que la moneda, posada en un dels plats, havia de guanyar en pes fins a trabucar el pesal posat a l'altra plat, que, de fet, no estava pas calibrat al pes legal de la moneda, sinó al pes mínim de tolerància: "*Item huyt balances de trabucar...*" (doc. 747 a, 1459).

tremís. Vegeu *trient*.

trencadura pocha. Petita fissura, raó insuficient per a rebutjar una moneda d'or: "... *alguna fenedura o trencadura pocha...*" (doc. 345, 1370). Acredita també que la paraula "*pocha*", aplicada a un tipus de balança, vol dir "petita".

tresor. Conjunt de peces monetàries guardat o amagat intencionadament i no recuperat pel seu propietari per alguna raó accidental. Els tresors no ens poden donar indicacions directes del circulant monetari perquè qui en fa la reserva sol triar les peces de major valor, de manera que el tresor ocupi el mínim d'espai i, a més, pot ésser el resultat d'anys d'estalvi o d'acumulació. La moneda d'or és la preferida, pel seu valor superior. Els tresors donen dades sobre cronologies relatives de les monedes i, indirectament, ens indiquen quins són els valors en circulació realment disponibles. Així, un tresor d'argent pot significar una greu dificultat per a proveir-se d'or, i un de billó, la manca gairebé absoluta d'or i d'argent. També ens poden indicar l'existència d'alguna situació d'inseguretat que pot haver ocasionat la no recuperació del fons, a partir de la qual podem assajar d'establir la cronologia del fet, combinant-la amb la data que proporcionen les monedes més modernes del conjunt. Les dades directes de circulació s'han de deduir, doncs, de les anomenades *troballes*.

tressalit, ida. Moneda mal encunyada, moguda o desplaçada, per una mala posició dels encunys: "... *diner... tressalitz...*" (doc. 155, 1296), en el qual es parla dels possibles defectes de fabricació. Probablement, pa-

raula propera a l'actual "transallit", amb el significat de "tràmsfuga" (AM).

trient. Tercera part del *sòlid* d'or bizantí, emesa per molts pobles bàrbars, entre ells els visigots, que en bateren gairebé en exclusiva.

triomf. Nom que el rei donà ("*triumphorum*") al ducat d'or que féu batre a Sicília a partir dels anys 1489/92. Havia de tenir una llei de 23 quirats i 7/8, i una talla de 90 peces la lliura (3,536 g) i el seu valor s'equiparava amb el del ducat venecià (doc. 1011). Fou emès en volums importants.

troballa. Recuperació de monedes perdudes de forma accidental. Poden ésser individuals o acumulatives. Les individuals són les recuperacions peça a peça i sense cap nexe entre elles. L'estudi d'un grup nombrós d'elles en un territori sí que ens informa sobre la circulació monetària i només cal tenir present que les peces d'or perdudes han d'ésser objecte d'un intent de recuperació més intens i, per tant, solen ésser relativament menys abundants que un billó de poc valor. Les acumulatives responen a l'acumulació de pèrdues individuals en un context concret, com ara un hàbitat o una església. Donen igualment dades de circulació, però també ens poden aportar informacions sobre l'evolució d'aquest hàbitat o lloc d'acumulació: comptant les peces acumulades per èpoques, ens parlen d'una major intensitat d'ús d'aquell lloc o de moments econòmicament més o menys puixants.

tros. Malgrat que un divisor exacte és el que denominem una fracció i que els fragments de monedes de pesos irregulars no són pas fraccions, en un document del 1400 es fa un ús inadequat de la paraula "tros" en parlar de la fabricació dels terços de ral: "*... faent de aquells* (reyals) *troços, ço es, que tres pesen un dels dits reyals no tocant res en la ley*" (doc. 443). Probablement, és una manera de dir que les fraccions han d'ésser iguals en llei a les unitats i que és com si d'un ral se'n fessin tres trossos iguals.

trossell. L'encuny mòbil en l'encunyació amb martell. Tenia la forma com d'una escarpa que es percudia per una banda, mentre que a l'altre extrem hi havia gravat l'encuny: "*... tallador de piles e trossells...*" (doc. 719, 1454).

u

ugonenc. La moneda emesa per un comte de nom Hug. S'havia cregut durant molt de temps que el nom feia al·lusió a la moneda del comtat de Rodés, on, a diferència d'altres espais occitans, hi ha abundància de comtes de nom Hug. Avui s'ha posat en dubte aquesta identificació. Ja hem vist que a la zona de Tolosa s'aplica als diners de Rodés el nom de *rodenesos*, però al nostre entendre això no treu que en altres zones no se'ls pogués denominar "ugonencs".

unça. Unitat medieval de pes que correspon a 1/12 de la lliura o a 1/8 del marc. A l'Edat Moderna, el nom s'aplicà a la moneda de vuit escuts, per tenir aquest pes. A la documentació medieval, apareix a voltes la forma arcaica *onça*, que alguns puristes voldrien mantenir, però això no té sentit perquè el llenguatge ha evolucionat seguint unes lleis concretes, i bé acceptem el resultat final per a una multitud d'altres paraules.

uniface. Moneda o medalla d'un cert gruix, encunyada per una sola cara. No queda el relleu marcat en negatiu al revers, com en el cas de les monedes *incuses* que, en ésser fetes sobre metall prim, presenten aquesta característica.

unitat monetària. Concepte monetari modern; cada país té una unitat monetària, però això no era pas així a l'època medieval, quan a cada país convivien diferents monedes pròpies en circulació, de diferents metalls i valors. Així, a Catalunya, hi havia el florí d'or, el croat de plata i el diner de billó. Aquesta és una de les raons d'haver d'ésser molt caut abans d'emprar conceptes econòmics actuals, com els ja comentats de *devaluació* o d'*inflació*, entre d'altres, per a aplicar-los en un context, el medieval, que no els és propi.

v

valor. El valor d'una moneda a l'època medieval, quan corria l'anomenada *moneda-valor*, sembla que hauria d'ésser la corresponent al del metall preciós, or o argent, que contenia, és a dir, el seu **valor intrínsec**, atès que la resta de metall que pogués contenir no es comptava com a tal. En realitat, el **valor oficial** o **valor de curs** era una mica superior ja que s'havia de sumar al valor intrínsec el cost de la fabricació de la moneda i els guanys de l'emissor, cosa que, en conjunt, podia suposar un increment d'un 10%. Aquesta part acceptada de valor suplementari se sol denominar **valor afegit**, de manera que el valor de curs era la suma del valor intrínsec i del valor afegit. De tota manera, el mercat lliure podia acceptar o no aquest valor oficial en base al crèdit que li meresqués la moneda segons la seva estabilitat o el risc de fraus que es podien esperar de l'emissor, o per un augment excessiu del valor afegit.

Quan el valor lliure de curs no coincideix amb el valor oficial, la diferència entre el valor intrinsec i el valor lliure de curs l'hem denominat **valor acceptat**, i pot ésser negatiu en cas de molt descrèdit o positiu fins a superar, fins i tot, el valor oficial quan el crèdit de la moneda és tal que la fa preferible a les altres fins arribar a aquest extrem. Són situacions en què el mercat aplicava a la moneda una taxació de càstig o de premi, per dir-ho en altres paraules.

velló. Vegeu *billó*. Aquesta forma apareix sobretot a l'Edat Moderna, probablement per influència del castellà.

verga. Vegeu *riell*: "... *deuen ésser fetes vergues* (un cop el metall fos)..." (doc. 168, 1308).

vescomtal. Aplicat a la moneda, la que feien batre els vescomtes. Vegeu *senyorial*.

volum de producció. Dada molt important per a poder fer qualsevol anàlisi d'història monetària. A voltes, disposem dels documents de fabricació o altres dades indirectes que ens permeten arribar a aquesta informació. En cas contrari, ens hi podem acostar aplicant estudis de tipus estadístic sobre el nombre dels encunys que puguem identificar i la freqüència amb què es repeteixen (VE).

TEMES TRANSVERSALS

MONEDA DE LA CORONA CATALANO-ARAGONESA

TEMES TRANSVERSALS

EL DRET DE MONEDA I EL FISC

En general, el dret de moneda (és a dir, el seu control i la política a seguir) i el fisc foren considerats elements bàsics de la sobirania i, per tant, varen ésser exercits pels sobirans. Aquest model era el propi de les monarquies amb poders absoluts o gairebé absoluts, però no era pas el d'altres països amb poder compartit, com ho fou Catalunya i la Corona Catalano-Aragonesa. Aquest accés a les decisions en matèria monetària per part dels estaments representatius no fou pas obtinguda d'un sol cop, sinó que es va anar perfilant i consolidant amb el temps i també sofrí retrocessos.

El domini total del rei sobre la moneda és acceptat, per exemple, per les Corts aragoneses d'Osca del 1247, en les quals els estaments reconeixen que el sobirà té el dret de batre moneda sempre que vulgui i en la quantitat que determini (doc. 66).

Pel que fa a Catalunya, podem observar que la seva articulació com a país, al voltant del comtat de Barcelona, no es produeix fins als temps de Ramon Berenguer I. Aquest va assolir que li rendissin homenatge tots els altres comtes i va posar les primeres bases del futur estat català. Una de les iniciatives en aquest sentit fou l'inici de la compilació jurídica dels anomenats "Usatges".[1] Sempre ens ha semblat, però, que els comtes descuraren una mica el sistema fiscal en aquesta primera etapa, probablement perquè en tenien prou amb els quantiosos tributs que els pagaven els musulmans pel mecanisme de les anomenades "paries".[2] Des de Ramon Berenguer fins a mitjan regnat d'Alfons I, els sobirans catalans compren, donen i doten amb volums importants de diner i sovint es fa esment de l'origen musulmà d'aquesta riquesa.

Els primers problemes seriosos començaren a aflorar a la segona meitat del regnat d'Alfons i s'agreujaren amb Pere I; tot indica que la causa de la penúria reial era l'estroncament del flux de les paries a causa de la invasió almohade. Cert és que la derrota almohade a Las Navas el 1212 podria haver canviat de bell nou aquesta situació, però la mort de Pere I el 1213, la minoritat d'edat de Jaume I i l'intent del regent Nuno Sanç de recuperar la influència sobre Occitània degué provocar que es descuressin les pressions sobre les noves taifes i és ben sabut que sense pressió militar, els tributs no eren pas abonats.

La primera conseqüència d'aquesta situació de manca de recursos fou l'aparició d'emissions de monedes de baixa llei. Era el recurs típic de la monarquia davant de qualsevol dificultat financera. Les protestes dels mercaders i el rebuig de la mala moneda anaren perfilant un sistema de compensació, pacte que es concretà en l'impost anomenat "monedatge" o "morabatí". Aquest impost gravava tots els focs o famílies i es pagava generalment per septennis a canvi del compromís de no mudar la moneda. Així, a les mateixes Corts d'Osca, abans esmentades, l'única limitació que tenia el rei en el tema de la fabricació de la moneda era que no en podia variar la llei, justament a causa de l'impost del monedatge que pagaven els seus sotmesos, almenys des del 1205 (doc. 41). Els aragonesos

1). Hi ha hagut una tendència a negar l'origen de la compilació en dates tan antigues, però pensem que això és fora de dubte en el cas de l'usatge *"solidus aureus"*, de manera que també n'hi poden haver d'altres amb aquesta cronologia. Hi hauria, doncs, un primer nucli del temps de Ramon Berenguer I. Vegeu CRUSAFONT, M., "La numismàtica i la datació dels Usatges", *Acta Numismàtica* 41/42. Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 2012, p. 175-180.

2). Sobre el mecanisme de les paries i el seu volum vegeu BALAGUER, A. M *Del mancús a la dobla Or i paries d'Hispania*, ANE/SCEN, Barcelona, 1993.

pagaren tres vegades aquest impost el 1224, arran de la retirada d'una emissió defectuosa (doc. 59) i la tornaren a pagar el 1263 amb motiu d'una nova emissió. En aquesta ocasió, es detalla que havien de pagar aquest impost cada set anys i que cada casa que tingués béns superiors a 10 morabatins havia de pagar un morabatí, inclosos els eclesiàstics i els funcionaris reials (doc. 62). L'impost també es va introduir a Mallorca i a València l'any 1265, en ferhi encunyar el rei Jaume I un diner comú de llei ternal (doc. 87) i fou renovat a Mallorca en constituir-se com a regne separat amb Jaume II de Mallorca (doc. 494, del 1300), tot i que n'estaven exempts els eclesiàstics i els cavallers (doc. 495, del mateix any), i el 1301 es fa patent que també es percebia l'impost a Menorca (doc. 497). L'any 1301, consta que Jaume II l'havia introduït a Múrcia (doc. 165). Com ha demostrat A. M. Balaguer, aquest impost s'anà configurant des del segle XII i prengué una extensió general des dels inicis del segle XIII,[3] quan se'n van anar definint les característiques essencials.

A Catalunya, però, assoliren d'eludir aquest impost arran de la fabricació, i posterior fracàs, del diner de doblenc emès des del 1222, en temps de Jaume I. Efectivament, el rei féu encunyar una moneda amb la meitat de la llei que la dels diners quaternals de Pere I i Alfons, un rebaix molt acusat que degué ésser protestat. El rei assajà d'apaivagar el rebuig que havia aflorat, jurant que no la mudaria mai més ni ell ni els seus successors i que no en tornaria a encunyar sense el consell dels bisbes de Tarragona i de Barcelona i dels ciutadans de Barcelona (doc. 56 i 70). Naturalment, el sobirà cercava la manera d'alleugerir els deutes de la corona i per això va imposar unes taxes de canvi per als deutes anteriors que afavorien descaradament la nova moneda (doc. 57). Els mecanismes de mercat, però, acabaren per posar les coses al seu lloc: el doblenc acabà per ésser valorat a la meitat del diner de quatern i, a més, el curs d'una moneda de tan baixa llei afavorí l'entrada dels diners melgoresos, fets a Montpeller i de llei força millor, de manera que el doblenc acabà per ésser arraconat. El fracàs del doblenc fou reconegut pel rei l'any 1257 en veure's obligat a fer batre moneda de millor llei, el diner de tern, que introduí el 1246 a València-Mallorca i el 1257 a Catalunya (doc. 64 i 75). Els compromisos adquirits i el jurament anterior de no mudar la moneda catalana obligaren, però, el rei a demanar al papa que el deixés abjurar del que havia dit i a negociar amb els consellers de Barcelona. Aquests assoliren que fos eliminat l'impost del monedatge i que la ciutat pogués nomenar dos guardes per a vigilar que la moneda es batés segons els paràmetres acordats. D'altra banda, no es podria batre moneda en el futur sense l'aquiescència de la ciutat. Aquestes prerrogatives foren confirmades per Pere el Gran el 1285 en introduir el croat de Barcelona (doc. 128). El poder dels estaments apareix consignat, també, en multitud de documents. Així, l'any 1286, el rei s'adreçà als prohoms de Mallorca demanant-los que permetessin la circulació del croat de Barcelona a Mallorca (doc. 146), i en moltes emissions posteriors s'observa que, per a cada una d'elles, els sobirans demanen el consentiment de la ciutat de Barcelona (doc. 152 del 1294, 175 del 1316, 177 del 1320, 248 del 1345, 312 del 1362, etc.). A l'Aragó, les autoritzacions per a batre moneda les donaven les Corts (doc. 266 del 1350 i altres).

La figura dels guardes i el consens en la fabricació de la moneda ja tenia arrels en l'àmbit occità i representa un pas important en la intervenció dels estaments representatius catalans en el control de la moneda. La figura dels guardes fou introduïda també a València l'any 1265, tot i que tant en el regne corresponent com a Mallorca, l'impost del monedatge s'hi mantingué amb el pagament d'un morabatí (o set sous de diners) per septenni imposat a tota família que tingués un patrimoni de més de 15 morabatins. També obtenien els dos regnes la concessió que el rei no encunyaria sense el seu consens (doc. 87). L'any 1406, veiem que la ciutat de Messina també tenia els seus guardes a la seca (doc. 549).

Aquestes concessions a les ciutats capitals dels regnes les convertí en els àrbitres institucionals de l'encunyació de moneda. Pel que fa a la moneda catalana, Carbonell, mencionant un passatge de la crònica de Pere III que es pot situar vers el 1342, transcriu que *"en Cathalunya no's pot batre moneda sino en Barcelona. E nos, fer batre no podem, sens consentiment e voler de la Ciutat a la qual es comanat per tot lo Principat e per avinensas antiguas"* (doc. 238).

Això no vol dir que no es presentessin conflictes. L'any 1365, el rei Pere III, com sempre amb manca de finançament pels nombrosos enfrontaments bèl·lics, es proposà de rebaixar les característiques de la moneda de Barcelona (doc. 315), cosa que els estaments representatius finalment pogueren aturar (doc. 319) amb la

3). BALAGUER, A. M., "Sobre els orígens de l'impost del monedatge a Catalunya (segles XI-XII)", *Glaux* 7, Ermano A. Arslan Studia Dicata, Ennerre, Milà, 1991, p. 791-802.

concessió al rei perquè pogués batre florins a 18 quirats i a tots els tallers, segons s'acordà a les Corts de Tortosa (doc. 316, 318, 321 i 322). Durant un temps, però, l'encunyació dels florins a Perpinyà l'havia de controlar la Generalitat i el rei no faria batiments de florins en cap taller (doc. 324), cosa que Pere III no va respectar quan féu batre d'amagat florins a Tortosa fins que fou descobert i hagué de fer cessar l'encunyació (doc. 328). L'any 1369, les Corts de Tortosa es queixaren al rei perquè feia fondre moneda de billó dels regnes i el rei s'hagué de comprometre a no tornar-ho a fer en el futur (doc. 341), cosa que sembla que va complir segons es veu en un document del 1372 per a la fabricació de moneda falsa castellana (doc. 361). Això fa pensar que aquestes foses s'aplicaren a la fabricació de la moneda castellana que feia encunyar abundantment a València i a l'Aragó (doc. 356, del 1371 i altres), operació amb la qual el sobirà obtenia guanys considerables. També en fabricà a Barcelona o el seu entorn vers el 1372 (doc. 360), i sembla que era un fet conegut ja que l'arquebisbe de Tarragona s'adreçà al rei dient-li que, encara que batés moneda castellana, havia de donar el delme del guany al bisbe de Barcelona (doc. 363). És ben conegut també el fet que els reis Joan I i Martí assajaren d'introduir al país els coronats, peces grans de billó en la línia de les blanques franceses i castellanes (doc. 410 i 480), i que els estaments representatius catalans s'hi oposaren donant-les-hi un for tan baix que acabaren per estroncar-ne l'emissió (doc. 557 del 1413). L'any 1400, el rei Martí assajà de variar la tipologia i rebaixar el contingut de fi del croat en crear el "ral de Barcelona", però els estaments s'hi oposaren i el projecte no tirà endavant (doc. 443). El 1430, feren variar la llegenda dels croats, en els quals el rei Alfons havia fet gravar el títol de Rei d'Aragó i que els barcelonins consideraren que no era el que corresponia a la moneda catalana, on sempre hi havia constat únicament ALFONSUS REX (doc. 638).

També s'ha de dir que no sempre els estaments catalans tenien l'èxit desitjat en les seves gestions. Així, tot i que Jaume I havia determinat que al Rosselló i a la Cerdanya hi havia de córrer la moneda de Barcelona i que Pere III havia emprat aquest argument per a despossseir del seu regne Jaume III de Mallorca, qui n'havia fet batre d'altra mena, el mateix rei Pere, potser en base a un cert dret de conquesta, introduí a Perpinyà el florí d'or. Més endavant, s'hi prengueren altres iniciatives, com les concessions per batre l'argent i el billó de Martí I (monedes no conegudes) i, després, de Ferran I i d'Alfons IV. És cert que, el 1424, el rei Alfons IV acceptà temporalment les pretensions de Barcelona, ben cimentades en els documents de creació del diner de tern i del croat, i féu cessar les emissions (doc. 610 i, després, en doc. 611, 613, 615, 616 i 622, del 1426), però no tardà gaire a canviar de parer el magnànim sobirà, i davant les reiterades peticions dels perpinyanesos, els retornà el dret de batre billó el 1427, i el 1438 amb la tipologia, però, del diner valencià (doc. 630 i 662), i argent el 1457 (doc. 734 i 735).

Una altra qüestió important a assenyalar és que les institucions catalanes, en aquest cas la Generalitat, varen obtenir a mitjan segle XIV una prerrogativa fiscal determinant. Des del 1218, s'havien anat convocant Corts a Catalunya i, després, en altres regnes. A finals del segle XIII, es crearen unes comissions que s'ocupaven d'administrar i captar els diners necessaris per a pagar els subsidis que les Corts havien atorgat al rei. En temps de Pere III, les necessitats del sobirà obligaren a recaptar subsidis molt sovint i la comissió acabà per fer-se permanent i es convertí en la Generalitat de Catalunya, que seguint la tradició anterior recaptava dos impostos tan importants com el de la bolla i el d'entrades i eixides. Si el primer gravava el comerç interior, el segon s'aplicava en les exportacions i importacions. No cal dir que, atesa la importància del comerç a Catalunya, aquests dos impostos havien d'ésser els més importants i, ben probablement, molt superiors als que percebia directament el rei. Per aquest mecanisme, doncs, havia sorgit un nou organisme representatiu, la Generalitat, amb poder de recaptar els dos principals impostos i fins a unes quantitats que determinaven les Corts. Cal assenyalar la singularitat que constituïa el fet que els dos principals impostos fossin, des de llavors, recaptats i administrats per un organisme i, per tant, restessin fora de l'abast del sobirà, una forma d'actuació inconcebible en un país que no tingués la força suficient per a poder oposar al poder reial un poder institucional amb atribucions cada vegada més grans. La Generalitat, inicialment un mer recaptador d'impostos, va acabar convertint-se en la representació del país i fou capaç de derrocar el mateix sobirà, com succeí el 1462 en temps del rei Joan II.

En definitiva, doncs, a mitjan segle XIV la moneda era controlada, en part, pel municipi de Barcelona, i una bona part del fisc per la Generalitat. Dos dels elements emblemàtics de la sobirania havien passat en part, doncs, a mans dels estaments representatius. El poder compartit era un fet.

La Generalitat defensà ardidament aquestes prerrogatives i quan Pere de Portugal, per exemple, assajà d'intervenir directament en la recaptació dels impostos a causa de la guerra, trobà una oposició tan enèrgica que hagué de renunciar a fer-ho.[4]

Els estaments representatius catalans també actuaren en el control de la moneda en circulació. L'any 1339, afloren les primeres reclamacions pel curs de croats curts de pes i el rei mana comprovar-los amb un pesal de 76 peces el marc (doc. 218). Aquests pesals foren fabricats a la seca, amb el control exclusiu, per tant, del taller, però aviat els consellers assoliren el poder de verificar i marcar aquests pesals i de fer controls també sobre la llei de les monedes, de manera que la darrera paraula sobre aquests elements de verificació la tenien ells (doc. 263, del 1349). Els pesals es varen distribuir després a totes les ciutats importants de Catalunya i també a les d'altres regnes de la Corona (doc. 251, del 1345; doc. 476, de Lleida i del 1408). De fet, la primera notícia sobre pesals (fora dels pesals de mancús del segle XI) la tenim a la Sicília de Frederic III i és de l'any 1315 (doc. 529), però n'hi ha d'altres de posteriors (doc. 520, 524, 538, etc.). Els consellers de Barcelona estengueren després també el seu control als pesals de florí quan foren innovats en temps del rei Martí (doc. 453, 455, 461, 452, 466 i, especialment, 463, del 1407, i 475, del 1408; també doc. 748, del 1459). L'any 1438, havien establert una taula per a la verificació del pes dels florins per a pesar-los *"en gros y a menut"* (doc. 658). L'any 1442, es creava a Saragossa i altres ciutats aragoneses el càrrec del contrast a fi de verificar el pes de la moneda d'or (doc. 671).

Un cop establerts els controls estrictes sobre el pes dels croats, els guanys d'emissió eren molt baixos. L'any 1398, el rei Martí encarregà una curta emissió de 100 marcs de croats i encara a compte d'un arrendador, i demanà al mestre que l'informés dels guanys que s'hi podien obtenir (doc. 435). Els resultats degueren ésser decebedors i, l'any 1407, el sobirà cedí a la ciutat de Barcelona la responsabilitat econòmica de les emissions (doc. 468), un pas més en el control institucional de la moneda. Tot i així, el 1407, el rei manà al mestre de la seca que portés un llibre de control sobre les fabricacions a compte de la ciutat (doc. 471). Les mateixes raons que havien dut Martí a cedir a la ciutat la fabricació dels croats, degueren determinar, l'any 1444, Alfons el Magnànim a cedir a la ciutat de Barcelona totes les iniciatives en matèria d'encunyació de croats d'argent i diners de tern. La ciutat pagava per aquesta concessió, que s'anomenà el "privilegi dels croats", 10.000 florins i el sobirà es reservà el dret de revocar-lo retornant aquesta quantitat (doc. 688). Aquesta cessió degué produir algun entrenou a la seca i, així, la ciutat es va veure obligada a nomenar un nou mestre i potser encara altres càrrecs (doc. 689, 698, del 1446, on consta el nomenament; doc. 715, del 1454, on es parla dels moneders que no acceptaven l'autoritat del municipi i foren substituïts).

Els estaments no assumien les responsabilitats en matèria monetària per a enriquir-se, sinó per a mantenir la moneda en els seus paràmetres ja que això era el que els permetia impulsar amb garanties l'activitat comercial, que era la seva veritable font de riquesa. Tot i així, aquesta intervenció els costà a voltes haver de fer sanejaments del circulant quan s'hi detectava moneda retallada o falsa. Certament que les responsabilitats no eren pas exclusives de la Generalitat, i encara menys pel que feia a la moneda d'or, però aquesta no dubtà de fer-se càrrec de les pèrdues sanejant el circulant a costa seva. Així es feu, per exemple, amb els croats l'any 1345 en temps de Pere III (doc. 246; el rei es feia càrrec, però, dels costos de refosa de la moneda curta de pes) i, més endavant, amb els florins el 1450, en temps d'Alfons el Magnànim (doc. 701). L'any 1497, fou la ciutat de Barcelona la que es féu càrrec de la recollida de la moneda falsa i curta de pes (doc. 1037).

Ignorem si més endavant el privilegi dels croats fou ampliat amb un altre referent a les monedes d'or, però el fet és que, el 1452, els consellers es proposen de batre contínuament a la seca moneda d'or i d'argent i adquireixen una partida de llengots d'or que fan transformar en moneda a la seca (doc. 706 i 707). També el sanejament de la moneda d'or del 1450 a càrrec de la Generalitat resultaria més entenedora si la ciutat hagués obtingut una ampliació del seu privilegi. De moment, però, no en tenim cap constància.

L'any 1453, el municipi barceloní i per iniciativa del sector de la Busca, assoleix un dels seus objectius bàsics: anivellar el valor del croat amb el valor real dels diners de tern desgastats, passant-lo de 12 a 18 croats i deixar en flotació el florí, que s'estabilitzà finalment en 13 sous en lloc dels 11 anteriors (doc. 712, 714, 716, 722 i

4). MARTÍNEZ FERRANDO, E., *Pere de Portugal "Rei dels Catalans" vist a través dels registres de la seva Cancelleria*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1936, p. 74 i 99-100. Al marge d'això, aquest autor, a la nota 20 de la pàgina 99, diu que la malla, és a dir la moneda de valor de mig diner, "era una moneda catalana i mallorquina que valia 15 diners".

723). La primera mesura equilibrava de nou els valors i la segona llevava al florí el seu sobrepreu que fins llavors havia costat una gran sagnia de croats. Aquestes mesures foren ratificades pel lloctinent, l'infant Joan, a petició de les Corts l'any 1456 (doc. 726), i pel rei el 1457 (doc. 731). No cal dir que el sector de la Biga, que tenia moltes de les seves rendes fixades en diners de tern, es manifestà rotundament contrària a la mesura i considerà que aquestes innovacions havien estat inútils (doc. 729, del 1456). Aquest conflicte de base econòmica fou un dels desencadenants de la guerra civil.[5]

L'any 1454, els consellers arrodoniren el "privilegi dels croats" amb la concessió feta per l'infant Joan perquè poguessin batre igualment, i segons el seu criteri, divisors de croat com ara mitjos, terços i sisens, cosa que la ciutat posà immediatament en pràctica (doc. 720 i 721). Cal aclarir que, al marge dels sisens de croat (que eren, com diu la paraula, la sisena part del croat), també reberen sovint el nom de sisens els terços de croat perquè, al canvi de 18 peces el croat, equivalien a 6 diners (doc. 737, del 1457).

La sòlida posició obtinguda per la ciutat de Barcelona fins aquell moment patí un seriós retrocés amb el resultat advers de la guerra civil (1462-1472). Durant la contesa, ja hagueren de batallar seriosament amb Pere de Portugal, qui pretengué reiteradament de fer moneda de baixa llei, però pogueren imposar el seu criteri argumentant amb raó que això només produiria la pujada dels preus i greus dificultats en el comerç exterior (doc. 905). Acabada la guerra, el rei desmantellà la seca creada pel municipi i hi posà un mestre i gent de la seva confiança (doc. 827, del 1472, sobre el mestre, i 859, del 1477, sobre la revocació de 50 moneders del govern "intrús"). D'altra banda, el sobirà i també els seus oponents havien anat fent, durant la guerra, emissions d'emergència a diferents ciutats, com ara Balaguer, Girona o Cervera (doc. 773, 774, 775, 778, 779, 780, 782, 785, 786, 787, 889, 903, 915, 933, etc.), i aquestes li demanaren, quan acabà la contesa, que poguessin mantenir aquestes emissions, cosa que generalment els concedí amb l'afany de recuperar la seva malmesa autoritat (doc. 793, 800, 823, 824, etc.). En general, aquestes concessions acabaren per canalitzar-se en la fabricació de moneda municipal d'abast limitat, però el fenomen es va estendre a altres poblacions que no havien tingut seca durant la guerra, com per exemple Vilafranca de Conflent, a la qual el sobirà li concedí el privilegi de batre argent i billó com el que es batia a Perpinyà l'any 1473 (doc. 834).

El criteri de Joan II sobre la moneda era que ell podia batre qualsevol moneda que volgués i ningú no li podia discutir (doc. 872, del 1477). Era la tradició castellana, tan contrària al sistema pactista de Catalunya.[6] No ha d'estranyar, doncs, que, acabada la guerra, comencés a fer batre a Barcelona i a València tota mena de monedes estranyes al país, com ara escuts d'or (doc. 837 i 844, del 1475) o ducats venecians (doc. 861), malgrat la tossuda oposició dels estaments catalans (doc. 855). Davant un personatge tan virulent i amb una vocació incendiària com Joan II, el monarca que ha passat a la història amb el "mèrit" d'haver provocat guerres civils a Castella, Navarra i Catalunya, els estaments estaven en franques dificultats. S'endevina l'oposició dels regnes, sovint per via indirecta, i es va veient que l'arrogància del sobirà a voltes es veu obligada a cedir a l'evidència que no es pot governar contra les lleis d'un poble i, en definitiva, contra tothom. És probable que d'aquesta pressió se'n derivés el fet que, a causa de les concessions per batre monedes d'or, argent i tot i el que volguessin a diferents poblacions, s'hi acabés encunyant moneda fiduciària municipal. Resulta especialment colpidor l'episodi del conflicte entre el rei i el mestre de la seca de València, Andreu Català, darrere el qual s'endevinen les institucions valencianes. L'any 1477, el príncep Ferran, el futur rei, s'adreça molt decidit al mestre de la seca de València dient-li que li tramet un parell de castellans als quals deu diners i manant-li que bati el que ells li demanin, cosa que vol dir monedes foranes de qualsevol mena (doc. 860). Menys de dos mesos més tard, l'exigent príncep (qui, per cert, no té cap jurisdicció al regne de València) li mana que tot allò, que significa d'entrada batre ducats venecians (doc. 861) i després monedes italianes, portugueses i castellanes (doc. 864), ho poses en *"prompta execució, axi secretament"* (doc. 863). El comportament del mestre és realment una lliçó de tàctiques dilatòries i de diplomàcia, darrere el qual, com hem dit, hi ha d'haver tot l'estament institucional valencià. Després de fer-li protestes de fidelitat, l'intenta convèncer que el que li demana

5). CRUSAFONT, M., *Barcelona i la moneda catalana*, La Caixa, Barcelona, 1989, p. 152-158; Ibid, *Història de la moneda catalana. Interpretació i criteris metodològics*, Crítica, Barcelona, 1996, p. 94-98.

6). Mentre que a Catalunya el rei no podia batre moneda sens el consens de la ciutat de Barcelona i s'havia de regir per uns determinats paràmetres, a Castella el rei podia fer moneda quan volgués, i si la feia de mala qualitat, la gent l'havia d'acceptar, segons es veu a la *Curia de Benavente* del 1202. Vegeu CRUSAFONT, M , *Història de la moneda catalana. Interpretació i criteris metodològics*, Crítica, Barcelona, 1996, p. 21-22.

no resultarà rendible i amb una prova (complint, doncs les seves ordres) li ho demostra o és prou hàbil per fer-l'hi creure, la qual cosa acaba conduint el príncep al batiment de ducats d'or valencians com els que ja havia batut el seu pare, que és del que es tractava (doc. 865, 866, 867, 868, 870, 871 i 872). Hom pot veure, però, que l'any 1479 els dos castellans creditors de Ferran II encara no havien acabat de cobrar (doc. 967), tot i que no queda clar si li havien deixat més diners amb posterioritat.

L'any 1479, els consellers de Barcelona aconsegueixen una petita victòria: el rei fa pregonar unes crides per les quals a Catalunya no hi pot córrer cap moneda estranya, sinó solament les monedes batudes a la seca de Barcelona. S'exclouen també els menuts perpinyanesos (doc. 875). Fou, però, una victòria pírrica, ja que l'endemà el rei féu revocar aquesta crida i tot quedà com abans (doc. 876). No es pot descartar que la mesura fos en excés sobtada i radical ja que el cronista Safont, no pas gens favorable al rei, ens diu que la revocació fou instada per *"molts perayres e altres menestrals"*, els quals, després de tanta guerra i confusió, devien estar plens de numeraris de tota mena, com ho explica ell mateix en el segon document (doc. 876 i 878).

Amb Ferran II, les coses no varen pas millorar. Ara no tenien davant un pervers iracund com Joan II, sinó una guineu d'exquisida habilitat. També els consellers havien començat, però, a aprendre la lliçó i sabien més bé com havien de comportar-se davant d'uns monarques mentiders que, de fet i com a mínim des de Joan II, anaren sempre contra el país. Els estaments catalans, per exemple, seguien oposant-se a la reforma de la moneda menuda. El rei no els ho discutirà, però inundarà el país de concessions municipals (doc. 969, 973, 981, 982, 983, 986, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 997, 998, 999, 1000, etc.). Que l'actuació és deliberada queda ben palès quan hom observa que, en morir Isabel i ser expulsat Ferran el 1504 de Castella per "catalanote", aquestes concessions cessen, i quan mor Felip el Bell el 1508 i Ferran torna a ésser necessari als castellans, als quals corre novament a servir, les concessions reapareixen amb un ritme semblant, i entre aquest any i la seva mort el rei atorga noves llicències, la major part de milers de lliures, un volum que abans només havia estat concedit per a l'emissió de Perpinyà del 1495 (doc. 1058, 1071, 1072, 1073, etc.). Resulta ben cínic, també, que l'any 1488 i després d'haver fet 33 concessions de moneda municipal, el rei lamenti que *"en lo Principat de Catalunya ses causat un gran abús de les monedes que corren del que prové grandíssim dan a la cosa pública del dit Principat, com cascuna ciutat, vila e loch fassa e bata menuts"* (doc. 1004). Afortunadament per al país, el caos que el sobirà assajava de provocar no es va produir perquè la dispersió dels tallers i el compliment estricte dels límits en els volums de les emissions impedí, almenys en aquesta etapa, una invasió general de numerari de llei baixa o nul·la.[7]

La institució dels guardes, els càrrecs elegits per la ciutat per tal de vetllar pel compliment dels paràmetres de fabricació de les monedes i de què hem parlat abans, es posà en perill el 1504, quan el mestre de la seca es negà a pagar-los el seu sou (doc. 1047). Es fa difícil de creure que el mestre actués pel seu compte i tot fa pensar en una nova maniobra reial.

Els estaments catalans assagen d'oposar-se a aquest intent de desgavell presentant protestes (doc. 1014) i aconsegueixen que es prohibeixi tota la moneda local emesa durant la guerra civil el 1499 (doc. 1041) i que es propugni finalment, el 1508 i com a mal menor, una espècie de pacte pel qual els numeraris locals només tinguin curs al seu municipi i que la moneda barcelonina corri en exclusiva a Barcelona i sigui l'única amb curs a tot Catalunya (doc. 1058). Val a dir, amb tot, que tampoc no resulta comprensible que, durant tants anys, el municipi barceloní no arribés a alguna solució pel que fa a l'emissió de moneda menuda, ja que aquesta manca de petit numerari de curs general era un dels factors que feien necessària la moneda local. Atès que el problema principal eren les rendes establertes en diners de tern, bé es podia haver fet una llei de regularització, per exemple.

Quan, a finals del regnat, es planteja la reforma del numerari petit, el rei, probablement aconsellat per sectors prou realistes de la societat catalana, proposà l'any 1494 la reducció del diner a la meitat de la seva llei (1 diner i mig) a fi de materialitzar el canvi d'1 croat per 24 diners, que era el que regia llavors (doc. 1031). Davant les protestes de la ciutat, que argumentà que el diner de tern era immutable segons nombrosos documents anteriors, el rei aturà les emissions, cosa que obligà la ciutat a demanar reiteradament de poder batre novament billó (doc. 1057, 1062, dels anys 1504 i 1508). Finalment, l'any 1513, el rei s'avé a acceptar la llei ternal, però dóna als diners un pes tan baix (talla de 41 sous i 4 diners el marc) que encara contenen menys plata (doc. 1068). Per tant, no se sap

7). Vegeu CRUSAFONT, M., *La moneda catalana local*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, IEC, Barcelona, 1990, p. 60-61.

quina fou la via empresa en aquestes emissions perquè ningú no ha arribat a analitzar el contingut de fi dels relativament freqüents doblers i diners a nom de Ferran II. Cap d'ells sembla tenir, però, una llei ternal i, pel que fa al pes, tampoc no s'avé amb les talles documentades. Es tracta, doncs, d'un dels tants problemes pendents.

És evident, en qualsevol cas i pel que fa a les emissions monetàries, que l'autoritat del municipi barceloní havia minvat espectacularment i que els sobirans de la nova dinastia van anar propugnant el model absolutista d'arrel castellana en tots els seus regnes.

LA LLEI I LA TALLA DE LES MONEDES I LA SEVA EVOLUCIÓ

Es tracta d'un tema de gran interès, però difícil de seguir amb detall. És cert que la documentació aplegada ens aporta moltes informacions, però no sempre és possible saber si allò que diu el document és el que realment es va produir, tant pels mateixos interessos dels sobirans com per acords posteriors, o fins i tot per les dificultats reals que trobaren en executar allò que estava previst. Així, Alfons I va manar que els òbols de la seva emissió barcelonesa fossin de llei més baixa que els diners (doc. 13). Era una previsió raonable ja que, per a un cost igual de fabricació, l'òbol val la meitat que el diner, però una anàlisi va revelar que els òbols es feren finalment a la mateixa llei que els diners, potser perquè a la seca li resultava més costós fer dos aliatges diferents que el guany que obtenien de la rebaixa de llei. D'altra banda, el rei Joan I, per exemple, va preveure la fabricació de 100.000 marcs en timbres d'or (doc. 408), una xifra molt elevada si tenim present que les emissions usuals de florins eren d'alguns centenars de marcs o, com a molt, de 3.000 o 5.000 marcs, i que no es degué emetre, considerant que només ens han arribat dos o potser tres exemplars d'aquella moneda, quan de florins en coneixem molts. Tot sembla indicar que no s'assolí una bona acceptació de mercat i, per tant, la previsió d'emissió no es va complir.

En un altre aspecte, hauríem de poder tenir unes anàlisis fiables de les lleis que foren emprades realment en les encunyacions. Vàrem fer unes primeres anàlisis de contingut de fi per via química, però amb les limitacions que suposa la necessitat de destruir la peça, cosa que només és factible si hom disposa de fragments o de peces en molt mal estat. D'altra banda, ja es va demostrar prou clarament que les anàlisis per influorescència de raigs X, més o menys fiables per a l'or i l'argent, no són vàlides per al billó a causa de la seva profunda alteració, que arriba a afectar un 50% del gruix, la meitat per cada cara, i que les fa il·legibles per a aquest sistema d'anàlisi, que només facilita dades de la superfície.[8] Malauradament, s'han publicat molts articles donant com a bons anàlisis d'aquesta mena i prescindint d'aquesta informació fonamental. Amb tot, les anàlisis químiques destructives que vàrem fer varen ésser de les primeres realitzades de forma sistemàtica i ens varen aportar una sèrie de valors ben importants. Més endavant, endegàrem amb la col·laboració del Dr. Barrandon, del Centre Ernest Babelon d'Orleans, i la conservadora del Museu Puig de Perpinyà, J. Joussemet, un programa d'anàlisi dels florins catalans que es conservaven en aquesta institució, pels mètodes no destructius i completament fiables, de tipus nuclear, fets amb ciclotró. Els seus resultats varen ésser fonamentals per diferents qüestions i especialment per a poder establir les sèries emeses a Perpinyà en les primeres etapes del batiment de florins per part del rei Pere III.[9] Malauradament, no poguérem continuar fent aquesta tasca amb altres sèries importants, com ara la moneda comtal o els diners jaquesos, malgrat els nostres intents reiterats.

Cal advertir també que les valoracions oficials de les monedes no sempre coincideixen amb les del mercat i que cap de les dues és de fiabilitat absoluta de cara a poder determinar-ne les lleis. Les oficials perquè poden

8). CRUSAFONT, M., "Primers resultats d'algunes anàlisis per via química sobre monedes catalanes", *I Simposi Numismàtic de Barcelona*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1979, vol. II, p. 348-352. Pel que fa a les anàlisis de les monedes, hi ha una literatura abundant, amb anàlisis paral·leles que han mostrat la inviabilitat de fer mesures de contingut de metall amb influorescència de raigs X sense prendre serioses precaucions, especialment pel que fa al billó. Vegeu, per exemple, *Methods of Chemical and Metallurgical Investigation of Ancient Coinage*, ed. HALL, E. T., i METCALF, D. M., Royal Numismatic Society, Londres, 1972; *Metalurgy in Numismatics*, ed. METCALF, D. M. i ODDY, W. A., Royal Numismatic Society, vol. I, Londres, 1980, i Vol. 2, ed. ODDY, W. A., Londres, 1988.

9). BARRANDON, N./CRUSAFONT, M./JOUSSEMET, J. "Identificació amb anàlisi per mètodes nuclears d'alguns florins de Perpinyà", *Acta Numismàtica* 25, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1995, p. 121 i 136. Els resultats foren emprats a CRUSAFONT, M./COMAS, R., *El florí d'or català: Catalunya, València, Mallorca*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1996.

haver estat interessadament alterades i les de mercat perquè solen oscil·lar dins un context lliure d'oferta i demanda i, per tant, només cal donar per bones les que es repeteixen. En un altre aspecte, les taules d'equivalències facilitades pels sobirans en emetre una moneda nova sempre solen perjudicar les monedes anteriors, ja que així la recollida del numerari anterior resulta rendible. És el cas del rei Jaume I en pretendre canviar el tern al doble del doblenc (doc. 77) quan s'havia de valorar, per diferència de lleis, a 3/2, que fou el canvi que es va acabar imposant, tot i que el rei mentrestant degué eixugar molts dels seus deutes amb aquesta valoració inflada. O també la taula del 1246 en ocasió del llançament del mateix diner de tern, que valorava el morabatí en 6 sous de diners ternals, quan sempre s'havia valorat a 7 sous de la moneda de quatern, que tenia un 33% d'argent, mentre que el tern només en tenia un 25% i, per tant, s'hauria d'haver valorat a una mica més de 7 sous i mig (7,56) (doc. 4, 33 i 64).

Intentarem seguir l'itinerari de les lleis referents a monedes analitzant-les per metalls i per l'ordre en què varen anar apareixent; billó o argent de baixa llei, argent d'alta llei i or.

BILLÓ: El desmembrament de l'imperin carolingi va ocasionar, a Catalunya, a Occitània i encara a altres llocs, tot un mosaic de petits territoris on els governadors o comtes es varen erigir en sobirans i, per tant, començaren a emetre les seves monedes. Inicialment d'argent, aquests diners derivats del sistema monetari carolingi varen anar perdent contingut de metall fi i finalment es varen emetre en un aliatge de coure perquè la poca plata que hi quedava, de l'ordre d'un terç de gram, les feia poc manejables. És el que anomenem "moneda de billó".

L'aliatge de la plata amb el coure, anomenat billó, va anar variant al llarg del temps i de manera força paral·lela, de manera que, si bé es varen produir inicialment encara peces d'argent o de llei dotzena (12 diners) (doc. 2), després la moneda es féu desena (10 diners sobre 12), octena (8 diners), sisena (6 diners), etc. (doc. 1-4). A mitjan segle XII, moment en què comencem el nostre estudi, la majoria de les monedes en circulació eren ja de llei quaternal, és a dir, de 4 diners sobre 12 i, per tant, d'un 33% de plata fina, a excepció del diner de Tolosa de Llenguadoc, que mantenia la llei octena. Cal advertir que fins i tot el prestigiós diner melgorès, emès pels senyors de Montpeller, havia baixat a aquesta llei des del 1129 (doc. 2). A Occitània, les monedes quaternals es canviaven, doncs, amb els diners de Tolosa com si fossin mitjos diners.

Les anàlisis de què disposem ens mostren que, en termes generals, els sobirans respectaven la llei de les emissions. Així, ja hem dit que l'òbol d'Alfons I analitzat per P. Grierson tenia llei quaternal, segons informació que ens trameté de forma epistolar. Segons les nostres anàlisis químiques el diner de doblenc de Jaume I, 15,50%, ben proper al 16,5%; el de tern, un 24,9%, sobre un legal del 25%; i els diners ternals de Jaume II i fins i tot de Pere III, lleis bones o acceptables del 26,26%, 22,32% (Jaume II), 22,88% i 23,35% (Pere III).

Sembla, doncs, que els sobirans, tan proclius a la manipulació monetària, no solien alterar les lleis en les emissions regulars. El que sí feren, almenys en temps d'Alfons I, Pere I i Jaume I, fou intercalar emissions fraudulentes de baixa llei. Consten, doncs, emissions aragoneses d'aquests sobirans amb aquesta anomalia i una emissió barcelonina de llei progressivament baixa fins a acabar essent de coure argentat o emblanquit, en temps de Pere I. Aquestes encunyacions foren protestades i, amb pactes compensatoris fiscals o no, retirades de circulació, de manera que avui ens han arribat ben pocs exemplars d'aquestes característiques.

Després del fracàs del diner de doblenc amb Jaume I, sembla que des de l'establiment del tern a Catalunya i a València-Mallorca, també amb aquest sobirà, les lleis ja no es tornarien a alterar en el futur, ni consten emissions intercalades de llei fraudulenta. Això no obstant, no tot queda clar i transparent. A l'Aragó, sembla que assajaren de mantenir-se amb el diner quaternal, tot i que li acceptaren una emissió ternal a Jaume I i que les de Pere III semblen més de doblenques que quaternals. El seu sistema econòmic tancat (sense participació significativa en el comerç exterior fins al segle XV) els permetia mantenir unes equivalències amb les monedes catalanes i externes que generalment no es corresponia pas amb la llei de les emissions aragoneses. El fenomen no era nou i, ja en estudiar les monedes aragoneses anteriors a la unió amb Catalunya, s'hi observen unes taxes de canvi amb les monedes d'or com si el seu numerari fos d'argent quan en realitat era quaternal, sens que es puguin descartar, fins i tot, emissions fraudulentes de baixa llei amb Sanç Ramir o potser fetes tardanament amb encunys de Sanç Ramir. Tinc la impressió que el billó devia estar controlat, potser exclusivament, per les institucions aragoneses i que els proporcionava grans guanys. Això explicaria la seva resistència a l'entrada de les emissions del florí d'or en temps de Pere III i de l'argent i l'or, en general, en temps de Joan II i Ferran II.

Certament, l'argent i sobretot l'or eren llavors un afer dels sobirans i uns canvis equilibrats amb el billó els arruïnava el negoci. És el que sembla aflorar de la queixa que feren a Ferran II dient que li havien permès al seu pare de batre'n a causa de la situació de guerra, però que les monedes d'or i d'argent eren molt perjudicials *"por el precio que le ponian"* (doc. 982 a). També és significativa l'ordre del 1300 determinant el curs obligatori del diner jaquès, advertint que les peces s'havien d'admetre, si no eren falses, encara que fossin de color roig, circumstància que no es dóna mai ni en el quatern ni en el tern, sinó que es comença a fer visible en el cas de la moneda de doblenc (doc. 160). En tornarem a parlar més endavant.

En els temps de Pere el Gran (1276-1285) i Jaume II (1291-1327), es produeixen un seguit de canvis que aporten monedes de billó que segueixen camins diferents als del grup Catalunya-Aragó-València. Amb Pere el Gran, hi ha dos canvis fonamentals. D'una banda, la primera emissió d'or després dels mancusos del segle XI, el pirral d'or de Sicília, i de l'altra, la introducció, que s'anirà generalitzant, de peces d'argent d'alta llei, com el pirral sicilià i el croat de Barcelona, una línia que ja havia iniciat d'alguna manera Jaume I amb el gros de Montpeller, però que sembla que llavors encara havia tingut una incidència molt petita. El pirral d'or tindrà curta volada, però el pirral d'argent i el croat de Barcelona es batran profusament i prendran el paper de monedes preeminents de cara a un comerç mediterrani cada cop de més importància. Això sembla que relegà els diners de billó a un segon terme i els sobirans no es preocuparen de mantenir, en el conjunt dels seus estats, una moneda menuda de característiques semblants com ho havien fet fins aquell moment amb els diners quaternals Alfons I i Pere I i Jaume I amb els ternals.

Així, Pere el Gran manà batre a Sicília diners de billó, però el document és prou confús. Segons Trasselli, serien de només mig diner de llei[10] i, de fet, aquesta o més baixa és la que documenta aquest autor per a les emissions del segle XIV. En el regne separat de Mallorca, el seu sobirà, Jaume II, va fer emetre els diners a llei també més baixa que als regnes peninsulars, 2,75 diners, i pes igualment inferior, 20 sous el marc en lloc de 18. És per això que, malgrat que el rei volgués fer equivalents els nous diners amb els de València-Mallorca del regnat de Jaume I, el mercat els taxà a un valor menor. Finalment, en crear les monedes de Sardenya, Jaume II es basà en el marc de Barcelona i féu els rals d'argent, dits alfonsins, de les mateixes característiques que el croat de Barcelona. En canvi, el billó tornà a dissentir: no sabem ni la llei ni la talla d'aquests diners, però consta que 18 d'ells valien el ral o alfonsí. Si l'argent era equilibrat, li correspon una llei ternal i un pes de 0,6355 g, la qual cosa dóna una talla de 30 peces el marc. Les peces pesen entre 0,40 i 0,60 g, segons Piras, de manera que no devem ésser massa lluny d'aquests paràmetres. En qualsevol cas, s'havien diversificat enormement les característiques físiques dels diferents diners, però això no sembla preocupar ningú, potser perquè el diner havia passat a ésser la moneda de la vida quotidiana i no pas la del comerç, que es movia llavors amb les monedes d'argent.

Aquesta dispersió s'agreujarà encara amb l'emissió de diners doblencs a València i a Perpinyà amb Alfons IV i amb el cessament de les emissions a Barcelona amb Pere III, cosa que farà que els diners es vagin desgastant progressivament fins a produir un canvi del croat a 15, 16 i fins i tot 18 diners, i abocar-los a la rebaixa a la meitat de la seva llei amb Ferran II i a una equivalència, des de llavors a Catalunya, d'un croat per 24 diners. En recuperar Pere III el Regne de Mallorca, també en rebaixarà el pes, situant la talla a 28 sous el marc, i probablement la llei. Amb Pere i encara més amb Martí, cau també la llei del diner mallorquí, que queda en 1,5 diners, llei que es manté amb Alfons IV, segons es dedueix d'unes anàlisis per via química.[11] També cau la llei i el pes del diner sard. Ferran II estendrà aquests reformes a l'Aragó i a València. Pel que fa al sistema monetari de Nàpols, cal dir que s'adapta als paràmetres italians i no té cap connexió amb els patrons catalans, fins al punt que, des de Ferran II, es comencen a batre peces d'aram pur, dits cavalls, cosa que els catalans no varen fer mai fins que Felip V ho va imposar després de la Nova Planta.

Tot plegat es pot resumir en la taula següent, que contempla el procés de caiguda de llei en les seques de les quals en coneixem les dades. Tot i que només tabulem les lleis, el pes també tingué tendència a baixar. Tabulem només les lleis de les emissions regulars, no les fraudulentes intercalades:

10). TRASSELLI, C., *Note per la storia del banchi in Sicilia nel XIV secolo*, Palerm, 1958, p. 46.
11). CRUSAFONT, M., "Primers resultats...", op. cit, p. 348.

	CAT.	ARAG.	MALL.	VAL.	SIC.	SARD.	NAP.
Alfons I	4 d	4 d	-	-	-	-	-
		3 d					
Pere I	4 d	3 d	-	-	-	-	-
	(1)d						
	4 d						
Jaume I	2 d	2 d	-	-	-	-	-
	3 d	4 d	3 d	3 d			
		3 d					
Pere II	-	-	-	-	0,5 d	-	-
Branca Mallorca	-	-	2,75 d	-	-	-	-
Jaume II	3 d	3 d	-	Múrcia: 3 d	0,5 d	3 d	-
Pere III	3 d	1,75 d	2,3 d	-	-	2 d (?)	-
Martí	-	-	1,5 d	-	-	-	-
Alfons IV	Perpinyà 2 d	-	1,5 d	2 d	0,3 d	1,5 d	2 d
Ferran II	1,5 d	1,5 d	1 d	1,5 d (?)	0,3 d (?)	1,5 d (?)	0 d

Cal afegir encara que Joan I i Martí I assajaren d'introduir peces de billó, múltiples del diner, però a lleis intermèdies entre les peces d'argent i les de billó. Era el model de les anomenades "blanques" i similars, que es batien tant a França com a Castella. Ens referim als anomenats "coronats", que manaren batre a Perpinyà Joan I el 1394, a llei de 5 diners i talla 140 el marc (doc. 410), i Martí l'Humà el 1409, també a la mateixa seca però a llei de 4 diners i 18 grans i talla de 148 peces el marc (doc. 480). El model de les blanques i qualsevol altra peça gran de billó tenia el greu inconvenient que la manipulació de la llei era molt fàcil per als sobirans, ja que no s'apreciava a simple vista. Ja veiem que, amb només 14 anys de distància, els coronats havien baixat de llei i de pes. És per això que els consellers de Barcelona s'hi oposaren amb totes les seves forces, assignant als coronats una valoració ruïnosa, cosa que comportà que no es poguessin seguir encunyant i que se'n queixessin els arrendadors que n'havien obtingut la concessió (doc. 557). La seva evidència actual és baixíssima, fet que dóna un indici d'aquest fracàs en un intent que ja no es tornaria a produir.

ARGENT: Com hem dit abans, els diners carolingis eren d'argent, així com també les primeres emissions comtals i episcopals. Després es generalitzà el billó, que acabà ocupant en exclusiva el mercat monetari fins a finals del segle XIII. La primera emissió d'argent en el context de la Corona la féu batre Ramon Berenguer V de Provença el 1218, amb el seu gros de valor sis diners, però ja sabem que Provença i la major part de l'Occitània acabarien a mans franceses. L'any 1273, el rei Jaume I endega una altra emissió d'argent en un dels darrers dominis occitans que encara li resten: Montpeller. Es tracta, en aquest cas, d'un gros amb un valor de 12 diners, com la major part dels que s'emetrien posteriorment, amb una llei del tornès francès (és a dir, 11,5 diners) i una talla de 60 peces el marc, que sobre el marc de Montpeller dóna un pes d'uns 4 grams, lleugerament per sota, com sempre, del seu model francès, tant si era el gros de Sant Lluís (1266-1270), que havia de pesar 4,219 g, com el del seu successor Felip l'Ardit, que havia de pesar 4,21 g.[12] El gros de Montpeller, però, no va tenir continuïtat i, malgrat que Jaume I li havia donat curs a tots els seus dominis, no hi ha indicis que arribés a córrer significativament a Catalunya. Caldrà esperar, doncs, a Pere el Gran per a poder assenyalar l'aparició i la consolidació de monedes d'argent amb la creació del pirral de Sicília el 1283 i del croat de Barcelona el 1285. El croat tenia una llei d'11,5 diners, com el gros montpellerí, però un pes sensiblement inferior, una talla de 72 peces el marc que ens dóna un teòric de 3,25 g. No coneixem els paràmetres del pirral, però els seus pesos mitjans, entre 3,10 i 3,25 g, ens fan suposar que el croat de Barcelona s'ajustà a aquest model. Pirrals i croats es varen anar emetent durant tota l'època medieval amb els mateixos paràmetres, essent, doncs, dues de les monedes més estables del context europeu del moment, tot i que el pirral es desvià de valor a la baixa, però ja en temps de Joan II. I si a Catalunya entrà encara a l'Edat Moderna, a Sicília Ferran el Catòlic introduí, vers el 1489, el denominat tarí (doc. 1011), amb un pes una mica superior que el del pirral (3,536 g) i que el rei equiparà a dos pirrals, en una típica maniobra de retirar el numerari anterior amb

12) LAFAURIE, J., *Les monnaies des rois de France. Hugues Capet a Louis XII*, París/Basilea, 1951, p. 24 i 26.

forts guanys. Paral·lelament i des del 1300, el rei de Mallorca innovà el seu ral d'argent a una llei d'11 diners i una talla de 60 peces el marc (doc. 494). Tot i el petit rebaix de llei, el seu pes superior (vers 3,90 g) el feien una peça més valuosa que el croat i el pirral i l'acosta als models francesos. Amb Jaume II apareix una nova moneda d'argent, el ral sard, que seguiria exactament els mateixos paràmetres que el croat de Barcelona. Semblava, doncs, que la Corona s'encaminava vers uns models d'argent equiparables quan Joan I innovà, el 1394, el ral d'argent de València amb una llei de poc més d'11 diners (11 diners i 4 grans, cada diner té 24 grans) i una talla de 68 peces el marc (doc. 407). Amb Pere III s'havia reincorporat el Regne de Mallorca amb el seu ral també dissemblant, però aquest sobirà, vers el 1355/1360, l'anivellà amb el croat de Barcelona. Malgrat tot, convivien encara dos models diferents en la unitat d'argent. Tot i que també des de Pere III hi havia els florins d'or, que era la peça preferida pels comerciants, els croats i els rals d'argent encara tenien un paper notable en les transaccions internacionals, i aquesta diferència havia de crear inconvenients. És probablement per això que el rei Martí l'Humà manifestà explícitament la seva voluntat d'equiparar aquestes monedes (doc. 472), assajà de fer-ho sobre el model del ral valencià i començà proposant l'emissió del denominat "reial de Barcelona", amb una talla de 68 peces el marc i una llei d'11 diners (doc. 443). Els consellers de Barcelona, ben emparats pels seus privilegis, es negaren en rodó a modificar el croat.[13] L'any 1407, el ral de València es tornà a fabricar amb una talla 68 i una llei d'11 diners (doc. 465) però, a finals del mateix any, el rei fa un pas cap a la unificació portant el ral de València a la talla de 70 peces el marc (doc. 472). Poc després, per cert, Martí es proposà de fer croats a Perpinyà de llei d'11 diners i una talla de 70 peces el marc (doc. 480), iniciativa que no sembla que prosperés ja que no ens ha arribat cap croat d'aquest rei que es pugui atribuir a aquesta seca. No serà fins al 1422, ja en temps d'Alfons el Magnànim, que el ral de València passaria a tenir la talla de 72 peces el marc com els altres rals de la Corona (doc. 603). Botet diu que la llei havia d'ésser d'11 diners i 2 grans (doc. 472), però en l'arrendament del 1407, es parla de llei d'11 diners i, tot i que es diu que abans havia estat d'11 diners i 6 grans (doc. 465), sembla que en temps de Joan només era d'11 diners i 4 grans (doc. 407). Hi deu haver alguna confusió en aquesta qüestió que té, però, una importància relativa.

L'any 1415, el rei Ferran I ordenà que els croats es fessin a Perpinyà (i aquests sí que els coneixem) amb una llei d'11 diners i una talla de 72 peces el marc i unes marques PP al revers per a identificar-ne la seca (doc. 568). L'emissió de croats en aquest taller fou continuat per Alfons el Magnànim, que l'any 1418 autoritzava els arrendadors a poder treure les PP identificadores de la seca perquè la gent no els atorgava el mateix crèdit que als croats barcelonins (doc. 581). Dos anys més tard, renovava l'arrendament de Perpinyà per a batre croats (doc. 590). Vers el 1424, la seca de Perpinyà havia batut 20.000 marcs de croats en sis mesos (doc. 608). Les emissions, tant de croats com de diners a Perpinyà, atemptaven directament contra els privilegis de la ciutat de Barcelona. Aquesta s'adreçà al rei el mateix any 1424, qui manà l'aturada d'aquelles emissions (doc. 610), però els perpinyanesos no en feren gaire cas, de manera que el rei hagué de reiterar l'ordre i arribar a les amenaces (doc. 611 i 615, del 1425). A petició dels ja resignats perpinyanesos, el sobirà els concedí, el 1427, la potestat de fer moneda menuda com la de València, cosa que no era pas menys atemptatòria contra els privilegis de Barcelona, però potser per tractar-se de billó, no ens consta que la ciutat protestés (doc. 639). Des de llavors, Perpinyà va emetre diners del ramellet com els valencians a una llei de 2 diners, llicència que va renovar el 1438 (doc. 662). De tota manera, el magnànim Alfons va tornar a autoritzar l'emissió, almenys durant sis anys, de croats a Perpinyà el 1457. Havien de tenir una llei d'11 diners i 9 grans i una talla de 74 peces el marc, de manera que eren de menys llei i pes que els de Barcelona (doc. 734 i 735). El 1422, completà la convergència entre les monedes d'argent passant la talla del ral valencià a 72 peces el marc (doc. 598). Ja hem vist, però, que, en canvi, el 1457 tornà a crear una divergència en autoritzar la talla de 74 a Perpinyà. Amb tot, sembla que el mercat no arribava a discernir unes diferències tant petites de talla i valorava les peces per un igual (doc. 710 i 726). Més sensible va ésser el canvi de la moneda sarda, ja que el 1442 autoritzà que es fessin alfonsins d'argent a 74 peces el marc (fins llavors, havia estat de 72) i llei de només 10 diners (doc. 675). De tota manera, aquesta emissió no degué crear gaire problemes ja que només ens han arribat un o dos exemplars d'aquesta moneda, cosa que sembla indicar una emissió de molt poc volum. Tot plegat apunta al fet que el rei Alfons no tenia tan clara la necessitat d'unificar les monedes d'argent, fos per manca de visió, fos perquè l'argent anava perdent paper en el comerç internacional. De tota manera, la divergència més

13). *El llibre de les monedes de Barcelona i dels florins d'or d'Aragó*, Rodrigue Treton, ed., Fundació Noguera, Barcelona, 2000. Nota al document 443.

radical no es va donar fins als temps de Ferran II, quan es crearen uns rals mallorquins amb una llei d'11 diners i una talla de 96 peces el marc (doc. 1054). Potser no era una mala mesura crear una unitat feble a fi d'evitar la sortida de moneda d'argent de l'illa, però trencava, ara sí i de forma radical, la política unificadora que havien anat seguint, amb més o menys excepcions i desviacions, els sobirans anteriors.

En resum, el ral d'argent es va centrar en una unitat d'11,5 diners de llei i 72 peces el marc que regí a Sicília, Barcelona i Sardenya als primers temps; acabà per coincidir amb els de Mallorca i València entre Pere III i Alfons IV, en el regnat del qual s'observen algunes petites desviacions a Sardenya i a Perpinyà; i, finalment, es començà a trencar el model amb el nou ral de Mallorca encunyat sota Ferran II. També s'ha de dir que les monedes d'argent de Navarra durant el temps d'unió amb la Corona en temps de Joan II i les de Nàpols des d'Alfons IV, seguiren el seu propi camí, al marge d'aquesta política d'unificació. També resulta de poca incidència en un estudi de tota l'època medieval l'emissió aragonesa que, l'any 1484 i amb Ferran II, incloïa una nova unitat que ve a equivaler a mig ral: l'aragonès de plata (doc. 996). El procés, pel que fa a les lleis, el podem esquematitzar també en la taula següent:

	SICILIA	BARC.	PERP.	SARD.	VALÈNCIA	MALL.
Pere el Gran	11,5 d.	11,5 d.	-	-	-	-
Jaume II	11,5 d.	11,5 d.	-	11,5 d.	-	Jaume. Mall. 11 d.
Pere III	-	11,5 d.	-	11,5 d.	-	11,5 d.
Joan I	-	-	-	-	11 d 4 g.	11,5 d.
Martí	11,5 d.	11,5 d.	(11 d.)	-	11 d.	11,5 d.
Alfons IV	11,5 d.	11,5 d.	11 d	10 d.	11 d.	11,5 d.
Joan II	10,2 d.	11,5 d.	11 d.	-	11 d.	11,5 d.
Ferran II	11 d.	11,5 d.	(11,5 d?)	(10 d?)	(11 d?)	11 d.

Com es veu, la variació de les lleis no fou important i sembla que, en general, es varen complir les ordres d'encunyació. Amb unes talles bastant properes fins a Ferran II, les monedes es podien considerar equivalents i així sembla que ho percebia la gent d'aquell temps. De tota manera, cal d'advertir que la talla, en canvi, no sempre es va complir amb escrupolositat, cosa que originà diferents conflictes. Pel que fa a Catalunya, fent una estadística dels pesos de les monedes conservades i tot aplicant un 5% de desgast, s'observa que els croats de Pere el Gran compleixen, una mica justos, la talla de 72 peces el marc, però aquesta talla augmenta a 73 amb Alfons II i a 74 amb Jaume II i Alfons III, regnats aquests dos darrers en els quals s'emeteren moltes peces. Això produí les protestes, en temps de Pere III, que conduïren a la retirada de les peces curtes de pes i a l'elaboració dels pesals de croat, amb una tolerància, però, ben generosa: 76 peces el marc. Des de Pere III, s'observa que, amb la lliçó apresa, la talla es torna a ajustar a les 72 peces el marc i es manté així fins al final de l'època medieval i encara en els primers temps de l'Edat Moderna.[14]

OR: En un context d'una Europa monometàl·lica de la plata en els segles XI i XII, l'excepció l'aporta Catalunya amb un abundant circulant d'or de procedència andalusí i fins i tot amb encunyacions a Barcelona i Besalú de peces d'or de patró andalusí. Aquest or es va enrarint fins a desaparèixer gairebé del tot a partir dels inicis del segle XIII, de manera que es pot dir que en els regnats de Jaume I i la major part del de Pere II, el circulant es composa gairebé en exclusiva de diners de billó. Això és degut a les dificultats que tenen les taifes almohades per a captar un or que amb el domini dels territoris del Nord d'Àfrica, els arribava amb abundància en els períodes d'unitat, és a dir, amb el califat, els almoràvits i els almohades. Amb Jaume I, doncs, Catalunya s'arrenglera amb la situació europea monometàl·lica de la plata, tot i que aviat a Itàlia es començaran a fer, altre cop, emissions d'or. Cal dir que també Sicília fou una excepcional encunyadora d'or durant el dominis àrab i normand.

Passat el període comtal, la primera emissió àuria en el context de la Corona fou el pirral d'or de Sicília batut per Pere el Gran des del 1283. Tot i que el nom que més s'emprà fou el de pirral d'or, també se'ls anomenà "agostars", és a dir, augustals, en una idea de continuïtat de les magnífiques peces normandes sicilianes del temps de Frederic II (1197-1260). De tota manera i com sempre en el context català, la peça de Pere el Gran, amb els seus 4,35 g, era un augustal de pobre al costat dels 5,20 exhibits per la peça de l'emperador normand. La llei del

14). CRUSAFONT, M., *Barcelona i la moneda catalana*, Caixa de Pensions, Barcelona, 1989, p. 168.

pirral d'or era de 23,875 quirats, és a dir, gairebé l'or més pur que es batia en el seu temps i, de fet, compensava en part la pèrdua de pes ja que l'augustal només tenia una llei de 20,5 quirats. No tenim notícia del volum d'aquestes emissions d'or, però si bé amb Pere encara tenim l'evidència d'una quantitat notable de peces, només ens han arribat un o dos exemplars de pirrals d'or dels seus successors Jaume i Frederic. Es pot dir, doncs, que el pirral d'or no tingué continuïtat a Sicília ni fou pres com a model en cap altre regne de la Corona.

L'any 1310, el rei Jaume II de Mallorca endega un altre tipus monetari d'or, l'anomenat "ral d'or", deu anys després que hagués determinat les característiques de les peces d'argent i billó (doc. 494). El ral d'or havia de tenir una llei 23,5 quirats i una talla de 60 peces el marc (doc. 509). No podem considerar el ral mallorquí com a una iniciativa aïllada i transitòria com el pirral sicilià, ja que fou batut pels tres reis de la casa de Mallorca, probablement amb volums febles (coneixem molt pocs exemplars de les seves produccions), i també per Pere III, del qual ens han arribat exemplars amb una certa abundància. És gairebé segur que també en bateJoan I, ja que apareix la seva estampa en un manual per als mercaders, però no en coneixem encara cap exemplar. La introducció a Mallorca del florí en temps d'aquest sobirà deixà en segon terme el ral d'or, per bé que és segur que se'n varen batre, si més no, amb Alfons el Magnànim, malgrat que tampoc no en tinguem encara cap evidència material.

Un altre intent de moneda àuria que també podem considerar fallit es produí en el regnat de Pere III, quan l'any 1338 manà que es batessin a Sardenya alfonsins d'or amb una llei de 22 quirats i 8 grans i una talla de 72 peces el marc (doc. 214). De moment, no ens ha arribat cap exemplar d'aquesta moneda, que se sap del cert que es bateé però que no ha deixat cap rastre de la seva circulació en la documentació.

La quarta iniciativa en el camp de la moneda d'or fou la que tingué més fortuna i continuïtat. El rei Jaume III de Mallorca, en situació de guerra amb Pere III de Catalunya-Aragó, va optar per encunyar a Perpinyà, entre els anys 1340 i 1345, diferents tipus d'or i argent segons els models internacionals de millor cotització, a fi d'obtenir el màxim rendiment dels seus cabals. Un dels models copiats fou el florí de Florència, que fou el que interessà al seu oponent, Pere III, qui manà de fer-ne a Perpinyà l'any 1346, a llei d'or fi (doc. 255) i talla de 68 peces el marc, segons es dedueix de documents posteriors (doc. 260). El florí perpinyanès va anar perdent contingut de fi en les emissions posteriors fins que l'any 1365, a les Corts de Tortosa, el rei pactà una llei immutable en el futur de 18 quirats, que fou respectada fins als darrers anys de l'època medieval (doc. 316). El florí fou emès des de llavors de forma continuada a les seques de Perpinyà, Barcelona i València i només un curt temps a Saragossa. A partir de Joan I, se n'emeteren també a la seca de Mallorca (doc. 400). L'emissió de florins a 18 quirats i talla de 68 peces el marc es mantingué fins a Ferran el Catòlic, sempre amb els mateixos paràmetres, malgrat que des de mitjan regnat de Joan II ja es batien també ducats d'or d'alta llei i segons els paràmetres del ducat venecià. El florí d'or fou una de les monedes bàsiques de la Corona Catalano-Aragonesa i el nexe d'unió monetari entre els diferents regnes, ja que tenia curs a tots els seus territoris. Això no treu, però, que el rei, tot i la vigilància dels estaments barcelonins, no assagés d'introduir alguna disminució de llei o de talla a fi de millorar els seus beneficis. Així, consta que en temps de Pere III es feren, en més d'una ocasió, assaigs de florins a 16 quirats (doc. 278 i 332) i que Joan II, durant la guerra civil catalana, també féu alguna emissió de llei més baixa (doc. 798). L'any 1336, el rei Pere III va demanar als arrendadors dels florins de Perpinyà que li presentessin comptes de com feien l'emissió. Contestaren amb un document en el qual es veu que si obtenien or de dobles (castellanes o àrabs), que era de bon preu, aplicaven una talla de 69 peces el marc, quan la talla legal havia d'ésser 68. Però si havien d'adquirir or fi, que resultava més car, incrementaven la talla fins a 71 i, per tant, rebaixaven el pes de la moneda (doc. 291). Com que d'aquesta manera assolien de mantenir intacte el guany del rei, és molt probable que aquest no els digués res. En qualsevol cas, no ens consta pas que els reprengués. De tota manera, no sembla que aquestes petites diferències fossin percebudes pel mercat o, si més no, foren tolerades. Les protestes pel baix pes dels florins, agreujat potser pels retalladors, no afloraran fins al temps de Martí.

Després de Pere III, hi hagué encara diferents intents de batre altres monedes d'or, la major part de les quals no van tenir continuïtat. Les dues primeres són del temps de Joan I, el qual, en paral·lel al florí de 18 quirats, assajà sense èxit, l'any 1388, un florí de llei més alta, 23,75 quirats, però amb una talla de 90,66 peces el marc, de manera que contenia menys or que el florí tradicional (doc. 394). No ha arribat cap exemplar d'aquesta mena de florins ni se'n parlà més posteriorment. Uns anys més tard, el 1394, féu batre a Perpinyà una nova moneda àuria que denominà "timbre d'or", amb una llei de 23,5 quirats i una talla de 58 peces el marc. D'aquesta peça (de la qual, com hem dit, se n'havien de batre 100.000 marcs d'or) només en coneixem dos o tres exemplars i tampoc se'n parlà més, de manera que la podem considerar, també, com un intent fallit.

Alfons el Magnànim protagonitzà altres dos intents. L'any 1426, a petició del mestre de la seca i segurament també dels jurats de València, endegà en aquesta seca un altre tipus auri amb el nom de "timbre", que havia de tenir una llei de 23 quirats i una talla de 96 peces el marc (doc. 627). El timbre d'or tingué un cert recorregut i encara se n'emeteren exemplars en els primers temps de Joan II, però en no assolir una cotització de mercat prou bona, acabà essent escombrat pel florí tradicional. El segon intent, del 1428, assajava de reprendre l'emissió de l'alfonsí d'or sard que ja havia intentat sense èxit Pere III. Havien de tenir la llei del ducat de Venècia, és a dir, d'or fi, i una talla de 96 peces el marc (doc. 632). Eren, doncs, diferents en llei i talla als de Pere III però, com en el cas d'aquells, ni ens n'ha arribat cap exemplar ni n'hi ha cap altre rastre documental, de manera que l'hem de considerar també un intent fallit.

El mateix sobirà introduí a Nàpols un alfonsí d'or o sesquiducat, és a dir, una peça que seguia també el model venecià, però que tenia el pes i, per tant, el valor d'un ducat i mig. Aquesta moneda tingué també un cert volum d'emissió i ens han arribat exemplars amb una certa abundància. Els successors d'Alfons a Nàpols no seguiren amb aquest tipus, sinó que bateren predominantment ducats i, en algun cas (Ferran I), uns escassos dobles ducats. Amb tot, es pot dir que la unitat del ducat de model venecià inicià els seus primers passos a la Corona i que, poc a poc, s'aniria estenent a tots els altres regnes en temps de Ferran II.

Abans, però, hi hagué encara altres dos assaigs, tots dos durant el regnat de Joan II. Des del 1461, aquest sobirà volgué emetre rals d'or a Sicília i manà que es batessin a la llei de 24 quirats i una talla de 84 peces la lliura, és a dir, 56 peces el marc (doc. 769). Més endavant, el 1466, determinà que la talla fos de 53,63 peces el marc, és a dir, amb un pes encara una mica superior (doc. 795). Ens ha arribat una certa quantitat d'aquestes peces, prova que es degueren emetre amb certa abundància, però només se'n varen batre en aquest regnat, com veurem. En gairebé les mateixes dates, l'any 1465, l'oponent de Joan II, Pere de Portugal, va manar batre a Catalunya el denominat "pacífic d'or", amb una llei de 20 quirats i una talla de 68 peces el marc (doc. 906). La nova moneda obtingué una bona cotització i en seguiren batent el seu successor Reiner d'Anjou i, després, fins i tot el mateix Joan II. De tota manera, aquest darrer sobirà acabà per introduir a València i a Saragossa monedes d'or que seguien el patró del ducat, els anomenats "ducats joanins". La iniciativa fou continuada per Ferran II, que baté ducats a València des de principis del regnat i que, poc a poc, va anar estenent a tots els seus regnes; així, per exemple, el 1489/1492 a Sicília (doc. 1011), el 1507 a Mallorca (doc. 1054), a Navarra el 1513 (doc. 1070) i fins i tot a Castella. El ducat va acabar per prendre, doncs, el lloc al florí, que tot i batre's encara a València i a Barcelona sota Ferran II, es feu en volums molt migrats.

En resum, el florí fou una moneda que, un cop estabilitzada l'any 1356 amb una llei de 18 quirats i 68 peces el marc, protagonitzà la franja de la moneda d'alt valor de la Corona Catalano-Aragonesa durant gairebé tot el que restava dels temps medievals. Moneda de segona, el florí fou útil per al gran comerç i va córrer per tots els regnes de la Corona amb una mateixa estampa i valor igual, fos quin fos el taller que l'hagués emès (Perpinyà, Barcelona, València o Mallorca). Fora d'alguns assaigs aïllats i d'algunes peces amb un cert paper, com el ral de Mallorca o el pacífic, en temps de Ferran II el ducat de patró venecià i, per tant, d'alta llei prengué el relleu del florí. Cada regne el feia amb estampes diferents, però tenia el mateix valor.

L'ORIGEN DELS METALLS MONETARIS: OR I ARGENT

La fabricació de la moneda exigeix la disposició dels seus metalls bàsics, l'or i l'argent. La seva recerca ha estat una constant històrica i la importància dels seus estocs ha determinat sovint el pes de les monedes i l'orientació dels amonedaments envers l'un o l'altre metall, o en ambdós alhora.

En termes generals, l'or ha estat sempre escàs a Europa, mentre que la plata ha aflorat amb més generositat, sens que es pugui parlar d'una veritable abundància. També s'ha dit que l'Imperi Romà va deixar exhausts la major part dels jaciments europeus, especialment pel que fa a l'or. De tota manera, és ben documentada una recerca permanent de jaciments o mines, sovint amb el beneplàcit reial (doc. 379, 380 i 422), sens que ens hagin arribat notícies de la descoberta d'afloracions realment significatives. Resten llargament en el record les llegendàries mines pirinenques i els topònims com ara Argentona o Argentera, que denoten l'existència d'argent en algun moment. En aquest apartat, assajarem d'indagar d'on treien els catalans els metalls preciosos a l'època medieval i parlarem separadament de l'or i de l'argent.

1- **L'OR.** Fora d'escasses emissions singulars, als dominis carolingis i, en general, a tot l'espai cristià europeu (fora de l'Imperi Bizantí), l'or n'és absent al llarg dels segles X, XI i XII i els sistemes monetaris són monometàl·lics, amb encunyacions gairebé exclusives d'argent. Les excepcions són, d'una banda, els comtats catalans, i de l'altra, els normands de Sicília. Deixant a part el cas sicilià, ha estat ben establert que la circulació de mancusos d'or als comtats catalans des de finals del segle X és una conseqüència del seu contacte amb el món andalusí i que l'increment d'aquest circulant al segle XI i l'emissió de mancusos d'or a Barcelona en temps, sobretot, de Ramon Berenguer I és el resultat de la captació d'aquest metall per part dels comtes, sigui per via de tributs (les anomenades paries), sigui per via d'accions armades contra el dividit món de les taifes andalusines.[15]

Als inicis del període que estudiem, circulaven en abundància a les terres catalanes els morabatins d'or, la unitat almoràvit que tenia el mateix contingut d'or que l'antic dinar o mancús califal. El rei Alfons I (1162-1196) sembla disposar, a la primera part del seu regnat, d'abundància de moneda i es mostra generós en donatius, cosa que indica que segueix percebent els tributs o paries musulmans. A la segona part del regnat, però, la tresoreria reial sembla minvar seriosament, probable conseqüència de l'entrada dels almohades i de l'estroncament d'aquests tributs. De fet, en la resta del regnat i en tot el del seu fill Pere I (1196-1213), la penúria financera de la monarquia es fa evident. No és fins a la derrota dels almohades a Las Navas de Tolosa el 1212 que el sobirà recupera prou crèdit com per a poder organitzar un exèrcit de cara a enfrontar, d'una vegada, les destrosses de la croada franco-papal menada per Simó de Montfort. De tota manera, els tributs musulmans no es poden assolir sens una certa pressió militar. Per això, després de la mort de Pere I el 1213, la penúria continua durant la minoritat de Jaume I.

En aquest temps, els morabatins corren amb abundància i els sobirans castellans, lleonesos i portuguesos copien aquestes peces i les castellanes arriben a circular amb un cert volum a les terres catalanes amb el nom de "morabatins alfonsins". Tanmateix, no coneixem imitacions oficials d'àmbit català d'aquestes peces com havia estat el cas dels mancusos del segle XI. Sí que hi havia imitacions probablement extraoficials que, de tota manera, tampoc no han estat identificades. El morabatí, com a circulant complementari del billó, tingué un paper important i donà nom a l'impost del monedatge, que també se'n digué "morabatí". Més endavant, els almohades varen fer circular les seves masmudines i dobles d'or, i se sap que se'n van imitar a Barcelona,[16] però aquest numerari no va arribar a tenir un paper en el circulant com el que havia tingut el morabatí. És per aquesta raó que l'or de patró andalusí desapareix gairebé del tot i els regnes de la Corona es mantenen, al llarg de gairebé tot el segle XIII i bona part de la primera meitat del segle següent, en una situació de monometal·lisme de l'argent, que circula en forma de peces de billó. El flux de l'or musulmà i la seva circulació complementària a la Corona Catalano-Aragonesa varen deixar d'ésser fenòmens significatius per convertir-se en residuals; en alguns casos, l'ús d'aquesta moneda quedà reduïda a una mera unitat de compte.

Alguns historiadors han assenyalat l'entrada de l'anomenat "or albigès" a la Catalunya del segle XIII com una conseqüència de la fugida dels càtars de la persecució a Occitània i un dels elements favorables per al ràpid increment del comerç a Catalunya.[17] La hipòtesi té ben poca credibilitat. D'una banda, perquè els càtars no eren pas, precisament, acumuladors de riquesa i els seus ministres se sostenien amb el treball de les seves mans. De l'altra, és cert que en els últims temps de refugi en diferents castells dels darrers càtars i no càtars, però perseguits en qualsevol cas, hi ha constància d'un tresor, però és ben difícil que aquest estigués format per monedes d'or. Efectivament, ja hem dit que l'espai europeu era monometàl·lic de la plata, a excepció de Sicília i Catalunya, i després i en part a la resta de la Península Ibèrica des dels temps altmedievals i fins a ben entrat el segle XIII. Les primeres emissions àuries europees es feren a les repúbliques italianes de Gènova, Florència i Venècia i no comencen fins al 1252 o poc abans, i a França les primeres monedes d'or no apareixen fins al 1266. A aquelles alçades, els càtars ja poc podrien haver atresorat. El tresor càtar degué estar format per diners de Tolosa o del Biarn, que eren els de millor llei del moment, i, potser i més improbablement, de joies. Altra cosa és que la vinguda de comerciants, nobles o senyors occitans, més o menys càtars o simpatitzants dels càtars, com ara Ramon Trencavell, de Carcassona, hagués ajudat al desenvolupament comercial de Catalunya, sens que això tingui res a veure amb un impossible "or albigès".

15). BALAGUER, A. M., *Història de la moneda dels comtats catalans*. Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1999, p.52-57 i, especialment, de la mateixa autora, *Del mancús a la dobla. Or i paries d'Hispània*. Societat Catalana d'Estudis Nuismàtics (IEC), Barcelona, 1993, esp. p. 50-56.

16). CRUSAFONT, M., "Doblas de Barcelona (1282)", *Gaceta Numismática* 91, Barcelona, 1988, p. 47-49.

17). BOSCOLO, A., "La política mediterránea del sobrani d'Aragona", *Medioevo. Saggi e Rassegne* 3, Càller, 1977, p. 41.

L'encunyació de moneda d'or a la Corona es reprèn d'una manera efímera a Sicília amb Pere el Gran i els pirrals d'or i no agafa importància fins a la generalització del florí amb Pere III, a mitjan segle XIV. Per a batre florins calia, però, captar or, i aquest arribà de diferents llocs.

D'una banda, consta que s'obtenien dobles d'or d'origen castellà. Els castellans batien moneda de tipologia pròpia però seguint els paràmetres de les dobles almohades. A mitjan segle XIII, però, a Europa ja feia temps que circulaven amb èxit les acreditades peces italianes de Florència, Gènova i Venècia, els florins, sequins o ducats, totes elles peces de bona llei i de característiques estables. Eren les monedes més apreciades i, per tant, les més valorades. En canvi, el patró musulmà de la dobla es considerava obsolet. És per això que els catalans adquirien dobles castellanes de llei alta a bon preu i les podien convertir en florins de baixa llei (els 18 quirats acordats a Tortosa el 1365) que després introduïen a Castella, on es cotitzaven bé. Les dobles castellanes, captades probablement amb l'exportació de productes com ara teixits o d'altres, eren, doncs, una de les fonts d'alimentació de les seques productores de florins. L'altra era la riba musulmana nord-africana, d'on provenien les dobles d'origen musulmà (doc. 419, del 1397 de Mallorca, i 449, del 1405, i 489, del 1411/12 de València). Aquestes dobles s'aconseguien, d'una banda, amb els tributs que la Corona imposava sobre diferents països (com ens és ben documentat, per exemple, en el cas de Tunis) i, de l'altra, amb l'exportació de diferents productes i molt especialment el blat sicilià a aquests mateixos països. És ben documentat també que el comerç sicilià aviat fou controlat pels catalans i que s'exportava al litoral nord-africà, on s'obtenia or en abundància (doc. 605, del 1423; 656, del 1438). Aquestes semblen ésser les fonts principals de proveïment de l'or, però també en devia venir, en alguns casos, de l'Imperi Bizantí o d'alguns països europeus com Anglaterra, França o els Països Baixos, que eren en les rutes del comerç català.

Els llibres d'ingressos de materials a les seques catalanes ens mostren que les peces singulars (és a dir, les que no s'adaptaven als patrons italians de referència) eren sovint foses per a batre florins. És el cas, per exemple, dels rals d'or de Mallorca, i el mateix degué succeir també, a la llarga, amb els timbres de València i encara anteriorment amb els pirrals sicilians.

Ens els darrers anys de Ferran II començaren a arribar les primeres remeses americanes, cosa que pot explicar algunes emissions de prestigi, com ara els grans múltiples aragonesos de fins a 100 ducats o d'altres múltiples valencians, mallorquins o barcelonins. És ben sabut que els catalans accedien indirectament al comerç amb Amèrica portant els seus productes a les fires castellanes. Aquest podria haver estat el mecanisme de captació d'aquest or. De tota manera, els grans múltiples semblen ésser més aviat numerari de lluïment o de prestigi i només semblen haver tingut un cert volum les emissions de múltiples de ducat de València.

2-L'ARGENT. No sembla que l'or, ni tampoc l'argent d'extracció minaire, haguessin estat mai importants a les terres catalanes. Pel que fa a l'argent andalusí, només en uns pocs casos consta la seva circulació als comtats catalans, ben en contrast amb el que va succeir amb l'or.

Si ens situem en la cronologia que ara estudiem, tenim algunes notícies de mines d'argent a l'àmbit occità. En concret, l'any 1164, Ermengarda de Narbona es posava d'acord amb Ramon Trencavell de Carcassona per a l'explotació d'unes mines en les quals hi tenien la meitat dels guanys (doc. 6). L'any 1180, Ramon Berenguer IV de Provença reprenia l'explotació d'una altra mina d'argent a prop de Toló (doc. 8). També Rodés disposava d'una mina que alimentava el seu taller monetari.[18] No sabem, però, si alguna part d'aquest argent acabà revertint a Catalunya, per bé que, ja fora de l'etapa de presència catalana a Occitània, del Treppo detecta argent de procedència nord-pirinenca.[19]

D'altra banda, i com hem dit abans, de tard en tard apareixen als segles XIV i XV concessions reials a favor de particulars per a la recerca de mines (doc. 379, 380, 422) però no sabem quines conseqüències pràctiques varen poder produir.

Ens és ben documentat, en canvi, el mecanisme especulatiu de les millareses. Aquestes peces d'argent de patró almohade s'exportaven als països de la riba nord-africana, on hi havia una certa necessitat d'argent, però si els dirhems almohades eren de bon argent, el negoci de batre millareses consistia en rebaixar-ne la llei i emprar-les per a l'adquisició de productes. Aquest rebaix de llei significava un guany afegit i, d'alguna manera, un saldo

18). S'hi refereix reiteradament BELMONT, J., "La monnaie de Rodez, la mort d'un monnayage seigneurial (vers 1270-1340)", *Revue Numismatique* 159 i 160, 2003 i 2004, p. 355-418 i 392-412

19). TREPPO, Mario del, *Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona Catalana-Aragonesa*, Crurial, Barcelona, 1976, p. 241-255

positiu en argent. La pràctica de batre millareses ens és especialment ben documentada en temps de Jaume I, però també hi ha notícies posteriors que arriben fins al segle XV.

A partir de mitjan segle XIV, els catalans assoleixen, amb la conquesta de Sardenya, el control de les mines d'argent de Vila d'Esglésies. A la taula dels volums d'emissió, hi podem veure que varen significar una aportació d'argent important, malgrat les interrupcions produïdes en la seva explotació per les revoltes sardes.

Del Treppo ens diu que, al segle XV, el saldo del comerç català amb Orient era deficitari en argent, cosa que potser es compensava amb la captació que se'n feia a Ragusa, a la costa adriàtica, tot i que aquest flux sembla que més aviat fou aprofitat per les seques del Regne de Nàpols.[20] També és probable que l'exportació del blat sicilià i de la sal sarda i siciliana pogués ésser un mecanisme per a la captació d'argent en alguns països europeus. Ja hem dit que el món musulmà n'era més aviat deficitari.

Certament, als inicis del segle XVI, i ja en el límit del nostre espai d'estudi, també l'argent americà acabà per arribar a les nostres terres i ja hi ha indicis, en temps de Ferran II, que els rals d'argent castellans començaven a tenir una presència notable a Catalunya.[21]

ELS VOLUMS DE LES EMISSIONS MONETÀRIES

Si fóssim capaços de quantificar els volums de totes les emissions monetàries, tindríem una dada molt valuosa per a poder prendre el pols a l'evolució de l'activitat econòmica de la Corona Catalano-Aragonesa. Malauradament, les nostres informacions són encara molt parcials i algunes, fins i tot, dubtoses. Efectivament, quan el rei Joan I dóna la concessió a Cortilles el 1388 per a batre 25.000 marcs de florins a totes les seques menys Mallorca (doc. 394) o quan el 1390 li diu que en pot fer 10.000 marcs a Mallorca (doc. 400), no podem saber en quant temps va batre aquestes quantitats tan elevades, ni si les va arribar a completar. El notable treball de Hamilton[22] ens proporciona, per exemple, el volum de l'or emès a la seca de València entre el 1382 i el 1500, però és ben sabut que, tot i ésser una de les sèries més completes i ben documentades, té espais buits en els quals és probable que s'hi fessin emissions. D'altra banda, els minuciosos treballs de Trasselli per a Sicília ens han aportat molta informació sobre els batiments de pitxols i de la moneda d'or des de Joan II, però gairebé res de les emissions de pirrals d'argent.[23] Hi ha notícies, però, d'emissions importants de pirrals per part dels comerciants i també tenim l'evidència actual que la fan la moneda d'argent més abundant de tota la Corona. Hi ha, doncs, encara molta feina a fer i no és segur que la fita d'unes seriacions completes i rigoroses sigui possible d'aconseguir. De tota manera, potser no serà inútil una breu ullada de les dades que hem pogut aplegar.

Hem d'advertir que hem distribuït per anys tant els volums de producció de les sèries de Hamilton per a València com els de Girgioni i Castellaccio per a Sardenya[24] i hem repartit les produccions de cada període per mesos i assignat a cada any el nombre de mesos que li correspon. Les xifres poden ésser així repartides de forma inexacta, però ens permet operar per dècades. D'altra banda, la suma de les produccions és la mateixa i només poden variar una mica els volums que es poden haver transferit d'un any al següent, cosa que també queda minimitzada quan operem per dècades.

No hi ha informació de volums anteriors a Jaume I, fora de l'emissió de Pere I del 1208, que per les percepcions del delme per part dels templers i sobre un benefici que estimem del 5% seria de 20.000 marcs de plata aparent, ja que sabem que fou de baixa llei (doc. 47) i d'algunes produccions de la seca de Melguell, com per exemple una de 9.800 marcs de la dècada 1211-1220 (doc. 48). De tota manera, sembla que cal posar en dubte que la producció de doblenc de Jaume I que s'inicia l'any 1222 pugui ésser de només 1.800 marcs, si tenim presents aquestes produccions de Melguell i les xifres de 15.000 a l'Aragó entre el 1251 i 1260, i de 33.000 entre el 1341 i el 1350 (doc. 71, 72 i 82),

20). BOSCOLO, A., "La política...", op. cit, p. 187.

21). CRUSAFONT, M., "Circulación de moneda castellana en Catalunya en el siglo XVI. El hallazgo de Valls", *Gaceta Numismática* 109, 1993, p. 43-54.

22). HAMILTON, E. J., *Money, prices and wages in Valencia, Aragon and Navarre, 1351-1500*, Porcupine Press, Filadèlfia, 1975

23). TRASSELLI, C., *Note per la storia...*, op. cit.

24). GIORGIONI, C., "La zecca e la politica monetaria", dins TANGHERONI, M., *La città dell'argento*, Liguori, Nàpols, 1985, p. 405-442; CASTELLACCIO, A., "La zecca di Villa di Chiesa e la politica monetaria dagli aragonesi del primi anni della dominazione della Sardegna", *Studi su Iglesias medioevale*, Pisa, 1985, p. 73-92.

o la de 25.000 per a l'emissió de tern del 1470/71 (doc. 93). Cal tenir present que el document del 1223 que ens dóna aquesta xifra de 1.800 marcs de doblenc emesos no és més que la comptabilitat d'uns determinats mesos, del 22 d'agost al 23 de desembre del 1222, i els comptes són presentats el primer de febrer del 1223 (doc. 58), però res impediria que l'emissió hagués continuat més endavant i ens manquin els altres rendiments de comptes. Ja comentarem en parlar del regnat de Jaume I que la troballa de Palau-Sator sembla indicar, d'altra banda, l'existència d'almenys dues emissions.[25] Tenint en compte també l'evidència actual que es tracta d'un tipus de moneda relativament abundant, una producció total de doblenc a Barcelona entre 10.000 i 15.000 marcs semblaria molt més raonable. Els volums d'emissió documentats al segle XIII ens donen la taula següent:

	Melguell	Catalunya	Aragó	València i Mallorca
1201-1210	-	20.000	-	-
1211-1220	9.800	-	-	-
1221-1230	-	(1.800)	-	-
1231-1240	-	-	-	-
1241-1250	-	-	-	9.000
1251-1260	27.303	-	15.000-	
1261-1270	54.509 (millareses)	-		-
1271-1280		25.000	-	32.000
1281-1290	-	-		-
1291-1300		-	-	-

Nota: xifres en marcs de plata.

Ja veiem que les emissions al llarg del segle XIII, totes de billó, mostren volums prou moderats que anirien des dels 9.000 marcs del diner de València-Mallorca de la primera emissió fins als 25.000 dels diners barcelonins de tern del 1270/71 (doc. 93) i els 32.000 de la segona de València-Mallorca del 1271. És també notable la xifra dels melgoresos, dels quals se n'encunyaren fins a 27.303 marcs el 1261. La quantitat més alta, però, la dóna l'emissió de les millareses amb 54.509 marcs d'argent el 1268 (doc. 124). Les encunyacions es van produint, aparentment, de forma prou espaiada, de manera que l'alimentació del mercat monetari no sembla demanar encunyacions permanents.

Tot plegat sembla confirmar la prosperitat de la ciutat de Montpeller, que a més de les xifres notables de diners melgoresos que hem indicat, també va emetre les peces d'argent o grossos. En canvi, el creixent comerç català, encara incipient, no sembla tenir encara una gran volada, ja que la segona emissió de València va alimentar el seu mercat monetari fins a mitjan segle XV. Pel que fa a les millareses, és cert que eren emprades per a comerciar als països nord-africans, però tot i que la seva distribució podia arrodonir els guanys en les compravendes, no es pot descartar que una part d'aquesta conversió d'argent en millareses fos simplement una operació especulativa.

Vegem ara els volums per a les emissions documentades al segle XIV:

	Catalunya	Aragó	Mallorca	València	Sicília	Sardenya	
1301-1310		33.000	-	-	-		
1311-1320	100.000	-	-	-	-		
1321-1330	50.000	-	-	-	-	69.100	
1331-1340	180.000	-	-	-	-	83.600	
1341-1350	100.000	33.000	716	749	-	20.277	
	7.000		2.148				
1351-1360	17.000	-	-	-	2.983	23.000	
1361-1370	200.000	-	-	23.402	-	1.508	
	13.700						
1371-1380	2.685	-	10.000	651	1.025	-	Tots tallers
1381-1390	1.597	-	20.000	5.350	-	-	(25.000)
			(10.000)				
1391-1400	100	-	-	-	1.000	-	375

Nota: xifres en marcs d'argent (normal) i d'or (negreta). Entre parèntesis, concessions.

25). CRUSAFONT, M., "Troballa de Palau-Sator I". *Acta Numismàtica* 32, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 2002, p. 228-236.

Com podem veure, en entrar al segle XIV el panorama canvia abruptament. Ara jo no es bat exclusivament billó, sinó també plata i, des de mitjan segle, s'hi afegeix l'or amb l'emissió dels florins i els rals de Mallorca. Les emissions deixen les xifres en desenes i sovint passen a centenes. Entre el 1311 i el 1370, es baten, només a Barcelona, un mínim de 630.000 marcs. A Sardenya, l'explotació de la mina d'argent i la seca de Vila d'Esglésies aporta, en el mateix període, un total de 197.500 marcs d'argent. Si sumem les emissions de moneda d'or entre el 1341 i la fi del segle, obtenim un total de 50.506 marcs, més 10.000 que es preveuen batre a Mallorca des del 1390 (doc. 400) i que semblen ésser part dels 25.000 més que s'han de batre en els altres tallers des del 1388 (doc. 394). Els 15.000 més els 10.000 de Mallorca ja s'haurien d'haver emès el 1398, quan el rei Martí va concedir un altre arrendament (doc. 426); per tant, podem considerar els 25.000 marcs emesos abans d'aquella data. Sumem, llavors, 83.358 marcs d'or, que representen en valor l'equivalent a 830.358 marcs d'argent aplicant el ràtio 1/10.

Aquestes xifres, de ben segur parcials, són una mostra de la prosperitat catalana en ple desenvolupament comercial d'una bona part almenys del segle XIV; val a dir que, per aquest cantó, els signes de feblesa que afectarien la part final del segle semblen aflorar sobretot en la darrera dècada. S'ha de dir, però, que des del 1370 les emissions de croats esdevenen testimonials.

Els volums documentats al segle XV són els següents:

	Catalunya	Aragó	Mallorca	València	Sicília	Sardenya	Navarra
1401-1410	-	-	-	-	-	-	
1411-1420	8.600	-	-	1.818	1.800	8.000	
	465						
1421-1430	5.037	-	-	155	-	-	
	311						
1431-1440	167	-	-	-	7.000	-	
	727				194		
1441-1450	253	-	-	1.255	-	(25.000)	
1451-1460	31.198	-	-	1.249	11.282	-	8.000
	100						
1461-1470	-	-	-	23.399	-	-	-
				3.100			
1471-1480	126	-	-	3.471	10.000	-	
					175		
1481-1490	92	(120.000)	-	2.592	196	-	
1491-1500				1.994	-	-	
				3.977			

Nota: xifres en marcs d'argent (normal) i or (negreta). Entre parèntesis, concessions.

El canvi a la baixa es percep amb més claredat encara en el segle XV. Tenim notícia d'emissions amb una certa regularitat a Catalunya, València i Sicília, algunes dades esparses de Sardenya i Aragó i res pel que fa a Mallorca, on sabem que es va batre or abundantment. Res tampoc pel que fa a Nàpols, on les emissions foren igualment importants, tant en or com en argent. Les nostres fonts són, doncs, molt incompletes, però observem que les emissions d'argent documentades són febles i que només la de Perpinyà del 1457 (doc. 734 i 735) arriba a una xifra de 30.000 marcs, quan al segle anterior n'hi havia de 100.000 i de fins a 200.000 marcs. Pel que fa als florins i a l'or en general, les xifres de cada fabricació són igualment minses: d'alguns centenars com a màxim a Barcelona (entre 92 i 727), de 194, 175 i 196 a Sicília i només fins a un màxim de 3.977 a València, que es mou, per dècades, entre els 1.200 i els 1.500 marcs. Tot sembla indicar, doncs, que malgrat la documentada represa del temps d'Alfons IV, no es va pas tornar a les xifres de l'època florent del segle XIV.

LA SECA: PRIVILEGIS, ORGANITZACIÓ I UBICACIÓ

La seca, indústria important en què residia un dels puntals del poder sobirà, era estretament controlada pels reis, que eren els posseïdors del dret de moneda. Els sobirans procuraven convertir-la en un organisme en el qual po-

guessin tenir la màxima confiança i per això la protegien amb privilegis i amb una cuirassa legal que impedia l'actuació d'altres poders externs com, per exemple, els judicials. Els reis procuraven tenir-hi gent de lleialtat provada i això produïa, d'una banda, una marcada endogàmia i, de l'altra, la concessió de càrrecs i privilegis a voltes de caràcter vitalici i fins i tot familiars, cosa que no va deixar de crear problemes quan, per exemple, la successió masculina restava estroncada o bé hi havia llargs espais de temps sense que el taller monetari estigués en funcionament. En els primers temps, a la seca se la denomina "la moneda" (doc. 42, 81 i 512, del 1208, 1259 i 1315) o "la monederia" (doc. 512 i 241a, del 1315 i 1345). No és fins més endavant que apareix la paraula seca (doc. 666 i 772, del 1446 i 1461).

El primer privilegi que hem trobat data del temps de Pere I, és de l'any 1208 i correspon a la seca de Barcelona. El rei pren sota la seva empara i protecció tots els que treballen a la seca i els eximeix de diferents obligacions, com ara la d'host i cavalcada, i de tributs, com la *forcia* o la quèstia (doc. 42). L'any 1259, el rei Jaume I disposa que els oficials i els moneders de la seca de Barcelona hagin d'ésser naturals del país, amb exclusió expressa de gascons i altres estrangers, llevat que els altres treballadors de la seca els acceptin per pròpia voluntat (doc. 81). L'any 1265, estenia aquests privilegis a la seca de Montpeller, que batia les millareses i els autoritzava a fer entrar a la seca de forma preferencial els fills i els nebots dels que hi treballaven (doc. 116). L'any 1269, el mateix rei va incrementar aquests privilegis i els va fer extensius a les seques de València i de l'Aragó. Els autoritzà, a més, a elegir alcaldes que, juntament amb els mestres, regularien les diferències que es poguessin produir a la seca i posà límits a l'actuació del mestre a fi que no pogués perjudicar els operaris (doc. 90). Pere el Gran confirmà, l'any 1283, els privilegis donats als treballadors de la seca de Messina pels seus antecessors Conrad i Manfred; la immunitat de tots ells es perfila millor en referència a les accions judicials i al seu dret a regular interiorment l'administració de justícia (doc. 133). Dos anys més tard, i com a apèndix d'unes ordinacions referents a com s'ha de fabricar la moneda que ja hem comentat al seu lloc, s'hi afegeix la fórmula i la cerimònia de jurament dels nous moneders i es detallen els obsequis que havien de fer als seus companys un cop acceptats (doc. 142). L'any 1300, el rei Jaume II confirmava als moneders de Múrcia els privilegis que els havien atorgat els reis castellans amb anterioritat (doc. 163), i el 1307 regulava alguns dels drets dels operaris de la seca aragonesa, en aquell moment activa a Sarinyena. Els concedia que poguessin elegir alcaldes, un dels quals havia d'ésser moneder i l'altre obrer, els quals dirimirien els conflictes que es poguessin produir. El rei es reservà, però, els crims que comportessin pena de mutilació o de mort, així com les apel·lacions. En aquesta emissió aragonesa sorgí un dels problemes de les concessions familiars: Ponç de Jaca reclamà la plaça d'obridor d'encunys que el rei Sanç Ramir havia concedit a la seva família, però com que no sabia l'ofici l'autoritzà que estigués a la seca el temps necessari per aprendre'l i fins que fos capaç d'exercir-lo per si mateix (doc. 167). Un nou problema d'aquesta mena aflora el 1318, quan el càrrec d'obridor d'encunys s'hagué de designar amb l'autorització de Guillemeta, filla de Jaume Vidal, a qui Jaume I havia concedit el càrrec d'obridor per a ell i els seus successors (doc. 177). La mateixa Guillemeta (ara el document la designa com a Guillemona) va reclamar, el 1331, un dret de 3 diners per marc en l'encunyació de croats, però el mestre Jaume de Finestres s'hi negava, amb raó, perquè en el temps de la concessió els croats encara no existien. El rei Alfons III, sempre dèbil, va acordar els 3 diners per marc a Guillemeta per quan es batés billó i dos diners si es tractava de croats (doc. 199). L'any 1359 i a Sardenya, hom havia de pagar a Clara, filla de l'anterior escrivà, 60 lliures d'alfonsins menuts perquè el rei li havia concedit a aquell el dret a transmetre el càrrec als seus hereus, cosa que aprofità per assignar aquesta renda a la seva hereva (doc. 302).

En l'emissió de Barcelona del 1309, el rei disposà que es reunís el capítol d'obrers i moneders per a elegir els seus alcaldes i manà al mestre de la seca que no admetés a persones de vil condició o de mala fama ni als acusats de falsificació, i que tampoc no poguessin entrar els estranys al país sempre que n'hi hagués suficients que fossin fills de la terra (doc. 170). Una nova ordinació del 1315, de Sanç de Mallorca (doc. 512), és recollida en gran part en una del 1316 de Jaume II de Catalunya-Aragó que, a més de confirmar drets anteriors, determina les penes per les faltes, agressions o delictes de falsificació, mana que s'organitzi un fons comú d'ajuda per quan algun operari estigués malalt o incapacitat i, entre altres detalls, preveu fins i tot les solemnitats dels enterraments (doc. 174). L'any 1318, queda perfectament clar que la jurisdicció civil i criminal es posava en mans dels alcaldes de la seca, com ja s'anava perfilant en els documents anteriors (doc. 178). L'any 1325, l'infant Alfons, futur Alfons III, manà al capità de Vila d'Església que respectés els privilegis dels treballadors de la seca de Sardenya que s'hi acabava d'establir (doc. 184), i el 1330 dictà per a la seca sarda unes ordinacions que són idèntiques a les de la seca de Barcelona (doc. 198) i que reapareixerien més tard, juntament amb altres privilegis anteriors, en un document del

temps del rei Pere III del 1339 (doc. 225). L'any 1343, el mateix sobirà va confirmar als moneders de Mallorca els privilegis que els havia concedit el rei Sanç el 1315 (doc. 241 i 512), cosa que, pel que es dedueix d'un document posterior, va estendre també a la seca de Perpinyà; ambdós atorgaments foren confirmats novament el 1371 (doc. 354). En una ordre de fabricació de florins comunicada a la seca de Perpinyà l'any 1346, el rei atorgà als treballadors de la fàbrica de la moneda la facultat de portar armes com a defensa personal en anar de casa seva a la seca (doc. 257), un dret que, de fet, ja constava en les ordinacions del rei Sanç de Mallorca (doc. 512). Els privilegis de la seca sarda de Vila d'Esglésies foren confirmats i ampliats per Pere III el 1355 i el 1359 (doc. 288 i 301). L'any 1402, els confirmava el rei Martí pel que fa a la seca de València (doc. 448), i el 1407 dictava unes disposicions per a l'elecció dels alcaldes i de les seves prerrogatives per a la mateixa seca (doc. 470). El 1410, confirmà els de la seca siciliana de Messina (doc. 484). També el rei Alfons confirmava, el 1416, els privilegis de la seca de València (doc. 573), i el 1417 va determinar que s'hi augmentessin els salaris (doc. 575). L'any 1428, va concedir a la seca sarda de Càller els privilegis de les seques d'Aragó, València, Mallorca i Barcelona (doc. 634), i el 1438 confirmava els privilegis de la seca de Perpinyà (doc. 664). El 1476, el rei Joan II autoritzà que els alcaldes de la seca poguessin tenir un o dos macers (doc. 851). En el període de l'ocupació francesa del Rosselló i la Cerdanya, els reis Lluís XI, el 1467, i Carles VIII, el 1489, confirmaren els privilegis de la seca de Perpinyà (doc. 960 i 961).

Pel que sembla, l'acumulació de privilegis i d'exempcions als treballadors de la seca va estimular la natural tendència de molta gent d'entrar a treballar-hi, cosa que féu que acabés havent-hi un excés de persones adscrites a la fàbrica de la moneda. Pere III va manar que se'n limités el nombre a 30 a la seca de Perpinyà, una mesura que el seu fill Joan I va revocar l'any 1388 (doc. 396) i tornà a posar en vigor l'any 1394 (doc. 406). El 1397, el rei Martí es queixava de la poca rendibilitat de les seques de Barcelona i de València i donava instruccions als seus mestres perquè hi cerquessin remei (doc. 417, 418 i 421). El 1417, el rei Alfons va revocar totes les concessions de privilegis atorgats a persones que no treballaven realment a la seca a fi d'acabar amb els abusos de la gent que s'hi adscrivia per escapar a l'acció judicial ordinària. El rei diu que els intrusos s'havien atribuït per medis irregulars l'estatut reial de moneders (doc. 576). Des del 1422, es comencen a reiterar aquestes ordres, a prohibir que entrin a la seca persones inhàbils en l'ofici i a establir la nòmina o matrícula de totes les persones que hi treballaven. La nòmina de la seca de Barcelona ens mostra que en aquesta data hi havia 24 oficials, 55 moneders i 18 obrers, és a dir, un total de 87 persones (doc. 599). Les ordres de limitació i d'acreditació de l'ofici es varen reiterar el 1424, el 1428 i el 1437 (doc. 606), la qual cosa prova que el mal no era fàcil d'eradicar. És possible, però, que, almenys en part, l'augment també es degués a l'increment de la producció, ja que consta que l'any 1424 la seca de Perpinyà va batre 20.000 marcs de croats en sis mesos (doc. 608). En aquesta data, la matrícula de la seca de Perpinyà ens fa veure que hi treballaven 27 oficials, 32 moneders i 33 obrers, és a dir, un total de 92 persones (doc. 609). L'any 1434, són els consellers de Barcelona els que es queixen novament de l'excés de persones a la seca i demanen que es revoqui el seu estatut als inhàbils (doc. 643). L'any 1443, la nòmina de la seca de Barcelona ens mostra que hi havia 36 moneders i 36 obrers, sens donar el detall dels oficials (doc. 685). L'any 1447, la Universitat de Messina va protestar perquè a la seca hi hauria d'haver cinquanta o seixanta persones i, en realitat, ni havia dues-centes, entre les quals carnissers, pescadors i gent d'altres oficis que res tenien a veure amb el treball de la seca (doc. 698). L'any 1454, el mestre de la seca de Perpinyà informa de la nova matrícula en un document en el qual hi manquen alguns noms (només s'esmenta el càrrec), entre els quals s'hi distingeixen oficials reials (8) i oficials (33) que, sumant-hi 81 noms més entre moneders i obrers, fan un total de 122 persones (doc. 719). En temps de Joan II, el personal de la seca de Sardenya queda limitat a 21 persones (doc. 746, del 1458), tot i que després s'accepta que els set oficials no estiguin compresos en aquest compte, de manera que la nòmina queda en 28 persones (doc. 749, del 1459). El mateix sobirà confirma i amplia, l'any 1460, els privilegis dels moneders de la seca de Perpinyà (doc. 756) i, finalment, Ferran II confirmà, el 1497, els privilegis de la seca de Sardenya (doc. 1035).

L'any 1345, va morir l'escrivà Çacosta i els seus hereus no varen entregar al mestre de la seca les claus de la "*casa anomenada lo Thresor*", on s'hi guardaven les toques, els patrons, l'or comprat i altres elements necessaris per a la fabricació de moneda. El rei manà que, si trobaven resistència, espanyessin la porta davant l'escrivà reial i en fessin inventari (doc. 425). Aquest document és important perquè ens testimonia l'existència d'aquesta casa o cambra forta, un dels elements característics de la seca.

Els privilegis dels moneders, especialment el fet d'ésser immunes a la justícia ordinària, creà tot un seguit de conflictes amb les autoritats locals que van fer que el rei es veiés sovint obligat a recordar i a ratificar els privilegis

de la seca (doc. 445, del 1401, referent al Rosselló; doc. 571, del 1416, referent a Mallorca). L'any 1442, Alfons el Magnànim va haver d'amenaçar amb penes de fins a 10.000 florins els oficials reials de Sardenya que no respectessin la facultat de la seca d'exercir amb el seu personal la jurisdicció civil i criminal de la seca de Càller (doc. 674). L'any 1445, hagué d'insistir enèrgicament en la qüestió en referència a totes les seques de la Corona sota l'amenaça d'imposar penes de 3.000 florins i la pèrdua dels seus càrrecs als oficials contraventors. La meitat de la pena seria per al rei i l'altra meitat per a la bossa de la seca corresponent (doc. 693). En aplicació d'aquesta instrucció, la reina Maria, lloctinent a Catalunya, va anular la captura d'un oficial de la seca perquè havia estat manada per un jutge que no hi tenia competència (doc. 695). Novament, el 1461, el rei (llavors Joan II) hagué d'intervenir en qüestions de competències pel que fa a la seca de Mallorca, la qual, a més, va reorganitzar (doc. 772). Finalment, el rei Ferran II hagué de dirimir també qüestions de competències entre la Universitat de Mallorca i la seca en una data que desconeixem (doc. 962).

Certament, la seca no escapava, malgrat tanta protecció i disposicions favorables, a fraus i actes d'indisciplina, de manera que el rei es va veure obligat, a voltes, a advertir als mestres que apliquessin les lleis amb tot el rigor (doc. 447, referit a Perpinyà el 1402 i a Mallorca el 1404). L'any 1444, el rei es queixa de les irregularitats i dels desfalcs que s'havien comès a la seca de Mallorca i determina que només l'alcalde i el seu lloctinent puguin seguir en possessió de les franqueses i immunitats personals, i sembla com si ara la paraula "alcalde" volgués designar el mestre. Pocs dies després, però, el mateix sobirà va privar al mestre Pere Descatllar de la jurisdicció civil i criminal de què fins llavors havien gaudit tant ell com els seus predecessors en el càrrec (doc. 690)

L'any 1416, el rei Ferran I va declarar que la jurisdicció civil i criminal de la seca de Perpinyà corresponia al mestre de la seca (doc. 569), quan abans hem vist que era en mans dels alcaldes electes. No sabem si va estendre aquesta norma als altres tallers, però en tot cas això ja era així, de forma general, l'any 1417, en temps d'Alfons IV (doc. 576). L'any 1430, es veu que a la seca de Sicília la responsabilitat requeia en el "mestre de la prova" (doc. 635). En canvi, en un llarg document del 1443 del mateix Alfons, que fa referència a totes les seques, torna a atribuir la jurisdicció civil i criminal als alcaldes, potser perquè, com diu, ha consultat tota la legislació anterior (doc. 693).

La seca era organitzada de la manera següent. En primer lloc, hi havia la recepció dels metalls. Mercaders o gent particular hi aportava metall en pasta, moneda forana o qualsevol peça d'or i d'argent, com ara joies o una coberteria. Aquest material s'havia de pesar i s'havia de pagar en funció de la seva llei. Conegudes les lleis de cada cosa, es podia passar a la foneria, en la qual s'hi barrejaven els metalls en les proporcions adients per a poder obtenir la llei a què s'havia de batre la moneda, cosa que era feina de l'assajador. La foneria, menada pel fonedor, necessitava una provisió de carbó i una xemeneia per als fums, de manera que, dins les ciutats, la seca podia causar certs inconvenients. Obtingut el metall fos, es colava en riells o barres i se'n prenia una per a verificar-ne la llei. Si era bona, es continuava el procés i, en cas de desviació greu, s'havia de refondre i corregir la desviació. Les barres eren després martellejades fins a reduir-les a una planxa del gruix adient i tallades després en discs (doc. 1064 a), bé amb tisora o bé trepant, depenent del gruix. En el cas del billó, un cop obtinguts els discs o cospells, s'havien d'emblanquir, operació química que feien els emblanquidors i que consistia en atacar la superfície amb algun àcid que es mengés l'aram i hi deixés la plata, de manera que milloressin el seu aspecte, que semblava de plata. Després, els cospells s'havien de netejar amb aigua i assecar, de manera que l'aigua era un altre element necessari. Un cop ben secs els cospells, s'havien de pesar i comprovar que s'adeien amb els paràmetres marcats. En cas negatiu, s'havien de corregir, i en cas positiu, es donaven als moneders. Paral·lelament, l'obridor d'encunys o tallador dels ferros havia preparat les piles i els trossells, és a dir, els encunys fixos i mòbils amb què els moneders batien amb martell les monedes donant-hi diversos cops fins que quedaven ben encunyades. El mestre i els guardes feien els seus comptes i verificacions, entre elles les pesades, i la partida de monedes ja podia passar a la tresoreria reial, un cop pagades les despeses, els salaris, les compres de metall i altres productes necessaris.

Sovint, els sobirans hagueren de lluitar per evitar l'increment excessiu del personal de la seca i hi posaren limitacions. En temps de Martí, ja s'establí l'obligació de fixar les nòmines i justificar-les, així com de foragitar els inhàbils. De tota manera, en temps de Ferran II es fa evident que alguns càrrecs de nomenament reial eren donats com a gràcia i no pas per tenir les qualitats per a desenvolupar l'ofici corresponent (doc. 1064 a).

L'edifici de la seca tenia unes característiques especials. D'una banda, havia de tenir la seva foneria, amb entrades per al carbó i una xemeneia per a la sortida de fums, i també espais lliures per a poder transitar-hi amb

els metalls. De tota manera, l'edifici havia d'ésser sòlid i amb poques obertures a l'exterior per a evitar els robatoris, i les finestres havien d'ésser protegides amb reixes ben robustes. Això fa que la majoria de seques o cases de la moneda tinguessin un pati interior a fi de captar millor la llum sense necessitat de fer massa obertures cap a l'exterior. Dins de l'edifici, hi havia dos espais reforçats, la cambra o casa del tresor, on es guardaven els metalls preciosos, els encunys i les mostres i toques, i la presó, per si algun moneder havia d'ésser condemnat a aquesta pena. Fora d'això, hi havia una sala per als moneders i els espais per al mestre, l'assajador i el pesador amb les seves balances, i un altre per a l'escrivà reial, que duia la comptabilitat d'entrades i eixides de metalls i monedes en vuit llibres, com s'ha explicat al seu lloc.

A la Corona Catalano-Aragonesa, els tallers monetaris han anat desapareixent. Del de Perpinyà no en queda res. Sabem que, en temps de Jaume III de Mallorca, va estar ubicada en diferents llocs i, finalment, a l'anomenada Plaça dels Rics Homes, que correspon a l'actual Plaça de la Llotja (doc. 517); el 1407, es diu que s'havia instal·lat "en la lliça del Castell" (doc. 469), lloc que potser es podria encara identificar. Més endavant, ja a l'Edat Moderna, ocupà un altre espai, avui conegut i senyalitzat, però més tard l'edifici fou enderrocat. La ubicació de la de Mallorca ha estat minuciosament estudiada recentment per Orell i Boada[26] i es veu com va anar canviant de lloc fins que, el 1442, es fixà a la casa de la família Descatllar (doc. 678), avui en mans dels seus descendents i que no ha estat estudiada. El taller monetari de València, que també estigué llargament a la casa del mestre Andreu Català, sembla que, finalment, ha estat localitzat i potser aviat en podrem saber més coses. No tenim notícies sobre la seca aragonesa, ni de la de Jaca, la inicial, ni de les posteriors d'Osca, Sarinyena, Lleida o Saragossa. Pel que fa a la seca de Messina, consta que els anys 1408 i c.1462 ocupava diferents cases de lloguer (doc, 772a), de manera que no sabem si va arribar a tenir edifici propi a l'època medieval. La que es conserva millor és la de Barcelona en la mansana formada pels carrers de la Seca, de les Mosques, dels Flassaders i de Cirera. L'evolució de la seca de Barcelona ha estat estudiada a fons per Mª Eugènia Ripoll, de manera que en tenim molta informació.[27] Als seus inicis estava ubicada a l'antiga casa dels templers, un edifici que acabà formant part de l'anomenat Palau Reial Menor de Barcelona, on s'hi mantingué fins al 1324 (doc. 75 a) o potser fins al 1328 (doc. 187). Més endavant ocupà diferents edificis de lloguer, almenys entre el 1324/1328 i el 1441/42. L'any 1398 tenim una menció de l'anomenada "Casa del Tresor", on s'hi guardava l'or, les toques i les mostres de fabricació (doc. 425). L'any 1441/1442, Alfons el Magnànim concertà el lloguer d'una casa al carrer de les Mosques (doc. 669), que sembla ésser ja la ubicació definitiva. Un document del s. XV, sense data però molt probablement posterior al 1441/2, ens parla del carrer dels Flassaders com un altre dels que limitava l'edifici (doc. 439). Tot i que l'any 1492 es va assajar de cercar un altre emplaçament, de fet la seca no es va moure ja més d'aquesta darrera ubicació fins al cessament de la seva activitat al s. XIX (doc. 1017). L'edifici actual conserva la seva façana principal amb l'escut del segle XIX, la xemeneia probablement de la màquina de vapor del mateix temps, àmplies sales per als moneders, magatzems per al carbó, parets gruixudes amb reixes i la casa del tresor. L'edifici fou repartit entre diferents edificacions i l'Ajuntament de Barcelona en comprà la part més significativa, amb l'escut i la cambra del tresor. La Societat Catalana d'Estudis Numismàtics féu tot el que va poder perquè l'espai fos destinat a museu monetari o, almenys, que l'antic edifici industrial restés documentat amb un espai adient. No hi va haver res a fer i ara és ocupat per un teatre. A tot Europa, les antigues seques són rehabilitades i posades en valor dins del programa *European Mint*, però nosaltres som, com sempre, la penosa excepció.

CÀRRECS DE LA SECA: MESTRES I GRAVADORS. TRESORERS GENERALS

Ja hem vist quins eren els càrrecs principals de la seca, però no tots tenen la mateixa transcendència. Per a nosaltres són especialment importants el mestre de la seca i l'obridor d'encunys, dit també "tallador de ferros" o "gravador".

26). ORELL, J./BOADA, J., "Apunts sobre les diverses ubicacions de la seca de Mallorca (segles XIII-XV)", *Acta Numismàtica* 43, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 2013, p. 85-94.

27). RIPOLL, Maria Eugènia, *La seca o casa de la moneda de Barcelona Dels precedents al segle XIX*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (Institut d'Estudis Catalans), Barcelona, 2008.

El mestre, responsable principal de la seca, té un especial relleu per a la història de la moneda perquè, a partir d'un determinat moment, la seva marca apareix en les monedes. En el cas dels florins d'or mallorquins, la qüestió comença a ésser important en el període dels arrendaments de Pere III en la fabricació dels florins a Perpinyà ja que, a voltes, afloren les heràldiques dels arrendadors, que sovint actuaven també com a mestres. Més important es fa encara a partir de Joan I perquè la marca del mestre apareix als florins de Mallorca, i es fa essencial des de Martí I perquè, gràcies a aquestes marques i a les dels tresorers generals, podem saber en quin regnat han estat batuts els florins de Mallorca, ja que des de Martí l'Humà fins a Joan II aquestes peces es varen batre a nom de Martí. En altres casos (Aragó, València, Perpinyà, Sicília, Nàpols, etc.), aquestes marques, tant en els florins com després als ducats i altres monedes, són menys determinants, però ens ajuden a afinar les cronologies.

En els casos d'arrendament de la seca, a voltes es fa difícil discernir si hi ha un mestre de seca a part o són els mateixos arrendadors els que ostenten aquesta responsabilitat. Nosaltres només hem consignat els mestres quan apareixen de forma expressa amb aquesta titulació. Hi ha moments també, en especial en el període febril d'arrendaments del temps del rei Pere III, en què sembla que el càrrec de mestre estigui lligat a determinats arrendaments i per això hi ha canvis freqüents i reaparicions de noms en cronologies diferents.

Pel que fa als gravadors, es tracta dels artistes que feien els encunys de les monedes i, per tant, podem aproximar-nos a l'autoria de molts tipus que sovint excel·leixen pel seu bon art. En alguns casos, el mateix obridor treballava per a dos tallers, com ara Garcia Arnau, qui ho feia alhora per a Barcelona i per a València des del 1248 (doc. 69).

Al marge dels càrrecs de la seca, haurem de tenir també presents els tresorers generals, que tenien jurisdicció sobre tots els mestres de les seques ja que, a partir de Martí l'Humà, la seva marca heràldica apareix a les monedes d'or juntament amb la del mestre de la seca a Mallorca i a València i com a marca única a Barcelona. És per això que també els intentarem tabular a partir d'aquest regnat.

Els documents aplegats ens donen molts noms de tresorers generals i de càrrecs dels diferents tallers, però rarament podrem fer genealogies completes ja que el més habitual és que disposem de mencions datades, però molt pocs nomenaments de càrrecs. Si tabulem, en primer lloc i per tallers monetaris, els càrrecs de mestres i de gravadors, tenim la informació següent:

PROVENÇA:
Mestre i obridor d'encunys

1173 – Guillem Aldaguer	(doc. 18, nomenat)

MONTPELLER:
Mestres

1267-1268 – Pere Vidal (millareses)	(doc. 121 i 124, menció)
1272-1273 – Pere Vidal	(doc. 97 i 99, menció)
1273-1274 – Ramon Bertran	(doc. 99 i 104, menció)

BARCELONA I ALTRES DE CATALUNYA, EXCEPTE PERPINYÀ:
Mestres

1257 – Bernat Andreu de Stella	(doc. 76, menció)
1285-1286 – Berenguer de Finestres	(doc. 142, 145 i 201, menció)
1291-1327 – Bernat de Sarrià	(doc. 149, menció)
1309 – Pere Scarit	(doc. 179, menció)
1311 – Joan Pexonat	(doc. 173, menció)
1318 – Grau Huchbaldi	(doc. 177, menció)
1318 – Guerau Luyl	(doc. 201, menció)
1318 – Guerau Ubal	(doc. 201, menció)
1321 – Arnau de Sarrià	(doc. 179 i 201, menció)
1322-1327 – Guillem Vicens	(doc. 181, 188 i 201, menció)
1332-1336 – Pere Vicens	(doc. 201 i 208, menció

1340 – Pere Vicens (doc. 231, nomenat per 10 anys)
1345 – Pere Vicens (doc. 246, menció)
1353 – Ramon Gay (doc. 274, menció)
1359 – Guillem Vicens (doc. 304, nomenat)
1362 – Pere Vicens (doc. 309, menció)
1369 – Pere Blan i Pere Desvall (florins) (doc. 338, nomenats)
1372 – Jaume Rovira (falsificació) (doc. 360, menció)
1372 – Ramon de Margens (fals. a Tortosa) (doc. 364, inici activitat)
1373 – Pere Blan (florins) (doc. 366, inici arrendament)
1479 – Bernat Sala (Tarragona) (doc. 963, ratificació)
1379-1383 – Bartomeu Cervera (doc. 383, inici i menció)
fins a 1398 – Çacosta (doc. 425, mort o cessat)
1398-1407 – Bartomeu Cervera (doc. 425, 435, 468 i 471, men.)
1422 – Lleonard de Sos (doc. 599, matrícula)
1426 – Bartomeu Cervera (doc. 619, menció)
1427 – Bernat Miró (doc. 628, menció)
1430-1442 – Joan Tomàs (doc. 637 i 670, menció)
1466-1469 – Jordi Llobet (doc. 797, 798 i 809, menció, m. de totes les seques per Joan II)
1462 – Lluis Serena i Antoni Meià (Cervera) (doc. 915, menció)
1462 – Genís Moliner (doc. 832, menció, oponents)
1464 – Dionís (error per Genís?) Moliner (doc. 895, menció, oponents)
1464 – Jaume Mas (Lleida) (doc. 781, nomenament)
1465-1472 – Rafel Moliner (doc. 907, 917, 922, 929, 932, menció, 827, oponents, s'exilia)
1465 – Francí Ferrer i Miquel Villar (Tàrrega) (doc. 792, menció)
1472-1481 – Salvador Spano (doc. 827, 844, 979, nomenat-menció-mort)
1481 – Jaume Eimeric (doc. 979, nomenat)

Obridors d'encunys
1248 – Garcia Arnau (doc. 69, nomenat vitalici)
1318 – G. Vidal (doc. 177, menció i potser mort)
1318 – Bernat Castell, pare i fill (doc. 177, menció)
1367-1398 – Romeu des Feu (doc. 331, falsific., i 423, menció)
1410-1415 – Pere i Nicolau Cases (Barcelona i Girona) (doc. 485 i 569, men.)
1427 – Nicolau Cases (doc. 629, mort)
1427 – Francesc Ortal (doc. 629, nomenat)
1474 – Bernat i Joan Puig (doc. 841, menció)

PERPINYÀ:
Mestres
1340-1345 – Jaume Puig de Lluc i Raimon Albert (doc. 517, menció. temps de Jaume III de Mallorca)
1346 – Jaume Ermengau i Andreu Lamella (doc. 255, menció)
1346 – Jaume Ermengau (doc. 258, mort)
1346 – Simó de Soler (doc. 258, nomenat)
1349 – Simó de Soler (doc. 262, menció)
1352 – Pere Blan (doc. 271, menció)
1356 – Simó de Soler (doc. 290, nomenat, 291, menció)
1360 – Pere Blan (doc. 307, cessa)
1360 – Jaume Marmany (doc. 307, nomenat)

1369 – Pere Blan i Pere Desvall (florins)	(doc. 338, nomenats)	
1381 – Pere Blan	(doc. 377, mort)	
1381 · Bartomeu Garí	(doc. 377, nomenat)	
1409 – Ramon Pallarès	(doc. 482, menció)	
1414 – Ramon Pallarès	(doc. 563, renúncia)	
1414-1418 – Bernat Miró	(doc. 563 i 581, nomenat-menció)	
1423-1430 – Pere Llobet	(doc. 639 i 609, nomenat-menció)	
1454 – Jordi Llobet	(doc. 719, menció)	
1466-1469 – Jordi Llobet	(doc. 797, 798 i 809, menció, m. de totes les seques per Joan II)	
1473 – Gaspar Vidal	(doc. 833, nomenat)	
1480 – Jordi Vidal	(doc. 975, menció)	
Obridors d'encunys		
1340-1345 – Samuel Astruc	(doc. 517, menció, temps de Jaume III de Mallorca	
1353 – Joan Baster (falsificació del rei)	(doc. 277, nomenat)	
1410-1415 – Pere i Nicolau Cases	(doc. 485 i 569, menció)	
1474 – Bernat i Joan Puig	(doc. 841, menció)	
MALLORCA:		
Mestres i heràldiques		
1304 – 1305 – Albert Mustiola	(doc. 499 b, menció)	
1327 – Raimon de Seva	(doc. 514, menció)	
1343 – 1348 – Pere Roig	(doc. 241 a, nom.-mort)	roses
1348 – 1354 – probable vacant		
1355 – 1362(?) – Bartomeu Tarí	(doc. 285 a, nom., menció)	llir
1362 – 1364 – Joan Roig	(doc. 308 a, nom., 2 anys)	3 roses
1365 – 1366 – possible vacant		
1367 – 1368 – Pere Sabater	(doc. 330 a, nom., 2 anys)	sabata
1368 – 1398 – Jaume Eimeric	(doc. 332 a, nomenat, 391 i 428, menció)	petxines
1398 – Antoni Pelegrí	(doc. 1398, nomenat)	T sobre petxina
1400-1409 – Jaume Eimeric	(doc. 400 i 478, menc.-mort)	petxines
1409 – Guillem Urgellès	(doc. 478 i 481, nomenat i cessat)	
1409-1413 – Mateu Lloscos	(doc. 481-556, nomenat-mort)	bous
1413 – Joan Torelló	(doc. 556, nomenat)	lleó i bou
1419 – Joan Torelló	(doc. 591 a i 600, mort)	lleó i bou
1419 – Bartomeu Guitart	(doc. 591 a, nomenat)	puig cimat de llir?
1425 – Gabriel Sunyer	(doc. 612 a)	estrelles?
1425 – Gaspar Desportell	(doc. 612 a)	llirs?
1439 – Llàtzer de Lloscos	(doc. 666, renúncia)	bous
1439 – Pere Descatllar	(doc. 666, nomenat)	gossos
1440-1444 – Pere Descatllar	(doc. 666 i 690, menc.-sanció)	gossos
1481 – Pere Descatllar	(doc. 981 a, renuncia)	gossos
1481-1489 – Pere Abrí Descatllar	(doc. 981 a, nomenat vitalici)	gos
1489-1505 – Gregori Burguès	(doc. 1007a i 1049a nom.-mort)	creixents
1505-1556 – Francesc Burguès	(doc. 1049a , nom. i 1064a, menc.)	creix.
Obridors d'encunys		
1390-1398 – Romeu des Feu	(doc. 400 i 423, florins-menció)	

VALÈNCIA:

Mestres i heràldiques o marques

1270-1271 – Felip Sararà	(doc. 96, menció)	
1372-1405 – Bernat Ferrer	(doc. 361, 367, 373, 379, 393 i 403, menc. i 450, mort el 1405)	
1373 – Francesc Trepat (fals. castellana)	(doc. 364, menció)	
1405-1418 – Francesc Ferrer	(doc. 449, 472, 489, 553, 572, 579 a, menció)	
1425-1444 – Francesc Saburgada	(doc. 614-684, menció-mort)	B?
1444 – Francesc Ferrer, fill	(doc. 686, nomenat)	
1459-1488 – Andreu Català	(doc. 750, nomenat, doc. 773, 857, 860, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 870, 871, 872, 874964, 967, 988, menció, 1003, mort)	C
1488-1507 – Alfons Sanchís	(doc. 1003, nomenat, 1049, menció, 1052, vitalici, 1055, menció)	lleó rampant, a voltes dins d'un escudet

Obridors d'encunys

1248 – Garcia Arnau	(doc. 69, nomenat, vitalici)	
1369 – Pere Berneç	(doc. 334, nomenat)	
1379-1412 – Bartomeu Coscolla	(doc. 393, 405, 420 i 553, nom., menció)	
1487 – Garcia Gomis	(doc. 1001 a, menció)	

ARAGÓ:

Mestres i heràldiques o marques

1307 – Joan Pexonat	(doc. 167, menció)	
1370 – Francesc Trepat (florins)	(doc. 351, nomenat)	
1371-1372 – Ramon de Margens (florins i fals.)	(doc. 352, nomenat i 364, menció)	
1505 – Gabriel Sanchís	(doc. 1049, mort)	S o bé G-S
1505 – Lluís Sanchís	(doc. 1049, nomenat)	L-S

SICÍLIA:

Mestres i heràldiques o marques

1283 – Ramon Romeu (Messina)	(docs 134 i 135, menció)	
1364-1366 – Guillem de Lardea (Messina)	(doc. 535 i 526, nomenat-menció)	
1368-1369 – Nicoló de Mauro (Messina)	(doc. 527 i 528, nomenat-menció)	
1372 – Nardo de Adam (Messina)	(doc. 529, nomenat)	
1375 – Esteve de Carambene (Catània)	(doc. 532, nomenat vitalici)	
1376 – Lemmo de Lardea (Messina?)	(doc. 535, menció)	
abans 1410 – Àngel de Constancio	(doc. 565, mort?)	
1410-1422 – Francesc Cámpulo	(doc. 487, 554, 565 i 603 menció)	C-C
1438 – A. de Júdice, G. Goto i F. de Constancio	(doc. 656, menció)	
1460 – Joan del Giúdice	(doc. 750, menció)	I-I
1477-1495 – Mateu Compagna	(doc. 869, 1011, 1032 menció)	M-C
1502-1525 – Joan lo Nobile*		I-N
?-1538 – Andreu Papardo*		A-P

*Cronologies de Trasselli[28]

28). TRASSELLI, Carmelo, "Per la cronología delle coniazioni siciliane di Ferdinando il Catolico", *Bolletino del Circolo Numismatico Napoletano* 1958, p. 47-51.

Obridors d'encunys

1404 – Damià de Caldo	(doc. 547, nomenat)	

SARDENYA:

Mestres

1325 – Nicolau Ros	(doc. 184, menció)	
1327-1336 – Guillem Oliver	(doc. 189 i 207)	
1338-1339 – Arnau de Lauro	(Caller) (doc. 213 i 214, nomenat i 233, revocat)	
1340-1343 – Guillem Oliver	(doc. 230, menció i 239, cessa)	
1343-1346 – Berenguer d'Olorda (Sardenya i Còrsega)	(doc. 239, nomenat i 252, mort)	
1346-1353 – Berenguer d'Olorda, fill	(doc. 252, nomenat i 279, mort)	
1353 – Ramon d'Olorda	(doc. 279, menció)	
1370 – Andreu Maraguer	(doc. 343, nom. per quan es recuperi la seca)	
1392 – Miquel Roure	(doc. 402, menció)	
1419 – Pere Colomer	(doc. 583 i 585, menció)	
c. 1435-1443 – Silvestre Colomer (Càller i Bosa)	(doc. 644 i 684, nom. Bosa-menció)	

Nota: Berenguer d'Olorda pare consta com a mestre de Sardenya i Còrsega (doc. 239).

Obridor d'encunys

1338 – Jaume Gracià (Càller)	(doc. 213, menció)	

NÀPOLS:

Mestres i marques

1441 – Guido d'Antonio (Gaeta)	(doc. 667, menció)	
a. 1442 – Francesc Macià (Gaeta)	(doc. 678 a, menció)	
1442-1444 - Angel Morosini (Nàpols)	(doc. 672, cronologia)	M
1442-1450 – Jaume Baboccio de Piperno, potser substitut (Nàpols)	(doc. 672, cronologia)	B
1444-1455 – Francesc Sunyer (Nàpols)	(doc. 672, cronologia)	S
1455 – Esteve Crisafi i Joan de Còrdova, substituts (Nàpols)	(doc. 672, cronologia)	
a. 1451 – Aloisio Camponeschi (Àquila)	(doc. 703, menció)	Muntanya
1451-1458 – Colantonio de Cagnano (Àquila)	(doc. 703 i 1113, cronologia)	
1455-1456 – Salvador Miraballis, substitut (Nàpols)	(doc. 672 i 1081, cronologia, 1084 men.)	
1456-1457 – Giliforte d'Urso (Nàpols)	(doc. 672, cronologia)	
1458-1459 – Esteve Crisafi (Nàpols)	(doc. 672, cronologia)	
1459 – Antoni Miraballis (Nàpols)	(doc. 1081 desposseït, 1084 nomenat)	
1460-1468 – Benet de Cotrullo (Nàpols)	(doc. 1085, cronologia, 1107, menció)	
1468-1469 – Benet de Cotrullo (Àquila)	(doc. 1105, menció, 809 a, mort)	
1469-1475 – Jaume Cotrullo (Àquila)	(doc. 849 a, nomenament, substitució)	
1470 – Simonello de Miraballis (Nàpols)	(doc. 1108a menció)	
1475-1476 – Antonello Bernardo (Àquila)	(doc. 849 a, nomenament fraudulent)	
1476-1489 - Leonardo de Cagnano (Àquila)	(doc. 1113, inici, 1114, menció)	
a. 1475-1488 - Nicolau Spinelli (Nàpols)	(doc. 1115, renovat per 5 anys)	
1488-(1516)-Giancarlo Tramontano (Nàpols)	(doc. 1113, 1122, 1123, 1124, 1135, menció)	T
1489-1514 - Giancarlo Tramontano (Àquila)	(doc. 1119, nomenat)	T
1515-1526 – Marcel Gazella	(doc. 1074 a)	G

Obridors d'encunys

1437-1441 – Pau de Roma	(doc. 650, cronologia)	
1441 – Guido d'Antonio	(doc. 650, menció)	

1442-1468 – Francesc Liparolo	(doc. 673, cronologia)
1456-1462 – Francesc Liparolo	(doc. 724 i 728, men., doc. 1096, cessa, però el doc. 1105 diu que cessa el 1468)
1462 – Antoni Valente (Lecce)	(doc. 1095, menció)
1462-1488 – Girolamo Liparolo	(doc. 1096, nomenat, però el doc. 1105 diu que fou nomenat el 1468, doc. 1112 i 1121, menció)

NAVARRA:
Mestres
1513 – Belenguer Daoiz (doc. 1067, menció)

TOTES LES SEQUES:
Tresorers Generals i heràldiques *

1398-c. 1416 – Joan Desplà**	Escac o cairó tallat en aspa
1416-1419 – Ramon Fiveller	(no apareix a les monedes)
1420-1421 – Ramon Diez d'Aux	(no apareix a les monedes)
1421-1426 – Berenguer de Llorac	(no apareix a les monedes)
1426-1431 – Francesc Sarçola	Sol o estrella
1432-1435/6 – Bernat Sirvent	Cérvol
1435/6-1439 – vacant, lloctinents	(no apareixen a les monedes)
1439-1447 – Mateu Pujades	Puig cimat de llir
1448-1458 – Perot Mercader	Marc
c.1466-c.1472 – Lluís de la Cavalleria	Cavall
c.1472 – Alfons Sanchís	Lleó rampant sol o dins d'escut
1493 – Gabriel Sanchís	Lleó rampant sol o dins d'escut

*ACA, Mestre Racional, Tresoreria del rei, doc. 412, 425, 428, 429; Treppo, Ryder, Sevillano, Mateu, Segarra, Madurell (Mensajeros), Florí.
**També "Mestre general de totes les seques" (doc. 432, 434, 438 i altres).

ORDINACIONS SOBRE LA FABRICACIÓ DE LA MONEDA A LA SECA REIAL

La moneda es produí generalment a la fàbrica de la moneda anomenada, de primer, "moneda" o "monederia", i després, vers el s. XIV, "seca", que és una paraula d'origen àrab que ens arribà segurament des de Sicília.[29] El terme fou emprat de forma general en tot l'àmbit de la Corona Catalano-Aragonesa, així com a altres llocs.

La seca era generalment un edifici de propietat reial i el lloc on es batia la moneda, però en altres casos el rei arrendava la fabricació a particulars a canvi d'un guany fix o en funció del volum de moneda emesa. En aquests casos, el rei i l'arrendador podien acordar la fabricació a la seca o en un altre lloc i a compte de l'arrendador. També hi ha casos en què el responsable de l'emissió, dit "mestre de la seca", o l'arrendador ostentava durant tant de temps la fabricació que la seva pròpia casa s'acabava per convertir en la seca, com a València en temps d'Andreu Català o a Mallorca pel que fa a la família Descatllar.

Tant si la fabricació era per compte del rei com si era arrendada, es regia per una sèrie d'ordinacions que especifiquen els càrrecs que hi ha d'haver a la seca i com s'han de fabricar les monedes. Ja es comprèn que era bàsic per als sobirans tenir un bon control i, per tant, una normativa estricta en un tema que podia afectar considerablement els seus interessos.

Al marge de les ordinacions de fabricació, hi ha també un ampli cos legislatiu complementari que es refereix als privilegis dels moneders i a l'organització interna de la seca en tots els altres aspectes, el nombre d'o-

29). RIPOLL, M. E., *La seca...*, op. cit., p. 20-21.

peraris que hi han de treballar, els rituals de jurament o d'entrada, o l'administració de justícia, que tenia unes particularitats especials. També hi ha una àmplia documentació sobre diferents models de pactes entre el rei i l'arrendador si la fabricació es feia segons aquest tipus de contracte. Són uns pactes molt detallats que especifiquen els guanys i les obligacions de cada part, que es van fent més complexos a mida que avança la cronologia i que també mereixen una atenció particular. Ara ens centrarem únicament en el tema de la fabricació en la seca reial, en els trets essencials que es donen en algunes de les ordinacions conegudes.

Per ordre cronològic, les primeres ordinacions de què disposem daten del 1285, quan Pere el Gran les promulgà en ocasió de l'inici de la fabricació dels croats de Barcelona i acaben amb unes curioses normes que semblen fetes pels mateixos moneders de la seca i que fan referència a l'entrada dels nous treballadors (doc. 142).

El text diu que el rei ha de determinar, en primer lloc, quin tipus de monedes vol fer, si d'argent o de billó (monedes grosses o menudes) i després ha de cercar les persones amb capacitat per a tirar endavant els diferents treballs propis de la seca. Es mencionen els següents:

1- *Mestre de la seca*, que serà el responsable principal de les encunyacions. Es diu que ha d'ésser persona bona i lleial (com en la majoria d'altres càrrecs) i que tingui coneixement de les monedes i dels aliatges. Si fes algun frau, hauria de restituir el seu muntant amb el seus propis cabals.

2- *Assajador*, que serà el responsable de verificar que els aliatges responguin als paràmetres de fabricació establerts. A Sicília se l'anomenà "mestre de la prova".

3- *Escrivà reial*, que portarà els comptes de les encunyacions en vuit llibres on hi anotarà les entrades dels metalls, els aliatges, les obres, les monedes fetes, les peces treballades per l'emblanquidor, les deslliurances de les monedes i les despeses i salaris.

4- *Pesador*, que tindrà les balances adients per a comprovar el pes, tant de les entrades de metalls com de les monedes encunyades.

5- *Fonedor*, que fondrà els metalls segons les directrius del mestre. Es té en compte que les operacions de fosa comporten una certa pèrdua de metall.

6- *Emblanquidor*, que farà l'operació necessària per al billó per a donar-li l'aspecte de plata. Ho farà sobre els discs o cospells, és a dir, abans de l'encunyació.

7- *Guardes*, que seran generalment dos i que vetllaran perquè totes les operacions es facin correctament i per les comprovacions de pes i d'aliatge que s'especifiquen. Els guardes (a voltes, en femení, "les guardes") eren, a Barcelona, designats per la ciutat, però no manquen altres casos de nomenament reial o mixt, és a dir, un pel rei i l'altre per la ciutat o l'estament representatiu del regne corresponent. A Catalunya, l'organisme responsable de l'emissió de la moneda catalana fou sempre la ciutat de Barcelona, encara que en alguns moments s'obriren altres tallers.

Aquests són els anomenats "oficials de la seca", però a més s'hi mencionen els moneders, que són els que faran pròpiament l'encunyació de les monedes, i en altres ordinacions es parla també dels obrers, que faran les feines de bastaix, com ara colpejar els riells per a obtenir la planxa que es retallarà en discs per a batre les monedes.

És ben visible que, entre els càrrecs de la seca, hi manca l'obridor dels encunys, és a dir, l'artista o artesà que els gravava. Ja veurem més endavant que aquest càrrec tenia relació amb el taller monetari però que en solia romandre separat.

El metall s'havia de fondre un cop calculat l'aliatge i abocar-lo per formar riells o llengots, que a voltes prenien el nom de "vergues" i que després eren recuits a fi de facilitar el gravat del metall (doc. 468 a). Aquests riells eren martellejats fins a obtenir una planxa de gruix regular i, després, tallats els discs o folleres que s'havien de convertir en monedes: *"agualar los riells que lo fonedor ha fets per a ferne moneda e apres tallar los a pessas"* (doc. 1064 a). Un cop verificat el pes, aquestes folleres eren emblanquides si eren d'argent o billó i colrades si eren d'or, ja que les de billó quedaven fosques després de la fosa i les d'or, blanques (doc. 468 a). Fet això, ja es podien encunyar.

En tota l'època medieval, les encunyacions es feien amb martell, forma de fabricació que a voltes rep el nom de "de pic". Consistia en percudir, per mitjà d'un martell, el cap d'una espècie d'escarpa (anomenada "encuny mòbil" o "trossell", que tenia l'altre extrem gravat) sobre el disc o follera preparat per a encunyar i que s'havia situat pla sobre l'altre encuny, anomenat "pila", que s'havia fixat sòlidament. Generalment, calia donar-hi més d'un cop de martell per a assegurar que la moneda quedés ben gravada per les dues cares. És per això que, a voltes, apareixen monedes repicades, quan un dels cops no es donava en la mateixa posició que l'anterior.

Feta la moneda, les ordinacions diuen que, si era de billó, els guardes n'havien de prendre una mostra del nombre que havia de fer el pes del marc i les havien de pesar. Si la moneda havia de pesar 18 sous el marc, per exemple, la donaven per bona si el valor del pesatge es trobava entre els 16 i els 20 sous per marc. En cas contrari, s'havien de corregir els pesos de les peces. Si la moneda fabricada era d'argent o grossa, el marge per dalt i per baix havia d'ésser d'un diner de pes, és a dir, 1/128è del marc.

Les ordinacions del 1285 donen també altres instruccions de detall sobre el control de cada partida de moneda i sobre com se n'havien de fer les anotacions.

Les segones ordinacions de fabricació que hem recollit són contingudes en un document del rei Jaume II del 1296, en el qual també mana batre moneda a Múrcia (doc. 155). Al marge de les instruccions generals ja vistes en les ordinacions anteriors, en aquest cas s'estableix més marge entre la tolerància per dalt i per baix, és a dir, en allò que els documents anomenen *"el fort"* i *"el feble"* o bé *"el gras"* i *"el magre"*. Per al billó i sobre una talla de 21 sous el marc, els marges de tolerància van des dels 14 fins al 27 sous el marc. D'altra banda, el rei manà que els diners fossin *"bé monedats"* i que si els guardes trobaven que eren *"mal fetz o leigs"* o curts de pes, que els fessin tallar. També es prenen algunes mesures contra possibles fraus, com ara afegir terra als pesos o bé mullar-los o afegir fraudulentament pes complementari, tot plegat sota severes penes. També es determina que si es superava el marge de tolerància de pes, es pogués compensar en la fabricació del dia següent, i es faciliten altres detalls sobre el control de les desviacions que es podien produir en la fabricació.

També són del temps de Jaume II unes ordinacions redactades el 1308 en ocasió d'una fabricació de moneda aragonesa (doc. 168). En aquest cas, es diu que un dels guardes ha d'ésser *"un frare del espital"*, que suposem que cal entendre com un membre de l'orde de l'Hospital, i l'altre, *"un ciutadà d'Aragó"*. La tolerància en la llei és fixada en un gra i mig, que s'havia de compensar, si calia, entre una fabricació i l'altra. El gra era 1/24 del diner de llei. També es mana guardar dins una caixa amb dos panys diferents les mostres de les vergues eixides de la fosa i mostres de la moneda feta. Una de les claus l'havia de tenir el mestre de la seca i l'altra, l'escrivà reial, i les mostres s'havien de guardar per a ulteriors verificacions, si fos necessari.

En aquestes ordinacions ja es parla del "tallador dels ferros", és a dir, del gravador o obridor dels encunys, però s'aclareix que aquest ofici no s'exerciria a la mateixa seca, sinó en algun lloc proper: *"lo tallador dels ferros deu estar en una casa que li deu ésser lliurada, la on la moneda se fa, e deu lo hom escorcollar con entrara per que noy puxa metre diners que sien a monedar, e tancar de sus. E con ix, atressi cercar que noy trasca ni pila ni trossell"*. Els guardes són els que han de desar cada dia aquests encunys. En altres documents es parla de la cambra "del tresor", lloc tancat dins la seca on s'hi guardaven els encunys, les proves i altres elements valuosos. També es detalla en algun moment que els encunys s'han de trempar un cop gravats i que, quan siguin trencats o gastats, s'han de destruir sens deixar-hi cap traç de les seves empremtes (doc. 468 a).

L'any 1330, el rei Alfons III (1327-1336) establí unes ordinacions per a la seca sarda de Vila d'Esglésies que són idèntiques a les de la seca de Barcelona i que es reiteraren en temps de Pere III (doc. 198). Era molt freqüent que aquest tipus d'ordinacions, així com les dels privilegis dels moneders, s'estenguessin d'una seca a l'altra, com succeí amb les que féu el rei Sanç de Mallorca (1311-1324), que no són pas les primeres que es feren a la Corona Catalano-Aragonesa (doc. 512).

L'any 1357, el rei Pere III donà algunes instruccions complementàries pel que fa al batiment a Perpinyà, especialment per als florins d'or, però que també va estendre a qualsevol moneda que es batés posteriorment en aquella seca (doc. 295). Ara mana que la caixa amb les mostres tingui tres panys diferents i tres claus, i que una sigui per al mestre, l'altra per a l'escrivà i la tercera per a un guarda posat pel rei. En la caixa s'hi havia de posar un florí de cada centenar de peces emeses i un altre per cada cinc-centes. Aquests florins s'havien d'enviar a analitzar, si calia, a Avinyó, on hi havia experts florentins molt destres en aquesta feina. Una nova ordinació de Joan I, del 1388 (doc. 395), parla de la verificació de la llei dels florins amb la pedra de toc i per medi d'una *"toca reyal"* donada pel rei als guardes. La toca era una peça d'or que duia gravat un escudet reial o català i que el rei havia fet fabricar separadament i amb la barreja exacta dels components a fi de tenir la llei sense error (doc. 914). Per tant, la moneda fabricada i la toca havien de donar el mateix resultat a la pedra de toc, si la fabricació havia estat correcta. Es dóna una tolerància en més i en menys d'un quart de quirat i s'havien de compensar el fort i el feble en el conjunt de la fabricació. En aquest cas, la caixa de les mostres tornava a tenir només dos panys diferents amb les seves claus, una per al mestre i l'altra per al guarda. En haver obrat mil marcs de florins, s'havia de fer una verificació de la llei

per medi de la fosa de mostres en presència del mestre racional i del batlle reial. Si els resultats eren correctes, s'havien de marcar els encunys i continuar l'encunyació fins a mil marcs més.

Hi ha encara altres ordinacions, com els anomenats *Capítols den Romeu Pallarès*, del 1407, que són molt detallades i de les quals ja n'hem pres algunes dades en l'exposició anterior (doc. 468 a).

Del conjunt de la documentació sembla deduir-se que el rei va acabar per fer més cas dels guardes, que eren amovibles i de la seva total confiança, que del mateix escrivà reial, que, tot i que era nomenat pel sobirà, no deixava d'ésser també un oficial de la seca que podia acabar per posar-se d'acord amb els seus companys per a cometre o encobrir algun frau.

En unes ordinacions per a Sicília signades pel virrei i pel mestre racional el 1460 (doc. 758), s'estableix que els oficials de la seca no poden ésser homes freqüentadors de tavernes. S'atorga al mestre la facultat de substituir els operaris quan hi hagi causes justificades i es prohibeix que operaris que siguin parents treballin en oficis diferents, probablement perquè entre els dos no acumulin massa saber sobre el funcionament de la seca. S'hi preveuen també altres càrrecs, com ara el guarda del segell o bé el porter. De tota manera, aquesta ordinació, per bé que es refereix a la seca reial, també mostra l'existència d'un arrendador, que a Sicília va prendre el nom de "*caballoto*".

En qualsevol cas, creiem que aquesta mostra de documents dóna informació suficient sobre el procés d'encunyació en els tallers monetaris catalans medievals.

FALSIFICACIÓ: REIS, NOBLES I POBLE RAS

La falsificació de la moneda era considerada un dels crims més execrables, comparable als anomenats "de lesa majestat", i quan en ocasió d'una nova encunyació monetària es concedien, per exemple, guiatges a tothom qui aportés metall a la seca, malgrat que tingués alguna causa pendent, sempre s'exceptuaven els falsificadors de moneda (doc. 232 i 310, per exemple).

La primera notícia de tipus legislatiu sobre les falsificacions la trobem en l'usatge *moneta* (segles XI-XII), on es diu que el falsador havia de quedar a mercè del rei, sens concretar la pena (Salat, p. 219). Més tard, tenim un document de Jaume I que se suposa posterior al 1247 i que diu així: "*Aquells qui faran moneda també d'aur com d'argent sens voluntat nostra sens tot remey siguin penjats. E encara aquells que aquella moneda falsaran, e aquells qui la fabricaran falsa o la faran fabricar*" (doc. 50). En aquest mateix any, situa Bover una notícia sobre una llei promulgada per Jaume I que condemna igualment a mort els falsadors de la moneda, però si la treu del doc. 65, sembla que no només es dirigeix contra els falsificadors sinó també contra aquells que facin córrer a València i a Mallorca altra moneda de qualsevol mena que no siguin els anomenats "rals de València", que són els diners ternals creats en aquesta data per a circular per aquells dos regnes. L'any 1484, el rei Jaume II demana informació referent a uns jueus acusats de falsificació de moneda, que finalment no són castigats, però no sabem si perquè eren innocents o perquè havien pagat una indemnització al rei, cosa que, de fet, ell mateix havia suggerit (doc. 150 a). En temps de Jaume II de Mallorca, trobem una notícia del 28 de juny del 1303 segons la qual uns jueus acusats de moneders falsos havien estat arrossegats pels carrers i després penjats. El rei diu que se'ls doni sepultura sagrada pel fet que s'havien convertit en el darrer moment o havien estat obligats a convertir-se (hi ha dues fonts que semblen contradictòries en aquest sentit, doc. 500 a). No es pot descartar pas que els acusats fossin obligats a abjurar de la seves creences, ja que l'any 1327, l'infant Felip, actuant com a regent, va prohibir que s'obligués als jueus a ésser batejats.[30] Uns mesos més tard, però, el mateix sobirà féu ajusticiar un altre jueu acusat de falsificació de moneda (doc. 500 a). La pena de mort per als falsadors de moneda era força usual també en altres llocs i països,[31] però la tortura que hem esmentat o la conversió forçosa eren, certament, crueltats afegides i injustificables.

Malgrat tot, la falsificació monetària és una constant històrica i allà on es fa moneda apareix, sempre al seu darrere, la falsificació. Naturalment, els falsadors procuraven rendibilitzar la seva feina estrafent sobretot moneda d'or, però també hi ha casos de falsificació de monedes d'argent, de billó i fins i tot de senyals locals de plom o de

30). VILLANUEVA, Jaime, *Viaje literario a las iglesias de España*, vol. 21, Real Academia de la Historia, Madrid 1851, p. 183.

31). Així, per exemple, a la ciutat sarda de Sàsser i abans de la conquista catalana, es preveu aquesta pena en els seus estatuts. FINZI, Vittorio, "Gli statuti della Repubblica di Sassari", *Archivio Storico Sardo* v. VII, VIII, IX, Càller, 1912, vegeu vol VIII, p. 48, article XXXV: "Qualunqua persona aet falsarie alcuna monetta over falsos conios ait usare, siat araitu in tale guisa qui morgiat".

llautó incús, perquè també hi juguen altres factors com pot ésser, per exemple, la major facilitat de posar-la en circulació sense que es detecti el frau.

L'any 1329, els jurats de Barcelona es fan ressò d'uns croats d'argent falsos, vinguts d'Itàlia, quan només feia 44 anys que es batia el croat de Barcelona (doc. 194). El 1338, el rei mana als jurats que s'informin de si és cert que uns jueus havien fet monedes falses a Saragossa i, en cas que fos cert, que els castiguessin, sens especificar, però, la mena de càstig (doc. 215). El 1355, el rei ha de prendre mesures i canviar els tipus de la moneda de Sardenya perquè els rebels sards havien ocupat la seca de Vila d'Esglésies i amb els encunys que hi havien trobat batien moneda falsa (doc. 286). El 1357, novament els consellers de Barcelona es queixen de la moneda falsa que havia aparegut a Puigcerdà i de la qual "n'hi havia molta per tota la terra" (doc. 297 i 298). El 1371, es detecta a l'Aragó l'entrada des de Castella de florins catalans falsificats (doc. 353). El 1497, la ciutat de Barcelona s'hagué de fer càrrec del cost de la retirada de la moneda "nacta", és a dir, retallada o falsa (doc. 1037). El mateix any foren detingudes sis persones a Mallorca per tenir una monederia de fals (doc. 1038) i el 1511 hi fou detingut un frare franciscà que tenia el taller de fals a la seva cel·la (doc. 1063). El 1488, l'abundància de les falsificacions obliga el rei Ferran I de Nàpols a canviar el tipus del coronat i fer una nova emissió a fi de recuperar el crèdit de la moneda (doc. 1121).

La falsificació no era l'única agressió possible que rebia la moneda. També hi havia els "toriscadors", que anaven retallant un petit tros de la vora de cada moneda que passava per les seves mans i així anaven acumulant metall preciós sense cap cost. Ja hem dit en altre lloc que aquesta pràctica es va mirar de combatre amb la distribució de pesals monetaris a fi de verificar el pes de cada moneda en cas de dubte. L'any 1339, el rei es queixa de falsificacions, però també de manipulacions en el cas de València (doc. 218). Sembla que el retallat es castigava amb penes pecuniàries; així, el 1473, un ciutadà de Barcelona hagué de pagar 1.000 florins per aquesta raó, i el 1478, un altre pagà 500 sous pel mateix delicte (doc. 835). L'any 1384, la reina Sibil·la s'interessa per un argenter de València processat per haver fos retalls de *"reyals d'or"* (doc. 385 a).

En alguns casos, s'especifica el càstig donat als falsificadors. Així, el 1382, foren ajusticiats a Mallorca dos falsificadors, l'un cremat i l'altre penjat (doc. 382). El 1457, fou penjat a Barcelona un home per lladre i falsador de la moneda (doc. 732). El 1461, foren sentenciats quatre falsadors, dels quals dos foren penjats, mentre que els altres dos "foren restaurats", cosa que sembla indicar que pagaren alguna composició en diners (doc. 768). El 1470, foren penjats a Mallorca un falsador i els que li distribuïen la moneda (doc. 849). Entre el 1481 i el 1489 s'han pogut documentar deu casos entre els "toriscadors", o retalladors de monedes, i els falsificadors, però tots es resolgueren amb composició, és a dir, amb penes pecuniàries (doc. 978). De tota manera, com que la llista és dels ingressos obtinguts en aquest temps per aquest concepte, el fet no treu que hi poguessin haver condemnes més greus. Novament el 1484, trobem un altre cas de composició amb el pagament de 30 lliures a Manresa d'un falsador de la seva moneda municipal (doc. 995). En canvi, el 1499, fou ajusticiat un valencià a Barcelona per haver falsificat ducats de Gènova (doc. 1040).

De segur que els condemnats devien formar part del que podríem anomenar "poble ras", però cal tenir present que entre els falsadors hi havia també gent de l'alta i mitjana noblesa que es valia del refugi dels seus castells per a fer el frau monetari ben discretament i no hi ha, en canvi, notícia que cap d'aquests fos ajusticiat. Ens consta, per exemple, que el 1338 foren detingudes unes persones que feien moneda falsa al castell de Plegamans (doc. 216) i Botet i Sisó ens dóna una petita mostra, diu, dels molts plets que es varen moure al segle XIV per falsificació per part de nobles, com ara els comtes d'Empúries, de Pallars (doc. 165 b) i de Foix, els senyors de Pinós i de Vilademany, o fins i tot un membre de la casa reial com el príncep Alfons, fill de l'infant Ferran. Segons Botet, tots aquests processos varen ésser resolts en composició o fins i tot sobreseguts (doc. 159). Que hi havia una excessiva tolerància en aquests casos ho fa pensar la prohibició que va dictar el rei Carles I a les Corts de Barcelona del 1520 prohibint que el delicte de falsificació de moneda es pogués resoldre en composició: *"statuim i ordenam ab loació de la present Cort que falsificadors de moneda no pugan ésser composats"*.[32] És molt probable que aquesta ordre fos impulsada pels mateixos estaments catalans.

També falsificaren els comerciants, encara que s'ha de tenir present, en el seu potser parcial descàrrec, que no falsificaven moneda del país sinó musulmana, amb el beneplàcit del rei i per a exportar-la al nord d'Àfrica, on podien fer bones compres amb una moneda imitada i de més baixa llei i, per tant, en termes estrictes, falsa. És el

32). SALAT, J., *Tratado de las monedas labradas en el Principado de Cataluña*, Barcelona, 1818, p. 223.

cas de la fabricació de les anomenades "millareses" i "quirats d'argent", i de les dobles o masmudines d'or que bateren diferents comerciants de diferents regnes de la Corona Catalano-Aragonesa i també de Montpeller, o el mateix bisbe de Magalona (a prop de Montpeller), qui, malgrat les protestes papals, feia batre moneda amb el nom de Mahoma (doc. 106-131).

De tota manera, els veritables grans falsadors foren alguns sobirans que eren els que podien gaudir d'una impunitat més gran. El primer indici el tenim en el regnat de Jaume II, quan el mestre de la seca de Barcelona, Bernat de Sarrià, va assegurar al rei que podria pagar tots els seus deutes fabricant moneda de baixa llei francesa i que això es podria fer secretament, tal com ho feien altres sobirans, com el de Castella o el de Mallorca (doc. 149). No sabem, però, la decisió que prengué el rei.

Les falsificacions del rei Jaume III de Mallorca en els seus darrers anys de regnat i durant la seva guerra contra Pere III són ben conegudes: angelots, escuts i tornesos francesos, florins, etc., alguns a nom seu i d'altres imitatius, és a dir, falsos i, en alguns casos i segons els testimonis recollits, a lleis més baixes que els models (doc. 517). La línia la va continuar el seu oponent Pere III, que va convertir la seves falsificacions en una veritable indústria de gran volum. Cal tenir present que el 30% dels documents monetaris que ens han arribat d'aquest sobirà es refereixen a falsificacions. Inicialment, és a dir, en el període 1349-1354, bat sobretot escuts francesos d'or, però també, tot i que més ocasionalment, moneda francesa d'argent i de billó (doc. 259, 261, 272, 273, 277 i 284). Més endavant, els anys 1360-1365, emet florins francesos (doc. 307, 311, florins amb llegenda voluntàriament errònia FRANRIA que han estat retrobats, i 316). Del 1366 al 1373, finalment, bat moneda castellana (doc. 330, 333, 340, 344, 348, 349, 350, 352, 355, 356, 360, 361, 363, 364 i 365) en gran escala (hi havia tallers a Perpinyà, Saragossa i València, i en algun moment fins i tot a Barcelona) i amb grans beneficis, segons es pot comprovar a la documentació conservada (doc. 336, on afloren guanys de fins a un 35%) i en les declaracions del mateix sobirà. El rei, en unes instruccions adreçades al seu enviat al rei de Castella, raona la filosofia del "bon falsificador", és a dir, considera que ell falsifica "honestament" ja que fa la moneda castellana a la llei que toca, mentre que el rei de Castella és un "mal falsificador" perquè fabrica florins catalans amb una rebaixa de llei. Curiosament, el rei Pere tenia una part de raó ja que tant la moneda castellana com els florins estaven sobrevalorats i, per tant, es podien obtenir uns bons beneficis sense necessitat de rebaixar-ne la llei. Clar que si es feien a llei més baixa, els guanys eren superiors o molt superiors. Finalment, Pere III diu al seu ambaixador que negociï amb el rei de Castella que deixarà de fer moneda falsa castellana a canvi que el castellà li pagui anyalment 30.000 florins o, com a mínim, 20.000. Quan Enric de Castella li contesta, amb raó, que no té cap intenció de convertir-se en tributari del rei català, Pere argumenta que no és pas així, sinó que ell no pot deixar de percebre el guany de 10.000 florins que cada any obté, prova evident que les peticions anteriors de 30.000 o almenys 20.000 florins eren prou inflades (doc. 357).

El mateix sobirà rebé també una reclamació del rei Joan II de França l'any 1353 perquè li havia arribat notícia que batia il·legalment escuts d'or i moneda d'argent francesa. En aquesta ocasió, el rei tampoc no ho nega, però diu que es veu obligat a fer-ho a causa de les despeses de la guerra i d'altres, i perquè a Catalunya tenia moltes limitacions per a batre moneda a causa dels privilegis atorgats amb anterioritat. Argumenta que no creu perjudicar el seu veí perquè la deixa córrer per la seva terra, malgrat que els estaments catalans s'hi oposen, i perquè la fa de bona llei. Que ell també sap que a Tolosa li falsifiquen els croats de Barcelona, però que no es queixarà d'aquest fet sempre que la facin de bona llei i pes. Per arrodonir-ho, acaba protestant que li faci retrets a ell, quan és ben sabut que *"altres prínceps del mon .. fan semblants coses"* (doc. 273a). És a dir, manté la seva teoria del "bon falsador", obviant, és clar, que el benefici de l'emissió se'l queda ell i, a més, tracta d'ingenu el rei de França ja que ignora una cosa que sap tothom.

Al marge d'això, Pere III encara va protagonitzar altres experiències amb falsificacions no detallades (doc. 317, 331 i 328) o bé amb florins de Florència (doc. 369), que també serien falsificats en algun moment pel seu fill Joan I (doc. 402). És evident, doncs, que Pere III (igual que Jaume de Mallorca, però a molta major escala) cercà en la falsificació de la moneda forana una font de finançament. Però Pere III no es va limitar a falsificar moneda forana, sinó que també és sabut que féu encunyar florins catalans a una llei de 16 quirats o emissions fraudulentes mentre tenia cedida la fabricació de florins a la Generalitat, d'acord amb allò que es convingué a les Corts de Tortosa (doc. 314, 315, 328, 329 i 332).

Hi ha un cert parèntesi sense notícies sobre la política de falsificació de monedes per part dels sobirans després de Joan I i no en tornem a trobar fins que, en temps d'Alfons el Magnànim, vers el 1423, consta que es fon-

gueren dobles barbaresques captades a Sicília amb l'exportació del blat i florins catalans obtinguts a València per a batre ducats de Venècia, que era llavors la moneda que tenia una cotització més alta (doc. 605, 647 i 661).

En temps de Joan II i en ocasió de la guerra civil catalana, el sobirà tornaria a fer tota mena de falsificacions, de fosa de moneda de la terra, com ara els rals d'or i plata mallorquins, o emissions de monedes d'un regne en tallers monetaris d'un altre. Així consta, per exemple, el batiment d'enrics i alfonsins castellans a "Tarragona, Lleida o Montblanc", el 1466 (doc. 798). Acabada la guerra, hi ha encara altres notícies, com ara l'encunyació d'escuts a Barcelona el 1474 per a un mercader (doc. 837) i el 1475 per al seu secretari Coloma (doc. 844). Encara en temps d'aquest sobirà, hi ha un llarg estira i arronsa entre el príncep Ferran, futur Ferran el Catòlic, i el mestre de la seca de València, Andreu Català, per al batiment de ducats venecians i altres monedes foranes. Resulta evident que el mestre, sostingut pels estaments valencians, es resisteix a l'encunyació de moneda estranya, acaba per fer una prova que resulta no ésser rendible, o almenys així ho sap vendre Andreu Català, i la qüestió acaba resolent-se amb el batiment dels ducats valencians o ducats *johanins* (doc. 861, 844 o 933). Aquesta solució marca l'inici del canvi de l'emissió del florí de baixa llei pel ducat d'alta llei segons el model venecià i que s'acabaria generalitzant a tota la Corona i, finalment, fins i tot a Castella.

Queda clar, doncs, que la falsificació es produeix sempre amb l'objectiu de fer-hi negoci i a molts nivells. Quan són particulars de poc relleu, el càstig és radical. Quan es tracta de gent adinerada i encara més de nobles, la sortida sol ésser la composició, és a dir, el pagament d'una multa, per bé que en alguns casos i si el personatge té prou influència, també en pot sortir indemne. Finalment, els sobirans, malgrat la pressió dels estaments representatius, són els que estan en la millor situació per a fer tota mena de falsificacions. Certament, moltes vegades es tractarà de moneda forana, cosa que els permet millorar els ingressos sense lesionar el seu país i, si es tracta de moneda de baixa llei, crea desordre, en tot cas, en el país de recepció, que a voltes és un contendent en una situació de guerra. Potser podríem justificar-ho llavors dient que no deixa d'ésser una altra "arma de guerra". De tota manera, és evident que als sobirans no els tremola pas el pols si han de fer falsificacions de monedes del seu propis país, com és ben visible en els temps de Pere III i Joan II. De tota manera, també cal precisar que en els països amb monarquies absolutes, com ara Castella o França, al rei no li calia falsificar la pròpia moneda perquè, en cas de necessitat, la feien a la llei que els abellia i els seus súbdits estaven obligats, per llei, a acceptar-la.

PRODUCCIÓ, COMERÇ, FISC, CORS, ESPECULACIÓ

En analitzar els fluxos monetaris i assajar de fer-ne una interpretació, cal tenir present l'economia productiva i els beneficis obtinguts pel comerç, però també altres fonts d'ingressos, com ara el fisc, el cors i les diferents formes d'especulació.

No totes aquestes facetes de la dinàmica econòmica ens apareixen reflectides en la documentació que hem aplegat, però cal fer-hi referència perquè, en cas contrari, l'assaig interpretatiu pot resultar completament errat.

Pel que fa a la producció, els mecanismes són aparentment senzills: la venda dels excedents aporta una contrapartida en diner. En el cas de Catalunya, se sap que el producte de més volum exportat eren els teixits, però també elements més o menys elaborats de la producció agropecuària, com ara la mel o l'oli, i d'altres de producció directa, com ara els fruits secs o el safrà. Tot i que les terres catalanes no eren riques en producció de tipus extractiu, sí que s'exportaven alguns metalls, com ara el plom. De tota manera, cal considerar també tots aquells productes que eren captats a Catalunya i després reexportats, com ara la important exportació a Orient del corall, que era d'origen sard, o l'explotació, també sarda, de l'argent de Vila d'Església, que aportava un metall que solia ésser deficitari en el comerç vers l'altre extrem de la Mediterrània.[33] Amb això entrem ja en l'apartat comercial. Les rutes marítimes i terrestres no solien ésser unidireccionals, sinó que els comerciants aprofitaven el retorn per aportar a Catalunya o reexportar cap als Països Baixos o Anglaterra, per exemple, les espècies que captaven a l'Orient i que adquirien amb la venda dels productes de les terres catalanes o derivats d'altres dominis mediterranis.

Fins aquí hem descrit operacions econòmiques normals, rutinàries. Però el diner no corria pas únicament per aquests camins. D'una banda, hi havia les recaptacions fiscals. També en aquest cas podem parlar de pràctiques

33) TREPPO, Mario del, *Els mercaders*..., op. cit., p. 74.

normals, com ara la percepció per part de la Generalitat del dret de la bolla per a les mercaderies o l'impost del monedatge que percebien els sobirans amb el pacte de no alterar la moneda. Però hi ha altres percepcions fiscals que poden quedar encobertes, com ara l'impost de la sal. L'astut Alfons el Magnànim el va convertir, a Nàpols, en un monopoli reial, de manera que només el rei podia distribuir aquest producte de primera necessitat, cosa que aprofitava per assignar-li un preu sobrepujat que encobria un guany suplementari que no era altra cosa que una percepció de tipus fiscal més.

Dins d'aquest apartat de fiscalitat encoberta hi hem d'arrenglerar la taxació de la moneda d'or, el florí, a partir de l'any 1365, en el regnat de Pere III. En aquesta data, el rei, acabat de sortir de la guerra per la recuperació del Regne de Mallorca i amb el rerefons de la inacabable revolta sarda, es trobà implicat en un enfrontament bèl·lic amb Castella. Es trobava mancat de cabals com mai i la baixada progressiva de la llei dels florins de Perpinyà ja havia estat detectada, de manera que no tenien sortida a França.[34] Li calia una acció urgent per fer cabals i va optar per emetre moneda catalana, és a dir, croats i diners de baixa llei (doc. 315). El rei no pensava pas aturar la seva acció, fossin quines fossin les protestes dels catalans, i així assolí que la rebaixa de la llei de la moneda fos aprovada en Acte de Cort el dia 3 de març, decisió que el rei ratificà des d'Onda el 3 d'abril (doc. 320). Els estaments catalans acabaren per negociar amb el rei, probablement una mica a la desesperada, i arribaren a un acord a les Corts de Tortosa en virtut del qual el rei no modificaria ni el croat ni el diner de Barcelona, però podria batre de llavors ençà florins, no només a Perpinyà sinó en qualsevol seca dels seus regnes, a una llei de 18 quirats, una talla de 68 sous el marc i a un canvi d'un florí per 11 sous de diners barcelonins, és a dir, per 11 croats (doc. 317, 318, 321 i 322). Aquests paràmetres no es modificarien en el futur. Els estaments catalans hagueren de reaccionar, doncs, davant d'una política de fets consumats i és ben segur que acceptaren aquestes condicions ben a desgrat. El punt conflictiu no era tant la baixada de llei, que a 18 quirats convertia el florí en una de les monedes de més baixa llei de l'Europa del seu temps, sinó el canvi amb la moneda d'argent i de billó pel seu desequilibri. Efectivament, a un canvi 1/11, per exemple (i ja hem dit que més aviat trobem canvis en aquesta època d'1/10), el florí hauria d'haver valgut només 9 sous. Aquesta sobrevaloració assegurava al sobirà uns bons guanys, però això s'hauria de pagar amb l'aparició de corrents especulatius que farien fugir les monedes d'argent, com veurem més endavant. Els catalans en devien ésser ben conscients ja que les mateixes Corts de Tortosa prohibiren l'extracció de moneda d'argent i de billó per damunt dels vint sous (doc. 321), i també ho devia tenir clar el sobirà, que deixà lliure l'exportació del florí i prohibí el de les altres monedes (doc. 323). El sobirà s'havia pogut assegurar així uns bons guanys en l'emissió de l'or, però el país ho hauria de pagar amb un onerós desequilibri de valors que no s'esmenà fins a mitjan segle XV. Es tracta, doncs, d'una nova tècnica fiscal, ja que assegurava uns guanys al sobirà a costa dels seus súbdits.

Quan els catalans començaren a obrir les seves rutes comercials, toparen aviat amb un element negatiu que es sumava a les males condicions meteorològiques, prou habituals: el cors. I així, aquells que acabarien per fer les lleis marines, recollides en el famós Consolat del Mar, que va ésser acceptat en tot el context mediterrani, també s'hagueren d'avesar a aquesta adversitat i, a la vista de la impossibilitat d'eradicar-la, apuntar-s'hi decididament.[35]

El cors, practicat legalment envers els països enemics i certament els "infidels", s'havia d'evitar de cara als països amics i aliats, però ben sovint aquesta línia era ultrapassada i s'havien d'arbitrar compensacions que, en el millor dels casos, tardaven molt a ésser abonades.[36] El cors era, doncs, una altra font d'ingressos d'un volum difícil d'avaluar, però és ben segur que quan els catalans varen acabar per dominar militarment l'espai mediterrani, els degué ésser molt rendible.

Per la via del cors podien aterrar, doncs, des de productes aliens al país fins a monedes foranes, la presència de les quals a voltes es fa difícil d'explicar.

L'especulació és, certament, l'element irregular de més importància que cal tenir present a l'hora d'assajar de fer interpretacions generals. Les actuacions especulatives afloren per tot arreu. Les practiquen els sobirans, els

34). CRUSAFONT/COMAS, *El florí...*, op. cit., p. 48-53. Les troballes monetàries ens ho demostren

35). El cors acabà per ésser una activitat perfectament reglamentada. Així, al *Llibre Vermell de Ciutadella*, (Barcelona, 1977) hi ha una anotació del 1678 segons la qual les naus de Menorca que es dediquessin a aquesta activitat només haurien de pagar 1/20 de les preses, segons el costum del regne de Mallorca (p. 200). Això mostra l'existència d'una llarga tradició.

36). ARIENZO, Luisa d'. *Carte reale diplomatiche di Pietro IV il Cerimonioso riguardanti l'Italia*, Pàdua, 1970. Al document 741 del 1970, p. 355, hi ha una llarga llista de reclamacions de Venècia amb el noms dels patrons i la relació dels danys.

alts càrrecs de l'estat (inclosos els mestres de la seca), els comerciants i, pel que sembla a gran escala, els astuts florentins fins al punt que es considerava que una manera d'acabar amb aquesta plaga era expulsar-los del país.[37] Hi ha tota una literatura de l'època assajant de cercar el remei a aquestes formes no productives de guanyar diners, però no sembla que quedi clar l'arrel del mal, que no és pas la presència o no de florentins,[38] sinó, moltes vegades, les taxes de canvi errònies aplicades entre les diferents monedes d'un país. Aquests canvis erronis poden ésser conscients, com en el cas que hem comentat més amunt del florí respecte del croat, o inconscients, com sembla donar-se en el cas de la política de Jaume II de Mallorca. Parlem una mica d'aquests dos casos.

Si el florí estava sobrevalorat, resultava rendible comprar croats donant florins, ja que s'obtenia plata a baix preu que després es podia vendre en forma de metall a millor preu, encara que fos simplement a preu de mercat. Aquesta operació podia ésser practicada per simples afeccionats i tindria llavors una transcendència relativa, o per grans companyies de comerç, cosa que podia deixar un país sense moneda; és el ben conegut problema de la sagnia de croats a Barcelona, que no s'explica exclusivament pel balanç negatiu en el comerç amb l'Orient, sinó que ha de tenir una bona part de les causes en les especulacions que es podien fer aprofitant el canvi establert el 1365.

Pel que fa a Mallorca, el rei, en crear la seva moneda l'any 1300, atorgà al ral d'argent un valor de 12 diners. Els jurats de l'illa pressionaren per un canvi més equilibrat, a 22 diners, i el rei, tot dubtant, canvià la valoració més d'una vegada. Això va provocar que l'especulació es fes imparable, de manera que l'illa restà completament buida de rals d'argent i el rei va haver d'acabar per acceptar que hi circulessin els rals d'argent de Sicília (doc. 494, 502 i 503).

Certament, les especulacions monetàries també es feien entre països diferents, aprofitant les imperfeccions en els canvis i també l'ús, en alguns estats (com als països musulmans o a Castella), de patrons obsolets com la dobla d'or d'origen musulmà, quan per tot Europa els patrons acreditats eren el florí florentí i el ducat venecià. L'or en dobles era, doncs, a baix preu, malgrat que la seva llei fos alta, mentre que el florí o el ducat eren valorats molt per damunt del seu valor intrínsec pel fet de tractar-se de la moneda acreditada i emprada en tots els circuits comercials europeus. Així ho van entendre els catalans prenent com a model el florí florentí, i així no ho van entendre els castellans fins que, cent cinquanta anys més tard, Ferran II els va imposar el ducat després de tot aquest temps sofrint una sagnia d'or que enriquí els mercaders catalans, els sobirans de la Corona (que els fonien als tallers monetaris per fer florins) i, certament, els actius i experts florentins.

Arnau de Capdevila ja va advertir, l'any 1437 (doc. 651), dels efectes devastadors de les taxes de canvi errònies entre les monedes, de com els consellers reials no eren prou instruïts en la matèria i de com els espavilats que practicaven "l'art de billoneria", entre ells els florentins, es lucraven magníficament fent especulacions monetàries. La qüestió no és senzilla i ell mateix s'errava en algunes coses, com ara en propugnar un canvi or/plata fix d'1/10 com en temps de l'Imperi Romà, quan aquest canvi depèn de la llei de l'oferta i la demanda i de l'abundància o escassetat relativa d'ambdós metalls. El text tingué un cert ressò però ja veurem que, en temps de Ferran II, els consellers del rei seguien ignorant les lleis monetàries, ja que tant a Catalunya com a Mallorca tornaren a establir taxes de canvi que afavorien l'especulació.

Ventura ha pogut documentar un cas d'un cert volum en l'especulació, comès pel mestre de la seca de València, Alfons Sanchís, un oficial reial d'origen jueu protegit pel rei Ferran II. El mecanisme consistia en importar numerari de baixa llei italià que introduïa en el mercat monetari valencià, drenant la bona moneda i fent-hi guanys importants. En aquest cas, les pèrdues les hagueren de suportar, com sol passar, els que tenien menys cabals i, malgrat les protestes dels estaments, el rei no sols no el va reptar, sinó que li va donar més poder.[39] El devia trobar molt espavilat.

És un aspecte més de les nefastes polítiques d'aquest sobirà en els regnes de la Corona, que culminaren en mesures tan destructores com la implantació de la Inquisició castellana o l'expulsió dels jueus.

Cal dir, finalment, que la "Llei de Gresham", tantes vegades invocada, segons la qual "quan en un mercat monetari hi ha una moneda bona i una de dolenta, la dolenta expulsa la bona i al final només hi queda la dolenta",

37). TREPPO, Mario del, *Els mercaders...*, op. cit., p. 224 i següents

38). Vegeu en aquest sentit les interessants i dubitatives informacions que trameté sobre aquest tema l'infant Alfons al seu pare Ferran I, TREPPO, Mario del, *Els mercaders...*, op cit., p. 258-262.

39). VENTURA, J., "Manipulacions monetàries a València a finals del segle XV", *Acta Numismàtica* 21-23, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1991/93, p. 417-434.

és falsa o, almenys, ho és de la manera que està plantejada. Quan a partir de Pere el Gran hi havia en el mercat monetari català els croats d'argent i els diners de billó, segons la "llei" esmentada, els diners, una moneda prou pitjor, hauria d'haver expulsat del mercat el croat, cosa que no succeïa pas. O quan en temps de Ferran II hi havia ducats d'or i croats d'argent, els croats haurien d'haver expulsat els ducats, cosa que no succeïa pas. El problema que potser vol expressar l'esmentada "llei" només es dóna quan hi ha una moneda no dolenta sinó sobrevalorada, sigui perquè les autoritats li han donat un for que no li correspon, sigui perquè la gent accepta espontàniament un valor que aquella moneda no té, generalment per ignorància com passà a València en el cas esmentat abans. En un altre sentit, cal veure com, curiosament, el florí, tota una moneda d'or, feia de moneda "dolenta" i és ben cert que expulsava els croats. En definitiva, la veritable "llei" és la que hem explicat més amunt: quan no hi ha un bon equilibri entre els valors de les monedes, es produeixen operacions especulatives, cosa que, com hem dit, ja exposà complidament al segle XV Arnau de Capdevila quan parlava de l'art de billoneria (doc. 651) i sens haver d'esperar que ens ho vingués a explicar, i encara malament, l'anomenada "Llei de Gresham".[40]

LA CRISI DE LA MONEDA MENUDA CATALANA: 1400-1612

Les llargues pugnes pel canvi croat/diner que s'observen a Barcelona sobretot a partir dels inicis del segle XV i les dificultats de la moneda menuda catalana en general fins al 1612 són dos temes una mica diferents, però que tenen una certa connexió. En qualsevol cas, tant l'etapa del segle XV com la posterior, que arriba fins l'Edat Moderna, han estat sovint mal interpretades.

El croat i el diner de tern eren dues monedes d'argent. Per tant, no es podia "devaluar" una respecte de l'altra. Hi ha un fet, però, ben documentat: des del segon quart del segle XV, hi ha una forta pressió perquè el canvi croat/diner, que fins llavors havia estat d'1/12, sigui augmentat, de primer, a 1/15 o 1/16 i, més endavant, a 1/18. Això podria semblar absurd perquè el croat tenia la mateixa plata que els 12 diners als quals equivalia:

Croat: 234/72 x 11,5/12 = 3,11458 grams de plata pura
Diner de tern: 234/18 x 12 x 3/12 x 11,5/12 = 0,2595 grams de plata pura
Dotze diners de tern: 12 x 0,2595 = 3,11458 grams de plata pura

Per què, doncs, hom volia rebaixar el valor del diner enfront del croat? Hi ha diferents documents que ho expliquen ben clar: perquè eren "flacs" (doc. 651, del 1437). El que es diu en el seu moment no és que es vulgui fer el canvi perquè sí, sinó que per tenir la plata d'un croat s'havien de reunir 15 i, més endavant, 18 diners de tern a causa del seu pes baix (doc. 458, del 1407, i doc. 712, del 1453, que és quan es fa oficial). La raó d'aquesta caiguda del pes no l'hem pas de cercar en l'existència d'una emissió de pes més feble, sinó que, des de com a mínim el 1381,[41] ja no es van batre diners de tern i és ben establert que cinquanta anys és ja un límit extrem per a la vida d'una moneda. Per tant, havien passat molts anys sense emissions i el 1437 es parla d'una equivalència 1/16 i el 1453, de 1/18, no pas en funció de cap devaluació o canvi de criteri monetari, sinó per un fet ben senzill: els diners eren gastats i ja no contenien l'argent que havien de contenir a causa de la pèrdua de pes que havia provocat un període de circulació totalment excessiu. El que es demanava, doncs, era reequilibrar els continguts d'argent.

Immediatament, sorgeix una segona pregunta, ja més difícil de respondre: per què la seca de Barcelona, l'emissora des de sempre de la moneda catalana, havia deixat sobtadament de batre diners de tern?

Poden haver concorregut diferents factors. D'una banda, des de l'aparició del croat, la gent preferia tenir croats que diners, ja que eren més útils per al comerç. Això arribà a provocar un cert moviment de rebuig vers el

40). Hi ha discussió sobre si la llei fou formulada pel mateix Thomas Gresham (1519-1579), assessor financer del govern britànic, o li fou dedicada per H. D. MacLeod en el seu *Elements of Political Economy*, 1858. En qualsevol cas, ja ha estat criticada en altres ocasions, per exemple per Schumpeter i, més recentment, per Robert Mundell, que en el seu *Uses and abuses of Greshams Law in the History of Money* (Columbia University, agost 1998) arriba a dir que la llei caldria enunciar-la justament a l'inrevés, cosa que tampoc és cert

41). Com veurem en parlar de les emissions d'argent i de billó de Pere III, no sabem gairebé mai si es varen batre croats i diners o només una d'aquestes monedes. L'emissió del 1381 és la darrera d'argent que ens consta, però no sabem si també es varen batre diners en aquesta emissió o encara hem de retrocedir més per situar-hi la darrera fabricació de billó

diner de tern (doc. 192, del 1329), que sembla que es va resoldre ja que no se'n va parlar més. Un altre factor possible seria que, en haver en el mercat abundància de croats i de florins i haver minvat el volum dels negocis a causa de la crisi que es detecta a finals del segle XIV, potser no era necessària, almenys temporalment, una alimentació del mercat en moneda menuda. També és possible que el circulant estigués quelcom contaminat de moneda forana de baixa llei: el diner de tern ja havia estat abandonat en altres llocs i l'entrada de moneda forana de baixa llei, castellana o francesa, és ben documentada i podria haver pressionat també a la baixa la cotització del circulant de billó (doc. 424, 451, 559 i 560, entre altres). Al Rosselló, la contaminació de blanques franceses era tan important que el rei n'hagué d'arbitrar, l'any 1406 i a petició dels cònsols de Perpinyà, la circulació legal per un temps i la recollida després (doc. 454). Més determinant pot haver estat, però, el fet que l'encunyació dels croats i dels diners deixava un marge molt baix, de manera que la fabricació de moneda d'argent, i especialment diners de tern, havia acabat per esdevenir un "servei públic" al qual ben poc es devia sentir inclinat un sobirà com Joan I (1387-1396). Finalment, un cop passat un cert temps sense batre'n, el desgast obligava a retirar una moneda de menys pes i realimentar el mercat amb una altra de semblant però de millor pes, cosa que comportava una pèrdua segura, i no sembla que les finances reials estiguessin en disposició d'afrontar aquestes despeses.

Joan I va assajar de sortir del pas introduint en el mercat unes monedes grans de billó anomenades "coronats", en la línia de les anomenades "blanques" que es batien en altres països. Es tractava de fer unes peces amb una llei millor que el tern, és a dir, a 5 diners en lloc de 3 i a una talla de 144 peces el marc. El tern, però, era una moneda que s'havia establert com a immutable des dels temps de Jaume I i, d'altra banda, les monedes grans de billó eren fàcilment manipulables ja que costava molt poc abaixar una mica la llei sense que es notés. El pitjor de tot, però, és que Joan I va pretendre que els coronats valguessin 4 diners de billó. Si calculem el contingut d'argent del coronat tenim:

coronat 240/144 x 5/12 x 11,5/12 = 0,6655 grams d'argent pur

En canvi, quatre diners de tern tenien 1,03819 grams d'argent pur. Per tant, el canvi era completament abusiu, ja que el coronat havia d'equivaldre a 2,5 diners de tern. Cal tenir present que l'ordre de batre els coronats la donà el rei el 1394 (doc. 410), quan el desgast del tern no podia justificar encara aquest canvi a la baixa. El rei cercava, doncs, la manera de guanyar diners amb un altre canvi fraudulent, com el que ja hi havia entre el florí d'or i les monedes d'argent.

La baixa rendibilitat en el batiment de l'argent i el poc interès dels sobirans per encunyar-ne afloren també en temps de Martí I, quan l'any 1398 mana que es faci una emissió de només 100 marcs i demana que se li comuniqui quin ha estat el resultat econòmic (doc. 435). Més endavant, en concret el 1407, va deixar en mans dels consellers de Barcelona l'encunyació dels croats (doc. 468) i aquesta cessió es va formalitzar encara el 1444, en temps ja d'Alfons IV (doc. 688). Tot sembla indicar, doncs, que la prova va demostrar que batre croats no era cap negoci.

Paral·lelament, el rei arrendava el mateix any 1407 la fabricació a Perpinyà de croats a 11 diners de llei i una talla de 70 peces el marc de Perpinyà i diners a una llei de 2 diners i una talla de 21 sous el marc (doc. 469); poc més tard, el 1409, arrendava novament la fabricació a la mateixa seca de coronats de billó a una llei de 4 diners i 18 grans i una talla de 148 peces el marc (doc. 480). Tot plegat presenta força irregularitats, ja que a Perpinyà hi havien de córrer els croats i els diners de tern, de manera que aquesta iniciativa anava contra els privilegis reiteradament aprovats pels monarques. De fet, no es coneixen peces perpinyaneses del rei Martí, de manera que és possible que els consellers de Barcelona assolissin d'aturar l'emissió com ho havien fet amb els projectats "rals de Barcelona" de l'any 1400 (doc. 443). Són significatives, però, la rebaixa de la llei i del pes del croat i la caiguda de la llei dels diners, que passà dels 3 als 2 diners, és a dir, del 25% d'argent fi a només el 16,5%. Pel que fa als coronats, la desconfiança dels barcelonins vers aquestes peces grans de billó del tipus de les blanques franceses i castellanes era ben justificada, doncs al cap de ben pocs anys després de les de Joan I, ja se'n rebaixà la llei i el pes. Si el coronat de Joan I tenia, doncs, 0,6655 grams d'argent pur, el de Martí només en tenia:

240/148 x 4,75/12 x 11,5/12 = 0.6151 grams

La resposta dels consellers va ésser fulminant, segons ens aflora en un document del temps de Ferran I: l'any 1411, donaren als coronats un for molt baix, de manera que la seva emissió es féu inviable, com ho expliquen els arrendadors amb qui va tancar tractes el nou sobirà (doc. 557, del 1413). Cal dir que, si ja els coronats de Joan ens han arribat

amb ben pocs exemplars, els de Martí són de raresa extrema. Els consellers de Barcelona haurien, doncs, assolit en bona part el seu objectiu de barrar el pas a la moneda de blanques i, de fet, ja no se'n parlaria més posteriorment.

En canvi, sí que tiraren endavant l'emissió de croats a Perpinyà amb Ferran I i la de croats i de diners de billó amb Alfons el Magnànim. Tot plegat, naturalment, amb les protestes i les pressions dels consellers barcelonins que, en algun període com veurem, varen assolir que el rei suspengués aquestes emissions.

Cal assenyalar que si bé els sobirans posteriors a Pere III no bateren moneda de tern, tampoc no ho feren els consellers de Barcelona quan, des del regnat del rei Martí, pogueren menar les emissions catalanes d'argent, ni tan sols quan, després del "privilegi dels croats" del 1444, tingueren tot el poder en aquestes fabricacions. Això fa pensar que l'emissió de billó a aquella llei no tan sols era ruïnosa, sinó clarament inviable en un context d'un circulant envilit pel seu baix pes i, potser, per la contaminació de monedes foranes de llei més feble.

Atesa la tendència general de batre billó d'una llei cada vegada menor, era evident que l'única sortida era rebaixar la llei del billó i ajustar el canvi proporcional amb el croat. Per què no s'emprenia aquest camí? Per entendre-ho, hem de situar-nos a mitjan segle XV i en els paràmetres en què es coïa la rivalitat entre els grups oligàrquics de les faccions anomenades la Busca i la Biga. Tal com han estat caracteritzats per Carme Batlle,[42] i simplificant les coses, el sector de la Biga era constituït per comerciants enriquits, convertits en rendistes, i el de la Busca representava una nova generació de comerciants en actiu. Els rendistes de la Biga certament no volien de cap manera que es rebaixés el valor del tern perquè tots els compromisos, com ara el deute públic o els censos, eren valorats en aquesta moneda. Si se'n baixava el valor, minvaven els seus ingressos. Però als de la Busca aquesta minva d'ingressos ja els anava bé per alleugerir el deute de la ciutat de Barcelona, per exemple, i carregar una part de les dificultats de la crisi en un sector rendista, acomodat i, en definitiva, parasitari. Ja ho explica, en part, Arnau de Capdevila en el seu *Tractat de monedes* (doc. 651, del 1437):

"*Mas emperò tocar al tern deu èsser* noli me tangere (l'evangèlic *"no em toqueu"*, nota nostra), *com sen esperàs sortir inconvenients. Perçò com les rendes e drets aixi de Iglesia, com reials, com encara altres qualsevol contractes aixi encara en Catalunya com en lo Regne d'Aragó é en los altres, sien finides (e) stipulades sots la valua é gruxa del tern per la qual rahó no poria mostrar, que no sortissen alguns debats...*"

Certament, aquest debat que, en definitiva, era el de "qui paga la crisi?", serà un dels components de la guerra civil catalana del segle XV, com ja vàrem explicar en un altre lloc.[43]

Capdevila s'inclinava per anivellar el valor del florí i del croat amb el valor real del tern en aquell moment, i aquest va ésser el programa de la Busca. El punt de vista contrari, el de la Biga, aflora en els comentaris enverinats del cronista Jaume Safont: *"creen ells que d'aqui vant passarien pus fretura, ans serien tots richs, que no els caldria fer feyna ni jornal..."* (doc. 729, del 1456). Després que ambdós bàndols enviessin ambaixades al rei Alfons, llavors a Nàpols, els de la Busca acabaren per imposar els seus criteris i, l'any 1453, el rei accedia a situar els croats de Barcelona i de Perpinyà (sens incidir en la diferència en els seu contingut de fi) a 18 diners i determinar que el florí circulés "per billó" (és a dir, a canvi lliure), cosa que acabà per situar-lo a 13 sous, un canvi que s'oficialitzà després (doc. 712, 714, 716, 722, 723 i 726). Segons el bigaire Safont, la reforma de la moneda havia estat un fracàs ja que "ells" (és a dir, els de la Busca), *"tan pobres s'eren vull com mai"* (doc. 729, del 1456). Però, de fet, l'ajust havia llevat al florí la seva sobrevaloració, cosa que aturaria en el futur la sagnia de croats i els moviments especulatius. No era, doncs, una mesura que tindria uns efectes immediats, sinó a mig i llarg termini. S'havia eliminat, doncs, la rendibilitat de les extraccions especulatives de moneda i, en conseqüència, la fiscalitat encoberta que hem assenyalat abans, però el problema del tern a Catalunya persistia ja que no es feien noves emissions i cada vegada mancava més la moneda menuda.

Cal puntualitzar que aquesta problemàtica va ésser pròpia i gairebé exclusiva de Catalunya, ja que els altres regnes ja havien anat abaixant la llei de les seves monedes menudes. Ho va fer Mallorca amb Pere III i Martí I, Sardenya amb Joan I, Perpinyà i València amb Alfons IV i, de fet, seguien el seu propi curs i a nivells molt més baixos Sicília, amb els seus pitxols de llei ínfima, i d'alguna manera Nàpols, que, tot i el seu ampli programa d'emissions de billó, acabà per fer aram pur amb els cavalls de Ferran I de Nàpols. El cas aragonès és diferent, ja que

42). BATLLE, Carme, *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV*, CSIC, Barcelona, 1973. Especialment p. 165-190.

43). CRUSAFONT, M., *Barcelona...* op. cit. Vegeu p. 152-158.

lleis i valoracions, com si fos un altre dels casos insulars que abans hem assenyalat, no es regien per les lleis del mercat obert, sinó que es regulaven per decrets dels estaments representatius.

L'aturada de les emissions de tern, com a mínim des del 1381, es va mantenir en els regnats següents i cal esperar als darrers temps de Ferran II per a trobar noves iniciatives de batiment de billó a Barcelona, que després comentarem. Entretant, la manca de moneda menuda era angoixant i creava greus problemes, especialment en aquelles poblacions on s'hi celebraven fires. És cert que en temps d'Alfons IV es va decidir de batre terços de croat d'argent i fins i tot sisens, però aquestes peces eren encara de massa valor per a les transaccions a la menuda. La resposta la donaren, o l'hagueren de donar, els municipis catalans.

El tema de la moneda municipal, la seva aparició, evolució i desaparició ja ha estat àmpliament estudiat,[44] però ara cal fer-ne un breu resum perquè va jugar un paper prou destacat en el conjunt dels instruments monetaris catalans entre els segles XIII i XVIII.

Els amonedaments de caire municipal són molt escassos en el context europeu, fora d'aquelles ciutats italianes o dels Països Baixos que havien descentralitzat l'emissió monetària i tenien tallers a tots els centres importants. La moneda municipal a la qual ara ens referim té, en la immensa majoria dels casos, un caire molt diferent. No es tracta de convertir-se en un taller monetari regular, com Perpinyà ho va ésser un temps en paral·lel a Barcelona, sinó d'emprendre una via completament diferent. Els municipis feren emissions de moneda menuda i generalment de tipus fiduciari, és a dir, sense contingut d'argent. El seu àmbit de circulació era limitat a un espai geogràfic concret que podia ésser el del terme municipal de la ciutat emissora, o un entorn més o menys ampli, definit en un cercle al seu voltant i a una distància determinada, com es féu a Solsona o, en els casos més extensos com el de Girona, a l'àmbit del bisbat. Els beneficis de l'emissió eren per al municipi i cada ciutat solia crear una taula de canvi per als passavolants a fi que, en eixir de la ciutat i un cop haguessin participat, per exemple, en una fira de bestiar, els fos reemborsat aquell numerari en moneda de curs general. Les monedes municipals catalanes eren, doncs, com uns vals o senyals sense valor propi i bescanviables, en determinades condicions, per moneda regular.

Fora de Catalunya, només trobarem casos paral·lels a Menorca en temps d'Alfons IV, a Eivissa al llarg de l'Edat Moderna, als municipis sards de l'Alguer, Bossa i Sàsser, i en alguns municipis de la Franja. Els casos de Menorca i Eivissa semblen respondre a una situació tancada (insular), sens massa possibilitats de captar numerari de curs general amb l'exportació de productes. Els de Sardenya poden ésser els més acostats al cas català i respondre a la manca de moneda menuda de curs general, i els pobles de la Franja sembla que actuaren imitant el que veieren fer a la propera ciutat de Lleida i altres municipis del seu entorn.

Cal dir que, en els seus orígens, no sembla que la moneda municipal tingués res a veure amb la crisi del diner de tern. Efectivament, les primeres dades són de finals del segle XIII, quan la moneda barcelonina es batia amb regularitat. Com que les primeres emissions municipals es concentraven a Lleida i el seu entorn i sabem que Lleida va estar, fins al 1346, dins l'àrea de circulació del diner jaquès (doc. 256), sembla que les hem de relacionar amb aquesta moneda i amb el seu valor, injustificadament acrescut. Aquestes primeres monedes municipals eren de pugeses, és a dir, de quarts de diner, i almenys les de Lleida es referien al diner jaquès. Alguns tallers inicials sembla que en varen emetre un temps bastant limitat, com ara Camarasa o Almenar, però d'altres, com ara Lleida, Agramunt, Aitona, Balaguer, Castelló de Farfanya, Ponts i Tàrrega, mostren tot un seguit d'emissions (de primer, incuses de llautó i, després, a voltes d'aram) que semblen enllaçar amb la segona onada de monedes municipals eixides en el context de la guerra civil catalana del segle XV. Fora de Lleida, que mantingué la pugesa fins a ben entrada l'Edat Moderna, sembla probable que les altres passessin en algun moment a batre ja peces de valor d'un diner, que rebien el nom de "senyals".

Amb motiu de la guerra civil, es sumaren diferents factors favorables a l'extensió de les emissions de la moneda municipal. D'una banda, l'agreujament de la manca de moneda de tern; de l'altra, els tallers reials improvisats per Joan II en diferents poblacions on baté or i argent, les quals demanaren després de poder continuar les emissions encara que fos de moneda menuda. Finalment, encara hi ha els casos dels sobirans elegits per la Generalitat que

44). CRUSAFONT, M., *La moneda...*, op. cit., així com nombroses actualitzacions publicades especialment a *Acta Numismàtica* i diferents treballs d'altres autors, especialment de X. SANAHUJA també en aquesta revista i en la monografia *La moneda municipal de Reus i el seu entorn*, Centre de Lectura de Reus i SCEN, Reus, 2005.

donaren concessions per a obrar emissions municipals (Vic, Manresa, Terrassa), la continuïtat de les quals el rei acceptà en recuperar la població.

És evident, doncs, que la llarga absència d'emissions de tern a Barcelona acabà per crear la necessitat dels municipis de suplir aquesta manca. Això no treu que molts d'ells, un cop vists els avantatges econòmics de fer una emissió, no trobessin avinent de continuar-ne fent justament amb aquest esquer. S'ha de tenir present que l'emissió de moneda sense valor intrínsec representava per al municipi una mena de préstec en moneda de curs general mentre durés la circulació del seu numerari. Només havia de cobrir les despeses de la fabricació i els rectors de la taula de canvi. D'altra banda, les pèrdues de monedes o les que al seu moment no es presentaven al canvi revertien també en benefici del municipi. De tota manera, també afloraren inconvenients, el més greu dels quals fou la falsificació, que s'acarnissà especialment amb un numerari molt més fàcil d'estrafer i amb molt menys cost que la moneda d'or i argent de curs general. Si un poble llançava una quantitat de moneda municipal, es podia trobar que, en recollir-la i abonar-la, li presentessin el doble del que havien fabricat, ja que la part sobrera havia estat obra de falsadors. És per això que amb realisme els síndics de la Seu d'Urgell, en plantejar-se el llançament d'una emissió municipal l'any 1471, acordaren "... *que es faci moneda si bona se pot fer e que no s'hi perdi*" (doc. 816).

La ciutat de Barcelona, l'única que tenia, des de sempre, el privilegi de batre la moneda catalana, s'oposà amb èxit a tota emissió forana de moneda de curs general, fins i tot en poblacions a les quals Joan II havia promès de poder-ho fer, però sembla que no actuà inicialment amb la mateixa contundència contra els municipis que batien senyals de tipus fiduciari, potser perquè aquesta activitat, menada amb prou moderació (ja que les xifres de les emissions varen ésser inicialment molt petites), els solucionava transitòriament un greu problema, l'emissió del tern, que no sabien (i en part potser no volien) resoldre.

A finals del regnat de Ferran II, el sobirà, de segur pressionat pels consellers de Barcelona, oficialitza el ducat d'or, reprèn amb els paràmetres clàssics l'amonedament del croat de plata (doc. 1025 a 1028, del 1493) i s'enfronta al problema del billó. La primera idea és emetre un diner a llei meitat del tern, d'acord amb la cotització del moment, que fa equivalent el croat a 24 diners o dos sous. Però els consellers s'hi oposen per no alterar el diner de tern i el rei respon, de moment, amb dilacions tot i les reiterades peticions de la ciutat (doc. 1031, 1057, 1062 i 1065). No és fins a deu anys més tard que el rei s'avé a batre tern, però a un pes tan baix que resulta tenir tan poca plata com el diner proposat al principi (doc. 1068, del 1513). Ens manca informació, però tot sembla indicar que s'acabaria per imposar el criteri de rebaixar la llei a la meitat, com es dedueix del color rogenc de la major part dels diners de Ferran II que ens han arribat. Enmig d'aquesta pugna, i probablement per pressionar els sectors barcelonins més oposats a la reforma, el rei i el seu lloctinent, l'infant Enric, començaren a donar llicències de moneda municipal a tort i a dret que només cessaren, i això és ben significatiu, en el període en què, morta la reina Isabel, Ferran fou expulsat de Castella i es tornà a convertir en sobirà només de la Corona Catalano-Aragonesa. Mort Felip el Bell i retornat al rei el seu poder sobre Castella, les concessions es tornaren a disparar.

No sembla que les emissions de diners de Ferran II i de Carles I arribessin a cobrir les necessitats del país, de manera que els municipis anaren produint el seu numerari i aviat tingueren la temptació de cobrir-les pel seu compte. Ja a l'Edat Moderna, tallers com Vic, Girona o Banyoles es llançaren a batiments de gran volum, fins que la ciutat de Barcelona reaccionà el 1612, després de diferents provatures, i llançà al mercat els anomenats "ardits de billó", que, pel seu contingut d'argent i el seu caràcter de moneda de curs general, escombraren definitivament la major part de les monedes municipals.

En qualsevol cas, el numerari municipal va suportar, especialment en els segles XV i XVI, una part gens menyspreable del pes de la manca de moneda menuda per l'absentisme de la seca de Barcelona.

CROAT BO, FLORÍ DOLENT?

El tema que ara tractarem té una connexió evident amb el de l'apartat anterior, però ara ens centrarem més en el florí, en la seva repercussió en el sistema monetari català i, en definitiva, en l'evolució econòmica de la Corona Catalano-Aragonesa, una qüestió que ja vàrem abordar en la nostra monografia sobre els florins.[45] El conjunt dels dos textos aporta elements per a una diagnosi sobre el pes dels factors monetaris en la crisi de la segona meitat del segle XIV i en la guerra civil catalana del segle XV.

Molts historiadors han coincidit en atribuir al florí català una important responsabilitat en la crisi que s'obre a la segona meitat del segle XIV i que s'agreuja especialment després de la guerra civil catalana del segle XV. Del florí s'han dit tota mena de coses. Abadal assegurava que, vers el 1365, el seu valor s'havia reduït fins al 5% del valor original.[46] Ni tan sols si hagués volgut dir el 50% hauria estat encertat ja que la reducció fou, aproximadament, del 25%. Carrere blasmava el florí "nascut fora del Principat", mentre que el croat *"era la moneda pròpiament catalana"*,[47] com si l'origen fes bona o dolenta una moneda. Vicenç Vives trobava que, per interessos contraris, no s'havia tingut prou decisió per a "abandonar el patró florí" a Catalunya, mentre que a València sí que ho havien fet bé el 1426 en introduir el timbre d'or.[48] Ja parlarem del fracàs del timbre d'or, però, segons la teoria de Vives, Florència hauria estat en ruïna permanent. Altres parlen de *"caos monetari"*, naturalment gràcies al florí. Pierre Vilar diu i desdiu: d'una banda, oposa *"una era del florí marcada de retrocessos i inquietuds econòmiques"* als *"temps gloriosos del croat"* i, si bé en algun moment assenyala un dels punts crucials de la qüestió en dir que *"el florí sobrevalorat podia originar una sagnia de croats"*, també conclou que l'exportació dels croats era *"el preu que hom havia de pagar per tenir una bona moneda"*.[49] Com és lògic, "inquietuds econòmiques" o "temps gloriosos" no depenen tant de quina mena de moneda emprem (fora que fos especialment defectuosa) sinó, més aviat, de com l'emprem. I no sembla pas que els països que tenen una bona moneda s'hagin pas d'arruïnar per aquesta raó. Per tant, dos dels arguments de Vilar fallen i només la sobrevaloració té una base.

Com veiem, s'ha de replantejar el problema de cap i de nou. El florí català de 18 quirats no era una moneda bona ni dolenta, sinó semblant a moltes altres i no tenia per què crear cap crisi. En tot cas, cal considerar un fet cert: el florí estava sobrevalorat i això si que havia de produir, forçosament, una sagnia de les altres monedes a causa dels mecanismes especulatius. Tal com ho hem explicat en l'apartat anterior, en els temps en què només hi havia croats i diners, és a dir, des de Pere el Gran fins a Pere III, hi havia la mateixa plata en un croat que en els 12 diners de tern als quals equivalia. El sistema monetari estava doncs, perfectament equilibrat. En autoritzar, el 1365, les Corts de Tortosa un canvi del florí de 18 quirats a 11 sous (doc. 317, 318, 321, 322 i 324) li aplicava una forta sobrevaloració, ja que, com diu Arnau de Capdevila en el seu tractat, a proporció del seu pes en or hauria d'haver valgut poc més de 9 sous (doc. 651). Per tant, l'especulador podia adquirir plata a bon preu canviant els florins per croats o diners al canvi oficial, vendre'ls al seu valor metàl·lic i, amb aquest valor, recomprar florins i recomençar el cicle. És ben segur que aquest mecanisme va funcionar, però cal veure tots els factors que concorrien en el florí abans de culpabilitzar-lo d'un fenomen tant complex com una crisi. De moment, ja podem afirmar que el florí en si no tenia cap mal a banda, en tot cas, del seu valor oficial de canvi. Amb això, si més no, ja eliminem alguns fantasmes.

Per què les Corts de Tortosa, és a dir, els estaments representatius, varen acceptar aquesta sobrevaloració? Com hem explicat abans, la documentació del moment ens ho fa ben palès. El rei ja portava una bona sèrie d'enfrontaments bèl·lics al damunt i els diners no li arribaven. Tot i la falsificació sistemàtica de moneda forana, una pràctica que li proporcionava uns bons guanys, no n'hi havia prou. Estava, doncs, disposat a batre croats d'argent de baixa llei o el que fos per tal d'obtenir guanys de la moneda catalana, i ja havia decidit de fer-ho (doc. 315 i 320). És obvi que la resolució de les Corts de Tortosa és el resultat d'una negociació. Els estaments catalans preferiren mantenir el croat i el diner, que tan bons resultats els havien donat fins llavors, en les mateixes lleis i sacrificar, en tot cas, el seu criteri sobre la cotització del florí. El pacte establia també que la llei del florí, que fins llavors no havia fet més que minvar des dels 23,75 quirats inicials, es mantindria en els 18 quirats, cosa que es va complir escrupolosament. Amb la sobrevaloració, però, el rei tindria uns bons ingressos. Es tractava, doncs, d'una mena de fiscalitat indirecta.

Vista la part negativa, vegem ara la positiva. Era necessària una moneda d'or? Certament que sí. De fet, ja feia al voltant de cent anys que els altres països europeus més avançats (especialment els estats italians, dedicats al comerç) l'empraven. El florí, encunyat profusament, fou la moneda idònia per al comerç i era, de fet, l'única mo-

45). El tema d'aquest apartat correspon, amb les lògiques actualitzacions, al capítol "Fou el florí el causant de la crisi?" dins M. Crusafont/R. Comas, *El florí d'or català: Catalunya, València, Mallorca*, SCEN, Barcelona, 1996, p. 56-60.

46). ABADAL, Ramon d', *Pere el Cerimoniós*, Barcelona, 1970, p. 52.

47). CARRERE, C., *Barcelona, un centre econòmic en època de crisi*, Barcelona, 1978, p. 333.

48). VIVES, Vicenç, *Els Trastàmares*, Barcelona, 1974, p. 23.

49). VILAR, Pierre, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, vol. II, Barcelona, 1968, p. 177, 179 i 178.

neda comuna a tots els regnes de la Corona Catalano-Aragonesa. Quan el rei Martí establí una taula de comprovació del pes dels florins, determinà que hi hagués pesos contrastats per a la verificació d'aquestes monedes a la menuda i a l'engròs, i manà que hi hagués pesals des de mig florí fins a 1.000 florins. És evident, doncs, que el comerç català va moure florins en grans quantitats però, tot i això, tant l'estudi dels volums d'emissió com els de les troballes ens demostren que la plata encara s'emprava força. En l'estudi de circulació basat en les troballes monetàries,[50] obtenim la taula següent, partint de les troballes individuals i acumulatives, que són les que donen la pauta de les monedes circulants:

	Nombre de troballes	peces d'or		de plata		de billó	
Catalunya	53	15	10%	67	44%	69	46%
València	19	8	22%	11	30%	18	42%
Mallorca	8	0		1		7	
Aragó	3	1		1		0	

Prescindim de percentatges a Mallorca i a l'Aragó per la pobresa de les dades. Si analitzem ara la composició dels tresors, que no ens és vàlida quant a circulació però sí que és indicativa de la disponibilitat de monedes, i hi sumem les peces interiors i foranes de cada regne, tenim la taula següent:

	Nombre de trerors	peces d'or		de plata		de billó	
Catalunya	12	397	28%	569	40%	474	32%
València	4	150	82%	20	11%	12	7%
Mallorca	4	3	0,5%	37	6%	556	93,5%
Aragó	2	3	0,2%	0	-	1502	99,8%

El conjunt de les dues taules ens diu que hi havia or, argent i billó en circulació i que, en nombre de peces, l'argent era predominant. D'altra banda, sembla clar que l'or i l'argent tenen un paper important a Catalunya i a València, més feble a Mallorca i que a l'Aragó gairebé només hi ha billó. Cal tenir present que per a atresorar, la moneda preferida és sempre la de més valor, de manera que quan s'atresora billó és que no hi ha res de més valor en circulació. També observem que el florí, tot i les seves imperfeccions, era una moneda valorada, emprada i atresorada. Si convertíssim aquestes quantitats de peces en valors equivalents, el paper de l'or pujaria molt, ja que en termes generals les peces de plata valen 12 vegades més que les de billó, i les d'or, unes 11 vegades més que les de plata. En aquest cas, els percentatges de circulació a Catalunya, per exemple, per a or/argent/billó, que ara són 10%/44%/46%, es convertirien en 70%/28%/2%. Per tant, el florí d'or exercia un paper de primer ordre, però l'argent també era important.

En un altre aspecte, l'existència del florí permetia reconvertir les monedes foranes d'or que s'obtenien del comerç, i això era un altre factor positiu. Finalment, s'ha de tenir present que el florí català va trobar un excel·lent acolliment a Castella i, en part també, a Navarra. Els castellans tenien poc or i, a més, encunyaven encara amb un patró obsolet, la dobla almohade. En aquell moment, a Europa els models auris valorats eren el florí florentí i el ducat venecià, i aquestes monedes eren les que es movien en el comerç. Aquests models italians eren de llei alta, mentre que el florí català només tenia 18 quirats sobre 24, però la seva estampa era com la del florí florentí i això l'ajudava a circular amb bones valoracions. Així, a Castella, veiem que la dobla es valorava entorn dels 150 maravedisos, mentre que el florí, que a proporció del contingut d'or n'hauria hagut de valer 92, es pagava a 110 maravedisos. Els catalans, és clar, importaven totes les dobles que podien i les refonien per batre després florins (doc. 291), cosa que generava un corrent especulatiu que els era favorable. El florí s'escampà a Castella en grans quantitats i, quan l'any 1376/77 Enric de Trastàmara va pagar a Pere III la xifra acordada pel seu ajut militar, va fer la meitat del pagament de l'or en florins catalans (doc. 370), prova que era la moneda que tenia a mà amb més abundància. Finalment, cal tenir present que, com hem dit abans, la Busca va imposar el seu programa de reforma monetària el 1453 i, amb els canvis de cotització de les monedes que va introduir, s'acabà la sobrevaloració del florí. Per tant, l'etapa de probable especulació negativa queda situada exclusivament en l'espai 1365-1453. És aquest

50). Les dades de troballes i circulació provenen del nostre estudi M. CRUSAFONT, "Finds, hoards and monetary circulation in the Iberian Peninsula", dins CRUSAFONT/BALAGUER/GRIERSON, *The Iberian Peninsula*, Cambridge, 2013, p. 20-53.

l'espai de la crisi? Certament no. Per Abadal, la crisi es va gestar al llarg del regnat de Pere el Cerimoniós (1336-1387) i s'hauria anat mantenint fins arribar a la guerra civil del s. XV. Mario del Treppo ha demostrat que hi ha un redreç notable en temps d'Alfons IV (1416-1458) i que la veritable crisi no és més que una conseqüència de la guerra civil catalana del segle XV.[51]

Per tant, el florí, sobrevalorat, havia de generar una especulació d'efectes negatius però, d'altra banda, l'exportació a Castella en donava de positius i, finalment, la moneda d'or no era la protagonista única del comerç. En conseqüència, la sobrevaloració del florí (i no el florí en si) degué ésser un factor negatiu en la primera etapa de crisi (i només en aquesta), però difícilment podem pensar que això tingués un pes determinant i central. Saber-ho amb seguretat exigiria una anàlisi quantitativa de tots els factors positius i negatius i no només dels que hem exposat. En qualsevol cas, aquesta aproximació al problema pretén fer veure que hi ha molts factors en joc i pensem que, si més no, van una mica més enllà de les valoracions sense fonament sobre monedes que "fan bondat" i d'altres que són "perverses".

EL BILLÓ ARAGONÈS: UN SISTEMA TANCAT?

Quan fem la catalogació dels amonedaments de la Corona Catalano-Aragonesa, sempre situem Aragó i Navarra (aquesta darrera en els breus períodes d'unió) al final. Sempre hem explicat per què ho fem, però sovint hem sentit dir que és per menyspreu. Naturalment, les raons són unes altres: els amonedaments dels altres regnes solen tenir uns paral·lelismes que aconsellen de presentar-los junts, mentre que el cas aragonès és singular perquè, com Navarra i, en bona part, també Nàpols, es regí per uns paràmetres propis.

Ja vàrem assenyalar aquesta singularitat aragonesa en parlar dels seus amonedaments inicials, és a dir, quan encara no s'havia produït la unió amb Catalunya. Cal afegir que mentre a Catalunya s'emet argent des de finals del segle XIII i or des de mitjan segle XIV, el regne aragonès es manté amb l'emissió exclusiva del diner jaquès fins a mitjan segle XV i que la circulació d'altres tipus de monedes només es fa perceptible a finals d'aquest mateix segle. L'excepcional emissió de florins d'or en temps de Pere III no va durar més de tres anys i tampoc no sembla haver deixat rastre en el circulant.[52]

Tenint un sol tipus monetari, el diner jaquès, sembla que la història monetària aragonesa hauria d'ésser relativament senzilla, però no és pas així. Hi ha emissions ben documentades que no apareixen, trobem emissions d'aparent bona factura i de llei ínfima a nom de Sanç Ramir, els canvis or/argent no encaixen amb els que trobem en els països del seu entorn i la taxació de la moneda jaquesa sempre sembla anar per damunt del que li correspon per la llei, o contingut de fi, que efectivament té. Com que es tracta d'una problemàtica de tipus transversal, és a dir, que no correspon a regnats concrets sinó que afecta tota l'època medieval, en farem l'exposició en aquest apartat preliminar.

Cal advertir, com a consideració prèvia, que serà molt difícil fer un bon diagnòstic d'aquest seguit d'irregularitats fins que no tinguem una sèrie abundosa d'anàlisis de contingut de fi dels diferents diners jaquesos. De res no serveixen les anàlisis fetes per inflorescència de raigs X que s'han publicat perquè ha estat sobradament demostrat que, en termes generals, no són aplicables a les monedes de billó: l'alteració superficial a causa de l'emblanquit en el seu origen i, especialment, de l'oxidació, que penetra profundament en la pell[53] de la majoria dels exemplars conservats, fa que aquestes anàlisis ens proporcionin dades completament falsejades. Les alternatives possibles són les anàlisi de tipus químic, destructiu, que es poden aplicar, per exemple, en fragments de peces; les de tipus nuclear, com les que va desenvolupar Barrandon[54] i que analitzen la massa interna; o els realitzats amb el mètode de la inflorescència de raigs X, però amb un llimat previ del cantell de la peça i una micrografia d'aquesta zona per assegurar-nos que hem arribat al nucli inalterat del metall, tal com ho va innovar el Dr. Oddy.[55] Tot i que no disposem d'aquestes dades, assajarem de fer una primera interpretació amb les informacions que tenim.

51). TREPPO, Mario del, *Els mercaders...*, op. cit. Aquesta és, de fet, la tesi central del seu llibre.

52). Tot i que semblen apreciar-se uns indicis de circulació des del 1380, no en tenim dades certes fins al 1400. Vegeu CRUSAFONT, M., "La circulación monetaria en el Aragón medieval", *Gaceta Numismática* 114, 1994, p. 37-62.

53). CRUSAFONT, M., "Primers resultats...", op. cit. El procés s'ha il·lustrat també amb una micrografia.

54). BARRANDON, N./CRUSAFONT, M./JOUSSEMET, "Identificació...", op. cit, on s'expliquen aquests procediments.

55). Comunicació epistolar del Dr. Oddy del British Museum de Londres

Segons Asso, tant les monedes de Sanç Ramir (1063-1094) com les d'Alfons el Bataller (1104-1134) eren ternals, és a dir, amb un 25% d'argent; pel que sembla, aquest autor va partir d'anàlisis químiques ja que en algun moment esmenta que va fer verificar la llei de les monedes a la casa de la moneda. Pío Beltran, en canvi, parla de moneda quaternal des d'Alfons el Bataller fins a Pere I, però resulta estrany que la llei passés de ternal a quaternal ja que el procés usual gairebé sempre és a la baixa. El fet és que les mencions de moneda quaternal no les trobem fins al 1151 i s'allarguen fins al 1174, ja amb Alfons I, on trobem una menció de moneda quaternal en data 1170/74 (doc. 14) i una de ternal el 1175 (doc. 15). Tant Asso com Hamilton afirmen que la moneda de Pere I va ésser igualment ternal,[56] cosa que lligaria amb la notícia d'una emissió de baixa llei amb Pere I, però en canvi l'expressió mateixa de "baixa llei" deixa de tenir sentit si la moneda ja era ternal des de Sanç Ramir. D'altra banda, el canvi entre el diner jaquès i el morabatí d'or es manté, amb poques variacions, a 7 sous el morabatí, és a dir, al mateix nivell que a Catalunya, on la moneda sí que és quaternal (doc. 14 i 15). Quan a Catalunya es passa a la moneda ternal amb Jaume I, el morabatí es passa a valorar a 10 sous i mig (doc. 139, del 1285). Una valoració semblant en jaquesos, 10 sous de jaquesos per morabatí, no la trobem fins al 1381 (doc. 376).

Havíem pensat que l'única explicació a tot plegat és que a l'Aragó, des del segle XI fins al XIII, s'hagués fet córrer una moneda ternal que feien valorar com a quaternal. Els beneficis eren evidents: hom podia adquirir així les altres monedes a bon preu. De tota manera, aquesta política hauria estat impossible de sostenir si Aragó s'hagués hagut d'obrir a l'exterior, però closa en el seu sistema agropecuari i amb una noblesa que abastava tots els registres del poder, havia de resultar fàcil imposar un canvi que els poderosos podien emprar per a adquirir morabatins d'or o qualsevol altra moneda forana a bon preu i arrodonir així els seus negocis en aquestes operacions especulatives. Tanmateix, aquesta teoria ha topat amb una dada que, almenys en part, la contradiu. Quan férem les anàlisis químiques que vàrem publicar, després encara en realitzàrem unes altres que no vàrem arribar a difondre. Entre elles, dues anàlisis de diners de Jaume I, que donaren lleis ternal i quaternal, i dues de Jaume II, que donaren llei quaternal.

Amb tot, és probable que haguem de variar la visió tradicional de la moneda quaternal aragonesa, ja que des de Sanç Ramir sembla que va ésser ternal i la idea de moneda quaternal més aviat sembla una entelèquia "oficial". Amb les dades actuals sembla que la moneda anterior a Alfons I era ternal, però potser que, en entrar la nova dinastia i passats els pitjors moments de guerres i d'invasió castellana, varen tornar al quatern, com de fet diuen els documents de l'època. De fet, hi ha força documents que afirmen que la moneda és efectivament de llei de 4 diners (doc. 14). La moneda jaquesa devia tornar a tenir, però, aquesta llei ternal en temps de Jaume I, però potser va ésser una mesura transitòria i després va tornar a ésser quaternal, al marge d'una primera emissió doblenca que fou retirada i ha deixat ben poc rastre en l'evidència numismàtica. Efectivament, els diners aragonesos de Jaume I són molt abundants i fins ara només ha aparegut un sol exemplar d'aquella primera emissió. Cal dir que tant Asso com Hamilton coincideixen a atribuir una llei ternal a les emissions de Jaume I i Jaume II, però tampoc tenim una seguretat pel que fa a les seves fonts.

Cal afegir a aquesta situació canviant de valors que es coneixen nombrosos diners a nom de Sanç Ramir que presenten una factura impecable, però que tenen tot l'aspecte de no ésser altra cosa que aram emblanquit. D'altra banda, s'han trobat diners de Sanç Ramir associats a monedes comtals urgelleses completament fora de la seva cronologia. Sendra ja va assenyalar, en estudiar un d'aquests conjunts, la possibilitat que els amonedaments documentats del temps de Ramir II s'haguessin fets amb encunys de Sanç Ramir.[57] És una hipòtesi que resoldria l'estranya associació de la troballa estudiada, però llavors hom es pregunta per què es va anar fins a Sanç Ramir i no es varen seguir emetent peces a nom d'Alfons el Bataller o de Pere el d'Osca, que eren els dos darrers sobirans abans de Ramir II. No hi ha respostes per aquestes preguntes, però és evident que en aquest espai hi ha temes que resten irresolts. El que sí queda clar és que aquestes monedes de baixa llei devien córrer barrejades amb les altres de llei ternal perquè l'any 1300 els estaments aragonesos emeten un fur pel qual s'estableix el curs forçós de la mo-

56). Cal aclarir que Asso atribuïa aquesta llei a un diner de Pere d'Osca erròniament, seguint la classificació de Lastanosa, mentre que la peça era realment de Pere I. Aquesta és la dada que prenem. Pel que fa a les referències bibliogràfiques, són BELTRAN, Pío, *Obra Completa*, Saragossa, 1972, però especialment el seu treball sobre el diner jaquès, p. 397-464; ASSO, Ignacio de, *Historia de la economía política de Aragón*, Saragossa, 1798, reedició del 1947; LASTANOSA, V. J., *Tratado de la moneda jaquesa*, Saragossa, 1681, reedició de Cayón, Madrid, 1977; HAMILTON, E. J., "Money...", op. cit.

57). SENDRA, J. A. "Una nova troballa de moneda comtal urgellesa i reial aragonesa. Diners d'Ermengol VIII i Sanç Ramírez", *Acta Numismàtica* 39, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 2009, p. 63-70.

neda jaquesa, a excepció de la falsa. S'havien d'admetre, però, les peces foradades i les que fossin de color roig, tant en diners com en òbols (doc. 160). El color roig només apareix en lleis de doblenc en avall, com saben bé els numismàtics. Per tant, hi havia en el circulant peces de lleis baixes que haurien d'haver corregut des d'aquest moment amb la mateixa valoració, ja sobrepujada, del diner ternal.

Després de Jaume II, la següent emissió coneguda és la de Pere III, d'aspecte més fosc o rogenc i de la qual Hamilton diu que tenia una llei d'1 diner i 18 grans, a desgrat que Lastanosa pensés que era de 3 diners i Asso cregués que segurament era d'1 diner i 18 grans però que també n'hi havia de ternals, tot i que no sembla que n'acabi d'estar segur. Es tractava, doncs, d'una llei encara una mica per sota del doblenc, sens que els documents de l'època facin cap referència a aquest fet. Al contrari, les valoracions del jaquès es fixen per damunt del barceloní, que era de tern: el 1350, es dictamina que 15 diners jaquesos (de llei doblenca o, com a molt, ternal) havien de valdre igual que 18 diners barcelonins o valencians (ternals) (doc. 266). D'altra banda, el canvi amb els florins d'or també resulta més favorable per al jaquès que per al barceloní: 9 sous i mig el jaquès el 1391[58] o 10 sous de jaquesos per florí (doc. 671) el 1442. El més sorprenent, però, és el fet que en aquells moments, a mitjan segle XV, a Catalunya s'estava debatent la necessitat de reanivellar el valor de curs del florí, que acabà per fixar-se en 13 sous, corregint la taxació clàssica d'11 sous i, tot plegat, per a corregir la sobrevaloració del florí segons els programes de la Busca (el florí pujava, però molt menys que el croat), però també per a compensar la pèrdua de pes del diner de tern, que no s'havia emès des de Pere III.

Quina era la situació a l'Aragó? Doncs una mica pitjor que a Catalunya ja que tampoc no s'havien emès diners jaquesos des de Pere III, i els diners aragonesos havien estat doblencs i no pas ternals com els de Barcelona. D'altra banda, la manca de moneda jaquesa feia circular a la zona de Terol els diners valencians i, fins i tot, els rals de plata, a causa de l'actiu comerç entre la zona marítima i Castella a través d'aquest territori (doc. 579, de 1418/1472). Les Corts aragoneses, que ja havien prohibit la circulació a l'Aragó de qualsevol moneda llevat del diner jaquès el 1372 (doc. 359) i, per tant, excloïen també els florins, reiteraren en la seva reunió justament a Terol l'any 1428 que, a partir de llavors, no es pogués contractar en altra moneda que la jaquesa i es prohibia expressament la moneda d'argent (doc. 631). El curs exclusiu del jaquès fou reiterat el 1442, en què es prohibí la circulació de les monedes valencianes i catalanes amb l'argument que la gent les prenia al mateix valor que la jaquesa (doc. 671). Cal insistir que les monedes catalanes i valencianes eren, en tot cas, de valor superior a la jaquesa i, per tant, la sobrevaloració del jaquès o fins i tot la seva igualació eren completament fraudulentes. Persistia, doncs, la política dels estaments aragonesos de mantenir el jaquès com a moneda sobrevalorada, cosa que cada vegada era més difícil de sostenir perquè el comerç començava a fer-se actiu a l'Aragó i el mercat imposava les seves lleis.

Efectivament, el 1451 s'hagueren de reiterar les ordres prohibint el curs dels diners barcelonins i valencians i ordenant el curs del florí a 10 sous (doc. 702), però tot i així el florí anava prenent una cotització més en equilibri amb el valor de la moneda jaquesa i consta que, cap a finals del segle XV, havia arribat a pagar-se a 18 sous i mig.[59]

Les coses es complicaren per a l'estament immobilista en temps de la guerra civil catalana del segle XV ja que el rei Joan II passà per damunt de qualsevol consideració o privilegi dels aragonesos i batè ducats d'or i rals i mitjos rals d'argent a Saragossa. Ja sabem que, en opinió d'aquest sobirà, *Nos per nostra preheminència e regalia en aquest e altres regnes nostres podem fer batre moneda d'or pròpia nostra o strangera o la que més voldrem* (doc. 872, del 1477). No hi ha constància, però, que s'haguessin batut diners jaquesos en aquest regnat, cosa que pot explicar que entrés, de forma imparable, numerari exterior de baixa llei, en aquest cas francès, que es va intentar de recollir el 1475 (doc. 845).

En temps de Ferran II, la posició del rei no varià gaire (doc. 1049 b), però les queixes dels estaments aragonesos són continuades i fan palès el seu disgust davant l'emissió de moneda d'or i d'argent que havien "tolerat" al seu pare (el 1482, segons diuen) perquè feia molt temps que no s'havia batut, però que *"era muy dañosa por el precio que le ponían"* (doc. 982 a), i el 1506 pressionaven la seca o utilitzaven formules dilatòries perquè no es batés ja que, de moneda, *"en sobrava"* (doc. 1049 b). Tot plegat sembla confirmar que allò que interessava als estaments era seguir amb les seves especulacions i que la nova política dels sobirans, que potser ja comptava amb alguns defensors en el regne com ara els comerciants, que començaven a actuar, els era perjudicial ja que tallava la possibilitat d'operacions especulatives.

58). ASSO, I. de, *Historia*..., op cit., p 273.
59). Ibid, p. 274.

En qualsevol cas, el rei va fer una emissió que sembla discutida el 1482 i una amb l'assentiment de les Corts el 1484 (doc. 996), en virtut de la qual es batia argent i billó, però no or, encara que aquest no tardaria a fer-se i, segons el parer del rei, la seca hauria de seguir exclusivament les directius reials. El billó del 1484 havia de tenir un contingut d'argent d'1,95 diners, és a dir, gairebé doblenc,[60] però costa de creure que els diners de Ferran II tinguin aquesta llei, que seria de 16,25% d'argent, atès el seu aspecte, ben poc diferent del dels diners de Carles I per als quals vàrem apreciar, per anàlisi química, un contingut d'argent del 12,5%.[61] És probable, doncs, que a l'hora de la veritat s'apliqués una llei més baixa.

No sembla que les coses milloressin després de Carles I ja que els diners (amb l'aspecte de coure pur propi dels diners dels reis de nom Felip) haurien de contenir un percentatge d'argent que oscil·lés entre el 9,7 i el 12,5%, segons Sanahuja.[62] En qualsevol cas, el que queda clar és que, al llarg de l'època medieval, la moneda aragonesa no es va regir pas per les lleis del mercat sinó per decrets dels seus estaments representatius, que en un món tancat i amb escassa dedicació comercial varen poder imposar un for que no s'avenia pas amb el contingut de fi de la moneda que emetien.

Si tot el que exposem fos cert (ja hem dit que caldrien més anàlisis de contingut de fi), restarien en entredit alguns plantejaments fins ara indiscutits, com ara la llei, com a mínim quaternal abans de Jaume I. D'altra banda, encara que, segons la nostra interpretació, no queda clar que tota l'operació de canvi de monedes de l'emissió del 1484 (amb l'encunyació dels mitjos rals anomenats "aragonesos d'argent") pretengués sobretot encobrir la caiguda de llei del billó, sí és cert que en temps de Pere III ja es va batre a llei doblenca. D'altra banda, si Ferran II va voler fer un tipus de ral feble, l'aragonès, a fi de mantenir el canvi d'una unitat d'argent per un sou jaquès, això també va fracassar ja que amb Carles I es torna al ral de pes habitual, de manera que l'aragonès es mantingué, de fet, com a mig ral. Tots aquests punts s'haurien, però, de precisar, partint de més informació de les lleis de les monedes.

Malgrat tot, creiem que resta clar que el sistema monetari aragonès fou atípic i que la sobrevaloració monetària fou una política permanent, que es va poder sostenir pel tancament del regne als circuits comercials i probablement només fins que el comerç començà a fer acte de presència. Es tractaria, doncs, d'un sistema que podríem considerar tancat com el d'altres casos illencs, com el de Menorca amb els diners d'aram del temps d'Alfons IV o el de l'Edat Moderna a Eivissa, que ja vàrem estudiar el seu moment.[63] Recordem que, a Eivissa, el sistema es va sostenir mentre els intercanvis externs es pogueren pagar amb la sal de les seves explotacions. Quan el rei Felip V confiscà les salines i la moneda interna hagué de sortir a l'exterior, el sistema es desballestà.

CIRCULACIÓ MONETÀRIA

La història de la moneda no es pot limitar a la classificació dels tipus coneguts, amb l'atribució a regnats o cronologies concretes. Això ens dóna una informació que podríem denominar "estàtica", però també ens interessa la informació "dinàmica", és a dir, la que ens pugui respondre preguntes com ara:

-Hi havia prou moneda en el mercat per a cobrir totes les transaccions?
-El circulant era constituït per moneda pròpia o forana?
-En quina proporció circulaven les monedes d'or, d'argent i de billó?

Pel que fa a l'època medieval, tenim dos camins principals per assajar de respondre aquestes preguntes. El primer és l'estudi de les troballes monetàries de tipus individual o acumulatiu. El segon es l'anàlisi dels tipus de monedes emprats en la documentació notarial. El primer camí ens facilita una informació més real, ja que es basa en les monedes perdudes a l'atzar, però també és cert que si algú perdia una moneda d'or esmerçava molts més esforços per a retrobar-la que no pas si perdia una moneda de billó. Per tant, les troballes ens poden incrementar la

60). Vegeu tot el que fa referència a aquestes emissions a CRUSAFONT, M., "Els diners jaquesos de Ferran II". Acta Numismàtica 38, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 2008, p. 131-148.

61). CRUSAFONT, M., "Primers resultats...", op. cit.

62). SANAHUJA, X., "Reconsideración de la moneda jaquesa de vellón de época moderna (1519-1717)", Numisma 247, SIAEN, Madrid, 2003, p. 87-104. Vegeu taula p. 90, que l'autor, però, no documenta.

63). CRUSAFONT, M., "La moneda de Ibiza desde Carlos I al 1887". *Gaceta Numismática* 121, 1996, p. 11-36.

representació de la moneda de baix valor. Ben al contrari, la documentació notarial només s'emprava per a transaccions d'un cert volum i, en conseqüència, pot fer aflorar numerari de valor més alt, que és el més adient per a pagaments d'una certa entitat. En conseqüència, creiem que el millor que podem fer és conjugar les informacions de les dues fonts.

Hi ha encara altres possibles camins per a fer-nos una idea de les monedes emprades. Per exemple, l'estudi dels tresors, sempre que es faci, és clar, amb les degudes condicions. Un tresor és un dipòsit tancat que pot tenir una procedència forana si ha estat amagat, per exemple, per un passavolant i, per tant, pot contenir un tipus de numerari no significatiu del lloc de l'amagatall. D'altra banda, el que atresora no pren numerari en circulació a l'atzar, sinó que procura guardar les monedes de més valor a fi d'obtenir la màxima xifra amb el menor espai possible. Finalment, un atresorament pot haver estat acumulat durant dècades o fins i tot ésser el resultat de l'estalvi de generacions. Per tant, no podem fer cas de les indicacions d'un sol tresor, sinó considerar-ne només alguns aspectes dels que resultin, de forma concordant, de la suma de la informació de molts tresors d'una mateixa zona. Per tant, l'estudi dels tresors només pot ésser un camí complementari de cara a la circulació, tot i que ens aporta altra mena d'informacions sobre, per exemple, monedes més o menys coetànies, etc.

Els estudis de circulació no es poden fer d'una manera global sens prendre les degudes precaucions. Per exemple, no es poden sumar dades dels diferents regnes de la Corona Catalano-Aragonesa i pretendre obtenir unes xifres globals, ja que és ben probable que la circulació sigui completament diferent a València, a l'Aragó o a Sardenya. En alguns aspectes, fins i tot la circulació en àrees ciutadanes d'un mateix regne pot ésser diferent de les zones rurals. Per tant, abans de sumar informacions de procedència diversa, hom ha d'estar segur que tinguin coherència entre elles.

Pel que fa a Catalunya, Aragó i Navarra, ja vàrem fer unes primeres anàlisis referents a l'evolució dels pagaments en moneda/pagaments en espècie i en relació a la circulació de la moneda d'or, tot plegat sorgit de l'estudi de diferents sèries documentals i distribuït per dècades des dels orígens de les sèries documentals, s. X aproximadament, fins al s. XV.[64] Per al circulant monetari i el repartiment de les monedes circulants en or, argent i billó, tenim també unes altres anàlisis dels territoris català, valencià, mallorquí i aragonès partint de les dades que ens aporten, per una banda, les troballes individuals i acumulatives (és a dir, les que ens informen de la circulació monetària) i, per l'altra, els tresors, en aquest cas repartit en tres períodes: dels inicis a mitjan segle XII, de mitjan segle XIII a mitjan segle XIV i de mitjan segle XIV fins a la fi de l'època medieval, determinada en aquest cas pel final del regnat de Ferran el Catòlic, és a dir, el 1516.[65] De les gràfiques que varem realitzar del primer grup d'anàlisi, podem observar el següent:

1 – Pagaments en espècie/pagaments en moneda:

- A Catalunya, tenim panorames completament diferents segons el comtat on ens situem. Així, des dels inicis de la documentació existent (s. IX) no s'observen pagaments en espècie al comtat de Barcelona i aquests es fan presents entre el 960 i el 1210 en nivells molt baixos, que només entre el 1020 i el 1040 arriben al 40%. Aquest repunt sobtat coincideix amb un increment també sobtat dels intercanvis i s'ha assenyalat la possibilitat que les emissions monetàries no arribessin a cobrir les necessitats dels canvis en aquest espai temporal. Després del 1210, desapareixen completament. De tota manera, en àmbits rurals sí que es detecten en alguns cartularis establiments de censos en espècie, cosa que no sembla pas una expressió de manca de moneda, sinó una forma de facilitar els pagaments per part dels pagesos a les comunitats eclesiàstiques, que solien ésser les perceptores, a les quals resultava igualment útil per a consum propi. En canvi, en el comtat d'Urgell, els pagaments en espècie són aclaparadorament predominants des dels inicis fins prop del 1100 i després desapareixen gairebé del tot.

- A Navarra, es manté un cert percentatge de pagaments en espècie al llarg de pràcticament tota l'època medieval, però si en àmbits rurals els nivells mitjans es mouen entre el 40 i el 60% fins al 1180 i al voltant del 30%

64). CRUSAFONT, M., "Del morabatín al florín. Continuidad o ruptura en la Catalunya medieval", *I Jarique de estudios numismáticos hispano-arabes*, Saragossa, 1988, p. 191-200; "La circulación monetaria en el Aragón medieval a partir de las menciones documentales", *Gaceta Numismática* 114, 1994, p. 37-62; "La circulación monetaria en la Navarra medieval", *Numisma* 230, SIAEN, Madrid, 1992, p. 93-118.

65). CRUSAFONT, M./BALAGUER, A. M./GRIERSON, P., *Medieval European Coinage. 6. The Iberian Peninsula*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013, vegeu p. 20-53.

fins al 1500, a les ciutats arriba a uns màxims del 35% fins al 1180 i després baixa a nivells del voltant del 10%, fins pràcticament desaparèixer entorn el 1500.

- A l'Aragó, els pagaments en espècie arriben a unes cotes de predomini (més del 50%) fins al 1150; més endavant, es manté a uns nivells entre el 10 i el 30% fins al 1250, i després esdevé residual.

2-Pagaments en moneda d'or:

- A Catalunya, veiem també un comportament ben diferent entre el comtat de Barcelona i els comtats d'Urgell i Pallars que vàrem estudiar conjuntament. A Barcelona, comencem a trobar moneda d'or andalusina (mancusos, després morabatins) des del segle X i el seu percentatge de presència en els pagaments creix ràpidament per a situar-se a nivells del 50/90% entre els anys 1000 i el 1180, amb uns màxims entorn dels anys 1050/1080 i 1110/1160. Baixa després de forma força abrupta i desapareix completament entre el 1240 i el 1400, per reaparèixer després, ja en forma de florins, a un nivell mitjà del 40%. Al grup Urgell/Pallars l'aparició és més tardana, vers el 990, i es manté entre el 20 i el 30%, amb un màxim del 40% entre el 1050 i el 1080. També desapareix completament en el mateix espai que a Barcelona, 1250-1400, i reapareix després en forma de florins, però a un nivell força més baix que a Barcelona: el 15%.

- A l'Aragó i a Navarra, l'or andalusí no apareix fins molt més tard, vers el 1110/1130, i es mou en cotes entre el 30/40% a Navarra i el 15/20% a l'Aragó. Hi ha una desaparició gairebé completa de l'or entre el 1250 i el 1350, per a reaparèixer després en nivells baixos i arribar a cotes més importants (35%) vers el 1400. L'evolució posterior és, però, ben diferent als dos regnes: a l'Aragó, l'or torna a desaparèixer vers el 1440, mentre que a Navarra s'hi manté, com a mínim fins al 1500.

Pel que fa als estudis que parteixen de l'anàlisi dels tresors, vàrem separar inicialment el circulant autòcton del forà, però les taules ens proporcionen uns percentatges de numerari forà molt petit, de manera que no hi ha dificultat en considerar les xifres globals. La dificultat d'aquestes anàlisis és que, per bé que vàrem sumar les dades de les diferents procedències dins els regnes peninsulars de la Corona més Mallorca, prescindint dels de l'expansió mediterrània, les dades de Catalunya i de València eren prou importants, mentre que les d'Aragó i Mallorca eren molt més baixes i, en alguns casos, inexistents. Pel que fa a la moneda circulant, en la primera etapa (dels inicis a mitjants del s. XIII), en la qual pràcticament només hi tenim Catalunya i Aragó, les dades són les següents: 5 pagaments en or, cap en plata i 103 en billó (dels quals, 20 forans). En la segona etapa, l'or desapareix completament i trobem 5 peces de plata i 189 de billó, de les quals 34 són foranes, entre elles 21 melgoresos i 9 morlans. Per a la tercera etapa, ja tenim dades més detallades i podem fer la taula següent:

	or	plata	billó
Catalunya	53	17	80
València	20	9	24
Mallorca	8	0	10
Aragó	3	1	1

Sembla clar que només les dades de Catalunya i València són significatives i es mouen en uns paràmetres semblants. Podem convertir aquestes xifres en valors quantitatius si multipliquem les unitats d'argent per 12 (valor de la unitat argent respecte del billó) i, a més, per 10 les d'or, tenint present el ràtio or/argent i llimant així una mica el sobrepreu de l'or dels florins, que era d'11 sous. Obtenim per a les tres etapes els percentatges següents, que són vàlids especialment per a Catalunya a la primera etapa i per a Catalunya i València en la segona i tercera etapes:

Circulació:	1a etapa inicis–mitjan s. XIII	2a etapa mitjan s. XIII–mitjan s. XIV	3a etapa mitjan s. XIV–inicis s. XVI
Or	85%	0%	76%
Plata	0%	21%	21%
Billó	15%	79%	3%

Si féssim els mateixos càlculs per al cas dels tresors, considerant-lo igualment vàlid per a Catalunya i València i tenint present que ja hem dit que no són indicatius de cara a la circulació, les xifres serien les següents:

Tresors:	1a etapa inicis mitjan s. XIII	2a etapa mitjan s. XIII–mitjan s. XIV	3a etapa mitjan s. XIV–inicis s. XVI
Or	40%	0%	74%
Plata	7%	22%	23%
Billó	53%	78%	2%

Tots els indicadors ens diuen que l'or de procedència andalusí fou abundant a Catalunya des del segle X, i menys abundant, però present, a l'Aragó i a Navarra des del segle XII. La fractura de l'or i la presència exclusiva del billó és evident a Catalunya, Aragó i Navarra entre mitjan segle XIII i mitjan segle XIV, i només a Catalunya comencem a trobar, gràcies a l'emissió de croats, un cert nivell d'aquest metall des dels inicis del segle XIV, cosa que no hem detallat als gràfics però que és visible en les dades de partença. A partir de mitjan segle XIV, l'or va prenent un paper cada cop més predominant, la plata ocupa un segon terme prou potent i el billó queda reclòs a les petites transaccions de la vida quotidiana i pràcticament desapareix de la documentació. Aquestes conclusions no són aplicables a l'Aragó, on l'or hi té una presència puntual i torna a desaparèixer i pràcticament l'única moneda en curs és la de billó. També a Navarra hi ha dificultat per a trobar un paper de l'argent i de l'or fins a finals del segle XV. Hi ha també uns factors diferencials entre la ciutat i el camp o l'àrea de Barcelona i les zones de muntanya, que tenen especial incidència en les primeres etapes de l'època medieval i que van uniformitzant-se, sense arribar a llimar-se del tot, ja que els àmbits rurals mantenen uns costums diferents, cosa que és perceptible especialment en els censos.

Aquestes conclusions concorden, pel que fa a l'or, amb l'estudi de la circulació del florí, que mostra una presència important a Catalunya i a València, un paper inicial (segona meitat del segle XIV) al sud de França i, durant la resta de l'època medieval, a Castella i una feble presència a l'Aragó i a Mallorca.[66]

No tenim dades suficients dels altres regnes mediterranis per a poder fer taules amb xifres, però per les dades aportades pels estudiosos (tot i no ésser quantitatives), sembla que a Sardenya hi va circular especialment el billó sardo-català i barceloní i, en molta menor mesura, l'argent de la mateixa procedència; que a Sicília hi fou abundant la moneda d'or a causa de l'exportació als països nord-africans del seu blat; que l'argent també hi tingué un paper notable, atesa la nombrosa evidència numismàtica, i que a Nàpols hi havia, probablement, circulació abundant tant en or, com en argent i billó.

ELS TALLERS MONETARIS

En el nostre espai d'estudi, pràcticament mai no podrem parlar d'un taller monetari únic, ni tan sols dins d'un mateix regne. No era aquest el sistema emprat per l'imperi carolingi i no ho podrà ésser després pel caràcter polimorf de les diferents concrecions de l'estat català, des del mosaic comtal post-carolingi fins a la forma que s'aproxima a una estructura federal de la Corona Catalano-Aragonesa. Encara hi haurem d'afegir els tallers d'emergència que es produïren en situacions de guerra, els tallers oberts per concessions reials i el conjunt de tallers de tipus personal i municipal que es crearen sobretot a Catalunya.

En primer lloc, explicarem els tallers existents en cada una de les etapes històriques i, al final, donarem el llistat global dels tallers per ordre alfabètic.

A l'època carolíngia, tenim fins ara notícia de l'existència de quatre tallers monetaris: Barcelona, Girona, Empúries i Roses. Els tres primers s'ubicaren a les capitals dels respectius comtats (que llavors no eren més que demarcacions creades pels francs) i pel que fa al quart, ja vàrem assenyalar la possibilitat que fos el taller del comtat de Peralada, que en temps carolingis estava perfectament diferenciat del d'Empúries. Els tipus emesos, segons el que coneixem avui, foren els següents:

Tallers	Carlemany	Lluís el Pietós	Carles el Calb
Barcelona	Diners	Diners	Òbols
Empúries	Diners	Diners	
Girona	Diners	Òbols	
Roses	Diners	Diners i òbols	

66). CRUSAFONT, M., "El florí d'or català (dit d'Aragó), primer referent auri peninsular de patró europeu (1359-1450)", *Homenagem a Mário Gomes Marques*. Sintra, 2000, p. 303-328.

La crisi que s'obrí a l'imperi carolingi a partir del regnat de Carles el Calb facilità que els comtats catalans (i d'altres) s'independitzessin. Cadascun d'ells va fer la seva moneda, a més dels bisbes de la Seu d'Urgell, que en bateren al comtat d'Urgell, i els bisbes de Vic i de Girona, que tingueren el seu taller monetari en comtats que pertanyien al comte de Barcelona. Cada comtat tenia, doncs, una seca, encara que en alguns aquesta canviés d'ubicació amb el temps. Cal assenyalar, també, el cas singular del vescomtat de Cardona, que també féu la seva moneda per concessió del comte de Barcelona. En resum, els tallers foren els següents:

Territori	Seques	Emissors
Comtat de Barcelona	Barcelona	bisbes, després comtes
Comtat de Girona	Girona	bisbes i comtes
Comtat d'Ausona	Vic	bisbes i comtes
Comtat de Besalú	Besalú	comtes
Comtat de Cerdanya	Berga?	comtes
Comtat d'Empúries	S. Pere de Roda	abats-comtes (inicis)
	Castelló d'Empúries	comtes
Comtat de Rosselló	Perpinyà	comtes
Comtat d'Urgell	La Seu d'Urgell	bisbes (inicis)
	Agramunt	comtes
Comtat de Pallars	Sort?	comtes
Comtat de Ribagorça	Montsó?	príncep?
Vescomtat de Cardona	Cardona,	vescomtes (inicis)
	Calaf	vescomtes

Els interrogants a la taula responen al fet que no disposem de dades concloents. Així, per exemple, no coneixem de moment monedes de la Cerdanya, però sí que hi ha mencions de sous cerdans i sous berguedans. Pel que fa al Pallars, tenim mencions del segle XI, però no coneixem monedes d'aquest temps i, en canvi, sí que hi ha monedes comtals pallareses del segle XV. Pel que fa a Montsó, ja vàrem plantejar la possibilitat que les mencions de sous de Ribagorça poguessin ésser emissions del futur rei Pere quan era príncep i el seu pare li donà el govern d'aquest territori, del qual Montsó potser n'era la capital.

A l'altra banda del Pirineu també hi trobarem un mosaic comtal en l'espai occità. En intervenir els comtes catalans a Occitània, tindrem presents una sèrie de tallers monetaris on hi bateren moneda ells directament o acceptaren que les encunyacions les fessin els comtes vassalls. El quadre de tallers fou, en aquest cas, el següent:

Territori	Seques	Emissors
Comtat de Carcassona	Carcassona	comtes de Barcelona (inicis)
		vescomtes vassalls
Comtat de Besiers	Besiers	vescomtes vassalls
Vescomtat de Narbona	Narbona	vescomtes vassalls
Senyoria de Montpeller	Montpeller	billó: rei/bisbe/ciutat (paccional)
	Montpeller	argent: rei
Baronia d'Omeladés	Omelàs	barons vassalls
Vescomtat de l'Albi	Albi	vescomtes vassalls
Vescomtat de Nimes	Rocafull	senyors vassalls
	Andusa i Sauva	senyors vassalls
Comtat de Rodés	Rodés	comtes vassalls
	Lodeva	bisbes
Vescomtat de Gavaldà	Mende	bisbes
Comtat de Tolosa	Tolosa	comtes vassalls
Comtat de Caors	Caors	comtes vassalls/ciutat?
Comtat del Vivarès	Vivers	bisbes/ciutat?
Comtat d'Usès	Usès	bisbes
Vescomtat de Biarn	Morlas	vescomtes vassalls
Provença marítima	Arles	comtes catalans i bisbes

	Marsella	comtes catalans
	Marsella	comtes vassalls
Comtat d'Avinyó	Avinyó	comtes vassalls
Comtat de Forcalquer	Forcalquer	comtes vassalls
	Gap	bisbes
Principat d'Aurenja	Aurenja	prínceps vassalls
Senyoria de Montelaimar	Montelaimar	senyors vassalls (notícia)
Provença rodaniana	Bellcaire	comtes vassalls
	S. Pau dels Tres Castells	bisbes

Com veiem, tant als comtats catalans com a l'espai occità els tipus monetaris que predominen són els senyorials, és a dir, emesos per comtes, vescomtes, bisbes, barons o senyors. En el conjunt dels dos espais, només hi hagué moneda del comte de Barcelona a Carcassona i amonedament reial a Marsella en temps d'Alfons I, Pere I i Jaume I; a Montpeller, amb Jaume I, i a Vic i Urgell en temps de Pere I. En l'espai català, els comtes catalans, després comtes-reis, assoliren d'unificar el territori adquirint successivament els diferents comtats. En tots els casos, tard o d'hora clausuraren els tallers comtals i episcopals i estengueren el curs de la moneda de Barcelona que esdevingué, així, la moneda de Catalunya. A Occitània és probable que haguessin acabat per practicar la mateixa política, però no tingueren temps per a estendre-hi el model català centralitzat. Tot i així, alguns comtats, especialment els d'Urgell i Empúries, assoliren batre moneda durant molt temps, malgrat que la seva sobirania estava ja molt malmesa.

Closa l'etapa dels amonedaments senyorials, entrem en una etapa de minva dels tallers i de coordinació monetària entre ells. En temps d'Alfons I i Pere I, els tallers reials foren els següents:

Catalunya	Barcelona
Aragó	Saragossa, Lleida i, potser, Osca
Provença	Marsella

En tots tres territoris, s'hi batia moneda de billó de llei quaternal.

L'expansió insular-peninsular del temps de Jaume I i després la mediterrània a partir de Pere el Gran, conduí a la creació d'un estat de tipus federal, en el qual, però, els regnes d'Aragó i de València i el principat de Catalunya tingueren un estatus de rang més alt, el de Mallorca fou sovint considerat com a una extensió de Catalunya i els regnes mediterranis tenien un estatus més colonial, malgrat que Nàpols prengué una gran preeminència en temps d'Alfons el Magnànim, qui la féu capital. Cada regne mantingué els seus tipus monetaris, els seus símbols i la seva política, no sempre coincident. Els sobirans, però, introduïren al segle XIV el florí d'or com a moneda comuna per a tots ells i anaren unificant els valors de les diferents monedes d'argent a fi de facilitar el moviment comercial.

Un cop tancada definitivament l'etapa occitana després del regnat de Jaume III de Mallorca, els tallers monetaris reials de la Corona foren els següents:

Territori	Seques	Emissors
Catalunya	Barcelona	rei
	Perpinyà	rei (des de Ferran I)
	Girona	rei (emergència, Joan II)
	Lleida	rei (emergència, Pere IV i Joan II)
	Tortosa	rei (emergència, oponents Joan II)
	Berga	rei (emergència, Pere IV)
	Cervera	rei (emergència, Joan II i Pere IV)
	Balaguer	rei (emergència, Joan II)
Mallorca	Palma	rei
	Perpinyà	rei (Jaume III de Mallorca)
	Maó	rei (emergència, Pere IV)
València	València	rei
Sicília	Messina	rei
	Catània	rei (des Frederic IV de S.)

	Sciacca	rei (Frederic IV de S.)
Sardenya	Vila d'Esglésies	rei
	Càller	rei (des Joan I)
Nàpols	Nàpols	rei
	Amatrice	rei
	Àquila, L'	rei
	Atri	(rei)
	Bríndisi	rei
	Cittaducale	rei
	Chieti	rei
	Gaeta	rei
	Lanciano	rei
	Lecce	rei
	Ortona	rei
	Reggio Calabria	rei (emerg. Ferrandino, notícia)
	Sora	(rei)
	Sulmona	rei
	Tagliacozzo	rei
Navarra	Pamplona	rei i príncep Carles
Acaia	Clarença	príncep Ferran de Mallorca
		rei Jaume III de Mallorca
Albània	Croia	rei (Alfons IV)
Atenes	Atenes	almogàvers
		reis de Sicília
		reis de Catalunya-Aragó

Al marge d'aquestes emissions reials, s'han de tenir també en compte de forma complementària les emissions municipals. A partir del comte Ermengol X d'Urgell i dels reis Jaume II i Alfons III, hi ha una sèrie de concessions a diferents senyors, magnats o ciutats per a batre moneda de caràcter municipal o bé personal que en tots els casos acabà per convertir-se també en municipal. Aquests primers tallers es situaren a la Catalunya oriental. El fenomen es va estendre al segle XV, quan diferents ciutats que durant la guerra civil havien tingut tallers d'emergència assoliren de convertir-se en emissors de moneda municipal i prengueren un impuls extraordinari per les concessions del temps del rei Ferran II. La moneda municipal fou una solució d'emergència que endegaren les ciutats per a cobrir la manca de moneda menuda, que durant molt temps deixà d'emetre la seca de Barcelona. Aquests amonedaments entraren en decadència amb el llançament de l'ardit de Barcelona el 1612 i, sobretot, després de la Guerra dels Segadors (1640-1652).

Hem inclòs a la llista general els tallers municipals que cal tenir en compte a l'època medieval, però hem indicat en lletra minúscula els tallers que només emeteren moneda d'aquest tipus.

LLISTA DELS TALLERS MONETARIS CATALANS MEDIEVALS

(En minúscula, els que només emeteren moneda municipal)

Àger (municipal)	Catalunya
AGRAMUNT (comtal; municipal)	Catalunya
Aiguaviva de Bergantes (municipal)	Aragó (Franja)
Aitona (municipal)	Catalunya
ALBI (vescomtal vassalls)	Occitània
Albi, L' (municipal)	Catalunya
Alguer, L' (municipal)	Sardenya
Almenar (municipal)	Catalunya
AMATRICE (reial)	Nàpols
ANDUSA (senyorial vassalls en el vescomtat de Nimes)	Occitània

Anglesola (municipal)	Catalunya
ÀQUILA, L' (reials)	Nàpols
Arbeca (local)	Catalunya
ARBOREA (rebels, autentificades pel rei Alfons IV)	Sardenya
ARLES (comtal i episcopal)	Occitània
ATENES (reials)	Grècia
ATRI (reials)	Nàpols
AURENJA (princeps vassalls)	Occitània
AVINYÓ (comtals)	Occitània
BALAGUER (reial d'emergència; municipal)	Catalunya
BARCELONA (episcopal; comtal; reial)	Catalunya
BARLETA (reials)	Nàpols
BELLCAIRE (comtal vassalls, comtes de Tolosa)	Occitània
BERGA (comtal, notícia; reial d'emergència)	Catalunya
BESALÚ (comtal)	Catalunya
BESIERS (vescomtal vassalls)	Occitània
BONAFOS (senyorial/comtal en el vescomtat d'Albi)	Occitània
Bosa (municipal)	Sardenya
BRÍNDISI (reial)	Nàpols
CALAF (vescomtal)	Catalunya
CALLER (reial)	Sardenya
Camarassa (municipal)	Catalunya
CAORS (paccional comtes/ciutat)	Occitània
CAPUA (reials)	Nàpols
CARCASSONA (comtal; vescomtal vassalls)	Occitània
CARDONA (vescomtal)	Catalunya
CASTELLÓ D'EMPÚRIES (comtal)	Catalunya
Castelló de Farfanya (municipal)	Catalunya
CATANIA (reial)	Sicília
CERVERA (reial d'emergència; municipal)	Catalunya
CHIETI (reial)	Nàpols
CITTADUCALE (reial)	Nàpols
CLARENÇA (del príncep)	Grècia
COSENZA	Nàpols
CROIA (reial)	Albània
Cubells (municipal)	Catalunya
EMBRUN (comtal en el comtat de Forcalquer)	Occitània
FORCALQUER (comtal)	Occitània
Fraga (municipal)	Aragó (Franja)
GAETA (reial)	Nàpols
GAP (episcopal en el comtat de Forcalquer)	Occitània
GIRONA (episcopal; comtal; reial d'emergència; municipal)	Catalunya
Graus (municipal)	Aragó
ISERNIA (reials)	Nàpols
KRÜJE, vegeu CROIA	(Albània)
LANCIANO	Nàpols
LECCE (reial)	Nàpols
LLEIDA (reial, notícia; reial d'emergència, municipal)	Catalunya
LODEVA	Occitània
Manresa (municipal)	Catalunya
MARSELLA (reial; comtal o marquesal)	Occitània
MENDE (episcopal en el vescomtat de Gavaldà)	Occitània
Menorca (municipal, per tota la illa)	Mallorca
Mequinensa (municipal)	Aragó (Franja)

MESSINA (reial)	Sicília
Montblanc (municipal)	Catalunya
MONTELAIMAR (senyorial vassalls, notícia)	Occitània
MONTPELLER (paccional comtes/rei/ciutat)	Occitània
MONTSÓ (reial o comtal del príncep)	Aragó
Mora d'Ebre (municipal)	Catalunya
MORLÀS (comtal del Biarn)	Occitània
NÀPOLS (reial)	Nàpols
NARBONA (vescomtal vassalls)	Occitània
OMELÀS	Occitània
ORTONA (?) (reial)	Nàpols
OSCA (reial, notícia)	Aragó
Palamós (municipal)	Catalunya
PALMA (reial)	Mallorca
PAMPLONA (reial)	Navarra
PERPINYÀ (comtal; reial; municipal)	Catalunya
Poblet (municipal-abacial)	Catalunya
Ponts (municipal)	Catalunya
Prades (municipal)	Catalunya
Puigcerdà (municipal, per a tota la Cerdanya)	Catalunya
REGGIO CALABRIA (reials d'emergència, notícia)	Nàpols
ROCAFULL (senyorial vassalls en el vescomtat de Nimes)	Occitània
RODÉS (comtal vassalls)	Occitània
S. Feliu de Guíxols (municipal)	Catalunya
S. PAU DELS TRES CASTELLS (episcopal, comtes de Tolosa)	Catalunya
S. PERE DE RODA (abacial-comtal)	Catalunya
SARAGOSSA (reial)	Aragó
SARINYENA (reial)	Aragó
SAUVA (senyorial vassalls en el vescomtat de Nimes)	Occitània
SCCIACA (reial, notícia)	Sicília
SEU D'URGELL, La (episcopal, municipal dels bisbes)	Catalunya
Solsona (municipal)	Catalunya
SORA (reials)	Nàpols
SORT (comtal, municipal)	Catalunya
SULMONA (reial)	Nàpols
TAGLIACOZZO (reial)	Nàpols
Talarn (municipal)	Catalunya
Tarragona (municipal)	Catalunya
Tàrrega (municipal)	Catalunya
TEBES (?) (reial)	Grècia
TERMINI IMERESE (reial, transitòria, 1513)	Sicília
Terrassa (municipal)	Catalunya
Toló (?) (municipal)	Catalunya
TOLOSA DE LLENGUADOC (vescomtal vassalls)	Occitània
Torà (?) (municipal)	Catalunya
TORTOSA (reial d'emergència; municipal)	Catalunya
Tremp (municipal)	Catalunya
USÈS (episcopal)	Occitània
VALÈNCIA (reial)	València
VIC (episcopal; comtal; municipal)	Catalunya
VILA D'ESGLÉSIES (reial, probables imitacions rebels)	Sardenya
Vilafranca de Conflent (municipal, notícia)	Catalunya
Vilafranca del Penedès (municipal)	Catalunya
VIVERS (episcopal, potser amb participació de la ciutat)	Occitània

TAULA

Regnes	Reials/senyorials	Municipals	Total
Catalunya	20	21	41
Occitània	26	-	26
Aragó	4	5	9
Mallorca	1	1	2
València	1	-	1
Sicília	4	-	4
Sardenya	3	2	5
Nàpols	20	-	20
Grècia	3	-	3
Albània	1	-	1
Navarra	1	-	1
Total:	84	29	113

CARACTERÍSTIQUES I ITINERARI ESSENCIALS DEL SISTEMA MONETARI CATALÀ

D'una manera molt esquemàtica i centrant-nos en l'espai entre Alfons I (1162-1196) i Ferran II (1479-1516), que és el tram cronològic essencial estudiat en aquest treball, podríem fer aquest resum:

1- En els seus inicis, s'encunyen únicament diners de billó amb un 33% de plata, com en la major part dels altres països europeus, tots en una situació econòmica molt precària. En el cas català, i en part també peninsular, el circulant es nodreix complementàriament i durant un temps de moneda andalusina d'or, útil per a les transaccions importants. Els catalans l'obtenen gràcies als tributs que imposen als dividits reietons de les anomenades "taifes", a canvi de protecció i ajut militar.

2- Entre Alfons I i els primers temps de Jaume I (1213-1276), hi ha emissions regulars, però s'hi intercalen a vegades encunyacions de baixa llei, que els sobirans promouen a fi d'augmentar els seus guanys d'encunyació. Els estaments representatius dels regnes combaten aquestes emissions fins que, a mitjan regnat de Jaume I, es pacta l'emissió d'un diner amb un 25% de plata (tern), que es batrà, en diferents estampes però valor igual, tant a Catalunya com a l'Aragó com a València-Mallorca, que tenen una moneda comuna. Aquest diner, dit de tern, es mantindrà efectivament invariat fins als darrers temps de l'època medieval i serà la base del sistema monetari català, ja que la comptabilitat es farà sempre reduint tots els valors a diners de tern.

3- Durant la major part del segle XIII, les monedes d'or andalusí aniran fluint cada cop amb menys intensitat i el circulant acabarà per ésser gairebé del tot constituït per diners de billó de tern. És una situació, com hem dit, semblant a la dels altres països europeus, per bé que amb diners de característiques diverses.

4- Gairebé des dels inicis del mateix segle XIII, el comerç comença a despuntar i els diners de billó es revelen de valor massa feble per a fer front a les grans transaccions. Les ciutats italianes, de primer, i Ramon Berenguer V de Provença de la casa catalana, gairebé al mateix temps (1218), inicien l'emissió de noves monedes d'argent i múltiples del diner amb continguts entorn el 95% de plata. Jaume I es suma a la iniciativa batent des del 1273 l'anomenat "gros de Montpeller", que valia 12 diners de billó i tenia curs en tots els seus dominis. Pere el Gran (1276-1285) s'afegeix a aquesta línia batent peces d'argent anomenades "pirrals" a Sicília (1283) i croats a Barcelona (1285). El croat, amb un contingut d'argent del 95,83 % de plata fina i un pes d'uns 3,25 grams, valdrà 12 diners de tern i serà el model que s'acabaria per imposar en els diferents regnes de la Corona Catalano-Aragonesa; d'altra banda, es mantindrà invariat al llarg de tota l'època medieval i una part encara de l'Edat Moderna. Des d'aleshores, doncs, el sistema monetari estaria constituït per dues monedes: una rica en plata, el croat o altres (pirral, ral de València...), i una altra feble en plata, el diner de tern.

5- Des de mitjan segle XIII, les ciutats italianes de Florència, Gènova o Venècia, sempre dedicades al comerç, foren capaces de captar or i crear una moneda de més valor amb aquest metall. Després d'alguns intents de

poca durada, els catalans s'afegiren a aquesta tendència a partir del 1340 adoptant una moneda anomenada "florí d'or", que seguia la tipologia de la moneda de Florència, la més acreditada en aquell moment. Després d'una etapa de tempteig i de baixada del contingut d'or des de gairebé l'or pur com els de Florència, el florí català acaba amb un contingut d'or pactat en les Corts de Tortosa d'un 75% l'any 1365 (doc. 321). Tot i la davallada considerable, aquesta llei es mantindrà estable fins al final de l'època medieval. El florí valdrà 11 croats i, per tant, 132 diners de tern. El sistema monetari s'haurà fet bimetàl·lic i la capacitat de la nova moneda per atendre els creixents volums del negoci, molt més gran.

6- Com que la Corona Catalano-Aragonesa era una mena de confederació de regnes sota l'autoritat d'un mateix sobirà, cada un d'ells tenia la prerrogativa de fer les seves monedes. A fi que això no perjudiqués el comerç, el sistema s'articulà de la manera següent: el florí es baté amb la mateixa estampa i característiques físiques als diferents regnes i podia circular a tots ells. Només una petita marca distingia els florins batuts a Barcelona, València, Perpinyà o Mallorca, que foren els tallers que habitualment varen encunyar-ne. Les monedes d'argent es miraren d'anar ajustant a un contingut d'argent comú o molt proper, de manera que fossin, pràcticament intercanviables. Amb aquestes dues accions, el comerç, mogut essencialment per monedes d'or i argent, ja podia actuar sense traves. En canvi, els diners de billó, la moneda de la vida quotidiana, seguí camins diferents a cada regne, sense que això hagués de crear cap pertorbació significativa.

7- Després de diferents assaigs de monedes d'or de millor llei, equiparables a les italianes o a les que ja es feien llavors a altres regnes, com ara Portugal, des de mitjan segle XV, es començaren a batre ducats d'or que seguien el model venecià, llavors el més prestigiós i amb un contingut d'or del 98,95% a Catalunya, València i l'Aragó. A finals del segle XV, se'n batien pràcticament a tots els regnes i acabaren per substituir el florí, tot i que se n'anaren fent emissions, cada cop de menys volum, fins a finals d'aquest segle. Amb aquest sistema monetari bimetàl·lic arribem als temps de Ferran II (1479-1516) i, per tant, a l'Edat Moderna.

Aquest resum esquemàtic exigeix moltes matisacions i cal anar explicant totes les situacions concretes. Ja es comprèn que en un conglomerat de regnes amb diferències importants, tant d'estructura de poder com de política econòmica, no tot es produí de la mateixa manera ni va succeir en cronologies concordants. De tota manera, aquest resum ofereix una panoràmica essencial de la qüestió.

Els elements diferencials més importants varen ésser:

1- La tardana incorporació de l'Aragó al sistema plata-or, conseqüència de la seva poca implicació en el comerç mediterrani, fet que no es fa significatiu fins al segle XV.

2- L'emergència a Catalunya d'uns amonedaments municipals des de finals del segle XIII, però sobretot des de mitjan segle XV, conseqüència, en part, d'un desproveïment de moneda de billó. Així, el diner de tern es deixà d'emetre a partir dels darrers temps de Pere III (1336-1387). D'altra banda, en altres regnes, com ara València o Sicília, el billó derivà cap a models de menys valor.

3- Les diferències entre els sistemes monetaris dels regnes que s'adheriren només temporalment o molt tardanament a la Corona, com són els casos de Navarra o de Nàpols, on l'esquema anterior no els és aplicable. Tampoc a Occitània no s'arribà a una coordinació o unificació monetària, a excepció de Provença, que fou generalment domini directe i encara no de forma completa.

4- L'aparició temporal de sistemes propis quan es crearen regnes paral·lels, com ara el de Mallorca després de Jaume I i fins que es reincorporà a la Corona.

Si entrem ara en el que podríem anomenar la filosofia de la política monetària catalana, podem destacar els trets següents:

1- L'estabilitat assolida en la moneda constitueix una excepció en el context peninsular i gairebé europeu, on només els altres països amb un gran poder de les oligarquies comercials, com ara les ciutats italianes o els

Països Baixos, portaren polítiques similars. És, per tant, una conseqüència de l'estructura de poder, que era compartit entre el rei i una oligarquia comercial amb molt poder econòmic.

2- Per les mateixes raons, els catalans s'inclinaren sempre cap a models europeus de prestigi, com ara el gros de plata, el florí d'or o el ducat venecià. El prestigi i l'estabilitat de la moneda eren elements bàsics per a poder comerciar favorablement.

3- Tot i seguir aquests patrons europeus, la moneda catalana estigué sempre en segona línia dins d'aquest àmbit. El gros de plata era dels més lleugers de l'època i el florí d'or copiava el de Florència però a una llei força més baixa. Cal suposar que això és el que permetia una economia encara en desenvolupament i que no fou fins al segle XV quan, amb el ducat, s'anivella en valor als models copiats. Però això no es correspon precisament amb un moment fort econòmicament, sinó que sembla induït per altres factors.

4- El sistema monetari inclogué la unitat necessària per a impulsar els negocis i per a sostenir els drets i els privilegis que permetien a cada regne de poder fer la seva pròpia moneda. D'altra banda, els processos d'uniformització foren lents i quan no hi hagué un interval de temps suficient, ni tant sols s'assajaren.

Al llarg del llibre podrem veure tot això amb detall i en les seves cronologies.

HISTÒRIA DE LA MONEDA

MONEDA DE LA CORONA CATALANO-ARAGONESA

HISTÒRIA DE LA MONEDA

OCCITÀNIA[1]

En aquest apartat fem només un breu resum del que s'explica àmpliament en el nostre llibre esmentat. Com ja hem indicat, la gran extensió del repertori documental no ens permet reiterar tot el que exposàrem en aquella obra.

Resum històric

Els comtes catalans derivaven de famílies occitanes i els mosaics territorials català i occità, ambdós independitzats de l'Imperi Carolingi, tenien moltes afinitats. D'una banda, unes llengües molt semblants. De l'altra, la dependència eclesiàstica del l'arquebisbat de Narbona. També s'havien format unions territorials, com ara la Septimània, que acollia terres dels dos sectors. I, finalment, els occitans també participaven sovint en les conteses entre els comtes catalans i els musulmans i d'aquí n'obtenien dominis i riqueses, mentre que els comtes catalans podien comptar amb una host més potent. No és estrany, doncs, que es produïssin molts enllaços matrimonials entre comtes i vescomtes de les dues bandes del Pirineu i que la suma de tots aquests factors de convergència afavorís la idea de formar un únic país.

Una de les diferències més notables entre els dos mosaics senyorials era la cohesió territorial. A Catalunya, ja en temps de Ramon Berenguer I (1035-1076), s'havia establert clarament l'hegemonia del ric i potent comtat de Barcelona respecte els altres comtats amb tot un seguit d'actes de vassallatge. Que això s'acabés convertint en un únic país, la Catalunya que coneixem avui, no era més que qüestió de temps. És probable que el poder econòmic de Barcelona, més afavorit per la seva extensió territorial amb Vic i Girona i potser més ben situada per rebre els tributs musulmans, a més d'altres possibles avantatges de rutes comercials o de mercat d'esclaus, facilités aquesta preeminència, però també és possible que ho afavorís l'existència d'un enemic comú i molt proper: el món andalusí, que si quan era dividit era font de riquesa (percepció de les paries), en les etapes d'unió era realment temible.

A Occitània, el mosaic era més extens, més diferenciat i sens un lideratge clar, tot i que el comte de Tolosa tenia una certa projecció sobre diferents territoris veïns. Però en alguns moments altres comtes assajaren d'esdevenir hegemònics, com ara el de Foix o el grup dels Trencavell, que arribà a aplegar Carcassona, Rasés, Albi, Nimes i Besiers. Tampoc no hi havia un enemic comú que ajudés a cohesionar-se. La part occidental de l'Imperi Carolingi, la futura França, havia quedat reduïda a un modest territori a la zona denominada Ille de France i els poders importants a l'Europa Occidental eren llavors Anglaterra, que aviat posà peu al continent amb amplis dominis, i l'Imperi Alemany, veritable successor dels sobirans carolingis. Aquests dos poders cercaven encara d'expansionar-se, de manera que, a mesura que França començà a ésser, feina tingué per combatre els dos incòmodes veïns. En aquest context, els occitans no eren inquietats gairebé mai.

És molt probable que, un cop assolit el domini de l'espai català, Ramon Berenguer I i Almodis, i potser més Almodis que Ramon Berenguer I, comencessin a pensar en la possibilitat d'eixamplar els seus dominis per l'espai occità, amb un programa probablement molt ambiciós, la continuïtat del qual potser s'estroncà amb l'assassinat d'Almodis. En qualsevol cas, a partir d'ara la política matrimonial es posa en joc de cara a aquest programa.

1). Tant en la part històrica com en la numismàtica, farem en aquest apartat un breu resum del tema occità, àmpliament exposat per nosaltres al llibre *Història de la moneda de l'Occitània catalana (s.XI-XIII)*, SCEN (IEC), Barcelona, 2012.

Ja no es tracta de simples enllaços entre veïns com ho havia estat en temps de Riquilda de Barcelona, filla de Guifré II, i Ot de Narbona, o entre Ramon Borrell i Ermessenda de Carcassona. Almodis de la Marca, amb lligams familiars molt valuosos a Occitània, va facilitar que Ramon Berenguer I pogués adquirir per compra, el 1068, els comtats de Carcassona i Rasés, que deixà, però, en feu als seus possessors anteriors, reservant-se el dret de moneda. La vinculació d'aquests dominis a un dels seus dos fills, Berenguer Ramon II, fa pensar en un altre programa ulterior que s'hauria associat a l'altre fill bessó, Ramon Berenguer II. La tragèdia familiar amb la mort d'Almodis i el probable fratricidi posterior que occí Berenguer Ramon II, deixà un cert buit de poder durant la minoritat de Ramon Berenguer III que ocasionà un retrocés transitori en l'expansió occitana. Aquesta, però, es reprèn decididament quan comença a regir Ramon Berenguer III. El seu afortunat enllaç amb Dolça de Provença li suposa la sobirania damunt la Provença Marítima i els territoris de Millau, Gavaldà i Carlat, i uns drets a la Roerga. La recuperació definitiva de Carcassona-Rasés (Ramon Berenguer III només ho assolí temporalment) es farà esperar una mica, però serà ja un fet en el regnat següent. Aquesta expansió amb dominis propis es complementarà amb una sèrie d'aliances amb altres territoris, com ara Montpeller, Narbona o la mateixa Roerga. La relació Tolosa-Barcelona, fou bona encara en temps de Ramon Berenguer I. D'una banda, Almodis era mare del comte de Tolosa per un enllaç anterior i el tolosà fou compensat econòmicament a canvi de no entorpir la compra de Carcassona-Rasés. En aquell temps, el comte barceloní no devia ésser vist encara com un veritable perill. Amb Ramon Berenguer III i la seva important adquisició, les coses varen començar a canviar i es va produir un llarg període de lluita per l'hegemonia occitana entre els comtes de Barcelona i els tolosans, que cobreix especialment el regnats de Ramon Berenguer IV i bona part del d'Alfons I. En aquestes lluites, els comtes de Foix estigueren gairebé sempre al costat del tolosà, fins que Alfons I assolí d'atreure'ls. Els sobirans aragonesos havien també iniciat una certa penetració a Occitània per la banda del Biarn, Bigorra i Comenge i, en esdevenir sobirà d'Aragó, Ramon Berenguer IV heretà aquesta influència, que aviat es convertí en vassallatge.

Els regnats de Ramon Berenguer IV i d'Alfons I significaren la consolidació d'aquests dominis, a la qual acabà sumant-s'hi el comtat de Forcalquer, que havia obtingut pel seu cantó i també per enllaç matrimonial el comte d'Urgell. Als darrers temps d'Alfons I, semblen cessar les lluites entre Barcelona i Tolosa i s'arriba finalment a una aliança total que es consolida en els primers anys de Pere I. L'estat catalano-occità finalment s'havia constituït. Era format per Catalunya, Aragó i una àmplia franja nord-pirinenca que anava des de pràcticament l'Atlàntic fins als Alps i amb una amplitud que suposava una mica més d'un terç de l'espai actual de l'estat francès. Els territoris occitans que hi eren inclosos formaven una àrea territorial contínua que comprenia, amb el que avui podem saber: Biarn, Bigorra, Comenge, Foix, Carcassona, Narbona, Tolosa, Carcí, Albi, Roerga, Carlat, Gavaldà, Millau, Besiers, Melguell, Montpeller, Vivarès, Usés, Provença Marítima, Provença Rodaniana, Avinyó i Forcalquer, a més d'altres petits dominis.

L'estat catalano-occità hauria pogut persistir fins avui, amb prou elements positius en el seu haver, si no hagués tingut la desgràcia de topar amb un enemic extremadament perillós: l'Església. Les franqueses de què gaudien els ciutadans eren una font de riquesa, però resultaven incòmodes per a un papat que es dirigia decididament vers el poder absolut i el control sobre els mateixos reis d'occident. D'altra banda, la civilitzada Occitània tenia un ampli espai de llibertat amb les cançons, a voltes ben crítiques, dels trobadors que operaven com a veritables creadors d'opinió pública. No cal dir que les pràctiques de l'anomenat "amor cortès" no podien ésser més abominables als ulls de l'Església del seu temps. Aquesta, però, trobà un magnífic argument per a destruir el nou estat creat: l'anomenada "heretgia càtara".

Al marge de les qüestions teològiques en les qual no entrarem, els càtars volien retornar a l'esperit dels primitius cristians, seguint l'ensenyament evangèlic amb l'amor, el despreniment, l'ajuda mútua i el rebuig de tota violència.[2] Ben al contrari que l'Església del seu temps, que erigia els seus bisbes en feudals i perseguia a sang i foc els que no pensaven com ella. És ben difícil trobar un bri de missatge evangèlic en l'Església d'aquella època sinistra en la qual alguns legats eclesiàstics no dubtaren a cremar vius els considerats "heretges". Els càtars, d'altra banda,

2) Hi ha molta literatura de baixa qualitat sobre el catarisme, al marge, és clar, de les preteses novel·les "històriques" propiciades, en part, per la moda d'aquest tema, on hom el barreja absurdament amb d'altres completament aliens, com els templers o el Sant Grial. Per a una aproximació seriosa al catarisme, recomanem el capítol titulat "Els albigesos" a VENTURA, Jordi, dins *Pere el Catòlic i Simó de Montfort*, Selecta, Barcelona, 1996, p. 30-35, o el magnífic llibre, BRENON, Anne, *El veritable rostre dels càtars*, Pagès-Proa, Barcelona, 1998.

no gravaven la comunitat ja que els seus ministres vivien del treball de les seves mans. També eren molt més respectuosos pel que fa als drets de les dones. L'aspecte més cabdal, però, és que tampoc admetien les propietats en mans de l'Església. Tot plegat, els féu molt populars en un context polític avançat d'una Occitània poblada de comerciants que cercaven d'afermar la seva força davant dels poders polític i eclesiàstic i també de nobles per als quals els magnats eclesiàstics eren una competència.

L'Església, doncs, es va sentir amenaçada en les seves bases materials i en la seva concepció de poder terrenal. El papa, Innocenci III, cercà un líder per a la seva guerra contra Occitània i fixà els seus ulls en el rei de França. Però aquest tenia prou feina a contenir la pressió d'anglesos i alemanys. Davant d'aquest fracàs, organitzà ell mateix la croada pagant i convocant a guerrers i nobles de tota mena i repartint importants indulgències. Així fou com tota la púrria europea s'abaté, com una allau de feres salvatges, sobre la rica i civilitzada Occitània. No cal dir que la croada no tingué res de treball de reforma religiosa. Fou una invasió amb ànim de destrucció sistemàtica, robatori i terror. A Besiers, foren morts tots els seus habitants, uns 10.000, amb l'excusa que hi havia uns 400 càtars. El cap dels croats, Simó de Montfort, era un guerrer fanàtic, d'una extrema crueltat.

El rei Pere I es trobà amb els seus dominis occitans envaïts pels croats i el perill de la pressió almohade al sud, que el deixava sense recursos econòmics en haver cessat la tributació dels musulmans i que amenaçava els seus territoris peninsulars. Poc pogué fer fins que hagué afrontat l'amenaça almohade, participant victoriosament a la batalla de Las Navas el 1212. Immediatament es dirigí a Occitània, on fins llavors havia assajat de contenir la invasió per medis diplomàtics, sense cap resultat. Contra tot pronòstic i valent-se d'hàbils estratagemes, Simó de Montfort guanyà la batalla contra Pere I a Muret el 1213. El rei, probablement cercat per un cos d'elit, fou mort. El paper dels catalans minvà en trobar-se sense líder, però llavors tota Occitània es rebel·là contra tanta crueltat gratuïta i contra la imposició papal que els volia destruir la seva sobirania. Dirigits pel comte de Tolosa i amb l'ajut dels catalans, la lluita continuà, Simó de Montfort fou mort i es restablí pràcticament la situació anterior. Entretant, el papa no parava d'atiar al rei de França perquè intervingués oferint-li Occitània i aquest país tingué la desgràcia suprema que el sobirà francès, havent derrotat una coalició anglo-germànica, tingués finalment les mans lliures per a poder actuar. La guerra durà molts anys, amb alternatives favorables a un i a l'altre bàndol, però fou Blanca de Castella, mare de l'anomenat Sant Lluís i regent de França, la que trobà la clau de l'èxit, sotmetent el país a un estat de guerra permanent que destruí tota la seva riquesa. El comte de Tolosa es va veure obligat a pactar en condicions molt desfavorables i tot i que mantingué la seva lluita de forma somorta, a la segona meitat del segle XIII, Occitània entrà en un procés de desmembrament en benefici de França, que acabà per destruir-la totalment com a nació. Hi hagué revoltes fins a l'entrada del segle XIV i s'hi mantingué un esperit resistent, però res pogué refer l'antic estat catalano-occità, ni la cultura avançada, ni la llengua excelsa dels trobadors.

La moneda

Els amonedaments catalano-occitans es divideixen en dos grups principals. D'una banda, el dels territoris regits directament pels comtes i després comtes-reis catalans, i de l'altra, els batuts pels vassalls i aliats d'aquests.

Corresponen al primer grup d'encunyacions les que es feren en temps de Ramon Berenguer I i Ramon Berenguer II, i comprenen tres varietats de diners de billó emesos al comtat de Carcassona. Encara hi ha un apèndix a aquestes emissions amb un diner a nom de Barcelona que sembla correspondre a les etapes de les revoltes carcassoneses a favor de Ramon Berenguer III. Aquesta sèrie s'extingeix amb la nova relació que s'establí amb els Trencavell posteriors, ja que ells foren els que menaren les emissions. Una altra sèrie d'emissions regides pels comtes catalans foren les de Forcalquer, domini d'una branca dels comtes d'Urgell. Aquestes encunyacions seguiren, però, els paràmetres de les emissions occitanes i no es produí cap coordinació amb els amonedaments catalans o urgellencs, més tenint present que la branca urgellenca quedà aviat completament incomunicada del seu llinatge originari i, de fet, acabà per enllaçar amb la barcelonina-occitana.

També formen part del grup d'amonedaments propis els que es feren a Provença. La part marítima fou catalana, com hem dit, des de Ramon Berenguer III, però no sembla que s'hi fessin emissions fins als temps d'Alfons I, que va emetre monedes amb la llegenda REX ARAGONE, primer amb una espècie de corona (que s'havia pensat que fos una mitra) i després amb el seu bust coronat, de manera que prengué el nom de ral coronat. Aquest tipus monetari quedà immobilitzat en els regnats següents de Pere I i Jaume I i sembla que fou el model tipològic dels diners aragonesos de Pere I i dels valencians-mallorquins i dels barcelonins de Jaume I. Aquí sí que sembla

que hi hagué una certa coordinació amb les emissions catalano-aragoneses i després amb les de Catalunya, Aragó i València-Mallorca, amb Alfons I i Pere I a nivell de diners quaternals i amb Jaume I a nivell de diners ternals. En temps de Jaume I, però, la Provença Marítima i Forcalquer passaren a mans del seu cosí Ramon Berenguer V i aquest innovà tipus nous, com ara el diner marsellès i, sobretot, el mig gros d'argent, una de les primeres monedes d'aquest metall de l'occident cristià.

El cas de Montpeller és intermedi. Des de Pere I fou un domini català i un dels pocs que es conservà; passà després a la branca de Mallorca. La moneda de Montpeller, però, no era regida pels senyors de Montpeller sinó per una mena de consorci format pel bisbe de Magalona, el senyor de Montpeller i els síndics de la ciutat; aquests darrers eren, en definitiva, els que conduïen la política monetària. A Montpeller, Jaume I hi va batre el gros d'argent amb el valor de 12 diners, la primera moneda d'argent d'aquestes característiques a l'espai català que tenia curs en tots els territoris del rei.

En el segon grup d'amonedaments hi ha tota la resta d'emissions occitanes. Cada sobirà, comte, vescomte o senyor feia les seves monedes i no sembla que hi hagués cap idea de coordinar les emissions. De tota manera, s'hi observen dos comportaments diferents. D'una banda, hi havia unes monedes fortes d'alta llei, generalment de 8 diners, que es batien a Tolosa (diner tolosà), Biarn (diner morlà) i Montpeller (diner melgorès). Aquestes monedes tenien molt de prestigi, es batien en volums considerables, circulaven per tota l'Occitània i eren les preferides per les grans transaccions. Els altres amonedaments eren en diners molt més febles i generalment de llei quaternal, que es solien comptar com a meitats dels anteriors. Els seus volums d'encunyació es mostren molt més febles i la seva àrea de circulació no solia excedir el comtat o vescomtat i a voltes corria per la capital i poc més enllà.

És gairebé segur que els comtes-reis catalans haurien acabat per exportar a Occitània el seu model monetari català, que hauria anat clausurant la major part dels tallers monetaris comtals i vescomtals i s'hauria limitat a uns grans tallers com ho foren els de Barcelona, Saragossa i València. Les lluites contra la croada i després contra el tàndem França-Papa impediren aquesta coordinació i, així, els diferents amonedaments occitans seguiren en mans dels seus senyors i evolucionaren de maneres diferents.

En la nostra monografia sobre Occitània hem anat determinant quins d'aquests amonedaments occitans queden compresos dins l'estat catalano-occità. D'alguns en tenim una evidència clara, d'altres només notícies més o menys detallades com és el cas, per exemple, de la senyoria de Montelaimar. Estem segurs que no hem clos pas l'àmbit possible de les emissions catalano-occitanes i és molt possible que d'altres territoris es sumessin al projecte. De moment, hem pogut arribar fins aquí, batallant amb l'obscuritat de les interpretacions esbiaixades i les dificultats de trobar els documents de primera mà, que són els que ens poden donar les dades més fiables. Hem afegit ara un document publicat per Bisson i que ens va passar per alt en fer el llibre sobre Occitània; es tracta d'una confirmació de la moneda de Narbona feta l'any 1265 pel vescomte Amalric I (1258-1298), tant de la moneda del seu pare Eimeric III (1202-1258) com de la que batia ell en aquell moment, la qual es compromet a no variar en tota la seva vida (doc. 12 a). És tracta d'un dels compromisos habituals entre els sobirans i els representants ciutadans en aquells llocs en els quals hi ha un poder compartit entre el rei i l'oligarquia comercial, com era el cas d'Occitània i també de Catalunya. La part interessant del document i a la qual Bisson no fa cap referència és que el comte actua completament al marge del pretès domini del bisbe. En tot cas, qui mostra tenir un poder és la ciutat. La clau que apareix en les monedes del seu pare i d'ell mateix poden ésser, doncs, el símbol d'aquesta participació ciutadana i no és fins a Amalric II (1298-1327) que el paper del bisbe es fa evident amb l'afegit d'una mitra al revers de les seves monedes. Certament, els bisbes narbonesos varen bregar per assolir una part del poder vescomtal i potser ho varen assolir en algun moment abans d'Amalric II, però aquestes situacions també podien anar enrere i, en tot cas, el document ens demostra que Amalric I, un dels campions de la defensa d'Occitània, actuava amb plena sobirania pel que fa a la moneda del vescomtat l'any 1265.

No ens estendrem més sobre la qüestió i els detalls es poden trobar en la nostra monografia. Al catàleg, d'altra banda, hi veurem els tipus que corresponen a cada territori. Només ens cal advertir que hem afegit les emissions pròpies o atribuïbles a sobirans catalans concrets en el conjunt dels seus amonedaments i només hem deixat dins de l'apartat occità les monedes batudes pels vassalls o aliats.

Lamentablement, en el nostre llibre sobre Occitània i la seva moneda es van escapar una sèrie notable d'errades, especialment de dates, però també en alguns casos en els noms dels comtes. Donem en nota la relació de

les principals errades detectades i recomanem als possessors del llibre, als quals presentem les nostres excuses, que les esmenin.[3]

DINASTIA CATALANA (1162-1412)

La història de la moneda comtal, és a dir, des dels carolingis fins a Ramon Berenguer IV, ja fou estudiada en la monografia que hi dedicà Anna M. Balaguer.[4] És per això que comencem el nostre estudi en el regnat d'Alfons I.

Alfons I (1162-1196)

Resum històric

L'inici del regnat d'Alfons I representa la consolidació de la unió de dues terres: Catalunya i Aragó. En temps del seu pare s'havia creat un nou estat, la Corona Catalano-Aragonesa, i entrà a l'Aragó un nou llinatge, el dels comtes de Barcelona. Unes complexes negociacions menades per Ramon Berenguer IV havien assolit d'arrancar de les mans del rei de Castella el Regne de Saragossa que aquest havia envaït, a canvi de cedir-ne el vassallatge. Encara hagué d'acontentar amb fortes sumes de diner les ordres militars (hereves de tot el regne, segons el forassenyat testament d'Alfons el Batalle) i tranquil·litzar l'Església que, a través de les ordres esmentades, ja se'n veia propietària. Encara l'any 1157, pel tractat d'Haxama, s'assolia que el nou rei de Castella, Sanç III, reiterés la donació al llavors petit Alfons del Regne de Saragossa, tot i mantenir, però, la condició del vassallatge.[5]

Els tres eixos de la política d'Alfons I foren la consolidació dels dominis a Occitània, l'acció repobladora a Catalunya i a l'Aragó i una intervenció a l'expansió peninsular, massa sovint subordinada als interessos castellans.

L'actuació a Occitània és la part més rellevant de la seva actuació en política exterior. L'anàlisi del seu itinerari ens mostra que el 80% de les seves estades fora de Catalunya o l'Aragó foren per a anar als territoris occitans.[6] Tot i l'obstinada oposició de Ramon V de Tolosa, el sobirà assolí de consolidar el seu domini damunt la Provença Marítima[7] i afegir-hi encara Forcalquer, gràcies al matrimoni del seu fill Alfons amb l'hereva d'aquell comtat que havien obtingut al seu temps els comtes urgellesos. Consolidà també el seu domini sobre el grup de dominis dels Trencavell (Carcassona, Besiers, Nimes i Albi) i mantingué la col·laboració amb els senyors de Rodes, Narbona, Biarn, Bigorra. Comenge i Montpeller, i encara hi pogué afegir el comte de Foix i els prínceps d'Aurenja i S. Pau dels Tres Castells. Seguia dominant el Carlat, Millau i el Gavaldà, obtingué, bé que breument, el comtat de Melguell, i se li féu vassall el marquès de Busca, ja en terres italianes immediates a la Provença. Tolosa només dominava

3). Errades principals detectades: pàg. 48, paràgraf 2, línia 3, no s. IX, sinó s. X; pàg. 56, paràgraf 1, línia 4 no 1080, sinó 1090; pàg. 61, paràgraf 2, línia 6, no 1114, sinó 1104; pàg. 64, no 1465, sino 1165; pàg. 68, darrera línia, no 1213, sinó 1212; pàg. 70, paràgraf 2, línia 17, no Jaume II, sinó Jaume I; pàg. 78, paràgraf 1, línia 4, no 1916, sinó 1226; pàg. 92, paràgraf 2, línia 6, no 1020, sinó 1120; pàg. 92, paràgraf 4, línia 6, no 1029, sinó 1130; pàg. 97, paràgraf 3, línia 4, no 1020-1024, sinó 1120-1124; pàg. 99, paràgraf 1, línia 23, no Cerdanya, sinó Vallespir; pàg. 115, nota 13, línia 2, no Bertran, sinó Bernat; pàg 119, paràgraf 2, línia 17, no Eimeric II, sinó Eimeric I; pàg. 149, paràgraf 1, línia 14, no 1129, sinó 1192; pàg. 149, paràgraf 1, línia 16, no 1129, sinó 1122; pàg. 150, paràgraf 2, línia 5, no 1171, sinó 1271; pàg. 150, paràgraf 2, línia 6, no 1166 i 1171, sinó 1266 i 1271; pàg. 199, paràgraf 4, línia 2, la frase "i fou l'hereva" correspon a Garsenda de Sabran, de la línia següent, pàg. 204, paràgraf 5, penúltima línia, no 1777, sinó 1177; pàg. 228, línia 7, no 1220-1224, sinó 1120-1124; pàg. 248, línia 12, no Bernat Ató, sinó Ramon Ató; pàg. 250, línia 9, no 1071-1282, sinó 1271-1282; pàg. 253, la moneda 77 no és Caron 339, sinó 340 i, en conseqüència, la imatge no li correspon; pàg. 266, línia 13, no Bernat I, sinó Bertran I.

4). BALAGUER, A.M., *Història de la moneda dels comtats catalans*, SCEN (IEC), Barcelona, 1999.

5). VENTURA, Jordi, *Alfons el Casi. El primer comte-rei*, Aedos, Barcelona, 1961, p. 61. Seguim en termes generals aquesta obra, tot i que no estem d'acord amb algunes de les seves afirmacions, com ara el pretès "vassallatge" històric de Catalunya a França, o les intencions purament doctrinals de l'Església en l'afer occità, per exemple.

6). "Itinerario de Alfonso II de Aragón", a cura de J. CARUANA, *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón VII*, Saragossa, 1962, p. 35-298. Discrepem totalment de les afirmacions infundades de Martí Aurell, per a qui la part principal de la política del sobirà seria la reconquesta, activitat a la qual només dedicà un 7% del temps emprat en política exterior. Vegeu CRUSAFONT, M., *Història de la moneda* ..., op. cit., p. 32 i nota 18.

7). Sobre aquest tema, és important el treball de POLY, Jean-Pierre, *La Provence et la Société Féodale (879-1166)*, Bordas, Paris, 1976, que oposa la consolidació del domini d'Alfons I al que ell anomena, potser amb una mica d'exageració, l'"anarquia feudal" anterior.

el Carcí, Usès i el Vivarès i la Provença Rodaniana. Pressionat sovint per la pinça catalano-anglesa, el comte tolosà s'aproximà perillosament als sobirans francesos, demanant el seu ajut i maridant-se amb la filla d'aquell sobirà, per bé que més endavant la repudià. També fou un èxit d'Alfons en la seva política occitana el nomenament del seu germà de pare, Berenguer, per a la seu arquebisbal de Narbona. L'arquebisbe Berenguer fou ambaixador a la cort del rei de França i, més endavant, tingué un paper destacat en la conjunció catalano-tolosana.

La resta de la seva política exterior es dirigí a les conquestes de Casp i Terol, a la col·laboració amb Alfons VII de Castella en l'obtenció de Conca (fet que li va suposar l'aixecament del vassallatge que li devia pel Regne de Saragossa) i a diferents actuacions en favor del castellà, algunes d'elles dirigides contra el rei de Navarra. L'any 1179 concloguè amb Alfons VIII de Castella el tractat de Cazola, molt desavantatjós ja que suposava situar Múrcia dins l'àrea d'expansió castellana. Al final del seu regnat, féu una peregrinació a Compostel·la, probablement per a preparar la col·laboració amb els altres sobirans cristians de la península, amb tots els quals s'entrevistà de cara a una acció conjunta contra els almohades que ja no pogué portar a terme perquè immediatament després va morir.

La tasca de repoblació fou notable atès l'increment important de l'espai territorial aragonès (Saragossa i Terol) i català (Lleida i Tortosa) després dels avenços assolits per Alfons el Batallet, Ramon Berenguer IV i el mateix Alfons. El rei donà generoses cartes de repoblació, creà noves ciutats (com, per exemple, Puigcerdà) i atragué molts occitans que deixaven un espai superpoblat per anar a incrementar la encara dèbil demografia catalano-aragonesa.

També s'ha de mencionar l'avenç en el procés d'unificació definitiva dels comtats catalans amb la incorporació del Rosselló (1172) i el Pallars Jussà (1192).

El regnat d'Alfons sembla iniciar-se amb una certa abundància econòmica en les finances reials, després d'un primer moment en què hi ha alguns pagaments de deutes contrets pel seu pare i que arriben a buidar les arques reials. Es tracta d'un gros deute als templers (100.000 morabatins), probablement dins l'operació de compensació pels seus drets a la sobirania sobre el regne d'Aragó. Seguint les dades econòmiques de la seva cancelleria,[8] observem una abundància de diner i, especialment, de moneda d'or als primers anys, que després va minvant progressivament. Si disposem en una taula per quinquennis el total de les operacions comptant l'or en morabatins i el billó convertit en morabatins equivalents, tindrem la taula següent:

Cronologia	OR en morabatins		SOUS en morabatins equivalents	
	quantitats	%	quantitats	%
1162-1167	105.000	97	400	3
1168-1173	78.510	97	3.252	3
1174-1179	13.550	83	2.825	17
1180-1185	2.100	66	1.092	44
1186-1191	30	8	344	92
1192-1197(96)	220	2	9.032	98

És ben visible la disminució dràstica de l'ús de la moneda d'or, però també la caiguda del volum global de les transaccions. Les quantitats anteriors reflecteixen tant xifres en deutes com en pagaments, ingressos i donacions. Si calculem els saldos globals per als mateixos períodes, comptant en el positiu els ingressos i donacions o pagaments i en el negatiu els deutes, sempre reduint les xifres de billó a morabatins equivalents, obtenim la taula següent:

Cronologia	Saldos en morabatins
1162-1167	-101.119
1168-1173	+31.993
1174-1179	+14.425
1180-1185	+ 588
1186-1191	+ 311
1192-1197	- 397

8). SÁNCHEZ CASABON, Ana Isabel, *Alfonso II Rey de Aragon, Conde de Barcelona y Marqués de Provenza. Documentos (1162-1196)*, Institución Fernando el Católico, Saragossa, 1995. L'anàlisi no té valor quantitatiu ja que ens aporta només un mostreig atzarós, però justament aquesta qualitat atzarosa pensem que és prou útil per a veure una mostra vàlida de l'evolució de les finances.

Insistim que cal veure aquestes xifres, no pas en valors absoluts, sinó com a índexs orientatius de l'evolució de les finances reials. Observem un primer moment de pagaments de deutes, un espai d'una certa bonança que s'allarga poc més d'una dècada, i una caiguda radical que no fa més que agreujar-se en els darrers anys.

Com ja vàrem avançar,[9] aquest retrocés en la tresoreria reial sembla que cal relacionar-la amb la caiguda i, finalment, desaparició de les percepcions dels tributs musulmans per diferents factors. D'una banda, la pressió almohade, de l'altra, la mort del rei Llop de Múrcia, i de l'altra, la intervenció castellana que interceptà en alguns moments la tributació de les taifes. En qualsevol cas, els sobirans catalans, ben acostumats a tenir aquesta mena de percepcions d'una manera força regular des dels temps de Ramon Berenguer I i fins i tot abans (amb algun parèntesi, potser en el corregnat provocat per l'actuació del Cid o més endavant a causa dels almoràvits)[10], bé degueren acusar aquesta caiguda d'ingressos en uns moments en els quals hi havia força enfrontaments bèl·lics que, com ja sabem prou, exigeixen grans xifres de finançament. Caldrà una reforma de les percepcions fiscals, cosa que es detectà ja amb Ramon Berenguer III i tornarà a aflorar amb Pere I. La situació adversa es mantingué, com veurem, per tot el regnat de Pere I.

La segona part del regnat sembla acusar, doncs, les dificultats d'aquesta minva en la tresoreria, així com l'enrariment de les tradicionals bones relacions amb l'Església a causa de la presència dels càtars. És probable, doncs, que el rei cerqués, amb la seva peregrinació a Compostel·la i el projecte d'un front antisarraí, conjurar aquest perill que feia trontollar el futur d'un estat catalano-occità encara en vies de consolidació.

La moneda

Amb les dades actuals, només es coneixen emissions de diners de billó a Catalunya, Aragó i la Provença Marítima. No tenim evidència, doncs, que s'hagués batut moneda directament a nom del rei en els seus altres dominis occitans. Totes tres emissions haurien d'haver estat, en principi, quaternals, de manera que els amonedaments s'haurien fet amb una coordinació pel que fa al valor, però ja veurem que hi hagué una excepció temporal pel que fa a l'Aragó. Vegem, separadament, l'evolució als tres territoris.

A Catalunya, es va batre moneda de billó de llei quaternal, és a dir, a 4 diners sobre 12, que representen un 33,33 % de plata fina. Hi ha un document reial en el qual mana fer una emissió de moneda nova que havia de córrer al llarg de tota la seva vida, disposant una talla de 18 sous el marc i llei quaternal per als diners, i 20 sous el marc i llei ternal per als òbols (doc. 13). Aquest document no porta data i també diu que, en la seva vida, no en modificarà les característiques. Els 18 sous de pes de la moneda signifiquen 54 sous el marc en termes de plata, per ésser la moneda quaternal, 54 x 4/12 = 18. Botet trobà que la moneda s'avaluava a 44 sous el marc (doc. 27) i pensà en l'existència d'una segona emissió, però Grierson féu notar que la talla 54 era la de la seca, mentre que la talla 44 era la taxació oficial de circulació, essent la diferència el guany necessari per al rei i per a cobrir les despeses de fabricació. D'altra banda, els òbols no es feren a llei ternal com deia el rei, sinó quaternal, segons ens comunicà el mateix Grierson, que n'havia fet analitzar un exemplar. És possible que la dificultat d'haver de fer dos aliatges diferents llimés el possible benefici de rebaixar la llei dels òbols. Aclarit que un pretès altre tipus a nom d'Alfons no era més que un diner de Pere repicat,[11] quedava únicament l'evidència d'un únic tipus de diner de Barcelona d'Alfons I, fet a llei quaternal, com deia el document de creació, amb uns òbols també quaternals. També nosaltres analitzàrem químicament un diner d'Alfons I i resultà ésser de llei quaternal. Les cròniques antigues parlaven d'una única emissió del rei el 1185 i tot semblava aclarit.[12]

Darrerament, una dada nova ha posat en dubte aquest plantejament. Sempre s'havien vist diners d'Alfons I amb els mateixos tipus i llegendes BARQINO/CIVI RE:X: i sens altres diferències que breus variacions en el dibuix. Darrerament, però, varen començar a sorgir en el mercat monetari tot un grup de variants en què s'intercalaven punts a la llegenda en la forma BAR.QINO, s'afegien dos punts al final d'aquesta llegenda o s'acantonava

9). CRUSAFONT, Miquel, *Numismàtica de la Corona Catalano-Aragonesa Medieval (785-1516)*, Vico, Madrid, 1982, p. 72.

10). Vegeu l'evolució de les notícies sobre paries, ràtzies i expedicions amb la circulació de l'or a Barcelona i Urgell a BALAGUER, Anna M., *Del mancús a la dobla. Or i paries d'Espanya*. ANE i SCEN (IEC), Barcelona, 1993, p. 51-56. La seva taula no ens és útil, però, per veure el declivi de la part final del regnat d'Alfons I perquè la seva cronologia acaba el 1180.

11). CRUSAFONT, M., "L'òbol de Barcelona d'Alfons I i llegenda ANF REX, no existeix", *Gaceta Numismática* 48, Barcelona 1978, p. 33-41.

12). CRUSAFONT, *Numismàtica de la Corona...*, op. cit., p. 72-75.

la x amb uns anells, un punt o tres punts. Totes aquestes peces varen sorgir d'un sol cop i en quantitats relativament importants, evidenciant l'aparició d'un tresoret. Analitzats els pesos mitjans, vàrem observar el següent:

58 peces del tipus regular donaven un pes mitjà de ..... 0,97 g.
24 peces amb punts sols acantonant la x donaven un pes mitjà de.....0,98 g.
19 peces amb anells sols acantonant la x donaven un pes mitjà de.....0,893 g.

Sembla clar que els dos primers grups es varen fer seguint els mateixos paràmetres, però el tercer grup representa un 8% de pèrdua de pes. Això ens ha dut a plantejar la hipòtesi següent: hi podria haver una primera emissió del rei a principis del regnat i segons el document no datat fins ara conegut. Seria més lògic que fos així, ja que sembla estrany que el sobirà esperés 23 anys a fer moneda. També podria ésser que l'encunyació es fes el 1174, quan el bisbe de Barcelona cedeix al rei el delme de la moneda (doc. 21). Aquesta emissió seria de molta importància (el tipus tradicional és molt comú) i la responsable de la moneda que coneixíem fins ara, amb els grups de dos punts acantonant la x. Que el rei anomenés "nova" la moneda seria lògic pensant que els diners del seu pare eren de llei de 6 diners i el compromís de no mudar-la seria la compensació davant la rebaixada de la llei. L'any 1185, el rei faria una segona emissió, de molt menys volum. Seria la que ens diuen els diferents cronicons i correspondria a les peces amb punts intercalats a la llegenda, anells a la x, etc. Aquesta emissió seria més curta que l'altra (aquestes varietats són molt rares) perquè el rei ja estava dins la fase de dificultats financeres i, a partir d'un determinat moment, degué decidir fer encara un rebaix del pes d'un 8% a fi d'incrementar els seus guanys. Llavors s'emetrien els tipus amb anells, amb una tipologia general molt semblant a les anteriors però de pes més lleuger.

No sembla que aquest petit rebaix de pes fos percebut pel mercat, ja que el morabatí d'or es manté en la cotització de 7 sous de diners de Barcelona abans i després de l'emissió del 1185 (doc. 15). No sabem segur si aquesta petita desviació va afectar l'acceptació de valor de la moneda barcelonina. Les Rúbriques de Bruniquer parlen d'una emissió el 1185 que es taxà a 51 sous i que l'emissió va durar només tres anys, no sabem si perquè es va recollir i reencunyar (doc. 29), però també atribueix una emissió a Alfons el 1200, quan, de fet, ja feia quatre anys que el rei havia mort. Per tant, no sabem si aquestes informacions són fiables ja que el morabatí, com hem dit, es manté en una cotització estable de 7 sous en gairebé tot el regnat (doc. 15). En termes generals, doncs, podem pensar en una emissió o dues de billó[13] a Barcelona, a llei quaternal i a valor estable.

Els diners barcelonins d'Alfons I porten a l'anvers una creu sobre pal, un signe que el sobirà emprava sovint com a signatura, i una creu tallant al revers.[14] Cal remarcar que no porta el nom del sobirà.

A l'Aragó hi hagué una emissió quaternal que es degué produir abans del 1170. Diferents documents insisteixen en aquesta llei quaternal (doc. 14), potser perquè això era una novetat després de les notícies d'altres emissions anteriors de baixa llei. L'any 1173, però, ja es detecta el temor a una rebaixa de la llei i es fa referència al valor dels diners morlans del Biarn, davant aquesta possibilitat (doc. 19). Un document del 1174 ens diu clarament que el rei va mudar la moneda, i altres de posteriors ens parlen de moneda nova i de moneda de baixa llei (doc. 14. i 20), que sabem per una altra font que era de llei de tres diners (doc. 19). Per tant, hi ha una primera emissió, potser a principis del regnat i, en tot cas, abans del 1170, de llei quaternal i una altra ternal feta el 1174. No coneixem diners de dues menes d'aquest regnat, de manera que sembla probable que les dues emissions es fessin amb la mateixa estampa, com sembla que ja s'havia fet en regnats anteriors a l'Aragó. Aquests diners porten el bust diademat del rei mirant a l'esquerra i l'arbre característic a l'altra cara, amb les llegendes ANFOS REX/ARA-GON.

A la Provença, hi ha una primera notícia del 1168 per la qual el rei es reserva la meitat de la moneda en cedir la governació del territori al seu germà Pere (1168) fet que es repetiria el 1777 o el 1778 en cedir-la al seu altre germà, Ramon Berenguer (doc. 23). Hi ha encara una nova notícia, aquesta de la concessió del càrrec d'obridor d'encunys, el 1173 (doc. 18). No sembla, però, que hi hagués emissions fins l'any 1177, quan el rei acorda amb el bisbe d'Arle l'explotació d'una foneria que potser té alguna relació amb la fabricació de la moneda, que comença a trobar-se esmentada des de llavors com a "diner reial" i que circula almenys fins al 1185 (doc. 24). Hi ha una

13). BOTET i SISÓ, Joaquim, *Les monedes catalanes*, vol. II, IEC, Barcelona, 1909, p. 30.
14). Ibid, p. 30, dibuixos

moneda que s'ha considerat que podria correspondre a aquesta emissió i que ha d'ésser anterior a la que vindrà després, el "ral coronat", perquè hi ha rals coronats batuts damunt d'aquest primer tipus.[15] A l'anvers, aquesta moneda porta una figura que s'havia interpretat com una efígie esquemàtica i després com una mitra, suposant una participació notable del bisbe o fins i tot un pariatge comte/bisbe. El fet és que el bisbe només tenia una participació de menys del delme (1/15) i, en conseqüència, ja hem plantejat com a poc adient una tal preeminència episcopal a la moneda. Ja hem vist com Alfons disposava plenament de la moneda en les reserves anteriors i en la concessió del càrrec d'obridor d'encunys. La imatge de l'anvers pot ésser, doncs, més aviat una corona arcaica, encara sense florons[16] i amb uns penjolls o lemniscs. Cal recordar que tampoc a la moneda jaquesa no hi apareix el rei amb corona de florons. Aquesta moneda porta les llegendes REX ARAGONE/PROVINCIA, deixant clara, doncs, la preeminència del sobirà. Tot i que en base a la suposada participació important del bisbe s'ha parlat de l'emissió a Arle, també podria ésser que la moneda s'hagués fet ja a Marsella, on el rei hi estenia documents els anys 1176 i 1177. El diner reial (ara ja no "diner de la mitra") era de llei quaternal, com els de Barcelona i Aragó, i es valorava a 64 sous el marc d'argent.

L'any 1180, Ramon Berenguer IV de Provença reprengué l'explotació d'una mina d'argent a Toló (doc. 25), ben a prop, doncs, de Marsella i on més avantatjosament s'hi podria haver batut, per tant, la moneda a què ens hem referit.

A partir del 1184, hi ha les primeres mencions dels anomenats "rals coronats", que es batrien a Marsella ja que hi ha una menció el 1192 de *solidos regalium Massilie coronatorum*. Tenien una llei també quaternal, amb una valoració habitual de 60 sous el marc i algun cop de 58, i restà immobilitzat fins a ben entrat el regnat de Jaume I, com veurem. De fet, n'hi ha mencions fins al 1244 (doc. 28). El ral coronat porta ara l'efígie de perfil del rei, amb una corona de florons i la creu tallant al revers. Manté les llegendes del diner reial anterior, és a dir, REX ARAGONE/PROVINCIA, amb la R abreujada al revers.

Balaguer va plantejar la possibilitat d'emissions al comtat de Girona en temps d'Alfons I en base a una menció del 1167 en el qual es preveu la possibilitat que la moneda gironina fos empitjorada i, per tant, se'n dóna l'equivalència en morabatins, però això no és suficient per a suposar-ne encunyacions. El que sí perduren són els pagaments en moneda gironina fins a ben entrat el regnat, de manera que és gairebé segur que almenys sí que se'n va batre amb Ramon Berenguer IV, moneda a la qual encara sembla que s'hi al·ludeix el 1187 amb la menció *solidos monetae Raimundi Comitis*.[17]

En termes generals, doncs, el rei havia llançat emissions quaternals als tres grans territoris que regia directament: Catalunya, Aragó i Provença. Eren d'estampes diferents, però valien el mateix, amb l'única excepció d'un segon batiment a l'Aragó, de llei ternal.

Pel que fa a la circulació monetària, sembla clar que les peces emeses pel rei Alfons van tenir una gran difusió a la Provença Marítima, essent els primers amonedaments en aquestes terres des dels temps tardo-carolingis, però no tenim informacions per a poder saber si havien de competir en el circulant amb altres peces com ara els diners melgoresos, per exemple.

La circulació a Catalunya mostra un gran predomini dels pagaments en diners quaternals de billó, però no hi manquen els morabatins d'or almoràvits, especialment a la zona Barcelona-Girona i també a la Catalunya Nova. A l'Empordà i a Besalú hi corren encara els diners comtals, i a Girona, els diners gironins hi són presents amb certa abundància fins al 1187, però la moneda barcelonina va prenent ràpidament el terreny. A la part més muntanyenca (Pallars, Andorra), hi circula essencialment el billó i les mencions de morabatins d'or són molt escasses. De tota manera, és ben visible una baixada d'aquest or en la segona part del regnat.[18]

15). CRUSAFONT, M., "Interrelacions monetàries catalana-provençals", *Quaderns d'Estudis Medievals* 10, p. 623-630, vegeu p. 625.

16). CRUSAFONT, M., *Història de la moneda...*, op. cit., p. 182-183.

17). BALAGUER, *Història de la moneda dels comtats...*, op cit., p. 152.

18). Ens basem en la consulta i buidatge de mencions monetàries de diferents cartularis: *Cartulario de S. Cugat del Vallès*, Barcelona, 1945; *Diplomatari de la vila de Cardona*, Barcelona, 1998; *El Llibre Blanc de Santes Creus*, Barcelona, 1947; *Col·lecció Diplomàtica de S. Daniel de Girona*, Barcelona, 1997; *Diplomatari de S^a M^a d'Amer*, Barcelona, 1995; *Cartoral de Carlemany del bisbe de Girona*, Barcelona, 1993; *Diplomatari de Banyoles*, Banyoles, 1985; *El Cartoral de S^a. Maria de Roses*, Barcelona, 1986; *Cartulari de la Vall d'Andorra*, Andorra, 1988; *El Monestir de S^a Maria de Gerri*, Barcelona, 1991.

Pel que fa a l'Aragó, hi circula predominantment el diner jaquès i no sembla haver-hi or a la muntanya, mentre que, en les zones de la plana, aquest arriba a cobrir sobre el 15/20% de les mencions.[19]

Pere I (1196-1213)

Resum històric

Amb el regnat de Pere I, l'estat catalano-occità arriba a la seva plenitud, però també s'agreugen els problemes que ja afloraven als darrers temps d'Alfons I: les dificultats de la tresoreria reial i l'acció de l'Església contra Occitània.

L'èxit més important per a Pere I en l'espai occità va ésser la confluència entre la Corona Catalano-Aragonesa i Tolosa, que tant s'havien combatut amb Alfons Jordà (tot i alguns períodes de col·laboració) i, sobretot, amb Ramon V. En els darrers temps d'Alfons I, els dos magnats ja havien arribat, després dels enfrontaments, a alguns pactes pel que fa a Provença i a una solució de repartiment de poders: la Provença Marítima i Forcalquer per a Alfons I i la Provença Rodaniana per al de Tolosa, amb els seus annexos d'Usès, Vivarès i Bellcaire.[20] És evident que ja Alfons I havia percebut el perill de l'actitud agressiva del papat contra Occitània i, com hem dit, potser cercava d'apaivagar-la amb la seva peregrinació a Compostel·la i els seus intents d'unió dels sobirans peninsulars contra els sarrains. També en devien ésser conscients altres magnats occitans, com el comte de Tolosa i, potser més que ningú, l'arquebisbe Berenguer de Narbona, germanastre d'Alfons I, qui l'any 1198, i arran de l'elecció de l'implacable Innocenci III per al papat, va reunir a Perpinyà Pere I, el nou comte de Tolosa, Ramon VI, i el comte Bernat de Comenge, cosí del tolosà. Comença aquí, de fet, la col·laboració, podríem dir que ininterrompuda, entre catalans i tolosans, sancionada pels matrimonis dels comtes tolosans amb les germanes de Pere I i el vassallatge d'aquests comtes donats a Pere I el 1213. El català havia assolit, a més, d'unir als seus dominis la rica senyoria de Montpeller, que adquiria gràcies al seu matrimoni amb Maria, l'hereva d'aquell territori. Pere I havia arribat, doncs, a completar l'obra que havia començat el 1067 Ramon Berenguer I. La major part de les terres occitanes el reconeixien com a senyor.[21] S'havien posat les bases d'un nou estat catalano-occità que tenia per eix els Pirineus i que s'estenia des de gairebé l'Atlàntic fins als Alps.

Tot i que l'any 1204 Pere I havia assajat d'atreure's el papat amb la seva infeudació a la Santa Seu, això no va aturar pas, però, els programes anihiladors d'Innocenci III. No havent pogut convèncer el rei de França perquè intervingués, organitzà ell mateix la croada contra Occitània. Aquesta començà amb destruccions i assassinats massius, de manera que ni els nobles francesos la volgueren encapçalar, fins que un obscur Simó de Montfort, fanàtic i ambiciós, es va oferir a comanar-la. Ja hem parlat de l'extermini dels ciutadans de Besiers i no val la pena d'entrar en detalls sobre les crueltats dels croats, lliurats a una guerra de terror i d'extermini. Pere I assajà d'atreure's Simó de Montfort concordant el casament del seu fill Jaume amb la seva filla, de la mateixa manera que el comte de Tolosa havia assajat al principi d'acompanyar els croats per a col·laborar a la persecució dels heretges per tal de pal·liar les destruccions. Tot fou inútil. Tant Pere I com Ramon VI s'adonaren que l'única solució era la derrota militar de la croada. Per a Pere I, el problema principal era la seva manca de cabals. Persistia la pressió almohade i la seva tresoreria era eixuta. No hem fet un recull sistemàtic en aquest sentit, però ja es prou significatiu que l'any 1212, i abans de Las Navas, el rei degués 10.000 masmudines a Sanç de Navarra i que contragués un altre deute de tretze mil sous barcelonins amb Arnau de Foixà.[22] Havia fet una emissió de baixa llei per a recaptar diners, però el mercat la rebutjà de pla. Llavors va pensar que una campanya contra els almohades li podria solucionar tots dos

19). *Colección Diplomática del Monasterio de S. Victorian*, Saragossa, 2004; CRUSAFONT, M., "La circulación monetaria en el Aragón medieval a partir de las menciones documentales", *Gaceta Numismática* 114, Barcelona, 1994, p. 37-62.

20). Ja vàrem exposar al nostre llibre sobre la moneda occitana que empraríem termes geogràfics per a designar els dos territoris provençals més extrems (separats pel comtat de Forcalquer), atès que tant Alfons I com el comte de Tolosa es titularen marquesos de Provença sobre la base dels territoris respectius.

21). No podem dir totes perquè hi havia el territori aquità en mans dels anglesos, un espai que sovint englobava també terres netament occitanes, com ara el Llemosí. De tota manera, és una qüestió que s'hauria d'analitzar més a fons i en detall per a cada cronologia.

22). VENTURA, J., *Pere el Catòlic*..., op. cit., p. 158. Ventura parla de 10.000 masmudines "de plata", però aquesta moneda musulmana era sempre d'or. Potser vol dir el valor en plata equivalent a 10.000 masmudines. Si fos així, el valor final seria el mateix.

problemes: la penúria econòmica en restablir els tributs i el suport del papat gràcies a la seva acció antisarraïna. L'any 1212, el rei Pere participava de forma destacada en la batalla de Las Navas de Tolosa juntament amb els reis de Castella i Navarra, en la qual els musulmans varen ésser derrotats. Efectivament, el rei recuperà crèdit i pogué captar diners i el papa es trobà, per un moment, perplex: Pere I era un cabdill gloriós enfront dels sarraïns i, per tant, s'havia quedat sense arguments per a seguir atacant els seus territoris. Simó de Montfort i tota la seva purrialla [23] passaren els seus moments més durs.

Pere I va veure arribat el seu moment. Va reunir un fort exèrcit i es va dirigir a Occitània. Simó de Montfort i els seus es varen tancar a Muret i varen assajar de negociar amb el rei català. Aquest, segur de la seva superioritat i de l'oportunitat que finalment se li oferia, s'hi negà en rodó. Però Simó era un gran estrateg. Mentre l'exèrcit catalano-tolosà que encerclava Muret menjava, ell va sortir de la vila per la porta del cantó contrari, fent veure així que fugia. El rei, convençut d'aquest, fet va reunir precipitadament els seus homes i s'hi va llençar al damunt. Simó, però, havia preparat un grup d'elit que anés a matar el rei i, d'altra banda, havia organitzat perfectament les seves tropes que en tres onades successives varen assolir els seus objectius. La mort del rei Pere va causar una gran confusió i els croats de Simó pogueren exterminar sense contemplacions el desorganitzat exèrcit assetjador.[24]

El papa va poder respirar tranquil. L'heroi de Las Navas havia mort i, a més, ara podria iniciar una campanya de denigració del rei català, ja que havia sucumbit "ajudant als heretges".[25] La destrucció d'Occitània, el seu somni, aniria endavant.

La moneda

La política monetària del rei Pere I va estar marcada per les seves dificultats econòmiques, cosa que el portà, d'una banda, a incrementar els seus ingressos fiscals i, de l'altra, a fer emissions de baixa llei. Ja hem dit que la pressió almohade estroncà la percepció dels tributs pagats pels musulmans als sobirans catalans i que això fou ja la causa de la pèrdua d'ingressos en la segona meitat del regnat d'Alfons I. No varen millorar pas les finances en temps de Pere I i veiem que, per exemple, Jaume I, en la seva crònica, diu que el seu pare va deixar tot el patrimoni reial empenyorat.[26]

Pel que fa al fisc, el rei generalitzà l'impost del monedatge o morabatí, que s'implantà a l'Aragó el 1205 però que s'havia anat configurant a Catalunya des de temps enrere i que ja fou aplicat, per exemple, en temps de Ramon Berenguer III, encara que d'una manera aparentment puntual. Aquest impost s'havia de pagar com a compensació perquè el rei no rebaixés les característiques físiques de la moneda.[27] És possible que dels rèdits d'aquests impostos i dels ingressos que degué tenir de la moneda melgoresa en obtenir Montpeller el 1204, el rei pogués organitzar la seva host per a la batalla de Las Navas i, potser després d'aquesta, amb la perspectiva d'obtenir ingressos dels impostos musulmans, assolís d'obtenir crèdits per a l'equipament de l'exèrcit per a la campanya d'Occitània. Amb tot, és ben sabut que els impostos de les taifes no s'obtenien fàcilment i que calia una certa pressió militar, de manera que poc degué durar aquesta conjuntura favorable, després de la mort del rei.

Ens consten amonedaments a Catalunya, a l'Aragó, a Provença, a Montpeller i al taller episcopal-comtal de Vic. Vegem l'evolució de cadascun d'ells.

A **Catalunya**, les cròniques ens parlen de tres emissions. La primera s'anomenà "bruna", s'havia fet l'any 1200, se li havia donat un valor de 63 sous el marc i hauria circulat nou anys. La segona, del 1209, s'anomenà "bossonaya" i només va córrer tres anys. La tercera es féu el 1212 i rebé el nom "de Cort" (doc. 38). Tenim molt pocs

23) Una part dels croats que es movien per Occitània varen concórrer també a las Navas, però n'eixiren indignats en veure que els sobirans cristians no es lliuraven al pillatge i a l'extermini a què ells estaven acostumats. Vegeu VENTURA, J., *Pere el Catòlic...*, op. cit., p. 169-170.

24). Pel que fa a la batalla, seguim l'autoritzat estudi de HERNÀNDEZ, F. Xavier, *Història Militar de Catalunya*, vol. II, Barcelona, 2001, p. 65-86. Sobre l'atac premeditat al rei, vegeu ALVIRA, M., *El jueves de Muret*, Barcelona, 2003, p. 348. D'altra banda, però, ja hem expressat la nostra opinió sobre aquest llibre a *Història de la moneda...*, op. cit., p. 40-43.

25). La denigració continua encara avui de la mà d'historiadors fanàtics i anticatalans, com Martín ALVIRA, de qui és la frase que transcrivim. Vegeu. ALVIRA, M., *El jueves de Muret*, Barcelona, 2002, p. 577. Malauradament, encara hi ha qui li riu les gràcies, com ara el seu prologista Salvador Claramunt.

26). *Les quatre grans cròniques*, Selecta, Barcelona, 1971. Crònica de Jaume I, p. 7.

27). BALAGUER, A. M., "Sobre els orígens de l'impost del monedatge a Catalunya (segles XI-XII)", Glaux 7, Milà, 1991, p. 791-800.

documents monetaris, però sí diferents notícies. Així, entre el 1196 i el 1210 tenim valoracions de la moneda barcelonina a 44 sous (una a 43) (doc. 32), es valora el morabatí a set sous el 1208 i potser en altres cronologies (doc. 33), i tenim una menció, també del 1208, qualificant la moneda barcelonina de quaternal (doc. 43).

La valoració oficial a 44 sous i el canvi a set sous amb el morabatí concorden amb una llei quaternal, mentre que els 63 sous el marc potser ens diu la talla en termes de plata, que en temps d'Alfons I era de 54. Aparentment, doncs, semblaria, com va suposar Botet, que en tot el regnat es va batre quatern de forma regular. Hi ha, però, una altra notícia que ho desmenteix. Es tracta d'una sèrie de cotitzacions de mercat de la moneda barcelonina que comença a 55 sous el marc el 1210 i, després d'una baixada contínua i molt acusada, acaba a 180 sous el marc el febrer del 1213 (doc. 46). Un veritable cataclisme.

Per entendre aquestes xifres s'ha de tenir present que als inicis, a canvi d'un marc de plata hom exigia 55 sous de moneda barcelonina, mentre que al final del procés, pel mateix marc hom demanava ja 180 sous. Per tant, la moneda havia caigut a gairebé la quarta part del seu valor inicial.

La nostra interpretació de la seqüència de les emissions i de les lleis del billó català de Pere I és la següent: l'any 1200, el rei degué batre moneda quaternal a llei regular, potser amb un pes lleugerament més feble. Seria la moneda anomenada "bruna" i que el 1208 es diu que era quaternal (doc. 31) i que va córrer amb normalitat fins al 1209. En aquesta data, el rei es degué trobar en el seu pitjor moment financer. D'una banda, va demanar al bisbe que renunciés al seu delme (doc. 44, del 1209) i, de l'altra, devia decidir de batre moneda progressivament més dolenta, fins que va arribar a fer encunyar coure pur amb una petita capa d'argent, és a dir, coure emblanquit, del qual ja hem anat descrivint un exemplar que vàrem poder analitzar i ens donà aquesta composició. La caiguda de llei arrossegà la cotització a la baixa fins arribar al pou dels 180 sous el marc, tal com veiem al gràfic. Aquesta moneda és la que, segons les cròniques, s'anomenà "bossonaya" i durà només tres anys, probablement perquè el rei es va veure obligat a retirar-la. El terme "bossonaya" o "bossonalla" s'aplica, com argumentà Grierson, al metall en pasta o en moneda de lleis diverses, generalment de baixa llei que entra a la seca per a les encunyacions.[28] Com que la moneda circulà poc temps, no s'han detectat altres equivalències a la baixa, però el rei degué aprofitar aquesta emissió dolenta per eixugar deutes, cosa que degué originar unes fortes pèrdues als possessors de les peces. Si més no, ens consta que entre el 1208 i el 1212 el rei pagà als templers uns deutes, segons un acord del 1205 (doc. 40) i per un total de 590 lliures (doc. 47), probablement encara a causa de les clàusules compensatòries establertes per Ramon Berenguer IV pel tema de la sobirania sobre l'Aragó. Aquesta emissió de llei progressivament baixa pot donar una explicació també a un document del 1213, pel qual dos delegats reials compraren moneda al monestir de S. Joan de les Abadesses de lleis ternal, doblenca i senar, un text que havia donat força maldecaps i queda així aclarit: es tractaria de monedes de les diferents fases de l'emissió de baixa llei de Pere I, tot i que també podria ésser que no fos moneda catalana sinó forana.[29] Finalment, l'any 1213, el rei, després de l'èxit de la batalla de Las Navas, degué tenir prou crèdit per a poder recollir la moneda dolenta emesa des del 1208 i batre l'emissió documentada d'aquest any que se'n digué "de Cort", però que segons Botet també se l'anomena en algun altre document "de quart", volent indicar la seva llei quaternal. De fet, el *Chronicon Barchinonensis* la denomina "quatern", encara que situa l'inici de la seva emissió en el 1212.[30]

Com que el coure emblanquit del 1209 es va batre amb els mateixos tipus que la moneda quaternal regular i com que no coneixem cap altre tipus de moneda barcelonina de Pere I, tot sembla indicar que les tres emissions es varen fer amb els mateixos tipus i llegendes. Aquests són una creu interior a l'anvers i tallant al revers, amb les llegendes BARQINONA/PETR'REX. Es bateren òbols i diners, probablement a la mateixa llei.

L'any 1208, el rei atorgà una sèrie de privilegis als treballadors de la seca amb el que probablement és el primer d'una sèrie de documents de concessions en aquesta línia que varen anar donant els sobirans catalans (doc. 42) i dels quals ja hem parlat als capítols introductoris.

Pel que fa a l'Aragó, hi ha dues notícies dels inicis del regnat que semblen evidenciar l'emissió de moneda a Osca. D'una banda, un pagament fet amb *L solidos Oscensis monete* (doc. 1198) i, de l'altra, el fet que el bisbe d'Osca tingués el dret de percebre el delme de la moneda jaquesa, tant si es batia a Jaca com a Osca (doc. 35, del

28). GRIERSON, P., "Notes sobre les primeres amonedacions reials a Barcelona. Els termes "bruneta", "bossonaya" i el Chronicon Barcinonense", *I Simposi Numismàtic de Barcelona*, Barcelona 1979, v. II, p. 278-287.

29). Vegeu CRUSAFONT, M., *Numismàtica*..., op. cit., p. 74.

30). Ibid, p. 73.

1198, i 37, amb dates del 1200 i del 1212). De moment, però, no hi ha cap moneda que evidenciï que va ésser feta en aquest taller, de manera que, o bé es va batre amb els tipus regulars, o bé es féu amb la indicació de la seca, com en les de Montsó de Sanç Ramir i de Pere I, i és un tipus que encara no ens ha arribat.

L'any 1197, el rei ordenava que en els contractes s'emprés exclusivament la *monetam meam iaccensem* (doc. 34), cosa que faria pensar en una emissió a principis del regnat. D'altra banda, però, ens consta que havia confirmat la moneda jaquesa del seu pare, cosa que li va retreure el Papa a instàncies del bisbe de Saragossa perquè no era de bona llei (doc. 36). Recordem que, efectivament, la segona emissió d'Alfons I va ésser ternal, mentre que la primera havia estat quaternal. Això ens deixa amb el dubte de si aquesta confirmació de la moneda del seu pare va ésser feta abans o en paral·lel a una emissió seva o si simplement no va haver-hi emissió als inicis del regnat. Sí que se'n devia fer el 1205, quan el rei va fer pregonar la recaptació de l'impost del morabatí o monedatge (doc. 41), que, com hem dit, es pagava per a garantir la llei de la moneda. Sembla probable que, en aquesta ocasió, el rei fes recollir la moneda ternal del seu pare i en batés de quaternal. Efectivament, l'any 1208 el morabatí d'or es cotitzava a 7 sous (doc. 43), que és l'equivalència que correspon a un diner de llei quaternal. S'ha d'advertir, però, que Asso atribueix als diners de Pere I una llei de 3 diners i 4 grans[31] i que Hamilton afirma que va ésser de 3 diners.[32] No tindria res d'estrany que el rei hagués escatimat una mica la llei, baixant del quatern a poc més del tern, ateses les seves dificultats de tresoreria. La cotització correcta de la moneda de quatern el 1210 seria llavors una manifestació més del mecanisme de moneda en l'espai tancat de què hem parlat en un dels capítols inicials, mecanisme que també va operar en temps d'Alfons I, ocultant així la rebaixa de la llei.

Només coneixem un tipus de diner aragonès de Pere I, de manera que si en va fer amb lleis diferents o a llocs diferents, els degué fer, aparentment, amb els mateixos tipus, deixant oberta sempre la porta, és clar, a la possibilitat que algun dia pugui aparèixer un tipus fins ara desconegut.

A **Provença**, es va seguir emetent el ral coronat amb la llegenda REX ARAGONE i nosaltres, seguint els suggeriments de Rolland sobre la possible cronologia de les diferents varietats d'aquests diners,[33] vàrem plantejar una proposta de conveni per a repartir-los entre Alfons I, Pere I i Jaume I. Els d'Alfons I serien els de la corona de doble traç i cabells en forma de dos traços corbats paral·lels a l'anvers, i sèries de tres punts als extrems de la creu del revers. Els de Pere I tindrien la corona d'un o dos traços, però el cabell més llarg a l'anvers i també tres punts als extrems de la creu del revers. Els de Jaume tindrien la corona d'un sol traç i el cabell força més abundant a l'anvers i sèries punt/anell/punt als extrems de la creu del revers. El ral coronat degué mantenir la seva llei quaternal, ja que no varia la seva cotització.

A **Montpeller**, senyoria que adquirí el 1204, el rei tenia un guany de tres diners per lliura de l'encunyació del diner melgorès, compartint guanys amb la ciutat i amb el bisbe de Magalona. Sembla que en aquests temps el diner melgorès era igualment quaternal i es tallava amb un pes de 18 sous el marc (doc. 39). Uns comptes de liquidació de la part del bisbe ens diuen que els anys 1211, 1212 i 1213 es varen batre, respectivament, 8.060 lliures, 13.711 lliures i 17.501 lliures (doc. 48), xifres realment notables.

Cal assenyalar, finalment, que hi ha un diner de **Vic** a nom de Pere, que sembla atribuïble al rei Pere I. En principi, la moneda del comtat d'Ausona pertanyia als bisbes de Vic, però ja Ramon Berenguer III hi havia batut també la seva moneda, en paral·lel a la sèrie episcopal. En temps de Pere I, els bisbes seguien batent, però mai no posaren el seu nom a les monedes. Sembla probable que el rei assagés de fer-hi un batiment com a una altra forma de guanyar alguns diners. El tipus que es coneix té força semblança amb els diners de Barcelona i és de suposar que seria també quaternal. Botet ja va assenyalar que quelcom degué succeir a Vic amb la moneda en temps de Pere I en base a un document del 1196, pel qual el rei diu que "la redempció de la moneda de Vic que rep en aquella data a causa de la guerra contra els sarrains no la tornarà a exigir". El terme "redempció" aplicat a la moneda no té un sentit clar i Botet suposà que, en realitat, el rei s'havia apoderat de la moneda.[34]

31) ASSO, Ignacio de, *Historia de la economía política de Aragón*, Saragossa, 1798, emprem la reedició del 1947. Vegeu p. 266. En realitat, Asso assigna aquesta llei al diner de Pere I, però el classifica erròniament com de Pere el d'Osca. Pel que fa a les lleis, aquest autor diu, en alguns casos, que havia fet analitzar les peces a la Casa de la Moneda.

32) HAMILTON, E.J., *Money, prices and wages in Valencia, Aragon and Navarre, 1351-1500*, Filadèlfia, 1971, p. 83.

33) ROLLAND, *Monnaies des Comtes de Provence*, Paris, 1956, p. 112.

34) BOTET, J. *Les monedes catalanes*, IEC, vol. 1, 1908, p. 171.

En resum, en el regnat de Pere I domina la moneda de billó de quatern en tots els seus territoris, amb la intercalació de l'emissió del 1209 que, en durar només tres anys, no ha deixat, de moment, rastre en la documentació, però que degué produir estralls a les petites economies.

Pel que fa a la circulació monetària, es manté el nivell baix de la presència de la moneda d'or en els pagaments a què ja s'havia arribat en els darrers temps d'Alfons I. A Barcelona es mou entre el 25 i el 30% i a Urgell i a Pallars baixa per sota del 10%. A l'Aragó es manté la tònica baixa del temps d'Alfons, amb un 15/20% dels pagaments. Per tant, el billó és la moneda més emprada en les transaccions a un nivell de l'ordre del 80% de les mencions.[35] Certament, si féssim un càlcul quantitatiu dels valors, el percentatge de l'or s'incrementaria.

Jaume I (1213-1276)

Resum històric

En morir Pere I a Muret el 1213, el seu únic fill Jaume era en mans del seu assassí, Simó de Montfort, conseqüència encara dels intents de concòrdia que el rei havia assajat abans de la topada final. Pressionat pels nobles catalans i aragonesos, el papa va haver de manar a Simó que lliurés l'infant, ja orfe també de mare, als seus súbdits, cosa que es produí a Narbona el 1214. El petit sobirà fou enviat a Montsó, on els templers es farien càrrec de la seva educació i el comte Sanç fou nomenat procurador dels regnes.[36]

Jaume visqué a Montsó, juntament amb el seu cosí Ramon Berenguer V de Provença, fins al 1217, quan tenia nou anys. Havia passat només els seus primers tres anys amb la seva mare, tres més en mans del pitjor enemic possible i en constant perill de mort, especialment en el darrer any, i tres anys en mans d'uns templers que el degueren ben alliçonar dels perills que comportava oposar-se a l'Església. El nen en degué sortir completament traumatitzat, com ho mostrà al llarg de la seva vida en manifestar una "reverència gairebé infantil" envers el papat.[37]

En qualsevol cas, començava ara un nou regnat i, com dèiem en el nostre primer llibre, "La transcendència del regnat de Jaume I és innegable. No és una frontera: participa dels projectes anteriors que cal finalment abandonar i dels futurs que es comencen a esbossar. Per això creiem millor veure'l com una frontissa al voltant de la qual gira decisivament el procés històric, tancant la porta occitana i obrint la mediterrània, consolidant la moneda menuda i llançant-se vers la forta de plata, sintetitzant el poder militar i l'empenta comercial i assentant així les bases del poderós estat medieval. No és tampoc un simple trànsit perquè la conquesta i repoblament de Mallorca i València són elements fonamentals en si mateixos".[38]

En els primers anys, el comte Sanç, oncle del rei, mená encara amb prou empenta la defensa d'Occitània però, amenaçat enèrgicament pel papa, hagué de deixar el seu càrrec. Els primers anys del nou sobirà no foren fàcils, mig presoner d'uns nobles ambiciosos de poder i de guanys fàcils, els mateixos que l'haurien d'haver ajudat i orientat en els seus actes de govern. D'altra banda, persistia la penúria econòmica que ja hem detectat des de la segona meitat del regnat d'Alfons I, cosa que condicionarà moltes de les iniciatives reials.

Mentre el comte de Tolosa i els occitans es troben en situació cada vegada més crítica, el rei, sempre temorós de les amenaces papals, no acudeix en la seva ajuda i comença a preparar la conquesta de Mallorca, que es produirà el 1229. El comerç ja inicia una embranzida i la flota s'ha preparat ja a Catalunya, comptant encara amb contingents occitans, entre ells, marsellesos. Consolidades les conquestes de Mallorca i Eivissa i reduïda Menorca a tributària, el rei comença els passos per a continuar la conquesta del regne de València que ja s'havia iniciat en temps dels seus antecessors. El procés es lent i les revoltes sovintegen, amb l'ajut dels musulmans de Múrcia i de Granada. El 1238, cau la capital, però no s'arriba als límits del regne fins al 1245 amb les conquestes de Xàtiva i Biar. Amb tot, les revoltes sarraïnes persistiran fins a la fi del regnat. L'any 1266, l'infant Pere i el rei assoliren la conquesta

35). CRUSAFONT, M., *"La circulación monetaria ."*, op. cit, p. 60 i 61.

36). Seguirem especialment SOLDEVILA, Ferran, *Història de Catalunya*, Aedos, Barcelona, 1963, i tindrem presents altres obres com ara CINGOLANI, S.M., *Jaume I, història i mite d'un rei*, Edicions 62, Barcelona, 2007.

37). BURNS, R. I., "The Spiritual Life of James the Conqueror, King of Aragon-Catalonia, 1208-1276. Portrait and Self-Portait", *The Catholic Historical Review* 62 (1976), p. 1-35. Vid., p. 14.

38). CRUSAFONT, M., *Numismàtica. .*, op. cit., p. 77.

de Múrcia, que fou, però, en benefici del seu gendre Alfons X de Castella. Fora d'un assaig de croada a Terra Santa que el rei acabà per abandonar, ja no hi haurà altres expedicions militars, al marge de les necessàries per a la reducció dels rebels sarraïns de València.

Entretant, els afers d'Occitània anaren de mal en pitjor. El rei fou incapaç d'assegurar-se el domini sobre Provença, que a la mort del seu cosí, l'any 1245, passà a la corona francesa. També fracassaren els projectes de contenir la pressió sobre Tolosa, perduda definitivament a la mort de Ramon VII, l'any 1249. L'actuació del rei, inhàbil i poc enèrgica, l'havien dut al fracàs i, entre les pèrdues occitanes i Múrcia, bé es pot dir que va "desconquerir" molt més del que va conquerir. L'any 1258, el rei signa amb el sobirà de França un tractat de Corbell en el qual renuncia a gairebé tots els seus drets sobre l'espai occità (excepte Montpeller i els petits territoris del Carlat i l'Omelladès) a canvi d'uns risibles pretesos drets dels reis de França a les terres catalanes. No és capaç ni tant sols d'assegurar-se el domini ple de Montpeller, entrebancat pels drets del bisbe de Magalona i el feu del francès. Fracassà igualment en l'intent sobre el regne de Lleó o bé en el d'obtenir Navarra, malgrat els tractes fets amb el seu sobirà Sanç, que ara havia mort, i també a causa de la seva actitud vacil·lant i poc enèrgica. Caldrà afegir encara la divisió dels seus dominis, llegant al segon fill Jaume un Regne de Mallorca que comprenia les Balears, el Rosselló i la Cerdanya, Montpeller, el Carlat i l'Omelladès, és a dir, fora de Mallorca, territoris aïllats enmig de França, que seran fàcil presa dels veïns del nord i uns territoris fronterers que crearan un perillós precedent.

Els aspectes més positius foren en el terreny institucional. Es formalitzaren les Corts, amb els tres braços, i es consolidà el règim municipal amb una participació gairebé democràtica. El país, d'altra banda, avançà decisivament en el terreny econòmic, seguint en això, però, una corrent europea força general.

La moneda

El regnat de Jaume I inaugura una nova etapa de la nostra història monetària. Hi haurà moments de dificultats, però la seva resolució conduirà a un control compartit de la moneda. Des d'ara no hauríem de parlar ja de moneda purament reial, sinó de moneda paccional, amb la intervenció del rei, certament, però també dels estaments representatius de cada regne. Pel que fa a Catalunya, aquest estament serà, essencialment, el consell municipal barceloní.

Els inicis del regnat es caracteritzen per emissions de baixa llei, més o menys fraudulentes i amb tarifes de canvi vers les monedes anteriors que també presenten irregularitats. Tot pegat reflecteix la persistència de les dificultats de la tresoreria del rei i de la solució clàssica de manipular la moneda per a incrementar els guanys, tal com ho havien fet els sobirans anteriors i, més especialment, el seu pare, Pere I.

Sembla que l'any 1218 el rei va confirmar la moneda d'Aragó del seu pare (doc. 53), cosa que reiterà el 1222 amb el compromís de no batre'n ell mateix de nova durant set anys (doc. 54). El mateix any, però, el rei es desdeia de la seva promesa i llançava una emissió de diners jaquesos de baixa llei (doc. 55). Aquesta moneda va ésser retrobada fa molts pocs anys.[39] Cal dir que Pío Beltrán dóna unes cronologies molt diferents; la moneda s'hauria batut el 1215 per a pagar deutes de Pere I i aporta una sèrie d'informacions molt detallades però sens cap suport documental, ja que els documents que cita són els de Botet i aquests segueixen les dates que hem assenyalat. Fos com fos, queda clar que hi ha una primera emissió aragonesa de baixa llei, ara coneguda en un exemplar, de moment únic. Quina era, però, aquesta llei? Asso ens diu que de dos diners i mig (doc. 55) i Sanahuja pensa que segurament de dos diners com el doblenc barceloní del 1222. Finalment, aquesta emissió hagué d'ésser retirada el 1224, el rei tornà a confirmar la moneda del seu pare per deu anys més i va rebre en compensació l'import de tres vegades l'impost del monedatge (doc. 59). Més endavant es feren altres emissions, com veurem.

En aquestes mateixes dates, concretament l'any 1222, el rei féu batre el diner de doblenc a Barcelona (doc. 56). Respecte a les monedes dels seus antecessors, representava un rebaix de la llei a la meitat. De segur que la mesura no degué agradar als estaments representatius i això explica els juraments del rei assegurant que no mudaria mai més la moneda catalana (doc. 70). En documents complementaris (doc. 57), el rei accepta un curs oficial de 88 sous el marc en lloc dels 44 del quatern, però en canvi fixa un canvi de 18 doblencs per 12 quaterns per als deutes anteriors, quan hauria d'haver estat de 24 per 12. Això assenyala clarament l'objectiu bàsic del rei de reduir els seus deutes amb un canvi fraudulent.

39). SANAHUJA, X., "La moneda de doblenc d'Aragó de Jaume I", *Acta Numismàtica* 39, Barcelona, 2009, p. 93-98.

Es coneix un document dels comptes de la moneda de doblenc entre el 22 d'agost i el 23 de desembre del 1222 amb una xifra que sovint ha estat presa com el total de l'emissió, que seria d'uns 8.000 marcs (doc. 58). Es tracta d'un volum molt reduït, atesos els muntants d'altres emissions properes i pensem que no deu pas reflectir el total de les emissions d'aquestes monedes que, de fet, es pogueren anar batent entre el 1222 i el 1257, en que es creà la moneda catalana de tern (doc. 75). Hi ha una dada que sembla confirmar-ho: es coneixen diners de doblenc amb dos o tres pals en el camp i podria semblar que es tracta de variacions atzaroses segons el caprici dels gravadors, però a la troballa de Palau-Sator I hi van aparèixer 3 diners barcelonins d'Alfons I, 54 de Pere I i 16 peces de doblenc de Jaume I,[40] i tots aquests doblencs eren de dos pals en el camp. Com que la composició suggereix una data d'ocultació als inicis del regnat de Jaume I, atès el predomini dels diners de Pere I, podem suposar que els diners de doblenc amb dos pals corresponen a una primera emissió, mentre que els de tres pals poden ésser d'una emissió més tardana. De fet, els diners de dos i de tres pals tenen factures força diferents. Per tant, el volum total de l'emissió de doblenc podria haver estat molt més elevada.

La moneda de doblenc tingué una mala acceptació. Era un rebaix massa sobtat respecte del quatern anterior i aviat la moneda melgoresa, que es batia a Montpeller, començà a envair el país.[41] Malgrat que el melgorès es batia a Montpeller, domini del rei, aquest no tenia gens d'interès en què es propagués als seus altres estats, ja que el seu guany senyorial l'havia de compartir amb el bisbe de Magalona i els cònsols de la ciutat, mentre que en la moneda de Barcelona o de l'Aragó hi tenia tot el guany. El fet és que el melgorès fou reiteradament prohibit pel mateix rei, que hagué de perdonar més d'una vegada als seus súbdits del Rosselló per haver-lo emprat (doc. 67, 84 i 105).[42] El melgorès era gairebé de llei quaternal i tenia un sòlid prestigi, de manera que aviat el rei s'hauria trobat el país inundat de melgoresos. Això el portà a rectificar i, cosa excepcional, a emetre l'any 1257 a Barcelona una moneda de millor llei: el diner de tern. Aquesta excepcionalitat demostra, però, que la situació devia ésser insostenible, tot i que el rei va dir que la causa del descrèdit del doblenc havien estat les falsificacions que n'havien fet "alguns nobles i potentats" (doc. 73, 74 i 75).

A aquestes emissions de baixa llei cal afegir-hi encara una singular emissió feta a Mallorca entre el 1231 i el 1233, però més aviat en la darrera data, per Pere de Portugal com a senyor de l'illa. De fet, tant Bover com Campaner ja havien donat a conèixer dos contractes d'encunyació de Pere de Portugal (doc. 60 i 61), però cap dels dos va creure que haguessin donat cap resultat pràctic. La recent descoberta, però, d'un exemplar de diner amb aspecte de baixa llei, amb armes catalanes a una de les cares i portugueses a l'altra cara i llegendes P. DOMINVS/MAIORICAE[43] va fer evident que l'emissió havia anat endavant. L'únic exemplar conegut porta un punxat triangular, com a possible marca de invalidació. És probable que el rei fes retirar immediatament la imprudent emissió, ja que Pere no podia emetre pas a la illa, malgrat que el rei li hagués cedit el títol de senyor, a canvi del de comte d'Urgell. Pere, però, potser creia que sí, atès que bé ho hauria pogut fer com a comte d'Urgell. En tot cas, aquesta emissió no ha deixat de moment cap rastre en la documentació, de manera que va resultar irrellevant. Té la curiosa singularitat, però, que és l'única moneda coneguda que combina les armes catalanes amb les de Portugal.

De fet, el rei ja feia temps que havia reorientat la seva política monetària. En l'emissió de l'Aragó del 1236, probablement es va fer encara la moneda a la llei quaternal i el rei jurà que no es variarien en el futur les característiques de la moneda jaquesa (doc. 62 i 66). De tota manera, en les emissions del 1254 (doc. 71 i 72) i del 1260 (doc. 82 i confirmació papal, doc. 86) ja consta una llei ternal. En tots els casos, el rei fa constar que anirà percebent l'impost del morabatí o monedatge cada set any i que pot batre el volum de moneda que consideri convenient (doc. 66). Vàrem fer una anàlisi destructiva per via química de dos fragments de diners jaquesos de Jaume I i vàrem ob-

40) CRUSAFONT, M., "Troballa de Palau-Sator I", *Acta Numismàtica* 32, Barcelona, 2002, p. 228-236.

41) Vegeu aquesta qüestió a BALAGUER, A.M., *Història de la moneda...*, op. cit.

42) Cal aclarir que hi ha hagut una confusió respecte a una pretesa autorització del rei per a la circulació del melgorès a tots els seus regnes. En un document, el rei diu que el melgorès podrà circular a "Montpeller i tot el seu territori", cosa que significa la ciutat de Montpeller i el territori del senyoriu que comprenia l'entorn de la ciutat, amb diversos castells i no pas tots els territoris del rei. Vegeu aquesta interpretació errada a RIERA MELIS, A, "Monedas y mercados en la Edad Media: el Mediterráneo Noroccidental (c. 1190-1350)", *Moneda y monedas en la Europa Medieval (siglos XII-XV)*, Pamplona, 2000, p. 193-256, vid. p. 199. Vegeu el nostre comentari a CRUSAFONT, M., *Història de la moneda de l'Occitània catalana (s. XI-XIII)*, SCEN (IEC), Barcelona, 2012, p. 129, nota 17.

43) CRUSAFONT, M./TRILLA, E., "Emissió monetària inèdita de Pere, senyor de Mallorca (c. 1233)", *Acta Numismàtica* 35, Barcelona, 2005, p. 57-66

tenir, efectivament, llei quaternal en un i ternal en l'altre. Cal tenir present que el diner jaquès tenia curs a l'Aragó, però també a Lleida i a Tortosa des de la conquesta d'aquestes dues ciutats en temps de Ramon Berenguer IV. Ja veurem més endavant que, finalment, ambdues varen optar per passar a l'àrea de circulació del barceloní. De tota manera, cal assenyalar que en l'emissió aragonesa del 1254 una part de la fabricació es féu a Lleida, ja que es varen nomenar dos comissaris, un per a Saragossa i l'altre per a Lleida, a fi que vetllessin per la qualitat de la fabricació (doc. 71).

Als anys 1246/7, el rei va decidir batre moneda específica per als regnes de València i Mallorca. Es tracta de la moneda que el rei designa amb el nom de "rals de València", però que es tracta en realitat de diners de billó de llei ternal i que, a desgrat d'aquest nom, havia de tenir curs en els dos regnes (doc. 64 i 65). El ral de València havia de córrer a València i a Mallorca amb exclusió de qualsevol altra moneda i havia de tenir-hi curs durant tota la seva vida i encara deu anys més (doc. 67). En aquest cas, "ral" vol dir "moneda reial", de la mateixa manera que el diner de billó de Provença amb l'efígie del rei es denominà "ral coronat". Més endavant, la paraula "ral" s'aplicarà a la moneda d'argent amb el valor de dotze diners. En documents posteriors, el rei arrendà la fabricació de la moneda valenciano-mallorquina (doc. 68) i donà en arrendament vitalici el càrrec d'obridor d'encunys per a València i Barcelona (doc. 69). L'any 1265, el rei es comprometé a no mudar la moneda valenciano-mallorquina, a no encunyar-ne sense el consentiment dels regnes de València i Mallorca i que la ciutat de València nomenés dos guardes perquè vetllessin per al compliment dels paràmetres de fabricació. A canvi d'això, el rei percebria cada set anys l'impost del morabatí o monedatge (doc. 87). Sembla que, amb aquestes concessions, el rei cercava la manera de trencar el compromís del 1246 de no fer cap altre emissió ja que, el 1271, efectivament, la va poder fer donant-la també en arrendament (doc. 94, 95 i 96). La separació definitiva entre les peces valenciano-mallorquines de la primera i la segona emissió fou establerta per Ripollès i Llorens el 1990 i és la que hem aplicat al catàleg.[44]

Quan el rei decidí, l'any 1257, de batre moneda catalana a Barcelona (doc. 74, 75 i 76), de fet ja l'havia introduït abans a València-Mallorca el 1246/7 i a l'Aragó el 1254. De tota manera, tingué dificultats suplementàries per a poder-la emetre a Catalunya a causa dels juraments solemnes que havia fet i reiterat de no mudar la moneda de doblenc, de manera que s'hagué de dirigir al papa perquè el relaxés del seu jurament (doc. 73), cosa que va obtenir (doc. 74), i s'hagué de comprometre amb els catalans a no percebre l'impost del morabatí a canvi de la seva conformitat. També s'establí que el rei no podria batre en endavant sense l'autorització dels estaments i que la ciutat de Barcelona podria nomenar dos guardes per a vetllar que es complissin els paràmetres de fabricació, com més endavant va concedir també a València i Mallorca. També quedava novament establert, amb solemne jurament del rei i el seu successor, que la moneda de tern seria immutable en el futur i l'única que podria circular a Catalunya, inclosos els comtats del Rosselló i la Cerdanya.

El rei no va renunciar, però, a aprofitar el canvi de moneda per a fer les seves especulacions a fi d'alleugerir els seus deutes establint un canvi fraudulent d'1 diner de tern per dos de doblenc i amb taules d'equivalències igualment pernicioses (doc. 77). Això degué causar les protestes corresponents i, l'any 1258, el rei revocà aquesta equivalència (entretant, ja havia eixugat uns quants deutes) i va deixar el canvi lliure (doc. 78), fins que, fixat aquest a 2 diners de tern per 3 de doblenc, que era el que corresponia per relació de valors intrínsecs, el rei va ratificar aquesta relació de valors (doc. 79). Més endavant, el rei es comprometé a no emprar a Catalunya altra moneda que la barcelonina (doc. 83, del 1260). Als anys 1269/71, es féu també una segona emissió a Barcelona (doc. 93).

L'any 1257, el rei havia assolit, doncs, una nova equiparació del valor de les seves monedes de Catalunya, Aragó, València i Mallorca, amb diners ternals, del pes aproximat d'un gram. Eren monedes amb estampes diferents (excepte la de València-Mallorca), però de valors equivalents. S'havia passat, doncs, finalment, del diner quaternal d'Alfons I-Pere I a un diner ternal. No tenim dades per saber si també s'arrenglerà el diner de Provença o ral coronat. Tot i que llavors regia Ramon Berenguer V, el fet és que es seguí batent el ral coronat amb la llegenda REX ARAGONE fins que l'any 1243 aquest acordà amb els síndics de Marsella que, des llavors, la moneda es faria al seu nom. Ja abans, el 1218, havia innovat la primera moneda d'argent de l'àmbit català: el mig gros o gros

44). RIPOLLÈS, P.P./LLORENS, Mª. M., "El tresor de la Reina Mora: monedes de Jaume I". *Acta Numismàtica* 20, SCEN (IEC), 1990, p. 125-140.

de valor sis diners, molt anterior als grossos o rals d'argent francesos, de Montpeller o catalans. Amb aquesta iniciativa ,el comte provençal s'havia emmirallat en les ciutats italianes que també en batien. Pel que fa al ral coronat, és clar que no podia pas batre Ramon Berenguer V amb el títol de Rei d'Aragó, però tampoc no sabem si el fet era degut a la immobilització d'un tipus que es batia des del temps d'Alfons I o si Jaume I hi tenia algun guany o poder. En qualsevol cas, nosaltres vàrem fer, com hem dit, un conveni de repartiment dels diferents rals coronats entre Alfons I, Pere I i Jaume I, atribuint a Alfons I els de corona de doble traç, el cabell amb la forma de dos traços paral·lels i uns grups de tres punts als extrems de la creu del revers; a Jaume I els de corona de traç simple i el cabell fluent amb grups de punt/anell/punt al revers; i a Pere I els tipus intermedis amb corona de traç senzill o doble, cabell més desenvolupat que amb Alfons I i encara grups de tres punts al revers. Era la cadència evolutiva plantejada per Rolland i que nosaltres vàrem aplicar per a repartir les peces entre els tres regnats de forma aproximada o convinguda.[45] En qualsevol cas, quan s'establia el tern als regnes peninsulars, la moneda provençal ja era plenament a les mans de Ramon Berenguer V.

Pel que fa al diner melgorès, aquest seguí la seva pròpia evolució, segons els criteris dels cònsols de la ciutat de Montpeller, que eren els que dirigien, de fet, la política monetària d'un tipus que s'havia iniciat al comtat de Melguell però que finalment es batia a la seva ciutat. Els cònsols havien maniobrat hàbilment finançant la compra del comtat de Melguell que havia fet el bisbe de Magalona i, a canvi, havien anat tenint quota de participació i de decisió en les emissions (doc. 51). El diner melgorès, juntament amb el tolosà i el morlà (del vescomtat del Biarn), eren les monedes fortes de l'àmbit occità, tenien àmplies àrees de circulació i es batien en volums considerables. Hi ha força documentació sobre les seves emissions i sobre l'evolució dels guanys, repartit entre els cònsols, el bisbe i el senyor de Montpeller, ara Jaume I, que s'anaren reduint a fi de mantenir el nivell de llei d'aquesta prestigiosa moneda. L'any 1218, el repartiment era de sis diners per lliura per al bisbe, quatre per als cònsols i tres per al senyor (doc. 52). L'any 1261, se'n feia una emissió de 100.000 lliures, que sembla que finalitzà el 1265 (doc. 84 i 88). L'any 1273, el repartiment era de sis diners per lliura per al bisbe, quatre per al senyor i dos per als cònsols, mantenint la llei i la talla dels diners i baixant una mica les dels òbols (doc. 98, 100, 103 i 104).

L'increment del comerç a gairebé tota l'Europa occidental, molt particularment a Itàlia, Occitània i Catalunya, havia portat els italians a batre monedes de més valor. Ja hem vist que també Ramon Berenguer de Provença batia, des del 1218, el seu gros d'argent d'un valor de sis diners. Els diners de billó eren de valor massa baix per a les transaccions d'un cert nivell, i l'or andalusí (els morabatins almoràvits i les dobles i masmudines almohades), bé que acceptat en les transaccions i fins i tot declarades de curs obligatori pel mateix rei (doc. 49), ja no arribava com abans. Era necessària una moneda de més valor i, per això, el príncep Pere, futur Pere el Gran i governador de Catalunya, instat probablement pels sectors més actius dels comerciants i naviliers i aprofitant l'absència del rei, que es dirigia a la fallida croada a Terra Santa, es va llançar l'any 1269 a batre grossos d'argent amb el valor de dotze diners de tern, que era el tipus de gros que més s'havia generalitzat i el que havia adoptat també el rei de França. En tornar, el rei Jaume es va trobar amb la protesta d'altres sectors de prohoms i eclesiàstics que s'oposaven a aquesta iniciativa, segurament temorosos d'un nou canvi en la moneda i adduint els solemnes juraments fets quan es va innovar el diner de tern. El rei es va veure obligat a estroncar la iniciativa i va reiterar el diner de tern com a única moneda pròpia de Catalunya (doc. 89). Hem vist en diferents ocasions comentaris en el sentit que aquest intent de l'infant fos perniciós, o que pretenia degradar la moneda, unes afirmacions sense fonament, com es pot veure llegint el document corresponent[46] (doc. 89).

De fet, el mateix rei Jaume, l'any 1273 i a instàncies dels cònsols de Montpeller, que estaven prou al dia de les necessitats monetàries del moment, llançava una moneda d'argent amb el valor de 12 diners melgoresos que, si bé tenia l'aparença d'una moneda exclusivament montpellerina, tant per les seves armes com per la titulació del rei, tenia curs, ara sí, en tots els dominis de Jaume I (doc. 97, 98, 99, 101, 102 i 104). El gros de Montpeller era,

45). CRUSAFONT, M., *Numismàtica de la Corona...*, op. cit., p. 75-76; ROLLAND, H., *Monnaies...*, op. cit., p. 112

46). Així, per exemple, FONT i RIUS, J. M., *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya medieval*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1985, p. 680, diu: "... el 1269, quan l'infant Pere projectava una seriosa devaluació de la moneda de tern".

47). CRUSAFONT, M., "La política monetària en temps de Jaume I", *Jaume I; commemoració del centenari del naixement de Jaume I*, IEC, Barcelona, 2011, vol. I, p. 287-230 En retardar-se aquesta edició, de fet la moneda va aparèixer abans a CRUSAFONT, M., *Catàleg*

doncs, en realitat, la primera moneda d'argent de la Corona Catalano-Aragonesa. També es varen emetre peces de mig gros, una moneda descoberta molt recentment.[47] Ja veurem més endavant que Pere, ja rei, va poder introduir finalment aquests models del gros i mig gros d'argent a Catalunya, que serien les monedes que varen prendre el nom de "croat" i "mig croat".

La necessitat de moneda de plata també es fa palesa amb la proliferació de moneda de tipologia àrab, les millareses, que es varen emetre profusament en aquest regnat per a facilitar i rendibilitzar més el comerç amb el litoral africà i amb el món musulmà en general. És un tema del qual ens ocuparem a l'apartat següent.

El rei també es va preocupar de seguir la política monetària dels seus antecessors pel que fa a la unificació de la moneda catalana. Cada vegada que els sobirans podien incorporar definitivament algun dels antics comtats al grup barceloní, clausuraven els tallers comtals i hi feien córrer la moneda de Barcelona. En temps d'Alfons I i per mecanismes que desconeixem exactament, es varen extingir també les emissions episcopals de Girona. Restaven, però, els amonedaments episcopals de Vic com ens ho demostra el conveni del 1258 entre el bisbe i Garsenda de Montcada, vescomtessa del Biarn, per a repartir-se'n els guanys (doc. 80). Les emissions, però, no varen pas acabar amb els diners quaternals del bisbe Bernat de Mur (1244-1264) com creia Botet i ja protestades pel rei, sinó que el seu successor, Ramon d'Anglesola (1264-1298), s'adreçava al papa el 1269 per a poder variar la moneda de Vic i adaptar-la al canvi de la moneda barcelonina (doc. 91). Que l'emissió d'aquest bisbe prosperà ens ho demostra l'aparició d'un o dos exemplars d'aquesta emissió[48] i justifica l'ordre fulminant del rei als obrers de la moneda de Vic l'any 1273 perquè cessessin tota l'encunyació per al bisbe de Vic o "per qualsevol altre que fos" (doc. 103 a). Aquesta vegada, el cessament fou un fet i el plet no fou resolt, però, fins als temps de Jaume II, com veurem. En qualsevol cas, el rei havia pogut eliminar un dels més antics tallers monetaris senyorials. Aquesta actuació reial ens fa veure que l'actitud del rei davant els intents de batiments a Mallorca de Pere de Portugal, a què abans hem al·ludit, no podia haver estat pas favorable.

També legislà sobre falsificacions i sobre els privilegis i ordinacions de la seca. En els Furs de València, el rei imposà als falsificadors de la moneda la pena de mort: "*sens tot remey siguin penjats*" (doc. 50), i Bover indica l'existència d'un document d'aquest rei que no detalla però que situa el 1274 amb el mateix contingut (doc. 65). Ja hem vist, però, en els capítols introductoris que molts d'aquests delictes es resolgueren en composició, és a dir, amb penes de tipus pecuniari i que molt nobles, i no cal dir els sobirans, se'n sortiren sovint amb impunitat. En qualsevol cas, no estem segurs que la pena de mort que trobem als furs valencians fos d'aplicació a tots els regnes de la Corona. Pel que fa a la seca, el rei manà, el 1259, que els oficials de la de Barcelona fossin naturals del país, amb expressa exclusió dels gascons i altres estrangers (doc. 81), i el 1269 va incrementar els drets dels moneders de les seques d'Aragó, Catalunya i València, va confirmar els que havia donat a Lleida el 1258 i va determinar les obligacions i les facultats del mestre de la seca i la jurisdicció pròpia de què gaudien per a dirimir les diferències entre ells, amb el dret d'elegir alcaldes, que exercirien aquest paper judicial (doc. 90).

Pel que fa al Regne de Mallorca, el rei disposà que quan el seu segon fill Jaume en fos el sobirà, pogués fer moneda pròpia a les illes, però això excloïa els comtats del Rosselló i la Cerdanya, on hi havia de córrer, com sempre, la barcelonina (doc. 92).

Pel que fa a la circulació monetària, ja havíem avançat en altres estudis que l'or va desapareixent progressivament fins esdevenir gairebé del tot absent, tant a Catalunya com a l'Aragó, tot i que a l'Aragó potser s'hi allargà una mica més i, de fet, no tornarà a aparèixer fins a finals del segle XIV, quan comenci a tenir-hi un paper el circulant de florins propis.[49] En un treball més recent,[50] vàrem fer una anàlisi més detinguda pel que fa a Catalunya i arribàvem a la taula següent:

General de la Moneda Catalana, SCEN (IEC), Barcelona, 2008. Aquell article també fou publicat en format d'opuscle pel Club de Col·leccionisme de Mallorca el 2012 dins la sèrie "Col·lecciona, però investiga", núm. 4

48). CRUSAFONT, M./BALAGUER, A.M., "Les emissions episcopals de Vic de Ramon d'Anglesola (1264-1298), *IX Congreso Nacional de Numismática*, Elx, 1994, p. 321-324, on es publicava un dels exemplars i el document corresponent, fins llavors no tingut en compte.

49). CRUSAFONT, M., "La circulación monetaria en el Aragón medieval a partir de las menciones documentales", *Gaceta Numismática* 114, Barcelona, 1994, p. 37-62. Vid. p. 60-81.

50). CRUSAFONT, M., "*La política monetària...*", op. cit., p 33.

Etapa	Cronologia	Mencions	Billó		Melgoresos		Or	
Quatern	1200-1222	33	29	88%	0	0%	4	12%
Doblenc	1222-1256	113	84	74%	8	7%	21	19%
Tern	1256-1299	185	176	95%	7	4%	2	1%

Els resultats evidencien que el melgorès entrà a causa de l'aparició del doblenc i que va desapareixent amb el tern, que el billó és sempre la moneda majoritària i que l'or andalusí, amb un paper marginal i que potser té un petit increment a causa del rebuig del doblenc, cau després a xifres irrisòries. Tots els indicadors mostren que el diner de tern va ésser un èxit total, que va acabar per acaparar el mercat monetari català i que totes les altres monedes, incloses les d'or, varen acabar per desaparèixer de forma gairebé total. Pel que fa a la circulació a Mallorca, vegeu el regnat de Jaume II de Mallorca.

Concessions per a batre moneda musulmana (1225-1428)

La moneda

Hem interromput excepcionalment el nostre relat per regnats a fi de parlar monogràficament del tema de l'emissió de moneda musulmana a la Corona Catalano-Aragonesa per a no perdre'n la visió de conjunt. Els documents ens aporten dades especialment del regnat de Jaume I i és per això que hem situat aquest apartat aquí, però ja es veu que aquesta activitat no va cessar pas del tot en els regnats següents. Hem suprimit la introducció històrica d'aquest apartat, però la reprendrem en els regnats següents.

Tot i que Campaner ja havia publicat algun document sobre l'emissió de moneda musulmana feta pels sobirans catalans i que hi havia constància que se n'havia batut a Occitània, qui va posar de relleu la importància del fenomen i la seva extensió a les terres catalanes, especialment en temps de Jaume I, fou J. Botet i Sisó, que presentà un treball monogràfic sobre la qüestió al primer Congres de la Corona d'Aragó dedicat a aquest sobirà i que causà força impacte entre els historiadors del seu temps.[51] Seguint aquestes dades hem pogut reunir 26 documents sobre l'emissió de moneda aràbiga en els territoris dels reis catalans, dels quals 22 són del temps de Jaume I.

Si bé és cert que aquest fenomen forma part de les interrelacions entre el món cristià peninsular o bé occità i l'espai musulmà mediterrani, la seva significació es ben diferent del cas anterior dels mancusos, les imitacions dels morabatins i les dobles d'or. L'or andalusí que circulà als comtats catalans des de finals del segle X fins al primer quart del segle XIII fou emès generalment per les autoritats andalusines i tingué el paper de circulant complementari i d'ús preponderant per a les grans transaccions. L'emissió de mancusos de patró califal per part dels comtes catalans en temps, potser, de Bernat Tallaferro de Besalú (988-1020) i, de segur, en temps de Berenguer Ramon I (1018-1035) i sobretot de Ramon Berenguer I (1035-1076) de Barcelona tenen un caràcter de suplència i coincideixen amb les etapes d'enrariment de l'or andalusí a causa de la divisió del primer període taifa. Quan els almoràvits envaeixen l'espai andalusí peninsular i tornen a córrer les monedes musulmanes d'or, ara els morabatins, les emissions comtals cessen. La caiguda de pes progressiva dels mancusos barcelonins de Ramon Berenguer I sembla ser un dels símptomes d'aquesta falta d'alimentació d'or i la crisi es fa encara més evident quan, en temps del corregnat, circula a Catalunya un "or de València" de molt baixa llei que desapareixerà del tot amb l'arribada dels morabatins. El mateix es pot dir dels morabatins alfonsins castellans, que cessen quan els almohades introdueixen altre cop monedes d'or, ara dobles, en quantitat suficient.

L'or andalusi dels segles X-XIII fou, doncs, un circulant complementari i d'origen aliè, que els comtes catalans i els sobirans de Castella només varen emetre amb caràcter de suplència i en períodes molt concrets.

Les monedes musulmanes que es batran a partir del regnat de Jaume I, com a mínim des del 1225, tenen un caràcter ben diferent. Usualment es tracta de millareses d'argent, és a dir, copien els dirhems almohades i, a voltes, els quirats, i només en algun cas excepcional es bat l'or. L'emissió d'aquestes monedes no la fa pas el rei, sinó que en dóna la concessió a diferents persones, probablement relacionades amb el món dels mercaders, i el seu

51) BOTET i SISÓ, J., "Nota sobre l'encunyació de monedes aràbigues pel rei Don Jaume", *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, vol. II, Barcelona, 1913, p. 944-963.

destí és el mercat andalusí o africà, però no és pas una moneda per circular a Catalunya. De fet, els numismàtics francesos ja havien arribat a aquestes conclusions, però Botet les posà en dubte i pensà que potser sí que havien circulat també en els regnes cristians. De fet, el buidatge que hem fet de nombrosíssims repertoris documentals no ens ha aportat fins ara ni un sol pagament fet amb aquesta classe de moneda. Sembla, doncs, que el millarès era una moneda per a exportar i que l'interès dels seus encunyadors era poder-la introduir als mercats musulmans, imitant les seves encunyacions i fent un guany suplementari amb un rebaix de la llei. El sobirà, per la seva part, no tenia cap inconvenient en concedir aquestes emissions, ja que en ésser exportades no feien la competència a la seva pròpia moneda i, a més, feia pagar als concessionaris un percentatge del guany.

És probable que les primeres iniciatives en el batiment de les millareses i quirats fossin dels comerciants montpellerins, ja que la referència a Montpeller és constant en les primeres concessions (doc. 107, 108, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 122 i 124) i la major part de les llicències són donades també a montpellerins en temps de Jaume I. És ben coneguda, d'altra banda, la reconvenció que el Papa féu al bisbe de Magalona, que també en batia, ja que li semblava monstruós que tot un bisbe cristià fes monedes "amb el nom de Mahomet" (doc. 119). Tot plegat, té la seva lògica atès que la ciutat de Montpeller havia arrencat vigorosament com a centre comercial i en ella s'emmirallaren els catalans per endegar el seu desenvolupament en aquesta mateixa direcció. Les altres concessions d'aquest regnat es situen a Lleida (doc. 106), a l'Aragó (doc. 109 i 110), a Barcelona (doc. 125 i 126), a Barcelona o a Lleida (doc. 108), a València (doc. 111) i a Mallorca (doc. 118, 123 i 127), tot i que en aquest darrer cas els concessionaris són de Lleida.

En les concessions es sol fer constar la llei de la moneda que s'encunyarà, així com els guanys del rei. Així, en els documents de Jaume I, l'any 1258, el guany serà de dos sous de Barcelona per marc encunyat (doc. 108); el 1261, es parla de 60 morabatins alfonsins anyals, s'entén que amb la llibertat de batre el volum que es vulgui (doc. 109 i 110); el 1262, un sou de València per marc encunyat (doc. 111); el 1262, 1263 i 1264, dues millareses per marc encunyat (doc. 112, 113 i 114); el 1265, 8 diners melgoresos per marc de millareses encunyat (doc. 118); el 1267, un total de 1.200 sous jaquesos per confirmar una concessió anterior (doc. 123), i en les dues darreres, finalment, ja s'esmenta la moneda d'or. La primera, del 1272, és per batre dobles i masmudines i s'ha de pagar al rei un morabatí d'or per cada marc de masmudines encunyades (doc. 126); l'altre, del 1273, és per a batre durant cinc anys millareses i quirats d'argent pagant al rei vuit diners per marc amonedat i dobles i masmudines d'or, pagant al rei una dobla d'or per marc amonedat (doc. 127).

Pel que fa a les característiques de la moneda, es determina quina serà la llei, i el rei nomena un guarda perquè es compleixin els paràmetres acordats. Així, i sempre en temps de Jaume I, aquesta condició de nomenament de guarda apareix el 1258, el 1261 i el 1262 (doc. 108, 109 i 111), i el 1267 determina que un d'aquests guardes o custodis percebi 1.500 sous melgoresos (doc. 122). Pel que fa a la llei, al principi es diu que serà de 10 diners (doc. 109, del 1261); més endavant, s'assenyalen els límits de tolerància en la llei (doc. 112, del 1262); posteriorment, la llei es fixa en 9 diners i mig (doc. 113, del 1263), després a 9 diners (doc. 114, del 1264; 115, del 1264, i 117, del 1265) i, en endavant, ja es disposa que batin les peces d'argent, millareses o quirats, a la llei que els demanin els mercaders o comerciants, cosa que confirma quins eren els usuaris d'aquestes monedes (doc. 119, del 1266; 120, del 1266; i 127, del 1273). Pel que fa a l'or, en canvi, en els dos documents d'aquest regnat s'hi diu que s'han de batre amb el pes i la llei de les musulmanes (doc. 126, del 1272, i doc. 127, del 1273).

Les concessions solen tenir l'àmbit d'un regne i són exclusives, és a dir, que el concessionari en podrà fer a l'Aragó (doc. 109) o a València (doc. 111) en exclusiva. On sembla, però, que l'organització de la fabricació de moneda musulmana va prendre més volada fou a Montpeller, no tant sols per la reiteració de les concessions sinó per l'organització complexa que s'hi endevina, ja que aquesta fabricació funcionava com un taller monetari reial, amb els seus obrers i moneders (doc. 116) i el seu mestre de seca (doc. 121 i 124).

Després del regnat de Jaume I, les informacions són molt escasses, ja que només tenim quatre altres notícies i no totes tenen la mateixa significació. Així, sembla que el 1282, en temps de Pere el Gran, es batien dobles d'or a Barcelona i que aquestes imitacions es podien distingir de les musulmanes (doc. 128), però no hi ha notícia de cap concessió. L'any 1292, sí que hi ha una renovació de concessió per al batiment de millareses atorgada pel rei Jaume II (doc. 129), mentre que un altre document del mateix regnat i del 1302 té un altre caire: el rei, havent esdevingut sobirà de Múrcia, autoritza la fabricació de peces d'octaus de dobla d'or perquè eren les monedes a què estaven acostumats a emprar els seus súbdits d'allà, però ja deixa dit que no se'n podran batre en el futur sense la

seva autorització (doc. 130). Finalment, l'any 1428, en temps d'Alfons IV, consta l'ordre del rei de fer batre millareses a la seca de València i amb les mateixes característiques que la que circulava al regne de Granada (doc. 131). En aquest cas, sembla que es van batre per compte del rei.

L'encunyació de millareses era, doncs, una activitat lucrativa que emprenien determinades persones de cara a subministrar-les al comerciants i mercaders que havien de mantenir intercanvis amb les terres musulmanes. El rei en treia un rèdit i el negoci dels fabricants i dels comerciants es treia del rebaix de la llei, ja que la moneda musulmana era probablement de plata fina d'11,5 diners de llei. La minva de la documentació en els regnats posteriors a Jaume I no permet assegurar que indiqui el cessament d'aquestes emissions, que potser es van seguir fent sense tantes solemnitats documentals.

Pere II (1276-1285)

Resum històric

Tot i la seva brevetat, el regnat de Pere el Gran té una gran significació, tant històrica com monetària. El rei tenia tres qualitats importants que, malauradament, li mancaren al seu pare: sentit d'estat, habilitat diplomàtica i valentia. Aquell sobirà que "de tot valer es cenyí la corda", segons el conegut comentari del Dant, ja fou anomenat el Gran, ben justificadament, pels cronistes del seu temps.[52]

La possibilitat expansiva en l'espai peninsular s'havia anat tancant, en bona part a causa d'actuacions errònies, tant dels sobirans aragonesos com dels catalans. No cal dir que la més catastròfica fou la d'Alfons el Batallador, que, en trencar la continuïtat dinàstica amb el seu testament, originà la pèrdua de Navarra i de totes les terres ponentines, entre elles Sòria. També s'acabà per perdre Conca quan Alfons I de Catalunya-Aragó l'hagué de cedir al rei de Castella després de la seva conquesta per alçar el vassallatge del regne aragonès al castellà, encara per les conseqüències d'aquell malaurat testament. Tampoc en els tractes de repartiment de les terres a conquerir no foren gaire hàbils els sobirans catalans, ja que Alfons I renuncià a Múrcia en el tractat d'Almirra el 1179, i Jaume I, després d'haver-la conquerit, la cedí al seu gendre Alfons X. Ja hem vist, d'altra banda, que la feble política de Jaume I, sempre temorós del papat, fou, malgrat alguns intents aïllats, una de les causes més determinants de la pèrdua definitiva de gairebé tota la terra occitana. Restava, és clar, la possible expansió vers l'espai mediterrani, una direcció avinent amb el fort increment de l'activitat comercial dels catalans. Alguns precedents en la política matrimonial o l'acció de Ramon Berenguer III sobre Mallorca ens revelen que no era pas una possibilitat aliena als seus programes. El matrimoni de l'infant Pere, el futur Pere el Gran, el 1262, amb Constança, filla de Manfred i que acabaria per ésser l'hereva del regne de Sicília, fou, però, el pas més decisiu en aquest sentit.

Intervenir a Sicília en legítima defensa dels drets de la seva muller, volia dir, però, topar altra volta amb el perillós tàndem França-Papat, ja que el papa, amb la seva tradicional dèria profrancesa, havia concedit aquest regne a Carles d'Anjou i aquest se n'havia possessionat, juntament amb el de Nàpols, tal com havien estat units amb els sobirans germànics anteriors. Pere el Gran no era, però, un home traumatitzat com Jaume I, sinó tot el contrari. Ja feia temps que estava en contacte amb sectors sicilians contraris als angevins, que menaven una política d'enfrontaments i expansió que gravava seriosament el país. El malcontentament abocà a la revolta de les Vespres Sicilianes del 1282, en la qual es sicilians feren una matança general de francesos. Dos mesos després, Pere el Gran es dirigí amb una forta armada cap a Tunis que, efectivament, va començar les seves activitats. Paral·lelament, havia desplegat una àmplia operació diplomàtica i havia assolit la neutralitat de molts territoris italians i probablement l'ajut de l'emperador de Bizanci, que era, en aquell moment, l'objectiu bèl·lic del seu oponent. No cal dir que l'operació sobre Tunis, amb l'excusa de recaptar-ne tributs, no era més que una part de la seva hàbil estratègia per a situar-se prop dels esdeveniments sicilians. Quan Carles d'Anjou posà setge a Messina, els sicilians s'afanyaren a oferir la corona i un ajut financer a Pere el Gran i aquest pogué entrar a Sicília com alliberador. Poc més tard, també obtenia Malta. Com era d'esperar, el papa no tant sols excomunicà el rei Pere, sinó que donà els seus regnes a Carles de Valois, un dels fills del rei de França. L'objectiu del català era ocupar també la part continental

52). Seguirem, especialment, SOLDEVILA, F., *Història de Catalunya*, op. cit.; Ibid, *Pere el Gran*, IEC, 2 vols. Barcelona, 1995, i CINGOLANI, S.M., *Pere el Gran Vida, actes i paraula*, Base, Barcelona, 2011.

del regne i arribar a Nàpols, però això només ho pogué assolir en part, ja que era d'esperar que aviat es produiria un atac sobre Catalunya. Deixant la muller Constança i el seu segon fill Jaume, el futur rei, a Sicília, el rei tornà a Catalunya, on preparà la seva estratègia de defensa neutralitzant Castella amb la retenció dels infants de la Cerda, desposseïts injustament pel seu avi Alfons X i que en qualsevol moment podien convertir-se en caps de pont d'una guerra civil; també va conquerir i incorporar a l'Aragó l'enclavament d'Albarrassí que, aliat de Navarra, podia haver protagonitzat un atac per la reraguarda. La seva anada a Bordeus, a un previst duel amb Carles d'Anjou que es convertí en una frustrada trampa per al català, la resolgué el rei hàbilment en mantenir-la fins al final amb l'objectiu de guanyar temps. La invasió francesa, però, tingué lloc finalment el 1285 i el rei menà una guerra indirecta confiant en el domini del mar. El seus almiralls, singularment Roger de Llúria, van derrotar reiteradament les armades franceses i l'exèrcit ocupant es quedà sense possibilitats d'avituallament, de manera que es va haver de retirar amb fortes pèrdues i el rei francès morí a Perpinyà. La victòria del català havia estat total, en part, si més no, gràcies a poder disposar de l'ajut econòmic i militar sicilià.

No fou aquesta l'única consecució del rei. A principis del regnat, el 1278, havia derrotat una revolta dels nobles catalans i els havia imposat fortes multes pecuniàries. Els nobles, només interessats en dominis i botí, s'havien revoltat sovint en temps de Jaume I, però aquest els havia perdonat sempre. L'escarment amb Pere el Gran féu que gairebé no es pugui parlar més en el futur d'una revolta nobiliària a Catalunya. Aquestes es produiran, però, a la part aragonesa i a València, com veurem més endavant.

Immediatament després de la derrota francesa, Pere el Gran es preparà per saldar els comptes pendents amb el seu germà Jaume de Mallorca. Al principi del regnat, Pere havia pressionat legalment el seu germà perquè reconegués que tenia els seus dominis com a vassall seu, i Jaume, temorós de la força superior del rei Pere, s'hi havia avingut. En el moment de la invasió francesa, però, Jaume II de Mallorca havia donat tot el seu ajut als francesos, cosa que no li estalvià pas matances dels francesos en el seu territori com la que es produí, per exemple, a Elna. És evident que això no agradà ni als rossellonesos ni als mallorquins, que ja a finals de la guerra enviaren ambaixades a Pere el Gran. Aquest aparellà un exèrcit que l'infant Alfons conduí a Mallorca, on entrà sense trobar pràcticament resistència, mentre que el rei Pere, afectat d'una greu malaltia, moria a Vilafranca en plena joventut i sens poder aprofitar prou bé els avantatges de la seva victòria sobre els francesos. Cal no oblidar que el sobirà mai no havia acceptat la pèrdua d'Occitània i que en diferents moments havia fet algun pas per a la seva recuperació.

La moneda

Les monedes fins ara conegudes de Pere el Gran corresponen a Catalunya i a Sicília. No n'hi ha, doncs, que sapiguem, ni de l'Aragó ni de València. Pel que fa a l'Aragó, Botet havia deduït d'un document del 1307 que no se n'havia fet en el seu temps perquè en l'acord de batiment de diners jaquesos, de l'època de Jaume II, el rei va dir que gestionaria la confirmació papal com ho havia fet el seu avi Jaume I, cosa que va fer efectivament el 1311 (doc. 166). El cert és que això no desdiu del tot el fet que el rei Pere n'hagués fet, ja que allò rellevant és la confirmació papal i no pas l'encunyació en si. Hamilton, d'altra banda, assenyala una emissió d'aquest rei a una llei de 2 diners i 10 grans, tot i que potser hi ha una confusió amb Pere el Cerimoniós.[33] En qualsevol cas, tant si es bate com no, de moment no en tenim cap evidència.

Les dues sèries monetàries del rei són del més gran interès. El 16 d'abril del 1282, la reina Constança, neta de l'emperador Frederic, com féu constar, arribava a Sicília, concretament a Tràpani, amb els seus fills Jaume i Frederic i la seva filla Violant. Allà la va anar a rebre el rei i el 6 de maig anaven a Messina. Es produeix llavors un fet insòlit i mai assenyalat ni pels historiadors ni pels numismàtics. El rei, en un document datat a Messina el dia 18 d'abril, nomena el mestre de la seca d'aquesta ciutat i mana que es segueixi encunyant la moneda d'or que havia manat fer la reina Constança, a més d'altres qüestions que després comentarem (doc. 133). Com que la reina havia arribat a Tràpani només dos dies abans del dia en què el rei redactava aquest document, com pot ser que la reina ja hagués manat fer moneda a la seca de Messina? D'altra banda, però, si el rei arribava a Messina el 6 de maig, i

53). HAMILTON, *Money...*, op. cit., p. 85. La seva font és, segons diu, González de Castro, un autor del segle XVII, que parla d'un rei Pere III i una cronologia 1276-1285, però potser aquell autor s'havia referit a Pere el Cerimoniós i la cronologia la va afegir Hamilton, erradament.

el 16 d'abril era encara a Tràpani rebent la reina, com podia haver emès un document ja a Messina només dos dies després? Aquí hi ha d'haver algun embolic de dates o algun document fals.[54] De fet, Botet també va detectar un altre error de datació en el document de confirmació dels privilegis a la seca, el nostre 137.

El fet és que la reina havia manat encunyar moneda d'or i el rei acceptà que es seguís batent. Es tracta, sens dubte, dels pirrals d'or o agostars en els quals hi ha, en una de les cares, l'àliga siciliana i la llegenda que fa al·lusió a la reina, i a l'altra banda les armes catalanes i la llegenda que fa al·lusió al rei, a més d'altres volts de llegendes amb temàtica religiosa. Té una certa lògica que la moneda sigui a nom d'ambdós sobirans, si els drets sobre Sicília venien de la reina. I, de fet, la sobirana no feia més que rememorar el que havia succeït amb altres dues sobiranes de nom Constança que també havien aparegut en monedes sicilianes: Constança, filla de Roger II i hereva del regne, que havia esposat Enric de Suèvia i que fou rei de Sicília des del 1194; i Constança, filla d'Alfons I de Catalunya-Aragó, casada amb Frederic II de Sicília (1197-1259) i àvia, per tant, de la Constança de què ara parlem.[55] També apareixen monedes amb els dos noms a Navarra, per exemple, quan la sobirana és l'anomenada "reina propietària", és a dir, la que transmetia els drets sobre el títol reial, com és el cas de les emissions de Joan II de Catalunya-Aragó i Blanca de Navarra.[56] El que ja no és tan clar és si el rei tenia també la intenció de compartir la titulació reial a la moneda o si va acabar per acceptar els fets consumats, atès que quan ell manà batre l'altra moneda que després comentarem, l'encarrega únicament amb el seu nom.

El pirral d'or té un gran interès perquè és la primera moneda d'or de la Corona Catalano-Aragonesa després d'un parèntesi de dos segles. D'altra banda, és la primera moneda d'or amb una tipologia cristiana, ja que els mancusos del segle XI, el seu únic precedent (fora de les imitacions), copiaven els tipus andalusins. Segons Spahr, el pirral d'or s'havia inspirat en el *saluto d'oro* que havia innovat gairebé al mateix temps Carles I d'Anjou a Nàpols, però es fa difícil de creure que la reina s'hagués inspirat en el model del seu oponent, malgrat que coincideixen en llei i en pes. Més aviat, penso que el model hauria estat l'augustal del seu avi Frederic II, que, si bé pesava una mica més, en contingut d'or era gairebé igual. Efectivament:

Augustal, pes mitjà: 5,22 a 20,5 quirats	- contingut d'or de 4,46 grams
Pirral d'or, pes: 4,35 grams a 23,75 quirats	- contingut d'or de 4,30 grams

D'altra banda, si bé les peces catalanes apareixen a la documentació de la seca amb el nom de pirrals d'or,[57] a la documentació catalana se les designa sovint com a "agostars", paraula ben propera a la d'"augustal" (doc. 139, per exemple). També ens consta, més tardanament, que el terme "augustal" era emprat per a designar el pirral d'or (doc. 764, del 1461).

El pirral d'or es degué encunyar en quantitats notables, ja que consten pagaments amb xifres importants i la seva evidència numismàtica, sense ésser avui abundant, és bastant copiosa. De tota manera ja veurem que aquest tipus no va tenir gaire continuïtat.

Tornant al document abans esmentat del rei Pere II (doc. 133) i a un altre de complementari (doc. 134), pel qual es fixa el curs i el valor de les noves monedes que vol fer, després de constatar l'emissió dels pirrals d'or o agostars que havia fet batre la reina, diu que vol fer batre moneda d'argent, de les quals dóna les característiques i els dibuixos. Els documents són, però, ben problemàtics, tal i com ja ho havien assenyalat tant Botet com Trasselli.[58] És cert que es coneixen els pirrals d'argent, amb tipologia i llegendes ben semblants a les dels pirrals d'or, només

54) Utilitzem les dates de CINGOLANI, S. M., *Pere el Gran...*, op. cit. De fet, però, Martínez Ferrando, diu que la família reial va arribar a Messina el 22 d'abril, cosa que tampoc no ens arregla les cronologies. Vegeu MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Jaume II o el seny català. Alfons el Benigne*, Aedos, Barcelona, 1963.

55) SPAHR, R., *Le monete siciliane dai bizantini a Carlo I d'Angiò (582-1282)*, Association Internationale des Numismates Professionels, Zuric-Graz, 1976. Diners 26 a 31 d'Enric VI, i núm. 33, en el mateix regnat però a nom únicament de CONSTANCIA IMPERATRIX, i diners 86 a 88 de Frederic II.

56) CRUSAFONT, M., *Catàleg General...*, op. cit., tipus 2949-2953.

57) SPAHR, R., *Le monete siciliane dagli aragonesi ai Borboni (1282-1826)*, Association Internationale des Numismates Professionels, Basilea/Graz, 1982, p. 3.

58) BOTET, J., *Les monedes...*, op. cit., vol. II, p. 70; TRASSELLI, C., *Note per la historia dei banchi in Sicilia nel XIV secolo*, Palerm, 1958, p. 45-46. Tant la llei com el pes de les monedes descrites pel rei corresponen a peces de billó: una llei de 8,3% d'argent, mentre que per a un gros d'argent hauria d'haver estat d'un 95,8%, i una talla de 18 sous el marc, quan hauria d'haver estat d'unes 72 peces (i no sous) el marc.

que sense els segons volts de llegenda amb invocacions religioses, però aquestes peces no tenen res que veure amb els dibuixos ni les característiques de les monedes d'aquests documents. En canvi, són ben coneguts els dobles diners i diners de billó del mateix rei, a nom d'ell únicament, i aquests sí que s'hi acorden. El rei, però, havia designat aquestes monedes com a "pirrals".

No sabem a què responen aquestes confusions i discrepàncies. El fet és que, a més dels pirrals d'or, es feren pirrals d'argent, és a dir, que la seca prengué aquest nom completament original (mai abans cap moneda no l'havia dut) per a denominar les monedes d'or i les d'argent, i que va batre peces de billó amb el nom de "dobles diners" i "diners", que s'ajusten completament a allò que disposava el rei.

El pirral d'argent és també una moneda de gran interès perquè, d'una banda, serví de model metrològic al croat de Barcelona que féu batre el rei després i encara a les altres monedes d'aquest tipus; i, de l'altra, fou la primera moneda d'argent de llarga durada que s'emeté a la Corona. Efectivament, el gros de Montpeller de Jaume I no sembla que s'emetés més enllà de la mort del seu creador. Per tant, sembla probable que el pirral tingués, com el croat, una llei d'11,5 diners. En temps d'Alfons IV, era de 10,5 diners, però és possible que hagués tingut alguna caiguda de contingut de fi en les etapes de guerres contra la noblesa i els angevins. Pel que fa a la talla, també en temps de Frederic III i amb Alfons IV es parla de 100 peces per lliura, que respecte a la lliura siciliana de 317,33 dóna un pes legal de 3,2 g, que és el que tenen la majoria de pirrals des de Pere el Gran fins a Alfons IV, i després baixen de pes amb Joan II. Per tant, sembla probable que el pirral tingués inicialment una talla de 72 peces el marc de Barcelona com el croat, ja que això dóna un pes legal de 3,25 g.

Pel que fa al nom dels pirrals, no disposem, de moment, de documents catalans de l'època que els designin, a diferència, per exemple, del dineret o "picciolo" en italià, que en català passà a la forma "pitxol". A la documentació de la seca de Messina, apareixen en la forma "pierreale", mentre que en documents del rei hi trobem les formes "perreales" o "pirreales". Sembla clar que es tracta d'una paraula composta formada, d'una banda, per "pe", "pi" o "pie" i, d'una altra, "rreale" o "reale", que clarament vol dir "ral", que era la designació usual dels grossos d'argent. Per tant, podem prendre la part "rreale" per "ral". Pel que fa a la part inicial, ""pe", "pi", "pie", s'havia dit si volia indicar que era una moneda a nom del rei Pere i, per tant, "Reale di Pie(tro)", però això no encaixa pas amb el document en llatí del rei, ja que si bé la forma "Pe" podria voler dir efectivament "Petrus", no encaixa, en canvi, la forma "Pi" que també empra. La catalanització queda, doncs, entre les possibles "perral" o "pirral", i nosaltres vàrem optar per "pirral", com proposava l'amic Joan Vilaret, perquè ens semblà que sonava prou millor que no pas "perral".[59]

També per al tipus d'argent, Spahr s'inclina a pensar que copiava un model de Nàpols de Carles d'Anjou, tot i que també admet que es troba en línia amb els grossos que ja feia temps que es batien en tot l'espai europeu.[60] Per la nostra part, ens inclinem per la influència europea general més que en la d'un oponent amb el qual s'estava llavors guerrejant.

L'any 1284, el rei va nomenar altres càrrecs de la seca (doc. 135 i 136) i va confirmar els privilegis donats pels seus antecessors als seus operaris i oficials (doc. 137).

L'any 1285, el darrer de la seva vida, el rei podia introduir, finalment a Barcelona, la moneda grossa d'argent. Recordem que ja ho havia intentat l'any 1269, en vida del seu pare, però que no ho pogué tirar endavant pels juraments anteriors que determinaven que la moneda de billó de tern havia d'ésser perpètua i única a Catalunya. Ara havien passat uns anys, cada cop es feia més evident la necessitat d'una moneda de més valor i potser els responsables barcelonins s'havien adonat també de l'interès de tenir una moneda semblant al pirral sicilià, que podria haver donat ja fe de la seva utilitat. El rei manà, doncs, que es batés un gros d'argent amb el valor de 12 diners de tern, a una llei d'11,5 diners d'argent fi i amb una talla de 72 peces el marc. Els tipus havien d'imitar completament els del diner de tern i el rei prometé concedir la guarda de la moneda a dos prohoms de Barcelona (doc. 138). Amb

59). Aquest terme ha passat a la major part de diccionaris i enciclopèdies del país i ha estat universalment acceptat. L'emprava ja, per exemple, Rafael Conde en el seu recull documental *Pere II(III) El Gran (1276-1285)*, Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona, 1986. En la primera edició de la *Gran Enciclopèdia Catalana*, el llavors redactor dels termes numismàtics, Pere Vegué, optà per la forma "pirrial", però això era ben absurd ja que si d'alguna cosa estem segurs és que la segona part de la paraula vol dir "ral". Per això, nosaltres canviàrem el terme a "pirral" en ésser els redactors de la segona edició de la dita publicació.

60). SPAHR, R., *Le monete siciliane dagli aragonesi...*, op. cit., p. 3.

aquestes característiques, hi havia exactament la mateixa quantitat d'argent en els croats d'argent que en 12 diners de tern.[61] S'ha de dir que aquestes peces foren conegudes primer com a "diners barcelonesos d'argent", després com a "ternats" i, finalment, com a "croats" a causa de la creu que orna el seu revers i com ho evidencia la forma llatina que se li dona de "*crucesignatos*". El nom no te res a veure, doncs, com algú a dit i malgrat la seva similitud aparent, amb els "*groat*" anglesos, ja que aquesta paraula significa simplement "gros" que és el nom que a tot Europa es donava als múltiples d'argent.

El croat fou una moneda estable i d'èxit, ja que mantenint les seves característiques llargament, obtingué un reconeixement i un prestigi internacionals. Això no vol dir que els sobirans no fessin algun petit retall en el pes, cosa que no sembla haver creat rebuig o conflicte fins als temps de Pere III. Efectivament, el fet que el rei pregonés el curs forçós de la moneda (doc. 140) sembla més aviat una mesura necessària davant la desconfiança que podia haver causat en alguns una innovació tan important. Ja veurem més endavant que quan la gent constatà els avantatges d'operar amb croats, sorgí llavors el rebuig als diners de tern o la sobrevaloració del croat (doc. 192 i 197). Un mes després, el rei donà també una taula dels valors de les monedes foranes en sous de Barcelona (doc. 139). També dictà unes ordinacions per a la seca, potser obtingudes d'algun text sicilià (doc. 142) Segons un document més tardà, l'emissió es féu entre la primera setmana d'agost del 1285 fins almenys la mort del rei (doc. 140), però també podria ésser que s'allargués fins a la tornada de Mallorca del seu fill i successor, Alfons II.

Es coneixen dues varietats de croats d'argent de Pere el Gran, una amb llegendes curtes, PETRUS REX/BARCHINO, i l'altra amb llegendes llargues, PETRUS DEI GRACIA REX /CIVITAS BARCHNONA. Fa la impressió que es féu, de primer, el de llegendes curtes, perquè es corresponia exactament amb les que trobem al diner de tern. En una peça molt més gran, les lletres quedaven, però, molt separades i potser per això es passà a la llegenda llarga. Clar que també podria haver disposat el rei que s'hi afegís el DEI GRACIA com a afirmació dels seus drets, que el papa tant li discutia, després de la seva victòria sobre la invasió francesa. En qualsevol cas, el model amb llegenda llarga és el que perdurà, de manera que el de llegenda curta ha d'ésser el primer. Totes aquestes peces són força rares, en consonància amb el breu temps de la seva emissió, però encara més les de llegenda curta.

Hi ha, finalment, un altre tipus de croat d'aspecte molt diferent. A l'anvers, hi ha un bust molt esquemàtic que recorda el dels diners de Jaume I de Barcelona i també els dels diners sicilians de Jaume II. Les llegendes són P DEI GRA ARAGON SICIL REX/BARCINON BENEDICTUS i, fins fa poc, se'n coneixia un únic exemplar. Al revers, té la creu tallant cantonada d'anells i grups de tres punts com els croats, però porta orles lobulades a l'anvers i al revers, com als pirrals sicilians. S'ha de descartar que es tracti d'una peça de les que havia fet batre l'infant Pere l'any 1269 perquè, d'una banda, porta el títol de Sicília que llavors no tenia i, de l'altra, perquè difícilment hauria fet la moneda a nom seu i com a rei en vida del seu pare. Ha d'ésser, per tant, posterior a la conquesta de Sicília. Sembla estrany, però, que en els pocs mesos de l'emissió d'aquests croats, se n'haguessin fet amb tres tipologies diferents. D'altra banda, el bust és ben diferent del dels altres croats de Pere i molt semblant, en canvi, als dels diners de Sicília de Jaume II i també porta les orles lobulades. És per això que nosaltres vàrem suposar que podia tractar-se d'una prova feta a Sicília per Pere el Gran per a mostrar als consellers barcelonins com podria ésser el futur croat de Barcelona.[62] Naturalment, els barcelonins degueren rebutjar les titulacions aragonesa i siciliana i instar a posar-hi únicament la indicació de Barcelona, i d'aquí en degueren resultar els altres dos tipus coneguts, que hem mencionat més amunt. Darrerament ha aparegut un altre exemplar d'aquesta peça en un ampli tresor de croats amb cronologia Pere el Gran-Pere III.[63] Això demostra que la peça circulà amb normalitat, de manera que, o és un primer model batut a Barcelona abans que els altres, o bé les mostres portades de Sicília per Pere el Gran no eren unes poques peces sinó un grup prou nombrós com perquè una part almenys hagués passat al circulant monetari. Per les raons que hem dit abans, més aviat ens inclinem per aquesta segona possibilitat.

61). Aquesta igualtat es compleix sempre que tinguem present que quan parlen de plata es refereixen a la plata fina d '11.5 diners i no a la plata pura de 12 diners.

62). CRUSAFONT, M., *Pesals monetaris de la Corona Catalana-Aragonesa*, SCEN (IEC), Barcelona, 1999, p. 32-33.

63) La notícia del tresor fou donada per LLORENS, M.M./MATAMOROS, C./RIPOLLÈS, P.P., *Hallazgo numismático en la calle de la Libertad, Sen de les Corts Valencianes*, València, Corts Valencianes, 1994. En aquell moment encara no s'havia identificat aquest tipus de croat en el tresor. Posteriorment, se n'han publicat altres dues notícies en què sí que s'hi ha detectat la peça, però amb defectes tan greus que pensem fer un favor a l'autor si no les esmentem. Esperem que l'estudi definitiu sigui millor.

Pel que fa a la circulació monetària a Catalunya i a l'Aragó, segueix la mateixa tònica de la major part del regnat de Jaume I, és a dir, l'ús generalitzat dels diners de tern de billó com a moneda gairebé exclusiva. Cal assenyalar que les mencions que trobà Botet de restes de circulant musulmà o de monedes europees, com els carlins o els florins d'or florentins, no són mes que casos aïllats que no canvien quantitativament el sentit global del circulant gairebé exclusiu de billó.[64] Pel que fa a València, la situació no degué ésser massa diferent, amb el diner ternal de València-Mallorca encara en circulació. De segur que a Catalunya hi degué començar a córrer el croat de Barcelona des del darrer any del regnat, però això encara no resulta perceptible. Pel que fa a Sicília, és ben sabut que l'exportació del blat sicilià, una constant històrica, afavoria l'entrada d'abundant moneda d'or de procedència africana i europea, cosa que enriquia els mercaders, que aviat seran, gairebé en exclusiva, catalans. En el moment de la conquesta, encara hi devien circular els agostars de Frederic II i Carles I i aviat es detectarien els de Pere i Constança, així com els seus pirrals d'argent que foren emesos en grans quantitats, com ens ho demostra l'evidència numismàtica actual d'aquestes peces.[65]

Alfons II (1285-1291)

Resum històric

Malgrat la seva curta durada, el regnat d'Alfons el Franc fou ric en esdeveniments i en consecucions. El rei, que ja havia estat un eficaç ajut al seu pare en gairebé totes les seves empreses, seguí fidelment els paràmetres de la seva línia d'actuació i fou un hàbil polític i estrateg. Hem de recordar que, entretant, el seu germà Jaume havia estat investit rei de Sicília, on governava juntament amb la seva mare Constança i d'acord amb l'estratègia establerta ja en temps del seu pare, que concedia als sicilians un sobirà propi que, de segur, defensarien més bé, amb la qual cosa diversificava els focus de resistència davant els enemics exteriors.

L'expedició a Mallorca que ja havia preparat i, en part, negociat també amb representats mallorquins el seu pare, fou un èxit ja que s'obtingué ràpidament la rendició de l'illa i després d'Eivissa, es pot dir que sense vessament de sang. Un any més tard, el rei arrodonia l'empresa i agafava força davant la seva revindicació del regne en conquerir Menorca, que fins llavors havia estat tributària i de població musulmana, i poblar-la de catalans.

Sabé contenir les reiterades urpades militars, tant dels francesos per Navarra com del seu oncle Jaume de Mallorca pel Rosselló i també les castellanes, i ajudà el seu germà Jaume en el control de Sicília i en la campanya sobre Nàpols, tot plegat amb l'inestimable concurs de la flota i del gran almirall Roger de Llúria. El rei mai abandonà els seus objectius de defensar els regnes que havia rebut i va reivindicar Múrcia, Navarra i fins i tot Provença, a més de Sicília i el que restava per conquerir del regne de Nàpols per al seu germà.

Les dificultats més grans les trobà en la crosta nobiliària aragonesa aplegada amb el grup de la Unió, que arribà a amenaçar el rei de donar el regne aragonès al seu oponent Carles de Valois. El rei hagué de cedir en algunes coses, però no pogué reduir-los del tot com ho havia fet el seu pare amb la noblesa catalana a causa dels enfrontaments bèl·lics permanents que li venien ara de Navarra, ara de França, ara de Castella. Tot i així, el rei assolí de sostenir el seu germà a Sicília i, sobretot, guanyar temps a fi de donar fermesa als fets consumats de la presa de l'illa, tot plegat malgrat l'oposició del papat i del rei de França. Els èxits militars d'Alfons i també de Jaume des de Sicília varen servir per demostrar que la Corona Catalano-Aragonesa no era tan fàcil de reduir com es pensaven els seus enemics i això féu variar les seves exigències per la pau, de primer desmesurades. Aquesta crec que fou una de les grans consecucions del seu regnat.

64). Botet i Sisó esmenta, per a cada regnat, els pagaments en monedes foranes, però no té en compte el seu percentatge sobre el total dels pagaments, cosa que sí que férem nosaltres en analitzar la ruptura del circulant auri a Catalunya. Vegeu BOTET, J., *Les monedes ...*, op. cit., p. 71, pel que fa al circulant a Catalunya en temps d'aquest sobirà. També s'ha de tenir present que sovint aquestes unitats foranes eren emprades com a unitats de compte. CRUSAFONT, M., "Del morabatín árabe al florín. Continuidad o ruptura en la Catalunya medieval", *I Jarique de Estudios Numismáticos Hispano-árabes*, Saragossa, 1988, p. 191-200; Ibid. "*La circulación monetaria...*", op. cit.

65). Segons TRASSELLI, l'exportació de blat donà, durant tot el segle XIV, entrades de monedes avaluables en "milenars de florins d'or", *Note per la historia ...*, op. cit., p. 12. Pel que fa a la política interior dels regnes i en el tema de l'expansió mediterrània, seguim també les acurades anàlisis de LEE SCHNEIDMAN, J., *L'imperi Catalana-Aragonès*, Edicions 82, Barcelona, 1975, tot i que no estem gens d'acord amb la seva visió sobre l'expansió Occitana, que sembla tota ella beguda sense crítica de fonts franceses.

El rei morí als 25 anys i quan les pretensions del tàndem França-papa ja havien afluixat molt, de manera que deixà ben encarrilada la pau que podria assolir el seu germà Jaume II, amb qui sempre es va coordinar bé.[66] Alfons II fou, doncs un digne i brillant successor del seu pare.

La moneda

Separada Sicília, en mans del seu germà Jaume, que després esdevindria Jaume II de Catalunya-Aragó, els regnes que cal considerar són els de Catalunya, Aragó, València i Mallorca, quant a possibles emissions monetàries.

Pel que fa a l'Aragó, es pot aplicar el mateix que hem dit en el cas del seu pare Pere el Gran: un document del 1311, en el qual, en batre moneda Jaume II, rememora que demanaria la confirmació papal com ho havia fet el seu avi (doc. 166), féu concloure Botet que no hi deuen haver emissions dels dos regnats intermedis, Pere el Gran i Alfons II. El fet és que no es coneixen pas monedes aragoneses que se'ls puguin atribuir, però tampoc pensem que aquesta informació negui absolutament la possibilitat que s'haguessin fet batiments.

A Catalunya, hi ha emissions conegudes i documents que s'hi refereixen. Efectivament, l'any 1285, trobant-se el rei a Mallorca i en rebre la notícia de la mort del seu pare, va confirmar la moneda de plata o croat de Barcelona (doc. 143). L'any 1286, manà que es batés a Barcelona moneda d'argent com la del seu pare i ordenà que es nomenés un escrivà que fos apte (doc. 144). D'un altre document es dedueix que el mestre de la seca seguia essent Berenguer de Finestres, que ja actuà amb Pere el Gran (doc. 145). Si la primera notícia no ens aclareix encara si el rei havia manat que la moneda fos al seu nom, la segona, en esmentar que la moneda havia d'ésser "com la del seu pare", permet deduir que la que es faria ara sí que seria a nom seu. L'agost del 1286, el rei prohibia l'extracció d'argent dels regnes de Mallorca i de València a fi de no perjudicar l'emissió que llavors es feia a Barcelona (doc. 147), cosa que ens demostra que l'emissió ja devia ésser en curs. El 29 de març del 1287, finalment, el rei confirmà solemnement el diner de tern i totes les disposicions que havien donat Jaume I i Pere II i també el curs del croat al valor de 12 diners de tern (doc. 148).

Els croats i també els mitjos croats de Barcelona a nom d'Alfons són ben coneguts i, en definitiva, són les úniques monedes que ens han arribat d'aquest regnat. Són, però, monedes força escasses, especialment els mitjos croats. No tenim notícia ni evidència que hagués fet batre diners de tern.

Hi ha finalment una altra notícia donada per Pío Beltrán i no documentada ni datada per aquest autor, segons la qual el rei disposà que des de llavors, a Tortosa, hi circulés la moneda de Barcelona en lloc de la jaquesa o aragonesa que hi corria des de la seva conquesta en temps de Ramon Berenguer IV.[67]

A Mallorca el rei disposà que hi circulés la moneda barcelonina (doc. 146), ja que els seu sobirà, Jaume II de Mallorca, encara no havia pres, fins aquell moment, cap disposició sobre emissions pròpies, cosa que no faria, com veurem, fins a l'any 1300, quan recuperà els seus dominis illencs.

No tenim notícia que el rei hagués fet moneda a València i, pel que fa a la circulació monetària, podem aplicar el que hem dit del regnat de Pere II.

Jaume II (1291-1327)

Resum històric

Jaume II, el sobirà més hàbil que hem tingut, canvià completament l'enfocament de la seva política, si més no en aparença, de manera que es converti en fervent amic del papat, cosa que li permeté encarrilar l'expansió en la mateixa línia que els seus dos antecessors, però emprant mètodes molt més subtils.[68]

En una primera etapa (1285-1291), fou rei de Sicília, però en morir prematurament el seu germà Alfons esdevingué sobirà de la Corona Catalano-Aragonesa. Segons les disposicions del seu pare, el seu successor a Sicília

66). Seguim l'excel·lent treball de Santiago Sobrequés, "Alfons el Franc", dins l'obra *Els descendents de Pere el Gran, Vicens Vives*, Barcelona, 1980 (segona edició). El balanç del regnat resulta força més consistent que el que féu l'abans esmentat LEE SCHNEIDMAN, vegeu nota anterior.

67). BELTRÁN, Pío, *Obra Completa*, Saragossa, 1972, p. 444.

68). Ens anem valent de SOLDEVILA, F., *Història de Catalunya...*, op. cit., com a visió general, i de les monografies que existeixen per a cada regnat, en aquest cas la de MARTÍNEZ FERRANDO, J.E., *Jaume II...*, op.cit. També ens ha estat útil MASIÀ, Àngels, *Jaume II· Aragó, Granada i Marroc*, CSIC, Barcelona, 1989.

havia d'ésser el seu germà Frederic, però Jaume va retardar un temps aquesta cessió, ja que segurament confiava a poder mantenir el domini també d'aquest territori.

Com a rei sicilià, Jaume va demostrar habilitat diplomàtica i dots militars, de manera que la nova dinastia s'hi afermà. Mort el seu pare i esdevingut rei de la Corona Catalano-Aragonesa, el nou sobirà féu uns primers i errats assaigs de concòrdia amb Castella i, finalment, emprengué un canvi radical de rumb en la política de la seva nissaga i cercà un acord amb el papat.

Potser era el moment oportú. D'una banda, els pontífexs ja havien vist que no era fàcil reduir els catalans i això faria més fàcils les negociacions. De l'altra, potser era perillós i probablement també ruïnós mantenir un enfrontament a llarg termini amb el potent tàndem França/papa, amb l'afegit de Provença i Nàpols i l'aliança, sempre possible de Castella. Jaume va saber jugar molt bé les seves cartes. L'espai occità restava definitivament perdut i potser no calia ara pensar-hi. Retornà les illes a Jaume II de Mallorca II però mantenint el pacte de vassallatge i, finalment, a canvi del compromís de fer fora el seu germà Frederic de Sicília, obtenia la investidura de Sardenya i Còrsega i era anomenat després gonfanoner de la Santa Seu, un títol de prestigi i una garantia de pau futura. El seu matrimoni amb Blanca d'Anjou, un dels compromisos adquirits, no li va comportar problemes de relleu i s'obria un cert horitzó de pau que s'havia fet ja necessari (Pau d'Anagni, 1295). La major dificultat era el tema sicilià, però aquí demostrà el rei les seves habilitats ja que, malgrat alguna batalla ben real, mai no va fer fora el seu germà d'aquell regne i finalment es va assolir la pau del Caltabellota (1302), que mantenia Frederic en el seu lloc durant tota la seva vida, només amb la risible condició que s'havia de titular "rei de Trinacria" en lloc de "rei de Sicília".

Des d'aquell moment, el rei mantingué excel·lents relacions, tant amb el seu germà com amb el seu oncle Jaume II de Mallorca. Els tres sobirans s'ajudaren i, el que és més important, el comerç català fou afavorit, de manera que el creixement econòmic fou realment important.

Deslliurat de tots aquests problemes internacionals, el rei pogué seguir atiant la divisió dins Castella ajudant els desposseïts infants de la Cerda, cosa que li comportà, a la llarga, la incorporació a València del territori alacantí, que formava part llavors del regne de Múrcia, i féu intents fallits vers Almeria i Granada, en els quals mai no va poder comptar amb el concurs dels castellans, tot i els tractes establerts. També tingué relleu la seva actuació amb els sobirans musulmans del nord d'Àfrica, dels quals obtingué tributs i ajuts militars.

Adquirí, per canvi, els drets senyorials sobre la ciutat de Vic i clogué amb el bisbe el plet sobre la seva moneda episcopal que, de fet, ja no s'encunyava des dels temps de Jaume I. També obtingué la sobirania del comtat d'Empúries per extinció de la seva dinastia comtal. El rei atorgà aquest títol comtal a un dels seus fills, però ja sense el dret de fer-hi moneda.

A finals del regnat, encara pogué afegir als seus èxits la conquesta de Sardenya, que capitanejà el seu fill i hereu Alfons i on comptà amb l'important suport dels jutges d'Arborea, que tenien arrels catalanes (1323).

La part negativa fou el canvi de la divisòria entre Catalunya i Aragó que Jaume I havia establert al Cinca, amb Montsó a la banda catalana i que Jaume II corregí deixant-la on és ara aproximadament i desmembrant així una terra de parla catalana i amb capitalitat natural a Lleida. El rei volgué mantenir la pau amb els aragonesos, de manera que estalvià enfrontaments i imposà sempre el seus criteris per la via legal. Això ajornà la problemàtica de la noblesa aragonesa, però no la va pas solucionar.

Amb tot, el balanç del regnat és ben positiu.

La moneda

A Catalunya i Aragó, la tònica és la continuïtat. A València, no sembla que hi encunyés i les iniciatives més destacables es produeixen a Sicília i, molt especialment, a Múrcia i a Sardenya arran de les conquestes respectives. També donà algunes llicències de moneda municipal a Catalunya i tancà definitivament els tallers monetaris senyorials de Vic i d'Empúries.

A Catalunya, el rei començà el regnat confirmant la moneda de tern (doc. 150), fet que reiterà poc temps després (doc. 152). Al llarg del regnat es feren diferents emissions de croats d'argent i de diners i òbols de billó de tern, però no tenim notícia ni evidència numismàtica que s'haguessin batut peces de mig croat com en els regnats anteriors de Pere el Gran i Alfons el Franc. Els croats i els diners de Jaume II tenen diferències en el vestit i en altres detalls, de manera que s'evidencia l'existència de diverses emissions. Per a la seva ordenació podem partir de les semblances amb els croats dels regnats anterior i posterior, i això ja ens dóna una primera aproximació. Efec-

tivament, els croats que porten grups d'anelletes en els quatre espais del vestit, com els de Pere el Gran i Alfons II, han d'ésser els primers del regnat, mentre que els que porten flors en el vestit, una a cada un dels tres espais, són idèntics als d'Alfons III i, per tant, han d'ésser els darrers, corresponents, a més, a una mateixa encunyació que arrencà amb Jaume II i perdurà per tot el regnat d'Alfons III i els primers temps de Pere III. Resten els croats amb una sèrie d'anells en el vestit als quals correspon una posició intermèdia. La documentació ens mostra, però, que hi ha més de tres emissions i, d'altra banda, les coses no són tant senzilles pel que fa als diners. És per això que cal fer una ordenació més detallada, cosa que plantejà per als croats Lluís Domingo en un article quelcom confús, i per a croats i diners Domingo Sellart en un treball molt més ben estructurat.[69] Seguirem i comentarem aquestes hipòtesis d'ordenació, amb les quals només discreparem en qüestions de detall.

La primera emissió es féu el 1294 i no pas el 1296 com diuen els autors abans esmentats (doc. 152), que es basen en un document posterior (doc. 153, del 1296), pel qual el rei mana a Jaume de la Bromsta i Jaume de Finestres, que eren a Seron fent moneda per a Alfons de la Cerda, que vagin a Barcelona a reforçar l'equip de fabricació. D'això no se'n dedueix, però, que aquests fossin els mestres de la moneda com diuen aquests autors. Podrien ésser simples moneders. Ens sembla més probable que el mestre fos Bernat de Sarrià, que apareix com a mestre en un document sense data (doc. 149) aconsellant al rei que faci falsificacions per a eixugar deutes. Efectivament, en totes les altres encunyacions hi consten els mestres i no pas el tal Bernat, de manera que si era mestre, com ho diu el document no datat, només ho podria haver estat d'aquesta primera emissió. Al llarg del regnat es produeixen un total de set emissions de moneda d'argent, fetes els anys 1294, 1309, 1311, 1316, 1318, 1320 i 1322. Aquesta darrera enllaça amb el regnats següents. Lluís Domingo engloba les emissions del 1309 i 1311, cosa que només accepta en part Domingo Sellart ja que pot separar dos grups, tant de croats com de diners. No crec que es pugui considerar una única emissió si els mestres foren Pere Scarit el 1309 (doc. 170) i Joan Peixonat el 1311 (doc. 173). Pel que fa a l'emissió del 1320, sembla clar que es tracta simplement d'una ampliació de la del 1318 (doc. 177) però, tot i així, no les podem considerar una única emissió ja que el mestre de la segona part o ampliació fou A. de Sarrià, segons és visible en un document del 1321 no conegut per Botet, pel qual el rei l'eximeix de responsabilitats per l'emissió acabada de fer (doc. 179). No sempre és fàcil saber si es feren croats i diners o només croats. Sembla clar, però, que en la primera del 1294 només es varen batre croats.

Resumint les dades anteriors i aplicant les correccions que hem apuntat, la taula d'emissions seria la següent:

emis.	any	doc.	peces a batre	mestre/s	volum
1	1294	152	croats	Bernat de Sarrià	desconegut
2	1309	170	croats i diners	Pere Scarit	desconegut
3	1311	173	croats i diners	Joan Peixonat	desconegut
4	1316	175	croats i diners	Gelli/Vicens/Vinardell	6.000 marcs
5	1318	177	croats i diners	Grau Huchbaldi	100.000 marcs
6	1320	177	croats i diners	A. de Sarrià	desconegut
7	1322	181	croats i diners	Guillem Vicens	+ de 50.000 marcs

En el catàleg hem detallat els tipus que poden correspondre a cada emissió. Les atribucions les varen fer els autors esmentats, en base a detalls del dibuix i de les lletres i dels volums d'emissió. Tot i estar, en general, d'acord amb les seves conclusions, només cal fer algunes matisacions. En termes generals, correspondrien a les quatre primeres emissions els croats amb vestit partit en quatre espais i anells als espais. Estem d'acord amb Domingo Sellart que les "X" en aspa recta identifiquen els croats de la primera emissió per la seva semblança amb la dels croats d'Alfons II. Els de la segona i tercera serien els de la "X" en forma curvilínia, amb bust estret els primers i ample els segons, tots dos amb A,U i V gòtiques. Descartats diners per a la primera emissió, caldria situar a la segona els tipus esquemàtics amb BARQVINONA a l'anvers, deixant per a la segona emissió la corona plana, més primitiva, i per a la tercera la corona amb punxes, més apropada als florins del segon tipus de diner. Cal dir que aquests tipus de diner havien estat sempre considerats de Jaume I i que fou mèrit de Domingo Sellart l'atribució raonada a aquestes primeres emissions de Jaume II. A la cinquena emissió correspondrien els croats amb una sèrie

69). DOMINGO, Lluís, "Croats de Jaume II. Emissions. Tipus. La seva ordenació", *Acta Numismàtica* IX, 1979, p. 111-125; DOMINGO SELLART, F., "Diners barcelonins de Jaume II", *Acta Numismàtica* 16, 1986, p. 149-158.

d'anells i sense separacions al vestit. La seva abundància actual encaixa bé amb el volum important de l'emissió. A aquesta emissió atribueix Domingo Sellart els diners de bust gran, per la seva semblança amb els dels croats de la sèrie d'anells i amb lletres gòtiques, llatines o barrejades. A les emissions 6 i 7 són atribuïbles els croats del tercer grup, amb el vestit partit en tres àrees i amb una flor a cada una d'elles. Lluís Domingo atribueix a la sisena emissió els croats amb una pretesa creu al centre, que relaciona, creiem que sense fonament, amb l'ordre de Montesa. Domingo Sellart la considera, simplement, una flor de quatre pètals, però accepta la seva situació a l'emissió sisena, atès que els altres tipus de croat, amb flors de cinc o sis pètals, són els que trobem en el regnat següent d'Alfons III, en el qual el mateix equip, com hem dit, va continuar l'emissió. Pel que fa als diners, Domingo Sellart hi destina els de bust estret i engloba en la sisena emissió els rarissims exemplars que porten la forma BAR, i a la setena els que formen la forma B'A. Aquest repartiment ens sembla una mica artificial, ja que els diners amb BAR són extremadament més rars que els croats amb flors de quatre pètals al centre, de manera que la forma BAR podria haver estat purament accidental (B'A no és altra cosa que una abreviatura de BAR), feta en qualsevol moment d'aquestes dues darreres emissions.

L'any 1299, el rei concedeix una llicència a les viles de Camarassa i Cubells per a batre moneda municipal del valor d'una pugesa, és a dir, d'un quart de diner, com les que es batien a Lleida i a altres llocs (docs. 157 i 158). És probable que, entre els altres llocs, s'hi hagi de comptar Almenar, i també podria ésser que la concessió a Lleida l'hagués donat el mateix sobirà. En dates properes, el comte Ermengol X d'Urgell donà també llicències per a batre pugeses a Balaguer a Arnau de Cervera (doc. 161) i a Ponç Cuc per a encunyar-ne a Agramunt (doc. 162). Aquestes concessions són les primeres que coneixem pel que fa a les emissions de moneda local i municipal, un fenomen que després s'aniria estenent a diferents zones de Catalunya. Anirem fent alguns comentaris sobre aquestes emissions municipals, però no ens hi estendrem ja que ja compten amb el seu estudi monogràfic.[70]

En morir el darrer comte d'Empúries, Ponç Hug IV, dit Malgaulí (1313-1322), només deixà una filla, i el comtat acabà revertint en el rei, que atorgà, com hem dit, el títol al seu fill Pere però sens dret de moneda, de manera que la moneda de Barcelona fou des de llavors la pròpia del comtat. També sabé cloure amb els bisbes de Vic el llarg plet sobre els drets de batre moneda episcopal, que s'allargava des del temps de Jaume I, quan aquest sobirà féu aturar les encunyacions. Els bisbes renunciaren als seus possibles drets amb unes compensacions simbòliques.

L'any 1291, una sentència judicial situava el valor del morabatí censual en 9 sous. En realitat, tenint present que quan circulava el diner de quatern la valoració era de 7 sous, amb un diner de tern corresponien 9, 33 sous i no pas 9. Ja anem veient, però, que la tendència fou sempre de rebaixar aquests valors antics, a fi d'afavorir la liquidació de deutes i compromisos anteriors.

L'any 1308, el rei va establir uns canvis de la dobla d'or en 20 sous barcelonins, del diner tornès en 18 sous barcelonins i, poc després, del sou jaquès en 18 diners barcelonins (doc. 169). La mesura va originar protestes, probablement perquè el sobirà que devia disposar de dobles, tornesos i jaquesos les devia sobrevalorar. Efectivament, la dobla consta a 16,66 sous el 1302 i el sou jaquès a 10 diners el 1301.[71] No sabem la font dels tornesos del rei, però sí ens consta que l'any 1304 percebia 10.000 dobles al mes del rei del Marroc per un ajut de 400 cavallers.[72] Pel que fa als jaquesos, potser les tenia el rei del pagament de l'impost del monedatge, segons l'acord de les Corts aragoneses del 1307 (doc. 166). Curiosament, l'any 1309, són els barcelonins els que demanen una pròrroga d'aquests canvis (doc. 172), potser perquè han rebut del rei les monedes a aquests fors i necessiten un cert temps per a fer-les córrer i recuperar els diners.

Consten, finalment, nombrosos casos de falsificació de monedes per part dels reis de Castella i de Mallorca, del príncep Alfons, dels comtes d'Empúries, Pallars i Foix i dels senyors de Pinós i Vilademany (doc. 159). Pel que fa als sobirans de Castella i de Mallorca i del comte de Foix, sabem que batien moneda francesa de baixa llei, probablement per introduir-la en aquell país, de manera que almenys així no perjudicaven directament Catalunya i el seu circulant. És el que farà després, i en gran escala, el rei Pere III, com veurem més endavant. També sembla que els croats varen ésser fabricats de forma defectuosa, segons detectaren els assajadors de Mallorca (doc. 180).

70). CRUSAFONT, M. *La moneda catalana local (s. XIII-XVIII)*, SCEN (IEC), Barcelona 1990.
71). MASSIÀ, Àngels, *Jaume II...*, op. cit., p. 154 i 163.
72). Ibid., p. 174 i 180.

És possible que s'hagués fet patent el pes lleugerament rebaixat d'aquestes peces que es detecta amb un recull general dels seus pesos i que portarà al rebuig i a les protestes en temps de Pere III, com veurem.

Pel que fa a l'Aragó, l'any 1300, el rei disposa el curs forçós del diner jaquès, encara que sigui de color roig o estigui malmès o perforat i sempre que no sigui fals (doc. 160). Això evidencia que corria numerari de baixa llei de regnats anteriors. L'any 1307, les Corts demanaren al rei que batés moneda jaquesa fins a 4 milions de peces, és a dir, uns 330.000 sous, que s'havien de fabricar en tres anys. El rei rebria cada set anys l'impost del monedatge i gestionaria davant del papa la ratificació del seu compromís, com ho havia fet al seu temps el rei Jaume I, cosa que es féu efectivament, segons consta, l'any 1311 (doc. 166). Aquesta afirmació és la que ha fet suposar que no hi deu haver emissions de Pere el Gran ni d'Alfons el Franc, tot i que, com hem dit, no la considerem determinant.

L'encunyació del 1307 es féu a Sarinyena i en fou el mestre Joan Peixonat. Segons Hamilton, la llei fou de 3 diners i la talla, de 25,5 sous el marc (doc. 167). El rei trameté també unes detallades ordinacions sobre com s'havia de fer el batiment de les monedes, potser un text d'origen sicilià (doc. 168). L'emissió era encara en curs el 1309 (doc. 171) i no consta cap altra emissió aragonesa en el seu regnat. El diner jaquès de Jaume II ha estat identificat des de fa temps. Es distingeix del de Jaume I per un art més acurat i pels detalls de la lletra i del dibuix (per exemple, l'ull, ara de perfil ametllat, en lloc de rodó que vèiem en els diners de Jaume I).

Mentre fou només rei de Sicília, és a dir, en els anys 1285-1291, no tenim, cap constància que batés moneda d'or ni d'argent, ja que les que coneixem amb el seu nom ja ostenten els títols d'Aragó, Mallorca o Barcelona i, per tant, només poden ésser de l'etapa 1291-1296, quan ja era sobirà de la Corona Catalano-Aragonesa, però encara no havia cedit Sicília al seu germà Frederic. En canvi, sí que coneixem diners de billó a nom de Jaume que només porten el títol sicilià (IAC.DEI.GRA/REX.SICILIE) i que podrien correspondre a aquesta etapa. Aquests diners s'aparten del model innovat per Pere el Gran i porten a l'anvers una testa coronada, com en alguns diners de Frederic II, i al revers una creu interior, com en els del rei Manfred. Té tot el sentit que, un cop fet rei només de Sicília, volgués retornar als models normands. És per això que dubtem de la vera existència de dos diners recollits per Spahr i provinent de textos antics,[73] amb les armes catalanes en cairó com en els de Pere el Gran, especialment el que porta el títol de rei d'Aragó, ja que un cop passat al tipus amb bust, no sembla lògic un retorn al model del seu pare. Per tant, hem anat prescindint d'aquests dos altres tipus de diners, que poden ésser el resultat de lectures errònies.

Un cop obtingut el títol de rei de la Corona Catalano-Aragonesa, Jaume II va emetre les seves peces sicilianes d'or i d'argent. Val a dir que les d'or es degueren fer en quantitats simbòliques ja que, de moment, només ens han arribat un o dos exemplars dels pirrals d'aquest metall. Els pirrals d'argent a nom de Jaume, en canvi, són força més abundants. Sembla probable que els reis privatius sicilians d'aquesta etapa tinguessin dificultats financeres i, especialment, manca d'or, que solia ésser de procedència musulmana. D'una banda, s'havia acabat l'eufòria de la campanya contra els angevins de què va gaudir Pere el Gran i que va suposar un suport financer a la nova dinastia. De l'altra, des de Pere el Gran, els tributs dels reis de Tunis que havien alimentat la tresoreria normanda la percebien els sobirans de Catalunya-Aragó. Finalment, els reis sicilians es veien obligats a una moderació fiscal, com en els bons temps normands, si no volien ésser vistos com uns depredadors com ho havien estat els angevins.[74] Ja veurem, doncs, que mentre els comerciants catalans feien l'agost exportant el blat sicilià als països musulmans, els sobirans de la branca privativa sembla que patien prou dificultats de tresoreria.

No hi ha gaire noticies monetàries de disposicions del rei sobre la moneda siciliana, només unes anotacions no datades de Trasselli, per les quals el rei es reservava el dret de fixar el canvi oficial de les monedes d'or i argent però només podia mudar la moneda una vegada en el seu regnat, segons unes ordinacions que aquest autor no detalla (doc. 164).

Una de les innovacions més destacades del regnat, pel que fa a la moneda, fou l'emissió de moneda d'argent i billó al regne de Múrcia. L'any 1296, el sobirà va manar que es fessin a Alacant (llavors encara dins el regne de

73). SPAHR, R., *Le monete* ..op. cit., p. 10, núms.. 15 i 16. No negem pas la possibilitat de que existeixin, però en prescindim mentre no es pugui acreditar la seva existència. Cal tenir present que els diners a nom de Pere porten el nom del ren amb només la inicial, P, i que, per tant, és molt fàcil que en una peça retallada o mal encunyada no es vegi el bucle de la P i es prengui per una I.

74). MARTINO, G. de, *Il sistema tributario degli aragonesa in Sicilia (1282-1516)*, Libraria Siciliane, Palerm, 1990.

Múrcia) monedes d'argent i de billó, segons els models barcelonins del croat i del diner de tern i només amb una mica d'augment de la talla (doc. 155). Amb anterioritat, el rei havia advertit als valencians i als mallorquins que en això no perjudicava els seus interessos, ja que es tractava d'una moneda per a Múrcia i que, a més, tenia les mateixes característiques que els diners valenciano-mallorquins (doc. 154). No sabem si les monedes de plata es varen arribar a emetre, però sí que coneixem els diners de billó, avui molt rars, tot i que en el seu temps s'havien arribat a fer pagaments de fins a 1.700 sous (doc. 156). L'any 1300, el rei confirmà els privilegis i immunitats que els reis de Castella, anteriors sobirans de Múrcia, havien atorgat als treballadors de la seca (doc. 183) i l'any següent, acollia favorablement la proposta dels alacantins de poder emprar la moneda pròpia de València en lloc dels diners murcians (doc. 165). Alacant i el seu territori restaren, des de llavors, en el regne de València a tots els efectes. La vida de la moneda murciana fou, doncs, ben curta.

Cal comentar, finalment, la creació de la nova moneda del regne de Sardenya després de la seva conquesta per l'infant Alfons l'any 1323. El 9 de novembre del 1323, l'infant, encara en ple setge de Vila d'Esglésies, demanà a Gerau de Rocabertí, cap de l'host, que cerqués entre els seus gent apte per a fer moneda (doc. 182). Esglésies es reté el dia 8 de febrer del 1324 i el dia 12 l'infant li donà privilegi de poder fer moneda d'argent i menuda, amb curs a tota l'illa (doc. 183), probablement per la facilitat que li donava la propera mina d'argent. Un interessant document publicat recentment i no conegut de Botet (doc. 183a) ens aclarirà algunes coses d'aquestes primeres emissions. El 28 d'octubre del 1324, l'infant escriu al mestre de la seca de Vila d'Esglésies i li diu que ha rebut una mostra de 5 sous de moneda sarda. Aquesta mostra no contenia simplement 12 x 5 = 60 diners menuts, sinó, com veurem, també alguna peça d'argent. L'infant ha tramès aquestes mostres al rei i ambdós conclouen que s'han de canviar les llegendes, ja que en les que hi ha no queda clar que la moneda hagi estat feta a Sardenya. Mana doncs, que en els diners hi digui IACOBVS ARAGONVM/ET SARDINIE REX, és a dir, la que porten la major part dels diners que coneixem. D'aquí es pot deduir que el diner rarissim que ens ha arribat amb llegendes IACOBVS DEI GRA/ARAGONUM REX devia formar part d'aquesta primera mostra, ja que efectivament no du el nom de Sardenya. Pel que fa a l'argent, l'infant diu que a l'anvers hi ha de dir IACOBVS ARAGONVM ET SARDINIE REX, i al revers, el que ja porta ara, és a dir, la que ja hi ha a la mostra que li han tramès. Per tant, a la mostra hi havia també alguna peça d'argent, que igual que al billó no devia indicar la pertinença de la moneda a Sardenya, probablement una llegenda del tipus IACOBVS DEI GRA ARAGONVM REX sumant les d'ambdues cares del diner. Això vol dir que és possible l'aparició, algun dia, d'un ral sard amb aquesta llegenda, de la mateixa manera que ens ha arribat un menut.[75] Els rals sards que coneixem a nom de Jaume porten a l'anvers, efectivament, la llegenda indicada pel rei, i al revers, la religiosa FORTITUDO ET LAUS MEA DOMINVS, comuna a les de la mostra i a les que es feren després. El rei Jaume, tant curós sempre amb tots els detalls, mana també que els diners siguin de major diàmetre que els de la mostra ja que així "seran més bells e més corribles" i que la llei sigui de 2 diners i 21 grans. Pel que sembla deduir-se de la part final del text, aquesta observació es feia perquè amb la llei de les de la mostra els rals valien més que els 16 diners de billó que s'havia manat com a equivalència i calia equilibrar els continguts metàl·lics. Finalment, es mana que les monedes siguin denominades "alfonsins", tant les grosses com les menudes, de manera que aquest nom no respon ni a una apel·lació popular per haver estat fetes per l'infant, ni a un caprici o imposició d'ell mateix, sinó que dimanava del mateix rei. I, efectivament, a la documentació posterior es parlarà d'"alfonsins d'argent" i d'"alfonsins menuts". Cal recordar que en les instruccions que el rei donà al seu fill en ocasió de la seva anada a Sardenya, ja li indicava que no prengués cap iniciativa sense manament exprés del monarca.[76] L'any 1325, arribaren a l'illa el mestre de la seca, Nicolau Ros, i diferents moneders i obrers que s'havien de sumar a l'equip de circumstàncies que havia fet les emissions fins a llavors (doc. 184). Com veurem més endavant, en els tres anys d'emissions del temps de Jaume II es varen batre a Sardenya 32.168 marcs d'argent, entre alfonsins d'argent i alfonsins menuts. Segons Udina, en els primers anys, els rals es varen fer a Vila d'Esglésies i els menuts a Bonaire, una població que varen crear els catalans prop de Càller mentre mantenien el llarg setge

75). Nosaltres vàrem plantejar si la llegenda sense Sardenya hagués pogut ésser l'emprada a l'emissió de Bonaire que després comentarem, però ara queda clar quin fou el seu origen i, per tant, s'ha de descartar aquella hipòtesi. CRUSAFONT, M., "Sardegna e Catalogna: aspetti d'historia monetaria", *Quaderni Ticinesi* XIX, Lugano, 1990, p. 345-361, vegeu p. 354-355

76). MARTINEZ FERRANDO, *Jaume II*..., op. cit., p. 285

d'aquesta ciutat.[77] El 25 d'agost del 1327, el rei Jaume donava a Càller una sèrie de privilegis com els que tenia la ciutat de Barcelona, entre ells, el de la "moneda barcelonina d'argent" (doc. 185), cosa que més aviat sembla voler dir que hi podrà córrer aquesta moneda, cosa que certament va succeir. En un altre document del mateix dia, el rei defineix la moneda barcelonina amb la seva llei d'onze diners i mig i una talla de 72 peces el marc (doc. 186), dades que coincideixen amb la moneda d'argent sarda, però tampoc no queda clar si està definint la moneda sarda o descrivint, simplement, la de Barcelona. En qualsevol cas, ambdues monedes varen córrer a Sardenya i els croats de Barcelona s'equipararen als alfonsins d'argent sards. Pel que fa als diners, que eren diferents als de Barcelona el canvi es fixà poc després, com veurem (doc. 189, d'Alfons III), a 18 alfonsins menuts per croat o alfonsí d'argent, que era el que equilibrava realment els continguts metàl·lics.

Pel que fa a la circulació monetària, a Catalunya segueix corrent majoritàriament el billó, ara, de segur, també amb peces d'argent, cosa que fa de mal documentar perquè les col·leccions diplomàtiques publicades fins ara, rarament arriben fins aquestes cronologies. A l'Aragó, veiem que circula igualment el diner jaquès, amb algunes aparicions encara del morabatí d'or o de la masmudina, i també alguns diners barcelonesos de billó. Així, per exemple, al cartulari de Sixena[78] trobem en els documents corresponents al regnat de Jaume II els nombres de mencions següents:

jaquesos o inespecífics	51	71%
barcelonins de billó	11	16%
barcelonins d'argent	1	1%
morabatins o masmudines	6	8%
productes no monetaris	3	4%
	total: 72	

Com veiem, predomina clarament el jaquès (els percentatges són arrodonits) i la presència del barceloní de billó és poc significativa atès que, en molts casos, es tracta de donatius reials. Pel que fa al barceloní d'argent, el pagament és fet des de València, cosa que mostra que ja en corren i que arriben també a aquest regne.

A Sardenya, la manca d'antecedents monetaris a la mateixa illa va fer que la nova moneda s'imposés ràpidament.[79]

Dos comentaris finals. En primer lloc, no sembla que les finances del rei fossin sobrades. Per a recuperar el comtat d'Urgell, el seu darrer comte havia imposat uns pagaments que el rei comptava fer efectius amb el seu casament amb Maria de Lusignan de Xipre i que, en retardar-se, ajornaren també el compliment dels acords pactats.[80] Sembla, doncs, que el rei, sempre molt curós en complir les lleis, no degué fer cas de les propostes del seu mestre de seca per a batre moneda francesa falsa, com feien altres reis (doc. 149). En segon lloc, és digne d'esment la preocupació del rei per la bona factura i fins i tot la bellesa de les monedes que s'havien d'emetre. En les instruccions a Múrcia, es diu que si els diners es trobessin "mal fets o lleigs o curts de pes o mal monedats", que els tallin (doc. 155) i, en el cas de Sardenya, mana que s'augmenti el diàmetre dels diners perquè siguin "més bells i més corribles" (doc. 183 a). El sobirà que inaugurà amb els rals i els diners de Sardenya una de les sèries més belles de monedes catalanes, dins d'un gòtic ple, no arribà, doncs, a aquest alt nivell d'excel·lència per pura casualitat, sinó perquè sabia perfectament què volia.

77). UDINA, F. "Un aspecto de la evolución económica sarda en el siglo XIV: la acuñación de moneda", *VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, Madrid, 1959, p. 647-661. Nosaltres vàrem recollir aquesta informació a CRUSAFONT, M., "Sardegna e Catalogna...", op. cit., p. 354-355. Vàrem llegir després en un treball de A. Castellazio que l'afirmació d'Udina era errònia. No hem retrobat ara aquest treball de Castellazio, però tampoc no seria d'utilitat citar-lo perquè aquest autor en cap moment justificava la seva afirmació. D'altra banda, Udina, que havia estat director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, era un expert documentalista i ens sorprendria un error d'aquesta alçada.

78). *El monasterio de Sigena. Catálogo de documentos del Archivo de la Corona de Aragon*, ed. SÁINZ, Regina, CSIC, vol. I, Barcelona, 1994.

79). DAY, J., "The Decline of the Money Economy. Sardinia in the Middle Ages", *Studi in memoria di Federico Melis*, Nàpols, 1978

80). MARTÍNEZ FERRANDO, *Jaume II*..., op. cit., p. 285-286.

Alfons III (1327-1335)

Resum històric

Es por dir que els fets més notables i positius del regnat d'Alfons III es varen produir abans que fos rei, és a dir, en la seva etapa d'infant. Ens referim, d'una banda, a la conquesta de Sardenya, on els anys 1323 i 1324 dirigí amb èxit les operacions militars i les disposicions de govern, entre elles, les de les emissions monetàries. De l'altra, l'actuació important que significà l'adquisició definitiva del comtat d'Urgell que, malgrat altres assaigs de Pere I i Jaume I, finalment es resoldrien en aquest moment. Efectivament, a la mort del darrer comte de la dinastia dels Cabrera, el seu matrimoni amb Teresa d'Entença i el pagament d'unes compensacions, segons les darreres voluntats d'aquell darrer comte, li assegurà l'any 1314 la definitiva possessió d'aquell important territori.

La seva etapa com a sobirà no es pot pas qualificar de dotada d'èxit ni positiva. La seva primera esposa, Teresa d'Entença, morí pocs dies abans que el rei Jaume II, i Alfons es maridà llavors amb Elionor de Castella. Durant tot el regnat, el sobirà fou una joguina en mans de la seva muller, cosa que el portà a dotar de forma excessiva els fills que tingué d'aquesta segona esposa, fins al punt de provocar la revolta dels valencians, que forçaren la seva revocació i evitaren així la ben previsible pèrdua del seu regne. Tampoc no sembla que sabés o volgués aturar la persecució que la seva muller emprengué contra el seu hereu Pere, fill de Teresa d'Entença i futur Pere III, qui hagué de protegir la seva vida emparant-se en un grup de nobles que li eren fidels. D'altra banda, fos per aquesta mateixa influència o per curtesa pròpia, durant tot el regnat maldà per una quimèrica conquesta d'Almeria, en la qual fou reiteradament traït pels castellans que hi havien de concórrer, sens que els fets li aportessin mai el saludable escarment.[81] A Sardenya, la mala administració i els abusos dels representants reials conduí a una de les revoltes que ja es farien endèmiques en aquell territori en els regnats següents.

Tampoc sembla que la tresoreria reial estigués en situació de bonança. Ho semblen demostrar algunes dades del nostre repertori documental, com ara les concessions de drets monetaris a diferents prestataris (doc. 190, 191 i 193) o la demanda desesperada de fons que féu a les autoritats sardes l'any 1335 (doc. 204).

La moneda

Són ben escasses, també, les iniciatives que el rei prengué en qüestions monetàries. Les encunyacions seguiren el seu curs a Catalunya i a Sardenya i no es coneixen emissions ni a l'Aragó ni a València. Pel que fa a l'Aragó, sembla que se sap positivament que no es va encunyar (doc. 187 a).

A Catalunya, el rei confirmà Guillem Vicens en el càrrec de mestre de la seca (doc. 188) i les emissions de croats i diners seguiren el seu curs al llarg de tot el seu regnat i encara en el de Pere III, al qual rendí comptes finalment el fill i successor d'aquest mestre els anys 1336 i 1338 (doc. 208). Durant aquests anys, els croats degueren prendre relleu i foren preferits als diners, probablement per la seva millor sortida de cara al comerç. És per això que el rei hagué d'imposar el curs forçós dels diners (doc. 192) i prohibir que els croats es paguessin amb sobrepreu (doc. 197), reiterant el canvi d'un croat per 12 diners de tern. L'any 1332, el rei aprova uns comptes parcials de l'emissió barcelonina (doc. 200) i l'any anterior, en una nova prova de "benignitat" excessiva, atorgava a Guillemona un dret de 2 diners per marc en l'emissió de croats. La reclamant havia presentat demanda en temps del seu pare perquè el rei Jaume I havia donat el càrrec d'obridor d'encunys al seu pare Jaume Vidal i als seus successors, però el mestre de la seca Jaume de Finestres, si bé li abonava la quantitat estipulada en l'emissió dels diners, es negà a donar-n'hi en l'emissió dels croats, argumentant, amb raó, que aquella moneda no existia en temps de Jaume I. El rei, però, cedí i només rebaixà la xifra de 3 a 2 diners per marc encunyat (doc. 199).

També en aquest regnat es detecta una primera falsificació dels croats, que es cregué que s'havia fet a Itàlia (doc. 194), fet que ens demostra indirectament que aquesta moneda començava a tenir un paper i una bona acceptació en el mercat internacional. En temps de Jaume II, s'havia parlat de croats "defectuosos" (doc. 180), potser curts de pes, però no pas falsos. D'altra banda, una interessant memòria redactada vers el 1332 ens dóna una idea

81). Seguim la biografia que acompanya el llibre de MARTÍNEZ FERRANDO esmentat a la nota anterior i que en una primera edició només cobria el regnat de Jaume II. A la pàgina 340, l'autor recull el comentari de Ferran Soldevila, qui afirma que, en els seus esforços ingenus per a assolir l'ajut dels castellans, francesos i navarresos, el sobirà arriba a "fer pena", i a la pàgina 346, en el tema de les donacions als fills d'Elionor, Giménez Soler l'arriba a qualificar, sense contemplacions, d'imbècil.

de les encunyacions de croats fetes des del temps de Pere el Gran i dels successius càrrecs de la seca (doc. 201).

Pel que fa a Sardenya, l'any 1327 es reiteraren les crides sobre el curs dels alfonsins i dels croats de Barcelona a 18 diners i que qualsevol altra moneda havia d'ésser valorada com a "argent trencat", és a dir, a pes de metall (doc. 189). L'any 1330, el rei tornà a declarar el mateix, donant, però, lliure curs a les monedes d'or i prenent les úniques iniciatives monetàries que se li coneixen: manà que, a més dels alfonsins d'argent, es fessin també mitjos alfonsins (doc. 195), els quals foren emesos el mateix any (doc. 196), i, poc després, que es fessin també mitjos alfonsins menuts i que la talla de la moneda de billó passés de 102 sous a 105 sous el marc (doc. 198). Els mitjos alfonsins menuts havien restat inconeguts fins que foren descoberts, no fa massa anys, pel numismàtic sard Enrico Piras.[82] Com veurem més endavant, en el seu regnat es varen encunyar a Sardenya 91.526 marcs de plata, entre peces d'argent i de billó.

Consta, finalment, que el rei autoritzà als seus moneders de batre moneda a Conca per a Alfons de Castella (doc. 202) i que Joan, fill de l'infant Manuel, va admetre que tenia el principat de Villena a Múrcia, però sense dret de fer moneda en les terres d'aquell principat que fossin del rei català (doc. 203).

Pel que fa a la circulació monetària d'aquest curt regnat, s'hi pot estendre el que hem comentat en parlar del temps de Jaume II.

Pere III (1336-1387)

Resum històric

Ben en contrast amb el del seu pare, el regnat de Pere III és ple d'esdeveniments i d'iniciatives en tots els àmbits, entre ells, sens dubte, el monetari.[83]

Es pot dir, però, que tot el regnat es mogué en un encadenament de guerres i enfrontaments. D'una banda, del rei contra les pretensions de la seva marastra Elionor de Castella pels seus dominis obtinguts d'Alfons III i pels atorgats als seus dos fills; de l'altra, amb la noblesa que, novament, apujà les seves demandes de poder fins a nivells clarament inacceptables. Al marge dels enfrontaments en el sector musulmà, hi hagué una llarga guerra amb Castella, i els dominis sards i sicilians foren sovint llocs on també hi hagué conflictes armats. També el regne de Mallorca fou ocasió de llargues lluites.

El sobirà, però, es pot dir que se'n sortí de gairebé tot, malgrat l'atac imprevisible d'un altre temible enemic: la pesta, que delmà la població amb pèrdues de fins a un 40%. Els enfrontaments exhauriren els cabals, malgrat que el sobirà, com veurem, sabé trobar fonts imaginatives de finançament.

La creació de la Generalitat, d'altra banda, acabà de conformar el dualisme de poder, una forma prou original en el context del seu temps.

Els dos èxits més notables del regnat foren la recuperació del regne de Mallorca, amb els comtats del Rosselló i la Cerdanya, i la del regne de Sicília, amb els comtats d'Atenes i Neopàtria, que si bé no quedà del tot completada en el seu regnat, la deixà perfectament encaminada. També s'ha de comptar, en la part positiva pel que fa a la integritat territorial, l'èxit en la contenció dels intents castellans de recuperar la part del regne de Múrcia que els catalans havien obtingut en temps de Jaume II, és a dir, Alacant i el seu territori.

Pere III no fou, però, ni un hàbil diplomàtic com Jaume II ni un brau guerrer com Pere el Gran. Feble físicament, orfe de mare des del naixement i amb una llarga adolescència fugint de la persecució de la reina Elionor i lluny gairebé sempre del seu pare, el rei era rampellut i, a voltes, clarament trampós i fins i tot cruel. Tenia, però,

82). Els publicà, per exemple, en el seu llibre *Monete Della Sardegna*, Administrazione Provinciale, Sàsser, 1985, vegeu el núm. 6a, que era en aquell moment peça única.

83). Seguim les obres de tipus general ja mencionades, com ara la de Soldevila. Hi ha dues notables monografies sobre aquest regnat: la de Rafael TASIS, *La vida del rei en Pere III*, Aedos, Barcelona, 1953, i la de Ramon d'ABADAL, *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*, Ed. 62, Barcelona, 1972. La primera, molt detallada, té el defecte, ja assenyalat discretament per Ferran Soldevila en el pròleg, de seguir potser massa al peu de la lletra les informacions de la Crònica Reial. La segona, de base més amplia, com és propi del gran historiador, revela, però, alguns dels prejudicis de l'autor. La "decadència política" que assenyala en el pròleg es produeix curiosament, segons l'autor i tal com es fa patent en les seves conclusions, amb l'aparició de la Generalitat. En el fons sembla com si Abadal hagués desitjat per a Catalunya una monarquia absoluta.

una clara visió de la seva missió, una àmplia cultura, una dosi considerable d'astúcia i una tenacitat a tota prova. Refugiat en els seus anys d'adolescència a l'Aragó a fi de situar-se lluny de la Cort, tingué inicialment una certa predilecció aragonesa, fins que les abusives demandes de la seva noblesa insaciable el decantaren definitivament cap a Catalunya, la terra "poblada de lleialtat", com ell mateix digué en una ocasió.[84]

Als inicis del regnat, hi ha una certa col·laboració amb els castellans a fi de frenar les invasions marroquines. Des del 1341, el rei es trobà amb el problema d'un ardit i a voltes inconscient Jaume III de Mallorca que, contra la política seguida pels seus dos antecessors, es volgué enfrontar amb el rei de França en defensa dels seus drets. Vassall de Pere III, aquest l'havia d'ajudar, però el cert és que aquest sobirà no tenia cap interès a obrir front contra França i el que volia, en definitiva, era recuperar el regne mallorquí. És ben sabut que prengué com a pretext l'encunyació a Perpinyà de moneda estranya i diferent de la barcelonina per a endegar un procés per a desposseir el rei de Mallorca (doc. 237). Si bé es tractava, efectivament, d'un pretext, molts historiadors varen creure que era, en realitat, una invenció, fins que l'aparició física dels tornesos i dels florins de Jaume de Mallorca permeteren recuperar una àmplia documentació deixada en l'oblit. El rei recuperà Mallorca el 1343 i, poc a poc, els altres dominis, mentre que Montpeller passà al rei de França a causa de la seva venda pel sobirà mallorquí. Encara el fill de Jaume III féu alguns intents infructuosos de recuperació.

Des del 1347, tingué forts enfrontaments, amb greu perill de la seva vida, amb els nobles de la unió aragonesa i valenciana, fins que els derrotà l'any 1348 a les batalles d'Epila i Mislata i destruí tots els seus abusius privilegis. Tingué llargues lluites a causa de les reiterades revoltes sardes, atiades pels genovesos, i fou el 1354 quan recuperà l'Alguer i el féu repoblar de catalans. Ajudà com pogué la branca siciliana, que no tenia prou poder per a batre's sola amb els angevins napolitans, i concertà el matrimoni del seu nét Martí el Jove amb l'hereva de Frederic IV de Sicília, cosa que comportà de forma immediata la sobirania sobre els ducats d'Atenes i Neopàtria i, a llarg termini i ja en temps de Martí I, la reincorporació de Sicília als dominis reials. En la llarga guerra amb Pere el Cruel de Castella, aquest arribà a presentar-se amb una forta flota davant Barcelona, però la superioritat de l'artilleria catalana el féu fugir. Sostingué el seu oponent Enric de Trastàmara, que acaba per imposar-se en el reialme castellà.

Tot i que el rei va maldar per treure recursos d'on pogué, des de la falsificació de moneda de forma habitual fins a la sobrevaloració del florí d'or, de què després parlarem, la seva hisenda no donava per tantes guerres, el país s'empobrí i els estaments representatius acabaren per enfrontar-se amb el sobirà, potser percebent que algunes d'aquestes guerres, com ara la de Castella, s'haurien pogut evitar amb una mica d'habilitat i diplomàcia.

La moneda

Les iniciatives monetàries del sobirà foren importants i també prou agosarades. Els dos punts forts del seu programa en aquest camp foren, d'una banda, l'emissió del florí d'or i, de l'altra, la falsificació massiva de moneda forana, sobretot francesa i castellana. Parlarem primer d'aquestes dues qüestions i hi dedicarem uns apartats específics.

1-Els florins d'or

A partir de l'any 1346, el rei va començar a prendre mesures perquè es batessin a Perpinyà els seus primers florins d'or.[85] No es tractava pas d'una iniciativa promoguda per ell, sinó que donava continuïtat a una de les que ja havia pres el rei Jaume III de Mallorca en els anys de la guerra. Efectivament, els primers florins catalans foren emesos, com veurem al seu lloc, per aquest sobirà vers el 1341 i actualment en coneixem el testimoni numismàtic.[86]

84). El rei venia de l'Aragó i va dir això quan va veure el primer poble de Catalunya i encara hi va afegir, "Beneït sigui Nostre Senyor Deu, qui ens ha deixat eixir de la terra rebel i malvada", segons explica ell mateix en la seva crònica. L'episodi s'ha de contextuar en les seves lluites amb els nobles aragonesos i valencians de l'anomenada "Unió". SOLDEVILA, F., *Història de Catalunya*. .op. cit., p. 456.

85). El tema del florí català i dels seus inicis ha estat analitzat en diferents articles i sintetitzat després en el llibre de M. CRUSAFONT i R. COMAS, *El florí d'or català. Catalunya, València i Mallorca*, SCEN (IEC), Barcelona, 1996, amb encara alguns afegits i aclariments a R. COMAS i M. CRUSAFONT, "Noves aportacions al recull dels florins catalans (I)", *Acta Numismàtica* 32, Barcelona, 2002, p. 79-90, i M. CRUSAFONT, "El florí perpinyanès de Pere III amb marca V. Altres dades sobre els florins i els croats catalans", *Acta Numismàtica* 43, Barcelona, 2013, p. 79-84.

86). Nosaltres férem l'atribució a Jaume III de Mallorca del gros tornès d'argent a M. CRUSAFONT, "Les monedes catalanes del Llenguadoc i Provença", *I Simposi Numismàtic de Barcelona*, Vol. II, Barcelona, 1979, p. 251-277; més tard, vàrem descriure i atribuir el florí

Tant els florins de Jaume III com els que féu després Pere III, porten sempre a l'anvers la figura dreta de sant Joan amb una capa peluda, que sosté un ceptre amb la mà esquerra i, al revers, una gran flor de lliri.

L'emissió del florí, prenent el model florentí del mateix nom i que era la moneda més prestigiosa del seu temps, no fou tampoc una iniciativa original en el context europeu. Gairebé es podria dir que aquest model fou copiat en la major part dels països. La seva importància rau en el fet que el florí català fou la primera moneda d'or comú per a tots els territoris de la Corona Catalano-Aragonesa i també la primera moneda d'or que s'aniria batent amb cor tinuïtat, completant amb un tipus àuri el sistema monetari català que fins llavors només tenia monedes d'argent (i encara no pas a tots els regnes) i de billó. El volum de negoci que movia el país, sobretot amb el comerç, exigia un tipus monetari de més valor i, de fet, l'emissió d'or ja era un fet comú en la majoria d'estats europeus des de feia gairebé un segle. Els florins, d'altra banda, tot i tenir sempre les mateixes estampes, es diferencien per portar una sèrie de marques, la major part de les quals corresponen als arrendadors, al taller on foren emesos o a càrrecs de la seca o al Tresorer General. Aquestes petites diferències en les marques no eren un obstacle per a una circulació general en els territoris de la Corona Catalano-Aragonesa, prescindint del lloc on foren emesos. La marca principal la solen portar els florins a l'anvers, a l'esquerra del cap de sant Joan i, si bé sol designar la seca o taller on foren emesos, també pot ésser indicativa d'algun distintiu dels arrendadors, especialment a les primeres emissions, o bé i més endavant del Tresorer General a la seca de Barcelona, com anirem veient.

No hi ha dubte que les raons que portaren al rei a batre aquesta moneda no eren pas altruistes. En passar comptes del batiment de l'argent i del billó que s'havia anat fent gairebé de forma ininterrompuda des dels darrers temps de Jaume II l'any 1338, el sobirà comprovà que els seus beneficis es movien entre l'1,2 i l'1,7% (doc. 208), unes xifres irrisòries. D'altra banda, si bé en iniciar l'emissió dels florins a Perpinyà els va emetre de bona llei, aviat va veure que rebaixant-la en podria treure més profit i va començar a fer-ne cada cop amb contingut de fi més baix, fins que l'any 1365 el rei arribà a un pacte amb les institucions pel qual podria batre florins a tots els territoris, però la llei restaria fixada en 18 quirats, la talla en 68 peces el marc de Perpinyà i el seu canvi a 11 sous de diners de tern (doc. 315, 318, 320, 321 i 322). A partir d'aquest moment, tots els florins que es feren en aquest regnat i en els següents es bateren, fora d'algunes excepcions poc significatives, segons aquests paràmetres. Per tant, hi ha una primera etapa que va des del 1346 fins al 1365 en què la seca fou sempre Perpinyà i en què que les lleis es mogueren entre l'or gairebé pur i poc més dels 18 quirats. Amb el canvi d'1 florí per 11 sous, la moneda quedava sobrevalorada ja que pel canvi or/plata del moment hauria d'haver valgut menys, de manera que el rei s'assegurà un bon benefici amb la seva emissió, cosa que convertí l'emissió dels florins en una certa fiscalitat indirecta que es pagava amb la fugida especulativa dels croats. És per això, també, que el rei no posava cap dificultat en la sortida del país d'una moneda sobrevalorada (doc. 384), com ho era el florí. D'altra banda, però, el florí s'exportava a Castella i a Navarra, on hi havia poca moneda d'or i de valor poc estable, i s'importava, en canvi, la dobla castellana, que, en seguir un patró musulmà llavors obsolet, es cotitzava mot poc i d'aquesta manera també es feien bons guanys. Per tant, el florí va poder crear, com ja hem comentat abans, alguns problemes i disfuncions, però assegurà guanys al rei en uns moments de grans necessitats financeres i donà beneficis amb la seva exportació, especialment a Castella. Com hem dit als capítols introductòris, és difícil saber si el balanç final fou positiu o negatiu per al país.

Pel que fa a la cadència de les emissions, analitzarem en primer lloc l'etapa de lleis altes que correspon a l'inici de les emissions. Ja Botet va fer notar que, segons la documentació que va aportar, hi hagué durant aquest temps molts arrendaments de les emissions i diferents instruccions de canvis en les marques i en les llegendes. Hi havia d'haver, doncs, tot un seguit de marques d'emissió, totes elles, és clar, corresponents a la seca de Perpinyà. Ja vàrem advertir que Mateu i Llopis va oblidar aquest fet i s'entestà a cercar atribucions a seques determinades per a marques com ara l'espasa, que és, evidentment, d'emissió, i que això va desorientar Calicó en el seu llibre sobre els florins.[87] Vàrem assenyalar, també, que l'espasa, per exemple, és l'heràldica de l'arrendador Pere Blan, un personatge que apareix reiteradament en aquests contractes. En plantejar la delimitació i l'ordenació d'aquest

d'or d'aquest sobirà a "Jaume III de Mallorca, veritable creador del florí català", *Acta Numismàtica* 15, Barcelona, 1985, p. 203-218. El florí era peça única fins fa poc però darrerament Bernat Aguiló ens ha assenyalat l'existència d'un segon exemplar al Museu de Berlín, informació que li agraïm.

87). Ens referim als llibres F. MATEU y LLOPIS, *El florí d'or d'Aragó*, Institut d'Estudis Valencians, València, 1937, i F. X CALICÓ, *Florines de Aragón*, Calicó, Barcelona, 1966. Ambdós contenen algunes aportacions d'interès, especialment el segon, però han quedat completament desfasats a conseqüència de les noves recerques.

primer sector d'emissions en el nostre llibre sobre els florins, ens vàrem basar en l'aplec documental, en les anàlisis de contingut de metall fets sobretot sobre una sèrie de florins del Museu Puig de Perpinyà i en dades dels manuals de mercaderia, generalment italians. Molt a frec de la sortida del nostre llibre, va aparèixer un treball de X. Sanahuja sobre els comptes de les emissions perpinyaneses presentades al Mestre Racional que llavors no vàrem poder utilitzar tan a fons com hauríem volgut. Retornarem ara sobre el tema, amb tota la documentació. Cal advertir que el procés de les emissions és força complex i que hi ha algunes informacions contradictòries entre les dades de Botet i les de Sanahuja. D'altra banda, les emissions de florins catalans es barregen amb d'altres de falsificacions de moneda forana (francesa en aquesta etapa del regnat) i no sempre es podrà arribar a una solució definitiva.

Aquesta primera etapa dels florins de lleis altes o, en tot cas, superiors als 18 quirats, es pot subdividir, encara, en diferents sectors. En el primer sector, que abraça l'espai 1346-1353, les instruccions, no sempre prou clares, manen que es bati a llei alta, com la de l'"imperi romà". Tant si es referien a l'imperi clàssic com al coetani, hem de suposar que volien dir una llei molt alta, propera a l'or pur, tal com es feia a Florència. Les anàlisis i els manuals (Marucel del 1440 i Chiarini del 1470) ens detecten diferents emissions amb aquesta característica i ens en revelen les marques:

Anàlisi		Manuals	
marca escudet català	23,90 quirats	marca A	23,68 quirats
marca V	23,88 quirats	marca V	23,68 quirats
marca A	23,85 quirats	marca dent	23,62 quirats
marca R.	23,82 quirats	marca rosa	23,62 quirats
		marca R	23,33 quirats
		marca espasa	23,33 quirats

Com veiem, els manuals ens donen, en general, continguts lleugerament més baixos dels reals, però també és comprensible que els astuts italians es prenguessin un cert marge de seguretat a la baixa.

Si analitzem ara la documentació, veurem que a partir del 1346 es van produint iniciatives reials per a l'equipament de la seca, i no és fins el 1353 que es parla d'arrendaments:

1 - 7 agost 1346 (doc. 255). Ordre de fer florins amb el pes dels de Florència. Són nomenats mestres, Jaume Ermengau i Arnau Lamella.

2 - 23 novembre 1346 (doc. 257). Són nomenats guardes, Ramon Ermengau i Ramon Noguer.

3 - 29 desembre 1346 (doc. 258). A causa de la mort de Ramon Ermengau, és nomenat per substituir-lo Simó de Soler.

4 - 13 juny 1347 (doc. 259). Pere Blan és nomenat escrivà de la seca de Perpinyà.

5 - 29 març 1349 (doc. 261). "Per no haver-se disposat abans", el rei indica que en els florins s'hi ha de posar la lletra P inicial del seu nom. Consta Simó de Soler com a mestre.

6 - 15 juny 1352 (doc. 271). Pere Blan és nomenat mestre de la seca de Perpinyà.

7 - 17 setembre 1353 (doc. 278). Segons Botet, abans d'aquesta data el rei havia arrendat a Ramon de Boixadors l'encunyació, potser de florins, a la llei de 16 quirats, i en aquesta data li mana que cessi en aquesta encunyació.

8 - 2 desembre 1353 (doc. 280). El rei acorda amb Ramon de Boixadors la fabricació de florins amb la marca que volgués, llei de les monedes de l'imperi romà i llegenda PETRUS DEI GRACIA REX, o bé REX ARAGONUM. El contracte és per tres anys i pot prendre la gent de la seca de Perpinyà que el mestre Blan no necessiti.

Com veiem, hi ha uns primers moments en què, com ja diu Sanahuja, no sembla que s'hagin començat encara les emissions. Efectivament, sembla inconcebible que se n'haguessin fet abans del nomenament de l'escrivà l'any 1347, ja que aquest càrrec era, de fet, el que exercia el control de la fabricació monetària en nom del rei. A partir d'aquesta data, però, les encunyacions ja poden haver començat i, com veiem, tot sembla indicar que es tracta d'emissions fetes directament pel rei al seu taller de Perpinyà. En aquest sentit, la marca d'escudet català en cairó seria la més adient per aquest moment, ja que és l'heràldica catalana pura la que s'emprava per als comtats del Rosselló i la Cerdanya i justament amb els escuts sempre en forma de cairó, en tots els segells que coneixem,

que són de finals del segle XIV.[88] Per tant, entenem que el florí amb marca d'escudet català en cairó, que és el de millor llei, ha de correspondre a una emissió reial feta a la seca, com a molt aviat, el 1347.

Com que el rei mana que es posés la lletra P l'any 1349, semblava que hi havia florins sense el nom del rei (i així ho creguè Botet) i que aquestes peces havien d'haver estat les primeres emeses en aquest sector. Ja vàrem argumentar, però, que segurament aquests florins sense nom del rei deuen correspondre a emissions falses amb la llegenda ARAGOXES. El fet que hi hagi mitjos florins amb aquestes característiques ajuda a aquesta conclusió, ja que en totes les emissions primerenques de Perpinyà no trobem mai aquest valor, sinó que només es coneixen peces de florí. Tot i així, no es pot descartar completament que no hi hagi florins perpinyanesos, potser amb marca escudet i sense la P. Tot depen de si les emissions varen començar el 1347 o be el 1349 i després del'ordre del rei de posar la seva inicial.

Al nostre entendre, doncs, les emissions podrien haver començat a fer-se entre el 1347 i el 1349. De tota manera, el fet que Sanahuja no trobi emissions fins al 1349 (doc. 260), i encara només aquest any amb un volum de 2 marcs, fa pensar que potser sí que es començà a batre després d'aquesta ordre i encara amb volums simbòlics, com veiem.

A partir de l'any següent, els volums es fan més significatius, segons aquesta mateixa font:

any 1350 ..... 17 marcs
any 1351 ..... 233 marcs
any 1352 ..... 277 marcs
any 1353 ..... 468 marcs
any 1354 ..... 174 marcs

Quines d'aquestes emissions foren fetes a la seca i quines en arrendament? De fet, la primera notícia d'arrendaments és la de Boixadors del 1353, i encara no és pas segur que fos per a fer florins. Botet no ho acaba de definir i Sanahuja opina que devien d'ésser escuts ja que poc després es parla de fer escuts a llei de 16 quirats. És possible que sigui així, però tampoc no és impossible que el rei hagués fet alguna intercalació de llei baixa, com sabem segur que va succeir més tard, ja que sembla estrany que si fossin escuts el rei es repensés i fes tallar tot d'una una emissió en curs d'una moneda falsificada entre les moltes que va anar fent en aquest temps. En qualsevol cas, no ens ha arribat cap notícia de peces de 16 quirats ni per la via de les anàlisis ni per la dels manuals de mercaderia. Per tant, podem prescindir, de moment, d'aquest arrendament. El següent i primer arrendament segur per a batre florins en aquest sector és el del 2 de desembre del 1353 (doc. 280), pel qual el rei acorda amb el mateix Ramon de Boixadors el batiment de florins per a tres anys, amb llegendes PETRUS DEI GRACIA REX o bé REX ARAGONUM i a la llei de l'imperi romà. Sembla clar que el rei vol rescabalar Boixadors de l'aturada de l'emissió frustrada a 16 quirats d'un parell de mesos abans.

Per tant, només una de les marques del primer sector ha de correspondre a l'emissió de Boixadors i totes les altres haurien d'esser pròpies de la seca reial. Un cop aclarit que la pretesa marca d'"escut triangular" que assenyalava Botet és en realitat una V, com ja ho indicaven els manuals de mercaderia,[89] hi ha un grup força coherent de quatre marques que poden correspondre a emissions regulars de la seca, dels primers moments. Ens referim a la de l'escut en cairó, probablement la primera, i les de les lletres V, A i R. Totes quatre mostren tenir les lleis més altes i hi ha una coincidència gairebé perfecta amb les dades dels manuals. Jo no dubtaria, doncs, que aquestes quatre marques siguin de Perpinyà i d'una etapa de funcionament de la seca en mans del rei. Aquestes emissions haurien estat dels volums indicats per Sanahuja pels anys 1350-1353 i potser s'ha d'interpretar que cada any canviaren de marca, cosa que explicaria l'existència de quatre marques en aquest curt espai i les quatre lleis més altes. Sanahuja diu que potser el rei arrendava fabricacions a arrendadors en aquest espai de temps, però això és una simple suposició sense cap base documental ni indici de cap mena.

88). Vegeu que, com a escut del Rosselló, ja s'emprava l'escut català en cairó el 1370, i com al final del s. XIV aquesta és també la marca de la cort del batlle de Perpinyà, Pierre VIDAL, *Histoire de la Ville de Persignan*, H. Welter, París, 1897, p. 35 i 39. Igualment, trobem segells amb l'escut català en cairo en el govern dels comtats de Rosselló i Cerdanya dels anys 1381 i 1407, i escuts catalans apuntats en els segells de la Procuració Reial dels comtats de Rosselló i Cerdanya des del 1392. Vegeu els segells 311, 312 i 314 a Ferran de Sagarra, *Sigil·lografia Catalana*, Ajuntament de Barcelona, vol. II, Barcelona, 1922. Cal advertir que nosaltres havíem indicat l'escudet català com a avinent per aquestes emissions en relacionar-lo amb un ral d'or de Mallorca amb marca escudet català que creiem una prova primerenca feta a Perpinyà, però per les llegendes ja veurem més endavant que aquesta moneda ha d'ésser de cronologies més avançades dins del regnat de Pere III.

89). CRUSAFONT, M., "El florí perpinyanès...", op. cit

El 2 de desembre del 1353, tenim, com hem dit, el primer arrendament segur per al batiment de florins, i això ens ha de dur a alguna altra marca. De tota manera, tot sembla indicar que la seca anava batent paral·lelament, ja que, en cas contrari, no tindria sentit que el rei digués a Boixadors que podia prendre de la seca el personal que Blan no necessités. Tenint present que fins aquest moment només consten emissions de florins o de moneda francesa, això mostra que la seca anava també fent el seu camí en aquests dos camps o en un d'ells. Entre el 2 de desembre del 1353 i el 2 de febrer del 1354, en què es passa a una llei de 23 quirats (doc. 281), hi poden haver, doncs, almenys dues marques, la de la seca de Blan i la de Boixadors. Per la via de les anàlisis no ens en queda cap més marca, però els manuals ens n'assenyalen tres: dent, rosa i espasa. Sembla lògic que considerem de la seca la marca espasa, ja que aquesta és l'heràldica de Pere Blan, i ens resten dues marques per atribuir que els manuals ens indiquen com a dent i rosa. Cal tenir present que les anàlisis ens demostren, com veurem, que també hi ha florins de l'espasa amb una llei de 22,73% i que Bompaire va trobar dos florins amb aquesta marca i del mateix encuny, l'un de llei alta i l'altre de 18 quirats.[90] Això demostra que el rei feia intercalacions de partides de baixa llei en emissions regulars, a fi d'incrementar els seus beneficis, i fa molt difícil de poder assolir un aclariment total de les emissions. Una de les altres dues marques ha de correspondre a Boixadors. La de la "rosa" potser és un error per "roca". Es cas contrari, voldria dir que hi ha florins d'alta llei amb aquesta marca i d'altres de 18 quirats, com veurem després. La del "dente" potser vol referir-se a un "*dente molare*", és a dir, a un queixal, i s'ha de relacionar amb una marca que sembla una torre però que té dues puntes a la base, com si fos un queixal amb les seves arrels. D'ara en endavant en lloc de "torre de base apuntada" la designarem per "queixal". Una de les dues ha de correspondre a Boixadors i l'altra potser és, encara, de l'etapa regular reial o, ara sí, d'algun altre possible arrendament paral·lel.

En qualsevol cas, les marques d'escut en cairó, V i A porten la llegenda P REX ARAGO, que és, simplificadament, la que es mana en l'arrendament a Boixadors, de manera que seria la primera forma de llegenda emprada. També hi ha florins amb aquesta llegenda i les marques R, espasa i queixal, però amb aquestes mateixes tres marques hi ha també florins amb llegendes P ARAGO REX (R queixal) o, fins i tot, ARAGO REX P (R i espasa). Aquesta darrera és la que es va imposar cap al final d'aquest regnat i en els posteriors. Això demostra que aquestes tres mateixes marques es varen reprendre en etapes de llei més baixa. Per a saber-ho segur hauríem de tenir les anàlisis de totes i cada una d'aquestes varietats, cosa de la qual ara mateix estem mancats i, per tant, no ho podem afirmar amb seguretat. Amb les dades actuals, doncs, proposem concloure que el grup de la llei més alta ha d'ésser la formada pels florins amb la llegenda P REX ARAGO i amb les marques següents:

Llei de 23,75/23,90 quirats		
P REX ARAGO	escudet català en cairó	Crus/Com-2 (seca)
P REX ARAGO	V	Crus/Com-3 (seca)
P REX ARAGO	A	Crus/Com-4 (seca)
P REX ARAGO	R	Crus/Com-5 (seca)
P REX ARAGO	queixal	Crus/Com-12 (arrendament)
P REX ARAGO	rosa o roca	desconegudes amb aquesta llegenda
P REX ARAGO	espasa	Crus/Com-8 (seca)

L'any 1354, ens consten dos nous arrendaments, un d'ells a llei de 23 quirats i l'altra a llei no indicada. Són les següents:

1 – 22 febrer 1354 (doc. 181, Sanahuja). Arrendament a Pere Blan, Joan Pluer i Ramon de Boixadors per a fer florins a la llei de 23 quirats, com els del Piemont i amb la llegenda PETRUS REX ARAGO. Es bateren 377 marcs.

2 – abril 1354 (doc. 282, Botet). Arrendament a Ramon de Boixadors, Pere Blan, Joan Pluer i Joan Minyana, que actuarà de mestre.

Hi ha, doncs, un canvi de llei, en baixar als 23 quirats, i un canvi de llegenda, la de PETRUS REX ARAGO, que potser s'ha de correspondre amb les que trobem en la forma P ARAGO REX. Es podria pensar que aquests dos arrendaments són el mateix o que un deriva de l'altre, però podem observar, d'una banda, que hi ha dues

90). Comunicació epistolar.

quantitats diferents en les produccions segons les dades de Sanahuja: la de 377 marcs en l'arrendament 1 i la de 174 marcs que ens indicava a la taula anterior. D'altra banda, hi ha tres marques amb aquesta llegenda: una R, queixal i una de les d'elm. Per tant, es podria tractar de dos arrendament successius i potser el tercer en paral·lel, a llei de 23 quirats i que, d'acord amb l'ordre de les primeres marques R i queixal, seguirien la cadència d'emissions i marques anteriors de la següent manera:

Llei de 23 quirats		
P ARAGO REX	R	Crus/Com-7
P ARAGO REX	queixal	Crus/Com-13
P ARAGO REX	elm	Crus/Com-14

El mateix any 1354 es produeix un altre rebaix de la llei, que ara passa a 23 quirats menys quart, és a dir, a 22,75 quirats. Es tracta, doncs, del tercer sector d'aquestes emissions d'alta llei. Novament, hi ha un canvi de llegenda; ara ha d'ésser ARAGON REX PETRUS, que es resolgué en la forma simplificada de ARAGO REX P i que perviurà fins a la fi del regnat i en els regnats següents, només que canviant la inicial o les lletres del nom del rei. En aquesta etapa trobem els arrendaments següents:

1 – 17 maig 1354 (doc. 282, Sanahuja). Contracte amb Pere Blan i Joan Pluer per a batre florins a llei de 22,75 quirats i llegenda ARAGON REX PETRUS. Es bateren 262 marcs.

2 – 6 i 14 juny 1354 (doc. 284, Botet). Contracte amb Pere Blan, Joan Volà i Joan Pluer per a batre florins a llei de 22,75 quirats i llegenda ARAGON REX PETRUS. El contracte és per dos anys i les monedes han d'ésser iguals que les que feien Pere Blan i Joan Pluer. El 20 de febrer del 1356, Simó de Soler i Bernat Descoll donaren compte de com fabricaven els florins i es veu que aplicaven talles de 69 i 71 peces el marc, segons el preu de l'or (doc. 291).

3 – 22 juny 1356 (doc. 291). Contracte amb Pere Blan i Joan Pluer per dos anys, per a batre florins a 22,75 quirats i talla 68 (Botet). Sanahuja afegeix Volà a l'equip i diu que es feren 5.622 marcs.

4 – 20 abril 1358 (doc. 299). Contracte amb Pere Blan i Joan Pluer per dos anys per a batre florins com els anteriors (Botet). Sanahuja afegeix Joan Volà a l'equip i diu que es bateren 7.671 marcs.

5 – 22 juny 1360 (doc. 305, Sanahuja). Contracte amb Pere Blan i Joan Volà per a batre florins com els d'abans. Es bateren 766 marcs.

6 – 23 setembre 1360 (doc. 306, Botet). Contracte per dos anys amb Berenguer i Arnau Bertran per a batre florins com els d'abans.

7 – 22 desembre 1360 (doc. 307, Botet i Colson). Contracte amb Pere Blan i Joan Pluer per dos anys per a batre florins com els d'abans. Jaume Marmany substituí Pere Blan com a mestre. Segons Sanahuja, el contracte fou amb Pere Blan i Joan Volà i es feren 4.387 marcs.

Les anàlisis només ens donen amb aquesta llei acordada de 22.75 quirats, florins de l'espasa amb 22,73 quirats i a la llei més baixa de 22 quirats que, de fet, corresponen al sector quart que veurem després, la marca lluna.[91] Els manuals només ens parlen també de tipus de 22 quirats amb A(?), espasa i dos punts.[92] Aquests detalls que ens donen els manuals de dos punts o un punt, o bé de punt obert o punt tancat al mantell, no els hem sabut apreciar en les monedes. Pel que fa a la sèrie documental, s'observen dades poc concordants entre Botet i Sanahuja que aquest darrer autor no comenta, però que són evidents. D'una banda, en tres casos no concorden els arrendadors (3, 4 i 7) i, en d'altres, hi ha arrendaments gairebé immediats amb altres persones (1/2, 5/6 o 6/7). Pensem que aquestes contradiccions demanen almenys algun intent d'aclariment, ja que les dues fonts són derivades de dades d'arxiu. Observem que, en tres casos, les discrepàncies en els arrendadors es produeixen per l'afegit de Joan Volà que fa Sanahuja. Potser almenys en alguns casos, Volà era, en realitat, l'escrivà reial i presentava comptes al Mestre Racional juntament amb un dels arrendadors. Pel que fa als arrendaments, podria ésser que el primer i el segon fossin el mateix, amb l'afegit posterior de Joan Volà, com sembla demostrar-ho el fet que es digui que les monedes han d'ésser com les que feien els arrendadors del contracte 1. En aquest cas, però, queda justificada la

91). Anàlisi per densitat específica fet al British Museum, segons comunicació de P. Grierson.

92). Aquestes tres darreres segons el text d'un manual que ens trameté Marc Bompaire i que no tenim documentat.

baixa producció del primer contracte, però sembla que mancaria el volum del segon contracte, que hauria d'haver estat copiós. En endavant, els contractes tenen una cadència de dos anys, cosa que concorda amb la durada que es sol acordar. L'embolic es produeix el 1360, quan hi ha tres arrendaments en sis mesos. Atenent els volums d'emissió habituals en aquesta etapa, que és d'alguns milers de marcs, sembla probable que el del 22 de juny del 1360 (doc. 305) quedés efectivament estroncat, per les raons que fossin, el 23 de setembre del mateix any, data del segon arrendament (doc. 306), ja que només s'havien batut 766 marcs. Pel que fa al del 22 de desembre del 1360, amb Pere Blan i Joan Pluer (doc. 307), potser aquests arrendadors varen assolir d'arribar a algun acord amb els del mes de setembre per a recuperar el contracte, i cal considerar el núm. 6 com sense efecte pràctic.

En qualsevol cas, veiem que hi ha un mínim de cinc emissions, però no tenim pas dades d'anàlisis o dels manuals que ens corresponguin a unes encunyacions que, pel seu volum, unes deu vegades superiors a les de la primera etapa, bé degueren deixar rastre. L'espasa, en tot cas, pot haver estat la marca emprada en els contractes 1 i 2, totes dues amb Pere Blan, i serien ara els que porten la llegenda ARAGO REX P i que donen la llei de 22,73 quirats. Les altres marques emprades, suposant que s'anés variant, només podran ésser identificades amb noves anàlisis. Això no obstant, potser puguem incorporar-hi la segona marca R per assolir una continuïtat amb l'anterior. Per tant, només podem afegir a la llista d'emissions:

Llei de 22,75 quirats		
ARAGO REX P	R	Crus/Com-6
ARAGO REX P	espasa	alguns dels Crus/Com-9
ARAGO REX P	altres marques a identificar o la mateixa	

A partir del 1362, entrem en el quart sector dins l'etapa de batiments a Perpinyà de florins d'alta llei. Vegem, de primer, la sèrie documental:

1 – 29 juny 1362 (doc. 311). Contracte amb Joan Pluer i Pere Blan per un any que Botet creu que havia de començar el 6 de gener del 1363, perquè sembla que llavors acabava l'anterior, però això no és del tot clar. Els florins hauran d'esser a 22 quirats i els ¼ de quirat restants els hauran d'esmerçar en pagar millor l'or a fi d'atreure'n a la seca, ja que el rei de França els fa a 21'5 quirats, diu, i així pot pagar millor el metall. La talla ha d'ésser de 68 peces el marc, i la marca, diferent de l'anterior a fi de distingir-los i a causa del canvi de llei. Com que Pere Blan i Joan Pluer són els arrendadors, s'han de nomenar un mestre i un escrivà, que són els càrrecs que aquells exerceixen a la seca i que, pel que s'entén, no són compatibles amb la condició d'arrendadors. Els nous seran, respectivament, Ermengol Camarada i P. Barrau. Fins aquí, Botet transcriu el document complet. Segons Sanahuja, els arrendadors foren Pere Blan i Joan Volà, el contracte fou prorrogat fins al 29 de novembre del 1363 i l'emissió fou de 12.627 marcs.

2 – 29 desembre 1364 (doc. 313). Nou contracte amb Pere Blan i Joan Volà per a batre a 22 quirats i talla 68. Es bateren 1.793 marcs.

3 – 31 de gener i 19 de febrer 1365 (doc. 314). El rei mana a Pere Blan que vagi a trobar-lo amb tots els florins encunyats, l'or que hagi pogut aplegar i els encunys a fi de batre els florins al castell de Montcada.

4 – 20 febrer a 21 d'abril 1365 (doc. 315, 318, 320, 321 i 322). Corts de Tortosa en les quals es determina el batiment en el futur a 18 quirats i una talla 68. La Generalitat s'apodera temporalment de la fabricació dels florins de Perpinyà fins a rescabalar-se d'un préstec acordat amb el rei.

5 – 21 març 1365 (doc. 316). Contracte amb Pere Blan i Joan Volà per a batre florins a una llei de 18 quirats i una talla 68 peces el marc. Es bateren 943 marcs. Probablement és l'emissió de Tortosa que detectaren els consellers de Barcelona el mes de juny del 1366 (doc. 328).

Com hem dit abans, per via d'anàlisi tenim identificat com d'aquesta emissió un florí de llei de 22 quirats amb marca creixent i, d'altra banda, els manuals parlen de florins catalans d'aquesta llei i amb unes marques de 2 punts, espasa i "1 a", que potser vol dir una marca A, però això no és clar. Tampoc no ho és el tema dels dos punts, com hem dit. Nosaltres vàrem analitzar per densitat específica florins de la roca i de la rosa d'anells i amb la imprecisió d'aquest mètode vàrem poder establir una llei d'entre 20 i 22 quirats. Per tant, tenim dues emissions clares i dues marques ben establertes; novament, l'espasa i el creixent, cosa que sembla encaixar amb el fet que hi ha dos contractes clars d'emissió a aquestes lleis. També tenim tres altres casos probables: A, roca i rosa d'anells, tot i que també podrien correspondre a les emissions irregulars que comentarem tot seguit. La sèrie seguiria, doncs, així:

Llei de 22 quirats		
ARAGO REX P	espasa	alguns dels Crus/Com-9
ARAGO REX P	creixent	Crus/Com-10
ARAGO REX P	A (desconeguts amb aquesta llegenda)	
ARAGO REX P	roca, alguns d'ells (?)	Crus/Com-11
ARAGO REX P	rosa d'anells, algun d'ells (?)	Crus/Com-16

Els manuals i altres fonts ens parlen de peces que tenen *"un punto a recto"* a llei de 20 quirats, la mateixa llei que troben a València en fondre florins anteriors dels anomenats "de un punt". També hem trobat per anàlisi florins amb la marca de l'elm amb una llei de 19,44 quirats, que no poden correspondre a les emissions posteriors a les Corts de Tortosa, ja que llavors haurien estat de només 18 quirats. Aquests florins podrien haver estat emesos al castell de Montcada a primers del 1365 (doc. 314), quan encara el rei no havia arribat a una conclusió sobre la llei del florí del futur i potser creia que s'estabilitzaria la llei a 20 quirats. Després dels acords definitius de Tortosa, ja hem vist que s'afanyà a batre a 18 quirats (doc. 316) i que, tot seguit, manà a Pere Blan que recollís tots els florins vells de més de 18 quirats i els refongués per a batre'n de nous a 18 quirats (doc. 319). Tot plegat, operacions fraudulentes ja que només podia batre la Generalitat. De fet, el 1368, el rei ja havia recuperat la fabricació dels florins i s'iniciava una nova etapa (doc. 331, 332 i 337). D'aquests darrers moments convulsos poden ésser, doncs, alguns dels florins de l'elm i, potser també, els abans descrits de la roca i els de la rosa d'anells:

Llei de 20 quirats		
ARAGO REX P	elm	alguns dels Crus/Com-15

Es difícil de saber quina marca portarien els florins fets a Tortosa o els que féu Blan en base al contracte del 21 de març del 1365, ja que no tenim dades documentals per a saber-ho. De tota manera, un manual ens parla de florins amb la marca de "dent" i de "queixal" una amb llei de 17,5 quirats, la mateixa que atribueix als de la rosa, la corona i la torre. Sembla clar que hi ha, també en aquest cas, un cert marge d'avantatge en els manuals i que tots ells eren els de 18 quirats que ens diu la documentació, tot i que és cert que algunes anàlisis també demostren que hi havia un cert rebaix de llei. Com veurem, sembla que en una fase més avançada del regnat es varen fixar, més o menys, unes marques de taller, entre les quals no hi encaixen ni las de "dent" ni les de "queixal", de manera que potser aquestes foren les de Tortosa i de l'arrendament del març del 1365.

A partir del 1368, el rei ja pot concloure un nou arrendament amb els habituals Blan, Volà i Pluer per a batre florins (doc. 331) i aviat controlà l'emissió als tallers de Saragossa, Barcelona i València i, des del 1369, també el de Perpinyà (doc. 337). Nomenà llavors Pere Blan i Pere Desvall mestres de totes les seques dels florins. Havien de tenir, com a representant a Barcelona, Jaume Marmany; a Perpinyà, Bartomeu Cervera, i a València, Bernat Ferrer. Joan Pluer es faria càrrec de la seca de Saragossa. Manà que es trametessin toques o patrons de Perpinyà a tots aquests tallers (doc. 338). Tot sembla indicar, però, que el 1372 les Corts de Saragossa rebutjaren el florí, ja que donaren curs exclusiu a la moneda jaquesa (doc. 359). El 22 d'abril del 1370, manà el curs forçós del florí malgrat no sonés o tingués algun petit defecte, com fenedures o petits trencats (doc. 345). Consta que el mateix any es bateren en tres mesos a Barcelona 2.970 marcs de florins (doc. 346). En un primer moment, sembla que el rei regia directament les seques, però ja el dia 1 d'octubre del 1370 tornà al sistema d'arrendaments de tots els tallers dels florins amb els habituals Pere Blan i Joan Pluer (doc. 349) per un any, i manà que posés una marca per a aquestes produccions i, el 26 de setembre del 1371, una altra amb Pere Blan i el seu fill Perpinyà Blan, que fou modificat poc després (doc. 355 i 362). El 22 d'abril del 1373, féu un altre arrendament als mateixos que, segons sembla, bateren a Barcelona, on consten emissions d'uns 38.000 florins, és a dir, uns 560 marcs, i facultava a cada mestre de seca per a posar una marca als florins, a més dels senyals acostumats (doc. 366). Tot i que el rei donava força llibertat pel que fa a les marques, sí que diu, l'any 1370, que cal que cada taller posi una marca diferent a fi de distingir les seves produccions: "cascun dels mestres face son senyal aytal com se vulla per ço que sian coneguts los florins que batran en qual secha seran batuts" (doc. 349). Per tant, es comença a anar a la marca de seca, sens que això impedeixi la intercalació d'alguna marca d'emissió. El 1379, es fa evident que el rei seguia tenint arrendada a Pere Blan i a Pere Desvall l'emissió dels florins ja que demana comptes de les emissions als mestres i als escrivans de les

seques de València (doc. 373) i de Perpinyà (doc. 374). Entre l'agost del 1380 i el juliol de 1381, es bateren a Barcelona 1.607 marcs de florins (doc. 375), entre 1382 i 1383, 982 marcs, i el 1384 hi havia noves emissions (doc. 385) que acabaren, el 1386, amb un total de 1.147 marcs encunyats (doc. 387). En els anys 1382-1384, es batien florins a València, i se'n varen obrar, només l'any 1382, 1.261 marcs (doc. 381). L'any 1382, el rei va prohibir l'extracció d'or dels seus regnes, a excepció dels florins que s'hi havia emès.

Els manuals de mercaderia ens parlen de florins de 17,5 quirats amb marques de rosa, corona, torre i elm, a més de les de dent i queixal ja esmentades, i d'altres d'aquesta llei però més tardanes, com ara vaca, cabra o flors de lliri. Les anàlisis ens donen lleis de 17,04 quirats i 18,17 per als florins de l'elm; 17,93 i 17,88 per als de rosa d'anells, i 17,60 i 17,45 per als de rosa de punts. Al marge d'això, podem identificar el florí amb marca de cap de sarraí, ja que aquesta figura és de l'heràldica de Perpinyà Blan, segons veiem en el seus segells. Han d'ésser, per tant, dels anys 1371 i 1373, els únics què Perpinyà Blan consta com a arrendador.

Per les dades aplegades, sembla clar que els tallers més actius foren ara els de Barcelona i de València i que foren aquests també els que degueren emetre florins, mitjos florins i quarts de florí. És per això que hem atribuït a Barcelona i a València les dues marques més comunes i les que també tenen aquesta mena de divisors: la de torre i la de rosa de punts. Com que València tingué inicialment per heràldica un castell fins que el rei Pere hi féu posar les corones sobre les L de "Lleial" que acantonaven el seu escut tardà amb armes reials en cairó, hem atribuït la torre a València i la corona per al final del regnat. Hem considerat de Perpinyà les marques de rosa d'anells i d'elm, per l'ús d'aquestes marques en aquest taller amb unes lleis més altes. D'altra banda, ja Mateu va atribuir a Saragossa els de la marca C gòtica, inicial del nom de la seca en les formes "Çaragossa" o "Cesaraugusta". Hi ha una marca de creu, no retrobada, però que podria ésser de la seca de Perpinyà en el període de regiment de la Generalitat, que sempre empra la creu en tots els seus segells. De tota manera, cal tenir present que el cap de sarraí també s'emprà a Barcelona en l'etapa d'arrendament abans esmentat i que, com veurem més endavant, el rei Joan I considerava la rosa com a marca anterior i comuna de tres tallers, els de Barcelona, Perpinyà i València. Per tant, en no haver-hi una marca fixa, pensem que, en termes generals, es poden considerar les marques indicades, però que també hi poden haver altres canvis que no tenim manera de saber amb les dades actuals. El quadre de les emissions de la darrera etapa (és a dir, ja sempre a 18 quirats) fou, doncs, probablement la següent:

Llei de 18 quirats			
Barcelona	ARAGO REX P	rosa de punts	Crus/Com-22 a 24
	ARAGO REX P	cap de sarraí	Crus/Com-19
Perpinyà	ARAGO REX P	creu	Crus/Com-18
	ARAGO REX P	rosa d'anells	Crus/Com-16 i 17
	ARAGO REX P	elm	Crus/Com-15
València	ARAGO REX P	torre	Crus/Com-25 a 27
	ARAGO REX P	corona	Crus/Com-28 i 29
Saragossa	ARAGO REX P	C gòtica	Crus/Com-20 i 21

De tota manera, no es pot descartar, com hem dit, que puguin aparèixer altres marques ni que en algun moment la rosa fos la marca dels tallers de Barcelona, Perpinyà i València. El quadre anterior té el valor, doncs, d'un conveni raonable, però no pas totalment segur.

A partir d'ara, apareixen, a voltes, florins amb la contramarca d'un escudet català en cairó. Ja hem indicat que es tracta de florins emprats com a toca o patró de llei i marcats així a la seca. El fet que la marca estigui sempre disposada en el mateix lloc (a l'esquerra de S. Joan) i de forma curosa indica que no és un contramarcat rutinari d'autentificació.[93]

93). CRUSAFONT, M., "El florí perpinyanès...", op. cit., p. 82-84. En les ordinacions per a la fabricació dels florins enunciades per Joan I el 15 d'abril del 1388, es diu que les toques havien de dur una marca "de un escudet reyal" (doc. 395). Més endavant, una manera fàcil de fer una toca o patró per a verificar la llei era prendre un florí convenientment verificat, sobre el qual s'hi podia marcar llavors l'escudet reial. Aquestes toques o mostres es podrien haver tramès llavors a lloc llunyans com a element de verificació. Això explica que aquestes peces hagin aparegut a llocs tant distants com Segòvia o Galícia.

Resumint les dades anteriors podem establir la següent taula final:

1347/49-1353- Llegenda P REX ARAGO. Emissions a Perpinyà
1-Marca escut català en cairó. Llei 23,9 quirats
2-Marca V. Llei 23,85 quirats
3-Marca A. Llei 23,85 quirats
4-Marca R, 1. Llei 23,85 quirats
5-Marca queixal, 1. Llei 23,75 quirats
6-Marca roca, 1. Llei 23,75 quirats (desconeguts amb aquesta llegenda)
7-Marca espasa, 1. Llei 23,75 quirats

1354-Llegenda P ARAGO REX. Emissió a Perpinyà
8-Marca R, 2. Llei 23 quirats
9-Marca queixal, 2. Llei 23 quirats
10-Marca elm, 1. Llei 23 quirats

1355-1362. Llegenda ARAGO REX P. Emissions a Perpinyà
11-Marca R, 3. Llei 22,75 quirats
12-Marca espasa, 2. Llei 22,75 quirats
13-Altres marques desconegudes- Llei 22,75 quirats

1362-1365. Llegenda ARAGO REX P. Emissions a Perpinyà
14-Marca espasa, 3. Llei 22 quirats
15-Marca creixent. Llei 22 quirats
16-Marca A. Llei 22 quirats (desconeguts amb aquesta llegenda)
17-Marca roca, 2. Llei 22 quirats
18-Marca rosa d'anells, 1. Llei 22 quirats

1365-1368.Llegenda ARAGO REX P. Emissions fraudulentes i de la Generalitat
19-Marca desconeguda, potser elm. Emissió a Montcada. Llei 20 quirats
20-Marca desconeguda. Emissió a Tortosa. Llei 18 quirats
21-Marca creu. Emissió Generalitat a Perpinyà. Llei 18 quirats

1368-1382-Llegenda ARAGO REX P. Emisions regulars a tots els tallers.
22-Barcelona. Marca rosa de punts. Llei 18 quirats
23-Barcelona. Marca cap de sarraí (1371-1374). Llei 18 quirats
24-Perpinyà. Marca rosa d'anells, 2. Llei 18 quirats
25-Perpinyà. Marca elm 2. Llei 18 quirats
26-València. Marca torre. Llei 18 quirats
27-València. Marca corona. Llei 18 quirats
28-Saragossa. Marca C gòtica (1369-1372). Llei 18 quirats

Prescindint de les peces amb combinació de llegendes i marques que encara no coneixem, podem plantejar la llista de marques de cada taller del regnat de Pere III de la manera següent:

Florins de PERE III

Lleis altes; entre 20 i 23,9 quirats:
Perpinyà, P REX ARAGO; escut català, V, A, R, queixal, espasa
Perpinyà, P ARAGO REX; R, queixal, elm
Perpinyà, ARAGO REX P; R, espasa, creixent, roca, rosa d'anells (a 20 quirats, alguna podria ésser de Barcelona)

Llei de 18 quirats:
Perpinyà, ARAGO REX P; creu, rosa d'anells, elm

Barcelona, ARAGO REX P; rosa de punts, cap de sarraí
València, ARAGO REX P; torre, corona
Saragossa, ARAGO REX P; C gòtica

En referència al nostre llibre sobre els florins, els plantejaments generals no han variat gaire, però s'han introduït precisions i també alguns nous camps d'incertesa. Hem avançat en fixar les diferents etapes en base a les llegendes i potser anem menys segurs en situar algunes de les marques, que, com hem vist, es varen emprar en florins de lleis diferents. És evident, però, que encara resta força a fer en aquest camp i que resultarà molt difícil seguir el procés exacte de les emissions a la vista dels canvis, sobtats i sovint volgudament secrets, en l'actuació del rei. Hi ha tempteigs, sempre a la recerca de més guany, però també por del descrèdit que això pugui produir. Ja vàrem explicar que els florins de Perpinyà de llei alta apareixen a les troballes de França, però que això cessa bruscament quan les lleis cauen. El mercat era sensible a aquests fets i el mateix rei feia dur les seves produccions a analitzar a Avinyó, ja que allà hi havia florentins molt destres que sabien identificar perfectament els continguts d'or (doc. 285). Per tant, el sobirà era conscient que podia fer alguna falconada isolada, però que si baixava la llei de manera sistemàtica, també baixava el crèdit de la moneda que batia, cosa que podia significar, no sols la pèrdua proporcional de la cotització, sinó passar d'una valoració de premi, sobrevalorada si la llei era bona i estable, a una de càstig, infravalorada si no hi havia confiança en els continguts d'or per al futur de les emissions. En un altre aspecte, la manca de fixació de les marques dels tallers i la llibertat de marcar donada als arrendadors, amb reiteració de marques a lleis diferents, fa difícil en alguns casos de saber quina és la llei veritable que correspon a una marca determinada. És per això que els manuals italians atenen altres detalls com el punt, els dos punts o l'anell obert i tancat, uns detalls que exigeixen una anàlisi molt curosa dels exemplars. Podem dir, per endavant, que els florins de les primeres emissions tenen millor art i això ja és un indici per a futures distincions, però cal encara entrar en detalls molts petits per a poder determinar la llei d'un florí sense fer-ne l'anàlisi de contingut de fi, per exemple, de l'espasa o de l'elm, quan sabem que, amb les mateixes llegendes, n'hi ha de diferents continguts d'or. Són recerques que pertanyen, doncs, de moment, als treballs que es puguin fer en el futur, quan també hi haurà més facilitat per a poder fer anàlisis sistemàtics no destructius de la composició de les monedes.

2 – Les falsificacions

La fabricació de moneda forana per part del rei fou una constant al llarg de gairebé tot el regnat. El sobirà hi cercava guanys importants, és a dir, els que no podia fer batent moneda del país, gelosament controlada pels estaments. Aquesta moneda forana, francesa i castellana, era venuda als mercaders, que la introduïen als països veïns i que feien el seu guany comprant productes amb moneda de baix preu. El desori monetari d'aquests països, amb les seves contínues baixades de valor, afavoria aquesta pràctica especulativa.

Tampoc en això no fou, però, original el rei Pere III sinó que seguí, igual que amb el florí, les iniciatives del seu oponent Jaume III de Mallorca, com veurem en el seu moment. Ja hem assenyalat també la seva curiosa filosofia de la falsificació, que no s'estava pas de proclamar: ell falsificava, però com que copiava a la mateixa llei que els seus veïns era un "bon falsificador". D'altra banda, com podia renunciar als guanys d'una operació tant lucrativa? Certament, les necessitats financeres d'un país en guerra en tant diversos fronts eren el motor principal d'aquestes actuacions reials.

La documentació sobre falsificacions és molt abundosa i demostra el caràcter massiu i permanent de la seva pràctica. De tota la documentació de Pere III, la que fa referència específicament a falsificacions monetàries ocupa aproximadament el 30% de tots els documents referents a ordres de fabricació de moneda. Això sol ja dóna una primera idea de la importància del fenomen.

Sempre a la recerca del màxim guany, amb uns beneficis que a voltes superaven el 30%, el rei va anar evolucionant en la seva pràctica falsificadora i, si de primer va fer sobretot còpies de monedes franceses, especialment els escuts d'or, aviat s'adonà que li era més rendible falsificar moneda castellana, pràctica que es convertí en exclusiva en tota la segona part del regnat. Resumint les iniciatives falsificadores, podem establir la taula següent:

núm.	any	doc.	lloc emissió	tipus de moneda
1	1349	261	Rosselló	Escuts d'or francesos?
2	1349	262	Rosselló	Moneda de billó sarda de tipus aragonès
3	1352	272	Rosselló	2.300 escuts d'or francesos, argent i billó
4	1352	273	?	1.335 marcs d'escuts d'or francesos
5	1353	277	Rosselló	Or i argent francès
6	1353	278	Rosselló?	Probablement escuts d'or francesos
7	1354	284	Rosselló	Escuts d'or francesos a 16 quirats de llei
8	1360	307	Rosselló	3.032 marcs de florins d'or francesos a 21 quirats
9	1362	311	Rosselló	808 marcs de florins amb FRANÇA a 21 quirats
10	1365	314	Montcada	Florins catalans fraudulents
11	1365	316	Rosselló	44 marcs de florins d'or francesos a 18 quirats
12	1366	328	Tortosa	Florins catalans fraudulents
13	1366	329	València	Argent castellà
14	1367	330	Aragó	Argent castellà
15	1367	331	Catalunya	Florins forans
16	1368	332	Rosselló	Pluer havia fet florins a 16 quirats
17	1369	333	Saragossa	Moneda castellana
18	1369	335	Saragossa	"Altres monedes", a més de florins regulars
19	1369	336	València	Argent i billó castellà. Guany entorn del 30%
20	1369	338	Barcelona, València Saragossa	Moneda castellana
21	1369	340	Saragossa	Moneda castellana. Ordre de pagar més l'argent
22	1369	341	València	Compromís del rei de no fondre moneda de la terra
23	1370	344	Saragossa?	Moneda castellana a llei lliure
24	1370	348	?	Moneda castellana i portuguesa, pel rei de Portugal
25	1370	349	Tots tallers	Moneda castellana que cal marcar
26	1370	350	Tots tallers	Argent i billó castellà. Característiques lliures
27	1371	352	Saragossa	Moneda castellana
28	1371	355	València	Moneda castellana. Millor llei que l'anterior
29	1371	356	Saragossa i València	Moneda castellana
30	1371	357	Tots tallers	Moneda castellana. El rei rep 10.000 florins anyals
31	1372	360	Barcelona	Moneda castellana
32	1372	361	València	Moneda castellana
33	1373	364	València i Tortosa	Moneda castellana
34	1373	365	Saragossa	Moneda castellana. El rei rebrà 3.000 florins
35	1376	369	Barcelona	400 marcs, aprox. de florins florentins

La sèrie documental ens mostra que el rei no havia pres cap iniciativa de falsificacions abans de la guerra contra Jaume III de Mallorca i, més en concret, en l'espai 1336-1349. El fet que sigui després d'aquesta guerra que comenci a batre, d'una banda, florins i, de l'altra, falsificacions de moneda forana, com havia fet el mallorquí, sembla indicar que el rei s'emmirallà en les iniciatives de Jaume III. En aquest sentit, és significatiu que el 1352 mani que li portin els encunys que havia emprat Jaume III (doc. 270). Tampoc no sembla que hi hagi més falsificacions en l'etapa final del regnat, és a dir, en l'espai 1377-1387, tot i que la nostra documentació podria ésser incompleta. Si va haver-hi realment una interrupció, podria ésser deguda al fet que ja no trobés arrendadors per a fer els batiments perquè el numerari fals era identificat i, per tant, rebutjat, o que havia arribat a algun acord amb el rei castellà, com el que el sobirà de Castella assajà d'establir inútilment vers el 1371 (doc. 357).

També és ben visible que hi ha dues etapes principals, al marge d'algunes actuacions més puntuals. En la primera, 1349-1365, el rei copia la moneda francesa, mentre que a l'etapa 1366-1376 copia la moneda castellana. El canvi, el pot haver determinat l'evidència d'un guany superior, com el que aflora el 1369, on es veu que el rei guanyava al voltant del 30% (doc. 335) fent moneda castellana, però també pot haver estat causat o afavorit per un cert escarment en el mercat francès, com el que es trobaren alguns usuaris del numerari falsificat per Jaume III de Mallorca i que més endavant comentarem: els comerciants prenien la moneda pensant que era francesa i descobrien

que no era així quan l'hi pagaven molt per sota de la peça genuïna. Naturalment, a la propera vegada anirien més en compte i així es degué anar creant el descrèdit de les imitacions.

El rei, d'altra banda, es queixa del fet que el rei de Castella li copia els seus florins a una llei més baixa, mentre que ell fa moneda castellana de bona llei. Això, però, no és altra cosa que propaganda, car en almenys dues ocasions el rei dóna llibertat als seus arrendadors perquè facin la moneda a la llei que vulguin (doc. 344 i 349). També es fa visible que, en algun cas, el rei es veu obligat a millorar la llei de la falsificació a fi de no perjudicar l'acceptació del seu producte, encara que això signifiqui una minva dels seus ingressos (doc. 355) i malgrat que, poc abans, hagués manat que es pagués millor el marc d'argent per a encunyar i que es compensés baixant la qualitat de la moneda però no pas el seu guany (doc. 340). Això demostra que el rei s'havia d'adaptar, malgrat tot, a l'acceptació del mercat.

Resulta molt interessant l'arrendament 25 (doc. 349), pel qual s'havia de batre moneda castellana falsificada, però també florins catalans regulars perquè el rei mana que es marquin les produccions a fi de poder-les identificar. Això vol dir que potser algunes de les marques de monedes castellanes avui conegudes no corresponen pas a alguna seca, sinó a les falsificacions de Pere III. En realitat, el falsificador sol copiar fidelment el model, però ja hem vist que, quan el 1360 mana falsificar florins francesos, diu que es posi la llegenda alterada FRANRIA, en lloc de la regular FRANTIA, de forma que, d'alguna manera, la seva preocupació per identificar els seus productes i, potser, per a no enganyar-se després ell mateix, el porta a cometre la imprudència de fer evident la falsificació. Ja vàrem indicar que els florins amb la llegenda FRANRIA han estat efectivament retrobats.[94] Pel que fa als florins catalans fets a Castella, no sabem si seguiren la pràctica habitual dels falsadors de copiar-los en tots els detalls, o bé si també hi varen posar marques identificadores que ara ens compliquen la classificació. De tota manera les falsificacions castellanes dels florins catalans també podren ésser les que porten llegenda ARAGOXES (o ARAGOAES) que abans s'havien atribuït a l'interregne i que ara hem inclòs també entre les falses, en haver-hi trobat una llei de només uns 10 quirats, referència B en la taula dels florins falsos.[95] S'ha de tenir present que els falsadors habituals feien peces d'aram daurades (vegeu els altres exemplars de l'esmentada taula) i no s'haurien entretingut a posar hi el 43 % d'or. Pel que fa al rei català, sembla clar que quan converteix moneda castellana i morabatins en florins florentins el 1376, s'assegura de fer-los ben iguals que el model (doc. 369) perquè sap que posats en el mercat europeu, passaran per la vigilància de gent prou experta.

Hem recollit també quatre casos una mica diferents que els de les falsificacions habituals. L'any 1349, el rei feia batre a Perpinyà uns anomenats "alfonsins doblers" (doc. 262), sens que ens hagi arribat cap mostra d'aquests tipus de monedes i que devia fer d'amagat per a no topar amb els estaments sards. D'altra banda, els anys 1365 i 1366 el rei fa emetre secretament florins a Montcada i a Tortosa, trencant el compromís de cedir temporalment l'emissió a la Generalitat. En el cas de Tortosa, el frau fou descobert i l'emissió aturada, però no ens consta pas així en el cas de Montcada (doc. 314 i 328). Finalment, l'any 1370, el rei autoritza a uns enviats del rei de Portugal perquè fabriquin moneda castellana i portuguesa de cara al finançament de les tropes portugueses que havien d'intervenir en el regne castellà, en la lluita contra Pere el Cruel (doc. 348).

En contrast amb la impunitat de l'actuació reial, podem veure com diferents ciutadans són castigats (doc. 215, 217, 226, 353) o fins i tot condemnats a mort, justament per haver comès delicte de falsificació (doc. 382 i 389) i tal com ho hem ja comentat en els capítols inicials.

En definitiva, el rei cercava de finançar-se pels mitjans que fos, sempre ben secundat per l'equip format per Joan Pluer i Pere Blan, disposats a fer qualsevol mena de frau com ara una emissió de florins a la llei de 16 quirats. Els consellers de Barcelona es queixen del fet que l'hagi perdonat per aquesta irregularitat i que se l'escolti quan li diu que és capaç de fer florins a només 12 quirats de llei sens que ningú sigui capaç de detectar-los, ja que això és impossible. El sobirà mana, l'any 1368, que es faci la prova i que, si no surt bé, els desterrin (doc. 332). És obvi que l'experiment no va pas funcionar, però Blan i Pluer varen seguir acordant amb el rei noves emissions. També consta una altra protesta dels estaments representatius, en aquest cas a València, quan l'any 1369 es queixen al rei que fongui la moneda pròpia del país per a fer les seves falsificacions i arrenquen del sobirà el compromís de no tornar-ho a fer (doc. 341), cosa que sembla que va complir, ja que en algun

94). El publicà Marc Bompaire i el recollirem nosaltres al nostre CRUSAFONT/COMAS, *El flon*...op. cit., p. 211.
95). Ibid, ibid.

arrendament posterior apareix la clàusula de prohibició als arrendadors de fondre el numerari propi del país (doc. 348 i 361).

Les innombrables guerres del regnat expliquen la fretura de diner del sobirà, qui trobà en la sobrevaloració del florí i les falsificacions els fons que no li podien venir per la via fiscal directa i el fet és que, vista l'eficàcia en els guanys obtinguts de les falsificacions, més aviat sobta no trobar actuacions semblants en els regnats següents.

3-Les altres encunyacions

Al marge dels florins i de les falsificacions, també es feren altres emissions d'argent i de billó en els diferents regnes. Són les que analitzarem a continuació.

Pel que fa a **València**, no sembla que el rei hi fes emissions de billó. No n'hi ha cap notícia ni tampoc evidència numismàtica. Pel que fa a l'argent, hi ha dos indicis concordants d'una possible emissió: d'una banda, una font del segle XV, recollida per J. Teixidor i després per Mateu i Llopis,[96] diu que l'any 1336 es feien monedes a la talla de 68 peces el marc i que això fou modificat abans del 1468, quan es va passar a una talla de 72 peces el marc (doc. 206), característiques que només poden correspondre a una moneda de plata dels tipus del ral o del croat; també cal tenir present que és cert que els rals valencians eren, almenys en temps de Joan I, de talla 68, i que fou Alfons IV qui els va passar a la talla 72 l'any 1422 (doc. 599). L'altre indici és el dibuix que dóna Salat d'un ral d'argent valencià, semblant als que avui es coneixen de Joan I i dels seus successors, però a nom de Pere i que Botet considera que és el resultat d'un error de lectura. És possible que Botet tingui raó, ja que, almenys de moment, la peça no ha estat retrobada, però tampoc no es creia ningú el florí de Girona, també dibuixat per Salat, i bé que va aparèixer la peça, a més de la documentació que en justifica l'emissió.[97] Per tant, no es pot assegurar tampoc que no existeixi, encara que de moment no ens sigui conegut. Hi ha documents que ens mostren que el croat de Barcelona corria a València (doc. 218, 219 i 224) i també podríem fer referència a les troballes, entre elles el gran tresor de croats trobat a la ciutat de Valencia.[98] Al marge d'això, la seca fou ben activa durant tot el regnat amb el batiment de florins i altres peces foranes. L'any 1336, el rei en confirmava els privilegis (doc. 209) i, el 1369, nomenava com a obridor d'encunys l'expert Pere Berneç (doc. 334). S'hi va encunyar, com hem vist abans, abundant moneda castellana falsa (doc. 329, 336, 344, 355, 356, 361 i 364) i quantitats notables de florins. Així, sabem que el 1374 s'hi bateren 869 marcs (doc. 367) i que el 1382 se n'obraren 1.382 marcs més (doc. 381); Hamilton ens facilita encara els volums de 1.101 marcs i 1.373 marcs per als anys següents, 1383 i 1384, respectivament. Naturalment, tot això no exhaureix pas el volum total d'aquestes emissions ja que no tenim la seguretat de tenir tots els documents. En qualsevol cas, ens confirma la importància del volum de florins emesos a la seca valenciana. Com hem dit abans, les marques per a València varen ésser, de primer, la torre i, després, la corona, que perviurà en els regnats següents, sens que es pugui descartar alguna emissió amb alguna altra marca, com ara la rosa.

Vegem ara el cas de l'**Aragó**. Fora de dos casos de possibles falsificadors, la primera notícia que tenim és la singular encunyació secreta a Perpinyà de monedes semblants a les aragoneses, però amb les llegendes PETRVS REX/SARDINIE i que s'anomenarien "alfonsins doblers" (doc. 262). Probablement, el rei pensava destinar-los al finançament de les guerres a Sardenya, però això no sembla que pogués afectar en res el regne d'Aragó. En qualsevol cas, aquestes monedes no han aparegut. L'any 1350, les Corts aragoneses autoritzaren al rei de batre diners jaquesos a la llei i pes acostumats i fins la quantitat de 4 milions i mig de peces, de la qual el mig milió havia d'ésser d'òbols o malles. El rei nomenà tots els càrrecs de la seca, cosa que sembla indicar que feia temps que estava inactiva (doc. 266), i tres anys més tard, el 1353, va manar el cessament de l'encunyació i que es guardessin els encunys, de manera que tot sembla indicar que s'havia acordat una durada de tres anys (doc. 275). Sembla que les mateixes Corts havien establert un canvi entre el jaquès de 15 peces per 18 diners barcelonins o valencians. Segons Asso, les peces de Pere III foren fetes a una llei d'1 diner i 18 grans, tot i que dubta si també se'n feren a la llei de tres

96). TEIXIDOR, Josef, *Antigüedades de Valencia*, València, 1895 (escrita, però el 1767), volum 1, p. 119, que diu que ho treu d'un escrit de Joan Belluga, que morí el 1468. Vegeu també MATEU y LLOPIS, F., "Notas y documentos sobre la ceca de Balaguer en 1462 y el numerario de la época, 1458-1479", *Ilerda*, XVI, 1952, publicat després en opuscle. El text de Teixidor el trobem a la pàgina 13 de l'opuscle.

97). BALAGUER, A. M./CRUSAFONT, M., "Redescoberta del florí de Girona", *I Simposi Numismàtic de Barcelona*, Barcelona, 1979, vol. II, p. 401-406.

98). LLORENS, M.M./MATAMOROS, C./RIPOLLÈS, P.P., *Hallazgo numismático en la calle de la Libertad. Seu de les Corts Valencianes*, Corts Valencianes, València, 1994.

diners (doc. 266). En qualsevol cas, l'aspecte dels diners de Pere III, ben coneguts, és força roig, de manera que sembla més aviat un doblenc flac que no pas un tern. I encara que fos un tern, tampoc no té sentit el canvi 15/18, ja que en aquest cas hauria d'haver estat a la par. És igualment exagerat a favor del jaquès el canvi d'1 morabatí per deu sous que aflora el 1381 (doc. 376), un fenomen que ja hem analitzat en els capítols preliminars. No es coneixen, de moment, els òbols previstos en l'ordre d'encunyació. L'any 1381, el rei atorga en exclusiva al seu escuder Duran la facultat de cercar mines en el regne d'Aragó (doc. 380). Poc abans, ja li havia donat autorització per a fer recerques en tots els seus regnes (doc. 379). Pel que fa a la seca, tancada el 1353, aviat va tornar a entrar en activitat per a batre florins i moneda falsa castellana. Efectivament, pel que fa als florins, des del 1368 el rei comptava amb l'autorització de les Corts per a batre a tots els seus tallers (doc. 331) i el mateix any nomena Joan Pluer perquè es faci càrrec de la seca (doc. 388) i prohibeix l'extracció de metalls per a afavorir les emissions (doc. 335). Encara els anys 1370 i 1371, fa altres nomenaments (doc. 352 i 353), però les Corts de Saragossa del 1372 rebutgen el florí en donar curs exclusiu a la moneda jaquesa (doc. 359). L'emissió de florins a l'Aragó havia durat, doncs, uns tres anys, fet que encaixa amb la raresa dels florins i els mitjos florins amb la marca C gòtica, que, com hem dit abans, són els que semblen correspondre a aquesta seca. Molt més abundants i de més durada foren, en canvi, les emissions de moneda falsa castellana. Començaren l'any 1369 (doc. 333, 335, 338 i 340) i s'anaren produint en els anys següents, fins a 1373 (doc. 344, 349, 350, 356, 357 i 365). L'any 1373, consta que el guany del rei només per aquesta seca era de 3.000 florins (doc. 365), de manera que és ben probable que en l'emissió a tots els tallers el rei arribés a percebre uns 10.000 florins, com ell mateix proclamava (doc. 357).

La política monetària a Sardenya topà amb molts inconvenients a causa de les revoltes. Hi ha unes primeres notícies, com ara el sou de l'assajador (90 lliures d'alfonsins menuts anyals, doc. 205), o algunes dades sobre els càrrecs de la seca, com ara la confirmació, l'any 1336, de Guillem Oliver en el càrrec de mestre, o el nomenament de Pere de Canyelles com a assajador per la mort de Miquel Coll (doc. 207). Poc més endavant, l'any 1337, confirmà que els croats de Barcelona havien de córrer a Sardenya pel valor de 18 alfonsins menuts (doc. 212). L'any 1338[99] el rei va prendre una iniciativa important en manar que es batessin a Càller alfonsins d'or a una llei de 22 quirats i 8 grans i una talla de 72 peces el marc. Havien de dur, a l'anvers, el rei sedent i, al revers, una creu. També nomenà Arnau de Llor mestre i Jaume Gracià obridor d'encunys (doc. 213 i 214). Era un nou intent de batre moneda d'or després dels pirrals de Sicília de Pere el Gran (els florins vindrien després), però no ens ha arribat cap exemplar d'aquesta moneda, tot i que sabem positivament que s'encunyaren 30.942 peces, malgrat l'oposició que trobà (doc. 217). Cal tenir present que, fins llavors, totes les encunyacions s'havien fet a Vila d'Església. L'any 1340, va nomenar Miquel Coll o Descoll assajador a la seca tradicional, fet que fou comunicat al mestre Guillem Oliver (doc. 230). L'any següent, el rei revocà tot poder a qui havia estat mestre de la seca de Càller per a batre moneda d'or, Arnau de Llor, cosa que confirma que aquella iniciativa de moneda àuria no havia tingut continuïtat (doc. 233). L'any 1343, Berenguer d'Olorda és nomenat mestre de les seques de Sardenya i Còrsega en substitució de Guillem Oliver (doc. 239); la notícia té interès perquè és la primera vegada que es fa menció de Còrsega en les emissions monetàries catalanes. La mort d'aquest mestre féu que el rei nomenés successor, l'any 1346, el seu fill, del mateix nom (doc. 252). L'any 1353, moria Berenguer d'Olorda, fill, i els alcaldes i altres treballadors de la seca s'adreçaren al lloctinent del rei a Sardenya i Còrsega, Bernat de Cabrera, perquè elegissin Francesc Guerau (doc. 279); però el 1355, veiem que el mestre era Ramon d'Olorda, potser de la mateixa família que els dos anteriors (doc. 286). Durant tot aquest temps, es va anar batent moneda d'argent, encara que a un nivell inferior que en temps de Jaume II i Alfons III. Tenim, efectivament, la següent sèrie de volums d'emissió sumant les dades de diferents fonts i comptant tota la producció d'argent com de rals, encara que una part molt petita es destinaria a batre diners o mitjos diners:[100]

99). Segons Udina, l'any ha d'ésser el 1339 perquè és la data de l'Encarnació, tot i que el document no ho diu. Udina amplia informacions dient que la primera idea del rei havia estat batre la moneda a València, però que finalment es va decidir per Sardenya. També trobà els comptes de la seca, que li documenten l'emissió de 30.942 alfonsins d'or, i insinua que potser es van fondre després a Perpinyà per a batre florins. UDINA, Frederic, "Los alfonsinos de oro, primera acuñación de este metal en la Corona de Aragón (1339)", *Numisma* 29, SIAEN. Madrid, 1957, p. 9-17. Udina comet, però, un error ja que la primera moneda d'or de la Corona Catalano-Aragonesa després del mancús altmedieval va ésser el pirral d'or de Sicília de Pere el Gran.

100). GIORGIONI, C., "La zecca e la politica monetaria", dins TANGHERONI, M., *La città dell'argento*, Liguori, Nàpols, 1985, que publica taules de producció, argent entrat i cospells preparats, amb dades des del 1326. L'altra font és CASTELLACIO, A., "La zecca

Jaume II		
1324	479.160 rals	6.655 marcs
1325	823.329 rals	11.435 marcs
1326	842.800 rals	11.705 marcs
1327	170.905 rals	2 373 marcs
Alfons III		
1328	933.799 rals	12.969 marcs
1329	969.456 rals	13.464 marcs
1330	968.998 rals	13.458 marcs
1331	726.152 rals	10.090 marcs
1332	845.694 rals	11.746 marcs
1333	626.256 rals	8.698 marcs
1334	831.708 rals	11.551 marcs
1335	830.989 rals	11.541 marcs
1336	687.564 rals	9.550 marcs
Pere III		
1337	730.704 rals	10.148 marcs
1338	729.790 rals	10.135 marcs
1339	243.568 rals	3.383 marcs
1340	potser volum semblant	
1341	potser volum semblant	
1342	251.080 rals	3.487 marcs
1343	564.029 rals	7.834 marcs
1344	369. 401 rals	5.131 marcs
1345	potser volum semblant	
1346	potser volum semblant	
1347	0 rals (revolta)	
1348	0 rals (revolta)	
1349	99.685 rals	1.385 marcs
1350	239.246 rals	3.322 marcs
1351	238.980 rals	3.319 marcs
1352	281.371 rals	3.908 marcs
1353	66.477 rals	923 marcs
1354	0 rals (nova revolta)	
1355	66.979 rals	930 marcs
1356	135.712 rals	1.885 marcs
1357	275.063 rals	3.820 marcs
1358	213.193 rals	2.961 marcs
1359	193.682 rals	2.690 marcs
1360	221.146 rals	3.071 marcs
1361	113.319 rals	1.574 marcs
1362 endavant		0 marcs (nova revolta)

Com veiem, i prescindint dels anys dubtosos, els volums no solament són netament inferiors als de Jaume II i Alfons III, sinó que van minvant progressivament. Tot i que la revolta ens dóna anys escapçats en la producció

de Vila di Chiesa e la politica monetaria dagli aragonesi del primi anni della dominazione della Sardegna". *Studi su Iglesias medioevale*, Pisa, 1985, 73-92, que facilita informació de volums entre el 1324 i el 1339. Hem convertit en dades anyals el que són dades mensuals, a vegades a cavall d'anys diferents, hem repartit proporcionalment la producció de la resta de cada any i hem aproximat les xifres o hem indicat el volum probable quan només tenim com a fonts l'argent entrat o els cospells obrats. No hem tingut en compte els volums donats per Udina, ja que les altres dues fonts ens han semblat més completes (UDINA, F. "Un aspecto.. ". op. cit., p. 650). Pel que fa a les emissions de diners, tots ells són de gran raresa, especialment els de Pere III, i de mitjos diners només se'n coneix un o dos exemplars d'Alfons III i de Pere III, de manera que la seva incidència en els volums d'emissió degué esser molt minsa.

i que sabem que el 1355, per exemple, s'hagué de reconstruir la seca després de la revolta (doc. 287), pensem que la minva de producció s'ha d'atribuir sobretot al progressiu exhauriment de la mina d'argent de Vila d'Esglésies, un fet certificat per altres fonts. Ho podem veure en el resum següent:

Jaume II	1324-1327	32.168 marcs	8.042 marcs anyals
Alfons III	1328-1336	91.526 marcs	10.170 marcs anyals
Pere III	1337-1339	23.666 marcs	7.888 marcs anyals
Pere III	1342-1344	16.752 marcs	5.484 marcs anyals
Pere III	1349-1353	12.857 marcs	2.571 marcs anyals
Pere III	1355-1361	16.931 marcs	2.419 marcs anyals

També sembla abonar aquesta conclusió el fet que el rei es vegi obligat a rebaixar els sous dels càrrecs de la seca a causa de la baixada de la seva rendibilitat, cosa que atribueix a les destruccions fetes pels rebels, però que amb més lògica cal atribuir a la minva de la producció (doc. 292). En un altre aspecte, si sumem tota la producció de Pere III, suplint els quatre anys que hem suposat amb producció probablement igual que els dos anys anteriors, arribem a un total de 86.934 marcs, una mica per sota, doncs, de la d'Alfons III. Si tenim present que els rals de Jaume II són extremadament rars i que els d'Alfons III són bastant rars, sembla prou estrany que els de Pere III siguin tant abundants. Com que és ben sabut que els rebels sards varen fer encunyacions a la seca de Vila d'Esglésies en els llargs períodes en què dominaren la ciutat, nosaltres vàrem plantejar la hipòtesi que tots els rals de pitjor factura, tant els d'escut apuntat com els d'escut en cairó, siguin en realitat emissions dels rebels i que només les peces de bona factura siguin les de Pere III. A favor d'aquesta hipòtesi hi ha el fet que els mitjos rals de Pere són tots de bona factura, ja que els rebels no s'haurien entretingut pas a fer meitats, que tenen un cost relatiu superior.[101] Al marge d'això, els volums que aportava la mina de Vila d'Esglésies tampoc no eren gaire grans, ja que el total de les emissions d'Alfons III, per exemple (91.526 marcs en nou anys), és encara una mica inferior que qualsevol de les emissions de croats de Barcelona dels temps de Jaume II o Pere III, que solien ésser de 100.000 marcs o més.

L'any 1355, el rei féu variar els tipus de la moneda d'argent ja que els rebels s'havien apoderat dels encunys i en batien pel seu comte. A l'anvers, canvià l'escut apuntat que trobem en els regnats anteriors i en els principis de Pere III, i hi féu posar un escut en cairó. També féu canviar la creu del revers i les llegendes (doc. 286). Al marge d'altres qüestions menors relatives a l'organització de la seca (doc. 287, 301, 302, 303 i 343), el 1366, el rei va prendre una altra iniciativa monetària, un cop havia tornat a escapar del seu control Vila d'Esglésies: manà que es fessin a Càller uns altres rals d'argent, ara amb l'escut triangular i una creu, en els espais del revers dels quals s'havien de gravar símbols de la Passió. També atorgà a la seca de Càller els mateixos privilegis que havia tingut Vila d'Esglésies (doc. 327). Aquestes monedes no ens són conegudes. Una emissió de moneda sarda es féu encara a Barcelona l'any 1377, quan el rei va percebre del rei de Castella una compensació per ajut bèl·lic i va convertir una part de l'argent rebut en 39.171 alfonsins d'argent (doc. 370), que haurien d'ésser del tipus segon innovat el 1355 o del tipus tercer del 1366. Aquestes monedes es destinaren a sostenir les companyies de ballesters de Sardenya i, de moment, no s'ha trobat la manera d'identificar-les.

Pel que fa a **Mallorca**, la història monetària en aquest regnat és prou interessant i complexa i la documentació, més aviat escassa. El rei hi va batre or, argent i billó, mantenint inicialment els paràmetres i els tipus dels sobirans de la branca mallorquina. Així, el ral d'or es degué seguir emetent a la mateixa llei perquè, en temps d'Alfons IV, quan es decideix de rebaixar la llei, es parla dels 23,5 quirats manats per Jaume II el 1310. Probablement, doncs, també es degué respectar la talla, ja que els pesos dels rals d'or de Pere són molt semblants als dels sobirans mallorquins.

Parlarem, en primer lloc, de la moneda d'or, que és la que ens planteja més problemes. Cal dir, en primer lloc, que a partir de Pere III les marques que ja apareixien en les monedes dels sobirans de la branca mallorquina i que corresponien llavors a distintius d'emissions o eren simplement ornamentals, passen a designar l'heràldica dels mestres de la seca, de manera que això ens dóna una pauta per a la cronologia de les encunyacions. Campaner

101). CRUSAFONT, M., "Sardenya: varietat inèdita de Pere III i possibles emissions rebels", *L'Ardit* 20, CFN, Barcelona, 2004, p. 21-26.

ja va donar la sèrie dels mestres de la seca i va identificar algunes heràldiques, però en quedaren altres de pendents, que nosaltres varem atribuir.[102] D'altra banda, Sanahuja va trobar la data final de l'actuació del primer mestre, Pere Roig.[103] Reunint els resultats d'aquestes tres fonts, podem establir la cronologia de cada mestre i la marca que li correspon, a més dels tipus d'or que fins ara ens han arribat:

Mestre	Cronologia	Marca	Tipus d'or coneguts
Pere Roig	1343 – 1348	Rosa	Ral, mig, quart
Bartomeu Tarí	1355 – després 1359	Llir	Ral, mig, quart
Joan Roig	1362 – 1364	Tres roses	Ral, mig, quart
?	?	Escudet	Ral
Pere Sabater	1367 – (1369/1384)	Sabata	Ral, mig, quart, octau
Jaume Eimeric	1368 – 1387	Petxina	Ral, mig, quart, octau

Com veiem, aquesta llista presenta algunes dificultats. D'una banda, hi ha espais buits entre Pere Roig/Tarí i entre Joan Roig/Sabater. De l'altra, el nomenament de Sabater va ésser, segons diu Campaner, per a dos anys, però ja abans d'un any el rei concedeix el càrrec a Jaume Eimeric. Finalment, en la sèrie dels rals d'or hi ha unes peces amb una marca que no sembla correspondre a cap d'aquests mestres: un escudet reial apuntat. En l'espai entre Roig i Tarí és probable que no es batés, tal com justificarem més avall. Pel que fa a la marca d'escudet reial apuntat, nosaltres havíem suposat que podia correspondre a una emissió de prova feta a Perpinyà abans o enmig de les emissions de Pere Roig i atenent al fet que la peça porta una P com a marca complementària, als peus del rei. Avui, però, pensem que té més força el fet que els rals que porten escudet mostren el segon tipus de llegenda i que el canvi de llegenda dels rals d'or es va produir en temps del mestre Tarí. Per tant, el ral d'or d'escudet ha d'ésser posterior a Tarí i, potser, anterior a Pere Sabater, si pensem que tal vegada Tarí arribà a enllaçar amb Joan Roig, de manera que l'únic espai buit que ens restaria, posterior a Tarí, seria el de 1364-1367. Campaner va pensar que l'escudet corresponia a una intervenció o actuació de la Procuradoria Reial, fet que no es va oficialitzar, però, fins als temps del rei Martí, però és possible que això marqui un precedent. Pel que fa al canvi de llegenda, hi ha un document sense data donat a conèixer per Botet en el qual es mana que els rals d'argent de Mallorca es facin amb les mateixes característiques que els croats de Barcelona, que al revers hi hagi una creu que talli la llegenda i que les llegendes siguin PETRUS DEI GRACIA REX/ARAGONUM ET MAIORICARUM (doc. 288). Aquestes modificacions en el ral de plata no es varen pas complir i haurem d'esperar als temps d'Alfons IV perquè s'arrengleressin els rals mallorquins i els croats de Barcelona, però sembla probable que el canvi de llegenda sí tingués eficàcia, ja que els rals amb rosa i alguns del llir porten la llegenda PETRUS DEI GRACIA ARAGONUM/ET MAIORICARUM REX, mentre que alguns dels de marca llir i la resta de les marques posteriors porten ja la llegenda manada pel rei. Aquest canvi es va produir, doncs, en el temps del mestre que marca amb llir, i com que el document no datat fou emès en temps del governador Gilabert de Centelles, qui exercí el càrrec entre el 1348 i el 1369, hom pot veure que aquesta cronologia encaixa amb la del mestre Tarí, de manera que la marca llir l'hi ha de correspondre. El canvi de llegenda es degué produir, doncs, entre el 1355 i el 1362, espai en què ja fou mestre Joan Roig, i com que els rals amb la primera llegenda són més rars que els de llegenda nova, hem d'anar més cap al 1355 que no pas vers el 1362, sens que es pugui precisar més, de moment. Sanahuja va pensar que el canvi de llegenda podia respondre a un canvi de llei, en base a un document de Joan II en què es diu que hi havia rals d'or de dues lleis,[104] però el fet és que aquest canvi es féu en temps d'Alfons IV, en el qual encara es parla de la llei actual com de 23,50 quirats; per tant, la hipòtesi manca de fonament. El que hi havia, això sí, era un canvi de llei, però en la moneda d'argent, com hem dit, tot i que no sembla que tot plegat tingués cap efecte sobre aquesta moneda, ja que al final de regnat, quan es bat argent, es fa amb la llegenda primitiva. L'ordre del rei es va aplicar,

102) Vàrem identificar la resta de les heràldiques a CRUSAFONT, M., *Numismàtica*. , op. cit., p. 84-85. Vàrem aportar noves dades i tipus fins llavors desconeguts a CRUSAFONT, M./VIDAL, A., "Els rals de Mallorca de Pere III del fons de 'Sa Nostra, Caixa de Balears'", *Acta Numismàtica* 30, SCEN (IEC), Barcelona, 2000, p. 57-92, i a CRUSAFONT, M., "Inèdites de Mallorca: mig i quart de ral d'or de Pere III, marca tres roses", *Acta Numismàtica* 34, SCEN (IEC), Barcelona, 2004, p. 109-118.

103). SANAHUJA, X., "Novetats sobre la moneda mallorquina de Pere III", *L'Ardit* 17, CFN, 2002, p. 29-32.

104). SANAHUJA, "Novetats. .", op cit., p. 30-31.

doncs, sobre la moneda que en aquell moment s'estava emetent, que era la d'or. Quan a finals del regnat es va batre argent, potser ja ningú no la recordava i es degueren reiterar les llegendes dels rals d'argent batuts per Pere Roig als començaments del regnat.

Vàrem intentar, també, trobar una significació a les marques complementàries dels rals d'or que se situen als peus del rei, a l'anvers. Són la marca T en les peces del llir, la marca B en les peces de les tres roses, la marca P en les de l'escudet i la marca rosa en les de la sabata. Els rals de rosa i de petxina no porten marques complementàries. Campaner va apuntar que la P es referís a Perpinyà, i la B, a Barcelona, però tot sembla indicar que aquestes emissions es feren a Mallorca, d'acord amb la cadència de marques i mestres que hem establert. Nosaltres vàrem proposar, amb tota la cautela, l'atribució d'aquestes marques als governadors generals que, pel que veiem, intervingueren en el tema de les encunyacions. Efectivament, el governador Berenguer de Tous (en el càrrec entre 1359 i 1367) va cridar, el 1359, al mestre de seca Tarí i altres càrrecs per a comunicar-los unes ordres reials,[105] qui sap si justament les del canvi de les llegendes. Llavors, la T, que està associada a Tarí, seria la T de Tous; la B, associada a les tres roses, potser també a Berenguer de Tous, prenent ara la inicial del nom, potser per distingir-la de les del mestre anterior; la P podria fer referència a Olf de Pròxida, actuant entre el 1365/67 i el 1375; i la rosa, si en lloc de la flor fos una mata arrencada amb les seves arrels (es fa difícil de precisar en una marca tant petita), seria de Francesc de Sagarriga (1375-1392). Com que les correspondències dels binomis mestre-governador no són exactes, hem de tenir present que tampoc no sabem exactament en quins anys concrets es feren les fabricacions dels rals. En qualsevol cas, és una hipòtesi a verificar.

Pel que fa als rals d'or, resten dues incògnites. D'una banda, la gran raresa dels rals d'or amb rosa, de Pere Roig, en contrast amb els seus divisors, força abundants, cosa que ens féu suposar que potser al principi només va batre divisors, ja que encara hi devia haver-hi en curs els rals dels sobirans anteriors. Finalment, sabem que el rei va manar que es fessin octaus de ral d'or l'any 1379, quan ja era mestre Eimeric des del 1368, cosa que no encaixa amb l'existència d'octaus amb marca sabata. Nosaltres hem suposat que, atenent que Eimeric fou nomenat poc menys d'un any després de Sabater, el qual havia de tenir el càrrec dos anys, potser aquest mogué un plet i va poder emetre força més tard i després del 1379, a fi de completar la durada que se li havia atorgat per a l'arrendament.

Com es veu en la sèrie documental, el rei va anar incrementant els seus guanys en els batiments de l'or, cosa que es fa més visible si ho reduïm a xifres equivalents:

Pere Roig	5 sous per marc
Bartomeu Tarí	5 sous per marc
Joan Roig	5 sous per marc + 50 lliures anyals
Pere Sabater	10 sous per marc + 25 lliures anyals
Jaume Eimeric	10 sous per marc + 25 lliures anyals

Els rals d'or, que en temps de la branca de Mallorca s'arribaren a pagar a 23,5 sous i fins i tot a 25 sous, s'estabilitzaren amb Pere III a 20 sous, que és el que correspon a un canvi or/argent d'1/11, que és el propi de l'època, potser perquè la seva presència en el mercat va deixar d'ésser una raresa.[106]

Pel que fa a la plata, Campaner només va conèixer dos documents: un del 1379, pel qual el rei manava que es fessin 10.000 marcs de rals, mitjos i quarts de ral a una llei d'11 diners i 60 peces el marc (doc. 372), i un del 1384, en què estableix que se'n fessin 10.000 marcs més en rals i mitjos rals i que 500 marcs es fessin d'octaus de ral (doc. 386). Com es veu, el rei fa les peces amb les dades dels seus antecessors i no pas d'acord amb el document que hem esmentat abans, pel qual els rals mallorquins s'havien d'igualar a les característiques dels croats de Barcelona (doc. 288). Coneixem rals i mitjos del rei Pere, força rars; no coneixem encara els quarts, i dels octaus només se'n coneix un exemplar. Tots porten les marques de les petxines d'Eimeric, que era el mestre d'aquella etapa. Darrerament, Sanahuja ha trobat dades que assenyalen que també Pere Roig va fer rals de plata, però només 97 peces, de manera que no és estrany que no ens hagi arribat cap ral d'argent amb les seves marques de rosa. En canvi, sí que són coneguts les peces de billó que va batre aquest mestre i que, segons E. de K. Aguiló, es bateé en doblers,

105). CAMPANER, *Numismática*. ., op. cit . p. 79.
106). CRUSAFONT/VIDAL, "Els rals...", op. cit., p. 59-60.

diners i malles fins a la quantitat de 716 marcs (doc. 241 a).[107] Són peces amb la marca de rosa que, segons Campaner, eren de talla 28 sous el marc. Els doblers són ja ben escassos, els diners extremadament rars i de malles només en coneixem una. És gairebé segur que fou l'únic moment del regnat de Pere III en què es baté billó, ja que quan en temps de Martí se'n torna a batre, es digué que ja feia cinquanta o seixanta anys que no se n'encunyava (doc. 467). Cal consignar que, així com l'emissió d'or donà al rei el benefici previst, la plata i el billó deixaren pèrdues que pagaren els jurats de Mallorca (doc. 241 a). D'altra banda, en morir Pere Roig el 1348 no consta altre mestre fins al nomenament de Bartomeu Tarí el 1355. És probable que cessessin les emissions ja que si l'argent i el billó havien estat deficitaris, l'or s'anà batent en quantitats cada vegada més minses:

26 juny 1343-15 gener 1345	88.238 rals d'or	4.370 peces mensuals
20 juny 1345-31 març 1347	27.945 rals d'or	1.331 peces mensuals
1 abril 1347-31 març 1348	12.726 rals d'or	1.157 peces mensuals[108]

Això sembla indicar una dificultat progressiva per a la captació de metall, que potser conduí a una aturada de les emissions.

Ens resta parlar de l'anomenada "llarga moneda", que Campaner trobà esmentada en documents de cronologies 1350-1362 i que aquest autor no va poder identificar. Per les dades aportades per Campaner, es veu que la llarga moneda era de billó i que es valorava a 29,26 sous el marc,[109] és a dir, molt menys que el billó dels sobirans de la branca mallorquina, que tenien una talla de 22 sous el marc i ben a prop dels 28 sous a què es tallà amb Pere III, amb la qual cosa s'afegia una certa taxació de càstig. La menció seria, doncs, necessària per a distingir el billó anterior del que havia fet batre Pere III (doc. 243). La resta de notícies del regnat, pel que fa a Mallorca, són de menys importància: l'any 1343, va confirmar els privilegis que el rei Sanç havia atorgat a la seca (doc. 241), i el 1357, manà que es pagués el delme de la moneda al bisbe, segons un privilegi del mateix monarca (doc. 285). Hi ha un interessant document del 1385 que ens dóna tota una sèrie de preus en moneda mallorquina (doc. 388) i la resta són processos, amb penes prou greus, per falsificacions (doc. 382, 386 i 389).

Parlem ara de les emissions a Catalunya. Com hem anat veient, el rei va posar l'accent especialment en l'emissió de florins i en les falsificacions. Per tant, podem dir que, pel que fa a la resta, el panorama és de continuïtat. A Catalunya, hi ha tot un seguit d'emissions de croats, a voltes associades amb diners de tern, de les quals només ens han arribat dades indirectes i de les quals rarament coneixem els volums. Vegem-ne el resum:

Emissió	Any	Doc.	Dades complementàries
1	1336	208	C. de Pere Vicens. Argent i billó. Uns 1.000 marcs
2	1340	232	Guiatge a qui porti metall a la seca
3	1345	245/48/49	Probablement 100.000 marcs
4	1353	276	Prohibició d'extracció de metall
5	1355	276	Prohibició de vendre o fondre billó
6	1357	276	Prohibició de vendre o fondre billó
7	1362	309/10/12	Probablement 200.000 marcs
8	1381	276	Prohibició de vendre o fondre billó

L'ordenació del material conegut entre les 8 emissions (que potser són més) esdevé molt difícil per les poques dades que tenim de cada emissió. Podem situar en primer lloc els croats amb flors als tres espais del vestit, perquè la primera emissió és la part final dels batiments dels mestres Vicens i aquest tipus ja apareixia amb Jaume II com a tipus final i és l'únic que coneixem d'Alfons III. Per tant, hi ha d'haver croats amb tres roses del final d'aquella emissió, però com que només es va obrar uns mesos del temps de Pere III, és impossible que tots els croats amb tres flors, que són els més abundants, siguin els d'aquella fabricació. En primer lloc, es podrien situar els tipus amb un bust rectilini i esquemàtic amb cabells que cauen verticals i amb presència de lletres llatines i,

107). AGUILÓ, Estanislau de Koska, "Documents curiosos del segle XIV", *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* 8, 1899, p. 425-426, en base a un document del 1345. Sanahuja (Novetats...", op. cit., p. 30) dóna una xifra de 643 marcs segons un document molt posterior (1354), de manera que considerem més fiable la dada d'Aguiló.

108). Dades facilitades per X. Sanahuja, complementàries a les publicades a "Novetats...", op. cit.

109). CAMPANER, A., "Novedades en la numismática balear", *Museo Balear* 1886, p. 1-15, vegeu p. 5-8

cap al final, el grup amb el bust més elaborat, el cabell de caiguda angulada o ja francament cargolat i amb presència de lletres gòtiques, sobretot els que tenen les T també gòtiques. És evident que el goticisme es va accentuant i això dona una certa base a aquesta hipòtesi. Naturalment, els escasíssims mitjos croats seguirien la mateixa cadència, tot i que només en coneixem de dues varietats: amb creu i amb O, tots dos amb A, T i U gòtiques. Tindríem, llavors, l'ordenació següent:

1- Croats amb tres flors de cinc/sis pètals. Lletres llatines. U gòtica. Cabell recte.
2- Croats amb rosa/creu/rosa. Lletres llatines menys A i U. Cabell recte.
3- Croats amb rosa/T/rosa. Lletres A, U i T gòtiques. Cabell poc angulat.
4- Croats amb rosa/creu/rosa. Lletres A, U i T gòtiques. Cabell en angle.
5- Croat únic amb rosa/tres roses/rosa. Lletres A, U i T gòtiques. Cabell en angle.
6- Croat únic amb rosa/creu d'anells/rosa. Lletres A, U i T gòtiques. Cabell en angle.
7- Croats amb rosa/O /rosa. Lletres A, U i T gòtiques. Cabell ondat.
8- Croats amb tres roses de set pètals. Lletres A, U i T gòtiques i cabell ondat.

Certament, el primer grup es podria desglossar en dues emissions segons les flors fossin de cinc o sis pètals, mentre que sembla difícil que els tipus 5 i 6, amb una sola peça representada, puguin constituir una emissió i deuen ésser varietats ocasionals dins d'una emissió més copiosa. D'altra banda, tampoc no podem donar un crèdit excessiu a aquestes variacions perquè, per exemple, malgrat que els croats amb flor/anella/flor són de cabell ondat, el seu mig croat és de cabell vertical. Per tant, tot plegat només pot donar-nos unes lleus orientacions. Ja veurem, d'altra banda, que Jaume III de Mallorca va emetre també a Perpinyà "barcelonesos d'argent", segons una declaració pròpia. Per tant, algun dels tipus coneguts podria correspondre a aquella emissió.

Més difícil és adscriure a aquests grups els diners corresponents perquè els ornaments del vestit són diferents (sèries de punts o d'anells, camp amb anells, etc.) i no n'hi ha amb T gòtica. Tampoc no sabem en quines de les emissions es varen fer croats sols o croats i també billó. De tota manera, no seria estrany que, en avançar el regnat i vistos els baixos rendiments que afloren ja en els comptes de Pere Vicens (sobre un 0,2%), es deixessin de fer les peces menys rendibles, que serien les de billó. Només podem ordenar una mica el grup dels diners i òbols, posant de primer els d'A i V llatines, després els d'A llatina i U gòtica i, al final, els d'A i U gòtiques. També varien els bustos, que són estrets o més amples, i una mica el cabell, de manera que amb un estudi curós potser es podria avançar una mica més.

Tenim molta més informació, en canvi, de les dificultats que es presentaren a causa del rebuig dels croats per la seva manca en el pes. Per un marc de 234 i una talla de 72 peces el marc, el croat havia de pesar 3,25 grams. Aplicant als exemplars conservats un desgast del 5%, observarem que només els de Pere el Gran compleixen aquesta talla, que els d'Alfons el Franc ja comencen a minvar i que els de Jaume II i Alfons III es situen clarament a una talla 74 peces el marc,[110] amb peces que superen per ben poc els 3 grams. És possible que el problema s'agreugés per l'acció dels retalladors, que anaven prenent una mica de metall de cada peça. La qüestió es plantejà a nivell de protesta pública i greu el 1339 (doc. 218 a 224), de manera que el rei va haver d'anar prenent diferents mesures, algunes d'elles contradictòries, a fi de mantenir el crèdit de la moneda (doc. 228, 229, 236). Finalment, l'any 1345, el rei hagué d'actuar també en la fabricació (doc. 244) i, poc després, recollir els croats baixos de pes, que la seca canviaria per peces de bon pes, tot plegat a despeses de la Generalitat de Catalunya (doc. 246 i 247). Certament, si les monedes eren curtes de pes des de la seva fabricació, el responsable era el rei, però si les peces havien estat retallades, era més natural que es fes càrrec de la pèrdua la Generalitat en una nova mostra de repartiment de poders. El rei fou prou hàbil per transferir el cost de l'operació a la Generalitat. Malgrat tot, seguiren els debats i les protestes (doc. 250) fins que el sobirà va recórrer, el mateix any, a la solució de fer fabricar pesals o pesos de comprovació de les monedes i distribuir-ne a diferents lloc i ciutats (doc. 251 i 263). Els pesals, inicialment fabricats a la seca i amb un marge de tolerància de 76 peces el marc, passaren aviat a ser sotmesos a un segon control per la ciutat de Barcelona primer, i després per altres ciutats importants, com veurem. Més greus es presentaren encara les coses l'any 1365, quan el rei, angoixat pel finançament de la guerra contra Castella, es disposà a alterar el croat de Barcelona (doc. 315). Finalment, les Corts de Tortosa assoliren de frenar aquest cop, feren revocar les

110). CRUSAFONT, M., *Barcelona i la moneda catalana*, La Caixa, Barcelona, 1989, p. 168.

ordres que ja havia donat el rei (doc. 320) i canalitzaren la fretura de guanys del rei envers l'emissió de florins a tots els tallers, a una llei de 18 quirats i un canvi d'11 sous, que el beneficiaven enormement (doc. 318, 321 i 322).

L'any 1340. la ciutat de Lleida, que era dins l'àrea del diner jaquès des de la seva conquesta en temps de Ramon Berenguer IV, demanà al rei que pogués passar a la de circulació de la moneda de Barcelona (doc. 227), cosa que el rei els concedí el 1346 dient que hi podria circular la moneda barcelonina i la valenciana (doc. 256). Ja havia demanat i obtingut aquest privilegi la ciutat de Tortosa en temps de Jaume II. La resta de disposicions pel que fa a Catalunya es refereixen a nomenaments de càrrecs de la seca o dels seus privilegis (doc. 210, 225, 231, 264, 274, 304, 342 i 354), a falsificacions (doc. 216 i 297), a prohibicions de circulació al Rosselló de la moneda melgoresa (doc. 265), a valoracions a la baixa de monedes antigues a fi de rebaixar els censos i els deutes antics (doc. 268) i altres qüestions menors de circulació o extracció de monedes del país. El regnat de Pere fou, doncs, monetàriament ric en esdeveniments; en el seu decurs, les pugnes amb els estaments representatius foren força freqüents.

Pel que fa a la circulació monetària, les sèries documentals no ens fan aflorar els pagaments en croats, de manera que es passa del billó als florins, que a Catalunya no es deixen veure, però, fins al 1370-1390. Així, en el Diplomatari de Banyoles tenim un pagament en florins, evidentment forans, el 1328, i uns primers pagaments en florins autòctons el 1370 i el 1377; els pagaments en moneda d'or no esdevenen abundants fins al 1379. Des d'aquesta data fins al final del regnat, els florins d'or representen el 56% dels pagaments. Al Cartulari de Gerri, en canvi, no es fan presents fins al 1392.[111] L'absència de la plata en els pagaments dels cartularis és difícil d'entendre i potser en els pagaments fets amb sous no es feia cap distinció entre els sous de diners (dotze diners) i els sous en argent (un croat). El fet és que, a les troballes, la plata en l'etapa 1350-1516 ens representa, en nombre de mencions, el 44%, al costat del billó amb un 46% i de l'or amb un 10%, xifres no molt allunyades de les que ens donen els tresors (39/47/13). També trobem plata a València amb un 30%, un 48% de billó i un 22% d'or, sens que tinguem prou dades pel que fa a Mallorca o a l'Aragó, on, de tota manera, sembla que hi ha ben poc or. Els tresors sí que ens donen, però, força or per a Mallorca, amb un 93%, encara que ja sabem que aquesta font és molt menys significativa.[112] Cal tenir molt present, però, que aquestes dades cobreixen un espai que excedeix clarament el regnat de Pere III. El cartulari de La Real de Mallorca ens dóna, per al temps de Pere III, bastant menys or; només tres mencions sobre un total de 19 pagaments (16%), entre el 1344 i el 1360.[113] Totes aquestes dades ens apujarien molt més els percentatges de l'or i de la plata si les passéssim a xifres en valors. Pel que fa a Sardenya, la troballa de Sulcis, a prop de Càller i amb tancament en temps de Pere III, ens aporta, en valor, un 60% en moneda barcelonina i valenciana, un 24% en moneda sarda i un 16% en doblers de Mallorca.[114] Ja sabem que Mallorca va participar en la conquesta sarda i que han estat trobats a Sardenya nombrosos doblers mallorquins amb contramarca S.[115]

Joan I (1387-1396)

Resum històric[116]

Joan I, un home culte i amb afeccions artístiques, fou un dels governants més lamentables que hem tingut. Apassionat de la caça, deixava bona part de les iniciatives de govern en mans de la seva muller i d'un grup de fidels,

111). *Diplomatari de Banyoles*, a cura de CONSTANS, Ll. G., Barcelona, 1987, amb cronologia 1162-1493; PUIG, I. *El monestir de Santa Maria de Gerri als segles XI-XV*, IEC, Barcelona, 1991, 2 volums, amb cronologia 1160-1478. Són les úniques col·leccions documentals catalanes que ens arriben a aquestes cronologies.

112). CRUSAFONT/BALAGUER/GRIERSON, *The Iberian...*, op. cit., p. 37 i 40.

113). *Diplomatari del monestir de Santa Maria de la Real de Mallorca II*, a cura de MORA, Pau i ADRINAL, Llorenç, Fundació Noguera, Barcelona, 1993.

114). PERANTONI, G. "Rivenimenti in Sardegna di monete medioevale e moderne". *Annali*, 1957, Istituto Italiano di Numismatica, Roma, 1957, p. 113-163. Les altres troballes del recull no ens són útils per a aquest període.

115) CRUSAFONT, M., "Troballa d'Olbia i contramarca S de Sardenya", *Acta Numismatica* 35, SCEN (IEC), Barcelona, 2005, p. 225-239

116). A més de la bibliografia general que hem anat mencionant, per aquest sobirà hi ha la biografia de Rafael TASIS, *Joan I, el rei caçador i músic*, Aedos, Barcelona, 1959, amb un interessant pròleg de J. E. Martínez Ferrando. Ens ha estat també prou útil l'estudi de Josep Francesc LÓPEZ i BONET, "Els deutes del rei Joan i el Regne de Mallorca", *El sistema financer del Regne de Mallorca (s.XIV-XV)*, coordinat per Pau Cateura, UIB, Palma, 2009, p. 101-126. Amb tot, el desconeixement de la matèria numismàtica li fa cometre algun error, com ara

entre els quals es trobaven des de gent veritablement culte, com Bernat Metge, fins a individus sense escrúpols de cap mena, com ara el genovès Luquino Scarampo. Les seves decisions anaren sempre a cavall dels seus rampells personals i sovint contra els interessos del país, i fou un malversador compulsiu en luxes i capricis, malgrat les protestes i els advertiments reiterats dels estaments representatius.

Les dificultats ja començaren a aflorar en temps de Pere III quan, essent príncep hereu i lloctinent general, abandonà la prudent postura neutral del seu pare en el cisma de l'Església i es decantà decididament per Climent VII. Tampoc no volgué maridar-se amb Maria de Sicília, segons li proposava el seu pare, a fi de consolidar la recuperació d'aquell regne, i ho féu amb Violant de Bar, qui l'ajudà en la seva tendència al luxe i a la malversació. En la rebel·lió del comte d'Empúries, es negà a combatre'l i va haver de comandar l'host Bernat de Fortià. Finalment el sobirà arribà a destituirt el seu fill del càrrec de lloctinent.

En esdevenir sobirà, procurà de mantenir la pau amb els seus veïns, però això no portà a l'esperada recuperació econòmica que tothom anhelava després de les pestes i de les guerres contínues del temps del seu pare. L'afecció del rei per les joies, els teixits fins i tota mena de luxes el portaren a una lamentable pèrdua de tots els ingressos, empenyorats als seus creditors. Hagué de lluitar contra els Foix i els Armanyac, que pretenien drets a la Corona, i deixà l'erari reial minvat de tal manera que als darrers temps devia més de 35.000 florins a Scarampo, el qual arribà a simular una nova invasió del regne per a assolir que els estaments li paguessin els diners necessaris per a poder rescabalar-se.

Per la seva descura, es perderen els ducats d'Atenes i Neopàtria ja que el rei mai no hi va enviar l'ajut militar que reiteradament li havien demanat.

Morí en una cacera, però també s'ha suggerit que algú l'ajudà a deixar aquest món.

La moneda

Començarem per les **monedes de curs general**, perquè és en aquest apartat on el rei féu les seves iniciatives, la major part d'elles sense futur per haver estat mal plantejades. L'any 1387, el rei decidí establir en els florins una marca fixa per a cada seca. Fou una decisió que no aportà res a la millora econòmica de les seves terres, però que ens és molt útil a nosaltres. En el document, el rei mana substituir la lletra P del nom del rei per IO i les marques de rosa de Perpinyà, Barcelona i València per un elm, una creu sobre un pal i una corona respectivament (doc. 392). Com diu Botet, les roses que es veuen en el document no són ben bé iguals; la de Barcelona sembla de sis pètals, mentre que les altres dues, que Botet considera "de més de sis pètals", sembla que en tinguin vuit.[117] Tot plegat no ajuda gaire perquè no coneixem cap florí amb flors de més de sis pètals i, d'altra banda, sembla que l'elm i la corona ja havien estat emprades a Perpinyà i a València. Ja vàrem plantejar que potser sí que hi ha una darrera emissió de Pere amb rosa i que aquesta pot fer al·lusió al mestre de les seques dels florins Pere Desvall, que té la rosa de vuit pètals com a heràldica,[118] però de moment no tenim cap element per a sustentar aquesta suposició. El fet positiu és que, des d'ara i per sempre, la corona serà la marca dels florins de València i l'elm la marca dels florins de Perpinyà. A Barcelona, s'emprà la creu sobre pal en temps de Joan I, però després passaren a altres marques, com veurem. Més endavant, el 1390, el rei va introduir el florí a Mallorca (doc. 400) i li assignà la marca M, que perdurà també fins al final de les emissions d'aquesta moneda. Pel que fa a les lletres IO, sembla que foren emprades sempre així, com sembla confirmar-ho un document de Martí del 1397, manant la substitució de l'IO per MR (doc. 420), cosa que ajuda a separar els florins de Joan I dels de Joan II, que solien dur I o bé IOA, malgrat alguna excepció. El document fa veure també que l'emissió de florins a l'Aragó es considerava un tema tancat, ja que ni tan sols es preveu que pugui haver-hi una marca indicativa d'aquest regne. És per això que el nom "florí d'aragó" s'ha convertit en una manera de dir, sens cap altra significació, i que en molts documents en què es parla del regne d'Aragó, es posa amb majúscula inicial, però quan es parla del florí d'aragó, s'empra la minúscula (doc. 349). La breu emissió aragonesa de només tres anys fou, doncs, una anècdota, i és per això que no ens ha d'estranyar que, al segle XV, Arnau de Capdevila, en el seu Tractat, afirmés amb ple convenciment que *"jamai en Aragó no s'ha batut florí"* (doc. 651).

creure que els florins s'havien de fer a 8 quirats (i no a 18), p. 110, tot i que això pot ésser una errada d'impremta, o que Cortilles, arrendador des del 1390, fou el creador de la seca mallorquina, p. 111.

117). Vegeu aquests dibuixos, obtinguts del document original a CRUSAFONT/COMES, *El florí*..., op. cit., p. 141.

118). CRUSAFONT, M., *Numismàtica*..., op. cit., p. 91.

L'any 1388, el rei prenia una nova iniciativa monetària. En concedir a un dels seus creditors, Berenguer de Cortilles, l'arrendament per a la fabricació de florins, li manà que, a més dels florins normals (18 quirats, talla 68 el marc de Perpinyà), en fabriqués uns altres amb la llei dels florins de Florència (23,75 quirats) i una talla de 90 2/3 peces el marc (doc. 394). Poc després, disposà que els de llei alta havien de córrer al for lliure que volguessin els usuaris, tot determinant les marques dels uns i dels altres, que en el document són, per a tots dos, una creu equilateral, probablement per error, ja que el rei bé devia voler que es poguessin distingir els uns dels altres (doc. 395). Sembla probable que, amb aquesta emissió d'una nova mena de moneda, el rei volgués enllaminir els comerciants amb una moneda d'alta llei, però l'èxit degué ésser ben minso perquè d'aquests florins no se'n parlà mai més. Els usuaris, d'altra banda, bé devien fer els seus càlculs i veure que el florí d'alta llei contenia menys or, de fet, que el florí normal. Efectivament:

Florí d'alta llei: 240/90,66 x 23,75/24 = 2,619 grams d'or pur
Florí normal: 240/68 x 18/24 = 2,647 grams d'or pur[119]

Com distingir aquests florins d'alta llei? Com que hi ha una relativa presència de florins i també de mitjos florins amb creu sobre pal, nosaltres vàrem suposar que un florí llavors únic que havia pertangut a la col·lecció Massot i del qual només teníem la fotografia però no pas el pes i que duia creu equilateral, potser dins d'un cairó, podria ésser la peça cercada.[120] El florí és certament de Joan I per les lletres IO, però darrerament ha aparegut un segon exemplar que no dóna pas el pes manat pel rei, que hauria d'ésser de 240/90,66=2,647, sinó que pesa 3,44 g com molts altres florins regulars d'aquest rei i, a més, té una llei de 18 quirats. Per tant, hem de convenir que es tracta, senzillament, d'una marca alternativa de Barcelona, potser conseqüència del document abans esmentat en què apareixen les creus equilaterals, i resta la incògnita de si el florí d'alta llei i pes feble es va arribar a encunyar. El florí amb creu equilateral podria ésser també anterior al document del 1387, en què es fixaven les marques, i el més probable és, en qualsevol cas, que sigui de Barcelona.

La resta d'informacions del regnat pel que fa als florins les exposem a continuació. L'any 1388, consta que es bateren a València 1.618 marcs de florins fonent or procedent de Trípoli i rals d'or mallorquins (doc. 393). Això demostra la importància del comerç nord-africà i la baixa cotització tant de l'or de patró àrab com dels tipus singulars, com ara els rals mallorquins, de manera que resultava rendible fondre'ls i batre florins. L'any 1388, el rei concedeix l'arrendament de totes les seques, a excepció de la de Mallorca, perquè s'hi batin fins a 25.000 marcs de florins. És el contracte que hem comentat abans i en el qual es mana que es batin florins normals i altres de llei alta i menys pes (doc. 394 i 395). El mes de febrer de l'any 1390, el rei manà als mestres de les seques de Barcelona i de Perpinyà que batessin florins de tipus normal, és a dir, a 18 quirats i amb una talla 68 peces el marc (doc. 398). Aquesta ordre sembla indicar que s'havia acabat el contracte amb Cortilles, però costa de creure que, amb només dos anys, aquest arrendador hagués pogut emetre 25.000 marcs de florins (gairebé dos milions de peces). Com que uns mesos després, en concret el setembre del mateix any, Cortilles s'adjudicava l'arrendament de la seca de Mallorca per a batre-hi florins, potser en el mes de febrer el rei i l'arrendador havien arribat ja a algun acord substitutori. A Mallorca, però, mai s'hi havien emès florins ja que la seva moneda era el ral d'or, i fins i tot és segur que el mateix rei Joan en va emetre, com veurem després. Per tant, els jurats devien oposar una forta resistència, com es fa palès en el text de la concessió a Cortilles, en el qual es fa una menció reiterada del ral d'or, de la possibilitat de fer-ne en el futur, etc. (doc. 400). És també en aquest document on es determina que la marca de seca per als florins mallorquins serà la M. L'any 1391, consta que es tornaren a batre florins a València (doc. 403). L'any 1394, es disposà el batiment dels timbres d'or, dels quals parlarem tot seguit (doc. 408) i, el 1395, havent vençut l'arrendament de Cortilles per a batre florins d'or a Mallorca, el rei féu un nou arrendament a Guillem Colom (o Colombí, segons Botet; doc. 416 a). Sembla, doncs, que Cortilles havia esmerçat cinc anys per a batre 10.000 marcs d'or en florins, de manera que no sembla possible que en fes 25.000 en dos anys, encara que tingués els tallers de Barcelona, València i Perpinyà. Cal tenir encara present que els florins barcelonins de Joan I són força rars i que, de moment, no se n'hi coneixen pas de perpinyanesos, cosa que fa dubtar si se'n van arribar a emetre en aquella seca.

119). En el nostre llibre esmentat a la nota anterior, p. 92, el càlcul, tot i que mostra un resultat semblant, és erroni ja que vàrem prendre com a valor del marc de Perpinyà els 237 g que suposava Botet i no els 240 g a què vàrem arribar més endavant en estudiar els ponderals monetaris. CRUSAFONT, M., *Pesals monetaris de la Corona Catalana-Aragonesa*, SCEN (IEC), Barcelona, 1999, p. 45-52.

120). Ho plantejàrem a CRUSAFONT, *Numismàtica*..., op. cit., p. 92, i apareix també a CRUSAFONT/COMES, *El florí* ..., op. cit., núm. 30.

L'any 1394, el rei prenia una altra iniciativa monetària original. Manava que es batessin a Perpinyà (i després a qualsevol altre taller) unes noves monedes d'or, els anomenats timbres, a una llei de 23,5 quirats i una talla de 58 peces el marc de Perpinyà, fins a 100.000 marcs d'or fi i en un arrendament per a deu anys. El rei determina estampes i llegendes i li atribueix un for de 18 sous barcelonesos (doc. 408, 409 i 413). Encara l'any següent autoritzava que es batessin mitjos i quarts de timbre (doc. 414). Novament l'invent estava condemnat al fracàs. El timbre contenia 240/58 x 23,5/24 = 4,05 grams d'or, mentre que el florí en tenia 240/68 x 18/24 = 2,647 grams. Com que el florí corria a 11 sous, al timbre li corresponien en realitat 4,05 x 11/2,647 = 16,8 sous i no pas els 18 que li atribueix el rei. A més, el timbre sembla que es bateé, en realitat, a 22 quirats, ja que aquesta és la llei que li atribueix Pere Miquel Carbonell en el seu tractat i, en aquest cas, el curs hauria d'haver estat encara força més baix. El mateix Carbonell li dóna un curs de 15,5 sous (doc. 1012), una mica més baix que el florí, ja que a 22 quirats li correspondrien a proporció 15,76 sous. Però els 15,5 sous ja són prou bons si pensem que el florí estava molt sobrevalorat. El negoci degué tornar, doncs, a anar malament, ja que, en definitiva, el timbre es cotitzà per sota del florí i, d'altra banda, només ens han arribat dos exemplars d'una moneda de la qual, amb els 100.000 marcs, s'haurien hagut de produir 2.350.000 peces. Tampoc no es coneixen ni els mitjos ni els quarts de timbre.

Paral·lelament, el rei encara llançà una nova iniciativa, veritablement perillosa. Arrendà al mateix equip que batia els timbres d'or l'emissió dels anomenats "coronats d'Aragó". Es tractava, també, d'una moneda de curs general, amb una llei de 5 diners i una talla de 140 peces el marc de Perpinyà. També podien batre dobles i meitats a la proporció de pes (doc. 410, 412 i 415). Potser la part positiva de la nova moneda era la de posar en circulació un tipus monetari comú a tots els regnes. La part negativa, però, era molt greu. En definitiva, el rei, que no va batre mai croats de Barcelona, volia substituir les peces grans com els croats o els rals de Mallorca i de València, amb lleis d'11 o 11,5 diners, per una peça de billó en la línia de les blanques franceses i castellanes, molt fàcilment manipulable ja que es feia difícil de discernir si la llei era de 3, de 4 o de 5 diners. Ja veurem que el rei Martí també en va batre i ja va abaixar-ne la llei. Certament, la nova moneta atemptava de ple contra els privilegis monetaris dels seus regnes i degué ésser molt protestada. Ja veurem més endavant que la defensa dels catalans consistí a donar als coronats un valor de curs irrisori, de manera que acabaren per fer inviable la seva emissió.

Ens queda per parlar de les escasses notícies sobre les emissions pròpies de cada regne. A **Catalunya**, el rei no va emetre altre cosa que els florins, els timbres i els coronats esmentats, les dues darreres monedes a Perpinyà, com hem dit. Fora d'això, les úniques notícies es refereixen a la prohibició de l'extracció d'algunes monedes (doc. 404) i a aixecar la limitació a 30 persones de la seca de Perpinyà l'any 1388 (doc. 396), cosa que anul·là el 1394 (doc. 406).

A l'**Aragó** no hi ha cap notícia que el rei hi fes batre res.

A **Mallorca**, ja hem dit que el rei hi va introduir el florí, tot i que algun ral d'or hi encunyà ja que se n'ha trobat un dibuix en un antic manual de mercaderia.[121] Els florins mallorquins es distingeixen per la M gòtica al·lusiva a la seca que havia manat gravar-hi el rei, però també per la presència, als costats de les figures de cada cara, de les petxines heràldiques del mestre Eimeric. Aquest costum perdurarà a Mallorca i ajuda també a fer l'atribució de les seves produccions, tot i que més endavant la marca del mestre es combinarà amb altres marques. Pel que fa a la moneda de plata, el rei va manar, el 1390, que quan s'acabessin els 10.000 marcs de moneda d'argent que havia fet batre el seu pare l'any 1384, se'n batessin 10.000 marcs més en rals i mitjos rals i amb una reserva de 500 marcs per a encunyar òbols, és a dir, octaus de ral amb el valor de tres diners (doc. 401). Avui es coneixen aquestes peces, que porten totes, les petxines del mestre Eimeric a qui el rei havia confirmat en el càrrec l'any 1387 (doc. 391).

Pel que fa a **València**, i al marge dels florins que ja hem comentat, sabem que el rei va ratificar, l'any 1398, els privilegis de la seca (doc. 390) i que el 1393 confirmà a Bartomeu Coscolla en el càrrec d'obridor dels encunys i hi afegí el d'emblanquidor (doc. 405 a). L'any 1394, tenim notícia que havia arrendat la fabricació de moneda d'argent, que Mateu diu que era a talla de 68 peces el marc i una llei d'11 diners i 4 grans amb un valor de 18 diners (doc. 407) i que sembla correspondre als rals que ens han arribat. Per a distingir els rals de Joan I dels de Joan II, nosaltres vàrem observar les similituds respectives amb els rals de Martí i de Ferran II i vàrem concloure que els rals de Joan I presenten una lletra gòtica normal i un bust més gran, mentre que els de Joan II tenen els extrems de

121). BOMPAIRE, Marc, "Le monnayage d'or européen avant Christophe Colomb", *Monnaies d'or de l'Europe avant la découverte des Amériques*, Perpinyà, 1992, p. 11-24, vegeu p. 22. Reprès per nosaltres a CRUSAFONT, M., "Inèdites...", op. cit., p. 116-118.

les lletres gòtiques bifurcats, com en els de Ferran II, i el bust és més petit. Fins ara, tots els rals de Joan I que hem examinat porten el nom del rei en la forma IOANES, mentre que els de Joan II porten les formes IOhANES o bé IOHANES, per bé que no es pot descartar que algun dia sorgeixi alguna excepció a aquest costum.

Finalment, a Sardenya, on el rei havia decidit anar en multitud d'ocasions i se n'havia fet pagar els subsidis corresponents, però on no hi anà mai, va fer batre a Càller diners de billó o alfonsins menuts fins a 1.000 marcs a la mateixa llei que els corrents, és a dir, a la baixa llei dels de Pere III, i a la talla de 30 sous el marc i, per tant, de menys pes, ja que els anteriors havien estat fets a 27 sous el marc. La moneda es va emetre efectivament i ens han arribat alguns escassos exemplars. També manà que es fessin falsificacions de florins d'or de Florència.

Pel que fa a la circulació monetària, no hem detectat diferències respecte al que hem observat en temps de Pere III.

Martí I (1396-1410)

Resum històric[122]

Martí l'Humà fou un home culte, bon orador, extremadament religiós i amb força més sentit de govern que el seu germà. Era, però, un home feble de caràcter, com ho demostra el fet que en els enfrontaments del capriciós Joan I i el seu pare, Martí es vagi arrenglerar amb el seu germà, ajudant-lo també, un cop mort Pere III, en la persecució i empresonament de la seva darrera muller, Sibil·la de Fortià, i en la crueltat de fer matar dos dels seus consellers.

Actiu ja en temps del regiment del seu germà, Martí fou capaç de resoldre, després d'una dura lluita i amb el suport poc efectiu del seu germà, les revoltes sicilianes, apaivagà momentàniament Sardenya i posà peu a Còrsega, cosa que no havia fet cap altre sobirà català. En el decurs d'aquest periple, s'esdevingué la mort del seu germà i passà a ésser rei de la Corona Catalano-Aragonesa, mentre la seva muller Maria rebutjà enèrgicament des de Catalunya els intents d'altres pretendents i feia jutjar la colla d'homes de confiança del rei Joan que tant de mal havien fet al país. Sembla que el país es recuperà econòmicament en els anys de relativa pau exterior que seguiren, per bé que les bandositats nobiliàries que el rei no sabé resoldre, tant a València com a l'Aragó, ensangonaren aquelles terres durant pràcticament tot el seu regnat. El seu fill, Martí el Jove, regí entretant Sicília amb la seva esposa Maria, hereva del regne. Morta Maria, el fill de Martí l'Humà es maridà amb Blanca de Navarra. De cap de les dues va tenir fills. L'any 1409, Martí el Jove encapçalà una important expedició militar a Sardenya que acabà en una victòria total, cosa que significà la fi de les endèmiques revoltes sardes. Malauradament, Martí el Jove emmalaltí, sembla que de malària, i morí poc després.

Sense hereus legítims masculs, Martí l'Humà, sempre tou, sempre dubitatiu, no fou capaç ni de fer legitimar el fill natural de Martí el Jove ni de proclamar hereu a qui corresponia de dret, que era Jaume d'Urgell. Des de sempre protector de la línia papal avinyonesa i, després, encara més de Benet XIII, parent de la seva dona, les seves posicions i la demagògia de Vicenç Ferrer acabaran portant els regnes a les mans del castellà Ferran d'Antequera.

La moneda

Més assenyat que el seu germà, Martí no féu tants invents monetaris inútils com Joan I. Baté florins, croats, rals i diners i seguí una línia d'una certa continuïtat. Només s'errà en uns intents fallits d'alterar el croat de Barcelona (doc. 443, 469 i 480) i en el fet de persistir en els perillosos coronats innovats pel seu predecessor (doc. 480). En parlarem més endavant.

Prengué mesures per al millorament i bon rendiment de les seques (doc. 417, 418, 421 i 430) i manà la persecució dels fraus (doc. 447 del 1402/1404). També prohibí reiteradament el curs de les monedes foranes (doc. 424, 441 i 451), que limità l'any 1398 als escuts francesos d'or i a les blanques de billó (doc. 429). En un interessant document del 1398, el rei mana que el nou mestre de la seca de Barcelona reclami a l'antic escrivà les claus del re-

122). A més de les obres generals, darrerament ha estat editat GARRIDO, J-D, *Vida i regnat de Martí I. L'últim rei del Casal de Barcelona*, Dalmau, Barcelona, 2010, malauradament sense anotacions (segons l'autor, són "enutjoses", p. 10), que es fan imprescindibles qual l'autor, que sembla ben documentat, s'aparta de l'opinió de diferents historiadors eminents.

cinte anomenat "lo Thresor" i ens fa saber que en aquest lloc reservat hi havia unes caixes on s'hi guardaven les toques o patrons, l'or comprat, les desferres (probablement retalls de planxa) i els "enserraments" (potser la pols de metall producte d'haver serrat) (doc. 425). Un altre document ens fa saber que la seca barcelonina ja era llavors al carrer dels Flassaders, és a dir, a l'emplaçament que ha arribat fins avui, tot i que molt malmès i reaprofitat (doc. 439).

Vegem ara les emissions monetàries, començant per les **monedes de curs general**. Dos documents ens parlen de l'origen de l'or amb el qual es batran els florins. Un del 1397 diu que, a Mallorca, han portat or "de Fes" a la seca "on fan els florins" (doc. 419), i l'altre, del 1405, ens informa que la ciutat de València manà al mestre que tornés aviat ja que tenien una gran quantitat d'or vingut "de Berberia" que els mercaders volien convertir en florins (doc. 449). És clar, doncs, que l'or era de procedència africana i que arribava gràcies al comerç.

En els anys 1397 i 1398, ens consta que el rei manà que es posés el seu nom en els florins. En el document enviat a València (doc. 420) es diu, en concret, que posin MR en lloc de IO en els florins i M als mitjos, ja que l'espai és menor.[123] És un detall important per a entendre la simplificació que es féu més endavant amb l'heràldica de Desplà, com comentarem. En el document enviat a Barcelona i Mallorca, el rei diu que els envia un dibuix amb el que hi han de posar (doc. 423).

L'any 1398, el rei arrendà a Guillem Colom la fabricació de florins a les seques de Barcelona, Perpinyà, València i Mallorca per cinc anys. Pagaran al rei 8 sous per marc fins a un màxim de 500 marcs (doc. 426 i 427). L'any següent, el rei disposava que, amb aquesta concessió, no pretenia atemptar contra els privilegis de Mallorca i que, en aquest assumpte, es continués amb la pràctica que havien establert els seus avantpassats (doc. 437). En concret, parla del ral d'or de Mallorca, que segueix essent un ens legalment existent però cada vegada més nominalment. Un any després, el rei digué que Colom l'havia defraudat en els seus comptes i que li rescindia la concessió (doc. 438 a); poc després, la donava a Joan Sallembí i Pere ses Eres, que, de fet, li pagaren més (doc. 442). Acabat aquest contracte al cap de cinc anys, el 22 d'octubre del 1405, el rei el renovava a favor de Berenguer des Cortei i de Pere Torrents per sis anys, els quals han de pagar al rei 13 sous per marc encunyat. Els arrendadors es proposaven de batre uns 1.500 marcs (doc. 452).

Entre el 1398 i 1399, hi hagué un gros embolic amb el càrrec de mestre de la seca de Mallorca. El mestre vitalici era Jaume Eimeric, però en algun moment ja hem vist que actua per compte d'ell Antoni Pelegrí. L'any 1398, el rei manà a Eimeric que donés al Procurador Reial, Llàtzer de Lloscos, els comptes del rendiment de la seca, tant del temps regit per ell com del de Pelegrí (doc. 428). Poc després, l'onze d'agost del 1398, el rei nomenà Pelegrí mestre de la seca de Mallorca, deixant, però, a Eimeric el dret de batre el ral d'or, que li pertanyia. El mes de setembre, el rei manà que es posés, segons era costum, la marca del mestre Pelegrí als florins, que ara sabem que era una T, però que apareix mal dibuixada al document, un fet que anirem trobant en altres casos (doc. 434). Eimeric reclamà la plaça de mestre, ja que tenia el càrrec en règim vitalici i consta que durant el plet l'encunyació va prosseguir (doc. 436). Un any després, el rei hagué de rectificar i retornar el càrrec a Eimeric (doc. 431). Entretant, el rei havia disposat, el 18 de setembre del 1398, que de llavors endavant a totes les monedes que es batessin s'hi havia de posar la marca heràldica del Tresorer General, Joan Desplà, que apareix en els documents com un cairó tallat en aspa (doc. 434) o com un cairó tallat horitzontalment (doc. 438). En realitat, en el segell personal de Joan Desplà hi veiem un cairó amb un escac,[124] de manera que el cairó tallat en aspa no és més que una simplificació d'aquesta heràldica, emprada en els mitjos florins o bé en tots els casos en què l'espai era més petit. El cairó tallat horitzontalment és, doncs, un error del document. L'ordre de posar la marca de Desplà no es va complir pas, que sapiguem, en cap de les emissions d'argent o de billó, però sí que fou aplicada sistemàticament en els florins, tot i que cada taller disposà la marca d'una manera diferent. A Mallorca, la marca Desplà substituí una de les marques del mestre, de manera que, de llavors ençà, trobem binomis tresorer general/mestre, costum que es va interrompre durant els primers temps d'Alfons IV, com veurem més endavant. A Barcelona, la marca del tresorer general substituí la marca de seca, de manera que va anar canviant amb el temps i amb cada nou nomenament. A València, la

123). Dissortadament, en el nostre article on parlàvem d'aquest tema vàrem cometre l'error de dir que el rei havia manat posar MA en lloc de MR, i que en els florins valencians hi deia també MA. En ambdós casos, ha d'esser MR. Vegeu CRUSAFONT, M., "El florí perpinyanès...", op. cit.

124). Ja ho havíem indicat a CRUSAFONT, M., *Numismàtica...*, op. cit., p. 107. El segell és el Sagarra-2231 amb dates 1400 i 1401.

marca del tresorer general es situà a la dreta dels peus de Sant Joan. A Perpinyà, ens manquen, de moment, florins a nom de Martí i de Ferran I, i en els que coneixem d'Alfons IV la marca del tresorer general apareix o bé a l'esquerra de Sant Joan o bé un a cada banda, acantonant el sant.[125] En morir Jaume Eimeric, el dia 3 d'abril del 1409, es produí un nou conflicte. El rei nomenà per a substituir-lo Guillem Urgellès (doc. 478), però segons unes ordenances de la seca del 5 de novembre del 1407, en aquest cas el substitut havia d'ésser l'escrivà de la seca, qui havia de comunicar el fet al procurador general (doc. 468 a). El rei es va veure, doncs, obligat, el 8 de juliol, a rescindir el nomenament fet a favor d'Urgellès i donar-lo a Pere Descamps (doc. 481), i a manar a Urgellès que tornés a Descamps el que li havia exigit per a l'encunyació de plata, tot comunicant que el nou mestre seria Mateu de Lloscos, nomenament que va fer el 13 de setembre del 1409 (doc. 481). En el primer conflicte s'ha de seguir molt a la menuda cada un dels canvis ja que tots ells varen tenir una plasmació en les marques dels florins. En el segon cas, la intervenció de la Procuradoria Reial ocasionà l'aparició de la marca d'un escudet català, senyal que li és propi. La seqüència de les marques en els florins és, doncs, la següent:

1396 agost 1398	mestre Eimeric	petxina-petxina/igual
setembre 1398	mestre Pelegrí	T-T/Desplà-Desplà
agost 1399	plet Eimeric/Pelegrí	T sobre petxina-Despla/igual
fins abril 1409	mestre Eimeric	Desplà-petxina/igual
fins setembre 1409	vacant	escudet reial-Desplà/igual
des de setembre 1410	mestre Lloscos	Despla-bou/igual

Com veiem, hi ha un ordre de preeminències: la marca del tresorer general és sempre preferent respecte a la del mestre, i la de la Procuradoria Reial és preferent respecte a la del tresorer general. Ja veurem que la intervenció de la Procuradoria també es féu patent en l'argent i el billó. Totes aquestes marques apareixen, efectivament, en els florins i la dificultat raïa en la seva interpretació. Hem d'advertir que també hi ha variants respecte al quadre anterior perquè quan hi havia poc espai, com en la banda del llir o en els mitjos florins, sovint s'optava per la marca simplificada de Desplà, mentre que quan hi havia espai, s'emprava l'escac sencer. També hi ha un cas d'error en l'ordre de prelació de les marques. Tot plegat, ens aporta una gran varietat de florins mallorquins per aquest regnat.

Pel que fa als altres tallers i a les marques restants, nosaltres ja fa molts anys que vàrem descartar els tallers per als florins que no fossin els de Barcelona, Perpinyà, València i Mallorca (a part dels excepcionals de Saragossa, Montcada i Tortosa, de Pere III, i el de Girona, de Joan II) perquè no hi ha cap indici documental en aquest sentit. És per això que vàrem optar per atribuir a Barcelona uns rars florins i mitjos florins que porten una marca B, dreta als florins i ajaguda als mitjos florins. S'ha de tenir present que no es coneix cap florí de Martí amb la marca de creu sobre pal que Joan I havia disposat que fos la marca barcelonina. És molt probable que aquesta marca es considerés inconvenient, ja que es confon amb el ceptre que ja porta sempre Sant Joan a l'altra banda. Si Saragossa havia marcat amb C i Mallorca amb M, no hi ha res d'estrany en el fet que es prengués la B per a Barcelona. Aquesta situació degué durar des de l'inici del regnat de Martí (1396) fins que l'any 1398 manà que es posés la marca de Desplà (doc. 434) i que la seca de Barcelona optés per situar aquesta marca en el lloc on fins llavors hi havia hagut la marca de seca. La B apareix dreta en el florí i ajaguda en el mig, probablement per una qüestió d'adaptació a l'espai disponible, com ja vàrem argumentar.[126] Després del 1398, en el lloc de la marca de seca, Barcelona hi situa la marca Desplà i aquesta situació es mantè fins al final del regnat. En els florins, la marca és l'escac, i en el mig, el cairó partit en aspa o escac simplificat. No coneixem florins de Martí de la seca de Perpinyà, tot i que segurament se'n van encunyar. Pel que fa a València, es mantè la marca de seca de la corona i l'única innovació és que, des del 1398, hi apareix la marca Desplà simplificada a la dreta dels peus de Sant Joan.

Hem dit que el rei també va fer batre coronats. Efectivament, el 19 de novembre de l'any 1407, el rei havia arrendat a Joan Vivot i Francesc Barceló l'encunyació a Perpinyà de croats d'argent a una llei d'11 diners i una talla de 70 peces el marc, i diners i òbols de billó a una llei de 2 diners i una talla de 21 sous el marc. Amdues sèries

125). Podeu veure aquests florins i les seves marques a CRUSAFONT/COMAS, *El florí d'or*. .., op. cit. Pel que fa al florí de Perpinyà amb dues marques del Tresorer, vegeu COMAS/CRUSAFONT, "Noves aportacions ..., op. cit., núm. 4, i també en el catàleg d'aquest llibre.

126). CRUSAFONT, M., "La marca B... de Barcelona", *L'Àrdit* 16, CFN, Barcelona, 2001, p. 23-25.

monetàries havien de dur un bust de perfil a l'anvers i, al revers, les armes catalanes en cairó dins d'una orla lobulada i les llegendes MARTINUS DEI GRACIA REX ARAGONUM/XPS REX VENIT IN PACE. El rei percebria cada any 7 marcs en florins d'or (doc. 480). Més endavant comentarem aquest document. Un any i mig més tard, el 26 de juny del 1409, els arrendadors es van adreçar al rei dient-li que "no han pogut batre fàcilment la dita moneda" i que el contracte els ha resultat infructuós i perjudicial. Els rei els autoritzà llavors a encunyar igualment croats i diners, però també coronats, dobles coronats i malles, a la llei de 4 diners i 18 grans i una talla de 74 peces el marc els dobles coronats i a la meitat i la quarta part respectivament els coronats i les malles, tot plegat per un període de 10 anys. El rei percebrà 1.700 florins d'or catalans (doc. 480). Els coronats a què es fa referència són, doncs, les mateixes monedes que havia manat batre el rei Joan I, però amb una rebaixa de la llei, que ara és de 4 diners i 18 grans i amb Joan I havia estat de 5 diners, confirmant la facilitat de manipulació que es podia fer amb aquest tipus de peces. Es coneixen poquíssims exemplars tant dels coronats com dels dobles i no ens han arribat les malles, de manera que, com hem dit abans, aquestes iniciatives, combatudes per la ciutat de Barcelona assignant a aquestes peces un for ruïnós, no varen tirar endavant i no es tornaren a batre mai més.

Vegem ara les encunyacions pròpies de cada regne.

A **Catalunya**, el rei reprengué l'encunyació del croat de Barcelona, de primer en emissions que semblen de prova. Efectivament, el 1398, manà al mestre de la seca que batés 100 marcs de croats amb l'argent que li portaria Guillem Colom i que li donés informació dels costos i dels guanys de l'emissió (doc. 435). Ja hem dit que fou probablement en aquesta curta emissió quan es varen emetre els raríssims croats anomenats "de la corona caiguda", amb una testa gran i singular i la corona que sembla caure per darrera el cap. L'any 1400, el rei assajà de rebaixar la llei de la moneda d'argent barcelonina, manant batre "rals de Barcelona" a la llei d'11 diners i pujant, però, el pes ja que la talla la situava a 68 peces el marc, potser amb la intenció d'anivellar els croats amb els rals de València. També feia alguns canvis en l'estampa. Els estaments barcelonins es varen negar a aquesta alteració "com fos contra forma del privilegi de la moneda", com podem llegir en l'anomenat *Llibre de les monedes* (doc. 443) i, malgrat que la pujada de pes compensava amb escreix la pèrdua de llei i donava un contingut d'argent una mica més alt:

Ral de Barcelona: 234/68 x 11/12 = 3,15441 grams de plata pura
Croat de Barcelona: 234/72 x 11,5/12 = 3,11458 grams de plata pura

De tota manera, potser el rei ho tornà a intentar més endavant ja que el 25 de novembre del 1409 manà al mestre de la seca de Perpinyà, Romeu Pallarès, i al seu equip que anessin a Girona per a batre una certa moneda d'argent que havia manat fer (doc. 482) i que, si s'arribà a batre, de moment no ens ha arribat pas, com no sigui que es referís als coronats. De tota manera, l'emissió d'argent a Perpinyà torna a aparèixer en dos documents posteriors del 1410 (doc. 485 i 486) i sembla que, si s'hagués tractat dels coronats, hauria parlat de billó.

D'altra banda, l'aturada de l'encunyació dels diners de tern de Barcelona des dels darrers temps de Pere III produí un desgast del circulant d'aquesta moneda, cosa que féu pujar el preu del croat, de primer a 14 diners i després a 18,5 diners (doc. 458, del 1407). Com que el rei no trobava rendibilitat en l'emissió dels croats (les rendibilitats ja havien estat baixíssimes amb Pere III), el 17 de juliol del 1407 cedí a la ciutat de Barcelona la responsabilitat de les emissions catalanes d'argent, manant al mestre de la seca que batés croats, mitjos i quarts a càrrec de la ciutat i que les peces havien de córrer a 12 diners. El fet és, però, que el for el dictaminava la ciutat de Barcelona i aquesta havia aforat els croats a 18 diners (doc. 468). Més endavant, manà al mestre de la seca que portés un llibre de control de les fabricacions (doc. 471, del 1407). Llavors es batrien les altres varietats que ens han arribat de croats i mitjos croats a nom d'aquest rei, tot i que no coneixem encara cap quart de croat.

El 19 de novembre, el rei donà als arrendadors Vivot i Barceló les instruccions que abans hem detallat per a batre a Perpinyà croats a una llei d'11 diners i una talla de 72 (els de Barcelona eren a 11,5 i talla 72), i també diners de billó a una llei de 2 diners i una talla de 21 sous el marc. No ens ha arribat cap exemplar d'aquestes peces, que no sabem si es varen arribar a batre atesos els arguments donats més endavant pels arrendadors (doc. 469 i 480), quan el rei els encomanà la fabricació dels coronats. Ja veurem, però, que aquest antecedent potser ajudà a què en temps de Ferran I sí que es batessin croats a Perpinyà, potser per primera vegada, ja que fins llavors només ens consta que s'hi havien fet florins, timbres i coronats. Curiosament, la llegenda que Martí havia previst per al revers dels croats i dels diners de Perpinyà (XPS REX VENIT IN PACE) no fou emprada per

Ferran I ni per Alfons IV en els croats, però aquest darrer sí que la utilitzà en una primera emissió perpinyanesa de diners, com veurem al seu lloc.

A partir del 1405, comencen a aparèixer tot un seguit de disposicions per a la comprovació del pes dels croats i, especialment, dels florins, fet que demostra que tornava a haver-hi desconfiança en aquest sentit i que calia prendre mesures per a restituir el crèdit a la moneda catalana. El 22 d'octubre del 1405, el rei manà que els florins fossin rebuts pesant-los amb els pesals que havia encarregat a la seca (doc. 453), i el 10 de maig del 1406, prohibí que ningú no pogués fabricar pesals amb senyal reial, ja que aquests pesos s'havien de fer a la seca (doc. 455). El 17 de novembre del 1406, prohibí la circulació d'aquells florins als quals els manqués un gra del seu pes (doc. 457), i el 7 de febrer del 1407, els consellers de València manifesten la seva contrarietat perquè hi havia qui retallava els florins, de manera que es considerà convenient fer-ne una nova emissió (doc. 460). El 17 de febrer del 1407, el rei va dir que la verificació dels florins s'havia de fer a partir del pes anomenat "mitjà" (doc. 461) i que la seca fabriqués pesals des del pes de mig florí fins al de 100 florins, contrastats amb el marc de Perpinyà, que havien de dur les armes reials i una creu i que s'emprarien per a verificar els florins circulants en una taula que posarien els consellers de Barcelona (doc. 462 i 463). Només aquests pesos serien considerats vàlids (doc. 466). El 6 de setembre del 1408, el rei autoritzà els consellers de Barcelona a establir normes de vigilància referents al pes de les monedes (doc. 475), cosa que aquests aprofitaren per a posar la seva pròpia marca als pesals, de manera que el control final el portaven ells.[127] El 4 d'octubre, autoritzà als paers de Lleida a tenir una taula del pes dels florins amb pesos fets a la seca de Barcelona (doc. 476). La major part de les ciutats importants de Catalunya acabaren per tenir els seus pesals o, almenys, pesals verificats a la ciutat i amb la seva marca.

No sembla que hi haguessin emissions a l'**Aragó**, on, de fet, no s'hi feren emissions després de Pere III fins a Ferran II. Com que, segons Pío Beltrán, els acords d'emissió passaren als Furs[128] i no se n'hi troben, sembla clar que no se'n van fer.

A **València**, s'hi varen batre florins amb una certa abundància (doc. 448 i altres), segons ens ho confirma l'evidència numismàtica actual. També es va encunyar moneda d'argent. El 20 de febrer del 1407, el rei va arrendar a dos mercaders florentins l'encunyació a València, per 3 anys i 4 mesos, de rals d'argent a una llei d'11 diners i una talla de 68 peces el marc, amb una equivalència de 18 diners de billó (doc. 464). De tota manera, vuit dies després, el rei dóna una ordre d'encunyació en els mateixos termes i adreçada a la seca, sens fer cap esment dels arrendadors. En aquest segon document, diu que ha hagut de rebaixar la llei sis grans a causa de la pujada del preu de l'argent i que els rals ja prenen el nom de "divuitens" (doc. 465). El dia 1 de desembre del mateix any, es va dirigir al mestre de la seca manant-li que pugés la talla fins a 70 peces el marc a fi d'igualar les monedes d'argent que es batien en els seus regnes (doc. 472). Ja hem vist abans que el rei havia intentat concedir una llicència per a batre croats a Perpinyà a la talla de 70 peces el marc (doc. 469). Botet diu que el rei havia baixat la llei de València d'11 diners i 6 grans a 11 diners i 2 grans, però en el document del 28 de febrer del 1407 diu clarament 11 diners, amb una tolerància de més o menys 2 grans, de la mateixa manera que quan era d'11 diners i 6 grans també es donava aquesta tolerància (doc. 465). També en aquest cas, en adreçar-se exclusivament al mestre, sembla fer-se evident que l'arrendament als florentins no degué tenir efecte. A aquesta emissió deuen correspondre els rals, força abundants, que coneixem i que tenen una estampa idèntica a la dels que hem atribuït a Joan I.

Pel que fa a **Mallorca**, el rei va donar l'ordre l'1 de desembre del 1400 perquè es batessin doblers, diners i malles; d'aquestes monedes, els diners havien de tenir una llei d'1,5 diners i una talla de 24 sous el marc, i s'indica que abans havien estat de 2 diners i 8 grans i 22 sous el marc (doc. 444). De tota manera, ja hem vist que, segons Campaner, la talla amb Pere III havia estat de 28 sous el marc, de manera que per retrobar els 22 sous hem de retrocedir fins a Jaume II. L'any 1407, el rei manà que es batessin rals d'argent a la talla de 68 peces el marc i amb la mateixa llei que abans, és a dir, probablement a la llei d'11 diners establerta per Pere III (doc. 467). D'altra banda, quan l'any 1409 morí el mestre Jaume Eimeric i s'ocuparen de la seca, de primer, Guillem Urgellès i, després, Pere Descamps, consta s'hi estava batent plata (doc. 481). Aquesta emissió d'argent va començar, doncs, en temps d'Eimeric, ja que tenim diners i també rals i mitjos rals d'argent amb les marques de la petxina d'aquest

127). Vegeu àmpliament aquestes qüestions a CRUSAFONT, M., *Pesals monetaris...*, op. cit.

128). BELTRÁN, Pío, *Obra Completa*, Saragossa, 1972, p. 444. De tota manera, tampoc no es pot donar un crèdit total a les afirmacions d'aquest autor.

mestre, d'altres del temps d'interinitat entre Eimeric i Lloscos en què apareix la marca dels escudets catalans de la Procuradoria Reial i encara un altre amb els bous de Lloscos, designat el 13 de desembre del 1409 (doc. 481). Les peces amb escudet corresponen al període entre el 3 d'abril i el 13 de setembre del 1409 i són totes elles d'una extrema raresa; el mig ral és, de moment, peça única. Pel que fa al billó, no es coneixen ni els doblers ni les malles de Martí i només ens han arribat diners, tots ells molt rars, amb les tres marques indicades.

Les encunyacions a Sardenya es limiten als dinerets que féu batre Martí el Jove al castell de Càller vers el 1408/1409 i que prengueren el nom de pitxols (doc. 474). Tenen, a l'anvers, un escut català en cairó com els de Joan I. Cassula fa referència a una emissió de 3.000 "parvolini" el 1409, però no sembla, en principi, que la notícia encaixi amb els diners de billó baix que coneixem, ja que diu que es feren d'estany i plom (doc. 478). O bé la notícia és inexacta, o bé hi ha una altra encunyació purament d'emergència que no coneixem, però per la coincidència cronològica ens inclinem a pensar que ambdues notícies corresponen a la mateixa emissió.

A la mort de Martí el Jove (1409), Martí l'Humà es convertí en rei de Sicília fins a l'any 1410, en què morí. És de suposar que l'emissió de pirrals, abundants a nom del seu fill, no es degué pas aturar durant l'any de regiment de Martí el Vell, ja que consta que també va continuar fins i tot a l'Interregne (1410-1412), durant el qual el mestre de la seca era Francesc Cámpulo (doc. 487), qui marcà les seves produccions amb C-C curtes per Chicu Cámpulo. Efectivament, aquestes lletres C-C les trobem tant en els pirrals de Martí com en alguns dels que són a nom de Ferran I. Atès que Martí el Jove (1402-1409) va emetre pirrals sense lletres i amb les lletres C-C gòtiques, G-G, E-C, P-G, R i P-C (aquestes darreres ja les trobàvem en les seves emissions conjuntes amb Maria), es pot suposar, amb poc marge d'error, que la major part, sinó tots, els pirrals amb C-C curtes foren emesos, en realitat, en temps de Martí el Vell. És per aquesta raó que hem separat els pirrals amb aquestes lletres de les produccions tradicionalment considerades de Martí el Jove i les hem atribuït a Martí el Vell. Cal tenir present que, malgrat que en aquests pirrals Martí el Vell només es titula rei de Sicília i duc d'Atenes i Neopàtria però no rei d'Aragó, això no crea cap dificultat perquè en els pirrals de Ferran I hi trobem les mateixes titulacions.[129]

Pel que fa a la circulació monetària, tampoc no tenim elements diferencials respecte a Joan I i Pere III.

Interregne (1410-1412)

Un cop Martí va deixar pendent la qüestió de la seva successió i mentre es convocava la reunió de Casp i es valoraven els drets dels candidats, varen transcórrer dos anys. Finalment, la sentència donava la successió a Ferran d'Antequera.

Botet havia atribuït a l'Interregne un coronat sense nom de rei i amb una llegenda religiosa a les dues cares, però ja vàrem argumentar no fa gaire que els seus tipus són idèntics als de Joan I i ben diferents dels dels coronats de Martí. Per tant, s'ha de tractar d'un error de la seca del temps del rei Joan.[130] Per part nostra, havíem suposat que potser els florins sense nom de rei i amb la llegenda anòmala ARAGOXES poguessin correspondre a aquest període, però les anàlisis de Barrandon ens van fer veure que es tracta d'una peça falsa amb només un 43% d'or, és a dir, poc més dels 10 quirats.[131]

Les emissions degueren continuar, doncs, a nom de Martí. De moment, sabem segur que es seguiren batent pirrals a Sicília (doc. 487 i 554) i florins d'or a València (doc. 489 i 553), i és molt probable que també s'encunyessin florins en altres llocs, com Mallorca o Barcelona, i res ens diu que s'hagués emprat en cap cas una tipologia o unes llegendes especials per aquest període.

129). Hi ha en aquest tema dos documents del temps de Ferran I que aporta Trasselli i que nosaltres hem recollit (doc. 554 i 565); no són concordants ja que en el primer diu que Cámpulo va iniciar la seva actuació com a mestre el 1409, mentre que el segon diu que fou el 1407. No cal dir que si fos el 1409 l'atribució a Martí el Vell i a l'Interregne a nom seu seria indiscutible, mentre que si fou el 1407 és clar que la major part es feren en el temps de Martí el Vell i de l'Interregne, però també n'hi hauria del temps de Martí el Jove.

130). BOTET, J., *Les monedes...*, op. cit., vol II, p. 220 i 222; CRUSAFONT, M. "Els coronats de *l'Interregne* deuen ésser de Joan I", *El Quinzet* 2, Associació Numismàtica i Filatelica Xúquer, Sueca-València, 2009, p. 115-118.

131). CRUSAFONT, M., *Numismàtica...*, op. cit., p. 100; BARRANDON/CRUSAFONT/JOUSSEMET, "Identificació...", op. cit., p. 136.

Fou també en aquest temps (1410) quan Guillem de Narbona-Bas, nou jutge d'Arborea, va emetre moneda a Sàsser (doc. 488). La renúncia de Guillem a la sobirania sarda l'assolí finalment Ferran I amb una indemnització pecuniària i la seva moneda fou contramarcada i admesa així en circulació per un breu temps a l'època d'Alfons el Magnànim, com veurem.

BRANCA DE MALLORCA (1276-1343)

Tornem enrere en l'exposició històrica perquè ens ha semblat millor acabar primer amb el seguit de sobirans de la dinastia catalana i dedicar-nos ara a les branques laterals de Mallorca i, després, de Sicília. Cal que ens situem, doncs, de nou, a la mort de Jaume I el 1276, quan s'aplicà el seu darrer testament que llegava a Pere el Gran Catalunya (sense el Rosselló ni la Cerdanya), Aragó i València, i a Jaume II de Mallorca, Mallorca i les illes que en depenien, el Rosselló i la Cerdanya, Montpeller, l'Omelladès i el Carlat.

Si havíem de fer una valoració global dels amonedaments dels sobirans mallorquins, la primera cosa que crida l'atenció és la seva excel·lència artística. Tant l'or com l'argent com el billó mostren l'actuació de gravadors molt experts, probablement originaris de la rica i emprenedora ciutat de Montpeller. L'art gòtic s'hi mostra en tota la seva magnificència, mentre que els patrons tipològics i metrològics tenen una forta empremta francesa. Els sobirans del breu regne illenc varen saber mantenir un alt concepte de la condició reial i les *Lleis Palatines* de Jaume III, per exemple, els situa en l'avançada dels països del seu temps.

L'única dificultat que haurem de lamentar és la desproporció entre els valors de les monedes dels diferents metalls, un fet que causà problemes greus, com veurem.

Jaume II de Mallorca (1276-1311)

Resum històric[132]

L'escampall de territoris que havia heretat Jaume II de Mallorca, la major part disseminats dins l'espai francès, feien difícil la supervivència del regne mallorquí sens un bon acord amb aquella monarquia. D'altra banda, Montpeller tenia una certa dependència del bisbe de Magalona, que aviat fou com dir del rei de França, i Jaume I, que tant havia cedit a Corbell a canvi de res, ni tan sols va saber assegurar-se el ple domini d'aquest territori. El rei Jaume II de Mallorca, que havia rebut una part de la seva educació a París i s'havia maridat amb Esclaramonda de Foix (tot i que els Foix anaven essencialment a la seva), era molt més a prop dels sobirans francesos que dels catalans, als quals els francesos crearien cíclicament dificultats d'alçada amb les seves insaciables pretensions territorials o de sobirania.

Hi havia encara la protesta secreta que Pere el Gran havia fet en vida del seu pare, per la qual no acceptava la partició dels regnes. Jaume II no se sentia segur i va establir amb el seu cunyat, el comte de Foix, una aliança defensiva-ofensiva el 1278. Pere el Gran, d'altra banda, pressionava per tots els mitjans a fi de resoldre d'alguna manera el desmembrament de l'estat. Finalment, l'any 1279, Jaume II es va avenir ben a contracor a reconèixer que tenia els seus territoris en feu del sobirà de Catalunya-Aragó, conveni que varen ratificar els representants dels diferents territoris del mallorquí.

Les coses s'enverinaren definitivament quan Pere el Gran conquerí Sicília, fou excomunicat pel papa i els seus regnes cedits a Carles de Valois, fill del rei de França. En la invasió de Catalunya que se'n seguí, Jaume II de Mallorca es va posar decididament al costat del bàndol francès, sens tenir ni tan sols l'encert d'obtenir a canvi una veritable solució del plet montpellerí. La derrota per terra i per mar de l'exèrcit francès invasor deixava el sobirà mallorquí en una situació difícil. Tot i la mort de Pere el Gran, no va poder pas impedir que Alfons el Franc li prengués els seus territoris illencs. Alfons aprofità la invasió de Mallorca i d'Eivissa per conquerir Menorca el 1287, encara en mans dels sarraïns. Tot i que Jaume II féu dos intents d'entrar militarment a Catalunya, no se'n

132). A banda dels llibres de tipus general, seguim, per a tota la dinastia mallorquina, l'obra de MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *La tràgica història dels reis de Mallorca*, Aedos, 1960

va pas sortir. Hi hagueren llargues negociacions que fracassaren i, mort ja Alfons el Franc el 1291, entrà a regnar Jaume II de Catalunya-Aragó que, com hem dit, imprimí una orientació completament diferent a la seva política i arribà a uns pactes que retornaven les illes a Jaume II de Mallorca l'any 1298, bé que mantenint, però, la condició de feudatari, a excepció de Montpeller.

La pressió francesa sobre Montpeller s'agreujà el 1302, quan el sobirà d'aquell país adquirí al bisbe de Magalona el seu domini sobre Montpelleret, que llavors era ja un barri de Montpeller. Amb tot, Jaume de Mallorca mantingué des de llavors la pau amb el sobirà francès i amb el català fins a la seva mort el 1311. En aquests darrers anys, fou quan pogué prendre finalment gairebé totes les seves iniciatives monetàries.

La moneda[133]

L'any 1277, el rei havia confirmat el gros de Montpeller creat pel seu pare (doc. 490) i s'ha arribat a dir que potser n'encunyà. Nosaltres pensem que es va limitar a confirmar-ne el curs, ja que no hauria pogut pas batre moneda amb la titulació de rei d'Aragó que veiem en tots els exemplars que coneixem d'aquesta moneda. Per tant, creiem que només es podria afirmar que ell en baté si mai aparegués un gros a nom únicament del rei de Mallorca. De tota manera, s'ha de dir que les mencions de la moneda van desapareixent des d'aquest moment. El diner melgorès, d'altra banda, s'anava batent, però cada cop més intervingut pel rei de França (doc. 493) o pel bisbe de Magalona.

En acceptar el rei Jaume el vassallatge respecte a Pere el Gran i la circulació de la moneda barcelonina al Rosselló i a la Cerdanya (doc. 492), es reservà, però, el dret de batre moneda a Mallorca (doc. 491). L'any 1300, el rei inicià la construcció del sistema monetari mallorquí amb un important document pel qual creava un ral de plata d'11 diners d'argent i una talla de 60 peces el marc, amb l'equivalència de 16 diners menuts. També disposava el batiment de doblers, diners i malles a la llei de 2,75 diners i talles d'11, 22 i 44 sous el marc, respectivament. Detallava els tipus i dictaminava que es recaptés cada set anys l'impost del morabatí a qualsevol persona que tingués béns per damunt de les deu lliures, la qual havia de pagar un morabatí d'or o bé 8 sous mallorquins (doc. 494). Segons Campaner, aquest impost no l'havien de pagar, però, ni els eclesiàstics ni els cavallers i s'havia d'aplicar a cobrir els sous dels que treballaven a la seca (doc. 495). Amb motiu de les noves emissions, el rei manà que es contractés exclusivament amb moneda mallorquina, una mesura que, juntament amb l'impost del morabatí, va estendre a Menorca (doc. 497), i determinà una taula d'equivalències amb les monedes anteriors (doc. 496):

1 sou mallorquí	=	1 sou valencià
1 morabatí	=	8 sous
1 dobla	=	15 sous
1 bisanzi	=	3 sous i mig

Les disposicions reials contenen moltes irregularitats. La primera podríem dir que ja és clàssica: valorar la moneda nova per sobre del que li correspon respecte a la moneda anterior i alleugerir així deutes a baix preu. Efectivament, el nou diner mallorquí només contenia 2,03 grams d'argent, mentre que el tern valencià-mallorquí anterior en tenia 2,27, de manera que assimilar-los era clarament fraudulent. Més perniciós resultà valorar el ral d'argent a només 16 diners ja que si el ral contenia 3,9 grams d'argent, 16 diners de diners només en tenien 3,25, de manera que era un excel·lent negoci comprar rals d'argent amb diners de billó a fi de refondre'ls i, amb la plata, fer encunyar de nou diners. L'equilibri s'assolia amb el canvi d'1 ral per 19 diners, però, l'any 1304, el rei va establir el canvi d'1 ral per 22 diners (doc. 502), cosa que feia rendible ara comprar diners amb els rals i refondre'ls, malgrat que sobrevalorar la moneda d'argent era una manera de retenir-la. En qualsevol cas, el pitjor de tot eren els canvis de parer, ja que cada canvi portava a una nova operació especulativa. El fet és que el rei va tornar, l'any 1305, als 16 diners (doc. 506 i 507). Sembla probable que hi hagués una pugna entre el rei i els jurats per ajustar aquests canvis, tot i que el rei seguí finalment en la seva línia dels 16 diners, cosa que féu desaparèixer tots els rals de l'illa i, ja l'any 1304, el rei havia d'autoritzar el curs dels carlins, mot que no sabem si es refereix a la moneda d'argent

133). Vegeu un resum de les emissions de Jaume II amb noves aportacions a BOADA, J, "La numismàtica de Jaume II", *Jaume II i la Catedral de Mallorca*, coord. Mercè Gambús i Pere Fullana, Palma, 2012, p. 147-164, publicat després en opuscle pel Club de Col·leccionisme de Mallorca el mateix any dins la sèrie "Col·lecciona, però investiga", núm. 5.

de Nàpols o als pirrals sicilians (doc. 503). Aquestes operacions especulatives i les seves causes foren explicades al segle XV en forma de paràbola i personalitzant el fet en un pretès "billoner" (doc. 510), quan l'especulació devia ésser massiva i en mans de mercaders del país o italians. Tot i les disposicions reials, però, el mercat apujà la cotització del diner valencià respecte al mallorquí, pagant-lo fins i tot amb premi (doc. 498), potser perquè tenia un àmbit d'ús més extens que el diner mallorquí.

L'any 1304, el rei constatà un excés de doblers en circulació i manà que es recollissin, però que seguissin circulant els diners i les malles (doc. 500). Potser fou llavors quan s'obraren els diners del tipus tercer, amb el bust petit i per al qual no trobem paral·lel ni en doblers ni en malles.

Al marge d'això, i tot i que no consta en la documentació que avui coneixem cap ordre d'encunyació d'aquests valors, també es van batre mitjos i quarts de ral d'argent, segons ens diu l'evidència numismàtica, i probablement més tard que els rals, ja que presenten algunes diferències en els tipus de lletra que fan aquestes fraccions una mica més modernes. Potser es varen emetre el 1304, quan el rei, després d'assegurar que ni ell ni els seus fills no modificarien en el futur els tipus monetaris, va dir que la moneda de plata que havia fet encunyar no havia de perjudicar la de billó (doc. 501). Un document del 1305 fa referència indirecta a aquests dos valors (doc. 508).

Com és sabut, a l'hora de batre monedes, sempre és més rendible batre unitats de valor alt (doblers en aquest cas) que de valor baix (diners i malles, en aquest cas), ja que cada unitat causa la mateixa feina i les grans tenen més valor. L'abundància actual dels doblers de Jaume II suggereix que la seca devia emetre aquest valor fins a l'excés, cosa que explica que el rei hagués de manar el 1304 que es fonguessin els doblers i que seguissin circulant els diners i les malles (doc. 500).

L'any 1305, el rei establí per al Rosselló una taula de canvi de valors de les monedes (doc. 504) que, pel fet d'haver estat proclamada en aquell territori, Colson suposà que es referia a sous i diners de monedes de tern:

1 dobla almohade	=	10 sous
1 masmudina	=	5 sous
1 morabatí alfonsí	=	7 sous
1 esterlí	=	4 diners

L'any 1310, el rei va introduir la moneda d'or, de manera que completava així el sistema monetari mallorquí. La nova moneda havia de tenir una llei de 23,5 quirats i una talla de 60 peces el marc de Mallorca. El rei en descriu minuciosament els tipus i les llegendes i determina que sigui immutable en el futur (doc. 509).

El sistema monetari mallorquí s'aparta força dels paràmetres de la moneda catalana i pren com a model tipològic per a l'or la *masse d'or* francesa, tot i que no pas el pes. També pren alguns models francesos i potser anglesos en altres aspectes per a la plata i el billó. En qualsevol cas, es tracta d'una producció obrada amb un art gòtic al màxim nivell i és una de les sèries monetàries de més bellesa del seu temps.

El regnat de Jaume II està separat només de 13 anys del de Jaume III, de manera que pocs canvis d'estil o de lletra hi podia haver entre les produccions d'un i l'altra amb una distància cronològica tan curta. És per això que aviat sorgí el problema de com distingir les produccions de cada un dels reis mallorquins de nom Jaume. Campaner, que va fer la sèrie mallorquina de l'obra de Heiss, féu un primer repartiment, però en poder estudiar la troballa de Son Crespí, que tenia monedes mallorquines a nom de Jaume, cap a nom de Sanç i d'altres de Jaume I de Catalunya-Aragó, pogué concloure que totes aquelles monedes havien d'ésser de Jaume II. Això li permeté d'encaixar correctament els mitjos i quarts de ral d'argent i el billó i aquests criteris serviren per a la nova sèrie d'atribucions de la seva *Numismática Balear*. Campaner, convençut que Jaume III no havia pres gaire iniciatives monetàries, només li va atribuir els tipus de doblers i diners que no havien aparegut a Son Crespí, i passà a Jaume II tots els models de rals d'or i de rals de plata, malgrat que, per aquests tipus de peces, no tenia pas indicacions de la troballa esmentada. Nosaltres, en trobar que Jaume III havia emès rals tornesos d'argent i florins d'or, en base a la descoberta d'aquestes peces, vàrem treure de l'oblit una llarga sèrie de documents ja publicats molt de temps abans per Lecoy de la Marche que corresponien a l'enquesta feta per Pere III sobre les emissions de Perpinyà de Jaume III i a la qual aquest autor francès no havia donat cap crèdit. Com que les noves monedes certificaven la seva autenticitat, era evident que, contra el que fins llavors s'havia cregut, Jaume III havia dut una vigorosa política monetària i, per tant, bé podia haver emès, a més dels tipus esmentats, rals d'or i rals d'argent. Com però, distin-

gir-los? L'aparició d'un nou tipus de ral d'argent amb lletres A llatines i una disposició diferent dels ornaments del revers ens féu veure que aquella peça devia procedir de la troballa de Manacor, publicada pel mateix Campaner en un article posterior i que també era selectiva a favor de Jaume II. Campaner no es va adonar d'aquells detalls diferents, però el tipus de lletra d'aquell ral s'avenia perfectament amb la paleografia del billó de Jaume II. Més endavant, i per comparació de les marques i l'ús de la documentació, plantejàrem la separació dels rals d'or, tenint present que Jaume II havia treballat amb dos equips, un de dia i l'altre de nit, cada un dels quals posava una marca diferent. Els rals amb les marques rosa i creu passaren així a Jaume III i el ral sense marca a Jaume II. Amb això quedava repartida la producció dels dos monarques.[134]

Pel que fa al billó, vàrem observar també que hi ha d'haver tres emissions amb Jaume II. La primera, amb doblers, diners i malles, es caracteritza per portar una efígie gran i ample sense serrell i deu ésser la més antiga perquè, en un dels diners d'aquesta sèrie, hi trobem excepcionalment una M llatina, quan sempre són gòtiques. La segona emissió, amb doblers, diners i malles, té l'efígie gran i allargada però amb serrell, i la tercera emissió, ja posterior a les disposicions del rei sobre el fre als doblers, només és de diners amb una efígie força més petita.

Pel que fa a la circulació monetària, malgrat que Campaner assenyala multitud de monedes en circulació a l'illa abans de la creació del diner valencià-mallorquí per Jaume I, tot sembla indicar que la moneda que realment tenia un pes en el circulant era el diner melgorès. Aquests tipus d'anàlisi s'han de fer sempre de forma quantitativa i les mencions aïllades tenen poca significació. Tot sembla indicar que la entrada del diner valencià-mallorquí, de primer, l'any 1247, i el mallorquí de Jaume II l'any 1300 tingueren una eficàcia total i que els numeraris anteriors quedaren sense presència significativa en el mercat monetari. El pagaments que trobem en el Cartulari de la Real[135] ens dóna les dades següents:

Cronologia	Melgoresos	Valencians	Mallorquins	Altres
1233-1247	13 (93%)	–	–	1 (7%)
1248-1300	–	47 (87%)	–	6 (13%)
1301-1360	–	–	50 (81%)	12 (19%)

En l'etapa 1233 (data inicial del cartulari)-1247, el pagament restant es reparteix entre una part de pagament en espècie i una part de pagament en morabatins alfonsins d'or. En l'etapa 1248-1300, els 6 pagaments restants corresponen a un pagament i mig en espècie, un en besants d'argent, dos en morabatins alfonsins, un en masmudines d'or almohades i un pagament múltiple (correspon a un testament) en el qual, a més dels diners valencians-mallorquins, hi consten morabatins de diferents tipus, besants de Múrcia i diners burgalesos, és a dir, de Burgos. En l'etapa 1301-1360 (data final del cartulari), els pagaments restants es reparteixen així: un en rals d'or de Mallorca, 1,5 en florins (tres pagaments parcials), un en dos pagaments parcials en espècie i la resta en morabatins d'or, moltes vegades en pagaments parcials acompanyant els sous mallorquins. És possible que, partint d'altres fonts, els relleus no siguin tan perfectes i que s'arrosseguin alguns melgoresos en la segona etapa o alguns diners valencians a la tercera, però creiem que aquesta mostra ens diu que els canvis de numerari varen tenir molta eficàcia.

Sanç de Mallorca (1311-1324)

Resum històric

Tot i que el primogènit de Jaume II fou Jaume, aquest príncep ingressà a l'ordre franciscana i renuncià als seus drets a la corona. És per això que el segon fill, Sanç, fou el successor de Jaume II. Educat també a França, fou

134). Totes aquestes qüestions estan explicades a la menuda a CRUSAFONT, M., "Jaume III de Mallorca (1324-1343), veritable creador del florí català", *Acta Numismàtica* 15, SCEN (IEC), Barcelona, 1985, p. 203-218; Ibid, "The issues of Perpignan of James III of Majorca and the differentiation between the coinages of James II and James III", *Problems of Medieval Coinage in the Iberian area* 2, Avilés, 1986, p. 71-102; Ibid, "El veritable ral d'argent de Jaume II de Mallorca", Cercle 1, CFN, Barcelona 1987, p. 22-23; Ibid, "La política monetària de Jaume III de Mallorca", Randa 50, Barcelona, 2003, p. 41-48; CRUSAFONT, M./VIDAL, A., "Els rals d'or de Mallorca a nom de Jaume Jaume II o Jaume III?", *Acta Numismàtica* 33, SCEN (IEC), Barcelona, 2004, p. 69-79.

135). *Diplomatari del monestir de Santa Maria de la Real de Mallorca*, v. 1, a cura de P. MORA, i ADRENAL, Ll., Palma, 1982. Els dos altres volums ja han estat mencionats abans.

reconegut hereu el 1302, i el 1304 o el 1305 es casava amb Maria d'Anjou, filla de Carles de Nàpols, de la qual no va tenir fills. Home de tarannà pacífic i de poca salut, s'esforçà a mantenir les bones relacions tant amb el sobirà francès com amb el català, fins al punt que s'avingué a reconèixer el seu vassallatge respecte a Jaume II de Catalunya-Aragó, també per Montpeller.

Davant les constants falconades de la pirateria musulmana, el rei organitzà una important flota des del 1316, que aviat faria una expedició de represàlia a Ceuta, cosa que frenà en el futur aquelles agressions. Mancat de fills, el sobirà tingué certa tibantor amb Jaume II a causa de la successió, ja que el català opinava que el regne mallorquí havia de revertir a la seva sobirania. Amb tot, Jaume II el necessità per a la conquesta de Sardenya, en la qual Sanç col·laborà generosament amb vint galeres. Ambdós assajaren inútilment de resoldre el contenciós amb els reis de França per la sobirania sobre Montpeller, tema en el qual només obtingueren petites concessions. A finals del regnat, Sanç indemnitzà Jaume II amb 100.000 lliures pels seus drets i entrà amb negociacions amb el sobirà francès per a vendre-li aquell territori. En morir Sanç, però, l'operació no es dugué a terme.

La moneda

Hi ha molt poques notícies documentals de tema monetari del rei Sanç. Per documents posteriors sabem que el rei concedí la meitat del delme del lucre de la moneda al bisbe de Mallorca (doc. 511) i que redactà un text amb nombrosos privilegis per als que treballaven a la seca de Mallorca (doc. 512). Fora d'això, consta que el rei Felip el Llarg s'atribuí, l'any 1317, el dret exclusiu de batre la moneda melgoresa, en detriment dels que tenien els sobirans mallorquins (doc. 513).

L'evidència numismàtica ens mostra que el rei va seguir una política monetària de continuïtat. Va emetre rals d'or, que ens han arribat en molt poca quantitat, rals d'argent, dels quals només tenim una mostra, i gran quantitat de doblers de billó. També feu, en quantitats molt més reduïdes, diners de billó i malles, de les quals ens han arribat molt pocs exemplars. Hi ha llegendes diferents en tots els tipus de billó, potser com a resultat d'haver-se'n fet dues emissions. El tipus amb llegendes curtes, SACIUS'/MAIORICAR', és força més abundant que el de llegendes llargues SANCIUS/MAIORICARUM, però també hi ha peces mixtes que combinen llegendes curtes i llargues en cares diferents, cosa que demostra que si es varen fer dues emissions, en la segona s'aprofitaren encunys de la primera. És possible que els doblers, diners i malles de llegenda llarga siguin de la primera emissió ja que concorden més amb els de Jaume II, i els de llegenda curta de la segona, potser quan el rei va pagar a Jaume II les 100.000 lliures que hem indicat abans.

Cal advertir que hi ha mitjos rals d'argent falsos a nom de Sanç, que Campaner ja va publicar en un article, però que hem vist vendre com a bons, almenys una vegada, en una prestigiosa subhasta internacional.

Jaume III de Mallorca (1324-1343/49)

Resum històric

En morir Sanç sense fills, deixà els seus dominis al seu nebot Jaume, fill del seu germà Ferran i la seva primera muller. Essent Jaume menor d'edat, s'ocupà de la regència el seu oncle Felip, que era eclesiàstic. Jaume II de Catalunya-Aragó, disconforme amb el testament, ocupà el Rosselló i la Cerdanya i reclamà els seus drets, però Felip li va recordar que si no admetia l'herència de germà a germà, ell mateix, que havia succeït al seu germà Alfons, tampoc no podia ésser rei, i que si s'havien de seguir línies directes, la corona Catalano-Aragonesa li correspondria a Jaume III de Mallorca. Era un raonament indiscutible i Jaume II el va haver d'acceptar i renunciar a les seves reclamacions.

Jaume III de Mallorca, fill de l'ardit infant Ferran, el conqueridor d'Acaia, era d'un temp ben diferent que el seu oncle. Als dotze anys, en una entrevista amb Jaume II de Catalunya-Aragó ja es mostrà disconforme amb la idea de Sanç de vendre els seus drets sobre Montpeller i es disposà a imposar la seva autoritat en aquell territori. Tot i que Jaume i, després, Alfons el Benigne l'ajudaren en aquesta reclamació, els sobirans francesos seguiren donant allargues a la qüestió i res es resolgué. Entretant, el rei féu promulgar les seves famoses *Lleis Palatines* i, en algun moment, rebé notícies de la possible recuperació del principat d'Acaia que el seu pare havia conquerit i perdut.

En entrar a regnar Pere III a Catalunya-Aragó, Jaume ja era major d'edat i s'havia pogut desfer de la tutela del seu oncle Felip, que havia estat quelcom conflictiva. El mallorquí no dubtà d'enfrontar-se aviat amb el rei de França pel tema de Montpeller i fins i tot cercà l'ajut del rei d'Anglaterra. El francès respongué envaint el territori de Montpeller. Jaume, llavors, cercà l'ajut militar de Pere III, al qual tenia dret com a vassall. Però Pere, que no tenia cap ganes d'enfrontar-se al sobirà francès i el que volia era obtenir les terres mallorquines, trobà un pretext en l'encunyació que feia Jaume III de monedes de tota mena a Perpinyà per criidar-lo a judici i desposseir-lo. Hem de recordar que als comtats del Rosselló i de la Cerdanya hi havia de córrer la moneda barcelonina. Aviat, Pere III desembarcà a Mallorca i entrà a Palma el 31 de maig del 1343. Jaume no tingué altre remei que canviar radicalment de política i cercar l'empara del sobirà francès. D'altra banda, pogué aturar per via diplomàtica un primer atac de Pere III al Rosselló l'agost del 1343. Al final, però, tot fou inútil. L'any següent, Pere III s'apoderà del Rosselló. El de Mallorca acabà per refugiar-se a prop del seu parent, el comte de Foix, des d'on pogué passar a Montpeller. Allà pactà amb el rei de França la venda de Montpeller a fi de recaptar fons per a una ofensiva sobre Mallorca. L'onze d'octubre del 1349, Jaume III desembarcava a Alcúdia, però el dia 24, el seu exèrcit era derrotat a Lluc-major, on el rei trobà la mort.

Els intents posteriors del seu fill Jaume, que passà de primer un cruel captiveri, no obtingueren resultat. L'infant acabà essent enverinat i el Regne de Mallorca quedà definitivament en mans de Pere III.

La moneda

Com hem dit en parlar del rei Jaume II, Campaner acabà per atribuir a Jaume III únicament doblers i diners de billó dels únics tipus que no trobà representats a la troballa de Son Crespí, és a dir, els que porten el bust del rei acantonat de roses. Tampoc no s'havia donat cap crèdit a la documentació que mostrava, amb dades incontestables, que el rei havia emès abundància de monedes a Perpinyà. Certament, els testimonis eren de relleu: el mestre de la seca, l'obridor d'encunys i nombrosos comerciants que havien manejat aquelles monedes, entre d'altres. Era cert que Pere III havia emprat un pretext, però això no podia convertir en imaginàries unes dades tant concloents. L'aparició, de primer, del gros tornès d'argent a nom d'un rei Jaume i que nosaltres atribuírem a Jaume III i la publicació posterior, també per part nostra, d'un florí d'or amb la llegenda REX MAIORICA, donaren nous arguments, si calien, per a certificar la veracitat dels documents esmentats.

Les disposicions i les notícies fins llavors conegudes de Jaume III en temes monetaris eren prou escasses; l'any 1327, apareixen valoracions del ral d'or a 23,5 sous i a 25 sous (doc. 514); el mateix any, manà el rei que ningú no tragués del regne moneda mallorquina de cap metall i que els barcelonesos d'argent s'havien d'estimar a 15 diners mallorquins (doc. 515); i el 1334, el rei manà que als comtats del Rosselló i la Cerdanya s'hagués de contractar exclusivament en diners de tern o en croats de valor de 12 diners (doc. 516). D'altra banda, hi ha les reclamacions de Pere III i la resposta del rei del 1342 que deia que els litigis entre sobirans els havia de resoldre el papa (doc. 518), i les denúncies presentades a Pere III sobre les emissions de Jaume III, que ja hem comentat en el regnat de Pere i que ara englobem en l'apartat de les seves emissions a Perpinyà.

De fet, no sabem si el rei va batre moneda a Palma abans dels enfrontaments bèl·lics. El gruix més important de la documentació actual es refereix a les encunyacions a Perpinyà, de les quals hem fet un recull (doc. 517). Podem saber que el rei improvisà una seca a Perpinyà, ja que el taller s'inicià a l'hostal o hospici de Na Talona, després a l'hospici d'en Bernat Brandin i, finalment, a la plaça dels Rics Homes, tot i que sembla que paral·lelament es batia també al castell. Es parla, d'altra banda, de dos equips, un treballant de dia i l'altre de nit, cada un dels quals posava una marca diferent. En parlar dels mestres, apareixen dues parelles: Puig de Lluc i Ramon Albert l'any 1342, i P. Alanya i J. Ermengau el 1344 (algunes d'aquestes dades procedeixen de Bompaire, però no són als textos perquè no els dóna tots). L'assajador era un tal Contesti i l'obridor d'encunys, Samuel Astruc. Es diu que els ferros els feien a Camprodon, però potser vol dir els encunys en brut, sense gravar.

Tot sembla indicar que el rei fabricava, d'una banda, moneda mallorquina, i de l'altra, moneda forana, la qual feia en dues varietats: a nom seu i com a imitacions. Segons algun testimoni, la francesa la feia amb permís del rei de França. Però també batia croats de Barcelona (barcelonesos d'argent), argumentant que el rei Pere no ho podria demostrar. En termes generals, el rei cercava emetre imitacions de monedes d'un cert prestigi i bon for, a fi d'avaluar al màxim les seves disponibilitats de metall. Per tal d'incrementar els guanys, feia les imitacions a pes i llei més baixes que els models. Això comportava que alguns comerciants prenguessin les peces

pensant que eren franceses i que les valoressin al seu preu i que després descobrissin que eren imitacions i que es cotitzaven molt menys.

En l'apartat de les monedes d'or, es parla d'angelots, escuts, florins i anyells; dels tres primers sabem que en feia a nom seu i també d'imitació. En realitat, els escuts també podrien ésser rals d'or de Mallorca, una moneda que no és mencionada. En l'apartat de monedes de plata, es parla de tornesos i mitjos tornesos i també de grossos o rals i mitjos rals, que podrien ésser de tipus mallorquí. En l'apartat del billó, es mencionen els doblers, els diners i els diners tornesos i sembla clar que els doblers i els diners eren de tipus mallorquí perquè hi ha un testimoni que els descriu com a tals, amb les llegendes i tots els detalls.

No és segur que el rei batés tots aquests tipus de monedes, ja que els testimonis empren denominacions diferents, no sempre clares, i a voltes diuen que varen veure circular aquelles monedes a Perpinyà, de manera que no és segur que fossin fetes a la seca de Jaume III. És per això que no hem tingut en compte els "lleons" i "pavillons" que aporta un únic testimoni ja que diu només que els va veure "córrer" a la ciutat.

Encarant aquestes informacions amb l'evidència numismàtica, podem estar segurs que es varen batre grossos tornesos a nom de Jaume III i florins en els quals consta REX MAIORICA, ja que aquests són els tipus que avui coneixem. És gairebé segur que també es bateren angelots, que fins ara no ens han arribat, a la vista de la quantitat de testimonis que els esmenten. D'altra banda, coneixem rals d'or, rals d'argent, doblers, diners i malles del tipus clàssic mallorquí a nom de Jaume i que corresponen, pels estudis que hem mencionat en el regnat de Jaume II, a les produccions de Jaume III. El que no sabem és si aquestes monedes ja les havia batut a Palma o si les va batre totes a Perpinyà en ocasió d'aquestes emissions massives de guerra. Les explicacions dels testimonis ens poden justificar els rals d'or, si els designen quan esmenten escuts, els rals d'argent, els doblers i els diners, i queden només sense mencionar les malles. D'altra banda, tampoc no coneixem mitjos rals d'argent a nom d'aquest sobirà malgrat que n'apareguin a les llistes de monedes a nom seu. Tampoc no ens han arribat els tornesos de billó, que esmenten 4 testimonis. Val a dir, finalment, que resulta en principi molt difícil la identificació de les imitacions de les monedes foranes, ja que bé procuraven d'aproximar-se al màxim al model. De tota manera, un dels testimonis assenyala una petita diferència en la llegenda dels angelots i un altre diu que a Perpinyà posaven una marca de creueta en els escuts i una d'estrella als florins, de manera que potser en el futur serà possible de trobar alguna d'aquestes peces. De moment, els dos rals tornesos que coneixem són a nom de Jaume i els florins a nom del REX MAIORICA, com hem dit, i porten per marca una creueta.

Hi ha també uns diners tornesos fets al Principat d'Acaia amb llegendes que contenen les paraules IAC o IACOBVS, que li han estat atribuïts en base a les notícies sobre la recuperació efímera de la sobirania sobre aquell territori que havia conquerit el seu pare Ferran.

És evident, doncs, que contra el pessimisme del temps de Campaner, la política monetària de Jaume III fou potent i agosarada, i que Pere III, que tantes coses va copiar del seu oponent (entre elles, l'encunyació de florins i les *Lleis Palatines*), és molt probable que també prengués nota de les còpies de monedes estrangeres de baixa llei que va començar a emetre ell mateix, significativament, després de la guerra contra Jaume III de Mallorca.

BRANCA DE SICÍLIA (1296-1409)

Novament hem de retrocedir en el fil històric i situar-nos en el moment de la mort de d'Alfons el Franc l'any 1291, quan Jaume II, que llavors governava Sicília, passà a fer-se càrrec de la Corona Catalano-Aragonesa, mentre que el seu germà Frederic i la mare comuna, Constança, restaren a Sicília. Segons les disposicions de Pere el Gran, en les circumstàncies que s'havien donat, Frederic havia d'ésser rei de Sicília, però Jaume II no va admetre de moment la cessió de poders i la va retardar fins al 1296. És per això que hi ha moneda siciliana a nom de Jaume amb els títols d'Aragó i de Sicília.

La branca siciliana va procurar de mantenir el nivell moderat d'impostos de l'anterior dinastia normanda, però això els deixà en una situació precària pel que fa als seus recursos a causa dels enfrontaments amb els angevins de Nàpols. Per això, veurem que els sobirans eren més aviat pobres, mentre que els comerciants, generalment catalans, eren rics. Una situació que ens fa la impressió que no ha captat del tot Trasselli en els, d'altra banda, magnífics treballs que ha dedicat a l'illa, quan ens fa avinent les dificultats dels sobirans, i fins i tot de les institucions,

per manca de recursos, cosa que no vol pas dir que l'illa fos pobra o que els comerciants no hi fessin els seus negocis i la moneda d'or no hi fos abundant.

Frederic III de Sicília (1296-1337)

Resum històric[137]

El refermament de Frederic a Sicília com a sobirà fou molt difícil i costà moltes lluites. És ben cert que els dos germans (ell i Jaume II de Catalunya-Aragó) s'ajudaren sempre, malgrat que en algun moment hagueren d'arribar, justament per imperatiu de les pressions del papa, a algun enfrontament. Efectivament, el rei Jaume havia optat per una política d'acostament al papat i això el portà a haver de lluitar contra el seu germà, al qual el papa volia desposseir com fos i retornar Sicília als angevins. Jaume, però, feri sense matar i Frederic l'autoritzà a pactar per separat la pau. D'altra banda, ell sol es defensà prou bé, de manera que al final el papa hagué de cedir a la pau de Caltabellota (1302), per la qual Frederic, que s'hauria de titular "rei de Trinacria", regnaria mentre visqués, però no podia llegar el regne als seus descendents. Els dos germans assentiren, Frederic es posà el títol de rei de Sicília a les monedes i els Anjou mai més pogueren recuperar Sicília, al marge d'alguna incursió que mai no assolí un domini total.

Un cop obtinguda la pau el 1302, Frederic ja no necessitava l'exèrcit d'almogàvers que tenia a l'illa i que li devia ésser prou onerós. Aquests, capitanejats per Roger de Flor, varen acceptar l'oferta de l'emperador de Bizanci per a actuar contra els turcs. De l'expedició en parlarem al seu lloc, però el fet és que la companyia actuà de forma autònoma i que no fou fins al 1311, quan ja s'havia assentat al ducat d'Atenes, quan reconegué com a sobirà el rei Frederic III, i aquest els envià un governador en nom del seu fill Manfred.

Frederic es titulà "tercer" seguint la seriació dels sobirans sicilians, en referència a la legitimitat que li donaven els drets de la seva mare Constança, hereva del rei Manfred.

La moneda

Tenim pocs documents monetaris de Frederic III però són prou interessants. L'any 1315, el rei manà que es batessin pirrals amb el pes de tres tarins i 13 grans (doc. 519), és a dir, amb un pes de 3,22 grams,[138] molt proper al teòric dels croats de Barcelona. Això sembla confirmar que Pere el Gran va prendre el model metrològic del pirral sicilià per al croat de Barcelona.

El mateix any, el rei disposava que els pirrals es donessin a pes i que es distribuïssin pesals als canviadors (doc. 520). Aquest document és molt anterior a les disposicions del rei Pere III, les primeres que es coneixen per a Catalunya i és ben probable que sigui la primera d'Europa[139] pel que fa a aquests instruments de verificació. Ja veurem més endavant que es seguiren donant instruccions pel que fa als pesals en els regnats següents.

L'any 1332, finalment, el rei dictaminà que els florins (suposem que florentins) es computessin per 8 tarins, si es pagaven en pirrals (doc. 521).

L'evidència numismàtica ens diu que Frederic batè també pirrals d'or, segurament en tan poca quantitat com el seu germà Jaume, ja que només en coneixem un exemplar. També va encunyar diners amb bust de perfil i creu interior, molt semblants als del seu germà. Tant als pirrals d'or com als d'argent Frederic es titulà rei de Sicília,

136). CAMPANER, A., "Novedades en la Numismática Balear", *Museo Balear* III, 1886, p. 1-15.

137). En aquest cas, a més de les obres generals, hi ha la monografia d'OLIVAR, Bertran, *Un rei de llegenda: Frederic de Sicília*, Aymà, Barcelona, 1951. Per al conjunt de la branca siciliana, és prou útil l'obra de GIUNTA, Francesco, *Aragoneses y catalanes en el Mediterráneo*, Ariel, Barcelona, 1989

138). A Sicília, tot i que es parla a voltes del marc, més aviat fan referència a la lliura. En qualsevol cas, ni el marc ni la lliura siciliana són iguals que els de Catalunya. Nosaltres emprarem els paràmetres que ens dóna Trasselli al seu "Nota per la Storia...", ja citat. Segons ell, la lliura era de 317,352 g, de la qual es deriva un marc de 211,568 g. L'unça, en conseqüència, era de 26,446 g, l'esterlí d'1,3223 g i el gra de 0,044 g. L'anomenat "tarí" o "trapesi" era 1/30 de l'unça i, en conseqüència, de 0,8815 g. En una lliura, hi havia 360 taris o trapesi. L'esterlí era 1/20 de l'unça. S'ha d'advertir que no tots els autors donen els mateixos valors. MARTINORI, Edoardo, al seu *La Moneta. Vocabulario Generale*, Roma, 1915, dóna com a valor de la lliura 320,616 g. De tota manera, pensem que mereix més crèdit Trasselli.

139). Hi ha pesals bizantins i musulmans molt anteriors, però durant el llarg parèntesi del billó no n'hi hagueren a l'Europa occidental i les notícies de la seva reimplantació, que coincidiren amb el retorn de l'argent sobretot de l'or, són més tardanes.

duc d'Apúlia i príncep de Càpua, ja que encara conservava aquests territoris de la part sud del regne de Nàpols. Els pirrals d'argent són molt abundants i porten diferents distintius o lletres als costats o a sobre de l'escut català, probablement marques d'emissió que no s'han pogut identificar. És possible que les lletres puguin al·ludir als mercaders que duien argent per a encunyar o que arrendaven la seca.

Pere II de Sicília (1337-1342)

Resum històric

Ha estat tradicional la crítica a l'actuació de Pere II, basada en part en les afirmacions despectives de Joan Villani, que era del bàndol guelf, és a dir, pro-papal i, en conseqüència, contrari a la branca siciliana. El seu testimoni, doncs, no té cap autoritat.

Pere hagué d'enfrontar dos problemes greus. D'una banda, el trencament del compromís de Caltabellota, pel qual a la mort de Frederic III el regne passaria als Anjou. El sobirà s'apuntalà amb el sector gibelí i amb Lluís IV de Baviera i defensà ardidament el regne. De l'altre, el càncer nobiliari que corsecava la major part dels estats: passats els temps de perill dels primers temps de Frederic III, varen tornar a reclamar els seus interessos individuals i, en definitiva, antinacionals. Sorgiren, llavors, els bàndols rivals dels Palizzi i els Ventimiglia, que ensangonaren el país fins que el rei Pere els expulsà del país i nomenà vicari del regne el seu germà Joan, que el secundà magníficament. Els nobles expulsats s'apressaren a anar amb els angevins de Nàpols i assoliren alguna conquesta de segon ordre, però el vicari Joan els recuperà en temps del seu successor. Entretant, els mercaders catalans seguien gaudint de la protecció del sobirà i això degué ésser un element bàsic per al finançament de les seves lluites.

La moneda

No disposem, malauradament, de cap document monetari del breu regnat de Pere II. L'evidència numismàtica ens mostra un grup de pirrals d'argent amb marques en forma de signes i d'altres amb lletres, seguint el que ja hem vist en temps de Frederic III. També hi ha diners de baixa llei, que segueixen els tipus del seu pare. No hi ha, en canvi, evidència que hagués fet pirrals d'or i aquesta moneda, de fet, desapareix definitivament del panorama numismàtic sicilià.

Lluís de Sicília (1342-1355)

Resum històric

La mort prematura del seu pare el situà a la reialesa siciliana a l'edat de cinc anys, sota la regència del seu oncle Joan, que recuperà els territoris perduts al darrers temps de Pere i defensà bé el regne, aprofitant les lluites llavors existents al regne de Nàpols i obtenint la pau de Catània (1347). Malauradament, Joan va morir i la regència passà a Blasc d'Alagó. El retorn dels Palizzi significà la represa de les lluites nobiliàries i la invasió dels angevins, que ocuparen Palerm. Es demanà l'ajut a Pere el Cerimoniós, que concertà el casament de Lluís amb la seva germana Constança, però la mort de Lluís als 19 anys frustrà aquest projecte i el succeí el seu germà Frederic. De tota manera, el casament de Pere III amb Elionor de Sicília encaminava la reintegració del regne a la Corona Catalano-Aragonesa.

La moneda

Disposem només de dos documents monetaris d'aquest regnat. El primer ens fa veure les dificultats financeres del sobirà, que arriba a acceptar un préstec amb l'interès usurari del 33,75% (doc. 522). El segon ens proporciona diferents informacions. D'una banda, distingeix diferents tipus de pirrals: uns, que són els normals, s'han de computar a 62 diners, mentre que els *"di punto"* només a 58 diners. És cert que en alguns pirrals s'han detectat marques secretes, com ara petits punts o lletres, generalment vora el cap de l'àliga, i potser s'han d'interpretar com identificadores d'emissions de més baixa llei, conseqüència d'arrendaments o d'emissions fetes en moments de dificultat. De l'altra, ens informa que Arena i Maniscalo són els encarregats de tenir balances i pesos per a la verificació dels

pesos de les monedes (doc. 523), d'acord amb les instruccions donades al seu moment pel rei Frederic III.

L'evidència numismàtica ens aporta un panorama molt semblant al del seu pare: pirrals d'argent amb signes o lletres, i diners de billó que mantenen les imatges tradicionals del bust a l'esquerra, a l'anvers, i creu interior amb marques, al revers.

Frederic IV de Sicília (1355-1377)

Resum històric

Novament, la historiografia papista s'ha abraonat sobre aquest sobirà qualificant-lo de "ximple", és a dir, poc menys que boig, i, una vegada més, hem de concloure que aquestes fonts, malauradament massa escoltades fins i tot pels historiadors catalans, no tenen cap mena de crèdit.

Entrà a regnar als 14 anys i, si bé no era home de salut forta, mostrà prou habilitat per captar l'ajut de Pere III sense perdre la seva sobirania i per neutralitzar els angevins amb el tractat de Nàpols del 1372. El seu matrimoni amb Constança, germana de Pere III, acostà el regne a Catalunya-Aragó i facilità el projecte del rei català de reintegrar definitivament Sicília, a més d'obtenir la sobirania sobre els ducats grecs què Frederic renuncià al seu favor. El regnat patí novament els enfrontaments nobiliaris; les invasions angevines el deixaren, en algun moment, immers en una gran precarietat, però el sobirà se'n sortí de totes les incidències i, en morir, pogué deixar el regne a la seva filla Maria, que havia nascut de la seva primera esposa Constança. Amb la seva segona esposa, Antònia dels Baus, no va tenir fills.

La moneda

En termes generals, no sembla que els reis sicilians anessin sobrats de diner. La major part del negoci el movien els mercaders catalans, que eren els que controlaven l'exportació del blat i altres mercaderies. D'altra banda, les urpades dels angevins deixaren el rei sovint sense possibilitats d'actuació a la seca de Messina i els nobles, com de costum, anaven a la seva. La documentació monetària es fa ressò fidel d'aquestes situacions. L'any 1366, el rei havia nomenat Guillem de Lardea mestre de la seca (doc. 525) i aquesta família degué seguir en la possessió del càrrec ja que, l'any 1376, a finals del regnat, consta que el mestre era Lemmo de Lardea (doc. 535). En presentar Guillem els comptes d'encunyació l'any 1366, ja es fa evident que, a més del rei, que baté 1.671 marcs en pirrals, també encunyaven diferents particulars, que feren una emissió d'argent que totalitzava 251 marcs. Pel que fa als diners o pitxols, la xifra del rei són 4.717 lliures i la dels particulars 1.652 lliures (doc. 526). En el mateix document es justifiquen les concessions per la dificultat del sobirà de captar prou argent. Els any 1368 i 1369, el rei dóna a Nicolau del Mauro concessions per a batre pitxols i pirrals (doc. 527 i 528) i, el 1372, dóna una altra concessió a Nardo de Adam per a fer pirrals i menuts amb àliga i creu (doc. 530). De la seva banda, almenys des del 1375 però molt probablement ja d'abans, el noble Guillem de Peralta s'havia muntat la seva seca a Sciacca, on anava batent, sens que el rei tingués prou força per a aturar aquestes emissions i malgrat les seves protestes i l'afirmació que quan cessessin les torbacions i recuperés Messina, aquesta ciutat esdevindria novament la seca única, com sempre havia estat (doc. 533 i 534). El sobirà, per la seva banda, es veu obligat a batre moneda a Palerm i a Catània (doc. 531 i 534) per aquesta raó. A final de regnat, el rei mana fer una encunyació de pirrals i de pitxols amb el bust de front/creu (doc. 535). En diferents documents veiem que, si bé els pirrals mantenen la seva llei, els pitxols, ja de llei molt baixa, van perdent inicialment contingut de fi (doc. 527), tot i que, més endavant, es recupera progressivament la llei (doc. 529, 530 i 535). Sabem, també, que es mantenen els controls de pes per a les monedes d'or i d'argent amb l'emissió i distribució de pesals (doc. 524).

Les dades anteriors ens justifiquen l'existència dels diners amb l'elefant a l'anvers, heràldica de la seca de Catània, i ens proporcionen la possible cadència de les diferents tipologies dels pitxols o diners de billó:

Fins al 1372	Pitxols amb efigie de perfil/creu (Messina)
Des 1372	Pitxols amb àliga/creu (Probablement Palerm)
1373	Pitxols amb elefant/armes catalanes (Catània)
Des de 1376	Pitxols amb efigie de front/creu (Messina)

Aquests tipus cobreixen totes les varietats de billó conegudes de Frederic IV, de manera que ara tenim un ordre cronològic i la seguretat que tots aquests tipus van ésser batuts per ell. El tipus amb l'efígie de perfil/bust enllaça amb els dels regnats anteriors i, encara que no en tinguem notícies documentals, les podem situar als inicis del regnat. Els tipus de Catània queden encaixats per l'heràldica de l'elefant. Si el rei diu que va batre a Catània i a Palerm, podem suposar que l'altre tipus, el de l'àliga, sigui el de Palerm. Pel que fa al de bust de front, sembla lògic que es fes a Messina, ja que en els darrers temps, Frederic recuperà la ciutat després de l'ocupació d'Enric Rosso, segons ho indica el fet que fou allà on es formalitzà el compromís matrimonial amb Antònia Visconti. Quins foren, doncs, els diners fets a Sciacca per Guillem de Peralta? El més probable és que fossin imitacions simples dels models del rei, ja que era la millor manera que passessin desapercebuts, però també hi ha una altra possibilitat: hi ha dues varietats de diners amb bust de front/creu, una de molt rara i de bona factura amb bust/creu interior i una altra de molt més abundant i mala factura amb bust/creu tallant. Com que la darrera ordre d'encunyació del rei és donada el juny del 1376 (doc. 535), és a dir, a poca distància de la seva mort, potser els tipus amb la creu interior són els emesos pel rei a la seca de Messina i els de creu tallant els de Peralta i del taller de Sciacca. Aquesta hipòtesi, però, té l'inconvenient d'haver de suposar que, o bé que el rei ja batia un tipus amb bust/creu tallant a Palerm vers el 1375 i que aquest fou el que copià Peralta, o bé que Peralta emetia un tipus original, cosa no gaire freqüent en els falsadors. És evident, en qualsevol cas, que no és coherent que hi hagi tantes varietats d'emissions amb bust/creu tallant, partint d'una ordre donada pel rei el juny del 1376, tant a prop de la seva mort. Per tant, la hipòtesi d'atribuir a Sciacca la totalitat o una bona part dels pitxols amb bust de front/creu tallant té bones probabilitats d'ésser certa.

Pel que fa als pirrals d'argent, s'ha de dir que hi ha una gran diversitat de marques i que l'evidència numismàtica actual és molt abundant, cosa que demostra que es degué emetre argent en grans quantitats, malgrat les sotragades polítiques del regnat. Les marques dels pirrals acabaran essent, en el futur, les inicials del mestres de seca, però en aquesta etapa encara són marques d'emissió que, d'alguna manera, han de reflectir també els documentats arrendaments de la seca a particulars, probablement mercaders i potentats. No tenim prou dades per a assajar d'identificar a qui corresponen aquestes marques. Hem estat verificant si podrien correspondre a banquers de l'època, a comerciants o a arrendadors, però els resultats no són satisfactoris, en el sentit que cada parell de lletres no sembla correspondre a nom i cognom d'una persona. Spahr menciona els mestres Lemmo de Lardea (oblida Guillem Lardea), Nicolau de Mauro (que, de fet, consta com a arrendador) i Stefano de Carimbene, i els atribueix les lletres M-M a Mauro i la C d'un diner de Catània a Carimbene, però és evident que Nicolau de Mauro hauria d'haver signat, en tot cas, amb N-M, i que una sola lletra C no pot ésser atribuïda amb seguretat a Carimbene. El mecanisme sembla que és mes complex i pensem que cada parell de lletres han d'expressar la conjunció d'un personatge amb un altre personatge o situació, potser el mestre i l'arrendador, el mestre i el que encarrega l'emissió, o bé el mestre o l'arrendador i un espai temporal. S'ha de fer notar que hi ha lletres que apareixen gairebé en qualsevol posició, com les G, I, L, M, N, P, R o S, i d'altres que no apareixen mai, com les H, J, O, Q, T, U, V, X o Z. D'altra banda, hi ha lletres que apareixen en diferents aparellaments; així, la G amb set altres lletres o la P amb quatre, la I i la N amb tres altres i la M amb altres dues, mantenint aquestes lletres la posició a l'esquerra. La I, d'altra banda, apareix cinc vegades a la dreta i amb altres lletres, i la R dues vegades a la dreta, amb altres lletres. Una possibilitat que es podria proposar seria la de suposar que la lletra de l'esquerra fa referència al mestre o a l'arrendador de la seca, i la segona, al mercader o potentat proveïdor de metall. Llavors, les combinacions conegudes de G-B, G-G, G-I, G-L, G-M, G-P i G-R podrien ésser aparellaments entre el mestre Guillem de Lardea i diferents proveïdors. De la mateixa manera, L-M podria ésser una aparellament entre Lemmo de Lardea i un proveïdor, i N-E, N-G i N-L, aparellaments entre Nicola de Mauro o bé Nardo de Adam i sengles proveïdors. Amb això donaríem una explicació a 11 de les combinacions conegudes, però, de fet, n'hi ha moltes més. Cal convenir, però, que desconeixem el nombre d'arrendaments de la seca que va fer el rei i que, de fet, fora d'uns pocs casos en els quals hi ha signes (rosa, quadrat obert per baix), només hi ha dotze lletres en posició esquerra, cosa que significaria la possibilitat de dos mestres, G per Guillem de Lardea i L per Lemmo de Lardea, i deu arrendaments, cosa possible si ja en tenim dos de documentats, Nicola de Mauro i Nardo de Adam. Aquest últim, d'altra banda, podria haver emprat la A per a distingir les seves produccions de les de Nicola de Mauro. No es pot descartar tampoc que algunes de les marques conegudes corresponguin a emissions irregulars, com les que hem pogut documentar de Guillem de Peralta que, pel que sembla, només va emetre pitxols, però no ho sabem amb certesa. Resultarien llavors espe-

cialment sospitoses les diferents marques amb llegendes que no porten les lletres gòtiques regulars sinó de tipus gòtic sicilià, gairebé totes amb tres lletres, mentre que les de llegenda gòtica solen portar només dues lletres. Bé, són només alguns suggeriments, però ens caldria, certament, més documentació per poder anar més enllà.

Cal dir que, en temps d'aquest sobirà, es varen batre per primera vegada fraccions de pirral: el mig pirral, amb la mateixa tipologia àliga/armes catalanes dels pirrals, i el quart de pirral, amb àliga/creu interior. Són peces d'una gran raresa i només un dels tipus del mig pirral porta marques, les lletres M-M gòtiques.

Maria i els dos reis de nom Martí (1377-1410)

Aquesta etapa consta, en realitat, de les cinc fases següents:

Maria, sola (1377-1392)
Martí el Jove, Maria i Martí duc de Montblanc (1392-1395)
Martí el Jove i Maria (1395-1402)
Martí el Jove, sol (1402-1409)
Martí el Vell (1409-1410)

Així les considerarem en el catàleg ja que cada fase ens ofereix unes monedes concretes, però de cara a l'exposició històrica i numismàtica tractarem de tot el període conjuntament. Contra l'ús habitual de molts numismàtics (Spahr, per exemple), hem situat Martí davant de Maria perquè aquest és l'ordre en què apareixen en el pirral a nom dels tres corregnants. Aquesta era, d'altra banda, l'ordenació habitual als temps medievals (primer l'home, després la dona), al marge de qui fos qui aportava els drets sobirans; ho podem veure, per exemple, en el cas de Joan II i Blanca de Navarra, o en el dels anomenats Reis Catòlics.

Resum històric

Pere III havia pressionat fortament Frederic IV per a la reintegració de la corona siciliana i sembla que hi havia un cert acord en aquest sentit, però quan el sicilià tingué una filla de la seva esposa Constança, canvià d'opinió, revocà les lleis successòries i deixà com a hereva la seva filla, menor d'edat (catorze anys), que quedava sota la tutela d'Artal d'Alagó, que esdevenia, també, vicari general del regne. Al seu fill natural Guillem li deixava les illes de Malta i Gozzo i les possessions alemanyes que li havien pervingut de la seva mare. Els nobles, però, no acceptaren aquesta situació i es revoltaren, usurpant cadascú la part de país que pogué. Artal d'Alagó intentà, durant dos anys, imposar el seu poder, però finalment, en veure's incapaç d'assolir-ho, convocà tots els nobles i dividí l'illa en quatre sectors, un que mantingué sota el seu govern directe i els altres tres per als principals capitostos de sempre: Peralta, Chiaramonte i Ventimiglia. Aviat li sorgiren pretendents a la jove hereva, fins que Pere III la féu raptar, la dugué a Catalunya i, havent fracassat el seu intent de casar-la amb el seu fill Joan, la maridà finalment amb el seu nét Martí el Jove.

L'any 1392, Martí el Vell, duc de Montblanc des del temps de Joan I, es presentà a Sicília amb un fort exèrcit i, després d'una llarga lluita, assolí de reduir els nobles i deixar el seu fill i la seva jove en el govern de Sicília. Durant aquest temps (1392-1395), Maria, Martí el Vell i Martí el Jove actuaren com a coregnants. Mort Joan I el 1396, el duc de Montblanc seguí el seu periple per Sardenya i Còrsega, mentre Sicília quedava en mans de Martí el Jove i Maria, que governaren fins a la mort de la reina el 1402. Martí el Jove restà com a únic sobirà, fins a la seva mort en la campanya de Sardenya del 1409. Llavors Sicília passà a mans de Martí el Vell, fins a la seva mort.

La moneda

Les emissions d'aquest període complex són variades pels canvis de situació, però també contenen tipus originals.

A causa de les emissions irregulars del regnat anterior, el pirral es pagava a 110 pitxols i, l'any 1379, la reina féu una nova emissió, probablement de millor llei, gairebé segur a Palerm, a fi d'anivellar el canvi d'un pirral per 100 pitxols (doc. 536 i 537). També del temps del seu regnat en solitari és una disposició per la qual es concedia a Pere de Simó el càrrec de fabricar els pesals monetaris per a l'or i la plata a causa de la mort de Felip d'Ysomorto (doc. 538).

Ja establert el govern de Martí i Maria, veiem que Martí el Vell envia més d'11.000 florins a la parella a fi que puguin eixugar deutes (doc. 541, del 1398). L'arribada de Martí el Vell i la submissió de la noblesa va ésser un alleugeriment per a la gent, ja que els nobles aplicaven els seus propis tributs,[140] però els sobirans sicilians, si volien mantenir el fisc moderat de l'etapa normanda, tenien dificultats financeres.

L'any 1396, Messina va recuperar el seu dret de seca única i sembla que es va haver de rehabilitar l'edifici, que havia patit danys durant les ocupacions i revoltes (doc. 539 i 540). Els sobirans es van preocupar de l'emissió de pirrals d'argent (doc. 543 i 544) i van facilitar l'emissió dels particulars, cedint els seus drets senyorials i fent pagar només les despeses d'encunyació (doc. 544). Paral·lelament, feren retirar els pitxols de baixa llei i en varen millorar el seu contingut de fi (doc. 543, 545, 546). L'any 1397, consta el nomenament de l'assajador o mestre de prova (doc. 542).

Ja en temps del govern en solitari de Martí el Jove, consta el nomenament d'un gravador d'encunys (doc. 547). Pel que fa a les emissions, sembla que la seca de Messina tenia una capacitat de producció massa limitada i fins i tot el rei tenia dificultats per a fer-hi emissions (doc. 548). L'any 1406 sembla que era la ciutat la que tenia la seca a càrrec seu (doc. 549), però més endavant el rei va passar a fer arrendaments a diferents particulars (doc. 550, 551 i 552). Consta que llavors es bateren pirrals i pitxols. En aquests temps, la denominació de pirrals comença a cedir el terreny a la de carlins.[141]

L'evidència numismàtica ens aporta uns rarissims pirrals a nom de Maria, així com uns originals mitjos pirrals amb una M gòtica coronada i uns magnífics quarts de pirral amb l'efígie de la reina i les armes catalanes en cairó al revers. També hi ha innovació en els diners, que ara combinen en sautor les armes catalanes i sicilianes a l'anvers i porten creu pomejada al revers. Es coneix un únic exemplar del diner de Catània amb l'elefant a l'anvers que, per la llegenda de revers (REGINA SICILIE) fa entendre que ha de correspondre a la reina Maria, però en canvi, la de l'anvers (GRA REX SICILIE) demostra que es reaprofità un encuny del seu pare. Potser algun dia apareixerà un diner català de la sobirana amb MARIA DEI GRA a l'anvers.

Del temps dels tres corregnants tenim només pirrals amb MARTINUS MARIA REX R SICIL a l'anvers i MATINUS DUX MONTIS ALB al revers, no tant rars com els de Maria o els de Martí i Maria.

Amb Martí i Maria tenim nous pirrals a nom de tots dos, cada un ocupant la cara de la seva heràldica, i almenys tres tipus diferents de diners, tots ells de bon traç i factura. Els primers tenen una corona i una M al revers; els segons, la corona i la M del revers sobre o sota una creu que talla la llegenda; i el tercers mostren les armes catalano-sicilianes en cairó o una creu tallant al revers.

Hi ha pirrals i mitjos pirrals del tipus tradicional a nom de Martí tot sol, amb diferents marques. Els pirrals són més abundants i els mitjos són extremadament rars. Martí el Jove inaugura un tipus de diner que perdurarà en els regnats següents fins a Ferran el Catòlic, amb una àliga a una de les cares i l'escut català a l'altra.

Finalment, ja hem dit en parlar de Martí l'Humà que semblen atribuïbles a ell els pirrals a nom de Martí que porten unes lletres C-C que semblen creixents i que, per primer cop, semblen al·ludir ja a un mestre de seca. Ers tracta de Chicu Cámpulo, que estarà en actiu fins al temps d'Alfons el Magnànim.

TERRITORIS GRECS (1311-1380)

Malgrat que l'infant Ferran va anar a Grècia, en primera instància, per assajar de capitanejar els dominis de la Gran Companyia, no se'n va sortir a causa, sobretot, de l'oposició del cabdill almogàver Rocafort. Hi tornaria més endavant, però ara com a hereu del Principat d'Acaia, pel casament amb Isabel de Sabran. Amb això queda clar que els dos dominis catalans del territori no tingueren una connexió significativa i que, quan els almogàvers varen acudir l'any 1316 en auxili de l'infant mallorquí, la batalla decisiva ja havia estat donada. Per tant, hem de veure els dos casos separadament.

140). MARTINO, Giuseppe de, *Il sistema tributario degli aragonesi in Sicilia (1282-1516)*, Librarie Siciliane, Palerm, 1990, p. 41.
141). SPAHR, R., *Le monete...*, op. cit., p. 59.

Ferran de Mallorca, príncep d'Acaia (1312-1316)

Resum històric[142]

Fill de Jaume II de Mallorca, era ben diferent de Sanç, el germà gran que havia de regnar. Ardit i aventurer, l'any 1304, quan tenia vint-i-sis anys, es disposà a encapçalar una revolta a Carcassona contra el rei de França, cosa que el portà a un greu enfrontament amb el condescendent Jaume II, que alertà aquell sobirà i la féu fracassar. L'any 1306, passà a la cort de Frederic de Sicília, el qual li encomanà que es posés al front de la Gran Companyia Catalana on, després de la mort de Roger de Flor, hi havia enfrontaments entre els diferents caps. L'infant hi anà i assajà de fer-ho però topà amb la oposició de Bernat de Rocafort, de manera que la missió no tingué èxit. El 1309, el trobem a la campanya d'Almeria, on féu un paper brillant fins que la campanya fou abandonada. El 1314 es casà amb Isabel de Sabran, que recollia els drets de la seva mare al principat d'Acaia, i l'any següent tingué un fill, Jaume, que acabà per ésser rei de Mallorca. Arran d'aquest naixement, Isabel va morir i Ferran contragué de bell nou matrimoni amb Isabel d'Ibelin de Xipre, amb qui tingué un altre fill, de nom Ferran. Entretant, el príncep havia assolit d'ocupar el principat d'Acaia, on trobà una forta resistència. Un any més tard (1316), va morir lluitant contra l'exèrcit de Lluís de Borgonya.

La moneda

No tenim cap dada documental sobre la breu emissió monetària de Ferran d'Acaia, només l'evidència d'unes rarísssimes monedes de tipus tornès que porten les explícites llegendes IFANS F DE MAIORI/DE CLARENCIA. Clarença era la capital del principat i, segons Alomar, no lluny de la ciutat hi havia el Castell Tornès (l'actual Hlemoutsi), que rebia aquest nom de part dels venecians perquè era on s'hi batia la moneda tornesa.[143] Els principats dels territoris grecs solien ésser senyories en mans de nobles francesos i encunyaven diners de tipus tornès. A Clarença, se'n van anar batent abans i després de l'infant de Mallorca. Ja hem dit en parlar de Jaume III de Mallorca que aquest sobirà sembla que arribà a recuperar breument el domini d'Acaia i que hi baté també diners tornesos amb el seu nom.

Gran Companyia Catalana. Ducats d'Atenes i Neopàtria (1311-1390)

Resum històric[144]

Com hem dit en parlar del regnat de Frederic III de Sicília, la pau de Caltabellota (1302) deixà sense objectius la tropa d'almogàvers que combatia a Sicília per aquest sobirà. Això féu que la Companyia acceptés l'oferiment de l'emperador de Bizanci per a anar a combatre els turcs. Comanada per Roger de Flor, la Companyia féu una brillant campanya i el seu cap fou premiat generosament. La pressió dels venecians i del fill de l'emperador conduïren a l'atac i a la mort a traïció dels caps de la Companyia, que comportaren les ulteriors campanyes de venjança dels almogàvers, els quals, després de moltes lluites i dificultats, acabaren per assentar-se a Atenes. Més endavant, varen assolir de conquerir altres territoris i constituïren el ducat de Neopàtria. L'any 1382, Pere III va obtenir de Frederic IV de Sicília la sobirania sobre els ducats i hi envià Dalmau de Rocabertí amb una armada, acció que donà vida durant un temps als ducats.[145] Ja en temps de Joan I, però, la manca de suport per part d'aquest sobirà comportà la pèrdua del ducat d'Atenes i, poc a poc, de les altres possessions.

142). A més de les obres generals, hi ha ALOMAR, Gabriel, *L'infant Ferrando de Malorca*. Ajuntament de Palma, Palma, 1990. Alomar explica que li diu "Ferrando" perquè així l'anomenava Muntaner (p. 18). Sempre hi ha gent que no saben com fer-ho per tirar-se pedres al propi teulat.

143). *L'infant* ... , op. cit., text a peu d'una de les làmines entre les pàgines 48 i 49.

144). Hi ha nombroses obres que tracten, fins i tot monogràficament, del tema de la Gran Companyia formada per almogàvers i les seves vicissituds. Mencionem, per exemple, SETTON, Kenneth M., *Los catalanes en Grecia*, Aymà, Barcelona, 1975. Darrerament s'ha fet un seguiment del possible rastre arquitectònic d'aquesta presència a AYENSA, Eusebi, Els catalans a Grècia, Base, Barcelona, 2013.

145). BÓSCOLO, Alberto, *Catalani nel Medioevo*, Bolonya, 1986, p. 54

La moneda

No tenim tampoc cap document que ens parli de les monedes emeses per la Gran Companyia i, de fet, fins fa uns anys no se'n tenia cap notícia. Fou gràcies als treballs de Seltman[146] que, analitzant curosament les troballes de diners tornesos en territoris grecs, pogué separar un grup de diners i òbols tornesos d'imitació dels de Guy de la Roche i d'altres i que s'han pogut atribuir als catalans. S'ha d'advertir que només corresponen a aquestes emissions les peces de baixa llei, és a dir, les que evidencien amb el seu color rogenc i la seva factura incorrecta el seu baix contingut de fi i el seu caràcter d'imitacions. També porten, a voltes, combinacions incorrectes de llegendes, com ara GUI DVS ATHENS d'una banda i que correspon als ducats, i DE CLARENCIA de l'altra que correspondria al principat d'Acaia. Altres són anònimes amb, simplement, DUX ATENS/TEBANI CIVIS.[147]

DINASTIA TRASTÀMARA I ELS SEUS OPONENTS (1412-1516)

Recuperem ara la línia principal que havíem interromput després de Martí I i l'Interregne.

El canvi de dinastia no fou negatiu en primera instància. Ferran I portà una política de continuïtat i Alfons IV, malgrat la seva llarga absència, afavorí els comerciants catalans i, amb la conquesta de Nàpols, estabilitzà definitivament el domini mediterrani, eliminant el molest enclavament angevi. Les dificultats aflorarien després amb el nefast Joan II, que provocaria guerres civils a Navarra i a Catalunya que arruïnarien el comerç català, i amb Ferran II, que sempre donà preferència als afers castellans.

Ferran I (1412-1416)

Resum històric[148]

Fora d'algunes topades puntuals, fruit de les mentalitats diferents entre el rei i els estaments representatius, el regnat de Ferran I va voler mantenir, en molts aspectes (entre ells, el monetari), una línia de continuïtat amb el de Martí. Es tractava, sobretot, de consolidar la nova dinastia, que la pressió militar i una acció fraudulenta com la de Casp, amb les conxorxes del demagog Vicenç Ferrer,[149] havia posat al davant del país. No cal dir que la nova dinastia s'afanyà a fer canonitzar Vicenç per raons òbvies.

Ferran, segon fill de Joan I de Castella i d'Elionor, filla de Pere III, es maridà amb la rica hereva Elionor de Albuquerque, qui posseïa grans dominis a Castella. Regent a Castella durant la minoritat del seu nebot Joan II, conquerí Antequera, fet que li donà el sobrenom. Pressionà militarment la seva elecció a la Corona Catalano-Aragonesa i dominà fàcilment la rebel·lió que, a deshora, va protagonitzar Jaume d'Urgell el 1413.

L'any 1414, pactà amb Guillem de Narbona la seva renúncia als drets sobre Sardenya. Va mantenir de primer a Sicília com a regent, Blanca de Navarra, segona esposa de Martí el Jove i hagué d'enfrontar després una nova tanda de lluites entre bàndols rivals. L'any 1416, i després del Concili de Constança, abandonà la causa de Benet XIII. En l'ordre interior, sembla que practicà una administració racional dels seus recursos.

La moneda

Com a monedes de curs general, sembla que només es varen batre florins. No tenim cap ordre d'encunyació, però sabem que el setembre del 1412 s'havia acabat una emissió a València que havia començat el 1411 (doc.

146). SELTMAN, "Late deniers tournois of Frankish Greece", *Mints, Dies and Currency*, Londres, 1971, p. 319-323. Ibid., "Two deniers of medieval Athens", *Numismatic Circular*, setembre 1961, p. 186

147) Aquestes emissions, així com les de l'infant Ferran de Mallorca i de Jaume III, han estat reexaminades i sistematitzades per BOADA, J., "Aclariments sobre les emissions d'origen català als territoris grecs", *Acta Numismatica* 45, Barcelona, 2015, en premsa

148). A més de les obres de caràcter general, hi ha la monografia de SARASA, E. *Aragón en el reinado de Fernando I (1412-1416)*, Institución Fernando el Católico, Saragossa, 1986.

149). L'any 1416, li fou plantejat a Alfons el Magnànim que hi havia molts sacerdots que tenien concubines i que calia prendre alguna determinació. Vicenç Ferrer donà al rei un consell molt "equànime", que fossin castigades les concubines, cosa que el rei, certament va manar que es fes. MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *San Vicente Ferrer y la Casa Real de Aragón*, Balmesiana, Barcelona, 1955, doc 79, p. 128.

553) i que, probablement, es va batre a nom de Martí durant l'Interregne i a nom de Ferran des de la proclamació del nou rei. L'altra notícia sobre els batiments d'or és l'ordre que donà el rei el 28 de desembre del 1413 a la seca de Perpinyà perquè en totes les monedes que es batessin, tant d'or com d'argent, incloent els florins, hi posessin el nom "Ferdinandus" en lloc del de Martí, sens mudar res ni en la llei ni en la talla (doc. 562). L'evidència numismàtica ens fa veure que es va batre or en forma de florins i mitjos florins almenys a Barcelona, València i Mallorca. D'altra banda, sembla que Desplà va morir en algun moment del regnat i que després es deixà de posar la marca del tresorer general. Efectivament, tenim florins de València amb la marca de corona, que correspon a la seca, i la marca de Desplà a la dreta dels peus de S. Joan, i altres florins amb només la corona. El mateix succeeix a Mallorca, on hi ha florins amb la combinació Desplà-Lleó i altres amb bou-lleó. A principis del regnat, era mestre a Mallorca Mateu Lloscos i en el seu temps no es degueren batre florins ja que n'haurien aparegut amb les marques Desplàbou, on el bou era la marca d'aquest mestre. Torelló emprà a la plata (on mai no s'havia posat la marca de Desplà) les marques bou-lleó, de manera que els florins amb Desplà-lleó són de Desplà amb Torelló (nomenat el 1413, doc. 556) i els florins bou-lleó són de Torelló després de la mort de Desplà. De tota manera, a Mallorca es dóna el cas singular que els florins es segueixen batent a nom de Martí, de manera que, a partir d'aquest regnat i fins a la fi de les emissions de florins a Mallorca en temps de Joan II, només podem adscriure els florins a un o altre regnat per les marques dels mestres o les dels binomis tresorer-mestre. Això crea una petita indeterminació ja que el mestre Torelló cobreix sis anys del regnat de Ferran I i tres del d'Alfons IV. En aquest cas, hem optat per assignar, per conveni, tots aquests florins al regnat de Ferran I, ja que les probabilitats són mes altes per a aquest regnat perquè hi exercí el càrrec durant més anys (sis sobre tres). De moment, no s'ha trobat una explicació satisfactòria del perquè del manteniment del nom de Martí a Mallorca en tots els regnats següents; en parlar dels florins mallorquins de Joan II, avançarem una hipòtesi. De Barcelona només coneixem florins i mitjos florins amb la marca Desplà, cosa que ens diu que són de principis del regnat. Si la marca del tresorer general hagués persistit, hi hauria florins amb la marca cavall del nou tresorer general, Cavalleria. Ja veurem que tampoc no s'emprà la marca del tresorer general als primers temps d'Alfons el Magnànim. Darrerament ha aparegut un florí que en lloc de portar el nom del rei en les formes ja conegudes de FE, FA o FR, porta F.DI.[150] Com que la llegenda d'aquesta cara és +ARAGO REX F.DI, no podem prendre el DI com una abreviatura de DEI ja que té el REX abans i no després. Al nostre entendre, la interpretació més lògica és suposar que es tracta d'una abreviatura de F(ER)DI(NANDVS) i que el punt intercalat fa la funció de signe d'abreviatura.

S'haurien pogut batre també coronats o blanques coronades, ja que el rei, en renovar per tres anys la concessió que havia atorgat el rei Martí a Montpalau i Cortilles per a batre a Perpinyà, esmenta els croats i les blanques, però, de fet, els arrendadors ja diuen que no han pogut batre blanques a causa del baix for que els han atribuït els consellers de Barcelona (doc. 557), de manera que probablement es mantingué la situació i no en devien emetre. En qualsevol cas, no se'n coneixen pas a nom de Ferran. Sí que varen batre, però, croats a Perpinyà, com veurem.

Pel que fa a Catalunya, a més dels florins també es varen batre croats a Barcelona, segons consta per al període 1413-1416, en què s'encunyaren 3.954 marcs (doc. 555 a). L'evidència numismàtica ens ho confirma, però no coneixem cap ordre d'encunyació per aquest taller, tot i que sí que hi ha nomenaments de càrrecs (doc 558 i 561, guardes; doc. 569, obridors d'encunys).

Pel que fa a Perpinyà, la cosa és força més complexa. Els anys 1407 i 1409, el rei Martí havia autoritzat, com hem dit abans, Vivot i Barceló a batre-hi, durant deu anys, croats i diners; els croats a 70 peces el marc de Perpinyà i una llei d'11 diners, i el billó a una llei de 2 diners i una talla de 21 sous el marc. Es tracta d'una alteració notable dels paràmetres que regien a Barcelona i de moment no coneixem monedes que es puguin assimilar a aquestes concessions, ja que tant els croats com els diners havien de dur al revers la llegenda XPS REX VENIT IN PACE. Potser ho varen impedir els jurats de Barcelona, com ho havien fet amb els projectats "rals de Barcelona". De fet, els arrendadors ja diuen, el 1409, que "no han pogut fer fàcilment" aquelles monedes de la concessió del 1407, raó per la qual el rei Martí els autoritzà llavors a batre croats i diners, però també coronats. Com que coneixem dobles coronats i coronats a nom de Martí, tot sembla indicar que els arrendadors es varen llançar per aquesta via. De tota manera, els consellers de Barcelona, que no tenien cap interès que es batessin monedes del tipus de la blanca, les varen aforar a un nivell molt baix, de manera que també es varen haver de

150). Aureo-Calicó, Subhasta Muntaner, 25 abril 2014, núm. 489.

deixar de fer els coronats, segons li diuen a Ferran I el 1413 (doc. 557). En la nova concessió de Ferran, els allarga per tres anys la concessió de Martí i els diu que poden fer croats, coronats i tot el que els havia dit el rei Martí, amb les mateixes condicions i paràmetres (doc. 557). De tota manera, potser tampoc això no tirà endavant ja que, dos anys després, el rei els torna a confirmar la concessió de Martí del 1407 i la seva del 1413, però ara ja no es parla dels coronats i, d'altra banda, es donen unes altres característiques diferents per als croats: la talla haurà d'ésser de 72 peces el marc de Barcelona (ara ja no, doncs, a 70 i del marc de Perpinyà) i una llei d'11 diners i 10 grans (i no 11 diners). Per tant, ara s'ha assimilat, en llei i talla, al croat de Barcelona. A més, però, al revers hi haurà d'haver les lletres PP en un dels espais on hi havia els anells i COMES BARCHINONA ET ROSSILIONIS com a llegenda (doc. 568). Ha desaparegut, doncs, la llegenda XPS REX..., etc. De fet, els croats rossellonesos que coneixem de Ferran I tenen totes aquestes característiques, de manera que tot sembla indicar que els consellers de Barcelona varen anar entrebancant les encunyacions i que l'ordre del 1415 és el resultat d'algun acord entre el rei i els consellers barcelonins, que devia desencallar definitivament la qüestió. De tota manera, com que el rei va morir l'any següent, és ben justificat que aquests croats i mitjos croats perpinyanesos siguin d'una gran raresa.

No hi ha cap indici que es batessin diners ni a Barcelona ni a Perpinyà, tot i que és possible que algun dia en sorgeixin dels manats fer pel rei Martí a Perpinyà, ja que la llegenda XPS REX..., etc. va reaparèixer en diners d'Alfons IV, com veurem. Això fa pensar que es seguia alguna tradició en aquest sentit, sigui del temps de Martí, sigui del de Ferran I.

Pel que fa a **València**, al marge de la notícia ja comentada sobre els florins, no tenim altre document que la confirmació genèrica de la moneda del regne que féu l'any 1415 i que és semblant a la dels regnats anteriors (doc. 566). L'evidència numismàtica ens mostra, però, que es bateren rals d'argent, que només es distingeixen pel nom del rei dels batuts per Martí i després per Alfons IV. No hi notícies ni evidència que es batessin diners. Els rals de València de Ferran I es distingeixen dels de Ferran II perquè no duen marques, a banda d'altres qüestions d'estil. Els de Ferran II porten dos escudets amb la marca del lleó del tresorer Sanchís.

Tampoc no hi ha dades documentals referents a **Mallorca**, fora del nomenament del mestre Torelló el 16 de juny del 1413, a causa de la mort del mestre anterior, Mateu Lloscos, que ja hem comentat abans (doc. 556). L'evidència numismàtica és més eloqüent: hi ha rals i mitjos rals d'argent amb les marques bou-bou del mestre Lloscos i, per tant, dels anys 1412-1413; i rals, mitjos i diners amb les marques lleó-bou del mestre Torelló i, per tant, dels anys 1413-1416. Les emissions degueren ésser molt curtes, ja que totes aquestes peces són força rares, especialment el mig ral de bous i el diner de billó.

No hi ha notícia de cap mena ni evidència que s'hagués batut moneda a l'**Aragó**.

A **Sicília**, hi ha diferents notícies sobre batiments de pirrals o carlins i de pitxols. La primera i ja comentada és la de Trasselli del 1413 i ens parla de l'emissió que s'havia iniciat el 1409 per Francesc o Chicu Càmpulo (doc. 554). Ja hem dit també que, més endavant, el mateix autor situa l'inici d'aquesta emissió el 1407 i que degué durar fins al 1414, quan Càmpulo va presentar els comptes de l'emissió (doc. 565). El mateix any, el regent va fixar les condicions per als nous arrendaments dels pitxols dient que s'havien de fer a llei de 10 esterlins i talla de 456 peces la lliura, de fet, com els anteriors del temps de Martí, i que també s'havien de retirar els pitxols vells (doc. 564). Més endavant, el mateix Trasselli ens diu que fins a l'agost del 1415 s'havien fabricat 8.619 lliures de pitxols i 1.335,5 marcs de pirrals (doc. 566), cosa que sembla comprendre tot el regnat. De fet, la major part dels pirrals coneguts de Ferran I porten les C-C de Càmpulo. Només hi ha una varietat sense marques[151] i una altra amb G-C, ambdues molt rares. També són força rars els diners o pitxols.

A **Sardenya**, hi ha notícia que la seca va estar activa durant tot el regnat i que va batre peces "de bronze i de billó" (doc. 555). Sembla poc creïble que es fessin peces de bronze en aquell moment (potser vol dir coure), però sí que ens ha arribat un exemplar d'un diner o, més aviat, un mig diner, si atenem al seu pes, a nom de Ferran.

No tenim dades prou detallades per a poder traçar una panoràmica de circulació monetària per als breus anys d'aquest regnat. L'anàlisi per la totalitat del segle XV el farem en el regnat d'Alfons el Magnànim.

151). Aquesta varietat no apareix, per error, en el nostre *Catàleg General*.. mencionat.

Alfons IV (1416-1458)

Resum històric[152]

Emprenedor, dialogant, culte, Alfons fou un sobirà important per a la Corona Catalano-Aragonesa i un factor de redreç en l'aspecte econòmic. Discutit pels sectors més immobilistes de l'oligarquia catalana, que d'actius comerciants havien passat a rendistes, trobà el suport dels sectors comerciants emergents i dels naviliers.

En la seva actuació exterior, seguí les línies de la política expansiva i de suport al comerç català dels seus antecessors. Resolgué definitivament la qüestió sarda, assajà de conquerir definitivament Còrsega, tot i que no pogué adquirir Bonifaccio, i després d'una llarga lluita, pogué obtenir el regne de Nàpols, un fet que consolidava les rutes comercials i eliminava el focus d'atacs dels sobirans angevins contra Sicília. Menà una coratjosa actuació vers l'orient, en què assajà inútilment de crear un front europeu contra la pressió dels turcs, i mantingué una àrea important d'influència sobre Albània i altres territoris de la zona, com ara Acaia. Mantingué l'activitat naval amb la creació de la base forta de l'illa de Castellroig, molt propera a la costa turca, i intervingué activament en la política italiana.

Tingué algunes discrepàncies amb els estaments catalans i assajà sens èxit d'influir decididament en la política castellana. Un cop conquerit Nàpols, s'hi instal·là com a gran senyor renaixentista, fet que provocà una certa descura dels afers catalans. En la lluita amb els grups oligàrquics catalans, donà suport a la Busca i sabé suavitzar els enfrontaments, que esclatarien amb el seu successor.

Hàbil, una mica descurat i, a voltes, generós amb desmesura, en només dos anys despengué 3.200 ducats en donatius graciosos, quan l'obra del Castell Nou de Nàpols, per exemple, n'hi representà 12.000.[153]

La moneda

La història de la moneda del regnat és d'una gran complexitat per diverses raons. D'una banda, per la duració del regnat, al llarg del qual hi ha canvis de situacions i d'actuacions i iniciatives singulars, com ara la del timbre d'or de València. De l'altra, per la incorporació de nous territoris, com ara Nàpols o Albània, amb unes problemàtiques i un context monetari ben diferents dels altres regnes i, en el cas de Nàpols, per la varietat de les emissions. I també, finalment, per les oscil·lacions en les decisions del rei, qui, amb ànim d'acontentar tothom, diu sempre que sí i després es veu obligat a rectificar, o rectifica si li tornen a insistir molt. Són els casos, per exemple, de les encunyacions rosselloneses o les de Menorca.

Com a **monedes de curs general**, el rei mantingué l'emissió dels florins als tallers tradicionals de Perpinyà, Barcelona, València i Mallorca. En una primera etapa, apareixen les marques de les seques i dels mestres, tal com ja havia succeït en els darrers temps de Ferran I; és a dir, s'ha deixat de posar la marca del tresorer general. En temps del tresorer general Francesc Sarçola, hi ha un momentani retorn a marques de seca ja oblidades, com ara la B a Barcelona o la torre a València, i, finalment, la represa de les marques de seca tradicionals i del costum adquirit en temps de Martí d'afegir la marca del tresorer general. Aquestes tres etapes, amb criteris diferents i el canvi de mestres i tresorer, ens fa sorgir una gran quantitat de marques.

152). Hi ha força treballs sobre el regnat d'Alfons i el seu temps, començant per la crònica coetània de Beccadelli, força equànime segons Eulàlia Duran, qui tingué cura de l'edició catalana: BECCADELLI, Antonio, *Dels fets e dits del gran rey Alfonso*, Barcino, Barcelona, 1990, o també la de MIRALLES, Melcior, *Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*, Ed. Mateu Rodrigo, Universitat de València, València, 2011. S'han d'assenyalar també els de CERONE, "La política orientale di Alfonso d'Aragona", *Archivio Storico per le provincia napoletane*, Nàpols, 1902; MIRET i SANS, J., *La política oriental de Alfonso V de Aragón*, Barcelona, 1904, que glosa i amplia el treball anterior, i el malauradament incomplet MARINESCU, C., *La politique orientale d'Alfonse V d'Aragon, roi de Naples (1416-1458)*, IEC, Barcelona, 1994. Són imprescindibles els més actuals, TREPPO, Mario del, *Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona Catalana-Aragonesa*, Curial, Barcelona, 1976, i els dos de RYDER, Alan, *El Reino de Nápoles en la época de Alfonso el Magnánimo*, València, 1987, i *Alfonso el Magnánimo rey de Aragón, Nápoles y Sicilia*, València, 1992.

153). Així es desprèn dels comptes que trobem a NAVARRO, G/IGUAL, D., *La tesorería general y los banqueros de Alfonso el Magnánimo*, Castelló, 2002. Aquest text abraça el període 1445-1447 i, tot i que els curadors de l'edició els presenten com de la tresoreria general del rei, més aviat ho sembla de la Casa del Rei. No hi ha despeses ni ingressos depenents de la moneda, per exemple. Els curadors diuen que les donacions fetes "graciosament", segons diu el text, són "inherents als càrrecs" (p. 61), però certament els donatius a "un mulater del duc de Milà" (p. 161) o a un "capellà del rei de Navarra" (p. 148) no poden tenir pas aquest caràcter. Els servidors del rei tenen els seus salaris i dotacions en robes i altres coses, i els donatius que qualifica com a graciosos, creiem que tenen clarament aquest caràcter.

Vegem, en primer lloc, la llista dels tresorers generals i l'heràldica d'aquells que posaren la seva marca a les monedes:

Ramon Fiveller	1416 - 1419	
Martín Díez d'Aux	vers 1420	
Berenguer de Llorac	7 juny 1421 - 1426	
Francesc Sarçola	agost 1426-abril 1431	sol
Bernat Sirvent	1432 - 1435/36	cérvol
Vacants, Desplà II ?	1435/36 - 1439	escac
Mateu Pujades	22 juny 1439 - desembre 1447	puig cimat de llir
Perot Mercader	abril/juliol 1448 - 1458 (final regnat)	marc

Al marge de les incerteses en les cronologies, no hi ha la seguretat que la llista sigui completa. D'altra banda, les dades sobre l'actuació del segon tresorer, de nom Desplà (que hem indicat Desplà II), són una mica confoses. Vegem ara com es tradueix això en les emissions de cada seca.

A **Perpinyà**, tenim florins amb elm com a única marca, que han de correspondre a la primera etapa del regnat, 1416-1426, i altres amb elm i sol, o dos sols, de Sarçola i que correspondrien als anys 1426-1431 del regiment d'aquest tresorer. Consta que, l'any 1430, s'arrendà la seca a Francesc Andreu i Bernat Riembau (doc. 640) i que el 1451 s'hi batia or (doc. 705); per tant, hi podria haver florins amb el marc de Mercader.

A **Barcelona**, trobem un mig florí amb la B ajaguda que ja havíem detectat amb Martí i que suposem, pel que veurem després a Mallorca, que ha de correspondre a unes primeres ordres de Sarçola i seria, per tant, del 1426/30. Hi ha després florins i mitjos florins amb la marca sol a l'esquerra del cap de s. Joan, que correspondrien a la segona instrucció de Sarçola (el sol és la seva marca) i que serien, per tant, dels anys 1427/30-1431. Posteriorment, van apareixent florins i mitjos amb les marques dels altres tresorers: cérvol de Sirvent, dels anys 1432-1435/1436; escac en cairó o bé pla, de Desplà II de vers 1435/36-1439, i marc de Mercader, dels anys 1448-1458. És possible, doncs, que algun dia aparegui un florí amb la marca puig cimat de llir, del mestre Pujades. Consten batiments de florins a Barcelona l'any 1427 (doc. 628 i 629), on, segons Udina, entre el 1428 i el 1458 es bateren 939 marcs de florins (doc. 631 a) i, per altres fonts, entre els anys 1430 i 1434 se'n bateren 415 marcs (doc. 637), i entre els anys 1435/40, 970 marcs, de manera que el volum dels anys 1428/58 que obtenim d'Udina es mostra inferior a la realitat, ja que les altres dades provenen dels comptes del mestre racional. L'any 1438, s'establí a Barcelona la taula del pes dels florins per a pesar-los "en gros y a menut" (doc. 658). Seguint amb les sèries del mestre racional, tenim un batiment de 33 marcs l'any 1441 (doc. 668) i un altre de 174 marcs el 1442 (doc. 677). L'any 1452, la ciutat manà al Banc de Dipòsits que adquirís una partida de llengots d'or que hi havia a la ciutat i que es batés moneda d'or, amb la qual es rescabalaria al banc del cost de l'adquisició (doc. 797). Entre el 1455 i el 1457, hi ha diferents disposicions per a fixar el valor del florí en 13 sous, dins el conjunt de mesures de reforma de la moneda que proposava la Busca i que després tronarem a comentar (docs. 722, 726 i 731). L'any 1457, es bateren 899 marcs de florins (doc. 733).

A **València**, apareixen, d'una banda, florins i mitjos florins únicament amb la marca corona de la seca, que corresponen a la primera etapa del regnat (1416-1426). A continuació trobem la reaparició de la torre que, com veurem, sembla correspondre a una primera etapa Sarçola (1426/30) i, després, la corona amb el sol a la dreta dels peus de s. Joan, de la segona etapa Sarçola (1427/30-1431). A partir d'un determinat moment, la forma de marcar a la valenciana sembla que es canvià per la forma mallorquina tresorer-mestre, ja que trobem florins i mitjos florins amb marc-card, que haurien d'esser de l'etapa de coincidència entre el tresorer Mercader i el mestre Cardona. Ja veurem més endavant que hi ha també binomis puig cimat de llir-B i marc-card, tant en els timbres d'or com als diners de billó, que correspondrien a les etapes de coincidència del tresorer Pujades amb el mestre Bassella, de la mateixa manera que el marc-card ho és dels Mercader/Cardona, com hem dit. És possible que algun dia apareguin florins amb puig-B, però també podria ésser que, en aquella etapa, es batessin especialment els timbres d'or, dels quals ens ocuparem en parlar de les emissions a València, únic lloc on es va batre aquest tipus monetari. L'any 1416, el rei donà ordres al mestre de presentar els comptes de les encunyacions anteriors i la seva intenció de recuperar l'arrendament de l'or indemnitzant els arrendadors (doc. 572). Entre els anys 1417 i 1418 es bateren a València 251 marcs de florins (doc. 578).

A Mallorca, les coses són una mica més complexes, ja que s'han de tenir en compte també les marques dels mestres de la seca que, al nostre entendre, han d'ésser les següents:

Torelló	1416 - 1419	lleó-bou
Guitart	1419 - ?	puig cimat de llir-puig cimat de llir
Sunyer	? - 1425	estrella-estrella
Desportell	1425 - ?	llir o ram-llir o ram
Lloscos	? -1439	bou-bou, després tresorer-bou
Descatllar	1439 - 1444	gos-gos

Com hem dit, es seguiren batent els florins mallorquins a nom de Martí, de manera que l'única guia són les marques complementàries de mestres o tresorers-mestres. És possible que hi hagi florins amb les marques del mestre Torelló, lleó-bou, de la mateixa manera que hi ha rals d'argent a nom d'Alfons i amb aquestes marques, però ja hem dit abans que hem passat tots aquests florins, sempre a nom de Martí, a Ferran I, ja que Torelló regí sis anys amb Ferran i només tres amb Alfons i, per tant, la més alta probabilitat és que siguin del temps de Ferran. Segueixen, a continuació, florins amb la doble marca dels mestres següents: Guitart, Sunyer, Desportell i Lloscos, amb les marques i cronologies indicades. Enmig del regiment de Lloscos entra el tresorer general Sarçola. De primer, trobem uns florins amb sol-sol que li deuen correspondre, ja que fins llavors cap altre taller havia fet florins amb doble marca. A continuació, tenim florins amb sol-bou, que correspon al retorn als binomis tresorer-mestre. El fet que es doni aquesta irregularitat a Mallorca amb el sol-sol és el que ens fa pensar que les altres irregularitats de B a Barcelona o torre a València puguin correspondre també a aquest moment. Lloscos seguí després amb el tresorer Sirvent i, efectivament, trobem florins i mitjos florins amb cérvol-bou de l'espai 1432-1436, en què coincideixen aquests dos càrrecs. A continuació hi podria haver florins amb Desplà-gos, és a dir, escac-gos, i després puig cimat de llir-gos i marc-gos, però no ens ha arribat cap d'aquestes combinacions i sí, en canvi, peces molt abundants amb gos-gos de Descatllar-Descatllar. Tot sembla indicar, doncs, que, per raons ignotes, a Mallorca es tornava a la marca única i doblada del mestre. De tota manera, hi ha, en canvi, florins i mitjos amb escut-reial-marc, que indiquen Procuradoria reial-tresorer general. Nosaltres pensem que aquests florins han de correspondre al període de despossessió de Descatllar (des del 1444) per les denúncies d'haver fet florins fraudulents. Llavors apareix la Procuradoria reial amb el seu escudet i la marca del tresorer general Mercader. Els florins amb marc-escut reial han d'ésser simples errors i els que porten doble escudet reial potser corresponen a un moment de manca de tresorer reial o també a un error. L'any 1417, consta que Cortilles i Torrent varen presentar els comptes de l'arrendament de la moneda d'or (doc. 574). El contracte, però, es devia renovar ja que, l'any 1421, el rei renunciava a 15 dels 20 diners per marc que li corresponien en la fabricació dels florins a fi d'afavorir-ne l'encunyació (doc. 597) i, l'any següent, consta que Cortilles i Torrent tenien un contracte en vigor (doc. 601). L'any 1426, el florí es cotitzava a Mallorca a 20 sous (doc. 618). L'any 1444, és el de la despossessió del mestre Descatllar per desfalc i altres incompliments (doc. 690). El fet degué ésser cert ja que, l'any 1449, el rei plantejà a la ciutat de Barcelona el problema dels florins de Mallorca que corrien a Catalunya i que eren de baix pes, i la Generalitat va acordar fer-se càrrec de les pèrdues de la seva recollida i canvi (doc. 701).

Hi ha finalment uns florins i mitjos florins sense marca que ja justificarem al seu lloc i que, molt probablement, corresponen al temps d'Enric de Castella.

Parlarem primer de les disposicions generals que el rei va donar per a la política monetària i per als regiments de les seques i altres temes generals, abans d'entrar en l'anàlisi de les emissions regne per regne. Una de les mesures que podríem anomenar clàssica fou la prohibició, l'any 1418, de la circulació de les monedes foranes, especialment els escuts d'or i les blanques de billó de França. Com ja havia succeït en temps anteriors amb els diners melgoresos, però, el rei es va veure obligat a atendre les queixes dels consellers de Perpinyà i a suspendre temporalment la seva aplicació als comtats del Rosselló i la Cerdanya (doc. 580). De tota manera, l'any següent el rei va reiterar l'ordre específicament per a aquests territoris sota l'amenaça d'una multa de 2.000 florins en cas d'incompliment (doc. 586). L'any 1457, els consellers de Barcelona varen prohibir la circulació dels ardits (d'Aquitània) i dels morlans (del Biarn) (doc. 732). Però les prohibicions no es dirigien només a les monedes de la part francesa: l'any 1451, els consellers de Barcelona demanaren a la reina lloctinent que no s'admetessin a Catalunya les monedes d'argent valencianes o mallorquines, de la qual cosa, un cop acceptada, en feren crides (doc. 704).

Una altra mesura important es refereix al personal de les seques. Els privilegis que tenia el personal d'aquests establiments eren un atractiu per a ciutadans i fins i tot nobles, que procuraven incorporar-se a aquest cos, tot i que no tenien la preparació per a treballar-hi. A més, s'incrementava perillosament el nombre de persones, amb la qual cosa baixava la rendibilitat dels tallers. L'any 1417, el rei, sens dubte pressionat pels estaments representatius, es fa ressò del problema i determina que, ja que a la seca hi ha gent amb oficis que no corresponen a la seva funció i que, per tant, son inhàbils per al treball que s'hi fa, els procuradors reials determinin, juntament amb els mestres, la gent que és apta i el nombre que és necessari i que redactin una nòmina o matrícula de tot el personal (doc. 576). Els efectes són bastant immediats a Perpinyà, que el 1424 envia ja la seva matrícula (doc. 609) i el 1454 en tramet encara una altra (doc. 729). Més lentes foren les coses a Barcelona, on tot i les confirmacions de la reina Maria en aquest sentit (doc. 606), els consellers varen haver-li d'insistir sobre la qüestió el 1434 (doc. 643). De fet, no trobem la matrícula de la seca de Barcelona fins al 1443 (doc. 685).

D'altra banda, el rei hagué d'insistir, l'any 1445, en un problema "endèmic": la jurisdicció civil i criminal de la seca, que pertanyia als alcaldes de la seca i no als oficials reials i disposava una pena de 3.000 florins per als oficials que incomplissin aquesta norma (doc. 693). En aplicació d'això, l'any següent la reina Maria va haver de suspendre la detenció d'un membre de la seca feta per un oficial reial (doc. 695).

L'any 1426, el rei va manar que es recopilessin totes les disposicions sobre les monedes dels arxius de Barcelona per a ús i orientació de la seca de Perpinyà (doc. 620). Es tracta de l'anomenat *Llibre de les monedes*, que ja va ésser emprat per Colson i Botet i que nosaltres hem buidat exhaustivament.

L'any 1438, el rei va dictaminar, com hem dit, que hi hagués a Barcelona una taula del pes dels florins a fi de poder-ne comprovar el pes (doc. 658), seguint en això les disposicions donades des del temps de Frederic III de Sicília i, després, per Pere III i Martí I que ja hem anat comentant.

L'any 1432, el virrei de Sicília va voler encunyar diners tornesos i va trametre diverses mostres del tipus a emetre a fi de distribuir-los a tots els que volguessin presentar-se per a tenir-ne l'arrendament. Tot i que finalment l'emissió no es va fer, el document ens diu que, efectivament, hi havia mostres o *pieforts*, com els anomenen els francesos, de les monedes de billó i que no s'han de confondre amb els pesals, com fan alguns autors. Ja hem dit reiteradament que els pesals es varen fer per a la verificació les monedes d'or i argent.[154]

Finalment, vers el 1437, comencen a aparèixer alguns textos teòrics sobre la política monetària i l'equilibri que hi ha d'haver entre les diferents monedes a fi d'evitar les especulacions (doc. 651 i 652), un d'ells el ben conegut d'Arnau de Capdevila i d'altres posteriors. Capdevila, d'altra banda, alerta sobre les habilitats en això dels florentins i arriba a donar com a única solució del problema que siguin expulsats del país (doc. 651). El mateix any, els consellers de Barcelona es fan ressò de l'aparició d'aquests tractats (doc. 654).

A Catalunya, a part de les emissions de florins i dels temes generals que hem tractat, hi hagué problemes monetaris molt seriosos, especialment per dues raons: d'una banda, per la pugna entre els sectors oligàrquics de la Busca i la Biga per la valoració que s'havia de donar a les monedes d'or i d'argent i, de l'altra, per les concessions de batre moneda d'argent i de billó que el rei havia atorgat a Perpinyà. Encara que els diferents processos es superposen, veurem primer el cas de les concessions a Perpinyà.

L'any 1418, Montpalau i Des Cortei, arrendadors de la fabricació de la moneda d'argent a Perpinyà, demanaren al rei de poder eliminar les lletres PP que havien de gravar al revers dels croats, en lloc d'un dels anells, ja que la gent dubtava si acceptar-los per 18 diners, que era el seu curs en aquell moment. El rei els ho concedí (doc. 581) i, l'any 1420, els renovà l'arrendament (doc. 590). L'any 1424, es veu que la seca havia hagut d'incrementar el personal per la seva gran producció ja que, en només 6 mesos, havia batut 20.000 marcs de croats. Tot plegat arribà llavors a preocupar als consellers de Barcelona, que el mateix any obtingueren del rei la renovació dels seus privilegis, entre els quals hi havia el de seca única per a tot el territori català (doc. 610), cosa que el sobirà reiterà l'any 1426 (doc. 622). Assolit això, demanaren llavors al rei que revoqués la concessió de fer moneda d'argent i de tern a Perpinyà, a la qual cosa accedí el rei, ordenant el cessament de les emissions perpinyaneses sota pena de 10.000 florins (doc. 611). S'ha d'aclarir que els perpinyanesos, si bé és cert que batien croats, no feien pas moneda de tern sinó uns diners molt semblants al barcelonins però, això sí, a una llei de 2 diners i amb aquella llegenda de

154). Vegeu el tema àmpliament exposat a CRUSAFONT, M, *Pesals monetaris de la Corona Catalana-Aragonesa*, SCEN (IEC), Barcelona, 1999

revers que havia manat posar, feia anys, el rei Martí: XPS REX VENIT IN PACE (doc. 480). De fet, al revers ja no hi posaven, però, els grups de tres punts que significaven llei de tern, sinó només dos, expressius d'una llei doblenca o de dos diners. D'aquestes peces només ens han arribat, de moment, òbols o mitjos diners en el revers dels quals la llegenda apareix abreujada com a XPS REX VE. Aquestes peces havien estat atribuïdes per Heiss, Vidal-Quadras i Botet, en base a un exemplar defectuós que no permetia la lectura del revers, a Barcelona i a Alfons III.[155] Quan nosaltres trobàrem i descrivírem, per primer cop, un veritable òbol d'Alfons III, vàrem observar que la factura tosca del tipus anterior no s'avenia pas amb la cuidada sèrie d'Alfons III i pensàrem si seria una peça sarda fins que, en retrobar l'ordre del rei Martí, ens adonàrem que havia d'ésser d'aquestes primeres emissions perpinyaneses d'Alfons el Magnànim.[156]

Les prohibicions del rei a la seca de Perpinyà degueren fer força mal a una ciutat que havia mostrat prou capacitat d'obtenir argent i que perdia una font d'ingressos important. És per això que trobem reiteracions de les prohibicions, successivament més amenaçadores, al llarg dels anys 1425 i 1426 (doc. 613, 615, 616 i 622). L'any 1427, els perpinyanesos es resignaren, de moment, pel que fa a l'argent i demanaren llavors al rei de poder batre, almenys, moneda de billó (doc. 630). I el magnànim Alfons, oblidant els privilegis barcelonins solemnement renovats feia només un any, els ho concedí: podrien batre diners com els de València pel que fa a llei i tipus (doblenc), a talla de 24 sous el marc i fins a 7.000 marcs. Certament, la tipologia a la valenciana era per evitar novament l'acusació que la seca perpinyanesa batia diners de tern. No consten protestes de Barcelona en aquesta ocasió i els batiments de billó es varen anar fent amb normalitat; l'any 1438, el rei els donava una nova llicència per a batre fins a 1.000 marcs més amb les mateixes característiques (doc. 662). Per aquestes dates, el rei havia manat que els edificis que havia fet aixecar a Perpinyà el mestre Pere Llobet quan era mestre fossin el lloc de la seca exclusiu i que ell i els seus successors percebessin el mateix salari que a les altres seques reials (doc. 639, del 1430); poc després confirmava els privilegis des moneders de la seca (doc. 664, del 1438). L'any 1457, la memòria del rei ja li devia flaquejar una mica més i va a concedir als perpinyanesos de poder batre altre volta croats d'argent durant sis anys, a la talla de 74 peces el marc (i no 72) i a llei d'11 diners i 9 grans (i no d'11 diners i mig, és a dir, 11 diners i 12 grans). D'aquesta manera, no solament conculcava els privilegis de Barcelona, sinó que rebaixava les característiques de la seva moneda (doc. 735 i 736). Sembla que l'encunyació es féu per arrendament (doc. 736). Tampoc en aquest cas no ens consta cap reacció de la part de Barcelona.

Pel que fa a la seca de Barcelona, els problemes varen ésser encara més greus. Com hem avançat en els capítols introductoris, des de finals del regnat de Pere III no es batien diners de tern, de manera que la moneda de billó circulant anà perdent pes per desgast. Com que els croats s'anaven emetent amb normalitat, aviat es trencà l'equilibri de contingut de plata entre una i altra moneda i la cotització del diner anà baixant, de manera que per un croat aviat la gent demanà, no pas 12 diners, sinó 15 i després 18. Entre els anys 1416 i el 1458, les emissions de croats totalitzaren 10.799 marcs (doc. 570 a), de manera que el mercat estava ben abastit. L'any 1425, el croat ja havia pujat a 18 diners, però es donaren ordres perquè es cotitzés a 15 (doc. 612). Els perjudicats eren els del sector de la Biga, que tenien les seves rendes estipulades en diners de tern i, si se n'abaixava la cotització, queien també els seus ingressos. L'any 1426, els consellers de Barcelona reiteraren les crides del curs a 15 diners (doc. 623), però els de la Biga assoliren poc mesos després que el rei afirmés que malgrat "qualsevol crides" que s'haguessin fet, els croats havien de córrer al curs inicial de 12 diners de tern (doc. 625). El sector de la Busca cercava un valor d'equilibri entre croats i diners, atesa la situació de desgast del tern, però també volia treure definitivament

155). Vegeu BOTET, *Les monedes...*, op. cit., tipus 207, p. 108.

156). Vegeu CRUSAFONT, M., "L'òbol de Barcelona d'Alfons III", *Gaceta Numismática* 46, ANE, Barcelona, 1977, p. 15-22, en el qual descrivíem el veritable òbol d'aquest rei i un exemplar de difícil lectura del revers del tipus de Heiss/Vidal-Quadras, assenyalant el regnat d'Alfons IV com al més probable. En redactar el nostre *Numismàtica de la Corona...*, op. cit., p 115, ja disposàvem de dos nous exemplars que ens donaren una lectura més clara, que interpretàrem llavors XPS REX DE i pensarem en una primera emissió sarda del 1419 de la qual no se'n coneixien encara exemplars. L'any següent, en una revisió del llibre de Botet, ens adonàrem que l'explicació de la peça d'Alfons IV es trobava, en realitat, en el regnat de Martí amb la seva llegenda XPS REX VENIT IN PACE per a Perpinyà i vàrem publicar la rectificació a CRUSAFONT, M., "Vellón de Alfonso el Magnànim: ¿Cagliari o Perpinyà?", *Quaderni Ticinesi* XII, 1983, p. 277- 287. Més endavant, Piras va trobar l'emissió sarda d'Alfons IV del 1419, de manera que tot va quedar aclarit; vegeu PIRAS, Enrico, *Monete della Sardegna*, Sàsser, 1985, tipus 15a. És un bon exemple de les dificultats que hem d'encarar sovint els numismàtics per a resoldre problemes del nivell més simple de la nostra especialitat: les atribucions

la sobrevaloració del florí i, per això, anà pressionant al rei amb diferents ambaixades. Al sector buscaire la minva d'ingressos dels de la Biga ja li anava bé, ja que així es llimaven compromisos antics d'un sector rendista que, entre altres coses, tenia agafat bona part del deute de la ciutat de Barcelona. Era, doncs, una forta lluita d'interessos, que al regnat següent portaria, junt amb altres causes, a la guerra civil. En paral·lel a aquest conflicte, n'hi hagué un altre de menor. L'any 1426, el rei manà que es fessin croats amb la llegenda ALFONSUS REX ARAGONE (doc. 619). Sembla ser que el mestre, Bartomeu Cervera, no féu cas de l'ordre del rei pel que fa a la llegenda i eludí la titulació aragonesa, però en una nova emissió del 1430, el rei insistí amb aquella llegenda i el nou mestre, Joan Tomàs, complí l'ordre al peu de la lletra, cosa que originà una enèrgica protesta de la ciutat. El rei accedí a retornar a la llegenda clàssica ALFONSUS DEI GRACIA REX (doc. 638), que es mantingué en el futur. Ens han arribat, però, alguns exemplars molt rars amb aquesta titulació anòmala. L'any 1441, la seca es situà al carrer de les Mosques (doc. 669). D'altra banda, els barcelonins, que ja des del temps del rei Martí havien assolit d'ocupar-se de la fabricació dels croats, obtingueren del rei l'anomenat des llavors "privilegi dels croats", pel qual la ciutat podria batre croats sempre que volgués i en les quantitats que considerés necessària, a compte d'ella i previ pagament al rei de 10.000 florins. El rei podria revocar el privilegi tornant aquests diners (doc. 689). Aquest privilegi provocà problemes amb el personal de la seca i tensions amb la reina lloctinent, que s'anaren produint enmig de la pugna entre la Busca i la Biga per la taxació de les monedes. En un primer moment (1444), sembla que el mestre de la seca es negà a actuar sota les ordres de la ciutat (doc. 689), de manera que s'hagué de cercar un nou mestre, que no fou nomenat fins dos anys més tard (doc. 697). Entre el 1446 i el 1452, es produeixen una sèrie de tensions amb la reina lloctinent que, d'una banda, sembla no estar d'acord amb les mesures que vol prendre la ciutat en matèria monetària (doc. 694) i que, d'altra banda, sembla arrenglerar-se amb el sector de la Biga (doc. 706). Finalment, l'any 1452, el sector de la Busca envià una ambaixada al rei perquè permetés situar el croat a 18 diners i que el florí "es donés per billó", és a dir, que tingués un canvi lliure, a la recerca del seu equilibri" (doc. 709). L'any 1453, el rei accedí a aquestes peticions i dictà penes de 10.000 florins a qui les volgués contradir (doc. 712). La ciutat féu crides sobre les noves mesures (doc. 714), no sense que hi haguessin tensions en el consell municipal (doc. 715), i hagué de donar també aclariments a algunes poblacions (doc. 716). D'altra banda, per bé que el 1454 jurà el seu càrrec el nou mestre, molt dels oficials es negaren a jurar-lo i obrar els croats, de manera que la ciutat n'hagué de designar de nous (doc. 715). L'any 1455, el nou lloctinent, l'infant Joan, amplià el "privilegi dels croats" a la fabricació de divisors com ara mitjos, terços i sisens de croat (doc. 1454), i la ciutat optà per la fabricació sobretot de meitats i terços, ja que la manca de diners de billó els feia molt necessaris (doc. 721). Els terços de croat, pel fet de valdre 6 diners (1/3 de 18 = 6) van prendre el nom de "sisens", que no s'ha de confondre amb la fracció del sisè de croat, que també es va arribar a batre.[157]

Arribats a aquest punt, hom es pregunta per què els consellers barcelonins, si eren tan conscients de la manca de moneda menuda, no batien bons diners de tern i es tornava així al canvi del croat per 12 diners. Aquesta via era, però, difícil de seguir, ja que el context general era de monedes de billó molt més baixes, i batre tern i mantenir-lo al seu nivell hauria estat molt costós perquè el circulant s'hauria contaminat fàcilment de numeraris externs. D'altra banda, s'hauria de renovar tot el circulant desgastat, cosa que també significava un alt cost. La solució hauria estat batre diners al nivell del canvi acceptat, és a dir, amb la llei equilibrada en metall del canvi a 18 diners, però això significava conculcar les lleis que havien fixat el tern com a moneda immutable. Els de la Biga potser ho haurien acceptat si s'hagués fet una llei de regulació que els hagués permès mantenir els seus ingressos però aquesta solució no fou mai encarada, potser justament perquè els de la Busca el que volien era llimar aquestes rendes d'un sector no productiu com ho havia acabat essent el de la Biga. El país estava en una situació de redreç, com ho ha demostrat clarament Mario del Treppo,[158] de manera que del que es tractava era d'alleugerir-lo de les rendes d'un sector immobilista i, en definitiva, parasitari. L'any 1456, el cronista i fervent bigaire Jaume Safont afirmava que el programa de la Busca havia fracassat (doc. 730 i 731), ja que, segons ell, els buscaires es creien que, amb els

157). S'ha d'advertir que només es coneix, ara per ara, un exemplar autèntic de la fracció del sisè de croat i que els que dóna Badia en el seu llibre són terços curts de pes per desgast o per retallat. Vegeu BADIA, A. *Catàleg dels croats de Barcelona*, CFN, Barcelona, 1969, núm. 551 i 552. De fet, Badia ja va publicar en un article posterior l'exemplar genuí que donem al nostre catàleg, però no desautoritzà els dos exemplars del seu llibre.

158). TREPPO, Mario del, *Els mercaders catalans*..., op. cit., és una de les conclusions fonamentals del seu documentat estudi.

canvis de paritat, "tots ells es farien rics". És evident, però, que els buscaires anaven a la recerca d'un canvi a llarg termini i que la minva del sobrepreu del florí eliminava al país un problema monetari que fins llavors li havia costat una gran sagnia de croats.

L'any 1455, els regidors de la Taula consideraren que el florí s'havia de cotitzar, ja de manera fixa, a 13 sous (doc. 722), cosa que confirmaren tot seguit les Corts (doc. 723) i, després, el mateix sobirà (doc. 730 i 731). Cal fer notar que si el croat havia pujat de 12 a 18, el florí només creixia d'11 a 13, és a dir, en molta menys proporció, i que és aquest nou canvi el que li treia la posició de privilegi, que fins llavors havia perjudicat el croat. L'any 1457, la ciutat es disposava a fer un nou batiment de croats i terços de croats, dits "sisens" (doc. 737). El conflicte entre la Biga i la Busca, no cal dir-ho, es féu més agut que mai, però el rei era prou hàbil per anar-lo trampejant.

No hi hagué tants conflictes a **València**, però tampoc no es pot dir que no hi hagués una etapa de dificultats. L'any 1416, el rei demanava comptes al mestre Francesc Ferrer i s'interessava per recuperar l'arrendament de l'or (doc. 572); l'any següent, manava incrementar els salaris dels moneders de la seca (doc. 575). El mateix any 1417, confirmà els privilegis que els seus antecessors havien donat a la seca valenciana (doc. 577). El 1421, es va fer una emissió de billó (doc. 595), probablement a una llei de dos diners com la que es va fer després, poc abans del 1427, és a dir, quan el rei donà llicència a Perpinyà per a fer diners segons el model de València i segons la llicència que "ha atorgat novellament a la ciutat de València", a una llei de 2 diners i una talla de 24 sous el marc (doc. 627). La paraula "novellament" sembla indicar que ja hi havia hagut una emissió anterior i res permet suposar que fos diferent a la del 1427; tots els diners coneguts d'Alfons IV mostren tenir una llei baixa. L'evidència numismàtica ens mostra diners sense marques, amb puig-B (tresorer Pujada-mestre Sa Burgada) i amb marc-card (tresorer Mercader-mestre Cardona).

L'any 1422, consta que es batien rals i mitjos rals d'argent, els rals ara ja a la talla de 72 peces el marc (doc. 598), és a dir, com la dels croats de Barcelona. L'evidència numismàtica mostra l'existència de dues varietats de rals i de mitjos rals sense marques, els primers amb el cabell normal i els segons amb dos petits rulls ben arran de la corona, cosa que suggereix l'existència de, com a mínim, dues emissions d'aquest grup sense marques. Hi ha també, però, rals rarissims amb les marques puig-B i marc-card. L'any 1425, el rei manà des de Borja que el mestre Sa Burgada anés urgentment on era el rei "ab empremtes e cunys". Cal recordar que l'any 1423 havia acabat el període d'adopció que la reina Joana de Nàpols havia atorgat des del 1421 al rei Alfons i aquest es devia començar a preparar per a la conquesta. Potser llavors ja volia preparar una moneda amb tipus napolitans, com la que féu fer, com veurem, el 1435 (doc. 634).

L'any 1420, el mestre de la seca, certament amb la Generalitat valenciana al darrere, plantejà al rei que els florins tenien molt baixa cotització, de manera que no podia atreure or a la seca per a batre'n. Li proposava, per tant, de fer unes noves monedes d'or que ell anomena "reyals d'or de València", però que per dur un escut reial timbrat s'anomenaren tot seguit "timbres". La nova moneda havia de fer-se a una llei de 23 quirats i una talla de 96 peces el marc, tindrien el valor de 15 sous i es batrien durant deu anys, retirant-la si es demostrava perjudicial. El rei hi accedí (doc. 624). Mateu i Llopis va dir que aquesta havia estat una gran iniciativa i que era una mostra de la gran prosperitat valenciana en aquell moment.[159] La prosperitat de València en aquell moment és certa, però això no té res a veure amb el projecte que, d'entrada, ja no tenia gaire sentit i que, en definitiva, va ésser un complet fracàs. Ho vàrem raonar àmpliament en el nostre llibre sobre els florins i ho resumirem ara aquí.[160] Si comparem els continguts d'or del florí i de la nova moneda que es proposava, arribem a les xifres següents:

florí	240/64 x 21/24 = 2,647 g d'or pur per florí
timbre	240/64 x 21/24 = 3,28 g d'or pur per timbre

Si el florí es cotitzava a 11 sous, a proporció el timbre s'hauria d'haver cotitzat a 13,6 sous i no pas als 15 que suposava Ferrer. D'altra banda, era molt aventurat suposar que una moneda nova, desconeguda i feta exclusivament a València, hagués d'obtenir més favor del mercat que un florí de llei baixa, és cert, però de llarga tradició

159). MATEU i LLOPIS, F., *La ceca...*, op. cit., p. 65-74.
160) CRUSAFONT/COMAS, *El florí...*, op. cit., p. 60-65.

d'estabilitat i que vivia sota l'ombra (i això és vital) del prestigiós florí florentí. El fet és que Capdevila assigna al timbre una cotització de 8,5 sous, és a dir, per sota de la del florí. De fet, si seguim les noticies d'emissions d'or de que disposem, al llarg del regnat d'Alfons trobem que es bateren les monedes següents:

1445	florins i timbres
1446/7	timbres (doc. 696)
1450	florins
1451	florins i timbres
1452	florins

La cosa es fa més greu encara amb Joan II, ja que en el seu regnat consta l'emissió de 23.900 marcs en rals d'argent, 5.250 marcs en florins d'or i 215 marcs en timbres a principis del regnat. És evident, doncs, que el timbre havia estat un assaig fracassat. El veritable problema a València quan Ferrer plantejava la qüestió del timbre era la baixa cotització del florí. La taxació a 11 sous havia estat, amb sobrevaloració, la que s'establí en temps de Pere III, quan encara els diners de tern de Jaume I tenien una conservació acceptable, però en temps d'Alfons IV devien estar completament gastats i els diners d'aquest rei ja no eren de tern sinó de doblenc. Era aquest for absurd del florí el que hom hauria d'haver corregit i com que ningú no ho va fer, el mercat s'encarregà d'anar-ho canviant; vers el 1430, ja es valorava a 12 sous i, vers el 1455, pujà a 13, de manera que els dos punts d'avantatge que Ferrer volia assolir ja el proporcionà el mercat pel seu compte. Llavors ja era més rendible fer florins que timbres i això és el que es va fer en el futur. És probable que les escasses emissions de timbres de les etapes finals es fessin per a cobrir encàrrecs externs. Consta, en concret, una emissió el 1446/47, que hem afegit a la taula de dalt (doc. 696). L'evidència numismàtica ens mostra timbres i mitjos timbres sense marques, i timbres i mitjos timbres amb puig-B (tresorer Pujada, mestre Sa Burgada), tots ells rars, però els que porten marques encara més i el mig amb puig-B és peça única.

L'any 1435, des de Messina, manà el rei que dels 874 marcs de florins que havia rebut d'impostos es batessin ducats venecians que, suposadament, li havien d'ésser mes útils en el context de la conquesta de Nàpols que ara anava a endegar. De tota manera, no deixa d'ésser blasmable que fes fondre la moneda del país. També manà que es fessin guillats d'argent, moneda usual a Nàpols i dels quals els trametia un model (doc. 647). Certament, es tracta dels anomenats "carlins vells" amb l'efígie del rei de cara, alguns dels quals, doncs, es bateren a València. Finalment, l'any 1444, en morir el mestre Saburgada, el rei nomenà mestre Francesc Ferrer, fill de l'antic mestre del mateix nom.

A Mallorca, les emissions es succeïren sense gaire entrebancs. Al marge dels florins i les seves nombroses marques, consten també altra mena d'emissions. L'any 1420, el rei va prohibir l'extracció de monedes del regne (doc. 593) i és possible que també de metalls en pasta, ja que, el 1445, el rei, a súplica dels jurats, va retirar la prohibició de l'extracció d'argent en pasta i en moneda forana a fi de poder canviar-lo a *Berberia* per moneda d'or i poder així batre florins (doc. 691). L'any 1422, consta un pagament en "croats nous mallorquins" (doc. 598) prova que hi havia hagut una emissió recent. Els rals mallorquins rebien sovint el nom de "croats", a l'igual que els rals sards. L'any 1422, hi hagué un important canvi en les monedes d'or i argent pròpies del regne, és a dir, dels rals d'or i dels rals d'argent. Així, els rals d'or, fins llavors fets a 23,5 quirats i talla 60, s'havien de fer, en endavant, a llei de 20 quirats i talla 64, i els rals d'argent, fins llavors d'11 diners i talla 70, s'havien de fer a 10 diners i talla 72. D'altra banda, es manà al possessor de la *Bossa d'Or*, Berenguer de Cortilles, que batés rals d'or (doc. 602). La primera reforma abaixa substancialment el contingut d'or dels rals, tot i que els deixa encara per sobre dels florins, i la segona, tot i que iguala la talla amb la dels croats, abaixa la llei, potser amb la finalitat de retenir la moneda en el regne. Pel que fa als rals d'or, és segur que se'n varen batre, a desgrat que avui no ens hagin arribat, ja que l'any 1424 consta un pagament en rals d'or "dels que es batien en aquell moment", als quals s'assigna el valor d'una lliura (doc. 607). Aquesta cotització és prou baixa ja que el 1426 consta que el florí es cotitzava a 20 sous, és a dir, igualment una lliura (doc. 618). Si suposem que el ral d'or mallorquí es basava en el marc de Barcelona, les dues monedes tenien els continguts d'or següents:

ral d'or de Mallorca	237/64 x 20/24 = 3,0859 g d'or
florí	240/68 x 18/24 = 2,647 g d'or

El fet demostra, una vegada més, que el florí es cotitzava molt més bé que les altres monedes i, de fet, sovint consten rals d'or mallorquins com a peces a fondre per a batre florins i altres monedes.

A partir del 1439, assistim a l'ascens i a la caiguda del mestre Descatllar. Aquell any, el rei el nomena mestre de la seca i, tot seguit, aclareix que no compta que això li suposi la possessió de la *Bossa d'Or* que havien ostentat Berenguer de Cortilles des del 1390, Pere d'Arbúcies abans del 1441, Joan Torelló des del 1417, Bartomeu Guitart des del 1419 i Antoni de Comelles des del 1422. L'any 1422, Descatllar li compra al rei la *Bossa d'Or* pagant 9.500 lliures mallorquines (doc. 666). Bover diu que Descatllar va tenir el càrrec i la Bossa pels seus "mèrits" (que ara ja sabem que foren 9.500 lliures) i que, des de llavors, la seca va estar situada a la casa d'en Descatllar (doc. 678). L'any 1444, a causa de desfalcs i altres irregularitats, el rei privà Descatllar i altres oficials del seus càrrecs (doc. 690).

L'any 1453, el rei concedí a l'illa de Menorca de poder batre diners de coure fins a 40.000 lliures, és a dir, moneda fiduciària de caràcter local (doc. 710). Com que això atemptava contra els drets de Mallorca, que era l'encarregada d'emetre el numerari de tot el regne, el rei hagué de revocar la concessió l'any 1454 (doc. 717). Ja veurem en el regnat següent que els menorquins feren cas omís d'aquesta revocació.

Tot i la pobresa de notícies, l'evidència numismàtica ens mostra que es degué batre argent i billó de forma continuada, ja que en trobem de gairebé tots els mestres:

Torelló (1416-1419)	lleó-bou	rals	mitjos rals		
Guitart (1419-?)	puigs cimats	rals	mitjos rals	doblers	diners
Sunyer (?-1425)	estrelles	rals	mitjos rals		diners
Desportell (1425-?)	llirs	rals	mitjos rals	doblers	diners
Lloscos (?-1439)	bous	rals	mitjos rals	doblers	diners
Descatllar (1439-1444)	gossos	rals	mitjos rals	doblers	diners
Procuradoria (1444-1458)	escudets	rals		doblers	diners

Només ens manquen, doncs, els doblers i els diners de Torelló, els doblers de Sunyer i els mitjos rals de la Procuradoria Reial, però potser algun dia apareixeran. El fet és que això demostra unes emissions continuades, tot i que molt irregulars. Així, els rals del llir són molt abundants, així com els doblers de l'escudet, però la major part de les altres peces són rares o extremadament rares, de manera que els volums degueren ésser molt diferents a cada emissió i generalment, baixos o molt baixos.

Pel que fa a Sicília, el rei portà una línia de continuïtat, sense gairebé cap innovació. L'any 1422, el conegut antic mestre Francesc Càmpulo, que en regnats anteriors ja havia marcat amb les C-C obertes, va obtenir un arrendament per a batre moneda potser per un any. Havia de fer pirrals o carlins a la talla de 100 peces per lliura i també podia fer pitxols (doc. 603). Sobre un marc sicilià de 213,84 g, la talla de 100 per lliura és de 66.666 per marc i, per tant, dóna un pes de 3,2 grams, ben apropat al dels pirrals anteriors i, en definitiva, al croat de Barcelona. L'any 1423, el rei manà que de l'or de dobles barbaresques es fessin ducats venecians (doc. 605). Trasselli dubta que el document sigui autèntic, atesa la irregularitat que això representava, però ja hem vist que el mateix es féu a València l'any 1435 (doc 647), que aquest mateix any i fins al 1437 es tornaria a fer a Sicília mateix, tot reconvertint l'or obtingut a Líbia i a Tunis gràcies a l'exportació de blat (doc. 645), i que el 1438 consta una liquidació de comptes per una fabricació de ducats venecians que no sembla poder ésser la mateixa del 1435 (doc. 661). El fet no és, doncs, una raresa, i el rei s'estava preparant (el 1438 ja era en plena campanya) per a la seva conquesta de Nàpols i necessitava numerari de prestigi en l'espai italià. Trasselli diu que, amb tot això, l'illa quedava "exhausta d'or" (doc. 645), però més aviat sembla tot el contrari, que hi abundava. Ell mateix n'aporta un testimoni; l'any 1443, un simple prevere tenia, en morir, 114 ducats venecians, 17,25 dobles i 49 alfonsins d'or, a més de 17 carlins (doc. 681). L'any 1426, es diu que el pitxol havia de valdre ¼ de diner (doc. 617), però no queda clar a quin diner es refereix ja que "pitxol" era el nom atribuït al diner sicilià i si es referís al diner pes, no parlaria d'equivalència sinó de continguts d'argent o de pesos. Pel que fa a la organització de la seca, consta que l'any 1430 el que havia de jutjar els delictes a l'interior de l'establiment era l'anomenat "mestre de prova", (doc. 635) que suposem que era l'assajador, fet que ocasionà conflictes amb els oficials reials, com trobem en totes les altres seques. L'any 1432, hi hagué l'intent fallit de batre tornesos a què abans ens hem referit (doc. 641) i, tot seguit, la protesta dels síndics de Messina argumentant

que s'havien batut un excés de pitxols. El tresorer explicà que, entre el 1432 i el 1435, s'havien encunyat 46.691 lliures de pitxols a una cadència força regular (doc. 642). Vers el 1435/1437, consta l'emissió de pirrals o carlins amb el mestre Branca la Roca, que són els que porten les marques B-R. La talla era la mateixa que abans i la llei de 850 mil·lèsimes, és a dir, de 10,2 diners (doc. 645) i, per tant, ara sí que per sota del croat barceloní. L'any 1437, consta una nova emissió tant de pirrals com de pitxols amb les mateixes característiques (doc. 655). L'any 1438, en canvi, la llei dels pitxols fou baixada de 10 esterlins a 7,5 esterlins (és a dir, només 31,25 mil·lèsimes). De tota manera, hi hagué després una pugna pel control de la seca. Aquest control es podria obtenir si es reemborsaven al rei les 2.000 unces d'or de la concessió, cosa que els síndics de Messina sembla que varen assolir (doc. 659). Amb tot, l'emissió arrendada es va produir ja que, pocs dies després, un dels arrendadors, Pino Gottu, en va presentar els comtes (doc. 660). L'any 1447 i davant del baix pes dels carlins, el rei manà que es pesessin, mesura que fou protestada per la ciutat de Palerm. D'altra banda, la ciutat de Messina, que llavors ja devia haver perdut altre cop el control de la seca, es queixava que, en lloc dels 50 oficials i moneders necessaris, n'hi havia 200 i que entre ells hi havia camissers i pescadors, és a dir, gent que no era en absolut de l'ofici (doc. 698). Entre el 1448 i 1452 situa Trasselli una altra emissió de pirrals a càrrec de Carlo la Roca i Branco la Roca, sense més informacions (doc. 700). L'any 1452, el rei va oferir la possibilitat de transferir la seca a Palerm i batre-hi or i argent, però diu Trasselli que res es va fer en aquest sentit i que en aquesta darrera etapa només es varen batre pitxols semblants als anteriors (doc. 708). De tota manera, alguna cosa degué succeir, ja que en un document del 1453 apareix un regent de la seca de Palerm, encara que no hi hagi cap dada sobre emissions concretes (doc. 711). Vers el 1454, es torna a parlar de la seca de Messina, on s'informa de les pèrdues que hi van haver per manca de fonedors aptes (doc. 713). Ja no hi ha més notícies sobre les emissions de Sicília on, de tota manera, sembla que les emissions de pirrals degueren ésser força limitades, ja que totes les peces d'argent a nom d'Alfons són rares. Els pitxols, en canvi, són extremadament abundants i n'hi ha amb les marques I-I, de manera que el mestre Joan del Giudice, que trobarem amb Joan II, ja devia actuar al final del regnat, quan Spahr diu que només es varen batre pitxols. Cal advertir que Spahr[161] i d'altres havien atribuït a Sicília unes peces d'argent que ell designa com a rals i que nosaltres vàrem argumentar que havien d'haver estat batudes a Albània[162] i de les quals parlarem més endavant.

A Sardenya sí que hi van haver algunes innovacions. La primera notícia la tenim el mes de gener del 1419, quan la ciutat de Càller es proposà de batre diners o pitxols com els que el seu dia havia encunyat el rei de Sicília (es refereix a Martí el Jove), amb el beneplàcit del rei. Aquest els autoritzà a batre 3.300 lliures de pitxols (doc. 582). Sembla que aquestes peces han d'ésser les que hem comentat abans, amb armes catalanes en cairó a l'anvers, com les de Martí, i que han estat descobertes fa poc temps. Toxiri ens informa que, en aquest any 1419, el rei havia fet rehabilitar la seca de Vila d'Esglésies i que havia fet fer encunys nous de l'alfonsí d'argent (doc. 582). Aquesta notícia ens apareix molt ampliada en un document de Botet del 10 de febrer del 1419, pel qual el rei mana batre alfonsins d'argent a la talla de 70 peces el marc i llei d'11 diners, amb el valor de 3 sous d'alfonsins menuts. Aquests darrers s'havien de batre a llei d'1 diner i 12 grans i a la talla de 40 sous el marc. El primer any, s'havien de batre entre 8.000 i 10.000 marcs i, després, cada any uns 800/1.000 marcs (doc. 584). Tres dies després, el rei diu que s'han de pagar al mestre de la seca, Pere Colomer, 100 florins pels treballs que havia fet per a la rehabilitació de la seca (doc. 585). Això demostra que els treballs de la seca ja s'havien anat fent abans del document anterior, ja que no es pot creure que el treball de Colomer s'hagués fet en només tres dies. Un document de l'abril del 1419 ens parla del "croat appellat alfonsí que vuy se bat a la dita seca", del valor de tres sous, i també del "mig croat alfonsí" i dels menuts (doc. 587). Sollai pensava que aquest text es referia a la seca de Càller, però pel que diu el document 584 que hem comentat més amunt és clar que ens està parlant de Vila d'Esglésies. El segon document és important perquè ens documenta els rarissims rals i mitjos rals o alfonsins d'argent d'aquest sobirà, dels quals el mig va ésser redescobert fa uns pocs anys.

El mes de maig del 1419, el consell de Càller va protestar perquè la moneda que es batia no era de llei i va fer retirar-la i destruir-ne els encunys (doc. 588). Aquesta és la raó de la seva extrema raresa actual. De tota manera,

161). SPAHR, R., *Le monete*..., op. cit., núm. 14-18, p. 71-72.

162). CRUSAFONT, M., "La moneda albanesa d'Alfons el Magnànim", *Acta Numismàtica* 32, SCEN (IEC), Barcelona, 2002, p. 91-100, on aportàvem el document complet que justifica, en part, l'atribució. De tota manera, i en base a dades indirectes, ja haviem fet aquesta atribució a Albània en el nostre *Numismàtica de la Corona*..., op. cit., núm. 413.

la moneda devia haver entrat en circulació ja que, l'any 1421, el vicari de Càller en prohibí el curs (doc. 596). L'any 1420, el rei va aprovar el nomenament del mestre de balança fet pel mestre de la seca de Vila d'Esglésies, Pere Colomer (doc. 591). L'any 1421, el rei manà que es contramarquessin amb senyal reial les monedes blanques d'Arborea i que el seu valor fos abaixat a la meitat, i se sap que el mes de novembre d'aquell any s'estava fent el contramarcat. De tota manera, un any més tard es va abolir aquella moneda totalment. Ens han arribat alguns escassos exemplars d'aquestes peces contramarcades. En aquest mateix any, el Parlament demanà al rei que no alienés la Vila d'Esglésies ja que així ho determinava un privilegi de Pere III, i el rei es mostrà disposat a respectar aquest privilegi (doc. 594).

L'any 1428, el rei manà canviar les característiques de les monedes que es batien a l'illa. Ara determina que es batin alfonsins d'or a la llei del ducat de Venècia i a la talla de 96 peces el marc de Perpinyà. Es computaran a 12 sous de barcelonins i a 24 sous d'alfonsins menuts o doblers reials. També renovà la moneda billó (de la qual diu que s'ha de denominar "diner reial") equiparant-la amb als antics alfonsins menuts, amb una talla de 20 sous el marc de Barcelona i crea uns pitxols a valor meitat amb les característiques dels d'abans, és a dir, a 40 sous el marc. Disposa que, en ambdues monedes, en els espais de la creu del revers hi hagi les lletres S i A per indicar Sardenya i que, a l'anvers, hi hagi la testa reial (doc. 632). De moment, no coneixem els alfonsins d'or i es fa molt difícil la diferenciació entre el diner reial i el pitxol. Els pesos haurien d'ésser:

diner reial	234/20 x 12 = 0,975 g
pitxol	234/40 x 12 = 0,487 g

Segons Piras, el pes dels diners reials oscil·la entre 0,81 i 1,25 g, i el dels pitxols, entre 0,42 i 0,73 g,[161] de manera que la distància entre màxim i mínim, 0,73/0,81, és tant petita que, si tenim en compte factors de desgast, sovint no sabem en quin valor som. L'any 1428, el rei va manar de cobrir interinament els càrrecs de la seca a fi que no s'aturessin les emissions (doc. 633) i va estendre a la seca sarda els privilegis de tots els altres tallers (doc. 634). Vers l'any 1435, i segons Toxiri, el rei va encomanar al mestre Silvestre Colomer la creació d'una seca a Bosa (doc. 644). No coneixem monedes d'aquesta seca per a Alfons, però sí en temps de Joan II. L'any 1435, el rei va prohibir als consellers de Càller de batre moneda i Toxiri es pregunta si tindrien algun privilegi dels temps pisans (doc. 648). Ja hem vist, però, que abans hi havien batut Joan I, Martí i el mateix Alfons. De tota manera, en algun moment la seca es degué restablir ja que, l'any 1442, el rei manà que es respectessin els privilegis de la seca de Càller i que les causes civils i criminals corresponien als seus alcaldes (doc. 674), i només uns dies més tard, va manar que es batessin a Càller rals alfonsins d'argent a la llei de 10 diners, a la talla de 74 peces el marc (no de 70 com abans) i al canvi de 3 sous la peça, així com rals menuts a la talla de 45 sous el marc (doc. 675). De fet, no s'han pogut identificar cap d'aquestes peces. Si els rals d'argent es feren iguals que els anteriors, només una anàlisi de llei ens podria dir si son d'11 o de 10 diners, ja que la diferència de pes és molt petita. Pel que fa als menuts, si es feren iguals que els anteriors, encara es fa la cosa més difícil, ja que entre 40 i 45 sous el marc la diferència és mínima. S'ha de tenir present, però, que l'any següent el consell de Càller es va oposar a la nova emissió i, tot i que el rei va reiterar la seva ordre i fins i tot va dir al mestre que si calia batés les monedes a Sàsser, l'Alguer o Bosa (doc. 684), també podria ésser que finalment no tirés endavant. L'any 1456, diu Toxiri que hi hagué, a les mines de Vila d'Esglésies, una bona producció d'argent i que es reprengué l'emissió d'alfonsins menuts amb els encunys vells (doc. 725). Aquesta notícia acaba d'afegir incerteses ja que no sabem quins foren aquests encunys vells, si del mateix regnat o de regnats anteriors, i tampoc no hi ha cap moneda que es pugui identificar amb aquesta emissió. Com veiem, doncs, les emissions de billó sardes d'Alfons IV i de curs general mantenen seriosos problemes d'identificació.

L'any 1435, els representants del consell de l'Alguer juraren complir fidelment la seva comesa en referència a l'encunyació de moneda (doc. 649), cosa que demostra l'existència d'una concessió que no ens ha arribat. Els diners de l'Alguer foren, de fet, monedes municipals com les de Joan II de Bosa i fetes de coure pur. Nosaltres hem atribuït a Alfons únicament les que són al seu nom i porten llegenda IN VILA ALGUERI. Les que porten el nom d'Alfons i CIVTAT ALGVER les conceptuem del temps de Ferran II, ja que el títol de ciutat els fou atorgat en temps d'aquest sobirà i consta que s'havien aprofitat encunys del temps d'Alfons. En qualsevol cas, aquest tema forma part de la moneda catalana municipal que ja té la seva monografia específica.

163). PIRAS, E., *Monete*..., op. cit., tipus 15 i 16.

Tot i que no tenim cap notícia que a l'Aragó s'hagués batut cap moneda en aquest regnat, cal assenyalar que Mateu i Llopis[164] i altres autors n'hi havien atribuït en base a uns diners que, aparentment, porten el nom del rei en forma de la seva inicial. En realitat, però, la lletra no és pas una A sinó una F quadrada de front llarg, exactament igual que les que trobem en diferents peces de Ferran II amb llegendes més completes, com ara FERDINANDUS. Per tant, no hi ha cap argument per a pensar en batiments en aquest regnat. Consta, això sí, que especialment per la zona de Terol, el diner valencià va anar desplaçant el diner jaquès, és de suposar que, en part, per l'enrariment d'un circulant que no s'havia batut des del regnat de Pere III. Més endavant, són fins i tot els rals d'argent valencians els que s'infiltren en aquesta zona, que és el lloc de pas d'un important flux de mercaderies dels ports valencians envers Castella. Les autoritats locals varen acabar per donar valor de curs al ral d'argent valencià (doc. 579), malgrat el fur que prohibia explícitament el curs de les monedes catalanes i valencianes a l'Aragó.

Vegem ara les encunyacions fetes a **Nàpols**. Hi ha una primera etapa prèvia a la conquesta, en la qual Alfons fou adoptat per la reina Joana i que cobreix els anys 1421-1423. En aquesta etapa, el rei esperava, naturalment, que acabés essent el successor de la reina. Aquesta, però, acaba per desconfiar del rei, potser perquè anava agafant massa poder dins el regne napolità. L'any 1423, es redactà un document pel qual la reina acceptava que Alfons hi pogués batre moneda. Aquest text no porta la signatura de la reina, però és ben possible, com diu Ruotolo (doc. 604), que el rei tirés endavant la iniciativa i que es batessin llavors uns curiosos i raríssims diners que, d'una banda, porten la llegenda ALFI REX ARAGONU i les armes catalanes i, de l'altra, les armes de Nàpols i la llegenda REGINE DFNSOR. Desposseït finalment per la reina, a la mort d'aquesta, el 1436, Alfons començà la seva campanya de conquesta del regne de Nàpols, que podrà completar el 1441. Ja hem dit que, abans de la campanya, el rei preparà les seques de València i Sicília perquè li batessin rals o guillats d'argent i ducats venecians (doc. 605, 614, 645, 657 i 661). A València corresponen, doncs, alguns dels carlins vells avui coneguts. amb l'efígie del rei de front, tot i que, de moment, no ha pogut ésser identificada aquesta producció en concret. L'any 1436, començà la guerra i, el 1437, el rei organitzà una seca a **Gaeta**, nomenant-ne gravador d'encunys a Pau de Roma, al qual permeté de posar la seva marca a tot l'argent que es batés en el regne. Sambon suposà que Pau de Roma havia batut ducatons d'or a Gaeta, ja que, en aquell temps, es creia que els ducatons amb marca B corresponien a aquest taller (doc. 650). Avui, però, aquests ducatons han estat atribuïts a la seca de Lanciano i, de fet, el document del rei parla només d'argent, de manera que el més probable és que el rei es mogués, pel que fa l'or, amb les seves falsificacions de ducats venecians i que seguís fent a Gaeta els carlins vells que havia iniciat a València. En plena guerra, el rei no oblida les seves afeccions humanístiques i, així, el 1438 fa pagar quatre ducats a Jaume Nardi, qui li havia trobat unes monedes antigues (doc. 657). Encara en plena guerra i des de Càpua, el rei concedeix a **Sulmona** el privilegi de seca i li dóna llicència per a batre mitjos carlins, bolonyins i tornesos d'argent i també diners, dels quals dotze han de valer un bolonyí (doc. 665). Certament, el rei anava donant privilegis a les ciutats conquerides a fi d'anar incrementant el nombre dels seus partidaris. Les monedes de Sulmona porten una cartel·la amb les lletres SMPE, que són les paraules inicials d'un poema d'Ovidi nascut a aquesta ciutat: *Sulmo mihi patria est...* (doc. 665).

L'any 1441, el rei nomenà Guido d'Antonio mestre de la seca de Gaeta i, un any més tard, ja conquerit Nàpols, endegà la seva seca (doc. 667). Segons Sambon, després de la conquesta, els primers mestres de la seca de Nàpols varen ésser, successivament, Jaume Piperno (1442-1450), Francesc "Sinier"(de fet Sunyer) (1450-1455) i Salvador de Mirabalis (1455-1459) (doc. 672), però consta el nomenament de mestre a favor d'Àngel Morosini el 1442, de manera que ell degué ésser, en realitat, el primer mestre de Nàpols (doc. 678 a). Sembla probable que Guido d'Antonio no fos ja, en aquell moment, mestre a Gaeta, ja que després d'ell hi hagué el mestre Francesc Macia (doc. 678 a). Diferents autors han pogut finalment refer del tot la sèrie dels mestres de la seca de Nàpols amb bones bases documentals (doc. 672) i, darrerament, Achile Giuliani ho ha complementat amb l'atribució de marques a moltes de les diferents situacions. En resulta la taula següent:

Àngel Morosini, titular (1442-1444)	marca M
Jaume Baboccio de Piperno, substitut (1442-1450)	marca B
Francesc Sunyer. titular (1444-1455)	marca S

164). MATEU y LLOPIS, F., *Las monedas de Alfonso el Magnánimo*, opuscle, Barcelona, 1964. Nosaltres ja ho vàrem desmentir a CRUSAFONT, M., "Notes sobre el diner jaquès", *II Simposi Numismàtic de Barcelona*, SCEN (IEC), Barcelona, 1980, p. 257-266, vegeu p. 258, i en el nostre *Numismàtica...*, op. cit., p. 114.

Esteve Crisafi i Joan de Còrdova, substituts (1455)
Salvador Miraballe, substitut (1455-1456) potser marca M
Giliforte d'Urso, titular (1456-1457)
Esteve Crisafi, titular (1458-1459)[165]

Miraballe o Miraballis fou inculpat més tard per haver batut pitxols de baixa llei (doc. 738). Des del 1442, d'altra banda, el gravador dels encunys de la seca de Nàpols, des del 1442 fins a la seva mort el 1468, fou Francesc Liparolo (doc. 673). L'any 1456, consta que féu un segell d'argent (doc. 724) i, el 1456, el rei li va augmentar els salaris, a més de donar-li 50 carros de blat l'any perquè li cerqués monedes antigues (doc. 728). El mateix any de la conquesta, consta que hi havia una seca a l'Àquila, l'administració de la qual cedí el rei a Ludovico Camponesco, comte de Montorio, que hi podia batre carlins, mitjos carlins, trentins i *baiochi* amb les mateixes lleis que les que es batien a Nàpols i posant la marca d'una muntanyeta de cinc cims, que era el seu senyal heràldic. Ens han arribat, efectivament, carlins, quarts de carlí (cella o trentí) i diners amb aquesta marca, tot i que el quart de carlí només es va batre des de l'octubre del 1442 fins a l'abril de l'any següent (doc. 679). Més endavant, quan el rei va prohibir el batiment del quart de carlí o cella, es varen encunyar ducatons i carlins (doc. 683). La seca de l'Àquila fou cedida pel rei, l'any 1451, a Colantoni de Cagnano, però hagué d'indemnitzar Camponescho amb 400 ducats anyals. La nova administració, que durà fins al 1458, fou desastrosa i es va haver de fer una enquesta sobre les seves irregularitats. Consta que s'hi bateren diferents tipus, entre ells ducats, però potser vol dir "ducatons", ja que no es coneixen ducats a nom d'Alfons (doc. 703). En aquesta segona etapa, la marca de l'Àquila fou una àliga.

El mes de juny, conquerida la ciutat de Nàpols, s'hi activà una seca i es varen iniciar les encunyacions. Les primeres monedes batudes foren els ducatons d'or, és a dir, peces d'un ducat i mig i després es bateren també carlins, rals d'argent (o carlins vells) i diners o pitxols (doc. 680). Almenys des de l'any 1443 se sap que hi havia una seca a la ciutat de Lanciano (doc. 682). Aquest taller fou actiu durant tot el segle XV i encara més enllà, va emetre moneda d'or, argent i billó, i esdevingué el més important després de la seca de Nàpols (doc. 687). L'any 1444, consta específicament que s'hi varen batre alfonsins, que havien d'ésser de la mateixa llei que els de Nàpols (doc. 691). Darrerament, Simonlucca Perfetto ha atribuït a aquesta seca els ducatons amb la marca B, atenent la presència en aquesta seca d'un mestre de nom Silvestro Bossi.[166]

L'any 1448, el famós escultor Pisanello fou cridat per Alfons a la seva cort, en la qual gravà una sèrie de magnífiques medalles del rei. El seu art renaixentista no arribà a influir, però, en les emissions monetàries, que seguiren amb els seus estereotips medievals (doc. 699). El canvi d'estil i el pas al Renaixement de les monedes de Nàpols, no es va produir fins al regnat del seu fill i successor Ferran I.

Ens resta per parlar de la moneda d'Albània. Com és sabut, el rei va ajudar a diferents cabdills albanesos en la seva resistència contra els turcs, entre ells al famós Scanderbeg. Amb aquest havia pactat que tots els territoris que pogués conquerir amb l'ajut del rei els hi cediria en vassallatge i, vers el 1454, el rei trametia al seu virrei a Croia, una de les ciutats en aquestes condicions, un interessant document en el qual l'autoritzava a batre moneda "ço es, reyals d'argent de la liga e cuny dels reyals que de present se baten en la ciutat de Nàpols" (doc. 718). Com hem dit abans, vàrem atribuir a aquesta emissió unes peces d'argent que diferents autors, entre ells Spahr, havien atribuït a Sicília. Es tracta d'uns rals d'argent que, per l'anvers, són idèntics als carlins nous de Nàpols, és a dir, amb el rei sedent; de front i de revers porten les armes de Sicília i les titulacions menors d'aquell territori, és a dir, Atenes i Neopàtria. A l'anvers, el rei es titula rei de Sicília i un acabament en C que sembla voler indicar el CITRA ET ULTRA FARUM, és a dir, les Dues Sicílies. Atès que el rei no era pas pròpiament rei d'Albània, el títol més avinent era el de rei de les dues Sicílies i els títols grecs marcaven la seva aspiració d'intervenció en aquella zona on, com hem dit abans, ja havia arribat a dominar el principat d'Acaia.[167] Com a siciliana, la moneda no té gaire sentit ja que el rei hi batia els pirrals que ja s'havien encunyat en el regnat anterior i que es seguirien batent amb el seu successor Joan II.

165). GIULIANI, Achile, "La monetazione di Iñigo d'Avalos (1449-1456)", Giuliani, Achile, Perfecto, Simonluca, *Política feudale e monetaria di Alfonso d'Aragona*, Diana, Cassino, 2013, p. 76-78.

166). PERFETTO, Simonluca, "Ceca y monedas en la ciudad de Lanciano (1441-1640)", *Gaceta Numismàtica* 186, ANE, Barcelona, 2013, p. 141-145, vegeu p. 142. L'autor anuncia que es tracta d'un treball preliminar sobre un estudi més ampli que està realitzant.

167). Vegeu CRUSAFONT, "La moneda albanesa...", abans citat.

Vistes les emissions del conjunt dels seus territoris i amb una informació ara molt més àmplia de les emissions italianes, sembla clar que les intencions que s'havien manifestat en temps de Martí i que, en part i aparentment, havia volgut seguir Alfons en el sentit d'unificar les monedes d'or i argent, quedaren limitats, i encara parcialment, a l'àmbit de l'antiga Corona, però que no tingueren cap incidència a Nàpols. El rei s'adaptà a un context monetari molt marcat per les nombroses emissions dels rics territoris de l'entorn i potser només els carlins vells mantenen encara aquell patró dels croats. D'altra banda, l'emissió del ducató d'or és ja un primer pas vers l'abandó del florí de baixa llei i vers l'adopció d'un nou patró d'alta llei, el ducat, que s'aniria afermant amb Joan II i que arribaria a tots els regnes amb Ferran II. En un altre sentit, si a Sardenya s'hi havien pogut introduir els patrons catalans (els marcs de Barcelona i de Perpinyà), potser per la pobresa dels seus antecedents monetaris, els casos de Sicília i sobretot de Nàpols, amb els seus patrons, el seu sistema propi de comptar en lliures i no en marcs, i l'argent, amb les seves pròpies unitats dels esterlins i dels tarins, devien resultar difícilment reformables per la llarga tradició que arrossegaven. En molts aspectes, doncs, en passar a Sicília i, especialment, a Nàpols, hom té la impressió d'entrar, pel que fa a la moneda, en un "altre món", en un país que té prou potència per marcar les seves pròpies polítiques.

Pel que fa la circulació monetària, en el nostre estudi basat en les troballes,[168] observem una plena monetització en or i en argent i un retrocés decisiu del billó, que degué restar en el seu clos dels pagaments quotidians i que no tindria cap paper en les operacions comercials, a diferència d'allò que observàvem en temps de Jaume I. Tot i que les dades més completes les tenim per a Catalunya, sembla que el mateix es pot dir per a València i Mallorca. Dels altres territoris ens manca informació, però sembla evident que a Sardenya i potser també a Sicília els pitxols foren la moneda més estesa, mentre que l'or i l'argent circulaven pels alts estaments comerciants. A Nàpols, sembla que hi ha d'haver una circulació àmplia dels tres metalls, igualment com a Catalunya, atesa la importància de les evidències numismàtiques actuals. De tota manera, els territoris italians resten, en aquest aspecte, com un problema essencialment pendent. Aquestes conclusions són per a tot el segle XV, de manera que ja no tornarem a comentar aquest tema per als períodes de regiment Joan II i Ferran II, fora d'una puntualització en aquest darrer regnat.

Joan II (1425/1458-1479)

Nota: Joan II fou rei de Navarra des del 1425 i de la Corona Catalano-Aragonesa des del 1458. El seu domini a Catalunya i a Navarra fou nul o parcial en el períodes de guerra civil, a l'igual que al Rosselló i a la Cerdanya arran de la cessió que en féu al rei de França.

Resum històric[169]

La nova dinastia havia aportat alguns inconvenients, però, en termes generals, havia anat tirant endavant els programes catalans d'expansió mediterrània i d'impuls del comerç. Si el breu regnat de Ferran I havia estat de continuïtat i d'encaminar solucions a problemes pendents, com el de Sardenya, el d'Alfons IV havia estat un pas endavant de primera magnitud amb la conquesta de Nàpols, que convertia definitivament la Corona Catalano-Aragonesa en àrbitre de la Mediterrània. Tot això es perdria ara amb el regnat de Joan II. És cert que la societat catalana patia una divisió que cada vegada s'aguditzava més amb el doble problema dels grups oligàrquics enfrontats i del plet remença, que estava candent i sense solució, però Juan II, que s'aprofità bé d'aquestes divisions i les sabé jugar al seu favor, tampoc en solucionà cap ni tingué la habilitat del seu germà per a conviure-hi sense arribar a una ruptura. El seu desencert amb les inacabables guerres castellanes, que ja Alfons havia abandonat per inútils,

168). CRUSAFONT/BALAGUER/GRIERSON, *The Iberian* , op. cit., p. 40.

169). Hi ha una copiosa bibliografía sobre el regnat, sobre la Guerra Civil catalana (1462-1472) i sobre el conflicte dels remences. Donarem alguns títols: BATLLE, Carme, *La crisi social i econòmica de Barcelona a mediados del siglo XV*, CSIC, Barcelona, 1973, que posa en evidència l'accentuat caràcter de guerra civil amb el conflicte entre la Busca i la Biga; SOBREQUÉS, S./SOBREQUÉS, J. *La Guerra Civil Catalana del segle XV*, Edicions 62, Barcelona, 1973, dos vol.; VICENS VIVES, J., *Historia de los remensas en el siglo XV*, CSIC, Barcelona, 1945; COLL, Núria, *Doña Juana Enriquez*, CSIC, Barcelona, 1953; CARRERE, C . *Barcelona 1380-1452. Un centre econòmic en època de Crisi*, Curial, Barcelona, 1977, dos vol.

el seu malvat entestament en barrar la reialesa navarresa al seu fill i la seva obstinació i mala fe[170] en les seves actuacions, el converteixen en l'home que suscità, en bona part, i no sabé resoldre tres greus conflictes, de manera que tots tres acabarien en guerres civils: la de Castella, la de Navarra i la de Catalunya. Ja Alfons el Magnànim restà corprès per la seva actitud davant el tema navarrès i assajà de reconduir-lo,[171] però la seva mort truncà aquest intent. Els resultats són clars i els explica perfectament Mario del Treppo: "Hi ha un fet cert que podem reblar decididament: el desballestament que sofreix l'economia catalana durant el decenni 1462-1472 amb la polvorització del comerç exterior, la pèrdua dels grans mercats internacionals, la fortíssima contracció del moviment al port de Barcelona, l'evacuació del crèdit local i la cancel·lació de les activitats especulatives que havien caracteritzat la seva dinàmica (...) es tracta d'una autèntica ruptura, d'un canvi qualitatiu i quantitatiu de l'economia (...) Ja no és possible afirmar que la guerra (...) accentuï el desgavell de l'economia (...) més aviat podem afirmar el contrari (...) que la brutal destrucció de l'economia depèn de la guerra."[172] Hi havia problemes interns, és cert, però el rei no féu res per a resoldre'n cap ni s'interessà mai per la política mediterrània, ni abans ni durant ni després del conflicte bèl·lic. El seu regnat va ésser, sens dubte, una veritable catàstrofe per a la Corona Catalano-Aragonesa, de la qual mai més es pogué recuperar. Els intents d'un nou redreç en temps de Ferran II aviat es veuran frenats pel desplaçament atlàntic, vers Amèrica, de les grans línies comercials i amb la pressió turca malmetent el mercat mediterrani, naturalment ajudat tot plegat per l'accent decididament castellà que Ferran II posà en totes les seves actuacions.

En aquest apartat ens limitarem a les emissions monetàries de Joan II. En apartats successius analitzarem les dels seus oponents.

La moneda

Acostumat a la mentalitat castellana de poder pràcticament absolut del rei, li fou molt difícil d'entendre que estava en un país de característiques molt diferents. Al llarg del regnat trobarem tota mena d'actuacions irregulars o de concessions sense to ni so, regides pel principi del "nos per la nostra preheminencia i regalia (...) podem fer batre moneda d'or o propia nostra o strangera o la que més voldrem" (doc. 872), inspirada segurament en el text castellà de la Curia de Benavente que, ja el 1202, establia que el rei podia mudar la moneda sempre que volgués i que els seus súbdits l'havien d'acceptar en qualsevol cas.[173] Aquesta afirmació prepotent la feia dos anys abans de morir, de manera que es va passar tot el regnat topant amb els estaments catalans i els seus privilegis, constatant (no podem dir aprenent) que es trobava en un altre món. El cert és, però, que moltes de les seves arbitràries decisions en tema monetari les va haver de matisar, anular o rectificar, al marge, és clar, del temps de la guerra al llarg del qual actuà com millor li va convenir.

El regnat de Joan II té diferents etapes, cada una d'elles amb situacions diferents. Entre el 1425 i el 1441, fou rei de Navarra juntament amb la seva muller i hereva del regne, Blanca. Des del 1441, en què Blanca morí, fou rei usurpador de Navarra, enfrontat amb el seu fill Carles, situació que portà a diferents alternatives en el domini del país, fins a la mort de Carles l'any 1461. Des d'aquest moment, tot i que l'oposició a Navarra assajà d'agrupar-se entorn de la seva filla Blanca, Joan II acabà per dominar completament aquell país. Des del 1458, fou rei de la Corona Catalano-Aragonesa, tot i que els seus enfrontament amb el seu fill Carles el deixaren un temps fora de joc a Catalunya. Poc després de la mort de Carles, esclatà la guerra que el desposseí de Catalunya entre el 1462 i el 1472, on foren sobirans, successivament, Enric de Castella (1462-14624), Pere IV, sovint dit Pere de Portugal (1464-1466), i Reiner I, generalment denominat Reiner d'Anjou (1466-1472). Com que durant la guerra catalana empenyorà els comtats del Rosselló i la Cerdanya al rei francès a fi d'obtenir ajut i cabals, Lluís XI de França els

170). S'ha posat en dubte que ell o la seva esposa fessin enverinar el seu fill Carles de Viana, però es indiscutible que portà a la mort la seva filla Blanca, com ella mateixa pogué denunciar poc abans del seu empresonament, del qual ja no va poder eixir, en un text impressionant. La seva mala fe es féu evident també en altres ocasions, com per exemple quan fou blasmat pel seu capità, Pere de Rocabertí, perquè en plena guerra donava privilegis a tothom, cosa que podia perjudicar-lo. El rei respon a Rocabertí que assenteix per treure's la gent de sobre, però que si li presenten documents signats per ell, que només prengui en consideració els que cregui convenients i que negui tot valor als altres. Vegeu doc. 782, del 1464. Encara en una altra ocasió, el rei mana al mestre de la seca que adquireixi or d'uns jueus, que després els bandegi de la ciutat i que, si protesten, els detingui (doc. 868).

171). RYDER, A., *Alfonso el Magnánimo...*, op. cit., p. 515-516.

172). TREPPO, Mario del, *Els mercaders catalans...*, op. cit., p. 538 i 539.

173). CRUSAFONT, M., *Història de la moneda catalana*, Grijalbo, Barcelona, 1996, p. 21-23.

ocupà en dues etapes (1463-1467 i 1473-1483) i hi baté també moneda. Acabada la guerra de Catalunya el 1472, el rei hi regí fins a la seva mort el 1479. Totes aquestes situacions originaren emissions diferenciades i sovint paral·leles que anirem analitzant. Començarem, per qüestions de cronologia, amb les seves encunyacions navarreses.

El domini sobre Navarra té dues etapes principals: els anys 1425-1441, en els quals regí amb la seva muller, i el 1441-1479, en què, al marge de la guerra amb el seu fill, hi regí ell tot sol.

En la primera etapa, els reis consorts bateren moneda a nom de tots dos. Les emissions començaren aviat ja que, segons els furs de Navarra, en entrar un nou sobirà havia de batre i escampar nova moneda en l'acte de la seva coronació i retirar tot seguit la vella. És per això que, l'any 1428, quan la reina mana que es bati moneda grossa i menuda, és a dir d'argent (de fet, billó ric) i de billó (feble), fa referència a la necessitat que en té per a la coronació. Segons aquest document, les monedes s'havien de fer de la manera habitual, és a dir, els grossos a llei de 5 diners i 12 grans del marc de Pamplona, amb plata fina, és a dir, d'11 diners i mig, i amb la talla de 6 sous i 8 diners (80 peces el marc). Valdran dos sous. També es faran mitjos grossos de la mateixa llei i amb la talla de 13 sous i 4 diners i amb el valor d'un sou. En el billó de baixa llei, s'havien d'obrar *cornados* de la llei i talla dels que corrien i que valdrien dos diners, i carlins *prietos* com els que corren i amb el valor d'un diner. S'hauran d'obrar 10.000 marcs de plata i es fixen els marges de tolerància en llei i en talla. Com que feia molt temps que no es feia moneda, el mestre i l'equip de la seca es féu venir de França. (doc. 739). Pel que fa al billó de llei feble, entre el 1429 i el 1430 es succeeixen diferents ordres d'emissió de blanques, mitges blanques i diners *prietos* a lleis que van decreixent successivament. Així, les blanques s'encunyaren, de primer, a 3 diners; després, a 2 diners i, finalment, a 1 diner i 18 grans. Els diners *prietos* acabaren a 10 grans de llei (doc. 740). També es varen donar llicències de batiments a particulars (doc. 741). Es tracta de les típiques monedes de guerra (n'hi havia encara amb Castella) i si els grossos tenien la llei a la meitat que els croats catalans i un pes encara inferior; les blanques, que al principi es cotitzaven a 24 diners, s'acabaren per valorar a 9 diners. Quan el rei va voler anar a Tarassona, es va haver d'equipar amb florins d'or perquè la moneda blanca no hi era admesa com no fos a cotització ruïnosa (doc. 742). L'any 1432 es varen tornar a batre grossos i mitjos grossos que el document diu que s'anomenin "carlins de Navarra", amb a mateixa talla i valor que els grossos del 1428 i llei una mica millorada: 5 diners i 18 grans (6 grans més). L'any 1438, el rei mana que el florí català es valorés a 18 grossos i no més (doc. 744). D'aquestes monedes ens han arribat grossos o carlins amb corona a l'anvers i a nom dels dos sobirans, blanques i mitges blanques i també *cornados*, però de moment no es coneixen ni els mitjos grossos ni els diners *prietos*, que potser apareixeran algun dia atès que se'n varen batre en diferents ocasions.

En la segona etapa, les monedes canvien completament de tipologia. Un document del 1461 mana que es bati or, ja que no n'hi ha que sigui del regne, cosa que fa pensar que era la primera vegada que se'n feia batre (doc. 767). Es coneixen, efectivament, unes rarissimes monedes d'escuts i mitjos escuts, de 3,6 g els escuts i 1,7 g els mitjos, a nom de Joan i amb l'escut reial a l'anvers. Hi ha també tota una gran varietat de grossos d'argent ric, sempre amb les armes reials a l'anvers, però amb variacions pel que fa a elements accessoris i en la disposició als espais de la creu del revers de lletres I, corones i flors de lliri. Hi ha també mitjos grossos de tipologia semblant, blanques i mitges blanques amb el nom del rei en el camp i *cornados* i mitjos *cornados* (o diners *prietos*) amb la inicial del rei coronada en els *cornados* i sense corona en els mitjos. No tenim, però, notícies documentals d'aquestes emissions. Com és ben evident, els amonedaments de Navarra mai no varen tenir cap paral·lel amb els amonedaments catalans ni dels altres països de la Corona i seguiren els seus models propis, d'arrel francesa.

En l'apartat de disposicions generals, trobem, l'any 1459, una actuació de la ciutat de Barcelona per al tema dels pesals de florins i croats (doc. 748) i una altra del 1479 per a elecció d'un afinador de pesos (doc. 877). També es dictaren les clàssiques prohibicions de moneda forana: a Barcelona, els anys 1471 i 1472, referent al curs dels ardits (Aquitània) i morlans (Biarn) (doc. 771 i 822); l'any 1475, una ordre de retirar a l'Aragó totes les monedes franceses en circulació (doc. 845); i l'any 1476, la prohibició a Barcelona de monedes foranes i, en concret, les dobles i els vuitens francesos (doc. 855 i 856). Tot i així, consta que l'any 1472 corrien molts enrics[174] a la Seu

174) Botet va pensar que una moneda que hi ha al GNC, que té l'aspecte d'un *cuartillo* d'Enric IV i que porta una contramarca d'un escut català en cairó podia ésser un enric contramarcat, però la paraula "enric" designava, tant a Catalunya com a Castella, la moneda d'or castellana. D'altra banda, vàrem examinar aquest pretès *cuartillo* i és una peça d'aram (no de billó) i de pes molt alt, de manera que més aviat suggereix que fos una prova o pieforn. Vegeu BOTET, *Les monedes...*, op. cit., vol II, p. 299

d'Urgell i acordaren els jurats de contramarcar-los (doc. 828), cosa que significa permetre el seu curs; l'any 1474, a Tortosa, el consell de la ciutat va acordar que certes monedes foranes, que anomena *"dobles de dos i huitenes"* (per tant, monedes franceses), seguissin circulant al mateix for que havien tingut fins aquell moment (doc. 839), cosa que també implica la tolerància de la seva circulació. El cronista Safont diu, l'any 1479 i arran de la mort del rei, que durant el seu regnat hi hagué molta moneda falsa i que se'n batia en viles, llocs i castells (doc. 878). D'altra banda, consta que el 1461 foren sentenciats a Barcelona quatre homes que feien moneda falsa i que dos d'ells foren penjats (doc. 768). Segons Mateu, l'any 1472 consta que 14 sous de València equivalien a 16 sous i 6 diners de Barcelona (doc. 818); tot i que els diners de València eren els doblencs d'Alfons el Magnànim, és possible que els terns de Barcelona (els darrers del temps de Pere III) valguessin menys pel seu acusat desgast.

Els anys 1472 i 1476, el rei disposà unes equivalències dels valors de les monedes que ja comentarem en parlar dels florins. Al marge de les cotitzacions de monedes foranes, pel que fa a les monedes del país els canvis foren en ambdues taules les següents: els florins a 16 sous i 6 diners, els pacífics a 20 sous i els rals de València i de Barcelona a 20 sous. També es parla d'àguiles (potser sicilianes), que es taxen en 26 sous (doc. 836 i 847).

Vegem ara les monedes de curs general a la resta de la Corona Catalano-Aragonesa. En aquest apartat hi considerarem els florins, que mantenen la seva tipologia uniforme, però no pas els pacífics, que només es varen batre a Catalunya, ni els ducats, que es feren únicament a l'Aragó i València. Aquestes monedes d'or les analitzarem amb els amonedaments dels regnes corresponents. Tampoc no hi haurà, com és natural, monedes de Nàpols, ja que aquest regne va passar a Ferran, fill natural d'Alfons el Magnànim i, després, als seus successors, i no va ésser recuperat fins als darrers temps del regnat de Ferran II.

Pel que fa als florins, es seguiren en alguns casos els costums anteriors i en d'altres no, en part, pels canvis de criteri i, en part, per l'existència d'emissions singulars o d'emergència en el context de la guerra. Al marge d'això, en dues ocasions, en proclamar-se taxes de canvi de diferents monedes, s'atorgava al florí un valor de curs de 16,5 sous (doc. 836, del 1472, i 847, del 1476), de manera que s'havia tornat a produir la nefasta revalorització que tant havia combatut la Busca, el partit barceloní que Joan II deia, suposadament, que volia afavorir.

Pel que fa a l'emissió de florins en els diferents regnes, comencem per València, on l'any 1459 fou nomenat mestre de la seca Andreu Català, dada important ja que posarà la seva marca als florins (doc. 750). Català serà mestre fins al final del regnat i encara amb Ferran II, com veurem. Entre els anys 1459 i el 1480, es feren diferents arrendaments de la seca de València per a batre or, argent i billó. Mateu i Llopis aporta aquesta notícia en quatre llocs diferents i amb diferències en els anys i els noms (doc. 752, 763, 783 i 830). Prenem les dades de la notícia del doc. 763, que és la que detalla les produccions dels florins i d'altres monedes. Ara ens limitem als florins. Entre 1641/65 es bateren 215 marcs de florins; entre el 1465 i el 1479, 1.193 marcs de florins; entre el 1471 i el 1472 es bateren 2.083 marcs de florins; el 1473 es bateren 443 marcs de florins; entre el 1476/77 es bateren 388 marcs de florins; és a dir, un total de 4.322 marcs en 17 anys (doc. 763). Paral·lelament, el rei havia manat, l'any 1464, de batre a Tarragona moneda d'or, argent i menuts (doc. 780), i l'any 1466 manà al mestre general de totes les seques, Jordi Llobet, de batre florins valencians a aquesta ciutat i a les lleis de 16, 16,5 i 17 quirats (doc. 798). Finalment, el príncep Ferran va manar, l'any 1477, al mestre Català que batés florins a València fins a la quantitat de 2.000 marcs, però això apareix en un llarg procés que sembla que abocà finalment al batiment de ducats joanins, com veurem (doc. 866, 867 i 868). És evident, doncs, que hi varen haver abundants batiments de florins a València i encara n'hi poden haver dels fraudulents de Tarragona. Vegem ara les monedes conegudes; la marca de seca de València seguí essent una corona, ara, però, associada amb un escudet català. Hi ha florins i mitjos florins que porten entre els peus de s. Joan una C, a voltes girada, que són els atribuïbles a Andreu Català. N'hi ha d'altres, però, que no porten la C sinó un punt o res. Aquests podrien ésser, o bé del primer any de regnat o, més probablement, de les emissions de Tarragona. Per a saber-ho, s'haurien d'analitzar i veure si tenen menys de 18 quirats.

Les notícies, pel que fa a Mallorca, són més escasses però suficients. L'any 1460, Berenguer de Cortilles renovava l'acord per a batre-hi florins, tot rememorant la concessió de Joan I (que ja hem vist que va tenir, si més no, interrupcions amb Martí I) i indicant que dels 15.000 marcs acordats llavors encara no se n'havia completat el batiment (doc. 755). Aquesta notícia podria donar una hipòtesi d'explicació del manteniment del nom del rei Martí als florins mallorquins, tot i que seria normal que l'arrendador es referís a aquest rei i no a Joan. De tota manera, potser l'al·lusió a Joan és a causa del muntant global de l'emissió i al fet que aquella xifra encara no s'hagués assolit. Ja hem anat veient per les xifres de les emissions que 15.000 marcs era un volum molt considerable. Un mes més

tard d'aquesta renovació, el rei, de segur per afavorir l'emissió dels florins, prohibí l'extracció de l'illa de metalls preciosos, a excepció dels pagaments per a redimir censals i en aquests només fins a un màxim de 25 florins (doc. 759). Pel que fa a les monedes conegudes, sembla probable que en començar el regnat encara estigués en entredit Descatllar, ja que es bateren florins i mitjos amb l'escudet català (Procuradoria Reial) i cavall, del tresorer general, Cavalleria. Descatllar, però, sabem que fou rehabilitat i això se'ns fa evident amb l'existència de florins i mitjos florins amb les marques Cavalleria-Descatllar, és a dir, cavall-gos.

Pel que fa a Catalunya, no tenim cap notícia de batiments d'or a Perpinyà, on ja veurem, però, que sí que s'hi batè argent i billó. Tampoc no tenim dades d'encunyacions de florins a Barcelona anteriors a la guerra. Durant la guerra, hi ha una sèrie d'informacions de possibles batiments en altres ciutats. Així, l'any 1463 el rei va donar llicència a la ciutat de Girona de batre monedes d'or, argent i billó quan acabés la guerra (doc. 799), però l'any següent ja ordenava a Pere de Rocabertí, el seu capità a la ciutat, que hi batés florins a la llei i pes acostumats (doc. 782). És probable que Rocabertí hagués informat al rei que no feia gaire s'havia apoderat d'un altar d'or, argent i pedres precioses que l'abat Oliba havia encarregat per a Ripoll i que, per tant, disposava de metall per aquesta emissió (doc. 778). L'any 1465, el rei afirmava que a Girona s'havien batut i es batien florins i que no hi havia motiu per desconfiar d'ells, ja que eren de bona llei (doc. 785). Del florí de Girona ens ha arribat només un exemplar, amb la singular llegenda CIVITAS GERUNDE. El va publicar Salat en dibuix, però no va ésser cregut per Botet, i Mateu i Llopis declarà que no podia existir de cap manera, fins que nosaltres el vàrem redescobrir i en publicàrem la fotografia.[175] S'ha de dir que malgrat la concessió anterior i l'antecedent de Rocabertí, l'any 1472, els síndics de Girona no devien estar gaire segurs del seu dret, ja que encomanaren als seus representants parlamentaris que preguntessin al rei si podien batre florins, rals, menuts i altres, com ara pacífics i mitjos pacífics (doc. 821). El rei també atorgà una concessió semblant a Tortosa en capitular la ciutat l'any 1466 (doc. 800), però la ciutat, tot i que de moment va seguir batent terços de croat d'argent, en proposar-se fer moneda l'any 1470, es limità a encunyar diners d'aram municipals amb les armes de la ciutat (doc. 814). Acabada la guerra, ens consten batiments de florins a Barcelona l'any 1473, encara que només de 168 marcs (doc. 832) i, poc després, es detectà una falsificació d'aquest tipus de moneda (doc. 846). L'any 1476, el rei manà que es batessin a Barcelona 100 marcs d'or per a un particular, amb la instrucció que no fos d'escuts ni de cap altra moneda estranya (doc. 846), de manera que potser es varen batre florins. A més de l'esmentat florí de Girona, es coneixen florins i mitjos florins de Barcelona en els quals, seguint el sistema de marcar que li era habitual, apareix el cavall heràldic del mestre Cavalleria en el lloc on els altres tallers posaven la marca de la seca, és a dir, a l'esquerra del cap de s. Joan. El fet que hi hagi un mig florí en el qual el cavall es troba sota el braç del sant és, al nostre entendre, una de les solucions emprades per a encabir la figura en el reduït espai del mig florí, sens altra significació. També hi ha un mig florí sense marca que pot correspondre a Barcelona en haver cessat Cavalleria, tot i que també podria ésser una emissió irregular feta durant la guerra.

Vegem ara les emissions pròpies de Catalunya, començant per les de Perpinyà i les rosselloneses, un territori que estigué en mans del rei de França en dos períodes, com hem dit. Entre els anys 1458 i 1463, en què passà a mans del rei francès, és perfectament possible que es batés a Perpinyà argent i billó ja que la concessió feta per Alfons IV no acabava fins al 1463 (doc. 745). L'any 1460, consta que es confirmaren els privilegis de la seca de Perpinyà (doc. 756). L'any 1472, el rei, que havia recuperat transitòriament el Rosselló, nomenà Tomàs Taquí mestre de la seca de Perpinyà (doc. 820). L'any següent, cobrí diferents càrrecs de la seca i consta que s'hi batia argent i billó. En el mateix any, donà llicència a Vilafranca de Conflent per a fer moneda d'argent i de billó que havia d'ésser igual que la que es batia a Perpinyà (doc. 833 i 834). L'any 1474, manà el rei que es fessin diners a la llei habitual però que s'augmentés la talla de 24 a 30 peces el marc i que es batessin fins a 1.000 marcs. L'evidència numismàtica ens aporta uns croats amb anells al revers que probablement són de la primera etapa del regnat, en continuïtat amb els croats de les mateixes característiques que havia autoritzat Alfons IV. Uns altres croats amb les PP llatines o gòtiques en el lloc d'un dels anells deuen correspondre a la segona etapa de batiments, és a dir, les documentades des del 1473. Pel que fa als diners, els que tenen la tipologia habitual poden ésser també de principis del regnat, però els que porten un escudet intercalat a la llegenda, com en alguns rocabertins de Girona, deuen

175). BALAGUER, A.M./CRUSAFONT, M., "Redescoberta del florí de Girona", *I Simposi Numismàtic de Barcelona*, SCEN (IEC), Barcelona, 1979, vol. 1, p. 401-406, on s'explicava tota la gènesi i s'aportava nova documentació.

correspondre a la segona emissió ja que es pot suposar que haurien copiat aquest distintiu dels rocabertins en curs. Havíem proposat d'atribuir a Vilafranca de Conflent uns petits òbols que porten les llegendes força maldestres que semblen al·ludir a Barcelona, però que tenen una tipologia de lletres apropada a les emissions de Perpinyà, però les troballes al Rosselló no ens han donat, de moment, elements favorables a aquesta atribució.[176]

A la resta de Catalunya, la identificació de les monedes no és pas senzilla. Al marge dels florins, només tenim un altre tipus de moneda a nom de Joan: els pacífics, de segur emesos al final de la guerra o ja passada aquesta (ja que copien el tipus innovat per Pere de Portugal), i els quarts de pacífic, que, amb tota probabilitat han de correspondre a l'acord dels consellers de Barcelona del 1477, pel qual en un primer moment es proposa de reciclar una partida de pacífics curts de pes i fer-ne mitjos i quarts i, en un segon acord, en el qual ja només parlen de batre quarts de pacífic (doc. 858 i 862). Fora d'això, només hi ha terços de croat, els anomenats "sisens", que en no portar llegenda a l'anvers, no identifiquen el sobirà que els va encunyar. N'hi ha amb quatre tipus de llegenda de revers, una referent a Barcelona, una referent a Tortosa i dues referents a Lleida, unes amb CIVITAS ILERDE i les altres amb ILERDENCIS. D'altra banda, hi ha una munió d'ordres d'encunyació de Joan II més o menys irregulars i moltes altres llicències d'encunyació atorgades a diferents poblacions, la majoria per part de Joan II, però també n'hi ha dels seus oponents. Entre elles, n'hi ha una munió per a fer monedes municipals, tema per al qual hem recollit la documentació corresponent, però en el qual no aprofundirem per haver-hi ja una monografia específica. És ben documentat, però, que Joan II no va batre moneda d'argent a la seca de Barcelona (doc. 880).

Pel que fa als terços i als sisens (volem dir la fracció) amb el nom de la ciutat de Barcelona, fins ara han estat atribuïts en bloc a Alfons el Magnànim, ja que ningú no ha estat capaç de discernir si n'hi ha alguns que puguin ésser d'algun altre sobirà, però és molt probable que també en vagin obrar els oponents de Joan II, almenys Enric de Castella i Pere de Portugal, per als quals es coneixen croats i mitjos croats barcelonins. Pel que fa als terços anònims, només un tipus amb prou mala factura ha estat atribuït hipotèticament per nosaltres a l'emissió de Berga, autoritzada per Pere de Portugal i del qual parlarem al seu lloc. L'emissió de fraccions de croat pretenia salvar el problema de la manca o escassetat de moneda menuda i afavorir-ne la circulació; a finals de l'any 1460 i principis del 1461, es feren crides per ordre del rei, a Barcelona, perquè els canviadors estiguessin obligats a fer fabricar cada setmana un marc d'argent en sisens i que, cada vegada que canviessin un florí, haguessin de donar com a mínim tres sous en sisens (doc. 760).

Els terços de Tortosa es començaren a emetre en temps d'Enric de Castella, seguiren batent-se amb Pere de Portugal i, en capitular la ciutat el 1466, el rei va acceptar que seguissin circulant els terços de croat fets fins llavors i que en el futur es poguessin batre monedes d'or, argent i billó de curs general, sempre que fossin de la llei adient, i que es paguessin els drets corresponents al sobirà (doc. 800). Hi ha diferents tipus de terç de croat i nosaltres els hem assajat de repartir pels diferents períodes, considerant, per exclusió, els darrers i, per tant, els possibles de Joan II els que porten la llegenda TOTOSARIE. Pel que fa als altres, els comentarem en els regnats d'Enric de Castella i de Pere de Portugal. Hi ha encara uns terços que aparentment porten la llegenda TORTOSA ME, però no és clara la seva significació, llevat que sigui un RIE mal escrit. En qualsevol cas i també per exclusió, serien del temps de Joan II.

Pel que fa als terços amb CIVITAS ILERDE i ILERDENCIS, les primeres s'han atribuït, com és lògic, a Lleida, i per a les segones han estat plantejades diferents hipòtesis en base a les nombroses notícies sobre tallers propers, com ara Balaguer, Tàrrega o Cervera. Potser serà bo que fem primer una breu panoràmica de les iniciatives emissores de Joan II en aquella zona i per poblacions, fent referència també a les coetànies dels seus oponents a fi de poder discernir les possibles atribucions a tallers i a sobirans concrets.

Balaguer: l'any 1462, el rei manà al mestre de la seca de València, Andreu Català, que preparés gent i equipament per a poder batre urgentment a Balaguer florins, mitjos florins, rals de València i croats de Barcelona, manant, en concret, que li trameti encunys per a les monedes esmentades (doc. 773). Poc després, el 29 de setembre del 1462, el batlle general de València reté comptes d'haver pagat 3.435 sous a Andreu Català per als salaris de

176). Efectivament, no apareixen en l'anàlisi de BÉNÉZET, J./LENTLLON, J. O./PEZIN, A., "Nouvelles dones sur la circulation monétaire en Roussillon vers a fin du XVèmme siècle: les monnaies d'un depotoir de Pérpignan", *Acta Numismàtica* 33, SCEN (IEC), Barcelona, 2003, p. 101-114, ni en l'important recull de troballes que ha anat publicant J. Y. MELMOUX a la secció "Troballes monetàries" de la revista *La Pallofe*, de l'Associació Numismàtica del Rosselló.

tretze homes i un equipament que detalla, en el qual consten sis "estampes" i sis "trossells", és a dir, sis parells d'encunys que, lògicament, han de correspondre a les monedes demanades pel rei.[177]

Tàrrega: el 1463, el rei donà llicència a Requesens de Soler perquè pogués encunyar a Tàrrega qualsevol classe de moneda, igual que la que corria a Catalunya (doc. 778). Entre el 15 de maig i el 29 de juny del 1465, els mestres Francí Ferrer i Miquel Villar diuen que varen obrar moneda amb aliatge d'un marc de rals de Mallorca per un marc d'aram, però no detalla les monedes obrades, tot i que veiem en un document posterior que es varen obrar 313 marcs amb argent dels rals de Mallorca (doc. 792). Un compte final diu que de la fosa d'11.500 rals de Mallorca i de les emissions a Lleida i a Tàrrega li quedà un benefici net al rei de 36.204 sous (doc. 794). És lògic el benefici del rei si la plata encunyada, a base de marc d'aram per marc de rals de Mallorca només podia tenir, en el millor dels casos, una mica menys de la meitat de la llei que li tocava!. En aquest sentit no ha de sorprendre que més endavant es digui que els sisens en circulació eren falsos.

Lleida: mentre Lleida era en mans de Pere de Portugal, és a dir, abans del juliol del 1464, aquest sobirà hi va encunyar moneda, com ho evidencien els croats batuts al seu nom i amb CIVITAS ILERDE al revers. En caure en mans de Joan II, aquest va nomenar mestre de la seca Jaume Mas (doc. 781) i, entre l'abril i el maig del 1465, el tresorer reial, Lluís Sanchís, manifesta haver emès rals de València i terços de croat catalans per compte del rei fonent rals de Mallorca, i hi ha la notícia que havia fet obrar deu parells d'encunys de rals i de sisens, que tenia una "cazuela para emblanquir todo", que havia adquirit "ciertas medicinas (...) para emblanquir" i que tot aquest material l'havia enviat després a Tàrrega (doc. 786). Al mateix temps, el mestre de la seca, Jaume Mas, ret també els seus comptes i diu que ha fos rals de Mallorca, que ha fet l'aliatge de dos marcs de rals amb un marc d'aram i que ha fet un total de 22 marcs, que representen 2.615 sous en moneda, dels quals 2.055 sous són en rals valencians i sisens, sens detallar quantitats d'uns i d'altres, i 560 en sisens (doc. 787). Poc després, el tresorer donava unes altres notes de despeses (doc. 788, 790 i 791) i els mestres detallen les encunyacions que entre el 15 de maig i el 29 de juny del 1465 diuen que van fer a Tàrrega, on passem la informació (doc. 789). Consta que es varen obrar llavors a Lleida uns 22 marcs a partir de rals de Mallorca (doc. 792). En aquest cas la llei no és tant baixa com en el cas de Tàrrega, però tot i així podria tenir uns 7 diners en lloc dels 11 i mig que correspondrien a la moneda de Barcelona.

Cervera: l'any 1462, els paers acorden que "*sobre lo batre moneda, que pus se'n pot fer o batre, que'n facen*", i ja no hi ha cap més notícia fins al maig del 1465, en què acorden demanar a Bertran d'Armendáriz, militar de Pere de Portugal, que faci venir moneders (doc. 881 a). Només deu dies després, els paers diuen que han rebut una llicència del rei per a fer moneda, que cal fer monedes de bona lliga com les de Barcelona i que en seran els mestres Lluís Serena i Antoni Meià (doc. 915). Segons un document del mateix any però de data exacta desconeguda, es pagaren els encunys a un ferrer (doc. 903); el 22 de juny del 1465, s'acorda fer l'encunyació, que ha de donar uns guanys raonables, i que es faci batre "en nom de la vila, e que de aquella sie tenguda respondre e dar rahó los dits mestres en nom de aquella" (doc. 915). Tot sembla indicar que l'acord del 1462 ja es basava en alguna promesa del rei Enric o del seu lloctinent Joan de Beaumont, com la que veurem que va fer a Tortosa, o de Pere de Portugal a Berga o a Menorca. El 14 d'agost, Cervera caigué en mans de Joan II i, pel que es veu, la moneda fabricada estava formada de terços de croats o sisens, ja que, el 23 de desembre, els paers nomenen una comissió per a veure com es pot resoldre el tema dels sisens de baixa llei que circulen, perquè se'n reculli una part i perquè, de la plata que puguin obtenir, se'n facin rals i mitjos rals de bona llei. En començar l'any 1466, nomenen una persona per a reconèixer els sisens i acorden el sou que li han de donar (doc. 793). El 12 de juny del 1467, acorden batre ploms i ja mai més es parla de sisens ni de moneda d'argent (doc. 804). La darrera notícia torna a posar les coses en el pla municipal i les anteriors semblen clarament les pròpies d'una emissió reial d'emergència, com moltes altres que es feren al llarg de la contesa.

De tota aquesta informació es fa evident que Joan II va batre, molt probablement des del 1462, florins, rals de València i croats (i, potser, divisors) de Barcelona a Balaguer i que, potser des del 1463 i, en tot cas, segur a partir

177). Hem de fer aquest aclariment aparentment obvi perquè Sanahuja afirma que els encunys eren per a billó, ja que en l'inventari hi ha també unes tisores grans per al billó i, obviant que no es coneix billó català de Joan II i que apart d'aquelles tisores, també n'hi ha unes altres de grans que no diu perquè són. Sanahuja considera no documentat que s'havia de fer or i argent, oblidant l'ordre anterior del rei, malgrat que en copia el document. D'altra banda, diu que jo "arribo a afirmar" (és a dir, com si fos un despropòsit) que les encunyacions a Balaguer estan ben documentades (p. 120, nota 6). Ja m'agradaria tenir totes les emissions monetàries tan ben documentades com aquesta! SANAHUJA, X., "Els terços de croat de Lleida de la guerra contra Joan II (1462-1465)". *Acta Numismàtica* 43, SCEN (IEC), Barcelona, 2013, p. 117-154

del 1465, va batre rals de València i sisens a Lleida i Tàrrega. Pere de Portugal, per la seva part, va batre segur croats a Lleida i sisens a Cervera. Tenim, doncs, en principi, quatre tallers en actiu i, a banda de les imitacions possibles de monedes de València i de Barcelona i dels florins, només coneixem els croats de Lleida de Pere de Portugal i un grup de sisens sense el nom del rei i amb les llegendes abans esmentades de CIVITAS ILERDE i ILERDENCIS. Nosaltres havíem plantejat la possibilitat que les monedes amb CIVITAS ILERDE havien de correspondre a Lleida i serien els croats de Pere de Portugal i un sisens d'estampa molt diferent que podrien correspondre a les emissions de Lleida i de Joan II. Alguns d'ells potser els va batre Joan II a Tàrrega. Uns altres sisens amb un bust idèntic al dels croats de Lleida de Pere de Portugal, però amb llegenda ILERDENCIS, serien d'aquest mateix sobirà i batuts a Cervera. Pel que fa uns altres sisens, també amb ILERDENCIS i bust molt diferent, pensàvem que podien haver estat batuts a Balaguer per Joan II. D'aquesta manera, els CIVITAS indicaven la possessió de la ciutat de Lleida, mentre que els ILERDENCS es referien al territori i, potser d'alguna manera, a l'aspiració de conquerir-la o de recuperar-la. D'aquesta manera, es donava raó de totes les encunyacions documentades. Darrerament, Sanahuja ha plantejat la hipòtesi que totes les emissions haguessin estat fetes a Lleida, primer les ILERDENCIS amb Enric de Castella (tot i que no en té cap notícia) i després els CIVITAS ILERDE. L'argument principal és que els dos tipus de sisens amb ILERDENCIS, tot i que tenen diferents bustos d'anvers, semblen tenir el mateix encuny de revers.[178] Si això fos cert, cosa que tampoc no és segura perquè l'autor ho diu però no ho demostra suficientment, el que caldria llavors concloure és que tots els sisens amb ILERDENCIS són de Cervera i fets per Pere de Portugal, els uns per la presència d'un bust idèntic al que veiem al croat i els altres per la coincidència de l'encuny del revers. Altrament no te cap explicació que es fessin a Lleida monedes amb llegendes diferents. Tot el demés quedaria igual i restaria pèr aclarir que és el que es va batre a Balaguer. Efectivament fa de mal suposar que un cop fetes totes les despeses per a enviar des de València tot l'equip de persones i tot el material i els encunys ja fets, restés tot plegat a Balaguer sense fer res, atesa l'urgència del rei per a obtenir cabals.

Al marge d'aquestes emissions, hi ha altres notícies de batiments i de projectes de batiments a Catalunya durant la guerra, que anirem comentant. El cas de Girona mereix, però, capítol a part.

Girona: la primera notícia l'obtenim a finals del 1462; Pere de Rocabertí, capità de la Força de Girona per Joan II, féu encunyar moneda amb el beneplàcit del rei, el qual va nomenar, l'any 1464, Manuel Bou, mestre de la seca (doc. 775). L'any 1463, Rocabertí requisà l'altar d'or, argent i pedres precioses de Ripoll, que datava del temps de l'abat Oliba (doc. 777). Joan de Beaumont calculava que el seu adversari havia pogut acumular or per a poder batre uns 100.000 florins (doc. 885). La ciutat devia demanar al rei de poder batre or, argent i moneda menuda un cop acabada la guerra i, el mateix any 1463, el rei li ho va concedir (doc. 779). L'any següent, el rei manà a Pere de Rocabertí que batés florins d'or de la llei i pes acostumats (doc. 782) i, un any més tard, afirmava el sobirà que els florins que s'havien batut i es batien a Girona eren de bona llei i que s'havien d'acceptar (doc. 785), tot plegat ja comentat abans. La moneda més àmpliament batuda per Rocabertí foren uns diners amb la mateixa tipologia que els rossellonesos, però amb llegenda CIVITAS GERUNDE i, a voltes, uns escudets catalans intercalats a les llegendes. Aquests diners foren anomenats "rocabertins" i tingueren una àmplia difusió, malgrat que els oponents de Joan II s'esforçaren en prohibir-les, com veurem. La llei d'aquestes monedes va anar baixant i la seva cotització també, de manera que si inicialment valien un diner, després varen valdre 2/3 de diner (3 rocabertins per 2 barcelonins) i, finalment, l'any 1467, se'ls donà el valor de mig diner (doc. 801), que era la cotització que els va atribuir també Reiner d'Anjou l'any 1469, quan recuperà la ciutat (doc. 955). L'any 1467, els jurats de Girona es queixaren de la baixa de la llei dels rocabertins, ja que això perjudicava el comerç (doc. 805), i el 1469, demanaren al mestre Llobet que anés a la ciutat a fer moneda, tot assegurant-li que l'operació seria rendible (doc. 809). Aquest projecte no degué tirar endavant perquè, el mes de juny, Reiner recuperà la ciutat, com hem dit. Per tant, la ciutat de Girona emeté, a més d'una quantitat probablement petita de florins (només

178). Ibid. Al marge de negar evidències com la voluntat del rei, que ja hem comentat, o afirmar absurdament que batre monedes "en nom de la vila" (és a dir, sota la seva responsabilitat) és el mateix que batre "amb el nom de la vila" (llavors les monedes haurien de portar gravat el nom de la vila), ens fa dir coses que no hem dit, com ara que les monedes municipals "no podien" ésser de plata, és a dir, com si això fos un dogma (p. 122, nota 8). El que hem dit és que observem, en les aproximadament vuitanta poblacions estudiades, que les monedes no són de plata sinó senyals sense valor intrínsec, però si hi hagués una excepció no creiem que això, com és prou sabut, alteres el panorama general. Nosaltres mateixos indiquem, per exemple i com a cas excepcional, que els primers senyals de Girona varen tenir quelcom d'argent. Vegeu CRUSAFONT, *La moneda catalana local* ..., op. cit., p. 168.

en coneixem un exemplar), diners en abundància. Ens ha arribat una quantitat considerable d'exemplars d'aquesta moneda. Més endavant, encara aquests rocabertins foren reencunyats a Girona i a S. Feliu de Guíxols en temps de Ferran II per a fabricar moneda municipal. L'any 1472, la ciutat de Girona demanà al rei si podia batre florins i pacífics d'or, rals d'argent i menuts (doc. 822), fet que demostra que no se sentien pas segurs, malgrat la concessió del rei del 1463 que hem comentat abans (doc. 779). Encara l'any 1476, el noble Cardona es proposava de batre moneda a Girona, cosa que els seus consellers no ho varen pas permetre, i ho comunicaren al consell barceloní, que els va lloar l'actuació (doc. 848). Ja veurem, però, que Cardona es va sortir amb la seva en algun altre lloc que desconeixem.

Vegem ara les altres notícies de batiments. L'any 1464, el rei donà instruccions al comte de Prades perquè fes batre a Tarragona monedes d'or i d'argent i menuts (doc. 780) i, l'any 1466, manà al mestre Jordi Llobet que batés a Tarragona, Lleida i Montblanc florins de baixa llei (16/17 quirats, doc. 798, ja comentat abans) i croats de menys pes i llei més baixa (talla de 82 en lloc de 72, i llei de 10 diners en lloc d'11,5, doc. 798, 1466). Finalment, el 1473, es parla de l'existència de menuts del Camp i ciutat de Tarragona (doc. 836). No es coneix cap moneda clarament atribuïble a les emissions esmentades, a excepció del croat de Tarragona, recentment descobert,[179] i dels senyals d'aram de la mateixa ciutat (moneda municipal) en la seva varietat més tosca i que hem atribuït a Joan II. L'any 1466, els jurats de Reus acordaren recollir els nombrosos terços de croat falsos que hi havia en circulació (doc. 796), que potser vol dir de baixa llei. El mateix any, ja hem dit abans que Jordi Llobet havia estat nomenat mestre general de totes les seques de Catalunya i dels comtats del Rosselló i la Cerdanya, malgrat que els comtats eren en mans del rei francès (doc. 797). Ja acabada la guerra, el rei nomenà, el 1472, mestre de la seca de Barcelona Salvador Spano, ja que Rafael Moliner havia anat a Marsella amb el rei Reiner (doc. 827). L'any 1477, va fer fora 40 moneders de la seca de Barcelona que havien entrat amb el "govern intrús" (doc. 859), tot i que probablement n'hi havia molts que eren de l'època en què la ciutat regí les emissions gràcies al privilegi dels croats, que ara sembla derogat. El rei donà també algunes llicencies per a batre moneda d'escuts; l'any 1474, a Pere Morer (doc. 837), i l'any 1475, al secretari Coloma (doc. 846). Tot i així, quan l'any 1476 fa una concessió semblant a Joan Roca, mana que aquesta no sigui ni d'escuts "ni d'estranya moneda" (doc. 846), cosa que potser indica una rectificació, davant les probables protestes de les institucions catalanes davant d'aques cúmul d'emissions irregulars. L'any 1476, donà una altra llicència perquè la seca batés per al bisbe de Vic, sens indicar res sobre les peces que s'havien d'encunyar (doc. 852).

Cap a final del regnat, sembla percebre's un cert intent de tornar les coses al seu lloc pel que fa a la política monetària, resultat de la pressió que degueren fer els estaments catalans, incloses aquelles persones que havien estat favorables al rei durant la guerra. Efectivament, les àmplies concessions per a fer tota mena de monedes a Girona o a Tortosa no tenen eficàcia; la infanta Joana, lloctinent, diu l'any 1476 al rei que no es pot batre la moneda d'or que volia fer sense passar per les Corts (doc. 850) i, poc després, es dirigeix als consellers de Barcelona i els mana que s'abstinguin de fer canvis sobre les monedes i que vagin a les Corts a debatre sobre la qüestió (doc. 853). També mana a Joan de Cardona que cessi en la seva emissió de "carlins i altres monedes d'argent" que feia amb el beneplàcit del rei (doc. 854). L'any 1479, s'havia dit que el croat circulés a 18 diners i que es foragitessin de la circulació els diners rossellonesos, però els paraires demanaren que es revoqués aquesta ordre, cosa que es produí (doc. 875 i 876).

Ens resta fer un breu comentari sobre la moneda municipal. El fet que, durant la guerra, els diferents sobirans fessin emissions descentralitzades o donessin llicències d'emissió, causà una gran extensió de les iniciatives monetàries dels municipis. Si fins llavors les emissions municipals s'havien limitat a Lleida i un entorn més o menys ampli, ara tenim notícies de Vic, Tortosa, Girona, Reus, Cervera, la Seu d'Urgell, la Selva del Camp, Tarragona, Tàrrega, Manresa, Àger, Igualada... Ja veurem que, al llarg del regnat de Ferran II, s'acabaren d'escampar aquestes iniciatives en seguir sense resoldre's el tema del billó barceloní i també per la concessió massiva d'autoritzacions a moltíssimes poblacions que varen fer el rei i el seu lloctinent, l'infant Enric. La moneda municipal és un fenomen essencialment català. Fora de Catalunya hi ha algunes emissions a pobles aragonesos de la Franja, que semblen seguir l'actuació de Lleida, i els casos de Menorca al regne mallorquí i de l'Alguer i Bosa a Sardenya (amb l'afegit de Sàsser, ja a l'Edat Moderna).

179). CRUSAFONT, M., "El croat de Tarragona de Joan II", *Acta Numismàtica* 45, Barcelona, 2015, en premsa.

Els altres regnes de la Corona no es veieren afectats directament per la guerra, tot i que sovint hagueren de finançar-la a mida que s'arrengleraven al bàndol de Joan II. Vegem, regne per regne, les iniciatives de tipus monetari i els diferents acords d'emissió.

A **Mallorca**, al marge del tema dels florins ja comentat, trobem, en primer lloc, l'any 1458, una nova revocació de la concessió de moneda a Menorca (doc. 747), la qual cosa demostra que els menorquins havien fet cas omís de la revocació que ja n'havia fet Alfons el Magnànim quatre anys abans (doc. 717). Tampoc no sembla que en fessin cas en aquesta ocasió, ja que l'any 1459 el rei encomanava, com afer a resoldre pel seu governador, el tema de la moneda batuda a Ciutadella i, tot i que sembla que ara ja parli en passat (doc. 753), l'any 1460 hagué de revocar per tercera vegada el privilegi atorgat a Menorca (doc. 759). Atès que, només dos anys després, Menorca quedaria dins la sobirania de Pere de Portugal, sembla molt probable que els menorquins enllacessin les seves emissions de diners amb la de doblers mallorquins que els va autoritzar aquest sobirà l'any 1465 (doc. 912) i que comentarem al seu lloc. L'any 1461, trobem el que sembla un cas típic de litigi de competències entre la seca i la ciutat de Mallorca, en la qual intervé el rei (doc. 772). L'any 1468, el rei manà el cessament de l'encunyació de moneda a Mallorca, però Bover, que és qui ens aporta la notícia, diu que fou per un temps breu (doc. 807). Ja hem vist que el rei havia fos rals d'argent mallorquins en grans quantitats a Lleida i a Tàrrega el 1465, de manera que potser preferia que l'argent que es captés a Mallorca, en pasta o en moneda forana, li fos tramesa a fi d'haver-ne de fer només una transformació i no dues. Si fos així, el cessament de les emissions es degué allargar fins al final de la guerra, el 1472, és a dir, que hauria durat quatre anys. L'any 1478, hi ha un interessant document en el qual els jurats de Mallorca expliquen al rei que a l'illa hi ha una gran manca de moneda d'argent i que el ducat d'or es paga a setze croats o rals, quan s'hauria de pagar a tretze o catorze i això produïa l'extracció de la plata. Proposaven de modificar les característiques de l'argent mallorquí a fi d'evitar aquest problema i proposen sotmetre el tema a l'estudi d'una comissió a fi de concretar-ne una solució. El rei respon que aprova que es faci aquest estudi, en el qual han de procurar no perjudicar l'arrendament que té fet de la *Bossa d'Or*, i que, un cop tingui el resultat, decidirà si l'aprova (doc. 873). Es curiós que, en parlar de l'or, es faci referència als ducats i no als florins, ja que és molt dubtós que haguessin arribat ja ducats del rei Joan a Mallorca, de manera que deuen ésser ducats venecians. Per tant, les emissions d'or de Mallorca devien captar or forà i convertir-los en florins per a exportar a la península i pocs devien romandre a l'illa. D'altra banda, malgrat l'abundància d'emissions de rals en temps d'Alfons IV, els corrents especulatius els devien foragitar també de l'illa. No hi ha més notícies sobre aquest projecte de reforma, però tot sembla indicar que tot plegat acabaria per portar els jurats mallorquins a fer batre rals d'argent de pes feble en temps de Ferran II, com veurem al seu lloc. Una darrera notícia, aquesta del 1470, ens parla del càstig donat a uns falsadors (doc. 849). Hi ha, doncs, molt poca documentació sobre les emissions d'argent mallorquines i cap en absolut pel que fa al billó. L'evidència numismàtica ens mostra que es degué batre molt poc argent, ja que només es coneix un exemplar d'un ral a nom d'aquest rei, que porta marques cavall-gos del binomi Cavalleria-Descatllar, tot i que sempre s'havien interpretat gos-gos. També pot haver influït en la poca representació actual d'aquestes peces la fosa que n'havia fet el mateix rei; l'any 1466, per exemple, consta que havia fet fondre 1.500 rals mallorquins per a batre sisens (doc. 794, c. 1465). El billó, en canvi, és força abundant, especialment els doblers amb escudets (els diners són molt més rars), i deu correspondre al començament del regnat, quan encara durava la despossessió del mestre Descatllar i s'hi posava la marca de la Procuradoria Reial. Hi ha també, però són força més rars, doblers i diners amb el binomi cavall-gos (Cavalleria-Descatllar), i després amb gos-gos o bé un sol gos (Descatllar). És possible que, en algun moment, ja cessat el tresorer Cavalleria, hi hagués una manca de tresorer general i marqués únicament Descatllar, però també seria possible que el mestre prescindís de la marca del tresorer general, com hem vist que havia fet en temps d'Alfons el Magnànim.

Pel que fa a **València**, les notícies són també poc abundants, però una mica més explícites. L'any 1459, fou nomenat mestre Andreu Català, que tingué el càrrec durant tot aquest regnat i encara durant una part del de Ferran II. Segons sembla, la seca era a casa seva (doc. 857, del 1477). Les notícies següents es refereixen a una sèrie d'arrendaments que ja hem comentat en parlar de les emissions de florins. Com hem fet abans, prescindirem de les altres fonts donades per Mateu i ens centrarem en el doc. 763, que és el més detallat. Al marge dels florins, ja comentats, ens consten les emissions que tot seguit detallarem. En l'espai 1461/1465, es varen batre 215 marcs de timbres i 14.900 marcs de rals d'argent, i entre el 1465 i el 1470, 8.492 marcs en rals d'argent. Hi ha, doncs, una

petita emissió de timbres, dels quals fa molt poc Antoni Sendra en va descriure el primer exemplar conegut[180] i una quantitat respectable de rals d'argent, 23.392 marcs, que deuen correspondre als rals i als mitjos rals de tipus regular amb les lletres gòtiques de bases bifurcades, com en els rals d'argent de Ferran II. Les altres varietats d'aquests rals, amb presència d'algunes lletres llatines i bust diferent, deuen correspondre a les emissions que féu el rei a les seques improvisades de Catalunya, com ara Balaguer o Tarragona. Pel que fa a Balaguer, ja hem comentat que l'any 1462 es féu la tramesa d'operaris, encunys i instrumental des de la seca de València (doc. 773 i 774). Una notícia de Mateu referent a l'any 1465 diu que es varen emetre a València florins, rals d'argent i menuts (doc. 783). De fet, aquesta informació se sobreposa amb les llistes d'arrendaments que hem comentat abans. També ens aporta Mateu un altre contracte d'arrendament del 1473 a favor de Francesc de Molina, que deu correspondre al que hi ha a la llista comentada abans (doc. 763). En el contracte es preveu emetre florins, rals d'argent i menuts (doc. 830), però, segons el llistat anterior, només es varen batre florins. De fet, de moment no ens ha arribat cap diner valencià de Joan II. Hi ha, finalment, una llarga i interessant correspondència del el rei i el príncep Ferran, futur Ferran el Catòlic, amb el mestre Andreu Català, darrere el qual s'hi veuen els estaments representatius valencians. L'any 1477, el príncep anuncia al mestre que aniran a la seca Joan de Medina i Gómez de Valladolid per a unes encunyacions monetàries (doc. 860), els quals són portadors de l'ordre de batre 2.000 marcs en ducats venecians (doc. 861). Ferran deu diners als dos enviats i es tracta de què els hi paguin a València. Només dos mesos després, insisteix al mestre en les ordres donades (doc. 863) i amplia la comanda a escuts d'or francesos, ducats genovesos, florins de Florència i encara altres monedes (doc. 864). El mestre havia escrit al rei fent-li avinents les dificultats de complir allò que li demanava i el príncep es va adreçar llavors al seu pare, el rei Joan (doc. 865), i, d'altra banda, novament al mestre i li mana que bati 2.000 marcs d'or en florins de Florència ja que els deu als dos enviats (doc. 866). Quinze dies més tard, el rei escriu al mestre i li mana que bati secretament les monedes que demana el seu fill i que li reservi a ell un terç del guany (doc. 867 i 868). El mestre Català, que ha anat fent un dietari de totes aquestes qüestions, es posa a encunyar escuts d'or, que deu ésser la darrera cosa que li ha demanat Ferran, i demostra que aquesta emissió no resulta rendible, de manera que els ha de tornar a fondre per batre, finalment, ducats joanins, és a dir, una moneda de la terra com la que ja s'ha batut a l'Aragó (doc. 870 i 871). Davant la protesta dels jurats de València per haver batut moneda estranya, el rei aprova tot el que ha fet el mestre i declara que ell pot batre la moneda que vulgui. Tot i així, ara diu que es facin ducats valencians o joanins (doc. 872). Poc després, diu que es lliurin els guanys de l'emissió al seu fill Ferran (doc. 874). En tot aquest estira i arronsa es veu clar que el rei i el seu fill, amb la seva mentalitat de poder absolut, volen fer moneda estrangera en plena llibertat, cosa que els jurats valencians no comparteixen, emparats, a més, pels seus privilegis. També deuen témer, amb raó, que potser hauran d'acabar pagant les despeses del príncep en les seves guerres castellanes. El mestre, agafat al mig, informa al rei del rebuig que trobarà a València la seva iniciativa, dóna allargues i acaba obeint, per la qual cosa és emparat pel rei. Però no surten els comptes, o bé fa que no surtin, que és el que tant ell com els estaments valencians volien. La cosa acaba en l'emissió de moneda valenciana... i amb el final del regateig entre el rei i el príncep, ja que és el príncep el que s'emporta tots els guanys. Ens han arribat, efectivament, ducats valencians de Joan II, amb les lletres V-A per València i d'una factura molt acurada.

Pel que fa a l'Aragó, no hi ha documents que directament ens parlin de les emissions de Joan II, però sí que hi ha dues referències indirectes. La primera està continguda en un dels darrers documents valencians de la pugna que hem descrit abans: quan parla d'encunyar ducats diu que siguin com els que ha fet batre "... en Çaragoça o ací... amb la Magestat e armes nostres..." (doc. 872). Ja en temps de Ferran II, hi ha una altra referència. Diuen els diputats aragonesos que el rei Joan, el seu pare, "había labrado en Zaragoza moneda de oro y plata y que se le toleró porque hacía tiempo que no se había batido y por la mucha escasez y necesidad que se padecía" (doc. 982 a). En la primera referència, Beltrán entenia que "Çaragoça o ací" volia dir Saragossa i Barcelona, ja que el rei parlava des de Barcelona. Nosaltres ja vàrem fer notar, però, que no es coneixen ducats barcelonins de Joan II i, com que el rei s'adreçava a València, l'"ací" també es pot referir al receptor (ací on sou vosaltres), és a dir, a València, la qual cosa voldria dir que a València ja se n'havien batut abans, cosa perfectament possible. Aquestes referències ens documenten les dues magnífiques sèries de ducats d'or, rals d'argent i mitjos rals aragonesos que ens han arri-

180). SENDRA, Antoni, "El Real de Oro o Timbre de València de Juan II. Descubrimiento de una moneda inesperada", *Numisma* 255, SIAEN, Madrid, 2011, p. 111-115.

bat, amb les marques lleó, pel tresorer Sanchís, C per Saragossa (Cesaraugusta o Çaragoça) i peix pel mestre Peixó, que tornarem a trobar més endavant. No hi ha, en canvi, ni notícies ni evidència que s'haguessin batuts diners jaquesos. Al marge d'això, l'any 1475, el rei manà que es recollissin totes les monedes franceses que hi havia en circulació (doc. 845).

Les encunyacions de Sicília presenten algunes novetats i estan força documentades. Comencem per situar els mestres o arrendadors i les seves marques, ja que això ens ajuda a la classificació del material. Al començament del regnat, era l'arrendador Joan del Giúdice, a qui ja hem vist batent pitxols per Alfons IV i que marcava I-I. Botet diu que, des del 1477, fou mestre Mateu Compagna, que marcava M-C (doc. 869), però això sembla en contradicció amb el rendiment de comptes del batiment de pitxols entre els anys 1471 i 1476 (doc. 815) que havia fet aquest mestre. Potser Compagna fou elegit el 1466, com diu Spahr,[181] però Trasselli ens informa que, en realitat, ho fou l'any 1467 (el 21 de juny, precisa), en substitució de del Giúdice, qui havia estat acusat de certs crims i castigat amb la confiscació de tots els seus béns. També ens diu que, segons una nota del mestre racional, del Giúdice era "*caballotus*", és a dir, arrendador i no pas mestre de la seca.[182] Com que Compagna continuà amb Ferran II, s'ha de convenir que les lletres I-C, que apareixen en algunes peces i que Spahr diu que no sap a quin mestre corresponen,[183] han d'ésser d'un tercer responsable que hauria d'haver tingut el càrrec entre del Giúdice i Compagna. Ens preguntem si entre el cessament de del Giúdice i el nomenament de Compagna hi hagué un curt espai de temps, potser 1466-1467, en espera del nomenament reial en el qual actuaria el personatge (mestre o arrendador) de marques I-C. Reforça aquesta hipòtesi el fet que Spahr troba tres grups de pirrals o carlins, els uns amb lletra gòtica regular, uns altres amb lletres gòtiques més grans de les normals i, finalment, un tercer amb lletres que s'apropen als tipus llatins, lògicament més tardans. És en aquest grup tardà que hi trobem les marques I-C i M-C. Per tant, la seqüència sembla que ha d'ésser I-I, J-C i M-C, que, de fet, ja és en l'ordre que les presenta Spahr. Pel que fa a la notícia que del Giúdice no era mestre, se n'ha de deduir que els arrendadors també posaven les seves marques en aquesta etapa. Llavors, la marca I-C també podria correspondre a un arrendador de l'etapa final del regnat.

Seguim ara amb les notícies de les emissions, començant per l'or. L'any 1460, es dictaren noves taxes a fi d'evitar la sortida d'or del regne (doc. 754). No cal dir que això no va pas impedir que quan el rei es trobà en plena guerra, vers el 1465/66, es feu trametre grans quantitats de moneda d'or: 16.839 ducats (la majoria venecians), 2.803 rals d'or de Sicília, 893 alfonsins (suposem que serien ducatons de Nàpols) i 65 florins catalans, al marge d'altres trameses posteriors (doc. 784). L'any 1461, el rei donava ordres de batre augustals d'or, carlins d'argent i els seus divisors, mitjos carlins i cinquens (doc. 764), alhora que es prenien noves mesures referents a l'extracció de metall (doc. 765). Els augustals d'or havien d'ésser de llei de 24 quirats i talla de 90 peces la lliura (3,52 g), amb àliga d'una banda i armes catalanes de l'altra i les llegendes +IOHANNES DEI GRACIA REX SICILIE / AC ATHENARUM ET NEOPATRIE DUX. Pels tipus, els augustals s'acostaven als pirrals d'or o agostars de Pere el Gran, però diferien en el pes, força més baix, i en el fet que en aquests només hi havia un volt de llegenda. Ni per la llegenda de l'anvers ni pel pes encaixa aquesta ordre amb les peces conegudes, que porten la titulació també d'ARAGONV i pesen més, uns 3,95 grams. Per tant, cal suposar que aquesta ordre no degué tenir efecte immediat, com ho sembla demostrar el fet que, uns mesos després, el mestre racional insisteixi en el tema de batre augustals i carlins (doc. 769). Probablement, la qüestió es degué resoldre amb l'ordre de l'any 1466, que manava batre rals d'or (ara ja no parla d'augustals) a la llei de 24 quirats, a una talla de 80 i 4/9 per lliura i amb valor de 10 tarins o 20 carlins, i havien de portar la marca del mestre de la seca. Els tipus i la llegenda havien d'ésser, a l'anvers, el rei sedent en un tron rematat per dos caps d'àliga i la llegenda +IOHANNES DEI GRACIA REX SICILIA ET ARAGONUM, i al revers, l'àliga i la llegenda AC ATHENARUM ET NEOPATRIE DUX. En aquest cas, pes, tipus i llegenda dels rals d'or coneguts s'adapten perfectament a allò que diu el document i, a més, porten la marca del mestre de la seca. Ja hem vist abans, també, que l'illa va trametre al rei, l'any 1466, rals d'or sicilians (doc. 784), de manera que en aquesta data ja n'hi havia de batuts. La major part dels rals d'or porten la marca I-I de del Giúdice i només uns pocs les marques I-C o M-C. Com que l'ordre de batre els rals d'or és del 14 d'agost del 1466,

181). SPAHR, R., *Le monete siciliane...*, op. cit., p. 75.
182). TRASSELLI, C., *Note per la storia...*, op. cit., p. 97.
183). Ibid. ibid.

cal convenir que el gruix de la producció es degué fer entre el 16 d'agost del 1466 i el 21 de juny del 1467, en què del Giúdice fou desposseït del seu càrrec, i potser una mica més tard si admetem un cert espai per a l'actuació del mestre o arrendador I-C. Pel que fa als rals amb M-C, podrien haver estat batuts immediatament després, però també consta que més tard, entre els anys 1472 i 1475, es van anar batent altres partides de rals d'or fins a un total de 10.507 peces (doc. 819), i aquestes, de segur, han de dur les marques M-C. Això sembla demostrar que el nomenament de Mateo Compagna no pogué haver-se fet el 1477, com deia Botet, llevat que es tractés de la simple confirmació reial d'una decisió ja adoptada pel governador de l'illa.

Pel que fa als carlins i els seus divisors, els mitjos i els *quintinos* o cinquens,[184] és possible que ja se'n batessin des del 1461, quan, a més dels augustals, es preveia fer batre també els tipus d'argent (doc. 764). Poc després, el virrei prenia mesures, com hem dit, per a evitar l'extracció dels metalls preciosos i es feia ressò de l'odre de batre carlins (doc. 765). Novament podem invocar en favor d'aquest inici, a principis de regnat, la superior abundància dels pirrals amb I-I en un volum realment important, ja que no són peces rares com els rals d'or. D'altra banda, s'ha de dir que el cinquè o *quintino* no s'havia batut mai a l'illa ni es tornaria a batre en els temps medievals. Les característiques previstes pels pirrals o carlins són una llei de 850 mil·lèsimes, és a dir, poc més de 10 diners, i una talla de 120 peces la lliura, és a dir, 80 peces el marc (2,644 g), que s'adiu bé amb els pesos dels pirrals coneguts d'aquest rei però que significa una caiguda ponderal notable respecte als pirrals anteriors, que superaven els tres grams i s'avenien amb el pes del croat de Barcelona. En les instruccions detallades del mestre racional del 1466 es concreten també les característiques de cada moneda, amb els mitjos pirrals a una talla corresponent al valor meitat i els cinquens amb un pes una mica per sota, a talla 420 en lloc de la de 400 (doc. 769). Es coneixen mitjos carlins i cinquens amb les tres marques, tot i que el cinquè amb I-C no fou conegut d'Spahr i el vàrem publicar nosaltres.

Sembla que les encunyacions de moneda menuda, és a dir, dels pitxols, fou de molt volum, fet concordant amb l'abundància actual d'aquestes peces. L'any 1460, consta ja un arrendament a favor de Joan del Giúdice per a batre'n 66.000 lliures, amb l'objectiu de retirar els pitxols dolents que eren en circulació. Es preveuen les mateixes característiques que els del regnat anterior, és a dir, una llei de 31,25 mil·lèsimes i una talla de 504 peces la lliura, que dóna un pes de 0,63 g (doc. 757). L'any següent, es prenien una sèrie de mesures per a la retirada dels pitxols falsos i defectuosos (doc. 762). L'any 1461, es preveia una nova fabricació de pitxols baixant la llei de 31,25 mil·lèsimes a 23 (doc. 766), emissions que, amb la mateixa llei, continuà els dos anys següents (doc. 776). Finalment, l'any 1476, el mestre Mateu Compagna ret comptes de les seves emissions des del 1471, en què amb una cadència d'uns 6 milions de peces l'any, va arribar a batre'n més de 25 milions (doc. 815).

Hi ha encara algunes altres notícies singulars o de caràcter general. L'any 1460, es va donar un llarg memorial per a l'organització i el regiment de la seca, en què es detallen minuciosament les funcions de cada càrrec (doc. 758). El 1467, es va donar ordre de distribuir pesals a les ciutats principals del regne per tal de verificar els rals d'or, els alfonsins (suposem que es refereix als ducatons de Nàpols), els ducats venecians, els ducats de Càmera (és a dir, papals) i els carlins nous i vells (probablement sicilians, ja que, com veurem, als carlins de Nàpols els anomena "guillats") (doc. 803), fet que evidencia, un cop més, l'àmplia circulació de moneda d'or a Sicília, al marge de les tan ben documentades importacions de l'or africà. Finalment, l'any 1469, es comenta que a la Calàbria no volien la moneda siciliana i, a fi que no minvés el comerç amb aquell territori (que, de fet, pertanyia al regne de Nàpols), s'acordà de fabricar guillats com els de Nàpols, idèntics a aquells en pes, en llei i en estampes (doc. 809). Es tracta, en definitiva, d'una falsificació de la moneda de Ferran I de Nàpols i s'hauria de tenir en compte aquesta emissió, que no ha estat pas identificada.

A Sardenya, les notícies monetàries són gairebé inexistents. L'any 1458, el rei limità a 21 el nombre de persones que treballaven a la seca (doc. 746) i, l'any següent, els confirmà els privilegis i, a petició dels síndics de Càller, acceptà que en el nombre màxim de 21 no es comptessin els set oficials (doc. 749). L'any 1459, fou nomenat Joan Canet mestre de la seca de Càller per defunció de Pere Ballit (doc. 751). D'això només podem deduir que ara la seca activa era la de Càller. L'evidència numismàtica ens aporta uns diners o pitxols relativament abundants i

184). La documentació siciliana anomena *quintino* el divisor d'argent del pirral o carlí que val una cinquena part d'aquesta unitat. Atès que a Catalunya a les peces d'una sisena part de la unitat les anomenaven "sisens", semblaria lògic que a les d'una cinquena part s'anomenessin "cinquens". De tota manera no hem trobat encara exemples d'ús d'aquest terme i per això mantenim en alguns casos la doble denominació.

molt semblants als d'Alfons IV i de Ferran II amb les lletres S-A als espais alterns del revers. També trobem els rarissims diners de Bosa, que, aparentment, només es varen batre en aquest regnat i que eren d'aram, és a dir, amb les característiques de les emissions municipals.

Les emissions del regnat de Joan II són, com hem vist, abundants i sovint difícils d'interpretar. S'ha de tenir en compte, a més, que paral·lelament varen batre moneda els seus oponents, de manera que el panorama monetari del període és extremadament complex.

Entrarem ara en la història monetària dels oponents de Joan II, que emeteren, per tant, coetàniament a aquest sobirà. Ens hem de tornar a situar, doncs, als inicis del regnat de Joan II i seguir les vies paral·leles que es van crear a Navarra de primer i a Catalunya i Menorca després.

Carles IV de Navarra, l'anomenat príncep de Viana (1441-1461)

Resum històric

Fill primogènit de Joan II de Catalunya-Aragó i de Blanca de Navarra, en morir la seva mare havia de succeir-los en el govern de Navarra. El seu pare s'aferrà al tron amb un pretext: la reina, mostrant un grau extremat de cortesia, havia demanat a Carles que no es titulés rei en vida del seu pare. Basant-se en això, aquest seguí actuant com a rei en morir Blanca. El pretext ja era pobre però, a més, això no impedia pas que Carles pogués prendre el govern del regne navarrès. Aviat el país es va dividir en dos bàndols: els que volien la proclamació de Carles com a rei (beamontesos) i els que recolzaven la postura del pare (agramontesos), de manera que, a mesura que s'aguditzaren els enfrontaments, la situació derivà en una guerra civil. El problema tingué la seva repercussió a Catalunya ja que Carles, com a primogènit de Joan II, era també el príncep hereu de la Corona, de manera que quan després d'uns enfrontaments el pare va empresonar Carles, Catalunya es va revoltar i va forçar el seu alliberament. Ja hem dit que també Alfons IV va assajar una intervenció a fi de reconduir la situació perquè el pare reconegués els drets del fill, però morí abans d'haver pogut trobar una solució. En el decurs d'aquestes lluites, els beamontesos havien proclamat rei Carles i aquest havia batut moneda a nom seu. L'any 1461, moria també Carles i molta gent va acusar la nova muller de Joan II, Joana Enríquez, de la mort del príncep a fi de donar el seu lloc al fill engendrat amb Joan, el futur Ferran el Catòlic. D'altra banda, la segona filla, Blanca, hereva legítima del regne, fou lliurada pel seu pare al comte de Foix, casat amb la tercera filla, Joana, qui es mantingué addicta al seu pare. Era poc menys que un assassinat. Blanca fou empresonada fins a la seva mort. L'any 1479, en morir el rei, Joana i el comte de Foix foren els sobirans de Navarra.

La moneda

Les monedes de Carles de Viana, descrites fa molt de temps però mal llegides, havien estat atribuïdes sempre a Carles el Dolent de Navarra (1349-1387) per dues raons: perquè no es tenia cap notícia que Carles de Viana hagués fet mai moneda i perquè hi havia llavors el convenciment que Carles el Noble, avi del príncep, tampoc no n'havia batut.

Pío Beltrán trobà una font documental on es deia que el príncep havia manat que es fessin monedes, però no en conservà la referència. Anys després, Lluís Domingo esmentà aquesta informació que li havia donat Pío Beltrán i es va adonar que hi havia uns *cornados* navarresos que sempre s'havien llegit KARLVS quan en realitat hi deia KARTVS, i que amb la K que hi havia al camp feia K(ARLVS) KARTVS i eren, per tant, del Príncep de Viana. També afegí que uns rals amb llegenda KAROLVS D PROPIETARIVS NAVARRE podien al·ludir al príncep, atès que el títol de propietari del regne suplia el de REX, justament per les limitacions plantejades per la seva mare. També va descriure el mig *cornado*, una moneda fins llavors desconeguda. Seguiem, però, sense cap altra base documental que la notícia incerta de Pío Beltrán fins que nosaltres publicàrem un altre testimoni extret d'un informe que un partidari de Joan II (Pierres de Peralta) redactà per al rei de França en què li deia, en termes acusatoris, és clar, que el príncep havia fet moneda "com a rei". Més tard, ens adonàrem que tant els rals com els mitjos rals duien, en realitat, les llegendes KARTVS D PROPIETARIVS, és a dir, que tampoc no eren a nom de Carles, sinó que la lectura s'havia de fer com als *cornados*, és a dir, amb la K del camp com a KAROLVS, que continuaria KARTVS, etc. D'aquesta manera, tant les monedes d'argent com de billó ric, com les menudes tenien

llegendes coherents. També férem notar que les K dels grossos i mitjos grossos de Carles de Viana estaven flanquejades per uns llaços triangulars que també trobàvem en una imatge d'època del príncep.[185] La part documental la va reblar, finalment, Lizárraga quan va trobar el document que al seu dia havia llegit Pío Beltrán i que ara hem incorporat al repertori documental. En aquest text, Carles, que es titula també príncep i propietari del regne, diu que, a causa de la gran manca de moneda, ha manat fer "*moneda gruesa et menuda*" (doc. 879). Es tracta, per tant, de grossos i mitjos grossos, que no són pas d'argent sinó de billó ric, com ho eren ja, de fet, els grossos anteriors de Joan i Blanca. D'altra banda, quedava clar que, en part, Peralta havia mentit ja que, si bé era cert que el príncep Carles havia fet fer moneda, en ella no s'hi titulava pas rei.

Quedaven, doncs, perfectament documentats i explicats quatre tipus monetaris de Carles IV de Navarra: el gros i el mig gros de billó ric, i el *cornado* i el mig *cornado* de billó de baixa llei.

Enric de Castella, sobirà de Catalunya (11 agost 1462-juny 1463)

Resum històric

Quan la Generalitat catalana, dominada per la Biga, va declarar Joan II desposseït dels seus drets de sobirà, hagué de cercar un nou rei i proclamà Enric IV de Castella, amb qui Joan II havia estat enfrontat tant en les guerres castellanes com en les de Navarra. El país quedà dividit ja que Menorca seguí la causa dels catalans, mentre que la resta de la Corona, ja des del començament o poc més tard, acabaren per sumar-se al bàndol de Joan II. Això ja hem vist que li donà un gran avantatge des del punt de vista financer. Enric va enviar com a governador Joan de Beaumont, cap del bàndol navarrès dels beamontesos i, per tant, enemic de Joan II. Pocs mesos més tard, però, Joan assolí que Enric, parent seu al capdavall, renunciés a la reialesa catalana amb la intervenció, també, del rei de França. A la llarga, també Beaumont fou subornat per l'astut Joan II. L'etapa del rei Enric durà, doncs, menys d'un any, entre l'agost del 1462 i el juny del 1463, i la seva ajuda militar fou purament simbòlica.

La moneda

Les encunyacions d'Enric de Castella es feren exclusivament a Catalunya. Just proclamat el nou rei, la ciutat de Barcelona (que, com es recordarà pel "privilegi dels croats" del 1444, duia totes les iniciatives en la qüestió del batiment de la moneda d'argent) es disposà a batre moneda. Com que, segons ens informen, no s'havia fet moneda d'argent a la seca barcelonina en temps de Joan II, iniciaren les emissions amb els encunys d'Alfons IV. Quatre mesos més tard, però, ja es batia l'argent a nom d'Enric (doc. 880). No s'ha trobat encara la manera de poder distingir els croats, mitjos o terços que es van poder emetre en un primer moment, cosa difícil, a més, si es diu que es varen emprar els mateixos encunys a nom d'Alfons que hi havia a la seca. Es coneixen, en canvi, els croats ja a nom d'Enric i, de moment, només un exemplar del mig croat. Ja hem dit que si es varen emetre també terços, com que aquests no porten el nom del rei, fins ara no s'han pogut identificar. A l'estiu del 1462, la ciutat de Barcelona va destinar 60.000 lliures per al finançament de la guerra i es coneixen els comptes de com es varen anar gastant. El 28 d'octubre, hi ha una partida per a materials necessaris per a l'encunyació de "l'argent qui a present se bat per la ciutat en la dita seca" (doc. 881). El mes de novembre del 1463, l'encara lloctinent va designar l'emblanquidor per a la seca de Barcelona (doc. 891). La ciutat degué tenir dificultat per captar plata, ja que en situacions de guerra l'atresorament de metalls és una reacció clàssica, de manera que els consellers es varen haver d'emparar d'argent en mans de particulars per a tirar endavant les encunyacions (doc. 884). També feren crides prohibint l'extracció d'or i d'argent de la ciutat (doc. 888). D'altra banda, a finals d'aquest mateix any els representants de la Generalitat a Girona havien prohibit, sota pena de mort, la circulació dels rocabertins (doc. 892).

El dia 2 de desembre, Joan de Baumont va donar ordre al mestre de la seca de Barcelona que quan es batessin florins, es deixés de posar-hi el nom de Joan i s'hi poses el nom d'Enric (doc. 882). D'altra banda, en una altra partida de despeses del compte de la ciutat abans esmentat, del 16 de desembre, ja es parla de l'"argent e or qui a present se bat...". Es coneixen, efectivament, uns pocs exemplars de florins a nom d'Enric amb el nom del rei en la forma ENR i sense marca de seca, però és possible que abans d'aquesta ordre del lloctinent ja se n'haguessin

185). Expliquem tot aquest llarg procés al nostre *Numismàtica*. . op cit., p. 119-120

batut. Atenent al que diu Beaumont, en tot cas se n'haurien encunyat a nom de Joan, però la disposició del lloctinent pot haver estat un acte rutinari com el que es fa sempre que hi ha un canvi de sobirà. Els florins a nom d'Enric i també els de Pere IV no porten marca "de seca", probablement perquè en aquell moment no s'havia cobert el càrrec de tresorer general. Llavors, si es va batre abans de l'ordre del lloctinent, no sembla que els florins que es fessin portessin marca. Tenim, efectivament, florins d'Alfons IV sense marca i mitjos florins de Joan II i de dues llegendes, també sense marca. Quins dels dos grups sembla més probable per a aquests primers mesos? Si tenim present que hi ha un bon nombre de possibilitats, en temps de Joan, per a emissions irregulars i que, en canvi, aquestes serien completament insòlites en temps d'Alfons, nosaltres ens inclinem a creure que, probablement, els consellers de Barcelona varen optar per reprendre encunys d'Alfons per a l'or, tal com varen fer per la plata, més que no pas del rei que acabaven de destronar. És per això que hem considerat d'Enric de Castella els florins a nom d'Alfons sense marca i hem deixat a la seca de Barcelona els mitjos de Joan II sense marca, amb el benentès que els de Joan podrien ésser d'algun altre lloc, en el context de les emissions irregulars que aquest sobirà va fer al llarg de la guerra. Els acords de batre "argent e or" es van produint el 20 de gener i el 12 de març (doc. 883), però en el del 5 de maig ja no s'esmenta l'or. D'altra banda, pels pagaments fets per la ciutat es dedueix que l'or emès era en florins (doc. 886).

Aquestes notícies ens documenten bé l'or i l'argent batuts en temps d'Enric i no hi ha cap notícia ni evidència que hagués batut moneda de billó. Les notícies restants es refereixen a emissions descentralitzades. Ja hem dit abans que Cervera va acordar, el 20 de novembre del 1461, de fer moneda perquè comptaven amb una autorització, com ho demostra el fet que després demanés al militar Armendàriz que hi enviés moneders (doc. 881 a). De tota manera, l'autorització no va arribar fins a molt més tard i les emissions sembla que es varen fer ja amb Pere de Portugal.

Sembla que un cas molt semblant va succeir a Tortosa. L'11 de juliol del 1463, consta que la ciutat es proposava fabricar moneda d'or i d'argent com la que es batia a Barcelona (doc. 887), però l'autorització per a fer-ho no els arribà fins a l'1 de novembre (doc. 889). Beaumont els deixava batre florins, croats i terços fins a un total de 20.000 lliures, amb la mateixa llei i talla que els fets a Barcelona. El mateix dia nomenà també el mestre de la seca tortosina (doc. 890). L'evidència numismàtica no ens ha aportat fins ara cap florí ni croat batut a Tortosa, però sí una sèrie de terços de croat amb bustos molt variats i amb les llegendes TORTOSA CI, TRTOSA xPx i TORTOSA RIE (en algun cas potser acaba amb ME). Villaronga va avançar algunes hipòtesis sobre aquestes peces: d'una banda, interpretar com una P ajaguda la lletra final del segon tipus i, de l'altra, suposar que el RIE del tercer tipus vol dir RI(PARIE) (E)BRUM (Ribera d'Ebre), una menció que trobà també afegida en alguns dels segells de Tortosa.[186] Nosaltres, d'altra banda, vàrem observar que hi havia alguns terços en els quals la part CI es trobava també entre aspes o creus, de manera que vàrem suposar que els encunys amb la P ajaguda eren fets aprofitant vells encunys amb CI entre aspes o creus. Llavors si la P volia dir Pere, per a Pere de Portugal, els altres eren anteriors, de manera que la seqüència d'emissions seria la que hem donat. Atès que tot plegat succeí quan ja Enric havia renunciat, potser és mes lògic atribuir també a Pere els terços amb CI i, per exclusió, restarien per a Joan II els acabats en RIE (i ME, si aquesta lectura és bona), ja que aquest sobirà autoritzà Tortosa a continuar amb les emissions quan va passar als seus dominis (doc. 800).

Pere IV, dit Pere de Portugal (21 gener 1464-29 juny 1466)

Resum històric

Nét del comte d'Urgell i fill del duc de Coimbra i d'Isabel d'Urgell, Pere de Portugal restablia la legitimitat dinàstica a la Corona Catalano-Aragonesa. Ell mateix havia presentat la seva candidatura, tirant en cara a la Generalitat que haguessin escollit com a rei "l'enemic de la Pàtria", és a dir, el rei de Castella. Havia estat rebut amb entusiasme a Catalunya i també comptava amb Menorca, mentre que en aquell moment Joan II només dominava Tarragona com a ciutat important a Catalunya, i la resta de regnes restaven encara en una actitud expectant. Aviat,

186). VILLARONGA, L., "Les monedes de plata encunyades a Catalunya durant la guerra contra Joan II", *Numisma* 150-155, Madrid, 1978, p. 471-490. La nostra aportació fou incorporada després al nostre *Numismàtica*..., op. cit., p. 120-122

però, les coses se li van tòrcer. Intel·lectual i amic del luxe, aviat topà amb les institucions catalanes, que necessitaven un bon cap militar amb aliances internacionals. Només podia comptar com a aliats amb Borgonya, ja que el seu oncle Alfons V de Portugal més aviat se li mostrà hostil. També cometé l'error de rebutjar l'enllaç amb Isabel de Castella, la futura reina Catòlica, entestat amb un matrimoni amb una princesa francesa, que el rei de França no tenia cap interès en oferir-li, ja que el seu candidat era Reiner d'Anjou. Els retrocessos en el terreny militar i, especialment, la derrota de Calaf (1465) contra forces inferiors, determinaren la definitiva presa de posició contrària dels altres regnes de la Corona i el rebuig dels mateixos catalans, de manera que la seva mort l'any següent fou més aviat rebuda amb alleujament.

La moneda

La manca de finançament fou una constant al llarg del temps de la sobirania de Pere IV. Començà el regnat amb encunyacions regulars, croats i florins, però aviat volgué obtenir més recursos de les monedes fent croats de baixa llei, cosa que les institucions catalanes rebutjaren enèrgicament, i, finalment, amb el llançament del pacífic d'or, vist de primer amb desconfiança pels catalans però que tingué un èxit notable.

Així com en la breu etapa del rei Enric la ciutat havia emès argent, d'acord amb els seus privilegis, i també or, cosa a la qual no hi tenia pas dret, en temps de Pere de Portugal sembla que la ciutat seguí fent argent i que l'or es va batre exclusivament per iniciativa del rei. No era la mateixa cosa tenir el sobirà a Castella que tenir-lo a la mateixa Barcelona i, per això, els barcelonins degueren deixar en mans del rei el tema de la moneda d'or.

Al llarg del 1464, hi ha diferents partides de la dotació de 60.000 lliures del municipi per al batiment d'argent (doc. 893). El mateix rei donà objectes de plata per a fer croats (doc. 896). El 2 de gener del 1465 el rei s'adreçà als consellers de Barcelona instant-los a fer moneda d'argent i, fins i tot, d'or, secretament i de baixa llei a fi d'augmentar-ne els guanys. Els consellers s'hi negueu en rodó argumentant, amb raó, que això no faria més que elevar els preus i posar dificultats al comerç (doc. 905). Com, però, finançar la guerra?. Ja hem vist que Joan II fent tota mena de trapelleries monetàries fou qui tirà endavant. Era, doncs, una disjuntiva de difícil elecció.

No hi ha més notícies sobre els croats barcelonins i tot fa pensar que es degueren emetre en quantitats petites. Ens ha arribat una quantitat molt reduïda de croats i només un exemplar de mig croat. Es bateren, de segur, terços de croat, però, igualment que en el cas dels que possiblement s'emeteren amb Enric, no s'ha trobat la manera de identificar-los, de manera que continuen atribuint-se en bloc a Alfons IV.

El centre de les preocupacions monetàries del rei, un cop fracassat el seu intent de fer croats de baixa llei, fou l'emissió de moneda d'or. El maig del 1464, ja havia manat de trametre or a la seca per a batre florins (doc. 897 i 898) i, en diferents ocasions, lliurà objectes propis per a fer florins i, més endavant, pacífics (doc. 899, 921 i 926). També féu crides per a controlar l'or i perquè no sortís del país (doc. 902), i va nomenar guarda de la moneda d'or el seu argenter, Berenguer de Palou, en substitució de Salvador Spano (doc. 904). Aviat devia veure que l'emissió dels florins, que es cotitzaven llavors a 15 sous (doc. 934), li era ben poc rendible i va idear la possibilitat de batre una nova moneda que anomenà "pacífic". Segons veiem en el document de creació de la moneda del 17 de maig del 1465, es tractava d'una peça de llei de 20 quirats i talla de 68 peces el marc, que el rei va considerar que s'havia de valorar a 18 sous el marc. Féu diferents consultes i determinà curosament els tipus i les llegendes (doc. 906, 907, 908 i 914). Féu també crides perquè portessin or a la seca i mostrant els avantatges de fer-ho (doc. 909 i 923). Els consellers de Barcelona sembla que es miraren la iniciativa positivament (doc. 916), però potser que amb un cert escepticisme pel que fa al valor de curs donat a la nova moneda. Finalment, acordaren deixar-la en circulació i veure quin for obtenia en el mercat lliure (doc. 919). L'1 d'octubre, hom podia constatar que el pacífic prenia una cotització de 20 sous (doc. 925), és a dir, dos punts per sobre de l'estimació reial, de manera que es convertí en una emissió prou rendible. Aquesta bona acollida determinà que el pacífic es convertís en el protagonista de la política monetària reial; immediatament, manà que no es batessin més florins (doc. 917) i, més endavant, fins i tot va fer fondre florins per a batre la nova moneda (doc. 936). Aquesta cotització es va mantenir ja que, un any abans d'acabar la guerra, el ducat venecià es cotitzava a 24 sous, el florí a 16,5 i el pacífic a 20. Ens han arribat tres o quatre exemplars de florins de Pere IV, les unitats amb la llegenda PETRUS REX ARA i el mitjos amb PETRUS REX. No és estranya la seva raresa si ja es fonien en el seu temps.

Per què tenia èxit ara, però, el pacífic si es tractava d'una moneda nova i tenia una llei moderada, tenint present, per exemple, el fracàs del timbre valencià? Ja sabem que el ducat es valorava amb sobrepreu. D'altra

banda, el desgastat billó barceloní devia haver baixat encara una mica més de valor. De tota manera, a la proporció del seu contingut d'or el florí s'hauria d'haver cotitzat a 18 sous i no a 16,5:

ducat, 24 sous x 67/68 x 20/23,75 = 19,9 sous per al pacífic
ducat, 24 sous x 67/68 x 18/23,75 = 17,92 sous per al florí

En canvi, el pacífic a 20 sous obtenia, en contingut d'or, la mateixa valoració que el ducat venecià. No es pot suposar que el pacífic s'hagués fet a una llei més alta perquè Pere Miquel Carbonell ja li atribueix una llei de 20 quirats (doc. 1012); per tant, cal cercar una altra explicació. Pensem que potser l'origen portuguès del nou rei i certes semblances formals del pacífic i el cruzado portuguès (mòdul gran, armes reials), degueren afavorir aquesta alta cotització ja que, en aquell moment, el cruzado era la moneda més ben valorada d'Europa, fins i tot per damunt del ducat venecià.

El rei va poder pagar millor l'or que es duia a la seca i fer crides proclamant la rendibilitat de fer-ho (doc. 909 i 923). Però el sobirà també malversava prou diners amb despeses sumptuàries, cosa que l'enfrontava amb els barcelonins, que no entenien el seu capteniment en una situació de guerra (doc. 929/30 i 938). Fins i tot se li acut de batre peces d'ostentació; el dia 10 de febrer del 1466, el rei s'adreça al mestre de la seca i li diu que faci peces de 30, 40 i 50 pacífics a 20 quirats de llei (doc. 931). Sembla probable que els consellers frenessin aquest projecte ja que, finalment i després de moltes reclamacions (doc. 941), el rei es va haver de conformar amb un sol exemplar d'una peça de 20 pacífics (doc. 937), que el sobirà va rebre onze dies abans de morir (doc. 944). Malauradament, aquesta peça única no ens ha arribat, tot i que sabem pel seu testament que restà a Barcelona.[187] Sí que coneixem, però, pacífics i mitjos pacífics d'aquest rei, tot i que són molt rars.

L'èxit de pacífic queda palès, també, per la seva continuïtat amb Reiner d'Anjou i, fins i tot i encara que segurament per un breu temps, amb Joan II. La substitució en els pagaments del florí pel pacífic es fa evident amb una anàlisi de les monedes emprades en les transaccions que apareixen en la Cancelleria de Pere de Portugal; del segon semestre del 1465 al primer semestre del 1466, el florí d'or va passar de representar el 28% dels pagaments a només el 3%, mentre que en el mateix període, el pacífic va passar del 2,8% al 14%, i és de suposar que en iniciar-se el regnat de Reiner encara degué pujar més.[188]

Altres iniciatives monetàries de Pere de Portugal estan relacionades amb nomenaments de càrrecs de la seca (doc. 895) i a qüestions de la seva tresoreria particular (doc. 900, 901, 920, 922, 924, 925, 927/28, 937, 939, 942 i 943). També trobem una reiteració de la prohibició de la circulació dels rocabertins (doc. 894), tot i que després hagué d'autoritzar la gent de l'Empordà de poder anar a comprar queviures amb aquesta moneda en la terra dominada per Joan II a fi de minvar les pèrdues (doc. 910).

Més important són les decisions relatives als batiments a altres tallers catalans i a la vila de Maó. Cervera, que, com hem dit, ja havia decidit de fer moneda basant-se en una promesa de llicència, demanà a Bertran d'Armendáriz "o a qui convingués" que hi enviessin gent experta en fer encunyacions i, poc després, rebien la llicència del rei per a encunyar-ne (doc. 915). També en aquest any consta el pagament de Cervera dels encunys de la moneda (doc. 903), que fou, finalment, de terços de croat, com hem vist en el regnat de Joan II. Ja hem dit que han d'ésser de Pere de Portugal i, molt probablement, de Cervera els terços que porten llegenda ILERDENCIS i un bust idèntic que els croats de Lleida i que també se li poden atribuir els que porten la mateixa llegenda i un bust diferent atès que, segons Sanahuja, l'encuny del revers d'aquest segon tipus és el mateix que el de l'altre bust. Vegeu el regnat de Joan II on resta explicat.

A mitjan maig del 1465, el rei donà llicència a la vila de Maó per a batre doblers iguals que els de Mallorca i per a circular a la illa de Menorca, que li era addicta, i també nomenà el mestre de la seca (doc. 912 i 913). És probable que correspongui a aquesta emissió un dobler a nom de Joan II recentment descrit,[189] ja que és un tipus sense

187). BALAGUER y Merino, Andrés, *D. Pedro, el Condestable de Portugal considerado como escritor, erudito y anticuario (1429-1466). Estudio histórico-biográfico*, Imprenta Dorca, Girona, 1881. El rei no la destinà a ningú en concret, però un cop mort, els seus marmesors la lliuraren a Joan Sanjust de Barcelona en pagament d'una part del deute que el sobirà havia contret amb el seu pare Bartomeu Sanjust.

188). CRUSAFONT/COMAS, *El florí*..., op. cit., p. 67-68.

189). CRUSAFONT, M./TRILLA, E., "És aquest el dobler de Menorca de Pere de Portugal (1454-1455)?", *Acta Numismàtica* 43, SCEN (IEC), Barcelona 2013, p. 95-98.

marques que no encaixa amb les emissions pròpies de Joan II i també perquè Menorca devia considerar més fàcil d'introduir la seva moneda a Mallorca, amb la qual devia tenir comerç, si era a nom de Joan II. L'any 1466, el rei autoritzà els jurats de Berga a encunyar secretament croats i terços de croat amb el mateix pes i llei que els de Barcelona i fins a la quantitat de 3.000 lliures (doc. 933). El secret era recomanable ja que no feia gaire que els consellers de Barcelona s'havien adreçat al rei queixant-se d'aquestes concessions, cosa que el rei defensà com pogué dient que Cervera estava en una situació molt difícil i que havia estat necessari de fer-ho (doc. 918). Nosaltres hem atribuït amb tota la cautela a aquesta emissió berguedana un terç de croat a nom de Barcelona però de factura força més imperfecta.

El regnat de Pere IV fou, doncs, ric en iniciatives, però sovint conflictiu amb els estaments del país.

Reiner I, dit Reiner d'Anjou (juny 1466-octubre 1472)

Resum històric

Continuant encara amb la legitimitat trencada a Casp i cercant potser també una postura més col·laboradora per part de França, un cop mort Pere IV, la Generalitat proclamà rei Reiner d'Anjou, un altre descendent de la nissaga catalana amb drets a la corona. Aquest trameté a Catalunya el seu fill, Joan de Lorena, qui tingué èxits militars de relleu, com ara la recuperació de Girona, però morí l'any 1470. La guerra continuà encara dos anys més, d'una manera molt menys favorable dirigida per Joan de Calàbria. Poc a poc, només restà sota el seu control la ciutat de Barcelona que, davant les avantatjoses condicions d'una possible rendició, decidí tornar a l'obediència de Joan II.

La moneda

Hi dades del mes de gener de 1467 sobre les despeses de la ciutat a compte de la dotació de 60.000 lliures que hem esmentat en altres documents, i consten partides per a *"afinar l'argent que s'es batut e's bat per la ciutat en la dita seca..."* (doc. 946). Per tant, encara en temps de Reiner es batien croats, tot i que fins ara no ens n'ha arribat cap que porti el seu nom.

El 13 de setembre del 1467, l'infant Joan manà que es batessin pacífics com els anteriors, però amb la llegenda RENATUS PRIMUS DEI GRACIA REX ARAGONUM (doc. 947), i dictà diferents disposicions complementàries per afavorir-ne l'emissió (doc. 948 i 949). La ciutat de Barcelona féu una queixa argumentant que el pacífic era una moneda estranya al país (doc. 950/51), però no hi ha cap evidència que el lloctinent la prengués en consideració. Poc després, i amb l'argument que la moneda d'or apareixia retallada, la ciutat manà que es prengués a pes (doc. 952), potser com a mesura de pressió. Poc després, extremaren el control sobre els pesals manant que només l'argenter Antic Cristià els podia afinar (doc. 954). L'evidència numismàtica ens ha aportat una certa quantitat de pacífics a nom de Reiner, poquíssims mitjos pacífics i força quarteroles, de manera que, en conjunt, les emissions degueren ésser d'un cert volum. Són, de fet, les úniques monedes catalanes a nom de Reiner que ens han arribat.

La resta de notícies numismàtiques fan referència a llicències per a batiments de senyals o de "ploms" locals, com ara les atorgades a Manresa (doc. 953 i 958), Vic (doc. 957) i Terrassa (doc. 959) i als rocabertins gironins que, en recuperar Reiner la ciutat de Girona, foren aforats a mig diner (doc. 955). Els senyals de llautó de Vic i de Terrassa han estat identificats, però són monedes que que més aviat encaixen amb els paràmetres dels numeraris municipals.

Lluís XI (1463-1467/1473-1483) i Carles VIII (1483-1493) de França (Rosselló)

Resum històric

A fi d'obtenir suport financer i militar, Joan II empenyorà els comtats del Rosselló i de la Cerdanya al rei de França, qui se n'emparà el 1463. Tot i que Joan II els pogué recuperar el 1467, els tornà a perdre el 1473 i romangueren en mans de Carles VIII fins a l'any 1493, ja sota Ferran II.

La moneda

Els sobirans francesos activaren el taller monetari a Perpinyà. L'any 1467, Lluís XI confirmava els privilegis d'aquesta seca (doc. 960), i el mateix féu Carles VIII el 1489 (doc. 961). Les monedes perpinyaneses d'aquests sobirans no són, però, pròpiament catalanes ja que estan ajustades al sistema monetari francès i només una P n'identifica la seca, Perpinyà. Es tracta, doncs, de monedes emeses en una seca catalana però no són catalanes, com moltes altres, com ara les pecetes de l'Arxiduc Carles o l'or d'Isabel II. Nosaltres, però, hem tingut en compte les monedes dites "patacs", emeses per Lluís XI, i els seus divisors perquè és un tipus monetari que no es va emetre en altres llocs ja que era un valor propi del Llenguadoc. És per això que els hem tingut en compte, tot i que és una opció discutible, especialment pel que fa als divisors.

Ferran II (1479-1516)

Resum històric

Fill de Joan II i de Joana Enríquez, el traspàs del seu germà gran, el príncep de Viana, el portà al tron de la Corona Catalano-Aragonesa en morir el seu pare el 1479. Ja de jove, Joan II l'havia fet rei i coregent de Sicília des del 1468. L'any 1469, es casà amb Isabel de Castella en condicions d'inferioritat i no fou fins al 1475 que aconseguí d'ésser reconegut rei de Castella amb igualtat de drets que Isabel. Participà activament en la guerra civil castellana, enfrontant-se amb els portuguesos que defensaven els drets de Joana, filla d'Enric IV. La seva victòria a Toro el 1476 fou vital per a la causa d'Isabel. La seva activitat política es centrà en Castella i, malgrat alguns avenços a Catalunya, el seu govern fou molt negatiu per a València, Mallorca i, en part també, Sicília.[190] La introducció de la Inquisició castellana[191] i l'expulsió dels jueus el 1492 foren igualment factors d'empobriment de la Corona i, això sí, d'enriquiment del rei ja que en ambdos casos les incautacions foren de molt de volum. També creà cert desordre monetari a Catalunya amb l'autorització de tota mena de concessions monetàries municipals. Féu alguns intents fallits per a recuperar Còrsega,[192] l'any 1493 assolí la recuperació dels comtats del Rosselló i de la Cerdanya i, el 1504, la reintegració del regne de Nàpols. Morta Isabel el 1504, no fou reconegut a Castella, on restà regnant Felip el Bell i la seva filla Joana. El rei esdevingué efímerament català: es casà amb Germana de Foix i tingué un fill que morí poc després, però en aquest temps cessaren del tot les concessions monetàries municipals. La mort de Felip el Bell el 1507 el portà novament a Castella i tornà a la seva política tradicional. L'any 1515, adquirí la part sud-pirinenca de Navarra, dividint així el regne que llavors comprenia el Biarn i altres territoris occitans, i l'incorporà a la Corona Catalano-Aragonesa, però poc després l'uní a Castella. L'any 1492, es produí la descoberta d'Amèrica, cosa que produiria profunds canvis en les línies comercials.

La moneda

L'acumulació de regnes, amb les reincorporacions de Nàpols i Navarra, i les iniciatives monetàries, com ara la generalització del ducat, atorguen prou complexitat a la història monetària del regnat. Les monedes de curs general foren el florí, ja en decadència, i, principalment, el ducat, tot i que per aquest no mantingué la tradició d'un tipus monetari uniforme, sinó que a cada regne tingué estampes diferents. Amb tot, ens ha semblat que havíem d'analitzar de primer aquests dos grups d'amonedaments i després plantejarem la història mone-

190). En parla TRASSELLI, C., *Note...XV sécolo*, op. cit., fent notar que la seva estretor de mires religiosa li féu perdre oportunitats per al comerç sicilià, que llavors havia iniciat un notable redreç, com el que ha trobat Mario del Treppo, ja comentat, per al conjunt de la Corona. Vegeu p. 102-103. Els sicilians exportaven blat a canvi d'or i d'argent que empraven per a adquirir productes manufacturats. Els comerciants catalans actuaven com a financers de la monarquia a canvi de llicències d'exportació de blat i privilegis per a introduir els seus productes manufacturats, sobretot els teixits. Els clients habituals del blat eren els països musulmans. Vegeu PERI, I., *Restaurazione e pacifico stato in Sizilia, 1377-1501*, Laterza, Roma, 1988, p. 37, 38 i 43.

191). Hi hagué una llarguíssima pugna entre el rei i els catalans que assajaren d'impedir-ho, però el rei estava determinat a fer-ho com fos. Vegeu CARRERAS CANDI, F., "La inquisició barcelonina substituïda per la inquisició castellana (1446-1487)", *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* 2-4, 1919/10, p. 130-177.

192). ERA, Antonio, "Storia della Sardegna durante il regno di Ferdinando il Católico", *V Congrés de la Corona d'Aragó*, Saragossa, 1952, p. 5-18, vegeu p. 10-11. A l'inici del regnat, féu un intent comptant amb el suport del noble cors comte de Sinarca i, el 1480, hi hagué un intent de revolta amb el suport del bisbe d'Ajaccio, que fou descoberta i avortada.

tària, regne per regne. En la catalogació, però, mantindrem els ducats dins de les emissions de cada territori.

Abans de començar la nostra exposició, pot ésser interessant d'assenyalar una sèrie de circumstàncies històriques que sovint tenen incidència a les monedes que anem a estudiar. Són les següents:

1) 1492- Conquesta de Granada. En els escuts reials on consten tots els seus dominis, aquest fet es fa present amb l'afegit, a les armes d'aquest regne, d'una magrana, a la punta o part baixa de l'escut. Pel que fa a Castella, l'ordre d'afegir aquest element heràldic fou donada el 1497. Tot i que en les monedes de la Corona no hi hauria d'haver escuts de tipus reial globalitzat, ja veurem que Ferran féu tot el que va poder per anar-los introduint, cosa que produiria el rebuig corresponent.

2) 1496- Alexandre VI va atorgar als sobirans Ferran i Isabel el títol de Reis Catòlics. El títol de *Catolicus* el trobem en monedes aragoneses de Gabriel Sanchís, mestre mort el 1505, de manera que l'ús de la dignitat s'inicià abans d'aquesta data. D'altra banda, a les monedes sicilianes aquest títol sempre va associat al de REX UTRIUSQUE SICILIE, "Rei de les Dues Sicílies", nom que rebien Sicília i Nàpols, de manera que les monedes que porten aquesta indicació han d'ésser posteriors al 1503, data de la conquesta de Nàpols. Per tant, podem situar l'inici de l'ús del títol CATOLICUS vers 1503-1505.

3) 1503- Conquesta de Nàpols i, com dèiem abans, possibilitat de l'ús del terme REX UTRIUSQUE SICILIE, tot i que potser no es va emprar d'una forma immediata.

4) 1504- Mort de la reina Isabel i desaparició, per tant, del seu bust i nom de les monedes. Tot i que Isabel no era sobirana de la Corona sinó únicament reina consort, ja veurem que el rei s'esforçà també a introduir el seu nom i fins i tot l'efígie a les monedes, fet que generalment generà també rebuig

Aquests factors, doncs, s'han de tenir presents, però no podem esperar una concordança cronològica exacta entre els fets i la seva repercussió a les monedes.

Com a monedes de curs general tenim els florins i els ducats, que analitzarem separadament, tot i que, com veurem, les seves emissions es superposen. El florí ja era en decadència atès que, en temps de Joan II, s'havien batut ducats d'alta llei a València i a l'Aragó i, regnant ja Ferran, aquest havia decidit prendre aquesta divisa com a model monetari per a tots els seus regnes i fins i tot per a Castella. Tot i així, encara hi hagueren unes poques emissions de florins, probablement per a cobrir encàrrecs concrets. Documentalment, trobem que el florí es cotitzava a 16 sous 6 diners entre el 1480 i el 1484, mentre que el pacífic mantenia la seva valoració a 20 sous, i el ducat venecià, a 24 sous (doc. 970 i 984). Entre el 12 i el 15 de març del 1481, es varen batre a Barcelona 123 marcs de florins (doc. 980). Hi ha uns florins amb llegenda FERDINANDVS R(E)X que porten, al lloc de la marca de seca, un escudet, probablement amb el lleó del tresorer Sanchís. La forma de llegenda llarga s'havia iniciat ja amb Pere de Portugal i en alguns florins de Joan II, de manera que era avinent per a Ferran II. D'altra banda, el lleó dels Sanchís en el lloc de la marca de la seca és el que correspon per a Barcelona i, a més, ara tenim l'emissió documentada. Hi ha també un mig florí amb llegenda llarga que, a desgrat de no dur la marca del lleó, sembla clar que ha d'esser la fracció de l'emissió barcelonina, en la qual s'obviaria la marca per manca d'espai, ja que en el florí queda prou petita i fa de mal identificar.[193] Resta pendent poder acreditar que l'escudet del florí porta efectivament un lleó ja que, en cas contrari, també podria ésser d'algun altre país. De tota manera, el nom de Ferran no l'hem trobat en les corts europees que copiaven florins en aquest temps.

D'altra banda, hi ha florins valencians, com ens ho mostra l'evidència numismàtica. Porten la marca de seca de corona, acompanyada d'un escudet català, com en els florins de Joan II, i uns escudets amb el lleó del tresorer Sanchís acantonant la figura de s. Joan. Entre els peus del sant, hi ha la C del mestre Català o bé una aspa. Aquests florins no han estat fins ara documentats. Mateu suposava que havien d'ésser anteriors al 1488, data de la mort d'Andreu Català (ja que no coneixia el florí amb l'aspa) i que devien ésser anteriors al 1483 (que és la data de creació del ducat valencià), pensant en una seqüència cronològica de primer florins, després ducats.[194] Al nostre entendre, els florins només es degueren emetre per algun encàrrec, potser per introduir-los a Castella, on eren ben valorats i, per tant, podrien ésser de qualsevol moment del regnat, per bé que millor al principi, quan els ducats

193). El florí, que haviem pensat de primer que podria ésser de Ferran I, ja el vàrem atribuir a Ferran II al llibre de CRUSAFONT/COMAS, *El florí*..., op. cit., p. 208. El mig florí fou descobert més tard, CRUSAFONT, M. "Probable mig florí de Ferran II", *L'Ardit* 11, CFN, Barcelona, 1998, p 26-28.

194). MATEU y LLOPIS, *La ceca*..., op. cit., p. 89-90; Ibid, "El 'florí d'or d'Aragó' La ceca de Valencia". *Acta Numismàtica* VI, CFN, Barcelona, 1976, p. 179-180.

encara no s'havien generalitzat. Per tant, els florins amb C han d'ésser anteriors al 1488, data de la mort d'Andreu Català, i els de l'aspa posteriors a aquesta data, sens que es pugui precisar gaire més. D'altra banda, l'existència dels ducats valencians amb el bust de perfil i el nom del rei i la llegenda FELICITER REGNANTIS, que semblen indicar el moment de la proclamació del rei, no deixen marge per pensar en emissions de florins fetes amb anterioritat. El florí amb aspa, d'altra banda, no té sentit en temps d'Andreu Català, de manera que ha d'ésser posterior al 1488. Finalment, si ja amb Joan II s'havien batut ducats a València la cadència florí i després ducat quedava trencada en qualsevol cas.

Parlem ara dels ducats, la moneda d'or que havia de substituir definitivament al florí. Farem la nostra exposició per regnes i segons la cadència de d'aparició de les ordres d'encunyació.

L'any 1480, consta que la ciutat de València havia assolit que el rei l'autoritzés a batre moneda d'or i argent durant tres anys. Mateu diu que l'encunyació es féu per arrendament i que no es va batre or (doc. 971). És cert que l'any 1483, en manar el rei la nova emissió de ducats de tipologia castellana, indica que no s'havia batut or abans (segons afirmació de Mateu de la qual no n'aporta, però, el document),[195] però l'existència del ducat de proclamació, seguit de tipus semblants amb la llegenda regular, sembla posar-ho en dubte. Per tant, pensem que els ducats valencians serien els primers que es batrien en aquest regne, tot i que potser el rei no degué considerar que una emissió celebrativa de la qual ens han arribat només tres o quatre exemplars es pogués considerar realment una encunyació útil per a les necessitats del regne. Els ducats que porten la llegenda singular de proclamació duen, al revers, un escut català, en alguns exemplars acantonat per les lletres V-A com els joanins de Joan II, i serien, per tant, els primers. N'hi ha uns altres amb S-C del tresorer Sanchís i el mestre Català, que serien els que es batrien a continuació. En aquests mateixos anys, el rei encara malda perquè siguin pagats a Joan de Medina i Gómez de Valladolid uns deutes que ja arrosseguen del regnat anterior i que s'han de cobrir amb els guanys reials en les emissions de la seca de València (doc. 964, 966, 967 i 974), de manera que també és possible que es fessin florins per aquests personatges, si així ho preferiren ells. Serien, llavors, els florins de la lletra C a què ens hem referit abans.

Segons Mateu, l'any 1483 haurien acabat els tres anys de l'autorització anterior i el rei manà que es batessin ducats però de nom i tipologia castellana, és a dir, excel·lents (dobles ducats), mitjos excel·lents (ducats) i quarts d'excel·lent (mitjos ducats), amb el bustos i els noms de Ferran i Isabel a l'anvers i les armes de Castella/Lleó i Catalunya (Aragó)/Sicília[196] al revers, a una llei de 23,75 quirats i una talla de 67 peces el marc (els ducats) i els altres valors a proporció. El ducat es valorava llavors a 21 sous (doc. 987). Tot i la intromissió abusiva de la reina castellana, que a València no era més que reina consort, i la preeminència de noms de monedes i heràldiques estranyes al regne, l'emissió tirà endavant i ens han arribat dobles ducats (molt rars), ducats amb la marca corona de la seca valenciana i les inicials C-C, S-C i S-S (relativament abundants), i mitjos ducats (escassos) amb les lletres gòtiques F Y en el camp de l'anvers i les armes catalanes en un escut apuntat al revers. Les lletres S-C són clarament expressives del binomi tresorer-mestre, és a dir, Sanchís-Català; les S-S, del tresorer i mestre Alfons Sanchís, qui acumulà els dos càrrecs des del 1488; però, en canvi, fan de mal entendre les lletres C-C, com no fos que hi hagués una suspensió temporal del tresorer i marqués només Andreu Català, doblant la seva inicial. Certament, també podria tractar-se d'un error. Pel que fa a les heràldiques, veiem que en els dobles ducats i els ducats es compleixen les ordres del rei, però no pas en els mitjos ducats, en els quals reapareix l'heràldica catalana. Sembla probable que els estaments del regne protestessin per la invasió de les heràldiques estranyes i per la presència de la reina i que el rei accedís a tornar a les tipologies tradicionals, cosa que, com veurem, també passà a l'Aragó. El fet és que tornem a trobar ducats amb l'efígie sola del rei de perfil i armes catalanes al revers, i mitjos ducats amb la F gòtica sola en el camp i armes catalanes al revers. Ambdues peces porten S-S, de manera que varen ésser emeses després de la mort d'Andreu Català el 1488, però no és fàcil determinar la cronologia del canvi. Hi ha, però, un factor important que ens porta a l'any 1492: l'existència del ducat 849 amb els dos bustos i que porta, al revers, les armes de Granada. Per tant, el canvi s'hauria d'haver produït després del 1492, però no necessàriament després del traspàs de la reina el 1504, ja que el canvi de tipologia no té per què anar lligat a aquest fet. Això demostra que amb els tipus dels dos

195). MATEU i LLOPIS, *La ceca*. ., op. cit., p. 91.

196). A partir d'aquest moment, les armes catalanes s'empren com a pròpies de la Corona Catalano-Aragonesa, de manera que acaben per denominar-se "d'Aragó", per al·lusió a la titulació reial. Es tracta d'una apropiació incorrecta, però a partir d'ara es va emprar així en diferents ocasions.

bustos s'hagueren de batre les emissions del 1488, en què s'encunyaren 40.489 ducats (doc. 1001 a), i dels anys 1490 i 1491, en què consta un volum de 535 marcs (doc. 1003). Fou, per tant, després del 1492 quan es començà a emprar a València la tipologia definitiva en l'or amb el bust del rei de perfil entre lòbuls a l'anvers, i les armes de València coronades, també entre lòbuls, al revers, que mantenia la continuïtat amb els reversos emprats des del principi en la moneda de plata. Amb aquesta tipologia coneixem quàdruples ducats extremadament rars, dobles ducats amb el bust a la dreta o bé a l'esquerra no gaire rars, ducats bastant abundants amb el bust sempre a l'esquerra, i mitjos ducats molt rars i amb el bust a l'esquerra. Aquestes peces no solen portar lletres (algunes sí que porten les S-S) però sovint hi veiem l'escudet amb el lleó dels Sanchís intercalat a la llegenda. Probablement, les emissions serien copioses i d'un cert volum en aquesta part final del regnat ja que aquest grup de peces és el més abundant en la sèrie àuria valenciana d'aquest regnat, però no en tenim una constància documental. És possible que l'or americà pugui explicar aquests volums elevats en aquesta etapa.

El segon regne en el qual tenim notícies de batiment de moneda d'or es l'Aragó. L'any 1482, el rei projectava batre moneda d'or i d'argent, cosa que ocasionà protestes dels estaments aragonesos, que argumentaven que les emissions d'aquests metalls que hi havia fet el seu pare s'havien acceptat per l'excepcionalitat de la situació de guerra (doc. 982 a). No tenim constància documental ni material que s'hagués batut or en aquesta ocasió, però sí que hi ha raons per pensar que es varen batre els rals i els mitjos rals d'argent que comentem ara, per les repercussions que tenen en les qüestions tipològiques, heràldiques i de preeminència que acabaran afectant també l'or. Els rals porten els bustos i els nom dels reis Ferran i Isabel a l'anvers i les armes Castella/Lleó i Catalunya /Sicília al revers, amb preeminència de les armes castellanes; és segur que els aragonesos protestaren per aquesta tipologia. En aquesta primera emissió trobem també uns mitjos rals amb bust de Ferran, però amb el nom de Ferran i d'Isabel a l'anvers i les armes catalanes en preeminència al revers, i d'altres només amb el bust i el nom de Ferran a l'anvers i les armes amb preeminència catalana al revers. S'havia assolit de retirar el nom d'Isabel i la seva efígie, però es mantenien les armes castellanes, encara que en segona posició. L'acte de Corts del 1484 ja puntualitzà que les monedes havien de tenir la tipologia dels joanins (doc. 996), és a dir, el bust del rei de front i les armes catalanes netes al revers, i el mateix rei, el 1506, declara que al revers hi havien d'anar les armes d'"Aragó" (doc. 1051). És evident, doncs, que el rei portava una política de laminació dels trets diferencials en tots els àmbits i que si no ho tirava endavant era per les protestes dels regnes, que podien argumentar l'existència de privilegis que els protegien. Ja veurem que allà on trobà menys oposició, la seva política féu el seu camí. D'altra banda, tot i les protestes aragoneses, les emissions d'argent es dugueren a terme el 1482. Pel que fa a les d'or, consta que l'any 1497 el rei havia manat fer monedes a una llei de 23 quirats i ¾ una i talla de 67 peces el marc, és a dir, ducats, tot i que els anomena "excelentes de la granada" (doc. 1036), però potser aquesta mesura trobà oposició i l'or no es batè fins al 1503, en virtut d'un *Acto de Cortes* que no ens ha arribat, però que es dedueix per les disposicions que estableix Ferran II el 1506 (doc. 1051). Aquest any, el rei diu que, en l'*Acto de Cortes*, s'havia acordat batre moneda menuda, de la qual després parlarem, i també diu que és molt convenient que a Saragossa s'hi batí moneda d'or com a capital que és. En parlar de la moneda d'or, diu al mestre que pot batre ducats i mitjos sempre que vulgui, ja que el tema de les encunyacions d'aquest metall són atribució d'ell, però de tota manera fa una referència a les Corts del 1503, que potser digueren alguna cosa sobre titulacions i tipologies però no queda tant clar que hi hagués un acord de fer moneda d'or. És segur, en qualsevol cas, que el rei dugué a terme les emissions àuries perquè es coneixen dobles ducats i ducats amb les marques G-S corresponents al mestre Gabriel Sanchís, que va morir el 6 de setembre del 1505 (doc. 1049), és a dir, abans de la carta del rei. En resum, les Corts del 1503 van aprovar, segur, una emissió de billó; d'acord amb les disposicions de les Corts o sense, el rei manà que es fes, també, moneda d'or, i el mestre va fer els dobles ducats i ducats esmentats. Tots aquests dobles ducats i ducats porten, a l'anvers, el bust del rei, però n'hi ha de tres menes de reversos. En el primer tipus, hi ha les armes de Castella/Lleó i Catalunya/Sicília amb Granada a la punta, amb preeminència de Castella/Lleó i les lletres G-S soles. En el segon tipus, hi ha, al revers, les armes catalanes soles i les lletres G-S soles. El tercer tipus és semblant al segon, però sota de les lletres G-S hi ha unes estrelles.[197] Els anversos semblen dels mateixos encunys i ho són, de segur, en els ducats, de manera

197). Aquesta varietat, que és important per a la seqüència dels tipus, fou publicada, assenyalant aquesta circumstància, per BALAGUER, A.M., "Nou doble ducat aragonès de Ferran II", *L'Ardit* 11, CFN, Barcelona, 1998, p. 29-32. Malauradament, no el tinguérem en compte, per descuit, en el nostre *Catàleg General*... ja esmentat.

que totes aquestes emissions són properes les unes a les altres i, al nostre entendre, de l'espai 1503 (Corts) - 1505 (mort de Gabriel Sanchís). Les armes de Granada en el primer tipus ens diuen que aquestes emissions són posteriors al 1492 (i, com hem dit, segurament de després del 1497), de manera que s'avenen amb la cronologia proposada. Pel que fa a les estrelles, és un additament que trobarem sempre en les emissions del successor de Gabriel Sanchís, Lluís Sanchís, i com que n'hi ha amb l'escut català amb i sense estrelles, queda clar que la cadència dels tipus és, cronològicament, tal com l'hem plantejada. Sembla clar, doncs, que el rei va iniciar les emissions d'or amb l'heràldica castellana en preeminència i que les protestes dels aragonesos l'obligaren a rectificar, de manera que l'any 1506 ja s'ho havia après i ell mateix aclaria que les monedes d'or havien de dur les armes d'"Aragó". Mort el mestre Gabriel, degué seguir batent or el nou mestre Lluís, que era el seu fill, i així trobem els ducats amb L-S i estrelles a sota que es degueren fer tot seguit o potser després de l'ordre del rei del 1506, i grans peces de deu i quatre ducats, tots amb armes catalanes i que potser es bateren més tard, quan la importància de les remeses de l'or americà degueren donar la impressió d'una deu inesgotable.[198] El mateix Lluís Sanchís arribaria a batre una monumental peça de 100 ducats el 1528, ja en temps de Carles I. Aquestes peces, dites d'ostentació, s'obraren amb certa freqüència a Castella i altres llocs, però mai fins llavors a la Corona Catalano-Aragonesa, fora del múltiple de 20 pacífics de Pere IV, que ja hem comentat. S'ha d'advertir que tot aquest or de Ferran II ha d'ésser tardà en el regnat perquè les peces porten el títol de REX CATOLICVS que li havia atorgat el papa Alexandre VI el 1496, però que a Sicília, per exemple, no fou emprat pas abans del 1503. Ho diem perquè Pío Beltrán parla d'un altre mestre Lluís Sanchís anterior a Gabriel, però aquesta titulació a les monedes contradiu la possibilitat que les peces amb L-S li puguin correspondre.

L'any 1489, tenim notícies de ducats a Sicília. Eren tants els regnes que havia d'atendre el sobirà que les decisions es devien prendre a corre-cuita i quan ja la situació esdevenia insostenible. Només així s'explica que el 3 d'octubre del 1489 el rei manés que es contramarquessin a Sicília les dobles d'or de Trípoli amb una àliga i una F, ben segur per manca de numerari sicilià propi en una terra que rebia or contínuament gràcies a les seves exportacions de gra. Trasselli, que és qui ens porta el document, diu que les contramarques havien d'ésser una S barrada i una àliga (doc. 1008), però l'evidència numismàtica ens mostra que les marques foren una F i una àliga, d'altra banda força més lògic: la F com a nom del rei i l'àliga com a emblema del regne. L'evidència també ens mostra que, a més de les dobles, també es marcaren les seves meitats.[199] Tot seguit, el rei donà ordres de reformar a fons la moneda siciliana, de manera que l'any següent ja es batia segons els nous models. Pel que fa a l'or, s'havien de fer ducats de 23 quirats i 7/8 i talla de 90 peces per lliura (3,6 g), que s'havien de denominar "triomfs" i que havien de dur els mateixos tipus que els rals d'or de Joan II, és a dir, el sobirà sedent a l'anvers i l'àliga al revers. El seu valor s'equiparava amb el del ducat venecià, mentre que els altres ducats valdrien 15 diners menys. L'any 1490, es bateren 81.937 triomfs i els anys 1491/92, 29.791 triomfs (doc. 1011).

Des del 1490, per tant, es varen anar batent ducats o triomfs amb la tipologia del rei sedent a l'anvers i l'àliga al revers. També es varen batre dobles triomfs, aquests, però, amb el bust del rei a l'anvers. Es tracta de l'adopció del retrat renaixentista, de tipus realista, que ja s'emprava a Nàpols des del temps de Ferran I. Per a poder situar la cronologia d'aquestes i altres peces sicilianes del regnat, Spahr comença per crear dos grups, segons hi hagi o no la titulació de *l'Utriusque Sicilie*, situant les peces que no el porten abans del 1503 i les que el porten després d'aquest any. D'altra banda, sabem que, en començar el regnat i almenys fins al 1499, el mestre era Mateu Compagna (M-C), que ja vàrem trobar als darrers temps de Joan II. Cap al final del regnat, el mestre és Joan lo Nobile (I-N), que va emetre totes les peces amb la titulació de les Dues Sicílies, de manera que era actiu almenys des del 1503. Hi ha altres marques, com ara I-N, S-N, F-B i F-N, que Spahr no identifica i que podrien correspondre a arrendadors. Finalment, hi ha la marca I-P que apareix en els diners o pitxols tardans i en un mig tarí, que Spahr identifica amb un tal Joan Papardo, que consta en actiu el 1538, ja amb Carles I, per bé que no queda clar si amb Ferran II va ésser mestre de la seca o arrendador. Fins que no tinguem la cronologia exacta de tots els mestres, l'organització del material es fa molt problemàtica.

198). L'or començà a arribar el 1503, i l'any 1510 ja havien arribat 1,8 milions de pesos, que podien representar un milió i mig de ducats. Vegeu VILAR, Pierre, *Oro y Moneda en la Historia*, Barcelona, 1972, p. 138.

199). La dobla l'afegí Spahr a la segona edició del seu *Le monete*..., op. cit., p. 123, obtenint-la d'un treball de Trasselli del 1983, de manera que aquest autor ja degué adonar-se llavors que la contramarca era una F. Pel que fa a la mitja dobla, fou publicada per nosaltres a CRUSAFONT, M., *Catàleg general*..., op. cit., p. 545.

Pel que fa als dobles triomfs, extremadament rars, n'hi ha amb la marca M-C i titulació anterior a Nàpols, i d'altres amb I-N i la titulació posterior a Nàpols. Pel que fa als triomfs, sempre mantenen el tipus del rei sedent de front, es van emetent amb gairebé totes les marques i n'hi ha molt pocs amb la titulació de Nàpols. Per tant, podem concloure que els triomfs es degueren emetre des del 1490 i no fins gaire més enllà del 1503. Els dobles ducats penso que degueren ésser batuts des d'una data més tardana, ja que la tendència d'anar introduint el bust del rei sembla correspondre a la segona part del regnat. Malgrat tot, n'hi ha de Mateu Compagna, de manera que podem suposar que es començaren a batre vers el 1495 i que se'n van fer també després del 1503. Ja veurem en estudiar la plata, però, que la frontera del 1503 no sembla pas segura i que el tall s'hauria de fer, probablement, més tard, potser el 1507.

L'any 1492, es va crear el ducat d'or de Sardenya. Efectivament, l'any 1491, el lloctinent del mestre, Joan Dussay, proposà a la ciutat de Càller de batre ducats d'or com a Sicília i monedes d'argent, de manera que el ducat valgués 12 peces de plata o bé 48 sous. El rei ho acceptà el febrer del 1492 (doc. 1015), de manera que hi podria haver ducats sards, tot i que, de moment, no en coneixem cap. L'abril del 1492, el ducat es valorava a Sardenya en 50 sous (doc. 1018), però podria tractar-se del ducat venecià. De fet, hi ha una notícia anterior força més inconcreta del 1487 segons la qual el virrei, tot fent referència als privilegis atorgats per Joan II, va concedir llicència per a batre moneda d'or (doc. 1002), però, en qualsevol cas, tampoc no coneixem cap moneda que pugui respondre a aquesta autorització.

La primera notícia del batiment de ducats a Catalunya és del 1493. Es tracta d'un programa de redreç de la moneda que, de moment, tracta de l'or i de l'argent. Pel que fa a l'or, diu que d'acord amb les Corts s'han de fer ducats de tipus venecià, que prendran el nom de "principats", tant a Barcelona com a Perpinyà, i que han d'ésser com la moneda d'or *"que vull se bat en la dita seca de Barcelona"* (doc. 1025). Per tant, el document no representa la creació del ducat català sinó la seva confirmació, tot i que no sabem des de quan es batia. Ens han arribat peces de deu, dos, un i mig principat de Barcelona i principats de Perpinyà. Titulacions i heràldiques presenten sovint irregularitats i incongruències. Així, els deu i els dos principats porten unes armes partides verticalment amb Sicília-Catalunya-Nàpols quan, lògicament, les armes catalanes haurien d'estar en el primer lloc. En els principats, la cosa empitjora ja que porten les armes Castella/Lleó i Catalunya/Sicília, tant a les peces de Barcelona com a les de Perpinyà. Hi ha alguns principats que porten, a la punta, les armes de Granada,de manera que les emissions es van anar produint també després. Els mitjos principats, en canvi, porten només les armes catalanes. Pel que fa a les titulacions, els deu i els dobles principats porten les de rei d'Aragó i comte de Barcelona, mentre que en els principats i els mitjos principats s'hi avantposa encara la titulació de Castella. No cal dir que haurien de dur únicament la titulació de Barcelona. Els múltiples són extremadament rars, els principats apareixen més sovint, especialment els de Barcelona, i els mitjos tornen a ésser força rars. Poc després del document reials, els jurats de Barcelona es fan ressò de l'acord, però parlen erròniament d'escuts en lloc de ducats (doc. 1026). Les peces de deu principats es degueren emetre després del 1503 ja que porten també el títol de les Dues Sicílies. L'any 1515, es manà al Rosselló que la moneda d'or s'hagués de pesar peça per peça (doc. 1075), cosa que sembla indicar dificultats pel retallat fraudulent de les monedes.

L'any 1497, el rei va introduir el ducat també a Castella, amb la qual cosa evità des de llavors l'especulació amb la seva moneda d'or que fins al regnat d'Enric IV s'havia anat batent amb el patró de la dobla musulmana i que tenia, per aquesta raó, una baixa cotització internacional. Ja vàrem veure com els catalans compraven or de dobles a baix preu per a batre florins (doc. 291).

L'any 1503, fou conquerit altre cop, com hem dit, el regne de Nàpols i, tot seguit, s'hi bateren ducats, una moneda que, de fet, s'emetia des dels temps de Ferran I de Nàpols (1458-1494). Diem que es feren tot seguit perquè ens han arribat uns rars ducats a nom i amb les efígies de Ferran i Isabel i ja sabem que la sobirana va morir a l'any següent. Més abundants són els que porten només el nom i el bust del rei. En tots dos casos, les armes del revers són les reials completes, és a dir, Castella/Lleó i Catalunya/Sicília. Documentalment, només sabem que el gravador fou Bernardí de Bove i el mestre, Giancarlo Tramontano (doc. 1045), que posà les lletres I-T en algunes de les peces que ens han arribat.

L'any 1507, arribà el torn al ducat de Mallorca. A petició dels jurats, el rei manà que es batessin ducats com els de València, amb les armes reials al revers. El lloctinent i els consellers ho concretaren en un ducat de llei de 23 quirats i ¾ i talla de 67 peces el marc que rebria el nom de "ral d'or" i valdria 32 sous. Els ducats venecians valdrien igual i els altres ducats, 31 sous (doc. 1054). L'any següent, els jurats comenten les monedes que s'han de

batre i esmenten els "reyals o ducats d'or, mitjos ducats o mitgs rals d'or..." (doc. 1059), però el mig, de fet, no constava pas a l'ordre reial. Ens han arribat, efectivament, ducats i mitjos ducats mallorquins amb moltes varietats de bust, les armes reials al revers, titulacions d'Aragó i de Mallorca i la menció del CATOLICVS. Totes les peces porten un escudet amb els creixents heràldics del mestre Francesc Burguès, que havia estat nomenat pel rei l'any 1505 amb caràcter vitalici i en substitució del seu pare, Gregori Burguès (doc. 1049 a). Només en un dels ducats, que porta el bust a la dreta (totes les altres peces el porten girat cap a l'esquerra), s'hi veu una espècie d'àliga bicèfala. Ja vàrem fer observar que un Burguès del 1477 emprava un escudet amb els creixents rematat per una àliga bicèfala,[200] de manera que aquest element no desdiu l'atribució a un mestre d'aquesta família.

L'any 1513, finalment, el rei pogué adquirir la part sud-pirinenca del regne de Navarra, que, en un primer moment, incorporà a la Corona Catalano-Aragonesa i disposà que s'hi batessin també rals d'or o ducats, segons el model de Burgos i Saragossa (doc. 1067). Poc després, detallava les característiques de les monedes: rals d'or a llei de 23 quirats i ¼ i talla de 70 peces el marc de Navarra, detallant tipus i llegendes (doc. 1070). Ens han arribat peces de quatre, dos i un rals d'or o ducat amb l'efígie reial a l'anvers i les armes de Navarra al revers. Les titulacions són, exclusivament, de Navarra i Aragó, cosa que demostra l'adscripció de Navarra a la Corona. Poc després, però, s'adscriuria el regne a Castella.

En definitiva, el ducat acabà essent la moneda comú de tots els regnes de Ferran II, a desgrat que les estampes i les titulacions fossin diferents a cada regne. Certament, el tipus ducat tornava a ésser la moneda més estimada pels comerciants europeus i aquesta nova unificació del valor hauria d'anar bé per a l'economia catalana.

Vegem ara, regne per regne, l'evolució de les altres monedes.

Començarem per Catalunya, on en el mateix document del 1493, abans esmentat, de confirmació del principat o ducat es detallen també les característiques de la moneda de plata: s'havien de batre croats de llei d'11 diners i mig i una talla de 72 peces el marc, és a dir, exactament igual que en temps de Pere el Gran, el creador d'aquest valor (doc. 1025). Es podrien batre mitjos i quarts de croat, i dotze croats valdrien un principat, i es disposava que es prenguessin a pes. També prohibí el curs de tota la moneda forana i manà que la moneda retallada es portés a la seca per a ésser pesada i valorada. La ciutat es sumà a totes aquestes determinacions (doc. 1026, 1028 i 1029) i, l'any 1497, es féu càrrec del cost de la retirada de tota la moneda curta, retallada o falsa (doc. 1037). Totes aquestes disposicions degueren tenir la seva eficàcia, ja que ens han arribat una gran quantitat de croats a nom de Ferran II, així com mitjos i quarts, i no se'n troben gaires de retallats. Pel que fa a la moneda de billó, el rei va dir que la definiria més endavant. Efectivament, l'any següent, el 25 de novembre del 1494, el rei manava que es batessin diners de billó de llei d'1 diner i 14 grans i talla de 24 sous el marc, amb els tipus tradicional de l'efígie i la creu tallant al revers (doc. 1031). L'emissió de billó degué anar endavant i es degueren produir falsificacions ja que l'any 1505 la ciutat manà que es contramarquessin amb una B els diners bons i que es fonguessin els falsos, i un any més tard consta que ja s'havia fet (doc. 1048 i 1060). Els anys 1508 i 1510, la ciutat de Barcelona s'adreçà al rei demanant-li la renovació del dret de poder fer moneda menuda i de poder encunyar terns, doblers, diners, malles i, si calia, pugeses. El rei ho acceptà, però es reservà de poder definir ell la llei (doc. 1057 i 1063). Novament, el 1512, la ciutat redactà un aclariment sobre el batiment de doblers (doc. 1065). Tot sembla indicar que la ciutat volia tornar als diners ternals, ja que, l'any 1513, el rei, a petició, diu, de la ciutat de Barcelona, manà que es batessin doblers i diners, a la llei de 3 diners i una talla de 41 sous i 4 diners els diners i 20 sous i 8 diners els doblers. Els diners havien de dur, a l'anvers, el cap del rei i, al revers, una B, i els doblers, a l'anvers, el cap del rei i, al revers, les armes de Barcelona (doc. 1068). Un mes després, els consellers mostren el seu desacord i asseguren que el rei atemptava contra els privilegis de la ciutat (doc. 1069). De fet, el rei havia acceptat de pujar la llei però, amb l'augment de la talla, es tornava a una moneda molt més feble que l'antic tern. No sabem com acabà tot plegat. Es coneixen, efectivament, peces que tenen al revers les armes de Barcelona, però ni semblen de llei ternal ni tenen un diàmetre que fàcilment les pugui distingir dels diners. D'altra banda, tampoc no es coneix el diner amb la tipologia determinada pel rei, però sí unes peces amb aspecte de molt baixa llei amb la B a una cara i les armes catalanes a l'altra, que Sanahuja considerà que eren òbols de Carles I.[201] L'evidència numismàtica ens aporta uns diners de mòdul gran i aspecte de millor llei, i uns altres de més petits i amb aspecte de llei més baixa. Al marge d'això, hi

200). CRUSAFONT, M., *Numismàtica...*, op. cit., p. 136.

201). SANAHUJA, X., "Les malles barcelonines de Joana i Carles", *Acta Numismàtica* 31, SCEN (IEC), Barcelona, 2001, p. 105-110.

ha peces amb les armes de Barcelona al revers que serien els doblers, però l'aspecte és també de llei baixa. Per tant, tot sembla indicar que finalment s'imposaria la llei baixa, de manera que el croat es canviaria per dos sous o 24 diners i, potser, totes aquestes peces circularen com a diners. Fins que no tinguem unes anàlisis de contingut d'argent de cada tipus i documentació més detallada, no crec que es pugui anar més enllà. Al marge d'això, si analitzem els continguts de metall i els canvis proposats, tenim el quadre següent:

	Llei	Talla	Equivalència
Principat o ducat	23,75 quirats	67	12 croats
Croat	11,50 diners	72	2 sous
Diners 1	1,58 diners	24 sous	
Diners 2	3 diners	496 diners	

La llei i la talla del ducat es dedueixen del fet que havia d'ésser igual que el venecià, però el document no els detalla pas. Vegem ara els continguts metàl·lics en cada cas, en el supòsits que el canvi fos a 1/11 i que s'emprés per a tot el marc de Barcelona, de 234,27 g, i no el de Perpinyà, de 240 per a l'or, ja que el rei no ho concreta. Aplicant aquest segon pes, les diferències serien encara més grans:

Or del principat: 234,27/57 x 23,75/24 = 3,46 g
Plata del croat: 234,27/72 x 11,5/12 = 3,228 g
Or equivalent del croat 3,118 x 12/ 11 = 3,401 g
Plata del diner 1: 1,58/12 x 234,27/24x12 x 11,5/12 = 0,1026 g
Plata del diner 2: 3/12 x 234,27/496 x 11,5/12 = 0,113159 g
Plata de 2 sous de diner 1: 0,1026 x 2 x 12 = 2,4624 g
Plata de 2 sous de diner 2: 0,113159 x 2 x 12 = 2,7158 g
Or equivalent diner 1: 12 x 2,4624 /11 = 2,686 g
Or equivalent diner 2: 12 x 2,7158/11 = 2,96269 g

Com veiem, l'or i la plata mantenen força equilibri, ja que si el canvi or/plata fos de 10,5 en lloc d'11, superaria la plata el valor equivalent, i ara és de 3,401 sobre 3,46, és a dir, té una diferència molt petita. El problema sorgeix en els canvis amb el billó en qualsevol dels dos casos. Observem que resulta molt rendible comprar or amb billó, ja que amb només l'equivalent de 2,686 g, o de 2,962629 g dels dos tipus de diners, s'obtenen els 3,46 g d'or que té el principat o ducat. Igualment, resulta rendible adquirir croats amb els diners ja que amb 2,4624 g, o 2,7158 g dels dos tipus de diner, obtenim 3,228 g del croat. És, per tant, perfectament possible que hi haguessin operacions especulatives que drenessin or i argent partint dels diners de billó. Malgrat els advertiments d'Arnau de Capdevila sobre "l'art de billoneria", sembla que els consellers reials encara no havien après els rudiments de la política monetària.

Pel que fa a Catalunya, ens resta fer un breu comentari de la moneda municipal. Ja hem avançat que les concessions foren molt abundants i que sembla que, tot plegat, era una maniobra del rei per a doblegar els barcelonins que s'oposaven al rebaix del diner de tern. Al repertori documental hi hem incorporat la major part d'aquesta documentació, malgrat no sigui el tema propi d'aquest llibre. Seguint l'ordre cronològic, hi trobem les actuacions següents:

any	doc.	lloc
1479	963	Tarragona
1479	965	Cervera
1480	969	Balaguer
1481	981	Girona
1481	982	Sant Celoni
1482	983	Vilafranca P.
1482	986	Talarn
1483	990	Palamós
1483	991	Lleida
1484	992	S. Feliu de G.
1484	993	S. Feliu de G.
1484	994	l'Albi
1484	995	Manresa
1484	997	Vic
1484/6	998/1000	Vic
1491	1013	Tarragona
1493	1021	Vic
1493	1027	Vic
1496	1034	Perpinyà
1499/505	1042	Perpinyà
1513	1071	Girona
1514	1072	Puigcerdà
1514	1073	Puigcerdà
1515	1076	Perpinyà

Com veiem, l'allau de concessions cessa significativament entre el 1505, data de la mort d'Isabel i de l'expulsió de Ferran de Castella, i el 1513, quan Ferran ja ha estat, des del 1507, reincorporat a la reialesa castellana.

La ciutat de Barcelona s'oposà com va poder a aquesta dispersió dels tallers. L'any 1491, es queixà al rei de la proliferació de les monedes estranyes i de les emissions locals (doc. 1014). L'any 1499, assolí que es prohibís la circulació de totes les monedes locals que s'havien autoritzat durant la guerra contra Joan II (doc. 1041). I l'any 1508, finalment, arriben a la solució que la moneda barcelonina fos de curs general, que els numeraris municipals poguessin circular exclusivament a les localitats respectives i que, en cap cas, cap numerari extern pogués córrer a Barcelona (doc. 1058). En el futur es veurà que aquesta solució no fou massa efectiva i que numeraris com ara els de Vic o Girona circularen per tot Catalunya. Com que aquesta sèrie inacabable de concessions municipals es produeix, com hem dit, en plena pugna entre la ciutat i el rei per la reforma o no del diner de tern (problema que no es va resoldre satisfactòriament, pel que sembla), es pot fàcilment deduir que una cosa té relació amb l'altra i que al rei no li importava gaire crear un caos monetari si amb això assolia de tòrcer la resistència dels consellers barcelonins. Si, de moment, les coses no van anar a pitjor va ésser perquè els municipis varen respectar escrupolosament les xifres limitades concedides i, fins i tot en algun cas, com és documentat a Lleida, varen arribar a sagnar el circulant a fi que no fos excessiu.

La resta de documents referents a Catalunya esmenten equivalències dels valors de les monedes (doc. 970 i 1046); el rebuig als carlins de Sicília per massa retallats (doc. 972); diferents casos de retallat o de falsificació de moneda (doc. 978 i 1040); canvi del mestre de la seca (doc. 979); nomenament de l'encarregat d'afinar els pesals (doc. 1001); prohibicions de circulació de monedes foranes (doc. 1004 i 1005); el text *Coneixença de Monedes*, de Pere Miquel Carbonell, que ja hem esmentat en diferents ocasions (doc. 1012); el lloguer de la seca del carrer de les Mosques (doc. 1017); la confirmació dels privilegis de les seques de Perpinyà i de Barcelona (doc. 1023 i 1064); i el pagament dels guardes de la seca (doc. 1047).

Vegem la qüestió de la resta de monedes pel que fa a **Mallorca**. Hi ha diferents notícies, algunes relatives a la típica pugna de la seca i els seus drets amb les autoritats del regne (doc. 962); el 1481, el nomenament de Pere Descatllar (a qui s'anomena Pere Abrí Descatllar) com a mestre a causa de la renúncia del seu pare, del mateix nom (doc. 981 a); i el 1489, en morir Pere Abrí Descatllar entrà com a metre Gregori Burguès (doc. 1007 a). També hi ha notícies sobre falsificacions (doc. 1038 i 1063). L'any 1482, els jurats plantegen el problema de l'equilibri necessari entre els valors de les monedes a fi d'evitar les especulacions i s'acorda crear una comissió d'experts (doc. 1482), tema que, com recordarem, ja es va plantejar en temps de Joan II. No tenim més notícies fins al 1507, però és evident que la reforma de la moneda mallorquina que es féu llavors fou instada pels jurats de l'illa i foren aquests, d'acord amb el lloctinent, els que donaren forma pràctica al decret reial, amb algunes innovacions (doc. 1054 i 1059). Ja n'hem parlat pel que fa al ducat d'or i ara cal comentar les disposicions sobre les altres monedes: el rei manà que es batessin rals d'argent com els de València amb les armes de la ciutat al revers, però els jurats "interpretaren" que l'argent es batria amb una llei d'11 diners i una talla de 96 peces el marc (pes força més feble que els valencians), que rebrien el nom de "croats" i que valdrien dos sous. La moneda menuda s'havia de batre, segons el rei, en doblers i diners, però els jurats decidiren batre només diners, tot i que acceptaran el curs dels doblers que llavors corrien. Els diners hauran d'ésser a llei d'1 diner i talla entre 23 sous i 8 diners i 24 sous el marc. El florí valdrà 24 sous. Es rebaixa, doncs, substancialment el pes del ral d'argent, potser per a evitar la seva exportació, i es rebaixa la llei del diner d'1 diner i mig a 1 diner. L'evidència numismàtica ens mostra una gran quantitat de rals d'argent amb diferents efígies, prova que hi hagué diferents emissions i que foren copioses. També hi ha mitjos rals d'argent, força més rars, i diners de billó. La major part d'aquestes monedes porten els creixents dels Burguès, però hi ha també diners amb el gos dels Descatllar, cosa que demostra que abans d'aquesta reforma ja es varen batre diners, ja que Burguès substituí Descatllar el 1489. S'ha de dir, però, que, tal com ja passava amb la moneda de Catalunya, la reforma no aportava pas el desitjat equilibri entre les diferents monedes. Efectivament, si prenem el marc de 234,27 per a totes les monedes (si prenem el de 240 de Perpinyà per a l'or, les coses encara empitjoren) arribem a les xifres següents:

Or pur en un ducat: 234,27/67 x 23,75/24 = 3,460 g
Plata pura del ral: 234,27/96 x 11/12 = 2,237 g
Plata pura del diner: 234,27/24x12 x 1/12 x 11,5/12 = 0,06496

Si el ral havia de valer dos sous; quanta plata hi ha en dos sous de diners?:

2 x 12 x 0,06496 = 1,55906 g

Com que el ral de plata conté 2,237 g, és evident que era rendible canviar els diners amb rals i refondre'ls. Pel que fa a l'or, i aplicant un canvi or/argent d'1/11, obtenim els valors següents:

Or equivalent a la plata dels rals: 2,23 x 16/11 = 3,2538 g
Or equivalent a la plata dels diners: 0,06496 x 32 x 12/11 = 2,2677 g

La diferència de valor entre el ducat i l'equivalent en rals de plata és petita (3,2538 sobre 3,460) i, de fet, desapareix si féssim el càlcul a un canvi 1/10,5, que també trobem, a voltes, en aquests temps, de manera que té poca importància. Sí que era, però, ben rendible comprar rals d'or pagant en billó, 2,2677 sobre 3,460, o rals d'argent comprant igualment en billó, 1,559 sobre 2,237.

Tot i així, l'evidència numismàtica ens mostra també que el ral d'argent de Ferran II circulà llargament a l'illa i ens han arribat multitud de rals gastats fins a perdre dibuixos i llegendes. Què va afavorir que el ral d'argent quedés retingut a l'illa malgrat aquest panorama? Hi trobem dos factors possibles; d'una banda, era una peça de ral de valor molt inferior a qualsevol de les del seu temps i, de l'altra, es degueren fer pocs diners de billó atesa l'escassa evidència actual i això degué dificultar les especulacions massives amb els canvis. De fet, en el seu document "interpretatiu", els jurats semblen ésser conscients que no és convenient que hi hagi massa abundància de billó: "*... es opportu e necessari que del dit billó no sia batuda molta quantitat, mes poca e tanta tan solament quanta es mester per les despeses menudes...*" (doc. 1054, de 1507/8). De tota manera, tenint en compte també el cas de Catalunya, tot plegat ens aporta nous elements de reflexió sobre el tema dels equilibris monetaris i que les coses no semblen ésser pas senzilles.

A **València**, es va produir, l'any 1480, un "*abatiment*" de la moneda d'or i d'argent a causa de l'abundància de peces retallades. El problema fou que es pagaren les monedes a pes de metall, sense el sobrepreu acceptat de circulació. Entre això i el retallat, la gent va perdre aproximadament un 50% del valor en l'argent i un 34 % en l'or (doc. 1480). L'any 1480, la ciutat demanà de poder batre or i argent (doc. 971). Ja hem comentat abans aquest document i un de posterior que ens diu que l'emissió de plata fou minsa (doc. 988). L'any 1488, moria el mestre Andreu Català (doc. 1003 i 1006) i el rei atorgava el càrrec de mestre al tresorer Alfons Sanchís, qui es dedicà a una sèrie d'operacions especulatives, una de les quals fou la importació de numerari italià que l'any 1494 s'hagué de prohibir (doc. 1030). Els estaments es queixaren però Sanchís no fou mai castigat per aquests fets sinó que el rei encara li donà més poder.[202] Efectivament, l'any 1506, acumulà encara el càrrec de batlle general de València (doc. 1052). Sembla que tots dos eren de la mateixa corda. El 1498, la ciutat demanà de poder batre menuts i les emissions començaren el 1501. Entre aquesta data i el 1504, es varen obrar 11.960 marcs de menuts que es bateren amb el metall de les monedes italianes importades per Alfons Sanchís (doc. 1039 i 1044). De tota manera, algun altre frau degué fer Sanchís en aquesta nova emissió ja que, l'any 1507, es queixava al rei que el mestre racional no li volia acceptar els comptes de l'encunyació (doc. 1055). L'any 1510, els estaments valencians varen demanar al rei, a les Corts de Montsó, de poder batre moneda d'argent, cosa que el rei acceptà (doc. 1061), però no sabem si la iniciativa prosperà. El fet és que els rals valencians de Ferran II són molt rars, mentre que el billó ens ha arribat amb abundància. Els rals d'argent de Ferran II es distingeixen dels de Ferran I per portar els escudets amb el lleó dels Sanchís. L'any 1493, el rei confirmà els privilegis de la seca (doc. 1022).

Pel que fa a l'**Aragó**, ja hem dit abans que l'any 1482 el rei es proposava de batre or i argent i que els estaments s'hi varen oposar (doc. 982 a), però que el rei hi féu batre rals d'argent amb les efígies i els noms d'ell i de la reina Isabel, i mitjos rals amb la seva efigie però també a nom de tots dos. Els rals duien les armes reials, amb preeminència castellana, i els mitjos també, però amb preeminència catalana. És segur que els estaments aragonesos protestaren, tant la simbologia com la presència de la reina, de manera que després es degué batre un altre tipus de mig ral que ho manté tot igual, però és només a nom del rei, potser com a primer pas cap a la concòrdia. Aquestes peces d'argent no poden ésser de finals del regnat perquè no porten ni la titulació de CATOLICVS ni la de les Dues Sicílies. Sembla que la desitjada concòrdia es produí el 1484, quan el rei i les Corts acordaren batre nova moneda d'argent i de billó i es decidí que la d'argent tindria l'estampa dels joanins, és a dir, el bust del rei de front i, al revers, les armes catalanes ("Aragó") sense additaments (doc. 996). Aquest document, que no conegué Pío Bel-

202). Explica detalladament aquestes especulacions VENTURA, Jordi, "Manipulacions monetàries a València a finals del segle XV", *Acta Numismàtica* 21-23, SCEN (IEC), Barcelona 1991-1993, p. 417-434.

trán, és molt important i ens ajuda a sistematitzar gairebé del tot el regnat de Ferran II pel que fa a la moneda aragonesa. Fou publicat per Àngel Sesma, qui l'interpretà malament en alguns aspectes,[203] i després el vàrem reestudiar nosaltres.[204] Vegem els resultats de tot plegat: els acords preveien batre en dos anys i mig 120.000 marcs d'argent, xifra que ens sembla molt exagerada i no sabem si és un error de transcripció. S'havien de batre, en argent, aragonesos o sous i mitjos aragonesos o mitjos sous i, en billó, diners i malles (*miajas*) que, un cop traduïdes les xifres a un llenguatge més comprensible,[205] havien de tenir les característiques següents:

Moneda	talla	pes	llei	percentatge d'argent
Aragonès	128	1,63 g	11 diners	91,6
Mig aragonès	156	0,915 g	11 diners	91,6
Diner	288	0,8138 g	1,95 diners	15,6
Miaja	432	0,5426 g	1,25 diners	10,5

La unitat, tot i que se l'anomeni "aragonès", és, en realitat, un mig ral en relació als rals del 1482, de manera que sembla com si en haver baixat el pes i la llei del diner, es cerqués una nova unitat d'argent que restablís el canvi: unitat d'argent = sou de diners de billó. Aquest intent, però, va fracassar ja que amb Carles I es tornà a batre rals amb el pes tradicional, és a dir, el doble que l'aragonès que ara es creava. Els canvis eren l'aragonès a un sou de diners o 24 malles, tot i que aquestes equivalències no eren exactament equilibrades ja que un sou tindria continguts d'argent diferents segons la moneda emprada:

Pagant en aragonesos	1,6 g
Pagant en mitjos aragonesos	1,6 g
Pagant en diners (0,127 x 12)	1,524 g
Pagant en malles (0,057 x 2 x 12)	1,368 g

Es tracta, però, d'una desviació petita que podia comportar la compra especulativa de les peces de plata amb diners de billó, però que compensava el cost relatiu superior de la fabricació del billó i ajudava a fixar el numerari petit, que era el més abundant. Han arribat a nosaltres exemplars abundants d'aragonesos i de diners, molts menys de mitjos aragonesos i poquíssimes malles, de manera que sembla impossible que es batés el total que hem dit abans ja que hauria suposat l'emissió de 64.800.000 malles, per exemple, i el total de l'emissió hauria suposat emprar 28.128 kg d'argent.

D'altra banda, Sesma pensa que hi hagué grans pèrdues en l'emissió, però les seves xifres son fetes a partir de marcs equivocats (la plata en pasta s'ha de comptar amb el marc dels argenters de 266,68 g i no amb el marc monetari de 234,4 g). En realitat, el benefici total era del 17% en els aragonesos i del 21,28% en els diners de billó, amb el qual s'havien de cobrir les despeses de fabricació i els guanys del rei. El benefici global mitjà estimat per aquesta època solia voltar el 10%, de manera que els guanys eren sobrats.

Com hem dit, l'argent s'encunyava amb la tipologia dels joanins, és a dir, efígie de front i armes catalanes al revers. Els diners porten el bust del rei de perfil i la creu patriarcal al revers, com ja era tradició, i les malles, que vàrem publicar nosaltres per primer cop en un dels articles mencionats, porten el bust de front a l'anvers i una creu interior al revers.

Pío Beltrán creia que les emissions de moneda aragonesa, i especialment el billó, s'havia batut per septennis i suposava que hi havia d'haver emissions dels anys 1482, 1489, 1496, 1503 i 1510, però l'acord del 1484 que acabem de comentar ja trenca aquesta cadència i tot fa pensar que, com a molt, es varen fer tres emissions. Efectivament, la següent notícia ens arriba l'any 1496, quan sembla que la Diputació d'Aragó va obtenir autorització per

203). SESMA, Ángel, "La moneda jaquesa y la emisión de aragoneses de plata ", *Estudios en homenaje al Dr. A. Beltrán Martínez*, Saragossa, 1986, p. 1029-1039.

204). CRUSAFONT, M., "La moneda aragonesa en tiempo de Fernando el Católico", *Gaceta Numismática* 118, ANE, Barcelona, 1995, p. 49-62, que vàrem completar després amb una nota sobre les "miajas" i un article sobre els diners; CRUSAFONT, M., "Nuevas monedas aragonesas: las miajas y las probables pugesas de Fernando II", *AS* 54, Ass. Numismàtica Sabadell, p. 14-17. Més endavant, descartàrem que el segon tipus petit fos una pugesa i l'assimilàrem a les malles de la segona emissió. Vegeu CRUSAFONT, M., "Els diners jaquesos de Ferran II", *Acta Numismàtica* 38, SCEN (IEC), Barcelona, 2008, p. 131-148.

205). El document proporciona les talles en "arienzos por marco", per exemple.

a batre moneda (doc. 1033 a), que Beltrán pensa que fou d'or, però nosaltres ens inclinem, en tot cas, pel billó i creiem que la d'or es baté en base a l'ordre del rei del 1497 que ja hem comentat (doc. 1036), o potser al desconegut *Acto de Cortes* del 1503. Les notícies sobre aquest segon acord entre el rei i els estaments aragonesos ens arriba per un document del rei del 1506 (doc. 1051) i sembla que s'havia acordat de batre or, com ja hem explicat, i també billó. En estudiar monogràficament les monedes de billó aragoneses de Ferran II, poguérem veure que es podien formar clarament dos grups:

1- Diners que porten o no la lletra S a l'anvers. Llegendes generalment en la forma F.D (o DE o DEI) G RE (o REX), a voltes amb l'afegit CA (per CASTELLE). Només excepcionalment, la forma FERNANDVS. Al revers, llegendes del tipus ARAGONVM VAL (o VALE o VALEN). Bon art i lletres fines. La lletra F té un front llarg que arriba a baix i és format per dos arcs. Pes mig de 0,81 g.

2- Diners que porten sempre la S. Llegendes d'anvers en la forma FER-DIN amb petites variacions: FERINA o FER-CINA. Excepcionalment, hom troba F.D.G. o FERN-ANDV. Al revers, llegendes més curtes tipus ARAGONVM V (o VA). Pitjor art i lletres més gruixudes i petites. Les F tenen un front curt, que no arriba al travesser, que es corba cap a baix. Pes mig de 0,66 g.

Nosaltres pensem que el grup 1 correspon a l'emissió del 1484 i potser es podrien separar els exemplars amb la S i situar-los el 1496, si és que, efectivament, es va batre en aquesta data. El grup 2 correspondria a l'emissió del 1503 i caldria adscriure a aquesta fabricació un tipus diferent de malla que, en lloc de dur l'efígie del rei de front a l'anvers, porta una lletra F i que vàrem publicar també nosaltres en la nota esmentada. El seu pes més baix, que ens havia fet pensar que era una pugesa, s'explica en veure que tots els diners de la segona emissió són també de pes més feble, de segur perquè en aquest segon *Acto de Cortes* que no ens ha arribat, es devia rebaixar el pes. No hi ha altres notícies del regnat, pel que fa a l'Aragó, fora del canvi del mestre Gabriel Sanchís per Lluís Sanchís el 1505 (doc. 1049), que ja hem comentat. De tota manera, amb aquesta ordenació queden justificades totes les monedes conegudes fins ara i totes les notícies documentals.

Vegem ara les encunyacions a **Sicília**. La primera notícia la tenim el 1483, quan el florí de Sicília, que era una unitat de compte que equivalia a 12 pirrals o carlins, s'equiparà al florí català, operació que Trasselli pensa que era un intent fallit d'uniformitzar els valors monetaris dels seus regnes (doc. 989). L'any 1489 consta que el ducat es valorava en 22 carlins (doc. 1009). El mateix any es va produir la reforma de la moneda siciliana, de la qual ja hem parlat abans en la part que feia referència a l'or. Pel que fa a la plata, el rei va crear una nova moneda que s'havia d'anomenar "tarí" (tot i que el document també l'anomena "àliga") i que valdria dos pirrals o carlins. Havia de tenir una llei d'onze unces (que si vol dir sobre la lliura, significa una llei d'11 diners) i una talla de 88 peces la lliura, cosa que dóna un pes de 3,606 g (doc. 1011). Una vegada més, el canvi de la nova moneda amb la vella és clarament fraudulent ja que el pirral, tot i que afeblit de pes i de llei lleugerament més baixa, tenia força més argent que mig tarí. En concret:

pirral o carlí: 2,644 x 850/1000 = 2,2477 g d'argent
tarí: 3,606 x 11/12 = 3,3055 g d'argent

Per tant, el canvi just era, aproximadament, de 2 tarins per 3 carlins i no per 4, com manava el rei, però ja hem vist que aquest era un mètode clàssic per alleugerir deutes i el rei prou en devia tenir si el 1493 demanava als sicilians 1.000 ducats per a poder batre moneda (doc. 1020), tot i que l'any anterior havia expulsat els jueus i els havia requisat tots els seus béns (doc. 1016). L'any 1495, el rei autoritzà a la seca de Messina que es batés moneda d'or, d'argent i d'aram a Reggio o en algun altre lloc per al rei Ferran II de Nàpols, amb les característiques que ell digués. No s'han pogut identificar, de moment, aquestes emissions.

Pel que fa als tarins, l'evidència numismàtica ens fa veure que es varen emetre, realment, dobles tarins, tarins i mitjos tarins d'argent i que les emissions d'argent degueren ésser força sostingudes ja que en tenim amb les marques M.-C i I-N, dels mestres Mateu Compagna i Joan lo Nobile, però també sense marques o amb les marques F-B, i les I-P de Joan Papardo. Els tarins primers són els més abundants i porten armes reials amb dobles quarterejats/àliga, i n'hi ha sense marques i amb les marques M-C, F-B, I-N i I-P, però cap al final del regnat es feren amb bust/àliga, molt més rars i tots ells ja amb les marques I-N. Els dobles tarins són tots ells amb bust i només n'hi ha amb les marques I-N, prova que també han de correspondre a la part final del regnat, tot i que n'hi ha d'anteriors al 1503, ja que no porten la titulació de les Dues Sicílies (VTRIVSQUE SICILIE). En els mitjos

tarins, hi trobem tipologies prou diverses. Els més abundants porten armes reials/àliga, però amb les armes de l'anvers ocupant tot el camp o bé en un escut simplificat en el que hi ha un sol quarterejat. N'hi ha també amb bust, extremadament rars, uns sense marques i altres (o l'altre, ja que és una peça única que vàrem publicar nosaltres) amb M-C. N'hi ha un tercer grup amb armes catalanes que només trobem amb I-N, uns amb titulació siciliana únicament i altres amb les titulacions CATOLICUS, Dues Sicílies i HISP(aniarum), que solen anar associades. Nosaltres pensem que potser els de les armes catalanes i la titulació només siciliana potser corresponen a l'espai 1505-1507, en què el rei hagué de cedir el regne de Castella a Felip el Bell i, potser, els de les titulacions amb HISP són, en realitat, posteriors al 1507, quan el sobirà recuperà aquell regne, ja que només llavors es podia titular realment HISPANIARUM (sempre fent abstracció de Portugal, és clar, ja que s'emprava pretesament com a terme polític, però no pas geogràfic). Com que HISP sempre va associat a la titulació de les Dues Sicílies, potser seria més lògic suposar que el canvi de llegendes no es produí el 1503, data de la conquesta de Nàpols, sinó el 1507, quan el rei realment es podia titular amb HISPANIARUM però amb les limitacions indicades. Contra la nostra hipòtesi es podria argumentar que quan es bateé moneda a nom de Ferran i Isabel a Nàpols, és a dir els anys 1503-1504, sí que trobem les titulacions d'Hispània i de Dues Sicílies, però tampoc no és segur que el que passa a Nàpols es pugui extrapolar a Sicília. Trasselli, en un tercer treball dedicat específicament al trànsit entre Ferran II i Carles I, pensa que el nou amonedament hauria estat conseqüència de la segona reforma monetària, la del 1513. En aquesta data, es va constatar que s'havia introduït en el circulant una gran quantitat de moneda falsa que s'havia obrat a la Calabria i es valorava el seu volum en uns 600.000 florins. La falsificació afectava sobretot als diners o pitxols, però també hi havia molta moneda falsa de plata, fins al punt que 9 de cada 10 peces ho eren. Les autoritats decidiren establir una seca provisional a Termini Imerese (prop de Palerm) i emetre sobretot argent sense lucre i carregant diferents impostos per a cobrir les despeses de l'emissió. També es variaren les valoracions de l'or i l'argent respecte als pitxols, augmentant-les a fi de dificultar-ne l'exportació, i, alhora, s'anivellaven els valors de les monedes àuries de Nàpols i de Sicília. Tot i així, no s'escometé encara una reforma del billó, qüestió que no entra en vies de solució fins a una nova reforma l'any 1531.[206] Tot i que la problemàtica d'aquesta crisi monetària afectà sobretot el regnat següent, la comentem perquè, com diu Trasselli, és molt probable que els canvis en les titulacions responguin a aquesta nova emissió empresa el 1513. D'altra banda, si es confirmés aquesta hipòtesi, es podria atribuir a aquesta seca transitòria aquest grup d'encunyacions.

Pel que fa al billó, hi ha uns rarissims diners del tipus tradicional amb les lletres M-C i, per tant, dels inicis del regnat, que nosaltres vàrem descriure per primer cop l'any 1974 en el nostre primer article numismàtic,[207] i d'altres de més abundants amb I-P i escut notablement més gran i sense orles interiors ni a l'anvers ni al revers. No hi ha, però, notícies documentals d'aquestes emissions.

Vegem ara les notícies referents a Sardenya. L'any 1480, són elegits els alcaldes de la seca (doc. 976) i també es donen unes equivalències (doc. 977):

1 unça de Sicília =	7 lliures i 10 sous calleresos
1 ducat =	50 sous calleresos
1 tarí =	5 sous calleresos
1 carlí =	2 sous i 1 diner calleresos
1 sou barceloní =	2 sous calleresos

Malgrat que Sollai es basa en una notícia del 1489 que dóna l'equivalència entre barceloní i callerès per suposar que fou llavors quan el rei introduí el diner i el triple diner callerès (doc. 1007), sembla clar que la taula anterior hauria d'ésser un document molt més segur i contundent en aquest sentit. De tota manera, també és possible que el nom "callerès" s'apliqués llavors a qualsevol diner sard, tenint present que ja se n'havien fet di-

206). TRASSELLI, Carmelo, *Da Ferdinando il Cattolico a Carlo V. L'esperienza siciliana 1475-1526*. Dos volums, Messina, 1982, p. 48-52 especialment. L'autor obté algunes dades sobre aquesta reforma de DELLA ROVERE, A., *Memorie storische e economiche sopra la moneta bassa di Sicilia*, Palerm, 1814, p. 80 i següents, on s'hi transcriuen els textos de la reforma. De tota manera, la part interpretativa és de Trasselli.

207). CRUSAFONT, M., "Encunyacions a la Sicília catalana", *Acta Numismàtica* IV, CFN, Barcelona, 1974, p. 273-282. Spahr va recollir aquest nou tipus en la segona edició del seu llibre.

ferents emissions a Càller. Per tant, pensem que ni una ni altra font són prou evidents en aquest sentit. Fora d'alguns documents referents a nomenaments o als privilegis de la seca sarda (doc. 1035, 1053 i 1056) l'única notícia sobre emissions monetàries és una ordre del rei al seu lloctinent l'any 1515 perquè revoqui la llicència que havia atorgat per a batre billó, ja que això és prerrogativa del sobirà. En el mateix document, el rei prohibeix l'extracció d'or i argent del regne, cosa que sembla presagiar una ordre imminent d'encunyació que, de fet, no coneixem (doc. 1075).

L'evidència numismàtica ens aporta monedes d'argent, totes elles molt rares, i de billó, més abundants, fora del triple (fins ara considerat doble, en parlarem més endavant) callarès que també és extremadament rar. En la sèrie de la plata, hi ha uns rals i mitjos rals amb armes reials/creu interior que porten les titulacions de Castella, Aragó i Sardenya, que semblen seguir la tradició de portar a l'anvers les armes reials, per bé que ara s'hi han afegit indegudament les de Castella/Lleó, a més del títol de Castella a la llegenda. Un altre grup, que també coneixem amb rals i mitjos rals, porta un bust a l'anvers i la creu interior al revers, amb titulacions d'Aragó i Sardenya únicament, com correspon a un regne de la Corona. Tant per aquest fet, que sembla, com en altres vegades, una correcció posterior per les protestes dels estaments representatius, com pel fet que el bust és també en altres llocs, com ara Sicília, un element incorporat més tard, pensem que aquest grup amb bust és més tardà que el de l'escut. De tota manera, aquests dos grups tenen una factura molt semblant i són de bon art, de manera que podria ésser que fossin simplement successius. La manca de les titulacions tardanes, com ara els *Catolicus*, Dues Sicílies o *Hispaniarum*, ens porten, però, a situar-los més aviat als inicis o a mitjans del regnat i, en tot cas, dins del segle XV. Hi ha encara un altre grup de peces en rals i mitjos rals, també amb bust però de factura molt imperfecta. que no ens atrevim a considerar fals perquè ja fa molts anys que apareix en tots els llibres i perquè tampoc no tenim prou elements per a poder-los condemnar. Amb tot sembla, força incomprensible la seva mala factura atès que la resta de les monedes tenen un art prou acceptable. En la sèrie del billó trobem els típics pitxols amb bust i llegenda ARAGONUM SARD al revers, molt semblants als d'Alfons IV i Joan II, i dos nous tipus, el callerès i l'anomenat "doble callerès". Ambdós tenen una factura acurada i porten el bust a l'anvers i la creu tallant al revers amb les S-A, igual que en els pitxols, però les llegendes són ara CASTRI CALAR. Com que el callerès té un pes mitjà d'uns 0,7 grams i el denominat doble callerès pesa prop dels 2 grams, no és clar ni segur que sigui, efectivament, un doble callerès i més aviat sembla una peça de tres calleresos. No tenim dades documentals per a poder-ho garantir, però hem optat per aquest valor perquè, més endavant, els múltiples que hi ha del callerès són efectivament de tres unitats. Al marge d'això, tot sembla indicar que només el pitxol i el callerès foren emesos amb un cert volum.

L'any 1503, el rei obté el regne de Nàpols, on mantingué com a mestre Giancarlo Tramontano, al qual encomanà també la seca de l'Àquila. L'obridor d'encunys fou Bernardí de Bove (doc. 1045). A finals del regnat (1515). el rei nomenà mestre Marcel Gazella després de l'assassinat del Tramontano (doc. 1074 a). L'any 1507, havia renovat els privilegis d'encunyació de la seca de l'Àquila i, poc després, els concedia també que en el regne només hi poguessin haver els tallers de Nàpols i els de la seva ciutat (doc. 1052 a). És probable que el sobirà, sentint-se segur amb el recolzament de la força militar que podia posar en joc en els altres regnes que dominava, pensés que ja no era necessari fer altres concessions en l'apartat monetari per a poder assegurar el seu poder. A manca de més notícies documentals, podem veure que l'evidència numismàtica ens aporta uns ducats d'or, peces extremadament rares, amb les efígies i els noms de Ferran i Isabel. Una vegada més, no fou la mort de la reina Isabel la que va comportar canvis en les monedes, com ens ho demostra la cadència dels carlins d'argent. Hi ha un primer tipus amb els bustos i noms dels dos consorts i amb la titulació de reis d'Hispània (núm. 921), però n'hi ha d'altres encara amb els noms de tots dos, però ja només amb el bust del rei i les titulacions d'Aragó i les Dues Sicílies (núm. 922 i 923), més d'acord amb la legalitat, encara que el nom de la sobirana hi és sobrera. Finalment, n'hi ha encara uns tercers que porten el bust i el nom del rei únicament i també la titulació d'Aragó i les Dues Sicílies (núm. 924), que poden ésser posteriors a la mort d'Isabel, però tampoc això no és segur ja que de la mateixa manera que els estaments degueren protestar i van fer treure el bust d'Isabel i el títol d'Hispània, també pogueren oposar-se al manteniment del nom de la reina. Es coneix també un raríssim mig carlí d'argent que més aviat sembla una peça de tipus celebratiu. És a nom de Ferran com a sobirà d'Aragó i de les Dues Sicílies i s'havia atribuït a Ferran de Nàpols, però ha d'ésser de Ferran II, ja que només ell podia ostentar aquests títols. Resten unes curioses peces amb jou i fletxes també a nom de Ferran i titulacions d'Aragó i les Dues Sicílies, que han d'ésser de Nàpols, tot i que s'havia

posat en dubte perquè no encaixen en cap altre regne i, a més, les titulacions són les adients per a aquesta atribució. Cal aclarir que la llegenda del revers, TANTO MO(N)TA, no té res a veure amb Isabel, com tant s'ha repetit, sinó que era una divisa del rei que volia indicar que, si el fi és bo, tan bons són els mitjans rectes com els torçats, és a dir, el maquiavelisme pur i dur. Resten, finalment, els anomenats "cavalls" d'aram, que, malgrat el nom, ja no porten els tipus tradicionals bust/cavall sinó F/creu patent, que són relativament abundants i que segueixen, en part, la tipologia del sestí innovat per Frederic.

La darrera incorporació, Navarra, també ens porta informacions i monedes. Ja hem parlat de les d'or en la sèrie del ducat. Ens resta parlar de l'argent i del billó. La primera notícia apareix en uns capítols de reparació de greuges en la qual els estaments demanen que es batin *cornados* i mitjos ja que n'hi ha gran necessitat. El rei respon que es farà així i que també es batrà or i argent (doc. 1066). Les disposicions i detalls sobre aquestes monedes apareixen en dos documents del 4 de juliol i el 3 de setembre del mateix any, que ja hem comentat en parlar dels ducats d'or (doc. 1067 i 1070). La plata s'ha de batre a llei d'11 diners i 4 grans, talla de 72 peces el marc i en conformitat amb els rals de Burgos. Hauran de portar les armes de Navarra en una cara i una creu amb lletres F als espais en l'altra. També es faran mitjos rals a la talla de 136 peces el marc i quarts de ral a la talla de 272 peces el marc, amb la mateixa tipologia que els rals. En billó, s'han de batre *cornados* a la llei de 7 grans, talla de 240 peces el marc, F a l'anvers i creu al revers, i de conformitat amb les blanques de Burgos, i mitjos *cornados* o *negretes* a la llei de 3 grans i mig, amb corona a l'anvers i creu al revers. Les monedes conegudes s'avenen perfectament amb les descripcions del document que determina fins i tot les llegendes, les quals porten la titulació de Navarra i en algun cas, també la d'Aragó. No ens ha arribat, però, el quart de ral. Els rals i els *cornados* són abundants, els *negretes* força rars[208] i els mitjos rals, raríssims.

En el regnat d'Alfons el Magnànim ja hem comentat el panorama general pel que fa a la circulació monetària al llarg del segle XV. Ara només ens cal afegir que, ja durant el regnat de Ferran II, s'observa un procés de castellanització del circulant monetari d'or i de plata. Efectivament, els catalans, que des d'ara començaran a incrementar les seves vendes a les fires de Castella amb l'estímul de les exportacions cap a Amèrica, ja no tindran escrúpols per admetre els ducats d'or castellans, anivellats als catalans, i els rals d'argent, també de bona qualitat. Rebutjaran, en canvi, el pèssim billó castellà, de manera que la moneda menuda seguirà el seu curs. Es tracta d'un procés que ara tot just comença, però que ens és evidenciat per diferents fonts. D'una banda, per la troballa de Valls, que malgrat tenir un tancament de mitjan o finals del regnat de Carles I, ens aporta un 80% de presència de plata castellana, gairebé tota del temps de Ferran II. Certament que, en temps de Ferran II, aquest procés només devia començar, però ja degué existir.[209] Ens ho diu també la decisió del lloctinent de Mallorca de donar for i curs normal als rals castellans al regne en una data tan reculada com el 1500 (doc. 1043 a), que deu marcar per a Mallorca l'inici d'aquesta invasió.

S'ha de tenir molt present la pervivència del nom de Ferran en amonedaments del temps de Carles I. A Catalunya, hi ha croats de Barcelona a nom de Ferran, però que es poden distingir perquè, en molts d'ells, entre els florons de la corona hi ha la data 1545. A València, es feren peces d'argent a Dénia i, a Sogorb, també a nom de Ferran II en temps de la revolta de les Germanies, que es coneixen per les lletres D-S per Dènia o SO-S per Sogorb, totes elles molt rares. A Navarra, es feren monedes de tots els valors de l'or i de la plata, que es distingeixen per portar als costats de l'escut les lletres K-K, al·lusives a Carles I. Aquestes K poden estar del dret o del revés (que a voltes s'han interpretat erròniament com a X-X) i poden ésser llatines o gòtiques (que llavors semblen R i també s'han interpretat malament). També n'hi ha amb les K coronades. Pel que fa als *cornados*, els de Ferran II no porten el nom del rei sinó la F coronada en el camp, mentre que els de Carles I porten el nom de Ferran a la llegenda i unes marques acantonant la creu. Es coneixen també els del temps de Carles per portar unes N típiques amb els dos angles en forma arquejada, que també trobem a l'or i a l'argent d'aquest rei.

208). El publicàrem per primera vegada l'any 1985. Després s'ha fet més comú. Vegeu CRUSAFONT, M. "El negrete navarro de Fernando el Católico". *Gaceta Numismàtica* 79. ANE, Barcelona, 1985, p. 67-68. Publicat després en versió francesa al *Bulletin du Musée Basque* 115, 1987, p. 11-14, i al núm. 120 una pàgina oblidada en el núm. 115.

209). CRUSAFONT, Miquel, "Circulación de moneda castellana en Catalunya en el siglo XVI. El hallazgo de Valls", *Gaceta Numismática* 109, 1993, p. 43-54. Ibid, "La castellanització de la moneda", *Història política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. 4, dirigit per Eva Serra i Xavier Torres, Barcelona, 1997, p. 139-141.

BRANCA DE NÀPOLS (1458-1501)

Novament, la nostra voluntat de mantenir agrupats els sobirans de les branques laterals ens obliga ara a fer un retrocés històric i situar-nos a la mort d'Alfons el Magnànim, el 1458, quan seguint les disposicions testamentàries dictades pel seu pare, deixà els seus regnes al seu germà Joan II. Podia disposar lliurement, però, del regne que havia conquerit, Nàpols, i el deixà al seu fill Ferran, qui esdevindria així el rei Ferran I de Nàpols.

En els 43 anys en què assolí de sostenir-se, la branca de Nàpols, eixida d'Alfons IV, hagué de lluitar contra enemics molt potents i hi ha moments en què la seva continuïtat quedà ben compromesa. Efectivament, va haver d'oposar-se a dues invasions dels sobirans francesos, una incursió dels turcs a Otranto i diferents revoltes dels barons.

La seva política monetària oscil·là entre l'excel·lència i la precarietat. D'una banda, féu emetre de forma generalitzada els seus magnífics ducats, avantatjant els altres regnes de la Corona; de l'altra, els seus coronats d'argent eren prou superiors al grup de rals de la sèrie dels croats que es batien als altres regnes. De tota manera, en situacions de guerra hagueren de recórrer a l'emissió de peces de baixa llei, com ara els tornesos, amb l'objectiu ben documentat de pagar les tropes. No crec que s'hagi de qualificar de falsificacions aquestes monedes, com fan alguns autors. Es tracta de monedes envilides, un recurs habitual en tots els països que es troben en situacions d'extrema dificultat econòmica i no tenen, com hi havia a Catalunya, uns estaments amb molt de poder per a assolir d'evitar-ho. Tampoc no crec que es pugui parlar de devaluacions. Aquest concepte només és aplicable a tota la massa monetària d'un país i sembla clar que molts dels coronats, i especialment els ducats, escaparen a aquests procés de degradació. Els soldats i la gent senzilla degueren tenir, certament, fortes pèrdues amb la moneda envilida, però els comerciants, especialment els d'un alt nivell de negoci, seguien amb les seves transaccions, menades amb ducats d'or, coronats i carlins curosament triats.

Tampoc no és evident que la solució de l'aram pur, fos en cavalls com amb Ferran I o en sestins com amb Frederic III, resolgués el problema. Com sempre, la qüestió de l'estabilitat monetària depenia de l'equilibri de valors entre les diferents monedes i caldria un estudi molt aprofundit per a determinar si l'aram d'aquestes peces equivalia, al canvi, amb el de les peces d'argent i d'or.

En qualsevol cas, sembla que el país, malgrat les guerres, gaudia d'una certa prosperitat i que els sobirans catalans assajaren de redreçar la moneda un cop assoliren de sortir de les seves dificultats econòmiques, fruit dels enfrontaments militars.

Pel que fa a la proliferació dels tallers monetaris, és un fet que anava lligat amb la intenció d'obtenir o assegurar la fidelitat de les poblacions importants i ja s'havia manifestat en temps d'Alfons IV. Quan Ferran II de Catalunya-Aragó pogué consolidar el seu domini, aquesta dispersió va cessar gairebé del tot.

Al marge d'això, els comerciants catalans seguiren gaudint dels seus drets preferencials. Les col·laboracions militars entre el regne de Nàpols i la branca principal de la Corona es fan paleses, per exemple, tant en el cas de l'ocupació turca d'Otranto com en les invasions franceses. Com havia succeït, doncs, en bona part del període de les altres branques paral·leles, els nexes amb el tronc principal mai es varen trencar.

Ferran I de Nàpols (1458-1494)

Resum històric[210]

Alfons IV havia fet tot el possible per assegurar la successió del seu fill natural al tron de Nàpols. Concertà el seu matrimoni amb Isabel de Chiaramonte, d'una de les principals famílies nobles del país, i aconsellà al seu fill que en lloc de fer com ell, que s'havia voltat sempre de consellers catalans, en prengués d'italians a fi de fer-se estimar. Proclamat successor del regne, aparentment tots els notables el varen acceptar, però en morir Alfons fou el papa Calixte III qui no el volgué reconèixer i tornà a promoure la candidatura angevina, de manera que alguns sectors de la noblesa tornaren a especular per veure quina carta els seria més favorable. Hàbil polític i bon estadista, Ferran sabé trobar aliances (entre elles, la fonamental de Joan II i, després, de Ferran II), mantenir ajuts valuosos,

210). Com a monografia sobre els descendents d'Alfons IV a Nàpols hi ha la del MARQUÈS de CALDAS DE MONTBUI, *Los descendientes legitimados de Alfonso el Magnánimo en el trono de Nápoles*, Hormiga de Oro, Barcelona, 1951.

com el de l'albanès Skanderbeg, i assolir el desenvolupament econòmic del seu regne fomentant el comerç africà[211] i introduint-hi la producció de seda que, segons un cronista del segle XVIII, arribà a donar feina a la meitat de la població.[212] Fou notable també el comerç amb Ragusa, ja iniciat per Alfons IV des del 1427, on s'hi exportava sobretot gra i se n'obtenia l'argent que alimentava els tallers monetaris de Nàpols i l'Àquila.[213] Poc a poc, anà assolint els seus objectius: el reconeixement del papa, ja Pius II, el 1459; la victòria sobre els angevins a Troia el 1462, i la reducció de les diferents conjures dels barons, entre elles la molt notable del 1485. L'any 1480, els turcs s'empararen d'Otranto, però amb l'ajut de Ferran II assolí de foragitar-los.

La moneda

La història monetària del regnat és d'una gran complexitat. D'una banda, perquè el sobirà anà prenent diferents iniciatives que suposaren l'entrada de nous tipus i, de l'altra, perquè sovint premià la fidelitat de diferents poblacions amb concessions monetàries que comportaren l'emissió de tipus singulars i transitoris. També es fa difícil de distingir les emissions dels diferents rebels o invasors (barons, papa, angevins) de les dels aliats, o les possibles emissions autònomes i les nombroses monedes de baixa llei, algunes pràcticament d'aram i també d'altres d'argent de baixa llei que el sobirà va batre en diferents tallers durant la guerra contra la revolta dels barons entorn 1460. Finalment, s'ha de tenir encara en compte que el rei va fer algunes emissions de tipus celebratiu que hom ha pres sovint com a monedes i que, al nostre parer, no ho són.

Començant per aquest darrer tema, cal dir que ja Sambon va trobar documentat que, amb motiu de la seva coronació i també en altres casos, el sobirà féu batre exemplars d'or de monedes que usualment eren d'argent o fins i tot d'aram. Amb aquestes s'obsequiaven les autoritats o els nobles del seu entorn, però, en principi, no eren peces per a circular. Hi ha una peça d'or, de la qual se'n coneixen altres varietats d'aram, que sovint els numismàtics han qualificat com a "medalla triomfal", que Grierson/Travaini consideren una moneda de cinc ducats, però que, al nostre entendre, no és més que una medalla que, a més, escapa completament de la tipologia de les monedes d'aquest rei (doc. 1077 i 1116).

Pel que fa als tipus monetaris, anirem comentant, en primer lloc, les produccions que semblen fetes a Nàpols per metalls; després entrarem en les emissions fetes en altres tallers. Pensem que així serà més fàcil d'anar-ne veient l'evolució. Diguem per endavant, però, que la sèrie monetària de Ferran I de Nàpols trenca els estereotipats models medievals i introdueix els magnífics retrats renaixentistes que han donat tant renom a les seves emissions i les dels seus successors. Només en els carlins d'argent i alguns divisors mantingué la mateixa tipologia del rei sedent i per això pensem que degué ésser una de les primeres monedes emeses, tot i que sembla clar que fou un valor que després es va seguir emetent, ja que se'n coneixen amb vuit marques diferents. Abandonà també el model del ducató, o peça de ducat i mig, del seu pare i va batre, suposem que també des del principi, ducats amb la seva efígie de perfil. En aquest cas, ens ho fa pensar el fet que n'hi hagi amb un bust clarament juvenil, que sembla anar evolucionant cap a un bust adult i, finalment, vell, cosa que ara és visible en tractar-se d'un veritable retrat.

Cal comentar encara, com a element previ, el tema de les marques de les monedes, ja que això ens aporta precisions des del punt de vista cronològic. Aquestes marques han de correspondre als mestres de la seca, com es dedueix d'un document del rei Alfons II del 1494, pel qual autoritza al mestre Tramontano de posar a les monedes la inicial del seu nom i cognom, com s'havia fet en temps del seu pare (doc. 1123), però no es pot pas descartar que, almenys en les primeres etapes del regnat de Ferran I, marquessin també els arrendadors. Grierson i Travaini aporten una útil llista de mestres, tot advertint que les coses sembla que esdevenen més clares en la part final del regnat, però no tant al principi.[214] No discutirem el profund treball d'aquests investigadors, tot i que amb la nostra documentació hi ha coses que no acaben d'encaixar. Al marge d'això, comentarem que potser Salvatore del Ponte no fou pròpiament mestre sinó només arrendador, com sembla deduir-se del doc. 1088, la qual cosa no impediria, però, que hagués posat una marca seva a les monedes, com ho observem a Sicília. Si l'eliminàvem de la llista, tin-

211). L'exportació principal era el blat, que anava als països musulmans, però també la sal. Els productes obtinguts eren essencialment or i argent.

212). Es tracta de GIANNONE i en recull la informació; SOTELO, Avelino, *Casa de Aragón en Nápoles (1442-1503)*, Torrevella, 2001. Vegeu p. 12, 188 i 199. Es tracta d'una obra una mica mal girbada, però útil perquè recull textos d'antics cronistes italians.

213). SPREMIC, M., *Dubrovnik i Aragonci*, Belgrad, 1971. Àmplia ressenya del mateix autor a Medioevo 3, Càller, 1977, p. 180-189.

214). GRIERSON, P./TRAVAINI, L., *Italy (III), South Italy, Sicily, Sardinia*, vol. 14 de la sèrie "Medieval European Coinage, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, p. 341.

dríem l'avantatge que no hi hauria interrupció en el càrrec de Benet Cotrullo, que a l'esmentada llista apareix primer l'any 1460 i després altre cop el 1461-1648. De fet, Sambon ja donava la cronologia 1460-1468 per a aquest mestre (doc. 1085). Un altre cas dubtós és el d'Antoni Miraballis: l'any 1459, el rei li revoca la concessió que tenia per a batre mil ducats anyals de pitxols per haver tingut notícia que, en temps del seu pare, els havia batut de baixa llei (doc. 1081). Sembla, doncs, que els Miraballis (de fet, el seu pare Salvador Miraballis, havia començat a emetre amb Alfons i seguia el fill amb la mateixa concessió fins que la revocà) batien només billó. Això passava a principis de l'any 1459, però al mes de juny el rei ja li va renovar la concessió i fins i tot li admeté la llei baixa (doc. 1084), a la qual sembla que el sobirà ja s'havia resignat. Si bé és cert que en el document primer se l'anomena mestre de la seca de Nàpols, sembla estrany que, paral·lelament, tingués un arrendament. O és que era un arrendador que actuava com a mestre només per a la seva concessió? A més, Salvatore Miraballis apareix el mateix any que un altre mestre de la llista esmentada, Stefano Crisafi, fet que trenca la seqüència entre pare i fill Miraballis. Per acabarho d'arreglar, i sempre segons aquesta llista, hi ha mestres que emprarien lletres diverses i n'hi ha de comunes a diferents d'ells. Així, la S per Crisafi i Spinelli; la C per Benet Cotrullo, Jaume Cotrullo, Cambrario i Spinelli; la I per Jaume Cotrullo i Tramontano. D'altra banda, Benet Cotrullo empraria la B o la C; Jaume Cotrullo, la I, la C, GI o CY nexat; Spinelli, la S, la C i CA; Tramontano la T, T-C, C-T, I o TRA en monograma. Per tant, es fa difícil de trobar dades cronològiques precises partint d'aquesta base, de manera que és evident que s'hauria de poder millorar aquesta llista. Grierson i Travaini divideixen el regnat en quatre etapes, criteri que no hem seguit perquè, si bé són clares les tres etapes dels diferents tipus de coronats, no veiem dades prou segures per afirmar que això afecti altres tipus monetaris.

Pel que fa a aquest regnat, la llista de mestres segons Grierson/Travaini seria la següent:

marques	**mestre**	**cronologia**
S	Stefano Crisafi	1458
M, S	Salvatore Miraballo?	1458
A	Antonio Miraballo?	1458-1460
P	Salvatore de Ponte?	1460-1461
B, C	Benedeto Cotrullo	1460-1461
I, GI, C, CY nex., Y, A	Jacopo Cotrullo	1469-1474
L, C	Leonardo de Cambrario?	1472
S, C, CA	Nicoló (Cola) Spinelli	1475-1488
T, T-C, C-T, I, TRA	Giancarlo Tramontano	1488/89-1494 i ss.[215]

Podem afegir a aquesta llista que a Crisafi li encaixa la S, ja que els carlins amb aquesta marca són rarissims, en consonància amb el poc temps en què va regir, i que hi ha encara peces sense marca i altres marques sense atribuir, com ara la rosa en els carlins, la U en els primers coronats o el llir en els grans, per exemple. La nostra llista (vegeu el capítol titulat "Temes transversals") difereix en alguns aspectes. Per exemple, trobem un Simonello de Miraballis com a mestre a Nàpols el 1470 (doc. 1108 a), i a Jaume de Cotrullo, en la cronologia 1469-1475, el trobem de mestre no pas a Nàpols sinó a l'Àquila (doc. 849 a), entre altres diferències.

D'altra banda, Giuliani ha fet veure que alguns d'aquests mestres eren, de fet, banquers i, en alguns casos, prestamistes del rei, un fet que es tornarà a produir a l'Edat Moderna.[216]

Pel que fa als gravadors d'encunys, les coses són força més clares. Des dels darrers anys d'Alfons el Magnànim, exercí aquest càrrec Francesc Liparolo i l'ocupà fins al 1462, en què el substituí el seu fill Jeroni Liparolo (doc. 1095), qui actuà fins a finals del segle.

Entrarem ara en l'anàlisi de les diferents sèries monetàries de la **seca de Nàpols** per metalls i després ens ocuparem de les seques menors.

215). Hem afegit a la taula de la p. 343 de Grierson/Travaini altres marques dels mateixos mestres que apareixen en el detall de les emissions de les quatre etapes en què divideixen les sèries monetàries del regnat. Cal dir també que recentment Barbieri ha trobat altres combinacions, gairebé secretes, per a Tramontano en concret, com ara C-I. Vegeu BARBIERI, G., "Alcune considerazioni sulle inizialle del maestro di Zecha Gian Carlo Tramontano", *Acta Numismàtica* 40, SCEN (IEC), Barcelona, 2010, p. 45-58.

216). GIULIANI, Achille, "Gli *zecchieri-bancheri* nella Napoli d'Antico Regime", *Monete Antiche* 63, Cassino, 2012, p. 34-36.

Pel que fa a les monedes d'or, coneixem unes magnífiques i rares peces de 2 ducats, amb la marca T del mestre Tramontano i amb un bust que sembla de mitjana edat, de les quals no tenim cap mena de documentació. Han d'ésser, en tot cas, posteriors al 1488/89, que és el moment en què comença l'actuació d'aquest mestre (doc. 1113 i 1115). Pel que fa als ducats, consta que en van emetre arran de la seva coronació el 14 de febrer del 1459, a més dels coronats d'argent, que després comentarem (doc. 1078), i se'n coneixen també sense marques i amb la marca C. D'entre els primers, n'hi ha amb bust juvenil i les armes omplint el camp del revers com en els ducatons del seu pare, que Grierson/Travaini consideren els primers emesos en el regnat. Tots els altres porten ja un escut en el camp coronat. Consta que es batien ducats l'any 1465, que rebien el nom de "ferrandins" i que tenien les mateixes característiques que els ducats venecians (doc. 1104). L'any 1468, es va donar al ducat un valor de curs de dotze carlins (doc. 1106). Hi ha notícies del batiment de ducats a l'Àquila vers el 1475, però fins ara no ens han arribat o no s'han sabut identificar (doc. 1114).

Pel que fa a la moneda d'argent, ja hem dit abans que semblaria lògic que el carlí fos una de les primeres monedes d'aquest metall que es batessin ja que segueix el tipus idèntic d'Alfons IV. Entre les vuit marques conegudes en els carlins, hi ha la C que, segons sembla, correspon al mestre Cotrullo, que tingué el càrrec almenys des del 1460 (doc. 1080 i 1085), i també la S, que es pot atribuir a Crisafi, com hem dit, i més tard a Spinelli, qui fou mestre de la seca des d'abans del 1475, quan el rei el va renovar per sis anys (doc. 1115). De tota manera, de Giancarlo Tramontano, el mestre que succeí Spinelli (doc. 1115), només se'n coneixen amb les lletres T-C. L'any 1460, consta un arrendament per a batre carlins i tornesos a favor de Salvador de Ponte, a qui sembla que s'han d'atribuir els carlins amb la marca P. Ponte pagava al rei 300 ducats anyals, però batia tornesos de molt baixa llei, de manera que l'equivalència d'1 carlí per 20 tornesos significava donar 3,20 g d'argent si es pagava amb un carlí, i només 0,66 g d'argent si es pagava amb 20 tornesos (doc. 1088). No cal dir que això degué afavorir la sortida especulativa de la moneda d'argent. L'any 1463, el rei manà que es retiressin els carlins angevins i que es portessin a la seca per fondre (doc. 1100). El 1468, s'aplicava al carlí una equivalència de sis bolonyins (doc. 1106). També es van batre carlins d'argent a altres tallers, com ara l'Àquila (doc. 1079) i Sulmona (doc. 1098), amb elements clars d'identificació, com veurem. Ens han arribat també uns rarissims mitjos carlins i quarts de carlí amb els tipus del carlí que abans s'havien atribuït sense fonament a la seca de Reggio Calabria. Altres mitjos carlins, extremadament rars, porten a l'anvers una F coronada. La peça de mig carlí que es va batre amb més profusió fou, però, l'anomenat "ermini", perquè porta, a una de les cares, un ermini passant i, a l'altra, les armes reials. Aquesta imatge respon a l'Orde de l'Ermini, creada pel rei en haver escapat il·lès d'una conspiració en què estava implicat el seu cunyat i a qui perdonà, i encunyà llavors la divisa *"Malo mori quam foedari"*, és a dir, "Val més morir que tacar-se", que queda ben expressada amb l'ermini, un animal extremadament net.[217] L'ermini es bateé a Nàpols, l'Àquila i Lecce. N'hi ha de Nàpols i de l'Àquila amb la T de Tramontano, però també n'hi ha de Nàpols sense marques o bé amb la lletra I. Els que no tenen marca porten al revers la llegenda IVSTA TVENDA, cosa que pogué originar el nom de "justina" per al mig carlí, a desgrat que tots els altres ja no portessin aquesta llegenda. Efectivament, encara reben aquest nom els mitjos carlins emesos per Ferran II. Aquesta denominació apareix documentada des del 1472 (doc. 1089 a) i sembla que els erminis s'havien batut des del 1459.[218]

L'any 1459, el rei fou solemnement coronat pel cardenal Orsini en nom del papa. Aquest fet originà la innovació de la moneda d'argent anomenada "coronat", que porta, a l'anvers, l'escena de la coronació i, al revers, una creu patent (doc. 1078 i 1083) i que és de pes més alt que els carlins: gairebé 4 g sobre els 3,5/3,6 g del carlí. Es coneixen abundants exemplars d'aquesta moneda, amb quatre marques diferents, entre elles la C, que podria correspondre al mestre Cotrullo com hem dit. L'any 1472, el rei manà canviar el tipus d'anvers del coronat i, en lloc de l'escena de la coronació, hi féu posar el seu bust. Se'n mantingué el pes, però sembla que es varen intercalar emissions de llei més baixa. La moneda fou emesa en temps del mestre Spinelli fins al 1488. També se'n van emetre a la seca de l'Àquila (doc. 1118). L'any 1488, el rei constatà que la intercalació d'emissions de baixa llei, el retallat i les falsificacions, havien desacreditat el segon tipus de coronat i decidí d'emetre, de llavors ençà, un tercer tipus amb el seu bust a l'anvers i S. Miquel matant el drac-dimoni al revers. Ordenà severament que es mantinguessin la llei i el pes i estengué el privilegi de fer-ne a la ciutat de l'Àquila (doc. 1121).

217). SOTELO, Avelino, *Casa de Aragón*..., op. cit., p. 154.

218). PROTA, Carlo, "Le monete dette Giustine di Ferdinando I e Ferdinando II di Aragona", *Bolletino del Circolo Numismatico Napoletano*, serie 1, núm. 1, Nàpols, 1916, p. 21-26, vegeu p. 21.

Hi ha encara altres monedes menors d'argent, com ara les cinquenes (quarts de carlí), els dobles bolonyins, els bolonyins o els quatrins. La major part foren emesos en tallers menors, però les cinquenes amb les marques B, E, M i T semblen haver estat emeses a la ciutat de Nàpols.

Pel que fa a les monedes de billó, la primera notícia que trobem és de l'any 1459, quan el rei va anular, com hem dit abans, una concessió en possessió d'Antoni Miraballis, mestre de la seca de Nàpols, per a batre mil ducats de pitxols anyals, perquè va saber que en temps d'Alfons s'havien fet de més baixa llei, però pocs mesos després el rei va rectificar i va retornar la concessió acceptant, a més, la llei rebaixada (doc. 1081 i 1084). Suposem que per pitxols s'han d'entendre les monedes anomenades normalment "diners".

El 8 de febrer del 1460, es parla de l'emissió de tornesos a la seca de Nàpols, on el mestre era Benet de Cotrullo (doc. 1086). Sembla que el terme "tornès" s'ha d'assimilar també al de "diner", però també podrien ésser peces amb el castell tornès com el de Sulmona d'Alfons IV i fins ara desconeguts. Només deu dies més tard, Joan de Lamanna i Ferran Miraballis acorden d'encunyar una certa quantitat de moneda tornesa, que sembla, doncs, una emissió paral·lela (doc. 1087), ja que el 16 de gener del 1461, i un cop acabada la guerra, el rei rep 150 ducats d'uns mercaders als quals havia atorgat llicència per a batre tornesos. Altres tornesos de baixa llei o d'aram es bateren també en diferents tallers (doc. 1091 i 1094). Sembla que aquests tornesos de llei irrisòria es varen retirar entre el 1464 i el 1465 (doc. 1091) i en va quedar un mal record ja que, l'any 1472, el Consell de l'Àquila va descartar la seva emissió i va optar per fer quatrins, com veurem després (doc. 1110). En endavant, sembla que es baté l'anomenat "gra" en lloc del diner. Si el diner duia al revers les armes catalano-napolitanes quarterejades omplint el camp, el gra porta una creu potençada. D'altra banda, Grierson i Travaini li donen el valor de 2 tornesos o 6 diners.[219]

Singularment, ens cal parlar també de monedes d'aram, un metall que no s'emprava pas a l'Europa medieval, on les monedes de menys valor eren sempre de billó i valien en funció del seu contingut d'argent. L'any 1472, però, el rei decidí retirar els antics diners i fer moneda d'aram pur, l'anomenat "cavall", inspirant-se en el món clàssic i prenent el nom de cavall perquè en llatí la paraula llatina *equus* (cavall) suggeria la equitat, és a dir, la peça que no enganyaria i tornaria l'estabilitat a la petita moneda. El cavall havia de tenir una paritat de 2 cavalls per un diner, 6 per un tornès i 12 per un gra (doc. 1109). Sembla que els primers cavalls es van emetre a la seca de Nàpols el 18 d'abril del 1472 i aviat se'n batrien en altres tallers monetaris (doc. 1111). La iniciativa de batre aram no era del tot original ja que Venècia havia pres la mateixa determinació deu anys abans (doc. 1109). En canvi, en la major part de països europeus l'aram no es va imposar fins a ben entrada l'Edat Moderna. Cal dir també que hi ha unes peces molt escasses, amb la tipologia i el diàmetre aproximat dels cavalls però de pes força més alt, que han estat sovint designades com a múltiples del cavall. Els seus pesos rarament s'ajusten bé a múltiples efectius i la seva raresa fa sospitar que més aviat serien proves. És per això que nosaltres només n'hem considerat un parell d'exemples i els hem catalogat com "múltiples o proves".

Entrarem ara a comentar les seques menors, seguint l'ordre cronològic de l'aparició de les notícies d'encunyacions.

Una de les seques menors més importants fou l'Àquila. La ciutat ja havia estat activa amb Alfons IV. L'any 1458, el rei li va renovar el privilegi de poder fabricar moneda d'argent com la de la seca de Nàpols (doc. 1079). L'any 1454, els va ampliar la concessió a poder batre també billó i aram (doc. 1102/1103). Inicialment, la seca fou menada per Benet de Cotrullo i, des del 1469, pel seu fill Jaume Cotrullo, qui va mantenir el càrrec fins al 1475 (doc. 1080, 1105, 1107, 1107 a i 1115). Més endavant la seca li fou en certa manera usurpada per Antonello Bernardo, qui obtingué el nomenament calumniant Cotrullo (doc. 1115 a). Els estaments protestaren al rei per aquest fet i sembla que, en lloc de reposar Cotrullo, qui tenia el càrrec de forma vitalícia, es decidí per Leonardo de Cagnano, fill d'Aloissio de Cagnano, qui l'havia regit vers el 1451 (doc. 1113, 1114 i 1115a). Des de l'any 1489 i després de l'ocupació papal de la ciutat, es féu càrrec de la seca Giancarlo Tramontano, que ja regia la de Nàpols i tingué el càrrec fins a la invasió francesa (doc. 1113 i 1119). Els anys 1469, 1470 i 1472, el gravador dels encunys fou Jeroni Liparolo, però des del 1480 els consellers pogueren nomenar gravadors propis (doc. 1105 i 1117). L'any 1458, els treballadors de la seca obtingueren els mateixos privilegis que els de la seca de Nàpols (doc. 1107). El 1472, i com ja hem comentat abans, la seca desestimà de batre diners, atès el seu poc crèdit, i batre quatrins del valor de sis diners (doc. 1110). Consta que l'any 1475 s'hi batien ducats, com hem assenyalat abans (doc. 1114),

219). GRIERSON/TRAVAINI, *Italy*. ., op. cit., taula p. 359.

cosa que demostra que també s'havia ampliat la llicència per a fer-hi numerari d'or. L'any 1480, són aprovats els comptes de la fabricació de coronats i es veu que s'havien batut 649 lliures d'aquestes peces i que eren de bona llei i pes just (doc. 1118). Els any 1485-1486, la ciutat fou ocupada per les forces del papa Innocenci III, qui hi féu batre cavalls d'aram amb una tipologia diferent dels anteriors i, en retornar a l'obediència de Ferran, va demanar de poder tornar a fer moneda, cosa que el rei no els concedí fins al 1488 (doc. 1119). L'any 1488, consta que tornà a emetre el segon tipus de coronat amb bust/creu potençada (doc. 1121). L'evidència numismàtica ens demostra que, pel que fa a la plata, no es varen arribar a batre els primers tipus de coronats, però sí els carlins i mitjos carlins o erminis i també els coronats del segon i tercer tipus. També s'hi varen encunyar cavalls d'aram. Les peces de l'Àquila havien dut al principi com a distintiu la muntanya heràldica de tres cims de la família Camponeschi. Ja en els darrers temps d'Alfons IV i ara amb Ferran I, portaran totes una àliga amb les ales esteses que apareix en diferents posicions: en el camp, intercalada a la llegenda, o a l'exerg en alguns cavalls. Les peces de l'Àquila són força més rares que les de Nàpols, però no arriben ni de bon tros al grau de raresa de les de les emissions dels altres tallers. S'havia dit que els cavalls amb una A sota la pota del cavall volia significar que el rei havia tornat a sotmetre la ciutat, però això no és cert perquè aquests cavalls s'atribueixen ara a la seca de Nàpols.

Una altra seca que actuà per concessió del rei fou Chieti. Consta que l'any 1459, demanà de poder batre moneda i el rei ho va acceptar a condició que es fes igual que la de Nàpols (doc. 1084 a). Tot i que la condició posada pel rei no es va complir, sembla que fou entre els anys 1459-1463 quan s'hi varen encunyar els dobles bolonyins o grossos, i bolonyins d'argent i diners de billó que coneixem, emesos probablement per Mateu de Càpua (doc. 1082). Totes tres peces són de raresa extrema.

Hi ha també una breu notícia referent a Barleta, on l'any 1460 s'hi varen batre tornesos de llei baixíssima (doc. 1089), però no han pogut ésser identificats.

El rei va voler premiar la fidelitat de la ciutat de Càpua i l'any 1461, un cop acabada la guerra, li va donar llicència per a batre tornesos de billó (doc. 1090). Tampoc no s'han pogut identificar. S'havien atribuït a aquesta seca uns cavalls amb lletra M, però ara es considera que són de la seca d'Amatrice.

La seca de Gaeta havia estat activa en temps d'Alfons IV. No coneixem cap llicència del rei perquè s'hi batés moneda, però se sap positivament que va emetre tornesos de baixa llei (doc. 1092), que tampoc no han estat identificats.

La ciutat de Cittaducale es va mantenir fidel al rei en la revolta dels barons i el sobirà li va donar, l'any 1461, diferents privilegis i potser també el de fer moneda, ja que ens han arribat uns dobles bolonyins i uns quatrins d'argent i un diners de billó, peces de gran raresa, que mostren haver estat batuts en aquesta seca (doc. 1093).

Hi ha notícies que al castell de Cosenza s'hi va batre moneda entre el març del 1461 i el novembre del 1462, de segur tornesos d'aram, i potser també moneda d'argent (doc. 1094). No han estat tampoc identificades aquestes monedes.

També es batè a Lecce. Consta que entre l'1 de setembre del 1462 i el mes d'agost del 1463, es varen encunyar uns quatre milions de tornesos de coure pur que s'arribaren a cotitzar a cent peces per un carlí (doc. 1095). Les emissions les féu el príncep de Tarent amb l'autorització de Ferran I (doc. 1099). Tampoc no han estat identificats.

Pel que fa a Atri, se sap que hi va emetre el duc Giosia d'Aquaviva, però no sabem si fou per autoritat pròpia o d'algun dels dos bàndols. L'any 1462, però, Ferran I va lliurar el ducat d'Atri a Mateu de Càpua, qui també va batre, com hem vist, a Chieti. Les peces de Mateu batudes a Atri, dobles bolonyins i bolonyins (doc. 1097), sembla que s'han de considerar, doncs, dins l'àmbit de les emissions dels barons partidaris de Ferran I.

El cas de Sulmona és força més clar. L'any 1462, el rei cedia a tres persones d'aquesta població el dret de batre carlins, tornesos i pitxols. Com hem dit en parlar d'Alfons IV, la seca marcà les seves emissions amb les lletres SMPE (doc. 665), de manera que són fàcils d'identificar. L'evidència numismàtica ens ha portat fins ara uns rarissims carlins d'argent i també cavalls d'aram d'aquesta seca.

L'any 1463, rebé també una concessió Isernia. El rei donà a uns ciutadans llicència de batre quatrins, però sembla que finalment es bateren tornesos d'aram pur (doc. 1100) que no han estat identificats.

No en tenim una constància documental, però Sambon creu que fou l'any 1486 quan el rei va donar llicència de batre moneda a Amatrice, on s'hi batrien, en primer lloc, els cavalls amb la llegenda FIDELIS AMATRIX (doc. 1120) i, després, les que només es distingeixen per la lletra M a l'exerg.

També s'ha de tenir present el taller de **Brindisi**, tot i que no en tenim cap constància documental, però hi ha uns cavalls amb la seva columna heràldica que fins ara se li han atribuït. Són força rars.

Un cas realment singular és el d'**Ortona**. Hi ha uns diners a nom de Reiner d'Anjou que porten al revers les armes catalano/napolitanes. Vàrem indagar si podien haver estat batuts quan Reiner era rei de Catalunya/Aragó, però sembla clar que les campanyes del seu fill Joan al regne de Nàpols ja havien finalitzat quan Reiner va ésser rei dels catalans.[220] Aquesta peça ha estat anomenada "híbrida", però no s'ha trobat encara una explicació. Nosaltres pensem que potser es varen batre diners en temps d'Alfons IV, fins ara desconeguts, i que en temps de Reiner s'hagués pogut prendre un revers d'Alfons accidentalment. A continuació o poc abans, hi ha un tipus de *bolognino* que s'han anat considerant una emissió autònoma. És cert que no porten nom de rei, però també n'hi ha força d'altres que tampoc no el porten i s'atribueixen a Ferran I perquè se'n coneixen les concessions corresponents. Caggiati els considerava dels anys 1459-1463 i per aquesta raó nosaltres els vàrem incloure, en el nostre primer llibre, dins el regnat de Ferran I. Més endavant, Grierson/Travaini varen suposar que potser fou, efectivament, una emissió autònoma feta durant la guerra entre catalans i angevins i en espera del resultat de la lluita. És possible que això sigui cert i, per això, no el vàrem incloure en el nostre *Catàleg General*... ni tampoc ara, però pensem que és un tema que en gran part resta per aclarir, cosa que només podria assolir l'aparició de nova documentació.[221]

Dels tallers per als quals no s'han pogut identificar els tornesos, també és possible que s'hi batessin cavalls o algun altre tipus de moneda, ja que no sempre es complien les ordres reials al peu de la lletra, com hem vist en el cas de Chieti. Per tant, sembla ben probable que puguin anar apareixent en el futur algunes noves peces d'aquestes seques menors, ja que la major part de les seves produccions són d'una gran raresa.

Alfons II de Nàpols (1494-1495)

Resum històric

Alfons es va distingir com a cap militar en temps del seu pare. Actuà com a condottiero en diferents guerres italianes i ajudà eficaçment el seu pare a reduir els barons, sovint revoltats. Fou també el brillant vencedor dels turcs a Otranto. Com han assenyalat Grierson i Travaini, la seva mala fama de cruel i ple de defectes l'han basat sempre els historiadors en una font francesa de l'època que no té, per tant, cap credibilitat.[222] La mort del seu pare i, per tant, la seva ascensió a la reialesa, coincidí amb l'expedició de Carles VIII de França, qui volia conquerir el regne napolità. Li mancaren tots els suports i aliances i tampoc se'n sortí en les seves mesures de defensa, cosa que li causà un veritable trasbals de salut. Decidí llavors abdicar en el seu fill Ferran el gener del 1495, és a dir, al cap d'un any d'haver iniciat el seu regnat. Retirat a Messina, hi morí el desembre del mateix any.

La moneda

Hi ha notícies que les cerimònies de la seva coronació foren molt sumptuoses i que féu llançar al poble nombroses monedes d'or i d'argent. El mestre de la seca seguia essent Tramontano (doc. 1122). Hi ha també un document del 23 d'octubre del 1494 que dóna unes detallades instruccions per al batiment de monedes d'or i d'argent a Nàpols i a l'Àquila. En aquest text, el rei manà a Tramontano que es batessin altra volta ducatons d'or, és a dir, peces d'un ducat i mig, amb el rei a cavall a una de les cares i el rei en el tron a l'altra cara. Aquesta moneda no ens ha arribat pas. Manà també que s'encunyessin ducats d'or amb la seva efigie, així com coronats i erminis. Autoritzà al mestre a posar la seva primera lletra del nom o del cognom, com ja hem comentat abans, i li comunicà que havia encarregat el gravat dels encunys al gravador Jeroni Liparolo (doc. 1123).

Malgrat la pobresa de la documentació i el curt temps del seu regnat, hi ha una varietat prou notable de tipus monetaris. Pel que fa a l'or, ens han arribat uns ducats amb el bust del seu pare i l'escut coronat al revers,

220). Agraïm a l'amic Achile Giuliani els seus aclariments sobre la qüestió.

221). Ens referim a les obres següents; CAGIATI, Memmo, *Le monete del Reame delle Due Sicilie*, vol. II, Nàpols, 1913/16 (Zecche minori), p. 210 a la reedició Forni; CRUSAFONT, *Numismàtica*..., op. cit.; GRIERSON/TRAVAINI, *Italy*. ., op. cit., p. 348, on hi han els peus de làmina intercanviats; CRUSAFONT, *Catàleg General*.. , op. cit

222). Ibid, p. 380.

però a nom seu, que probablement serien els que es van emetre arran de la coronació del rei. Uns altres ducats, ja amb el seu bust i la nova llegenda que s'indicava en el document esmentat, porten al revers les armes omplint tot el camp, com en els primers ducats de Ferran I. Deuen correspondre a l'emissió que es degué fer com a conseqüència del document esmentat. Ambdós tipus són, però, d'una gran raresa.

Les emissions d'**argent** són més variades. Hi ha un tipus relativament corrent de coronat que reprèn, a una de les cares, l'escena de la coronació i que té, a l'altra cara, el tipus de l'arcàngel S. Miquel del darrer tipus del coronat del seu pare. En general, són a nom d'Alfons II, però en aquestes i altres peces a voltes hi manca l'ordinal. Pel que fa a aquests coronats, no hi ha dubtes de l'atribució ja que només els va batre ell i, a més, solen portar la lletra T de Tramontano. N'hi ha, però, que no la porten i potser són els que es varen batre per a la coronació, quan el rei encara no havia dit a Tramontano que podia posar la seva inicial. N'hi ha encara uns altres amb T-F que Grierson i Travaini pensen que potser poden ésser d'alguna altra seca, com ara l'Àquila.[223] De fet, no deixa d'ésser estrany que, havent manat en el document esmentat que es fessin monedes a Nàpols i l'Àquila, no es conegui cap peça d'aquest taller, amb la seva àliga tradicional. Al marge dels coronats, també es varen emetre quatre varietats del mig carlí. D'una banda, amb cadira recta/ermini, una combinació de la cadira dels mitjos d'Alfons I i l'ermini del seu pare. De l'altra, un tipus amb cadira en forma de lira/ermini. Com que la cadira en forma de lira també la trobem amb Ferran II, sembla evident que aquest és un segon tipus. Advertim això perquè s'han atribuït erròniament a Alfons I erminis d'aquests, amb el tron en forma de lira, pel fet de no portar l'ordinal II, però que per l'evolució tipològica que hem explicat, han d'ésser també d'Alfons II. Els dos tipus de mitjos carlins amb erminis són relativament abundants, mentre que els altres dos són raríssim i únic, respectivament. El tercer tipus porta, a l'anvers, el rei sedent com als carlins i, al revers, les armes reials en un escut. El quart és de tipus celebratiu i simbòlic, ha estat descobert fa pocs anys i ha estat objecte d'un recent i acurat estudi de Gionata Barbieri, qui n'ha resolt tots els problemes d'interpretació.[224] La peça porta, a una de les cares, unes diademes, que amb les lletres VALER, fan la divisa, en català, DIA DE MES VALER, que l'autor relaciona amb la seva victòria sobre els barons, però que també podria al·ludir al dia de la coronació. A l'altra banda, un ocell lliure, que Barbieri interpreta com la llibertat que espera als seus súbdits, en oposició a la fama de tirànic que li havien penjat.

No ens ha arribat cap tipus de **billó** ni d'**aram**, com ara els populars cavalls, però sembla molt probable que es seguissin batent almenys els cavalls amb els mateixos encunys del seu pare; ja veurem que hi ha peces d'aquest tipus amb l'efígie de Ferran fins als temps de Frederic. En concret, consta una petició de **l'Àquila** per a batre cavalls en els darrers moments del regnat (doc. 1123a).

Ferran II de Nàpols (1495-1496)

Resum històric

Res pogué fer el jove fill d'Alfons II per aturar la potent expedició del rei Carles VIII de França, de manera que quan només feia un mes que regnava, va haver d'optar per acomiadar-se dels seus súbdits, fer-se fort a Ischia i anar després a Messina, en espera d'una situació més favorable que li permetés d'assajar un contracop. S'ha de dir que Ferran II de Nàpols, anomenat afectuosament Ferrandino en el seu temps, no disposava tampoc de cabals, ja que el seu pare s'havia endut a Messina el tresor reial, estimat en uns 350.000 ducats.[225] El sobirà francès, que havia fet un sagnant saqueig a Càpua, s'emparà fàcilment del regne i de la seva capital i encunyà diferents tipus de monedes en tots els metalls i també en diferents tallers. Els francesos, però, aviat es feren avorrir, mentre que Ferrandino gaudia d'una gran popularitat, de manera que, quatre mesos després i amb l'ajuda de Fernández de Córdoba i el suport de Ferran el Catòlic, pogué recuperar la capital que l'acollí triomfalment. Derrotà els francesos a Atella i es casà amb Joana, filla de Ferran el Catòlic, a fi d'assegurar-se el seu suport. Estava acabant de reconquerir els darrers reductes dels barons addictes a França, quan el sorprengué la mort als 29 anys.

223). Ibid, p. 382.

224). BARBIERI, Gionata, "Medaglia o mezzo carlino di ostentazione 'Victor et Liberador Concordia' per Alfonso II d'Aragona", *Atti dell'incontro numismatico presso Palazzo Carbonne*, Nàpols, 2011.

225). GRIERSON/TRAVAINI, Italy..., op. cit., p. 390.

La moneda

Malgrat haver regnat tan poc temps, coneixem un nombre no pas menyspreable de tipus monetaris de Ferrandino, la major part d'una raresa extrema. Començarem amb la descripció de les emissions de la seca de Nàpols i després ens referirem a les seques menors.

Pel que fa a la moneda d'**or**, ens han arribat uns raríssims ducats amb la tipologia dels segons ducats d'Alfons II i amb el bust d'aquell sobirà, però amb les llegendes ja a nom de Ferran II. Tot fa pensar que aquests ducats es van batre en el primer mes de regnat, atesa la inèrcia que tornem a trobar en els tipus, com en les probables emissions de la coronació del seu pare. Efectivament, ens ha arribat la notícia que, en el mes anterior a la seva sortida cap a Ischia, va fer moneda amb els ornaments de les esglésies, que després va restituir (doc. 1124). N'hi ha sense marques i amb la T de Tramontano. En retornar a Nàpols, Ferran va manar que es fessin escuts d'or com els del sobirà francès, però a més baixa llei (doc. 1125), amb el probable objectiu d'obtenir així fàcilment més cabals. Per tant, sembla probable que no batés ducats amb el seu nom en la segona etapa del seu regnat.

La moneda d'**argent** presenta diferents tipus. D'una banda, hi ha unes peces anomenades "carlins" però que potser s'haurien de designar com a "coronats" ja que, a l'anvers, porten la seva efígie, però al revers hi trobem l'arcàngel s. Miquel dels coronats anteriors d'Alfons II i de Ferran I. Es tracta de peces d'extrema raresa, sembla que la seva llei era baixa i, tal com hem vist en el cas dels ducats, n'hi ha també sense marques o amb la T de Tramontano. Pel que fa als mitjos carlins o erminis, n'hi ha amb la cadira amb el respatller en forma de lira i d'altres amb les armes reials, ambdós amb la T de Tramontano a l'exerg de la cara de l'ermini i alguns dels de la cadira, sense l'ordinal II. Aquesta darrers són una mica més comuns que totes les peces d'aquest regnat vistes fins ara i sembla que es varen emetre per part del rei i també per altres mercaders, ciutadans i nobles autoritzats pel rei, especialment durant l'any 1496 i amb rebaixa de la llei, de manera que s'arribaren a taxar a 4 i fins i tot a 6 peces per carlí, quan s'haurien d'haver valorat a 2 peces per carlí. Sembla que, ateses les dificultats econòmiques que el rei trobà, es varen batre grans quantitats de carlins de baixa llei que s'escamparen per tot Itàlia i foren rebutjades i prohibides arreu (doc. 1085). Fins i tot la mateixa ciutat de Nàpols es va avenir a admetre emissions de mitjos carlins o erminis de llei baixa que, com hem dit abans, rebien encara el nom de "justines".[226] També es bateren cinquenes, probablement de baixa llei i que també són relativament abundants. Tant en els erminis com en les cinquenes, hi ha combinacions d'encunys amb reversos d'altres regnats, de manera que resulten anònimes i potser corresponen al primer mes de regnat, abans de la invasió de Carles VIII.

Pel que fa al billó i a l'aram, només es coneixen uns raríssims cavalls, uns amb ordinal i fets amb cospells verges i altres sense ordinal i batuts sobre cavalls de Carles VIII, de manera que només poden correspondre a Ferran II. Els primers els vàrem descriure nosaltres i els segons, Barbieri.[227] El tipus regular porta la marca T i dels altres n'hi ha amb marca i sense marca. Pensem que ambdues varietats han de correspondre a la segona etapa del regnat i que si es varen batre cavalls a la primera etapa, es devien fer amb encunys anteriors reaprofitats.

El 30 de maig del 1495, el rei Ferran II de Catalunya-Aragó va manar al mestre de la seca de Messina que fes els encunys i facilités l'encunyació de moneda d'or, argent i billó per a Ferran II de Nàpols i que la batés a Reggio Calabria, o bé on ell li indiqués (doc. 1128). No sabem quines monedes es varen batre en aquesta ocasió, però potser s'hi podrien atribuir algunes de les que no porten la marca T, especialment alguns dels erminis, ja que les dues varietats de ducats i de coronats (amb o sense T) tenen una gran unitat d'estil. Certament, també seria possible que Ferrandino optés per emetre moneda internacional, com ara ducats venecians o florins florentins, d'acceptació segura en qualsevol lloc on es trobés.

La resta de les notícies que ens han arribat corresponen a les emissions de les seques menors. Així, sabem que l'any 1495 el rei va concedir a **Brindisi** la facultat de batre cavalls d'aram amb la llegenda BRVNDVSINA FIDELITAS per premiar la seva resistència a la invasió francesa (doc. 1126). Se'n coneixen dues varietats, ambdues molt rares, una amb les armes reials al revers i l'altra amb les columnes heràldiques de la ciutat. D'altra banda, l'evidència numismàtica ens mostra que la ciutat va emetre també uns raríssims mitjos carlins o mitjos coronats d'argent amb armes reials/S. Teodor.

226). PROTA, Carlo, "Le monete dette Giustine...", op. cit., p. 24-26.

227). CRUSAFONT, M., "El 'cavallo' de Nàpols de Fernandino (1495-1496)", *Quaderni Ticinesi* XXII, Lugano, 1993, p. 295-298; BARBIERI, Gionata, "Los 'cavalli' de Fernandino acuñados en la ceca de Nápoles", *Gaceta Numismática* 172, ANE, Barcelona, 2009, p. 37-42.

El 6 de maig del 1495, el rei va anular la concessió feta a **Sulmona** per a batre moneda, potser perquè els tipus que havia emès havien perdut el seu crèdit, però va revocar aquesta ordre el dia 18 de maig del mateix any, és a dir, només dotze dies després (doc. 1127). Poc més tard, la ciutat va demanar el restabliment de la seca, cosa que el rei li va concedir el 18 d'agost del 1496 (doc. 1129). Com que el rei va morir molt poc després, és possible que no s'arribés a emetre amb el seu nom, però potser aquesta concessió justifica les monedes emeses a nom de Frederic.

També la seca de **Lanciano** va demanar i obtenir del rei, el 28 d'octubre del 1495, de poder batre monedes d'or, argent i aram, sens que tinguem cap moneda atribuïble a aquesta possible emissió (doc. 1128 a).

Encara el 13 de setembre del 1396, les ciutats de **l'Àquila** i **Chieti** varen demanar al rei que permetès la circulació de l'abundantíssim numerari de Carles VIII per a no originar les grans pèrdues que la gent patiria amb la seva retirada. El rei hi va accedir. D'altra banda, la ciutat de l'Àquila va demanar també que pogués mantenir la seca, petició que el rei va acceptar (doc. 1130). De tota manera, no ens ha arribat fins ara cap moneda a nom de Ferran II que es pugui atribuir a aquest taller.

L'evidència numismàtica ens aporta una moneda de **Lecce**. Es tracta d'un raríssim mig carlí o ermini amb les armes reials i la menció LICI i per a la qual no tenim, de moment, notícies documentals.

Frederic de Nàpols (1496-1501)

Resum històric[228]

La sobtada mort de Ferrandino sense fills va portar al tron de Nàpols el seu oncle Frederic, germà, doncs, d'Alfons II. Va continuar la recuperació de les places en mans dels rebels, adquirint Gaeta, però no va aconseguir la pacificació del regne. D'altra banda, Lluís XII de França volia continuar la política del seu antecessor i va organitzar una nova expedició. Ferran el Catòlic, interessat en el fons en recuperar el regne, va pactar amb el francès la seva partició, reservant-se per a ell la part sud. Davant la impossibilitat d'aturar la invasió francesa i sense poder comptar amb l'ajut de Ferran el Catòlic, Frederic va pactar la seva retirada amb la condició que no hi hagués represàlies contra els que fins llavors li havien estat fidels. Lluís XII ocupà una part del regne el 1501 però finalment acabà per ésser desplaçat per les tropes de Fernández de Córdoba, per ordre de Ferran II. Frederic anà a França, on obtingué el comtat de Maine a condició de no abandonar el país, i morí el 1504. El seu fill i hereu Ferran anà a la cort de Ferran II, on al principi se li atorgà la lloctinència de Catalunya (1506-1507), però després el rei, tement que reivindiqués els seus drets sobre Nàpols, el féu empresonar, fins que l'any 1523 fou alliberat per Carles I. Ja hem explicat a la introducció que el tradicional ordinal III que se li atribueix no li escau perquè no hi ha cap altre Frederic anterior, en aquesta dinastia.

La moneda

La sèrie monetària de Frederic de Nàpols és la que arriba al nivell artístic més alt dins del corrent renaixentista de tota la sèrie de la branca de Nàpols. Són especialment remarcables els ducats d'or i els carlins d'argent.

Després de tantes guerres, el rei trobà el regne inundat de monedes de baixa llei i pes feble i assajà de fer una renovació del numerari, de primer amb l'encunyació d'or i argent de bona llei i, més endavant, substituint els populars cavalls, que en els darrers temps s'havien batut amb els pesos rebaixats. Una notícia d'una vella crònica ens diu que el rei va fer, als inicis del regnat, monedes d'or amb la llegenda RECEDANT VETERA, és a dir, "apartem tot el que es vell" (doc. 1131), expressant aquesta voluntat, tant de renovació com d'apartar vells conflictes. En realitat, aquesta llegenda apareix en els carlins o coronats d'aquest sobirà i no pas a la moneda d'or, però potser la part de veritat és que fou emesa ja des dels inicis del regnat. L'any 1497, el rei manava a Tramontano que emprés els encunys que fabricaria Bernat de Bovi (doc. 1135), que fou, doncs, l'autor de les magnífiques peces d'aquest regnat. Pel que fa a l'argent, la darrera notícia és que el 13 de juny del 1501, el rei havia fet batre el mig carlí que prengué el nom de *grossone*, però se'n varen batre molt pocs perquè aviat arribà la invasió francesa.

228) Trenquem el costum d'atribuir a Frederic de Nàpols l'ordinal III que ell no va emprar pas i que, com argumenta Pannuti, no li correspon ja que, com bé diu, els ordinals seguits s'han d'atribuir als sobirans d'una mateixa dinastia i no en funció del regne. PANNUTI, Michele, "La monetazione a Napoli dal 1442 al 1556", *Un secolo di grande arte nella monetazione di Napoli (1442-1556)*, Nàpols, 1973, p. 3-41. Vegeu p. 13-14.

L'any 1496, el rei mostrava la seva preocupació per la baixa qualitat del numerari circulant (doc. 1133) i finalment, el 1498, va decidir la retirada dels cavalls d'aram i en prohibí l'encunyació en qualsevol lloc del regne, tot fixant el seu canvi en 12 cavalls per tornès i 24 cavalls per gra (doc. 1138 i 1139). Pocs mesos després, en prohibia la circulació (doc. 1140). Per a substituir aquest vell numerari, el rei va fer batre el sestí de coure, amb el valor de dos cavalls, i el doble sestí (doc. 1141). Enmig d'aquest procés, l'any 1497, la ciutat de l'Àquila s'adreçà al rei explicant els greus perjudicis que es podria causar a la gent més pobre i proposava de reencunyar els cavalls francesos amb encunys del regne, cosa que pot explicar l'existència de cavalls de Carles VIII reencunyats amb vells encunys de Ferran I de Nàpols.[229]

Abans d'aquestes dates, però, el sobirà havia renovat algunes llicències locals o n'havia donat de noves. Així, el 1496 havia donat llicència a Lluís Antonelli per a batre cavalls a Tagliacozzo (doc. 1132) que, encara que són molt rars, sembla que ens han arribat. Els representants de l'Àquila demanaren al rei la renovació del seu privilegi de batre moneda, cosa que el rei acceptà (doc. 1134), però no ens han arribat pas productes d'aquesta seca. L'any 1497, fou Chieti la que, havent acabat el termini de circulació tolerada del numerari francès, va sol·licitar de batre nova moneda, però el rei els va contestar que s'havia d'informar sobre la qüestió (doc. 1136), sens que ens hagi arribat cap moneda d'aquesta seca. A finals d'aquest any, en canvi, Jaume de Marco pagava a la Règia Cort 500 ducats per la gràcia de poder fer cavalls a algun taller dels Abruzzi (doc. 1137).

L'evidència numismàtica ens ha deixat ducats d'or i carlins o coronats, totes dues peces amb la marca T. Ambdues porten un bell bust a l'anvers, amb estampes prou diverses segons l'exemplar, cosa que evidencia l'ús de diferents encunys i l'existència de més d'una emissió. Els ducats porten al revers les armes reials timbrades i els carlins, un llibre en flames, en al·lusió a la seva llegenda RECEDANT VETERA, que ja hem comentat. També ens han arribat uns escassos exemplars del mig carlí, que segueix, en canvi, tipologies més estereotipades, amb el rei sedent a l'anvers i les armes reials al revers.

En coure, tenim el doble sestí i el sestí. El doble té dues varietats, una d'elles amb la llegenda DIVICIE IN DOMO EIVIS, extremadament rara, mentre que l'altra, amb VICTORIE FRVCTVS, és força corrent. També és bastant abundant el sestí amb el bust del rei, amb varietat en la iconografia de la testa reial i creu patent al revers. Els cavalls de la seca de Nàpols presenten tres tipologies diferents. D'una banda, n'hi ha molts amb l'efígie de Ferran I a l'anvers, força menys amb el bust de Frederic i el bon art habitual. Finalment, n'hi ha de molt mal art i amb el bust mirant a l'esquerra, és a dir, al contrari que tots els altres cavalls emesos fins a aquest moment. Sempre han estat considerats genuïns, però bé podrien ésser fruit d'una falsificació o d'una emissió de guerra en un lloc que desconeixem.

La resta de les peces corresponen a encunyacions de les seques menors. Hi ha, doncs, mitjos carlins o erminis amb les armes reials omplint tot el camp, i de la seca de Lecce, amb les lletres LICCI a l'exerg de la banda de l'ermini, que són extremadament rars i dels quals hi ha notícia documental (doc. 1136 a). Hi ha també sestins i cavalls de la seca de Sulmona, amb les seves tradicionals SMPE i igualment molt rars. Probablement, aquests tallers actuaven en virtut de les llicències dels regnats anteriors. Hi ha també cavalls de la seca d'Amatrice, uns amb la lletra M i els altres amb un escudet que porta les armes de la població. També hi ha cavalls de Brindisi, amb la seva columna heràldica davant del cavall, i de Tagliacozzo, que s'atribueixen a aquest taller per la presència d'un escudet tallat en forma de diamant i que es consideren les armes de la vila entre dues estrelles. Tots aquests cavalls són igualment molt rars.

229). GIULIANI, Achile, "La 'ribattitura' del cavalli nel Regno di Napoli sotto Federico d'Aragona. Resultante archivistiche per un grande enigma numismatico", *Acta Numismàtica* 44, SCEN (IEC), Barcelona, 2014, p. 171.

REPERTORI DOCUMENTAL

MONEDA DE LA CORONA CATALANO-ARAGONESA

REPERTORI DOCUMENTAL

CRITERIS DEL RECULL DOCUMENTAL

El fet que la numismàtica catalana hagi estat pràcticament sempre estudiada d'una manera sectorial i fraccionada ha originat, també, una gran dispersió de les seves fonts documentals. L'únic autor que es va esforçar a obtenir una visió global i que va donar notícies de tots els territoris va ésser Joaquim Botet i Sisó. De tota manera, el seu objectiu principal era l'estudi de les monedes de Catalunya i la catalogació es va limitar a aquest sector. La part documental no responia pas, doncs, a un intent d'exhaustivitat, sinó que va aprofitar les dades que anava trobant tant en documents originals com en estudis anteriors, per anar donant notícies sobre les amonedacions dels altres territoris. En qualsevol cas, el recull de Botet, resultat d'un volum immens de treball, supera, de molt, qualsevol altre aplec documental. Per acabar de donar-li tota la utilitat, caldria convertir, en el futur, la multitud de notícies que va aportar en forma de breus regests, en transcripcions completes de tots els documents que va descobrir.

La major part dels altres treballs sectorials no arriben a aquest nivell; molts són d'un grau d'exhaustivitat molt inferior i fins i tot n'hi ha que són completament mancats de recull documental. Així, els estudis de Salat i de Botet sobre Catalunya, de Campaner sobre Mallorca, de Colson sobre el Rosselló i de Mateu y Llopis sobre València tenien un component documental extens i de molt valor, però les altres monografies, com les de Pío Beltrán sobre l'Aragó, de Spahr sobre Sicília o de Caggiati sobre Nàpols, gairebé es pot dir que es limiten a catalogar les monedes, en alguns casos, amb breus referències documentals. El cas de Sardenya és intermedi; els treballs de Birocchi i Sollai feien aportacions documentals, però poc copioses, mentre que els de Piras, que representen un notable avenç en els bons criteris de classificació, es limitaven, però, a la catalogació. Altres treballs posteriors ben meritoris, com els de Panutti per Nàpols o el ja més antic del *Corpus Numorum Italicorum*, no anaven més enllà de les catalogacions i no sempre amb total correcció. Cas a part és el de Grierson/Travaini en la part que ens interessa, que és la de Nàpols, Sicília i Sardenya: l'estudi es basa en una documentació exhaustiva, però no hi ha un corpus documental complementari dins de l'obra. Un cas molt particular és el de Trasselli pel que fa a Sicília. El seu treball és un estudi sobre la banca exposat en dos llargs articles, però les informacions documentals monetàries són importants i nombroses. Només haurem de lamentar que, en algun moment i en no ésser l'autor especialista en història de la moneda, faci algunes interpretacions errades. Pel que fa a Nàpols, les seves amonedacions han estat prou estudiades, però sempre en treballs puntuals i dispersos, entre els quals destaquen, per exemple, els d'Artur Sambon, però manca un recull general.

Els aplecs documentals tenen l'avantatge d'oferir als estudiosos futurs les bases per a poder ampliar, reconsiderar i aprofundir en l'estudi de la nostra història monetària. És per això que ens ha semblat fonamental poder anar recollint la informació documental que ens ha de donar les bases per a construir una nova sistemàtica dels amonedaments i, alhora, obrir la porta als estudis futurs. No hem fet altra cosa, doncs, que seguir el camí que marcaren Salat, Botet o Campaner.

En plantejar-nos un llibre sobre la moneda catalana medieval en el context de la sèrie *Història Monetària Catalana*, dubtàrem si calia, senzillament, recollir i agrupar el que era conegut o bé si havíem d'ampliar la nòmina dels documents i passar a transcripcions completes els regests, ja que tot això ajudaria a tenir una visió molt més exacta de la nostra història monetària. Com passa sovint, les limitacions materials han estat les que han marcat l'opció a seguir. Els grans volums de la nostra sèrie *Història Monetària Catalana* han tingut sempre dues bases: la catalogació i el repertori documental, i sobre elles s'ha bastit la història monetària del sector estudiat (monedes comtals-episcopals, municipals, Guerra dels Segadors, etc). Els resultats han estat llibres de gran format i de paginació molt extensa, cosa que ha compromès cada vegada la capacitat de finançament de les publicacions de la nostra societat. En aquest cas, la inclusió tot just del material publicat ja elevava el nombre de pàgines de l'apartat

documental fins a prop de les 500. Malgrat haver baixat el cos de la lletra i de fer, en el repertori documental, alguns alleugeriments que després explicarem, i haver sacrificat sectors inicialment previstos, com les monedes papals, les de l'ordre de l'Hospital-Rodes-Malta, els pesals medievals o les monedes franceses i castellanes de seca catalana, la suma de documents, més el catàleg, més la interpretació ens portava a una obra en dos volums que ultrapassava sobradament les 1.000 pàgines. Però la SCEN no podia afrontar una despesa d'aquesta importància. Per tant, hem hagut d'optar per un repertori de material publicat, per bé que força dispers, una catalogació molt més sintètica del que hauríem desitjat i un apartat interpretatiu també molt sintètic. Amb tot, hem recollit tota la documentació dels grans aplecs de Botet, Campaner, Salat o Mateu y Llopis, però també una munió de documents esparsos obtinguts d'un conjunt de gairebé 200 obres. Tot plegat pensem que ja representa un avenç considerable i que aquest corpus documental pot ajudar força als investigadors futurs.

En aquest context, calia, certament, aportar tots els documents sencers de què disposéssim, però havíem de fer també alguna cosa per simplificar-los o escurçar-los sense llevar informació transcendent. Hem optat, doncs, en molts casos, per eliminar un bon nombre d'encapçalaments, amb les llargues titulacions reials, que ja sovint es simplificaven a l'època amb un "etc", i hem escapçat la part final, llevant sovint les signatures, llistes de testimonis o les datacions, d'altra banda ja indicades per a cada document.

No cal dir que hem redactat tots els regests, fins i tot els d'aquells documents que originàriament ja en tenien, a fi de resumir-hi tota la informació essencial. En aquests textos emprem la terminologia habitual i coneguda dels numismàtics, des dels noms de les monedes fins a paraules com ara "abatre", "emblanquir" o "contramarcar". En cas de dubte, hom pot consultar el glosari que hem inclós en aquest mateix llibre.

En un altre aspecte, hem procurat d'ajudar al lector a seguir la lectura dels documents amb facilitat. Com que no es tracta d'un estudi de diplomàtica, sinó de facilitar l'obtenció de la màxima informació monetària, hem corregit, en molts casos, els noms de persona o de llocs que eren en minúscula i hem afegit, en els documents en català, els apòstrofs que permeten llegir sense confusió, per exemple, "l assaig", quan vol dir "l'assaig" i que es podria confondre fàcilment amb "1 assaig", és a dir "un assaig". Hi ha paraules aparentment poc comprensibles, com ara "daço", que esdevenen transparents posant-les en la forma "d'açò", és a dir, "d'això". O bé "daur" per "d'aur", és a dir, "d'or" També hem afegit punts i comes quan ha calgut i hem eliminat majúscules que no corresponien. Som conscients del caràcter potser poc ortodox d'aquestes actuacions, però el nostre objectiu, ja ho hem dit, és eminentment pràctic: facilitar la lectura procurant trair el mínim l'original. Val a dir que, en alguns casos, les nostres correccions han modificat puntuacions o transcripcions clarament errònies i que ni en els documents llatins ni en els catalans hi ha uns criteris clars ni sistemàtics d'ús ni de les majúscules ni de la puntuació. També hem passat a numeració aràbiga totes les numeracions en romanes de les sèries documentals dels autors del segle XIX i principis del XX.

No hem llevat res, en canvi, dels textos introductoris. És cert que, tractant-se de temes monetaris als quals s'atorgava una certa solemnitat, solen ésser força reiteratius, però també contenen dades interessants sobre les motivacions reals o propagandístiques de les decisions a prendre, o bé de les peticions dels estaments, que solen ésser el motor de molts dels canvis. Tampoc no hem retallat res de les llargues "ordinacions" que contenen dades de molt interès sobre la fabricació o dels contractes d'encunyació i arrendaments, ja que s'hi especifiquen sovint, entre altres dades útils, quins serien els guanys del sobirà i el destí dels altres guanys, tot plegat, de prou valor. També hem mantingut íntegres les llargues nòmines del personal adscrit a la seca perquè es fa visible l'endogàmia que, de fet, era promoguda per llei.

En uns pocs casos, hem agrupat diferents documents sota un mateix encapçalament si eren successius i tractaven del mateix tema, o en alguns casos de les breus notícies de les Rúbriques de Bruniquer. També hem fet alguns remarcats en negreta, que hem justificat en el seu lloc. És el cas, per exemple, del Tractat de Pere Miquel Carbonell, que tenia alguns termes en grafia errada que els feia incomprensibles i que Mateu va corregir en poder treballar amb un original més correcte. Hem posat aquests termes canviats en negreta perquè són diferents de la transcripció clàssica, obra de Josep Salat.

La major part dels documents foren redactats en llatí, tot i que en alguns també hi havia una versió catalana. La resta són en català, fora d'alguns pocs en castellà o en sicilià. Pel que fa als llatins, es tracta d'una barreja entre aquesta llengua i el català, més que d'un llatí regular. Això es fa visible també en els documents sicilians, on n'hi ha en sicilià i d'altres en els quals el llatí es marida amb la llengua autòctona i fa sorgir formes curioses, com ara *ki* en lloc de *que* o *qui*, o bé les abundoses terminacions en la lletra u.

Com que ja hi ha una monografia sobre la moneda municipal, en general hem reduït a regests els documents que s'hi refereixen, o bé els hem agrupat si eren de dates properes o de temes semblants. No els hem marginat totalment perquè la moneda municipal (terme que preferim al de moneda local) forma part de la nostra història monetària, i en l'apartat interpretatiu s'ha de tenir també molt present. Els documents complets es poden

trobar, doncs, en la nostra monografia sobre la qüestió i en els treballs posteriors nostres, de Xavier Sanahuja i encara d'altres.

El llistat de referències bibliogràfiques s'hauria pogut fàcilment duplicar o triplicar, incorporant-hi les diferents fonts de Botet, de Salat o les nostres pròpies, però ens ha semblat més honest de cara a l'investigador estalviar-li les consultes a monografies recòndites si els llibres de síntesi ja havien recollit els documents corresponents. Fer-ho d'altra manera potser no hauria estat més que una vanitosa forma de "lluïment", avui certament molt en boga.

Cal dir que aquest recull documental, amb l'abast de tots els països de la Corona Catalano-Aragonesa en l'època medieval, no és més que un primer intent en aquest sentit. De segur que caldrà afegir-ne i que n'apareixeran d'altres fins ara no publicats, o bé publicats i que no hem sabut trobar. Diríem que, com sempre, això no és més que una base, uns fonaments, sobre els quals caldrà anar edificant, amb millors bases, la història monetària de les terres catalanes.

Passant ara a l'anàlisi del conjunt documental, veiem que comprèn 1.205 entrades, entre documents, mencions i resums (aparentment 1.142, però n'hi ha 68 amb números seguits de la lletra "a" o fins i tot "b" que cal sumar, i cinc amb numeració doblada, a restar). La part més copiosa és la de Botet i Sisó, amb més de 350 entrades. Això té un aspecte positiu en poder comptar amb una base documental molt àmplia i amb referències a diferents territoris de la Corona Catalano-Aragonesa. No podem amagar, però, la part negativa: les nostres conclusions encara es basen massa en aquest aplec i és ben segur que, pel que fa a Catalunya, Botet va cobrir molt bé la part corresponent a la moneda reial, però estem força més lluny d'arribar a aquest nivell per a la majoria dels altres regnes de la Corona.

Cal remarcar altres aspectes interessants: després de Botet, dues de les fonts més copioses són l'aplec documental de Salat (unes 60 entrades) i les notícies de les Rúbriques de Bruniquer (també amb unes 60 entrades). Pel que fa a Josep Salat, la seva obra s'ha considerat sovint com a cosa passada, ja que fou superada clarament per la de Botet. De fet, però, molts dels documents de Salat, per bé que treballats per Botet, ja no formaren part del seu aplec documental. Calia, doncs, sumar aquestes dues fonts si volíem oferir un corpus documental al més complet possible. Pel que fa a la part que hem analitzat de les anomenades Rúbriques de Bruniquer, no són més que un recull resumit dels acords del municipi de Barcelona referents a temes monetaris i alguns estudiosos el menyspreen. Pensem que s'equivoquen greument ja que, si bé és cert que seria necessari anar a cercar un per un els acords municipals corresponents i transcriure'ls íntegrament, a hores d'ara els seus resums ens aporten moltíssimes dades que no trobem enlloc més.

Les monografies clàssiques d'aquests estudis parcials per regnes a què hem fet al·lusió abans aporten unes dotacions documentals de prou gruix. Així, l'obra de Campaner sobre Mallorca ens dóna 36 documents o entrades; la de Colson sobre el Rosselló, 32 entrades; la de Mateu sobre València, unes 40 entrades (a més d'una trentena llarga inclosos a altres treballs d'aquest autor), i la de Germain sobre Montpeller, unes 15 entrades. Cal afegir-hi encara altres treballs més parcials o especialitzats, com ara els de la moneda local de Sanahuja i Llobet; els treballs referents a Jaume III de Mallorca de Lecoy de la Marche i Bompaire; el treball sobre Navarra de Yanguas, seguit després per Lizárraga i altres; els estudis sobre Sardenya de Birocchi i Sollai, i molts altres treballs puntuals. En l'apartat de llibres antics, no cal menysprear res ja que encara hem recollit 4 documents que només eren al Heiss i 16 al Bover.

Pensem, però, que hi ha alguns altres textos que resulten especialment significatius per la seva novetat entre nosaltres. El primer el constitueix el conjunt dels dos treballs de Trasselli sobre la moneda siciliana que, amb 78 entrades, ens aporta l'aplec més nombrós després del de Botet. Cal dir que mai no s'havia tingut en compte aquesta documentació tan important en els estudis sobre els amonedaments catalans d'aquell regne. El segon és l'anomenat *Llibre de les Monedes*. Es tracta d'una compilació que fou enviada des de la seca de Barcelona a la de Perpinyà al s. XV i que aplega multitud de documents de tema monetari. El text havia romàs inèdit fins fa molt poc i havia estat emprat en la seva versió manuscrita tant per Colson com per Botet i Sisó, però el seu despull sistemàtic ens ha aportat ara un notable conjunt de 38 documents fins ara no tinguts en compte. També han aportat noves informacions les cancelleries ara publicades, per bé que en regests, d'Enric de Castella i de Pere de Portugal, especialment la segona, que ens ha afegit 31 entrades. El tercer bloc important i sobretot nou, tot i la seva antigor, el constitueix la documentació referent al regne de Nàpols. A diferència del cas de Sicília, els documents napolitans han estat publicats d'una manera molt dispersa, però hi ha molt de treball fet i es pot dir que tampoc no havia estat mai emprat pels numismàtics catalans. Destaca, entre els nombrosos autors (Panutti, Lazari, Prota, Bovi, Pansa, etc...), la labor qualificada d'Artur Sambon. Pensem, per exemple, que dels 70 documents referents als sobirans de la branca de Nàpols que hem pogut aplegar, 47 provenen dels seus magnífics treballs.

Els 1.205 documents que hem recopilat provenen de gairebé 200 fonts diferents (exactament 193). Pensem que aquesta enorme diàspora justifica prou aquest aplec. Hi ha encara algunes altres fonts més o menys copioses,

com ara el *Cartulari dels Trencavell*, el *Llibre Vermell de Ciutadella* o el *Dietari de Jaume Safont*, però hi ha també moltes entrades úniques de documents escampats per una multitud de treballs de temes numismàtics o històrics que gairebé mai s'havien tingut en consideració.

Bé, aquesta és una de les bases del nostre treball. L'altra són les monedes, i la interpretació s'ha de fer sempre conjugant les informacions de les fonts esmentades, però estem convençuts que el recull documental ha de tenir tota la seva utilitat de cara al futur, quan apareguin noves monedes que caldrà saber encaixar i també noves maneres d'enfocar la recerca de la història de la moneda que obligaran a reconsiderar el treball fet fins llavors. En qualsevol cas, sembla evident que poder treballar amb una única font en lloc de les 193 fonts ara aplegades, representarà un avantatge de molta consideració.

No cal dir que hem sumat la feina de molts inverstigadors, de moltes generacions d'estudiosos. Creiem que es de justícia que manifestem novament el nostre agraïment als Botet, Campaner, Carreras Candi, Colson, Germain, Giuliani, Llobet i Portella, Mateu y Llopis, Pansa, Salat, Sambon, Sanahuja, Trasselli, Yanguas,... i un llarg etc., que han fet possible un aplec documental que mai no hauria pogut reunir una sola persona.

LA LLENGUA EMPRADA ALS DOCUMENTS

Ens ha semblat que podia tenir algun interès fer una anàlisi molt breu de la llengua emprada en els documents del repertori i la seva evolució al llarg del temps. Naturalment, ens hem de limitar a aquells documents que hem pogut recollir amb la transcripció completa o, almenys, amb alguns fragments originals, i hem de prescindir dels regestos simples que no en continguin. Tampoc no tindrem en compte les anotacions de les *Rúbriques de Bruniquer* o del *Dietari de Jaume Safont*, que foren escrits d'una sola mà, tardanament, sempre en català. En el que ens resta, hi ha una part important de documents de cancelleria, però també simples comunicacions a la seca o als seus oficials, dimanades de les Corts o de les ciutats, rendiments de comptes, etc. Es tracta d'una documentació d'un cert nivell ja que la fabricació de la moneda era un afer de relleu i molt vinculat a la sobirania i al poder reial, de manera que la presència del català en aquesta documentació té tot el seu pes. S'ha de tenir present que les taules que segueixen varen ésser fetes abans de la inclusió de bastants dels documents amb número seguit de la lletra a, de manera que hi pot haver alguna petita disfunció.

Hem optat per presentar aquesta breu anàlisi per regnats, desglossant-la en dos quadres. En el primer, hi ha la branca troncal, amb alguns regnats englobats si algun d'ells era molt curt. En el segon, hi hem situat les branques laterals, els oponents de Joan II i alguna altra situació especial com el període de reialesa navarresa de Joan II o l'espai de domini de la Catalunya Nord en mans dels sobirans francesos.

Com veiem, hi ha espais en els quals la pobresa de dades no permet fer interpretacions gaire segures, però n'hi ha d'altres amb un nombre suficient.

Si analitzem el primer quadre, que és el que conté la sèrie troncal, observem uns inicis plenament submergits en el llatí; les llengües ja estan formades, però encara no tenen prou prestigi per aflorar en la documentació oficial. També és l'etapa més obscura dels temps medievals, quan el poder de l'Església és molt gran. La destrucció d'Occitània en pot ésser el tràgic símbol.

El català comença a aflorar tímidament amb Jaume I, va agafant força d'una manera clarament progressiva en els regnats següents i arriba a la plenitud en els temps dels cultes Joan I i Martí, quan la nostra llengua ocupa el 80% de la documentació.

El retrocés es fa ben visible amb l'entronització de la nova dinasta castellana dels Trastàmara: l'ús del català a la documentació cau gairebé a la meitat, de primer en benefici del llatí i, després, del llatí i del castellà, que aflora per primera vegada amb Joan II i Ferran II.

Pel que fa al segon quadre, veiem que els sobirans mallorquins es mostren fortament llatinistes, però s'ha de tenir present que la major part de la documentació correspon al regnat de Jaume II de Mallorca, quan encara el català tot just començava a aflorar també a Catalunya.

Els sobirans de la branca siciliana apareixen totalment llatinitzats, sense massa justificació, ja que la seva dinastia arriba fins als temps de Martí l'Humà.

Els casos de Joan II i de Carles de Viana, totalment castellans, són els propis d'uns sobirans d'origen castellà adreçant-se als súbdits navarresos igualment castellanitzats. De manera que, tot i la pobresa de dades, corresponen a una actuació totalment previsible.

Més interessants resulten les dades dels oponents de Joan II. Enric actua "a la Trastàmara", és a dir, amb un nivell relativament baix de català, mentre que Pere de Portugal pren la línia dels darrers sobirans catalans i retorna als nivells d'ús de la nostra llengua dels temps de Joan i Martí. En canvi, Reiner, tot i les pobres dades, no

sembla que es mogui del llatí. Curiós és el cas dels sobirans francesos a la Catalunya Nord. Cert és que només hi ha dos documents, però no deixa d'ésser un reflex de la seva mentalitat el fet que, si el primer és en llatí, el segon sigui ja en francès. De fet, en acabar la Guerra dels Segadors el 1652, el primer que faran serà abolir la nostra llengua al Rosselló.

Pel que fa a la branca de Nàpols, sembla que els successors d'Alfons el Magnànim varen fer cas dels seus consells en morir: que miressin de voltar-se d'italians i d'adaptar-se al país. Efectivament, el 82% de la documentació és en italià i la resta, un 18%, en llatí.

QUADRE I: Dinastia troncal

	Català		Llatí		Castellà		
	n	%	n	%	n	%	N
Alfons I (1162-1196)	0	0	7	100	0	0	7
Pere I (1196-1213)	0	0	2	100	0	0	2
Jaume I (1213-1276)	2	5	39	95	0	0	41
Pere II / Alfons II (1276-1291)	1	25	6	80	0	0	7
Jaume II / Alfons III (1291-1336)	5	28	13	72	0	0	18
Pere III (1336-1387)	36	51	35	49	0	0	71
Joan I (1387-1396)	8	80	2	20	0	0	10
Martí (1396-1410)	20	77	6	23	0	0	26
Ferran I (1412-1416)	2	33	4	67	0	0	6
Alfons IV (1416-1458)	27	47	30	53	0	0	57
Joan II (1458-1479)	31	61	13	25	7	14	51
Ferran II (1479-1516)	18	55	11	33	4	12	33

QUADRE II: Branques laterals i oponents

	Català		Llatí		Altres		
	n	%	n	%	n	%	N
Branca Mallorca	3	18	14	82	0	0	17
Branca Sicília	0	0	9	100	0	0	9
Joan II, Navarra	0	0	0	0	Cast: 3	100	3
Carles de Viana	0	0	0	0	Cast: 1	100	1
Enric I	3	50	3	50	0	0	6
Pere IV	8	73	3	27	0	0	11
Reiner I	0	0	2	100	0	0	2
Reis Fr. Cat. Nord	0	0	1	50	Fran: 1	50	2
Branca Nàpols	0	0	8	28	Ital:20	82	28

CLAUS BIBLIOGRÀFIQUES DEL REPERTORI DOCUMENTAL

Abadal; ABADAL, Ramon d', *L'abad Oliba, bisbe de Vic, i la seva època*, Barcelona, 1962.

Aguiló 1893, AGUILÓ, Estanislau de Koska, "Franqueses i Privilegis del Regne", *Butlletí de la Societat Arqueològica Luliana*, 5, Palma, juliol 1893, p. 92-94.

Aguiló 1899, AGUILÓ, Estanislau de Koska, "Documents curiosos del sigle XIV", *Butlletí de la Societat Arqueológica Luliana* 8, Palma, 1899, document II, p. 425-426.

Aguiló 1937, AGUILÓ, Estanislau de Koska, "Sobre troballa de monedes", *Butlletí de la Societat Arqueológica Luliana* 27, 1937, p. 297.

Asso; ASSO, Ignacio de, *Historia de la economía política de Aragón*, Saragossa, 1798, reedició del Consejo Superior de Investigaciones Científicas del 1947.

Balaguer; BALAGUER, Anna M., *Història de la moneda dels comtats catalans*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1999.

Balaguer-Crusafont; BALAGUER, A.M.; CRUSAFONT, M., "Redescoberta del florí de Girona", *I Simposi Numismàtic de Barcelona*, vol. 2; Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1979, p. 401-406.

Barbieri, BARBIERI, Gionata, "Alcune considerazioni sulle inizialli del Maestro di Zecca Gian Carlo Tramontano", *Acta Numismàtica* 40, SCEN (IEC), Barcelona, 2010, p. 45-58.

Bayerri; BAYERRI, Enric, *Historia de Tortosa*, volum VIII, Tortosa, 1960.

Benito; BENITO i Monclús, Pere, "L'expansió territorial ultrapirinenca de Barcelona i de la Corona d'Aragó: guerra, política i diplomàcia", *Tractats i negociacions diplomàtiques de Catalunya i de la Corona Catalano-Aragonesa a l'Edat Mitjana*, Mª. Tª. Ferrer i Mallol i M. Riu i Riu, eds., Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2009, p. 13-134 (text) i 241-247 (repertori documental).

Birocchi; BIROCCHI, Eusebio, *Zecche e monete della Sardegna nei periodi di dominazioni aragonese-spagnola*, 3T, Caller (1952).

Bisson, BISSON, Thomas N., *"Confirmatio monete a Narbonne au XIIIe siècle"*, *Narbonne Archéologie et histoire*, Montpeller 1973, p. 55-59.

Blancard; "Numismatique Provençale", *Revue Numismatique*, 1865, Societé Française de Numismatique, p. 428-429.

Bompaire; BOMPAIRE, Marc, "Du monnayage féodal au monnayage royal", *Archéologie et vie quotidienne aux XIIIe ey XIVe siècles en Midi-Pyrenées*, Musée des Agustins, Tolosa de Llenguadoc, 1990, p. 305-319.

Bonet; BONET, Emile, "Des variations de valeur de la monnaie melgorienne". *Bulletin Numismatique de Serrure*, I, 1905, p. 46-86.

Boscolo; BOSCOLO, Alberto, *I Parlamenti di Alfonso il Magnánimo*, Giufrè, Milà, 1959.

Botet; BOTET i Sisó, Joaquim, *Les monedes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, tres volums, Barcelona, 1908, 1909, 1911. Les notícies en forma de regests són al volum II i els documents sencers al volum III.

Botet 1911; BOTET i Sisó, Joaquim, "Nota sobre l'encunyació de monedes aràbigues pel Rey Don Jaume", *I Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, vol. II, Barcelona, 1911. Ara també a *Obra numismàtica esparsa i inèdita de Joaquim Botet i Sisó*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1997, p. 325-344.

Bover; BOVER, Joaquim Maria, *Historia de la Casa Real de Mallorca y noticia de las monedas propias de esta isla*, Palma, 1855.

Bovi; BOVI, Giovanni, "Le monete di Napoli dal 1442 al 1516", *Bolletino del Circolo Numismático Napoletano*, any 53, Nàpols 1968, p. 3-65 i 5 làmines.

Calicó; CALICÓ, F. X., "El problema de las acuñaciones de oro de Juan II de Aragón", *Numisma* 12, Madrid, 1954, p. 37-45.

Campaner; CAMPANER, Àlvar, *Numismática Balear*, Palma, 1879.

Campaner 1879; CAMPANER, Àlvar, "Algunas notas sobre el florín de Aragón, especialmente el acuñado en Mallorca", *Almanaque del Ysleño*, Palma, 1879, p. 153-164.

Campaner 1886; CAMPANER, Àlvar, "Novedades en la Numismática Balear", *Museo Balear* vol. III, Palma, 1886, p. 1-15.

Cancelleria català; *Col·lecció documental de la Cancelleria de la Corona d'Aragó. Textos en llengua catalana (1291-1420)*, a cura de Mateu Rodrigo i Jaume Riera, Universitat de València, 2013.

Cancelleria Enric de Castella; *Catálogo de la Cancilleria de Enrique IV de Castilla, señor del Principado de Cataluña*, Sobrequés Callicó, Jaume, ed., Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 1975.

Cancelleria Pere de Portugal; *Catálogo de la documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal*, Martínez Ferrando, Ernest, ed., Arxiu de la Corona d'Aragó, dos volums, Madrid, 1953-54.
Carreras Candi 1906; CARRERAS Candi, Francesc, "Monedes de l'Urgellet", *Boletín de la Sociedad Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, Barcelona, 1906.
Carreras Candi 1913; CARRERAS Candi, Francesc, *Geografia de Catalunya*, vol. Ciutat de Barcelona, 1913.
Carreras Candi, Num. Sarda; CARRERAS Candi, "Numismàtica sarda del segle XIV. Ceca de Viladiglesies", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 2, Barcelona.
Cartulari de Saragossa; *Los cartularios de San Salvador de Zaragoza*, Canellas López, Ángel, ed., Monumenta Diplomatica Aragonensia, quatre volums, Saragossa, 1989.
Cartulari dels Trencavell; Doveto, Josep, ed., *Cartulaire des Trencavel*, Centre de Recherches et d'Information Historique de la Cité, Carcassona, 1997.
Cassula 1982; CASSULA, F. C., "Profilo storico della Sardegna catalano-aragonesa". *Medioevo. Saggi e Rassegne* 7, 1982, ETS, Pisa, 1982, p. 9-130.
CODOIN 44; *Carte reali diplomatiche di Alfonsi III il Benigno, re d'Aragona riguardanti l'Italia*, Casula, Francesco C., ed., Arxiu de la Corona d'Aragó. Col·lecció de Documents Inèdits, 44, Pàdua, 1971.
CODOIN 45; *Carte reali diplomatiche di Pietro IV il Cerimonioso, re d'Aragona, riguardanti l'Italia*, D'Arienza, Luisa, ed., Arxiu de la Corona d'Aragó, Col·lecció de Documents Inèdits, 45, Pàdua, 1971.
CODOIN 47; *Carte reali diplomatiche di Giovanni I il Cacciatore, re d'Aragona, riguardanti l'Italia*, Casula, Francesco C., ed., Arxiu de la Corona d'Aragó, Col·lecció de Documents Inèdits, 47, Pàdua, 1977.
Conde 1981; CONDE, Rafael, "Valor intrínseco y valor de curso en la moneda medieval: conversión de doblas castellanas en florines de Florencia en 1376", *Acta Numismàtica* 11, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1981, p. 165-182.
Conde 1985; CONDE, Rafael, "Coniazioni di moneta italiana a Barcellona con destinazione Sardegna", *Studi su Iglesias medievale*, Pisa, 1985, p. 149-158.
Colson; COLSON, Achile, *Recherches sur les monnaies qui on eu cours en Roussillon*, Perpinyà, 1853.
Cosentino; COSENTINO, Giuseppe, "I conti della zecca in Messina", *Archivio Storico Messinese* 9, 1908, p. 47-69.
Crusafont 1980; CRUSAFONT i Sabater, M, "Diners de València i diners d'Alacant. Les primeres emissions", *IV Congreso Nacional de Numismática*, Alacant, 1980, p. 303-314. També, Numisma 165-167, Madrid, 1980, mateixa paginació.
Crusafont 1980 a: CRUSAFONT i Sabater, M., "El florín de Enrique IV de Castilla como soberano de Catalunya. Descubrimiento de una moneda esperada", *Numisma* 165-167, Sociedad Ibero-americana de Estudios Numismáticos, Madrid, 1980, p. 287-302.
Crusafont 1985; CRUSAFONT i Sabater, M., "Acuñaciones del príncipe portugués Pedro, rey de Catalunya en 1463-1466", *II Congresso Nacional de Numismática* Lisboa, 1985, p. 407-445.
Crusafont 1988; CRUSAFONT i Sabater, M., "Doblas de Barcelona (1282)", *Gaceta Numismática*, Asociación Numismática Española, Barcelona, 1988, p. 47-49.
Crusafont 1989; CRUSAFONT i Sabater, M, *Barcelona i la moneda catalana*, Caixa de Pensions, Barcelona, 1989.
Crusafont 1990; CRUSAFONT i Sabater, M., *La moneda catalana local (s. XIII-XVIII)*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1990.
Crusafont 2002; CRUSAFONT i Sabater, M., "La moneda albanesa d'Alfons el Magnànim", *Acta Numismàtica* 32, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 2002, p. 91-100.
Crusafont 2004; CRUSAFONT i Sabater, M., "Inèdites de Mallorca: mig i quart de ral d'or de Pere III, marca tres roses", *Acta Numismàtica* 34, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 2004, p. 109-118.
Crusafont 2006; CRUSAFONT i Sabater, M., *Medalles commemoratives dels Països Catalans i de la Corona Catalano-Aragonesa (s.XV-XX)*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 2006.
Crusafont-Muntañès; CRUSAFONT, M; MUNTAÑÈS, J., "Moneda inèdita de Cubells", *Acta Numismàtica* 14, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1984, p. 215-222.
Crusafont-Vidal; CRUSAFONT, M.; VIDAL, Andreu, "Els rals de Mallorca de Pere III (I de Mallorca) del fons de 'Sa Nostra', Caixa de Balears", *Acta Numismàtica* 20, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 2000, p. 57-92.
Dessi; DESSI, Vicenzo, *Gli scritti di numismática*, Galizzi, Sàsser, 1970, recull la seva obra esparsa feta entre els anys 1898 i 1909.
Dietari; *Dietari de la Generalitat de Catalunya*, vol.1, anys 1411-1539. Generalitat de Catalunya, Barcelona 1994.

Dietari B.; *Dietari del Antich Consell Barceloní*, vols. 1-3, anys 1300-1533, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1892-1894.

Dip. S. Ramon; *San Raimundo de Penyafort. Diplomatario*, Rius Serra, Josep, ed. Barcelona, 1954.

Documents Mallorca; *Documents cabdals del Regne de Mallorca*, Mut, Antoni; Planas, Antoni; Urgell, Ricard. Parlament de les Illes Balears, Palma, 2003.

Elies de Molins; ELIES de MOLINS, "Numismática", *Revista de Archivos Bibliotecas y Museos* 3ª época, 1901, p. 815.

Ensenyat; ENSENYAT, Gabriel, *La reintegració de la Corona de Mallorca a la Corona d'Aragó (1343-1349)*, Moll, 2 vols, Palma, 1997.

Fajarnés 1926; FAJARNÉS, Enric, "La zeca de Mallorca", *Butlletí de la Societat Arqueològica Luliana* 21, Palma 1926, p. 35-36.

Fajarnés 1932; FAJARNÉS, Enric, "Numismàtica mallorquina. Sobre circulación de moneda no acuñada en Mallorca. III Reales nuevos de plata castellanos", *Butlleti de la Societat Arqueològica Luiliana* 24, 1932, p. 281-282.

Floriano; FLORIANO, Antonio, "Teruel en el siglo XV. La vida econòmica y la cuestión monetaria", *Boletín de la Real Academia de la Historia* 88, 1926, p. 785-824.

Fusco; FUSCO, G. V., "Notizie intorno a la zecca di Lecce", *Annali di Numismatica publicati da G. Fiorelli*, Roma, 1846, p. 190-200.

Gentile, GENTILE, Pietro, "Lo Stato Napoletano sotto Alfonso I d'Aragona", *Archivio Storico per le Province Napoletane*, any 23, Nàpols, 1937, p. 1-56 i any 24, Nàpols, 1938, p. 1-56).

Germain; GERMAIN, Alexandre, "Mémoire sur les anciennes monnaies seigneuriales de Melgueil et de Montpellier", *Mémoires de la Societé Archéologique de Montpellier* vol. 3, Montpeller, 1880.

Ginebra; GINEBRA i Molins, Rafel, "La pretesa moneda de tern de Vic de 1244", *AUSA* 134, Patronat d'Estudis Osonencs, Vic, 1995, p. 185-194.

Giuliani; GIULIANI, A., "La monetazzione di Innigo d'Avalos (1449-1456), a A. Giuliani/S. Perfetto, *Politica feudale e monetaria di Alfonso di Aragona. Il marchesato di Pescara in potere degli Avalos-Aquino e la sconsciuta zecca aragonese di Rossa San Giovanni*, Diana, Cassino, 2013, p. 73-100. Doc. p. 95-97.

Giuliani 2006; GIULIANI, Achile, "Le monete d'oro della zecca aquilana", *Bulletino della Diputazione Abruzense di Storia Patria* 96, L'Àquila, 2006, p. 307-334.

Giuliani 2011; GIULIANI, Achile, "*Anno domini* 1498. La *renovatio* della zecca aquilana", *Annali* 57, Roma, 2011, p. 187-192, làmina 19.

Giuliani 2011 a; GIULIANI, Achile, *L'Achila tra due monarchie*, Lanciano, 2011.

Giuliani 2011 b; GIULIANI, Achile, "I bandi sulle cinquine al tempo di Federico d'Aragona (1496-1501)", *Monete Antiche* any 10, núm. 57, Cassino, 2011, p. 39-44.

Giuliani 2014, GIULIANI, Achile, "La Maestà Catolica e il nuovo ufficio della zecca aquilana", *Rivista Italiana di Numismatica e Scienze Affini* 115, Milà, 2014, p. 329-334.

Grans Cròniques; *Les quatre grans cròniques*, a cura de Ferran Soldevila, Selecta, Barcelona, 1971.

Grierson; GRIERSON, Philip. "Notes sobre les primeres amonedacions reials a Barcelona. Els termes 'bruneta', 'bossonaya' i el Chronicon Barchinonensis", *I Simposi Numismàtic de Barcelona*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), vol. II, Barcelona, 1979, p. 278-287.

Grierson-Travaini; GRIERSON, Philip; TRAVAINI, Lucia, *Italy (III), South Italy, Sicily, Sardinia. Serie Medieval European Coinage*, 14, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

Hamilton, E. J., *Money, prices and wages in Valencia, Aragon and Navarre 1351-1400*, Cambridge, 1936.

Heiss, HEISS, Aloïs, *Descripción de las monedas hispano-cristianas desde la invasión de los árabes*, vols. II i III, Madrid, 1867, reedició1969.

Huici; *Documentos de Jaime I de Aragón*, Huici Miranda, Ambrosio; Cabanes Percourt, Mª. D., ed., Anubar, cinc volums, València, 1976-1988.

Hurtebise; GONZALEZ HURTEBISE, E., *Libros de Tesoreria de la Casa Real de Aragón*, tomo 1: Reinado de Jaime II, Barcelona, 1911.

Ibáñez 1998; IBÁÑEZ Artica, J., "Moneda de necesidad acuñada en Navarra durante la guerra con Castilla (1429-1431)", *Gaceta Numismática* 129, Asociación Numismática Española, Barcelona, 1998, p. 37-52.

Ibáñez et al.; IBÁÑEZ, M; BERGUA, J; LIZÁRRAGA, J., *Historia de la moneda de Navarra*, 2 vols., Pamplona, 1991.

Junyent 2013; JUNYENT Molins, Pol, "Fraus monetaris a la Catalunya del segle XV, segons els comptes del receptor dels emoluments de la Governació General de Catalunya", *Acta Numismàtica* 43, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 2013, p. 155-166.

Lastanosa; LASTANOSA, Vicencio Juan de, *Tratado de la moneda iaquesa y de otras de oro y plata del Reyno de Aragón*, Saragossa, 1681.
Lazari; LAZARI, Vicenzo, *Zecche e monete degli Abruzzi nei bassi tempi*, Venècia, 1858.
Lecoy; LECOY de la Marche, *Les relations politiques de la France avec le royaume de Majorque*, París, 1892.
Libri Antiquitatum: Conegut amb aquest nom quan era inèdit, ha estat publicat després en un volum primer; Fàbrega i Grau, Àngel, ed., *Diplomatari de la Catedral de Barcelona, vol. 1, documents dels anys 844-1000*, Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, Barcelona, 1995, i en cinc altres volums; Baucells, Josep; Fàbrega, Àngel; Riu i Riu, Manuel; Hernández, Josep; Batlle, Carme, eds., *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Segle XI*, Fundació Noguera, Barcelona, 2006, incorporant altres fons de l'arxiu.
Lizárraga 1988; LIZARRAGA, J., "En qué fecha mandó batir moneda el Príncipe de Viana", *Gaceta Numismática* 90, Asociación Numismática Española, Barcelona, 1988, p. 41-47.
Llibre de les Monedes: *El llibre de les monedes de Barcelona i dels florins d'or d'Aragó*, Rodrigue Tréton, ed.; Fundació Noguera, Barcelona, 2009.
Llibre Verd de Càller; "Il Libro Verde della città di Cagliari", Giuseppe Picinelli Maury, ed.; *Archivio Storico Sardo VIII*, Càller, 1912, p. 101-144.
Llibre Vermell de Ciutadella; Aragó, A. M.; Conde, Rafel, eds., Fundació Noguera, Barcelona, 1977.
Llobet 1973, LLOBET i Portella, J. Mª., "Les monedes i pellofes de Cervera", *Acta Numismàtica* 3, 1973, p. 208-242.
Llobet 1975; LLOBET i Portella, J. Mª., "Les monedes i pellofes de Tàrrega", *Acta Numismàtica* 5, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1975, p. 73-89.
Llobet 1994; LLOBET i Portella, J. Mª., Documents per a la història de la moneda municipal de Cervera (1452-1626)", *Acta Numismàtica* 24, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1994, p. 141-174.
Llobet 1994 a; LLOBET i Portella, J. Mª, "La circulació monetària en la vegueria de Cervera segons la documentació comarcal", *Gaceta Numismática* 115, Asociación Numismática Española, Barcelona, 1994, p. 51-62.
López i Bonet; LÓPEZ i BONET, Josep Francesc, "Els deutes del rei Joan i el Regne de Mallorca", *El crèdit i el sistema financer el Regne de Mallorca (s. XIV-XV)*, Pau Cateura, coordinador, UIB, Palma, 2009, p. 101-126.
Marín; MARÍN de la Salud, Jorge, *La moneda navarra y su documentación (1513-1838)*, Madrid, 1975.
Martínez Ferrando; MARTÍNEZ FERRANDO, Ernest, *Pere de Portugal, "rei dels catalans" vist a través dels registres de la seva cancelleria*, Institut d'Estudis Catalans, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica VIII, Barcelona, 1936.
Martino; MARTINO, *Giuseppe di, Il sistema tributario dagli aragonesi i Sicilia, (1282-1576)*, Palerm, 1990.
Mateu 1929; MATEU i LLOPIS, Felip, *La ceca de Valencia y las acuñaciones valencianas de los siglos XIII a XVIII*, València, 1929.
Mateu 1930; MATEU i LLOPIS, Felip, "Les dificultats i fretures econòmiques de Ferran el Catòlic en la guerra dinàstica castellana y llur ressò en el Regne de València", *Estudis Universitaris Catalans* XV, n. 2, Barcelona, 1930, p. 1-33.
Mateu 1931; MATEU i LLOPIS, Felip, "Las relaciones monetarias entre Cataluña y Valencia desde 1276 a 1376", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* XII, 1931, p. 27-39.
Mateu 1937; MATEU i LLOPIS, Felip, "El Vocabulari medieval de l'exercici de la Monederia segons documents valencians", *Butlletí de Dialectologia catalana* 24, Barcelona, 1937, p. 98-126.
Mateu 1942; MATEU y LLOPIS, Felipe, "Los recursos económicos de Juan II en Lérida y Tàrrega durante las turbaciones del Principado en 1465", *Hispania* VIII, 1942.
Mateu 1942 a; MATEU y LLOPIS, Felipe, "Un manuscrito referente a moneda aragonesa, conservado en el Museo Arqueológico Nacional", *Hispania* III, 1942, p. 580-597.
Mateu, 1947; MATEU y LLOPIS, Felipe, "Sobre la política monetaria de Jaime I y las acuñaciones de 1247 y 1241", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, València, 1947, p. 3-31.
Mateu 1952; MATEU y LLOPIS, Felipe, "Notas y documentos sobre la ceca de Balaguer en 1462 y el numerario de la época. 1458-1479", *Ilerda* 16, Lleida, 1952, p. 7-22.
Mateu 1956; MATEU y LLOPIS, Felipe, "La regalía monetaria en la Corona de Aragón y en especial en el Reino de Valencia hasta Fernando el Católico", *Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita* 4-5, Institución Fernando el Católico, Saragossa, 1956.
Mateu 1965; MATEU y LLOPIS, Felipe, "Los contratos de arriendo de las cecas reales. El de Valencia de 1473", *Homenaje a Jaime Vicens Vives*, Universitat de Barcelona, 1965, p. 551-557.

Mateu 1970; MATEU y LLOPIS, Felipe, "Los recursos monetarios de Alfonso IV de Aragón", *Gaceta Numismática* 18, Asociación Numismática Española, Barcelona, 1970, p. 28-35.

Mateu 1976; MATEU y LLOPIS, Felipe, ""El 'Florí d'or d'Aragó'. La seca de València", *Acta Numismàtica* 6, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1976, p. 167-186.

Mateu Ibars; MATEU Ibars, Josefina, *Las virreyes de Cerdeña*, Pàdua, 1964.

Mateu, Mª. D.; MATEU Ibars, María Dolores, "Relación cronológica de documentos monetales de 1066 a 1260 del Archivo de la Corona de Aragón", *I Simposi Numismàtic de Barcelona*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), vol. 2, Barcelona, 1979, p. 105-209.

Mensa; *Mensa episcopal de Barcelona (878-1299)*, Pardo i Sabartés, Maria, ed., Fundació Noguera, Barcelona, 1994.

Mestre Racional; *El Mestre Racional a la Corona d'Aragó (1283-1419)*, edició a cura de Tomàs de Montagut, Fundació Noguera, Barcelona, 1987.

Orell-Boada; ORELL, Jeroni; BOADA, Jaume, "Apunts sobre les diverses ubicacions de la seca de Mallorca (segles XIII-XV)", *Acta Numismàtica* 43, 2013, p. 85-93.

Osca; *Colección Diplomática de la Catedral de Huesca*, Duran Gudiol, Antonio, ed., Consejo Superior de Investigaciones Científicas, dos volums, Saragossa, 1965-1969.

Pansa 1912; PANSA, Giovanni; "Un decreto di Ferdinando I d'Aragona per la tutela dei ripostigli monetali", Supplemento... Cagiati, any 2, fasc. 5/6, Nàpols, maig-juny 1912, p. 24-26.

Pansa 1912 a; "Saggio di una bibliografia analitica della zecca medioevale degli Abbruzi" (lliurament 1/5), Supplemento... Cagiati, any 2, fasc. 7, Nàpols, juliol 1912, p. 11-13.

Pansa 1912 b; ibid. (lliurament 2/5), *Supplemento.. .Cagiati*, any 2, fasc. 8/9, Nàpols, agost-setembre 1912, p. 17-20.

Pansa 1912 c; ibid. (lliurament 3/6), *Supplemento... Cagiati*, any 2, fasc. 10, Nàpols, octubre 1912, p. 19-24.

Pansa 1912 d, ibid. (lliurament 4/5), *Supplemento... Cagiati*, any 2, fasc. 11/12, Nàpols, novembre-desembre 1912, p. 37-42.

Pansa 1913; PANSA, Giovanni; "Documenti inediti relativi alle zecche abruzzensi", *Supplemento... Cagiati*, any 3, fasc. 8/9/10, Nàpols, agost-octubre 1913, p. 13-22.

Pansa 1913 a; "Saggio di una bibliografia analitica della zecca medioevale degli Abruzzi", (lliurament 5/5), *Supplemento... Cagiati*, any 3, fasc. 3/4, Nàpols, març-abril 1913, p. 19-32.

Pannuti 1973; PANNUTI, Michele, "La monetazione a Napoli dal 1442 al 1556", *Un sécolo di grande arte nella monetazione di Napoli (1442-1556)*, Museo Gaetano Filangieri, Nàpols, 1973, p. 1-41.

Papon; PAPON, J. P. *Histoire Génerale de Provence*, de Devic i Vaissete, París, 1776-1786. Estudi numismàtic, vol. II. p. 534-602.

Pere el Gran; Exposició documental, Arxiu de la Corona d'Aragó i Sezioni di Studi Storici dell'Istituto Italiano di Cultura di Barcelona, Barcelona, 1985/1986.

Pío Beltrán; BELTRÁN Villagrasa, Pío, Obra Completa, vol. II, *Numismática de la Edad Media y de los Reyes Católicos*, Zaragoza, 1972.

Poey d'Avant; POEY d'AVANT, Faustin, *Monnaies féodales de France*, vol. II, París, 1860. Reeditat el 1961 per l'Akademische Druk-U. Verlagsanstalt, Graz.

Pons 1926, PONS, Antoni, "Pregons del segle XVI", "III, sobre monedes", "VI, per los reyals castellans", "XXIII, per la taula e ducats romputs" i "Regiment de Concòrdia (1449), *Butlletí de la Societat Arqueológica Luliana* 21, Palma 1926, p. 294-295, 310, 372-373 i 374-378.

Pons 1928, PONS, Antoni, "Constitucions e ordinacions del Regne de Mallorca. Monedatge (1309)", *Butlletí de la Societat Arqueològica Luliana* 22, 1928, p. 351-352.

Pons 1930, PONS, Antoni, "Constitucions e ordinacions del Regne de Mallorca. Privilegi del senyor rei en Sanxo, rei de Mallorques confirmat i ampliat per lo senyor rei en Pere d'Aragó (1315)", seguit de "Capítols den Romeu Pallerès. 1407". *Butlletí de la Societat Arqueològica Luliana* 23, 1930, p. 13-17 (primer article), 17-18 i 68-73 (segon article).

Pons 1932, PONS, Antoni. "Constitucions i Ordinacions del Regne de Mallorca. Sobre el fet de mestre G. de Coscoia, posseedor de moneda falsa (1308)", *Butlletí de la Societat Arqueológica Luliana* 24, 1932, p. 273.

Pons I; PONS Pastor, A., *Los judios en el Reino de Mallorca durante los siglos XIII i XIV*, Palma, 1984.

Priori; PRIORI, Domenico, "Le zecche di Lanciano e di Ortona", *Bolletino del Circulo Numismatico Napoletano*, any XX, Nàpols, juliol-desembre 1939, p. 45-50.

Privilegis; *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona*, Aragó, A. Mª. i Costa, M., eds.. Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona, 1971.

Prota 1913; PROTA, Carlo, "Sulla Zecca di Lecce", *Supplemento... Cagiati*, any 3, fasc. 11/12, Nàpols, novembre-desembre 1913, p. 37-38.
Prota 1914; PROTA, Carlo, *Maestri ed incisore della Zecca Napolitana*, Ricavati da documenti del R. Archivio di Stato de Napoli, Nàpols 1914.
Prota 1916; PROTA, Carlo, "Le monete dette Giustine di Fernando I e Fernando II d'Aragona", *Bolletino del Circolo Numismatico Napoletano*, serie 1, núm. 1, Nàpols juliol 1916, p. 21-26.
Prota 1921; PROTA, Carlo, "Sulle monete Napoletane di Carlo VIII de Francia", *Bolletino del Circulo Numismatico Napoletano*, any VI, fasc. 2, Nàpols, 1921, p. 27-35.
Ravizza; RAVIZZA, Gennaro, *Collezione di diplomi e di altri documenti de' tempi di mezzo e recenti da servire alla storia della città di Chieti*, Nàpols, vol. 4, 1852-55.
Régne; RÉGNE, J., *History of the Jews in Aragon. Regesta and documents*, Jerusalem, 1978.
Ripoll, RIPOLL, Mª Eugènia, *La seca o casa de la moneda de Barcelona*, SCEN (IEC), Barcelona 2008.
Rolland; ROLLAND, Henri, *Monnaies des comtes de Provence*, París, 1956.
Rosselló; ROSSELLÓ Vaquer, Ramon, *Aportació documental a la història de Menorca*. Consell Insular de Menorca, 1982.
Rossi 1882; ROSSI, Umberto, "Le monete di Catania", *Gazzeta Numismatica* 3 i 4, 9 i 18 març 1882, Como, 1882, p. 10-11 i 13-14.
Rossi 1882 a; ROSSI, Umberto, "Un documento inédito sulla zecca di Palermo", *Gazzeta Numismatica* 22, desembre 1882, Como, 1882, p. 87-88.
Rúbriques de Bruniquer; BRUNIQUER, Esteve Gilabert, *Cerimonial dels Magnífics Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, vol. IV, cap. LXI, "Monedes, pesos, mides, destres i mesures", p. 129-161.
Ruotolo; RUOTOLO, Giuseppe, "Ipotesi circa la battitura del denaro di Alfonso V di Aragona con la leggenda REGINE DEFENSOR", *Rivista Italiana di Numismàtica e scienze affini*, any LXXXII, Società Numismatica Italiana, Milà, 1980, p. 169-176.
Safont; SAFONT, Jaume, *Dietari o llibre de Jornades (1411-1484) de Jaume Safont*, Fundació Noguera. A cura de J. Mª Sans i Travé, Barcelona, 1992.
Sagarra; Sagarra, Ferran de, *Sigil·lografia catalana*, tres parts en sis volums. Farem referència al primer, Barcelona 1922.
Salat: SALAT, Josep. *Tratado de las monedas labradas en el Principado de Catalunya*, Barcelona, 1818.
Sambon 1891; SAMBON, Arturo G., "I carlini e la medaglia trionfale di Ferdinando I d'Aragona Re di Napoli", *Rivista Italiana di Numismatica*, any 4, Società Numismatica Italiana, Milà, 1891, p. 469-489.
Sambon 1891 a; SAMBON, Arturo G., "I cavalli di Ferdinando I d'Aragona, re di Napoli; *Rivista Italiana di Numismatica*, any 4, fasc. 3; Milà, 1891, p. 325-356.
Sambon 1892; SAMBON, Arturo G., "Di alcune monete inedite di Alfonso I e Ferdinando I re di Napoli e di due officine monetarie del Napoletano sinora sconosciute", *Rivista Italiana di Numismatica* any 5, fasc. 3, Società Numismatica Italiana, Milà, 1892, p. 341-355.
Sambon 1893; SAMBON, Arturo G., "Incisori dei conii della moneta napoletana", *Rivista Italiana di Numismatica*, any 6, fasc.1, Società Numismática Italiana, Milà, 1893, p. 69-82.
Sambon, 1897; SAMBON, Arturo G., "Les monnaies d'argent frappées en 1480 par ordre du duc d'Anjou et du prince de Tarente dans le Royaume de Naples et la monnayage drauduleux de Ferdinandi I d'Aragon", *Gazette Numismatique Française*, any 1, París, 1897, p. 65-82.
Sambon 1901; SAMBON, Arturo G., "Monete napoletane inedite e di una nuova officina monetaria", *Rivista Italiana di Numismática*, any 14, Società Numismática Italiana, Milà, 1901, p. 317-323.
Sambon 1913; SAMBON, Arturo G., "I tornesi falsi di Ferdinando I d'Aragona coniati a Napoli, a Barletta, a Gaeta, a Cosenza, a Lecce, a Capua e ad Isernia", *Supplemento... Cagiati*, any 3, fasc. 5/6/8, Nàpols, maig-juliol 1913, p. 15-21.
San Pío; SAN PÍO y Ansón, Álvaro, "Algunas consideraciones relativas a la moneda labrada en Aragón", *Discurso leído en la Solemne Apertura de los Estudios del año académico 1825 a 1926 por el Dr. D. Alvaro de San Pío y Ansón*, Universidad de Zaragoza, 1926, p. 24-82 (la resta de pàgines són d'altres temes).
Sanahuja 1996; SANAHUJA Anguera, Xavier, "L'arrendament de les encunyacions d'or de Perpinyà entre 1352 i 1365", *Acta Numismàtica* 26, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1996, p. 147-160.
Sanahuja 1998; SANAHUJA Anguera, Xavier, "Actuacions monetàries a Tortosa (s. XV-XVII)", *Acta Numismàtica* 28, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1998, p. 141-156.

Sanahuja 1999; "La moneda municipal de Vic (I); Ploms i senyals (1470-1513)", *Ausa* vol 18, núm 142, Vic, 1999, p. 385-396.
Sanahuja 2000; SANAHUJA Anguera, Xavier, "Els pacífics catalans, una moneda amb molta història", *Homenagem a Mário Gomes Marques*, Instituto de Sintra, Sintra, 2000, p. 329-340.
Sanahuja 2002; SANAHUJA Anguera, Xavier, "Aportació documental sobre les monedes locals del segle XV: Balaguer i Tàrrega", *Gaceta Numismática* 146, Asociación Numismática Española, Barcelona, 2002, p. 37-44.
Sanahuja 2002 a; SANAHUJA, Xavier, "Novetats sobre la moneda mallorquina de Pere III, *L'Ardit* 17, CFN, 2002, p. 29-32.
Sanahuja 2003; SANAHUJA Anguera, Xavier, "Noves aportacions sobre les primeres pugeses catalanes del segle XIV", *Acta Numismàtica* 33, Barcelona, 2003, p. 81-100.
Sanahuja 2004; SANAHUJA Anguera, Xavier, "Les monedes de Manresa al segle XV", *Gaceta Numismàtica* 154, Asociación Numismática Española, Barcelona, 2004, p. 53-70.
Sanahuja 2005; SANAHUJA Anguera, Xavier, *La moneda municipal de Reus i el seu entorn (s. XV-XVIII)*, Centre de Lectura de Reus, Reus, 2005.
Sanahuja 2010; SANAHUJA Anguera, Xavier, "La moneda municipal de la Seu d'Urgell, segles XV-XVII. Primera aproximació", *Acta Numismàtica* 40, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 2010, p. 105-158.
Sanahuja 2013; SANAHUJA Anguera, X., "Els terços de croat de Lleida de la guerra contra Joan II (1462-1465)", *Acta Numismàtica* 43, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 2013, p. 117-154.
Sastre; SASTRE Moll, Jaume, *La Seu de Mallorca (1390-1439). La prelatura del bisbe Lluís de Prades i d'Arenós*, Palma, 2007.
Sesma; SESMA Muñoz, Angel, "La moneda jaquesa y la emisión de aragoneses de plata", *Estudios en homenaje al Dr. Antonio Beltrán Martínez*, Universitat de Saragossa, 1986, p. 1029-1039.
Sierra; SIERRA Valentí, Eduard, "Lletres dels Consellers de Barcelona als jurats de Girona (s. XIV-XV)", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 50, 2009, p. 139-172.
Silvestri; SILVESTRI, Alfonso, "La zecca di Napoli all'inizio della dominazione aragoneses", *Studi in onore di Riccardo Filangieri*, Nàpols, 1958, tres volums, vol. 1, p. 603-610.
Sixena; *El Monasterio de Sijena. Catálogo de documentos del Archivo de la Corona de Aragón*, Sáinz de la Maza Lasoli, Regina, ed., dos volums, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 1994-1998.
Sollai; SOLLAI, Mariano, *Monete coniate in Sardegna nel medioevo e nell'evo moderno (1289-1813)*, Gallizi, Sàsser (1976).
Sollai 1965, SOLLAI, Mariano, "Martino I re d'Aragona e la sua monetazzione in Sardegna", *Numismatica* any IV, núm. 2, Santamaria, Roma, 1965.
Sotelo; SOTELO Álvarez, Avelino, *Casa de Aragón en Nápoles (1442-1503) en la historiografía italiana s. XV-XVIII*, Aristos, Alacant, 2001.
Spahr 1931; SPAHR, Rodolfo, "Due monete siciliane inedite", *Bolletino del Circulo Numismatico Napoletano*, Nàpols, gener-març 1931, p. 9-13.
Tintó; TINTÓ, Margarida, "Privilegis i ordinacions reials de la seca de Barcelona", *XVIII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó*, València, 2004, p. 697-718.
Torres Fontes; TORRES Fontes, J., *Colección de documentos para la historia del Reino de Murcia, II, Documentos del siglo XIII*, Murcia, 1969.
Toxiri; TOXIRI, Agostino, "Monete della Sardegna", *Gazzeta Numismàtica* any IV, núm. 5-6, Como, 1884, p. 40-46.
Trasselli 1958; TRASSELLI, Carmelo, *Note per la storia dei Banchi in Sicilia nel XIV secolo. Parte I (Zecche e monete)*, Palerm, 1958.
Trasselli 1959; TRASSELLI, Carmelo, *Note per la storia dei banchi in Sicilia nel XV secolo*, Palerm, 1959.
Ubieto; UBIETO, Antonio, "Documentos para el estudio de la numismática navarro-aragonesa medieval". *Publicaciones del Seminario de Arqueología y Numismática aragonesa* I i II, Saragossa, 1951 i 1953.
Udina 1957; UDINA Martorell, F., "Los alfonsinos de oro, primera acuñación de este metal en la Corona de Aragón (1339)", *Numisma* 29, 1957, p. 9-17.
Udina; UDINA Martorell, F., "La ceca de Barcelona en tiempos de Fernando de Antequera y de Alfonso el Magnánimo", *Numisma* 34, 1958, p. 37-47.
Urgell, URGELL Hernández, Ricard, "La reforma de la Ceca de Mallorca en 1461. Una aportación al estudio del fraude fiscal en la Baja Edad Media", *Butlletí de la Societat Arqueològica Luliana* 45, 1989, p. 147-154.

Usher; USHER, Abbott Payson, "La Banca de Depósito en Barcelona (1300-1700)", *Cuadernos de Historia Económica de Catalunya*, Barcelona, 2n. trim. 1969-70, p. 157-181
Ventura; VENTURA, Jordi, "Manipulacions monetàries a València a finals del segle XV", *Acta Numismàtica* 21-23, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1991-1993, p. 417-434.
Villanueva; VILLANUEVA, J. L., *Viaje literario a las iglesias de España*, Madrid, 1821-1852, vol. 21.
Vincke; VINCKE, Iohhanes, *Documenta selecta*, Biblioteca Balmes, Barcelona, 1936.
Volpes 1957; VOLPES, Roberto, "Delle coniazioni non ufficiali in Sicilia durante il Regno di Federico III 'il semplice'", *Bolletino del Circulo Numismatico Napoletano*, 1957, p. 57-61.
Yanguas; YANGUAS y Miranda, J.. *Dicionario de antigüedades del reino de Navarra*, 4 vols. Part numismàtica especialment al vol. II, p. 333-408. Pamplona, 1840-1844, reimpressió del 1964.
Zaforteza; ZAFORTEZA i Musoles, Dídac, "Documents. Venda de la casa de la moneda a favor de l'honor Pere Descallar en nom del rei", *Butlletí de la Societat Arqueològica Luliana* 24, 1932, p. 29-32.

CLAU D'ABREVIACIONS DELS ARXIUS

AA	Arxiu de l'Audiència, Mallorca
ABR	Arxiu Departamental de les Boques del Roine
ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó (antic Arxiu Reial) de Barcelona
ACB	Arxiu de la Catedral de Barcelona
ACBC	Arxiu Històric Comarcal del Baix Camp
ACC	Arxiu Comunal de Càller
ACG	Arxiu de la Catedral de Girona
AD	Arxiu de la Diputació d'Aragó
ADH	Arxiu Departamental de l'Herault
ADPO	Arxiu de Protocols de Barcelona
AGN	Arxiu General de Navarra
AGRV	Arxiu General del Regne de València
AHA	Arxiu Històric dels Abruzzi
AHCC	Arxiu Històric Comarcal de Cervera
AHCT	Arxiu Històric Comarcal de Tortosa
AHMP	Arxiu Històric Municipal de Palma
AM	Arxiu de Marsella
AMB	Arxiu Municipal de Barcelona
AMC	Arxiu Municipal de Càller, antic Archivio Regio
AME	Arxiu Municipal de Vila d'Esglésies
AMG	Arxiu Municipal de Girona
AML	Arxiu Municipal de Lleida
AMM	Arxiu Municipal de Montpeller
AMN	Arxiu Municipal de Narbona
AMSC	Arxiu Municipal de la Selva del Camp
AMV	Arxiu Municipal de València
AN	Arxiu de Nàpols
ARM	Arxiu del Regne de Mallorca
ARV	Arxiu del Regne de València
ASAq	Arxiu de l'Estat de l'Àquila
ASC	Arxiu de l'Estat de Càller
ASN	Arxiu de l'Estat de Nàpols
ASP	Arxiu de l'Estat de Palerm
AUP	Arxiu de la Universitat de Perpinyà
IMH	Institut Municipal d'Història de Barcelona

OCCITÀNIA

La brevetat del recull de documents en aquest sector és degut al fet que només hi esmentem els que corresponen als primers comtes catalans i als comtes vassalls, ja que els dels sobirans catalans, des d'Alfons I endavant, els hem situat en el regnat corresponent. D'altra banda, hi ha moltes mencions documentals provinents de Devic i Vaissete, Poey d'Avant o Castaing-Sicard que no són pròpiament transcripcions de documents sinó ressenyes breus del seu contingut, a voltes sense referències, com passa sovint amb Poey d'Avant, i que, en qualsevol cas, ja s'han tingut presents en el llibre sobre la moneda occitana. Finalment, tampoc no hem incorporat la documentació de l'etapa final del comtat de Rodés aportada per Belmont atesa la seva cronologia tardana, que els situa en el context de la intervenció, cada cop més incisiva, dels sobirans francesos.

1 c.1000-1167 MELGUELL-MONTPELLER

Evolució de la llei, del pes i del valor del melgorès al llarg del temps:
- S'inicia l'emissió poc abans de l'any 1000.
- La llei és octena fins al final del segle XI.
- Vers el 1116, la llei es redueix a 5 diners.
- El 1129, baixa a 4 diners i s'hi manté fins a mitjan segle XIII.
- El pes va ésser de 24 peces l'unça fins al 1130. Després, petits canvis.
- Des de finals del segle XI fins al 1132, el valor baixa, després augmenta durant 10 anys i recau passat el 1144. Del 1155 al 1166, es manté estacionari, baixa lleugerament després. Des del 1167, hi ha el costum de valorar-lo a 50 sous el marc, potser fruit d'inèrcies.

Bonet, p. 46-86.

2 1060-1145 OCCITÀNIA

Llei i valor d'algunes monedes occitanes:
- Any de la gran fam: Els diners de Carcassona són de llei octena.
- 1060-Els diners de Besiers valen igual que els melgoresos.
- 1095-Els sous tolosans de llei dotzena; els ugonencs, octena.
- 1095-Els sous ugonencs són convertibles en octens.
- 1125-Els sous ugonencs són octens.
- 1145-Els sous de Carcassona són de llei octena.

Cartulari dels Trencavell, doc. 556, 500, 238, 261, 375, 396 i 222.

3 1060-1201 MELGUELL-MONTPELLER

Cotitzacions del diner melgorès:
- 1060-Com els diners de Besiers.
- 1156-48 sous el marc.
- 1167-50 sous el marc.
- 1175, 1177, 1188, 1189, 1201 - 50 sous el marc.

Cartulari dels Trencavell, doc. 500, 443, 537 i 547, 439, 499, 589, 574 i 569.

4 1167-1208 OCCITÀNIA

Equivalències i valors de diferents monedes occitanes:
-1167-El melgorès es cotitza a 48 sous el marc de Narbona.
-1174-El melgorès es cotitza a 50 sous el marc de plata fina.
-1185-El morabatí musulmà es valora en 7 sous melgoresos.
-1198-El melgorès a llei de 4 diners i 48 sous el marc de Narbona.
-1208-El melgorès a llei de 4 diners i 48 sous el marc de plata fina de Narbona.

Mateu, Mª. D., p. 205-209.

5 1067-1071 CARCASSONA-RASÉS

En la sèrie documental de l'adquisició dels comtats de Carcassona-Rasés per Ramon Berenguer I, el comte català esmenta el dret de moneda d'aquests comtats, que es reserva, a cedir-los en feu.

Benito, doc. 1, 14, i 15.

6 1164 CARCASSONA-NARBONA

Acord entre Ramon Trencavell de Carccassona i Ermengarda de Narbona per a l'explotació d'unes mines de plata. Els senyors locals en tenen la meitat dels drets i ells dos, en conjunt, l'altra meitat.

Cartulari dels Trencavell, doc. 444.

7 Agost 1177 PROVENÇA MARÍTIMA

Acord entre Ramon Berenguer IV i el bisbe d'Arles, Ramon de Bolena, per a l'explotació d'una foneria, d'ús monetari (així ho diu Rolland, però no és segur que aquest "ús monetari" no sigui una simple deducció de l'autor). El bisbe tindrà el delme de la part del comte, és a dir, un quinzè del guany total (excepcionalment, el reiterem en el regnat d'Alfons I, doc. 24).

Rolland, p. 110.

8 1180 PROVENÇA MARÍTIMA

El comte Ramon Berenguer IV de Provença reprèn l'explotació d'una mina d'argent situada a Toló, a prop de Marsella (el reiterem en el regnat d'Alfons I, doc. 25).

Blancard, p. 34, ABR, doc. B. 289.

9 15 maig 1188 CARCASSONA

El rei Alfons I, en fer cessió a Ramon Roger de Foix del comtat de Carcassona, es reté la fabricació de la moneda del comtat (el reiterem amb Alfons I, d'una altra font, doc. 31).

Mateu, M^a^. D, doc. 2, ACA, Cancelleria d'Alfons I, perg. 488.

10 1215 BELLCAIRE

El bisbe Miquel de Morada dóna en feu a Simó de Montfort i els seus hereus la vila de Bellcaire, inclòs el dret de fer-hi moneda. Simó pagarà anyalment 100 marcs d'argent de Montpeller i 1.400 marcs més d'acapta. Quan fabriqui la moneda, pagarà encara 1 diner per lliura encunyada. El bisbe li donarà curs.

Papon, p. 582-584.

11 16 maig 1218 PROVENÇA MARÍTIMA

El comte Ramon Berenguer V acorda amb els síndics de Marsella l'emissió d'una moneda d'argent del valor de sis rals coronats, és a dir, un mig gros del valor de sis diners de billó. El comte tindrà dos rals de benefici per marc d'argent fi encunyat, i la ciutat, un ral. La ciutat elegirà un guarda per a la seca.

Blancard, AM, AA5, f. 8 i AA14; Rolland, p. 113.

12 22 juny 1243 PROVENÇA MARÍTIMA

Després d'una revolta dels marsellesos, el comte Ramon Berenguer V va manar que en les monedes que es batessin en el futur hi constés el seu nom.

Rolland, p. 114 i 101/206.

12 a 11 novembre 1265 NARBONA

El vescomte Amalric I de Narbona (1258-1298), responent a la petició dels cònsols de la ciutat, confirma la moneda batuda pel seu pare i es compromet a no mudar la nova que ell havia fet en tota la seva vida.

Anno... dominus Amalricus, Dei gracia vicecomes et dominus Narbone, vocato parlamento generali in curia sua, et ibi, ad preces et instanciam Guillemi Raimundi di Montispesullano, Bertrandi Stephani et Raimundi Lumbardi, consulibus, Bernardi Faidia, Bernardi Revelli et Ramundi Andorra, conulum burgi Narbone et tocius populi Narbone tam civitatis quam burgi, juravit monetam narbonensam quam de novo faciebat in manu dicti Poncii Alarosii et eam manutenere et conservare in omni vita sua et eciam monetam narbonensam per dominum Aimericum, patrem suum condam nuper factam.

Bisson, p. 57, AMN, AA. 109, f.34.

ALFONS I (1162-1196)

13 Sense data (Barcelona) CATALUNYA

El rei estableix una moneda barcelonina nova de billó. Per als diners, disposa una llei de quatre diners i una talla de 18 sous el marc, i per als òbols, una llei de tres diners i una talla de 20 sous el marc. La moneda creada haurà de regir al llarg de tota la seva vida.

In xpi. nomine sit notum quod ego Ildefonsus dei gracia rex aragonensis, comes barchinonensis et marchio Provincie facio et stabilitio monetam novam barchinonensem bonam et legalem que omnibus diebus vite mee per terram meam curret. Quam monetam facio et statuo fieri ad quator denarios argenti fini sive puri. Et quod exat marcha denariorum ad XVIII solidos. Predictam vero monetam volo et facio firmam et stabilem in predicto penso et lege cunctis diebus vite mee sine omni fraude at absque malo ingenio et sine omni engan. Ita quod mutabitur nec cambiabitur neque peiorabitur. Quicumque autem iamdictam monetam ausu temerario falsaverit vel minuerit seu aliquo defraudarit promitto siquidem in mea bona fide et legalitate quod faciam tam de eo quam de ilo qui hoc inquam conceserit vel cognoverit et nihi statim non revelarit justiciam secundum quo dius dictaverit. Similiter satuo et fieri facio ipsas medalias jamdicte monete ad .III. denarios argenti fini et quod exeant ad .XX. solidos ipsa marcha. Supradicta autem stabilimentum facio et firmiter observari precipio volens et cupiens providere communi utilitati totius populi mei et terre.

Botet, doc 2; ACA, reg. 2, f. 47.

14 1149-1181 ARAGÓ

Sèrie de dades sobre diferents equivalències i pagaments en moneda jaquesa que obtenim d'Ubieto:

Doc. 24 – 1149 – Un morabatí equival a 7 sous jaquesos.
Doc. 25 – 1151 – 75 sous grossos de moneda jaquesa de "quator denarios".
Doc. 26 – 1170 – 250 sous de moneda jaquesa de "quator denarios".
Doc. 27 – 1171 – 20 sous en moneda jaquesa de "quator denarios".
Doc. 28 – 1172 – 25 sous en moneda jaquesa de "quator denarios".
Doc. 29 – 1173 – 50 sous en moneda jaquesa de "quator denarios".
Doc. 30 – 1174 – 200 sous de moneda jaquesa de "quator denarios".
Doc. 31 – 1174 – 200 sous en moneda jaquesa de "quator denarios".
Doc. 32 – 1174 – 25 sous "denariorum Iacensis monete nova".
Doc. 33 – 1174 – "Rex Ildefonsus...mutavit illa moneta Iachesa".
Doc. 13 – 1175 – 12 sous en "Iacces novos".
Doc. 14 – 1176 – 400 sous en "moneta nova Iachesa".
Doc. 34 – 1177 – Un morabatí equival a 7 sous jaquesos.
Doc. 15 – 1181 – 250 sous en "denariorum Iachesa moneta nova".

Ubieto, documents indicats.

15 1168-1202 CATALUNYA

Recopilant les equivalències entre el morabatí d'or i el diner de Barcelona, obtenim la taula següent, sumant les dades de Botet i de Balaguer:

1168 – 7 sous (Botet).
1168 – 7 sous (Balaguer).
1175 – 6 sous, 6 diners (Botet).
1175 – 10 sous (Botet).
1182 – 7 sous (Balaguer).
1186 – 7 sous (Botet).
1190 – 7 sous (Botet).
1191 – 7 sous (Botet).
1192 – 7 sous (Botet).
1193 – 7 sous (Botet).
1194 – 7 sous, 6 diners (Balaguer).
1202 – 7 sous (Balaguer).

Botet, p. 26; Balaguer, p. 58.

16 26 maig 1169 Roma CATALUNYA

El papa Alexandre III (1159-1181) confirma els béns de la mitra de Barcelona i els límits de la diòcesi al bisbe Guillem Torroja. Entre els béns confirmats hi trobem:

... *Redditus de foro et monete in tua (tuorumque) successorum potestate ac dispositione permaneant, sicut preteris temporibus mansisse noscuntur...*

Mensa, doc. 26

17 1168 PROVENÇA

Alfons I es reserva la meitat de la moneda de Provença en cedir-ne la governació al seu germà Pere, que prendria el nom de Ramon Berenguer IV de Provença.

Papon, p. 536.

18 1173 Lleida PROVENÇA

El rei atorga a Guillem Adalguer i als seus successors el dret d'obrir els encunys de la moneda de Provença i de tenir el càrrec de mestre de la seca, assignant-li un guany de 3 diners per lliura encunyada pel concepte dels encunys i d'1 diner per lliura pel càrrec de mestre.

In Christi nomine: Sit notum cunctis quod ego Ildefonsus Dei gracia Rex Aragonis Comes Barchinone et Marchio Provincie bono animo et sepontanea voluntate et consilio baronum meum dono tibi Guillelmo Adalgeri et tuis in perpetuum pro bono amore quem tibi habeo et pro maximo servitio quod tu mihi facisti in tempore oportuno ipsum tal sive cunnum in que scilicet denari sunt monetandi de tota ipsa moneta Comitatus Provincie quam ibi de novo fieri constituo sive de totis illis monetis quae ibi unquam decetero fient sive de aliis qui alibi fierent propter necesitatem eiusdem Comitatus vel propter solam voluntatem rincipis ipsius terrae. Dono in quam tibi et tuis in perpetuum uni post alium indivisibiliter ipsum Tal sive cunnum de totis jam dictis monetis ad feudum honoratum quod per me et ad nostram semper fidelitatem habeatia bene et teneatis sine omni nostro en vestro enganno et escilicet ut in ipso tal sive cunno accpiatis semper in singulis libris denariorum III, denarios de ipsa moneta easdem et dono vobis magistratum monetas propter quod accipiatis etiam in magnaque libra unum denarium de tots illia monetis qui sunt supra scriptas. Etc.

Heiss, doc. III., Barthe, p. 131

19 1173-1175 ARAGÓ

El 1173, hi ha una menció de diners jaquesos "de quator denariis", però hi ha temor d'una rebaixa de llei i es dóna l'equivalència d'1 morlà = 2 jaquesos per a fixar-ne el valor. L'any 1175, hi ha un altre pagament en moneda jaquesa "de tribus denaris". Això concorda amb el document anterior d'Ubieto del 1174 de la moneda alterada (doc. 14). D'altra banda, Asso diu que el diner jaquès d'aquest regnat fou de llei de 3 diners com la de Sanç Ramir.

San Victorian, doc. 217 i 220; Asso, p. 267.

20 1174-1196 ARAGÓ

Per documents del temps de Pere I se sap que Alfons I féu una darrera emissió a l'Aragó que era de baixa llei i que potser cal relacionar amb la menció del 1174, abans transcrita, i d'Ubieto que diu "Rex Ildefonsus... mutavit illa moneta Iachesa" (doc. 14).

Pío Beltrán, p. 437.

21 19 març 1174 (Barcelona) CATALUNYA

El bisbe Bernat de Barcelona cedeix temporalment el delme de la moneda de Barcelona al rei.

Manifestum sit omnibus presentibus atque futuris qualiter ego Ildefonsus del gracia Rex Aragonum, Comes Barchinone et Marchio Provincie, necessitate compulsus, rogavi Bernardum barchinonensem episcopum, et permitteret me, ad tempus, accipere decimam tocius barchinone monete, que est sui juris et eclesie barchinone. Tandem predictus episcopus, meis precibus et voluntate adquiescens, dedit mihi licenciam accipendi predictam decimam tocius barchinone monete usque ad natale domini. Ita tamen, ut interim ipse accipiat et retineat sibi et ecclesie barchinone, de unaquaque marcha .III. denarios. A nativitate vero domini deincebs, et in perpetuum, laudo atque concedo predicto Bernardo, barchinonensi episcopo, et succesoribus suis, accipere et semper habere integram decimam tocius barchinone monete, sine aliquo nostro nostrorumque retentu, sicut venerabilis comes barchinone Raimundus Berengarii, avus meus, ecclesie Barchinone et eisdem episcopo concessit. Actum est hoc, .XIIII. kalendas aprilis, anno ab incarnatione domini, m clxx.iiii.

Botet, doc I; ACB, Libri Antiquitatum 1, f 191.

22 5 juliol 1176 Roma CATALUNYA

El papa Alexandre III (1159-1181) confirma els béns de la mitra de Barcelona i els límits de la diòcesi al bisbe Bernat de Berga. Entre els béns confirmats hi trobem:

... Redditus de foro et monete in tua (tuorumque) succesorum potestate ac dispositione permaneant, sicut preteritis temporibus mansise noscuntur...

Mensa, doc. 28.

23 1177 o 1178 Tarragona PROVENÇA

El rei encomana al seu germà Ramon Berenguer el comtat de Provença amb certes condicions, entre elles la reserva de la meitat de la moneda de Provença:

...Retineo tamen...medietatem monete Provincie, que per mea comendacionem dum mihi placuerit teneas...

Benito, doc. 97, p. 385 (al regest hi ha una confusió de la moneda amb el monedatge)

24 1177 (Arle?) PROVENÇA

Ramon Berenguer IV de Provença, governador de Provença en nom d'Alfons I, acorda amb l'arquebisbe

d'Arle, Ramon de Bollene, l'explotació d'una foneria, potser per a ús monetari. El comte, que hi té tot el guany, en cedeix 4/12 a Bernat d'Auriac pels seus serveis. El bisbe tindrà el delme de la part del comte. És a dir, 1/10 x 8/12= 1/15. La moneda que sembla correspondre-hi apareix mencionada fins al 1185 amb el nom de diner reial.

Rolland, p. 110.

25 1180 (Toló) PROVENÇA

Ramon Berenguer IV de Provença, governador de Provença en nom d'Alfons I, reprèn l'explotació d'una mina d'argent situada prop de Toló.

Blancard, p. 34, A.B.R., B. 289.

26 1182 Girona CATALUNYA

Aquest any es fa un pagament en morabatins de Barbarroja. La seva equivalència a 7 sous s'especifica en un altre document: *"... aureos Barbaerogae boni et fini auri rectique pensi unumquoque ad computum VII solidorum"*.

Barthe, p. 156-157, de Florez, cap. XIII, p. 224, ACG, arm. Sacristia, 11 i arm. de bisbes.

27 1184-1191 CATALUNYA

La moneda de Barcelona es valora en 44 sous el marc d'argent els anys 1184, 1185, 1190, 1192 i 1194.

Botet, p. 26.

28 1184-1244 PROVENÇA

El 1184 hi ha la primera menció de la moneda provençal d'Alfons I coneguda com a ral coronat. Se li dóna en diferents ocasions una valoració de 60 sous el marc d'argent, excepte en una menció del 1201, en què es parla de 58 sous el marc. Hi ha altres mencions fins al 1244.

Papon, p. 540; Rolland, p. 111

29 1185 i (1200) CATALUNYA

Mencions d'encunyacions a Barcelona per part del rei Alfons, la segona de les quals ha d'ésser errònia ja que el 1200 ja regnava Pere I.

En l'any 1185 per lo Comte de Barcelona fou principiada y scampada altre moneda apellada Bussana, e valia lo march de argent 51 sous de dita moneda, e durà tres anys no pus.

En l'any 1200 lo Rey n'Amfos principià y escampà moneda apellada Bruna, e valia lo marc de argent en Barcelona 63 sous, e durà la dita moneda nou anys.

Rúbriques de Bruniquer, p. 129; Crusafont, 1989, p. 213.

30 1186 PROVENÇA

Altra menció coneguda de la moneda provençal batuda per Alfons I i coneguda com a "ral coronat".

Blancard, p. 429.

31 1187 o 1188 (Carcassona) CARCASSONA

El rei cedeix en feu a Ramon Roger de Foix la ciutat i el comtat de Carcassona, tot reservant-se, però, la totalitat de la moneda: .. *Monetam autem totam et integram mihi et sucessoribus retineo...*

(Benito, doc. 128, p. 428). Nota: No sembla que aquesta donació, feta en vida de Roger II de Carcassona, tingués cap efecte, malgrat la designació d'hereu a favor del fill d'Alfons I feta el 1185 (Benito, doc. 122, p. 418) perquè, més endavant, es parla del seu germà Raimon com a hereu, com així succeí. Cartulari dels Trencavell, doc. 491.

PERE I (1196-1213)

32 1196-1210 CATALUNYA

Entre aquestes dates, la valoració de la moneda és de 44 sous el marc, a excepció d'un document del 1197, que la valora en 43 sous. Un document del 1210 la valora en 40 sous. D. Mateu dóna una valoració a 44 sous per al 1209.

Botet, p. 33 i 34; D. Mateu, doc. 12.

33 1196-1213 CATALUNYA

Botet indica que la moneda de Barcelona es va valorar en el regnat a set sous per morabatí d'or, però no dóna les dates i ho basa en només dos documents. D. Mateu dóna aquesta equivalència i una altra de set sous i nou diners per a l'any 1208.

Botet, p. 34; ACA, perg. 76 i 164 de Pere I; Mateu Mª. D., docs. 10 i 11.

34 novembre 1197 ARAGÓ

Ordre del rei perquè en els contractes no s'empri altra moneda que la jaquesa, "*monetam meam iaccensem*".

San Pío, p. 56-57, sense font.

35 1198 ARAGÓ

Una valoració menciona: ... *L solidos Oscensis monete...*

Ubieto, doc. 39. Nota: A la mateixa col·lecció documental i al *Cartulari de Saragossa* hi ha altres documents que mencionen els anys 1122 (Ubieto s/n), 1138 (Saragossa, doc. 99) i 1141 (Ubieto, s/n) un Gauzbertus "moneder" o "monetario", i al 1145 es parla d'un pagament amb "illa moneta de Saragoza de IIII d." (Ubieto, s/n), la qual cosa demostra que ja feia temps que el taller usual no era a Jaca com als inicis, sinó a Saragossa. Per això, la menció d'Osca és excepcional.

36 Novembre 1199 ARAGÓ

A instàncies de l'arquebisbe de Saragossa, el papa va amonestar Pere I per haver confirmat la darrera emissió de moneda jaquesa feta pel seu pare Alfons I i que era de mala llei. Pío Beltrán dedueix que la moneda es degué retirar i que el 1205 es transformà en moneda de bona llei (de quatern) i a nom seu. Suposem que, en part, es basa en l'establiment de l'impost dit del morabatí, que es féu el 1205 a l'Aragó, com ho diem en aquesta data. Vegeu més endavant.

Pío Beltrán, p. 437.

37 1200-1210 ARAGÓ

El 1200, el rei reconeix que ha de pagar al bisbe d'Osca el delme de la moneda per privilegis donats pels seus antecessors, sempre que es batin mensualment 30 marcs de plata. Autoritza també el bisbe perquè bati aquest delme. En el document del 1210, el rei reitera que ha de pagar el delme de tot el lucre de la moneda de Jaca, tant si es bat a Jaca com a Osca o en algun altre lloc. Sembla com si el rei li degués el delme d'una emissió passada, potser del 1205 com creu Pío Beltrán.

Ubieto, doc. 20, Repertori documental d'Osca, doc. 576 i 713; Pío Beltrán, p. 437-438.

38 1200-1212 CATALUNYA

L'anomenat *Chronicon Barchinonense* indica tres emissions a Catalunya en temps de Pere I: l'any 1200, una moneda anomenada "bruna", de valor 63 sous i que durà nou anys; l'any 1209, una altra anomenada "bossonaya" i que només corregué tres anys: i l'abril del 1212, una tercera anomenada "de Cort" i que Botet diu que d'altres n'hi diuen "de Quart" o "quaternal".

Botet, p. 31 i 32.

39 1204 MONTPELLER

El rei adquireix Montpeller pel seu matrimoni amb Maria, hereva de la senyoria. Des d'aquest moment, percebrà tres diners per lliura de les encunyacions del diner melgorès, segons els acords conclosos el 1130 entre Guillem VI, senyor de Montpeller, i el comte Bernat IV de Melguell. Sembla que el diner melgorès era, llavors, d'una llei de quatre diners i una talla de 18 sous i dos diners el marc, segons havia establert el comte Ramon V de Tolosa el 1174.

Germain, doc. 1.

40 1205 CATALUNYA

El rei confirma als templers que els ha de donar el delme de tots els emoluments que cobrés, inclòs el delme de la moneda, segons havia establert el seu pare.

Botet, p. 32; ACA, perg. 216 de Pere I.

41 Desembre 1205 ARAGÓ

El rei va pregonar a Osca la recaptació de l'impost del morabatí i el seu pagament a tot el regne. Com que aquest impost es correspon amb el compromís del rei a mantenir la moneda a la seva llei, d'aquí dedueix Beltrán

que, en aquesta data, es fondria la moneda del seu pare i se'n batria de nova i de bona llei a nom seu. Asso, en canvi, diu que els diners jaquesos eren d'una llei de 3 diners i quatre grans, i Hamilton, de 3 diners (de fet, dóna aquesta llei a Pere d'Osca perquè la peça estava mal clasificada a Lastanosa).

Pío Beltrán, p. 437-438, Asso, p. 266; Hamilton, p. 83, Lastanosa núm 14.

42 1208 Lleida CATALUNYA

El rei pren sota la seva protecció i empara els oficials i tots els treballadors de la fàbrica de la moneda de Barcelona, mentre treballin en els seus oficis, i els eximeix d'una sèrie de tributs.

Manifestum sit omnibus: Quod nos Petrus Dei gratia Rex Aragonum, et Comes Barchinonae; recipimus sub nostra speciali protectione, firma custodia, securoque ducatu omnes monetarios, et operarios, et omnes alios servientes, qui monetaverint, operati fuerint, et servient in nostra moneta barchinona et omnes res eorum mobiles, et immobiles, et se moventes, quae nune habent, vel in ante a dante domino alcubi poterint adipisci. Ita quod cum suis omnibus bonis habitis et habendis sint salvi et securi, et ab omni damno, et gravamine immunes et penitus alieni per totam terram et dominationem nostram et omnium amicorum nostrum tam in mari quam in terra quam in aqua dulci ubique. Nullus ergo gratia nostra confidens audeat cos vel qualibet res eorum aggravare vel in alique perturbare, vel etiam pignorare, marchare, impedire, vel alicubi detinere, nisi pro se principales debitores vel pro aliis fidejussores fuerint manifesti. Mandamus etiam firmiter universis baiulis, et vicaris nostris, et aliis omnibus praesentibus et futuris, ut eos et sua omnia tamquam nostras manuteneant ubique fideliter, et defendant, et numme permittant indebite manifestari, omnia iura eorum illesa eis, et interrupta servantes.

Praetera statuimus, et mandamus, et dum moneta nostra barchinonensis operabitur, et cudetur, Monetari vel operari vel servientes in ea non teneatur facere hostem vel cavalcatam, vel dare, vel mittere in aliqua questia, tolta vel forcia, vel servitio, vel usatim, vel in aliqua exactione vel demanda, vel comunitate reali, vel vicinali, que dici vel cominari possint; sed ab his omnibus et singulis, eorumque solutione et exactione sint franchi, liberi, immunes, quieti se penitus alieni quandiu in opere, vel servitio praefactae monete eos esse constiteris, vel morari. Quicumque autem contra hanc chartam protectionis, et franchitatis nostrae venire in aliquo attentarent, iram nostram et indignationis incurret, et insuper damno et gravamine illatis prius in duplum plenarie restitutis, paena mille aureorum a nobis sine aliquo remedio feriretur. Datum Ilerdae, (segueix datació i testimonis).

Salat, doc. 3

43 1208 CATALUNYA

Un document d'aquesta data qualifica de quaternal la moneda de Barcelona.

Botet, p. 34; ACA, perg. 320 de Pere I.

44 1209 CATALUNYA

El rei confirma al bisbe de Barcelona, Pere, el delme del lucre de la moneda barcelonesa que el seu besavi Ramon Berenguer havia donat al bisbe Sant Oleguer. En altre document de la mateixa data, el bisbe renuncia a aquest delme durant la seva vida, reservant-se, però, quatre diners per lliura encunyada.

Botet, p. 31-32; Libri Antiquitatum, 1, f. 191 v, n. 519 i 1, f. 191 v., n. 518.

45 1210 ARAGÓ

El diner jaquès es avaluat respecte al morabatí d'or a 7 sous i 8 diners.

Botet, p. 34, ACA, perg 382 de Pere I

46 1210-1213 CATALUNYA

Les Rúbriques de Bruniquer parlen de les emissions del rei i de la seva taxació de mercat:

En l'any 1210 en Barcelona valia lo march del argent en los meses de mars, abril y maig a 55 sous, en los mesos de juny y juliol valia 57 sous, en Agost, setembre y octubre, 58 sous, en novembre y desembre 60 sous y en l'any 1211, en Janer y febrer 61 sous, en mars, abril i maig, 66 sous, en juny, juliol, agost i setembre y Octubre, 69 sous, en novembre 90 sous, en desembre, janer y febrer 1212, 84 sous.

En lany 1212 fou scampada moneda per lo Rey en Pere primer apellada de Cort, y a 11 de las chalendas de abril en lo mes de mars de dit any valia lo march del argent 91 sous, en lo mes de abril 108 sous, en maig., juny y juliol 128 sous, en setembre 132 sous, en octubre 142 sous, en novembre y desembre 1212 i en janer i febrer 1213 valia 180 sous de dita moneda, escampà la dita moneda, feu altra moneda, e valia lo march del argent 64 sous de dita moneda.

Rúbriques de Bruniquer, p. 129 i 130; Crusafont 1989, p. 213.

47 1211-1212 CATALUNYA

Percepcions dels templers pel seus drets sobre les emissions monetàries:

- L'octubre del 1211, reben 8.870 sous (443 lliures i 10 sous) per l'emissió de febrer 1208-novembre 1211.
- El juliol del 1212, reben 27 lliures per l'emissió de quinze dies del juny del 1212.

- El setembre del 1212, reben 147 lliures per l'emissió d'agost a setembre del 1212.

Botet, p. 33.

48 1211, 1212, 1213 MONTPELLER

Emissions de diners melgoresos segons els comptes del bisbe de Magalona, Guillem d'Autignac.

Anno Dominus Incarnationis M° CC° XI°, mensi madii, dominus Guillelmus Dei gratia Magalonensis episcopus, recipit castrum Melgorii; et eo anno usque ad Pasca fecit in moneta Melgorii R. Mauritius DCCLX libras; B. Caputbovis MDCCC libras; Guillelmus Maventi MMD lib. ; item, B. Caput-bovis MCC lib. ; item, Guillelmus Maventi MDCCC lib. - Summa VIII milia LX libr. Habuit dominus episcopus MMM et CCCXIII sol. et III den. ; et de omnibus supradictis habuit V denarios pro libra.

Anno Domini MCCXII, menso aprilis, cepi operari in moneta G. Marnerii, et fecit MC libr. ; B. Marnerii, et fecit MC libr. ; B. Mauricii DCCC libr. ; item, G. Maventi MMMC libr. ; B. Guilelmi MLXX libr. ; item, Guillelmus Maventi MMDCCCC libr. ; item idem Guillelmus XX libr. ; item idem Guillelmus DCCC libr. ; item idem MMMDI libr - Summa XIII milia et DCCXI, libr., de quibus habuit dominus episcopus MMMMDC sol. minus XX per omnia III den. pro libra.

Anno Domini MCCXIII, octo diebus post Pasca, fecit in moneta B. Guillelmi DLX libr. Eodem anno, Guillelmus Maventi MMM minus C libr. ; item, B. G. MCCC libr. ; item Guillelmus Maventi MM luibr.; item, B. G. MDDXI libr. ; item Guillelmus Maventi MMCC libr. ; item, B. G. DCCCC libr. ; B. De Azilano DCCC libr. ; G. Maventi MCCC libr. ; B. G. DCCC libr. ; item, G. Maventi DCCC libr. ; item, B de Azilano M libr. ; item, B. G. MDCC libr. SummaXVII milia et DI libr., de quibus habuit doimus episcopus MMMMCCCC sol minus XIII sol, et III den. pro libra.

Germain, A.D.H., Cartulaire de Maguelone, reg. C, fol. 228.

JAUME I (1213-1276)

49 Sense data València CORONA ?

Curs forçós dels morabatins i les masmudines d'or.

De aquells qui rebutgen morabatins o mazmudines. Jacobus I Rex. Negú no rebuig morabatí, e mazmudina sinó seran frauts, o apedaçats, e de menor pes o de mal o davol aur. E es pena daquells qui hu faran dotze diners per cascun morabatí o masmudina.

Mateu, 1947, p. 7, Fori Regni Val., llibre IX, rúbrica 33.

50 Sense data València CORONA ?

Penes als falsificadors i als seus còmplices. Segurament posterior al 1247, en què es creà la moneda de València-Mallorca, i anterior al 1276, data de la mort del rei.

Jacobus I Rex. Aquells qui faran moneda també daur com dargent sens voluntat nostra sens tot remey sien penjats. E encara aquells qui aquella moneda falsaran, e aquells qui la fabricaran falsa, o la faran fabricar. Enadeix lo senyor rey que hagen la dita pena aquells qui hi consentiran ne hi ajudaran e oltra allò tots lurs bens sien confiscats al senyor rei.

Mateu 1947, p. 7-8, Fori Regni Val. "De crim de falç e de falsa moneda", XII, llib.IX. rúb.III, cap XII.

51 7 juliol 1215 Montpeller MONTPELLER

El bisbe de Magalona, esdevingut comte de Melguell, cedeix als cònsols de Montpeller dos dels dotze diners per lliura que li corresponen en la fabricació de la moneda melgoresa.

Germain, doc. 3, AMM, Gran Thalamus, fol. 7.

52 22 juny 1218 Montpeller MONTPELLER

Acord entre els cònsols de Montpeller i el bisbe de Magalona (i comte de Melguell), pel qual el repartiment de guanys de la moneda melgoresa serà de 4 diners per als cònsols, sis per al bisbe i tres per al senyor de Montpeller, el rei Jaume I.

Germain, doc. 4, AMM, Memorial dels Nobles, fol. 99 r°.

53 1218 ? Lleida ARAGÓ

Segurament en aquesta data i a les Corts aragoneses, el rei va confirmar la moneda jaquesa del seu pare, Pere I.

Botet, p. 44.

54 19 abril 1222 Osca ARAGÓ

El rei confirma per set anys la moneda jaquesa encunyada pel seu pare i es compromet a no encunyar-ne de nova en aquest temps.

Manifestum sit omnibus. Quod nos Iacobus Rex, etc., habito diligenti consilio et tractatu cum domina Regina uxore nostra et venerabilibus patribus S. Dei gracia Cesaraugustani et Garsia pscensis et G. tirasonensis Episcopus ac fratre G. de Allaco magistro templi et fratre Fulcone magistro domus hospitalis, nec non et dilectis nostris Nunone Sanci carisimo consanguineo nostro, Ex. Cornelli, Blasco de Alagone maiori domus aragonis, Atone de Foscibus. Assalitio de Gual, Guillelmo de Alcalano, et cum quibusdam aliis baronibus nunc apud Oscam in nostra curia congregatis, Considerantes quod secundum statum in quo hoc tempore terra nostra, bonum est et utilis nobis et regno nostro ut monetam iaccensis que tempore recordationis inclite domini Petri Regis Arag. Patris nostri ultimo facta fuit quam nos cum alio instrumento jam confirmavimus in Ilerda in suo valore consistat et a nobis iterum confirmetur; cum hanc presenti scriptura de predictorum omnium consilio et assensu supradicta moneda jacense denuo confirmamus, a presenti scilicet die quo hec carta scribitur usque ad proximum sanctum Michaelem et a procimo festo Sanctis Michelis septembris usque vij annos proxime et continue completos. Quam iterum volumus et statuimus ut fideliter et inviolabiliter observatur et accipiatur publice ab omnibus et ubique ubi et (a quibus) accipi solet secundum statuta predecessorum nostrorum. Promitimus igitur in fide et legalitate nostra quod non faciemus nec fieri permitemus vel consenciemus cudi aut fabricare monetam jaccensis figure vel alterius quilibet auream vel argenteam sive cupreraum aut cuiuslibet metalli vel modi istius valoris cuius est modo moneta supradicta vel alterius cuiuslibet valoris nec estam mutabimus et (augebimus) numero aut diminuemus penso et lege, sed sola illa jaccensis monete tocius populi Regni nostri Arag. Sit contentus que fabricata fuit ultimo tempore recordationis inclite patris nostri usque ad terminum superius constitutum. Nec super eadem moneta jaccensis quam et dietum est inviolabiliter et irrefragabiliter mandamus currere publice usque ad predictum tempus, statutum novum aliquod vel mandatum persolutionis ullatenus faciemus nec fieri conscienciemus vel permittemus. (etc).

Botet, p. 44 i doc. 5, ACA, Cartes reials de Jaume I, núm. 151.

55 1222 ARAGÓ

Malgrat la seva promesa, el rei emeté moneda jaquesa i, a més, de baixa llei. Segons Asso, tenia una llei de 2 diners i mig.

Botet, p. 44; Asso, p. 270.

56 1222 (Barcelona) CATALUNYA

El rei crea la moneda de doblenc. El document de creació no es coneix, però es dedueix d'altres posteriors.

Rúbriques de Bruniquer, p. 130; Botet, p. 38; Grierson, p. 283.

57 28 desembre 1222 Calataiud CATALUNYA

El rei, d'acord amb els prohoms de Barcelona, fixa el curs i les taxacions del diner de doblenc de la forma següent: es computarà a 88 sous el marc en lloc dels 44 sous del quatern; es prohibeix contractar en moneda d'or, d'argent o en moneda melgoresa, i només ha de tenir curs el doblenc emès; els deutes anteriors es computaran a 18 doblencs per 12 quaterns, i els deutes futurs, a 16 doblencs per 12 quaterns; els canviadors podran fer, amb tot, els canvis de mercat.

Iacobus, Dei gracia rex Aragonum, comes Barchinone et dominus Montispesulani, fidelibus suis vicario et probus hominibus et toti popolo Barchinone, salutem et graciam. Fidelitatis vesper nuper receptis litteris cognovimus evidenter quod super facto monete ad commodum terre nostre facistis salubriter constitutum ut in cartis contractum poneretur "valente marcha argenti octuaginta et octo solidos de duplencos", ubi antiquitus ponebatur "valente marcha argenti quadraginta et quator solidos Barchinonensem de quaterno"; et ne contractus fierent et aurum vel argentum vel melgoriensem sed istam monetam solummodo de duplenco et quedeumque debitum de priori moneta vel melguriensi debebatur priusquam hec videlicer cuderetur solvantur decem octo denari de duplenco pro duodecim de quaterno; et quodecumque deberi incepit et ex eo tempore et citra solvantur denari de istis pro duodecim de antiquis; et camopsores cambiant prout poterint; et qui debet aurum vel argentum solvat secundum quod continetur in instrumentis publicis creditorum. Nos igitur prudenciam et legalitatem vestram plurimum comendantes, licet quiusdam videatur quod quibusdam de premissis capitulis aliqui cuando justiciam aggravantur, constucionem predictam sicut bona fide et ad utilitatem terre noscumus esse factam auctoritate regia confirmamus, et presenti privilegio comunimus. Statuentes sub pena corporum et universe substancie subditorum quod hoc statutum fideliter, si penam permissam voluerint evitare. Mandantes firmiter bajulis, vicxariis et universis judicibus terrenostre, ut eandem constitucionem faciant observari, et secundum eam determinent qüestiones. Datum apud Calataiub, V° kalendas januarii, anno Domini M° CC° vicesimo primo. (segueixen signatures).

Llibre de les Monedes, doc. 1; Botet, p. 38-39, ACA, varis, f. 27.

58 1 febrer 1223 Barcelona CATALUNYA

Comptes de la moneda de doblenc encunyada a Barcelona entre el 22 d'agost i el 23 de desembre del 1222.

Anno domini MCC vicesimo secundo (tercer) prima die februarii. Nos frater Gaucelmus preceptor Domus palacii, et Columbus Barchinne canonicus, recepimus compotum a Petro monetarii et Arnaldo de Merola et Guillelmo de Lacera, de omnibus fusionibus que facte fuerunt ab XI kalendis septembris usque in tertio kalendis novembris, et fuit omnium fusionum que facta sunt, sicut scripte sunt per minutum, mille octingentum minus duabus marchis argenti de relaccionibus sicut scriptum est per minutum in

libro compoti. Et sic remanserum domino Regi de dictis fusionibus ille septuaginta octo marchas argenti et fuit computatum argentum ad racionem de septuaginta quinque solidos pro marchis preter gazardones in singulis marchis triginta duos solidos et sex denarios et obolum. Et est summa totius lucri de predictis mille LXXVIII marchis que remanserum domino Regi, triginta milia octoginta solidos minus I denarium. De supradictis vero DCCC minus II marchis argenti de refaccionibus habuit dominus Nuno centum quadraginta marchas, et Guillelmus di Monte Catano, alias centum quadraginta marchas. Et iste ducente octoginta marche fuerunt facte de bonozonata qui fuit emta cum gazardonibus domini Regis et cum missione ipsius, propter hoc ut ipsi non emerent carius bozonatam quod posset multum obesse munete. Et habuit Estorg centum triginta marchas argenti, set ipse missit bozzonatam suam et Rex dedit eu cuprum. Et Archidiaconus Barchinone, centum marchas argenti set ipse missit bozzonatam et Rex dedit ei cuprum. Et Berengarius de Cervaria nonaginta sex marchas argenti, cum sua bozonata, set Rex dedit ei cuprum. Et hanc refaccionem habuit Berengarius de Cervaria quando ivit ad Tolosam, quia dominus Rex mandavit Petro monetarii et Arnaldo de Merola ut facerent ei omnes refacctiones quas debebant ei facere usque in Carnestoltes quadragesime futuras. Item habuit Petrus Vitalis tayador monete decem marchas argenti pro mensibus augusti et septembris. Et Perfectus duas marchas argenti: Et Andreas Alberti et Bernardus Simon octoginta marchas argenti quas mandavit eis facere dominus Rex in persolutione quator milium solidorum melgerensium, et abuerunt bozonatam et cuprum. Et est certum quod de supradictis XXXV milibus et LXXX solidos minus I denariul fuerunt levati octo mille ducenti sexaginta duo solidi et octo denarii pro gazardonibus que fuerunt data pro bozobata ultra precium predictum sicut est escriptum in libro computi per minutum. Et sie remanent domino Regi. viginti sex mille octingenti decem et octo solidi. Item recipimus compotum subsequenter de omnibus fusionibus que fuerunt facte in moneta a tercio kalendas novembris die domenica usque in tertio kalendas decembris die martis vigilia Sancti Andree; et fuit summa omnium fusionum, sexcentarum triginta octo marcharum argenti, de quibus fuerunt levate pro refactionibus octoginta quinque marchas, de quibus LXXXV marchas, habuit Guillelmus de Monte Catano septuaginta marchas argenti, per septem septimanas, et Petrus Vitalis tayator monete quindecim marchas argenti per tres menses, videlicet, october, novemper et decemper. Et sic remanet domino Regi quingente quinquaginta tres marchas argenti. Et fuit computatum argentum ad ratioben octoginta unius solidi pro marcha argenti preter gazardones. Et lucratus dominus Rex in singulis marchis viginti sex solidos et sex denarios et obolum. Et est suma tucius lucri quatordecim mille sexcentorum septuaginta septem solidorum et quinque denariorum. De quibus fuerint levate pro gazardonibus qui fuerunt donati in bozonata ultra viginti septemsolidos, sex mille ducenti octoginta duo solidi et quator denarii sicut est scriptum per minutum. Et sic romanet domino Regi de ixto secundo computo, octo mille quadringenti minus quinque solidos. Item subsequenter recipimus compotum de omnibus fusionibus que fuerunt facte in moneta a tercio kalendas decembris usque in decime kalendas ianuarii, die veneris ante Natale domini. Et fuit summa ipsarum fusionum quadraginte nonaginta marchas argenti. De quibus habuit R. Reboster, sexaginta duas marchas pro refactione in paga debiti sui. Et remanserunt domino Regi quadringente viginti octo marchas argenti. Et fuit computatum argentum ad rationem de nonaginta solidos pro marcha. Et non fuerunt inde dati aliqui gazardones. Et lucratur dominus Rex in singulis marchis decem et septem solidus sex denarios et obolum. Et est simma tocius lucri de supradictis CCCC viginti octo marchis argenti, septem mille quingentarum octo solidorum minus II denarios. Suma autem maior et ultima de omni lucro quod remanet domino Regi de primo computo et de secundo et tertio quadraginta duorum milium septingentorum viginti unius solidi minus II denarios, deductis et levatis gazardonibus sicut superius scriptum est; quo eum summa est quatordecim mille quingentorum quadraginta quinque solidorum. Summa autem totius bozonate pro que dati predicti gazardones fuerunt, sex mille centum quatoprdecim marcharum et medie. In qua summa continentur et comprehen dutur octingente quadraginta marchas bozonate de refactione domini Nunonis et Guillelmi de Monte Catano. Que refectio fuit ducentis octoginta marchiis argenti sicut superius continetur, et ducente octoginta octo marchas bozonate de refactione Guillelmi de Lacera pro sexdecim septimanis, videlicet pro sex marchis argenti quas accipit in unaquoque septimana. Et ideo istud compotum fuit receptum separatim proopter mutaciones precii argenti, quia in primo computatur argentum ad rationem de septuaginta quinque solidos pro marchis. Et in secundo computatur ad rationem de octoginta uno solidos pro marcha. Et in tertio computatur ad rationem nonaginta solidorum. De supradictis vero XLII mille DCCXXI solidos minus II denarios qui remanserunt domino Regi de toto lucro supradicto dederunt Petrus moneter et A. de Merola per viginti octo chintaria et medium de cuprum, duo millia trecentos triginta unumj solidos et II denarios et pro expensis minutis octingentos viginti unum solidos sicut scripte sunt per minutis. Et habuit Durfortis pro suo tercione mille et quadringentos septuaginta sex solidos et octo denarios; Et sic remanent domino Regi, viginta octo mille nonaginta duo solidos et duo denarios. De quibus XXVIII mille XCII solidos et II denarios, dederunt P, moneter et A. de Merola mandato domini Regis septem mille sexcentos quadraginta solidos sicut continetur hic per minutum. IN primis Berengario Durforti, ducentos quadraginta solidos; Hugoni de Mataplana trecentos solidos; Guillelmo de Boscho, trecentos solidos; Berengario de Turre, trecentos solidos; Dominus Sanctarum Crucum, quingentos solidos; Rabacie, quadringentos quinquaginta solidos; Bernardo de Manleu, trecentos solidos; Estorg de Lacha et Petro Guillelmi quingentos solidos, pro ducentos quinquaginta solidos iachensium; Durforti, mille et centum solidos pro equo suo; Ripullo, centum solidos; Raimundo de Plicamanibus, quingento quinquaginta solidos, pro mulo quem dominus Rex ei dedit: domino Episcopo, duo mille solidos. Et ista septem mille sexcenti quadraginta solidos non sunt nec continentur in illo albarano magno quod fuit factum Ilerde, anno domini MCC vicesimo secundo, VI idus septembris. Immo dederunt ea Petrus moneter et A. de Merola propter specialia mandata et litteras domini Regis quas nobis singulariter ostenderunt. Et sic remanent domino Regi viginti mille quadringenris quinquaginta due solidos et II denarios de toto lucro monete ab undecimo kalendas septembris usque in decimo kalendas ianuarii. Et est certum quod P. moneter et A. de Merola nichil accepterunt per quator menses continuos videlicet, september, october, novemper et decemper, de illa paga quam consueverunt accipere de viginta mille solidis de quibus accipiebat uterque eorum in unoquoque mense mille solidos. (segueixen signatures).

Botet, doc. 3, ACA, pergami 207 de Jaume I.

59 16 març 1224 Daroca ARAGÓ

El rei aboleix la nova moneda jaquesa de baixa llei que havia encunyat dos anys enrere i confirma novament i per deu anys la del seu pare. Reconeix que, per tot plegat, ha percebut tres vegades l'impost del monedatge.

In Christi nomine sit notum cunctis. Quod nos Jacobus Dei Gracia Rex Aragonis, Comes Barchinone et dominus Montispesulani, una cum serenissima A. per eandem Regia Comitissa et domina eorundem et quilibet nostrum in solidum, attendentes quod sapiencium est mutare consilium, nec etiam videtur mutare propositum qui in melius iddeducit, inspectis publicis instrumentis que de confirmacione moneta jaccensis que facta fuerat ultimo domine P. bone memorie patris nostri, quam tactis sacorsanctis quator evangeliis per decenium nos promisimus servaturos ut in eisdeminstrumentis plenius continetur, receptis nuper literis venerabilis patris nostri S. Archiepiscopi Tarrachone per quas de eadem moneta inviolabiter conservanda nos monuit diligender, habito consilio et tractu cum venerabilibus patribus S. Cesarauguste, Berengarii Ilerdensis Episcopis et nobilibus viris Dompno Comite Sancio magno patruo nostro et karissimio consanguineo nostro dompno Nunone Sancii ac nobilibus viris G. Comiti Urgelli, vicecomnite Caprarie, et petro Aunissi, et tota Curia nostra apud Darovham noviter constituta, assensu eciam et consilio fidelium nostrorum civium Cesaraugusta et Ilerdensium et Oscensium et proborum hominum villarium principalium Aragonis qui ad hoc specialiter fuerant convocati; bono animo et gratuïta voluntate, nec seducti in aliquo circunventi, immo consulte et ex certa sciencia, connfitentes et asseverantes nos esse maiores quindecim annorum, monetam novam que nostra impresa imagine et nomine sprascripto modo de novo inconsulte cudi fecimus et jactavimus apud Iaccam, et totum quod super solucionibus fecimus debitorum, et instrumenta inde confecta, et quidquid ex eisdem seuitur, cassamus et consulte penitus reprobamus non obstantibus pacto vel etiam constituto quod de eadem nova moneta tenenda fecerimus ullo modo. Unde monetam veterem supradicta factam nomine et tempore patris nostri et confirmaciones ipsius instrumenta inde confecta diversis temporibus, in omnibus et per omnia confirmamus, dstricte mandantes et firmiter statuentes, ut predicta moneta facta nomine et tempore patris nostri, ab hac die in antes usque ad instans festum Beati Michaelis at ab eodem festo usque ad decenium continue completum, comuniter accipiatur et omnibus et ubique ubi et a quibus secuindum statuta predeccessorum nostrorumaccipi soolet atque usque ad finem predicti temporis inviolabiliter et infragabiliter in suo valore consistat atque non obstante. Promitimus insuper quisque nostrum insolidum Petro Aldegario, Bartolomeo Iterii, Bartolomeo Deteri, Guillelmo Boi, Petro de Calzada, Dominuico de Monte Alteto, et toti universitati Cesarauguste, et vobis Raimundo Seinoro, Raimundo Petro, Petro de Tolono, Arnaldo de Valñseguer, Gillelmo de Sematano, Raimundo Rotundo, Micaheli de Namontaguda et Bernardo Oromir et toti Universitati Ilerdensi pro vobis et pro pmnibus subditis et eorum nomine stipulantibus, quod usque ad finem temporis supradicti, neque in reo nostro nec alibi faciemus aut fieri permitemus vel etiam consenciemus cudi aut fabricari monetam Iaccensem figure; vel alterius cuiuslibet, auream vel argenteam sive cupream aut cuiuslibet metalli, vel modo istius valoris cuius est modo moneta predicta vel alterius, nec istam mutabimus vel augebimus numero, aut diminuemus penso vel lege, nec de ipsa amplius faciemus, set sola illa Iaccensis monete que facta fuit ultimo tempore patris nostri que usque modo cucurrit publice totus populus regni nostri sic contentus, usque ad terminum supradictum, nec super eadem moneta Iaccensis quam ut dictum et inviolabiliter et irrefragabiliter mandamus curere publice ad terminum supradictum, statutum novum aliquid vel mandatum vel solucionum ullatenus faciemus nec fieri consensu verbo vel opere vel aliter permitemus, et si factum est non teneat ullo modo. Convenimus eciam vobis omnibus bona fide, quod sine dolo et absque cavillatione verborum, quod contra hec predicta vel eorum aliquid vel bonum intellectum vestrum non veniamus verbo vel facto, nec venire aliquem, vel aliquos permitemus nec etiam paciemur. Ad hec consilio comuni et expressa voluntate omnium predictorum et eciam populorum quorumlibet terre nostre irrefragabile constitucione saccimus, ut si qua persona quacomlibet ingenua vel alia persona cuiuscumque vel sexus inventa fuerit vel convicta istius valoris vel alterius Iaccensis figure, eciam auctoritate nostra, quod absid, cudere aut fabricare monetam, omnia bona ipsius mobilia et imobilia confiscentur, et ipse vel ipsi ipso juri facti traditores, ad forum Aragonis et Bauzatores ad forum Cataloniae et hostes publici regni nostri de tot regno nostro si ingenuus vel ingenui fuerint expellantur, et expenantur atque subiaceant persecutioni omnium subjectorum nostrorum; et si forte illam personam vel illas personas ex predicta persecutione in-terfici vel iedi in personis vel rebus quamodocumque contingerit, ipsius mortis vel lesionis vel dampni dati, ulcio vel repeticio in postrum ab aliquo non reuiritatur vel fiat, set persecutores, lesores, interfectores tuti permaneant et bostra contra omnes firma et propia proteccione muniti, ita quod nulla petitio sive actiu realis personalis vel mixta, civitis vel etiam criminalis competat contra eos, et de omnibus hiis et singulis erimus vobis in iure et extra guarentes adjutores, valitores et legitimi defensores, et ad ea conservanda totis viribus dabimus operam efficacem, excepcione aliqua non obstante. Quod si forte aliquis nobilium consiliarorum nostrorum vel omnes vellent nos inducere aut forte, quod absit, inducere quoquo modo vel contra statuta superius posita vel eorum aliquid veniremus, volumus et spontanei consentimus, ut venerabilis pater noster Terrachone Archiepiscopus, tam nos quam consiliarius nostros per excomunicatione personarum et regni interdictum a predicta illicita presumptione compescat, et omnes populi terre nostre, circa suscepcionem illus monete que contra statua cuderetur ab obediencia nostra et fidelitate sint penitus absoluti. Volumus etiam et mandamus quo domnes homines civitates et villarum principatium a quatordecim annis et supra, vel viginti de adenantatis cuiuslibet civitats vel ville pro tota universitate anus singulis usque ad predictum decenium completum jurent quo predicta omnia observent, et dent operam quantacumque poterint verbo vel facto quod irrefragabiliter observentur non obstante contrario nostro mandato vel constituto facto vel etiam facendo. Renunciantes quantum ad predicta et singula beneficio minoris etatis, et omni juri et furo et consuetudini scriptis et non scriptis et omnibus aliis que nobis in hoc possent prodesse et nobis obesse. Imponentes perpetuum silencium nobis et succesoribus nostris in omnibus et singulis que contra statuta predicta possemus inducere ullo modo. Recipientes vos omines nostros subditos et alios populos universos cuiuscumque sint condicionis vel sexus in fide et lefalitate nostra. Et si aliquid verbum est hic positum ambiguum vel obscurum vestre interpretacione relinquimus

declarando, et si aliquid verbum deest quod positum pro vobis faceret intelligatur superioribus interclusum: Confitemur etiam nos tria monetatica cu misto quod modo a vobis accipimus pro confirmationibus eiusdem monete accepisse. Renunciantes exceptioni non numerate oeccunie et non tradite rei, jurantes per deum nos Iacobus Rex, tactis corporaliter sacrosanctis quator evangelis et cruce, hec omnia et singula supradeicta nos inviolabiliter servaturos et faciemus ea ab omnibus irrefragabiliter observari. Et Nos S. dei gracia Terrachonensi Archiepiscopus, promitimus bona fide vobis omnibus supradictis nostris episcopis, quantum in nobis fuerit et poterimus, faciemus per excommunicationem et interdictum Regni firmiter observari. Et nos A, dei gracia, Regina predicta promitimus vobis civibus et populis supradictus in manibus venerabilium patrum S. Cesarauguste, Berengarii Ilerdensis Episcopi, nos hec omnia et singula observare, dantes perabolam dilecto nostro Petro Lupiz de Sadava ut hec super animam nostram juret. (segueixen altres juraments). Datum apud Darocham, quintodecim kalendas aprilis anno domini MCCXXIII sub era MCCLX prima. (segueixen altres signatures).

Botet, doc. 6, ACA, pergami 226 de Jaume I.

60 Sense data, 1231-1244 MALLORCA

Pere de Portugal, com a Senyor de Mallorca, acorda una fabricació de moneda amb el mestre Pere Guixam.

Notum sit omnibus, quod istum pactum factus sum Infantem Dominum Petrum Regni Majoricarum Dominum ex una parte; item Petrum Guixam magistrum moneta ex alia: sit quod ipse Petrus Guixam debet cudere moneta Domini Infantis, bene et fideliter in omnibus, et per omnia, et Dns Infans debet illi dare quinque denarios pro marco et manufactura; et ipse observando fidelitatem, Dns. Infante non debet mittere alium magistrum in sua monetaria.

Bover, p. 30, ARM; Campaner, p. 262.

61 1233 MALLORCA

Pere de Portugal, com a Senyor de Mallorca, acorda amb uns moneders la fabricació de moneda.

Notum sit omnibus quod nos Bernardus de Gralla, Dns Dominicus Petri Puador de Hoscha, Dns. Joannes de Benaa de Jaca monetarii fecimus cm infante dicto Petro Regni Majoricarum Domino talem pactum pro se, et pro monetariis, et operariis de Aragonia, de Navarria, et de Legionis, sit quod illi praedicti, et omnes alii locis praedictis venientes ad ipsam Majoricam de bene facere moneta sua, bene, fideliter in omnibus, et per omnia; et praedictis Infans debet illia dare de marco jx. denarios de Aragone, et de marco de Midacia xj. Denarios, et de Felisones Alverne marcos unam unciam de avantaggio, et monetariis ij. D. ac libra de amonetare. Et sciendum quod praedicti monetarii semper debent venire ad Majoricam in quocumque tempore miserit per illos Dns. Infans, non debet mittere alios in sua monetaria, saeire velle illorum excipere alios de iiij. Hominibus de Barna, quod Dni. Infanti placuerit. Et sciendum est quod Dns. Infans debet esse esenganatus per monetarios de Castella de Pipionis, et omnia ista debent observari bona fide, et sine malo ingenio ex utraque parte. Actum anno Domini MCCXXXIII, etc.

Bover, p. 30-31, ARM; Campaner, p. 262.

62 15 octubre 1236 Montsó ARAGÓ

A les Corts de Montsó es fa palès que s'està batent moneda. En l'Acta que transcrivim, el rei jura que serà inalterable i, en compensació, rep l'impost del morabatí: cada set anys, un morabatí per cada casa de valor superior a 10 morabatins. Pagaran igualment els eclesiàstics i els funcionaris reials. Aquest document fou confirmat pel papa el 1262, juntament amb un altre del 1260.

In Christe nomine. Cum status et securitas regnorum ab ipso habeant procedere qui Rex regnum et Dominus dominantium et sub ipso prelatis eclesiasticis et Terre baronibus est ordinandum: Nos Jacobus, Dei gratia Rex Aragonum et regni Maioricarum, comes Barchinone et Urgell et dominus Montispesulani, generalem curia apud Montemsonum duximus convocandam; ad quam, convenientibus venerabilis Guillelmo, Dei gratia Terrachonensis Ecclesie procuratore, Berengario, Barchinone episcopo, cancellario nostro, (segueix una llarga relació de notables).

Ad honorem Dei et gloriose Virginia Maria et communem utilitatem regni nostri tam in spiritualibus quam in temporalibus ibidem de consilio predictorum statuimus de quibus specialiter fuerunt capitula tria annotata: primum de obsidione et captione civitatis Valencie, secundum de pacis observatione inter nostros subditos, tercium de presentis monete Jaccensis securitate ac perpetua firmitate. Unde cum inter cetera temporalia quibus indiget status Terre istud sit precipuum, quo carere homines non possunt; iderco in hos articulo quedam statuimus, que ad majorem hujus pertinent firmitatem; fuit igitur de consilio omnium predictorum supplicatum nobis et etiam postulatum quod firmam securitatem huic presenti moneti Jaccensi servatis lege, pondere et figura que nunc habet, valituram, perpetuo prestaremus. Nos igitur piis ac justis eorum supplicationibus inclinati, statuimus in perpetuum per nos et omnes heredes ac succesores nostros quod presens moneta Jaccensis ub eadem lege, pondere et figura, quam nos nomine nostro cudi fecimus et formari, in omni firmitate, secundum quod nunc est, in perpetuum currat publice atque duret; ita videlicet quod nec nobis nec heredibus vel succesoribus nostris destrui valnt vel mutari, aut de novo amodo cudi, minui vel augeri. Ad cujus rei perpetuam firmitatem predictis omnibus supradictis, Nos Jacobus, Dei gratia Rex Aragonie, tactis sacrosanctis Evangeliis et Cruce Domini, Nos personaliter pro nobis et omnibus heredibus et succesoribus nostris juramus et a baronibus nostris juramentum prestari fecimus sub forma superius comprehensa.

Item de voluntate nostra venerabilis predictus Procurator ecclesie Terrachonensis, cum asensu predictorum episcoporum in transgessores, invasores conciliationis, contradctionis et suggestores in contrarium venientes escomunicationis sententiam in eadem curia, ore propio promulgavit.

Mandamus siquidem atque precipimus firmiter et districte omnibus consiliis et nostris subditis, universis, tam civitatem quam villarum et castrorum, quibus moneta supradcta crit et currere consuevit quod a quatordecim annis et supra unusquisque super hiis observandis juxta suum posse prestet et prestari faciat sacramentum quod nihil contra premissa tam a se quam a successoribus et heredibus suis aliquo attemptetr nec aliquod contrarium fieri paciator

Promitimus insuper bona fide Nos pro viribus laborare ut presens scriptum a summo Pontifice confirmationis gratiam consequator.

Propter hanc igitur gratiam supradictam quam vos, Domine Jacobe rex preicte, ad petitionem nostram et supplicationem liberaliter exhibetis, nos omnes prefati pro conciliis, viris et castris nostris et dominii nostri obligamus nos ipsos et heredes et successores nostros quo domnes habitantes pro singulis domibus valentibus summam X, aureorum vel ultra, de septimo septimum vobis et heredibus et successoribus vestris dare unum morabatinum tantummodo teneatur. Quilibet autem, licet non sit habitator alicujus domus, si ipsius facultas non ascendit summam X, aureorum, unum morabatinum persolvat similier atque pactet. Etiam in hoc instent et donent tam homines Religiorum sive Ordinum et Ecclesiarum quam nostri. Datum in generali curia apud Montensorum, idibus octobris, era millesima ducentesima septuagesima quinta, ano millessimo trigesimo sexto. (Segueixen signatures)

Dip. S. Ramon, doc. XXVII. Confirmació papal, Botet, doc. 6 b.

63 24 maig 1233 Vic CATALUNYA

Nota: El document d'aquesta data on es parla de pagar a Vic en moneda de tern en lloc de la de doblenc és, en realitat, un error de Gudiol i correspon realment al 1294.

Ginebra 1995.

64 8 maig 1246 València VALÈNCIA i MALLORCA

Mana el rei que s'estableixin taules a València i a Mallorca per al canvi, en el termini de quaranta dies, de les monedes en curs fins aquell moment per diners de València-Mallorca, i se'n fixen les equivalències.

Noverint universi: Quod nos Iacobus Dei gratia Rex Aragonum, Valentie, etc Quia in nova moneta est constitutio facienda: statuimus quod tabula presentis monete regalium Valentie duret in civitate et in toto regno Valentie et in civitate et tot regno Maiorice, per quinquaginta dies continue completos in no loque locourm: computandos a die qua a nobis et nostris substitutis publicabitur ipsa moneta. Statuimus itaque volumus et mandamus et sancimus quod infra tempus predictorum ·xl· dierum aliqis palam vel oculte nodo aliquo causa necesitate vel aliqua ratione non extrahat vel extrahi faciat a predictis regnis vel eorum prtinentiis iaccensis, melgoriensis, barchinonense platam, aurum vel agentum vel aliquam aliam monetam vel boçonalla, sed tota predicta moneta et quolibet boçonalla defferatur ad magistrum ipsius monete vel ad campsores sive tenentes tabulas nostras monete cum realibus Valentie, justo et taxato precio inferius distrahenda. Et quamdiu tabula nostra per dictos quadraginta dies duravit in una quaque civtatum villarum et locorum dentur et recipiantur sexdecim melgorienses pro duodecim realibus valentie et unus denarius plate ponderis detur et recipiatur pro tribus denariis realium et ·xv· denarii jaccenses dentur et recipiantur pro duodecim denariis regalium et ·xv· turonenses, dentur et recipiantur pro ·xij· barchinonenses dentur et recipiantur pro ·xij· realibus et unus morabatinus alfonsinus detur et accipiatur pro ·vj· solidos realibus et una mazmodina iucifia detur et accipiatur pro quatuor solidis realium et una maxmodina contrafacta detur et aciipiatur pro tribus solidis ·vj· denariis realium et duo genovini sive duo reales marsilie dentur pro uno denario realium valentie et unus genovinus grossus de argento detur pro tribus realibus et marcha argenti detur ·xxx· viiij· solidos realium. Transactis autem quadraginta diebus predictis: Statuimus quod si aliqua xristianus, iueus vel sarracenus habitator impredictis civitatibus et regnis necnon et omnes alii confluentes ibidem qui debent vel debuerint cum cartis vel sine cartis iaccenses, malgorienses, barchinonenses vel quamlibet aliam monetam in qua sit cuprum: non solvat nisi denarios realium valentie, et pro iaccensis, malgoriensis, turonensis, barchinonensis quos debuerit solvant denarios realium valentie: secundum quod denarii realium cum predictis monetis in tabulis campsorum ad cambium valuerint· et qui tenentur pro rebus sensualibus donare denarios iaccensis, vel melgorinses censuales, solvant tot denarios valentie, quot iaccenses vel malgorienses fuerint contenti in instrumentis emphiteosis·et qui tenetur iaccensis vel malgoriensis solvere pro logerio domorum et furnorum molendinorum vel operatorium vel pro logerio quamlibet aliorum: solvat tot denarios regalium quot denarios malgoriensis vel iaccensis tenebat solvere pro logeris. Et hoc idem intelligatur de venditione ad tempus facta de fructibus sive expletis terre vel arborum vel aliorum reddituum, et quia de mandato et constitutione nostra spescaili malgoriensis vel iaccensis, erant et currebat in omnibus usibus hominm et solutionibus licet contineatur in instrumentis quod fiat solutio iaccensis, constituimus quod fiat solutio realium valentie, secundumquod malgorienses cum realibus valuerint in tabulis campsorum ad cambim illa die qua fiat solucio debiti: et sic non teneatur aliquis deducere realis cum iaccensis, nisi solvendo cum malgoriensis cum de mandato nostro solutiones malgoriensium fiebat in regno valentie, pro iaccensis, et erant in electione debitoris solvere malgorienses vel iaccenses, quos tunc magis vellet et numerus et quantitas sive pondus ex eo non augmentabatur danti nec recipienti: et transactis etiam quadraginta diebus tabule que debet aurum vel argentum pro censualibus vel alia qualibet de causa vel contractu solvat illud vel creditur vel dominus census recipiat pro auro vel argento denarios realium, secundum quod valuerint in tabulis campsorum ad cambium si recipiens maluerit denarios realium quod aurum vel argentum. Contractos autem matrimoniales et censuales possint fieri

ad quantitatem auri vel argenti. Quicumque autem contra predicta vel eorum aliqua fecerit, confiscatis omnibus bonis suis corporalem penam patiatur, quamcumque sibi decreverimus infligendam. Datum Valentie ·viij· idus madii anno domini ·m·cc·xl·vij·.

Botet, doc. 7, Aureum opus, etc, n. 22, f. g.

65 8 maig 1247 MALLORCA

Document dirigit a Mallorca en relació a la fabricació dels rals de València i Mallorca. Determina que els diners tinguin una llei de tres diners d'argent fi d'11 diners i mig i una talla de 18 sous el marc, i les malles, tres diners i 10 sous. A l'anvers, ha de dur la testa reial coronada i, al revers, la creu sobre flor. Ha de mantenir-se invariable durant tota la seva vida i deu anys més. Segons Bover, en un privilegi de Jaume I, s'estableix la pena de mort per als falsificadors de la moneda, però si es refereix a aquest document, també imposa aquesta pena a qui en faci circular qualsevol altra que la que s'hi acaba de determinar.

Sapient tuit que nos en Jacme per la gracia de Deu, rei d'Aragó, de Mallorca e de València e Comte de Barcelona e d'Urgell e senyor de Monpaller. A honor daquel per lo qual los reys regnan e los prínceps parlan justicies, vençudes ja per nos ab la divinal ajuda en les estremetats d'Espanya les estranyes nacions... (etc, preàmbul protocolari, amb referència a València i a Mallorca)... *feem batre moneda sots la saludable senyal de la Creu sobre flor, et nom del regne de Valencia posada e enara de la nostre noble imatge e nom figurada per tal que sia a tots cristians, juheus e sarrayns les demunt dites ciutats e Regnes habitats e encara atots altres de qualque parts aqui vinents una e comuna forma de moneda de la qual tota en lurs esmerçaments, compres e vendes e quals quens placia altres convinences e contrats sens tota temor usen. E per tal que al us de dita moneda ab tota seguretat tuyt ensemps vinguen establim que la present moneda de la ciutat e de tot lo regne de Valencia e de la ciutat e de tot lo regne de Mallorques tots temps sia a liga de tres diners ixent argent a XI diners e maya.E los diners de la dita lig ixents a pes de XVIII sous per marcha. E que les mayes daquels diners tots temps sien a la lig demunt dita de tres diners ixent argent a XI diners e maya i pes de XX sous per marcha, la qual moneda volem e establim que tots temps sia apelada e nomenada rayals de València en la una part de la qual sia cap reyal coronat e en l'altre part arbre a manera de flor en la sobiranetat del qual, estesa entro al sobiran cercle sia posada creu continua a aquel arbre infre foran cercle. Establim encara per nos e els nostres que tota la vida nostra e apres per X anys continuament complits la demunt dita moneda de reyals de Valencia sia sots aquella lig, so es a saber per, figura, nom, literatura, valor, senyal e granea e corregue e dur e lus daquela sia singular e publich en la ciutat e el regne de Valencia e dela ciutat a el regne de Mallorques e en les yles de Manorcha e de Evissa e en les altres yles en gir a aquel regne ajaents e sotsmeses. E altra moneda de coure ne d'argent mesclat de qualque lig sia o valor no sia reebuda en los damont dits lochs esters aquesta moneda que damunt es nomenada la qual per nos ni per altre aleu no sia destruyda, mudada, minvada, creguda ne anullada peer alcuna necessitat ne per neguna raó, ne per nagun dret, art ni enginy, mas en diminució e defaliment daquela moneda aquela mateixa moneda batre e fabregar puscham e en la demunt dita lig pes e figura, nom, literatura, valor e senyal redonea e granea. E en asi negun crestià, juheu ni sarray qui en los dits regnes o en lurs pertinencies comprara, vendrà, empenyorarà o en qualque altra manera alienara alcunes coses mobles e no mobles o semovents no compre ni vena, empenyor ne en altra manera alien ne reba, ne don, ne pach, sino la dita moneda, mas aquella do, paga, haia e reeba a tot lo seu us. E qui altra moneda de qual queus placia lig, valor, o pes dequi avant usara en les dites ciutat e regnes axi a trespassador de real ordinació, e de lesa maiestat colpable confiscats tots los seus bens, pena de mort sofira. Sots aquella matexa pena fermament establens que alcun escriva en a las dites ciutats e regnes de qui avant ne gos fer cartes si no tan solament a nom de la dita moneda de reyals de Valencia exceptats censals, coses en les quals puscha posar aur o argent censal. E per tal que les damundites coses, e sengles per nos els nostres tots temps en tota la vida nostra e apres per X ayns continuament complits valens e fermes sien e en alguna manera o cosa no sien violades ni corrumpudes ans sien observades corporalment, juram per Deu e per los sants quatre evangelis nos haver tot de que damunt se conte e en totes coses sens tot corrompiment ferem aytant com vyurem observar. E aso los succesors nostres entro al damunt dit temps asi com demunt es scrit obligam. Dada a Valencia a VIII dies anats de maig. En lany de nostre Senyor MCCXXXXVII.* (segueixen signatures i testimonis)

Aguiló 1893, p. 92-93 versions en llatí (probablement l'original) i en català; Bover, p. 36.

66 1247 Osca ARAGÓ

Les Corts reconeixen al rei la seva potestat de batre moneda al Regne d'Aragó sempre que vulgui i en la quantitat que cregui oportuna: "*Rex potet monetam quamtamcumque voluerit et sibi placuerit fabricare*". D'altra banda, el rei es compromet a no alterar-la, ni ell ni els seus successors, amb la contraprestació del cobrament del dret del monedatge o morabatí.

San Pío, p. 57-58, sense font, sembla que són unes Actes de Corts.

67 8 maig 1247 València VALÈNCIA i MALLORCA

El rei estableix que els diners de billó anomenats rals de València tinguin curs durant tota la seva vida i deu anys més als regnes de València i Mallorca, amb exclusió de qualsevol altra moneda d'aram o d'argent, o de qualsevol aliatge d'aquests dos metalls. Detalla que els rals de València s'han de fer a llei ternal de plata fina d'onze diners i mig i que la talla ha d'ésser de 18 sous el marc.

Noverint universi quod nos Jacobus Dei gratia Rex Aragonum, Majoricarum, Valentie, comes Barchinone et Urgelli, et dominus Montispesulani, ad honorem illius per quem Reges regnat et principes loquuntur justitiam, devietis jam per nos divino

auxilio infimbris Yspaniae barbaricis nacionibus, cupientes civitates et regna Valentiar et Majoricarum, que dudum perfidis captivata paganis dignata est divina clementia nostre ministerio restituere culti christiano, in statum debitum juxta christianorum morem in melius reformare, ut abjectis vetustatibus et majoribus perfidorum quodam nove generationis augmento usus christiane religionis longos penat ubique funiculos, et sua possit territoria dilatare. Subditorum utilitatibus deliberato consilio providentes, monetam cudi fecimus sub signo salutifere crucis supra florem et nomen regni Valentiae, posite nostre etiam imaginis et nominis insignis figura, tam ut christianis omnibus, judeis et sarracenis in supradictis civitatibus et regnis commorantibus, nec non et aliis omnibus undecomqunque ibidem confinentibus, una et comunis forma monete, que sola in suis commerciis, emptionibus et venditionibus, et qualiscumque aliis pactionibus et contractibus absque trepidatione utantur. Et ut ad usum predcte moneta cum omni securitate concurrant, statuimus quod presens moneta civitatis et totius regni Valentiae, et civitate et totius regni Majoricarum, semper sit ad legem trium denariorum exeunte argento ad undecim denarios et obolum, et denaris predicte legis excuntibus ad pondus decem et octo solidorum pro marcha. Et quod oboli ipsorum denariorum semper sint ad legem predictam trium denarium exeunde argento ad duodecim (undecim) denarios et obolum ad pondus viginti solidorum pro marcha. Quam monetam volumus et statuimus quod semper appellentur et vocetur reals de Valencia, in cujus una parte sit capum regium coronatum, et in reliqua parte sit arbor ad modum floris, in cujus summitate extensa usque at superiorem circulum ponatur crux contigua ipsi arbori infra extremum circulum. Statuimus itaque per nos et nostros quod in tota vita nostra, et post, per decem annos continuos et completos predicta moneta realium Valentie sit sub eisdem lege, silicet, pondere, figura, nomine, litteratura, valore, signo et magditudine, et currat, duret, et ejus usus sit singularis et publicus in civitate et regno Valentiae, et in civitate et regno Majoricarum, et in insulis Minorice et Evice, et in aliis circum adjacentibus eidem regno subditis. Et alia moneta cupra vel argentea, vel alia moneta in qua sit cuprum vel argentum mixtum de quacumque lege sit vel valore, non recipiatur in predictis locis preter istam monetam que superius nominatur, que a nobis vel ab aliquo alia non destruatur, mtetur, minuuantur, augeatur nec anulletur aliqua necessitate, ratione vel causa, vel aliquo jure, arte vel ingenio. Sed in diminutione sive defectu ipsius monete, ipsam camdem monetam cudere et fabricare possimus, in predictis lege, pondere et figura, nomine, litteratura, valore et signo, rotunditate et magnitudine. Nlius itaque christianus, et judem aut sarracenus qui in predictis regnis vel eorum pertinentiis emerit, vendiderit, impigonorabit vel alio aliquo modo alienaverit aliquas res moviles et inmoviles ac somoventes, nec emat, vendat, impignoret, vel aliter alienet, recipiat, donat vel solvat, nisi predictam monetam; sed eam donet, vel solvat, habeat et recipiat ad omnem usum suum. Et qui alia moneta cujuscumque legis, valoris vel ponderis ex nunc usus fuerit in prefatiscivitatibus et regnis, tamquam transgressor regie ordinationis et lese majestatis reus, confiscatis omnibus bonis suis ultimum supplicium patiatur, sub adem pena firmiter statuentes quod aliquis notarius vel scriptor in predictis civitatibus et regnis ex nnc non audeat conficere instrumenta nisi salummodo ad nomen dicte monete realium Valentiae; exceptis censualibus rebus in quibus possint ponere aurum vel argentum censuale. Et ut predicta omnia et singula per nos et nostros semper in tota vita nostra et post per decem annos continuos et completos valeant, et in aliqua non violentur sed observarentur, corporaliter juramus per Deum et ejus sancta quator evangelis nos habere ratum et firmum quidquid superius continentur, et in omnibus inviolabiliter faciemus quamdiu vixerimus. Ed ad hoc successores nostros usque ad prefinitum tempus sicut superius scriptum est obligamus. Data Valentiae octavo idus madij anno Domino millesimo ducentesimo quadragesimo septimo. Signum etc.

Campaner, doc. 3, ARM, perg. núm. 7.

68 2 abril 1248 València VALÈNCIA i MALLORCA

El rei arrenda temporalment la fabricació dels diners o reials de València a Guillem Austorg per 60.000 sous. El sobirà li pot demanar que en fabriqui per a ell, una operació per a la qual el rei aportarà l'argent i pagarà vuit sous per marc per les despeses.

Noverint universis qod nos Jacobus... per nos et nostros vendimus et titulo perfecte venditionis tredimus vobis Guillelmo Austorch et vestris. A proximo festo Paschatis ad festum sequens Pentexostem et ad eudem festo Pentecostem in unm annum, totum monetam realium Valentie et lucrum ipsius quod ipsam monetam et fuerunt ipsis cum omnibus pertinentibus ad eandem, cum alliamento, fundicione et empcionibus argenti et cuiuslibet bozonale et cum omnibus aliis et singulis pertinentibus et accedentibus ipsi monete habeatis, teneatis,possideatis et explecietis per totum dictum tempus, sicut melius dici et intelligi potest ad vestrum comodm et intellectum et quicquid inde exterit sit vestrum et vestrorum et de aliquibus non teneamini nobis et nostris vos et vestri reddere computum seu racionem de fundicione seu quantitate allamenti et operatorium et monetariorum seu quorumlibet aliorum, nec etiam de lege et ponere, ex quo denarii aint extra monetam; promittentes quod in tot regno Valentie et Maioriche et Aragonie et Catalonia et alibi in nostra iurisdiccione vet alibi aliena non faciamus nec permittemus fieri vel fabricari vel cudi ipsam monetam infra dictum tempus, nisi quod vos et vestrum ipsam in civitate Valencie fabricetis et cudatis, recognoscentes quod recipimus a vobis pro ipsa moneta sexaginta milia solidorum realim Valencie; quorum viginti milia solidorum solventis et debitis nobis et nostris prima dia octobris et alia viginta milia solidorum prima die februarii et reliqua viginta milia solidorum prima die sequentis mensis iunii. Quicquid igitur amplius valet vel valuerit infra dictum tempus ipsa moneta totum vobis et vestris damus, concedimus et ex liberalitate nostra deffinimus in perpetuum, ad omnes voluntates vestras, renunciantes scienter et consuete ultra dimidiam iusti precii et omni alii iuri et racioni, per quam contra predicta venire possemus; promittentes quod per totum dictum tempus faciemus vos et quos volueritis predictum monetum facere, tenere et pacifice possire et non ponemus aliquam custodiam vel scriptorem in ipsa moneta nisi vos et vestros, quos volumus quod sitis magistri et aliatores et custodes ipsius monete et possitis ibi ponere quoscunque et quodcunque alios officiales volueritis, iuxta vestrem arbitrum volntatis et promittimus quod aliquacausa, iure, racione vel ipsorum necessitate non faciemus

cessare fabricacionem sive cudicionem ipsius monete, sed concedimus vobis et vestris quod per ditum tempus ipsum possitis libere facere, cudere et fabricare.

Vos tamen et vestri facietis ipsam monetam ad legem trium denariorum, exeunte argento ad undecim denarios et obolum et quod denarii ipsius legis exeant ad pondus decem et octo solidorum pro marcha ipsius monete et quod oboli ipsorum denariorum sint ad predictam legem trius denarioeum, exeunte argento ad undecim denarios et obolum et quod sit ad pondus viginti solidorum pro marcha ipsius monete et quod denarii et oboli sint ad modum et formam et figuram, nomen, literaturam, valorem signum et manitudinem et rotitudinem quibus modo sint et quod non teneamur nos et nostri aliquid ponere in aliquibus expensis cupri, operariorum, monetariorum, assagatoris, refaccionis seu quarunlibet aliarum expensarum et quod vos argentum quod nostrum erit propium ibi monetatis, levatis octo solidis pro expensis de unuqunque marcha argenti, totum aliud lucrum sit nostrum, de ipso nostro propio argento quod ibi posuerimus. Et est sciendum quod aliqua debita que debet moneta vel vos racione ipsius monete alicut debeatis, son tenemur solvere sed vos teneamint en solvere et dare creditoribus ultra summum predictum sexaginta milia solidorum realium, quos nobis debetis dare; et concedimus vobis et vestris quod in ipsa moneta faciatis tot obolus, quod cognoveritis expedire.Datum Valencie, VI nonas apprilis, anno Domini MCCXL. Signum...

Mateu 1947, p. 15 i 16.

69 28 octubre 1248 València CATALUNYA i VALÈNCIA

El rei atorga en arrendament vitalici el càrrec d'obridor d'encunys de les seques de Barcelona i de València al seu argenter, Garcia Arnau, a canvi de percebre un terç del benefici net.

Novernt universi quod nos Jacobus...per nos et nostros damus et concedimus tibi Garsie Arnaldi argentario nostro diebus omnibus vite tue totum talliam monete presentis realium Valencie et cuiuslibet ulterius monete seu quarumlibet aliarum monetarum, que, cudentur vel sculpentur seu fient in regno Valencie et in Barchinona, ita quod nullus eit ausa alique tempore vite tue sculpere seu talliare seu pilas et trossellos, quibus monete predicte monetabuntur, aisi tu tuutum et illit quos tu ud hoc duxeris statuendos; tuli, tamen, pacto quod de omni lucro quod racione dicte tallie seu sculpture tu vel substituti a te habuerit, dones nobis et nostris terciam partem integre et fideliter; levatis, tamen de comuni lucro primitus omnibus missionibus ferri necessarii ad cugnos sive pilas et trossellos predictos; et alias duas partes dicti lucri habeas tu et percipias pro tuo oficio et labore ad faciendas tuas propias voluntates. Mandamus itaque universis magistris dictarum monetarum, presentibs et futuris, quod te talliatorem dictarum, monetarum et substitutos a te habeant in tota vita tua et non alium contra pedicta non veniant nec aliquem venire permitant aliqua racione. Ego igitur predictus Garsia Arnaldi, iuro per Deum eius sancta quator evangelia, e fideliter habere in dicto offcio et complere omnia et singula ante dicta. Datum Valencie, v kalendas, novembris, anno Domini MCCLX octavo (segueixen signatures i testimonis)

Sagarra, p. 73, ACA, Pergs. de Jaume I, núm. 1136; Huici, doc. 346; Mateu, 1947, p. 15.

70 13 febrer 1253 Barcelona CATALUNYA

El rei confirma la moneda de doblenc, es compromet a no mudar-la i a no encunyar-ne més durant la seva vida i deu anys després de la seva mort. Ho subscriu, també, l'infant Pere. Si després se n'ha d'encunyar, es farà amb el consell dels bisbes de Tarragona i de Barcelona i dels ciutadans de Barcelona.

Regalia cura regiminis totius erga subditorum militatem vigilare, et sollicite agere veraciter comprobatur, cum corum communem utilitatem suis privatis utilitatibus antepont. Hic est: Quod Nos Jacobus Dei gratia Rex Aragonum Mayoricarum, et Valentia, Comes Barchinone et Urgelli, et dominus Montispesulani attendentes quod propter multam opeationem monetae barchinonae Prelati, Barones, Cives, Clerici et Laici. Et omnes habitatores in Cathalonia grave possent dispendium sustinere quorum omnium acclamationes, et preces, multiplicitas recipimus, in hac parte privata nostra commoda postponentes, ut omnium et singulorum possimus utilitatibus proviere: Praefacta monetam barchinonae confirmamus et immutavilem conctituimus diebus omnibus vitae nostra, et per decem anos ultra vitae notra, ita quod ad usque illud tempus dictorum decem annorum post obitum nostrum prefeta moneta per nos vel per succesores nostros, vel per quascumque alias personas nullo modo possit mutari, nec eius receptio, seu cursus eius possit restringi, vel augustiari in partibus Cathaloniae, et specialiter in partibus Rossilionis, Ceritanie, Vallispirii et Confluentis; sed per omnes partes terras nostre, in quibus consuevit currere et recipi dicta moneta, et in quibus anne currit et recipitus, durrat de cetero et recipiatur sine eius mutatione, vel adiunctione alterius monetae, ita quod nulla alia moneta alicubi facta vel facienda in aliqua praedictarum terrarum, sed pertium curat vel recipatur, nisi ipsa moneta barchinonae tantum promittimus et constituimus per Nos et succesores nostros, quod per totum, et infra totum dictum tempus de ipsa moneta nihil faciemus amplus cudi, vel operati palam, vel occulto, aisi forte contingeret quod de dictas moneta esset tanta paucitas, vel defectus quod necessitas terrae evidenter exigeret, quod de ipsa esset amplius operandum, seu faciendum; et tunc pocederet de commmuni consilio Tarraconensis Archiepiscopus, et Episcopi Barchinonae, et roborum hominorum Barchinonae civitas, qui pro tempo fuerit, possimus per fideles personas de ipsa moneta facere cudi, seu operari usque ad illam smmam marcharum argenti, quam dicti consiliari pro necesstate terae comuni consilio duxerit praetaxandam. Ac haec autem omnia et singula supradicta firmiter attendenda obligamus Nos et succesores nostros jurantes de praeseni per Deum et eius sancta quator evangelia manibus nostris corporaliter tacta quod praedicta omnia et singulis Nos et nostri tenebimus, et observabimus,et in nullo contraveniendo firmiter teneri, compleri et observari ad omnibus et per omnia faciemus. Ad hoc Nos Petrus Dei gratia Comes Barchinonae cum assensu et voluntate, ac auctoritate Ilustrissimi Domini Jacobi Dei gratia Regis Aragonum Patris Nostris praedicti, ex certa scientia praedicta omnia et singula a predicto Patre nostro promissa,

et concessa laudamus, concedimus, et approbamus per Nos et heredes nostros, et tactis a nobis corporaliter sacrosantis Dei evangelis juramus et omnia et singula observare, attendere et complere, et nunquam in aliquo contravenire. Datum Barchinonae idus febroarii anno Domini millesimo ducentessimo qunquagesimos tertio. (Segueixen signatures)

Salat, doc. 4, AMB. Llib. I, fol. 45; Heiss, doc. 4; Botet, comentari, p. 39-40.

71 28 agost 1254 ARAGÓ

El rei féu batre, amb el consentiment de les principals ciutats aragoneses, 15.000 marcs de moneda nova, 11.000 marcs en diners i 4.000 marcs en òbols, a la llei de 3 diners i talla de 18 sous i 4 diners el marc els diners, i de 20 sous el marc, els òbols o *miajas*. El morabatí d'or s'havia de cotitzar a set sous. Amb motiu d'aquesta emissió, es varen nomenar dos comissaris, l'un per Saragossa i l'altre per Lleida, a fi que vetllessin per la qualitat de la fabricació, cosa que demostra que es baté a les dues ciutats. Cal recordar que, llavors, Lleida era dins l'àrea de circulació del diner jaquès.

Asso, p. 269, Cartulario de la Ciudad (de Saragossa), tomo 1, f. 34; Mateu 1947, p. 18, en referència a San Pío p. 58., Beltrán, p. 442 i 443.

72 6 octubre 1254 Saragossa ARAGÓ

El rei reconeix haver rebut 3.000 marcs com ajut per a la guerra amb Castella i que les convertirà en moneda de "miajas" o mitjos diners a la talla de 20 sous el marc. En el mateix any, el rei es dirigeix des de Pamplona a la ciutat de Lleida i els promet que no batrà més moneda jaquesa que els 3.000 marcs en òbols esmentats, que seran a llei ternal i a la talla de vint sous el marc.

San Pío, p. 58-59.

73 Abans del juliol el 1257 CATALUNYA

El rei s'adreçà al papa demanant-li que el relaxés del jurament fet el 1253 de no mudar la moneda de doblenc, car aquesta moneda, segons el rei, havia perdut tot valor i estima a causa d'haver estat falsificada per alguns nobles i potentats. Document no conservat, però es dedueix de la resposta del papa.

Botet, p. 40.

74 7 juliol 1257 Viterbo CATALUNYA

El papa Aleandre IV s'adreça als bisbes de Barcelona i Tortosa perquè puguin autoritzar, si ho creuen convenient, el rei Jaume I a abjurar de no mudar la moneda barcelonina de doblenc.

Alexander; episcopus, servus servorum Dei venerabili fratri episcopo Barchinone et dilecto filio A. et Berengario electo Dertusensi salutem et apostolicam bendictionem. Ex parte carissime filii nostri Jacobi Illustris Regis Aragonum fuit propositum coram nobis, quod cum ipse olim in comitato barchinonensi quandam usualem monetam cudi fecisset, demum quibusdam nobilibs et potentibus illarum partium eamdem monetam in animarum suarum periculum caeca cupiditate falsantibus, magnamque de ipsa cudentibus quantitatm, eadem moneta iam suspecta adeo, et vilis habetur, quod nulli fere mercatores invenientur qui ea uti velint, et ad illam mecimonia sua vendere, pro ut erat praeteritis temporibus consuetum; Unde a Nobis instanter petiit, ut cum hoc magnum terae suae suorumque hominum dispendium, et iuris regii perjudicium redndare noscatur, cudendi novam monetam, npn obstante iuramento ab eo praestito de non immutanda prima moneta, licentiam sibi concedere, de benignitate apostolica curaremus. Nos igitur, qui Regis eiusdem commodum, et profectum ferventer appetimus, volentes in hac parte sibi opportuno remedio subvenire, discetioni vestrae praesentibus tenore committimus, quatenus vos, vel alter vestrum, si expedire videritis eidem juramento huiusmodi auctoritate primitus relaxato, tribuatis licentiam postulatam; praesertim cum primam monetam, nisi falsata fuisset, nullatenus immutaret, et ad cudendum novam propter ipsius primae vitium quasi quadam necessitate cogatur; contradictores autem per censum eclesiastica appellatione postposita compescatis. Datum Virebi Nonas Julii Pontificatus nostri anno tertio.

Salat, doc. 5, ACA, lletra B, núm. 297; Llibre de les Monedes, doc 2.

75 1 agost 1257 CATALUNYA

El rei estableix la nova moneda de tern i en fixa les característiques i l'àrea de circulació.

Pateat universis: Quod cum moneta Barchinone succrescente perfidorum et falsariorum per nimiam amixtionem false monete sid adeo vilificata, quod in grave dispendium populorum vix comercia inter mercatores more solito contrahuntur, et vitualia et alie res necessarie venduntur carius ultra modum. Idirco Nos Jacobus Dei gratia Rex Aragonum, Maioricarum et Valencie, Comes Barchinone et Urgelli et Dominus Montispesulani subditorum nostrorum instantibus periculis occurrentes, et in futurum eorum necessitatibus salubriter providere curantes, deliberato consilio ordinamus et statuimus; quod nova moneta, que sit semper perpetua, per nos et nostros fideles quos ad hoc duxerimus ordinandos cudatur in Barchinona. Et sit legalis moneta ternalis, et sint denarii et oboli eiusdem legis et signi: ita quod in lege et signo numma diferencia sit inter denarios et obolos. In pondere autem sit talis diferencia, quod de una marcha monete aleyada, exeant decem octo solidos denariorum, et de una marcha exeant viginti solidos obolorum. Ita quod fiat operatio obolorum de duobus solidis pro qualibet libra denariorum. Hanc autem monetam, Nos Jacobus Dei gracia Rex praedictus et filius noster Infans Petrus heres Catha lonie per nos et omnes succesores nostros in perpetuum sub praedicta lege,

pondere, et signo promitimus vobis universis civibus Barchinone et omnibus aliis nostris subditis Cathalonie licet absentibus firmiter tenere, observare, defendere et custodire et numquam aliquo tempore mutare sub alia forma, lege, pondere vel signo; fatiemus etiam eam recipi et currere in omnibus Comitatibus, Civitatibus, villis, castris,et terris et locis, in quibus barchinonensis moneta currere consuevit hucusque, et specialiter in Rossillone, Ceritanie, Confluenti et Valle aspirii, sic quod in predictis locis, vel aliquo eorum non currant Malgorientium, nec aliqua moneta, nisi dicta moneta nostra barchinonesis. Et cum in futuris temporibus occurrerit necessitas, ita quod propter indigenciam monete opporteat nos vel succesores nostros plus ipsa moneta facere operari vel cudi, tnc requisito concilio Episcopi et Proborum hominum civitates Barchinone faciamus cudi sive operari de ipsa moneta in quantitate temperata et secundum quod necessitas requiserit, in eadem tamen lege, pondere et signo, ita quod illam operationem predicta moneta barchinoensis non mutetur, nec minuetur, vel i aliquo defraudetur. Volumus etiam et ordinamus, quod probi homines Barchinone eligant ex se duos probos viros, et fideles in custodiam dicte monete, et illis quos ipsi ad hoc elegerint quomodocumque moneta operari, vel cudi contingerit commitimus nos de presenti guardam sive custodiam dicte monete; ut ipsi custodes observent operationem predicte monete, et legaliter eam operari et cudi faciant. Item statuimus et ordinamus, et promittimus bona fide per nos et successores nostros quod falsarios monete predicte, si qui inventi fuerint, corumque defensores, adiutores, receptatores, occultatores, et omnes qui scienter ad falsandum predictam monetam prebuerint assensum, consilium vel iuvamen, totis viribus persequimur, et expugnabimus, et in rebus et corpore puniemus. Decernndo etiam statuimus, quod castra et possessiones, et bona omnia corum sint ipso facto confiscat anostris usibus applicanda, et promittimus legaliter per nos et omnes nostros succesores, quod castra, possessiones et bona praedictorum quecumque ista de causa acceperimus, vel occupaverimus, numquam ipsis criminosis vel corum heredibus restituemus, nec aliquam emendam inde eis faciemus, nec inde eis veniam aliquam faciemus. Promittimus etiam nos et successores nostros, quod numquam operationem vel lucrum dicte monete vendemus vel vendi permittemus. Promittimus etoam per nos et succesores nostros quod unquam a vobis, vel ab aliis subditis nostris non petemus, vel exigemus monetaticum vel receptionem aliquam ratione dicte monete. Item promittimus per nos et succesores nostros quod per nos vel interpositam personam non petemus vel inpetrabimus gratiam, indulgenciam, vel dispensacionem a domino papa vel succesoribus suis, quod contra predicta, vel aliqua de predictis veniamus: immo promittimus quod rogabimus dominum papam, et ab eo impetrabimus, quod excommunicacionis sentetntiam ferat contra nos et succesores nostros de presenti si contra predicta veniremus, vel aliqua de predictis, et etiam contra falsarios dicte monete fautores, receptatores, et qui eis aliquod dederint auxilium, concilium, vel iuvamen. Item statuimus et mandamus omnibus subditis nostris, et specialiter campsoribus et numulariis presentibus et futuris, quod iurent, quod si invenirent aliquem vel aliqos falsos denarios de dicta moneta, tenetes, habentes vel utentes, quod requirant unde eos habuerint, et frangant incontinenti omnes falsos denarios, quos invenerint, tenendo in tabulis corum forfices, cum quibus cos fragant; et denuentient et ostenant vicariis at aliis officialibus nostris eos qui dictos falsos denarios tenuerint, habuerint, vel usi fuerint scienter, secundum quod iustum fuerit puniendos. Item volumus, et mandamus, et statuimus, quo domnes successores nostri et herees in Cathalonia unus post alium in perpetuum eum inceperint regnare, jurent et confirment publice predictam monetam perpetuam, et omnia superius continentur. Et hec omnia predicta et singula Nos Iacobus dei gratia Rex predictus, et nos infans Petrus heres Cathalonia filius eius, promittimus per nos et omnes successores nostros in perpetuam attendere, complere, et observare, et numquam in eis in aliquo contravenire. Et hec omnia supradicta promitimus deo, et votum facimus solemne iurantes per deum et aius sancta quator Evangelia manibus nostris corporaliter facta. Actum est hoc kalendas Augusti anno domini m°.cc°. quinquagesimo ocavo. (segueixen signatures)

Botet, doc. 6, ACA, reg. 24, fs. 69 i 70; Llibre de les Monedes, doc. 3 i altres.

75 a 1257-1324 CATALUNYA

Des de la primera data tenim informacions segures sobre la ubicació de la seca de Barcelona a l'anomenat Palau Reial Menor, a la mansana actualment delimitada pels carrers Ataülf/Palau/Templers/Comtessa de Sobradiel, en una casa que havia estat dels templers. S'hi va mantenir fins a la segona data.

Ripoll, p. 28-31.

76 1257 CATALUNYA

Disposicions i dades complementàries sobre l'encunyació de la moneda de tern:

1-Nomenament de Guillem, moneder, i Bernat d'Aversó com a custodis de la fabricació.

2-Guiatge a Bartomeu Begui, mercader de Tolosa, perquè pugui, sens obstacle, portar a la seca de Barcelona qualsevol quantitat de plata o de "*bossonaylla*".

3-Construcció d'un porxo a la casa de la milícia del Temple per a fer-hi l'encunyació.

4-El mestre de la moneda era Bernat Andreu de Stella, fill de Bernat Andreu de Jaca, però sembla que compartí el càrrec amb Joan Deçà (Botet, p. 41 i nota 3, p. 41).

5-En un document del 1259 es cita el tern com a corrent.

6-En un altra document se'l qualifica de "*coronatorum*".

7-El 27 de setembre, en document estès a Lleida, els bisbes Arnau de Barcelona i Bernat de Tortosa autoritzen el rei perquè fes una nova moneda, tot i el jurament de no fer-ho i d'acord amb els poders que els ha atorgat el papa Alexandre IV, segons hem vist en un document anterior.

Botet, p. 40-41, (1) ACA, reg. 9, f. 65; (2) ACA, reg. 10, f. 43v.; (3) ACA, reg. 10, f. 73; (4) ACA reg. 10, f. 146; (5) ACA perg. 1581 de Jaume I; ACA reg. 10, f. 140 v. de Jaume I; (6) Llibre Mon., doc. 2.

77 1257-1258 (Barcelona) CATALUNYA

Primera disposició sobre el canvi entre la nova moneda de tern i l'anterior de doblenc (no es coneix el document, però es dedueix de la disposició posterior): el rei manà que els diners de doblenc s'havien de saldar en tern a raó d'1 diner de tern per dos de doblenc fins a la propera Pasqua de Resurrecció i, a partir d'aquella data, a raó de 2 diners de tern per 3 de doblenc.

Botet, p. 41.

78 1 febrer 1258 Barcelona CATALUNYA

Segona disposició sobre el canvi entre la nova moneda de tern i l'anterior de doblenc: revocació de la disposició anterior i canvi d'una moneda per l'altra en funció de la cotització de la moneda d'or en el dia en què es faci la transacció.

Noverint universi: quod Nos Jacobus Dei gratia Rex Aragonum, Maioricarum et Valentiae, Comes Barchinonae et Urgelli et Dominus Montispesulani. Statuimus in Barchinona cotum in solutionibus debitorum veteris monetae Barchinonae quod pro duobus denaris veteris monetae daretur unus denarius de nova moneta Barchinonae, et hoc usque in festum Resurrectionis Domini proxime venturum; et quod a dicto festo in antea daretur duo denarii monetae novae pro tribus denaris monetae veteris, attendendo dictum cotum, et mandatum esse in periculum animae nostrae et lesionem subiectorum nostrorum, ex certa scientia removemus dictum cotum et cassamus in perpetuum, et decernendo statuimus hanc formam et cotum sequendum de cetero et observandum in solutionibus debitorum veteris monetae faciendis de nova moneta, scilicet: quod universa debita veteris monetae quibuscumque personis Judaeis, vel Christianis debeantur, solvantur de cetro in hac forma: quod in universis debitis quae terminum solutionis habuerunt usque in festo Resurrectionis Domini proxime praeterito requiratur quantam sumam pecuniae veteris monetae valebat Aureus diebus qibus solutiones praedictorum debitorum fieri debebant, et pro ea quantitate fiant solutiones de nova moneta in ea quantitate quam Aureus valebit diebus solutionem; in alia vero debitis quae terminus solvendi habent a dicto festo Resurrectionis Domini proxime praeterito citra aliter sunt terminis, requirantur dies contractus, et pro ea summa veteris monetae quam aureus valebat diebus contractus, fiant solutiones de nova moneta in ea summa, quam Aureus valebit diebusquibus solutionis fient (manament, data, testimonis).

Salat, doc. 6, ACA, reg. 10, fol.48 v.; Llibre de les Monedes, doc. 4; Botet, p. 41.

79 26 juny 1259 Barcelona CATALUNYA

Tercera disposició sobre el canvi entre la nova moneda de tern i l'anterior de doblenc: a partir d'una consulta, i en vista d'altres questions suscitades, el rei mana que el canvi es faci generalment a dos diners de tern per a tres de doblenc, relació de valors que es va consolidar definitivament. El rei mana també que, en l'establiment de censos, no es pugui al·ludir a la moneda "*curribile*". NOTA: aquest document hauria d'anar després del 80.

Noverint universi quod coram Nobis Jacobo Dei gratia Rege Aragonum, Maioricarum et Valentiae, Comite Barchinonae et Urgelli et Domino Montispesulani, post monetae Barchinonae de dupleto mutationem Berengarius Burguesii et Maria de Arters uxor eiius pmposuerunt; quod ipsi septem solidos de moneta dupleta pro tributo, sive censu qualibet septimana Petro de Lissacho civi Barchinonensi solvere tenebatur ratione cuiusdam furni quem pro ipso tenebant in emphiteosim; Nunc vero idem Petrus tantundem pro dicto censu de moneta nova terneta contra iustitiam petiit et exigit. Sed quoniam continebatur in instrumento emphiteotico, sive censuali, quod census constitutus de moneta curribili solventur, et moneta terneta sit curribilis Barchinone, dicebat Petrus de Lissacho Guillermum Burgesii et Mariam de Arters eius uxorem ad solutionem monetae de terneto constitutam noverii merito compellendo, et cum hinc idem tam inter praedictos quam inter quosdam alios dubium fuit revocatum, utrum ratione illius clausulae, scilicet monetae curribilis Barchinonae, domini censualium deberent tantundem recipere de hac moneta terneta, quam tunc de veteri de dupleto: Nos Jacobus Dei gratia Rex Aragonum, Maioricarum et Valentiae, Comesque Barchinonae et Urgelli et Dominus Montispessulani, cum essemus apud Barchinonem in nostro Palatio constitui, quia negotiorum emergentium varietas, et subjectorum interpellationes frequenter dant occasionem contendi novam constitutionem; Habito consilio Arnaldi per eadem gratiam Episcopi Barchinonensis, et saniores partis clericorum sedis eiusdem, ac civium Barchinonae, et Curia nostrae sapientum praedictam constitutionem dirimere cupientes dicernendo statuimus: quod dictus Petrus recipiant solutionem a Guillermo Burguesii et a Maria de Arters uxore eius de moneta nova terneta ad valorem et aestimationem monete veteris de dupleto, videlicet quator solidos octo denarios pro septem solidis de dupleto. Et sic de cetero dicimus observandum in omnibus censualibus quantacumque fuerint quantitatis, quod pro tribus solidis vel tribus denariis monetae veteris de dupleto, solvantur duo solidi, vel duo denarii praesentios moneta de terneto. Haec autem in hoc casu volumus obtinere, et in pendentibus negotiis et similibus in futurum, verbo curribili in instrumentum censuali apposito in aliquo obstante. Tamen propter illud aliquod pactum ia contrarium appositum nullatenus intelligatur (datació i signatures).

Salat, doc. 12, ACA, reg. 11, f. 229; Llibre de les Monedes, doc. 5; Botet, p. 41-42.

80 23 setembre 1258 CATALUNYA

Conveni entre el bisbe de Vic i la comtessa Garsenda (de la casa de Montcada), vescomtessa de Biarn, sobre la part que ella havia de percebre de l'emissió de la moneda episcopal de Vic que ara es restaurava.

Juramus nos Domina Garsendis gratia Dei Comitissa et Vice Comitissa Biarnensis, et domina Montis Catani ac Castri ve-

teris Vobis Bernardo gratia Dei Ausonensi Episcopo domino nostro, quod ad hac hora in antea fidelis erimus vobis per directam fidem sine enganno, sicut homo debet esse suo bono seniori, et de cetero non dicipiamus vos de vestra vita, neque de vestris membris, quae in vestro corpore se tenent, neque de ipso Episcopatu S. Petri Ausonensis sedis, sive de omni alio vestro honore, quem hodie habetis et in antea adquisituri estis Deo dante per nostrum concilium: sed adiuvabimus vos tenere, et habere, et defendere, et guerrejare honorem contra cunetos homines vel focminas, qui totum vel partem vobis aufere voluerint, et faciemus vobis ipsum adiutorium sino omni enganno, et commonere non nos vetabimus, et ipse vel ipsi qui nos inde commonuerint regardum ine non habeat. Sed sient superius scriptum est, sic tenebimus et attendemus, excepto illo de que vos nos solvere volueritis vostro grato animo. Laudamus etiam et approbamus restaurationem monetae S. Petri Ausonensis sedis quam fecistis vos Domine Bernarde Vicensis Episcope assensu et voluntate Capituli vestri, et consilio Bernardi de Seintillis tenentis locum nostrum, et Gastoni filii nostri. Quam monetam promittimus tenere et observare, pro ut in forma instrumenti confecti per vos super dicta moneta plenius continetur. Et hace omnis supradicta, et singula iuramus per Deum, et super sancta quator Evangelia. Laudamus etiam, et aprobamus compositionem, quam cum dicto Dernardo de Scentillis fecistis super parte quam nos et dictus Gasto filius noster, debemus recipere in dicta moneta. Quod es factum. (datació i signatures)

Salat, doc. 9.

81 1 setembre 1259 Lleida CATALUNYA

Mana el rei que els moneders i altres oficials de la moneda o seca de Barcelona siguin naturals del país, amb exclusió expressa dels gascons i altres estrangers i amb l'excepció que els altres oficials els acceptin per pròpia voluntat.

Noverint universi quod Nos Jacobus Dei gratia Rex Aragonum, Maioricarum et Valentiae, Comitis Barchinonae et Urgelli et Dominus Montispesulani, volumus, donamus et concedimus vobis universis operariis et monetariis habitantibus in terra nostra; Quod aliqui operarii, vel monetarii Gasconiae, nec aliquorum aliorum locorum, qui non sunt de terra nostra, non operentur, nec monetent, nec sint in moneta, quam nunc cudi et operarii factum in Barchinonae sine vestra speciali licentia et voluntate, quotiescumque dicta moneta operabitur. Sed vos tantum et non ipsi, nec aliqui ipsorum sitis, et operemini ac monetetis in dicta moneta, quotescumque de ipsa cudi et operari faciemus. Ita tamen quod moneta nostra predicta, nec lucrum ipsius in aliquo non deterioretur, nec minuatur propter inopiam, sine defectum operariorum, et monetariorum et hoc sit ad cognitionem Magistri et custodem dictae monetae, qui nunc ibis unt et pro tempore fuerint. Mandantes Magistro, et custodibus dictae monetae prasentibus videlicet et futuris, quod contra hanc donationem et concessionem nostram non veniant, nec aliquem venire permittant. (datació i signatures).

Salat, doc. 10.

82 12 agost 1260, Lleida – 11 abril 1262, Viterbo ARAGÓ

El rei reconeix que ha rebut dels aragonesos, de Lleida i de tots els llocs on corre el diner jaquès, facultat per a encunyar 15.000 marcs de plata en diners ternals. Diu també que la moneda que emetrà ha d'ésser de la llei dels diners que circulen en aquell moment. Es compromet a obtenir confirmació pontifícia, cosa que ens és documentat el 1262.

In dei nomine Noverint universi, quod nos Jacobus di gracia Rex, etc., confitemur et recognoscimus quod universus populus Regni Aragnis, Civitatis Ilerdensi et aliarum civitatum et villarum in quibus moneta Jaccensis currit, fecerunt nobis graciam specialem in subsidium terre Sancte quando disposuimus transffretare ad deffensionem terre sancte contra populum tartarorum, videlicet quod nos possemus facere cudi et aucmentare monetam Jaccensem usque quindecim mile marcharum argenti et sit moneta ternencha ad undecim denarios et obolus, videlicet duodecim mille marcharum denariorum et tria nille marcharum obolorum; Et nos istud munus sive graciam ab eisdem cum graciarum actionibusrecipienttes, promitimus quod dicta Quindecim mille marcharum, scicet .xij. mille denariorm et tria millia obolorum tantum et non plus, faciemus cudi bene et fideliter a tempore quo incipiemus operari usque ad annum et dimidium sub eadem lege pondere tayllia et figura que nunc est. Et sit talis incisio, quod in qualibet marcha denariorm sint decem octo sol. in marcha monete, et in marcha obolorum sint viginti sol. in marcha monete, adhibitis custodibusqui a civitatibus et villis predictis fuerint deputati. Concedimus etiam et approbamus per nos et successores nostros, quod ex ista gracia quam nunc a dicto populo recipimus, ex ista cudicione sive aucmentum dictarum Quindecim mille marcharum nummum preiudicium in posterunt generetur priori instrumento, quod a nobis apd Montemsonum in nostra curia generali factum fuit, de confirmacione presentis monete Jaccensis, nunc in ea firmitate et valore permaneant in qua antea erat et nunc est ac si non fuisset acta gracia antedicta, nex dicta .xv. mille marchorum essent cudita, et sit firma et perpetuo in suo robore duratura. Insuper promitimus dictis populis, quod impetremus pro posse nostro bona fide a domino papa confirmacionem istius instrumenti, et dicte monete. Et dicti instrumenti quod apud montemsonem factum fuit sicud in ipso instrumento nos obligavimus quod ipsum a domino papa confirmare faceremus, quod confirmacionem huiusque non impetravimus sicut tenebamur propter oblivionem et multas occupaciones: hinc inde ad maiorem igitur securitate ipsorum populorum, Juramus corporaliter supra librum et crucem domini omnia predicta singula adimplere et in nullo aliquo tempo contravenire sic deus nos adjuvet et hec sancta Evangelia. Et ut dictis populis magis sit cautum, omnia predicta et singula jurari facimus a dilectis filiis nostris dompno Petro, dompno Jacobo et dompno Sanctio infantibus quos suscepimus a domina Joles quondam Regina Aragonis. Et nos predicti P. Et J. Et Sanctius in legitima etate conctituti, spontanea voluntate juramus super librum et crucem et singula onservare et in nullo aliquo tempo contravenire, sic deus nos adjuvet et hec sancta Evangelia

et Crux domini coram posita et a manu propia nobis tacta. Datum Ilerde .ij. idus Augusti anno incarnacionis xcristi .m.cc.lx. Signum Jacobi dei gracia Regis...(etc)

Botet, doc. 6 b, ACA, reg. 22, f. 106; Botet, doc. VI b; Dip. S. Ramon, doc. 109.

83 26 setembre 1260 Barcelona CATALUNYA

En dirigir-se als ciutadans de Barcelona per a determinar els consellers catalans del seu fill i hereu Pere, es compromet també a no percebre cap dels seus emoluments en altra moneda que la de Barcelona.

(...) Item promittimus vobis (...) quod non recipiemus solutionem reddituum nostrorum nisi ad monetam Barchinonensem quod dicta moneta habebit totum cursum suum, sicut in charta monetae continetur. (datació i signatures)

Salat, doc. 11, AMB, Llibre Vermell 2, fol. 100.

84 8 octubre 1261 Perpinyà ROSSELLÓ

L'infant Pere exculpa els prohoms de Perpinyà per haver refusat la moneda barcelonina de tern o d'haver-ne emprat una altra, i reitera l'obligació d'acceptar-la i d'emprar-la en el futur amb l'excepció dels contractes no fets en moneda barcelonina, però per montants superiors als mil sous. El 1273, els fou atorgat un privilegi semblant.

Pateat universis quod nos infans Petrus, illustris regis Aragonum filius et heres Catalonie, per nos et nostros deffinimus vobis universis et singulis probis hominibus Perpinianiet vestris, in perpetuum, omnem peticionem, qüestionem et demandam et omnem penam civilem et criminalem quam contra vos vel aliquem vestrorum possemus facere, movere, infligere vel imponere usque in hodiernam diem, ideo quod monetam Barchinone nostram recusastis et alia moneta usi fuistis, emendo, vendendo et alias contrahendo. Ita quod racione predicta, non teneamini nobis vel vestris de cetero unquam aliquo tempore in aliquo respondere nec nos vel nostri possimus ine a vobis vel vestris peticionem aliquam facere vel demanam, sed sitis indè ex parte domini Regis patris nostri et nostra cum omnibus benis vestris habitis et habendis liberi et penitus perpetue absoluti prout melius dici potest vel intelligi usque in hodiernam diem. Ita quod de cetero dicta moneta bachinone de terno utamini, emendo, vendendo vel alias contrahendo. Et quiemcumque contrafacerit, penam duplici quantitatis in qua contraxerit se noverit incursum. Promittimus eciam vobis quod de predicta pena vel racione monete non recepte ullo tempore contra vos vel vestros vel aliquem vestrum per modum inquisicionis non procedemus, hoc tamen salvo, quod si quis contrafecerit et bajula vel judici querimonia exposita fuerit, tunc ipse bajulus vel iudex possit testes compellere, absente vel presente querelatore perhibere ad dicendum testimonium veritati et penam exigere. In magnis tamen quantutatibus que excedant summam mille solidorum, possit fieri solucio alteruis moneta dum tamen contractus fuerit celebratus ad monetam Barchinonae. (datació i signatures).

Colson, doc. 1 i 2, LL.V.M., f. 31 i LL. C., f. 31; Colson, 1 i 2 (1273).

85 30 de novembre i 13 de desembre 1261 Montpeller MONTPELLER

Acords entre el bisbe de Magalona, Guillem Cristol, el rei Jaume I de Catalunya-Aragó i els cònsols de Montepeller per al batiment de la moneda melgoresa.

Nos Willelmus, Dei gratia Magualone episcopus, Melgorii et Montisforcandi comes, pervento dodum et sepius ad aures nostras, quod et nostris sepe predecessoribus, sicut novimus, extitit nunciatum, quod mercature negotiun sive ipsa mercatura, que pre aliis citra mare locis in Montispesulano viguisse longuis retro temporibus ac vigore nunc precipue undique predicatur, periclitari dicitur et timetur, propter solum peccunie sive monete deffectum, et maxime melgoriensium, qui in Montispessulano curribiles ex pacto et usu antquisiimo fuerunt et sunt, et semper ibidem curribiles esse debebt, nec ipsa moneta melgoriensis, que quasi penitus deffecit, ad legem et pondus antiquum et consuetum, propter argenti caristiam, commodo potest nec potuit operari, et iam predecessores nostri quam nos longuis expectavimus temporibus quod argentum ad forum talo descenderet vis vel tempore aliquoquod dicta melgorensis moneta valeret ad legem et pondus antiqum commode operari, nec accidit, instantibus tam ilustri domino Jacobo, Dei gratia rege Aragonum, qo consulibus et aliis quamplurimis burgesibus et probis hominibus Montispesulani, novis ostendentibus liquido universis mercatoribus extrancis et habitantibus in Montispeculano et locis circumstantibus gravameninduci maximum, et dapnum evidens et irreparabile provenire ex deffectu hujusmodi peccunie, adeo quod propter deffectum ipsa mercatura, que parare mundo universo dicitur alimenta, in terra ista Montispesulani omino in brevi tempore deperiret, nisi ad ipsius mercature sustentationem aliquod expediens remedium poneretur, longua deliberatione et diligenti ac maturo consilio et tractato habio cum ilustri rege Aragonum et consilibus supradictis, nec non cum pluribus probis et sapicutibus viris claricis et layicis, qui prescriptorum expertam peritiam habere noscuntur, de consilio et volntate dictorum regis et consulum, ut tam magno imminenti mercatore pericolo obvietur, volumus et concedimus quod moneta melgoriensium, scilicet tam denarii quam oboli, cudantur et fiant apud Melgorium ad legem penitus consuetam, que scilicet est quatuor denariorum argenti fini in solide denariorum, et trium in solido obolorum, ad ponus tantum viginti solidorum quolibet marcha, marcha scilicet Montispesulani. Dictam monetam propter eminentem utilitatem fieri et operari apud Melgorium, et dictum est, concedimus et mandamus, statuentes et mandantes quod ubique sic indiferenter currant et recipiantur, sicut actenus per omnis alii melgorienses retro facto temporibus currere et recipi consueverunt, non obstante in aliquo quod ad pondus tantum facti fuerint supradictum. Et, si conventiones alique seu pacta inter aliquos nostre vel dicti regis jurisdictioni subjectos facta sunt seu inhita, ut scilicet, si moneta Melgorii deterioraretur, debent dari seu solvi pro singulis quinquaginta solidis una marcha ar-

genti fini, factis de hujusmodi pactionibus instrumentis, vel non, nolumus quod aliqua persona possit compelli ad dandum argentum, sed solvendo peccuniam, scilicet melgorienses jam factos vel nunc ex hac nostra concessione faciendos, sit a prestatione argenti, non obstante quod argentum, ut diximus, dare vel solvere promiserit, penitus liberatos. Promittimus firmiter adhuc atque convenimus, per nos et per successores nostros, futuros Magualone episcopos et comites Melgori et Montisferrandi, vobis regi illustri Aragonum et consulibus supradictis, quod nullam aliam monetam per nos vel alios alique modo facciemus, vel fieri fabricari sive operari faciemus vel sustinebimus in aliquo loco dictorum comitatum Melgori et Montisferrandi vel episcopatus Magualone, preter quam melgorienses retro temporibus facti, seu faciendi ex hac nostra concessione, deteriorare vel ledi in aliquo viderentur; volentes et concedentes ac mandantes quod de melgoriensibus hujusmodi tam denariis quam obolis legis dicte consuete, ponderis tantum supradicti, cudantur et fiant usque ad centum milia librarum tantum, nisi forte nos et dicti rex illustris et consules unanimiter, utiltate communi ac necesitate penssata, conveniremus de pluribus faciendis. Et ut hec moneta commodimus ad pondus predictum valeat operari, nos jus nostrum quod in ipsa moneta percipimus et debemus percipere et habere, quamdiu ad dictum pondus operabitur, remittimus et donamus, exceptis tantum duobus denariis, quos pro singulis libris denariorum, seu viginti solidos, nobis prestandis, quamdiu ad modum predictum operatibur retinemus, deductis videlicet prius et detractis de singulis marcha denariorum duobus solidis pro operagio vel indistragio et aliis sumptibus pro operanda dicta moneta, sicut consuetum est, faciendis. Hec autem suprascripta volumus et concedimus ac valere statuimus, salvis per omnia reservatis et retentis pactionibus et conventionibus omnubus inhitis et incartatis super dicta moneta melgoriensium et omnibus ad ipsam monetam spectantibus quaquomodo inter preecessores nostros Melgori et Montisferrandi comites su episcopos Magualone et predecessoribus dicti illustris regis Aragonum, Montispesulani dominos, et etiam ipsum regem. Predicta omnia et singula fidelitater tenere et inviolabiliter observare et nmquam obviare in aliquo per nos et successores nostros futuros Magualone episcopos, Melgori et Montisferrandi comites, promittimus bona fide. Et, ut hec fortius timeantur et firmius observentur, ea omnia in animam nostram jurari corporaliter super sancti Dei Evangelia a dilecto nipote nostro Baudilio priore Sancti Mathei, precipimus et mandamus. Et ego predictus Baudilius, prior Sancti Mathei, quod dictus dominus episcopus et comes suprascripta et singula firmiter et fideliter teneant et observet, et observari faciat et teneri, de voluntate et mandato speciali ejusdem, in animam ipsius domini episcopi promitto, factis corporaliter secrosantis Dei Evangelis, atque juro. Acta est laudata sunt hec in Montepessulano, in domo dicti domini episcopi, pridie kalendas decembris, anno Dominice Incarnationis millessime ducentesimo sexagesimmo primo, in presentia et testimonio Petri Almera, archidiaconi Maguelona, Raimuni Marchi, jurisperiti, Willelmi de Crosadis, Egidii Johannis et domini Raimundi Guaucelmi, domini Lumelli, a dicto domino rege, et Bertrandi Arnaldi, publici-Montispessulani notarii, qui, mandato dicti domini episcopi, hec scripsi.

Ad hoc, et nos Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Mayoricarum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli, et dominus Montispessulani, plenam de supradictis certitudinem, et per hoc cognoscentes valde expediens ac utile fore toti terre Montispessulani at aliis etam terris circumstantibus, volentes, sict et tenemus super promissis, indempnitati ejusdem terre Montispessulani laudabiliter consulere, habito cnsilio cum consulibus et pluribus aliis probis hominibus Montispessulani, ed ad ipsorum consulum instantiam, longa etiam deliberatione et maturo concilio habito cum suprascripto episcopo et cum aliis pluribus sapientibus viris, huie prescripte concessioni ad ipso episcopo, de voluntate et consilio nostro facte, de facienda videlicet dicta melgoriensi moneta, sicut supra expressum est, et aliis omnibus suprascripsi nostrum liberaliter prestamus assensum; et ipsam et omnia supradicta laudamus et approbamus; remittentes, ad instar dicti episcopi, et donantes jus quod in ipsa moneta percipimus et habere et percipero debemus, exceptis aliis duobus denariis, quos in singulis libris denariorum simili modo retinemus, quamdiu videlicet ipsa moneta, denarii scilicet et oboli, cudentur et fient ad legem et pondus supra expressum et ad modum et usum fieri seu faciendi consuetum, et usque ad summam tantum predictam centum milia librarum; promittentes vobis episcopoet consulibus supradictis, per nos et per successores nostris, futuros Montispessulani dominos, quod nullam aliam monetam per nos vel per alios alique modo in Montispessulano vel loco aliquo dominationis ejusdem faciemus, vel fieri seu contrafieri faciemus vel sustinebimus, preter quam melgorienses retro temporibus facti, vel ex premissis concessionibus facciendi deteriorari possint in aliquo sive ledi. Que omnia et singula tenere fideliter et inviolabiliter observare et numquam obviare nos dictos rex Aragonum, Montispessulani dominus, bona fide promittimus. Et, ut faortius timeantur et firmius observentur, ea omnia in animam nostram jurari corporaliter super sanctis Dei Evangliis a dilecto nostro Raimundo Gaucelmi, domino Lunelli, precipimus et mandamus.

Et nos prescriptus Raimundus Gaucelmi, dominus Lunelli, quod dictus dominus, omnia suprascripta firmiter et fideliter teneant et observaret et observari faciat et teneri, de voluntate et mandato speciali ejusdem, in animam ipsius domini regis promitto, tactis corporaliter sacrossanctis Dei Evangeliis atque juro.

Acta et laudata sunt hec a dicto domino rege in Montispessulano, in suo palatio, anno videlicet et die suprascriptis, in presentia et testimonio Raimundi Marchi, jurisperiti, Willelmi de Crosalis, Egidii Johannis, Johannis de Rippa, Baudilii, prioris Sancti Mathei, et Petri Almera, archidiaconi Magalonensis, missi a dicto domino episcopo, et dicti Bernardi Arnaldi notarii, qui, mandato dicti domini regis illustris, hec scripsit et hic apposuit signum suum.

Ad hec, nos consules Montispessulani, videlicet Willelmus de Crosolis, Johannes de Casis, Egidius Johannes, Guiraudus Symonis, Martinus de Arsatio, Willelmus de Trolio, Johannes Fabri, Petrus Seguini; Bernardus Ugo, Johannes Adalguerii, Johannes Amantii et Stefannus Fumati, seientes et recognoscentes prescripta omnia et singula, de voluntate et consilio nostro ordinato esse, statuta et facta, ea omnia laudamus et approbamus, usque ad summam predictam, et quamdiu ipsa moneta fiet ad modum seu operabitur antedictum, et salvo et reservato nobis et consulatui Montispessulani in qualibet libra denariorum uno de tot quod in ea habemus, residuum remittentes.

Actum et laudamtum a consulibus, anno eodem que supra, ydibus decembris, in presentia et testimonio Johannes de Rippa, Johannis Ruffi, Johannis scriptoris, et aliorum, et dicti Bertrandi Arnaldi, notarii, qui hec scripsit.

Germain, doc 5, A.M.M, Grand Chartrier, Arm. E, Ca. VII, núm. 4.

86 11 abril 1262 Roma ARAGÓ

El papa confirma les disposicions de Jaume I, del 15 d'octubre del 1236 i del 12 d'agost del 1260, sobre la immutabilitat de la moneda jaquesa, que hem transcrit abans.

Urbanus episcopus, servus servorum Dei, (etc, suprimim part introductòria) *ut moneta Jaccensis, quam idem Rex cudi faciebat, sub eisdem lege, pondere ac figura, sub bquibus cudebatur, expensi debeat, ac etiam incommutabiliter perservare, ita quod nec ab ipso Rege, nec etiam a suis heredibus vel succesoribus destrui vel mutari seu minui vel augeri, nec alia moneta ab ipsis cudi debeat, prestito super hoc Rege predicto corporaiter instrumento, prout in litteris inde confectis plenius continetur,* (etc, el papa hi aporta el seu confirmamus i després transcriu els dos documents de Jaume I).

Botet, doc. 6b i aquesta part, Cart. de S. Ramon doc. 109.

87 14 maig 1265 València VALÈNCIA i MALLORCA

El rei confirma la moneda dels reials de València-Mallorca i es compromet a no mudarla ni a encunyar-ne sense el consentiment dels regnes de València i de Mallorca. En compensació, el rei rebrà cada set anys l'impost anomenat del monedatge o morabatí, consistent en un morabatí o set sous per a cada familia que tingui béns superiors a 15 morabatins, restant exemptes la resta. La ciutat de València podrà nomenar dos guardes que vetllin pel compliment dels paràmetres de la fabricació.

Quecunque a regibus et principibus statuuntur, in sua debent soliditate ac firmitate consistere, et ne processu temporis oblivioni tradantur debent scripture memorie comendari, cum omnium habere memoriam et in nullo peccare potius sit divinitatis quam humanitatis nature. Nos itaque Iacobus Dei gratia Rex Aragonum Valentie, etc, huisumodi consideratione inducti, habitis deliberatione et tractatu consilio ac assensu carissimorum filiorum nostrorum infantis Petri et infantis Iacobi, et proborum hominum ac civium civitates Valentie, et regni ac villarum eiusem, et civium ac proborum hominum civitatis et regni Maiorice ac insularum suarum. Ad honorem Dei et gloriose Virginis Marie matris eius, et comunem utilitatem regni Valentie et regni Maiorice, et omnium commorantium in eisdem; presentis monete regalium Valentie seccuritatem ac perpetuam firmitatem duximus statuendam, ne unquam imposterum ex mutatione ipsius monete possit gentibus ipsorum regnorum damnum aliquid suboriri, una cum inter cetera temporalia precipuum necessarium sit generaliter gentibus universis ut moneta qua uti habent sit semper eadem in immutabilis atque firma: idcirco nos Iacobusdei gratia Rex predictus assensu et consilio omnium predictorum, et ad instantiam et requisitionem iam dictorum omnium proborum hominum civium aliorum habitantium in civitatibus et regnis predictis, nobis supplicantium et postulantium una voce ut memorate monete regalium Valentie sub eisdem forma, rotunditate, figura, pondere atque lege quibus nune est, securitatem et firmitatem omnimodam ac perpetuam prestaremus, eorum piis et iustis supplicationibus inclinate, per nos et omnes heredes et successores nostros qui pro tempore fuerint statuimus imperpetuum ex certa scientia, et concedimus vobis probis hominibus ac civibus et habitatoribus omnibus civitatum et egnorum predictorum presentibus et futuris, et promitimus et obligamus nos et successores nostros vobis et succesoribus vestris imperpetuum, quod presens moneta regalium Valentia sub eisdem forma, rotunditate, figura, pondere atque lege, quam nos nomine nostro cudi faciamus et formari, in sua omnimoda firmitate secundum quod nunc est currat imperpetuum publice et permanent atque duret in civitatibus et regnis predictis: ita ut quod neque a nobis nec ad heredibus vel succssoribus nostris destrui valeat vel permutari, nec de novo cudi eiusdem legis, ponderis et figure, nec minui vel augeri; et etiam si forte dicta moneta minueretur in tantum, quod de ipsa moneta eta esset modica qod magnum damnum esse terre quare necesse esset plus cudi de ipsa sub forma, rotunditate, figura, pondere atque lege predictis, nos vel nostri succesores de ea plus cudi facere non possimus nisi de consilio, consensu et voluntatem proborum hominum civitatis et regni Valentie, et tunc quando eorum consilio in casu predicto cuderetr plus dicta moneta volumus et concedimus ac statuimus quod ipsa moneta in civitate Valentie tantum et non alibi cudatur fideliter prout debet atque bene, adhibitis ex probis hominibus Valentie duobus qui custodiantur intersint ac videant ut ipsa moneta cudatur fideliter prout debet superius continetur. Promitentes vobis nos pro viribus laborare ut presens carta a summo pontifice confirmationis gratiam consequator, ob hoc ut quicumque contra hoc veniret esset excomunicationes sententia innodatus. Propter hanc autem spetialem gratiam supradictam quam vos dominus Iacobus Rex predictus ad instantiam, supplicationem et requisitionem nostram nobis universis et singulis habitatoribus civitatis et regnorum predictorum liberalter exhibetis: nos Ferrarius Mathoses, Guillermus de Porcano, Berengarius Camorera et Guillermus Arnaldi, iurati: et Arnallus, escribani, Guillermus, escribani; Arnallus de Monterubro, Barttolomeus de Dossal, Guillermus de Belloco, iurisperitus; Berengarius Dalmatii, Gueraldus Martini, Minguetus do Boyssano, Bernarus Arnaldi, Bernarus Dalmatii, Raymundus de Populeto, Raymundus de Rivosicco, Berengarius de Plana, Bartholomeus de Ponte, Ferrarius de Apiaria, Petrus Merceri, Romeus Pelliceri, Tamaritus et Gilabertus cives civitate Valentie memorate per nos et totam ipsius civitatis universitatem; et nos Petro de Bosco, Arnaldo de Montessono, Petrus Guasqui et Pontius Carbonelli habitatores ville Xative, per nos et eiusdem ville universitatemtotam; et nos Robaldus Voltorassii, Berengarius Clavelli, Iohannes de Mora, Arnaldus Laurenti, habitatores ville Muriveteris per nos et totam eiusdem ville universitatem; et nos Bernardus Escribani et Arnaldus de Iuneta, habitatores ville Burriane per nos et omnes habitatores eiusdem ville ; nec non etiam et nos omnes predicte simul per nos et omnes alios habitatores regni Valentie presentes et futuros; et nos habitatores cives et habitatores civitatis Maiorice per nos et habitatores omnes eiusdem civitatis et regni Maioricarum ac insularum eiusdem presentes et futuros. Nos inquam omnes

predicti admitentes spontanea voluntate gratiam antedictam ut superius continetur; obligamus nos et heredes ac successores nostros et habitatorum omnium regnorum predictorum vobis Domino Iacobo Dei gratia Regi Aragonum memorato et vestris imperpetuum, quo domnes habitatores civitatis et villarum predictarum et etiam regnorum, pro singulis domibus, dum tamen valeant bona habitatoris domus .xv. morabatinos vel ultra quantcumque valeant, se septenio in septenio vobis et heredibs ac successoribus vestris dare unum morabatinum, videlicet septem solidos dicte monete pro morabatino tantummodo, pro monetatico sceilicet ac assecuramento dicte monete quilibet teneatur; set ille cuius bona non valebunt .xv. morabatinos non teneatur aliquid dare vobis vestris ratione monetatici antedicti. Atamen si in domo plures fratres aut sorores vel consimiles persone habitabverint simul, nondum divisis bonis suis inter eos, non teneantur ipsi dare aliquid nec solvere vobis et vestris, nisi secundum quod habitator unius domus tenetur persolvere ut est dictum, ita tamen quod in hoc nulla fraus adhibetur, sed facta ferit intereos, quisque eorum licet simul habitarent si bona eorum .xv. morabatinus vel ultra unum morabatino pro monetatico solvere tencantur. Ad hec autem nos Iacobus dei gratia Rex predictus, recipimus a vobis predictis pro vobis et habitatoribus omnibus civitatum, villarum et regnorum predictorum obligationem vestram prefatam ratione predicti monetatici et assecuramenti presentis monete regalium memorate, secundum formam superius comprehensam; volentes concedentes et statuentes per nos et nostros successores, ac firmiter precipientes nobis et heredibus ac successoribus nostris, quod dictum monetaticum per vos et ipsos solvatur secundum formam monetatici superius anotatam non obstante in aliqua carta a nobis vobis concessa, que continet quod quecumque exactio vel quocumque comune a vobis per nos fiat solvi debeat per omnes hereditarios et habitatores civitatis et regni per solidum et libram, quam cartam locum habere non volumus in hoc casu, ymo quantum ad hoc monetaticum ipsam irritam esse volumus et inanem; sed in aliis omnibus exactionibus comunibus et expensis, suum robor obtineat firmitatis ut in ea pleniur continetur. Volentes et concedentes vobis et vestris successoribus per nos et nostros sccessores; quod dictum monetaticum persolvere teneamini et solvatis vos et vestri successores imperpetuum a proximo venturo festo natalisdomini in septem annos et ex tunc de septennio in septennium inperpetuum in dicto festo, et teneamini dare pro vij. solidos de dicta moneta ut superius continetur; qui numerus septem solidorum pro morabatino non possit minui vel augeri. Volntes etiam quod non teneatur aliquis, qui in diversis villis vel locis in regnis predictis vel altero eorum hereditates vel possessiones habuerit solvere monetaticum, nisi in altero ipsorum locorum tamen. Volumus nec non et concedimus quod venerabilis archiepiscopus tarraconensis ecclesie qui pro tempore fuerit, transgressores et invasores consiliatores contradictores et sugestores in huius statuti contrarium venientes, possit excomunicationis sententiam innodare. Item statuimus, volumus et mandamus quod filii et successores carissimi infantis Petri filii nostri predicti, unus post alium succesive qui dicto regno sccedent eidem, antequam vos vel vestris successores iuramentum fidelitatis faciatis eisdem, iurent ac habeat iurare quod pedictam monetam et omnia predicta firmam et firma habeant ut superius continetur. Ad maiorem vero preictorum omnium et perpetuam firmitatem, nos Iacobus dei gratia Rex predictis in presentia vestrorum omnium predictorum et plutium richorum hominum ac militum terre nostre, tactis corporalitera nobis sanctis quator evangeliis et cru+ce domini, iuramus per nos et omnes successores nostros predicta omnia et singula observare, atendere et complere, ac facere observari ut superius continetur sic deus nos adiuvet et hec sancta del quator evangelia, et crux domini posita coram nobis. Nos insuper infans Petrus et Infans Iacobus prelibati filii illustris regis aragonum ante dicti, laudamus ex scientia approbantes et confirmantes omnia et singula supradicta, in presentia predictorum tactis ad uno quoque nostrum corporaliter sanctis quator evangeliis et cruce domini iuramus per nos et successores nostros, predicta omnia et singula rata et firma semper habere atque tenere et observare ac facere observari, et nunquam contravenire in aliquo ullomodo sic deus nos adiuvet et hec sancta dei quator evangelia et crux domini posita coram nobis. Actum st hoc apud Valentiam .xviij. kalendas madii, anno domini M.cc.lx.vj.

Botet, doc. 8, Aureum Opus, num. 68, f. 19 c.

88 3 agost 1265 Vilanova MONTPELLER

El bisbe de Magalona, Berenguer de Fredol, aprova la recent emissió de diners melgoresos, de llei de quatre diners menys dos grans i de pes correcte, i eximeix uns burgesos de Montpeller, responsables de l'encunyació, de cap culpa o responsabilitat.

Noverint universis presenter pariter et futuri quod nos Berengarius, miseratione divina Magalonensis episcopus, comes Melgorii et Montisferrandi, confitemur et recognoscimus vobis Johanni d Ripa, Hugoni Fabro, Girardo Grossi, Ademario Luciani, Montispesulani burgensibus, quod tota moneta melgoriensium quam operari fecistis apud Melgorium per vos et per alios, postquem prevenimus ad episcopalem dignitatem in Ecclesia Magalonensi, est legalis et bona, et ad legem debitam consuetam et antiquam, scilicet quator denariorum minus duobus granis et pondus rectum, secundum quod nobis manifestum extitit apertum, et per dominum Guillelmum, bone memorie, quondam Magaloniensem episcopus, comite Melgorii et Montisferrandi, predecessorem nostrum, fuit ordinatum; asserentes nos, post diligentem inquisitionem super hoc a nobis habitam, vos et quemlibet vestrum et omnes alios quorum circa fabricam dicte monete operis usi estis in ea nullum dolum, nullam culpam penitus commisiasse, idoque, per nos et successores nostros omnes episcopos, comites Melgorii et Montisferrandi, absolvimus et quitamus vos predictos et quemlibet vestrum ab omni omnino eo quod, occasione seu contemplatione fabricationis dicte monete posset peti; absolventes vos nichilhominus ab omnibus promissionibus, sacramento, pacto seu pacta, quo seu quibus dicto domino Guillelmo, quondam Magalonensi episcopo, comiti Melgori et Montisferrandi, seu nobis, occasione fabricationis dicte monete, astricti essetis seu etiam obligati, usque ad diem hodiernam. In cujus rei testimonium, presentes litteras sigilli nostri munimine jussimus communiri. Datum apud Villam-novam, anno Domini Incarnationis MCCLXV, silicet III nonas augusti.

Germain, doc. 6, A.M.M., Gran Thalamus, fol. 99, v.

89 21 octubre 1269 Barcelona CATALUNYA

A instància d'una amplia representació de prohoms i eclesiàstics, el rei revoca la moneda d'argent del valor de 12 diners de tern que l'infant Pere, llavors lloctinent a Catalunya, volia encunyar. La protesta i la revocació es basen en documents anteriors que feien del diner de tern la moneda única i perpètua a Catalunya.

Anno Domini millessimo CC sexagesimo nono, die lune que est duodecimo kalendas novembris, in capitulo novo domus Fratrum Predicatorum Barchinone, convenerunt illustrissimus dominus Jacobus Dei gracia rex Aragonum, Maioricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, et dominus infans Petrus ejus filius et dominus Arnaldus, Dei gracia Barchinone episcopus, vocati a domino rege, et magister Berengarius de Turre, archidiaconus...(etc, segueix una llarga llista de noms, alguns amb el seu càrrec o ofici)...et plures alii cives Barchinone. Et ibidem in presencia omnium predictorum Poncius de Alesto a peces et mandatum predictorum consiliarorum et domini Arnaldi, Dei gracia Barchinone episcopi, cum reverencia proposuit coram domino rege et domino infante Petro at omnibus supradictis quod dominus infans Petrus volebat et intendebat facere cudi et fieri in civtate Barchinone novam monetam de arento, ita quod denarius argenteus valeret duodecim denarios monete Barchinone perpeto de terno, que perpetuo currere debet et jam in cudenda dicta moneta de argento multum processerat, hostens pluribus rationibus et per instrumentum dicte monete de terno quod erat firmatum et juratum ab ipso domino rege et ab ipso domino infante Petro cum voto solemni ab eisdem emisso vallatum ac bulla plumbea domini regis corrobatorum, quod aliam monetam cujuscumque ponderis, signi vel legis iidem dominus rex et dominus infans Petrus et successores eorum non poterant nec debebant facere cudi vel fieri, nisi tantum predictam monetam Barchinone de terno que nunc currebat, que perpetua erat, et sub illo pondere, forma, lege et signo tantum quibus a principio fuit facta et publicata, et quod de ipsa moneta de terno non debebant facere cudi nisi quando necssitas et utilitas esset terre et de consilio et requisitione proborum hominum Barchinone, prout hec omnia in dicto instrumento confecto de dicta moneta de terno, quod ibidem fuit coram publicatum et lectum dictus Poncius de Alesto plenius asseruit contineri. Asseruit eciam dictus Poncius de Alesto quod intencio et intellectus domini regis fuit a principio, quando dicta moneta Barchinone de terno fuit facta, quod numquam alia moneta cudereturs vel fieret vel curreret, nisi tantum dicta moneta Barchinone de terno, propter maximum damnum quod cives Barchinone et alii de comitatu Barchinone sustinuerant, proter mutationem alterius monete Barchinone de duplo. Et nichilominus idem Poncius de Alescho fidem et legalitem domini regis, quem asseruit predicta omnia super intentione predicti instrumenti pro se et tota universitate in testem elegit. Quibus omnibus diligenter propositis et rationibus utriusque partis auditis dominus rex traxit se ad partem expulsis omnibus aliis qui in dicto capitulo erant, et super premissis deliberavit cum domino infante Petro et cum domino episcopo, et cum fratre Raymundo de Pena forti et cum archidiachono Barchinone et Guilelmo de Vervilione et Hugueto de Cervilione et cum Jacobo de Rocha, sacrista Ilerdensis et notario domini regis, et cum Ferrarius de Minorisa, Alberto de Lavanya, Johanne Blanch, Fferrario Mayolli, vicario Barchinone, et Guilelmo Grunni, bajulo Barchinone, super facto dicte monete nove de argento et, habita deliberatione in publico at coram omnibus et vocatis consiliaris et mnibus probis hominibus civitatis Barchinone qui ibi convenerit, dixit dominus rex quod ipse et filius ejus Petrus firmaverant et juraverant monetam Barchinone de terno, et quod erat sue intencionis et fuerat semper quod ipsa moneta de tern tantum curreret in Barchinona et in aliis civitatibus et locis in instrumento ipsius moneta contentis, et quod si necessitas et utilitas esset quod amplius cuderetur de ipsa moneta Barchinone de terno, quod hoc fieret usque ad certam temperatam quantitatem et de consilio et requisitione proborum hominum Barchinone, quia nollet pro meliori regno quod ipse habebat contra sum sacramentum venire. Et ideo dixit, voluit et mandavit quod de dicta moneta de argento quod dominus infans Petrus volebat facere cudit, non cuderetur, neque fieret, nec eciam de aliqua alia cujuscumque poneris, signi vel legis, nisi tantum de illa de terno qe per eum et filium suum Petrum extitit jurata. Et his peractis consiliarii et tota universitas civium Barchinone et dominus episcopus et nobiles et alii qui in dicto capitulo conveneant regraciando domino regi super premissis recesserunt inde. Acta sunt hec loco et anno predictis.

Salat, doc. 13; Heiss, doc. 5; Dip. S Ramon, doc. CXXIX; Llibre de les Monedes, doc. 6.

90 1 juny 1269 València ARAGÓ, CATALUNYA i VALÈNCIA

El rei concedeix i incrementa diferents drets dels moneders, confirma els que havia concedit a Lleida l'agost del 1258 i els fa extensius als tallers monetaris d'Aragó, Catalunya i València. Tindran jurisdicció pròpia en les diferències que sorgeixin entre ells i podran elegir alcaldes. També assenyala les obligacions i facultats del mestre de la seca.

Noverint universi: quod Noc Jacobus Dei gratia Rex Aragonum etc... Per Nos et nostros damus et concedimus vobis fidelibus nostris universis et singulis operariis et monetariis Aragonum et Cathaloniae ac etiam Valentiae praesentibus videlicet et futuris, ac etiam perpetuo statuimus quod aliquis Magister monetae non colligat nec colligere possit aliqum operarium vel monetarium in aliqua moneta nostra quae cudatur in aliqo loco terrae, qui non sit de dominatione nostra habitator et vicinus, nisi fuerit de voluntate vestra; dum tamen illi vestrum qui fuerit in dicta moneta, sufficiant ad operandum et monetandum ipsam monetam sine danno nostro; et quod illi operarii et monetarii sint sufficientes ad dictum officium exercendum ad cognitionem Magistri, et custodiarum ipsius monetae. Concedimus etaim vobis operariis et monetariis supradictis quod vos simul cum Magistro monetae possitis constituere quoslibet Alcaldos in quocumque loco dominationis nostrae moneta nostra cuatur. Qui Alcaldi observent et observari faciant inter vos stabilimenta, et constitutiones vestras et custodiant et observent fideliter, et observari faciant ab omibus ea, quae sunt legalitatem monetae, et ad utilitatem et fidelitatem nostram et nostrorum.

Item concedimus vobis operariis et monetariis praedictis, quod in aliquo loco terrae nostrae ubi moneta nostra cudatur, non

tencamini vos vel alii officiales, seu sirvientes monetae firmare vel facere jus et in posse, vel sub examine aliscuis Vicarii, Baiuli Curiae, vel iustitia nostra pro querimonia alicuius dum duraverit opus ipsius monetae, sed teneamini firmare et facere jus in posse nostro, vel Magistri et Alcaldorum ipsius monetae cuilibet de vobis querimoniam preponenti.

Concedimus insuper vobis operariis et monetariis antedictis, quod si forte Magister monetae nostrae propter suam rectitudinem alicui e operariis argentum prohibere voluerit, vel computum alicui de monetariis et ille operarius vel monetarius fideiussorem sibi dare voluerit, quod faciet et ius in posse dictorum Alcaldorum monetae. Et si dictus Magister fideiussorem recipere noluerit, aut dari; quod Alcaldii paedicti compellant et compellere possint dictum Magistrum ad recipiendum dictum fideiussorem, aisi dictus Magister ostenderit iustam rationem contrariam dictis Alcaldis, qua de causa prohibet argentum operario, vel computum monetario antedictis. Et postea ille operarius vel monetarius faciat et facere teneatur dicto Magistro ad cognitionem dictorum Alcaldorum iustitiae complementum. Et si forte Magister monetae noluerit vobis de cetero reddere in qualibet hebdomada videlicet in die dominica obragium, et bratagium secundum quod dicta moneta nostra dari hactenus consuevit, dicti Alcaldi compellant ipsum Magistrum ad haec complendum.

Volemus etiam et concedimus vobis, quod quilibet Magister monetae nostrae, ubicumque moneta nostra in terra nostra cudatur, teneatur vobis et cuilibet vestrum querelam de ipso facere iustitiae complementum in posse nostre, vel Alcaldorum nostrorum ipsius monetae, et non se posit inde ratione aliqua excusare.

Predicta autem omnia et singula a Nobis vobis superius concessa preomittimus vobis et vestris successoribus operariis et monetariis Aragonum et Cathaloniae ac etiam Regni Valentiae, per Nos et nostrs firmiter observare et in aliquo nunquam contravenire.

Mandamus firmiter Vicariis, Baiulis, Justitiis, Criis, nec non et nostris monetae, ac etiam iniversis aliis officialibus et subditis nostris praesentibus videlicet, et futuris quod predicta omnia et singula habeant et observare, et faciant omnibus inviolabiliter observarii, et non contraveniant, nec aliquem contravenire permittant modo aliquo, vel ratione, si de nostra confidunt gratia vel amore. Quicumque autem contraveniret, iram et indignationem nostram, et poenam ducentum morabatinorum in auro sine aliquo remedio se noverit incursum. Datum Valentiae kalendas junii anno Domini millessimo ducentessimo septuagessi mo. (signatures)

Salat, doc. 14; Botet II, p. 42-43; versió catalana. Mateu 1947, p.3-31; Mateu, p. 20.

91 Després del 1269 Vic CATALUNYA

El bisbe de Vic, Ramon d'Anglesola, s'adreça al papa i li demana de poder variar el valor de la moneda de Vic perquè aquesta no sigui perjudicada per la de tern de Barcelona feta pel rei Jaume I.

Supplicat S. V. Raimundus Vicensis episcopus quantinus bo. Me. B. (Bernat de Mur) Vicensis episcopus, predecessor ipsius episcopi, intendens utilitatem Vicensis eclesie facere meliorem, eique honores et iura in suo stato servare, prou ab antiquo spectabat et eun in certo pondre sub suo in ipsius ecclessie Vicensis typario de consensu sui capituli cudi seu fabricare fecit in eadem civitate monetam, cui denarii singuli duos denarios monete regie, tunc in illis partibus currentis valerent, de servando monetam ipsam in eodem pondere perpetuïs futuris temporibus, corporabilis ab eo et a singulois de dicto capitulo prestitis iuramentis. Verum illustri Rege Aragonum in cuius regno civitas ipsa consistit, aliam monetam maioris valoris prima cudi postmodum de novo in eisdem partibus faciete, huiusmodi moneta ipsius episcopi, que valor denariorum singulorum huius monete ipsius episcopi valentia singulorum denariorum eiusdem monete regie posterioris excedit, ob negotiatorum seu mercatorum cupiditate ac malitia quasi totaliter est absorta. Cum autem per hoc et ex eo quod contrahentes cum moneta ipsius episcopi in valore integro ocassione huius non mercantur, eidem episcopo et predicti Vicensi ecclesie grave preiudicium generetur, et eidem cudendo etiam monetam suam, prout ad ipsum pertinet, posset in posterum gravius gravari dictusque episcopus utilitatem et honorem suum et ipsius ecclesie prosequi sit paratus. Supplicat quatinus cudendi aliam monetam, iuramentis huiusmodi non obstantibus, prot alias ad eum pertinet et sibi et utilitati eiusdem. Vicensis ecclesie viderit expendire, concesatis sibi per vestras litteras liberam facultatem.

Dip. S. Ramon, p 176, ACA, extra invent, 3130.

92 8 novembre 1270 MALLORCA

El rei concedeix al seu fill Jaume, futur rei Jaume II de Mallorca, que pugui batre moneda pròpia en aquell regne.

...quod vos dictus infans Jacobus, filius noster, si nobis supervixeritis, possitis, post vitam nostram, libere et abseque nullo impedimento, monetam quancumque et quomodocumque volueitis, facere et fiat facere, que currat in predicta civitate et insula Maioricarum et insula Evisse...

Mateu 1947, p. 25; Huici, doc.968.

93 1270/1271 CATALUNYA

Segona emissió de diners de tern a Barcelona fins a la quantitat de 25.000 marcs. Foren empresaris de l'emissió Artal Deçà de Jaca i Martí Diez Trillas, que presentaren comptes el 18 d'octubre del 1271 i manifestaren haver rebut de l'infant Pere els emoluments que els pertocaven.

Botet, p. 42, ACA, reg. 16, f. 239 i reg. 37, f. 15 i 17.

94 Abans 25 abril 1271 VALÈNCIA

El rei havia concedit la fabricació de 20.000 marcs d'argent fi en diners de València a diferents arrendadors.

A petició seva, accedeix a permetre que les pèrdues no es computin en la xifra anterior, sempre que ell percebi sis sous per cada marc de moneda emesa.

Quod cum nos Jacobus etc..., venderimus vobis Arnaldo de Romanio, Guillelmo de Perala et Guillelmi Arnaldi, lucri presentis monete Regalium Valentie que nunc cuditur Valentie et vos debetis facere cudi usquam summum XXti mille marcarum argenti fini, ad pensum tabularum cambii Valentie, prout in çarta quam inde a nobis habetis plenius continetur, volumus et concedimus vobis quod si forte dicte marche deberent computari monetare secundum quod exit argentum, quomoo sunt fuse, nullis inde deductis municionibus racione alleamenti vel aliarum minucionum, que sint in ipsis in fornace et in ablanquimnto et de sissallits et opere vel alio modo, que quidem possent dict debere mittere in summum predictorum XXti mille marcorum pensi tabularum cambii supradicti quod de toto en quod ultra predictas mille marcos argenti fini ad pensum tabularum Valencie nullis municionibus inde deductis computari et dici posset, vos operatos esse ultra, facto aleamento et deductis minucionibus predictis sicut proxime predictum est, nos ista ratione aliquid contra vos consequi veleremus et hoc casa teneamini daren obis sex sol. Regalium pro unaqumque marcha de ço que plus ut dictum est fueritis operati si iude alicui nobiscum non teneamini computaren nec ullam inde vobis petitionem vel demandam facere valeamus.

Mateu 1947, p. 25-26, ACA, reg. 14, fol. 120 v.; Botet p. 49

95 26 maig 1271 València VALÈNCIA

El rei cedeix la fabricació de 3.000 marcs d'argent fi en diners de la moneda de València a un altre arrendador, un cop completada l'emissió dels 20.000 marcs del document anterior. Han de respectar el pes i la llei de l'emissió anterior i fer òbols o mitjos diners en la mateixa proporció. El rei ha de percebre 21.000 marcs de diners.

Noverint universi quod cum probi homines et universitas civitates Valentie consenseruit nobis Jacobo Dei gratia etc., ac velint quod ultra illas viginti mille marchas argenti fini, pensi tabularum Valencie, quas modo facere cudi et operati de moneta Regalium Valencie debebmus, possimus facere duci tres mille marchas argenti fini af pensum predictum, idcirco cum hac carta vendimus et concedimus vobis, Hugueto de Romanio, totam lucurm ipsarum trium mille marcarum argenti fini, ad pensum tabulaum Valentie, cudundarum seu operandarum ac monetandarum de monete Regalium supra dicta prop precio scilicet viginti unius mille solidorum Regalium Valencie, quos nobis quittos et libros omni missione custodam et assecuratoris ac acriptoris ac qualibet alia missione donetis et solvatis nobis velcui nos voluerimus locii nostri, secundum quod de lucro monete ipsarum trium mille marcharum, quas vos cudere et operarii facietis, exibunt. Concordantes etiam vobis quod ad unamquamque libram denariorum dicte monete, quam vos operari facietis, possitis facere et faciatis cudi operari et monetari tantum quantitatem obulorum sive meulliarum quanta fieri et monetari debebat, ad unamquamque libram denariorum dicte monete XXti mille marcarum predictarum. Et faciatis dictam monetam, quam cudere debetis, usque a summam predictarum trium mille marcharum, facere cudi et operari et monetari denarios scilicet et obolorum ad eandem talliam et pensum, quibus dicti XX mille macharum debebant fieri atque cudi. Et si forte dicta vendicio plus valet vel valebit precio supradicto, totum quantumcumque sit amus et concedimus ex nostra mera liberalitate vobis dicto Hugueto de Romanio ad vestras omnimodas voluntates. Renunciantes scienter beneficio minoris precii, etc. Nichilominus eciam volumus et concedimus vobis quod quomodo dicta moneta, quam vos cudi et operari faciatis usque ad summam ppredictarum trium mille marcharum argenti fini, ad pensum tabularum Valencie predictum, fuerit monetata et postea fuerit assagiata per assagiatorem nostrum et transierit per manus custodum monete ipsius nostrum, ac deliberata fuerit per eosdem, non possimus nos vel nostri facere vel movere vobis seu vestris, ratione ipsius monete, si forte monoris pensi aut legus, inveniretur, seu etiam fragilitatem aliquam vel demandum, set postquam monetata fuerit per monetarios et assagiata per assagiatorem nostrum ac deliberatam per custodea nostros, ipsius monete, ut dictum est, sitis inde liber et inmunis ac penitus perpeuo absoluto, cum omnibus bonis vestris, facietis vobis et vestris, inde x nunc et extunc finem et pactum de non petendo sicut melius dicte etc. Et sic promitimus vobis quod predictam venditionem non revocabimus in totum vel in partem, nec alicui alii ipsam pro maiori vel minori precio concedimus, dabimus vel vendemus immo faciemus vos honorem ipsum venditionem, seu predicta que vobis vendimus et superius continetur, et predicta omnia in hac carta contenta facimus perpetuo observari. Insuper etiam est sciendum quod supradictas iij mille marchasargenti, quas vobis dicto Hugueto de Romanio vendimus, cudendas ac operarii et monetari ut superius continetur, intelligimus esse tres mille marchas argenti fini, ad pensum tabularum Valencie supradictam, operatas et monetatas, ira scilicet, quod tot denarii remaneant inde vobis, operari et monetari pro unamquaque marcha, quod exire debent, de marca argenti fiat, ad pensum supraictum tabularm Valencie, nullis minucionibus inde deductis. Dat Valencie vij Kls. Madij anno quo supra (anno ni. MCCLXX primo).

Mateu 1947, p. 27-28, nota 2, ACA, reg. 16, fol. cclxij, v.

96 18 setembre 1271 Pina VALÈNCIA

El rei eximeix de responsabilitats el mestre de la seca de València, Felip Sararà, i els seus homes per les emissions fetes el 1270 i el 1271.

Quod nos absolvimus et deffinimus ac renuntiamus vobis, Filippo Sararani et vestris, in perpetuum, omnem petitionem, qüestionem, rationem, demandam ac penam civiles et criminales, quas contra vos , vel res vestras, habemus et habere vel movere imponere seu inflingere potuerimus, quocumque modo et ex quacumque causa occasione seu racione monete regalium Valencie, quam Arnaldus de Romanio mils et Guillelmus de Peralada ac G. Arnaldi vives Valencie, pro nobis hoc anno cudi operari fecerunt in Valencie et occasione accione marcharum omnium, quas de eadem moneta Hugetus de Romanio sumiliter cudi et operari fecit pro nobis,

de quaquidem moneta vos alleator fuistis, pro predictis, facientes inde vobis et vestria semper bonum finem et firmum pactum in non petendo, ita scilicet quod ratione alleamenti per vos de dicta moneta facti vel aliqua ratione vel causa, propter quam contra vos vel res vestras, accusacionem vel demandam civilem aut criminalem haberemus occasione dicte monete, non possimus nos vel nostri facere vel movere vobis seu vestris peticionem aliquam vel demandam nec vos inde tamen trahere nec in perpetuum vel res vestrus imponere seu inflingere penum aliquam civilem vel criminalem nec vos vel vestri teneamini unquam nobis vel nostris de cetero super facto ipsius monete in alique respondere nec ulla redere rationem sed sitis inde com omnibus vestris habitis et habendis liberi et immunes ac penitus perpetuo absoluti sicut melius etc. Nichilominus etiam nos rex predictus per nos nostros de speciali gratia absolemus liberamus deffinimus et quitamus vos dictum Philippum et vestros in perpetuum ab omni omnino petitione questione et occasione et dmanda ac penas civilibus ac criminalibus quas contra vos vel bona vestra habemus et habere atque movere impunere seu inflingere possimus aut possemus husque in hac die que presens scribitur carta ratione scilicet quorum libet excessum criminum uc delictorum per vos usque hodie ubicmque et modo quo ... comissorum et qualibet alia racione facientes inde vobis et vestris semper bonam finem etc. Ita videlicet quod racione aliquorum excssum et criminum et delictorum per vos hactenus comissorum nec alia aliqua inquietatione propter quam contra vos usque hodie agere vel procedere valeremus non possimus nos vel nostri facere vel movere vobis seu vestris petitionem aliquam vel demandam nec penam aliquam in perpetuum vel res vestras imponere seu infligere ullo modo nec vos vel vestri inde nobis vel nostris teneamini in aliqua respondere sed sitis iude vos et vestri com omnibus bonisvestris habitis et habendis quitii et penitus absoluti sicut melius etc. Vobis tamen facientes consequentibus de nobis si in aliqua aliqua ...iusticie complementum. Mandantes firmiter baiulis cum iusticis et. At. In Pina XV. Kals. Octobr. Anno Dni. MCCLXX primo.

Mateu 1947, ACA, reg. 16, fol. 351 r.

97 2 novembre 1272 Montpeller MONTPELLER

El rei arrenda a Pere Vidal l'encunyació del gros de plata de Montpeller fins a 500.000 marcs d'argent de Montpeller en el temps de dos anys, comptadors des de Nadal. La talla ha d'ésser de seixanta peces i un terç de peça per marc de Montpeller, i la llei, com la dels tornesos francesos. Cada peça ha de valer dotze diners melgoresos i el rei ha de percebre dotze diners melgoresos per marc d'argent encunyat. La tolerància de pes és d'un gra i mig per peça. La moneda podrà córrer per tots els dominis del rei.

Noverint Universi quod cum nos Iacobus dei gracia Rex Aragonum etc., velimus modo cudere et facere denarios argenti grossos in villa montispesulani, cum presenti carta damus et concedimus vobis Petro Vitali fabricationem et faccionem ipsorum denariorum argenti, ita quod vos vel quem seu quos volueritis loco vestri, operemini et cudatis vel operari seu cudi faciatis de dictis denariis de argenti pro nobis quinquaginta millia marcharum argenti montispesulani, a primo venturo festo natalis domini ad duos annos primos venturos et continue completos. Et ipsos denarios debetis facere de tallia, lege et penso que sequntur, videlicet quod sint illius tallie cuius sunt turnenses argenti albi quos Rex Francie facit, exceptis litteris et signo, qe fiant sicut nos dictabinus et statuemus: Et quod uniusque ipsorum denariorum valeat duodecim denarios malguriensis qui modo currunt: Et quod marcha argenti montispesulani operata sit de sexaginta denaris argenti et tercia, scilicet de quindecim solidis et uno denario argenti ad tria pensa ipsorum denariorum argenti operatorum, quorum unusquisque valeat duodecim malguriensis modo currentis ut dictum est. Predictorum inquam denariorum argenti grossorum fabricationem et faccionem faciendorum seu cudendorum at taliam sive legem et pensum predicta per vos usque ad iam dictam summam predictorum quinquaginta milium marcharum argenti montispesulani ut dictum est damus et concedimus vobis dicto Petro Vitali ita scilicet, quod de unaquaque marcha dictorum denariorum argenti quos operabini, scilicet de sexaginta denariis et tercia argenti qui debent de unaquaque marcha argenti montispesulani exire et fieri ut est dictum, teneamini dare et solvere nobis duodecim denarios malguriensis modo currentes, cum ipsi denarii argenti operati et monbetati fuerint ac per custodes dictorum denariorum liberati. Et residuum totum lucri quo in dictis denariis argenti faceritis, faciendo ipsos bene et legaliter juxta talliam ac legem et pensum predicta, sit vestrum quantacumque sit a vestras omnimodas voluntates, et vos faciatis expensas ipsius monete prou inferius continetur. Et sic volumus et concedimus vobis, quod vos et quem vel quos volueritis loco vestri operamini et cudatis vel operari seu cdi faciatis ac etiam monetis dictos denarios argenti ut dictum est in villa Montispesulani ad talliam et legem ac pensum prdicta. Concedentes atiam vobis quod si denarii argenti quod si denarii argenti predicti quos faceritis, cum facti et monetarii fuerint inventientur defectum habere de uno grano et dimidio ad assagium parvum quod est terca pars medie uncie, scilicet de quator granis et medio ad mediam unciam, propter talem defectum non arrestentur seu permittantur deliberari vobis ipsi denarii quos faceritis, In quibus defectus talia et non alius invnietur ymmo deliberatur per custodes sine aliqua contraiccione, ac si nullus esset in eis defectus, Ita tamen quod vos teneamini facere et cudere et faciatis et cuetis totidem denarios quod illi in quibus dictus defectus ut dictum est et non alius inveniretur fuerit, Qi quidem tenea... plus iure vel penso suo debito ac juste, Illud granum et medium, quod defecerit in denariis de quibus deficiet illud granum et medium ut es dictum: sed si in dictis denariis inventi fuerit denarii habentes maiorem defectum uno grano et medio a rationem predictam, illi penitus refunatur et nullatenus deliberentur per custodes. Nichilominus etiam concedimus vobis, quod postquam dicti denarii argenti quos vos cudetis seu cudi facietis monetati fuerint per monetarios et assegiati per asaiatores et deliberati per custodes dictos ipsorum denariorum qui a nobis ad hoc deputati fuerint et statuti, non teneamini nobis ex tunc de dictis denariis in aliquo respondere, Si forte ipsi denarii minoris pensi vel legis inveniretur nec nos vel nostri possimus ex tunc inde vobis vel vestris petitionem aliquam facere seu demandam: volumus et concedimus vobis quod dicti denarii argent currant in Montispesulano et per totam aliam terram nostram seu nostre iurisdiccionis ad cambium scilicet et deliberaciones seu soluciones faciendas: Et quod in villa vel dominio montispesulani non currat per dictum tempus nisi

moneta Malguriensi sicut modo ibi currit, et predicti denarii ut est dictum. Concedentes etiam vobis, quod possitis habere bmittere ac mutare operarios et monetarios qui vobis placuerit a faciendum dictos denarios argenti et nos mittamus assagiatorem et custodem in predictis: promittimus vobis quod in villa vel jurisdiccione Montispesulani nec in aliquibus aliis locisterre et jurisdiccionis nostre non faciemus fieri sive operari similem monetam argenti per totum tempus predictum, donec predicta quinquaginta milia marcharum argenti fuerit operata: verumtamen est sciendm, quod vos dictus P. Vitalis debetis solvere in salario custodes dictorum denariorum sive monete argenti .xx. libras malguriensis singulis annis et nos residuum, donec dicta quinquaginta milia marcharu, fuerint operata, et vos etiam debetis facere omnes alias expensas que fient in dicta moneta vel rationem ejusdem in operariis, monetariis et assagiatores, vel quolibet alio modo vel causa. Mandantes itaque tenenti locum nostrum Montispesulani et baiulo curie Montispesulani, et universis aliis officialibus et subditis nostris ac terre nostre presentibus et futuris, et cetera. Datum in Montepesulano, .iiij. nonas novembris, Ano domini .m.cc.lxx. secundo.

Botet, doc. 9, ACA, reg. 14, f. 148.

98 5 de gener del 1273 Montpeller MONTPELLER

Acord entre el rei i el bisbe de Magalona, Berenguer de Fredol, sobre l'emissió dels diners melgoresos. El melgorès serà l'única moneda de billó, però també han de córrer els grossos d'argent. Es fixen les característiques i els guanys del rei, del bisbe i dels cònsols de Montpeller.

Noverint universi quod, cum discordia seu controversia verteretur inter ilustrem dominum Jacobus, Dei gratia regem Aragonum, Maioricarum et Valencie, comitem Barchinone et Urgelli, et dominus Montispesulani ex una oarte et venerabilem Berengarium per eandem Magalone episcopum, et comitem ac dominum Melgorii et Montisferrandi, ut comitem et ratione comitatus Melgorii, ex altera, super moneta melgoriensi,ad legem et pondus antiquum, juxta pactiones seu conventionesantiquas olim inter dominum Montispesulani et comitem Melgorii quondam, cudenda, facienda et operanda, quam dictus dominus rex cudi et fieri a predicto episcopo, ut a comite Melgorii, postulabat, et predictus episcopi ipsam monetam non posset facere cudi juxta dictas pacciones antiquas absque maxumum dampnun suo, propter caristiam argenti et ipsius moneta fortitudinem, que a predicto domino rege fieri petebatur, quamvis paratus esset eam facere, si commode facere posset ipsam, tandem iidem dominus Jacobus, rex Aragonum et dominus Montispesulani, et dominus Berengarius, Magalone episcopus, ut comes et ratione comitatus Melgorii, attendentes magnum deffectum monete melgoriensis curribilis esse in villa et districtu ac domino Montispesulani et in Melgorii comitatu, convenerunt ita, quod prefatus dominus Jacobus, rex Aragonum et dominus Montispesulani, per se et suos successores dominos Montispesulani, voluit et concessit atque consensit prefate episcopo Magelone, ut comiti ratione comitatus Malgorii, recipienti pro se et suis succesoribus episcopis Magalone, comitibus seu dominus comitatus Melgorii predicti, quod ipse episcopus et sui successores episcope Magalone, et domini seu comites comitatus Melgorii, et ratione ejusdem comitatus, libere et sine requisitione et contradictione ejusdquam, salvis remanentibus conventionis antiquis dicte monete Melgorii prememoratis, exceptis lege et pondere monete ejusdem Melgorii infrascriptis et proxime sequentibus, possint cudere, facere et cudi monetam Melgorii, tam denarios quam obolos, apud Melgorium, ad legem et talliam penitus consuetas, videlicet ad quator denarios minus duobus granis argenti fini in solido denariorum, et ad tres denarios argenti fini in solido obolorum, ad pondus tamen viginti solidodorum quamlibet marcham, marcham scilicet Montispesulani. Et promisit idem dominus rex, per se et suos succesores dominis Montispesulani quod permittet, curabit et faciet quod dicta moneta Melgorii, ad proxima predictam legem et tagliam ac pondus facta, curret et recipietur in villa et districtu ac dominio suo Montispesulani, salvo sibi et suis successoribus dominis Montispesulani quod ipse et sui successores domini Montispesulani habeant et recipiant in singulis viginti solidis jam dicte monete quator denarios, et episcopus Magalonensis, ut comes et ratione comitatus Melgorii, recipiat in eadem moneta sex denarios in singulis viginti solidis, et consules Montispesulani recipiant in eadem moneta duos denarios in singulis viginti solidis. Verumtamen, at dicta moneta, propter caristiam arfgenti que nunc est, possit comodius operari, idem dominus rex remisit duos denarios de dictis quator denarios juris sui, salvis sibi et suis succesoribus dominus Montispesulani residuis duabus denariis in singulis viginti solidis. Et prenominatus episcopus, ut comes Melgorii, remisit quator denarios de dictis sex denariis partus sue, salvis sibi successoribus suis episcopis Magalone, comitibus Melgorii, residuis duobus denariis in singula viginti solidis. Sic consules remittunt unum denarium de dictis duobus denariis suis, residuo uno denario eis salvo. Predictas vero remissiones facerunt dominus rex et domninus episcopus predicti et faciunt consules memorati, ut dictum est, tali pactu ac conditione ac forma, quod, si argentum de cetero procesu temporis deveniret ad talem valorem, quod dicta monetapossit operari seu cudi sine remissionibus supradictis vel cum minori remissionis, quolibet corundem percipiat partem suam predictam integre vel particulariter, sicut fieri poterit, secundum magis et minus, juxta valorem vel augmentum aut disminutionem argenti. Item, idem dominus rex, dominus Montispesulani, oper se et suis successores, promisit predicto episcopo, ut comiti Melgorii, quod non faciet contrafieri predictam monetam melgoriensem, nec faciet nec sustinebit fieri sive cudi nec contrafieri nec currere in Montispesulano vel districto suo, nec in comitato Substantionense, aliquam aliam monetam alleatam ere et argento, excepta tamen sua moneta argenti grosa, quam idem dominus rex et sui successores domini Montispesulani cudunt et fieri facient sive cudi, que similiter currat perpetuo ibidem libere et sine contradicione cujusquam, que currente currant nihilomnibus melgorienses predicti; et, si idem dominus rex, dominus Montispesulani, et sui successores domini Montispesulaniu monetam auream velent facere, fieri similiter facere possint et libere; et ibi curret sine impedimento et contradictione cujusdam persone. Que omnia predicta concessit dominus rex predictus, ut supra continetur, salvia pactionibus et conventionibus aliis olim initis comites Melgorii et predecessores dicti domini regis qui fuerunt domini Montispesulani, que in suo permaneant robore et valore, ut in instrumentis antiquis continetur; excepte en tantum, quod fiat et fieri possit dicta

moneta Melgori legis et ponderis antedicti ad minus, et nihilomnibus possit fieri fortior usque ad legem et pondus que continetur in instrumentis antiquis. Item, convenerunt et voluerunt dominus rex, dominus Montispesulani, et dominus episcopus et comes Melgorii antedicti quod, si dicta moneta Melgorii aliquo inpedimento vel facto non posset cudi, quod remaneat dicte domini regi et suis succesoribus dominis Montispesulani et dicto episcopo et suis succesoribus episcopis Magalone et dominis Melgorii, ut comitis Melgorii, jus suum in integrum, quo deis competit vel competere possit in moneta Melgorii antiqua cudenda et facienda, ita quod per pr4esentes conventiones in dicto casu nullus prejudicium eis fiat, quominus dicta Melgorii moneta possit fieri et cudi secunbdum conventiones antiquas, prout in instrumentis antiquis continetur. Insuper etius dominus Berengarius episcopus predictus, per se et suos succesores, ut comites et ratione comitatus Melgorii, ratione monete predicte, promisit dicte domino regi quod ipse personam ejus et terram suam et jura sua et successorum suorum in villa et dominus Montispesulani salvabit et custodiet ac deffendet viribus illesa, et non faciet, nec procurabit nec sustinebit quod in alique contraliat, esciplens ex hoc, quod deffensionem et animam, illustrem regem Francie et Ecclesiam Romanam tantum. Et promisit etiam, per se et suos succesores, dicto domino regi, pro se et suis, predicta omnia et singula servare et servari facere perpetuo inviolabiliter, si nunquam in aliquo contravenire aliqua juris vel facti subtilitate, non facere, procurare aut sustinere quominus predicta omnia in singula firma et incommota perpetuo perservarent. Et, ad majorem horum firmitatem, Guillelmus Fulconi, doctor legum, canonicus Narbonensis et claericus suus, de mandato ejusdem episcopo, et ipso episcopo presente et precipiente eidem, juravit in animum ejusdm epicopi ad sanca Dei Evangelia eundem episcopum predicta omnia et singula attendere et complire, ac firma semper habere atque tenere, et superius continetur, et nunquam contrafacere vel contravenire in aliquo ullo modo. Et, vice versa, prefatus dominus rex, dominus Montispesulani, promisit per se et suos succesores dominus Montispesulani, ratione monete predicte, dicto episcopo quod ipse personem ejusdem episcopi, et terram et jura, et succesorum suorum episcoporum Magalone et comitum Melgorii, salvabit, custodiet et deffendet suis viribus illesa, et bnon faciet, nec procurabit nec sustinebit quod in aliquo contrafiat, excipiens ex hoc Ecclesiam Romanam tantum. Et promisit etiam, per se et suos succesores dominos Montispesulani, predicta omnia et singula servare et servare facere perpetuo inviolabiliter et nunquam in aliquo contravenire aliqua juris vel facti subtilitate, nec facere, procurare et sustinere quominus predicta omnia et singula firma et incommota perpetuo perseverent. Insuper etiam dominus infans Jacobus, filius predicti domini regis, et heres Montispesulani, laudans, approbans ac concedens predicta, promisit per se et suos dicto episcopo, ut comiti Melgorii, predicta omnia et singula servare et facere observari, ut superius sint contenta. Ad majorem predictorum firmitatem, Jacobus de Rocha, sacrista Ilerdensis, decanus Valentie, et notarius dicti domini regis, de mandato expreso ejusdem domini regis et idcti domini infans filiisui, et ipsis presentibus et precipientibus eidem, juravit in animas corumdem ad sacrosanta Dei Evangelia ipsos dominos regem et dominum Jacobum inffantem, et dominus Montispesulani, predicta omia et singula attendere et complere, ac firma semper habere atque tenere, ut superius continetur, et nunquam contrafacere vel contravenire in aliquo ullo modo. Sic in predictis tam dictus res quam dominus episcopus predicti, sub repetitione corumdem sacramentorum, renuntiaverunt omnibus juribus, rattionibus, defensionibus et exceptionibus, ac privilegiis indultis et indulgentia, per quas seu quocumque jure rationis vel facti contravenire possent; ita quo dea generalis renuntiatio eam obtineat firmitatem, quod obtineret wt obtinere posset, si singule reninciationes sigillatim et expressim enuntiate et expresse fuissent; ita quod pro expressis et enuntiatis intelligantur et habeantur. Acta seu gesta fuerunt hec sollempniter et rite, a partibus laudata, in Montiepessulano, videlicet in palatio dicti domini regis, anno Dominice Incarnationis M° II° septuagesimo secundo, et nonis januarii, in presentia et testimonio (segueixen testimonis)

Germain, doc. 7, ADH, Cartulaire de Maguelone, reg. D, fol. 211, v° sq.

99 5 gener i 4 i 8 de febrer 1273 MONTPELLER

Pere Vidal inicià l'encunyació el Nadal del 1272, tal com s'havia convingut i segons documents indicats per Poey d'Avant, però el 8 de febrer següent, el rei acordà un altre arrendament per set anys amb Pere Vidal i Ramon Bertran. La fabricació s'havia d'acordar segons el que es disposa en el document següent i la moneda es podia batre a Castellnou o a qualsevol altre lloc dels dominis de Montpeller.

Poey d'Avant, p. 294, no facilita la localització dels dos primers documents. Pel que fa al tercer, Botet, p. 52, ACA, reg. 21, f. 136.

100 4 febrer 1273 Montpeller MONTPELLER

Nou acord entre el rei, el bisbe i els cònsols de Montpeller sobre l'emissió de moneda.

Noverint universi quod nos Berengarius, Dei gratia Magalonensis episcopus et comes Melgorii et dominus Montisferrandi, tanquam comes Melgorii, quamvis carta alia nuper facta fuerit, super moneta melgoriensi cudenda, inter illustrem Jacobum, Dei gratia regem Aragonum, Majoricarum et Valencie, comitem Barchinone et Urgeloli, et dominum Montispesulani, et nos, prout in ipsa carta plenius continetur, ettendentes communem utilitatem terre Montispesulani et terre nostre, per nos et per nostros succesores comites Melgorii, promitimus vobis dicte domino regi, ut dominus Montispesulani, et vobis consulibus Montispesulani quod dictam monetam nostram melgoricensem et apud Melgorium cudi et fabricari faciemus in perpetuum ad legem quator denariorum minus picta argenti fini Montispesulani, et ad pondus decem et octo solidorum et novem denaruiorum in marca Montispesulani, ita quod in ipsa moneta oboli nulli fiant, nisi de lege et pondere supradictis denariorum dictorum. Et, licet de qualibet marca dedicta moneta comes Melgorii percipere et habere sex denarios ab antiquo, tamenb dictam communum utilitatem preponentes, ut dicta moneta minus honorata ad dictam legem et pondus melius cudi possit, quator denarios de dictis sex denarios remittimus, ita quod solos duos denarios in posterum de singulis marcis dicte monete cudende percuipere debeamus, nisi forte jus nostrum integrum vel ultra dictos

duos denarios, sine offensione legis et ponderis predictorum, nos in futurum posse percipere appareret. In percipiendo autem dicto jure duorum denariorum de singulis marcis duossolidos volumus prededuci pro obragio et expensis, quiduo solidi nulli subjaceant juri dando. Etim quis moneta debet esse stabilis perpetuo duratura, nos idem episcopus, sicut comes Melgorii, tam vobis dicte dominio regi, ut domino Montispesulani, quam vobis consulibus antedictis promitimus quod dictam monetam dictislege et pondere arte vel ingenio non minuemus nec deteriorabimus, vel minui vel deteriorari scienterab aliquo paciemur, salvis tamen nobis et dictis nostris succesoribus circa hoc inferius annotatis. Promittimus etiam quod ipsam monetam cudendam faciemus cum delegatis custodiri, fabricari, examinari et liberari, ut de dicta moneta dieri est antiquitus consuetum, observato etiam quod magister moneta recuperare debeat issata omnia que fient de dicta moneta examinanda et probanda, illo excepto issato per quod judicabitur pecunia, de qua issata facta fuerint supradicta. Faciemus etiam jurare magistros monetarios, custodes et examinatores dicte monete in principio cum operari debebunt, et corum recipiemus fideliter juramento quod in ipsa moneta officium suam fideliter exercebunt, prefatis lege et pondere observatis. Verum, quia de futuris certum judicium apud homines non existit, et forte posset contingere quod dicta moneta cudi non posset ad preditum pondus, propter argenti vel billoni seu bossonallie nimiam caristiam, et quod terra Montispesulani et nostra tunc dicte monete fabrica indigeret, ni pote non sufficiente moneta temporibus prioribus fabricata, retinemus expressim nobis et nostris successoribus in futurum quod in casu predicto, de consilio et consensu domini Montispesulani, si presens fuerit, vel ejus documentandis, et consulum et consili Montispesulani, possimus dictum pondus minuere competenter, ad communem terre utilitatem et minorem dicte monete quam poterimus lesionem. Illi tamen qui predictum consilium et consensum debunt nobis, excepto domino Montispesulani qui pro tempore fuerit, jurabunt ad sancta Dei Evangelia in manu nostra, ubi voluerimus in Montispesulano, quod pro predictis dabunt nobis bonum consilium et legale, ad communem terre utilitatem et minorem monete lesionem, ita tamen quod dicta moneta secundum illud consilium et consensum commode cudi possit. Ut autem viam malitiis precludamus, volumus et retinemus, quod, si prefati consiliaturi per duos menses postquam fuerint requisiti distulerint vel noluerint dictum consilium et consensum daren obis, tunc bos et successores nostri, habendo Deum pro oculis, auctoritate nostra, absque requisitione et contradictione alicujus, poterimus minuere dictum pondus, ad minorem tamen quam poterimus lesionem. Et moneta cusa dictam ponderis diminutionem habebitur per omnes pro legali et proba, ac si secundum prius pondus cusa fuisset. Verum, ad dictum consilium nobis dandum dictos consiliatures teneri nolumus, nec nos poterimus pondus minuere supradictum, quandiu consules et consilium Montispesulani jurati in manu nostra dicent nobis quod ante prius fabricata moneta sive cusa sufficit ad usum terre Montispesulani et nostre. Ut autem predicta pleniore gaudeant firmitate, ea omnia, ut sunt scripta superius, nos tenere et contra non venire promittimus iterato, et ea jurari faciemus in animam nostram per dictum nepotem nostrum Guillelmus Fulconis, legum doctorem et canonicum Narbonensem.

Et nos Guillelmus Fulconis predictus, in mandato dicti domini episcopi et in ejus animam, juramus per hec sancta quator Dei Evangelia quod idem dominus episcopus et ejus succesores predicti adimplebunt fideliter et servabunt omnia suprascripta.

Et nos Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Majoricam et Valentie, comes Barchinone et Urgelli, et dominus Montspesulani, et ut dominus Montispesulani, scientes et recognnoscentes vos dictum eiuscopum secundum predictas ordinationem et promissionem debere cudi facere et fabricari de voluntate noistra expressa et assensu monetam melgoriensem antedictam, pro communi utilitate terre nostre Montispesulani et vestre, ut dicta moneta secundum dictam ordinationem, melius cudi posset, de illis quator denariis, quos in singulis marcia dicte monete melgioriensis cudendis debemus percipere et habere, duos denarios remittimus, ita quod solos duos denarios ibi percipiamus, nisi forte jus nostrum integrum vel ukltra dictos duos denarios sine dampno legis et ponderis predicto9rum commode nos posse percipere appareret in futurum. Nos etiam rex predictus, seientes nos et successores nostros dominos Montispesulani vobis episcopo predicto tanquam comiti Melgorii astrictos, tam ex pactionibus propriis, quam predecessorum nostrorum, dominum Montispesulani, olim factis cum comitibus Melgorii acx vobiscum, ut monetam melgoriensem tam in Montispesulano quam tota ejus dominatione currere et recipi communiter faciamus, promittimus vobis episcopo quod, quandiu vos et successores vestris comites Melgorii servaveritis nobis et succesoribus nostris, domini Montispesulani supra per vos nobis promissa, tam dictam monetam cudendam lege et poderibus suprascriptis, quam etiam temporibus prioribus fabricatam, in Montispesulano et tota eius dominatione in perpetuum currere et recipi communiter faciemus; ita quod nullam aliam monetam, preter monetam nostram grossam argenti et auri cusam et cudendum ibidem currere vel recipi paciemur, ipsam tamen monetam nostram grossam cursu8m habere semper volumus incommotum, ita quod cursos melgoriensis et non perjudicet, vel extra, imo utraque habeat cursumsuum. Promittimus etiam vobis quod nolentes dictos melgorienses recipere, et aliam monetam quod melgoriensem et dictam nostram monetam grossam recipientes, legitime ouniemus. Et, ut hec diligencius custodiantur, promittimus vobis eidem episcopo predicto quod vobis, ad vestris requisitionem et observationem proxime dictorum, faciamus jurare de presenti tenentem locum nostrum Montispesulano; vet futuros tenentes locum nostrum in sua creatione faciemus etiam jurare, nec non et bajulum et alios officiales curie nostre Montispesulani de presenti et futurus in sui creatione quod predicta, quantum in eis est vel erit, tnebunt et servabunt et contra fieri non pacientur; volentes et specialiter concedenter quod idem consules ex officii sui debite teneantur providere, deffendere et alvare, quantum in eis est, quod dicta moneta melgoriensis semper currat in Montispesulano, et quod alia moneta preter melgoriensem et nostram et nostrorum grossam predictum auri et argenti ibi non currat nec recipientur et quam transgressores legitimo puninanter sicut ex sui officii debito libertates et communes utiloitates ville Montispessulani tenentur deffendere et salvare. Cujus sacramenti formam, ut proxime scripta est, in sacramentali sacramenti quod nobis dicti consules faciunt in sui creatione scribi et inseri faciemus. Edici etiam cum nobis per villam Montispesulani singulis annis faciemus quod moneta Melgorii et nulle alia, preter dictam monetam nostram et nostrorum predictorum grossam auri et argenti, currat et recipiator in vila Montispesulani, et contra faciens puniretur. Ne tamen ex sinistro intelectu hominis nostri montispesulani in dampnum possint incidere ex predictis, specialiter declaramus quod, si pro moneta

melgoriensi, que quoemque modo deberetur, solveretur vel reciperetur alia moneta usque concurrentem debiti valorem, ex eo non possint solventes vel recipientes ab aliquo impeti, deferri, accusari etiam vel puni, dummodo recipiant ipsam ad cambium, et non ad usum seu cursum communem, nec alia moneta in usum seu cursum communem ibi convertetur vel accipiatur, et dum etiam hoc fiat sine dampno et impedimento usus seu cursus communis monete melgoriensis si monete nostre vel nostrorum auri et argenti. Sacramenta vero tenentis locum nostrum et bajuli et officialium et consulumj oredictorum, requisito et presente dicto episcopo, vel alio quem voluerit loco sui, si requistus per se vel per aliam voluerit interesse, in palacio nostro fient, ita quod bajulus et officialis et consules jurabunt in manu tenentis locum nostrum, et ipse locumtenens jurabit sanctis Dei Evangeliis positis super tribunali nostro. Ut autem predicta pleniorum habeant firmitatem, ea vobis dicto episcopo nos idem rex predictus servaturos et contra non venturos promittimus iterato, et ea jurari facimus in animam nostram per dilectum et fidelem Jacobus de Roca, notari8um nostrum, sacristam Ilerdensem et decanum Valentinum.

Et nos Jacobus de Roca predictus, de mandato dicti domini regis et in ejus animam juramus per hec sancta quator Dei Evangelia quod idem dominus rex adimplebit, faciet et servabit omnia suprascripta, per ipsum promisas vobis domino episcopoantedicto.

Et nos Jacobus infans filius et heres futurus dicti domini regis patris nostri, domini Montispesulani, omnia suprapromissa ab ipso patre nostro vobisepiscopo supradicto attendere et servare et contra non venire, et ea ipsa jurari facimus et mandamusper dilectum nostrum Jacobum de Roca predictum in animam nostram.

Et nos Jacobus de Roca prefatus, de mandato dicti domini infantis et in ejus animam, juramus per hec sancta quatuor Dei Evangelia quod ite, dominus infans implebit, faciet et servabit omnia suprapromissa per ipsum et per dictum dominum ejus patrem.

Et nos Stefanus Ricardi, Johannes de Ripa, Bernardus Ricardi, Johannes de Claperis, Stephanus de Ruthena, Petrus Siguini et Petrus Dosgores, consules Montispesulani, pro nobis et aliis conconsulibus nbostris et consilio Montispesulani, scientes prescriptam ordinationem de dicta moneta melgoriensi cudenda lege et ponderibus suprascriptis processisse de voluntate nostra et assensu et aliorum consulum et consilii Montispesulani, ut ipsa moneta melgoriensis, de qua indiget terra Montispesulani, ad legem et pondere prescriptos melius cudi possit, de duobus denariis, quos in singulis marcia dedicta moneta cudendis debemus percipere et habere, unnum denarius remitimus tantum, ita quod in singulis marcia percipiamus denarium unum so9lum, quosque possimus alium etiam denarium quam remittimus, aut etiam minus illo percipere et habere, sine dampno legis et ponderis prescriptorum forsitanin futurum.

Et post hec incontinenti idem dominus rex fecit jurare Bertrandum de Pulcro-podio, militem tenentem locum ejusdem domini regis in Montispesulano et tota eius dominatione, et post cum prescriptos consules, secundum formas superius anotatas. Quibus peractis, dictus dominus rex et dominus episcopus supradictus voluerunt et specialiter concesserunt quod tam pactiones et conventiones olim facta inter comitesMelgorii et dominos Montispesulani, quam etiam super facte supradicter inter ipsos super ipsa moneta melgoriensi, que pactiones nuper facta, ut tactum est, sunt scripte in quondam publico instrumento inde facte per Micabelem de Malobuxo, notarium Montispesulani, salvis superius ordinatis et premissis, et que in presenti instrumento sunt scripta, in sua maneant firmitate.

Acta et laudata fuerunt hec omnia in palacio dicti domini regis in Montispesulano, in camera scilicet que vocatur La Rebost, anno Incarnationis Dominice millessimo, ducentessimo septuagesimo secundo, scilicet pridie nonas februarii, in presentia et testimonio...(segueixen signatures)

Germain, doc. 8, AMM, Gran Cartulari, Arm. E, Ca. VII, nº 2.

101 8 febrer 1273 Montpeller MONTPELLER

El rei mana que es fabriquin grossos d'argent fi a Montpeller que valguin dotze diners melgoresos i òbols que valguin sis diners. La talla ha de ser de 60 peces el marc per les unitats i 120 per als òbols. Els diners melgoresos que es batin en el futur han de tenir una llei de quatre diners menys un quart d'argent fi i una talla de 18 sous i 9 diners el marc de Montpeller. Si el diner melgorès es rebaixés de llei o de pes, es modificaria en la mateixa proporció el gros d'argent a fi de mantenir el canvi d'un gros per 12 diners melgoresos.

Noverint universi quod nos Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Majoricarum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, ex multorum suasione percepto quod moneta melgorinsi, in villa nostra Montispesulani curribili ab antiquo, sufficere non valente usibus hominum ejus ville, et maxime mercatoris que in ea peo aliis locis citra mare a longuissimis temporibus continue viguerunt, que, inquam, non possent fieri sine pretio in pecunia consistente, ipsa villa Montispesulani de facili posset dompnum et diminutionem non modicam sustinere, que villa sub umbra dominationis nostre, divina potentia condonante, crevit nostris temporibus quadomodo in inmensum, et una de melioribus villis totius mundi hodie reputatur; ad instantiam et requisitionem fidelium nostrorum consulum Montispesulani, volentes occurrer debita providentia, ut tenemur, et viam invenire que fovent mercaturas, ad augmentum et meliorationem, ipsius ville Montispesulani, monetam grossam argenteam, denarios scilicet et obolos, cujus quilibet denarius valeat duodecim denarios melgorienses, et quilibet obolus sex denarios melgoriensis in ipsa villa seu in ejus dominatione, et non alibi, auctoritate dominationis nostre, forma inferius annotata, duximus ordinare. Plena igitur deliberatione habita cum predictis consulibus et multis aliis fidelibus nostris probis hominibus Montispesulani, et multis aliis habentibus peritiam ejus rei, modum et formam cudendi, examinandi et probandi dictam monetam, nec non est quantitatem ejusdem monete per presentem scripturam evulentius declarantes, statuimus quod dicta moneta grossa fiat semper de argento fino Montispesulani, signata signo solito Montispesulani, vel equivalente, quod inquam, argentum, etiam grossius, non debet tenere in marcha nisi unum ternal et unum denarium pro

adobamntu, facta ratione ad finius argentum quod poterit reperiri. Statuimus etiam quod sexaginta denarii dicte monete grosse vel centum viginti oboli ejusdem monete ponderent unam marcham Montispesulani sine pluri; salvo qod, si una macha seu sexaginta denarii aut centum et viginti oboli ejusdem monete grosse inveniendi in dicta marcha sint debitores de tribus usque ad sex grana ponderis, ipsi denarii et oboli probi et legales nichilominus censeantur et deliberentur; sed magister monete preictum defectum in sequentibus tracha vel trachis reddere teneatur, si vero fortiores requerirentur, illu recupeet in sequentibus tracha vel trachis. Statuimus etiam quod denarii dicte monete fiat equalos in pondere, adhibitis balancetis, its quod fortior non possit ponderare pls uno grano et dimidio de pondere qam alii denarii commnitr ponerabunt, et debilior non possit minus ponderareu no grano et dimidio de pondere quam alii denarii communiter ponderabunt; et sic secundum hoc sit de obolis. Et si aliquis denarius vel duo oboli dice monete reperirentur plus vel minus ponderare quam proxime dictum est, non rcipiantur, sed fortior debilitetur ad pondus debitum, et debitor refundatur. Statuimus etiamquod immeiate qam denarii et oboli dicte monete fuerint monetati, hoc est quam forma furit eis imppressa, montarii in presentia costodem, moneta teneantur ipsos denarios monetatos redere magistro monete ad reponderandm; qui magister immediato reponderet eos, si reponeratos immediate tradat custodibus monete; et custodes immediate, vidente dicto magistro, si viderint voluerit, eosdem reponant in bona arca, que claudatur duabus clavibus diceris, quarum unam tened magister monete et aliam dicti custodes. Statuimus etiam quod dicti denarii et oboli, sic reconditi, sint in dicta custodia et non expediantur, quousque per assaiatorum seu probatorem monete et custodos dicte monete, per ischatum de mdia uncia faciendum, fuerit reperti de lege et ponere suprascriptis, salvo quod, si in dicto ischato fuerit inventum quod in dictis denariis et obolis deficiant unum vel duo grana de lege, nichilominus xpediantur illi denariitanquam probi, sed magister moneta teneatur tantundem reddere in tanta denariorum et obolorum quantitate, immediate postmodum faciendo. Si vero invenirentur tria grana de lege deficere, vel tria et dimidium, tunc retinbuntur illi enarii per custodes in dicta arca, quousque in simili quantitate denariorum et obolorum, postea faciena, dicta tria grana vel tria et dimidium per magistram fuerit restituta, et postea, commixione facta, libereatur. Si vero reperiretur deficre plus quam tria grana et dimidium, tunc illi denarii et oboli sine omni remedio reffundetur. Predicta autem volumus observari quam in prescripto judicio, forma prescripta faciendo convniunt et concordes fiunt assaiator seu approbator et ccustodes predicti. Si vero discordarent, tunc nos, si presentes fuerimus, vel locum nostrum tenens, in nostri absentia, convocabimus vel convocabit aliquos probos homines habentes peitiam ejus rei, et cum eis, prius juratis in posse nostro vel locum nostrum tenentis videlicet quod bonum et legale consilium debunt nobis vel ei, deliberemus vel deliberet super dicta discordia, et secundum consilio consilium illorum enarii et oboli tunc temporis judicandi approbetur, vl cum emnda facienda admittantur, vel si necesso fuerit, repobentur. Statuimus etiam quod ad custodiam dicte monete per nos, vel, in absentia nostra, per locum nostrum tenentem prficiantur pro probi homines de Montispslano, habentes peritiam ejus rei, qui nobis vel locum nostrum tenenti per dictos consules presentntur; et si forte nobis vel locum nostrum tenenti non videntur sfficientes vel idonci presentati, tunc dicti consules alios duos una cum prius presentis nobis vel locum nostrum tnenti presenten, ut nos vel locum nostrum tenens duos sufficients de illia quator ad dictam custodiam eligamus. Jurabunt autem dicti custodes nobis vel locum nostrum tenenti quod in officio icto custodie fideliter se habebunt, et providebunt quod in dicta moneta lex et pondus, ut suprascriptis est, observentur, et quod ab aliqe, et specialiter a magistro monete, aliquod servitium vel salarium non accipient, preter illud quo deis a nobis vel locm nostrum tenente fuerit pestium, et quod in fraudem predictorum nichil faciant, et quod etiam in dicta moneta partem non habeant, quandiu in illo officio permanebnt: et simile sacramentum fieri per assaiatorem monete volumus et mandamus. Predictam autem monetam a legem et pondus prescripto fabricata, examinatam at approbatam, curribilem esso decrevimus, volumus et mandamus, tam in dicta villa nostre Montispesulani et tota dominatione eius, quam etiam omnibus regnis, comitatus, vicecomitatus et trris ditioni nostre subjectis, sine exceptione aliqua, nunc et semper statuendes quod, sive ex contractibus sive ex ultimis voluntatibus, sive ex pactionibus sive conventionibus quibuscumque, denarii su quantitas denariorum monete melgoriensis modo aliquo debeantur, creditor accipiat et accipere teneatur in solutionem pro singulis duodecim denariis moneta melgoriensis singulos denarios de moneta argentea supradicta. Ed ad id faciendum precise creditor compellatur per curiam nostram, sive Montispesulani, sive alterius loci ditionum et dominationum nostram, ad simplicem querimoniam debitoris. Per predicta vero monetam argenteam dicte monete melgoriensi jam facta vel in posterum faciende nolunus prejudicium generari: imo ipsam monetam melgoriensem prius factam et in posterum faciendam ad legem quator denariorum minus picta argenti fini Montispesulani, ed ad pondus decem et octo solidorum et novem denariorum ad marcham Montispesulani, nullis obolis faciendis nisi ad idem pondus et eandam legem, prou tinter nos et venerabilem patrem episcopum Magalonensem, tamquam comitem Melgorii, est plenius ordinatum, siniliter cum dicta moneta argentea habere volumus cursum solitum, nunc et semper, volentes et concedentes vobis quod dicta melgoriensis moneta siet de cetero in stato predicta decem et octo solidorum et novem denariorum in marcha, secundum dictum est, et quad non possit in olegem vel statum fabricari, nisi fieret propter terre necessitatem et cum delberatione nostra seu locum nostrum tenentis, et episcopi Magalonensis, ac consulum Montispesulani simul. Et in eo casu, in qua contingeret dictam melgoriensem monetam ad legem et pondus minorum predictis lege et pondere cudi, cum deliberatione scilicet nostra et episcopi ac consulum predictorum, ut dictum est, nos et nostri possimus facere cudi dictam monetamn argenteam ad minus pondus similiter, ita quod unus denarius ipsius monete argentee valeat duodecim denarios illius monete malguriense, que fiet, et unus obolus sex denarios. Et, quia circumspecta deliberatione pervenimus et dictam monetam argenteam faciendam, instructione plenaria facti certi quod ad legem et pondus predicta sempercommodo cudi posset et habere cursum etiam incommotum, idcirco, de bona voluntate nostra, vobis StephanoRicardi, Johanni de Rippa, Bernardo Ricardo, Johanni de Clapertis, Bernardo Petro, Stephano de Ruthenia, Petro de Montferrario, Guillelmo Dominici, Petro de Posqueriis, Petro Seguini, Raymundo Vitalis, Petro de Gurguitibus, consulibus Montispesulani, concedimus et jurari facimus ad Deo Evangelio quod dictam monetam argenteam de lege et pondere superscriptis perpetuo faciendam, et in omnibus

terris et dominationibus nostris cursum perpetuo habendam, conservabimus et tenebimus incommotam, et eam npn minuemus nec abatemus nos vel successores nostri contra predicta; imo eam de dictis lege et pondere fieri faciemus, ut supradictum est; cum etiam currere faciemus et omnibus terris nostris; et ad similem concessionem sacramentum simile faciendum succesores nostros, futuros dominos Montispesulani in principio dominationes corum, in perpetuum obligamus. Ad hoc, nos ifans Jacobus, filius predicti domini regis, et heres Majoricarum et Montispesulani, Rossilionis, Ceritanie et Confluentis, de mandato domini regis patris nostri, vobis consulibus memoratis predicta omnia et singula a dicto aptre nostro vobis supraconcessa sttendere firmiter et servare jurari facimus, eaque de presenti laudamus, concedimus et per omnia firmamus, ut superius continentur. Unde, ego Jacobus de Roca, sacrista ilerdensis, et predicti domini regis notarius, de mandato expresso ipsius domini regis et predicti domini infantis Jacobus, ipsius presentibus,juro ad sancta Del Evangelia, in animas eorumdem, ipsos predicta omnia attendere et servare, ut superius continentur, et in aliquo non contravenire. Datum in Montispesulani, VI idus februeri, anno Domini MCCLXXII (segueixen signatures)

Germain, doc. 10, A.M.M. Gran Cartulari, arm. E, ca. VII, núm. 1.

102 30 abril 1273 MONTPELLER

Disposicions de Jaume I referents al nomenament de guardes per a la moneda d'argent de Montpeller que es batia a Castellnou.

Noverint universi quod nos JacobusDei gratia rex Majoricarum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli, et dominus Montispesulani, facimus et constituimus vos Guillelmum Christiani et Petrum de Lunduris, campsores Montispesulani, costodes monete nostre grosse argentee, quam apud Castrum-novum, prope Montispesulanum fieri et cudi facimus, volentes et mandantes vobis quod dictam monetam faciendam bene et fideliter custodiatis, ut fiat et cudatur secundum legem et pondus, ut inj instrumento super dicta moneta facienda a vobis facto et comesso videbitis contineri. Et, factis bene et fideliter per vos ysatis, ut fieri debet de dicta moneta, volumus et mandamus vobis quod de singulis marchis denariorum dicte monete nostre argentee bonbis et legalibus repertis singuli denarii ipsius moneta in quadam bustia, que duabus clavibus claudatur, quarum unam vos teneatis, et aliam magister ipsius monete, que bustia aperiatur, et denarii ibidem, ut dictum est, appositi inspiciantur in nostro0 palacdio, in presentia tenentis locum nostrum Montispesulani et aliorum coram quibus fieri debet, juxta tenorem carte nostrre, quotiens cumque ei placebit, secundum tenorem predicte carte, super dicta moneta a nobis facta et concesse. Et, si elli denarii de cicta bustia inspecti, facto yssato de eisdem in predicto palatio coram predictis locum bostrum tenente et aliis coram quibus predicta fieri debent, prout in carta nostra inde facta continetur, fuerint boni et legales reperti, vos, et bona vostra omnia, usque ad dicta illiam in qua inspecti fuerint denarii memorati, sitis liberi, quiti et ponitus absoluti de eisdem; volentes et mandantes magistris dicte monete ut, pro salario vostro custodie et laboris vestri, dent et solvant cuique vestrum quadraginta libris,... anissingulis, de nostro jure, non expectato nostro alio mandato. Datum in exersitu de Os, pridie kalendas madii, anno Domini M.CC.LXX.III...

Germain, doc. 11, AMM, Gran Thalamus, fol. 21 v.; Germain 11.

103 9 octubre 1273 Montpeller MONTPELLER

El bisbe de Magalona arrenda per tres anys la fabricació del diner melgorès a dos canviadors de Montpeller.

Noverint universi quod nos, Domine miseratione Magalonensis episcopus, comes Melgorii et dominus Montisferrandi, attendentes probitatem et legalitatem quam de vobis Raymundo Bertrandi et Hugueto Pleverii, campsoribus et habitantibus Montispesulani, sociis in nostra presentia constitutis, assertione accepimus multiplici et fide digna, nos, inquam, tanquam, comes et dominus Melgorii, per nos et succesuribus nostros, comites Melgorii, habito super hoc cum multis sapientibus et probis viris diligenti consilio et tractatu, damus, tradimus et concedimus vobis sociis, antdedictis monetam nostram Melgori faciendam, cudendam et fabricandam apud Melgorium per tres annos integros, a die presenti continue numerandos, ad legem quator denariorum minus picta argenti fini Montispesulani, et ad pondus decem et octo solidorum et novem denariorum in marcha, ita tamen quod eam faciatis et fieri faciatis bone et fideliter ad legem predictam et pondus predictum, et quod nullos obolus in dicta moneta faciatis et fieri faciatis. Et si contingeret ex aliquo casu quod infra predictos tres annos nolistis vel non possitis facere seu facere fieri predictam monetam ad legem predictam et pondus predictum, quod nos debeamus vos expectare per duos menses continuos, ex quo a nobis vel ab alio per nos ad id deputato ut eam faciatis vel fieri faciatis fueritis requisti; quibus duobus predicti mensibus elapsis, nos ipsam predictam monetam possimus dare et concedere alii, sine vostra injuria, prout novis melius utilius visum fuerit expedire. Damus etiam vobis ipsam monetam Melgorii antedictam, sicut in dando ipsam eamdem moneta est apud Melgorium antiquitus observatum, et secubndum illam formam et modum plena in omnibus et per omnia, qui in instrumento de moneta predicta Meolgorii olim facto inter illustrem domino rex Jacobum, Dei gratia regem Aragonum, et nos et consules Montispesulani plenius continetur. Damus etiam et concedimus vobis predictis sociis, videlicet Raymundo Bertrandi et Hugueto Pleverii, quod, ex quo moneta predicta ad isaiatoro seu probatore ipsius ajusdem monete fuerit expedita, liberata, seu aolias legitime approbata, quod vos de illa amplius non teneamini, sed exiude in antea sities penitus obnoxii (innnoxi ?) et immunes de omni errore vel vicio, si ia ipsa monheta per dictum yssaiatorem approbata, quod absit, per procfessum temporis apparerent. Et ita, sicut supradictum est, vos dictam monetam habere et tenere volumus et concedimus per tempore supradicta, promitentes vobis sollempniter stipulantibus, per nos et successores nostros, comites et dominos Melgorii, premissa omnia tenere, servare et contra non venire ullo jure vel ratione. Imo renunciamus expressum et ex certa scientia omni juri, scripto et non scripto, canonica et civili, atque consuetudini et privilegio, si omni subsidio, beneficio et auxilio, quo vel quibus contra predicta vel aliquid predictorum venire possemus, sed volumus pocius supradicta per nos et successores nostros per dicta tempora

plenam et inconcussam habere rodoris firmitatem. Et nos preedicti Raymundus Bertrandi et Huguetus Pleverii socii, prefatamsepe monetam recipientes cum gratiarum exhibitione condigna fabricandam et cudendam apud Melgorium, secundum legem predictam et pondus predictum et ceteras conditiones superius conscriptas, , per tempore supradicta, promittimus vobis domini episcopo supradicto, tanquam comiti Melgorii stipulantibus, quod nos ipsam monetam predictam faciemus et per nostros operarios fieri faciemus, sub lege et pondere predictis et aliis conditionibus premissis, bene et legaliter, absque omni vicio et errore, et quod in reddendo vobis et vestris jus vestrum, quod in ipsa moneta percipitis et percipere debetis, atque domino regi Aragonum, domino Montispesulani, et consulibus Montispesulani, in eo quod ibi percipiant, prout instrumento de moneta Melgorii predicta olim edito inter vos et dominum regem predictum, dominus Montispesulani, et consulem Montispesulani predictos continetur, legales erimus et fideles; et hec ita servare, tenere, costodire et adimplere et contra non venire et juramus super hec sancta quator Dei Evangelia in manibus vobis posita a nobis corporaliter tacta, renunciantes expressim et ex scientia omni juri et rationi, consuetudini et cuilibet alii auxilio et beneficio, quo vel quibus contra predicta vel aliquod predictorum per nos vel alium venire possemus. Acta fuerit hec apud Montispessulanum, in camera domini episcopi supradicti, anno Dominice Incarnationis M°II° septuagesimo II° idus octobris, in presentia et testimonio... (segueixen testimonis).

Germain, doc. 9, ADH, Cartulari de Magalona, reg. V, fol 81 v°.

103 a 11 desembre 1273 CATALUNYA

El rei va manar als obrers de la moneda de Vic que cessesin de fer moneda per al bisbe o per a qualsevol altre.

Botet, p. 174, i nota 1.

104 17 agost 1274 MONTPELLER

El mestre de la moneda d'argent, R. Bertran, presenta al rei els comptes de la fabricació feta fins aquell moment.

Botet, p. 52, ACA, reg. 20, f. 178.

105 3 agost 1275 ROSSELLÓ

El rei perdona als habitants de Perpinyà les penes que els correspondrien per haver emprat en els contractes la moneda melgoresa en lloc de la barcelonina i reitera la prohibició d'emprar i contractar amb aquesta moneda en el futur.

Noverint universi quod nos Jacobus, Dei gracia Rex Aragonum, Mayoricarum et Valencie, Comes Barchinone et Urgelli, Dominus Montispesulani, per nos et nostros, cum presenti carta de speciali gracia, absolvimus et deffinimus ac remittimus vobis probis hominibus ville Perpiniani et universis et singulis ejusdem universitatis, tam presentibus quam futuris, omnem peticionem et demandam se penas civiles et criminales quas contra vos vel res vestras habebamus et habere, imponere, seu infligere usque in presentem diem, quo presens scribitur, certa racione monete malgoriensis, per vos vel aňterum vestrum recepte, contra prohibicionem nostram factam sub pena a nobis vel alio loco nostri, scilicet quod moneta malgoriensis non recipiatur sed barchinonensis tantum; vel racione inquisicionis inde facte, ita videlicet quod, racione dicte monete malgoriensis per vos recepte contra nostram prohibicionem, ut dictum est, non possimus, nos vel nostri, facere sea movere vobis sen vestris peticionem aliquam civilem vel criminalem in personas vel res vestras imponere seu inflingere ullo modo. Vos vero nec vestris de cetero dicta moneta malgoriensi non utamini nisi barchinonensi moneta tantum; et si faciatis, bajulus noster Perpiniani inde possit inquirere veritatem et contravenientes debite punire. Nichilominus ceiam cum jam statuimus et mode eciam statuamus quod in Perpiniano et in tota terra Rossilionis, currat moneta barchinonensis et non malgoriensis vel alia moneta, et quod empciones et vendiciones, soluciones et alii contractus et carte fiant ad Barchinonensem et non in Malguriensem, vel ad aliam monetam; volumus tamen et conc4dimus ac indulgemus vobis universitati predicte et universis st singulis ejusdem universitatis, quod in quihuslibet solucionibus que fient inter vos vel vobis a quecumque extranco vel private racione quorumlibet contractum possitis accipere ad cambium monetam malguriensium vel aliam in solutum denariorum Barchinone vobis seu vestris debitorum aut qui vobis de cetero debebuntur; et non possimus nos, vel nostri, ex hoc vobis vel vestris peticionem aliquam facere vel movere nec penam proinde aliquam imponere seu inflingire ullo modo. Et est sciendum in predictisomnibus intelligimus Judacos Perpiniani sicuti Christianos. Mandantes firmiter bajulis, curiis, vicariis et universis aliis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris, quod predicta firmahabeunt et observent ac faciant observari et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua racione. Datum apud septem aquas iii° nonis augusti, anno Domini m°cc°lxx° tercio. Signum Jacobi Dei gratia regis...etc.

Colson, doc. 2, Llibre Verd Menor, f. 24; Llibre Verd Major, f. 45. v.

CONCESSIONS PER A BATRE MONEDA MUSULMANA (CORONA CATALANO-ARAGONESA A L'ÈPOCA BAIXMEDIEVAL)

JAUME I (1213-1276) Moneda musulmana

106 1225 Lleida CATALUNYA

En una aprovació dels comptes donats pel batlle de Lleida, Ramon Ramon, hi consta una partida referent

als drets percebuts "*in moneta Millarensibus*", és a dir, per l'encunyació de millareses d'argent.

Botet, p. 52-53, Botet 1911, ACA, perg. 276 de Jaume I.

107 Abans 1258 MONTPELLER

Abans del 1258, es batien quirats d'argent a Montpeller, segons es dedueix del document següent.

108 6 juliol 1258 Barcelona CATALUNYA

Concessió reial vitalícia a Pere Andreu per a encunyar quirats d'argent a Barcelona o a Lleida, del mateix pes i llei que els que es baten a Montpeller. Ha de pagar al rei dos sous de moneda de Barcelona per cada marc encunyat. El rei ha de nomenar guardes que vetllin pel compliment dels paràmetres de fabricació acordats.

Per nos et nostros damus et concedimus vobis Petri Andree argentari...diebus omnibus vite vestre magistrat...aquilatorum monete, tali pacto quod vos cudatis et cudi faciatis dictam monetam aquilatorum in civitate Barchinone, vel in civitate Ilerdensi, in quam magis volueritis, et faciatis dictos aquilatos ad legem et ad pensum illorum aquilatorum qui cudantur in Montispesulano, et sic dictam monetam aquilatorum cudatis et cudi faciatis in dictis civitatibus, diebus omnibus vite vestre, in illis temporibus unuseiusque anni in quibus magis volueritis, et tantam quantam volueritis, dum bene et fideliter vos habueritis in dicto officio, secundum formam predictam. Sciendum est autem, quod dabitis et dare tenemini nobis et nostris et qui voluerimus, pro qualibet marcha argenti que in dicta moneta aquilatorum cudetis vel cudi faciatis, duos solidos barchinone novorum, et dante solvente nobis et nostris dictis duos solidos pro qualibet marcha argenti, ut dictum est, et operando dictis aquilatis ad legem et ad pensum illorum aquilatorum qui in Montispesulano cudantur, non teneamini nos et nostris in aliquo vel in aliquibus aliis de dicta moneta respondere, nec reddere aliquam racionem. Immo quantumcumque in dicta moneta luccro facieritis ultralibenti animo concedimus atque damus, et de ipso lucro non teneamini nobiscum computare unquam aliquo tempore, set sit vestrum et ad vestram voluntatem perpetuo faciendam. Preterea volumus, quod dictam monetam aquilatorum non cudatis nec cudi faciatis sine guardas quam guardam nobis dabimus in Barchinona vel in Ilerda cui respondebitis de duobus solidos barchinonenses oredictos, pro nobis et loco nostri, litera aperta quidatici dicto P. Andree et omnibus illis qui argentum tulerit ad dictam monetam et suis pedatico et lezda. Datum apud Og...rti vj° mensis julii, anno dominim m °cc°l° nono.

Botet 1911, p. 954, ACA, reg. 10, fol 141, v.

109 1 maig 1261 Montpeller ARAGÓ

Concessió reial als germans G., A. i Bn. Faure per a encunyar millareses d'argent de deu diners de llei, en exclusiva, al regne d'Aragó. Han de pagar anyalment al rei 60 morabatins alfonsins per Sant Miquel. El rei ha de nomenar guardes que vetllin pel compliment dels paràmetres de fabricació acordats.

Per nos et per nostros concedimus vobis G. Faure, A. Faure et Bn. Faure, fratribus, mercatoribus Sanci Antonini, quo domnes insimul vel alterius vestrorum possitis facere operarii et cudi libere et sine alicuius contradiccione et impedimento, monetam argenti que vocatur miliares, ad legem videlicet decem denariorum tantum, ita tamen quod in xij millaresiis invenianter x denarii miliarensi argenti fini, sicut afinatur argentum in Montespesulano; et dictam monetam operarii et cudi faciatis in quocumque loco tocius Regni Aragonis magis vobis videlibitur, faciendum: nos tamen ponamus et possimus ibi ponere custodiam quam velimus, qui custodiat et videat quod dicta moneta fiat et operatur bene et legaliter, ad legem superius comprehensam. Per predicta itaque concessione, donatis et dare teneamoni nobis et nostris quolibet anno, per censum, in festo sancti Michelis setembris lx morabationos alfonsinos boni aureo et justi ponderis, verum si racione guerre vel qualibet justa alia racione vos a dicto opere cessare oportuerit, volumus quod non teneamini nobis nec nostris solvere dictos lx morabatinos, nisi secundum quod ipsam monetam miliarensem feceritis operarii; et sic vobis, complentibus nobis et nostris ea omnia que superius continentur, promittimus vobis in fide et legalitate nostra quoc dictam monetam seu oficium eiusdem non auferamus nec alient alii dabimus licenciam operandi vel cudendi in toto Regnum Aragonis mnetam miliarensem, et quod contra predicta nec aliquem predictorum nobis vniremus nec venire aliquem permeteremus aliqua causa vel aliqua racione, recipientes vos omnes operarios et officiales dicte moneta, et etiam omnes illos qui ad dictammonetam argentum aportaverint, in nostro speciali guidatico et comenda. Ita quod eundo stando et erdeundo sint salvi pariter et securi. Ad hec igitur, nos G. Faure, A. Faure et Bn. Faure predicti, convenimus et promitimus vobis domino Jacobo etc. predictos morabatinos solvere in termino prenotato, et atendere et complere ea omnia que superius continetur. Datum in Montispesulano, kalendas Madii, Anno domini m cc lx secundo.

Botet 1911, p. 956, ACA, reg. 12, f. 38.

110 Vers setembre 1261 ARAGÓ

El mateix any signa el rei rebut a G. Faure de 60 morabatins corresponents a la primera anualitat.

Botet 1911, p. 6, ACA, reg. 18, f. 49.

111 20 juny 1262 Pina VALÈNCIA

El rei concedeix llicència a Arnau Llorenç per a batre millareses d'argent a la llei de deu diners, a la ciutat de València i en exclusiva per a tot el regne de València. Han de pagar al rei dotze diners de València per marc en-

cunyat. El rei ha de nomenar guardes que vetllin pel compliment dels paràmetres de fabricació acordats.

Per nos et nostros concedimus tibi Arnaldi Laurencii quod possis facere operari et cudi, libere et sine alicuius contradiccione et impedimento, monetam argenti que vocatur millares, ad legem videlicet decem denariorum tantum. Ita quod, in duodecim miliiarenses inveniantur decem denarii millarenes argenti, ad undecim et obolum argenti fini, et dictam monetam operare et cudi faciatis in civitatis Valencie, et nos possimus tibi ponere custodiam quam vellimus ad custodiendum et videundum quod dicta moneta fiat bene et legaliter ad legem predictam, et racione dicte monete dabis nobis et nostris, de qualibet marcha argenti qui monetabitur de cetero in dicta moneta duodecim denarios regalium Valencie, et baiulo nostro Valencie loco nostri, et de complente nobis vel nostris pacea predicta, promitimus tibi legaliter quod non auferemus tibi dictum oficium vel monetam nec alii dabimus licenciam operandi vel cudendi in regno Valencie dictos millarenses, nec contra predicta veniemus vel aliqui venire permitemus aliquo modo vel aliqua racione. Et ego, Arnaldus Laurencii predictus, promito vobis domino meo Jacobo regi predicto, atendere et complere omnia predicta ut superius sunt notata, et quod dicta moneta non cessabit operari per aliquid tempus de voluntate mea, imme conabor toto posse quod continuo operatur. Datum apud Pina xij kalendas julii anno domini m.cc.lx.tercio.

Botet 1911, p. 956-967, ACA, reg. 12, f. 90.

112 17 setembre 1262 Osca MONTPELLER

El rei concedeix llicència per a encunyar millareses d'argent a la senyoria de Montpeller en les persones de Joan de Riba, Gerard Gros i Egidi Joan. El rei ha de percebre dues millareses per marc encunyat. Es fixen els marges de tolerància de la llei.

Concedimus vobis Johanni de Rippa, Gerado Grossi et Egidio Johannis, burgenses Montispesulani, et cuilibet vestrorum, quod possitis, libere et sine alicuis contradiccione et impedimento, monetam quam vocatur millares, ad legem x denarii minus j pugesiam. Ita quod in duodecim denariis millarenses predictorum sint et inventarius xij denaris minus j pujesia argenti fini, sient argentum affinatur in Montispesulano, cudere seu facere secundum quod vobis et cuilibet vestrorum placebit in castro novo et in lacis et ubicumque volueretis extra Montispesulani, in omnibs ac singulis locis nostre dominationi ac jurisdiccioni subditis: et in castris ac fortis nostris in quibus vos vel aliquis vestrorum cudetis et faciatis cudi vel fieri faciatis dictam monetam, possitis tenere vel arcas in quibus peccunia formata deponatur et argentum paratum ad dictam monetam cudendam, ab sub modo et forma inferius anotatis: possitis etiam, vos et quilibet vestrorum de predictis locis mutare de loco in locum ubi vobis magis placebit, et quociens volueritis possitis loco ipsius monete millarensis transferre de loco in loco predictorum locorum, et eciam si volueritis dictam monetam in eodem tempore facere in diversis locis locorum extra Montispesulani nostre jurusdiccioni subditorum, hec vobis et cuilibet vestrorum licere volumus: dictam monetam millarensem vobis et cuilibet vestrorum facere et cudere concedimus propio nostri animi motu, ut predictum est, tali forma et pacto, quod magistri, artifices et universis operarii dicte monete jurabunt in manu nostra, seu loco nostrum tenentem in Montispesulano vel cuiuslibet alterius a nobis vel ab ipso loco nostro nostrum tenentem constitui, quod fideliter et legaliter se habeant in tot facto vel opere dicte monete: et tota moneta, secundum quod cuditur et fiet, cotidie mittetur et conservabitur in quodam bona et forta arca, que habebit duas clavaturas diversas. Ita quod unam non posset aperiri cum clave alterius, et nos sive locum nostrum tenenti vel ille qui a nobis constitutus ad hoc est vel constituetur, tenebimus unam clavem, et vos tenebbitis aliam, et quando dicta archa debebit aperti et inde dicta moneta facta extrahi, locum nostrum tenenti in Montispesulani, vel alius pro ipso et ad hec ststutus et destinatus, erit presens in apercione arche et extraccione monete, et incontinenti, prius quam aliquid de dicta moneta deportetur vel aliquis utatur, ea probabitur et mittetur ad assaig in hunc modum, scilicet quod de acervo illus monete bene permixte accipiatur uncia vel dimidia ad racionem marcha argenti fini, et si inventum fuerit in illa assaig quod dicta moneta sit predicte legis, accipietis libere predictam monetam postea tamquam probatam, et eam ubicumque volueritis, portare vel mittere vel inmersare in terram nostram, et quocumque alio modo uti pro arbitrio vestro et cuilibet vestrorum possitis: et si forte inveniretur quod de dicta lege monete defficetur j pujesia ad meiam unciam, volumus et concedimus quod currat illa moneta sicut alia supradicta que inventeritis ad legem x denarii minus j pugesia. Si autem ad dictum assaig inventum fuerit quod sit minoris legis, reffundetur et vos racione et in signum domini et solvese et proteccionis et securitates, dabitis nobis vel succesoribus nostris per singulis marchis dicte monete aprobate, ad pondus marcha marche Montispesulani ponderatis ij denarii milliarensis quandocumque fiat extraccio dicte monete de arche, illius scilicet monete que tunc legali reperietur. Datum Osce xv kalendas octobris anno domini m.cc.lx.tercio

Botet 1911, p. 958-959, ACA, reg. 12, f. 118.

113 20 setembre 1263 Perpinyà MONTPELLER

El rei dóna llicència a Ramon de Lugantracto i G. de Veralio per a encunyar millareses d'argent a la senyoria de Montpeller, de llei de nou diners i mig. S'han de pagar al rei dues millareses per marc d'argent amonedat.

Concedimus vobis Raymundo de Lugantracto et G. de Veralio, burgensius Montispesulani, quod possitis libero et sibe alicuius contradiccione et impedimento, monetam quem vocator millares, ad legem novem denariorum et oboli, ita quod in duodecim denarii millarensium sint et inveniantur novem denarii et obulus argenti fini, sicut argentus affinatur in Montispesulani, cudere et facere, secundum quod tibi placebit, in castro novo et in lacis et unicumque volueritis extra Montispesulanorum in omnibus as singulis locis nostre dominacioni ac jurisdiccioni subditis; et in castris ac foreiis nostris in quibus cudetis et facietis cudi vel fieri facietis dictam monetam, possitis tenere archam vel archas in quibus peccunia formata deponatur, et argentum paratum ad locum monetam cudendam sub modo et forma inferius anotatis; possetis etiam libere et sine impedimento, se predictis locis mutare de loco ad locum ubi tibi

magis placebit, et quociens volueritis possitis de loco ipsius monete millarensium transferee de loco in locum predictoruim locorum, et etiam si volueritis dictam monetam in eodem tempus facere in diversis locis locorum extra Montispesulani nostra jurisdciccione subditorum, hoc vobis licere volumus. Predictam monetam millarensium vobis facere et cudere concedimus propio nostri animi motu, ut predictum est, tali forma et pacto, quod magistri artifices et universis operarii dicte monete jurabunt in manu nostra seu locum tenenti in Montepesulano, vel cuiuslibet alterius a nobis vel ab ipso nostro tenentem constituti, quod fideliter et legaliter se habebunt in tot facto seu opere dicte monete, et tota moneta secundum quod cudetur et fiet, cotidie mittetur et conservabitur in quamdam bona et forti archa qua habebit dues clavaturas diversas eta quod una non possi aperiri com clave alterius, et nos seu locum nostrum tenentem in Montispesulano, vel ille qui a nobis ad hoc est constitutus vel constituetur, temebimus...unam clavem et vos tenebitis altera, et quando dicta archa debebit aperire et inde dicta moneta facta extrahi, locum nostrum tenens in Montispesulano vel alius pro ipso ad hoc statutus et destinatus, erit presens in apercione arche et extraccione monete. Et incontinenti, priusquam aliquid de dicta moneta deportetur vel aliquis utatur,ea probabitur et mittetur ad assaig in hunc modum, scilicet quod de acervo illius monete bene permixte accipietur uncia vel dimidia quod dicta moneta sit predicte legis, accipietis libere predictam monetam...tam quam probata est eam ubicumque volueritis portare vel mittere seu emerçare in terram nostram et in quocumque alio modo uti pro arbitrio vestro possitis, et si forte invenietur quod dicta lege moneta defficierit una pugesia ad mediam uncia, volumus et concedimus quod currat illa moneta sicut alia supra dicta que invenietur ad legem novem denarii et oboli. Si autem ad dictum assaig inventum fuerit quod sit minoris legis, refundatur; et vos racione et in signum dominii et solversse et proteccionis et securitatis nostre, dabitis nobis et succesoribus nostris per singulis marchis dicta moneta approbata, ad pondus marchi Montispesulani ponseratis, duos denarios millarensium, quamque fiet extraccio dicte monete de archa, illus scilicet monete que tunc legalis reperietur. Datum in Perpiniano, xij kalendas octobris, anno domini m. cc. lx. quarto.

Botet 1911, p. 959-960, ACA, reg. 13, f. 221 v° i 222.

114 26 agost 1264 Montpeller MONTPELLER

El rei concedeix a Guillem Bonafos llicència per a encunyar millareses d'argent en la senyoria de Montpeller de llei de nou diners. Ha de pagar al rei dues millareses per marc amonedat.

Noverint universi quod nos Jacobus etc. Concedimus tibi G° Bonafos, campsori Montispesulani, quod possis libere (etc) monetam quem vocatur millares ad legem novem denariorum, ita quod in duodecim denarii miliarensium sint et inveniantur ix denarii argenti fini, sicut (etc) in Castronovo et in facis (etc) et in castris ac forciis nostris in quitius cudes et facies cudi vel fieri dictam monetam, possitis tenere archam (etc) Possitis eciam libere et sino impedimento de predictis locis mutare in locum secundum tibi magis placebit et quociens volueris ipsa moneta miliarensiumtransferre de loco in loco (etc) si volueris dictam monetam et in eodem tempore facere in diversis locorum extra Montispesulani (etc) Predictam monetam miliarensium tibi facere et cudere concedimus propio (etc) Data in Montispesulano vij° kalendas septembris anno domini in. cc. lx.v.

Nota: les indicacions "(etc.)" volen dir que el text és idèntic al del document del 20 de setembre del 1263, abans transcrit.

Botet 1911, p. 960, ACA, reg. 13, f. 279.

115 3 setembre 1264 Girona MONTPELLER

Nova concessió per a batre millareses d'argent de llei de nou diners al mateix Guillem Bonafos.

Noverint universi, quod nos Jacobus deu gracia Rex, etc. Concedimus vobis Guillelmo Bonafos, de Montispesulani, quod possitis libere et sine alienius impedimento, monetam quom vocant millares, ad legem novem denariorum. Ita quod in duodecim denariis milarensium predictorum inventatur novem denarios argenti fini sient argentum affinatur in Montispesulano, cudi seu facere secundum quod vobis placuerit in castro novo et in lacis et ubicumque volueritis extra Montispesulani in omnibus ac singulis locis nostre dominacioni ac jurisdiccioni subditis; et in castris et in forcis nostris in quibus cuderis et facietis cudi vel fieri dictam monetam...eam ad archas in quibus peccunia formata deponatur, et argentumparatum ad dictam monetam cudendam sub modo et forma infra...possitiset libere sine impedimento de predictis mutare de loco in locum,, ubivobis magis placuerit et quociens volueritis locam opsius monete miliarensium transferre de loco in locum predictorum locorum. Et etiam si volueritis dictam monetam eodem tempore facere in diversis locis locorum extra Montispesulani nostra jurisdiccioni, hoc vobis licere volumus; dictam vero monetam miliarensem vobis facere et cudere concedimus propio moto noster animi, ut predictum est, tali forma et pactu quod magistri, artifices et universi operarii dicte monete jurabuntur in manu nostra, seu locum nostrum tenenti in Montispesulano vel cuiuslibet alterius a nobis vel ipso locum nostrum tenentem constituti, quod fideliter et legaliter, se habebunt in tot facto seu opere dicte monete, et tota moneta secundum quod cudetur et fiet, cotidie mittatur et conservabitur in quadam boni et forti archa que habuit duas clavaturas diversas. Ita quod una non possit aperire cum clavi alterius, et nos sive locum nostrum tenentem in Montispesulano vel alter qui ad hec est a nobis constitutus vel constituetur, tenebamus inde inam clavem et vos tenebis aliam, et quando dicta archa aperire et quando dicta moneta facta extrahi, locum nostrum tenentem in Montispesulano vel alius pro ipsu et ad hoc statutus et distinatus, erit presens in apercione arche et extraccione moneta; et in continenti, antequam aliquid de dicta moneta deportetur vel aliquis utatur, ponatur ad assag in hune modum, scilicet quod de acervo illiusmoneta, bene permixte, accipiatur uncia vel dimidia ad totum marchi argenti fini in illo assag quod dicta moneta sit predicte legis, accipiatis liberen predictam monetam postea tamquam bene probatam, et eam unieumque volueritis portare vel mittere seu esmerzare in terram nostram et quacumque alio modo uti pro arbitrio vestro possitis, et si de dicta moneta deficerint duo grani secundum dictam legem, quod propter dictum monetam non arrestetur nec refundatur, sed

quantam de dictam facietis diminuta duobis granis lege predicta, teneamini facere tantum de eadem quod sit maior ducius granis ultra dictam legem; quantum ad dictum assag inventum quos sit minoris legis refundatur et apecetur: Et vos racione et in signum dominii et solvere et propter securitatis nostre, dabitis nobis et succesoribus nostris per singulis marchis dicte monete aprovate ad pondus marcha Montispesulani, duos denarios miliarensium quandocumque fiet extractis dicte monete de arca, illius scilicet monete que tunc legale reperitur. Item volumus et mandamus vobis quod posquam dicta moneta erit aprobata et assagada per nostrum assagador et oer nostrum custodium tradita quod nihil...altero vestrum vela vestris seu magistris petere possimus nec vobis in aliquo teneamini. Mandantes nichilominus...baiulis et baiulivis seu vicariis et curiabus seu locum nostrum tenentibus, quod si aliquis ausu temerario contra vos vel vestrum in predictis seu racione predictorum irat seu vim vel impedimentum aliquid prestaret, quod ipsi ad vestrum admonicionem illud...et castiguent. Datum Gerunde iii. Nonas setembria, anno domini m. cc. lx. quinto.

Botet 1911, p. 960-961, ACA, reg. 13, f. 286.

116 12 abril 1265 Barcelona MONTPELLER

Privilegis i franqueses concedits pel rei als moneders i obrers de la moneda millaresa que s'encunyava a la senyoria de Montpeller.

Per nos et nostros concedimus vobis universis monetaris et operariis monete millariensum, pressentibus et futuris, quod si aliquis vestrorum aliquem falsitatem comiteret in facto dicte monete qua operabitur, quod vos simul cum magistris eiusdem monete punitatis et possitis punire illum qui dictam comiserit falsitatem, et justitia quam meruerit facere de codem, prout fuerit faciendum; quod si non faceritis, baiulus noster Montispexulani, ipsos inde puniat et faciat justiciam quam meruerit eisedm. Concedimus etiam voobis, quod si aliquis ex vobis teneatur in debite alient obligatus, eum compeliere et distringere possitis simul cum ipso magistro ad solvendum ipsum debitum, et ea racione emparare sibi operas donec solverint ipsius debitum vel convenerint cum creditore: Et quod nullus vicarius vel baiulus noster, vos superi psis debitis compellere possit: Et si forte magister monete vellet vobis, predictis monetariis sive operariis, facere aliquam forciam de juribus vestris alicuius septimana quod in vestris opeibus non satisffaceret, non teneamini in dicta moneta operari, donec satisffacerit vobis, vel per vos inde fuerit elongatum. Et quod non teneamini ire in exercitu vel cavalcatam, nec dare aliquid pro redempcione ipsorum, nec dare eciam pedagium sive lezdam, dum monetam operabimini millarensem sopradictam. Item quod possitis in opere dicte monete mittere nepotos et filios vestros et filios sororum vostrorum, et quod nos alium ibi non mitamus dum vos ad operandam dictam monetam sifficiatis. Ita tamen, quod vos habeatis et teneamini ire in quocumque locum terre nostre nos voluerimos, pro cudenda moneta, nobis vobis providentibus in espensis itineris. Mandantes etc. Datum Barchinone ij idus aprilis, anno domini m. cc. lx. sexto.

Botet 1911, p. 962-963, ACA, reg. 15, f. 53.

117 desembre 1265 MONTPELLER

Concessió reial per a encunyar millareses de nou diners de llei a Ramon de Luganucho, G. de Verilio, Ramon Bertran i Guillem Bonafos, pel període cinc anys i amb condicions semblants a les concedides abans al mateix Bonafos, però havent de donar al rei 8 diners melgoresos per cada marc de millareses que amonedessin.

Botet 1911, p. 8, ACA, reg. 15, f. 35 r°

118 30 juliol 1266 Lleida MALLORCA

El rei concedeix a Ramon de Torres, de Lleida, llicència durant cinc anys per a batre millareses o quirats d'argent a l'illa de Mallorca, a la llei que vulguin els mercaders. Han de donar al rei vuit diners per marc de millareses o quirats amonedat.

Per nos et nostros damus et concedimus tibi Raimundo de Turribus, civi ilerdensi, quod per quinque annos primos venturos possis cudere et facere cudi monetam miliarensem sive aquilatarum in insula Maiorice, in quocumque loco volueris, tam scilicet in civitate quam extra, ad legem illam quam voluerint mercatores qui eam emere voluerit. Ita tamen quod ipsam mnetam...ad marcham et marchas et non aliter per minutum: et te vedente ipsam monetam ad marcha, et marchas et non aliter per minutum ut dictum est, et faciente ipsam ad legem quam mercatores qui eam emerent voluerint, non possimus tibi facere peticionem aliquam nec demandam postquam per manum assaiatoris et custodis nostri dicte monete, quem nos ad hec ducerimus constituendum, tibi tradicti fuerit. Predictam autem an-cessionem tibi faciamus tali modo, quod unaquaque marcha argenti operati dones nobis et nostris et cui voluerimus loco nostri viij denarii regalium. Concedimus insuper tibi, quod dicta moneta cudenda et operanda possis operarios quoscumque volueris, bonos tamen et fideles, per totum tempus predictum, et quod alius preter te permitteremus in Civitate Maiorice, nec insula eiusdem de dicta moneta facere cudi nec etiam operari. Mandantes, etc. Dat. Ilerde iij kal. augusti anno domini m°. cc°. lx°. vij°.

Botet 1911, p. 957-958, ACA reg. 15, f. 113.

119 16 setembre 1266 Roma MONTPELLER

El papa mana al bisbe de Magalona que no encunyi més moneda millaresa.

Clemens eoiscopus, sevus servorum Dei, venerabili fratri Magalon, episcopo salutem et apostolicam benedictionem. Irritatus a susurronibus carisimus in Christo filius noster rex Francorum illustris super Melgori comitatu, quem in ejus praejudicium, et injuriam a te possideri dicebant, prudenter nos consuluit, cui plenam rescripsimus veritatem, qua et ipsum credumus fore contentum:

it idcirco nullius commisionem aut minas temeas; nam qui tanget, pupillam occuli nostr tangit; nostrum enim negotium in hac parte agitur. Sane de moneta miliarensi, quam in tua diocesi cudi facis, miramur plurium, cujus hoc agas consilio, non quod injuriam facias dicto regi, si in feudis non suis fabrices, sed Regi gloriae, extra cujus dominium nec hoc potes, nec aliud operari. Quis enim catholicus monetam debet cudere cum titulo Mahometi? Quis etiam licite potest esse alienae monetae percussor; cum enim nulli eam liceat cudere, nisi cui, vel summi pontificis, vel principis authoritate conceditur, quam nullus unquam sie effuse concessit, ut omnis generis monetam faceret, data authoritas ad rem certam quonam pacto aliam extenditur? Si consuetudinem forsam allegas, in adulterino negotio te, et predecessores tuos acusas potius, quam excusas, cum perversae consuetudines dici debeant corruptelae. Quod si consuetudine et jure cessantibus lucro inhias, vide quantum dedeceat excellentiam pontificalem, negotiationem hujusmodi exercere, quam ijn inferioris gradus clericis reprobamus. Certe si [illegible] fratrem nostrum Agathensem episcopuim in hac parte requireres, audires utique ab eodem quantum ei hoc dissuasimus, ad opus simile provocato, cum essemus inj statu alio constitui. Hinc est quod fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo mandamus, quatenus si in regiis feudis hoc facis, pareas prohibenti, et si alibi, nihilominus desistas om nino, cum Deo et nobis displiceat, et sit tuae contrarium honestitati. Datum Viterbi, XVI cl. octob. pontic. nostri a.

Botet, doc. 11.

120 1 octubre 1266 Tarazona MONTPELLER

Modificació de la concessió per a batre millareses d'argent a Montpeller donada a Pere Vidal. Les pot fer a la llei que li demanin els comerciants.

Noverint universi: Quod cum nos Jacobus dei gracia Rex Aragonis, Maiorice, etc. concesserimus tibi Petri Vitalis monetam nostram millarensem cudendam in Montispesulano et eius dominio ad legem videlicet novem denariorm et novem denariorum minus quator granis, ut in instrumento a vobis facto plenius continentur; et modo intelixemus quod non potes cudere ad comodum...et nunc monetam dictam ad legem predictam, en quia villas et locis que sunt alterius dominacionis in circuitu Montispesulani cuditur ad minorem legem: ideo concedimus tibi Petro Vitalis, magister monete nostre predicte, quod de cetero cudas et cudi facias monetam predictam ad legem quam voluerit mercatores qui eam ement, usque ad tampus scilicet a nobis tibi concessum in carta predicta: ita tamen, quod ipsam monetam ad marcham et marhas vendas et non aliter, et tu faciente cudi dictam monete ad legem quem mercatores qui eam voluerint et vendente eam ad marcham et marchae, non possimus inde tibi facere aliquam demandam postquam per manus assajatoris nostri monete et custodis tibi tradita fuerit, nec tibi, obsint nec obesse possint convenciones inite inter nos et te in carta predicta, nec possis per nos vel per aliquem pro nobis propter et in persona vel rebus aliquid molestari. Concedimus cuibus dicto Vitalis , quod si operarii per nos assignati ad cudendam monetam predictam, non essent sufficientes ad ipsam monetam cudendam, possis alios habere operarios sufficientes qui ipsam monetam cudant et operentur. Datum Tirasona j kalendas octobris anno domini millesimo cc. lx. septimo.

Botet 1911, p. 961-962, ACA reg. 15, f. 56 i 57.

121 30 agost 1267 MONTPELLER

Autorització a Pere Vidal, mestre de la moneda de millareses que es baten a Montpeller, perquè pugui exercir el càrrec de mestre una altra persona, ja que ell no pot fer-ho personalment. Confirma també la concessió a favor seu.

Botet 1911, p. 8, ACA, reg. 14, f. 98.

122 9 octubre 1267 Lleida MONTPELLER

El rei nomena Joan Blanc, custodi de la moneda millaresa d'argent que es bat a Montpeller. Ha de percebre 1.500 sous melgoresos.

Damus et concedimus vobis fideli nostro Johanni Blanch, jurisperito, custodiam monete miliarensis Montispesulani, ita scilicet quod vos, et non aliquis alius, sitis custos dicte monete milliarensis dum nobis placuerit, et bene et fideliter in ipso officio vos habeatis et percipiatis pro officium et labore vestro in dicta moneta, mille et quingentos solidos malgurienses annis de cetero, dum custos fieritis monete predicte. Mandantes P. Vitalis, magister dicta monete, vel locum eius tenentem, quod vos de cetero, et non aliquem alium, habeant et teneant pro magistro(?) dicte monete ac respondeat vobis singulis annis de dictis m. d. Solidos dum custos fueritis dicte monete, et superius est iam dictum. Datum Ilerde, v. idus decembris, anno domini m. cc. lx. octavo.

Botet 1911, p. 962, ACA reg. 15, f. 117 r°.

123 1 octubre 1267 Àger MALLORCA

Confirma el rei, amb la reserva de no rebre'n perjudici, la concessió per a batre millareses i quirats d'argent atorgada a Mallorca el 30 de juliol del 1266 en la persona de Ramon de Torres i abans transcrita. Rep per aquesta confirmació 3.000 sous jaquesos.

Per nos et nostros, laudamus, concedimus et confirmamus tibi Raymundo Turribus, civi ilerdemsis, cartam quam tibi fecimus de operandi moneta miliarensi seu aquilatorum per quinque annos in insula Maiorica in quecumque loco volueritis, prout in ea carta planius continetur. Ita tamen, quod tu per unum de dictes quinque annis proxime continue completum, que incipiat quando dictam monetam incipias operarii, possis cudere vel facere cudi dictam monetam miliarensium et aquilatorum in quocumque loco volueris

dicta insule, tam iutus civitatem Maiorice quam extra ad illam legem quam voluerint mercatores qui cam emere voluerit, ut in dicta carta nostra que inde habes plenius continetur, sine impedimento et contradiccione nostra et cuiuslibet alterius persone. Et si completo et transacto dicto anno, nobis visum fuerit quod operacio dicte monete dampnum nostram esset, quod ex tunc tu de dicta moneta non operis, cum de hoc nostram habueris mandamentum. Et si, transacto dicto anno, nobis visum fuerit quod non sit damnum nostrum, volumus et concedimus tibi quod operis et cudas vel cudi facias dictam monetam per residuos quator annos, prout in dicta carta quq a nobis habes plenius continetur. Mandantes firmiter, baiulis, curiis, etc. quod predicta firma habeant, etc. Et est sciendum quod racione comfirmacionis opredicte, mutuasti modo nobis tres mille sol. iaccenses, de quitibus tibi fecimus albaranum debiti, ut in eum continetur. Datum in orta de Ager, kalendas octobris, anno domini m. cc. lx. octavo.

Botet 1911, p. 957-958, ACA, reg. 15, f. 121, r°.

124 19 abril 1268 MONTPELLER

El rei reconeix haver rebut de Pere Vidal, mestre de la moneda millaresa que es batia a Montpeller, la quantitat que li corresponia per al batiment de 54.509 marcs de plata en aquella moneda durant el temps de la concessió.

Botet 1911, p. 8, ACA, reg. 16, f. 144 r°.

125 4 gener 1269 Barcelona CATALUNYA

L'infant Pere, lloctinent reial a Catalunya, confirma a Pere Andreu i altres l'autorització per a encunyar millareses d'argent, com la que li havia donat el seu pare Jaume I (l'any 1258, vegeu abans).

Nos infrascriptus P. etc. Concedimus et confirmamus vobis Petro Abdree, P°. Andree, Benedicto Andree et Michelis Andree, fillis vestris, et Raimundo Bigordani, B°. Bigordani et Domenico, nepotis vostris, cartas quas dictus dominus Rex, pater noster, vobis fecit super eo quod possitis operari monete miliarense, et quamlibet aliam monetam quam in terra dicti domini Regis cudetur et operabitur, prout in dictis cartis melius et plenius continetur. Mandantes etc. Dat. Barch. Ij nonas januarii anno Domini millesimo cc. lx. mono.

Botet 1911, p. 955, ACA, reg. 37, f. 3, v°.

126 8 maig 1272 Barcelona CATALUNYA

El rei autoritza Pere Andreu, pare i fill, a encunyar, durant dotze anys, dobles i masmudines d'or a la ciutat de Barcelona, amb la llei i el pes de les musulmanes. Han de pagar al rei un morabatí d'or per cada marc de masmudines encunyades. El rei posa sota la seva salvaguarda els que portin or per aquesta encunyació.

Per nos et nostros damus et concedimus vobis P. Andree, argentario Pampilone, et Petro A., filio vestro, licenciam et plenum posse faciendi cudendi et operandi monetam auri, videlicet macemutinas duplices et simplices, hinc ad xij annos, intus civitate Barchinone, que sint de lege et pensum de quibus sunt duplices del Mir; Ita tamen, quod pro unaquamque marcha macemutinarum predictarum donetis nobis unum morabatinum in auro. Et sic volumus quod predicta facere possitis per totum spacium dicti termini. Mandantes, etc. Datum Barchinone viij idus madii, anno m. cc. lxx. secundo.

Universis officialibus etc. salutem et graciam. Noveritis nos recepise sub nostra proteccione, regali et guidatico speciali, omnes illos qui venirent ad monetam macemutinarum quam in Barchinona cudi facimus et operari et aurum aportaverint ad dictam monetam. Quare mandamus vobis quatenusnon faciatis eisdem impedimentum aliquid vel contrarium in aliquo loco nostre jurisdiccionis racione pedagii et lezde vel alia racione, nisi principalis, etc. nec esset in hiis omnibus, nisi prius in ipsis fatica inventa fuerit de directo. Et hoc non mutetis aliqua racione. Datum Barchinone, die et anno quo supra.

Botet, doc. 10, ACA, reg. 21, f. 32.

127 23 abril 1273 Lleida MALLORCA

El rei atorga a Vicenç d'Ascasia i Bernat de Torres dues llicències per a batre moneda d'imitació musulmana a Mallorca durant cinc anys. La primera és per a batre millareses i quirats d'argent a la llei que els demanessin els mercaders, per la qual han de pagar al rei vuit diners per marc amonedat i que han de vendre per marcs i no a la menuda. La segona és per a batre, en exclusiva, dobles i masmudines d'or com les de Lleida (a llei i pes de les musulmanes com les concedides a Pere Andreu, suposem), operació en la qual han de donar al rei una dobla d'or per cada marc amonedat.

Nos Jacobus, etc. Per nos et nostros damus et concedimus vobis Vincencio de Ascasio speciario Ilerdae et Bernardo de Turribus nepoti Raimundi de Turribus qundam, quod per quinque annos primos venturos et continue completos possitis cudere et facere cudi in insula Majoricae in quocumque loco volueritis, tam scilicet et intus civitatem Maioricarum quam extra, monetam miliarensium seu alquilatarum ad legem scilicet quam voluerint mercatores qui ipsam emere voluerint. Ita tamen quod ipsam monetam ad marcham et marchas vedatis et nos aliter perminutum et quod in praedictis habeatis vos fideliter atque vestri. Concedentes vobis quod vobis vendentibus ipsam monetam ad marcham et marchas et non aliter perminutum ut es dictum, et facientibus ipsam monetam ad legem quam voluerint mercatores qui eam emere voluerint, non jussimus vobis petitionem aliquam facere ser demandam, postquam in manum affugiatoris vestris dicte monete et custodis nostri ejusdem monetae qui ad hec constituti fuerint, trensiert dicta moneta et

vobis fuerit liberata. Praescriptam autem concessionem vobis facimus tali modo quod de unamquaque marcha ipsius monete argenti operata, donetis nobis et nostris vel cui voluerimus loco nostri octo denarios regalium. Concedimus insuper vobis quod ad dictam monetam cudendam et operandam possitis hebere operarios et monetariosquoscumque volueritis, bonos scilicet et fideles per totum tempus praedictum, et nullus alius praeter vos tantum possit interim in dicta cicitate vel insula Majorixae de praedicya moneta miliarensium sive alquilatorum cudere vel operari aut facere operari vel cudere. Promitentes, etc. Mandantes, etc. Datum Ilerda kalenas madii anno Domino millesimo ducentesimo septuagesimo tertio.

Nos Jacobus, etc. Per nos et nostros damus et concedimus vobis Vicentio de Bernardo de Turribus supradictis quod hinc ad quinque annos primos venturos et continue completos possitis cudere et operari vel facere cudi et operari in civitate Majoricae, monetam auri scilicet duplices et mazmutinas ad illam scilicet formam etb legem quibus cudi debent secundum quod in Ilerda est fieri consuetum. Ita videlicet quod pro unamquaque marche aurim operati donetis nobis et nostris unam duplicem auri, et quod in praedictis habeatis vos fideliter alique bene, et per praedictum tempus nullus alius nisi vos vel ille seu illi quem vel qquos volueritis loco vestri possit interim in dicta civitate vel insula Majoricarum de dicta moneta auri cudere vel operari aut facere operari vel cudi. Promitimus etc. Mandamus etc. Datum quo supra.

Campaner, doc. 5, ACA, reg. 13; Jacobi I, núm. 21, fol. 129.

PERE el GRAN (1276-1285) Moneda musulmana

128 1282 Montearagón CATALUNYA

En un inventari de les monedes de què disposava l'abat del monestir de Montearagón, Garcés de Ortiz, hi consten "... *trenta e tres doblas e las vint i tres de Barchinona e las diez d'Almir...*". Les d'Almir (de l'Emir) eren almohades i el fet que pugui separar les de Barcelona vol dir que tenien algun element diferencial que permetia distingir-les. Podrien correspondre a l'emissió del 1272 autoritzada per Jaume I i feta pels Andreu, pare i fill (vegeu més amunt).

Crusafont 1988, p. 47-49.

JAUME II (1291-1327) Moneda musulmana

129 Gener 1292 Barcelona CATALUNYA

Nova confirmació a Pere Andreu (encara que el document diu Pere Arnal, segurament per error) per a batre millareses a la ciutat de Barcelona, en referència a les anteriors de Jaume I i de Pere el Gran quan era infant.

Vicario, baiulo et probis hominibus Barchinone necnon et universis aliis officialibus nostris ad quos presentios pervenerint. Mandamus et dicimus vobis quantenus manuteneatis et defendatis Petrum Arnaldi, magistrum monete millarense, in jure contra quoscumque eidem Petro ac bonis suis dampna vel gravamina inferentes vel inferre volentes, et non permitatis ipsum ac bona sua per aliquem vel aliquos contra justiciam agravari seu etiam molestari, ipso tamen parato existente facere ciocumque de eo querelanti justicie complementum; volumus etiam et vobis mandamus quatenus privilegia et cartas per dominum regem Jacobum bone memorie avum nostrum dicto Petro Arnaldi concessas et confirmatas per illustrissimum dominus regem P. inclite recordationis patrem nostrum, observetis et observari eidem inviolabiliter faciatis, prou in privilegiis et cartis prefatis dinoscitur contineri prout ususfuerit cartis et privilegis supradictis. Dat. Barchinons...

Botet 1911, p. 955, ACA, reg. 91, fol. 39.

130 29 gener 1302 València MURCIA

El rei Jaume II mana al batlle de Múrcia que faci encunyar octaus de dobla d'or, com els que corrien abans en el regne, amb el pagament acostumat al rei. En el futur, però, no en podrà fer més sense el consentiment del rei.

Fideli sio Ferrario de Cortillo, bajulo regni Murcie generali, salutem et graciam. Intelleximus quod tempore Abraim Abuçac Abenihut, regis Rexch. Murcie quondam, consueverunt fieri sive cudi octave duplarum auri quando requirebantur per sarracenos acolletatos seu alios qui ipsas octavas duplorum necessarias habebant, et quod nunc vos seu illi sarraceni qui octavas duplarum predictas cudere consueverunt, non presumitis ipsas octavas cidi facere sine nostra speciali licencia et mandato: unde, cum accalletati seu sarraceni prdedicti non veniant ut intelleximus ita freqüentes ut consueverunt ad rRegnum Murcie, propter deffectum dictarum octavarum, et propterea diminuator redditus nostri Murcie: Ideo vobis dicimus et mandamus, quatenus de cetero faciatis et conscienciatis fieri sive cudi octavas duplarum predictas, per illum seu illos qui easdem cudere consueverunt seu allios quos ad hoc cognoscetis idoneos et legales, recipiendo pro jure earundem illuid jus quod actenus recepi consuetum. Dat. Valencie iiij kls. februari anni dni. m°. ccc°, primo.

Botet, doc. 17, ACA, reg. 199, f. 33 v°.

ALFONS IV (1416-1458) Moneda musulmana

131 1 desembre 1428 VALÈNCIA

El rei mana al mestre de la seca de València de fabricar els encunys per a batre 500 marcs de la moneda de plata (millareses) que corre al regne de Granada, amb la mateixa llei, pes i forma.

Botet, p. 241, ACA, reg. 2712, f. 57.

PERE II (1276-1285)

132 1278 ROSSELLÓ

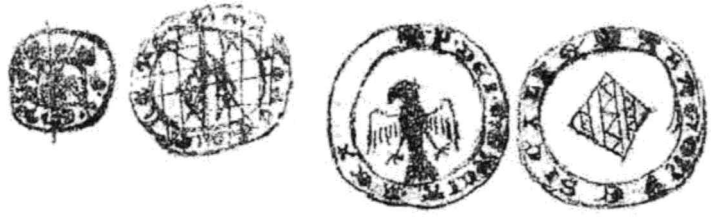
Conveni entre Pere II el Gran de Catalunya-Aragó i Jaume II de Mallorca pel qual el diner de Barcelona ha de tenir curs exclusiu al Rosselló, la Cerdanya i altres territoris adjacents, que eren de la sobirania del mallorquí. Jaume II podrà, però, batre la seva moneda a Mallorca.

"...quod in predictis terris Rossilionis, Ceritanie et Confluentis, Vallespiri et de Cauquolibero currat moneta Barchinone et non alia..."

"...nobis et succesoribus nostris quod possemus cudere et cudi facere absque contradiccione et impedimento vestro et vestrorum in regno Mayorice et insulis eidem adjacentibus monetam et moneta de novo..."

Botet, p. 67; ACA, perg. 123 de Pere II.

133 18 abril 1283 Messina SICÍLIA

El rei nomena Ramon Romeu mestre de la seca de Messina. Determina que se segueixi encunyant la moneda d'or que havia fet batre la reina Constança i mana que s'encunyi nova moneda d'argent de pes de dinou sous per marc i del valor de cinquanta peces per una unça d'or. La unitat s'ha d'anomenar pirral i se n'han de batre mitjos i quarts de pirral. Acompanya d'uns dibuixos que no s'assemblen pas als dels pirrals d'argent coneguts sinó a les peces de billó del valor de dos i d'un diner.

Botet, p. 69-70; ACA, reg.54, f. 176 i 177; Pere II el Gran, doc. 19.

134 18 abril 1283 Messina SICÍLIA

Ordre del rei als justícies de Sicília sobre el curs i el valor de la nova moneda que havia disposat que s'encunyés en aquest regne.

Petrus, etc., etc. Natali de Ansalono, militi, justiciario valliorum Castri Johannis demine et melacii, fideli suo, graciam suam et bonam voluntatem: sacre volumus fidelitatem tuam, quod ad presens, in sicla nostra Messana, sub magistru Raimundo Romei repositari familiaris et fidelis nostri, magistri ipsius sicle nostram excellenciam deputati, novam denariorum monetam nec non midalias et quarterolas denariorum ipsorum fieri labortari, et eiusdam serenitas nostra mandat, sub forma que in litteris commissionis facte eidem Romeo per nostram excellenciam continetur. Quos denarios perrialis et medallas medios pirriales et quarterolas quartos pirriales volumus nuncupari. Volentes et districte mandantes, quod denarii ipsi, ad racionem de denaris viginti pro tarino uno et solidos denariorum ipsorum quadraginta, que sunt libre ij et media denariorum in numero, pro quolibet uncia ponderis generalis, medalie pro dimidia, et quartaroli pro quarta parte ipsius precii, ubilibet per loca regni nostri Sicilie generaliter et comuniter expendantur, et quod secreti magistri portularii justiciarii ac universi et singuli oficiales curie nostre in eodem regno nostro Sicilie, peccuniam quam a qualiscumque personis recipere pro parte curie nostre habuerint, recipiant a personis eisdem a quibus eam habebunt capere in predictis perrialibus, mediis et quartis pirrialibus ad racionem predictam, et nihilomnibus in alia nova moneta auri et argenti laborandi, cudendi et faciendi in eadem sicla per predictum Raymundum ad mandatum illustris domine regine karissime consortis nostre sibi propterea faciendum, in valore quo eandem dominam previdebitur, quam peccuniam ad racionem eandem ab oficialibus ipsi recipi per thesaurarios camere nostre excellencia nostra manda. Et quam pro officiales ipsos cum de mandato nostre curie per ipsius curie nostre serviciis expendendam fuerit, sic expendi mandamus. Nulla alia denariorum auri vel argenti monete in eodem regno aliquatenus expendenda, atque ideo fidelitate tue sub obtento gracie nostre firmiter et districte precipiendo mandamus,

quantinus statim receptis presentibus omnia ad publicam noticiam secretorum ac quorumlibet officialium curie nostre et singularum personarum jurisdicionis tue, pro parte curie nostre...pro parte ipsius curie nostre districcius studeas inhibere, quod nullus tam pertinax vel presumciosus existat qui aliquam aliarum denariorum auri vel argenti aut cuiuscumque condiciones monetam, preter monetam predictam in dicta nostra sicla laborandum et cudendam expendibilem, donet recipiat vel expendat tractet vel contrahat in mercimoniis vel contractibus quibuscumque, sub pena dimidii valoris tocius alterius ipsius prout quam contra inhibicionem huismodi expendet dabit vel recipiet tractabit vel contrahet, quam ab eo qui in ipsa inciderit parte exigi et extorqueri volumus fisci nostri comoditatis applicandam, circa quod sciendum applicandam, circa quod sciendum adhibeas omnem curam, addicentes inhibicionem ipsam nec minus quod nulli mercatores vel persone alie aurum vel argentum vel bulzianaliam de Sicilia extrahere quomquomodo presumant. Et si post inhibicionem ipsam, aliquis aurum, argentum bel bulzunaliam, quod in Sicilia presument extrahere, sibi in penam sue fraudis aufere, pro parte curie nostre procures et ad nostram cameram destinare, indagare et seire studeas diligenter, aurum enim argentum vel bulzunaliam ipsam quem habuerint in sicla vendant et voluerint illi qui eam habebunt precio quo eam vendere poterunt meliori. Circa que omnia sic solicitis et ...quod possis ex inde in conspectu nostre celsitudinis comendari. Datum Messane xviiii aprilis x indiccione, anno domini m cc lxxx secundo. Regnorum Aragonum anno vij Sicilia vero primo.

Botet, doc. 14, ACA, reg. 54, f. 177 i 178.

135 febrer 1284 SICÍLIA

El rei nomena Alois de Llemotges, notari de la Seca de Messina.

Botet, p. 70; ACA, reg. 54, f. 198 i 199.

136 febrer 1284 SICÍLIA

El rei nomena P. Oller, de Vilafranca del Penedès, guarda de la seca de Messina.

Botet, p. 70; ACA, reg. 54, f. 198 v.

137 9 febrer 1284 Messina SICÍLIA

El rei confirma els privilegis concedits pels reis de Sicília als mestres, moneders i obrers de la seca de Messina.

Petrus dei gracia etc. Per presens scriptum notum facimus universis, quod pro parte magistrorum, obreriorum monetariorum et aliorum operariorum in sicla nostra Messane existencium, fuit nostre Curie presentatm quodam privilegium factum eis per excellentissimum principem quondam dominum regem Manfredum, socerum nostrum olim precessor in regno Sicilie memorie recolende, eum inserta in eo forma privilegii indulti eis a quondam divo augusto domino imperatore Frederico memorie celebris, cuius continencia per omnia talis erat. Manfridus dei gracia rex Sicilie per presens privilegium notum facimus universis fidelibus nostris tam presentibus quam futuris, pro parte magistrorum oberiorum moneteriorum et aliorum operariorum in sicla nostra Messane existencium nostrorum fidelium, fuit nostre curie presentatum quoddam privilegium factum eis a quondam divo augusto domino imperatore Frederico memorie celebris patre nostro, cuius continencia talis erat: Fredericus dei gracia romanorum imperator semper augustus et rex Sicilie, per presens scriptum nostro facimus universis, quod de voluntate et firmo proposito habeamus fidelibus nostris et hiis maxime qui sunt ad servicium nostrum, bonos usus et bonas consuetudines conservare et melius informare, ad supplicacionem quam magistrorum sicle Messane et operariorum eiusdem fidelium nostrorum, concedimus et confirmamus eisdem magistris, notariis operariis et monetariis ipsius sicle libertadem et immunitatem, ut de cetero in datis vel collectis que in ipsa civitate Messane fient, sive de ordinacione universitati sive mandato curie nostre, hiidem magistri, notarii, operarii vel alii oficiales eiusdem sicle, donec ad servicium nostrum ipsius sicle fuerint deputati, nichil solvere compellantur. Concedimus eciam eis, ut non teneantur de causa aliqua respondere alia curia preter quam coram magistris ipsius sicle, vel coram magna curia nostra, nec a strattigotis vel judicibus Messane ad faciendam justiciam costrigantur, nisi de criminalibus unde mutilacione membrorum vel tocius corporis periculum possent incurrere, fuerit appelati: Mandamus igitur et precipimus, quantis contra hanc libertatem nullus prefatos magistros et operarios sivle molestare presumat, aute os ad judicium trahere, nisi coram magistris sicle vel magna curia nostra, et nec de criminalibus fuerint appellati. Ad cuius rei memoriam presens scriptum fieri et sigillo maiestatis nostre jussimus communiri, anno mense et indictione subscriptis. Datum Syracusse anno dominice Incarnationis m. cc. vicessimo quarto, mense septembris, treciadecim indictione; pro cuius privilegii confirmacione, nec non eciam et pro confirmacione cuiusque alterius privilegii quondam regis Conradi fratis nostris recolende memorie predictum imperile priviolegium confirmante, cum predicti magistri sicle Messane tam pro parte ipsorum quam pro parte predictorum omnium operariorum ipsius sicle, nostre maiestati humiliter supplicarunt: nos eorum devota servicis attendentes et fidem eorundem, suppliacionibusque favorabiliter inclinati, tam predictum privilegium quondam domini genitoris nostri cuius tenore superius continetur, quam prefatum aliud privilegium fratris nostri ipsum imperiale privilegium confirmantis, de speciali gracia et cetera nostra servicia, confirmamus ipsa privilegia juxta ipsorum continencia graciosi acceptantes, tenore presenti nostri privilegii, generaliter inhibentes quod nullus officialis vel eius vicarius predictos magistros sicle ipsius uberarios monetarios, notarios et alios omnes dicte sicle vel aliqui eorundem, de predictis immunitatibus et libertatibus contra formam predictorum privilegiorum et nostri impedire vel molestare presumant: Quod qui presumpserit, indignacione nostra se noverit incursurum. Ad eius confirmacionis nostre memoriam et robus perpetuo valiturum, presens privilegium per dobatum de sycerio notarum et fidelem nostrum scribi et sigilo maiestatis nostre jussimus communirii. Datum in felici orbe panormi, per manus Gualterii de Occia regni Sicilie cancellarii, anno dominice inacarnationis mcc. Lxij mense julii, quinta indiccione, regnante domine nostro Manfredo dei gracia inclito regis Sicilie anno regno eius quartofe-

liciter amen. Nostro culmini humiliter supplicarunt ut cum privilegia ipsa que quoddeam aliud privilegium quondam regis Conradi, recolendi memorie, predictum imperiale privilegium confirmante, confirmare eis de benignitate regis dignaremur; Ipsorum supplicacionibus benigniterinclinati, quare excellencie nostre constitit quod iidem magistri, oberari, monetarii et alii operarii dicte sicle nostre Messane immunitate huiusmodi eis per predictum quondam imperatorem gracione concessa, a tempore ipsius imperatoris usque ad hec felicia tempore nostra gaudere consueverunt, per inquisicionem exinde factam de serenitatis nostre mandato per Bertrandum de Bellopodie stratigotum civitatis Messane et per cum excellencie nostre missam, privilegis ipsa eisdem magistris, operariis, monetariis et aliis operariis ipsius sicle nostra Messane de speciali gracia confirmamus tenore presentis nostri privilegii, generalitert inhibentes quod nullus officialis bel eius vicarius predictos magistros ipsius sicle, opbereiros, moneterios, notarios vel alios operaros ipsius sicle vel aliquem eorundem de predictis immunitatibus seu libartatibus contra formam predictorum privilegiorum et nostri, impetere impedire vel molestare presumant, quod si presumpserit indinacionem nostri culminis se noverit incursurum. Ad huius nostre concessionis memoriam et robur perpetuo valitorum, presens privilegium fieri jussimus per manu Vichiguerre de Palicio, magne curie nostre notarii, consiliari familiais et fidelis nostri, et sigilo maiestatis nostre mandavimus communiri. Datum Messane, per manus Periconi de Bonastro, scriptoris familiaris et fidelis nostri. Anna domini M°. CC°. lxxxij, mense februari, nono eisdem, xj indiccione, regnorum nostrorum etc.

Botet, doc. XV; ACA, reg. 84, fs. 190 i 191.

138 27 juny 1285 Barcelona CATALUNYA

Creació del croat de Barcelona. El rei manifesta que els consellers, prohoms i tota la Universitat de Barcelona l'han autoritzat per emetre una moneda d'argent amb el tipus del diner de tern que es batrà únicament en aquesta ciutat. La llei ha d'ésser d'11,5 diners i la talla de 72 peces el marc. El rei promet encarregar la guarda d'aquestes monedes a dos prohoms de Barcelona. Confirma la moneda de tern i preveu els càstig per als eventuals falsadors. Pel text d'unes ordinacions que transcriurem més endavant, sabem que el mestre de la seca va ésser Berenguer de Finestres.

Noverint universi quod nos Petrus Dei gratia, Aragonum et Sicilie rex, ex certa sciencia confitemur et in veritate recognoscimus vobis consiliaris et probis hominibus et toti universitati civitatis Barchinone quod a magnam instanciam precium nostrarum et urgente necsessitate prebuistis nobis consensum cudendi et faciendi monetam de argento cum signo quo signatur moneta Barchinone perpetuo de terno; promittentes vobis quod faciemus ipsam monetam cudi bene et legaliter in Barchinona et non alibi, et de bono et legali argento, et quod de unamquaque marcha boni argenti et rectus pondus marcha tabule campsorum Barchinone faciemus fieri et cudi septuaginta duos denarios argenti boni et fini tantum et non ultra, et quod unusquisque denarius cudatur et fiat ad legem undecim denariorum et oboli predicte monete Barchinone perpetue de terno. Damus eciam et concedimus vobis et succesoribus vestris quod probi homines Barchinone presentes, et qui pro tempo fuerint, eligant ex se duos probos homines fideles et legales in custodiam predicte monete, et illis duobus quos ipsi ad hoc eligent comittimus nos de presenti guardam sive custodiam dicte monete, ut ipsi custodes observent operacionem dicte monete, et eam legaliter cudi et fieri faciant. Item, statuimus et ordinamus et promittimus bona fide nos et omnes succesores nostros vobis quod falsarios predicte monete, si qui inventi fuerint, eorumque deffensores, adjutores, receptatores, occultatores et fautores, et omnes ilolos qui scienter ad falsandum predictam monetam subvenerint assensum, consilium vel juvamen, totis viribus persequemus et expugnabimus et in rebus et corpore graviter puniremus. Decernendo eciam statuimus quod castra et possessiones et cetera bona omnia eorum sint ipso facto nobis confiscata, et quod nostris usibus applicentur. Et promitimus vobis per noOs et omnes heredes et successores nostros, bona fide, quod castra et possessiones et alia bona predictorum, que ex ista causa accipiemus vel occupabimus, numquam ipsis criminosis vel eorum heredibus restituemus, nec aliquam emendam inde eis faciemus. Promittimus eciam vobis bona fide per nos et nostros quod nunquam operacionem vel lucrum dicte monete vendemus, nec vendi permittemus. Item, statuimus et mandamus omnibus subditis nostris, et specialiter camsoribus seu numulariis terre nostre, presentibus et futuris, quod jurant in posse vicarii seu tenentis locum nostrum in illa civitate, vel loco in quo tenebunt tabulam cambii, quod si inveniant aliquos tenentes, habentes vel utentes falsis denariis dicte monete, quod requirant unde eos habuerint, et frangant incontinenti eos, tenendo in tabulis eorum forfices cum quibus predictos falsos denarios frangant, et quod denuncient et ostendant vicariis officialibus nostris eos qui dictos denarios tenuerint, habuerint vel usi fuerint scienter secundum quod justum fuerit puniendos. Item, volumus et mandamus et eciam statuimus quo domnes succesores nostri seu heredes in Cathalonia, unus post alium imperpetuum, cum inceperint regnare jurent et confirment publice predictam monetam et omnia supradicta et singula, ut supra continetur. Volumus eciam et concedimus vobis et successoribus vostris imperpetuum, per nos et omnes heredes et cuccesores nostros, quod per consensum nobis prestitum a vobis, super factione et operacione monete argenti fiat aliquod prejudicium super pactis, concessionibus, promissionibus et obligacionibus factis universitati civium Barchinone ad illustri domino rege Jacobo, felicis recordacionis quindam patre nostro et a nobis comprobaris super factione et operacione monete Barchinone perpetue de terno, nec jurs vestrum quantum ad predicta pacta, concessiones, promissiones et obligaciones in aliquer minuatur, immo ea omnia remaneant et sit vobis et successoribus vestris in suo robore et valore. Et nos promittimus ea tenere et observare imperpetuum. Et ut predicta omnia et singula majorem vobis et vestris obtineant firmitatem, gratis et ex certa scientia promittimus per nos et omnes heredes et successores nostros vobis et successoribus vestris et notario infrascrpto a nobis stipulanti pro vobis, et eciam juramus vobis per Deum et ejus sancta quator evangelia manibus nostris corporaliter tacta, quod predicta omnia et quodcumque predictorum tenebimus et observabimus perpetuo, et inaliquo non contraveniemus. Ad hec nos infans Alfonsus, predicti domini regis primoganitus, gratis et ex certa scientia laudamus, approbamus

et confirmamus vobis predictis consiliariis et probis hominibus ceterisque omnibus aliis civibus Barchinone, presentibus et futuris, imperpetuum, convenciones, concessiones, promissiones et obligaciones, quas dictus dominus rex Jacobus felicis recordacionis, avus noster, fecit universitati Barchinone super factione et operacione predicte monete Barchinone perpete de terno, prout hec melius et penius in instrumento de ipsa moneta ternali facto continentur. Laudamus eciam, approbamus et confirmamus vobis ei successoribus vestris imperpetuum concessiones, pacciones, promisiones et obligaciones, quas predictus dominus rex, pater noster, fecit vobis super factione et operacione, quam de consensu vestro modo debet facere fieri de predicta moneta argenti, prout melius et plenius supra continetur, et predictis omnibus et singulis ex certa sciencia nostrum consensum prestamus, sicut melius dici potest et inteligi ad vestrum vestrorumque successorum salvamentum et bonum intellectum: promitentes vobis bona fide, per nos et omnibus succesores nostros et notario infrascripto a nobis stipulanti nomine vestro et illorum quorum intersit, et eciam juramus per Deum et ejus sancta quator evangelis manibus nostris corporaliter tacta quod numquam contra predicta vel aliqua de predictis veniemus per nos vel interposittam personam, immo predicta omnia et singula tenebimus et observabimus inviolabiliter. Actum est hoc Barchinone quinto kalenas julii, anno Domini millesimo cc° octuagesimo quinto.

Salat, doc. 16; Botet, doc. 12, Llibre de les monedes, doc. 7.

139 8 juliol 1285 CATALUNYA

Taula d'equivalències de diferents monedes foranes en sous de tern, feta pregonar pel rei:

Dobla dalmir	15 sous
Dobla rexedia i castellana	14 sous 6 diners
Agostars	14 sous
Unça d'or menut	52 sous
Florí	11 sous
Morabatí	10 sous 6 diners
Marc d'argent fi de peça o trencat	60 sous
Tornès d'argent	13 diners i 1 òbol
Melgorès d'argent	12 diners i 1 òbol

Botet, p. 71-72; ACA, reg. 87, f. 150.

140 primera setmana d'agost 1285 CATALUNYA

Per un document compilat després del 1332 (vegeu més endavant) se sap que el rei manà fer croats a talla de 72 peces el marc i un valor de 12 diners, que s'inicià la fabricació la primera setmana d'agost del 1285 i que es baté almenys fins a la mort del rei el dia 11 de novembre del mateix any.

Tintó, doc. 1.

141 24 octubre 1285 CATALUNYA

El rei va fer pregonar el curs forçós de la moneda de plata de Barcelona, "sota pena de cos e de haver". Especifica també el seu pes i llei i fixa la seva equivalència en 12 diners de tern. Prohibeix el curs de qualsevol altra moneda.

Botet, p. 71-72; ACA, reg. 57, f. 150.

142 finals 1285 CORONA

Fragment d'un llibre d'ordinacions que féu compilar el rei en ocasió del llançament del croat de Barcelona. Aquest llibre havia estat a la seca de Barcelona i després es va perdre. Botet treu el text d'una còpia que n'havia fet Ernest Moliné.

En nom de Deu e de madona sancta Maria Verge amen. Comencen les ordinacions de les seques fetes per lo senyor rey en Pere l'any Mcclxxxv, e era mestre de la seca de Barchinona en Berenguer de Finestres, e comença a batre croats la primera setmana d'agost del dit any. Com sia certa cosa e manifesta a totes gents del mon, que moneda qualque sia es publica utilitat si be e leyalment es feta axi com esser deu: per aquesta raho, aquell qui aquest llibre ordena, havent esguart com molt de be se fa es poc fer moneda es be ordenada, fa aquests ordenaments qui son mester en tota moneda.

Primerament, es aquesta la primera regla: que com algun princep o altre senyor o ciutat, qui haia poder de fer moneda, començara de batre moneda, deu ordonar la moneda si la fa menuda o grossa, de quina ley la fara ne de quin pes ne de qual faiço. E com aço haia acordat o ordonat, deu elegir mestre de la moneda, lo qual sia hom leyal e bo. E que sia hom qui conega de monedes e que sapia compte de monedes, com se deuen aleyar. E que (sia) hom segur, per tant que les gents qui li vendran l argent o el byllo haien segur aço que li liuraran. Per ço que si res de mal fahia, que'l senyor qui fa fer la moneda no n'hagues a restituir del seu. Item:

lo senyor deu haver assajador qui faça los assays, e que sia bon hom e leyal e hom qui sapia aportar a son punt, per ço com en l'assaiador esta la maior força de la leyaltat de la moneda. Item: deu haver lo mestre scriva reyal qui escriva be e leyalment aço qu es pertany a la moneda, segons que avall se conte. E deui tenir viij libres. Ço es, libre de fondies, en que scriba tot l'argent e l or que l mestre comprara. E libre de alleyar, e de fondició, e libre de obres, e libre de monedes, e libre de emblanquidor, e libre de deliurances, e libre de despeses, e de salaris. Item: deu haver hom qui sia pesador e tinga la balança e pes be e leyalment, ço que s pertany, e aço qui vendra a la moneda e aço que l mestre deliurara. Item: dei haver fonedor, qui sapia fondre be e leyalment a casa e a cresol segons que el mestre conexera. Item del haver homens qui sapien emblanquir los diners com sien fets, ans que s moneden. E, sobre totes coses, deu haver en tota manera dos homens bons qui sien guardes, los quals sien nons homens e leyals e que sapien lo compte del alleyar. E que facen aço que s pertany a fer a les guardes, segons que en avant es scrit.

AÇO ES ORDONAMENT DE MONEDA COM SE DEU FER: Com lo mestre volra fondre son argent e volra fer fondicio, ab les guardes ensemps deu alleyar son argent ab coure o ab byllo segons que la moneda deia fer sia moneda menuda o moneda d'argent grossa.

De la fondició e dels obrers: Item: feta la lliga, deu metre per cresol o per caça aço que li plaura. E com l argent posara a la liga, deuen hi esser les guardes, e quel vegen mentre al foc en gresol o en cassa, e com sera fus e gitat per riells sobre taules de pedra, de cascun gresol o de cascuna cassa deuen pendre les guardes j riell, e aquells riells que les guardes haien preses deuen metre dins una caxa tro que donen assags al assayador. E com l'assaig sera fet dels riells, si l'assaig troba l'assajador ab les guardes ensemps que's pusca obrar l'argent, ço es que sia a la ley que deu obrar la moneda, lo mestre sabuda la volentat de les guardes e del assayador deu liurar los riells als obrers, apres pesats per lo mestre de balança, e deu cobrar quan li haura minvat l'argent a la fondicio, e tot deu esser scrit per l'escriva reyal. E com los obrers hauran feyts los diners, si son menuts deuen los liurar a les guardes apres. E les guardes deuen pendre de quiscun cap de fornal tota la moneda la qual hauran feta, e deuen la mesclar, e prenen de totes parts de la moneda ij marcs o iiij a una part. E altres ij o iiij marcs a altra part i deuen pesar lo march com ve segons que es ordenat a la terra. E deuen haver iij pesals de diners si la moneda es menuda. E si la moneda es de xviij sous de pes, devan haver un pesal de xviij sous e deuen haver un pesal de xvi sols e altre de xx sols. E si ha mes de ij sol, qui vinguen en los ij marchs a mes de xx sols o a menys de xvi sols, deuen los adobar lo cap de fornal. Item: si la moneda es moneda grossa d'argent, deuen pendre de cascun obrer, mesclada la moneda, j march, e puys altre march, e si la moneda ve a son pes a nombre de diners, deuen la li pendre si ve a nombre del march. E si ve forts o feble j diner o mes al march, deuen dir al cap de fornal que adoben los diners en tal manera que vinguen a son pes de march, segons que sia la moneda. Empro, dels diners grossos d'argent es aquesta la regla, que si 1 diner es ab son pesal, segons lo march, feble de mes de j gra de forment o pus fort mes de j gra, aquell diner pus feble deu esser trencat, e deuen dir al cap de fornal que adop o lev d'aquells qui son trop forts, en tal manera que'ls diners no sien forts ni febles mes que seguesquen. Item: com les guardes hauran guardats los diners sien grossos o menuts en la manera demunt dita, los obrers deuen lliurar los diners al mestre...(aquí falta un full del còdex)... o mes ij diners per march, deu se deliurar. E si es tant forts que sia forts lo march mes de ij diners, deu se tosar la força. Empro si son forts ij diners, poden se deliurar. E lo deliurar es en aquesta manera: que lo pesador deu pesar los dits menuts apres de L marchs, e com tots sien pesats, deu comptar segons los xx marchs quant hi ha de força o de feblatge en tota deliurança e tantost les guardes el scriva del mestre cascu deu scriure en son libre la deliurança de quants marchs es, ne de quina ley es trobada, ne quant haura de força o de feblatge.

La deliurança dels diners d'argent grissos e l'assaig de la deliurança: La deliurança dels diners d'argent grossos se deu fer en aquesta manera: que les guardes deuen pendre de cascun fornal ij diners, e de tots los daus deu pendre l'assayador mitja onsa de diners trencats axi que vinga de cascun fornal, e deu pesar devant les guardes e devant lo mestre, e puys deu lo metre en la cendrada en la copella, e com l'aura aportat a son punt deu lo mostrar a les guardes. E deu lo pesar, e deu dir a les guardes si la moneda se pot deliurar, e si's pot deliurar les guardes al mestre deuen pendre tots los diners d'argent e deuen los fer pesar a ceyll qui te la balança, e com tots seran pesats deuen-se comptar en presencia de les guardes. E la donchs com tots seran pesats e comptats, deuen comptar les guardes segons lo pes el nombre quant hi ha de fort e quant hi ha de feblatge, e tantost: les guardes deuen ho scriure, e deuen scriure la ley, e deuen pendre l'assaig, e deuen scriure la deliurança qual jorn se feu e quants marchs es.

Com se deu fer l'enserrament dels assays e scriure en lo libre de les deliurances e per comte de deu e deig: Com la deliurança sera feta, sia de diners menuts o de diners d'argent grossos, les guardes, lo mestre (i) el assaiador deuen esser tots ensemps e deuen pesar l'assaig, e si troben que l'assaig sia a menys de ley que la moneda, se deu batre ij o menys o mes, aytant com sia mes deuen ho scriure en lur libre, e deuen dir aquesta deliurança es daytants marchs e fo feta aytal dia e trobas menys de ley j gra o ij e monta a tota la deliurança aytants marcs d'argent e aço deu lo mestre a la terra. E per aytal mateix fara si la deliurança es de mes de ley de j gra o ij grans. E deuen comptar les guardes quant montan los grans que sian mes de ley, e dehuen ho scriure que aço es degut al mestre. Empro, es axi regla certa que si la ley es mes ij grans que no deu esser la moneda, que hom la pot comptar al mestre, e si ultra ij grans es millor de llei, no li deu esser comptada que ans ho pert lo mestre. Empro, axi com davant es dit, si la ley es minua mes de ij grans no pot esser feta deliurança, ans se ha tota la moneda de fondre, que certa cosa es que la deliurança no's pot fer que mes de ij grans fallegan de ley. E com l'assaig sia axi regonegut e pesat axi com damunt es dit, les guardes ensemps ab lo mestre deuen pendre l'assaig, e deuen pendre si la moneda es grossa entre diners trencats e sencers mitja unça e ab l'assaig ensemps que si mete en un poch de paper. E deuen ho tot metre en un full de paper que sia plegat per lonch per terç, xi com a grans letres. En en la un cap d'aquell plech que sia mes l'assaig e los diners sencers e trencats que sien d'aquella deliurança. Puys que degen cosir ab fil lo paper, en tal manera que l'assaig ne'ls dits diners no puxen exir, e deuen scriure sobre lo paper, aquesta deliurança se feu aytal dia e trobas minua de ley

d'aytants grans e grossa de ley aytants gtrans al march, e havem aci mes l'assaig e mija unça entre diners trencats e sencers, e les guardes deuen pendre lo dit paper e deuen lo metre en una caxa en que haia ij claus, la una tinguen los guardes e l'altra l'assaiador.

Com se fa delliurança de malles: Aço ques fa dels diners menuts se fa aytant be en la deliurança de les malles qui's fan en la moneda, segons que deuen esser de nombre el march, e tota via son de maior nombre al march que'ls diners per ço com se fa maior mencio de les malles que dels menuts. E sobre tot deu esser guardat, que en la secha un hom no puxa usar sino de un ofici, e que la un no sapia l'offici del altre, e aço per esquivar que no assaias de fer falsa moneda.

Jurament dels moneders y obrers: Aquest es lo sagrament dels moneders e dels obrers, com deuen jurar per los iiij evangelis. Primerament iura lo moneder el obrer per los iiij evangelis, ab les genolls en terra, davant lo mestre e les guardes el escriva del rey e davant los alcaldes de la moneda e tot lo capitol, que el que sia fel e leyal al senyor ri d'Aragó e comte de Barcelona. Encara apres iura, que sera fel e leyal a tot lo poble, axi con a burgesos e ciutadans. Encara iura, que sera fel e leyal al mestre de ola moneda e a les guardes que son per la ciutat, que no suffira nul engan en la moneda e sin sentia ni o sabia que o digue al mestre o a les guardes o als alcaldes. Encara apres iura, que nengun diner no monet a nul hom si lo mestre no li dona o lo seu escriva, e si es obrer per aquesta rao matexa. Encara apres iura, que sera fel e legal als alcaldes de la moneda e a tot lo capitol, e que nos suffira ne nulla falsia en la moneda, e si la sabia que sempre queu digue al mestre de la moneda o a les guardes o als alcaldes de la moneda. Encara apres iura, que sera fel e legal a tots sos companyons, e que aiut a salvar tots los privilegis e contribuisca a totas mesions quis facen a profit de tuit. Encara apres iura, que aydara a preseruerar e a guardar les calorines, e si ningu cap en calonia, que suffira axi con l'ordenament de la carta es ordonat. E si no aten e per lo sagrament damunt dit, en ira venga del senyor rey e de tot lo poble de la terra e de sos companyons. Amen. Encara apres iura, que no obre ni monet ab nul hom que non sia de linatge de moneda. Obsequi que el nou obrer o moneder havia de fer als antics obrers i moneders:

En nom de Deu aquest es lo ordenament que an fet los moneders els obrers de Barcelona del fet del meniar de moneder novell o d'obrer. Primerament, deu donar a meniar, entre dos companyons, i espalla de molto en ast. Encara, entre dos companyons, j grossa gallina amb salsa, bulida e ab sopes. Encara, entre dos companyons, j ters de quarter de molto amb cols, e que aia porc aytant com molto. Encara, entre dos companyons, dues liures de vaca ab mostaya i ij liuresde porc fresc. Encara pa e vi abastament a tota la companya, e sia bon pa e bon vi. Encara neules i piment, fruita seca o fresca bastament. Encara aquel que fa lo meniar deuse lavar en peus, o hom per ell si el nou sap raonar per poquea, sis tenen tuit per paguat de meniar. Encara altre ordenament: si partexen diners los obrers o los moneders en ve al obrer o moneder ij sous. Encara deu aues la muler del obrer o del moneder xij diners. E encara sia fill mascle lo moneder que vengua a la moneda per sos peus, deu aver xij diners. Encara con aquests diners se partiran, hos fara meniar, que si no es en la ciutat hon se partiran los diners hos fara lo meniar que no aia res. Encara si no vol metre part en mesions que fasa obrer ne moneder a profit de tuit, que no aia part de companyo. Encara lo metre de la moneda deu auer dues parts, si es companyo, e sa muler j part, e si no es companyo, j part e sa muler mija part. Encara l'asaiador de la moneda ij parts, si es moneder, e sino una part. Encara les guardes, aytant com companyo de part. Encara les scriva del senyor rei j part. Encara les scriva del mestre, una part.

Botet , p. 69, doc. XIII, en poder d'Ernest Molinè Grasès, en temps d'en Botet.

ALFONS II (1285-1291)

143 (1285) Mallorca CATALUNYA

Trobant-se a la campanya de Mallorca, el rei va rebre la notícia de la mort del seu pare i va confirmar la moneda de plata o croat de Barcelona. La notícia es desprèn d'un document posterior.

Botet, p. 76.

144 gener 1286 CATALUNYA

El rei comunica a Pere de Sant Climent que ha manat que es bati a Barcelona moneda d'argent com la del seu pare i li encomana que nomeni un escrivà apte i destre en el seu ofici.

Botet, p. 76; ACA, reg. 65, f. 12.

145 12 març 1286 CATALUNYA

El mestre de la seca de Barcelona seguia essent Berenguer de Finestres, segons es dedueix d'un document d'acceptació de dos moneders.

Botet, p. 76; ACA, reg. 70, f. 74.

146 maig 1286 MALLORCA

El rei s'adreçà als prohoms de Mallorca i els demanà que consentissin que la moneda de plata encunyada a Catalunya pogués circular a Mallorca, atesa la seva utilitat. Oferia que si algú en volgués fer encunyar, ho podria fer a la seca de Barcelona.

Botet, p. 76; ACA, reg. 66, f. 84.

147 agost 1286 MALLORCA i VALÈNCIA

El rei prohibí l'extracció d'argent dels regnes de Mallorca i València sots penes corporals i d'haver, a fi que no en manqués per a l'encunyació que es feia a la seca de Barcelona.

Botet, p. 76; ACA, reg. 66, f. 160.

148 29 març 1287 Barcelona CATALUNYA

Confirmació del diner de tern i de la moneda d'argent de Barcelona i de totes les disposicions donades per Jaume I i Pere II. Confirma també l'equivalència del croat en dotze diners de tern.

Noverint universi quod nos Alfonsus, Dei gracia rex Aragonum, Majoricarum et Valencia ac comes Barchinone, gratis et ex certa sciencia laudamus, concedimus et confirmamus vobis, Bernardo Burgeti, Guilelmo Durfortis, Bernardo de Matarone, Guilelmo de Palacio eGuilelmo Petri Dufay, consiliariis civitatis Barchinone, et omnibus aliis civibus ejusdem civitatis, presentibus et futuris, monetam Barchinone perpetuam de terno quam dominus Jacobus, felicis recordacionis rex Aragonum, avus noster, fecit cudi in Barchinona, quamque mandavit perpetuo currere in Barchinona et in aliis locis. Item, laudamus, concedimus et confirmamjus monetam Barchinone de argento, quod dominus Petrus, clare memorie, pater noster, fecit cudi in Barchinona, et nos eciam modo facimus cudi, volentes et statuentes quod ipsa moneta de argento currat et ea utantur omnes per omnia loca in quibus predicta moneta Barchinone perpetuo currit et recipitur, et quod unus quisque denarius predicte monete de argento recipiatur ab pmnibus pro duodecim denariis predicte monete Barchinone perpetue de terno. Laudamus eciam approbamus, concedimus et confirmamus omnia pacta, promissiones, condiciones et obligaciones, quas dictus rex Jacobus, avus noster, et dictus rex Petrus, pater nostrum fecerunt, statuerunt et concesserunt super efficacia, cursu, observacione opere et perpetuitate modis et valore predictarum monetarum, prout hec in instrumentis inde factis melius et plenius continetur; promittentes vobis, dictisconsiliariis, nomine vestro et universitatis Barchinone, e notario infrascripto a nobis legittimo stipulanti pro ipsa universitate, et pro omnibus aliis quorum interest et interesse potest per nos et omnes succesores nostros, et eciam juramus vobis per Deum et ejus quator Evangelia manibus nostris corporaliter tacta, quod predicta omnia et singula tenebimus et observabimus inviolabiliter, et numquam in aliquo contraveniemus. Mandamus insuper omnibus vicariis, bajulis, officialibus et subditis nostris universis, presentibus et futuris, quod predicta omnia et singula teneant et observent et faciant ab omnibus inviolabiliter observari. Datum Barchinone, quinto kalendas aprilis, anno Domini millesimo cc octuagésimo sexto. (Segueixen signatures).

Salat, doc. 17; AMB, Lib. I Virido, fol 254; Llibre de les Monedes, doc. 8.

JAUME II (1291-1327)

148 a 1291-1327 CATALUNYA

Botet recopilà de fonts diferents les valoracions de l'or i d'algunes monedes al llarg d'aquest regnat. Són les següents:

Unça d'or	60 sous de Barcelona	Florí d'or	15 sous i 4 diners
Tornès d'argent	15 diners	Malla d'argent	8 sous
Dobla d'or	entre 19 i 20 sous		

Botet, ACA, reg. 294, f. 103; reg. 344, f. 17 i perg. 1110 de Jaume II; reg. 341, f. 17 v.; reg. 206, f. 50v.

149 Sense data CATALUNYA

El mestre Bernat de Sarrià proposa al rei Jaume II que encunyi falsificacions de la moneda negra francesa com a forma de fer diners. Li assegura que es pot fer secretament i sens que ningú no en sàpiga res i que en un any podria cobrir tots els deutes que té pendents. Li diu també que aquest negoci el practiquen els reis de Castella i de Mallorca i el comte de Foix. No sabem la resposta del rei.

Botet, p. 93, ACA, Cartes reials de Jaume II, n. 358.

150 10 abril 1291 Barcelona CATALUNYA

A les Corts celebrades a Barcelona, el rei confirmà la moneda barcelonina de tern.

Capitulum VIIII: Item, confirmamus et concedimus imperpetuum monetam Barchinonensem perpetuam de terno, secundum formam privilegii ipsius monete.

Llibre de les Monedes, doc. 9.

150 a 8 maig 1284-7 juny 1298 Barcelona MALLORCA

En la primera data, el rei manifesta al seu tresorer, P. de Focs, que ha sabut que uns jueus de la Ciutat de Mallorca han fet moneda falsa i mana que no permeti que un crim tan gros romangui impune. En el cas que els

falsificadors vulguin arribar a un compromís, el rei li dóna plens poders per fixar el total que han de pagar. Dos dies després, el jueu Salomó Abenzeyt, que és el que havia denunciat la falsificació, demana al rei garanties que els seus correligionaris no puguin actuar contra ell i el rei li dóna seguretats en aquest sentit, sota pena de 100 morabatins d'or. Finalment, en la segona data, el rei, després de l'enquesta negativa feta a diferents jueus acusats de moneda falsa, els atorga la remissió reial.

Regne, p. 470, doc. 2518, 2519 i 2520 i p. 504, doc. 2714.

151 12 juliol 1294 Barcelona CATALUNYA

Una sentència judicial determina que el morabatí censual s'ha de computar en 9 sous de diners de tern.

Salat, doc. 18; AMB, lib. I Virido, fol. 264.

152 12 desembre 1294 Barcelona CATALUNYA

La ciutat de Barcelona autoritza el rei a batre moneda d'argent a 72 peces el marc de pes i una llei d'11 diners i mig. El rei, per la seva banda, confirma la moneda de tern.

Noverint universi: quod nos Jacobus Dei gratia rex Aragonum, Maioricarum, Valentiae, Comes Barchinone ex certa sciencia confitemur, et in veritate recognoscimus vobis, consiliariis et probis hominibus, et toti universitati civitatis Barchinonae: quod ad magnam instantiam precum nostrarum, et urgente necessitate praebuistis nobis consensum cudendi et faciendi monetam de argento cum signo quo signatur moneta barchinonensis perpetua de terno, promittentes vobis, quod faciemus ipsam monetam cudi bene et legaliter in Barchinona et non alibi et de bono et legali argento, et quod de unaquaque marcha boni argenti et recti pondus marchae tabulae campsorum Barchinonae faciemus fieri et cudi septuaginta duos denarios boni et fini tantum, et non ultra, et quod unusquisque denarius cudatur et fiat ad legem undecim denariorum et oboli praedictae monetae Barchinonae perpetuae de terno. Item volumus et mandamus, et etiam statuimus, quo domnes succesores nostri, seu heredes in Cathalonia, unus post alium in perpetuum cum inceperit regnare jurent et confirment publicae praedictam monetam, et omnis supradicta et singula ut supra continentur. Volumus etiam et concedimus vobis et succesoribus vestris in perpetuum per nos et omnes heredes et succesores nostros, quod per consensum nobis praestitum a vobis super factione et operatione praedictae monetae argenti non fiat aliquod praeiudicium super pactis, concessionibus, promissionibus et obligationibus factis universitati civium Barchinonae ad ilustri domino rege Jacobo felicis recordationis quondam avo nostro, et ad excellentissimo domino Petro bone memoriae, quondam patre nostro, et si nobis aprobatis super factione et operatione monetae Barchinnae perpetuae de terno; neci us vestrum quantum ad praedicta pacta, concessiones, promissiones, et obligationes in aliquo minuatur, immo es omnia remaneant, et sint vobis et succesoribus vestris in suo robore et valore, et nos promittimus ea tenere et observare in perpetuum. Et ut praedicta omnis et singula maiorem vobis et vestris obtineat firmitatem gratis et ex scientia promittimus per nos et omnis heredes et succesores nostros vobis et succesoribus vestris, et notario infrascripto a nobis stipuolandi pro vobis; et etiam iuramus vobis per Deum et eius sancta quator evangelis manibus nostris corporaoliter tecta, quod praedicta omnia et unumquoque praedictorum tenebimus et observabimus perpetuo, et in aliquo non contraveniemus. Actum est hoc Barchinone pridie idus desembris anno Domini millessimo ducentessimo nonagessimo quinto (segueixen les signatures i testimonis).

Salat, doc. 20, AMB, lib. Vermilio, fol. 44.

153 maig 1296 CATALUNYA

El rei mana a Jaume de la Bromsta (?) i Jaume de Finestres, que eren a Seron fent moneda per al pretendent castellà, Alfons de la Cerda, que vagin a Barcelona per treballar en l'emissió en curs.

Botet, p. 88, ACA, reg. 108, f. 25.

154 5 i 7 de novembre 1296 MÚRCIA

El dia 5, pocs dies abans de manar l'emissió de moneda a Múrcia, el rei s'adreçà als prohoms de les universitats de Xàtiva, Cocentaina, Alcoi i Xixona per assabentar-los de l'encunyació imminent, demanant-los que no posessin dificultats al seu curs perquè es proposava pagar les tropes que tenia a Múrcia i els digué que la nova moneda era del mateix valor que els diners de València-Mallorca. El dia 7, s'adreçà, en termes semblants, a les universitats de València i de Mallorca, argumentant que no pretenia perjudicar els seus privilegis sinó procurar el benefici del regne de Múrcia.

Botet, p. 81, ACA, reg. 105, f. 210.

155 10 novembre 1296 Barcelona MÚRCIA

Mana el rei que s'encunyi moneda d'argent i de billó a Alacant (llavors de Múrcia) per al regne de Múrcia i n'assenyala les característiques.

En Jacme per la gracia de Deu, etc. Als feels seus lo mestre e les guardes, el assajador e nostre scriva e al capitol dels obrers e dels moneders e a tots los altres officials de la moneda del regne de Murcia, a la qual volem que sia en Alacant, salut e gracia. Com nos vulam e ajam ordonat de fer moneda d'argent e menuda corrible el dit regne de Murcia: Es a saber, la moneda d'argent que sia

a ley de xj diners, comtant argent a xj diners e malla emblanquida, e de tayla de lxxij diners per march de Barcelona: E la moneda menuda que sia a iij diners de la ley emblanquida d'argent, comptan a xj diners e malla, e a xxj sol de tayla per march de Barcelona. E que los diners pus forts de la dita moneda sien a xiiij sol. de tayla lo dit march, e los diners febles que sien a xxviij sol. de tayla lo dit march: E que si mes avant passava la forsa del feblatge, quels obrers queu tornen adobar, en guisa que la moneda una amb altra sia de tayla xxj sol. lo dit march emblanquida. El mestre, ab concell de les guardes, que don les fornals dels obrers e compte als moneders a homens segurs. El merstre que sia tengut de donar l'argent als obrers en ffi, e que reeba dels lo contrapes net e en ffi. E quel mestre do als obrers, per obratge de cascun march que be obraran, viij diners e mealla, e j mala de ventayla de la moneda menuda, e per obratge de la moneda d'argent desusdita, viij diners per cascun march. E quels moneders que agen, per monedar de la moneda menuda que be monedaran, ij diners e malla per libra d'esta moneda: E de la moneda d'argent, ij diners per march. E les guardes que guarden los diners que sien ben fetz e netz com los obrers los retran, e que sien be monedats, e los diners que trobaran mal fetz o leigs o curts o pessa menys o tressalitz o mal monedatz, quels taylen. E sils aue de dues vegades avant, quel mestre nols do obratge ne monedatge: E de aqui avant los obrers, els moneders paguen tot lo dan que el mestre reebra per aquesta raho, salv quels moneders aien iij sisayles per cada libra. E que negun obrer no gos cargar lo contrapes, ne aportarlo devant lo mestre ne les guardes muylat, ne cargat de terra ne de sist. E a quel qui offara, que no li sia donat argent d'aqui avant. E si negun obrer ne moneder fara nenguna mescla de neguna altra ley contrapes ne al compte ne en les sisaylles del contrapes, que sia pres e mort axi com a falsador de moneda. E si negun obrer ne moneder traura contrapes ne compte de la moneda e fugira ab ell, que si pot esser pres que si ajusticiat e mort per lo crim. E que negun moneder no gos levar diners del compte. E quel que o fara que no aia compte per j any: E que los guardes, denant lo mestre el nostre scriva, fassan deliurança totz dies dels diners negres que sobraran en la mo...da. E si per aventura hi avia forssa o feblatge entro a iiij diners per march, quen sia feta esmena de j dia a altre, en manera que la moneda venga taylada vna ab altre a xxj sol. lo march: e quel nostre scriva tot largament el cambi, de qualque ley sia, quel mestre comprara ne metra en la dita moneda, E ayats marchs com lo dit mestre fara fondre cascun dia, e ço que minuara al fondre, que o pusca fer. E aytambe, si del dit assaig falia son dret de la ley de ij grans ensus, que les guardes que fassen refondre al mestre en manera que...la moneda aia son dret. E que per ij grans enfi que agues mes o menys de la ley en lo dita assaig, quel mestre no sia tengut de reffondre, mas que comte lo mes ab lo menys, en manera que com la moneda sera monedada que vna ab altra aia son dret de ley e de pes, axi com damunt es dit. E que l'assajador, que fasse l'assaig dels riels axi com exiran de la fondao, per regonexensa del mestre, e de tot altre argent que en la moneda venga per vendra o per altra raho, tots hora quel mestre lio diga. E si negu obrer ne moneder lexara argent ne compte de pendre del maestre que no vuyla obrar, pus que l'argent sia bo e sufficient e coneguda de les guardes, ne torbara ne moura rauaca ne barayla per nenguna raho dins la nostra moneda, ni ffugira ne fara ço que fer no deja, nes partira de la dita moneda sens voluntat del mestre, que sia pres e sia corrtegut en poder de nos en cors e en aver, e sia punit segons lo malefici. E sobre totes aquestes coses sobredites, vulam que sien fetes axi com damunt es contengut. Manam a volsatres e a cascun de vos que les coses damunt dites observets, segons que damunt es dit, e que cascun nos servesca be e leyalment segons son offici a profit nostre e de tota la terra e del mestre. E manam per esta present carta a procuradors e a veguers e a batlles e a tos altres officials e sizmeses nostres, que totes aquestes coses damunt dites aien e tenguen per fermes, e que en neguna no contrasvenguen, sots pena de la nostra gracia. E que observen e fassen observar al mestre e a les guardes e a totz los obrers e moneders o altres officials de la nostra moneda, lurs privilegis e lurs franquees, que nos e els nostres abcessors lur avem donades ne vsat, axi com acostumat es. Dat Barchinone, iiij idus novembris anno domini millesimo cc.xc.sexto.-ff. De consilio ma. bn. de Sarriano, cui fuit lecta de verbo ad verbum.

Botet, doc. 16, ACA, reg. 105, f. 206.

155 a 1288 CATALUNYA

En aquest any, 1 tornès d'argent (francès) valia 16 diners de Barcelona.

Cancelleria català, doc. 24.

156 1298-1302 MÚRCIA

Recull de pagaments fets en moneda efectiva (no com a unitat de compte) de Múrcia:

1298 – Venda per 310 sous reials de Múrcia (Botet).
1300 – Venda per 80 sous reials de Múrcia (Torres Fontes).
1301 – Concessió de 500 sous "monete Murcie" (Torres Fontes).
1301 – Venda per 1.700 sous de reials de Múrcia (Torres Fontes).
1302 – Pagament de 459 sous i 6 diners de "reyals de Murcia" (Hurtebisse).

Crusafont 1980, p. 310-313.

157 10 juny 1299 Lleida CATALUNYA

En aquesta data, el rei concedeix a la vila de Camarasa llicència per a fer batre i circular pugeses, com les que es fan i circulen a Lleida i altres llocs. Botet interpretà, creiem que erròniament, que els autoritzava a fer córrer les pugeses de Lleida. És la primera notícia de les monedes locals i demostra que abans d'aquesta data ja se'n feien a Lleida i "altres llocs", entre els quals, probablement, s'hi compti Almenar.

Botet, ACA, reg. 107, f. 138; Botet; Crusafont 1990, p. 51-52.

158 17 agost 1299 Sanaüja CATALUNYA

Concessió semblant a la de Camarasa, atorgada a la vila de Cubells.

Crusafont/Muntanyès, p. 222; Crusafont 1990, p. 158.

159 s. XIV CORONA-CASTELLA-FOIX

Hi ha nombrosos processos i notícies de falsificacions, alguns acabats en una composició econòmica i altres de sobreseguts per la influència de persones de pes. Botet facilita aquesta llista, no exhaustiva, de personatges implicats:

Comte d'Empúries, ACA, reg. 197, f. 94 v.
Comte de Pallars, ACA, reg. 206, f. 91 i reg. 208, f. 56.
Senyors de Pinós, ACA, reg. 209, f. 200.
Senyors de Vilademany, ACA, reg. 220, f. 59.
Alfons, fill de l'infant Ferran, ACA, reg. 218, f. 87.
Alfons, rei de Castella, Jaume II, rei de Mallorca, i el Comte de Foix, per batre moneda negra francesa, Cartes Reials de Jaume II, núm. 358 (aquest darrer ja mencionat a l'inici del regnat).

Botet, p. 93, ACA, reg. 203, f. 15, 61, 85 i 109; reg. 204, f. 127; reg. 205, f. 127, reg. 208, f. 44 i 109.

160 1300 Saragossa ARAGÓ

Fur pel qual s'estableix el curs forçós de la moneda jaquesa, amb excepció de la falsa. S'ha d'admetre encara que estigui malmesa, perforada o sigui de color roig, tant en diners com en òbols. San Pío creu que això demostra l'escassetat de moneda, però no és evident.

San Pío, p. 59.

161 1300/1314 CATALUNYA

Aproximadament vers aquestes dates, el comte Ermengol X d'Urgell (1276-1314) degué donar llicència a Arnau de Cervera per a batre pugeses a la ciutat de Balaguer. Hi al·ludeix un document posterior d'Alfons III, del dia 1 de juny del 1328. Vegeu el regnat corresponent.

Crusafont 1990, p. 96.

162 1300/1314 CATALUNYA

Aproximadament per aquestes dates, el comte Ermengol X degué donar llicència a Ponç Cuch per a batre pugeses de forma vitalícia a Agramunt. Hi al·ludeix un document posterior d'Alfons III, del dia 15 de setembre del 1331. Vegeu el regnat corresponent.

Sanahuja, 2003, p. 83.

163 27 febrer 1300 MURCIA

El rei confirma les immunitats i els privilegis que els reis de Castella havien atorgat als moneders de Múrcia.

Botet, p. 82; ACA, reg. 198, f. 243.

164 1301-1400 SICÍLIA

El segle XIV es caracteritza "per la intensitat del comerç exterior", que aportava a l'illa moltes monedes foranes. També s'assenyala la importància de l'exportació del blat.

Trasselli 1958, p. 18.

El rei es reservava el dret de dictar disposicions sobre el canvi oficial de les monedes d'or i d'argent.

Trasselli 1958, p. 31.

"Segons els capítols del rei Jaume, els sobirans només podien fer una vegada el batiment de moneda nova en el seu regnat". Interpreta, creiem que encertadament, què vol dir "mudar la moneda".

Trasselli 1958, p. 31, nota 61.

165 24 març i 24 abril 1301 MÚRCIA

El 24 de març, el Consell de Múrcia demana al rei que en aquest regne hi corri exclusivament la moneda de València, oferint de pagar un monedatge. El 24 d'abril, el rei consent el canvi, que suposa la supressió de la moneda pròpia. Ho condiciona, però, a la percepció de l'impost del monedatge cada set anys, tal com es feia a València.

Botet, p. 88; ACA, Cartes Reials de Jaume II, n. 804 i reg. 198, f. 284.

165 a març 1302 a març 1304 CORONA

Equivalències que es troben en el Llibre de la Tresoreria del rei:

1 diner de gannaus (potser de Guiena) = 0,227 de diner jaquès (p. 9).
1 tornès d'argent = 15 a 16 diners de Barcelona (p.9 i s.).
1 tornès d'argent = 7,5, 7,75 o 8 diners jaquesos (p. 35 i s.).
1 besant = 8 diners de Barcelona (p. 11/12).
1 diner jaquès = 2 diners de Barcelona (p. 133 i s.).
1 agostar = 15 sous de Barcelona (p. 169).
1 morabatí = 6,5 sous jaquesos = 13 sous de Barcelona (208/9).
1 carlí d'argent = 1 sou de Barcelona.
1 unça d'or = 60 sous de Barcelona (p. 144).
1 tarí = 2 sous de Barcelona (p. 144).
1 florí d'or (florentí?) = entre 13 sous i 15,5 sous de Barcelona (p. 113 i s.).

Hurtebise, pàgines indicades.

165 b 1305 CATALUNYA

El comte de Pallars és acusat pel rei del "crim de falsa moneda".

Cancelleria català, doc. 108.

166 1307-1311 Alagón ARAGÓ

A les Corts aragoneses que ha convocat a Alagón, el rei accepta la súplica que li fou feta perquè s'encunyés moneda jaquesa: 4 milions (4 "cuentos") de peces en diners i mig milió (mig "cuento") en òbols. Es batria en tres anys i el rei rebria l'impost del morabatí cada set anys. El monarca confirma la moneda jaquesa i es compromet a obtenir del papa la ratificació del seu compromís, cosa que gestiona el 1311 "com ho havia fet el seu avi Jaume I".

Petició de les Corts, segons Lastanosa: *Nobis humiliter supplicamus quod faceremus augeri, et cudi dictam monetam jacensem sub eadem lege, pondere et figura usque ad quator compotos, et dimidium, sic quo desset dimidius compotus obolorum. Et nos dictos quator compotos et dimidium, faceremus cudi a festo Sancti Michaelis proximi ad tres annos continue numerandos.*

Lastanosa, p. 10 ; San Pío, p. 60; Botet, p. 84; Mestre Racional, doc. 117, ACA RP, reg. 625, f. 64.

167 1307 ARAGÓ

De diferents documents complementaris sobre l'emissió aragonesa emesos en aquest mateix any es dedueix el següent:

1-L'encunyació es féu a Sarinyena, on s'habilità un lloc per a la fabricació. El mestre de la seca fou Joan Pexonat i els guardes, Fr. Simó de Borja, dels Hospitalers; Pere Vigorós, ciutadà de Saragossa; l'escrivà Pere Scarit, i el mestre de balança, G. Vicenç.

Botet, p. 84, ACA, reg. 296, f. 118 v. i reg. 151, f. 27, 29, 37 i 38.

2-Un tal Ponç de Jaca reclamà el càrrec de tallador d'encunys, ja que la seva família posseïa aquest càrrec per concessió del rei Sanç Ramir, confirmada per Jaume I. Com que no coneixia l'ofici, l'autoritzà a apendre'n a l'encunyació de Sariñena fins que fos capaç de fer-ho per ell mateix.

Botet, p. 84, ACA reg. 204, f. 117 v. i reg. 231, f. 28.

3-Disposà també el rei que els moneders i obrers de la moneda es reunissin en capítol i elegissin un moneder i un obrer com a alcaldes, amb jurisdicció per resoldre i sentenciar en els conflictes que es promoguessin. Havien de jurar el càrrec davant el justícia de la vila. El rei es reservà, però, la jurisdicció sobre els crims que comportessin pena de mutilació o de mort i les apel·lacions.

4-Segons Hamilton, la llei fou de 3 diners i la talla de 85,5 sous el marc.

Botet, p. 85; ACA, reg. 231, f. 37 i 28; Hamilton, p. 85.

168 17 juny 1308 València ARAGÓ

El rei tramet al mestre, guardes i escrivent de l'encunyació de la moneda jaquesa que es feia a Sarinyena, unes instruccions sobre la forma d'organitzar el treball de la seca.

Jacobus dei gracia rex Aragonum, etc. Religioso fratri Simoni de Burgia, ac fidelibus suis Johani Petri Vigorisii civi Cesarauguste, deputates custodibus in negocio monete jaccensis que cuditur Saranyene, nec non Johanni Pexonat, thesaurario dicte monete, ac Petro Scarit, scriptori in eodem negocio, salutem et graciam. Scire vos volumus, oblatam fuisse mobis, per aliquos nostrum servicium appetentes, quondam cedulam in qua erant scripta que inferius continentur. Cum, igitur, visi per nos contentis in cedula

supradicta, nobis visum fuyrit quo dea pro utilitate dicti negocii monete debaent observari. Ignari tamen rei huius, ad vos qui noticiam habetis eiusdem, hec discretioni ac fidelitati vestre intimanda duximus ac eciam remitenda. Mandantes vobis ac firmiter iniungentis, quatenus recognitis eum diligencia contentis in cedula supradicta, ea teneatis ac observetis et teneri et observari faciatis, prout ipsa salvitatem et utilitatem monete predicte melius videritis expedire, Taliter, ut possitis inde merito comendari. Dat. Valencie, xv kl julii anno domini m ccc octavo.

Tenor vero dicte cedule noscitur esse talis:

Primerament, quel senyor rey hi deu metre maestre, lo qual maestre deu veer en tot ço que en la moneda se faça. Item hi deu metre los senyor rey son scrivan, lo qual scrivan deu veer tot ço que la moneda se faça et senes ell no si faça res. Item deu hi metre guardes, un frare del espital e un ciutada d'Aragó. Item hi deu metre asaiador. Item hi del metre talladors dels ferres. Item lo mestre deu aver son scriva, qui scriva ço quel scriva del senyor rey li dara. Item fonedor. Item emblanquidor.

Tots los damunt dits son a salari del senyor rey.

L'offici del maestre es aytal: que deu aleyar en presencia del scriva del rey e de les guardes, puys deu liurar al fonedor aquel argent aleyat, quel fona: E con laya mes a fondre, deu tancar la fondeció e liurar la clau a les guardes: puys quan sia fos, deu esser l'escriva del senyor rey en la fondeció, e el mestre, e les guardes. E del dit argent, en presencia dels damunt dits quatre, deuen esser fetes vergues. E de cascun gresol deu esser presa una vergua. E les guardes ab lo dit scriba e mestre, deuen fer pendre al assaiador, en presencia lur, de cascuna deles vergues que dels cresols auran tirades, tan que puxen fer un assaig. E al dit asaiador deune der asaig en presencia lur. E con lo dit asaig sia fet, presenlo, e si es son dret, sien liurades dites vergues als obrers a pes, per fer diners. E si son dret noy era, e hi havia trop, deia die l'asaiador als dits quatre que aquelles vergues sien refuses, e sia esmenat ço quey sia mes o menys, pero 1 gra e mig fins en dos mes o menys pot passar e esmenar de una delliurança a altra. E axi lo dit asaiador es en la moneda per provar si el maestre fa justament la lia. E les vergues que romandran, part aquelles que sien dadas als obrers pera obrar, deuen esser meses en una caxa que aia dos tancadures, e tinguen ne les guardes una clau e lo mestre altra. Item, con los dits obrers aien fets diners del dit argent que liurat los sera, deuen aportar los dits diners davant l'escriva del senyor rey e lo mestre e les guardes. E els damundits quatre deuen veer si son aytals a lur punt que uns ab altres sien aytant com la moneda se deu fer. E si ho son, lo maestre deu los reebre a pes. E si no son be fets, fales lur hom adobar. Item, com lo maestre ha reebuts los dits diners dels obrers fets a lur punt, deu los liurar al blanquidor a pes per blanquir. E con son bolanquits, reeb los lo maestre a pes, e liura los als moneders, a pes e a nombre, per monedar. E mentres los moneders moneden los dits diners, les guardes deuen pendre dels diners que fan, de sisalles ij diners o plus, en presencia del scriva del senyor rei e del mestre, e fan ne fer asaig al asaiador per veer si es aytal com aquela saig que fo fet de les vergues, pero per rahon del blanquir mellor deu esser be de mig gra que aquell de les vergues. E aquest assaig se fa perque los obrers non poguessen res fer que desaguisat fos en la dita moneda. Item, con los diners son monedats, cobra los lo maestre, e met los en ma del scriva del senyor rey. E con los dits diners volrra lo senyor rey que isquen de la moneda, en presencia del escriva del senyor rey e del maestre e de les guardes e del asaiador, mescla hom aquels diners be. E con son mesclats, pesen-ne i march o dos, e veen si son a lur punt del pes. Encara prenen ne per fer asaig, que fan fer al asaiador en presencia de tots quatre. E si els dits diners son a son punt de ley e de pes, escrivan con aytal dia e aytal any se deliuraren, en presencia dels damundits v aytans marchs de moneda, la qual fo a aytal ley e a aytal pes. E puys, los diners poden anar fora la moneda. E dels dits diners que sera fet l'asaig, deuen pendre de cascuna deliurança xij diners, e metre en una caxa ab lo dit asaig e ab j albara en ques contenga con los diners e assaig foren d'aytal deliurança, que fo feta en aytal dia e en aytal any. E de la dita caxa tinga una clau l'escriva del senyor rey, e l'altra lo maestre e les guardes. E aquests diners e aquest asaig se guarden, per a mostrar al senyor rey con la moneda que es estada feta es bona e leal.

Lo tallador dels ferros deu estar en una casa que li deu esser lliurada, la on la moneda se fa, e deu lo hom escorcollar con entrara per que noy puxa metre diners que sien a monedar, e tancar de sus. E con ix, atressi cercar que noy trasca ni pila ni troseyl. E no deu donar pila ni troseyl, sino ab voluntat de les guardes. E cascun dia les guardes deuen cobrar les piles e els troseyls dels moneders a comte, e metre en una caxa, ab l'escriva del senyor rey ensemps, perço con es cosa que fa be a guardar. E de la dita caxa tinga una clau lo mestre e altre les guardes.

Botet, doc. 18; ACA, reg. 231, f. 31 i 88.

169 1308 i abril de 1309 CATALUNYA

El rei va establir les equivalències següents:

1 dobla d'or = 20 sous barcelonesos
1 tornès d'argent = 15 diners barcelonesos
1 sou jaquès = 18 diners de tern barcelonesos

El rei va haver de declarar que això no anava contra els privilegis de la ciutat de Barcelona, davant de les queixes que la mesura va originar.

Botet, p. 88; ACA reg. 206, f. 59 v. i reg. 206, f. 106.

170 1309 CATALUNYA

En aquest any fou feta una nova emissió de moneda a Barcelona. En fou mestre i escrivà Pere Scarit. Les

monedes havien d'ésser a la talla de 18 sous el marc els diners, i de 20 sous els òbols. Els grossos d'argent havien d'ésser també de la llei dels fets anteriorment i a la talla de 72 peces el marc. El rei manà al mestre que no admetés per moneders ni obrers persones de vil condició o de mala fama, ni els acusats de falsificadors de moneda, ni cap estrany mentre hi hagués fills del país aptes i en nombre suficient.

Botet, p. 88; ACA reg. 232 f. 125.

Mana també el rei que, per aquesta mateixa emissió, es congregui a la casa de la moneda el capítol d'obrers i moneders per tal d'elegir els alcaldes que havien d'exercir sobre ells la jurisdicció privilegiada, demana als consellers de Barcelona que nomenin dos prohoms de la ciutat com a guardes i designa G. Vicens com a alleiador.

Botet, p. 88-89; ACA, reg. 232, f. 125; reg 232, f. 124.

171 6 febrer 1309 Montsó ARAGÓ

Ordena el rei al tresorer Pere Marc que, de la moneda que s'encunyava llavors a Sarinyena, pagui a dues monges de Sixena un total de 200 tornesos de plata. Segons deduïm de les equivalències abans establertes pel rei, equivalen a 2.000 diners jaquesos.

Sixena, doc. 273.

172 12 juliol 1309 Barcelona CATALUNYA

El rei, a petició dels consellers de Barcelona, prorroga un mes el for que havia assignat a la dobla d'or de 20 sous i al ral tornès d'argent de 15 sous, a causa de les despeses de la guerra de Granada, salvats els privilegis monetaris de la ciutat.

Nos Jacobus, Dei gratia, Rex Aragonum, Valentiae, Sardiniae & Corsique, Comesque Barchinonae, ac Sancte Romanae Ecclesiae Vexillarius, Ammiratus & Capitaneus Generales. Per presentes notum fieri volumus universis: quod cum fecerimus preconizari publice per Civitatem Barchinonae sub certo Banno, quod dupla auri recipiatur pro viginti solidis Barcehinonae de terno, & Turonense argenti recipiatur pro quindecim denaris dictae monetae; & hanc preconizationem fecerimus fieri pro expedientis factis & negotiis presentis armatae & viatici, quod actore Deo, facturi sumus contra Regem Granata & et gentes suas: ideo volumus & et concedimus vobis caonsiliaris & Probis hominibus Civitatis Barchinonae & Universitati ejusdem, quod dictum Bannum extendatur & locum habeat usque ad primum venturum festum Sanctae Mariae mensis Augusti tantum, & quod ratione dictae preconizacionis & banni nullum fiat vobis prejudicium in privilegiis monete Civitatis ejusdem vel in aliis privilegiis & juribus dictae Civitatis; immo omnia privilegia & jura ipsius Civitatis salva & illesa remaneat & in eo statu quo erant ante preconizacionem predictam: & á simili propter hoc non fiat vobis privilegium in futurum. Datum Barchinonae quarto idus Junii anno Domini millesimo trecentesimo nono._Bernardus de Abbatissi misit expediri.

Barthe, p. 85.

173 Abril 1311 CATALUNYA

Consta que es batia novament moneda a Barcelona i que el mestre era Joan Pexonat.

Botet, p. 89; ACA, reg. 232, f. 280 i ss.

173 a 31 desembre 1311, 2 agost 1316, 17 abril 1319 CATALUNYA

Hem reunit aquests tres documents de dates dispars perquè tots tres es refereixen al tema de la falsificació de moneda. En els dos primers, el rei es dirigeix als bisbes de Vic i de Tarragona i els deixa clar que la persecució i càstig d'aquest delicte li correspon a ell: "... *ad nos solummmodo pertinere noscatur procedire in predictis et crimen huiusmodi corrigere et punire...*". En el tercer, es dirigeix al bisbe de Girona i, essent el falsador un clergue, ho deixa en mans del bisbe però demana un càstig exemplar.

Vincke, doc. 162, p. 104, ACA, reg. 239, f.199 v.; doc. 281, p. 189, ACA, reg. 243, f. 140 v.; doc. 339, p. 241, ACA, reg. 245, f. 155;

174 23 gener 1316 Barcelona CATALUNYA

Ordinació reial per al regiment intern de la seca de Barcelona i de les relacions entre la gent que hi treballa, on es preveuen càstigs per les agressions i per als falsadors i la creació d'un fons comú d'auxili per als operaris del taller, entre altres temes.

Noverint universi. Quod nos Iacobus dei gracia rex Aragonum etc. Interna consdieracione pensantes, quantum expedit nostro culmini regio ac totius rei publice, quod monetarii et operarii monete Barchinone que cuditur et in futurum cudetur in civitate Barchinone, ac magister et alii presidentes eidem et deservientes in ea, sub felici regimine ac statu conserventur tranquilo, ut ipsis mutuis et fraternis affectibus coversantibus, ex eo moneta ipsa quiecius et legalis cudi possit: propterea, huius scripti nostri serie in favorem dicte monete, ad predictorum magistri presidentium et aliorum operariorum et monetariorum deservientium in dicta moneta humilem suplicacionis instanciam, in consilio nostro solerti et matura deliberacione prehabita, pro bono statu monete ipsius sequencia providimus statuenda et eciam concedenda. In primis igitur, concedimus statuimus et ordinamus quod predicti nunc et in futurum dictam

monetam cudentes, non recolligant seu recipiat in eorum consorcio aliquem operarium vel monetarium nisi fuerit filius vel nepos operarii seu monetarii aut filius filie operarii seu monetarii, et ipsa die qua fuerit receptus in operarium vel monetarium, faciat aliis operariis et monetariis convivium plene et obtimum. Item, quod unaquaque die qua operati fuerint, ipsi monetarii et operarii mittant in una bustia duos denarios Barchinone minutos de unaquaque fornate de illo contrapes. Item, quod idem monetarii et operarii mittant sive ponant in eadem bustia in una quaque esdomada singulos denarios minutos. Item, quod non accipiant plus argentum in una furnace quam in alia, et si in aliqua de fornacibus acceperit aliquis plus argentum quam in alia, per sex dies operari non possit, immo det et solvat pro pena quinque solidos que onatur in bustia predicta. Item, quod monetarii et operarii non accipiant compotum unus plus quam alius. Et si forte magister fuerit coactus instanti necessitas, omnes operarii et monetarii operentur unusquisque secundum posse suum. Et si forte aliquis de operariis furatus fuerit contrapes, vel cum eo fugerit a magistro monete, ex tunc recipieatur in unitate vel societate eorum. Et si aliquis de monetariis fugerit a magistro cum compoto, sit deinde a societate et untate ejectus penitus et exclusus. Item, si aliquis vel aliqui de eisdem eperariis vel monetariis fuerit infirmitate detenti, ita quod non possit oprari, omnes operarii et monetarii donent singulis ebdomadis, videlicet monetarii monetariis et operarii operariis infirmis, inter omnes videlicet, tantum quantum quilibet ex eis lucratus fuerit. Et si forte aliquis de operariis vel monetariis aut rectoribus furatus fuerit in moneta unde possit probari, ex illa hora in antea non habeat societatem vel untatem cum aliis, et in quacumque moneta cognitus fuerit in illa lucrum habere non possit. Item, quod si aliquis de operariis vel monetariis inventus fuerit falsator, capiatur ab aliis si fieri potest et tradatur magistro. Et si aliquis alieni gens operariis vel monetariis veneri tinter ... probatus fuerit falsacia, in societate vel unitate eorum minime admittatur. Item, si aliquis de operariis vel monetariis rixam habuerit cum alio et irata manu eum percuserit, vel ei aliqua verba injuriosa, cesset operari per decem dies, quibus lapsis, solvat pro pena quinque solidos, qui ponantur in bustia memoratus, et faciat super hec illud quod aliis visum fuerit faciendum. Et si aliquis de operariis vel monetariis alium irata manu per capillos acceperit et cum in terra ajacerit, cesset operari per viginti dies, quibus slapsis donet et solvat pro pena decem solidos qui ponatur in bustia antedicta, et faciat super hoc quod aliis super hiis visum fuerit faciendum. Et si aliquis de ipsis operariis vel monetariis aliquem eorum cultello vel aliis armis percusserit et illa percussione sanguis exierit, cesset operarii per quadraginta dies, quyibus elapsis, solvatpro pena xx solidos qui ponantur in ditcta bustia. Et si forte ille vulneratus ex ipso vulnere abierit, ille qui eum vulneraverit ab aliis si possibile fuerit capiatur et nostro judicio reservetur. Item, si forte magister, propter sui iracundiam, aliqui de operariis asgentum prohibere volueit, vel compotum alicui de monetariis, et illi monetarii vel operarii fidejussorem sibi dare voluerit et magister accipere noluerit, omnes alii operarii et monetarii cessent ab omni opere monete quosque magister justam causam reddierit ob quam prohibet argentum operario vel compotum monetario. Et postea, ille operarius vel monetarius faciat magistro justicie complementum secundum quod aliis visum fuerit faciendum. Et si forte noluerit eis reddere in qualibet ebdomada, in die dominica, lo obratge et el braçatge, secundum quod in moneta nostra et predecessorum nostrorum dari consueverit, omnes operarii et monetarii cessent ab omni opere monete quousque magister eos reddiderit lo obratge predictum. Et ipsa eadem dia qua illud obratge receperint, cessent ab omni opere monete. Item, quod si aliquis operariorum et monetariorum, causa paupertatis vel longe infirmitatis aut causa senectutis, non habuerit unde possit sibi providere in victualibus, omnes alii operarii et monetarii donent ei, de peccunis que fuerit in bustia predicta, unde possit sibi et suis necessariis providere. Item, quod si aliquis illorumsumplus fuerit ab humanis, omnes alii operarii et monetarii honorificent corpus eius et illud faciant cum decenti sollempnitate sepeliri, et operarii cessent quosque sepultum sit, et qui ad vigiliam non fuerit det pro pena duodecim denarios, et qui ad sepulcrum non venerit unam libram cere donet pro pena...Et qui ad capitulum non venerit, solvit pro pena duodecim denarios. Itrem, si aliquis illorum uxorem alerius tenuerit, et monitus a suis maioribus ipsam dimittere noluerit, non sit unitate vel societate aliorum quosque ab ea fuerit penitus separatus. Et si aliquis corum de uxorem alterius...et monitus a suis maioribus recedere noluerit, ab unitate et societate aliorum eliciatur et expellatur quosque ab illo recesserit crimine. Item si aliquis operarius vel monetarius gladium contra suum socium traxerit, solvat pro pena sexaginta solidos et per quadraginta dies cesset operari. Si quis vero operarium aut monetarium pedem vel pugno suum socium percusserit, solvat pro pena viginti solidi et per decem dies cesset operari. Item si aliquis recogtorum monetarium vel operarium manubrio petra pugno gladio aut aliis armis percusserit, nunquam maneat inter ipsis, et si fiere potuerit capiatur et in illa capcione teneatur tamdiu quosque centum solidi pro pena solverit. Tamen si ille percussus ex illa percussione mortuus fuerit, illi recogtor, si fieri poterit, capiatur, et eius punicio nostro iudicio reservetur. Si vero aliquis recogtorum operarium vel monetarium desmentitus fuerit, donet pro pena x solidos. Item, si aliquis iperariorum vel monetariorum, operate moneta, de suo loco contra suum socium surrexerit tenendo baculum vel cultellum vel mayles, vel mortale verbum sibi dixerit, solvat pro pena...solidos et per decem dies cesset operari. Si quis autem operariorum vel monetariorum alcaldo fuerit...ait eum inhonoraverit, aut pignus sibi defenderit, donet peo pena decem solidos et oper decem dies cesset operari. Item, quod aliquis magister monete non recolligat aliquem operarium vel monetarium qui non sit dominacione nostra habitator et vicinus, nisi fuerit de voluntate et licencia dictorum operariorum et monetariorum, dum tamen ipsi sufficiant ad operandum et monetandum ipsam monetam sine dampno nostro et succesorum nostrorum, ad cognicionem magistrum et custodium monete. Item quod operarii et monetarii ac alii officiales et servientes monete respondeant et faciant juticie complementtum sub examine nostro et successrum nostrorum, et magistri ac custodiarum monetae, cuilibet de eis querimoniam proponenti, et non sub examine cuiuslibet alterius tenentis locum nostrum, dum tamen opus dicte monete duraverit. Item, quod magister operarii et monetarii predicti, possint constituere alcaldos, qui predicta omnia et singula teneri et observri faciant inter dictos operarios et monetarios, et custodiant et observent et custodiri faciant et observari, ea es que ad legalitatem monete et ad utilitatem et fidelitatem nostram viderit faciend. Item, quod si dicti monetarii et operariiaut alii officiales monete, incurrerint banna sive penis impositas super armis non portandis, aut alia quecumque banna vel penas, et vicarius seu alii officialis nostri arma ipsa eis abstulerint, quod

illa tradere habeant alcaldis dicte monete, et banna armorum et alia, non per ipsum vicarium aut alios officiales nostros, sed per ipsos alcaldos exigatur, et quod inde pervenerit ponatur in bustia antedicta. Item, quod de predictis penis et bannis et di quolibet ipsorum, habeat magister mnete partem terciam et alcaldi terciam partem et capitulum aliam terciam partem. Mandamus igitur gerenti vices procuratoris in Cathalonia ac vicario et baiulo Barchinone ceterisque offcilalibus nostris presentibus et futuris, quod poredicta firma habeant et observent et faciant inviolabiliter bservari, et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua recione; in quoeum omnium testimonium et robus perpetue firmatis, huic carte nostre sigillum majestatis nostrie appendictum jussimus apponbebdum. Data Barchinone x kalendas februari anno domine m, ccc, x quinto.

Signum. Jacobi dei gracie Regis Aragonum, Valencie, Sardinie et corsique ac comes barchinone. Testes sunt... (segueixen signatures).

Botet, doc. 19; ACA, reg. 227, f. 300. A la pàgina 91 del vol. II, Botet data aquest document el 23 de gener del 1325, suposadament per error.

175 30 setembre 1316 Saragossa CATALUNYA

El rei, tot reconeixent que compta amb l'autorització dels consellers i prohoms de Barcelona, disposa l'encunyació de sis mil marcs de diners d'argent. El pes i la llei han de ser com la dels diners en circulació i es designa G. Culli, G. Vicens i Br. de Villardell com als responsables de l'emissió. S'han d'encunyar a Barcelona i el rei no se'n pot lucrar. Escriu també el rei al bisbe que enviï a buscar un tal Mino, que era a Mallorca i a qui volia assignar el càrrec d'assajador. El rei confirma els privilegis de la moneda barcelonina i el seu canvi.

Noverint universi quod nos Jacobus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone, ex certa sciencia confitemur et in veritate recognoscimus vobis, consiliaris et probis hominibus et toti universitati civitatis Barchinone, quod ab magnam instanciam precum nostrarum et urgente necessitate prebuistis nobis consensum cudendi et faciendi monetam de argento cum signo quo signatur moneta Barchinone perpetua de terno, ita tamen quod non cudamus racione dicte monete nec fieri faciamus monetam argenteam nisi usque ad sex millia marchas argenti operanda et convertendas in infrascriptam monetam: promittentes vobis quod faciemus monetam cudi bene et legaliter in Barchinona et non alibi , et de bono et legali argento, et quod de una quaque marcha boni argenti ad rectum pondus marche tabule campsorum Barchinone faciemus cudi et fieri septuaginta duos denarios argenti boni et fini terni et non ultra; et quod unus quisque denarius fiat et cudatur ad legem undecim denariorum et oboli predicte monete Barchinone de terno, ita quod per illam operationem predicta moneta Barchinone de terno, non mutetur nec minuatur vel in aliquo defraudetur; et quod observabimus in cudendo et faciendo dictam monetam omnia avobis dictis consiliaris et probis hominibus et universitati civitatis Barchinone concessa et promissa observari per illustrussimum dominum regem Petrum felicis recordacionis, patrem nostrum, tam super cudicione monete argenti, prout in privilegio vobis concesso per dictum patrem nostrum lacius continetur quod fuit factum Barchinone quinto idus julii annodomini millesimo ccmo octuagesimo quinto, et in alio privilegio concesso per illustrissimum dominum regem Jacobum recordacionis inclite, avum nostrum, quod fuit factum kalendis augusti, anno domini m° ccmo quiquagesimo octavo, et in alio privilegio ilusrtris domini regis Alfonsi felicis memorie, fratris nostri, quod fuit factum Barchinone quarto kalendas aprilis anno domini millessimo ccmo octuagesimo sexto. Volumus tamen et concedimus vobis et vestris succesoribus imperpetuum per nos et omnes succesores et heredes nostros, quod per consensum nobis prestitum a vobis super factione et operacione predicte monete argenti non fiat aliquod prejudicium super pactis, concesionibus, promissionibus et obligacionibus factis universitati civitatis Barchinone ab illustribus domini predecessoribus nostris, prout in instrumentis seu privilegis predictis vobis super factione et operacione dicte monete concessis lacius et plenius contnetur. Laudamus eciam et confirmamus expresse et ex certa sciencia vobis et successoribus vestris imperpetuum omnes concessiones, pactiones, promissiones et obligaciones, quas dicti domini reges Jacobus, avus, Petrus pater et Alfonsus, frater nostri, fecerunt vobis super factione et operacione predicte monete argenti et alterius monete de terno Barchinone, prout melius et plenius in dictis privilegiis et concessionibus de quibus fit mencio continetur; promittentes vobis bona fide per nos et omnes successores nostros et notario infrascripto a nobis stipulandi legitime nomine vestro et illorum quorum intersit, et eciam jurantes per Deum et ejus sancta quator evangelia manibus nostris corporaliter tacta, quod numquam contra predicta vel aliqua de predictis contentis in dictis privilegiis veniemus seu faciemus per nos seu interpositam personam, immo predicta omnia et singula tenebimus et observabimus et observare inviolabiliter faciemus. In cuius rei testimonium presens privilegium nostrum inde fieri et sigillo majestatis nostre appendicio jussimus roborari. Quod est actum in civitate Cesarauguste, secundo kalendas octobris, anno domini millessimo cccmo decimo septimo (segueixen signatures).

Salat, doc. 22; Heiss, doc. 6; Botet, p. 89; ACA, reg. 215, f. 158 v.; Llibre de les Monedes, 10; Reg. 215, f. 157 v.; reg. 215, f. 157 v.

176 1 desembre 1317 València CATALUNYA

El rei demana consell al bisbe de Barcelona, Ponç, sobre la forma de fer una nova emissió de moneda d'argent a Barcelona.

Jacobus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ad comes Barchinone, venerabili in Christo patri Poncio, divina providencia Barchinone episcopo, salutem et dilectionem. Cum nos pro utilitate publica ordinaverimus et intendamus monetam Barchinone argenti cudi in proximo in civitate Barchinone usque ad certam quantitatem, idcirco vestrum consilium super hoc ducimus requirendum. Datuim Valencie, kalendis decembris, anno domini millessimo cccmo decimo septimo.

Llibre de les Monedes, doc. 11.

177 25 agost 1318 a 18 novembre 1320 CATALUNYA

El rei encarrega una nova encunyació de cent mil marcs a la seca de Barcelona, tant de croats com de diners de tern, amb les característiques habituals. El mestre fou Grau Huchbaldi, a qui s'atorga la facultat de colocar i de treure els oficials que volgués, excepte els posats pel rei. El conseller i conservador fou G. Culli; l'escrivà, Nicolau Ros, i els talladors, Bernat Castell, pare i fill, argenters, si ho consenteix Guillemeta, filla del tallador difunt J. Vidal. Es prohibí l'extracció de billó i d'argent i també la fosa d'aquests metalls mentre durés l'encunyació, i es concedí la salvaguarda a aquells que en portessin a la casa de la moneda. S'ordenà als obrers i moneders que elegissin alcaldes i es demanà al castellà d'Amposta o al comanador de l'Hospital que cedissin per a l'encunyació la casa que havia estat dels templers i en la qual abans es batia la moneda. El representant del bisbe fou Berenguer de Vilardell, tot i algunes resistències inicials del rei. El 6 de novembre del 1318, el rei s'adreçà al bisbe per demanar-li que renunciés temporalment a la percepció del delme al qual hi tenia dret.

Botet, p. 90; ACA, reg. 232, f. 280 i ss; Vincke, doc. 331, p. 234, ACA, reg. 259, f. 156.

L'11 de desembre del 1319, el rei s'adreça als consellers per preguntar-los si els cent mil marcs que estava autoritzat a encunyar s'havien d'entendre de plata fina o de plata lligada. Mana als responsables de la seca que facin allò que disposin els consellers.

Die iovis fuit tertio idus desembris, anno domini millessimo trecentessimo vicentessimo fuit presentata consiliariis Barchinons sequens littera:

Jacobus Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie, et Corsicae, Comesque Barchinonae, ac sancte romane Ecclesiae vexilliarius, amirantus, et capitanus generalis.

Fidelibus suis consiliariis, et probis hominibus civitatis Barchinonae salutem et gratiam. Cum nos de consendu vestro mandaverimus cudi monetam barchinonensem de argento in civitate Barchinonae usque ad quantitatem centum mille marcharum argenti, et dicta cuditio quasi omnino iam facta sit, et nobis fuerit expositum dictas centum mille marchas argenti intelligi debere de argento fino et non de argento alleyat, praecipue cum per hoc cuditio fiat de ipso argento alleyat, et propterea in ea deberent converti centum mille marchae argenti fini: ideirco vobis scribere providemus super eo, ut vos recognoscatis et declaretis an dicta cuditio fieri possit, et debeat de dicto argento fino usque ad praedioctam quantitatem centum mille marcharum argenti taliter, quod ipsa cuditio iuxta dictum consensum vestrum plene fieri valeat et compleri: Nos enim volumus et per praesentes mandamus magister et aliis praesidentibus, seu operariis dicte monetae auod in hoc faciant quod vos duxeritis declarandum.

Datum Valentiae quarto kalendas desembris anno domini millessimo trecentessimo vocessimo. Vidit G.

Salat, doc. 23; AMB, lib. I Antiquo Privilegiorum Regior, f. 13.

El dia 18 de novembre del 1320, el rei s'adreça de nou als consellers de Barcelona dient que ha conegut pel seu tresorer, Pere March, la resposta positiva a la seva intenció de fer una quantitat més de moneda d'argent i exposant la conveniència de fer-la des d'aquell moment fins a quaresma, quan ell ja tornarà a ésser a Barcelona i en podran parlar.

Jacobus, Dei gracia rex Aragonum, Valencia, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone ac Sancta Romane Ecclesie vexillarius, ammiratus et capitaneus generalis, ffidelibus nostris consiliariis et probis hominibus civitates Barchinone, salutem et graciam. Reveniens ad curiam nostram ffidelis thesaurarius noster Petrus Marchi retulit nobis responsionem, quam vos fecistis, ad preces quas vobis prorreximus super assensum vestrum circa cudi faciendam per nos certam quantitatem Barchinone argenti ultra quilatatem ad quam cudendam jam vestrum athibueratios consensum. Et cum nos super dicto assensu nobis per vos ad predicta omnino prestando vobiscum tractare seu tractari facere intendemos, ad id vos modis congruis inducendo, idcirco fidelitatem vestram attente rogamus quatenus honore nostri et sicut utilitates nostras pro viribus procurare debetis, velitis annuere ut dicta Barchinone argenti moneta saltem usque ad crniprivium proxime instans cudi valeat. Quosquidem termino nos proculdubio in partibus ipsis esse intendimus. Et tunc, ut premissum est, pro parte nostra vobiscum haberi poterint colloquium et tractatus. Et in hoc nullatenus inveniamus repulsam si nobis intendetis complacere, sciturí quod id advenit nobis gratum. Datum Valencie, quatordecimo kalendas decembris, anno Domino millesimo cccmo vicesimo.

Llibre de les Monedes, doc. 12.

178 octubre 1318 CATALUNYA

Segons Tintó, Jaume II va donar als que treballaven a la seca la jurisdicció civil i criminal. També va determinar com s'havia de fer l'elecció d'alcaldes: "*Reunit lo capítol dels moneders i dels obrers de la moneda*" n'havien d'elegir dos, d'alcaldes, un entre els moneders i un altre entre els obrers, a fi que resolguessin les discrepàncies que entre ells es poguessin presentar o altres que contra ells fossin presentades. Un cop elegits, havien de jurar davant els veguers de Barcelona. A partir de llavors, "*En cas que hi haguessin querelles entre ells i en cas que fossin requerits per la justicia seria competència exclusiva dels alcaldes resoldre si eren culpables o no*".

Tintó, p. 700, Llibre de la Seca de Barcelona, f. 25-26.

179 10 juny 1321 CATALUNYA

El rei atorga a A. de Sarrià la conformitat per a l'encunyació de moneda d'argent que havia fet a Barcelona: "*Ita quod ex tunc racione dicte monete per nos vel successores nostros vel per aliquam aliam personam non posit vobis vel vestris fieri aliqua questio vel demanda racione pensi vel legis vel racione magistratus vel aliqua alia racione...*"

Mestre Racional, p. 396-397; ACA C., reg. 223, f. 169.

180 octubre 1321 CATALUNYA i MALLORCA

Els assajadors de Mallorca detectaren croats de Barcelona defectuosos i el rei mantingué una correspondència amb el rei Sanç de Mallorca sobre aquesta qüestió.

Botet, p. 91; ACA, reg. 339, f. 390.

181 12 novembre 1322 i fins al 1327 CATALUNYA

El rei ordena una altra emissió de croats, diners i malles de tern, tot a la llei i pes habituals. Nomena G. Vicens mestre, que el 18 de febrer del 1324 obté el càrrec amb caràcter vitalici. Aquesta emissió es produí en diverses fabricacions fins a la mort del rei el 1327, amb un volum d'emissió de més de 50.000 marcs. Les notícies sobre aquesta encunyació provenen dels comptes presentats per Pere Vicens, fill i successor del mestre en temps de Pere III, com veurem més endavant (doc. 208).

Botet, p. 90-91; ACA, reg. 233, f. 201, 202 i 203.

182 9 setembre 1323 Setge de Vila d'Esglésies SARDENYA

L'infant Alfons mana a Gerau de Rocabertí, cap de l'host catalana a Càller, que li enviï els moneders i els obrers aptes per a fer moneda que tingui en la seva armada.

Botet, p. 87; ACA, reg. 396, f. 69 i 57 v. Sollai, p. 26

182 a 1324-1441 CATALUNYA

Segons Ripoll, entre aquestes dates la seca hauria estat en diferents albergs de lloguer, abans de fixar-se al segle XV a la seva ubicació definitiva al carrer de les Mosques, on encara perduren parts de l'edifici. És possible, però, que la data inicial hagi d'ésser una mica més tardana, d'acord amb el doc. 187. La data final podria ésser en realitat el 1442, vegeu doc. 669.

Ripoll, p. 33-37.

183 12 febrer 1324 Vila d'Esglésies SARDENYA

Presa Vila d'Esglésies el 8 de febrer, l'infant Alfons rep del seu pare, el rei Jaume II, a qui representava com a lloctinent, la concessió de diferents privilegis el 12 del mateix mes, entre ells el de poder fer moneda d'argent i billó per a tota l'illa. La part referent a aquesta qüestió diu el següent:

... cum hoc publico instrumento concedimus de speciali gratia vobis probis hominibus et personis de universitati dicte ville, quod in villa predicta Ville Ecclesie et nusquam alibi in insula Sardinie fiat et cudatur continue moneta tam argentum quam minuta, quamdiu de nostri fuerit beneplacito et voluntatis.

Botet, p. 87; ACA, reg. 390, f. 144; Sollai, p. 26.

183 a 28 octubre 1324 Lleida SARDENYA

L'infant Alfons escriu al mestre de la seca de Vila d'Esglésies dient-li, en un preàmbul que no transcrivim, que ha rebut una mostra de 5 sous de moneda menuda sarda, que li sembla bé i que, per a la resta de fabricacions i d'acord amb el seu pare, el rei, disposa que es facin els diners de més diàmetre i a llei de 2 diners i 21 grans i talla de 28 sous el marc, i que un ral d'argent valgui 16 diners menuts. Descriu també les llegendes i comunica que les noves peces han de rebre el nom d'alfonsins.

Ordona lo senyor infant, ab volentat del senyor rey, que la moneda menuda que's bat en Vila d'Esgleyes sia a ley de II diners XXI gra a asaig d'Espanya e a taylla de XXVII solidos lo march de Barchinona, e que sia de major compàs que la mostra qui és estada tramesa al senyor rey e al senyor infant, e seran.ne pus bells los diners e pus corribles, e que vagen a XVI diners menuts per I diner d'argent, e que diguen les letres en la part del escut "Iacobus Aragonum", en l'altra part diga "et Sardinie rex". Encara, en los diners d'argent digen les letres de la una part "Iacobus Aragonum et Sardinie rex", e de l'altra part ço que ja s'i és e aixi conèixer s'a la moneda d'on és. E age nom la dita moneda, axi aquella d'argent com aquella menuda, alfonsins d'argent de Sardenya. En la dita manera vol lo senyor infant que's fassa la dita moneda menuda, no contrestant que, per ventura, no sera ligada ab aquella d'argent, cor aquella d'argent val més de XVI diners menuts per cascun diner d'argent.

Cancelleria català; doc. 241; ACA, reg. 408, fols. 1v-2r.

184 1325 SARDENYA

L'infant Alfons s'adreça al capità de Vila d'Esglésies i li informà de l'arribada del mestre de la seca Nicolau Ros i de diferents oficials, moneders i obrers. Li mana que respecti els privilegis que els havien estat atorgats i que els proporcioni un lloc per a bastir les seves habitacions. Sollai, en parlar del mestre acabat d'arribar, l'hi diu "Miquel" Ros, sens assenyalar la discrepància de nom amb en Botet.

Botet, p. 87; ACA, reg. 390, f. 144 v.; Sollai, p. 26.

184 a 15 març 1325 TUNIS

El rei envia una ambaixada al rei de Tremissèn i li exigeix 6.000 dobles anyals per la pau i, si vol ajut per al setge de Bugia, 200.000 dobles. Autoritza l'emissari perquè, si cal, baixi les xifres a 3.000 i 100.000.

Cancelleria català, doc. 246.

185 25 agost 1327 Barcelona SARDENYA

El rei Jaume II va estendre a la ciutat de Càller tots els privilegis que posseïa la ciutat de Barcelona. Entre ells s'hi compta: "*De concessione monete barchinonensium argenti*", probablement el curs de la moneda barcelonina.

Birocchi p. 37; AEC; Llibre Verd Ciutat de Càller, vol. B, f.

186 25 agost 1327 SARDENYA

En el privilegi concedit per Jaume II a la ciutat de Càller, hi consten les característiques de la nova moneda sarda.

...promitientes vobis quod faciemus ipsam monetam cudi bene et legaliter...et de bone et legali argento et quoque unaquaque marcha boni argenti ad rectum pondus marche et tabule campsorum Barchinone faciemus fieri et cudi septuaginta duos denarios argenti boni et fini tantum et non ultra et uniquisque denaris cudatur et fiat at legem undecim denariorum et oboli predicte monete Barchinone perpetue de terno..."

Birocchi, p. 72; AMC, Llibre Verd de la Ciutat de Càller, f. 19; B; Sollai, p. 28, nota 15.

187 10 març 1328 Barcelona CATALUNYA

El rei Jaume II demana a l'arquebisbe de Tarragona que pugui usar l'edifici que abans havia estat dels templers i on, des de temps antic, s'havia encunyat moneda, atès que era un lloc adient per aquesta activitat.

Jacobus Dei gratia Rex Aragnum Sardinie et Corsique, comesque Barchinone ac Sancta Romane Ecclesie Vexilliarius cumiratus et Capitanus generalis. Dilecto suo Geraldo de Rocaberti preposito Tarrachonensis ECclesie salutem et dilectionem. Scire volumus quod venerabilis in Christo pater Berengarius Vicensis Episcopus ex eo quia pro maiori parte anni intendit in civitate Barchinone residentiam facere emit hospitium quod fuit ordinis quonsam Templi ubi monete Barchinone operatur et cuditus. Sane cum dictos Episcopus qui nunc in dicto hospicio hospitatur nimium tedium patiatur propter ictus aliaque conditioni dicte monete necessaria courrinct. Et propterea deceant ut alius locus statur idoneus ubi dicta moneta valeat fabiricari pensaverimus quod hospitium vestrum quod habetis in dicta cibitate Barchinone ubi ipsa moneta cudi antiquitus consuevit esse abile ad dittam monetam operandam. Idcirco vos affectuose rogamus quatenus velitis quod ipsa moneta prout antiuitus consuevit cudatur et fabricetur in ipso hospicio quoniam nos satis fieri mandabimus in logerio dicto hospicii prout jam est solitum fieri. Et quia res hec celeritatem requivit pre vigantis per literam vestram en Brandey qui pro vobis tenet hospitium ipsum ut tradat eundem eincontinenti Magistro monete predicte. Datum Barchinone IIII° idus marcii anno Domini millesimo CCC°XX tertio. Subscripsit.

Elies de Molins, p. 815, ACA, Docs. Reials Jaume II, any 1323.

ALFONS III (1327-1336)

187 a 1327/36 ARAGÓ

Segons Hamilton, aquest sobirà no va batre moneda a l'Aragó.

Hamilton, p. 85

188 7 gener 1327 CATALUNYA

El rei confirma G. Vicens en el càrrec de mestre de la moneda que es batia a Catalunya.

Botet, p. 105; ACA, reg. 505, f. 145.

189 10 agost c. 1327 SARDENYA

Guillem Oliver, mestre de la seca de Vila d'Esglésies, comunica al rei que el 8 de juliol passat s'havien fet

les crides d'acceptació obligada dels alfonsins d'argent i dels barcelonesos, a 18 diners cadascun. No es poden prendre altres monedes d'argent més que com a "argent trencat".

CODOIN 44, doc. 429, p. 243.

190 1328-1330 CATALUNYA

Entre les dates indicades, el rei atorga concessions a Pere Cornelles per poder fabricar moneda local a Balaguer; a Vidal, jurispèrit per a fer-ne a Almenar; Ramon Porcell (Botet anota erròniament Portell), per a fer-ne a Ponts; Ramon Cortit, a Àger, i Pere Ferrer, a Agramunt. Totes aquestes concessions de caràcter personal varen acabar per ésser controlades pels municipis respectius.

Botet, p. 104; Crusafont, 1990.

191 1328 CATALUNYA

En data exacta que es desconeix, el rei va ampliar la concesió a Ramon Cortit per a batre pugeses a Àger, tot covertint-la en vitalícia.

Sanahuja 2003.

192 20 febrer 1329 CATALUNYA

S'estableix el curs obligatori del diner de tern.

A 10 de las chalendas de Març de 1329 Ordinació que tothom dega prendrer diners menuts com los Compradors volran donar.

Rúbriques de Bruniquer, p. 130.

193 23 febrer 1329 Tarragona CATALUNYA

Atenent els precs dels síndics d'Àger, el rei accedeix a municipalitzar l'emissió de les pugeses d'aquesta localitat amb unes compensacions per a Ramon Cortit, que havia obtingut poc temps abans la concessió d'encunyar-les amb caràcter vitalici.

Sanahuja 2003.

194 14 octubre 1329 CATALUNYA

Probable primera falsificació del croat de Barcelona.

A 14 octubre 1329 los Consellers scriuen al Rey amb gran sentiment de que havia vista moneda Barcelonesa falça, y que havia mesa, y portada de Italia, y diu que la havian feta mirar, y que trobavan que lo March de dita moneda no valia sinó 34 sous 10 1!2 y si fos bona havia de valer 72 sous, y la moneda era sota froma de Barcelonesos d'argent i mes avant scrigueren als jurats de Valencia, al Rey de Mallorcas, als Consols de Perpinya, al Bescomte de Cabrera, en persecució dels culpats, y feren extraordinarieas diligencias.

Rúbriques de Bruniquer, p. 130.

195 3 abril 1330 SARDENYA

El rei disposa que els alfonsins d'argent, que valen igual que els croats de Barcelona, corrin a 18 diners o alfonsins menuts, que no pugui córrer a l'illa altra moneda d'argent o billó i que es valori el marc de les monedes d'argent foranes com a *argent trencat*. Al rei, però, *li plau que y correga* qualsevol moneda d'or, cadascuna al seu for i valor. El rei mana també als delegats reials Berenguer de Vilaregut i Bernat Gomir que, a Vila d'Esglésies, on s'hi batien els alfonsins d'argent i els alfonsins menuts, s'hi batin també mitjos alfonsins d'argent, amb les mateixes característiques que els alfonsins d'argent, amb el valor de 9 alfonsins menuts i amb un pes de mig alfonsí d'argent.

Botet, p. 102; ACA, reg. 510, f. 160; Sollai, p. 34.

196 Després del 3 d'abril del 1330 SARDENYA

El mestre de la seca de Vila d'Esglésies, Guillem Oliver, informa al rei que havia fet crides de tot allò que havia disposat en el seu document del 3 d'abril del 1330 i que havia encunyat mitjos alfonsins d'argent, reaprofitant les cizalles i dels quals li tramet una mostra.

Botet, p. 102-103; ACA, Cartes Reials d'Alfons III, n. 3417.

197 5 i 24 maig 1330 Barcelona CATALUNYA

El rei prohibeix que els croats es paguin amb sobrepreu i reitera el canvi per 12 diners de tern. També prohibeix al mestre de la seca cobrar algun interès pel canvi de diners en croats. De tota manera, dinou dies després mana al veguer que no castigui els que havien incomplert les disposicions sobre el canvi de moneda.

Alfonsus Dei gracia rex Aragonum, Valentiae, Sardiniae et Corsicae, ac Comes Barchinone, fideli suo Guillermo Vicentii magistro monetae, quae cuditur in civitate Barchinonae et cuicumque magistro eius monetae, qui pro tempore fuerit, salutem et gratiam. Intelleximus per consiliarios, ac probos homines civitatis Barchinonae, quod licet magistri monetae, qui ab antiquo in civitate praedicta fuerunt, non consevuerunt recipere aliquid pro cambio Barchinonae argenti, quod extrahebat per aliquos a sequa ipsius monetae, attamen ab aliquo citra tempore vos ac magistri dictae monetae recipiunt unum denarium minutum pro libra Barchinonae argenti ab illis, qui ipsos Barchinonenses arganti recipiebant, cum tamen recipientes pecuniam in dictasequa esse debent liberi, et immunes ad exactione dicti denarii, cum repertum et certum existat, quod duodecim denarii Barchinonae minuti, habita iusta et legitima aestimatione, valeant et valere debent unum grosum, seu denarium Barchinonae argenteum, et non ultra; et unus grosus, seu denarius Barchinonae argenteus valet et valere debet duodecim denarios Barchibonae minutos et non ultra. Ex iusta ratione moti velimus, quod in civitate Barchinonae, et alius dominiis, non recipietur per vos et alios magistros dictae monetae, nec non et campsores, et quovis alios mercatores, ac caeteros dictis denariis argenteis utentes in contractibus et solutionibus aliquid pro cambio dictorum Barchinonensium argentti, cum iuxta valurem ipsius monetae, et secundum ordinationes supra dicta moneta et eius valore, per praedecessores nostros facta et ordinatas, fieri non debeat, ideo iniungimus, et mandamus quod nos recipiatis pro cambio seu ratione cambii aliquid de cetero pro libra dictorum Barchinonensium argenti, immo ipsam paecuniam libere, et absque aliquo cambio persolvatis, cum nos in dicta sequa, et aliis locis dominationis nostrae tam per vos quam per campsores et mercatores et quavis alios dicta moneta in contractibus seu solutionibus utentes ex aequitate et iustitia, tenore praesentium privdemus, ordinamus ac etiam perpetuo observandum mandantes nihilomnibus universis et singulis officialibus nostris praesentis et futuris, quod praedictam provisionem et mandatum nostrum observent et faciamus perpetuo et inviolabiliter observari, contrafactores velut transgresores mandatorum nostrorum paena congrua puniendo. Datum Barchinonae tertio nonas maii anno Domini millessimo tricentessimo trigessimo.

Salat, doc. 25: AMB, Lib. I Vermilio, fol. 41 i lib. I Antiquo Pirivileg. Papireo, fol. 41; Privilegis, doc. 104.

198 1 juliol 1330 SARDENYA

El rei estableix unes ordinacions per a la seca de Vila d'Esglésies que són idèntiques a les de la seca de Barcelona. Aquest text està contingut en un document posterior, del temps de Pere III. També dictamina que la talla dels alfonsins menuts passi dels 102 sous el marc als 105 sous el marc i que es fessin mitjos alfonsins menuts.

Botet, p. 103; Carreras Candi, Num. Sarda.

199 5 octubre 1331 CATALUNYA

Guillemona, filla de Jaume Vidal, a qui Jaume I havia concedit el càrrec d'obridor d'encunys per a ell i els seus successors, reclamà la seva part de 3 diners per marc en l'emissió dels croats. Berenguer de Finestres s'hi havia negat perquè els croats llavors no existien. El rei conclou que rebi 2 diners per marc pels croats, a més dels 3 diners que li pertoquen per l'emissió dels diners.

Botet, p. 106; ACA, f. 484, f. 35v.

200 novembre 1332 CATALUNYA

El rei dóna conformitat al mestre de la seca de la moneda que ha encunyat per evitar que hagi de fer front a cap reclamació posterior.

Mestre Racional, p. 396, ACA RP, reg. 233, f. 202 v.

201 després del 1332 CATALUNYA

Memòria de l'inici de l'encunyació dels croats de Pere el Gran i llistes dels mestres i altres oficials i obrers que han treballat a la seca fins almenys el 1332, la darrera data indicada. Hi consten els mestres Berenguer de Finestres (1285), Guillem Luyl (1318), Guerau Ubal (1318), Arnau de Seria (1321), Guillem Vicens (1322) i Pere Vicens (1332). Sembla que es tracta d'un text amb afegits successius.

En l'any de nostre Senyor M e CCLXXXV, la primera setmana d'agost comensa lo senyor rey en Pere, per la gracia de Deu, moneda d'argent que val 1 diner (d'argent), *12 diners* (de billó) *e a en lo marc de argent 72 diners. E a sen Martí, qui es el mes de novembre, 11 jorns a l'entrada, passà d'esta vida lo rey en Pere. Al senyor Alfons, fill primer, conferma aquesta moneda matexa, en l'estament e en la ley en que era, com vench de Malorca.*

En aquesta moneda es mestre lo senyor en Berenguer de Finestres. Es escrivà en Gauseran Nagera. E son les guardes primeres en Berenguer Burget e en Ramon de Vilardels. En Berenguer Burget passà d'esta vifa e fo guarda n'Arnau de Sarrià e en Jacme de Finestres, escrivà del mestre. Encara la fornal d'en Ramon Vidal e son frare, en Jacme Vidal e en Pere Pocha Sanc e en Ramon Gitart Descoll e en Bernat Vidal. Encara l'altra fornal d'en Pere Espanya e en Bosca Abell. E en Vidal Dascoll e en Pere Pelegri. Encara lo fornal d'en Bernat Marchet e en Berenguer Marquet e en Pere Ferre e en Bernat Narobonès. Encara lo fornal de Guillem Pocha e en Bonanat Desprat e en Pere Bou e en Guillem Narbonès e son fill Poch. Encara es obrer en Berenguer de Mollet e en Guillem Palet e en Guillem Gomar. E en Joan Couteller d'Aragó. Encara moneder en Bernat Guavarra, moneder. En Jacme Vidal e en Tomas Vidal, taiyedor de ferres de la moneda. Encara en Miquel sa Sala, moneder novell. Encara en Rosanes. E en Bernat Vives que es passat d'esta vida. Encara n'Arenes. Encara en Berenguer Caderita. Encara en Bernat de Caderita, moneder e asaiador.

Encara en Pere Bonifay. Encara un fill d'en Vives que a nom Perico. Encara Arnau Ferrer, nabot d'en Domingo Ferrer. Encara Pere sa Sala germà de'n Miquel sa Sala. Encara Bernat Colteller. Encara Bonanat Moya, moneder. Encara Pere Bonifay, moneder, fill d'en ^Pere Bonifay (aquí segurament acabava un primer text que ara segueix en doble columna).

N'Arnau de Serria. E en Pere de Vilafranca (altre lloc possible d'acabament del primer text). *Apres d'eles mudaren hi: En Guillem Luyll et en Berengario de Seria, fill d'en Arnau de Seria. E llo temps d'en Pere Escarit, mestre de la balansa, en Guillem Vicens. En lo temps d'en Joan Paxona, Guerau Buchal. En Jacma Boscha, alcalde de la moneda e cap de un fornal. En Nicholós Ros, alcalde de la moneda e moneder. En Bernat Bou, cap de una fornal. En Guillem de Caules, cap de una fornal. En Pere Calonge, cap de una fornal. En Berenguer Terasa, cap de una fornal. En Guillem Gentil. En Pere Pelegrí. En Berenguer Pelegrí. En Domingo d'en Pardo. En Dominguet, son fill. En Bonanat Guarigua. En Ramon d'Ungria. En Berthomeu d'Altafalla. En Bernat Vidal. En Guillem Destruys. En Pascal, colteller. En Pere Desprats. En Jacme Boscha. Nicolau Boscha. Joanet de Paxona. En Perico Calonge. En Bernat Oliver. En Bernardo Bou. En Joan d'Ungria. En Berthomeu Abelló. En Pere Abelló. En Ramonet d'Ongria. En Bernat de Canaveres.*

En Joan Pintor. En Bonanat Desprat. En Guillem Vicens. Bertomeu Vicens. Lunellet pintor. En Joanet Sera. En Guillem Bou. En Romeu Palet. En Francesch Descoll. En de Canavres. En Arnaldo d'Espanya, En Ramon Ferriol. En Guillem Ferriol. En Domingo Valensa. En Pere Talauqes. En Arnau Senabru. En Sanxo Peris d'Olivet. En Ramon de Caules. En Arnau d'Espanya. En Jacme Terrassa. En raimundo Tarrega. En Bernat Destorn. En Guillem Destorn. En de Domingo Arufat. En Jacme Arufat. En Domenget Arufat. En Miquel Examenis. En Gil Peris. En Simon d'Esplugues, moneder. Encara, en Ramon Vidal, moneder, En Miquel sa Sala. En Jacme sa Sala, son fill. En Arnaldo de Monsec. En Arnaldo Guavara. En Guillem Guavara. En Pere Guavara. En Pere Carbo. En Berbardo Cantul. En Pere Ferer. En Pere Mars. En Joan Borrel. En Ramon de Palou. En Pere Vives. En Guillem de Tolosa, de laca. En Pedro Lopis, momneder e asayador. Esteve, net d'en Pardo. En Martí Martinis. En Pasqual Alegre.

En Felip Dols. En Berenguer de Mollet . En Jacme Trepat. En Francesc, son fill. En Francesc Mayol. En Gonsalbo del Grony. En Guillem Sala. En Guillem ses Oliveres. En Berenguer Pedros. Mestre en Guillem Luyl. E en Berenguer Vilardell, mestre de balansa. En Guillem Vicens, en l'any MCCCXVIII. Item se feren 3 companyons, En Guillem Luyl, moneder e en Berenguer de Vilardell, obrer. E en Jacme, obrer e en Francesch Nagera, moneder. En Berenguer de Vilardell, dona per cada fornal 1 carter de moltó e pan e vin e als moneders axi metex qui venia de part dels carbons. Mestre en Gaurau Ubal e l'any MCCCXVIII, a casa d'en Boscha, se feren IX xompanyons. En Bernat Canalies, moneder. En Matheu Ferrer, moneder. En Jachme Isern, moneder. Son fill de Canaveres, obrer. Bernardo Vidal, obrer. Itm. En Francesc Luneyl, moneder. En Bernat Bou, obrer. En Bernat, fill d'en Berenguer Bos, Obrer. Son fill d'en Mora, ibrer. Guillermo Solanes, obrer. A casa d'en Guillem de Caules per V companyons: Son fill d'en Guillem Espaer, net d'en Carasa, obrer. Son fill d'en Abeyo, obrer. En Perico d'Esplugues, moneder. En Bernat. En Jordi Solivera, moneder. Son fill d¡en Apbeo, moneder. En Jachme Sunyer, calaffat, moneder.

En Bernat Dalmau, moneder. En Bernat Pedros, moneder. En Jacme Talla, teylador, obrer. Son fill d'en Gil Peris, obrer. Son fill d'en Garrigua, obrer. Son fill d'en Dommenga, obrer. Son fill d'en Jacme Palayo, obrer. Son fill dèn Guillem de Tolosa, moneder. En Pere Mars,moneder. En Bernardo Pelegri, obrer. Perico Destorn, obrer. Son fill d'en Domenge, obrer. Berenguer Dalmau, moneder. Menget, fill d'en Arufat, obrer. Arnau Reyl, moneder. Joanet Senabru, obrer. Son fill d'en Calonge, obrer. Son fill d'en Guaraldet, moneder. Son fill d'en Domenge, obrer. Son fill d'en Servaro, moneder. Son fill d'en Domenge, obrer. Arnau Teyllador, obrer. Son fill d'en Bernat Torner, obrer. Son fill de Ramon Palet, obrer. Son fill d'en Bernat Destorn, moneder. Bernardo, fill d'en Bernat Torner, obrer. Estevano Nagera, fill d'en Francesch Nagera, moneder. Arnaldo Guavara, fill d'en Antonio Guavara, moneder. March Maiol, moneder. Perico Satorre, aragones, obrer. Jacme Joan, fill de DomingoJoan, obrer. En Francesch Rovira, obrer en l'any MCCCXX. Pericho Amichs, net d'en Joan Pons, obrer. Antonio Rovira, obrer. Gido, fill d'en Rayner, moneder. Guillermo, fill d'en Xanxo Peris, obrer. Perico Vicens, fill d'en Guillem Vicens, obrer. Francesc Guava obrer. Perico Sarria, fill d'en Arnau de Saria, moneder.

Mestre Arnau de Seria en l'any de MCCCXXI. Perido, fill d'en Guillem de Caules, obrer. Joanet, fill d'en Ramon de Caules, obrer, Jacme, fill de Feriol, obrer. Gemo Moya, moneder. Son fils d'en Bou, obrer. Bernat Baseya, obrer. Ponset Guauara, moneder. En Guillem Vicens, mestre en l'any MCCCXXII. Son fill d'en Bernat de Canaveres, obrer. Son fill d'en Guillem Vicens, Fracesco,obrer. Son net d'en Nicholos, Arnaldo Oliver, moneder. Son fill d'en Berna Vidal, qui ha nom Francesch, obrer. En Bernat Poal, moneder. Jacmet Calonga, obrer. En Joan Garces. Arnau Laget, moneder. Gullerm Baseya, moneder. Francesco Bosca. Guillermo Vicens, fil d'en Guillerm Vicens, obrer. Bernardo Guava, moneder. En Gauseran de Biscors, moneder. Joan Alexandri, obrer. Bernat Tomas, moneder qui no era de linatge e fo fet comapyo per gracia. Mino de la Seca, obrer. Gilet Peris, fill de Gil Peris, obrer. En Jacme sa Mora, moneder. Francescho Trepat, fill d'en Jacme Trepat, moneder. Jacmet sa Sala, teixidor, moneder. GuillermoPoal, obrer. En Nicholau Argenter, moneder. Bertomeu Argenter, obrer. Antoni Despug, moneder.

Mateu Solanes, obrer. Jacme sa Sala, fill de Jacme sa Sala mercader, moneder. Guillermo Palet, fill d'en Romeu, obrer. Guillermo sa Sala, fill d'en Guillermo sa Sala, moneder. Ramon Vidal, fill d'en Ramon Vidal, obrer. Pere Baseya, fill d'en Bernat Baseya, obrer. En Pere Vicens, mestre de la moneda en l'any MCCCXXXII. Guillem de Gales, moneder. Bernardo sa Fabrega, moneder. Jacme Trepat, fill d'en Jacme Trepat. En Jacme sa Sala,mercader. Bernat Canalies, sastre, moneder. Barthomeu Bou, fill d'en Guillem Bou, obrer. Guillermo Canalies, fill d'en Bernardo Canalies de Moli del Rey, moneder. Benardo Ferrer, fill de Matheu Ferrer del Moli de Rey, moneder. Joan sa Sala, teixidor, obrer. En Berenguer Vives, fill d'en Pere Vives. En Gim Nagera. En Gerart, moneder, Guillem ses Fabregues, blanquer, moneder. En Gauseran Luyl, obrer, fill d'en Guillem Luyll. Son net d'en

Bernat Vidal qui ha nom Barsalo Ferran, obrer. Ramon Aguilar, obrer. Jacmet Pelegri, fill d'en Berthomeu Pelegri, obrer. Vicenso, fill d'en Jacme Trepat. Berengario Perpetua, net d'en Guillem Bau. Guillermo sa Sala, fil d'en Jachme sa Sala. Pere Ledo, obrer. Jacme Ledo.

Berenguer Poal, obrer. Barthomeu Poal, obrer. Antoni sa Sala,fill d'en Jacme sa Sala, texidor. Bernat Abeo, fill d'en Berthomeu Abeyo de Sobiras, obrer. Bernardo Fartanet, net d'en Bernat Vidal, obrer. Nicolau Canalies, moneder. Perico Canalies, obrer. Jacme Baseya, obrer. N'Andreu Luyl, obrer. Perico Aguilar, moneder. Francescho,filld'en Mateu. Francescho, moneder. Perico Sala, moneder, Berenfario Pedros, moneder. En Gauseran Carbo, obrer. En Pere Vives, obrer. En Romeu Luyl, moneder. En Guillermo Oliba, moneder. Francesch Grau, obrer. Berenguer Rexac, obrer. Nicholau Fabregues, moneder. Berengario Servio, moneder. Berengario Dalmau, obrer. Justet Roca,obrer. Arnaldo Prat, net d'en Berenguer Vidal. En Berenguer d'Aveyla, moneder. En Romeu sa Roviera, moneder. En Bernat de Roviera, moneder. En Guilem de Valsecha, moneder. En Guillem Galx, fill d'en Galex.

Tintó, I, Llibre de la Seca, f. 14-18.

202 maig 1333 MONEDA CASTELLANA

El rei faculta els seus moneders per anar a Conca a batre moneda per Alfons de Castella.

Botet, p. 106; ACA, reg. 487, f. 286.

203 7 març 1334 MÚRCIA

Joan, fill de l'infant Manuel, adelantat major del regne de Múrcia, admet que va rebre del rei la potestat de titular-se príncep de Villena, però que reconeix que ni ell ni els seus successors no podrien fer moneda en les terres d'aquest principat que fossin del rei català.

Mateu 1970, p. 33, Zurita VII, fol 108.

204 24 octubre 1335 SARDENYA

El rei demana urgentment diner a Pere Civader, regent del castell de Càller, al mestre de la seca de Vila d'Esglésies i a Bernat Descoll, lloctinent del Mestre Racional.

CODOIN 44, doc. 310, 311 i 312, p. 191-192.

PERE III (1336-1387)

205 s/d SARDENYA

Segons els comptes del mestre de la seca, l'assajador percebia 90 lliures d'alfonsins menuts cada any.

Codoin 45, p. 448, doc. 22.

206 1336 VALÈNCIA

El 1336 es tragueren del marc de plata, 68 divuitens, i abans del 1468 se'n tragueren 72. Notícia que Mateu treu de Josep Teixidor, *Antigüedades de Valencia*.

Mateu 1952, p. 13 i nota 15.

207 1336 SARDENYA

El rei confirmà Guillem Oliver en el càrrec de mestre de la seca i, per la mort de Miquel Coll, va nomenar Pere de Canyelles com a assajador.

Botet, p. 111, ACA, reg. 1015, f. 165 i reg. 1006, f. 126.

208 31 maig 1336 (17 agost 1338) Barcelona (Saragossa) CATALUNYA

Guillem i Pere Vicens presenten els comptes de la moneda encunyada a Barcelona entre el 22 de novembre del 1322 fins al 31 de maig del 1336. El rei Pere els aprova el 17 d'agost del 1338. Les emissions cobreixen els darrers temps de Jaume II, tot el regnat d'Alfons III i els primers mesos del de Pere III. La fabricació era intermitent.

Nos Petrus etc. Notum fieri volumus universis, quod vos fidelis noster Petrus Vincencii, filius et heres Guillelmi Vincencii patris vestri civis Barchinone quondam, exhibuistis in nostra presencia quoddam albaranum Petri Marcii, quondam magistri racionalis curie Illustrissimi domini Regis Alfonsi bone memorie genitoris nostri, tenoris qui sequitur: Jo en Pere March, maestre racional de la Cort del senyor Rey, atorch a vos en G. Vicens, ciutada de Barchinona e maestre de la modena ques obra es bat en Barchinona, que havets comptat ab mi de la administració de la dita moneda en la forma ques seguex, Es saber, que mostras a mi una carta del

senyor Rey en Jacme, de bona memoria, segellada ab segell pendent, data Terrachone pridie idus novembris anno domini. m.ccc.xx.ij, en la qual era contengut que ell feu comissio a vos que fossets maestre de la moneda nova de barceloneses de tern la qual lavors sa devia batre en Barchinona, e volia e manava a vos que la dita faessets fer e obrar ixi que fos daquella matexa ley e d'aquell mateix pes e d'aquella impressió de que la moneda de barchinoneses era stada batuda e feyta, axi que els diners menuts fossen fets a .xviij. sols de tayla, e les mealles fossen fetes a .xx. sols de tayla, e quells barchinonesos grossos dargent fossen fets de tayla de .lxxij. sols per march d'aquella matexa ley e pes de que son los barceloneses grossos qui ja eren batuts, segons que aquestes rahons largament eren contengudes en la dita carta del senyor Rey, de la qual es fet traslat en lo compte damunt dit. Encara es cert, quell dit senyor Rey en Jacme, ab altra carta sua segellada ab segell pendent, data Valencie .xij. kalendas marcii anno domini m.ccc.xx.iiij., confian se de la fe e de la leyaltat e sufficiencia vostra, atorga e feu comissió a vos que en tot temps de la vostra vida fossets maestre de la dita moneda barçelonesa de tern la qual lavors se batia é d'aqui avant se batra en la ciutat de Barchinona, e volia e manava a vos lo dit senyor que, dementre lo dit offici de maestrat tindriets, faessets fer e batra aquella en axi que fos daquella matexa ley, pes e empressio de que damunt es feta mencio: E fo atorgat a vos en la dita comissio a vos feta de vostra vida, que aguessets per vostre salari e traball, tan longament que la dita moneda faria batre lo dit senyor e vos del dit offici usariets, aquell salari lo qual per vos e per los altres que ans de vos tengueren lo dit offici del maestrat de la dita moneda era acostumat d'aver e de reebre, segons que aquestes rahos en la dita carta del senyor rey eren largament contengudes: la qual comissio a vos feta de vostra vida, lo senyor Rey n'Anfos ara regnant conferma ratifica e aprova a vos ab carta sua, segellada ab son segell pendent, Dat. Barchinone .vij. idus januarii anno domini. m.ccc.xx.vij., segons que en aquella es largament contengut. Per auctoritat de les quals comisions, vos dit en G. Vicens, segons vostre compte scrit en .xvj. libres, los quals foren comprovats ab altres .xvj. libres semblants dels vostres, los quals foren fets partida per Nicholos Ros, qui fo scriva per lo senyor Rey algun temps de la dita moneda, e laltra partida per En Jacme Trapat, substituit del dit en Nicholos qui per afers del senyor Rey era anat en Sardenya, e la remanent partida per en Francesch Mesaller, substituit den Johan Garces scriva per lo senyor Rey de la dita moneda, los quals .xvj. llibres a mi foren liurats per los dits en Jacme Trapat e Francesch Mesaller per ço cor los vostres libres romaseren en nostre poder: comensas de usar e aministrar lo dit offici de la moneda diluns .xxij. dies anats del mes de novembre del any .m .ccc .xxij., E avets ne donat compte tro al segon die del mes de novembre del any .m . ccc . xxvij., quel dit senyor Rey en Jacme passa d'aquesta vida, lo qual temps es .iiii. anys .xj. meses e .x. dies: axis empero que la moneda no fo obrada ne feta continuament mas per diversos temps e per diverses vegades, çoes avegades obran e avegades cessan segons quey havia loch e avinentia, axi com per los dits libres fets per lo dit scriva e per vos del dit vostre compte appar largament: E munta tot lo argent y billo que vos dit en G. Vicens posats haver comprat, axi com se conten largament e per menut en .ij. libres nomenats de compres qui son dels dits .xvj. libres, .lvj. millia .dcccl. marchs .ij. unces .vj. ternals, en los quals ague d'argent fi .xlvij. milia .dliiij. marchs .vj. unces .xviij. diners .xviij. grans e mig, E de coure los remanents .ix. millia .cclxxv. marchs .iij. unces .xxiij. diners e .v. grans e mig. Item reebes, que exiren de la lavadura qui son scombradies de la moneda e cresols trencats en que çaes fus argent, los quals faes picar lavar e afinar, ciiij. marchs .vij. unces .xix. diners .xij. grans d argent encamerat, en que havia d argent fi cvij. marchs .iiij. unces .xxj. diners .vij. grans, E de coure les romanents .ij. unces .xxij. diners .v. grans. Item posas per reebuts, .ij. millia .dcccc.xxvij. marchs .v. unces de coure, que meses en fondicions de diners d argent e de menuts, en lo qual havia alguna partida que tenía .ij. grans de ley segons que dels libres de les dites fondicions appar, del qual coure compras e es scrit al libre de messions .viij. quintars una unça e miga, qui a raho de clxxx. marchs per quintar son m. d. viij. unces, E los romanents .m.cccc.xix. marchs una unça, romaseren del temps den A. de Sarria, qui fo maestre de la dita moneda ans de vos, en los quals .ij. millia .dcccc. xxvij. marchs .v. unces de coure havia argent fi .viij. marchs .vij. unces .iiij. diners .viij. grans, e de coure fi los romanents viij. millia .dcccc.xviij. marchs .v. unces .xix. diners .xvj. grans. Item posas per reebuts, qui eren en .xiij. marchs una unça .vj. xvj. grans. Item posas per reebuts, qui eren en .xiij. marchs una unça .vj. ternals de senalla de diners menuts qui foren mesos en fondicions d'argent, los quals .xiij. marchs una unça .vj. ternals son a avant en data del argent alleyat per fer diners menuts, iij. marchs una unça .viij. diners .j. gra e mig d'argent fi, E de coure los romanents .x. marchs .ix. diners .xxij. grans e mig: E axi es en suma tot l'argent reebut per vos dit en G. Vicens, .xlvij. millia .dc.xc.j. marchs .iiij. unces .iiij. diners .xj. grans d'argent fi, E del coure .xij. millia .cc.iiij. marchs .v. unces .iij. diners .j. gra, lo qual coure tot entra en la obra de la moneda axi que non roman res en vostre poder, segons que daço donas compte e plenera informació a mi dit racional, e axi apar per los dits comptes: dels quals .xlvij. millia .dc.xc. j. marchs .iiij. unces .iiij. diners .xj. grans d'argent fi reebuts per vos, segons que dit es, fan abatre, ques consumaren en trencar e engranar perdida del dit argent comprat, .xxxij. marchs .iij. unces .xiij. diners .ij. grans e mig d'argent fi. Item que liuras a la fondicio en .xlvj. milia .dc.xxij. marchs .vij. unces .vij. ternals que liuras a fondre dargent alleyat per fer diners d'argent, .xliiij. millia .d. marchs .xix. diners .iiij. grans e mig d'argent fi: Item que liuras a la fondicio en .xiij. millia .ccc.xliij. marchs una unça .v. ternals d'argent alleyat per fer moneda menuda, iij. milla. cxxxvij. marchs .ij. unces .xx. diners d'argent fi. Item que venes d'argent qui era romas con la moneda cessa, axi de la lavadura con d'argent en vexela comprat, e son a avant en reebuda per lo preu del dit argent .iij. millia .cccc. xlvj. sols .x. diners, xlvj. marchs .iiij. unces .ix. diners .xj. grans dargent fi: los quals abatiments e dates fetes del dit argent comprat e reebut son en suma .xlvij. millia .dcc. .xvj. marchs .iij. unces .xiij. diners e xviij. grans d'argent fi. E axi egualades les dates e abatiments damunt dits ab les reebudes, son mes les dates per lo creix de la balança, e son de la cort, xxiiij. marchs .vij. unces .ix.diners.vij. grans d'argent fi. E per lo libres de fondicio d'argent, qui son .ij., e per .j. libre de blanquicio de diners d'argent, a par quels damunt dits .xlvj. millia .dc.xxij. marchs .vij. unces .vij. ternals d'argent alleyat qui foren liurats a fondre per fer moneda d'argent, e els diners qui del dit argent foren fets, minuaren al fondre .cccc.xxx. marchs .iiij. unces .j. ternal e al emblanquir .xlix. marchs .iij. unces .j. ternal: E axi son .cccc.lxxix. marchs .vij. unces

.ij. ternals d'argent alleyat. Item foren meses als obres e moneders en paga de lur salari, quels falliren, çoes que no reteren tant com havien reebut, e son a auant en compte abatuts de lur salari, lvij. libres .iiij. sous .x. diners e malla, qui a raho de .lxxij. sols per march son .xv. marchs .vij. unces .ij. ternals d' argent alleyat. Item son stats meses en los enserraments, entre assaigs e diners taylats e sencers, .xj. marchs .v. unces d'argent alleyat: Dels quals .xj. marchs e .v. unces, vos dit en G. Vicens cobras con la prova de la moneda se feu .xj. marchs .iij. unces e mige, los quals vos son notats quels devets metre en reebuda en lo compte que darets apres daquest de la dita moneda, per ço con lavors los metrets en data an G. Serran, cambrer major del senyor Rey, al qual an G. Serran lo dit senyor Rey los mana dar de gracia, e la romanent una unça e miga estoiaren los prohomens de Barchinona en assaigs e en granalla per testimoni que la moneda es aytal com esser deu. Item cobras vos dit maestre en diners d'argent quius foren deliurats, segons que en la libre de les deliurances es escrit, e assumat ab .lxviij. marchs e .iiij. ternals que reebes en .ccxlv. libres que cobras en diners sencers e bons qui sobraren dels dits encloiments, .xlvj. millia .clij. marchs .iij. unces e miga, los quals .xlvj. millia .clij. marchs .iij. unces e miga, a raho de .lxxij. sols. per march, degren bastar a .iij. comptes .cccxviij. millia .lxxv. sol, E segons ques assumat al libre des liurances bastaren a .iij. comptes .cccxviij. milia .dlxxvj. sols.: E axi hac y de mes .dc. j. sol., per ço con los diners deliurats foren febles al tot, segons que al dit libre de deliurances es assumat, los dits .dc. j. sols.: lo qual argent cobrat, qui era stat liurat a fondre per fer moneda d'argent munta, ab ço que ha minvat al fondre e blanquir .xlvj. milia .dc.lix. marchs .vij. unces: E axi sobren per lo creix de la balança, los quals son de la Cort, xxxvj. marchs .vij. unces .j. ternal. Item sobren, que no foren meses en fondicio, de que son avant en reebuda, .xxx. sols .v. diners e mig barchinonesos de mealles torneses d'argent, .iij. unces .vj. ternals. Item d'argent d' assaigs, de que son avant en reebuda, .xxxviij. sols .iij. diners .iiij. unces .ij. ternals. Item de sizalla d' argent que fo venuda per preu de .xiij. libres .xvij. sous .vj. diners, qui son avant en reebuda, .iij. marchs .vij. unces .j. ternal. Item apar per lo libre de fondicio de diners menuts e per los libres de blanquicio de diners menuts e de mealles, quels damunts dits .xiij. millia .cccxliij. marchs una unça .v. ternals d'argent alleyat qui fo liurat a fondre per fer moneda menuda, que els diners menuts e mealles qui del dit argent foren fets minuaren al fondre e al blanquir .ccccxcv. marchs .ij. unces .j. ternal. Item foren mesos als obrers e moneders en paga de lur salari, e son a avant en compte abatuts de lur salari, .lxj. libres .viij. sols .ix. diners malla, qui faien entre diners e mealles .lxvij. marchs .iiij. unces .iiij. ternals. Item son stats meses en los enserraments, de que vos dit maestre no havets res cobrat, .vj. marchs. Item foren meses en fondicions d'argent de sizalla de diners menuts, la qual es en reebuda vostra en compte de l'argent e del coure comprat e reebut, .xiij. marchs una unça .vj. ternals. Item romaseren en assaigs e en sizalla de menuts com la moneda cessa per la mort del dit senyor Rey en Jacme, e son ne a avant en reebuda, cxiij. sol., a raho de .xvj. sol. per march .vij. marchs .iiij. ternals. Item cobras vos dit maestre en moneda, ço es en diners menuts, .xj. millia .d.xxvij. marchs .vij. unces, qui a raho de .xviij. sols per march deguen bastar a .x. milia .ccc.lxxv. libres .j. sol. .ix. diners, E no bastaren mas a .x. millia .ccc.xxxv. libres .xvj. sols. .vij. diners, per ço com foren forts los dits diners a tota la dita quantitat, segons que al libre de liurances es assumat, .xxxix. libres .xv. sols .ij. diners. Item en meayles, .m.cc.xxix. marchs .ij. unces .iiij. ternals, qui a raho de .xx. sol. lo march degueren bastar a .m.cc.xxix. libres .vj. sol. iij. diners, e no bastaren mas a .m.cc.xvij. libres .viij. sol. .x. diners e mealla, per ço com foren fortes les dites mealles a tota la dita quantitat .xj. libres .xvij. sols. .iiij. diners mealla. E axi cobras vos dit maestre en diners e mealles menuts monedats, anedits .xj. marchs .ij. ternals per .cxc.vj. sol. .iij. diners que cobras en diners e mealles sencers e bons qui sobraren dels encloyments, .xij. millia .dcc.lxviij. marchs una unça .vj. ternals, los quals bastaren, ab los dits .cxcvj. sols .iij. diners, a .ccxxxj. millia .clxj. sols .viij. diners a mealla. E axi es en suma del argent cobrat qui era stat liurat a fondre per fer moneda menuda, ab ço que ha minvat al fondre e al blanquir, .xiij. millia .ccc.lvij. marchs .ij. unces .v. ternals. E axi sobren per lo creix de la balança, los quals son de la Cort, .xiiij. marchs una unça. Item sobra billo, qui no fo mes en fondicions, de que foren hauts, los quals son a avant en reebuda, .xlvij. sous .xj. diners mealla, .ij. marchs .iiij. unces .j. ternal. Perque en la forma damunt contenguda, tot lo compte del argent del billo e del coure damunt dit, segons que largament es damunt contengut, roman quiti e egual, axi que vos dit maestre no devets res cobrar ne tornar a la Cort. Munta empero la suma dels diners d'argent deliurats .... vos dit maestre, comptades les .ccxlv. libres que cobras dels encloyments axi com damunt largament se conte, anedit e comptat .j. diner per libra per cambi dels diners d'argent, com en aquell temps se donas es preses cambi de .j. diner per libra de diners d'argent, tres comptes et trecentos triginta septem millia quadringentos viginti quatuor solidos duos denarios Barchinone. Item son en suma los diners menuts e mealles deliurats, comptats e encloses los .cxcvj. sols .iij. diners que cobras dels encloyments, axi com damunt largament es scrit, .ccxxxj. millia .cclxj. sol. .viij. diners e malla. Item meses en vostre compte de reebuda, .iij. millia .ccccxlvj. sols .ix. diners, los quals reebes de venda que faes d'argent de la lavadura e d argent en vexella, lo qual argent es damunt abatut, e en data del argent comprat e reebut. Item meses en vostra reebuda, .dvij. sol. ij. diners, que reebes de scizalla e d'argent e de billo qui sobra en la moneda apres que fo finat lo dit senyor Rey en Jacme. Item meses en vostra reebuda, .cxix. sols. qui foren hauts d'alcunes coses que venes, que eren de la Cort e no eren necessaries a la obra de la moneda. E axi muntan en suma les quantitats demunt dites que havets meses en compte en vostre reebuda de tot lo dit compte de la obra de la moneda per tot lo temps damunt contengut, tres comptes quingentos septuaginta duos mille septingentos quinquaginta octo solidos novem denarios et m. barchinonenses, dels quals havets fetes les dates e pagues ques seguexen: Es saber, que muntan les pagues e dates per vos fetes a diversos mercaders e altres persones per los preus del argent e del billo que vos compras a obs de la dita moneda, segons que les dites compres son contengudes en .ij. libres dels damunts dits axi com en aquells es scrit, e en suma tres comptes .ccccxiiij. millia .cccxxvj. sous .xj. diners barchinonesos. Item munten les messions per vos fetes en compra de les coses necessaries a la moneda, ço, es, en aparalaments de la obra de la moneda e en messio d'obrar algunes coses e les fornals e en compres de carbo e en messio de lavar e de affinar la lavadura e en lo coure comprat e affinat e algunes altres coses, segons que en lo libre de les messions es scrit per menut, e en suma .xij. millia .ccc. xcix. sous .ix. diners bar-

chinonesos. Item munten los salaris dels obrers, per .xlvj. millia .ccclxxvj. marchs .ij. unces .iiij. ternals de obra feta de diners d'argent, e per la obra de .xiij. marchs .ij. unces .vij. ternals de lavada, a raho de .viij. diners per cascun march, abatudes .xlviij. libres .j. sou .x. diners malla per valor dels .xiij. marchs .ij. unces .vij. ternals de levada, comptant lo march de levada a raho de .lxxij. sous, los quals .xiij. marchs .ij. unces .vij. ternals son posats en data damunt en les dates d'argent alleyat axi com en la fi del segon libre de les obres es scrit, e a assumat .xxix. millia .dcccclxiij. sous .i diners. Item munten los salaris dels dits obrers, per .xj. millia .dccclix. marchs .vj. unces .v. ternals d obra feta de diners menuts, e per la obra de .lv. marchs .iij. unces .iiij. ternals de levada, a raho de .viij. diners per march, abatudes .xlix. lliures .xvij. sous .x. diners per levada, comptant lo march de la lavada a raho de .xviij. sous, los quals .lv. marchs .iij. unces iiij. ternals son posats en data d'argent alleyat per fer diners menuts, axi com en la fi del libre de les obres dels diners menuts es contengut e scrit, .vj. millia .dccccxl.... sol. .vij. diners barchinonesos. Item munten los salaris dels dits obrers, per .mcclxxviij. marchs .vj. unces .v. ternals d obra feta de mealles, e per la obra de .v. marchs .j. unça .vij. ternals de lavada, a raho de .xj. diners per march, abatudes .v. libres .iiij. sol. .viij. diners malla, per la lavada, comptant lo march de la lavada a raho de .xx. sol., los quals .v. marchs una unça .vij. ternals son posats en data d'argent alleyat per fer moneda menuda, axi com en lo libre d'obres de mealles es scrit, e sumat .mlxxij. sols .iij. diners e mealla. Suma de les obres .xxxvij. millia .dcccclxxx. sol. .iij. diners e mealla. Item munten los salaris dels moneders, per .xlvj. millia .clxxxix. marchs de diners d'argent, a raho de .iij. diners per cascun march, abatudes .ix. libres .iij. sols quils faliren ço es que no reteren tant com havien reebut, per las quals .ix. libres .iij. sol. son posats en data en lo compte d'argent allenyat per fer diners d'argent .ij. marchs .iij. unces .iij. ternals, axi com en la fi del libre de monedes d'argent es scrit, e assumat .xj. millia .ccclxiiij. sols .iij. diners. Item munten los salaris dels dits moneders per .xj. millia .dc.xliiij. marchs de diners menuts, a raho de .iij. diners per cascun march, abatudes .v. libres .iij. sol. .vj. diners quells falliren, per los quals son posats en data en lo compte d'argent alleyat per ffer diners menuts e mealles .v. marchs .vj. unces, axi com en lo libre de monedar diners menuts e mealles es contengut per menut, e en suma .ij. millia .dcccviij. sol. .vj. diners. Item munten los salaris dels moneders, per .mcclij. marchs de mealles, a raho de .iiij. diners per cascun march, abatuts .j. lib. .ij. sol. .ix. diners quils falliren de ço que havien reebut, per los quals son posats en data del argent alleyat per fer diners menuts e mealles .j. march .j. unça e .j. ternal, axi com en lo dit libre de monedar diners menuts e mealles es contengut e scrit, .cccxciiij. sol. .vj. diners mealla: Suma dels moneders, .xiiij. millia .dlxvj. sol. .iij. diners mealla. Item donas e pagas en los salaris dels officials de la moneda, ço es les guardes e als assaiadors els scrivans e fonadors al tallador qui tallava los ferres de monedar e alguns altres officials necessaris a la moneda, comptant en aço lo salari de vos dit maestre a rao de .iij. millia sol. l'any axi com es acostumat per los altres maestres de la moneda dels temps passats, segons que appar per .j. libre de les dates dels dits salaris e per apoches publiques que havets restituides en aquest compte, e aixi con en lo dit libre del compte dels dits salaris se conte per menut, en suma .xlj. millia .dcccxlviij. sol. .vj. diners: Les quals dates e pagues damunt dites son en suma tres comptes .dxxj. millia .cxxij. sol. .x. diners. E axi, egualades les dates ab les reebudas, roman que es lo guany de la dita moneda .lj. millia .dc.xxxvj. sol.; dels quals se pagaren primerament, axi com es acustumat, al honrat pare en xrist en Pons, bisbe de Barchinona, per lo delme pertanyent a ell en lo guany de la dita moneda, .v. millia .clxiiij. sol. .vj. diners barchinonesos. Item, donas e liuras a mi en P. March, qui lavors era Tresorer del senyor Rey en Jacme de bona memoria a qui deviets respondre del guany de la dita moneda, per manament del dit senyor Rey, axi com del liurament a mi fet appar per .vj. albarans de reebuda segellats ab mon segell, axi com appar per los meus comptes per mi retuts a la Cort en los quals son posats en reebuda, .xxxix. millia .xlviij. sol. .vij. diners barchinonesos. Item, donas e liuras an Bernat ça Pera, qui apres quel dit senyor Rey fo finat era Aministrador general de les rendes e altres drets del senyor Rey n'Anfos ara regnant, axi com appar per .iij. albarans seus de reebuda qui son cobrats en aquest compte, .ij. millia .d. sols. barchinonesos. Item, foren donats e pagats per vos en diverses dates e pagues quen faes, axi com appar per lo dit nostre compte per menut, e en suma .v. millia .dcccxcv. sol. .x. diners. E axi, egualades les dates ab les reebudas, roman que havets a cobrar d'aquest compte, ço es que munten mes les dates que les reebudes, nonagentos septuaginta duos solidos barchinonenses, dels quals jo he fet a vos albara en special lo die que aquest present albara fo fet, ab lo qual albara son a vos deguts per la Cort e ab lo dit albara los podets metra en data en lo compte lo qual apres d'aquest devets retra de la dita moneda que havets feta fer del temps del senyor Rey n'Anfos ara regnant. E el present albara fas a vos, solament per testimoni del reteniment del dit compte. E jo he cobrats los dits .xvj. libres de vostre compte, e letres del senyor Rey albarans e apoques pertanyents a les dates del dit compte. E vos juras en mon poder, que totes les compres del argent del billo e del coure, e totes les reebudes per vos fetes e axi matex les pagues e dates, e totes les altres coses per vos fetes procurades e aministrades en qualque manera en lo maestrat e en l'obra de la dita moneda, segons que en los dits libres del dit compte son contengudes e scrites, son vertaders e layals en totes coses. E semblant sagrament ha fet en mon poder en Jacme Trepat, notari de Barchinona, qui en partida del dit temps fo substituit scriva de la dita moneda per en Nicholos Ros lavors scriva en sa vida de la dita moneda per comissio quel dit senyor Rey en Jacme li feu. E axi mateix ha fet sagrament en mon poder en Francesch Masseller, qui altra partida del dit temps ha stat substituit scriva en la dita moneda per en Johan Garçes scriva en ça vida a qui lo dit senyor Rey en Jacme ne feu comissio apres la mort del dit en Nicholos, e per ma dels quals Jacme Trepat e Francesch Maseller son stats liurats a mi los libres dels comptes damunt dits: en testimoni de la qual cosa fas a vos lo present albara, segellat ab segell pendent del dit meu offici, scrit en Tortosa .xv. anats del mes de vuytubri anno domini m.ccc.xxx. primo. Cumque vos, memoratus Petrus Vicencii, nobis humiliter supplicandum duxeritis ut reddicionum compoti supradicti acceptare approbare et ratam habere de benignitate regia dignaremur: Ideo, vestris supplicancionibus condescendentes benigne, reddicionem dicti compoti per dictum Guillelnum Vincencij patrem vestrum quondam dicto racionali ut premittitur redditi, et omnia et singua in libris ipsius et in albarano preinserto contenta, ex certa sciencia laudamus approbamus ac huius nostri scripti patrocinio confirmamus et rata haberi volumus

atque firma, volentes et concedentes vobis et vestris perpetuo, quod de cetero vos vel vestri a nobis seu nostris racione administracionis dicte monete temporis in dicto albarano contenti non possitis demandari vel in aliquo molestrari. Mandamus itaque, per presentem cartam nostram, universis et singulis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris, quod presentem aprobacionem laudacionem et ratificacionem nostras firmas habeant et observent et faciant ab aliis inviolabiliter observari et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua racione. In cuius rei testimonium, presentem cartam nostram vobis fieri et sigillo nostro appendicio jussimus communiri. Datam Cessarauguste .xvj. kalendas septembris anno domini m.ccc.xxx. octavo..... Johannes petri, mandato regio facta per vicecancelarium.

Nos Petrus etc. Notum fieri volumus universis, quod vos fideliis noster Petrus Vincencii, civis barchinone, magister monete que cuditur in Civitate barchinone, filius et heres Guillelmi Vincencii patris vestri magistri dicte monete quondam, exhibuistis in nostra presencia quoddam albaranum dilecti consiliarii ac magistri racionalis curie nostre Dominici de Claromonte, tenoris qui sequitur. Jo en Domingo de Claramunt, maestre racional de la Cort del senyor Rey, atorch a vos en P. Vicens, ciutada de Barchinona, e maestre de la moneda ques obra es bat en Barchinona, fill saenrera den G. Vicens ciutada de la dita ciutat, maestre de la dita moneda, que havets comptat ab mi de la administracio de la dita moneda en la forma ques segueix: Es a saber, que mostras una carta del senyor Rey en Jacme de bona memoria, segellada ab segell pendent, data Tarrachone pridie idus novembris anno domini m.ccc.xx. secundo, en la qual era contengut quel dit senyor Rey feu comissio al dit en G. Vicens, pare vostre, que fos maestre de la moneda nova de barchinonesos de tern la qual lavors sa devia batre en Barchinona, e volia e manva lo dit senyor al dit pare vostre, que la dita moneda faes fer e obrar axi que fos d'aquella mateixa ley e d'aquell mateix pes e d'aquella empressio de que la moneda de barchinonesos era stada batuda e feta, axi quells diners menuts fossen fets a xviij. sol. de talla, e les mealles fossen fetes a xx. sol. de talla, E quells barchinonesos d'argent fossen fets de talla de lxxij. sol. per march d'aquella matexa ley e pes da que son los barchinonesos grossos qui ja eren batuts, segons que aquestes rahons largament eren contengudes en la dita carta del dit senyor Rey en Jacme, la qual es cobrada en lo compte damunt dit. Encara es cert, quel dit senyor Rey en Jacme, ab altra carta sua segellada ab segell pendent, data Valencie .xij. kalendas martii anno domini m.ccc.xx.iiij., confiantse de la fe e de la leyaltat del dit en G. Vicens e de la suficiencia sua, atorga e feu comissio al dit en G. Vicens en tots temps de la sua vida fos maestre de la dita moneda barcelonesa la qual lavors se batia e d'aqui a avant se batria en la ciutat de Barchinona, e volia e manava lo dit senyor al dit G. Vicens que, dementra que lo dit offici de maestrat tindria, faes fer e batre la dita moneda en axi que fos d'aquella mateixa ley pes e impressio de que damunt es feta mencio. E fo otorgat al dit en G. Vicens, en la dita comissio a ell feta de sa vida, que hagues per son salari e treball, tant longament com la dita moneda faria batre lo dit senyor e ell del dit offici usaria, aquell salari lo qual per ell e per altres que ans d'ell tengueren lo dit offici de maestrat de la dita moneda era acostumat de haver e de reebre, segons que aquestes rahons en la dita carta eren largament contengudes: la qual comissio feta al dit en G. Vicens a vida sua, lo senyor Rey n'Amfos de bona memoria conferma ratifica e aprova a ell, ab carta sua segellada ab son segell pendent, Dat. Barchinone vij. idus januarii anno domini m.ccc.xx. septimo, segons que en aquella es largament contengut. Encara mostras una letra segellada ab segell del dit senyor Rey n'Amfos, dat. Valencia iij. idus novembris anno domini m.ccc.xxx. secundo, en la qual lo dit senyor Rey, atenent quel dit G. Vicens pare vostre e maestre de la moneda que lavors se batia en Barchinona era passat d'esta vida, e que si compte se retia de la dita moneda, que devia esser quantitat de .l. millia marchs, que ans que la dita quantitat fos acabada auria la dita moneda a cessar per algun temps, la qual cosa tornaria en dan de la senyora Reyna e fora torp e enbarch de la dita moneda, de la qual ja partida era batuda, per ço considerades les dites coses e encara en qual manera lo dit en G. Vicens faelment e leyal se hac en lo dit maestrat, guardat encara que vos dit en P. Vicens mils e pus cumplidament que negun altre poriets de la dita quantitat de .l. millia marchs retre compte, la dita quantitat acabada, atorga a vos dit en P. Vicens e vos en maestre de la dita moneda stabli i ordona, En axi que vos fossets mestre de la dita moneda e no altre mentre que la dita quantitat se bates, e faessets fer totes aquelles coses que per lo dit pare vostre en lo dit offici eren acostumades de fer, e aguessets e reebessets per les dites coses ço que per lo dit pare vostre ere acostumat de reebre. E es cert, quel dit en G. Vicens çaenrera havia dat comte de la aministracio de la dita moneda, del .xxij. dia anat del mes de novembre del any .m. ccc. xxij. tro per tot lo segon dia del mes de novembre del any .m. ccc. xxvij., lo qual dia lo senyor Rey en Jacme de bona memoria passa d esta vida, segons que del reteniment del dit compte appar per albara testimonial que lin fo fet per en P. March, lavors maestre racional del a Cort del senyor Rey n'Amfos. E ara vos dit, en Perico Vicens, havetsne dat compte, segons que es contengut e scrit en .xxj. libres, los quals foren comprovats ab altres .xxj. libres semblants dels vostres los quals foren fets per en Francesch Maseller, substituit den Johan Garces scriva per lo senyor Rey de la dita moneda, los quals .xxj. libres foren a mi liurats per lo dit en Francesch Maseller per ço com los vostres libres romaseren en nostre poder, del temps apres seguent, ço es, del tercer dia del dit mes de novembre del any .m. ccc. xxvij. tro per tot lo tercer dia del mes de novembre del any .m. ccc. xxxij., lo qual dia lo dit en G. Vivens çaenrera passa d'esta vida, dins lo qual temps son enclosos .v. anys complits. Item ne havets dat compte de vostre temps, segons que en los dits .xxj. libres se conten: Es assaber del .xxiiij. dia del mes de novembre del any .m. ccc. xxxij., lo qual dia vos dit P. Vicens començas d'aministrar lo dit offici del maestrat de la dita moneda, tro per tot lo mes de maig del any .m. ccc. xxxvj., dins lo qual temps son enclosos .iij. anys .vj. meses .vij. dies complits, axi empero que la moneda no fo obrada e feyta continuament, mes per diversos temps e per diverses vegades, çoes avegades obran e avegades cessan segons quey havia loch e avinentea, axi com per los dits libres fets per lo dit scriva e per vos del dit compte appar largament. E munta tot l'argent e billo quel dit en G. Vicens çaenrera e vos posats haver comprat, axi com largament e per menut se conte en los libres nomanats de compres, que son dels dits xxj. libres, .c.xliiij. millia e .d.xx. marchs .v. unces .vij. ternals, En los quals ague d'argent fi .c.xxxv.millia .cclxx. marchs .iij. unces .xxij. diners .xx. grans, E de coure los romanents .ix. millia .ccl. marchs .j. unça .xxij. diners .iiij. grans. Item

cobras de la lavadura, qui son scrombradies de la moneda e cressols trencats en que se era fus argent los quals faes picar e lavar e affinar, .cclx. marchs .v. unces d'argent encamerat, en que havia d'argent fi .cc. xxx. vj. marchs .ij. unces .viij. diners .v. grans, E de coure los romanents .xxiiij. marchs .ij. unces .xv. diners .xix. grans. E axi es en suma tot l'argent reebut per lo dit en G. Vicens e per vos dit en P. Vicens en lo dit temps, .cxxxv. millia .dvj. marchs .vj. unces .vij. diners .j. gra d argent fi, E de coure .ix. millia .cclxiiij. marchs .iiij. unces .xij. diners .xxiij. grans, lo qual coure tenia l'argent e lo billo per vos comprat e l'argent de la dita lavadura, e entra tot en la obra de la dita moneda axi que non romas res en vostre poder, segons que daço donas compte e plenera informacio a mi dit racional, E axi appar per los dits comptes. Dels quals .cxxxv. millia .dvj. marchs .vj. unces .vij. diners .j. gra d'argent fi reebuts per vos, segons que dit es, fan abatre, ques consumaren en trencar e engranar partida del dit argent comprat, .lxv. marchs .iiij. unces .v. diners e .j. gra e mig d'argent fi. Item, que foren liurats per lo dit en G. Vicens e per vos a la fondicio, en .cxl. millia .cccclxiiij. marchs .vij. unces .iiij. ternals d'argent alleyat qui fo liurats a fondre per fer diners d'argent, abatuts .xlj. marchs .iij. unces .j. ternal d'argent de assaigs fi e .ij. marchs .ij. unces .xv. diners .j. gra e mig que tenia scizalla de diners menuts qui foren meses en las dites enfondicions, .cxxxiij. millia .dcccxc. vj. marchs .iij. unces .iiij. diners .xv. grans d'argent fi. Item que foren liurats a la fondicio, en .iiij. millia .cccc. e .x. marchs .v. unces .v. ternals d'argent alleyat per fer moneda menuda, .mlv. marchs .iij. unces .xix. diners .xj. grans e mig d argent fi. Item ne fan abatre, que foren meses en affinar la lavadura, .x. marchs de billo a ley de .iiij. diners e mig gra, en que hac d'argent fi .iij. marchs .ij. unces .xix. diners .viij. grans. Item ne fan abatre, que venes e consentis a diverses persones e es lo preu en reebuda en lo dit compte, .cxxvij. marchs .xiiij. diners e .xx. grans d'argent fi. Item ne fa abatre, que romas en la moneda en argent e en billo de diverses leys e condicions, segons que en inventari fet dels dits argents e billons es scrit, en lo libre de deliuracions se conte per menut e en suma, e es lo preu en reebuda en lo compte desus dit, .ccclxxiij. marchs .v. unces .xx. diners e mig gra d argent fi. Item ne fa abatre, que fo venut dit argent de la lavadura, e es lo preu en reebuda en lo damunt dit compte, .lxvj. marchs .vj. unces .ix. diners d'argent fi. E axi, egualades les dates o abatiments damunt dits ab les reebudes, son mes les dates que les reebudes per creix de balança e son de la Cort, .lxxxj. marchs .iij. unces .xij. diners .vij. grans e mig d'argent fi. E per los libres de fondicio d'argent, que son .iiij., e per .j. libre de blanquicio de diners d'argent, appar quels damunt dits .Cxl. millia .cccclxiiij. marchs .vij. unces .iiij. ternals d'argent alleyat que foren liurats a fondre per fer moneda d'argent e els diners que del dit argent foren fets, minuaren al fondre .mcccccxx. marchs .vij. ternals, e al emblanquir .cl. marchs .v. unces .iiij. ternals: E axi son .mdlxx. marchs .vj. unces .iij. ternals. Item, foren meses als obrers e moneders en paga de lur salari, quels faliren ço es que no reteren tant com havien reebut, e son ne a avant abatuts en compte de lur salaris, .xcv. libre .xvj. sol., que a raho de .lxxij. sol. per march son .xxvj. marchs .iiij. unces .vij. ternals d'argent alleyat. Item ne fan a abatre, que preseren les guardes dels moneders per fer los assaigs de les deliurances, axi com en lo libre de moneders es scrit e assumat, .xv. millia .dccxciiij. diners d'argent, que a la dita raho de .lxxij. sol. lo march son .ccxxix. marchs .ij. unces .vij. ternals, dels quals vos donats compte segons que a avant en aquest compte appar. Item foren meses en lavadures de scizala d'argent, axi com es scrit en lo libre de messions, .viij. marchs .iiij. unces d'argent alleyat. Item ne fa a abatre, que havia en la moneda en la fi del dit temps en argent en riells e en scizalla d'argent, e es lo preu en reebuda en lo dit compte, .clxxxviij. marchs .v. unces .j. ternal d'argent alleyat. Item cobras vosaltres dits maestres en diners d'argent que us foren deliurats, segons que en lo libre de les deliurances es scrit e assumat, .cxxxviij. millia .cccclxxv. marchs .vij. unces. E axi, es per tot l'argent alleyat liurat per fondre qui es stat obrat es deu abatre del dit argent alleyat, .cxl. millia .cccclxxxix. marchs .vj. unces .vj. ternals. E axi egualades les dates e abatiments ab la reebuda, son mes les dates per milloria e creix de la balança e son de la Cort, .xxxiiij. marchs .vj. unces .vj. ternals d'argent alleyat. Item, appar per lo libre de fondicio de diners menuts e per los libres de blanquicio de diners menuts e de mealles, quels damunt dits .iiij. millia .ccccx. marchs .v. unces .v. ternals d'argent alleyat qui fo liurat a fondre per fer moneda menuda, e els diners menuts e mealles qui del dit argent foren fets, minuaren al fondre e al emblanquir .clxxv. marchs .vj. unces .iij. ternals. Item foren meses als obrers e monaders en paga de lur salari, quels faliren, E son ne avant abatudes da ço que deuen haver per obrar e monedar la dita moneda, .xviij. libres e .x. diners e obol, qui eren entre diners menuts e mealles .xix. marchs .v. unces .v. ternals. Item reeberen les guardes en diners menuts, per fer los assaigs de les deslliurances, .cxlvj. sol. e .ix. de diners menuts e .lxix. sol. .x. diners de mealles, que comptant los diners a .xviij. sol. e les mealles a .xx. sol. per march, son .xj. marchs .v. unces .ij. ternals. Item foren mesos en fondicions d'argent, de scizalla de diners menuts, ix. marchs .v. unces .vj. ternals. Item romaseren en la moneda en diners menuts qui no son deliurats e en scizalla de diners menuts, e es lo preu en reeabuda en lo dit compte, .lvj. marchs .iiij. unces .vj. ternals. Item, foren cobrats per lo dit en G. Vicens e per vos en diners menuts monedats e en mealles, e es la lur valor en reeabuda vostra en lo compte dessusdit, .iiij. millia .clv. marchs, lo qual argent cobrat qui era stat lliurat a fondre per fer moneda menuda, munta, ab ço que ha minvat al fondre e al emblanquir, .iiij. millia .ccccxxviij. marchs .iij. unces .vij. ternals. E axi sobra per lo creix de la balança, e son de la Cort, d'argent alleyat per fer moneda menuda, .xvij. marchs .vj. unces .ij. diners. Item, per lo libre de moneders appar que les guardes preseren de diners d'argent per fer los assaigs de deliurances .xv. millia .dccxliiij. diners, dels quals foren meses en .ccxxvj. enserraments de .ccxxvj. deliurances de diners d'argent qui foren fetes en la dita moneda en tot lo temps dessusdit, a raho de .vj. ternals per enserrament. .xxj. marchs .j. unça .iiij. ternals, qui a raho de .lxxij. sous lo march son, .mdxxv. diners d'argent. Item foren cobrats per lo dit en G. Vicens e per vos en diners sencers que sobraren dels encloyments, los quals son en reebuda vostra en lo dit compte, .xj. millia .dlxxiiij. diners d'argent, los romanents .ij. millia .dcxcv. diners a compliment dels dits .xv. millia .dccxciiij. diners, foren diners tallats e assaigs errats qui no foren enclosos, los quals foren meses en les fondicions. Item appar per lo libre de moneders de diners menuts, que les guardes preseren de diners menuts per fer los assaigs de les deliurances .cxlvj. sol. .ix. diners, dels quals foren mesos en .xj. enserraments de .xj. deliurances que foren fetes en lo dit temps, a raho de una unça e mige per cascun enserrament, .ij. marchs .iiij. ternals, qui a

raho de .xviij. sol. lo march son, .xxxvij. sol. .j. diner. Item, foren cobrats per lo dit en G. Vicens e per vos en diners sencers menuts que sobraren dels encloyments, .xcv. sol. .ij. diners, los romanents .xiiij. sol. .vj. diners a compliment dels dits .cxlvj. sol. .ix. diners, foren diners tallats e en assaigs errats qui no foren encloses, los quals foren meses en les fondicions. Item, appar per lo dit libre de monedar diners menuts e mealles, que les guardes preseren per fer los assaigs de les deliurances, en mealles menudes, .lxix. sol. .x. diners, dels quals foren meses en .vij. ensarraments de .vij. deliurances que foren fetes dins lo dit temps, a raho de .j. unça .iiij. ternals per enserrament, .j. march .ij. unces .iiij. ternals, qui a raho de .xx. sol lo march, fan .xxvj. sol. .iij. diners. Item, foren cobrats per lo dit en G. Vicens çaenrera e vos en mealles senceres qui sobraren dels encloyments, e son en reebuda vostra en lo dit compte, xxiij. sol. .vj. diners, dels romanents .xx. sol. .j. diner a compliment dels dits .lxix. sol. .x. diners foren en assaig errats qui no foren encloses e en mealles trencades qui foren meses en fondicions: perque en la dita forma lo compte dels dits diners es quiti e egual. E es cert quel dit en G. Vicens pare vostre, en lo retiment de son compte, que rete ans d'aquest, segons que dit es, de la aministracio e maestrat de la dita moneda, foren notats .xj. marchs .iij. unces e miga d'argent alleyat, los quals reebe dels enserraments con la proba de la moneda se feu en son temps, los quals .xj. marchs .iij. unces e miga vos posats en vostra reebuda en lo dit compte. Item posats en vostra reebuda, que cobras con la prova de la moneda se feu altra vegada d'argent alleyat per fer moneda d'argent dels .xxj. marchs .j. unça .iiij. ternals d'argent qui eren stats meses en .ccxxvj. enserraments de .ccxxvj. deliurances de diners d'argent que foren fetes en tot lo temps damunt dit, de que retes compte, .xx. marchs .ij. unces .vj. ternals, de les romanents .vj. unces .vj. ternals ha en .vj. encloyments, qui non son stats meses en la dita prova e romanen en poder vostre e de les guardes, .v. unces .vj. ternals, les quals vos son notades que les devets metre en reebuda en lo compte que darets apres d'aquest de la aministracio de la dita moneda, la romanent vna unça .iiij. ternals reeberen los prohomens de Barchinona en assaigs e en granayla per testimoni que la dita moneda ere aytal com esser devia. Item posats en reebuda, que reebes e cobras en lo dit temps com se feu la prova de la dita moneda d'argent alleyat per fer diners menuts e mealles, dels .iij. marchs .iij. unces qui eren stats meses en .xviij. enserraments de .xviij. deliurances de diners menuts e mealles qui foren fetes per lo dit temps, segons que dit es, e dels .vj. marchs d'argent alleyat qui eren stat meses en enserraments de diners menuts e mealles tro en lo dit temps del compte quel dit en G. Vicens pare vostre rete ans d'aquest, .x. marchs. .j. unça, E les remanents .ij. unces reeberen los prohomens de Barchinona en assaig e en granaylla per testimoni que la moneda es aytal com esser deu: del qual argent reebut per vos fo feta granaylla, la qual ab los dits .xj. marchs .iij. unces e miga notats al dit en G. Vicens, segons que dit es, es stada venuda, abatut ço qui minva al fondre e granar per preu de .cxij. lib. .xviij. sol., los quals havets meses en reebuda en lo dit compte: munta empero la suma dels diners d'argent deliurants a vos dits maestres, comptades en aço. dlxxviij. libs. .xiiij. sol. que cobras en diners d'argent sencers qui sobraren dels encloyments de les deliurances de diners d'argent, segons que damunt largament se conte, e anedit .j. diner per libra de cambi de .dxcvij. millia .dc.xliij. libr. .xv. sol. de diners d'argent, qui eren stades deliurades en la dita moneda con lo senyor Rey ordona que nos pagas cambi en Barchinona, e de .cix. libr. .iij. sol. quel dit en G. Vicens havia reebudes dels dits enserraments com se pagava cambi en la dita ciutat, que munten .ccccvij. libr. .vj. sol., .ccccxcix. millia .dxvj. libr. .j. sou. Item, son en suma los diners menuts e mealles deliurats a vos dits maestres, comptades e encloses .v. libr. .xviij. sol. .viij. diners que cobras en diners menuts et mealles qui sobraren sencers dels encloyments de diners menuts e de mealles, .iij. milliia .dcccj. libr. xiiij. sol. e mealla. Item meses en vostre compte en reebuda, los quales hagues de venda que faes d'argent de la lavadura e d'argent en vexella, lo qual argent es damunt abatut e en data del argent comptat e reebut, .dccviij. libr. .v. diners. Item son meses en vostra reebuda, que valia argent e billo e coure qui sobra con la moneda cessa, .ij. millia .xxxij. libr. .vj. sous .viij. diners. Item son meses en vostra reebuda, que valien cresols e que agues de reedura d'obra d'argent daurada que faes raure, .xxxv. libr. .v. sol. .v. diners. E axi munten en suma les quantitats damunt dites qui son meses en compte de reebuda del dit en G. Vicens e vostre, de tot lo temps damunt contengut, per lo qual temps dura la obra de la dita moneda, .dvj. millia .xciij. libr. .xij. sol. .vj. diners obol, dels quals havets fetes les dates e pagues quis seguexen: Es a ssaber, que munten les pagues e dates per vos fetes a diverses mercaders e a altres persones, per lo preu del argent e billo qui es stat comprat per lo dit en G. Vicens e per vos en tot lo dit temps a ops de la dita moneda, segons que les dites compres son contengudes e scrites en .iiij. libres nomenats de compres, dels damunts dits .xxj. libres, per menut e en suma, .cccclxxxvj. millia .dcccxx. libr. iij. diners. Item, munten les messions fetes per lo dit en G. Vicens e per vos en compres de les coses necessaries a la moneda, ço es aparellaments de la obra de la moneda e en adops de les cases e de les fornals e en loguer de les cases on se obra la moneda e en compres de carbo e en messio de lavar e affirnar la lavadura e en algunes altres coses necessaries segons que en lo libre de les messions es scrit per menut, e en suma .mcccxiiij. libres .xviij. sol. .vij. diners e mealla. Item, munten los salaris dels obrers per .cxxxix. millia .dccxliiij. marchs .v. unces .vj. ternals que reteren en obra feta, e per la obra de .xiij. marchs .ij. unces que hagueren de lavada, a raho de .viij. diners per march, abatudes .xlvij. libr. .xiiij. sol. per valor dels dits .xiij. marchs .ii. unces de la lavada, comptant lo march a raho de .lxxij. sol., los quals .xiij. marchs .ij. unces son posats en data damunt en les dates d'argent aleyat per fer moneda d'argent, segons que en .iiij. libres de obres d'argent es scrit e assumat, .iiij. millia. .dcx. libr. .xiiij. sol. .vj. diners e mealla. Item, munten los salaris dels dits obrers per .iij. millia .dlv. marchs .j. ternal de obra feta de diners menuts, e per la obra de .xiiij. marchs .ij. unces .j. ternal que hagueren de lavada, los quals .xiiij. marchs .ij. unces .j. ternal son posats en data d'argent aleyat per fer diners menuts a raho de .viij. diners per march, abatudes .xij. libres .xvj. sols. .ix. diners per la lavada, axi com en lo libre de obres de diners menuts es scrit e assumat, .cv. libres .xvj. sols .j. diner. Item, munten los salaris dels dits obrers per .dccxciij. marchs .vj. unces .v. ternals de obra feta de mealles, e per la obra de .ij. marchs una onça que hagueren de levada, a raho de .xj. diners per march, abatudes .ij. libres .ij. sols .vj. diners per la lavada, comptant lo march de la lavada a raho de .xx. sols lo march, los quals .ij. marchs una onça son posats en dates d'argent aleyat per fer moneda menuda, axi com en lo libre de obres de mealles es scrit e assumat, .xxxiv. libres .vij. sols .j. diner e mealla. Item, munten los salaris dels moneders

per .clxxxix. millia dDcvij. marchs .xxxvj. diners de diners d argent quils foren liurats per monedar, dels quals foren pagats solament per .cxxxix. millia .ccxvij. marchs, a raho de .iij. diners per march, abatuts .dcccclxij. sols quils falliren, per los quals son posats en dates del argent aleyat per fer diners d'argent, .xiij. marchs .j. unça .vij. ternals, axi com en lo libre de moneders de diners d'argent es scrit e assumat, .mdcxcij. libres .ij. sols .iij. diners. Item, munten los salaris dels dits moneders, de .iij. millia .cccclxxiij. marchs .iiij. ternals de diners menuts quels foren liurats per monedar, dels quals foren pagats per .iij. millia .cccclx. marchs, a raho de .iij. diners per march, abatuts .xliij. sol. .ij. diners quils falliren, per los quals son posats en data en lo compte d'argent alleyat per fer diners menuts e mealles .ij. marchs .iij. unces .j. ternal, axi com en lo libre de monedar diners menuts es scrit e assumat, .xl. una libra .j. sol. .x. diners. Item, munten los salaris dels dits moneders per .dcclxxix. marchs .vj. unces .v. ternals de mealles quils foren liurades per monedar, dels quals foren pagats solament de .dcclxxvj. marchs, a raho de .iiij. diners per march, abatuts .xviij. sol .v. diners obol quils falliren, per los quals son posats en data del argent aleyat per fer moneda menuda .vij. unces .iij. ternals, axi com en lo libre de monedar mealles es scrit e assumat, .xij. libres .ij. diners e mealla. E axi, es en suma ço es qui es stat donat a moneders per monedar los dits diners d'argent en diners menuts e mealles, .mdccxlv. libres .iiij. sol. .iij. diners e obol. Item, son stats donats per lo dit en G. Vicens e per vos en salaris dels officials de la moneda, ço es a les guardes, a assaiadors a scrivans a fonadors e a blanquidor a taylador qui tallava los ferres de monedar e alcuns altres officials necessaris a la moneda, comptant en aço lo salari del dit en G. Vicens çaenrera e el vostre, de .ix. anys .x. dies, ço es de .viij. anys .vj. meses .x. dies de que es lo present compte e de .vj. meses de que lo dit en G. Vicens no fo pagat del temps del retiment del compte ans d'aquest, a raho de .iij. milia sol. lany, axi com es acustumat per los altres mestres de la dita moneda qui foren en temps passat e segons que appar per .j. libre de les dates dels dits salaris e per apoches publiques quen havets restituides en aquest compte, axi com en lo dit libre del compte dels dits salaris se conte per menut e en suma, .iiij. millia .dcccclxxvj. libres .x. sol. .vij. diners, les quals dates e pagues damunt dites son en suma .ccccxcix. millia .dcvij. libres .xj. sol. .vj. diners. E axi, egualades les dates ab les reebudas, roman que es lo guany de la moneda .cxxix. millia .dccxvj. sols e obol. Dels quals se pagaren primerament, axi com es acostumat, al honrat pare en xrist en Pons çaenrera bisbe de Barchinona, e a altres per ell, per lo delme que li pertanyia en lo guany de la dita moneda, .xiij. millia sol., dels quals son stades restituides en aquest compte apoches e cauteles qui basten a la dita quantitat. E segons ço qui en son temps sera obrat e guanyat en la dita moneda, no devia haver sino .xij. millia .cij. sol. .viij. diners, perque nous en son reebuts en compte sino los dos dits .xij. millia .cij. sol. .viij. diners: Dels romanents .dcccxcvi. sol .iiij. diners, vos he fet albara testimonial que nous foren preses en compte, per ço quels puxats cobrar dels marmessors e de tenidors dels bens qui foren del dit senyor bisbe, e de altres quey sien tenguts. Item, son stats dats e pagats al honrat pare en xcrist frare Ferrer, bisbe de Barchinona, axi com appar per albara seu de reebuda qui es cobrat en aquest compte, .dccclxix. sol., les quals quantitats pagades per lo dit delme qui son en suma .xij. dcccc. .lxxj. sol. .vij. diners, abatudes del dit guany, romanen en reebuda vostra anyedides .cxij. libres .xviij. sol. que reebes dels enserraments, segons que dit es, .cxix. millia .ij. sous .v. diners obol barchinonesos. Dels quals son stats dats e pagats e liurats per lo dit en G. Vicens çaenrera an Felip de Boyl, qui fo tresorer del dit senyor Rey Namfos, e an Garcia de Loris, qui ans quel dit en Felip de Boyl tengues lo dit offici de tresorer era tresorer, qui han meses en llurs comptes que han retuts del dit offici de la tresoreria les quantitats que vos posats en dates, e a altres diverses persones de manament del dit senyor Rey e dels dits tresorers, axi com per compte donat per menut per vos de les dites dates e encara per cartes del senyor Rey e per albarans e apoches les quals son stats cobrats en aquest compte appar, comptats en aço .dcccclxxij. sol. que al dit en G. Vicens pare vostre eren deguts, que havia a cobrar del compte que havia retut en P. March qui lavores era maestre racional, .cvij. millia .ccccxcix. sol. .iiij. diners. Item, son stats donats e liurats per lo dit en G. Vicens çaenrera, e per vos dit en P. Vicens, a la senyora Reyna dona Elionor, a la qual o a qui ella volgues lo dit senyor Rey ab letra sua, data Valencia .x.v.iiij. kalendas julii anno domini .m.ccc.xxx. secundo, mana esser respost del guany quis faria en .l. millia marchs, los quals a batre lo consell de la ciutat de Barchinona havia lauors novellament consentits al senyor Rey, E per la dita senyora Reyna an Ferrando Dies, tresorer seu, e altres diverses persones, axi com appar per compte donat per menut de les dites pagues e dates e encara per letres de la dita senyora Reyna e per albarans del dit tresorer e apoches, les quals son cobrades en aquest compte, .xxvij. millia .cccclxxiij. sol. .ix. diners barchinoneses. E axi egualades les dates ab les reebudes romania que havets a cobrar del dit compte, ço es que munten mes les dates que les reebudes, quindecim mille nongentos septuaginta sol. octo denarios Barchinone, dels quals jo he fet a vos, e als altres hereus del dit pare vostre, albara en special lo dia que aquest fo fet, ab lo qual son deguts a vos e als dits hereus per la Cort del senyor Rey, per ço com el dit deute en partida pertanyia als dits hereus, ço es del temps que en nom lur havets dat compte, segons que a avant se conte: E el present albara he fet a vos e als dits hereus solament per testimoni del reteniment del dit compte. E jo he cobrats les dites .xxj. libres de vostre compte e letres del dit senyor Rey Namfos e de la dita senyora Reyna e albarans e apoches pertanyents a les dates del dit compte. E vos juras en mon poder, que totes les compres del argent e de billo e totas les reebudes per lo dit pare vostre e per vos fetes, E axi mateix les pagues e dates e totes les altres coses per lo dit pare vostre e per vos fetes e procurades e aministrades en qualque manera en lo maestrat e en la obra de la dita moneda, segons que en los dits libres del dit compte son contengudes e scrites, son vertaderes e leyals en totes. E semblant sagrament ha fet en mon poder en Francesch Maseller, substituit scriva en la dita moneda per lo dit en Johan Garces scriva en vida a qui lo dit senyor Rey en Jacme ne feu comissio apres la mort de Nicholos Ros çaenrera scriva de la dita moneda, e per ma del qual Francesch Mesaller son stats liurats a mi los libres dels comptes damunt dits. I es cert quel dit compte havets retut a mi en nom propi, E encara en nom dels altres hereus ab vos ensemps del dit en G. Vicens pare vostre, que al dit compte a retre ab vos ensemps eren obligats del temps damunt dit de que havets dat compte quel dit en G. Vicens çaenrera aministra lo dit offici de maestrat. En testimoni de la qual cosa he fet a vos e als altres hereus del dit en G. Vicens çaenrera lo present albara, segellat ab lo segell pendent del dit meu offici, scrit en Barchinona

a .xxix. dies del mes d abril anno domini .m.ccc.xxx.octavo. Cumque vos memoratus Petrus Vincencii nobis humiliter supplicandum duxeritis, ut reddicionem compoti supradicti acceptare aprobare et ratam habere de benignitate regia dignaremur. Ideo nos, de legalitate et fide vestri confisi, reddicionem dicti compoti per vos ut premittitur dicto nostro magistro racionali redditi, et omnia et singula in libris ipsius compoti et in albarano suprainserto contenta, ex certa sciencia laudamus approbamus rattificamus ac huius nostri scripti patrocinio confirmamus et rata haberi volumus atque firma, volentes et concedentes vobis et vestris perpetuo, quod de cetero vos vel vestri a nobis seu nostris racione aministracionis monete predicte, temporis in dicto albarano contenti, non possitis demandari vel in aliquo agravari seu eciam molestari. Mandamus itaque, per presentem cartam nostram, universis et singulis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris, quod presentem laudacionem approbacionem ratifficacionem et confirmacionem nostras firmas habeant et observent, Et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua racione. In cuius rei testimonium, presentem cartam nostram vobis fieri et sigillo nostro jussimus comuniri. Datam Cessarauguste .xvj. kalendas septembris anno domini .m.ccc.xxx.viij.

Botet, doc. 22, ACA, Reg. 1298, f. 95 y ss.

209 14 setembre 1336 VALÈNCIA

Es confirma el privilegi de la moneda que havia atorgat el rei Jaume I el 1266.

Mateu, p. 53.

210 15 setembre 1336 CATALUNYA

El mestre de la seca era Pere Tripon.

Botet, p. 117.

211 12 octubre 1336 CATALUNYA

Malgrat l'existència d'una ordinació a Catalunya que prohibia l'exportació d'or i d'argent, que potser era general a tots els seus dominis, el rei n'eximeix de compliment al bisbe de Saragossa. Ho comunica als batlles de Girona, Besalú i Figueres i als oficials depenents del rei de Mallorca.

CODOIN 45, doc. 18, p. 12.

212 22 abril 1337 SARDENYA

Determina el rei que els croats de Barcelona han de córrer a Sardenya amb el mateix valor que els alfonsins d'argent i que aquestes monedes han de tenir una equivalència de 18 alfonsins menuts.

Botet, p. 111, ACA, reg. 1008, f. 109 v. (Sollai, p. 39, ho interpreta diferent, creiem que erròniament).

213 1338 SARDENYA

El rei nomena Arnau de Lauro o de Lor com a mestre de la seca, i Jaume Gracian com a tallador d'encunys. Mana també que es facin crides sobre la nova moneda.

Botet, p. 111, ACA, reg. 1015, f. 165, reg. 1006, f. 157 i reg. 1009, f. 243 v. i ss.

214 6 gener 1338 València SARDENYA

El rei mana que es batin a Càller alfonsins d'or i en determina les característiques: talla de 72 peces el marc, llei de 22 quirats i 8 grans, lliga d'1 quirat i 6 grans amb 2/3 d'argent i 1/3 d'aram. El seu valor havia d'ésser de 14 alfonsins d'argent. A l'anvers havia de dur la imatge sedent del rei i al revers, una creu. Després es nomenà com a mestre Arnau de Lor i com a obridor d'encunys, Jaume Gracià.

Pateat universis, quod nos Petrus dei gracia Rex Aragonum etc. Provida meditacione pensantes ut Regie convenit dignitati, qualiter serenissimus ac magnificus princeps dominus Alfonsus, clare memorie Rex Aragonum genitor noster, qui Regnum nostrum Sardinie et Corsice personaliter adquisivit et clara strenuitate perfulgens domus nostre Aragonum subiugavit imperio, viriliter et potenter hostium et rebellium qui se dicte adquisicioni opposuerant viribus divina favente gracia conculcantis, inter alia, que ad regimen deffensionem ac statum prosperum dicti Regni et incolarum eius vtilia et necessaria fore, prospexit de cudenda moneta argenti, videlicet et minuta, in partibus ipsius, providit que dictorum incolarum et aliorum eciam ad partes ipsas conveniencium vsibus cederet, et ea inibi comuniter et singulariter vterentur: quam quidem monetam, velut nomine actores eius sortitam impressamque sub ipsius nomine titulo atque signo, alfonsinorum monetam voluit nominari. Et licet dicte monete cudicio, ab eius inicio citra, in loco ville Ecclesie insule Sardinie tamquam ad hoc propter mineriarum argenti vicinitatem magis ydoneo et propinquo, continuata fuerit et continue eciam peragatur, non tamen, ut plurium veridica relacione comperimus, moneta ipsa in partibus illis exuberant ut deberet. Ad quod frequens dicte monete extraccio, que causa lucri ad partes difertur alias, a pluribus causam prebet, in partibus eciam dicte insule ut percepimus tam mercatores quam alii quamvis dicta alfonsinorum moneta vsibus et negociacionibus gencium comuniter et specialiter inibi sit adscripta. In aliis auri monetis que in aliorum Regum seu principum aut comunitatum terris sive partibus fabricantur sua exercere comercia, suisque negociacionibus monetas ipsas auri asumere crebis actibus non desistunt. Quamobrem nos de cudenda nova auri moneta que dictorum alfonsinorum cursui adiungatur et per cuius adjeccionem modis huiusmodi

sublevetur prout honori nostro et fidelium nostrorum vtilitati convenit, et ut ipsi monetis nostris promotius et utilius vti valeant, ducimus providendum. Igitur, pre habito super hiis maturo cum deliberacione consilio, novam auri monetam impresione nostri nominis tituli atque signi decoratam, ac presentis edicti nostri privilegio roboratam, in dicto Regno Sardinie et Corsice, videlicet in Castro nostro Callari, quod capud precipuum ac notabile dicti Regni esse conspicitur, per nostros fideles, quos ad hoc duxerimus ordinandos, quam et quamdiu nobis placuerit cudi volumus, statuimus ac eciam ordinamus, prout inferius declaratur. Et ut in dicta moneta, quam alfonsinos auri volumus nuncupari, et vsu ipsius equalitas observetur, ne posset in eius lege vel pondere minui destrui seu mutari sed in sui integritate fiat ac permaneat illibata in eius cudicione, lege ac pondere forma que sequitur est adiecta, quam a viris expertis i n talibus comptetentem fore comperimus racioni consonam et a nostris fidelibus et subditis et aliis quisbuscumque eciam absque d ubitacionis vel dispendii scrupulo acceptandam. Dicta autem auri moneta fiat ad legem et pondus barchinonensium sive alfonsinor um argenti, qui eiusdem sunt ponderis atque legis, videlicet ad septuaginta duos denarios pro marcha argenti, vel auri. Cuius quidem monete Barchinonenses argenti, est denarius quilibet in argento fino ad vndecim denarios et quatuor grana, et conformatur cum moneta auri per quiratos, quod est legis viginti duorum quiratorum et octo granorum auri fini, videlicet, quod in qualibet auri fini marcha ponantur seu imisceantur pro lege nomine nostro unus quiratus et sexdecim grana, quorum quirati et sexdecim granorum due partes sint de argento fino et reliqua tercia pars de cupro. Et ne super usu valore dicte monete auri dubitacio oriatur, decernimus ac eciam declaramus, unum denarium auri dicte monete continere in se valorem quatuordecim denariorum monete predicte alfonsinonum argenti, et ad dictam racionem monetam ipsam auri videlicet quemlibet denarium pro quatuordecim Alfonsinis argenti recipi per quospiam et in partibus ipsis currere ad ipsum precium volumus et jubemus. Hanc autem monetam nos Petrus dei gracia Rex predictus fieri et cudi volumus sub impressione sequenti, videlicet, quod ex una parte cuiuslibet denarii auri sit ymago magestatis Regie sedentis in Cathedra et tenentis in manu dextra ceptrum et in manu sinistra pomum cum cruce, et in circumferencia istius partis sint littere subsequentis, fortitudo et laus mea dominus, in alla vero parte sit scutum ad signum nostrum regale, et in eius circuitu sint littere nomen et titulum regium taliter continentes, Petrus Aragonum et Sardinie Rex: promitentes bona fide monetam predictam sub predicta lege pondere atque signo tenere observare et eciam custodire. Statuentes et eciam ordinantes, quod per nos et successores nostros eligantur duo probi viri fideles et in talibus experti in Custodes dicte monete, qui juramento in posse nostro seu illius quem ad hoc deputaverimus nos vel nostri per eos prius prestito, astringatur ut ipsi circa custodiam dicte monete diligenter intendant et observent operacionem ipsius monete et legaliter eam operari faciant atque cudi. Et consimile juramentum teneantur prestare Magistri monetarii et alii qui ad fabricacionem dicte monete fuerint deputati, scilicet quod in ipsius monete fabricacione cudicione et operacione se fideliter et legaliter habeant atque bene, quod juramentum omnes predicti teneantur prestari antequam ad operacionem seu cudicionem dicte monete aliquatenus admittantur. Mandamus itaque Gubernatori, administratori, vicariis, baiulis, ceterisque officialibus nostris et subditis dicti Sardinie et Corsice Regni, quod predicta omnia et singula teneant custodiant et observent, et dicti officiales teneri faciant et inviolabiliter observari, sicut de nostri confidunt gracia vel amore: in cuius rei testimonium presentem Cartam nostram fieri jussimus magestatis nostre sigilli appensione munitam. Datam Valencie octavo .idus. jamarii Anno dni. Millesimo .ccc. .xxx. octavo. Signum Petri d. gra. regis Aragon. Valenc. Sardin. et Corsic. Comitisque Barch. Testes etc.

Botet, doc. 23, ACA, reg. 1009, f. 235; Birochi, p. 81.

215 2 maig 1338 ARAGÓ

El rei mana que s'esbrini si és cert que un jueu va fer monedes falses a Saragossa a casa d'altres jueus, els quals s'encarregaven de posar-les en circulació, i que els castiguin en cas afirmatiu.

Mestre Racional, p. 396, ACA C reg. 1.055, f. 7 v.

215 a 1339 SARDENYA

Segons dades obtingudes per Udina, l'emissió d'alfonsins d'or sards es feu, en realitat, l'any 1339 i se n'arribaren a fabricar 30.942 peces.

Udina 1957.

216 18 juny 1339 CATALUNYA

El rei mana la detenció d'unes persones que havien falsificat moneda al castell de Picamoixons.

Mestre Racional, p. 398, ACVA C, reg. 1.005, f. 167.

217 juliol 1339 SARDENYA

A causa de l'oposició a l'encunyació que es duia a terme, la fabricació s'havia aturat. El rei desestima les raons adduïdes, mana que es reprengui l'emissió tot seguit i que es facin noves crides.

Botet, p. 111, ACA, reg. 1009, f. 327, 327v., 338 i 339.

218 12 maig 1339 València VALÈNCIA (CATALUNYA)

El rei es queixa dels falsadors i dels manipuladors de la moneda i mana que els croats de Barcelona es prenguin a 12 diners sense pesar, sempre que tinguin l'aparença de no haver estat retallats. Si la peça té l'aparença d'haver estat manipulada, que se la comprovi amb un pesal de 76 peces el marc. Si compleix aquesta talla, ha de

córrer al canvi de 12 diners. En cas contrari, s'ha de vendre com a metall al millor postor.

Petrus etc.: ffidelibus suis campsoribus, draperiis, mercatoribus, argenteriis et aliis quibuscumque habitatoribus Civitatis et Regni valentie, cuiuscumque legis et conditionis existant, salutem etc., Noveritis nos volentes falsitatem seu fraudem que fit super diminucione seu concione barchinononses argenti per falsarios et maliciosas personas diabolico spiritu ..... ut convenit evitare, et ut boni barchinonensis argenti recipiantur et currant ut consueverunt suo precio, infrascripta capitula nostro consilio ordinasse, quorum tenor sequitur in hunc modum. Primerament ordonam que tot barchinones que sia o parega esser complit e no parega esser taylat o tasorat, sie reebut per .xij. diners menuts per tot hom generalment e sens pesar. Item, que tot barchinones qui parra esser tasorat, sia pesat ab pesal que entren .lxxvj. barchinonesos en lo march, e aquells qui seran del dit pes sien reebuts per bons, a raho de .xij. diners menuts. Item que tots barchinonesos qui seran ... e no bastaran al pes del qual entraran .lxxvj. barchinonesos el march, deia esser venut a raho de onça o de march, a qualsevol persones qui mes hi daran e no en altra manera. Item, que tot hom qui comprara barchinonesos ... al dit pes d'onça o de march, deiga aqueils taylar encontinent en presencia del venedor. E tots aquestos capitols ordonam que sien tenguts e observats en la ciutat e Regne de Valencia, per squivar fraus e que la mala moneda sia consumada, sots pena de .lx. sous levadora per nostres officials de tots aquells qui contra los dits capitols o algun daquells tantes vegades com hi vendran. Quare vobis et unicuique vestrum dicimus et expresse mandamus, quantenus predicta capitula et omnia et singula in eisdem contenta observetis et observare faciatis in omnibus iuxta formam superius expressatam, aliter per presentes mandamus universis et singulis officialibus nostris presentibus et futuris vel eorum locatenentibus, ut penam predictam in iamdictis capitulis contenta a contrafacientibus et bonis ipsorum exigant et requirant. Datum Valentie, quarto idus madii, Anno domini .m.ccc.xxx.ix. Bertran de Valle mandato regis, etc.

Botet, doc. 25, ACA, Reg. 1055, f. 148 v.

219 24 juny 1339 Barcelona VALÈNCIA (CATALUNYA)

El rei revoca l'ordre anterior i mana que els croats de Barcelona siguin rebuts per tothom sense pesar si tenen les lletres de la llegenda sencera en una de les cares, tal com es practica a la ciutat de Barcelona.

Petrus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, nobili et dilecto nostro Guilelmo de Cervilione, gerentivices procuratoris in regno Valencie, vel ejus locatenentibus, salutem et dilecionem. Exponentibus nobis consiliariis et probis hominibus civitatis Barchinone percepimus quod vos noviter auctoritate propria ordinastis quod barchinones argenti qui tonsurati, scisi vel in aliqua parte tacti fuerint adinventi aut ad pensum ordinarium seu debitum non suffecerint scindantur, de quo admiracione nec immerito suscepimus vehementem, cum ex hac causa posset de facili infra regna et terras nostras propter monete indigenciam periculum non modicum evenire. Quocirca vobis expresse dicimus et mandamus quatenus incontinenti predicta revocatis revocarique protinus faciatis, et nichilominus in civitate predicta et aliis locis dicti regni in quibus vobis videbitur preconizari publice faciatis quod nullus sub pena nostre gracie et mercedis audeat Barchinonum argenti, quantumcunque tacti vel cisi fuerint, in aliqua sui parte scindere vel ponderare. Nos tantum unacum consilio proborum hominum dicte civitatis Barchinone, a qua dicta moneta subscripcione et nomen habet, certam ordinacionem fecimus super eo, continentem inter cetera, quod si in altera parte dicti Barchinones apparuerint littere ipsum Barchinonem circumferentes, quod talis Barchinones pro bono et sufficienti habeatur, nec aliquis sub certa pena in dicta ordinacione apposita audeat repudiare illum. Insuper volumus quod illi qui dictam monetam recipere voluerint eandem ad valorem et cotum solitum recipere teneantur. Ceterum cum intellexerimus quod nonnulli infra dictum regnum cambium pro denariis minutis recipere non verentur, mandamus vobis quod id omnino prohibeatis, nec dictum cambium deinde recipi modo aliquo permittatis. Datum Barchinone, octavo kalendas julii, anno Domini millesimo CCC^mo^ tricesimo nono.

Llibre de les Monedes, doc. 14.; regest de Colson, p. 57, i de Botet, p. 117.

220 1 juliol 1339 Barcelona CATALUNYA

El rei mana al veguer, batlle, jurats i prohoms de Vilafranca del Penedès que apliquin l'ordenança donada per ell, amb el consell dels prohoms de Barcelona que estipula que els croats (barcelonesos d'argent) es considerin bons i suficients mentre les lletres apareguessin senceres en un dels costats i que ningú els pogués refusar sota pena de 50 sous.

Petrus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, dilecto et fidelibus suis vicario et bajulo necnon juratis et probis hominibus Villefranche Penitensis, salutem et dileccionem. Ecce quod nos ad tollendam oppinionem que inter subditos nostros orta est super recipiendis denariis barchinone argenti, habito consilio proborum hominum civitatis Barchinone, cujus dicta moneta subscripcionem et nomen habet, certam ordinacionem super eo inter cetera continentem, quod in aliqua parte dicti barchinones apparuerint littere ipsorum barchinonensium, quod talis barchinones pro bono et sufficienti habeatur, nec aliquis sub pena quinquaginta solidorum barchinonesium audeat repudiare illum. Insuper volumus quod illi qui dictam monetam receperint eandem ad valorem et cotum solitum recipere teneantur, et eciam quod aliqui in dicta villa cambium pro denariis minutis recipere non sint ausi. Quare mandamus vobis quatinus predictam ordinacionem observetis et observari faciatis, necnon prohibeatis ne dictum cambium deinde modo aliquo recipiatur, alias vos dicti vicarius et bajulus a contrafacientibus penam predictam absque remissione aliqua exigatis. Datum Barchinone, kalendis julii, anno Domini millesimo CCC^mo^ XXX° nono.

Llibre de les Monedes, doc. 15.

221 3 juliol 1339 Barcelona CATALUNYA

La mateixa carta adreçada al veguer de Girona i de Besalú i als jurats i prohoms de la ciutat de Girona.

Similis littera facta fuit et directa vicario Gerunde et Bisulduni et bajulo necnon juratis et probis hominibus civitatis Gerunde. Datum Barchinone, quinto nonas julii, anno Domini M° CCC^mo^ XXX°nono.

Llibre de les Monedes, doc. 15b.

222 8 juliol 1339 Barcelona CATALUNYA

La mateixa carta fou tramesa en aquesta data als veguers d'Osona, Vic, Ripoll i el Ripollès i Camprodon, i al batlle, consellers, jurats i prohoms de Vic. (Llibre de les Monedes, 15c.). El 27 de juliol del 1339, al batlle, jurats i prohoms de Caldes de Montbui (Llibre..., 15d). El mateix dia, al batlle, jurats i prohoms d'Igualada (Llibre..., 15g). El 29 de juliol, als homes i a la Universitat de Piera (Llibre..., 15e). El mateix dia, als homes i a la Universitat de Besalú (Llibre..., 15f).

Llibre de les Monedes, doc. 15c, 15d, 15e, 15f, 15g.

223 14 juliol 1339 Barcelona CATALUNYA

A 14 de juliol 1339 crida de part del Veguer de ordinació dels Consellers, que nengu gos rebujar los Barcelonesos â dotse diners, y que sis dubtava si eren rebedors anassen als Proms assignats a la Plassa de St. Jaume, y a la del Blat, y als Cambis, que ells declararían si ho son, y sis deuen tallar.

Rúbriques de Bruniquer, p. 130.

224 25 juliol 1339 Barcelona VALÈNCIA

Accedint a la petició dels jurats de València, el rei revoca l'ordenança del 24 de juny precedent per la qual prohibia destruir els barcelonesos d'argent considerats deficients i canviar els diners menuts, ja que era contrària als furs del Regne de València i als privilegis de la ciutat.

Nos Petrus, Dei gracia rey Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, recolentes mandatum infrascriptum fecisse vobis dilectis et fidelibus juratis et probis hominibus civitatis Valencie per nostram litteram sub hac forma: «Petrus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, dilectis et fidelibus juratis et probis hominibus civitatis Valencie, salutem et dileccionem. Exponentibus nobis consiliariis et probis hominibus civitatis Barchinone percipimus quod vos unacum nobili dilecto consiliario nostro Guilelmo de Cervilione, gerente vices procuratoris in regno Valencie, noviter auctoritate propria ordinastis quod barchinones argenti qui confiscati, cisi vel in aliqua parte tacti fuerint adinventi aut ad pensum ordinatum seu debitum non suffecerint scindantur, de quo admiracionem nec immerito suscepimus vehementem, cum ex hac causa posset de facili infra regna et terras nostras propter monete indigenciam periculum non modicum evenire. Quocirca vobis expresse dicimus et mandamus quatinus incontinente predicta revocetis revocarique protinus faciatis et a predictis omnino abstineatis. Nos enim cum consilio proborum hominum dicte civitatis Barchinone, a qua dicta moneta subscripcionem et nomen habet, certam ordinacionem fecimus super eo continentem inter cetera quod si in altera parte dicti barchinones app(ar)uerint littere ipsorum barchinonensium circumferentes, quod talis barchinones pro bono et sufficienti habeatur, nec aliquis sub certa pena audeat repudiare illum. Insuper volumus quod illi qui dictam monetam recipere voluerint ad valorem et cotum solitum, eam recipere teneantur. Ceterum cum intellexerimus quod nonnulli infra dictum regnum cambium pro denariis minutis recipere non verentur, mandamus vobis quod id omnino prohibeatis, nec dictum cambium deinde recipi modo aliquo permittatis. Datum Barchinone, VIII° kalendas julii, anno infrascripto.» Et nunc pro parte vestri dictorum juratorum et proborum hominum dicte civitatis nobis fuerit humiliter supplicatum quod predictum mandatum, quod contra forum regni Valencie et contra privilegium antiquum dicte civitatis esse esseritis revocare ex debito justicie dignaremur, cum de voluntate vestra dicta ordinacio facta non fuerit nec eciam preconizacio supradicta, immo vobis contra dicentibus et expresse inde protestantibus, idcirco, cum nostra intersit privilegia et foros subditis nostris concessa servare illæsa, tenore presentis carte nostre revocamus, anullamus et penitus irritamus mandatum predictum per nos vobis factum, in quantum tamen contra forum et privilegium vestrum factum esse noscatur. Mandantes per presentem universis et singulis officialibus nostris, presentibus et futuris, quod revocacionem nostram hujusmodi firmam habeant, teneant et observent et ab aliis faciant inviolabiliter observari. In cujus rei testimonium presentem cartam nostram vobis fiere jussimus nostro sigillo pendenti munitam. Datum Barchinone, VIII° kalendas augusti, anno Domini millesimo CCC^mo^ XXX° nono.

Llibre de les Monedes, doc. 16.

225 25 octubre 1339 Barcelona CATALUNYA

Confirmació dels privilegis dels moneders, atorgats pels seus antecessors. Es refereix al document 4 de l'apèndix de Salat.

Botet, ACA, reg. 867, f. 229.

226 28 març 1340 ARAGÓ

El rei mana a Joan Eiximenis d'Osca que aclareixi la culpabilitat d'una serie de persones en una qüestió de falsificació de moneda.

Mestre Racional, p. 397, ACA C reg. 1.056, f. 88 i 88 v.

227 21 juny 1340 Lleida CATALUNYA

El consell de la ciutat de Lleida demana al rei que a la ciutat hi corri el diner barceloní en lloc del diner jaquès. Com veurem més endavant, el rei ho va acceptar el 17 de setembre del 1346 (doc. 256).

Botet, p. 118 i 119.

228 7 octubre 1340 Barcelona CATALUNYA

A petició del General de Catalunya, el rei ordena que totes les monedes barcelonines d'argent siguin obligatòriament acceptades mentre siguin llegibles totes les lletres a una de les cares, sota pena de 20 sous. La ciutat de Barcelona podrà nomenar persones qualificades a les quals els ciutadans puguin acudir per a determinar si les monedes d'argent compleixen les condicions i, en cas contrari, destruir-les. Prohibeix la compra de monedes d'argent de bon pes, sota pena de 100 sous. La mateixa disposició fou tramesa als batlles, veguers i lloctinents del Principat de Catalunya.

Petrus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, ffidelibus nostris vicario et bajulo Villefranche Penitensis vel eorum locatenentibus, salutem et graciam. Significamus vobis nos noviter ad supplicacionem et requisicionem Generalis Cathalonie et pro tollenda vexacione qua Generale ipsius opprimebatur super cursu barchinonensis argenti subscriptam preconizacionem fieri fecisse in civitate Barchinone tenorem hujusmodi continentem: «Ara oiats per manament del senyor rey a requesta e supplicació del General de Cathalunya que tot barchinonès d'argent en què sien les letres entires, de la una part o de la altra, sia reebut sens que nol calgue pesar, e que tot hom lo haia a pendre, e qui contrafarà que pach XX sòlidos. Ítem, que tot Barchinonès d'argent en què no sien les letres entires, de la una part o de la altra, sia pesat per nós ordonat; e si serà trobat de pes, que sia reebut; e qui reebre nol volrà, que pach XX sòlidos. Ítem, que tot barchinonès qui de pes no serà puxe fer trencar aquell d'aquí serà a aquells qui en cascun loch hi seran assignats. Ítem, que neguna persona no gos comprar barchinones d'argent a march o a rahó de march o de onza, si donchs los dits barchinones no seran trencats; e qui contrafarà, que pach cada vegada C sòlidos de les quals penes haurà les dues parts lo senyor rey, e la terça lo accusador.» Quocirca volumus ac vobis dicimus et mandamus quatenus consimilem preconizacionem in locis vestre jurisdiccionis quibus preconizaciones sunt fieri solite, ilico fieri faciatis ne per aliquos ignorancia allegari valeat super ea. Et si quos inveneritis contrafacientes penis sive bannis in dicta preconizacione contentis ipsos puniatis dictas penas sive banna ab eisdem exigendo protenus et levando, juxta tenorem preconizacionis superius annotate. Nos enim tenore presentis vobis dicto bajulo tradimus in mandatis et plenam conferimus potestatem ut eligatis et aligere possitis in dicta villa unam vel duos vel plures bonas et idoneas personas et sufficientes, que dictos barchinones argenti recognoscant, et quos repererint non sufficere ad pondus per nos ordinatum de voluntate illorum quorum fuerint, possint eosdem scindere et scindi facere, juxta formam preconizacionis pretacte. Datum Barchinone, nonas octobris, anno Domini millesimo CCCmo quadragesimo.

Llibre de les Monedes, doc. 17 i 17b.

229 10 octubre 1340 Barcelona CATALUNYA

El rei mana als veguers de Barcelona i del Vallès que vetllin perquè els delegats nomenats per la ciutat de Barcelona que han de verificar la moneda de plata ho facin seguint els criteris establerts en el document anterior.

Petrus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, dilecto suo vicario Barchinone, dilecto suo vicario Barchinone et Vallensis vel ejus locumtenenti, salutem et dilectionem. Cum nos ad supplicacionem et postulacionem Generalis Cathalonie provisionem, ordinacionem et preconizacionem fieri fecimus contenencie subsequentis: «Ara oiats per manament del senyor rey a requesta e supplicació del General de Cathalunya que tot barchinonès d'argent en què sien les letres entegres, de la una part o de la altra, sia reebut sens que nol calgue pesar, e que tot hom lo hage a pendre etc..., ut supra.» Nosque consiliariis et probis hominibus civitatis Barchinone per presentes duxerimus concedendum quod possint eligere et ordinare aliquos probos homines ad recognoscendum barchinones argenti juxta ordinacionem preinsertam. Ideo, ad supplicacionem dictorum consilioriorum et proborum hominum civitatis pretacte humilem nobis exhibitam, vobis dicimus et expresse mandamus quatenus illos proceres quos dicti consiliarii et probi homines civitatis jamdicte ad hec duxerint eligendos sive eciam ordinandos totaliter compellatis ad reconoscendum predictos barchinones argenti, necnon ad exequendum alia contenta in suprascripta ordinacione per nos facta juxta ejus seriem et tenorem, donec nos aliter super hoc duxerimus providendum, taliter in his vos habendo quod narrata in dicta ordinacione firmiter ut convenit observentur. Datum Barchinone, sexto idus octobris, anno Domini millesimo CCC^mo^ quadragesimo.

Llibre de les Monedes doc. 18.

230 29 novembre 1340 SARDENYA

El rei mana al mestre de la seca de Vila d'Esglésies, Guillem Oliver, que accepti el nomenament per al càrrec

d'assajador de la moneda fet a favor de Miquel de Coll (o Descoll). Malgrat la disposició que mana que aquesta mena de càrrecs s'han d'exercir personalment, Miquel de Coll podrà absentar-se a Catalunya durant un any si designa un substitut.

CODOIN 45, doc. 111, p. 51.

231 8 desembre 1340 CATALUNYA

El rei nomena Pere Vicens mestre de la seca de Barcelona per un període de deu anys.

Botet, ACA, reg. 955, f. 144.

232 9 desembre 1340 Barcelona CATALUNYA

A fi d'afavorir la fabricació de la moneda de billó que es bat a Barcelona, el rei atorga guiatge a tota persona que porti metall per a poder-ne fabricar, sigui quina sigui la seva condició, exceptuant els lladres, els bandits de camí reial, els falsificadors i els autors d'algun crim de lesa majestat.

Nos Petrus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, cupientes ut moneta que in civitate Barchinone cuditur argento billono et aliis necessariis abundet, idcirco tenore presencium guidamus et assecuramus quascumque personas ad ipsam monetam defferentes argentum billonum seucambium cujuscumque condicionis existant, ita quod in veniendo ad ipsam monetam stando et eciam redeundo, non possint detineri, marchari, pignorari seu eciam impediri culpa crimine aut debitis alienis nisi principales fuerint in eis aut fidejussorio nomine obligati, nec eciam in his casibus nisi prius in eisdem fatica inventa fuerit de directo. Ab hoc tamen guidatico et assecuramento excludimus fures, fractores itinerum, fabricatores false monete et qui crimen lese conmiserint majestatis. Mandantes universis officialibus nostris presentibus et futuris vel eorum locatenentibus quatenus predictum guidaticum et assecuramentum observent et observari faciant, ut superius continetur. In cujus rei testimonium presentes inde fieri jussimus nostro sigillo munitas. Datum Barchinone, quinto idus decembris, anno Domini millesimo CCC^mo^ quadragesimo.

Llibre de les Monedes, doc. 19.

233 1341 SARDENYA

El rei revoca tot poder a qui havia estat mestre de la seca (de Vila d'Església), Arnau de Lor.

Sollai, p. 58, ACC, perg. 221.

234 4 febrer 1341 València CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Citació que fa el rei al seu cunyat, Jaume III de Mallorca, perquè comparegui a Barcelona pel judici que se li fa per permetre córrer al Rosselló, Cerdanya, Conflent, Vallespir i Cotlliure una moneda diferent de la barcelonina, moneda que ell batia a Perpinyà en contra dels convenis i pactes existents.

Illustri ac magnifico Principi Jacobo Dei gratia Regi Maioricarum, Comiti Rossilionis et Ceritaniae, ac Domini Montispessullani benemerito fratri nostro Petrus eadem gratia Rex Aragonum, Valentiae, Sardiniae, et Corsicae, Comesque Barchinonae salutem, et votivae prosperitatis aucmentum. Attendentes, Rex inclyte , quod dum praeiudicio vel errori tempore congrue non resistitur, illi utrique praesumitur consentire, quodque plerumque iuris opprimitur veritas, et excedendi laxatur licentia, si circa id opportunae provisionis auxilium substrahatur; profecto nec laesioni nostrae sic praesertim intolerabili consentire per negligentiam volumus, neque pati ad deffectum providentiae congruae nostrae regaliae detrimentum. Sane sicut gravis de terris nostris rumor egressus nobis imponitum , et veritas , pro ut fertur , ascribit , Vos qui Regnum Maioricarum , insulas adiacentes eidem , Comitatus et terras Rossilionis , Ceritaniae , Confluentis , Vallespirii , Cauquiliberi , et alias á nobis tenetis in feudum sub certis pactis , formis et modis in instrumento conventionum , et ipsius infeudationis contentis tamquam omnium praedictorum immemores, contra fas et licitum, et conventiones in ipsa infeudatione contentas , aliam monetam praeter Barchononensem currere facitis et permititis in dictis terris Rossilionis, Ceritaniae , et Confluentis , Vallispirii , et Cauquoliberi ; et quod est gravis tolerandum, cuditis , seu cudi fecistis et facitis patenter et publice monetam in Villa Perpiniani in dicto Comitatu Rosilionis sistenti , nec non conflari , seu fundi monetam regalem nostram Barchinonensem seu argenti , quae intacta penitus permansisse , nec á vobis contaminationem aut diminutionem aliquam deluerat suscepisse. Cumque praedicta ad nos dudum crebris clamoribus iam perlata , nunc tamquam evidentia facta notoria fama communis undique publicet, et multorum fide dignorum assertio manifestet ; Nos illa velut in Comitatu Rosilionis , qui est infra limites Cathaloniae , quique generalis nostrae ditionis subest imperio , in praeiuditium dictarum conventionum , ac contra usaticos Barchinonenses quibus monetam facere in Cathalonia nobis solum facultas dignoscitur atributa , illicite perpetrata , et in praeiudicium legis Patriae, in laesionem etiam universalem totius reipublicae, ac in offensam , et iniuriam nostrae Maiestatis regiae contemptibiliter sit comissa , non possimus nec debeamus sub conniventia praeterire: Idcirco praesentium serie Vos citamus , vobis nihilominus iniungentes , quatenus vicessima sexta die , si feriata non fuerit , alia sequenti non feriata á receptione praesentium continue numeranda , quem terminum vobis una pro tribus citationibus , seu edictis peremprotium assignamus , compareatis personaliter coram Nobis in civitate Barchinonae paratus super praedictis omnibus subire iudicium et firmare de directo in posse nostro , et alias debite procedere super eis , pro ut de iure et ratione , ac secundum usaticos Barchinonenses , ac iuxta conventiones inter praedecessores nostros Aragonum et vestros Maioricarum Reges initas , et inter Nos et Vos noviter renovatas fuerit faciendum; cum Nos super praedictis omnibus , et quolibet praemissorum, et dependentibus ex eisdem facere intendamus quod iustitia suadebit; alio-

quin lapso dicto termino, quem vobis, ut praemittitur pro peremptorio et praeciso, tenore praesentium assignamus , procedemus in eo super praedictis , vestra absentia non obstante , et contumacia exigente , pro ut iuste , et debite inveniemus faciendum. Datum Valentiae pridia Nonas Febroarii anno á Nativitate Domini millessimo trecentessimo quadragessimo primo.

Salat, doc. 26 ; Heiss, doc. 7

235 1 octubre 1341 CATALUNYA

Els jurats de Barcelona es queixaren al rei que Jaume III de Mallorca batia a Perpinyà moneda diferent de la barcelonina.

Hauda clara certificació dels dits afers per persones dignes de fe, notificam a la vostra molt alta senyoria, que lo dit Rey de Mallorques fa batre en Perpinyà anyels d'or e florins d'or e encara malles d'argent, de les quals monedes, ço es, de cascuna trametem a vos senyor dins la present letra. E segon que havem entes fan fer la 1 dia de i senyal e l'altra dia d'altre senyal...

Botet, p. 139-140, ACA, Cartes reials de Pere III, núm. 1450.

236 13 octubre 1341 CATALUNYA

Mana el rei que els croats que tinguin les lletres esborrades (i, per tant, considerats no acceptables), córrin a pes.

Salat I, p. 157, Botet.

237 Probablement, 1342 CATALUNYA-MALLORCA

No havent-se presentat a justificar-se, el rei de Mallorca és requerit de nou.

Cum Vos Illustris Jacobus Rex Maioricarum , Comes Rossilionis , et Ceritaniae , et Dominus Montispessullani fuistis citatus per Illustrissimum Dominum Petrum Dei gratia Regem Aragonum &c. inter caetera ad firmandum de directo super contentis in quadam citationis littera , confecta pridiae Nonas Febroarii anno Domini millessimo trecentessimo quadragessimo primo , et vobis praesentata in Castro Perpiniani vigessimo septimo die mensis febrarii anni praedicti , et praedictam firmam facere contumaciter distuleritis , et adhuc differatis: Propterea ego Arnaldus de Erillo procurator ad hoc et infrascripta constitutus per Serenissimum Dominum Regem Petrum praedictum , protestato primitus et expresse quod per infrascripta Illustrissimus Dominus Rex praedictus , nec ego eius nomine non intendimus discedere á citatione iam facta et firmata requisita , nec á iure directo Domino Regi propterea adquisito ; sed in eis persistendo protestor nomine procuratorio , quo supra , de omni iure , quod dicto Domino Regi Aragonum adquisitum est , et acquiretur ex eo , quod distulistis dictam firmam iuris facere in posse dicti domini Regis , et adhuc eam differitis ; Ideoque persistendo in dictis protestationibus , et ab eis , seu earum aliqua nullatenus recedere intendendo: Requiro nomine procuratorio praedicto Vos dictum Illustrem Regem Magioricarum , quatenus dictam firmam iuris faciatis in posse dicti Domini Regis , sic eam facere debetis et potestis cum ad eam faciendam teneamini ex natura feudi iuxta usaticos Barchinonenses , et ex usantia generali Cathaloniae , et etiam ex consuetudine dudum per dominos Reges Aragonum et Maioricarum inita , et per dictum dominum Regem Aragonum ac Vos renovata , et iuramento et homagio per Vos roborata et confirmata , et eam nullo modo debetis , nec potestis contradicere , nec defficere absque metu paenarum in dictis usaticis , ad quorum observationem iuxta dictam consuetudinem adstringimini expressarum si recusetis , seu etiam differatis dictam firmam facere ; protestor iterato nomine procuratorio praedicto , ut supra et de omni alio iure et interesse dicti Domini Regis , pro ut melius ad utilitatem ipsius protestari valcat de eodem. De quibus omnibus &c.

Salat, doc. 27.

238 vers 1342 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

En la Historia de Pere Miquel Carbonell Arxiver del Rey Cap(ito)l 9 del llibre ters C(art).ª 129, lo Rey en Pere scrivint la sua Historia, y del Rey Jaume de Mallorques donant quexa del Rey de Mallorques y la raho quel havie mogut â procehir contra dit Rey a privarlo del dit Regne, y dels Comptats de Roselló y Cerdanya, diu entre altres, que lo dit Rey de Mallorques en sas Terras de Rosselló, y Cerdanya que son dins lo Principat de Cathalunya, diu feya fondre les monedes nostres, y feye batre altres monedes, lo que no li era lícit â ell, sino â nos tansolament, ê que sie moneda Barcelonesa que es apellada de Tern, ê es perpetual, ê encara nos aquella fer batre no podem sens consentiment è volver de dita Ciutat â la qual es comanat per tot lo Principat de Cathalunya, è per avinenses antigues. (pàgs. 131-132).

En la Cronica de Pere Miquel Carbonell fol. 129, es un Capítol ab que lo Rey en Pere va narrant sa historia contral Rey de Mallorca, y allí diu lo Rey en Pere, que en Cathalunya nos pot batre moneda sino en Barcelona, y nos fer batre no podem sens consentiment, ê voler de la Ciutat, a la qual es comanat per tot lo Principat, ê per avinensas antiguas.

Rúbriques de Bruniquer, p. 140; Grans Cròniques, p. 1042.

239 1343 SARDENYA i CÒRSEGA

El rei nomena mestre de les seques de Sardenya i Còrsega a Berenguer d'Olorde, en substitució de Guillem Oliver.

Sollai, p. 39.

240 1 maig 1343 Barcelona CATALUNYA

El rei concedeix als ciutadans de Barcelona l'autorització perquè puguin exportar plata, aram o billó, amb l'excepció de la moneda d'argent de Barcelona i sens incórrer en cap pena, malgrat allò que és establert a les Constitucions de Catalunya.

Nos Petrus Dei gratia Rex Aragonum, Valentiae , Sardiniae , et Corsicae , Comesque Barchinonae: Quamvis in constitutionibus Cathaloniae sequens capitulum contineatur, Item statuimus, quod si quis monetam Barchinonensem , vel Jaccensem falsaverit , vel ad fundendum alicubi portaverit vel aliquam Balçonayam de Cathalonia extraxerit tamquam monetae falsarius puniatur , et si quis eam deprehenderit, in omnibus quae penes eum invenerit habeat tertiam partem , et personam cum omnibus adducat et tradat Vicario vel eius procuratori. Attamen volentes vos consiliarios probos homines ac Universitatem civitatis Barchinonae favore benevolo , ac etiam gratioso prosequi in hac parte , huius scripti nostri serie concedimus vobis et singularibus universitatis iam dictae , et successoribus vestris perpetuo , ac facultatem plenariam impartimur ; quod possitis de Barchinona , ac de Cathalonia , et etiam de omnibus Regnis et terris nostris , sive nostrae regaliae submissis , et aliunde abstrahere , ac etiam defferre ac deferri facere ad quascumque partes volueritis ,absque alicuius penae incursu, ac impedimento quolibet quiescente , quodcumque argentum purum , vel aere contaminatum , in rudi materia vel specificata , et tam in petiis , quam alias , et monetam sive Barçonayam , Billonum , vel Balçonayam quamlibet, moneta Barchinonensi dumtaxat excepta , capitulo supradicto , vel alio quovis iure , ordinatione vel statuto , sive Regalia in aliquo non obstante. Mandantes cum praesenti charta nostra Procuratori nostro generali, eiusque vices gerentibus, Vicariis, Baiulis generalibus, et specialibus caeterisque officialibus nostris praesentibus et futuris, quod concessionem nostram huiusmodi , quam tenere et observare perpetuo per Nos et nostros successores promittimus et iuramus per Deum et eius sancta quatuor evangelia manibus nostris tacta firmam habeant et observent et non contraveniant aliqua ratione. In cuius rei testimonium praesentem chartam nostram inde fieri iussimns sigilli bullae nostrae plumbae munimine insignitam. Datum Barchinone Kalendas Maii anno Domini millessimo trecentessimo quadragessimo tertio. Sig num Petri Dei gratia Regis Aragonum, Valentiae, Dardiniae, Corcicae, Comitisque Barchinonae.

Salat, doc. 27.

241 22 juny 1343 MALLORCA

El rei confirma als moneders de la seca de Mallorca els privilegis que els va concedir el rei Sanç l'agost del 1315.

Botet, p. 113, ACA, reg. 1409, f. 59v. i ss.

241 a 26 juny/12 octubre 1343-24 gener 1345-març 1348 MALLORCA

Pere Roig va ésser nomenat i va començar a actuar com a mestre de la seca de Mallorca el 26 de juny del 1343 (Aguiló), data que no encaixa amb la que dóna Campaner del 12 d'octubre d'aquell any, que potser és el nomenament fet després des de Barcelona. El 24 de gener del 1345, el procurador reial de Mallorca, Bn. Ça Morera, donava al rei uns primers comptes de l'emissió (Aguiló). Anys més tard, el 1354, Galbert Roig, nét i hereu de Pere Roig, va retre novament comptes de l'emissió que havia finalitzat el març del 1348, en morir el mestre (Sanahuja). En moneda d'or es varen batre l'equivalent a 128.909 peces de ral, entre rals, mitjos i quarts (58.776 entre el 1343 i el gener del 1345), és a dir 2.148 marcs, i el rei n'obtingué un benefici de 532 lliures. En plata només es varen batre 97 rals i mig entre rals i mitjos, que ja havien estat emesos el 1345. Pel que fa al billó, el 1345 ja s'havien batut 716 marcs entre doblers, diners i malles (Aguiló), de manera que la xifra que dóna Sanahuja de 643 marcs per al 1348, al final de les emissions i com a xifra total, no encaixa. Prendrem la xifra de 716 marcs i suposarem que després del 1345 ja no es va batre. El rei no va percebre res del batiment de l'argent i del billó perquè la seva emissió donà pèrdues que pagaren els jurats de Mallorca. Això explica que ja no es continuessin les emissions en argent i billó després del gener del 1345.

Molt alt e poderós, excellent princep e senyor: Rebuda senyor he vostra lletra, dada en Perpinyà sots lo segell secret a tres dies del mes de deembre prop passat, per la qual senyor manavets a mi que encontinent reebés e hagués certificació a quanta e quina quantitat pot muntar cascun any lo dret a vos pertanyent en lo batiment de la moneda de Mallorques, ne per quis reeb lo dit dret, si roman a vos senyor o si es atorgat a algu, e siu era a qui e per qual manera; la qual informació, senyor, per mi reebuda que la degues trametre a la vostra reyal magestat, senyor, segellada sots mon segell. Certifich senyor la vostra altesa que vos senyor apres quel regne de Mallorques fo vengut a vostra ma, stan vos, senyor, en Mallorques, constituis e ordonas e creas en P. Royg, ciutada de Mallorques, mestre general de la monederia, ab carta ab vostre segell pendent, senyor, segellada, dada en Mallorques a set kalendes julii l'any MCCCXLIII, de la qual , senyor, vos tramet traslat. Item senyor, ordonas que de cascun march d'or de moneda de Mallorques que sots la vostra magestat se batés en la monederia desus dita, que lo dit P. Royg donas e donar fos tengut cinc sous de moneda de reyals de Mallorques a vos senyor o als procuradors vostres de Mallorques, e no mes, e de cada un march d'argent del qual se batés moneda fos tengut de donar lo dit P. Royg quatre diners de aquella matexa moneda, ço és, de menuts.Declarans empero, senyor, que axi los cinc sols com los dits quatre diners fossen a vos, senyor, aplicats quitis de totes messionse despeses. E si per aventural'argent fos ai de car que d'aquel nos pogués batre moneda d'argent ne menuda, que en aquell cas no fos tengut donar alguna

cosa dels dits quatre diners per cascun march; e aquesta ordinació volgués, senyor, durar tant de temps com a vos, senyor, plagués, segons que apar per letra vostra, senyor, dada en Mallorques lo dia e any desus dita, de la qual axi matex, senyor, vos tramet translat. Item, senyor, los jurats de Mallorques, segons la carta de les dites monedes elegen dos prohomens abtes a tals coses, los quals senyor, son posats a aleyalar, a pesar, a fornar e a asejar dites monedes, los quals, senyor, com les monedes axi de or com d'argent com belló, son formades, pesades e asejades, fan les emprentar, ells presents o la un dells; e aquests dos prohomens scriuen tota la moneda la qual se bat nes liura per lo dit mestre de la moneda per jornades. Quant es, senyor, al dret pertanyent a vos, certifich la vostra aoltesa que havem hauda certificació dels dits dos prohomens vaedors, per la qual apar que de vint-i-sis jorns del mes de juny de l'any MCCCXLIII fins a nou jorns del mes de janer al any MCCCXLIIII (erroni, ha d'ésser 1345), *que son un any sis mesos e divuit jorns, son estats batuts en la dita monederia 58.776 reyals d'or e quart, dels quals, senyor, muntaria lo vostre dret, a raó de un diner per cascun reyal d'or, 243 lliures, 18 sols, 4 diners. Item se han batut dins lo dit temps en moneda de argent, reyals e migs reyals e quarts de reyals, un marc e cinc unces. Item se han batut dins aquest temps en moneda de billó, ço és doblers, menuts e malles, 716 marcs, cinc onces, p diners, de les quals monedes, senyor, axi de argent com de billó a vos senyor no pertany alguna cosa per ço com en lo batiment de aquelles se perde, la qualñ perdoa pagaren los jurats de Mallorques. Irem senyor, vos tramet lo compte lo qual lo dit P. Royg me ha donat d'açó qui ses batut en la dita monederia dins lo temps, a menut e per jornades. Scrita en Mallorques a 24 del mes de janer l'any MCCCXLIIII* (erroni, altre cop, ha dësser 1345, segons corregeix també Aguiló). *Besant la terra davant los vostres peus, senyor, se recomana en la vostra gracia e merce lo vostre humil procurador reyal del vostre regne de Mallorques, en Bn Ça Morera.*

Aguiló 1899, ARM, Patrimoni, Lib. Litt. Retg.; Campaner, p.79, ACA reg. 140, f.77; Sanahuja 2002 a, p. 29; ACA, Mestre Racional, Llibre d'albarans, vol. 642, f.40v.

242 15 desembre 1343 València MALLORCA

El rei fixa el valor de diferents monedes en curs a Mallorca. Determina que el croat de Barcelona i l'alfonsí d'argent de Sardenya valguin 15 menuts mallorquins, que 12 diners de billó (menuts) de Barcelona valguin 15 diners mallorquins, que un ral d'or de Mallorca valgui 20 sous de diners mallorquins de billó (menuts). Ordena que es batin a la seca de Mallorca mitjos i quarts de ral d'or, que han de valer 10 sous i 5 sous respectivament. Aquesta disposició fou revocada el 12 d'octubre del 1336 i la revocació posada en suspens el dia 1 de desembre del mateix any, segons els documents que veurem més endavant a les dates indicades.

Petrus dei gratia Rex Aragonum &.ª Nobili et dilecto nostro Arnaldo de Erillo, Gubernatori Regni Majoric. salutem et dilectionem. Receptis vestris binis litteris collationes et tractatus habitos super cursu monetarum in civitate et Regno Majoric. contenentibus, et intellectis plene tam hiis que in dictis vestris litteris continebantur quam hiis quod fidelis noster Anthonius Çaliurada mercator civis Maioric. per vos missus nobis super eo exposuit reverenter, et habitis etiam hic tractatibus et collationibus de et super predictis cum dicto Anthonio Çaliurada et aliis probis viris expertibus in talibus et inde noticiam habentibus, sic super cursu dictarum monetarum civitatis et Regni Majoric. duximus deliberandum et volumus ac pro bono habemus, cum hoc ad utilitatem reipublice cernere intendamus, quod fiat et servetur super dicto cursu monetarum quod per vos nobis litteratorie extitit intimatum, et in ibi per plures voces consilii per vos convocati ut vestre innuunt littere concorditer approbatum, videlicet quod unus barchinonensis et unus alfonsinus argenti valeant quilibet quindecim majoricen. minutos, et duodecim barchinonenses minuti valeant modo simili quindecim majoricenses. Et unus regalis auri de Majoric. valeat viginti sol. majoricen. minutos, et quod de ipsis regalibus et mediis et quartis eorum cudatur in secha nostra Majoric. Et quod ipsi medii et quarti valeant secundum magis et minus sicut valebunt regales, videlicet medius regalis auri decem sol. majoricem. minutor., et una quarta regal. auri quinque sol. majoricen. minutor. Et predictas monetas sic apreciatas et afforatas ut superius est distinctum valere et currere volumus per civitatem et Regnum Majoric. quamdiu de nostre processerit beneplacito voluntatis. Volentes et concedentes quod per hujusmodi cursum, sive ordinationem factam super cursu dictarum monetarum, nullum fiat prejuditium privilegiis per nos vel predecessores nostros indultis civibus et regnicolis civitatis et Regni Majoric. super cursu monetarum civitatis et Regni predictorum, quinimo illa valere volumus omni tempore et obtinere omnimoda roboris firmitatem, ordinatione supra tacta in aliquo non obstante. Dat. Valentie XVIII kalen. Dec. anno Dni. millo. CCCXL. tertio. A. Vic.

Campaner, doc. 27.

243 1345 MALLORCA

Campaner trobà unes mencions de "llarga moneda" el 1345, el 1359 i el 1562 (aquesta darrera data deu ésser el 1362). No li dóna una interpretació. Botet pensà si seria una moneda major, fruit d'emprar una lliura diferent. Campaner, però, facilita una equivalència de la llarga moneda amb el billó corrent en el qual 1 sou equival a 1 sou i 1/3 de sou de "llarga moneda", d'on es dedueix que la llarga moneda és billó i, segons vàrem justificar, ha de tractar-se del billó de Pere III, de menys valor que el dels sobirans anteriors, segons es dedueix per la talla aplicada al billó mallorquí des del 1343.

Campaner 1886, p. 5-8; Botet, p. 114; Crusafont 2004, p. 112.

244 30 juny, 1345 Perpinyà CATALUNYA

El rei ordena als responsables de la seca de Barcelona que els croats que es fabriquin no variïn de pes, entre

l'un i l'altre, més del que pesa un gra de forment, d'acord amb el que es va comprometre amb el General de Catalunya.

Petrus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, ffidelibus suis operariis monete nostre civitatis Barchinone, salutem et dileccionem. Adeuntes presenciam nostram nuncii fidelium nostrorum consiliorum et proborum hominum civitatis Barchinone nobis cum humili instancia supplicarunt quod, cum ex inequalitate monete Barchinone argenti nunc currentis, eo videlicet quia ejusdem ponderis non sunt barchinones argenti, immo unus fortis ponderis et alius debilis invenitur et sit in aliqua parte sui sequatur moneta predicta, et ipsa moneta dicta de causa repudietur, gentesque magnum inde suscipiant detrimentum, super coequanda dicta moneta provisiones condecentes facere diganremur. Verum cum nostram deceat majestatem super predicta moneta seu fabricacione ejusdem per quam monetam in maxima parte rei publice conservatur utilitas, tales ordinaciones facere quibus mediantibus dicta moneta in equali pondere perseveret, et ex ejus equalitate, dicta inequalitate cessante, super facto dicte monete seu cursus ejusdem, dicte rei publice tollatur omnis materia nocumenti; idcirco vobis dicimus et mandamus expresse quatenus dictam monetam et unumquemque barchinonem argenti sic in fino seu de fino pondere faciatis et fieri faciatis, quod in uno quoque barchinone gravitas seu debilitas sui recti ponderis ultra pensum unius grani frumenti, quod ad supplicacionem Generalis Cathalonie per nos ab unoquoque barchinone argenti dicte monete nunc currentis deductum, amotum seu diminutum extitit nullatenus valeat reperiri, cavendo attencius quod predictorum pretextu dicte monete pondus non diminuatur aut lex ipsius modo aliquo deteriorari non possit, immo in suis debitis et assuetis lege et pondere dicta moneta totaliter remaneat illibata. In predictis sicut de vobis confidimus talem diligenciam adhibendo quod de negligenia reprehendi minime possitis, sed de diligencia merito commendari valeatis. Datum Perpiniani, pridie kalendas julii, anno Domini millesimo CCC^mo^ quadragesimo quinto. A. Vic(ecancellarius).

Llibre de les Monedes, doc. 20; Botet, ACA reg. 1060, f. 58v. i 61.

245 4 juliol 1345 CATALUNYA

Prohibició de comprar o fondre billó sens el permís del mestre de la seca, atès que hi ha en curs una encunyació.

Botet, p. 118, ACA reg. 1060, f. 65.

246 4 juliol 1345 Perpinyà CATALUNYA

El rei ordena al mestre de la seca de Barcelona, Pere Vicenç que durant un any canviï els croats curts de pes que li presentin per altres que tinguin el pes degut. El canvi es farà a càrrec del General de Catalunya, menys les despeses de refosa de la moneda mancada de pes, que anirà a compte de les rendes reials de la fabricació.

Petrus etc.: ffideli suo Petro vincencij Magistro monete nostre barchinone, Salutem etc.; bene scitis qualiter hiis diebus ad supplicacionem Nunciorum Consiliarorum et proborum hominum Civitatis barchinone, eo quia ex inequalitate monete barchinone argenti, scilicet quod unus fortis ponderis et alius debilis inveniebantur, dicta moneta repudiebatur, gentesque nostre magnum inde paciebantur detrimentum: volentes super facto dicte monete in qua in maxima parte rei publice conservatur utilitas, provisiones facere condecentes, operariis dicte monete injungendum duximus quod dictam moneta et unumquemque Barchinonensem argenti sit in fino, seu de fino pondere facerent, et fieri facerent quod in unoquoque barchinonensi argenti gravitas del debilitas sui recti ponderis ultra pensum unius grani frumenti, quod ad supplicacionem generalis Cathalonie per nos ab unoquoque barchinonensi argenti monete nunc currentis deductum, amotum seu diminutum extitit valeret nullatenus reperiri. Nunc autem, ad tucionem dicte reipublice utilitatem ut convenit anelantes, dictorum NunciorumCivitátis barchinone interveniente tractatu et supplicacione humili, sic duximus providendum: quod quicumque habentes monetam barchinonensi argenti cugni tamen nostri et que facta fuerit a tempore citra quo nostri regiminis per dei graciam recepimus diadema, queque sit debilioris seu fragilioris ponderis quam illa moneta quam fieri mandavimus per operarios supradictos ut prefertur, quique de ipsa pro moneta fortioris ponderis cambium facere noluerint, ipsam monetam, infra unum aunum a data presencium in antea continue numerantandum, deferant ad monetariam sive secam nostram Civitatis barchinone vobis tradendam, et quod totidem barchinonensi argenti fini ponderis supradicti per vos tradantur eisdem, quot vobis per eosdem tradentur fragilis monete minoris ponderis antedicti, non tamen tosquiratos vel alias privato ingenio diminutos. Mandantes vobis quatenus ordinacionem nostram presentem juxta sui seriem observando de moneta forti seu fini ponderis pro debili supradicta, cum quibuscumque hoc facere volentibus cambium faciatis durante tempori anni superius expressati: volumus tamen et vobis mandamus, quod facta per vos compensacione fortis moneta per vos tradende cum debili recipienda per vos juxta modus predictum, de gravitate et debilitate utriusque monete ac minus valencie monete debilis antedicte, certum et rectum compotum faciatis, ipsam tamen debilitatem seu minus valenciam ponderis dicte monete, tamen in compoto quod inter Nos et generale Cathalonie superfacto monete est et esse consuevit, ad partem dicti generalis et non ad nostram volumus computari, sic quod dicta minus valencia et debilitas non nobis sed dicto generalis totaliter imputeretur, Expensas vero fiendas in refundenda dicta debili moneta et aliis faciendis per vos, solvi jebemus de iure nobis pertinenti in moneta predicta. Mandantes magistro rationali curie nostre seu cuicumque alii a vobis compotum audituro, quod quidquid racione predicta necessario expenderitis id in nostro recipiat compoto, vobis sibi exhibente presentem et alia necessaria seu eciam opportuna. Datum perpiniani .iiij. mensis julii anno domini Millesimo .ccc. xl. Quinto h. cancellarii –ffranciscus fuxi ex parte dom. Regis factam in consilio.

Botet, doc. 26, ACA, reg. 1060, f. 61 v.; Llibre de les Monedes, doc. 25.

247 4 juliol 1345 Perpinyà CATALUNYA

Mana el rei que tots els oficials reials de Catalunya facin proclamar públicament l'ordenança continguda en el document anterior i la reiterin.

Petrus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, dilectis et fidelibus gubernatoribus, vicariis, bajulios ceterisque officialibus nostris infra Cathaloniam constitutis vel eorum locatenentibus ad quos presentes pervenerint, salutem et dileccionem. Ad tuciorem utilitatem rei publice ut convenit intendentes, interveniente supplicacione humili et tractatu nunciorum civitatis Barchinone, sic super moneta Barchinone argenti duximus providendum: quod quicumque habentes monetam Barchinone argenti cugni tamen nostri, et que facta fuerit a tempore citra quo nostri regiminis per Dei graciam recepimus diadema, queque sit debilioris seu fragilioris ponderis, quam illa moneta quam fieri mandamus per operarios dicte monete, et qui tosguirati aut alio privato ingenio non fuerint diminuti quique de ipsa pro moneta forcioris ponderis cambium facere voluerint ipsam monetam infra unum annum a datum presencium inantea continue numerandum deferant ad monetariam sive seccam nostram civitatis Barchinone tradendam Petro Vincencii, magistro monete pretacte, cui per aliam nostram litteram duximus injungendum, quod dictam fragilem monetam recipiat, et totidem Barchinone argenti fini ponderis tradat cuilibet quot sibi traditi fuerint fragilis monete predicte. Quare vobis et vestrum cuilibet dicimus et expresse mandamus quatenus presentem ordinacionem in locis solennibus vestrorum districtuum faciatis voce preconia publice divulgari. Datum Perpiniani, quarto nonas julii, anno Domini millesimo CCC^mo^ XL° quinto. H. can[cellarius].

Llibre de les Monedes, doc. 22.

248 5 juliol 1345 Perpinyà CATALUNYA

El rei demana permís als consellers i prohoms de la ciutat de Barcelona de poder fer batre moneda fins a la quantitat de 100.000 marcs i que atenguin, en aquest sentit, el que els exposaran els seus delegats Arnau Ballester i Romeu Sa Rovira.

Petrus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, dilectis et fidelibus suis consiliariis et probis homonibus Barchinone, salutem et dileccionem. Cum propter sumptus varios et expensas quas, tam racione guerre regis perfidi Marrochorum, quam racione execucionis quam fecimus contra inclitum Jacobum de Majoricis, nos subire opportuit, simus moneta vacui et exhausti. Idcirco vos rogamus attente quatenus consentire et vestrum assensum prebere velitis, quod usque ad quantitatem centum mille marcharum argenti monetam Barchinone cudi facere valeamus. Sciturí quod ex hoc nostre plurimum complacebitis voluntati, et habebimus id acceptum. Ceterum cum nos super predictis aliqua dilectis nostris Arnaldo Ballistarii et Romeo ça Rovira et eorum alteri comiserimus ex parte nostra vobis oretenus referenda rogamus vos attente ut his que dicti Arnaldus Ballistarii et Romeus ça Rovira vel eorum alteri vobis circa predicta ex parte nostra duxerint explicanda tanquam ab ore nostro prolatis fidem credulam prebeatis, et ea velitis per effectum operis adimplere. Datum Perpiniani, II° nonas julii, anno Domini M° CCC^mo^ quadragesimo quinto. A. Vic[ecancellarius].

Llibre de les Monedes, doc. 24.

249 6 juliol 1345 Perpinyà CATALUNYA

El rei informa als seus enviats Arnau Ballester i Ramon Sa Rovira que, a causa de la guerra contra Jaume III de Mallorca, es troba mancat d'argent i que ha demanat a la ciutat de Barcelona l'autorització per batre fins a 100.000 marcs. Els insta perquè convencin els consellers.

Letra del dit senyor rey ab la qual scriu an Arnau Ballester et Romeu ça Rovira ciutadans de Barchinona que insten ab diligència obtenir licència dels consellers de la ciutat de Barchinona que puxe fer batre croats fins en quantitat de cent milia marchs de argent.

Petrus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, dilectis nostris Arnaldo Ballistarii et Romeo ça Rovira, civibus Barchinone, salutem et graciam. Scire vos volumus nos scribere per alias litteras nostras consiliariis et probis hominibus civitatis Barchinone quod cum propter sumptus varios et expensas quas nos subire opportuit, tam racione guerre regis perfidi Marrochorum, quam racione execucionis quam fecimus contra inclitum Jacobum de Majoricis, simus vacui peccunia et exhausti, velint prebere assensum quod possimus cudi facere monetam Barchinone usque ad quantitatem centum mille marcharum argenti. Quocirca vobis dicimus et mandamus quatenus, viis et modis quibus poteritis, inducatis consiliarios et probos homines supradictos ut premissis assensiant nostris precibus et honore, exprimentes eis quod ex hoc gratum exhibebunt nobis servicium et proinde nostre complacebunt plurimum voluntati. Datum Perpiniani, pridie nonas julii, anno Domini millesimo CCC^mo^ quadragesimo quinto. A. Vic[ecancellarius].

Llibre de les Monedes, doc. 23.

250 9 juliol 1345 Perpinyà CATALUNYA

Mana el rei que els croats es pesin o no, segons la voluntat del receptor.

Petrus etc. Dilectis et fidelibus gubernatoribus, vicariis, baiulis, ceterisque officialibus nostros vel eorum loca tenentibus ad quos presentes pervenerint, salutem etc. Recolimus dudum nobis in civitate Barchinone, ad quam generale Cathalonie convocamus

pro Curiis inibi celebrandis, personaliter constitutis, ad dicti generalis et specialiter consiliarorum et proborum homines civitatis Barchinone humilis supplicacionis instanciam, ordinasse arque mandasse: quod quilibet et omnes barchinonenses argenti in cuius circunsferencia ex una vel alia parte reperirentur integre littere, reciperentur ab omnibus sine penso sub banno sive pena viginti solidorum quam renuenti recipere duximus apponendam. Si vero ex neutra parte essent littere, eos mandamus ponderari ad pensum nunc noviter ordinatum, et si essent illius ponderis reciperentur sub pena predicta a contrafacientibus exigenda. Meminimus insuper, postmodum providisse quod omnes et singuli barchinonenses argenti ponderarentur ad pensum quod tunc ut premititur extitit ordinatum, et quod illi qui essent illus ponderis et eidem penso concurrerent reciperentur sine contradiccione et obstaculo cuiuscumque; alii autem qui non essent dicti ponderis, quamvis in eisdem ex utraque parte essent littere integre, respuerentur, universis et singulis campsoribus civitatum, villarum et locorum regalium Cathalonie sub pena capitis districte precipiendo quod provisionem et ordinacionem predictam servando, cum dicto penso, et non cum alio, quod eis per vos dictos gubernatores et vestrum quemlibet in jurisdiccione sibi comissa tradi jussimus, jamdictam monetam argenti recipiendo et tradendo eandem ponderarent, et facerent ab eorum... ponderari: Que voce preconia mandavimus publice nunciari. Nunc autem, ex quibusdam causis racionabilibus arque justis, sic duximus providendum; quod dicti campsores dictam monetam argenti, dum tamen dictum pensum per vos eis traditum seu tradendum teneant, recipiendo seu tradendo ponderare minime teneantur, sed quod unusquisque qui ab eis dictam argenti monetam receperit vel eam eis tradiderit, eandem in dicto penso si voluerint ponderare valeant ad suo libitum voluntatis. Mandantes vobis et vestrum cuilibet, quod presentem ordinacionem, quam durare volumus dum de nostra processerit voluntate, ffaciendo voce preconia publicari, eandem observetis et observari faciatis et contra ipsam non veniatis nec aliquem contravenire permitatis aliqua racione. Dat. Perpiniani .vij. idus Julii, an. dni. millesimo .ccc. .xl. quinto.

Botet, doc. 27, ACA, reg. 1160, f. 65v.; Llibre de les Monedes, doc. 25.

251 9 juliol 1345 Perpinyà CATALUNYA

Mana el rei, sots pena de 500 sous, que tothom estigui obligat a acceptar els croats de Barcelona que compleixin el pes legal. El rei ha manat distribuir per les principals poblacions de Catalunya uns pesos calibrats perquè es pugui fer una comprovació en cas de dubte. Els dipositaris dels pesos estan obligats a no modificar-los.

Petrus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, dilectis et fidelibus universis et singulis gubernatoribus, vicariis, bajulis ceterisque officialibus nostris vel eorum locatenentibus ad quos presentes pervenerint, salutem et dilectionem. Scire vos volumus quod nos prout nostram decet regiam majestatem circa utilitatem rei publice anelantes super facto monete Barchinone argenti, provisiones curavimus facere infrascriptas, videlicet quod omnes et singuli, cujuscumque status et condicionis sint, amodo recipere teneantur quoscumque Barchinones argenti attingentes finum et rectum ponderis vel ultra quod in civitate Barchinone dudum ad Generalis Cathalonie quod ad dictam civitatem pro curiis inibi celebrandis convocavimus, et specialiter consiliariorum et proborum hominum dicte civitatis supplicacionis instanciam duximus ordinandum quod in quolibet insigni loco Cathalonie et aliis de quibus vobis videbitur, per vos ponantur unum vel plura pondera fina pro ponderandis dictis Barchinones argenti, cum quo cetera pondera possint et valeant recognosci, et quod tenentes pondera seu pensa pro ponderandis dictis barchinones argenti illa justa et recta, prout illa que in dictis locis per nos ponentur, tenere penitus sint astricti. Que omnia predicta et singula teneri omnino et observari volumus dum nobis placuerit, sub pena quingentorum solidorum barchinonensium, quam a contrafacientibus tociens quociens contrafactum fuerit per vos omnino exhigi volumus et levari. Mandantes vobis et vestrum cuilibet quod predicta in dictis locis insignibus et aliis de quibus vobis videbitur, faciendo publice voce preconia nunciari ordinaciones nostras predictas et earum quamlibet juxta earum tenorem inconcusse, dum nobis placuerit, ut prefertur, teneatis et observetis et observari eciam faciatis penam jamdictam a transgressoribus exhigendo eciam et levando, nec contra ipsam seu earum aliquam veniatis, aut aliquem contravenire permittatis aliqua racione, prout de nostra confiditis gracia vel amore. Datum Perpiniani, septimo idus julii, anno Domini millesimo CCC^mo^ quadragesimo quinto. H. can.

Llibre de les Monedes, doc. 26.

252 27 maig 1346 SARDENYA

En morir el mestre de la seca Berenguer d'Olorda, el rei atorga el càrrec al seu fill del mateix nom.

Sollai, p. 39.

253 12 octubre 1346 (li correspon anar després del doc. 256) Lleida MALLORCA

El rei revoca l'ordre del 15 de desembre del 1343, sobre el curs de les monedes de Mallorca (doc. 242).

Petrus dei gratia Rex Aragonum, Valen. Maioric. Sardini. et Corsic. Comesque Barcinon. Rossilion. et Ceritanie. Dilecto Consiliario nostro Philipo de Boil, Gubernatori Regni Majoric. vel ejus locum tenenti, salutem et dilectionem. Recelimus dudum cum littera nostra nobili et dilecto nostro Arnaldo de Erillo predecessori vestro in dicto officio dirictam ordinationem inffrascriptam fecfecisse, cujus quidem littere tenor talis est... (segueix la resta del document mencionat a dalt).

Sane cum nos ordinationem predictam previo maturo consilio hujus serie providimus recovandam et velimus quod in civitate et insula Majoric. ac aliis insulis eis adjacentibus moneta currat prout antea dictam ordinationem currere consuevit. Idcirco vobis dicimus et mandamus quatenus ordinationem jam dictam per revocatam habendo, hanc revocationem voce preconia aut alias prout vobis videbitur in dicto Regno faciatis publice nunciari ut de eadem recovatione omnibus patefiat et dictam monetam currere prout

consuevit libere permittatur. Data Ilerde IIII idus oct. anno domini Millo. CCC.XL, sexto. L. Canc.

Campaner, doc. 17, afegit.

254 20 gener 1346 (li correspon anar després del doc. 251) València MALLORCA

El rei ajorna la derogació del document del 15 de desembre del 1343, amb la qual cosa queda de nou en vigor, sens que consti cap altra derogació (doc. 242).

Postquam die intitulata quinto nonis januarii honorabilis dominus Gubernator recepit litteram Regiam tenoris sequentis: Petrus dei gratia Rex Arag. Valenc. Majoric. &.ª Dilecto consiliario nostro Philipo de Boil, gubernatori regni Majoric. salutem et dilectionem. Recepta noviter littera vestra per quam nobis suplicastis quod cum vos ex causis in eadem littera expressatis fieri facere cesaveritis preconizationem in civitate et regno Majoric. super facto monete regni ejusdem, quam ad statum prisinum duximus reducendam, nos super hiis deberemus mandare nostre voluntatis intentum, respondentes eidem, attenta carestia que de presenti in regno iminet antedicto, vobis dicimus et mandamus quatenus in facienda preconitzatione predicta hinc ad primam diem mensis augusti instantis proximi supersedere curetis. Data Valencie XIII kalendis januarii anno dni. M.CCC.XL. sexto. Exa. Rns.

Campaner, doc. 17, afegit.

255 7 agost 1346 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

D'un document no retrobat, però del contingut del qual hi ha referències en altres de posteriors, es dedueix que en aquesta data el rei manà que es fabriquessin florins d'or a Perpinyà. Havien d'ésser d'or fi i tenir el mateix pes que els de Florència. No ens facilita l'equivalència amb el diner de Barcelona, però el 1350 era de 18 sous. Va nomenar mestres Jaume Ermengau, canvista, i Arnau Lamella, argenter.

Botet, p. 122 i 123.

256 17 setembre 1346 Lleida CATALUNYA

El rei accepta la petició de la ciutat de Lleida perquè, en lloc d'ésser el diner jaquès la moneda habitualment circulant, ho sigui en endavant la moneda reial valenciana i barcelonina. Així ho diu el document al principi, més endavant només parla de moneda "reial i barcelonina". Estableix que el jaquès es canviï amb el barceloní a 18 s, que interpretem a 18 el sou o sia, de 18 barcelonins per 12 jaquesos. Atorga llibertat per contractar en el futur en barcelonins o en jaquesos. S'estableix que les pugeses es canviïn amb el diner de Barcelona a 4 pugeses el diner barceloní, com abans era de 4 pugeses el diner jaquès. S'acorda aplicar aquesta ordinació durant set anys per tal de verificar-ne l'eficàcia.

Nos Petrus etc. Digna meditacione pensantes quod Regie dignitatis interest ad commune suorum Regnorum utilitatem, et statum prosperium, tuta per vigili intendere et vaccare: Considerantesque inter alia loca insignia terre nostre nostram civitatem Ilerdensem civesque nostros eiusdem, quos ad grata servicia nostra continuos fructuosos et vtiles prospicimus dignos fore ut retribucionis dextera prosequamur: premeditantes eciam verisimiliterque credentes ac in domino confidentes, quod memorata nostra civitas Ilerdensis, que ab aliquo tempore citra extitit in sui populo diminuta, faciliter reparabitur et meliorabitur, Altissimo disponente, si in eadem moneta regalium Valencie et Barchinona pani et vino, ceterisque mercimoniis et comerciis recipiatur et currat. Idcirco, nostram consideracionem predictam per Reverendum Patrem in xristo hugonem, divina providencia Episcopum Vicensem, Ex parte nostra ffecimus in vestro dilectorum nostrorum paciaciorum et civium iam dicte ivitatis generalis consilio explicari: habita itaque per nos de et super premissis a vobis paciariis civibus et consilio memoratis salubri responsione, et humili supplicacione per vos inde exhibita coram nobis, tractatuque et deliberacione plenissimis inter nos et vos super eisdem diucius et diligentissime celebratis, Ea propter, ferventi graciosa et benivola afectione nec in merito vestris supplicacionibus inclinati, per Nos et omnes successores nostros, ex certa sciencia nostra, cum presenti carta nostra juxta infrainsertorum capitulorum seriem duranturam, volumus et concedimus vobis paciariis civibus et probis hominibus dicte civitatis Ilerde ac universis et singulis homnibus et ffeminis in eadem habitantibus et habitaturis cuiuscumque legis status aut condicionis existant, quod in dicta ivitate et eius terminis, ac in locis que contribuunt et de cetero contribuent in comunibus eiusdem civitatis, currat et recipiantur pani et vino aliisque mercimoniis contractibus et comerciis monetam regalium Valencie et Barchinone juxta formam et modum notatos et declaratos in supplicacione et capitulis que sequuntur. A la vostra Real magestat, ab aquela maior humilitat que poden, supplican e mostren los pahers els prohomens dela ciutat de Leyda que vos senyor, per vostra bonea per milorament e per reparacio de la dita ciutat la qual dun temps a ença ha reebut notable pigorament, volriets e tinriets per be que nioneda barchinonesa corregues en la dita ciutat, e aço fees proposar en lo general conseyl dela dita ciutat per lo reuerend pare en Xrist micer huc Bisbe de Vich, lo qual dix e proposa moltes e diverses rahons e enduccions per les quals per raho de la dita moneda la dita ciutat porie pendre gran millorament. E los prohomens dela dita ciutat, hauts diuerses tractaments, regonexens que deuien fer grans gracies a deu e a vos senyor, Car avos plahie e plau entendre en lo millorament de la ciutat, acordaren en lo conseyll general quels plau maiorment que puixen complir a la vostra volentat que moneda real de Valencia e barchinonesa correegue en la dita ciutat e en lo terme e en los lochs que contribuexen en los comuns de la ciutat sots certa forma, a la qual forma atrachtar foren elets per lo dit conseyll general .xx. prohomens los quals ab aquell senyor que vos hi volriets deputar poguessen tractar aquela forma e manera que pus profitosa fos avos Senyor e a la ciutat. E aytal resposta fo feyta a la vostra altesa per part de la ciutat. E vos, senyor, auen agradable la dita respsta, volgues quels dits .xx. prohomens ffossen per la dita raho deuant lo dit Bisbe

de vich e lo gouernador de la dita ciutat e miçer Bernat Olçinells, E son hi estats, E an acordats los dits prohomens quela dita moneda real de Valencie e Barchinona correge e sage a reebre en la dita ciutat e en son terme e en los lochs que contribuexen en los comuns de la ciutat. E que totes vendes e compres de pa e de vi e de totes altres viandes e de totes altres coses, e logueres e arrendaments e altres contrachtes, daçi auant se façen e sagen affer a la dita moneda real o barchinonesa, e qui contrafara que cayga en pena de .L. morabatins quiscuna part dels contrahents. Item, que per tolre lo dampnatge daquells qui han los jaquesos, ho ffan sensals, ho violaris, ho altres deutes de jaqueses, sie axi que aquel o aquels que a pagar auran per qualsevol raho puxen elegir de pagar jaqueses ho barchinoneses a raho de .xviij. .s.: Els que deuran barchinoneses, puxen pagar jaqueses a la dita raho: E que aço sie eleccio del pagador, E aquell qui reebra la paga ho aige a reebre, Axi que la eleccio del pagador no puixe esser tolta per neguna covinença facedora entrels contrahents, ans aquella sie nulla ipso jure: E no res menys, cascuna part dels contrahents qui faran la dita covinença caygue en pena de .L. morabatins. Entenen empero que les persones stranyes que an o hauran a pagar sensals violaris o altres deutes a ciutadans e a vehins dela ciutat e del terme e dels lochs qui contribuexen en los comuns dela ciutat, aigen la dita eleccio de pagar jaqueses ho barchinoneses a .xviij. s. ayutant com a la ciutat plaura e no mes auant: Mas aquells qui deuen ho deuran sensals o violaris de barchinoneses, aigen a pagar barchinoneses, sien de la ciutat ho stranys aquells quels deuen hols deuran. Item, per tal que les coses damunt dites mylls se puixen servar, que en la ciutat nils terme nils lochs que contribuexen en los comuns dela ciutat, los cambiadors ni altres persones xristians jueus sarrahins ho de qualque lig condicion o estament sien, no puixen cambiar publicament ni privada Jaqueses ab barchinoneses, o barchinoneses ab jaqueses, sino al quot damon dit de .xviij. s.: Eçeptat quen puixen reebre .i. diner barchinones per libra per lo trebayll que so ferran del cambi, e qui contrafara .l. morabatins li costara, dels quals amor ni gracia non trobara. E que aço dur mentre que al conseyll dela ciutat plaura. Item que .iiij. pugeses vaylen daçi auant .i. barchinones, axi com primer faien .i. jaques. Encara entenen, quels cambiadors aygen a reebre la moneda que en lurs taules es possada o si posara daçi auant, aytal com hii es ho sera stada posada, e aximateix aigen a reebre tota quantitat de la qual hauran feyta dita, aytal com aquella dita feyta auran, per qualque raho la aigen feyta, ço es que si reeben comanda ho fan dita de jaqueses que aigen a donar Jaqueses, e axi mateix de barchinoneses ho daltres monedes. E aço mateix sei entes de tota altra persona que reebe diners en comanda ho fface dita. Empero, totes les altres quantitats de cartes de comanda se puixen retre de Jaqueses ho de barchinoneses al dit for de .xviii. s. e a eleccio daquel qui pagara, segons que desus es dit. Encara per squivar fraus an hordenat que nengun notari no gos pendre carta de deute per raho de cambi ni de degun altre contrachte de barchinoneses o de jaqueses ultra lo quot damont dit. E qui contrafara, per quada vegada .L. morabatins li costara. Encara vol lo senyor Rey, que totes les penes desus dites se partisquen entre el e la ciutat, segons que altres penes e bans san acustumat de partir. Item senyor, vos suppliquen que sia merce vostra de consentir quel conseyll dela dita ciutat ab lo governador de leyda, sobre les dites coses, a conseruacio de la dita moneda real e barchinonesa tota vegada que vigares li sira, adobar declarar entrerpretar anadir toldre e miruar, axi empero quel cot dels jaqueses no puxa esser creschut ans puxe esser minuat, Item, que la dita moneda real e barchinonesa correge en la ciutat e lochs desus dits, daquets .vij. anys primers vinents e continuament complits, e apres daqui aauant per tots temps, si donchs ladonchs a la ciutat no plahie quela dita moneda hic corregues pus aauant, e en aquell cars que hic puxen gitar la dita moneda barchinonesa e fer correr la jaquesa segons que jasfaye, car dins los dits .vij. anys podia esser mylls reconegut sila dita moneda hic sira profitosa ho no. In cuius rei testimonium presentem Cartam nostram vobis fieri jussimus nostri sigilli appensione munitam. -Datum Ilerde, .xiiij. kls. Octobris Anno Domini .m. .ccc. .xl. .vj.

Botet, doc. 27, ACA, reg. 882, f. 128.

257 23 novembre 1346 Lleida CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Com a complement del document del 7 d'agost abans citat, referent als florins, el rei nomena Ramon Ermengau i Ramon Noguer, de Perpinyà, inspectors o guardes d'aquesta moneda, amb el manament que vetllin escrupulosament perquè es fabriqui segons els paràmetres establerts. Els concedeix a ells i als seus successors en aquest ofici que siguin francs i immunes de diferents serveis i impostos i els atorga la facultat de portar armes per a la seva protecció quan es desplacin del seu domicili a la seca.

Nos Petrus etc.: Attendentes nos, cum carta nostra Data in monasterio populeti septimo Idus augusti anno infrascripto, statuisse seu eciam ordinasse quod in villa perpiniani auri moneta cudatur sub nostro nomine, in cuius cudicione magistros prefecimus sive statuimus fideles nostros Jacobum Ermengaudi campsorem et Arnaldum Lamella argenterium dicte ville, prout in Carta predicta lacius continentur: nunc autem de superstantibus, sive veedos, in officio dicte monete providere volentes, Idcirco, confidentes de fide et legalitate vestre fidelium domesticorum nostrorum Raymundi Ermengaudi et Raymundi Noguerii habitatorum dicte ville, quos tamquam in hiis expertos fame preconium recomendat, vos in superstantes, sive veedors, monete predicte ducimus huius serie ordinandos, ita quod vos sitis superstantes sive veedos monete jamdicte. Et volentes vos, superstantes sive veedos supradictos, gaudere libertatibus, privilegiis, et immunitatibus specialibus propter fidelitatem et prerogativam officii predicti, de gracia speciali per nos et nostros damus et concedimus vobis dictis superstantibus sive veedos et vestrum unicuique et successoribus vestris et cuiuslibet vestrum qui moneterii fuerint in privilegium speciale libertates immunitates et privilegia que secuntur. Primo, quod vos et vestri succesores qui superstantes seu veedos aut monetarii fuerint, ut est dictum, sitis et sint franchi liberi et immunes ab omne oste et cavalcata et servitute et redemcione eiusdem et ab omni questia et monetagio et prestacione ac servitute eiusdem, et ab omni lezda, pedagio et ab omni armata, guayta, per omnes terras nostras, salva semper defensione et tuicione loci Perpiniani et Comitatuum Rossilionis et Ceritanie ac terratum Vallis spiri et Confluentis et aliorum locorum nostre dicioni subjectorum ubi feceretis vel fecerint incolatum.

Item, concedimus vobis et vestris successoribus, ut predicti monetariis, quod possitis et possint licite arma portare pro tuicione personarum vestrarum et suarum, de nocte et de die, cundo et redeundo de propiis domibus vestris et ipsorun ad monetariam quamdiu operabitur et moneta cudetur. Mandantes vobis quatinus prout convenit in hiis, scillcet quod dicta moneta fiat fini ponderis et valoris summam diligenciam adhibere curetis. Mandamus eciam dictis magistris et aliis monetariis seu operariis monete predicte, nec non officialibus nostris quibuscumque presentibus et futuris, quod vos pro veedors sive superstantibus dicte monete habeant et teneant dum nobis placuerit, vobisque ut veedors sive superstantibus monete eiusdem pareant et obediant et vos eciam gaudere faciant privilegiis et franquitatibus antedictis, et hanc concessionem vobis observent ut superius est expressum. In cuius rei testimonium presentem Cartam nostram vobis fieri facimus sigillo nostro pendenti munitam. Datam Ilerde nono kalendas decembris Anno domini .m. .ccc. .xl. .vj. Exa. ad mandato domini Regis, Gauserandus de Pulcrivicino.

Botet, doc. 30. ACA, reg. 955, f. 79 v.; Llibre de les Monedes, doc. I.

258 29 desembre 1346 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei nomena Simó de Soler mestre de la seca de Perpinyà a causa de la mort de Jaume Ermengol. Ell i en Lamella havien de cobrar, com abans, 10 sous per marc d'or amonedat.

Botet, p. 123, ACA, reg. 961, f. 122v.

259 13 juny 1347 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei nomena Pere Blan (Botet dóna erròniament el nom de Blau) escrivà de la moneda d'or i d'altres metalls de la vila de Perpinyà. Botet suposa que la moneda "d'altres metalls" seria moneda francesa falsificada.

Botet, p. 123, ACA, reg. 955, f. 112 ; Botet, p. 123.

260 1349-1354 Perpinyà CORONA

Al llarg d'aquests anys, la seca de Perpinyà va adquirir uns 7.000 marcs d'or per a batre florins. N'eixirien uns 475.000 florins (1349, 2 marcs; 1350, 17 marcs; 1351, 233 marcs; 1352, 277 marcs; 1353, 468 marcs; 1354, 174 marcs, prescindint de les fraccions). Sembla que es parla de fer els florins a la talla de 68 peces el marc. Era mestre de la seca Simó de Soler.

Sanahuja, ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seca de Perpinyà, reg. 2012, inèdit.

261 29 març 1349 València CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Mana el rei que, a més dels florins d'or fi, es batin també escuts d'or fi amb el mateix pes que els que fa el rei de França, però amb el seu nom i signe. També mana que en els florins s'hi posi la lletra P (mal dibuixada per Salat), ja que en el document de creació no es deia res sobre això. Nomena Simó de Soler mestre de la fàbrica dels florins i li atorga a ell i a tot el personal de la seca tots els privilegis de què gaudeixen els altres oficials i moneders de la "seva terra".

Nos Petrus Dei gratia Rex Aragonum, Valentiae, Maioricarum, Sardiniae, et Corsicae, Comesque Barchinonae, Rossilionis, et Ceritaniae. Attendentes Nos dudum cum charta nostra sigillo nostro pendenti munita dat. in Monasterio Populeti idus Augusti anno Domini millessimo CCC.mo XL sexto: pro utilitate Reipublicae ordinasse, quod in villa Perpiniani moneta florenorum auri fini, et illius ponderis cuius sunt floreni de Florença, sub nostro nomine cuderetur, ut in charta ipsa seriosius enarratur, nuncque velimus utilitatem huiusmodi adaugeri, ut per monetarum fluentiam gentes nostrae copiosius se habeant in agendis: Idcirco cum praesenti charta nostra statuimus et ordinamus quod nedum moneta florenorum sed moneta etiam scudatorum auri fini, et illius pensi cuius sunt scudati qui fiunt in ditione Illustris Regis Franciae, cudatur in Villa praedicta sub nostro nomine atque signo, et quaecumque aliae monetae, de quibus á nobis litteratorie mandatum habuistis speciale. Et quia in charta ordinationis monetae florenorum de signo eorum nulla habetur declaratio, seu mentio specialis volumus, quod amodo in moneta ipsa signum huius litterae P quae nomen Regis in hoc casu significet, apponatur. Itaque monetae huiusmodi cudantur, et fiant de cetero sub forma et modo praemisis per Simonem de Solerio Magistrum monetarum ipsarum, et alios Magistros, qui per Nos inde fuerint deputati, quibus per praesentem facultatem plenariam elargimur, quod ad cudendum dictam monetam scriptores alcaldos, operarios et alias quascumque personas ad id necessarias possint ponere, constituere et ordinare, eosque abinde amovere pro ut sibi videbitur expedire, nisi ex provisione, vel concessione nostra ad haec fuerint deputati: á quibus omnibus juramentum et homagium per eosdem Magistris recipi volumus, quod in iis quae eos incumbant agere circa dictae monetae cuditionem bene et legaliter se habebunt. Itaque concedimus tam praelibatis Magistris, quam scriptoribus, alcaldis, operariis, et aliis personis ad praedicta, ut praemittitur deputandis, quod illis omnibus privilegiis, libertatibus, immunitatibus, et franquitatibus gaudeant et gaudere valeant, quibus alli monetarii terrae nostrae gaudent et gaudere consueyerunt hactenus, atque debent. Mandantes per praesentem procuratori nostro generali, eiusque vices gerentibus, nec non Vicariis, baiulis, caeterisque officialibus et subditis nostris praesentibus, et futuris, quatenus praenominatum Simonem de Solerio aliosque Magistros monetae iam dictae per Nos de cetero deputandos, ac factores et alios supradictos praedictis privilegiis, immunitatibus, libertatibus et franquitatibus gaudere faciant universis ac omnia alia et singula supra per Nos ordinata, et concessa teneant firmiter et observent, faciantque ab omnibus inviolabiliter observari, et non contraveniant, nec quemquam contravenire permittant ratione alique sive causa. In cuius rei testimonium presentem fieri iussimus sigilli nostri pendentis

munimine roboratam. Datum Valentiae quarto Kalendas Aprilis anno Domini millessimo CCC.mo quadragessimo nono. Rex Petrus.

Salat, doc. 29, ACA, reg. 961, f. 122; Botet, regest, p. 123-124.

262 1 maig 1349 CATALUNYA/ARAGÓ/SARDENYA

El rei va escriure al mestre de la seca de Perpinyà, Simó de Soler, i li va manar que: ... *batats e façats batre e obrar en la dita vila secretament dines de ley e de granea e de figura de jacesos ques fan en Aragó en la una part dels quals diners que batrets, ço és en la part de la creu sia escrit PETRVS REX e en l'altra part SARDINIE. E aquesta moneda aytal serà apellada "alfonsins doblers"...*

Botet, p. 140, regest, ACA, reg. 1132, f. 17v; Cancelleria català, doc. 449, complet.

263 19 maig 1349 València CATALUNYA

El rei accepta les peticions de la ciutat i determina que es nomeni una persona apta per pesar i verificar la llei de les monedes d'or i argent que li presentin, amb l'obligació d'inutilitzar les monedes dolentes.

Petrus, etc. Dilecto suo bajulo Cathalonie generali qui nunc est vel qui pro tempore fuerit, vel eius locum tenenti, salutem etc. Scire vos volumus quod nos, volentes ut convenit comodum et utilitatem fidelium nostrorum civitatis barchinone et tocius reipublice in omnibus conservare, et ne propter deffectum infrascripte persone eiusdem dampnum aliquod subsequatur, necnon ad humilem supplicacionem et instanciam dilectorum consiliarii nostri Fferrarii de manresa et Romei Lull nunciorum per universitatem jamdicte Civitatis ad nos destinatorum propterea nobis factam: provissonem fecimus continentem videlicet, quod vos dictus baiulus vel vester locum tenens, habito consilio cum consiliariis qui nunc sunt vel pro tempore fuerint pretacte civitatis, eligatis et eligere habeatis, ad vestri bonum arbitrium, unam bonam personam aptam in talibus et bone condicionis que continuis diebus et horis licitis sit in loco publico, et teneat balanciam publicam ad utilitatem tocius rei publice, cum qua recognoscat et recognoscere teneatur quibusvis personis cuiuscumque condicionis aut status existat ad eum ac de causa veanientibus, dictam pecuniam auri et barchinonenses argenti si sunt de recto pondere vel non, aut si dicta pecunia est falsa aut eciam bone, vel male legis vel non; cui persone per vos ad hec deputate, per presentem conferimus plenariam potestatem quod si forte dicta pecunia auri et argenti non fuerit vel sit invente recti ponderis vel bone legis ut predicitur, illam videlicet que ad manus suas causa recognoscendi pervenerit, frangat et frangere eam debeat ac eciam teneatur: volentes et concedentes quod eidem detur pro salario et labore dicti officii balanciam et ponderis, ex pecunia que ad manus suas et ex causa predicta pervenerint, unum denarium pro libra: quod salarium, si vobis et dictis consiliariis visum fuerit, diminuere possitis juxta vestri bonum arbitrium ad utilitatem et comodum rei publice, ut predicitur. Mandantes per presentem cartam nostram gerenti vices procuratoris generalis Cathalonie vicario et bajulo, ceterisque officialibus et subditis nostris jam dicte Civitatis, qui nunc sunt vel pro tempore fuerint, quod predictam personam per vos sub forma predicta eligendam, pro edile detentore et regente officium balancie publice supradicte, habeant et teneant, eaque pareant et respondeant de salario supradicto vel de alio minori si vobis et dictis Consiliariis justum fuerit faciendum; presentem vero ordinacionem seu provisionem predictam durare volumus dum de nostre processerit beneplacito voluntatis. Datam Valencie .xiiij. kalendas junii anno domini .m. .ccc. .xl. nono. —Exa. Ferrandus de Pinos ex cartis sibi missis provisis predictum dominum Regem in consilio, presentem domino episcopo Valencie.

Botet, doc. 29, ACA, reg. 888, f. 211 v.

264 12 maig 1350 CATALUNYA

Petició perquè no es canviï la ubicació de la seca.

A 4 dels Idus de maig 1350 lo Síndich de la Ciutat presenta requesta al Mestre de la Seca, que per lo que havía entes compraba una Casa prop la Plassa de St. Just, no mudas la Seca â dita Casa per ser part hont está molta gent Noble, y de gran concurs, y lo rumor los havía de dar pena, sino que la tingues hont ja estava, loc solitari, y comodo pera dit efecte, y â 7 dels Idus de Juny, y á 14 de las chalendas de juliol son altras. (pàg. 130).

Rúbriques de Bruniquer, p. 130.

265 17 maig 1350 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Ordre perquè al Rosselló els contractes es facin en moneda barcelonina i que no hi corri la moneda melgoresa. D'altra banda, es donen les equivalències d'un tornès amb 16 diners de Barcelona i d'un florí d'or amb 12 tornesos.

XVI° calendas junii, anno Domini m° ccc° l°. Auiats que mana lo Verger el Batlle del Sor Rey a tots cominalment als dins e als de fora, que negun hom no gaus fer negun contracte sino a moneda de Barchalona. – Item, que tot hom aya a pendre un tornes dargent per VXI diners de Barchalona, axi per ceus com per altres deutes, e un florin daur per XII torneses que valen XVI sous. —Item, que negun hom ne gaus pendre o demanar malgurs sino cabals ab Barchalona, no gaus tenir banch, ni gaus banqueiar torneses sino cambiador, sols pena de V sous. — E qui contra aquestas causas fara alguna daquestes, lo comprador perdra lo preu, el venedor, la causa. De laqual causa lo denunciador aura la tersa part, e asso senten daquells que los contractes ne valein fer a moneda de Barchalona.

Colson, Llibre 1r d'Ordinacions (datat el 17 de juny, potser quan es pregonà a Perpinyà); Botet, p. 119, ACA, reg. 1132, f. 16v.

266 28 juliol 1350 ARAGÓ

Les Corts aragoneses havien autoritzat el rei a batre moneda en quantitat limitada i a la llei i pes acostumats. Segons Lastanosa, la quantitat era de "*quator comtos et dimidium*", essent el mig "compto" d'òbols. La moneda s'havia de guardar al castell d'Arcayne. Per a la fabricació, el rei nomena Joan Eiximenis, d'Osca com a mestre, amb un sou de 60 lliures jaqueses. Nomena Francesc Gay escrivà i regidor de l'encunyació, que a més esdevé el suplent del mestre. Nomena també un afinador, un assajador, un mestre de balança, custodis, un fonedor, un emblanquidor i demés oficials de costum. Segons San Pío, en les mateixes corts s'establí que els diners jaquesos es bescanviessin amb els de Catalunya i València a raó de 15 aragonesos per divuit catalans o valencians. Segons Asso, la llei fou d'un diner i 18 grans (14,58% de plata) i la talla de 29,5 sous el marc, però diu que li sembla que també hi ha diners ternals d'aquest sobirà.

Botet, p. 115, ACA, reg. 1504, f.1, 3-7 i 6v; San Pío, p. 61.; Asso, p. 271-272.

267 13 octubre 1350 CATALUNYA

A 3 dels Idus de octubre 1350 lo Rey en Pere ordená, y maná que tothom reba los Barcelonesos de Argent sens pesar, pus hi sien les letres enteres, y si noy seran, quels prengan â pes. Diversorum 3.ª fol. 20.

Rúbriques de Bruniquer, p. 157.

268 1351 CATALUNYA

A les Corts de Perpinyà es fixaren els valors de les monedes de què parlen els Usatges: el morabatí, a 4 sous de tern; l'unça d'or cuit, a 8 sous; el sou d'or, a 16 sous de tern; l'argenç de plata (o sou de plata), a dos sous de tern; el mancús d'or de València, a 16 diners de tern. Aquestes equivalències, ruïnoses, afectaven els vells censos.

Botet, p. 119.

269 20 abril 1351

A 20 de abril 1351 lo Rey en Pere concent que tothom puga vendrer, y escambiar los Barcelonesos de Argent nacces. Diversorum 3.us fol. 22.

Rúbriques de Bruniquer, p. 157.

270 19 febrer 1352 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Ordre del rei al mestre de la seca de Perpinyà perquè li remeti dos motlles "*... es a saber dos pilons e dos cunys... de la moneda del rey de França feta en Perpinyà...*" i un motlle de cada una de les altres monedes d'or que en aquella seca s'hi encunyaven.

Botet, p. 140-141, ACA, reg. 1140, f. 65.

271 15 juny 1352 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

En aquesta data, Pere Blan era el mestre de la moneda que es fabricava a Perpinyà (Botet associa erròniament a aquesta data una emissió que correspon, de fet, al 1354, com veurem més endavant).

Botet, p. 124.

272 17 juny 1352 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Pere Blan concerta amb el rei una encunyació de monedes d'or, de plata i "blanques" d'imitació francesa ("*sub illas lege et pondere, figura cugno sed impressione quibus nunc cuditur vel cudetur infra dictum tempus in regno Francie*") a Perpinyà i durant un termini de 13 mesos, que s'allargà encara fins al 13 de novembre del 1353, segons dades de Botet. Segons Sanahuja, es bateren uns 2.300 escuts i el rei en tingué un benefici de 1.575 lliures, 18 sous i 8 diners. L'escut es valorava en 15 sous.

Botet, p.141, ACA, reg. 1321, f. 134; fol. 1322, f. 40 i 41; Sanahuja 1996, 1a emissió.

273 16 novembre 1352 CORONA

Nou contracte de Pere Blan amb el rei, de durada desconeguda (si es fixà) per a batre escuts d'or d'imitació francesa de més de 18 quirats, 18 i 16 quirats. Es bateren uns 1.335 marcs i 6 unces d'or de 18 quirats i el rei en percebé 2.498 lliures, 14 sous i 4 diners.

Sanahuja 1996, 2a emissió.

273 a 27 febrer 1353 CORONA

En un llarg preàmbul, el rei diu que ha rebut queixes del rei Joan II de França perquè falsifica moneda francesa d'or i d'argent. Ell li trasllada, mitjançant un ambaixador, que això no el perjudica perquè la fa córrer a la seva

terra i que ho ha de fer per les seves necessitats financeres i per les limitacions que té a Catalunya. D'altra banda, li diu que a Tolosa també falsifiquen la seva moneda i que ell no es queixa mentre la facin a llei i pes correctes, i finalment li retreu que es queixi només a ell, quan és una cosa que fa tothom. Transcrivim la part final:

Per què lo senyor rey li fa saber que la terra de Cathalunya és privilegiada que'l princep no hi pot fer sinó barchinonesos d'argent, e per ço lo senyor rey, com no podia fer moneda en nom o en senyal seu, plevén-se del rey de França, feu fer secretament scuts en ley e en pes e en forma sua, la qual moneda d'escuts corren e son meses en la terra del dit senyor rey. Et açò fahia per necessitats de ses guerres e de sos affers que havia, no cuydan fer a ell prejudici, pus que en la seva terra los feya pendre e metre. Encara li pot dir que, com lo rey de França començà a fer batre aquests scuts, ja lo General de Catalhunya sabents açò, supplicaren al dit senyor que fos sa mercè que'ls dits no correguessen ne fossen meses en lo seu regne, la qual cosa lo dit senyor rey no ho volch atorgar, per tal com volia fer los dits scuts, segons que dessús és dit e regonech que major profit era del rey de França fer los dits scuts, e que scuts correguessen per e lo dit regne, que no si aquells n'avia a gitar en tal manera que negun no se'n presés. Per què lo senyor rey lo prega que no'u haja a mal, pus que, a ell no és dan ne prejudici alcun e al dit senyor rey es profit, specialment que'l senyor rey és cert que de la moneda sua d'argent, ço és barchinonesos d'argent s'an batuts e's baten a Tolosa ab nom e senyal seu, et lo senyor rey, vehent que açò no li es gran damnatge, sofer-se açò, majorment pus los faça fer de dreta ley e de dret pes, e no li desplau, pus que'l dit rey de França se'n profit. Encara, diga al dit rey de França que'l dit senyor rei se marevella molt d'ell com se sent més del dit senyor que d'altres princeps del mon que fan semblants coses.

Cancelleria català, doc. 481; ACA, reg. 678, f. 215 v.-216 v.

274 5 abril 1353 CATALUNYA

El mestre de la seca de Barcelona era, en aquesta data, Ramon Gay.

Botet, p. 120.

275 4 maig 1353 ARAGÓ

El rei mana que cessi, segons s'havia acordat, l'emissió aragonesa que es feia a Saragossa i que es guardin els encunys. Sembla, doncs, que s'havia previst una durada de tres anys.

Botet, p. 115.

276 29 maig 1353 CATALUNYA

Hi ha evidència que s'està batent moneda a Barcelona i, per aquesta raó, es prohibeix l'extracció de metall. Hi ha crides semblants el 1355, el 1357 i el 1381.

Die mercurii XXIX die Madii anno á nativitate Domini millessimo CCC.mo LVII Jacobus Clos cursos honorarius publicus Barchinone, dixit: quod ipse de mandato Vicarii praeconizantis fecit publice per civitatem Barchinonae cum sono tubae, ut est moris, praeconizationem sequentem. Ara ojats queus fa á saber lo Veguer, que com lo Senyor Rey perço que la moneda, que ara novellament se fa en Barchelona de manament de dit Senyor Rey, no prenga minua, ó diminucio alguna, haja provehit é vulla, que nego de qualque condicio sia no gos sots pena de C morabatins d'or la meytat al dit Senyor Rey é l'altre meytat al acusador guanyadora, comprar billó, ó cambi á fondra necesari de la dita moneda, ne aquell fer fondre entre lo temps del batiment de la dita moneda, si nos feya de voluntat del Mestre de aquella moneda é profit de la moneda deçus dita, perço lo dit Veguer ab aquesta present crida, á requesta del Mestre de la dita moneda mana á tuyt generalment la dita ordinacio del Senyor Rey esser servada sots la dita pena: é aço notifica á tuyt perque negu no pusque ignorança allegar.

Altre document sense data sobre el mateix tema: *Ara ojats queus fa á saber L'onrat en Nicolau Rovira Sotsveguer de Barchelona Lochtinent del honrat en Francesch de Togores Veguer de Barchelona é de Vallés per manament del Senyor Rey al dit Lochtinent fet ab letra sua, que com lo Senyor Rey, perço que la moneda que ara novellament se fa en Barchelona de manament del Senyor Reyho prenga minua ó diminucio alguna haja provehit é vulla, que negu de qualque condicio sia no gos sots pena de C morabatins d'or, la meytat al dit Senyor Rey é l'altra meytat al acusador guanyadora comprar billó ó cambi á fondre necessari de la dita moneda, ne aquell fer fondre entre lo temps del batiment de la dita moneda, si nos feya de voluntat del Mestre de aquella moneda per necessitat é profit de la moneda dessus dita; perço lo dit Lochtinent ab aquesta present crida á requesta del Mestre de la dita moneda mana á tuyt generalment la dita ordinacio del Senyor Rey esser servade sots la dita pena. É aço notifica á tuyt que negu no pusque ignorança allegar.*

Salat, doc. 30; Botet, p. 180 i p. 120-121.

277 13 juny 1353 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei va encarregar a Berenguer de Perapertusa i a altres l'encunyació a Catalunya, excepte als comtats de Rosselló i Cerdanya, de "*moneda d'aur e d'argent sots aquella llei, nom i figura sots la qual lo rey de França la fa fer e fara en sa terra*" i per al termini d'un any i mig. Va escriure al governador del Rosselló dient-li que secretament faci fabricar els encunys a Joan Baster i que cedeixi a Perapertusa els operaris que Pere Blan no necessiti a la seca de Perpinyà.

Botet, p. 141, ACA, reg. 1143, f. 54v, 55 i 155v.

278 abans 17 setembre 1353 CATALUNYA

Es dedueix que el rei havia establert amb Ramon de Boixadós un acord per a batre moneda d'or, potser florins, a la llei de 16 quirats. El 17 de setembre del 1353, el rei li mana que cessi aquesta emissió. Botet diu que té indicis que la moneda es féu a Figueres.

Botet, p. 124 i 141, ACA, reg. 1143, f.s. 164 i 164v.

279 20 octubre 1353 SARDENYA

Els alcaldes i altres treballadors de la seca de Vila d'Esglésies s'adrecen al lloctinent del rei a Sardenya i Còrsega, Bernat de Cabrera, i li demanen que concedeixi el càrrec de mestre de la seca a Francesc Guerau, després de la mort Berenguer d'Olorda, mestre fins llavors. Hi consten els alcaldes Jaume Palau, obrer, i P. Mars, moneder; els obrers, Bernat de Canaveres, Esteve de Lemini i Gabriel de Torres i els moneders Tomàs Viver, P. Saterra i Francesc Borrell. El document del 28 d'abril del 1356 mostra que, a més, hi havia a la seca altres càrrecs, com ara l'assajador, l'emblanquidor, etc. El document del 27 de maig del 1355 que vindrà després demostra que la petició no anà endavant i que el rei nomenà com a mestre a Ramon d'Olorda, potser fill de Berenguer.

CODOIN 45, doc. 438.

280 2 desembre 1353 València CATALUNYA

El rei acorda amb Ramon de Boixadors l'encunyació de florins d'or en el Principat de Catalunya, en el ducat de Girona i en el comtat de Cervera, amb la marca que volgués, la llei de les monedes de l'Imperi Romà i la llegenda PETRUS DEI GRACIA REX o bé REX ARAGONUM. La concessió és per tres anys i pot emprar personal de la seca de Perpinyà. Botet creu que aquesta concessió no tirà endavant a causa d'un contracte de Boixadors amb altres, datat l'abril de l'any següent, però res no impediria que Boixadors hagués anat batent durant el període intermedi entre les dues concessions.

Nos Petrus, etc.: Quia delectamur nostrorum subditorum comoda procurare, Tenore presentis graciose concedimus vobis dilecto nostro Raimundo de Boxados, et plenam vobis confferimus potestatem, tam nomine nostro propio quam ut pater legitimus administrator incliti ac magniffici Infantis Johannis, primogeniti nostri carissimi, ducis Gerunde Comitisque Cervarie, ffabricandi et cudendi florenos aureos per vos et alios deputados per vos per totam provinciam Cathalonie dictosque ducatum Comitatum, sub illo signaculo seu contrasigno quod vobis et deputato per vos placuitur, set ea lege qua fabricantur atque cuduntur in Imperio Romano, verum tamen sculptum ..... circuitu uniuscuiusque noster titulus, videlicet: Petrus dei gracia Rex, vel Rex Aragonum. El teneanminj demum nobis seu cui mandaverimus, solvere, pro quolibet marcho dictorum florenorum operato et monetato, illud jus quod nobis solvitur, seu solutum fuit atque solvetur per illos qui similem monetam cudi et operari faciunt vel facient in secca ville perpiniani. Volumus insuper, quod illo salario solvantur speculatori scriptori incisori et fusori dicte monete et aliis operariis et monetariis dicte monete, que ordinata et stabilita sunt solvi monetariis et aliis parantibus et vaccantibus ac recipientibus salaria super cudicione et fabricacione pecunnie monete perpiniani. Concedentes vobis et aliis deputatis per vos et quibusvis aliis necessariis vaccantibus et operantibus in dicto opere cudicionis pecunie auree, cunctas franchitates libertates immunitates prerrogativas et gracias ac privilegia que per nos hactenus indulta sunt et conceduntur magistro et aliis monetariis monete que cuditur in eadem villa perpiniani, illisque libere gaudeatis et utamini durante concessione predicta, quam durare volumus hinc ad tres annos proxime futuros a data presentis continue numerandos. Mandantes, nomine supradicto, universis et singulis officialibus nostris in dicta provincia Cathalonie et predictis ducatu et Comitatu constitutis et eorum locatenentibus presentibus et futuris, quod huius concessionem provissionem licenciam et graciam vobis observent et observari faciant inconcusse per tempus superius expressatum, et contra non veniant quavis causa. Elapso vero dicto triennio, huiusmodi concessio sit penitus vobis ineficax atque nulla. In cuius rei trestimonium presentem Cartam fieri jussimus nostro sigillo pendenti munitam. Datum Valencie .ij. die decembris anno a nativitate domini .m. .ccc. Quinquagesimo Tercio, .h. cancellarii, Jacobus de Amalfia ex capitulis traditis sibi per dominum Valencie Episcopum can (¿cellarium?).

Botet, doc. 31, ACA, reg. 964, f. 91.

281 22 febrer 1354 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Nou contracte entre Pere Blan, Joan Pluer i Ramon de Boixadors amb el rei per a batre a Perpinyà florins semblants als del Piemont, amb la llegenda PETRUS REX ARAGO i una llei de 23 quirats. Sembla que Boixadors deixà el negoci abans d'iniciar-se l'emissió i que, al final, baté els florins un tal Bernat Gil. Es bateren en total uns 377 marcs i 3 unces i el rei percebé 314 lliures, 3 sous i 5 diners.

Sanahuja 1996, 3a emissió.

282 abril 1354 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Contracte entre el rei i Ramon de Boixadós, Pere Blan, Joan Pluer i Joan Minyana (mestre de la seca) per a batre florins a Perpinyà. Botet diu que, d'ençà, no apareix el dit Boixadós en cap altre document. És possible que aquest contracte sigui el mateix que l'anterior, però no queda clar del tot.

Botet, p. 125, ACA, reg. 965, f. 155.

283 17 maig 1354 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Contracte entre el rei i Pere Blan i Joan Pluer per a batre a Perpinyà florins amb la llegenda ARAGON REX PETRUS i una llei de 23 quirats menys un quart. Es bateren uns 262 marcs i el rei percebé 360 lliures, 7 sous i 4 diners.

Sanahuja 2006, 4a emissió.

284 6 i 14 juny 1354 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Contracte entre el rei i Pere Blan, Joan Volà i Joan Pluer per a batre florins amb la llegenda ARAGON REX PETRVS a llei de 23 quirats menys un quart i escuts francesos a 16 quirats, dades de Sanahuja. Segons Botet, que també comenta aquest contracte però que no hi menciona Pluer, l'encunyació era per dos anys i les monedes havien de tenir les mateixes característiques que les que llavors fabricaven Pere Blan i Joan Pluer. El rei s'obligava a no permetre a ningú més la fabricació de la moneda d'or a Catalunya i a revocar les llicències donades amb anterioritat. Botet dedueix que, en tot cas, la llicència concedida a Boixadós el 2 de desembre del 1353 per a tres anys, havia de quedar automàticament revocada.

Botet, p. 125, ACA, reg. 965, f. 178 i ss.; Sanahuja 1996, 5a emissió.

285 c.1355-1360 MALLORCA

El rei mana que s'anivelli el ral mallorquí amb el croat de Barcelona i que les llegendes siguin a/ PETRUS DEI GRACIA REX i r/ -ARAG-ON ET-MAIOR-ICARUM-, i que al revers figuri una creu tallant com la del croat. No es complí el canvi de la creu de revers de llatina a equilateral tallant, però la indicació de la llegenda sembla que afectà els rals d'or. En base a això, hem determinat aproximadament la cronologia d'aquest document durant el temps del mestre Tarí. Botet el considera com sense data.

Botet, p. 114, ACA, reg. 1159, f. 219; Crusafont-Vidal, p. 70-71.

285 a 10 abril 1355-26 agost 1359 MALLORCA

En la primera data, el rei atorgà a Bartomeu Tarí el càrrec de mestre de la seca de Mallorca. El mestre li havia de pagar 5 sous per marc d'or amonedat. En la segona data, encara és mencionat Bartomeu com a mestre.

Campaner, p. 79, ACA, reg. 1418, f. 141 i A. A.,Volum de Privilegis de la seca, f. 15.

286 27 maig 1355 Càller SARDENYA

Atès que els rebels sards havien assolit d'entrar a Vila d'Església i s'havien apoderat dels encunys de la moneda, amb els quals en batien de falsa, el rei mana que es variïn els tipus de la moneda sarda d'argent, posant a l'anvers un escut en cairó (que dibuixa) i la llegenda PETRUS DEI GRACIA REX, i al revers una creu interior amb corones als espais (que dibuixa) i la llegenda ARAGONUM ET SARDINIE. Tipus i llegendes s'acorden amb el segon tipus del ral sard del rei Pere. Sollai apunta que, en no nomenar el rei ni els mitjos alfonsins ni els menuts, la producció d'aquestes peces ha de correspondre a dates anteriors al 1355.

Petrus dei gracia Rex aragonum etc.: fideli nostro Raimundo d'olorde, magistro monete nostre que cuditur in Ville Ecclesie de Sigero, et alii cuicumque qui pro tempore dicti magistratus preerit officio, Salutem et graciam. Cum rebellionis tempore in insula Sardinie contra nostrum dominium suscitate, qua vigente per rebelles nostros et emulos dicta villa proditionaliter extitit ad destruccionem deducta, pilones et troselli cum quibus moneta alfonsinorum argenti fiebat et cudebatur ad plures et diversas manus rebellium et emulorum nostrorum devenerint: Idcirco, ne cum dictis pilonibus et trosellis moneta predicta per aliquos fieri vel cudi valeat, quin ex nunc cognoscatur pro vera aut falsa propter diversitatem impressionis pilorum et trossellorum predictorum subscriptorum, huius serie statuimus et ordinamus vobis precipiendo mandantes, quatenus pilonos et trossellos novos fieri faciatis, in quibus pilonibus impressionem hanc(*) sculpi volumus et jubemus, in circuitu cuius sculpantur hec verba, Petrus dei gracia Rex, et in trossellis sculpendo figurentur Crux et Corone sub hac forma(*), in quarum circuitu sint sculpte littere que sunt tales, Aragonum et Sardinie, et sub dictis impressione et figura monetam predictam cudi amodo faciatis, injungimus eciam vobis cum presenti, quam nostro sigillo iussimus comuniri, quatenus huismodi ordinacionem et statutum nostrum juxta sui seriem inconcusse servetis et faciatis totaliter observari et contra ipsum seu illud non veniatis aliqua racione. Datum in Castro Callari die vicesime septima Madii Anno a nativitate domini Millesimo .ccc. Quinquagesimo Quinto. Rex Petrus.

Botet, doc. 24, ACA, reg. 1029, f. 23; Sollai, p. 39-40.

287 1 juny 1355 Càller SARDENYA

El rei mana que, a partir d'aquell moment, el marc d'argent es pagui a 105 sous en lloc dels 102 d'abans, argumentant la necessitat de reconstruir Vila d'Església, destruïda pels rebels.

Sollai, p. 40, ACA, reg. 1030, f. 97.

288 13 agost 1355 SARDENYA

El rei confirma i amplia els privilegis de la seca de Vila d'Esglésies.

Sollai, p. 41, ACA, reg. 1030, f. 97.

289 11 desembre 1355 CATALUNYA

El rei limita els guanys dels canviadors a un diner per florí i un òbol o malla per mig florí.

Dominicus Massal Praeco publicus (ut supra) &c. usque ad sono de trompes et de teballs praeconizationem sequentem: Ara ojats per manament del Veguer ordonaren los Consellers y prohomens de la ciutat, que negun cambiador ne altre qualsevol persona qui cambia florins, no gos ne degue pendre de cambi de un flori sino j diner: é de mitg flori malla é semblant de molts florins á la dita raho segons mes ó menys sots pena de D solidos per cascuna vegada que contrafaran, segons que aço es ja estat ordenat en Corts generals.

Salat, doc. 30, afegit.

290 4 febrer 1356 Perpinyà CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei atorgà a Simó de Soler el càrrec de mestre de la moneda que es fabriqués a Perpinyà, assenyalant-li el sou anyal i determinant les seves obligacions.

Botet, p. 125, ACA, reg. 965, f. 178 i ss.

291 20 febrer 1356 Perpinyà CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Simó de Soler i Bernat Descoll, arrendadors de la seca de Perpinyà, detallen els beneficis que s'obtenien batent florins a la llei de 23 quirats menys un quart. Segons l'origen de l'or, de dobles castellanes, més barat, o d'or en pasta, més car, regulen el benefici augmentant la talla des de la de 68 fixada, fins a 69 o 71.

Aquest es lo guany de la moneda del flori ques bat a ley de .xxiij. quirats menys quart faent la de or de dobles, segons que fo afinat e regonegut entre en Simon dez Soler e en Bernat dez Coll en la vila de Perpenya, en lo .xx. día de ffebrer del any .mccclvj.

Primerament costa lo march del or de dobles.	*xxxix libs*	*v s*	
It. lo dret que sen dona al senyor Rey batent flori a .xxiij. quirats menys quart	*j libs*	*vij s*	*vj ds*
It. costen messions menudes que fa lo maestre, per march		*j s*	
It. an Johan Pluer, per march		*j s*	
It. als obrers, per marchj s			
It. als moneders, per march			*vj ds*
It. al escriva, posat que si baten .ij. marchs l'any		*j s*	
It. al tallador e al fabre que tallan e fan los ferres, per march		*j s*	
It. carbo, per march			*vj ds*
It. emblanquidor e fonedor e endolsiment e cresols e loguer d'alberch e lauar lestubilla, e candelles, e paper, per march		*j s*	*vj ds*
It. per correduries de comprar les dobles, per march		*j s*	
It. per correduries de vendre lo flori ques moneda		*j s*	
E axi costa lo march del or de dobla obrat	*xlj libs*	*ij s*	
E ixen de .j. march dor de dobles obrat ab la liga de .xxiij. quirats menys quart, .lxix. florins, que valen comptant lo a. .xij. sol. .ij. diners per flori	*xlj libs*	*xxix s*	*vj ds*
E axi aquells que tenen vuy la secca guanyen en lo batiment de la dita moneda, pagat al senyor Rey los dits .xxvij. sol. .vj. diners e les messions de la secca, per march	*xvij s*		*vj ds*

Compte de ço ques guany vuy en la dita secca en lo march del or fi faent ne florins a ley de .xxiij. quirats menys quart, pagat lo preu del or fi, e .xxvij. sol. .vj. drs. quen ha lo senyor Rey, pagades totes les messions de la seca.

Primerament costa vuy lo march dor fi	*xl libs*	*x s*	
It. messions menudes per moltes partides, axi com appar atras en aquet paper, per march		*ix s*	*vj ds*
It. met hom en lo march del or fi liga dargent vj. diners per march, qui valen		*ij s*	*vj ds*
It. se paguen al senyor Rey per los arrendadors, per march	*j libs*	*vij s*	*vj ds*
E axi costaria lo march dor fi obrat, ab messions e ab ço quen ha lo senyor Rey	*xlij libs*	*ix s*	*vj ds*

Item entre lo march dor fi, liga entre argent e coure, x. diners .xiij. grans. E ixen del march dor fi ab liga lxxj. flori .xix. grans, qui valen vuy a .xij. sol. .ij. drs. lo flori *xliij libs* *vij s*
Sobraria vuy de guany a aquells que tenen arrendada la moneda del dit flori quis bat a .xxiij. quirats menys quart *xvij s* *vj ds*
Botet, doc. 32, ACA; paper solt.

292 28 abril 1356 SARDENYA

Les destruccions fetes pels rebels a Vila d'Esglésies n'han reduït les rendes. Ara, el rei mana que, a causa d'això, es rebaixin els sous dels oficials reials, entre ells els de la seca, que queden així:

Mestre de la seca	150 lliures
Escrivà	60 lliures
Assajador	50 lliures
Fonedor	54 lliures
Emblanquidor	36 lliures
Els guardes	72 lliures, tots dos

És de suposar que les xifres representen quantitats anyals.

Al marge d'això, el rei mana que les rendes de Sulcis i de Sigerro fossin aplicades, el primer any, al forn i a les mines d'argent, i en els anys següents, a la defensa i als sous d'altres oficials de la vila.

CODOIN 45, doc. 619 i 620.

293 22 juny 1356 Perpinyà CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Nou contracte d'arrendament de la fabricació de florins a favor de Pere Blan i Joan Pluer, per un termini de dos anys. La llei serà de 23 quirats menys un quart, i la talla, de 68 peces el marc de Perpinyà. Hi haurà a la seca dos assajadors i el rei es compromet a no fer encunyar moneda d'or a Catalunya ni als comtats del Rossselló i la Cerdanya durant l'arrendament. En nom del rei intervindrà en l'encunyació Jazbert de Tragurà, tot segons el document publicat per Botet. Segons Sanahuja, que inclou Joan Volà a l'arrendament, es bateren 382.311 florins. El guany reial fou de 4.437 lliures, 2 sous i 10 diners.

Pateat Universis. Quod vicesima secunda die junii anno a nativitate domini .m. ccc.l. secto, Inter Illustrissimum ac magnificum principem et dominum Petrum dei gracia Regem Aragonum Valencie etc. ex una parte, et Petrum Blan ac Johannem Pluer domesticos suos habitatoresque ville Perpiniani ex parte altera, fuerunt tractata conventa et ordinata certa capitula quorum series sic habetur. Avengut es entre lo senyor Rey duna part e en P. Blan e en Johan Pluer de l'altra, quel senyor Rey dega arrendar et arrende al dessusdits, e cascun dells, la secca de Perpenya, el batiment de la moneda d'aquella, en aytal manera et forma: que baten et degen batre solament moneda de florins, daquella ley talla e pes que son stats batuts en la dita secca en los dos anys prop passats en los quals lo dit en P. Blan ha tengut arrendada la dita secca del dit senyor Rey, la qual ley es de vint e tres quirats menys quart el pes de sexanta et vuyt florins el march de Perpinya. Item quels dits arrendadors, ensemps o qualsevol dells en soliu, degen donar e pagar al senyor Rey per quescun march d'or fi ques batra en la dita secca per fer los dits florins, trenta e sinch sols barchinonesos quitis de tots salaris e messions acostumades qui sagen a fer par raho del batiment de la dita moneda, comptan a march de Perpinya. E si per aventura lo senyor Rey hi metia mes officals que noy ha hauts en los dits dos anys prop passats o ha crescuts o crexia los salaris a aquells qui ja hi son, que los salaris dels officials novells e no acostumats e lo dit creximent de salaris dels officials que ja hi son pac e sie tengut de pagar lo senyor Rey, exceptats los salaris del maestre de la moneda e de un asseiador quel senyor Rey vol quey haia ultra daquell qui ja hi es, axi que hi haia dos asseiadors, los quals salaris dels dits maestres e asseiadors que affit o aiustat hi sera sien tenguts de pagar los arrendadors dessus dits o qualsevol dells: lo guany empero quis fara en lo dit batiment a la raho dessusdita sien tenguts de pagar al senyor Rey los dits arrendadors o qualsevol d'ells de quatre en quatre meses. Item, que los dits arrendadors o la un d'ells hagen a metre or en la dita secca de ço del lur e a lur risch e que per pujament o baxament quel or fes lo senyor Rey nols fos de res tengut, ans en quiscun for lo dit or stie hagen a dar al senyor Rey los dits trenta et sinch sous per cascun march, e no pus, aytant com aquest arrendament durara. Item, quel senyor Rey prometa e jur, que dins Catalunya ne en los Comtats de Rossello e de Cerdanya no dega fer batre ne dar licencia algun de batre o fer batre alcuna moneda d'or durant lo temps del dit arrendament, ans tots altres arrendaments concessions comissions o atorgaments fets o faedors a qualsevulla persones de batiment de moneda d'or dins lo principat de Cathalunya vol que sien nulles e revocats, e de present lo senyor Rey renoba aquells els anulle sots qualsevol forma de paraules que fossen fets o atorgats, e que no manara ni ordenara ni fer manar ni ordonar lexara ne consentira en alcuna cosa o coses per la qual o per les quals lo batiment de la moneda d'aquest arrendament fos empetxada o destorbada: E encara, que letra ne carta que contra aço vengues no fara, e si les fehia o feytes ja les havia, que aquelles revocara o revocar fara ab acabament, tota vegada que per part dels dits arrendadors o d'altres en nom lur ne sera request. Item, quel senyor [Rey] puxa fer batre en la dita secca tot aquell or que haura, que sia seu propi, lo qual lo dit senyor dira de paraula als dits arrendadors o a qualsevol d'ells, els seignificara ab sa letra scrita de se propia ma en sa conciencia que es seu propi, axi empero quel dit senyor sia tengut pagar les

despeses justes quis faran per lo batiment del dit or seu, e quel guany qui si fara sia integrament del senyor Rey, lo qual or reeba e sia tengut de reebre lo maestre de la dita moneda e no los dits arrendadors ne alcun dells: E lo dit maestre do compte d'aquell al senyor Rey, axi quels dits arrendadors ne alcuns dells noy sien en res obligats ne tenguts sino tant solament en fer o fer fer e spetxar. Item. quel arrendament aquest començ en la festa de sent Johan del present mes de juny e dur per dos anys continuament siguents. Item quels dits arrendadors o la un d'aquells puxen pendre e legir obrers moneders fonedors e totes altres persones necessaries o profitoses al batiment de la dita moneda, axi com a ells parra esser faedor a profit et utilitat del senyor Rey e dells meseys, ells pagants totes vegades a les dites persones salaris covinents segons que ab ells se poran convenir: les persones empero per los dits arrendadors o per alcun dells a aço elegidores hagen a esser moneders e obrers per atorgament del senyor Rey. Item, quels dits arrendadors o qualsevol dells donen o paguen lo dret pertanyent al senyor Rey, per raho d'aquest arrendament, a aquellas persones e en aquella manera quels senyor Rey lurs manara ab ses letras scrites o signades de sa propia ma, e no en altra manera, per spres o fort manament quen haguessen, e si ho fan que nols sia pres en compte. Item, que tota la moneda quis obrara dins lo temps del dit arrendament en la dita secca haia haver lo maestre de la dita moneda, e que de tot ço quis fara en la dita secca faça lo dit maestre libres, axi com fan los maestres de les altres seques, los quals libres sien tenguts donar, finit lo temps d'aquest arrendament, al maestre racional de casa del senyor Rey, E que, si mester sera, sia feta letra de manament d'aço al maestre de la dita moneda. Item, quel senyor Rey vol et ordonoa que en Jaspert de Tragura, conseller seu e promovedor de la sua cort, se do esguart dels officials e de les companyes qui obren e obraran en la dita secca: E encas que contrast contesa o divisio hagues entre ells o entre los dits arrendadors o la un dells, e los dits officiales e obrers o alcu o alcuns dells, e entre lo maestre e ells, quel dit en Jaspert ne sie conexador, e ho conegua eu ponesca e ho declar e castich, ab consell voluntat e acort del maestre e dels alcayts de la dita moneda, e que daço sia feta letra de comissio e manament al dit en Jaspert si los dits arrendadors maestre officials e obrers lan volran. Quibus siquidem capitulis, visis recognitis atque lectis ad plenum per Illustrissimum dominum Regem prefatum, Idem dominus Rex ea firmavit, et michilominus sacrosantis quatuor dei evangeliis positis coram eo et corporaliter tactis per eum, juravit capitula ipsa et omnia et singula in eis expressa sive contenta attendere et complere, tenere et observare et in nullo contrafacere vel venire directe vel indirecte per se vel aliam interpositam personam, nec sustinere quod contrafiat, racione aliqua sive causa. Et memorati Petrus Blan et Johannes Pluer, ambo videlicet insimul et quilibet eorum in solidum , promisserunt et jurarunt per dominum deum et eius sancta quoatuor evangelia, in predictis et circa predicta legaliter se habere et bene eaque omnia et singula, in quantum eos ambos insimul vel quemlibet eorum in solidum tangunt, facere exequi attendere et complere et in nullo contrafacere vel venire, sub obligacione omnium bonorum suorum tam habitorum quam etiam habendorum. De quibus siquidem, sic firmatis atque juratis ut superius continetur, Prefatus Dominus Rex mandavit, et jamdicti Petrus atque Johannes requisiverunt, fieri duo publica instrumenta dicti domini Regis sigillo appendicio sigillata, quorum unum remaneat penes ipsum dominum Regem, et aliud tradatur prelibatis Petro atque Johanni. Mandavit etiam dictus dominus Rex, quod fiant inde ad partem Carte seu littere regie ad predita necessarie seu etiam opportune. Acta fuerunt hec in Castro Regio Perpiniani, in Camera vocata dels timbres, die et anno predictis, presentibus pro testibus ad eo vocatis Petro Jordani de Urries maiordomo, Matheo Mercerii camarlengo, militibus, Jasperto de Tragurano promotore curie regie consiliaris, et Petro de Vallo ac Jacobo de Marginibus de Thesauraria dicti domini Regis, annoque a regimine ipsius domini Regis vicesimo primo. Rex Petrus. Fuit clausum per Petrum de Tarraga, scriptorum et notarium publicum per totam terram et dominacionem Illustrissimi domini Regi Aragonum. Dominus Rex mandavit michi Petro de Tarrega, in cuius posse predicta juravit atque firmavit. Predictum instrumentum fuit duplicatum, quorum alterum fuit domino Regi traditum et alterius dictis Petro Blan et Johanni Pluer. Signum Petri de Tarraga scriptoris dicto domini Regis et eius auctoritate notarii publici per totam terram et dominacionem suam, qui predictis interfuit eaque scribi fecit, etc.

Botet, doc. 33, ACA; reg. 1327, f. 122 v. i ss.; Sanahuja 1996, 6a emissió.

294 31 gener 1357 MALLORCA

El rei mana que es pagui al bisbe de Mallorca el mig delme del lucre de la moneda, en compliment de la concessió que havia fet al seu dia el rei Sanç.

Botet, p. 113, ACA, reg. 1418, f. 139.

295 24 març 1357 Saragossa CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Determina el rei que, a la seca de Perpinyà, hi hagi una caixa amb tres claus: una per al mestre de la seca, una altra per a l'escrivà i la tercera per a Pere Guerau, representant del rei. A la caixa hi ha d'haver dos compartiments: en un d'ells, s'hi ha de posar un florí de cada cent que s'encunyin i, a l'altre, un florí de cada cinc-cents que es posin en el departament anterior; en arribar al cinquè florí del primer compartiment, els quatre anteriors s'han de trametre a Avinyó a fi de ser provats, cosa que, segons afirma Colson, feien els florentins, molt destres en aquest afer. Del que resultés de la prova, n'hauria de respondre l'arrendador davant Pere Guerau.

Nos en Pere &c. Pensants que aytant com la moneda ó monedes for les quals nos fem batre en la Seca de Perpenyá de finesa et lealtat seran pus esproades, aytant les dites monedes hauran maior deslliurança et mellor cors et ço que meses, lo nostre nom qui en les dites monedes es figurat et emprentat, ne sera mes preat et en major excellencia haut; Perço Nos volents donar obra, via, et carrera, que les dites monedas d'or de finesa et leyaltat sien provades, la cual prova, segons auctoritat et doctrina dels antichs et dels Maestres passats et encara dels presents se fa en la fornal et per coch, en la cual fornal finesa et leyaltat del aur es proada per

coccio et recoccio en aquella fahedora, et puix per tot segons us comu havem acordat et ordenat que aytal esproança sie feta de les dites monedes d'or com davall se segueix es assaber: que en la dita Secha de Perpenyá sia feta n caxa en la qual haie tres panys et tres claus, et la una clau tenga lo Maestre de la Secha, l'altre l'escrivá et l'altra en Pere Guerau del dit Loch de Perpenyá al qual Nos havem ordenat á tenir á prop et proseguir aquesta nostra ordinació, la qual caxa sia mijanada, et la una part de la dita caxa sia rubricada et intitulada: caxa de sinch cens, et l'altra part caxa de cent. E can la deslliurança se fara de la dita moneda de florins de cascun nombre de D de florins, sia mes en la partida de la caxa de C, I flori et de cascun centenar quey haura mes avant de D sia posat en la caxa de centenar un flori. Et si havia partida de florins que no complesquen á centenar sia posat en escrit ço que fall de centenar, perque sia sabut que deu la Secha á la caxa, lo cual escrit sia mes en la partida del centenar, et en la deslliurança que apres se fara sie fet compte de ço que deu la Secha á la caxa. É quant en la caxa del centenar haura V florins I d'aquells sia mes en la caxa dels D et los quatre sien tornats á la Secha. En apres quant al Maestre et al dit en Pere Guerau sera vist fahedor sia regonegut ço que sea arobat en la dita caxa et d'aquella suma sia feta sproança, examinacio et Juhi de nombre de talla, et de liga per fundicio et per coch en lo dit loch de Perpenyá, ó encara si als dits Maestres et Pere Guerau sera vist fahedor, en la ciutat d'Avinyó; É si feta la dita prova et Juhi sera atrobat que en la dita moneda feta de la dita suma haia haut defalliment de nombre, de talla ó de liga, que aytant con lo dit defallement puiara per just comte aytant haia á donar lo arrendador de la Secha al dit en Pere Guerau per nom nostre et de la nostra Cort. Et aquesta ordenacio volem que sia entesa et servada d'aqui avant axi en moneda de florins dels quals dessus es parlat com de totes altres monedes d'or et d'argent qui en la dita Secha se batran. Volents ordenants et manants expressament et de certa sciencia, que alcuna deslliurança de qualsevol moneda en la dita Secha nos puga fer nes faça sens presencia del dit Pere Guerau, ó ell absent ó empatxat, d'alcun substituhit seu, al qual substituit á fer Nos li donam plen poder. Manants per tenor de la present al Maestre, Scriva, et arrendador de la dita Secha qui ara son et per temps seran, que aquesta nostra ordiancion tinguen et observen en totes coses et per totes; et contra noy vinguen per alguna raho. En testimoni de la cual cosa fem fer la present carta ab nostre segell pendent segellada. Dada en Çaragoça á XXIIII dies de Març en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCLVII et del nostre Regne XXII. Jacobus Conesa mandato regio facto per Berengarium de Palatio consiliarium. P.

Botet, p. 125-126, ACA, reg. 967, f. 396v; Salat, doc. 31.

296 4 juliol 1357 CATALUNYA

Mana el rei, altre cop (vegeu 11 desembre 1355), que qualsevol canviador no pugui cobrar més d'1 diner pel canvi d'un florí, i un òbol o malla pel canvi de mig florí.

Dominicus Massal Praeco publicus (ut supra) &c. usque ad sono de trompes et de teballs praeconizationem sequentem: Ara ojats per manament del Veguer ordonaren los Consellers y prohomens de la ciutat, que negun cambiador ne altre qualsevol persona qui cambia florins, no gos ne degue pendre de cambi de un flori sino j diner: é de mitg flori malla é semblant de molts florins á la dita raho segons mes ó menys sots pena de D solidos per cascuna vegada que contrafaran, segons que aço es ja estat ordenat en Corts generals. (Ordre reiterada del doc. 289).

Salat, doc. 30, afegit.

297 desembre 1357 CATALUNYA

A de desembre 1357 partiren Missatgers de Barcelona para Valencia al S.or Rey per que das endressa, que pau se seguís, ê Concordia entre los Ciutadans de Barcelona, ê per raho de la falsa moneda que lavors era estada trobada en Puigcerdá, y per alguns altros affers, y á 30 de novembre partí un Missatger pera Rosselló per tenir aprop al Governador punis los culpats de dita falsa moneda.

Rúbriques de Bruniquer, p. 130-131.

298 15 febrer 1358 CATALUNYA

A 15 de febrer 1358 albará testimonial de la despesa de la Missatgeria tramesa â les parts de Rosselló per fer castigar als culpats en la falça moneda de Barcelona que ara estada trobada â Puigcerdà, y era molta per tota la Terra, partí â 30, de novembre y torna â 21 de desembre prop passats, y perço tambe aná Missatgeria a Valencia al S.° Rey â 15 de desembre 1357.

Rúbriques de Bruniquer, p. 131.

299 20 abril 1358 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Nou arrendament que el rei fa de la seca de Perpinyà per dos anys a Pere Blan i Joan Pluer. Han de batre florins d'or a la llei de 23 quirats menys un quart i una talla de 68 peces el marc de Perpinyà, dades facilitades per Botet. Segons Sanahuja, els arrendataris foren Pere Blan i Joan Volà, es bateren uns 7.671 marcs i 12 unces i el guany del rei fou de 6.020 lliures, 12 sous i 5 diners.

Botet, p. 126, ACA, reg. 1293, f. 59v; Sanahuja 1996, 7a emissió.

300 10 maig 1358 SARDENYA

Atenent les necessitats de reparació de Vila d'Esglésies, el rei mana que es retinguin 1.000 lliures d'alfonsins menuts pel guany en l'encunyació de moneda.

Sollai, p. 41, AME, perg. 14.

301 13 de gener i 1 de febrer 1359 SARDENYA

El rei confirma novament els drets i privilegis dels que treballen a la seca de Vila d'Esglésies.

Sollai p. 41, AME, doc. 18.

302 9 maig 1359 SARDENYA

Segons explica el rei, Simó de Molins havia obtingut d'Alfons III el càrrec d'escrivà de la seca, confirmat després per ell mateix i amb el dret de transmetre'l als seus hereus. Ara, el càrrec el té Pere de Roca, amb un sou anyal de 60 lliures d'alfonsins menuts, però n'ha de donar 30 a Clara, filla de Simó de Molins, per disposició testamentària d'aquest. Clara no ha percebut res en quatre anys i reclama davant el rei, el qual mana que se li pagui.

CODOIN 45, doc. 684.

303 juliol 1359 SARDENYA

El notari públic Bergo Delaxa respon al rei sobre temes referents a l'organització de la seca de Vila d'Esglésies, entre d'altres.

CODOIN 45, doc. 689.

304 8 octubre 1359 CATALUNYA

El rei nomena mestre de la seca de Barcelona a Guillem Vicens.

Botet, ACA, reg. 168, f. 98.

305 22 juny 1360 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Nou arrendament que el rei fa a Pere Blan i Joan Volà per batre florins amb la llei de 23 quirats menys un quart i a la talla de 68 peces el marc de Perpinyà. Es bateren uns 766 marcs i 15 unces i el rei va percebre 532 lliures i 14 sous.

Sanahuja 1996, 8a emissió.

306 23 setembre 1360 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Nou arrendament de la seca de Perpinyà per dos anys a favor dels germans Berenguer i Arnau Bertran, de Barcelona, per encunyar-hi florins d'or de les mateixes característiques que l'arrendament anterior. L'emissió ha de començar l'1 de novembre i el rei es compromet a no emetre en els seus estats altra moneda d'or que els rals de Mallorca. Botet suposa que no es dugué a terme a causa de l'arrendament següent a Blan i Puer, que havia de començar el dia 6 de gener del 1361, però és perfectament possible que els barcelonins haguessin batut florins durant els mesos intermedis.

Botet, p. 126, ACA, reg. 1293, f. 69v i ss.

306a 15 octubre 1360 Càller SARDENYA

El rei prohibeix al governador i als altres oficials d'obligar als sards a acceptar en el comerç la moneda barcelonesa anomenada "*alfonsini corti*" perquè aquesta té a Sardenya un altre valor i això genera una certa pèrdua. Ignorem a quina moneda es refereix, potser es tracta dels croats curts de pes.

Llibre Verd de Càller, art. 130, p. 134.

307 22 desembre 1360 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Nou arrendament de la seca de Perpinyà a favor de Pere Blan i Joan Pluer per un termini de dos anys i que havia de començar el 6 de gener del 1361. Jaume Marmany substituí Pere Blan en el càrrec de mestre i el rei deixà a l'elecció de Joan Pluer la designació de qui l'hagués de substituir en el càrrec d'escrivà. Tot plegat, segons dades de Botet. Colson parla d'aquesta emissió i diu que s'havien de fer florins a 22 quirats i tres quarts i amb una talla de 68 peces el marc de Perpinyà. Sanahuja, per la seva part, diu que l'arrendament fou a Pere Blan i Joan Volà i que s'havien de batre florins propis a una llei de 22 quirats i tres quarts, i florins francesos a una llei de 21 quirats. La talla és de 68 peces el marc de Perpinyà. Es bateren uns 4.387 marcs de florins catalans i uns 3.032 marcs de florins francesos. El rei va percebre 5.000 lliures.

Lo dit senyor Rey, ab carta sua feta a xxii de decembre del any m° ccc° lx° ordona esser fet batiment de florins en la secca de Perpinya, ço es. a ley de xxii quirats e iii quarts, e taylla do lxviii en lo march de Perpinya, del qual batiment feu arrendament lo dit die e any an Pere Blau, a dos anys.

Colson, del Llibre de les Monedes, f. 18v; Botet, p. 126, ACA reg. 1293, f. 73 i ss; Sanahuja 1996, 9a emissió.

308 22 octubre 1361 Barcelona CATALUNYA/MALLORCA

El rei mana al Mestre Racional, Berenguer de Codinachs, que entre la moneda catalana i la mallorquina s'apliqui el canvi de 25 sous mallorquins per 20 sous barcelonins, és a dir, una relació de 5/4.

Mestre Racional, doc. 20, ACA RP, reg. 783, f. 169.

308 a 9 març 1362 València MALLORCA

El rei nomena Joan Roig mestre de la seca de Mallorca per dos anys. El mestre haurà de donar al rei 50 lliures anyals i 5 sous per marc d'or encunyat.

Campaner, p. 79, A. A. Vol. de Lletres Reials de 1359 a 1362, f. 190.

309 19 maig 1362 Perpinyà CATALUNYA

El rei prohibeix afinar billó a Barcelona sense permís del mestre de la seca, Pere Vicenç, sota pena de mil morabatins d'or.

Nos Petrus Dei gratia Rex &c. Tenore praesentis ob utilitatem monetae, quae cuditr, seu cudetur in civitate Barchinonae, ordinayimus, quod nullus cujusque conditionis existat, sit adsus billonem affinare in civitate Barchinonae, necd illum affinare facere nisi de licencia fidelis nostri Petri Vincentii de domo nostra nunc Magistri dictae monetae non processerit sub paena mille Morabatinorum auri nostro Fisco applicandorum. Mandantes per hanc eamdem vices gerenti Gubernatoris in Cathalonia Vicario, et Baiulo Barchinonae et aliis officialibus nostris, vel eorum locatenentibus praesentibus, et futuris quatenus hanc ordinationem nostram teneant et observent, et teneri, et observari inviolabiliter per quempiam faciant. Mandamus itaque dicto Vicario barchinonensei, vel eius locumtenenti, quod praesentem ordinationem nostram faciant in libris suae Curiae registrati, et palam, et publice in dicta civitate Barchinonae praeconizari, ut ne quis ignorantiam valeant allegare. Dat. Perpiniani sub nostro sigillo secreto XIX die Madii anno millessimo CCCLXII. Visa Vn.

Salat, doc. 32.

310 25 maig 1362 Perpinyà CATALUNYA

El rei dóna un salconduit a tothom que porti argent o billó a la seca de Barcelona on s'està batent moneda, a excepció dels lladres, els falsificadors de moneda i els culpables de crims de lesa majestat.

Nos Petrus Dei gratia Rex Aragonum &c. Cupientes, ut moneta quae in civitate Barchinonae cuditur, argento, billono, et aliis necessariis abundet, idcirco tenore praesentium guidamus et assicuramus quascumque personas ad monetariam dictae civitatis defferentes argentum, billonum, seu cambium cuiuscumque conditionis existant. Ita quod in veniendo ad ipsam monetariam stando, ac etiam redeundo non possint detineri, marchari, pignorari, seu etiam impediri culpa, crimine, aut debitis alienis, nisi principales fuerint in eis, aut fideiussorio nomine obligati nec etiam in his casibus, nisi prius in eisdem fatica fuerit de directo. Ab hoc tamen guidatico, et assecuramento excludimus fures fractores itinerum, fabricatores falsae monetae, et qui crimen laesae commisserit maiestatis. Mandantes universis et singulis officialibus nostris praesentibus et futuris vel eorum locatenentibus, quod praedictum guidaticum et assecuramentum observent et observari faciant, ut superius continetur. In cuius rei testimonium fieri iussimus sigillo nostro munitam. Dat. Perpiniani XXV die Madii anno à nativitate Domini millessimo CCC sexagessimo secundo. Visa Vn.

Salat, doc. 33; Heiss, doc. 8.

311 29 juny 1362 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Nou arrendament que féu el rei de la seca de Perpinyà pel període d'un any a partir del 6 de gener del 1263, a favor de Joan Pluer i Pere Blan per batre florins d'or de 22 quirats que s'havíen de denominar *florins de Perpinyà*. Els tipus i les llegendes han d'ésser els mateixos, però s'hi ha d'afegir una marca per distingir-los dels altres florins emesos abans, de llei de 22 quirats i tres quarts. Els tres quarts de quirat de rebaixa de llei els han d'aplicar a pagar millor l'or a fi d'atreure'l, ja que segons diu el rei, l'or ara va a França on, com que els florins són de més baixa llei, el poden pagar millor. En la mateixa data, manà a Joan Baster que fessin els encunys per als florins, en els quals calia posar la nova marca distintiva on millor li semblés. També poden batre florins dels anomenats "*de franria*", que són semblants en llei i talla als que fa batre el rei de França, és a dir, de 21 quirats i mig de llei i una talla de 68 peces el marc. Els arrendadors poden ajustar les característiques dels florins si així ho fa el rei francès i han de demanar permís al rei si es tracta de millorar la llei, però no si és per empitjorar-la. La còpia no ha d'incloure el nom ni els títols del rei de França. El rei es compromet a no mudar d'arrendadors "*per millor preu*". Tot plegat, dades de Botet. Colson coincideix amb Botet, però indica la llegenda FLANDRIA (i no FRANRIA, segurament per error de transcripció) per als florins francesos. Sanahuja, per la seva part, diu que l'arrendament fou fet a nom de Pere Blan i de Joan Volà, que fou prorrogat el 29 de novembre del 1363 i que els florins catalans havien d'ésser de llei de 22 quirats i els francesos a 21. Es bateren uns 12.627 marcs i 19 unces de florins catalans i 808 marcs de florins francesos, i el rei va percebre 5.803 lliures.

In dei nomine noverint universi: Quod die mercurii, circa horam terciarum, quam computabatur .xxix. die junii, anno a nativitate domini millesimo .ccc.lx. secundo, In castro ville Perpiniani, in quadam videlicet camera dicti castri vocata dels timbres, in presencia testium subscriptorum ad hec specialiter vocatorum, capitula sequencia fuerunt lecta per me Ferrarium Sayolli, notarium infrascriptum, coram excellentissimo principe et domino domino Petro dei gracia Rege Aragonum, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, Comiteque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, Et coram etiam Petro Blan et Johanne Pluerii arrendatoribus seche auree subscripte, Quorum quidem capitulorum series sic se habetur. En nom de deu e de madona sancta Maria, amen. Avengut es entre lo senyor Rey e la senyora Regina present lur consell, duna part, E en P. Blan maestre de la secha d'aur de la vila de Perpenya e en Johan Pluer scriva de la dita secha, de la altra, sobre lo arrendament quel senyor Rey lus fa de la dita secha e lo batiment de aquella, en la forma seguent; Primerament, quel dit senyor Rey arrenda la dita secha, o monedaria de la moneda d'or ques bat en la vila de Perpenya el batiment d'aquella, als dits P. Blan e Johan Pluer: Es a ssaber, de la festa de Epihania de nostre senyor o de apparici primera vinent del any .m.ccc.lxiii., en la qual finira lo arrendament que vuy han de la dita secha, a .i. any primer e ladonchs continuament siguent, En aytal manera e condicio, quels dits arrendadors, e no altres sens licencia lur, baten e pusquen batre o fer batre, dins la dita vila de Perpenya, moneda de florins d'or appelats de Perpenya: Ço es a ley de .xxii. quirats e de talla de sexanta vuyt florins en lo march de Perpenya, En los quals sien scrites les letres acostumades: Empero, que en la una part, ço es en aquella qu mils vendra al entellar, haia algun contra senyal a diferencia dels florins que primer se solien batre, que eran a ley de .xxii. quirats e .iij. quarts. Item, quels dits arrendadors sien tenguts de donar al dit senyor Rey, quitis de totas messions, de tot march d'or de dobles de reyals de Mallorques e de or de ryells o en verga que batran en la dita monedaria, ço es alleyant la dobla a .xxiij. quirats e quart, Els reyals de Mallorques a .xxiij. quirats e mig, Els ryels empero o vergues per ço com se fan de moltes e diverses monedes e tenen diverses leys sien alleyats a la ley que per los guardes o veedors per lo dit senyor Rey a aço diputats seran jutjades: E donaran al dit senyor per cascun march de les dites monedes tornat a or fi .xix. sols. barchinonesos. Item, donaran los dits arrendadors al dit senyor Rey, quitis de totes messions, per march de florins comuns de scuts vells e de tot altre or monedat qualque sia, sis vol villo monedat de la terra francesa sis vol d'altra part, don que sia, alleyan florins comuns de Peumont e scuts vells, nobles, lauparts, cadires, genovins, ducats de Venecia, florins de Florenciá, moltons e dobles castellanes, per or fi: E encara de totes altres monedes d'or semblants a aquellas o a la una de aquellas, a coneguda dels dits maestre e guardes, alleyades semblantment per or fi, Exceptat dobles e reyals de Mallorques qui damunt son jutjats per altra ley, donaran al dit senyor Rey per cascun march de les dites monedes .vij. sols. barchinonesos. Item, donaran per cascun march de escuts nous de la terra francesa, o d'altra part, don que sien, de qualque ley que sien, jutjats per los dits maestre guardes o veedors segons que seran certs de la ley en que seran comprats dels mercaders per los dits arrendadors, tornant lo march a or fi, daran per cascun march al dit senyor Rey .vij. sols. barchinonesos: Encara mes es avengut, que per preu del present arrendament, axi es assaber, per lo batiment del dits florins appellats de Perpenya, segons la ley e talla damunt dita, com encara per lo batiment de florins de Ffrancia, que deuen batre segons que avant nes feta mencio, donaran al senyor Rey .L. millia sols. barchinonesos per lo dit .j. any, quitis de totes messions e salaris, los quals pagaran en la forma seguent: Es assaber, que de present donaran al tresorer del senyor Rey, o aquell quel senyor Rey ordenara, qui aquells deu convertir en forratge del castell de Perpenya e en adobar ginys e altres arnesos, .x. millia sous barchinonesos: E los romanents .xl. millia sous barchinonesos pagaran en aytal forma, que del primer dia del mes d'agost primer vinent donaran e pagaran a aquella persona que per lo senyor Rey lus sera significada, a ops de fer paga a .L. servents quel dit senyor mana soldejar per guarda del dit castell, aytant com lo sou muntara, de .ij. mesos ladonchs primer vinents: E axi, d'aqui avant, de dos meses, mentre los dits .xl. millia sols, bastaran. Item, es avengut quels dits arrendadors, dels preus o fors dels marchs del or que batran, dels quals preus segons damunt se conte son tenguts de respondre al senyor Rey, se pusquen retenir e a ells satisffer en los dits .L. millia sols, que son tenguts de pagar en la forma damunt dita, e tot ço que legittimament apparra quen hagen pagat o anticipat: E si batran tant or dins lo dit temps, que segons los fors damunt dits muntas a mejor summa dels .L. millia sols o de ço que pagat n'auran, que de tot allo quant que sera sien tenguts de respondre al senyor Rey entegrament: E si per ventura en lo dit temps de .j. any no batran tant or, que segons los dits preus no poguessen a ells mateys satisfer en ço que pagat o bestret hauran, quel senyor Rey lur en sia tengut de fer esmena segons sera atrobat clarament per comptes del maestre e del scriva de la dita secha: E que entretant tenguen la dita secha tant e tan longament fins que a ells sia entegrament satisfet del guany pertanyent al dit senyor per l'or que batran, el senyor Rey, fins que a ells haia satisfet entegrament, no pusque vendre ne arrendar a altres la dita secha, ne aquella a sos ops propis pendre, ne tolre als dits arrendadors. E per tal com la dita secha no es asi endreçada com mester seria, a profit del senyor Rey e dels dits arrendadors, e aço per tal com los mercaders qui han or a vendre l'amen mes portar en França, on n'an major preu que no a la dita secha, per ço com la moneda ques bat en França es pus feble que no aquesta ques bat en Perpenya e poden hi dar major preu que no los dits arrendadors, per aquesta rahon lo senyor Rey, de la ley del flori que per ordinacio sua era e es acostumat de batre en Perpenya a ley de .xxij. quirats e .iij. quarts, han levats e remoguts en lo present arrendament los .iij. quarts, romanent la ley en .xxij. quirats segons que en lo primer capitol nes feta mencio: E aço fa lo senyor Rey per tal quels dits arrendadors pusquen donar aquest avantatge dels .iij. quarts, qui poden valer tro a .xxc. sols. barchinonesos per cascun march, als mercaders quey aportaran or, e la secha haia que obrar e major aviament, de ques segueix profit a cascuna part: Mas empero, per ço com lo senyor Rey dupte si tots aquests .iij. quarts o la valor d'aquells seran donats per avantatge als mercaders qui aportaran or a vendre, o si per ventura romandrien en poder dels arrendadors, e en aquest cas lo senyor Rey los perdria, per ço a remoure tot aquest dupte vol lo senyor Rey quels dits arrendadors facen de present al fit senyor sagrament e homenatge quels dits .iij. quarts o la valor d'aquells daran per avantatge als dits mercaders: E si per ventura los dits arrendadors se poran convenir ab los dits mercaders a mellor mercat, ço es que no 'ls hagen a donar entegra-

ment l'avantatge dels.iij. quarts, que tot allo quey sobrara, quant que sera, donaran al senyor Rey entegrament. E vol lo senyor Rey, que d'aço non siend tenguts de comptar ab ell ne ab altra en nom seu, ne ordenarne comptes per menut ne en altra manera, per ço com seria fort difficil cosa, Mas que sia fiat a lur sagrament e homenatge que de present li faran: E que aquest guany posen apartadament en alguna caxa, no mesclant-ho ab l'altra guany de la secha, per ço com es cosa de que nos poria ordonar compte bonament. Item, es avengut e plau al senyor Rey, quels dits arrendadors, dins lo dit temps de .j. any, ultra los dits florins appelats de Perpenya que son de ley de .xxij. quirats, pusquen batre en la dita secha florins appelats de ffranria, semblants en talla e en ley a aquells florins quel Rey de França fa batre en son regne, los quals florins sien de ley de .xxj. quirats e mig e de talla de .lxviij, florins en lo march, segons quel dits florins del Rey de França son: E en la una part del dit flori, ço es de la part de la flor, haja scrit FRANRIA, e en l'altra part, sanctus Johannes Baptista, segons que es scrit en los dits florins. E segons e en la forma que en l'any prop passat e en l'any present, que han tenguda la dita secha arrendada, han batuts e baten per vigor del dit arrendament. E daran los dits arrendadors al senyor Rey, per cascun march de dobles de reyals de Mallorches e d'or en ryells o en verga que batran e obraran dins la dita secha, alleyant aquells ço es dobles a .xxiij. quirats e quart, Els reyals de Mallorches a .xxiii. quirats e mig, Els ryells y vergues per ço com [se] fan de diverses monedes a la ley que seran jutjats per los veedors e guardes de la dita secha per lo senyor Rey o aço deputats, .xl. sols. barchinonesos per cascun march. Encara donaran al dit senyor Rey, per march de florin comun de scuts vells e de tot altre or monedat qualque sia, sis vol billo monedat de la terra ffrancesa sis vol d'altra part, don que sia alleyant florins comuns de Peumont e scuts vells, nobles, lauparts, cadires, genovins, ducats de Venecia, florins de Florença, moltons e dobles castellanes e altres monedes semblants a aquelles o a la una d'aquelles, per or fi: E aço, a coneguda dels maestre e de les guardes, exceptades dobles e reyals de Mallorches qui son d'altre for, per cascun march de les dites monedes que batran .xv.sols. barchinonesos. Item, daran per march de scuts nous de la terra ffrancesa o de qualque part que sien, de qualque ley que sien jutjats per los dits maestre e guardes e veedors segons que seran certs de la ley a que seran comprats dels mercaders, tornant lo march a or fi, ço es per cascun march .xv. sols. barchinonesos. E es axi empres e avengut, que en cas quel Rey de França mudas la dita moneda dels florins que fa, o la abates, ço es que no corregues ne fos corrible en son Regne, e feya altra moneda d'or novella plus forta o pus feble, pus grassa o pus magre, e que no fos semblant en talla ne en ley als dits florins que vuy fa, que en aquell cas los dits arrendadors pusquen batre e fer batre semblant moneda quel dit Rey de França fara batre: es assaber, en ley e en talla mas no en nom ne en titol ne en senyal, E quen sien tenguts de respondre al dit senyor, per cascun march d'aquella aytal moneda, a coneguda del dit senyor Rey, quin haia primerament informacio del maestre e guardes de la dita secha: Empero abans que alguna de les dites monedes batessen, n'aguessen a consultar lo senyor Rey e sperar resposta sua. Item, es empres e concordat, que en cas quel Rey de França bates florins que fossen de menor ley de .xxj. quirats e mig, segons demunt es dit, quels dits arrendadors pusquen batre, sens que non hagen a consultar lo senyor Rey, semblants florins en ley e en talla, exceptat que siy era son nom propi o ses armes, que ells no les hi facen, mas quey metan lo titol que dessus es dit de ffranria: E en aquell cas, sien tenguts donar al senyor Rey ço, si per ventura lo Rey de França lo minuara de mig quirat lo flori, ço es que sera pus magre de ley que no aquell que vuy fa, donen al senyor Rey .xj. sols. barchinonesos mes avant que no donen per cascun march, ço es quen donen .Lj. sols. per march: E sil minuara de .j. quirat, quen donen .Lxij. sols. per march: e segons aquesta forma, sil minuara mas avant: e aço sia entes axi del or de que damunt son tenguts de donar .xl. sols. per march que batran, com d'aquell de que son tenguts donar .xv. sols., car lo quirat quis minuara se deu comptar per .xxij. sols. en cascun march de qualsevol or que batran. Item, quel senyor Rey promet e jura, que ell ne altre qualsevol persona per ell o en nom seu, durant lo present arrandament de .ij. anys, no fara batre ne fer batre ne dara licencia a algun de batre alguna moneda d'or dins los seus Regnes comtats o terres de ça mar o della mar, exceptat lo reyal d'or ques bat en Mallorches, ans tots altres arrendaments o concessions comissions e atorgaments feyts o faedors a qual se vulla persones de batiment de moneda o monedes d'or dins los dits seus regnes, comtats o terres, vol que sien nulles o hauts par revocats, els revoca ara axi com ladonchs o ladonchs axi com ara, sots qualsevol forma de paraules sien feyts o atorgats. E encara promet e jura lo senyor Rey que no fara manara ne ordenara, ne fer manar ne ordonar consentira, alguna cosa o coses per les quals lo batiment d'aquesta secha o moneda fos torbat e empetxat: E si carta o cartes o letres o coses eren fetes o empetrades, o d'aqui avant se feyen o se impetraven, que fossen contra lo present arrendament o alguna cosa contenguda en aquell, quel senyor Rey los promet revocar e tornar a degut stament encontinent que per los dits arrendadors o la .j. dells o per part lur ne sera request. E en cas que nou faes o per ello per altre en nom seu era alguna cosa feta o assejada contra lo dit arrendament, quel dit senyor Rey sia tengut de tots dampnatges messions e interessos quels dits arrendadors ne sostenguessen, a coneguda de la dita senyora Reyna. Item, quels dits arrendadors o la .j. dells, puxen pendre e elegir obrers monaders fonadors e totes altres persones necessaries e profitoses al batiment de la dita moneda, axi com a ells parra esser faedor a profit del dit senyor Rey e d'ells matexes, Ells empero pagant tota vegada a les dites persones covinents salaris de ço del lur propi, segons que ab ells se poran convenir, los quals obrers e monaders sien d'aquells quiy son ja elegits per lo senyor Rey e per lo maestre de la secha. Item, quel carrech de la moneda d'or ques batra en la dita secha o monadaria, ço es la ley e la talla e altres coses semblants a aquestes, sia del maestre e de les guardes de quis pertany, e no en res dels dits arrendadors. Item, se reten lo senyor Rey, que pusque batre en la dita secha tot or seu propi, ço es de la sua candelera propia, que vulla obrar e batre en la dita secha a sos propis obs francament e sens salari e dret algun, salvant que sia tengut de pagar les messions qui si faran per aquesta raho, e no als. Item, quel senyor Rey guia e assegura totes e sengles persones privades e stranyes que dins lo temps del present arrendament adugen e liuren e meten dins la dita secha or per abatre, empero quel dit or bast a .x. marchs de Perpenya e dali amunt, estatli. Es a ssaber, .x. dies dins Perpenya tant solament, e apres anant e vinent, ab lurs robes bens e mercaderies, de tota marcha o represalia comensada o començadora e de tots deutes estranys, ço es que ells noy sien principalment o per fermança obligats, E que no sien encolpats dels crims

contenguts en la formadel general guiatje, o de la .j. d aquells, axi que per aquestes rahons o per qual se vol d'elles no pusquen esser per lo dit senyor Rey ne per sos officials agreujats, detenguts, marchats, penyorats o molestats, ans pusquen estar los dits .x. dies dins Perpenya e anar y venir salvs e segurs: E aço sia manat als officials que observen e que facen cridar ab veu de crida publica. Item, lo senyor Rey promet e jura que, durant lo temps del present arrendament, no vendra o arrendara a altre o a altres persones la dita secha el batiment d'aquella, nen remoura los dits arrendadors per raho de major o menor o semblant preu o preus, o per propi us, o per qual se vol altra manera o rahon. Item, quel dit senyor promet e jura, que dins lo dit temps, no atorgara o dara licencia a algun que pusque fer batre dins la dita secha alguna quantitat d'or, E si per ventura ne fara gracia a algun, aquella no haja alguna valor, ne aquella sien tenguts de observar ne obeyr los dits arrendadors qualssevol penes en aquelles gracies o concessions contengudes no contrestants en alguna cosa. Item, per ço com los dits en P. Blan en Johan Pluer son arrendadors dins d'aquest temps de la dita secha, es necessari que de lurs officis que tenen en la dita secha, ço es lo dit P. Blan de maestre e Johan Pluer de scriva, sia provehit a alcunes bones persones e aptes que aquells regesquen per ells ben e leyalment a profit del senyor Rey e dels dits arrendadors, E daço facen sagrament e homenatge en poder del portant veus de governador en Rossello o de son lochtinent. E fou acordat quel maestre de la dita secha sia n'Armengau Camarada, El escriva sia en P. Barrau, que regesquen per lo senyor Rey los dits officis del maestrat e escrivania de la secha per lo dit temps de .j. any, E que facen lo dit sagrament en poder del dit portant veus de governador. E fou empres quels dits arrendadors sien tenguts de pagar als dits maestre e scriva lurs salaris acostumats, segons que ab els en l'any present e passat se son convinguts, de ço del lur propi, El senyor Rey noy sia en res tengut. Item, per ço quels obrers e monaders e altres persones diputades al servey de la dita secha e a fer e obrar la dita moneda d or sien mils regides e governades, e que maeeria de contrastar ne pladejar nos pusque moure entre ells, vol e ordona lo senyor Rey que en Jaspert de Tragura, conseller seu e promovedor de la sua cort, se don guarda dels officials e altres companyes de la dita secha o diputades al servey d'aquella. E si entre ells o alscuns dells o dels dits arrendadors ab ells e converso haura questions alcunes per qual se vol manera o rahon, quel dit en Jaspert de Tragura, ab volentat acort e consell dels maestre e alcaydes de la dita moneda, determen ponesca e castich e declar totes e sengles questions divisions e dissensions que sien entre ells, segons es dit, breument e de pla e sens scrits sis volra: E los contrestans hagen a tenir e observar ço que per lo dit en Jaspert ne sera determenat e declarat, e que daço sia feta comissio special al dit Jaspert. Item es avengut, que si los dits arrendadors dins aquest temps per raho de guerres o altres necessitats conexeran que no fos profitos obrar la dita moneda o tenir la dita secha dins Perpenya, que en aquell cas pusquen mudar aquella en qualse vullen loch o lochs de la terra del senyor Rey, ço es que pusquen batre la dita moneda de florins d'or en .j. loch o molts ensemps o departidament segons que a ells sera vist profitos a lur coneguda, e que sien tenguts de obrar e fer les dites monedes segons que damunt se conten: E d'aço sia feta letra als officals quels donen consell favor e ajuda, Els legen obrar e batre les dites monedes sens algun embargament. Item es entes, que per lo present arrendament o alguna cosa contenguda en ell no sia fet perjudici al arrendament quels dits arrendadors han ja de la dita secha a .ij. anys que finiran lo dia que aquest comensa, ans romanguen los dits arrendaments en lur força e valor. Item, que de totes les dites coses sia feta una carta publica, ab segell pendent del senyor Rey segellada, en la qual sien inserts tots los dits capitols en lur forma de verbo ad verbum: E si mester sera quen sien fetes letres sparses de cascun capitol o de ço quels arrendadors len demaneran substancia non mutata, les quals carta e letres sien liurades als dits arrendadors franches e sens algun dret de segell que no sien tenguts de pagar ara ne per avant durant lo present arrendament. Quibus quidem capitulis, per me dictum Ferrarium Sayolli notarium seriosius et de verbo ad verbum lectis et per dictum Dominum Regem et dictos Petrum Blan et Johannem Pluerij plene collectis et consideratis, incontinenti fuerunt per eosdem Dominum Regem, Petrum Blan et Johannem Pluerij laudata approbata ratifficata et confirmata nec non jurata in manu et posse mei dicti notarii, tam per dictum Dominum Regem quam per ipsos Petrum Blan et Johannem Pluerii, per dominum Deu et eius sancta quatuor evangelia manibus eorum corporaliter tacta, qui premissa omnia et singula in capitulis premissis apposita et contenta tenere invicem et observari promisserunt. Et nichilominus ipsi Petrus Blan et Johannes Pluerii pro premissis homagium ore et manibus comendatum prestituerunt domino Regi prefato. Et ipse dominus Rex mandavit mihi dicto notario et scriptori suo ut de premissis facerem arrendatoribus supradictis tot provissiones et llitteras quot eis circa hec fuerint necessarie et etiam opportune, Et tam ipsi dominus Rex quam dicti arrendatores pro conservacione juris utriusque partis mandarunt et requisiverunt me dictum notarium ut de premissis sic gestis conficerem presens publicum instrumentum sigillo ipsius domini Regis apprenditio comunitum tradendum per me arrendatoribus supradictis. Que fuerunt acta die hora loco et anno prefixis, Regnique dicti domini Regis vicesimo septimo, presentibus me dicto notario Et etiam venerabilibus Francisco de Perillionibus, milite, camarlengo dicti domini Regis, Berengario de Relato, consiliario suo et thesaurario domine Regine ac Petro de Marginibus subthesaurio ipsius domine Regis, pro testibus ad hoc specialiter convocatis, Rex Petrus etc.

Botet, doc.34, ACA, reg. 1293, f. 98 y següents.

Lo dit senyor en aquest any m° ccc° lx° ii°, a xxix de juny, ordona esser fet batiment de florins en la secca de Perpinya a ley de xxii quirats e taylla de lxviii en lo march de Perpinya, del qual batiment feu arrendament an Pere Blau a un any. E axi mateix de florins a ley de xxi quirats e mig en losquals fos scrit FLANDRIA.

Colson, doc. 9, del Llibre de Monedes; Sanahuja 1996, 10a emissió.

312 30 agost 1362 Barcelona CATALUNYA

El rei, que ha rebut l'autorització de la ciutat de Barcelona per a batre 100.000 marcs en croats d'argent, demana que se li augmenti en 100.000 marcs més.

Petrus Dei gratia Rex Aragonum, Valentiae, Maioricarum, Sardiniae et Corsicae, Comesque Barchinonae, Rossillonis, et

fidelibus nostris Consiliariis et probis hominibus civitatis Barchinonae salutem et diiectionem. Cum certa summa monetae Barchinonae argenti, quam cudi provideramus in civitate Barchinonae de voluntate vestra breviter perfici debeat, vel iam etiam sit perfecta, et velimus ulterius aliam summa cudi facere, videlicet usque ad quamtitatem centum millium marcharum croatorum argenti, quod fieri debet de vestro beneplacito et consensu; propterea vos atente rogamus, quatenus sub conditione huiusmodi usque at dictam summam centum millium marcharum argenti, vestrum velitis assensum benevolum adhibere, et regratiabimur vobis multum. Datum Barchinonae tricessima die augusti, anno á nativitate Domini millessimo trecentessimo sexagessimo secundo. G. de Palou.

Heiss, doc. 9; Salat, doc. 34; Llibre de les Monedes, doc. 27.

313 29 desembre 1364 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Nou arrendament de la seca de Perpinyà que féu el rei amb Pere Blan i Joan Volà per batre florins catalans a una llei de 22 quirats i una talla de 68 peces el marc de Perpinyà. Es bateren uns 1.793 marcs i el rei va percebre 644 lliures, 10 sous i 6 diners.

Sanahuja 1996, 11a emissió.

314 31 gener i 19 febrer 1365 CATALUNYA

En la primera data, el rei mana a Pere Blan que anés a trobar-lo amb els florins que hagués encunyat, el metall que tingués preparat i els encunys. La mateixa ordre donà a A. Palasí. Botet descarta que això tingués a veure amb l'encunyació secreta a Tortosa perquè, en la segona data, hi troba una carta adreçada al castellà del castell de Montcada en la qual li diu:

Manam a aquell o a aquells lo qual o los quals lo feel secretari nostre Bernat Michel vos dira, per rao d'algunes obres les quals volem que sien fetes en lo dit castell e perço car convendra que vos siats caucom en les dites obres, mananvos que façats sagrament et homenatge en poder del dit Bn. queu tidrets secret e que guardarets aytant com puxats que negu no y sapia ney sente res sino aquell o aquells quel dit Bn. volra.

D'on es dedueix que, al marge de l'emissió secreta a Tortosa, de la qual ja se'n parla el mes de març del 1365, el rei també volia fer una emissió clandestina a tocar de Barcelona.

Botet, p. 132, ACA, reg. 1293, f. 117.

315 20 febrer 1365 Tortosa CATALUNYA

Amb motiu de la guerra contra Castella, el rei es proposa rebaixar les característiques de la moneda de Barcelona i, en primera instància, demana al bisbe que renunciï, en aquest cas, a la percepció del delme que li correspon. En el *Llibre de les monedes* hi ha una anotació que diu que res d'això no es va dur a terme per la pressió dels síndics de Barcelona en defensa dels seus privilegis (com es veu en el document següent) i que, en compensació, les Corts de Tortosa autoritzaren el rei a batre florins a la llei de 18 quirats.

Lo Rey: Com per nós e per la Cort ques celebre aci en Tortosa sia ordonat de fer algun mudament sobre la moneda Barchinona e tot lo guany quen deu exir se dege convertir en deffensió de la cosa pública de nostre regne per rahó de la guerra de Castella axí que res d'aquell guany no s'en deu applicar a nós. Perçò pregam vós eus requirim molt instantment que per rahó del delme lo qual d'altre guisa se pertany a vós en lo guany de la moneda no vullats res demanar ni haver, ans donets loch e paciència, que tot lo dit guany ab integre sens deducció del dit delme se convertesca en deffensió de la cosa pública, axí com dit és. E en acy farets a nós honor e servey e ba a la terra. E sobre açò creets an Guerau de Requesèn, canonge e paborde de Leyda, e en Ramon Berenguer de Montoliu, qui d'aquests affers són per nós plenerament informats. E nós fer vos hem carta bastant per la qual tot perjudici sia tolt a vós e a la Esgleya de Barchinona en esdevenidor, e que no pugue esser tret a conseqüència. Dada en Tortosa a XX dies de ffebrer del any mil CCCLXV°. P. Can[celler]. Ffuit missa episcopo Barchinone.

Heiss, doc. 10; Salat, doc. 35; Llibre de les Monedes, doc. 28.

316 21 març 1365 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Nou arrendament del rei a Pere Blan i Joan Volà per batre florins catalans i florins francesos a la llei de 18 quirats i una talla de 68 peces el marc de Perpinyà. Es bateren uns 943 marcs de florins catalans i uns 44 marcs de florins francesos. El rei va percebre 2.222 lliures, 19 sous i 4 diners.

Sanahuja 1996, 12a emissió.

317 8 abril 1365 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei mana a Pere Blan, mestre de la seca de Perpinyà, que de la plata que li envia faci obrar quinze o vint marcs de la moneda que millor li sembli, a excepció de barcelonesos d'argent, a fi de provar la seva acceptació i el guany que s'hi pot obtenir. Quan ho tingui fet, li ha de portar al rei. Paral·lelament, ordena als oficials de la seca que no posin cap impediment a Blan per fer aquesta prova i donà al mestre salvaguarda, tant per a la fabricació com per al transport de la moneda.

Botet, p. 142-143, ACA, reg. 1293, fs. 118 i 119.

318 15 abril 1365 Tortosa CATALUNYA

Mana el rei a tots els seus oficials que facin proclamar públicament que el florí s'ha de prendre a onze sous, segons els acords de les Corts de Tortosa.

En Pere per la gràcia de Déu rey d'Aragó, de València, de Mallorques, de Sardenya e de Còrsega e comte de Barchinona, de Rosselló e de Cerdanya, als amats e feels tots e sengles officials nostres als quals les presents pervendran, salut e dilecció. Sapiats que en lo present dia de huy és stat ordonat per nós o per la alta dona Elionor reyna d'Aragó, muller nostra molt cara, axicom a loctinent nostre, e per la cort que·s celebre en Tortosa que florí d'Aragó sia afforat a XI sòlidos barchinones e per aytant córrega e haia a córrer e ésser reebut en tots contractes qualsevulla e en totes pagues axí de viandes com de totes altres coses. Per que volents que la dita ordinació sia observada a vós e a cascun de vós manam expressament e de certa sciència que vista la present façats fer crida pública solemnalment cascun en los lochs acostumats de vestra jurisdicció que tota persona haia a pendre e prengue lo dit florí al for dessús dit. E qui contrafarà perdà la moneda en doble. Açò entès e declarat que tot cambiador haia a donar necessàriament en florí X sòlidos XI diners barchinones e no menys; e no·l puguen metre més avant de onze sòlidos sots la dita pena. De les quals penes aytantes vegades com serian comeses sia la terça part del accusador e la terça part del General de Cathalunya, e la romanent part del senyor del loch on la dita pena serà comesa e aquí d'aquella farà la execució. Dada en Tortosa a XV dies de abril en l'any de la Nativitat de nostre senyor M° CCC^mo^ LXV°. P. Canc[eller].

Salat, doc. 37; Llibre de les Monedes, doc. 45; Cancelleria català, doc. 573.

319 16 abril 1365 CATALUNYA

Mana el rei a Pere Blan, mestre de la seca de Perpinyà, que reculli tots els florins batuts fins llavors a llei més alta i que els refongui per a batre florins a 18 quirats, segons els acords de les Corts de Tortosa.

Botet, p. 128, ACA, reg. 1293, f. 119v.

320 21 abril 1365 Tortosa CATALUNYA

La reina Elionor, esposa i lloctinent del rei, revoca a les Corts de Tortosa l'article de Cort del 21 de febrer i la seva confirmació pel rei a Onda el 3 de març, i disposa que es mantinguin les característiques dels croats d'argent i dels diners de Barcelona.

Ca[pitulu]m VI^m^. Sane licet nuper in presenti curia tractatum esset monetam Barchinonensem de terno tam de denariis minutis, quam de argento in lege diminui propter magnum emolumentum quod toti curie datum fuerat intelligi ex diminucione hujusmodi proventurum, quo emolumento dictus dominus rex et dixcta curia indigebant propter immensas expensas quias opportuit et opportet ipsum dominum regem et Generale Cathalonie facere et sustinere ob guerram vigentem inter ipsum dominum regem et regem Castelle. Quia tamen eidem tractatui sindici civitatis Barchinone ad dictam curiam destinati se opposuerunt, allegantes propter privilegia ipsi civitati per predecessores domini regis illustres reges Aragonum super facto ipsius monete concessa, dictam diminucionem fieri non posse, nec eciam erat expediens ut fieret propter infinita et intollerabilia damna que inde subsequi sperabantur. Quodque ipsum emolumentum magnum et grande ex dicta diminucione nullomodo, ut pretensum fuerat, exire aut provenire valebat. Idcirco his et aliis dictum dominum regem et nos ejus nomine ad dictam curiam inducentibus, volentes, ut convenit, utilitati rei publice dare locum hac constitucione perpetuis temporibus valitura, revocantes, anullantes, cassantes et irritantes dictum tractatum et quedam capitula inde facta et actitata, ac per dictum dominum regem et dictam curiam firmata die vicesima prima mensis ffebruarii proxime preteriti, et postea eciam itanto per ipsum dominum regem in loco de Onda tercia die mensismarcii proxime transacti, statuimus et sanccimus ac eciam ordinamus quod dicta moneta Barchinone tam de denariis minutis quam de argento sit perpetua stabilis et incommutabilis in lege et in signo, prout per illustres reges Aragonum diversis diebus et temporibus, et per diversa eorum privilegia extitit ordinatum, quequidem privilegia omnia et singula, et quascumque confirmaciones inde secutas valere volumus et disponibus dicta generalicuria approbante, ac in eorum perpetua persistere, jamdicto actu seu actibus contrariis obsistentibus nullo modo. Promittentes in fide regia ac virtute juramenti per nos inferius prestiti quod dictam monetam, prout in ipsis privilegiis et confirmacionibus continetur, faciemus imperpetuum et faciet dictus dominus rex firmiter et inviolabiliter observari.

Salat, doc. 36; Llibre de les Monedes, 29.

321 21 abril 1365 Tortosa CATALUNYA

Acords de les Corts de Tortosa reunides sota l'autoritat de la reina Elionor. Acorda un subsidi al rei de 100.000 lliures en florins que serà sotstret de les rendes de la seca de Perpinyà en els dos anys següents, a raó de 50.000 lliures per any. L'adminstració de la seca ha d'anar a càrrec del General de Catalunya. Pere Blan en serà el mestre i ells i tots els que treballin a la seca han de prestar jurament i homenatge al General de Catalunya. Dels guanys s'han de respectar, però, els 12.000 florins dedicats a la guarnició del castell de Perpinyà i els 1.000 florins que rep el rei cada mes per l'encunyació de florins. Els florins han de córrer a onze sous barcelonesos. La Cort prohibeix a tothom d'extreure del regne més de vint sous en moneda barcelonina d'argent o de billó.

Ítem, cinquanta milia libres havedores de la secca dels florins d'Aragó de la vila de Perpinyà. la qual secca sia del General dins lo temps devall expressat, los quals florins sien batuts en la forma e manera contenguda en certs capitols los quals la dita cort

ferma a part en poder del notari devall scrit. E encars que les dites cinquanta mília libres no poguessen exir de la dita secca cascun any dels dit dos anys que la dita secca romanga als dits General de Cathalunya e regne de Mallorques e ylles, passats los dits dos anys tant e tan longament tro les dites cinquanta mília libres per cascun any dels dits dos anys ne fossen exides. E que en Pere Blan, qui serpa mestre de la dita secca de Perpinyà, e les guardes e altres persones qui obran en lo dit batiment de la dita moneda d'or facen sagrament e homenatge, obligan tots lurs béns, que de tot guany e emolument qui de la dita secca exirà respondran als diputats de Cathalunya elets a distribuhir la moneda o a aquells a qui ells volran e no al dit senyor rey, ne a alguna altre persona de qualque ley, estament o condició sia. E açò prometen e juren los dits en Pere Blan e altres damuntdits axicom mils e pus ferm dictar se puxe a profit del General. Daçò emperò sien exceptats XII^{M} florins per any ço és per la guarda del castell de Perpinyà, e per lo guany que·l senyor rey havia de la moneda del florí, dels quals lo dit en P. Blan e altres damunt nomentas puguen e degen respondre al senyor rey, o a qui ell volrà, ço és mil florins per cascun mes. Plau a la senyora reyna en nom que dessús axí emperò que lo do de les CCCXV^{M} libres haia compliment.

Capítol de Cort

Ítem, que per tal quel florí haia millor aviament e cors que sia feta crida general per tota Cathalunya que florins d'Aragó sien afforats a XI sòlidos barchinones axicom la Cort de present al dit for los affora. E que tota persona, de qualque condició sia, haia a reebre en tots contractes quals se vulla que farà, e en totes pagues axí de viandes com d'altres coses al for dessús dit sots pena de perdre la moneda en doble. E que tot cambiador haia a donar necesàriament en florins X sòlidos XI diners barchinones e no menys e que nol pugue metre més avant de XI sòlidos barchinones sots la dita pena, de la qual pena aytantes vegades com seria comesa sia la terça part del accusador, l'altra terça part del General de Cathalunya e l'altra terça part del senyor del loch on la dita pena serà comesa, e qui farà la execució. Plau a la senyora reyna en nom que dessús.

Capítol de Cort

Ítem, ordona la dita Cort que per tal com en lo Principat de Cathalunya e en les altres terres del senyor rey on corre moneda barchinona han gran fretura de la dita moneda e la dita terra nes fort minue, que sia feta inhibició general per tots los regnes e terres del senyor rey deça mar e en lo regne e ylles de Mallorques, que neguna persona de qualque condició sia no traga, ni gos traure, ni faça traure moneda barchinona axí croats com menuts dels dits regnes e terres del dit senyor rey deça mar e del dit regne de Mallorques, sots pena de cors e d'aver, en la qual pena tots aquells qui contrafaran sien encorreguts sens tota mercè. Açy emperò sie entès si la dita moneda que traurien sobre pujave quantitat de XX sòlidos barchinones. E encara ultra açò pach en X doblaries aytanta moneda com ultra los dits XX sòlidos traurà. E quel afforament del florí dessús dit dur per aytant temps com la secca del florí serà del General de Cathalunya e no més avant. E aquesta inhibició de la dita moneda barchinona sia publicada per tot lo Principat de Cathalunya ab veu de crida. Plau a la senyora reyna en nom que dessús.

Colson, doc. 11; Llibre de les Monedes, doc. 43.

322 21 abril 1365 Tortosa CATALUNYA

Acords per a fixar les condicions de la fabricació dels nous florins: a fi de finançar la guerra contra Castella, es mana batre florins de 18 quirats amb una talla de 68 peces el marc de Perpinyà. A la banda del llir, han de portar les llegendes ARAGO REX P i, a l'altra banda, S. IOHANNES B. A la dreta del cap de sant Joan, hi ha de figurar la marca que considerin el mestre i els guardes. El mestre Pere Blan ha de percebre el mateix salari que fins ara i es fixen altres qüestions menors. En endavant, els contractes seran nuls si no s'estipulen els pagaments en moneda de Barcelona o bé en florins, i el florí s'ha de bescanviar per onze sous.

Capítols fermats lo die e any dessús dits entre lo dit senyor e la cort damunt dita, sobre la forma e manera del batiment dels florins novament ordonats batre en la vila de Perpenyà a XI sòlidos barchinones, segons en los capítols de cort dessús mencionat és expressat.

En nom de Déu sia amén. Lo molt alt senyor rey d'Aragó e la Cort general de Cathalunya qui·s celebra de present en la ciutat de Tortosa han ordonat que per tal com la terra és molt minua de moneda de la qual és gran dan e desviament de tota la terra; e per socórrer(a) a aquesta necessitat, e encara per socórrer a la necessitat en la qual lo senyor rey e tota la terra són posats per rahó de la guerra de Castella axí per pagar hòmens a cavall com altres persones necessàries a la dita guerra axí en mar com en terra, sia batuda e feta moneda d'or, és assaber florins appellats d'Aragó, los quals sien de talla d'aquells que huy són e d'aquelles letres e senyals, ço és assaber que haia en lo march de Perpinyà LXVIII florins, compartit cascú egualment, axí que vinguen a aquell pes, e les dites letres qui en los dits florins seran scrites sien aquestes, ço és de part de la flor: «Arago rex P.», e de la altra part on és la figura de sant Johan sien aquestes: «S. Johannes B.»; e que a la part dreta de la dita figura de sant Johan sie fet aquell senyal que al maestre e a les guardes serà ben vist fahedor; e sien los dits florins de ley de XVIII quirats d'or fi; e que·l maestre sia en P. Blan, e que haia aquell salari que huy ha. II. Ítem, que per tal com seria gran difficultat e confusió de comptes si·l mestre havia donar compte en menut de les messions menudes que·s fan es són acostumades de fer en lo batiment de la dita moneda e encara de les minues qui·s fan en les fundicions d'aquella, és acordat e ordonat que sia comenat als deputats residents en Barchinona, ço és que ni haia un de cascun bras; e que ells hauda informació e certificació vertadera d'aquelles persones qui del dit fet los puguen vertaderament informar, fet sagramentde donar bon conselle e vertader e tenir secret, veguen les dites minues e messions quantes poran esser e d'aquelles puguen avenir, ab lo maestre de guisa que contrast d'aquí avant no s'en seguescha ne compte no li·n calla donar. III. Ítem, es ordonat que per començar tost lo dit batiment e per fer prova quant se porà guanyar en lo march dels florins, les guardes sien tengudes en lo co-

mençament de tenir los comptes del offici de la monedaria axí de compres com de leys, e açò XV dies. E aquells ab gran diligència vegen e regoneguen lo guany que·s poria fer en la dita moneda posant cert for a les compres. E si per ventura parra a tres dels deputats un de cascun bras o a dos dels consols de Perpinyà los pus aptes en aquest fet e a les guardes demanat consell e acord de altres persones aptes e convinents en lo dit fet que fos pus profitós a la terra e pus aviat que·l maestre fos tengut de donar certa cosa per march d'or, segons quels ors serien, allò los damunt dits puxen fer per auctoritat del senyor rey e de la Cort la ley e la taylla de la dita moneda romanent en lo dit ésser. IIII. Ítem, que sien guardes de la dita moneda en Jaume de Canyelles e en P. Naveres de la dita vila de Perpinyà, los quals haian cascun any C florins d'or pagant aquells per mes que la secca obrarà, los quals facen sagrament e homenatge en poder del governador de Rosselló de haver se bé e leyalment en lo dit offici guardant la dita ley. E si per alguna necessitat aquells, o la un d'ells, eren empatxats, que no puguessen servir lo dit offici, o no y volien ésser, o no y eren profitosos, que·ls cònsols de Perpinyà ab lo dit governador e ab en Gispert de Tragura ni puguen metre altres en loch d'aquells a la lur bona coneguda, haut consell e assentiment dels deputats residents en Barchinona. V. Ítem, que la dita moneda se faça e sia regoneguda ab deguda solemnitat, ço és que de present lo maestre e les guardes façen una tocha que sia de XVIII quirats d'or fi, la qual sia feta fort fina sens més e menys, e aquella sia conservada en una caxa en la qual haia dues claus, la una de les quals tenguen les guardes e la altre lo maestre, ab la qual tocha sien intrats tots los florins que·s deliuraran, e que de cascuna deliurança sia levat un florí per deena de marchs, lo qual sia estoiat en una bústia. E si los florins seran intrats un quart de quirat menys a coneguda de les guardes que puguen passar, e que d'aquell magre sia fet compte a la terra. E axí mateix, si si troba un quart de quirat més, sia fet compte del gras a la terra en satisfacció del magre. E com venga al cap del mes e tota vegada que·l maestre o guardes o requiren, tots los florins qui seran justats en la dita bústia sien fusos e sien fet un riell, lo qual toquen ab la toca principal. E que d'aquell riell romaguen un tros qui sia un quart de florí, lo qual sia estoiat a memòria de la moneda qui sés feta e és bona e que sia escrit. Açò és l'ancerrament d'aytantes deliurances que són fetes d'aquell temps quel dit riell serà fet. VI. Ítem, és ordonat per lo senyor rey e per la dita Cort que la constitució fahedora sobre lo pijament de no batre més moneda d'or, se faça per aquesta forma, ço és que·l senyor rey e la Cort ordonen que per la necessitat del senyor rey e de la terra se baten e·s puxen batre per dos anys cinquanta mília marchs d'or fi, de que sien fets florins a la dita ley, del guany de la dita moneda entèn hom que exiram C mília libres en los dits dos anys. VII. Ítem, és ordonat que en Barthomeu Cervera sia scrivà per lo senyor rey e per la terra de la dita secca de Perpinyà, e haia per salari cascun any per ço com ha mudar son domicili C libres barchinones; e lo dit en Barthomeu faça ço que scrivà reyal deu fer; e haia y un altre scrivà reyal e del maestre, e aquest sia en Bernat Aybri de Perpinyà, qui haia de salari LX libres barchinones cascun any, lo qual faça e sia tengut de fer en lo dit offici ço que·ls altres scrivans reyals e de maestre han acostumat de fer. E aquests facen semblant sagrament e homenatge de fer bé e leyalment a profil del senyor rey e de la terra ço que·s pertanga a lur offici; e que sia maestre de balança en Bernat Thore de la dita vila, lo qual haia de salari XXX libres barchinones; e tots aquests damunt dits hagen a regir los dits officis personalment e no per substituhit sinó per aquella forma que és dit dessús en lo capitol dels scrivans e dels altres officials. VIII. Ítem, ordonen lo dit senyor e la Cort que de present sia feta crida general per tot lo Principat de Cathalunya que tot hom de qualsevol ley, dignitat, estament o condició sia, sots pena de D morabatins d'or de la qual les dues parts sien guanades al General de la terra e l'altre a aquell o aquells qui hauran acostumat de reebre les penes civils en lo loch o lochs on se cometrà la dita pena, e que d'açò no puguen fer gran remissió o composició haia a pendre lo florí a XI sòlidos barchinones, e que de tots contractes e obligacions de que moneda barchinona se dege pagar se puxen donar florins a XI sòlidos; e nengun cambiador ne altre qualsevol persona no gos donar en negun florí d'Aragó que cambiarà sinó un diner menys per peça ne aximateix negú no gos donar ne pendre aventatge més al florí ab barchinones sinó un diner per peça. En açò emperò no sien enteses cambis que algú farà de moneda fora la terra. IX. Ítem, que tots contractes qui·s faran d'aquiavan, se haian a fer a moneda Barchinona e no a altre. Emperò que florí en lo pagament se puga metre a XI sòlidos en altre manera que·l contracte sia nulle; e que negun notari aytal contracte qui no·s farà a la dita moneda no gos pendra sots la pena dessús dita. E que la cort supplich al senyor rey que prengue totes vies e maneres perquè faça que·l florí correga al dit for en Aragó e en Regne de València. X. Ítem, que del guany qui·s farà del batiment del florí en la secca de Perpinyà sien pagats los cavallers e els hòmens a peu qui tenen e guarden les rehenes en los castells de Òpol e de Taltauyll. E si lo dit guany qui exirà del batiment del dit florí no bastava a pagar lo sou dels dits hòmens a cavall e de peu axí e per aquella manera que és acordat entre lo senyor rey e ells o per avant se acordarà, que·ls deputats del General de Cathalunya paguen e sien tenguts de pagar to ço que fallirà al sou dels dits cavallers e hòmens de peu, axí emperò que tot ço qui·s pagaràa ells per lo dit sou sia pres en compte als diputats e abatut del present do. Plau a la senyora reyna però que les provisions que·l senyor rey farà o per avant sobre aquest sien observades e tro que sien fetes paguen los diputats dessús dits lo dit sou. XI. Ítem, és cert que·l senyor rey deu haver del guany del dit florí cascun any XII mília florins, ço és mil florins per cascun mes dels quals lo maestre de la dita moneda haia e dege respondre al dit senyor o a qui ell volrà en loch seu.

Llibre de les Monedes, doc. 44.

323 1 juliol 1365 CATALUNYA

Ordenança del rei per la qual es prohibeix l'exportació de monedes d'or o de billó fora del regne, excepte els florins que s'encunyen a la seca de Perpinyà.

Nos Petrus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie. Cum nos tam pro solvendis stipendiariis et aliis gentibus armorum quas tenemus ratione guerre vigentis inter nos et regem Castelle, quam alias providerimus continue cudi monetam auri in secca Perpiniani ad cujus cudicionem quodcumque billonum auri

quod in terra nostra et eciam alibi reperitur non parum dinoscitur oportunum. Propterea tenore presencium providemus ac eciam ordinamus quod a terra nostra, tam per terram quam per mare, nullum billonum seu monetam auri preterquam florenos qui ad presens cuduntur in villa Perpiniani quomodolibet extrahantur. Et si contratium ab aliquo fuerit attentatum, tam amissione monete quam extrahere tentaverit, quam pena alia nostro arbitrio infligenda irremissibiliter puniatur. Mandantes per presentem universis et singulis officialibus nostris et custodibus passum terre nostre ubilibet constitutis quatenus provisionem et ordinacionem nostram hujusmodi teneant et observent ac observari faciant per quoscunque et a contrafacientibus vel tentatibus dictam penam exhigant, et personas eorum qui contrafecerint nostro reservent arbitrio puniendas. Volentes quod hujusmodi ordinacio nostra publicetur solemniter in locis insignibus et diebus forensibus, ut nullus ignoranciam pretendere valeat seu causari. In cujus rei testimonioum hanc fieri jussimus nostro sigillo munitam. Datum Barchinone, prima die julii, anno a Nativitate Domini millesimo CCC^mo^ sexagesimo quinto. Guilelmus de Palou.

Salat, doc. 38 ; Llibre de les Monedes doc. 46.

324 13 setembre 1365 Barcelona CATALUNYA

La Cort, reunida ara a Barcelona, acorda aplicar els guanys de la seca de Perpinyà, en mans del General de Catalunya, al finançament de la guerra contra Castella. El rei es compromet a no encunyar en tots els seus dominis "*deçà o dellà mar*" altra moneda d'or que la que es bat a Perpinyà o els rals d'or de Mallorca que es baten a l'illa.

Capítols de corts fets e concordats en la Cort de Barchinona per lo dit senyor rey en Pere a XIII^a^ de setembre en l'any de la Nativitat de nostre Senyor M° CCC^mo^ LXV°, sobre la declaració e supplecció de duptes occorrents en los capitols de la cort de Tortosa e altres sobre lo novell do fet per la dita Cort sobre la entrada de Castella.

VII^m^ capitulum. Ítem, com segons ordinació en la dita Cort de Tortosa feta la secca dels florins, los quals en la forma en la Cort de Tortosa ordonada se baten e·s deuen batre en e per lo temps en aquella Cort ordonat en la vila de Perpinyà, sia del dit General, perçò la dita Cort vol, ordone e atorgue que lo guany e emolument qui és ja exit e d'aquí avant exirà dins lo primer any qui segons lo arrendament de la dita secca fet per los deputats en la dita Cort de Tortosa ordonats, residents en Barchinona, serà finit e complit mijant lo mes de juliol primer vinent, sia convertit e mes en la dita deffensió e comptat e comprès en lo present do tro en quantitat de cinquanta mil libres; la qual ordinació e atorgament fon en la forma, maneres e condicions ordonades en la dita Cort de Tortosa, e encara per maior pijament del dit florí en la forma, manera e condiciones devall scrites e posades en lo do del segon any. Plau al senyor rey, açò declarat que en aquest primer any qui serà finit segons que·n lo dit capítol se conte sia comptat ço que del dit emolument sés haüt es haurà d'aquí avant en lo dit primer any entro en quantitat de quaranta quatre mil libres per les quals sés estat arrendat aquest any. Emperò si dins aquest any se batien o sobreven més marchs d'aur que nos contenen en lo dit arrendament aytant com s'en aurà més de quaranta quatre mil libres sie pres en compte entrò a les dites cinquanta mil libres. Si emperò no s'en batrà més avant que·l preu bastàs a quaranta tres mil libres, aquelles sis mil libres qui d'aquest primer any falrien se puxen haver del segon any e del temps après següent. E sien reebudes en compte al dit General axí emperò que entrel primer ne lo segon anys no puxen sens licència del senyor rey batre més avant de cinquanta mil marchs d'aur segons la ordinació feta en la dita Cort de Tortosa. Retenguts emperò al senyor rey per cascun dels dits dos anys aquells dotze mil florins que·l dit senyor ne deu haver cascun any segons la dita ordinació.

XIII^m^ capitulum. Ítem, cinquanta milia libres havedores de la secca del dit florí qui·s bat a Perpinyà dins un any començador, segons lo arrendament fet de la dita secca mijant lo mes de juliol del any MCCCLXVII°. E si lo guany o emolument de la dita secca o florí en lo dit any no muntave a les dites cinquanta mil, la dita secca o florí estigue e romangue tant e tan longuament que bast a les dites cinquanta mil libres quíties de messions. E si en lo primer any lo qual segons lo arrendament fet de la dita secca comença mijant juliol prop passat del any M° CCC^mo^ LXV° exia de la dita secca més de cinquanta mil libres quíties, que ço que més ne exirà vaia en compte pro rata de les dites cinquanta mil libres del dit segon any. E vol e ordona la dita Cort que lo arrendament fet de la dita secca o florí per los deputats residents en Barchinona qui aquell faeren ab gran consell e deliberació, e de consentiment de la dita senyora reyna sia e romanga en sa plena força e valor. Plau al senyor rey que·l dit arrendament romangue e hage fermetat. Quant a les altres coses respon, segons que dessús ha respost en los capitols de la secca del florí del primer any.

XIIII^m^ capitulum. E lo guany e emolument qui exirà de la dita secca o florí dóna la dita cort en los dits primer e segon anys segons que d'amunt se conte sots les condicions posades en los capitols fets en la dita Cort de Tortosa, los quals sien e romanguen en lur plena força e valor axicom si açò eren repetits. E per major pijament del dit florí sots la condició següent, ço és que·l senyor rey e la senyora reyna o lo senyor duch o altre en nom o auctoritat lur no puxen per neguna rahó o necessitat per gran que fos, lla on fos extrema necessitat ne per negun cas fer, ne fer fer, ne batre, ne obrar en tota lur senyoria deçà o dellà mar altre moneda d'or afforada o no afforada de qualsevol ley, pes, forma o condició sia, sinó lo dit florí a Perpinyà en la forma e manera ordonades en la dita Cort de Tortosa, exceptat solament la reyal d'or de Mallorques, lo qual se puxe batre e fer en la ciutat de Mallorques en la ley, pes, forma e manera acostumada e no en altra manera, perçò que de la dita secca puxe exir molt guany e emolument. E si lo contrari per lo senyor rey o per la senyora reyna o per lo senyor duch o altre en nom o per auctoritat lur era fet en qualque manera o per qualsevol cas o rahó o necessitat tots los dits dons axí del primer com del segon anys sien econtinent vans, casses, nulles e haüts per no atorgats e per no fets. E encontinent emperò que les dites cent mil libres quíties qui de la dita secca o florí deben exir e seran exides, segons ordinació feta en la dita Cort de Tortosa convertidores en la dita deffensió e servar lo capitol prop següent, lo afforament e cot fet del dit florí en la dita Cort de Tortosa haia a cessar e çes de tot en tot per ordinació que la present Cort ne fa de voluntat e consentiment del senyor rey. Plau al senyor rey.

Colson, doc. 12 ; Llibre de les Monedes, doc. 47.

325 8 novembre 1365 (?) Barcelona BARCELONA

Els consellers de Barcelona determinen que no es puguin comprar o vendre florins d'or catalans, atès que l'experiència ha mostrat que resulta molt perjudicial.

Salat, doc. 21, que facilita la data de 1315, de segur errònia, ja que consta que és un registre del rei Pere i, a més, parla de florins posteriors al 1346. Atès que parla d'"experiència en el fet", s'entén que ja fa temps que es baten florins. Hem suposat, doncs, que potser es va obviar una L, cinquanta en xifres romanes, i que, en realitat, la data ha d'ésser 1365.

326 1366 (Vic) CATALUNYA

Nota: Un document d'aquest any en el qual consta que la ciutat tenia la facultat d'emetre menuts és, amb tota probabilitat, una falsificació posterior. Vegeu Sanahuja 1999.

327 4 maig 1366 SARDENYA

Mana el rei que es bati a Càller un altre tipus d'alfonsins amb un escut triangular a l'anvers i una creu interior al revers, en els espais de la qual s'hi representin símbols de la Passió. Detalla les llegendes i estén a la seca de Càller els privilegis de la seca de Vila d'Esglésies. Aquesta moneda és, de moment, desconeguda, si és que l'emisssió s'arribà a dur a terme.

Sollai, p. 59-60, ACC, perg. 278.

328 juny 1366 CATALUNYA

Ja abans d'establir, a les Corts de Tortosa, un acord amb les institucions per cedir la seca de Perpinyà a la Generalitat, el rei havia començat a preparar un lloc ocult per continuar-hi batent florins. El març del 1365, havia manat a Pere de Costa, a qui havia cedit el castell de Tortosa, que ajudés en l'operació que havia de realitzar Pere Sala. El juny del 1366, els diputats varen descobrir el frau i el rei es va veure obligat a exculpar Pere Sala al·legant que havia fet només alguns assaigs per ordre seva. Els diputats, però, enviaren uns comissionats a Tortosa i feren enquesta dels fets ocorreguts.

Botet, p. 128 i 129, ACA, reg. 1293, fs. 117 i 118; reg. 1293, fs. 125 i ss; reg. 1213, f. 131v i 132; reg. 1293, fs. 125 i 151v.

329 31 desembre 1366 MONEDA FALSA CASTELLANA

El rei ordena al moneder de Barcelona, Pere Çasala (potser el mateix Pere Sala d'altres documents), de batre en el castell de Murvedre (l'actual Sagunt) moneda d'argent castellana com la que batia el rei Enric de Castella i que li pagués el mateix que paguen les monederies castellanes al seu sobirà. Nomenà Bernat de Sant Feliu, l'alcaid del castell, veedor de l'encunyació i donà carta d'immunitat a Çasala i al seu equip.

Botet, p. 143.

330 28 agost 1367 Saragossa MONEDA FALSA CASTELLANA

Contracte del rei amb Pere Sala per encunyar secretament al palau de l'Alfajeria de Saragossa moneda de plata falsa castellana com la dels reis Pere i Enric. Nomena assajador l'argenter de Barcelona, J. de la Seda; tallador d'encunys, Bartomeu Granella, argenter de València, i veedor, Domingo López, *merino* de Saragossa.

In xristi nomine amen. Nos Petrus dei gracia Rex Aragonum etc., Attendentes ob varios et diversos ac innumerabiles sumptus quos, tam ob guerras quas nos cum nonnullis nostris inimicis habemus et alias, subire, opportet nos perquirere vias et modos unde peccuniam habeamus, Cogitaverimus que, quod ita levius et absque nostrarum gencium dampno, ipsam non possemus habere peccuniam, quam per modum in Capitulis inferius insertis contentum seu etiam declaratum: propterea promittimus et convenimus vobis fideli monetario nostro Petro Sala, ac juramus ad deum et ejus sancta quatuor evangelia corporaliter a nobis tacta et ad beatam virginem matrem domini nostri Jhesu xristi, in posse notarii inferius scripti, tenere et observare vobis omnia et singula in ipsis Capitulis specificata et declarata, sub obligacione omnium bonorum nostrorum, quorum capitulorum tenores in hunc modum secuntur. En nom de Deu sia Amen. Capitols fets e fermats per lo senyor Rey en P. per la gracia de deu Rey d arago, de la una part, e en P. Sala feel moneder e natural seu de la Ciutat de Barchinona, de l altra, sobre la moneda d'argent ques deu batre en Çaragoça. Primerament, vol e mana lo senyor Rey al dit P. Sala, que bate e face batre moneda d argent Castellana, per tal forma que contraface moneda castellana d'argent, ço es Reyals del Rey don Pedro o del Rey don Enrich, segons que mils conegue, ques deguen fer daytal e de tambona ley e taylla com son los que bat lo Rey don Pedro, o ha batuts lo Rey don Enrich, o batra sies cas que torn esser Rey: e aço fem per alguna necessitat que havem audes de moneda, a la qual no podem provehir sens consciencia per nulla manera tambe com per aquesta, com per tal manera no entenerm affer tort ne injuria al poble ne als mercaders, pus la ley e la forma es tota una, ne entenem affer als dits Reys com ells nos sien tenguts de mes avant, que no poriem cobrar per tal manera. Item, vol e mana lo senyor Rey, que la dita moneda se bate en la sua Aljaffaria de Çaragoça, en aquella part on mils sia veyares al dit P. Sala ques degue obrar pus profitosament e mes secreta. Item vol e mana lo senyor Rey, que lo feel de consell seu Domingo Lopez Sarnes, cavaller Merino de Çaragoça, sie veedor per ell en la dita obra, en tal manera que face .j. libre aytal com aquell que fara lo dit P.

Sala, en lo qual libre sie contengut lo feyt de la veritat, ço es saber tots quants marchs d argent se obraran en la dita obra, e que face sagrament e homenatge al senyor Rey de tenir secretes totes les dites coses e sengles contengudes en aquests Capitols, e ques haue lealment en la dita comissio feyta a ell per lo senyor Rey. Item vol e mana lo senyor Rey, que lo dit Merino sie tengut de guardar e destoyar los motles tots vespres o tota hora que no obraran, e com obraran que aquell hi sia o altra bona persona digna de fe en loch seu. Item vol e mana lo senyor Rey, que lo dit Merino no sentramete del dit P. Sala ne de negu qui ab ell sia en la dita obra, sino en les coses qui particularment damunt son nomenades. Item, com lo compte sie fet entre lo senyor Rey el dit P. Sala deço quis pot guanyar justament en la dita obra, levades totes messions el guany dels mercaders, vol lo senyor Rey quel dit P. Sala li sie tengut de donar per cascun march d argent quis obrara en la dita obra .vj. sols. barchinoneses. Item, quel dit P. Sala face sagrament e homenatge al senyor Rey que be e lealment se haura en totes les dites coses, e tots aquells qui en la dita obra seran ne entrevendran ab lo dit P. Sala l'ayen affer al dit P. Sala en nom del senyor Rey que be e lealment se hauran en la dita obra. Primerament demane lo dit P. Sala al senyor Rey, que promete sobre la sua bona fe Reyal, e jur sobre deu e los sants evangelis corporalment per ell tocats, que guart de dan e de dampnatge lo dit P. Sala e ço del seu e tots aquells qui ab ell en la dita obra seran, e quels defena contra tots officials del seu Regne qui ara son ne d'aqui avant seran e contra totes persones, qui dan ne dampnatge los pogues dar per la dita raho, e d'aço demana carta publica en la qual ferm lo senyor Rey e lo senyor Duch, e face lo senyor Rey que la senyora Reyna el senyor Duch que prometen de no dir a neguna persona. Item, quel senyor Rey, sobre semblant fe e sagrament, prometa que neguna mutacio ni novelletat no fara en la dita obra sens que lo dit P. Sala ne sie appellat abans: E si lo Tresorer seu, ne algu dels altres officials seus, ne algu de la seca de Perpenya ne de part d'ella, deyen ne movien questio neguna ni demanda ni paraules similitudinaries de dar profit al senyor Rey, quel senyor Rey nols escolt per manera de res ennovar en la dita obra, fins que lo dit P. Sala sie appellat e comparegut davant la presencia del senyor Rey: ne consentis que en absencia del dit P. Sala fos feta a ell neguna desonor, ne dat algun dampnatge a ell ni a algu qui ab ell sia en la dita obra, e aço per espay de tres anys quel senyor Rey tenra aquest batiment de moneda, e nou mudara neu fara mudar, e daço face sagrament adeu e als sants evangelis corporalment per ell tocats, e prometa en sa bona fe Reyal e per madona sancta Maria de fermar totes les coses al dit temps. Item, en virtut de la dita fe e sagrament, quel senyor Rey no consente que Tresorer, ne algu del seu offici de la Tresoreria, hayen a veure nes hayen entrametre de la dita obra, ne lo dit P. Sala no sie tengut de respondre a ells de res, ne per null temps questio ne demanda per Tresorer ne per altri al dit P. Sala ne a sos bens no pusque esser feyta per la dita obra del dret quen pervendra al senyor Rey, segons ques apparra per los libres axi den P. Sala com del Merino, ço es lo .vj. sol. per march, quel dit P. Sala no sie tengut de donar aquells sino al senyor Rey personalment o a aquell a qui ell manara per letra scrita de sa ma. Item, que lo dit P. Sala no sie tengut de retre compte d'aquesta obra a Mestre Racional, ne altri per ell que del offici sia o a negun altre official del seu Regne, sino tant solament al senyor Rey, ab virtut e creença del libre lo qual haura fet lo Merino, qui es continuadament veedor en la dita obra per lo senyor Rey. Item, que lo dit P. Sala, per servey de la dita obra, tota vegada que hagues necessitat de moneders, de licencia del senyor Rey pusque crear novellament moneders aytants com per la dita obra ne hagues necessari tro en nombre de .xx. moneders, per tal que la dita obra se face pus secretament, e que daço lo senyor Rey li façe carta apartada, en la qual haye manament a tots e sengles officials del seu Regne que no sayen entrametre d'aquests moneders ne de lurs companyes, abans s'alegren de tot privilegi que los altres moneders del Regne se poden alegrar, mentre sien en la dita obra ab lo dit P. Sala en servey del senyor Rey. Item vol lo senyor Rey, que per haver mellor ley en la obra ques fara e que d'aço sie mills cert, que haya assayador en la dita obra, qui tots los assays faça de tot quant argent si obrara, e que aquest sia en Johan de la Seda, e en absensia sua, aquell que al senyor Rey plaura, e que daço hayen cartes cascuns en les quals sien contenguts los salaris de cascuns. Item, ordona lo senyor Rey de consentiment del dit P. Sala, que en la Aljaffaria, en aquell loch on pus secretament puxa estar, sia mesa una caxa en la qual haie dues claus, e la una tenga lo dit Merino, l'altra lo dit P. Sala, en la qual sie mes lo guany, o la part pertanyent al senyor Rey, ço es lo .vj. sol., e que non puxa esser tret res, sino de tres en tres meses, e lavor de manament spres del senyor Rey fet ab letra scrita de sa mana. De totes aquestes coses e sengles demana lo dit P. Sala que sien feytes cartas publiques e totes altres provisions que sien necessaries en la dita obra, e sien fermades e signades de la ma del senyor Rey e del senyor Duch, axi com damunt es dit. Et versa vice, Ego Petrus Sala predictus, cupiens in quantum mea se extendit possibilitas vobis dicto domino Regi servire et in omnibus complacere, pro predictis omnibus et singulis in ipsis capitulis contentis et declaratis, quantum me tangunt, facio vobis domino Regi predicto sacramentum et homagium ore et manibus comendatum ad forum Aragonum et consuetudinem Cathalonie, prout in casibus similibus vel aliis sunt fieri assueta, sub quorum virtute et religione promitto predicta attendere et complere ut superius sunt expressa et sub mee persone et bonorum omnium obligacione speciali. Et pari modo, ego Dominicus Luppi Sarnes, Merinus Cesarauguste, in quantum me tangere videntur, facio vobis dicto domini Regi sacramentum et homagium ore et manibus comendatum ad forum Aragonum et consuetudinem Cathalonie, prout in similibus fieri sunt assueta, Et ea promitto tenere et observare sub persone mee et bonorum omnium obligacione. Que fuerunt acta et firmata in Aljaffaria Cesarauguste, tam per dictum dominum Regem quam per supradictos Petrum Sala et Merinum, die sabbati .xxviij. Augusti anno a nativitate domini .m. .ccc. .lx. septimo, Regnique nostri dicti Regis .xxx. secundo. Rex Petrus. Signum Petri dei gracia Regis Aragonum, et etc., qui predicta concedimus, laudamus, firmamus et juramus, et ad maiorem corroboracionem predictorum, huic instrumento sigillum nostrum apponi jussimus inpendenti. Signum. Johannes. Signa. Petri Sala et Dominici Luppi Sarnes Merini predictorum, qui hec concedimus, firmamus et juramus. Testes etc. Signum Michaelis de Bordello, dicti domini Regis scriptoris et ejus auctoritate notarii publici etc.

Botet, p. 143 i doc. 36, ACA, reg. 1293, f. 151 v. i següents i f. 118 i 119.

330 a 30 octubre 1367 Barcelona MALLORCA

El rei nomena Pere Sabater mestre de la seca de Mallorca per dos anys. El mestre ha de pagar al rei 25 rals d'or i deu sous per marc d'or amonedat.

Campaner, p. 79-80, AA, Vol. de Lletres Reials de 1368 a 1369, f. 52.

331 24 novembre 1367 ASSAIGS DE MONEDA FALSA

El rei atorga un guiatge a Fr. G. de Guimerà i Joan Messeguer i els que vagin amb ells per a practicar un assaig de fer florins *"de certa manera"*. Mana també a Romeu des Feu, argenter de Barcelona, que talli per a ell els encunys que aquells li demanaran, amb l'excepció de florins catalans. Amb l'exigència de jurament de guardar el secret, també mana a diferents moneders que participin en l'operació.

Botet, p. 143 i 144, ACA, reg. 1293, f. 155.

332 15 març 1368 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei cobejava de recuperar la seca de Perpinyà i s'esdevingueren diferents conflictes amb la Generalitat. D'una banda, per haver perdonat Joan Pluer, qui havia fet florins de 16 quirats; de l'altra, perquè el rei donava crèdit a aquest mateix Pluer perquè fes florins a 12 quirats sense que ningú no fos capaç de detectar-ho. Els diputats varen argumentar que això era impossible i que de tot plegat en sortirien perjudicats tant el rei com el país. El rei signa un nou contracte de fabricació de florins amb Pere Blan, Joan Volà i Joan Pluer el 15 de març del 1368 i mana a Ramon de Perellós que verifiqui si és veritat que aquests poden fer "creixer" l'or. En cas contrari, els ha de desterrar.

Botet, p. 129 i 130, ACA, reg. de la Diputació, n. 284 i 285; ACA reg. 1293, f. 123 i 123v.

332 a 1 abril 1368 Barcelona MALLORCA

El rei nomena Jaume Eimeric mestre de la seca de Mallorca amb caràcter vitalici. El mestre ha de pagar al rei 25 rals d'or anyals i 10 sous mallorquins per cada marc d'or amonedat.

Campaner, p. 80, A. A. Vol. de Lletres Reials de 1368 i 1369, f. 76.

333 19 setembre 1368 i 25 maig 1369 MONEDA FALSA CASTELLANA

Sembla que el *merino* de Saragossa posava dificultats a l'encunyació que el rei havia acordat el 28 d'agost del 1367 amb Pere Sala. El monarca mana que s'aparti el dit *merino* de l'afer i demana informació al justícia d'Aragó sobre el que havia passat. Mana també que de la caixa del lucre d'aquesta moneda castellana en tinguin una clau Pere Sala i l'altra Gil Perez de Buysón, a qui nomena custodi de la moneda esmentada.

Botet, p. 144, ACA, reg. 1293, f. 157 i reg. 1127, f. 104v.

334 1369 VALÈNCIA

El rei nomena Pere Berneç gravador d'encunys de la seca de València.

Mateu, p. 35.

335 2 i 28 d'agost del 1369 ARAGÓ

A fi de facilitar l'encunyació que havia contractat amb Joan Pluer, mana el rei que es facin crides a l'Aragó per prohibir l'exportació de metalls obrats o sense obrar, a excepció dels florins del país. El dia 28, mana al governador d'Aragó i al *merino* de Saragossa que prestin ajuda a Joan Pluer i el seu equip perquè puguin portar endavant l'encunyació de florins i altres monedes.

Botet, p. 144, ACA, reg. 1081, f. 89 i 116.

336 10 agost 1369 València MONEDA FALSA CASTELLANA

Benefici reial en la fabricació de moneda falsa castellana.

Nos en P. etc. Per tenor de la present, confessam e atorgam a vos feel de casa nostra en Johan Pluer, lo qual havem deputat en Maestre e regidor de la moneda castellana d'argent, que iassia que segons una altra carta, feta en lo present dia de huy, vos nos deiats respondre del guany deius scrit, qui deu pervenir e exir de la dita moneda, de la qual se fa distincio en .iij. maneres: Es a saber, quey ha moneda castellana de .j. morabati, qui es a ley de .j. diner e .v. grans e de talla de ix sol. .viij. lo march, de la qual deuen exir de guany .diiij. morabatins per cascun march d'argent de ley de .xj. diners .xij. grans. Item hi ha moneda de .iij. morabatins, qui es a ley de .ij. diners .xvj. grans e de talla de .vj. ss. lo march, de la qual deuen exir de guany per cascun march d'argent de la dita ley de .xj. diners .xij. grans .cccclj. morabatins e mig. Item hi ha moneda de .iiij. morabatins, qui es a ley de .ij. diners .xx. grans, e de talla .iiij. ss. .ij. diners en lo march, de la qual deuen exir de guany per cascun march d'argent de la dita ley de .xj. diners .xij. grans .cccxxxvij. morabatins. De tot lo qual guany, segons la dita carta e los capitols en aquella contenguts, vos devets a nos

respondre entegrament e complida. Empero es ver que tot lo guany que pot exir de la dita moneda es aquell que en la dita carta e en la present es contengut, segons lo compte duen es estat fet en presencia nostra, axi menudament e estreta com fer se pot; En lo qual afer han cabut persones en aço expertes. E car no seria cosa covinent ne raonable que tot lo lo dit guany se applicas a nos, e que a vos e als altres qui en aço treballaran res non romangues, Per ço volem ens plau e per la present vos otorgam, com axi sia avengut entre nos e vos, que de tot lo dit guany sien fetes .x. parts, de les quals ne romanguen a nos quities de totes messions e despeses les .vij. parts, e a vos les .iij. per salari treball e industria de vos e dels altres qui en allo treballaran. E es axi que de la dita primera moneda de la qual ixen .diiij. morabatins, item de la segona de la qual ixen de guany .cccclj. morabatins e mig, fetes .x. parts, romanen a nos les .vij. qui son .cccxvj. morabatins e mig. Item de la tercera moneda de la qual ixen de guany cccxxxvij. morabatins, fetes .x. parts, romanen a nos quitis per les .vij. parts .ccxxxvj. morabatins e mig, de les quals .vij. parts de cascuna de les dites .iij. maneres de moneda devets e sots tengut de respondre a nos o qui nos volrem quitiament e sens tota messio, les altres parts romanents a vos, axi com es dit per vostra industria e treball. E vos complint a nos ço que aci es contengut volem que a mes avant no siats tengut per rao de la dita altra carta, per la qual sots obligat a nos respondre de tot lo dit guany. en testimoni de la qual cosa, manam fer la present carta ab nostre segell pendent segellada. Dada en Valencia a .x. dies d agost En l'any de la nativitat de nostre senyor .m.ccc.lxix, e del nostre Regne .xxx.iiij. Rex Petrus.

Botet, doc. 37, ACA, reg. 1293, f. 233.

337 16 agost 1369 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Amb el pagament de 24.000 florins als arrendadors que l'empraven en aquell moment, el rei assolí de recuperar el control de la seca de Perpinyà.

Botet, p. 129, ACA, reg. 997, f. 161.

338 22 agost 1369 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Recuperada la seca de Perpinyà, el rei signa un altre contracte d'encunyació amb Pere Blan, Pere Desvall, Jaume Marmany i Bernat Ferrer per encunyar florins i qualsevol altra moneda, fora de la castellana, que ja encunyava a Barcelona, València i Saragossa. Nomena Pere Blan i Pere Desvall mestres de totes les seques dels florins, tant a Perpinyà com a Barcelona, València i Saragossa i determina que tinguessin per representants Bartomeu Cervera a Perpinyà, Jaume Marmany a Barcelona i Bernat Ferrer a València. Que fessin també toques o patrons del florí que es feia a Perpinyà per distribuir-los als altres tallers. Joan Pluer fou l'encarregat de fer els florins de Saragossa. També mana que es pagui més per l'or a fi d'augmentar el volum d'emissió, encara que fos a càrrec dels seus guanys.

Botet, p. 130-131, ACA, reg. 1293, fs. 202 i ss; reg. 972, fs. 100-123; reg. 1081, f. 816; reg. 1083, f. 68v; reg. 1083, f. 70.

339 21 agost 1369 València/Barcelona CORONA

El rei prohibeix en tots els seus regnes l'extracció d'or i d'argent, tant en metall com amonedats, a excepció dels florins catalans.

Nos Petrus Dei gratia Rex Aragonum &c. Attenents Nos per be é profit dels nostrs Regnes é terres, é per tal que aquelles no romanguen despoblades, ó buydes d'or, é d'argent, é d'altre metall, com sen pogues seguir irreparable damnatge á Nos é á les dites terres nsotres per moltes é diverses rahons que aci explicar no cove, havem ordonat en les Corts que derrerament celebram en la ciutat de Tortosa, é apres generalment en la ciutat de Valencia: Que alguna persona de qualsevol ley condicio ó estament sia no gos traurer ó fer traurer per alguna raho ó manera de nostres Regnes é terres or, argent, coure, ó altre metall monedat ó per amonedar, exceptat florins d'Arago, los quals puxen esser portats á qualsevol parts axi dins com defora de nostra senyoria. Attenent encara que contra aquesta nostra inhibicio é ordinacio se poden es porien seguir fraus axi per mercaders com per altres persones sots color de be é de justicia, si per Nos noy era provehit per la forma é manera dessus scrita. Perço ab la present per esquivar les fraus dites provehim que alguna persona no gos traurer ó fer traurer per terra ne per mar, ne per aygua dols, or, argent, ó altre metall monedat, ó per monedar de la ciutát ó territori de Barchelona per portar en altres parts, exceptat florins d'Aragó de la ley que de present se baten, los quals á cascu sia legut de portar á aquelles parts que volrá. E si per ventura per alguns mercaders ó altres persones ara ó per avant era allegat que volen traurer alguna quantitat d'or, d'argent, ó altre mettall de la dita ciutát ó territori per portar á les nostres seques de Perpinyà, de Çaragoça, ó de Valencia, ó en altres parts é lochs dins nostra senyoria, dient que han effer alli lurs effers; en aquest cars ó semblant volem é provehim que aquell aytal or, argent, ó altre metall haia esser manifestat als feels de casa nostra, an Jaume Munmany é an Guillem de Bachs ciutadans de Barcelona, los quals faran fer seguretats bones é ben bastants ab seguretat é certa pena, que aquelles persones que aquell or, argent, ó altre metall volran trer de la dita ciutat ó territori de Barchelona, que aquell portaran á qualsevol de les dites seques per ferlo batrer aqui, ó que nol trauran ne traurer faran de nostres senyorias, ne vendran á persones que la dita nostra senyoria sapien quel deguen traurer, ans si ho sabian lo denunciaran. Encara hagen á denunciar als dessus dits quant per ells requests ne seran aqui aquell or argent ó altre metall hauran venut é liurat, ó en altra manera alienat. Manant ab aquesta mateixa al alt Infant en Johan primogenit nostre é General Gobernador nostre molt car Duch de Gerona é Compte de Cervera, é al Veguer de Barchelona é á tots ñe sengles officials nostres, é altres persones que aquesta nostra provisio observen é observar fassen per la manera generalment ó en special notifiquen, segons que per los dits Jaume Munmany é Guillem de

Bachs requests ne seran. Declaram empero que si algun follament traura ó traurer asseiara ó fara or, argent, ó altre metall de la dita ciutat ó territori de Barchelona sino solament per la forma damunt declarada que aquell aytal or argent ó metall ab lo doble de la valor d'aquell, lo qual doble sia haut dels bens d'aquells que contra aquesta nostra provisio faran, sien á Nos é á la nostra Cort confiscats. E Nos ab la present donam plen poder als dits Jaume é Guillem de Bachs de confiscar é reeber aquells ab lo dit doble é de fer ó fer fer aquelles execucions que necessaries seran per la raho dessus dita: Volem encara que de las duas parts d'aço quen eixira sien tenguts de responder á Nos ó á la nostra Cort é la romanent terça part se puxen aturar vers si per salaris de guardes é de acusadors é per altres messions que per aquesta raho se hagen á fer. E la dita terça part per les dites rahons lus donam é lexam. Dada en Barchelona á IX dies d'agost en lany de la nativitat de nostre Senyor MCCCLXX. Visa R.° Supra dicto negocio esta alia provisio in eodem registro registrata foleo LXXII quae data fuit Valentine XXI die Augusti anno á Nativitate Domini MCCCLXIX. G.ª de Palou.

Salat, doc. 40, datat en l'encapçalament com del 1370, però nosaltres hem pres la data de l'anotació final ja que és anterior.

340 25 novembre 1369 MONEDA FALSA CASTELLANA

El rei s'adreça als que fan la moneda castellana falsa a Saragossa i els diu que ja que el rei Enric de Castella pagava el marc d'argent a 600 maravedisos, que ells en paguessin almenys 500 el marc i que s'acomodessin a les variacions introduïdes en la seva moneda pel monarca castellà, prenent, però, consell del justícia, del *merino*, de Ramon de Màrgens i dels guardes. De tota manera, els guanys del rei no han de disminuir.

Botet, p. 145, ACA, reg. 1081, f. 180.

341 1369 VALÈNCIA

Les Corts, reunides a S. Mateu, es queixen al rei que ell mateix fa fondre moneda de billó del regne, contravenint tots els seus privilegis, i que fa batre or i argent i altres peces de baixa llei. Demanen que ni ell ni els seus successors no ho puguin tornar a fer. El rei ho accepta i prohibeix que, en el futur, no pugui ésser fosa ni la moneda valenciana ni la barcelonina per part de ningú. Pel que fa a la moneda d'or, en el cas que ell en faci batre, garanteix que serà d'acceptació lliure.

Mateu 1931, p. 36-37.

342 14 i 26 juny 1369 València CATALUNYA

El rei determina que el mostassaf pugui tenir jurisdicció sobre els oficials de la seca per a delictes comesos fora de les seves activitats habituals.

Privilegis, doc. 234 i 235.

343 1370 SARDENYA

El rei va nomenar Arnau Maraguer mestre de la seca de Vila d'Esglésies. El nomenament esdevindria efectiu quan la vila, ara en mans de Marià d'Arborea, tornés a l'obediència reial.

Toxiri, p. 40

344 22 abril 1370 MONEDA FALSA CASTELLANA

Joan Pluer demana al rei de poder disminuir la llei i la talla de la moneda castellana que està fabricant. El rei li respon en aquesta data que, tal com s'havia ja fet a València, cerqui persones a Castella que comprin la moneda a l'engròs a 5 florins el marc o, com a mínim, a 4 florins, i que fabriqui llavors la moneda amb la llei i la talla que li demanin aquests compradors.

Botet, p. 145, ACA, reg. 1081, f. 68v.

345 22 abril 1370 Tarragona CATALUNYA

El rei mana al seu batlle a Barcelona i al Vallès que ningú no gosi rebutjar algun florí perquè no soni o per tenir alguna fulla, esquerda o petita trencadura.

Die jovis nona mensis madii anno á Nativitate Domini millessimo CCCLXX fuit presentata honorabili Petru Grunaudi vicario Barchinonae et Vallesii littera sequens. En Pere per la gracia de Deu &c. Als amats é feels tots é sengles officialis nostres, é á lurs loctinents, als quals les presents pervendran, salut é dilecció. Com haiam entes per diverses clamors que son pervengudes á nostres orelles, que moltes é diverses persones meten en rebuig ó en dupte la nostra moneda dels florins d'or d'Arago, ço es que nols volen pendre al for que son afforats, sino sonen, ó si alguna fulla, ó fanedura pogue hi hauer. E aço torn en gran minua nostra é turbacio de les gents que la dita moneda han á contractar é de aquella fer lurs affers; perço á vos é cascun de vos dehim é manam expressament é de certa sciencia, que façats fer crida publica, cascun dins sa jurisdiccio, la qual contenga, que algu no gos sonar los dits florins, ó que per no sonar aquells no rebuig de pendre, ne aytanpoch los rebuig per alguna fanedura ó trencadura pocha; si donchs no era que á conexença vostra deguessen esser rebujats per difform..:at que en aquells fos. E si algu apres que aço per crida

publica sera manifestat, fara lo contrari que perda lo flori ó florins que metra en rebuig contra la nostra present ordinacio. Dada en Tarragona á XXII dies de abril en l'any de la nativitat de nostre Senyor MCCCLXX. P. Cancx. Qua quidem littera praesentata continuo dictus honorabilis vicarius dixit, quod ipse recipiebat dictam litteram cum ea reverentia qua decet, et quod erat paratus contenta in eadem effectualiter adimplere. Et de praesenti tradidit Jacobo Clos praeconi publico dictae civitatis ut illam publicaret per civitatem de mandato sui praeconizationem sequentem: Ara ojats queus fa á saber á tuyt generalment l'onrat en Pere Grimau Veguer de Barchelona é de Vallés per manament á ell fet per lo Senyor Rey &c.

Salat, doc. 39.

346 agost-octubre 1370 Barcelona CORONA

Entre aquestes dates es bateren a Barcelona florins amb un pes total de 2.970 marcs, 4 unces, 5 diners i 12 grans, és a dir, uns 200.000 florins.

Sanahuja, ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seca de Barcelona, reg. 1973, inèdit.

347 2 agost-12 octubre 1370 Perpinyà CORONA

Entre aquestes dates es bateren a Perpinyà 5.508 florins, que pesaren 81 marcs i 16 diners. Era mestre Pere Blan i regent de la seca Honorat Jaubert, guarda, en absència de Bartomeu Cervera.

Sanahuja, ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seca de Perpinyà, reg. 2017, inèdit.

348 9 agost 1370 CORONA/PORTUGAL

A instàncies del rei de Portugal, el rei concedeix llicència a Badasallo Despinola, genovès, i a Blai Gonsalvez per encunyar moneda castellana del rei Pere o bé portuguesa en les seves terres, destinada al pagament de les tropes que havien d'entrar a Castella i d'acord amb els pactes següents:

1 - Des de la data i mentre hi hagués guerra i es mantingués l'aliança entre els dos sobirans, podrien batre l'argent de què disposessin.

2 - Que l'argent que encunyés fos procedent d'altres regnes i només en cas d'absoluta necessitat comprat en terres del rei català.

3 - Que paguessin al rei, per cada marc d'argent fi encunyat, mig florí d'or, essent a càrrec seu les despeses de fabricació.

4 - Que la moneda fos encunyada en les seques reials o en algun altre lloc (menys en els hostatges), però amb el personal de les seques reials.

5 - L'or que tenien per pagar les 1.200 llances s'encunyaria a Barcelona; el rei percebria 60 sous per marc d'or fi fabricat i les despeses de fabricació serien a càrrec dels llicenciataris.

Botet, p. 145, ACA, reg. 1084, fs. 25 i ss.

349 1 octubre 1370 CORONA

El rei arrenda a Pere Blan i Joan Pluer les seques dels florins dels seus regnes per un any i per batre-hi florins catalans de 18 quirats i moneda castellana, amb l'excepció de la llicència concedida a uns portuguesos per fer moneda castellana del rei Pere i moneda portuguesa. Durant aquest temps, el rei no emetrà altra moneda que els rals de Mallorca i la moneda barcelonina, jaquesa i valenciana. Els mestres han de posar una marca per identificar les seves produccions. El rei ha de percebre 20.000 florins pel batiment de florins i 5.000 florins per la moneda castellana. Detalla els pagaments que s'han de fer amb aquests guanys.

In nomine domini amen. Noverint universi quod nos Petrus etc. Attendentes per vos fidelem consiliarum nostrum Petrum Blan, dispenserium nostri carissimi primogeniti, fuisse nobis oblata certa capitula quibus et unicuique eorum certas responsiones fecimus prout in fine cuiuslibet dictorum capitulorum et responsionum ad ea factarum tenores per ordinem subsequuntur. Aquests son los capitols quen P. Blan e en Johan Pluer e lurs companyons demanen quels sien per lo seyor Rey atorgats sobre l'arrendament novellament faedor de les seques del flori d'arago. Primerament, quel senyor Rey los arrende del primer jorn de novembre primer vinent a .j. ayn totes les seques del aur quis batra en tots los Regnes deça mar e en lo principat de Cathalunya, e que pusquen batre en .iiij. lochs aquells que a ells sera vist fahedor, e encara mudar les seques en aquells lochs on los sera pus profitos e pus avinent d'aver aur a lur coneguda per batre lo flori d'arago; Plau al senyor Rey que sien los lochs notables e de reyalench: Encara plau al dit senyor, que sils arrendadors volen reduir la dita secca a .j. loch o a .ij. o a .iij. que ho puguen fer seguint la forma de la resposta del senyor Rey de batre en loch notable e de eyalench. Item, que dins lo dit temps pusquen batre la moneda castellana de billo o d'argent per la forma que huy se bat en Saragoça, e que pusquen mudar la secca de la dita moneda la on los sera vist faedor: Plau al senyor Rey que la baten en la forma que huy se fa o en la forma que la faran en Castella d'aqui auant, e que la baten en los lochs axi com damunt es dit. Item, quel senyor Rey no faça batre ne don licencia de fer batre a altre persona, dins lo dit temps e Regnes e principat en lo primer capitol contenguts, neguna moneda d'aur ne de billo, ne encara en les illes de Mallorques, exceptat lo reyal de Mallorches e la moneda barchinonesa a barchinona e jaquesa en Arago e reyal en Valentcie, si nos fahia de voluntat dels damunt dits arrendadors e per profir

lur, E si d'aço alcun havia ja licencia, quel dit senyor de present ho revoch e haja per revocat: Segons lo capitol plau al senyor Rey, exceptat la licencia donada als portogaleses qui es aytal, ço es, que ells puxen batre moneda d'argent del Rey don Pedro qui fo Rey de Castella, e de Rey de Portogal, e no altre. Item, quel dit senyor Rey sia tengut de fer esmena o de lexar de son dret als arrendadors si, ço que deus no vulla, esdevenien durant l'arrendament guerres o marques o mortaldats per les quals vengues destorp al batiment del flori d'arago, e que d'aço lo dit senyor estia a coneguda de .ij. o de .iij. bons homens qui de present hi sien elegits, o en defalliment d'aquells lo senyor Rey ne elegis .j. e los arrendadors altre, qui a lur bon arbitre jutjen lo dampnatge quels dits arrendadors hauran pres per los damunt dits empatxaments o destorp: Respon lo senyor Rey quen lo fet del flori d'arago no posaria neguna condicio, mas plau li que en lo fet de la moneda castellana sia posada, ço es, que en cas que per guerra de Castella o per mudament de moneda o per altres destorps qui venguessen perque la dita moneda castellana nos posques batre ne espatxar ne vendre segons que huy se fa, que en aquell cas los dits arrendadors no fossen tenguts de pagar los .v. milia florins si no solament prorrata del temps que haurien batuda la dita moneda: E si per aventura dins lo temps del arrendament se esdevendra lo destorb, que la dita moneda no hagues spatxament segons que damunt se conte. E apres del dit destorb los dits arrendadors volran batre la dita moneda, que ho puxen fer per lur propia auctoritat e sens licencia del senyor Rey, ells pagant en aquell cas prorrata del temps que batrien. Item, quel senyor Rey faça als dits arrendadors totes aquelles provissions que mester hauran o demanaran en destrenyer l'or que no ischa de la terra, encara en destrenyer corredors mercaders e cambiadors de no fer contractes per los quals l'or ischa de la terra palesament ne amagada, sots grans penes guanyadores lo terç al dit senyor e lo terç als dits arrendadors e lo terç al acusador, e encara que tota persona de qualque condicio sia qui haura comprat o venut or, haia a dir veritat al Maestre de la secha o als arrendadors o a lurs lochs tinents o procuradors del dit or qual via haura presa, sots la dita pena, si a la secha no es vengut, e que a aço los ajuden governadors, veguers, batlles e altres officials qui per ells ne seran requests, qui d'aço hajan special manament del senyor Rey: Plau al senyor Rey. Item, quel dit senyor Rey no don licencia de trer or ne argent dels seus Regnes e terres per alguna rao ne per son propi fet; E siu fahia, quels arrendadors se poguesen retenir del seu dret per cascun march d'or .iiij. florins, ço es d'aquell qui per sa licencia hi sera tret, e per cascun march d'argent qui per sa licencia hic sera tret mig flori, e que d'aço hajen a dir veritat ab sagrament aquells qui lo dit or o argent de la terra trauran o en lo tractament de la treta seran estats presents o hi sabran per alcun sentiment quen hauran, e que en aço lo senyor Rey no contrastara ne empatxara los arrendadors de saber la veritat de les demunt dites coses, e que al dit senyor placia que aquells sien forçats de dir veritat de ó que sabran en lo dit fet sots la pena en lo capitol precedent contenguda: Piau al senyor Rey, pero quels arrendadors hajen a requerir lo senyor Rey de revocar aytals licencies, e si lo senyor Rey no las revocava que per cascu march d'or los dits arrendadors se pusquen retenir .iij. florins e per march d'argent mig flor., E si abans que les dites licencies fossen vengudes a hoyda de neguns dels dits arrendadors negu nic havia tret, que per aytant com nich fos tret se porquessin retenir los dits arrendadors axi com demunt es dit, e que negunes cartes lo prothonotari ne secretaris no spatxen de les dites licencies, e siu fayen que u paguen del lur si donchs lo senyor Rey de certa sciencia nou volia. Item, que tot or qui en man del senyor Rey sia o sera de la senyora Reyna o del senyor duch o de qualque altra persona en lur nom o de qualque altra de la casa Real, lo qual or lo dit senyor o senyora o altre per ells manaran que sia obrat e mes en florins d'arago, haja a venir en mans dels dits arrendadors, qui aquell reeban axi com l'altre or qui sera de qualsevol mercader, o aquells qui lo dit or per nom del dit senyor o senyora a les seches aportaran se hajen avenir amigablement e sens tota força ab los dits arrendadors del preu del dit or, e quels dits arrendadors hajen a dar en lo dit or aytant com donaran als altres mercaders en aquell temps quel dit or los sera portat: Plau al senyor Rey, exceptat del or quel Rey de Portogal hic haia fet portar e lexat o hic trametra o fara portar per la covinença que es entre lo senyor Rey e ell, Empero quel senyor Rey, d'aquest or que metra en la secha, haja a donar per cascun march d'or fi .xxx. sols., majorment com en la lega d'aquest aur de Portogal, que es quatx fi, a entrar mes lega d'argent que en dobles ne en florins comuns, axi que tots aquests .xxx. ss. se hauran a convertir en messions per los dits arrendadors faedores en lo batiment de cascun march d'or de Portogal o porch se'n falra. Item, quel senyor Rey tenga e faça tenir continuament les guardes qui son costumades de tenir per les fronteres e maritimes per vedar que or ne argent no ischa de la terra, e aço a messio sua axi com ha acostumat, e si los arrendadors hi volran tenir algun per ells que pusquen fer. E que aquells qui per lo senyor Rey hi seran ho son, haien a fer sagrament e homenatge en poder dels dits arrendadors o de lurs procuradors de fer la guarda be leyalment, encara si als arrendadors parra quen degen tenir per mes lochs que no es acostumat, o mudar aquelles quels sera vijares que nols sian profitoses, que u puxen fer a messio del senyor Rey e lur, ço es la meytat pagadora per la part del senyor Rey e l'altra meytat per la part dels dits arrendadors: Plau al senyor Rey, pero que per aço lo dit senyor no sen crexeria de salaris, mas plau li que de les penes ques cometran per aquells qui contra ordinacio sua nich trauran sien satisffetes aquelles guardes que ells hi volran afegir. Item, que negun maestre o guarda de ports o de fonteres o de maritimes no puxa fer avinença ne composicio ab algun que trobat haura trahent or o argent de la terra, sino de consentiment dels arrendadors o de lurs procuradors, e que tot ço qui per avinença o per composicio se havia daço sen hajen a ffer .iij. parts, ço es .j. al senyor Rey e altra als arrendadors e altra al acusador o qui trobat no haura: Plau al senyor Rey, aço anedit, que ells ne negun official, sens consentiment dels dits arrendadors, no puxen fer neguna avinença, e siu fayen que fos nulla. Item, que si passat lo present arrendament algun sera acusat que durant lo present arrendament haura tret or de la terra peque se havia avenir ab la cort, que d'aquella avinença o composicio haien los arrendadors lur part axi com si fos trobat dins lo temps lur: Plau al senyor Rey, aço anedit e declarat, ques enten d'aquell or qui fos tret de la terra dins lo temps de lur arrendament. Item, que les guardes quel senyor Rey metra en les seches per guardar la ley e tallya, sien persones bones e aptes, ço es, que sapian guardar la ley e la taylla degudament, guardant lo interes del senyor Rey o dels arrendadors qui en nom seu faran lo batiment del flori, e guardant la leyaltat de la moneda segons que manen los capitols per lo dit senyor e per lo general de Cathalunya ordonats en la cort de Tortosa, E qui sia feta una tocha justa axi com la mana fer lo capitol qui parla de les toques, ço es que sia a

.xviij. quirats, sens mes a sens menys, e quey sien aquelles persones quel dit Capitol hi mana esser, e que d'aquella tocha se façen tantas parts com son seches, per ço que totes les seches obren ab una tocha e façen la moneda egual que deferencia no haia de ley d'una secha a altra en res, Exceptat que cascun dels maestres faça son senyal aytal com se vulla, per ço que sian coneguts los florins quis batran en qual secha seran batuts: Plau al senyo Rey. Item, que tot mercader estrany e privat qui portara or a le seches o a la una d'aquelles, e dara e haura acostumat de dar profit a les seches portant or, que anant e vinent e stant e tornant, dementre que en los dits afferes entendra, sia guiat e assegurat de totes marques e penyores qui en la terra del senyor Rey se façen, axi de marques e penyores quis façen d'un loch e altre del senyor Rey com de marques ques façen per injusticies trobades en senyories estranyes, axi que aquells per alcuna raho no pusquen esser marchats penyorats ne preses per semblant raons, si donchs per lurs propis deutes no eren detenguts: Plau al senyor Rey, anedit quels officals del dit senyor Rey hajen a dar fe e creyença a les certificacions quel scriva Reyal dela secca los fara dels mercaders qui lo dit or aportat hauran. Item, que totes altres coses quels dits arrendadors se pensaran que hajen mester en favor del batiment del flori e a profit lur justament, quel senyor Rey les los atorch a coneguda d'en Berenguer del Relat e den P. de Margens, com ha present noy hajen plenariament vist: Plau al senyor Rey. Item, es lo preu, es assaber, per lo flori d'arago.xx. milia florins d'arago, e per la moneda castellana .v. milia florins d'arago, los quals sian tengusts de pagar de .iiij. en .iiij. meses: Plau al senyor Rey. Item, par quels arrendadors dejen haver una provisio quel senyor Rey man als governadors e a tots sos officials, que sots pena de mil morabatins d'or havedors de lurs bens, no donen negun destorp al Maestre ne als arrendadors, nels dejen inquietar ne haver ansia de lur jurisdiccio, contra lurs privilegis: Plau al senyor Rey. Item, quel senyor Rey, ab letra sua, man a tots los Maestres e regidors de les seches, que de tot l'obratge que faran dins l'any del present arrendament donen just vertader e leyal compte, e responen integrament de tot lo guany de les dites seques an P. Blan, axi com a aquell qui ha assegurat lo preu del present arrendament de las ditas sechas per en Johan Pluer e per ell, o aqui lo dit. P. Blan volra en nom seu, e no a altre, e de servar los capitols aytant com en ells sera, e daço haien affer sagrament e homenatge en poder del ordinari del loch on sera: Plau al senyor Rey, lo dit empero en P. Blan obligant e jurant de venir ab sos companyons en la dita secca a just e leyal compte, e de respondrels complidament de lur part. Item, quel senyor Rey no remoga ne mut alcun dels officials de les seches dins l'any del present arrendament, dementre que leyalment servesquen e sien profitosos als arrendadors, nen puxa carregar les seches daverni mes que no ni ha costumats daver: Plau al senyor Rey. Item, que tot lo guany e emoluments grans o pochs per qualque manera se vulla quen façen en les dites seques e monedes e en lo batiment d'aquelles, sia den P. Blan e de sos companyons, e que per lo senyor Rey ne altra per ell comptes nols puxen esser demanats directament ni indirecta dels dits guanys e emoluments: Plau al senyor Rey, servada la leyaltat dela moneda segons lo capitol de la Cort de Tortosa, pero que del avançament quis fara per rao dela tocha nova, qui es de .xviij. quirats sens mes e sens menys, quel senyor Rey los dona, li haien a respondre, segons que conexeran en Berenguer de Relat, Mossen R. de Vilanova e en P. de Margens, en poder dels quals per lo dit senyor Rey a per los dits arrendadors es estat mes. Item, quel dit P. Blan se puxa aturar lo terç dels .xx. milia florins del dit arrendament en cascuna de les pagues que deuen fer al senyor Rey, e aço per pacte, e quel dit P. Blan ho prena en paga del prestech que feu al senyor Rey quant don Pedro de Luna passa en Sardenya: Plau al senyor Rey quel residuum dels dits .xx. milia florins, levat la meytat dela guarda del Castell de Perpenya et Mil ... quel senyor Rey ha crescuts al castella del castell de Perpenya, com l'altra meytat pach lo procurador Real, e los .x. milia ss. d'en Bn. de Pinos, sien partits en .iij. parts, ço es, que la una sia per pagar la guarda de Molina, lo qual terç sia pagar de .ij. meses prorrata segons quel senyor Rey ho manara pagar a aquell qui te o tenra Molina ab letra signada de sa ma, E l'altre terç sia pagat al dit P. Blan, o ell se puxa retenir en paga prorata d'aço que li es degut per lo prestech que feu quant don Pedro de Luna passa en Sardenya, faent del dit deute deduccio per lo Racional e faent deduccio prorata de la renda quel dit P. Blan te en penyora per lo dit deute. E l'altre terç sia pagat en Jacme de Gualbes e n'Aymerich Dusay en paga d'aço que per la cort lus sia degut per dites que haien fetes, de la qual quantitat hajen a tornar cauteles a coneguda del Racional e tornar de les penyores que tenen segons quel dit Racional conexera. Idcirco, perlectis ipsis capitulis et contentis in eisdem plenarie intellectis, Tenore presentis publici instrumenti firmiter valituri, eadem capitula et contenta in ipsis, quatenus nos tangunt, laudamus approbamus ratificamus ac etiam confirmamus, promittentes bona ffide Regia et jurantes per dominum deum e eius sancta .iiij. or evangelia corporaliter a nobis tacta, preinserta capitula et omnia in ea specificata et expressata, juxta responsiones ad eaque per nos factas, et quatenus nos tangunt ut predicitur, attendere et complere et non contrafacere vel venire jure aliquo sive causa. Mandamus itaque gubernatori nostro generali, eiusque vicesgerentibus, ceterisque officialibus nostris vel eorum locatenentibus, presentibus et futuris, quatenus premissa omnia et singula rata grata et firma semper habeant teneant et observent, tenerique et observari faciant, et non contraveniant seu aliquem contravenire permittant aliqua racione. Et ego dictus Petrus Blan, necnon ego Raymundus de Perillionibus, miles de consilio et armorum uxerius dicti domini Regis, procurator et nomine procuratorio Johannis Pluerii in dictis capitulis nominati, prout de mea procuracione constat in quodam publico instrumento acto in Montealbo prima die novembris anno subscripto in posse secretarii et notarii subscripti, habens ad subscripta agenda plenam et liberam potestatem, recipientes a vibos dicto domino Rege arrendamentum predictum et dicta capitula juxta responsiones per vos eidem ffactas acceptantes cum humili reverencia, promittimus vobis dicto domino Regi, videlicet ego dictus P. Blan nomine propio et ego dictus R. nomine quo supra, et bona ffide convenimus in manu et posse notarii subscripti tamquam publice persone, nomine nostro et omnium aliorum quorum interest legitime stipulantis paciscentis et recipientis, ac etiam sponte juramus per dominum deum et ejus sancta quatuor evangelia corporaliter per nos tacta, premissa omnia et singula in ipsis capitulis contenta, quatenus me dictum P. Blan nomine propio et me dictum R. nomine procuratorio tangunt, attendere et complere et contra ea non facere vel venire jure aliquo seu etiam racione: Obligantes pro predictis omnibus et singulis attendendis firmiter et complendis, uterque nostrum in solidum, videlicet ego dictus P. Blan omnia bona mea, et ego dictus Raymundus de Perillionibus nomine procuratorio predicto omnia bona dicti Johannis Pluerii, vbique habita e habenda, Re-

nunciantes quantum ad hec quibus supra nominibus, beneficiis novarum constitucionum et dividendarum actionum et epistole divi adriani et consuetudinibus Barchinone et Perpiniani vel alterius loci loquentibus in favorem duorum vel plurium debitorum in solidum se obligancium, et omni alii juri racioni et consuetudini repugnantibus seu premissis adverssantibus ullomodo. In cuius rei testimonium, presens instrumentum publicum nos dictus Rex fieri et sigillo nostro pendenti jussimus comuniri. Quod est actum, quo ad firmam dicti domini Regis et dicti Petri Blan, in civitate Barchinona, prima die octobris, et quo ad firmam dicti Raymundi de Perillionibus quo supra nomine, in villa Montisalbi, .xij. novembris anno a nativitate domini .M. ccc. septuagesimo, Regnique nostri dicti Regis Tricesimo quinto. Signum Petri dei gratia Regis Aragonum etc. Qui hec laudamus, firmamus concedimus et juramus. signum Petri Blan predicti qui hec laudo firmo concedo et juro. signum Raymundi de Perillionibus predicti qui hec quo supra nomine laudo firmo concedo et juro. Testes sunt etc. Signum mei. Bn. Michelis dicti domini Regis secretarii, eiusque autoritate notarii publici etc.

Botet doc. 35, ACA, reg. 1231, f. 56 i ss.

350 12 novembre 1370 MONEDA FALSA CASTELLANA

En l'arrendament de totes les seques feta a favor de Pere Blan i Joan Pluer, segons el document anterior, s'hi comprèn "*la moneda castellana de billó o d'argent per la forma que huy se bat en Saragossa e que puguen mudar la seca de la dita moneda la on sera vist faedor*", amb la facultat de fer-la en la mateixa forma que la que es fes a Castella.

Botet, p. 145, ACA, reg. 1231, f. 56 i ss.

351 12 novembre 1370 ARAGÓ

El rei nomena mestre de la seca dels florins d'or que es batien a Saragossa a Francesc Trepat, i a Domènec Palomer o Colomer i a Ramon de Màrgens com a custodis o guardes.

Botet, p. 131, ACA, reg. 1231, f. 55.

352 3 gener 1371 ARAGÓ

El rei nomena mestre de la seca de Saragossa a Ramon de Màrgens, tant per al batiment de florins com de moneda castellana.

Botet, p. 131-132, ACA, reg. 1231, fs. 59 i 60.

353 26 març 1371 ARAGÓ

Per evitar la circulació en el regne d'Aragó de florins falsos que arribaven en abundància des de Castella, en prohibí l'entrada i que els introductors d'aquesta moneda fossin presos i posats a la seva disposició. Tothom havia de mostrar, sota demanda, els florins que tenia i, si eren falsos, s'havien de tallar.

Botet, p. 132, ACA, reg. 1231, f. 65 i ss; Mestre Racional RP, reg. 933, f. 1.

354 9 abril 1371 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei va confirmar els privilegis atorgats pel rei Sanç el 1315 als mestre i moneders de la seca de Perpinyà, i també els que ell mateix els havia concedit el 1343.

Botet, p. 134, ACA, reg. 928, f. 212; Colson, p. 76.

355 28 maig 1371 MONEDA FALSA CASTELLANA

Confirma el rei l'arrendament del 12 de novembre de 1370 i autoritza els arrendataris a batre a València la mateixa moneda castellana que es bat a Saragossa. Els autoritza a millorar-ne la llei i la talla i que de la de València només li hagin de donar la meitat del guany net.

Botet, p. 146, ACA, reg. 1293, f. 236.

356 26 setembre 1371 CORONA

Nou arrendament que fa el rei a favor de Pere Blan i del seu fill, Perpinyà Blan, per batre florins i moneda castellana i d'un any de durada. S'hi determina que la moneda castellana s'ha d'encunyar a Saragossa i a València, i que Domingo Llull la vendrà a València i Domingo de Litago a Saragossa. Els florins havian d'ésser de les caractarístiques habituals de llei de 18 quirats i una talla de 68 peces el marc.

Botet, p. 132-133 i 146, ACA, reg. 1231, fs. 65 i ss ; reg. 1231, fs. 68 i 69 i 69v.

357 30 octubre i 15 de novembre 1371 MONEDA FALSA CASTELLANA

Entre les instruccions que el rei dóna a R. Alemany com a representant en les converses de pau amb el rei de Castella hi ha la següent:

Sobre el .ix. capitol que parla de la moneda castellana, diu lo senyor Rey que poden e deuen raonar los seus missatgers, que

pus greu es ço que fa lo rey don Henric qui fa batre en Castella florins a senyal d'aragó, no pas d'aquella ley ne d'aquella valor que son los que es baten en Aragó. E la moneda castellana que fa batre lo senyor rey es axi bona e de tan bona ley e valor e mellor que aquella ques bat en Castella. E açò fa lo senyor Rey en justa rao, ço es per interes de ço quel Rey e lo Regne de Castella li son tenguts. E en lo Rey don Henrich no es aquella rao, com de res lo senyor Rey no li sia tengut..."

Acaba dient que si el rei de Castella s'avé a pagar-li anyalment, i mentre durin els tractes, 30.000 florins anyals, o bé rebaixant-los fins a 20.000, està disposat a cessar l'encunyació de moneda castellana, sempre i quan cessin també els batiments de florins a Castella. Si no hi ha acord, determina que resolguin sobre això el Sant Pare i el Col·legi de Cardenals.

El 15 de novembre, en resposta a la comunicació dels plenipotenciaris del rei de Castella, segons la qual aquest no pensava fer-se tributari seu, respon el rei Pere que: "*no volem que sia nostre tributari mas que no volem lexar aquell guany que havem ques al menys 10.000 florins*". S'entèn que no hi hagué acord perquè les encunyacions de moneda castellana varen continuar, com veurem en documents posteriors.

Botet, p. 133, ACA, reg. 1231, f. 70 i 74.

358 15 novembre 1371 BARCELONA

El rei mana a Ramon de Màrgens que de la massa d'or de Portugal que té, fabriqui a tota pressa florins, a fi que l'encunyació pugui quedar enllestida en dos mesos a fi d'obtenir-ne tot el guany, segons els tractes que tenia amb Joan Pluer. Si la seca de Barcelona no podia donar l'abast a l'encunyació, que n'enviés una partida a Perpinyà. Botet relaciona aquesta notícia amb l'anterior concessió als portuguesos, creiem que sense raó.

Botet, p. 132, ACA, reg. 1231, fs. 59 i 60.

359 1372 Saragossa ARAGÓ

A les Corts de Saragossa del 1372 es donà curs exclusiu a la moneda jaquesa i es prohibí el de qualsevol altra, esmentant la castellana i, segons sembla, també els florins.

Lastanosa, p. 11 i ss; Botet, p. 115; San Pio, p. 61-62.

360 1372 MONEDA FALSA CASTELLANA

Consta que, en aquest any, s'encunyà moneda falsa castellana a Barcelona o en el seu entorn i que fou mestre de l'encunyació Jaume Rovira.

Botet, p. 147.

361 28 gener 1372 MONEDA FALSA CASTELLANA

El rei arrenda la fabricació de la moneda castellana a Bernat Ferrer, regent de la seca de València, i a Jaume Bonet, mercader de Barcelona. Els prohibeix que fonguin cap moneda de les que corrien, és a dir: "*barchinonenses, reyals grossos, menuts, mallorquins e alfonsins*".

Botet, p. 133, ACA, reg. 1353, fs. 80 i 81.

362 10 març 1372 CORONA

En aquesta data, s'afegiren als tractes de l'arrendament amb els Blan del 1371, 1.000 florins, o només 500 si els ara associats amb els Blan, Joan Suau i Pere Cabanelles, no s'hi volien avenir.

Botet, p. 133, ACA, reg. 1231, f. 89.

363 30 desembre 1372 CATALUNYA

Pere, arquebisbe de Tarragona, demanà al rei que es satisfés al bisbe de Barcelona el delme de la fabricació de la moneda que es feia a la ciutat, atenent als drets d'aquests prelats i encara que la moneda batuda fos castellana. No se sap el resultat de la reclamació.

Botet, p. 133, ACA, reg. 1086, f. 53v.

364 6 febrer i 22 abril 1373 MONEDA FALSA CASTELLANA

En aquesta data, era mestre de la fabricació de la moneda castellana que es batia a València en Francesc Trepat. El dia 22 d'abril, el rei advertí al seu tinent al castell de Tortosa, Pere Ça Costa, que hi aniria Ramon de Màrgens, mestre de la moneda castellana que es batia a Saragossa, perquè volia que ara s'encunyés a Tortosa.

Botet, p. 147, ACA, reg. 1987, f. 179 i reg. 1089, f. 44v.

365 12 abril 1373 ARAGÓ

El rei, encara en situació de guerra amb el de Castella, arrenda per un any a Simó de Puigvert i a Jaume

Despuig l'encunyació de moneda castellana d'argent de tota mena. El rei ha de percebre 3.000 florins. Fa referència a aquest arrendament el document del 22 d'abril, en el capítol de contractes amb Pere i Perpinyà Blan, quan es diu que de la prohibició d'extraure moneda d'or i d'argent se n'exceptua la moneda castellana que el rei fa batre. També s'hi fa referència a un altre document del 23 de juliol.

Botet, p. 147, ACA, reg. 1089, fs. 45 a 47; reg. 1356, fs. 31 i ss. i f.43; Llibre de les Monedes, nota al doc. 29.

366 22 abril 1373 CORONA

Nou arrendament acordat pel rei amb Pere Blan i el seu fill, Perpinyà Blan, per al batiment de florins d'or, des del 15 de maig següent. No estaran obligats a arrendar alguna de les seques. Paral·lelament, es faculta a cada mestre de seca per posar en els florins la marca que vulguin, a banda dels senyals acostumats. Segons Sanahuja, entre el 19 de maig i el 30 de setembre del 1373 es bateren a Barcelona 33.292 florins i mig, i entre el 3 d'octubre i el 3 de novembre, 4.618 florins. Pere Blan era mestre i Jaume Marmany, regent de la seca, que era situada "*en l'alberch d'en Jaume Marmany en lo carrer de les Mosques...*".

Botet, p. 133, ACA, reg. 1356, f. 31; Sanahuja, ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seca de Barcelona, reg. 1975, inèdit.

367 16 maig 1374 VALÈNCIA

Entre aquesta data i el 31 de maig del 1375 es bateren florins d'or a València. En el llibre de compres del mestre de la seca, Bernat Ferrer, hi consten les monedes comprades i les seves lleis. Segons Sanahuja, es bateren 58.826 florins que pesaren 869 marcs de Perpinyà, 5 unces, 7 diners i 14 grans.

Mateu, p. 40; Sanahuja, ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seca de València, reg. 2019, inèdit.

368 1375 (Vic) CATALUNYA

Nota: Un document d'aquest any en el qual consta que la ciutat de Vic tenia facultat per a encunyar menuts és, probablement, una falsificació posterior. Vegeu Sanahuja 1999.

369 1376 Barcelona CORONA

El rei percep diferents quantitats d'Enric II de Castella en compensació per l'ajut militar rebut. Fa fondre la moneda castellana, els morabatins i altres que tenien baixa cotització en el mercat internacional per batre 27.668 florins de Florència, argumentant que aquests corrien "*en gran for*". La majoria d'aquests florins es destinaren a sostenir la guerra a Sardenya. També es consigna que els florins florentins es cotitzaven al voltant dels 15 sous.

Conde 1981, p. 168.

370 1377 Barcelona SARDENYA

En percebre un altre pagament d'Enric II de Castella en plata, el rei va fer encunyar 39.171 alfonsins d'argent. La major part d'aquesta quantitat va anar a Sardenya, a fi de pagar les companyies de ballesters. S'ha de tractar d'alfonsins del segon tipus, amb l'escut del revers en cairó, o del tercer, amb escut triangular, ja que el rei havia manat el canvi de tipologia el 1355 i el 1366. La documentació revela també que tant els croats barcelonins com els alfonsins sards es cotitzaven a 16 diners de Barcelona.

Conde 1985, p. 151 i 156.

371 26 juny 1376 Montsó CORONA

En les corts aplegades a Montsó, el rei es va comprometre a mantenir el florí a la llei de 18 quirats i amb el curs d'11 sous barcelonins.

Capitol de Cort fet e concordat en la Cort general de Monçó per lo dit senyor rey en Pere a XXVI de juny, en l'any de la Nativitat de nostre Senyor M° CCC^mo^ LXXVI°, sobre lo afforament dels florins fet a XI sòlidos barchinones en la Cort de Tortosa.

LXIII^m^ capitulum. Ítem, com los florins d'Aragó per ordinació d'altres Corts de Cathalunya passades sien afforats a XI solidos barchinonesos per florí, e a aquest for hagen de lavors a ençà corregut e corren huy en la terra, e tot hom senyor qui moneda ha la haia comunamente e per maior partida en los dits florins per tal com la moneda barchinona de la terra hic es exida. Que placia a vos senyor per metre e posar en segur la moneda del florins e porveir e ordonar que'ls dits florins no pusquen ésser minuats de ley, e que al dit for de XI solidos barchinones en que han stat e stan huy, segon ordinació de la Cort de Tortosa, duren e correguen tots temps d'ací avant, en tro que per vos senyor e per Cort de Catalunya ab vos ensems sobre açò sia en altre manera provehit e ordonat no contrastants qualsevulla ordinacions e condicions fetes en altres Corts passades, o en altra manera contràries a açò com lo contrari fos total destrucció e matèria de gran escandall en la terra. Plau al senyor rey que·ls dits florins romanguen en lo for e en ley que són stats tro al dia de huy, e açò dur d'ací a V anys e més avant si a ell plaurà.

Colson, p. 76 i 77 ; Llibre de les Monedes, doc. 48; Botet, p. 134, regest.

372 20 abril 1379, 7 març 1381 Barcelona MALLORCA

En la primera data, el rei autoritza l'encunyació de 10.000 marcs de moneda d'argent en rals, mitjos rals i quarts de ral a la llei d'onze diners, amb una talla de 60 peces el marc de Mallorca i un valor de dos sous de diners menuts per cada ral i els divisors a proporció. També autoritza l'encunyació de l'octau de ral d'or amb el valor de dos sous i sis diners cadascun. En la segona data, es degué observar rebuig a aquesta moneda i el rei en determinà el curs forçós.

Nos Petrus dei gratia Rex Aragonum, Valentie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, Comesque Barcinone, Rossilionis et Ceritanie. Attendentes fideles nostros Raimundum Adarroni domicellum et Anthonium de Cumba nuntios universitatis Regni Majoric. ad nos noviter missos nobis humiliter supplicasse quod cum in Regno ipso tanta monete minute sit indigentia quod deffectum ipsius gentes inibi more solito mercari et negociari nequeunt, ex quo dampnum intolerabile gentibus subinfertur, clamor fit in populo et sequitur depopulatio dicti Regni, dignaremur eidem Regno super hiis de salubri remedio providere. Attendentes etiam nos dicta supplicatione benigne suscepta fuisse veridice informatos quod tunc temporis quo regales argenti ex ordinatione per predecessores nostros Majoric. Reges facta cudebantur in dicta civitate et Regno Majoric. erant et cudebantur de tallia sexaginta regalium argenti in marcho quolibet Majoric., et legis undecim denariorum, ac considerato foro seu valore in quo tunc erat argentum videlicet octuaginta solidorum Majoricarum minutorum pro quolibet marcho modicum plus vel minus. Considerata etiam tallia Majoric. minutorum qui sunt ad talliam viginti duorum solidorum pro marcho et legis duorum denariorum et decem octo granorum. Et quod cursus dictorum regalium argenti erat sexdecim denariorum pro quolibet regali dicte monete. Denuo attendentes quod pretextu magne carestie argenti que nunc est, quoniuam sine eo tunc argentum valebat octuaginta solidos majoricenses pro marcho, nunc et a decem annis citra ascendit et valet dictum argentum centrum viginti solidos dicti monete pro marcho, propter quod dicti regales argenti et etiam pecunia minuta fuerunt ab ipso Regno Majoric. abstracti et vecti ad alias mundi partes, et fuit facta conflatio de eisdem et alia moneta fabricata, unde fuit secutum quod ipsum Regnum remansit et est in tantum exhaustum et etiam destitutum pecunia minuta et argento quod habitatores dicti Regni et inibi declinantes seu contrahentes nequeunt in ipso Regno mercare sive etiam contratare. Idcirco predictis omnibus et singulis infra nostre mentis aciem revolutis et ad utilitatem ac commodum reipublice dicti Regni et incolarum ejusdem ac declinantium et contrahentium in eodem intendentes, considerato dicto valore argenti in quo nunc est ut predicitur, habitaque super inde informatione veridica a personis in talibus expertis, et habita etiam consideratione ad diminutionem et tenuitatem denariorum Majoricensium minutorum qui in eodem Regno remanserunt et qui in tantum sunt ponderis diminuti quod hodie sunt de tallia viginti octo solidorum vel inde circa pro quolibet marcho; tenore presentis providemus et etiam ordinamus quod moneta regalium argenti ejusdem tallie, legis et figure sub quibus cudebatur antiquitus in dicto Regno juxta ffranquesiam ejusdem cudatur et cudi possit in dicta civitate Majoric. per magistrum secce nostre ejusdem, videlicet regales, medii regales et quarti argenti usque ad quantitatem decem mille marcharum argenti et non ultra. Et quod quilibet regalis argenti qui nunc ut est dictum et etiam amodo usque ad dictam quantitatem in dicto Regno cudetur et etiam quilibet regalis argenti illorum regalium argenti qui antiquitus facti et fabricati fuerunt in dicto Regno sub dictis lege, pondere et tallia, currant et sint ad rationem duorum solidorum majoricensium minutorum pro quolibet ipsorum, et medius regalis ad rationem duodecim denariorum, et quartus regalis ad rationem sex denariorum dicte monete minute. Nos enim cum hac eadem juratis dictorum Civitatis et Regni Majoric. ac universitati et singularibus ejusdem preentibus et futuris ex causis predictis concedimus, sub retentione tamen subscripta, et licentiam plenariam impertimur, quod dictos regales argenti usque ad dictas decem mille marchas argenti et non ultra, ejusdem videlicet tallie, legis et figure cudi facere seu ffabricari possint in dicta secca per magistrum nostrum et alios officiales ejusdem secce, presentibus tamen nunc et in futurum duobus probis hominibus dicte civitatis positis et electis juxta ffranquesiam Majoric. qui intersint in leyalando, ponderando, formando et signando dictos regales, medios et quartos regales argenti dum cudentur et fabricabuntur, etiam in omnibus aliis que necessaria et oportuna fuerint ad ipsam pecuniam cudendam et expediendam, ut ipsa pecunia cudenca secundum formam predictam legis et pensi sit semper legalis ut prefertur. Declarato expresse quod qliqui ex habitatoribus dictorum Civitatis et Regni cujuscumque status et conditionis existant, christianus, judeusm, nec sarracenus qui in dictis Civitate et Regno Majoric. emerint, vendiderint, impignoraverint seu aliter alienaverint aliqua bona mobilia vel immobilia aut semoventia, ac res et merces aut census at redditus receperint, non possint nec audeant dictam pecuniam reffutare aut aliter contradicere, immo illam teneantur dare et solvere ac recipere ad dictum forum juxta formam superius declaratam. Retinemus tamen et nobis expresse reservamus ac hujusmodi ordinationem et concessionem facimus sub conditione et deffinitione sequenti, videlicet quod nos nostrisque successores et illustris Regina Aragonum consors nostra, primogenitusque et thesaurarius nostri seu procurator jurium et reddituum nostrorum in dicto Regno Majoric., aut quicumque officiales seu comisarii nostri pro censibus, juribus seu redditibus, donis prefertis, servitutibus aut aliis exactionibus seu concessionibus quibuscumque fiendis nobis seu ipsis, aut nobis seu ipsis aut nostris successoribus in ipso Regno spectantibus seu spectare debentibus, nunc vel in futurum quocumque modo, causa vel ratione nullatenus teneamur recipere, nec habitantes in dicto Regno nunc vel in futurum seu inibi contraentes nobis tradere possint pro dictis censibus, redditibus, juribus, donis prefertis, servitutibus, aut aliis exationibus seu quibuscumque, monetam dictorum regalium argenti juxta nostram ordinationem presentem cudendam, sed dumtaxat regales auri ad forum seu rationem viginti solidorum majoricensium minutorum pro quolibet regali, seu ipsos viginti solidos majoricensium minutorum sicut ante hanc ordinationem et concessionem dictum Regale a. ri et moneta minuta Majoric. currebant in Regno supradicto. Per hec autem non intendimus ffranquesiis, privilegiis, libertatibus et immunitatibus dictorum Civitatis et Regni aliquod prejudicium generari, quinimo illa remanere et stare volumus in suis robore et valore, nec etiam volumus nec intendimus regalibus auri qui cuduntur seu amodo cudentur in dicto Regno aliquatenus prejudicari sive etiam derogari, immo regales auri predicti

remaneant et remanere volumus in illus lege, tallia et figura, cursu et valore quibus sunt et etiam erant ante presentem nostram ordinationem et concessionem. Ceterum dictis juratis et universitati dicti Regniconcedimus quod in eodem Regno possint facere cudi per dictum magistrum nostre monete et juxta formam ffranquesie dicto Regno super dicta pecunia auri concesse octavi auri, scilicet quod de uno regali auri possint fieri octo mallie auri, quando et quoties eis placuerit, quarum quelibet valeat et suus cursus sit duorum solidorum et sex deneriorum majoricensium minutorum; cum jam in ipso Regno de facto cudantur regales auri valentes viginti solidos, medii regales decem solidos, et quarti regales auri valentes quinque solidos majoricenses minutorum. Sicque mandamus carissimo primogenito et generali Gubertnatori nostro ejusque vices gerenti ceterisque officialibus nostris qui nunc sunt vel protempore fuerint in dicto Reno vel eorum locatenentibus, nec non universis et singulis habitatoribus dicti Regni Majoric. presentibus et futuris quatenus ditas licenciam, ordinationem et concessionem nostras hujusmodi ratas, gratas, validas atque firmas habeant, teneant et observent ac faciant inviolabiliter observari et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione, jure vel causa, si iram et indignationem nostram cupiunt evitare. In cujus rei testimonium presentem fieri jussimus nostro sigillo pendenti munitum. Datum Barchinone vicesima die aprilis anno a nativitate Dni. MCCCLXX no regnique nostri quadragesimo quarto. Rex Petrus. &.ª

(Capítol 44 de les Corts de Lleida de 1380)

Item com vos Senyor hajats atorgat al dit Regne ab carta dada en Barcelona a xx dias d'abril del any de la Nat.ª de nostre Senyor MCCCLXXIX, que pusquen batre reyals, mitjs reyals e quarts d'argent en tro a cuantitat de X.M. marcs d'argent e no pus avant, sens lesio e derogacio de franqueses, privilegis, inmunitats e bons usos del dit Regne, segons que en la dita carta es pus largament contengut; e vos Senyor hajats reservat que vos ne vostres succehidors ne la S.ª reyna ne vostre primogenit, ne tresorer, procurador reyal, ne altres oficials no siats ne sian tenguts acceptar ne pendre la dita moneda; e apar rahonable cosa que pus vos Senyor aprovets la dita moneda en vostres sots meses segons ley e valor d'aquela, que en vostres fets propris la dejats acceptar, majorment com no sia dampnos a vos Senyor, per tant demanan que plasia a vos Senyor la dita moneda d'argent acceptar e pendre e fer acceptar e pendre a totes sengles persones universalment sens alguna retencio, no contrastant las cosas en la dita carta contengudes, e que la dita moneda per vos Senyor, o per vostre procurador o altres qualsevol persones no pusque esser treta del dit Regne de Mallorques. Plau al Senyor Rey, pero fou convengut que si interes hi havia del Senyor Rey e asso conexian lo Gouernador e lo procurador Reyal, que nos fassa.

Campaner, doc. 18; Vilanueva, vol. 21, p. 218, Cronicó de Mateu Salzet.

373 20 agost 1379 Barcelona VALÈNCIA

El rei mana al lloctinent del mestre, Bernat Ferrer, i a l'escrivà Francesc Trepat, de la seca de València, que es presentin en el termini d'un mes a Barcelona per tal de verificar els guanys reials d'una emissió de florins en els tallers monetaris arrendats a Pere Blan i Pere Desvall des del 1370 i sobre la base dels seus llibres.

Petrus, etc...Fideli nostro Bernardo Ferrari tenenti locum magistrum seche nostre ubi cuditur in civitatis Valencie moneta florenorum nostr de Aragonia nec non Francisco Trepati scriptori seche supradicte salute, et graciam. Dudum ut scitis nobis existentibus in civitate predicta recuperata per nos et arrendatoribus antiquis secha Perpiniani ubi moneta florenorum auri de Aragonia cudebatur per ordinacionem curie generalis in Cathalona apud Dertusam celebrate fuit per nos ipsa secha arrendata una cum allis sechis quas tunc ordinavimus in certis locis dominacionis nostre fidelibus nostris Petro Blan et Petro de Vallo tunc thesaurarie nostre secrptorii ad forum sive pro precio quinquaginta sex solidorum decem denariorum nostre curie per supranominatos exsolvendorum nobis pro singulis marchis auri fini in dicta secha fabricandis et deliberandis quitios ab omnibus expensis inde fiendis vigore cuius arrendamenti prefati arrendatores tenuerunt secha supradicta et per vos administrari fecerunt per tresdecim menses et XI dies inceptos XXVII die mensis septembri anni a nativitati domini MCCCLX novi et finitos per totum mensem octobri anni nativitati domini MCCCLXXX de quibus LVI solidiis X denariis debebant exsolvi nobis quinquaginta solidos tamen et residui VI solid. decem denarii fuerunt per nos concessi dictis arrendatoribus pro eorum laboribus pro eo quare tunc creavimus eos omnium seccharum nostrarum magistros. Et quare per supranominatos et vos ac Jacobum Marmany fuit nobis datum intelligi quod in cuditionis dicte monete aliquid ultra dictos quinquaginta sex solidos decem denarios lucrari non poterat dando tamen octuaginta duos florenos et medium pro precio ciuislibet marche auri fini in ipsa seccha immitendi operandi et deliberandi fuit post modum inventum per experienciam facti quod error intervenit in ipso compoto tunc et nobis in scriptis dato ac penes nos retento et quod ultra dictam quantitatem LVI solidorum X denariorum aliquid lucratum extitit quod nostre curie pertinet cum nos nil amplius convessessemus magistris predictis ultra sex solidos et X denarios supradictos nec ipsi prout assuerunt coram nostro Magistro Racionali quidquam inde exire nulunt a nobis cim ipsi asserant se contentos sua gracia supradicta. Quare convenit nos reparare errores nostre curie subsequtos nec non lucrum nostrum exaustum iniuste nostris utilitatibus aplicare ad cuius rei probacionem et iustam conclusionem videndam expedit ut compota per vos facta super cudicione dicte monete infra tempus superius expressatum videant et per nostrum Magister Racionalem complete recognoscantur ut ipsis recognitis nos restam Curie nostre debitam ipsa de causa recuperare possimus. Quare vobis et utrique vestrum dicimus et mandamus sub pena D orum morabatinorum nostre curie adquirendorum quatenus infra unum menses in presentatione huius inantea computandum citis in Civitatis Barchinone personaliter vel per idoneum procuratorem parati dare dicto nostro Magistro Racionali compota supradicta videlicet uterque vestrum singulos libros consimiles prout in similibus est fieri consuetum alia certificamus vos quod nos faceremus procedi contra vos et bona vestra tam pro exaccione dicte pene quam pro reddicione dictorum compotum fortiter et districte. Datum Barchinone sub nostro sigillo secreto XX die augusti anno a nativitate domini M°CCC°LXX° nono. B. de Val. Barcholomeus Sirvent mandato regi facto per Racionalem qui eam misit cem cedula sui sigillo anuli sigillata. pro.

Mestre Racional, doc. 152, ACA C. reg. 1.265, f. 20.

374 20 agost 1379 Barcelona ROSSELLÓ

En un document semblant a l'anterior, el rei mana al lloctinent del mestre de la seca de Perpinyà, Bartomeu Cervera, i a l'escrivent d'aquella seca, Bernat Aibri, que es presentin en el termini de quinze dies, el primer, i un mes, el segon, a Barcelona per tal de verificar els guanys reials de dues emissions de florins del 1470-72 i 1473-74, que tingueren en arrendament Pere Blan i el seu fill, Perpinyà Blan.

Petrus, etc...fidelibus nostris Bartholomeo Cervera tenenti locum Magistri in secha ville Perpiniani ubi cuditur moneta florenorum auri de Aragonia necnon Bernardo Aibrini scriptori secche predicte, salutem et gratia. Cum nos ex causa velimus tradi per vos fideli Consiliario nostro Berengario de Relato Magistro Racionali Curie nostre compota facta per vos dictum Bartholomeum tanquam locumtenentem magistri et per vos dictum Bernardum ut scriptorem secche supradicte in tribus annis duobus videlicet inceptis prima die novembris anni Nativitate domini MCCCLXX et finitis ultima die octobri anni a nativitate domini MCCCLXX secundi et altero incepto XV die mensis madii anni a Nativitate domini MCCCLXXIII et finito XV die madii anni tunc sequentis MCCCLXXIIII quibus Petrus Blan et Perpinianus Blan, eius filius, tenuerunt arrendatas omnes secchas nostras ubi cuditur moneta florenorum auri de Aragonia videlicet de fabricacione monete predicte que cussa fuit infra tres annos predictos vogore arrendamentorum per nos factorum superius nominatis. Idcirco vobis et utrique vestrum dicimus et mandamus sub pena D orum. morabatinorum auri nostre curue adquieriendorum quatenus vos dictus Bartholomeus Cervera infra XV dies personaliter, et vos Bernardus Aibrini personaliter vel per procuratorem infra unum mensem a presentacione huius in antea numerandum compereatis coram dicto nostr magistro Racionali tradituri sibi omnia compota cudicionis moneta prefacta videlicet ea que per vos et dictum Bartholomeum Cervera tanquam locumtenentem magistri et ea que per vos dictum Bernardum ut scriptorem prefatum facta et ordinata fuerunt racione cudicionis dicte monete florenorum in tribus annis superius expressatis hocque non mutetis seu differatis aliqua racione. Alia significamus vobis quod per portarium nostrum firet execuci contra vos et bona vestra racione pene iamdicte. Et nihilominus compelleret vos et utrumque vestrum ad dandum compota supradicta fortiter et districte. Datum Barchinone sub nostro sigillo secreto XX die Augusti anno a Nativitate Domini M°CCC°LXX°iX° B. de Val.

Mestre Raciona,, ACA C, reg. 1265, f. 19.

375 1 agost 1380-juliol 1381 Barcelona CORONA

Entre aquestes dates es bateren a Barcelona 109.278 florins, que pesaren 1.607 marcs, 4 unces i 10 diners. Eren els gerents Bartomeu Cervera i Jaume Marmany.

Sanahuja, ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seca de Barcelona, reg. 1977. Inèdit.

376 1381 Saragossa ARAGÓ

En una anotació dels furs, es veu que el morabatí d'or es valorava a 10 sous jaquesos.

San Pío, p. 62

377 13 març 1381

El rei nomena mestre de la seca de Perpinyà a Bartomeu Gari després de la mort del mestre anterior, Pere Blan.

Botet, p. 134, ACA, reg. 976, f. 33.

378 5 setembre 1381 CORONA

Ara ojats per manament del Veguer ordonaren los Consellers y prohomens de la ciutat, que negun cambiador ne altre qualsevol persona qui cambia florins, no gos ne degue pendre de cambi de un flori sino j diner: é de mitg flori malla é semblant de molts florins á la dita raho segons mes ó menys sots pena de D solidos per cascuna vegada que contrafaran, segons que aço es ja estat ordenat en Corts generals. (Ordre reiterada del doc. 289).

Salat, doc. 30, afegit.

379 12 octubre 1381 Saragossa CORONA

El rei autoritza que Miquel Duran, pare i fill, puguin buscar metalls d'or, argent, aram, etc., en tots els seus regnes.

Nos Petrus &c. Quia vos fidelis noster Michael Durandi scutifer habitator civitatis Cesarauguste nomine proprio et Michaelis Durandi filii vestri ostensa nobis quadam carta nostro sigillo pendenti munita cuius series sic se habet. Nos Petrus Dei gratia Rex Aragonum &c. Attendentes per vos fideles nostros Michaelem Durandi et Michaelem Durandi filium vestrum scutiferos habitatores civitatis Cesarauguste fuisse nobis oblata certa capitula quibus et unicuique eorum certas responsiones fecimus ut in eorum continetur, quorum capitulorum et responsionum ad ea factarum tenor sequitur in hunc modum. A la vostra excelencia de la real magestat humilment supliquen Miquel Duran, Miquel Duran son fill escuders habitadors de la ciutat de Zaragoza que placia á la Real Magestat atorgar graciosament los capitols seguents. Primerament quel dit Senyor Rey ab carta sua atorch al dit Miquel Duran é Miquel Duran son fill que pusquen cercar totes menes d'argent é de coure é de cofoll é de tots altres metalls é encara en tot loch en lo Regisme del Senyor Rey. Plau al Senyor Rey. Item demanen los dits Miquel Duran é Miquel Duran son fill puxen acollir en les dites menes totes aquelles persones qui hi volran metre aquells en la dita companya. Plau al Senyor Rey. Item quels dits Miquel

Duran é Miquel Duran son fill puxen afinar les dites menes que Deu los dará á trobar en lo loch ó lochs que les dites menes seran, ó en altre loch que á ell sia mills vist fahedor donant lo dret al Senyor Rey complidament. Plau al Senyor Rey. Item que els dits Miquel Duran é Miquel Duran son fill puxen haver amprius de fustes é de lenyes qui seran necessaries als trosos pagant é satisfahent tots damnatges á coneguda de dos bons homens ó prohomens qui sien del loch dignes de fee ab sagramant ó hajen á jurar lla hom les dites menes se affinarán ó se trobaran. Plau al Senyor Rey. Item quels dits Miquel Duran é Miquel Duran son fill hajen á empriu dayques los quals ells hauran mester per les menes ó per les fossines. Plau al Senyor Rey. Item quel dit Miquel Duran é Miquel fill seu puxen fer assejar per tot lo Regne les dites menes ó fer assaigs da quelles. Plau al Senyor Rey. Item quels dits Miquel Duran é Miquel fill seu puxen pendre tota fusta ó lenyes qui sien necessaries á les obres dels trosos ó de les fossines, é totes altres lenyes qui fossen bones á fer carbó lo qual carbó no gossen despendre sino á fondre les dites menes ó á servey de los trosos ço es á saber quel empriu damunt dit que ells demanen no sentenan sino boschs ó devesas qui sien del Senyor Rey. Plau al Senyor Rey absque iuris preiuditio alieni. Quels dits Miquel Duran é Miquel son fill no sien tenguts donar al Senyor Rey de tota mena que Deu los dara trobar á ell é á son fill ó á sos companyons sino dotze en argent fi quiti de totes messions. Plau al Senyor Rey donant al Senyor Rey la novena part. Item quels dits Miquel Duran é Miquel son fill ab sos companyons qui per temps seran no sien tenguts de donar al Senyor Rey de la mena del coure sino lo vinté en coure fi. Plau al Senyor Rey donantli la XV part. Item quels dits Miquel Duran é Miquel fill seu ab los companyons que per temps seran no sien tenguts de donar al Senyor per raho del cofoll sino lo vinte á la bota del tros ó trosos. Plau al Senyor Rey donant la dotzena part. Item que si Deus donava trobar mena d'argent viu que no fos tengut de donar al Senyor Rey sino lo quinze. Plau al Senyor Rey que sie lo dee exceptat en los termens del castell d'Alacant quel Senyor Rey se rete. Item que los dits trosos quels dits Miquel Duran é Miquel fill seu é els companyons que per temps seran pendran per obrar cascun de tenguda cascun tros cinquanta canyes de Barchelona, á tots vents é dins aquelles tengudes no sia legut á altres personas obrar sino tantsolament los dits Miquel Duran é Miquel son fill. Plau al Senyor Rey. Item quels dits Miquel Duran é Miquel fill seu puxen portar totes armes per tota la Senyoria del Senyor Rey axi mateix tots los companyons qui ab ells seran é totes aquells qui en les obres seran é que les dites armes sien guiades per lo Senyor Rey que official algu no les los puxa llevar de dia ni de nits. Plau al Senyor Rey esser atorgat de armes legudes ço es spases. Item supliquen los dits Miquel Duran é Miquel son fill que si Deus los donava á trobar mena d'or ó or amagat al dit Miquel Duran é Miquel fill seu é als companyons qui per temps seran no sien tenguts de donar al Senyor Rey sino lo quint d'aquella mena d'or ó or amagar en or fi. Plau al Senyor Rey ó puxa del terç. Item qui els dits Miquel Duran é Miquel son fill de tota mena de asur que Deu los dara á trobar ab sos companyons, no sien tenguts de donar sino lo quinze al dit Senyor Rey. Par que deja esser el dee. E que placia á la clemencia e la Real magestat de fermar é jurar los dits capitols é tot lo que en aquells es contengut é donar la carta francha de dret de segell. No ho faria lo Senyor Rey. Idcirco visis et recognitis capitulis et responsionibus supradictis eadem et omnia in eis contenta iuxta eorum responsiones laudamus, concedimus et firmamus. Mandantes locumtenenti nostro carissimo, Gubernatoribus ceterisque officialisbus nostris vel eorum loca tenentibus praesentibus et futuris quatenus capitula ipsa iuxta responsiones per Nos ad ea factas per decem annos á data praesentis in antea computandos et non ultra firma habeant tenenant et observent et non contraveniant seu aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cuius rei testimonium praesentem fieri et sigillo nostro pendenti iussimus comuniri. Dat. Barch. decima die Aprilis anno á nativitate Domini mill.mo CCCLXX quarto. Regnique nostro tricessimo nono. Visa. R. Et oblatis nobis per vos noviter quinque capitulis subscriptis reverenter petendo contenta in illis per Nos liberaliter concedi. Et factis per Nos responsionibus dictis capitulis et cuilibet eorum ut in fine cuiuslibet eorum continetur quorum capitulorum et responsionum illus factarum series sic habentur. Supliquen ara de nou los dits Pare é fill quel dit Senyor Rey ni son primogenit ne altre per ells no puxen gitar dels dits trosos fossines é obres ni lochs ni termens hon ells é sos companyons obraran é tendran ses tengudes é aço per donacions vendicions fetes ni fahedores ni encara cartas dades ni atorgades ni da qui avant donadores ni otorgadores á qualsevol persones ecclesiastiques ni seglars ells donants als dits Senyors qui donat ó venut ho haurien la part que son tenguts de donar seguns la forma dels damunt dits capitols é no pus avant. Plau al dit Senyor daci á quinze anys primer venidors é continuament seguents. Item que en la carta nomenadament sie expressat axi en lo Regne Darago com en lo Regne de Valencia com en lo Principat de Cataluña é axi en ciutats viles castells é lochs é termens daquells axi Realenchs com de persones ecclesiastiques com de Barons é altres qualsevol com les menes é tresors se pertanguen al Senyor Rey. Plau al dit Senyor Rey. Item que passats los dits quinze anys si los dits suplicant volran donar lo preu ó part que altre ó altres daran en les sobredites coses los dits Senyors sien tenguts de lexarles los per aquell preu ó per aquella part axi que ells ne hajen la fadiga. Plau al Senyor Rey. Item que puxen tota hora que volran pendre fosines cases de fosines é ferse pendre cendrades é cendres é manxes é xarcies é altres coses necessaries als dits trosos é fossines ells pagant á aquelles persones de qui seran les dites coses la valor de ço que pendran á coneguda de dos bons homens qui aquelles coses hagen á estimar ab sagrament segons se conte en los altres capitols primers. Plau al Senyor Rey. Item quel argent que Deus los dará puxen marchar o fer marchar segons ques use marchar en lo loch de Falcet ó en altres ciutats viles castells ó lochs ó termes d'aquells hont argent se trau. Plau al Senyor Rey. Duxistis nobis humiliter supplicandum ut laudando et approbando praedicta prima capitula et responsiones eorum eisdem addere dicta quinque capitula cum responsionibus eis per Nos factis de nostra benignitate Regia dignaremur. Ideo vestre supplicationi annuentes benigne et circa perquisitionem predictorum locum dare volentes cum si predicta perquirenda invenire contingat nulli est aut esse debet dubium quin redundet in magnum comodum et utilitatem et insignitatem terratum nostrarum tenore presentis gratum habentes propositum quem habetis circa perquisitionem predictorum de et super quibus inveniendis seu reperiendis spem habetis per diversa signa vobis iam nota sicut fertur. Addentes dicta capitula noviter data predicits primitus oblatis et omnia ea et responsiones eorundem pro ut superius continentur approbantes, laudantes et concedentes de novo promittimus in nostra bona fide Regia illa pro ut superius continetur tenere et servare

ad unguem tenerique et servari facere et contra vel ea aliquid eorum non facere vel venire aut fieri permittere ullo modo aliqua ratione vel causa. Mandantes per hanc eandem firmiter et expresse ac sub ire et indignationis nostre incursus Inclito et Magnifico Infanti Johanni nostro carissimo Primogenito et Regnorum et terrarum nostrarum generali Gubernatori eiusque vices gerentibus nec non universis et singulis officialibus nostris ac etiam omnibus et singulis Prelatis et aliis personis ecclesiasticis Baronibus Militibus civibus et aliis quibuscumque cuiusvis dignitatis preheminentie aut status vel conditionis existant et cuilibet eorum insolidum quibus aut cui huiusmodi carta fuerit presentata quatenus gratas ratas et firmas habendo responsiones per nos factas predictis per vos petitis et approbationes laudationes et concessiones aut provisiones per Nos factas supra contra eas non faciant aut veniant nec contra fieri permittant aliqua ratione vel causa. Quin imo vobis dent locum atque prestent auxilium consilium et favorem in predictis perquirendis et exigendis ac in omnibus ad ea necessariis realiter operis per effectum si quando et quotiens ipsos aut eorum aliquos seu aliquem coniunctim vel divisim duxeritis requirendos. In cuius rei testimonium presentem fieri iussimus nostro pendenti sigillo munitam. Dat. Cesarauguste duodecima die Octobris An á nat. Dom. mill.mo trecent.mo octuag.mo primo. Regnique nostro quadragessimo sexto. Narcisus Prom. Petrus Vitalis mandato regio facto per Petrum Jordani Durries militem Consiliarium et Maiordomum qui ut dixit eam vidit et legit et fuit mihi tradita in hac forma. Vidit eam Dominus Rex Bartholomeus Sirvent.

Salat, doc. 41.

380 5 novembre 1381 Saragossa ARAGÓ

Ordre reial perquè ningú no pugui cercar mines en el regne d'Aragó llevat de l'escuder del rei, Miquel Duran, sota pena de mil morabatins d'or.

Petrus &c. Dilectis et fidelibus universis et singulis officialibus nostris vel eorum loco tenentibus ad quos presentes pervenerint salutem et dilectionem. Nos cum carta nostra nostro sigillo pendenti munita licentiam et plenum posse sub certis forma et capitulis fideli nostro Michaeli Durandi scutiffero civitatis Cesarauguste concessimus quod nomine nostro possit fodere seu fodi facere ac perquirere omnes minerias auri argenti et aliorum quorumcumque metallorum per totam dominationem nostram pro ut in dicta carta latius expressatur. Nuncque percepimus quod aliqui nostram correctionem improvide contemnentes ad fodendum et dictas minerias perquirendum clandestine hinc inde ausu temerario processerunt nulla á nobis habita licencia de premissis quod valde molestum gerimus et inde quam plurimum admiramur quia hoc in nostri et dicti Michaeli vergit interesse non modicum ac enorme preiudicium et gravamen. Quare volentes super predictis sicut tenemur debite providere vobis et unicuique vestrum sub pena mille morabatinorum auri ac nostre indignationis incursu precipimus et mandamus de certa scientia et expresse firmiter iniungentes quatenus dictos malefactores cum maxima diligentia perquiratis eosque cuiuscumque legis seu conditionis existant tamquam furtive et minus licite usurpantes nostrisque iuribus occulte et nequiter detrahentes capiatis captosque et bene custoditos teneatis et puniatis fortiter illos acriter ut qualitas exposcit negotii condemnantes taliter quod eis ad penam et ceteris talia attentare presumentibus transeat ad terrorem. Iam dicto Michaeli Durandi cui super inquisitione perquisitione et persecutione predictorum facultatem plenariam elargimur auxilium favorem et consilium impendendo quando et quotiens inde fueritis requisiti. Dat. Cesarauguste quinta die Novembris An. á nat. Dom. mill.° trecent.° octuag.° primo. Narcisus Prom. Dom. Rex mandavit mihi Barhtolomeo Sirvent.

Salat, doc. 42.

381 1382 VALÈNCIA

En el període 1382-1384 es varen batre florins a la seca de València. Segons Sanahuja, del 9 de gener fins al 18 de desembre del 1382 es bateren 85.798 florins i mig.

Mateu, p. 41; Sanahuja, ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional. Seca de València, reg. 2020, inèdit.

382 15 març 1382 MALLORCA

Foren ajusticiats dos falsificadors de monedes de plata, l'un cremat i l'altre penjat. Bover creu que fou en aplicació del privilegi de Jaume I del 1247 (vegeu al seu lloc).

Bover, p. 281.

383 1 agost 1382-31 juliol 1383 Barcelona CORONA

Entre aquestes dates, es bateren a Barcelona 57.774 florins que pesaren 982 marcs i una unça. Era el quart any del mestrat de Bartomeu Servera. El tresorer del rei era P. Desvall.

Sanahuja, ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seca de Barcelona, reg. 1978, inèdit.

384 13 novembre 1382 Tortosa CATALUNYA

El rei mana al veguer de Barcelona i del Vallès que faci publicar el ban que prohibeix l'extracció d'or dels seus regnes, revocant les llicències concedides en aquest sentit i amb l'excepció del florí d'or.

Petrus Dei gratia Rex Aragonum &c. Dilectis et difelibus gerenti vices gubernatoris in Cathalonia, Vicario Barchinonae et Vailensi, caeterisque officialibus nostris ad quos praesentes pervenerint, vel eorum locatenentibus salutem et dilectionem. Dicimus et mandamus vobis et vestrum cuilibet sub ira et indignationis nostrae incursu, quatenus in locis assuetis civitatum et locorum Iurisdictionis vestrum cuilibet commissae faciatis fieri praeconizationem sequentem. Ara ojats queus mana lo Senyor Rey, que com lo dit

Senyor per inadvertencia haja atorgada á alguns licencia de trer or dels seus regnes é terres daçamar é encara de la Illa de Mallorques, é ara lo dit Senyor haya regonegut lo demnatge qui sen segueix á ell é á la cosa publica; perço lo dit Senyor ab veu de aquesta present crida revoca totes licencies fetes é fahedores de trer lo dit or. E mana que negu de qualsevol condicio sia no gos trer or monedat ne amonedar dels seus regnes é terres daçamar ne dellamar sino lo flori d'arago corrible, exceptat en la manera quel tresorer del dit Senyor Rey ha acostumat en la ciutat de Barchelona, sots pena en la inhibicio d'aço feta ja posada, no contrastants qualsevol rahons ó paraules qui per fortificacio de les licencies si sien posades. Dat. Dertuse XIX die Novembris Anno a nativitate Domini mill° CCCLXXXII. Rex Petrus.

Salat, doc. 43.

385 1384 CATALUNYA

En aquest any, es batien florins a Barcelona.

Mateu, p. 41, nota 5.

385 a 17 setembre 1384 Vilafranca del Penedès VALÈNCIA

Notícia d'uns que "*cosquiraven los reyals d'aur e cremaven e picaven les talladures... e dissimulaven que no apareguessen ne semblassen talladures fetes ne separades dels dits reyals*". La reina demana al governador del regne que perdoni l'argenter Tomàs Roca perquè n'havia fos en alguna ocasió sense saber-ne l'origen i ara està processat.

Cancelleria català, doc. 710, ACA C reg. 1590, f. 55 v.

386 23 setembre 1384 Vilafranca del Penedès MALLORCA

El rei autoritza els jurats de Mallorca a batre 10.000 marcs d'argent en rals i mitjos rals i, d'aquella quantitat, que es batin també 500 marcs en òbols, és a dir, en octaus de ral.

Nos Petrus &.ª Supplicato nobis humiliter per Joannem de Mora militem, Nicholaum de Pax, Johannem de Lobera legum doctoremnuntios per vos dilectos ac fideles nostros juratos et probos homines Civitatis et Regni Majoricarum ad nos missos ut cum illi decem mille marchi argenti qui in regalibus, mediis regalibus et obolis argenteis cudi poterant in Civitate et Regno jam dictis ex concessione per nos ipsis Civitati et Regno sub certis formis, conditionibus et retentionibus inde facta cum carta nostro pendenti sigillo munita data Barchinone xxª die aprilis anno á Nativitate Domini M.CCC.LXX nono cuditi fuerint, et de illis moneta dictorum regalium, mediorum regalium obolorumque argenti sit facta; et ex cuditione hujusmodi, rei experientia docente, degentibus in Civitate et Regno predictis et aliis conversantibus in eisdem magna fuerint comoda subsecuta, et sperentur sequi verisimiliter potiora si de predicta moneta ex nunc cudatur ibidem, dignaremur de hiis nostram concessionem seu licenciam indulgere; tenore presentis, utilitatibus dictorum Civitatis et Regni et aliorum nostrorum fidelium subditorum volentes omnem quem possumus dare locum, vobis concedimus quod alii decem mille marchi argenti cum possint in dictis Civitate et Regno per Magistrum, alcaldos et monetarios Secce nostre Regni ejusdem cudi et de illis moneta fieri supradicta, sub conditionibus, modis et formis in dicta carta jamdicta prout concessionis nostre contentis. Declarato cum pro octavi auri valentes et currentes quilibet ad rationem duorum solidorum et sex denariorum majoricensium minutorum de quibus inter alia fuerat facta concessio supradicta cudi seu fieri deinceps non valeant ullo modo. Mandantes de certa scientia et expresse Gerentivice Gubernatoris et aliis officialibus nostris et subditis dictorum Civitatis et Regni presentibus et futuris quatenus concessionem nostram hujusmodi servent tenaciter et nihil in contrarium fatiant vel attentent aliqua ratione. In cujus rei testimonium hanc fieri sigillo nostro jussimus comuniri. Datum in Villafrancha penitensis XXIIIJª die septembris anno a nativitate Domini M.CCC.LXXXIIII. -Rex Petrus.- Dominus Rex mandavit mihi G.° Ponti &.ª.

Campaner, doc. 19.

387 1 novembre 1384-6 agost 1386 Barcelona CORONA

Entre aquestes dates es varen batre a Barcelona 78.013 florins, que pesaren 1.147 marcs, 3 unces i 5 diners.

Sanahuja, ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seca de Barcelona, reg. 1979, inèdit.

388 1385 MALLORCA

Taula de preus de diversos productes valorats en rals d'or de Mallorca.

A XVI de novembre any MCCCLXXXV. Aço es so que levaren a mi en Remon Fornc meriner en la nau den Berenguer Donat en Peiri de Grimalt genovés patro de galea e una nau que havie armada qui fo den Farrer e so en lo mes de juny prop pesat, segons que apar largament devall ascrit.

Primerament me leuaren una caxa qui costa tres reyals d'or con que mes, no menys	*iiij libs*	
It. mes me leuaren arnes y armes de mon cos qui costaren deu rayalls d'or	*x libs*	
Mes me leuaren una ballesta qui costa dos rayalls d'or	*ij libs*	
It. mes me leuaren une espasa que costa sinquanta ss	*ij libs*	*x s*
It. mes me leuaren un troch qui costa trenta sols	*j libs*	*x s*

It. mes me leuaren un cent de viratons que me donen ço que valdran.		
It. mes me leuaren una esclavina blancha que em costa cinquanta sols	*ij libs*	*x s*
It. mes me leuaren una esclauina negre quim costa dos rayalls d'or	*ij libs*	
It. mes me leuaren tres gonelles que costaren sinch rayalls d'or	*v libs*	
It. mes me leuaren un farçet blanch qui costa cinquanta sols con que mes, no menys	*ij libs*	*x s*
It. mes me leuaren un capero de saguinea florentina qui costa vint ss. con que mes, no menys	*j libs*	
It. mes me leuaren quatre camises e quatre bragues que costaren tres rayalls d'or con que mes, no menys	*iij libs*	
It. mes me leuaren dos capells de li que costaren sinch ss. con que mes, no menys		*v s*
It. mes me leuaren quatre pareys de causes que costaren setante ss. con que mes, no menys	*iij libs*	*x s*
It. mes me leuaren çabates que costaren vint ss. con que mes, no menys	*j libs*	
It. mes me leuaren un coltell qui costa vint y sinch ss	*j libs*	*v s*
It. mes me leuaren una hopa lauda de besquinat que costa sent ss. con que mes, no menys	*v libs*	
Suma major de tot	*xxxxvj libs*	

Campaner, doc. 20.

389 17 juliol 1385 MALLORCA

Van ésser decapitats cinc homes per haver fet moneda falsa, a nom i amb l'efígie del rei Pere, en grans quantitats. També se'ls van trobar 193 lliures d'argent en pasta.

Bover, p. 281.

JOAN I (1387-1396)

390 1387 VALÈNCIA

En entrar a regnar, el rei va confirmar els privilegis de la seca de València.

Mateu, p. 64.

391 20 febrer 1387 MALLORCA

El rei confirma Jaume Eimeric en el càrrec de mestre de la seca de Mallorca.

Campaner, p. 80, A.A. Vol. de Lletres Reials de 1398 a 1400, f.80; Botet, p. 165, ACA, reg. 1194, f. 96.

392 4 març 1387 Barcelona CORONA

El rei determina les marques que han de dur els florins dels diferents tallers. Mana que a Perpinyà es tregui la rosa i s'hi posi un elm, que a Barcelona es tregui la rosa i s'hi posi una creu sobre pal, i que a València es tregui la rosa i s'hi posi una corona.

En Johan etc. Als faels nostres lo maestre de la secca de la moneda ques bat en la vila de Perpenya, guardes o tallador d'aquella, e altres qualsevol persones a les quals les coses dejus scrites se pertanguen, salut e gracia. Com per raho de la assumpcio de la nostra Reyal dignitat e novell nostre regiment, se convenga en les monedes d'aur e d'argent empremtar lo nostre nom, e en los florins lo senyal de la rosa aytal (dibuix d'una rosa) *mudar volem: per tant a vosaltres Manam que en los florins e altra moneda que aqui acostumat havets batre, lo nostre nom empremptets, ço es saber, lla on havia P quey posets e mudets IO., E lla on era lo senyal de la rosa, mudets e posets aquest senyal de Elm* (dibuix d'un elm)*: E obrets aquella d'aquiavant ab tota diligencia segons que en lo temps passat be havets acostumat de fer, no mudant pero lo pes ne la ley, ans aquella en tot cas del mon sia ben guardada. Dada en Barchinona a .iiij. dies de març en l any de la nativitat de nostre senyor .m.ccc.lxxxvij. Franciscus ça Costa. Ja. Ferrarii, mandato domini Regis fecit per Thes. Similis littera fuit missa Magistro secce at alllis offcialibus monete que cuditur in civitate Barchinone, hoc adjecto, quod illis ubi solebat poni aytal senyal de rosa* (dibuix d'una rosa)*, in dicta secca Barchinone vilt et ordinat dominus Rex quod ponatur aqquest senyal de la creu* (dibuix d'una creu sobre pal)*. Item Magistro secce et aliis ut supra, que cuditur*

in civitatis Valencie, quod ubi poni fuit assuetum (dibuix d'una rosa) *ponatur aquest senyal de la corona* (dibuix d'una corona).

Botet, doc. 39 i p. 352, ACA, reg. 1971, f. 51 i 52.

393 gener 1388 VALÈNCIA

Entre el gener del 1388 i el gener del 1339, es bateren a València 110.002 florins. El mestre de la seca era Bernat Ferrer; l'escrivà, Pere Basella; l'assajador, Berdat Daries, i l'obridor d'encunys, Bartomeu Coscollà. Les guardes van ésser Leonard Marrades i Ferran Garcia. Es varen desmonetitzar rals d'or de Mallorca i peces d'or de Trípoli, Marroc i altres llocs.

Mateu, p. 46; Mateu 1976, p. 171.

394 4 abril 1388 CORONA

El rei notifica a tots els seus mestres de seca que havia arrendat la fabricació dels florins a Berenguer de Cortilles, pel temps necessari per a encunyar fins a 25.000 marcs d'or. Els mana, en consequència, que obrin les peces que indica i que responguin dels emoluments a l'arrendador. Les monedes que s'han de fabricar a totes les seques, a excepció de la de Mallorca, han d'ésser florins del tipus habitual de 18 quirats i una talla de 68 peces el marc de Perpinyà, i florins de la llei del florí de Florència (23 ¾ quirats) i talla de 90 2/3 del mateix marc.

Botet, p. 167, ACA, reg. 1974, f. 115-118 i reg. 1975, f.3.

395 15 abril 1388 Barcelona CORONA

Ordinacions per a la fabricació dels florins. S'hi indica que els de llei més alta poden córrer al for que vulguin els usuaris. Les marques han d'ésser una creu sense peu, segurament diferents per a uns i altres, però al document les dibuixen iguals, segurament per error.

En Johan, per la gracia de deu Rey, etc. Als feels nostres los maestres, scrivans reyals e guardes de les seques nostres on son acostumats de batre florins d'arago, salut e gracia. Com nos novellament haiam fetes certes ordinacions en e sobre la pratica que devets tenir en lo obratge e batiment que d'aqui avant farets en les dites seques de la moneda dels dits florins, segons que en los capitols dejus inserts pus largament veurets esser contengut, Perço a vos e a cascun de vos dehim e manam, que les dites ordinacions servets a la letra, la tenor dels quals capitols es segons ques segueix. En nom de nostre senyor Deu, lo senyor Rey, per be de la sua cort e de la cosa publica, ordona e mana que de present e d'açiavant en les seques de la sua senyoria en les quals son acostumats de batre florins d'arago, sien batuts florins d'arago a ley de .xviij. quirats d'or fi e de .lxviij. de talla en lo march de pes Perpinya, segons e per la forma que fo ordonat en la cort ques celebra en la ciutat de Tortosa en l'any de nostre senyor .m.ccc.lxv. Ordona e mana mes lo dit senyor Rey, que sien de present e d'aciavant obrats e batuts florins d'arago que sien a ley que son los florins de Florença e de talla de .lxxxx. florins .ij. terces de florí el march de pes de Perpenya. Es intencio del dit senyor quels prop dits florins que seran a ley de florí de Florença, no sien aforats, ans sie en facultat dels sotmeses del dit senyor e de qualsevol altres persones de pendre e reebre aquells florins a aquell for e raho de ques poran convenir ab les persones quels metran els volran metre en pagament d'aço que hauran a pagar. Item, quels dits florins que seran a ley de florí de Florença, sien tallats justament, cascuns peça de semblant e egual pes la una que sera l'altra, per tal que tota frau de diminuir aquells sie tolta e esquivada, e aço a coneguda de les guardes. Item, que en los florins de ley de .xviij. quirats d'or fi e de .lxviij. de talla el march de pes de perpenya, los quals se obraran en la secha de Barchinona, sie de la una part empremptada la figura de sent Johan babtista, ab les letres seguents: Sanctus Johannis babtista, e dessus la ma dreta de la dita figura sia emprentada una creu semblant ✠: e en la part del dit florí sie empremptada una flor de liri, e les letres que seran en gir del florí sien les seguents: Aragonum Rex Johannes. E en los florins que seran de ley de florí de Florença, los quals se obraran en la dita seca de Barchinona, sien empremptades semblant figura de sent Johan ab semblants letres de la una part, e de l'altra part semblant flor e letres ques conte en lo prop dit capitol que sien empremptades en los florins que seran a ley de .xviij. quirats, empero quel senyal de la creu que sera empremptada dessus la ma de la figura de sent Johan en lo dit florí de ley de florí de Florença sie semblant ✠. Item, que en les compres dels ors o reebiment d'aquells, e en tots los actes e procehiments ques faran en les dites secces, sie e dege esser present lo scriva reyal, e quels mestres de les dites seques, en absencia del dit scriva reyal, no puxen ni degen en res procehir en acte algun d'aquelles dites seques sens lo dit scriva, e si ho fan que nols sie dada fe. Item, que les guardes de les dites seques sien presents com los maestres alleyaran, e axi matex en tots altres procehiments ques faran en les dites seques als quals les dites guardes haien acustumat de entrevenir e sien neccessaries de esser presents, e quels maestres en absencia de les dites guardes no proceesquen en algun dels dits actes: E si ho fan, que nols sie dada fe en aquell acte. E axi mateix los dits maestres e los scrivans reyals sien tenguts e degen dar clara e verdadera informacio a les dites guardes de les leys e or fi a que seran e tendran los ors que alleyaran, e aximatex certificarlos quines tares hauran preses e quins e quals avantatges hauran dats, e aço a fi quels alleyaments ques faran, axi dels florins de ley de .xviij. quirats d'or fi el march com dels florins a ley de florí de Florença, sien fets justament. Item, quels maestres de qualsevulla de les dites seques no delliuren los florins de ley de .xviij. quirats, ne los florins de ley de florí de Florença, tro sien licenciats de deliurar per les guardes de cascuna de les dites seques. Item, que les dites guardes, ans que donen licencia de deliurar los dits florins, ab sobirana diligencia regoneguen quels dits florins sien cascun a la talla e a la ley a que deuen esser tallats e alleyats, tinent aytal pratica quels dits florins que deuen esser obrats e alleyats a la dita ley de .xviij. quirats d'or fi, com seran monedats, ans quels deliuren mesclen moltes e diverses vegades, e apres ne prenguen .j. florí per cas-

cuna deena de marchs, e aquells aytals florins per ells preses toquen e comproben les dites guardes ab la pedra del toch ab la toca reyal per lo dit senyor Rey a les dites guardes derrerament dada, la qual es senyada de un scudet reyal: E si los dits florins seran jutgats per les dites guardes esser bastants a la dita toqua de .j. quart de quirat mes o .j. quart de quirat menys, que ladonches aquelles dites guardes donen licencia als dits Maestres de deliurar aquells aytals florins, tinent empero los dits maestres e guardes el scriva reyal compte del Rey a la terra dels forts al feble e dels feble als forts e del gras al magre e del magre al gras, axi e per la forma que en los altres obratges que de semblants florins es stat fet es acustumat: Tenguem, mes, esment e sien diligents los dits maestres e guardes, que com en les dites lurs seques se seran obrats e deliurats mil marchs dels dits florins, que haien satisffet lo forts al feblee lo feble al forts e lo gras al magre e lo magre al gras: e que si en algu feblatge o forts o algu gras o magre romanen, que sien en la derrera deliurança e en fort poch, per tal quel Rey ni la terra no hi sien ni hi romanguen agreviats. E apres, los dits florins qui seran stats preses per les dites guardes per fer lo dit toch, si los florins dels quals seran stats preses seran stats licenciats per les dites guardes de deliurar, sien apres quen haien fet lo dit toch estoiats per les dites guardes en una bustia ab la scriptura per ells acustumada de scriure e metre en semblants busties, la qual sia mesa en una caxa en que haie dues tancadures, de la una de les quals tenga la una clau lo maestre e de la altra altra clau les dites guardes, e semblant facen de tots los florins que pendran per cascuna deena de marchs en cascuna deliurança: E com sien obrats e delliurats mil marchs dels dits florins, los dits maestres e guardes de la secca en les quals seran obrats e deliurats los dits il marchs, appellats en aquest acte lo maestre racional o son lochtinent e lo batlle general del senyor Rey, si presents seran en lo loch on se fara la prova seguent o si dins breus dies hi deuen esser, o en presencia de .j. dels dits officials, l'altre absen., E del scriva reyal de la dita secca, traguen tots los dits florins, que hauran stoiats en les dites busties, de la dita caxa, los quals seran en nombre de .c. florins, e aquells en presencia de tots los dessus dits meten en un cresol que sia mes al foch, e com sien fuses quen sien fets .j., .ij. o .iij. riells, e apres d'aquells sien fetes plaxes aptes per metre en ciment, e apres d aquestes prop dites planxes sie pres pes de .iiij. onces: En apres sien per los dits maestre e guardes de la secca on se seran obrats o deliurats los dits .m. marchs dels dits florins, en presencia dels dessusdits officials novellament fabricada una toca a ley de .xviij. quirats d'or fi, sens mes o menys, la qual encontinent que sie fabricada sie tornada fondre en un cresol, e sien fet .j. .ij. o .iij. riells, e d'aquells sien fetes planxes aptes per metre en ciment, e d'aquestes planxes sie pres pes de .iiij. onzes, les quals sien senyades cascuna d'algun senyal per tal ques conega que son planxes fetes de or de toca: puys, totes les dites planxes de pes de .iiij. onzes, procehides e fetes del or dels dessus dits florins preses per les guardes per fer lo dit toch, e totes les dites planxes de pes de .iiij. onzes procehides e fetes del or de la prop dita toca, sien meses egualment ensemps, axi com se pertany, en ciment, tantes vegades tro tota la lega sie d'aquelles fora: E com tota la lega ne sie fora, sien tornades pesar les dites planxes procehides del or de la toca per si matexes, e sia scrit lo pes que pesaran ladonchs, e les dites planxes procehides del or dels dits florins sien aximatex pesades per si en lexes aart, e sie scrit lo pes que pesaran: E fetes e scrits los dits peses, ladonchs, en presencia dels dessus dits, les dites guardes jutgen e declaren la ley a que hauran trobats los dits florins, e los dits maestres, guardes e scriva reyal scriven la dita judicacio, e prenguen les dites guardes del riell del dit or procehit ge les dites planxes procehides dels dits florins, pes de .iij. diners, pesant lo qual enserren, segons en semblants actes es acustumat, e estogenlo a memoria perpetual, ab scriptura que contengua: aço es lo enserrament de aytantes deliurances fetes en la dita secca en tal temps: e de la caxa on se estogaran tengue lo maestre una clau e les guardes altra clau. E si los dits florins fels quals sera procehit l'or de les dessusdites .iiij. onzes, apres aquells sien fora dels dits ciments, seran stats jutgats per les dites guardes esser a son punt a la ley de .xviij. quirats d'or fi el march de pes de Perpenya, d'aquell dia a avant que sera feta la dita judicacio la cort no dege requerir esser feta altra prova del obratge dels mil marchs dels dits florins los quals en la dita forma seran stats examinats e provats, com ja haien stat a aquell examen e prova que star deuien. E lo maestre e les guardes de la secca en la qual seran obrats e deliurats .m. marchs dels dits florins a ley de .xviij. quirats, apres sie finat tot ço ques pertany al obratgee deliurament d'aquells, facen fer contrasenyal en les piles e trossels ab les quals seran stats monedats los dits .m. marchs dels dits florins, e fet lo dit contrasenyal, ladonchs los dits maestres e guardes facen monedar tots los florins que d'aqui avant faran obrar en la dita secca ab les dites piles e trossells en que sera lo dit contrasenyal, tro a suma que sien obrats e deliurats en la dita secca altres .m. marchs dels dits florins a ley de .xviij. quirats. E aquesta pratica se continui finit lo obratge e deliurament de cascun milanar de marchs dels dits florins. Dada en Barchinona a .xv. dies d'abril en l'any de la nativitat del nostre senyor .m.ccc.lxxx.viij. Franciscus ça Costa. Dominus Rex mandavit mihi Bonanato Egidii.

Botet doc. 40, ACA, reg. 1975, f. 1 i 2.

395 a 3 octubre 1388 Mallorca MALLORCA

El portaveu del governador de Mallorca s'interessa sobre una troballa de monedes i vol informació sobre qui se les ha quedat, ja que per llei pertanyen al rei.

En Francesch Çagarriga, cavaller, coneller del senyor rey e portantveu de governador en lo regne de Mallorca al amat en Jordi Partagas notari e scriva de la cort reial de Sisneu, salut e dilecció. A nostra audencia es pervingut que moneda es estada trobada en cert loch fora la ciutat per alguns que aquella se han appropiada amagadament e tenen en prejudici e damnatge del senyor rey, a qui pertany, no considerants la pena que encorren en tals coses posada e menys preants la punició o correcció del dit senyor. Per que a instancia del honrat en Berenguer Lobet, pro curador reyal, vos comnanam e manam de part del senyor rei e per auctoritat de l'offici que usam que personalment anets per les parroquies fora la dita ciutat en aquell loch o lochs on porets atrobar veritat de les dites coses e reebats plena inquisició e informació secreta de aquelles, la qual com acabada sera nos portats ons trametets ab vostre segell segellada. Manats als batles, saigs e altres officials de les dites parroquies que sobre les dites coses vos donen tot consell, favor

e ajuda que poran, car nos vos conanam sobre aquelles plenament nostres veus ab la present. Data Maioricarum iij die octobris anno a nativitate Domini MCCCLXXX octavo.

Aguiló 1937, p. 297, AHM, Lletres Comunes, f. 130 v.

396 5 desembre 1388 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Malgrat que el seu pare, Pere III, havia limitat el nombre d'oficials de la seca de Perpinyà a 30 persones, el rei ara elimina aquesta limitació. Com veurem, el dia 1 de març del 1394 va anular aquesta concessió.

Botet, p. 168, ACA reg. 1913, f. 190 i 191.

397 25 maig 1389 SARDENYA

El rei admet haver concedit a Galceran de Vilanova el pagament de 2.000 lliures d'alfonsins menuts. Ordena que se li facin efectives, detraient aquests diners dels seus drets sobre les salines, les mines d'argent i la resta de rèdits de l'illa.

CODOIN 45, doc. 18, p. 45.

398 10 febrer 1390 CATALUNYA

Ordre als mestres de les seques de Barcelona i Perpinyà perquè batin florins de la llei i talla acordada per les Corts de Tortosa del 1365, és a dir, a 18 quirats de llei i a una talla de 68 peces el marc de Perpinyà.

Botet, p. 168, ACA, reg. 1977, f. 104 i 105.

399 2 agost 1390 MALLORCA

En autoritzar el rei als jurats i prohoms de Menorca que puguin vendre violaris i censals morts fins a 4.000 sous barcelonins o 6.000 sous mallorquins, sembla establir una relació de 2 diners de Barcelona = 3 diners de Mallorca.

Llibre Vermell de Ciutadella, p. 151.

400 2 setembre-8 desembre 1390 MALLORCA

Pel primer document i a la primera data, Berenguer de Cortilles queda facultat per batre, a la ciutat i regne de Mallorca i en la seva seca reial, florins, mitjos florins i quarts, a la llei de 18 quirats i la talla de 68 peces el marc de Perpinyà, amb el for de 15 sous mallorquins menuts i fins a 10.000 marcs d'or fi. Els florins han de portar, com a marca, una M, i el rei ha de rebre 8 sous barcelonins per marc d'or fi, dels quals un sou ha d'ésser per al mestre de la seca. La ciutat té dret a percebre 11.000 lliures mallorquines pel total de l'emissió, quantitat que s'ha d'emprar en redimir censals. El fet que s'admeti la fabricació dels florins no podrà perjudicar el dret del regne de batre, en el futur, les seves monedes tradicionals, com els rals d'or i d'argent i el billó. Es nomena Jaume Eimeric com a mestre i Ramon des Feu, de Barcelona i argenter, com a tallador d'encunys. En la segona data, els consellers fan crides pel curs d'aquests florins a 15 sous i esmenten la ubicació de la seca en la casa de Scoto, a prop de l'església de s. Nicolau Vell.

En nom de Deu, en Berenguer de Cortilles, mercader de Çaragossa, arrendador de les seques del senyor Rey fins en quentitat de vint e sinch milia marchs d'or fi, ab voluntat e consentiment del dit Senyor e dels jurats e universitat de Mallorques batrà o farà batre en la ciutat de Mallorques en la Secca del senyor Rey florins, mitj florins e quarts de florí a ley de 18 quirats a talla 68 florins march de Perpeya, servada la forma dada en lo capitol fet en la Cort de Tortosa sobre la moneda, los quals florins lo dit Senyor ab voler de la dita universitat ha feta de present a 15 sous mallorquins menuts e per aytant córrega en lo regna de Mallorques, e no deia ne puxa ser rebuiat per lo dit Senyor o los procuradors o altres qualsevol extrans com privats dins lo dit regne, los quals florins en letres e en figures sian semblants als altres florins quins baten en les altres terres del senyor Rey, exceptat que a la part dreta sobr'el muscle de la figura de Sant Johan sia feta una aytal M per designació del reine de Mallorques. Item per ço que les mercaderies sien mills e pus espatxadament aviadas e los mercaders vinguen a la dita ciutat e regne pus volenterosament, e que lo dit batiment se puxe fer pus espatxat e pus deliure, e que los dits florins e mercaderies no estiguen embassats en la dita ciutat o regne, lo dit Senyor e la dita universitat consenten que los dits florins ixquen e puxen ser trests del dit regne francament e sen contrast alcu per qualsevol persona en qualsevol parts, e regnes e terres. Item que lo dit baitiment fara durar lo dit Berenguer fins que en las dites ciutat e Seca hayan estat batuts o fets batre entre florins, mig florins e quarts de florins que puxen a quantitat de deu milia marchs d'or fi. Item per tal que lo dit batiment sia mils endressat la dita universitat prestará al dit Berenguer tres milia florins d'aragó, per los quals puxe la dita universitat vendre censals morts, mitjançant carta de gracia a raó de XII...(al menys for) aquel dit Berenguer pac a la dita universitat les anuals pensions de aytant com la dita universtat vendrà, fins en quantitat dels dits tres m. florins, tant e tant longament tro que la dita universitat se sia reintegrada dels dits tres milia florins, e messions faedores per rahó de les dites vendes daquells 8 sous barchinonesos pertanyents al senyor Rey per cascun march d'or fi, segons l'arrendament del dit Berenguer. E per sembant forma los dits jurats e universitat com sien reintegrats dels dits tres milia florins, interessos e messions, sien tenguts prestar al dit Berenguer altres tres milia florins e en la forma desus dita, e axi succesivament lo batiment dels deu milia marchs d'or fi. Item

quel dit Senyor farà totas inhibicions necesaries a retenir l'or en la dita ciutat e regne a ops del dit batiment, per ço que la dita seca puxe esser pus bastador e lo batiment se puxe fer pus prestament. Antes empero que per aquest no sia en alguna cosa perjudicat e dit arrendament del dit Berenguer de Cortilles. Item que la persona que fasa los dit batiment per part del dit Berenguer a reebre los emoluments de la seca, aia affer sagrament e homenatge en poder del Governador de Mallorques de respondre aquesta vegada fins a compliment dels dits tres milia florins, interessos e messions desus dites, als jurats de la dita ciutat dels 8 sous barchinonesos quel dit Berenguer, segons lo dit arrendament deu donar per cascun march d'or fi, ço es 7 sous al dit Senyor e 1 sous al mestre major dels sequers per dret de son ofici, com lo dit Berenguer deu donar, e sia tingut de respondre al dit senyor Rei dels dits 8 sous. A altra part. Item per ço com la ciutat e regne de Mallorques donen loc als dits batiment e afforament dels florins, es estat concordat entre el dit Senyor e els dits Berenguer e Antoni Castell en nom del dit regne, que del guany que Deus darà en lo dit batiment haya lo dit regne onze mil lliures de mallorquins menuts, tot lo sobre pus sia del dit senyor Rey e Berenguer de Cortilles. E si no se batien tots los dits deu milia marchs d'or fi, prorrata d'aquells que si batran e que venguen a conte de mil en mil marchs d'or fi batut en la dita seca, del quals hayan los dits jurats la part a ells pertanyent prorrata dels dits mil marchs, per manera que batuts los dits deu mil marchs , sien pagades a la dita universitat las ditas onze mil lliures, e d'açò farà sagrament e homenatge la dita persona en poder del dit Governador, ço es que de la dita quantitat respondra a la dita universitat, jurats e clavari d'aquella en la manera e forma desus dites, los quals jurats sien tenguts de convertir les dites onze mil lliures o aquella part per la dita rahó los pertanyerà, en reencions prorrata dels censals que la dita universitat fa, e no en altres uses. Item que per ço que frau nos puxe fer en lo dit batiment, lo senyor Rey poserà dues persones per guardes en la dita seca: sia emperò elecció dels jurats de la dita ciutat que a lur salari ne puxen la una de les dites dues persones si fer ho volran, e lo Senyor hi posera l'altre, sens messió dels dits jurats . Item lo dit Senyor expressament reserva a la dita universitat les franqueses e concessions per les quals en dita ciutat se baten, es poden batre reyals d'or e d'argent, e moneda menuda, e no nenguna altra. axi que per lo batiment dels dits florins no fos fet algun prejudici a les dites franqueses e concessions o alguna de aquellas, ans romanguen en lur forsa, valor e fermetat, e de cascuna puxe usar la dita universitat tota vegada ques vulla, sens alguna contradicció, ni per lo consentiment que fa de batre florins en la dita ciutat se puxa dir allegar per part del senyor Rey o sus successors e officials alcun dret esser adquisit en propietat o en possessió de fer batre en la dita ciutat e regne de Mallorca altra moneda, ultra aquelles contengudes en les franqueses e concessions, com per aço lo dit Senyor no vulla que li sia guanyat alcun dret en propietat o en possessori, o en altra qualsevol manera, ni esser tret a consequencia ni allegant prescripció en cas que per tant temps se batessen dels dits florins, o per qualsevol temps cessas usar de las dites franqueses e batiments de les monedes en aquells contengudes, ans tot aço no contrastant las ditas franqueses e cascuna d'aquelles, sien e romanguen illeses e no tocades, e en aquell valor e fermetat que ara son. E a cautella e a mayor seguretat lo dit Senyor promet e jura aquelles, e totas e sengles cosas desus davall scrites tenir e servar sens alguna violació, contradicció e interpretació. E axi matex que romanga saul al dit Senyor son dret, si algun ni ha tant be en propietat com en possessió; axi que tambe al dit Senyor com a la dita universitat sia servat lo dret que havian sobre les dites cosas ans de la ferme dels presents capitols. Item lo dit Berenguer atorga, consent e promet ab consentiment del dit senyor Rey, que apres que haurà comensat de batre e de fer batre dels dits florins en la dita seca , sia legut a la dita universitat cessar o fer cessar lo dit batiment dels dits deu milia marchs, tota vegada que als jurats o lo consell del dit regne aparega faedor, o volguessen que mes avant no sen batessen, posat per part de aquells sia estada batuda. Emperò que aquells florins que seran stats batuts correguessen mentre durassen al dit for de 15 sous mallorquins, romanent tota vegada, axi com dit es, les dites franqueses e concessions en lur força e valor. E en aquell cas lo dit Berenguer sia tengut reintegrar e restituir a la dita universitat tot ço que restaria a pagar dels dits tres mil florins, interessos e mesions. E si tal cas fayan cessar lo dit batiment al dit Berenguer, que lo guany que sia fet en lo dit batiment tro en aquell jorn no bastas a les messions fetes per ell per rahó del dit batiment, que en aquest cas la dita universitat li fos tenguda de fer compliment a les dites messions, tatxadores en lo dit cas dins la ciutat de Mallorques per dues persones elegidores, una per part del dit regne e altre per part del dit Berenguer, e en discordia de aquelles tatxadores per lo Governador de Mallorques. Item si sobre los presents capitols ha entre les parts debat, o contrast o dubte, que de aquells conega e aquells determinen lo Governador de Mallorques ab consell de son ascesor apellats pero primerament lo procurador real per interes del senyor Rey e lo dit Berenguer de Cortilles, e altres de qui fos interes, lo qual procurador regal certiffic lo dit Senyor de son interes si algun hi haurà, la qual certificació e la resposta a ell faedora per lo dit Senyor, haya acceptar lo dit Governador per spay covinent abans de la terminació. Item quls mestre, guardes e altres oficials de la dita seca hayan affer sagrament e homenatge tota vegada que per part del dit Berenguer de Cortilles o dels dits jurats de Mallorques ne sien requests de servar e tenir tots los presents capitols tant com ells se pertanga, e de haver be e leyalment en lo dit batiment dels dits florins, ço es cascun segons son offici reques. Item que per los presnts capitols o alcun d'aqueslls no puxa esser derogat ni en alguna cosa prejudicat a franqueses, privilegis, usos e costums del dit regne de Mallorques , ni en sdevenidor puxen ésser trets a consequència ans les dites franqueses, privilegis, usos e costums romanguen de tot en tot en lur força e valor.

Bover, ACM, Còdex de S. Pere, f. 79 (document); Campaner, p. 139; Botet, p. 168, ACA, reg. 1994, fs. 90-93, 99, 101 i 114-115 (regests del document principal i dels que ens aporten les dades complementàries del mestre i del tallador dels encunys); La informació de la segona data prové de Villanueva, vol. 21, p. 223. La notícia ja la donava Bover sense font. Ara sabem que prové del Cronicó de Mateu Salzet, que Villanueva transcriu íntegrament.

401 10 setembre 1390 Barcelona MALLORCA

El rei concedeix que es puguin encunyar 10.000 marcs de plata, quan s'hagin acabat de batre els 10.000 concedits pel seu pare el 23 de setembre del 1384. Es poden emetre fins a 500 marcs en òbols de plata, és a dir, vuitens de ral, del valor de tres diners menuts cadascun.

Nos Johannes dei gratia Rex Aragonum, Valenc. Majoric. Sardin. et Corsice, Comesque Barchin. Rosseillionis et Ceritan. Supplicato nobis humiliter per fidelem nostrum Anthonium Castelli not. nuncium per vos dilectos et fideles nostros Juratos et probos homines civitatis et Regni Majoric. pro hiis et aliis noviter ad nos missum ut cum ille decem mille marche argenti que in regalibus, mediis regalibus et obolis argenteis cudi poterant in civitate et Regno jam dictis ex concessione per serenissimum dnum. genitorem nostrum recolende memorie vobis seu predecessoribus vestris facta cum littera suo sigillo sigillata data in Villafranca Penitencium XXIII die septembris anno a nat. dom. M.CCC.LXXXIIII jam quasi cudite fuerint, et de illis moneta dictorum regalium, mediorum regalium et obolorum argenti facta extiterit, et ex hujusmodi cuditione rei experientia edocente degentibus in civitate et Regno predictis magna fuerint comoda subsecuta et sperentur sequi verisimiliter potiora si de predicta moneta ex nunc cudatur ibidem, dignaremur vobis super hiis nostram concessionem seu licentiam indulgere; tenore presentis, jamdictorum civitatis et Regni aliorumque Regnorum et terrarum nostrarum utilitatibus quantum possimus locum dantes, vobis concedimus plenamque licentiam impertimur quod post factam integre cuditionem dictarum decem mille marcharum argenti, viginti mille marche argenti tamen possint in dictis civitate et Regno per Magistrum, Alcaldos et monetarios Secce nostre Regni ejusdem cudi, et de illis moneta supradicta fieri que cudatur, currat et valeat ac recipiatur prout est de moneta que ex dictis decem mille marchis argenti facta extitit fieri consuetum. Per hanc autem concessionem seu licentiam non intendimus franquesiis, privilegiis, libertatibus et inmunitatibus dictorum civitatis et Regni aliquod prejudicium generari, quinimo illa remanere volumus et stare in suis robore et valore, nec etiam volumus nec intendimus regalibus auri qui cuduntur seu cudi possunt aut amodo cudentur in dicto Regno prejudicari aliquatenus nec etiam derogari, immo Regales auri predicti remanere volumus in illis lege, tallia et figura, cursu et valore quibus sunt et etiam erant ante nostram presentem concessionem: et nihilominus cum per dictum dominum genitorem nostrum cum littera suo sigillo secreto munita data in loco de Villanova XVI die julii anni M CCC LXXX quinti vobis concessum fuerit quod ex dictis decem mille marchis argenti superius designatis possetis in dicta secca seu monetaria modis et formis consuetis cudi facere quingentos marcos in obolis tres drios. majoricenses valentibus quolibet eorumdem, et ut idem nuntius vester coram nobis asseruit nondum in dictis obolis medietatem dictarum quingentarum marcarum argenti cudi feceritis, vobis concedimus quod ex dictis viginti mille marchis ad dictos quingentos marcos cudendos in dictis obolis cum et quando volueritis valeatis licite servando formam dicte littere facere complementum. Mandantes per eandem expresse et de certa scientia gubernatori et aliis officialibus et subditis nostris dictorum civitatis et Regni presentibus et futuris quatenus concessionem et licentiam nostram hujusmodi vobis ac dictis civitati et Regno firmiter teneant et observent ac teneri et observari faciant et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione seu causa. In cujus rei testimonium hanc fieri et sigillo nostro pendenti jussimus comuniri. Datum Barchin. decima die septembris anno à nat. Dni. M.CCC nonagesimo regnique nostri quarto. Petrus Çacalm.

Campaner, doc. 21.

402 15 octubre 1392 Tarragona SARDENYA

Atesa la manca de moneda a l'illa i la necessitat que en tindrà ell i la seva host quan hi vagi, el rei mana al mestre de la seca Miquel Roure que bati a Càller 1.000 marcs d'alfonsins menuts a la mateixa llei que els corrents i a la talla de 30 sous el marc de Barcelona (abans era a 27). La moneda es va batre ja que, segons diu Botet, el 1394 el rei parla de la moneda *"que vuy si bat e si fa"*. També mana que es batin, fins que ell arribi, florins de Florència, *"però servant la llei i talla d'aquells"*, és a dir, que encunyin falsificacions.

Prohomens; sapiats que nos, Attesa la gran necessitat qui es de moneda menuda en aquex Castell, de ques poria seguir gran affany e dapnatge a la multitut de la gent d'armes e de peu qui ab nos deu volent deuen passar en aquexa illa, hauen deliberat que en la secha de Caller puxen esser obrats .m. marchs de moneda de alfonsins menuts a la ley empero ja ordonada, tocant solament a la talla, coes que sia a .xxx. sols lo march de Barchinona, e açp per tal que quant a deu placia nos siam en la illa ab la gran multitut de gent d'armes e de peu, la dita gent tropien e pugen haver moneda menuda ab la qual pugen comprar aqueles coses qui necessaries e mester hauran, com en altra manera sen poria seguir gran schandill e dapnatge a la nostra Cort. Per queus dehim manam e pregam que per honor e sguart nostre, donant complacencia a nostre voler, en lo dit fet nos vullats dar destorp ni fer contrast . Car jatsia que per privilegi e libertat d'aquex Regne no sia a vosaltres permes en açp contrastar, ni nos siam per los dits priuilegis strets demenar vostra complacencia, pero haut sguart als grans e solemnes serveys fealtat e naturalesa que en sostenir e defendre aquex castell a nos e a nostres predecessors havets tots temps hauda, ab trebals e perills molts grans de vostra propia sustancia aquex castell conservat, uolem, e havem ordonat que la dita moneda, vostra complacencia migançant, sia batuda, no periudicant empero franqueses priuilegis libertats inmunitats si algunes ne havets a les dites coses contrastants, com en aquelles no entenem ne volem tocar en alguna manera. Certificant vos que d'açp a nos farets asenyalats servey, lo qual vos grahirem molt, e de que en son temps e loch no estreyerets fer vos gracies favors e honors. Dada en Tarragona a .xv. dies de octubre del Any de la nativitat de nostre senyor .m.ccc.xcij. sots nostre segell secret. Rex Johannes.—Dominus Rex mandavit mihi Johanni de Tudela. —Dirigitur Consiliariis et probis hominibus Castri Calleri.

Botet, doc. 38, ACA, reg. 1963, f. 151v i 152.

403 27 gener 1393 VALÈNCIA

Segons Mateu, en aquesta data el rei va autoritzar el mestre de la seca, Bernat Ferrer, a encunyar florins.

Mateu 1976, p. 172; sense documentar.

404 12 setembre 1393 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Ordena al rei al governador i altres oficials del comtats del Rossselló i la Cerdanya i territori del Vallespir que prohibeixin l'extracció de tota moneda d'or, plata o billó, a excepció dels florins catalans, els croats i els diners barcelonins i els escuts i altres monedes franceses, que vol que puguin entrar i sortir lliurement.

Botet, p. 168-169, ACA, reg. 1964, f. 73v.

405 20 desembre 1393 VALÈNCIA

El rei confirma Bartomeu Coscolla en el càrrec d'obridor d'encunys de la seca de València que li havia atorgat Pere III el 12 de juliol del 1379 i, a més, li concedeix el càrrec de "*fusoris et dealbatoris sive fonedor et emblanquidor*" de la moneda d'argent, "*seu cuiusvis billonis, qui cudetur...*" en la ciutat de València i altres llocs del regne.

Segarra, p. 86.

405 a 20 gener 1394 València CORONA

El rei constata la circulació de moneda forana, especialment en les àrees properes a França. Hi detecta francs, escuts i altres monedes estranyes, tant d'or com d'argent. El rei alerta que aquestes monedes "*no valen de ley, ab molt, ço que al present se meten o's acostumen de metre*", cosa que fa pregonar a fi que "*d'aqui avant no sien enganats*".

Cancelleria català, doc. 787, ACA C reg. 1951, f. 39 v.-40 r.

406 1 març 1394 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei rectifica l'autorització mencionada abans (5 desembre 1388, doc. 396) i torna a limitar el nombre d'oficials de la seca de Perpinyà a 30 persones.

Botet, ACA, reg. 1997, f. 50 i 51.

407 abans 10 novembre 1394 VALÈNCIA

Pel document del 10 de novembre de la creació del coronat, se sap que el rei havia arrendat a P. i Joan Despujol, canviadors de València, la fabricació de moneda d'argent a aquesta ciutat. Mateu afegeix que eren rals que valien 18 diners i que eren a talla 68 i llei d'11 diners i 4 grans.

Botet, p. 173. Mateu, p. 48 i 57.

408 10 novembre 1394 Barcelona CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Amb el consentiment de Berenguer de Cortilles, arrendador de les seques de l'or, el rei arrenda a Arnau d'Alòs, Pere Cardona de Barcelona, Pere Ferran de Solsona, Bernat Torrent, Pere Andreu i Pere Taquí de Perpinyà, mercaders, l'emissió d'una nova moneda que només es podrà batre a Perpinyà o en algun altre lloc dels comtats de Rosselló i Cerdanya. S'anomenarà "*Timbre d'or d'Aragó*" i serà d'una llei de 23 quirats i mig i una talla de 58 peces el marc de Perpinyà. Es podran emetre fins a 100.000 marcs d'or fi i l'arrendament és per deu anys. El rei ha de percebre 11 sous per marc d'or fi. Descriu els tipus i les llegendes i li atribueix un for de 18 sous barcelonins.

In nomine sancte et individue trinitatis patris filis et spiritus sancti, Amen. Pateat universis, Quod nos Johannes dei gracia Rex Aragonum etc., Tenore presentis publici instrumenti vbique firmiter valituri, de certa sciencia nostra vendimus seu arrendamus vobis fidelibus nostris Arnaldo de Alosio et Petro Cardona, Barchinone, Petro Ferrarii, Solsone, Bertrando Terrat et Petro Andree et Petro Taqui ville Perpiniani mercatoribus, licet absentibus, et vestris ac quibus volueritis, omnes seccas monete auri nostri dominii, tam citra quam ultra mare, sub modi formis et condicionibus contentis et specificatis in capitulis inter nos in pleno consilio nostro ex una parte, Et vos ex altera concordatis, sub forma sequenti: (I) En nom de Deu sia e de madona santa Maria e de Mossen sant Johan babtiste. Lo senyor Rey, ab expres consentiment d'en Berenguer de Cortilles, arrendador de les seques d'or del dit senyor, Arrenda An Arnau Dalos, Pere Cardona, de Barchinona, Pere Ferrer, de Solsona, Bertran Torrat, Pere Andreu e Pere Tequi, de Perpenya mercaders, e a aquells que ells volran, la secca e seques d'or de la sua senyoria d'aça o d'alla mar: Empero que tantsolament puixen batre, dins la vila de Perpenya e en altres qualsevol locs dins los comtats de Rossello e de Cerdanya, moneda d'or apellada timbres d'or d'arago, de ley de vint e tres quirats e mig e de talla de cinquanta vuyt e mig lo march de Perpenya: Ço es, fins que en los dits comtats haien batuda tanta de la dita moneda, quey sien entrats cent milia marchs d'or fi a march de Perpenya. E perço que los maestres e les guardes de les dites seques sien en cert orde, mo dit senyor ordona que del or de flori de florença sia feta per part sua toca reyal de la ley demunt dita, ab la qual toca los dits maestres en lo dit batiment se hajen a regir, e no en altra manera, axi en lo alleyament com en delliurances e en totes altres coses quis pertanguen a la ley de la dita moneda que batran, e que lo dit flori de Florença sia haut per aur fi. (II) Item, que los dits arrendadors sien tenguts dar al dit senyor Rey per cascun march de fi or obrat e deliurat de la dita moneda de la ley e talla demunt dites, onze sols. barchinoneses nets de totes messions salaris asseyment e manteniment de seques. E que lo dit senyor sia tengut pendre en pagament de tot ço que li sera degut per rao del present arrendament, cascun peça de la dita moneda de la ley talla demunt dites per devuyt sols. barchinoneses, E que los dits arrendadors no sien tenguts

ne puixen esser forçats de fer lo dit pagament d altra moneda ne altra manera. (III) Item, quels dits arrendadors e mestres de les dites seques, o algun dells, no sien tenguts dar o retre compte al dit senyor ne a son maestre racional ne aaltres officials seus ne a persones algunes quis vulla que sien, per algun cas, per urgent que sia ne puixe esser, ne encare a instancia de assignataris, ne sien tenguts de alguna cosa, sino en la forma següent: Ço es, quel Mestre local scriua e guardes de la seca o seques en lo batiment del dit aur ques fara, sien tenguts de .iiij. meses certificar ab carta publica lo mestre maior de les seques de tot lo nombre de tota la moneda que dins los .iiij. meses sera estada deliurada en la dita seca o seques, tantost com per lo dit mestre maior o per part sua en la fin dels dits .iiij. meses requests ne seran. E encare ab la dita certificació sien tenguts clarificar e specificar tot l'or fi que intrat sera dins los dits .iiij. meses en lo batiment que sera fet de la moneda delliurada, perço que lo dit mestre maior o altre per ell, hauda la dita certificacio, puxe esser cert de la quantitat que los dits arrendadors seran tenguts pagar per los dits .iiij. meses, e ab aquella lo dit mestre maior o altre per ell, puga dar compte e rao al senyor Rey o a son mestre racional del dret al dit senyor pertanyent per lo dit batiment. E encontinent los dits arrendadors, vista la dita certificacio, sien tenguts segons aquella dar e pagar al dit mestre maior los dits .xj. sols, per march, ço es dins lo loc on sera fet lo dit batiment e no en altre part. E lo dit mestre maior que ha poder per lo senyor Rey per rao del dit offici, sia tengut de fer apoca final de tot ço que reebra dels dits .iiij. meses. E axi en cascuna paga fins en la fi del present arrendament. E en altre manera los dits arrendadors no sien tenguts delliurar los dits .xj. sols. per march. Entes empero, que per tal com lo dit maestre maior de les dites seques dels dits .xj. sols. haura dar compte al dit senyor o a son mestre racional, que lo dit mestre local, scriua e guardes, haien e sien tenguts averar la dita certificacio migençant sagrament e homenatge, axi al dit mestre de les dites seques com encare al dit senyor o a son maestre racional, ço es dins lo loc on lo dit batiment se fara, e a messio del dit senyor. (IV) Item, que si en lo batiment de la dita moneda exia alguna delliurança grassa o magre de ley, o fort o febla de talla, pero que lo gras o magre no fos mes de un quart de quirat, e lo fort ol feble no fos mes de mig timbre, que aytal delliuranca per aviament de les dites seques puga passar, pero que los maestres, guardes e scriua reyal tinguen compte dels forts als febles, e dels febles als forts, e del gras al magre, e del magre al gras, axi que quant en les dites seques seran batuts e delliurats cinchents marchs de la dita moneda haien fet per manera que haien satisfet lo fort al feble, el feble al fort, el gras al magre, el magre al gras, axi que romanga poch mes o poch menys. (V) Item, que lo dit senyor promet e jura que durant lo dit arrendament no arrendara ensemps o departidament a altre o altres persones per maior o menor preu les dites seques de la sua senyoria o alguna d'aquelles, ni per algun cas aquelles o alguna d'aquelles se aturara o pendra per a si ne per la Senyora Reyna ne per altres persones quis vulla que sien, o en alguna part de sos regnes e senyoria d'aça mar o d'alla mar no permetra ne consentira ne fara batre en alguna manera de la dita moneda, ne encara alguna altra moneda d"or semblant o dessemblant, afforada o no afforada, de qualsevol pes o ley que puixe esser, ne encare per gran necessitat o utilitat quantsevol fos gran o urgent, sino tansolament per los dits arrendadors o per qui ells volran en la manera demunt dita, la dita moneda, sino flori d'arago de ley de .xviij. quirats e de talla de .lxviij. lo march de Perpenya segons fo ordonat en les Corts de Tortosa, e encara lo reyal d'or de Mallorques. E que durant lo dit arrendament, los dits florins e reyals de Mallorques nos puguen mudar en altra figura o manera ley talla o for, sino aytal com vuy se fa e corren, ço es lo flori a unze sols, barchinoneses e lo Reyal a vint sols. de Mallorquins menuts. E si en alguna manera contra lo present capitol era fet, lo dit senyor ara per adonchs ho revoque e vol que sia haut per revocat, e que tal moneda fos e sia hauda per falsa, e que axi com a falsa no pogues ne pugue correr en la senyoria del dit senyor Rey d'aça o d'alla mar, ans sia de tot en tot, sens alguna gracia o remissio que per lo dit senyor o senyora Reyna o altres officials lurs fer no sen puxe, confiscada e guanyada per les dues parts al dit senyor Rey e per la restant terça part als dits arrendadors e lurs companyons, sens tot embarch e contrast. E que tal moneda puixe esser en tot loc on fos atrobada, presa e occupada per los dits arrendadors e companyons lurs o algun dells, axi com a substituits en aço per lo maestre maior de les dites seques, la qual substitucio haie fer encontinent als dits arrendadors ab sagrament de no revocar per ell ne per lo senyor Rey. E sis fahia, que tal revocacio fos hauda per nulla: E no contrastant la dita revocacio, si feta era, lo dit senyor vol e ordona de certa scienciaque licitament e iusta los dits arrendadors puguen usar de la dita substitucio axi com si revocada no era, donanlos lo dit senyor en aço plen poder: E los dits substituits sien tenguts fer sagrament e homenatge al dit Maestre de respondre e dar-li bon compet e raho de les dites dues parts al dit senyor pertanyents, messions e despeses deduides del comu acervo, e tots officials del dit senyor e senyora los haguessen en totes les dites coses donar consell favor e ajuda. (VI) Item, per tal que la vila de Perpenya, e altres viles e ciutats on se fara lo dit batiment, sapien e senten mils en la ley e talla dela dita moneda, que les dites viles e ciutats e cascuna delles puguen elegir e posar una guarda en cascun loc on se fara lo dit batiment, la qual sia veja e guart que la moneda se faça degudament e be segons la ley e talla dessus dites. E aquesta guarda, e encare altra guarda Reyal e no mes, los dits arrendadors pagaran; pero que per la eleccio e teniment de la dita guarda no sia adquisit a la dita vila o ciutat participi algun en lo batiment de moneda, o en altra manera dret algun, en propietat o possessio, ne puixe esser tret a consequencia en esdevenidor contra lo dit senyor; E que en aquesta reservacio haja a consentir la ciutat vila o loc quant elegira la dita guarda. (VI) Item, que los officis en cap de les dites seques o algun dells, axi com seran mestres, e dues guardes, scriua, e maestre de balança, taylador, fonador, obrers, e monaders, sien pagats segons es acostumat. E si la vila de Perpenya o altres locs on la dita moneda se batra volran posar una de les dites dues guardes dessusdites, que ho puguen fer, pero que aquella haien a pagar los dits arrendadors segons es dit: E si lo senyor Rey o lo mestre maior per lo dit senyor, volran tenir mes guardes a despens del dit senyor, que ho puixen fer. E que los dits officials en cap deles dites seques hajen esser bons e sufficients a regir los dits officis, e persones enteses en aquells, perço que lo dit batiment se faça abaquella solmnitat que deu, esquiuant tota frau: e mes avant sien tenguts servir aquells personalment e no per substituits ne en altra manera. E que tota vegada lo mestre, guardes, maestre de balança, scriua, fonadors e tots altres officials, sien tambe officials dela moneda d'or com d'argent de les dites seques, pero si bastar hi poran sens que no sia retardament dels batiments: E no puguen haver cor un salari de

abdues les dites monedes d'or e d'argent quen les dites seques se batran: E en aço faça lo senyor Rey tot ço e quant en ell sera, raonablament e no pus avant. (VIII) Item, que alguna persona, de qualsevol ley condicio o estament sia, no gos traure per si o per altre de la senyoria del dit senyor, durant lo present arrendament, algun aur monedat o no monedat, sino tantsolament la dita moneda d'aur per los dits arrendadors faedora, la qual sia legut a tothom trer e portar en totes parts e terres on lo plaura, sens algun embarch e contradiccio e sens pagar alcun dret: E axi mateix puixen eixir de la dita senyoria los dits florins d'arago de talla de .lxviij. lo march e de ley de .xviij. quirats. E si alcun fara lo contrari, que perda l'aur tant com ne trauria sens tota merce, guanyadora la terça part al dit senyor e l'altra terça part als dits arrendadors e la restan terça part al acusador o a aquell qui trobara la frau. E ultra aço, aquell qui trauria lo dit aur monedat o no monedat, encorre pena de cors e de aver, del qual auer haja lo dit senyor les dues parts, E la restant terça part los dits arrendadors. (IX) Item, que los dits arrendadors se puguen plevir e emparar de totes ahines e ferraments del senyor Rey que son en les dites seques, e de totes altres coses pertanyents al obratge de la dita moneda: E quel mestre de les dites seques haja a reebre ab inventari totes les aynes ferramentes e coses del dit senyor Rey, e tornar aquelles al dit senyor finit lo dit arrendament en la valor que les haura preses, E com finara lo present arrendament que totes les piles e trosells tallats que los dits arrendadors hauran fetes fer romanguen franques al dit senyor. E mes avant, si lo dit senyor haura mester e volra les altres aynes e artificis de la dita monadaria, que los dits arrendadors los hi haien a lexar e vendre per aquell preu que estimaran dues bones persones elegidores vna per cascuna part. (X) Item, que los dits arrendadors e companyons lurs puixen trer e fer trer per si e per altres tot aur monedat e no monedat dels Regnes d'Arago de Valentie de Mallorques e de Sardenya e del principat de Catalunya e de totes les altres terres del dit senyor, franchament e leguda, per fondre en la dita secca o seques e batre la dita moneda demunt specificada, mas no per altre rao, No contrastant qualsevol priuilegis inhibicions e ordinacions en contrari fetes e faedores en qualsevol forma e condicio, E que sia manat per lo dit senyor a tots los governadors e altres officials de la sua senyoria, quel present capitol als dits arrendadors e companyons lurs tinguen e observen, sens tota contradiccio e embarch: Declarat empero quel flori d'arago vuy corrent, lo qual es a ley de .xviij. quirats e talla de .lxviij. march de Perpenya, en les dites seques no puixe esser fus. (XI) Item, que los dits arrendadors no sien tenguts batre la dita moneda per força en alguna manera, nen puguen esser forçats o cuyats, ans sia en lur voler batre aquella e cessar del tot o de partida: Pero que quauque batiment quen facen de la dita moneda per vigor del present arrendament, haia a esser fet dins deu anys, comptadors sis meses apres quel present arrendament per lo dit senyor Rey e per los dits arrendadors sera fermat, E lo dit en Berenguer de Cortilles hi haura consentit, o abans si les dites seques començaran abans a obrar la dita moneda: E finit lo dit temps de deu anys, sia finit lo dit arrendament, posat que tots los dits cent milia marchs de fi aur no fossen batuts: E si per ventura ans de la fi dels dits deu anys los dits cent milia marchs de fi aur eren batuts per los dits arrendadors, que adonchs en aquell cas los dits arrendadors poguessen mes avant batre de la dita moneda aytanta com volrien ne porien dins lo dit temps de deu anys, pagants al dit senyor Rey en la manera e forma demunt dites los dits vnze sols. per cascun marchde fin aur que mes avant batrien. (XII) Item, que si per ventura, ço que deus no vulla, durant lo present arrendament en les dites seques en la ley o talla o altres coses se cometia alguna frau os fahia alguna cosa sinistre o que no fos leguda, en qualsevol manera que dir o ymaginar se puga, que en aço solament sien tenguts los maestres qui les dites seques o secca regirien o altres officials de la dita secca o seques qui en aço serien culpables, e no los dits arrendadors ni lurs companyons: E que los dits maestres sien tenguts e obligats de dar compte e rao de la ley e de la talla de la dita moneda, e pagar als dits arrendadors si res hi fallia, e encare tot aur que si perdes o menys cabas. (XIII) Item, que durant lo dit arrendament, los dits arrendadors e companyons lurs qui en lo dit arrendament hauran part, e officials obrers e moneders o altres persones qui capien ordinariament en lo obratge de les dites seques o de alcuna d'aquelles e encare companyons lurs, no sien tenguts ne puguen esser forçats d'anar en alguna ost o cavalvada o armada, ans d'aço durant lo dit arrendament sien franchs e quitis, exceptat que no fos per auctoritat del usatge Princeps namque: E mes avant haien totes altres franqueses e priuilegis que sien estats atorgats a obrers e monaders de la secca de Perpenya e d'altres seques dels regnes e terres del dit senyor. E que en aquesta franquesa sien enteses totes aquelles persones qui per ops de la dita secca o seques ordinariament compraran aur o regiran los comptes de les dites seques e del present arerndament, en Barchinona, en Valencia, en Perpenya, o en qualsevol altra part o loch de la senyoria del dit senyor, o en altra qualsevol manera ordinariament serviran a les dites seques o al obratge e regiment d'aquelles. E en cas que sobre les persones que de la franquesa del present capitol se volran alegrar fos contrast o dubte, ço es si serviren ordinariament o no, que sobre aço fos cregut a sagrament dels dits arrendadors o d'algun d'ells o de lur procurador. Entes empero que los dits arrendadors e companyons e factors lurs e compradors d'or, no passen nombre entre abdues les seques d'aur e d'argent de trenta quis puguen alegrar de les dites franqueses. (XIIII) Item, que tot hom extrany o privat, de qualsevol condicio sia, qui portara aur e aquell vendra o metra a la dita secca o seques en quantitat de un march o mes, sia guiat e assegurat anant stant e tornant de totes marques e represalies adjudicades e adjudicadores, e de tots altres deutes que dege a qualsevol persones e per qualsevol rao: Pero la stada ques fara per aquells qui vendran o metran lo dit aur no pugue sobrepujar espay de vint dies, per tolre tota frau que en aço' s pogues cometre. (XV) Item, que los dits Arrendadors, pagants ara de present solament cinquanta florins d'or d' arago per dret de segell dels presents capitols e dels altres de la secca del argent, no sien tenguts pagar mes avant per dret de segell dels dits capitols deles seques d'or e d'argent; Ans los haien a esser liurades per los dits cinquanta florins les cartes dels dits capitols, e encare totes provisions per execucio d'aquelles faedores ara o per avant durant lo dit arrendament. (XVI) Item, que la dita moneda d'or sia apellada timbres d'arago: E sia de la vna part la ymatge del senyor Rey estant de peus, vestit de dalmatica reyalada, e tinent en lo cap la corona e en la ma dreta lo ceptre e en la esquerra lo pom, e noy haja tabernacle ne altres obres: E entorn sien les letres següents, Johannes dei gracia Rex Aragonum; E dela altra part sia lo Timbre del dit senyor Rey, ab la Targe Reyal deius, sens altres obres, E entorn sien les letres següents, Apprenhende arma et escutum et exsurge in adjutorium

michi. (XVII) Item, lo dit senyor de certa sciencia promet e jure que totes les coses dessus e dejus scrites e en aquelles contengudes observara e tendra, e observar e tenir fara per tots sos officials e sotsmeses presents e esdevenidors, e que no contrafara ne per altre contrafer permetra per qualsevol manera a rao: E per obseruacio de les dites coses e cascuna d'aquelles, en la ferma dels presents capitols mane totes letres e provisions penals e en altra manera, tan rigoroses com seran necessaries. (XVIII) Item, que los dits arrendadors puguen comprar tot aur per fer e batre la dita moneda per aquell preu e en aquell millor mercat que poran, e ab los venedors se poran acordar. (XVIIII) Item, que lo vicicanceller e tresorer del dit senyor Rey qui vuy son o per temps durant lo present arrendament seran, e encare tots regents les dites vicicancellaria e tresoreria, e sotstresorer e lochtinents, prometran e juraran que contra los presents capitols o algun d'ells en tot o en part no consellaran, ne faran ni consentiran per altres esser fet o consellat, ni faran o espetxaran provisio alguna que al dit arrendament pogues contravenir, ans tant com en ells sera servaran e servar faran tots los presents capitols e les coses en aquells contengudes. E per totes les coses dessus dites e cascuna d'aquelles attendre e complir, lo dit senyor Rey obliga als dits arrendadors e lurs companyons, totes ses Rendes bens e drets aell ara o en esdevenjdor pertanyents e pertanyer devents per qualsevol titol manera o rao, axi en lo Regne d'Arago e comtats de Rossello e de Cerdanya com en tots altres regnes e terres de la sua senyoria, axi que si per lo dit senyor o per altres qualsevol persones los dits arrendadors o companyons lurs eren pertorbats en lo present arrendament contra forma e manera dels dits capitols o algun dells, E per tots dans messions interesses e dampnatges que haurien fets o sostenguts en qualsevol manera, fos feta execucio rigorosa en les dites rendes drets e bens del dit senyor, tota excepcio cessant, e tota solemnitat de dret e de fet a part posada, tro a plena satisfaccio de totes les dites coses als dits arrendadors e companyons lurs faedora. E mes avant, per maior tuicio e seguretat dels dits arrendadors e companyons lurs e de lurs succeidors, lo dit senyor fara procuradors tots aquells quels dits arrendadors nomenaran e volran, ab ple poder de confessar devant lo Justicia d'Arago, o en la sua cort, totes les dites coses e cascuna d'aquelles: E oir per aquelles sentencia de condempnacio del dit justicia, e fer altres coses en aço necessaries: los quals procuradors per lo dit senyor no puguen esser reuocats: E en cas que ho fossen, tal revocacio no valgues, ans qualsevol revocacio no contrastant los dits procuradors e cascun d'ells poguessen usar de la dita procura, E tot ço que per ells seria fet hagues plena força e valor. (XX) Item, que totes les dites coses loara e approvara la senyora Reyna , prometen no contravenir en lo dit arrendament ne algun dels presents capitols per algun cas forma o manera. Predictum itaque arrendatum, et alia omnia et singula in preinsertis capitulis et quolibet eorum contenta et specificata, promittimus et convenimus vobis dictis Arnaldo de Alosio, Petro Cardona, Petro Ferrarii, Bertrando Torrat, Petro Andree et Petro Tequi, arrendatoribus supradictis, licet absentibus, ac omnibus aliis quorum intersit, tenere et servare ac attendere et complere et non contrafacere nec per aliquem contra fieri permittere ratione aliqua sine causa. Et pro ipsorum capitulorum et cuiuslibet eorum execucione, jubemus fieri et expediri omnes provisiones et litteras eciam penales vobis super eorum observacione necessaria, quando et quociens per vos seu vestri parte fuerit requisitum. Dantes et remittentes vobis et vestris siquid et quidquid predicte secce quas vobis predicto modo vendimus seu arrendamus valent nunc plus seu valebunt decetero dicto precio in dictis capitulis declarato, ac renunciantes expresse juri sive legi qua deceptis ultra dimidiam justi precii subvenitur et omni alii juri legi et consuetudini ac cuicumque alii auxilio contra premissa et infrascripta nos juvantibus quovismodo. Promittimus etiam et convenimus predictum arrendamentum, sub modis formis et condicionibus in dictis capitulis expressatis et declaratis, vos et vestros ac quos volueritis facere havere tenere e possidere in pace et secure contra omnes personas corpus et collegium, et teneri vobis et vestris inde firmiter de evictione omnique damno et interesse litis et extra, ita quod si forte per aliquas universitates ac personas singulares cuiusvis fuerint condicionis legis preheminencie seu status, fieret vobis vel vestris questio aliqua peticio seu demanda in judicio vel extra super arrendamento predicto vel eius exercicio in totum vel in parte contra formam et tenorem dictorum capitulorum vel aliquorum ex eis, aut contra libertates aliquas in eis contentas, ilico predictis questionibus peticionibus et demandis nos opponemus et opponere habeamus, easque ducemus nostris propiis sumptibus et expensis a principio usque ad finem, vel si vos aut vestri malueritis, possitis ipsas causam seu causas per vos ipsos ducere et tractare usque ad earum decisionem totalem, eleccione super hoc vobis et vestris penitus reservata. Remittentes vobis et vestris ex pacto, onus denunciandi et necessitatem apellandi. Nos enim promittimus vobis et vestris solvere et restituere et fideliter emendare omnes sumptus dampna et interesse que vos aut vestri ducendo dictas causam seu causas vel alias qualitercumque earum occassione feceritis vel sustinueritis quovis modo, sive obtineatis in causa seu causis sive eciam succumbatis, simul cum toto eo quod inde a vobis vel vestris... fuerit optentum, super quibus dampnis sumptibus et interesse credatur vobis et vestris vestro et eorum plano et simplici verbo sine testibus et juramento, Et pro predictis omnibus et singulis attendentis firmiter et complendis, ac pro firma et legali eorum evictione, obligamus vobis et vestris omnia et singula bona et jura nostra ubique habita et habenda, Et pro maiori premissorum efficacia, juramus per dominum deum et eius sancta Quatuor Euangelia manibus nostris tacta, premissa omnia et singula tenere et servare ac attendere et complere et non contrafacere vel venire aliqua racione seu causa. Et nos dicti Arnaldus de Alosio et Petrus Cardona, Barchinone, Et Petrus Ferrarii, Solsone, mercatoris, Et ego Petrus Andree, mercator ville Perpiniani, nomine meo propio et ut procurator ad infrascripta per dictos Bertrandum Torrat et Petrum Taqui mercatores Perpiniani legitime constitutus, cum publico instrumento acto Perpiniani .xxvj. die proxime preteriti octobris et clauso ac suscripto per Johannem Ballero de Perpiniano auctoritate vestri dicti serenissimi dominis Regis per totam terram et dominacionem vestram notarium publicum, in quo instrumento plenam ad hoc potestatem habeo et specialem mandatum, Predictum arrendamentum a vobis dicto domino Rege sub dictis modis formis et condicionibus expressatis in preinsertis capitulis acceptantes, promittimus jamdictis nominibus vobis jamdicto domino Regi predictos undecim sols. barchinonenses pro qualibet marcha auri juxta formam dictorum capitulorum solvere: Er alia omnia et singula que ad vos pertineant complere prout in ipsis capitulis expressatur. Et pro predictis omnibus et singulis attentdendis firmiter et complendis, obligamus vobis dicto domino Regi et vestris, omnia et singula et bona et jura nostra et utriusque nostrum ac dictorum Bertrandi

Torrat et Petri Tequi ubique habita et havenda. Ad hec Ego dictus Berengarius de Cortilles, serenissime domine Regine Thesaurarius, olim mercator Cesarauguste, arrendatorque seccarum omnium monete auri dominii dicti dominis Regis, prout de dicto arrendamento plene constat per instrumentum publicum sigillis pendentibus dictorum dominorum Regis et Regine munitum, datorum et actorum in Monasterio Vallis Domicille, prope Barchinonam, quinta die aprilis anno a nativitate domini millessimot trecentesimo octuagessimo octavo et clausum per scriptorem et notarium infrascriptum, presenti arrendamento in quantum dicto meo arrendamento derogaret seu contradiceret consencio, salvo tamen et michi expresse retento quod propter huiusmodi conssensum nullum fiat michi tacite vel expresse perjudicium quantum dictis decem annis presentis arrendamenti durantibus, quam ipsis finitis, Ego per me seu alios possint cudere seu cudi facere monetam auri juxta formam dicti nostri arrendamenti quod presenti consensu non obstante, in suo pleno remaneant robore et valore: Et saluo eciam ac retento, quod per dictum meum consensum nullum michi tacite vel expresse fiat prejudicium in percepcione pensionum quinque miille solidorum censualium per dictum dominum Regem michi pridem venditorum, et super universis et singulis emolumentis et juribus quarumcumque seccarum auri dominii dicti domini Regis assignatarum, ut in instrumento dicte vendicionis plenius continetur: Promittens et conveniens vobis dictis arrendatoribus, quod contra meum consensum huiusmodi non faciam nec veniam aliqua racione seu causa, sub bonorum meorum omnium ubique havitorum et havendorum obligacione. Et nos Guillermus de Vallesicca, legum doctor, vicecancellarius, Sperandeu Cardona et Petrus de Berga, jurisperiti, negociorum Curie promotores ac Cancellariam Regentes, Bartholomeus Sirvent, prothonotarius, Julianus Garrius, Thesaurarius, et Nicholaus Moratonii, archidiaconus de Laminyana in Ecclesia Urgellensis, subthesaurarius dicti domini Regis, promittimus et convenimus vobis dictis Arnaldo de Alosio, Petro Cardona, Petro Ferrarii, Bertrando Torrat, Petro Andree et Petro Tequi, arrendatoribus, ac juramus sponte per dominum deum et eius sancta Quatuor Euangelia manibus nostris tacta, predictum arrendamentum et omnia ac singula in preinsertis capitulis capitulis expressata, quantum in nobis fuerit et pacietur justicia, tenere et servare et scienter consulendo aut cartas litteras seu provissiones mandando conficiendo signando et expediendo aut alias non contrafacere vel venire aliqua racione seu causa. Et ulterius, nos dictus Rex, pro execucione dictorum capitulorum et quia inter nos et vos in pactum deductum fuit, ex certa nostra sciencia facimus constitutuimus et ordinamus certos et speciales procuratores nostros et ad infrascripta generales Guillermum Sunyolli et Nicholaum Sunyolli fratres, Berangarium Duran et Raymundum Ferrarii mercatores, habitatores Cesarauguste, licet absents tamquam presentes, et quemlibet eorum, in solidum, ita quod occupantis condicio pocior non existat, sed quod per unum eorum inceptum fuerit per alium mediari valeat et finiri ac duci totaliter ad effectum, Ad comperendum pro nobis et nomine nostro coram justicia Aragonum seu in eius Curia et inibi judicialiter confitendum omnia et singula supradicta Et audiendum quascumque sententias seu condempnaciones contra nos pro premissorum observacione per dictum justiciam proferendas et eis consecienciendum, Et nos et omnia bona nostra qua habemus vel habebimus in dicto Regno Aragonum foro et districtus dicti justitie sumittendum, Et generaliter omnia alia et singula in premissis et circa ea faciendum exercendum et procurandum que nos possemus personaliter constituti, eciam si alias mandatum exigerent speciale, Et volentes eos et quemlibet eorum ab omni onere satisdandi de judicato soluendo et Ratificione penitus relevare fidejubentes in his pro eis et quolibet eorum, promittimus in manu et posse notharii et scriptoris infrascripti ut infra stipulantes judicio sisti et judicatum solvi cum suis clausulis universis nosque semper habere ratum gratum et firmum totum et quidquid per eos seu aliquem eorum circa hec actum dictum gestum et procurantum fuerit et nullo tempore revocare sub bonorum nostrorum omnium ubique habitorum et habendorum obligacione. Et pro dictorum capitulorum obseruacione promittimus presens procuratorum non revocare quod, si forsan de certa sciencia vel per oblivionem aut alias fieri, talem revocacionem carere penitus volumus viribus et effectu, Et omnia que super his per dictos procuratores vel eorum aliquem fierent non obstante revocacione ipsa plenam in judicio et extra optineant roboris firmitatem. Hec igitur omnia et singula que dicta sunt superius, tam nos dictus Rex quam nos dicti arrendatoris quam ego dictus Berengarius de Cortilles, facimus pascimur et promittimus in manu et posse scriptoris et notarii infrascripti ut publice persone, nomine omnium quorum interest et intererit ac interesse poterit in futurum hec a nobis et quolibet nostrum stipulantis acceptantis et legitime recipientis. Data et acta Barchinone, decima die novembris anno a nativitate domini millesimo trecentesimo nonagesimo quarto, Regnique nostri dicti Regis octauo. Petrus Olzina. Signum Johannis dei gracia Regis Aragonum etc. Qui hec concedimus et firmamus ac juramus, et huic publico jnstrumento pro eius corroboracione majori sigillum nostrum apponi jussimus impendenti. Rex Johannes. Signa Arnaldi de Alosio, Petri Cardona, Petri Ferrarii et Petri Andree, arrendatorum predictorum. Signum Berengarii de Cortilles consentientis. Signa Guillermi de Vallesicca, Sperandei Cardona, Petri de Berga, Bartholomei Siruent, Juliani Garrius et Nicolai Moratoni predictorum, Qui hec dictis nominibus concedimus et firmamus. Testes sunt qui ad predicta presentes fuerunt, videlicet firme dicti domini Regis nobilis Hugo de Angularia, miles, camarlengus, et Petrus de Benjure, secretarius, ac dicti Julianus Garrius, Thesaurarius, et Nicholaus Moratorni subthesaurarius dicti domini Regis. Et firme dictorum Arnaldi de Alosio, Petri Ferrarii et Petro Cardona ac Petri Andree, qui predicta firmarunt in dicta ciuitate Barchinone undecima die dicti mensis novembris sunt, dicti nobiles Hugo de Angularia Julianus Garrius et Nicolaus Moratoni ac Jacobus Pastoris et Franciscus de Vinyamata, de thesauraria dicti domini Regis. Et firme dicti Berengarii de Cortilles, qui predicta firmavit in dicta ciuitate Barchinone xj die decembris anni predicti, sunt Johannis Garrius, scriptor porcionis, et Franciscus Deude, negociorum curie Regie promotor, consiliarii dicti domini Regis, Et dictus Jacobus Pastoris ac Arnaldus Maçana, conversus civis Barchinone, Et firme dictorum Guillermi de Vallesicce, Sperandei Cardona, Petri de Berga, Bartholomei Siruent, Juliani Garrius et Nicolai Moratoni, qui predicta firmarunt et jurarunt in dicta ciuitate Barchinone nona die dicti mensis decembris, sunt bernardus ayberni burgensi perpiniani, et ffranciscus deude, ville sancti Matthei .....Montesie. Sig-num mei Bonanati Egidii predicti domini Regis scriptoris et auctoritate Regia per totam terram et dominacionem suam notarii publici qui premissis interfui hecque in hiis duabus peciis pergamenii filo consutis, quarum prima continet septuaginta lineas, primaquarum incipit In nomine sancte et individue Tri-

nitatis Et finit seu arrendamus. Et ultima incipit mentum Et omnia. Et finit tenere. Secunda vero pecia continet xxix lineas perfectas et unam imperfectam vltra signum domini Regis et signa arrendatorum et consenciencium et testes ac signum Domine Regine, quarum linearum perfectarum prima incipit servare ac et finit dantes, et ultima incipit promittimus in Et finit domini Millesimo de dicti dominis Regis mandato in hanc publicam formam redigens scribi feci et clausi. Etc. Dominus Rex mandavit michi Bonanato Edigii, in cuius posse firmavit et juravit.

Botet, doc. 41, ACA, reg. 1984, f. 7 i següents.

409 10 novembre 1394 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Complementàriament al document anterior, el rei demanà als prohoms de Perpinyà que lloguessin als arrendadors "*la casa apellada de la Monederia*", on ja s'havia batut moneda i que la Universitat havia comprat a Perpinyà Blan. En document separat, anul·la la limitació del lloc on batre i els autoritza a fer la moneda en qualsevol lloc dels seus dominis.

Botet, p. 171, ACA, reg. 1984, f. 20v i 44v.

410 10 novembre 1394 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei arrenda al mateix equip que ha de batre els timbres d'or, la fabricació d'una nova moneda de billó que ha de rebre el nom de "*coronat d'Aragó*". Ha de tenir una llei de 5 diners i una talla de 140 peces el marc de Perpinyà i se'n poden encunyar dobles. Es poden batre fins a 100.000 marcs de plata fina. Les peces dobles han de valer 8 diners i les senzilles, 4 diners. El rei no pot fer cap altra moneda de plata, excepte la que es bat a València, Mallorca i Càller, a Sardenya. Els arrendadors no poden fondre croats, diners de tern, jaquesos o diners de València o de Mallorca. Determina els tipus i les llegendes de les peces i diu que l'arrendament és per deu anys.

Botet, p. 173.

411 10 novembre 1394 CORONA

El rei mana als governadors i als oficials dels seus estats que facin pregonar que els escuts, les blanques o qualssevol altres monedes estranyes, tant d'or com d'argent, no siguin considerades de curs, que ningú no estigui obligat a prendre-les i que les que ell fa batre seran de millor for que aquestes.

Botet, p. 176, ACA, reg. 1984, f. 29 i 30.

412 30 gener 1395 Barcelona CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Ampliació de les concessions als arrendadors dels coronats: els permet batre, si els és necessari, mitjos coronats amb la mateixa llei i amb el valor de dos diners.

Johannes etc., ffidelibus nostris magistro, custodibus et aliis officialibus et monetariis secce auri et argenti ville perpiniani, salutem et graciam. Quodque in arrendamento per nos pridem facto arnaldo dalos et petro Cardona, barchinone, Petro Ferrarii, Solsone, Bertrando Torrat, Petro Andree, et Petro Taqui, Perpiniani mercatoribus, de seccis argenti nostri dominii pro cudendo infra comitatus Rossilionis et Ceritanie monetam argenti vocatam coronats, contineatur expresse quod dicti coronats fiant de valore quatuor denariorum et octo denariorum barchinonensium: Attamen, quia in nostro dominio est ad presens penuria seu deffectus monete minute, volumus et placet nobis, vobisque injungimus, quod faciatis et facere possitis si per dictos arrendatores requisiti fueritis, coronats valoris duorum denariorum barchinonensium, habendo respectum ad legem et taliam in dicto arrendamento per nos datas. Et hoc non mutetis aliqua ratione. Data Barchinone .xxx. die januarii anno a nativitate domini .M.CCC.xc.v. Vidit Sperandeus. Dominux Rex mandavit mihi Bonanato Egidii; Vidit eam thesaurarius.

Botet, doc. 44, ACA, reg. 1984, f. 73 r.

413 8 febrer 1395 Barcelona CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei permet als arrendadors dels timbres d'or de batre mitjos i quarts de timbre.

En Joan, per la gracia de Deu et cet. Als feels nostres lo maestre, guardes, scriua Real e altres qualseuol officialis e moneders de la seca de Perpenya, salut e gracia. Ja sia que en los capitols del arrendament deles seques d'or de nostra senyoria, per nos fet no ha molt als faels nostres Narnau d'Alos e an Pere Cardona, de Barchinona, an Pere Ferrer, de Solsona, an Bertran Torrat an Pere Andreu e an Pere Taqui, de Perpenya, mercaders, per batre en aquelles dins los comtats de Rossello e de Cerdanya timbres d'or de lley de .xxiij. quirats e mig e de talla de .lviij. e mig lo march de Perpenya, no sia feta mencio alguna que puxen esser batuts migs timbres e quarts timbres d'or, empero com vegam e conegam que aço sera molt profitos al batiment de la dita moneda e encara a la cosa publica de nostres Regnes e terres, e gran aviament dels mercaders e e tota la gent: plau nos e volem, e a vosaltres dehim e manam spressament e de certa sciencia, que si per los dits arrendadors, o part lur, d'aço serets requets, batats en la dita seca migs timbres e quarts timbres d'or segons la ley e la taylla desus dites, e aço no mudets ni dilatets car de certa sciencia per les dites rahons volem que axis faça. Dada en Barchinona a .viij. dies de febrer, en l'any dela nativitat de nostre senyor mil trecents noranta cinch. Vidit Sperandeus. Rex Johannes. Dominus Rex mandavit mihi Bonanato Egidii. Vidit eam thesaurarius.

Botet, doc. 42, ACA, reg. 1984, f. 76 v.

414 10 febrer 1395 Barcelona CATALUNYA (ROSSELLÒ)

El rei modifica les llegendes dels timbres i els seus divisors, i mana que adaptin la llargada de les llegendes segons la cabuda de cada divisor i que, un cop determinades les llegendes abreujades, no les puguin canviar.

En Johan, per la gracia de deu etc. Als faels nostres los Maestres, guardes, scriua Reyal e altres officials e moneders de la secca de Perpenya, salut e gracia. Jatsia que en los Capitols del arrendament no ha molt per nos fet an Arnau d'Alos e an P. Cardona, de Barchinona, an P. Ferrer, de Solsona, an Bertran Torrat an P. Andreu e an P. Taqui, de Perpinya, mercaders, de totes les seques d'or de nostra senyoria per batre en los comtats de Rossello e de Cerdanya timbres d'or de ley de .xxiij. quirats e mig e de talla de cinquanta vuyt e mig lo march de Perpenya, sie expressament contengut que en la circumferencia dels dits timbres d'or, ço es de la part on es l'emprempta dels nostres Timbre e Targa Reyal, sien les letres o diccions seguents: apprehende arma et scutum et exsurge in adiutorium michi; empero, com apres haiam sabut que les dites letres o diccions no poden ben caber en la dita circumferencia dels dits timbres, plau nos quen sia tret, et scutum et exsurge, axi que solament sien en la dita part dels dits timbres les letres seguents: apprehende arma in adiutorium michi. E no res menys nos plau, que en los migs timbres e quart timbres, que per vigor d'una provisio o letra per nos sobre aço novellament atorgada podets batre si per los dits arrendadors ne serets requests, puxats metre tambe d'una part com d'altre aquelles de les dites letres o diccions contengudes en los dits Capitols queus parran e degudament caber hi poran, remetens aço a vostre arbitre; pero apres que haurets deliberat e mes en pratica quals letres o diccions hi poran bonament caber, noy mudets res sens nostra special licencia e voler. Dada en Barchinona, a .x. dies de febrer, en l any de la nativitat de nostre senyor mil ccc noranta cinch. Vidit Sperandeus. Dominus Rex, presenti Thesaurario, mandavit mihi Bonanato Egidii; vidit eam Thesaurarius.

Botet, doc. 43, ACA, reg. 1984, f. 77 v.

415 15 febrer 1395 Barcelona CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei determina els tipus i les llegendes dels coronats, autoritza que s'escurci la llegenda en els divisors amb la condició que, un cop determinada la llegenda abreujada, ja no es pugui modificar. També els autoritza a posar senyals de valor a cada tipus.

En Johan, per la gracia de Deu Rey d'Arago etc. Als feels nostres los mestre, guardes, scriva reyal e altres officials e monaders dela secca de Perpenya, salut e gracia. Jatsia que en los capitols del arrendament no ha molt per nos fet a (etc.), de totes les seques d'argent de nostra senyoria, per batre en los comtats de Rossello e de Cerdanya moneda d'argent de ley de cinch diners, e de taylles de cent quaranta e quatre, e de setanta dos, lo march de Perpenya, sia un capitol del tenor seguent: Item, que la dita moneda d'argent sia apellada coronats darago, e sia de la una part una testa coronada de corona Reyal qui mostra mige cara, sens altres obres, E entorn sien les letres seguents, Johannes dei gracia rex Aragonum: E de la altra part haie un cayro Reyal al mig de quatre migs compasses qui sien graneiats, sens altres obres, e entorn sien les letres seguents: Dominus protector meus et adjutor meus; Empero, com apres haiam sabut que les dites letres o diccions no poden be caber en la circumferencia, tambe dels dits coronats com de aquells altres de valor de dos diners que apres ab nostra letra hauem consentit esser faedors en la dita secca: Perço consentim e plau a nos, que en los dits coronats puxats metre, tambe d'una part com d'altra, aquelles de les dites letres o diccions queus parran e degudament caber hi poran, e que per mils conexer quals dels dits coronats seran de vuyt, quatre, o dos diners, romanents hi pero les empremptes dels dits cayro Reyal e Testa coronada, puixats fer aquelles obres o contrasenyals en cascuna tayla dels dits coronats, que a vosaltres millor semblara, remetents aço a vostre arbitre: Pero apres que haurets delliberat e mes en pratica les dites obres o contra senyals, e quals letres o diccions hi poran bonament caber, noy mudets res sens nostre special licencia e voler. Dada en Barchinona, a .xv. dies de ffebrer, En lany de la nativitat de nostre senyor. mil.ccc.xc.cinch. vidit Sperandeus. Dominus Rex, presente Nicolao Moratonis locumtenentis Thesaurarii qui eam vidit, mandavit mihi Bonanato Egidii.

Botet doc. 45, ACA, reg. 1984, f. 80.

416 15 juny 1395 CORONA

Mana el rei que tothom qui tingui monedes d'or o d'argent de qualsevol llei i estranyes al país estigui obligat, sots pena de perdre-les, a entregar-les a l'autoritats, que les han de foradar tres vegades amb un punxó, de manera que no es puguin arreglar. N'exceptua els florins de Florència i els ducats de Venècia.

Botet, p. 176, ACA, reg. 1984, f. 153 i 154.

416 a setembre 1395 MALLORCA

En acabar els cinc anys d'arrendament a Cortilles, es fa càrrec de la seca un nou arrendatari, Guillem Colom, mercader de Barcelona. En aquest temps, regia la casa de moneda l'escrivà Anton Pelegrí per ordre del mestre Jaume Eimeric.

López i Bonet, p. 111.

MARTÍ I (1396-1410)

417 1397 VALÈNCIA

El rei escriu al batlle general Nicolau Pujada i li comenta que la seca bat molt poc i que els beneficis que se'n treuen gairebé no abasten per pagar els sous dels moneders. Li atorga plens poders per a treure'n gent, rebaixar els salaris o el que calgui, en profit del rei i de la seca.

Mateu, p. 52, ACA, reg. 2229, fol. 34.

418 1397 CATALUNYA

Disposicions semblants per a la seca de Barcelona, amb l'objecte de disminuir les despeses i augmentar els rendiments.

Botet, p. 195, ACA reg. 2229, f. 38.

419 10 gener 1397 Ciutat de Mallorca MALLORCA

Exemple d'or de procedència nordafricana.

Item a X janer reebí set pessas de moneda d'or, ço és en dobles, dues grans e quatre miges e una quarteta, aportí les a la secha on fan los florins e fiu les, pesaren quatre dobles menys divuit diners, respongueren men a raó de una lliura e quatre sous e quatre dines, habatuts divuit dines de minve, levan quatre lliures quinze sous e deeu dines, les quals dobles reebí per ma del honrat mossèn Guillem Valls, canonge, lo qual les havia reebudes del honrat mossèn en Berthomeu de Puigdaluch canonge, lo qual les havia reebudes per via de s'Alcúdia de moros, que en Martí Pons mercader pus jove les hi havia amisades de s'Alcúdia e de Fe, no'y reebí letra ne albarà de que eran per que no'n pux fer menció *4 ll. 15 s. 10 d.*

Sastre, p. 407.

420 20/28 juliol 1397 VALÈNCIA

El dia 20, el rei mana al mestre i als alcaldes de les seques d'or i d'argent de la ciutat i del regne de València que mantinguessin en el seu càrrec al gravador Bartomeu Coscolla. El dia 28, s'adreça al gravador i li mana que faci a València nous encunys de florí i de mig florí i "*d'altra moneda d'argent*", semblants en tot als encunys fets pel rei Joan però canviant les lletres IO per les lletres MR en els florins i per una M en els mitjos florins.

En Martí per la gracia de Deu, etc. Al feel argenter de casa nostra en Barthomeu Coscolla, salut e gracia. Necessaria cosa es per raho del regiment de nostres regnes e terres, al qual per gracia e disposició divinal som novelament promoguts, que en la moneda d'aur e d'argent qui d'aquí avant se batra e's fabricara en la secca de la ciutat de Valencia sia nostre propi nom scrit en lo cercle o circunferencia de les letres del flori e mig flori e de la altra moneda d'argent perço que per expressio e empremta de nostre propi nom sia hauda diferencia de la moneda qui's batra en nostre temps ab aquella qui es ja batuda en lo temps de nostres predecessors d'alta recordació; per que volem, provehim e ordoname a vos dehim e manam que per vos sien fets cunys nous de flori e mig flori e d'altra moneda d'argent semblants en totes coses e per totes als cunys del temps de nostre ffrare el rei en Johan, innovat pero, mudat e diversificat lo nom seu propris, ço es que la on ell es sculpit e scrit lo seu nom propri per dues letres semblants .IO. sie esculpit entallat e scrit lo nom nostre propri per letres semblants .MR. pero en los cuyns del mig flori perço com es de streta circunferencia e latitud basta qu'ell dit nostre nom hi sia sculpit tant solament per una letra semblant .M. E aquesta manera e forma volem per vos sia tenguda o observada en la fabricacio dels dits cunys. Manans expressament e de certa sciencia als mestres guardes e moneders e altres officials e monistres de la dita secca que d'aqui avant ab los dits cunys baten, fabriquen e informen les dites monedes d'aur e d'argent e no en altra manera. Dada en Barchinona a .XXVIII. dies de juliol en l'any de la nativitat de Nostre Senyor MCCCXC set. Rex Martinus. Iohannes de Riglos de regio mandato per vicecancellarius.

Sagarra, p. 86 i doc. LXXX, p. 185-186, ACA, reg. 2.229, f.25.

421 27 octubre 1397 Saragossa VALÈNCIA

Segons Mateu, en aquesta data el rei dictà diferents disposicions per al bon funcionament de la seca de València.

Mateu 1976, p. 28, sense documentar.

422 12 gener 1398 Saragossa CORONA

El rei confirma a Miquel Duran l'autorització que li atorgà el seu pare per a cercar tresors de qualsevol metall en tots els seus dominis.

Nos Martinus Dei gratia Rex Aragonum &c. Visa et ostensa Nobis per vos fidelem nostrum Michaelem Durandi scutifferum quadam carta pergamenea Domini genitoris nostri memorie recolende, eiusque sigillo pendenti munita, data Cesaraugustae duodecima die Octobris An. á nat. Dom. mill.mo trecent.mo octuag.mo primo, per quam datur vobis licentia sub certis formis et conditionibus specificatis in quibusdam capitulis in dicta charta contents, quod possitis fodere seu fodi facere ac perquirere omnes minerias auri, argenti et aliorum quorumvis metallorum et etiam thesauros absconditos, ac alios per totam terram et dominationem nostram pro ut

in dicta carta haec et alia vidimus contneri; supplicatoque nobis in vestri favorem per quosdam familiares et domesticos nostros, ut chartam praedictam confirmare, et ad certum tempus, seu terminum concedere de benignitate Regia dignaremur: Tenore praesentis predictorum supplicationibus annuentes chartam predictam et omnia et singula in ea contenta laudamus, approbamus, ratifficamus et confirmamus, eaque etiam de novo ad decem annos á die presenti numerandos continue vobis concedimus de gratia speciali, sub modis et formis in ipsa charta contentis. Volentes quod per ipsos decem annos licentiam, seu licentiae supradictae vobis suppetant, et inviolabiliter durent iuxta praedictae chartae seriem pleniorem. Mandamus itaque Aragoniae Gubernatori et aliis Gubernatoribus ac universis et singulis Officialibus, et subditis nostris ad quos spectet, sub nostre gratiae et mercedis obtentu pornaque mille morabatinorum de bonis contrafacientis irremissibiliter habendorum quod hanc chartam confirmationem et novam concessionem vobis teneant et observent, et contra non faciant aut veniant aliqua ratione. In cuius rei testimonium hanc vobis fieri iussimus nostri sigilli pendentis munimine roboratam. Dat. Cesarauguste duodecima die Jannuarii An. á nat. Dom. mill.mo trecent.mo nonagessimo octavo Regnique nostri tertio. Matias Vic.Berengarius de Busquetis mandato Domini Regis ad relationem Thesaurari, qui eam vidit P.

Salat, doc. 44.

423 25 febrer 1398 Saragossa CORONA

El rei es dirigeix a Romeu des Feu, obridor d'encunys de les seques de Barcelona i de Mallorca, i li mana que en els encunys dels florins hi posi el seu nom. Segons Botet, aquesta ordre fou general per a totes les seques.

Lo Rey. Per nos es estat deliberat e ordenat que en los florins d'or qui d'aqui avant se batran en les seques nostras de Barchinona e de Mallorques sien emprentades ço es en la superficies o partida on es lo senyal de la flor lo nom e nostre titol reyal per semblants letres e per semblant forma ó figura de queus trametem depint ó figurat dins la present. E que l'altra superficies ó partida on es la figura de Sent Johan per les letres acostumades de posar en los altres florins de temps passat. per queus dehim eus manam que encontinent en los ferres ó motlos dels dits florins esculfiscats entallets é figurets la forma del flori ab les letres de nostre nom propi e titol reyal segons es dit e veurets esser contangut en la mostra qui dins lo present vos trametem volents et expresament manants sots pena de perdre nostra gracia e merce als maestres guardes e moneders e a tots altres di les dites seques a ques pertany que d'aqui avant batent los dits florins ab lo ferres o motlos que por vos seran fets en la forma e manera de sus dites guardatse que d'aqui avant no baten ab altre molte o ferres en nenguna manera. Dada en Çaragoza sots nostre segell secret á XXV dies de febrer del any M.CCCXCVIII. Rex Martinus Berengarius de Busquetis mandato domini Regis ad relationem Thesaurarii qui eam vidit. Dirigitur an Romeu des Feu, mestre del entayll de les nostres seques de Barchinona e de Mallorques.

Botet, p. 198, ACA, reg. 2239, f. 123; Elies de Molins, p. 816.

424 8 març 1398 Saragossa CORONA

Mana el rei a tots els seus oficials que facin publicar crides que prohibeixin la circulació de qualsevol moneda estrangera, que només es podrà valorar a pes de metall. Els posseidors tenen l'opció de lliurar-les o d'exportar-les en el termini d'un mes; si no compleixen les ordres, se'ls aplicarà una pena de 1.000 morabatins, a repartir per meitats entre el denunciant i el rei.

Martinus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, dilectis et fidelibus universis et singulis officialibus nostris unilibet citra et ultra mare infra nostrum dominium constitutis ad quos hec spectent, presentibus et futuris, et locatenentibus eorumdem, salutem et dileccionem. Regalis preheminencie solio disponente illo qui cuncta salubre disponit regimine presidentes hoc ferventer appetimus, hoc votis ardentibus affectamus et sequimur juxta posse ut excusso neglicencie somno, sic erga renorum et terrarum nostrarum custodiam intendamus noxia submovendo et agendo solerti studio pro futuro, quod nostro honori exonerique debite satisfat, felixque subditorum nostrorum status non solum subsistat, sed votiva suscipiat, dante Domino, incrementa. Sane a quibusdam citra temporibus propter inadvertenciam, negligenciamve seu alias quidam in dictis nostris regnis et terris est pessimus introductus abusus excrescens continue et ubique pestem evomens sui mali, hoc est quod diverse monete extranee seu in partibus fabricate extraneis mittuntur, dantur, recipiuntur ibidem et currunt hinc inde comuniter longe ad majus forum seu precium quam revera ex lege seu materia valeant earumdem. Unde et alias occasione hujusmodi nostro honori de traccio, erarioque nostro magnum quippe dispendium, et quod durius ferimus toti rei publice predictorum subditorum nostrorum damna et inconveniencia gravia ne dicamus importabilia fere diversi mode subsecuntur, inter que ne illa preterire silencio videamur nonnulla hic succincte narracionis stilo decrevimus exarare ut sequitur. Primum quidem est quia quicumque ex subditis nostris mille scrutos habens, ut ad speciem valoris scuti hujusmodi ommissis ad presens ceterarum ex dictis monetis valoribus descendamus, credit decem octo vel saltem decem septem mille quingentos solidos barchinones se habere quo fallitur, cum secundum valorem floreni regni Aragonum revera non habeat, nisi sexdecim mille ducentos solidos tantum. Secundum, quia in eo quod ex sui forma monete extranee memorate plus valent, valor ipse in beneplacito voluntatis consistit illius regis vel principis qui monetas hujusmodi cudi facit, nam ubi in suis regnis et terris rex vel princeps idem monetas mutaret predictas, dando nunc corribiles pro billono, tunc monete eadem nunc currentes non pro forma sed pro sui tantum materia suum retinerent valorem. Et ultra damna que dictas monetas habentes exhinc subirent gravissima, est inconveniens admodum et dissonum racioni non parum quod monetarum valor que sunt nostris in terris ex arbitrio seu libito voluntatis dependeat regis seu principis extranei cujuscumque. Tercium, quod nec minorem inconvenienciam habet nec minus nostre derogat regie dignitatis honori, quod imago cujusvis regis seu principis advene in uno frustro seu trocio auri vel alterius cujuscumque metalli impressa, illud nostris in terris faciat plus valere quam si frustrum seu trocium ipsum

dicte imaginis impressione careret. Quartum et ultimum, quia nobis nostrisque permittentibus subditis prelibatas monetas extraneas per regna nostra et terras majori foro seu precio, quam illarum materia valeat currere, nobis seccisque nostris substrahimus lucrum et commodum, illudque regibus et principibus ipsis eorumque seccis non absque illaudabilis administracionis nota et nocumento notabili applicamus. Nam, cum ex lege multo minus ipse monete extranee quam florenus Aragonum valeant, sequitur quod dicte eorum secce possunt aurum majori precio quam secce nostre emere et habere, quod cessaret omnino si in contractibus et comerciis monetarum extranearum nostris fiendis in terris non posset de ipsis monetis solucio fieri, vel si ille dari vel accipi non valerent nisi pro valore tantum materie earumdem quem hi quibus infra nostra regna et terras monetarum necessitas immineret scientes monetas extraneas mitti non posse dari vel accipi, nisi pro valore sue dumtaxat materie, illas in dictis extraneis seccis cudi non facerent, quinpocius nisi ex nostra moneta haberent eas nostris in seccis cudi facere necessario cogerentur, de quo duo evidencia commoda resultarent, unum videlicet nobis qui monetas easdem in seccis nostris cudi ut predicitur faceremus, et reliquum subditis nostris qui monetam haberent dictis monetis extraneis pociorem. Quocirca, volentes abusum pretactum qui in perniciem jam erumpit penitus tollere, nostrum diligencius custodire honorem dispendia summovere et amplecti lucra et commoda recensita superius, sic tenore presentis de certa sciencia et consulte edicimus, ordinamus, providemus et eciam inhibemus, de his nichilominus sanccionem pragmaticam facientes ne ammodo in dictis nostris regnis et terris monete quevis extranee currant nec currere dari nec accipi valeant nisi pro valore dumtaxat materie earumdem. Quodque si secus a quodam post publicacionem nostri edicti ordinacionis et pragmatice sanccionis hujusmodi fieri seu tentari contingat, penam incurrat mille morabatinorum auri nostro applicandorum erario quociens fuerit contrafactum ultra ammissionem monetarum ipsarum que utique dempta tercia parte quam denunciatori seu accusatori tribui volumus fisco nostro protinus applicetur. Mandantes vobis et vestrum cuilibet de certa sciencia et expresse, sub pena duorum milium morabatinorum auri ac privacionis officiorum quibus, noscimini presidere et eciam sub ire et indignacionis nostros incursu, et quanto forcius possimus, quatenus presens nostrum edictum, ordinacionem, provisionem, inhibicionem et pragmaticam sanccionem faciatis confestim per universa loca jurisdiccionibus vobis comissis subjecta voce preconis solenniter publicari. Adjecto publicacioni hujusmodi ut melius presentis edicti sequatur effectus nostrisque subditis predictarum penarum incursus occasio substrahatur, quod omnes et singuli habentes dictas monetas extraneas infra unius mensis spacium a die publicacionis ejusdem proxime computandi intra quem, ut nullum vel minus hujus nostri edicti dispendium senciant, poterunt ipsas pecunias ad partes extraneas quaslibet mittere seu portare esmerciareque ibidem vobis illas exhibeant et presentent, qui eas ne possint ex tunc nisi pro valore materie currere dari ve seu accipi protinus faciatis inferrigi, ipsumque edictum, ordinacionem, provisionem, inhibicionem et pragmaticam sanccionem, facta prius publicacione jamdicta, servetis ad unguem et faciatis per exaccionem et execucionem dictarum penarum ab omnibus firmiter observari. Et ne de ac super valore pecuniarum extranearum quarumlibet tam auri quam argenti ere contraminatarum in nostra currencium dicione emergat dubium aliquod. Providemus et volumus quod per magistrum secce nostre Barchinone vocatis, si ad hoc interesse voluerint, consiliariis civitatis ejusdem, vel per vicarium Barchinone et magistrum eundem insimul fiant de pecuniis ipsis ensays ad hoc, ut secundum quod revera pro materia valeant earumdem suus verus justusque valor seu precium denotetur et deducatur expost voce preconis in publicam nocionem in locoque publico describatur ne quis ignoranciam possit inde pretendere aliqualem. Circa hec omnia sic laudabiliter vos gesturi quod per vestram solicitudinem et opera efficacem fructus nostrum edictum hujusmodi ponat concupitos, vosque exinde merito comendari possitis quibus alias non dresset penarum infliccio impositarum superius nec correccionis percussio gravioris. Datum Cesarauguste, octava die marcii, anno a Nativitate Domini millesimo CCCmo XC° octavo. Matias, vic(ecancellarius). Rex Martinus.

Llibre de les Monedes, doc. 30; el publica també Salat, però amb data d'1 de juny del mateix any, doc. XLV; Botet, p. 199, regest amb la data de 8 de març i les referències; ACA, reg. 2255, f. 146 i 147; f. 2254, fs. 55 i 56; reg. 2258 i f. 180.

425 25 abril 1398 CATALUNYA

El rei ordena als tutors de l'hereu Çacosta, que fou escrivà de Joan I, que entreguin a Bartomeu Cervera, mitjançant inventari i rebut, les claus de la casa anomenada "*lo Thresor*" i de les caixes que en ella hi havia, en les quals s'hi guardaven les toques o patrons, l'or comprat, les desferres, els enserraments i altres elements que necessitava Cervera per al seu càrrec de mestre. El dia següent, mana al mestre i als oficials que, si troben resistència en el lliurament de les claus, que obrin la casa del Tresor i que en facin l'inventari, fet del qual han d'aixecar una acta davant de l'escrivà reial.

Botet, p. 196, ACA, reg. 2255, f. 136 i 137.

426 2 abril 1398 Saragossa CORONA

El rei arrenda a Guillem Colom l'encunyació per cinc anys dels florins d'or, per tal d'encunyar a les seques de Barcelona, Perpinyà, València i Mallorca o en qualsevol altra de la seva senyoria. Han de tenir una llei de 18 quirats i una talla de 68 peces el marc de Perpinyà. L'arrendatari ha de pagar cada final d'any i per marc encunyat, 8 sous barcelonins, francs de despeses i fins a un màxim de 500 marcs, encara que en batés més. El rei es compromet a no donar en arrendament a ningú durant els cinc anys l'emissió de moneda d'or. Es prohibeix també la sortida d'or del país, a excepció del florí català.

In dei nomine, pateat universis. Quod nos Martinus, etc. Visis et recognitis ac plenarie intellectis quibusdam capitulis inter nos, ex una parte, et Bernardum de Pinosio, civem Barchinone, procuratorem Guillelmi Columbi, civis eiusdem civitatis, ex altera, super infrascriptis factis inhitis et concordatis, quorum tenor sequitur in hunc modum. En nom de deu e de la gloriosa verge madona

sancta Maria e de monsenyer sent Johan batista, lo senyor Rey ven o arrenda an Guillem Colom, ciutada de Barchinona, e a aquells que ell volra acollir en lo present arrendament, les seques d'or de Barchinona, de Perpenya, de Valencia e de Mallorques, e totes altres seques d'or de la sua terra e senyoria axi deça mar com della mar, per batre çoes saber lo flori d'or d'arago qui huy corre en la terra e senyoria del dit senyor, çoes de ley de .xviij. quirats d'or fi e de talla de .lxviij. florins en lo march de Perpenya, segons lo capitol fet en la cort general de Tortosa, lo qual arrendament fa lo dit senyor del primer die de janer prop passat, ques compte l' any present e devall scrit, m.ccc.xcviij., a cinch anys primers vinents, sots la forma e manera en los capitols dejus scrits contengudes. Primerament, que lo dit Guillem Colom, per tot lo dit temps de sinch anys del dit arrendament, tengue e pusque tenir e fer tenir les dites seques e cascuna d'aquelles, e batre e fer batre lo dit flori d'or d'Arago en aquelles e cascuna d'aquelles o en la partida d'aquelles ques volra o a ell plaura e sera ben vist faedor. E axi mateix; pusque lo dit Guillem Colom, durant lo dit temps, sis volra, mudar les dites seques en altres lochs dels Regnes d'Arago e de Valencia e de Mallorques e del principat de Cathalunya que ell volra e elegira, e en aquelles obrar e fer obrar o batre o fer batre lo dit flori axi com li plaura, e sobre aço una vegada e moltes variar, e totes les dites seques tornar o aquell nombre o nombres de que li sera vist faedor, sense altra licencia o consentiment del dit senyor. Item, que lo dit Guillem Colom, arrendador qui damont, en tot cas çoes les dites seques obrants o no obrants, o aquell G. Colom faent del dit flori en aquelles o no, sie tengut de pagar en la fi de cascun any dels dits sinch anys al dit senyor o a son tresorer, a la raho o preu dejus scrit, per .d. marchs d'aur fi del dit march de Perpenya e encara per aytants marchs d'aur fi com ab veritat se trobara o apparra que sien stats batuts en la sequa de Mallorques en l' any qui fini en lo mes de deembre, ques comptave l'any .m.ccc.xcvj. E si lo dit arrendador en alcun any o anys dels dits sinch anys fara mes avant que no es dit batre o fer batre del dit flori en les dites seques, que aximateix sie tengut de pagar al dit senyor o a son tresorer a la raho o preu dejusscrit, per cascun dels dits marchs que mes obrara, axi com es dit, salva empero al dit arrendador la compensacio o retencio dejusscrita. Item, que lo dit arrendador sie tengut de dar e pagar al dit senyor o a son tresorer, per preu de cascudels dits marchs d'aur fi que durant lo dit temps del dit arrendament obrara o fara obrar en les dites sequa o seques, .viij. sous barchinonesos franchs e quitis de totes messions e despeses: Entes empero e declarat, que lo dit arrendador faent obrar o no obrar en les dites seca o seques, axi com es dit, haie e sie tengut de pagar en la fi de cascun any dels dits sinch anys al dit senyor o a son tresorer per .d. marchs d'aur fi, e encara per aytants marchs com vertaderament se atrobara que son stats batuts en la dita seca de Mallorques en lo dit any que fini lo mes de deembre l'any .M.ccc.xclvj., axi com es dit. Item, que si en algun any o en alguns anys lo dit arrendador batra o fara batre o obrar en les dites seques mes dels dits .d. marchs e deço ques trobara esser batut lo dit derrer any en la dita seca de Mallorques, que de allo que sera plus o mes batut sie tengut dar e pagar al dit senyor o a son tresorer los dits .viij. sous per march, axi com ja es dit. Item, que lo dit arrendador sie tengut en la fi de cascun any dels dits sinch anys, e no abans, dar e pagar al dit senyor o a son tresorer los dits .viij. sous per cascun march d'or que batut haura, o de que es stret en tot cas a pagar, axi com es dit, franchs e quitis de totes messions e despeses, pero que lo dit arrendador sen puxe vers si retenir ço que haura haut a bestraure o pagar lo dit senyor per aquests cas. Item, quel dit arrendador e companyons seus no sien tenguts de dar o mostrar algun compte o comptes al dit senyor, ne a tresorer o maestre racional d'aquell senyor, ne o altre qualsevol persona per lo dit senyor, del batiment quel dit arrendador fara en les dites seques, ans lo dit arrendador sie tengut de pagar lo dit preu en aquesta forma, çoes que en lo dit terme de la paga del dit preu, lo dit senyor o son tresorer haien saber ab l'escriva o scrivans Reyals de les dites seques, e haver certificacio de aquells, quants marchs d'aur fi lo dit arrendador haura batuts o fets batre en aquell any en les dites seca o seques, segons la qual sertificacio o quantitat de marchs d'aur fi batuts en aquella certificacio contenguda, a la dita raho de .viij. sous barchinonesos per cascun march, lo dit arrendador sie tengut de pagar lo dit senyor o son tresorer: E lo dit senyor o lo dit seu tresorer, en lo acte de la dita paga, hagen a restituir e liurar al dit arrendador les dites certificacio o certificacions e fer apoca de la quantitat que pagara per aquell any, volent e ordonant lo dit senyor que solament lo dit arrendador, restituent les dites sertificacions, e apoques al maestre racional de la sua cort, admete lo dit maestre racional al dit arrendador en compte les quantitats que segons la dita forma haura pagades, axi que altre compte lo dit arrendador no sie tengut donar o mostrar per raho del dit arrendament al dit maestre racional, sino solament les dites certificacions e apochas, e segons aquelles sie lo dit compte per lo dit maestre racional al dit arrendador oit e deffinit: E axi ho mane lo dit senyor ab lo present capitol al dit maestre racional, expressament e de certa sciencia: Entes empero e declarat, que si per lo dit retiment de compte e carta de fi de aquell havedora, lo dit arrendador haura res a pagar, que so pusque aturar del preu dels dits .viij. sous per march que ha a pagar, axi com es dit. Item, vol e ordone lo dit senyor ab lo present capitol e mane, que en lo fort e feble, gras e magre, e en los sosteniments de les fundicions e deliurances, e en los enserraments, e generalment en totes altres e sengles coses pertanyents en lo dit obratge o batiment del dit flori en lo temps del senyor Rey en Pere, de bona memoria es son tengudes e servades fins al die present: E axi mateix los dits maestres e guardes e cascu dells, se regesquen es haien a regir ab les toques a ells e cascu d'ells liurades o fetes liurar per lo dit senyor, e axi com es stat acostumat fins al die present, com axi vol lo dit senyor ques face perço que los florins ques batran per part del dit senyor sien semblants de aquells quis son batuts en temps del dit senyor, a relevar e tolre tota sospita e novitat del dit batiment. Item, lo dit senyor en sa bona fe Reyal promet al dit arrendador e jura, que durant lo present arrendament no vendra o arrendara a altre persona o a altres persones les dites seques o alguna d'aquelles per major o menor o semblant preu, ne aquelles volra tenir o fer tenir per us propi seu, ne durant lo dit arrendament fara algun contracte deles dites seca o seques en prejudici ço es saber del present arrendament, ne torbara lo dit senyor empatxara agreviara o inquietara ne torbar empatxar agreviar o inquietar fara en alguna manera lo dit arrendador o companyons seus en lo dit arrendament o alcun d aquells per consells induccions o informacions de qualsevol Consellers seus o d'altres qualsevol persones, ne en altra manera, ne alcun dret guany o emolument del dit arrendador tocara demanara pendra o haura ne tocar demanar pendre o haver fara, sino solament los dits .viij. sous per march d'or

fi, segons la forma damont declarada: Ans promet e iure lo dit senyor, que les dites seques e cascuna d'aquelles per lo dit temps de .v. anys fara lo dit arrendador e sos companyons haver tenir e posseir en pau contra totes persones, e quel sera tengut de eviccio d'aquelles: E en cas que en alguna manera per lo dit senyor o officials seus contra lo present capitol o coses en aquell contengudes o algunad aquelles fos fet o attemptat, que sie nulle e haut per no fet o attemptat, e ara per llavors de tot en tot lo dit senyor revoque e ho anulle. Item, promet lo dit senyor al dit arrendador, sots virtut del sagrament dejus scrit, que durant lo temps del dit arrendament per algun cas raho causa o necessitat, quant que fos gran o urgent, per si o altres official o officials seus no atorgara o consentira, ne atorgar o consentir fara o permetra en alguna manera, batre o fer batre per algunes altres persona o persones en algun loch o en alguns lochs de sos Regnes terres e senyoria axi deça mar com della mar lo dit flori, ans durant lo dit arrendament lo dit flori solament haie esser batut o obrat o fet obrar per lo dit arrendador, axi com es dit. Item, si lo dit senyor durant lo dit arrendament volra fer obrar altra moneda d'or en sa terra o senyoria oltra lo dit flori, que aço pusque fer lo dit senyor en aquesta empero forma e manera, que la haie a fer batre per lo dit arrendador e no per altre: Empero, que lo dit senyor haie a pagar al dit arrendador e a sos companyons francament e sens alguna excepcio, per cascun march d'or fi de la dita altra moneda, aytant com lo dit arrendador guanyara per cascun march d'or fi que fara batre del dit flori en les dites seca o seques, la qual paga o quantitat lo dit arrendador se puixe licitament retenir de la altra moneda que per lo dit senyor batrie o farie batre en cascuna de les dites seca o seques. Item, que si lo dit senyor en corts generals, ab consentiment e volentat d'aquelles corts, ordonara durant lo present arrendament que altre moneda d'aur corrible, e aforada per les dites Corts, ultra lo dit flori, se obras os pogues obrar e batre en la terra e senyoria d aquell senyor, que tal moneda se pusque obrar no contrastant lo present arrendament: E en aquest cas, lo dit arrendador no sie tengut pagar al dit senyor o a son tresorer sino solament per aquell nombre de marchs que reyalment e vertadera en tot lo temps lavors passat del dit arrendament hagues batuts o fets batre, o per los .d. marchs per any e per tants quants se ha batuts a Mallorques l'any qui fini en deembre del any .m.ccc.xclvj., comptant prorata del temps qui lavors serie passat, e que lo dit senyor li sie tengut pagar e restituir qualsevol quantitat de moneda que hagues prestada pagada o anticipada, ensemps ab totes altres quantitats de moneda si algunes seran al dit arrendador, degudes per qualsevol manera per raho del present arrendament: E que lo dit arrendador, en lo dit cas, no sie tengut jaquir lo dit arrendament, ans d'aquell pogues usar fins que en aquestes quantitats de moneda totes e sengles fos plenariament e entegra satisfet e reintegrat; satisfet empero e reintegrat lo dit arrendador en les prop dites quantiats de moneda, fos en lo dit cas tengut de jaquir e deffinir lo present arrendament o lo temps que llavors restas a passar aquell. Item, que los officials en cap de les dites seca o seques o alguns dells, axi com son mestres, guardes o scriva Reyal o maestre de balança, no puxen o no deien esser pagats per lo dit arrendador sino per marchs, en la forma ço es saber quel senyor Rey en .P. de bona memoria havia derrerament ordonat, e que lo dit arrendador en la dita forma e manera e no en altra los haie a pagar, e si los dits maestres e altres officials no volran servir en la dita forma e manera e al salari per lo dit senyor Rey en .P. ordonat per cascun march d'aur fi, que en aquest cas lo dit senyor , dins .xv. dies apres que fos request per part del dit arrendador, haie e sie tengut forçar aquests aytals officials a fer lur servey al prop dit salari per cascun march, o mundarni altres bons e sufficients en loch d'aquells qui no volrien servir: E si aço lo dit senyor dins los dits .xv. dies no ho haura fet o fet fer, que en aquest cas lo dit arrendador puxe del dit preu que ha a dar al dit senyor pagar als dits officials e a cascun dells lo salari antigament per aço acostumat de dar e pagar, Entes empero e declarat, que tot ço que lo dit arrendador hagues pagar als dits officials e a cascun dells oltra lo dich salari de march, fins a compliment del dit salari antich, se puxe lo dit arrendador aturar del preu que es tengut pagar al dit senyor e a son tresorer axi com dit es. Item, que alguna persona de qualsevol stament ley o condicio sie, per si o per altre, en alguna manera no gos traure dela terra e senyoria del dit senyor alguna or monedat o no monedat, sino solament lo flori d'arago corrent en la terra, e si algun fara lo contrari que perde l'or que volrie traure, axi com es dit, sens alguna remissio e gracia, guanyador per la una part al dit senyor, e per l'altra part als dits arrendadors e companyons seus, e per la residua terça part al acusador e a aquell que aço trobara, e oltre aço aquell qui traurie lo dit or axi com es dit incorrega pena de cors e daver, de la qual pena de haver la meytat sia guanyada al dit senyor e l'altra meytat al dit arrendador e companyons seus en lo dit arrendament. Item, quel dit senyor, o altre havent dell poder, no pugue dar licencia a algu de trer aur de la sua senyoria. Item, quel dit arrendador o companyons seus se puxen servir de totes les aynes e ferramentes deles dites seques, e de totes altres coses pertanyents al obratge de la dita moneda, qui sien del dit senyor: E que lo dit senyor Rey, encontinent fet lo dit arrendament, haie e sie tengut de fer aquelles totes liurar o fer liurar al dit arrendador, pero que noy sien enteses aynes ferramentes o altres coses qui no fossen del dit senyor Rey: E quels maestres de les dites seques haien a reebre ab inventari totes les dites aynes ferramentes e coses del dit senyor Rey, e tornar aquelles al dit senyor Rey finit lo dit arrendament en la valor que lavors seran, declarat, empero que les dites aynes e ferramentes sien stimades quant seran liurades al dit arrendador, E que a la menys valença que sera trobada en aquelles quant seran retudes al dit senyor sie tengut lo dit arrendador a aquell senyor. Item, es convengut e plau al dit senyor, que lo dit arrendador e companyons seus en lo dit arrendament e cascun dells puxen, durant lo temps del dit arrendament, de continent, ço es saber, que aquell arrendament sie per los dits senyor e arrendador fermat, tota vegada quels plaura, trer o fer trer per si e per altres en nom d'ells e de cascun d'ells dels Regnes d'Arago, de Valencia, de Mallorques, de Cerdenya e del principat de Cathalunya, e de totes altres terres de la sua senyoria e axi deça mar com della mar, dobles d'or castellanes e morisques, scuts, franchs, reyals de Mallorques, e tota altra moneda d'or stranya o privada, e altra qualsevol or monedat e no monedat, francament e leguda, e aquelles monedes e or portar e fer portar en aquelles seca o seques de la senyoria del dit senyor quels plaura, per fondre aquelles monedes e or e ferne dels dits florins d'or d'arago e no per altre raho, no contrastants qualsevol privilegis manaments inhibicions e ordinacions en contrari de aço fetes o faedores sots qualsevol forma o concepcio de paraules, e que sie manat per lo dit senyor sots grans penes e altras cominacions a tots e sengles governadors e portant veus d'aquells, e altras officials del dit senyor, quel

present capitol e totes e sengles coses en aquell contengudes al dit arrendador e companyons seus en lo dit arrendament e a cascuns d'ells tengen observen e tenir e observar facen, tota contradiccio e empatxament d'aquen remoguts, pagant empero lo dit arrendador si algun dret se havie a pagar per la treta del dit or. Item, vol e consent lo dit senyor, que durant lo temps del present arrendament lo dit arrendador e companyons seus en aquell arrendament, e officials obrers o moneders e altres qualsevol persones qui obraran entendran o en altre qualsevol manera ordinariament cabran o treballaran en lo obratge de les dites seques o d'alcuna d'aquelles per raho del present arrendament e encara companyons lurs o de cascun dells, no sien tenguts ne puxen esser forçats de anar en alguna ost cavalcada o armada, encara com fos per auctoritat del usatge princeps namque, ans d'aço durant lo dit temps del dit arrendament sien franchs e quitis, e que en aquesta franquesa sien enteses e compreses totes e sengles persones qui en los comptes de la dita secca o seques o del present arrendament o en altra qualsevol manera per raho de les dites seca o seques o del dit arrendament, en Barchinona, en Valencia, en Perpenya, en Mallorques e en qualsevol altre part o loch de la senyoria del dit senyor, serviran ordinariament en qualsevol manera: E en cas que sobre les persones qui de la franquesa en lo present capitol contenguda se volran alegrar fos dubte o questio, ço es si servirien ordinariament a les dites seques o alcuna d'aquelles o en altra manera per raho del dit arrendament o no, que sobre aço fos cregut a simple sagrament del dit arrendador e dels maestres de les seques. Item, que lo dit senyor sie tengut de fer liurar als dits arrendador e companyons seus la carta dels presents capitols, e totes altres cartes letres provisions e scriptures qui exiran de la sua Cort e faents per lo dit arrendament, franques e quities de tot dret de segell, salari de scrivans e altres messions qui per aquelles se hauran a fer: E que si per qualsevol cas, los dits arrendadors e companyons seus hauran res per aço a pagar, que ço pusquen aturar del preu que han a pagar axi com es dit per raho del dit arrendament. Item, que tot hom estrany o privat, de qualsevol stat ley o condicio, sie aportara o fara portar or e aquell vendra a la dita seca o seques e metra en la dita seca o seques, en quantitat empero de sinch marchs d'or fi o plus, ab lo present capitol guie e assegure lo dit senyor per si e per sos officials en tota sa terra e senyora enant ço es saber stant e tornant de totes e sengles marques e repressalies adjutgades o adjutjadores o atorgades o atorgadores, e de tots e sengles deutes que degue a qualsevol persones e per qualsevol raho, pero que la stada ques fara en la terra o senyoria del dit senyor per aquells qui axi com dit es vendran e metran lo dit or e qui dels dits guiatge e assegurament se volran alegrar, no puixe sobrepuiar o esser mes de spay dun mes, e aço per tolre tota frau qui en aço se pogues cometre: Manant lo dit senyor ab lo present capitol a tots e sengles officials seus, que los dits guiatge e assegurament tenguen e observen e tenir e servar facen, e les coses en lo present capitol contengudes facen publicar ab veu de crida publica tota vegada que per part del dit arrendador ne sien requests, com les dites coses per augmentacio del batiment de les dites seques tornen e redunden en gran profit del dit senyor e de tota la cosa publica dela terra e senyoria d'aquell. Item, que per lo dit senyor Rey ne alcun official seu o altre qualsevol persona, no puxen esser fetes alguna empara o empares al dit arrendador o companyons seus en lo dit arrendament, o per maestres e altres officials deles dites seca o seques, sobre florins o altra moneda qui fos deguda per aquells o algun d'aquells a qualsevol persona o persones per raho d'or per los dits arrendadors e mestres e altres officials o alcuns dells comprat per batre los dits florins. E en cas que aytals empares fossen fetes, que aquelles los dits arrendador e mestres e altres officials no sien tenguts tenir e servar, ans aquell florins e moneda puguen, no contrastants les dites empares, sens encorriment d'alguna pena liurar e pagar a les persones de qui lo dit or hauran comprat, com axis deia fer per dar tota favor al dit batiment, qui sguarda l'utilitat de la cosa publica. Item, que si pervenra, ço que deus no vulle, durant lo temps del dit arrendament en les dites seques o alcuna d'aquellas se cometie algun crim os fahie alguna frau o alguna altra cosa sinistra o qui no fos leguda de fer, en qualsevol manera qui dir o cogitar se puxe, que en aço solament sien tenguts lo maestre qui les dites seca o seques regiran e altres officials de les dites seca o seques qui en aço serien culpables, axi que en aço los dits arrendador e companyons seus no sien o puguen esser en res tenguts, ne alguna inquisicio contra ells o algun dells puxe per aço esser feta: E que lo dit maestre e maestres axi mateix sien tenguts e obligats de dar compte e raho de la ley e talla dels dits florins, si res hi fallie: E axi mateix sien tenguts al dit arrendador de tot or e argent qui en la dita seca o seques se perdes os menys cabas en qualsevol manera. Item, que los Maestres e guardes e altres officials de les dites seques e de cascuna d'aquelles, sien tenguts mostrar francament e complida als dits arrendador e companyons seus en lo dit arrendament tots los comptes que regiran e tendran de les dites seca o seques, tota vegada ço es saber quen seran requests per part dels dits arrendadors o de companyons seus en lo dit arrendament: E aço haien a fer los dits maestres, guardes e altres officials e cascuns dells, sots pena de .d. florins d'or d'arago per cascun dells qui faes lo contrari, e per cascuna vegada que lo contrari fos fet, de la qual pena, en cas que sie comesa, la meytat fos guanyada al dit senyor e l'altra meytat al dit arrendador e companyons seus en lo dit arrendament, de la qual pena e encara de totes altres penes en los presents capitols contengudes, en cas que sien comeses, lo dit senyor axi de la sua part com de la part als dits arrendador e companyons seus pertanyent no puxe fer alguna gracia o remissio, ans de fet la haie lo dit senyor manar e fer exequir e haver, perço que les coses en los presents capitols contengudes sien mils observades: E axi mateix sien tenguts los dits maestres, guardes e altres officials e cascuns dells, sots la dita pena, liurar encontinent quen sien requests al dit arrendador tot or e argent que tinguessen o en poder d'ells o d'algun d'ells, fos axi per raho de sisalles, enserraments, com per altra qualsevol raho, qui vengues o devallas per raho de les dites seca o seques. E axi mateix sien tenguts los dits maestres, guardes e altres officials, de fer sagrament en poder del dit arrendador que be e leyalment se hauran en lurs officis, e que procuraran al dit arrendador e companyons seus tot profit que honestament e be los pusquen procurar, e tot dampnatge que pusquen per lur poder los squivaran, e que de tot guany e profit que exira directament o indirecta de les dites seca o seques, axi com a ells e cascun dells se pertanyera, respondran feelment e be al dit arrendador, tota frau e engan cessants. Item, lo dit senyor, per millor spatxament e endrece de les dites seca o seques, vol consent e ordone, que de totes e sengles questions peticions e demandes axi civils com criminals qui puguen esser o seran mogudes durant lo temps del dit arrendament per qualsevol manera o raho contra los dits arrendador e companyons seus en lo dit arrendament e officials e sser-

vicials ordinaris de les dites seca o seques o alguns dells per qualsevol persona o persones, haien a conexer los alcaldes de les monedes dels loch o lochs on seran mogudes les dites questions, axi que los dits alcaldes durant lo temps del dit arrendament sien jutges ordinaris dels dits arrendador e companyons seus e dels officials e servicials damont dits e de cascuns dells: Manant lo dit senyor ab lo present capitol a tots e sengles governadors, veguers, batltes, e altres qualsevol officials seus, e a lurs lochtinents e a cascun dells, que de les dites questions en res nos entremeten, axi com d'aquelles en les quals la conexença nos pertany a ells o alcun dells: E no res menys lo dit senyor, a cautela, abdica e toll a ells e a cascun dells tot poder de fer lo contrari. Item, lo dit senyor promet restituir e pagar al dit arrendador e companyons seus, totes e sengles messions dampnatges e interesses que lo dit arrendador e companyons seus en lo present arrendament haien a fer o sostenir, en colpa del dit senyor o del dit seu tresorer qui no complissen o faessen complir les coses en los presents capitols contengudes: E per semblant, lo dit arrendador sie tengut al dit senyor de tots dampnatges messions e interesses, si per colpa sues les coses en los presents capitols contengudes no eren servades al dit senyor. Item, lo dit senyor en sa bona fe Reyal promet al dit arrendador e jure, que totes e sengles coses dessus e dejus en los presents capitols contengudes haura firmes e agradables, e aquelles tindra observara e complira, e tenir servar e complir fara per tots e sengles officials e sotsmeses seus, e que noy contravendra o contrafara ne contrafer o venir fara o permetra per alguna manera causa o raho. E axi mateix lo dit senyor, per maior expedicio del dit arrendament, mane de present totes e sengles letres e provisions, axi ab pena com en altre manera, ques pusquen fer a profit del dit arrendament, axi rigorosament e fort com se pusque ordonar e seran demanades, a coneguda del maestre de la secca o del dit arrendador, pus qeu per justicia puxen passar. Item, a maior cautela vol e mane lo dit senyor, que micer Johan dez Pla, conseller e tresorer seu, haie a prometre e jurar que los dits capitols e cascun d'aquells e totes e sengles coses en aquells e en cascun d'aquells contengudes tendra servara e complira, e tenir servar e complir aytant com ell sie fara, e noy contrafara o vindra en alguna manera per algun dret causa o raho, E per totes les dites coses e cascuna d'aquelles complidores tenidores e observadores, lo dit senyor obligue specialment al dit arrendador, e als companyons seus qui seran en lo dit arrendament, totes quantitats de diners que los dits arrendador e companyons seus haien a pagar al dit senyor per preu del present arrendament, E generalment tots e sengles altres bens e drets, axi mobles com immobles, e al dit senyor pertanyents ara o en sdevenidor, per qualsevol causa o raho, axi en lo dit Regne d'Arago com en altres Regnes e terres sues: Volent lo dit senyor, que per la dita special obligacio no sie fet prejudici a la general, ans lo dit arrendador e companyons seus pusquen usar d'aquelles ensemps e de cascuna d'aquelles, e sobre aço variar, no contrastant aquella ley o dret qui diu dementre lo creedor pot assi satisfer de les coses specialment obligades no pusque recorrer a les coses generalment obligades, a la qual ley o dret lo dit senyor renuncie. E axi mateix vol e consent lo dit senyor, que per tot ço en que ell fos tengut al dit arrendador e companyons seus per raho del present arrendament o partida del preu d aquell qui al dit senyor fos stada anticipada de pagar, o per qualsevol altra causa o raho devallant del dit arrendament, puxe esser feta execucio contra los bens e drets del dit senyor, on se vulla que sien, e en aquelles corts e per aquells officials quin seran requests, fortment, e rigorosa a us fur e costum de les Corts on se fara la dita execucio e de cascuna d'aquelles, a tot profit del dit arrendador e companyons seus en lo dit arrendament, fins a plena e integre satisfaccio del dit arrendador o dels dits companyons seus, com axi ho vulle e ho consente lo dit senyor expressament e de certa sciencia. Item, lo dit arrendador, acceptant lo dit arrendament sots los pactes formes e condicions desusdites, a les quals expressament consent, Conve e promet al dit senyor que, lo dit senyor faent haver tenir e possehir aquell arrendador lo dit arrendament segons que damunt en los dits presents capitols es contengut, lo dit arrendador pagara cascun any en son terme al dit senyor o al dit seu tresorer lo preu del dit arrendament segons la forma damunt expressada, e altres coses en los dits capitols e cascun d'aquells contengudes, aytant com toquen o sguarden lo dit arrendador, tendra e complira, sots obligacio de tots sos bens. Volent e manant lo dit senyor, que de les dites coses sien fetes a aquell senyor e al dit seu tresorer e al dit arrendador, a cascun dells, una carta e moltes, per lo notari dejusscrit. Tenore presentis, jamdicta capitula et omnia et singula in eis contenta laudamus firmamus concedimus ac eciam approbamus, promittentes et convenientes in nostra bona fide Regia, ac jurante per dominum deum e eius sancta Quatuor evangelia corporaliter per nos tacta, quod prefata capitula et omnia et singula in eis contenta, in quantum nos tangunt vel tangere quomodolibet videantur, tenebimus servabimus tenerique et servari faciemus per quoscumque, et non contrafaciemus vel veniemus aliquo jure causa vel eciam racione. Et pro his complendis et firmiter attendendis, obligamus vobis et vestris omnia bona nostra mobilia et immobilia ubique habita e habenda: Renunciantes de certa sciencia et expresse quibusvis legibus juribus usibus constituetudinibus sive foris contrapredicta venientibus quovismodo. Mandantes nichilominus serie presentis publici instrumenti vicem epistole in hac parte gerentis, universis et singulis officialibus et subditis nostris ubilibet constitutis, et dictorum officialium locatenentibus, presentibus et futuris, quatenus predicta capitula et unumquidque eorum, et omnia et singula in eis contenta, teneant firmiter et observent, tenerique et observari faciant inconcusse, et non contraveniant seu aliquem contravenire permittant aliqua racione. Et ego Pernardus de Pinosio de domo serenissime domine Regine, predictus vasallus humilis, et devotus vasallus vestri dicti domini Regis, procurator, et nomine procuratorio dicti Guillelmi Columbi, habens ab eodem ad predicta et infrascripta plenariam potestatem cum publico instrumento acto barchinone .xxv. die septembris anni proximi preteriti, et clauso per G.m Andree auctoritate Regia notarium publicum Barchinone, nomine predicto acceptans arrendamentum predictum et omnia et singula in eo contenta et expressata, sub pactis formis et condicionibus supradictis, quibus expresse consentio, convenio et promitto vobis dicto domino Regi ac eciam juro per dominum deum et eius sancta quatuor evangelia meis manibus corporaliter tacta, quod ego nomine supradicto et dictus Guillelmus Columbi, in quantum ipsum tangit seu tangere quomodolibet videatur, prefata capitula e omnia et singula in eis contenta complebimus cum effectu, Eaque tenebimus et servabimus et non contrafaciemus vel veniemus aliquo jure causa vel eciam racione: Et pro his complendis et firmiter attendendis tenendis et observandis, obligo nomine supradicto vobis dicto domino Regi et vestris omnia bona dicti Guillelmi mobilia et imobilia ubique habita et habenda, Renuncians nomine antedicto de certa sciencia et expresse quibusvis legibus, juribus,

usibus, constitutionibus, bonsuetudinibus sive foris contra predicta venientibus quovismodo. Predicta igitur omnia et singula facimus paciscimur et promittimus nos dictus Rex, ex una parte, et ego dictus Bernardus de Pinosio procuratori precitus, nomine procuratorio supradicto ex altera, scilicet altera pars alteri ad invicem et vicessim illi scilicet ad quam pertineat, in posse fidelis consiliarii et prothonotarii nostri dicti Regis Raymundi de Cumbis, notarii infrascripti, tamquam publice persone, pro nobis dictis partibus et aliis eciam personis quarum interest et intererit recipientis et paciscentis ac eciam legitime stipulantis. Quod est datum et actum Cesarauguste, secunda die Aprilis anno a nativitate domini millesimo trecentesimo nonagesimo octavo, Regnique nostri tercio. Matias vic. Sig-num Martini dei gracia Regis Aragonum etc., Qui predicta laudamus firmamus concedimus et juramus ac ea eciam approbamus, huicque publico instrumento sigillum nostrum impendenti jussimus apponendum. Rex Martinus. Signum Bernardi de Pinosio, predicti, qui nomine procuratorio supradicto hec facio firmo et juro. Testes sunt, etc. Dominus Rex mandavit Raymundo de Cumbis, in cuius posse firmavit et juravit. Fuit clausum predictum instrumentum per Raymundum de Cumbis, prothonotarium dicti domini Regis et eius auctoritate notarium publicum per totam terram et dominacionem suam.

Botet, doc. 51, ACA reg.. 2255, fs. 121-130.

427 2 abril 1398 CORONA

Per al cumpliment del document anterior, el rei dóna les ordres i disposicions necessàries.

Botet, p. 199, ACA, reg, 2255, f. 131-136; reg, 2254, fs. 67, 69 i 81-91.

428 18 abril 1398 MALLORCA

El rei mana a Jaume Eimeric, mestre de la seca de Mallorca, que faci lliurament a Mateu de Lloscos, procurador reial, de tots els rendiments de la seca des de la mort del rei Joan, incloent-hi el que rebrà d'Antoni Pelegrí. També ha de passar comptes amb aquest darrer del temps en què havia administrat la seca.

Botet, p. 187, ACA, reg. 2263, f. 88v.

429 1 juny 1398 CORONA

Mana el rei que les prohibicions de circulació de monedes foranes, establertes pel seu document del 8 de març del 1398, s'apliquin només als escuts d'or i a les blanques de billó.

Botet, p. 199, ACA, reg. 2255, fs. 147v i 148.

430 12 juliol 1398 MALLORCA

Disposicions per al bon regiment de la seca de Mallorca.

Botet, p. 187, ACA, reg. 2263, f. 97v.

431 11 agost 1398-11 agost 1399 MALLORCA

El rei nomena Antoni Pelegrí mestre de la seca de Mallorca, per al batiment d'or, plata i coure, amb l'excepció del ral d'or, l'encunyació del qual estava concedida a Jaume Eimeric. Ha de rebre el sou acostumat i gaudir dels privilegis inherents al càrrec. Ho comunica, també, al virrei i governador. S'obre un plet perquè Jaume Eimeric, mestre vitalici, reclama el càrrec. Finalment, en la segona data, el rei dóna la raó a Eimeric.

Campaner, p. 80, A.A. Vol. de Lletres reials de 1368 a 1369, f.80 i vol. de 1398 a 1400, f. 75 a 124; Botet, p. 187, ACA, reg. 2263, f. 102 i 102v.

432 20 agost 1398 MALLORCA

Nomena Antoni Pelegrí, substitut del mestre general de totes les seves seques, Joan Desplà; el dia 22 del mateix mes, l'autoritza a nomenar substitut en el mestratge de Mallorca quan s'hagi d'absentar de l'illa.

Botet, p. 187, ACA, reg. 2263, f. 103 i 103v.

433 18 setembre 1398 MALLORCA

Mana als mestres obridors d'encunys de Mallorca que posin en totes les monedes, tal com era costum, el senyal del mestre de la seca Antoni Pelegrí, del qual mostra un dibuix maldestre, però que és una petxina superada de T.

Botet, p. 188, ACA, reg, 2254, f. 106.

434 18 setembre 1398 CORONA

Mana el rei a totes les seques que en totes les monedes s'hi gravi, a més de la marca del mestre, la del mestre general de totes les seques, Joan Desplà, que dibuixa com un cairó partit en aspa.

Botet, p. 188 i 198, ACA reg. 2254, f. 106v.

435 15 novembre 1398 CATALUNYA

El rei mana al mestre de la seca de Barcelona, Bartomeu Cervera, que encunyi per compte de Guillem Colom (arrendador de la fabricació dels florins) 100 marcs de croats amb els paràmetres usuals. Colom portarà la plata necessària. En un document particular, el rei demana al mestre que li faciliti informació de costos i guanys a fi de saber a què s'ha d'atenir si vol contractar un arrendament.

Botet, p. 196, ACA, reg. 2254, g. 113v i 114.

436 2 desembre 1398 MALLORCA

El rei concedeix poders a Antoni Pelegrí per passar comptes amb Hug d'Anglesola, virrei de l'illa, a fi de no aturar la fabricació mentre durés el seu plet amb Jaume Eimeric.

Botet, p. 188, ACA, reg. 2255, f. 186 v.

436 a 1399 CATALUNYA

En uns comptes de l'Ajuntament de Barcelona, consta que 1 diner jaquès equivalia a 1,1 diner barceloní.

Dietari B, p. 123.

437 3 març 1399 MALLORCA

A petició d'un enviat de Mallorca, declara el rei que no vol que l'arrendament de la fabricació dels florins que ha concedit a Guillem Colom o Colombí causi cap prejudici "*a la franquesa del batiment de la moneda d'aquell regne*" i mana al mestre de la seca que s'observin els pactes firmats pels seus predecsssors.

Botet, p. 200, ACA, reg. 2263, f. 131, 132 i ss.

438 16 maig 1399 VALÈNCIA

Ordre als talladors d'encunys de posar la marca de Desplà, que en el document es dibuixa erròniament com un cairó tallat horitzontalment, però que ha d'ésser un cairó tallat en aspa.

Botet, p. 189-190, ACA, reg. 2254, f. 152v.

438 a 28 juliol 1399 MALLORCA

El rei va rescindir el contracte amb Guillem Colom, ja que creia que havia defraudat en més de la meitat les condicions convingudes. Aviat veurem que féu un nou contracte amb altres arrendadors (doc. 442).

Lopez i Bonet, p. 111.

439 s. XV CATALUNYA

Ubicació de la seca de Barcelona.

Illa hon es la casa de la Seca qui vogui al carrer dels Flaçaders ahon es lo fornal.

Carreras Candi 1913, p. 391, segons un fogatge del s. XV; Tintó, p. 697.

440 18 juliol 1400 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei autoritza els cònsols de Perpinyà a canviar el segell de la ciutat, que ara ha de tenir les armes reials, amb la figura de sant Joan a sobre.

Nos Martinus, Dei gracià Rex Aragonum, Valencie, Majorice, Sardinie et Corsice, Comes que Barchonone, Rossilionis et Ceritanie. Supplicato nobis humiliter per fideles nostros Petrum Rotundi, burgensem, et Franciscum de Podio, jurisperitum, nuncios ville Perpiniani, nomine et pro parte fidelium nostrorum Consulum et Proborum hominum dicte ville ad nos missos. Et cum ipsis Consulibus et probis hominibus non modicum insit cordi mutare sigillum consulatûs dicte ville et diversum ab antiquo facere et alias in sigillo et armis de novo fabricandi, arma regia et effigiem sancti Joannis-Baptiste in medio armorum regiorum ponere ut effigie et figurâ tanti sancti et nostris armis sigillum de novo fabricandum non modicum decoretur. Tenore presencium eorum in hac parte benigne supplicacionibus inclinati, concedimus dictis Consulibus et universitate predicte quod possint impune quandocumque et quociescumquè eis placuerit, sigillum consulatûs et arma ejusdem ville mutare ad libitum voluntat. Dum tamen in eisdem sigillo et armis sint arma nostra regia et efficies dicti sancti. Mandantes per eamdem de certâ licenciâ et expresse Gubernatori Comitatuum Rossilinis et Ceritanie, vicario Rossilionis et Vallisperii ac Bajulo ville Perpiniani ceteris que officialibus presentibus et futuris ad quos spectat, sub incursu ire nostre, quatenùs licenciam hujusmodi dicti Consulibus et universitati dicte ville teneant et observent et contrà non faciant quavis causâ. In cujus testimonium presentem fieri jussimus nostro sigillo secreto munitum. Datum Barchinone, octavâ die juliie, anno à Nativitate Domini millesimo quadringentesimo. Rex Martinus.

Colson doc. 13, Llibre 1r de Provisions, f. 208.

441 22 juliol 1400 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei mana al governador i als veguers dels comtats del Rosselló i de la Cerdanya que reiterin la pragmàtica del 8 de març del 1398, que prohibeix la circulació de moneda forana, i les crides per al seu compliment.

Botet, p. 200, ACA, reg. 2258, f. 114.

442 1 octubre-1 desembre 1400 CORONA

Tot i els pactes amb Guillem Colom o Colombí, el rei arrendà el dia 1 d'octubre la fabricació dels florins a Joan Sallembí i Pere ses Eres, que, de fet, pagaven més que Colom. El mestre Eimeric fou soci, també, dels arrendadors. El rei prohibí en la mateixa data l'extracció de l'or a l'estranger, probablement per poder alimentar l'emissió pròpia. L'1 de desembre, el rei advertí que s'havia oblidat de consignar el pagaments que s'havien de fer a la Universitat, segons les condicions establertes pel rei Joan I: 8 sous de Barcelona per marc d'or batut.

Botet, p. 200, ACA, reg. 2258, fs. 63v-65 i reg. 2256, f. 125v.; López i Bonet, p. 111 i 112, ARM, AH 2030, f. 48 v i 151 v.

443 17 novembre 1400 Barcelona CATALUNYA

Ordre de batre una nova moneda d'argent, el reial de Barcelona, a llei d'11 diners i una talla de 68 peces el marc. En facilita un dibuix, on es veu, a l'anvers, l'efigie de front entre escudets, i al revers, una creu com la dels croats però amb una orla lobulada en el cercle interior. També s'han de batre terços de ral. En el Llibre de les Monedes de Perpinyà s'hi anotà: "*Emperò dit batiment no s'usà, com fos contra forma del privilegi de la moneda*".

En Marti per la gracia de Deu Rey &c. Als feels nostres los mestres, alcalders, guardes é moneders de la secca de Barchelona é á altres qualsevol als quals les presents pervendran, é les coses dejus scrites se pertanguen salut é gracia. Com Nos per ben de la cosa publica de nostres regnes é terres, é perço que aquelles sien mils abundants en monedes hagam deliberat en nostre plen consell de batre moneda d'argent apellada reyals de Barchelona sots aytals empremtes, ó senyals formes ó semblançes es á saber á la ley de onze diners é á talla de sexanta vuit per march de Barchelona fahents de aquells troços, ço es que tres pesen un dels dits reyals no tocant res en la ley: Per tant á vosaltres é á cascun de vos dehim é manam expressament é de certa sciencia sots obtiniment de nostra gracia é mercé, que de continent metats ma en obrar, batre é amonedar continuament la dita moneda d'argent en la forma desus dita segons se pertany é de semblants coses es acostumat. Es entes empero que en les deliurances que de les dites monedes farets, si alguna ó algunes de aquelles trobarets grasses ó magres de dos grans tant solament aquelles puxats passar fahente compe é satisfent lo gras ab lo magre, segons que en altres monedes es acostumat. Manants encara ab la present á tots é a qulsevols officials é sotsmesos nostres, é dels dits officials loctinents presents é sdevenidors sots incorriment de nostra ira é indignacio, que en les dites coses per res no contravenguen, ne contravenir permeten, ans hi donen consell, favor é ajuda tota vegada que requests ne seran. Dada en Barchelona á XVII de novembre l'any de la nativitat de nostre Senyor MCCCC.mo Rex Martinus.

Salat, doc. 46 ; ACA, reg. 2253, f. 59v i 60 ; Botet, p. 196 i regest amb el dibuix de la moneda; Llibre de les Monedes, f. 21 v., i Botet, p. 197 i doc. 30, nota 35.

444 1 desembre 1400 Barcelona MALLORCA

Mana el rei que es batin diners menuts o senars de llei 1,5 diners de plata fina i talla de 24 sous el marc. Abans havien tingut una llei de 2 diners i 8 grans i una talla de 22 sous el marc.

Nos Martinus dei gratia rex Aragonum, Valentie, Majoric., Sardin. et Corsic, comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie. Debita meditatione pensantes quod multa interdum sedule ordinantur que propter varietatem temporum et necessitatem emergentium oportet aliter ordinari et in melius conmutari, inde est quod cum pro parte vestri dilectorum et difelium nostrorum juratorum et proborum hominum universitatis regni Majoric. coram nobis expositum extiterit reverenter qualiter in regno ipso temporibus retrolapsis, anno videlicet M.CCC. quinto, fuit inceptum cudi seu fabricari monetam minutam videlicet doblerios, denarios minutos et obulos ad legem duorum denariorum et octo granorum argenti fini et ad talliam viginti duorum solidorum in marcho argenti fini, quod quidem marchum valeabat tunc temporis octuaginta solidos, quodque à quinquaginta aut sexaginta annis citra, per quod tempus talis moneta minuta cudi cessavit in ipso regno, marchum argenti ad tantum valorem ascendit quod valet tempore isto centrum triginta sex solidos, quorum pretextu seu occasione excessivi valoris argenti oportuit cessari a cuditione dicte monete et per consequens regnum ipsum ipsa moneta privari, in tantum quod inter gentes deffectu ipsius monete quasi cessant contractus et comertia fieri minutatim, cessant quod displicenter referimus, elemosine pauperibus vere cumdantibus, religiosis et mendicantibus hostiatim, et plura etiam cessant opera caritatis nedum in substractionem et carentiam meritorum et premiorum dantis et recipientis ipsas elemosinas, verum etiam evidens damnum partier et jactura paratur ex inde rei publice dicti regni ob carentiam ut predictur minute pecunie supradicte et paratur etiam in posterum subsequi nisi super hiis provideatur de infra sequenti medela. Supplicatumque nobis extiterit pro vestri parte ut cum fabricare seu cudere minutam monetam ad legem et talliam supradictas sit penitus importabile, tam propter

excessivum valorem argenti, qui quidem excessivus valor est plus quam tertia pars pro marcho argenti, quam propter excessiva salaria operariorum seu ministrorum dicte secce et alias spensas neccessarias ad eamdem. Et ultra hoc sequeretur magnum inconveniens videlicet quod talis moneta extraheretur à pluribus ab ipso regno causa alibi refundendi propter evidens comodum quod eis superesset ex ipsa refusione. Et propter hoc affectantes quam plurimum bonum et prosperum statum dicti regni contulerit sepe et sepius cum magistris, operariis, custodibus, aleyatoribus et ensayatoribus dicte secce ac etiam cum argenteriis, mercatoribus et aliis personis in similibus expertis de modo et forma servandis circa cuditionem descriptam inferius, fueritque clare compertum fore quam plurimum necessarium et expediens bono publico dicti regni ut cudantur in eodem denarii minuti simplices sive senars ad legem unius denarii et obuli argenti fini et ad talliam viginti quatuor solidorum in marcho, ex qua cuditione juxta compotum inde factum resultavit paritas et equalitas inter materiam et missiones necessario inde fiendas, in tantum quod talis moneta intra ipsum Regnum poterit comode remanere, dignaremur vobis dare et concedere licentiam infrascriptam. Nos itaque vestris supplicationibus inclinati quare nostro incumbit Regali offitio nostros subditos et naturales prosequi comodis et favoribus oportunis, ipsosque a noxiis quantum possumus relevare, habito super hiis maturo consilio clareque comperto fore expediens immo necessarium causis et rationibus expressis superius et aliis plurimis quas hic sub silentio pertransimus provisionem facere subsequentem; tenore presentis ex certa nostra scientia et consulte ordinamus, concedimus ac plenarie indulgemus licentiam et plenariam facultatem magistro, custodibus et operariis secce dicti regni Majoric. quod possint et valeant cudere seu cudi facere monetam minutam descriptam superius et satis specialiter designatam ad dictam legem et talliam usque ad deliberationem videlicet statum seu terminum nigri coloris ante ejus dealbationem. Et si forsan per ipsum ensayamentum inventum fuerit et clare compertum cuditionem superius proxime designatam posse fieri sine excessiuo damno universitatis dicti regni; tenore hujusmodi ordinamus, damus, concedimus et plenarie elargimur vobis et dictis magistris, custodibus et operariis licentiam et amplam facultatem quod possitis per ipsos et ipsi possint cudere et fabricare in dicta secca dictam monetam minutam sive billo argenti et cupri ad legem et talliam descriptas superius et plenius designatas. Hanc vero provisionem, licentiam et concessionem perdurare volumus et valere quandiu de vestro processerit beneplacito voluntatis et usque ad quantitatem seu numerum marchorum quos volueritis et vobis fuerit bene visum. Per hujusmodi vero provisionem seu licentiam nolumus nec intendimus aliquod prejudicium, derogationem, detractionem seu innovationem fieri nec aliquatenus generari franquesiis, privilegiis, libertatibus et bonis usibus seu provisionibus dicti regni, quinimo ipsa remanere volumus in eorum efficatia, integritate, robore seu valore quibus erant ante estam nostram licentiam seu concessionem. Mandantes gubernatori dicti regni Majoric. vel ejus locumtenenti, magistro, custodibus, operariis, seu ministris secce dicti regni ceterisque offitialibus et personis ad quos ista videantur quomodolibet pertinere quod hanc nostram provisionem, licentiam et concessionem teneant et observent et contra non faciant aut veniant aliqua ratione. In cujus rei testimonium hanc fieri jussimus nostri sigilli pendentis munimine roboratam. Datum Barchinone prima die decembris anno a nativitate Dni. millesimo quadrigentesimo regnique nostri quinto. Matias Vic

Campaner, doc. 22, Arxiu del Regne, pergami 264 ; Botet, p. 188.

445 26 gener 1401 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Arran de diferents qüestions i interferències de les autoritats locals i alguns oficials reials, el rei hagué d'intervenir i mana al governador dels comtats del Rosselló i de la Cerdanya que faci respectar els privilegis dels moneders de la seca de Perpinyà.

Botet, p. 192, ACA, reg. 2131, f. 224v ; reg.1233, fs. 104v, 105, 106, 118 i 166; reg. 12344, f. 94 i reg. 2147, f. 65 ; Colson, p. 78 i 85.

446 25 octubre 1401 VALÈNCIA

Malgrat les prohibicions d'extracció de metalls preciosos, el rei autoritza l'argenter Guillem Deude perquè anès a Fes amb les seves joies, cosa que comunicà a les autoritats valencianes.

Mateu 1976; ACA, reg. 423, núm. 2 de Martí.

447 30 maig 1402 i 22 maig 1404 ROSSELLÓ i MALLORCA

El rei es preocupa del bon regiment dels tallers monetaris. En la primera data, es dirigeix als alcaldes de la seca de Perpinyà, Joan Aybri i Guillem Blanca, per manar-los que fossin enèrgics en el càstig a uns moneders; en la segona data, s'adreça a Mateu de Lloscos, mestre de la seca de Mallorca, i li mana que s'investiguin els nombrosos fraus al taller monetari de què tenia notícia.

Mateu 1976, p. 174; ACA, reg. 477, caixa 3 de Martí i reg. 606, caixa 3 de Martí. Probable error de Mateu: la segona data deu ésser 1409, que és quan Lloscos rep el càrrec de mestre.

448 1402 VALÈNCIA

El rei confirma els privilegis dels moneders de la seca de València

Mateu, p. 53.

449 26 setembre 1405 VALÈNCIA

La ciutat de València es dirigeix al mestre de la seca Francesc Ferrer, que era absent, a fi que tornés ràpidament per encunyar florins, ja que hi havia molts mercaders "*de Berberia y daltres parts*" que tenien dobles d'or,

obtingudes de la venda de teixits i que es veien obligats a portar a la seca de Barcelona per no poder-les convertir en moneda del país.

Mateu 1956, p. 55-97; Mateu 1976, p. 174.

450 octubre 1405 VALÈNCIA

El mestre de la seca percebia 3.000 sous l'any, deduïts 18 diners per marc d'or. El florí es cotitzava llavors a 11 sous. Abans del dia 23, mor el mestre de la seca, Bernat Ferrer. El succeeix el seu fill, Francesc Ferrer.

Mateu, p. 54-55.; Mateu 1976, p. 174.

451 17 juny 1405 CATALUNYA

El rei fa pregonar a Barcelona l'ordre del 8 de març del 1398, per la qual prohibeix la circulació de monedes foranes.

Botet, p. 200, ACA, reg. 2256, f. 114.

452 22 octubre 1405 Barcelona CORONA

El rei arrendà la fabricació dels florins en qualsevol de les seves seques a Berenguer des Cortei i Pere Torrent, de Barcelona, per un termini de sis anys. Els florins han de tenir les característiques habituals i podien emprar dobles castellanes i morisques, escuts, francs, rals de Mallorca i tota altra moneda d'or. Els arrendadors han de pagar al rei, cada final d'any, 13 sous per marc d'or fi amonedat, francs de despeses. Es proposen batre 1.550 marcs d'or fi anyalment. El rei es compromet a no encunyar ni arrendar l'amonedació de la moneda d'or durant el temps de l'arrendament i prohibeix l'extracció d'or dels seus regnes. Els arrendadors avancen 4.000 florins al rei en la signatura del contracte.

In xristi nomine, amen. Pateat universis, Quod nos Martinus, dei gracia rex Aragonum, etc. Evidenti utilitati nostre Curie super infrascriptis previssa cognita et attenta, de certa sciencia et deliberacione habita in nostro consilio diligenter, vendimus seu arrendamus vobis fidelibus nostris Berengario de Cortilio et Petro de Torrente. civibus Barchinone, et vestris et quibus volueritis, per modum inferius designatum, seccas nostras auri civitatum Barchinone, Valencie et Maioricarum ac ville Perpiniani, et aliarum eciam civitatum, villarum atque locorum nostri dominii tam citra quam ultra mare, pro cudi faciendo in eis et earum qualibet florenos auri de Aragonum subdesignatos, Necnon totum jus nobis modo quocumque pertinens in eisdem et qualibet ipsarum: Ita quod vos, loco nostri, et non alie alique persone, cudi in ipsis faciatis suscriptos florenos auri de aragonum et utamini arrendamento predicto. Quamquidem vendicionem seu arrendamentum vobis, dictis Berengario et Petro ac vestris et quibus volueritis, facimus ad et per illus precium tempus modos formas et condiciones qui exprimuntur et designantur in quibusdam capitulis inter nos et nostrum thesaurarium, ex parte una, et vos dictos Berengarium et Petrum, ex altera, inhitis et concordatis, quorum series sic habetur. En nom de Deu e de la gloriosa verge madona santa Maria e de mossenyer sant Johan Babtista, lo senyor Rey ven arrenda an Berenguer Dezcortey e an Pere Torrent, ciutadans de Barchinona, e a aquells qui ells volran acullir en lo present arrendament, les seques d'or de Barchinona, de Perpenya, de Valencia, de Mallorches, e totes altres seques d'or de la sua terra e senyoria axi de ça mar com della mar, per batre ço es assaber lo flori d'or d'arago qui vuy corre en la terra e senyoria del dit senyor, ço es de ley de .xviij. quirats d'or fi e de talla de sexanta vuyt florins en lo march de perpenya, segons lo capitol fet en la cort general de Tortosa: lo qual arrendament fa lo dit senyor a sis anys, qui començan a correr lo quart dia del mes de setembre pus prop passat d'aqui anant continuament comptadors, sots la forma e manera en los capitols deius scrits contengudes. E si era cas que dins los dits sis anys los dits Berenguer e Pere no eren pagats entegrament e complida de tot ço que per la cort del dit senyor los seria degut, axi per via de anticipacio del preu del dit arrendament com en altra manera per raho d'aquell arrendament, que haie a durar lo dit arrendament, ultra los dits sis anys, tant de temps tro que complidament sien satisfets e pagats en les dites coses a ells degudes. (j) Primerament, que los dits Berenguer e Pere, per tot lo dit temps de sis anys del dit arrendament, tenguen e puxen tenir e fer tenir les dites seques e cascuna d'aquelles, e batre e fer batre lo dit flori d'or d'arago en aquelles e cascuna d'aquellas o en la partida d'aquellas ques volran o a ells plaura o sera ben vist faedor: E axi matex pusquen los dits Berenguer e Pere durant lo dit temps, sis volran, mudar las ditas seccas en altres lochs dels regnes d'Arago, e de Valentia, de Mallorcha e del principat de Cathalunya que ells volran e elegiran, e en aquellas obrar e fer obrar o batre o fer batre lo dit flori axi com lus plaura, e sobre aço una vegada e moltes variar, e totes les dites seccas tornar a aquell nombre o nombre de quels sera vist faedor, sense altra licencia o consentiment del dit senyor. (ij) Item, que los dits Berenguer e Pere, arrendadors qui demunt, en tot cas, ço es las dita seccas obrants o no obrants, o aquells Berenguer e Pere faents batre del dit flori en aquelles o no, sien tenguts de pagar en la fi dels dits sis anys al dit senyor o a son tresorer, a la raho o preu dejus scrit, per mill cinchcents cinquanta marchs d'aur fi del dit march de Perpenya. E si los dits arrendadors, en alcun any o anys dels dits sis anys faran mes avant que no es dit batre o fer batre del dit flori en les dites seccas, que axi matex sien tenguts de pagar al dit senyor o a son tresorer, a la raho o preu dejus scrit, per cascun dels dits marchs que mes obraran axi com es dit: Salva empero als dits arrendadors la compensacio o retencio deius scrita. (iij) Item, que los dits arrendadors sien tenguts de dar e pagar al dit senyor o a son tresorer, per preu de cascun dels dits marchs d'aur fi que durant lo dit temps obraran o faran obrar en les dites secca o seccas, tretze sols. barchinoneses franchs e quitis de totes messions e despeses: Entes empero e declarat, que los dits arrendadors, faents obrar o no obrar en las ditas secca o seccas axi com es dit, haien e sien tenguts de pagar en la fi de cascun any dels dits sis anys al dit senyor

o a son tresorer per los dits mil cinchcents cinquanta marchs d'aur fi, e mes avant de tot ço que batran ultra los dits mil cinchcents cinquanta marchs, a la dita raho de tretze sols. per march d'or fi. (iv) Item, que si en alcun any o en alcuns anys los dits arrendadors batran o faran batre o obrar en las ditas seccas mes dels dits mil cinchcents cinquanta marchs, sien tenguts dar e pagar al dit senyor o a son tresorer los dits tretze sols. per march d'or fi axi com ja es dit, pero que allo que mes hauran batut e mes pagat en algun any o en alguns anys puxen los dits arrendadors vers si retenir e compensar de allo que hauran a pagar en los altres anys, si en aquells los dits arrendadors hauran menys batut o obrat dels dits mil cinchcents cinquanta marchs, la qual retencio o compensacio pugan fer axi en lo batiment com encara en la paga que hauran a fer si menys havian batut. (v) Item, que los dits arrendadors sien tenguts en la fi de cascun any dels dits sis anys, e no abans, dar e pagar al dit senyor o a son tresorer los dits tretze sols. per cascun march d'or fi que batut hauran en les dites seccas o alguna d'aquellas, franchs e quitis de totes messions e despeses: Exceptades, empero, les messions e despeses contengudes avant en lo .xviij. capitol del present arrendament, les quals dels dits tretze sols. se puxen retenir segons en lo dit capitol .xviij. es contengut. (vj) Item, quels dits arrendadors e companyons lurs no sien tenguts de dar o mostrar algun compte o comptes al dit senyor, ne a tresorer o maestre racional d'aquell senyor, ne a altre qualsevol persona per lo dit senyor, del batiment quels dits arrendadors faran en las ditas seccas, com aquell compte o comptes degen mostrar los maestres de les ditas seccas que al retiment d'aquells comptes son tenguts, ans los dits arrendadors sien tenguts de pagar lo dit preu en aquesta forma, ço es que en lo dit terme de la paga del dit preu, lo dit senyor o son tresorer haien a saber ab l'escriva o scrivans Reyals de les dites seccas, e haver certificacio o certificacions d'aquells, quants marchs d'aur fi los dits arrendadors hauran batuts o fets batre en aquell any en les dites secca o seccas, segons la qual certificacio, o quantitat de marchs d'aur fi batuts en aquella certificacio contenguda, a la dita raho de tretse sols. per cascun march los dits arrendadors sien tenguts de pagar lo dit senyor o son tresorer; E lo dit senyor o lo dit seu tresorer, en lo acte de la dita paga, haien a restituhir e liurar als dits arrendadors les dites certificacio o certificacions, e fer apoca de la quantitat que pagaran per aquell any, volent e ordonant lo dit senyor que solament los dits arrendadors, restituints les dites certificacions e apocas al maestre racional de la sua cort, admete lo dit maestre racional als dits arrendadors en compte les quantitats que segons la dita forma hauran pagades, axi que altre compte los dits arrendadors no sien tenguts donar o mostrar per raho del dit arrendament al dit maestre racional, sino solamente les dites certificacions e apocas, e segons aquelles sia lo dit compte per lo dit maestre racional als dits arrendadors ayt e deffinit, com los comptes del batiment haian a dar los dits maestres segons dessus es dit, E los dits arrendadors haian a donar solament compte del preu del arrendament, e no dals, en la manera demunt dita: E axi ho mana lo dit senyor ab lo present capitol al dit maestre racional expressament e de certa sciencia: Entes empero e declarat, que si per lo dit retiment de compte e carta de fi de aquell havedora, los dits arrendadors hauran res a pagar, que so pusquen aturar del preu dels dits tretse sols. per march que han a pagar axi com es dit. (vij) Item, vol e ordona lo dit senyor ab lo present capitol e mana, que en lo fort e feble, gras e magre, e en los sosteniments de les fundacions e deliurances, e en los enserraments, e generalment en totes altres e sengles coses pertanyents en lo dit obratge o batiment del dit flori, los dits maestres e guardes e cascun dells tenguen e serven e a tenir e a servar haien aquella forma e manera e aquellas cerimonias que son acostumadas tenir e servar en lo obratge o batiment del dit flori en lo temps dels senyors Rey en .P. e Rey en Johan, de bona memoria, es son tengudes e servades fins al dia present: E axi mateix los dits maestres e guardes e cascu d'ells se regescan es haien a regir ab les toques a ells e a cascu d'ells liurades o fetes liurar per los dits senyors o la un d'ells, e axi com es stat acostumat fins al dia present, com axi vol lo dit senyor ques faça per ço que los florins ques batran en son temps sien semblants d'aquells quis son batuts en lo temps dels dits senyors, e a relevar e tolre tota sospita e novitat del dit batiment. (viij) Item, lo dit senyor en sa bona fe Reyal promet als dits arrendadors e jura. que durant lo present arrendament no vendra o arrendara a altra persona o a altres persones les ditas seccas o alguna d'aquellas per major o menor o semblant preu, ne aquellas volra tenir o fer tenir per us propi seu, ne durant lo dit arrendament fara algun contracte de les dites secca o seccas en prejudici ço es assaber del present arrendament, ne torbara lo dit senyor empaxara agreviara o inquietara ne torbar empatxar agreviar o inquietar fara en alguna manera los dits arrendadors o companyons lurs en lo dit arrendament o alcun d'aquells, per consells induccions o informacions de qualsevol concellers seus o d'altres qualsevol persones, ne en altra manera, ne alcun dret guany o emolument dels dits arrendadors tocara demanara pendra o haura ne tocar demanar pendre o haver fara, sino solament los dits tretse sols. per march d'or fi segons la forma damunt declarada, ans promet e jura lo dit senyor sobre los sants quatre evangelis de de sas mans corporalment tocats, que les dites seccas e cascuna d'aquelles per lo dit temps de sis anys fara, los dits arrendadors e lurs companyons haver tenir e posseyr en pau contra totes persones, e quels sera tengut de eviccio de aquelles: E en cas que en alguna manera per lo dit senyor o officials seus contra lo present capitol o coses en aquell contengudes o alguna d'aquellas fos fet o atemptat, que sie nulla e haut per no fet o attemptat, e ara per lavors de tot en tot lo dit senyor ho revoca e o anula. (ix) Item, promet lo dit senyor als dits arrendadors, sots virtut del sagrament dessus e dejus scrit, que durant lo temps del dit arrendament per algun cas raho causa o necessitat, quant que fos gran o urgent, per si o altres official o officials seus no atorgara o consentira, ne atorgar o consentir fara o permettra en alguna manera batre, o fara batre per algunes altres persona o persones en algun loch o en alguns lochs de sos regnes, terres o senyoria axi de ça mar com della mar lo dit flori, ans durant lo dit arrendament lo dit flori solament haie esser batut o obrat o fet obrar per los dits arrendadors o lurs companyons axi com es dit. (c) Item, que si lo dit senyor durant lo dit arrendament voldra fer obrar altra moneda d'or, afforada o no afforada, en sa terra e senyoria ultra lo dit flori, que aço pusqua fer lo dit senyor en aquesta empero forma e manera, que la haie a fer batre per los dits arrendadors o lurs companyons e no per altre; E que de aquell batiment lo dit senyor haie a donar als dits arrendadors aquell guany e quantitat de moneda que guanya en lo batiment, e altres coses concerments e tocants aquell, hagut sguard a les ligas e compres d'or e a totes altres coses per les quals ell guanya en lo present arrendament e batiment del dit flori: E que aquell guany o quantitat los dits arrendadors se puxen licitament

retenir de la altra moneda que lo dit senyor batrie o farie batre en cascuna de les dites seca o seccas durant lo temps del dit arrendament: E que los dits arrendadors, en lo dit cas, romanguen quitis e absolts de la obligacio dels dits mil cinch cents cinquanta marchs d'or fi que eren tenguts batre per cascun any. (xi) Item, quels dits arrendadors o maestres de les ditas seccas puxan donar licencia a tots aquells ques volran de traure argent de la terra, donants aquells qui lo dit argent trauran bona e bastant seguretat de aportar tant aur a la secca o seccas com valra lo dit argent que trauran de la damunt dita terra: E que aquell argent puxan traure franchament e quitia, pagant los drets imposats e acustumats, imposador durant lo temps del dit arrendament. (xij) Item, que los officials en cap de les ditas secca o seccas o alcun dells, axi com son maestres guardes o scriva reyal o maestre de balança, no puxen o degen esser pagats per los dits arrendadors sino per marchs, en la forma ço es saber quel senyor Rey en Pere de bona memoria havie derrerament ordenat: E que los dits arrendadors, en la dita forma e manera e no en altra los hajan a pagar: E si los dits maestres e altres officials no volran servir en la dita forma e manera, e al salari per lo dit senyor rey en P. ordonat per cascun march d'aur fi, que en aquest cas lo dit senyor, dins .xv. dies apres que fos request per part dels dits arrendadors, haie e sie tenguts forçar aquests aytals officials affer lur servey al prop dit salari per cascun march, o mudar ni altres bons e sufficients en loch d'aquells qui no volrien servir: E si aço lo dit senyor dins los dits .xv. dies no haura fet o fet fer, que en aquest cas los dits arrendadors puxan del dit preu que han a dar al dit senyor pagar als dits officials e a cascun dells lo salari antigament per aço acostumat de dar e pagar, Entes empero e declarat, que tot ço que los dits arrendadors haguessen pagat als dits officials e a cascun dells ultra lo dit salari de march, fins a compliment del dit salari antich, se puxan los dits arrendadors aturar del preu que son tenguts pagar al dit senyor o a son tresorer axi com es dit. (xiij) Item, que alguna persona, de qualsevol stamen ley o condicio sia, per si o per altre en alguna manera no gos traure de la terra e senyoria del dit senyor algun or monedat o no monedat, ni lo flori d'arago corrent en la terra: E si algun fara lo contrari, que perda l'or que volria traure, axi com es dit, sens alguna remissio e gracia, guanyador per la una part al dit senyor, e per altra part als dits arrendadors e companyons lurs, e per la residua terça part al acusador e aquell qui aço trobara, e ultra aço aquell qui trauria lo dit or axi com es dit encorrega en pena de cos e de haver, de la qual pena de haver la meytat sia guanyada al dit senyor e l'altra meytat als dits arrendadors o companyons lurs en lo dit arrendament. (xiiij) Item, quel dit senyor, o altre havent de ell poder, no puga dar licencia a algu de trer aur de la sua senyoria: E siu faya, que los dits arrendadors se puguen retenir dels dits tretze sols. per march que han a dar al dit senyor Rey, tot ço e quant los dits arrendadors pogueren haver guanyat si lo dit aur haguessen obrat al for del altre que comprat haurien, e aquell haguessen fet batre. (xv) Item, quels dits arrendadors e companyons lurs se puxen servir de totes les ahines e fferramentes de les dites seccas, e de totes altres coses pertanyents al obratge de la dita moneda, qui sian del dit senyor: E que lo dit senyor Rey, encontinent fet lo dit arrendament, haia e sia tengut de fer aquelles totes liurar e fer liurar als dits arrendadors, pero que noy sien enteses aynes ferramentes o altres coses que no fosse del dit senyor Rey: E quels maestres de les dites seccas haien a reebre ab inventari totes les dites aynes ferramentes e coses del dit senyor Rey, e tornar aquelles al dit senyor Rey finit lo dit arrendament en la valor que lavors seran, declarat empero que les dites aynes e ferramentes sien stimades quant seran liurades als dits arrendadors, E que a la menys valença que sera trobada en aquelles, quant seran retudes al dit senyor, sien tenguts los dits arrendadors a aquell senyor. (xvj) Item, es avengut, e plau al dit senyor, que los dits arrendadors e companyons lurs en lo dit arrendament, e cascun dells, puxan durant lo temps del dit arrendament, de continent ço es saber que aquell arrendament sia per los dits senyor e arrendadors fermat, tota vegada quels plaura, trer e fer trer, per si e per altres, en nom dells e de cascu dells, dels regnes d'Arago, de Valencia, de Mallorchas, de Cerdenya e del principat de Cathalunya, e de totes altres terres de la sua senyoria e axi deça mar com della mar, dobles d'or castellanes e morisques, scuts, franchs, reyals de Mallorques, e tota altra moneda d'or stranya o privada, e l'atre qualsevol or monedat e no monedat, franchament e leguda, e aquellas monedas e or portar e fer portar en aquellas secca o seccas de la senyoria del dit senyor quels plaura, per fondre aquellas monedas e or e ferne florins d'or d'arago, e no per altra raho, no contrastants qualsevol privilegis manaments inhibicions e ordinacions en contrari d'aço fetes e faedores sots qualsevol forma o concepcio de paraules. E que sia manat per lo dit senyor, sots grans penes e altras cominacions, a tots e sengles governadors e portants veus daquells e altres officials del dit senyor, quel present capitol e totes e sengles coses en aquell contengudes als dits arrendadors e companyons lurs en lo dit arrendament e a cascun dells tenguen e observen e tenir e observar facen, tota contradiccio o empatxament daquen remoguts. (xvij) Item, vol e consent lo dit senyor, que durant lo temps del present arrendament, los dits arrendadors e companyons lurs en aquell arrendament, e officials obrers o moneders e altres qualsevol persones qui obraran entendran o en altra qualsevol manera ordinariament cabran o treballaran en lo obratge de les dites seccas o d'alcuna d'aquellas, o per raho del present arrendament, e encara companyons lurs o de cascu dells, no sien tenguts ne puxen esser forçats, de anar en alguna host cavalcada o armada, encara com fos per autoritat del usatge Princeps Namque, ans daço durant lo dit temps del dit arrendament sien franchs e quitis, e que en aquesta franquesa sien enteses e compreses totes e sengles persones qui en los comptes de les dites seccas o del present arrendament o en altra qualsevol per raho de les dites secca o seccas o del dit arrendament en Barchinona en Valencia, en Perpenya, en Mallorques e en qualsevol part o loch de la senyoria del dit senyor serviran ordinariament en qualsevol manera. E en cas que sobre les persones qui de la franquesa en lo present capitol contenguda se volran alegrar fos dubte o questio, ço es, si servirian ordinariament a les dites seccas o alcuna d'aquellas o en altra manera per raho del dit arrendament o no, que sobre aço fos cregut a simple sagrament dels dits arrendadors o de .j. dells o dels maestres de las seccas. (xviij) Item, que lo dit senyor sia tengut de fer liurar als dits arrendadors o companyons lurs la carta dels presents capitols, e totes altres cartes letres e provisions e scriptures que exiran de la sua cort faent per lo dit arrendament, franques e quities de tot dret de segell, salari descrivans, e d'altres messions que per aquellas se hauran a fer: E si per qualsevol cas los dits arrendadors e companyons lurs hauran res per aço a pagar, que so ho pusquen aturar del preu que han a pagar axi com es dit per raho del dit arrendament. (xviiij) Item, que tot hom strany o privat,

de qualsevol stat ley o condicio sie, qui aportara o fara apportar or, e aquell vendra a la dita secca o seccas, o metra en la dita secca o seccas, en quantitat empero de cinch marchs d'or fi o plus, ab lo present capitol guia e assegura lo dit senyor per si e per sos officials en tota sa terra e senyoria, anant, ço es assaber, estant o tornant, de totes e sengles marques e represalies adjutjades e adjutjadores, o atorgades e atorgadores, e de tots e sengles deutes que dege a qualsevol personas e per qualsevol raho, pero que la stada ques fara en la terra e senyoria del dit senyor, per aquells qui axi com dit es vendran o metran lo dit or e qui dels dits guiatge e assegurament se volran alegrar, no puxa sobrepujar o esser mes de spay de un mes, e aço per tolre tota frau qui en aço se pogues cometre: Manant lo dit senyor ab lo present capitol a tots e sengles officials seus, que los dits guiatge e assegurament tenguen e observen e tenir e servar facen, e les coses en lo present capitol contengudes façen publicar ab veu de crida publica tota vegada per part dels dits arrendadors ne sien requests, com les dites coses, per la aumentacio del batiment de les dites seccas, tornen e redunden en gran profit del dit senyor e de tota la cosa publica de la terra e senyoria d aquell. (xx) Item, que per lo dit senyor Rey ne alcun official seu o altra qualsevol persona, no puxen esser fetes alguna empara o empares als dits arrendadors o companyons lurs en lo dit arrendament, o mestres e altres officials de les dites secca o seccas, sobre florins o altre moneda que fos deguda per aquells o algu dells a qualsevol persona o persones per rao d'or per los dits arrendadors e maestres e officials o alcun d'ells comprat per batre los dits florins: E en cas que aytals empares fossen fetas, que aquellas los dits arrendadors e maestres e altres officials no sien tengut tenir o servar, ans aquells florins e moneda puguen, no contrastants les dites empara o empares, sens encorriment d'alguna pena, liurar e pagar a les persones de qui lo dit or hauran comprat, com axis deie fer per dar tota favor al dit batiment, que sguarda utilitat de la cosa publica. (xxj) Item, que si per ventura, ço que deus no vulla, durant lo temps del dit arrendament en les dites seccas o alcuna d'aquelles se cometia alcun crim, os fahia alguna frau o alguna altra cosa sinistra o qui no fos leguda de fer, en qualsevol manera qui dir o cogitar se puxa, que en aço solament sien tenguts lo maestre o maestres que les ditas secca o seccas regiran, o altres officials de les dites secca o secccas qui en aço serien culpables, axi que en aço los dits arrendadors e companyons lurs no sien o puguen esser en res tenguts, ne alcuna inquisicio contra ells o alcun d'ells puxa per aço esser feta. E que que los dits maestre o maestres axi matex sien tenguts e obligats de dar compte e raho de la ley e talla dels dits florins si res hi fallia, e axi matex sien tenguts als dits arrendadors de tot or e argent qui en la dita secca o seccas se perdes os menyscabas, en qualsevol manera. (xxij) Item, que los maestres e guardes e altres officials de les dites seccas e de cascuna d'aquellas sien tenguts mostrar franchament e complida als dits arrendadors e cascu dells e companyons lurs tots los comptes que regiran o tendran de les dites secca o seccas, tota vegada, ço es saber, que seran requests per part dels dits arrendadors o .j. dells o de companyons lurs en lo dit arrendament: E aço haien a fer los dits maestres guardes e altres officials e cascu dells, sots pena de cinchcents florins d'or d'Arago per cascun dells qui fes lo contrari, e per cascuna vegada que fes lo contrari, de la qual pena, en cas que sia comesa, la meytat fos guanyada al dit senyor, e l'altra meytat als dits arrendadors e companyons lurs en lo dit arrendament, de la qual pena encara de totes altres penes en los presents capitols contengudes, en cas que sien comeses, lo dit senyor, axi de la sua part com de la part als dits arrendadors e companyons lurs pertenyent, no puxa fer alguna gracia o remissio, ans de fet la haia lo dit senyor manar e fer exeguir e haver, perço que les coses en los presents capitols contengudes sien mils observades. E axi mateix sien tenguts los dits maestres guardes e altras officials e cascu dells, sots la dita pena, liurar, encontinent que sien requests, als dits arrendadors, tot or e argent que tenguessen o en poder dells o de alcun fos, axi per raho de sisalles, enserraments, com per altra qualsevol raho qui vengues o devallas per raho de les dites secca o seccas. E axi mateix sien tenguts los dits maestres guardes e altres officials, de fer sagrament en poder dels dits arrendadors que be e leyalment se hauran en lurs officis, e que procuraran als dits arrendadors e companyons lurs to profit que honestament o be los pusquen procurar, e tot dampnatge que pusquen per lur poder las squivaran, e que de tot guany e profit que exira directament o indirecta de les dites secca o seccas, axi com a ells e a cascu dells se pertanyera, respondran feelment e be als dits arrendadors, tota frau e engan cessants. (xxiij) Item, lo dit senyor, per millor spatxament e endreça de les dites seca o seccas, vol consent e ordona, que de totes e sengles questions peticions e demandes, axi civils com criminals, qui puguen esser o seran mogudes durant lo temps del dit arrendament per qualsevol manera a raho contra los dits arrendadors e companyons lurs en lo dit arrendament, e officials e servicials ordinaris de les dites seca o seccas o algun dells, per qualsevol persona o persones, puxen conexer los alcaldes dels moneders del loch o lochs on serien mogudes les dites questions, si los dits arrendadors o companyons lurs denant ells volran menar les dites questions: E si no, los officials d'aquells lochs danant los quals los arrendadors e companyons lurs en lo dit arrendament los volran convenir; Manant lo dit senyor ab lo present capitol a tots e sengles officials a quis pertanga, que lo dit capitol tengan fermament e observen e contra noy vinguen per alguna raho. (xxiiij) Item, lo dit senyor promet restituir e pagar als dits arrendadors e companyons lurs, totes e sengles messions dampnatges e interesses que los dits arrendadors e companyons lurs en lo present arrendament hagen a fer e sostenir en culpa del dit senyor e del dit seu tresorer, que no complissen o faessen complir les coses en los presents capitols contengudes, ultra les altres messions e despeses en lo .xviij. capitol contengudes e specificades. (xxv) Item, lo dit senyor en sa bona fe reyal promet als dits arrendadors e jura axi com damunt, que totes e sengles coses e dejus en los predits capitols contengudes haura fermes e agradables, e aquelles tindra observara e complira e tenir servar e complir fara per tots o sengles officials e sotsmeses seus, e que noy contravindra o contrafara ne contrafer o venir fara o permetra per alguna manera causa o raho: E axi matex lo dit senyor, per major expedicio del dit arrendament, mana de present totes e sengles letres e provisions, axi ab pena com en altra manera, quis pusquen fer a profit del dit arrendament, axi rigorosament e fort con se puguen ordonar o seran demanadas, a coneguda del mestre o mestres de la secca o seccas o dels dits arrendadors, pus que per justicia puxen passar. (xxvj) Item, lo dit senyor promet als dits arrendadors, que de continent fara bones provisions e bastants, e aquelles de fet metra en execucio tantost, ab les qual: ordona vol e mana, per profit e utilitat de la cosa publica de sos regnes e terras, la qual es tengut per tot son poder conservar e augmentar axi com a cap princep e senyor d'aquella, que tots los

escuts d or de França e altres monedas d'aur stranyes qui vuy corren indifferentment per sos regnes e terres a gran dan e menys cap de la dita sua cosa publica, no corregan, ni correr donar o reebre per algu o alguns puxen, sino tan solament per la valua del or fi que tenen; E que aquells que les dites monedes tendran o hauran en la forma damunt dita, encorregan en pena de mil morabatins d'or, e perden ipso facto aquellas aytals monedas, les quals sien partides en tres parts, ço es, la terça part al dit senyor, e la terça part als dits arrendadors, e l'altra terça part al acusador: E perço que tota frau sobre les dites monedes puxa cessar, que aquellas aytals monedas, ipso facto, axi com damunt es dit, sien perdudes a aquells de qui seran, e applicades al dit senyor en la forma demunt dita: E lo dit senyor rey fara publicar e servar la pracmatica de les monedes stranyes, E tant com lo capitol present toca trencar e foradar, lo dit senyor enten aquell per avant a servar, pero no si obligaria a ferho fer per necessitat. (xxvij) Item, lo dit senyor, per servar lo capitol de la cort per lo senyor rey en Pere de bona memoria pare seu fet sobre lo batiment del flori en la ciutat de Tortosa de ley de .xviij. quirats a talla de sexanta vuyt en lo march de Perpenya, E per squivar los grans fraus que vuy se fan en lo flori damunt dit, axi per contrafer aquell de falsa ley com encara per minuarlo de pes, tosquirant e en altra manera, vol mana e ordona, que d'açi avant tots los dits florins sian pesats per tota la terra e senyoria sua, per totes e qualsevol persones qui aquells tindran pendran o reebran, ab lo pes o pesal que per lo maestre o maestres de la secca o seccas de la terra e senyoria del dit senyor sera liurat a tots aquells quils ne demanaran, e que algu o alguns no sia tengut o tenguts los dits florins reebre sens lo dit pesar. E que aquells florins qui no seran de pes segons la ordinacio del dit capitol de cort, no sien corribles, ni algu sia tengut pendre aquells: E si algun contrafara, que perda los dits florins, partidors segons damunt en lo capitol .xxvj. se conte: e ordona lo dit senyor, que los florins d'arago qui vendran amonedats a les dites seccas, hagen a donar los qui aquells pendran trenta e sis lliures cinch sols. per march de florins monedats. (xxviij) Item, per major cautela, vol e mana lo dit senyor que micer Johan Dezpla, conseller e tresorer seu, haia a prometre e jurar los dits capitols e cascun d'aquells, e totes e sengles coses en aquells e cascun d'aquells contengudes, tendra servara e complira e tenir servar e complir aytant com en ell sia fara, e noy contrafara o vindra en alcuna manera per algun dret causa o raho. E per totes les dites coses e cascuna d'aquelles tenidores complidores e observadores, lo dit senyor obliga specialment als dits arrendadors e companyons lurs qui seran en lo dit arrendament, totes quantitats de diners que los dits arrendadors e companyons lurs haian a pagar al dit senyor per preu del present arrendament, E generalment tots e sengles altres bens e drets axi mobles com immobles al dit senyor pertanyents ara o en sdevenidor per qualsevol causa o raho, axi en lo dit regne d'Arago com en altres regnes e terres sues: Volent lo dit senyor, que per la dita special obligacio no sia fet perjudici a la general, ans los dits arrenadors e companyons lurs pusquen usar d'aquelles ensemps, e de cascuna d'aquellas, e sobre aço variar, no contrastant aquella ley o dret que diu que dementre lo creedor pot assi satisfer de les coses specialment obligades no puscha recorrer a les coses generalment obligades, a la qual ley o dret lo dit senyor renuncia: E axi matex vol e consent lo dit senyor, que per tot ço en que ell fos tengut als dit arrendadors e companyons lurs per raho del present arrendament, o de partida del preu d'aquell qui al dit senyor fos stada anticipada o pagada per qualsevol altra causa o raho devallant del dit arrendament, puxa esser feta execucio contra los bens e drets del dit senyor on se vulla que sien, E en aquellas Corts e per aquells officials quin seran requests, fortmente rigorosa, a us fur e constum de les Corts on se fara la dita execucio, e de cascuna d'aquellas, a tot profit dels dits arrendadors e companyons lurs en lo dit arrendament, fins a plena e integra satisffaccio dels dits arrendadors e dels dits companyons lurs, com axi ho vulla e consenta lo dit senyor expressament e de certa sciencia. (xxix) Item, los dits arrendadors, acceptants lo dit arrendament sots los pactes formes e condicions desus dites, a les quals expressament consenten, Convenen e prometen al dit senyor, que lo dit senyor faent haver tenir e possehir aquells arrendadors lo dit arrendament segons que damunt en los presents capitols es contengut, los dits arrendadors pagaran cascun any en son terme al dit senyor o al dit seu tresorer lo preu del dit arrendament, segons la forma demunt expressada, e altres coses en los dits capitols e cascu d'aquells contengudes, e no en altra manera, aytant com toquen e sguarden los dits arrendadors, tendran e compliran sots obligacio de tots lurs bens, e complints tots los presents capitols e cascun d'aquells juxta la lur serie e tenor los dits arrendadors pagaran: E ultra aço, prestaran o anticiparan al dit senyor quatre milia florins d'or d'Arago sobre lo preu del present arrendament, de que lo dit senyor lis fara debitori bastant: Pero que no sien tenguts liurar o donar los dits quatre milia florins, ni partida d'aquells, fins a tant que haien reyal possessio de les dites seccas e de cascuna d'aquelles, E tots los presents capitols sian meses en deguda execucio: volent e manant lo dit senyor, que de les dites coses sien fetas a aquells e al dit seu tresorer e als dits arrendadors, a cascun d'ells, una carta e moltes per lo notari deius scrit. (xxx) Item, lo dit senyor, perço que questio alguna durant lo temps del dit arrendament per algu no puxa esser feta als dits arrendadors e companyons lurs, vol e ordona ab lo present capitol que los dits arrendadors no sien tenguts pagar ni fer pagament algun a persona nenguna que del dit senyor o de sos predecesors haien o tenguen qualsevol assignacions e sots qualsevol forma de paraules concebudes, sino les assignacions deius scrites, les quals a major cautela vol sien aqui per conclusio dels dits capitols insertes, de manera que per los dits arrendadors no puxa esser allegada ignorancia. E les quals assignacions qui deuan esser pagades axi com dit es, son del tenor seguent: Primo, en o de la secca de Valencia se paguen en Bendicho de Xipre, per tres tersas del any, sexanta una lliura .x. sous. Item, a madona den Bernat Ferrer, axi mateix per tres terces del any, trenta lliures .xv. sous. Item, an Berenguer Cardona, per tres terces del any trenta lliures .xv. sous. Item, an Domingo de Calatalu, per compra quen feu den Gabriel, lo Sader, a pagar per tres terses del any, vint e una lliura. Item, al dit Domingo de Calatayu, a pagar per tres terces del any, vint lliuras. Item, a maestre Bernatt, barber del senyor rey, o en Bernardi Ferrer, de la cambra del senyor rey, lo qual ho ha per via de compra, per tes terses, vint lliures. Item, an Miquel Periz del Cono, a pagar per tres terses del any, vint una lliura. Item, a mossen P. Marrades, a pagar en los termens en lo contracte contenguts, l'any cent lliures. Item, a mossen Ramon de Blanes, sobre totes les secces, cent cinquanta lliures. Item, al maestre de la secca de Valencia, a compliment de son salari, ço que sera tro en tres milia sous per any deduits los .xviij. diners que haura reebuts per cascun march d'or fi. Item, an

Berchon de Coscolla, per ajuda dels ferres, sis lliures. Item mes, son tenguts e obligats los dits arrendadors a pagar an Francesch Ferrer, per assignacio quya per la compra quel senyor rey feu del balax gros, noucents trenta un flori nou sous fan, dels quals se puxa aturar per an docents florins cinchcentes dotse lliures deu sous. Item mes, hi ha mossen Ramon de Blanes, a qui son deguts per prestech que feu Francesch Ferrer al senyor rey com parti de Valencia, siscents quaranta un flori, valen trescentes cinquanta dues lliures onze sous, pagadors a .viij. meses apres fermat lo present contracte. E si algunes altres assignacions ultra les dassus dites se mostraran, fetes per nos e per nostres predecessors, aquelles volem esser casses, vanes, e nulles, e de neguna efficacia força e valor: E en cas que per nos o per la nostra audiencia o qualsevol official nostre, eren forçats los dits arrendadors de pagar altre o altres assignacions per nos o per nostres predecessors sobre les dites seccas fetes, volem en aquest cas ques puxen los dits arrendadors tenir e tenguen lo present arrendament, finats los dits sis anys, tro que plenerament sien reintegrats pagats e satisffets de tot ço que per raho d'aytals assignacio o assignacions haurien pagats, ensemps ab les messions per occasio d'aquellas fetas. Item, que la senyora Reyna sia tenguda fermar e loar lo present contracte, com a procuradora del senyor rey de Sicilia, e prometa no contrafer o venirhi. Predictum itaque arrendamentum et omnia et singula in preinsertis capitulis et quolibet eorum contenta et specificata, convenimus et promittimus vobis dictis Berengario dez Cortey et Petro de Torrente, arrendatoribus supradictis, presentibus, et vestris co arrendatoribus et quibus volueritis, licet absentibus, et notario subscripto nomine vestro et eorum ac aliorum quorum intersit, stipulanti ut infra, tenere et observare, attendere et complere et non contrafacere nec per aliquem contrafieri permitere racione aliqua sive causa. Et pro ipsorum capitulorum et cuiuslibet eorum execucione, jubemus fieri et expediri omnes provisiones et litteras, etiam penales, vobis super eorum observacionem necessarias, quando et quotiens per vos aut vestri pro parte fuerit requisitum: Dantes et remittentes vobis et vestris siquid et quidquid predicte secce, quas vobis vendimus et arrendamus modo predicto, aut jus pro ipsis nobis pertinens, valent nunc plus seu valebunt precio in preinsertis capitulis declarato, Et renunciantes legi sive juri qua deceptis ultra dimidiam justi precii subvenitur, et omni alii juri foro et consuetudini ac cuicumque alii auxilio contra premissa et infrascripta nos juvantibus quovismodo: Promittimus et convenimus predictum arrendamentum, sub modis formis et condicionibus in dictis capitulis expressatis et declaratis, vos et vestros ac quos volueritis, facere habere, tenere et possidere in pace et secure contra omnes personas corpus et collegium, et teneri vobis et vestris inde firmiter de eviddione omnique dampno, litis et extra, prout in preinsertis capitulis continetur. Et pro predictis omnibus et singulis attendendis firmiter et complendis, ac pro firma et legali eviccione eorum, obligamus vobis et vestris ut prefertur, specialiter et expresse, pecunias quas vos dicti arrendatoris nobis per arrendamentum huiusmodi tradere tenemini atque dare: Et generaliter, omnia alia bona nostra mobilia et immobilia tam in regno Aragonum quam alibi ubique habita et habenda, volentes cum ita, pactum sit cum altero ex preinsertis capitulis inter nos et vos inhito, quod per predictam specialem obligacionem non prejudicetur generali, nececontra. Imo vos, dicti arrendatores, et vestri in hiis socii et successores, illis et qualibet ipsarum uti possitis et possint, et illas variare ad libitum, non obstante lege sive jure dicenti quod quamdiu potest sibi creditor satisffacere de speciali ypotecha manus ad alia non extendat: Cui legi, et aliis legibus foris constitucionibus et usibus atque juribus hiis obviantibus, renunciamus de certa sciencia et expresse, et volumus ac contsentimus quod pro eo in quo vobis pro precio huiusmodi arrendamenti, aut parte ipsius qua nobis anticipata fuisset vel soluta aliqua causa pretextu huiusmodi arrendamenti, et aliorum contentorum in huiusdi capitulis deberetur, possit in bonis nostriset per illos officiales quos volueritis fieri execucio, et alias procedi, prout continetur in capitulis preinsertis, et non alias. Et pro majori efficacia premissorum, juramus per dominum deum et eius sancta quatuor evangelia nostris manibus corporaliter tacta, premissa omnia et singula tenere et servare, attendere et complere, et non contrafacere vel venire aliqua racione vel causa. Mandantes Illustri Martino Regi Sicilie, primogenito nostro carissimo ac in omnibus Regnis et terris nostris generali gubernatori, et in eis post dies nostros deo propicio universali successori, necnon eius vicesgerentibus, magistro racionali curie nostre, vicariis, bajulis, justiciis, curiis, magistris, et aliis officialibus et ministris secarum nostrarum predictarum, et aliis universis et singulis officialibus et subditis nostris quibus spectet, et ipsorum officialium locatenentibus, de certa sciencia et expresse, sub nostre ire incursu ac pene mille florenorum auri de bonis contra facientibus habendorum irremissibiliter, quatenus preinserta capitula et unumquodque ipsorum et in eis contenta tenentes firmiter et observantes, contra ea non faciant aut veniant seu aliquem contrafacere vel venire permittant aliqua racione. Et nos Berengarius de Cortilio et Petrus de Torrente, subditi vestri dicti domini Regis, arrendatores et emptores predicti, huiusmodi arrendamentum a vobis dicto domino Rege sub dictis modis formis et condicionibus expressatis in capitulis preinsertis acceptantes, promittimus vobis jam dicto domini Regi, vobis dicti capitula servante et servari faciente, predictos tresdecim solidos pro qualibet marcha auri, juxta formam dictorum capitulorum, solvere: Et alia omnia et singula que ad nos pertineant complere, prout in ipsis capitulis continetur. Et pro predictis omnibus et singulis attendendis firmiter et complendis, obligamus vobis jamdicto domino Regi et vestris omnia et singula bona et jura nostra et utriusque nostrum mobilia et immobilia ubique habita et habenda, renunciantes quantum ad hec beneficium novarum constitucionum et dividendarum accionum, Et epistole divi a driani, et legi sive juri loquenti de duobus vel pluribus se in solidum obliganribus, et omnibus legibus juribus foris et constitucionibus contra predictavel eorum aliqua nos aut alterum nostrum juvantibus quovismodo. Et ego Johannes de Plano, legum doctor, consiliarius et thesaurarius dicti domini Regis, promito et convenio vobis dictis arrendatoribus et vestris in hiis consociis, et juro sponte per dominum deum et eius sancta quatuor evangelia manibus meis corporaliter tacta, predictum arrendamentum et omnia et singula in preinsertis capitulis contenta et expressata, quantum in me erit, tenere et servare, et scienter consulendo vel alias non contrafacere vel venire aliqua racione sive causa. Ad hec Nos Maria, Dei gracia Regina Aragonum Valencie Maioricarum Sardinie et Corsice, comitissaque Barchinone Rossilionis et Ceritanie, ac locumtenens illustris Martini Regis Sicilie ac ducatuum Athenarum et Neopatrie ducis domini Regis et nostri carissimo primogeniti, eiusque domini Regis Regnorum et terrarum generalis gubernatoris, habentes ad ista et plurima alia ab ipso Rege nostro primogenito latissimam potestatem cum instrumento publico eius

sigillo pendenti comunito, acto in civitate Cathanie anno incarnacionis domini nostri Jhesu xpi millesimo quatricentesimo primo, die vicesimo mensis septembris, indiccione decima, annoque regimnis ipsius Regis Sicilie decimo, clausoque per fortugnum cariosum domini Regis Sicilie secretarium et eiusdem sui Regni publicum notarium, predictum arrendamentum et singula in eo contenta, juxta preinsertorum capitulorum seriem, laudamus approbamus et eciam firmamus, nomine supradicto, Et promittimus nomine jamque dicto contra ea non facere vel venire aliqua racione. Hec igitur que dicte sunt supra, tam nos dictus Rex quam dicti arrendatores quam dictus thesaurarius quam eciam nos dicta Regina, nomine antedicto, facimus pasciscimur convenimus et promittimus, in posse notarii infrascripti, ut publice persone, nomine omnium quorum interest ac poterit interesse in futurum, a nobis et nostrum quolibet legitime stipulantis, per quem volumus de predictis fieri unum et plura instrumenta publica juxta unum de capitulis preinsertis. Quod est datum et actum Barchinone, vicesima secunda die octobris, anno a nativitate domini millesimo .CCCC. quinto, Regnique nostri dicti Regis decimo.(Segueixen les signatures)

Botet, doc. 52 i p. 200-201, ACA, reg. 2257, f. 182 v. i següents.

453 22 octubre 1405 Barcelona CORONA

Mana el rei que els florins siguin pesats amb els pesals manats fer i que els mestres de la seca en donin a qui en demani. Els que no facin el pes, s'han de pagar a pes d'or a raó de 35 lliures i 5 sous el marc.

Ara ojats queus mana lo senyor Rey, per servar lo capitol de la cort per lo senyor Rey en Pere de bona memoria pare seu fet sobre lo batiment del flori en la ciutat de Tortosa de ley de .xviij. quirats e taylla de .lxviij. florins en lo march de Perpenya, e per squivar les grans fraus que vuy se fan en lo flori damunt dit, axi per contrafer aquell de falsa ley com encara aminuarlos de pes tesquirant e en altra manera, vol mana e ordona que d'açi avant tots los dits florins sian pesats per tota la terra e senyoria sua per persones que aquells tendran pendran o reebran, ab lo pes o pesal que per lo maestre o maestres de la secca o seccas de la terra e senyoria de dit senyor sera liurat a tots aquells quil ne demanaran, e que algu o alguns no sie tengut o tenguts los dits florins reebre sens lo dit pesar, e que aquells florins que no seran de pes, segons la ordinacio del dit capitol de cort, no sien corribles ni algu sia tengut pendre aquells: e si algu contrafara, perdua los dits florins ipso facto, los quals sian partits en tres parts, ço es la terça part al dit senyor, e l'altra terça als arrendadors de la secca, e l'altra terça part al acusador. E ordona lo dit senyor que los florins que vendran amonedats a les dites seques, que hi hagen a donar aquells qui aquells pendran .xxxvj. lliures .v. sous per march de flori, e aquella tengats e seruets a la letra, e noy contravengats, o algun contravenir permetats, per qualsevol manera: E les dites penes, si cas ne loch hi ve, exeguiscats e aquelles no remetats com nos ab la present vos tollem tot poder de fer lo contrari. Dada en Barchinona a .xxij. dies d'octubre, En l'any de la nativitat de nostre senyor .m.cccc.v. Bernardus Michaelis. Franciscus Fonolleda, etc.

Botet, p. 201, ACA, reg. 2258, fs. 192 v. i 193.

454 febrer/març 1406 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

A petició dels cònsols de Perpinyà, el rei autoritza la circulació dels escuts d'or i de les blanques de billó durant un any, monedes que després seran recollides en una Taula de Canvi que es crearia amb aquesta finalitat. Protesten els arrendadors dels florins i el rei els compensa cedint-los el regiment de la dita Taula.

Colson, p. 83; Botet, p. 202, ACA reg. 2260, fs. 76 i 77.

455 10 maig 1406 CORONA

Es mana que ningú no fabriqui pesals amb senyal reial. Només els pot fer el mestre de la seca, que els ha de vendre a 3 diners els de florí i a 2 diners i mig els de mig florí.

Botet, p. 202-203, ACA, reg. 2260, f. 41 i 42.

456 22 agost 1406 VALÈNCIA

El rei determina que el sou del mestre de la seca de València ha d'ésser de 3.000 rals de València anyals.

Botet, p. 190, ACA, reg. 2260, f. 52v.

457 17 novembre 1406 CORONA

Es prohibeix la circulació dels florins mancats d'un gra de pes o més.

Botet, p. 202, ACA, reg. 2260, f. 60.

458 1407 CATALUNYA

Els croats augmentaren de valor de circulació, de 12 a 18,5 diners, segons les Rúbriques de Bruniquer, però el Llibre de les Monedes diu que en aquest any pujaren de 14 a 18, cosa que demostra que ja hi va haver una pujada entremig.

En l'any 1407 muntaren los ternats que valien 12 diners a 18 diners i malla.

Rúbriques de Bruniquer, p. 131. Llibre de les Monedes, nota 35 al doc. 31.

459 1407 CATALUNYA i VALÈNCIA

El marc de València valia 1 sou i 10 diners més que el de Barcelona. El 1407, el de Barcelona valia 100 sous i el de Perpinyà, 100 sous i 11 diners. Vegeu doc. 473.

Botet, p. 191, ACA, reg. 2260, fs. 106v i 161.

460 7 febrer 1407 VALÈNCIA

El Consell delibera sobre els *"florins d'Aragó deseguals e minves per stisorament e altres avols maneres maquinades per persones no tements Deu ne la senyoria"* i es conclou que cal fer una nova emissió de florins.

Mateu 1976, AMV, Manuals de Consells, 2 del núm. 22, f. 138 i 140.

461 17 febrer 1407 València CORONA

Els florins han d'ésser verificats amb el pes anomenat *"migà"* (suposem que vol dir mitjà) i els que donin el pes s'han de prendre a 11 sous. El rei ho fa proclamar públicament i posa penes de 1.000 florins d'or.

En Martí per la gràcia de Déu rey d'Aragó, de València, de Mallorques, de Serdenya e de Còrsega e comte de Barchinona, de Rosselló e de Cerdanya, als nobles e amats e feels los governador de Cathalunya, veguers, sotsveguers, batles, sotsbatles e tots e sengles altres officials nostres dins lo Principat de Cathalunya constituhits e altres qui ara són o per temps seran en lo dit Principat, als quals les presents pervendran e a lurs loctinents, salut e dilecció. Sapiats que nós per millor endreçament e utilitat de la cosa pública del dit Principat havem en nostre ple e solemne consell acordada e deliberada la provisió e crida següent: «Ara hoiats queus fa assaber lo molt alt senyor rey que com per esquivar los dans e debats de sos sotsmeses per rahó de molts florins d'Aragó qui son trobats deseguals de pes per diverses occasions ell haia fetes en dies passats algunes provisions e experiència haia monstrat que per ben esquivar tota matèria de tals debats e tolre tota occasió de trabucar o minuar los dits florins hi dege ésser mils provehit. Per tal, revocant per causa totes e qualsevol provisions e crides per la dita rahó entrò al present dia fetes, ara per benefici de tots sos sotsmeses e gran bé de la sua cosa pública, ha ordonat e provehit, ordona e proveheix e mana que tots pagaments e deliuraments que d'ací avant seran feyts de florins d'Aragó, cascuns de aquells florins e migs florins qui pesaran al fi tant com lo certader e fin ço és d'aquells vulgarment appellat mitjà, lo qual és descendent del march de Perpinyà, ço és de sexanta huyt florins equals de pes qui justats pesen lo dit march, los vers e fins pesals, dels quals porà cascú qui·ls volrà haver del maestre de la secca sien dats e reebuts per XI sòlidos los florins, e per cinch sòlidos e mig los migs florins de moneda de Barchinones de tern. E cascuns d'aquells florins e migs florins qui seran trobats pesar més que·ls dits fins pesals sien dats e reebuts per los dits onze sòlidos e cinch sòlidos e mig, e per tant més com pesaran més, ço és per cascun gra dos diners més o per cascun mig gra un diner més. E cascun d'aquells florins e migs florins qui seran trobats minutes o menors que·ls dits fins pesals sia dat e reebut per tant menys de onze sòlidos e de cinch sòlidos e mig com d'aquell fallirà deduhit per cascú gra dos diners e per cascun mig gra un diner. E tots aquells florins e migs florins qui pesaran més o menys alguna part de gra, la qual no bastarà a mig gra passen sens que alguna deducció o addició no sia feta per la dita part de gra e en tal manera cascuns daran e reebran los dits florins e migs florins per tant com valran e pesaran sens tota frau e rahó de debat. E les dits coses e cascuna d'aquelles vol e mana lo dit senyor rey ésser tengudes e servades de tot en tot sots pena de XX sòlidos, exhigidora tantes vegades com serà comesa de cascú qui no volrà reebre o liurar los dits florins en la dita manera, de la qual sia la meytat d'aquell official qui farà la execució e l'altre de aquell a qui serà recusat lo dit reebre o liurar e a cascun de aquell tan solament. Encara ha provehit lo molt alt senyor rey per major satisfacció e espatxaments de tots pagaments e deliuraments de tota summa de florins que piles o pesals justs e marchats responents al dits march de Perpinyà sien fets per los maestres de les sues seccas de Cathalunya de C, de L, de XX, de X, de V, de III, de II, de un e de migs florins, ab los quals sien e puxen ésser fets justament e spatxada los pagaments e deliurances dels dits florins ab suppliments de tants diners menuts com obs hi seran. E sia tolta tota matèria de fraus e debats. Per la present emperò ordenació e manament lo dit senyor no entén tocar a la ordinació e ley de la sua secca feta sobre les desliurances dels florins que·s baten en aquella, ans vol que aquelles romanguen en sa força e valor, segons que és acostumat.» Perquè us manam com pus expressament e estreta podem sots pena de mil florins d'or de continent cascú de vosaltres façats per les ciutats, viles, castells e lochs acustumats de les jurisdiccions a vos comenades la preinserta cada solennament publicar, de manera que algú no puxe allegar ignorància e tenir e fer tenir e servar fermament totes e sengles coses en aquella expressades. E no res menys fassats segons la forma sobredita prompta execució en los béns de cascú d'aquells qui encorrarà la pena o ban dels dits xx sòlidos tantes vegades com faran lo contrari, partidora en e per la forma dessús dita contenguda, e no y vingués contra per alguna rahó. Dada en València a XVII de ffebrer del any de la Nativitat de nostre Senyor M° CCCCmo VII°. Sperendeus.

Llibre de les Monedes, doc. 49; Botet, p. 203, ACA, reg. 2259, f. 50.

462 17 febrer 1407 València CORONA

El rei mana a la seca que fabriquin pesos de 100, 50, 20, 10, 5, 3, 2, 1 i mig florí contrastats amb el marc de Perpinyà. En una part, han de portar les armes reials i, a l'altra, una creu. S'han d'enviar als consellers de Barcelona i a totes les persones que en demanin, a condició que en paguin el preu de la fabricació.

En Martí per la gràcia de Déu rey d'Aragó, de València, de Mallorques, de Serdenya e de Còrcega e comte de Barchinona, de Rosselló e de Cerdanya, als feels nostres lo maestre de la monedaria o secca de la ciutat de Barchinona o a son loctinent, e a tots

e sengles altres officials presents e esdevenidors de la monedaria e secca dessús dita, e als quals les coses dejús scrites se pertanguen, salut e gràcia. Com nós ab altre nostra letra dada segons que dejús en la qual és inserta una corda de manament de nostra majestat fahedora en aquexa ciutat e altres ciutats, viles e lochs del Principat de Cathalunya haiam provehit, ordonat e manat que los florins e mig florins d'or del cuny d'Aragó sien per millor espatxament dels pagaments e deliuraments de tota summa de florins pesats ab piles o pesals justs e marchats, responents al march de Perpinyà de què procehexen, LXVIII florins eguals de pes e al fi, les quals piles o pesals haien exir de nostres seccas o monedaries segons que en la dita crida és pus estesament expressat. Manam vos com pus expressament e estreta podem sots incorriment de nostra ira e pena de mil florins d'or, que de continent tota excusació e contradicció remogudes façats piles e pesals justs e marchats a la una part de nostres armes reyals e a la altre de una creu tantsolament responents al dit march de Perpinyà, ço és de pes de nombre de C, de L, de XX, de X, de V, de III, de II, de un florí e mig florí del dit cuny, e tals e tants dels dits pesals deliurets axí als amats e feels nostres los consellers de aquexa ciutat, com a totes altres persones qui us en demanaran, satisfahents vos degudament e justa per la obra e treballs de aquells. E guardats vos que en açò siats diligents axicom vehets ésser bé necessari e requer la salut e utilitat de la cosa pública del Principat dessús dit. Certificant vos que del contrari hauríets part la rigorosa execució de la dita pena altre dura correcció e càstich. Dad en València a XVII dies de ffebrer del any de la nativitat de nostre Senyor M° CCCCmo set. Sperendeus.

Llibre de les Monedes, doc. 50; Botet, p. 203, ACA reg. 2259, f. 57.

463 17 febrer 1407 València CORONA

El rei autoritza els consellers de Barcelona a tenir una Taula del Contrast, que ha de tenir els pesos manats fer per a la comprovació dels florins. Els pesals han d'estar ajustats al pes anomenat "*mitgé*" (mitjà), que és de 68 florins en el marc de Perpinyà. La mateixa concessió es féu a la ciutat de Tortosa.

Nós en Martí per la gràcia de Déu rey d'Aragó, de València, de Mallorques, de Serdenya e de Còrcega e comte de Barchinona, de Rosselló e de Cerdanya, vehents la licència e concessió presents ésser necessària e expedient a utilitat e endreçament de la cosa pública de la ciutat de Barchinona e dels habitants vinents, mercadejants o conversants en aquella, per tenor de la present a nostre beneplàcit tant solament e no més avant duradora, atorgam e donam licència e plena auctoritat e poder a vosaltres amats e feels nostres los consellers de la dita ciutat, qui ara són e per temps seran, que puxats fer, statuhir, ordonar e tenir d'aquiavant en aquella part de la dita ciutat que us serà vist fahedor una taula, la qual sia vulgarment appellada la taula del pes dels florins, en la qual hage e stiguen per espatxament de pagaments e deliuraments de tota summa de florins e migs florins piles o pesals justs e marcats, ço és a la una part de nostres armes reyals e a l'altre de creu responents al march de Perpinyà, los quals sien feyts per lo maestre de la secca de la dita ciutat o altre de la dita secca a qui·spertangue, ço és de cent, de cinquanta, de vint, de deu, de cinch, de tres, de dos, de un e de migs florins e fer la dita taula regir en nom e per la dita ciutat per aquella o aquelles persones sufficients, leyals e aptes que us serà ésser vist expedient e útil, la qual persona o persones que deputarets a regir la dita taula puxats una vegada e moltes variar e mudar e a vostre àrbitre. Volents, provehients e ab la present ordonats, e al regidor o regidors de la dita taula donants plena auctoritat e poder de diffinir e decisir per benefici del dit pes totes qüestions, controvèrsies e debats que sien, s'esperen o puxen ésser entre qualsevol persones, axí estranyes com privades, de la dita ciutat, de qualsevol ley, estament o condició sien, en e per rahó del pes dels florins e migs florins dessús dits, encara que les unes persones no sien del pes o pesar de les altres vulles, que·s pesen de un a un vulles a marchs o a piles, per fer pus prests e espatxats pagaments e deliuraments de aquells. E que lo regidor o regidors de la dita taula tenguen contínuament per cappatró e corrible lo pes appellat vulgarment mitgé qui és de sexanta vuyt florins en lo march de Perpinyà eguals e al fi, lo qual és ver, bo, just e degut pes de florí, axí emperò que tots los florins e migs florins que·s pesaran vulles en gros vulles en menut sien e vinguen al fi. Encara provehim, statuïm et manam que totes et sengles persones de qualsevol stament, ley o condició sien, havents qüestió, altercació o debat entre si per lo pes o pesar dels florins o migs florins dessús dits hagen e sien stretes star a dit e determinació dels dessús dits regidor o regidors, sots les penes o bans una vegada e moltes ordonades e imposadores sobre açò per vosaltres e exigidores e reebedores per aquells officials ordinaris de la dita ciutat a qui·s pertanyan. E que lo dit regidor o regidors de la damunt dita taula ans que sien admeses al regiment de aquella sien tenguts e estrets e en tot cars haien a fer sagrament e homenatge en poder del vaguer o batle o altre official de la dita ciutat que us serà vist ésser fahedor, e imposar se totas altres penes que·ls parran, de haver se bé e leyalment en lo regiment de la dita taula. Perquè manam expressament e de certa sciència sots pena de mil florins d'or al governador de Cathalunya, vaguer, sotsvaguer, batle e sotsbatle e mostaçaf de la dita ciutat, e a tots e sengles altres officials e sotsmeses nostres, presents e esdevenidors, e a altres als quals se pertanguen les coses dessús dites e als loctinents dels dits officials, que la present nostra concessió e licència damentre a nós plaurà e no més avant duradora e totes e sengles coses en aquella expressades tinguen, exequesguen fermament e observen e no hi contravinguen per qualsevol rahó. En testimoni de la qual cosa manam la present ésser feta ab nostre segell segellada. Dada en València a XVII dies de ffebrer, en l'any de la Nativitat de nostre Senyor M° CCCC^mo^ e set. Ffranciscus Canc[ellarius].

Similis concessio pro universitate civitatis. Dertuse.

Llibre de les Monedes, doc. 51 ; Botet, p. 203, ACA, reg. 2259, f. 53.

464 20 febrer 1407 VALÈNCIA

El rei arrenda als mercaders florentins Tomàs de Galtieri i Mateu Bonacursi l'encunyació a València de rals d'argent per 3 anys i 4 mesos. La llei ha d'ésser d'11 diners i la talla, de 68 peces el marc. Han de tenir curs a

València i l'equivalència de 18 diners de billó.

Botet, p. 190, ACA, reg. 2260, fs. 88-03.

465 28 febrer 1407 València VALÈNCIA

Ordre de batre a València rals de plata anomenats "*divuitens*", a la talla habitual i a la llei d'11 diners, que han de valer 18 diners menuts. Els rals anteriors eren d'11 diners i 6 grans i el rei en justifica la rebaixa per l'encariment de l'argent.

Nos, en Marti, per la gracia de deu Rey Darago etc. Congrua es a la Real dignitat, ab pensa curosa provehir a socorrer a la indempnitat e profit de sos naturals e sotmeses, e de la cosa publica de sos regnes e terres: Attenents, donchs, que per rao de la gran inopia e fretura de moneda menuda que es al temps present en la ciutat e regne de Valencia, los habitadors e negocieiants dins aquell sostenen grans dispendis e dampnatges, com no puguen sens gran dificultat trobar cambi de menuts a flori per fer pagues e despeses a aquells necessaries, si ja no es a gran menyscapte e abatiment del flori, per manera que, si per nos sobre les dites coses no era provehit de remey condescent, los dits habitadors, mercaders e negocieiants en lo dit regne serien costrets per la dita raho cessar de mercadeiar e fer sos trafechs, segons hauen acostumats, en gran e irreparable dan daquells e de tota la cosa publica del dit regne, e encara de nostres drets e regalies, qui reebrien en aquest cas no poca diminucio: pertal, volents segons se cove provehir degudament en les dites coses, haut sobre aço gran e solemne consell, ab tenor de la present volem provehim, statuim e ordonam que daçi auant en la secca de la dita ciutat de Valencia sia batuda moneda de reals d'argent, appellats dehuytens, del pes, talla e figura que ça enrera es acostumat fer e batre. Empero, per tal que fer e batre los dits reals de ley de onze diners e sis grans, dos grans mes o menys, segons fins açi es estat fet e acostumat, no poria esser fet sens gran dan de nostres drets e regalies, com segons es notori l'argent al temps present sie en maior preu e valor que no era en lo temps que fou dada e ordonada la dita ley dels dits reals, perço volem, ordonam, statuim ab aquesta mateixa, que per tal que la dita moneda puxa esser fabricada sens dan e diminucio de nostres regalies, aquella sia feta e batuda d'argent de ley de onze diners, dos grans mes o menys, e quels dits reyals que d'açi avant seran batuts del dit argent, correguen e vallen dehuyt diners manuts reals per tot lo dit regne de Valencie, ciutats, viles, castells e lochs d'aquell, segons quels altres reals d'argent han valgut e valen per tot lo dit regne de Valencie, ciutats, viles, castells e lochs d'aquell, segons quels altres reals d'argent han volgut e valen de present. Manant expresament e de certa sciencia, sots pena de mil florins d'or e incorriment de nostra ira e indignacio, als maestres, guardes, assayadors e altres offlcials de la secca demunt dita, e a altres officials als quals se pertanga, que les presents nostres ordinacions, estatut, voler e provisio, e totes les coses en aquella contengudes, tinguen fermament e observen, tenir e observar façen inviolablement, E nov contravinguen per alguna manera o raho. En testimoni de la qual cosa havem manat fer la present, ab nostre segell comu segellada. Dada en Valencia, a .xxviij. dies de ffebrer, en l'any de la nativitat de nostre senyor .m.cccc.vij. Rex Martinus. Dominus Rex mandavit mihi Johannes de Tudela.

Botet, doc. 46 i p. 174, ACA, reg. 2260, f. 94.

466 2 març 1407 CORONA

Determina el rei que només són vàlids els pesals fets a la seca amb les armes reials i la creu, concordes amb el pes mitjà, derivat del marc de Perpinyà.

Botet, p. 204, ACA, reg. 1259, fs. 57v i 58.

467 8 juliol 1407 Burjassot MALLORCA

Ordre de batre a Mallorca rals d'argent a la talla de 68 peces el marc (abans era de 60), amb la mateixa llei que abans i que cada ral valgui dos sous. També es poden fabricar doblers a proporció dels diners senars que s'estaven encunyant.

Nos en Marti per la gracia de Deu Rey d'Arago, de Valence, de Mallorques, de Serdenya e de Corcega, e comte de Barcelona, de Rosselló e de Cerdenya. Considerants a nos esser stat humilment suplicat per los amats e feels nostres en Johan Sallembe jurat, n'Arnau de Torroella donzell e en Pere Lorens de Robines missatgers e sindichs de la universitat e Regne de Mallorques, que com los reyals d'argent quis baten en lo dit regne a ley de onze diners d'argent e a talla sexanta reyals per march correguen a raho de dos sols per cascun reyal, axi que val solament lo march en reyals cent vint sols de moneda de mallorquins menuts, e per lo pujament o creixement de for qui s'es fet del argent, lo qual val mes en altra massa que no fa en los dits reyals, molts tractants lur guany e profit en dispendi de la dita universitat e diminució dels dits reyals d'argent trahen e han trets quaix tots los dits reyals del dit regne e aquells fuses e en altre manera venen per argent a major for que nols costen ni corren o valen, en tant que attes lo creximent o pujament de for del dit argent qui ja d'es seguit e s'espera a fer e seguir en sdevenidor d'aqui avant los dits reyals nos porien batre a la dita talla en lo dit regne sens gran detriment de la cosa publica del sobredit regne, al qual los dits reyals son fort profitosos e sens los quals aquell regne nos poria bonament sostenir, deguessen sobre aço del remey dejus scrit proveir, la dita supplicació axi com a concernent utilitat del dit regne en lo profit e prosperitat del qual nos axi mateix prosperam benignament admesa, ab tenor de la present attorgam e donam facultat e plen poder a la universitat del demunt dit regne e als jurats e regidors d'aquella qui ara son o per temps seran puxen licitament e impune en la nostra monedaria o secca del dit regne segons es acustumat de fer batre e fabricar los dits reyals d'argent a la dita ley en talla de sexant vuit reyals d'argent per cascun march, e cascun dels dits reyals corregue en lo dit regne a for de dos sols. E mes avant volents donar loch a totes opportunitats e profits del dit regne atorgam e donam plen poder

a la dita universitat e jurats e regidors d'aquella presents e sdevenidors que en nom de la dita universitat puxen fer batre e fabricar diners appellats doblencs ó doblers en e per la forma ques baten e es fabriquen en la secca diners appellats senars, los quals diners doblenchs sien d'aquella matexa ley e talla segons mes e menys que son los senars. Manants ab tenor de la present als governador, vaguers e batles e altres officials e persones qualsevol de la dita ciutat e regne de Mallorques que aquesta nostra concessio e provisio tenguen e observen, e tenir e observar fassen, e no permeten que per algu hi sia contrafet per alcuna causa, manera o raho. En testimoni de la qual cosa manam la present esser feta e ab nostre segell pendent segellada. Dada en lo loch de Borgesot a vuit dies de juliol en l'any de la nativitat de nostre senyor mil cccc vij e del regne nostre sis. Matias Vic.

Campaner, doc. 23 i p. 143-144, Lletres Reials de 1425 i 1426, f. 433; Botet, p. 188.

468 13 juliol 1407 València CATALUNYA

A petició dels jurats de Barcelona, el rei va manar al mestre de la seca, Bartomeu Cervera, que encunyés croats d'argent a despeses de la ciutat de Barcelona. També mana que es batin mitjos i quarts de croat en les quantitats que considerin necessàries. Les peces han de dur la llegenda MARTINVS REX ARAGONVM i les unitats han d'ésser acceptades per dotze diners. Ni la llegenda amb ARAGONVM fou gravada, ni el canvi fou acceptat ja que en una nota al Llibre de les Monedes es diu que el curs de llavors era a 14 diners i que ara havia pujat a 18, segons els va aforar la ciutat.

Martinus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, ffideli nostro Bartholomeo Cervera, magistro secce auri et argenti que cuditur in civitate Barchinone, salute et graciam. Supplicantibus nobis humiliter fidelibus nostris Ffrancisco Burguesii et Guilelmo Pujada, nunciis civitatis Barchinone, in nostre presentibus curia vobis dicimus et mandamus de certa scientia et expresse quatenus nomine et ex parte nostra cudatis et cudi faciatis, ad missiones tamen et expensas universitatis civitatis jamdicte et non nostras nec curie nostre in aliquo, monetam de argento vocatam croats, cum signo quo signatur moneta Barchinone de terno perpetua. Quamquidem monetam vocatam croats nullus recipere teneatur nec ad recipiendum possit compelli nisi pro duodecim denariis Barchinone de terno pro quolibet. Si autem pro pluri aliquis ipsos recipere voluerit, eos recipere et mittere possit, prout cum illis cum quibus contraxerit poterit convenire. In circuitu autem cugnorum sive de les empremptes, in loco ubi poni solent nomina regum Aragonum predecessorum nostrorum illustrium, ponantur verba sequentis: «Martinus rex Aragonum». Predicta autem omnia et singula et ex eis dependentis per vos fieri volumus et jubemus juxta tenorem et continenciam privilegi serenissime domini Petri, Aragonum et Sicilis regis memorie celebris super cudicione predicte monete universitati dicte civitatis indulti cum carta ejus sigilo pendenti munita, data Barchinone quinto kalendas julii anno Domini millesimo CC^mo^ octuagesimoquinto. Volumus tamen et nobis placet quod juxta formam predictam et non alias cudatis et cudi faciatis nedum dictos croats sed medios croats et quarts de croats, prout vobis visum fuerit faciendum. Provisionem autem nostram et mandatum hujusmodi durare volumus dum nobis olacuerit et non ultra. Datum Valencie sub nostrum sigillo secreto XV° die julii, anno Nativitate Domini millessimo CCCC^mo^ septimo. Rex Martinus.

Botet, doc. 50, ACA, reg. 2272, f. 20; Llibre de les Monedes, doc. 31.

468 a 5 novembre 1407 València CORONA

En unes ordenances sobre el regiment de la seca donades a València en aquesta data, que Campaner menciona però no transcriu, diu que a l'article 24 hi ha el text pel qual en cas de la mort del mestre de la seca, qui s'ha de fer càrrec del regiment de la mateixa ha d'ésser l'escrivà reial, el qual ha de donar compte del fet al Procurador Reial. Hem pogut comprovar que es tracta dels anomenats *Capítols den Romeu Pallarès*, que contenen dades de molt de detall sobre el regiment de la seca i la fabricació de la moneda, tot i que està molt mal redactat i és força reiteratiu. N'hem extret altres articles o fragments d'articles que són interessants, a més del que ja donava Campaner (XXIII). En qualsevol cas, el text complet es troba al treball d'Antoni Pons que mencionem al final.

Considerants que la dita secha del Regne de Malorques en temps passat e tro al present ha freturat e fretura de diversos statuts, ordinacions e capítols útils e expedients al regiment e conservació de aquella e al su bon stament necessaris... hauda deliberació... amb diverses persones... savies e spertes e en veu del dessus dit honorable mestre general e major per lo dit poder a nos atribuit stablim e ordonam los capitols statuts e ordinacions..aytals:

I Primerament ordonam que lo mestre de la secha de Mallorques... puxa comprar or...e aquell sia tocat per les guardes de la dita secha...

IIII Item com lo dit aur sera en riels sien aquells recuyts e apres liurats al cap dels fornals, e scrius en lo libre de obrers quan aur es liurat al cap de fornal e aquell dia. E com lo dit cap de fornal haura ab sos ajudants obrat lo dit aur e d'aquell haura fetes folleres negres... e axi mateix totes les sizalles... E si res fall del contrapes, so es quel dit cap de fornal no retra tant aur entre folleres e cizalles con haura rebut de riells que allo que falta haia a pagar lo dit cap de fornal de sos bens...

V Item...lo mestre e les guardes fassan regoneixer la sizalla a fi que no hi pogués haver lautó o altra malícia.

VI Item que les dites guardes prenguan les dites folleres e aquelles pesen de una en una e apres a marchs e si ni trobaran algunes que sien febles mes que no deuen...metan les ab la sizalla...

VII Item com les dites folleres seran pesades e lo mestre e les guardes se seran avenguts del pes aquelles folleres sien enblanquides per lo emblanquidor o colrador e apres les dites guardes toquan aquelles ab la toca reyal...

VIII Item apres que les dites folleres sien enblanquides, sien liurades a nombre e a pes als moneders qui aquelles amoneden e apres que aquelles seran amonedades e colrades les dites guardes reconeguen aquelles tornant-les pesar e aximateix si son ben amonedades e si hauran res mal amonedat treguent-lo e sia més sizalla...

XII Item ordonaran que totes les coses dessus dites manades ésser observades en lo batiment del aur se observen es fassen en la manera quis batra en la dita secha axi d'argent com billó exceptat empero que les compres del argent se hagen a fer ab ensay de copella per l'ensayador de la dita secha...

XIII Item ordnaran quel mestre del entall qui ara es e per tosts temps sera, apres que haura entallats los ferros de amonedar, so es piles o trosels no gos ne dega trempar aquels sens que les guardes noy sien presents...

XV Item que con los dits ferros seran romputs e tant usats que no seran bons de amonedar... portant-los al ferrer que aquels desfassa, presents les dites guardes...en manera que noy perega senyal.

XXI Item que d'aci avant cascun any se muden els alcaldes per la capitol en la vigilia de madona Sancta Maria d'agost...

XXIII Item que si cas era que mestre de la secha muyra, l'escrivà e la guarda rayal aian asó a denunciar al Procurador Reyal qual que sia que per so ques empar del offici fins quel Senyor Rey hi haia probehit. E que prenga la bossa e que pach a tot hora a qui res sia degut d'aur o d'argent que haia mes en secha.

XXVII Item que el governador del regne de Mallorques... o altres qualsevol officials del senyor rey en lo dit regne nos puschan nes degan entrometre en alguna manera del mestre, alcaldes o altres officials, moneders, obrers o servidors de la dita monederia sino solament lo mestre major de totes les seches...

XXVIII Item que el mestre o altres moneders, obrers o altres ajudants qui cometran frau en alguna manera en lurs officis o en exercici de la monederia qui comanat los sia, sien encorreguts en pena de cos e de haver sens tota mercè.

Pons 1930, sense referència, p. 17-18 i 68-73. Campaner, p. 81, A. A., Vol. de Lletres Reials de 1408 a 1411, f. 238.

469 19 novembre 1407 València CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei arrenda a Joan Vivot, valencià, i a Francesc Barceló, mallorquí, per un termini de deu anys, el batiment a Perpinyà, *"en la liça del Castell"* o en altre lloc, de croats d'argent a la llei d'11 diners i una talla de 70 peces el marc, i diners i òbols a la llei de 2 diners i una talla de 21 sous el marc. Tant a la plata com al billó, les estampes han de mostrar l'efigie reial de perfil a l'anvers, i al revers, les armes catalanes en cairó dins d'una orla lobulada. Les llegendes han d'ésser, a l'anvers, MARTINUS DEI GRACIA REX ARAGONUM, i al revers, XPS REX VENIT IN PACE. El rei ha de percebre cada any 7 marcs de florins d'or.

In nomine nostri Domini Jhesu Xristi. Pateat universis, Quod Nos Martinus dei gracia Rex Aragonum etc., Curie nostre et reipublice ville Perpiniani et comitatuum Rossilionis et Ceritanie tuidenti utilitate et comodo, super his provisis cognitis et diligenti meditacione pensatis, de certa sciencia et consulte, vendimus seu arrendamus vobis fidelibus nostris Johanni Vivot, civi Maioricarum, et Francisco Barceloni, mercatori Valencie, et vestris ac quibus volueritis, per modum inferius designatum, seccam nostram argenti ville Perpiniani et comitatuum predictorum, pro faciendo cudi in dictis villa et comitatibus, crucessignatos sive croats et monetam minutam argenti inferius designandos: Necnon et totum ius nobis et successoribus nostris in dicta seca pertinens quovis modo; Ita quod, vos dicti Johannis Vivot et Franciscus Barceloni loco nostri, et non alii quicumque, cudi faciatis in ea subscriptos crucessignatos sive croats et monetam minutam argenti, utaminique ac uti possitis libere arrendamento presenti: Quamquidem vendicionem seu arrendamentum, vobis et vestris ac quibus volueritis facimus, ad et per illud tempus, precium, condiciones et formam, que describuntur et declarantur inferius in quibusdam capitulis inter nos et fidelem consiliarium ac thesaurarium nostrum Johannem de Plano legum doctorum parti ex una, Et vos dictos Johannem Vivot et Franciscum Barceloni ex altera, concordatis initis et factis, tenor quorum in modum habetur sequentem. En nom de Deu sia e de la gloriosa madona Sancta Maria e de mossenyer sant Johan babtista: lo senyor Rey arrenda e ven an Johan Vivot, ciutada de Mallorqua, e an Francesch Barcelo, mercader de Valencia, e a qui ells volran o donaran loch, e a lurs companyons, la seca d'argent tantsolament dels comtats de Rossello e de Cerdanya: axi empero que puixen batre en la vila de Perpenya, en la liça del Castell, o en altres qualsevol lochs insignes reyals dins los comtats dessusdits, moneda d'argent de ley de .xj. diners, axi que del march de Perpenya traguen .lxx. peças, ço es croats, aforats cascuna peça .xviij. diners, pero que alcu no sia forçat de pendrels. E que si los dessusdits volran fer moneda menuda, de ley de .ij. diners e a talla de .xxj. sous lo march de Perpenya, les guardes puixen passar sis diners mes o menys en lo march, o si volran batre algunes malles menudes a la dita ley de .ij. diners e talla de .xxj. tro a .xxij. sous lo march, les guardes puixen passar .xij. diners mes o menys en lo dit march, tinent hi compte de fort e feble, que ho puixen fer e batre aquella quantitat ques volran, axi de la una talla com del altra, per espay de .x. anys comptadors apres quatre mesos que la ferma e compliment dels presents capitols sera feta. Item, quels dits arrendadors sien tenguts donar al dit senyor Rey, e aqui ell volra, per tots los dits .x. anys, .vij. m. d. florins d'or d'arago, En aquesta manera; ço es saber, que com lo dit senyor sia tengut e obligat en los dits .vij. m. d. florins d'or a les persones seguents, ço es, a mossen Berenguer Dolms, conseller e camarlench seu, .v. m. .dcc.lxxxx. florins d'or, e an Francesch Ferrer, maestre de la seca de Valencia, en .m.ccx. florins d'or, e an Luys Jorda, mercader de Valencia, en .d. florins d'or, ab diverses cauteles, axi per raho de prestechs al dit senyor per ells fets com en altra manera, los dits arrendadors contentaran ab dites e ab obligacionts als creedors del dit senyor dessusdits, en les dites quantitats, E los dits creedors, haudes les obligacions dessus scrites a aquell temps que ab los dits se convendran, sien tenguts restituir les dites cauteles al mestre racional de la cort del dit senyor. E pus les dites coses haien bon compliment segons dit es, los dits arrendadors e mestre de la seca, ne alguns altres per ells, no sien tenguts de retre compte al dit senyor ne a son mestre racional, ne a son lochtinent, ne a algun altre per ell, del dit arrendament en alguna manera. Item, que si en lo dit batiment de la

dita moneda exia alguna deliurança grassa o magra de ley o fort o feble de talla, pero que lo gras o magre no fos mes de .ij. grans de la ley e la talla no fos mes o menys de miga peça mes o menys en l'argent en lo march de la dita moneda de talla de .lxx. peçes lo marc, que aytal deliurança per aviament de la seca puixa passar, pero que lo mestre, guardes, escriva reyals tinguen compte dels forts als febles e dels febles als forts, e del gras al magre e del magre al gras, aixi que quant en la dita seca seran batuts e deliurats .d. marchs de la dita moneda, haien fet per manera que sia satisffet lo fort al feble e lo feble al fort, e lo gras al magre e lo magre al gras, axi que romanga egual o poc mes o menys, o al cap del any. Item, que si en lo march e batiment de la moneda menuda exia alguna deliurança grassa o magra, fort o feble, de ley o talla, pus no fos mes de .iij. grans en la ley, .vj. diners en lo march, E en les malles dotze diners de nombre, segons mes o menys, que aytal deliurança puixa passar, tinent hi compte lo maestre e guardes en la forma damunt dita en lo precedent capitol. Item, que lo dit senyor promet e jura que, durant lo dit arrendament e venda, no arrendara vendra o consentira, ensemps o departidament, per negun cas o manera, a altra o altres persones per maior o menor preu la dita seca, ne per negun cas aquella se aturara o pendra, ne aturar o pendre fara per assi o a son primogenit ne per altres qualsevulla persones, ne en alguna part dels dits comtats fara ne permetra batre o fer batre de la dita moneda d'argent e menuda en alguna manera, ne encara altra moneda d'argent o menuda semblant o dessemblant, aforada o no aforada, de qualsevol pes o ley que puixa esser, ne encara per gran utilitat o necessitat urgent, sino solament per los dits arrendadors o companyons lurs o per qui ells volran durant lo dit arrendament en la forma damuntdita, e que per tot lo dit temps del arrendament dessusdit nols puixa esser mudada per lo dit senyor, o per altra en nom seu, la dita moneda en altra figura o manera ley o talla o for, sino en la forma e manera damunt dita. Empero, que lo dit senyor hi puixa fer batre croats e moneda de tern, segons que antigament se fahia a Barcelona, segons ley de .xj. diners e malla, e for antich. E si lo contrari era fet en alguna manera, lo dit senyor ara per ladonchs expressament e de certa sciencia revoca, e vol que sia haut per revocat, e que tal moneda fos e sia hauda per falsa, e que axi com a falsa no pogues ne puixa correr en la senyoria del dit senyor deça o della mar, e sia del tot, sens alguna gracia o remissio que per lo dit senyor o son primogenit o altres officials qualsevol, d'aço havent poder, fer no sen puixa, confiscada e guanyada per les dues parts al dit senyor e la terça part restant als dits arrendadors e companyons lurs, sens tot embarch e constrast. E que tal moneda, en tot loch on fos o puixa esser trobada, sia presa e ocupada per los dits arrendadors e companyons lurs o alguns d'ells, axi com a substituits en aquella cosa per lo maestre de les seques, la qual substitucio haia a fer lo dit maestre encontinent als dessusdits, ab sagrament de no revocar o venir contra per son offici ni per interes del dit senyor: E si en alguna manera fahia lo contrari, o revocava la dita substitucio, que tal revocacio fos hauda per nulla, e no contrastant la dita revocacio, si feta era, lo dit senyor vol e ordona de certa sciencia, que licitament e justa los dits arrendadors puixen usar de la dita substitucio axi com si revocada no era, donant los en aço plen e bastant poder: E los dits substituits sien tenguts fer sagrament e homenatge al dit mestre de respondre e darli bon compte e raho de les dites .ij. parts al dit senyor pertanyents, deduides messions e despeses que sen hagues fetes. E que tots officials del dit senyor los haien e sien tenguts donar en les coses dessusdites consell favor e aiuda, E axi los sie manat ab letra. Item, per tal qae la vila de Perpenya sapia e senta millor en la ley e talla de la dita moneda, que la dita vila puxa elegir una guardia, la qual lo dit senyor o son procurador reyal pos en la dita seca, la qual veia e guart que la dita moneda se faça degudament e be segons la ley e talla dessusdites, e aquesta guarda reyal pagaran los dits arrendadors: pero que per la eleccio de la dita guarda no sia adquirit algun dret en propietat e possesio, ne puxa esser tret a consequencia en esdevenidor contra lo dit senyor, e axi o haia a consentir la dita vila quant fara la dita eleccio per seguretat del interes del dit senyor. Item, que los officials en cap de la dita secca o algun dells, axi com seran maestre scriva e guardes, maestre de balança, tallador, fonedor, obres, o moneders, sien pagats per los dits arrendadors segons es acustumat: emepro, si lo dit senyor o lo maestre maior hi volran tenir mes guardes, a despeses del dit senyor, queu puxen fer; e que los officials en cap de les dites seques haien esser bons e sufficients a regir los dits officis e persones enteses en aquells, per ço quel dit batiment se faça ab aquella solemnitat que deu, squivant tota frau. E mes avant sien tenguts servir aquells officis personalment, e no per substituits ne en altra manera. E que tota vegada lo mestre scriva e guardes, maestre de balança, fonedor e tots altres officials, sien tambe officials dela moneda del or com del argent de la dita seca encas que sen hi bates, pero si bastar hi poran sens que no fos destrich del batiment dela moneda del dit argent: e que no puxen haver sino .j. salari forçadament, sino per avincença de abdues les dites monedes d'or et d'argent que en la dita seca se batessen, e en aço faça lo dit senyor totes provisions que hi sien necessaries a instancia dels dits arrendors. Item, que alguna persona o persones, de qualsevol ley condicio o stament sien, no gosen traure per si o per altres argent monedat de la senyoria del senyor Rey durant lo temps del dit arendament, sino tan solament la dita moneda batedora en los dits comtats e altra qualsevol moneda d'argent quel dit senyor Rey fa o fara d'aqui avant batre dins lo sua senyoria. E mes avant, que alcun durant lo dit temps no gos traure del senyoria del dit argent no monedat en alcuna manera, sino prelats barons cavallers ciutadans burgeses e altres homens honrats en vexella per a lur us e stament, segons que es acostumat. E si algu fara lo contrari, que perda l'argent tant com ne traura sens tota merce, guanyadora la terça part al acusador o trobador de la dita frau, E ultra aço, aquell qui traura lo dit argent monedat o no monedat, segons dessus es dit, encorrega en pena de cors e haver, del qual haver haia lo dit senyor les .ij. parts, e la restant part sia guanyada als dits arrendadors. Item, que los dits arrendadors se puxen servir e a emprar de totes ayines e ferramentes del dit senyor que sien en la dita seca, e de totes altres coses pertanyents al obratge de la dita moneda, e quel maestre de la dita seca haia reebut ab inventari totes les aynes ferramentes o coses del dit senyor Rey, e tornar aquells al dit senyor finit lo dit arrendament en la valor que les haura preses. E com finara lo temps del present arrendament, que totes les piles e trossells tallats, que los dits arrendadors hauran fetes fer, romanguen franques al dit senyor: E mes avant, si lo dit senyor haura mester o volra les altres aynes e artificis de la dita moneda, que los dits arrendadors los hi haien a lexar e vendre per aquell preu que stimaran dues bones persones, elegidores una per lo dit senyor altra per los dits arrendadors. Item, que los dits arrendadors e companyons lurs e cascun, pugen fer traure per fondre e batre en la dita seca la dita moneda, per si e per altres, durant lo dit arrendament, tot argent

monedat e no monedat dels regnes d'Arago de Valencia e de Mallorques e de Cerdenya e del principat de Catalunya e de totes altres terres del dit senyor, en aquella forma que los del dits regnes e terres del dit senyor lo poden els es legut traure dels dits comtats per portar e metre en altres lochs de la senyoria del dit senyor: E que sia manat per lo dit senyor ab bones provisions a tots los governadors e altres officials de la sua senyoria, quel present capitol als dits arrendadors e companyons lurs tenguen e observen sens tota contradiccio em embarch, declarat empero que lo croat d'argent e la moneda barcelonesa de tern e la moneda iaquesa e Reyal d'argent menut de Valencia e mallorquins d'argent e menuts de Mallorques, en la dita seca no puixen esser fusos. Item, que los dits arrendadors no sien tenguts de batre la dita moneda per força en alguna manera, ne puxen esser forçats o cuytats, ans sia en lur voler de batre o cessar del tot o partida pagant lo dit arrendament. E si per algun cas de prestech faedor al dit senyor, o per messions que los dits arrendadors haguessen fetes per defendre e conservar lo dit arrendament, en la fi del temps aparia quels fos deguda alguna quantitat, vol e consent lo dit senyor , per pacte special, que no sien tenguts lexar lo dit arrendament ne cessar de batre la dita moneda sens pagar algun dret, ans haia a correr e dur lo dit arrendament en la dita forma tro que integrament e complida sien pagats e satisffets realment en moneda nombrant, de tot ço que en aquell cas los sia degut per prestech o messions segons es dit, E fins que reyalment fossen pagats nols puixa esser levat ne tocat lo dit arrendament e batiment en neguna manera per lo dit senyor o qualsevulla officials seus. E si per alcun cas questio o debat, se esdevendra quels dits arrendadors per defendre lo dit arrendament o alcunes altres coses necessaries a aquell, hauran a fer alcunes messions e despeses, quel dit senyor en la fi dels dits .x. anys sia tengut pagar a ells aquelles messions e despeses que rahonablement hauran fetes e sostengudes: E si lo dit sneyor aquelles no pagava, que'ls dits arrendadors puixen e sia a ells legut tenir lo dit arrendament e fer batre la dita moneda en la dita seca passat lo dit terme, tant e tant longament tro que plenerament en les dites quantitats fossen satisffets, comptant pro rata ço es del temps e de la quantitat que deguda lus sera. Item, qeu si per ventura, ço que deu no vulla, durant lo dit arrendament en la dita seca en ley e talla o altres coses se cometia alguna frau os fahia alguna cosa sinistra o que no fos leguda en qualsevol manera que dit o imaginar se puxa, que en aço solament sien tenguts los maestres qui la dita seca regirien e en lo dit frau fossen colpables, e no en res los dits arrendadors o companyons lurs pus noy fossen atrobats colpables. E quels dits maestre e maestres sien tenguts e obligats de donar compte e raho dela ley e talla dela dita moneda, e de pagar als dits arrendadors si res hi fallia: E encara tot argent quey sia perdut o menyscabat. Item, que durant lo dit arrendament, los dits arrendadors e companyons lurs qui en lo dit arrendament hauran part e officials obrers o moneders e altres persones que capien e treballen ordinariament en lo obratge dela dita seca, e encata companyons lurs, no sien tenguts ne puixen esser forçats en alguna manera d'anar en neguna host o cavalcada o armada reyal, ans d'aço durant lo dit arrendament sien del tot franchs e quitis. E mes avant haien los dessusdits, e cascu, es puixen alegrar per gracia special, de totes altres franqueses e privilegis que sien atorgades en temps passat a alguns obrers e moneders dela seca de Perpenya o en altres seques dela sua senyoria, ensemps o departidament. E que en aquesta franquesa sien enteses totes aquelles persones que per obs dela dita seca ordinariament compraran argent, o regiran los comptes dela dita seca e del present arrendament, en qualsevol ciutat, loch o partida dela senyoria del dit senyor, o en altra qualsevulla manera ordinariament serviran o treballaran en lo lavor de la dita seca o regiment de aquella: E en cas que, sobre les persones que dela dita franquesa en lo present capitol contenguda se volran o deuran alegrar, fos contrast o dupte, ço es si servirien o treballarien ordinariament ala dita seca e al lavor d'aquella o no, que sobre aço fos e sia cregut a sagrament dels dits arrendadors o d'algun d'ells o de lur procurador. Entes empero que los dits arrendadors companyons e factors lurs e compradors del dit argent no passen nombre de .xxv. ques puixen alegrar de les dites franqueses. Item, que tot hom, strany o privat, de qualsevol condicio sia, qui portara argent e aquell vendra o metra en la dita seca en quantitat de deu marchs o mes, sia guiat e assegurat vinent stant e tornant marques represalies e altres judicades e adjudicadores, e de tots altres deutes que dega o sia tengut a qualsevol persones, per qualsevol raho, exceptat per censals o violaris e veres comandes, pero que la stada ques fara per aquells qui vendran o metran lo dit argent no puixa passar maior spay de .xx. jorns lo dit guiatge, per tolre tota frau qui en aços pogues cometre. Item, que los dits arrendadors, pagant ara de present solament .x. florins per dret de segell dels presents capitols e de totes altres provisions qui per execucio d'aquells exiran per qualsevol manera, no sien tenguts pagar mes avant algun dret de segell, ara ne per avant, per negunes provisions toquants o faents per lo dit arrendament e durant aquell: E que lo dit senyor sia tengut manar totes les dites provisions esser spatxades en la forma demunt dita. Item, que la dita moneda d'argent sia appellada croats d'arago, e sia de la una part una testa ab corona real qui mostre miga cara, sens altres obres entorn sino les legres seguents: Martinus dei gratia Rex Aragonum; E dela altra part haia un cayro de senyal Real en mig de .iiij. migs compassos que sien graneiats, sens altres obres entorn, e sien hi les letres seguents: xps · Rex venit in pace. E de la moneda menuda, per semblant manera. Item, que los dits arrendadors puixan comprar tot argent e billo quis volran, per fer e batre la dita moneda de croats e menuda, per aquell preu o for e en aquell millor mercat quie poran e ab los mercaders se poran acordar, concordantse del preu al for que les seques de Valencia e de Barchinona hi donaran segons les tares dels marchs. Item, que lo dit senyor, per sa gran utilitat e aviament e profit de la cosa publica dels dits comtats e de les altres terres sues quis seguiran per lo dit batiment, promet en sa bona fe Reyal, e jura sobre los sants quatre evangelis de ses mans corporalment tocats, que totes les coses dessus e deius scrites en los presents capitols o qualsevol d'aquells contingudes observara e tendra complidament, tenir e observar fara per tots sos officials e sotmesos presents esdevenidors, E que no contrafara ne per altre contrafer permetra per qualsevol manera o raho, e si dupte algu era mogut per qualsevulla persones en los presents capitols e arrendament, que ans de fer algun enantament lo dit senyor hi haia o sia tengut apellar e oyr los dits arrendadors, E per complir les dits coses e cascuna d'aquelles en la dita forma, lo dit senyor mana de present totes letres e provisions penals e en altra manera, tant forts com fer se puixen els sien necessaries. Item, que lo canceller vicecanceller e tresorer del dit senyor que vuy son, o per temps seran, durant lo dit arrendament, E encara tots regents les dites cancelleria e tresoreria, sotstresorer e lochtinent, prometran e juraran que contra los presents capitols o algun d'aquells en tot o en part no vindran ne consentiran per altres esser fet e consellat,

ne faran signaran o spatxaran provisio alguna que al dit arrendament e capitols pogues noure e contravenir, ans tant com en ells sera servaran e servar faran complidament tots los presents capitols e les coses en aquells contingues. E per tots les coses dessus dites e cascuna de aquelles atendre e complir, lo dit senyor Rey obliga als dits arrendadors e companyons lurs tots sos bens rendes e drets, a ell ara o en sdevenidor pertanyents per qualsevol manera en los dits comtats de Rossello e de Cerdanya e encara en lo principat de Catalunya, per qualsevol titol causa o raho, axi que si per lo dit senyor o per altres qualsevol officials o persones, els dits arrendadors e companyons lurs eren o seran pertorbats en lo present arrendament contra forma e manera dels damunt dits capitols o d'alcu d'ells, e per tots dans messions interesses que haurien sostenguts o fets en qualsevol manera, fos e sia feta execucio rigorosa en les dites rendes o drets del dit senyor per aquell official o officials seus quin serien requests per los dits arrendadors o algu dells, als quals ho mana lo dit senyor ab lo present capitol, sots pena de .ij. milia florins a cascun e privacio dels officis, tota excepcio cessant e totes solemnitats de dret e de fet apart posades, tro a plena satisffaccio de les coses dessus dites e cascuna d'aquelles. Predictum itaque arrendamentum seu vendicionem, precio septem mille quingentorum florenorum auri de aragonis, et omnia et singula in preinsertis capitulis et quolibet eorundem contenta, convenuimus et promittimus vobis dictis Johanni Vivot et Francisco Barceloni, absentibus, tamquam presentibus, et quibus volueritis, ac secretario et notaio infrascripto nomine vestri et eorum quorum intersit, stipulanti ut infra, tenere et observare attendere et complere et non contrafacere nec per aliquem contrafieri permittere racione aliqua sive causa. Et pro capitulorum predictorum conservacione ac execucione cuiuslibet eorundem, mandamus fieri et expediri omnes provisiones et litteras vobis necessarias, quando et quociens per vos aut alios vestri pro parte fuerit requisitum. Dantes et renictentes vobis et vestris si quid et quidquid preditam que vobis arrendamus et vendimus modo predicto aut jus pro ipsis nobis aliqualiter pertinens, valent plus nunc seu valebunt precio antedicto, et in dictis capitulis declarato. Et renunciantes legi sive juri quo deceptis ultra dimidiam justi precii subvenitur, et omni alii juri foro rationi et consuetudini et cuicumque alii auxilio contra premissa et infrascripta nos juvantibus quovismodo, Convenimus et promittimus vobis et vestris, arrendamentum predictum, sub modis formis et condicionibus expressis et declaratis in capitulis antedictis, vos et vestros et quos volueritis facere habere tenere et possidere in pace ac tute contra cunctas personas corpus et collegia, et teneri vobis et vestris inde firmiter de eviccione, omnique damno litis et extra, prout in preinsertis capitulis continetur. Et pro predictis omnibus et singulis atendendis firmiter et complendis, ac pro firma et legali eviccione eorum, obligamus vobis et vestris omnia bona nostra ubique habita et habenda. Et pro maiori efficacia premissorum, juramus sponte per dominum deum et eius quatuor evangelia sacrosanta per nos corporaliter tacta, premissa omnia et singula tenere servare attendere et non contrafacere vel venire racione aliqua sive causa. Mandantes, tenore presentis publici instrumenti, illustri Martino Regi Sicilie, primogenito nostro carissimo ac in omnibus regnis et terris nostris generali gubernatori et in eis post dies nostros universali deo propicio successori, necnon eius vicegerentis in comitatibus antedictis, vicariis Rossilionis et Ceritanie, baiulo ville Perpiniani, ceterisque universis et singulis officialibus nostris et subdictis ad quos spectet, et ipsorum officialium locatenentibus presentibus et futuris, de certa sciencia et expresse, sub ire et indigantionis nostre incursu ac pena mille florenorum auri de conis contrafaciencium irremiscibiliter habendorum, quatenus preinserta capitula et unumquidque ipsorum et in eis contenta tenentes et tenaciter observantes, contra ea non faciant aut veniant seu aliquem contrafacere aut venire permittant aliqua racione, et suplemus ac tollimus de nostre Regie plenitudine potestatis dubium et vicium quolibet omnemque defectum impugnacionem et nullitatem juris et facti si quid vel sique racione solemnitatis omisse seu alias in contractu huiusmodi impingi reperirique possent quomodolibet, seu notari: nos itaque, Johannes Vivot et Franciscus Barceloni, humilis vassalli et subditi vestri dicti domini Regis, arrendatores et emptores, predicti arrendamentum huiusmodi acceptantes a vobis sub modis formis et condicionibus expressis in capitulis preinsertis, promittimus uterque nostrum in solidum vobis dicto Illustrissimo domino Regi et vestris, quod vobis et eis preinserta capitula vobis servantibus et facientibus ab unguem servari, attendemus, complebimus et efectualiter observabimus omnia et singula que complere tenere et observare teneamur prout in preinsertis capitulis continetur, et pro predictis omnibus et singulis complendis et firmiter observandis, obligamus vobis dicto serenissimo domino Regi, uterque nostrum in solidum, omnia et singula bona nostra et utriusque nostrum mobilia et inmobilia ubique habita et habenda. Renunciantes quantum ad hec beneficio novarum constitucionum, et dividendarum accionum, et epistole divi adriani,, et consuetudini Barchinone loquenti de duobus vel pluribus se in solidum obligantibus, et omnibus legibus juribus foris racionibus constitucionibus et consuetudinibus quibus contra premissa possemus modo aliquo nos juvare. Et ut predicta maiori robore fulciantur, juramus sponte per dominum deum et eius santa quoatuor evangelia manibus nostris corporaliter tacta, predicta omnia et singula, prout superius continentur et per nos sunt promissa, attendere et complere, tenere et observare ac in nullo contrafacere vel venire aliquo jure causa vel racione; hec igitur que dicta sunt supra facimus paciscimur et promitimus tam nos dictus Rex quam nos Johannes Vivot et Franciscus Barceloni, arrendatores jamdicti, in posse secretarii et notarii infrascripti, tamquam publice persone, nomine omnium quorum interest et intererit ac interesse poterit in futurum, a nobis et quolibet nostrum legitime stipulantis, per quem volumus de arrendamento huiusmodi et aliis in eodem contentis fieri unum et plura oridinalia publica instrumenta, eciam si necesse fuerit de quolibet capitulorum superius insertorum. Quod est datum et actum in regali civitate Valencie, .xix. die novembris anno a nativitate domini .M.CCCC. septimo, regnique nostri duodecimo. Signum Martini, etc. Qui hec firmamus concedimus et juramus huicque publico instrumento sigillum nostrum appendicium jussimus apponendum. Rex Martinus. Signa Johannis Vivot et Francisci Barceloni, arrendatorum predictorum, qui hec concedimus firmamus et juramus. Testes sunt etc. Sig·num mei Jacobi Tavasthani, locumtenenti prothonotarii dicti domini Regis, etc. Dominus Rex mandavit mihi Bernardo Medici, in cuius posse ipse et dicti arrendatores firmarunt et jurarunt.

Botet, doc. 47, ACA, reg. 2260, fs. 150-154; noticia al Llibre de les Monedes, nota al doc. 31.

470 20 novembre 1407 València CORONA

El rei va fer una ordinació sobre l'elecció d'alcaldes a la seca i les seves prerrogatives. Mateu no ho detalla però és possible que es tracti dels anomenats *Capítols den Romeu Pallarès* a què fem referència al doc. 468 a.

Mateu 1976; ARV, A. R. 634, f. 108 v.

471 22 novembre 1407 València CATALUNYA

El rei, que havia comunicat al mestre de la seca, Bartomeu Cervera, la concessió per batre croats a expenses de la ciutat el 15 de juliol anterior, li mana ara que porti un llibre de control de la fabricació.

Martinus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, ffideli nostro Barcholomeo Cervera, magistro secce nostre auri et argenti que cuditur in civitate Barchinone, salutem et graciam. Nuper ad supllicacionem nunciorum civitatis predicte in nostra presencium curia vobis mandavimus cum littera nostro sigillo secreto munita, data Valencie XV[a] die julii anni presentis, quod nomine et ex parte nostra cuderetis seu cudi faceretis, ad missiones tamen et expensas dicte civitatis et non nostras nec curie nostre, monetam de argento vocatam croats, ut hec et alia in dicta littera lacius continetur. Quapropter, volentes ut jus nobis pertinens hujusmodi cudicionis pretextu nobis salvum remaneat ipsumque suis loco et tempore habere et recuperare possimus, vobis dicimus et mandamus quatenus librum seu memoriale, cui fides adhiberi valeat, de cudicione jamdicta et de omni eo quod inde nobis et nostre pertinuerit curie ipsius cudicionis vigore cum exacta diligencia faciatis adeo ut cum nobis placuerit recuperare possimus jus nobis super his ut predicitur adquisitum. Datum Valencie, XXII[a] die novembris, anno a Nativitate Domini M[o] CCCC[o] VII[o]. Rex Martinus.

Llibre de les Monedes, doc. 32.

472 1 desembre 1407 VALÈNCIA

Ordena el rei que el mestre de la seca de València, Francesc Ferrer, modifiqui la talla dels nous rals de plata i que ara en tregui 70 peces el marc, a fi d'igualar les monedes dels seus diferents dominis, ja que havia manat fer moneda de plata a les seques de Barcelona, Mallorca i Perpinyà. Diu també Botet que el rei Martí havia baixat la llei d'11 diners i 6 grans fins als 11 diners i 2 grans.

Botet, p. 191, ACA, reg. 2260, f. 160 i 161.

473 1 desembre 1407 Vall de Jesús (Sagunt) CORONA

El rei comunica als responsables de la seca de Barcelona que ha arrendat la fabricació d'argent a València a Tomàs Galter de Belloc i Mateu Bonacursi Beardi, comerciants de Florència, i els ha promès que mentre duri el contracte, l'argent ha de conservar el seu valor actual, que és: cent sous el marc barceloní a Catalunya; sis lliures i catorze sous el marc mallorquí o barceloní (que, per tant, eren iguals) a Mallorca; cent sous i deu diners el marc de València, a València; cent un sous i onze diners el marc de Perpinyà a Perpinyà. Tot l'argent comprat ha de tenir la llei d'onze diners i mig. Sots pena de 5.000 florins.

En Martí, per la gràcia de Déu rey d'Aragó, de València, de Mallorquas, de Serdenya e de Còrcega e comte de Barchinona, de Rosselló e de Cerdanya, als feels nostres los maestres e altres officials de la secca del argent de la ciutat de Barchinona e a cascun d'ells, salut e gràcia. Com nós per gran e evident profit e utilitat de la nostra cort e encara de tota la cosa pública de nostres regnes e terres, hauda primerament deliberació plenera en nostre consell o aquella diligentment guardada ab una carta nostra ab segell pendent segellada dada en lo monastir de la Vall de Jhesu Christ primer die del mes dejús scrit, haiam provehit e ordonat e encara promès e jurat als feels nostres micer Thomàs Galter de Belloch e an Matheu Bonacursi Beardi, mercaders de Florença, ara habitadors en la ciutat de València, arrendadors de la secca del argent de la dita ciutat que ara e d'aqui avant durant axí lo arrendament per nos dies ha a ells fet de la dita secca, com l'arendament del guany de aquella a ells ara novellament per nos fet lo die e any dessús prop dits no faran ni fer faran o permetran en manera alguna que argent algú qui vinga o d'aqui avant vendrà a les seccas de les ciutats de Barchinona, de Mallorquas e de la vila de Perpinyà o a qualsevol de aquells sia batut d'aqui avant ni puxe pujar ni devallar a major ni menor preu que huy és: és assaber en la secca de Barchinona de cent sòlidos per cascun march barchinonès; en la secca de la ciutat de Mallorquas de VI libres XIIII sòlidos per march mallorquí o de Barchinona; en la secca de la ciutat de València de cent e un sòlidos X diners per march de Valencie; e en la secca encara de la vila de Perpinyà de cent sòlidos e XI diners per march de Perpinyà. Axí emperò que tot lo argent que en les dites seccas ara o en asdevenidor se comprara haia a esser de ley de XI diners e malla. Dehim e manam a vosaltres e a cascun de vos expressament e de certa sciència, sots pena de sinch mília florins d'or d'Aragó, si e segons en la carta de què dessús és feta menció és contengut, e ira e indignació nostra, que la present nostra ordinació e provisió durant lo temps del dit arrendament tengats fermament e observets, tenir e observar façats, e no y contravingats, ni algú contravenir permetats, si les penes damunt dites desijats esquivar, levants a vosaltres e a cascun de vos a major cautela tot poder de fer lo contrari. Dada en lo monastir de la Vall de Jhesu Christ, primer die de deembre en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mill CCCCmo e set. Rex Martinus.

Llibre de les Monedes, doc. 33.

474 1408-1409 SARDENYA

El rei, mitjançant el seu fill Martí el Jove, va fer encunyar al castell de Càller diners de baixa llei. No hi ha el document, pero sí diferents referències posteriors:

1-El 2 de gener del 1419, el virrei es proposà batre al castell de Càller "*moneda de pitxols que vuy hic corren, los quals feu batre lo senyor Rey de Sicília per pagar les dites guaytes e suplir tan grans perills*".

2-El 31 de gener del 1419, el rei mana al mestre que bati en el castell de Càller "*moneda nomenada pitxols, consemblanta als que vuy corren*" a raó de 22 sous el florí.

3-El 19 de maig del 1419, el Consell de Càller protesta per la moneda que s'hi bat perquè "*no és de ley*".

4-El 20 maig 1419, el virrei mana que la moneda que es bat al castell de Càller sigui acceptada a 22 sous el florí català i pugui córrer "*en aquella forma e manera que vuy corren los pitxols de semblant llei batuts en lo present castell per lo senyor rey de Sicilia e primogènit d'Aragó de loable memoria*".

Sollai 1965. També a Sollai, p. 65-71.

475 6 setembre 1408 CATALUNYA

El rei autoritza els consellers de Barcelona perquè puguin establir normes en relació als pesos dels florins i dels croats. Donem primer la versió de Salat, que sembla un regest, i després la del Llibre de les Monedes, més àmplia. Fixa en dues cinquenes parts el que ha de percebre el rei.

Dominus Rex Martinus cum eius provisione data sexta die septembris anno Domini millesimo quadringentessimo octavo. Atorga als Consellers de Barcelona presents é esdevinidors, que ab consell de prohomens en la forma acostumada puixen fer tots statuts, é ordinacions ab aquells bans é penes pecuniaries é altres quels' parrà, sobre fer servar lo pes en los florins per lo dit Senyor ordenat, é sobre totes altres coses tocants pes é pagaments dels dits florins é de croats d'argent. Mane al mostasaf de la dita ciutat, que totes ordinacions é statuts per los dits Consellers en la forma dessus ditas fahedores sobre la observancia del dit pes é pagament de florins é de croats d'argent, apres que seran publicades fassen observar.

Salat, doc. XLVII

Nós en Martí per la gràcia de Déu rey d'Aragó, de València, de Mallorques, de Serdenya e de Còrcega e comte de Barchinona, de Rosselló e de Cerdanya, per esquivar los grans fraus qui·s fan en lo pesar dels florins e en altra manera per occasió de aquells en gran dan del públich, ab thenor de la present atorgam a vosaltres consellers de la ciutat de Barchinona, presents e esdevenidors, que ab consell de prohòmens en la forma acostumada puxats fer tots status e ordinacions ab aquells bans e penes pecuniàries e altres que·s parrà sobre fer servar lo pes en los florins per nós ordonat, e sobre totes altres coses tocants pes e pagaments dels dits florins o de croats d'argent. E més avant ab aquesta matexa atorgam al mostaçaff de la dita ciutat, qui ara és o per temps serà, e a son loctinent al offici del qual tals actes pròpriament se pertanyen, que totes ordinacions e statuts per vosaltres dits consellers ab consell de prohòmens segons dit és fahedores sobre la observança del dit pes e pagament de florins e de croats d'argent, après que seran publicades, faça observar e los bans o penes en aquelles apposats exeguescha per aquella forma e manera que exeguix e ha acostumat exegir tots altres bans e penes posats en ordinacions pertanyents a son offici. Volem e entenem emperò que de tots los emoluments que per execució de les dites ordinacions en virtut de la present concessió fahedores a mà del dit mostaçaff pervendran haien ésser fetes cinch eguals parts per lo dit mostaçaff qui dels dits emoluments sia tengut fer compte appartat. E que de les dites V parts, les dues seran nostres, de les quals sia tengut a nostre tresorer respondre, e una de la dita ciutat, e una del dit mostaçaff, e una altre dels pesadors del dit mostaçaff per lurs treballs. Entenem emperò que algunes assignacions fetes sobre los emoluments de la mostaçaffia no puxen compendre les dites dues parts a nós pertanyents. Manants ab la present expressament e de certa sciència a tots e sengles officials e sotsmeses nostres e dels dits officials loctinents, presents e esdevenidors, que la present nostra concessió e provisió, la qual volem que dur e haia valor aytant com a nós plaurà e no pus avant, tinguen fermament e observen, tenir e observar facen, e no y contravinguen ne contravenir permeten per alguna rahó. En testimoni de la qual cosa manam la present ésser feta ab nostre segell segellada. Dada en Barchinona a sis dies de setembre, en l'any de la Nativitat de nostre Senyor mil CCCC^mo^ vuyt. Sperandeus.

Llibre de les Monedes, doc. 52.

476 4 octubre 1408 CATALUNYA

El rei autoritza els paers de Lleida perquè puguin tenir una taula del pes dels florins, amb pesos fets a la seca de Barcelona.

Botet, p. 204, ACA, reg. 2262, f. 1.

477 16 octubre 1408 SARDENYA

El governador del regne proporciona la següent taula d'equivalències:

1 florí de Florència	= 26 sous d'alfonsins menuts
1 florí de Florència	= 13 sous de moneda de Barcelona
1 florí català	= 18 sous d'alfonsins menuts

1 florí català = 9 sous de moneda de Barcelona

D'on es dedueix que el diner de Sardenya valia la meitat que el de Barcelona i que la moneda barcelonina circulava a Sardenya.

Mateu Ibars, p. 94, Arxiu de Càller, K 3, fol. 41v.

478 3 abril 1409 MALLORCA

A causa de la mort del mestre Jaume Eimeric, és nomenat mestre Guillem Urgellès en qualitat de substitut del mestre general Joan Desplà.

Campaner, p. 80, A. A., Vol. de Lletres Reials de 1409 a 1411, f. 200 i 201; Botet, p. 189, ACA, reg. 2270, f. 119.

479 maig 1409 SARDENYA

Encunyació de 3.000 "parvolini" d'estany i plom com a moneda d'emergència per manca de numerari.

Casula 1982, p. 76.

480 26 juny 1409 Barcelona CATALUNYA (ROSSELLÓ)

L'arrendament que el rei féu a Vivot i a Barceló el 19 de novembre del 1407 no tingué bons resultats ja que es diu ara que *"no han pogut batre facilment la dita moneda"* i que el contracte els ha estat infructuós i perjudicial. Atenent aquests fets, el rei concerta un nou arrendament, també per deu anys, amb Bernat de Montpalau i Berenguer des Cortei. Poden batre croats i diners, però també coronats, dobles coronats i malles, a la llei de 4 diners i divuit grans i una talla de 74 peces el marc els dobles coronats. El rei ha de percebre 1.700 florins d'or catalans.

In nomini nostri domini Jeshu Xristi, pateat universis: Quod nos Martinus dei gratia Rex Aragonum, Evidenti utilitate et comodo curie nostre super his previsis cognitis et attentis, de certa sciencia et consulte, vobis fidelibus nostris Bernardo de Monte Palatio, domicello, et Berengario de Cortilio, civi Barchinone, et vestris et quibus volueritis, habentibus ut asseritis locum et cessionem a Johanne Vivot, cive Maiorice,et Francisco Barceloni mercatore Valencie, de quodam arrendamento secce nostre argenti ville Perpiniani et comitatuum Rossilionis et Ceritanie, per tempus decem annorum et pro certo precio, eis facto cum quodam publico instrumento sigillo nostro appendicio insignito, datum Valencie decima nona die novembris anno a nativitate Domini millesimo quadrigentessimo septimo, et clauso per fidelem secretarium nostrum Bernardum Medici, auctoritate regia notarium publicum per totam terram et dominacionem nostram, vendimus seu arrendamus ac arrendamento predicto unimus et aggregamus, absque preiudicio et derogacione arrendamenti eiusdem, ad et per tempus predictum, condiciones et formam descriptas inferius, omnia et singula contenta in quibusdam capitulis inter nos et fidelem consiliarium et thesaurarium nostrum Johannem de Plano, legum doctorem, parte ex una, Et vos dictos Bernardum de Monte Palacio et Berengarium de Cortilio, ex altera, concordatis initis et factis: Quorumquidem capitulorum tenor, sequitur in hunc modum. En nom de nostre senyor Deu: Com lo senyor Rey, ab carta ab son segell enpendent segellada, dada en Valencia a .xviiij. dies de novembre del any mil quatrecents set, haja arrendada la sequa de la vila de Perpenya an Johan Vivot, de Mallorques, e an Frances Barcelo, mercader de Valencia, los quals nan donat loch an Bernat de Muntpalau, donzell, e an Berenguer dez Cortey, ciutada de Barchinona, per batre o fer batre moneda d'argent e menuda, ço es de ley de onze diners, axi que del march de Perpenya traguen setanta peçes, ço es croats, aforats cascuna peça desevuyt diners, pero que algun no sia forçat de pendrels: E que si los dessus dits volran fer moneda menuda, de ley de dos diners e taylla de vint y un sol. lo march de Perpenya, les guardes puxen passar sis diners mes o menys en lo march, o si volran batre algunes malles menudes a la dita ley de dos diners e talla de vint e un tro a vint e dos sous lo march, les guardes puxen passar dotze diners mes o menys en lo march, tinent hi compte de fort e feble, que ho puxen fer, e batre aquella quantitat ques volran axi de la una talla com dela altra, per spay de deu anys comptadors apres quatre meses que la ferma e compliment dels dits capitols sera feta, çoes per preu de set milia cinchcents florins d'or d'Arago, segons en lo dit arrendament o carta d'aquen feta se conte largament. E com per informacio vertadera, lo dit senyor haja sabut que lo argent sia en tan gran for que los dits arrendadors no hajen pogut batre facilment dela dita moneda segons forma del dit arrendament, sens gran lur dan o perdua, stant en lo for que vuy es, axi que lo dit arrendament es a ells no solament infructuos ans evidentment damnos: Es convengut entre lo dit senyor, de una part, per profit e interes seu e de la cosa publica, qui es molt carregada per la gran quantitat de les monedes stranyes qui son vuy en lo principat de Cathalunya, en special de scuts e blanques de França quis son meses a molt majors fors que no valen de ley, E per ço que pus facilment hajen exauch e sien foragitades, per tant lo dit senyor, volent dar loch al batiment de la moneda dejus specificada. En axi que per aviament del dit arrendament sens prejudici e interes d'aquell e dels Capitols e altres coses en aquell contengudes, sino en quant per los presents hi es ajustat o mudat: Es convengut e en pacte deduit entre lo dit senyor e los arrendadors demunt dits, que ultra lo dit arrendament puxen batre e fer batre durant lo dit temps del dit arrendament, sis volran, blanques coronades de vuyt diners la peça, e miges blanques coronades de quatre diners la peça, o malles de dos diners la peça, a ley de quatre diners dezevuyt grans a talla de setanta quatre peces de les majors en lo march, aquella quantitat ques volran, dins la dita vila de Perpenya o en los altres lochs contenguts en los primers capitols, romanents los dits primers capitols del dit arrendament e cascun dells e les coses en aquells contengudes, sino en quant per los capitols hi es ajustat o mudat, en tota lur plena força e valor. Plau al senyor Rey, segons les respostes fetes en cascun capitol. Item, que los dits arrendadors no sien forçats en alguna manera batre la dita moneda, ans sia en lur voler de batre o cessar del tot o partida, pus paguen los dits arrendadors lo preu del dit arrendament e del present anadiment. E si per algun cas, per messions que los dits arren-

dadors haguessen fetes per deffendre e conservar lo dit arrendament, los era deguda alguna quantitat, vol e consent lo dit senyor per pacte special que no sien tenguts lexar lo dit arrendament, ne cessar de batre la dita moneda, sens pagar algun dret, ans haja a correr e dur lo dit arrendament en la dita forma tro que entegrament e complida sien pagats e satisffets realment, en moneda nombrant, del preu del dit arrendament e anadiment de tot ço que en aquell cas los fos e sera degut per messions, segons es dit, e fins que realment fossen pagats nols puxe esser levat ne tocat lo dit arrendament e batiment en neguna manera per lo dit senyor o quals sevol officials seus: Plau al senyor Rey, pero declarat que ells, batent o no batent, pus lo senyor Rey los do facultat de batre, hajen a pagar los preus axi del primer arrendament com del present anadiment, e tant com toqua les messions quels arrendadors haurien a fer per deffendre l'arrendament, Plau al senyor Rey, pus les dites messions sien fetes per deffensio dels contractes rahonablement, declarat la on diu que tro les dites messions li sien pagades puxen batre, declara lo senyor Rey que pero ells hajen a pagar lo preu del dit anadiment prorata del temps que batrien ultra los deu anys del dit arrendament, e aquell se puxen retenir en paga d'aço que per les dites messions los sera degut, e que satisffets dels dits preus hajen a cessar lo dit batiment, e ces lo present arrendament. Item, es convengut, quels dits arrendadors puxen batre o fer batre e per la dita moneda, de tot argent, ço es, del billo argent mercat monedat e no monedat, tornantlo a la dita ley e liga segons demunt es dit, exceptat les monedes que vuy se baten en la senyoria del dit senyor: Plau al senyor Rey, e plauli, encara, que en les deliurances se haje raho de fort e feble, magre e gras, segons sera concordat ab lo tresorer e ab lo maestre de la sequa de Barchinona. Item, que los dits arrendadors sien tenguts dar al dit senyor, per preu e per tots altres profits e emoluments del present anadiment, mil setcents cinquanta florins d'or d'arago, pagadors en aquesta forma: Ço es, que obligaran pagar los mil florins al dit senyor o a son tresorer o qui ells volran en la ciutat de Barchinona, dins spay de quatre meses comptadors apres que hauran haudes les provisions del present contracte e arrendament franques de dret de sagell, E los setcents cinquanta florins pagaran al dit tresorer sis meses apres que los dits arrendadors hauran hauda possessio pacifica del dit arrendament e batiment: Pero si la dita possessio los era empetxada per colpa o falta del dit senyor o officials seus o altres qualsevols persones, los dits sis meses per fer lo dit pagament no correguen als dits arrendadors fins que pacifficament hajen la dita possessio: Plau al senyor Rey. Item, com per preu del present arrendament los dits arrendadors sien tenguts dar e pagar al dit senyor o a qui ell volra los dits mil setcens cinquanta florins, es convengut, e en pacte expres deduit, entre lo dit senyor e los dits arrendadors, que lo maestre de la secha ne los dits arrendadors no sien tenguts dar algun compte del dit arrendament al dit senyor ne altre per ell en neguna manera: Empero, lo dit maestre sie tengut dar compte e respondre integrament als dits arrendadors o a qui ells volran, de tots emoluments e profits qui durant los temps dessus dits pervindran en la dita sequa per raho del dit batiment: E que aço tenir e servar se hajen estrenyer los dits mestre e son lochtinent, migençant sagrament e homenatge: Plau al senyor Rey. Item, que durant lo temps dels dits arrendaments sia e haje esser mestra de la dita sequa per fer batre les dites monedes aquella persona que sera concordada entre lo tresorer de dit senyor e los dits arrendadors, la qual persona axi concordada e no altra sia maestre de la sequa e regesqua lo dit offici segons es acustumat per los altres maestres en los batiments de les altres seques e monedes: Plau al senyor Rey. Item, que lo dit senyor e los canceller, vicecanceller, tresorer e altres officials del dit senyor, nomenats en lo .xviiije. capitol del primer arrendament, sien tenguts, encontinent com ne seran requests per los arrendadors, fer sagrament de servar e tenir aquells e aquests capitols e cascu segons seria e tenor, e segons pus larch es contengut en lo dit .xix. capitol. E ab semblant eviccio per lo dit senyor faedora e fermadora, que en lo dit .xviiij. capitol se conte: Plau al senyor Rey. Predictum itaque arrendamentum vendicionem unionem seu agregacionem, precio mille septingentorum quinquaginta florenorum auri de aragonie, ac omnia et singula in preinsertis capitulis et quolibet eorundem contenta, convenimus et promittimus vobis dictis Bernardo de Monte Palacio et Berengario de Cortilio, absentibus tamquam presentibus, et quibus volueritis, ac secretario et notario infrascripto nomine vestri et eorum quorum intersit, stipulanti ut infra, tenere et observare attendere et complere et non contrafacere nec per aliquem contrafieri permittere racione aliqua sive causa. Et pro capitulorum predictorum observacione ac execucione cuiuslibet eorundem, mandamus fieri et expediri omnes provissiones et litteras vobis necessarias, quando et quotiens per vos aut alios vestri pro parte fuerit requisitum: Dantes et remittentes vobis et vestris siquid et quidquid predicta que vobis arrenadmus et vendimus unimus et agregamus modo predicto, aut jus pro ipsis nobis aliqualiter pertinens, valent plus nunc seu valebunt precio antedicto et in dictis capitulis declarato: Et renunciantes legi sive juri quo deceptis ultra dimidiam justi precii subvenitur, et omnia alii juri foro rationi et consuetudini et cuicumque alii auxilio contra premissa et infrascripta nos juvantibus quovismodo, Convenimus et promittimus vobis et vestris arrendamentum et agregacionem predictam, sub modis formis et condicionibus expressis et declarantis in capitulis antedictis, vos et vestros et quos volueritis facere habere tenere et possidere in pace ac tute contra cunctas personas corpus et collegia, ac teneri vobis et vestris inde firmiter de eviccione omnique damno litis et extra prout in preinsertis capitulis continetur. Et pro predictis omnibus et singulis attendendis firmiter et complendis, ac pro firma et legali eviccione eorum, obligamus vobis et vestris omnia bona nostra ubique habita et habenda. Et pro maiori efficacia premissorum, juramus sponte per dominum Deum et eius quatuor evangelia sacrosanta per nos corporaliter tacta, premissa omnia et singula tenere servare et complere et non contrafacere vel venire racione aliqua sive causa. Mandantes tenore presentis publici instrumenti, illustri Martino Regi Sicilie, primogenito nostro carissimo ac in omnibus Regnis et terris nostris generali gubernatori, necnon eiusque vicesregenti in comitatibus antedictis, vicariis Rossilionis et Ceritanie, baiulo ville Perpiniani, ceterisque universis et singulis officialibus nostris et subditis ad quos spectet, et ipsorum officialium locatenentibus presentibus et futuris, de certa sciencia et expresse, sub ire et indignacionis nostre incursu ac pena mille florenorum auri de bonis contrafaciencium irremissibiliter habendorum, quatenus preinserta capitula et unum quodque ipsorum et in eis contenta tenentes et tenaciter observantes, contra ea non faciant aut veniant seu aliquem contrafacere aut venire permittant aliqua racione: Et supplemus ac tollimus de nostre Regie plenitudine potestatis dubium et vitium quodlibet omnemque deffectum impugnacionem et nullitatem juri et facti siqui vel sique racione solemnitatis omisse seu alias in con-

tractu huiusmodi impingi reperirique possent quomodolibet seu notari. Nos itaque Bernardus de Monte Palacio et Berengarius de Cortilio, humiles vassalli et subditi vestri dicti domini Regis, arrendatores et emptores predicti, arrendamentum et aggregacionem huiusmodi acceptantes a vobis sub modis formis et condicionibus expressis in capitulis preinsertis, promittimus, uterque nostrum in solidum, vobis dicto domino Regi et vestris, quod vobis et vestris preinserta capitula nobis servantibus et facientibus ad unguem servari, attendemus complebimus et effectualiter observabimus omnia et singula que complere tenere et observare teneamur prout in preinsertis capitulis continetur. Et pro predictis omnibus et singulis complendis et firmiter observandis, obligamus vobis dicto serenisimo domino Regi, uterque nostrum in solidum, omnia et singula bona nostra et utriusque nostrum mobilia et inmobilia ubique habita et habenda: Renunciantes quantum ad hec beneficio novarum constitucionum et dividendarum accionum et epistola dividriani et consuetudini barchinone loquenti de duobus vel pluribus se in solidum obligantibus, et omnibus legibus, juribus, foris, racionibus, constituvionibus et consuetudinibus quibus contra premissa possemus modo aliquo nos juvare. Et ut predita maiori robore fulciantur, juramus sponte per dominum deum et eius santa quatuor evangelia nostris manibus corporaliter tacta, predicta omnia et singula prout superius continetur et per nos sunt promissa attendere et complere, tenere et observare ac in nullo contrafacere vel venire aliquo jure causa vel racione; et hec igitur que dicta sunt super, facimus paciscimur et promittimus, tam nos dictus Rex quam nos Bernardus de Monte Palacio et Berengarius de Cortilio, arrendatores jamdicti, in posse secretarii et notarii infrascripti tamquam publice persone, nomine omnium quorum interest et intererit ac interesse poterit in futurum, a nobis et quolibet nostrorum legittime stipulantis, per quem volumus de arrendamento et agregacione hujusmodi et aliis in eisdem contentis fieri unum et plura originalia publica instrumenta, eciam si necesse fuerit de quolibet capitulorum superius insertorum. Quod est datum et actum in domo de bellsguart, territorii barchinone, vicesimasecta die junii, anno a nativitate domini .m.cccc. nono, Regnique nostri quartodecimo. Signum Martini dei gracia Rex Aragonum, etc. Qui hec firmamus concedimus et juramus, huicque publico instrumento sigillum nostrum appendicium jussimus apponendum. Rex Martinus. Signa Bernardi de Monte Palacio et Berengarii de Cortilio, predictorum, Qui hec firmamus concedimus et juramus. Testes sunt, etc. Signum mei Bernardi Medici, dicti domini Regis secretarii et auctoritate Regia notarii publici per totam terram et dominacionem eiusdem, Qui premissis interfui eaque scribi feci et clausi, etc. Dominus Rex mandavit mihi Bernardo Medici, in cuius posse ipse et dicti arrendatores firmarunt et jurarunt.

Botet doc. 48 i p. 193, ACA, reg. 2261, fs. 65-69.

481 8 juliol 1409-13 setembre 1409 MALLORCA

El rei cessa el lloctinent de la seca, Guillem Urgellès, i el substitueix per l'escrivà Pere Descamps, en cumpliment de les ordenances del 1407 (doc. 468 a). Mana també el rei a Guillem Urgellès que torni a Pere des Camps o Descamps l'import que li havia exigit per l'encunyació de la plata que s'havia dut a terme sota la seva direcció, ja que el nou mestre de la seca serà Mateu de Lloscos, procurador reial. Aquest és nomenat el 13 de setembre, després de la mort de Jaume Eimeric. Urgellès i Descamps havien estat succesivament lloctinents de la seca des del 3 d'abril, data de la mort d'Eimeric (doc. 478).

Campaner, p. 80-81, A. A., Vol. de Lletres Reials de 1412 a 1415, f.307 i de 1408 a 1411, f. 200, 201 i 308; Botet, p. 189, ACA, reg. 2251, f. 119.

482 25 novembre 1409 Barcelona CORONA

El rei mana al mestre de la seca de Perpinyà, Romeu Pallarès, que es traslladi a Girona per fer la moneda que ha manat batre.

En Marti, per la gracia de deu Rey Darago, de Sicilia, de Valencia etc. Als feels nostres tots e sengles Moneders e obrers de la secca o monederia de la vila de perpenya, salut e gracia: Com nos hajam ordonat que el feel de la nostra Tresoreria en Romeu Pallares, mestre de la secca de la dita vila, bata certa moneda d'argent en la ciutat de Gerona: a vosaltres e a cascun de vos dehim e manam expressament e de certa sciencia, sots pena de docents florins d'or a nostres cofres si contrafarets aplicadors, que de continent que per lo dit en Romeu Pallares, maestre de la dita secca, o per son lochtinent, ne serets requests, vingats e siats personalment a la dita ciutat de Gerona per batre e obrar de la dita moneda, usant be a lealment de vostre offici, segons ques pertany, satisffent a vosaltres empero de vostre salari acostumat. En altra manera, si aço no volrets fer, ço que no pensam, manam expressament, sots la dita pena, als alcaldes de la dita secca o monederia de Perpenya, que contra vosaltres e vostres bens per la dita pena faça prompta e deguda execucio, segons que per deutes e dietes fiscals deu e es acostumat de fer. Dada en Barchinona a .xxv. dies de novembre, En lany de la nativitat de nostre senyor .m.cccc.ix. Sperandeus. Franciscus Fonolleda mandato domini Regis fecit per vices etc. Romei Pallaresii, magistri dicte secce Perpiniani, qui eam vidit.

Botet, doc. 49 i p. 194, ACA, reg. 2262, f. 77.

483 13 de desembre 1409 MALLORCA

Ordre del rei al procurador reial relativa a les qüestions suscitades entre els càrrecs de la seca.

Botet, p. 189, ACA, reg. 2250, f. 101.

484 1410 SICÍLIA

Confirmació dels privilegis de la seca, segons Trasselli. Suposem que es refereix a la seca de Messina, reclamada com a seca única des del 1396, petició acceptada per Maria i Martí.

Trasselli 1959, p. 15.

485 16 febrer 1410 CATALUNYA

Nomenament de Pere i Nicolau Cases, argenters, com a gravadors dels encunys de les monedes d'or i argent que s'han de batre a les seques de Barcelona i de Girona, en la vila de Perpinyà i a qualsevol altre lloc del Principat de Catalunya.

Botet, p. 194-195, ACA, reg. 2221, f. 89v.

486 1 març 1410 CATALUNYA

Nomenament del notari de Perpinyà, Ferreol Bosquerós, com a escrivà de la moneda de plata que s'encunya i s'encunyarà a la seca de Perpinyà i que "*a present ha manat fabricar en la ciutat de Girona*". En la mateixa data, nomena guardes a Bernat Beuda, ciutadà de Girona, i a Bernat d'Ordis, de Perpinyà, i mestre de balança a Lleonard Estruc.

Botet, p. 195, ACA, reg. 2221, f. 96 i 97.

INTERREGNE (1410-1412)

487 1409-1413 SICÍLIA

Al llarg d'aquests anys, sembla que es van anar batent a Sicília pirrals i pitxols. Era el mestre de la seca Francesco Càmpulo.

Trasselli 1959, taula VI.

488 1410 SARDENYA

Guillem III de Narbona-Bas va anar a Sardenya un cop mort el rei Martí, es va instal·lar a Sàsser, com a nova capital, i hi va fer encunyar moneda. Era la primera vegada que els jutges d'Arborea practicaven aquest dret. Va fer encunyar "*patachine e minuti*" amb el símbol d'Arborea (un arbre) i la llegenda G(UILIELMVS) IUDEX ARBOREE/ET VICECOMES NA(R)BO(N)E.

Cassula 1982, p. 95.

489 1410-1412 VALÈNCIA

L'agost del 1411, es comença a comprar or, especialment dobles mortisques, i es bateren florins des del 8 de setembre del 1411 a l'1 de setembre del 1412, amb un total de 43.865 florins i 11 sous. El mestre era Francesc Ferrer.

Mateu, p. 60; Mateu 1976, p. 176.

BRANCA DE MALLORCA

JAUME II de MALLORCA (1276-1311)

490 13 març 1277 Montpeller MONTPELLER

El rei, a petició dels cònsols de la ciutat, confirma el gros de Montpeller que havia creat el seu pare, Jaume I, i autoritza que segueixi circulant al seu valor habitual.

Noverint universi quod, lecto et declarato nobis Jacobo, Dei gratia regi Majoricarum, comiti Rossilionis et Ceritanie, et domino Montispessulani, quodam instrumento, per alphabetum diviso, subscripto manu Simonis de Sancto Felicio, scriptoris illustris domini Jacobi regis Aragonum, domini Montispessulani, quondam patris nostri, et bulla plumbea ejusdem domini patris nostri quondam insignito, confecto inter dictum dominum patrem nostrum et nos et consules Montispessulani super facto monete grosse argentee, cudende seu faciende per nos et per omnes successores nostros, habito diligenti consilio et tractatu, prescriptum instrumentum et omnia singula in eo contenta, ut dominus Montispessulani, laudamus, concedimus et etiam confirmamus vobis Guillelmo Lamberti,

Laurencio de Posqueriis, Petro Taloni, Johanni Bauzili et Bernardo Girardi, consulibus Montispessulani, pro vobis et pro conconsulibus vestris recipientibus; ac etiam concedimus et jurari facimus per Petrum Rubei, judicem nostrum, ad sancta Dei Evangelia quod dictam monetam argenteam de lege et pondere in dicto instrumento dicti domini regis patris nostri quondam contentis perpetuo faciendam et in omnibus terris et dominationibus nostris cursum perpetuo habendam conservabimus et tenebimus incommotan, et eam non minuemus nec habatemus nos nec successores nostri, contra contenta in dicto instrumento dicti domini regis quondam patris nostri; imo eam de lege et pondere contentis in dicto instrumento fieri faciemus, et etiam currere faciemus in omnibus terris nostris; et ad similiem concessionem ej. sacramentum simile faciendum successores nostros futuros dominos Montispessulani in principio dominationis eorum in perpetuum obligamus. Et ego dictus Petrus Rubei, de mandato expresso ipsius domini regis Majoricarum, domini Montispessulani, eo presente et mandante, pro eo in ejus animam juro super sancta Dei Evangelia, corporaliter a me tacta, ipsum dominum regem Majoricarum et suos prescripta omnia et singula attendere et complere, servare et contra non venire, ut in dicto instrumento dicti domini regisAragonum, quondam patris sui, pelnius continetur. Datum apud Montempessulanum, in camera domini regis juxta Palacium, tercio idus marcii, anno Domini millesimo CC° LXX° sexto. Signum Jacobi, Dei gratia regis Majoricarum, comitis Rossilionis et Ceritanie, et domini Montispessulani. Testes sunt Jauffridus, vicecomes de Rochabertino, Arnaldus Bajuli, jurisperitus, Guillelmus de Sancto Martino, Benedictus de Ribauta, Bernardus Catalani, jurisperiti, Johannes Imberti, Stephanus Civata, Bernardus de Rihomis et Petrus de Bordellis. Signum Petri de Calidis, scriptoris predicti domini regis, qui, mandato ipsius domini regis, hec scribi fecit et clausit, die et anno quo supra.

Germain, doc.12; AMM, Gran Cartulari, arm. E, caixa VII, núm. 5.

491 20 gener 1279 Perpinyà MALLORCA

Jaume II de Mallorca es declara feudatari de Pere el Gran, pero es reté el bovatge i el dret d'encunyar moneda.

Pere II el Gran, doc 9.

492 16 novembre 1288 / 4 març 1289 ROSSELLÓ

Mana el rei que tots els contractes es facin en moneda barcelonina (de tern).

XVI° kalendas decembris anno Domini m° cc° lxxxviij°. Fu feyta crida, primerament, del S' Rey, que negu no aus comprar ni nomenar negu contracte d'aqui avant sino a Barchalona; e qui contra fara, el comprador perdra lo preu, el venedor, la causa. Item, que les cartes dels deutes d'altres contractes se fassen a Barchalona, exceptat cartes de nupcies ques pugen fer axi com es acostumat de fer cartes nupcials. Item, IIII° nonis marcii, misser Bernat Dalmau mana de part del S°r Rey que tot hom sia tengut de pagar de tot contracte que feyt sia entro al dia de vuy ni d'aqui avant se fara, d'aquela moneda quis contenis contendra en las cartes e d'aquela que probar poria per testimonis, si carta no ya.

Colson, doc. 3, Llibre Primer d'Ordinacions, f. 11.

493 desembre 1292 Montpeller MONTPELLER

El rei de França, Felip, mana que el diner melgorès només pugui tenir curs dins de la diòcesi de Magalona.

Philippus, Dei gratia Francorum rex, notum facimus universis tam presentibus quam futuris quod, cum dilectus et fidelis noster episcopus Magalonensis proponeret coram nobis monetam suam Melgorii, a temporibus quorum memoria non exstabat habuisse cursum suum liberum pacificum et quietum in senescalliis nostris Carcassone et Bellicadri, et per totam terram Albigesii et comitatum Amiliani sine contradictione qualibet, jure suo, usualiter et cursualiter a dictorum locorum habitatoribus fuisse receptam, graviter conquerendo de gentibus nostris, ex eo quod in dictis senescalliis et terris prefatam monetam recipi prohibebant, bannis publicis super hoc factis, prefatam monetam recipientibus multas penas multipliciter imponendo, eamdemque monetam aliquociens transforando, non solum in prefatis senescalliis et terris, sed eciam in feudis et retrofeudis suis, quod quidem esse dicebat; gentibus nostris econtra dicentibus monetam prefati episcopi nullo suo jure, sed per solam nostram et predecessorum nostrirum toleranciam fuisse receptam in dictis senescalliis, et maxime tempore quo comes Tholose comitatum Melgorii a damnum suam tenebat, presertim cum prefatus episcopus nulla domania vel modica feuda in dictis senescalliis et terris haberet, et multas alias rationes proponentibus contra episcopum memoratum; tandem nos, auditis rationibus propositis hinc inde, volentes eidem episcopo et, contemplatione persone ipsius, successoribus suis et Ecclesie Magalonensi facere gratiam specialem, eidem episcopo et successoribus suis et Ecclesie Magalonensi concedimus, ex gratia speciali, quod prefata moneta Melgorii in lege et pondere consuetis in dicta diocesi Magalonensi tantum, tam in terra dicti episcopi quam feudis et retrofeudis suis ac nostris et aliis quibuscumque, una cum moneta nostra, ad valorem suum recipiatur cursualiter de cetero et habeat cursum suum liberum pacificum et quietum, sine contradictione et impedimento quocumque, monetis nostris, exclusa omnino tam dicta moneta Melgorii quam aliis, indictis senescalliis et terris nostris cursum suum usualem et liberum imposterum habituris. Quod ut ratum et stabile permaneat in futurum, presentibus litteris nostrum fecimus apponi sigillum. Actum Parisius, anno Domini MCCXCII°, mense decembris.

Germain, doc. 13, ADH, Registre de Cartes Reials sobre el bisbat de Magalona, fol. 80 r.; Botet, regest, p. 52.

494 23 abril 1300 MALLORCA

El rei crea la moneda de plata i de billó de Mallorca, que serà perpètua i immutable. En plata, s'han de batre

rals a llei d'11 diners d'argent fi, talla de seixanta peces el marc i equivalència de 16 diners menuts. En billó, s'han de batre doblers, diners i malles a la llei de dos diners i tres quarts de diner d'argent fi. Els doblers s'han de fer al pes d'onze sous el marc, els diners a 22 sous i les malles a 44 sous el marc. A l'anvers, hi ha d'haver una testa de rei coronada i, al revers, una creu que s'ha d'allargar per la part de baix fins al cercle extern de la moneda. Per tal d'assegurar l'estabilitat d'aquesta moneda, es crea l'impost del monedatge, pel qual tota persona que posseexi béns des de deu lliures de rals menuts de Mallorca ha de pagar un morabatí d'or o bé vuit sous de rals menuts de Mallorca cada set anys.

N'overint universi quod cum nos Jacobus Dei gratia Rex Majoricarum, comes Rossilinis, et Ceritaniæ, et dominus Montispessulani; subditorum nostrorum commodis cupientes solita provisione et jugi clementia providere, monetas fecerimus cudi in Majorica, sub salutiffere crucis signo, et sub nomine regni Majoricarum, nec non imaginis et nostri nominis insdigniis figuratas, ut sint xristianis omnibus, judeis et sarracenis in civitate et insula Majoricarum, et in insulis Minorice et Evissem et aliis insulis regno nostro Majoricarum adjacentibus commorantibus, nec non et aliis omnibus et singulis undecumque in dictas civitatem et insulas Majorice, et Minorice, et Evisse, et alias insulas cidem regno adjacentes venientibus et confluentibus, singulares et communes formas monetarum, quibus solis in suis commerciis, emptionibus et venditionibus, et quibuslibet aliis pactionibus et contractibus absque trepidatione aliqua utantur. Porro juratorum et aliorum proborum hominum civitates et insule Majoricarum nomini suo et totius universitatis regni predicti supplicationibus inclinati, ut dictas monetas securas et firmas perpetuo faceremus, ne propter earum mutationem seu destructionem habitatores Majoricarum et aliarum insularum predictarum incommodis immensis que propter mutationem monetarum contingere solent graviter afficiantur. Sancimus et statuimus per nos et successores nostros presentes et futuros, quod monete predicte quas volumus perpetuo regales Majoricarum nominari et vocari, scilicet regales doblencs, et regales senars seu minutos, et obolos, et regales argenti; qui regales doblencs, sint perpetuo ad legem trium denariorum minus pugesia ad argentum finum; denariis predicte monete vocate doblencs exeuntibus ad pondus undecim solidorum pro marcha; dicti vero regales senars seu minuti, sint perpetuo ad eamdem legem denariis ipsius monete minute exeuntibus ad pondus viginti duorum solidorum pro marcha; oboli autem predicte monete sint perpetuo ad eamdem legem, obolis ipsius monete exeuntibus ad pondus quadraginta quatuor solidorum pro marcha, viginti quatuor obolis, valentibus duodecim denarios minutos. Predicti vero regales argenti perpetuo sint de lege undecim denariorum ad argentum finum; denariis argenti ipsius monete exeuntibus ad pondus sexaginta denariorum pro marcha, et quod dicti denarii argenti valeant quilibet ipsorum sexdecim denarius regalium minutorum. In quarum omnium predictarum monetarum una parte sit caput regium coronatum, et in reliqua parte sit cruee, et brachium crucis á parte inferiori extendetaur usque ad supremum criculum dictarum monetarum. Statuentes per nos et nostros succesores quod predicte monete semper sint sub predictis lege, pondere, figura, nomine, valore signo et magnitudine, et currant et durent, et earum usus sit proprius et publicus in civitate et regno Majoricarum, et insulis memoratis; et alia moneta cuprea vel argentea, vel alia in qua sit curprum vel argentum mixtum, de quacumque lege sit vel valore, non cudamus nec cudi faciamus nos vel successores nostri, nec recipiatur in predictis locis, preteritas monetas que superius nominantur. Que monete predicte regalium Majoricarum per nos vel successores nostros, vel per quemvis alium non destruantur, mutentur, minuantur, augeantur nec anullentur aliqua necessitate, ratione vel causa, vel aliquo ingenio vel arte. Verum in defectu ipsarum monetarum ipsas easdem monetas vel aliquam earum cudere et fabricare possimus in predictis lege, pondere et figura, nomine, litteratura, valore, signo, rotunditate en magnitudine, quandocumque et quotiescumque nobis et nostris successoribus visum fuerit expedire, presentibus tamen nunc et in futurum duobus probis hominibus civitatis Majoricarum per juratos Majoricarum deputatos, ad legalanum, ponderandum, formandum et assayandum dictas monetas dum cudentur et fabricanbuntur, et ad omnia alia que necessaria fuerint expedientia ad dictas monetas ut dicte monete, sed in formam predictam legis et ponderis, sint legales perpetuo ut superius est expressum. Nullus itaque xristianus, judeus et sarracenus qui in predictis civitate et insulis ejusdem regni Majoricarum emerit, vendiderit, impignoraverit, vel alio modo alienaverit aliquas res moviles ac semoventes, non emat, vendat, impignoret, vel aliter recipiat, donet vet solvat nisi predictas monetas vocatas regales Majoricarum, vel aliquas predictarum; set eas donet, habeat et recipiat ad omnem suum usum. Statuentes insuper quod aliquis notarius vel scriptor in prelibatis civitate et insulis regni Majoricarum, ex nunc non audeat instrumenta aliqua conficere nisi solummodo ad nomen predictarum monetarum regalium Majoricarum, vel alicujus ipsarum monetarum, ponendo in instrumentis monetas predictas, exprimendo perpetuas; exceptis instrumentis censuum et instrumentis nuptialibus pro dote et sponsalitio mulierum et commendarum á solutionum que fieri debeant extra regnum Majoricarum, in quibus instrumentis proxime dictis possint ponere aurum vel argentum, vel quamlibet aliam monetam. Et ut predicte monete semper sit perpetue et eterna gaudeant firmitate, et omnia predicta et singula firma maneant, et in aliquo non violentur, sed perpetuo observentur per nos et successores nostros presentes et futuros, promittimus vobis juratis et sindicis infrascriptis nomine vestro et universitatis predicte, predicta omnia et singula per nos et successores nostros rata et firma habere et inviolabiliter observare. Et in animam nostram jurare facimus in presentia nostra et vestri juratorum et syndicorum infrascriptorum nobilem viri Petrum Galcerandi de Pinos sacrosanctis quatuor Dei Evangeliis, predictum nobilem tactis. Et nichilominus quod karissimi filii nostri Infans Sancius primogenitus et Infans Ferrando promittant et jurent omnia predicta per nos promissa, et superius ordinata perpetuo observare et rata et firma habere, et nullo tempore contravenire. Verum cum licitum esset nobis et successoribus nostris quandocumque et quotiescumque nobis placeret mutare et cudere monetas cujuscumque legis, pensi et ponderis vellemus; et nos et successores nostros presentes et futuros astrinximus quod de cetero aliquas monetas de cupro vel de argento, vel cupro et argento mixtas preter predictos regales Majoricarum numquam cudi faciamus in predictis civitate et insulis ejusdem regni. Statuimus, decernimus et perpetuo ordinamus quod pro predicta securitate et firmitate dictarum monetarum, et probis hominibus et singulis que

vobis superius, perpetuo per nos et successores nostros teneri volumus, et perpetuo inviolabiliter observari. Quilibet habitatorum civitatis Majoricarum et insularum predictarum, cujuscumque conditionis, sexus vel gradus existat, fovens larem, seu fochum habentes aut possidens bona valentia decem librarum regalium Majoricarum minutorum, vel ultra, teneatur nobis et nostris successoribus prestare et solvere ratione monetagii, de septem in septem annos omni tempore, unum morabatinum auri, vel octo solidos regalium Majoricarum minutorum pro eodem morabatino, ad electionem dictorum habitatorum. Declarantes tamen quod quicumque habitator qui pro uno focho seu lare quem foverit solverit dictum morabatinum vel octo solidos pro ipso, non teneatur solvere pro aliis fochis seu laribus quos tenebit in alqueriis suis et aliis locis propriis per familiam suam et suis snmptibus. Et cum in presenti nos dictum morabatinum vel dictos octo solidos sub forma predicta possumus recipere, de gratia speciali et ad instantissimas supplicationes vestrorum juratorum et aliorum plurimum proborum hominum predictarum civitatis et insule Majoricarum, receptionem dicti morabatini, qui solvi in presenti nobis debebat sub forma predicta pro prima prestatione monetagii, predicti, ubi duximus remittendam. Sed de futuro festo Pasche Domini ad septem annos continue frequentes, et completos, et deinde perpetuo in eodem festo de septem in septem annos teneatur quilibet habitator dictarum civitatis et insularum regni predicti in perpetuum, pro quolibet igne seu focho sub forma et modo predictis, dare et solvere nobis et successoribus nostris unum morabatinum auri vel octo solidos regalium majoricarum minutorum pro eodem. Mandantes insumper tenentibus locum nostrum in regno predicto, bajulis, vicariis et aliis officialibus nostris presentibus et futuris, quod omnia predicta et singula firma habeant et observent, et non contraveniant vel aliquem contravenire permittant aliqua ratione. Ad hec nos Petrus Galcerandi de Pinos de expresso mandato ejusdem domini Regis Majoricarum, eodem domino Rege presente sacrosanctis quatuor Dei evangeliis per nos corporaliter tactis, juramus in animam dicti domini Regis quod idem dominus Rex servabit perpetuo et inviolabiliter servari faciet omnia predicta et singula per eumdem dominum Regem concessa, promissa et superius ordinata, sub forma et modo predictis. Et nos infans Sancius primogenitus, et infans Ferrandus, predicti illustrissimi domini Regis Majoricarum filii, tactis per nos sacrosanctis quatuor Dei evangeliis, promittimus et juramus omnia predicta et singula statuta, promissa et ordinata per dictum dominum Regem Majoricarum illustrissimum patrem nostrum, omni tempore tenere et inviolabiliter observare et nunquam contravenire aliqua ratione vel causa. Ad hec nos Ferrandus Rodriguis miles, Bernardus de Saragosa, et Franciscus Sacosta, Guillermus Arnaldi de Ecclessiis, Bernardus de Hultzina et Guillermus Munstere jurati Majoricarum; et Guillermus Valentini, Guillermus Ebri, Petrus de Cardona, Arnaldus Benedicti senior, Ferrarius Picany, Guillermus Sacoma, Bernardus Deveri et Laufranchus Botar, Jacobus Spinach, Guillermus Natalis notarius Majoricarum, Raymundus de Bruyllio de Incha, Arnaldus Guitard de Sineus, Bernardus Mosqueroles de Soler, et Marimon Feliu de Porreres, syndici per universitatem civitatis et insule Majoricarum ad hoc specialiter electi, convocato generali consilio per preconem, et moris est, in ecclesia sancte Eulalie, et communicato consilio sepe et sepius, et tractatu habito cum probis hominibus, et universitate et insule Majoricarum, nomine nostro, et omninm et singulorum hominum et habitatorum civitatis et insule Majoricarum, et universitatis ejusdem, recipientes á nobis excellentissimo domino nostro domino Jacobo Dei gratia Rege Majoricarum, comite Rossilionis et Ceritanie, et domino Montispessulani, predictam munificentiam et gratiam specialem quam nobis dignatus estis facere, de firmitate, et securitate dictarum monetarum per nos et successores nostros ut superius continetur, et de remissione quam nobis facere placuit de ista prima solutione et prestatione dicti monetagii quam vobis solvere in presenti tenebamur, per nos, et per omnes et singulos habitatores civitatis et insule Majoricamum promittimus spontanei et certificate de jure nostro, quod ratione monetagii dabimus et solvemus nos et successores nostri, scilicet quilibet habitatorum civitatis et insule Majoricarum qui foverit et habuerit larem, seu unum ignem habens aut possidens decem librarum regalium Majoricarum minutorum, vel ultra, vobis et vestris perpetuo, unum morabatinum auri vel pro eodem octo solidos regalium minutorum ad electionem nostram, de primo futuro festo Pasche Domini ad septem annos, et deinde perpetuo sub predicta forma et modo successive de septem in septem annos. Et pro iis attendendis firmiter et complendis obligamus vobis et vestris successoribus nos et nostros successores, et universitatem, et omnes habitatores universitatis, civitatis et insule Majoricarum, et omnia bona nostra et successorum nostrorum, et omnium singulorum habitatorum dicte universitatis habita et habenda. Et quod predicta servemus, teneamus et compleamus per nos et successores nostros, et quod contra predicta vel aliquid predictorum numquam veniamus vel veniri faciamus, bona fide et per stipulationem nomine dicte universitatis vobis promittimus ad majorem autem omnium predictorum et singulorum firmitatem. Nos Jacobus Rex Majoricarum predictus hoc presens instrumentum bulla nostra plumbea fecimus sigillari. Actum est hoc decimo kals. apprilis anno Domini millesimo trecentesimo. Signum Petri Gaucerandi de Pinos predicti, qui de expresso mandato jam dicti illustrissimi domini Regis Majoricarum hec laudamus, firmamus et juramus. Signum Jacobi Dei gratia Majoricarum, comitis Rossilionis et Ceritanie, et domini Montispessulani. Signum infantis Sancii filii primogeniti jam dicti illustrissimi domini Regis. Signum infantis Ferrandi, ejusdem illustrissimi domini Regis filii. Signum Ferrandi Rodriguiz, militis. Signum Bernardi de Saragossa. Signum Francisci Sacosta. Signum Guillermi Arnaldi de Ecclessiis. Signum Bernardi de Hultzina. Signum Guillermi de Muntsere, juratorum Majoricarum. Signum Guillermi Ebrini. SignumPetri de Cardona. Signum Arnaldi Benedicti, senioris. Signum Ferrarii Picany. Signum Guillermi Sacoma. Signum Bernardi de Verino. Signum Laufranchi Botar. Signum Jacobi Spinach. Signum Guillermi Natalis notarius Majoricarum. Signum Raymundi de Brullio. Signum Bernardi Mosqueroles. Signum Arnaldi Guitardi. Signum Marimundi Felicis, syndicorum universitatis, civitatis et insule Majoricarum predictorum, qui hec laudamus et firmamus. Testes hujus rei sunt: Nobilis Raimundus de Caneto, Jacobus Muredine milites, Berengarius de Calderis miles, Jacobus de Sancto Martino miles, Guillermus de Podio Orfila, Jacobus Catelli, Romeus Valentini, et Petrus de Calidis scriptor domini Regis predicti. Signum Michaelis Rotlandi notarii publici Majoricarum qui hec scribi fecit et clausit mandato dicti domini Regis, et ad requisitionem dictorum juratorum et syndicorum.»

FRAGMENT DE LA TRADUCCIÓN CATALANA: «..... volem e establim per tots temps per nos e per los nres. suc-

cessors presens e esdevenidors, que les monedes damunt dites les quals volem que per tots temps sien nomenades e apelades reyals doblenchs e reyals senars e menuts e mayes e reyals d'argent, los quals reyals doblencs sien per tots temps a llei de tres diners menys pugesa a argent fi, los drs. de la dita moneda apelada doblenchs ixens a pes de onze sous per march, los dits empero reyals senars o menuts sien per tots temps a aquela matexa llei, diners d'aquela moneda menuda ixens a pes de vint-i-dos sous per march, mayes empero de la dita moneda sien per tots temps d'aquela matexa llei les malles d'aquela moneda ixens a pes dequaranta-quatrej sous per march vint-i-quatre mayes valens dotze diners menuts; los dits empero reyals d'argent sien per tots temps de llei de onze diners. per march d'argent d'aquela moneda ixens a pes de seixanta diners per march, e q'ls dits diners d'argent valen cada un dels setze diners de reyals menuts, e en la una part de les dites monedes totes sia cap de rey coronat e en l'altra part sia creu e el bras de la creu de la part jusana s'estena tro al subira cercol de les dites monedes.....»

Campaner doc.6, Perg. 33, Codi de Franqueses, f. 75.

495 23 abril 1300 Mallorca MALLORCA

Segons Campaner, l'impost del monedatge, que també prengué el nom de fogatge, no l'havien de pagar ni els eclesiàstics ni els cavallers, s'havia d'aplicar a pagar els sous dels que treballaven a la seca i estigué vigent fins a la seva supressió el 6 d'octubre del 1784 pel rei Carles III.

Campaner, p. 110.

496 23 abril 1300 Mallorca MALLORCA

El rei mana que, en endavant, tots els tractes es facin en moneda mallorquina. Pel que fa als documents ja establerts, atorga unes equivalències al morabatí de vuit sous de València, a la masmudina (vol dir la dobla almohade i no la mitja dobla o masmudina) de quinze sous de València i al bisanzi de tres sous i mig o tres sous i sis diners. Els sous de València són, en realitat, la moneda valenciana-mallorquina introduïda per Jaume I. El rei equipara aquestes equivalències amb els sous mallorquins, amb la qual cosa iguala el valor del sou "de València" i el de Mallorca.

Noverint universi quod nos Jacobus Dei gratia Rex Majoricarum, comes Rossilionis et Ceritanie, ac dominus Montispessulani ad magnam supplicationem, instantiam et requisitionem Ferrandi de Rodriguiz militis, Bernardi de Serragussa, Francisci Sacosta, Guillermi Arnaldi de Eclessiis, Bernardi de Ultzina, Guillermi de Montesono, juratorum Majoricarum, et Guillermi Valentini, Guillermi Ebrini, Petri de Cardona, Arnaldi Benedicti senioris, Ferrarii Picayn, Guillermi de Cumba, Bernardi de Verino, Lafranchi Botar, Jacobi Espinach, Guillermi Natalis notarius Majoricarum, Raimundi de Brullio de Incha, Arnaldi Guitardi de Sineu, Bernardi Moscharoles de Soyler, Marmundi Felicis de Porreriis, syndicorum universitatis, civitatis et insule Majoricarum, per Nos et nostros successores concedimus vobis dictis juratis et syndicis insule Majoricarum, nomine universitatis, civitatis et insule Majoricarum, et perpetuo statuimus quod extimatio morabatinorum, macemutinarum et bisantiorum que continetur in instrumentis huscusque factis, scilicet extimatio octo solidorum regalium Valentiæ pero uno morabatino. Et quinque solidos regalium Valentiæ pro una macemutina. Et trium solidos et sex denarios dicte monete pro uno bisantio. De cetero perpetuo intelligatur, fiat et solvatur ad regales Majoricarum minutos et ad eumdemnumerum ad quem solvebatur de regalibus Valentiæ. Itaque pro quolibet morabatino in dictis instrumentis contento pro quo debebantur solvi octo solidos regalium Majoricarum minutorum. Et pro qualibet macemutina pro qua debeantur solvi quinque solidos regalium Valentiæ, solvantur quinque solidos regalium Majoricarum minutorum. Et pro quolibet bisantio pro quo debeantur solvi tres solidos et sex denarii regalium Valentiæ, solvantur tres solidos et sex denarii regalium Majoricarum minutorum. concedimus etiam vobis juratis et syndicis predictis quod omnes quantitates pecunie commandarum, depositorum et quorumlibet aliorum contractuum contente in instrumentis hucusque factis, in quibus facta est mentio de regalibus Valentiæ, solvantur de cetero dicte quantitates in pecunia Regalium Majoricarum minutorum ad eumdem numerum et quantitatem que solvi debeant regales Valentiæ. Concedimus insuper vobis et vestris, et statuimus quod notarii Majoricarum in instrumentis que de cetero facient, ponant et scribant, et teneantur scribere et ponere octo solidos regalium Majoricarum minutorum pro morabatino, sicut consueverant ponere octo solidos regalium Valentiæ pro morabatino; et quinque solidos regalium Majoricarum minutorum pro una macemutina, sicut consueverant ponere et scribere quinque solidos regalium Valentiæ pro qualibet macemutina; et tres solidos et sex denarios regalium Majoricarum minutorum monete perpetue pro quolibet bisantio, sicut consueverant ponere et scribere tres solidos et sex denarios regalium Valentiæ pro quolibet bisantio. Item concedimus vobis et vestris, et statuimus quod solutiones debitorum que debebuntur de dicta moneta regalium Majoricarum, possint fieri et solvi de quaqumque moneta alia, dum tamen ad cambium dicte monete regalium Majoricarum minutorum monete perpetue, non obstante confirmatione per nos facta de dicta moneta vel instrumento inde facto. Mandantes insuper tenentibus locum nostrum in regno Majoricarum, bajulis, vicariis et aliis officialibus nostris presentibus et futuris, quod omnia predicta et singula firma habeant et observent, et non contraveniant vel aliquem venire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium hoc presentis instrumentum sigillo nostro pendenti fecimus communiri. Actum est hoc X calendas apprilis anno Domini millesimo trecentesimo. Signum Jacobi Dei gratia Regis Majoricarum, comitis Rossilionis et Ceritanie, et domini Montispessulani, qui hec laudamus et firmamus. Testes hujus rei sunt nobilis Raimundus de Caneto, Jacobus de Muredine miles, Berengarius de Calderiis miles, Jacobus de Sancto Martino miles, Guillermus de Podio Orfila, Jacobus Catelli jurisperitus, Romeus Valentini, et Petrus de Calidis scriptor dicti domini Regis. Signum Michaelis Rotlandi notarii publici Majoric. qui hec scribi fecit et clausit, mandato dicti domini Regis Majoricarum.

Campaner, doc. 7, ARM, Còdex de S. Pere, foli 83.

497 26 març 1301 MENORCA

El rei ordena als habitants de Ciutadella i de tota l'illa de Menorca que no utilitzin altra moneda que la denominada *"rals de Mallorca"* i els recorda l'obligació de pagar l'impost del monedatge.

Llibre Vermell de Ciutadella, f. 1, v., p. 49, regest.

498 1301/1302 MALLORCA

A desgrat que el rei hagués equiparat el sou de València amb el sou mallorquí, el mercat corregí paulatinament aquest canvi irregular i el sou valencià es va anar valorant més que el mallorquí, l'any 1301, a sis diners més per lliura, i progressivament fins al 1302, quan arribà a deu sous més per lliura.

Quarto nonas novembris anno Dni. M.CCC fuit preconizada moneta regalium majoric. et incepit poni in instrumentis. Tertio nonas novembris, quæ fuit die sequens, stetit et fuit equalis moneta regalium majoricarum cum moneta regalium Valentiæ, de die qua incepit currere usque ad novem dies madii, quod die valuerunt regales Valentiæ plusquam regales majoricarum, pro libra VI den.[s]. Item ad XXV dies mensis predicti pro libra VIII den.[s]. Item ad XV dies Junii sequentis pro libra II ss. VI den.[s]. Item ad XX dies Junii ejusdem pro libra III ss. et III den.[s]. Item ad XVI dies Julii pro libra IIII ss. VI den.[s]. Item ad XXV dies mensis Augusti pro libra III ss. VI den.[s]. Item ad XV dies Septembris pro libra IIII ss. VIII den.[s]. Item ad XXVIII dies Decembris pro libra VI ss. Item ad XXV dies mensis Januarii pro libra VI ss. VI den.[s] Item anno Dni. M.CCC.II ad XII dies mensis Aprilis pro libra VIII ss. Item ad XVIII dies mensis Julii pro libra VIII ss. VIII den.[s]. Item ad X dies mensis Octobris pro libra X ss.

Campaner, doc. 8, ARM, Còdex de S. Pere, f. 34 v.

499 Després del 1300 MALLORCA

"Després del 1300" és la datació estimada de l'ocultació del tresor de Son Crespí, prop de Sóller i que fou descobert el 1858 o 1859. És important perquè dóna la clau de la separació del billó i dels divisors d'argent entre Jaume II i Jaume III de Mallorca, en no haver-hi cap peça de Sanç. Contenia:

- Molts doblers, diners i malles de Jaume II de Mallorca.
- Uns quants mitjos rals i quarts de ral d'argent del mateix rei.
- Bastants diners i òbols de Barcelona i València de Jaume I.

Campaner, p. 117-118 i nota 2.

499 a 1304-1305 MALLORCA

Segons Campaner, el mestre de la seca de Jaume II degué ésser Albert Mustiola.

Campaner, p. 78.

499 b 25 març 1303 MALLORCA

El rei mana al seu lloctinent Dalmau Sagarriga que intervingui en favor d'uns jueus que han estat perjudicats en el canvi de moneda, ja que havien establert uns contractes d'usura en moneda mallorquina i en el canvi amb moneda valenciana hi tenen pèrdues.

Pons I, p. 218, doc. 21, ARM, Lletres Reials, f. 93 v.

500 20 abril 1304 MALLORCA

El rei mana que es fonguin tots els doblers mallorquins que es puguin recollir i que segueixin correnl els diners i les malles.

Jacobus Dei gratia Rex Majoric. etc. Dilecto militi nostro Dalmatiode Garriga, locum tenenti nostrum in Majoric. salutem et dilectionem. Cum super pluribus capitulis nobis scripseritis, vobis ad singula modo qui sequitur respondemus. In primis ...

Ad illud quod scripsistis de juratis qui volebant mittere ad nos, placet nobis quod vos fecistis, et nolumus quod veniant pro predictis, immo volumus et mandamus quod fundatur pecuniam regalium duplicium quanta poterit fundi, dummodo denarii minuti simplices et oboli non fundantur, set duplices nolumus retineri..

Datum apud Castrum Palatii XII kl. Aprilis anno Dmi. M.CCC.IIII.

Campaner, doc. 9, AAM, Lletres Reials de 1301 a 1309, f. 90 v.

500 a 28 juny-12 setembre 1303 MALLORCA

Segons Villanueva, en la primera data "Jaume II mana que es doni sepultura religiosa als cadàvers d'uns certs jueus, que pel crim de moneders falsos havien estat arrossegats a les cues dels cavalls i que en el moment d'anar a ésser penjats, demanaren i obtingueren el baptisme. El rei ho atorgà a petició de l'ardiaca P. Marcel, de l'ordre dels predicadrs". De tota manera, Pons ens dóna, per a la mateixa data, la notícia següent: "Jaume II... a Dalmau Sagarriga, lloctinent seu a Mallorca. Mana que els jueus de l'illa que encunyin moneda falsa siguin duts com animals al patíbul, batejats i penjats. Que rebin sepultura eclesiàstica". En la segona data, el rei mana al seu

lloctinent que el jueu P. de Manlleu sigui condemnat a mort i penjat per haver encunyat moneda falsa.

Villanueva, p. 160; ARM, sense detalls; Pons I, p. 208, doc 2; ARM, Lletres Reials 1301-1311, f. 39 i doc. 4; ARM, Lletres Reials, f. 49.

501 20 agost 1304 Cotlliure MALLORCA

El rei confirma les característiques de la moneda de billó, que declara immutable en el futur, i sosté que l'encunyació que ha manat de la moneda de plata no ha de perjudicar la de billó.

Noverint universi quod nos Jacobus Dei gratia Rex Majoricarum, comes Rossilionis et Ceritanie, et dominus Montispessulani, concedimus Petro de Cardona, Raymundo de Costa, Petro de Sanctominato, Bernardo de Curbins et Simoni de Podiomalverio, juratis Majoricarum, nomine suo et totius universitatis, civitatis et insule Majoricarum, quod licet nos fecerimus et ad huc faciamus cudi monetam argenti in civitate Majoricarum, et ei dederimus certam formam et cursum pro recipienda et solvenda dicta moneta, pro ut constat per ordinationem factam per discretum Guillermum de Puigdorfila, de voluntate et assensu nostro et per preconisationem publice factam per civitatem Majoricarum, voluntate etiam et consensu predictorum juratorum universitatis predicte. Non intendimus per dictam ordinationem et preconisationem, et cursum predicte monete argenti, facere prejudicium eisdem juratis vel dicte universitati in alia moneta ere contaminata, quam eidem universitati dedimus et assignavimus, nec privilegiis vel gratiis ipsi universitati à nobis factis ratione predicte monete. In uno volumus et concedimus per nos et successores nostros dicta universitati insule Majoricarum, quod dicte gratie et privilegia que universitati predicte dedimus et concedimus, remaneant semper in suo robore et valore, non obstante ordinatione dicte monete vel cursu ipsius ad bonum et sanum intellectum totius universitatis. Nolentes, immo expresse prohibentes, ne dicta ordinatio contra gratiam et privilegia dicte universitatis et in prejudicium ejusdem valeat redundare. Et ut hec omnia majorem obtineant firmitatem, mandamus hanc concessionem nostram sigilli nostri pendentis munimine communiri. Et à dilectis filiis nostris Santio et Ferrando firmari. Ad hec nos infans Santius primogenitus et infans Ferrandus, supradicti illustrissimi domini Regis Majoricarum filii, assensu el voluntate dicti domini Regis patris nostri promittimus et volumus predicta omnia et singula per dictum patrem nostrum concessa et ordinata, perpetuo tenere et complere, et inviolabiliter observare, et non contravenire aliqua ratione; et ad majorem firmitatem super premissis habendam, huic carte sigilla nostra apponi fecimus impendenti. Datum in Caucolibero quinto kalendis augusti anno Domini millesimo trecentesimo quarto.

Campaner, doc. 10, ARM, Còdex de Franqueses, f. 82.

502 1 juliol 1304 MALLORCA

Fou preconitzat a Mallorca el canvi del ral d'argent en 22 diners menuts. Sembla que aquest canvi, més equilibrat, és el que volien els Jurats de Mallorca.

Kalendis Julii anno Dni. M.CCC.IV fuit preconizatum in Majoricis quod regale argenti Majoricarum curreret ad XXII denarios minutos monetam minutorum Majoricarum.

Campaner doc. 14, ARM, Còdex de S. Pere, f. 34 v.

503 3 octubre 1304 Argelers MALLORCA

Atesa l'escassetat de la moneda d'argent pròpia, el rei autoritza el curs dels carlins fins a cent sous de rals de Mallorca. Suposem que els carlins són la moneda angevina de Nàpols, que tingué una àmplia circulació mediterrània, però també podrien ésser els pirrals sicilians.

Jacobus Dei gratia Rex Majoric. comes Rossilionis et Ceritanie et dominus Montispessulani; dilecto Dalmatio de Garriga, militi tenenti locum nostrum in Regno Majoric. salutem et dilectionem. Noveritis quod intelleximus quod Oberto Mostiola non potest cudere tot de regalibus argentiis quod sit sufficientia in terra de ipsa moneta, nec potest etiam sufficere ad cambium quod sibi venit, unde volumus et vobis mandamus quod cum consilio et voluntate juratorum et procuratorum nostrorum et dicti Oberto Mostiola, faciatis preconizari quod quicumque volens possit dare et accipere karlinos usque ad valorem C. sol. regalium minutorum, ad forum quod dicti carlini sunt possiti. It. volumus et mandamus quod faciatis preconizari sub pena L. libris ut nemo non audeat abstrahere de Regno Majoric. et insulis eidem adjacentibus regales argenteos; hoc autem fieri volumus et mandamus ad hoc ut terra sit abundans melius in moneta quare timemus quod extrahatur de terra et portetur in Barberia. Datum Argileriis quinto nonis Octobr. anno. Dni. millio, trecentessio. quarto.

Campaner, doc. 11, AA, Lletres Reials del 1301 al 1309, f. 77 v.

504 1305 ROSSELLÓ

El rei dóna les equivalències de diferents monedes en sous. Colson suposa que es refereix a sous de moneda de tern. Hi apareixen la masmudina simple, la dobla, el morabatí alfonsí i l'esterlí.

Anno Domini m° ccc° v°, fuit ordinatum per dictum Regem.

Quod de maymondine simplici recipiantur tantum.	V sol.
Item, de maymondine duplici	X sol.
Item pro morabatino amphonio	VII sol.
Item pro esterlino	IIII den.

Colson, doc. 218, Llibre 1r d'Ordinacions, f. 13. v.

505 27 gener 1305 MENORCA

Dalmau de Sagarriga, lloctinent reial, es dirigeix a Pere de Llevià, batlle de Menorca, i li comunica haver rebut resposta del rei *"del fet dels censals"*, referent als contractes fets en el temps en què corrien els rals (diners) valencians, i disposa que es paguin en rals de plata de Mallorca a raó de 16 diners (valencians).

Llibre Vermell de Ciutadella, p. 54, regest.

506 5 juny 1305 Perpinyà MALLORCA

El rei estableix les normes per al pagament dels censos antics. El ral (diner) de València s'ha de computar al mateix valor que el diner mallorquí i el ral d'argent de Mallorca a 16 diners menuts mallorquins. En cas de conflicte, poden elegir dos homes bons que dirimeixin els casos que es presentin. Dóna ordres per la persecució dels falsadors de moneda.

Jacobus Dei gratia rex Maioric' Comes Rossillionis et Ceritanie ac Dominus Montispesulani, Dilecto Dalmatio de Garriga militi tenenti locum nostrum in regno maioric. Salut. et dilectionem. Guillelmo de Montesono et Maimonus Peri ad nostram presentiam venientes nomine jurator' et universitatis hominum de maioric', supplicando per nos declarari plures controversias quæ vertebantur inter gentes Regni Maioric' occasione mutationis monetæ et cambii ejusdem super solutionibus et contractibus factis et fatiendis, nos igitur controversias prædictas dirimi cupientes et gentes nostras in quiete esse volentes, declarationes et ordinationes fecimus quæ sequuntur: Primo; de censibus solutis ad regales maioric' minutos tempore transacto usque ad diem qua nos jussimus et ordinavimus, census solvi debere à regales maioric' argenteos, ad rationem XVI denarior' minutor' pro singulis regalibus argenteis, nulla fiat restitutio seu emmenda vel aliquod cambium detur. Item, quod dotes quæ constitutæ et datæ fuerant ante faccionem nostræ monetæ regalium maioric'. solvantur et restituantur ad monetam regalium Valentiæ, et de solutis aliter debeat dari et detur cambium usque ad complementtum valoris Valentiæ regalium juxta mandatum nostrum et ordinationem super hoc per nos factam. Donationes vero propter nuptias seu augmenta non solvantur nec restituantur nisi ad monetam regalium maioric'. minutor. licet factæ sint et in instrumentis dotalitiis contineauntur ad monetam regalium Valentiæ vel aliam, nec pro hujusmodi donationibus propter nuptias seu augmentis solutis jam et solvendis ad monetam regalium maioric' nullum repetatur cambium seu augmentum. In aliis vero omnibus contractibus celebratis ante factionem seu cuditionem dicte nostre monetæ regalium maioric'. volumus et mandamus ordinationem nostram et mandata que super iis per nostras litteras dédimus in mandatis inviolaviliter observari, exceptis contractibus usurariis quorum peccunias reddi et solvi volumus et mandamus ad monetam minutam regalium maioric'. absque alio cambio vel alio incremento. Sane statuimus et ordinamus quod super questionibus et controversiis motis et movendis ratione cambii et mutationis monetarum, non offeratur libellus nec via ordinaria litigetur, sed vos dicti Dalmatius et Franciscus Dalmatii cum duobus probis hominibus fidedignis quos vos eligatis, questiones et controversias cognoscatis et terminetis simpliciter et de plano sine strepitu juditiario breviter et summarie juxta mandatum per nos..... et ordinationem per nos..... Et eodem modo omnes quatuor cognoscatis et provideatis super debitis que facta erant et ante factionem dicte nostre monete, pannorum et aliarum mertium quarumcumqne et rerum venditarum plus justo pretio pro expectatione seu dilatione solutionis pretii earumdem, super quibus ordinetis et fatiatis quod justum vobis visum fuerit et consentaneum rationi ex parte nostra precipiatis vicario forensi quod ipse cum suo judice et cum duobus probis hominibus fidedignis, per loca forensia questiones pendentes et future super cambio et mutatione monete et super debitis factis ratione pannorum et aliarum rerum venditarum ad speram terminent eodem modo in suis consistoriis forensibus, prout melius poterint parcendo litigantium laboribus et expensis sine juditiario strepitu et oblatione libelli. Rursus ordinamus, volumus et mandamus quod ratione dictarum questionum et controversiarum pendentium et quæ movebuntur amodo occasione cambii et mutationi monete et ratione querimoniarum que exposite sunt et amodo exponentur pro predictis, per nostras curias vel alias nulla recipiantur, exigatur vel detur decima vel aliquid pro justitia nam eam et quidquid inde deberetur seu debebitur de nostri gratia duximus relaxandum. Porro mandamus vobis dicto Dalmatio quatenus visis presentibus fatiatis preconizari palam et publice prout jam in nostris litteris vobis dedimus in mandatis, constitutionem nostram quam super moneta fecimus videlicet quod nullas..... monetam vel eam ponderet minutatio nec eligat denarios majoris ponderis sub pena corporis et bonorum. Et si quos inveneritis qui fecerint vel commiserint aliquid aliquo modo contra premisa vel in fraudem eorum, illos capi faciatis personaliter et omnia eorum bona, et si moneta obtusa vel falsata poterit inveniri, de hoc cum illis apud quos inventa fuerit diligentissime inquiratis et omnes inde culpabiles capi faciatis personaliter et in bonis. Volumus tamen et permittimus quod cum fiet solutio ad monetam argenteam in quantitate quarte partis unius marche vel maiori, quod tunc possit licite et impune ponderari ad marcham et dimidiam et tertiam marcham et quartam partem unius marche. Ceterum super indulgentiam quam dicti G^us^. de Montesono et Maimonus Peris ibi asserunt esse, nos habita deliberatione pleniori providebimus auxiliante domino de remedio salutari, precipientes vobis dicto Dalm.^o^ de Garr.^a^ ut premisa et singula per nos ordinata et statuta servetis et compleatis et faciatis compleri et ab omnibus inviolabiliter observari. Data Perpiniani pridie nonas Junii anno Dni. milessimo trecentessimo quinto.

Campaner, doc. 12, ARM, Còdex de S. Pere, f. 34.

507 19 agost 1305 MENORCA

A petició dels habitants de Menorca, el rei disposa que els censos contractats en rals de Mallorca menuts siguin pagats en aquesta moneda sense cap canvi ni augment i els censos antics establerts en moneda de rals (diners)

de València, o en morabatins o masmudines, siguin pagats en rals de plata de Mallorca a raó de 16 diners menuts mallorquins per cada ral.

Llibre Vermell de Ciutadella, p. 55, regest.

508 1 setembre 1305 Perpinyà MALLORCA

Mana el rei que els doblers corrin al canvi i que els diners senars i les malles corrin com s'havia establert al principi, al canvi de 16 diners menuts el ral de plata i en la mateixa proporció els mitjos i els quarts de ral d'argent. Que en els contractes establerts després de la disposició que fixava el valor de cada ral en 22 diners, es mantingui aquesta equivalència, però que en els fets a partir d'ara, es torni al canvi de 16 diners. En el cas que manquessin diners o malles de billó, que Albert Mustiola, mestre de la seca, en faci fabricar.

Jacobus Dei gratia Rex Majoric &.ª Dilecto Dalmatio de Garriga militi tenenti locum nostrum in Regno Majoric &.ª Cum super prout satis misissemus apud Majoric. fidelem et dilectum nostrum Guillmum. de Podio Orphile ratione negotii monete et aliorum et super facto monete et aliorum super facto monete invenerit maximam difficultatem cum juratis et probis hominibus terre Majoric. contra omnem rationem et voluntatem nostram et bonum statum terre, quod nobis displicuit. Et cum sit honor noster et totius Regni quod moneta nostra que est bona, non sit abatuda per homines dicte terre qui eam deberent potius exaltare, volumus et mandamus quod vos faciatis sciri juratis quod nostre voluntatis et nostri concilii est quod denarii duplices ex nunc non currant nisi ad cambium, sed currant denarii senars et oboli prout à principio fuit ipsa moneta facta et ordinata, videlicet ad rationem sexdecim denariorum pro singulis regalibus Majoric. argenteis, et sit eadem rationem pro mediis regalibus argenteis et quarterolis argenteis. It. quod omnes cisie, leude ac omnes redditus, exitus, et proventus nostri et alia omnia jura nostra leventur et accipiantur amodo ad Regales Majoric. senars in valore predicto sexdecim denariorum pro singulis regalibus argenteis. Et hec omnia visis presentibus in continenti faciatis publicari et preconizari per civitatem et totam terram Majoric. ac insulis. Et si vobis et nostris procuratoribus visum fuerit quod ibi sint pauci denarii senars et pauci oboli, faciatis de illis cudi ab Oberto Mustiola aliquam quantitatem prout fore faciendum inveneritis habito inde concilio cum procuratoribus nostris. Et si forte jurati Majoric. premisa vellent prorogari et ex hoc ad nos mitere vel venire, vos non paciamini. Immo dicatis eis quod non opportet ex hoc eos venire vel mittere quare nichil possent impetrare nobiscum adversus premissa que vobis mandamus, nec vos premissa mandata nostra aliquatemus exequi retardetis. Sane volumus et vobis mandamus quod omnia debita et contractus facti ab eo tempore citra, quo dicta moneta nostra fuit deducta ad valorem viginti duorum denariorum pro singulis regalibus argenteis, usque ad diem qua premissa que vobis mandamus publicari et preconizari feceritis solvi et expediri faciatis ad eumdem valorem videlicet qua habeat dari et recipi singuli regales argentei pro viginti duobus denariis. In aliis vero contractibus celebratis ante quam dicta moneta esset deducta ad dictum valorem viginti duorum denariorum pro singulis regalibus argenteis, inspiciatur tempus ipsorum contractuum et in eo valore in quo ipso tempore erat dicta moneta solvantur et expediantur iidem contractus. Dat. Perpiniani kal.s Septembris anno Dni. m. ccc. quinto.

Campaner, doc. 12, ARM, Còdex de S. Pere, f. 34; Llibre Vermell de Ciutadella, p. 55, regest.

508 a 14 gener 1308 MALLORCA

Un tal G de Coscoia fou descobert com a falsador de moneda i se li trobaren tres marcs i dues unces d'argent en moneda fabricada frauduentament. El rei mana el seu càstig i la recuperació de la moneda falsa que s'hagi pogut escampar. Tot i que es qualifica al falsador de "*magistro*", pel context no sembla que es refereixi al mestre de la seca.

Pons 1932, p. 273, ARM, Ced. 1, f. 207 v.

508 b 1309 MALLORCA

Els jurats de Mallorca presentaren una serie de dissentiments i propostes sobre qüestions de detall en l'aplicació de l'impost del monedatge, que foren acceptats pel rei.

Pons 1928, p. 351 i 352, sense referència.

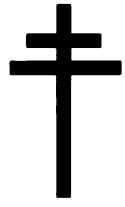
509 27 maig 1310 Palau de Mallorca MALLORCA

Creació de la moneda d'or, que s'ha d'anomenar "ral d'or de Mallorca", ha d'ésser a llei de 23 quirats i mig i ha de tenir un pes de seixanta peces el marc de Mallorca. Descriu minuciosament els tipus i les llegendes i estableix que sigui immutable en el futur.

Noverint universi quod cum nos Jacobus Dei gratia Rex Majoricarum, comes Rossilionis et Ceritanie, et dominus Montispessulani, subditorum nostrorum commodis cupientes solita provisione et jugi clementia providere, monetam auri fecimus cudi in Majoricis sub salutifero crucis signo et sub nomine Majoricarum, nec non imaginis et nostri nominis figuram, ut sit xristianis omnibus, judeis et sarracenis in civitate et insula Majoricarum, et insulis Minoricarum et Evize, et aliis insulis regno nostro Majoricarum adjacentibus commorantibus, nec non et omnibus aliis et singulis undecumque in dictas civitatem et insulas Majoricarum, Minoricarum et Evize, et alias insulas eidem regno adjacentes venientibus et confluentibus, communis forma monete, quam suis commerciis, emptionibus et venditionibus, et quibuscumque aliis pactionibus et contractibus absque trepidatione aliqua utantur. Ideo juratorum et aliorum proborum hominum civitatis et insulis Majoricarum, nomine suo et totius universitatis regni predicti supplicationibus in-

clinati, ut dictam monetam securam et firmam perpetuo faceremus, ne propter ejus mutationem seu destructionem habitatores Majoricarum et aliarum insularum predictarum incommodis immensis que propter mutationem monetarum contingere solent, graviter afficiantur. Sancimus et statuimus per nos et successores nostros presentes et futuros, quod moneta auri predicta, que volumus perpetuo regales auri Majoricarum nominari et vocari, sint perpetuo al legem viginti trium quiratorum et medii, accepto pro fino et mero auro florini, quod esse dicitur viginti quoatuor quiratorum. Quorum denariorum auri sexaginta ponderant unam marcham Majoricarum, et in una parte ipsius denarii aurei sculpta est imago nostra regia sedens in katedra, corona in capite, et tenens in manu dextera sceptrum et in sinistra pomum, signo venerabilis crucis supraposito; in circumferentia vero ejusdem partis habentur tituli: Jacobus Dei gratia Rex Majoricarum. In altera vero parte ejusdem denarii aurei formatum est signum sancte crucis isto modo, et in rotundibilitate ejusdem partis leguntur hec littere: comes Rossilionis et Ceritanie et dominus Montispessulani, et brachium crucis à parte inferiore extenditur usque ad supremum circulum dictu monete. Statuentes per nos et succesores nostros quod predicta moneta auri semper sit sub predictis lege, et pondere, et figura, nomine, valore, signo, et magnitudine; et currat, et duret, et ejus usus sit proprius publicus in civitate, regno Majoricarum, et insulis memoratis. Que moneta auri predicta per nos, vel successores nostros, vel per quemvis alium non destruatur, mutetur, minuatur, augeatur, nec anulletur aliqua necessitate, ratione, vel causa, vel aliquo ingenio, vel arte. Verum in defectu ipsius monete auri ipsam eamdem monetam auri cudere et fabricare possimus semper in predictis lege, pondere, figura, nomine, litteratura, valore, signo, rotunditate et magnitudine, quandocumque et quotiescumque nobis et nostris successoribus visum fuerit expedire, presentibus, tunc, nunc et in futurum, duobus probis hominibus civitatis Majoricarum per juratos Majoricarum deputatos, ad leyalandum, ponderandum, formandum et assayandum dictam monetam dum cudetur et fabricabitur, et ad omnia alia que necessaria fuerint et expedientia ad dictam monetam et legalitem ejusdem, ut dicta moneta secundum formam predictam legis et ponderis sit legalis perpetuo, ut superius est expressum. Et ut predicta moneta auri semper sit perpetua et eterna gaudeat firmitate, et omnia et singula predicta firma maneant et in aliquo non violentur, sed perpetuo observentur per nos et successores nostros presentes et futuros: Promittimus vobis Guillermo de Podio Orphila, Jacobo Çaval, Petro de Quintanis, Petro de Sarriano nomine vestro, et Bernardo de Turricella militis socii vestri absentis à terra Majoricarum, juratis Majoricarum, nomine vestro et totius universitatis regni Majoricarum, predicta omnia et singula per nos et successores nostros rata et firma habere et inviolabiliter observare, et in animam nostram jurare facimus in presentia nostra et vestri juratorum predictorum nobilem virum Petrum de Fonoleto militem, per Deum tactis sacrosanctis quatuor evangeliis per dictum nobilem tactis, et nichilominus volumus quod karissimi filii nostri infans Santius primogenitus, et infans Ferrandus promittant et jurent omnia predicta per nos promissa et superius ordinata perpetuo observare, et rata et firma habere, et nullo tempore contravenire. Ad hec nos Petrus de Fonoleto predictus de expreso mandato ejusdem domini Regis Majoricarum, eodemque domino Rege presente, sacrosanctis quatuor Dei evangeliis per nos corporaliter tactis, juramus in animam dicti domini Regis, quod idem dominus Rex servabit perpetuo et inviolabiliter servari faciet omnia predicta et singula per eumdem dominum Regem concessa, promissa et superius ordinata, sub forma et modo predictis. Et nos infans Santius primogenitus et infans Ferrandus, predicti illustrissimi domini Regis Majoricarum filii, tactis per nos sacrosanctis quatuor Dei evangeliis, promittimus et juramus omnia predicta et singula statu promissa et ordinata per dictum dominum et patrem nostrum Regem Majoricarum illustrissimi omni tempore tenere, et complere, et inviolabiliter observare, et nuncquam contravenire aliqua ratione vel causa; ad majorem autem omnium predictorum et singuloreum firmitatem nos Jacobus Rex Majoricarum predictus, hoc presens instrumentum nostra bulla plumbea pendenti jussimus communiri. Acta sunt hec in camera regia palatii Majoricarum septimo kalendis maij anno Domini millesimo trecentesimo decimo, convocatis et presentibus testibus Jacobo de Muredine, Petro de Pulchro Castro militibus, Bernardo Dalmatii legum doctore, Arnaldo Traverii judicibus prefati domini nostri Regis, Guillermo de Cumba, Gregorio Salambe, Petro de Matis, et Michaeli Rotlandi. Ego Laurentius Placensa scriptor prefati domini nostri Regis, ipsius mandato ad requisitionem juratorum predictorum hanc chartam scribi feci et clausi, et subsignavi meo publico et solito signo.

FRAGMENT DE LA TRADUCCIÓ CATALANA: "...atorgam e establim per nos e per nostres succehidors presents e esdevenidors, que la moneda d'aur demunt dita la qual volem en per tots temps rayals d'aur de Malorques esser nomenada, sien en per tots temps a ley de XXIII quirats e mig pres per fi e per pur aur de fluri qui es dit de XXXIIII quirats. LX dels quals diners d'aur pesan I march de Malorcha. En una part de aquel diner d'aur es entratayada la image nostre reyal seent en la cadira, ab corona al cap e tenent en la ma dreta emperi e en la sinestra pom ab senyal de la honrada creu sobreposat. E en torn de la dita part ha aquest titol Jacobus Dei gratia Rex Majoricarum. E en la dita part de aquel diner es format lo senyal de la sancta creu, en esta manera e en torn de la dita part se ligen aquestes letres Comes Rossilionis et Ceritanie et dns. Montispessulani e el bras de la creu de la part de vayl s'esten tro al derrer cercla de la dita moneda...»

Campaner, doc. 15, AA, Còdex de Franqueses f. 75 v.; versió catalana del volum de Privilegis de la Casa de la Moneda, f. 54 v.

510 després del 1310 MALLORCA

Especulacions monetàries a l'illa de Mallorca a causa dels canvis de paritat de les monedes. L'autor del text les atribueix a un denominat "billoner", però es tracta d'un procés especulatiu general.

Capitol x. En lo qual encara es contengut, com per fer pujar la moneda d'argent á gran for fou robada la isla de Mallorques d'aur, e de la moneda de tern qui era en la dita isla. Per veurer encara mes avant altra pràtiga com ne en quina manera lo dit billoner ab poch argent hagué e adquirí molt aur, e apres ab coure molt argent, e acò per tant com feu pujar lo dit argent a gran e superlatiu for, on segui com apres que la moneda de tern per lo Rey en Jaume fou otorgada e confirmada a la ciutat de Barcelona,

se seguí que tots los regnes, ço es Aragó, Valencia e Mallorques prengueren forma e lley d'aquella, sinó que Mallorques discrepá tan solament en lo pes en aquesta forma, ço es que axí com de la moneda barcelonesa un march deu pesar XVIII sous, d'aquella ni havia menester XXIIII sous, emperó tota era de una lley. Item mes avant en la dita isla faeren croats de semblant lley dels de Barcelona, los quals valien cascú á dita valua XVI diners de aquella moneda. Mes avant se seguí que feren Reyals d'aur, qui d'aquella dita moneda valia cascu á dret for XX sous ó XV croats d'argent, en tant que aquestes tres monedes eren axí proporcionades e alleyades, que en ninguna manera la una no podia noure ni prejudicar á l'altre, en tant que la dita isla era molt rica e opulent d'aur e d'argent; on donchs sobre aço vehent lo dit billoner la dita isla esser tant copiosa e tant abundosa d'aur e d'argent, ell pensá é cogitá com ni en qual manera ell pogues haver aquell dit tresor a gran son avantatge. E de fet ell ab ses orfilades deceptives e enganyoses feu posar en lo consell que lo dit croat que era de XVI diners que fos pujat á II &, e açò per gran utilitat del publich; e axí vanament e folla fou lloat é atorgat en lo dit consell que fort era santa cosa e bona, mas no saberen veure l'aguait que era darrera lo cantó. Vehent donchs lo dit billoner haver obtinguda tan gran interlucutoria, ell de fet abundá copia d'argent e feu batre croats en la Seca de Mallorques en tant que lo reyal d'aur qui valia, segons es ja dit, XV croats, ell los sen portá e robá tots aquells dits reyals d'aur que pogué trobar en lo dit regne de Mallorques. Mes avant perçò com lo dit croat valia solament XVI diners, ell sen portá per cascun II sous. Per conseguent en aquesta manera ell sen aportá tota aquella moneda que trobá ne haver pogue en lo dit regne de Mallorques, en tant que lo dit regne se trobá buit e robat d'aur e de diners menuts; de que se segui apres que la terra hagué a fer moneda menuda de força forçada fort flaca e fora de tern casi tota de coure, ab la qual dita moneda menuda lo dit billoner se portá apres granment tots los croats que pogué de la dita isla, en tant que lo dit regne se trobá greument robat e destruit, en tant que apres no ha fet guayre de son prou. E per tant donchs sobre açò pot esser entès e comprés, com se deu regir un regne eterinement que les dites monedes sien proporcionades en tal forma que no discrepen l'aur ab l'argent en manera que una part d'aur respongue á X parts d'argent exa les dites monedes serán conservades tots temps en tant que lo dit regne se trobá en buit d'aur e de menuts.

Solament vull publicar una gentil prátiga tinguda per un billoner en lo Regne de Mallorques. Primerament deu esser notat com lo dit Rey en Jacme fon atorgada la moneda de tern á la ciutat de Barcelona, seguis que Mallorques e altres terres de la senyoria del Rey d'Arago prengueren forma de aquella, sino que Mallorques descrepá tant solament en lo pes en aquella forma, car axi com de la moneda barcelonesa XVIII sous pesaven un march e de aquella de Mallorques ni havia menester XXIIII; empero tota era una lley. Item en la dita Illa feren croats de semblant lley de Barcelona los quals valien cascu à dreta valua XVI diners de aquella moneda, e axi eren aforats. E seguis apres que feren Reyals d'aur que d'aquella dita moneda valia cascun à dret for XX sous ò XV croats d'argent, e axi eren aforats en tant que aquestes tres monedes eren axi proporcionades, aleyades e aforades que en ninguna manera la una no podia noure ne prejudicar à l'altre; e axi la dita Illa estava molt rica e opulent. Hont donchs sobre aço vehent lo dit billoner tanta copia d'aur e d'argent pensá e cogitá com e en quina manera ell pogues haver e adquirir aquell, e de fet ell ab ses orfilades deceptives e enganyoses feu posar en consell, que lo dit croat que era à XVI diners fos pujat à dos sous, e que d'aço se seguiria gran utilitat al publich; e axi vanament e folla fon lloat e atorgat pensant cascun del dit consell que fos sancta e cosa bona. E ladonchs lo billoner qui tench la seca de Mallorques, comensa de abundar d'altre gran copia d'argent, e feu batre croats en la dita seca, en tant que lo Real d'aur que valia segons es ja estat dit XV croats, ell lo sen porta per X croats; e axi ell sen porta e roba tots aquells Reyals d'aur que poch trobar en lo dit Regne. Mes avant perço com lo dit croat d'argent valia solamente XVI diners, e ell sen aporta per cascun II sous, en que avança lo terç e per conseguent ell sen aporta tota aquella moneda menuda que troba e haver pogué, en tant que tot lo Regne se troba buyt e robat d'aur e de menuts; de que s'segui que la terra hagut ha fer moneda menuda fort flaca e fora del tern casi tota coure, ab la cual dita moneda lo dit billoner sen aporta tots los croats d'argent que pogue de la dita Isla, e llavors lo dit Regne se troba robat e destruhit; a fi que aquells qui hauran llegit lo present capitol nols calra demanar a algun quina es estada la causa de la destruccio ó decaiment de Mallorques, e asi han fi les pratiques ó arteries de alguns billoners, los quals per donar major clarificació a la present art ó materia jo he volgut deposar ó denunciar.

Campaner, doc. 24, obtingut del Tractat de Monedes d'Arnau de Capdevila, del 20 de març del 1437, i del Compendi de matèria de monedes, del 15 de juliol del 1437, ambdós publicats per Salat, vol. II, docs. 16 i 17, p. 67 i 74.

SANÇ de MALLORCA (1311-1324)

511 1311-1324 MALLORCA

El rei atorga al bisbe de Mallorca la meitat del delme del lucre de la moneda. Es dedueix de l'odre donada per Pere III en fer les seves emissions, en la qual rememora l'origen d'aquesta concessió.

Botet, p. 113 i nota 5; ACA, reg. 1418, f. 139.

512 agost 1315 MALLORCA

El rei atorga una sèrie de privilegis als obrers i moneders de la seca de Mallorca. Un d'ells era el de poder portar armes per a la seva seguretat quan anaven de casa seva a la seca. No fa menció, però, dels oficials. Transcrivim només els dos primers apartats perquè tots els altres ja estan continguts en les ordinacions dictades per Jaume II el 1316 (doc. 174), que varen ésser ratificades per Pere III el 1343 (doc. 241). Aquesta ratificació és transcrita també en el text de Pons, però no l'afegim.

Sapien tots que nos en xanco per la gratia de deu rey de Mallorques, comte de Roselló e Serdanya e senyor de Montpaller cream e constituim de la nostre moneda de or e d'argent, de aram mesclat, obrers en P. Serocha, Romeu Decastayo, Jacme Merques, P. Merques, Bernat Rocha e P. Daniel. E monaders de aquella moneda nostra en Nicholau de Garans, P. Lopis e en P. Sanat. E pertal con se coue aytals obrers e moneders de les monedes alegrar dels privilegis, libertats e immunitats specials per la faeltat e prerrogativa del offici lur axi per rahó del dit lur offici com de fracia special per nos els nostres dam e atorgam als dits obrers e moneders damunt nomenats e cascun d'aquells e a lurs successors qui moneders seran les libertats e privilegis que seguyeixen. E primerament dam e atorgam a aquells e cascun de aquels en privilegi special que sien ffranchs e liures e immunes de tota host e cavalcada e servitut e reempso de aquella, e de tota questa e monedatge e prestació e servitud de aquella e de tota leuda, peatge e de tota armada e guayta per tyotes les nostres terres salvada empero tots temps defensió e tució de la ciutat e regne de Mallorques, e dels altres lochs a la nostra senyoria sotsmesos hon faran estatge los damunts dits nostres monederes e obrers de la nostra moneda. Item dal i atorgam en privilegi special a aquells obrers e moneders que pusquen portar armes legudament per tució de lurs persones de nit e de dia anant e retornant de les propries cases lurs a la monederia nostra aytant com se obrara es batra nostra moneda. E encara mes per gracia del dit ofici volent los dits moneders e obrers haver entre ells ordinacions e constitucions devall scrites les quals loham, aprovam e ratificam per nose per los nostres manants per aquesta carta nostra als nostres lochtinents, veguers, batelles e altres officials presents e sdevenidors en cascuna de les nostres terres a la nostra senyoria sotsmeses que les constitucions e ordinacions davayl scrites observen fermament, e fassan em oertots temps observar, los trencadors de aquelles punir, e fer punir segons penes e bans continguts e aposats en aquelles asi com se conté en constitucions e ordinacions les quals son aquestes: (segueixen les Ordinacions, vegeu doc. 174).

Pons, 1930, p. 14-17, sense referència; Botet, p. 115, ACA, reg. 1409, f. 59 v. i ss; Orell-Boada, p. 88.

513 21 juny 1317 MONTPELLER

El rei de França, Felip el Llarg, s'atorga el dret exclusiu de batre el diner melgorès a la baronia de Montpeller, fet amb el qual nega els drets del rei de Mallorca.

Philippus, Dei gratia Francie et Navarre rex, senescallo Bellicadri vel ejus locumtenenti salutem. Significavit nobis dilectus et fidelis consanguineus noster Sancius, Majoricarum rex illustris, quod, cum nos in parte nostra, quam habemus in Montepessulano, faciamus cudi monetam nostram in monetagio nostro, quod noviter de Sumidrio apud Montempessulanum mutatum extitit, ex hoc valde dicto regi, juri et jurisdictioni sue prejudicatur, prout dicit, ex eo quod, cum ad esmerum auri et argenti Montispessulani, quod ad ipsum pertinet et ad predecessores suos ab antiquo pertinuit tamquam proprium patrimonium, totum argentum quod portatur ad dictum monetagium debeat esmerari, prout dicit, gentes nostre hoc fieri nullatenus patiuntur, adjicientes quod, cum monetarii nostri diversimode privilegiati existant, cum contingit eos delinquere in parte quam idem rex Majoricarum habet in Monetspessulano, gentes nostre officialibus dicti regis Majoricarum inhibent ne ullam jurisdictionem exerceant in eosdem, sicque multa mala et prejudicia inde fiunt regi Majoricarum predicto. Nos igitur, considerantes quod nulla valeat fieri injuria seu injustitia dicto regi Majoricarum, juri et jurisdictioni sue, in eo quod. in parte nostra Montispessulani cudi monetam nostram facimus et monetagium nostrum tenemus, cum in dicta parte nostra habeamus altam et bassam justitiam et merum ac mixtum imperium, et reliqua pars, quam idem rex Majoricarum tenet in Montepessulano, ad nos jure directi dominii pertineat, et a nobis idem rex Majoricarum teneat in feudum et homagium, nobisque et non alii competat jus cudendi monetam in Montepessulano et ejus baronia, liceatque cuique in jurisdictione et terra sua conditionem suam facere meliorem, quanquam forte in aliquo aliis derogetur, cum hoc dolose non fiat nec principaliter ut alii officiatur, sed ut sibi prosit: attamen, volentes jus suum unicuique tribuere nostrumque servare illesum, vobis precipimus et mandamus quatenus dictum regem Majoricarum aut gentes suas non impediatis quominus esmerum auri et argenti, in operibus tamen aurifabrie, habere, tenere et exercere possit in parte sua, sicut habebat, tenebat et exercebat antequam monetagium nostrum de Sumidrio apud Montempessulanum translatum fuisset; inhibentes etiam vobis ne dictum regem Majoricarum aut officiales suos impediatis quominus in monetarios nostros in jurisdictione sua delinquentes jurisdictionem exercere valeant, servatis et retentis privilegiis monetariorum predictorum. Datum Parisius, die XXI junii, anno Domini MCCCXVII.

Germain, doc. 14, AN, Secció Històrica, cartró J, 310, núm. 37.

JAUME III de MALLORCA (1324-1343)

514 1327 MALLORCA

En aquesta data, consten valoracions dels rals d'or a 23 sous i sis diners, i també a 25 sous. També apareix mencionat Raimon de Seva com a mestre de la seca.

Campaner, p. 79 i 114 i p. 126-127; de Villanueva, *Viaje literario a las iglesias de España*, vol. XXI, p. 241.

515 22 abril i 21 maig 1327 Perpinyà MALLORCA

Mana el rei que tots els contractes s'han de fer en moneda mallorquina, que ningú no gosi treure del regne qualsevol moneda mallorquina d'or, d'argent o de billó, i que, en els pagaments, els barcelonesos d'argent (croats) s'estimin en 15 diners menuts mallorquins.

Quinto decimo kalendis aprilis anno Dmi. millesimo CCCXXVII. Super facto monete Majoric. Jacobus Dei gratia Rex Maioric. Comes Rossilionis et Ceritanie et Dnus. Montispesulani. Nobili dilecto Arnaldo de Cardayllacho locumtenenti Maioric. salutem et dilectionem. Frequenter fuit et est nobis cordi ut debite provideretur indempnitati reipublicæ civitatis et Regni Maioric. ac nostra super monetam nostram regalium Maioric, et cursu ejusdem que sic est deteriorata quorumdam maliciis et sagacitatibus prout... et habita super hoc cum consilio nostro deliberatione plenaria, ordinavimus quedam capitula que vobis mittimus presentibus interclusa, mandantes vobis ut visis presentibus vestrum consilium convocetis et super ipsis capitulis deliberetis et perspiciatur si que alia possent super addi et meliorari in eis et cum finaveritis super ipsis postmodum conferatur super eisdem cum fidelibus nostris juratis Majoricarum et consilio eorumdem exprimendo ipsis que omnino volumus provideri super predictis et signa alia videritis nostre concordantia voluntati illa exprimant adque dicant ut dictis super addantur capitulis si et prout videritis expedire et ex tunc capitula faciatur publice preconizari per civitatem Majoricarum et in libro curie scribi ut est fieri consuetum et signis contrafecerit sic inde rigide puniatur quod sit ceteris in terroris exemplum que dicta moneta et cursus ejusdem meliorentur et dicta capitula firmiter observentur disquiratur omnes vias et modos quos poteritis et omnes quam poteritis diligentiam adhibeatis. Datum Perpiniani nonis anno Dni. millmo. CCCXXII. Tenor vero dictorum capitulorum est qui sequitur: Mana lo loctinent del senyor Rey que nuyl hom ne neguna persona sots pena de cors e d'aver no gos fer negun contracte de qualque conditio sia sino a moneda de reals de Malorches. Item que neguna persona sots pena de cors e d'aver no gos trer ne fer trer neguna moneda de la terra de Malorches so es reals d'aur o d'argent o moneda menuda de reals de Malorches. Item que neguna persona sots pena de cors e d'aver no gos rehebre ni metre a neguns pagaments quals que sien axi de mercaderia com de cambis com en comprar e en vendre ni en altre contracte, barsaloneses d'argent sino á XV diners de moneda de Malorches menuts. E segons l'aforament dels dits barsaloneses d'argent sien afforades totes les altres monedes estranyes d'aur e d'argent en pom segons que al dit loctinent e a son conseyl parra fahedor. Qua littera recepta Dns. Locumtenens habita diligenti deliberatione cum suo consilio fecit sequentia capitula publice preconizari per civitatem Majoric. prout in similibus es fieri consuetum, scilicet die martiis intitulata undecimo kalendis aprilis anno quo supra.

Ara oyats que mana lo loctinent del Senyor Rey que neguna persona privada ne estranya de qualque conditio sia en tota la illa de Malorches ne de Menorc. ne d'Ivissa, sots pena de cors e d'aver no deja comprar ne vendre ne empenyorar ne en altra manera alienar ne obligar alcunes coses mobles e no mobles sino a la moneda de Malorches, so es reals d'or e d'argent e doblers e menuts, e que les dites monedes soles e no altres dejen rehebre e donar e pagar, e aqueyls aja cascu a tot son us en mercaderies e en comprar e en vendre e en totes altres covinenses e contractes, e en viandes e en totes altres coses. E tota persona que asso denunciará o accusará aja de la quantitat de que será lo contracte si la quantitat montará de X sols amont, la maytat de la dita quantitat, e si la dita quantitat es de X sols o de X en jus aurá lo denonciador o'l dit acussador tota la quantitat. Encara mana mes lo loctinent del Senyor Rey que neguna persona stranya ne privada de qualque conditio sia, sots pena de cors e d'aver, no gos trer ne fer trer de les dites terres e ylles neguna moneda de les dites monedes en neguna manera. E tota persona que asso denunciará o accusará aurá la maytat de tota la quantitat que en aytal cas sira trobada e per eyl denunciada o accusada. E tota persona que aquestes coses damont dites consentira o favor o ajuda en alcuna manera dará, sirá encorreguda en la damont dita pena de cors e d'aver sens tota merce.

XII kls. madii anno... sequentia duo capitula fuerunt preconizata: Ara oyats que mana lo loctinent del Senyor Rey que negun cambiador de cualque conditio sia, d'aqui avant no gos ne deja per si ne per entreposada persona scriure ne fer dita ó ditas en la sua taula a temps sots pena de cors e d'aver. Encara mana mes lo loctinent del senyor rey a tota persona privada o stranya de qualque conditio sia, que no gos ne deja per si ne per entreposada persona levar ne fer levar moneda comptant de reyals de Malorches d'or ne d'argent ne menuts de neguna taula de cambiador per vendre aqueyla en neguna manera, sots pena de cors e d'aver. E tot hom que asso acusará aurá de la moneda qui será contra lo present capitol venuda, la maytat. Empero en lo present capitol no enten a revocar negun capitol fet ne ordenat sobre el fet de la moneda.

Campaner, doc. 16, AA, Lletres Reials de 1327 i 1328, f. 178 v. i 179.

516 11 març 1334 ROSSELLÓ

Mana el rei (suposem que per als comtats del Rosselló i de la Cerdanya) que s'ha de contractar exclusivament en diners de tern de Barcelona, o en croats valorats en 12 diners de tern. N'exceptua els contractes antics, que s'han de valorar segons la moneda en què fossin establerts.

Die sabbati intitulata v° idus marcii, circa l oram tercie, anno Domini m° ccc° xxx° iv°: Ara auiats que manen lo Veguer el Batlle del senyor Rey a tots cominalment, als dins e als de fora que noy aia negu ni neguna persona per ardiment que aia, que gaus vendre ni comprar negunes coses quals que sien ques diners o menuts o en gros, ni fer altres contractes sino en moneda de Barsoloneses de tern, comprar XII diners menuts per un sou e un croat d'argent per un sou, e pagar censes e loguers de possessions e daltres coses quals que sien del a dita moneda. E qui contra a sa fara, pagara per casquna vegada L sous ses tota merce. Empero entenen que tots deutes deguts de temps passat se degen pagar segon la valor de la moneda deguda del temps passat.

Colson, doc. 5, AUP, Reg. 1r de la Proc. Reial, f. 3.

517 1340-1345 ROSSELLÓ

Entre aquestes dates, el rei féu obrar a Perpinyà diferents tipus monetaris, entre els quals s'hi troben monedes mallorquines, tipus d'inspiració francesa (angelots, tornesos) i tipus d'inspiració italiana (florins). Hem englobat totes les informacions de diferents procedències, especialment les dels treballs de Marc Bompaire i de Lecoy

de la Marche, i les anem exposant per temes, ja que els de Bompaire solen ésser mencions i no pas documents complets, i els de Lecoy són farragosos en ésser, sobretot, llargues declaracions de testimonis amb moltes informacions irrellevants.

1-Curs de la moneda.

- L'1 d'octubre de 1341, els consellers de Barcelona es queixen al rei Pere que Jaume III de Mallorca fa batre a Perpinyà, "*anyels d'or e florins d'or e encara malles d'argent*", monedes de les quals li donen una mostra. Afegeixen que "*E segons que havem entès fan fer-la (la moneda) un dia de un senyal e l'altre dia de l'altre senyal*".Botet, p. 140 i nota 1; ACA, Cartes Reials de Pere III, n. 1450.

- El 12 d'octubre del 1341, els jurats de València anuncien a Pere III que Jaume III de Mallorca fa batre al Rosselló "*moneda d'or e d'argent*" i li demanen la restitució del curs exclusiu de la moneda d'argent i de billó de Barcelona, segons és estatuït. Ensenyat, doc. 12 i p. 17 del vol. II.

- El mes de març del 1342, el rei mana el curs forçós de grossos, malles blanques, doblers i diners a nom seu. Ho reitera el mes de desembre. Tot i que Bompaire pensa que són tipus barcelonins, nosaltres pensem que es tracta de moneda mallorquina. Bompaire, p. 202.

- El 10 de març del 1344, el rei ordena el curs forçós dels diners tornesos obrats a Perpinyà a nom seu. Bompaire, p. 202.

2-Marques emprades en les monedes segons els testimonis:

-B. Querubí parla de marca creu en els escuts d'or.

-B. Tardera parla de marca estrella en els florins d'or.

Bompaire, p. 203.

3-Enquestes amb detalls de la fabricació i dels tipus emesos.

- L'enquestador detalla que es baten àngels (d'or), amb un àngel coronat portant una creu llarga a la mà dreta i un escut a l'esquerra que era de França, però hi havia una creueta. Llegendes: JACOBVS DEI GRA MAIORIC:X. A l'altra cara hi havia una creu gran amb corones als extrems i una orla lobulada, amb la llegenda +XPS VINCIT XPS REGNAT XPS IMPERAT. També es baten grans òbols amb un escut amb creueta i dues llegendes, una interior, +IACOBVS DEI:G:REX, i una altra exterior i il·legible; a l'altra cara, +MAJORICARV DEI GR i una testa coronada. També es baten doblers i diners amb +IACOBVS REX al voltant d'una creu i MAIORICARV al voltant d'una testa coronada. Es baten igualment Àngels d'or de tipus francès, però de pes inferior, on s'hi observen variacions respecte dels francesos; PHILIP9 en lloc de PHILIPPVS, i VICIT en lloc de VINCIT. Bompaire, p. 200-201.

- Francesc de Torres, de Manresa, diu que el mestre de la seca és Puig de Lluc, que la seca és en l'hostal d'en Llobet, descriu estris i elements per a encunyar i diu que es batien àngels d'or i malles blanques que, de primer, valgueren sis diners i, després, dos diners i mig. També corrien per Perpinyà monedes franceses, com ara escudats d'or, patacs i malles blanques d'un valor de vuit o nou diners. Lecoy, p. 316-317.

- Bernat de Vila, draper de Barcelona, diu que va prendre angels d'or creient que eren francesos a 29 sous i 7 diners, però que a Tolosa li van dir que eren de llei inferior als francesos en sis grans i els varen valorar a 16 sous tornesos la peça. També parla d'uns escudats d'or. Lecoy, p. 317.

- Guillem de Fontanet, canviador de Barcelona, diu que va veure circular per Perpinyà moneda francesa i escudats, lleons, pavillons, coronats, doblers i àngels d'or. Va adquirir escudats a 20 sous i 6 diners. Lecoy, p. 318.

- Pere de Vic, de Vic, descriu l'instrumental de la seca i que hi havia gravadors d'encunys. Lecoy, p. 318.

- Francesc Ferrer, de Manresa, diu que s'encunyaven a Perpinyà àngels i florins d'or. Descriu elements de fabricació i diu que els mestres eren Ramon Albert i Puig de Lluc. Lecoy, p. 318-319.

- Pere Pinyol, mercader de Barcelona, diu que es batien àngels, florins d'or i òbols d'argent. Els àngels no valien tant com els del rei de França i els mercaders de Mallorca refusaven els florins dient "*aquests florins son d'aquells que el rei de Mallorca bat, e no valen tant com els altres*". Lecoy, p. 319-320.

- Raimon Solà, corredor de Barcelona, diu que va visitar la seca i en dóna detalls. Diu que s'hi feien àngels d'or i òbols d'argent. Lecoy, p. 320-321.

- Pere de Fenollet, vescomte d'Illa, diu que el rei batia moneda, tant a la Plaça dels Richs Homens com a la torre del castell de Perpinyà. El mateix rei li mostrà la seca, li comentà els guanys que hi feia i li va dir que és cert que feia barcelonesos d'argent, tal com l'acusava el rei Pere, però que no li ho podria provar. Lecoy, p. 321.

- Bernat Querubí, de Perpinyà, diu que la seca fou, de primer, a l'hospici de Na Talona i, després, en el de Bernat Brandí. Diu que es batien àngels d'or amb armes i a nom del rei de França a una de les cares i creu

a l'altra, i que eren inferiors a les monedes d'aquell rei. També es batien florins d'or, uns a nom del rei de França i d'altres a nom del rei de Mallorca. També es batien malles blanques, diners d'argent, que anomenaven rals, i diners menuts amb el nom i el signe del rei de Mallorca. Lecoy, p. 321-322.

- Gerard Adarró, de Mallorca, diu que va veure els operaris treballant a la seca. Lecoy, p. 322.

- Joan Navarro, de Sorita (Aragó), diu que va veure tornesos d'argent de nova fabricació, semblants als del rei de França però a nom de Jaume de Mallorca, i diu que es batien a Perpinyà amb l'autorització del rei de França. Lecoy, p. 322.

- Guifré Lamella situa la seca a l'hospici d'en Brandí i també al castell de Perpinyà, i descriu detalls de la fabricació i els operaris. Diu que el mestre era Puig de Lluc i que s'hi fabricaven tornesos blancs i tornesos menuts a nom del rei de Mallorca. Lecoy, p. 322-323.

- Contestí, fill d'en Contestí, argenter de Perpinyà, diu que la seca era a l'hospici d'en Talon i, després, d'en Brandí, i que s'hi treballava de nit i de dia. Els mestres eren Jaume Puig de Lluc, Raimon Albert i Raimon Lamela, i afirma que a Camprodon hi feien els punxons. La moneda corria a Perpinyà i la qualifica de falsa. Diu que batien or, argent i billó a nom del rei de França, però que les monedes eren curtes de pes i de llei, segons va verificar. Menciona els òbols blancs o mitjos tornesos. Lecoy, p. 323, 324.

- Samuel Astruc diu que les monedes es batien al castell i que ell feia els "*motles de ferro*" de les monedes d'or, argent i billó que el rei feia fabricar a nom seu. Menciona els escuts d'or, els tornesos blancs, els tornesos petits i els diners menuts. Lecoy, p. 324.

- Francesc Alaric, argenter de Perpinyà, diu que el jueu Samuel feia els "*motles*" i diu que es feien a nom del rei Jaume tornesos blancs i menuts. Lecoy, p. 325.

- Jaume de Puig, de Lluc, diu que ell i en Raimon Albert eren els mestres de la seca instal·lada als hospicis d'en Taló i d'en Brandí. Els operaris eren de Montpeller. Es bateren rals, òbols blancs, diners menuts i alguns àngels d'or i florins. Lecoy, p. 325, 326.

4- Resum dels tipus fabricats i del nombre de testimonis que els mencionen (n'hi ha més que en les mencions anteriors perquè aquells no són completes):

		Mencionen	A nom de Jaume	Imitacions
OR	- Angelots o fraccions	10	2	1
	- Escuts	7	1	1
	- Florins	5	3	1
	- Anyells	1	0	0
ARGENT	- Tornesos	7	4	0
	- Mitjos tornesos	16	2	1
	- Grossos o rals	1	1	0
	- Mitjos grossos o rals	1	1	1
	- Barcelonesos d'argent	1	0	0
BILLÓ	- Doblers	1	1	1
	- Diners	11	2	0
	- Diners tornesos	4	4	0

Bompaire, Lecoy de la Marche, Enseny., Bot..

518 1342 MALLORCA

Jaume de Mallorca respon a les reclamacions de Pere III sobre el batiment de monedes a Perpinyà, diferents de les de Barcelona, que qualsevol qüestió entre reis l'ha de dirimir el Papa, apel·lant als lligams entre ell i el rei Pere.

Et Nos Rex Maioricarum praedictus respondentes ad praedicta dicimus et respondemus; quod iam ad contenta supra duximus respondendum Legato Domini Summi Pontificis, ita in effectu, quod videlicet intendimus, non teneri, nec esse obligatos in aliquo ad dictam firmam, cum intendamus conventiones, quae fuerint inter Dominum Regem et Nos carere quantacumque firmitate et efficacia ex causis iustis et legitimis suis loco et tempore, et coram personis decentibus proponendis, quae probantur per instrumenta, litteras et alia legitima documenta consistentia in assertionibus personarum, quae nullius amore, timore, vel dubio retraherent dicta sua verba, quod sumus parati de praedictis stare cognitioni Domini Summi Pontificis, qui Judex est inter Reges, et de hoc est in possessione (ut puta de Regibus Portugalliae, et Angliae) et debet in ista causa et similibus Judex esse; vel est paratus de praedictis in ipsum Dominum Summum Pontificem compromittere, et consentire, et in ipsum, ac posse suo ponere supradicta, vel cardinalium

vel aliarum personarum non suspectarum: Verum nihilominus cum cupiamus cum dicto Rege fratre nostro amicabiliter convenire, sumus parati ad novos tractatus secum condescendere superfiendis novis obligationibus per Nos eidem, vel etiam super dicta firma; super quibus ad finem remaneamus in amore et tranquilitate et fraternali amore solito dimittemus tantum de iure nostro, quod totus mundus et gentes cognoscent, quod non possumus aliud facere, et moleste gerimus, secum non possimus convenire, nam nec sua nec nostra culpa vellemus, immo displicet nobis summopere quod secum aliquam discordiam habeamus.Nam attento, quod caput est generale nostri, et attentis debitis quibus et sanguinis et affinitatis adiunctione adrectimur, et attento fraternali amore qui semper viguit inter ipsum et Nos, Nos ipsum intendimus venerari, et sibi deferre, eumque defenderemus et statum suum in quibuscumque partibus mundi; nunc etiam adiiciemus, quod praedictae responsioni factae dicto Legato, sicut eam sibi fecimus, stamus; adiiciendo, quod nedum praedicta, sed ad Dei iudicium de persona nostra sumus parati et in communi Curia deffendere supradicta contra quamcumque personam, decernimus iuxta nostri statum, quae Nos vocare ad tale iudicium voluerit: de praedictis et praedicta volumus dicto instrumento pro responsione adiungi.

Salat II, p. 31-32.

BRANCA DE SICÍLIA

FREDERIC III de SICÍLIA (1296-1337)

519 12 desembre 1315 Messina SICÍLIA

Ordre d'encunyació de pirrals d'argent al pes de tres tarins i 13 grans. Els pirrals retallats que circulen s'han de rebaixar de valor, un diner menys per cada gra de minva de pes.

Fridericus Dei Gratia Rex Siciliae, Justiciario Civitatis Panormi, Familiari et Fideli suo gratiam suam et bonam voluntatem. Damni, quae in expendendis perrialibus de argento ob muthilationem et tonsuram perrialium eorundem fideles nostros subire contingit, opportuno remedio volentes occurrere, nuper deliberate providimus quod per omnis terras et loca Siciliae perriales ipsi comuniter expendantur, recupiantur et valeant modo et forma inferius designatis; videlicet quod quilibet perriales de argento, pondis tarenorum trium et granorum tredecim de libra valeat et expendantur comuniter ad rationem granis decem ponderis generalis. Item quod quilibet perrialis de argento qui invenietur esse minoris ponderis dictorum tarenorum trium et granorum tredecim de libra, valeat et recipiatur minus denario uno pro quolibet grano ipsius minoris ponderis. Item quod quicumque habuerit satisfacere alicui, ab eo vel recipere a quantitate tarenorum quindecim supra ratione cjuscumque mercatoris, seu contractus aut debit quo.....perriales exhibendi, vel solvendi ab ipsa quantitate supra ponderemur confuse vel semotim, tam videlicet qui fuerint dicti et ordinati ponderis quam minus, ut dictum est, quam etiam qui ponderis majoris existunt, secundum olim ordinatum et factum in sicla Messanae, sit et esse debeat contentus pondere unciarum septer et tarenorum decem eorundem perrialium argenti de libra pro satisfaccione et solutione uncia auri unius, et in praedicta forma teneatur et observetur modus et exhibitione cujuscumque quantitatis pecumiae in hujusmodi perrialibus argenti, ut superius est expressum. Propter quod fidelitati tuae mandamus quatenus per praedictam civitatem Panormi et civitatem Montis Regalis praedictum provisionem nostram super expendendis et recpiendis predictis perrialibus de argento per nos in modo de forma utb praemittitur factam facias voce praeconia publice divulgari, ac ab universis (et) singulis personis ipsam in dictus civitatibus observari tenaciter, sub pena unciarum auri quatopr a quolibet qui contra praedictam ordinationem nostram excesserit, quoties in hoc deliquerit, per te irremissibiliter extorquenda; nihilominus per civitatis ipsas publicari facias et expressius inhiberi quod nullus cujuscumque condicionis existat denarios veteres alterius cunei quam cunei siclae praedictae expendere vel recipere quoquomodo praesumat, paena dimidiu augustalis a quolibet delinquente in hoc quoties in paenam ipsam commiserit, per te pro parte nostrae Curiae extorquenda; quam pecuniam paenarum postquam eam extorseris et receperis ad cameram nostram mittas, et gerenti locum Theraurari eiusdem nostrae Camerae, familiari se fideli nostro facias assignari, ac inde recipitas sub sigillo nostri apondixam. Pondera vero quorumlibet videlicet dictorum tharenorum trium et granorum tredecim de libra, signata signo, quae fieri fecimus in praedicta Sicla Messanaju, cum quibus perrialibus predicti ponderari debent per magistros siclae praedictae, fideles nostros tibi mandamus et facimus destinari ut pondera ipsa camsoribus et aliis personis civitatum praedictarum, quos ex eorum ministeris perriales ipsos expendere et recipiere oportet, sepius distribui facias, et propterea assignari. Datum Messanae XII Decembris XIV Indit. 1315.

Traselli 1958, p. 47-48, nota 105.

520 1315 SICÍLIA

Mana el rei que els pirrals corrin a pes i que es distribueixin als canviadors mostres de pes, és a dir, pesals.

Traselli 1958, p. 31.

521 1332 SICÍLIA

El rei disposa que els florins d'or es computin a 8 tarins i 2 grans i, si es canvien per carlins o pirrals, a 1 florí per 8 tarins.

Provisum est per pretorem, judices et juratos felicia urbis panormi pro parte et nomine universitatis eiusdem, autoritate cuiusdam madati regii eis proinde destinati, quod floreni de auro a die dominico inclusive primo mensis nvembris proximo futuri dari debeant et recipi et computari a singulis personis in dicta urbe degentibus de cetero in emendis et vendendis mercimoniis mercibus et rebus aliis quibuscumque mobilibus et stabilibus at rationem de tarenis octo et granis duobus pro quolibet et in cambiandis ipsis florenis pro carlenibus et perrialibus argentis tam in bancis quam in aliis locis per bankerios ad rationem de tarenis octo pro quolibet salvo in hoc in omnibus et per omnia regio beneplacito mandato. Et si bankerii ipsi vel aliquis eorum in hoc contrafederint seu contrafecerit in cambiandis florenis ipsis ut supra non audeat per unum mensum tenere bancum in dicta urbe nec illud exercere si sciri poterit ipsum habere seu habuisse tempore transgressionis eiusdem karlenses seu perriales et si in hoc casu transgressionis bancum rexerit subeat penam uncie auri unius ad opus fabrice menium et moli dicte urbis ab eo irremissibiliter extorquendam et hoc banniatur die dominico supradicto ut abinde in antea ut predicitur ab omnibus et singulis observetur urbis eiusdem.

Trasselli 1958, p. 31-32, nota 62.

LLUÍS de SICÍLIA (1342-1355)

522 1351 SICÍLIA

Un consorci de mercaders de blat presta al rei 180 unces a l'interès del 33 i 1/3%, amb capitalització anyal dels interessos.

Trasselli 1958, p. 39.

523 març / abril 1351 SICÍLIA

Ban sobre monedes en el qual es diposa que el carlí (i, per tant, el pirral) s'ha de computar a 62 diners, i el carlí "*di punto*" a 58 diners. També es mana que només Biagio de Arena i Lemmo Maniscalo puguin tenir balances i pesos per a la verificació de les monedes. Per aquesta feina rebran 4 diners per unça de moneda pesada.

Trasselli 1958, p. 33 i 34.

FREDERIC IV de SICÍLIA (1355-1377)

524 1355/1377 SICÍLIA

Felip de Ysomorto tenia, per concessió del rei, l'ofici de fabricar els pesals per a les monedes d'or i argent, segons es dedueix d'un document del 1384.

Trasselli 1959, p. 15.

525 1364 SICÍLIA

Guillem de Lardea és nomenat mestre de la seca.

Trasselli 1958, p. 47.

526 20 juliol 1366 SICÍLIA

Guillem de Lardea presenta els comptes de la fabricació de les monedes. Ha encunyat 1.671,5 marcs de pirrals i 4.717 lliures de pitxols. Alguns privats han encunyat, en conjunt, 251 marcs de pirrals i 1.652 lliures de pitxols. Es mencionen Federic Abrignoli, Ramon de Ripo, Nicolau de Ripo i el reverend Nicoló, i Manfred Chiaramonti. Es justifiquen les concessions a particulars per les dificultats del rei a trobar argent.

Trasselli 1958, p. 47-48.

527 1368 SICÍLIA

El rei atorga a Nicoló de Mauro l'encunyació de la moneda per un any. Els menuts no s'han de batre a 36 per unça com abans, sinó a 40, és a dir, a 480 per lliura i a la llei de 7,5 per lliura.

Trasselli 1958, p. 49.

528 5 novembre 1369 SICÍLIA

Mana el rei que Nicolau de Mauro bati també pirrals durant quatre mesos i pitxols com en l'encunyació anterior, variant la part que ha de pagar al rei.

V novembris Ibidem (Messina). Fredericus etc. Presenti scripto pacti notum fieri volumus universis quod in limine concessionis magisterii seu cusure sycle nostre nobilis civitatis Messane facte noviter per Curiam nostram Nicolao de Mauro de Messana fideli

nostro pro mensibus quator continuis et completis de primo presentis mensis novembris huius octave indictionis in antea numerandis inter dictam nostram Curiam ex una parte et prefatum Nicolaum ex altera intervenerunt pacta et convenciones hinc inde tot predicto quadrimestri tempore inviolabiliter observanda. Videlicet.

Quod dicta nostra Curia commivtit dicto Nicolao Magisterium seu cusuram monete videlicet argentee perrialium consueti et statuti valoris essencie ponderis atque forme, et eris denariorum parvorum juxta provisionem per nostram Curiam inde factam scilicet quod dicti parvuli seu denarii quorum numerus hactenus pro qualibet uncia libre erat et esse debebat parvuli seu denarii triginta sex redducantur at denarios quatraginta. Et lega parvulorum ipsorum que olim iuxta ordinationem ipsius Curie erat argenti puri uncie dimidie pro qualibet libra denariorum ipsorum que est sterlingi decem, reducatur ad sterlingos septem et dimidium argenti memorati pro quator mensibus prelibatis. Ita tamen quod dictus Nicolaus teneatur et debat in eadem sycla laborare seu cudi facere mense quolibet perrialium markos et denarium parvulorum libras inter omnes mille viginti ad reationem scilicet de granis decem pro qualibet libra parvulorum ipsorum et aliis granis decem pro quolibet markorum dictorum perrealium. Quodque pro cusura huismodi denariorum perrealium librarum et markorum mille viginti teneatur et debeat quolibet dictorum quator mensium Regni Sicilie Thesaurario seu cui vel quibus Curia nostra mandaverit assignare seu facere uncias auri decem et septem in eisdem perrealibus seu denariis parvulis ad rationem de denaris septuaginta pro qualibet in perriali. Ita quod de asseigantione huiusmodi pecunie per eum mense quolibet dicti temporis dicte nostre Curie ut predictur exolvende per cedulas duas consimiles sub sigilo et subscriptione eiusdem thesaurarii seu eius locum tenentis aut apodixam ipsi Curie constet.

Item si forte dictus Nicolaus cudi fecerit seu laborari in eadem sycla ultra dictas libras parvulorum markorum mille viginti, aliquam aliam argenti seu eris quantitatem, quod pro huiusmodi ulteriori librarum markorum numero, idem Nicolaus teneatur et debeat nostre Curie ad dictam rationem pro qualibet libra denariorum et markorum perrialium respondere et integraliter satisfacere, dum modo ulterior huiusmodi quantitas in numero markorum mille viginti mensia sequientis minime computetur.

Item si forte dictus Nicolaus aliquo seu aliquibus dictorum quator mensium in eadem sycla cudi su laborari fecerit citeriorem seu minorem quantitatem dictorum markorum perrialium et librarum parvulorum mille viginti, quod idem Nicolaus in omnem eventum teneatur et debeat dictas uncias decem et septem mense quolibet predicte nostre Curie modo predicto infallibiliter exhibere. Ita quod mensesequenti seu sequentibus huiusmodi citeriorem seu minorem librarum et markorum quantitatem idem Nicolaus possit sibique liceat in eadem sycla cudi facere et etiam persupplere, nullo propterea preiudicio generato super cusura aliarum librarum denariorum et markorum argenti mille viginti ciuiuslibet mensis temporis prelibati neque etiam in solutione et assignacione dictarum unciarum decem et septem dicte nostre Curie propterea mense quolibet ut predicitur facienda.

Item quod infra tempus dictorum quatuor mensium durante tempore exercicii dicti Nicolai non liceat nostre Curie, quamqumque necessitate seu causa aut occasione melioris contractus, aut alio quovis quesito colore, dictum Nicolaum ab exercicio dicte sycle ammovere, seu cum aliis de cudendo huiusmodi monetas contrahere seu modo aliquo convenire, vel licenciam aut auctoritatem prestare quocumque precio, titulo sive forma.

Item quod dictus Nicolaus nullum aliud jus seu dictum nostre Curie solvere teneatur, nisi tantum magistro probe nec non Credencerio officialibus et personis aliis ad dicte sycle servicia deputatis, solidos et salaris eorum ad eam scilicet rationem ad quam solidi et salaria ipsa per eius precessorem in sycla prefata tribui et exolvi consudverunt, quos solidos atque salaria dictus Nicolaus et moria est de propro tribuat et exolvat, nulla excomputacione per eum Curie proponenda.

Item quod marki et pisones alii consueti et nunc in dicta sycle sistentes cum quibus annis preteritis ponderati duerunt et ponderari consueverunt tam argentum et es proveniencia ad manus dicti magistri sycle quam monete proinde cuse remaneant et sint in ipsius sycle exercicio et agendis toto tempore memorato.

Item quod dicta nostra Curia teneatur et debeat dicto Nicolao tempore dicti sui exercicii ordeinamenta necessaria ad ipsius Curie expensas in forma et modo hactenus consuetis exhibere seu facere exiberi dum modo de huiusmodi expensis per quaternum seu scripturam dicti credencerii in eadem sycla per dictam nostram Curiam ordinati particulariter et distinte ipsi Curie nostre constet. Quodque occasione huiusmodi expensarum cusura dictorum markorum et librarum mille viginti cuiuslibet mensis nullatenus minuatur seu in solucione unciarum decem et septem mense quolibet pro cusura ipsa ut predicitur nullum detrimentum exhinde generetur.

Item si forte offitiales dicte sycle ubererii moneterii et alii ad servicia ipsius sycle ostenderint se tepidos et remissis aut modo aliquo renitentes ad laborandum more solito in dictus sycle prout dictus Nicolaus eos requisiverit, quod Curie nostra circa cogendos officiales et personas alias ad servicia dicte sycle prestet ut expedit et prestare teneatur et debeat eidem Nicolao auxilium consilium et favorem. Quodque tam dictus Nicolaus quam predicti officiales et persone alie memorate utifruantur et gaudeant toto dicti Nicolai exercicii tempore privilegiis beneficis libertatibus et immunitatibus quibus precessores eorum in dicta sycla utifrui et gaudere consueverunt juxta formam et tenorem privilegium et aliarum litterarum cis ab olim per Curiam nostram factarum.

Pro quibus omnibus per maiestatem nostram tenaciter observandis predicto Nicolao in anima nostra promittimus omnia et singula in presenti patto scripta et notata ei ad unguem inviolabiliter observare et facere observari nec in alium contravenire aliqua ratione ocassione seu causa.

In cuius rey testimnium et tam dicti Nicolai quam omnium quorum intererit cautelam, presens scriptum pacti, etc. Datum, etc.

Trasselli 1958, p. 50 i 71-72.

529 1372 SICÍLIA

El rei atorga l'encunyació de les monedes a Nardo de Adam. Ha de fer pirrals amb els paràmetres habituals i menuts amb àliga/creu a 456 peces per lliura.

Trasselli 1958, p. 49-50.

530 1373 SICÍLIA

Els pitxols passen de 456 per lliura a 468 per lliura i sembla que un tipus anterior era de 420 per lliura. El pirral es valora en 70 pitxols.

Trasselli 1958, p. 50, nota 111.

531 1375/1376 SICÍLIA

El rei autoritza provisionalment a batre moneda a Palerm i a Catània. Trasselli diu que, més endavant, Peralta va demanar l'autorització al rei per batre a Sciacca, però en realitat el sobirà només la va tolerar per manca de força per anular-la. Traselli pensa també, crec que erròniament, en amonedaments locals o ciutadans.

Trasselli 1958, p. 50-51 i elucubracions dubtoses fins la p. 57.

532 11 octubre 1375 Catània SICÍLIA

El rei mana que s'estableixi una seca a Catània per a batre pirrals i diners. El mestre serà, vitalíciament, Esteve (Stefhanus) de Carumbene.

Federicus, etc. Si pero virtutibus et meritis dignitates et officia conferuntur, digna suadet ratio ut a quo singulariter et vistuose tentatum opus perficitur ad ipsum officiose et commode statuatur ut exinde sibi procedenti de bono in melius materia tribuatur. Praesentis itaque privilegii serie notum fieri volumus universis tam presentibus quam futuris quod cum concesso dudum atque permisso per Excellentiam nostram imaginis et subscriptionis nostrae Regiae Magestatis monetas argenteas et aereas in civitate nostra Cathaniae de novo fieri et operari et cudi et construi, statuta ibidem cum munimentis et praeparationibus opportunis, Stephanus de Carmbene eiusdem Civitatis viceadmiratus, familiaris et fidelis noster ipsas imagines et sbsciptiones in cuneis nostrae Curiae acta debite decenter et moderate de nostro mandato et conscientia sculpire coeperit: ad supplicationem humiliter Culmini nostro factam per Stephanum supradictum petentem super his ad fidem et testimonium per privilegium speciale Majestatis nostrae concedi liberam facultatem eidem Stephano suis exigentibus meritis et operibus virtuosis de quibus laudabile testimonium coram nostra fuit perhibitum Majestate, consideratione nec minus gratorum servitiorum per eundem Stephanum nostro Culmini praestitorum quae praestat ad praesens et in antea conferre poterit gratiora, ad sculpendum, seu faciendum sculpturas huiusmodi in eisdem cuneis nostrae Curiae et reparandum easdem de praedictis monetis, nec non ad dandum pondera earundem et corrumpendum et miodificandum ipsa ac etiam puniendum et condemnandum quosquem ipsorum podnerum falsarios ac etiam adulteratores monetarum ipsarum et cuneorum huiusmodi ipsisque monetis male utentes et scienter tenentes, dantes et accipientes, poenis et sententiis in sacris Constitutionibus imperialibus regni nostri contentis et declarantis iuxta demerita delinquentium in praemissisvel aliquo corundem ac etiam conquirendam super his recepto prius ab eodem Stephano et ipsius officiaium bene legaliter et fideliter exercendorum ad Sancta Dei Evangelia corporali et debito iuramento in eadem civitate Cathaniae, quolibet alio inde amoto ex nunc in antea in tota ejusdem Stephani vita duximus etatuendum sub juribus tamen solidis, previsionibus et honorantis consuetis et debitis fidelitati nostrae, Curiae nostrae et cuiuslibet alterius iuribus semper salvis. In cuius rei testimonium praesens privilegium sibi exinde fieri et Majestati nostrae sigillo pendenti iussimus communiri. Datum Cathanie, die XI Octobris, anno Domini Incarnationis MCCCLXXV, Indict. XIV.

Rossi 1882, p. 11.

533 13 setembre 1375 SICÍLIA

El rei mana a Guillem de Peralta que cessi en l'emissió, "*que novament ha reprès*", de moneda a Sciacca.

Volpes 1957, p. 59.

534 13 desembre 1375 SICÍLIA

El rei, fent alusió als arguments aportats pel comte Guillem de Peralta, l'autoritza a seguir amb l'emissió per temps indeterminat i "*fins al seu beneplàcit*". També li informa que s'ha vist obligat a fer batre moneda a Palerm i a Catània a causa de la pèrdua de la ciutat de Messina, la qual, però, en té el privilegi exclusiu i quan acabin les dificultats tornarà a albergar la seca. Ha pres la mesura, diu, a causa de les necessitats del comerç del regne. De l'apertura de la seca a Palerm s'hi fa menció en uns pactes entre el rei i els barons rebels aportats per Rossi, però sense indicar-ne la data:

Item quod praedictus Rex et Regina et corum successores perpetuo permittant uti dicta insula ea moneta qua utitur ad praesens vel utentur in futurum regnicolae in regno...et quod moneta per magistros siclae per reagiam curiam deputandos cudatur et cudi possit in urbe Panormi et nemo ad emendum de praedicta moneta cogatur invitus.

Volpes, 1957, p. 59; Spahr 1931, p. 9-13; Rossi 1882 a, p. 87.

535 18 juny 1376 SICÍLIA

Ordre a Lemmo de Lardea d'encunyar 6.000 lliures de pitxols a 432 peces la lliura i una llei de 10 esterlins, amb el canvi de 60 peces per pirral. Els pitxols han d'ésser del tipus d'efígie de front/creu. També ha de batre pirrals a la llei de 10,5 esterlins per lliura i una talla de 71 el marc.

Trasselli 1958, p. 52-53

MARIA de SICÍLIA (1377-1392)

536 1379 SICÍLIA

Consta que s'havien batut a Palerm pitxols al canvi de 100 peces el pirral. La ciutat prohibeix que en corrin d'altres a la ciutat i, si hom en detecta, s'han de tallar. Sembla que el carlí es pagava a 110 pitxols.

Trasselli 1958, p. 53.

537 8 març 1380 SICÍLIA

Palerm dicta una ordinació sobre monedes a causa d'algunes emissions incorrectes prèvies fetes per diferents pròcers del regne. Una d'elles seria probablement la de Guillem de Peralta, mencionada en el regnat anterior.

Trasselli 1958, p. 53; Volpes 1957, p. 60.

538 4 novembre de 1384 SICÍLIA

La reina atorga a Pere de Symone l'ofici de fabricar els pesals monetaris per a l'or i la plata, per haver mort Felip de Ysomorto, que exercia aquest ofici.

Trasselli 1959, p. 15

MARTÍ el JOVE i MARIA (1395-1402)

539 gener 1396 SICÍLIA

Súplica de la ciutat de Messina perquè es restableixi l'antigua consuetut que la ciutat fos seca única. Els sobirans accepten la petició.

Trasselli 1959, p. 15.

540 1396 / 1397 SICÍLIA

La seca s'ha hagut d'improvitzar en una casa llogada. Trasselli creu que era així a causa de la destrucció de l'establiment anterior.

Trasselli 1959, p. 64.

541 febrer 1398 SICÍLIA

Martí l'Humà tramet 11.334 florins d'or a Martí i Maria a fi que puguin pagar els seus deutes.

Trasselli 1959, p. 65-66.

542 29 març 1397 SICÍLIA

Nicolau Crisafi és nomenat mestre de prova en substitució de Nicolau Baglono.

Trasselli 1959, p. 17, ASP. Cancelleria, vol. 29, f. 95.

543 1398 / 99 SICÍLIA

En aquests anys, situa Trasselli l'emissió de pirrals i pitxols. Cada pirral havia de pesar 3,1734 grams (2 esterlins i 4/10) i valer 60 pitxols.

Trasselli 1959, taula VI.

544 1399 / 1400 SICÍLIA

Com que en el regne hi corren carlins i diners de baixa llei, es disposa la seva retirada i que una comissió determini el valor de les peces que s'hagin eliminat de la circulació. A continuació, s'havien de batre carlins nous a la llei i talla habituals i pitxols a 7,5 esterlins per lliura (31,25 mil·lèssimes, segons Trasselli). Es permet als par-

ticulars que facin batre moneda pagant només les despess, però no els drets senyorials.

Trasselli 1959, p. 16.

545 1400 / 1401 SICÍLIA

Manen el reis el batiment de pitxols a la llei de 10 esterlins per lliura i una talla de 332 peces per lliura.

Trasselli 1959, p. 54

546 21 abril 1401 Licòdia SICÍLIA

Els sobirans es proposen la millora de la llei dels pitxols que ara han d'ésser a 10 esterlins per lliura de llei (41,66 mil·lèssimes, segons Trasselli) i 312 peces per lliura de talla (1,0171 g. de pes, segons Trasselli). Es tracta de peces millors que les anteriors i que les de Frederic IV.

Cum moviter ex provsione matura nostri consilii defectu parvulinorum veterum non apparencium in sicla nostra nobilis civitatis Messane parvulinos seu denarios novos cudi facerimus et fieri, ad rationem de viginti sex denarios pro uncia et decem scurlingorum pro libra ad sexaginta pro qualibet carlino generaliter expendendos, fidelitati vestre et cuilibet vestrum de certa nostra scincia mandamus firmiter et expresse quatnus dictos parvulinos aut denarios novos per officiales decta sicle aut alios nomine eorum ad civitates, terras et loca predicta de cetere transferendos ad dictam rationem de sexaginta pro qualibet carlino sicut supra, auctoritate presencium expendi et recipi ac concurrere...faciatis. Insuper ordinamus, actenta bonitate lige et magno pondere novorum parvolorum de quibus nihil nostra curia lucratur quod duo pondera veterum parvulinorum habencium cuneum et ligam cambiari dbeant pro uno ondere parvulorum novorum. Et abbundantibus novis veteres expendi non debeant et penitus refutari.

Trasselli 1959, p. 16 i Taula VI

MARTÍ el JOVE de SICÍLIA (1402-1409)

547 8 agost 1404 SICÍLIA

Damià de Caldo va ésser nomenat mestre dels encunys, ofici que els seus antecessros havien exercit per molt de temps.

Trasselli 1959, p. 17, ASP, Cancelleria, vol. 42, f. 34.

548 22 juny 1406 Catània SICÍLIA

La seca de Messina tenia una capacitat de producció limitada i els interessats a fer encunyar moneda havien de fer torns. Fins i tot el rei tenia dificultats per a fer encuyar el seu argent. En aquest cas, el rei dóna preferència a un particular.

Rex Sicilie, etc. Familiares et fideles nostri. Comu sapiti per altri nostri licteri ki scripsimu comandandu ki divissivu laborari primu lu argentu di Infantinu Murixinu ki nullu altru argentu, noviter autem avimu intisu ki haviti pospontu hi dictu sou argentu et avitindi prisu et prinditindi omni jornu di altru in sou dannu et prejudiciu. Per ki essendu la maiestati nostra di zo meraviglata vi comandamu expressamenti ki sub pena di la gracia nostra, remota omni accaxuni et dilacioni diiati laborari et spachari tuctu lu arientu di lu dictu Infantini et etiam tuctu altru arientu ki ipsu vi assinnira non laborandu ne accattandu argentu di persona alcuna per fini intandu ki sirra spachatu lu sou ki cussi esti di nostra intencioni peroki lu dictu Infantinu di kissi carlini indi divi consignari ala nostra curti una gran parti, declaranduvi ki si lu contrariu fachissivu, ki non cridimu, sara causa di nostra indignacioni. Datum Cathanie die 22 junii 14 indi (1406) Rex Martinus. Dirigitur cabellotis nostre sicle nobilis civitatis Messane.

Trasselli 1959, p. 17-18 i nota 20, ASP, Cancelleria, vol. 44-45, f. 42-43.

549 22 juny 1406 Catània SICÍLIA

Segons el que diu el rei, la ciutat de Messina tenia la seca a càrrec seu. Hi havia dos jurats que vetllaven per la fabricació, com a Barcelona. En aquesta ocasió, el sobirà es queixa de la poca productivitat de la seca, ja que uns mercaders que portaven argent no han pogut amonedar-lo.

Rex Sicilie, etc. Familiares et fidels nostri. Comu sapiti quissa chitati et vui aviti lu carricu di quissa nostra sicla quistu dichimu ki secundu ki ala Maiestati nostra e stata facta informacioni alcuni mercanti su vinuti cum argentu ad la dicta sicla et non putendu aviri spachamentu per defectu di lavureri ki non chi su et ki non si lavura continue comu si diviria sindi tornatu arreri lu dictu argentu la qual cosa redunda kistu in damnu et detrimentu di la curti nostra et di la dicta chitati. Quapropter vi commandamu ki diiati taliter providiri et ordinari ki la dicta sicha sia fornuta di lavureri per forma kili mercanti vinendu cum loru argentu poczanu aviti spachamentu ordinandu eciam ki sub certa pena non diianu guardari si non tantum li festi comandati. Datum Cathanie die 22 juni 14 ind. 1406. Rex Martinus. Dirigitur juratis nobilis civitatis Messane.

Trasselli 1959, p. 18 i nota 21, ASP, Cancelleria, vol. 44-45, f. 43.

550 agost 1406 SICÍLIA

Proposta d'arrendament per a batre carlins i pitxols presentada per Antoni Bifaru (Lloctinent de la Cancelleria del Regne) i Merlo Solima (important banquer). Donaran al rei 15 grans per marc d'argent o per lliura de pitxols amonedats. El rei accepta, però poc després traspassa l'arrendament a Àngel de Constancio, que li ofereix 16 grans. Tot i així, sembla que aquest contracte els permeté de treballar almenys un mes.

Li pacti et capituli ki notar antoni bifaru et merlu bankeri dimandanu alu serenissimu Signuri Re ki li observi alu includiri di la sicla di missina.

Inprimis, li dicti notar Antoni et Merlu prindinu la dicta sicla da lu jornu ki ipsi di serranu misi in possessioni per tuttu lu annu di la XV ind. ad raxuni di gr. XV lu marcu di lu argentu et libra di pichuli per lu modu ki chiccu campulu havi havutu la dicta sicla.

Item ki infra lu dictu tempu lu dictu Signuri promecti de rato per nulla accaxuni vel incantu contra la voluntati di li dicti locaturi digia levari ne permectiri esseri levata la dicta sicla ali dicti notar antoni et merlu per condicioni et causa nixuna.

Item ki ali dicti Antoni et Merlu sianu acceptati et confirmati duranti lu dictu tempu li capituli et pacti olim facti a Chiccu Campulu in quantu per li dicti notar Antoni et Merlu si faczanu.

Item ki li dicti Antoni et Merlu nullo modo siano tinuti a pagari si non secundu lu introytu et proventi di la dicta sicla.

Item ki duranti lu dictu tempu li dicti notar Antoni et Merlu poczanu fari lavurari li pichuli et haianu quilla auctoritati et potestati ki hannu alu lavurari di lu argentu.

Item ki lu mastru di la prova sia tinutu et obligatu comu esti di raxuni stari et fari la prova ad omni riquesta di li dicti notar Antoni et Merlu et si per sou defectu et culpa non volissi fari la dicta prova omni dapnu et interesse fussi supra lu dictu mastru di la prova.

Item ki di tuctu lu introytu di la dicta sicla pagati li officiali et lavureri comu si costuma pro rata di loru provisioni et salarii, lu avanzu sindi digia fari unu corpu videlicet li dui parti di lu introytu di la dicta sicla haia la curti et la tereza parti si digia excomputari alu debitu ki la dicta sicla esti obligata. Rex Martinus.

Item ki si alcuna utilitati oy guadagnu sia in la dicta sicla in quantu tocca ala parti di lu dictu notar Antoni per lu incantari di la dicta sicla ipsu nunc pro tunc la renuncia ala curti predicta ki non di voli ne utili ne dampnu. Rex Martinus ».

Trasselli 1959, p. 17; ASP, Cancelleria Reial, vol. 44-45, f. 109.

551 setembre 1406 SICÍLIA

Àngel de Constancio assoleix fer-se amb l'arrendament de la fabricació de la moneda oferint 16 grans per marc, un més que els anteriors arrendadors. Segons Trasselli, s'hi bateren carlins.

Trasselli 1959, p. 17 i Taula VI.

552 21 gener 1408 SICÍLIA

El sobirà ofereix l'arrendament de la seca sobre la base de 16 grans per marc amonedat, batent a una llei de 10 unces i 4 esterlins per lliura. Trasselli dedueix que la llei era de 850 mil·lèssimes.

Trasselli 1959, p. 18 i taula VI.

FERRAN I (1412-1416)

553 1412 VALÈNCIA

S'havien batut florins, amb l'or de dobles, des del 8 de agost 1411 fins a l'1 de setembre del 1412. En aquesta darrera data, es tanquen els comptes del mestre Francesc Ferrer. Bartomeu Coscolla seguia essent l'obridor dels encunys.

Mateu, p. 61, Mestre Racional, Comptes de la Seca, sig. 9984; Mateu 1976, p. 176.

554 1412 / 1413 SICÍLIA

Segons Trasselli, en aquests anys se seguien batent pirrals a Sicília en una fabricació que havia començat el 1409 sota la responsabilitat de Francesc Campulo.

Traselli 1959, Taula VI.

555 1412 / 1416 SARDENYA

Segons Toxiri, la seca de Vila d'Església va funcionar durant tot el regnat de Ferran I (de fet, diu del 1410 al 1419) i hi van emetre monedes de bronze i de billó per atendre les necessitats del comerç.

Toxiri, p. 46.

555 a 1413/1416 CATALUNYA

Entre el 1413 i el 1416, es van batre a Barcelona 3.954 marcs en croats d'argent, i entre el 1414 i el 1416 es van batre 465 marcs en florins d'or. Aquesta xifra és de mínims, ja que no s'han conservat tots els llibres d'encunyació.

Udina, p. 44 i 46, ACA, Mestre Racional, Reial Patrimoni, núm. 1983, 1984, 1986, 1987 a 1990. Llibres de compres de 1413-1416, Cancilleria, núm.15; Llibre de fundició, Reial Patrimoni, núm. 1984, 1988 i 1890.

556 16 juny 1413 MALLORCA

Havent mort el mestre de la seca, Mateu Lloscos, el rei nomena Joan Torelló per aquest càrrec. En cessar Pere d'Arbúcies com a representant dels arrendadors de les encunyacions dels florins, i acabat l'arrendament, el rei va nomenar interinament, el 13 de juliol del 1417, Torelló rector i administrador de la Bossa d'Or.

Campaner, p. 81, A.A., Vol de Lletres Reials de 1412 a 1415 f.297 i de 1417 a 1418, f. 85; Botet, p. 223.

557 24 juliol 1413 Barcelona CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei allarga tres anys l'arrendament que el rei Martí havia fet a B. de Montpalau i B. de Cortilles per batre croats i blanques coronades (el regest de Botet diu florins, per error). Expliquen que van haver de deixar de fabricar les blanques coronades pel baix for que els havien atribuït els consellers de Barcelona.

Nos Ferdinandus, etc. Quoniam occasione cuiusdam preconitzacionis, facte dudum post mortem Illustrimi domini Martini felicis memorie Regis Aragonum avunculi et predessoris nostri, videlicet die .xxiiij. januarii anni .m.cccc.xj., in civitate Barchinone, ad ordinacionem Consiliariorum dicte civitatis, per quam nonnullas pracmaticas editas per ipsum dominum Regem Martinum, dum in humanis agebat, super valore scutorum auri et blancarum regni Francie iterum nunciantes universaliter publicarunt, blancas que cudebantur vigore arrendamenti cuiusdam facti ad certos annos per ipsum dominum Regem Martinum vobis fidelibus nostris Bernardo de Montepalacio domicello et Berengario de Cortilio civi Barchinone, fore minoris valores aliarum blancarum que in regno Francie cudebantur, quod facere eis minime pertinebat, opportuit vos eosdem Bernardum et Berengarium, licet super revocacione ipsius quatenus interesse dicti vestri arrendamenti concernebat labores et dampna ac missiones feceritis eo quia ad neminem qui vobis proviserit super hiis recurrere non potuistis, cessare a cudimento ipsarum: Quia eciam vos iidem Bernardus et Berengarius nostro Regio culmini duxistis humiliter supplicandum, ut cum ex his non solum vobis ut arrendatoribus, sed etiam nostris juribus dampnum non modicum secutum fuerit et continue quamdiu cessabitis cudere seu cudi facere subsequatur, maxime cum intendatis absque diminucione nostrorum jurium legem ipsarum augmentare, tempus istud quod infructuosum et inutile nobis et vobis fuit instaurare ac prorogare de nostri benignitatis Regia dignaremur. Igitur, attentis premissis et utilitate nostre Curie et rei publice, cognita et attenta tempus quo ocassione dicte preconitzacionis et publicacionis cudi facere cessavistis, et in quo ut sumus veridice informati Tres anni et amplius includuntur, huiusmodi serie instaurantes ac prorrigantes Concedimus et facultatem plenariam eciam vobis supranominatis arrendatoribus tenore presencium impartimur, Quod eciam lapso termino vestri predicti arrendamenti, possitis et valeatis per tres annos ex tunc continue secuturos ipso arrendamento et eius juribus et concessionibus uti plenarie, Et cudere et cudi facere crucesignatos, blancas coronatas, et alias monetas in dicto arrendamento et provisionibus inde vobis factis et concessis per ipsum dominum Regem Martinum nominatas seu eciam expressatas qualitercumque, Et de ipsis seu juribus nobis pertinentibus, facere et tradere ea illis et illo modo et non alias quibus qualiter currentibus annis in ipso arrendamento et provisionibus inde factis et concessis per ipsum dominum Regem Martinum facere tenemini et debetis. Mandantes per hanc eandem inclito et magnifico Infanti Alfonso primogenito nostro carissimo in omnibus Regnis et terris nostris gubernatori generali, eiusque vicesgerentibus, vicariis, bajulis, magistris et aliis officialibus seccarum, ceterisque universis et singulis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris ad quos spectet, et ipsorum officialium locatenentibus, huiusmodi porrogacionem et temporis instauracionem et omnia et singula supra dicta tenentes firmiter et observantes, contra ea vel aliquod eorundem non faciant aut veniant aut aliquem contrafacere vel venire sinantvel permittant aliqua racione. In cuius rei testimonium presentem fieri jussimus, nostro sigillo impendenti munitam. Datam Barchinone .xxiiij. die julii anno a nativitate domini .m.cccc. Terciodecimo, Regnique nostri secundo. De Gualbis vicecancelarius. Bartholemeus Gros, mandato regis, fecit pro thesaurarium qui eam vidit.

Botet, 56, ACA, reg. 2411, f.118.

558 26 juliol 1413 CATALUNYA

A causa de la mort de Miquel Safont, és nomenat guarda Marc Canyes, argenter de Barcelona.

Botet, p. 223, ACA, reg. 2396, f. 90.

559 13 agost 1413 CORONA

El rei prohibeix, sota pena de perdre un terç del seu valor, la circulació de les monedes estrangeres dels valors dels escuts d'or i les blanques de billó, que, a més, circulen a preus excessius. Mana que es portin a la seca, on les han de pagar al preu que correspongui segons la seva llei.

Experientia Nos clare docuit, quod proper aliquas monetas extraneas et signanter propter scuta et blancas, quae in vilipendium solemnium ordinationum factarum per nostros praedecessores gloriosos currunt intus nostram dominationem in excessiva quantitate, considerato eorum valore intrinseco, legeque vulgariter nuncupato evenit nostris denariis et nostrae reipublicæ notorium damnum, maiusque posset inde sequi, si per nostrum edictum salubriter cum iusto remedio non provideatur; idcirco consentiente et approbante dicta curia sancimus, ordinamus et statuimus, quod si aliquis cuiuscumque conditionis, status legis contractavit aliquo modo cum moneta supradicta, id est scutis, vel blanchis, quae tempore contractus reperietur integra, incontinenti perdat tertiam partem petiarum, cum quibus tractavit, de qua tertia parte habeamus Nos, si executionem faciant nostri officiales, vel habeant illi praelati, barones, milites, homines de paratico, universitates, cives, vel alii, qui suam jurisdictionem in exequendo interponent, medietatem, et aliam medietatem denuntiator: Volentes et statuentes, ut incontinenti dicta moneta, quae ita reperietur, habeat omni caso tota integraliter portari in aliqua nostrarum seccarum, quae erit propinquior loco ubi erit paena commissa expensis monetae supradictae; et recepta per magistrum illius seccae ad valorem quem valebit de lege, sive ley habeat ex pretio partis paenae vel illius ad quos pertinebit, omni empara vel alio impedimento cessantibus, mox realiter trademus, et residuum illi qui dictam monetam contractare reperietur deductis iustis expensis supradictis. Et praesentem constitutionem volumus ligare omnes contrahentes post sex menses continue sequentes á die qua solemniter erit publicata in antea.

Salat, doc. 48, AMB, Llibre Vermell 3, f. 162: Botet, p. 233, dóna la data exacta (Salat només donava el mes) i el referencia com a Capitol de Corts.

560 31 agost 1413 CORONA

El mateix document anterior, en versió catalana de l'època, apareix al *Llibre de les Monedes*, amb data de 31 d'agost, de manera que no sabem si el 13 d'agost és un error de Botet. El transcrivim, en qualsevol cas, per ésser en versió catalana.

Constitució feta e fermada per lo senyor rey en Ferrando en la Cort celebrada per lo dit senyor en la ciutat de Barchinona, en lo monastir dels Frares Preycadors, a XXXI de agost en l'any de la Nativitat de nostre Senyor M° CCCC^mo^ XIII°, ab lo qual statuhi e ordona que monedes estranyes sien foragitades del regne e terres del senyor rey.

Experiència nos ha monstrat clarament que per algunes monedes estranyes e signantment per scuts e blanques, qui en menyspreu de solemnes ordinacions fetes per nostres predecessors glorioses corren dins nostra senyoria en excessiva quantitat, considerada lur valor intrinseca vulgrament dita ley se esdevé a nostres drets e a la nostra cosa pública notori dan e maior s'en poria seguir si per nostre edicte saludablament no és ab just remey provehit. Perçò consentint e approbant la present Cort sanccim, ordonam e statuhim que si algú de qualsevol condició, stat o ley contractara en alguna manera ab la moneda dessusdita ço és scuts o blanques stranyes, la qual en temps del contracte serà atrobada integra, encontinent haia perduda la terça part de les peçes ab què contractara, de la qual terça part haiam nós si la execució nostres officials faran, o haien aquells prelats, barons, cavallers, homes de paratge, universitats, ciutadans o altres qui sa jurisdicció en exequir la dita pena interposaran la meytat, e l'altre meytat lo denunciador. Volens e statuhints que encontinent com la dita moneda serà stada axí atrobada haia en tot cas tota integrament ésser portada en alguna de nostres seccas qui serà pus prop del loch hon serà la pena comesa a messió de la moneda sus dita. E presa per lo maestre de aquella secca a la valor que valrà de ley, haia del preu les partides de la pena a aquells a qui·s pertanyaran tota empara e altre empatxament cessants encontinent realment deliurar; e lo restant a aquell qui de la dita moneda contractar serà atrobat, deduhides las justes messions dessús dites. E la present constitució volem ligar tots contrahents après sis meses continuament següents del jorn avant que plenament serà publiçada.

Llibre de les Monedes, f. 43, doc. 53.

561 28 desembre 1413 CATALUNYA

A causa de la mort de Gabriel Sapila, Joan Tomàs és nomenat guarda de la seca de Barcelona.

Botet, p. 223, ACA, reg. 2396, f. 90.

562 28 desembre 1413 Barcelona CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Ordre al mestre de la seca de Perpinyà perquè, en les monedes d'or i de plata que s'encunyin en endavant, com són els florins, hi posin el seu nom, "Ferdinandus", en lloc del del rei Martí, "Martinnus", i sens mudar en res ni la llei ni la talla.

Botet, p. 224, regest, ACA C, reg. 2411, f. 20 v.-21 r.; Cancelleria català, doc. 923, complet.

562 a 1414-1416 CATALUNYA

En aquest període es varen batre a la seca de Barcelona 465 marcs d'or en florins, és a dir, 31.620 peces.

Udina, p. 44, ACA, Varia de Cancelleria, núm. 45.

563 30 maig 1414 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Per renúncia de Ramon Pallarès, el rei nomena Bernat Miró mestre de la seca de Perpinyà.

Botet, p. 224, ACA, reg. 2396, f. 119.

564 18 juliol 1414 SICILIA

El viceregent F. de Vega estableix les bases per l'arrendament de la seca. Els pitxols s'han de fer a llei de 10 esterlins per lliura i talla de 456 per lliura. També s'han de retirar els pitxols vells.

Capitula sub et cum quibus debet ordinari cusio parvulorum de novo cudendorum in sicla: Regia curia ordinat et disponit quod in dicta sicla fiant et cudi debeant parvuli novi de liga decem stirlingorum pro qualibet libra et sint ponderis triginta octo ad unciam.

Item de dictis parvulis de novo cudendis curia consequatur et habeat granos quinque pro qualibet libra et de parvulis veteribus de novo iterum cudendis habeat quantum plus habere poterit secundum mustram et probam lige quam tenebunt circa que magister probe et credencerii sint solliciti et advisati ne in hiis curia forte fraudetur.

Item quod c(a)usis dictis parvulis novis cursus veterum parvulorum omnis cessat et ulterius ipsi parvuli veteri non concurrant sub pena unciarum quatuor regie curie applicandarum sed habentes ipsos teneantur et debeant sub eadem pena vendere et permutare eos cum dictis parvulis novis ad rationem de duobus ponderibus ipsorum veterum parvulorum pro uno pondere novorum.

Item quod de dictis parvulis novis non debeant cudere pro presenti nisi tantum uncias quatricentas et non audiant facere maiorem quantitatem nisi ad secundum mandatum curie.

Item quod sicla cum dictis condicionibus stet aperta per totum annum et audiat incantum.

Item quod si curia haberet necessarium argentum pro dicta cussione parvuloreum illud habere possit et accipere ad eandem rationem et precium ad quod curia ipsa ordinavit et posuit.

Item quod cabellotus teneatur ponere et tenere in dicta sicla uncias auri centum aud plus ad arbitrium dictorum credenceriorum Datum randacii die XVIII julii VII ind. Ferrando de Vega (1414). Visa per rationales. magister Johannes de Vipera ex provisione consilii.

Trasselli 1959, p. 23 i 135-136, ASP, Cancelleria, vol. 48, f. 193.

565 19 juliol 1414 Randacio SICÍLIA

Presentació dels comptes de Francesc Càmpulo, responsable de la seca, amb l'aprovació reial. Segons Trasselli, Francesc Càmpulo actuà de l'1 de setembre del 1407 fins al 15 de juliol del 1414 i fou el successor d'Àngel de Constancio.

Ferrandus dei gratia Rex aragonum at Sicilie etc. Presenti scripto quictancie notum fieri volumus universis tam presentibus quam futuris quod Franciscus Campulus de Messana cabellotus nostre sicle nobilis civitatis Messane vocatus per magnam nostram curiam officii rationum ad ponendum rationem et computum de omnibus et singulis redditibus introytibus et proventibus dicte cabelle sicle annorum sex et mensium decem cum dimidio per eum ut cabellotus habitis et receptis videlicet prime, secunde, tercie, quarte, quinte, sexte et presentis septime ind. usque ad quintum decimum diem mensis julii eiusdem anni septime ind. finalem et debitam rationem et satisfaciendum eidem curie de toto eo in quo per finale examen dispuncionem et terminacionem racionis predicte ipsi curie forte debitor appareret. Tandem die decimo octavo presentis mensis julii anni septime ind. instantis apud terram Randacii prefatus Franciscus in dicta curia presens posuit et assignavit rationem ipsam consistentem in septem quaternis particulares introytus et existus continentibus cum mandatis apocis apodixis et cautelis aliis facientibus ad rationem predictam per cuius rationis introytus posuit et ostendit recepisse et habuisse ex introytibus et proventibus dicte cabelle sicle dictorum temporum in diversis vicibus et temporibus concordatis redditibus ipsis cum quaternis credenceriorum in summa unciarum auri septingentas quindecim tarenos tres et gr. tresdecim et per exitum solvisse exhibuisse et assignasse certis et diversis personis nomine et pro parte curie pro certis negociis et serviciis curie et potissime salariis officialium ordinariorum ipsius sicle ac eciam pro nonnullis aliis necessariis expensis per eum factis in dicta sicla infra et per totum dictum tempus ad diversa mandata tam bone memorie regis martini quam eciam serenissime regine blance tanquam tunc eius regni Vicarie, ac eciam officialium dicte civitatis et nobilium nostrorum vicegerencium uncias auri sexcentas sexaginta octo tarenos undecim et gr. novem cum dimidio et sic facta finali et debita collacione de introytibus et exitibus dictorum annorum sex et mensium decem cum dimidio omnibusque hinc inde deductis computatis transfusis et liquidatis introytus ipse supperat dictos exitus in unciis auri quatragintasex et tarenis viginti duobus et granis tribus cum dimidio. In quibus dictus Franciscus cabellotus remansit et est debitor dicte curie ut in dicta racione particulariter continetur. Et propterea predictus Franciscus, Excellencie nostre humiliter supplicavit ut eum heredes et successores suos ab omni et quolibet onere posicionis ulterioris raciocinii dispuncionis et examinis racionis predite liberare et absolvere nostra serenitas dignaretur..... tenore presentium absolvimus quiectamus et perpetuo liberamus.... Datum Randacii die XVIIII julii VII ind. sub anno dominice incarnacionis M°CCCCXIIII° Ferrando de Vega.

Trasselli 1959, p. 25 i 136, ASP, Cancelleria, vol. 48, f. 190 v.

566 agost 1415 SICÍLIA

Segons Trasselli, fins a l'agost del 1415 es van emetre 8.619 lliures de pitxols i 335,5 marcs d'argent en carlins. Es donà ordre de pesar els carlins.

Trasselli 1959, p. 24

567 1415 VALÈNCIA

El rei confirmà el document de Jaume I del 1266 referent a la moneda de València.

Mateu, p. 61.

568 9 octubre 1415 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei confirma a Montpalau i Des Cortei l'arrendament del rei Martí del 1407 i la seva concessió del 1414, feta per ell mateix. Els autoritza a batre croats i mitjos croats d'argent a una llei d'11 diners i 10 grans i una talla de 72 peces el marc, que s'han de valorar a 18 diners. Descriu els tipus i les llegendes de les peces i estableix que portin les lletres PP.

Nos en Ferrando etc. Axi al arrendament per lo molt excellent senyor en Martí Rey d'Arago, predecessor e oncle nostre de bona memoria, sots certs capitols e provisions en la carta d'aquen feta Dada en Valencia a .xviiij. de noeembre del any .m.cccc.vij., contenguts e contengudes, a vosaltres feels nostres en Bernat de Muntpalau donzell e en Berenguer des Cortey ciutada de Barchinona a cert temps en los dits contengut fet, en virtut del qual arrendament vosaltres podets batre e fer batre en la secca de Perpenya, o en qualsevol vila real del comtat de Rossello e encara del bisbat de Gerona, croats e migs croats d'argent a les leys talla e valor en los dits capitols expressades: com encara a la concessio e letra Real en virtut de la qual vosaltres podets, en la dita secca de Perpenya e en qualsevol loch Real dels dits comtats de Rossello, batre reals e migs reals d argent a ley talla e valor en la dita concessio o letra dada en Çaragoça a .xxij. dies de abril del any pus prop passat contengudes: com torne en evident vtilitat nostra e de la cosa publica, deles dites parts delliberadament e de nostra certa sciencia ajustants, ab tenor de la present a vosaltres, e a cascun de vos e a altres aquin darets loch, sens derogacio e lesio dels arrendament provisions e concessio dessus dits, atorgam e plen poder donam que en la dita seca de Perpenya, o en qualsevol loch Reyal dels dits comtat de Rossello e bisbat de Gerona, per lo temps en lo dit arrendament e confirmacio de aquell de nos ja obtenguda contengut, puschats batre e fer batre croats e migs croats d'argent a ley de onze diners .x. grans, axi que la peça dels dits croats valega .xviij. diners a talla de .lxxij. peçes en lo march de Barchinona, e la peça dels migs croats .viiij. diners barchinonesos; en la qual moneda haia dela una part una testa coronada, ab un scudet de senyal Reyal en aquell loch dins lo cercle deles letres on millor vindra per contrasenyal, a conexensa del maestre de la dita secca, e hi sien en la circumferencia de aquella les letres seguents: fferdinandus dei gracia Rex Aragonum: e dela altre part haia una creu, e que en los spays qui seran entre los braços ed aquella, ço es en cascu dels dos qui gordaran de punta o en oblich sia una O, e en l'altre spay haia una pp dobla per contrasenyal, E en cascu dels altres dos qui per semblant manera se sguardaran, haia .iij. grans triangularment ajustats, segons que antigament se solia fer e vuy se fa en los croats de Barchinona, e hi sien en la circumferencia de aquella les letres seguents: Comes barchinone et Rossilionis. Retengut empero, que dels fruyts drets e sdeveniments a nos pertanyents del prop dit batiment siats tenguts respondre e satisffer a nos, o a quis pertanga per provisio Real. Car nos ab tenor dela present, en e sobre totes e sengles coses dessus dites e dependents e emergents de aquelles, Donam a vosaltres e a cascu e a altres a quin darets loch, en e sobre lo prop dit batiment dels dits croats e migs croats, tots aquells plen poder facultat e licencia que hauets en virtut dels dits capitols provisions e confirmacio, en e sobre lo batiment deles altres monedes dessus dites. Perque manam de nostra certa sciencia, sots ira e indignacio nostra, al maestre de la dita seca, guardes, ensayador, moneders, e altres qualsevol ministres de la dita seca, que en lo batiment e delliurances dels prop dits croats e migs croats tinguen e observen les forma e pratica acustumades tenir en les dites altres coses, segons forma e tenor dels dits capitols. E no res menys manam als alcaldes, e a tots e sengles officials Reals presents e esdeveniments, que la present nostra concessio a vosaltres tinguen e observen e contra aquella no vinguen per qualsevol causa o raho durant lo temps dessus dit, ans sobre aquella vos donen consell favor e ajuda, tota vegada que per part vostra requests ne seran. En testimoni de la qual cosa, manam la persent esser feta e ab nostre segell comu segellada. Dada en la vila de Perpenya, a. viiij. dies d'octubre en l'any dela nativitat de nostre senyor .M.cccc.xv. E per indisposicio de nostra persona signada de ma de nostre primogenit. A. primogenitus. Paulus Nicholay mandato Regis fecit in consistorio et vidit hanc thesaurarius. M. de Naves, Petrus Basset.

Botet, p. 224, ACA, reg. 2412, f. 144 v.

569 14 octubre 1415 CATALUNYA i ROSSELLÓ

Nomenament o confirmació de Nicolau i Pere Cases, pare i fill, argenters de Barcelona, com a obridors d'encunys de totes les monedes de Barcelona i de Perpinyà. Ja havien exercit aquest càrrec anteriorment, quan es varen batre croats, blanques i florins en aquests tallers.

Botet, p. 213, ACA, reg. 2396, f. 152 i 153.

570 16 febrer 1416 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Declara el rei que la jurisdicció civil i criminal sobre les persones de la seca de Perpinyà pertany al mestre de la seca.

Colson, p. 88; Botet p. 213.

ALFONS IV (1416-1458)

570 a 1416-1458 CATALUNYA

Udina dóna la següent sèrie de volums de fabricació per a la seca de Barcelona:

Croats de plata		Florins d'or	
1416-1418	8.600 marcs	1428	106 marcs
1454	1.241 marcs	1430-1435	317 marcs
1455	957 marcs	1435-1440	229 marcs
1441-1442	253 marcs	1457-1458	73 marcs

Udina, p. 44 i 46, ACA Mestre Racional, llibres núm. 1983, 1984, 1986-1990 i Cancelleria, llibres núm. 45, 1984, 1988 i 1890.

571 5 agost 1416 MALLORCA

Mana el rei que els que treballen a la seca de Mallorca segueixin gaudint dels seus antics furs i privilegis i que els jutges reials no intervinguin en els seus plets, tant civils com criminals.

Bover, p. 137.

572 13 octubre 1416 VALÈNCIA

Ordre al mestre de la seca, Francesc Ferrer, de presentar en quinze dies els comptes de les encunyacions fetes fins llavors, a fi que puguin ésser examinats pel Mestre Racional. També vol recuperar els arrendaments de l'or, indemnitzant als arrendadors.

Botet, p. 239-40, ACA, reg. 2410, f. 108 v.

572a 4 novembre 1416 VALÈNCIA

Confirmació dels privilegis de la seca atorgats pel rei Martí el 1407.

Botet, ACA, reg. 2585, f. 168 i 169.

573 1417 VALÈNCIA

Ordinacions i instruccions de la seca de València que versen sobre el funcionament del taller monetari i la fabricació de la moneda i que semblen eixir més aviat d'un moneder experimentat que no pas d'una font oficial.

a) Ordenació de les coses que son necessaries en tota seca

Primo maestre, Item assayador, Item scriva, Item pesador qui regexca la balança, Item fonedor que sapia fondre o a caça o a cresol a coneixença del mestre, Item homens que sapien emblanquir e colorar, Item homens que sapien amonedar, Item deu haver doshomens bons e aptes per a guardes qui sapien aleyar e hajen intencio de totes les coses petanyents a cascu dels officials dessus dits.

b) De fondició per fer la moneda menuda o d'argent.

j. Com lo mestre voldra fondre qrgent e volra fer fondicio primerament ensemps ab les guardes deu aleyar son argent ab coure e ab billo segons la ley de la moneda que deura fer.

ij. Apres quan sera feta la liga deu metre per cresol o per caça ço que li plaura. E com l'argent passara a la liga deuen hi esser les guardes e quel vegen si foch en gresol o en caça, et com sera fus e gitat per riells sobre taules de pedra, de cascun gresol o de cascuna caça deuen pendre les guardes j. Riell e les dites guardes deuen metre aquells riells en una caxa fins que en donen ensay al ensayador. E quan l'ensay sera fet dels dits riells per lo ensayador e mes a punt en manera ques pusca obrar, ladonchs lo mestre, sabuda la voluntat del dit ensayador e de les dites guardes, com lo dit argent es apuntde ley, lo dit mestre deu lliurar los dits riells als obrers a per ab lo maestre de la balança e deu saber quan li haura minvat lo dit argent en la dita fondició e cobrar allo.

iij. Quant los obrers hauran feta la moneda deuen la liurar a les guardes et les guardes deuen pendre de cascun cap de fornal tota la moneda que hauran feta e deuen la mesclar e pendre de cascuna part de la dita moneda a una part ii. o iiij. onzes e a altra part altres ij. o iiij. onzes. E deuen pesar com ve lo march, ço es si ve segons es ordonat.

iiij. Si la moneda es de pes de xvj. sols lo march lo pesador deu haver un pesal de xvj. sols et altre pes de...sols e altre pes de ...sols. E la moneda que pendra al pes ij. onzes mes o ij. onzes menys d'aqui anssus o d'aqui anjus deu la adobar lo cap de aquella fornal.

v. E si la moneda es grossa de argent les guardes deuen pendre de cascun obrer mesclades la dita moneda a una part j. march e a altra part altre march, e si la dita moneda ve a son pes deuen la li pendre si ve al nombre del march. E si ve forta o feble j. diner o més al march deuen dir al cap de la fornal que adobe les diners en tal manera que vinguen a son pes de march.

vj. Empero de la moneda grossa de argent es aytal regla que si a son pesal lo march es feble de j. gra de forment o pus forts mes de j. gra, tota la moneda feble de j. gra deu esser trencada e deu esser dit al cap de aquella fornal que leve aquella moneda forts, en tal manera que no sia forts ne feble mas ques seguesca.

vij. Quant les guardes hauran reconeguda la dita moneda en la manera dita damunt, los obrers la deuen lliurar al maestre de la seca. E axi com han pres los riells a pes, deuen retre la moneda e la sisalla a pes et si res hi fall deuen o esmenar los obrers e l'escriva deu scriure la obra feta quanta es e la sisalla quanta es.

viij. Les guardes deuen guardar que la dita moneda no sia carregada ans deuen aquella ben purgar ab una baçina foradada, deuen axi mateix ben purgar la sisalla.

viiij. Apres que el mestre ha reebuda la dita moneda, deu aquella lliurar a aquells qui la deuen emblanquir e deu lals lliurar a pes per ço com sia sabut quan minvara en la emblanquició.

x. La dita emblanquició se fa en la seguent manera: que deu esser fet un fornell en lo qual posa hom ij. calderes o mes e met hi hom aygua dolça e fa la hom bollir et pux met en cascuna caldera ij. almostes de sal e una almista de ros de bota, molt, e bull ensemps tro a que sia fus. E pux met hom dins la moneda en les calderes et ab un bastó mena hom la moneda entorn e no cessa hom de menar, e quant la dita moneda es assats blanca lleva hom les calderes del foch e deu haver fet un cubell que sia soterrat en terra e haja cubertes de teules que sien foradades tan menut que no pusca passar la moneda e deu hom aqui vessar les calderes sobre aquell cup, ço es l'aygua, la sal e lo ros de bota e aquell cup deu haver un forat damunt per on gite l'aigua que sobrara quan sie ple el cup la qual aygua vaje a la clavaguera o on se vulla et aço se fa per ço com allo que roman al cup trau hom pux argent qui es romas en lo ros e en la sal del enblanquiment. E pux deu hom tornar les calderes sobre lo foch ab la dita moneda menys de aygua e deu hom treure tota la lenya del foch que non romangue sols les calderes sino les brases et cascuna caldera deu haver un hom qui amb esponges mullades men la moneda per la caldera per exugar la moneda et quant sia exuta deu la hom encara estendre sobre flaçades o sobre altres draps tro que sia ben exuta. E lladonchs lo maestre de la balança deu pesar aquella moneda e regonexer quant ha minvat en la emblanquició.

xj. Apres la dita moneda deu ser lliurada al maestre de la seca e lo dit mestre la deu lliurar als moneders a pes si son menuts e si es moneda d¡argent grossa deu la lliurar a pes e a compte.

xij. E los dits moneders deuen monedar la dita moneda. E apres de la dita moneda amonedada deuen los dits moneders lliurar a les guardes una moneda o dos per fer lo assay de aquella e les guardes deuen aquella moneda metre en un paper e deun scriure en lo paper los jornalñs en que seran batuts e deuen estogar en una caxa e deu esser escrit assay de tal desliurança segons dit davall pus llarch.

xiij. Con los moneders han amonedada la dita moneda deuen la lliurar a les guardes e les guardes deuen guardar si es be amonedada, que no sia arrigoçada ne refferida ne massa curta e tota aytal sia triada e trencada.

xiiij. Apres les guardes deuen retre la dita moneda al qui te la balança qui la pese e si fall al pes deuen los pagar los moneders.

xv. Item les guardes deuen tenir los ferres ab qui moneden e los dits guardes los deuen lliurar als moneders cascun jorn qui amoneden e quan han amonedat que tantost los cobren e quels meten en llur caxa.

xvj. Quant la moneda es amonedada e reehebuda lo mestre la deu lliurar a les guardes e les dites guardes la deuen metre en llur caxa e no la deuen lliurar fins sen faça la delliurança.

xvij. La delliurança se deu fer en aquesta manera: deuen hi esser presents lo mestre de la seca e les guardes e lo ensayador e lo scriva e lo qui te la balança. Et lo ensayador en presencia de les guardes deu pendre de la moneda que les guardes hauran pres de cascun jornal fins en una onza e deu la trencar pel mig amb tesora e de una meytat deu pendre lo ensay son just pes e aquella meta en çendrara e quant lo hara aportat a son punt, axi com deu esser ensay de espanya, deu portar lo dit ensay davant les dites guardes les quals deuen guardar que no sia massa sostengut ne massa pesat e deuen comptar ço quel ensayador troba de avantatge de la moneda al asay e si nol tenen per bell quen facen fer altre. E quant l'ensay sia fet axi com deu a conexença del ensayador e de les guardes deu se pesar segons que la moneda es de ley axi com avant declararem. E quant lo asay sia passat a les guardes e lo ensayador troben que la moneda se puxa deliurar deuen dir al maestre que la delliurança se pot fer. E ladoncs lo maestre e les guardes e lo ensayador tots ensemps deuen anar lla on les guardes tenen la moneda e aqui haja hom flaçades o altres draps en que meta hom la moneda e haja y quatre o cinc homens qui prenguen de la dita moneda a almostes e giten la una almosta sobre la almosta del altre en un munt e quan lo munt sia fet aplane aquell munt e partescal hom en quatre parts e pux meta hom les dues parts en una e les altres dues parts a altra part e quant son ben mesclades pren hom de la una meitat quantitat de deu marchs e de la altra meytat altres deu marchs . E lo pesador deu pesar cascuns deu marchs per si e pux sien comptats e egual los uns ab los altres e si hom troba que lo march deu esser de xviij. sous que ni entren mes de dos diners per march e si es tant feble deu sen triar la febblesa e l'altra pot se deslliurar, empero si ve a son punt o mes dos diners per march deu se delliurar et si es tant forts que lo march que lo march sie fort més de dos diners deu se triar la força empero si son forts dos diners poden se delliurar. E tantost les guardes per si e lo scriva per si deuen scriure en son libre la delliurança de quants marchs es e de quina ley es atrobada et quan haura de força e quant de febblea.

xvij. Les guardes deuen pendre de cascun jornal una moneda o dos o mes pero tant de un jornal com de l'altre e apres lo ensayador deu pendre de totes les dites monedes per les dites guardes de cascun jornal e trencarles per mig ab tesora e de cascuna pendre la meytat fins en pes de miga onza e deu pesar davant les guardes e davant lo mestre de la seca e pux deu metre en la çendrada e quant la haura aportada a son punt deu o mostrar a les guardes e deu lo pesar e deu dir a les guardes si aquella se pot delliurar et sis pot delliurar ladonchs les guardes e lo maestre deuen pendre tots los diners e tota la moneda e deuen la fer pesar al qui te la balança e com tota la moneda sera pesada deu se comptar en presencia de les guardes, e quant tota la dita moneda es pesada e comptada ladoncs les guardes segons lo pes e lo nombre deuen llevar quant hi ha de força o de febblea e deuen veure la ley e lo assay e deuen o tot scriure e deuen veure la ley e lo assay e deuen o tot scrure et ells de una part e los scriva de la part altra deuen scriure la delliurança qual jorn se fa ne de quants marchs es.

xviiij. Quan la delliurança sera feta les guardes e lo maestre e lo ensayador deuen esser tots ensemps e deuen pesar lo asay et si troben quel dit asay sia a menys de ley que la moneda sen deu abatre dos grans menys o mes e aytant quan sia deuen o scriure en

llur libre e deuen dir aquesta delliurança es daytants marchs e don feyta aytal dia e trobam menys de ley un gra o dos. Munta a tota la delliurança aytantes onzes d'argent perque aço den lo mestre a la terra. E per tal manera farem si la delliurança es mes de ley un gra o dos grans deuen comptar les guardes quant munta lesguard que es mes de ley e deuen scriure que aço es degut al maestre. Empero es axi regla certa que si la ley es mes dos grans que no deu esser la moneda, que hom la pot comptar al maestre e si altres dos grans es major de ley, no li deu esser comptada que ans allo pert lo maestre. Empero axi com davant es dit, si la ley es minva mes de dos grans no pot esser feta la delliurança ans fa tota la dita moneda affondre, que certa cosa es que la delliurança nos pot fer que mes de dos grans fallen de la ley.

xx. Quant lo ensay es axi pesat e reconegut com damunt es dit les guardes ensemps ab lo maestre deuen pendre lo dit ensay e metrel en un poch de paper e apres deuen o metre dins un full de paper que sia plegat de lonch per terç axi com a grans letres e dins la un cap d¡aquell plech sia mes lo dit ensay e la moneda axi sencera com trencada que sia d'aquell ensay e d'aquella delliurança e pux deuen cosir ab fil lo paper en tal manera quel ensay ne la moneda non puxen exir. E deuen scriure sobre lo dit paper aquesta delliurança se feu aytal dia e trobas minva de ley aytants grans o grassa de ley aytants grans al march e havem açi mes lo ensay e miga onza entre moneda trencada e sencera. E les guardes deuen pendre lo dit paper e deuen lo metre en una caxa en la qual haja dues claus e la una tinguin les guardes e l'altra lo ensayador.

xxj. Si vols saber en un march d'argent o de billo de qualque ley que sia, quan argent hi ha, primerament deus saber quel march de l'argent e de billó qualsevol moneda sia, se compra lo march per xvj sols e la onsa per dos sols e lo diner de la ley per xvj diners e lo gra per xvj grans. Aquest es lo compte que tu hauras argent de nostra ley, qui és a xj diners e malla et axi faras xj vegades xvj diners qui fan clxxxvj diners que son xiiij sols viij diners et per la malla qui son xij grans, viij diners e axi es en suma xv sol. Iiij diners, comptaras per cascun ij sol. una onza e axi fa per tot vij onzes e miga e iiij diners et aytant argent fi ha en lo march de nostra moneda de argent.

xxij. Axi mateix la nostra moneda menuda es de ley de dos diners xxj gra donchs comptaras per cascun diner xvj diners qui son ij sol. viij diners, apres comptaras per los grans que y son iij grans per ij diners car axi ve el compte a xvj grans per gra e axi fan los xxj grans xiiij diners e axi son iij sol. x diners que fan ij onzes menys ij diners aytant argent fi ha en la nostra moneda menuda en cascun march. E semblant compte pots fer de tot argent e billó o de moneda de qualsevol condició sia.

xxiij. Item si vols saber quant coure ha en un marc d'argent tro a xij diners que es la ley del argent fi et per cascun diner comptaras xvj diners e per cascun gra xvj grans e pux feta summa dels diners e dels grans comptaras per ij sol. una onza e aytant es lo compte. E axi si lo argent moneda o billó es de ley de x diners e malla comptaras fins en xij diners qui es argent fi fallen j diner e malla comptaras per lo diner xvj diners e per la malla viij diners e axi fan ij sol. qui fan una onza aytant coure ha en un march d'argent de ley de x diners e malla.

xxiiij. Semblantment de billó qui sia de ley de iij diners vj grans fins en xij diners que es argent fi ha viij diners e xviij grans comptaras per cascun diner xvj diners qui fan x sol. viij diners e per los xviij diners grans iij grans per ij diners fan xij diners e axi son xj sol. viij diners qui a ij sol la onza fan v onzes e miga e viij diners aytant coure ha en un march de billó de ley de iij diners vj grans.

xxv. Si vols aleyar moneda ab billons alts o bays serva la forma seguent: posa, per exemple, que vols fer moneda menuda de ley de iij diners de argent fi e has billó qui es de ley de ij diners e malla et altre et altre billó qui es de ley de iiij diners et altre billó qui es de ley de iij malles et altre billó qui es de ley de iij diners e malla. E vols fondre aquests billons de aquestes iiij leys per fer moneda de iij diners d'argent fi, servaras la forma següent: tu comptaras primerament dels billons de la pus baxa llei ço es de ley de iij malles e de ley de ij diners e malla e egualar los has en aquesta manera ço es que iij malles e ij diners e malla fan iiij diners e axi mesclant aquests dos billons ensemps tant del un com de l'altre es de ley de iiij diners e axi comptaras la liga del billó de iij malles es coure per march x diners e malla e la liga del billó de ij diners e malla es de coure viiij diners e malla per march, donchs mesclant aquests dos billons en cascun march ha de liga de coure x diners e ij diners d¡argent son xij diners en lo mig march del billó de ley de iij malles d'argent fi ha de coure v diners e pugesa e en lo mig march del billó de ley ij diners e malla d'argent fi ha de coure iiij diners e tres pugeses donchs en lo march hauria de coure x diners e de argent fi ij diners e deu d'argent e x de coure viiij d'argent son xiiij diners e axi hauria y ij diners de mes dels xij e donant me lo un diner al coure a l'altre al argent torna lo argent a liga de qui es a ley de iiij diners per la multiplicació del coure a ley de iij diners e lo coure qui es a ley de x diners torna per la multiplicació del argent a ley de viiij diners e axi si lo coure del march de aquests ij billons ensemps fos tot argent fi seria a sa ley de xij diners lo march pero com lo coure sia viiij diners en lo march resta quel march de aquest billó mesclat per meytats es a ley de iij diners de argent fi. (Mateu anota que les nou darreres línies han estat ratllades a l'original, però no sabem exactament quina quantitat de text afecta. Probablement és el del darrer apartat únicament).

II-Les coses pertanyents a la moneda de or.

a) March d'or fi es diferent segons les diversitats de les senyories del mon car en algunes parts es major en altres menor pero en totes son en lo march viij onzes e en cascuna onza xxiiij diners d'or e en cascun diner d'or xxiiij grans e per conseguent axi com los marchs son diferents axi mateix en aquell esguard son diferents les onces e los diners d'or e los grans car majors son les onzes e los diners e los grans del march major que los del march menor, car cascun dels dits marchs se deuen fer primerament viij parts e cascuna de aquelles parts es dita onza e apres de cascuna de aquelles onzes se deuen fer xxiiij parts e cascuna de les dites parts se apella diner o quirat de onza. Item de cascun dels dits diners se deuen fer xxiiij parts e cascuna de aquestes parts de apella gra o quirat de diner.

En la senyoria del senyor Rey darago corre comunament march de Perpenya e es per tota la senyoria del dit senyor egual quant al or fi.

b) Lo march del argent no es egual per tota la senyoria del dit senyor rey ans es en unes parts major que en altres car lo march del argent de Valencia es major quel de Barchinona iij diners per march.

c) Lo march del or fi segons lo for que corre a present en tota la Senyria del dit senyor Rey darago en l'any mccccxvij val cascun march xxxxviij lliures de reyals corrents. E son en lo march viij onzes perque cascuna onza val vj lliures de reyals corrents car viij vegades vj lliures valen xxxxviij lliures. Item cascun dels dits marchs ha xxiiij quirats de march perque cascun quirat de march val dues lliures de reyals corrents car xxiiij vegades dues lliures valen xxxxviij lliures. Item cascuna onza d'or fi ha xxiiij diners d'or e axi com es dit la onza val vj lliures de reyals corrents donchs fahent de la onza xxiiij parts ve a cascuna part v sol. de reyals corrents car v vegades xxiiij sol. valen vj lliures. Item cascun diner d'or val xxiiij grans d'or e per conseguent cascun gra val dos diners e malla de reyals corribles e malla d'or val xij grans e quart de diner val vj grans.

d) Hun flori corrent de ley de xviij quirats e de talla de lxviij peces al march val ij diners e quint de diner d'or o ij diners iij grans.

e) La liga ques met en lo or per aleyar se met mig argent e mig coure.

De toques de or et de la manera com se deuen fer es dessus en cartes clxxx plana segona (serà al principi del nostre apartat III)

f) Lo flori d'or es de ley de xviij quirats e per conseguent los vi quirats qui son a compliment de xx iiij quirats qui es la ley del or fi se han de mesclar de liga mig argent e mig coure en axi que en xxiiij quirats de or alleyat a ley de flori darago ha xviiij quirats de or e iij quirats d'argent e iij quirats de coure per coneguent les iij parts son de or e la quarta part es de liga.

Si vols aleyar qualsevol moneda de or e tornar a ley de flori de arago fer ho has de la següent forma: si la moneda es de ley de xxiiij quirats, multiplicant-hi viij onces de liga ço és mig argent e mig coure multipliquen los xxiiiv quirats ab los viii a xxxij quirats que son del dit or aleyat un marc o terç, ço és xxiiij quirats de or fi que fan un marc e viij quirats de liga que fan un terç de march, ço es un terç de xxiiij quirats que son viij quirats.

III)"De la forma com se fan toques d'or" i" Valua de l'or i divisions del marc"

a) De la forma com se fan toques d'or.

Per ço com en cartes cxxvj en lo cvij se fa menció de toques deus notar quel or si es posat en valua de xxiiij quirats e a provar qualsevol or de quants quirats es, fa hom una toqua, ço es una bergueta d'or de xxiiij (Mateu posa xiiij) *quirats apres pren hom xxiij quirats d'or fi mescla y hom un quirat d'argent e fon ho ensems e aquell or es de xxiij quirats e d'aquella massa fa hom altra toqua, ço es altra vergueta de aquest or e en la primera fa hom nombre de xxiiij e en aquesta altra fa hom nombre xxiij perque les conega hom. Apres pren hom xxij quirats de or fi e mescla y hom dos quirats de argent e fon ho hom e aquell or es de xxij quirats e d'aquella massa fa hom altra toqua ço es altra vergueta de aquest or e fa y hom nombre xxij perque la conega hom. Apres pren hom xxj quirats d'or fi e mescla y hom iij quirats d'argent e per la forma dessus dita fan hom toques de xxj quirats. Apres pren hom xx quirats d'or fi e mesclay hom iiij quirats d'argent e fa hom per la forma dessus dita altra toqua et axi per semblant minvant de l'or de quirat en quirat e crexent l'argent de quirat en quirat fins que hom a la darrera toqua la qual es feta d'or en la mescla de XXIIJ quirats d'argent e j quirat d'or fi e aquesta es toqua d'or de un quirat. E quant hom vol provar qualsevol or de quants quirats es ha hom una pedra negra la qual es appellada en latí lapis paralogicus e en vulgar es apellada pedra de toch e es nefra e fregala hom amb ab nou e fas pus negra e pren hom lo or que vol hom provar e fregal hom en la dita pedra negra fins que lo dit or lexa sa color be empremtada en la dita pedra e apres frega hom de les dites toques en aquella pedra matexa e regonex hom ab qual de les toques se refa o ressembla de color lo dit or e sis resembla ab la toca de xxiiij quirats diu hom que aquell or es de xxiiij quirats e sis resembla de color amb la toqua de xxiij quirats diu hom que es de xxiij quirats e axi de les altres toques.*

b) Valua de l'or i divisors del marc.

En lo fet de la valua de l'or deuen esser notades les coses següents: ço es quel march del or fi que son viij onces es posat en estima de xxxxviij lliures.

Item quel marc del or fi es uniforme per t tots los Regnes de Arago, de Valencia, de Mallorques e per tot lo principat de Catalunya e es apellat march de Perpenya, mas lo march del argent es desegual car lo march de Regne de Valencia es major quel march de Barchinona tres diners per cascun march e per ço jatsia quels marcs de l'argent de Valencia e lo de Barchinona contenguen cascu viij onces empero les onces del march de l'argent de Valencia son majors que les onces del march de Barchinona cascuna onça segons se prorrata dels dits tres diners per cascun march e per coneguent a la dita raho segons prorrata son majors los grans de la onça del march del argent de Valencia quels grans del march del argent de Barchinona, mas quant al march del or fi qui es dit de Perpenya per tot son eguals los marchs, les onces e los grans.

Item cascun march conté viij onces et cascuna onça conté xxiiij diners e cascun diner xxiiij grans e cascun gra iiij quarts.

Item es a saber quels quirats no han cert pes mes divideixen cas cuna cosa en xxiiij parts axi que quirats de march son dits xxiiij parts de cascun march. Item de onça son dits xxiiij parts de cascuna onça. Item quirats de diner son dits xxiiij parts de cascun diner de march. Item a les xxiiij parts del march d'or fi diu hom quirats e a les xxiiij parts de la onza diu hom diners d'or fi y a les xxiiij parts del diner d'or fi diu hom grans e a les xxiiij parts del gra d'or fi diu hom quirats de gra.

Item es de saber que tot or amonedat o no amonedat pus no sia en moneda del senyor Rey no pot esser dat o pres sino per la valua del or fi que tal or amonedat tendra, e qui tendra or amonedat qui no sia de la ley del senyor Rey encorre en pena de mil morabatins d'or e pert ipso facto les dites monedes guanyadores al dir senyor donant lo terç a l'acusador ut patet in acrta cxxvij,c.xxvj.

Item en lo temps present lo march del or fi es aforat segons lev de or fi a xxxxviij lliures corrents, fa lo quirat de march d'or fi ij lliures corrents, fa la onça d'or fi, ço és la viii part de vi lliures corrents, fa lo quirat de onça v sol. corrents e lo diner d'or que

son xxiiij en la onça fa v sol. corrents, fa lo quirat del diner d'or ij diners mealla corrents e axi mateix lo gra d'or fi fa ij diners mealla corrents com sien xxiiij grans en lo diner d'or fi, fa lo quart de gra d'or fi mealla e miga pugesa corrents, lo quirat del gra d'or fi dos vintiquatrenes de diner e hun vintequatre de mealla corrents.

En la seca deuen regir...llibres: lo un per tenir compte a les gents e servex al senyor Rey de tot l'or que les gents meten en la seca on deu esser scrit de qui es lo dit or e la jornada que fou rehebut per lo maestre de la seca e si en riells o en moneda e en quantes peces e quines peces e lo preu qui es degut al qui es lo dit or, et lo preu e afforament se va en una de...maneres: la pus justa es aquesta, quel maestre e les guardes ab lo scriva de la seca present aquell de qui es lo or deuen prendre lodit or e sortejarlo e prendre de cascuna sort de pes de un diner d'or e metrel en un gresol ab plom e metre lo dit gresol en la fornal del foch e aqui bull tant fins quel plom sen ha portat tot lo encamament en manera que totes les mescles de qualsevol metalls ab lo plom ensemps ne son anats en fum e roman lo or fi sens mescla que no bull gens ans esta dins lo gresol fix en mig de la fornal del foch e ladons lo maetre lo trau e presents tots los dessus dits pres lo dit or e tants grans com falten del dit or del pes de un diner tant ha de liga de metals en aquella sort del dit or e tants grans pesa lo dit or si tants grans ha de or fi en cascun per de un diner del dit or. E lo dit maestre es tengut pagar en moneda del Rey lo dit or comprat segons la valua del or fi car encamarament no es tengut non deu pagar res car lo encamerament es del Rey.

Mateu 1937, AGRV, Títulos y Enagenaciones, vol. II, f. 228-230, 231, 170 v. i ss.

574 1417 MALLORCA

Cortilles i Torrent varen presentar comptes de l'arrendament. Campaner creu que l'arrendament del 1390 a Berenguer de Cortilles es devia renovar el 1405 i el 1411, és a dir, més o menys cada sis anys, però ja hem vist per documents nous, no coneguts de Campaner, que el procés fou força més complicat. L'any 1398, el rei féu una renovació de l'arrendament en favor de Guillem Colom (doc. 426) i, un any més tard, el va revocar (doc. 439 a) i va acusar l'arrendador d'haver-lo defraudat. El 1400, féu un nou arrendament a Joan Sanllehi i Pere ses Eres (doc. 442) i, l'any 1405, un altre a favor de Berenguer des Cortei o Cortilles (Cortilio diu el document) i Pere Torrents (doc. 452). No sabem què passà després de manera que no podem assegurar que el cicle sigui el que suggereix Campaner.

Campaner 1879, p. 157. Pap. de l'Audiència del districte. Papers de la Lloctinència. Llibre de Lletres Reials del 1425 a 1426, f. 421.

575 15 febrer 1417 VALÈNCIA

S'augmenten els salaris dels moneders de la seca.

Botet, ACA, reg. 2712, f. 53.

576 15 juliol 1417 València CORONA

El rei revoca totes les concessions de privilegis atorgades a persones que no treballen a les seques del seu regne a fi d'acabar amb els abusos derivats del fet que juristes, burgesos, cavallers i oficials de l'Administració reial obtinguin, injustament i per mitjans irregulars, l'estatut reial de moneders amb la finalitat de beneficiar-se dels privilegis i de les immunitats atribuïts als membres d'aquest col·legi, que depenen únicament de la justícia dels alcaldes. D'ara endavant, només els mestres de la moneda i els procuradors reials tindran el poder de determinar conjuntament el nombre adient de beneficiaris i de nomenar-los d'acord amb el col·legi de la seca corresponent. Ordena també que el nombre i el nom dels moneders siguin registrats en una matrícula.

Nós n'Alfonso per la gràcia de Déu rey d'Aragó, de Sicília, de València, de Mallorques, de Cerdenya e de Còrsega, comte de Barchinona, duch de Athenes e de Neopàtria e comte de Rosselló e de Cerdanya, la perversitat de alguns no sabents se abstenir de les coses prohibides ne de les permeses degudament usar moltes vegades ço que és stat atorgat ab alguna consideració com declina en abús fa precedent deguda deliberació revocar. On com exhiguit lo misteri del offici de les seques del or e argent qui·s bat dins nostra senyoria nostres predecessors de gloriosa memòria haien dotat los officials e monaders de aquelles de grans e moltes prerogatiues, privilegis, exempcions, inmunitats, favors e gràcies. E molts no pas officials en les dites seques ans cavallers, juristes, gentill hòmens, ciutadans e altres usants de diverses officis per inportunitat e maneres exquisides haien impetrat provisions, cartes e rescrits per los quals són haüts per moneders e altres haien impetrades letres de prechs als capítol e collegi de les seques per les quals són stats reebuts en les dites seques, e volen e pretenre alegrarse e usar de les dites prerogatives, exempcions, privilegis, inmunitats, favors e gràcies uns así que pusquen portar armes vedades altres que fugen a la correcció de sos ordinaris, car així com a moneders són de la jurisdicció dels alcaldes, e altres per que s'escusen de hosts, cavalcades e altres càrrechs, serveys reyals, personals e vicinals, dels quals los dits monaders per la occupació contínua del dit offici de les seques són rahonablement scusats. Nós volents als dits abuses empatxadors e dilatadors de justícia e prejudicatius tant a nostres regalies e drets degudament provehir, com no sia rahonabla que aquells qui no han lurs o càrrech del dit offici de les seques hagen les preeminències e favors de aquell, precedent grau e mudar consell per la present nostra pragmàticha sancció la qual volem inviolablament ésser observada, revocam, cassam e anullam e per revocades, casses e nulles e de neguna efficàcia e valor volem ésser haüdes totes e qualsevol concessions, provisions e restorts sis vol sien manaments sis vol sien prechs, e la recepció de aquells en virtut dels dits rescrits resebuts atorgats, e encara los atorgadors a qualsevol persones de qualsevol stat, condició e preheminència sien, qui manualment no obren o haien acostumat de obrar, o obraran en les dites seques e

aquelles fins a nombre sufficient lo qual nombra haia ésser tatxat per los maestres de les seques ensemps ab nostre procurador reyal de aquella provincia, açò però aiustrat que en loch dels deffalints ne puxen ésser resebuts per lo maestre de la secha ensemps ab lo collegi o capítol de aquella sequa on ne falliran, e nostre dit procurador reyal, del qual nombre haia ésser feta matrícula o scriptura, la qual tinga lo dit nostre procurador reyal; provehints, declarants e ordonants que d'açí avant alcun qui personalment en les seques no obrarà, o del dit nombre no serà, o en la matrícula no seran scrits, nos puxa alegrar nis alegra de alscunes prerogatives, favors, preheminències, inmunitats, excepcions e altres gràcies e privilegis atorgats o atorgadors als dits monaders e offici de les dites seques encara que pretena haver provisió certa o rescrit nostre, o de nostres predecessors o successors sots qualsevol expressió de paraules concebuts. E perçò que de la present nostra pracmàticha sancció, revocació e ordinació alcun no puxa ignorància allegar, manam a tots he sengles portans veus de nostre governador general justícies, veguers, sots vaguers, batlles, jurats e altres officials nostres e lochtinents de aquells, que aquella per los lochs acostumats fassen ab veu de crida publicar e continuar en los lochs acostumats perçò que sia memòria en l'esdevenidor. En testimoni de la qual cosa manam la present ésser feta e sagellada ab nostre segell secret. Dada en València a XV dies de juliol en l'any de la nativitat de nostre senyor MCCCCXVII. Rex Alfonsus.

Llibre de les Monedes, doc. 2; Botet (regest), ACA, reg. 2410, f. 180 i 200, data 1416.

577 25 agost 1417 VALÈNCIA

Confirmació del privilegi de moneda concedit a la ciutat de València per Jaume I i renovat després per Ferran I.

Botet, ACA, reg. 2586, f. 95-97 i 107-108.

578 9 setembre 1417 a 5 setembre 1418 VALÈNCIA

Es compra or, especialment en dobles de 21 quirats i 3/4, per a batre florins. L'encunyació durà un any i es bateren 19.759 florins i mig.

Mateu, p. 64; Mateu 1976, p. 177.

579 1418/1462 ARAGÓ i VALÈNCIA

Des de finals del segle XIV, l'actiu comerç entre Terol i València vers Castella (València era la sortida marítima castellana) va fer que el diner valencià anés desplaçant el diner jaquès. Aquest predomini s'allarga fins al 1462, en què cau la cotització del diner valencià. Des del 1418, es detecta a Terol el ral d'argent valencià, al qual se li assigna curs i taxació, malgrat el fur que mana evitar les monedes de Barcelona i de València.

Floriano, p. 785-824.

579 a 1418 València VALÈNCIA

Consta que, en aquesta data, Francesc Ferrer era mestre de la seca de València.

Cancelleria català, doc. 978, ACA C, reg 2452, f. 158 v.

580 10 març 1418 CORONA i ROSSELLÓ

Crida de prohibició de circular en els estats del rei els escuts i les blanques de França. El 7 de juliol se suspèn temporalment l'ordre anterior als comtats del Rosselló i de la Cerdanya a petició dels cònsols de Perpinyà.

Colson, p. 89 i 90; Botet p. 243.

581 9 novembre 1418 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Montpalau i Des Cortei, arrendadors de la plata a Perpinyà, demanen al rei que puguin substituir les PP del revers dels croats per un anell, ja que tot i que la moneda té les mateixes característiques que la de Barcelona, la gent desconfia de prendre-la a 18 diners. El rei accedeix. El mestre era Bernat Miró.

Molt alt e molt excellent Princep e Senyor: A la vostra gran Senyoria humilment suppliquen los arrendadors de la secha del argent qui de manament vostre se bat en la vila de Perpenya, que com los croats que per ordinacio e manament vostre se baten en la dita vila, fet ensay e scrutini de aquells solempnament en la manera ques pertany, sien stats trobats de semblant ley e talla que son los croats quis baten en Barçelona, e per raho dels contrasenyals en los dits croats aposats, ço es la P., alguns dupten en acorsar e pendre aquell al for de XVIII diners per peça axi com fan aquells quis baten en Barçelona, en gran interes dan e dempnatge dels dits arrendadors, e molt maior de vos Senyor al qual lo dempnatge dels dits arrendadors se esguarde, e encara de la cosa publica, e de tots vostres sotmeses: per ço los dits arrendadors, recorrent per les dites coses, a vostra Senyoria suppliquen que sia vostra merce de manar an Bernat Miro, mestre de la secha de la moneda quis bat en la dita vila de Perpenya, que continuant lo batiment de les monedes que en la dita vila se baten es poden batre segons forma e manera del arrendament provisions e licencias per vos Senyor e predecessors vostres de loable memoria als arrendadors de la dita secha dades e atorgades, çes del tot fer o posar els dits contrasenyals, e en loch de aquells pos una O.: les quals coses Senyor, jatsia procehescan de justicia, los dits supplicants vos reputaran aquelles a singular gracia e merce. Altissimus etc. —Fiat ut suplicatur.—Producta in consilio VIIII.ª novembris, anno .cccc.xviij., in Ville Frage.

Botet, p. 243 i doc.62, ACA, Cartes reials d'Alfons IV de l'any 1418.

582 1419 SARDENYA

Segons Toxiri, el 1419 fou rehabilitada la seca de Vila d'Esglésies i es feren encunys nous de l'alfonsí d'argent.

Toxiri, p. 46.

583 2 i 31 gener i 9 de febrer 1419 SARDENYA

El Consell de Càller, a proposta del virrei Joan de Corbera, aprova de batre moneda menuda (pitxols) semblant a la que era en curs i havia fet batre el rei de Sicília. Acorden batre 1.350 lliures prèvia aprovació del rei. El 21 de gener, el rei accedeix a fer batre fins a 3.000 florins d'Aragó a raó de 22 sous el florí, és a dir, 3.300 lliures. El mestre de la seca era Pere Colomer i el 9 de febrer del 1419 se'l faculta per nomenar els oficials que necessiti, si no se li diu res sobre la qüestió.

Proposta del virrei el dia 2 de gener: *Senyors, vosaltres yous he fet ajustar aci per eo com el castell de Caller ha ben un mes que nos guayta segons deuria nos tropia nabera alguna ab lo qual les dites guardies e guaytes se facen segons se deuen per ço com noy ha Regalies del dit Senyorde ques puguin pagar e aquelles poques quey sonsien en tant grans quanrtitats empenyorades que de aquest gran temps no seran qujties, per ço conue per guardar aquest castell e per coneguent tota aquesta terra al dit senyor nos prestets vostre consell e consentiment que batam moneda de pixols consemblant als pixols que vuy hic corren, los quals feu batre lo senyor Rey de Sicília per pagar dites guardes e guaytes e suplir a tan grans perills.*

Els consellers consenteixen, en la mateixa data: *Nosen tant com tocha al interes del poble nosaltres consentim que façats fer fer fin en quantitat de mil trecentes cinquanta lliures de pixols empero havent vos poder del senyor Rey de poder ho fer. E si cas es que el Senyor Rey non haiats poder noy consentim que en alguna manera ne façats fer fer e de tot aço requirim a vos en notari quens en façats carta pública.*

El rei consenteix el 31 de gener: *Nos Alffonsus Dei gratia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac comes Rossiliones et Ceritanie pro utilitate nostre Curie jurium cujdendi vobis dilecto consiliario nostro Johani de Corbaria, militi viceregio pro nobis in Regno Sardinie, concedimus et licenciam plenaria elargimur quod possitis et vobis liceat cudere et cudi facere in Castro Callari monetam usque ad quantitatem trium mille florenorum Aragonie monete minut appellate pixols, nunc currentis in dicto Castro ad racionem viginti duorum solidorum pro qualibet floreno* (per tant, 3.300 lliures) *et ultra dictam quantitatem prout vobis notro servicio videbitur expedire per eum vel eos quem vel quos vos et procurator et conservator nostri patrimonij jn dicto regno duxeritis concordandum. Nos enim praticam adque modum cudendj seu cudi faciendi monetam jamdictam vobis et dictis procuratori et conservatorij remittimus serie cum presenti quitquid concernet Curie nostre et ipsius Regni reipublice benefficium tractaturis. In cuius rei testimonium presentem fieri iussimus nostro sigillo secreto munitam. Datum Barchinone ultima die januari anno nativitate domini millessimo ccccxviiij. Rex Alfonsus.*

Botet, p. 231, ACA, reg. 2703, f. 122 i ACA reg. 2620, f. 136 v.; Sollai, p. 76, AMC, p. 382 i 386.

584 10 febrer 1419 Barcelona SARDENYA

El rei mana que es restauri la seca de Vila d'Esglésies, que, a causa de les guerres, feia molt temps que no funcionava. Mana que s'hi batin alfonsins d'argent a llei de 11 diners i una talla de 70 peces el marc, amb el valor de 3 sous d'alfonsins menuts. Que es batin també alfonsins menuts de llei d'1 diner i 12 grans i talla de 40 sous el marc. Que la primera emissió sigui de 8 o 10.000 marcs, i les següents, d'uns 800 o 1.000 marcs cada any i no més.

Nos Alfonsus etc. Attendentes dudum serenissimum dominum regem Alfonsum et successive dominum regem Petrum, abavum et predecessores nostros clare memorie, pro utilitate rei publice regni Sardinie providisse et ordinasse quod in secca ville Ecclessiarum de sigero, regni predicti, cuderentur diversa genera monetarum, prout in diversis provissionibus clare constat, et licet per magna tempora et longeva cuse fuerint in dicta secca quamplurime pecunie quantitates. Quia tamen a multis temporibus citra cusio monetarum huiusmodi cessavit penitus et nunc cessat, seccaque eadem propter diuturnas rebelliones et bella que continuo in regno Sardinie predicto gesta sunt penitus et destructa expedit: imo valde necessarium est ut circa reparacionem eiusdem intendimus debite, prout decet. Ea propter, cupientes utilitati rei publice dicti regni salubriter providere, dictamque seccam reparare, ut per monetarum affluenciam gentes nostre copiosius se habeant in agendis, cum deliberacione nostri digesti et maturi consilii ordinamus capitula que secuntur. Lo senyor Rey, per utilitat molt evident de la cosa publica del regne de Cerdenya e de son Real patrimoni, ordena proveheix e mana que en lo dit regne e illa de Cerdenya se bata moneda d'argent, appellada alfonsins d'argent, de ley de .xj. diners e de talla de .lxx. peces en lo march de Barchinona, com aquest march sie comu entre lo regne de Cerdenya e lo principat de Cathalunya: E correga e sia aforada la peça a .iij. sous de Alfonsins menuts, o de barchinonesos .j. sou .vj. diners: e que sia dat per lo maestre de la secca en lo march d'argent de ley de .xj. diners, .iiij. lliures .xv. sous .iiij. diners barchinonesos, o de alfonsins menuts .viiij lliures .x. sous .viij. diners: E axi exiran de les .lxx. peces, a raho de .iij. sous alfonsins menuts la peça, .x. lliures .x. sous: per que deduhits los salaris de maestre, de dues guardes, d'ensayador, de scriva reyal, maestre de balança, entallador dels ferres, e de monaders e obrers, minues, carbo, e altres messions, romandran quitis al senyor Rey .iiij. sous .vj. diners barchinonesos per march poch mes o menys. Item, se bata moneda menuda, appellada alfonsins menuts, la qual se bata a ley de un diner .xij. grans, e de talla de .xxxx.

sous lo dit march, qui valdra de barchinonesos, a raho de dos sous d'alfonsins per .j. sou de barchinonesos lo march, .xx. sous barchinonesos. E que lo primer batiment d'aquesta moneda menuda se faça de .viij. mil fins en .x. mil marchs, e d'aqui avant se bata cascun any de la dita moneda de .dccc. fins en mil marchs e no pus. E aço, pertant que sostenga la diminucio que pot fer per la moneda menuda que hix de la illa, car la gent per força sen porta alguna quels roman com sen ixen, de les compres o vendes que han fetes e altres despeses: E per conservacio, que lo dit regne romanga bast de moneda menuda per despesa de compres de menut, façes fer lo primer batiment dels dessus dits .viij. o .x. mil marchs, e los .dccc. o mil marchs per any per sostenir, segons dit es dessus, e no pus. E aço per tal que per lo gran guany que faria en lo batiment de la dita moneda no gires tot lo batiment a batre de la dita moneda menuda, de ques seguiria gran abatiment de la mercaderia per la dificultat dels pagaments, quis farien de moneda menuda per la molta habundancia de aquella e gran minua de moneda grossa. Item, que les guardes pusen fer deliurar e deliuren de fort e de feble, ço es, de .xxxx. sous .j. diner fins en .xxxx. sous en lo march de feble e de fort de .xxxix. sous .j. diner fins en .xxxx. sous, e en la ley de .j. gra fins en dos grans per march en lo magre, e en lo gras de .j. diner .xij. grans fins en un diner .xiiij. grans. Rubrica dels officials qui deuen esser creats per lo senyor Rey e de lurs salaris. Primo, lo senyor Rey ab sa provisio acomana lo magisteri e offici del maestre de la secca e del batiment de la moneda del or e del argent e dels menuts del dit senyor an Pere Colomer, en axi que aquell haje carrech de regir tenir e retre compte de tot l'or argent e altres metalls qui entraran en secca e de tot lo amonedament, axi de entrada com de exida e axi dell a les gents com de ell al dit senyor Rey com encara del dit senyor a la terra e cosa publica: e deu fer sagrament e homenatge al dit senyor que en les dites coses e totes altres tocants son offici se haura ab diligencia e be e lealment a tot profit del dit senyor e de la sua cosa publica: lo qual maestre, per totes les dites coses e per sa abtesa e treballs de tenir comptes a la gent per lo or e argent qui portaran a la sequa demunt dita, e ordonar lo compte, qui es de gran treball e abtesa, lo qual compte han a retre al racional del dit senyor Rey, e mes per sustentacio de sa vida, com sia cosa rahonable que cascun visca de son art e encara ques millor, haura per son salari per any .D. barchinonesos, ab les modificacions següents. Primerament, quel dit maestre sie tengut de donar sos comptes e metre ab totes ses cauteles en poder del maestre racional dins los primers quatre meses del any prop següent, sots pena de perdre lo dit salari. Segonament, quel dit salari sia assignat sobre les dues parts del dit batiment, romanint la terça part francha al senyor Rey, de la moneda de aquell any del qual sera degut lo dit salari tant solament, axi que no puxa esser haut ni pagat del batiment de altre qualsevol anyada, ni de algunes peccunies, sino de les dites dues parts de aquella anyada; En axi quel salari del dit magisteri del or, sie pagat del batiment que aquell any haura fet de la moneda del or, ço es de les dues parts deço que romandra al senyor Rey tant solament: E lo salari del magisteri de l'argent, sie pagat del batiment que aquell any haura fet de la moneda de argent, ço es de les dues parts de ço que romandra al senyor Rey tant solament: E per semblant sia del salari del magisteri de la moneda menuda. E haie lo dit maestre per son salari cascun any en la dita forma, per lo magisteri del or cent cinquanta lliures barchinoneses, e per lo magisteri de argent altres .cl. lliures, e de la moneda menuda per tot lo primer batiment que sera de .viij. mil fins en .x. mil marchs de la dita moneda, lo qual batiment haia esser feyt dins dos anys, a raho de cent lliures per cascun any, sobre les dues parts pertanyents al senyor Rey de tot lo dit batiment dels dits .viij. fins en .x. mil marchs: e d'aqui avant, per lo batiment dels .dccc. fins en mil marchs, cascun any haia per son salari sobre les dues parts, en la forma dessus dita, a raho de .dccc. sous per los .m. o .dccc. marchs. Item mes, lo dit senyor, ab ses provisions, hi deu metre e mets dues guardes, axi per lo dit senyor com per la terra, que sien homens abtes e sufficients e de bona condicio, los quals deuen esser appellats e intitulats guardes de la secha del regne e illa de Serdenya e de la moneda axi del or com del argent com encara de la moneda menuda, lo offici deles quals sta en les coses següents: primerament, quant a la moneda del or, quant se ni batra, sien tenguts de fer la prova del or que portaran les gents e los mercaders e ab assay ab aygafort, axi be com se pertany, donant lo dret de la ley als portants l'or e axi mateix al senyor Rey e al maestre per ell. E axi mateix, façen lur prova al delliurar de la moneda del or que fara per lo senyor Rey lo maestre, en manera que la cosa publica haia son dret, passant un quart de quirat mes o menys de ley, pero que al cap del any sen faça compte segons lo juhi del encerrament: e que haien a tenir les dites guardes son argent necessari per provar per tots los qui vendran en la seca: E mes avant haien carrech si l'or comprat per lo maestre entrara en fundicio, e si hi es lo pes que hauran comprat, e veure pesar la liga e sosteniment qui entra en l'or qui entre en fundicio, e com es fus regonexer de ley si es segons es ordonat de batre per lo senyor Rey: E mes haien de veure si los obrers han be acabada la moneda del or, e si es en pes segons la ordinacio, e mes haien a veure si la dita moneda es be enblanquida, e mes com es liurada a moneders haien aveure si es ben amonedada, E en apres si es ben colorada, e tornar regonexer si sera en pes, e en apres tocar e cotejar ab la toca real o assajar ab lo assajador, e vist que sia a la ley, o hunc quart de quirat mes o menys de ley, puxen licenciar la dita moneda, e en la fi del any jutgar los encerraments: e deuen fer sagrament e homenatge en poder del dit senyor Rey de hauer se be e lealment en les dites coses e totes altres tocants lur offici: e deu haver cascun any de barchinonesos cascun dells per son salari, quant si batra moneda d'or .xxxx. lliures, les quals los sien asignades sobre les dues parts del batiment de la moneda del or en aquell any del qual sera degut lo dit salari tant solament, axi que no puxa esser haut ne pagat del batiment de altra qualsevol anyada, ne de alcunes altres pecunies; Segonament, quant a la moneda del argent, quan lo maestre volra fondre argent les dites guardes deuen esser presents, e veure e regonexer quant lo maestre aleyara lo dit argent ab coure o ab billo que sia fet lo dit aleyament segons es dit dessus en la rubrica de la forma del batiment de la dita moneda d'argent: E les dites guardes deuen esser presents quant lo argent passara a la liga, e quel vegen metre al foch, e quant sera fus e gitat per riells, la donchs les dites guardes de cascuna cata o de cascun cresol deuen pendre un riel, e aquells riels les dits guardes deuen metre en una caxa ben guardats fins que donen assay al assayador: E apres quan lo ensay sera fet per lo assayador dels dits riels e mes a punt en manera ques puscha obrar, la donchs lo maestre, ab concordia de les dites guardes e del ensayador e aquells presents e ab lo maestre de la balança, deu liurar a pes los dits riells als obrers. Item, quant los obrers han obrada la dita moneda de

argent, les guardes deuen regonexer aquella si es en lo pes, e ben feta de obres, e de fort e feble, e de gras e magre, e deuen fer scriure al scriva quants marchs seran en pes e quantes peçes en nombre per march, e la moneda que sera atrobada bona poden licenciar que sia liurada, flixant en lo fort o feble fins en pes de hun diner per march, e en lo gras o magre un gra fins en dos grans per march. E tota la altra moneda qui no sera bona de fort o de feble, ço es que passara pes de un diner, o de gras o de magre, ço es que passara dos grans, e axi matex la qual no sera de bona tala, deuen la trencar. Les dites guardes empero, quant al batiment de la moneda menuda, per ço com aquella se talla a arbitre, puxen les dites guardes flixar en lo fortatge de .xxxviiij. sous .j. diner fins en .xxxx. sous, que son .xj. diners per march de fort: E axi matex puxen passar en lo feblatge, de .xxxx. sous .j. diner fins en .xxxxj., segons es dit dessus sots Rubrica de la forma del batiment de la moneda en lo capitol terç. Item, les dites guardes deuen guardar que la dita moneda no sia carragada ans deuen aquella ben purgar ab bona bacina foradada e en altra manera. Item, les dites guardes deuen tenir los ferres ab que deuen monedar, los quals hauran reebuts del entallador ab inventari fet per lo scriva Reyal, e les dites guardes les deuen liurar als monaders cascun jorn qui amonedaran, e quant hauran monedat que tantost los cobren les dites guardes e quels guarden be en llur caxa, e quan los dits ferres no seran bons per obrar, les dites guardes, en presencia del maestre de la secca e del entallador e del scriva reyal, restituesquen alli en comu aquells segons lo inventari ab lo qual los reeberen, e sien desfets en tal forma que no puxen servir per amonedar, e totes les dites coses sien continuades per lo dit scriua reyal. Item, les guardes deuen pendre de cascun jornal una moneda per deena de marchs, e apres lo ensayador deu pendre de totes les dites monedes preses per los dits guardes de cascun jornal e trencar les pel mig ab tesora, e de cascuna pendre la maytat fins en pes de miga onça o de una onça, e deu la pesar devant les guardes e devant lo maestre de la secca e scriua, e puys deu la metre en la copella, e quant la haura portada a son punt deu ho mostrar a les guardes, e deu ho pesar, e deu dir a les guardes si aquella moneda se pot deliurar, e sis pot deliurar, la donchs les guardes e lo maestre deuen pendre tota la dita moneda e deuen la fer pesar al qui te la balança, e com tota la moneda sera pesada deu se comptar en presencia de les guardes, e quant tota la dita moneda es pesada e comptada, la donchs les guardes segons lo pes e lo nombre deuen levar quant hi ha de fort o de feblea, e deuen veure la ley e lo assay, e si esta segons la ley deuen licenciar la dita moneda: Et apres les dites guardes deuen licenciar de deliurar la moneda justa de ley pes e nombre, segons es dit dessus, o de fort o de febla fins en pes de .j. diner per march mes o menys, e en lo gras dos grans mes o menys per march, e en la moneda menuda puxen passar en lo fort de .xxxviiij. sous .j. diner fins en .xxxx. sous, e en lo feblatge puxen passar de .xxxx. sous .j. diner fins en .xxxxj. sous, segons ja es dit en los terç e .vj. capitols: E per la dita raho deuen hauer cascun de les dites guardes per son salari, sobre les .ij. parts del batiment de la moneda d'argent de aquella anyada tant solament, segons es dit dessus del batiment de la moneda del or, quaranta lliures de barchinonesos: e sobre les dues parts del batiment de la moneda menuda, ço es per lo primer batiment que sera de .viij. mil fins en .x. mil marchs, lo qual batiment haia esser fet dins dos anys, hauran per son salari en la forma que es estat dit del batiment de la moneda del or e del argent, cascun de les dites guardes a raho de .xxx. lliures per cascun any, e d'aqui avant per lo batiment de .dccc. fins en mil marchs de la dita moneda, hauran per son salari, sobre les dues parts en la forma dessus dita, a raho de .cc. sous per los mil o .dccc. marchs. Item mes, lo dit senyor ab ses provisions hi deu metre e meta un ensayador, qui sia bon hom e abte en l'offici de ensay, lo qual deu fer ensay del argent que los mercaders e altres persones metran en la secca, lo qual ensay lo dit ensayador faça be e leyalment axi per lo senyor Rey com per los qui metran lo dit argent en la dita seca: E apres que lo dit ensay sera fet per lo dit ensayador, deu manifestar al maestre de la seca e scriva la ley en que lo argent sera atrobat: E en apres que sera aleyat per lo maestre de la secca e liurat per lo dit maestre e guardes al fonador, apres que lo dit argent sera fus e fets riells, sia pres per lo dit ensayador e guardes un riell de cascun cresol, e fet ensay cascun dels dits riells per lo dit ensayador, e si basta a ley de .xj. diners o dos grans mes o menys, puxen donar licencia al maestre de la dita secca quels liure als obres: E mes avant lo dit ensayador ha affer lo dit ensay de la deliurança del dit argent com sera en moneda, e si es atrobat a la ley de .xj. diners o dos grans mes o menys, la donchs les guardes puxen licenciar al maestre de la secca que faça sos pagaments a aquell de qui sera lo dit argent: e mes avant, a la fi del any, lo dit ensayador deu fer ensay de totes les levades que seran atrobades en la caxa dels encerraments del maestre e de les guardes de la dita secca, en presencia del maestre, guardes, e scriva, e sia encerrat segons la ley que sera atrobada a memoria en esdevenidor: E axi matex lo dit ensayador sia tengut de fer ensay dels billons e argent qui seran mesos en la seca per fer moneda menuda, e fer los ensays si e segons es contengut en lo preent capitol de l orde de la moneda del argent, faent la moneda menuda e ley de .j. diner e .xij. grans, passant dos grans mes o menys, e sia encerrat segons es dit dessus: E lo dit ensayador deu fer sagrament e homenatge en poder del dit senyor Rey de haver se be e lealment en les dites coses o totes altres toquants a son offici. E lo dit ensayador haura per son salari del argent, cascun any quaranta lliures barchinoneses, e del billo e moneda menuda, del primer batiment de .viij. mil fins en .x. mil marchs, qui se ha a fer fins .ij. anys, a raho de .xxx. lliures per cascun any, e del batiment ques fara fels .dccc. fins en mil marchs, a raho de .cc. sous per cascun any, los quals salaris haien sobre les dues parts si e segons la ordinacio del maestre, guardes, ensayador, scriua, e maestre de balança e altres. Item, lo dit senyor ab sa provisio deu acomanar e acoman la scrivania e offici de scriva reyal de la dita secca a .j. bon hom, prohom e abte, qui tenga registre del or e del argent e d'altres metalls qui seran mesos os batran en la dita secca: E axi matex deu tenir registre de tot lo argent e altre metall qui entre en fundicio, e lliga, e sosteniment, e de riells cobrats del fonedor e lliurats a obrers: E axi matex ha a tenir compte de tota la obra feta que hauran retuda los dits obrers: E axi mateix de les sialles cobrades de obrers, e quants son a nombre de marchs e compte: E mes ha a tenir compte de quants marchs seran liurats a moneders e del nombre: E mes ha a tenir registre del encerrament del afinament del any, e altres coses a ell pertanyents: e deu fer sagrament e homenatge en poder del dit senyor Rey que en totes les dites coses e altres tocants son offici se haura be e lealment a tot profit del dit senyor: e que haie cascun any per son salari, del batiment del or cinquanta lliures de barchinonesos, les quals li sien assignades sobre les dues parts del batiment de la moneda del or de aquell any del qual sera degut lo

dit salari tan solament, axi que no puxa esser hagut ni pagat del batiment de altre qualsevol anyada ne de alcunes altres peccunies: e del batiment de la moneda del argent altres .l. lliures sobre les dues parts del batiment del argent de aquella anyada tant solament: e sobre les dues parts del primer batiment de la moneda menuda lo qual sera de .viij. mil fins en .x. mil marchs, en la forma dita dels salaris dels batiments de la moneda del or e del argent, a raho de .xl. lliures per cascun any, e d'aqui avant per lo batiment de .dccc. fins en mil marchs de la dita moneda menuda, haura per son salari sobre les .ij. parts segons es dit dessus, a raho de .ccc. sous per los mil o .dccc. marchs. Item mes, lo dit senyor ab sa provisio deu fer comissio a .j. bon hom del offici de maestre de balança, lo qual deu esser mija de reebre l'or e l' argent entre los mercaders e lo senyor Rey e lo maestre de la secca, que cascun haia son dret: E mes deu pesar com entre en fundicio, com los fonedors lo reten e liuren als obrers: E mes deu pesar la obra feta, e sisalles de obrers, e deu liurar l'obra als moneders, e deu fer sagrament e homenatge en poder del dit senyor Rey de haverse be e leyalment en les dites coses e totes altres tocant son offici: de que deu haver per any de barchinonesos, sobre les .ij. parts en la forma que es dit del salari de les guardes, e consemblant quantitat. Item, mes, lo dit senyor ab sa provisio deu fer commissio a un bon hom del offici de entallador, qui tall los ferres de la moneda, e deu donar bon recapte, a coneguda de maestre e de guardes, que no isca mal monedada la moneda de la secca per culpa de mals ferres, e deu fer sagrament e homenatge en poder del dit senyor Rey de haverse be e lleyalment en les dites coses e totes altres toquants son offici, de que deu haver per any de barchinonesos sobre les .ij. parts en la forma que es dit de les guardes, e consemblant quantitat: Item, lo maestre de la secca es tengut de dar al dit entallador una casa, dins la secca, en la qual lo dit entallador sia tengut tallar los dits ferres, e dins la qual en sa caxa sia tengut tenir los punxons: Item, quel dit entallador, cascuna vegada que entalle ferres per lo obrage de la dita moneda e seca, sia tengut delliurar aquells a les guardes ab inventari reebut per lo scriua Reyal de la dita secca. Item, lo dit senyor ab sa provisio o privilegi deu atorgar e atorga als dessus dits maestre, guardes, ensayador, scriva Reyal, maestre de la balança, entallador, e als altres qui ab provisions del dit senyor Rey o de sos successors Reys seran collocats en la metricola dels officials de la dita secca, que sien collegi aprobat pera la dita raho, e haien tots aquells privilegis e libertats que per lo dit senyor Rey e per los senyors Reys passats son stats en temps passat, o per lo dit senyor o per sos successors Reys seran d'aqui avant, atorgats als collegis de les altres seques qui per lo dit senyor se tenen en Perpenya, Barchinona, Valencia e en Mallorques. Item, lo dit senyor ab sa provisio o privilegi deu atorgar e atorga als dessus dits maestre, guardes, ensayador, scriva reyal, maestre de balança, entallador, e als altres qui ab provisions reyals seran de la metricola del dit collegi, que pera elegir moneders e hobrers pera amonedar e obrar la dita moneda, lo dit maestre deia appellar en algun loch convinent tots los dessus dits, e per lo dit maestre e tots los dessusdits o per aquells qui poran esser hauts ab que hi sien los dits maestre, guardes, ensayador, scriva reyal, maestre de balança e entallador, sien elegits los moneders e obrers qui seran necessaris al obrar e monedar de la dita moneda: E feta la dita eleccio dels dits obrers e moneders de concordia de tots los dessusdits, sian fet acte per lo dit scriva reyal, e apres sien aquells scrits en la metricola dels obrers e moneders de la dita seca a beneplacit del senyor Rey, e hagen per lur salari e treballs, tantsolament deço que obraran, a raho de cascun march d'or obrat, ço es los obres a raho de .xij. diners barchinonesos per cascun march, e los moneders a raho de .vj. diners barchinonesos per cascun march: e d'aço que obraran de la moneda de argent, los obrers a raho per cascun march d'argent obrat deu diners, e los moneders quatre diners: e d'aço que obraran de la moneda menuda, a raho per cascun march de billo, los obrers deu diners e los moneders cinch diners barchinonesos.

Rubrica dels alcaldes qui exercesquen la jurisdiccio per lo senyor Rey sobre tots los de la metricola de la seca de la illa de Cerdenya. Primo, lo senyor Rey ab sa provisio deu ordonar e ordona que dela matricola del collegi de la seca de la illa de Cerdenya, axi del batiment de la moneda del or com de la moneda del argent com encara de la moneda manuda, sien los seguents: Ço es, lo maestre, dos guardes, un ensayador, un scriva reyal, un maestre de la balança, un entallador: Item, tants monaders e obrers com al monedar e obratge seran elets per los dessusdits, segons la forma desus contenguda sots la rubrica dels officials en lo capitol quinze. Item, com deien esser elegits e posats dos officials appellats alcaldes, per exercir la jurisdiccio per lo dit senyor Rey sobre tots los de la metricola de la dita seca, perço es necessari collocar e acollir en la dita metricola alcuns bons homens, ultra los dessusdits, qui sien aptes e bons pera esser elets pera regir lo dit offici de alcaldes, e que sien en nombre covinent per ço ques puxen variar cascun any, e quels qui ho seran stats .j. any no hi sien tornats de dos anys prop seguents: per tal sien afegits en la dita metricola, ultra los dessusdits set officials, altres homens abtes e sufficients per a esser alcaldes, e pera regir si ops sera qualsevol dels altres officis dessus dits, fins en nombre de .viij.: En axi que, entre los dessus dits officials qui son set en nombre, hic sien los dits fins en nombre de .viij., e no pus, e axi seran entre tots los honrats homens de la dita seca fins en nombre de quinze, los quals .viij. homens hi sien meses per lo senyor Rey: E si per lo dit senyor noy eren meses, que hi sien elets a beneplacit del dit senyor Rey per los dessusdits set officials de la dita secca e per los qui hi seran ja collocats en la dita metricola dels dits .viij., segons la forma donada sobre la eleccio dels moneders e obrers sots la rubrica dels officials en lo capitol quinze: E apres que seran elets, juren en poder del procurador Reyal, en nom del dit senyor Rey, que en llur offici se hauran be e lealment a servey e profit del dit senyor e de la sua cosa publica, guardant la faeltat e regalies del dit senyor, los quals dos alcaldes apres quey seran donats per lo dit senyor Rey ab ses provisions o ey seran elets en la forma dita en lo prop precedent capitol haien la jurisdiccio seguent e en les coses e causes seguents: Ço es, que ells tots sols, e no alcuns altres governadors, batles, veguers, procuradors reyals o altres qualsevol officials o personas, sien jutges de tots e qualsevol fets negocis o causes civills o criminals toquants los contenguts e scrits en la dita matricola, si aquells seran convenguts, acusats, denunciats, inculpats o impetits en alguna manera civil o criminal, peccuniaria o personal, e de aquells e aquelles coneguen jutgen e deffenesquen e executen los dits alcaldes: Exceptat que no puxen donar sentencia de mort o de mutilacio de membre, ans en tot cas lo fet ont se requeris sentencia de mort o de mutilacio de membre aquella sia reservada e remesa al senyor Rey o a sa sacra Audiencia, on que sia; Exceptat encara, que totes appellacions, les quals seran interposades dels dits alcaldes, sien reservades al dit senyor Rey e a sa sacra Audiencia.

Rubrica de les provisions necessaries per lo assetiament o sustenyment de la seca. Primo, per ço que les gens no dubten metre en la seca lo or e argent ques volran, lo dit senyor, per be de la cosa publica e de les gents, atorga que alcun or o argent que sie mes en la seca no puxa esser emparat, e si de fet era emparat, quel maestre de la seca sia tengut restituir lo dit or o argent en moneda a aquell quil haura mes en la seca o aqui ell volra, no contrestant qualsevol empara, com lo dit senyor ha e vol esser haudes les dites e qualsevol empares per nulles, e axi com si fetes no fossen: e vol lo dit senyor e proveheix, quel governador e tots e qualevol officials que seran requests, en tota hora e cascuna vegada que requets ne seran per lo maestre de la seca, cancellen e façen cancellar les dites empares; e totes les dites coses e cascuna de aquelles vol proveheix e mana lo dit senyor esser tengudes servades e complides per los dits governador e altres officials, sots pena de dos milia florins dels bens dels contrafaents e negligents en les dites coses, per cascun e per cascuna e per tantes vegades per quantes sera contrafet o per negligencia les dites coses no seran axi exseguides e complides, als cofres del dit senyor Rey applicadors. Item, lo senyor Rey guia a tot hom strany qui no sia natural o habitador al loch on se tendra la dita secca, qui metra en la dita secca cinch marchs d'or fi o dalli en sus, e d'argent cinquanta marchs o dalli en sus: En axi quel dit senyor, ab lo present capitol, guia e assegura tots o qualsevol strangers, qui no sien naturals o habitadors del dit loch on se tendra la dita seca, que metran en la dita seca segons es dit cinch marchs d'or fi o cinquanta marchs d'argent, de tots e qualsevol crims, en axi que per raho de alcun crim no puxen esser preses denunciats acusats o vexats en alcuna manera, judicialment ne extrajudicial, lo qual guiatge dur per temps de quatre meses comptadors del jorn que per lo maestre de la secca li sera liurada la moneda valent lo dit or o argent: del qual guiatge excepta lo dit senyor, e no vol quey sien enteses ne compreses, traydors, falsedors de moneda, o qui haien comes crim de lesa magestat. Item lo dit senyor, per senyal o titol del a dita moneda, proveheix e ordona que en cascun dels dits alfonsins d'argent, de la una part sien posades emprentades les sues armes reyals de nou barres en aquesta manera, e entorn a la redor sia empremtat lo titol seguent: Alfonsus dei gracia Rex, E de la altra part de la dita moneda, sia empremtat per senyal una creu petita que no pas lo petit cercle, e entorn a la redor per titol: Aragonum et Sardinie; E en la moneda menuda, semblants senyals e titols, pero que les diccions se puxen abreugar a conexensa del mestre, e que la creu de la moneda menuda pas los cercles. Item, que algun o alguns en lo regne de Cerdenya no gos dar en alguna moneda stranya axi de or com de argent maior for que la sequa o seques de Cerdenya, declarat empero que los argenters del dit regne puxen dar de mes en lo march a us de llur offici e de la cosa publica, de .j. sou fins en dos sous alfonsins menuts. Item, que algun strany o privat no gos traure o fer traure del dit regne e illa de Cerdenya les menes que trobaran, o trauran dels trossos o fosses fetes o fahedores en lo dit regne de Cerdenya, sens expressa licencia del procurador reyal del a dita illa: no res menys provehex e ordona, que tota persona que trobara o tenra dels dits trossos, menes d'aur o d'argent o altre metall, aquelles menes haie affinar o fer affinar per lo procurador reyal, o per les persones a aço diputades, o diputades per lo senyor o per lo dit procurador reyal: sia pero entes e declarat, que los alcofolls qui no tindran un march per quintar, puxen esser licenciats de traure per lo dit procurador reyal. Item, lo dit senyor Rey ordena e mana a tots e sengles officials del dit regne e illa de Cerdenya, que ab veu de crida manen e façen correr les dites monedes segons los fors dessus declarats per lo senyor Rey en los precedents capitols, sots pena de cors e de bens. Mes avant vol provehex e ordena lo dit senyor e mana, que si en lo loch on pararan lo obratge de la seca haura cases deputades al dit obratge o seca del temps passat, que sien liurades al maestre de la dita seca: E axi matex totes aynes e artelleries e altres coses que si atrobaran. E per tal que tot hom pus volonterosament entena en la dita seca, lo dit senyor fa gracia per deu anys apres que començaran de çavar les menes o trossos, que no sien tenguts de pagar per los drets de mena d'or, de argent, e de ploms, e de alcofolls, e coure, sino de vint marchs un march: E axi matex dels altres matalls, de vint, .j.: e per donar millor orde als ministres de la dita seca, lo dit senyor dona poder al mestre e alcaldes, e assayador, que si debat ha entre lo camerlenc e los meners o aquells que fan o faran traure les menes, que sage a conexer, determenar per lo dit mestre e alcaldes e assayador. Item, lo dit senyor ab sa provisio atorga a tots los dits guardes, ensayador, scriua reyal, mestre de la balanza, entallador, e a tots moneders e obrers, e a tots altres qui obraran en la dita seca que no seran habitants en la illa de Cerdenya de temps passat, mas seran passats en la dita illa per raho del obratge de la dita secca, que tota hora quels plaura sen puxen exir de la dita illa ab sa muller e bens: Empero, havent lo mestre de la secca recapte per lo obratge de les monedes que en la dita secca se batran: Manant al governador e a tots altres officials, que aquells, mostrant albara del mestre de la secca ab lo qual lo dit mestre los dona per desliures de la dita secca e del obratge, quels lexen exir de la dita illa desliurament sens contrast o embarch algu, e aço sots pena de mil florins applicadors als cofrens del senyor Rey dels bens propis del dit governador e altres officials que en les dites coses contrestaran o daran empax alcu. Quare mandamus de certa sciencia et expresse cum presenti carta, gubernatori nostri generali eiusque vicesgerer.ti in regno Cerdinie, procuratori et conservatori nostri patrimoni, ceterisque universis et singulis officialibus e subditis nostris dicti regni presentis et futuris, quatenus capitula prescripta, cunctaque et singula in eis aposita et contenta, prout eorum singulis pertinet, teneant firmiter et observent, ac teneri et obseruari faciant inviolabiliter per quoscumque juxta eorum serie et tenore, et non contrafaciant seu veniant aliqua racione. In cuius rei testimonium presentem fieri jussimus, nostro comuni sigillo independenti munitum. Datum Barchinone, decima die ffebruari anno a nativitate domini .M.cccc.xviiij., Regnique nostri quarto. Rex Alfonsus. Paulus Nicholai mandato Regio facto in consilio et fuit visum per baiulum generalem, Valencie curie aliis in predictis expertis fuit comissus.

Botet, p. 221; ACA, Reg. 2626, fs. 149-156 v.

585 13 febrer 1419 SARDENYA

El mestre Pere Colomer havia de percebre 100 florins per les despeses de la restauració de la seca de Vila d'Esglésies. Això demostra que, en manar el rei que s'hi fes moneda, segons el document anterior, la seca ja era restaurada o en curs de restauració.

Botet; ACA, reg. 2703, f. 129.

586 7 març 1419 ROSSELLÓ

Reiteració de la crida de prohibició dels escuts i blanques de França sota multa de 2.000 florins i en atenció als arrenadors de Perpinyà. Les monedes foranes s'havien de vendre a la seca de Perpinyà.

Botet, p. 243, ACA reg. 2705, f. 12 i 13 i reg. 2706, f. 60 v. i 61.

587 12 abril 1419 SARDENYA

El virrei parla de "*lo croat appellat Alfonsí que vuy se bat en la dita seca a rahon de tres solidos de la dita moneda ara corrent e lo mig croat alfonsí, 18 diners de la dita moneda e menuts que en la dita seca se baten a un diner de la dita moneda cascun menut*". Segons Sollai, al·ludeix a la seca de Càller, però el doc. 584 ens fa veure que s'ha de referir a Vila d'Esglésies.

Sollai, p. 79.

587 a 4 maig 1419 S. Cugat del Vallès MALLORCA

En morir Joan Torelló, el rei nomena mestre de la seca de l'or a Bartomeu Guitart. Per dades posteriors sabem que Guitart va obtenir, empenyorada per 2.000 florins, la Bossa d'Or.

Campaner, p. 81, A. A., Vol. de Lletres Reials de 1417 i 1418, f. 45. Per la Bossa d'Or vegeu doc. 665 a.

588 19 i 22 maig 1419 SARDENYA

El consell de Càller protesta perquè considera que la moneda que s'hi bat "*no es de ley*". Sembla que hi ha una ordre de retirada i, el dia 22, el virrei fa destruir els encunys.

Sollai, p. 81.

589 1420 VALÈNCIA

Hi ha propostes de batre una moneda d'or diferent del florí. Aquestes deliberacions acabaran en la innovació del timbre. Vegeu doc. 624.

Mateu, p. 65.

590 4 març 1420 ROSSELLÓ

Pròrroga de l'arrendament a Montpalau i Des Cortei.

Botet, ACA, reg. 270, f. 118.

591 13 març 1420 SARDENYA

El rei confirma en el seu càrrec el mestre de balança, Bernat Verdera, de Barcelona. El nomenament havia estat fet per Pere Colomer.

Botet, p. 232, ACA reg 2626, f. 166 v. i 167

591 a MALLORCA

A causa de la mort del mestre Joan Torelló, el rei nomena Bartomeu Guitart.

Campaner, p. 81, A.A., Lletres Reials 1417-1419, f. 296.

592 20 maig 1420 CATALUNYA

Consta que Antoni Burgués era, juntament amb Pericó Gifré, clavari de la moneda de la vila d'Àger. Això mostra la presència dels Burguès en aquests afers i pot justificar la moneda coneguda a nom d'un R. Burguès, segurament de data anterior.

Crusafont 1990, p. 80.

593 31 maig 1420 MALLORCA

El rei atorga un privilegi que consta de 24 capítols, un dels quals fa referència a la prohibició de l'extracció de moneda de Mallorca.

Item com lo Regne de Mallorques al present sia pus minva de billo e monedes que cent anys ha no es stat he, en special de monedes d'or, per tal com les dites monedes cascun die e any del dit Regne son tretes per pagar los censals que lo dit Regne fa a singulars de Barcelona, e per los drets de la cambra apostòlica, he a mols altres havents officis o beneficis reyals he eclesiastichs habitants fora lo dic Regne, hoc encara per mercaders, he per moltes altres persones per gonyar, negociajar e llurs necessitats personals, que plavia al dit Senyor, statuir, provehir e ordenar que algunes persones no pusquen traure algunes monedes del dit Regne de Mallorques, sino fins a quantitat de vint florins en or o en argent, exceptuant que lo procurador reial puscha de las ditas monedes traure per pagar los drets reials e als exesadors de la dita procuració reial tensolament. E axi mateix que la Universitat del dit Regne per

censals e per las dues necessitats, nopusca traure e que si algu fara contra la dita inhibitió, que perda los diners, he monedes que traura del dit Regne, e incorrega pena de pedre la moneda que traura e que sia la persona a merce del Senyor rei. Lo Senyor Rey atorga las cosas en lo present Capítol contengudes a tres anys d'aci comptadors.

AHMP, s. LP-681-3, inèdit. Regest: Documents Mallorca, doc. 238; ARM, Llibre de n'Abelló, f. 55-56 v., datat el 21 de maig.

594 1421 SARDENYA

El rei manà que es contramarqués amb un senyal reial la moneda blanca d'Arborea i que el seu valor fos reduït a la meitat. Per un document del 17 de novembre d'aquell any se sap que s'estava contramarcant aquesta moneda. L'ordre del rei es dedueix d'un document del 1428, pel qual se sap que el governador no donà publicitat al fet perquè temé que fos causa de protestes. L'any següent, la moneda d'Arborea fou totalment prohibida. D'altra banda, en el Parlament d'aquest mateix any, els consellers de Càller i de Vila d'Esglésies pregaren al rei que no alienés Vila d'Esglésies, que era la seca, pels greus perjudicis que això causaria i perquè el rei Pere III havia declarat que la dita vila era inalienable. El rei respongué que no volia fer res en contra dels seus drets i que resoldria en justícia.

Botet, p. 232, ACA, reg. 2712 f. Retallat; Dessi p. 61-85; Boscolo, p. 69.

595 1421 VALÈNCIA

Segons Mateu, hi ha notícies de batiment de billó en aquesta data.

Mateu p. 70, sense referències.

596 1421 SARDENYA

El vicari de Càller prohibeix la circulació dels pitxols "*novellament fabricats*".

Sollai, p. 83 i nota 106.

597 9 gener 1421 MALLORCA

Renuncia el rei, per quatre anys, a quinze sous dels vint que havia de percebre per cada marc de l'or que s'encunyés a la seca, a fi d'afavorir l'encunyació de la moneda d'aquest metall i es pogués pagar millor als que aportessin metall.

Botet, p. 237, ACA, reg. 2708, f. 31 v.

598 1422 VALÈNCA

Segons Mateu, aquest any es batien rals i mitjos rals d'argent, en els quals s'havia augmentat la talla de 70 a 72. També diu que es va "*rebajar*" la talla, quan el que baixava era, en realitat, el pes.

Mateu, p. 68.

599 22 abril 1422 CATALUNYA

Es reitera la prohibició d'admetre a la seca persones inhàbils i es dóna la matricula dels que treballen a la seca de Barcelona.

In curia Barchinonae, quam celebravit Illustrissima domina Regina Maria locumt. generalis Illustrissimo domini Regis Alfonsi quarti die XXII aprilis anno MCCCCXXII est sequens capitulum: Molts inexperts en art de monederia per fugir á la correccio é jurisdiccio dels ordinaris han procurades exempcions fahentse de for dels alcaldes, de ques son seguits alguns abusos. Perço de assentiment é approbacio de la dita cort prometen que d'aqui avant lo dit senyor Rey, ne Nos ne successors seus é nostres no atorgaran ne atorgarem provisió alguna per raho de la dita art de monederia sino á persones abils y expertes, é que realment é de fet exercesquen la dita art, et feta primerament examinacio per los maestres de la secca mijançant sagrament, é entreveninthi algun oficial reyal ordinari, que son sufficients, é que aquella faran be é lealment, repellits los que no sabran usar, obrar ne practicar del dit offici ó art exceptats empero los officiers ordinaris é necessaris del dit offici é art; é si lo contrari sera fet per lo dit senyor ó successors seus ó altres havents poder tals provisions no sien tengudes, ne observades, ans los ordinaris exercesquen la jurisdiccio en aquells, axi com ferien cessants les dites provisions. e aço mateix volem esser observat en aquellas provisions que ja son atorgades á persones inabils é inexpertes en lo dit offici. Axi que feta primer la dita examinacio solament sien tengudes é observades á aquells qui per la dita examinacio seran trobats abils experts é sufficients en la dita examinacio é de fet exercents lo dit offici ó art, com la pensa dels Illustres Reys é comtes de Barchelona atorgants los privilegis als moneders sia stada segons lo seny de la present constitucio.

Crida de la matrícula dels Alcalders de Barchelona: Ara ojats tothom generalment queus fan á saber los honorables mossen Bernat Splugues cavaller regent la Vegueria de Barchelona, de Agolada, é de Vallés, de Moya é de Moyanés, é en Pere des Torrent Batle de la dita ciutat, ço es cascun dells tant com toca sa jurisdiccio. Que com ells sien stats requests que aconsellats per los honorables consellers, de la present ciutat de Barchelona, en scrits sots la seria seguent: Los consellers de la present ciutat de Barchelona attenents, que ells son certs é informats, que per los honorables veguers é batlle de Barchelona ne temps passat de consell dels honorables lavors consellers de la dita ciutat, per observacio de una constitucio qui comença Molts inexperts en art de monederia... etc., eren

stades fetes é publicades algunes crides, é fets certs ab certa nominacio de obrers de monaders dels quals solament ne resten hui de vius sis, é aquells son per senectut indisposts; les quals coses lo capitol, monaders, é obrers de la secca de la moneda que per lo senyor Rey se bat en la dita ciutat de Barchelona dien á ells esser molt perjudicials, é fetas é fets contra la pensa é sciencia de la dita constitucio, la qual entenen ells haber servada é volen servar. Per raho de les quals cosses se som impetrades é obtengudes algunas letras é provisions axi per part de la dita ciutat com per part del dit capitol Monaders é obres de la dita secca; axi que hui ne previnen mols debats; é com obs fos de obrar en la dita secca ab lo dit poch nombre noy porie esser suplit, perque es de necessari, que en les dites coses sia degudament provehit, per tant que en la dita secca é capitols de aquella haia d'aci avant sufficient é no excessiu nombre de moneders é obres, qui exercesquen la dita art de monederia, com requests ne sian, é que per falta é deffalliment de aquells les regalies del senyor Rey no sien diminuides, ne la cosa publica prejudicada, é com per relacio dels alcalders é maestre de la dita secca los dits consellers sian plenament certificats, com en la dita art de monederia se troben huv los moneders é obrers devall scrits, qui son stats reebuts en temps passat per los maestres é capitol de la dita secca é abils é experts en la dita art, é metriculats, segons vol la dita constitucio, é qui saben ja los scrits de la dita moneda, é han ja obrat é amonedat, é repellir ne foragitar de aquells seria cosa indescent, é no practicable, é perillosa á la cosa publica. Perque los dits consellers volents en les dites coses per degut orde provehir, é que per avant lo nombre dels moneders é obrers de la dita Secca no sia crescut en derogacio dels officials ordinaris de la dita ciutat, ne sia pus alteracio, per benavenir de la cosa publica ab concordia dels alcalders é maestre del a dita secca qui huy son, per tolre tots debats é questions en avant per occasio de dit nombre. É encara haut consell dels advocats ordinaris de la dita ciutat consellen als honorables regent la vegueria é batlle de Barchelona é aquells requiren, que ab veu de publica crida publiquen los davall scrits esser huy vertaders moneders é obrers de la dita secca de Barchelona, tant solament, é aquells hagen é tinguen per vertaders moneders é obrers de la dita secca, é deffallints é morints de aquells romanguen en nombre de cinquanta; é aquell dit nombre de cinquanta no puxe esser en esdevenidor augmentat ne crescut. Mes quant sian en lo dit nombre de cinquanta, defallints ó morints de aquells sen hi puxe reebre de altres, segons per lurs privilegis é practica los es permes, tot temps entes de abils é experts ab precedent é deguda examinacio, segons vol la seria de la dita constitucio, dada empero prerrogativa á aquells ques atrobaran de linatge, segons volen lus privilegis, com la pensa dels condents la dita constitucio sia stada, per tant que lo nombre dels dits moneders é obres no fos en excessiu nombre crescut, en la dita nomina de nombre no entenen los dits consellers esser entesos ni compresos los officials, ni officiers de la dita Secca, com la dita constitucio no comprengue aquells, ne entenen á perjudicar als privilegis é libertats als dit capitol, moneders é obrers atorgats é atorgades.

Officials, officiers, moneders, obrers, maestres, alcaldes i guardes.

OFFICIALS:	*Maestre de la Secca*	*Trosellers*
	Scriva real	*Entallador d'argent*
	Conservador de la Secca	*Entallador del or*
	Guardes del or	*Colorador del or.*
	Maestre de la balanza	*Carboner*
	Fonedor	*Alcaldes*
	Emblanquidor d'argent.	*Procurador Fiscal.*
	Ensayador	*Andador.*

OFFICIERS: Leonard de Sos, Maestre de la Secca, Miguel Cagrau, loctinent, Fferrer Nicolau de Gualbes, scriva reyal, Esteve Mir, Notari loctinent, Bartomeu Baruta, conservador, Berenguer Vendrell i Johan Oliba, guardes de l'or, Barthomeu Escayo, maestre de balança, Johan Oliba, son loctinent, Salvador es argenter, fonedor, Antoni Torrent, emblanquidor del argent, Johan Vilasalo i Ramon Ro, ensayadors, Jaume Palou, loctinent den Johan Vilasalo, Antoni Moragues i Antoni Padrosa, trossallers, Antoni Pons brocard, loctinent de dit Antoni Padrosa, Thomas Balaguer, entallador del argent, Ffrancesch Arthau, entallador del or, Jaume Rovira, loctinent del dit Artal, Miquel Illes, colorador del or, Antoni Ramon, carboner, Ffrancesch Oliver de Casoles, loctinent del dit Antoni, Bernat Corgue, loctinent den Ffrancesch Oliba.

MONEDERS: Barthomeu Çavall, Ffrancesch Fonolleda, Pere Bruniquer, Guillem Cesavasses, Mossen Jaume Vicens Cavaller, Perico Palou, Johan Çesavasses, Jaume Cesavasses, mossen Johan Llull, mossen P. Antoni de Rochacrespa, Pere Palou, Ffrancesch Rovira, P. Stornell, Tomas Vivas, Fferrer Verdaguer, Nicholas Gual, Barthomeu Ubach, Ffrancesch Pallares, Ffrancesch de Perarnau, Guillem Vidal, Guillem Ramon de Fontiels, Guillem Mercader, mossen Bernat Turell, Barthomeu Guerau, Berenguer Agell, Bernat Vidal de Sarriá, P. Johan Despou, Thomas Çescorts, Jaume Oliver de Casoles, Johan Pinya, Ramon de Merles, Johan de Munfort, mossen Antoni de Vilatorta, P. Centelles, Gabriel Oliver, P. Guillem Queralt, Barthomeu Clotes, Guillem Çacoma, mossen Johan de Junyent, Ffrancesch Cesavasses, Mossen Ffarrer de Gualbes cavaller, Honorat Çacoromina, Misser Antoni Torres, Anton Jofre, Ffrancesch Cervera, Johan Guerau, Johan Çacoma, Ffrancesch Vives de San Johan ces Abadessas, Johan de Vargueres, Matheu Desvalls, P. Toralles, Johan Vidal, Johan de Camos, P. Fort.

LOS OBRERS SON AQUESTOS: Bernat Noves, Antoni Marmuy, Valenti Gibert, Antoni Çesilles, P. Pinos, Miquel de Gualbes, P. Serra, Vicens Sarinyo, Johan de Gualbes, Misser Johan Ros, Berenguer Vidal de les Corts, Marti Steve, Johan Vidal, P. Pau Pujades, Barthomeu Sant Iust, P. Sant Jaume, Berenguer Spigoler, Antich ferrer.

Perço los dits honorables mossen Bernat Splugues regent la dita Vegueria, é en Pere Destorrent, batle de Barchelona, per vigor de las ditas requesta é consell, notificant é intimant les dites coses, dien é manam á tot hom generalment, que los dessus nomenats hagen é tinguen d'aci avant per vertaders moneders é obrers de la dita sec ı de Barchelona tan solament. E morints é defallints de

aquells los qui segons les dites requesta é consell hi seran mesos é posats, haudes per revocades qualsevol crides, manaments actes é inhibicions en lo contrari fets é fahents en temps passat. En la dita empero nomina ne nombre no entenem esser entesos ne compresos los officials ne officiers de la dita secca, ne entenem á perjudicar ses privilegis é libertats atorgats é atorgades als dits capitol, moneders é obrers de la dita secca. E aço notifiquen á tot hom generalment, per tal que algu ignorancia no puxe allegar.

Salat, doc. 49, ARCACB, In inhibitionum 1r.

600 10 juliol 1422 MALLORCA

Botet va trobar un pagament en "croats nous mallorquins".

Botet, p. 237, ACA, reg. 2708, f. 31 v.

601 12 agost 1422 ROSSELLÓ

Es demostra que era vigent l'arrendament a Des Cortei i Torrent per a batre florins a Perpinyà, ja que en aquesta data el rei designa un jutge especial per a qüestions referides a aquests amonedaments.

Botet, ACA, reg. 2708, f. 150 v.

602 20 agost 1422 MALLORCA

Es modifiquen les característiques de les monedes d'or i d'argent de Mallorca, de manera que els rals d'or, fins llavors fets a llei de 23,5 quirats, han de fer-se a 20 quirats i la talla, que era de 60, ha de passar a 64 peces el marc. Pel que fa al ral de plata, la llei, que era d'11 diners, ha de passar a 10 diners i la talla, que era de 60, ha de passar a 72 peces el marc. En la mateixa data, els jurats de la ciutat manen a Antoni de Comelles, regent de la bossa de l'encunyació de l'or, que bati rals d'or segons la nova forma, que de moment no són coneguts, però que de segur es van encunyar (vegeu doc. 607). No queda clar que Comelles sigui el mestre de la seca, Campaner no en va trobar el nomenament.

Nos Alfonsus Dei gratia Rex Aragonum, Sicilie, Majoricarum, Valentie, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Atenarum et Neopatrie, ac etiam comes Rossilionis et Ceritanie; principibus orbis terre congruit inter cetera que sue mentis archano frecuenti meditatione revolvunt commissorum sibi populorum procurare commoda, et que inutilia esse videntur ad salubrem statum regaliter reformare, ut inde respublica per principis providentiam felicis auspicii continuo suscipiat incrementa. Ideo Nos reformationi monetarum et reipublice beneficiocivitatis et regni Majoricarum, inter alia regna nostra notabile membrum et pretiosissimam margaritam, quod licet per clare memorie dominos Reges Aragonum Majoricarum predecessores nostros diversis privilegiis et franquesiis, concessionibus et ordinationibus super cuditione monete auri et argenti et aliorum metallorum in sicca Majoricarum sit suffultum, tamen ob mole redituum censualium et interesse quos et que tam branchii ecclesiastici quam secularis exteris personis regnum et civitas ipsa faciunt et a longis citra temporibus ex inde peregere, ex quibus et etiam per negotiantes in dicto regno pecunie ex eorum alta lege extrahuntur et regnum pecuniis remanet tenuatum, cura sollicita intendentes: tenore presentis ad humilem supplicationem pro parte juratorum et proborum hominum universitatis dicte civitatis Majoricarum inde nobis effusam, providemus et ordinamus, statuimus et sancimus quod moneta auri et argenti quam monetam auri volumus perpetuo regales auri Majoricarum nominari et vocari, ad legem viginti quiratorum et talliam sexaginta quatuor regalium in marcho quolibet, et argenti regalium ad talliam septuaginta duorum regalium argenti in marcho quolibet et ad legem decem denariorum argenti fini, sub eisdem formis et figuris, crucibus, foris, pretiis quibus regales auri cudebantur et currebant antiquitus, et argenti regales cuduntur et currunt de presenti in dicto regno juxta franquesias ejusdem, cudatur et currat, et cudi et currere volumus et providemus in dicta civitate et regno Majoricarum, et causis premissis predicta concedimus et hanc licentiam durare volumus ad duos annos, et ex post ad nostre beneplacitum voluntatis, juribus nostris et nostre curie, et magistri ac aliorum officialium dicte secce in omnibus semper salvis. Per hanc autem non intendimus franquesiis, privilegiis, libertatibus et immunitatibus dictorum civitatis et regni, et alii ad idem regnum confluentes seu declinantes, cujuscumque status, legis et conditionis existant, cristianus videlicet, judeus et sarracenus qui in dictis civitate et regno emerit, vendiderint, impignoraverint seu aliter aliernaverint aliqua bona mobilia seu immobilia aut semoventia, ac res et merces, aut census et redditus receperint, non possint nec audeant dictam pecuniam refutare aut alias contradicere, immo illam recipere ad dictum forum juxta formam superius declaratam. Mandantes hujus serie illustri Marie Regine consorti nostre atque locumtenenti carissime, nec non gerenti vices guvernatoris, ceterisque universis officialibus nostris qui nunc sunt et pro temporte fuerint in dicto regno Majoricarum et eorum locumtenentibus, ac singulis habitatoribus in regno Majoricarum pretacto presentibus et futuris, quatenus dictas licentiam, ordinationem et concessionem nostras hujusmodi ratas, gratas, validas atque firmas habeant, teneant et observent, ac faciant inviolabiliter observari, et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione vel causa. In cujus rei testimonium presentem fieri jussimus nostro sigillo minori munitam. Data in monasterio Sancti Elmi apud Gayetam XX die augusti anno á nativitate Domini MCCCCXX secundo. Rex Alfonsus.

Qua quidem littera regia dicto venerabili assessori et vicegerenti presentata, in continenti idem venerabilis assessor et vices gerens honorabili locumtenenti obtulit se paratum mandatis regiis humiliter obedire. Et quasi in continenti oblato compoto infrascripto per dictos venerabiles juratos nomine ipsorum et aliorum conjuratorum suorum, cujus compoti copia fuit illustrissimo domino Regi jam transmissa in regno Hierosolymitano ante ipsius littere regie concessionem cum pretenderetur per venerabilem Petrum de Cassaldaguila regium procuratorem ante dictum omne lucrum afforamenti et arrendamenti cuditionis dictorum regalium auri, cum sit

regalia specialis domino Regi comptentis de jure comuni spectare ad integro domino Regi, et hoc volunt innuere verba dicte regie provisionis in eo quod in ipsa continetur, juribus nostris et nostre curie semper salvis, in cuditione dictorum regalium auri non debebat dari locus dicte nove cuditioni regalium auri parenti, nisi reservatis dictis triginta solidis afforamenti, viginti sex solidos et octo denarios arrendamenti ab integro; dictis venerabilibus juratis contrarium asserentibus quod cum dominos Rex in prima cuditione paccionata regalium auri ad sexaginta regales tallie pro marcha et ad legem XXIIJ quiratorum et medii auri fini, haberet solum anno quolibet XXV libras pro annuo censu et pro qualibet marcha auri fini que cudentur in dicta Secca in regalibus auri dicte tallie et legis X solidorum. Et ex capitulis conventionalibus firmatis super cuditione florenorum auri inter dominum regem Johannem felicis recordationis et venerabilem Berengarium de Cortilles olim arrenatorem jurium omnium seccarum auri regie ditionis, et venerabilem Antonium Castelli, nec inter sindicum et ambaxatorem regni Majoricarum, idem dominus Rex de cuditione auri in florenis haberet et habeat una cum universitate dicta jura, scilicet octo solidos majoricarum pro afforamento pro qualibet marcha auri fini, et viginti sex solidos octo denarios pro arrendamento; et universitatis Majoricarum XXIJ solidos majoricarum pro afforamento et de precio arrendamenti illud quod bistraheret domino Regi simul cum interesse, juxta pacta dicti arrendamenti, et per consequens multa majora jura et utilitates consequeretur dominus Rex ex capitulis conventionalibus dicti arrendamenti den Cortilles, que fuerunt semper repetita et habita pro intellectis in omnibus arrendamentis cuditionis auri in florenis factis per dominum regem Ferdinandum felicis recordationis, propter quod illa capitula ut commodiora domino regi et suis juribus servari debebant in dicta nova cuditione regalium auri; tamen attento quod mora cuditionis virtute dicte nove provisionis cedit in maximum damnum jurium regiorum et dicte universitatis, et in maximam destructionem et impedimentum communium mercatorum et aliarum gentium civitatis et regni, convenerunt et concordarunt dicti venerabilis regius procurator pro parte regia, et dicti venerabilis jurati, quod pro bono domini regis, ac universitatis et regni Majoricarum dicta nova cuditio regalium auri duceretur in executione, et omnia emolumenta dicte cuditionis pro qualibert marcha auri fini, scilicet triginta solidos afforamenti, et XXVJ solidos et VIIJ denarios arrendamenti stent in posse venerabilis Antonii de Comellis regentis bursam cuditionis auri dicte secce donec, consultatione facta domino regi, et habita ejus responsione et mandato, sit certum et clarum quid in premissis sit agendum et de dictis emolumentis faciendum. Et predicta consenserunt dictus venerabilis regius procurator, sine prejudicio aut derogatione franquesiarum aut privilegiorum regiorum, prejudicio aut derogatione franquesiarum aut privilegiorum regiorum, et dictorum capitulorum formatorum super arrendamento cuditionis florenorum dicti Berengarii de Cortillis, immo omnia jura regia et dicte universitatis remaneant salva, illesa et intacta; de quibus omnibus dictus venerabilis regius procurator et dicti venerabiles jurati requisiverunt fieri presentem scripturam in presentia mei Guillermi Blanch notarii et scribe curie gubernationis Majoricarum ibidem evocati. Et ibidem jam dictus honorabilis gubernator locumtenens mandavit verbo dicto venerabili Antonio de Comellis regenti bursam cuditionis auri dicte secce, presentibus et requirentibus dictis venerabilibus juratis et procuratore regio, quatenus ab inde cudi faciat regales auri juxta formam conventionis antedicte, de quo mandato facta fuit presens scriptura.

Campaner, doc. 25 i p. 81; Botet, p. 237-238.

603 28 novembre 1422 SICÍLIA

El Consell de Sacre Col·legi aprova les bases per una encunyació de moneda durant "*l'any present*", que potser vol dir un any des de la data del conveni i presentat per l'arrendador Francesc Càmpulo, cosa de la qual en donen compte al Mestre Racional i al Conservador del Reial Patrimoni. Segons Trasselli, l'argent s'ha de batre a la talla de 100 peces per lliura (II, Taula VI). També es preveu que pugui batre pitxols.

Capituli formati infra li magnifichi signuri Viceré pro parte regie curie et Chiccu Campulo supra lu bactiri et laborari di la sicla di Missina quistu anni presenti.

In primis lu dictu Chiccu esti tinutu et divi dari per chasquidunu marchu di argenti di unci dudichi tari quaranta et gr. X. Item lu argentu lu quali virra in sicla digia tiniri martellu et si non tinissi non sia tenutu prindirlu comu e solitu. Item la curti divi pagari tucti li spisi et carriki soliti et consueti, Item, ki la curti haia per chascunu marchu di argenti laboratu gr. quindichi. Item lu dictu Chiccu digia fari cuntu et raxuni alu fini di l'annu et andira ad mectiri cuntu in Valldemona et in Val di Nothu undi la regia crti serra tantum et non in alio loco. Item si lu dictu Chiccu laborira pichuli sia tenutu pagari gr. V per libra, accatandu la rami ad florini quindichi lu cantaru et si plui constira quillu plui lu mictira in cuntu la crti, et si minu constassi pro rata sia tenutu pagari tantu plui di gr. Chinqui, la quali rami accatirannu li credinceri. Item ki lu dictu Chiccu prindi la cabella, inclusa per tuctu lu annu presenti di la prima ind. Item ki la curti poza fari bandiri la sicla per jorni XV per sou avantagiu et dapoi darila inclusa al dictu Chiccu. Item ki lu dictu Chiccu sia tinutu et digia tiniri in dicta sicla unci chentu in argentu.

Trasselli 1959, p. 31-32, nota 47 i Taula VI; ASP, Cancelleria, vol. 54, f. 86.

604 abril (?) 1423 NÀPOLS

En temps de la reina Joana II de Nàpols i en el període en què havia nomenat Alfons IV el seu hereu i defensor, fou redactat un document que la reina no va arribar a signar, en el qual s'ampliaven els poders d'Alfons i, entre ells, se li concedia el de batre moneda: "... *possitis pretera monetam seu monetas quascumque eciam sub novis cugno et impressione formaque et figura latitudine ac pondere quibus delegeritis cudi facere et imprimi ac valore beneplacito in perpetuum inter nostros subditos appreciari...*". Rotuolo suposa que en aquest moment es bateren els diners a nom d'Alfons i com a REGINE DEFENSOR.

Ruotolo 1980, p. 174.

605 8 maig 1423 SICÍLIA

El rei mana que, amb el metall de les dobles barbaresques, es batin ducats venecians. Trasselli considera fals aquest document, amb bons arguments, però el transcrivim, malgrat tot, atesa la tradició de falsificacions que coneixem i, sobretot, perquè el fet es repetí a Sicília mateix l'any 1435, com veurem.

Rex Aragonum et Siciliae citra, et ultra pharum etc. Nobiles viri fideles familiares, et consiliarj nostri sincere dilecti. Plurimas vobis gratias habemus ex quo nostri contemplatione, ac pro commoditatibus nostris permissistis, quod in felici urbe Panormi superioribus diebus Siclarii nostri sive monetarii pecuniam cuderent, quod absque alio prejudicio et laesione Privilegiorum vestrorum factum fuisse declaramus, nec volumus quod ullo unquam tempore aliter factum fuisse credatur, nec quod in consequentiam trahi possit, nisi quod ex voluntate vestra pro complacentia nostra processit, et quare ut diximus vobis plurimum regratiamus. Et quoniam merces et mercimonia pro majori parte hodie apud barbaros expediuntur ex quibus duplae veniunt, quae ut videtis non possunt juxta valorem suum facile habere, quo sit ut magnum populis nostris detrimentum sequatur. Vos affectuose rogamus, ut nostri contemplatione, et pro comuni utilitate in Bancum in ipsa felici urbe Panormi tenere velitis, qui omnes ipsas duplas colligant, et assecurent, quod infra viginti dies restituant collecta, et in illo interim duplas ipsas ad vos affectuose mittant, quas vos ibi in ipsa civitate Messanae cudere faciatis per vestros siclarios seu monetarios, et ex eis ducatos fieri faciatis pro quo quidem labore atque exercitio laborantes ipsi, qui dictas duplas cudent lucri facere teneantur quantum minus fieri poterit, uno pro centenario, et ad plus duo pro centenario, et si forte existimatis, quod non possint pro dicto lucro subsistere labores quaesumus, tunc permittere velitis quod nostri siclarii seu monetarii quibus eum ipsum lucrum optimum cursum est ad ipsam nobilem civitatem Messanae accedant, et ibi ipsas duplas cudant, et in ducatos ut penitus convertantur. Haec res quam equa est; gratissimus igitur nullam vestrorum privilegiorum jacturam seu detrimentum cedat. Quod si facitis iterum atque iterum vos affectuose rogamus sincere, permittere valeatis, quod nullatenus possumus arbitrari grave vobis molestumque crit, ut veremur tunc ne clamoribus, ac populorum querelas, rogamus aliquod rei huic remedium adhibere, quod tamen semper quantum in nobis fuerit fugiamus. Datum in nostra fidelissima civitate Capuae, die vigesimo quinto maji, primae Ind., anno a nativitate Domini millesimo quatricentesimo vigesimo tertio. Rex Alphonsus. Nobilibus viris Strategoto judicibus et juratis nobilis civitatis Messanae fidelibus et consiliariis nostris dilectis. In omuni Siciliae.

Trasselli 1959, p. 299-300, tret de C. D. Gallo, *Annali della Citta di Messina*, vol. II, Messina 1879.

606 1424 CATALUNYA

Confirmació de l'ordinació de la reina Maria sobre la qualificació que han de tenir els càrrecs de la seca. Es reiteraria encara el 1428 i el 1437.

Botet, ACA reg. 2790, f. 42 v. i reg. 2767, f. 48, 94 i 95.

607 1424 MALLORCA

Pagament "*in moneta Regalium auri que nunc cuditur in secca civitatis Maiorica*" a la taxa de canvi d'una lliura per ral d'or, en un pagament de 225 lliures. Tot i que desconeguts, això demostra que els rals d'or es varen batre.

Botet, p. 238 i nota 2; ACA reg. 2709, f. 143.

608 18 abril 1424 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Consta que s'havia augmentat el nombre d'operaris de la seca per la gran producció que s'hi feia i que, en sis mesos, s'hi havien batut 20.000 marcs de croats.

Colson, p. 91; Botet, p. 344.

609 19 abril 1424 Perpinyà CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Antoni Llobet, lloctinent i regent de la seca de Perpinyà pel seu germà Pere Llobet, que n'és el mestre, presenta la matrícula de les persones que hi treballen.

Davant la presència de vós, molt honorable senyor en Gordi Campredon, burgès e batle de la vila de Perpenyà, e de vós, honrat senyor en Pere Roure, notari, loctinent del honorable mossèn Bernat Albert, cavaller e procurador reyal dels comtats de Rosselló e de Cerdanya, exposa n'Anthoni Lobet, loctinent e regent la secha de la monedaria de la dita vila per en Pere Lobet, frare seu, maestre de la dita secca, e diu que a hoyda sua és pervengut que'n Bernat Miró de Barchinona òlim maestre de la dita secha de Perpenyà, stant maestre de aquella, féu certa nòmina o metrícula dels officials, obrers e moneders de la dita secha, dels quals s'en ha molts absentats e anats, don al dit Anthoni per rahó dels grans affers que·s són seguits en la dita secha despuys que ell la regeys, com de mig any ha batuts e monedats entorn VIIIM marchs de argent, ha convengut de admetre altres moneders, obrers e officials en la dita secha ultra aquells qui foren posats en metrícula per lo dit Bernat Miró. E per ço que a vós e als altres officialls sia notori e çert quels són de la dita secha e del for e jurisdicció dels alcayts de aquella, e atès que és cosa justa que cascun maestre de la secha faça nòmina e metrícula de sos officials, obrers e moneders e de aquells qui li són vists éser abils e sufficients en la dita art de monederia segons vol la constitució de Cathalunya. Per tant lo dit Anthoni en nom que damunt vos presenta la dita nòmina e metrícula deiús scrita dels dits officials, obrers e moneders. Requerint vos que aquella façats registrar en vostra cort e de la procuratió real per ço que

a tots los officials sia manifesta e que sia sabut quals són de la dita secha e de la jurisdicció dels dits alcayts. És la dita metrícula de la tenor següent:

P. Lobet, maestre de la secha e monederia, Anthoni Lobet, loctinent del dit maestre e moneder.

Officials del or: Laurens Redon, mestre de balança, Gordi Campredon i Guillem Campredon, gardes, Johan Belero, scrivà reyal del or e scrivà de la cort de la dita secha, Jacme Seger, fonedor, Anthoni Belero, ajudant de fonedor, Guillem Amarell menor de dies, acolorador, Thomàs Tequi, assimentador e moneder, Johan Montoliu, agreneller e moneder, Bernat Yvern, tallador dels ferres del or.

Officials de argent: Johan Vola, fonedor, Johan Tequi, ajudant de fonedor, Lorens Tequi, mestre de foyna, Bernat Giginta, moneder e ajudar del mestre de la foyna, P. Agosti, enblanquidor, Fferriol Bosqueros, notari e scrivà real, Lahonard Struch, maestre de balança, Ffrançès Fabre, Johan de Barqueres, gardes, Misser Ffrançès Giginta, assessor, Misser Gauderich Pagès, advocat, Misser Johan Vaquer, advocat fischal, Luys Tallet, procurador fischal, Nicholau Cases, tallador dels ferres de cunyar, ell mateys ensayador, Gordi Font, moneder e carboner de la monederia, Jacme Vaquer, obrer de les artilleries de la secha, Johan Mas, lavador de les escombrilles, Johan Gros, fasedor dels troçells e piles de moneda e sisores,

Obrers de la secha los quals no són vuy per obrar com sien vells mas han bé obrat e per lur belesa no deuen perdre lur beniffet: Agostí Agostí, argenter, Guillerm Puelles, Johan Bellastar.

Obrers abtes e àbils per obrar e obrants: Ramon Croells, Anthoni Bordanell, Guillem Clota, Gordi Castelló, Pere Avella, Jacme Pujol, Bernat, Bernat de la Tor, Guillem Adam, Anthoni Joglar, Guillem Spanyol, Guillem Carbonell, Johan Feliu, Johan Negre, Jacme Gros, Honorat Oliver, Pons Caneda, Johan Bordanell, Jacme Baró, Bernat Ergullós, Bernat Sabater, Guillem Garau, Ramon Bach, Guillem de Soda, Anthoni Forns, Bernat Pauques, Simon Canavelles, Arnau Maurell, Guillem Canti.

Cunyadors e moneders: Gordi Blancha, Martí Gavella, Pere Feliu, Nicholau Calçer, Johan Calçer, Jacme Redon, Guillem Redon, Bertho Agostí major, Johan Aybri, Ffrançès Cantagrills, Jacme Bassiner, Johan Perrot, Stheve Jauffre, Johan Agostí, Laurens Fabre, Stassi Cortils, Pere Cellers, Bertho Agostí menor, Ffrançès Andreu, Johan de Vall-lobera, Pere Monester, Miquel Alerigues, Alfonset de la Pólvora, Johan Salvet, Bernat Gausselm, Guillem Carbonell, Johan Pajès, En Costa lo fabre, Bertran de Finestrach, amolador de les asines, Ramon Feliu, missatgé e audedor de la secha.

Arrendadors e personers de la secha: Dalmau Stany, Huguet Riambau, Anthoni Traginer, Johan Feliu, durant lo arrendament.

A XVIIII° de abril any MCCCC vint e quatre fou presentada e feta la present matrícula e consentida per los dits honrables balle e loctinent de procurador reyal present e consentent misser Ramon Serinyà, jutge de Patrimoni.

Après foren admeses e continuats en la present matrícula los quis segexen: Gallart Pujol, obrer, Nicholau Amat, moneder, Bernat Bertran àlias Baró, obrer, Guillem Volona, moneder, Ffrancès Amat, obrer, Bernat Matheu, obrer,

Après, dimecres a III d'octubre any XXV fou admès e continuat en la present matrícula n'Arnau Piquer de Puigcerdà per moneder o cunyedor, e fou lin feta certificació.

Llibre de les Monedes, doc. 3 ; ADPO, registre de la Procuració reial, 15Bpl.

610 22 octubre 1424 CATALUNYA i ROSSELLÓ

Després d'haver fet confirmar al rei els seus privilegis referents a l'exclusivitat de la fabricació de moneda catalana de plata i de tern a Barcelona, els seus síndics li varen demanar que fes aturar aquestes fabricacions a Perpinyà. El rei hi accedí i les prohibí sota pena de presó i d'una multa de 1.000 florins d'or.

Pateat universis quod nos Alfonsus, Dei gracia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie, ac eciam comes Rossilionis et Ceritanie, eorum expedit obsequiositas subditorum munificencie non quesitum pertingere donum qui tenus vota dominica obsecundantes secum afferunt atque peribent nedum peroptate sed et necessarie gratitudinis complatamen, prospectis sane non modo primevis sed et in presenciarum adjectis eternaque laude condignis subsidiis tempestivo in tempore nostre prestitits majestati per vos dilectos et fideles nostros consiliarios, cives et universitatem civitatis Barchinone, quos naturalitatis innatus affectus et fidelitas illibata apud nostri precordia effecere plurimum comendantes, tenore hujusmodi nostri privilegii perpetuis temporibus valituri privilegia constituciones, licencias et provisiones quascumque super moneta Barchinone perpetua argenti scilicet atque denariorum minutorum de terno per divi recordii illustres nostros quoslibet predecessores signanter per serenissimos regem Jacobum primum et Petrum illius filium et heredem, Alfonsum primum, Jacobum secundum, Petrum secundum et reginam Alionorem illius consortem facta, concessa et provisa quomodolibet usque quaque vobis consiliariis, civibus, probis hominibus, consilio et universitati civitatis Barchinone, presentibus et futuris, confirmantes, laudantes, ratificantes et in omnibus approbantes tanquam si hic seriatim descripta fuissent motu proprio ad hec ducti gratis et de certa nostri sciencia, per nos et successores nostros, previsusque super his consilio et deliberacione maturis, ordinamus, concedimus et inviolabiliter statuimus quod a cetero intus civitatem predictam et non alibi nec aliter jamdicta Barchinone moneta de argento et minuti eciam denarii et oboli de terno sub solitis videlicet et antiquis pondere, lege, figura, signo et valore ac juxta formam et impressionem datas per privilegia, provisiones et statuta predicta et signanter dictorum felicis recordacionis regis Jacobi primi sub die kalendis augusti, anno Domini millesimo CC^mo^ quinquagesimo octavo, et calre memorie regis Petri primi die quinto kalendas julii, anno Domini millesimo CC^mo^ LXXX quinto, que in nostro sacro consilio legi mandavimus, juxta illorum seriem pleniorem cudatur et perpetuo currat sub eisdem, ut premittitur, lege, pondere atque signo dictam Barchinonem monetam vobis consiliariis, civibus et universitati predictis nostrisque

subditis Cathalonie Principatus, quorum intersit presentibus et futuris, et notari ac secretario nostro subscripto pro vobis et eis stipulanti tenere, observare, deffendere et custodire, et ullo unquam tempore non mutare sub aliis forma, lege, pondere atque signo et alias hujusmodi nostrum privilegium et contenta in eo observare et observari facere admontis sacrosanctis Dei Evangeliis jure jurando in nostra regia promittimus bona fide, et contrarium attentates punire et gravi acrimonia castigare ac facere insuper illam et non aliam recipi et currere in omnibus comitatibus, civitatibus, villis, castris, terris et locis in quibus Barchinone moneta currere consuevit eandem argenti et minutorum de terno monetam Barchinone nostro privilegio hujusmodi firmiter inhibentes necubi, ut predicitur, quam intus civitatem predictam cudi seu per aliquos eciam operari non obstantibus, sed pro revocatis habitis privilegiis et provisionibus universis in contrarium ab hactenus emanatis. Mandamus igitur inclito infanti Johanni, duci Montisalbi, fratri nostro carissimo ac in terris et regnis nostris predictis generali gubernatori, ejusque vicesgerenti et bajulo generali in Principatu Cathalonie ac vicariis, bajulis, curiis, officialibus et subditis nostris omnibus, presentibus et futuris, sub nostre ire et indignacionis ac pene mille florenorum incursu, quod predicta omnia et singula teneant firmiter, et observent, et faciant per quos deceat inviolabiliter observari; contrafacientes, si qui apparuerint, juxta privilegiorum series antiquorum plectendo et irremissibiliter puniendo. In cujus rei testimonium presentem fieri jussimus nostro sigillo majestatis inpendenti munitam. Datum in civitate Barchinone, die vicesimasexta decembris, anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^mo^ vicesimoquarto regnique nostri nono. Signum Alfonsi, Dei gracia regis Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comitis Barchinone, ducis Athenarum et Neopatrie, ac eciam comitis Rossilionis et Ceritanie. Rex Alfonsus. Testes sunt: Dalmacius, archiepiscopus Terrachone, Dominicus, episcopus Ilerdensis, Arnaldus Rogerii, comes Pallariensis, Johannes Raymundus Folch, comes Cardone, et Johannes de Vintimilio, comes Giracii. Signum mei Ffrancisci Darinyo, secretarii domini regis predicti, qui de ipsius mandato predicta scribi feci et clausi. Corrigitur autem in lineis VI^a^ «ad hec ducti» et X^a^ «et contrarium attentantes.»

Llibre de les Monedes doc. 34; Colson, p. 90; Salat p. 51, ACA, reg. 210, f. 115 i 116; Botet, p. 244.

611 26 desembre 1424 Barcelona CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei ordena al mestre i al personal de la seca de Perpinyà que aturin la fabricació d'argent i de menuts de tern, ja que Barcelona en té el privilegi exclusiu de fabricació, sota pena de 10.000 florins.

Alfonsus, Dei gracia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, coms Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac eciam comes Rosilionis et Ceritanie, ffidelibus nostris magistro ac operariis et ceteris quibuslibet de officio secce Perpiniani ad quos presentes contingerit pervenire, salutem et dilectionem. Ecce quod pridem recte consideracionis nostre judicium protndentes ad insignes facultatum prerogativas quibus universitas civitatis Barchinone preceteris intra Principatum Cathalonie debet et merito resulgere propio nostro motu privilegium, graciam et provisionem fecimus infrascriptam: "Pateat universis quod nos Alfonsus Dei Gracia rex Aragonum etc. Eorum expedit obsequiositas subditorum munificencie non quesitum pertingere etc"; ut supra. Congruatque proinde et vis privilegii expedat antedicti ut tenus illius formam argentea et minutorum de terno moneta prefata per quos deceat et non alios nec alibi quam intus civitatem Barchinone jamdictam amodo fabricetr: Vobis igitur et uniquique vestrum predicta denunciantes dicimus et mandamus sub nostre ire et indignationis incursu penasque decem milium florenorum a bonis cujuslibet contrafacientis irremissibiliter habendorum nostroque apllicandorum erario, aliisque penis in premencionatis pristis privilegiis appositis et descriptis, quatenus a fabricacione atque concussu omimodo monete antique preeclarate, videlicet argenti et minutorum de terno Barchinonev visis hujusmodi desistatis, nec in secca dicte ville vel alibi quam intus civitatem Barchinone, juxta tenorem privilegiorum antedictoru operandi, fabricare seu cudi aliquatenos assenciatis, permittatis vel alias per vos ipsos attendentis a cetero quamodoqumque, secus etenim at alibi amodo fabricandam sive cudendam monetam jamdictam nullius fore legis et valoris volumus et decernimus incontanter firmum habituri quod ex vobis quospiam contrafacto res punire et rigore austero castigare jam prestiti juramenti religio nos aretabit. Datum Barchinone sub nostro sigillo minori die vicesima sexta decembris anno a Nativitate Domini millessimo CCCCmo, vicesmo quarto. De Ortig. R.

Llibre de les Monedes doc. 35.

612 1425 CATALUNYA

El croat, que s'havia arribat a cotitzar a 18,5 diners, "*fou tornat a quinze diners*".

Rúbriques de Bruniquer, p. 131

612 a 17 març 1425 Saragossa MALLORCA

A causa de la mort del mestre Gabriel Sunyer, el rei nomena Gaspar Desportell mestre vitalici per a l'encunyació d'or, argent i altres metalls, amb la facultat de nomenar un substitut.

Campaner, p. 82, A. A., Vol. de Lletres Reials de 1425 i 1426, f. 12.

613 22 octubre 1425 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei reitera la seva prohibició a la seca de Perpinyà de batre moneda d'argent i de tern de Barcelona, mana que l'ordre sigui proclamada públicament i dóna instruccions als oficials reials perquè denunciïn el mestre de la seca o els seus oficials si la incompleixen.

Alfonsus, Dei gracia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum

et Neopatrie ac eciam comes Rossilionis et Ceritanie, ffidelibus nostris magistro et ejus locumtenente operariis ac ceteris quibuslibet de officio secce ville Perpiniani ad quos presentes contigerit pervenire, salutem et graciam. Exposicione per humili dilectorum et fidelium nostrorum consiliariorum civitatis Barchinone percepimus quod, licet per nos eisdem consiliariis, civibus, probis hominibus, consilio et universitati civitatis jamdicte super fabricacione monete argenti et minutorum Barchinone de terno privilegium de novo concesserimus infrascriptum et pro ipsius privilegii observacione executoriam fieri mandaverimus sub hac forma: «Alfonsus, Dei gracia rex Aragonum, Sicilie etc. ffidelibus nostris magistro ac operariis et ceteris quibuslibet de officio secce Perpiniani ad quos presentes contigerit pervenire, salutem et dileccionem. Ecce quod pridem recte consideracionis etc.» ut supra, post cujus datum et signum sequitur. Vos tamen dictus magister secce dicte ville seu Antonius Lobet, vester locumtenens, requisitus per Johannem Franch, subsindicum dicte civitatis Barchinone, quod capitulum secce predicte faceretis congregari adeo ut litteram preinsertam ibidem posset preambulus Johannes Franch presentare, quam nedum recusastis dicti capituli facere congregacionem, sed quamdiu ipse subsindicus Barchinone in dicta villa Perpiniani resedit hinc inde minus sagaciter latitastis, ob quod substracta vestri presencia opportuit predictum Johannem Franch, subsindicum memoratum, in domo vestra et coram testibus presentare litteram preinsertam, et illam affigere in janius dicte domus, ut hec et alia in quodam publico instrumento acto Perpiniani, undecima mensis ffebruarii proxime preteriti, clauso per Johannem Roure, regia auctoritate notarium, vidimus propensus contineri. Et ex post nescitur quo ductus consilio ab obediencia nostrorum mandatorum exorbitans monetam argenti fabricare seu cudere in secca dicte ville Perpiniani minime formidastis penam decem millia florenorum auri et alias penas adjectas in preinserto privilegio incurrere non verendo. Quocirca supplicato nobis humiliter per dictos consiliarios civitatis Barchinone eis super his de condecenti remedio provideri, redaguentes vos merito de predictis sciturí, e certo quod nisi propter quedam que nostrum retinent animum de presenti, vobis non litteram hujusmodi sed aliquem executorem rigidum dictarum penarum et vestre inobediente correctorem indubie misissemus harum serie dicimus et mandamus vobis de certa sciencia et districte sub nostre ire et indignacionis incursu penaque aliorum decem millia florenorum auri a bonis cujuslibet vestrum contrafacientis irremissibiliter habendorum nostroque applicandorum erario iliisque penis in prenarratis antiquis privilegiis appositis et adjectis quatenus dicta preinserta nostra mandata observantes ad unguem secundum illorum tenorem a fabricacione atque concussu monete natique predeclarate, videlicet argenti Barchinone, visis presentibus desistatis, alioquin, si contrarium presumpseritis facere animo indurato, certo cercius vobis sit quod ultra dictarum penarum execucionem rigidam atque fortem non evadetis pro transgressione nostrorum mandatorum vestrarum personarum urgencia detrimenta. Insuper mandamus de certa sciencia et consulte vicesgerenti gubernatoris comitatuum Rossilionis et Ceritanie, vicario Rossilionis et Vallispirii, bajulo ville Perpiniani ceterisque officialibus nostris comitatuum predictorum et locatenentibus eorumdem, sub pena consimili decem mille florenorum auri a quolibet contrafaciente irremissibiliter habendorum, dictoque nostro applicandorum erario, quatenus voce precionis et tubis clagentibus per villam Perpiniani et per alia loca insignia dictorum comitatuum hujusmodi provisionem in romancio redigendam, ut omnibus innotescat publicari, et in registris curiarum ipsorum faciant, ut appareat perpetuo registrari. Et ulterius, si contigerit vos dictos magistrum secce vestrum locumtenentem aut operarios quoscumque animo pertinaci fabricare seu cudere monetam argenti prenarratam contra formam nostri mandati, confestim vos capiant et carceribus introducant nosque cursore veloci cum eorum litteris de capcione vestri et aliis inde secutis reddant cerciores adeo ut nostra regalis auctoritas in personis et bonis vestris quas meremini penas valeat arbitrari. Datum Barchinone, XXII[a] die octobris, anno a Nativitate Domini millesimo CCCC[mo] vigesimo quinto. De Funes vic[ecancellarius].

Llibre de les Monedes, doc. 36.

614 17 juliol 1425 Borja VALÈNCIA

El rei disposa que li trametin amb urgència el mestre de la seca, que era Arnau Çaburgada, "*ab empremptes e cunys*".

Mateu 1976, p. 177, ARV, A. R. reg. 634, f. 126 v., 128 i 185.

615 15 novembre 1425 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei reitera, una vegada més, la prohibició de batre a Perpinyà la moneda d'argent i la de billó de tern de Barcelona sota l'amenaça al mestre i als oficials de la seca de perdre l'ofici i una pena de 5.000 florins.

Alfonsus, Dei gracia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac eciam comes Rossilionis et Ceritanie, dilecto nostro Dalmacio de Darnicibus, militi, locumtente vicesgerentis gubernatoris comitatuum Rossilionis et Ceritanie, salutem et dileccionem. Super presentacione vobis facta per fidelem portarium nostrum Ludovicum Doz de quadam littera nostra cum qua inhibetur magistro secce et aliis monetariis et seu operantibus in eadem ne ad operandum seu cudendum monetam argenti et minutorum procedant, sed desistant totaliter. Quodque voce preconia jamdictam nostram litteram in romancio redactam voce preconia per loca solita dicte ville publice tubis clangentibus faceretis nunciari sive publicari, prout in dicta nostra littera data Barchinone XXII[a] die octobris proxime preteriti, ad quam nos referimus, hec et alia lacius expressantur per dictum nostrum portarium consultacionis litteram recepimus quam misistis, virtute cujus vos a predictis vultis reddere excusatum de quo satis et non immerito admiramur ex quo mandata nostra non deduxistis ad effectum. Super qua taliter respondentes dicimus et mandamus vobis de certa sciencia et expresse sub nostre ire et indignacionis incursu, ac pena quinque millia florenorum auri ac privacione officii vobis comissi, quatenus non obstantibus rationibus in dicta consultoria exaratis aut aliis quibuslibet opponendis litteram nostram pretactam jam ut predicitur presentatam vobis et contenta in eadem plenarie exequamini et

compleatis, et exequi, compleri et observari faciati tenaciter et ad hunguem publicacionem ipsius voce preconia, ut prefertur, minime omittendo. Cum nos sic consulte fieri providerimus et velimus omni excepcione remota. Datum Barchinone, quintadecima die novembris, anno a Nativitate Domini M° CCCCmo vicesimo quinto. De Funes vic[ecancellarius].

Llibre de les Monedes, doc. 37.

616 22 novembre 1426 CATALUNYA i ROSSELLÓ

En aquesta data "*...partí de Barcelona Joan Franch, notari qui per part de la Ciutat anà a Perpinyà per presentar una Provisió del Senyor Rey obtenguda sobre los Croats ques baten en la dita Vila de Perpinyà*".

Rúbriques de Bruniquer, p. 157.; Dietari, p. 243.

617 7 maig 1426 SICÍLIA

Segons una ordre del Pretor de Palerm, el pitxol havia de valdre ¼ de diner, és a dir, 4 pitxols per un diner.

Trasselli 1959, p. 29-30.

618 20 juny 1426 MALLORCA

En aquesta data, el florí es cotitzava a 20 sous.

Campaner 1879, Arxiu de l'Audiència del districte. Papers de l'antigua Lloctinença del Regne. Vol. de Lletres Reials de 1427, f. 153.

619 5 juliol 1426 València CATALUNYA

D'acord amb les Corts aplegades a Barcelona, i a petició dels síndics de Barcelona, el rei mana al mestre de la seca, Bartomeu Cervera, que faci batre a càrrec de la Universitat de Barcelona croats d'argent amb el tipus de la moneda barcelonina de tern i amb la llegenda ALFONSUS REX ARAGONUM. "*Que ningú sia forçat a préndrels per 12 diners i no menys*".

Alfonsus, Dei gracia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac eciam comes Rossilionis et Ceritanie, ffideli nostro Bartholomeo Servera, magistro secce auri et argenti que cuditur in civitate Barchinone, salutem et graciam. Supplicantibus nobis humiliter fidelibus nostris Johanne Lull, Johanne Buçoti et Bonanato Petri, ambassiatoribus civitatis Barchinone in nostra presentibus curia, vobis dicimus et mandamus de certa sciencia et expresse, quatenus nomine et ex parte nostra cudatis et cudi faciatis, ad missiones tamen et expensas universitatis civitatis jamdicte et non nostras nec curie nostre in aliquo, monetam de argento vocatam croats, cum signo quo signatur moneta Barchinone de terno perpetua. Quamquidem monetam vocatam croats nullus recipere teneatur, nec ad recipiendum possit compelli, nisi pro duodecim denariis barchinonensis de terno pro quolibet. Si autem pro pluri quis ipsos recipere voluerit, eos recipere et mittere possit, prout cum illis cum quibus contraxerit poterit convenire. In circuitu autem cugnorum sive de les empremptes, in loco ubi poni solent nomina regum Aragonum predecessorum nostrorum illustrium, ponantur verba sequencia: «Alfonsus rex Aragonum». Predicta autem omnia et singula et ex eis dependencia per vos fieri volumus et jubemus juxta tenorem et contenenciam privilegii serenissimi domini regis Petri Aragonum et Sicilie regis memorie celebris super cudicione predicte monete universitati dicte civitatis indulti cum carta ejus sigillo pendenti munita data Barchinone, quinto kalendas julii, anno Domini millesimo CC^mo^ LXXXV°. Volumus tamen et nobis placet quod juxta formam predictam et non alias, cudatis et cudi faciatis nedum dictos croats sed medios croats et quarts de croats, prout vobis visum fuerit faciendum, juribus tamen nostris salvis inde vobis removentibus et illesis. Provisionem autem nostram et mandatum hujusmodi durare volumus dum nobis placuerit et non ultra. Datum Valencie sub nostro sigillo secreto, quinta die julii, anno a Nativitate Domini millesimo CCCCmo vicesimo sexto. Rex Alfonsus.

Nota: Al foli 27, l'escrivà va afegir "*Croats a XV diners*" i el comentari següent: "*Ab vigor de la present provisió foren afforats los croats de Barchinona en la taula de cambi de la dita ciutat a XV diners barchinones com d'abans correguessen a XVIII diners per los consellers e consell de la dita ciutat. Los quals consellers eren los següents, ço és en Galceran Dusay, Johan Lull, P. Ballester, Antoni Pujada e Ffrancesch de Conomines*"

Llibre de les Monedes, doc. 38.

620 5 juliol 1426/1450 València CATALUNYA i ROSSELLÓ

El rei mana que es compili el Llibre de les Monedes, a petició dels síndics de Perpinyà.

*Ego Jacobus Garcia, illustrissimi domini regis Aragonum scriptor ac tenens claves sui archivi regii Barchinone, presens transumptum predictarum constitucionum et capitulorum curiarum, privilegiorum, concessionum, provisionum atque litterarum regiarum facientium et faciencia super facto monete Barchinone, tam de denariis minutis quam de argento et etiam florenorum Aragonie, in quadraginta tribus foleis presenti incluso scriptorum et scriptarum a diversis regestris et instrumentis publicis regum Aragonum memorie gloriose sub diversis titulis in dicto archivo reconditis, de mandato multum honorabilis domini vicecancellarii, ad instanciam sindicorum ville Perpiniani facto, sumpsi et cum eisdem veridice comprobavi. Et est verum quod licet transumpta que inferius memorantur seu provisiones inter alia continuetur, non sunt abstracta a dicto archivo, cum nondum habeantur regestra de eisdem. Quequidem provisiones sunt hujusmodi: videlicet provisio domini regis Alfonsi feliciter nunc regnantis data Valencie sub sigillo secreto ejusdem quinta die julii, anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^mo^ XXVI°, continuata superius in foleo XXVII°. Item, privilegium ejusdem domini regis datum in Castellonovo Neapolis quinta die madii, anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^mo^*

XL° quarto, continuatum in foleo XXVIIII°; et provisio eciam ejusdem domini regis, data in Castello terre Fontane octavo die mensis novembris, anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^mo L tertio, continuata in foleo XXXI°. Cetera vero omnia supradicta sunt a dicto archivo abstracta, ut superius continetur. Et ut in predictis omnibus fides plenior impendatur, hec mea manu scripsi in testimonium premissorum et meum assuetum hic appono Signum.

Llibre de les Monedes, f. 43 v.

621 20 juliol 1426 València CATALUNYA

Com que els croats apareixen sovint gastats i retallats, el rei mana que només s'admetin a pes. Els que els retallin seran considerats falsadors.

Alfonsus Dei gratia rex Aragonum, Siciliae, Valentiae, Maioricarum, Sardiniae, et Corsicae, Comes Barchinonae, dux Athenarum et Neopatriae, ac etiam comes Rossilionis, et Ceritaniae, Dilectis, et fidelibus nostris gubernatori, vicariis, baiulis, sub-vicariis, et sub-baiulis ceterisque universis, et singulis officialibus ubilibet intra Principatum Cathaloniae constitutis, salutem et dilectionem. Excessibus nonnullorum, qui ut informatur iudicium divinae ultionis nostrae Maiestatis non timentes, neque paenas propterea á iure statutas verentes incurrere monetam croatorum diminuunt radunt et tondent, illam á vero penso adulterando propter quod in crimen furti, et falsi adversus Nos, et in damnum Reipublicae dicti Principatus videntur incidere, obviare volentes; vobis et cuilibet vestrum de certa scientia et expresse iniungimus et mandamus quatenus in singulis civitatibus villis et locis ejusdem Principatus nostrae iurisdictionis suppositis per praeconem publicum seu alias denuntietis, et provideatis, quod amodo nemini liceat sub nostrae indignationis incursu dictos croats admittere vel recipere nisi preius ponderentur, fuerintque recti ponderis, quia sic Nos fieri volumus, et iubemus; et si secus fuerit, id quod defuerit, sibi facere resarcire, dictos vero criminosos, si ausu temerario perseveraverint in praedictis, si et pro ut ad vestrum unumquemque pertineat, paenis falsi et aliis debitis afigatis. Datum Valentiae sub nostro sigillo secreto vicessima die julii anno á nativitate Domini millessimo quadringentessimo o vicessimo sexto. Rex Alfonsus.

Salat, doc. 54, AMB, Llibre Vermell 3, f. 65 v. ; Botet, p. 248.

622 20 juliol 1426 València CATALUNYA

Mana el rei que s'observi, sota pena de 10.000 florins, el privilegi de batre moneda atorgat a la ciutat de Barcelona i confirmat per ell el 26 de desembre del 1424.

Alfonsus Dei gratia rex Aragonum, Siciliae, Valentiae, Maioricarum, Sardiniae, et Corsicae, comes Barchinonae, dux Athenarum, et Neopatriae, ac etiam comes Rossilionis, et Ceritaniae, dilectis et fidelibus gerenti vices gubernatoris in Cathaloniae Principatu, vicario, baiulo, sub-vicario, et sub-baiulo, ceterisque universis et singulis officialibus nostris in civitate Barchinonae constitutis praesentibus et futuris, et eorum locatenentibus, et ipsorum cuilibet, nec non consiliariis civibus et habitatoribus civitatis eiusdem, salutem et dilectionem: Cum Reipublicae civitatis Barchinonae vertatur in modicum interesse, si privilegium super moneta per praedecessores nostros et nos de novo etiam concessum, et confirmatum civitati eidem non servetur per omnia per subditos nostros iuxta illius seriem et tenorem, cum velimus pro utilitate Reipublicae iam dictae civitatis, idem privilegium et confirmationem iuxta tenorem illorum inconcusse, et plenissime observari, vobis, et cuilibet vestrum dicimus, et mandamus expresse, et de certa scientia sub nostrae irae et indignationis incursu, paenaque decem mille florenorum nuri á bonis cuiuslibet vestrum contrafacientis irremissibiliter habendorum, et nostro applicandorum aerario, quatenus privilegium et confirmationem, et contenta in eis iuxta eorum seriem pleniorem, pro ut ad quemlibet vestrum spectet, servetis, et servare faciatis inviolabiliter et ad unguem, caventes attente, ne contrarium faciatis, si paenas iam dictas, et alias acriores paenas prorpio mei animi motu vobis inflingendas cupitis evitare. Datum Valentiae sub nostro sigillo secreto die vigessima julii anno á Nativitate Domini millessimo quadringentessimo vicessimo sexto. Rex Alfonsus.

Salat, doc. 53, AMB, Llibre Vermell 3, f. 65.

623 16 setembre 1426 CATALUNYA

Es fan crides a Barcelona pel curs del croat a 15 diners de tern.

A 16 de setembre 1426, Crida que nengu prenga los Croats sino â 15 diners.

Rúbriques de Bruniquer, p. 131.

624 27 setembre 1426 València VALÈNCIA

Atès que la seca no pot pagar l'or al preu que es paga en altres llocs i que, per això, no pot batre florins, mana el rei que es faci una nova moneda que anomena "Reial d'or de València" i que prendrà el nom de "*Timbre de València*". Ha de tenir una llei de 23 quirats i una talla de 96 pecs el marc, se n'ha de fer meitats a 192 peces el marc, ha de tenir un valor de 15 sous cada timbre i s'ha de batre durant 10 anys. En detalla els tipus i les llegendes. Botet comenta que Capdevila els atribueix un valor de 8,5 sous.

En nom de nostre Senyor deu Jesu Christ. Nos Nalfonso per la gracia de deu rey d'Arago de Sicilia de Valencia de Malorques de Cerdenya e de Corcega, comte de Barchinona, duch de Athenes e de Neopatria e encara comte de Rossello e de Cerdanya. Com experiencia la qual es maestra de totes coses haia evidentment demostrat quel batiment de la moneda d'or lo qual lo glorios rey en Pere besavi nostre apres la guerra de Castella, sexanta anys ha passats introduhi e començà fer batre en lo regne dessus dit de

Valencia ço es de florins d'or de ley de devuyt quirats e pes de sexanta vuyt a march de Perpenya, ha importat gran utilitat e profit en lo Regne dessus dit tant com los dits florins han durat. Eo la sequa nostra de la dita ciutat de Valencia, sens dan e perdua nostra ha poscut fer a batre. Jatsia per part del regne dessus dit, axi en la Cort de la dit regne ques comença en la vila de Sant Matheu en temps del dit glorios rey en Pere en l'any mil trescents sexanta nou e fini en l'any Setanta. Com en la Cort quel magnifich infant don Johan car oncle nostre estant duch de Gerona e primogenit del dit regne celebra en l'any mil trescents sexanta quatre, hi fos contradit. E com axi per ço com la dita segua nostra, no podent sens gran dan e perdua nostra donar en la compra del or lo preu que en altres parts de algun temps ença sen dona e ses donat, ha cessat batre dels dits florins d'or, com encara perço que los florins d'or ja batuts en temps passat per la maior valua del dit or en altres parts son estats continuament trets per fondrels en altres seques fora nostres regnes e terres, la dita ciutat e regne son estats totalment evacuats dels florins d'or, entant que de aquells en la dita ciutat e regne e encara en altres parts dels dits nostres regnes e terres sen troben fort pochs, de que a la ciutat e regne dessus dits e singulars de aquells per los molts avers que si cullen e sen poden traure per portarlos en altres parts, deffallint hi la dita moneda d'or e altres, se son enseguits hi se ensegueixen continuament grans dampnatges e total desviament de la mercaderia e de la treta e trasteiament dels dits avers tro amostrar e descobrir se paupertat extrema entre nostres subdits e vassalls per la dita raho. On jatsia nos, volents a les necessitats dels dits nostres subdits e vassalls remediablement provehir, haguessem per nos delliberat e proposat fer batre moneda d'or en la dita ciudad de Valencia tal com mils possquessem a reveniment de aquells dits subdits e vassalls nostres, e que nos fos nengu forçat pendra aquella sino quis volgues, no obstants diverses contradiccions per vosaltres amats e feels nostres los jurats en l'any present e sindich de la ciutat de Valencia fetes al dit batiment per conservacio de vostres privilegis antichs parlants de batiments de monedes. Empero, informats vosaltres com en altres seques e parts del mon val his dona mes en lo March del or que nos donar no podem ni en les seques de nostres regnes e terres nos dona ni donar nos pot per batre aquell e ferne los dits florins juxta la ley e pes introduit e començat per lo dit glorios rey en Pere besavi nostre, sens gran perdua e dampnatge nostre e de nostres drets. Com en les parts altres del mon valla huy lo dit or cinquanta quatre liures lo march, e les nostres seques per batre los dits florins a la ley e pes dessus dits dar noy puixen de quaranta vuyt liures avant en en lo march al tot mes. Per ço, volents nos ab vosaltres en lo dit batiment attesa en lo temps de ara la valor del dit or justifficadament provehir, e remediar a la necessitat de la dita ciutat e regne, e dar loch e manera que nostres subdits e vassalls sien enriqueits: Es estat concordat que, sens derogacio e preiuhi de furs e privilegis del dit regne parlants de batiment de moneda e de alguna part de aquells mas que perpetualment romanguen en sa plenera fermetas efficacia e valor, nos batam e façam batre en la dita sequa nostra de Valencia, per espay de deu anys primers vinents e continuament comptadors, reals e migs reals d'or sots forma e emprempta de la una part ab scut de senyal o armes nostres reyals jus lo timbre nostre propi, E de la part altra ab lo dit nostre senyal e armes fet a cayro ab quatre migs compassos entorn, E dessus en la sumitat cercles en cascuna part ab letres continents nostres propi nom e titol del dit regne de Valencia, empero sots ley de vint quirats e pes de dos diners per peça de march de Perpenya. En aixi que dels dits reals d'or haia noranta sis peçes en lo march, e cascuna peça valla deu sous de reals menuts de Valencia e nos pus, e dels migs reals haia cent noranta dues peçes en lo march. E cascuna peça valla cinch sous dels dits reals menuts de Valencia e no pus: permanera quels dits reals e migs reals d'or de nou batedors se comporten his puxen comportar ab la valor e preu que huy corre e val comunament lo dit or en altres parts del mon. E nos en la dita nostra sequa hi haurem a dar ço es cinquanta liures en lo march; los quals reals e migs reals de nou batedors sien appellats reals e migs reals d'or de Valencia, E com a reals e mitgs reals d'or de Valencia correguen per la dita ciutat e egne a valor e preu los dits reals dels dits deu sous de reals menuts de Valencia la peça e los dits migs reals a valor e preu dels dits cinch sous segons es dit. E quels dos prohomens qui acostumen esser e o seran guardes en la dita nostra sequa, puixen licenciar los dits reals d or, en ley un quart de quirat en mes o en menys tenient ne compte de nos á la terra. E en pes e en talla puixen licenciar los dits dos prohomens o guardes de devuyt grans en lo march en mes o en menys tenint ne aximateix compte de nos e la terra. En axi empero quel batiment dels dits reals e migs Rreeals d'or e de la ley e pes dessus dits, no puixa esser tret per avant per nos ni nostres successors ni altri per nos ni ells a us ni consequencia, ans si per avant la dita ciutat e regne en lo us dels dits reals e migs rals d'or novament batedors be nos trovaven. E a nos e a vosaltres era vist que fossen damnoses a la cosa publica de la dita ciutat e regne, a supplicacio de vosaltres aquells dits reals e mig reals d'or que durant lo dit temps de deu anys se batran siam tenguts desfer e fondre, E del us e corriment de aquells totalment fer cessar en la dita ciutat e regne. E si la dita ciutat e regne bes trovaran en lo us e corriment de aquells, que nos la valor ley e pes de aquells no puixam d'aquinavant baxar diminuir ni aminuar. Perque, metens en exequcio la dita concordia entre nos e vosaltres feta del batiment dels dits reals e migs reals, Per tenor de la present carta nostra per nos e per los successors nostres prometem ens obligam a vos e als vostres succesors totes les dessus dites coses entre nos e vosaltres sobre lo batiment dels dits reals e migs reals d'or concordades e cascuna d'aquelles enseguir e complir e fer enseguir e complir ab degut effecte segons son corcordades e dessus posades e a aquelles no contravenir ni lexar contravenir en alguna manera. E per les dites coses axi tenidores servadores e complidores per nos e nostres successors, juram a nostre Senyor deus e als seus sant quadre Evangelis per nostres mans corporalment tocats contra aquelles no venir ni permetre esser contrafet per alguna causa manera a raho. E nosaltres en Francesch Vives Jacme Tolsa cauallers, en Pere de Fachs doctor en leys, en Jacme Celma, en Manuel de Xarch, en Pere de Lecha, ciutadans e jurats en 'any present, e en Ffrancesch Ecola notari sindich de la ciutat de Valencia, prestants en nom de la dita ciutat e Consell d'aquella en les dites coses consentiment e beneplacit de la ciutat e consell dessus dits, ab humil exhibicio de gracies acceptam de vos molt alt senyor rey totes les dites coses e cada una daquelles, e contra aquelles prometem no venir en alguna manera per qualsevol causa o raho. E les dites coses totes e sengles nos Rey dessus dit d'una part, E nosaltres dits jurats e sindichs de la dita ciutat en nom d'aquella e de son consell de la part altra, fem acceptam atorgam prometem e prestam nostre assentiment en ma e poder del Secretari notari devall

scrit axi com a publica persona, en nom de nosaltres e de tots aquells de que es o sera interes, les dites coses reebent paciscent e legitimament stipulant. En testimoni de les quals coses nos Rey dessus dit manam esser feta la present ab nostre segell enpendent segellada. Dada e feta en Valencia, a Vint Set dies del mes de Setembre, En lany de la nativitat de nostre Senyor Mil.cccc. Vint Sis e del Regne nostre onze.

Botet, p. 240 i doc. 61, AMV, Privilegis i Cartes d'Alfons el Magnànim, núm 44.

625 20 octubre 1426 València CATALUNYA

El rei mana als seus oficials que facin complir la seva ordre perquè els croats hagin d'ésser rebuts a 12 diners cada un. Al regest del Llibre de les Monedes, resumeix així el document: "*Que no obstant qualsevol crides los bachinonesos d'argent hagen désser rebuts necessariament per tothom per 12 diners barchinonesos de tern*". El rei prohibeix, sota pena de mort, la venda al pes de monedes d'argent amb les armes d'Aragó, així com la seva fosa o destrucció.

Nos Alfonsus, Dei gracia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac eciam comes Rossilionis et Ceritanie. Multe nostrorum subditorum querele noviter ad nostrum sacrum consistorium sunt deducte quod in Principatu Cathalonie monete argentee sic ad vilependium sunt deducte quod quasi massa rudis sicut si nomine sacre imaginis vel armorum decore nullatenus fuissent impresse seu insignite omnimode profanantur. Eo enim quod denarii argentei qui in Barchinona cuduntur in precio et a precio quod ab inicio statutum fuerat variantur et statim ad decem et octo denarios statim ad quindecim recipiuntur et dantur in tabula civitatis Barchinone ubi teste experiencia pars monetarum que sunt in Cathalonia deducuntur in tabula; monete alie que extra principatum ipsum in aliis regnis et metrocomeis fabricantur, rediguntur ad vilitatem precii licet in lege dictis croats quedam perfecte quedam quasi perficientur cum enim jam a magnis citra diebus dicti denarii argenti barchinones in quotidiano usu ex quadam vulgi oppinione preciosiores in precio fuerint reputati ceteris denariis qui alibi fuerint cuditi seu impressi diminutis Barchinone quos vulgus, ut dictum est, meliores reputaverat, forsitam non satis experte ex illa facili oppinione credunt in aliis denariis et monetis licet nostrum sacrum stigma habeant, esse necessarium decrementum, cui oppinioni ultimate ad quam vulgus faciliter ducitur causam magis dedit quedam preconizacio in civitate Barchinone predicta facta, que cum non potuerit auribus singulorum perfecte et intelligibiliter inculcari plures metuentes plusquam forsitan metuendum fuerit ad tribulandum se taliter sunt deducti quod nesciunt in talibus quid discernant. Quid plura currentibus pridem monetis omnibus promiscue in principatu prefato passim ad precia variata sic quod contractus indifferenter consueverant ex illis et cum illis celebrari qui illas monetas receperant si nunc soluciones velint facere de illis ve contractus celebrare nullatenus audiuntur, nisi habita moneta ut massa contaminata, quod billo nominant, qui in monetis maxime conversantur. Nos igitur, cupientes subditorum requiem et quantum possibile est tales errores presertim que imminent in rudium cordibus amputare, nostre intencionis propositum declarantes dicimus et cunctis nostris subditis presencium serie notificamus, quod cuilibet impune licitum existit uti ac negociari in principatu Cathalonie quibuscumque monetis seu denariis argenteis in quibuscumque partibus nostre dicioni subditis cuditi sint vel fabricari, dum tamen regis Aragonum sacram imaginem habeant seu arma, et ad quamcunque legem sint fabricati illo precio quo melius poterint, recipientes et dantes adinvicem convenire, excepto quod necessario denarii sive croats qui in Barchinona extiterint fabricati seu cuditi ad undecim denarios et obolum de lege, non possint pro duodecim denariis minutis Barchinone de terno, secundum priscam institucionem per quempiam refutari, sed si de pluri convenire potuerint, fas sic cuilibet prout eis visum fuerit expedire. Adjicimus tamen et omnibus ac quibuscunque cujusque legis fuerint vel condicionis et sub pena mortis inhibemus ne aliquis vendere vel emere audeat denarios argenteos grossos nostris imaginibus nomine vel armis impressos ad marcas vel pondus ut massam rudem nec aliquos ex dictis denariis fundere, frangere vel ad dictam massam rudem reducere, sine nostro speciali et expresso consensu, et tunc in nostris seccis et pro illis, si inde per nos aliquid statutum fuerit vel decretum. Mandamus propterea gerentivices gubernatoris, bajulo generali, vicariis, subvicariis, bajulis, subbajulis ceterisque universis et singulis officialibus et subditis nostris intra Cathalonie principatum ubilibet constitutis, dictorumque officialium locatenentibus, presentibus et futuris, ad quem seu quos spectet sub debito fidei et naturalitatis quibus nobis sunt astricti, quatenus statutum, ordinacionem et provisionem nostra hujusmodi teneant firmiter et observent, faciantque ab aliis inviolabiliter observari et non contraveniant seu aliquem contravenire permittant aliqua racione vel causa. Quinpocius ad execucionem penarum predictarum, si quempiam huic contigerit contraire, procedant rigorose prout in factis fiscalibus procedi fuit solitum atque debet. Nos enim scienter, deliberate et consulte nostri sacri consilii matura deliberacione preheunte, sic fieri volumus et jubemus. In cujus rei testimonium presentem fieri jussimus nostro sigillo secreto in dorso munitam. Datum Valencie, die vicesima octobris, anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^mo^ vicesimo sexto. Rex Alfonsus.

Llibre de les Monedes, doc. 40.

626 30 novembre 1426 València CATALUNYA

El rei revoca una ordre del 20 de juliol anterior per la qual ningú no podia ésser forçat a rebre o donar els barcelonesos d'argent a pes.

Alfonsus, Dei gracia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac eciam comes Rossilionis et Ceritanie, dilectis et fidelibus nostris gerentivices gubernatoris, bajulo generali, vicariis, bajulis et subbajulis ceterisque universis et singulis officialibus et subditis nostris videlicet intra Principatum Cathalonie constitutis dictorumque officialium locatenentibus presentibus et futuris, salutem et dilectionem. Decet ad varietatem temporum humana statuta

sepissime variari presertim que ex hominum necessitatibus incumbentibus rei possunt esse publice nocitura. Sane existentibus dudum in nostri curia nunciis civitatis Barchinone quandam ordinacionem sanccivimus tenoris hujusmodi: «Alfonsus, Dei gracia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac eciam comes Rossilionis et Ceritanie, dilectis et fidelibus nostris gubernatori, vicariis, bajulis, sub bajulis ceterisque universis et singulis officialisbus videlicet intra Principatum Cathalonie constitutis, salutem et dileccionem. Excessibus nonnullorum qui, ut informamur, judicium divine ulcionis nostreque majestatis non timentes neque penas, propterea a jure statutas verentes incurrere monetam croatorum diminuunt, raddunt et tondent illam a vero penso adulterando, propter quod in crimen furti et falsi adversus nos in damnum rei publice dicti Principatus incidere obviare volentes, vobis et cuilibet vestrum de certa sciencia et expresse injungimus et mandamus quatenus in singulis civitatibus, villis et locis ejusdem Principatus vestre jurisdiccioni suppositis per preconem publicum seu alias denuncietis et provideatis quod ammodo nemini liceat sub nostre indignacionis incursu dictos croats admittere vel recipere nisi prius ponderentur fuerintque recti ponderis quia sic nos fieri volumus et jubemus. Et si secus fuerit ad quod deffuerit sibi facere resarciri, dictos veros criminosos si ausu temerario perseveraverint in predictis si et prout ad vestrum unumquemquem pertineat penis falsi et aliis debitis affligatis. Datum Valencie sub nostro sigillo secreto, vicesima die julii, anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^mo^ vicesimo sexto. Rex Alfonsus.» Porro considerantes magnam pecuniarum penuriam que ab aliquibus actibus et preconizacionibus in civitate Barchinone factis citra crebrius est detecta cui nisi provideretur formentum indubie et damna importabilia presertim tenuis vite hominibus prestarentur; et quod pene debite non auctoribus scelerum sed pocius insontibus infligerentur si dicta provisio servaretur, provisionem prefatam propterea et omnia et singula contenta in ea moderantes eandem quo ad penas falsantibus, radentibus, diminuentibus et alias adulterantibus durare volumus illesam et in suo stare robore et valore, necessitatem autem pecuniam prefatam ponderandi et alias cogendi contrahentes ad ponderandum eandem tollimus serie cum presenti; quam moderacionem per loca civitatis Barchinone et alia solita Principatus Cathalonie volumus voce preconia publicari. Mandantes vobis et unicuique vestrum sub debito fidei et naturalitatis quibus nobis astringimini penaque decem mille florenorum auri nostri erariis applicanda quatenus provisionem hanc et omnia in ea contenta teneatis firmiter et observetis tenerique et observari tenaciter faciatis et non contraveniatis, seu quempiam contraire finatis si de nostris confiditis gracia vel amore et penas jamdictas cupitis evitare, contrarium peragendi ad cautelam tollentes vobis et unicuique vestrum omnimodam potestatem. Datum Valencie sub nostro sigillo secreto, die ultima novembris, anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^mo^ vicesimo sexto. Rex Alfonsus.

Llibre de les Monedes, doc. 39.

627 1427 VALÈNCIA

Es batien diners a València a la talla de 24 sous el marc. Mateu ho dedueix de la documentació rossellonesa aportada per Botet, datada el 10 de juliol del 1427, que reproduïm més avall. No se'n detalla la llei, que probablement fou de doblenc.

Mateu, p. 70.

628 20 abril 1427 CATALUNYA

En aquesta data, o poc més tard, es bateren florins i croats després que el rei fes venir Bernat Miró, mestre de la seca de Barcelona, per emprendre l'encunyació d'or i d'argent.

Botet, p. 252, ACA, rg. 3244, f. 128.

629 10 juny 1427 CATALUNYA

Per mort de Nicolau Cases, Francesc Ortal és nomenat tallador dels encunys de la seca de Barcelona i dels florins *"que al present se baten y qualsevol altres monedes d'or"*.

Botet, p. 252, ACA reg. 2753, f. 2 v.

630 10 juliol 1427 Barcelona CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Els consellers de Perpinyà demanen al rei de poder fer moneda menuda. El sobirà els autoritza a batre 6.000 o 7.000 marcs de diners a la mateixa llei que els batuts a València recentment i a la talla de 24 sous el marc. Tot i que no es diu, també es copiaren els tipus dels diners valencians.

Nos Alfonsus, etc... Ostensis et visis suplicacione et capitulos per vos, probos homines ville Perpiniani, nostre reverenter exhibitis celsitudinis majestate, quarum series per ordinem sie se habet: Senyor molt excellent, a la vostra molt alta e gran Senyoria humilment exposen los consols de la vostra vila de Perpinya disents, Senyor, que ells, per conservacio dels privilegis o libertats de la dita vila e per lo be avenir del publich daquella harien necessariament obtenir de vostra gran Senyoria les gracies seguents procehits de justicia: Primarement, Senyor, etc... Ad primum, plau al Senyor Rey, etc.

Item, Senyor, esta en veritat quel poble de la dita vila, soste gran conguixa per defalliment de diners menuts que noy hi corren, ne sen hi troben segons per experiencia a vall a vostres curials se demostran. Per tant, Senyor, los dits consols humilment vos suppliquen queus placia atorgar privilegi á la universitat de la vila e consols de aquella que pusquen fer batre diners menuts e malles, e pugeses d'aquell pes, e ley e talla que sera vist fahedor als dits consols, havent ne vos, Senyor, los drets accostumats, entrevenint hi alguna persona per part vostra; car no es intencio, Senyor, dels dits consols, que ells o la dita universitat ne hagen ni degen haver

algun profit, mas que en la dita vila se bata moneda menuda que servescha al poble per comprar ço que ha necessari per sa vida. Però, Senyor, que de la dita moneda nos puscha batre sino tanta com als consols de la dita vila sera vist fahedor, en tal manera que de continent com per los dits consols sera manat al maestre de la secha, o a qualsevol altre persona qui, per auctoritat vostra, bates de la dita moneda que no batessen ni fabricassen pus de la dita moneda que haguessen á cessar de tot, e sia a volentat dels dits consols fer batre de la dita moneda tota veguada quels sera vist fahedor una veguada e moltes.

Ad secundùm, plan al S' Rey fer batre moneda menuda en quantitat de sis ó set milia marchs a la ley que ha atorgat novellament á la ciutat de Valencia, de talla de vint e quatre sous per cascun march....Item, ad octavum et ultimum, plau al Sr Rey.

Fuit per nos dictos consoles et probos homines dicte ville magestati nostre humiliter suppliocatum ut capitula preinserta et omnia et singula in eis contenta laudare, approbare ac concedere de nostrâ solitâ clemenciâ dignaremur. Nos verò hujusmodi supplicacione exauditâ benignè, tenore presentis carte nostre firmiter valiture, per nos et nostros, de certâ sciencià et consultè preinserta capitula et unumquodque ipsorum juxta responsiores per nos eorum cuilibet factas laudamus, approbamus ac vobis dictis consulibus et probi hominibusseu universitati dicte ville concedimus et pariter indulgemus. Mandantes, etc. In cujus rei testimonium, etc. Datum Barchinone, x[a] die julii, anno a nativitate Domini millesimo quadragentesimo vicesimo septimo, regnique nostri duodecimo. Sig†num Alfonsi, etc. REX ALFONSUS. Testes sunt, etc.

Colson, p. 92, doc. 17, Llibre Verd Menor, f. 428; Botet, p. 245.

631 1428 Terol ARAGÓ

Les Corts estableixen el fur *De cursu moneta*, pel qual no es pot contractar en altra moneda que la jaquesa, cosa que els notaris han de tenir present. Es prohibeix expressament tota moneda d'argent.

Pío Beltrán, p. 447, San Pío, p. 62-63.

631 a 1428-1458 CATALUNYA

Entre aquestes dates es varen batre a Barcelona 979 marcs de florins (66.636 peces) a la cadència següent: l'any 1428, 106 marcs; els anys 1430/35, 317 marcs; els anys 1435/40, 229 marcs; els anys 1441/42, 253 marcs, i els anys 1457/58, 72 marcs.

Udina, p. 44, ACA, Varia de Cancelleria, núm. 45.

632 1 octubre 1428 València SARDENYA

El rei modificà les característiques dels tipus monetaris encunyats fins llavors, potser el 10 de febrer del 1419. Ara determina que es batin alfonsins d'or a la llei dels ducats de Venècia i a la talla de 96 peces el marc de Perpinyà, amb l'equivalència de 24 sous d'alfonsins menuts o 12 sous de barcelonins, dels tipus dels quals en facilita els dibuixos: efigie amb bust, de front i coronada a l'anvers, i armes reials en cairó en orla de quatre lòbuls al revers. Pel que fa al billó, s'ha de regir pel marc de Barcelona, ja que el marc de la plata és comú a Barcelona i a Sardenya. Vol que es batin doblers o diners reials a la talla de 20 sous el marc i de valor de dos pitxols, amb l'efigie reial i les lletres S-A a espais contraris de la creu del revers per indicar Sardenya. Que es batin també pitxols de billó.

Nos Alfonsus etc. Licet temporibus retro lapsis, cum nostri carta sigillo nostro pendenti munita data Barchinone decima die ffebruarii anno a nativitate domini .m.cccc.xviiij. Regnique nostri quarto, pro utilitate nostra et reparacione secce nostre regni Sardinie certas ordinaciones fecerimus, et in eisdem aliqua posuerimus que, ut experiencia demostravit, quamvis prima facie viderentur equa et justificata, erant tamen in illis decepciones occulte, specialiter in illis verbis continentibus quod moneta auri deliberetur tangatur et cudicetur sive comperetur et comprobetur in lapide vocato la toqua reyal, et in illis eciam ubí dicitur super moneta auri de sustenimento quod intrat in auro: corrigentes, emendantes et moderantes ac melius actum quem dicta verba continent justificantes, maturo et digesto consilio preheunte, volumus et providemus ac eciam ordinamus, quod eo modo seu ea comparacione et comprobamento quo aurum fuerit receptum per magistrum dicte secce a mercatoribus vel aliis personis, sive receptum fuerit cum assay vel aqua forti vel cum lapide vocato toca, tradatur eis moneta auri, quoniam isto modo nulla erit decepcio manifesta nec occulta et sic suum unicuique jus tribuetur: de sustenimento vero, nolumus quod aliquod ponatur in dicto auro dum fundetur, quo modo dictum sustenimentum omnino amoveatur: Et pro maiori amplicione ipsius ordinacionis in dicta nostra carta contente, eidem addimus ordinaciones que sequuntur. Primo, que lo maestre dela secca de Sardenya daçiavant don, en lo march d'argent fi que

vendra o sera aportat a la dita secca, Cent e quatre sous barchinoneses, o deu lliures e vuyt sous d'alfonsins corrents, segons ja ho ha mes en pratica, e que lo march sia de Barchinona, com aquest march sia comu entre lo principat de Cathalunya e lo regne de Cerdenya. Item, que puxa batre moneda menuda, de present tro haia altre manament encontrari de nos, fins en quantitat de deu milia marchs d'alfonsis corrents, ço es, de diners que sien appellats doblers, per set milia cinchcents marchs, e los restants dos milia cinchcents marchs en pitxols menuts, axi que seran deu milia marchs per tot: e sien de valor los dits diners doblers, que .j. sou dels dits diners valega dos sous d'alfonsins menuts corrents, e que n'entren en lo march vint sous barchinonesos, e sien appellats diners Reyals: e los petits que sien appellats pitxols, e que sien a la dita ley per nos ordenada, e que lo senyal qui es vuy en la part de la creu, on son quatre O, que no ni haia sino dues, e en lo loch deles altres dues quey haia, ço es, en la un loch una ·S· e en laltre loch una ·A·, asi que denoten lo regne on se fan, que volra dir Sardenya: E en la part on es lo senyal reyal, quey sia una testa o faç que denota la persona de nostra Reyal celsitut: E aquesta moneda volem que nostres officials del dit Regne de Sardenya, ab destrenyiment de grans penes per ells a lur arbitre imposadores, façen correr les dites monedes per tot lo dit Regne, axi que per tot aquell sien comunes e dels batiments proceesquen los profits ques pertany axi a nos com a la cosa publica del dit regne. E perço que alla on de maior valua es la moneda quis batra en la dita nostra secca maior profit sen segueix, ab deliberacio gran feta en nostre consell, volem e ordonam que en la dita nostra secca de Sardenya daçiavant se bata moneda d'or, appellada alfonsins d or, e deune metre lo mestre dela dita secca en lo march de Perpenya noranta sis peçes, les quals aforam e volem que correguen per tot lo dit regne de Sardenya a raho de dotze sous barchinonesos, o vint e quatre sous d'alfonsins menuts corrents o doblers reyals la peça, e que sien de ley de ducat Venecia: E que don lo dit maestre de la secca cinquanta quatre lliures barchinoneses, o cent e vuyt lliures dels dits alfonsins corrents: e axi exiran del dit march d'or fi amonedat, segons compte ja levat, cinquanta set lliures dotze sous barchinonesos, o d'alfonsins corrents cent e quinze lliures e quatre sous. E en axi, es lo guany quis fa en un march d'or fi, tres lliures e dotze sous barchinoneses: dels quals se han a batre per les messions de cascun march, entre affinar, obrar, amonedar, minves, cresols, carbo, salari de maestre, scriva, maestre de balança, ensayador, dues guardes, entallador, dos fonedors, un aiudant, oli seu, tartar, draps e altres messions menudes, una lliura e tres sous e tres diners: axi que roman a nos, per cascun march, dues lliures e vuyt sous barchinonesos, poch mes o menys: E volem e ordonam, que la dita moneda d'or appellada alfonsins d'or sia de tal senyal emprempta, ço es, en la una part (dibuix): E en laltre part (dibuix) tal. Quare mandamus expresse et de certa scientia cum presenti, gubernatori nostro generali vice regii, dictique nostri gubernatoris generalis vicegerentibus, procuratorique nostro regio in dicto regno Sardinie et eorum locatenentibus, ceterisque universis et singulis officialibus nostris eiusdem regni presentibus et futuris, quatenus correccionem moderacionem et addicionem predictas, omniaque alia et singula in presenti contenta, teneant firmiter et observent ac faciant ab omnibus inconcusse servari, et non contrafaciant vel veniant aut aliquem contrafacere vel venire permittant, aliqua racione vel causa. In cuius rei testimonium presentem fieri jussimus, nostro sigillo munitam. Datam Valencia, prima die octobris anno a nativitate domini .m.cccc.xxviij. Rex Alfonsus.

Botet, p. 233, on dóna els dibuixos de la moneda d'or; doc. 59, ACA, Reg. 2628, f. 48.

633 1 octubre 1428 SARDENYA

Ordena el rei que es cobreixin interinament càrrecs a la seca si es produeixen vacants, a fi que no cessin les encunyacions.

Botet, p. 232; ACA, reg. 2628, f. 48 i 49 ; Mateu Ibars, p. 111.

634 8 i 20 octubre 1428 SARDENYA

Estén als oficials de la seca tots els privilegis de les seques d'Aragó, València, Mallorca i Catalunya. El dia 20, hi afegeix els concedits a la seca de València per Martí I el 1407. Segons Toxiri, aquest document es refereix a la seca de Càller.

Botet, p. 234; ACA, reg. 2628, f. 49 i ACA reg. 2628, f. 50 i 51; Toxiri, p. 41.

635 c. 1430 SICÍLIA

A la seca, el "mestre de prova" en el cas sicilià tenia el privilegi de jutjar els delictes de la seva gent, cosa que creà alguns conflictes amb les autoritats, com trobem en altres tallers.

Trasselli 1959, p. 34

636 1430 SICÍLIA

Aquest any es bateren pitxols, segons Trasselli.

Trasselli 1959, taula VI.

637 març 1430-novembre 1434 Barcelona CORONA

Entre aquestes dates, es bateren a la seca de Barcelona uns 415 marcs en florins, és a dir, unes 280.000 peces. El mestre de la seca era Joan Tomàs.

Sanahuja, ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seca de Barcelona, r. 1985, inèdit.

638 1 maig - 29 desembre 1430 CATALUNYA

Davant les protestes dels síndics barcelonins, el rei mana que en els croats s'hi posi la llegenda ALFONSUS DEI GRATIA REX i no pas ALFONSUS REX ARAGONUM com ho havia manat el 5 de juliol del 1426. Salat data el document el dia 1 de maig i Botet el 29 de desembre.

Alfonsus Dei gratia rex Aragonum, Siciliae, Valentiae, Maioricarum, Sardiniae, et Corsicae, comes Barchinone, dux Athenarum, et Neopatrie, ac etiam comes Rossilionis, et Ceritaniae, fideli nostro Johanni Thome, magistro seccae auri, et argenti quae cuduntur in civitate Barchinonae, salutem et gratiam. Recolimus dudum supplicantibus nobis ambasiatoribus et syndicis civitatis praedicta in nostrae praesentibus curia vobis litteram direxisse sub forma sequenti. Alfonsus Dei gratia rex Aragonum &c. fideli nostro Johanni Thome, magistro seccae auri et argenti, quae cuduntur in civitate Barchinonae, salutem et gratiam suplicantibus nobis humiliter fidelibus nostris Johanne Ros, Johanne Buceti, et Vincentio Padriça, ambasiatoribus et syndicis civitatis Barchinonae in nostra praesentibus curia vobis dicimus et mandamus de certa scientia et expresse quatenus nomine et ex parte nostra cudatis et cudi faciatis ad missiones et expensas universitatis civitatis iam dictae et non nostras nec curiae nostrae in aliquo monetam de argento vocatam croats cum signo quo signatur moneta Barchinonae de terno perpetua; quam quidem monetam vocatam croats nullus recipere teneatur, nec ad recipiendum possit compelli nisi pro duodecim denariis Barchinonensibus de terno pro quolibet, si autem pro pluri quis ipsos recipere voluerit, eos recipere et mittere possit, pro ut cum illis cum quibus contraxerit poterit convenire: in circuitu autem cugnorum, sive de les empremptes in loco ubi poni solet nomen Regum Aragonum praedecessorum nostrorum illustrium, ponantur verba sequentia: Alfonsus Rex Aragonum. Praedicta autem omnia et singula et ex eis dependentia per vos fieri volumus et iubemus iuxta tenorem et continentiam privilegii serenissimi domini regis Petri Aragonum Siciliae regis memoriae celebris super cuditione praedictae monetae universitati dictae civitatis indulti cum charta eius sigillo pendenti munita data Barchinonae quinto kalendas julii anno domini millessimo ducentessimo octogessimo quinto: volumus tamen et nobis placet, quod iuxta formam praedictam et non alias cudatis et cudi faciatis nedum dictos croats seu medios croats, et quarts de croats pro ut vobis visum fuerit faciendum iuribus tamen nostris salvis inde nobis remanentibus, et illaesis, ita videlicet, quod si quid deductis expensis ex cuditione praefata superfuerit, nostris iuribus applicetur. Provisionem autem nostram, et mandatum huiusmodi durare volumus, dum nobis placuerit et non ultra. Datum Dertusae sub nostro sigillo secreto vicessima nona die desembris anno á nativitate domini millessimo quadringentessimo tricessimo. Rex Alfonsus. Nunc autem recurrens ad nos fidelis noster Johannes Franch notarius et sub-syndicus civitatis praedictae exposuit coram nobis, quod cum vos sequi volentes formam nostrae litterae praensertae in cuditione monetae praedictae in circuitu cugnorum sive de les empremptes fieri feceritis, seu cudi seu intendatis sculpi facere verba subscripta, et in praeinserta littera descripta videlicet: Alfonsus Rex Aragonum, et cum éisdem verbis, et non alias cudere seu cudi facere monetam designatam; haecque in maximum praeiudicium et laesionem privilegiorum, et concessionum praefatae civitati indultorum redundare noscantur, ex eo praemaxime, quod in circuitu dictorum cugrorum, sive de les empremptes in vim privilegiorum ipsorum, nec alias tempore praedecessorum nostrorum, aut nostri sculpta fuere et descripta solummodo verba sequentia Alfonsus Dei gratia Rex, aut nomen praedecessoris nostri tunc regnantis, sicque fuerit hactenus inconcusse servatum absque dubitatione quacumque, dignaremur super his ad omnem dubitationis tollendam materiam, vobis nostrae intentionis propositum declarare, Nos ita quod suplicantionibus praemissis contemplatione dictae civitatis, et alias pro observatione privilegiorum et concessionum illius, nostri intentum et voluntatem super his declarando, et vobis haesitationem quamlibet submovendo vobis dicimus et mandamus de certa scientia et expresse quatenus in cuditione monetae per vos fienda in vim nostrae litterae praeinsertae servetis formam per alios magistros seccae tam in sculptione cugnorum, quam alias hactenus observatam, et in cugnis, sive empremptes seu eorum circuitu nulla alia verba praeterquam. Alfonsus Dei gratia Rex, ubi nostrorum praedecessorum illustrium nomina poni solent, aliquatenus apponi, seu sculpi faciatis: Non obstante quod in provisione praeinserta, et aliis etiam á nostra curia emanatis aliter fuerit ordinatum, cum nostra non fuerit intentio, ipsius universitatis privilegiis et libertatibus, ac formae et usui in dicate monetae cuditione observatis hucusque ullatenus derogari, sed ea fore penitus observanda; non obstantibus verbis quibuslibet in praeinserta littera appositis, seu contentis, quae in quantum dictis videantur privilegiis, aut eorum usibus contraire, haberi volumus pro non appositis, seu contentis, nec volumus propterea dictae civitati, et eius privilegiis, et concessionibus, aut usibus, eorundem praeiudicium generari, aut laesionem fieri aliqualem, quin imo ea salva eidem universitati remaneant penitus et illaesa. Datum in villa Sancti Mathei prima die madii anno á Nativitate Domini millessimo quadringentessimo tricessimo.

Salat, doc. 55, AMB, Llibre Vermell 3, f. 167; Botet, p. 249

639 19 maig 1430 Sarinyena CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei explica que, l'any 1423, havia concedit el càrrec de mestre de la seca a Pere Llobet i que, a causa d'això, aquest havia fet construir, a despeses seves, els edificis adients per al treball de la seca, que abans tenia diferents obradors escampats per la ciutat. El rei mana que, en endavant, aquests edificis tinguin la qualificació de seca reial i que Llobet i els seus successors rebin els mateixos salaris que els de les altres seques reials. D'altra banda, ningú no pot fer moneda a Perpinyà sinó a la seca esmentada, sota pena de 1.000 florins d'or.

Nos Alphonsus, Dei gratia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac etiam comes Rossilionis et Ceritanie, attendentes fidelem nostrum Petrum Lobet ville Perpiniani, cui dudum nostris cum provisionibus opportunis datis in castro novo regali Neapolis, tricesima prima die mensis decembris, anno a Na-

tivitate Domini MCCCC vicesimo tertio, officium magistri, rectoris et administratoris secce monetarum auri et argenti et aliorumque metallorum quorumvis que cuduntur in villa Perpiniani, cum juredictione, preheminenciis, potestatibus, privilegiis et libertatibus que alii magistri, rectores, administratores secce ejusdem melius usi fuerte temporibus retroactis, cum salariis et juribus assuetis comisimus et concessimus, prout hec et alia in dictis provisionibus latius vidimus contineri, construxisse et erexisse de novo in loco satis disposito, intus villam eandem, quasdam domus, expensiis propriis, cum placiis et locis dispositis ad cudendum et fabricandum monetam auri, argenti et aliorum metallorum predictam, ac pro ea cudenda et fabricanda cunnos, forcipes, malleos, et alias artellarias, virtute dictarum provisionum emisse ac eidem domui de eisdem et cunctis aliis necessariis et opportunis providisse et munivisse; volentesque domus easdem, attento quod sunt, ut prefertur, disposite, munite ad exercitium cudicionis vel fabricactionis monete predicte, ad domus secce attolli et regale perpetuis temporibus nuncupari: idcirdo, tenore presentis, de nostra certa scientia et expresse providemus, statuimus et ordinamus quod ex nunc inantea domus dicti Petri Lobet regale vel domus secce seu regali ab omnibus cunctis temporibus nominentur, ac pro domibus secce seu regali predictis habeantur et reputentur, ita quod necubi in dicta villa moneta auri et argenti et aliorum metallorum predictorum per dictum Petrum Lobet seu alios magistros secce, operarios et ministros vel arrendatores quoscumque presentes et successive futuros cudi valeat quoquomodo seu fabricari preterquamin domibus sive regali predictis, pro quibus domibus sive regalidictus Petrus Lobet et successores sui ea salaria et jura habeant et recipiant que pro aliis domibus secce regnorum et terrarum nostrarum sunt hactenus solitis recipi et haberi. Mandantes per hanc eandem de dicta nostra certa scientia et expresse universis et singulis officialibus nostris infra comitatum Rossilionis et Ceritanie ubilibet constitutis, necnon magistro secce, operariis, ministris et arrendatoribus quibuscumque secce predicte, presentibus et futuris, sub nostre gracie et mercedis obtentis, penaque mille florenorum auri de Aragonia a quolibet contrafaciente exigendorum et nostro applicandorum erario, quatenus tenentes ad plenum provisionem et ordinacionem nostram hujusmodi omniaque in ea contenta firmiter exequentes contra eandem non veniant seu aliquem venire permittant aliqua ratione seu causa. Quinymo magister secce operarique et ministri ac arrendatores quicumque predicte presentes scilicet et futuri necubi in dicta villa preterquam in regali sive domibus secce predictis monetam auri, argenti et aliorum metallorum predictorum cudere vel fabricare nullo nunquam tempore sub penis predictis audeant vel attentent juribus nostris seu curie nostre et alterius [amisitis] in omnibus et per omnia remanentibus semper salvis. In cujus rei testimonium presentem fieri jussimus sigillo nostro secreto munire. Datum in loco de Caryniena, decimo nono madii, anno a Nativitate Domini MCCCC tricesimo. Rex Alfonsus.

Llibre de les Monedes, doc. 4; Colson, doc. 18, que data el 14 de maig; Botet, p. 245-246.

640 14 setembre – 4 novembre 1430 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei atorga en arrendament i per cinc anys la fabricació de florins a una llei de 18 quirats, una talla de 68 peces el marc i un valor d'11 sous a Francesc Andreu, Benat Riambau i altres. Colson data el document el 14 de setembre i Botet el 4 de novembre, però ambdós treballen amb còpies diferents.

Pateat universis quod nos Alfonsus, Dei gracià Rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Mayoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac eciam comtes Rossilionis et Ceritanie. Considerantes in eo singulo arrendamento per nos vobis fidelibus nostris Francisco Andree, compsori et Bernardo Riembau, mercatori ville Perpiniani et vestris consorciis de sequa auri ville Perpiniani predicte fiendo per tempus quinque annorum continne computandorum pro faciendo et fabricando monetam auri vocatam florins d'Arago, legis decem octavo quiratorum et pensi ac tallie sexaginta octo florenorum in quolibet marcho Perpiniani. Inhibita fore et concordata ac in nostro consilio semel et pluries recenquata et matureexaminata capitula que sequantur: Les presents capitols son stats, concordats e en aquests sots reduits sobre l'arrendament de la sequa de l'or de la vila de Perpinya: Primerament, que lo molt alt senyor Rey arrenda la sequa de l'or de la vila de Perpinya per spaci o temps de sinch anys sequents an Fransech Andreu, cambiador e an Bernat Riembau, mercader de Perpinya e a ssos compenyos e aquells aquells volran vasalls, natalls del senyor Rey per fer e batre florins d'or d'Arago a ley de xviij quirats e pes e talla de lxviij florins dor lo march de Perpinya; e que lo dit senyor lus dara toqua per patro de xviii quirats q[a] legante en presencia del senyor Rey e son mestre major e totes les seques, e en presencia del arrendador o de son procurador e ffet un riell sia forat un poch e ffets tres parts: la una tingua lo dit senyor storada, altre les guardes per tocar e colar a los florins quis hauran a delivrar, e l'altre romangue en poder dells arrendadors marchades senyades ab punxo de senyall reyall. Empero, si los dits en Ffransech Andreu e en Bernat Riembau volran lor e livrar ab ensay fi de aygues forts que ho poxen fer. Item, que los dits en Francès Andreu e Bernat Riembau e sos compenyos son tenguts dor e respondre al dit Senyor Rey, que per quascu march d'or fi que hauran obrat e delivrat en florins quiti e net de tots messions mig florin d'or e sis denaries barchinoneses. Item, que los dits en Frances Andreu e en Bernat Riembau e sos compenyos entenen a batre dins los dits sinch anys, mill marchs per any en axi que dins los dits sinch anys la un any puxa reffer al altre en manera que fassen compliment de sinch millia marchs d'or fi complit lo temps dells dits sinch anys e sino complien batre los dits sinch milia marchs d'or que no sien tenguts paguar alguna altre cosa sino per tants marchs com batuts haurien e no mes avant ni fosen tenguts a penes o interesses alguas al senyor Rey. E si, dins los dits sinch anys batien mes avant dels dits sinch milia marchs, sien tenguts pegar los dits mig florin e sis denaries per march del dit dret pertanyent al senyor Rey. Empero que de present hauda los dits en Frances Andreu e Bernat Riembau e sos compenyos y officials de la dita sequa, ço es que en aquella haien comenssat ffer lo dit batiment d'or haien e sien tenguts prestar al senyor Rey sinch cents florins dor dells quals se pegaran e puxen pegar del dret per tanyent al dit senyor del batiment ques ffara en la dita sequa lo primer any. E si era cars que en la fi del primer any les dits en Fransech Andreu e en Bernat Riembau e ssos compenyos no haurien batuts compliment de mill marchs d'or fi, que lo dit Senyor Rey no sia tengut tornar los dits sinch cents florins .

E en lo dit cars, ço es que no haguessen batuts lo dit primer any compliment alls dits mil marchs d'or fi, que sia obcio del dit senyor, per no tenir en bassada la dita sequa, a casar o arrendar o fer a son plaer de la dita sequa e sens incurment de alguna pena o interess alls dits en Franses Andreu e en Bernat Riembau e sos compenyos. E per semblant puxa fer lo dit senyor passat lo segon any si en la fi d'ells de aquels entro lo primer e segon any no haurien batuts a compliment de dos milia marchs; e en la fi del terts any, si no haurien batuts tres milia marchs dins les dits tres anys; e si en la fi del quart any, si dins los dits primers quatre anys no haurien batuts quatre milia marchs d'or en la dita sequa. E prenent se lo dit senyor amans sues la dita sequa en lo cars dessus dit o aquella en lo dit cars o altres arrendant, los dits arrendadoss no fussen tenguts del salari o dret algun o de qualsevoll altra cosa al dit senyor per raho del dit arrendament. Item, que los dits arrendadors e companyos lurs, sien tenguts a tot hom que aportara ó fara portar or en la dita sequa, de dar per march d'or fi als dit march de Perpinya, lxxxvij florins tres quarts de florin. Y si es de pus baxa leya per quirat tres florins, vij sous, ij denaries e mig, pagat dells florins que son tenguts a batre, a raho de XI sous barchenoneses per florin. Item, que si en lo batiment hi hauia o hixia alguna delivrança magra o grassa de ley de un quart de quirat mes o menys o fort o feble de un terts de florin al march, que tall delivrana pux passar e passe per aquell mestre, scriva reyal e guardes tinguen compte del gras o del magre e del fort o feble, en manera que de la fondicio que haura feta de la obra feta e cobrada de moneders sien tengudes les guardes levar un flori per deena de march poch mes o menys e de sinch marchs mig florin, e que de quascuna levada ara sia de un florin ara sia de mig florin o mes pesses que de quascuna pessa sien fetes per lo mestre presens, los dues guardes, tres terços e lo maestre ab un sen aportat punxo senyali casen dells dits treços dels quals sien livrats un terç a cascuna de les dites guardes e cascuna de las dites dues guardes senyal ab son punxo la un terços lo qual sia livrat al mestre, les quals levades terciades e senyelades en la dita manera, sien stobades en una caxa en que les guardes hi tinguen un pany ab dues claues e lo mestre y tingua un pany ab sa clau e la dita caxa stigua en poder del mestre dins la casa de la sequa e quant vindra al cap de ters mesos o al cap del any donada sobre a ço o leccio alls dits en Francesch Andreu o en Bernat Riembau les levades que haura fetes dins los tres mesos e del cap del any sien fuses a un vasoll en presencia de los guardes e del scriva reyal e del mestre. E fets riells de las dites levades si en pres un d'aquells loqual sia affinat e a ensay fi d'aygues-forts e si es viciat a ley de xviij quirats quen sia en cernat pes de tres denaries o pus. E si es trobat millor per los guardes, axi mateix sia viciat lo mes axi mateix de menys o sia encerat a memoria sdevenidora per manera que sia satisfet al gras o al magre e all fort e al feble asi que romangua la terra en son bon dret e sens prejudici. Item, que durant los dits sinch anys del arrendament, nos poxa batre moneda dor á Gerona ne en altre qualsevol part della Barchinona, ne lo dit senyor Rey puxa fer altre o semblant batiment o arrendament de moneda dor quis bates o batre pogues en la dita vila de Perpinya o qualsevol altre part della Barchinona sino e tant solament per los dits en Francesch Andreu e en Bernat Riembau e sos compenyos en present virtut del present arrendament. Item, que sia provehit de present que en Bernat Andreu en temps ab en P. Lobet sia mestre de la dita sequa e aquella tant quant tocha lo present arrendament reqnesquen lo dit Bernat Andreu o P. Lobet, axi com los maestres passats han acostumat. E que lo dit P. Lobet, que es huy maestre, puxa mirar en tots los fets per poder testificar per la veritat de totes les coses mes no puxa toquar o pendre lo or ne la moneda, ne torbar les reebudes del or ne les deslivrances de la moneda, affi que lo dit en P. Lobet, directament o indirectament o indirectament nos puxa empetxar ni entremetre del dit batiment d'or e coses en aquels tochants sino solament per veure si lo dit batiment sie fa segons se deu fer e que los dits en Francesch Andreu e Bernat Riembau puxen alagir e elegesquen loch e lochs dins la dita vila de Perpinya o lo dit batiment d'or se poxa fer es a sa voluntat. E tants vegades mudar quantes lur sera be vist entre sera vist fahedor entrant en aço lo dit P. Lobet e que no puxa esser forssat fer en altre loch lo dit batiment sino en aquell loch que millor li plaura e ben vist li serra dins la vila de Perpinya. E axi mateix lo dit en Bernat Andreu puxa usar e use del dit offici de maestre d'or en totes coses e per totes e de tots privilegis, concessions e provisions alls mestres de la dita monederia, en temps passat atorgats, usar axi com poria si de tota sa vida ne era legitimament proveyt del offici de maestre de tota la monederia. E quel salari pertanyent a mestre de la sequa en lo dit batiment del present arrendament sia pertit a miges egualment mig per mig entre los dits en Bernat Andreu e en P. Lobet. Item, que los dits en Francesch Andreu e en Bernat Riembau essos compenyos o algun d'ells no sien tenguts ne puxen esser restrets o forçats de dar o reter compte al dit senyor Rey ne a son mestre racional, ne a altres officials sens ne a algun altre ques millo que sia per negun cas per... qua sia ne puxa esser ne axi poch a instancia dells assignatores ne y sien tenguts en alguna cosa sino en la forma seguent: Ço es que lo dit en Bernat Andreu, maestre de la secca e guardes de la dita sequa sien tenguts de tres en tres messos, certifficar ab carta publicha al procurador reyal de Rossello e de Cerdanya de tot le nombre de la moneda que dins los tres mesos sera deslivrada en la dita sequa tant tost com per lo dit procurador reyal passat lo dit... ne seran request encara ab la dita certifficacio sien tenguts specificar e clarificar tot lo fi que sera entrat e delivrat en la dita sequa per ço quell dit procurador reyal o per ell altre persona hauda la dita certifficacio puxa esser cert de la quantitat quells dit arrendadors, vista la dita certifficacio en la fi dells dits tres mesos sien tenguts pagar al dit procurador lo dit preu pertanyent al dit senyor Rey dins la vila de Perpinya e no en altre loch. E lo dit procurador reyal que haia poder per lo dit senyor Rey sia tengut fer e fermar apocha final de tot ce que reebra dells dits arrendadors en la fi dells dits tres mesos e no en altre manera. E es entes que en alguna manera los dits arrendadors no sien tinguts donar compte al dit maestre racional ans be aia affer lo dit procurador reyal segons dessus es dit. Pero que lo dit mestre, arrendadors, scriva e gardes sien tenguts averar ço que lo dit procurador reyal haura rehebut a messio e despesa del dit senyor dins la vila de Perpinya e no en altre part. Item, que lo dit senyor Rey prometra e jurara que durant los dits sinch anys del present arrendament, no arrendara la dita sequa a negunes altres persones ne en aquella o en altre part della Barchenona ne permetra per major o menor preu batre florins o en altra manera or ne aquella se aturaran per si ne per altre la senyora Reyna ne per altres persones ques vulle que sien durant los dits sinch anys, sino en los cassos contenguts en lo terc capitol dessus scrit. Item, que los dits arrendadors se puxen servir e emprar es servesquen e empren de tots los asinas e ferraments que son en

la dita sequa de Perpinya e totes les altres coses pertanyents al dit batiment e aquelles reebre ab inventari e tornar aquelles al dit senyor en la fi del dit arrendament en la valor o stima que les hauran preses e si alguns ni fara que reste a la dita sequa. Item, que los dits arrendadors e home per ells puxen trauer o ffer traure or de tots las parts que volran de la senyoria del dit senyor Rey sens pagar algun dret e sens algun altre embast portant lo dit or per batre florins en la sequa de Perpinya e no en altre part fora lo dit regne. Item, que si pervença ço que de jus non ulla en la dita sequa se cometia aglun frau durant lo dit arrendament, tant en ley com en altres coses, on fara alguna cosa sinistra o no legada en qualsevoll manera que dir ni suzeginar se puscha que en aço pertanient sien tenguts a quell o quells que tal frau haurien comes e no los dits arrendadors si donchs ells no cometien lo dit frau e consentien en aquell. Item, que los dits arrendadors pegaran are de present all dit senyor Rey solament sincuanta florins d'or per dret de sagell del dit arrendament e presents capitolls e per totes altres provisions necessaries durant lo dit arrendament per qualsevol causes o rahons descendent del dit arrendament. Item, que los dits arrendadors e tots lurs persones e companyos e lurs companyes e familia se puxen alegrar e salegren dels privilegiis atorgats per los senyors Reys present e passats axi be com los officials qui son ja en la dita secha. Item, que la senyora Reyna loara lo present arrendament e permetra no contravenient ne fer questio per qualsevol consignacions que agues o per dret de decima o en altre manera. Item, que lo dit senyor Rey fara pendre per tots sos reynes e terres los dits florins ques batran en la dita sequa de Perpinya per aquell pren o preg quey metran florins dor batut en Valencia, Barchinona e Malorque. Idcirco tamen... laudamus, aprobamus, ratifficamus, concedimus atque firmamus nostro que confirmacionis presidio roboramus permittentes et jurantes ad Dei sancta quatuor Evangelia nostri manu tacta, capitula preinserta et unumquoque nostrorum et omnia in cos et nostrorum quolibet contenta attendere et complere, tenere et observare ac per quos deceat teneri facere et compleri et non contrafacere vel venire dictorum quinque annorum tempore per durante jure aliqua causa vel eciam racione sub bonorum nostrorum omnium potencia. Mandantes, etc... In cujus rei testimonium, etc. Datum ac actum est hec in civitate Valencie die sextâ-decimâ mensis setembris anno à nativitate Domini millesimo tercio tricessimo, regnique nostri quinto decimo. Signum. ALFONSI, Dei gracia regis Aragonum, etc.

Colson, doc. 19, Reg. de la Proc. royale, n° 9, fos 198 à 202, à l'Université; Botet, p. 246, ACA reg. 2611, f. 137-140.

641 1432 SICÍLIA

El virrei volia encunyar tornesos i distribuí **mostres** de la moneda a encunyar entre els diferents aspirants a obtenir l'arrendament, que finalment es concedí a Andreu Stayli. Els messinesos, però, varen protestar i l'emissió no es va fer.

Trasselli 1959, p. 35-36, on transcriu l'arrendament a la nota 53.

642 2 maig 1432 – maig 1435 SICÍLIA

Els síndics de Messina havien rebutjat l'emissió de tornesos i ara protestaren per l'excés de l'encunyació de pitxols. El tresorer assajà de justificar l'emissió. La cadència havia estat:

Entre gener i agost del 1432	8.860,5	lliures
Entre setembre del 1432 i agost del 1433	14.383	lliures
Entre setembre del 1433 i agost del 1434	12.073	lliures
Entre setembre del 1434 i maig del 1435	14.375	lliures
Total:	49.691,5	lliures

El rei es referí a aquests fets en un document del 2 de maig del 1432.

Alfonsus etc. Vicerex etc. Magnifice regie consiliarie dilecte. Per una supplicacioni ki noviter ha facta la universitati di Messina e statu querulanter expostu ki per laborari continuamenti la regia sicla di la dicta chitati munita di pichuli su alu presenti li dicti pichuli in tantum multiplicati ki la repuplica di la dicta chitati et eciam li mercanti et altri particulari persuni ki in quilla patricanu indi veninu a reportari grandissimi dampni et interesse tantu perki li dicti pichuli su di omni persuna rifutati per essiri materia quasi tucta di rami et inutili eciam per la grandi copia ki concurri et la pocu estima ki homu indi fa quandu si richipinu e di bisognu rifundirsi di interesse dui oy tri dinari per carlinu ne essiri propterea per li frumenti victuagli et altri mercancii ki annu di bisognu in la dicta chitati da fora putirisi expendiri sencza loru grandi dampni et interesse quantu eciam quod peyus esset per lu cugnari di quilli si fundanu li carlini per modu ki in la dicta chitati non sindi trovanu. Ipsa universitati si grava essirindi multu dapnificata et stari la chitati in grandi confusioni ki pridie fichimu in Cathania di putiri ricugnari tornisi considerandu ki non purrianu esseri et porriandi etiam suchidiri ali chitatini di la dicta chitati dampni et interesse assai. Unde intisa la dicta supplicacioni et eciam auditi pro parte dicte universitatis super predictis li regii dilecti misser Antoni Carboni docturi di ligi et masi crispu cunsulu di la dicta chitati quantu primo alu factu di li dicti pichuli vulendu nui maturius providiri actento maxime ki tocca lu prejudiciu tantu di lu nobili misser Andrea Speciali thesaureri a cui per certi soi crediti li esti obligata in certa forma la dicta sicla per oportuni regii provisioni comu eciam pro indempnitate regie curie la quali di lu dictu laburi consequita avantaiu et utilitati, fichimu per li nobili mastri racionali diligentissime ricanuxiri et examinari quista materia, audutu primitus per parti di lu dictu nobili thesaureri Antoni Carusu so locutenenti et Antoni Speciali so niputi li quali ex opposito allegavanu per li subscripti raxuni non diviri cessari aliquo modo lu dictu laburi primo ki in la dita chitati di missina non e tanta copia et superabundancia di pichuli ki tanta confusioni et lesioni indi richipanu maxime ki di quandu si incomenczau ad laborari per parti di lu dictu thesaureri fina ala jornata nondi su laborati apena libri chinqui chentu ki e quantitati di fari pocu stima et ki in la sicla a lu presenti non chi su pichuli ca sindi fussiru

in tanta copia comu si exponi li havirianu factu ita transportai quando pridie serio chi tramiseru da fora per li altri parti di lu regnu undi su necessarii. Secundu, peroki lu dictu thesaureri teni obligata et assignata la dicta sicla dalu serenissimu signuri re per unchi chinquichentu ki li prestau per soy necessitati havendu da ipsu licencia et potestati per oportuni provisioni di fari laborari in quilla pichuli et carlini ad sua voluntati finki si pocza di quilli integraliter satisfari non li po essiri interdictu lu dictu laburi. Tercio ki ala regia curti fora grandi prejudiciu ki non si li piglandu ipsu thesaureri serria obligata et debitrichi alu pagari lu inprestu predictu. Quarto ki ipsi si offirixinu per parti di lu dictu thesaureri tucti li pichuli ki de cetero si laburirannu in la dicta sicla extrahirili di la chitati di Missina et farili transportarili da fora per li altri chitati et loki di lu regnu undi necessarii su per modu ki la dicta chitati non si purria cum raxuni gravari. Quinto et ultimo alleganu ki la dicta supplicacioni non e stata facta cum consensu et noticia di tucti li chitatini di missina ne cum legitima causa exceptu di alcuni persuni particulari passionati di odiu ki hannu alu dictu misser andrea et non per la necessitati et copia di pichuli comu di supra si exponi. Et finaliter intisi per nui li raxuni et mutivi predicti ex utraque parte et eciam sapendu nui et li dicti nobili mastri racionali alcuni altri liciti raxuni li quiali za non curamu di exprimiri, havimu cum deliberacione regii consilii provistu presentibus dictis nobilibus ki si cussi fussi in veritate comu la dicta universitati exponi ki per la grandi copia et abundancia di li dicti pichuli richipi tanta confusioni dampni et interesse ki la predicta sicla quantu alu lavuri di li dicti pichuli non obstanti li opposicioni predicti dija per lu presenti cessari havendu pero la libertati di laborari sempri carlini secundu la forma di la provisioni ki ha di lu dictu serenissimu. Quantu vero di revocari la provisioni di cugnari li tornisi considerandu ki cum tantu maturu consiglu in Cathania fu conclusu et deliberatu ki cugnandusi di bona et perfecta liga comu li altri tornisi ki currinu secundu ki fu facta la promisa ala regia curti di li quali et ala curti et ala dicta chitati perviniria avantaju et utilitati per certi raxunivuli consideracioni tunc allegati, volimu ki omnino passi la dicta provisioni, essendu la liga di la dicta perfeccioni, ma quandu vidissimu in futurum lu contrariu et fussi graviza alcuna, quod non credimus, di la republica providiriamu ala indempnitati di quilla oportuna per modu ki nullo modo indi fussi dampnificata. Et peroki alu presenti non havimu certitudini ne simu ben clari si cussi e comu per la dicta universitati ni e statu expostu ki chi sia tanta abundancia di pichuli et la dicta chitati indi haia tanta confusioni et dampni ut supra exprimitur, per la qual cosa non è possibili cussi presencialiter putiri declarari la dicta nostra provisioni, sapendu noviter ki vui predictu magnificu diviti essiri de proximo in Missina undi pro parte regie curie porriti esseri clarius certificatu et declaratu de predictis, per tenuridi la presenti confidanduni di la sufficiencia et vertute vostri, vi commictimu, incarricamu et comandamu ki essendu vui in la dicta chitati dijati pro servicio regio et bono rey publice prindiri sufficienti informacioni in scriptis et ricanuxiri li cosi predicti, comu ala vostra bona disposicioni serra vistu, guardandu tantum la indempnitati di la regia curti et di lu dictu nobili thesaureri comu eciam lu beni adveniri et justicia di la dicta chitati. Et parenduvi esseri necessariu cessari lu dictu lavuri di pichuli comandiriti nomine et autoritate regia ali officiali di la dicta sicla ki ulterius non diyanu laborari di li pichuli predicti, quia in premissis et circa premissa et aliis dependentibus emergentibus et connexis ex eisdem vobis commictimus plenarie vices nostras comandandu ad tucti li dicti officiali et altri di la dicta chitati ki vi diyanu obediri et observari tuctu quillu ki li comandiriti comu ala nostra propria persuna fina intantu ki aliter per la regia curti serra provistu debitamenti. Et nichilominus per la presenti declaramu ki omni volta ki per lu dictu Antoni Carusu et Antoni Speciali secundu si hannu offersu di fari per lu dictu thesaureri vel alias ki la dicta chitati sia evacuata di li dicti pichuli et disgravata di la dicta confusioni et dampnu, secundu allega la dicta universitati alu presenti stari la dicta chitati, serrimu contenti ki lu dictu thesaureri pocza continuari et fari lu lavuri di li dicti pichuli secundu la forma di li regii provisioni non obstanti la inibicioni predicta nobis primitus notificato. Datum in urbe Panormi die secundo mensis madii X ind. COMES JOHANNES, Dirigitur magnifico Ferrando Velasti Magistro Justiciario.

Trasselli 1959, p. 237-138, ASP, Cancelleria, doc. 66, f. 216-217.

643 9 juliol 1434 CATALUNYA

Els consellers de Barcelona escriuen a la reina demanant-li que limiti el nombre de moneders i que revoqui els inhàbils.

Rúbriques de Bruniquer, p. 131.

644 c. 1435 SARDENYA

Segons Toxiri, el rei va estendre un privilegi pel qual es creava la seca de Bosa, el regiment de la qual encomanava al mestre Silvestre Colomer. Aquest autor diu que es basa en un document existent a l'Arxiu Reial (de Caller?).

Toxiri, p. 41.

645 1435/37 SICÍLIA

Hi ha diferents notícies d'emissions en aquests anys. D'una banda, una de carlins els anys 1435/36 a una llei de 10 unces i 4 esterlins (850 mil·lèssimes), una talla 100 peces per lliura (pes de 3,1734 g) i a un valor nominal de 60 diners, quan Branca la Roca era el mestre de seca. D'altra banda, una altra sobre l'encunyació, els anys 1435/37, de 24.734 peces de ducats venecians d'imitació però de bona llei que el rei fa encunyar amb l'or que ve de Líbia i Tunis gràcies a l'exportació de blat. Trasselli diu que l'illa quedava "exhausta d'or"; doncs ningú no ho diria.

Trasselli 1959, p. 43-45 i nota 62.

646 gener 1435-desembre 1440 Barcelona CATALUNYA

Entre aquestes dates, es varen batre uns 970 marcs en florins d'or, és a dir, uns 66.000 florins.

Sanahuja, ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seca de Barcelona, reg. 1986, inèdit.

647 23 març 1435 Messina VALÈNCIA - NÀPOLS

El rei mana al batlle de València que reculli 59.446 florins, 7 sous i 3 diners procedents del donatiu dels eclesiàstics i que faci fer a la seca ducats venecians. També ha de batre guillats d'argent, moneda corrent a Nàpols, segons el model que li tramet.

Mateu 1976, p. 178; sense documentar.

648 12 octubre 1435 SARDENYA

Segons Toxiri, en aquesta data el rei va prohibir als consellers de Càller de batre moneda. Aquest autor es pregunta si aquests tindrien algun privilegi de l'època pisana.

Toxiri, p. 41.

649 12 octubre 1435 SARDENYA

Els representants del Consell de l'Alguer, per tal de tenir cura de l'encunyació de moneda, juren davant del virrei, Jaume de Besora, de complir bé i fidelment la seva comesa.

Botet, p. 24, AMC, vol. BD, 9, f. 89.

650 1437 NÀPOLS

En el decurs de la seva lluita contra Reiner d'Anjou per a la conquesta del regne de Nàpols, Alfons IV va crear una seca a Gaeta i va nomenar-ne gravador dels encunys a Pau de Roma. En consideració a la seva habilitat, li permeté de posar la seva marca a tot l'argent que es batés en el regne. El succeí, el 1441, Guido D'Antonio.

Sambon 1893, p. 73.

651 20 març 1437 CORONA

Tractat de Monedes d'Arnau de Capevila. Vol alertar sobre el perill dels desequilibris en les monedes i com es produeix el mecanisme especulatiu en aquest cas. Culpa, amb raó, a la sobrevaloració del florí d'una part important del mal. Assenyala el cas mallorquí, però creiem que amb una visió parcial, ja que no denuncia la primera etapa de subvaloració del ral d'argent. Fa veure que la dificultat de rebaixar el diner de tern rau en les rendes establertes en aquesta moneda. Diu que els florentins viuen de l'especulació monetària i proposa, ben radicalment, d'expulsar-los. Creu que l'or i l'argent han de tenir un ratio fix de 1/10 com en temps de Vespassià, una afirmació inexacta ja que la relació de valor entre els dos metalls depèn de la seva abundància relativa.

Tractat é compendi fet de les monedes per lo qual pot esser mes é compres com un regne ó patria pot esser robat é gastat per art de billonería, é axi mateix com ne pot esser preservat si diligentment es advertit attes ó entes. Com tots los Reys, Prínceps y Regidors de regnes é terres de christians, encara llurs poblats é subdits sien greument enganyats é desabuts é finalment robats en la major part de aquells per art de billonería; Mes empero com lo Princeps de cascun regne no sie sino un home, facilment pot esser enganyat, é asso per tal com la materia es prima é intricada, segons per avant se veurá assats clarament. Mas per tot cert no reste que la culpa no dega esser donada é atribuida á llurs flachs conselladors, qui son molts en nombre, é los quals son tinguts é obligats de veurer é entendrer lo ben avenir de llurs superior é de llurs pobles; hon com les monedes sien en lo mom molt necessaries casi en tant, que humana natura bonament nos poria regir sens aquelles, donchs atesa tanta utilitat é necesitat granment si deu atendrer en tal forma que com á deus placia tals malalties resten curades.

CAP. II. En lo qual es contengut, com quatre condicions de persones concorren en aquest negoci. Item com negun fabricador de les seques no deuen entrevenir en alguna ordinació ó moderació de les monedes. Mes avant donchs per mils veure é entendre alguna part del present tractat é materia deu esser notat, com en aquest negoci concorren quatre condicions de persones ço es algunes ó la major part de la gent del mon no entenen gens, ni aixi poch no sen curen gayre, é en aquells tals ne pren axi con fa al gat qui per tots temps está en la casa, mas per molts lladres qui y entren á robar la casa ell no sab si los dits lladres roben ó desroben la dita casa en tan que jamay no sab dir pro ni contra, ans tots temps calla y mira, é en aquest tals fa sos fets lo dit billoner. Item ni d'altres, qui ho entenen perfetament, mas son molt fort pochs en nombre, é aquest tals no son masa be entessos per la major part de la gent, ans son auts per vans é per reprobats. Item ni ha alguns altres qui no ho entenen, mas han volen de entendreho, é aquests tals se aderexen ab los qui ho enten. Item ni ha d'altres, qui ho cuyden entendre, é volen dar entenent que ells ho entenen, empero non donen al mon, sino que fan lley de llur cuydar. E la part major de aquests tals son los fabaicadors de les seques volents dar entenent que la sciencia é arteria del dit billoner se deu llexar entre de ells é no á ningun altre condicio de persones, é asso per tant com ells son fabricadors de seques, é que ells saben fer é fabricar les dites monedes, per la qual raho ells volen donar entendre, que la sciencia é arteria de dit billoner á ells se pertany entendre é no á altres, de la qual opinio parlan ab llur honor per lo contrari esser ver; y com llur ofici no

pas tan avant empero no contradich que per altra raho no ho puxen entendre perfetament, axi com altres persones, mas no pas per llur ofici, é fasne tal figura ó comparacio. No es ver semblant, que si algu sap fer tinta de escriure ni sapia altres sciencies mils que altre. Item no es ver semblant, que lo ferrer qui sab fer destrals y axes y altres ferramentas pertanyents al ferrer que perço sapia ser fuster, et sic de aliis; hon donchs per conseguent no pot esser ver semblant, que del ofici dels dits moneders dega sortir tal materia ó scientia, sino tant solament fabricar la dita moneda segons per llurs superiors los es manat, com ells no sien sino com á venturers. É perço deu esser notat é entes com en ninguna ordinacio mutacio, ó amoderacio ques fassa de les dites monedas, noy deuen esser demanats alguns de les dites seques ni moneders alguns, com als dits moneders ne pren axi com á n'els armissers qui tos temps desijen guerra é discencions, perço que ells ne façen llurs affers justs ó injusts, no curants si deu esser profitos, ó dannos al publich, perço llur consell no deu esser admes ni escoltat com sie greument perillos al publich.

CAP. III. Com apar que aquesta art de billoneria graument se dexa entendre é practicar á florentins, é axi mateix se segueixen altres primors. Com en lo capitol precedent sia assats clarificat é provat com l'ofici dels dits moneders no basta ni passa tant avant, que per aquell esser entesa ne compresa la art ó scientia de billoner, donch conve esser vist é entes rahonablement en quina condicio de gents se deu jaquir entendrer; hont me apar que tal scientia cayga granment en art mercantivol, no pas emepro se acostume lexar entendre á totes condicions de mercaders com sia granment scientia filosofal per la qual raho rahonablement se deu jaquir entendre á mercaders de Italia, qui comunament son la major part grans filosofs; per la qual raho apar que lexe entendre é practicar á mercaders de la ciutat del comu de Florencia, hont se diu que la pus gran é la pus ardua mercaderia ques fa en la dita ciutat de Florencia si es la art de billonar, é de robar regnes é patries, segons ja es tocat atras en lo principi del present tractat. E axi mateix se mostrará la práctica per avant si diligentment será entes y compres. Sobre de aço deu esser notat com aquest billoner es de natura de corch quis met en la fusta, lo qual no fa ja mes sino destruir la dita fusta, mentre troba res sencer. Semblant es lo ofici del dit billoner que tot lla hon ell se puxe metre ab ses fictes é colorades maneres deceptives é enganyoses jamas no fa sino rosegar é corconar mentre pot trobar haverne argent. Dich mes avant com aquesta ciutat de comu de Florença pot esser acomparat á infern tan com toca en aquesta art, é aço per tan, com axi com infern tramet sos factors en totes les parts del mon per haver é adquirir totes aquelles ánimes que pot tot axi lo comu de Florença tramet sos factors en diverses parts per adquirir é haver tot aquell thesor que pot per via deceptiva y enganyosa. Empero tota aquella culpa redunda en gran culpa é menyspreu dels patients, qui de temps en temps venen é entreven grans opressions é inconvenients per raho de les variacions alteracions de les dites monedes, é ne curan nes volen dispondre á provehir á tals inconvenients. Sobre asso volen dir alguns descaminats, que lo fet de les monedes es la trinitat; empero clara cosa es que florentins ho entenen perfetament, segons ja es dit é tocat atras: Empero ells no son sino homens, ni poden pus saber que homens, é per tot es clar que ells ho entenen, hon donchs pus que ells no son sino homens eu' entenen, bes' segueix, que qualsevols altres homens, qui si vullen dispondre, ho poden entendre axi perfetament com los dits florentins. Perço es vana et flaca la opinio dels que diuen ques la trinitat. Mas empero resta un secret amagat, qui es granment en favor del billoner mes es damnos al publich, é es tal dit secret que james á la boca del Rey ó del Princep per bona moneda bona ni ben alejada ne proporcionada non pot venir gran fruit, sino fort poch; mas empero si fa per sovint fer mutacions variacions, é alteracions de les dites monedes, é perço los dits Princeps facilment donen lloch é consenten sovint mudar é variar les dites monedes, empero les dites mutacions de les dites monedes son granment distentatio del public, segons se veura ó se mostrará la prátiga per avant.

CAP. IV. Com apar que per lo Emperador Vespatia fonch ordenat que una part d'aur valgues deu parts d'argent, é encara hi ha moltes altres primors.

Donchs per entrar mes primerament en los secrets é primors del present tractat, den esser notat com antigament per lo Emperador Vespatia fonch axi egualat ordenat, que una part de aur valgues deu parts d'argent, é axi ses hagut fins al die de avuy es'segueix é es presumidor, que s' deu seguir per avant rahonablement: hont mes avant sobre aquesta part deu esser notat com aur ni argent no deu ni pot pujar ni abaxar, sino per via deceptiva é enganyosa, segons per avant se descubrirá é mostrará la práctica clarament daci avant. Encara deu esser notat, com gran part de la major de la art ia del dit billoner está é penja com ne en quina manera ella puxe fer discrepar é variar l'aur ab l'argent, ço es que el puxe fer pujar é baxar ab ses fenes é colorades paraules, vies é maneres en tal forma, que ab lo petit aur é ab lo petit argent puxe haver é adquirir molt aur é molt argent. E aquesta tal malaltia totalment sortesch de les ligues qui vanament son consentides é meses en les monedes grosses d'or é d'argent. E perço lo Florenti qui de tal scientia es docte no sofer ni consent esser massa liga en la sua moneda grossa d'or, ni d'argent, é per conseguent com tot altre saber defalque als qui no saben pus compendre solament los decibastar verb. gratia. E donchs com tal mixtura sie solament deceptiva é enganyosa al Princep é á la patria, segons per avant se veura la práctica fort si deu entendre é provehir de ci avant: encara tornant al primer punt del precedent cap. segon en aquell es ja tocat, com tota la arteria é industria del dit billoner se funda, com ne en quina manera ab una part d'aur puxe haber onse ó dotse parts d'argent, ó com mes pora, ó com per menys porá, ell puxa haver é d'aquesta una part d'aur, é aço es la conclusio ço es que ell ab petit cost puxe haver gran valua; hont donchs per obviar é provehir á les astucies é arteries deceptives é enganyoses del dit billoner convé donchs que la valua é gruxa de les dites monedas axi de les grosses com de les menudes sie vista é entesa, com en altra manera no hauria fundament algu; é per tant sobre aço deu esser notat com tot lo preu é for de les dites monedes grosses axi d'or com d'argent está y penja en la moneda menuda, é de aquella

No. que l' part de aur val X parts d'argent.

No. com no pot pujar ni abaxar.

descrepar ni variar.

No. com en Florença ne encara en tota Italia perço com ho entenen no consenten metre liga alguna en les monedes grosses d'or ni d'argent sino fort poca que solament les aint algunt poch al carrech de les seques.

Com lo for está en les monedes.

sorteix tot lo dit for ó preu en tota part del mon, é axi conve que sie com en altra manera sen poria donar y haver raho alguna; hont sobre aquest punt deu esser notat, com havem cost, for, preu, é valua, empero los dits cost, for, é preu cascun pot esser ver ó fals; mans la dita valua jamay pot esser falsa ni sufra ruga alguna, com de continen ques falsa, ja no es dita valua tant com toca a monedas d'aur y d'argent com un march ó una part no pot valer mes ni menys sino altre tan aur; é axi mateix del argent una part no pot valer sino altra semblant, si verdaderament será comprat é arbritrat asso es la conclusio, que tant com les monedes d'or y d'argent se concordaran á una part d'aur ab deu de argent, segons ja es dit detras, tant sera dita valua. De assi avant encara per verificar la dita valua deu esser entes en cascuna de les dites monedes axi grossas com menudes, quina groxa hi ha d'or ó d'argent; sobre aso deu esser notat, com en la moneda menuda de tern ha lo quart d'argent é los restants tres quarts son de coure. Sobre aso deu esser notat com perço deu esser dita moneda de tern com en dotse diners d'argent ó en dotse parts tres parts. De assi avant deu esser notat com los diners de tern son axi proporcionats; ço es tres diners menuts que sien bons de tern pesan tan com un croat d'argent sens mes ó sens menys, é per conseguent pus en dotse diners ha pes de tres diners d'argent ques tant argent com ha en un croat, bes'segueix, que un croat no val sino dotse diners menuts de tern. Moltes altres rahons son sobre que es tern, les quals al present jaquesch, com asi no farian gran fruit, mas que solament assi sia vista la veritat é groxa del menut de tern, en tal forma que axi mateix sie vist com se porá concordar l'aur ab l'argent, en tal forma que una part d'aur responga á deu d'argent, segons es estat ja dit atras. Mes avant deu esser notat sobre aço, que si lo flori d'Aragó fet tot d'aur á lley de Florença lladonchs valguera drets xj sous barcelonesos, á raho deu parts d'argent per una d'aur. Mas per tan com en lo flori d'Aragó ha per tot cert lo quart de lliga que no val gaira la dita, lliga per aquesta raho y fa deduhir de dits xj sous lo quart que son dos sous y nou; é mas per conseguent lo dit flori d'Aragó no pot valer á dreta valua, sino vuit sous y tres diners menuts de tern é no pus. Empero poria ser posat é fet dupte, com se porá provar que l'argent qui es en los dits onse sous fos la desena part del argent, que pertangues al aur del dit flor d'Aragó que fos tot de aur; hont sobre aço pot esser dada clara é evident prova, la qual es tal, ço es; que deu florins d'Aragó pesen once croats d'argent barcelonins poch menys. donch pus ques clar, que once sous menuts de tern á tant argent com en once croats, seguirse que once sous son la desena part del Argent, qui pertany al dit flori d'Aragó si fos tot d'aur; mas perço com en lo dit flori d'Aragó hi ha lo quart de lliga, segons ja es estat dit perço no val sino vuit sous y tres diners. Per la qual raho la dita moneda menuda de tern es granment trabucada é destruida, es' destrueix encara tot die, axi per lo flori, com per lo croat; en tant que tart ó lluny no porá ser que no sortesca algun inconvenient, si donchs abans no si proveheix, segons encara per avant sen posara alguna forma. Not. empero qne jat sia que sia dita moneda de tern, empero apar que noy basta perço com l'argent ques mes en lo dit tern, perque no baste á lley de xj diners, é per tant pot esser dita de tern tantsolament de nombre mas no de lley; sobre asso pot esser entes que mes argent ha en un croat que en xij diners de tern. Axi mateix sobre asso pot esser allegat, que mes messions ha en los menuts que en lo croat, é per conseguent pot esser ver que los antichs ne haguesen tal esgort, é perço ordenaresn, que lo croat valgues xij diners menuts de tern, é axi sequi fins que per lo flori follament fou totalment destruit. Nota que la raho perque lo dit croat deu pesar los dits tres diners es tal ço es, que Lxxii croats pesen dret j march. E axi mateix x v i i i sous menuts de tern axi com ixen de la seca pesan altres march, en los quals dits x v i i i sous trobarás drets 72 terns de diners menuts, é fesne lo compte que axi ho trobarás. Nota que si lo flori d'Aragó fos tot d'aur á lley de Florença lladonchs poguera valer algun poch mes de xj sous de bona moneda de tern qui hagues son dret pes, jat sia empero que aquesta que vuy corra es tan flaca de pes, que lo dit flori d'Aragó val be los dits xj sous. Mas pus que no sen pot batre d'aquesta moneda de flach pes no pot noure, ni aytant no sen pot batre de fort, segons la lley del tern, com mes sen desfaria en un dia que no sen faria en un any, si donchs no baxaven lo flori é lo croat á son dret for, com per tan com la moneda grossa d'aur é d'argent es estada aforada á massa gran for, s'es desfeta é perduda tota la sort que era estada fet per los antichs.

Com lo croat no val sino XII din. é aço es ver poch mes ó menys.

No. com los dits xj croats pesen poch mes.

No. que axi es la primor de seca valua empero per ventura algun poch d'aur poria esser dit circunaria de viii & vi din. é uo pux.

No poch mes.

CAP. V. En lo qual se declara com pujar les monedes grosses d'aur ne d'argent á gran preu es superfluo é totalment damnos.

Encara mes dich perço com alguns descaminats dien y afirmen que gran profit é utilitat serie, que lo flori é lo croat fos montat á gran for ço es lo dit flori á dotse sous é lo dit croat á divuit diners; é sobre aço replich é dich axi, segons ja es estat dit é tocat altras; pus que tan argent ha en dotse diners menuts d'argent com en un croat sens mes é sens menys, bes segueix clarament que en divuit diners menuts de tern ha tan argent com en un croat y mitg, é per conseguent donant un croat y mitg per tan argent com ha en un croat, segueixse que no pot durar sens gran damnatge é inconvenient algu. Item es estat tocat y provat axi mateix atras, com lo flori d'Arago no val ni pot valer sino vuit sous y tres diners; vulles te vuyt croats é tres diners. E donchs si ara es ja massa de once sous, ja será pitjor donari dotse sous ó dotse croats deço que no val pus de vuit sous y tres diners. E per tant sobre aquestes primors é secrets deu esser vist é entes, com la dita moneda menuda de tern es greument trabucada es robada, com tan ordi é avena

No. Poch menys.

podia hom donar per forment. que massa seria car lo dit forment, é semblantment es vuit lo cas, que tanta moneda de tern se dona huy per la grossa d'aur y argent que la dita moneda es gran us fora del regne, sino que solament resta la flaca é la feble. Emepro al cap darrer axi mateix se perdia la febla com la fort; com sia axi per tot cert, que gran part de les blanques de França se fan de la moneda menuda de tern que es robara encara tot die en aquest regne d'Aragó, com sie encara axi per tot cert, que de tres diners menuts de tern fan una blanca. E per conseguent la dita blanca no deu ni pot valer pus de tres diners de tern. E tota aquesta perdua sorteix de les variacions é valuas superfluas de les dites monedes grosses de aquest Regne, en tant que en aquest regne no restará sino la flaca é febla moneda. E per conseguent si les dites monedes grosses pujasen á major for, de fet sortirie, que se haurie ha fer moneda de coure, segons la convingut fer en regne de Valencia é encara en Rosselló, ab la qual tart ó lluny perdrán la moneda bona d'aur é d'argent, é restará la flaca ab la altra pus flaca, que lladres é mala gent faran per llochs deserts é amagats. Encara mes diuhen los dits descaminats que sis vol correguesen fulles de roure per diners, pus que sen haguesen virtualles; hont sobre aquest punt deu esser notat com aquest regne no pot viure totalment de si mateix, ans se ha de provehir de altres terres, é perço es ben provehit com hi corre bona moneda, com ab dolenta moneda tot lo be hi fugiria. Sobre aço replica lo dit descaminat dient, com perço com la dita moneda es massa bona, é ix fora del Regne, é que si ere flaca ningu no la cobejaria, é per conseguent restaria tota en la terra, hont sobre aquest punt deu esser notat, com en tot regne hont se fa bona moneda, tos temps ja corre bona moneda; é majorment en aquest regne hont se cullen grans esmersos é molts é grans values ço es llanes, çafrans é moltes altres; é encara mes alguns sátrapes volents afermar, que la moneda grossa d'aur é d'argent deu pujar á gran for, é allegant que tantum valet res quantum vendi potest; á mas sobre aço responch é dic, que noy pot esser entesa moneda d'aur é d'argent, com segons es ja dit atras, aur ne argent no pot pujar ne baixar sino per via deceptiva. E per conseguent un flori no pot valer sino un altre flori, é un croat altre croat, é un diner altre diner é no pus. Item es estat tocat atras, com una part d'aur val deu parts d'argent sens mes é sens menys, é per conseguent tal autoritat no ha lloch en moneda d' aur é d'argent sino per ma deceptiva é enganyosa, segons es ja dit detras, empero ha lloch en tota altre mercaderia. Vistes donchs totes les rahons atras posades resta en aquesta conclusio, que tan com les dites monedes axi grosses com menudes seran egualades é proporcionades en tal forma que sien correspondents unes ab altres, ço es que no discrepen unes ab altres de lley ni de preu ni de for, tant lo regne sera rich é opolent per tot temps de qui avant guardantlo Deu de altres inconvenients; é aquesta forma segueix lo comu de Florença, segons es ja dit detras.

No. poch mes.

No. Com les blanques se fan de moneda menuda d'aquest Regne.

No. Com la blanca no es sino de tern.

Com ne apres mal á Valencia é á Rosselló.

CAP. VI. En lo qual se demostra, com ne en quina manera per los antichs antigament fon ordenada é aproporcionada la moneda de tern, é moltes altres primors avant contengudes.

Per descubrir encara algunas primors é secrets qui fan granment al present tractat, ço es com ni en quina manera encara ab quanta sabiesa per los antichs antigament fon ordenada é proporcionada é aleyada la moneda de tern, lladonchs regnant lo Rey en Jaume de magnífica serenitat, la qual moneda apres lo dit senyor Rey fon lloada é confirmada segons apar per carta ó concessio per ell feta en les calendes de agost del any 1258 é apres per altres Reys de alta recordacio regnants é succehints es estada confirmada, lloada y aprobada fahent aquella inconmutable axi en lley é senyals, com en pes, segons apar per molts é diversos privilegis per los Reys passats de gloriosa memoria otorgats á la insigne ciutat de Barcelona, é encara per diverses constitucions de Cataluña, segons en aquelles se pot veurer é trobar realment é de fet, tornant donchs á la prátiga, ço es com ni en quina manera, é encara ab quanta sabiesa é discretio per los dits antichs fon ordenada é proporcionada la dita moneda de tern en la forma seguent. On primerament deu esser notat com los dits antichs prengueren tres marchs de coure, é un march d'argent, é essent tot fos ensemps fou j Riel que pesa quatre marchs, é apres dels dits quatre marchs ells faheren 72 parts é apres encara de cascuna de les dites 72 parts feu un sou, en que ha lo quart d'argent en cascuna part, per tan com de 12 diners son lo quart tres diners, é perço es dita moneda de tern. Encara mes dich, com en dotse parts ara sien 12 marchs, ara sien 12 onzas ó 12 diners en cascuna es lo quart iii parts, é per conseguent es dita moneda de tern, com en dotse parts ha tres parts d'argent. Mes avant apres de aço consideraren los dits antichs, com en quatre marchs de menuts havia un march d'argent, de fet ells pregueren un altre march d'argent de lley de xi diners y malla, é ferenne 72 parts, qui quiscuna part fou un croat. A conclusio que pus que en 72 parts ha un march d'argent sens mes é sens menys, é en 72 croats altre march, bes' segueix, que lo croat no pot ni deu valer sino xii diners de tern sens mes é sens menys. Ara sia á tothom cert é notori, com totas aquestes variacions, mutacions que son estades fetes de les dites monedes d'aquest Regne, son estades sortides del flori d'Arago qui vanament é folla é deceptiva fou ordenat, afforat, allegat, segons per avant se descubrira es mostrara clarament no faria gran fruit. Mas empero asso resta encara que per culpa del dit flori james despuis que ell fou ordenat, nos' ha poguda nis' pot batre moneda de tern qui hagues son dret pes. Perço com mes sen desfaria en un dia que no sen faria en

No. Poch menys.

No. Poch menys.

un any. Perço es presumidor que de dues coses tart ó lluny convendria fer la una ço es tocar al tern, ó tornar lo flori é lo croat cascun á son dret for. Mas empero tocar al tern deu esser noli me tangere, com sen esperas sortir inconvenients. Perço com les rendes é drets axi de Iglesia, com reials, com encara altres qualsevol contractes axi encara en Catalunya com en lo Regne d'Aragó é en los altres sien finides stipulats sots la valua é gruxa del tern, per la qual raho no poria mostrar, que no sortissen alguns debats, axi mateix tornant los dits florins é croats á llur for propi deu esser presumidor que no poria esser que no sortissen alteracions é debats; perço com tal materia nos lexe entendre á la major part de la gent é encara que ho entenessen, attes que per ventura grans parts de llurs facultats estan é son en moneda d'aur ó d'argent; perço es presumidor que no vendria be a la major part de la gent. Mas asso es conclusio, que de dos mals lo menor deu esser elegit, é axi mateix es de dret que qui fa lo mal lo deu comprar (pagar?) é qui es culpable deu esser punit, é per conseguent com lo flori sia culpable, digna cosa es que ell sia punit primer é apres lo croat, qui es estat participant en les bregues: encara dich mes sobre aquest punt, que jat sie que per tornar á lloch los dits croats é florins ne surtis algun murmuri, segons ja es dit, empero segueixsen ha per tot cert, que per avant ne restarie pau perpetual é tranquilitat, pus que lo tern no estas en sa forza é valor, é axi no dich pus, mas sia remes á la pratiga, segons per avant se veura pus clar.

No. Que lo billoner vol destruir lo tern

CAP. VII. En lo qual pot esser entes é percebut com ab petit haur se hage es pot haver é adquirir molt argent. Per veurer donchs é compendre la prátiga com ne ab quina manera ab petit aur se pot haver é adquirir molt argent, segons ja en los capitols atras posats es esta tocat é divinat, é per conseguent se veurá ara la pratiga, on per verificar lo principi del present capitol deu esser notat com reinant lo Rey en Pere terç de gloriosa memoria, é haven guerra ab Castella ell convocá é celebrá corts en la ciutat de Tortosa en la qual celebracio per la orfilada del dit billoner fou donat de consell al dit senyor Rey é á la terra, que gran utilitat del publich, que fos fet flori de taylla é de senyal, é casi de pes de Florença, pero no pas de lley, ans fos solament de 18 quirats, é los restants VI quirats ó VI parts qui restan fins á 24 quirats, que fos lliga ço es mitg argent é mitg coure, é axi fou otorgat é concordat vanament é enganyosament. A conclusio que en lo dit flori d'Aragó ha lo quart de lliga, segons dit es, é per conseguent aço está en veritat com de un march d'aur de 24 quirats ha ajustat é mesclat lo quart de lliga sortexen XC florins d'Aragó VII sous iiii diners; é per conseguent com lo march de la seca no sien sino LXVIII florins segueixse que en XC florins VII sous iiii ha XXIII florins VII sous iiii diners demes los quals sen porte lo dit billoner, pero fanne á deduhir lo dret de Ley é les seques, é dites lligues, qui per tot pot muntar poch mes ó menys de XXXVII sous iiii axi que restarien al dit billoner franchs é quitis, segons mon compte, per cascun march d'aur fi valua de XIX flurins é dos sous, que a raho de XI croats per flori par que serien CCXII croats, qui pesan dos marchs é VII onçes é IV croats, perque es cert com lo dit billoner sen porte per cascun march d'aur fi los dits dos marchs VII onçes é V croats franchs é quitis, é en aquesta manera lo dit billoner sen porta granment tots los croats que pague á gran son avantage, é encara tots los menuts que pague, qui fossen forts, é encara hui en dia no resta sino los flachs é febles mentre trobarsen poden de forts, per la cual raho apres la terra se troba granment pobra é vuida dels dits croats. Mas dels dits menuts no sen hague conexença en aquellas rahons, trobantse donchs la terra buida é robada dels dits croats fon deliberat que los croats qui valien XII diners, pujasen á XIIII diners, é axi fou fet en dit concell: fon flach remei, car com la casa fou robada faeren clau á la porta; empero la dita clau fou flaca, é en aquest punt restá la terra molt de temps; é aço sie conclusio ço es com ne ab quina manera ab petit aur se adquiri molt argent.

Nota inadvertencia de flach consell del Principat de Catalunya, qui posat fos enganyat en la lliga ó lley del dit flori, perço com hi ha algunes primors almenys perque pendre nom é senyal de Florença, qui ere lo lladre, com be puguesen trobar altres noms, taylla é senyals, sen aquell ó gran gloria mundana es al lladre qui per saber furtar sots fenta color resta esser honrrat é solempnitsat.

Nota gran inadvertiment del Consell d'Aragó, que jatsie, que la moneda jaquesa é Barcelonesa sien totes de tern é de una lley ó valua, empero ell vulgué entendre é percebre la lley del flori d'Aragó; hont vehent ell que en lo flori habia quart de lliga qui no valia gayre, é vehent encara que la dita lliga era stilada é aforada, tant com si fos aur, perço ell ni consenti, ans totalment disenti é denega lo dit flori esser pagat á XI sous é aquells no massa be; hontse es seguit apres com essen morts los qui lladonchs ho entenent, en apres lo dit flori es pujat é sen puje encara tot die en Arago en tan gran for dels Barchns.; per la qual raho la dita moneda jaquesa ja que sia forts es trebucada é robada, es' roba encara tot die en la forma que son estats robats los Barchins. que son estats forts. Nota mes avant que jat sia que lo dit flori haja pres lo titol d'Arago aço está en veritat, que james en Arago nos' ha batut flori ni croat, sino tan solament moneda jaquesa de tern. A la fi del dit capitol llahont diu é en aquesta manera lo dit billoner sen aporta granment. Nota gran advertiment del Consell d'Aragó que jatsia la moneda jaquesa y la Barcelonesa sie tota de tern é de una valua, empero ell volgué percebre é entendre la lley del flori d'Aragó, hont vehent com en lo dit flori havia lo quart de lliga, que no valia gaire, é vehent encara que la dita lliga era stilada é aforada tant com si fos aur fi, perço ell no consenti, ans disenti é denegá lo dit florenti esser pagat á XI sous considerant com esacasament valia nou sous é aquells no massa be; hont se es seguit apres com essent morts los qui lladonchs ho entenien, lo dit flori es pujat é sen puja tot die en Aragó en tan gran for dels Jaquesos que ja se acoste al for dels Barcelonesos, per la cual raho la dita moneda Jaquesa que sia fort es trebucada é robada, es' roba encara tot die en la forma que son estats forts. Item nota empero que jat sie que lo dit flori haje pres lo titol del Rey d'Aragó aço está en veritat que jamai en Aragó no se ha batut flori ni croat sino moneda jaquesa de tern.

CAP. VIII. En lo qual es contengut com ab moneda de coure é de poca valor s'adquirí es' poy adquirir molt aur é molt argent.

Com en lo capitol precedent sia estada compresa é tocada la prátiga, com ne en quina manera lo dit Billoner ab poch aur sen porta molt argent; ara será vist é posat, com ne en quina manera ab moneda de coure de poca valua for adquirit molt é molt ar-

gent, segons seguieix; on sobre aço deu esser notat, com apres que Barcelona é tot lo Principat de Catalunya se atrobaren granment robats é despullats de la moneda d'argent de que tota la terra se maravellá, en que se era pres, ne com se ere pogut fer tal neufraig, on se segui, que lo dit Senyor Rey en Pere sa gran subtilesa é primor ell entené é prevehe la prátiga é arteria del dit billoner, é de fet ell ne vulgué usar é pratigar en la forma seguent. E primerament ell considerá, com en un Regne estranger no seu é de son regne corria flaca moneda tota de coure de poca valua, é de fet aptat secretament en una torre ó alqueleria fora é assats prop de la ciutat de Barchelona ell feu batre de semblant moneda ab semblant taylla, é emprempta, é mes avant trameté certs factors en lo dit regne estranger é de fet lo dit senyor Rey los feu trametre sovint de la dita moneda, qui per mar, qui per terra, ab la qual dita moneda los factors no curaren de pus sino de comprar é adquirir tota aquella moneda axi d'aur com d'argent, que podian trobar ne haver en lo dit Regne; la qual moneda ells trametian tanta com podien trobar ne haver á la seca de Barchelona, é aquella rebien los qui eren ordenats é asignats per lo dit Senyor Rey á la dita seca de Barchelona, per la qual raho la dita seca de Barchelona continuament batia tants florins com podia de la dita moneda d'aur alleyada á lley de flori d'Aragó, é asso feu poch abans ó poch apres del any M.CCCL.; en aquesta forma é manera aquest regne restá granment rich é copios de moneda d'aur, é aquesta copia durá entorn de L ó LX anys (l) poch mes ó menys, en tant que pot esser dit é opinat, que no s'ha trobat tanpoch Regne en Christians pus daurat que en aquest. E asso sia verbi gracia com ne en quina manera un Regne on se fa flaca moneda pot esser robat d'aur é d'argent. perço donchs en lo present capitol es estat é tocat, com é en quina manera aquell regne ab poch aur é ab poch argent mijensant les lligues de coure fou buidat é alienat gran copia del dit aur que era en aquest Regne.

Nota. Per conseguent com en tot regne hont se soporta fer flaca moneda, com pot esser robat de tota bona moneda que se puxa trobar d'aur, ni d'argent, on deu esser presumidor, que com axi com aquest Rey fahia batre la dita flaca moneda en son regne, semblantment ne pot fer batre lo florenti en sa Patria ó comu de tal, com se vulla per trametrela lla hont ne fara sos fets, perço com ell hi te ja sos factors, é asso ha huy lloch en regne de Valencia é en Roselló.

CAP. IX. En lo qual se conté, com per fer pujar la moneda d'argent á mes de son for fou arobat é perdut gran part de l'aur de aquest regne d'Aragó.

A donchs pusque ja es estat vist é tocat atras com ne en quina manera ab petit auré ab coure es estat haut é adquirit molt aur é molt argent; Perço donchs per conseguent en lo present capitol será tocat y posat, com ne en quina manera en aquest Regne ab poch aur é ab poch argent mijesant les lligues de coure fou buidat gran copia del aur que no hic era; ont se segui que axi com lo llop vetlla entorn del corral dels moltons, perço quels pugue haver é menjar; axi lo dit billoner vetlla com ne en quina manera ell porá haver, ne adquirir á gran son avantaje lo dit thresor d'aquest regne; é de fet ab ses orfiladres se segui que en la Illa corrien á XX sous de pitxols, qui son moneda menuda de la dita Illa, los quals dits pitxols axi mateix corrien á dos de aquells per un Barcelones en la dita Illa. A conclusió que lo dit flori d'Aragó c'-havia en la dita Illa per X barcelonesos, don se segui que alguns mercaders de Barcelona seberen compendre lo guany, qui hi ere, qui eren ii sos per lliura, é per conseguent trameteren tanta moneda barcelonesa com pugueren en la dita Illa per comprar los dits florins d'Aragó qui eran en aquella, en tant que la ciutat de Barchelona se trobá tan buida de diners menuts, que apenas la gent podia contractar. Vehent donchs Barcelona lo cas inopinat, considera é seria expedient, é de fet empetrá que pogues fer batre certa quantitat de croats, on perço com per certes rahons l'argent era de massa gran for convingué batre lo dit vroat á XVIII diners. Vehent donchs lo dit Billoner, que aquest cami ere gran, ment en sa ma, de fet ell arrendá totes les seques que pogue s'aquest regne, ço es de Rosello, de Valencia, é de Mallorques; é en aquelles ell feu batre gran colp de croats, ab los quals ell sen aportá á gran son avantatge los florins d'aquest regne, en tant que flori que en lo principi habia costat once croats, ell lo sen aporta per set croats é sis diners. Mes avant lo dit billoner vehent encara altre major profit per ell seguirse per ses orfilades deceptives é enganyoses, que en lo Principat de Catalunya se introdui pendre moneda de França scuts d'aur blanques ço es los dits scuts á XVIII sous barcelonesos, qui á dreta valua no valia sino XII sous á raho de deu parts d'argent per una d'aur, é encarque fou pus pitjor pendre les dites blanques VIII diners qui á dreta valua pus de iii dines cascuna com escasament sien de ley de tern, é per conseguent com lo flori se donas per XVI blanques é mitja, qui á la dita raho no valien pus de iiiii sous i diner é malla, é per conseguent fou gran robatori del aur é del argent d'aquest regne; segui se apres que com lo mal fou fet, Barcelona se regonegué é vehent lo gran damnatge pensá é cogitá expedient é remey lo pus util que pugué, é de fet la dita moneda de França és apres á cap de temps amoderá los croats á XV diners ; affi que qui d'aqui avant sen porte lo dit flori lexe nou croats menys iii diners. A conclusio, que d'aqui avant lo dit flori ha hagut remey tan com toca al dit croat, mas empero lo pobre de menut resta en la brega, é majorment los fots tants com sen poden trobar encara huy en dia los sen porta lo dit billoner á gran son avantaje.

Not. com lonch temps havia que batien en altres seques.

(l) En unas antiguas notas relativas al año 1320 se escribe: Li Rois d'Arragon fait faire une monnoie en la terre de Montpellier qui court pour 12 taurnois par toute la terre le Roy qui est en Provence et ne valent pes tant comme deniers d'argent de 4. l. le marc, et fait faire en la ville de Monpellier plusieurs monnoies d'or contrafaites::: que seguramente alude al que escribe el manuscrito. Véase esta nota en Ducanga Verb. Melgoriensium tom. I, pag. 542.

Not. amoderacio é variacio.

CAP. X. En lo qual encara es contengut, com per fer pujar la moneda d'argent á gran for fou robada la Illa de Mallorques d'aur, é de la moneda de tern qui era en la dita Illa. Per veurer encara mes avant altra prátiga com ne en quina manera lo dit billoner ab poch argent hagué é adquiri molt aur, é apres ab coure molt argent, é aço per tant com feu pujar lo dit argent á gran é superlatiu for, on segui com apres que la moneda de tern per lo Rey en Jaume fou atorgada é confirmada á la ciutat de Barcelona, se segui que tots los regnes ço es Aragó, Valencia, é Mallorques prengueren forma é lley d'aquella, sino que Mallorca discrepá tant solament en lo pes en aquesta forma ço es que axi com de la moneda barcelonesa un march deu pesar XVIII sous, d'aquella ni havia menester XXIIII sous, empero tota era de una lley. Item mes avant en la dita Isla faerent croats de semblant lley dels de Barcelona, los quals valian cascu á dita valua XVI diners de aquella moneda. Mes avant se segui que feren reials d'aur, qui d'aquella dita moneda valia cascu á dret for XX sous ó X9 croats d'argent, en tant que aquestes tres monedes eren axi proporcionades é alleyades, que en ninguna manera la una no podie noure ni prejudicar á l'altre, en tant que la dita Isla era molt rica é opulent d'aur é d'argent; on donchs sobre aço volent lo dit billoner la dita Isla esser tant copiosa é tant abundosa d'aur é d'argent, ell pensá é cogita, com ni en qual manera ell pogues haver é adquirir aquell dit tresor á gran son avantatge. E de fet ell ab ses orfilades deceptives é enganyoses feu posar en lo consell que lo dit croat que era de XVI diners que fos pujat á ii sous, çe aço per gran utilitat del publich, é axi vanament é folla fou lloat é atorgat en lo dit consell que fort era santa cosa é bona, mas no saberen veure l'aguait que era detras lo cantó. Vehent donchs lo dit Billoner havent obtinguda tan gran interlucutoria, ell de fet abunda copia d'argent é feu batre croats en la seca de Mallorques en tant que lo reyal d'aur qui valie, segons es ja dit, XI croats, ell los sen portá é robá tots aquells dits reyals d'aur que pogue trobar en lo dit regne de Mallorques. Mes avant perço com lo dit croat valie solament XI diners, ell sen portá per cascun ii sous. Per conseguent en aquesta manera ell sen aportá tota aquella moneda que trobá ne haver pugué en lo dit regne de Mallorques, en tant que lo dit regne se troba buit é robat d'aur é de dines menuts; de que se segui apres que la terra hague ha fer moneda menuda de força forçada fort flaca é fora de terns casi tota de coure, ab la qual dita moneda menuda lo dit billoner se portá apres granment tots los croats, que pugué de la dita Isla, en tant que lo dit regne se trobá greument robat é destruit , en tan que apres no ha fet guayre de son prou. E per tan donchs sobre aço pot esser entés é comprés , com se deu regir un regne eterinement que les dites monedes sien proporcionades en tal forma que no discrepen l'aur ab l'argent en manera que una part d'aur responga á X parts d'argent exa les dites monedes seran conservades tots temps en tant que lo dit regne se trobá en buit d'aur é de menuts.

Not. é adverteix que axi com aquest regne de Mallorques, per inadvertencia fou mal manat robat é engañat, que axi semblant cas pot venir al Principat de Catalunya tart ó lluny si diligentment no hi es advertit, é aço per tant com lo temps será, que los que ara ho entenent no seran vius, é lladonchs lo billoner qui continuament vetlle sobre tal materia, ho nega facilment, fara pujar lo croat á ii & sens que no li sia entes contradit, ans per tots sera lloat é aprovat, no saben veure lo aguayt qui está detras lo cantó, ço com per aquesta pujada lo dit billoner ha gran avantatge sen porta l'aur é los diners menuts. Sobre aço pot dir algun descaminat, que fos pujat lo flori á major for, dicte que tantost serien perduts los menuts qui ara son bons, é de fet ne convindria á fer de flachs, ab los quals sen portarian tot l'aur é l'argent á gran llur avantatge. E asi se deu advertir é ab sobrana cura, com en aquest punt penje casi la major part de aquest tractat.

CAP. XI. En lo qual es contengut, com la estada é comunicacio dels florentins en aquest regne es molt damnosa é inútil al dit regne.

Mes envant deu esser descubert, é entés un gran damnatge ó lesio quasi inopinat, qui per culpa de mal advertiment es permes é consentit paraticar en aquest regne, on axi com ja está dit atras clara cosa é notoria es, com florentins cossegen é barregen gran part del mont, ço es tot lla on ells senten, que puxen trobar pastura, on se puxen pexer é alguns de ells se disponen arrendar seques en estranys regnes, é altres de ells á fer cambis é axi ells se parteixen en diverses regnes é patries; empero tots son corresponents é correlatius un ab altres, é tots tiren ab una corda, don se segueix que aquells qui arrenden les dites seques, axi com es França ó Castella, ó en altres regnes d'Espanya, en los quals los es permes é consentit fer batre monedes molt flaques de lley é de valua, é molt altres é superflues de for, ab les quals per llur arteria é engany ells sen portan gran part de les monedes d'aquest regne pratican alguna partida é en aquesta forma, ço es, que com algun contrahent qui sera en aquest regne é haura mester moneda en algun dels dits regnes, ell pren cambi del dit florenti ó de son factor en aquest regne, é paga al dit florenti bona moneda d'aquest regne, é lo dit florenti fali complir lo dit cambi en aquell regne, hont lo dit contrahent la ha mester d'aquella flaca moneda damunt dita; encara tenen altra prátiga é aço per haver bones monedes per les flaques, ço es, que en aquell regne ó regnes hont les fan batre los dits florentins flaques monedes, ells compren ó fan comprar forments, si ni ha, sino altres mercaderies, que si poden trobar, las quals ells paguen ab aquelles dites flaques monedes, é apres ells porten á descarregar la dita mercaderie en aquest regne, é assi ells cobran bona moneda per la flaca. Moltes altres prátigues tenen é observen que serien molt llargues de explicar, les quals á present jaquesch. Mas solament pos assi per verbi gracia, é aço per veurer é compendre ço quen sorteix es axi per tot cert, que tot lo tresor d'aquest regne, ó la major part, qui ve ó cau en ma del dit florenti, es confiscar en exir fora d'aquest regne é esser transportat en Florença, on sobre aço don un tal verbi gratia, com no ha molts anys que un florenti parti d'aquest regne ab una galea que patronejava un gran home d'aquest regne, é essent arribats á Liorna, lo dit florenti descarregá ó tragué de la dita galea pus de XVI ó XVIII barrils semblants d'anxovas plens de florins d'Arago

sots fio é sots color d'argetviu, d'on se segui que á la darreria isque un barril ques fou un poc descompost, é fou vist que dins fou tot ple de saquets plens de florins d'Aragó; sobre aço fou gran debat é alteració entre lo dit patró é lo dit florenti, empero aço fou la conclusio que lo dit florenti ab ses falses é deceptives colors dix que aquel barril era moneda quel rey d'Aragó trametia als soldejats, qui gordaben los castells de Napols, é qui tots los altres barrils eres argentviu, é axi lo dit florenti ague son obtat é sen aporta tot son tresor just ó injust. Moltes altres vies é maneres poder tenir é tenen per traure lo tresor d'aquest regne inopinadament, on sobre aço per que en aquest regne n'ha lley, que florenti algun no hi deu aturar de tres dies avant sots grans penes, é aquesta lley fahia tenir é observar lo rey en Pere tercer, en tantque despuyts que ell hague percebuda é entesa la scientia é arteria del billoner, no consentí ni permeté que florenti algu aturás en son regne ne encara italiá algu, perço con altre italiá poria prendre carreeh secretament de esser factor del dit florenti, é de pratigar en aquella mateixa forma , é per conseguent no haguera carregat é remes, é perço apar aquels foragitá tots son de regne axi florentins con altres italians; empero apres mort del dit rey en Pere ells han cobrat llur obtat en aquest regne, é majorment en aquesta ciutat de Barcelona, en la qual ne habitan molts mes que en altre regne, jat sie que ells estan é comuniquen en aquesta dita ciutat sots color de fer plana mercaderia; empero prenlosne axi com fa al lladre que va á missa per furtar lo calser ó altres joies de la Iglesia, si pot; donchs granment se deu entendre é provehir; empero ho contradich que los cambis plens no sien necesaris en tota part, com en altra manera lo mont nos poria regir seus grans perils é scandols, é axi no dic pus com assats é pot esser vist é entes per tot hom pres que lo restant sic remes á veritat.

No. quey havia moneda d'argent.

No. que axi fou relat.

Nota. Empero com alguns posen dubte que los dits barrils fossen tants, é que per conseguent es massa gras, on sobre aço dic que axi fon recitat per alguns que eren en la dita galea, dient encara que ells ajudaren á descarregar los dits barrils, é com en lo dit barril qui descomponé havia alguns pochs croats d'argent encara tornats al punt, com par que lo nombre de dits barrils pot esser massa gras, empero pot esser ver que alguns sen fossen carregats en les mars de Castella ó en altres Regnes. Aço es la conclusio que ara fossen mes ó menys ab acte segons enseña la prátiga.

CAP. XII. En lo qual son contenguts dos Remeys del fet de les monedes. Com gran part dels secrets é primors contenguts en la manera del present tractat sien estat scrupulats é ruminats, segons se pot veure é entendre en los capitols atras posats, é aço per entendre é compendre la causa, com llonch temps hague les monedes del Principat de Catalunya bordoneixen é voriegen gran part dels trabucadors é distribuidors; é finalment robadors, é signament la moneda menuda de tern qui es venguda á be tot jorn a tal diminucio que ja no nic resta sino la flaca é la febla, é per tal com lo billoner vetlla en robar é destruir comunament les monedes en aquest regne; Perço de gran necesitat si deu provehir com en altra manera se espere á tart ó lluny grans inconvenients, segons ja es estat detras tocat en un capitol atras posat, on sobre aço me ocurren dos remeys ó expedients tansolament, dels quals lo primer se mostra molt util é profitos, é molt lloat é aprovat per la major part de la gent, ço es, per tots aquells qui no saben pus, empero ell restaria granment torquat, segons se mostrará per avant: Mas lo segont expedient es molt censer é util, é encara que será obra perpetual é molt perfeta sino que sera al principi tornant; donchs sobre lo primer expedient qui restará coreat dich axi declarant aquell, que atés que la moneda de tern es venguda en gran diminucio de pes, segons clarament se pot veurer é ho mostra experiencia, en tant que com la proporcio de la dita moenda de tern segons la concessio del rey en Jachme sie axi que XVIII ff deuen pesar j march. Per conseguent de aquella que huy corre en lo Principat de Catalunya ni ha menester grossos XXIIII ff en lo dit marchs, donch se segueix que lo flori d'Arago de la flaca moneda que huy corre val sos drets XI sos sens mes é sens menysm qui de la moneda fort no val lo dit flori pus de VIIII sous III segons ja es estat dit é tocat en lo primer capitol atras posat. Mes avant es axi, que lo croat de Barcelona qui de la dita bona moneda fort valie drets XII dines, é ara de aquesta que huy corre, val lo dit croat drets XVI diners sens mes é sens menys. Asi que la conclusio d'aquest dit primer capitol es tal ço es, que lo dit flori d'Arago restas en sos dits XI sous, perço com axi sa dreta valua de la dita moneda que huy corre, segons ja es dit, é que lo dit croat fos pujat é aforat als dits XVI dines, é lladonchs les dites monedes del Principat de Cataluña restaren en pau encara de tot lo regne, sino de Valencia é de Rosselló. Mes avant encara dich que poria batre moneda de tern del pes que huy corre ara de XXIIII sous lo march, segons ja es estat dit damunt, empero assi esta adormit, que perill tal ço es que lo dit Billoner vetlle tots temps é cogite fer varietat é discrepar les monedes d'aquest regne, é á tots que per avant ja per ventura no sera guayre negun en aquest regne que ho entena; per tan sobre aço es peril que lo dit billoner no faes la orfilada, que antigament feu á Mallorques, segons ja es estat dit é tocat en un capitol atras posat. Si donchs cascun any no sen fahia alguna solemnitat per reduirho á memoria de la gent, empero aço esta en veritat, com encara que lo present expedient estigues é restas en son esser, perço no restaria que lo tern no fos en partida malamentles nafra é que poria esser, que non sortissen inconvenients. Mes avant donchs tornant al segon remey ó expedient, lo qual serie molt perfet é bo, segons ja es estat dit atras, pero que seria al principi molt car, es aquest tal ço es que lo General de Catalunya se giras é s'dispongues á comprar tots los florins d'Arago quis'trobasen en lo principat de Catalunya al dit for de XI sous ó sis' podie concordar, que aquells de qui fossen los dits florins si hagues ha jaquis perdre VIII dines per flori; é que lo dit General pagas los restants II sous, é d'altra part ques' bates moneda d'aur de flori de Florença é que fos de pes de un croat de Barcelonaé que valgues XI sous ó X croats d'argent Barcelonesos, é axi mateix ne porien batre d'altres peses, que cascuna valgues XXI sous, é semblantment ne porien batre de V sous, é que los croats d'argent Barcelonesos fossen tornats á llur dret for que son XII dines; é lladonchs lo tern estaria en sa forza é valor, é d'aqui avant

se poria batre bona moneda de tern, é encara axi mateix de la grossa d'aur é d'argent, sens dan é lesio alguna, é d'aqui avant les monedes d'aquesr regne serian en bona pau é tranquilitat esserne empero foragitats los cambiadors florentins. Diuse que en lo realme de Inglaterra son les monedes totes proporcionades é egualades en tal forma, que james poden esser billonades ni robats, é mes avant que florenti noy gose aturar.

CAP. XIII. Com en la ciutat de Florença se tenen scoles, com ne en quina manera se pot haver é adquirir aur ne argent avantejosament. Diuse com en la ciutat de Florença se tenen scoles d'aquesta sciencia ó arteria, com ne en quina manera sots colors fictes é simulades ells puxen haver é adquirir á gran llur avantatge les monedes d'aur é d'argent d'altres ratries é regnes indegudament, é illicita; é donchs pus que en aquella ciutat se pratiga tal sciencia ó arteria per robar é destruir aques regne ó en aquesta ciutat de Barcelona, se principias celebar ó pratigar de semblant materia; é aço pera resistir á la llur mala stucia. E sobre aço me apar que seria assats pertinent cosa, que algun fos apte é expert en tal sciencia principias llegir, é tractar de aquesta materia en les scoles de la gramatica, é aço en temps de vacacions algons dies, axi com acostuman de llegir compot ó altres extraordinaris, é aquest tal quen fos remunerat algun temps, com be es presumidor ques seguirie, que per avant los mestres de les scoles serien abeurats de la maneram é d'aqui avant ells proseguiren cascun any la materia segons serie principiat. On sobre aço deu ser presumidor ço pus que Barcelona hagues tal pratiga principiada, que totes les ciutats é viles grosses del regne, ó almenys del Principat de Catalunya pendrien forma é original della, segons se acostuma de algunes altres coses. Aço solament dich per reduirho á memoria á aquells qui ho volran entendre, com daltres ni haurá que trobarán portell pus pertinent, com lo cas ho requerrá deus mijensant.

Deu esser notat com en aquest segon tractat fos plegat de acabar á XX dies de mars any MCCCCXXXVII, empero havie si lagiriat de fer é compilar molt de temps, é de aquest se ha fet traslat, é del dit traslat se ha fet molts é diversos traslats, dels quals traslats está en veritat que aquest es original de tots, é si vols saber perque es tan grosserament scrit, sapies que perço qui aquest qui la fet noy vehia gayre be, sino fort poch, encara que si la lletra fos pus menuda no la puguera veure ne apres llegir ne corregir. Nota com cascuna de les Rúbriques, ó Postilles seguents son memorial de cascun dels capitols avant posats.

Em primerament nota, com en lo primer capitol del present tractat es contengut, com tots los Reys ó la major part é axi mateix llur patries ó regions son malament enganyades é decebuts p' art de billoneria.

Item en lo segon capitol, com III condicions de persones concorren en tal negoci, com los fabricadors é moneders de les seques no deuhen entrevenir en alguna ordinacio ó moderatio ques' fará de les monedes.

Item en lo tercer capitol, com aquesta art de billoneria se lexa granment entendrer é pratigar á florentins. Item moltes altres primors axi mateix contengudes en lo dit capitol. Item lo quart capitol apar, com per l'emperador Vespasia fon ordenat, que una part d'aur valgues deu parts d'argent. Item moltes altrés primors son contengudes en lo dit capitol.

Item en lo quint capitol, com pujar les monedes grosses d'aur, ni d'argent á gran for es superfluo es totalment damnos.

Item en lo VI capitol, com per los antichs fou ordenat moneda de tern ab moltes altres primors en aquell contengudes.

Item en lo VII capitol, com ab petit aur se dega é s'pot haver molt argent, é fou ordenat lo flori d'Aragó.

Item en lo VIII capitol, com ab moneda de courer é de poca valor se hage é s'pot haver molt aur é molt argent.

Item en lo capitol IX apar, com per fer pujar la moneda d'argent á mes de son for fou perdut é robat gran part del aur d'aquest Regne.

Item en lo capitol X, com per fer pujar la moneda d'argent á massa gran for fou malament robada é destruida la Isla de Mallorques del aur é de la moneda de tern, que llavors hi corria.

Item en lo capitol XI, com la estada é comunicacio dels florentins en aquest Regne es molt damnosa é inutil.

Item en lo XII capitol es convingut é ordenat com en la ciutat de Florença se tenen scoles, com ne en quina manera ells poran haver aur é argent á gran llur avantatge.

Lo present compendi es estat compilat é ordenat en la ciutat de Barcelona per N'arnau de Capdevila á XX de mars del any MCCCCXXXVII ó saltem fou replegat com lonchs temps hi hagues la guuat avans. Deo gracias.

Nota com LXV pesen j march de Perpinyá.

Item nota com XLVII florins d'Arago pesan j sou de tern de Barcelona.

Item nota com XIICLXVIII florins pesan j quintar, que son CIIII tenderes.

Item nota com LXXII croats pesan j march de Barcelona.

Item nota com XIIICCVIII croats pesan un quintar.

Item nota com CXXVII croats pesan j lliura.

Item nota com XVIII sous Barcelonesos deuhen pesar un March segon la lley é la proporcio del tern, pero ara que venim MCCCCXXXVII son tan flachs los menuts que ni ha mester grossos XXIIII sous al dit March.

Item nota XXXI sous VI deuhen pesar una lliura tendera empero ara ni ha menester grossos XXXXII sous.

Item nota III CL sous de menuts de tern deuhen pesar un quintar dret pero ara mester grossos IIII CC sous.

Salat, doc. 56, AMB, Diversorum 6, f. 62-94.

652 15 juliol 1437 CORONA

Tractat de monedes, molt semblant en contingut a l'anterior i amb el següent encapçalament: Lo present tractat é compendi es de materia de monedas en lo qual es mostrat que mes val bona moneda que falça, é lo billoner quina art te de traurer la bona moneda de a flaca moneda; é fonch fet é ordenat á XV del mes de juliol del any de la nativitat de nostre Senyor MCCCCXXXVII.

Mas Senyor molt honor: Per tres rahons é causes son forçat de ordenar lo present tractat; la primera per tan com es cert que en lo temps del stiu son relaxats per maior partde les gents gran partida dels afers; la segona es la porrogacio de les Corts feta per la senyora Reyna, é aquestes dues causes denoten que es trobada mes gent relaxada de negociar é sens fatigacio de molts actes que en altre temps: La tercera es pertan com la materia contenguda en lo dit present tractat ha menester en alguna part de si tota la inteligencia del hom no ocupada. Empero prenen dupte jo que les dites tres causes abasten á probar, que lo mes present sia habil é dispost per entendre plenament en aquesta present materia, y axo per causa de algun enuix que la persona pren per continuacio de la excesiva calor, no he volgut tractar de litigis, ne encara de obras ques hagen de fer ó executar ab grans treballs de persona, abans he elegit en sercar é pendrer á tractar é posar á la mes valguda materia per la major part de la gent é encara en lo mont assats necessaria que he poscuda á trobar, assi que los que davant tal pratiga ó materia pervindra axi per la benevolencia, que natura humana li aporta, com encara per la necesitat que en lo mont sen reporta, sien enduhits é forçats de ruminar, discutir é entendre en son cas é lloch d'aquella pertinentment ordenar é defendre per gran utilitat é ben venir de la cosa pública. E es la present materia ó tractat sobre les monedes é encara á obviar al art de billoner tan com mon grosser veure pot abastar per les pratigues é coses foranes.

Primerament deu esser notat que per lo Emperador fou ordenat ab lley é raho axi fo dat, que una part d'aur valgues deu parts d'argent corresponents la una á la altre de pes é lley, é en aquesta manera, que la par d'aur correspongues de pes ab cascuna de les deu parts d'argent. Item que si la part d'aur es de lley de vint y quatre quirats, que les dites deu parts d'argent sien de lley de dotse diners. E pertan lo billoner ab extrema diligencia treballa, com ne en quina manera ell pora fer discrepar ó variar la sobredita ordinacio fahent pujar l'aur ó l'argent per via maxinosa de tal forma é modo, que ab una part d'aur puxa haver XI ó XII parts d'argent ó com mes porá, ó que ab VIII ó VIII parts d'argent, ó com ab menos pora ell, puxa haver é adquirir una part d'aur, ó com mes porá fahent ó consellant variar les monedes é metre lliga d'altre metall, ó en l'altro ó en altres maneres; la qual mixtura no es consentida per florentins ni altres circumvehins esser mesa en moneda grossa d'aur ó d'argent de llur pratiga, é pora esser vist per moltes pratigues avant posades, com los dits florentins son doctors de tal art ó sciencia, la qual la nostra nacio totalment ignora, é per tan se deu presumir que per ells es millor elegit.

Hon donchs venint á tractar de les monedes del Principat de Catalunya é vuy corrents en Barcelona en alguna de les quals es estat convent esser mesa lliga no sens gran perjudici de la patria, don deu ser notat que puix lo mal es fet, hi sia remey cercat. E per tant deu esser vist y entes, que nosaltres havem fort cost, preu é valua; pero los dits fort cost é preu cascun pot esser ver ó fals; mas la dita valua james pot esser falsa, com de continent que es falça ço es, que no baste á deu parts una, é á una deu, ja no es dita valua.

Mas empero per veurer é entendre aquesta valua havem ha declarar en cascuna de les monedes vui assi corrents, quina valua ó groxa hi son misa d'aur ó d'argent quant fou principiada. Sobre aço deu esser notat com tot lo for de la moneda d'aur é d'argent está é penja en la moneda menuda é d'aquella sorteix tot lo dit for en tota part del mont; é axi conve que sia; com en altra manera james se poria dar ne haver raho: é per tan donchs veurém la valua de la moneda de tern, é perque es dita moneda de tern.

Reynant lo Rey en Jacme de Magnifica serenitat consentí, é otorgá la dita moneda de tern, é apres per altres Reys de alta recordacio regnants é succehints es estada lloada, é confirmada é aprobada, fahent aquella encommutable axi en lley é senye com encara en pes en la manera seguent.

Primerament los antichs prengueren segons la susdita concesio tes marchs de coure é hu d'argent, é esser tot fos ensemps fan un riell qui pesa quatre marchs é dels dits quatre marchs faeren LXXII parts, é cascuna de les dites parts fon j sou, é apres de cascuna de les dites LXXII parts ó sous ells faheren XII parts, qui quiscuna part son un diner; per conseguent en cascuna part ha lo quart d'argent; é donchs de dotse diners son lo quart III diners é perço es dita moneda de tern, com es quatre terços de menuts ha una terna d'argent; é encara mes es just per la dita raho que en XII parts ara sien XII marchs, ó XII onçes, ó XII diners en cascuna son lo quart III parts.

Considerant los antichs, que segons dit es, en quatre marchs de la dita moneda menuda de tern havia un march d'argent, ells per concordarse é obeir á la dita consecio prengueren un march d'argent de lley d'onçe diners y malla, é ferenne LXXII parts, qui cascuna part son j croat. E donchs pus que en LXXII sous de menuts ha j march d'argent; sen pus en LXXII croats ha altre march d'argent bes' segueix que lo croat no pot ne deu valer sino XII diners menuts de tern. Altra prova clara es que en XII diners de tern havia tres diners d'argen ques lo quart; é qui pesará tres diners menuts de tern trobará que pesan tan com un croat, é donchs bes' mostrara, que tant argent havia en XII diners com en un croat, é pus que tan argent havia ab hu com ab altre qui dech fer que la hu no valgue mes que la altre.

Poria ser demanat ó posat dupte per algu dient, pus la igualtat dels menuts é croats fon feta é vista per los dits antichs, com se es pugut fer que axi la dita moneda de tern com encara los dits croats hi son tots fora, acceptats dels menuts, car son restats los flachs qui ab gran tros no bastaran que XVIII sous pesasen un march abans ne haurian menester mes de XXIIII sous. A aytal dupte pot ser dada la veritat per resposta, é per denotar aquella deu esser notat, com Reynant lo Rey en Pere terç de gloriosa memoria, é hvent guerra ab Castella convocá é celebrá Corts la ciutat de Tortosa, en la qual celebracio perofilada de billoner ó d'algu animat sens falla de mal sperit fon donat ó posat en Consell al dit Senyor Rey é á la terra, que per gran valitat del publich fos fet flori de talla é senyal, é casi de pes de Florença, empero no pas de lley abans fos solament de XVIII quirats, é los restants VI quirats ó sis parts que restan fins á XXIIII quirats, que fos lliga ço es mitg argent é mitg coure, é que valgues XI sous é axi fou otorgat, é aço fo total causa de la variació é perdicio de les monedes, pero per demostrarho evidentment vull posar la raho é compte seguent.

Manifesta é clara cosa es que en lo flori d'Arago ha lo quart de lliga bastantment. Item que si lo flori d'Arago fos tot d'aur é sens liga valguera dits XI sous de tern á raho de deu parts d'argent per una d'aur. E donchs qui dels dits XI sous de tern deduex

é lleva lo quart que son II sous VIII dines restarán VIII sous III dines verament. Bes' segueix que l'or del flori d'Arago no val pus de VIII sous III diners de tern ó VIII croats III diners; pero hi ha la valor de la lliga, é mes valua de lley, é tot aço basta á fort poca valua . Don se s' seguit, que la moneda en dit dupte ó demanda posada se es perduda é no sens raho, car qui donava á un flori XI sous de tern ó XI croats, é no valia gaire mes de VIII sous III dines, massa se lexava perdre, á gran guany feja aquell qui portant ó fahent florins sen aporte croats ó menuts.

Ara poria ser demanat com se provará lo que damunt es dit si lo flori d'Arago fos tot d'aur valgues XI sous á raho de X parts d'argent per una d'aur. Ocularment se pot veurer, que X florins d'Arago pesen XI croats d'argent poch menys, donchs pus que es clar que en XI sous menuts de tern ha tan argent com en XI croats, segueixse que lo flori es una part que pertany á les X, é que aquelles son les X parts, que pertanyen á la un, que es lo dit flori, é axi s' prova, que lo dit flori valguera XI sous si fos sens lliga.

Ara sia á tothom cert é notori que lo dit flori d'Arago per les rahons desus dites pot esser vist que es estada causa de la destruccio de la moneda menuda de tern é d'argent de aquest Regne. E encara pot esser entes é compres per aquesta prátiga car despuis que ab maneres persuasives é deceptives fon consentit é permes, no se ha poscuda batre moneda menuda de tern qui hagues son dret, ne encara croats no han pogut estar ne sostenirse en for de XII diners, car axi de la menuda com dels croats al dit for sen desfaria mes en un dia que no sen fabricaria en un any. Per mils esser entesa l'art é materia de les dites monedes vull aplicar posant moltes practiques deceptives enginyades, tengudes é servades per molts billoners, ó per lo qui plenament enten tota art de billoneria, los quals en lo principi d'aquest tractat son ja nomenats, qui vetllen continuament, com poran usurpar é robar l'aur é l'argent de la terra qui soste de la lley del Emperador ja allegada en tot ó en part no sie servada é llavors es donat lloch que lo dit billoner ab petit aur é ab petit argent pot guanyar é adquirir molt aur é molt argent. Quant empero les monedes demunt dites foren egualades, aforades é porporcionades servant la demunt dita lley é raho, é apres per la dita ley en Pere terç fon aforat é ordenat flori á XI sous vené lo dit billoner, é ab petit aur acquire é guanya molt argent en la manera ja damunt allegada: car l'aur del flori no valia á dreta raho y valua sino VIII sous III diners ó VIII croats y III diners, é erentli donats per cascun XI sous ó onçe croats qui ere desordenat guany; car de un march d'aur si surtexen LXVIII florins d'aur fi, als quals ajustat é mesclat lo quart de lliga surtexen XC florins VII sous IIII diners; é aquest quart sen porta lo billoner; empero hanne á deduhir lo cost de la lliga é les factures é drets de la seca, é continuament aquest tal guany doná tan axauch á la moneda d'argent de aquesta terra, que apensa sich trobara croat algun é encara sen aporta é destrui tans menuts com pot haver qui fossen forts, empero no sen hac coneixensa en aquella sasons. Vehentse donchs la terra buida de croats fon deliberat que fossen pujats á XIIII sous de croat, é axi fonch fet; empero fon flach é tart remey, é axi estech la terra á mon avis gran temps; é aço sia conclusio com á petit aur se pot adquirir molt argent. Mes avant per seguir l'orde del temps vull demostrar com ab moneda de coure é de poca valua se pot adquirir molt aur é molt argent , é sera doctrina per los qui diuhen que sis vol correguessen trosos de cuiro per diners, pus que hom ne hagues vitualles. E per tan deu esser notat que apres que Barcelona é lo Principat se trobaren despullats de la moneda d'argent, se segui que lo damunt allegat Rey en Pere terç per la sua gran subtilesa é primor de consell entes é percebere la pratiga é arteria del dit billoner, é ell de fet ne volech usar é practicar en la forma seguent. E primerament foragitá de son regne los ja allegats sátrapes de tal ciencia, é apres considerá com en un regne estranger vehi seu é de son regne corria flaca moneda menuda é tota coure, é de poca valor; de fet ell molt secretament en una torra ó alqueria assats prop la ciutat de Barcelona feu batre de semblant moneda ab semblant talla é emprempta de aquella; é mes avant trames cers factors en lo dit regne estrany sots color de botiga é de mercaderia, é lo dit señor los feu trametre sovint de la dita moneda qui per mar qui per terra, ab la qual dita moneda los dits factors compraven tota aquella moneda d'aur é d'argent que podien trobar é haver en manera secreta en lo dit regne trameteren aquella en la seca de Barcelona, é allá la rebien aquells qui eren diputats, é assignats per lo dit Senyor; é aquells de la dita seca de Barcelona continuament fabricaven é batien florins d'Arago ab la lliga, é aço fonch abans ó apres del any MCCCL segons informacio de molts en aquesta forma estech aquest regne granment copios de moneda d'aur; é aquesta copia é abundancia dura entorn de L en LX anys en tant que aquest regne era dit, que nos' trobaria tanpoch regne en xtians. pus copios d'aur que aquest. E aço ha verbi gratia com ne en quina manera un regne ó terra hont se fa flaca moneda de coure pot esser robat é despullat d'aur é d'argent. Resta donchs á demostrar que ab petit argent é ab petit aur se sia poscut haver molt argent é molt aur. Apres vehent lo billoner tan gran abundancia d'aur en aquest regne pensá é cogitá via ó manera per traurerne ric aquell; é de fet se segui que en la isla de Cerdenya havia gran copia de florins d'Aragó, los quals en la dita isla corrien á XX sous de pitxols qui son moneda menuda de la dita Isla, los quals dits pitxols axi mateix corrien á II de aquells per hu barcelones, á conclusio que lo dit flori d'Aragó en la dita Isla se havia per X sous barcelonesos; de hont se segui que alguns mercaders que sabrien veure é compendre lo gran guany que era II sous per liura trameteren tanta moneda menuda barcelonesa com pogueren en la dita Isla per comprar é haver los dits florins d'Aragó en tan, que la ciutat de Barcelona se trobá tan buida de diners menuts, que apenas la gent podia contractar; vehent donchs lo cas inopinat Barcelona considera aserca expedient, é de fet impetra que pugues fer batre certa quantitat de croats; é aforarenlos á XVIII diners. Vehent donchs lo billoner que aquest cami tirava á la sua posada de fet arrendá totes les seques que pugué de aquest Regne, ço es de Rosselló, Valencia, é Mallorques; é en aquelles ell feu batre gran copia de croats, ab los quals ell sen aportá á gran son avantatje los florins d'aquell regne; en tant que lo flori, que al principi se donave per onçe croats, ell lo sen porta per VII croats sis diners. Encara per ses orfilades se segui que en lo Principat de Catalunya se entreduhi pendre moneda de França scuts d'aur ó blanques, ço es los dits scuts á XVIII sous barcelonesos qui á dreta valua no valien sino XII sous á raho de deu parts d'argent per una d'aur, é les dites blanques á raho de VIII diners cascuna; qui á dreta valua valia quiscuna tres diners menuts de tern com escasament sien de lley de tern; é per conseguent com lo flori se donas per XVI blancas é mija, qui á la dita raho no valian pus de III sous un din. ½, donchs be pot esser compres quin era lo guany que si feya dels croats é

dels menuts no fretura posar car cascun pot veurer que qui dona VIII diners menuts per valor de III diners tantost será exaugat, é qui per valor de VII sous VIII diners dona un croat, no li cal tenir compte de avanç; é nou vull mes replicar, com cascun breument ne pusca lo compte llevar mes breument cascun pot opinar é per raho conjecturar, que guerres ó altres adversitats , vengudes en aquest regne noy poden haver tant nogut ne dan donat á tota monedas com han los billoners ab llur stucia; empero esne estada causa la negligencia é poch adveriment dels regidors del publich. Trobantse donchs Barcelona enganyada é deçabuda per lo cas inopinat considerá, que necessari era provehir; y pensá y cogitá expedient remey lo pus util que poch é de fet abaté la dita moneda francesa, é apres á cap de temps vehent que la major part dels menuts de tern é quax tots hi eren fora, encara cascun jorn hi exien ab les monedes per les rahons desus dites amoderá los croats á XV diners croat, á fi que de aqui avant qui sen portá lo flori lexá VIIII croats menys III diners; á conclusio que lo dit billoner axi per la dita moderacio com encara per la poca moneda quens ha lexada, no ha tan facil manera de traurerla de aquesta terra; é de aço se es seguit lo gran decaiment que proprietats é altres han rebuts en aquesta terra, hoc encara es estada causa en gran part de la destruccio de mercaderia, car en terra hon no ha moneda ó de sino ha gran abundancia de havers, bonament no si pot contractar de mercaderia.

Solament vull publicar una gentil prátiga tinguda per un billoner en lo regne de Mallorques.

Primerament deu esser notat com lo Rey en Jacme fon otorgada la moneda de tern á la ciutat de Barcelona, seguis que Mallorques é altres terres de la senyoria del Rey d'Arago prengueren forma de aquella, sino que Mallorques descrepá tant solament en lo pes en aquella forma, car axi com de la moneda barcelones XVIII sous pesaven un march, é de aquells de Mallorques ni havia menester XXIIII; empero tota era una lley. Item en la dita Illa feren croats de semblant lley de Barcelona los quals valien cascu á dreta valua XVI diners de aquella moneda, é axi eren aforats. E seguis apres que feren reyals d'aur que d'aquella dita moneda valia cascun á dret XX sous ó XV croats d'argent, é axi eren aforats en tant en aquestes tres monedes eren axi proporcionades, aleyades é afordes que en ninguna manera la una no podia noure ne prejudicar á l'altre; é axi la dita Illa estava molt xica é opulent. Hont donchs sobre aço vehent lo dit billoner tanta copia d'aur é d'argent pensá é cogitá, com é en quina manera ell pogues haver é adquirir aquell, é de fet ell ab ses orfilades deceptives é enganyoses feu posar en consell, que lo dit croat que ere á XVI diners fos pujat á dos sous, é que d'aço se seguiria gran utilitat al publich é axi vanament é follament fon lloat é atorgat pensant cascun del dit consell que fos sancta é cosa bona. E lladonchs lo billoner qui tench la seca de Mallorques, comensa de abundar d'altre gran copia d'argent, é feu batre croats en la dita seca en tan que lo real d'aur que valia segons es ja estat XV croats, ell lo sen porta per X croats; é axi ell sen porta é roba tots aquells reyals d'aur que poch trobar en lo dit Regne. Mes avant perço com lo dit croat d'argent valia solament XVI diners, é ell sen aporta per cascun II sous, en que avança lo terç é per conseguent ell sen aportá tota aquella moneda menuda, que trobá é haver pogue, en tant que tot lo regne se trobá buyt é robat d'aur é de menuts; de aques' segui que la terra hagut ha fer moneda menuda fort flaca é fora del tern casi tota coure, ab la qual dita moneda lo dit billoner sen aporta tots los croats d'argent que pogue de la dita Isla, é llavors lo dit regne se trobá robat é destruhit; á fi que aquells qui hauran llegit lo present capitol nols calra demanar á algun quina es estada la causa de la destruccio ó decaiment de Mallorques, é asi han fi les pratiques ó arteries de alguns billoners, los quals per donar maior clarificacio á la present art ó materia jo he volgut deposar ó denunciar.

Poria esser dit ó allegat per algun, jo per la art ó materia per vos atras posada ne encara per totes aquelles pratiques puch veure ne compendre res del temps present ço es de les monedes que asi huy corren, com se corresponen é com en quant diferent , com tot lo que damunt es dit sia temps pasat. Per satisfer á aytal demanda de tan, com lo meu grosser enginy pot bastar é lo meu vidal enteniment pot compendre, com no sie tal que basta veure la profunditat que la materia ha; pens jo solament ab ma grosseria é fas mon esforç é tota la mia possibilitat de posar resposta, tan com ne puch veure é entendre per experiencia, salvat error de compte; com nou haja james practicat, stat ne comunicat ab monedes ne ab fabricadors de moneda, é aço per tan com es cert que aquests basten á fer lo mal, desitjant mutacions, alteracions é variacions de monedes, é ab degada honor parlant, no abasten per llur ofici á veurer los inconvenients dans é escandols, que sen poden seguir. Posant donchs los capitols seguents per satisfaccio á la dita demanda.

Primerament deu esser notat, com LXVIII florins d'Arago son é pesan un march de la seca de Barcelona los quals corren á XI sous de moneda barcelonesa, é per tant munte á dit for XXXVII sous VIII sous, als quals es donat per cascun VIII croats I sous qui suman DLXXXXVIII croats VI diners, qui á raho de XV diners fan XXXVIII sous VIII sous é axi cascun se va content; mas per veure cumplidament si cascu ha la sua valua es aquesta la prova. Atras es ja assats dit é provat que en los florins d'Arago ha lo quart de lliga: é donchs cert s' que en los dits LXVIII florins d'Arago ha VI onçes d'aur fi de XIIII (ha de dir XVIII) quirats é II onçes de lliga ço es una d'argent y altre de coure. E com sia atras posat é ab ley é raho axi fundat, que X parts d'argent valen una d'aur, bes' segueix donchs, que en les sis onçes d'aur fi que son en lo dit march pertanyen LX onçes de argent fi de lley de XII diners, é la una onça d'argent ques' en la lliga altra onsa d'argent, é per la onsa de coure I diner suma que pertanyen axi al or fi dels dits LXVIII florins, com á la lliga VII marchs V onses I diner, que comptan LXXII croats X diners de XVIII sous march ha cascun march com sia maior lo march dels florins que lo march d'argent de Barcelona pes de I sou argent qui reduhit á moneda de XVIII sous march, respon als dits X diners, é perço sumen á la dita rahó DLV croats IIII dines; com los croats que vuy corren sien de ley de onse dines é malla, é al dit or fi pertanya argent de ley de XII dines, segueixse que hi fa affegir malla per cascun croat qui son tres croats per march, ó III sous de XVIII sous march é multiplicats XXII croats é mig é IIII dines é malla de XVIII sous marchs, los quals ajustats ab los DLV croats IIII dines son DLXXVIII croats II dines é malla qui valen á raho de XV dines XXXVI lliures II sous dines; é aquesta es la valua pertanyent al march dels dits florins d'Arago, é com dit es desus; ni donen vuy á raho de VIII croats I sou DLXXXXVIII croats VI dines, que pesan VIII marchs II onses IIII croats VI dines. Perque resta ques mostra donar

demes, que no pertany als dits florins II onses II croats I diner é malla, que fan XX croats III dines é malla, qui á raho de XV diners fan I lliura V sous III diners é malla. E los dits XXV sous III diners é malla pertanyen á les factures dret de la seca dels florins ques fan de les VI onses d'aur desus dites. Ara resta á posa la dita moneda menuda com se correspon ab los croats é florins, é com ne quant difer. Apar segons es ja estat dit é posat atras que en LXXII sous menuts de tern qui pesaven IIII marchs havia un march d'argent é en LXXII croats altre march, é corresponentse molt be comptant croat á XII dines, é asso ja assats provat en los capitols atras posats. Empero com sia cert que vuy la moneda menuda es tan flaca, que axi com de aquella demunt dita XVIII sous pesaven I march, ara de aquesta ni ha menester mes de XXIIII sous á pes de I march, é contant donchs á XXIIII sous un march, é multiplicantlos IIII voltes muntaven LXXXXVI que axi apan que en aquest for bes' devien egualar é respondre moneda menuda als croats. Mes verament d'asi surtirá un gran dan, car ja es estat posat com lo croat á XV diners é flor á XI sous se corseSponen molt be, é donchs be es cert que qui pujave lo croat XVI diners no donaria tans croats á un march de florins com ara fa; é si lo compte ne be llevat, crech jo que l'aur del flori seria prejudicat en la mes valua de lley en lo cost de la lliga en lo mes pes del march é en les factures é dret de seca. E douchs be es mellor ques mostra lo croat esser perjudicat pus que dan nos pot seguir, que no sostenir que lo flori fos perdut é destruhit. E per mostrar que lo menut ara no pot fer dan ne prejudicar lo croat ne flori, á aço se pot donar evident é clara prova. Certa cosa es que algu no pot fer ne fabricar moneda menuda del pes de aquella que vuy corre, abans la hauria de fer de pes de XVIII sous march; é donchs pus que algu non pot fer, é aquella qui vuy hi es costa á cascu tan com corre, be es clar que ab aquexa no hie poden traure croat ni flori. E fins assi pens haver satisfet de mon falch saber á la demanda qui poria ser feta de voler entendre les monedes vuy corrents en Barcelona com estan, é sis' corresponen ó diferen la una de l'altre.

Ara volent donar fi á tot lo present tractat é compendi vull solament posar una allegacio per molts feta, dient que molt serie bona cosa, quel croat fos pujat á XVIII dines, é flori á XII sous. Contra la qual opinio se podrien fer moltes evidents é clares rahons, les quals per no metre prolixitat de paraules no cur asi de exprimir, mas solament vos vull allegar de aquells que axi ho han volgut entendre é practicar quel sen ha seguit. Com sia cert, que Valencia y Perpinyá son be estats de aqueix parer, presumint que puix ells donaven major for á la moneda d'aur é d'argent que nosaltres, tota seria é abundaria en aquelles parts, é si haviam á denunciar tots los dans que son seguits, é encara los en seguexen ocuparia mes que tot lo present compendi. Empero com no hagen sino un dan, ço es que han perdut lo tern que los antichs ab tanta dificultat havian obtingut, los deu prou abastar, é de si los segueix altre inconvenient assats evident á tots; es cert que de la moneda menuda nostra vuy corrent ells demanen XVIII dines per un croat, é ara hanne feta per força forçada de coure é fort sutil, é donen un croat per XVIII dines d'aquells de coure, é axi be com feyen llavors per los XVIII diners de la moneda menuda nostra; é per tant se pot presumir que encara veure que aquells perden continuament croats é florins qui pasen per ells, é donan en ma d'hom quels porta fora lo Regne donant á ells la moneda de coure en paga. D'on se pot veure que s' segueix que no solament prejudiquen á ells mateixos, mas encara á nosaltres portantsen venuts assi cascuns tans florins en aur com poden per necesitat llur, car no poden anar ab ninguna part ab moneda menuda per comprar forment ne altres coses, car no lals pendrien á pus de VI ó VII lliures q.° é ab circuit dels cambis que si fan nosaltres havem é prenem part del dany é perjudici. E la manera de aquestes especies d'aquests billoners com se trabuquen es un joch lo qual per pochs es entes, sino solament per aquell qui fa la malesa.

Totes aquestes coses Monenyer, que desus he dites, que segons mon grosser entendre les he posades á dret pel á bona é sana intentio; empero per tant com jo ignorant de la profunditat de la materia les opinions que he en aquella per grosseria, porien discrepar ab la veritat é fet. E axi suplichvos, que vostra saviesa vulla suplir á mon defalliment.

Lo present tractat es estat trobat en un coern de paper tan antich que apenes llegir se podia sens Auctor, y per mi Miquel Joan Quintana de mot á mot traslladat.

Salat, doc. 57, AMB, Diversorum 6, f. 62-94.

653 1437 CORONA

Afirmació (falsa) que a l'Aragó mai s'hi varen batre florins.

Nota mes avant que jat sia que lo dit flori haja pres lo titol d'Arago aço está en veritá, que james en Arago nos'ha batut flori ni croat, sino tan solament moneda jaquesa de tern. A la fit del dit capitol llahont diu é en aquesta manera lo dit billoner sen aporta granment. Nota gran advertiment del Consell d'Arago que jatsia la moneda jaquesa y la Barcelonesa sie tota de tern é de una valua, empero ell volgué percebre é entendre la lley del flori d'Arago, hont vehent com en lo dit flori havia lo quart de lliga, que no valia gaire, é vehent encara que la dita lliga era stilada é aforada tant com si fos aur fi, perço ell no consenti, ans disenti é denegá lo dic florenti esser pagat á XI sous considerant com escasament valia nou sous é aquells no massa be; hont se es seguit apres com essent morts los qui lladonchs ho entenien, lo dit flori es pujat é sen puja tot die en Aragó en tan gran for dels Jaquesos que ja se acoste al for dels Barcelonesos, per la cual raho la dicta moneda Jaquesa que sia fort es trebucada é robada, es' roba encara tot die en la forma que son estats forts. Item nota empero que jat sie que lo dit flori haje pres lo titol del Rei d'Aragó aço está en veritat que jamai en Aragó no se ha batut flori ni croat sino moneda jaquesa de tern.

Heiss, p. 65 i 66; de Salat , p. 118, que ve d'Arnau de Capdevila.

654 15 juliol 1437 CORONA

Notícia sobre tractats de monedes i de l'"art de billoneria".

A 15 juliol 1437, Diversos tractats de diversos Autors en materia de monedes, y art de Billoneria, materia especulativa, y per lo regiment de la Republica necessaria com en Carta 83 es de veurer. Diversorum 6.us fol. 62.

Rúbriques de Bruniquer, p. 157.

655 23 desembre 1437 SICÍLIA

Ordinacions de la seca, amb els drets i percepcions dels arrendadors i dades sobre les monedes a fabricar: carlins, segurament a talla de 100 per lliura i llei de 10 unces i 4 esterlins, i menuts a 504 pitxols per lliura i segurament una llei de 10 esterlins.

Ordinacio in Regia Sicla nobilis civitatis Messane per eandem siclam observanda.

Alfonsus etc. Vicereges etc. Dilecto consiliario regio andree de Stayti militi secreto et magistro procuratori etc. nec non magistro probe, credenceriis, cabelloto aliisque officialibus et operariis Sicle dicte civitatis presentibus et futuris etc. Cum pro regio servicio atque indempnitate curie certis iustis et rationabilibus causis nostrum ad hec animum moventibus, habita prius consultacione nobilium magistrorum racionalium et conservatoris regii patrimonii, noviter providerimus ordinaverimus et fecerimus ordinaciones et capitula tenoris sequentis.

Ordinaciones facte per magnificos dominos magistros racionales et conserveatorem regni sicilie, que debent de cetero observari in sicla regia nobilis civitatis Messane per cabellotos et officiales eiusdem sicle.

Imprimis est provisum per dictos magnificos quod cabelloti dicte sicle presentes et futuri teneantur et debeant facere librum ordinarium de introytu et exitu dicte sicle bene et legaliter et absque fraude ac eciam teneantur ordinari facere cautelas necessarias et ipsas presentare tempore sui raciocinii sic et prout faciunt secreti regni sicilie.

Item quod magister probe et duo credencerii qui sunt de presenti vel erunt in futurum teneantur facere quaternos de omnibus expensis fiendis in dicta sicla et de quantitatibus pecuniarum cudendarum in dicta sicla et de aliis que dicti credencerii tenentur facere librum ex natura officii eorundem.

Item quod in empcione argenti et heris emendorum pro cudendo monetam in dicta sicla interveniat secretus dicte civitatis qui de presenti est et pro tempore fuerit et cum eius consensu et deliberacione solvatur precium dictorum metallorum pro indempnitate curie. Et de ipsa empcione vendicione seu empcione fiat cedula per venditorem in qua sint subscriptiones predicti secretus et credencerii producenda tempore raciocinii.

Item quod tempore raciocinii pondendi in magna regia curia rationum de gestis et administratis in dicta sicla sufficit quod veniat tantum unus ex dictis credenceriis cum cabelloto, qui credencerius teneatur portare secum librum suum ac libros magistri probe et alterius credencerii clausos et sigillatos.

Item quod compertum est quod curia faciet anno quolibet magnas expensas pro caldariis padellis et aliis instrumentis ad opus dicte sicle et quod credencerii eo ipso quod aliquod ex dictis instrumentis patitur aliquam fracturam ipsum sibi capiunt non sine curie lesione quod posset aptari et servire et si omnino esset fractum et inaptabile posset converti in frabicacionem alterius similis instrumenti. Ideo ut talis interesse quod curia patitur evidenter est provisum quod quandocumque dicta instrumenta sint in parte vel omnino fracta vel inaptabilia remaneant pro curia et nullo modo applicentur credenceriis predictis et hoc sub pena privacionis officii quia sufficere debent eorum salaria et alia emolumenta que habent.

Item quia dominus thomasius romanus, dominus thomasius de gregorio et antonius de judice super dicta sicla habent pro quolibet eorum duo grana pro qualibet libra parvulorum cudendorum in dicta sicla et dictus antonius ultra eciam habet grana duo pro quolibet marco argenti cudendi in dicta sicla et huc usque fuerunt consequuti dicta duo grana pro quolibet, sine aliquo onere expensarum factarum pro cudicione facta in dicta sicla quod est inracionabile quia expense fiunt ita pro rata eorum sicut pro restanti et per consequens pro rata debent contribuere et teneri ad dictas expensas nec est justum quod regia curia solvat expensas et ipsi habeant eorum quotam liberam a dictis expensis. Et propterea provisum est quod predicti habentes dictam eorum assignacionem teneantur pro eorum rata ad omnes expensas que fient in dicta sicla tam officialium quam pro empcione metallorum loherio domus et aliis expensis ordinariis.

Item dictus magister probe postquam parvuli fuerint dealbati et incugnati faciant probam suam consuetam in congnoscendo ligam an totum argentum statutum sit immissum in construccione parvulorum ut hactenus consuevit.

Item quod credencerii predicti debeant ponderare parvulos et non permictere quod cabellotus ponderet ut evitetur omnis fraus qeu possit committi ac etiam unus ex dictis creenceriis teneatur et debeat intervenire cum magistro probe ad videndum et examinandum quot parvuli intrant in unam unciam et scribere in eius libro numerum dictorum parvulorum et quando inter parvulos est diferencia quia aliqui sunt grossi et aliqui subtiles et pauciores intrent ex grossis quam subtilibus et demus magister probe simul cum dicto credencerio et cabelloto intersint ad faciendum compotum ita quod quatraginta duo denari intrant ad unciam.

Vobis eapropter dicimus et mandamus expresse quatenus easdem ordinaciones et capitula hinc in antea effectualiter exequamini, observetis et compleatis juxta sui seriem continenciam et tenorem nil in contrarium temptaturi aliqua ratione seu causa cum sic pro indempnitate et beneficio dicte curie omnino fieri et exequi velimus et jubemus. Datum in urbe felici Panormi die XXIII[a] mensis decembris prime ind. (1437) sub signo unius propter indisposicionem alterius. Babtista de Platamone.

Vidit Adam conservator. [segueix un post scriptum escrit al marge e cancellat després]. Hec post data cassa est quia refecta ut infra.

Post datam et signatam quia intelleximus quod magister probe et credencerii non interveniunt quando cabellotus apponit argentum pro liga statutum in here cudendo in parvulis et tantum magister probe facit experienciam an totum argentum statutum sit inmissum in construccione parvulorum postquam parvuli sunt expediti et dealbati, pro tanto est provisum quod dicti magister probe et credencerii interveniant in principio quando immictitur argentum in here predicto pro cudendo parvulos predictos et videant pondus et qualitatem argenti si sufficiunt iuxta ordinem datum. Et nichilominus dictus magister probe postquam parvuli fuerint

dealbati et incugnati faciat probam suam consuetam.

Item quod credencerii predicti debeant ponderare parvulos et non permictere ecc. ecc. come il § ultimo.

Trasselli 1959, p. 4/41; ASP, Lletres del Virrei, vol. P, f. 219-220.

656 1438 SICÍLIA

Segons Trasselli, en aquest any es varen batre pitxols a la llei de 7 esterlins i mig (31,25 mil·lèssimes) i talla de 504 peces per lliura (pes 0,6296 g). Els mestres foren A. de Júdice, G. Goto i F. De Constancio. Paral·lelament, el virrei Paruta va fer encunyar 20.000 ducats venecians d'or, amb l'or de les dobles barbaresques que obtenien amb l'exportació del blat. Trasselli posa en dubte aquesta encunyació, que es féu a Palerm.

Trasselli 1959, Taula VI i p. 32 i 33.

657 1438 NÀPOLS

El rei mana que es paguin quatre ducats a Jacopo Nardi, per haver informat al rei de la troballa d'unes monedes antigues a Suio.

Pansa 1612, p. 24.

658 8 maig 1438 CATALUNYA

Establiment d'una Taula per a la comprovació del pes dels florins.

A 8 de maig 1438, fou despatxada cautela per pagar al Regidor de la Taula del pes dels florins, qui per especial provisió del Rey fou posada en la Lotja de la mar per pesar en gros, y a menut tots florins, ê mitgs quants hi hagues debat entre parts II lliures per salari ordinari de tres mesos.

Rúbriques de Bruniquer, p. 131.

659 9 juny 1438 SICÍLIA

El rei empenyora els guanys de la seca (Trasselli diu que "ven la seca") amb la capacitat de recuperar-la si reemborsa les 2.000 unces d'or que ha rebut. En el contracte s'hi diu que no hi pot haver cap altra seca. L'any següent, el 8 de maig, els síndics de Messina processen els beneficiaris, segons Trasselli, amb l'objectiu de recuperar el control del taller.

Trasselli 1959, p. 42 i nota 61.

660 19 juny 1438 SICÍLIA

Liquidació de comptes de Pino Gottu.

Quictancia pro Pino Goctu de Messana.

Alfonsus dei gracia Rex etc. Vicerex in dicto regno Sicilie, presenti scripto quictancie notum fieri volumus universis tam presentibus quam futuris quod nobilis Andreas de Speciali miles cui locata et vendita fuit cabella Sicle nobilis civitatis Messane per dictum serenissimum dominum nostrum regem pro unciis quingentis quinquaginta mutuatis dicto serenissimo cum pacto quod possit laborare seu laborari facere pichulos ad racionem granorum undecim pro qualibet libra usque ad satisfacionem dicti mutui vigore licterarum debitoriarum dicti serenissimi datarum barchinone XXVIII augusti M°CCCC°XXXI° et executoriatarum inde sequtarum a vicerege tunc dicti regni datarum Panormi XXII° octobris X ind., vocatus per magnam regiam curiam officii racionum ad ponendum de administracione dicte locacionis cabelle sicle sibi facte ut supra finalem et debitam racionem et satisfaciendum regie curie de toto eo in quo per finale examen dispuncionem et terminacionem racionis predicte ipsi curie forte debitor appareret, Tandem die ultimo aprilis XIII ind. M°CCCC°XXXIIII° [st. com. 1435] apund nobilem civitatem Messane presens in dicta curia, regius fidelis Pinus Goctu de dicta civitate cabellotus dicte sicle nomine et pro parte dicti Andree tamquam ille cui Andreas ipse dictam cabellam pro certo precio inter eos concordato vendidit et concessit, posuit et assignavit racionem ipsam consistentem in uno quaterno particulares introytus et exitus continentem cum mandatis apocis scripturis et cautelis aliis facientibus ad racionem predictam per cuius racionis introytum posuit et ostendit recepisse et habuisse a die vicesimo nono januarii X ind. [1432] per totum mensem madii XIII ind. [1435] instantis inclusive ex jure cudicionis et laboris Regie curie pertinente librarum quatragintasex milium sexcentarum nonaginta unius cum dimidia concordata primitus quantitate dictarum librarum laboratarum cum quaternis credenceriorum dicte sicle hoc modo videlicet: infra octo menses anni X libre octo mile octingente sexaginta cum dimidia; in anno XI libre undecim mille trecente octuaginta tres; in anno XII libre duodecim mille septuaginta tres, et infra dictos primos novem menses dicti anni XIII ind. libre quatuordecim mille trecente septuaginta quinque, uncias auri noningentas trigintaunam tarenos novem et gr. decem et novem, scilicet uncias septigentas decem et septem tr. vigintisex et gr. decem et octo pro libris trigintanovem mille centum quinquaginta octo sibi acceptatis et computatis ad racionem granorum undecim pro qualibet libra juxta tenorem dicte regie obligacionis et uncias ducentas tresdecim tr. tresdecim et gr. unum pro libris septem mille quingentis triginta tribus laboratis ultra satiscacionem dicti sui debiti salariorum officialium et expensarum ordinarium dicte sicle, sibi computatis et admissis ad racionem granorum decem et septem pro qualibet lira. Et per exitum dicte racionia solvisse distribuisse et penes se retinuisse uncias noningentas triginta unam tr. novem et gr. decem et novem subscripto modo videlicet: uncias quingentas quinquaginta quas penes se reinuit pro satisfacione dicti sui crediti

illarum unciarum quingentarum quinquaginta mutuatarum dicto serenissimo ut supra. Item nicolao de guarnerio uncias novem tr. decem et octo in compotum sue assignacionis anni X ind. unciarum duocecim. Item nicoloso crisafi magistro probe dicte sicle in compotum sue provisionis dicti anni nucias septem et tr. quindecim. Item nocolao de sancto sepulcro credencerio dicte sicle in compotum provisionis sue dicti anni unciarum duodecim uncias sex et tr. duodecim. Item sallimbeni de paulillo alteri credenceriorum dicte sicle in compotum sue provisionis unciarum duodecim uncias sex tarenos duodecim. Item pro loherio domus dicte sicle dicti anni X ind. de summa unciarum quatuor incias duas tarenos viginti. Item pro certis expensis ordinariis factis in dicto anno X ind. uncias quatuor tr. sex et gr. XIIII ½. Item Andree de Stayti secreto Messane pro accurrimento castellanorum palacii et matagrifoni uncias sex infra dictum annum X ind. et dicto andree de speciali tanquam regio thesaurario racione regie curie ex pecuniis retentis racione quinte provisionum dictorum officialium sicle et nocolai de guarnerio uncias decem.

Item anno XI ind. predicto Culoso magistro probe uncias decem tr. decem et octo de summa sue provisionis unciarum quatuordecim dicti anni. Item dicto Sallimbeni uncias sex tr. quindecim de summa sue provisionis unciarum duodecim dicti anni XI ind. Item dicto Nicolao de sancto sepulcro uncias novem tr. XXI de summa sue provisionis unciarum duodecim eiusdem anni XI ind. Item pro loherio dicte domus eiusdem anni uncias quatuor. Item pro certis expensis ordinariis et necesariis dicte sicle uncias sex tr. XIIII gr. IIII. Item dicto Nicolao de Guarnerio uncias octo in compotum sue provisionis dicti anni XI ind. unciarum XII. Et eidem thesaurario nomine dicte curie uncias vigintiunam et tr. sex.

Item anno XII ind. prefato Culoso magistro probe de summa dicti sui salarii dicti anni XII uncias undecim et tr. sex. Item dicto Nicoloso de sancto sepulcro de summa unciarum duodecim dicte sue provisionis anni XII ind. uncias novem et tr. XVIII. Item dicto Sallimbeni de summa dicte sue provisionis unciarum XII dicti anni uncias novem et tr. XVIII. Item pro loherio dicte domuns eiusdem anni XII uncias quatuor. Item pro certis expensis necessariis factis dicto anno XII ind. in labore dicte sicle uncias sex tr. XXII gr. VI ½. Item prefato Nicolao de Guarnerio uncias quatuor sibi restitutas pro aliis quatuor unciis receptis per regiam curiam ex provisione sua anni precedentis XI ind. unciarum XII. Item eidem Nicolao pro integra sua assignacione dicti anni XII ind. uncias XII. Et eidem thesaurario nomine dicte curie uncias septuaginta septem tr. decem et octo.

Et infra primos novem menses dicti anni XIII ind. prefato coloso uncias decem et tr. quindecim pro eius provisione dictorum novem mensium eiusdem anni XIII ind. Item prefato Sallimbeni pro eius provisione dictorum novem mensium uncias novem. Item prefato Nicolao de sacto sepulcro pro eius provisione dictorum novem mensium. Item pro loherio duorum terciorum dicte domus uncias duas et tr. viginti. Item pro certis expensis factis infra dictos novem menses uncias septem tr. septem et gr. XVIIII ½ in labore dicte sicle necessariis. Item pro certis aliis expensis necessariis factis pro reparacionibus bancorum et fornimentorum dicte sicle ultra expensis supradictis infra annos XII et mensium novem predictorum XIII uncias quinque tr. XXIII et gr. I ½. Item dicto Nicoloso de Guarnerio uncias duodecim pro integra eius provisione dicti anni XIII ind. Et prefato thesaurario et aliis de eius mandato nomine Regie curie uncias septuaginta unam tr. quatuor et gr. XVIII ½.

Et sic facta collacione de introytu et exitu dicte racionis omnibus hinc inde deductis et liquidatis ipsi introytus et exitus sunt equales prout in dicta racione particulariter continetur. Et propterea dictus Pinus tam pro se quam pro parte dicti Andree principalis cabelloti nobis humiliter supplicavit ut eundem andream et pinum heredes et successores eorum ab omni et quolibet onere posicionis ulterioris raciocinii dispuncionis et examinis dicte racionis liberare et absolvere deberemus..... auctoritate regia qua fungimur absolvimus, quictamus et perpetuo liberamus. In cuius rei testimouim presens scriptum quictancie exinde fieri fecimus nostro solito signo regioque magno sigillo in dorso munitum. Datum in urbe felici Panormi XVIIII° mensis junii prme ind. M°CCCC°XXX° octavo. Rogerius de Paruta. Leonardus de Banquerio qui vidi et examinavi dictum compotum tamquam tunc regens officium conservatoris. Matheus de Ansalone ex provisione magne curie Racionum et concordat cum collacione.

Traselli 1959, p. 139-140; ASP, Lletres del Virrei, vol. 9, f. 241-242.

661 28 juny 1438 Palerm SICÍLIA

Liquidació dels comptes de l'encunyació de ducats venecians falsificats.

Alfonsus etc. Vicerex etc. Nobilibus eiusdem regni magistris racionalibus, conservatori regii patrimonii, consiliariis regiis dilectis salutem. Comu diviti sapiri per lu grandi concursu ki e statu in quista felichi chitati di li dubli di barbaria per lu traficu ki si ha factu di li frumenti portati in li terri et loki di la dicta barbaria essenduin quistu regnu grandi defectu et penuria di altri muniti d'oru currenti evacuati per suppliri la maiestati di lu serenissimu signuri Re in li parti de lu reami ali soy grandi et urgentissimi necessitati et fachendi e statu bisognu di tucti li vendicioni et contracti ki ha factu la regia curti per suppliri ali dicti fachendi, et necessitati tantu di cabelli et membri di la Regia curti comu vendicioni di tracti et altri contracti et eciam di retracti di frumenti navigati in barbaria ascendenti ad summa di florini di Sichilia trenta milia et ultra, prindiri necessariu in cuntu di li quantitati predicti per la maiuri parti dubli sani et mezi, videlicet li sani a tr. VIII et li mezi a tr. VII et gr. XV l'una, secundu ja foru tassati per ordinacioni di la Rega curti. Et inter alia di li subscripti partiti videlicet di la cabella di li panni vinduta ad nui misser Rogeri florini dechimilia, di la universitati di Palermu di vendicioni di la cabella di lu vinu florini sei milia, di la dicta universitati in alia manu ki donau gratis alu Signuri Re florini milli, da lu mastru portulanu di lu retractu di barbaria per manu di Bartholomeu Gallina commissariu florini tri milia et chinquantachinqui, da lu dictu mastru portulanu in alia manu di lu contractu di Jaymu Cardona et gasparu di caralt di lu partitu di li tracti ki fichiru cum la curti per li munti di barca florini dui milia septichentu, da nui Rogeri di Paruta li quali prestamu ala curti per manu di lu Consulu di li Catalani florini, milli da lu mastru portulanu per la vendicioni di li salmi milli di frumentu vinduti carricati et spachati a Xacca ad tr. XII la salma florini dui milia per manu di Apo-

lloniu Bursayu ad cui foru vinduti et da la dictu mastru portulanu in alia manu per la vendicioni di li salmi milli CCCC LXXXIII vinduti carricati et spachati ad Bartholomeu Conzanavi venecianu in Trapani, Mazara et Marsala florini duimilia novichentu sexantasei, ascendenti li dicti partiti ad summa di florini di Sichilia vintoctu milia septichentu vinti unu. Et pero ki havendu richiputu li dicti quantitati oy la mayuri parti in dubli sani et mexi uy predicitur, volenduli la dicta Regia curti tramectiri alu Signuri Re et spendiri in li soi necessitati et fachendi predicti virria a patiri grandissimu interesse et danni potissime mandanduli alu reami undi li dubli non su di tanta stima et preciu per la cursu ki non hannu, fu accordatu et ordinatu per nuy et eciam per lu nobilia Johanni Olzina regiu secretariu et procuraturi pridie tramissu in quistu regnu per lu dictu Signuri cum amplissima potestati per li dicti fachendi et negocii di la sua Maiestati cum deliberacione Regii consilii prochendendu tuctu zo di voluntati et expressu comandamentu di lu dictu Signuri Re ki la dicta monita di dubli si fundissi tucta et convertissi in ducati veneciani ki su di bonu et comuni cursu et manu di mastru Johanni Mulect argenteri expertu in facti di sicla et cugnari munita accordatu ad tucti soi spisi et missioni computandu li dicti dubli sani ad raxuni predicta di tr. VIII et li mezi ad raxuni di tr. VII et gr. XV l'una in lu modu ki la curti li richippi danduli per soy travaglu opera et fatiga ducatu unu per chentenaru di ducati ki laborassi et cum tali convencioni et pactu comu claramenti ni constau lu dictu mastru Johanni laborau et cugnau di tucti li dubli ki lu nobili misser Antoni Carusu regiu thesaureri li dedi per laborari et cugnari in Sicla per parti di la Regia curti ducati veneciani di bona liga vintiquatrumilia septichentu trentaquatru li quali richiputi deinde per lu dictu thesaureri foru per nui et ipsu tramisi alu dicti signuri Re cum mianu di gangi Regiu Algoziriu infra altra quantitati ki portau cum la galia Reali patronizata per misser petru di lu bustu de mense aprilis instantis anni per li quali ducati vintiquatrumilia septichentu trentaquatru competeru alu dictu mastru Johanni per la sua opera et fatiga ala dicta raxuni di unu per chentu comu fu accordatu ducati veneti dui chentu quarantasepti et unu terzu di ducatu ki su di munita di sichilia ad raxuni di tr. VII per peczu unci chinquanta septi tr. XXI et gr. VI ½ li quali acceptati per nui et per lu dictu thesaureri lu dictu mastru Johanni si retinni per li dicti soy opera et fatiga secnudu la promissioni ki li fichimu ut supra. Et considerandu ki li dicti unci chinquantasepti tr. XXI et gr. VI ½ mankirianu alu dictu thesaureri alu sou cuntu da ki si fa introytu particularimenti di tucti li supradicti partiti dali quali pervinniru li dicti quantitati di ducati cugnati, vi comandamu expressament ki ponendu lu dictu thesaureri in so exitu li dicti unchi chinquantasepti tr. XXI et gr. VI ½ dati alu dictu mastru Johanni arginteri per la dicta sua opera et fatiga di cognari li predicti ducati chi li digiati admictiri rechipiri et acceptari in lu so cuntu senza dubiu et contradicioni alcuna, Restituenduvi tantum la presenti et apoca di lu dictu mastru Johanni de recepcione seu retencione dictarum unciarum LVII tr. XXI et gr. VI ½. Datum in urbe felici Panormi die XXVIII junii prime ind. Rogerius de Paruta. (1438).

Trasselli 1959, p. 140-141; ASP, Cancelleria, vol. 72, f. 81 v. 82 v.

662 3 octubre 1438 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Nova llicència per fer menuts com els ja batuts, a la llei de dos diners i una talla de 24 sous el marc. Es poden batre fins a 1.000 marcs. Concedeix el rei la fabricació al lloctinent del mestre, Joan Cases, sembla que en qualitat d'arrendador, ja que li paga al rei 100 florins d'or.

Nos Alfonsus, Dei gracia Rex Aragonum, etc., ac eciam Comes Rossilionis et Ceritanie. Reminiscemur superioribus annis et pro utilitate et beneficio reipublice ville nostre Perpiniani, in comitatu Rossilionis, principatu Cathalonie posite, concessisse licenciam et facultatem plenariam consulibus ville jam dicte et de eorum voluntate et expresso consensu absque tamen derogacione privilegiorum dicte ville indultorum quod possint cudere seu cudi facere in seccâ regali dicte ville denarios, minutos et obolos illios legis, ligua ponderis et forme cujus erant et sunt illi qui cudebantur in seccâ civitatis Valencie, videlicet, legis duorum denariorum de argento fino et ponderis vel forme viginti quatuor solidorum pro quolibet marcho denariorum usque ad quantitatem subscriptam prout in privilegio et litteris inde factis lacius apparebat. Vigore cujusquidem concessionis et licencie dicti consules cudi fecerunt septem mille marchos denariorum et obolorum prout illis licitum erat atque concessum et non ultra. Nunc autem considerantes quod dicta licencia suum effectum sortita fuit et nichilominus ut veridico informamur testimonio universitas ville predicte propter deffectum et carenciam obolorum predictorum plurimum patitur detrimentum et nedum tota ipsius respublica sed potissimum Christi pauperes et bacini quibus per populum solent esse minute pecunie pro elemosynis et aliis piis et charitativis operibus erogari et alias nos tam pro beneficio reipublice aute dicte quam pro utilitate nostre curie resultanti ad suplicacionem per humilem pro parte vestri fidelis nostri Johannis Cases, mercatoris ac locum tenentis magistri secce ville sepe dicte, de certâ nostrâ sienciaâ expresse et maturâ nostri consilii deliberacione precunte, tenore presentis licenciam et facultatem plenissimam damus et concedimus vobis eisdem Johanni Cases, quod vos cum ministris et officialibus dicte secce vigore presencium confestim et absque exeutoria serenissime Regine consortis karissime et nostre locum tenentis generalis, possitis et valeatis operari et cudere seu cudi facere et deliberare in dictâ seccâ cum dictis officialibus marchos argenti fini mille de obolis predictis sub et de illâ lege, liguâ, pondere et valore signo et formâ consuetis, videlicet de lege duorum denariorum argenti fini et ponderis vel tallie xxiiij solidorum pro marcho dicte ville. Hanc itaque licenciam, concessionem et facultatem damus et concedimus nos dictus hex vobis, dicto Johanni Cases et vestris quibus volueritis usque ad dictos mille marchos argenti fini et non ultra cum omnibus et singulis juribus, prerogativiis, lucris, obvencionibus, favoribus et preheminenciis et absque solucione seu responcione alicujus directus juris, lucri seu racionis nobis et nostre curie debiti pertinentis, vel debendi sed prout melius largius et utilius dici potest seribis seu intelligi ad vestram et vestrorum utilitatem, comodum avantagium et bonum eciam intellectum. Ità quod deductis expensis et laboribus ministrorum et officialium dicte secce quod vos solvere teneamini, durante cudimento predictorum mille marchorum, totum illud lucrum, obvenciones et utilitates inde proventure vobis et vestris utilitatibus aplicentur. Nos enim faten ur et recognoscimus, de dictâ certâ sciencià, quod vos, dictus Johannes Cases, dedistis et seu dari et tradi nobis

fecistis pro toto universali lucro ex et pro dictis mille marchis argenti per vos ut suprà cudendis seu cudi faciendis nobis et nostre curie pertinent seu pertinendis debenti florenos auri centum de Aragonia recti ponderis quos a vobis habimus et recepimus... In quorum testimonium, etc. Datum in nostris felicibus castris contrà Neapolim die quintâ mensis octobris anno nativitate Domini millesimo quadrigentesimo tricesimo octavo, regnique nostri Sicilie citrà farum anno quarto, aliorum vero regnorum nostrorum vicesimo tertio. REX ALFONSUS. Dominus rex mandavit mihi. Arnaldo Fonolledes.

Colson, doc. 20, p. 98 i 99, reg. VI de la Procuradoria reial, f. 224, à l'Universitat; Botet, p. 246-247.

663 5 novembre 1438 CATALUNYA

Valoració dels escuts d'or, suposem que francesos.

A 5 de novembre 1438, cautela ab que apar com 4 lliures 3 sous 2, moneda de gros, valen 45 scuts, y vuyt gros, comptant lo scut à 22 gros, qui a raho 8 sous 3 per scut valen de moneda de Barchinonesos.

Rúbriques de Bruniquer, p. 131.

664 14 novembre 1438 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Confirmació dels privilegis dels moneders de Perpinyà.

Colson, p. 198.

665 5 març 1439 Càpua (per Sulmona) NÀPOLS

El rei concedeix el privilegi de seca a la ciutat de Sulmona i els detalla les monedes que podran batre, que són les següents:

mezzaninos argenteos, et de argento carolenorum, quemlibet scilicet eorum medium carolenum seu gigliatum constituentem, cum imaginibus et literarum nota legibili, demostrantemm majestatis nostre nomen impresse et clara visione.

bolognenos de argento, de liga bolognenorum, ita quod quiquaginta ipsorum ducatum constituant.

tornienses, valoris duorum denariorum, et

denarios, quorum duodecim bologninum constituant.

Lazari ens informa que les lletres SMPE que porten les monedes de Sulmona deriven de les inicials de les primeres paraules d'un poema d'Ovidi, nascut en aquesta ciutat, que comença dient "*Sulmo mihi patria est...*". Pansa anota que el rei fixa el canvi de 50 bolonyins per un ducat d'or, quan normalment era de 60 bolonyins.

Lazari, p. 96-97, complet, tret de Di Pietro, apèndix, p. 24, doc. 12; Pansa 1913, p. 13.

665 a 1440 MALLORCA

En aquest any, s'acordà que els càrrecs de la seca podien ésser consellers de la ciutat sempre que renunciessin al seu privilegi d'ésser francs i es comprometessin a col·laborar en les despeses que haguessin d'assumir els altres concellers.

Pons 1930, p. 374-278, especialment aquesta darrera pàgina. Sense documentar.

665 b 1440 i 31 maig 1451 SICILIA

En la primera data, el rei va confirmar els privilegis de la seca atorgats per un rei Roger, de la dinastia normanda, probablement Roger II (1130-1154); en la segona data, en donar unes instruccions sobre l'encunyació de la moneda, aclareix que res del que ha disposat pretén atemptar contra els privilegis concedits pel "*serenissime condam regis Rogerii celebris memorie predecessoris nostri*".

Cosentino, p. 47-48, nota 1.

666 17 juny, 10 desembre 1440, 29 març 1441 i 22 març 1442 MALLORCA

En la primera data, es nomena mestre Pere Descatllar per renúncia de Llàtzer de Lloscos. En la segona, el rei diu al procurador de l'illa que, en nomenar mestre a Pere Descatllar, ha entès donar-li la "*tenuta*" però no pas els drets corresponents a la "Bossa d'Or". En la quarta, es fa patent que Descatllar compra al rei els drets de la "Bossa d'Or" per 9.900 lliures mallorquines, més vuit sous per marc amonedat. De fet, Descatllar ja havia tingut la "Bossa d'Or" en penyora quan el 25 de novembre del 1438 el rei l'hi havia cedit a canvi de pagar a Guitart els 2.000 florins que aquest havia donat per a posseir-la (doc. 587 a). Ara l'obtenia de forma fixa i permanent. La "Bossa d'Or" havia estat en mans de Berenguer de Cortilles des del 1390, de Pere d'Arbúcies abans del 1441, de Joan Torelló des del 1417, de Bartomeu Guitart des del 1419 i d'Antoni de Comelles des del 1422. En la tercera, el rei autoritza Descatllar a adquirir una casa més al centre de la ciutat i a vendre l'actual edifici de la seca, que és massa apartat i comporta perills per a l'entrada i sortida de metalls i monedes. El producte de la venda l'aplicarà a la compra.

Botet, ACA reg. 2716, f. 174 v.; Campaner, p. 82, AA. Lletres Reials 1429-1442, f.66 (primera menció, reste sense font) i 110; Zaforteza, p. 29-32, arxiu propi, caixa 11, doc. 119 (venda de la casa de la seca).

667 1 gener 1441 NÀPOLS

L'argenter Guido d'Antonio és nomenat mestre de la seca de Gaeta. L'any seguent, en ésser ocupada la ciutat de Nàpols, s'hi va establir una seca. El rei, per 8.200 ducats, "*li ha fet arrendament de la secha de la ciutat de Gajeta a temps de dos anys que comencera a correr lo primer dia del mes de jener*".

Sambon 1892, p. 342, Cedole Aragonesi, any 1441, f. 50; Ibid, p. 344.

668 21 gener-24 juliol 1441 Barcelona CATALUNYA

Entre aquestes dates es varen batre uns 33 marcs de florins, és a dir, unes 2.200 peces.

ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seca de Barcelona, Llibre d'obrers, reg. 1898, inèdit.

669 1442 CATALUNYA

El rei lloga a Lleonard de Sos l'edifici del carrer de les Mosques per a instal·lar-hi la seca, fet deduït d'un document del 7 de març del 1492, en temps de Ferran II, que situa el contracte de lloguer al 1441. És possible que sigui un error de data per 1442, ja que sabem que en aquest any Lleonard de Sos era mestre mentre que el 1441 el mestre era encara Joan Tomàs. Tot i algun intent de canvi d'ubicació (vegeu doc. 1017), sembla que la seca ja no es va moure d'aquest emplaçament, on l'edifici encara subsisteix en part.

Botet, p. 321, ACA, reg. 3576, f. 286; Ripoll, p. 37.

670 1442 CATALUNYA

El rei autoritza el mestre de la seca, Joan Tomàs, a nomenar com a substitut Grau Tomàs, o bé Rafel Oller.

Botet, p. 250, ACA, reg. 2775, f. 159.

671 1442 Saragossa ARAGÓ

Es reitera el curs exclusiu de la moneda jaquesa i es prohibeix expressament el curs de la barcelonina i de la valenciana, perquè la gent les prenia al mateix valor que la jaquesa. Cal recordar que un fur del 1350 (vegeu abans) havia dictaminat que 15 jaquesos havien de valdre 18 barcelonins o valencians. També es rebaixà el valor del florí "públicament clamat d'Aragó" d'11 sous amb què solia córrer, a 10 sous i s'assenyalaren les pèrdues de valor per manca de pes: un diner per mig gra, dos diners per un gra, i així en endavant. També es crea, a Saragossa i en altres ciutats, el càrrec de contrast, a fi de verificar el pes de la moneda d'or.

San Pío, p. 63 i 64.

672 1442/1459 NÀPOLS

Segons Sambon, els primers mestres de la seca de Nàpols haurien estat Jaume Piperno (1442-1450), Francesc Sinier (1450-1455) i Salvador de Miraballis (1455-1459). Aquesta sèrie ha estat després documentada per Gentile i Silvestri i queda clar que el primer mestre fou Angel Morosini (1442-1444) (vegeu també doc. 678 a), que Jaume Baboccio de Piperno fou probablement un substitut (1442-1450) i que el següent nomenament en ferm fou a favor de Francesc Sunyer, a voltes anomenat, pensem que incorrectament, Sinier (1444-1455), que fou desposseït, i entretant foren substituts, de primer, Esteve Crisafi i Joan de Còrdova (1455), i després, Salvador Miraballe (1455-1456), fins que vingué el nou nomenament de titular a favor de Giliforte d'Ursa (1456-1457); mort aquest, el càrrec titular passà a Esteve Crisafi (1458-1459), amb qui arribem al final del regnat.

Sambon 1892, p. 344; Gentile, p. 38-39; Silvestri, p. 603-610.

673 1442/1468 NÀPOLS

Des del 1442, any de la conquesta del regne, fins a la seva mort el 1468, el gravador de la seca de Nàpols fou Francesc Liparolo.

Pansa 1912 c, p. 20.

674 16 i 26 gener i 10 febrer 1442 SARDENYA

El dia 16, mana el rei que el virrei i els oficials reials respectin els privilegis donats a la seca de Càller, sota pena de 10.500 florins i amb prohibició expressa d'intervenir en causes civils o criminals, ja que aquestes corresponen a l'alcalde de la seca. El 26 de gener (25 segons Botet), mana el rei al virrei Erill que respecti el privilegi atorgat a la seca de Càller perquè cap oficial pogués ésser demandat, llevat que ho fes l'alcalde de la seca. El 10 de febrer, reitera el rei al virrei Erill que es respectin els privilegis atorgats als oficials de la seca de Càller sota pena de 2.000 florins.

Botet, p. 235; ACA reg. 2775, f. 119 v. i ACA reg. 277, f. 122; Mateu Ibars, p. 118 i 121; AMC, vol E 1, f2; Antico Arxivio Regio, f.

46; Antiquo Archivio Regio, f. 47.

675 27 gener 1442 SARDENYA

Nova ordre de batre croats i menuts. La moneda d'argent s'ha de batre a la llei de 10 diners (Sollai diu 11, segurament per error) i la talla s'ha de canviar de 70 a 74 peces el marc, mantenint la seva equivalència en 3 sous de moneda menuda. Els rals menuts, anomenats "*callaritane monete*", es poden batre fins a la quantitat de 25.000 marcs en els cinc anys següents i en els successius, segons el privilegi ja donat i totalitzant uns 800 o 1.000 marcs per any. La llei es manté, la talla ha d'ésser de 45 sous el marc i el valor, de 18 peces per ral d'argent.

Botet, p. 235; ACA reg. 2775, f. 119 i ACA reg. 2775, f. 120; Sollai, p. 87; ACA reg. 2775, f. 119; ASC, vol. K 5, f. 45.

676 27 gener 1442 SARDENYA

Segons Sollai, en aquestes dates la seca de Vila d'Esglésies era destruïda.

Sollai, p. 26.

677 26 març-13 desembre 1442 Barcelona CATALUNYA

Entre aquestes dates, es varen batre uns 174 marcs en florins, és a dir, unes 12.000 peces.

Sanahuja, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seca de Barcelona, Llibre d'obrers, reg. 1989. Inèdit.

678 27 març 1442 Nàpols MALLORCA

El rei, en atenció als mèrits i serveis de Pere Descatllar i Santa Coloma, li atorga la possessió de la "Bossa d'Or" i la fàbrica de la moneda del regne. Segons Bover, la seca fou, des de llavors, en la casa dels Descatllar, malgrat que els mestres fossin persones d'altres llinatges en temps posteriors.

Bover, p. 142, nota 1.

678 a 26 juny 1442 NAPOLS

El rei nomena Àngel Morosini, de Siena, mestre de la seca de Nàpols, "... *providimus de officio magistratus sicle civitatem Neapolis et tocius Regni...*". En el mateix document, es fa referència al mestre anterior, Francesc Macià, que ho seria de Gaeta.

Giuliani, doc. II, p. 95-97, ASN, Musu, 99, A 27, f 10 v.-12.

679 6 octubre 1442 NÀPOLS

El rei cedeix l'administració de la seca de l'Àquila a Ludovico Camponesco, comte de Montorio. L'administrador podia batre carlins, mitjos carlins, *trentini i baiochi* amb la mateixa llei que les que es batien a Nàpols. En les seves emissions hi va marcar, a la part de baix de l'anvers, una muntanyeta de cinc cims, que era el seu senyal heràldic. Almenys en aquesta etapa, sembla que va batre només carlins i *trentini* (són els tipus que ara coneixem), que també s'anomenaven *celle*, amb àliga a l'anvers i S. Pere Celestí sedent al revers i que tenien el valor de 30 diners. L'emissió de la *cella* va cessar el 6 d'abril del 1443, en iniciar-se una nova concessió, de manera que només es va encunyar durant cinc mesos. En la segona concessió, el rei l'autoritzava a batre qualsevol de les monedes que s'encunyaven també a Nàpols, com ara guillats o els nous alfonsins o ducatons.

Sambon 1892, p. 3466; Pansa 1912 c, p. 21; Giuliani, doc. IV, p. 100.

680 30 octubre 1442 NÀPOLS

Conquerit Nàpols el juny 1442, li fou transferida la seca de Gaeta. En començar a actuar a Nàpols, s'elaborà un llibre d'encunyacions que constata el primer lliurament, que fou d'alfonsins d'or o ducatons; "*a di XXX de ottubro fo liberata de alfonzine d'oro boni de peso et de lega pezzi novecentoquarantatre*". També es varen batre des d'aquesta data carlins, rals d'argent i diners o pitxols.

Sambon 1892, p. 344; Pannuti 1973, p. 22.

681 1443 SICÍLIA

En morir, un prevere tenia, en moneda d'or, 114 ducats venecians, 15 dobles, 4 mitges dobles, 1 quart de dobla i 49 alfonsins i, en moneda de plata, 27 carlins. Trasselli en vol treure dades de circulació, cosa impossible amb aquesta sola informació.

Trasselli 1958, p. 41/42.

682 1443 NÀPOLS

Per un document del 15 d'octubre del 1444 (vegeu més endavant), se sap que hi havia una seca a la ciutat

de Lanciano. Vers el 1443, es troba una anotació que parla de la "*zecca di moneda che si fa in Lanzano nominata aragonese e che ci é molt lega, l'ordinazione al Gubernatore che la faccia fare conforme li alfonsini nella zecca de Nàpoli*".

Pansa 1913a, p. 20.

683 2 abril 1443 NÀPOLS

El rei renova l'administració de la seca de l'Àquila a Aloisio Camponeschi, comte de Montorio, qui la va tenir fins que li fa una nova concessió, per la qual li prohibeix l'encunyació de les *celle* per ésser moneda estranya al regne i li mana que fongui les que ja s'han encunyat. També se l'autoritza a batre qualsevol de les monedes emeses a la seca de Nàpols, entre elles els carlins o guillats, o els nous aragonesos, grossos o rals, amb l'efígie de front. D'aquests rals, n'hi ha amb la marca heràldica de la muntanya de cinc cims dels Camponeschi i d'altres amb una aguileta, distintiu de la seca i que són posteriors.

Sambon 1891, p. 337; Pansa 1912c, p. 19 i p. 20-21.

684 13 i 15 de maig el 1443 SARDENYA

El dia 13, el mestre Silvestre Colomer comunica al rei que el Consell de Càller s'oposa a l'emissió que ha manat, però el rei reitera l'ordre. El dia 15, el rei diu que el mestre podrà encunyar a Càller, Sàsser, l'Alguer, Bosa, etc. La moneda ha de córrer a tot el regne.

Botet, p. 235; Dessi, doc. 5 i 6, AMC, vol. K.5, f. 95 v. i vol. K.5, f. 96 v.

685 23 desembre 1443 CATALUNYA

Nòmina de la seca de Barcelona.

Los moneders son aquests: Barthomeu Çavall, Pere Bruniquer, mosser Jacme Vicenç, cavaller, Johan ces Avasses, mosser Johan Lull, Pere Palou, Pere Stornell, Ferrer Verdaguer, Barthomeu Ubach, Francesc de Pere Arnau, Guillem Ramon de Fontelles, mossen Bernat Turell, Berenguer Agell, Pere Johan des Pou, Jacme Oliver de Casoles, Ramon de Merles, mosser Anthoni de Vilatorta, Gabriel Oliver, Barthomeu Clotes, mosser Joan de Junyent, mosser Ferrer de Gualbes, cavaller, misser Anthoni Torres, Francesc Cervera, Johan ça Coma, Johan de Barqueres, Pere Toralles, Johan de Camos, Francsch Fonolleda, Guillem ces Avasses, Perico Palou, Jachme ces Avasses, mosse Anthoni de Rochacrespa, Francesch ça Rovira, Thomas Vives, Nicholau Gual, Francesch Palleres. Los obrers son aquests: Guillem Vidal, Guillem Mercader, Barthomeu Guerau, Bernat Vidal de Serria, Thomas ses Corts, Johan Pinya, Johan de Muntfort, Pere Sentelles, Guillem Queralt, Guillem ça Coma, Francesc ces Avasses, Honorat ça Coromina, Anthoni Jofre, Johan Guerau, Francesch Vives de Sent Johan ces Abadesses, Matheu Desvalls, Johan Vidall, Pere Fort, Bernat Noves, Valentí Gibert, Pere Pinós, Pere Serra, Johan de Gualbes, Berenguer Vidal de les Corts, Johan Vidal, Barthomeu Sent Just, Beenguer Spigoler, Abthoni Maruny, Anthoni ces Illes, Miquel de Gualbes, Vicent Sarinyo, misser Johan Rps, Martí Steve, Pere Pau Puyades, Pere Sent Jacme, Antich Ferrer. Per ço los dits honorables mosser Bernat Splugues, regent la dita vegueria e en Pere des Torrent, batle de Barchinona per vigor de les dites requesta e consell, notifficant e intimant les dites coses dien e manen a tot hom generalment, que los dessus anomenats haien e tinguen d'açi avant per vertaders moneders e obrers de la dita Secca de Barchinona tant solament e morints e defellits de aquels los qui segons les dites requesta e consell hi seran mesos e posats, hudes per revocades qualsevol crides, manaments, actes e inhibicions en lo contrari fets e fetes en temps passat. En la dita empero nòmina o nom,bre no entenen èsser entesos, ne compresos los officials ne officiers de la dita Secca ne entenen a perjudicar als privilegis e libertats atorgats e atorgades als dits capítol, moneders e obres de la dita Secca.

Tintó, f. 78-81.

686 1444 VALÈNCIA

Per renúncia d'Arnau Saburgada, fou nomenat mestre de la seca Francesc Ferrer, fill del mestre del mateix nom.

Mateu 1976.

687 1444 NÀPOLS

Per un privilegi d'aquest any se sap que la seca de Lanciano ja funcionava i sembla que fou activa durant tot el segle XV; s'hi encunyà or, argent i aram, i va arribar a ésser el taller més important després del de Nàpols. En un ban fet publicar pel senescal Francesc d'Aquino, es mana que els diners produïts en aquest taller siguin rebuts, per ordre del rei, en tot el regne i que es canviïn a raó de tres diners per un tornès i de setanta diners per un carlí.

Pansa 1913, p. 16 i doc. XI, sense data, p. 21/22, AN, Sommaria Com., vol. 1, f. 221.

688 5 maig 1444 Nàpols CATALUNYA

Important privilegi, conegut com a "Privilegi dels croats", pel qual el rei cedeix a la ciutat de Barcelona totes les iniciatives en matèria d'encunyació de croats d'argent i de moneda de tern. També en el regiment de la seca. El rei fixa, però, que la llei del croat ha d'ésser d'onze diners i mig, la talla, de 72 peces el marc, i que els croats es prenguin per dotze diners de tern. El privilegi s'ha d'observar sota pena de 5.000 florins. El rei rep a canvi 10.000 florins i el privilegi és a perpetuitat, però amb la possibilitat d'ésser revocat tornant aquesta suma a la ciutat.

Nos Alfonsus, Dei gracia rex Aragonum, Sicilie citra et ultra ffarum, Valencie, Hierusalem, Ungarie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac eciam comes Rossilionis et Ceritanie. Humilis supplicacio oblata excellencie nostre pro parte universitatis civitatis Barchinone vestrique dilectorum et fidelium nostrorum consiliariorum et proborum hominum civitatis Barchinone effectualiter continebat, quod cum cudicio sive operacio monete Barchinone argenti vocata comuniter croats, juxta privilegium serenissimi regis Petri memorie gloriose et alia privilegia dicte civitatis per constitucionem Cathalonie usum et consuetudinem et praticam eorum confirmata necessario in tempore maximam attulerit utilitatem nobis et predecessoribus nostis clare memorie regibus et toti rei publice Cathalonie Principatus. Et nos mandavissemus magistro secce nostre dicte civitatis cudicionem prefate monete fiendam ad beneplacitum nostrum, quod beneplacitum alicujus temporis exacto curriculo ex certis revocavimus causis inhibuimusque dicto magistro secce nostre ipsas cudicionem seu operacionem ex tunc fiendam, quod ut experiencia docuit tempore successivo redundat in grave damnum nostri regii diadematis et rei publice prefate de quibus eramus minime informati, cum luce clarius constet quod ex abundanti provisione pecuniarum in dicta civitate facilius et copiosius negocia vobis occurrencia diriguntur et fidelis concio popularis ejusdem civitatis eorum necessitatibus contractibus et negociis uberius et salubris suscipiunt incrementa et aliis alias suis necessitatibus facilius possunt et abundancius providere. Que omnia cessant defficiente nemirum peccunia prenarrata. Ex quo concludebat supplicacio precontenta, quatenus et nostre utilitati et opportunitatibus dicte civitatis per concessionem hujusmodi privilegii locum dare de benignitate regia dignaremur. Nos, debita meditacione justoque cauculo racionis pensantes quod regalis amplitudo expetit potentatus, ut crescente in subditis patrimonali substancia uberior in eis munificencia protendatur, decetque liberalitatem regiam civitatem jamdictam et rem publicam ejusdem que multis civibus multipliciter ornata resplendet privilegiis, graciis et libertatibus ampliare precipue cum beneficium non debeat reputari difficile quod sui non paciatur largitate detrimentum, sed ad concendentis reflectitur incrementum. Tenore igitur hujus nostri privilegii perpetuis temporibus valituri confirmantes et eciam ampliantes privilegia predicta et sine illorum prejudicio et derogacione vobis, dilectis et fidelibus nostris Johanni de Marimon, Guilelmo de Busquetis, Michaeli de Montejudaicho, Petro Olivarii et Thome Pujada, consiliariis anno presenti dicte civitatis, et successoribus vestris in consiliarie officio, probisque hominibus civitatis jamdicte nomine universitatis dicte civitatis et eidem universitati de nostra certa sciencia concedimus perpetuo quod, quandocumque et quocienscumque consiliariis dicte civitatis, presentibus et futuris, placuerit et bene visum fuerit, et ad eorum solam et simplicem requisicionem, et pro illa quantitate vel illis quantitatibus quas voluerint et duxerint et non alias neque in plus, magister secce dicte civitatis qui nunc est vel fuerit pro tempore et ejus locumtenens seu dictum regens officium et alii monetarii operarii et officiales et ministri dicte secce tenenatur cudere et cudi facere et operari et cudant, faciant et operentur dictam monetam de argento vocatam comuniter croats secundum formam dictorum privilegiorum, dicta revocacione beneplaciti et dicta inhibicione et impedimento nostri et successorum et officialium nostrorum et ipsorum quorumcumque cessantibus et non obstantibus ullomodo, que omnia de certa nostra sciencia tollimus et eciam abolemus. Quinimmo dictus magister secce et ejus locumtenens seu dictum regens officium et dicti monetarii et operarii et alii officiales et ministri qui nunc sunt incontinenti, cum requisiti fuerint por parte dicte civitatis, et alii qui erunt pro tempore antequam ad dicta admittantur officia, teneantur prestare sacramentum et homagium in posse illius officialis quem vos dicti consiliarii qui nunc estis, et alii consiliarii qui erunt futuris temporibus, duxeritis et duxerint eligendum, quod hoc nostrum privilegium et omnia et singula in eis contenta tenebunt et observabunt moni contradiccione cessante, juxta illius seriem et tenorem. Et si forte contingat aliquando in dicta civitate non esse magistrum secce neque ejus locumtentem seu aliquem qui dictum regat officium, vel illum esse absentem vel impeditum, vel predicta omnia vel aliqua ex eis observare et exequi nolentem vel non volentem aut differentem ad dictorum consiliariorum simplicem requisicionem et idem de dictis operariis monetariis et aliis officialibus et ministris, concedimus dicte civitati et vobis dictis consiliariis et probis hominibus quod vos, dicti consiliari qui nunc estis et qui erunt futuris temporibus, possitis et valeatis et possint et valeant, tociens quociens casus occurrerit et vobis et eis placuerit ad vestram voluntatem, ex facultate plenaria quam vobis et eis concedimus cum presenti, constituere et creare magistrum et magistros et alios operarios monetarios et officiales et ministros secce qui dictam operentur, cudant et fabricent monetam, si et prout per vos requisiti fuerint juxta tamen dicta privilegia, donec per nos de dictis magistro secce et aliis operariis, monetariis et aliis officialibus et ministris provisum fuerit vel eorum impedimentum et absencia cessaverit, et qui dictam cudant et operentur monetam et teneant atque servent predicta omnia secundum formam et concessionem et ordinaciones nostras predictas, qui eciam dictum prestent juramentum et homagium, ut est dictum. Quamquidem monetam argenti vocatam croats nullus recipere teneatur nec ad recipiendum cogi possit nisi pro duodecim denariis dumtaxat monete Barchinone de terno pro quolibet croat. Ubi autem pro pluri aliquis ipsorum recipere voluerit, eos recipere et mittere possit, prout cum illis cum quibus contrahetur poterit convenire, prout continent facte antique concessiones civitatis predicte. Expensas vero et salaria magistri dicte secce et dictorum operariorum, monetariorum et aliorum officialium et ministrorum qui cudicioni et operacioni dicte monete argenti intendentur laborabunt per vos et alios consiliarios qui erunt pro tempore quociens casus occurrerit et vobis et eis benevisum fuerit tatxari volumus ex potestate plenaria quam vobis dictis consiliariis qui nunc estis et qui erunt pro tempore concedimus cum presenti. Et quam taxacionem possitis mutare et variare semel et pluries prout vobis et eis fuerit benevisum. Et que expense et salaria

sic tatxata que fient in cudicione et operacione dicte monete exsolvi volumus, ordinamus et jubemus ex qualibet marcha argenti aleata ad legem undecim denariorum et oboli et ad numerum septuaginta dourum denariorum argenti pro qualibet marcha argenti pro qualibet marcha argenti et non ultra, ita quod dicta salaria et expense cedant oneri cujuslibet marche argenti de quo fabricata et operata fuerit dicta moneta et de dicta marcha argenti monedata deduncatur. Et hanc nostram concessionem facimus vobis, dictis consiliariis et probis hominibus, et dicte civitati et singularibus illius, sine prejudicio privilegiorum dicte civitati super moneta perpetua Barchinone de terno et dicte monete argenti concessorum et aliorum privilegiorum dicte civitatis, quinimmo privilegia ipsa et monia et singula in eisdem contenta in suis plenissimis perducare volumus robore et valore. Intimamus igitur omnia et singula supradicta illustrissime regine Marie consorti carissime ac nostre generali locumtenente, mandamusque nostro in regnis et terris nostris primogenito et gubernatori generali ejusque vicesgerenti, bajulo quoque nostro generali in Cathalonie Principatu et vicario et bajulo Barchinone ac dictis magistro secce, operariis monetariis et aliis officialibus et ministris dicte secce et aliis officialibus et subditis nostris, presentibus et futuris, sub ire et indignacionis nostre ac pena quinque mille florenorum incursu quatenus predicta omnia et singula teneant firmiter et observent et faciant per quos deceat inviolabiliter observari; contrafacientes, si qui erunt, juxta privilegiorum seriem antiquorum et hujus nostri privilegii plectendo et irremissibiliter puniendo. Et ut premissa omnia et singula sint fulcita stabilitate majori, vovemus Deo et juramus per dominum Deum et ejus sancta quatuor Evangelia nobis ostensa et per nos reverenter inspecta manibus nostris corporaliter tacta predicta omnia et singula tenere et inviolabiliter observare nullatenusque contrafacere racione aliqua sive causa. In cujus rei testimonium presens privilegium fieri jussimus nostro communi sigillo pendenti munitum. Datum castellonovo Neapolis, die quinto mensis madii, anno a Nativitate Domini millesimo CCCCmo XXXX quarto, regnique hujus Sicilie citra farum anno decimo, aliorum vero regnorum nostrosrum vicesimonono.

Salat, doc. 63, AMB, Llibre Vermell 3, f. 82; Llibre de les Monedes, doc.41; Botet, p. 250.

689 5 maig i 17 de novembre 1444 CATALUNYA

Els consellers de Barcelona es proposen elegir un nou mestre de la seca: "*A 5 de maig 1444, crearen mestre de la Seca, per que nos trobava lo mestre*". D'altra banda, en la segona data els consellers acorden comprar mil marcs d'argent "*per batre moneda de croats*".

Rúbriques de Bruniquer, p. 132. Dietari B, p. 470.

690 8 i 13 octubre 1444 Castellnou de Nàpols MALLORCA

Atès que a la seca de Mallorca hi havia hagut desfalcs i altres irregularitats, el dia 8 determinà el rei que només l'alcalde i el seu lloctinent podien seguir en possessió de les antigues franqueses i immunitats, però no els altres oficials i treballadors de la seca. El dia 13, va privar al mestre Pere Descatllar de la jurisdicció civil de què havien gaudit fins llavors, tant ell com tots els seus predecessors.

Bover, p. 138.

691 15 octubre 1444 NÀPOLS

El rei renova la concessió de la seca a la ciutat de Lanciano, que ja havia estat activa en època angevina. Li atorga els mateixos privilegis que la seca de Nàpols. En un altre document, es mana que els alfonsins s'hi batin a la mateixa llei que els de Nàpols. Finalment, es coneix una ordre del gran camerlenc Francesc d'Aquino per la qual s'ordena que la moneda emesa en aquesta seca ha d'ésser admesa en tot el regne. L'heràldica de la ciutat era una llança entre dues estrelles, marca que Pansa creu endevinar en un ral d'argent.

Sambon 1892, p. 350-353; Pansa 1913 a, p. 19; Priori, p. 45-47.

692 11 abril 1445 MALLORCA

Els jurats de l'illa li varen trametre Joan Albertí al rei amb un memorial de peticions referents a la gabela de la sal i a cavalls armats, però també a dos temes monetaris que són els que transcriurem. El primer fa referència al comerç de draps amb Sicília i Nàpols i l'altre a poder exportar plata en pasta o en moneda forana a fi de poder canviar-la per or a *Barbaria* i així poder encunyar florins a l'illa. Ambdues foren respostes afirmativament pel rei amb el *Placet Regis Majestati*.

XI-Mes avant com per vos molt alt Señor sia stada feta inhibició en los realmes de Sicilia deçà e dellà far que monedes no puxen dels dits reialmes tretes e, entre los altres regnes e terres de la vostra senyoria, lo dit regne de Mallorques, principalment es per los actes mercantívols entre los quals principal es la draperia, la qual es mercantivolment en los dits regnes tramesa, molt perjudicat en tal forma que per la dita inhibició reporta fins açi de grans dans e perjudicis. Per tant lo dit exbaxador supplica a vos, dit molt alt Senyor sia de vostra mercè voler porvehir, ans no contrestant aquella, puxen traure qualsevulla monedes dels diuts realmes.

XXIIII-Més avant com per lo argent quis trau de Mallorques es porta en la Barbaria sen trau gran cuantitat d'or, qui ve en lo dit Regne, et bat en la secca, e sen fa gran quantitat de florins, que redunde en gran utilitat del dit Regne. Per tant lo dit embaxador suplica, a vos dit molt alt Senyor sia de vostra mercè otorgar en privilegi, que del dit regne se puxe traura cualsevol argent per portar en la Barbaria, exceptat argent amonedat de moneda del dit regne.

AHMP, sig. LP-681.6, inèdit, excepte la segona part, que fou publicada per Bover, p. 137-138, sense referència.

693 12 desembre 1445 Nàpols CORONA

Novament el rei insisteix en el fet que la jurisdicció civil i criminal dels oficials de la seca pertany als seus alcaldes i no als oficials reials. Mana que s'observi sota pena de 3.000 florins.

N'Alfonso per la gracia de Deu rey de Arago, de Sicilia deça é de la far, de Valencia, de Hierusalem, de Hungria, de Mallorques, de Serdenya é de Corsega, comte de Barchelona, duch de Atenas é de Neopatria, é encara comte de Rossello é de Cerdanya. A la Illustrissima reyna Maria nostra molt cara é molt amada muller é loctinent general. Salut é amor conjugal. E encara al governador general, canceller, vicecanceller é tresorer de nostra Cort, portant veus de governador, batle general en lo Principat de Cathaluña, alguatzirs é altres tots é sengles officials é loctinents de aquells, é senyaladament al veguer, sotsveguer, batle, sotsbatle, advocats fiscals, batle reyal dels Molins, consols de la mar, mostaçafs, obres, administradors é executors de la casa del pes, é de les plaçes, capdeguaytes porters carcellers maiorals é consols é prohomens de officis de la ciutat de Barchelona, é als Regents é als loctinents de aquells, é á tots é sengles altres officials é persones en nostres Regnes é terres constituhits é jurisdiccio per qualsevulla auctoritat exercints presents é esdevenidors, salut é dileccio. Certificats som estats que jatsia per los molt excellents reys d'Arago comtes de Barchelona predecessors nostres de loable recordacio é encara per Nos sian stats donats é atorgats molts é diverses privilegis, prerrogatives é gracias, preheminences é immunitats en favor de nostras sechas de nostres regnes é senyories, é assenyaladament de aquella de la dita ciutat de Barchelona, segons los quals privilegis é libertats vosaltres, ni alguns de vosaltres ne altres officiales nostres no podets ne poden ne deuen coneixer de algunas causas civils ó criminals tocants en alguna manera lo maestre de la secca, officials, moneders, obres, officiers, collegi é familiars lurs, ans son exemps en persones é bens universalment ó particular de tota conexença, for, jurisdiccio é submissio vostres, é son subiectes á for é jurisdiccio é conexençe dels alcaldes de la dita secca en civil é en criminal: Vosaltres empero officials damunt dits é vostres loctinents, ó alguns de vosaltres volents interpretar los dits privilegis é á aquells deliberament contravenir é romprells tentats de fet, heus attravits occupar é usurpar vos jurisdiccio é conexença sobre los dits maestre, moneders, obres, officials, ministres é familiars lurs ó de alguns de aquells, pretenents que ho podets fer per causa de miserabilitat, viduitat, é pupillaritat, ó per causa de apellacions, reclamacions, ó sots color de regoneixer processos, ó per via de paus, manleutes, homenatges ó seguretats ó per vitualles, ó per moltes altres vias é maneras qui redunden en gran dan é perjudici dels dits privilegis é de la jurisdiccio dels dits capitols é alcaldes, é dan é interes de la dita secca é dels maestre, moneders, obrers, officiers é ministres de aquella é de lurs families, les quals qualitats é causes de miserabilitat, viduitat, é pupillaritat á nos solament é á nostre consistori com á regalia se pertanyen é no á vosaltres dits officials, de que si axi es, som mol maravellats, que vosaltres sens temor del incurriment de les grans penes en los dits privilegis contra los contrafahents. é no servant aquells á la ungle contengudes ne menys rompiment de la salvaguarda, en la qual stan constituhits tots los moneders, obres é officiers del dita capitol é familiars lurs é los bens de aquells, presumats contravenir als dits privilegis, gracias é libertats per los dits reys é per Nos no sens causa é rahonable fundament atorgats, qui fan leis perennes paccionades é jurades, á les quals de justicia nos pot contradir ne periudicar, com aquelles sien per utilitat é fidelitat de nostra moneda é dels singulars secrets de aquells nostra precipua regalia introduhides, otorgades é paccionalment jurades. E perço Nos volents que cascu de nostres officials, subdits é vassalls sia en justicia é dret purament conservat, vists primerament diversos dels dits privilegis á nos ocularment mostrats, los quals diligentment havem fets regoneixer trobam clarament que vosaltres nenegu de vos nous podets empatxar entremetra ne curar per les causes qualitats ne rahons, ó colors segons es dit per vosaltres preteses, ne altres qualsevol directament ó indirecta dels dits Maestre, ministres, obrers, monaders, officers, collegi é families de aquells batent la secca ó no batent ó del tot desistint, com stiguen sempre prests per exercir tota hora é quant sia necessari per alguna causa de las dessus dites é allegades, ó per altra via que dir nomenar ó scriure se puxe, ans totalment vos es abdicada é tolta lur conexença é superioritat en totes causes civils é criminals, perque ab tenor de la present de certa nostra sciencia é precedent deliberacio de nostre consell per execucio dels dits privilegis é libertats á vos dita reyna affectuosament pregam, è nostre intent significam é á vosaltres dits officials é persones é cascun de vos dehim é manam sots incorriment de nostra ira é indignacio é privacio de vostres officis, é encara pena de tres milia florins d'or d'Arago si contrafarets, la meytat als cofrens de nostra Cort, é laltre meytat al capitol ó bustia de la dita secca guanyadora é applicadora sens remissio alguna: la qual pena volem é manam sia executada contra los inobedients é contrafahents tantes vegades, quantes sera contrafet ab aquella vigor ques pertany, per vos dita illustrissima Reyna é o a qualsevol de vosaltres dits officials nostres, qui sera instat é request per los dits alcaldes car ab la present vos cometem plenariament nostres veus sobre les dites coses é en aquestos actes expressament vos delegam, los quals officials en lacte de les dites execucions de penes los dits alcaldes é ó capitol puxen mudar variar una vegada é moltes, é tantes com ben vist los será: Que danavant no presumats ó attentets conexer jurisdiccio, ne conexer curar, ó entrametreus dels damun dits maestre, ministres officiers, obres, ni monaders é collegi ni familiars lurs en persona ni en bens per alguna de les causes qualitats ó rahons damunt expresades ne per qualsevol altres civilment ó criminal, directament ó indirecta ans lexets é remetats totalment la cognicio, jurisdiccio é determinacio de aquelles als dits Alcaldes com ordinaris Jutges é presidents lurs, segons que mils é pus cautement per la forma dels dits privilegis, libertats, franqueses é immunitats es loablement instituhit é atorgat paccionadament jurat, los quals é les quals volem sien per vosaltres é per tots altres, a qui ses guarda inviolablement observats é observades. E si res en prejudici de aquells é de les coses dessus dites haurets en lo passat attentat tornets vista la present, axi com Nos á maior cautela ab aquesta matexa ho tornam é reduhim á loctinent é al primer estament. Tallents é abdicants á vosaltres é á cascun de vos tot poder de fer lo contrari. E hon per vosaltres ó algu de vos fos fet ó attentat lo contrari volem é decernim esser nulle cas é va. E les penes pecuniaries damunt dites á Nos é á nostra Cort per la meytát é al collegi ó bustia de la dita secca per laltre meytat esser segons damunt es dit adquirides. Pregants no resmenys vos dita illustrissima Reyna nostra molt cara muller é á vosaltres dits officials é persones é á cascun de vosaltres qui ara son é per temps seran manants

sots les dites penes en la forma dessus dita adquisidoras, que á sola denunciacio dels dits alcaldes, ó collegi e continent en bens dels contrafahents é de lurs fermançes prompte é rigida execucio fassats é fer fassats fins á la quantitat de tres milia florins tantes vegades quantas sera comesa postposada tota solemnitat é sens esperar de Nos altra consultacio ó manament, car Nos ara per lavors é lavors per ara comanam é cometem á vos dita Reyna é aquell ó aquells dels dits officials qui seran, ó sera request per los dits alcaldes ó capitol á fer la dita execucio tot nostre loch poder é veus constituhintvos mers executors de les penes dessus dites ab tota plenaria facultat, de la meytat empero de aquelles volem é manam esser repost á la bustia ó collegi de la dita secca, segons damunt es expressat, per la qual pena no entenem ne volem á les penes en los dits privilegis contengudes esser feta alguna novacio ó periudici, ans aquelles segons seria e tenor de aquells dits privilegis é de la present esser executades partidas e applicades anadints las presents á aquellas car exigint justicia aquesta es nostra inconmutable intencio é voluntat. E de fer ó atentar fer lo contrari tollem á vosaltres dits officials tot poder. Et hon temerariament fos fet decernim é declaram no valer res, ans esser cas e va e de no efficacia alguna ó valor. Dada en lo Castellnou de nostra ciutat de Napols á XII dies del mes de desembre del any de la nativitat del nostre Señor Mil CCCC^mo^ XLV° Rex Alfonsus.

Salat, doc. 59; ARCACB, In comuni II.

693 a 1446 i 1452 SARDENYA

En els Parlaments d'aquests dos anys, apareixen amb textos idèntics dues peticions al rei, que respon favorablement. La primera es refereix a la necessitat que les monedes tinguin el mateix for en tot el regne i que el governador deliberés sobre la qüestió i fes crides en aquest sentit. La segona és una queixa per la baixa llei de la moneda que es bat a Càller i la petició que es torni a batre com abans, sense concretar-ne, però, les característiques.

Bóscolo, p. 117 i 132.

694 29 març 1446 CATALUNYA

La reina demana als consellers que suspenguin una ordinació que havien fet dels canvis de les monedes. Els consellers s'hi resisteixen.

A 29 de mars 1446, havent la Reyna scrit â 19 â Consellers, y en altros dies abans pregantlos suspegan la Ordinació dels Cambis ques haguessen de pagar per la Taula, li responen dit die, que aquesta Terra estava perdua de monedes, y que dapres la publicació de dita Ordinació los Cambis eran molt baixats, y entrava en la Taula moneda, y que porien batre moneda de or, y plata, y que havian fet un Contracte de 800 marchs de argent a.° (a rahó) 86 sous lo march.

Rúbriques de Bruniquer, p. 132.

695 25 abril 1446 València CATALUNYA

Declara la reina Maria que la captura de Martí Esteve, oficial de la seca de Barcelona, fou nul·la per haver estat manada per un jutge que no hi tenia competència.

Maria Dei gratia Regina Aragonum, Sicilie citra et ultra farum Valentie Hierusalem Hungarie Maioricarum Sardinie et Corsice Comitissa Barchinone ducissa Athenarum et Neopatrie ac etiam comitissa Reossilionis et Ceritanie locumtenentis generalis Illustrissimi Domini regis viri et domini mei carissimi, dilectis et fidelibus nostris gerenti vices Generalis in Cathalonie Principatu, Vicario ac Bailo civitatis Barchinone ceterisque officialibus regiis et aliis ad qum seu quos spectent et pertineant infrascripta. Salutem et dilectionem. Pro parte fidelium nostrorum alcaldorum secce civitatis Barchinone maximo cum clamore nostre est expositum maiestati. Quod etiam et si per diversa privilegia tam per serenissimos dominos rges Aragonum divi recordii quan etiam per serenissimum dominum regem virum et dominum nostrum carissimum sit cis indultum quod de Magistro Monetariis operariis et aliis officialibus dicte secce eorumque familia et causis civilibus et seu criminalibus eorum nullo modo aliqui officiales quam ipsi alcaldi se intromittere aut alias de eis cognoscere possint quinimo ab ipsorum quorumcumque officialium examine districtu et cognitione sint exempti penitus et absoluti factaque fuerit legitima fides de privilegiis antedictis licet sint universaliter ex usu practica et observantia eorum pene notoria et manifestata, et signater de quadam executoria dictorum privilegiorum per dictum Serenissimum dominum regem eis novissime concessa, dat. in Castronovo civitatis Neapolis duodecima decembris proxima preteriti. Vos autem deminus gerens vices gubernatoris dicta privilegia infringere et violare non verendo in arcto carcere captum detinetis Martinum Stephani mercatorem operarium dicte secce et in matricula ipsius secce et preconisationem nominum et cognominum operariorum et aliorum officialium dicte secce facta et publicata pro operario dicte secce matriculatum scriptum et nominatum cumque eis sicut estis debite requisitus tradere et deliberare penitus recusastis non sine ipsorum Jurisdictionis et privilegiorum eis concessorum violatione periudicio et derogatione ad dicti Martini Stephani damno et jactura admodum manifestis. Unde supplicato nobis humiliter ut supra predictis dignaremur debite providere. Nosque considerantes quam sit iuri et rationi consonum privilegia que vim habent legis paccionate debere servari ad unguem admirantes et merito de premissis: Tenore presentis vobis omnibus et singulis supradictis quibus presentes nostre littere diriguntur et signanter vobis dicto gerenti vices gubernatoris de nostra certa scientia et expresse dicimus et mandamus pro quanto iram et indignationem regiam atque nostram, penamque quinque milium florenorum aragonum cupitis non subire ultra penas in dictis privilegiis et executoria adiectis quatenus dicta privilegia servantes ut decet ad unguem que fidem respirant et invidabile verbum Regis facta vobis fides si facta non fuerit ut asseritur quod dictus Martinus Stephani sit dicte secce operarius et in matricula

dicte secce in electione seu reduccione personarum ad instantiam et humilem suplicationem consiliariorum dicte civitatis ut est de officialibus et personis dicte secce quos et quas privilegiis et libertatibus exemptionibus ipsius gaudere volumus atque uti per Nos dudum facta, sit scriptus et nominatus, ipsum ilico dictis alcadis et eorum jurisdictioni tradatis restituatis et tornetis alioquin vos reddimus contradictores quam adversum vos dictum gerentes vices Gubernatoris et seu alios qui nostris huiusmodi non paruerint cum effectu mandans ad executionem rigidam dictarum personarum procedemus seu procedi faciemus omni dubin quiescente. Nos enim etiam ad cautelam vobis et cuilibet vestrum de dicto Martino Stephani modo aliquo cognoscendi seu adversus ipsum procedendi tollimus omne posse et decernimus sicut est irritum et inane si secus á quoquam fiat. Dat. Valentie die vicessimo septimo aprilis anoo á nativitate Domini millessimo CCCC™XL. sexto.

Salat, doc. 60; ARCACB, In comuni II.

696 5 maig 1446 – 21 abril 1447 VALÈNCIA

Entre aquestes dates es va comprar or a la seca per a batre timbres d'or.

Mateu 1976, p. 178; sense documentar.

697 12 agost 1446 i 8 març 1447 CATALUNYA

Els consellers de Barcelona elegeixen el nou mestre de la seca: "*A 12 de agost 1446, los Consellers en virtud de privilegi Real dat á 5 de maig 1444, crearen Mestre de la Seca, per que nos trobava lo Mestre*".

Rúbriques de Bruniquer, p. 132.

698 1447 SICÍLIA

Davant el baix pes dels carlins, mana el rei que es pesin, mesura que és protestada per la ciutat de Palerm. D'altra banda, la Universitat de Messina va protestar també perquè a la seca calia que hi haguessin entre 50 i 60 persones i el mestre n'havia matriculat 200, entre les quals hi havia carnissers, pescadors i altres oficis que res tenien a veure amb el treball de la seca.

Trasselli 1959, p. 30 i nota 52, p. 34-35.

699 1448 NÀPOLS

Pisanello, ja famós com a escultor, va anar a la Cort reclamat per Alfons IV perquè gravés medalles amb el retrat del rei. Les monedes, però, no varen sortir dels estereotips medievals i no varen passar als retrats renaixentistes fins al temps del seu fill Ferran.

Sambon 1893, p. 75.

700 1448-1452 SICÍLIA

Trasselli situa en aquest espai una emissió a càrrec de Carlo la Roca i Branco la Roca, però no facilita cap informació sobre les monedes emeses.

Trasselli 1959, taula VI.

701 31 març 1449 i 13 maig 1450 CATALUNYA i MALLORCA

El rei consulta a Barcelona què ha de fer amb els florins curts de llei o de pes fets a Mallorca i que corrien a Catalunya. La Generalitat decideix de fer-se càrrec de la pèrdua que havia de comportar la seva retirada i canvi: "*A 31 de mars 1449, lo Rey ab sa carta demana consell â Consellers, que deu fer en lo dels florins nacses de Mallorca que corran en Cathalunya. A 13 de maig 1450, scriuen als Síndichs en les Corts de Perpinyà, que convenía extirpar la multitut de florins nacses de Mallorca que eran venguts en Cathalunya, y que aquest dany havía de venir â sobres de la generalitat*".

Rúbriques de Bruniquer, p. 132.

702 1451 Saragossa ARAGÓ

Atès que la gent seguia emprant diners barcelonins i valencians i valorant els florins per sobre dels 10 sous, contravenint els furs del 1442, es nomenen uns comissaris encarregats de vetllar pel seu cumpliment.

San Pío, p. 65.

703 1451/1458 NÀPOLS

En aquest període, l'administració de la seca de l'Àquila, que en una primera etapa fou a càrrec d'Aloissio Camponeschi, passà a Colantonio de Cagnano. La renúncia del primer degué ésser forçada, ja que el rei es va veure obligat a indemnitzar-lo amb 400 ducats anyals. El període d'administració de Cagnano fou funest, de manera

que es va haver de fer una enquesta sobre les seves irregularitats. El document també revela que, en el seu període, es va encunyar moneda d'or, en concret, ducats.

Sambon 1891, p. 337-338; Pansa 1912 c, p. 19 i 21.

704 25 abril – 12 juny 1451 CATALUNYA

Els consellers prenen diferents mesures sobre monedes; queixa a la reina per l'increment del valor del croat; que no poguessin circular ni els rals valencians ni els mallorquins ni cap altra moneda estranya, i fer crides sobre això darrer.

A 25 de Abril, y a 10 de maig 1451, en Consell de cent, y de Trenta se refer que lo Poble estava queixos de que fos pujat lo valor del Croat, è perço deliberaren sen donas raho à la Reyna.

A 4 de juny 1451, lo Consell de Trenta, y à 7 los Consellers ab gran Promenia, y dit dia lo trentenari feren ordinació que los Reals Valencians, ni Mallorquins, ni altres monedas de argent estranyas nos admetessen en Barcelona, ni en son Territori, quen donassen rahó à la Reyna, y à 12, per que la Reyna nos determinava en lo repellir los Reals Valencians y Mallorquins, fou deliberat requerissen al Veguer fes publicar la Crida.

Rúbriques de Bruniquer, p. 132 i 133.

705 19 agost 1451 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Joan Cases és nomenat guarda de la moneda d'or que llavors es batia a Perpinyà.

Colson, p. 198, Botet, p. 247.

706 17 setembre de 1451 i 2 de juliol i 30 de desembre de 1452 CATALUNYA

Diferents mesures monetàries dels consellers: es proposa apujar el valor del croat i batre contínuament or i argent. Nomenen un tinent del mestre i presenten una reclamació a la reina.

Divendres à 17 de setembre 1451, en Dietari apar, que en Concell de cent se proposá lo pujament del Croat. (pàg. 157).

A 2 de juliol 1452, los Consellers scriuen à Guerau Thomas Mercader à Tortosa pregantlo que vinga per que ells havian deliberat batre continuament en aquesta Seca moneda de or, y de argent, y que ells ab lo mestre de Seca havía deliberat que ell fos son Thinent. (pàg. 133).

A 30 de desembre 1452, los Consellers, y Síndich presentaren ala Reyna un dissentiment sobre tractament de moneda que dita Senyora feya en prejudici dels privilegis de la Ciutat. (pàg. 133).

Rúbriques de Bruniquer, p. 157 i 133.

707 1452 Barcelona CATALUNYA

La ciutat de Barcelona dóna instruccions al Banc de Dipòsits perquè adquireixi una partida de llengots d'or que són a la ciutat i no tenen comprador. Els llengots s'han de convertir en moneda d'or a la seca i ser retornats al Banc de Dipòsits en concepte de reintegració de la despesa. En el Dietari es veu que això s'acordà el 19 de desembre.

Usher, p. 168, IMH, Deliberacions, 1452-1454, f. 25, 27-28, 29-30. Dietari, p. 159-160.

708 1452 – 1453 – 1457 SICÍLIA

El 1452 el rei concedeix que es pugui transferir la seca a Palerm per cinc anys. Els proposa emetre or i argent segons els tipus de Nàpols, però deixa la decisió a les autoritats de l'illa. De fet, però, només es van batre en aquesta darrera etapa del regnat monedes de pitxols a 7 esterlins i mig de llei (31,25 mil·lèssimes) i una talla de 504 per lliura (0,6296 g). Els mestres foren Nerio Campulo i Luca de Cristóforo.

Trasselli 1959, p. 46-50 i taula VI.

709 29 juny 1452 CATALUNYA

Ambaixada de la Busca a Alfons IV perquè permeti passar el croat de 15 a 18 diners.

Dijous a 29 juny 1452, se reculli ab la nau d'en Rafael Julià, en Pere Robió, mandrater, qui anava al senyor rey, que era a Nàpols, tramès per los homens de la buscha, qui demanaven que la moneda fos pujada a major for, ço és, que aixi com lo croat valia 15 diners, que'n valgués 18, creents ells que lavós serien tots richs.

Safont, p. 59.

710 11 agost 1453 MENORCA

El rei atorga una llicència de batiment de diners de coure sense barreja d'altre metall fins a 40.000 lliures. Un croat ha de valer 26 d'aquests diners, igual que els rals de València, Mallorca i Perpinyà. La moneda s'ha de batre a Ciutadella i córrer sens que es pugui refusar.

Botet, p. 238-239. El doc. no es coneix però es dedueix d'una revocació posterior, Botet, doc. 60, ACA, reg. 2432, f. 77 i 78.

711 17/22 setembre 1453 SICÍLIA

En morir Neri de Càmpulo, el rei nomena administrador de la seca Luce de Cristóforo.

Luce de Cristoforo de Senis exercitori Sicle Panormi. Habet officium administratoris Regie Sicle existentis in urbe panormi ad beneplacitum ob mortem Neri de Campulo ut infra patet.

Alfonsus etc. Presidens etc. dilecto regio Luce de Christofaro de Senis salutem. Cum ob mortem condam Neri de Campulo regia sicla que fit inpresenciarum in hac urbe careat administratore, propterea ne Regia Curia dapnum interesse paciatur et incomodum, vos eundem lucam de cuius fide sufficiencia et legalitate plenam fiduciam obtinentes in exercitorem et administratorem dicte sicle ad nostrum beneplacitum cum omnibus et singulis juribus lucris salario et emolumentis ipsi administratoris officio debitis et spectantibus recepto prius a vobis fidelitatis de id officium bene et legaliter exercendo corporali et debito juramento facimus creamus et difucialiter constituimus, ita quod durante eiusmodi beneplacito nostro sitis cum omni plenitudine potestatis administrator dicte sicle, possitisque et valeatis omnia et quecumque ad predictum officium spectancia facere et administrare. Residua et pecunias eiusdem sicle factas et fiendas ad manus vestras capere et de eis nobili regio thesaurario nomine Curie integre respondere a quibus omnibus.... debitum librum seu quinternum retinere.... scribere et notare et tandem debitam.... racionem. Mandantes universis et singulis eiusdem sicle ministris officialibus et operariis quatenus vos predictum lucam dum de nostro processerit beneplacito pro administratore et exercitore antedicte Sicle habentes et reputantes et tractantes vobis de dictis residuis et pecuniis respondeant et faciant responderi declarantes quod Johannes Vinaya pro parte eius banci et sociorum vos predictum lucam approbavit et voluit de culpis et defectibus per vos forte conmictendis Regie curie principaliter teneri.

In cuius rey testimonium presentes fieri jussimus magno regio sigillo munitas. Datum panormi XVII° septembris secunde ind. M°CCCC°LIII° S. Archiepiscopus panormitanus.

Post datam et signatam. Licet ut supra vobis traddatur in mandatis ut de pecuniis Regie Sicle ad vestras manus proveniendis dicto nobili thesaurario integre respondeatur, tamen hoc intelligi volumus solutis per vos primo provisionibus et salariis tam magistri probe ac aliorum officialium et magistrorum laborancium eiusdem Sicle quam ecciam omnibus expensis ordinariis et extraordinariis necessariis ad opus eiusdem prout dictus condam Nerius tempore vite sue facere consuevit. Ita quod hiis primo deductis de reliquis pecuniis restantibus ipsi Curie in liquido prefato nobili thesaurario nomine predicto integre responderi volumus et jubemus. Datum Panormi XXII° septembris secundeind. S. Archiepiscopus panormitanus.

Trasselli 1959, p. 141 i 142; ASP, Conservadoria, Comptes, vol. 859.

712 8 novembre 1453 Nàpols CATALUNYA

El rei concedeix que els croats de Barcelona circulin a 18 diners com abans, i no a 15 diners com s'havia proclamat poc temps enrere. El florí ha de circular al canvi lliure (per billó). Tot plegat, sota pena de 10.000 florins.

Concessió feta per lo dit senyor a supplicació dels tres staments de la dita ciutat de Barchinona que sots pena de XM florins tot hom sia forçat de pendre lo croat a XVIII diners barchinones, e que los florins correguen a billó.

Nos Alfonsus, Dei gracia rex Aragonum, Sicilie citra et ultra farum, Valencie, Hierusalem, Ungarie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac eciam comes Rossilionis et Ceritanie. Pervenit ad nos gravis querela populi civitatis Barchinone continens in effectu quod dudum ii qui simpliciter cives in dicta civitate appellantur apud quos vertebatur omnis fere status civitatis ejusdem non comunem, sed proprias ipsorum utilitates sectantes, statuerunt ut cruciatum argenti quod currere solebat ad decem octo denarios monete Barchinone de terno pro quindecim dumtaxat ex dictis denariis daretur et reciperetur. Unde, ut illi asserunt, maxima incommoda dicte civitati pervenerunt, et eis potissimum qui ex mercatura seu artibus, opificibus ac aliis hujusmodi muneribus vitam ducunt, nam cum moneta quasi quemandmodum spiritus rei publice vitam prestet et ea beacior existimari et haberi soleat in qua plurina moneta reperitur, et civitas ipsa Barchinone hac moneta argenti cruciatorum et regalium que ex regnis Valencie et Majoricarum ac comitatu Rossilionis illuc concurrebat potissimum abundaret, visum tamen est re ipsa quod facta dicta ordinacione dicta moneta argenti omnis generis celeriter abducta fuit ex dicta civitate, adeo ut infra paucos post dies abinde usque impresenciarum vix moneta quepiam argenti in dicta civitate reperiatur. Cumque materia hec apud illustrissimam reginam consortem carissimam et locumtenentem nostram generalem introducta et diu tractara fuisset inter mercatores, artifices, opifices et ceteram plebem dicte civitatis petentes dictam monetam argenti reduci debere ad dictum precium decem octo denariorum, et cives prefatos asserentes debere conservari in precio quindecim denariorum ad quod, sicut prefertur, per eos reducta fuerat plurimeque raciones ab utraque parcium coram prefata regina et nostro sibi assistente consilio quolibet ipsarum suam intencionem vallando perducerentur. Visum tandem eidem regine et consilio predicto fuit experiri debere relacionem veri valoris dictarum monetarum, comissoque hoc diversis personis in similibus expertis earum omnium judicio comprobatum est argentum repertum in uno cruciato valere plusquam decem octo denarios. Reductoque et recensito denuo et pluries omni hujusmodi negocio in conspectu prefate illustrissime regine in dicto consilio adhibitisque personis que plus de hace re sentire videbantur exactis earum omnium vottis medio juramento ac redactis in scriptis fuerunt ad nos omnia serio per ipsam illustrissimam reginam delata. Quibus omnibus per nos attente visis et in nostro consilio diligenter recensitis, quoniam sentencia illorum qui dixerunt ipsum cruciatum argenti reduci debere ad pristinum valorem decem octo denariorum qui profecto plures sunt nedum comprobatur racionibus eorum verum ipso experimento fusionis utriusque monete ac eciam ingenti damno, quod facta dicta taxa cruciati ad quindecim denarios ex evacuacione monete argenti, ut prefertur, subsecuta est, nobisque et nostro consilio hec sentencia proculdubio sanior et utilior se ostendit. Idcirco suppli-

cantibus nobis sindicis dictorum statuum mercatorum, artificum, opificum et cetere plebis dicte civitatis Barchinone, de consensu consilii nostri predicti, statuimus, decernimus et ordinamus abinde cruciatum argenti cuni Barchinone valere decem octo denarios monete Barchinone de terno, et pro ipsa quantitate denariorum decem octo recipi et dari debere absque difficultate et contradiccione quacumque solucionibus quorumcumque contractuum et alias quomodolibet faciendis in ipsa civitate Barchinone et aliis terris omnibus Cathalonie in quibus currit et currere debet moneta Barchinone quacumque nostra licencia auctoritate seu confirmacione ad id accedente tanquam nociva civitati et terris predictis protinus revocata. Preterea ne prestatuta ascensis cruciati expellat monetam floreni auri Aragonum ex partibus illis sicut illi omnes quorum sentencias in precio cruciati approbavimus futurum arbitrati sunt remanente floreno ipso in precio undecim slidorum quosque nunc fuit, decernimus, statuimus et ordinamus de ipsius nostri consilii et predictorum conformi consensu ipsum florenum auri abinde in partibus predictis non esse sub aliquo certo aut determinato precio sed haberi, ut vulgo dicitur, pro billone; ita ut nemo in solucionibus aut percepcionibus precii aut debiti depositi vel aliis quibuscumque compelli possit ad recipiendum florenum ipsum pro quocumque precio certo, nisi ut voluerit aut inter se convenerint. Eidem propterea illustrissime regine nostrum hujusmodi intentum aperientes dicimus, cuicumque vero alteri nostro locumtenenti ac gerentivices gubernatoris et bajulo generali in Cathalonie Principatu vicariis quoque bajulis localibus et allis officialibus, consiliariis insuper, consulibus, paciariis, juratis, consiliis et universitatibus ac aliis nostris subditis quibuscumque constitutis in dicta civitate Barchinone et aliis nostris subditis quibuscumque constitutis in dicta civitate Barchinone et aliis partibus Principatus Cathalonie superius designatis, presentibus et futuris, mandantes firmiter et expresse de certa sciencia nostra sub incursu nostre indignacionis et ire ac pene decem millium florenorum exhigendorum a bonis cujuslibet secus agentis et inferendorum erario nostro, quatenus nostrum hujusmodi decretum, statutum et ordinacionem ac omnia et singula supradicta teneant firmiter et observent tenerique et observari faciant, nec secus attenent aut attentari permittant quavis causa si dicta illustrissima regina nobis complacere aliique predicti graciam nostram caram habent et dictas penas cupiunt evitare, necnon declaracionem, statutum et ordinacionem nostram hujusmodi voce preconis per loca solita dicte civitatis Barchinone et aliarum civitatum, villarum et locorum territoriis preexpressi publice et solemniter nunciari faciant, ut omnibus innotescant. In cujus rei testimonium presentes fieri jussimus nostro communi sigillo in pendenti munitas. Datum in castello terre nostre Fontane, die octavo mensis novembris, anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^mo^ quinquagesimo tercio, regnorum nostrorum anno tricesimo octavo, hujus citerioris Sicilie regni anno decimo nono. Rex Alfonsus.

Llibre de les Monedes, doc. 42.

713 c. 1454 SICÍLIA

Problemes per a la fixació de la llei dels pitxols a causa de gent inexperta.

Item havendusi partutu di la sicla mastru Antoni di Rosa di Missina ordinariu fundituru et andatuin Missina et non essendu homu actu a fundiri ala sicla non si potia lavurari et li operarii gridavanu lamentandusi di la dispisa et perdita di tempu et volianussi partiri et la curti non havia uctili niunu mi fu forzatu voliri chircari modu ad fari fundiri et provari si alcunu fussi sufficienti ad tali magisteriu provay primu ad Czulla Pillicza di la sicla perki multi volti era statu ad vidiri fundiri et anticu ala dicta sicla et dichia bastarili lu animu di fundiri et pluy volti incominzandu non venia ad perfectioni perki quandu ni fondia la mitati di la rami et poy quaglava et quandu tucta et misu la liga innanti ki ministrassi quaglava et quandu pocu ni ministrava et multu dampnu sustinendu lu quali non potia supportari volendu provari altramenti Happi Luchianu lu schavuni lu quali dichia voliri fari unu fornellu alu quali beni si fundiria et fichi lu dictu fornellu di grandi migisteriu et multa spisa et pocu fructu cum multu interessi et dampnu in lu quali havendu misu libri DC di rami ligata et poy consumati cantara XXX di czucki volendu ministrari nixeru libri CCXX pluy tostu di scharrubbi ki di rami puru cum grandi fatiga laborata et circa libri CC di rami in uno scutu poy dirructu lu fornellu lu grandi interessi et dampnu di li altri libri, ... ki tum si trovavanu et da poy lavata la terra fu la perdita grandissima non cum pocu spisi. Et dapoy havendu vinutu mastru Juffre et Muntagnanu et certi altri arginteri dissiru voliri fundiri eu per voliri provari ad omni unu chircandu per potirisi lavorari ad talki non sindi andassiru li operari li dedi rami et argentu et fichiru una turretta intru la quali misiru la dicta rami et argentu et dapoy fusa volindula ministrari quaglau. Et pluy di quistu provay mastru Johanni et mastru Antoni Castri et incomensaru ad fundiri in terra cum li utri et cussi li interessi pluy criyanu cum li dispisi et dampnu et dapoy manday in Trapani havendu nova di mastru nicla Castri et cum grandi promisi vinendo et incominzandu ad fundiri sequia lu modu di li altri, et videndu quistu li dedi compagni ali dicti mastru Johanni et mastru Antoni Castri et li spisi et interessi et dampni sempri crixianu et may mancavanu in modu ki judicu secundu mia conscientia per li dicti dampni interessi haviri havutu di dampnu di rami ligata libri chentu et pluy ki su ad raxuni di tari II gr. X per libra unczi octu tari dechi (altra mano) Intendendo lo ditto danno essere stato alo detto fornello fatto per Lugiano.

Traselli 1959, p. 142; ASP, Patrimoni núm. Provisional, 1732.

714 4 gener 1454 CATALUNYA

El croat cotitza de nou a 18 diners (abans era 15) i el florí a canvi lliure, cosa que el fa passar d'11 sous a 13 sous i 3 diners.

... com en temps passat, per part dels ciutadans d'onor, de aquesta ciutat, més moguts per lur utilitat propia que per lo be public, haguessin dada prda que lo croat, qui per molt temps havia corregut en lo Principat de Catalunya a raó de 18 diners, fos tornat e baxat a 15 diners, en gran damnatge e destrucció de la cosa pública del dit Principat, e ara lo senyor rey, suplicat per part dels III estaments de la ciutat, ço és, per lo braç mercantívol, per los artistes e menestrals e altres pobles de la dita ciutat, amb de-

liberació de son consell, ordonava e colia que d'aquí avant los dits croats valguessen e fossen presos a raó de 18 diners. E que los florins d'or d'Aragó fossen billó, ço és que cascú los prenguès per aquell for que's porien concordar, e açò sots pena de 10.000 florins... E e fet, aquell dia mateix, lo flori qui de matí valia 11 sous, després de dinar valech 13 sous e 3 diners. E lo march del argent qu valia 80 sous al matí, lo després de dinar valech 108 sous.

Safont, p. 65-66.

715 4 i 15 de gener i 27 març 1454 CATALUNYA

Disposicions monetàries dels consellers: intenten fer recular el canvi de la paritat del croat, jurament del mestre i canvi dels oficials rebels de la seca.

A 4 de Janer 1454, se entengue que lo Rey havía manat pujar lo valor de la moneda, ço es lo Croat a 18 diners, y lo florí fos rebut per billo, fou deliberat que la Ciutat hi presentas discentiment, y abans valia ço es lo croat à 15 diners, y lo florí à 11 sous, com se veu à 19 de dit. Vide lo Dietari.

A 15 de Janer 1454, en manual es lo Jurament que presta lo Mestre de la Seca per observança del Privilegi dels Croats.

A 27 de mars 1454, per observança del Privilegi de 5 de maig 1444, per que certs Officials de la Seca no volian jurar, ni obrar los Croats, à requesta dels Consellers; perço dits Consellers crearen nous moneders.

Rúbriques de Bruniquer, p. 133.

716 19 gener 1454 CATALUNYA

Els consellers de Barcelona escriuen als de Girona amb aclariments en referència al canvi del valor del croat.

Als molt honorables e molt savis senyors los jurats de la ciutat de Gerona. Molt honorables e molt savis senyors: Reebuda havem una vostra letra de XIIII del present mes de janer sobre una crida publicade en aqueixa ciutat de Gerona, ab la qual és estat ordonat per part del molt alt senyor lo senyor rey que lo croat de Barchelona sia reebut e donat d'aquí avant a rehó de XVIII diners. E, per tant que siats pus amplament sertifficats de algunes circunstàncies circa lo dit material, per clarificació vostra e dels poblats en aqueixa ciutat e bisbat, nos havets tramés lo discret en Bernat Scuder, notari e síndich d'aqueixa ciutat, pregant-nos que li volguéssem donar fe e creença sobre los dits affers, segons que aquestes coses e altres són pus stesament contengudes en la dita vostra letra. A la qual vos responem que nosaltres havem hoyt a ple lo dit vostre síndich de tot ço que·ns ha volgut dir e explicar de part vostra sobre les dites coses, e·l havem informat largament de tot ço que·l havem pogut informar sobre los dits affers: lo qual ne porà fer largament relació a vostres honorables savieses, les quals la Santa Trinitat tengua en sa protecció e guarde, offerints-nos fer per vosaltres e per aqueixa ciutat totes coses a nosaltres possibles. Scrita en Barchelona, a XVIIII de Janer del any MCCCCLIIII. Los consellers de Barchelona, a vostre honor apperellats.

Sierra, p. 139-172.

717 20 maig 1454 Nàpols MENORCA

A petició dels jurats de Mallorca, el rei revoca la concessió de batre moneda atorgada a Menorca l'onze d'agost del 1453.

Nos Alfonsus dei gratia rex Aragonum, Sicilie citra et ultra farum, Valentie, Hierusalem, Hungarie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dnus. Athenarum et Neopatrie ac etiam comes Rossilionis et Ceritanie. Consuevimus libenter promulgata a nobis si emendatione egeant corrigere et mutare. Sane cum ex nostro privilegio universitatibus insule Minoricarum cudendi monetam eris absque aliqua liga usque ad certam sumam in insula ipsa superioribus annis licenciam concesserimus, et in nostro privilegio ad quod nos referimus latius continetur, que quidem moneta, obstantibus privilegiis nostrorum predecessorum laudabilis recordationis Regno Majoricarum concessis et per nos juratis, cudi est prohibita, de quibus quidem privilegiis nostre hujusmodi licentie privilegium impetrantes nullam mentionem fecerunt, atque ita dici potest nostre Majestati in his fuisse surreptum. Ea propter ad preces nuntiorum seu ambassiatorum civitatis et regni Majoricarum presentium in curia nostra de ejusmodi nostre concessionis revocaione supplicantium, privilegia nostrorum ejusmodi predecessorum ut premissimus per nos jurata observare cupientes, privilegium nostrum cudendi monetam supradictam prescriptis insule Minoricarum universitatibus sub quavis forma per nos concessum, cujus tenorem hic haberi volumus et habemus pro sufficienter inserto, ·ex certa scientia revocamus et viribus carere decernimus et effectu. Plane cum ad illius concessionem peccunia usque ad sumam ducatorum duorummille quos habuimus monete liliatorum hujus regni decem ducato quolibet computato interveniente processerimus, volumus et providemus quod illi vel quidquid ex ipsis propter hujusmodi revocationem restituendum sit, habita consideratione quantitatis ipsius monete prescripti nostri privilegii revocati sufragio cusse, eisdem universitatibus de quibuscumque nostre curie peccuniis seu introitibus per regium nostrum procuratorem civitatis et regni predicti sine dilatione restituatur. Quocirca scienter, deliberate et consulto eidem regio procuratori necnon prescriptis insule Minoricarum universitatibus, officialibus et singularibus earundem, magistro sicle seu cuditionis ipsius monete et aliis officialibus dicte sicle dicimus et mandamus scienter et consulto sub pena decenmille florenorum de Aragonia, quatenus forma presentis nostre revotationis diligenter inspecta predictus regni procurator quidquid ex predictis duobusmille ducatis eisdem universitatibus ut premisimus restituendum sit ex quibusvis curie nostre peccuniis ad quas forenses ipsius regni nobis tenentur restituat, vel illis recipere nolentibus vel differentibus secundum juris formam deponat et consignet, et in restitutione ipsa privilegium nostrum per nos ut premittitur revocatum ab eisdem universitatibus in sui forma recuperet illudque laceratum in offitio magistri rationalis curie nostre in dicto regno restituat, dictoque

universitates à cuditione ipsius monete cessent penitus et desistant et non contrafaciant quavis ratione vel causa quanto gratiam nostram caram habent penamque predictam cupiunt evitare. Ceterum eidem magistro rationali dicimus et mandamus scienter ad penam nostro arbitrio reservatam quatenus eodem regio procuratore ponente in exitu quidquid ex predictis duobusmille ducatis eisdem universitatibus solverit, vel illis recipere nolentibus deposuerit et consignaverit, et restituente transuptum nostre presentis revocationis auctenticum et fidemferens cum apoca de soluto vel certificatoria de hujusmodi deposito, illud in suis ratiociniis recipiat et admittat, dubio et difficultate cessantibus quibuscumque. In cujus rei trestimonium presens privilegium fieri jussimus nostro comuni sigillo impendenti munitum. Datum in Castello novo civitatis nostre Neapolis die vicesimo maii anno a nativitate Domini millesimo cccc° quinquagesimo quarto, regnorum nostrorum anno tricesimonono, hujus vero regni Sicilie citerioris vicesimo. Rex Alfonsus. Dns. Rex mandavit mihi Mattheo Joanni, etc., etc.

Campaner, doc. 26; ARM, pergami 368.

718 14 juny 1454 Nàpols ALBÀNIA

El rei tramet unes instruccions al seu virrei a Albània, Ramon d'Hortafà, i en una d'elles li atorga la llicència de batre moneda d'argent a Croia, l'actual Krujë.

Item en virtud de les presents instruccions lo Senyor Rey dona llicència al dit visrey que puga fer batre moneda en Croya, ço es reyals d'argent de la liga pes e cuny dels Reyals que de present se baten en la Ciutat de Nàpols.

Crusafont 2002, p. 94; ACA reg. 2799 Cancelleria, f. 114 v.-115.

719 5 agost 1454 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El mestre de la seca de Perpinyà, Jordi Llobet, remet la matrícula dels oficials de la seca al procurador reial.

Matricula monetariorum secce sive monetarie ville Perpiniani: Official necessaris e ordinaris en la secca reyal del or e del argent de la vila de Perpinyà:

Jordi Lobet, mestre de la secca reyal, Johan Calser, guarda del argent, Bernat Cesteró, guarde del argent, Bernat Castelló, agranador del or, Bernat Serra, agranador d'argent, Ffrancesch Canta, ajudant de colador del or, Pere Montoliu, fonador d'argent, Johan Caorts, ajudant de fonador d'argent, Pere Robert, mestre de balansa d'argent, Barthomeu Dauder, guarda d'or, Anthoni Baltró, ajudant de fonador d'or, -, guarda d'or, -, mestre de balansa d'or, -, fonador del or, Johan Giginta, enblanquidor del or, Ffrancesch Pericoles, acolador d'or, Guillem Conjuncta, asimentador del or, Johan Lobera, enseyador del or, Pere Ffeliu, lavador de les terres de la monedaria, Pere Davi, detriador del or e del argent, Bernat Cases, comprador d'or e d'argent, Johan Nogarol, scrivà del argent, Malol Cadany, enblanquidor del argent, Ferriol Bosquerros, ajudant d'enblanquidor e monader, Miquel Alarigues, tallador de piles e trossells, Pere Redon, mestre de foyna, Anthoni Vesia, fasedor de les cesores e amolador de les artellaries e obres, Miquel Pasteller, fasador de les piles e trossells, -, fasador de les artellaries, -, enseyador, Johan Bisbe d'Estagell, carboner de la secca, Phelip Valentí, obrer e correter de la monedaria.

Obrers e monaders àbils e experts de la secca del or e del argent de la vila de Perpinyà: Ffrancesch Castelló, Johan Steve, Johan Serra, Jordi Calser, Llorcus Garriga, Jordi Valls, Johan Sampsó, Guillem Canavelles, Bartho Agostí, Pere Monaster, Pere Canavelles, Ffrancesch Montoliu, Simon Canavelles, Ramon Costa, Pere Sellers, Dalmau Malol, Johan Pons, Guillem Volona, Polit Guill, Jaume Puyol, Guillem Cortills, Bernat Paytavi, Jaume Gelsen major, Jaume Gelsen menor, Steve Puig, Bernat Puig, Thomas Monner, Johan Escalers, Johan Jaufre, Jaume Guil, Ramon Bach, Galceran, Bertran Avella, Jaume Bajoles, Bernat Ferrer, baster, Johan Font, Guillem Puyol, Miquel Canavelles, Johan Carrera, Guillem Samaler, Jaume Roff, Guillem Carbonell, Ffrançi Font, Anthoni Pagès, Johan Rabeja, Barthomeu Ferrer, Johan Albert, Johan Barres, Barthomeu Pincart, Bernat Jorda, Fferrer Bonabosch, Johan ses Viles, Ffrancesch Amat, Bernat Ffeliu, Johan Blanquet, Arnau Pellisser, Miquel Soler, Pere Pou, Johan Vilagentill, Bernat Sabater, Vicens Fabre, Johan Comelles major, Bernat Tallet, Miquel Puyolar, Pere Mir, Matheu Grimau, Jaume Jaufre, Pere Massana, Domenge Milara, Guillem Perearnau, Pere Costa, Steve Gros, Mestre Guillem Vila, Pere Català, Jacme Foxa, Johan Foxa, Guillem Palayrach, Barthomeu Bastard, Bringuer Taqui, Johan Anthoni Martí,

Official reyals de la secca de la monedaria: Misser Bernat Paytaví, assessor de la monedaria, Misser Miquel Pastor, advocat fiscal, Bernat Guany, scrivà reyal de la monedaria e del or, Pere Bernat, procurador fischal, Salvador Vallspir, audador, -, missatge.

Die lunis intitulata quinta mensis augusti, anno a nativitate Domini millesimo CCCC° quinquagesimo quarto, precedens matricula fuit tradita honorabili domino Carolo de Ulmis, militi, procuratori regio comitatuum Rossillionis et Ceritanie, intus domum procurationis regie invento per venerabilem Georgium Lobet, magistrum secce regie ville Perpiniani, amovendo a matricula dicte secce cunctos monetarios preter eos qui in presenti matricula scripti sunt, asserentem nominatos et in presenti scriptos virtute juramenti per ipsum prestiti esse ydoneos et sufficientes et opperantes ac abiles ad dictum officium in quo sunt deputati exercendum. Et ibidem dictus honorabilis dominus procurator regius dictos monetarios ad eorum officia admisit, salvo sibi jure et retento quod quotiens aparuerit ei preinsertam matriculam esse corrigendam, quod possit corrigi et emendari prout voluit et requirunt constitutiones Cathalonie generales, pracmatics et provisiones regis super hiis facte. De quibus omnibus, ut premititur peractis, tam dictus honorabilis procurator regius et magister secce voluerunt eis et utrique ipsorum per me Bernardum de Plano, auctoritate regia publicum ville Perpiniani, fieri publicum instrumentum etc. Testes: discretus Johannes Cavalls, notarius Ville ffranche Confluentis, et Stephanus Gros, parator Perpiniani.

Llibre de les Monedes, doc. 5.

720 16 novembre 1454 CATALUNYA

L'infant Joan, lloctinent, estén els privilegi dels croats als divisors de croat: mitjos, terços i sisens.

Johannes Dei gratia rex Navarrae, Infans et Gubernator generalis Aragonum, et Siciliae, dux Montisalbi et Petraefidelis Comes Rippagurciae, ac dominus civitatis Balagarii, Locumtenens Generalis serenissimi Domini Regis fratris nostri honorandissimi. Dilectis nostris magistro seccae auri et argenti, quae cuditur in civitate Barchinonae, qui nunc est et pro tempore fuerit, et eius locumtenenti seu regenti dictum officium, et quibuscumque monetariis, operariis officialibus et aliis Ministris dictae seccae qui nunc sunt et pro tempore fuerint salutem et dilectionem: Quamvis per privilegia regia dictae civitati sit concessum, quod in dicta secca dictae civitatis cudatur moneta argenti vocata croats et hoc quantumcumque, et quotienscumque consiliariis dictae civitatis qui pro tempore fuerint, placuerit et bene visum fuerit et ad eorum solam, et simplicem requisitionem, et pro illa quantitate vel illis quantitatibus quas voluerint et duxerint exprimendas, et non alias neque in plus, cum potestate plenaria ipsis consiliariis atributa taxandi salaria et expensas dictae cuditionis, quae salaria et expensae exsolvi habent ex qualibet marcha argenti, et cedunt oneri cuiuslibet marchae argenti de qua fabricata et operata fuerit dicta moneta, et de dicta marcha monedata habent deduci pro ut in praedictis privilegiis continetur: Attamen in dictis privilegiis nulla fit mentio quod ipsa moneta possit per partes cudi, quae cuditio per partes multum necessaria existit, maxime attenta carentia denariorum minutorum Barchinonae de terno, quae quamplurimum viget in dicta civitate, et alibi ubi ipsa moneta currit et currere consuevit. Ideo supplicantibus nobis humiliter pro iis dilectis nostris consiliariis dictae civitatis, vobis dicimus et mandamus de certa scientia et expresse, quatenus, sine tamen diminutione legis et ponderis dictae monetae argenti ad voluntatem et requisitionem ipsorum consiliariorum, et non alias iuxta dicta privilegia cudatis et cudi faciatis dictam monetam de argento vocatam croats et etiam mediam, tertiam, et sextam partes de croats cum signo quo signatur moneta Barchinonae de terno perpetua, quemadmodum fieret si in dictis privilegis de iis mentio facta fuisset; salaribus, sumptibus et expensis dictae monetae argenti amonedatae, et ad onus illius, pro ut in dictis privilegis continetur. Praedicta omnia et singula, et ex eis dependentia per vos fieri volumus et iubemus sine praediudicio Privilegiorum dictae civitatis; quinimo privilegia ipsa et omnia et singula in eisdem contenta in suis plenissime perdurare volumus robore, et valore, et per vos et alios, ad quos spectet, omnino servari; iuribus nihilominus Domini Regis semper salvis remantentibus, Provisionem autem nostram et mandatum huiusmodi durare volumus dum dicto Illustrissimo Domino Regi fratri nostro, seu nobis placuerit et non ultra. Datum Barchinonae die secta decima novembris anno à Nativitate Domini millessimo quadringentessimo quinquagessimo quarto.

Salat, doc. 61; AMB, Llibre Vermell 3, f. 188; Botet, p. 251, ACA, reg. 3294, f. 55 v.

721 18 juny 1455 CATALUNYA

D'acord amb l'autorització anterior, la ciutat de Barcelona acorda batre divisors del croat, molt necessaris atesa l'escassetat dels diners de tern.

Botet, p. 251, sense font.

722 13 octubre 1455 CATALUNYA

Els regidors de la Taula fixen el for del florí en 13 sous.

Dilluns a 13 octubre 1455, los regidors de la taula de la ciutat de Barcelona, ordonaren que tothom qui posas a levàs florins de la taula de la dita ciutat, que'ls posàs e'ls rebés a raó de 13 sous, no contrestant la crida que'l senyor rey havia feta a 4 de gener 1454, ab la qual era stat instiuit que lo florí no hagués for cert sinó que fos billó.

Safont, p. 85.

723 18 juny a 10 octubre 1455 CATALUNYA

Diferents acords de la ciutat sobre monedes: acord de fer moneda d'argent, especialment divisors; qüestions derivades del canvi del for del croat, i fixació del for del florí en 13 sous.

A 18 de juny 1455, en Consell se tracta de fer Croats, ê mitgs Croats, ê sisens de Croats de argent, y à 20, lo Consell delibera que los Consellers compren lo argent que poran pera fer dites monedes, empero que la major part sien mitg, ê sisens.

A 26 de juny 1455, era diferencia entre Consellers, y Taulers de una, y Deputats de altra, sobre las monedas que los Deputats tenían en la Taula, que essent entrades a.° (a rahó) 18 diners lo Croat, per haber apres lo Rey alterat lo valor del Croat, pretenian que la Taula los havía donar lo augment.

A 10 de octubre 1455, fou deliberat que lo florí fos donat, y pres a.° (a rahó) 13 sous.

Rúbriques de Bruniquer, p. 133.

724 5 gener 1456 NÀPOLS

El rei mana que es pagui a Francesc Liparolo, "*sculptor et fabricator cuneorum necessariorum in regis siclis huius regni*", 3 ducats per un segell d'argent.

Sambon 1891, p. 484.

725 12 febrer 1456 SARDENYA

Segons Toxiri, la producció minera va ésser tant alta el 1455 que per un privilegi d'aquesta data es va reprendre l'emissió dels alfonsins menuts amb els encunys vells. El document també parla de l'antigor d'aquesta seca: "*in seca villa Ecclessiarum de Sigerre, et per magna tempora et longeva cuse fuerunt in dicta seca quariplurime pecunie quantitates in or., in argen. in billó e moneda menuda*". Toxiri interpreta que la seca fou activa abans de l'arribada dels catalans i, fins i tot, dels pisans, cosa dubtosa.

Toxiri, p. 40.

726 8 abril 1456 CATALUNYA

A petició de les Corts de Catalunya, l'infant Joan mana que tinguin curs obligatori els florins catalans a 13 sous, els croats de Barcelona i de Perpinyà a 18 diners de tern. Botet relaciona això, erròniament, amb l'encariment de la plata.

Sia á tots cosa manifesta que Nos Don Johan per la gracia de Deu rey de Navarra Infant é governador general d'Aragó é de Sicilia, duc de Nemos e de Muntblanch, comte de Ribagorça é senyor de la ciutat de Balaguer loctinent general del serenisimo senyor Rey frare nostre molt honrat ab tenor de la present e scientment e expressa e ab deliberacio del sacre consell del dit Senyor Rey é nostre per lo dit Senyor Rey é per los seus successors á humil supplicacio de la maior part del estament é bras militar del Principat de Cataluña é de vosaltres los egregi noble e amats e devots nostres en Francesch de Fonollet, vescomte de Roda, en Pere de Rochaberti. Mossen Naras de Santdynonis, mossen Johan de Palou cavallers en Pere March é en Francesch Andreu Bisbal, donsell, en nom vostres propis é en nom e veu del dit bras militar de Cathalunya, e axi com havents en aço potestat de la dita maior part del dit bras militar otorgada per la dita maior part de aquell á vosoltres lo present dia. Segons largament consta per acte de la dita maior part del dit bras continuat en lo proces familiar del mateix bras per en Johan Ginebret notari de Barcelona altre dels scrivants de la cort per lo dit estament militar, atorgam perpetualment al dit estament é bras militar é singulars de aquell é altres de Cathalunya en comu é particular que alegrar sen volran en poder del notari é secretari devall scrit rebeent é stipulant en nom del dit bras é singulars de aquell é altres de qui sia é puxe esser interes: Que lo dit senyor ne sos successors ó lurs primogenits ó qualsevol official de quina autoritat ó preheminencia vol que sia no muntara ó muntaran lo reyal ó croat de Barcelona é de Perpinyá á mes for de dehuit diners barchelonesos de tern. Et mes atorgam Nos dit rey de Navarra loctinent general que si lo senyor ó sos succehidors voldran ó voldra abaxar los dits croats á menys for dels dits dehuit diners per croat de pes, que nou puxen fer sino ab expres consentiment de la Cort general de Cathalunya ó á supplicacio de la ciutat de Barchelona. Et si volrá ó volran abaxar lo dit senyor ó successors de aquell lo flori dor d'Arago á menys valua dels dits tretse solidos per flori de pes, nou puxen fer sens voluntat ó consentiment de la dita Cort general. Et que no puxe ne puxen forçarlos de pendra alguna altra moneda sino la que de present corre ço es moneda de tern, croat de Barchelona é de Perpinya, é flori dor d'arago. Volent empero Nos dit rey de Navarra loctinent general é vol lo dit bras militar é nos Francesch de Fonollet vescomte de Roda, Pere de Rochaberti, Naras de Santdyonis, Johan de Palou, Pere March e Francesch Andreu Bisbal en los dits noms nostres propis é en nom y veu del dit bras militar é aixi com habents de la maior part de aquell la potestat damunt dita. Que per lo present privilegi no sia fet periudici als privilegis é libertats consentits á la ciutat de Barchelona é á la vila de Perpinya ó altrament al dit Principat en comu ó en particular ne als Usatges de Barchelona, Constitucions de Cathalunya, Capitols de Cort ó als usos é costums del Principat, ans stiguen en lur força é valor sino en tant com sia mes favor al dit Principat é singulars de aquell é mes libertat de la patria. Entes empero que per lo present privilegi lo dit bras militar no enten directament ó indirecta approbar ó improbar los privilegis á la dita ciutat de Barchelona é vila de Perpinya ó altres Universitats ó singualrs del dit Principat consentits, ans resten lo dit bras é singulars de aquell en lur plen dret é tant dret com eren abans de la concessio del present privilegi. Ne encara per lo present privilegi sia adquisit algun dret ne parat periuhy algu als contrahents que han contractat fins á la present jornada, ans casu dells romangue en son dret quant es als contractes passats, axi com si lo present privilegi no fos estat otrogat. E prometem convenim ens obligam Nos dit rey de Navarra loctinent per lo dit Senyor Rey é per los seus successors é encara juram per lo dit Senyor Rey en son nom é anima é per los dits seus successors per nostre Senyor Deu á la creu de nostre Senyor Jesucrist els sants quatre evangelis devant nos posats é per Nos reverentment tocats ab la nostra ma dreta en poder del secretari del dit Senyor Rey é nostre é notari devall escrit, axi com á publica persona les damunt dites é infrascriptes coses de Nos segons que dessus reebent é testificant tenir servar é guardar é fer tenir servar é guardar lo present privilegi é totes é sengles coses damuntdites, ab les reservacions salvatats é condicions damunt expressades segons dessus son contengudes é contra aquell ó aquelles ó alguna daquellas no fer ó venir ó permetre esser contrafet ó contravengut per alguna raho ó causa. E nos dits Francesch de Fonollet vescomte de Roda, Pere de Rochaberti, Naras de Santdyonis, Johan de Palou, Pere March e Francesch Andreu Bisbal en nom nostres propis é en nom é veu del dit estament é bras militar del Principat de Cathalunya, é axi com havents de la maior part de aquells la potestat damunt dita, lo privilegi é totes é sengles coses damunt contengudes é atorgades per Vos dit molt excellent senyor rey de Navarra loctinent general al dit estament é bras militar é á nosaltres en nom é loch de aquell ab multiplicacio de gracies molt humilment acceptam ab les reservacions empero salvatats é condicions damunt contengudes. Que dada é feta fonch en la ciutat de Barchelona á vuit dies del mes de abril en lany de la nativitat de nostre senyor mil CCCCmo cinquanta sis. E del regne del dit senyor Rey deça far any vint é dos é dels altres regnes seus any quaranta un. Senyal de Nos Don Johan per la gracia de Deu rey de Navarra Infant é gobernador general d'Arago é de Sicilia duch de Nemos é de Muntblanch, Comte de Ribargorça é senyor de la ciutat de Balaguer loctinent general del serenissimo senyor Rey frare nostre molt honrat. Qui les coses damunt dites loam atorgam fermam é

juram é la present carta publica sevol privilegi ab lo segell del senyor Rey en pendent segellar manam. El Rey Juan, senyals de nos en Francesch de Fonollet vescomte de Roda, Pere de Rochaberti, Naras de Santdyonis, Johan de Palou cavaller, Pere March é Francesch Andreu Bisbal donsells dessus nomenats que en los noms damunt dits les coses damunt dites ab multiplicacio de gracias humilment acceptam é loam ab les reservacions empero salvatats é condicions damunt contengudes. Testimonis foren á les coses damunt dites presents lo venerable pare en Christ Don Jaume de Cardona bisbe de Vich president del consell reyal, Miçer Johan pagés doctor en leys Vice Canceller é Nandreu Cathala loctinent de Tresorer general é conseller del dit senyor Rey. Signum mei domini decho serenissimorum dominorum Aragonum et Navarre regum predictorum secretarii ac notarii publici civitatis Cesarauguste regiaque auctoritate per totam terram et dominationem dicti illustrissimi domini regis Aragonum. Qui de ipsius domini regis Navarre locumtenentis mandato predictis una cum pronunciatis testibus interfui eaque scribi feci et clausi.

Salat, doc. 62, ARCACB In exercituum et Curiarum Cathalon. II. Botet, p. 251.

727 9 abril 1456 CORONA

A 9 de abril 1456, en lo Proces del Bras Real de la Cort General, se fa menció com la Cort donava al Rey 400.000 florins de or, valents 220.000 lliures.

Rúbriques de Bruniquer, p. 133.

728 8 juny 1456 NÀPOLS

El rei augmenta les percepcions del gravador de la seca de Nàpols, Francesc de Liparolo. En lloc d'un tornès i mig per lliura de moneda d'argent, li assigna 3 tornesos per lliura per a les emissions d'argent i d'aram, i 5 grans d'or per lliura de moneda d'or. També li encarrega que li cerqui monedes antigues, feina per la qual li atorga 50 carros de blat l'any, lliures de drets.

Sambon 1893, p. 74, AN, Regia Camera della Sommaria. Comuni 5, f. 1191; AN, Executòria della Regia Camera della Sommaria, vol. 1, f. 357 t.

729 30 juliol 1456 CATALUNYA

Segons Safont, els canvis monetaris preconitzats per la Busca han fracassat.

... atenent que lo muntament de les monedes qui poch ha s'ere fer a gran requesta lur (dels buscaires) creent ells que d'aqui vant passarien pus fretura, ans serien tots richs, que no'ls caldria fer feyna ni jornal, no'ls era tan be exit com ells pensaven, car tan pobres s'eren huy com mai... Demanen ara tallar la importació dels draps estrangers.

Safont, p. 90.

730 8 gener 1457 CATALUNYA

El rei ratifica el curs del florí i limita als canvistes la percepció del canvi de florins a un diner per florí i una malla per mig florí.

Nos Alfonsus Dei gratia rex Aragonum Siciliae citra et ultra Pharum, Valentiae, Hierusalem, Hungariae, Maioricarum, Sardiniae, et Corsicae, comes Barchinonae, dux Athenarum et Neopatriae, ac etiam comes Rossilionis, et Ceritania. Curandum enim nobis est, qui pii Patris more Patriam nostram volumus et utique optamus amore ac pietate complecti, et optimas excogitare leges, et Reipublicae Regnorum ac terrarum nostrarum commodissimas, et quae non modo nullas discordias nutriant, verum etiam lites omnes et controversias funditus tollant; et si quando ipsis in legibus quid iniquum damnosum aut parum utile videatur, non ne id erit aut emendandum continuo, aut penitus admonendum? Cum itaque posteaquam nostris mandato, et ordinatione in civitate Barchinonae, et alibi in Cathalonie Principatu publicatum fuit nostrum edictum datum cum charta nostra sigillo nostro communi in pendenti sigillata in Castro-novo facta tunc octavo die Novembris anno á Nativitate Domini millessimo quadringentessimo quinquagessimo tertio, quo cruciatum argenti cunei Barchinonae reduximus ad pristinum valorem, id est decem octo denariorum Barchinonae de terno, et eodem etiam edicto decrevimus florenos auri non fore abinde sub aliquo certo et determinato pretio, sed haberi ut vulgo dicitur pro Billo. Itaque nemo compelli posset in solutionibus, vel perceptionibus pretii, ac debiti depositi, vel aliis quibusvis ad recipiendum floreaum auri pro quocumque pretio certo nisi pro ut vellent, convenirentque inter se contrahentes, vel dantes et recipientes, pro ut in dicto edicto ad quod nos referimus continetur; Experientia rerum omnium magistra patefactum sit, et fama etiam refert publica id ipsum, quod de dicto floreno decrevimus dedisse et dare continue damna quamplurima, angustias, vexationes, atque discordias, causante astutia et calliditate multorum, quibus privata, quam publica utilitas charior videtur, quique cum et universitatum, et singularium quam plurimorum essent creditores, in solutionibus quas eis fieri oportuit, propriam solum curantes utilitatem, florenum auri qui licet post dicti edicti publicationem communi cursu ad valorem fuit nunc terdecim solidorum, et trium denariorum nunc terdecim solidorum Barchinonae, pro utroque tamen pro tali valore, seu pacto recipere recursarunt: Alii creditores allegantes lege dicti edicti compelli non posse ad dictum florenum recipiendum, nisi pro ut vellent. Allii quibus mediantibus publicis instrumentis solutio cuiusvis quantitatis fuit et est facienda, illus idem praetendentes tum etiam allegantes contractuum ipsorum vim et legem; nam cum in civitate Barchinonae, et alibi in tota fere Cathalonia, et in comitatibus Rossilionis, et Ceritaniae in omnibus paene contractibus, seu instrumentis de pecunia mentionem facientibus communiter per notarios ponantur librae monetae barchinonae de terno, ut puta: promitto solvere vel reddere centum libras, vel: pretium est centum librarum monetae barchinonae de terno; et sic de

aliis contractuum vel instrumentorum huiusmodi lege creditores etiam asserebant et asserunt in et de dicta moneta Barchinonensi de terno quorumcumque contractuumsolutiones eis fieri debere, quasi ex pacto, eo quod adiectum est in contractibus monetae Barchinonae de terno, non considerantes propriae utilitatis passione, ac caligine abducti, quam in contractibus ipsis sive fuerit censualium, sive aliarum quarumcumque rerum, nunc in florenis nunc in cruciatis, nunc in minutis praedictis nunc permixtim, et multo saepius fuerint in florenis auri, quam in minutis ipsis contractus celebrati in dicta civitate et Principatu; et ita fuit hactenus inconcusse observatum usque ad tampus publicationis dicti edicti, non pensantes etiam valorem florenorum auri secundum communem cursum consimilium alterius monetae Barchinonae valorem, seu quantitatem equivalere, ac coaquare, ut fit ubique, ubi moneta auri et aliae monetae currunt, et iuri, aequitati, ac rationi consonum est: super quibus cum variae ortae essent differentiae, ac quaestiones tandem eo deventum est, ut omnes fere solutiones quorumcumque contractuum praemaxime luitiones, et pensiones censualium, et violariorum non nisi de nummis, qui vulgo dicuntur menuts, in quibus monetam Barchinonae de terno dicitur consistere fuerunt postulatae, vel saltem de cruciatis argenti per paucos creditores, de gratia hoc fieri asserentes, fuerunt permissae, florenis auri penitus contemptis, et quasi pro nihilo habitis quo ad dictas solutiones faciendas, et quo ad omne etiam comercium, licet ex octo cruciatis, et duodecim denariis, ut antea peractum edictum fiebat, florenus habeatur, et universa qua indistincte ante publicationem dicti edicti in omnibus solutionibus creditores recipere consueverant, non obstante clausula illa Barchinonae de terno, neque eius differentia, sive in contractibus sive in solutionibus faciendis antea congnoscebatur: ex quibus hoc etiam accidit malum, quod moneta praedicta nummorum minutorum sive barchinonensium de terno etiam et cruciatorum ut plurimum ac maxime necessaria ad dictas solutiones faciendas usque adeo requisita fuit et est, ut pro illa habenda nunc octo, nunc sex, nunc quinque pro centenario dati fuerint, et utique dari oportet, ob quod dicti creditores censualistae, ac etiam campsores, et alii nonulli tales, quibus sitis ardescit rem familiarem augendi, et quibus fas esse non debuisset, sua aviditate quidem taliter rempublicam laedere spe seu ambitione dicti lucri omne studium, omnemque curam contulerunt, ac conferunt ad dictam monetam praesertim minutorum, quae dicuntur barchinonensium de terno occupandam, occultandamque, et ut ita dicamus captivandam omnino; quo fit ut eiusmodi monetae minutorum tanta ab eo scilitet tempore publicationis videlicet edicti memorati fuerit et sit penuria, quod illius non modo copiam, sed nec sufficientiam quisque praeter ipsos creditores censualistas et campsores habere potest non etiam pro necessariis ad quotidianam singuloreum victus impensam, pro quibus ipsa quidem pecunia comparata ab initio, et in omni tempore magis in populis necessaria fuit. Itaque fere patria in illa Cathaloniae vivitur, praesentim in dicta civitate Barchinonae, tamquam non sit dicta moneta, quod et reipublicae, et singulis multitudinis permagnas attulit ad Populum difficultates ad habendum victualia et alia ad vitam necessaria, quae ut facillime habeantur, providendum est, et affert vexationes, mnolestias atque damna: quas ob res volentes Nos quidem, ab re nostra publica pr pulsare, et penitus amovere quascumque difficultates praesertim tam dispendiosas Reipublicae, ac tollere quaecumque illi damnosa quovismodo, ac molesta sint, et ex quibus lites, quaestiones ac differentiae possint quomodolibet oriri, sacri nostri regii consilii deliberati in praecia, hac pragmatica sanctione ad nostrum beneplacitum valitura providendum duximus, uti praesentium serie providemus, volumus atque decernimus pro evidenti nostrae reipublicae utilitate, amodo singulos florenos auri Aragonnm boni et recti pensi dari et recipi debere, et oportere pro valore seu pretio terdecim solidorum barchinonensium, et singulos medios florenos pro valore seu pretio sex solidorum et sex denariorum dictae monetae in solutionibus quorumcumque contractuum praeteritorum, praesentium, et futurorum, et alias quomodolibet faciendis in dicta civitate Barchinonae, et aliis civitatibus, villis, et locis Cathaloniae in quibus currit et currere debet moneta Barchinonae, sive propietatibus, ac pretiis censualim mortuorum, ac violariorum, et illorum pensionibus, sive alias in quibusvis aliis contractibus solutiones ipsae fiendae sint; et hoc absque difficultate et contradictione quibuscumque, et cuiusvis decretis et provisis cum dicto edicto de cursu dicti floreni nulla tenus obsistentibus; quod edictum in ceteris remanere volumus in suis iuribus et effectu, ne sit uti antea nostra Respublica, quae privatorum taliter praesertim commodis merito praeferenda est abutentium calliditate confundantur et perturbetur confusione dictae monetae: Si vero floreni et medii floreni, ex quibus dictae solutiones fient debitum et assuetum pensum non attingent, eos nichilominus ad dictum pretium seu valorem dari et recipi debere volumus et decernimus, difficultate et contradictione quibusvis semotis, coaequato tamen penso, et ratione habita eius quod defuerit, ut est fieri solitum: non tamen per hoc prohibitum esse intendimus, quin quisque si voluerit, ad minus pretium sive valorem dare possit quemlibet florenum auri, nec taliter recipientesve paenam aliquam incurrant; Campsoribus tamen ad abusos illorum tollendos prohibitum esse volumus et censemus, nulloque modo liceat eis per se ipsos campsores, seu interpositam personam pro eorum interesse, nec pro aliis non campsoribus, aut alias quovismodo dictum florenum ultra terdecim solidos vendere, salvo quod eisdem campsoribus sit licitum pro cambio cuiuslibet floreni recipere tantum unum denarium, et pro quolibet medio floreno obolum, et id quod defuerit à iusto penso cuiuslibet floreni et medii floreni. Vobis ideo illustrissimo Principi Regi Navarrae fratri nostro charissimo, et in Regnis et terris occiduis generali locumtenenti intentum nostrum declaramus, quo volumus et disponimus, vobis vero magnificis dilectis et fidelibus nostris gerentibus vices gubernatoris generalis in Principatu Cathaloniae et in comitatibus Rossilionis et Ceritaniae praedictis vicariis, baiulis, subvicariis, subbaiulis, et aliis etiam universis et singulis officialibus et subditis nostris praesentibus et futuris, et vestrum cuique dicimus et districte praecipiendo mandamus consulte et de certa scientia, paenaque decem millium florenorum auri Aragonum à contrafaciente quolibet irremissibiliter exigenda nostrisque inferenda aerariis, quod provisionem, voluntatem, et decretum nostrum huiusmodo, ac omnia et singula prae expressa teneant et observent, tenerique et observari per quoscumque irrefragabiliter faciant; contradictores, si quis forsan fuerint, ad praedictorum observarionem per executionem dictae paene, et alia peremptoria remedia rigide compellendo, dubio, contradictione, ac consultatione quibusvis semotis. Et ut praemissa omnia et singula omni bus nota fiant, et faciant dicti nostri officiales per loca solita jurisdictionum eis comissarum praeconis voce clangentibus prius tubis, solemniter publicari. In cuius rei testimonium praesentes fieri iussimus nostro communi sigillo pendenti munitas. Datum in terra nostra Fogiae die octava mensis

januarii anno á Nativitate Domini millessimo quadrigentessimo quinquagessimo septimo, Regnorum nostrorum anno quadragessimo secundo, huius vero citerioris Siciliae Regni vicessimo tertio. Rex Alfonsus.

Salat, doc. 63; AMB, Llibre Vermell III, f. 194 i ss.

731 18 febrer 1457 CATALUNYA

El rei ratifica el for del florí a 13 sous.

... per virtut de una provisió reyal que los homes de la buscha havien impetrada, fonch feta crida en Barchinona que, sota pena de 10.000 florins, tothom hagués a pendra lo florí d'or d'Aragó, que fins aci havia corregut per billó, a raó de 13 sous, així en remences de censals con en qualsevol altres pagaments.

Safont, p. 97.

732 26 i 28 febrer, 21 març i 8 abril 1457 CATALUNYA

Diferents disposicions sobre monedes dels consellers de Barcelona: anunci d'una pragmàtica sobre els menuts, crides sobre el for del florí a 13 sous, execució de dos falsadors de la moneda i prohibició de la circulació d'ardits i morlans.

A 26 de febrer 1457, Pragmatica sobre los menuts.

Dilluns á 28 de febrer 1457, en Dietari apar que fonch feta Crida per los lochs acostumats de la Ciutat ab 8 Trompetes, ê lo Tabaler continent en efecte per Previsió, Pragmatica, ó Edicte del S.or Rey Alfonso, benaventuradament regnant dat en la Terra de Fogia á 8 de Janer de dit any 1457, que lo florí de or en la Ciutat de Barcelona, é en qualsevols Ciutats, Viles, ê Lochs del Principat de Cathalunya se hagues â rebrer per qualsevols Censalistas, Violaristes, ê altres qualsevols personas â raho de 13 sous florí, ê que los cambiadors nols pusquen â major preu donar, ê haver un diner de Cambi de florí, ê malla de mitg florí.

Dimecres á 23 de mars 1457, en Dietari apar que â sinch hores del matí, foren penjats dos homens, lo un dels quals havía nom Diona, lo qual fonch pres lo die passat á mig jorn per Ladre, ê laltre dels penjants fou penjat per ladre, ê Falsedor de moneda ê foren executats ab Procés de Cambra.

A 8 de abril 1457, se tracta de expedir ardits, y morlans, y monedas estranyes, y â 26 se feu la Crida, y á 15 de Janer, y 10 de desembre 1461, son altres Crides.

Rúbriques de Bruniquer, p. 133, 157 i 133-134.

733 16 abril 1457-22 abril 1458 Barcelona CATALUNYA

Entre aquestes dates es varen batre a Barcelona 6.723 florins.

Sanahuja, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seca de Barcelona, reg. 1990. Inèdit.

734 6 maig 1457 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Els cònsols de Perpinyà demanen al rei de poder tornar a batre croats durant sis anys, ara a 74 peces el marc i no a 72, i a llei d'onze diners i nou grans en lloc d'onze diners i mig, fins a la quantitat de 30.000 marcs, així com diners dels que baten normalment. Hi ha errors en les talles, tant en la versió de Colson com a l'actual de *Llibre de les Monedes*, però nosaltres entenem que es tracta de fer la nova moneda a 74 peces el marc. D'altra banda, el regest original parla d'uns capítols concordats i jurats pel rei, quan tant Colson com el recopilador del *Llibre* entenen que és la proposta feta al rei.

Capitols concordats, fermats e jurats entre la Sacra Magestat del Senyor Rey, de una part, e la Universitat de la vila de Perpenyà, de la part altra, sobre cert arrendament e licència de batre monedes e altres coses infra següents: segons se segueix.

Primerament Senyor, que jatsia en la seca de la vila de Perpenyà, tant per privilegis dels senyors reys passats de gloriosa memòria e de vostra magestat, quant encara per longa consuetut, se sien batuts entre les altres monedes d'argent reyals, migs reyals, en lo circuit dels quals és scrit «Comes Rossilionis etc.», diners menuts e malles; emperò, per que de algun temps ençà la dita dits reyals, mig sreyals, diners menuts e malles, que al present no s'en troben que còmodament puguen bastar als us e exercici que la dita vila e singulars de aquella fan, e lur negociació requer. Ans de gran temps ençà per causa de la dita diminució a la dita vila e singulars de aquella ha combvengut e cové usar en los comercis e negocis concorrents, per billó emperò, scuts e moltons monedes del regne de Ffrança, en lo ús de les quals se són rebuts e·s reben grans dampnatges, e açò per lo montar e devallar que·s fa de la valor de aquells. Per tant los cònsols de la dita vila aprés detenguts per la dita rahó grans e diverses consells e haüts vots de hòmens pèrits en tals coses troben e han vist per experiència a la dita vila e singulars de aquella, no solament ésser spedient, mas encara molt necessari, que en la seca de la dita vila se baten reyals, migs reyals, diners menuts et malles, lo que fàcilment e còmoda fer no poden, considerat los pes e ley dels reyals e migs reyals qui·s són batuts per lo passat, e la gran raritat e pobresa de argent en maça que és en la dita vila, del qual val més lo march en maça que no és lo for e preu del march dels reyals en forma. De hon han considerat los dits cònsols per provehir a aquesta tanta necessitat e dirigir lo bé e útil e la cosa pública de la dita vila e encara dels poblats en los comtats de Rosselló e de Cerdanya sien batuts en la seca de la dita vila de Perpenyà reyals e migs reyals, dels quals ne haia de haver en lo march de Barchinona satanta quatre de talla, axí com de primer ni havia LXXII, e que lo argent sia axí com era de onze diners e malla de liga de onze diners e nou grans. Perçò Sacra Magestat supplica la dita vila a vestra Senyoria que li plàcia, con-

firmant los dits privilegis, usos e vostums, vulla de nou atorgar que en la seca de la dita vila se puixen batre reyals, migs reyals de les dites talla de LXXIIII peces per march, e ley de onze diners e nou grans fins a trentamília marchs d'argent de fi, e diners menuts e malles de aquelles ley e pes que en la dita vila són acostumats batre fins en dos mília marchs de fi, los quals a XVIII diners reyals e a nou mig reyal sien axí haüts e rebuts en la dita vila e en los dits comtats de Rosselló e de Cerdanya com los altres de primer en la dita seca batuts són stats tenguts, haüts e rebuts. Ítem Senyor, per que pus promptament e fàcil sia provehit a la necessitat de la dita vila e singulars de aquella e dels dits comtats, vestra senyoria arrendarà e arrendament farà de la dita seca per temps de sis anys continus a la dita vila, per lo qual arrendament li transferra tots profits, drets e utilitats que a vestra senyoria per lo batre de la dita moneda li pertanyarà o pertànyer porà, axí e en tal manera que la dita vila no sia tenguda per la dita rahó fer alguna sinena mas per aquella; e per lo dit arrendament durador per lo dit temps, la dita vila servirà a Vestra Magestat de mil ducats a rahó de cinch tarins ducat moneda del regne de Sicília deçà far. Ítem Senyor, Vestra magestat prometrà e solemnement jurarà que no consentrà ni permetrà que en los dits comtats de Rosselló e de Cerdanya, ni lochs que sien dins la governació de aquells, se bata moneda alguna d'argent, e sin permatia en manera alguna quinasvulla fos, que atla concessió, licència o arrendament sien casses, nulles, irrits e per no fets. Et no resmenys si de fet sen hi batia, que tal moneda no sia haüda, tenguda ni reputada per bona, e que puxa ésser fet a instància dels cònsols de la dita vila o síndich de aquella contre los impetrants e obrants tal moneda proçés de falça moneda e de fals moneder, e per tals siens hauts, tenguts, castigats e punits per jutge competent. Ítem, que si en los deliuraments de la dita moneda haurà alguna deliurança fort o flaca de mija peça en lo march, que les guardes sien tengudes spachar tal deliurança, tant de fort quant de flach, e lo flach no puxa ésser més de mija peça, e lo fort no puxa ésser sinó altra mija peça, e que les guardes ab l'escrivà ensemps ne hagen a tenir lo compte, e que de mig en mig any lo dit compte sia egualat. Ítem, per que és dit que la ley dels dits reyals e migs reyals sia de onze diners e nou grans, e si en les dites deliurances havia alguna observança o deliurança que nos bastàs als dits onze diners e nou grans, puys fos o bastàs a onze diners e set grans, que les dites guardes sien tengudes en deliurar, los tenint compte les guardes e scrivà tant al gras quant al magre, e que en lo mig any demunt dit, axí lo fort e feble com los gras e magre, tot sia egualat. Ítem, que los dits arrendadors o regidors de la taula de la vila pusquen comprar e fer comprar tot argent de billó dins vestra senyoria necessaria la dit batiment fins als dits trenta dos mília marchs sens incorriment de alguna pena que fos imposada per Vestra Majestat o per vostres predecessors. Ítem Senyor, que si en la dita seca se cometia algun frau que los dits cònsols ni la dita vila no·y sien tenguts, ni altres official sino tensolament aquell qui cometran lo frau. Més avant que si durant lo dit arrendament se comatia algun frau, tant en talla quant en ley o en qualsevulla manera que dir ni imaginar se puxa, se fahia algun sinistre, que axí com és dit damunt no·y sien tenguts nenguns sinó aquells qui cometran tals fraus, e que lo maestre sia tengut e obligat de donar lo compte de les ley e talla e no pas la dita vila. Ítem, que los dits cònsols o regidors de la taula o una persona elegidora per los cònsols sia tenguda de rebre tot aquell dret que per tatxes a vestra senyoria pertangua, levades les messions, e aquell retenir se vers la dita vila, e convertir en paga e satisfacció del servici fet a Vetra Magestat dels dits mil ducats e de tot ço que pertanyarà a Vestra Senyoria dels dits trenta dos mília marchs, los dits cònsols no sien tenguts de donar compte ni rahó a mestra racional, ni procurador reyal, ans per la dita quantitat de mil ducats la dita vila e los qui batran la dita moneda fins en la dita summa resten diffinits e remesos, donant Vestra Magestat a la dita vila tot aquell mes que procehirà del dit arrendament o drets tocants a Vestra Senyoria en tal manera e forma que vós ne vostros officials no·ls ne puxen inquietar ni molestar, e tot aquell mes que y serà de mera liberalitat e gràcia special vós donau e remateu a la dita vila; et jurareu per los sants Evangelis de nostre Senyor Déu corporalment per vós Senyor tocadors, que a la dita vila ni als regidors de aquella jamés demanareu compte dels dits emoluments ans aquell remetreu largament axí com demunt és dit.

Ítem Senyor, ab los presents capítols e arrendament consentireu e prometreu, mijensant solemne sagrament per vós prestador, que si per vós o la senyora reyna, lo senyor rey de Navarra o altre qualsevol loctinent general de Vestra Senyoria o altre qualsevol official vostre, o per los deputats de Cathalunya, lo dit arrendament era per alguna causa o rahó revocat, cassat e anullat o sospès o empatxat, que en lo dit cas vós Senyor restituireu per porrata la quantitat que rebuda haurieu per lo dit arrendament segons més o menys seria stat batut dels dits trenta-dos mília marchs ja de fi. Et açò fareu ans de lavar o sospendre la dita vila de batre la dita moneda. Ítem Senyor, que lo mestre de la dita seca sia tengut de retre tots comptes, tant al racional quant al procurador reyal, del gras e del magre, del fort e del flach e de totes altres coses que sien necessàries, exceptat de aquell mes que poria pervenir a Vestra Senyoria Vestra Majestat, levades les messions, com aquell mes que poria pervenir a Vestra Senyoria Vestra Magestat per causa el servici demont dit ho dóna a la dita vila de gràcia special. Ítem Senyor, los dits cònsols o aquella persona que serà dedicada per ells pusquen comprar per lo dit batiment tot argent billó fins als dits trenta-dos mília marchs de fi, donant-hi tot aquell for quels serà ben vist, ni en açò haia entrevenir lo dit maestre, sino los consòls o aquella persona que serà elegida per ells. Et que lo dit maestre sia tengut de fer totes deliurançes, totes e quantes vegades los dits cònsols o aquell o aquells que per ells seran deputats volran, pus lo fort e feble, gras e magre, sien e responguen segons dit és dessús. Ítem Senyor, que los cònsols de la dita vila o regidors de la taula e aquella hagen facultat el·s sia permès sens incorriment de pena alguna, per rahó del gran preu en què vuy sta l'argent, de poder pactar del salari ab los officials de la seca com són maestre, moneders, obres e altres officials de la secha, los quals han entrevenir en batre e deliurar la dita moneda. Et lo que en tal concòrdia se avançara sia e·s applique en útil de la dita vila. Ítem Senyor, que tots aquells qui portaran argent o billó en la seca de la dita vila puys baste a deu marchs sien guiats de totes marques e represàlies de aquells, e de tots deutes, pus no sien censals, violaris, cartes de comanda pura, letres de cambi o deutes deguts a Vestra Senyoria anant, vinent, stant per spay de trenta dies.

Ítem Senyor, axí com és ja acostumat que la dita vila met una guarda per veure e regonèxer aquella moneda que·s deliurarà,

que non obstant lo dit arrendament, los dits cònsols puixen elegir una pesona abonada per ésser guarda ab lo salari acostumat, no contrestant altra guarda o guardes hi sien per vós Senyor com axi sia tostemps stat usat. Ítem Senyor, que volreu e consentreu, e de present voleu e consentiu que la dita vestra concessió e arrendament e les provisions per les coses dessús dites fahedores e consentidores sien promptament per tots officials vostres a instància dels dits cònsols o síndich de la dita vila executades decontinent que·ls seran presentades sens executoria havedora de la senyora reyna, del rey de Navarra o altre loctinent general de Vestra Majestat, ni axi poch de vostres canceller, vicicanceller, regent cancellaria o altre qualsevol official. Et més provehireu e manareu que les provisions no sien empatxades directament o indirecta per los dits officials, ni encara per les Corts o braços de Catalunya, ni deputats de aquella, abdicantlos tot poder ab decret de nullitat, e encara ab grans penes contre los contrafahents als presents capítols, o algú de aquells, de la qual pena Vestra Senyoria ni los dits loctinents generals e altres officials no puxen fer remissió alguna ans continuament sia haüda per comesa axí com si era declarada.

A sis de maig any MCCCC sinquanta set los honorables n'Armengau Grimau, Pere Grimau, Bernat Cespero e Johan Raholf, cònsols l'any present de la dita vila de Perpenyà, ensemps ab lo honorable en Johan Traginer del present acte absent, Bernat Castelló, Ff. Andreu, Pere Redon, burgesos, Guillem Amarell, Johan Lobera, delliberaren que sia obtengut del senyor rey batre reals en aquesta vila segons forma e tenor dels present capítols, feta abilitació per utilitat del públich que axí com eren satanta sinch reals de tall que sien satanta quatre, e axí com eren a onze e sis grans que sien a onze e nou grans. Lo dia mateix lo dit Johan Traginer consentí en la dita delliberació.

Colson, doc.21; Llibre de les Monedes, doc. 6.

735 29 juliol 1457 Nàpols CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei accedeix a la fabricació de monedes demanada en el document anterior i accepta tots els capítols que s'hi han proposat.

Lo Rey d'Aragó e de les Dues-Sicilies, etc. Amats nostres: Vostra letra havem reebut, e entes tot lo que de part vostre nos a dit e explicat en Johan Grimau, burges de aqueixa vila, sobre lo arrendament de la secca e batiment de certa quantitat de argent, segon en los capitols que sobre açó nos ha présentats largament es contengut. Nos attenents a la amor e affeccio que vers vos altres e aqueixa vila tots temps havem hagut e havem, e al benefici conegut de la cosa publica de aquell vos havem fet lo arrendament de la dita secca, ab la gracia, forma e condicions en los dits capitols tramesos demanat; e havem provehides e manades spatxartotes les provisions sobre lo dit negoci necessaries, e per lo dit en Johan Grimau a nos demanades per vostre part, lo qual de present ha servit a nostre Magestat mil ducats a raho de x carlins cascun ducat, per causa del dit arrendament; loquals ha pres a cambi e vos remet pagar aqui: feu que haia a bo e prest compliment, per que pus prest puxen esse executada les dites provisions e lettres sobre açó atorgades. Notificant vos que en totes coses concernants benefici e utilitat vostre e de aquexa universitat, tots temps nos trobaren prompts. Dada en lo castell nou de Napolls, a xxix de juliol de l'any m° cccc° lvij°. ALFONSUS.

Colson, doc. 22; Llibre de les Monedes, doc. 7; Botet, p. 247.

736 23 setembre i 23 novembre 1457 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Atestat pel qual es veu que s'havia arrendat la seca de Perpinyà per 1.000 ducats.

Die XXIII[a] septembris anno a Nativitate Domini M° CCCC° L septimo.

Los honorables e Honorat Çariera, Guillem Vola, Johan Giginta, Jordi Valls e Anthoni Boix, cònsols l'any present de la vila de Perpenyà, e Anthoni Pinya e Ffrancesch Andreu, burgesos, [Bernat Fe], Guillem Amarell, Bernat Serra, Johan Lobera, mercaders, Bernat Semaler, notari, Johan Bonahost, texidor, e Bernat Cases, sabater, a les coses dejosscrites del consell general de la dita vila plen poder havents precedents diverses colloquis e rahonaments e consell de juristes delliberaren, ço és los dits Honrat Çariera, Guillem Vola e Johan Giginta, Anthoni Pinya e Ffrancés Andreu, Guillem Amarell, Bernat Serra et Johan Lobera, Bernat Semaler et Johan Bonahost que prenguen la possessió del a secha y fer batre moneda d'argent per vigor de la concessió o arrendament fet per lo senyor rey a la vila e fassen prestar sagrament e homenatge al mestre e obres de aquella, e que presa e haüda la dita possession paguen e sien pagats los mil ducats que lo honorable Johan Grimau a servit al senyor rey per la dita rahó e les messions per ell fetes ab que no sobrepuguen vuytanta ducats al temps emperò que seran complidors les cambis de les quantitats per ell presos a complir.

Los dits Jordi Valls e Anthoni Boix delliberaren que la dita possession sie presa e haüda però que les dites quantitats no sien pagades fins a tant que la vila haia en forma auctènticha e ab tot comlpiment lo privilegi que·l senyor rey ha consentit a la vila de batre moneda en sis anys segons tenor dels capitols per privilegi consentits a la dita vila.

A XXIII de novembre any MCCCCLVII damont dit los dit honorables Jordi Valls e Anthoni Boix, attès que la vila ha hagut lo dit privilegi en forma auctènticha e ha presa possessió de la secca, se confirmaren ço és que sien pagats los dits M duchats e les messions segons que damont és expressat.

Sta en veritat que per los honorables n'Onorat Çariera, Guilem Vola, Johan Giginta, Jordi Valls e Anthoni Boix, cònsols l'any present de la vila de Perpenyà, e certes persones del consel general de la dita vila plen poder havents, és stat delliberat precedents diverses colloquis e rahonaments e consel de juristes que sia presa possessió de la seca per batre moneda d'argent per vigor de la concessió o arrendament fet per lo senyor rey a la vila, e sia prestat segrament e homenatge per lo maestre e obres de aquella, e que presa e haüda la dita possessió paguen e sien pagats e bestrets de les peccúnies de la taula del cambi de la dita vila los mil

ducats quels lo honorable en Johan Grimau, burgès de la dita vila, ha servit al senyor rey per la dita rahó e desavanses de cambis sini haurà, e les messions per ell fetes ab què no sobrepugen vuytanta ducats al temps emperò que serà complidors los cambis de les quantitats per ell preses a complir, absolvent lo dit consell les taules e scrivans de la taula del cambi del a dita vila del segrament e homenatge que prestat han e de totes obligacions per elles fetes per aquest acte tantsolament segons que de la dessús mencionada potestat als dits honorables cònsols e persones dessüs dites donada sta servi per delliberació de consell sollempnament convocat e selebrat a vint de setembre de l'any Mil CCCCL set e de la delliberació dels dits honorables cònsols e persones dessús dites per dos kalendaris, lo primer de XXIII del mateix mes e lo segon de XXIII de novembre del mateix any, en lo qual dia de XXIII de novembre fou presa la possessió de la dita secha e prestats homenatges per los officials e obres de aquella, prestat emperò primer per lo maestre de la secha segrament e homenatge lo dia precedent que comptàvem XXII del mateix mes de novembre. en testimoni etc.

Die XXIII novembris. Dicti honorabili consuli constituerunt per garda Ffranciscum Andree que prestitit [homagium]. Fuerit presentata provisio sive littera omnibus infrascriptis qui prestiterunt sacramentum: Johannes Lobera, ensayhador, prestitit juramentum, Mallol Cadany, emblanquidor, juravit, Johan Noguerol, scriva, Jacme Pujol, obrer, juravit, Michael Pesteller, obrer, juravit, Anthoni Vesia, juravit, Ramon Bach, juravit, Jacme Pujol, minor, Johan Ganter, moneder, juravit, Michael Pujola, Ramon Freixa, Jacobus Foixa, Johan Foixa, juravit, Ffrancesch Boixeda, juravit, Pere Massana, juravit, Bernat Palmerich, juravit, Johan Rebenya, juravit, Jacme Jaufre, juravit, Bernat Taller, juravit, Matheu Grimau, moneder, Pere Robert, G. Biatriu, Anthonius Pages, Petrus Mathali, juravit. Testes: Johannes Bover, burges, Johannes Grimau, Dalmacius Domenech.

Llibre de les Monedes 8, AMP, AA10

737 14 novembre 1457 CATALUNYA

Els consellers de Barcelona es proposen de batre moneda d'argent en forma de croats i terços de croats, dits sisens perquè valien sis diners.

A 14 de novembre 1457, en Consell se tracta de haver argent, per haver mitgs Croats, ê sisens.

Rúbriques de Bruniquer, p. 134.

738 (1458) NÀPOLS

Per una indagació feta en temps de Ferran I de Nàpols, se sap que, al llarg del regnat d'Alfons IV, els diners o pitxols de la seca de Nàpols es varen obrar amb 12 esterlins d'argent per cada lliura de pitxols, mentre que en els regnats anteriors, i així s'hauria d'haver mantingut, havia tingut 17 esterlins per lliura. El responsables havien estat els mestres *Messer Insignier* (Sunyer) i Salvador de Miraballis.

Sambon, p. 326.

JOAN II (1458-1479)

A) Com a rei de Navarra, únicament

739 10 maig 1428 Olite NAVARRA

El rei mana batre moneda d'argent, "grossa i menuda", és a dir, d'argent i de billó, tant per la manca que hi ha com perquè és necessaria per la cerimònia de la coronació.

Don Juan por la gracia de Dios rey de Navarra, infant d'Aragon et de Sicilia, duc de Nemours, de Gandia, de Montblanch, de Peñafiel, conte de Denia, de Ribagorça et senyor de la ciudat de Balaguer. Et dona Blanca, por la mesma gracia reyna de Navarra, heredera propietaria de dicho reyno, duquesa de los dichos ducados et contessa de los dichos condados et sennora de la dita ciudat de Balaguer. A todos cuantos las presentes letras veran et oyran, salut. Fazemos saber que nos avemos ordenado et demandado en nuestro grant conseillo, tanto por provecho comun de nuestro regno como por quanto es necessario para nuestro bien aventurado coronamiento que Dios mediant brevement entendemos fazer de aver moneda de plata gruessa et menuda por que de aquella a present ha gran falta en nuestro regno. Et sobre aquesto avemos contractado con nuestro amado et fiel conseilleros et Alcalde de nuestra Cort mossen Johan de Liedena los articulos et cosas infrascriptas et le avemos dado carta de face la dicta moneda de la ley, tailla et forma de suso especificado. Et quail dicto mossen Johan a facer la dicta moneda ha tomado en su compaynna en la forma et manera de susoescripta. A nuestros amados Martin Daoiz et Pere Sebastian mercaderos et ha maestre Johan de Lecon, maestro de fazer la dicta moneda. Et entre nos et los de suso escriptos por part nuestra et por nuestro mandamiento. Et los dictos Johan de Ledena, Martin Daoiz, Pere Sebastian et maestre Johan han sydo concordados et atorgados ciertos articulos en la seguent forma.

Articulos concordados en razon de la moneda que se deve fazer entre mossen Pierres de Peralta maestre dostal mayor, Pere de Val prothonotario, Joan Garcia de Veassaoain et Miguel de Rosas, intervenient por part de la senyora Reyna de una part et mossen Johan de Liedena, Martin Daoiz, Pere Sebastian et maestre Johan de Leon, maestros de la moneda de la otra part en la manera que sigue.

Primerament el dicho mossen Johan y el dicho maestre Johan, maestre de la moneda toman carga de facer la dicta moneda de la ley, tailla, forma et conditiones de suso escriptas. Et començaran ha obrar et faran facer espiencia a la fin de mes que la obra sera començada et si se faillara que se pueda responder a la sennora Reyna de la quantitat de suso declarada sin perdida de 2 sueldos adelante per marco de plata. Los dictos Martin Daoiz et Pere Sebbastian seran en copaynna de los dictos Johan et maestre Johan et responderan a la dicta seynnora Reyna todos ensemble de la part a eilla pertenesciente en fin de cada mes. Item. Los sobredictos fagan bater grosses de la forma et manera que lis es deuisada. Es assaber, de ley de V dineros et XII granos et tailla de VI sueldos VIII dineros. Et de plata que sia a ley de XI dineros et XII granos segunt marqua de Pamplona et auran de remedios sobre la tailla por marquo de obrage II dineros, fort et feble. Et sobre la ley de remedio por marquo de obrage III granos. Et destos grosses se batiran 5.800 marquos de plata et valgan acada pieca II sueldos. Item se batran de medios grosses 3.000 marcos de plata de la ley sobredicta de XI dineros XII granos. Et seran de ley de V dineros XII granos. Et e tailla de XIII sueldos IIII dineros por marquo dobra et valran cada pieça un sueldo. Et auran de remedio sobre la tailla IIII dineros fort et feble por marquo dobrage. Et sobre la ley III granos por marquo dobrage. Item se batran de cornados 800 marquos de plata de la ley sobradicta de XI dineros et XII granos et seran de la ley et talla de los cornados que a present corren et se fara el ensay et valdra la pieça II dineros segunt los que a present corren. Et auran de remedio sobre la tailla por marquo dobrage VI dineros fort et feble. Et sobre la ley de remedio por marquo dobrage III granos. Item se batiran de carlines negros 300 marcos de plata de la ley et marqua de Pamplona sobredicta. Et seran de la ley et tailla de los carlines prietos que a present corren. Et se batran con los cornados sobradictos et se fara el ensayo et valdra la pieça 1 dinero. Et auran de remedio sobre la tailla por marquo de obrage IX dineros de fort et feble et sobre la ley de remedio por marquo de obra III granos. Que monta toda la plata que los sobradictos deuen fazer obrar de la dicta moneda de suso declarada diez mil marquos de plata. Item los sobredichos mossen Johan de Liedena et maestre Johan maestro de la moneda et los dictos Martin Daoiz et Pere Sebbastian seyendo en lui compaynia a la dicta seynnora Reyna por daa marquo de plata de la dicta obra de XXX sueldos de la dicta moneda. Et la guarda que sera puesta por la dicta Seynnora comptara en la fin del mes con los sobredictos et recivra lo que le perteneztra segunt la obra que sera fecha en el dicto mes. Item la dicta senynnora Reyna segura a los sobredictos mossen Johan et maestro Martin Daoiz et Pere Sebbastian si en s compaynia seran et les da licencia y mandamiento de obrar et facer obrar dictos X mil marcos de plata de la ley et marqua de suso nombrada et de la dicha ley et tailla et con los remedios de suso especificados et promete et segura en pallavra real de no dar licencia a otro alguno de bater moneda en su regno et de non tirar la sobreicta moneda de los sobredictos asta la dicha suma et quantia de X mil marcos de plata todavez eillos faran diligencia devida de avançar la dicta moneda en manera que no ara de aver falta pal dia de la coronacion de lo que sera necessario pa derramar en el dia de su coronacion. Item la seynnora Reyna nombara et porra por si la goarda et el ensaiador et el taillador de la casa de la moneda a queillos que a eilla plazra et bien visto lis sera et pagara sus expensas deillos. Item los dictos mossen Johan et maestro Martin aoiz et Pere Sebbastian daran et feran tenidos de dar todas las cosas et artillerias que seran necessarias pa fazer la dicta moneda, es a saber de las inchinias, martieillos, tiseras, tanacas, tablas et paellas blancos, fornses para los obreros, ballancas, bacines, tableros, tanailla pa el forner et todas las otras otieillas que necessarias seran pa fazer la dicta moneda a sus expensas. Lasqualles dictas offieillas et cosas que dado avran pa fazer la dicta moneda fecha aqueilla seran de los sobradictos. Item la dicta seynnora Reyna fara ordenança publica et fera pregonada que ningun non sea osado de sacar ninguna plata billonada fuera del reyno ni cendradaso pena de perder el dicto billon et de ser a merce de la seynnora Reyna. Et que ninguno non pueda comprar et dicto billon ni plata cendraa sino los de la casa de la moneda ellos queiriendo dar ata la suma de XV libras por marquo. Item la dicta seynnora Reyna ordenara que ningun cambio publico nonse tenga en ninguna buena Villa del Reyno durant el tiempo que la dicta moneda se batra, salvo los cambios que sean prdenados et puestos por la sra. Reyna so pena de perder lo que ponra en el cambio et lo que cambiaron et de ser a merce de la seynnora Reyna. Item la seynnora Reyna quiere que quoalquiera qui trayra billon o plata cendrada a la moneda que sera franquo de peage et de alcavala et de qualesquiera otras cargas. Item sera puesta fama de los jaqueses que deven ser abaxados de lo que a present corren et esta fama se porra quando aura en los cambios de la dicta moneda menuda. Item los reales seran avaluados a precio razonable e seran pregonados que no aran mas costo.

Los quales dictos capitolls fueron a nos notifficados en nuestra presentia. Et aqueillos entendidos avemos otorgado et por las presentes et otorgamos los dictos capitolls et cadauno deillos et todas et cadaunas cosas en los dictos articulos contenidas et los avemos por firmes, buenos et agradables. Et queremos que surtan su effecto et sean puestos a devida execution. Si mandamos por los mesmos presentes a todos et quallesquiere officiales et subditos nuestros et todos otros a quien perteneztra et a cadauno deillos so encorvimiento de nuestra gran et merce que a los dictos Moss Johan de Liedena, maestre Johan, Martin Daoiz et Pere Sebbastian si en su companyia seran tengan cognozcan por suministradores et fazedores de la dicta moneda et los dictos capitolls por nos a eillos attorgados sgunt de suso es contenido et observen et fagan por eillos et los obedezcan en lkas cosas tocantes a la dicta moneda segunt por nos es ordenado et a eillos ottorgado et contra non fagan ni vengan ni consientan en alguna manera. En testimonio desto avemos mandado sicillar las presentes de nuestro seillo de la Chancilleria. Dado en nuestra Villa de Olite a X dias de Mayo laynno de Nacimiento de Nuestro Seynnor M CCCC XX VIII. Blanca Por el Rey et por la Reyna. P. De Val.

Regest de Yanguas, p. 147-148; caixa 127 num. 5; Text complet de Ibañez 1998, p. 45-47; AGN, Comptos, caixa 127, núm 5, f. 1 i 2 v. i referència de Lizárraga que diu treure dels *Reales privilegios concedidos a monederos de Navarra*, l.28, carpeta 26, on hi trobem un text que no consta al document. És el següent:

Sobre aqueso havemos fecho benir al maestro con sus obreros et monederos de parte de Francia por quanto en este dicho

nuestro regno non havia tales maestros que superan facer ni bater la dicha moneda porque havia largo tiempo que moneda non se era batida en este regno.

Lizárraga 1988, p. 42-43.

740 1429 - 1430 NAVARRA

Diferents ordres d'encunyació de blanques, mitges blanques i de "dineros prietos".

1 de desembre del 1429, blanques a llei de 3 diners: Don Johan por la gracia de dios, rey de Navarra, infant d'Aragon et de Sicilia duc de Nemours, de Gandia, de Peynnafiel et de Montblanc, comte de Denia et de Ribagorça et senyor de la Ciudat de Balague. Et dona Blanca por la mesma gracia Reyna heredera propietaria del dicho reyno et duquesa de los dictos ducados, comtessa de los dictos condados et senyora de Balaguer. A nuestro amado et fiel oydor de nuestros comptos Miguel de Rosas maestre et ministro de nuestra moneda que a present fazemos bater, salut. Fazemos vos saber que por otro nuestro mandamiento nos avemos mandado a maestre Johan de Leon, nuestro maestro monedero que eil por causa et razon de la guerra que los casteillanos nos fazen et por pagar el gage de gentes d'armas et apiet para la deffension de nuestro Reyno aya a bater et bata necessiament moneda de blanquas que balga la pieça dos sueldos carlines a ley de III dineros argent le Roy et tailla de VI sueldos VIII dineros. Et los remedios sobre la ley falta o sobra sobre nos et avra de remedio sobre taylla fort et feble II dineros por marquo de obra. Et fara et batira la dicta moneda de la plata que nos li imbiaremos. Et començara a batir oy primer dia de diziembre present et di adelant continuadament injent fure nuestra volntad porque vos mandamos que començando en el dicho primer dia de diziembre et di adelant le mandedes et fagades batr la dicta moneda de la ley et tailla sobredicta et por la forma que aqui de suso faze mencion et aqueilla la recibiades et tomedes sin dillation alguna car por las presentes vos damos autoridad de poder complido mandando por aqueillas al dicto maestro Johan et a todos los otros monederos et todas quallesquiere otros qu las presentes varen que en todo lo sobreicto et no lo deppendient et emgen daqueillo vos obedezcan, entiendan et fagan por vos et vos den confort, favor et ayuda et cumplan todo lo que por vos mandado lis sera so pena de nuestra merced et indgnation car assi lo quremos et nos place ser fecho. Dat en Olite su nuestro sigillo de la Chancilleria, el primero de diziembre layno del nascimiento de nuestro Senyor mil CCCCXXIX aynos. Blanca por el Rey et por la Reyna. G° de Falces.

AGN, Comptos, caixa 127, f. 2 i 2 v.

12 febrer 1430, blanques a llei de 2 diners; Don Johan, etc... (com al doc. anterior) *aya a bater et bata necessariamente moneda de blancas que balga la pieza dos sueldos carlines et les de II dineros argent le Roy et tailla de VI sueldos VIII dineros. Et los remdios sobre la ley et tailla falta o sobra sobre nos et aura por su travaillo et otras cosastages la suma de III libras por marquo de la plata. Et fara et batirá la dicta moneda de la plata que nos le inviaremos. Et començara a batir oy data de las presentes et dailli adelant qtinuadament injent fuere nuestra voluntat porque vos mandamos que començado al dia e oy data desta presente et dayli adelant durant nuestra voluntat le mandades et fagades bater la dicta monea d la ley et tailla sobredicta et por la forma que aqui de suso faze mention et aqueilla la recibades sin dilatio alguna car por los presentes vos damos autoridad et poder complido mandando por aqueillas al dicto maestre Johan et a todos los otros monederos et todos quallesquiere otros que las presentes veran que en todo los sobredicto et en lo dependient et emgent daqeillo vos obedeçcan, entiendan et fagan por vos et vos den confort, favor et ayuda car assi lo queremos et nos place ser fecho. Dado en Sangossa so nuestro sieillo de la Chancelleria el XII dia de febrero layno del nascimiento de nuestro Seynnor mil CCCC XXX dado dize en tailla ut supra Blanca por el rey et por la Reyna. G° de Falces.*

AGN, Comptos, caixa 132, núm. 28, f. 2 v.

1 juny 1430, blanques a llei d'1 diner i 18 grans: *Don Johan, etc...* (com al doc. anterior) *et bata moneda de blancas que balga la pieça dos sueldos carlines a ley de 1 dinero 18 granos argent le Roy por marquo et tailla de 7 sueldos. Et los remedios sobre la ley et tailla falta o sobra, sobre nos, et valdra sueldo de les argent le Roy 17 libras 12 sueldos. Et avra el maestro por todos costages exceptuando de guarda et contraguarda et assayador et taillador 3 libras 10 sueldos. Assi restara que de la plata que recibra sera tenido de dar por sueldo de ley argent le Roy 8 libras 2 sueldos carlines. Et de lo que los mercaderes trayran a la dicta moneda queremos et vos mandamos que el dicto maestro aya por sueldo de ley 3 libras 5 sueldos por todos costages como dicto es et los mercaderes ayan por sueldo de ley 22 libras 10 sueldos. Assi restaran a nos por sueldos de ley que los dictos mercaderes trayran 30 libras 12 sueldos. Et batra la dicta moneda a la ley et tailla sobredicta et aqueilla la tomedes et recibades sin dillation alguna. Ettodo el provecho que saldra de nuestra plata et lo que a nos per pertenezera de la de los dictos mercaderes delivredes a Gil Periz, nestro tesorero. Et vos dando al dicto Gil Periz de Sarasa nuestro dicho tesorero nos vol lo faremos recebir en compto ad aqueill o aqueillos qui sean cometidos a la audition de vuestros comptos mostrando recognoscimiento de dicho nuestro tesorero. Et por las presentes vos damos autoridad et poder cumplido mandando por aqueillas al dicto maestre Johan et a todos los otros a qui pertenezca que en todo lo sobredicto vos obedezcan, etniendan et fagan por vos et cumplan todo lo sobredicto so pena de nuestra narced, car asi lo queremos et nos place sea fecho. Dado en nuestra villa de Lombiere, primero dia de Junio launo de nascimiento de nuestro Senyor mil CCCC XXX ta Blanca por el rey et por la Reyna. Present mossen Pierres g[a] de Falces.*

AGN, Comptos, caixa 127, núm. 28, f. 2v -3.

2 setembre 1430, mitges blanques a la llei de les blanques que es baten i "dineros prietos" a llei de 10 grans, *Don Johan, etc...* (com als documents anteriors, l'encapçalament) *A nuestro amado et fiel conseillo et goarda de nuestras casas de la moneda*

Miguel de Rosas et maestro Johan de Leon maestro de la moneda de nuestras dictas casas de la moneda que nos facemos bater en nuestra cibdad de Pamplona, salud. Facemos vos saber que por la disminution de moneda menuda que ha en nuestri Regno nos avemos deliverado et ordenado et por las presentes deliuramos et ordenamos que se ayan a bater por vos dicto maestro Johan, medias blancas de la ley et tailla al aninent que son les blanquas que agora se baten en nuestras dictas casas de moneda. Et assi mismo ordenamos que se ayan a batir dineros prietos que balgan dos, un cornado et los 12 dineros, un sueldo et aquestos sean a la ley de 10 granos por marquo et a 25 sueldos carlines de tailla et valdra marquo de plata 72 libras carlines. De lasqualles vos dicto Miguel de Rosas daredes a los mercaderes qui fernetzcan la plata 22 libras 10 sueldos et al maestro por todos los costages 10 sueldos por marquo dobrage qui monta por marquo d'argent 28 libras 15 sueldos carlines et restara a nos por nuestro derecho franco et quieto 20 libras et 15 sueldos. Et destos dictos dineros facedes obrar et obredes ata el dicto mandamiento de 10 marqos de plata de los dictos dineros prietos que valgan dos, un cornado et la ley et tailla et por la forma que dicta es es a fazer las cosas de suso sobredictas vos damos pleno poder et autoridat. En testimonio desto avemos mandado seillar la present de nuestro seillo de la Chancilleria. Dada en nuestra villa de Estella a dos dias de Septiembre laynno de nuestro Senyor mil CCCC XXX. Blanca por el Rey et por la Reyna. P. De Val.

Yanguas, regest, p. 148; caixa 127, núm. 5; caixa 128 núm. 41; caixa 129, núm. 7 i caixa 129, núm. 23; Ibáñez 1998 complet.

741 1431 NAVARRA

Segons Yanguas, consten en aquest anys diferents documents de la *Cámara de Comptos* amb concessions a particulars per a batre moneda. Així, a Juan de Astorga per a encunyar a la casa de la moneda amb 10 sous de llei de benefici; a Miguel de Tajonar, de qui no se'n faciliten detalls, i a Miguel de Rosas, que féu batre moneda d'un sou, argent *le Roi*, i va aplicar el seu producte a Maria de Navarra el dia que va fer professió religiosa. Això fa pensar que Rosas actuaria com a tresorer i no com a particular.

Yanguas, p. 148-149; caixa 131, núm 17; caixa 131, núm. 19 i caixa 131, núm. 40.

742 1431 NAVARRA

Segons Yanguas, en aquest any la blanca, que corria al valor de dos sous (24 diners), va baixar fins als 9 diners. La moneda no era acceptada a Tarazona, de manera que quan el rei va enviar Pierres de Peralta a aquesta població per qüestions relatives a la guerra amb Castella, va haver de comprar 835 florins "*a diferentes precios*" perquè "*la moneda blanca de nuestro regno que a present se bate non há corso en la ciudad de Tarazona sino á gran perdida*".

Yanguas, p. 149; caixa 131, núm. 46 i caixa 131, núm. 60.

743 10 gener 1432 Tafalla NAVARRA

Ordre de batre carlins i mitjos carlins amb un valor de dos sous, una llei de 5 diners i 18 grans i una talla de 6 sous i 8 diners els carlins i 13 sous i 4 diners els mitjos. El rei havia de percebre 18 sous per marc encunyat. També es fan batre cornados a la llei d'1 diner i 8 grans i a la talla de 20 sous.

Don Johan por la gracia de dios Rey de Navarra, infant d'Aragon et de Sicilia, duch de Nemous, de Gandia, de Montblanc i de Peynnafiel, conde de Ribagorça et seynnor de la ciudad de Balaguer et Dona Blanca, por la misma gracia Reyna de Navarra, heredera propietaria del dicto Regno, duquessa de los dictos ducados, condesa de los dichos condados et senyora de la ciudat de Balaguer. A nuestro amado et fiel consellero et oydor de nuestros comptos Sancho d' Iturbide, salut. Facemos vos saber que en la casa de la moneda que nos fazemos bater en nuestra ciudat de Pamplona, es a saber en la casa nombrada nuestra torre en la dita ciudad no a maestro alguno para bater la dicta moneda. Et por tanto cessa la obra de la dicta moneda en la dicta casa en detrimento nuestro et danyo de nuestro Regno. E por quanto somos certificados que vos nos podedes servir en bater moneda et nos ayamos rogado et encargado que vos queredes tomar cargua de la dicta casa de la moneda, nos havemos ordenado et deliberado con deliberacion de los de nuestro consejo de bater moneda que sean nombrados carlines de Navarra et baldra la pieça dos sueldos fuertes lo quoal dicta moneda sera de ley de cinquo dineros et dieziocho granos argent le Roy et de seys sueldos ocho dineros de talla. Et fiado de vuestra lealtat et diligencia queremos que vos bata a facades bater por vuestro substitydo en nuestra dicta casa de la tero de la dicta moneda la qual batredes sin remedios et saldra de marco de plata doze dineros de ley argent le Roy setze libras treze sueldos siez dineros de los quales daredes a los mercaderes o fornidores que trayran plata a nuestra casa de la moneda por cadaun marco de plata de 11 dineris de ley argent le Roy que avos sera delivrada quinze libras de la dicta moneda comptando la peça en dos sueldos como dicto es. Et responderedes et daredes a nos o al goarda que por nos en la dicta casa de la moneda de toda plata que obrades de los dichos mercaderes o fornydores, es a saber por el seynoriage diezeocho sueldos de la sita moneda. Et las sobra plus que saldra del dicto marco de plata o sueldo de ley pa vuestro et para vos dicto Sancho lo qual obredes por brocage et todos costages. Assi mesmo queremos que de la mesma ley de cinco dineros diezeocho granos batedes et fagades bater medios carlines que son de la talla de treze sueldos quatro dineros por lo quoales daredes et responderees a nos por senyoriage et a los mercaderes et fornydores al respecto et por nos sobredicots et valdra la pieça doze dineros. Otrosi queremos que batedes et fagades bater cornados que sean a ley de un dinero y ocho granos et a veinte sueldos de talla. Et medios cornados que sean a ley de 18 granos et a 25 sueldos de talla que valdra la pieça de los dictos cornados dos dineros et la pieça de los dictos medios cornados un dinero. Et desto daredes a los mercaderes o fornidores de la dicta moneda por sueldo de las quinze libras et a nos por el seynoriage quinze sueldos. Et los sobra plus que queara del dicto sueldo de ley sera para vos el dicto Sancho por braceage et todos costages. Si vos mandamos que de la dicta moneda de plata nombrada car-

lines et medios carlines et los dictos cornados et medios cornados vos batedes et fagades bater a la ley et talla et por la forma de sso dicta car a bater la dicta moneda grossa et menua es nuestra dicta casa de la torre et a fazer todas las cosas sobredictas vos damos autoridad et poder complido et mandamiento espal por las presentes. Por las quales mandamos a los sobredictos goarda et contragoarda por nos puestos en nuestra dicta casa de la moneda et a los obreros monederos et ottros officiales et subditos nuestros que vos...la dicta moneda. Et en fazer todas las cosas sobredictas vos obedezcan et vos den confort, ayuda en lo que por vos sera demandado. Et en testimonio desto abmos mandado siellar las presentes de nuestro siello de la chancelleria. Dada en nuestra villa de Tafalla a X dias del es de jenero layno del Nascimiento de nuestro Senyor MCCCCXXXII. El Rey Johan et Blanca por el Rey et por la Reyna. P. De Val.

Yanguas, regest, p. 149-150, caixa 132, núm 1; Ibáñez 1998, complet, AGN Comptos caixa 132, num. 1-VII.

744 1438 NAVARRA

Mana el rei que el florí d'or d'Aragó corri a Navarra només a 18 grossos, és a dir, a 36 sous.

Yanguas, p. 150, caixa 141, núm. 32.

B) Com a sobirà de la Corona Catalano-Aragonesa

745 1458-1463 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Suposa Colson i accepta Botet que es devia batre argent i billó a Perpinyà en inciar-se el regnat, perquè la concessió d'Alfons IV no s'acabava fins a la segona meitat del 1463. Per tant, una part, si més no, dels croats i diners a nom de Joan poden correspondre a aquesta emissió.

Colson, p. 113; Botet, p. 275.

746 11 octubre 1458 SARDENYA

El rei limita a 21 el nombre de les persones que han de treballar a la seca.

Sollai, p. 105.

747 23 desembre 1458 MENORCA

El rei torna a revocar la llicència de batre moneda concedida a Menorca per Alfons IV l'11 d'agost del 1453 i ja revocada per aquell sobirà.

Nos Johannes etc. Oportet nos sepe numero pro rei nostre publice utilitate, si aliqua circa regiminem curam et administracionum rerum publicarum alicujus civitatis seu Regni imperii nostri, etiam si supplicantibusnobis aut predecessoribus nostris ipsius civitatis et Regni incolis universitate et hominibus provisa fuerunt sive ordinata, in melius commutare, et que providimus seu proviserunt, pro meliori utilitate rei publice, tollere, nam non pudet nos sentencias nostras, seu dictorum predecessorum nostrorum, et statuta, si verius salubrius ac melius informati fuerimus, emendare et in melius commutare, a deo enim ex alto constituti sumus, ut Regna nostra, atque terras et populos nostros, nobis a summo deo comissos atque comissa, ab omni damno atque calamitate preservemus, et si in aliquibus positi sunt sive posita, eos et ea sublevemus. Cum itaque, de annis superioribus, dum dilectos et fideles nostri petrus tarraça, miles, Bernardus Macip Desparça, in legibus licenciati, Johannes Renouart et Jacobus Scala, habitantes insule Minoricarum, ad Maiestatem serenissimi domini Alfonsi utriusque Sicilie etc, Regis, fratris et predecessoris nostri carissimi, nuncii et sindici per universitatem dicte insule destinati essent, eidem domino Regi, per eosdem datum esset intelligi, quod eo quare per sediciones rapinas et scandala gravia que his proximis annis in insula prefata inter insulares ipsos et regios inibi presidentes officiales, vetere inimico procurante, acciderant, insula eadem ruinam perpessa erat, ex quo necessarium videbatur, adeo ut ruine prefate salubrius obviaretur et provideretur, quod vobis fidelibus nostris juratis et generali consilio dicte insule, licenciam facultatem auctoritatem et plenum posse ipse dominus Rex concedetur et impartiretur quod possetis et valearetis in villa Ciutadelle dicte insule, in parte et domo quam ad hec eligetis et deputaretis, quam domum siclam volebat nuncupari, cudere seu cudi facere, usque ad quadraginta mille libras et non amplius, nove monete, quam monetam denarium decreverat et volebat appellari, et eam fabricare seu fabricari facere ex ere sive aram absque aliqua liga alterius melioris metalli: Et ex eo, facultatem eandem licenciam atque auctoritatem dictam monetam modo predicto cudendi seu cudi faciendi, credens ea via ruine seu necesitati predicte insule prefate posse obviari, et animo atque voluntate eandem insulam et eius habitatores adiuvandi et sublevandi, concesserit et impartitus fuerit, providens quod denarius prefatus esset forme vel magnitudinis unius denarii barchinonensi, qui ab una parte arma regia e altera parte faciem regiam, coronam supra caput gestantem, contineret: quos denarios, postquam facti essent, volebat in dicta insula ab omnibus, tam insularibus quam aliis eius subditis etexteris quibuscumque ad ipsam insulam declinantibus dum in ea fuerint, irrefragabiliter recipi et acceptari in solutum quarumcumque rerum inibi venditarum, et alias quomodocumque, hoc excepto, quod alii eius subditi non trahentes moram, in eadem insula aut exteri quicumque, eciam infra eandem insulam ad dictam monetam recipiendam in solutum preciorum aut pensionum censualium aut aliorum quorumcumque debitorum, ex quaqumque causa antequam dicta moneta curreret, contractorum minime cogerentur. Sed his talibus, pro ipsis debitis, satisfieret, prout ante cudicionem dicte monete debebat, quodque

duodecim denarii monete ipsius facerent solidum unum, et viginti sex ex dictis denariis reciperentur pro uno regali sive cruciato argenti valentino barchinonensi Maioricensi et perpinianensi, et viginti ex dictis solidis facerent libram unam, prout hec et alia in privilegio quod super his expediri dictus dominus Rex iussit, sub data in castello novo ciuitatis Neapolis die .xj. mensis augusti anno a nativitate domini, m.cccc.l. tercio, ad quod nos referimus, lacius continentur. In quo eciam, super officialibus et ministris dicte cudende monete ac super dando computo ipsius necnon et super distribucionem eiusdem ac super aliis in eodem privilegio contentis, prout in eo continetur, provisum per ipsum dominum Regem atque ordinatum fuit, vere cum credidissemus prout dicto Regi datum erat intelligi quod propter dicte monete cudicionem et fabricacionem, cuius magna pars ut informatur facta et fabricata fuit, universitati ipsius insula et eius singularibus aliquid comodum et utilitas aferretur et a gravaminibus damnis et paupertatibus in quibus dicta Universitas et eius singulares erant sublevarentur: tamen, ut percepimus et de eis noticiam plenam habuimus, ex eo denariorum condicio universitati dicte insule et sitgularibus eiusdem facta est quare pauperiores ab eo tempore citra quo dicta moneta fuit facta habitatores dicte insule facti sunt et fient in futurum si amplius durabit, cum attenta qualitate dicte monete et eius utilitate, habitatores dicte insule ad quadruplum et plus pro rebus sibi ad victum et vestitum necessariis expendere coguntur, quod facere non possunt. Et propterea, quare erumpnarum e egestarum pleni vitam eorum tam in vestimentis et calciamentis quam aliis eis necessariis ducere habent, cupientes igitur tanto exterminio dicte universitatis et eius singularium ac rei publice ipsius, cuius caput principale nos sumus, debite providere, cui impresenciarum difficile nobis videtur nisi ad revocacionem dicte cudende et fabricande monete concessionis et facultatis per ipsem dominum Regem date procederemus: Eam obrem, de certa nostra sciencia et consulto, pro direccione, conservacione, utilitate, universitatis dicte insule Minoricarum ac singularium eiusdem et tocius rei publice ipsius, cum nobis incumbat terras nostras populos atque Regna bene ac utiliter gubernare, predictam licenciam facultatem atque auctorisacionem dictam monetam ut predicitur cudendi et fabricandi, ac ea modo et forma premencionatis utendi, vobis fidelibus nostris juratis generali consilio dicte insule Minoricarum per dictum dominum Regem concessas, et deinde privilegium eadem causa vobis concessum, ac omnia et singula in eo contenta, pro bono statu rei publice ipsius acne in totum ipsa insula corruat in maximum damnum diadematis nostri, Tenore presentis abolemus, cassamus, revocamus et anulamus, ac viribus et efficatia vacuari decernimus et utique vacuamus, abdicantes vobis huiusmodi serie atque mandantes, ad penam florenorum auri de Aragonia decem milium a bonis cuiuslibet contrafacientis exhigendam et nostris erariis inferendam absque spe venie, quatenus deinde in antea a cudicione faccione et fabricatione dicte monete vobis ut supra per eundem dominum Regem concessis penitus abstineatis, neque privilegio predito cudendi dictam monetam aliquo modo utamini, vere circa incomoditatem rei publice universitatis dicte insule et eius singularium ex causa jam facte et fabricate monete auctoritate et facultate dicte Regie dessuper mentionate concessionis, et ne ipsa universitas seu singulares eiusdem remaneant defraudati, ac fosan et sine dubio de pauperati providere volentes, huiusmodi tenore volumus providemus et ordinamus, vobisque dicte ville ciutadelle juratis et toti generali consilio dicte insule commitimus precipimus atque districte precipiendo mandamus, quatenus circa totalem dicte jam facte et fabricate monete abolicionem et ereccionem, ac qualiter et quomodo ac quo spacio temporis in dicta insula currere valeat atque possit ad minus damnum universitatis prefate insule et eius singularium, ut vobis videbitur, per imposicionem tallie seu aliorum onerum provideatis et providere valeatis, aut eciam, si expediens vobis videbitur, quinque homines probos expertos et idoneos justa vestri consciencia quam super his oneramus, duos videlicet ciutadelle unum de Maho unum de Alayor et reliquum de Castello Ste. Agate, deputetis et aligatis, qui habita deliberacione matura super his, provideant ac providere valeant atque possint taliter que utilitati dicte insule et singularium personarum illius ut convenit et expedit provideatur. Quoniam vobis dictis juratis et generali consilio dicte insule, seu dicto casu prefatis quinque personis modo predicto deputandis per vos ditos juratos et generale consilium eligendos, auctoritatem plenum posse atque mandatum speciale ut predicitur, ac voces et vices nostras, commitinus plenarie, in omnibus que per vos seu eos eodem casu in et super predictis disponendis et ordinandis auctoritatem nostram pariter et decretum interponimus per presentes: volumus tamen, quod in omnibus supradictis, tam per juratos et consilium dicte insule quam per ipsos quinque homines eligendos sit ut prefertur fiendis et ordinandis, gubernator dicte insule vel eius locumtenentis aut ipsum officium Regens, interveniat et intervenire debeat, ac cum eius auctoritate assensu et ordinacione pariter et decreto, et non aliter, omnia predicta fiant, et execucione debite deducantur. Magnifico, propterea, et dilectis consiliariis ac fidelibus nostris vitali castella doris, alias de blanis, in Regno Maioricarum locum tenentigenerali et insule prefate Minoricarum gubernatori, vel eius locumtententi aut ipsum officium Regenti, nec non in dictis Regno et insula procuratori nostro Regio seu substituto suo et locumtenenti, ceterisque aliis officialibus personis et subditis nostris in dicta insula Minoricarum constitutis et constituendis, et dictorum officialibus locantenentibus, presentibus et futuris, dicimus et mandamus de certa nostra sciencia, deliberate et consulto, sub ire et indignacionis nostre incursu ac pena florenorum auri de Aragonia decemmilium a bonis contrafacientium exhigenda et nostris erariis inferenda, quatenus recovacionem et abolicionem predicte licencie auctoritatis atque facultatis per dictum dominum Regem concesse dictam monetam cudendi atque fabricandi, atque privilegii predicti necnon omnium et singulorum in eodem privilegio contentorum, teneant firmiter et obseruent ac teneri et obseruari faciant inviolabiliter per quoscumque, atque ita privilegio licencia auctoritate atque facultate predictis per ipsum dominum Regem concessis, minime vos dictos juratos generale consilium et universitate dicte insule Minoricarum uti sinant neque permitant, imo prehibeant remediis oportune. Quoque comissionem per nos super abolicionem et ereccionem jam facte et fabricate monete vobis dictis juratis et generali consilio, seu modo premencionato quinque personis per vos et dictum gubernatorem eligendis et deputandis prout superius latius continetur factam, necnon quecumque per vos et gubernatorem seu dictos quinque dicto casu eligendos et deputandos super predictis provisa et ordinata concernencia bonum statum predite insule, teneant et observent ac teneri et observari inviolabiliter faciant per quoscumque, et contrarium non faciatis seu faciant, quanto vos, prefati jurati et generale consilium dictarum ville et insule Minoricarum aut universitas et singulares eiusdem, necnon officiales persone et

subditi nostri predicti, graciam nostram caram habetis et habent, iramque et indignacionem nostram ac penas preapositas, quibus suo casu promta non deerit executio, cupiunt non subire. In cuius rei testimonium presentes fieri jussimus, nostro comuni sigillo in dorso munitas. Data Barchinone, die .xxiij. mensis decembris, Anno a nativitati Domini .m.cccc.l. octavo. Rex Johannes.

Botet, doc. 60; ACA; reg. 3422, f. 77 y 78.

747 a 1459 VALÈNCIA

Inventari de la seca de València.

A - Eines del departament de compra i contractació de moneda

E primerament foren atrobades les aynes e coses pertanyents al exercici del dit ofici en lo studi de la dita casa de la monederia lo qual studi es en lo pati de la dita casa tanquat ab un reixat de fusta.

1-Primo una balança major ab ques pesa sobre lxxx marchs
2-Item altra balança en la qual se pot pesar xxxx marchs
3-Item altra balança en la qual se poden pesar xx marchs
4-Item dos balances ab que se pesen de sis marchs en jus cascuna
5-Item altra balança ab ques pesa de quatre marchs en jus
6-Item altra balança per a pesar fins en docents florins ab los següents pesals:
7-Primo una pila de dos marchs apellat lo patró lo qual cala fins a un gra
8-Item de cent florins, de l., de xxxx, de xxx, de xxv, de xx, de xv, de v, de tres, de dos, de hu e mig
9-Item altra balança ab ques pesa fins en cent cinquanta florins en la qual son los pesals següents:
hun pesal de xxxx florins, altre de xx, altre de xii, altre de deu, altre de tres, altre de dos
10-Item altra balança en que es pesa de...
11-Item hun balançer ab molts pesals de ferro
12-Item hun balancer poch ab una balança penca sotil e molts pesals
13-Item hun balancer ab dos balances
14-Item hun altre balancer ab una balança pocha ab dos pesals
15-Item hun altre balancer ab una balança pocha ab pesals
16-Item altre balancer amb molts pesals
17-Item una balança pocha ab sos pesals
18-Item un balancer ab diversos pesals
19-Item una pedra de toch dita la melsa gran, ab son stoig de cuyro
20-Item una altra pedra de toch de hun pam de larch ayrada
21-Item una pedra de toch poqua
22-Item una balança poca ab sos pesals
23-Item una balança penca ab sos pesals
24-Item un balancer ab una balança e pesals
25-Item una balança pocha ab sos pesals
26-Item una capça ab balança e pesals
27-Item altra balança penca ab sos pesals
28-Item un balancer amb balança e pesals
29-Item una balança poqua e pesals
30-Item altra balança penca e pesals
31-Item un balancer ab balança poqua ab sos pesals
32-Item una capça ab balança e pesals
33-Item altra balança ab pesals
34-Item una pila de pes d'or de setze marchs ab son stoig
35-Item altra pila de huyt marchs
36-Item una pila de pes d'or de...
37-Item una pila de pesar argent de xxxij marchs
38-Item una altra pila d'argent que es una arrova de ferro de lviij marchs
39-Item una altra pila de pesar argent de xxv marchs
40-Item una altra pila de pesar argent de xx marchs
41-Item altra pila de pesar argent de x marchs
42-Item una pila de pesar or de deu marchs
43-Item una pila de quirats ab son stoig de cuyro
44-Item un patró de march de Valencia per a pesar argent
45-Item un patro de pesar flori fort, miger e feble

46-*Item dos tisores velles e altres tenalles*
47-*Item una capça en que ha sssj puncho de letres*
48-*Item dos llimadores de coure*
49-*Item xxij llimes de molt poch valor*
50-*Item tres llimes raspes per fer riellers*
51-*Item dos balances de oes de tres marchs en jus*
52-*Item una romana que tira xxviij arroves la qual diu que es ja inventariada en lo inventari de la casa*
53-*Item tres jerretes per tenir cabelles, alum e salnitres*
54-*Item un tabernacle ab balanceta penca*
55-*Item una pila de quatre onzes d'or*

B-Eines de la casa de la fondició

56-*Dins la casa de la fundició*
57-*Primo una enclusa la qual se diu pesa huyt arroves*
58-*Item un dau de ferre de pes de dotze arroves*
59-*Item un mall gros de ferre que pesa vint lliures poc mes o menys*
60-*Item un altre mall de pes de dotze lliures poch mes o menys*
61-*Item dos perols grans de coure*
62-*Item dos bacines foradades de coure*
63-*Item un qua*
64-*Item un peu de ferre per als ensays*
65-*Item un morter de coure ab la ma de coure de pes xxxviij marchs*
66-*Item un morter gran de coure de pes de cinch arroves*
67-*Item una ma de ferre*
68-*Item dos riellers de hun march e mig*
69-*Item una riellera per llançar barra d'or*
70-*Item dos riellers de pedra de Mallorqua grans per buydar riells d'or e argent*
71-*Item dos tisores per tallar or e plom per a fer ensays*
72-*Item una balançeta ab cupina d'argent ab tots los pesals dels ensays*
73-*Item una pila de menut per als ensays*
74-*Item una pila de balança gran per a la fundició en la qual pila ha dos peses les maiors e no pus*
75-*Item dos fornils per als ensays*
76-*Item tres molles per a fer copelles ab sos mascles de coure*
77-*Item una trompeta d'aram per los ensays*
78-*Item una cullere de ferre*
79-*Item uns malls de ferre per als ensays*
80-*Item tres molles per a fer copelles (línia esborrada després)*
81-*Item sep martell per fer forgar los ensenys*
82-*Item una bacina gran de coure per al bydar la riellera del or*
83-*Item ferros grans per menar los cresols del or quant es al foch*
84-*Item una riellera pocha*
85-*Item les manxes grans del altar*
86-*Item quatre tenalles de ferro*
87-*Item vuit malls entre grans e chics*
88-*Item dos quaçes chiques, una trencada*
89-*Item quatre ferros o anells grans per buydar cresols grans*
90-*Item tres anats de ferro*
91-*Item dos manchos hun gran e hun chich*
92-*Item tres masses de vidre*
93-*Item sis receptors de vidre*
94-*Item deu carabaçes de vidre*
95-*Item dos fornils grans de fondre argent*
96-*Item un ferre rodó ab quatre caps per a la fornal de fondre*
97-*Item altra ferre de la dita manera*
98-*Item tres martells per a forgar*
99-*Item un llinell de fust per al mallar les pedres riellers*
100-*Item quatre guanchos e dos culleretes*

101-Item quatre botlles
102-Item un banch de fust on son pedres dels riells
103-Item huit caixes de moneders
104-Item un spell o staquador de ferre per adreçar troçells

C-Eines de la casa dels fornals
Dins la casa dels fornals dels obrers
105-Primo unes tisores grans de tallar planchas
106-Item unes tisores de tallar or e argent
107-Item la tramuga de les placbes que es de fust
108-Item lo sep e praya de les tisores majors
109-Item deu caixes d'obrers
110-Item quatre caxons de tallar
111-Item tretze calderins de fust
112-Item una balança marqual
113-Item dos marchs, hun de pesar or e altre argent
114-Item dehuyt caços de ferre
115-Item tretze stanques
116-Item un perpal de ferre trencat
117-Item una paella gran de coure
118-Item una paella de ferre
119-Item dehuyt martells en los quals ayha tres trenquats
120-Item uns malls grans
121-Item una barrina groça
122-Item una aixa
123-Item huyt balances de trabuquar sutils
124-Item sis bacines foradades de coure
125-Item dos bacines planes de coure rodones
126-Item tretze marroteres de fust
127-Item cinch pells e aludes

D-Eines de la casa de l'entall
128-En la casa del entall foren trobats tots los punxons de les letres de entallar piles e trossells, martells e limes e pilons de rodar e altres ordilles ferramentes e coses necessaries per a les dites empremptes de monedes les quals foren atrobades en la dita casa del entall y en poderd'en Gacia Gomes agenter entallador qui alli era present les quals axi mateix com les tenia acomanades li foren acomanades q aquelles confessa tenir en comanda per lo dit en Arnau Çaburgada mestre de la sequa.

E-Altres objectes de la monederia
129-Item unes toques d'or enfilades en un fil d'or fort ab onze perles les quals son lxij peses, iiij de dotze quirats. Iiij de tretze, iiij de quatorze, quatre de xv, iiij de xvj, sis de deset, sis de dihuit, v de denou, vj de xx, sis de xxi, vi de xxij, v de xxiij e dos de xxiij que pesen quatre onzes xvj diners.
Item onça e mig d'argent en planxa per a permis

F-Eines trobades a la casa de la Fusteria, les quals son de l'exercici de la monederia
130-Primo dos calñders per a llavar grans de aram que cascuna pot cabre vint i dos canters
131-Item dos parells de manches rodones
132-Item dos parells de manches largues
133-Item dos picons
134-Item una serra gran
135-Item una barra de ferre
136-Item quatre tenalles grans
137-Item set ganxos entre bons e dolents
138-Item uns molls
139-Item unes tisores
140-Item dos parells de ferres grans
141-Item dos altres dolents
142-Item un tiraç

143-Item un ferre de scombrar lo fornil
144-Item dos picons
145-Item una pala de lavar ab manec de fust
146-Item un dau
147-Item quatre martells
148-Item una perola de lavar
149-Item hun pico per picar les trases
150-Item un garbell
151-Item tres cases per als menuts

Mateu 1937, AGRV, Batllia, Contractes any 1459, f.1609-1613 i B-1152..

748 20 març 1459 CATALUNYA

Disposicions sobre els pesals i instrucció per a marcar-los.

A 20 de mars 1459, en lo Llibre de Ordinacions fol. 80, se troba una Crida publicada per raho dels pesos dels florins, y Croats, y de marcar aquells.

Rúbriques de Bruniquer, p. 157-158.

749 20 febrer 1459 SARDENYA

El rei confirma els privilegis i franqueses concedits pels seus predecessors a la seca de Sardenya (document no expedit). D'altra banda, i a petició dels síndics de Càller, accepta que els set oficials de la seca no fossin inclosos en el còmput del màxim de 21, de manera que ara la xifra màxima és de 28 persones.

Botet, p. 271, ACA, reg. 3396, f. 11 i 21 v.

750 13 març 1459-1480 VALÈNCIA

Des d'aquesta data, fou mestre de la seca de València Andreu Català, el qual redactà un memorial posterior al 1480 en què es faciliten dades sobres les emissions a la seca d'aquella ciutat. Consta que s'hi varen batre florins, timbres, rals d'argent i ducats joanins. A la part final diu:

Del dia 13 de l'any 1459 fins per tot lo mes de juliol de l'any 1460 hu que son dos anys e cinc mesos e 16 jorns la dita sequa no bate mas fou arrendada per lo magniffich mossen Berenguer Mercader batle general an Johan Amat, mercader e an Miquel de Ybiça cambiador, ciutadans de la ciutat de Valencia a temps de quatre anys, lo qual temps comença lo primer dia de agost de l'any 1460 hu per preu e loguer de cinc milia sous reyals de Valencia per cascun dels quatre anys e los dits arrendadors en lo temps dels dits quatre anys bateren en la dita secca argent delliurat per les guardes en reals a ley de once diners e talla de 72 peces lo march"

Mateu 1976, p. 179; sense documentar; Mateu 1952, p. 21, AGV, Mestre Racional, sig. 8492, f. 21.

751 31 juliol 1459 SARDENYA

Fou nomenat mestre de balança de la seca de Càller Joan Canet, per defunció de Pere Ballit.

Botet p. 271; ACA, reg. 3463, f. 202 v.

752 1459-1480 VALÈNCIA

Durant el regiment d'Andreu Català de la seca de València com a mestre, s'atorgaren diferents arrendaments per al batiment de moneda. Segons les condicions que afloren el 1465, aquests arrendaments eren per un any, ampliable a un segon, temps durant el qual el rei havia de percebre 3.500 sous de rals de València, l'arrendatari havia de pagar els lloguers de l'obrador, que pujaven 500 sous, i també havia de pagar als moneders i als obrers. Més endavant, consten altres condicions: l'arrendatari havia de declarar al Batlle General les quantitats d'or, argent i billó que havia encunyat i els assaigs que s'havien de fer a la seca. Al llarg d'aquests anys, els arrenaments i els arrendadors varen ésser els següents:

1459 - 1461	Andreu Català.
1461 - 1465	Joan Amat i Miquel Ibiça.
1465 - 1469	Joan Belluga.
1469 - 1470	Andreu Català.
1471 - 1472	Bernard i Ausias Pintor.
1473 - 1474	Francisco de Molina.
1475 - 1476	Andreu Català.
1476 - 1477	Francisco Pérez i Miquel de Pròxida.
1478 - 1480	Andreu Català.
1480 - 1480	Els tres estaments del regne.

Mateu, p. 78 i Mateu 1952, p. 13-14. No queda clar si Andreu Català actua com a arrendador o en nom del rei.

753 23 juliol 1459 MENORCA

El rei tramet al viceregent de la Governació de Menorca, Joan d'Estamariu, un memorial sobre afers que ha de resoldre i, entre ells, s'hi troba "*la moneda batuda a Ciutadella*".

Rosselló, p. 17-20; *Documents Mallorca*, doc. 259; ACA, Cancelleria reial, reg. 3423, f. 61 v.-67 v.

754 1460 SICÍLIA

A fi d'evitar la fugida de l'or, s'estableixen noves taxes de canvi. Amb tot, el rei es fa trametre or a la península.

Trasselli 1959, p. 62-63.

755 11 agost 1460 MALLORCA

El rei, el representant dels estaments de l'illa, Antoni Castell, i l'arrendador de la fabricació de florins, Berenguer de Cortilles, renoven els acords signats pel rei Joan I el dia 2 de setembre del 1390 (vegeu el document complet en aquesta data, doc. 400) que transcriuen íntegrament. Es dedueix que els 15.000 marcs d'or fi que es varen preveure encunyar el 1390, no s'havien completat encara.

Bover, p. 243-250.

756 14 agost 1460 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Confirmació i ampliació dels privilegis concedits als moneders de la seca de Perpinyà.

Botet; ACA, reg. 3372, f. 78 a 82.

757 2 setembre 1460 SICÍLIA

Arrendament fet a Giovanni del Judice per a poder batre 66.000 lliures de pitxols amb l'objectiu de retirar els dolents que eren en circulació. Tindran les mateixes característiques que les del regnat anterior: llei de 7 esterlins i mig (31,25 mil·lèssimes) i talla de 504 peces per lliura (0,6296 g).

Contractus firmatus per regiam curiam cum dicto Johanne [de Judice cabelloto Regie Sicle Messane] quod possit laborare in tribus annis libras LX M. videlicet pro quolibet anno libras II M. et pro hoc partito subvenit regie curie de unciis CCL recipiente illas Antonio Monaco RegiamThesaurariam et quod possit retinere easdem uncias CCL ut infra patet. Nota al marge: Nota quod certis causis ex quo mutata fuit forma additus alius annus cudendi per dictum cabellotum ut infra patet.

Die secundo mensis septembris VIIII Ind. M°CCCC°LX° apud nobilem civitatem messane: Notum facimus et testatmur quod nobis notario et testibus infrascriptis presentibus vocatis et existentibus in sacro regio palacio nobilis civitatis messane Illustris et potens dominus dominus Johannes de Moncayo regnis sicilie Vicerex coram nobis nomine regie curie ad instanciam et requisisionem nobilis Johannis de Judice civis eiusdem civitatis sponte dixit et confessus fuit omnia infrascripta fuisse et esse vera videlicet quod volens idem illustris aliquod partitum de regia sicha facere cum aliquo pro comodo et utilitate regie curie fuisse prima facie de ordinacione et mandato magnificorum domini Jacobi de bonanno et domini Johannis de vicencio magistrorum racionalium dicti regni curiam sequencium in locis solitis et consuetis predicte emissum proclama per chiccum de judice puplicum eiusdem civitatis preconem ut constat certis diebus et vicibus usque ad presentem diem ut si quis vellet pro regio servicio et sacre magestatis honore facere partitum et comodum regie curie super cudendo monetam in regia sichia eiusdem civitatis infra terminum per eosdem magistros racionales statutum comparere deberet ostensurus et declaraturus partitum per cum faciendum in cudendo monetam in dicta regia sichia eiusdem civitatis et nemine comparente qui comodius partitum fecisset et facere cum eadem regia curia nisi solum eodem Johanne de Judice qui obtulerit facere partitum juxta formam capitulorum infrascriptorum videlicet. In missina primo septembri VIIII Ind. Lu partitu ki faczu eu Johanni di lu Judichi di la cabella seu exerciciu di la regia sicha di Missina et primo mi obligu lavurari libri sexanta milia di piczuli in tri anni continui et compliti incomenczandu di hogi primo di septembru none ind. per tuctu l'annu di la undecima ind. primo di viniri, czoe libri milli sey chentu sissanta sey onzi octu per misi chi veni per annu libri vinti milia, l'unu misi refachendu l'autru et si un lu primu annu lavurassi plui di vinti milia libri si hagia ad computari alu sequenti annu, et si lu sequenti annu lavurassi plui di vinti milia libri si hagianu ad computari alu terczu annu, et si minu lavurassi di li vinti milia libri per annu, ki in lu sequenti annu pocza refari intendendu in lu tempu di li dicti tri anni, et si in li dicti tri anni lavurassi plui di lu dictu lavuri sia ad utilitati di la dicta regia curti et di li parcionali di la dicta regia sichia di la quali utilitati sindi pagirannu li carriki infrascripti modo et forma ut infra. Item mi obligu tiniri unci chentu per depositu per accatari argentu et rami per fari lu dictu lavuri lu quali depositu starra arrisicu et periculu meu. Item mi obligu di prestari de prorpio ali operarii di la dicta sichia in summa di unci cinqui li quali mi li retinirò in lu fini di lu dictu lavuri di li introyti di la regia curti, oy veru ki lu cabellotu ki serra pro tempore futuro mi digia pagari li dicti unci chinqui innati kinchi assigni la chafi di la sichia, et per li dicti unci chinqui mi serrannu obligati tuctu li stigli di la dicta sichia. Item ki sia tinutu rispondiri ala regia curti et ali parcionali predicti et dari cuntu di tari unu et grana dui per chasquiduna libra di tuctu lavuri ki farrò in li dicti tri anni excomputati li grani dui per libra di la gracia mia li quali su segregati di la raxuni di la curti non essendo altramentiprovistu per lu Signuri Re contra di quilla et excomputati li grani IIII di la diminucioni di la libra videlicet grani dui ki su di misser masi rumanu et excomputati tucti li altri spisi di lu magisteriu soliti et consueti ab antiquo et etiam excomputatu lu preczu di lu argentu et rami solito et consueto ab antiquo li quali si traynu di li tari quatru et grana

quatru et grana quatru ki esti chascuna libra et cussi rumaninu tari unu et grani dui per libra di li quali sirra tinutu rispundiri ala regia curti et ali parcionali di la dicta regia sichia.

Item ki tucti li soldi di li officiali, czoe di lu mastru di la prova et di li dui credenceri et di li spisi extraordinarii et loberi di casa et la gracia di lu nobili Alfonsu di stayti ki su unci vinti per annu sirrannu in carricu di la regia curti et di li parcionali predicti li quali si pagirannu di la summa di lu tari unu et grani dui per libra predicti. Item ki lu argentu lu pocza accactari oy fari accactari ad opu di lu lavuri di la regia sichia lu pocza accactari ad une, una tari dichinovi gr. dechi per marchiu ala finicza seu tinuta di unci dudichi ultra lu preczu stabilitu per la regia curti ab antiquo lu quali era ad unc. una tr. X gr. X per marchiu lu quali interessi sia accarricu di la dicta regia curti et di li parcionali predicti lu quali interessi si pagira di la summa di lu tari unu et gr. dui per libra predicti et si lu dictu argentu muntassi di preczu sia a dannu meu et si minu valissi sia ad utilitati mia. Item ki la rami ki accactiro oy farro accactari ad opu di lu dictu lavuri la poza accactari ad unci tri et tari XXIIII per cantaru ultra lu preczu stabilitu per la dicta regia curti ab antiquo la quali lu stabiliu ad unci tri per cantaru ki sira lu interessi tr. XXIIII per cantaru lu quali interessi sirra in caricu di la regia curti et di li parconali di la sichia et pagassi di la summa di lu tari unu gr. dui per libra predicti et si lu dictu preczu muntassi oy inbaxassi sia ad carricu et utilitati mia. Item di la dicta quantitati di argentu et rami ki haviro accactari per fari lu dictu lavuri lu pocza accactari sencza li cridinceri non obstanti la ordinacioni di la regia curti. Item peroki chi esti penuria di argentu et non si trova cussi comu si trovava per lu passatu sia licitu ammi ki pocza fundiri li reali di napuli et omni altra monita facta fora di regnu inpune non obstanti li ordinacioni facti per la curti czoe quilli moniti ki farro viniri fora di regnu. Item ki eu pocza fari lu dictu exerciciu per substitutu per lu quali sia tinutu di culpa et difectui. Item ki sia tinutu di fari lu cuntu finiti li dicti tri anni et non altramenti di tuctu lu lavuri k. haviro factu undi sirra la regia curti et li parcionali mi sianu tinuti farimi li spisi viatiki di lu jornu ki mi partiro di missina per fini ki tornirò ad missina li quali spisi mi li ayanu a taxari li signuri mastri racionali et ki mi pocza ritiniri li dicti spisi di li dicti introyti et la dicta regia curti mi li digia acceptari in li cunti ki mictirò et nenti di minu mi obligu dari li informacioni di quatru misi in quatru misi et rispondiri di li introyti ki sirranu successive. Item per exerciciu di la mia persuna et per li fatigi et dapni et risicu ki hagiu per fari lu dictu lavuri et per la obligacioni ki cu faczu di lu predictu lavuri digia consequitari gr. dui per libra di tuctu lu lavuri ki farro in li dicti tri anni li quali gr. dui mi li digia ritiniri di la summa di lu tari unu et gr. dui per libra predicti tantu per lu interessu quantu per lu salariu era solitu et costumatu pagarisi alu gabellotu li anni passati et per omni altru dirictu et raxuni ki anti spectassi. Item si per casu fussi mortilitati ad missina ki non sia tinutu affari lu dictu lavuri duranti la pistilencia in missina et ki non sia tinutu di pagari killu ki mancassi in lu suplimentu di lu dictu lavuri et passata ki fussi la pesti mi obligu sequiri lu dictu lavuri modo et forma ut supra fini alu complementu di lu predictu tempu et quantitati et nichilominus ki sia tinutu declarari ala regia curti la jornata di quandu vurrò cessari per causa di la pistilencia et ki dapoy mentri cessiro la curti la pocza fari lavurari.

Et nichilominus premissis non obstantibus staya in suo robore et poczasi operari la gracia di misser matheu muleti seu lu so privilegiu et l'ordini ki li havi datu lu signuri vicere et declaru ki eu non haia ad haviri cosa alcuna per interessu di cangiu di monita ancora ki per lu passatu sia costumatu ali altri cabelloti. (Segueixen la fórmula d'acceptació del virrei i el jurament del virrei a nom del rei i de l'arrendador). *Ex actis mei notarii Andree de Aprea de Panormo extracta est presens copia collatione salva.*

Trasselli 1959, doc. p. 142-144; ASP, Conservadoria, Còmputs, vol. 858. Id., taula VI.

758 3 setembre 1460 SICÍLIA

Capítols sobre l'organització de la seca.

Capitula seu ordinaciones regie sicle Messane edite in eadem civitate per illustrem dominum viceregem intervenientibus nobilibus magistris racionalibus et conservatore.

Johannes etc. vicerex etc. Magnificis et nobilibus viris universis et singulis officialibus et personis aliis dicti regni Sicilie, presertim straticoto, judicibus et juratis, magistro probe, cabellotis exercitoribus credinceriis, operariis et ministris sicle nobilis civitatis Messane ceterisque ad quos spectabit presentibus et futuris consiliariis et fidelibus regiis dilectis salutem. Cum nos noviter cum matura deliberacione et consilio nobilium magistrorum racionalium regiam curiam sequencium et conservatoris regii patrimonii eiusdem regni pro servitio regie Magestatis ac generali beneficio dicti regni et prefate civitatis reformaverimus ac de novo ordinaverimus et constituerimus nonnulla capitula diligenter prius examinata ac discussa per eosdem magistros racionales et conservatorem una cum magistro probe credenceriis et aliis officialibus et laborantibus in dicta sicla, expertissimis in exercicio eiusdem, visis etiam aliquibus ordinacionibus in eadem regia sicla existentibus tenenda et observanda in eadem in et circa fabricacione et cussione monete ibi cudende et laborande prout ad unius cuiusque officium pertinet sine preiudicio tamen eorum que solita sunt et consueta in dicta regia sicla servari pro beneficio rey puplice et servicio regie Magestatis quorum tenor est prout ecce.

De officio magistri probe: In primis lu mastru di la prova exercira lu so officiu cum omni diligencia e integritati cum tucti honuri carriki et preheminencii ad ipsu spectanti et pertinenti et cum tucti boni usi et costumi soliti exercirisi per li mastri di la prova in la dicta sicla prout hactenus si havi debite constumatu, in utili e beneficiu di la regia curti et conservacioni di la bona munita si cudira in ipsa. Actendira cum omni diligencia lu dictu mastro di la prova ki tucti preposti di opreri di affillaturi et cugnaturi et li predicti opreri affillaturi cugnaturi fundituri carboneri taglaturi et guardiano sianu gintilomini oy populani honorati virtuusi honesti di bona fama et opinioni ne soliti biviri frequenter in taberna perki in exerciciu di la munita si requendi integra fidi la quali plui si presumi in homini di bona natura chi in altri ki fussiru di alcuni crimini maculati. Pri evitari omni fraudi chi putissi accadiri per lu advviniri ordina lu dictu signuri chi di qua inanti non poczanu esseri in la regia sicla in quisti diversi exercicii videlicet di oppreri

affillaturi et cugnaturi patri ne figli ne dui fratri ne soceru ne genneru ne dui cognati hoc modo ki lu patri sia affillaturi et lu figlu cugnaturi, possanu tamen essiri tucti in unu exerciciu di li predicti nec non pocza alguna persuna haviri dui officii oy exercicii in la dicta Sicla, maxime si su di la regia curti salariati senza speciali licencia di lu signuri nulla novitati per quistu facta ad quilli ki su alu presenti ki beni si hagiano portatu in loru officiu. Ordina etiam et comanda lu dictu signuri ki nullu laboranti in la dicta sicla di qual si voglia sia exerciciu possa andari ne stari di nocti in ipsa ne sine causa di jornu quandu non si lavura in ipsa salvu quandu per ordinacioni di lu mastro di la prova et cabellotu si lavurassi sianu riquesti a lavorari sub pena viceregio arbitrio si e di nocti et si di jornu alu mastro di la prova reservata. Lu predicto mastro di la prova ordinira comu e solitu di ordinari unu prepostu ali opreri, unu altru ali affilaturi et unu altru cugnaturi li quali subsistenti la legitima causa potira removiri et creari ad so abitrio et voluntati, tucti tamen li opreri affillaturi et cugnaturi starranno ad ordinacioni et obediencia di loru preposti sub pena di essiri privatu di lu so exerciciu lu quali essendu privatu di lu mastro di la prova non chi pozanu essiri remisi senza licencia di lu dictu signuri. Item lu dictu signuri ordina et comanda chi nullu di chi exerciciu si sia digia intrari in li stancii di li lavuri di l'autri lavoranti ma chasquidunu digia stari in la stancia di lu so exerciciu et lavorari et quillu finitu andari per sua via et chi nixunu pocza jocari ad nixunu jocu intru la dicta sicla sub pena magistro probe reservata. Lu dictu mastro di la prova non permictira ki alcuna persuna lavuri oy faza lavurari in la regia sicla alcuna munita senza expressa executoria et licentia di lu signuri icere salvu lu nobili misser Matheu Jacobu Muleti alo quali pro indempnitate curie et per evitari fraudi et confusioni in la regia sicla lu dictu signuri ordina et statuixi ki in omni misi ex nunc di incomenzari hagia duy oy parendu alu mastro di la prova et cabellotu tri jornati integri in li quali poça laborari libri CCC tantum et non plui li quali jornati lu mastro di la prova et cabellotu li haviranno ad intimari et declarari in li quali li sia promisu consequiri modo predicto la sua gracia regio beneplacito perdurante in lu quali lavuri lu mastro di la prova et regii credincerii et tucti altri officiali et laboranti di la regia sicla intraveniranno pro beneficio rey puplice cum tucti quilli solennitati et ordini raxuni diricti et preheminencii comu si cudi munita per la regia curti et non altramenti sencza preiudicio dicte gracie eidem a regia Magestate concesse et ultra li dicti jorni deputandi ut supra lu dictu misser matheu jacobu non si intromictira per si oy per altru ne lu mastro di la prova lassira intromictiri in la regia sicla. Tamen si pro comodo curie parissi alu mastro di la proba et cabellotu non lavorassi lu dictu misser matheu jacobu in alcuno di li misi li sia licitu li dicti CCC libri modo quo supra lavorari in li altri misi sequenti in li jorni statuendi per li dicti officiali. Preterea lu dictu misser matheu jacobu durante regio beneplacito non comprera ne li sia permissu comprari argentu per si ne per altru infra la chitati di missina et so districtu a piu prezu di quillu ki compra lu cabellotu oy exercituri di la regia sicla lu quali comprera in presencia di li regii cridinzeri li quali si farranno prestari juramento ali vendituri di lu dictu argentu di lu veru prezu ki haviranno venduto per evitari lu damnu di la regia curtiu mastru di la prova sia tinutu et obligatu ad omni riquesta di lu cabellotu oy exercituri sarra per la regia curti interveniri ad fari la prova di lu argentu accatiranno lu cabellotu et credinzeri et poy havira factu la dicta prova declarira la tenuta di lu dictu argentu et lu mastru di la prova cabellotu et cridinceri tucti presenti lu dictu argentu reduchiranno in quantitati et prezii di argentu di cupellu ala tinuta di XII unzi adtalchi di la declaracioni di la tenuta di la reduccioni havirannu facta lu dictu mastro di la prova cridinceri et cabellotu di lu dictu argentu in fino et di cupella li dicti cridinceri inde pozanu fari debito et particulari notamento. Item lu mastro di la prova per evitari lu damnu purria succhediri ala curti seu alu cabellotu oy exercituri fussiru pro tempore da continenti facta la fusa inanti ki si mecti in fersi ad riquesta di lu cabelotu oy cridinzeri fussi farra la prova di diversi parti di la fusa et si la retrovira di bona liga la permicta lavorari, alias la faci refundiri et ben ligari. Et ita successive si fara la prova la quali prova non si intenda per assagio et per la prova la quali si divi et costuma fari facta la moneta. Lu mastro di la prova poi ki sarranno cugnati li dinari farra lu assagio di li grossi et suctili in presencia di lu cabellotu et cridinzeri cum li solemnitati costumati videlicet chi in la banca ordinata in la regia sicla la quali sarra di tanta altiza ki venga a pectu di homu si divino mectiri et spendiri li dinari ki in la jornata su stati lavurati; di quilli distisi lu mastro di la prova in presencia di li cridinzeri cabellotu oy exercituri et altri solino in lu dictu assagiu interveniri li cruchiyra misculira secundu e costumatu et poy di tucta la quatitati prindira tri libri li quali seperira libra a libra et si trovassi in una oy tucti quilli tri libri fussiru piu di tari IIII et gr. IIII per libra oy vero mino ipso notira in lu so libro, ambidui li cridinceri notirannu in loru libri lu piu oy lu mino di la dicta quantitati cum la jornata in la quali fu facto lo dicto assagio. Proinde la monita si reponira in uno sacco sigillatu cum lu sigillatu cum lu sigillu di lu mastro di la prova finchi sia facta la prova la quali farra trovandusi la munita di liga la lassira dispendiri altramenti la farra refundiri non essendu in bona liga como e ordinato. Facto lo dicto assagio lo mastro di la prova di li dicti tri libri oy di tuctu lu cumulu soli prindiri gr. X per fari lu assagiu di la tenuta di la liga di li quali gr. X li cridinceri prindirannu gr. II li quali conserviranno in una pecza cum la subscripcioni di la quantitati et di la jornata li quali su prisi li dicti gr. II et lu mastro di la prova farra la prova in uno loco deputato secreto et ben ordinato in la regia sicla et la prova cum li mezi dinari et suprascripti di la jornata et quantitati di la dicta monita insemi cum li XII dinari ligati et sigillati cum lu sigillu di lu Mastro di la prova insemi sarranu reposti in una caxa cum tri clavi di li quali infra si farra mencioni et quista peza si conservira per la prova generali si farra in l'ultimu di l'annu vel ad moni requesta di la regia curti in lu rendiri di li cuncti cum interventu di alcuna persuna depuntada per la regia curti et facta la dicta prova generali et liquidati li cuncti tucti li dicti dinari cum la prova si darrannu alu mastro di la prova comu e solitu e costumatu. Lu mastro di la prova ordinira la matricula di tucti officiali et lavoranti di la regia Sicla di la quali ad omni primo jorno oy secundo di sectembro donira la copia ali straticoto et judichi di la dicta chitati atalki li dicti straticoto et judichi a quilli tali su matriculati et su in la copia ad ipsi per lu mastro di la prova assignata non sianu convenuti ne extracti da lo suo foro secundo lo privilegio di la dicta sicla et per non esseri vexati di spisa di provisioni di li dicti Sicloti comu su stati vexati per lu passatu; tamen si alcunu si mutassi oy mutandusi li operarii seu Sicloti lu Mastro di la prova li hagia a denunciari alu straticoto di continenti.

De officio cabelloti: Lu cabellotu in lu comprari di lu argentu et di la rami servira lu ordini infrascriptu chi li cridinzeri habianu ad interveniri a fari lu prezcu et mercatu ali dicti metalli. Et per evitari omni abusioni et fraudi prestiranno lu juramento alu vendituri si e tanto lu veru prezu si altramenti havissiro cum lu cabellotu oy exercituri pactionato et convenuto servato tamen omni convencione et pacto fussi facto oy da fari infra lu dictu cabellotu et la regia curti, quo casu li dicti pacti et convencioni si serviranno et inmediate lu cabellotu in presencia di li dicti cridenzeri facta la prova et reduccioni di lu argentu li farra pisari in presencia di li prenominati cridinceri atalki ipsi di lu preczu et quantitati ki rstira reducta in fine in loru libri poczanu fari debito et particulari notamentu. Item pactionato serra lu dicto argentu, modo quo supra, lu cabellotu lu darra provari alo mastro di la prova datu chi lu pocza fari brillari di cui meglo li serra visto et facta la prova per lu mastro predicto et la declaracioni di la tenuta la quali ipsu farra et la reduccioni ad fino farra fari lu dictu gabellotu in presencia di li regii cridinzeri per lo mastro di la prova atalki di tuctu et ipsu et li cridinzeri fazano notamento prout superius est dictum. La liga et numeru di li pichuli si lavoriranno in la regia Sicla serra ut infra videlicet chi omni unzi XI et sterlini XII et mezu di rami pura deductu lu calu, la liga di lu argentu di capellu ala tinutadi unzi XII serra stirlini VII et menzu di lu dictu argentu et di omni unza di libra modo predicto ligata si diviranno fari XLII pichuli li quali sunu in suma per omni libra di rami ligata dinari chincu chentu et quatru li quali su in summa tari IIII (et gr. IIII). Item accadendu per erruri ki la munita fussi plui oy minu di liga et di numeru si ordina et statuixi ki lu mastro di la prova non pocza ne dibia acceptari la munita fussi minu di liga VII stirlingi puri di argento di cupellu ma si accadissi esseri minu mezu stirlingu fazandu refari la sequenti fusa di mezu stirlingu plui di lu debitu et rifachendu ala repuplica la dicta diminucioni di la liga et quilli dinari diminuti cum li grossi insemi miscandu et faczandu dispendiri, accadendu rari volti lu mastro di la prova li pocza passari. Chi si fussiru minu di mezu stirlingu non li possa aliquo (modo) passari et si fussiru plui di numeru di XLII dinari usque ad numerum di XLVI in XLVII lu mastro di la prova li facza rifari ala sequenti fusa di monita grossa in lu modu et ordini supradicto. Ordina etiam lu dictu signuri ki poy lu cabellotu richipira la rami taglata di lu taglaturi quillo digia consignari alu prepostu et ali opreri in presencia di li regii cridinzeri et lu dictu prepostu di li dicti opreri li compartira la dicta rami taglata a chasquidunu pro rta et di lu compartimentu et quantu et quali et a cui et in ki jornata li dicti cridinceri faranno debito et particulari notamento comu e solitu e costumato. Lu cabellotu divira rendiri cuntu ali magnifici mastri racionali in fine cuiuslibet anni et donira la informacioni di quatru misi in quatru misi et omni volta serra requestu per li dicti magnifici et successive respondira di li introyti di la regia curti slvu altramenti non fussi infra ipsu et la regia curti pactionatu. Quo casu sempri si resiviranno in omni casu li convencioni et pacti infra ipsi conventi. Preterea lu cabellotu non possa dari rami taglata ali opreri ne richipiri dinari nigri di opreri ne dari dinari blanki a cugnaturi senza interventu di li cridinzeri. Lu cabellotu farra lavorari rami in plata di fusa in fusa et non digia miscari l'una fusa cum l'autra ma chaskiduna fazi lavorari seperata. Et quandu li volissi lavorari insemi non li pocza fari senza licencia et pariri di lu Mastro dila prova.

De officio credenceriorum: Essendu li dicti cridinceri provisionati di la regia curti necessariu e actendiri cum bona diligencia alu officiu alu quali sumpposti. Pertantu si prdina ki li dicti cridinceri ambidui li jorni lavuranti digianu esseri ali huri debiti ala regia sicla et cum diligencia actendiri a loru officiu et per quilli jorni compliti chi senza legitima excusacioni non andiranno ala regia sicla ultra lu interessu siali la pena alu mastro di la prova reservata. Li predicti cridinzeri haviranno ad fari lu prezu et mercatu di lu argentu et rami comprara lu cabellotu omni sua requesta , in lu modo et forma e statu di supra ordinatu; et factu lu dictu mercatu in lu quali necessariu ambidiu digianu interveniri et mectiranu ad libro la loru jornata quantitati pisu et peczu et da cui li dicti mectali su stati comprati cum omni debita particularitati et facta la prova di lu argentu et declarata la tinuta di quillu per lu mastro di la prova predicto intervenirannu ala reduccioni si farra per lu dicto mastro di la prova di la quantitati et prezu di lu dictu argentu reducendulu ad argentu fino di cupellu et li predicti faranno in loru quaternu debitu et particulari notamento. Salvo non fussi taliter conventu et pactionatu infra lu cabellotu et la regia curti chi tali notamentu et reduccioni non fussi neccessaria. Quandu la fundituri consignira la plata alu cabellotu divirannu li dicti cridinzeri interveniri et di la quantitati di la platta farrano notamentu et proinde quandu la plata si pisira ala banca in presencia di li dicti cridinzeri farranno di lu pisu et quantitati di la dicta plata di jornata in jornata et fusa per fusa debito et particulari notamento. Quantu etiam lu cabellotu assignira la rami incisa presenti lu prepostu ali soi opreri per lavorarila et fari monita et quandu lu prepostu et li opreri predicti restituiranno li dinari lavorati alu cabellotu divinu necessario li dicti credinzeri interveniri et notari la dicta assignacioni et restitucioni cussi comu e statu debito et costumato. Quin etiam li dicti credinceri divinu interveniri quandu li dinari si consigniranno ali cugnaturi per cugnarisi et notirannu la quantitati si consignira jornu per jornu atalki si poza comprindiri si lu cabellotu fachissi cugnari plui monita di quilla ki chi scrivi ali dinari nigri. Eciam li dicti credinceri digianu interveniri alu fari di li assagii di li dinari cugnati et notari particularimenti di jornu in jornu tucti li assaggi chi si farranno di li dicti dinari tantu li dinari grossi quantu li suctili et similimenti notari particulariter di jornu in jornu li parvi (provi?) ki farra lu mastro di la prova cussi comu si notatu li dinari grossi et suctili. Li cridinceri hagianu di notari li stigli cui teni la chavi et li havi in putiri et chasquidunu di la sua quantitati hagia a dari cunctu alu mastro di la prova et quillu ki mancasi lu mastro di la prova farra satisfari a cui la havira in carricu. Li cridinceri non li sia licitu prindirisi ne approbarissi a si stigli di la sicla comu e inutili per li loru emolumenti salvu quilli serrannu declarati per lu mastro di la prova et cabelloti non putiri richipiri conczu et esseri inreparabili. Li credenzeri interveniranno in lu assagio fa jornu per jornu lu mastro di la prova et di li gr. X di lu mastro di la prova prindiranu gr. II li quali mectiranu in la pecza comu fu dicto supra in lu capitulo di lu mastro di la prova. Item ordina lu dictu signuri ki infra la banca sia una caxa bona in la quali li dicti credinzeri haviranno conservari la peza di la dinari di la jornata ki si fa di lu assagio et la una chavi tenira lu mastro di la prova et l'altra unu credinzeri et la terza l'autru cridinczeri per conservacioni di la dicta peza per servarisi in lu tempu chi si farra la prova generali in

la quali prova generali li dicti cridinzeri divirannointerveniri cussi comu di supra e stato ordinato.

De officio magistri cugnorum: Lu mastro di la cugna cum omni diligencia per integritati farra lavorari li cugni in lu locu ad ipsu deputato in la regia sicla et quilli conservira cum bona cautella et tenira la regia sicla in habundancia di cugni ad omni ordinacioni et riquesta di lu mastro di la prova la quali non tinendu in habundancia di cugni serra a so gran carricu et interesse. Li pili et li truxelli poi ki sarranno formati per lu fabro deputatu per lu mastro di li cugni lu dictu fabro li digia assignari a cuntu ali cridinzeri et non ad altro et poi li cridinzeri havuto li assignirano alu mastro di li cugni per intaglari et poi ki sarranu intaglati lu mastro di li cugni a cuntu li tornira ali dicti cridinceri distribuiranno jornu per jorno li cugni ali cugnaturi et poi quilli spachatu lu lavuri li recoglirano et conserviranno et quando calano oy si guastanu la pila oy lu truxellu si divinu guastari per lu mastro di li cugni in la regia Sicla in presencia di li cridinzeri et cussi guastati si divino rendiri alu mastro di li cugni oy ali intaglaturi secundu per ordinacioni antiqui si trova esseri stato provisto et ordinato.

De officio carbonarii: Lo carbonato di la regia sicla sia tinutu ad omni requesta per jorni alcuni inanti di lu cabellotu procurari habundancia di carbuni per modo ki non si pocza patiri lu lavuri di la dicta sicla per sua culpa et negligencia et inpero divi esseri preferutu in lu comprari di li dicti carbuni ad omni un'altru secundu havira per ordini di lu cabellotu servando super hiis quillo chi e statu solitu acostumari.

De officio funditori: Lu fundituri et soi lavuranti serranu presti ad omni requesta di lu cabellotu viniri a fundiri in la regia sicla lu quali si absque legitima causa riquestu non venissi a fundiri lu mastro di la prova etiam cum compedibus lu pocza constringiri a fundiri in la dicta sicla et nichilominus sia tinuto ad pagari lu interessu sarra liquidato per non veniri riquesto ki sarra ultra la debita puniconi si reserva alu dictu mastro di la prova. Preterea si per culpa di lu fundituri la fusa si perdissi oy quaglasi sia tinutu lu dictu fundituri alu cabellotu oy exercituri fussi per la regia curti rifarili omni dispisa dannu et interesse et di quistu farra judicdiu lu mastro di la prova et cridinceri di la regia sicla. Lu fundituri consignira la rami fusa in plata alu cabellotu in presencia di li cridinzeri senza la presencia di li quali non permictira chi la dicta fusa in plata nexa di la funditura.

De officio incisoris: Li taglaturi di la rami ligata sia tinutu ad omni riquesta di lu cabellotu veniri ad taglari et non venendo senza legitima excusacioni et causa patira quilla debita punicioni serra ben vista alu mastro di la prova. Per evitari li fraudi si putirianu comictiri si e ordinato chi si lu taglaturi non restituira alu cabelloru tanta plata incisa quantu fu quilla chi richipi, sia tinutu ad pagari lu prezu di quanta monita si havissi potutu nexiri di la plata la quali non restituira perki la diminucioni si causa per lu usu e cussi minima chi di quilla non si divi haviri alcuna consideracioni.

De oficio operariorum: Lu prepostu di li opreri ordinato per lu mastro di la prova per lu carricu et preheminencia chi teni infra li opreri consequira meza parti plui di la rata ki contingi al altri di lu lavuri et digia consequiri tucti altri raxuni driti et preheminencii li quali sunu soliti et costumati. Lu prepostu di li opreri ordinira ki poi ki sarra consignata la rami incisa per lu cabellotu in presencia di li cridinzeri ki tucti li fornachi incominzanu ad lavurari in unu puntu ne permictira ki una fornachi incomenza a lavorari inanti l'altra per evitari omni fraudi ki si putissi excogitari. Ordina lu dictu signuri ki lu mastro di la prova pocza ordinari quanti furnachi li serranu ben visti per lavuri di li opreri tamen in chasquiduna fornachi non poczanu lavurari salvu tri martelli et non plui per putiri li taglaturi dari plui equali et sufficienti lavuru ali opreri. Eciam ordina chi lu prepostu facza ripisari ali opreri la rami per ipsi taglata di libra in libra atalki la munita si lavuri plui equali et justa per li dicti opreri. Lu prepostu di li opreri assignira a pisu la munita alu prepostu di li affillaturi la dicta monita et dapoi li dicti opreri ala filaria finki sia finito d'afilari sub pena infra proximo capitulo contenta. Nullu opreri possa ne digia prindiri ne permuctari rami ne rendiri dinari senza interventu di li cridinceri sub pena di unzi X di li quali lu terciu sia alu mastro di la prova lu terczu di lu denunciaturi et l'autru terzu ala regia curti et di esseri privatu di la sicla cum infamia perpetua. Li opreri li lavaturi li quali farranno di li fornachi loro non li posano ne debiamo rendiri alu cabellotu senza interventu di li cridinzeri sub pena predicta.

De officio affillatorum: Item lu prepostu ordinato per lo dicto mastro di la prova per lu carricu et preheminencia ki teniinfra li affillaturi consequira meza parti plui di la rata ki contingi ali altri di lu lavuri et digia consequiri tucti altri raxuni dricti et preheminencii soliti et acostumati. Lu prepostu di li affillaturi prindira a pisu li dinari li quali lu prepostu et li opreri li portirannu per affillari et dapoi serrannu affillati a pisu li restituira alu prepostu et ali opreri secundu lu notamento havirannu factu di lu dictu pisu et permictira lu dictu prepostu ki affillandusi in la affillaria li opreri pozanu intrari in la affillaria sub pena predicta. Lu numeru di li affillaturi statuixi et ordina lu dictu signuri ki de cetero non poczanu esseri piu di XV in XVI non innovando per quistu capitulu et quilli vistu alu presenti. Lu prepostu di li affillaturi tenira la chavi et custodia di la affillaria di la quali alcunu non pocza intrari lavorandusi sine sua licencia oy di lu mastro di la prova. Li affillaturi divino conservari li cisuri et li bilanci ad ipsi consignati per lu so prepostu et non farrano amollari li dicti cisuri si primo non li demostrano alu prepostu et si li cisuri oy bilanzoli si rumpissiru oy fussiru consumati tali quali su li digianu restituiri ali cridenceri et cui li perdisi et non li restituissi sia tinutu ala emendacioni di quilli.

De officio blankitoris: Lo blankituri sia tinutu cum omni diligencia et legalitati ad inblankiri monita cum bona fecza et cum quilla acqua chi e solitu et costumato et conservira la dicta monita sencza alcuna diminucioni et poi quilla restituira alu cabellotu.

De officio cugnatorum: Lu cabellotu la monita la quali consignira ali incugnaturi in presencia di li cridinceri et non altramenti. Lu prepostu di li cugnaturi la compartira per rata a tucti li incugnaturi et di la quantitati consignata et di lu compartimento li cridinzeri teniranno cuncto appartato secundu e solitu et costumatu. Nullu cugnaturi pocza ne digia cugnari sine presnecia et ordinacioni di loru prepostu et in sua absensia per cui ipsu lassassi cum licencia di lu mastro di la prova et tucti li dicti cugnaturi in-

comencirano a cugnari in unu puntu factu ki serra lu compartimentu per lu prepostu et cui non si trovassi a l'ura di lu partimentu seu di lu dari di la jornata non pocza haviri parti quillo jorno. Lu numeru di li cugnaturi non poczanu esseri ad alcius de cetero plui di vinti non innovandu per lu presneti capitulo a quilli su alu presenti at tucti quilli ki lavoriranu si ordina per lu dictu Signuri digianu ad lavorari ad dui colpi per fari più bella munita. Li cugnaturi non prindiranu alcunu dinaru di banca suba pena di esseri privatu di lu officiu et non putiri de cetero piu intrari ad alcunu exerciciu di la regia Sicla oy altra pena alo mastro di la prova sera ben vista. Et ideo omni unu ki portira fallu cadira in la dicta pena oy altra pena resevata alu arbitriu di lu mastro di la prova actenta la qualitati et condicioni di quilla persuna in cui si trovassi lu fallu. Li cugnaturi poi ki haviranno cugnata la monita la consegniranno a loru prepostu oy alu mastro di la prova la quali a nullo modo consignirano alu cabellotu et proinde loru prepostu cum licencia di lu mastro di la prova oy ipsu presneti la dicta monita consignira alu dictu cabellotu et dapoi lu cabellotu recognixira lu pisu et quantitati di la dicta munita la quali poi serra recognixuta et pisata per lu dictu cabellotu si reponira in unu saccu la quali sigillata cum lu sigillu di lu mastro di la prova oy cum sua licencia cum lu sigillu di lu prepostu la quali monita non si spendira fina ki non sia facta la prova e lo assagio per lo mastro di la prova cum li cridinzeri servandu lu mastro di la prova li solennitati debiti et costumati. Lu prepostu di li cugnaturi ordinato per lu mastro di la prova per lu carricu et preheminencia ki teni infra li cugnaturi consequitira tri libri plui di la rata ki contingi ali altri di lu lavuri consequendu tucti altri preheminencii etemolumenti di lo dicto officio soliti et costumati. Lu dictu signuri ordina ki lu dictu prepostu non hagia ad conservari li cugni ma sianu in carricu di lu mastro di li cugni sedundu lu so privilegio et executoria di quillu et di li cridinzeri secundu di supra in la robrica di lu mastru di li cugna e statu dictu et ordinato.

De officio guardiani: Lo guardiano cum omni diligencia conservira li stigli di la regia curti li quali sunnu consignati ali lavuranti et operarii et sub custodia et guardia di lu dictu guardianu et si per casu alcunu di quilli si perdissi sia accarricu et damnu di lu dictu guardianu.

De officio portari: Per farisi lu lavuri di la regia sicla cum omni secretanza si ordina ki lu mastru di la prova cum lu pariri di li cridinceri digia ordinari una persuna di la regia sicla di li vechi oy inhabili alu so officiu di quilli a cui e solitu dari meza parti et a quillu tali dari lu carricu di esseri portaru in la regia sicla. Lu quali lu dictu mastro di la prova pocza mutari di misi in misi oy di anno in anno comu ad ipsu sarra benvistu. Item lu dictu portaru li jorni lavuranti in la dicta sicla tenira la porta grandi di la sicla clusa et lu portellu sulu ad manu tancatu et ultra li officiali laboranti et ministri di la regia sicla non lassira alcunu intrari in la dicta sicla senza expressa licencia di lu mastro di la prova oy in sua absencia di lu cabellotu et credinzeri. Propterea volentes ut dicta capitula et unumquodque ipsorum suum debitum consequatur etfectum ac teneantur et inviolabiliter observentur, vobis et cuilibet vestrum dicimus et mandamus expresse quatenus capitula ipsa preinserta et omnia et singula in eis contenta juxta ipsorum seriem et tenorem prout ad unumquemque vestrum spectabit exequi teneri et inviolabiliter observare debeatis ac teneri et observari per quos deceat faciatis et contrarium nullatenus actentetis occasione aliqua sive causa bonis usibus moribus et observanciis in dicta regia sicla diucius observatis quatenus comodum regie curie et rey pupplice beneficium concernant in suo robore duraturis in premissis tamen et circa premissa ac quolibet premissorum regio assensu et beneplacito reservato. In cuius rey testimonium presentes fieri iussimus magno regio sigillo inpendenti munitas.

Datum in sacro regio palacio nobilis civitatis messane die V° mensis septembris none indicionis Millessimo CCCC° sesagesimo. Johan de Moncayo. Vidit Jacobus Bonannus, Johannes de Vicencio magister racionalis, conservator, A. Monacus pro thesaurario. Dominus vicerex mandat mihi Gerardo Aglata et viderunt eam Jacobus Bonannus, Johannes de Vicencio, magistri racionales, conservator et A. Monacus pro thesaurario.

Trasselli 1959, p. 144-149; ASP, Conservadoria, Còmputs, vol. 858.

759 20 setembre 1460 MALLORCA (I MENORCA)

A instàncies del síndic Bartomeu Verí, el rei prohibí amb severes penes l'extracció de monedes del regne, excepte les quantitats necessàries per al pagament dels censos a catalans i fins a la quantitat de 25 florins. En aquesta mateixa data, revocà novament el privilegi atorgat a Menorca per a poder batre moneda.

Bover, p. 144.

760 20 setembre 1460, 15 gener 1461 CATALUNYA

Crides per a la difusió dels divisors de croats dits sisens, és a dir, dels terços de croat de valor de sis diners. Per a resoldre el problema de la manca de moneda menuda, mana el rei que cada canviador estigui obligat a fer batre cada setmana un marc d'argent en sisens de croat i que, quan canviï un florí, hagi de donar almenys 3 sous en sisens. Crida repetida en la segona data.

Botet, p. 278 i 279.

761 21 setembre 1460 Lleida CATALUNYA (Vic)

El rei Joan II atorga una llicència per a batre moneda als síndics de la ciutat de Vic, apel·lant a l'antic dret dels bisbes. Com ja diu Botet, aquest document és sospitós perquè quan la ciutat capitulà davant Joan II el 1472, va demanar, com veurem, que els confirmés el dret de batre moneda que els havia donat Reiner d'Anjou el 1470 i no pas aquesta concessió donada per Joan II.

Nos Ioannes, Dei gratiae rex Aragonum, Valenciae, Navarrae, comes barchinonae, etc. Dilectis et fidelibus Regie Magestatis Consulibus Civitatis Vicencis: cum comparuisset coram nobis Sindicus Civitatis nostrae Vicencis, qui presentavit quoddam memoriale quo vidimus consuetudinem et antiquam possessionem fabricandi et cudendi monetam quam ab immemoriale tempore habeatis, quam quidem observastis et tenuistis usque ad annum millesimum tercentesimum decimum quintum quo ab Admodum Reverendo Berengario Episcopo dicte civitatis Vicencis tradita fuit Regiae Coronae cum cambio facto propter dictum Episcopum pro parte inferiori cum Rege Jacobo felicis recordationis predecesoris nostri, Et cum ad hoc ut vos traderetis Regiae Coronae nostroque patrimonio tempore regis Alfonsi fratris nostri qui commorabamini pro parte superiori dictae Civitatis Vicensis vos metipsos emistis et redimistis a Comite de Foix, viginti mille florenis aureis, illosque mutastis sub onere censualis pensionis, eo quod nimis onerati eratis propter maxima subsidia tum gentis tum etiam pecuniae que tempore Regis Petri nostri predecessoris misistis adversus insulam Sardiniae cum Bernardo Vicecomite de Cabrera diversis temporibus, et etiam alia obsequia nobis prestita: Idcirco nos deprecati litteris ut vos ad pristinam antiquam possessionem ac consuetudinem redigeremus cudendi et fabricandi monetam dictam Vicensem in perpetuam ac libere ad libitum vestrum: Nos itaque, cupientes augmentum nostrum Provincialium, scientes verum esse supra dicta ac etiam ut nostro obsequio valeatis presto esse uti fideles et legitime clientes ac etiam valeatis satisfacere vestras obligationies et necessitates quas nunc patimini, vobis restituimus dictam consuetudinem et antiquam possessionem quam fabricandi et cudendi dictam monetam Vicencsem habebatis, et in futurum valeatis ea frui perpetuo et ad omnes vestras voluntates, copacto quae a nobis fuit petitum per vestrum Syndicum. Sic que iussimus expediri presentem restitucionem nostro Regio sigillo sigillatam, subscriptam que propia manu. Datam Leride, die vigesimo primo mensis septembres, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo sexagessimo. Yo el rei.

Botet, doc. 66, de Serra i Campdelacreu: El Archivo Municipal de Vich; p. 131 y següents.

762 12 desembre 1460 Catània SICÍLIA

Disposicions per a l'eliminació dels pitxols falsos que hi havia en el circulant.

Catania, 12 dicembre 1460. Al Pretore, Giudici e Giurati di Palermo. Simu stati informati di lu scandalu ki in quissa felichi chitati di palermu e estatu per la prohibicioni et bandu di nostru comandamentu e statu gictatu in quissa chitati di la falsa monita et per tal causa ni haviti mandatu li dicti sindachi et ambayaturi petenduini ki volissimu alcuna provisioni fari per sedari lu dictu scandalu ac etiam providiri a la indempnitati di quilli in putiri di cui li dicti falsi moniti sunnu pervenuti. Actento ki si fannu concurriri plui monita di omni specie ki in altri chitati di lu regnu per tali prohibicioni et bandu patixi grandissimu ampnu et detrimentu. Nui comu e debitu volendu providiri tantu alu scandalu ki per tali causa era ortu comu ala indempnitati di quilli ki havianu li falsi moniti, non solum per quissa felichi chitati ala quali multu riguardamu et amamu per li prompti servicii e solita fari a la maiestati di lu Signuri Re, ma ancora per tuctu lu Regnu, cum deliberacioni di lu consiglu provictimu ki si elongassi lu tempu di separari li pichuli falsi da li boni in quissa chitati, secundu ki per li provisioni supra zo emanati putiti haviri vistu, et ja per tal provisioni e cessatu lu scandalu lu quali per dicta causa era natu in quissa chitati. Quantum tocca a la indempnitati di quilli ki in so putiri havinu li pichuli falsi, havimu volutu perki la causa e multu ardua et grandi, consultari non solum cum li regii consigleri li quali eranu presenti ma non contentu di quilli convocayi tucti quilli persuni ki tantu in la chitati di cathania quantu in li chitati et terri circumstanti eranu, di li quali speravamu haviri alcunu bonu consiglu per la indempnitati et proficti di quilli ki havinu li falsi moniti et cussi interessenduchi tucti prelati et baruni et alcunu di li ambayaturi di li universitati demaniali electi per tucti li universitati et multi altri consigleri foru rayunati examinati et discussi multi partiti; demum ad tucti parsi non essiri chi partitu ne remediu alcunu ki non fussi dampnu et destrucioni generali di lu regnu et ancor particulari di chasquidunu singulu, exceptu unu sulu partitu lu quali era utili et profectusu ad tuctu lu regnu et a chasquidunu particulari, sulu dapnusu ala regia curti. Nui amandu plui la utili et beneficiu generali di lu regnu et di chasquidunu singulari di quillu ca lu utili et proficti di la regia curti, havimu abrazactu lu dictu remediu et partitu cum lu quali comu appressu intendiriti si veni ad spegniri et extirpari tucta la falsa monita et providisi ala indempnitati di quilli ki hogi si trovanu possessuri di li falsi pichuli saltem ex parte. Et propterea con deliberacioni di tucti quilli prelati baruni et universitati ki su vinuti alu generali parlamentu in quista clarissima chitati di Cathania et altri consigleri comu di supra e dictu, havimu firmatuni pilglari lu partitu et expedienti predictu lu quali e proficti et conserva indempni ad quilli ki havinu li pichuli falsi di la mitati di lu dampnu lu quali havirianu si tali ordini partitu et expedienti non fussi statu trovatu ki non e altru effectu ki diri ki tucti killi ki havinu falsa monita haianu lu utili ki spendissanu dui pichuli falsi per unu, lu quali remediu et expedienti e ki tuctu homu torni ad rebactiri et rifundiri li pichuli falsi ki havi in sicha et farchili ligari di bona liga sicundu la ligi di lu regnu et cui ribactira et refundira li pichuli falsi ki havi ex gratia la curti li conchedi ki poczi ribarctiri altritanti pichuli di rami nova quanti pichuli havi bactutu di pichuli falsi sencza pagari drictu alcunu ala regia curti solum si paga la spisa di li opredi (opreri, operai) et homini deputati ala sicha di lu quali ribactiri et refundiri di pichuli vechi et bactiri di pichuli novi si veni ad trahiri utilitati di tari XV per uncia sic la mitati di li pichuli boni trahi cui ribactira li falsi et bactira li boni ki in summa non e altru ki spendita dui pichuli falsi per nun bonu lu quali utili remediu nasci di lu relaxitu ki la regia curti fa di lu so drictu. Et per putiri vui melglu intendiri la cosa diviti sapiri ki alligari libra una di rami chi volinu stirlinghi septi et menczu di argentu finu vali ad raxuni di tari sexanta septi et penza (menzu) la libra factu cuntu di sitrlinghi septi et mencza di argentu finu ala supra dicta valuta vali tari II et gr. II et menzu quartu di dinaru (ma veramente tarì 2, gr. 2, den. 1 più 1/8 di den.); junti grana XIIII di manufactura summa in tuctu tari II gr. XVI menczu quartu di dinaru (ma veramente tarì 2, gr. 16, den. 1 più 1/8 di den.) li quali si volinu difalcari di tari IIII gr. IIII ki si trahi di la libra di li pichuli (di 504 pezz) resta di nectu tari unu grana VII dinari chincu tri quarti (ma veramente tarì 1, gr. 7, den. 5 più 7/8; e correggendo la prima divisione, tarì 1, gr. 7, den. 4 più 7/8) multiplicati

per libri VII et uncza una et mencza ki esti uncia una di pichuli di numeru (ma veramente libbre 7, oncia 1 e ½ di piccoli danno in valore facciale tari 29 grani 18 denari 3) summa tari VIIII gr. XVIIII dinaru unu (partendo da tari 1 gr. 7 den. 5 e ¼ sarebbero tari 9 gr. 19 den. 1 e 7/32; e partendo da tari 1 gr. 7 den. 4 e 7/8 sarebbero tari 9 gr. 17 den. 3 e 63/64); dublandusi lu lavuri si trahira ala supradicta rayuni tari VIIII grana XVIIII dinaru unu di li quali si havi a difalcari la rami ki sinchi mictira ki ad uncia (valore facciale) una ki voli libri septi uncia una et mencza, ponendula ad florini (di Sicilia, di 6 tari) XVI et dui terczi lu cantaru veni la libra (1/250 di cantaro) gr. VIII ki si volinu difalcari di la summa di tr. VIIII gr. XVIIII dinaru unu restandi nectu tr. VII dinaru unu (ma veramente tr. 7 gr. 2 den. 1); bisongnachi pagari li spisi czoe li rayuni di li provi ki e tari XV lu miglaru (probabilmente grani 15, poichè 1000 piccoli sono tari 8 gr. 6 den. 4), lu soldu di li exercituri et di li altri officiali et li spisi et non pagandu la rayuni di la curti di una uncza (valore facciale) di pichuli si trahira tari XV. Et per tantu volimu ki lu dictu partitu et expediente faczati gictari et emectiri per la dicta chitati sicundu lu tinuri et forma ki in quisti interclusa vidiriti. Et perki examinati tucti expedienti ki trovari et ymaginari si havi pututu quistu e statu lu plui utili a lu regnu et particulari persuni ancorki cum grandi dampnu di la curti si fichi, havimu deliberatu quillu piglari per indempnitati di li vassalli di lu Signuri Re et beneficiu generali di lu regnu. Datum Cathanie die XII decembris VIIII indictionis MCCCCIx. Johannes de Moncayo.

Trasselli 1959, p. 149-160; ACP, vol. 35, fasc. 1, f. 48-49.

763 1461-1477 VALÈNCIA

Segons Mateu, en aquests anys el Batlle General, Berenguer Mercader, i després Honorat Mercader (en els dos darrers arrendaments) arrenden la seca a diferents persones i fan les produccions següents:

1- 1461-1465 – Joan Amat i Miquel d'Ibiça per a batre 5.000 sous anyals.
   - Es baten 14.907 marcs, 4 unces, 17 diners de rals d'argent; 215 marcs de timbres d'or a 20 quirats i talla 96 el marc; 637 marcs, 7 unces, 19 diners i 10 grans de florins d'or.
2- 1465-1470 – Joan Belluga per a batre 4.000 sous anyals.
   - Es baten 8.492 marcs, 4 unces i 20 diners en rals d'argent; 1.193 marcs, 1 unça, 16 diners i 12 grans en florins d'or.
3- 1471-1471 – Bernat i Ausiès Pintor.
   - Es baten 1.160 marcs, 4 unces, 22 diners i 18 grans en florins d'or.
4- 1472-1472 – Els mateixos, per a batre 4.000 sous anyals.
   - Es baten 923 marcs, 18 diners en florins d'or.
5- 1473-1473 – Francesc de Molins.
   - Es baten 443 marcs, 4 unces i 10 diners en florins d'or.
6- 1474-1475 – Francesc Pérez i Miquel de Pròcita per a batre 3.000 sous anyals.
   - No es bat.
7- 1476-1477 – Els mateixos.
   - Es baten 388 marcs, 1 unça i 23 diners en florins d'or.

Mateu, p. 77-80.

764 21 maig 1461 Palerm SICÍLIA

Ordre de batre augustals d'or i carlins d'argent. Els rals d'or a 24 quirats de llei i talla de 90 peces la lliura, i els carlins a 850 mil·lèssimes i talla de 120 peces la lliura (10 a l'unça). Es compta amb l'or d'origen africà per a batre els augustals.

Johannes etc. Vicerez etc. Universis et singulis officialibus dicti Regni Sicilie ac aliis quibusvis per quos seu quem presens ordinacio nostra spectet exequenda presertim magistro probe, Credenceriis, habentique onus pro regia curia Regie Sicle nobilis civitatis Messane et illius operariis et ministris tam presentibus quam futuris consiliariis familiaribus et fidelibus regiis dilectis salutem.

Trovandusi impresenciarum comu sapiti quistu Regnu evacuatu et denudatu di monita di oru et argentu per causa tantu per la grandi evacuacioni et extractioni di monita ki si ha factu per lu passatu in lu tempu di lu Illustrissimu Signuri Re Alfonsu di sancta memoria, comu per la pocu pratica di mercanti di alcuni tempi inza, causanti li guerri inhibicioni et malicia di tempi per la qual cosa non solum la Regia curti ha substinutu et subseteni omni jornu grandi dampni et interessi presertim in li renditi di soi cabelli et diricti. Essendu propterea vinuti a grandi diminucioni ymmo eciam tucta la rey publica di lu dictu Regnu incursu intollerabili dampni tantu in genere comu in specie non si putendu persuna alcuna amplius exponiri in mercancii ne alcuni arbitrii ymmo quod peius li mercanti essiri necessitati di falliri et rumpiri burgisi et omni unu desistiri di sou arbitriu et poviri et altri quasi mancarili modu di viviri, accordammu tantu per seviciu di la Maiestati di lu Signuri Re, utilitati et augmentu di li introyti et renditi di sua curti quantu per beneficiu universali ac bonu statu et conservacioni di lu dictu Regnu divirisi bactiri de cetero munita di oru et di argentu in la Regia Sicla di quissa chitati di Missina. Et azoki la cosa perki chi va generali interessi di tuctu lu Regnu passassi cum sou debitu ordini incarricammu li Magnifichi Mastri Racionali et Conservaturi ki pro regio singulari servicio ac beneficio dicti Regni havendu super huiusmodi re persuni docti pratiki et experti, maxime eiusdem civitatis Messane, divissiru una cum loru diligencius discutiri et examinari lu modu et forma ki supra zo si havissi di teniri, et sic havuti per li dicti magnifichi li subscripti

officiali di la sicla et gintili homini di Missina persuni ad hec satis apti et peritissimi videlicet Stephanu crisafi Mastru probe, Johanni lu Judichi cabellotu di la dicta Sicla et petru sturnellu. Et examinata quista fachenda plui jorni tantu infra loru comu eciam nonnulli mercanti di diversi nactioni et altri ad hoc pratiki et ben disposti ubi eciam intervenniru li nobili preturi et jurati, eciam certi chitatini di quista chitati, Tandem havuta la relacioni loru in Regio pleno consilio et discussa et bene examinata per tuctu lu consigliu havimu matura regii deliberacione consilii presentibus dictis officialibus Sicle devenutu super hoc ala ordinacioni et deliberacioni contenta in li capituli di lu tenuri sequenti videlicet:

Ordinacio facta per Illustrem et potentem dominum Viceregem dominum Johannem de Moncayo cum deliberacione Sacri regii Consilii super facto monete auri et argenti cudende in Regia Sicla Nobilis civitatis Messane anno VIIII indictionis M°CCCC°LXI°.

Et primo super cusione monete auri quod de qualibet libra auri perfectionis ducati veneti cudantur pecia nonaginta ad omnimodam perfectionem et pondus ducati predicti que sunt nominanda Augustales ad arma Sicilie et Aragonum videlicet ex una parte aquila cum suprascripcione Signum crucis Johannes dei gracia Rex Sicilie. Ex parte vero altera arma Aragonum cum suprascripcione ac Athenarum et Neopatrie Dux.

Item quod dicti augustales expendatur ponderati de uno in unum et quod pondus unius cuiusque sic sit equaliter divissum quod ex qualibet massa dicte libre auri fiant nonaginta equales augustales, taliter quod septem Augustales cum dimidio sint ponderis unius uncie auri et quilibet augustalis ponderis quatuor tarpisorum prout est ducatus venetus. Et quod quilibet augustalis expendatur uno carlino plus quam ducatus venetus pro cuius fabricacione possit fundi converti et cudi omnis alia moneta aurea. Assagium vero sive proba dicti augustalis non debeat fieri ad toccam de parago sed necessarie fieri debeat ad ingnem et cum aqua forti et non aliter. Expense vero cusionis dicte monete augustalium servari debeant iuxta informacionem habendam ac tradendam per vos officiales Sicle cum critis in civitati Messane.

Super moneta argenti quod de qualibet libra argenti perfectionis seu tenute unciarum decem et stirlingorum quatuor cudantur carleni centum viginti ad arma Sicilie et Aragonum more antiquo, hoc est ex una parte aquila cum supscripcione per modum ut supra Signum Crucis Johannes dei gratia Rex Sicilie et ex alia parte Arma Aragonum cum supscripcione ac Athenarum et Neopatrie dux.

Item quod dicti carleni expendatur ponderati de uno in unum et quod pondus unius cuiusque sit sic equaliter divisum quod ex qualibet massa libre argenti dite tenute fiant centum viginti carleni taliter quod quilibet carlenus sit ponderis duorum stirlingorum de libra et decem carleni sint ponderis unius uncie et quod centum viginti carleni sint ponderis unius libre.

Item quod quilibet carlenus expendatur pro decem granis parvulorum legalium tam cusorum quam cudendorum in dicta Regia Sicla quelibet uncia ponderis dicte monete pro decem carlenis quelibet vero libra pro duabus unciis.

Item quiod quicumque tam regnicola quam exterus deferens cudendum in dicta regia Sicla argentum in vacello sive in massa seu moneta que non sit aragonensium vel liliatorum seu Regalium de napuli sed sit cuiuslibet alterius extere monete argentee currentis consequatur pro qualibet libra dicti argenti reducti ad tenutam unciarum duodecim uncias duas tr. VII et gr. X dicte monete argentee cudende vel in parvulis legalibus cusis seu cudendis in dicta Sicla ad electionem mercatoris argentum deferentis.

Item quod quicumque deferens cudendam ad eandem Regiam Siclam monetam argenteam cusam in Regno tenute unciarum decem et stirl. quatuor consequatur unciam unam tarenos viginti octo et gr. sexdecim dicte nove monete argentee vel in parvulis cusis vel cudendis in dicta Sicla, statim sine aliqua alia inpensa ad electionem illam deferentis. Deferentes vero monetam antiquam liliatorum seu Arragonensium et Regalium de Neapoli facta de eis redducione ad dictam tenutam unciarum decem et stirlingorum quatuor consequantur ad dictam racionem uncie unius et tarenorum vigintiocto et gr. sexdecim.

Item quod argentum vendi neque emi non possit maiori precio nisi ad eandem racionem unciarum duarum tarenorum septem et granorum decem pro qualibet libra reductum ad dictam tenutam unciarum duodecim sub pena ammissionis argenti vel alia corporali ad arbitrium dicti domini Viceregis vel Magistrorum Racionalium statuenda, cuius quarta pars detur denunciatori, reliqua magistro probe et alie due partes sint regii fisci.

Expense vero cusionis dicte monete carlenorum servari debeant per modum ut infra videlicet.

In primis pro grixola grandi et pichuli per fundiri lu argentu per libri centu grana sidichi et dinari tri. item per la funditura di libri C tari dui et gr. unu. Item per carbuni per fundiri per libri C grana tridichi et dinari tri. Item per la spisa di lu fundituri et di lu ayutanti per libri C grana sey. Item per carbuni ali opreri per libri C tari dui gr. quatordichi et menzu. Summa tari sey et gr. undichi et menzu. Nota ki li supradicti libri chentu di argentu fusu tornaru di facti libri septantachincu peroki lu restu rumani in cisaglia li quali poi si refundinu.

Item per li opreri per libra grana chinqui et dinari tri. Item per li affilaturi per libra granu unu dinari dui et menzu. Item per li officiali per libra granu unu et dinari dui. Item per li cungnaturi per libra grana dui et dinari quactro. Item per lu mastri di li cugni per libra gr. dui. Item per lu Mastru di la proba per fari lu assayu per libra dinari dui et quarti tri. Item per lu mastru di la prova per fari la prova per libra dinaru unu et quarti tri. Item per lu blankituri et per Sali et ligna per inblankiari per libra dinaru unu et menzu. Item per la gisagla et la natura ki rendinu li opreri et li affilaturi per la lordura ki richipi et per la lavatura di la funditura per libra dinari quatru et quartu unu. Item per la mancatura quandu si fundi lu argentu manca stirlinu unu per libra lu quali vali grana chincu dinari tri et quarti tri ala tenuta di unchi dudichi predicta lu quali si ameglura per libra granu unu et dinari tri, restandi perdita grani quatru. Summa predictarum expensarum divisis tarenis sex et gr. undecim cum dimidio primo loco superius notatis pro centenario librarum reductarum ad LXXV ut supra ac adiunctis granis decem et octo dinariis tribus et quartis tribus est

pro qualibet libra gr. vinti dinaru unu et quatri tri.

Item ki portandu monita cugnata di argentu per fundiri in Sicla manca per chascuna libra grana dui dinari quactru et menzu.

Item ki fundendu argenti fini sinchi divi mextiri lu preciu di la rami ki si mecti ala liga lu quali custa dinari quatru per ligra plui oy minu secundu la finizia di lu argentu li quali mancaturi et spisi di ramu si paganu tucti a carricu di la curti perki li deferenti argentu in monita sive in massa su exempti di lu dictu carricu.

Pertantu volendu nui ki tanta et tali ordinacioni et deliberacioni cussi necessaria ac digeste et mature facta et accordata per grandi serviciu di la Regia Maiestati et utilitati di sua curti ac universali beneficiu et conservacioni di quistu Regnu sia omnino mandata a sua debita exequcioni et effectu vi dichimo et comandamu expressamenti ki actendendu diligenter ala continencia et forma di li preinserti capituli digiati quilli videlicet chascunu di vui per quillu ki li spectira et sarra super his debitu di operari juxta lu carricu di sou officiu et exerciciu exequiri observari et compliri ac mandari per quos sit opus compliri et observari ad unguem juxta loru continencia et tenuri sub penis in eisdem contentis et declaratis. Volentes insuper ac dantes per hanc eandem specialiter in mandatis vobis dicto magistro probe ki cum omni diligencia digiati intendiri et haviri speciali cura cussi comu siti tenutu ex debito vestri officii ki lu incisuri di li cugni pro moneta cudenda haia cum omni arge et industria ben taglari li cugni et si lu incisuri lu quali lu mastru di li cugni eligira non sia di proba et pericia ki vui non lu digiati aliquo modo admictiri et ad onus periculum et impensam dicti magistri cugnorum ob sui neglicenciam et malam electionem digiati providiri di peritu sculturi, taliter ki la monita da cugnari vegna ad essiri perfectamenti et magistrivulimenti et bene sculpita et stampata, fachendulu ben satisfari supra lu dirictu ex raxuni di lu mastru di li cugni. Reservata nichilominus nobis et magistris racionalibus provisione in eo casu super dicto officio facienda. Et ulterius vobis predictis credenceriis ki cum omni diligencia et fidelitati digiati teniri particulari cunctu di tuctu lu argentu da perveniri in la dicta Sicla sive in moneta sive in massa azoki lu argentu prohibitu juxta la provisioni nostra facta sub data panormi XXVII madii proximo preteriti supra lu laborari di li pichuli di la dicta Sicla non si haia di convertiri aliquo modo in la loru liga. Et di quillu argnetu ki lu cabellotu et haveni facultati in eadem Sicla di fari pichuli vorrannu poniri in la liga di li pichuli digiati prindiri da loro debitu juramentu fideliter et in scriptis in ki locu et da ki persuni di cui sarra axxactatu et di la qualitati et quantitati di lu dictu argentu fachendu di tuctu in vostri libri debitu notamentu. Havimu eciam ordinatu ki la forma di lu dictu Augustali sia di la ampliza di lu florentinu largu et piu si piu potissi viniri, ad effectu ki non si poza trahiri for di Regnu, et per altru cugnu et forma stamparisi et formari altra monita, servandu li altri provisioni ki supra quistu vi havimu tramisu. Quod expensis vero argenti adduntur gr. duo pro qualibet libra quas conseuitur officialis noviter creatus ad curam auri et argenti ponendi in dicta Sicla et ad conservacionem pecie auri et argenti in dicta Sicla cudendi. Expense vero pro qualibet libra auri sunt hec ut ex informacione et relacione vestri magistri probe nobis et nobilibus Magistris Racionalibus Regni Sicilie facta relatum est.

In primis per carbuni per la funditura et per lu fundituri et per lu ayutanti di lu fundituri et oglu et grixoli per libra gr. III den. II. Item per lu mandamentu di la funditura per chascuna libra tari pisu unu ki vali tari dui sive in massa sive in monita. Item per carbuni ali opreri per libra den. IIII. Item per li opreri gr. VI per libra. Item per li affilaturi per libra gr. II den. IIII. Item per li cugnaturi per libra gr. IIII. Item per acolorari la monita di lu oru per libra gr. I den. II. Item per lu assayu per libra alu Mastru di la prova gr. II. Item per la raxuni di li officiali gr. I per libra. Summanu li dicti spisi per libra tari tri et gr. Unu. Item per la raxuni di la prova ki farra lu mastru di la prova havira per omni prova tari dui la quali si trahira di la summa di lu oru ki si havira incugnatu et paguiralli cui havira mictutu lu oru in sicla. Item lu mercanti oy cui portira oru in massa oy in monita in Sicla lu mictira archimentatu ala tinuta di la dicta monita et si non fussi archimentatu ala finiza predicta si archimentira a spisi di cui mectira lu oru per fari la dicta monita. Item gr. dui den. chincu per libra a quillu officiali ordinatu per lu Signuri Vicere apellatu (spazio vuoto). Et più per libra di argentu aggregati ali dispisi di lu argentu gr. dui per libra per lu ditu officiali. Exequendu premissa cum omni diligencia et integritati et guardanduvi di fari lu contrariu perki ultra la punicioni meritanu li transgressuri secundum juris disposicionem et la ira di lu Signuri Re incurririanu, que nuncius mortis nuncupatur. Datum in urbe felici Panormi die XXI° mensis madii none indict. M°CCCC°LXI°. Johan de Moncayo.

Trasselli 1959, p. 150-152; ASP, Lletres del Virrei, vol. 79, f. 8-11.

765 23 maig 1461 Palerm SICÍLIA

Disposicions del virrei sobre les taxes de canvi, l'exportació de metalls preciosos i l'encunyació de carlins d'argent.

Provisio domini viceregis quod in regia Sicla Messane si digia fari minuta di oru et di aregentu di la tenuta pisu et finicza ac eis modo et forma contentis et declaratis in la subscripta ordinacioni et bannu ut infra.

Johannes etc. Vicerex etc.: Universis et singulis officialibus quarumvis civitatum et locorum dicti Regni ad quos seu quem spectet et presentes presentate fuerint consiliariis et fidelibus regiis dilectis salutem. Volenduni conformari cum la voluntati di la maiestati di lu dictu Serenissimu Signuri Re et cum lu capitulu di lu Regnu per beneficiu comodu et utilitati di la republica eiusdem regni havimu cum matura deliberacioni di lu Sacru regiu consiglu ordinatu et datu preciu ali moniti di oru et di argentu cugnati et prohibitu la extracioni di quilli et ki de cetero in la regia sicla di la nobili chitati di Missina si faza monita di argentu seu carlini di la tinuta pisu et finiza ac eis modo et forma contentis et declaratis in la subscripta nostra ordinacioni seu bannu per nui ut prefertur cum deliberacione dicti Regii consilii ordinatu. Propterea volendu ki la dicta ordinacioni suum debitum sorciatur effectum et ki sia promulgata et notoria ad omni persuna vi dichimu et commandamu videlicet a cui la presenti serra presentata, ki per li loki publici

et consueti di li predicti chitati et terri digiati per publicu preconi fari promulgari et publicari la predicta nostra ordinacioni seu bannu infra descriptu et notatu juxta la sua continencia et tenuri. Datum in urbe felici Panormi XXIII° mensis madii none indicionis Millesimo CCCCLXI° post datam vi dichimu ki publicatu lu dictu bannu digiati de publicacione predicta fari debitu notamentu in actis vestre curie et in dorso presentis la quali cum codem notamento restituiriti a cui vi la presentira consignandu officio magne Curie Rationum. Datum ut supra Johan de Moncayo. Petrus de Speciali. Corbera. Jacobus Bonnanus. Conservator. Lo tresorer. Dominus Vicerex mandat mihi Guillelmo banquerio et viderunt eam Petrus de Speciali, Corbera, Jacob de Bonnano magistri Racionales, conservator et thesaurarius.

Tenor banni: Sia manifestu a chascuna persuna ki lu Illustri Signuri Vicere di quistu Regnu conformandusi cum la voluntati di la maiestati di lu Signuri Re et cum lu Capitulu di lu Regnu et beneficiu publicu cum deliberacioni di lu Regiu consiglu ordina et statuixi ki lu Alfonsinu di oru di pisu vagla carlini vinti quactru, lu ducatu venecianu di pisu carlini sidichi di monita di quistu Regnu, lu florinu di camera di pisu carlini et dinari quaranta et la dubla di pisu vagla a bigluni. Et per equalari la monita di lu argentu cum la monita di l'oru ordina lu dictu Signuri ki di li carlini di quistu Regnu la libra di la sicla vagla unza una tari vintisepti et grana dudichi; la libra di li carlini di lu reami di napuli uncia una tari vintichincu et grana quactru et per tantu preciu et valuri omni unu digia richipiri dari et spendiri li dicti moniti et non plui sub pena di perdiri li dicti moniti da applicari alu regiu fiscu per quillu ki contravenissi tantu cui prindi quantu cui duna et cui denunciassi indi haia la quarta parti di la dicta pena. Et plui lu dictu illustri Signuri voli ordina et comanda ki nixuna persuna di qualunca gradu condicioni et nacioni si sia poza ne digia extrahiri di quistu regnu monita alcuna di oru oy di argentu ne oru ne argentu in massa oy in vexallami sub pena di perdiri la dicta monita argentu et oru di applicari alu regiu fiscu et altra pena ad arbitriu di la dicta maiestati oy di lu prefatu Illustri, salvu la monita ki trahissi per dispisa per quantu li basti per lu vihaiu ki havissi da fari actisa la condicioni di la persuna et la distancia di lu locu, salvu eciam la vexallami di argentu oy oru et ornamenti di la persuna ki portassi per so usu fachendundi pero noticia primo alu secretu di quilla chitati et terra da undi si extrahissi la dicta monita argentu oy oru di la quali lu dictu secretu si haia a fari notamenti in li soi libri. Et cui denunciassi digia consequiri la quarta parti di la dicta monita argentu et oru. Et ulterius novissime lu prefatu Illustri signuri vicere cum deliberacioni di lu dictu sacru Regiu consiglu havi ordinatu ki in quistu Regnu in la Regia sicla di la nobili chitati di missina si faza monita di argentu seu carlini ki sianu di liga unzi X et stirlingi quactru cum li armi di sichilia et aragona et la subscripcioni di lu serenissimu Signuri Re don Johanni comu si fachianu in tempu di lu Serenissimu Signuri Re Alfonsu et ki sianu di pisu seu vaglanu CXX a libra et dechi per unza di libra et stirlingi dui di libra l'unu, tantu sia di pisu l'unu comu l'altru per forma ki insembla et separatim conrespundanu equalimenti alu dictu pisu et vaglanu LX pichuli l'un. Et ki omni unu di qualsivogla nacioni ki vurra fari cugnari li dicti carlini in la prefata sicla per omni manera di argentu ki chi purtira tantu in massa quantu di monita la quali monita non sia di sichilia ne di lu reami di napuli consequixa et haia di continenti per omni libra di lu dictu argentu reducta ala dicta tenuta di unzi X et stirlingi IIII° uncia una et tari vintisepti gr. VII dili dicti carlini novi seu di pichuli novi di la dicta sicla ad electioni di lu patruni di lu argentu ki veni la libra di argentu di tenuta di unci XII ad raxuni di unzi II tr. — gr. X. Et cui chi portira a fundiri fari et cugnari monita di sichilia seu di lu reami di napuli havira per omni libra reducta ala tenuta di unci X et stirlingi quactru uncia una tari XXVIII gr. XVI di li supradicti moniti novi di la sicla di argentu oy pichuli ad electioni di cui portira lu argentu a cugnari et ki haianu a spendiri a pisu et curranu LX peczi per uncia di valuta. Et pero voli et comanda lu dictu Illustri Signuri Vicere de cetereo si digia cussi observari. Insuper è estatu ordinatu et comandatu per lu dictu Signuri reservata ki nixunu pocza vindiri ne accactari argentu a plui preczu di unzi dui tari VII gr. X la libra di lu argentu di tenuta di unci dudichi oy per rata di lu dictu preciu di quillu argentu ki fussi di minuri tenuta remanendu lu preczu di la monita di lu argentu di quistu Regnu a cui la portira oy mandira in sicla per operarila comu e dictu di supra.

Trasselli 1959, p. 152-153; ASP, Conservadoria, Còmputs, vol. 858.

766 27 maig 1461 Palerm SICÍLIA

Encunyació de pixols amb una rebaixa de llei de 7 esterlins i mig a 6 (23 mil·lèssimes).

Ordinacio facta super equalitate argenti auri et parvulorum.

Johannes etc. Vicerex etc. Magistro probe, cabelloto et credenceriis ac aliis officialibus ad quos spectet regie Sicle nobilis civitatis Messane, tam presentibus quam futuris, Regiis fidelibus dilectis salutem. Standu la regia sicla di quissa chitati li jorni passati comu sapiti locata per la Regia curti alu nobili Johanni lu Judichi per anni tri computando a primo septembris presentis anni per totum annum XI ind. proximo future cum inprestitu di unci duichentu chinquanta, richiputi nomine regie curie tempore dicte locacionis in eadem civitate per lu dilectu regiu notar Anthoni lu monacu Regenti tunc la Regia thesauraria per nomu et parti di lu nobili et dilectu Regiu consigleri misser Anthoni Sin thesaureri di quistu regnu, cum obligacioni di rispundiri ali parzonali di la dicta sicla la rata et parti alloru debita et spectanti ac sub certi altri obligacioni condicioni et pacti contenti in dui publici contracti firmati in posse notarii Andree de Aprea die II° septembris none ind. instantis. Et pretendendusi ki di lu lavuri di la dicta sicla indi resultava grandi dampnu a tucta la Republica di quistu Regnu par causa di lu argentu ki intra in la liga di li pichuli perki lu Regnu si trova ad presens evacuatu et denudatu di munita di oru et argentu, mandammu ad nostras licteras vobis directas datas panormi XVIIII februarii instantis anni suprasidirisi in lu lavuri di la dicta Sicla et sic ex tunc lu dictu lavuri ha cessatu et cessa alu presenti. Noviter vero ad querela facta coram nobis super huiusmodi suspensionem per lu dictu Johanni eciam per parti di li dicti parcionalli allegandu non si putiri tali suspensioni aliquo modo fari in preiudiciu di loru obligacioni et contracto, ne quilli putirisi aliquo modo infringiri, maxime essendu juramento firmati, examinata quista fachenda de nostri speciali commissioni et mandato per li Magnifichi

Mastri Racionali et conservaturi, et havuta loru relacioni in pleno consilio e statu tandem suadente justicia recanuxutu de et ex voto totius Regii consilii non si putiri alterum ex his duobus evadiri oy fari alu predictu Johanni cabellotu la integra satifacioni di sua obligacioni et debitu, la quali munta ultra la summa di unci CCL, oy permectirili lu lavuri di la sicla juxta la forma di la dicta obligacioni et contractu. Et perki ala regia curti in presenciarum non e aliquo modo possibili putiri fari la satisfacioni di li dicti debiti et obligacioni per la necessitati grnadi in la quali sta alu presenti, havendu di satisfari et compliri diversi cambii di la Regia Magestati, di ampla quantitati et summa, eciam di suppliri ad altri necessitati et fachendi necessario occurrenti, accordammu Regii deliberacione consilii divirisi super huiusmodi re prindiri lu ordini infrascriptu cum lu quali si serviria la justicia di li persuni predicti, la Republica di quistu Regnu, et la Regia curti non havirianu super his ad reportari alcunu dampnu et darriasi opera alu recpatu di la dicta sicla prout de ordinacione predicta si conteni in li capituli di lu tenuri sequenti. Et primo actento dictam regiam siclam et ipsius jura non integre spectare et pertinere Regie curie, licet Regia curia prohibire cussionem dicte monete parvulorum tamen certis benevisis respectibus, considerato eciam contractu inito et celebrato in nobili civitate Messane per Illustrem dominum viceregem cum nobili Johanne de Judice quod dictus nobilis Johannes prosequatur exercicium laboris in dicta sicla juxta formam sui contractus et habentes graciam cudendi consequantur dictam graciam eorum ad Regium beneplacitum cum limitacionibus et ordinacionibus infra positis. Item quod durante tempore dicte incabellacionis facte dicto Johanni neque ipse neque habentes facultatem ac graciam cudendi in dicta sicla possint de cetero fundere in dicta regia Sicla pro liga dictorum parvulorum cudendorum argentum in massa in placta vel aliquo opere et multo minus in moneta argentea dicti Regni neque emptum delatum aut procuratum in provincia calabrie infra teminum triginta milarium ut evitetur omnis inmaginacio fraudis sed omnino sit necessarium dictis personis quod argentum fundedum pro liga in dicta Regia Sicla procurent per se vel alios seu proveniat aliunde extra predictum Regnum, ut omnino dictum Regnum argento non evacuetur sub pena perdicionis argenti, cuius quarta pars acquiratur denuncianti, et alia corporali ad arbitrium domini viceregis vel magistrorum racionalium statuenda. Propter tamen aliquas benevisas causas et maxime propter supersedimentum sibi hactenus factum et novam limitacionem supra positam terminus trium annorum dicto Johanni statutus infra quem se obligavit sexaginta mille libras parvulorum cudere, fuit prorogatus ad annum unum ultra dictos tres annos. Item quod nobiles dominus Matheus moleti nomine filii sui neque dictus eius filius et Johannes Antonius Ricius habentes graciam cudendi et laborandi in dicta sicla solvant Regie curie et dictus Johannes de Judice retineat sibi et retinere possit nomine regie curie ex pecunia cudenda per prefatos racione graciarum predictarum a quolibet eorum gr. quatuor pro qualibet libra. Et ulterius prout infra sequetur in provisione lige facienda de liga parvulorum. Quia visis et consideratis raciociniis existentibus in Officio Magne curie rationum Regie Sicle nobilis civitatis Messane compertum est quod tempore quo cepit causari interesse Regie curie propter precium argenti quod in dies augebatur fuisse diminutam ligam parvulorum qui in dicta sigla cudebantur. Nam dicta liga cum esset stirlingorum decem argenti puri et fini pro qualibet libra eris fuit per magnificum condam dominum Nicolaum de Speciali Regni predicti viceregem, propter augmentum precii dicti argenti, diminuta dicta liga ad stirlingos septem cum dimidio puri argenti pro qualibet libra eris. Fuerit proinde habita veridica informacione compertum quod anno X indicionis precium argenti erat uncie unius tarenorum decem, gr. X pro quolibet marco; nunc vero est uncia una tr. XVIIII gr. X pro quolibet marco et sic libra tunc argenti puri erat precii uncie unius tr. XXV gr. IIII ½ et quartu unu nunc vero est precii unciarum duarum tr. VII gr. X ut precium argenti correspondeat ponderi et ut pondus eualetur precio quod erat anno X ind. provisum est atque deliberate conclusum quod fiat eualacio ponderis dicti argenti ad precium quod nunc currit. Nam cum pro sterlingis septem cum dimidio argenti fini ad valutam tarenorum quatraginta et gr. X pro marco veniat libra tr. quinquagintaquinque gr. IIII den. III et quartum unum, venit uncia dicte libre tr. IIII gr. XII et quart. unum denarii, venit sterlingus dicte uncie gr. IIII denarii III tercii duo et sic ad eandem racionem valent dicti sterlingi septem cum dimidio tar. unum gr. XIIII, denarios tres et sterlingi sex de argento fino ad valutam tar. quatragintanovem et gr. X pro marco prout nunc currit venit libra tr. LXVII et gr. X, venit uncia libre tr. V gr. XII ½, venit stirlingus uncie gr. V denarii tres et quarti tres et sic ad eandem racionem sterlingi sex valent tr. unum gr. XIII denarios III ½ . Et licet precium sterlingorum septem cum dimidio super precio sterlingorum sex denariorum IIII cum dimidio, tamen dicti denarii IIII ½ debent computari cum interesse cris, quod interesse cris aliquociens est tr. XII pro cantario aliquociens tr. XVIII aliquociens tr. XXIIII et aliquociens uncie unius; et si computato uno interesse cum alio dictum interesse ascenderet ad tr. XVIIII pro cantario, tangerent pro libra denarii octo et tercii duo. De quibus denariis octe et terciis duobus deductis supradictis denariis quattuor cum dimidio remanerent denari quatuor concessi pro interesse regie curie. Quare dicta eualacio merito debeat fieri. Ideo provisum fuit quod pro qualibet puri eris ponantur pro liga stirlingi sex puri et fini argenti et sic fiat eualacio et reducio precii ad pondus et pondus ad precium. His consideratis conclusum fuit quod liga monete eree parvulorum sit deinceps stirlingi sex tantum et non plus. Item quod tam octo grani provenientes ex graciis domini Mathei de moleti et Johannis Antonii ricii quam totum et integrum lucrum procedens ex dicto stirlingo uno cum dimidio deputetur et convertatur successive prout intraverit in luycionem regie sicle prout sibi melius visum fuerit ad utilitatem regie curie et sit ad onus cabelloti dictam luycionem facere et quod dictus cabellotus recogilat dictum sterlingum unum cum dimidio ex omni pecunia cudenda, indifferenter, nemine exempto et precipue tam ex gracia universitatis quam domini mathei et Johannis Antonii Ricii in luycionem predictam et non in alio usu dictas quantitates convertat et quod habeantur pro dicta cusa et usu dicte pecunie dicte regie curie specialiter reservate. Pertantu nui ki li preinserti nostri ordinacioni et capituli sianu mandati ad sou debitu effectu vi dichimu et cumandamu expresse ki continuando de cetero in la opera et lavuri dila dicta sicla non obstanti la inhibicioni nostra predicta digiati videlicet chascunu di vui per quillu ki li spectira er serra super his debitu di operari juxta lu carricu di sou officiu exequiri observari et compliri nostri provisioni et capituli predicti ac quilli mandari compliri et observari ad unguem juxta eorum seriem et continenciam pleniorem, sub penis in eisdem et delcaratis. Datum panormi die XXVII madii non ind. M°CCCC°LXI°. Johannes de Mancayo. Petrus de Spe-

ciali; Corbera; Jacobus Bonannus; Lo tresorer; Conservator. Dominus vicerex mandat mihi Guillelmo banquerio et vidit eam Petrus de Speciali, Corbera, et Jacobus Bonannus, magistri Racionales, Thesaurarius et Conservator.

Post datam et signatam. Nui simu veridice informati eciam per juramentu dilu nobili Johanni lu Judichi ni consta ki ipsu quisti jorni passati happi da for di lu Regnu per convertiri ala liga di li pichuli ki comu cabellotu havi di fari in quissa Sicla quilli libri duichentu di argentu ki de presenti si trova in putiri et pertantu considerato ki sub spe contractus ki li fichimu in principio anni presentis di lu lavuri di la dicta Sicla li procurau ab extra Regnum per convertiri ut supra, havimu provistu ad sua supplicacioni cum matura deliberacioni di li Magnifichi Mastri Racionali et datuli licencia si comu per la presenti conchidimu ki non obstanti la ordinacioni his diebus per nui facta di non si fundiri in la dicta Sicla per pichuli altru argentu ki quillu ki serra procuratu de cetero da for di Regnu ki obligandusi ipsu Johanni in li acti di quissa Sicla di infra misi sey ab huiusmodi data innati da cuntari di fari viniri ab extra Regnum altra tanta quantitati di argentu et quilla convertiri et fari cugnari illocu in carlini poza et digiatili permectiri fari fundiri et convertiri in liga di pichuli li dicti libri duichentu di argentu ki teni alu presenti. Et premissa observati cum effectu. Datum in urbe felici Panormi die X° mensis junii none indiccionis. Johan de Moncayo.

Trasselli 1959, p. 151-152; ASP, Conservadoria, Còmputs, vol. 858.

767 27 juny 1461 Saragossa NAVARRA

El rei mana, segons sembla, batre moneda d'or i potser també d'altres metalls. Sembla com si a la transcripció del document li manqués una part del de text, ja que no detalla què vol fer batre.

Don Joan por la gracia de Dios, rey de Aragón, de Navarra, de Secelia, de Valencia, de Mallorca, de Cerdeña, a todos quantos los presentes veren et oiran salud. Facemos saver que en nuestro noble consejo havemos deliberado et ordenado tanto por el provecho et bien comun de nuestro reyno de Navarra quoanto por otros buenos buenos porque en el dicho regno de presente no ay moneda de oro quessea natural de la tierra y de otra moneda hay tan poca que benamente las gentes non han con que benicontratar e por quanto en el dicho regno no hay maestros para facer la moneda havemos hecho et facemos aprtir de nuestra ciudad de Çaragoza al amado nuestro Juan de Leon al dicho regno.

Lizárraga 1988; AGN, Legajo 28, carpeta 26.

768 3 juliol 1461 CATALUNYA

Ajusticiament de falsadors de moneda.

Dilluns a 3 de juliol 1461 en Dietari apar que foren sentenciats quatre homens que feyan moneda falsa, e hagueren sentencia de esser penjats e aixi anaren a la Rambla e forenne penjats dos e los altres dos foren restaurats.

Rúbriques de Bruniquer, p. 158.

769 14 agost 1461 i 14 agost 1466 Palerm SICÍLIA

Proposta del Mestre Racional de batre augustals d'or i carlins d'argent. Tot plegat es resol en el document del 1466 que segueix, pel qual es mana l'encunyació dels anomenats rals d'or i, en argent, carlins, mitjos carlins, i quintins o cinquens.

Sacra Regia Maiestas: Post humiles recomendaciones. Per la navi di Inpiates scripsimu ala M.V. a sufficiencia di li negocii in quistu nostru officiu occurrenti. Per quista notificamu ala M.V. ki lo Vicere cum nui, thesaureri et Conservaturi videndu la diminucioni dili moniti su in lu Regnu havimu datu ordini in la Sicla di Missina si lavori oru et argentu comu primu in la dicta Sicla si laborava. La monita di oru si nomina augustalis comu primu si dichia cum lu nomu et li armi di la Sacra M.V. di quistu vostru Regnu, di la finiza et pisu di lu venecianu et di prezu unu carlinu piu vali lo vinecianu per dari prezu ala monita di lu Regnu per non si putiri extrahiri di lu Regnu. Di li quali vi tramectimu dui. Li carlini su minu di pisu di quillu eranu antiquo, ma perki lu argentu e tuctu extractu di lu Regnu et e in gran prezu ki e statu necessariu abaxarlu di pisu non di liga di li quali eciam vi tramictimu la mustra. Tuctu remictendu ala S.M.V. Advisandu la M.V. ki poi di quistu ordini in lu regnu curri multu argentu undi primu non si trovava, et speramu cussì sarrà di lu oru. Et perki la vostra Sicla e pignorata ni forzamu infra dui anni futuri ricaptari tucta la Sicla per redduchirla a la curti, actalki poi cessa lu lavuri di picculi da undi procedi la ruyna di quistu Regnu et sequixasi solum di lu oru et di lu argentu. Supplicamu pertantu la M.V. ki lu Vicere za lo thesaureri conservaturi et nui altri actendimu a ricaptari la sicla et altri cosi demaniali per serviciu di V.M., ala M-V. plaza accpetari et confirmari quillu nui fachimu e servarini lu creditu.....Scripta Panormi die XIIII° mensis augusti VIIII indictionis (1461). Humiles vassalli et servitores qui se comendat clemencie dominacionis vestre, Magistri Racionales Regni vestri Sicilie. Nos etc. Nobilibus viris Magistro probe et cabelloto regie sicle nobilis civitatis Messane, Amicis nostris carissimis salutem. Richippimo vostri licteri in quisti jorni et intisu li tenuri di quilli nec non et visti per nui li carlini haviti tramisu et eciam li dudichi augustali et quilli demostrati alo Illustri Signuri Vicere et facto quilli examinari pisari et di omni parti provari cum omni diligencia vi dichimo primo ki li carlini per la libra haviti tramiso su mino menzo carlino per libra di ki cussi currendo fora nedum infamia e carrico verum grandi preiudiciu ala republica, et quisto accada oy per difectu di lo piso haviti illocu, oy di li affiliaturi, non fora comportabili cum quista infamia passassi quista munita. Preterea ni pari eciam non essiri ben stampate, ki si la stampa fussi plui ferma et meglu livassi, darria eciam ampliza ala monita e fora plui bella, maxime ki cui voli infamari tali monita dichi non valiri in prezo lo carlino piu di octu grana. Quantu alu oru vi dichimo laudamo si sequissa quilla stampa undi su li armi di aragona a scuto comu lu carlinu perki havi parsu piu bella a tucti, ne e di timiri di lo in-

fingimento cum lu carlino, perki lo carlino di argento e piu grandi, quin eciam lo punto li fachiti in menzo lo fa multo differiri, preterea li putiti fari dui punti in parti undi capano per fari multa differencia in lo carlino et lo dicto augustali. Et fazando... (línia il·legible) *perki lo veneciano di sicla e grassu di piso è necessario cussi sia, atalki eciam per multo tempo...* (1 paraula il·legible) *may perda lo propriu piso, ymmo semper sia grassu a la bilanza, quisto augustale e quasi pocu piu di punto a la bilanza...* (1 paraula il·legible) *lo piso di lo veneciano ala bilanza e in piso grasso, cridimo ki lo augustale predicto per tempo manijandosi fora mino di piso per la corrosioni ki si fa in lo trafico; parini eciam mino di vista ki lo veneciano, havi necessaria alcuna pokissima piu ampliza, atalki sia ricko eciam di vista. Pertantu cum pariri et auctorità di lu dicto signuri et nostra vi dichimo et comandamo et specialiter a vui mastro di prova ki alo piso di lo carlino fazati in modu passari la monita ki quisto mancamento di lo piso per libra non vi sia et forzativi la dicta monita sia meglo stampata ki non è quista haviti tramiso in palermo, et in quisto non sparagnati la fatiga et dispisa di lo mastro di li cugni amando piu lo serviciu di lo signuri re et vostru honuri ki altro. Et similiter in lo augustali in omnibus et per omnia et in grandiza et in lo piso lo reduchiti in tucto alo veneciano atalki sia gloria et serviciu alo Signuri Re et beni a quista republica et honuri vostro e conservacioni di la sicla di quissa chitati lo nomi di la dicta monita aurea si dirra augustali. Li dispisi presto ni tramictiti atalki pozamo debite mandari la provisioni expedita. Havimo plachiri di lo oru et argento ordinati vegna per ragusa di ki ultra lo vostro modu reportiriti honuri et di lo signuri Re remuneracioni. Scripta in urbe flici panormi XIIII° mensis augusti VIIII indicitionis (1461). Petrus de Speciali magister racionalis; Jacobus bonnanus magister racionalis.*

Trasselli, p. 155-163; ASP, Patrimoni, prov. 65, f. 96-98.

Johannes etc. Vicerex etc. Quoniam inter cetera que ipsius principis propria sunt et in regnorum comoda dignoscuntur id proficuum (?) esse videtur ut in regnis et provinciis quibus preest auri et argenti moneta copiosa cudatur per hanc enim ipsius principis et rey puplice neccessitatibus subvenitur fiuntque omnia mercimonia diviciisque replentur que ut provincie bene atque beate regi gubernarique possint in primis plato necessaria fore duxit, Nos autem qui in his rebus pervigilem curam atque diligenciam adhibere solemus in quibus honor principis et rey puplice utilitas censetur consistere pro fabricciones et cusione auree argenteeque monete omnia et singula capitula inferius particulariter descripta, Sacro regio interveniente Consilio matura deliberatione prehabita duximus statuenda et ordinanda que de cetere in regia sicla in fabricatione et cusione dictarum moneratum ad unguem observari volumus et censemus, quorum capitulorum tenor sequitur sub hac forma.

ORDINACIO MONETE REGALIUM AURI: Quoda de qualibet libra auri tenute et pertectionis caratorum vigintiquatuor debeant cudi et produci pecia octuaginta et quatuor noni unius ex dictis peciis qui continent duos tarpisos que tenuta et perfectio caratorum vigintiquatuor intelligatur et sit prout est ducatus venetus et propterea quociens in presenti ordinatione aurum in fabricatione dicte monete realium ponendum denominabitur et dicetur quod sit et esse debeat caratorum vigintiquatuor semper dictum aurum intelligatur et sit tantum lige et perfectionis dicti ducati veneti. Item quod dicta moneta seu pecia auri sint nominada Reali di oru di Sichilia cudenca videlicet ex una parte ymago Regie Maiestatis sedentis in sede super duabus aquilis cum septro in manu. Cum suprascriptione signum Crucis: Johannes dei gracia rex Sicilie et Aragonum. Ex parte vero altera aquila cum suprascriptione ac Athenarum et neopatrie dux. Item quod dicti Regales numerooctuaginta simul ponderati libram unam minus duobus tarpisis contineant et equaliter in dicto numero divisis unusquisque sit ponderis tarpisorum quatuor, granorum novem et dimidii, expendendi et commerciandi per totum regnum absque dubio et contradicione pro tarenis decem monete huius regni videlicet tam carlenorum, mediodum carlenorum, quintinorum, quam parvulorum. Mercatoribus vero deferentibus aurum eiusdem qualitatis ad cudendum in dicta sicla solvatur pro libra qualibet per eos delata ad rationem regalium octuaginta eusorum et expeditorum auri caratorum vigintiquatuor nulla tamen impensa per eosdem mercatores solvenda. Item quod cum mercatores aurum in dicta sicla pro dictis regalibus cudendis in massa portaverint dictus magister sicle qui nunc est et pro tempore fuerit teneatur dictum aurum aliquo pacto non capere nisi servato ordine infrascripto videlicet. Primo quod in emptione seu abitione dicti auri interveniant magister credencerius credencerii et magister probe qui dictum aurum emendum aut ad cudendum delatum recognoscant, et si forte in diversis frustris seu riellis fuerit de unoquoque illorum si eiusdem fuerint bonitatis et lige capiant certam partem, quas partes ex dictis frustris captas in grajolo novo fudi faciant per fuditorem dicte sicle quo fuso dictus magister probe de eodem insagium faciat semel et bis in aqua forti ut decet. Et si forte dictum aurum fuerit per dictum ensagium repertum bonitatis et lige caratorum vigintiquatuor omnia supradicta frustra seu riella per dictos mercatores vendita seu delata per magistrum bilancie ponderentur de quo pondere et bonitate tam dictus magister sicle quam prenominati magister credencerius et credencerii in eorum libris debitum notamentum facere teneantur cum distintione personarum aurum deferencium ac qualitatis quantitatis et temporis. Cum vero dictus magister sicle precium dicti auri mercatoribus solverit dicti magister credencerius et credencerii quantitatem dictis mercatoribus solutam per prefatum magistrum sicle et quo tempore in eorum libris debeant ascribere et annotare. Secundo quod si dictis credenceriis et magistro probe visum fuerit dicta frustra seu riella auri aut aliquod ipsorum non esse bonitatis et perfectionis caratorum vigintiquatuor eo casu dictum aurum imperfectum dictis mercatoribus restituatur purificandum per cementum et ad dictam tenutam et perfectionem caratorum vigintiquatuor reducendum in eadem sicla aut alibi ad voluntatem deferentis. Item quod si dicti mercatores aut alie quevis persone in dicta sicla aurum monetatum portaverint undevis fabricatum tam perfectionis et tenute dictorum caratorum vigintiquatuor quam minoris perfectionis et tenute dictus magister sicle potestatem habeat et facultatem dictas monetas aureas capiendi fundendi et in dictos regales fabricandos convertendi. Et similiter dicti mercatores et persone aurum monetatum deferentes impune fundi facere possint in sicla predicta absque alicuius pene incursum. Verum quod si dicte monete auri fuerint minoris lige et perfectionis caratorum vigintiquatuor prout sunt ducati turki, rodenses veteres, scuta francorum et anglie duble ispanensium et penorum, floreni aragonum et similes monete debeant prius cimento purgari et in tenutam dictorum caratorum vigintiquatuor reduci et exinde per dictum magistrum sicle emi aut ad cu-

dendum capi servato in his ordine in proximo superiori capitulo descripto. Item quod cum dictus magister sicle dictum aurum fudi facere voluerit pro dictis regalibus cudendis illus fuditori dicte sicle dictis magistro credencerio et credenceriis presentibus consignet fundendum quo fuso ex eodem certa pars capiatur et dicto magistro probe consignetur qui de dicta parte sibi data ensagium faciat. Et si compertum fuerit dicte bonitatis et lige cara orum vigintiquatuor utique ex eodem dicta moneta regalum cudatur. Si vero dictum aurum fuerit repertum per dictum ensagium esse minoris lige et perfectionis eo casu dictum aurum iterum cimentetur et ad tenutam caratorum vigintiquatuor reducatur. Et totum dapnum quod ex dicta ultima cimentatione processerit in dapnum magistri probe cedat ut in ceteris se prudentiorem habeat. Quod aurum sic ut premictitur purificatum iterum per dictos magistrum sicle magistrum credencerium et credencerios in eorum libris annotetur. Item quod cum dictum aurum fuerit ut premittitur purificatum per dittum magistrum sicle preposito et operariis intervenientibus magistro credencerio et credenceriis consignetur qui de consignatione et quantitate debeant in eorum libris annotare auri quantitatem dictis preposito et operariis per prenominatum magistrum sicle ut ponitur consignatam qui prepositus una cum operariis predictis de dicto auro frustra seu follera faciant eaque una cum cesaliis ex eisdem frustris seu folleris remanentibus dicto magistro sicle restituant eodem pondere prout eis extiterat aurum consignatum quam restitucionem dicti magister credencerius et credencerii in ditis eorum libris annotare non obmittant. Et si forte aliquid defuerit dicto magistro sicle per eosdem prepositum et operarios resarcitur. Item si forte dicti prepositus et operarii aurum eis consignatum operari in totum una die non valuerint, eo casu absoluto die dittum aurum in caxia dicti magistri sicle reponatur remanente dicte caxie clave penes eundem prepositum. Sequenti vero die dictus prepositus cum operariis dittum aurum in prenominata caxia repositum capiant opusque eorum perficiant et hoc ad evitandam suspectionem et fraudem que in his commicti posset. Item quod dicti prepositus et operarii cum opus eorum absolverint dictum aurum in frustra seu follera reductum una cum cesaliis eoruondem dicto magistro sicle restituant in qua restitucione dicti magister credencerius et credencerii advertant ne in dictarum cesaliarum restitucione aliqua fraus aut dolus commitatur. Item quod dictus magister bilancie habitis dictis frustris seu folleris a dicto preposito et operariis eadem de pecio in pecium ponderare debeat et exinde omnes simul similiter ponderabit ita quod octuaginta frustra sint ponderis unius libre minus duobus tarpisis et quodlibet frustrum sit tarpisorum quatuor et decem novem quarantesimorum sive tarpisorum quatuor et cochiorum novem cum dimidio quoniam quilibet cochii viginti tarpisum unum precise comprehendunt. Et si forte inter dicta frustra aliquod ex eisdem reperiretur minus in pondere incidatur et cum cesaliis ponatur. Si vero plus ponderis habuerit per dictos prepositum et operarios ad justum pondus reducatur. Exinde vero cum ditta frustra fuerint sic preparata numeratim et ad pondus cuditoribus monetanda tradantur. Et ab ipsis inde capta numero et pondere eisdem monetis color detur. Item cum dicta frustra seu follera fuerint monetata et colorata dictus magister bilancie iterum de uno in unum eadem ponderare debeat. Et si forte reperierit aliquod ex dictis frustris seu folleris minus debiti ponderis aut male monetati illud incidat et cum cesaliis ponat. Exinde vero cusa et bene ponderata in unum acerventur et misceantur. Ex quibus duo frustra capiantur quorum dictus magister probe ensagium faciat in aqua forti semel et bis si opus fuerit ut veritas clarius elucescat. Item quod dictis frustris seu folleris monetatis et in monetam dittorum regalium reduttis et tanquam legalibus et in liga et pondere fidelibus expeditis si summa ad libras decem ascenderit frustrum unum si vero ad libras quinque frustrum medium per dictos credencerios capiatur quod in papirio involvatur super quo notetur de qua liberatione captum fuit et processit et exinde in caxia ubi probe poni consueverunt conservetur in qua caxia sint tres claves quarum una penes magistrum probe alia penes magistrum credencerium altera penes credencerios conserventur. Quibus peractis dicti credencerii dictam monetam regalium auri modo premisso expeditam prenominato magistro sicle deliberent et consignent ut possit mercatoribus satisfieri quam liberationem dicti magister credencerius et credencerii in eorum libris ascribant et annotare debeant. Item quia aliquando contingere solet monetam auri in liberatione reperiri minus debite et ordinate lige et tenute in parva quantitate que si iterum funderetur cudenda fieri non posset sine ipsius magistri sicle maximo dapno, ideo si forte aliquando dicta moneta regalium in liberatione reperiretur minus lige et tenute caratorum vigintiquatuor predictorum in octava parte unius carati et non ultra utique dicta moneta liberetur et transeat; dummodo quod hoc per dictos magistrum sicle et alios officiales non fiat data opera nec transeat in consequenciam et rarissime contingat. Item quod dictus magister sicle qui ad presens est et alii qui pro tempore fuerint tenentur et debeant in unoquoque dictorum regalum ponere aliquod signum seu caracter per quod in futurum cognosci possint tempore cuis magistri sicle cusi et fabricati fuerint. Itidem in monetis argenti et heris faciant atque servent. Item quod anno quolibet die videlicet secunda vel tercia septembris vel quolibet quatrimestri dicti magister sicle magister credencerius credencerii et magistri probe et bilancie debeant simul omnes et quascumque probas proximi preteriti anni vel quatrimestris excerptas et captas ex unaquaque liberatione dictorum regalium cusorum et expeditorum et in supradicta caxia conservatas claves cuius ut premittitur penes dictos magistrum probe magistrum credencerium et credencerios conservantur capere. Et ipsis omnibus persentibus easdem in graiolo novo ponant et per funditorem dicte sicle fudi faciant, quibus fusis fiat ex eisdem frustrum seu riellum unum ex quo partem circa tarpisorum duorum incidant quam dicto magistro probe consignent qui magister probe de eodem auro capto ensagium faciat semel et bis si oportuerit ut cognoscere possint quomodo in ligis et particularibus probis se habuerint dicto preterito anno vel quatrimestri. Exinde vero ex dito frustro seu riello iterum capiant aliam partem tarpisorum circa duorum illamque in papirio involvant super quo dicti magister credencerius et credencerii denotent et describant dictam probam generalem esse et quomodo in eadem processum fuerit et in dicta caxia conservandam reponant. Item quod dictus magister probe non audeat ponere argentum in auro probando nisi prius ensagium fecerit de argento in dicta proba auri forte ponendo ita et taliter quod dictum argentum nullam partem auri in se contineat. Eciam ante quam de aliqua aqua forti ensagium faciat in eadem certam quantitatem puri auri caratorum vigintiquatuor ponat ut videatur si totam quotam partem auri in ea positam reddiderit aut ex eadem aliquid corroserit ne forte dolus commicti possit aut dapnum pati. De quibus quidem tarpisis duobus remanentibus ex qualibet libra auri valoris tarenorum quatuor granorum octo denariorum quinque et unius tercii solvi debeant emolumenta

officialium et stipendia operarium dicte sicle et expense pro libra quadam ad rationem infrascriptam. Pro carbonibus pro fundendis libris viginti auri granos decem. Pro funditore librarum viginti auri tarenos duos granos decem. Pro adiuvante in funditura librarum viginti auri granos sexdecim denarios quatuor. Pro grijolis pro fundendis libris viginti auri tarenum unum granos sex denarios duos. Pro oleo pro canalibus in libris viginti auri granum unum. Pro calo seu mancamento et sprimiczo librarum viginti auri quando funduntur tarpisia decem tarenos vigintiduos granos quatuor denarios duos. Pro carbonibus dandis operariis pro libris viginti auri granos sexdecim denarios quatuor. Summa dictarum expensarum ascendit ad tarenos vigintiocto granos quinque. Supradicte libre viginti fuse reducte in monetam supradictam restant pro libris quindecim residue vero in cesaliis que postea refunduntur et facta repartitione dictarum expensarum pro libris quindecim predictis ascendunt pro libra qualibet ad tarenum unum granos decem et septem denarios quatuor. Item operariis pro libra qualibet granos sex. Item affilatoribus pro libra qualibet granos tres. Item cuditoribus pro libra qualibet granos tres denarios duos. Item magistro probe et assagii pro libra qualibet granos octo. Item magistro probe habenti curam bilancie pro libra qualibet granos duos denarios quatuor. Item magistro credencerio pro libra qualibet granos quinque. Item credencerio pro libra qualibet granos duos. Item carbonario seu habenti officium carbonis pro libra qualibet granos duos denarios tres. Item pro coloranda libra una dictorum regalium videlicet pro alume aceto lignis et pro coloratore pro qualibet libra granos duos. Item magistro sicle pro expensis extraordinariis et dampnis que denominari precise non possunt pro libra qualibet granos quatuor denarios quatuor tercium unum. Summa dictarum expensarum pro libra qualibet ascendit ad tarenos tres granos sexdecim denarios quinque tercium unum. De dictis duobus tarpisis auri deductis supradictis expensis restant pro regia curia ex libra qualibet grani duodecim de quibus magister sicle magister credecerius et credencerii regie curie debitum terneatur reddere compotum et racionem.

ORDINACIO MONETE CARLENORUM ARGENTI: Primo quod de qualibet libra argenti perfectionis seu tenute unciarum decem et sterlingorum quatuor cudi seu produci debeant pecia centrum viginti argenti et quodlibet ipsorum sit ponderis duorum stirlignorum de libra et pecia decem sint ponderis unius uncie et pecia centum viginti sint ponderis unius libre. Item quod dicta moneta seu pecia argenti sint nominanda carlini cudenda videlicet ex una parte arma Sicilie scilicet aquila cum suprascriptione signum crucis Joannes dei gracia rex Sicilie et aragonum. Ex parte vero altera arma aragonum cum suprascriptione ac athenarum et neopatrie dux. Item quod quilibet carlenus expendatur pro granis decem parvulorum legalium tam cusorum quam cudendorum in regia sicla et quelibet uncia dicte monete pro carlenis decem quelibet vero libra pro uncis duabus per totum regnum absque dubio et contradictione.

ORDINACIO DIMIDII CARLENI: Item quod de qualibet libra argenti perfeccionis seu tenute unciarum decem et stirlignorum quatuor cudi seu produci debeant ducenta quatraginta pecia argenti et ququodlibet ipsorum sit ponderis unius stirligni de libra et pecia viginti sint ponderis uncie unius et pecia ducenta quatraginta sint ponderis unius libre. Item quod dicta moneta seu pecia argenti sint nominada mezi carlini cudenda videlicet ex una parte arma Sicilie scilicet aquila cum suprascriptione signum crucis Joannes dei gracia Rex Sicilie et aragonum. Ex parte vero altera arma aragonum cum suprascriptione ac athenarum et neopatrie dux. Item quod quilibet dimidius carlenus expendatur pro granis quinque parvulorum legalium tam cussorum quam cudendorum in dicta regia sicla et quelibet uncia ponderis dicte monete pro carlenis decem et quelibet vero libra pro unciis duabus per totum regnum absque dubio et contradicione.

ORDINACIO QUINTINORUM: Item quod de qualibet libra argenti perfectionis et tenute unciarum decem et stirlignorum quatuor cudi seu produci debeant pecia sexcenta triginta et quod pecia quinquaginta duo cum dimidio sint ponderis uncie unius et pecia sexcenta triginta sint ponderis unius libre. Item quod dicta moneta seu pecia argenti sint nominanda quintini cudendi ex utraque parte cuiuslibet arma et suprascriptiones dimidii carleni supradicti. Item quod quilibet quintinus expendatur pro duodecim parvulis legalibus in sicla cussis et cudendis et quinque quintini pro carleno uno per totum regno absque dubio et contradicione. Item si forte aliqua quantitas tocius monete supradicte expedite et liberande reperta fuerit maioris et melioris tenute unciarum decem et stirlignorum quatuor in uno stirligno ad alcius pro singula libra quod licitum sit dicto magistro sicle tantumdem dicte monete cudi facere tanto minoris tenute quanto dicta liberatio facta tenutam ordinatam et debitam excesserit. Et viceversa si dicta moneta cussa et liberanda reperiretur minus in tenuta in stirligno uno a alcius ut supra pro libra qualibet, quod in sequenti cusione et fusione illud minus tenute reficiatur ita tamen quod in fine cuiuslibet anni vel quatrimestris omnes dicte monete equalato respectu ad dictam tenutam sint et reducantur ad dictam precisam debitam et ordinatam tenutam unciarum decem et stirlignorum quatuor pro qualibet libra dummodo quod hoc per dictos magistrum sicle et alios officiales non fiat data opera nec transeat in consequenciam et rarissime contingat quoad stirlignum unum argenti tantum.

Item si forte aliqua quantitas dicte monete quintinorum expedita et liberanda reperta fuerit excedere libram in duobus peciis vel tribus ad alcius pro qualibet libra quod licitum sit dicto magistrosicle in sequenti fusione et cusione tantumdem dicte monete cudi facere minoris numeri quanto dicta liberatio facta numerum ordinatum excesserit. Et viceversa si dicta quantitas monete supradicte reperiretur minus in numero in duobus peciis vel tribus ad alcius pro libra qualibet quod in sequenti fusione et cusione illud minus numeri reficiatur ita tamen quod in fine cuiuslibet anni vel quatrimestris habito respectu ad debitum et ordinatum numerum sint et reducantur ad numerum ordinatum ut supra, dummodo quod hoc per dictos magistrum sicle et alios officiales non fiat data opera. Item quod quanto contingerit aliquam quantitatem dicte monete sive maioris sive minoris tenute ut supra fusam cussam et liberatam fore quod eo casu dicta quantitas monete non extrahatur extra regiam siclam nisi fuerit facta alia fusio ex qua reficiatur prima in eo quo fuerit diminuta vel aucta in tenuta numero et quantitate et demum utraque fusio misceatur et deinde sic mixta extrahi possit a dicta regia sicla. Item quod mercatores aut alie quevis persone deferentes argentum in dicta sicla in vacillami seu massa sive monetam que non sit aragonensium vel liliatorum seu regalium de neapoli tenute tamen et perfectionis unciarum duodecim consequi debeant

pro libra qualibet uncias duas tarenos octo et granos decem. Item quicumque deferens cudendam ad eandem regiam siclam monetam argenteam cusam in regno tenute unciarum decem et stirlignorum quatuor consequatur unciam unam tarenos vigintiocto granos sexdecim pro qualibet libra dicte nove monete argentee vel in parvulis cusis seu cudendis in dicta sicla statim sine aliqua inpensa ad electionem illam deferentis. Deferentes vero monetam antiquam liliatorum seu aragonensium et regalium de neapoli facta reductione a dictam tenutam unciarum decem et stirlignorum quatuor consequantur ad dictam rationem uncie unius tarenorum viginti octo granorum sexdecim Item quod argentum pro dictis argneteis monetis cudendis emi neque vendi possit maiori precio unciarum duarum tarenorum octo granorum decem pro qualibet libra reductum ad dictam tenutam unciarum duodecim sub pena ammissionis argenti et alia ad arbitrium dicti domini viceregis vel magnificorum magistrorum rationalium infligenda vel statuenda cuius due partes acquirantur fisco regio quarta pars denunciatori et reliqua magistro probe. Item quando contingerit magistrum sicle emere seu recipere argentum in dicta regia sicla delatum pro dictis argenteis monetis fabricandis et cudendis illud emere seu recipere possit a duabus libris infra ut vulgariter dicitur a brigliatura seu a parago; a duabus vero libris supra debeat fundi in eadem sicla et per magistrum probe recognosci eius tenuta et secundum illam debeat solvi mercatoribus precium per regiam curiam stabilitum. Item cum dictum argentum per magistrum sicle preposito et operariis tradendum et consignandum fuerit illud intervenientibus magistro credencerio et credenceriis eisdem preposito et operariis tradatur et consignetur qui de consignatione et quantitate debeant in eorum libris annotare prefatique prepositus et operarii dictum argentum ita eis consignatum nisi intervenientibus dictis magistro credencerio et credenceriis magistro sicle minime restituant quam restitutionem etiam dicti magister credencerius et credencerii annotare non obmictant. Et si forte aliquid defuerit dicto magistro sicle illud per eosdem prepositum et operarios resarciatur. Item si forte dicti prepositus et operarii argentum eis consignatum operari in totum una die non valuerint eo casu absoluto die dictum argentum in caxia dicti magistri sicle reponatur remanente dicte caxie clave penes eumdem prepositum. Sequenti vero die ditus prepositus cum operariis dictum argentum in prenominata caxia repositum capiant opusque eorum perficiant. Et hoc ad evitandam suspectionem et fraudem que in his commicti possent. Item quod qualibet die dicte monete argentee videlicet carlenorum mediorum carlenorum et quintinorum fuerint cusse per magistrum probe fiat primo loco ensagium more solito et debito magisrto credencerio et credenceriis presentibus; quo facto per dictum magistrum probe de dicta dieta seu fusione cusa capiantur de omnibus dictis monetis usque ad summam carlenorum decem et septem de quibus carleni duodecim in papirio involvantur in quo sit notatum de qua fusione et cusione preocesserit; et incontinenti sigillentur sub dicto papirio sigillis seu anulis magistri probe magistri credencerii et credenceriorum et in caxia cum tribus diversis clausuris claves cuius una penes magistrum probe altera penes magistrum credencerium et altera penes credencerios conservatur in eodem instanti reponantur. Demum vero per dictum magistrum probe de carlenis quinque remantibus fiat proba in igne ut decet. Et si compertum fuerit fore tenute ponderis numeri et qualitatis ut supra liberentur alias iterum presentibus magistro probe magistro credencerio et credenceriis fundatur et ad tenutam et pondus et numerum debitum reducantur, de quibus omnibus per eosdem magistrum credencerium et credencerios fiat debitum notamentum. Item quod facto ensagio per dictum magistrum probe de dictis argenteis monetis cusis et expeditis monete ipse magistro sicle non tradantur quousque omnia in proximo superiori capitulo descripta et annotata fiant. Item quod quolibet quatrimestri dicti magister sicle magister credencerius credencerii magister probe et bilancie debeant simul omnes et quascumque probas proximi preteriti quatrimestris ex unaquaque liberacione dictorum carlenorum mediorum carlenorum et quintinorum cusorum et expeditorum captas et in supradicta caxia conservatas claves cuius ut premittitur penes dictos magistrum probe magistrum credencerium et credencerios conservatur capere et ipsis omnibus presentibus easdem per funditorem dicte sicle fudi faciant quibus fusis fiat ex eisdem virga una ex qua partem circa unciarum duarum incidant, quam dicto magistro probe consignent qui magister probe de eodem argento capto probam in igne faciat ut oportuerit ut cognoscere possint quomodo in ligis et particularibus probis se habuerint dicto preterito quatrimestri. Exinde vero ex dicta virga iterum capiant aliam partem unciarum circa duarum illamque in papirio involvant et sigillent modo quo supra super quo dicti magister credencerius et credencerii denotent describant dictam probam generalem esse et quomodo in eadem processum fuerit et in eadem caxia reponant et conservent. De qua generali proba eiusque tenuta et cuius temporis per dictos magistrum credencerium et credencerios fiat in eorum libris debitum notamentum. Et casu quo ex dicta generali proba compertum fuerit fusiones dictarum monetarum in ipso preterito quatrimestri factas fuisse maioris vel minoris tenute illud in sequenti quatrimestri reficiatur. Expense tocius monete argentee videlicet carlenorum mediorum carlenorum et quintinorum que solvi et computari debeant modo infrascripto videlicet: Pro graiolis seu coppis ferreis pro fundendis libris centum argenti granos sexdecim denarios tres. Pro funditura librarum centum argenti tarenos duos granum unum. Pro carbonibus pro funditura librarum centum argenti granos tresdecim denarios tres. Pro expensa adiuvantis in lunditura librarum centum argenti granos sex. Pro carbonibus dandis operariis pro libris centum argenti tarenos duos granos quauordecim denarios tres. Pro calo seu mancatura argenti quando funditur scilicet stirligni unius pro libra ut ab antiquo fuit observatum iuxta magistri probe melioratur in denariis novem pro libra qualibet et sic restant de dicto stirligno uno grani quatuor denaris unus et quinti tres qui ascendunt pro centum libris argenti ad tarenos viginti unum granos sex denarios quatuor. Pro here quod inmictitur in liga argenti maioris sive melioris tenute unciarum decem et stirlignorum quatuor ad rationem denariorum quatuor pro qualibet libra ascendunt pro libris centum ad tarenos tres granos sex denarios quatuor. Summa dictarum expensarum ascendit ad unciam unam tarenos quatuor granos quinque. Supradicte libre centum argenti fuse reducte in monetas supradictas restant pro libris septuaginta quinque residue vero in cesaliis que postea refunduntur et facta reparticione dictarum expensarum pro libris septuaginta quinque predictis ascendunt pro libra qualibet ad granos octo denarios duos. Item operariis pro libra qualibet granos quinque denarios tres. Item affilatoribus pro libra qualibet granos duos denarios tres. Item magistro cuncorum pro libra qualibet granos duos denarios duos. Item cuditoribus pro libra qualibet granos duos denarios quatuor. Item blankiatori pro blankimento pro libra qualibet denarium unum cum dimidio. Item magistro probe pro libra

qualibet denarium unum quartos tres. Item eidem magistro probe habenti curam bilancie pro ensagio pro libra qualibet denarios duos quartos tres. Item officialibus pro libra qualibet granum unum. Summa omnium predictarum expensarum pro qualibet libra ascendit ad tarenum unum granos tres denarios duos. Jus debitum regie curie ex dicto opere seu labore argenti.

Primo de argento monetarum Aragonensium liliatorum, regalium de neapoli et carlenorum Sicilie antiquorum unciarum decem et stirlignorum quatuor seu minoris tenute ex quo in eo non est opus here debentur regie curie pro libra qualibet denarii quatuor deductis precio et expensis. Item de argento in massa seu vaxillami quarumcumque monetarum preter Aragonesium, liliatorum, regalium de neapoli et carlenorum Sicilie antiquorum predictorum facta de eisdem redductione ad tenutam unciarum decem et stirlignorum quatuor deductis precio et expensis remanent pro regia curia pro qualibet libra grani duodecim et denarius unus. Item quia inter expensas argenti debentur magistro sicle denarii quatuor pro libra qualibet pro here quod immictitur in liga argenti maioris seu melioris tenute unciarum decem et stirlignorum quatuor et in argento minoris tenute unciarum decem et stirlignorum quatuor non est opus here pro liga dictus magister sicle teneatur in suis libris dictum jus annotare et facere sibi introytum et in redicione sui compoti debitam reddere rationem, magister vero credenceris et credencerii illud in eorum libris annotare non obmittant. Item quia de qualibet uncia ponderis monete quintinorum regia curia ultra supradictum jus consequitur pecia duo cum dimidio que pro qualibet libra ascendunt ad petia triginta que in precio computantur tareni tres, iddem magister sicle de quantitate quintinorum in regia sicla cudendorum regie curie teneatur debitam reddere rationem. Item de ducatis de camera videlicet de ducatis papalibus seu romanis, bononiensibus, florentinis, senensibus, januensibus, milanensibus, hungaris, redensibus modernis, ferrandinis, Salutibus de francia et aliis similibus monetis ad arbitrium magistri probe magister sicle respondeat mercatoribus et aliis personis easdem monetas deferentibus ad rationem regaliusm septuaginta octo cum dimidio pro qualibet libra ex dictis monetis cudendorum ex eo quia dicte monete expenduntur per totum regnum pro parvulis viginti pro quolibet ducato minus quam ducati veneti. De dictis vero ducatis de camera regia curia consequitur pro quolibet ducato parvulos viginti qui pro qualibet libra ascendunt ad tarenos quindecim ultra granos duodecim spectantes regie curie ex qualibet ligbra auri. Dictus magister sicle de quantitate dictorum ducatorum in eadem sicla cudendorum et in monetam regalium convertendorum teneatur et debeat regie curie debitam reddere rationem dictique magister credencerius et credencerii in in eorum libris annotare particulariter debeant.

Item quod dictus magister credencerius debeat et teneatur facere rationem et compotum valoris dicti auri et argenti declarando illud mercatoribus et aliis illud seu illa deferentibus et secundum dictam declarationem magister sicle debeat solvere precium dictis mercatoribus et aliis et non aliter. Item cum mercatores aut alie quevis persone aurum seu argentum in dicta regia sicla portaverint pro aurea et argenteis monetis cudendis dictus magister sicle cum interventu credencerii credenceriorum et magistri probe recipiat servato ordine in superioribus capitulis descripto et demum in sacculo sigillo deferentis sigillatos in caxia in qua sint due claves quarum una penes magistrum sicle altera penes magistrum credencerium conserventur reponatur. Cum vero dictum aurum sive argentum iterum fundi voluerit pro aurea et argenteis monetis cudendis dicti magister sicle et magister credencerius requirant et requiri faciant eosdem mercatores sive personas quarum est aurum et argentum et eis presentibus dictum aurum et argentum a dicta caxia et sacculis capiatur et fundatur et reducto dicto auro sive argento in monetas eisdem mercatoribus satisfiat ita quod qui prius aurum sive argentum in sicla immiserit prius expediatur.

Item quod dictus magister sicle qui nunc est et pro tempore fuerit non possit neque valcat emere a mercatoribus et aliis personis aurum nisi a libra una infra argentum vero a duabus libris infra ita tamen quod in qualibet emptione interveniant magister credencerius credencerii et magister probe dittusque magister sicle eisdem mercatoribus et personis dictum aurum et argentum solvat precio stabilito et ordinato per regiam curiam: et si maiorem quantitatem seu summam emeret ab uno mercatore sive persona illud plus curie acquiratur dictique magister credencerius et credencerii de quantitate et qualitate auri et argenti et quo tempore et a quo emptum fuerit et pretium solutum in eorum libris debitum notamentum facere teneantur. Item quod dictus magister sicle pro viribus conabitur cicius quo adpoterit deferentes aurum et argentum in dicta sicla cudendum expedire, et ut in his ordo naturalis servetur qui prius aurum vel argentum in sicla predicta cudendum immiserit prius expediatur. Et si fore culpa et defectu ditti magistri sicle aut aliorum dicte sicle officilium deferentes dictum aurum vel argentum aliquod dapnum seu interesse tam in auro vel argento quam propter moram paterentur illud delatoribus predictis per dantes causam dapni et interesse absque dilacione et diminucione reficiatur. Et ultra hoc in penam arbitrio illustris domini viceregis et magnificorum magistrorum rationalum reservata incurrant vice qualibet qua contravenerint. Item quod cunei cuiuscumque monete in regia sicla cudende et monetande incidantur intus dictam regiam siclam et cum opus fuerit in eadem sicla conterantur nec aliter fiat sub pena falsi. Item quod af hoc ut moenta tam auri quam argenti sit bene monetata cussa et lucida ut decet magister cuncorum teneatur et de hoc specialem eciam curam habeant magister probe magister sicle magister credencerius credencerii et ceteri operarii quod cunci sint in debita forma ut decet bene incisi sculpiti nitidi prout antiquitus fuit solitum et consuetum. Item quod magister cuneorum qui ad presens est et pro tempore fuerit cum dictos cuneos fecerit et inciserit non audeat neque presumat cuneos predittos temperare absque presentia et interventu dictorum magistri credencerii et credenceriorum ac eciam ipsos cuneos sic expeditos et temperatos incontinenti dictis magistro credencerio et credenceriis et nemini alii consignare debeat sub pena privationis officii et alia ad arbitrium illustris domini viceregis seu magnificorum magistrorum racionalum inflingenda. Item quod dicti magister credencerius et credencerii dictos cuneos eis per magistrum cuneorum ut ponitur consignatos in quadam caxia ponere et conservare debeant. Et cum opus fuerit monetam cudendi dictos cuneos monetariis tradant et cum dicti monetarii a cusione cessaverint dicti magister credencerius et credencerii cuneos eosdem a dictis monetariis recuperent illosque in dicta caxia reponant conservados nec dicti credencerii paciantur dictos cuneos penes monetarios predictos remanere nisi tantum quantum dictam monetam cusserint seu monetaverint. Item quod cum dicti cunei fuerint rupti in aliqua parte aut in totum vel in partem usu

consumpti ita quod ex eisdem cudi non liceat dicti magister credencerius et credencerii cuneos predittos penes se habere procuerant et in dicta eorum caxia reponant et conservent. Cum vero ex eisdem quantitatem habuenrint illos fabro ferrarios intus in regia sicla defereant qui cuneos predittos igne et malleo sic conterat quod in eisdem aliquod signum cunei non apareat et sic contriti exinde magistro cuneorum consignentur. Item quod magister probe debeat diligenter actendere et ad eius onus et curam sit quod supradicta moneta tam aurea quam argentea sit in debita forma bene cussa nitida munda ac ut vulgariter dicitur retornata eo modo et forma prout antiquitus in regia sicla fieri solebat et si aliter factum fuerit magister probe propria sua auttoritate debeat providere et easdem monetas iterum cudi et monetari facere sumptibus et expensis eorumdem monetarium prout sibi melius visum fuerit. Et casu quo minime super his providere posset debeat per eius litteras illustri domino viceregi et magnificis magistris rationalibus notificare ad hoc ut debita possit fieri provisio. Item quia magister cuneorum solet eius officium exercere per substitutum et occasione modici salarii dictus substitutus dittos cuneos non incidit neque sculpit ea diligencia et cura ut decet propterea ut dicta moneta aurea et argentea sit bene cussa in debita forma; et substitutus cuneorum non habeat ullam legitimam excusationem. Substitutus iddem qui nunc est et pro tempore fuerit omnino habeat et consequatur pro eius labore et salario uncias decem anno quolibet de summa granorum duorum debita magistro cuneorum pro qualibet libra quas uncias decem in precunia monete que producitur ex cuneis per manus magistri sicle successive prout serviverit consequi debeat et casu quo dictus substitutus cum ditto magistro cuneorum faceret de dictis unciss decem aliquam conventionem ita ut directe vel indirecte eas integre non consequeretur, eo casu tam dictus magister cuneorum quam eius substitutus ab eorum officio et exercicio censeantur ipso facto privati et pro privatis habeantur qui substitutus qui ad presens est et pro tempore fuerit ab eius exercicio nisi consultis et consentientibus eisdem Illustri domino viceregе et magnificis magistris rationalibus ammoveri minime possit nec debeat. Item quod nemo monetariorum seu cuneatorum debeat intrare in loco ubi operarii fornelli eorum exercicium faciunt sub pena regalium trium pro qualibet vice contraventionis cuius pene tertia pars acquiratur fisco regio tertia pars magistro probe et reliqua pars denunciatori. Et viceversa nemo dictorum operariorum fornelli in loco ubi monete cuduntur ingredi presumat sub eadem pena solvenda et dividenda ut supra. Dictoque vero magistro probe de remietenda dieta pena aur quotas tangentes regium fiscum et denunciatorem sit abdicata omnis potestas et si penam eandem in totum aut in partem ut supra remictere presumpserit eo casu dicta pena super bonis dicti magistri probe exigatur regio fisco applicanda. Item quod quilibet monetarius qui in operibus et collegio dicte sicle se immiscere voluerit teneatur et debeat facere iuramentum et homagium penes dictum magistrum probe de bene legaliter et fideliter eius exercicium et opus faciendo nec contra collegium provilegia et capitula dicte sicle veniendo sub pena regalium decem vice qualibet super bonis contravenientis exigenda et regio fisco magistro probe et denunciatori pro tercia unicuique parte dividenda et privationis exercicii. Item quod dicti operarii si forte ad eorum notitiam pervenerit aliquos falsam monetam cudisse et in presenti cudere incidere vel modo aliquo fraudasse vel falsificasse tam intus dictam siclam quam extra teneantur et debeant talem seu tales delinquentes dicto magistro probe denunciare et si forte contrarium fecerint in penam privationis officii et exercicii et alia ad arbitrium illustris domini viceregis incidesse censeantur et facta dicta denunciacione vel si aliter ad notitiam dicti magistri probe pervenerit fiat debitus processis contra delinquentes quo facto clauso et sigillato quam primum fieri poterit ad illustrem dominum viceregem seu ad magnificos magistros rationales remittatur dictusque magister probe pro expensis et laboribus ipsius quartam partem lucri et emolumentorum que exinde ex bonis delinquentium regia curia perceperit consequatur. Item quod magister sicle non debeat expendere nec expensas facere extraordinarias in dicta regia sicla sine voluntate et mandato magistri credencerii que expense describi debeant manu propria dicti magistri credencerii in libro dicti magistri sicle. Item quod dictus magister sicle tenetatur et debeat quolibet quatrimestri per se vel alium presentare in officio magne curie rationum informationem laboris seu operis auri et argenti immissi et cussi in regia sicla cum approbationibus magistri credencerii et credenceriorum et ante quatrimestre si oportuerit ad omnem requisitionem magnificorum magistrorum rationalium. Item quod magister credencerius et credencerii die qualibet debeant scribere et annotare omnia eis in presenti ordinatione seu ipsius capitulis imposita in eorum libris et non in pictaciis sub pena regalium decem vice qualibet qua contravenerint super eorum bonis exigenda et fisco regio magistro probe et denunciatori pro tercia unicuique parte dividenda et applicanda. Item quod dicti magister probe magister sicle magister credencerius et credencerii ceterique officiales et operarii regie sicle teneantur et debeant omnia et singula supradicta in singulis capitulis presentis ordinacionis imposita ad unguem et sine aliqua diminucione servare quod si ipsi aut ipsorum aliquis neglexerit aut aliquo modo obmiserit prout ad quemlibet pro exercicio officii sui spectat ipso facto in penam quinquaginta regalium predictorum incidat vice qualibet super bonis contrafacientis irremissibiliter exigenda et regio fisco applicanda dictusque magister probe presens et futuri de penis incursis predictis infra dies viginti dictum illustrem dominum viceregem aut magnificos magistros rationales certiores reddere curet quod si facere non curaverit super bonis ipsius pene ipse reportentur. Si vero dictus magister probe in penas easdem defectu ordinis predicti per eum non servati incurserit magister credencerius et credencerii de pena et contraventione predicta contra ipsum magistrum probe dictum illustrem dominum viceregem aut magnificos magistros rationales similiter per eorum litteras infra tempus predictum certiorare tenenatur. Quod si secus fecerint censeantur et ipsi in supradictam penam incurrisse que super eorum bonis irremissibiliter exigetur et fisco regio applicabitur. Item quod omnes et quecumque ordinationes capitula littere et rescripta super ordinatione et gubernatione administratione dicte sicle etiam super fabricatione et cussione argentee monete in hunc usque diem edita composita et emanata sint cassa nulla irrita et penitus abolita, remanentibus tantummodo in eorum robore et firmitate capitulis expeditis in nobili civitate messane quinto septembris none indictionis anno incarnationis domini M°CCCC°LX quatenus presenti ordinationi non contradicunt et per eiusdem ordinationis capitula non corriguntur.

Expedita in regio sacro consilio apud nobilem civitatem messane interveninetibus infrascriptis nobilibus officialibus regie sicle dicte civitatis videlicet Stephano Crisafi magistro probe, Joanne de Judice magistro sicle, Carolo de la Rocca magistro creden-

cerio, Marco de Crisafi magistro carbonario, ac Petro de Sturnello in talibus experto. Die septimo mensis januarii quartedecime indictionis millesimo quatrigentesimo sexagesimo quinto magno regio sigillo impendenti munita. Lop Ximen de Urrea. Petrus de Speciali magister rationalis, Corbera magister rationalis. Dominus vicerex mandavit mihi Gerardo Aglata pronotario et viderunt illud Petrus Speciali et Bartolomeus Corbera rationales.

Trasselli 1959, p. 155-163, ASP, Lletres del virrei, vol. 93, f. 408 i ss.

770 21 setembre 1461 CATALUNYA (Vic)

Botet, en el vol. II, p. 279, situa en aquesta data la concessió per a fer moneda a Vic. Nosaltres hem donat com a bona la del 21 de setembre de 1460, tal com el mateix Botet ho fa en el vol. III, p. 452, en transcriure el document. Vegeu abans doc. 761.

771 15 octubre i 10 desembre 1461 CATALUNYA

La ciutat reitera les crides prohibint la circulació de monedes foranes i, en concret, dels ardits i morlans.

Rúbriques de Bruniquer, p. 134.

772 5 novembre 1461 MALLORCA

Reorganització de la seca de Mallorca a fi d'acabar amb les qüestions sorgides entre el taller i la ciutat de Mallorca en les quals el rei havia hagut d'intervenir sovint. El problema de base era que moltes persones adinerades entraven a la seca sense tenir-ne l'ofici amb l'únic objectiu d'ésser francs d'impostos. Botet no transcriu el document, però se'n donen alguns detalls l'any 1512 (vegeu doc. 1064 a) i el documenta complementàriament i transcriu íntegrament Urgell, d'on obtenim el text. Els capítols acordats són el resultat d'una deliberació entre el lloctinent, els jurats i alguns representants de la seca, tot i que en la redacció final hi intervingué el rei que imposà, per exemple, que el mestre de la seca fos sempre franc d'impostos.

Priemrament, que en la dita secha de la ciutat e regne de Mallorca sien tan solament deu obrers e cinch moneders, dels quals alguns poden tenir e exercir alguns dels oficis de la dita secha a aquells compatibles, segons deiús sera mencionat, e que ultra lo dit nombre de deu obrers e cinch moneders no puixen més avant ésser en la dita secha, ne per via de descendència, ne per via de recepció o de privilegi o de provisió real, ne en altra manera se puscha créixer o augmentar lo dit nombre.

Item que los dits obrers e moneders hagen ésser e sien artesans obrant personalment e exercint lurs officis en la dita secha de lurs pròpies mans e no per substituhit.

Item que en la dita secha sien los officials e officis següents, ço és, lo mestre de la secha, aquell que lo senyor rey ordenarà; los alcaldes, qui cascun any se elegexen (e) hagen ésser del nombre dels dits obrers i moneders; ensayador; scriva; mestre de balança; guarda del senyor rey; altra guarda per la ciutat; fondor e entallador. E que altres officis no puscha haver ne ésser creats en la dita secha, com més avant non hi hage mester. E, per tant, com molts dels dits officis e altres superflus en la dita secha son stats impetrats per persones riques, qui aquells iamés no han servits ni sabrien aquells servir. Per ço, hauts per revocats e extints los dits officis e qualsevol impetracions de aquells fetes, lo dit magnífich locfhtinent, de consell dels dessus dits, hauda plena informació de la ydoneitat e abilitat de les persones deiís dites, elegeix e ordena en los dits officis les persones següentes: Primo, per lo offici de ensayador, lo qual se dona per los honorables jurats, en Jaume Mogons, argenter. Item, per lo offici de scrivà, Bartomeu Rovira. Item per lo offici de guarda per lo senyor rey, en Guillem Torrent, lo qual lo obtenia lo dit offici, en absència del qual com sia ara absent del present regne, regeix aquell en Joan Fugeda, argenter. Item per lo offici de guarda per la ciutat, en Francesc Ortolà, lo qual ia per molt temps ha regit e regeix lo dit offici. Item per fonedor, en Pasqual Miró. Item, per entallador, en Joan Fugeda, qui aquell offici ja obtenia. Los obrers són aquests; Bernat Ventayol, major de dies; Rafel Vilar, Pasqual Miró, Rafel Miró, Bernat Ventayol, menor de dies; Guillem Terrades, Joan Terrades, Jaume Galta, Joan Serra, Nicholau Perpinyà. Los moneders són aquets: Baltasar Manera, Pere Manera, Gabriel Roura, Joan Valero e Joan Fugeda.

Item, que algú, ultra lo dit nombre, no pusca ésser admès ne reebut en lo dit col·legi o seca e vangant algun dels dits officis per mort o altre cas, lavors hi sia rebut o subrogat altre ydonei e de aquell mateix art, qui sia àbil e ydonen e sia per contínuament obrar en la dita seca e no sia de altra condició o stament de gents, ço és, cavaller, gentilhom, ciutadà o mercader no acostumats de viure de lurs treballs, los quals talls no pusquen esser reebuts ne admesos en la dita seca ne en algun altre dels dits officis, exceptant lo offici de mestre.

Item que ne fills ne altres descendents de moneders o obrers nos pusquen alegrar del dit offici si donchs no eran reebuts o subrogats en lo dit nombre en loch de altres defallents, e que fossen ydoneus e àbils e obrassen personament en la dita seca, en altra manera no se'n pusquen alegrar.

Item, per tolre e extirpar d'aci avant tota matèria de questió e debat entre la dita universitat e los dits moneders e obrers e officials de la dita seca, axi en virtud de la transacció entre aquells e franques vint e una persones, com en altre manera, considerats los prejudicis fets a la dita universitat per causa de la dita fraquesa, statueix e ordena que cascun any sien franques e se alegren de la dita franquesa la mitad de les dites persones, ço és, dels dits moneders e obrers e officials, segons lo nombre dessús dit, e no més avant; en asi que los qui seran stats franchs lo hun any no ho puixen ésser l'altre, per ço en que tots egualment ne passen. E que no's puschen de aço fer donacions o cessions ne renunciacions, ne váleguen en cas que's fessen.

Item que de la dita franquesa no's pusquen alegrar aquells que no obraran personalment o no serviran personalment lurs of-

ficis, nel's sia servada encara que fossen del dit nombre. E per la dita rahó, statueix e ordena que algun dels dits obrers o moneders e officials de la dita seca no's pusca alegrar de la dita franquesa e immunitat, sino dins la dita ciutat e terme de aquella stant e obrant personalment en la dita seca, la qual es dins la ciutat; e en altres lochs fora de dita ciutat no se'n pusca alegrar.

Item que tote4s altres coses antigament ordenades en la dita seca, axi per los dits illustrissims reys don Sanxo e en Pere, de bona memòria, com per lo dit Romeu Pallarès, e tots altres privilegis, statuts, pragmàtiques e ordinacions, en quant emperò no sien contra les presents ordinacions, romanguen en lur força e valort, en quant emperò sien o seran vistes ésser obviants e contràries a les presents ordinacions, sien haudes per revocades, extintes e abolides.

Botet, p. 272; ACA reg. 3424 i 3425 f. 72 v a 77; Urgell, ARM, AH(LR),70, f. 3 v a 5.

772 a c. 1462 SICÍLIA

Vers aquest any, la seca de Messina ocupava diferents cases de lloguer, una d'elles propietat del convent de S. Francesc, situació que també consta per a l'any 1408.

Cosentino, p. 63.

773 1462 CATALUNYA / VALÈNCIA (Balaguer)

El rei demana al mestre de la seca de València, Andreu Català, que li enviï un equip de moneders i encunys de florins i de croats per a poder batre de forma immediata a Balaguer.

Obrers: Com per lo batiment de la dita moneda sien necessaris ab stampes de florins e mig florins reyals de Valencia e encara de creuats de Barchinona les quals faça fer de nou e com vullam prestament les dites coses haver en la dita ciutat de Balaguer, vos pregam encarregam e manam tan affectuosament e streta com podem que les presents reebudes doneu la letra que us trametem ab la present al dit mestre de la sequa e aquell per nostra part insteu e solliciteu nos trameta de continent a la dita ciutat de Balaguer los dits mestre officials e obrars ab les stampes sobredites e vos pagareu a aquell tot ço que sera necessari per fer les stampes noves e per la despesa dels homens fins a la dita ciutat de Balaguer, car de ço que per aquesta raho lo donareu nos vos manarem desempachar les cauteles necessaries e entretant volem les presents ab apoca del dit mestre esser vos sufficient cautela per a la reddicio de vostres comptes usant en aço de vostra acostumada diligencia per manera que si possible sera hun sols dia nos dilate la venguda dels dits mestres encara que la dita secca reste sens mestres e stampes car tant es la necessitat que de aquells havem que no podem massa prest venir.

Mateu 1952, p. 17; ARV, Mestre Racional, Compts de la Batllia, Receptoria General, llig. 16, núm. 72, f. 325 v. a 326 v.

774 29 setembre 1462 CATALUNYA / VALÈNCIA (Balaguer)

El batlle general de València rendeix comptes davant del mestre racional de les quantitats que ha lliurat per a les encunyacions a Balaguer.

*En virtud de la qual dita letra e per complir los manaments del dit senyor jo he donat e pagat al dit Nandreu Catala mestre de la secca de la dita ciutat de Valencia los dessus dits iij m. CCCCXXXV Sous vj diners per les rahons seguents Primerament MDCCCXV sous per ops de donar aquells a tretze homens ço es, entre moneders e obrers que euen anar a la dita ciutat de Balaguer per fer la dita moneda que a raho de CXXj sous a cascu los quals deuen haver per la messio e despesa la qual deuen fer fins a la dita ciutat de Balaguer. Item dl sous que son stats donats ço es CCCXXV sous a hun ensayador e CCXX sous a hun entallador per ops de la provisio e despesa e per ops de comprar e logar caualcadures fins a la dita ciutat de Balaguer. Item CX sous per loguer de una adzembla per portar les heines seguents per ops de fer la dita moneda. Item dCCCClx sous j diner los quals lo dit Nandreu Catala mestre de la dita secca ha bestrets e pagats per les haines seguents. Primo per sis cauallers per al ensany a rao de iij sous per cascu xviij sous. Item Cclxiiij sous per lo preu de huyt caços a raho de xxxiij sous per cascu. Item xxxx sous per lo preu de huyt martells grans a raho de v sous per cascu, Item sous vj diners per lo preu de tres martells de recalcar a raho de iij sous vj diners per cascu. Item CX sous per lo preu de sinch tisores grans a raho de xxij sous cascuna. Item xxxxiiij sous per lo preu de unes tisores grans per a billo. Item iiij sous vj diners per lo preu de unes tisores chiques per a la fundicio. Item iiij sous vj diners per unes tisores per al ensay. Item iiij sous vj diners per lo preu de unes tisores comunes. Item xxxiij sous j diner per lo preu de tres bacines de aram foradades que han pesat xiiij lliures e miga a raho de ij sous iiij diners lliura. Item liij sous viij diners per lo preu de dos platins de aram que pesaren xxiij lliures a raho de ij sous iiij diners la lliura. Item lxxxviij sous per lo preu de huyt martells de moneders a raho de Xj sou martell Item vj sous per lo preu de tressicells. Item ij sous per lo preu unes molles per a servir al fornill del ensay. Item viij sous per lo preu de hun fornill per al ensay. Item Cxiij iiij diners per lo preu de onze lliures e iiij onzes de salmoniach a raho de x sous la lliura. Item lx sous per lo preu de sis lliures de argent fort. Item xviij sous per lo preu de sis stampes a raho de iij sous cascuna. E xviij sous per lo pru de sis trosells a ffor de iij sous per cascu Les dessus dites quantitats in universo pujen als dessus dits iij MCCCCXXXV sous i diner. E hanj apoca closa per lescriua de la mia cort a viiij dies del mes de setembre del any present MCCCC lXij. (*Als marges hi diu: *Apoca del dit Nandreu Catala dels dits iij MCCCCXXXV sols j dr. de la qual ha compte per menut).*

Mateu 1952, ARV, Mestre Racional, comptes de la Batllia, Receptoria General, llig. 15, núm. 72.

775 finals 1462 CATALUNYA (Girona)

Pere de Rocabertí, capità de la Força de Girona per Joan II, encunya moneda amb el beneplàcit del rei, que nomena mestre Manuel Bou el 27 d'abril del 1464, amb els mateixos drets que el mestre de la seca de Perpinyà.

Botet, p. 281.

776 1462-1463 SICÍLIA

Trasselli indica dues emissions de pitxols a Sicília, una els anys 1462-63 i l'altra el 1463, totes dues a la llei rebaixada de 6 esterlins.

Traselli 1959, taula VI.

777 1463 CATALUNYA (Girona)

Pere de Rocabertí requisà l'altar major d'or i argent, enriquit amb pedres precioses, que l'abat Oliva havia fet obrar per al monestir de Ripoll. Cal recordar l'emissió dels florins d'or de Girona i dels diners rocabertins de billó.

Abadal 1962, p. 197.

778 12 juny 1463 Tudela CATALUNYA (Tàrrega)

El rei atorga una llicència a Requesens de Soler perquè pugui encunyar qualsevol classe de moneda, igual que la que corria a Catalunya, a la ciutat de Tàrrega.

Nos Johannes, dei gracia, Rex de Aragonum etc. Quoniam vos, nobilis, magnificus et dilectus Consiliarius nostri Requesens de Solerio, militis, Gerentisvices nostra generalis Gubernatoris officii in principatu Catalonie et Capitaneus noster in villa Tarrege, pro supplendis necessitatibus curie nostre hoc presertim tempore multipliciter urgentibus, pro custodia dicte ville nonullas gentes stipendiatas et salario conductas sustinere habetis, ut una cum illis villam antedictam, e manu Catalanorum Excellencie nostre rebelium, defendere et eruere valeatis ad servicium et fidelitatem nostram: Et quia, non sine grandi labore huiusmodi expensis hactenus satisfecistis, jamque ad id vires vestri, ut vestri humile supplicacionem percepimus, suffecture nullimode sunt, nisi huiusmodi provissionis remedium a serenitate nostra vobis concedatur: Atque, prospicientes virtutem, fidem, probitatem et industriam vestras, quas satis expertas et comprobatas habemus; Tenore presentis, deliberate et consulte, et de nostra certa sciencia, damus, atribuimus et concedimus plenam facultatem et licenciam, vobis dicto Requeseno de Soleri, quod libere, licite, impune, et deinceps quando volueritis, possitis et valeatis in dicta villa Tarrege, aut alibi ubi magis expediens vobis videbitus, monetas auri et argenti et alterius metalli in principatu nostro Catalonie curribilis, cudere et conficere, seu cudi et confici facere, dum modo eas aliis monetis que in dicto principatu currunt stampa, forma, liga, lige, pondere et valore similes faciatis, seu per ministros a vobis depuntandos fieri faciatis: Nos enim, in et super predictis omnibus et singulis, vires, voces, locum nostrum et plenissimam potestatem et facultatem vobis conferimus cum presenti. In quorum testimonium presentem fieri iussimus, nostri cerei sigillo pendenti munitam. Datam in civitate Tudele, die duodecimo mensis junii anno a nativitate domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tercio, Regnique nostri Navarre anno .xxxviij., aliorum vero renorum nostrorum anno sexto. Rex Johannes. Dominus Rex mandavit michi Gaspari Darinyo, et propter absentiam thesaurarii et consiliariis iussit eam absque ipsorum manuum apposicione expediri.

Botet, doc. 71; ACA, reg. 3444, f. 2 v.

779 27 setembre 1463 Saragossa CATALUNYA (Girona)

El rei atorga una llicència a la ciutat de Girona per a encunyar moneda d'or d'argent i d'altres metalls, un cop acabada la guerra.

Nos Joannes dei gratia rex Aragonum, Navarre, Sicilie, Valencia, Maioricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie, ac eciam comes Rossilionis et Ceritanie, volentes erga vos fideles nostros, universitatem et singulares civitatis Gerunde, munificencie nostre liberalitatem ostendere: quandoquidem hoc tempore rebellionis et conspiracionis Cathalanorum in maiestatem nostram, vos fideles movimus et promptos in omnibus servicium nostrum concernentibus; Tenore igitur presentis carte nostre, firmiter et perpetuo valiture, de certa nostra sciencia delliberate et consulte in aliqualem predictorum satisfactionem vobis petentibus et supplicantibus, damus, et concedimus licenciam et plenariam facultatem quod, finito tempore dicte guerre, possitis et valeatis cudere et cudi facere monetam auri et argenti et aliorum metallorum in dicte civitate; nobis tamen salvis semper superioritatibus, juribus, regaliis et preheminenciis nostris; retentis eciam apud eandem imprentis et aliis instrumentis, que nunch sunt in dicte civitate et cum quibus per capitaneum peccunia in dicta civitate cuditur. Mandamus igitur gerentivices nostri generalis gubernatoris in Cathalonie principatu, vicario, bajulo ceterisque oficialibus dicte civitatis et aliis ad quos spectet, que nunch sunt et pro tempore fuerint, ad penam mille florenorum auri, quatinus nostram huiusmodi licenciam facultatem et concessionem, et omnia et singula supradicta, vobis teneant firmiter et observent, tenerique et observari faciant, et non contra faciant, seu aliquem contra facere vel venire permittant aliqua ratione seu causa, quanto dictam penam cupiunt evitare. In cujus rei testimonium presentem fieri jussimus nostro communi sigillo impendente munitam. Data in civitate Cesarauguste die vicesimo septimo mensis septembris anno a nativitate Domini .M.cccc.Lxiij., regnique nostri Navarre anno .xxxviij., aliorum vero regnorum nostrorum sexto. Rex Jo(hannes). Dominus Rex mandavit michi Dominico de Cho; et viderunt eam Joannes Pages vicarius, cui fuit comissum ut eam videret, Ferdinandus de Trogillo regens thesauriam et Petrus Torelles conservator regii patrimonii. Vidit vicarius. Vidit Ferdinandus de Trogillo regens thesauriam. Vidit Petrus Torelles conservator.

Botet, doc. 70; ACA, Reg. 3354, fs. 21 y 22. AMG, pergamí núm. 253 i Llibre Vermell.

779 a 1464 SICILIA

Els comptes que presenta regularment la seca de Messina després de cada encunyació es basen en unes instruccions del temps del rei normand Manfred (1258-1266), que detalla, per exemple, tots els llibres de control que ha de portar la seca.

Cosentino, p. 64 i nota 2.

780 12 gener 1464 CATALUNYA (Tarragona)

Instruccions donades pel rei al comte de Prades, el seu lloctinent i capità general a Catalunya, perquè "*sia feta batre moneda, aixi d'or com d'argent e menuts en la ciutat de Tarragona...*" i que els eclesiàsics i particulars deixin metalls a Francesc Pallarès, el qual els hi tornarà més endavant. Aquestes monedes han de servir per a finançar la defensa de la ciutat.

Botet, p. 282.

781 29 febrer 1464 CATALUNYA (Lleida)

Jaume Mas consta com a mestre de la seca de Lleida.

Sanahuja 2013, p. 140, AML, Consells particulats, f. 14.

782 28 desembre 1464 Tarragona CATALUNYA (Girona)

El rei mana a Pere de Rocabertí que es batin a Girona florins d'or de la llei i pes acostumats.

Lo rey: Molt noble e magnifich capita, oit havem lo feel nostre en Simon Gallet en tot lo que de vostra part nos ha volgut dir en virtut de la creença e instruccions per vos a ell comenses e fetes. E responent quant a la deliberacio feta per vos de pagar als censalistas obedients la maytat de les pensions nos par, atteses les necessitats de nostra cort e los carrechs havem a sostenir per causa de la guerra, hi sia stat be proveit e axi deduim vostra deliberatio a exequcio e feu segons aquella. Al fet de batre moneda d'or es nostra intencio e volem a manam sien fets florins d'or de la liga e pes acostumats. Al fet de la difficultat dels vidits en los guiatges e salconduyts de trasorer e procurador fiscal vos dehim e manam que en tots e qualsevol guiatges de crims quis atorgaran per vos axi a universitats com a singulars persones faça vidit tant solament lo receptor general de nostres peccunies, e emoluments en aquexa ciutat e terra pero los salconduyts que fareu per tractar de reduccions a nostra obediencia de qualsevol universitats o singulars persones e per tractar de rescats de presoners e encara quant trametreu alguna o algunes persones en algunes parts per lo que us occorrera fahedor a servey nostre duradors per alguns dies o a vostre beneplacit aquests tals con e semblants salconduyts es intenció e voluntat nostra se facen per vos e spachen ab sola signatura vostra sens vidit algu. E per quant lo dit Simon Gallet se es querelat que de aquests tals salconduyts li son stats tachats vuyt diners de cascu entre ordenar, mentre en bell e registre que sen ha afer, la qual tacha nos per poca. Per tant volem a manam que dels salconduyts de singulars doneu loch e permetau puixa haver e exegir lo dit Gallet ultra lo dret statuyt pagar a la cort hun real per cascu com nos sia vist merexer lon be. De les universitats remetem a vos que lin facau e permetau exhigir lo que vos segons mes e menys sera just e rahonable. Sobre les donacions que dieu se obtenen de nostra magestat per molts de coses a ells no pertanyents e per molts de diverses coses propietats e heretatges en hun mateix loch e axi es vist reduhir los lochs a diminucio e depopulacio e encara en altres maneres molt inpertinents de que se seguex mes de deservey nostre que servey, siau cert nos atorgam tals donacions per no haver plena noticia de les persones ne de les coses quens demanen e dels demanadors. E per ço declarant vos la intenció nostra, volem e manam quant vos seran presentades donacions o concessions algunes sia per vos be attes a tot e les que us sera vist esser admetedores admetau e les altres que no us semblaran deguet sortir son effecte no admetau car nos remetem aço a discrecio vostra qui de tot sereu mes cert e confiam hi advertireu tot lo que sera advertidor per lo honor e servey nostre. Sobre totes les coses dessus dites havem pus stensament dits nostra intencio e voluntat al fit Simon Gallet per lo qual ne sereu informat pus amplament donau lin plena fe e creença e encara en lo que us dira de la provisio per nos feta de receptor general lo queal havem fet e trames aqui ço es micer Gregori Molgosa lo qual es abil e sufficient a tal offici, e axi era ja provehit per nos quant lo dit Gallet es arribat el ques demanava per vos en aquest cap. Mes avant nos haveu supplicat havem confirmada al dit Simon Gallet a donació que per vos li es stada feta de la heredat e bens, drets e accions pertanyents an Puig de Mollet e sa muller e a son fill axi per la vincle, herencia e successio que speren de la heredat e bens den Franci Puig de Gerona fare del dit Puig de Mollet com per altres qualsevol causes e rahons havem vos ho volgut notificar perque advenint e havent loch lo dit vincle, herencia e successio metau en possessio lo dit Gallet segons forma de vostra donacio per nos confirmada con dit es. Dat en Tarragona a XXVIII dies de desembre any mil CCCC LXV. Rex Iohannes. A molt noble e magnifich conseller e capita nostre en les ciutat e vegueries de Gerona e de Besalu en Pere de Rocaberti. Fuit duplicata. Dominus rex mandavit mihi Danieli Bertrandi. Provisa.

Balaguer-Crusafont, complet; ACA, Cancelleria, registre núm. 3379, 74r-75r.; Botet, p. 578, regest.

783 1465 VALÈNCIA

En aquest any s'encunyaren a València florins d'or, rals d'argent i menuts.

Mateu 1976, p. 179, ACA, reg. 3412, f. 29 v. i 30.

783 a 1465 VALÈNCIA

Inventari de la seca de València.

A) Eines del departament de compra i contractació de moneda

Et primo fou atrobat dins lo studi o cancell hon se fan les compres e contractació a les monedes les coses següents:

1-Primo un parell de balances grans
2-Item unes altres balances miganceres
3-Item unes altres pus chiques de pes de deu marchs
4-Item unes altres balances pus chiques de aquelles
5-Item una rova de ferre
6-Item una pila o march de trenta dos marchs de argent qui cala fins a miga onça
7-Item una altra pila de vint e cinch marcs en una pesa
8-Item una altra de vint marchs en una pesa
9-Item altra pila de vint marchs en una peça. Los quals pesals dessus dits son de pesar argent.
10-Item un marc per a pesar or de setze marchs envestit de cuyro que cala fins en mig quart de onza
11-Item un altre march de pesar or que es de huyt marchs que cala fins mig quart de onza
12-Item una pila de pesar or que es de deu marchs de una pesa
13-Item un piló en una peça que es de mil florins d'or
14-Item dins una capça foren atrobades unes balances per a pesar or en la qual ha un pesal de cent florins e dos pesals de cinquanta
15-Item alguns altres pesals de trenta, de vint e de deu florins fins en pesal de hun florí
16-Item dins una altra capça fon atrobada una balanceta chiqua per a pesar cent florins
17-Item unes toques d'or en que ha sexanta dos puntes enfilades en un fil d'or ab perles ab onze perles
18-Item una pedra de toch la qual dien melsa cuberta en un stoig de cuyro
19-Item una pedra de toch quadrada e una altra pus chica
20-Item una balanceta chiqua ab son stoig per a trebucar florins
20 bis-Item quatre parells de balances chques per a trabucar florins

B) Eines de la casa de la fondició

Item dins de la casa de la fondició foren atrobades les coses següents:

21-Primo dos fornils d'ensay
22-Item quatre parells de malls, dues rielleres de pedra
23-Item unes manches per a fondre or, una bacina de ferre longua hon lancen los riells
24-Item unes tenalles de buydar chiques e altres grans
25-Item cinch rielleres, dues grans e tres chques
26-Item un perol chich e hun altre gran
27-Item un garbell de coure ab dos anses foradat
28-Item un morter de coure gran ab una ma de ferre, un cep ab hun tas ab dos martells hun chic, hun gran
29-Item dos martells grossos
30-Item dos tisores sotils
31-Item un mancho de una ma
32-Item dins en altra casa de la fondició dos fornils de fondre argent ab sos cubertors, dues Rielleres de pedra
33-Item dues tenalles per a buydar grans

C) Eines de la casa de l'ensai

34-Item dins la casa del ensay fon atrobat hun tabernacle e una balança per a pesar e un marquet
Que pesa dues onzes e alguns pesals de ensay, los quals pesals son de argent

D) Eines de la casa de la fornal

35-Item dins la casa de la fornal dels obrers foren atrobades les coses següents: primo sis martells de obrar, tres martells de recalcar, set stanques
36-Item deu tesores
37-Item huyt cassos
38-Item dos garbells de aram ab nanses
39-Item quatre bacines foradades per a refredar moneda
40-Item tres planes per a refredar moneda
41-Item uns molls grans per a traure la moneda com sta al foch
42-Item unes tesores per a tallar los menuts

43-Item vuit caixes de afinar
44-Item deu cabeceres e moltes frasques, son de poca valor
45-Item dins una altra casa del fornal huyt cabeceres
46-Item set cassos
47-Item dos stanques
48-Item un martell de recakcar
49-Item unes molls grans e altres coses menudes de poqua valua

Mateu 1937, AGRV, Batllia, Contractes any 1465, f. 302 i ss.

784 1465-1466 SICÍLIA

El rei exigeix al virrei que li enviï moneda d'or de la mena que sigui. Una primera tramesa, el 1465, conté 3.500 ducats venecians; una segona, l'any següent, 13.081 ducats venecians, 2.803 rals d'or de Sicília, 893 alfonsins, 258 ducats papals i 65 florins catalans. Consten altres trameses.

Trasselli 1959, p. 91-92.

785 27 febrer 1465 Tarragona CATALUNYA (Girona)

El rei diu que, a Girona, s'havien batut i es batien florins d'or, rals d'argent i menuts, que són de bona llei i que, per tant, han de circular amb plena normalitat.

Al Spetable Magnific e devot nostre lo Conte de Candala e Captan de Buig etc. nostre molt car cosi: Don Joan Rey. A los magnifichs conseller, amats e feels nostres los portantveues de Gobernador en lo Principat de Cathalunya, barons, capitans nostres, tant generals com specials, particulars, veguers, batlles, sotsveguers, sots batlles, e altres qualsevols officials es subdits nostres, tants eclesiastichs com seculars en lo dit Principat e qual parts de aquell constituits e constituidors, als quals les presents pervindran o de aquelles en qualsevol manera hauran noticia o als llochtinents dels dits officis salut i dileccio. En la ciutat e seca nostre de Gerona ab auctoritat e licencia nostre e per officials nostres e aquest exercici deputats se ha batut e baten florins d'or reyals, reyals d'argent e menuts les lligues e leys de los quals monedes e altres circumstancies de aquelles per nostre majestat deliberadament ordenades son bones e tals que deuen indiferentment correr; havem per ço deliberat e provehit segons per les present provehim, statuim e manam los dits florins d'or, reyals e menuts correguen e sien indiferentment e sens dificultat alguna presos e reebuts e per qualsevol parts e per tots e sengles, poblats, habitants o en qualsevol manera declinats en lo dit Principat parts d'aquella al for o valor e modo davall escrits, evitants per execucio d'aquesta nostre deliberacio, provisio, statut e edicte los quals volem inviolablement esser observats a vosaltres e cascu de vos, segons que a cadescu pertanya dehim a manam expressament e de certa sciencia sots lo deute de fidelitat e naturalesa que ens sots tengut e pena de cinc mil florins d'or d'Arago que a sola ostensio de la present o feta de aquella a vosaltres alguna noticia; encontinent de tota consulta e dificultat cesant manets de nostre part ab veu de publica crida creda e o en altra manera segons millor vos semblara e per tots los medis e compulses e semblants coses acostumades e pertinents donets ordre e manera e fasats ab efecte que los dits florins, reyals e menuts que per lur emprempta o en altra manera se mostraran batuts o esser de la dita seca de Gerona daquiavant indiferentment corregan essens alguna dificultat sien presos e reebuts e hayan a pendre e reebre e vosaltres per semblant los rebays e prengats e pendre e reebre fesats per totes les sengles, qualsevol universitats, colegis e singular persones, habitants o qualsevol manera declinats en lo dit Principat e qualsevol part de aquell aixi en pagaments, cambis, com en altres qualsevol negociacions e aquell mateix for e valor e aixi indiferentment per lo modo e forma que los altres florins d'or, reyals d'argent e menuts enaltres nostres secas batuts se reben e reebran encara d'aqui avant guardantvos de posar-hi difficultat o dilació alguna que per res no fessts o donasets lloch al contrari. Com aixi per lo sobredits e altres bons esguards lo coratge nostre dignament monents vullan e sia nostre intencio dege esser exequtat e conplit. Dat a la ciutat de Tarragona dies de febrer en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCCLXV. Rey Joan.

Balaguer-Crusafont, complet; ACA. Reg. 3412 fol XXIX v –XXX r.; Mateu 1952, regest, p. 14.

786 26 abril-8 maig 1465 CATALUNYA (Lleida)

Lluís Sanchís, tresorer del rei, va estar a Lleida entre aquestes dates i va fondre rals de Mallorca per a convertir-los en rals de València i terços de croat catalans, per compte del rei. Presenta la relació de les seves despeses.

Despeses fechas en el obrar de la plata Reales de Mallorqua del Senyor Rey por mi Luys Sanchez de Leyda donde stuve xij dias es a saber de xxvj abril MCCCCxv fasta viij de mayo del dito anyo.

Primo a Matheu Breton maestro de fazer cunyos para carbon e para fazer ditos cunyos viij sols. Item por .j.onza de borrax iij sols. Item por vij libras iiij onzas venus a razon de .x. dineros libra, valen vj sols. Item por j.cantaro de vinagre.j.sol. Item por unas tenaças para el fuego iij sols. Item por traer una enclusa del puent a la casa seca, vj dineros. Item por una carga y media de carbon a razon de viij sols, xij sols. Item por media onza de salormoniach vij dineros e por .j.onza caparros e .j.dinero de tartar e .ij.de çufre, todo.vij.dineros, de todo .j.sol.ij dineros. Item por una caçuela de tierra .vij.dineros e .j.librell e otra caçuela para emblanquir todo .iij.sols.vij.dineros. Item unas piedras fechas moldes para buydar la plata de picarlas xiiij sols. Item por .j.caçuela .j.sueldo e media libra clavos .vj.dineros, todo j.sol.vj.dineros. Item por .ij.caxas para encunyar, viij sols. Item por fazer .iiij.pares de cunyos digo forjar di a meste giner, ferrero, xj sols e por fazer unos moldes de fierro para buydar plata fondida, xiij sols.vj.dineros

todo.xxiiij.sols.vj dineros. Item por .j.onza argent de cendra limado di a mestre pedro, argentero, xv sols. Item por ciertas medicinas tomo Salavert, de casa de hun speciero para enblanquir xxviiij sols iiij dineros. Item por fazer .ij.pares de cunyos a Matheu Breton unos de sisens otros de Reales por forjar e entretallar por todo xxvij sols. Item doni a en Franci argenter per fer .ij.parells de cunys de Reals e ij parells de cunyos de sisens digo entretallas xx sols. Item por una atzembla para traer los dineros de Leyda cunyos e otras cosas a Tarrega vj sols. Item por ij onzas argent soflamat iiij sols e por vij onzas de vedriol romani iij sols vj dineros lo qual todo me envio mestre Johan de Ribesaltes he pagado a Franci Pontes speciero viij sols. Item me envio el dicho mestre Joahn .vj.onzas arcenich lo qual he pagado a Franci Pontes, mayor, vj sols. Item por manos del maestro obreros e minvas a razon de xvj sols.marco pagado por xxij marcos CCClij sols. Item por la despesa de Salavert el qual envio el Senyor Rey con una cavalgadura el qual vino para obrar dito argent e mando el Senyor Rey se le fiziese la despesa que stuvo de xxviiij fasta vj de mayo son vij dias a razon de iiij sols.xxviij sols. E por la despesa de Johan Junques enviado por el dito Senyor Rey para dita fazienda e vino primero mayo e stuvo fasta viij del dito con hun moço a razon de iiij sols. son xxxij sols. todo lx sols.

Suma universal de todo: dcxj sols. vij dineros.

Mateu 1942, p. 21-22; AGV, Llibres de la Tresoreria de Lluis Sánchez, Mestre Racional, f. 9 i 9 v.

787 28 abril-8 maig 1465 CATALUNYA (Lleida)

El mestre de la seca de Lleida, Jaume Mas, ret comptes de les quantitats dels rals de Mallorca d'argent que s'han fos per a èsser convertits en rals de València i sisens de Catalunya, és a dir, terços de croat.

Aquests son los reals mallorquins desfeyts en Leyda per manament del Senyor Rey, dels qual s'ha fer reals valencians e sisens per mestre Jaume Mas, mestre de la seca de Leyda.

Deu lo sobredit mestre Jaume Mas, que a xxviij abril Mil CCCClxv li doni Cclxxxiij reals mallorquins, que pesaren iiij marchs en los quals s[h]i mete dos marchs de liga que son tots vj marchs que fos tot rete en riells .v. marchs .vij onzes.xij. argenços. Item dit jorn li doni .dlxv reals mallorquins pesaren viij marchs mete s[h]i, iiij marchs de liga que son tots xij marchs que fos tot rete en riells xj marchs vij onzes. Item doni li doni (sic) Cxxxxij reals e mig mallorquins pesaren ij marchs mete s[h]i .j.march de liga que es tot iij marchs, que fos tot rete en riells ij marchs .vij onzes.x argensos. Item a v de maig li doni xxxx reals mallorquins pesaren iiij onzes viiij argenços mete s[h]i de liga.ij.onzes iij, argenços es tot vj, onzes .xij argenços que fos tot rete en riells vj onzes vj argenços. Item a vij del dit mes li doni liij reals mallorquins pesaren .vj.onzes mete s[h]i de liga iij onzes et tot viiij onzes que fos tot rete en riells .j.march .xiij.argenços.

Suma de reals: .j.mil lxxxiij reals e mig. Suma de marchs: xxij marchs v onzes viiij argenços. Es li degut que lo primer de maig me dona en sisens e reals valencians viij marchs v onzes xiiij argenços que foren en moneda mil xx sols. Item a v del dit mes me dona en sisens e reals valencians viij marchs vij onzes xiij argenços que foren en moneda mil XXXV s[sols] vj diners. Item a vij del dit mes me dona en sisens .ij.marchs.iij.onzes .xiiij.argenços que foren en moneda CCCx sols. Item dit jorn me dona en sisens.j.marchs .ij.onzes vij argenços que foren en moneda Cxxx sols. Item a viij del dit me dona en sisens .j.marchs e en tres riellets chiquets .j.onza viij argenços que son el .j.march en moneda cxx sols.

Suma de diners: ij mil dcxv sols.vj diners.

Suma de marchs: xxij marchs onzes viiij argenços.

Mateu 1942, p. 22-23; AGV, Llibre de la Tresoreria de Lluis Sánchez, Mestre Racional, f. 2 v. i 3.

788 abril-maig 1465 CATALUNYA (Lleida)

El tresorer Lluís Sanchís presenta nou compte de despeses pel batiment a Lleida de rals de València i de terços de croat catalans.

Despeses fetes en lo obrar dels sisens e reals fets en Leyda.

Primo, doni a mestre Jaume Mas, per obrar xxij marchs, v. onzes. viiij argenços de sos treballs e de les obrers e de minves, a rao de xvj sous lo march, pagat per xxij marchs CCClij s. Item, per diverses despeses fetes en dit obrar, segons se mostra per menut Cclviiij s.vij diners.

Suma de despeses: dcxj s. vij.

Mateu 1942, p. 23; AGV, Tresoreria de Lluis Sánchez, Mestre Racional, f. 3 v.

789 15 maig-29 juny 1465 CATALUNYA (Tàrrega)

Comptes presentats per Lluís Sanchís relatius a la desmonetització de rals d'argent de Mallorca i al batiment de terços de croat fet a Tàrrega per Francí Ferrer i Miquel del Villar.

Aquests son los reals mallorquins desfets en Tarrega per manament del Senyor Reys, dels quals s'ha fet sisens, per Francis Ferrer e Miquel del Villar. Deu Françi Ferrer, que a xv de maig mil ccclxv, li doni ccliiij reals e mig, pesaren v marchs, mete s[h]i altres v marchs de liga, que tot x.marchs, rete tot, fos en riells, viiij marchs vj onzes viij argenços. Item, dit jorn li doni los.iij.riellets quem restaren de Leyda ques.j. onza.viij.argenços. Item, a XX del dit li doni dccxv reals e mig pesaren.x.marchs.j.onza viij argenços, mete s[h]i altre tant de liga, ques tot xx marchs.iij, onzas, rete fos en riells.xx.marchs. Item, a xxx del dit li doni dccxxij reals e mig, pesaren.x.marchs.j. onza. viij. argenços, mete s[h]i altre tant de liga ques tot xx marchs.iij. onzes, rete, fos en riells, xx marchs. Item, a vij de juny del dita any li doni dccxxiiij reals e mig, pesaren.x.marchs j onza ij argenços, mete s[h]i altre tant de liga, ques

tot xx marchs ij onzes iiij argenços, rete fos en riells, xx marchs. Item, a xviiij del dit li doni dccxxvj reals e mig, pesaren x marchs j onza viij argenços, mete s[h]i altre tant de liga ques tot xx marchs iij onzes, rete fos riells, xx marchs.

Suma de reals iij milia ccxxxxiij reals e mig. Suma de marchs lxxxx marchs.

Es le degut que a xx de maig me dona.viiij.marchs.iiij.onzes.xj.argenços que foren en dines Mil cclxxx viij.sols. Item a xxvj del dit me dona viij marchs.iiij.onzes.viij.argenços que foren en dines Mil cl sols. Item, a xxviiij del dit me dona vij marchs iij onzes.viij.argenços que foren en diners Mil ij sols vj[diners]. Item, dit jorn me dona iiij marchs iij onzes v argenços que foren en dines dexxxxvij sols vj[diners]. Item a vij de juny me dona.xj.marchs.iiij.onzes que foren en dines Mil dciij sols. Item, a viij del dit me dona.viij.marchs que foren en dines Mil cvj sols. Item, a xvij del dit me dona.v.Marchs.vj.onzes que foren en dines dccl sols. Item, a xvij del dit me dona.vj.marchs.vj.onzes que foren en dines dccclxxxx viij sols. Item, a xviiij del dit mes me dona vj marchs vij onzes que foren en dines dccccxxij sols. Item, a xxij del dit mes me dona viiij marchs.j.onza que foren en dines Mil ccxxij sols vj[diners], Item, a xxviij del dit me dona viij marchs que foren en dines Mil lxxviij sols. Item, a xxviiij del dit me dona ij Marchs iij onzes que foren en dines cccxxj sols.

Suma de dines: xj milia dcccclxxxviij sols.vj.[diners]. Suma de marchs: Lxxxviij marchs iij onzes.

Deu lo dit Franci Ferrer per mudament de compte, lxxxx marchs. Item, a xxviiij de juny li doni dccccxxxxviiij reals e mig, pesaren xiij marchs ij onzes mete s'hi altre tant de liga ques tot xxvj marchs iiij onzes rete fos en riells xxvj marchs. Item a iiij de juliol li doni dlxxviiij reals e mig pesaren viij marchs viij argenços mete s[h]i altre tant de liga, ques tot xvj marchs.j.onza rete fos en riells xvj marchs. Item, a viiij del dit li doni mil Lxxxxvj reals e mig pesaren xv marchs .j.onza.v.argenços.j.quart mete s[h]i altre tant de liga ques tot xxx marchs .ij.onzes.x.argenços e mig, rete fos en riells xxx marchs.

Item, a xvij del dit li doni dxxxiij reals pesaren.vij.marchs iiij onzes, mete s'hi altre tant de liga, ques tot xv marchs, rete fos en riells xv marchs. Item, a xx del dit li doni Mil cxxxviiij reals e mig, pesaren xvj marchs mete s[h]i altre tant de liga, ques tot xxxij marchs, rete fos en riells xxxij marchs.

Suma de reals: iiij Mil cclxxxviij Reals. Suma de marchs: ccviiij marchs.

Es li degut per mudament del altre compte: Lxxxviij marchs, iij onzes. Item, a iij de juliol me dona iiij marchs iij onzes que foren en dines dciij sols. Item, a v del dit mes dona x marchs iiij onzes que foren en diners j Mil ccciij sol. vj. Item, a vj del dit me dona xj marchs que foren en dines.j.Milia ccclxxiij sols. Item, a xj del dit me dona vij marchs que foren en dines dccccxxxxv sols. Item, a xij del dit me dona viiij marchs que foren en dines Mil ccxxvij sols. Item, a xiij del dit me dona iiij marchs iij onzes, que foren en dines dciij sols. Item, a xv del dit me dona v marchs que foren en diners dclxx sols. Item, a xvj del dit me dona viij marchs que foren en dines j Mil lxvj sols. Item, a xvij del dit me dona xj marchs x iiij onzes que foren en dines j Mil dlxxxj sols. Item, a xx del dit me dona xiiij que foren en dins j Mil dccccxv sols vj. Item, a xxvj del dit me dona viij marchs iiij onzes que foren en dines j Mil.clj sols. Item, a xxvij del dit me dona xxiiij marchs iiij onzes que foren en dines iij Mil cccxxiiij sols vj. Item, a xxviij del dit me dona ij marchs v onzes que foren en dines cccxxxv sols.vj.

Suma de dines: xvj Mil ccclxxxxviij sols. Suma de marchs: ccviiij marchs.

Deu Miquel del Villar que a xxviiij de juliol li doni dccclviij reals pesaren xij marchs x argenços s[h]i altre tant de lliga, ques tot xxiiij marchs j onza iiij argenços rete fos en riells xxiiij marchs. Item, a vj de agost li doni ij Mil reals pesaren xxviij marchs j onza viij argenços mete s'hi altre tant de liga ques tot Lvj marchs iij onzes rete fos en riells Lvj marchs. Item, a xvij de agost li doni dues rejoles d'argent, pesaren xvij marchs iiij onzes xij argenços mete s[h]i altre tant de liga ques tot xxxv marchs j onza, viij argenços, rete fos en riells xxxv marchs.

Suma de reals: ij Mil dccclx reals, Suma de marchs: cvx marchs.

Es li degut que lo primer de agost me dona v.march que foren en dines dccxj sols. Item, a iij del dit me dona vj marchs que foren en dines, dcccxxxxviiij sols, vj.[diners]. Item, a iiij e a v.del dit me dona viiij marchs iij onzes que foren en diners j Mil cccviij sols. Item, a viiij del dit me dona xij marchs que foren en dines Mil dcij sols, vj. Item, a x del dit me dona xij marchs que foren en dines j Mil dcxxxxx viiij sols. Item, a xij del dit me dona iiij marchs que foren en dines dciij sols. Item, a xiiij del dit me dona x marchs que foren en dines.j.Mil ccclxxxsols vj. Item, a xvij del dit me dona xx marchs iij onzes que foren en dines ij Mil dcclxx sols. Item, a xxij del dit me dona xvj marchs que foren en diners ij Mil ccxxx viij sols.vj[diners]. Item, a xxiij del dit me dona xx marchs j onza que foren en dines.ij mil dcciij sols.

Suma de diners: xv Mil dcccxv sols. Suma de marchs: cxv marchs.

Mateu 1942, p. 24-27; AGV, Tresoreria de Lluís Sánchez, Mestre Racional, f. 4 v.– 7 v.

790 juny-juliol 1465 CATALUNYA (Tàrrega)

Relació de les despeses fetes a la seca de Tàrrega per l'encunyació de la moneda.

Despesas fechas en la Seca de Tarrega. Primo pague an Ripoll por j.fornal fizo en la seca en que stuvo iijjornals viiij sols., por otro fornal en que stuvo iiij jornales, xij sols. Item por la fusta se depuso en dichas fornales con las caxas dencunyar viij sols. Item, por.j.libra azero pora fazer cunyos, di a Juseff Veses.j. sols.iiij. dineros. Item, por j.libra ij onzas azero pora fazer cunyos, j.sol.ij dineros. Item, por xij libras.vj. onzas azero pora fazer cunyos a la viuda ribera, de Leyda, xij sols.vj.dineros. Item, por j.cuerda sarto para tener los cunyos de encunyar pague a Miguel Vell .j.sol iiij dineros. Item, por vij.libras y media azero que truxo de Leyda gasar vidal, pora fazer la riellera e los cunyos, vij sols.vj.dineros. Item, pague por viij libras venus viij sols.Item, por otras.x. libras venus .x.sols. Item, pague a Pere Tudela por.xvj.libras y media, a xxviiij mayo xvj. sols, vj.dineros. Item, a x.viiij

de junio pague a los pupillos den Falch por vij.libras venus, vij.sols. Item, dito dia pague an Pellicer de Tarrega por.iij.libras e media.iij. sols vj dineros. Item a.xxvj.del dicho di a hun corredor de Tarrega por.xvj.libras venus xvj.sols. Item, por.xiij.libras venus merque den Sirerols de Tarrega, a razon de.xvj.dineros libra, xvij sols, iij dineros. Item, a xxviiij del dicho pague a Gaspar Vidal por xiij libras venus a razon de.j.sol iiij dineros, xvij sols, iiij dineros. Item, a xij de juliol compre de Ysach Jacob por xxxxij libras venus a razon de .j.sueldo .ij.dineros, xxxviiij sols. Item al dicho Ysach por xij libras venus, a razon de .j. sol ij.dineros, xiiij sols. Item, a xxvj de juliol di a Miquel Colmella, pora loguer de .j.correu que envie a Çaragoça pora traer cresols que stuvo x dias que a razon de .j. sol vj.dineros por dia, xv sols. Item, por.j.correu envie a Çaragoça en ij.dias para que vinessen los monederos de Navarra, que era avisado stavan hay, xx.sols. Item, por.ij.pevols pora emblanquir que fiu fer en Tarragona costaren xxvij sols. Item, por les mans del mestre e obrers e minves, pagat per cccxxiiij marchs, los ccviiij a rao de xviij sols e los cxv a rao de xiiij sols que munta tot .v.milia.ccclxxij.sols.

Suman todas las despesas de Tarrega: v milia dclxx sols.

Suman todas las despesas de Leyda: dcxj sols vj.dineros.

Suma universal de todo: vj milia cclxxxxj sols vij dineros.

Mateu 1942, p. 27-28; AGV, Tresoreria de Lluís Sànchez, Mestre Racional, f. 10 i 10 v.

791 c. juliol 1465 CATALUNYA (Tàrrega)

Nova relació de despeses per l'encunyació de terços de croat a Tàrrega.

Despeses fetes en lo obrar dels sisens de Tarrega.

Primo, doni a Franci Ferrer per ses mans e dels obrers e minves de Ccviiij marchs a rao xviij sols per march iij milia dcclxij sols .E a Miquel Villar, per cent e xv marchs a rao de xiiij sols lo march Mil d c x sols, es tot v mil ccclxxij sols. Item, per la liga e altres despeses fetes, segons se mostra per menut cclxxxx vij sols.

Suma de despeses: v mil dclxx sols.

Mateu 1942, p. 29, AGV, Tresoreria de Lluís Sánchez, Mestre Racional, f. 11 v.

792 c. juliol 1465 CATALUNYA (Lleida i Tàrrega)

El tresorer presenta el balanç de les encunyacions fetes a Lleida i a Tàrrega.

Son los reals obrats en Leyda:	*j.mil lxxx iij reals e mig.*
Son los reals obrats en Tarrega:	*x. mil ccclxxxxj reals e mig*
Suma de reals:	*xj.mil ccclxxv reals.*
Son los marchs obrats en Leyda:	*xxij marchs v.onzes, viiij argenços.*
Son los marchs obrats en Tarrega:	*cxc xiiij marchs.*
Suma de marchs:	*cccxxxxvj marchs, v onzes viiij argenços.*
Son los dines proceyts de Leyda:	*ij mil dcxv sols vj. [dines].*
Son los dines proceyts de Tarrega:	*xxxxiiij mil. ccj sols. vj. [dines].*
Suma de dines:	*xxxxvj mil. dcccxvij sols.*
Son les despeses fetes en Leyda:	*dcxj sols. vij [diners].*
Son les despeses fetes en Tarrega:	*mil dclxx sols.*
Suma de despeses:	*vj mil cclxxxj sols.vij [dines].*

Resta net que he ha fer entrada en mon llibre segons se mostra xxxx mil d xxxv sols. v. [diners].

Mateu 1942, p. 29, AGV, Tresoreria de Lluís Sánchez, Mestre Racional, f. 7 v.

793 23 desembre 1465, 22 de gener i 11 de febrer del 1466 CATALUNYA (Cervera)

Cervera, que havia batut moneda amb Pere de Portugal (vegeu més endavant), caigué en aquesta data en mans de Joan II. Davant el rebuig de la moneda de terços de croats fabricada (*"la gent no'ls volia prendre per ço que son falsos"*), *els paers acordaren recollir-los i, amb la plata, encunyar rals i mitjos rals i deixar els sisens "inhibits i trencats los quis trobaria falsos"*. El 22 de gener del 1466, acordaren que Antoni Comalada revisés els sisens i en separés els falsos, i el dia 11 de febrer li assignaren 20 sous barcelonins per aquesta feina.

Botet, p. 287, Llobet 194, doc. 5, AHCC, Consells 1465, f.93 v; Llobet 1994, docs 7 i 8, AHCC, Consells 1466, f. 22 i 31.

794 c. 1465 CATALUNYA (Lleida i Tàrrega)

Certificació de la recepció d'11.500 rals d'argent mallorquins i dues peces d'argent, amb els quals es varen batre els terços de croat i "altres monedes corrents" en els regnes del rei, a Lleida i a Tàrrega.

Als molt magnifichs e savis los mestres racionals de la cort del senyor Rey, axi en los regnes d'Arago, Valencia e Principat de Cathalunya, e lochtinents de aquells, o altre qualsevol del magnifich Luys Sanchez, conseller e receptor general del senyor Rey,

e tresorer general del illustrissimo senyor don Ferrando, princep primogenit d'Arago, et compte hoydors, certiffich yo, Joan de Valtierra, notari, scriva de manament del offici de la dita tresoreria general, com en lo mes de maig de mil cccclxv, de manament e ordinacio del senyor Rey, per lo dit general thesorer e receptor foren rebuts de ma d'en Diego de Leon, menor, cambrer del dit senyor Rey, onze milia cincents reals, moneda mallorquina, e dues rejoles de argent que pesaren a pes de Cathalunya xvij marchs, iiij onças xij argenços, e los sobredits reals pesaren al dit pes e march cL viiij marchs vj onças viiij argenços, del qual sobredit argent axi reals com rejoles foren batuts en e de manament e ordinacio del dit senyor Rey, en la ciutat de Leyda e en la vila de Tarrega, e fets de aquells, sisens e altres monedes corrents, en los regnes e senyories del dit senyor, ço es dels dits onze milia cinccents reals d'argent mallorquins foren fets e batuts los dits sisents e altres monedes, valents e prenents suma de xxxxij mil xxvij sols. barchinonesos per la qual raho de batiment de moneda foren fetes moltes e diverses despeses axi en pagaments de salaris de mestres, menestrals, hajudants com en compra de haynes carbó e altres coses necessaries per obs del dit batiment, prenint suma de v mil dcclxxiij sols. vij diners de la dita moneda, los quals abatuts dels sobredits xxxxij mil xxvij sols restan nets a la cort del dit senyor Rey xxxvj mil ccliij sols v diners de la dita moneda, de la qual quantitat lo dit tresorer e receptor deu fer rebuda en sos comptes e dels desus dits xvij marchs iiij onzes xij argenços que pesaren les desus dites dues rejoles d'argent, foren batuts e mesos en la dita secca e fets de aquells, sisens en suma e valor de iiij mil dcclxxxviiij sols. barchinonesos, dels quals abatuts dviij sols. de la dita moneda que foren pagats en factures dels propdits sisens en consemblants despeses de les desus contengudes, resten nets a la cort del dit senyor Rey iiij mil cclxxxj sols. de la qual dita quantitat lo dit receptor e general tresorer deu fer rebuda en los dits sos comptes. E yo sobredit Johan de Valtierra com a scriva entrevengui e fui present axi en la recepcio e pes del dit argent e reals mallorquins com en lo batiment que de ells se feren en les dites monedes, com encara en les dites despeses que per la dita raho se feren a present mi se destrebuyeren e pagaren e axin faç fe, com a scriva sobredit, segons apar atras de la primera carta del present quaern en tro aci. Perque a instancia a mi feta per part del dit magnific tresorer e receptor general faç, a nosaltres o a cascun de vos a que pertagna la present certifficacio e perque fe hi sia atribuyda pos aci nom acostumat de art de notaria signe.

Mateu 1942, p. 30/31; AGV, Tresoreria de Lluís Sánchez, Mestre Racional, f. 12 i 12 v.

795 24 gener 1466 i següents SICÍLIA

Diferents notícies sobre les emissions sicilianes a partir d'aquesta data: 1) s'introdueix el ral d'or, de 24 quirats, 80 i 4/9 peces per lliura i valor de 10 tarins o 20 carlins; es mana que a la moneda d'or s'hi posi la marca del mestre de la seca; 2) es baten carlins com sempre, és a dir, a 88 peces el marc i fins a 76.248 peces; també mitjos al valor de 60,5 diners i quintins o cinquens a 12 diners; sembla que, més endavant, es va rebaixar el pes del cinquè; 3) l'encunyació d'argent s'arrenda i es detecta un frau dels arrendadors.

Trasselli 1959, p. 77-91.

796 13 març 1466 Reus CATALUNYA (Reus)

El Consell municipal de Reus acorda recollir els nombrosos sisens (terços de croat) falsos que hi ha en el circulant i fer-ne una corona per a la Verge Maria.

Sanahuja 2005, doc. 1; AHCR, Fons Municipals, Actes 1444-1466.

797 27 març 1466 CATALUNYA

Jordi Llobet és nomenat mestre general de totes les seques catalanes, incloses les dels comtats del Rosselló i la Cerdanya, llavors en mans dels francesos.

Botet, ACA, reg. 3447, f. 149.

798 27 maig 1466 CATALUNYA

El rei mana a Jordi Llobet, mestre de les seques de Catalunya, que bati moneda a Tarragona, Lleida, Montblanc o on ell li mani. Ha de batre enrics i alfonsins castellans d'or a talla de 51 peces el marc, llei de 23 quirats i valor de 27 sous la peça; florins d'or de tipus valencià a lleis de 16, 16,5 i 17 quirats; també rals de plata de València de llei d'11 diners i talla de 82 peces el marc, rals d'argent de Barcelona a llei de 10 diners i talla de 82 peces el marc, i mitjos rals.

Capitols fets, fermats e concordats entre la sacra maiestat del senyor Rey, de una part, e en Jordi Lobet, mestre general seu de les seques de Cathalunya, de la part altra, sobre la moneda d'or e d'argent que lo dit senyor vol fer batre al dit Lobet en Tarragona o Monblanch o a Leyda o allo hon a sa Majestat plaura. Primerament es concordat lo dit mestre bata o faça batre en los lochs damunt dits, o en altres que lo dit senyor Rey volrra, anrichs o alfonsins de la talla e pes que vuy fan batre en Castella los reys don Enrich e don Alfonso, ço es quen lo march ne entren cinquanta e una peça, e de ley de .xxiij. quirats, ab que lo dit senyor Rey li dona hun quart de quirat de remedi o gracia. Item es concordat, que per cascun march dor fi que Luys de Sant Angel de Çaragoça aportara a batre a la cequa, lo dit mestre haja a donar cinquanta e quatre lliures e dos lliures de avantaia, que son cinquanta e sis lliures, en moneda de anriques o alfonsins, comptant aquells a .xxvij. sous, e de aquell or, fahentne lo dit mestre anrichs o alfonsins damunt dits, haia a donar per cascun march de or fi onze lliures sis sous, dels quals san a pagar totes les despeses e messions de la ceca e los officials, en axi que restaran netes al senyor rey per cascun march de or fi, deduhides totes despeses, deu lliures. Item es concordat,

que si lo dit Sant Angel muntava lo march del or di a mes de les dites cinquanta sis lliures, que en aquel cas lo dit maestre no sie tengut de pagar al senyor Rey las onze lliures sis sous, sino que si manca una lliura o mes per march que aquella o aquelles haia a levar o menyscomptar lo dit maestre de les onze lliures sis sous. e totes les despeses, axi com damunt es dit. Item es concordat, que lo dit senyor Rey faça batre en los lochs damunt dits, o en qualsevol de aquels, florins d'or de ley de setze quirats, o de setze quirats e mig fins en .xvij. quirats, e de talla de sexanta e huyt peces al march, ab hun quart de quirats de remedi, e que los florins pusca fer semblants e de la talla, letres e emprentes dels de Valencia. Item es concordat, que si algun mercader o qualsevulla altra persona portava o metia or a la cequa, que aquelles tal haian a pagar al senyor rey per cascun march d'or fi sis sous. Item es concordat, que lo dit senyor don de minues per cascun centenar de marchs de moneda d'or, sinch onces d'or fi; les quals son per minues de fonir, obrar, monedar e emblanquir. Item, que si fa cent ducats enrichs del pes e ley que vuy se fan, encara que las allia sus lo coure (sic) per ço ques mostren pus alts de ley e haies cossa que aquells lo dit mestre puix fer pagant los sis sous per march de or fi. Item es concordat, que lo dit mestre bata o faça batre reals de Valencia, de talla de vuytanta e dos peces al march, e de ley de onze diners, ab dos grans de gracia, e que les letres diguen axi com huy dien, e que haia mig real de fort a feble. Item es concordat, que bata o faça batre reals de Barchinona, de talla de huytanta dos peces al march, e de ley de deu diners, ab dos grans de gracia, e de fort a feble mija peça per march. Item, que axi mateix puxa batre mig reals a la ley e talla que batra los reals damunts dits. Item es concordat, que la dita maiestat donara al dit maestre de minues per cascun cent de marchs de reals e mig reals, set onzes de argent fi; ço es per minues de fondre e obrar monedar e blanquir. Item es concordat, que si algun mercader o qualsevulla altra persona, volra metre argent a la cequa fahentne reals, que aquells tals haien a pagar per cascun march de fi, per lo dret del senyor Rey, tres sous. Item es concordat, que tot mercader o qualsevulla altra persona qui portara or o argent o billo en la ceca, que aquells tals lo dit senyor los guia, e los ha per guiats anant e venint e hun mes apres; e aço per que ab mills voluntat hi porten lo or e argent. Los quals dits capitols, e totes e sengles coses en aquells contengudes, la dita majestat del senyor Rey atorga e ferma e promes, en sa bona fe e paraula real, aquells e aquelles servar e fer servar, quant a sa serenitat se sguarda, juxta serie e tenor de aquells; e lo dit Jordi Lobet, axi mateix, acceptant les dites coses per la prefata majestat atorgades e ab ell fermades, atorga e ferma aquelles, e promes tenir e servar aquelles, tant quant a ell se sguarda, sots obligacio de sa persona e bens hauts e per haver honsevulla sien: les quals coses foren fetes atorgades e fermades per la dita majestat e per lo dit maeste, en lo camp real contra lo castell de Amposta, a .xxvij. dies del mes de maig, en l'any de la nativitat de nostre Senyor mil .cccc.lxvj. Testimonis foren, a les sobredites coses presents, los magnifichs Joan Navarro, secretari de la dita majestat, e Pedro de Leon, cambrer de aquells. E yo Joan de Coloma, de la dita maiestat secreatri e per auctoritat de aquella per tot son domini e terra notaria publich, a les dites coses present fuy, e aquelles de manament del dit senyor Rey per altri scriure fiu, e en testimoni de veritat ab mona acostumat signe la signi.

Botet, doc. 77; ACA, Reg. 3447, f. 149 v.

799 gener 1466 SICÍLIA

Nota: hem situat el document d'aquesta data, en què es mana batre rals d'or, després del document del 14 d'agost del 1461, en què es fan les primeres propostes de batre or (doc. 769).

800 15 juliol 1466 CATALUNYA (Tortosa)

En aquesta data, capitulà Tortosa, que passà a mans de Joan II. Entre els articles de la capitulació, s'hi troba la petició de poder batre moneda d'or i argent (és a dir, florins, croats i terços de croat, amb curs a tot el Principat de Catalunya) i de permetre el curs, a tot el Principat, dels terços de croat que ha batut amb anterioritat. El rei hi consent, sempre que la moneda sigui de bona llei i que ell en percebi els seus drets, com a les altres seques reials.

Botet, p. 293.

801 24 març 1467 CATALUNYA (Girona)

El rei disposa que els rocabertins de Girona, que darrerament corrien a tres rocabertins per dos diners, corrin en endavant com a mitjos diners o malles, que, de fet, és el curs que els va atorgar Reiner d'Anjou en recuperar Girona el 1469 (doc. 955).

Botet, p. 293.

802 27 març 1467 Reus CATALUNYA (Reus)

Els jurats constaten que molts dels senyals que corren per la vila són falsos i acorden contramarcar-ne els bons. És la primera notícia sobre amonedaments locals a Reus. Poc més tard (19 febrer 1468), acorden que només poden circular els senyals que porten les claus de S. Pere. L'ús dels senyals municipals s'allarga dins ben entrada l'Edat Moderna, però no recollim totes les noticies medievals posteriors.

Sanahuja 2005, doc. 2 i 3; AHCR, Actes 1444-1466 i 1466-1485.

803 22 abril 1467 SICÍLIA

Ordre de distribuir a 8 ciutats pesals dels rals d'or, dels alfonsins, dels ducats venecians, dels ducats de càmera (pontificis) i dels carlins vells i nous.

Trasselli 1959, p. 97.

804 1/21 juny 1467 CATALUNYA (Cervera)

Consta que, en aquesta data, el Consell de Cervera arribà a un acord per a batre ploms. No és pas segur que fos el primer. Hi ha altres acords posteriors que arriben fins a l'Edat Moderna. La llicència reial per a fer-los no s'obtingué, però, fins al mes de setembre del 1479. Vegeu més endavant, regnat de Ferran II.

Llobet 1973, p. 212-213; Crusafont 1990, p. 145.

805 25 setembre 1467 CATALUNYA (Girona)

Els jurats de Girona es queixaren a Pere de Rocabertí del baix valor dels diners que batia pel perjudici que es causava a la ciutat.

Botet, p. 294; AMG, Manual d'Acords, any 1467.

806 23 març 1468 CATALUNYA (Igualada)

Els consellers de la vila d'Igualada, amb l'aval dels batlles i del cap militar, acorden fabricar menuts de plom o de llautó fins al valor de deu florins per atendre la manca de moneda menuda.

Crusafont 1990, p. 190.

807 22 maig 1468 MALLORCA

En aquesta data, el rei va manar el cessament de l'encunyació de moneda a Mallorca. Bover afegeix que va ésser, però, per molt poc temps.

Bover, p. 144.

808 29 agost 1468 SICÍLIA

Per a facilitar el comerç amb la Calàbria, els habitants de la qual rebutjaven la moneda siciliana, el virrei Urrea féu batre guillats d'argent com els de Nàpols, idèntics en llei, pes i empremtes.

Trasselli 1959, p. 98.

809 1469 CATALUNYA (Girona)

Els jurats de Girona demanaren al mestre Llobet que anés a Girona per a batre moneda i es comprometien a fer rendible l'operació.

Botet, p. 294, suposadament del Manual d'Acords mencionat el 29 d'agost del 1468.

810 1469-1476 Balaguer CATALUNYA (Balaguer)

Diverses notícies que comencen amb una referència al 13 de juny del 1469 mostren que la ciutat feia moneda local de plom barrejat amb estany i, almenys en un cas, d'aram (octubre de 1470). Les emissions continuaren amb Ferran II.

Sanahuja 2002, p. 41-43.

811 13 novembre 1469 Seu d'Urgell CATALUNYA (La Seu d'Urgell)

D'un document sobre moneda falsa es fa evident que La Seu feia batre moneda municipal. Hi ha diferents referències fins a l'acord d'emissió del 1471, que anotem més endavant.

Sanahuja 2010

812 15 febrer i 23 març 1470 CATALUNYA (La Selva del Camp i Valls)

Per un document de la Selva del Camp, sabem que, en la primera data, la Comuna del Camp acordà que cada població emissora de senyals els assegurés, és a dir, fes un dipòsit en moneda de curs general a la vila per poder després recanviar-les. Mitjançant un document expedit pel Consell de Reus en la segona data, també sabem que, a banda de La Selva del Camp i de Reus, també Valls feia senyals. Els municipis de La Selva, Valls i Reus acordaren d'aportar a Tarragona diferents mostres dels seus senyals autèntics perquè fossin després distribuïts a fi que cada població pogués identificar els senyals falsos que corrien en el seu àmbit. Hi ha altres notícies fins al 1477 referents tant a Valls com a La Selva del Camp, que no transcrivim, i les emissions es mantenen a l'Edat Moderna.

Sanahuja 2005, AMSC, Fons de la Comuna del Camp, Llibre d'Acords 1457-1476 i AHCR, Actes Municipals, 1466-1485.

813 1/8 juliol 1470 Tàrrega CATALUNYA (Tàrrega)

El Consell acorda batre *senyals de plom* fins a 150 lliures. No és segur que no hi hagi emissions anteriors. N'hi ha de posteriors fins al 15 de juny del 1486.

Llobet 1975, p. 74-79.

814 26 juliol 1470 Tortosa CATALUNYA (Tortosa)

El municipi acordà *"que sien fets dines ab cunys de la ciutat"*. En concret, manà fer 100 lliures de senyals d'un diner i 10 lliures de senyals de mig diner. L'argenter Francesc Comí era el responsable de l'emissió i la ciutat es comprometia a assegurar-les i retornar-ne el valor. Havien de portar una torre, d'una banda, i una creu, per l'altra, i foren anomenats calderons: *"... senyals de aram apellats calderons qui corren per moneda en la ciutat"*. L'any següent, acordà fer-ne 200 lliures més, tot i que segurament se'n féu encara més quantitat. El 31 de gener del 1474, acordà de retirar les més de 2.200 lliures que hi havia, moltes de falses.

Bayerri, p. 408; Sanahuja 1998.

815 1471-1476 SICÍLIA

Essent mestre de la seca Mateu Compagna, es varen batre pitxols els anys que segueixen i en les quantitats indicades:

1471 – 1472	5.742.766 peces.
1472 – 1473	6.563.550 peces.
1473 – 1474	6.497.016 peces.
1474 – 1475	5.593.590 peces.
Fins a nov. 1475	1.158.590 peces.

Trasselli 1959, p. 99.

816 23 abril 1471 CATALUNYA (La Seu d'Urgell)

Acord del Consell de la Seu d'Urgell per a batre moneda local, és a dir, *"diners menuts per canviar"*, en què s'hi fa constar que *"es faça moneda, si bona se pot fer e que no si perde"*.

Botet, Carreras Candi 1906, p. 71.

817 8 maig 1471 CATALUNYA (Tàrrega)

En un acord del municipi de Tàrrega, es fa menció dels ploms d'Anglesola, probablement incuses de llautó.

Llobet 1975; Crusafont 1990, p. 91-92.

818 1472 CATALUNYA/VALÈNCIA

Mateu dóna per aquest any l'equivalència de 16 sous i 6 diners de Barcelona per 14 sous de València.

Mateu 1929, p. 82.

819 1472-1475 SICÍLIA

Entre aquests anys es varen batre 10.507 rals d'or.

Trasselli 1959, p. 96.

820 1 gener 1472 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Tomàs Taquí és nomenat mestre de la seca de Perpinyà.

Botet p. 276; ACA, reg. 3449, f. 36 i 37

821 22 gener 1472 CATALUNYA (Girona)

Convocat Parlament a Figueres, la ciutat de Girona dóna instruccions als síndics que l'havien de representar perquè preguntés al rei si, en virtud de la llicència del 1463, podien fer batre monedes com ara *"florins, reyals, menuts i altres aprés fetes, ço és pacífics i mitjos pacífics"*.

Botet, p. 295, sense font.

822 26 abril 1472 CATALUNYA

Prohibició de l'ús d'ardits i morlans.

Dimarts a 26 abril 1472, fonch feta crida pública per la ciutat de Barchinona que algú comprant i venent d'aci avant no gosàs dar o pendre ardits ne morlans com fos moneda stranya e fos contra constitució de Cathalunya, la qual crida se feu de part del veguer e del batlle de la dita ciutat, a instància e requesta dels consellers de Barchinona.

Safont, p. 98.

823 5 juny 1472 Vic CATALUNYA (Vic)

Capitulació de Vic davant Joan II. El Consell Municipal demana la rehabilitació de la moneda feta encunyar amb l'autorització de Reiner d'Anjou. El sobirà respon amb el *"Plau al Senyor Rei"*.

Crusafont 1990, p 324.

824 15 juny 1472 CATALUNYA (Manresa)

Capitulació de Manresa davant Joan II. Un dels articles diu que, atès que la ciutat havia obtingut llicència per a fer els ploms que corrien per la ciutat, demanen que puguin continuar corrent i també que puguin emetre'n en el futur. El rei respon el "*Plau al senyor Rey*".

Botet, p. 295; AMM, Llibre Verd, f. 1676-1710.

825 3 agost 1472 CATALUNYA (Àger)

El Consell de la vila d'Àger encomana a Antoni Bofill la fabricació i l'administració dels ploms de la vila, per les quals havia de pagar dos florins cada any.

Crusafont 1990, p. 80.

826 6 setembre 1472 CATALUNYA

El rei revoca una llista anterior d'equivalències i dóna la següent:

Florins d'or	16 sous 6 diners	Castellans	33 sous
Pacífics	20 sous	Escuts	22 sous
Ducats de tota mena	24 sous	Moltons	20 sous 6 diners
Ducats turcs	13 sous 6 diners	Rals de València	20 sous
Àguiles	26 sous	Rals de Barcelona	20 sous

Botet, p. 296; ACA, reg. 3456, f. 114 v.

827 24 octubre 1472 CATALUNYA

El rei nomena Salvador Spano mestre de la seca de Barcelona en substitució de Rafel Moliner, que havia anat a Marsella amb Reiner d'Anjou.

Botet, p. 296, ACA, reg. 3437, f. 186 i reg. 3459, 3460 i 3388.

828 després del 1472? CATALUNYA

Els cònsols de la Seu d'Urgell, davant l'abús que es feia dels "enrics", mana que siguin "*assenyalats*" i els dóna for.

Botet, p. 299-300, Carreras Candi 1906, p. 71.

829 1473 Vic CATALUNYA (Vic)

El clavari de Vic fa referència al fet que els han arribat diners locals (ploms) falsos.

Sanahuja 1999, doc. 1, p. 391.

830 2 gener 1473 VALÈNCIA

Arrendament de la seca de València i capítols pels quals es regirà. S'han de batre monedes d'or, d'argent i de billó, totes a la seca.

Anno a nativitate Domini MCCCC septuagesimo tercio. Contractes. Arrendament de la sequa del senyorRey. Die sabati intulata ij Januarij, anno a nativitate Domini MCCCC lxxiij. Sia a tots manifesta cosa, que nos en Pere Garro, conseller del molt alt senyor Rey e lochtinent de batle general del regne de Valencia, scientment e de bon grat ab aquesta publica carta arrendam en nom e loch del dit senyor Rey a vos magnifich micer Francischo de Molina, mercader venecià de present comorant en la present ciutat de Valencia, present e acceptatn e als vostres la sequa de la dita ciutat e regne de Valencia de dit senyor Rey, ab e sots los pactes, convencions e capitols infraseguentes e segons los arrendaments passats En nom de Nostre Senyor Deu e de nostra dona Sancta Maria Mare sua. Capitols atorgats e fermats per lo magnifich en Pere Garro, conseller del molt alt senyor Rey e batle general del regne de Valencia per absencia del molt magnifich mossen Honorat Mercader, cavaller conseller del dit senyor Rey e batle general del dit Regne al magnifich micer Francischo de Molina, mercader venecià, de present comorant en la present ciutat de Valencia en e sobre lo arrendament fet e atorgat per lo dit magnifich lochtinent de batle general en nom del dit senyor Rey al dessus dit micer Francischo de Molina de la seca de la dita ciutat de Valencia e regne de aquella e sobre lo dit batiment e fahiment de moneda de or e de argent e de billo en la dita sequa, regiment e administracio de aquella e del dret pertanyent al dit molt alt senyor Rey e per raho del dit batiment en la forma en manera dessus scrita.

E primerament lo dit lochtinent de batle general en nom del dit senyor Rey arrenda al dit micer Francischo de Molina tot aquell dret, renda e emolument que lo dit senyor Rey ha e es acostumat haver e al dit senyor Rey pertany en la dita seca de Valencia e regne de aquella de e per raho del batiment del or, argent e de billo fahedor en aquella a temps e per temps de un any continuu comptador del primer dia del mes de jener e del any present en avant. En aixi que del dit primer en avant lo dit micer Francischo de Molina puixa usar del dit arrendament lo un any de ferm e un altre any apres seguent de respit, ço es que sia en vluntat del dit micer Francisco de Molina de servir lo dit arrendament o lexar aquell per lo dit hun any darrer de respit, la qual voluntat haia de declarar

e dir lo dit micer Francisco de Molina per tot lo mes de deembre primervinent del any Mil CCCClxxiij. Item lo dit Senyor Rey fa e atorga al dessus dit micer Francischo de Molina lo dit dret de la seca regiment e administracio de aquella al dit temps de un any segons dessus es dit per lo loguer preu o cost de tres milia e cinch cents solidos moneda reals de Valencia per lo dit any pagadors en tres terces del any, ço es de quatre en quatre meses ultra los marchs e mig marchs. Item que lo dit batiment e fahiment de moneda de or, argent e billó se haia de fer e batre en la casa de la seca hon a present se bat e se fa la dita moneda situada e posada en lo carrer de Calatrava, la qual casa es den Andreu Catala mestre de la seca o en altra casa dins la ciutat de Valencia on se mundas la dita seca per lo loguer de la qual casa es tengut pagar lo arrendador cinchents sols. cascul any ultra lo preu del dit arrendament, en axi empero que dins la dita ciutat de Valencia ni en altra part e loch del regne tot de Valencia no y haja ni hi puixa haver durant tot lo dit temps del dit arrendament altra sequa ni altra casa ni loch per batre e fer moneda sino tant solament la dessus dita arrendada al dit arrendador. Item que lo dit senyor Rey e lo dit maestre de la seca hajen a donar la dita casa de la seca ab totes aquelles fornals, banchs pera batre, balances, pesals e tots los altres aparells, arreus, forniments e aynes e hostilles que a present son dins la casa de la dita seca al us, exercici del dit batiment e fahiment de moneda del offici de la dita seca, les quals coses se hajen a inventariar e los dits arrendadors les hajen a rebre e tenir ab inventari e servirse e amprar-se de aquelles per tot lo dit temps del dit arrendament e apres finit lo dit arrendament les haja a restituhir e a tornar segons seran. Empero que lo dit arrendador no haja res a paguar per guast, esquim o dan algu serà estat fet e seguir als dits arreus, aparells, forniments, ostilles e aynes dessus dites, cessant tota frau maiorment que les dites aynes, arreus o forniments que huy son en la dita casa sien molt velles, molt usades e esquimades. Item, si lo dit arrendador volrà haver casa de fusina o aynes, aparells, arreus, forniments o hostilles per a la dita seca o fusina ultra les que ja hi son, que les puixa comprar e haver de lurs bens propris e finit lo dit arrendament siguen lurs propris, empero si al dit batle general serà vist que en la dita seca seran necessaries algunes aynes ultra les que hi son, que lo dit arrendador ab licencia del dit batle general, les puixa comprar e en la fi del dit temps los haia a lexar en la dita seca, retenintse de la darrera pagua del dit arrendament tant quant ladonchs volrà, feta estimacio per dues persones expertes la una per lo dit batle general e l'altra per lo dit arrendador elegidores Item, que lo dit arrendador ultra lo preu del dit arrendament haja a pagar a les persones dessus scrites les quals son de la matricula de la dita sequa los salaris dessus scrits e a totes les altres si mes ni ha que se hajen e sia acostumat pagar e posar en compte per lo mestre racional, entenent ho de officis que a present son e no de altres que novament o de aqui avant fossen constituhits.

En Andreu Català, mestre de la seca segons ordinació, deu have per cascun march d'or fi un sol. sis diners; empero per pacte especial lo dit arrendador es content paguar al dit en Andreu Català per son salari e treballs del dit offici tres milia sols per cascun any durant lo dit temps del dit arrendament. Al ferrador per cascun march encamarat, iiij diners. Als obrers per obrar cascun march d'or encamarat, axí timbres com florins, un sol. Als moneders per cascun march d'or encamarat axi timbres com florins, vj diners. A les guardes que son dos per cascun march d'or fi e sa stima, viij d. Al mestre de la balança per cascun march d'or fi, huyt diners, viij d. Al scrivà per tenir lo conte de la entrada e altres coses de la dita seca per cascun march d'or fi, huyt diners, viij d. Item, si's batrà moneda d'argent e billó que los dessus nomenats haien a haver e esser paguats segons es acostumat e segons que en lo archiu o casa del mestre racional es acostumat escrit, remetent e refferint-ho al dit archiu. Item, si lo batiment o fahiment de moneda muntarà en tant augment e creximent per lo qual lo dit arrendador volrà haver altres persones pus spertes e pus entenents que no son les persones moneders en la matricula de la dita seca nomenades que ho puixa fer e les puixa haver per no cessar lo dit batiment a lur despesa; empero que les persones que y metrà sien notifficades al batle general del regne de Valencia a fi que no fossen persones sospitoses en la dita seca. Item, plau al dit Senyor Rey que si lo dit scrivà e dit mestre de balança e les dites guardes o algu o algunes de aquelles no servirà continuament quant mester serà que per aquell temps que cessaran de servir no sien pagats e no-ls sia comptat lo dit salari. Item, que los dits arrendadors no havent e no trobant en la matricula de la dita casa e seca dessus dita persones axí enteses e expertes e axí sufficients com es mester al dit batiment de or e argent que-n puixa haver altres de qualsevol part e nació sien a ells benvists, que sien entenents spertes sufficients al dit mester no periudicant als officials e ministres de la dita seca en lurs officis e salaris e farà notifficació de les persones que y metran al dit batle general. Empero que aquelles persones que son contengudes e nomenades en la dita matricula per lur indisposició e insufficiencia no guasten la dita moneda de or e argent, la qual seria guasta si la batien; empero que aquells aytals que son no abils e no sufficients se puixen abilitar e puixen apendre. Vol lo dit batle general e plau a ell que los dits arrendadors puixen cascun any batre en la dita sequa tro en mi liures de billó per abilitar als dessus dits no abils e no sufficients, puix empero açó no sia contra furs e privilegis de la ciutat e del regne e que'n haien a consultar al batle general, el qual si serà vist que menys se'n deu batre ne haien a batre en tant com per lo dit batle general los serà licenciat e no en pus. Item, que jutges e officials no hajen e no puixen veure e conexer en e per algun fet civil e criminal sobre los dits arrendadors e companyons lurs ni sobre aquells qui treballaran e ajudaran al dit batiment e fabriment de la dita moneda, sino tansolament ho haien a veure e conexer los alcaldes qui seran de la dita seca, tant empero e en aquelles persones que per los privilegis de la dita seca los es stat atorgat e no en pus, e si lo contrari serà fet, ensaiat o atemptat de fer aquell aytal qui contrafarà al present capitol e coses contengudes en aquell sia encorregut o encorregua en les penes en los dits privilegis contengudes aplicadores segons aquelles, empero que de les dites penes hajen los dits arrendadors la terça part.

Item, que los dits arrendadors e lurs companyons puixen de nit e e dita portar totes armes si's vol prohibides e si hauran mester altres persones e companyes per esser acompanyats que aquells qui iran ab ells sien guiats ab lurs armes e que per official algu no'ls sia fet empaig als dessus dits sots la dita pena aplicadora, los dos terços al dit senyor Rey e lo hun terç al dit arrendador si e entant e en la forma empero que per los dits privilegis de la seca es atorgat. Item, si algun redreçament serà delliberat e provehit fer en les monedes del regne que ja per ço no sia fet preiuhí al dit arrendament ne per tal redreçament encara que sia util al dit arrendador, aquell no sia tengut mes pagar del preu del dit arrendament. Item, que totes e sengles persones de qualsevol ley, nació o condició,

sien axí christians com moros o iuheus, e axí vassals e subdits del senyor Rey, com altres qualsevol qui portaran o faran portar per mar o per terra, o metran o faran metre en la ciutat de Valencia e en la Seca or e argent per batre o fer moneda, puix lo or sia en quantitat tres marchs o pus e lo argent sia en quantitat de vint e cinch marchs o pus, e qualsevol quantitat de billó puix sia de quantitat de cinquanta marchs o pus que aquells que açó faran ab ses propies companyes e família e lo dit or e argent e billó que en la dita seca hauran mes, e la pecunia, preu e procehit de aquell e lo que'n comprarà e esmerçarà sien guiades e guiats en fe del dit senyor Rey de totes marques e represalies ajutjades e aiutgadores de tots e sengles deutes que dejen a qualsevol persones e per qualsevol rahó, exceptats censals, violaris, comandes veres e cambis per mar e per terra mercantívolament fets e aximateix que en les dites marques no fossen principalment ne per fermances obligats.

E no resmenys sien guiats de totes e sengles coses tot mercader, mariner, patró é altra qualsevol persona de passatge qui portarà e farà portar e metre en la dita seca lo dit or, argent e billó en la dita quantitat e dur lo dit guiatge als sobredits portants o fahents portar lo dit or, argent o billó venint a la dita ciutat de Valencia ab lo dit or, argent o billó despuix que venint a la dita ciutat ab lo dit or argent o billó per terra serà dins lo terme de la dita ciutat e per mar en la platja del Grau de la mar de la dita ciutat, e entretant e stant en la dita ciutat mentres lo dit or, argent o billó serà en la dita seca e per quince dies aprés que lo preu o quantitat de aquell haurà tret de la dita seca e tornant-se'n empero alias si segons la quantitat mes o menys de la dessus dita, del dit or e argent o billó serà vist al dit batle general que lo portant or e argent o billó menys de la dessús dita quantitat se deja alegrar del dit guiatge, puix per lo dit batle general li sia atorgat se'n puixa alegrar axi com los altres dessús dits. E per semblant si al dit batle general serà vist puixa lo temps del dit guiatge a més temps allongat e que durant lo dit temps del dit guiatge los dits guiats no puixen per algun official ésser presos, arrestats, molestats, penyorats ne perturbats en persona ne en bens, e lo official qui contrafarà encorrega en pena de dos milia florins applicadors les dues parts al senyor Rey, e lo terç al arrendador, e que empara, sequestre ne offerta per cort ne fora cort ne puixa ésser feta per alguna causa encara per los deutes dessús exceptats en lo or, argent o billó que per alguna persona sia més en la dita seca ne en lo preu procehit del dit or, argent o billó mentres serà en la dita seca, e per un dia aprés que serà fora, e si lo contrari serà fet que no obstant qualsevol empara, sequestre o offerta o altre qualsevol impediment los dits arrendadors e regidors de la dita seca puixen delliurar or cascú, ço del seu e tot ço que tindrà o haurà mes en la dita seca e haver haurà de aquella sens incorriment de pena alguna Item, que los manifests que hauran a fer de or, argent o billó, axi de entrada com de exida, se hajen a fer al dit batle general e sien scrits e annotats e continuats per lo scrivà de la sua cort e sia manifestat axi mateix a la taula del peatge, los quals manifests sien e haien esser communicats als dits arrendadors e tantes vegades com volran. Item, de les penes que seran comeses per aquells qui trauran or o argent o billó, o per aquells qui metran or, argent o billó sens manifestar al batle general e al peatge segons dit és, que los dits arrendadors hajen la quarta part. Item, si algú vendrà o comprarà or o argent o billó o ensay, ço és que de aquells se haia a fer ensay, que tal ensay se haia a fer en la sequa del dit Senyor Rey e per los ministres de aquells e no en altra part ni per altres persones. E si lo contra serà fet, los compradors e venedors e lo qui farà el ensay encorreguen en pena de vint sols per march d'or e cinch sols per march de argent o billó, la qual pena la mitat sia del senyor rey e l'altra mitat del dit arrendador. Item que si los dits arrendadors volran algunes guardes per guardar la entrada e eixida del dit or, argent e billó, e les prohibiciones que son fetes per rahó de aquells que lo batle general sia tengut de fer comissió o comissions a aquells que per los dits arrendadors seran nomenats, puix no sien maior nombre de tres a càrrech e despesa del dit arrendador, les quals guardes hajen aquells drets de les penes que altres guardes del dit Senyor Rey acostumen e deuen haver lo qual dit arrendament.

Nos dit en Pere Garro, lochtinent de batle general qui dessús en nom, loch e veu del dit molt alt senyor Rey prometem a vos dit micer Francischo de Molina fer, haver e tenir ab les dites convencions, pactes e capítols dessús especificats per tot lo dit temps del dit un any, obligant quant a açó los bens e drets de la magestat del dit senyor Rey e yo dit micer Francisco de Molina present e acceptant lo dit arrendament de la dita cinch cents sols, preu del dit meu arrendament, en los terminis, forma e manera en los dits capítols expressats e contenguts, e si lo contrari per mi serà fet, en axí que no paguàs en los dits terminis per cada vegada que contra serà fet, vull encórrer e encorrega en pena de cinquanta florins d'or comuns de Arago, pagadors e donadors a vos dit magnífich en Pere Garro, lochtinent de batle general, qui dessús en nom, loch e veu del dit molt alt Senyor Rey e per dan interés de la cort del dit senyor Rey, rato pacto, volent per especial pacte que axí de la dita pena com del que degut serà puixa esser feta per vos prompta e real execució en los bens nostres, axí com de arrendament de rendes reals e en fets fiscals és acostumat fer, car yo ara per lavors en la dita execució consent e en vos iurisdictió perrogam, renunciant quant a açò a mon propi for e sotmetent-me a for e iurisdictió de vostra cort e per açò attendre e complir obligue tots mos bens mobles e no mobbles, sehents e semovents, privilegiats e no privilegiats, hon se vol que sien e a mi pertanyguen. Les quals coses foren fetes dissabte a dos del mes de gener, any de la nativitat de nostre senyor mil quatrecents setanta tres. Senyal de nos en Pere Garro, lochtinent de batle general dessús dit, qui les dites coses atorgam e fermam. Senyal de mi, micer Francischo de Molina damunt dit, qui açò atorch e ferme. Presents testimonis foren a les dites coses lo magnífich en Pau Rosell, consellers del senyor Rey, scrivà de ració de la sua cort, e lo discret en Pere Capdevila, notari del offici de la batlia general, ciutadans de Valencia Die autem lune intitulata quarta mensis januarii anno a nativitate Domini millesimo quadrigentesimo septuagesimo tercio, lo dit mecer Francischo de Molina, arrendador dessús dit, requiri al dit magnífich lochtinent de batle general que li donàs o manàs donar la possessió de la dita seca e del exercici de aquella. E lo dit magnífich lochtinent de batle general hoida la dita requesta, en continent feu comissió verbal a'n Francesch Manyes, verguer de la dita batlia general, que en loch d'ell e per ell anàs ensems ab Johan de Campos, notari hu dels regents la scrivania de la batlia general e donàs e liurás la possessió del exercici de la seca del senyor Rey al dit micer Francischo de Molina, arrendador dessus dit, mijançant inventari de les arques e ferramenta de aquella. E lo dit en Francesch Manyes, verguer dessús dit, en virtut de la sua verbal comissió, anà a la casa de la dita seca ensemps

ab lo dit en Johan de Campos, notari, e trobaren en aquella al honrat en Torrent, regent la dita seca per lo magníffich en Andreu Català, mestre de aquella, al qual dixeren de part de molt alt senyor Rey que obrís la casa de la seca, pesos e pesals e de altres exercicis de batiment de moneda, e dix e respòs que era content, e uberta la dita casa encontinent lo dit comissari pres per la mà al dit en Francischo de Molina e en lo nom de arrendador mes aquell en actual e corporal possessió e quasi de la dita seca prenent les balances e pesant en aquelles en senyal de possessió. Presents testimonis foren a les dites coses en Miguel Perez, mercader, e en Pere Comes, perayre, ciutadans de Valencia. E presa la damunt dita possessió encontinent lo dit magníffich lochtinent de batle general, instant e requirent lo dit micer Francischo de Molina, manà esser feta la crida del tenor seguent:

Crida de la seca. Ara hoiats que us fa a saber de part del molt alt senyor Rey, lo magníffich mossen Honorat Mercader, cavaller conseller del dit molt alt senyor Rey e batle general del regne de Valencia: Que com sia molt util e profitós als drets e regalies del dit senyor Rey e al be comú de la present ciutat e regne entrar or e argent en la dita ciutat e regne e opremir e strenyer e difficultar la entrada del dit or e argent sia cosa molt damnosa als drets e regalies e a la seca del dit senyor Rey, e encara al comerci e negociació de la mercaderia e altres drets del patge, coses vedades e de tots los altres drets de la present ciutat e regne, per tal lo dit magníffich batle general dona licencia e facultat a totes e qualsevol persones de qualsevol ley, stament o condició, sien axí christians, juheus com moros que liberament e sens incorriment de pena alguna puixen portar e fer portar e metre en la present ciutat e regne, or e argent e qualsevol altra moneda e billó, e aquell vendre e alienar e liberament contractar ab totes e qualsevol persones, axí com a cascú es lícit e permes contractar de la sua propia cosa paguant los drets acostumats paguar de tals entrades. En axí empero que dins un jorn aprés que tal or e argent serà junt en la present ciutat ans de manifestar-lo en altra part per lo interès dels drets del senyor Rey lo haien a manifestar al dit batle general o cort sua e en la taula de peatge e qui contrafarà que perda lo dit or, argent o billó del qual or, argent e billó sien fetes quatre parts, ço és tres parts per al fit senyor si acusador no y haurà e si acusador hi haurà les dues parts sien del dit senyor e la quarta part del arrendador o arrendadors de la dita seca e l'altra part del acusador. E perque la present ciutat e regne sia mes abundos de or e argent, e encara perque la casa de la seca del dit molt alt senyor Rey tingua que lavorar e que la terra sia abundosa de moneda proveheix que persona alguna de qualsevol ley, stament o condició sien nogos o presumeixca palesament o amagada per via directa o indirecta, traure o fer traurede la present ciutat o regne or o argent obrat o per obrar, moneda de reals o timbres sens licencia del dit batle general en nom del dit senyor rey e per lo interes e regalies del dit Senyor sots les dites penes, les quals quant al or e argent no obrat sien partides segons dessus

Mes avant lo dit magníffich batle general notiffica e fa a saber que totes e sengles persones de qualsevol ley, nació o condició sien, axí christians com moros o juheus, e axí vassals e subdits del senyor Rey com altres qualsevol que portaran o faran portar per mar o per terra e metran o faran metre en la ciutat de Valencia o en la dita seca or o argent per batre o fer moneda, puix lo or sia en quantitat de tres marchs o pus e lo argent sia en quantitat de vint e cinch marchs o pus e qualsevol quantitat de billó puix sia en quantitat de cinquanta marchs o pus, que aquelles o aquells qui aço faran ab ses pròpies companyes e família e lo dit or, argent e billó que en la dita seca hauran mès e la pecínia, preu e procehit de aquell e lo que compraran e esmerçaran sien guiades e guiats e en fe del dit senyor Rey de totes marques, represalies, ajutgades de tots e sengles deutes que dejen a qualsevol persones per qualsevol rahó, exceptats censals, violaris, comanes, veres e cambis per mar o per terra mercantóvilment fets, e axí mateix que en les dits marques no fossen principalment ne per fermances obligats e no resmenys sia guiat de totes les dites coses tot mercader, mariner, patró, e altre qualsevol persona de passatge qui portarà o farà portar e metre en la dita seca lo dit or, argent o billó en la dita quantitat, e dur lo dit guiatge als sobredits portants o fahents portar lo dit or, argent o billó venint a la dita ciutat de Valencia per terra, serà dins lo terme de la dita ciutat e per mar en la platja del Grau de la mar, e entrant e estant en la dita ciutat mentres lo dit or, argent o billó serà en la dita seca e per quince dies aprés que lo preu o quantitat de aquell haurà tret de la dita seca e tornant-se-n empero alias si segons la quantitat mes o menys de la dessús dita del dit or, argent e billó serà vist al dit batle general que lo portant or, argent o billó menys de la dessus dita quantitat se deja alegrar del dit guiatge, puix per lo dit batle general li sia atorgat se-n puixa legrar axí com los altres dessus dits e per semblant si al dit batle general serà vist puixa lo temps de dit guiatge a més temps allongat e que durant lo dit temps del dit guiatge los dits guiats no puixen per algun official esser presos, arrestats e molestats, penyorats ne perturbats en persona ne en bens, e lo official qui contrafarà encorrega en pena de dosmilia florins aplicadors les dues parts al dit Senyor Rey e lo ters al dit arrendador, e que empara, sequestre ne offerta per cort ne fora cort no puixa esser feta per alguna causa encara que los deutors exceptats dessus or, argent o billó que per alguna persona sia mes en la dita seca e per un dia aprés que serà fora, e si lo contrari serà fet que no obstant qualsevol empara, sequestra o offerta o altre qualsevol impediment lo dit arrendador e regidors de la dita seca puixen delliurar a cascú ço del seu e tot ço que tindrà mes en la dita seca e haver haurà de aquella sens incorriment de pena alguna, e qui contrafarà que perda lo dit or, argent e billó, e los altres bens sien a mercè del dit Senyor Rey. Item, que de les penes que seran comeses per aquells qui trauran or e argent o billó, o per aquells qui metran or, argent o billó sens manifestar al batle general e al peatge segons dit és, que los dits arrendadors hajen la quarta part segons dit és dessús. Item, que si algú vendrà o comprarà or, argent o billó a ensay, ço és, que d'aquell se haia de fer ensay, que tal ensay se haia a fer en la dita seca del dit senyor Rey e per los ministres de aquella e no en altra part ni per altres persones, e si lo contrari serà fet lo comprador e venedor e lo qui farà ensay encorreguen en pena de vint sols per march d'or e cinch sols per march d'argent o billó, la qual pena sia pagada per tots igualment, de la qual pena la mitat sia del senyor Rey e l'altra mitat del dit arrendador. Per tal lo dit magníffich lochtinent de batle general intima e notiffica les dites coses a tot hom en general e a cascú especial e en singular per ço que per algú o alguns ignorància no puixa esser allegada e guart-se qui guardar-se ha

Mateu 1965, p. 550-557; ARV, Batlia, Contractes, 1473, vol. 4 dup., f. 574.

831 11 gener i 8 maig 1473 CATALUNYA (Manresa)

Bernat Obiols i Andreu Morera segueixen administrant els menuts manresans (vegeu regnat de Reiner d'Anjou).

Sanahuja 2004, doc. 3 i 4., p. 59 i 60.

832 21 gener-17 desembre 1473 Barcelona CATALUNYA

Al llarg d'aquest any, es varen batre a la seca de Barcelona 168 marcs, 1 unça i 12 diners en florins, és a dir, unes 11.500 peces. Era mestre de la seca Sebastià Spano.

Sanahuja, ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seca de Barcelona, reg. 1993, inèdit.

833 1 i 2 febrer 1473 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Un cop recuperat el Rosselló, el rei fa diversos nomenaments per a la seca: Gaspar Vidal per al càrrec de mestre i Joan Maure per al d'escrivà; Joan Fuster (en substitució del finat Bernat Gasany) i Narcís Jou, ambdós per ocupar càrrecs d'escrivà. Aquestes notícies de Botet són contradictòries i hi ha d'haver algun error, potser en les dates.

Botet, p. 276; ACA reg. 3360, f. 56 v., 57 v., 11 i 49 v.

834 7 agost 1473 Perpinyà CATALUNYA (ROSSELLÓ)

A Perpinyà, es batia en aquell moment moneda d'argent i menuda, segons es dedueix del text. El rei dóna llicència per batre'n també a Vilafranca de Conflent però amb la prohibició expressa que s'hi faci moneda d'or. Poden batre la quantitat que vulguin, pero la moneda ha de tenir la mateixa lliga i s'ha de fer amb els mateixos encunys que la que es bat a Perpinyà. Botet atribueix al text la data de 1473, tot i que en la transcripció del document hi apareix la de 1478, que Botet corregeix a la fe d'errades del volum III.

Nos Don Joan per la gracia de Deu, etc. Per quant vosaltres, amats e feels nostres consols e prohomens de la nostra vila de Vilafranca de Confluent, axi en comu com en singular passau gran fretura e mimva de moneda, sens la qual bonament aqueixa universitat nos pos sostenir, e aço per raho stau frontalers e circumvehins als enemichs nostres e no podeu haver lo comerci que haurieu necessari de les terres de la nostra obediencia sens grandissim perill, sobre les quals coses per part vostra som stats humilment supplicats sia de nostra merce voler vos donar facultat e licencia de poder batre moneda, affi que pus facilment pugau esser sobvenguts entre vosaltres mateixs a les necessitats vostres; perque nos, hoyda la dita supplicatio, la qual nos par rahonable, e haguda consideracio a les coses damunt dites, ab tenor de les presents e de nostra certa sciencia atorgam e donam licencia e facultat a vosaltres, dits consols e universitat de la dita vila de Vilafranca presents e sdevenidors, que, no obstant qualsevol prohibicions ordinacions edictes per nos o nostres predecessors o altres entre vosaltres fets lo contrari disponents, sens encorriment de pena alguna pugau batre e fer batre qualsevol moneda d'argent e menuda, exceptat moneda d'or, tanta quantitat com voldreu, durante empero nostre beneplacit, e que la dita moneda haia esser del cuny e liga de la moneda d'argent e menuda ques bat en la seca de la present vila de Perpenya, en lo qual dita moneda pugau metre en la empremta que vullau, pagant empero al loctinent de procurador real de nostra cort lo dret acostumat e a nos pertanyent. E perço, als magnifichs amats e feels concellers nostres los governador de Rossello e de Cerdanya, capitans, procurador reyal, e altres qualsevol officials nostres presents e sdevenidors, sots incorriment de nostra ira e indignacio y pena de mil florins dor a nostres coffrens applicadors, diem e manam de la dita nostras certa sciencia e expressa, que la present nostra licencia, e totes les coses en aquella contengudes, a vosaltres dits consols e universitat tenguen e serven, tenir e servar facen durant lo dit nostre beneplacit, e no res menys facen valer e pendre entre contrahens e qualsevol persones la dita moneda, puix sia del dit cuny e liga com dites, e no fesseu lo contrari en alguna manera si la gracia nostra haveu cara e dita pena desijau evitar. En testimoni de les quals coses manam esser fetes les presents, ab nostre segell secret, com a present altre no tingam, empendent segellades. Dat en la nostra vila de Perpenya, a .vij. dies del mes de agost de lany de la nativitat de nostre senyor .M.cccc.lxxviij., del regne nostre de Navarre any .xxxxviij., dels altres nostres regnes .xvj. Rex Johannes. Dominus Rex mandabit mihi Jacobo Roca, vissa per Johannes reverendum episcopum Gerundensem, cancellarium, et Johannes Granada pro generali thesaurario et conservatore.

Botet, doc. 74; ACA, reg. 3464, f. 141.

835 27 agost 1473 i 20 març 1478 Barcelona CATALUNYA

D'un recull de documents sobre alteració de monedes, veiem que, en la primera data, es poden recuperar 3 sous de dos florins falsos i que un ciutadà en pagà 1.000 com a condemna per haver retallat monedes. En la segona data, es cobren 500 sous en què es valoren 25 pacífics d'un altre acusat de retallar. Segueixen dades en el regnat següent des del 1481.

Junyent 2013, doc. 1, 2 i 3; ACA, Reial Patrimoni, Comptes del receptor d'emoluments de la Governació de Catalunya, vol. 1475, f. 17 v i vol. 1746, f. 7 v i 14.

836 16 setembre 1473 CATALUNYA (Camp i ciutat de Tarragona)

En un inventari del contingut de les arques del Monestir de Montserrat, consta l'existència de menuts del Camp i de la ciutat de Tarragona. És la primera notícia relativa als senyals de Tarragona, però no pas necessàriament, és clar, la data inicial. Hi ha notícies posteriors, que s'allarguen fins a l'Edat Moderna.

Salat, p. 176-177. Notícies posteriors; Sanahuja 2005.

837 15 gener 1474 CATALUNYA

Conveni entre el rei i el mercader Pere Morer, per poder batre escuts d'or amb una partida de ducats turcs que té el rei. Morer ha de pagar 50 sous per marc al rei. Documents de comptes posteriors mostren que la moneda s'encunyà.

Botet, p. 297; ACA reg. 3420, f. 55 i 53 i reg 3414, f. 67 v.

838 22 gener, 22 febrer, 4 abril i 30 maig 1474 CATALUNYA (Manresa)

El Consell General acorda retirar els menuts, sembla que pel rebuig dels mercaders forasters. Acorda demanar un préstec per a poder-ho fer. Un tal Obiols s'ha de fer càrrec de la fleca i acceptar menuts, encara que siguin falsos, durant un mes. Finalment, ha d'aplicar una talla per a poder completar l'operació.

Sanahuja 2004, doc. 5, 6, 7, 8, p. 60-63.

839 febrer / maig 1474 Tortosa CATALUNYA

Es detectà un rebuig popular a certes monedes foranes, probablement franceses, dites *"dobles de dos e huitenes"*, però el Consell de la ciutat va acordar que seguissin circulant al mateix for que havien corregut fins llavors.

Sanahuja 1998; AHCT, Provisions 1474-1476, p. 79.

840 26 agost 1474 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei mana al mestre de la seca de Perpinyà que encunyi menuts per compte dels cònsols i fins a 1.000 marcs. La talla ha d'ésser de 30 sous el marc i no pas de 24 sous el marc, aplicats anteriorment. La llei i els tipus han d'ésser com en els anteriors, és a dir, amb testa reial a l'anvers i ram al revers.

Joannes dei gracia, etc., fideli nostro magistro sicle ville nostre Perpiniani seu ejus locumtenens, Salutem et dilectionem. Ad humilem suplicacionem maiestati nostre pro parte dilectorum fidelium nostrorum consulum ville Perpiniani factam, habentesque respectum ad paucitatem peccunie minute que in eadem villa reperitur, quod redit in maximum detrimentum eiusdem precipue in presenciarum obingens bellum quod inter francorum regem et nos ducitur, presencium tenore de certa sciencia et consulto vobis dicimus et mandamus, districtius injungendo, ut in eadem sicla cudatis seu cudi faciatis, ad expensas dicte ville et non Curie nostre, denarios minutos cum eodem signo ab utraque parte quo jam alias fuerunt cussi, videlicet cum ramo eodem et litteris ab una parte et ab alia cum capitis figura et eisdem litteris, et de eadem lege sicut fuit ultimate cusum, verum ad minus pondus, ita videlicet ut sicuti cudebantur ad viginti quatuor et semis pro marco, nunc cudantur ad triginta, de quibus deducantur omnes expense: Quantitas vero erit usque ad mille marchos. Quas peccunias ab inde procedentes, una cum lucro in premissis faciendo, tradens consulibus dicte ville; in traditione vero earundem recuperabitis apochas opportunas tempore vestri ratiocinii producendas, et per illum qui computa vestra auditurus est admittendas; providemus etiam, quod in eisdem interveniat tamquam notarius fidelis noster Gabriel Mercader, notarius de nostra thesauraria seu alter ab eo substitutus, prout est solitum. Caveatis igitur a contrario peragendo si gracia nostra vobis cara est penaque florenorum quingentorum, una cum nostra indignatione, cupitis non subire. Data Barchinone, die .xxvj. augusti anno .M.cccc Lxxiiij. Rex Johannes. Dominus Rex mandavit mihi Joanni de Coloma: vis per Locumtenens generalis thesaurarii et scribam portionis et pro conservatore.

Botet, doc. 65; ACA; reg. 3465, f. 198 v.

841 22 octubre 1474 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei nomena Esteve Tarter assajador de la seca de Perpinyà, i talladors, Bernat i Joan Puig. Joan Costa n'ha d'ésser el guarda.

Botet; ACA, reg. 3360, f. 58, 59 i 66 v.

842 8 maig 1475 Vic CATALUNYA (Vic)

El Consell de Vic acorda cedir a la Seu els menuts de llautó recollits, que s'han de fondre per fabricar dos tubs de l'orgue.

Sanahuja 1999, doc 2, p 391-392.

843 6 juny 1475 CATALUNYA (Àger)

El Consell de la vila d'Àger encomana la fabricació de sis lliures de ploms de la vila a Joan Çanuy, el qual

s'ha de responsabilitzar del canvi per moneda de curs general i ha de pagar un florí d'or al cap de l'any.

Crusafont 1990, p. 81.

844 5 juliol 1475 Barcelona CATALUNYA

El rei mana al mestre de la seca, Spano, que bati monedes d'escuts fins a vint marcs, francs de drets, per al seu secretari Coloma.

Mestre Spano: manam vos que en nom nostre batau moneda de scuts de nostre secretari Coloma fins en vint marcs dor franchs de qualsevol drets e aço fareu amb aquells ministres e guardes de la seca en aqella forma e manera que havieu batut la altra consemblant moneda e per res no haura falla que aquesta es nostre voluntat. Dat en Barchinona a cinc de juliol any mil quatrecents setanta cinc. Rex Iohannes.

Calicó, p. 37-45, on s'hi reprodueix el document.

845 24 novembre 1475 ARAGÓ

Es dóna ordre de recollida de tota la moneda francesa en circulació.

Mateu 1976, p. 179; ACA, reg. 3394, f. 55 v

846 12 gener 1476 CATALUNYA

El rei mana al mestre de la seca que bati per compte de Joan Roca, cent marcs d'or francs de tot dret reial i que *"no sigui d'escuts ni estranya moneda"*.

Botet, p. 297; Aca, Reg. 3389, f. 137 v.

847 4 abril 1476 CATALUNYA

L'infanta Joana mana que no es rebutgin les monedes d'or i d'argent i fa una taula de valoracions:

Alfonsí d'Aragó	36 sous	Turc	13 sous i mig
Alfonsí castellà	30 sous	Quartes de sou dobles	2 sous
Àguila	26 sous	Rals de Barcelona	20 diners dobles
Ducat	24 sous	Rals de Perpinyà	20 diners dobles
Pacífic	20 sous	Vuitenes	8 diners si són bones
Florí	16,5 sous		

Botet, p. 274 i nota 1; ACA, reg. 3508, f. 15.

848 25 abril 1476 CATALUNYA (Girona)

El noble Cardona (segurament Joan de Cardona, vid. Botet, p. 270) volia fer moneda a Girona. Els jurats de la ciutat no ho consentiren. Els de Barcelona els escriuen i lloen la seva decisió.

Sobre el fet de batre moneda. Als molt honorables e molt savis senyors los jurats de la ciutat de Gerona. Molt honorables e molt savis senyors: Refferit nos és stat com aquí hauríen vengudes provisions de facultat o licència atorgade a'n Cardona e altres que en aqueixa ciutat puxen cudir e batre monedes de argent. Més nos és stat refferit: com vostres savieses e lo concell d'aqueixa ciutat, molt virtuosament e loable hauríets feta conclusió que tal cosa no permetria. Si doncs la cort qui sta instade no fahia tal conclusió, som certs vostra conclusió és stade molt, stant procehida del Spirit Sant, lo qual no vol desemperar aquest Principat. Nosaltres, per la porció que'n tocha a aquesta ciutat, vos lo regraciam quant més podem, significant a les savieses vostres que, axí per lo interesse de aquesta ciutat (la qual té molts privilegis que moneda d'argent en Cathalunya noss pot batre sinó dins ella) com encare per lo interès universal de tots, ne havem scrit al senyor rey e a la senyora infanta e encara als nostres síndichs qui són en cort, a ffi que per via de la dita senyora o posant-ne greuge si mester serà en la cort o en altre foram tal novitat sia revocade. Havem-lo volgut significar a les savieses vostres per que, si vist vos serà, ne scrischats als vostres síndichs en dita cort e per tots sia fet lo bé de tots. Offerints-vos aquesta ciutat e nosaltres a tots beneplàcits de aqueixa ciutat e vostres. De Barchelona, a XXV de abril MCCCCLXXVI Los consellers de Barchelona, a vostre honor apperellats.

Sierra 2009, p. 139-172.

849 15 maig 1470 MALLORCA

Un tal Nassur, genovès, tenia una fàbrica de moneda falsa on s'hi batien monedes d'argent del regne, molt ben fetes. Nassur i els seus correus foren penjats.

Bover, p. 282.

849 a 25 març 1476 VALÈNCIA

Inventari de la seca de València.

A) Eines de l'estudi o departament de contractació de moneda

Postmodum vero die martis intitulata xxv, predictorummensis et any fonch fet inventari en la casa de la seca infrasegüent:

1-Primo en lo studi de la dita sequa dos balances grans e unes miganceres e altres pus chiques
2-Item dos marchs hun per a pesar or altre per a pesar argent
3-Item tres pedres de toch
4-Item unes puntes totes d'or per a toquar l'or
5-Item unes balances chques per a pesar florins
6-Item una pila de xv marchs d'argent
7-Item una altra que pesa x marchs
8-Item una pila d'or de x marchs
9-Item una pila per a pesar mil florins d'or

B) Eines de la casa de la fondició

10-Primo unes manches
11-Item dos fornils de ensay
12-Item uns ferros per a tenir lo foguer
13-Item un caç per a forjar ensays
14-Item un martell gros e altre chic
15-Item dues rielleres una de trenta marchs per a buidar or e altra de tres marchs
16-Item dos fornils d'argent per a fondre argent
17-Item unes tenalles grans per a buydar argent
18-Item dues chiques per a buiydar or
19-Item un morter gran de coure ab sa ma
20-Item dos perols de coure e un garbell de coure

C) Eines de la casa de l'ensai

21-Item en la casa del ensay una balança ab sos pesals

Mateu 1937, AGRV, Batllia. Contractes ant 1476, f. 655 i següents.

850 13 juny 1476 CATALUNYA

La infanta lloctinent diu al rei que no es poden batre les monedes d'or projectades perquè l'ordre no ha passat per la Cort, llavors reunida.

Botet, p 298; ACA, reg. 3350, f. 137.

851 2 juliol 1476 CATALUNYA

Autorització als alcaldes de la seca de Barcelona perquè puguin tenir un o dos macers.

Botet, p. 298, ACA, reg. 3507, f. 298.

852 23 agost 1476 CATALUNYA

Ordre del rei al mestre de la seca de Barcelona perquè bati moneda per compte del bisbe de Vic i amb preferència sobre qualsevol altre batiment, excepte els ordenats per ell o la infanta lloctinent.

Botet, p. 297-298; ACA, reg. 3390, f. 137 v

853 24 i 30 octubre 1476 CATALUNYA

La infanta lloctinent s'adreça als consellers de Barcelona i els demana que no tirin endavant *"fer una gran alteració en les monedes e certes prohibicions de aquelles"* i que portin aquests projectes a les Corts, llavors reunides a Cervera. El rei reitera el mateix, en base als seus drets de sobirà.

Botet, p. 298-299; ACA, reg. 3508, f. 84 i reg. 3394, f. 4 i següents.

854 26 octubre 1476 CATALUNYA (SICÍLIA)

Joana, filla i lloctinent del rei, mana a Joan de Cardona que cessi l'encunyació de *"carlins e altres monedes d'argent"* que aquest feia batre per manament reial.

Botet, p 270; ACA, ref. 3508, f. 85.

855 27 octubre 1476 Barcelona CATALUNYA

Nova deliberació dels consellers de Barcelona sobre monedes foranes.

A 27 de octubre 1476, se parla extensament de monedas, ê de foragitar las monedas forasteras, hont se cotan privilegis, y Constitucions.

Rúbriques de Bruniquer, p. 134.

856 21 novembre 1476 CATALUNYA

Prohibició de les monedes d'argent franceses, com ara dobles i vuitens.

...fonch feta e publicada crida pública per diverses lochs de la ciutat de Barchinona, am lo qual lo senyor rey de sa letra datada a Cesaragossa d'Aragó, a 15 dels propdits mes e any, manava al portanveus del governador en Cathalunya e al veguer, batle e altres oficials de Barchinona que, sots pena de 10.000 florins d'or d'Aragó, fessen publicar una crida contenent en efecte que d'aci avant algu de qualsevuol ley, condició o stament fos, comprant o venent o contractant en aluna manera, no gosas pendre ne donar monedes d'argent franceses, ços és, dobles de dos sous e huytenes, sots pena de perdre la dicta moneda amb la qual havien contractat, la meytat de la qual fos del senyor rey e que de l'altra meytat se façan dues parts iguals, la una de les quals see del acusador, l'altra de l'oficial qu'en fara la execució... Més endavant, afirma que es pagaven més del que valien.

Safont, p. 256-257.

857 1477 VALÈNCIA

Segons Mateu, la seca de València era a la casa del mestre Andreu Català, al carrer de Calatrava.

Mateu 1929, p. 86.

858 6 març 1477 CATALUNYA

Els consellers de Barcelona es proposen reciclar pacifics retallats en fraccions.

A 6 de mars 1477, los Consellers scriuen al Rey consenta que de 4000 pacifichs de or que son en la Taula, y son curts, sen pugan batre quartes, ê mitgs sens haver pagar drets, pus ja foren pagats en lo primer batiment.

Rúbriques de Bruniquer, p. 134

859 10 maig 1477 CATALUNYA

Revocació dels 50 moneders que quedaven a la seca, dels anomenats pel govern "intrús". El nou camarlenc, Ferran de Rebolledo, queda facultat per a substituir-los.

Botet, p. 296; ACA reg. 3360, f. 151 v.

860 12 juny 1477 Medina del Campo VALÈNCIA

Ferran, fill del rei, s'adreça al mestre de la seca de València i li fa avinent que hi aniran Joan de Medina i Gómez de Valladolid per a batiments monetaris.

Lo rey de Castella, de Leo e de Sicilia e Portugal primogenit [d'Arago]: Magnifich e amat conseller nostre Los exhibidors de la present que se nomenen Johan de Medina e Gomeç, de Valladolit, van per praticar ab vos cert negoci que havem manat a nostre secretari Pere Camanyes vos scriva. Affectuosament vos pregam los hoiau e veiau ço que lo dit Secretari vos scriura e se meta en obra puix podeu compendre quant es cosa que a nostre servey satisfa. E es necessari faças com de vos confiam. Dada en Medina del Campo. A xii. de juny del any mil cccclxxvii. Yo el Rey. Camanyes, secretari. Al magnifich e amat conseller mossen Andreu Cathala lochtinent de thesorer del Rey nostre senyor.

Mateu 1930, doc. I; AGV, Mestre Racional, sig. c 8 492, f. 12

861 12 juny 1477 Medina del Campo VALÈNCIA

Pere Camanyes, secretari del príncep Ferran, demana a Andreu Català que bati a la seca de València 2.000 marcs de ducats venecians.

Senyor muy magnifico: Dias ha que no vos he scripto, y no ha quedado por olvido ni por mengua de gana de vos screuir e complazer, porque despues de la persona del Rey nuestro senyor a ninguna persona tanto como a vos contento deseo, y spero en nuestro senyor trahera tiempo que con obra mostrare lo que de palabra digo. E porque estas cosas luzen mas en el fecho que en el dicho, las remito para su tiempo. El rey nuestro senyor deve a Johan de Medina e a Gomeç de Valladolit, leuadores de la presente, una gruessa quantia de moneda e menos destos deve a otros muchos y tiene muy grandes necessidades, para satisfazer. A los quales se han ouido a buscar spedientes porque allende la verguença que dellos tiene, los confessores le fazen consciencia e requiren que pague lo que deue y specialmente a estos que en tienpo de grandissimas necessidades le socorreron con lo suyo e avn vendieron parte de su fazcienda para la seruir, por donde van por mal cabo, y el principal spediente que para esto falla, es que en essa vuestra casa de moneda se batan e labren dos mil marchos de oro en moneda de ducados de la misma ley e peso e emprenta de ducados venecianos, porque en esto a menos de los derechos vuestros e de la casa dizen se ganara para su alteza tal quantia que bastara a pagar lo que deve a los susodichos e sobrara para satisfazer a los otros cargos que como dicho ha, su senyoria, es en necessidat de descargar, podeis creher que tiene su Serenitat en esto tan gran voluntat y desseo que en ningun tiempo ni en ninguna cosa mas senyalado seruicio fazer le podierades. Bien sabemos que aquesto se ha de fazer de noche e muy secretamente. E porque crehe su senyoria ninguno mas que vos complazer le dessea, ha acordado su alteza descobrirlo ante a vos que a otro ninguno. E si para descargo e seguridad vuestra quereys de su senyoria algun mandamiento por scrito o otra scritura enbiat lo ordenado, que qual le enbiareys tal vos lo remetira firmado e seelado de su senyoria. E por ser esto cosa de tan gran importancia, no ha consentido su alteza entienda en ello otro sino yo,

porque sabe el amor que vos tengo e lo que he de mirar por vuestra honra y provecho. E viendo la grand volundat que su alteza en esto tiene, soy de parecer e vos conseio que vos dispongays a le fazer este seruicio que yo entiendo pues la moneda se faga de fina ley e justo peso e con mandamiento e autoritat de su senyoria ningun cargo vos puede venir dello, que si lo tal yo conociesse no cregays vos lo rogasse pero porque veo el gran seruicio que en ello su alteza recibe, querría que por muno vuestro se ficiesse. Alla van los suso nombrados que mas largo vos comunicaran el negocio; fagase lo que su alteza de vos tiene creydo. E yo a quan por parte vuestra he prometido. E guarde nuestro senyor vuestra virtuosa persona e toda la noble casa. En cuya merced me encomiendo. De Medina del Campo a xii. de lxxvij. A vuestro mandar presto. Camanyas. Al senyor muy magnifico e muy virtuoso mossen Andreu Cathala, consellero e lugarteniente de thesorero del senyor Rey.

Mateu 1930, doc II; AGV, Mestre Racional, sig. c. 8.492, f. 12, 12 v. i 13.

862 17 juny 1477 CATALUNYA

El Consell de Cent de la ciutat de Barcelona delibera sobre la necessitat de refondre i encuyar de nou 60 marcs de quarts de pacífic d'or que hi ha a la Taula de Canvi.

Item fonch posat com era en la Taula de la ciutat ha a present 60 marcs de quartes molt nactes e tals que no se'n pot fer pagament a pes ni sense pes e si eren scampades per los pobles seria mes entre ells gran torps per la diferència de pesos, era stat pensat que fossen batudes quartes noves emperò que en açò ha despeses e n's poden fer sens deliberació del present Concell, per tant era posat en aquell per que fos deliberat.

Sanahuja 2000, p. 336; AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions, vol. 52, f. 132 v.

863 6 agost 1477 Medina del Campo VALÈNCIA

Nova notícia del príncep Ferran sobre la tramesa de misssagers a Andreu Català, mestre de la seca de València.

Lo Rey de Castella, de Leo, de Sicilia e de Portugal, primogenit d'Arago, etc. Magnifich e amat conseller nostre. Nos hauem manat a Johan de Medina e a Gomeç de Valladolit que vaien a vos e vos porten una instrucció signada de nostra ma e sagellada ab lo sagell nostre, e ensemps ab vos entenguen en fer e complir lo en aquella contengut. Encarregam e manam vos per ço, de continent, vista la dita instrucció, lo metau en obra e prompta exequcio axi secretament e tanta com veureu lo negoci lo requir Dada en Medina del Campo a vj. de agost del any mccccIxx set. Yo el Rey. Camanyes, Secretari. Al magnifich e amat conseller nostre mossen Andreu Cathala lochtinent de thesorer del Rey nostre senyor.

Mateu 1930, doc. III; AGV, mestre Racional, sig. c 8.492, f. 10

864 6 agost 1477 Medina del Campo VALÈNCIA

L'infant Ferran mana al mestre de la seca de València que bati escuts d'or francesos, ducats genovesos i venecians, florins de Florència i altres monedes d'or portugueses i castellanes.

Lo que Johan de Medina e Gomeç de Valladolit han a desir al magnifico e amado consellero nuestro mossen Andreu Cathala mestre de la secca de la ciutat e regno de Valencia Es lo seguiente Diran Johan de Medina e Gomes de Valladolit en virtut de la carta de la crehença por nos a ellos encomendada, que fue dada. el dia, lugar e anyo presentes al dicho mossen Andreu Cathala. que como por los grandes [gastos] que tenemos de la guerra e en otra manera, por lo qual se nos han seguido grandes deudas e para pagar aquellas hauemos dado nostra fe e palabra real, E para pagar las dichas deudas nos conviene buscar alguna disposicion e expediente para hauer por una via o por otra alguna gran quantia de pecunia que satisfaga a los cargos e deudas que de presente tenemos, E entre los otros expedientes fallamos que sera via muy conveniente e segura faser batir alguna quantia de moneda de oro fino assi como escudos de Francia, ducados genoveses, florines de Florença, ducados de Venecia e otras monedas de oro assi de los reynos de Castilla como de Portugal de la ley e peso de cada uno de ellos en manera que se faga a provecho e servicio nuestro e syn frau e danyo de los reynos. E porque la tal moneda non se podria buenamente faser sino en la casa de la secca de la ciutat e reyno de Valencia por la composición e orden que la casa tiene de ministros artelleria e instrumentos de faser moneda e aun por la sperimentada seguredat que tenemos en el dicho maestro de la secca. Por ende, diran al dicho maestro de la secca de nuestra parte e le mandaran que por servicio nuestro tome este cargo de batir e faser batir la dicha moneda para nos e nuestro servicio en la casa de la dicha secca, assi cautamente e secreta e segura como de el confiamos. En manera que ninguna persona sienta ni sepa que moneda se bate sino solamente los ministros que haueran de entreuenir en la fabricacion de aquella. Los quales queremos se ayan de elegir por el dicho maestro de la secca a toda su volundat e tome dellos seguretat con ruramento e imposición de penas a su albitrio e como le pareciere en personas e bienes que no reuelaran quando la dicha moneda se batiere e si lo atentaran de faser que sean exequtados por el dicho maestro de la secca en personas e bienes assi como le pareciere deuerse faser, porque aquella es la volundat del Rey mi senyor e nuestra. E quel dicho maestro de la secca no permita que ninguno official ni ministro de los elegidos a la fabricacion fasedora de la dicha moneda, sea preso ni marcado en bienes ni en persona por ningun otro official, sino por el dicho maestro de la secca aunque no sia colligiado ni de la matricula de la dicha secca, que luego que por el dicho maestro de la secca sera elegido para el dicho officio sea guiado e fuera de toda potestat de qualquiera official sino solamente del dicho maestro de la secca que ninguno aya sentimiento ni noticia de los ministros de la dicha secca sino el maestro de aquella. E esta nuestra intencion e volundat sea intimada e notificada a los officiales del senyor Rey e nuestros en la ciudat e reyno de Valencia residentes e jurisdiccion exercientes. Mandando les sopena de la nuestra yra e indignacion e de tres mil florines de oro e privacion de officios e confiscacion de bienes e las personas a la nuestra merced e que

non fagan en ninguna manera nin consientan se faga el contrario E caso que alguno el contrario fisiese e attentase faser en la misma ora auisara dello a nos porque lo mandemos como cumple remediar. E en esto e en todas las cosas para lo susodicho necessarias le encargaran ponga la conveniente diligencia, de manera que la volundat nuestra se cumpla como conviene e de todo como se fara nos auisara continuamente. Expedito in villa Medine del Campo die vi. mensis augusti anno a nativitate domini mccccIxx septimo. Yo el Rey. Dominus Rex mandavit michi, Petro Camanyes secretario. Probatum per racionalem cum suo originali.

Mateu 1930, doc IV, AGV, Mestre Racional, sig. c. 8.492, fol. 10. v., 11 i 11 v.

865 10 agost 1477 Medina del Campo VALÈNCIA

Com que Andreu Català havia exposat les dificultats que es presentaven pels projectes de l'infant Ferran, aquest ha escrit al rei, cosa que el seu secretari fa saber a Andreu Català.

Magnifico e mi senyor padre. El Rey nuestro senyor recibio vuestra carta y memoriales con Johan de Medina e Gomeç de Valladolit e vos tiene en servicio lo que sobrello a su altesa escriuis e los consejos que le days. E por esso su senyoria quiso negociar con vos e no con otro. Agora ha mandado su alteza scriuir al Rey de Aragon, como vos enbiastes ordenado e va el negocio remetido a personas que syn dubda se conluyra. E assy concluydo vereys por la carta que el Rey nuestro Senyor vos faze, la forma que su senyoria quiere que se tenga en el exercicio del negocio; son personas que de qualquier honra e buena obra que les fagays su senyoria se terna por muy servido e yo lo recibire en merced singular. Las cartas para los officiales desse regno sobre la buena administracion de la justicia no vos las enbiamos porque segund el rodeo que estos senyores han de fazer entiendo que yran algunos otros primero. Con ellos vos las enbiare dada conclusion en el negocio destos senyores. Entiendo que su senyoria se querra ver con vos por concertar para de alli adelante lo que se ouiere de fazer para su servicio, empero ante todas cosas quiere su senyoria que los dichos Johan de Medina e Gomeç de Valladolit sean satisfechos y es razon que se faga por hauer seydo principiadores deste negocio por los trabajos que por amor dellos en este negocio he ouido a ellos les plaze de me dar xl. marquos de plata, alla lo cobrat vos por mi y allende las otras mercedes que yo vos he recebido recibo esta. Que conoscan que por la intercession mia reciben honra e buena obra que assi lo extimaren como si por mi se fiziesse. E allendesto como dicho he, seruireys a su senyoria, porque vos doy la fe les es en maior cargo que seruir se podria En merced de la senyora e de los senyores fijos e fijas me encomiendo. De Medina del Campo a x. de gosto del anyo mccccIxxvii. A vuestro mandar como fijo. Pere Camanyes. Al muy magnifico mi senyor padre mossen Andreu Cathala, conseller e lugarteniente de thesorero del Rey nuestro senyor. Probatum per rationalem cum suo originali.

Mateu 1930, doc. V; AGV, Mestre Racional, sig c. 8.492, fol. 14.

866 19 agost 1477 Medina del Campo VALÈNCIA

El príncep Ferran encarrega a Andreu Català, mestre de la seca de València, que bati dos mil marcs d'or en florins per pagar els deutes que ha contret amb Joan de Medina i Gómez de Valladolid, francs de despeses.

Magnifico e amado consellero nuestro. Ya por otra vos hauen scrito deuemos e somos obligado dar e pagar a Johan de Medina mil y cinquanta e nueve florines de oro e a Gomeç de Valladolit cinquo mil e noveinta florines de oro, E porque sean pagados e todo ello enteramente e complida les hauemos dado faculdat que puedan labrar dos mil marchos de oro en la manera que quisieren franquos de todos qualesquier derechos a nos pertanescientes. Por ende vos encarregamos e mandamos consintays e deys forma como se bata la dicha moneda en essa casa e sea del peso e ley que esser deue segund la forma de la moneda, e complidos los dichos dos mil marchos conbrareys dellos los albalaes que de la dicha deuda de nos tiene. E nos scriuays de todo ello porque despues dellos pagados vos enbienmos a mandar lo que de alli adelante se ouiere de faser. La nuestra volundat es que fasta en tanto que los dichos dos mil marchos sean batidos no se bata otra moneda syn volundat de los dichos Johan de Medina e Gomeç de Valladolit, faga se como de vos se spera e bien confiamos E en las cosas de nuestro seruicio sienpre haueys acostumbrado lo qual en agradable e muy senyalado seruicio vos ternemos. Dada en Medina del Campo. A x de agosto del anyo mccccIxxvii. Yo el Rey. Camanyas, secretario. Al magnifico e amado consellero nuestro mossen Andreu Cathala lugarteniente de thesorero del Rey nuestro senyor. Probatum.

Mateu 1930; doc VI, AGV, Mestre Racional, sig. c. 8.492, f. 13 i 13 v.

867 6 setembre 1477 Barcelona VALÈNCIA

El rei mana al mestre Andreu Català que bati secretament i sense dilació les monedes que li ha demanat el seu fill i que dels drets en reservi un terç per a ell.

Lo Rey: Magnifich e amat conseller nostre. La voluntat nostra es hi us dehim e manam quant mes podem stretament, que en aqueixa secca nostra batau e façau batre tot aquell or o argent que volra e us scriura lo serenissimo Rey de Castella nostre carissimo fill primogenit, y en aquella moneda que li plaura, puix sia de bona e iusta liga e ley. E aço fareu tan secretament com se puga E volem que dels drets que a nos pertanyerien per la dita moneda que lo dit serenissimo Rey nostre fill fara batre, rebau e exhigiau per a nos la terça part y de les dos parts respongau entregament al dit serenissimo Rey nostre fill o a qui ell voldra. Mas guardau vos attentament en aço, no metau dilacio, consulta, obstacle o difficultat alguna per quant nostre seruici e gracia vos son cars com ho haja axi determinat y sia aquesta nostra voluntat incomutable. Dada en Barcelona a vj. de setembre del any mil ccccIxxvij. Rey Joannes. Galcerandus Bertran. Al magnifich e amat conseller nostre mossen Andreu Cathala mestre de la secca de la ciutat e regne de Valencia.

Mateu 1930, doc VII; ARV, Mestre Racional, sig. c. 8.492, f. 18. v.

868 1 octubre 1477 Molins de Rei VALÈNCIA

Noves instruccions del rei a Andreu Català sobre el batiment secret de monedes per al seu fill, l'infant Ferran.

Lo Rey: Magnifich e amat conseller nostre. Vostra letra hauem rebut resposta de aquella nostra ab la qual vos manauem que en aquexa nostra secca, fesseu batre tot aquell or o argent que voldra lo serenissimo Rey de Castella, nostre carissimo fill, en aquella moneda que vulla, Puix sia de bona e justa liga e ley e aço secretament, e que dels drets pertanyents a nostra cort, responguesseu al dit serenissimo Rey les dos parts e la terça part retinguesseu per a nos e dieu sera difficultos ferse lo batiment secret empero no sera difficultos ques tinga secret quina moneda se bata. E mes dieu que per los que aqui son per lo dit serenissimo Rey, sou instat digau a alguns mercaders o cambiadors de part nostra, que endrecen la fahena del batiment e aviament de la moneda ques batra. E que vos no voleu passar mes auant del que ab la dita letra vos es manat, A que us responen que, quant a star la cosa secreta, ho fareu lo millor que poreu de dir als mercaders que endrecen lo batiment e auiament de la moneda. Som molt contents, hens plau los ho digau. E per que millor se puga fer seran ab la present letres de crehença per als dits mercaders e cambiadors que us par hi puguen aproffitar. En virtut de la qual los ho encarregareu quant pugau e a vos ho recomanam, nos, quant podem. E per quens es dit que aqui ha dos juheus de Moruedre appellats lo hun. Maymo Çulem e l'altre Crespi, que poden fer molt mal e be en la fahena volem, e ab les presents, que encara que sia closa per no tenir aci lo sagell maior volem força e virtut de prouisio patent, vos cometem e manam que als dits juheus puxau manar, de part nostra, que no aturen en la ciutat sino en quant vos sera vist fer benefici en lo negoci. E tot hora que ben vist vos sera, los bandegeu de la ciutat. No contrastant guiatge del batle general o altre official nostre. E si bandegats, seran apres trobats, los puxau pendre e exequtar la pena e manar al dit batle general e a tots altres officials que nols guien. E aço per la endreça de les dites coses e servey nostre e del dit Serenissimo Rey nostre fill, Cometent vos, per fer e complir lo que es dit es, nostres veus e pode ab les presents. Dada en Molin de Reig primer de octubre any mil ccccIxxvii. rey Johannes. Galcerandus Bertran. Al magnifich e amat conseller e lochtinent de thesorer nostre Nandreu Cathala mestre de la secca de la ciutat e regne de Valencia. Probatum.

Mateu 1930, doc. VIII, ARV, Mestre Racional, sig. c 8.492, f. 19. v.

869 1 octubre 1477 SICÍLIA

El rei nomena Mateu Compagna, ciutadà de Messina, mestre de la seca d'aquesta ciutat. Pot ésser un error d'any ja que al doc. 815 hi diu que va presentar comptes de batiment de pitxols entre el 1471 i el 1476. Spahr diu que fou mestre des del 1466.

Botet, p. 271, ACA, reg. 3492, f 7; Spahr, p. 75.

870 2 octubre 1477 VALÈNCIA

Batiments i refosa d'escuts d'or, amb la intenció de batre ducats joanins. Segons Mateu, el dia 23 d'octubre ja s'havien refós els escuts.

En l'anomenat *Llibre d'Andreu Català* hi consta aquesta anotació: *"En lo dit segon dia d'octubre del dit any 1477, la dita sequa, per manament e ordinació del senyor Rey de Castella, primogènit d'Aragó, començà a batre scuts de França com lo dit senyor Rey primogènit ab ses letres e institucions a mi adreçades. E en lo present compte atras registrades, me mana deixàs batre e bates e fes batre en la dita sequa a Johan de Medina e Gomeç de Valladolid, 2.000 marcs d'or, en la manera e en la moneda que volguessen, e no res menys lo senyor Rey, ab letra sua dada en Barchinona a 6 de setembre del any 1477, que és atras registrada, me havia manat batés e fes batre en la dita sequa tota aquella moneda que per lo senyor Rey de Castella me seria escrit e manat, per ço, justants e requerits los dits Johan de Medina e Gomeç de Valladolid, per sperimentar si batent escuts de França a ley de 22 quirats e de talla 68 peces el marc se aviarien, fiu d'en Jacme Puig, argenter, la compra d'or en la porma següent"..."E per quant en virtud de les Reyals provisions damunt mencionades, tinguessen facultat los dits Johan de Medina e Gomeç de Valladolid de batre qualsevol monedes estranyes, ços es aquella que més aviament tinguessen, a instància e requesta de aquelles fonch fet lo dit batiment de scuts per sperimentar si aviarien. E los dits escuts fets, no podent se aviar, fonch deliberat se desfesen e fonessn per a fer ducats apellats johanins. E per ço fonch delliurat e restituit al dit Jacme Puig lo dits quatre marchs d'or" "E per ço de la dita partida de or de scuts no se fa entrada ni eixida en lo present compte, com se delliberas no batre pus dels dits escuts".*

Mateu 1930, p. 12-13; AGV, Mestre Racional, sig. C. 8492, f. 22 i 23 v.

871 23 octubre 1477 VALÈNCIA

Segons Mateu, Andreu Català féu redactar a l'escrivà de la seca el llibre titulat: *Llibre de comptes del or que es stat comprat en la secca de la ciutat e regne de Valencia per a fer ducats apellats johanins que comença a 23 dies del mes de octubre del any 1477.*

Mateu 1930, p. 16.

872 30 novembre 1477 Barcelona VALÈNCIA

El rei aprova les actuacions d'Andreu Català, tot i les pressions rebudes dels Jurats de València, que no volien que es fes moneda estranya. El rei es referma en el seu dret de batre la moneda que voldrà i mana ara que

encunyi ducats d'or com els de Saragossa i, si li cal al seu fill, moneda de plata. En una postdata, es parla també de batre timbres i florins (el remarcat en negreta és nostre).

Lo Rey: Magnifich e amat nostre. Ab Johan de Medina hauem rebut vostra letra e lo memorial que per a nos li haueu fet, per lo qual hauem vist com en lo batiment de la moneda de or que a supplicacio del Illmo Rey de Castella, nostre carissimo fill, vos hauem manat fer, los jurats de aqueixa ciutat volent vos perturbar vos han request sobressegau fins haiau consultat nostra magestat e cobrat resposta, pretenent lo dit batiment de or, per esser moneda strangera, esser contra lurs privilegis. E hauem vist com per ço vos no haueu cessat sino que continuau vostre batiment, e deduhiu en lo dit memorial molts motius e bons, com nos, de nostra preheminencia e regalia, podem fer lo dit batiment, sens violacio de lurs privilegijs de la moneda, e com lo hau e com ne podem justament e deuem esser servits, segons que per lo dit memorial ho hauem largament vist y agrahim vos molt vostra prevencio, diligencia e cura de les coses de nostre servici, que per les dites letres e memorial E encara per relacio del dit Johan de Medina hauem compres en vos, per be que ja abans en altres moltes coses vos hauem tal sperimentat; E responent a vostra letra vos dehim que es indubitat e cert que Nos per nostra preheminencia e regalia en aqueix e altres regnes nostres podem fer batre moneda de or o propia nostra o strangera o la que mes voldrem, e haureu be fet de no sobreseure E fins aci letra o consulta no hauem rebut dels dits jurats y fins consulten o scriuen o trameten persona propia, Los respondrem lo quens parra conuenir e satisfer a nostre servey e en lo quens sera vist. Nos servirem e usarem de vostres bons motius e vos continuau, com feu, vostre batiment de moneda de or. Empero de aci avant batreu ducats del pes, ley e liga que son los ducats que en Çaragoça o aci hauem fet fer, e ab la magestat e armes nostres com sta alli y timbres. E si voldreu que un valega tres, puix sia del pes e liga dels altres, segons mes e menys, y florins de or en la forma acostumada E si us semblara batreu tambe argent en reyals de Valencia e bon pes e lega. Les dites monedes batreu o de aquelles la que conexereu esser mes a servey y maior comoditat a nos y al dit serenissimo Rey. E per endreça e auiament delles tornam a scriure a alguns mercaders e cambiadors de aquexa ciutat, ab crehença en persona vostra, En virtut de la qual los direu ab les mes comodes e efficaces paraules que vos sabreu usar, lo que entendreu esser mes seruici nostre e del dit serenissimo Rey nostre fill. La prouisio que demanau sobre la coneixença dels ministres de la dita sequa, hauem de continent manat, y en bona forma y sera ab la present. Dat. en Barchinona, lo derrer dia de nohembre any mil cccclxxvii. Rey Jo[annes]. Post dat. apres de hauer scrit hauem rebut les letres dels dits jurats sobre aquesta materia ab que fan les querelles que vos dieu de la roptura de lurs privilegis e suppliquen nos molt, façam cessar lo batiment de la dita moneda. Nos los responem que volem que la moneda que dat hauem dit se bata y que altra nos bata. E considerant quant la ciutat nos ha servit, per condescendre algun tant a lurs supplicacions, hauem otorgat provisio patent ab la qual vos manam que la dita moneda, ço es, los dits ducats, timbres de trenta sols. e altres de deu sols. florins e reals de argent batau e altra non batau. dada ut suppra. aquestes coses entendreu mes largament per lo dit Johan de Medina al qual dareu fe y crehença com a nostra persona. Probatum. Galcerandus Bertrandus. Al magnifich e amat conseller nostre e lochtinent general thesorer Nandreu Cathala mestre de la sequa de la ciutat e regne de Valencia.

Mateu 1930, doc IX. ARV. Mestre Racional, sig. c. 8.492, f. 15, 16 i 16 v.

873 25 novembre 1478 Barcelona MALLORCA

Projecte per modificar la moneda de plata a fi de retenir-la en el regne. El rei aprova el projecte dels jurats i es reserva l'aprovació un cop vist el projecte concret.

Nos Johannes dei gratia Rex Aragonum, Navarre, Sicilie, etc., etc... Lo VIIII capitol de les monedes. E com en lo dit regne haja grandisima penuria e freutra de peccunies e sia de aço una de les causes per quant en la secha no s'bat moneda specialment de argent ne comodament se pot batre per gran desproporcio que es entre la moneda d'or al for que alli corre e la moneda d'argent, car vuy per hun ducat se donen setze cruats o reals d'argent jatsia revera no valga sino de tretze en quatorze croats, de hon se segueix que la moneda d'argent no pot aturar en lo dit regne per la dita desproporcio la qual nos pot arreglar hauent se batre lo argent ab tall, liga e pes que ara sta statuit e ordenat, ans es mester fer lo batiment del argent a aquella talla e liga ques comportara per poder proporcionar dites monedes e obuiar al dit inconuenient de exir hi tota la moneda de argent, e per tant lo dit embaxador suplica que placia a vra. Magestat dar licencia al dit regne e prouehir que lo batiment de argent se fassa a aquella talla e liga que per alguns experts en aço sera vist fahedor, e ara per llauors el e contra hauer per statuida e decretada aquella forma de batiment que será atrobada conferir a la utilitat del dit vre. regne.

Plau al Senyor Rey que per lo loctinent gral. e governador del dit regne e per los jurats e procurador reyal ab consell de aquelles persones quels apparran en aço expertes, guardants de prejudicar al contracte e capitols per los quals sa Magestat te empenyorada la bosa del or de la secha del dit regne, sia inuestigada e atrobada la forma del batiment de les dites monedes la qual sia vista mes conferir al be e utilitat del dit regne e dels particulars de aquell, e que de la dita forma e parer llur sia consultada sa excellencia la qual llauors si axi li apparra decretara aquella ...Datum in civitate Barchinone vicesimoquinto mensis nouembris anno a nativitate Domini millesimo quadrigentesimo septuagesimo octauo regni nri. Navarre anno quinquagesimo tertio aliorum vero regnorum nrorum. vicesimo primo. Rex Jo. Dominus Rex mandauit michi Galcerando Bertrando, etc., etc

Campaner doc. 27; ARM. Còdex de S. Pere, f 194 v.

874 18 desembre 1478 Vilafranca del Penedès VALÈNCIA

El rei mana al mestre de la seca que doni els emoluments de les emissions al seu fill Ferran.

Johannes dey Gratia rex Aragonum, Navarre, Sicilie, Valencia, Maioricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone,

dux atenarum et Neopatrie ac eciam comes Rosilionis et Ceritanie, marchio Oristannj et comes Guociani. Dilecto consiliario nostro et nostri generalis thesaurarij locumtenenti Andree Cathala magistro sicce nostre ciuitatis Valentie, Salutem et dilectionem. Superioribus diebus fecimus graciam et concessionem serenissimo regi Castelle, amantissimo filio nostro, de duabus partibus emolumentorum seu jurium curie nostre pertinentium de et pro monetis que in dicta sica cuderentur, prout patet per litteras nostras clausas ad vos directas, nunc de tertia reliqua parte nobis reseruata eidem filio nostro concessionem duximus faciendam sicutj facturus cum presenti durante spatio quinquennij a data presentis computandj ita quod a modo durantibus [dictis] quinque annis ipse serenissimus rex filius noster habeat et recipiat emolumenta et jura vniuersa nobis in dicta sica pertinentia; dicimus itaque et mandamus vobis de nostra certa scientia et expresse sub ireque et indignationis nostre incursu penaque florenorum mille, quod ex inde durante dicto spatio de emolumentis et juribus dicte sicce et curie nostre pertinentibus eidem filio nostro seu cuj voluerit respondeatis vel faciatis ad eius voluntatem. Nos enim cum hac eadem magistro racionali curie nostre aut alij cuicumque a vobis computum audituro, tradimus firmiter jn mandatis quod vobis de emolumentis et juribus predictis dicte sicce facienti prout per eundem serenissimum regem filium nostrum fiunt vobis mandatum nullum in computis verstris, faciant dubium aut notamentum sed transeant et admktant illud in computis ipsis, ac si per nos fuisset vobis injuctum, dubio dificultate et contradictione cessantibus quibusujs; data jn villa franqa penjtentijs xviij. Decembris anno a natiuitate dominj mccccclxxviij. Rex Johannes.

Mateu 1930, doc. 10; ARV, Mestre Racional, sig. c. 8.492, f 16 v. i Gratiarum de Joan II, to. 396, f. 132 v

875 7 gener 1479 CATALUNYA

Crida per fer córrer el croat a 18 diners i que s'hagin de pesar i de prohibir els menuts perpinyanesos i tota la moneda estranya, tant d'or com d'argent, i que només circulin les monedes fetes a la seca de Barcelona.

... de part del senyor rei fonch publicada per los llochs acostumats de aquesta ciutat .. que d'ací avant quascun haja a prendre los dits croats (més amunt ha dit que són nacses) *barchinonesos axi com solien fer ans de la dita guerra o torbació seguida en lo dit Principat, ço és a 18 diners, e que's hajn a pesar. E mana inhibir tots los diners manuts perpenyanesos que huy corren en lo dit Principat, que daci avant algu no els gos pendre ni donar. E axi mateix inhibeix totes altres monedes stranyes, axi d'or com d'argent, qui no sien batudes dins la secha de Barchinona, que algó no gos contractar ab aquells sots pena de perdre-les.*

Safont, p. 266.

876 8 gener 1479 CATALUNYA

És revocada l'ordre anterior.

.. a gran instància e supplicació de molts perayres e altres menestrals de diversos oficis. lo dit senyor rey feu revocar la dessus dita crida...

Safont, p. 266.

877 23 març i 25 setembre 1479 CATALUNYA

Elecció de Joan Font, argenter, com a afinador de pesos.

A 23 de mars 1479, elecció de Afinador de pesos, y mesuras, à favor de Joan Font Argenter, per mort de altre Argenter, y ordenan que encara que qualsevol persona pot fabricar pesos, y balanças de monedas, empero que no sen puxe usar sino afinats per lo Afinador qui será elegit de dits pesos, y balanças, y à 25 de setembre deliberan que los Patrons del pesos li sien lliurats.

Rúbriques de Bruniquer, p. 134.

878 18 gener 1479 CATALUNYA

Contaminació monetària en temps de Joan II.

Amb motiu de la mort del rei, escriu: *... en temps de aquest senyor tota la terra fonch plena de moneda falça, e per diverses castells, viles e lochs de Cathalunya se'n batè, e altres parts de sa senyoria per semblant, en quantitat copiosa.*

Safont, p. 267.

CARLES de VIANA (1441-1461)

879 25 juny 1455 NAVARRA

El príncep mana batre moneda a Navarra.

Don Carlos por la gracia de dios principe de Viana, propietario del reyno de Navarra, duche de Nemox, de Gandia a todos quoantos los pressentes veran et oiran salud por quoanto nos considerando la gran falta e mengua de moneda que en este mio reyno enestos por passados ha seydo et por el presente y es por razon que aquella ha seydo sacada lavada et transportada en otras tierras et regnos circunstantes por muchas veras mirada la necesidad muy grande que los pueblos de aqueste mio regno et mayormente los de la mia obediencia los tenian e bisto que años podia seguir gran servicio util beneficio a ellos et a toda la republica havemos hordenado et mandado abrir la seca et casa mia de la moneda et facemos facer et bater cierta moneda gruesa et menuda para que los dichos

pueblos a nos sujetos puedan haver abundancia de aquella para facer sus comercios necesarios et seamos plenexamente certificados de personas dignas de fee...havemos mandado dar la presente selladas en pendiente del sello de mia chancilleria dada en la mia muy nobel ciudad de pamplona a beyte y cinco dias de junio lano mil quoatrocientos cincuenta cinco. Charles principe.

Lizárraga 1988, AGN, lligall 28, cap. 26.

ENRIC de CASTELLA (11 agost 1462 – juny 1463

880 1462 CATALUNYA

Just després de la proclamació d'Enric de Castella com a rei, la ciutat de Barcelona es proposa de batre moneda d'argent. Constata que no hi havia encunys de moneda d'argent a nom del rei Joan perquè *"no se n'havia batut durant son govern"*. Si que n'hi havia, però, tant d'argent com d'or del rei Alfons IV *"de immortal recordació"*, de manera que acordà de batre la moneda d'argent amb els encunys d'aquest sobirà. De tota manera, el mes de novembre del mateix any ja es batia l'argent a nom del rei Enric.

Botet, p. 279.

881 28 octubre 1462 Barcelona CATALUNYA

L'estiu del 1462, el municipi de Barcelona destina 60.000 lliures al finançament de la guerra. En la data indicada, tramet 25 lliures a Cristòfol Savall, argenter i afinador de la seca, per a *"comprar plom, carbó e altres coses necessaries per affinar l'argent qui a present se bat per la Ciutat en la dita secha"*.

Sobrequés, p. 244, IMH, Delib. 1461-1462, f. 155 v. – 193 v., partida 76.

881 a 20 novembre 1462-1465 CATALUNYA (Cervera)

En la primera data, el Consell de Cervera acorda que *"sobre lo batre moneda, que pus se'n pot fer o batre, que'n facen"*. Altres acords, ja del 1465, són passos per a assolir-ho, com ara demanar a Bertran d'Armendáriz, capità de Pere de Portugal, que faci venir moneders.

Llobet 1994, AHMC, Fons Municipal, Consells, 1462, f. 110 v.; 1465, f. 36 i f. 36 v.

882 2 desembre 1462 Barcelona CATALUNYA

Joan de Beaumont, lloctinent del rei Enric, mana al mestre de la seca que, en endavant i en batre florins, suprimeixi el nom de Joan i hi posi el d'Enric.

Enricus dei gracia etc... Joannes de Beumunt, prior sancti Joannis hierosolomitani Navarre, Exmj domini Regis predicti Locuntenens generalis in principatu Cathalonie et Comitatibus Rossilionis et Ceritanie, fideli Regio Genesio Moliner, magistro cicle Barchinone, Salutem et gratiam. dicimus committimus et mandamus de certa sciencia et expresse, ut quam primum contigerit vos cudere seu cudi facere florenos auri in cicla predicta, imprimatis et imprimere habeatis in ipsis nomen dicti Serenissimi domini Regis Castelle, et a cetero nomen Regis Joannis in ipsis florenis imprimere omittatis. Cauti de contrario attentando, si regia gracia vobis cara est et indignacionem suam cupitis evitare. Datum Barchinone die secunda decembris anno a nativitate domini .M.cccc.lxij. Fray John. d. b.

Botet, doc. 67; ACA, Reg. III, Divers. locumt. J. de Beamont, f. 17; Cancelleria Enric de Castella, doc. 35

883 16 desembre 1462, 20 gener, 12 març 1463 Barcelona CATALUNYA

De les 60.000 lliures mencionades el 2 de desembre, es destina ara un fons per a treballs d'afinació de les monedes d'"*argent e or qui a present se bat per la ciutat en la dita secha*". El 20 de gener i el 12 de març, hi ha dues altres partides semblants, expressades en els mateixos termes.

Sobrequés, p. 250, 253 i 258, IMH, Delib. 1461-1462, f. 155 v. - 193 v., partides 142, 167 i 216.

884 22 gener 1463 CATALUNYA

El lloctinent Joan de Beaumont diu que els consellers de Barcelona fan amonedar tota la plata de les cases per a acudir a les necessitats.

Cancelleria Enric de Castella, doc. 332.

885 22 abril 1463 CATALUNYA (Girona)

El lloctinent Joan de Beaumont calcula que Pere de Rocabertí, capità a Girona per Joan II, ha pogut aplegar joies i metalls de les esglésies per valor de 100.000 florins.

Cancelleria Enric de Castella, doc. 947.

886 5 maig 1463 Barcelona CATALUNYA

La ciutat destina una altra partida per a l'afinament de la moneda d'argent que es bat a la seca. Ja no es menciona la d'or. L'estudi dels pagaments demostra que l'or emès des del 28 d'octubre del 1462 era en florins.

Crusafont 1980 a, p. 295 – 298.

887 11 juliol 1463 Tortosa CATALUNYA

La ciutat es proposa de batre moneda d'or i d'argent com la que es fabrica a Barcelona.

Bayerri 1960, p. 408; Crusafont 1980, p. 300; Sanahuja 1998.

888 4 agost 1463 CATALUNYA

Crida feta pels consellers de Barcelona prohibint l'extracció d'or o plata, tant en metall com en moneda, sense permís i sota pena d'assots i de perdre el material.

Botet, p. 280.

889 1 novembre 1463 Barcelona CATALUNYA (Tortosa)

Joan de Beaumont dóna llicència a la ciutat de Tortosa per a encunyar moneda d'or i d'argent, és a dir, florins, croats i terços de croat, fins a un total de 20.000 lliures barceloneses. Han de tenir les mateixes llei, talla i altres característiques que les de Barcelona i tenir curs a tot el Principat de Catalunya. Poden nomenar, també, els càrrecs de la seca.

Nos Henricus etc. Nos Ioannes etc. Cupientes ut civitas Dertusensis, que pecuniis ob belli turbinem pene exhausta est ac in multis angustiis constituta, in sua dignitate servetur, atque et sese ab hostibus tueri, et servitio domini Regis satisfacere maiori potentia possit. Tenore presentis, ex nostra certa sciencia et consulto: vobis fidelibus regiis nobisque dilectis procuratoribus et concilio ipsius civitatis Dertuse, licentiam facultatem autoritatem et plenam potestatem ex regia qua fungimur potestate concedimus et impartimur: quod ex nunc quandocunque volueritis possitis in ea ipsa civitate ac in parte videlicet et domo quam ad hoc faciendum elegeritis, quamque domum siclam volumus appellari, cudere sen cudi facere monetam auream et argenteam, florenos scilicet cruciatos et sesenos, usque ad quantitatem viginti milium librarum monete Barchinonensis et non amplius, ex ea quidem ac pari in omnibus auri vel argenti liga ex qua civitas hec Barchinona florenos et cruciatos et sesenos hoc tempore cudit ac cudere seu cudi facere potest et debet. Sint autem floreni ipsi forme vel magnitudinis pensique ac valoris unius floreni: et cruciati sint forme vel magnitudinis pensique ac valoris unius cruciati: et seseni sint magnitudinis pensique ac valoris unius seseni Barchinonensium. Et contineant ab utraque parte ea solum que continent floreni et cruciati et seseni que hoc tempore cuduntur in hac civitate. Quos florenos cruciatos et sesenos, postquam facti fuerint, volumus et iubemus in totu hoc principatu ab omnibus et singulis tam incolis quam exteris ad ipsam civitatem aut aliam quancunque eiusdem principatus partem predicto domino Regi obedientie accedentibus seu declinantibus dum in ea fuerint, irrefragabiliter recipi et acceptari in solutum quarumcunque rerum inibi venditarum aut alias quomodocunque quem admodum floreni et cruciati et seseni predicti qui in hac civitate cuduntur recipiuntur acceptanturque. Vos autem procuratores et concilium dicte civitatis Destuse faciatis eo modo quo civitas hec facit dictam monetam fabricari per ministros seu operarios per vos ad id eligendos, de quo et cum electi fuerint eos semel et pluries removendi et mutandi ac variandi, excepto magistro sicle ipsius de quo nos cum aliis nostris litteris providemus, plenam per has easdem vobis conferimus potestatem. ipsamque monetam, cum facta fuerit per personas per vos ad id deputandas, recipi et inde in defensionem civitatis et reipublice ac singularium personarum illius per vos seu deputandos a vobis et non in alios usus, distribui volumus et ordinamus, iuribus tamen Regiis si qua fuerint penitus reservatis: reservata etiam racione curie regie reddenda de numero cudende monete predicte: ut nobis seu eidem curie innotescat dictam sumam viginti milium librarum Barchinonensium non excessisse. Quod si contrafierit, volumus vos in eas omnes penas incidere in quas incidunt fabricatores false monete. gubernatori igitur generali ac eius vicesgerentibus in principatu Cathalonie: procuratori regio: vicario: subvicario et baiulo ipsius civitatis Dertuse: ceterisque demum universis et singulis officialibus et subditis regiis in hoc principatu eonstitutis et constituendis habitantibusque et habitaturis tradimus firmiter in mandatis, quatenus in fabricatione acceptatione et usu dicte monete nullum vobis impedimentum aut contradictionem faciant aut fieri modo aliquo permittant, Quinimo vos uti libere et expedite hac nostra gratia licencia et concessione sinant, Usumque et acceptationem dicte monete observent observarique faciant. Renitentesque quoscunque penis realibus et personalibus ad eorum arbitrium imponendis omnino et efficaciter compellant et mulctent. Et demum forma nostre huiuscemodi licentie per eos et unumquenque eorum diligenter considerata, eam et omnia et singula in his nostris litteris contenta firmiter teneant et inviolabiter observent et faciant ab aliis inconcusse servari. Nec secus agant si gratiam regiam ac nostram caram habent ac penam nostro arbitrio reservatam cupiunt evitare. In cuius rei testimonium presentes fieri mandavimus, comuni locumtenentie nostre sigillo inpendenti munitas· Datas in civitate Barchinone die primo mensis novembris anno a nativitate domini .M.cccc.lxiij. Fray John. d. b. dominus locuntenens mandavit mihi Roderico Vitali.

Botet, doc 68; ACA, Reg. II, Divers. docum. J. de Beamont, f. 53; Cancelleria Enric de Castella, doc 2087.

890 1 novembre 1463 CATALUNYA (Tortosa)

Joan de Beaumont nomena Francesc Comí per al càrrec de mestre de la seca de Tortosa.

Botet, p. 280, ACA, reg. Var. 3, f. 23 v.; Cancelleria Enric de Castella, doc. 2090.

891 29 novembre 1463 Barcelona CATALUNYA

Joan de Beaumont, lloctinent, nomena Pere de Pla emblanquidor de la seca de Barcelona, a proposta dels alcaldes de la seca.

Nos Henricus etc. Nos Joannes de Beamunt etc. Quia vacante superiori tempore officio emblanquitoris monete argenti que pro domino Rege nobis cuditur et solita est cudi in secla dicte civitatis Barchinone pro inhabilitate persone Antonii belle argenterii dicte civitatis qui ex provisione Regia dictum tenebat et regebat officium, quique factus est acuydatus et inimicus principatus Cathalonie, et pro tali publice publicatus habitus tentus et reputatus: Eaque causa per alcaldos dicte sicle iam dicte civitatis dictum emblanquitoris officium vobis petro de plano mercatori civi dicte civitatis Barchinone donec per regiam maiestatem aliter provisum fuerit de eodem extitit commendatum, prout in carta seu provisione que data fuit Barchinone vicesima sexta mensis novembris anno a nativitate domini millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo vidimus contineri: Attentis vestri dicti Petri de Plano meritis devotione in Regiam ipsam maiestattem et serviciis laudi dignis in patriam erogatis, necnon ad quorundam familiarium et domesticorum Regiorum et nostrorum perhumiles intercessus, de fide insuper sufficiencia et legalitate animique probitate vestri dicti petri de plano mercatoris civis Barchinone plenarie confidentes, acceptam et gratam habentes provisione per dictos alcaldos de officio ipso necessitatis et tempore vobis factam, Eamque laudantes, presentium tenore dictum emblanquitoris officium vobis dicto petro de plano de novo committimus Regia qua fungimur potestate, sive comendamus ad vite vestre decursum: Ita quod vos dictus Petrus de Plano et nemo alius, vita vobis durante, sitis emblanquitor dicte monete, ipsumque officium per vos aut substituendum seu substituendos a vobis de quorum culpis curie regie teneamini, dictum teneatis regatis et exerceatis officium fideliter legaliter atque bene, Et habeatis vos et substituendi a vobis illa salaria jura et emolumenta que alii qui hucusque dictum obtinuerunt officium habere fuerunt soliti et consueti, gaudeatisque fruamini et uti possitis vos et substituendi a vobis illis graciis favoribus libertatibus honoribus privilegiis et immunitatibus quibus alii qui dictum tenuerunt et rexerunt officium soliti sunt gaudicte monete deinde haberi volumus. Mandantes .... etc. Datam in civitate Barchinona die vicesimo nono mensis novembris anno a nativitate domini millesimo .CCCC.Lxiij. Fray John. d. b.

Botet, doc. 69: ACA, Reg. III, Var., locumt. J. de Beamont, f. 24; Cancelleria Enric de Castella, doc. 2195

892 finals 1463 CATALUNYA (Girona)

Els representants de la Generalitat a Girona prohibeixen el curs dels rocabertins sots pena *"de perdre los bens y la vida"*.

Botet, p. 283.

PERE IV o de PORTUGAL (21 gener 1464 – 29 juny 1466)

893 21 gener, 23 març, 21 setembre, 1464 Barcelona CATALUNYA

En aquestes dates, la ciutat novament destina a l'afinación de la moneda d'argent que es bat a la seca, part de les 60.000 lliures cedides a les despeses de guerra. No menciona que s'hi bati moneda d'or.

Sobrequés, p. 274/275, 276 i 278, IMH, Delib 1461-1462, f 155 v. – 193 v., partides 378, 395 i 409.

894 8 març 1464 Vilafranca CATALUNYA (Girona)

El rei reitera la prohibició del curs dels rocabertins sots pena *"reservada a son reyal albir"*.

En Pere etc. Als amats e feels nostres tots e qualsevol officials nostres en la provincia de Empurda offici nostre exercints, axi ecclesiastichs com seculars, e a totes e qualsevol altres persones en la dita provincia habitants, als quals les presents pervendran o presentades seran, salut dilectio amor e gracia. Per alguns dignes e bons respectes, los quals no curam a present explicar, havem provehit, axi com ab la present provehim, que alguna manera de moneda fabricada per los de la força vella de Gerona no valga e sia prohibida en tota aquexa provincia. Per ço, ab tenor de la present vos diem encarregam exortam e manam que, per los lochs de la jurisdiccio a cascun de vosaltres acomanada en aquexa provincia, ab veu de publica crida per los lochs acostumats façau publicar, sots pena a nostre arbitre reservada, que no sia algu de qualsevol ley stat o condicio sia gos pendre de la dita moneda, ne dar ne vendre cosa alguna per aquella en tota la dita provincia. E guardau vos no fesseu lo contrari, ne en la executio de aço sia mesa alguna dilacio, si la nostra ira indignacio e pena damunt dita desijau no encorrer: car per molts respectes axi volem se faça. Data en Vilafrancha a .viij. de març Mil.cccc.Lxiiij. Rex Petrus. Dominus Rex mandavit mihi Roderico Vitali.

Botet, doc. 72: ACA: reg. 1 Exèrcit de Pere de Portugal, f. 27.

895 24 abril 1464 Barcelona CATALUNYA

Per causa de l'edat avançada del mestre de la seca, Dionís Moliner (Botet per error diu Colomer i que era per defunció) és nomenat mestre de la seca de Barcelona el seu fill Rafel.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 489; Botet p, 287,reg. 28 Intr., f. 43 v.

896 8 maig 1464 Barcelona CATALUNYA

Ordre a Ferran Yáñez, tresorer reial, de donar a l'argenter reial, Bartomeu Cerdà, diverses quantitats d'argent blanc i diferents objectes del mateix metall per a batre moneda a la seca de Barcelona.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 602; reg 23 Intr., f. 65 v.

897 16 maig 1464 CATALUNYA

Ordre de lliurar or a la seca per a batre florins.

Botet, p. 283; ACA, reg. Pecuniae, I, de Pere de Portgal, f 43 v.

898 26 maig 1464 Barcelona CATALUNYA

Ordre a Ferran Yáñez de donar al plater Bertomeu Cerdà diverses quantitats d'or que ingressarà a la seca per a batre florins.

Cancelleria Pere de Portugal, reg. 23 Intr, f. 20.

899 5 juny 1464 Vilafranca del Penedès CATALUNYA

Ordre d'ingressar quantitats al tresor reial provinent de la fusió de collars d'or propietat del rei que s'havien convertit en moneda.

Cancelleria Pere de Portugal, reg. 23. Intr, f. 65 v.

900 18 juny 1464 Cervera CATALUNYA (Igualada)

Ordres del rei al seu plater Cerdà i al mestre de la seca perquè vagin urgentment a Igualada.

Cancelleria Pere de Portugal, reg. 23, Intr., f. 66.

901 1 octubre 1464 Barcelona CATALUNYA

Ordre al mestre de la seca de perquè pagués certes quantitats que havien estat avançades pel monarca.

Cancelleria Pere de Portugal, reg 23, Intr., f. 133 v.

902 29 desembre 1464 Martorell CATALUNYA

Mana el rei que tota compravenda d'or es posi en coneixement del mestre de la seca, Rafael Moliner.

Cancelleria Pere de Portugal, reg. 22, Intr. F. 22

903 1465 Cervera CATALUNYA (Cervera)

El clavari de la universitat de Cervera justifica el pagament fet a Bernat Guiam, ferrer, pel treball d'obrar els encunys de fer moneda: "*Item és degut, los quals donà a en Bernat Guiam, farer, per raó de fer los feres dels molles de fer moneda e altra faramenta... 1 lliura, 3 sous*".

Llobet 1994, doc. 6, AHCC, FM, Clavaria, 1465, f. 87.

904 1 gener 1465 CATALUNYA

El rei nomena guarda o custodi de la moneda d'or de la seca l'argenter al seu servei, Berenguer de Palou, en substitució de Salvador Spano.

Botet, p. 283, ACA, reg. Varis I de Pere de Portugal, f. 73; Cancelleria Pere de Portugal, reg. 28, Intr F. 73.

905 2 gener 1465 CATALUNYA

El rei s'adreça als consellers de Barcelona i els diu que, tal com es fa "*en totes parts on ha guerra*", caldria fer el següent: "*feta una gran massa d'argent de mil marchs d'argent, o més si es pogués, que es fes e batés moneda pus baixa de ley e alta de preu, e ques batés fora Barchinona, en Hostalrich o altra part, e de açò se poria subvenir molt al negoci, despesa e fet de la guerra. E axi mateix si be semblaria, de la moneda d'or*". Els consellers s'hi oposen al·legant que, en definitiva, la gent vol la "*vera substància de la moneda*" i, per tant, tot el que obtindran serà fer pujar els preus i arruinar el seu crèdit en el comerç internacional.

Botet, p. 284; ACA, ref. Exèrcit I de Pere de Portugal, f. 169 v.; Martinez Ferrando, p. 68 i 74.

906 24 abril 1465 Torroella de Montgrí CATALUNYA

Introducció d'una nova moneda d'or que s'anomenarà "pacífic", a una llei de 20 quirats i una talla de 68 peces el marc, amb un valor de circulació de 18 sous. Especifica tipus i llegendes. Fa referència a l'encunyació anterior de florins.

Nos Petrus etc. Nichil magis principem ac Regem decere arbitrarum qui a summo ipso deo regno suo prefectus est cuique uni

precipua reipublice cura incumbit, quam saluti incolumitati ocio et quieti subditorum suorum quoad potest consulere, bellumque in primis si id in Regno vigeat componere sedare atque finire. Illud nanque preter cetera infortunia que regno accidere possunt perniciossisimum et acerbissimum esse cotidiane clades capciones redemciones famumes meniumque murorum urbium opidorum et edium privatarum ruine, depopulacionesque et incendia facile declarant, Cunque nos iam a principio nostri regiminis principatum hunc nostrum tanto tamque atroci bello ardentem paccare cupientes, quotidianis equitum peditu.nque stipendiis exsolvendis aliisque bella necessariis non sine ingenti quodam sumptu comparandis et ceteris que bellum fert efficiendis tantum ex nostris opibus et facultatibus consumpserimus ut ex reliquo haud diucius bellum geri potesset, nisi infrascripto et aliis consiliis et remediis uteremur. Idcirco tenore presentis carte nostre, ad nostrum beneplacitum durature, de certa nostra sciencia predictis et aliis ex causis servitium nostrum quietemque et ocium reipublice huius nostri principatus concernentibus moti, et consilii nostro decreto preeunte, monetam infrascriptam cudendam fabricandamque in sicla nostre civitatis Barchinone duximus providemusque et statuimus. Et ita quidem vobis, fideli nostro Raphaeli Moliner, magistro maiore sicle antedicte, dicimus et expresse mandamus, quatenus durante ipso nostro beneplacito et donec aliud a nobis mandatum habueritis, cudatis et fabricetis, cudique et fabricari per ministros dicte sicle faciatis, monetam auream infrascriptam, modo et forma in presenti nostra carta descripta et annotata, videlicet: quod, presentibus custodibus et scriba regalibus dicte sicle, tocam auream faciatis legis .xx. quiratorum que ipsis custodibus tradatur ab eis in eorum scriniis custodienda, liquefactisque per vos riellis ex quibus moneta ipsa conficienda est, teneamini et habeatis ante omnia custodes ipsos advocare qui tangant et experiantur ipsa riella. Et si dictorum custodum arbitrio iudicioque constiterit riella ipsa esse justa equa et conformia legia predicte toque regalis, quarta parti quirati magis aut minus, prout in fabrica et cuditionem florenorum qui in eadem sicla cuduntur fieri consuevit, ex eisdem riellis a custodibus ipsis predicte legis esse sit ut predicitur tangendo iudicatis, fabricetis cudatisque aut cudi et fabricari faciatis monetam eius figura et amplitudinis quam figuratam in scriptis vobis iam traditimus, quam pacificum vocari volumus, signis et impressione huiusmodi signatam videlicet: ex altera parte, scuto et corona regia cum litteris seu verbis huiusmodi in circumferencia impressis, videlicet: deus in adiutorium meum intende; Ex altera vero parte, Maiestate et sceptro cum verbis item in ipsa circumferencia impressis, videlicet: Petrus quartus dei gracia Rex Aragonum. Quam quidem monetam ponderis et valoris esse volumus et jubemushuiusmodi, videlicet: quod ex unuquoque auri marcho .lxviii. numero et non plures neque pauciores pacificis fiant aut fieri possint, pondere equales, valituri unusquisque .xviij. solidos barchinonenses; Volentes jubentes ac mandantes vobis eidem Raphaeli Moliner expresse, quod cuicumque aurum ad dictam siclam pro fabricanda et cudenda pecunia deferenti, detis et solvatis pro unoquoque quirato in marco .xxxxviij. soldos barchinonenses monete currentis, quos ex ipsa moneta pacificorum solvere habeatis ad dictam racionem .xviij. solidorum pro quolibet. Mandamus propterea universis et singulis dicte sicle ministris et officialibus, de certa sciencia et expresse, sub incursu nostre indignacionis et ire penaque nostro arbitrio reservata, quatenus vobis dicto Raphaeli Moliner in exercicio et fabrica monete ipsius pareant et obediant, suum quisque officium faciendo et exercendo. Et .ij. eorum ad quos spectet, riella ipsa, postquam ea legi predicte toque regalis justa equa et conformia ut predicitur reperirint, ad cudendum, vobis admittant, prout et quemadmodum nos cum presentibus decretum est statutum ac per vos eis mandatum, Mandantes eciam per hanc eandem, quanto strictius dici possit ac ad penam arbitrio nostro reservatam, gerentivices, gubernatoris in principatu Cathalonie et aliis universis et singulis officialibus et subditis nostris, quovis nomine jurisdiccione officio et preeminencia vocatis, eorumque officialium Locatenentibus ubique in tota dicione nostra contitutis et constituendis, quatenus monetam ipsam, ad dictam racionem .xviij. solidorum pro quolibet pacifico, recipiant et recipi faciant, dubio et dificultate cessantibus quibuscumque, atque predictus gerens vices, gubernatoris monetam ipsam a cunctis sic ut predicitur recipiendam, publice nunciari faciat per loca solita civitatis Barchinone. Et contrarium non faciant, si gratiam nostram caram habent iramque et indignacionem ac penas predictas cupiunt non incurrere. Dantes et concedentes vobis ipsi Raphaeli Moliner, tenore presencium, potestatem et facultatem, quod si forte quisquam ex ministris ipsius sicle processum decessum aut alias quomodolibet ab ipsa sicla abfuerit, ita quod officio seu non vacarit aut vacari poterit, eo in casu vos possitis et valeatis alium vobis benevisum absenti loco substituere et ponere, donec per nos aliter provisum sit. In quorum testimonium, presentem nostram cartam expediri et sigillo nostro minori, quo impresenciarum utimur cum aliud in promptu non habeamus, in pendenti mandamus communiri. Datum in villa Turricelle de Montegrino die .xxv. aprilis anno a Nativitate domini .m.cccc. sexagessimo quinto regnorum vero nostrorum anno secundo. Rex Petrus. Dominus Rex ex delliberacione Consilii mandavit mihi Roderico Vitali, et viderunt hanc Vilana vicecancellarius locumthenens thesaurari.

Botet, doc 73; ACA; reg. 11, Curiae de P. de Portugal, f. 59 v. i 60.

907 25 abril 1465 Torroella de Montgrí CATALUNYA

El rei faculta Rafael Moliner, mestre de la seca, per a encunyar una nova moneda d'or que prendrà el nom de "pacífic", segons les condicions que es detallen àmpliament. Hi ha una nota indicant que el nom de la moneda havia quedat en blanc i que s'omplí més tard. El compilador indica que el Consell fou consultat sobre el nom de la moneda, com es veu en el document següent.

Cancelleria Pere de Portugal, reg. 22, Intr., f 59 v

908 26 abril 1465 Torroella de Montgrí CATALUNYA

El rei s'adreça al bisbe de Vic, Conseller reial, i li explica que, per necessitats de la guerra i d'acord amb el Consell Reial, ha decidit fer batre una nova moneda d'or. Manca decidir-ne el nom. Juntament amb les persones que li indica, han de determinar si s'ha de denominar "pacífic" o "pròsper", o bé algun altre nom.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 2037; reg. 22, Intr., f 60 v.

909 26 abril 1465 CATALUNYA

Crida a portar or a la seca, on s'ha de pagar segons la llei que tingui i dos quirats d'avantatge. El rei argumenta que la moneda es fa per cobrir les necessitats de la guerra.

Botet, p. 285-286 i nota 1, p. 286; ACA, reg. Curial de Pere de Portugal, f. 50 v. i reg. Curial de Pere de Portugal, f. 138; Cancelleria Pere de Portugal, doc. 2038; reg. 22, Intr., f. 60 v.

910 30 abril 1465 Torroella de Montgrí CATALUNYA (Girona)

El rei dóna llicència als capitans de Castelló d'Empúries, Figueres i Peralada perquè, durant tres mesos i amb l'acord dels cònsols de la ciutat, els posseïdors de rocabertins puguin anar a terra rebel i comprar béns pagant amb aquella moneda a fi de foragitar aquell numerari.

Nos en Pere etc. Com nos, per nostre servey principalment, e per benefici utilitat e repos de nostres vassalls e subdits, e per altres dignes respectes nostre animo movents, preceint matura deliberacio de nostre sacre consell haiam proveit e ordonat les monedes fabricades en la ciutat de Gerona esser inhibides, e evacuades e prohibit d'aci avant no poder se correr en les terres a nos obedients: per la evacuacio e exauch de les quals faedor ab lo menys desavanç que fer se puga de aquells en poder de qui vuy les dites manedes son, sia expedient esser fet algun comerci entre los feels e obedients a nos de una part e los desobedients e rebelles de la part altra, entre los quals les dites monedes son stades fabricades e mes se corren, com a causa de aquellas se seguesca gran dan en les gents de nostre exercit principalment, lo que sens licencia e permissio nostra fer nos poria; Per ço, ab tenor de les presents donam plenaria potestat e facultat, per dos mesos duradora, a vosaltres feels nostres los capitans de les viles de Castello d'Empuries, de Figueres, e de Peralada, en les quals viles a present la dita moneda mes corre, que ab intervencio e consentiment dels consols de les dites viles, ço es cascun en sa vila, liberament pugau consentir licencia e facultat plenaria a aquelles persones de les dites viles queus semblara, de poder anar esser e contractar de compra de qualsevol mercaderies e altres coses en les terres e ab les persones a nos desobedients e rebelles, les quals mercaderies, e coses que dels dits rebelles e inobedients compraran, hagen e sien tenguts pagar de la dita moneda, e no de neguna altra, mijançant jurament en poder vostre prestador: E per semblant, pugau guiar e assegurar e salconduyt atorgar a aquelles persones a nos desobedients que a vosaltres semblara, per venir a aquexes dites viles, e portar e vendre a aquelles qualsevol mercaderies, e coses, ensemps ab les dites mercaderies adzembles traginers e altres qui aquelles conduiran, les quals mercaderies e coses per lo semblant per los compradors de aquelles de la dita moneda e no de altra se hagen a pagar, a fi que per lo dit mija sia donada obra al dit exauch de les dites monedes, e per causa de aquelles nos seguesca mes dan e detriment a la cosa publica de les terres a nos obedients, e a les gents precipuament de nostre exercit, com dit es. Entes empero e declarat, que les dites persones qui per causa del dit exauch faedor de la dita moneda iran als lochs a nos desobedients, o de aquella vindran als lochs demunt dits e a nos obedients, no puguen en alguna manera traure de nostra obediencia ne als dits lochs desobedients portar alguna natura de vitualles, armes, artelleria, polvora, or o argent en vexella o en massa, letres o avisos a nos e a nostre stat nocius, anant o venint, ne altres coses prohibides: ne es nostra intencio que en los guiatges o salconduits per vosaltres dits capitans per la dita raho otorgadors e fahedors sia exprimida la causa demunt dita puys en consentir aquells hagen entrevengut los consols com dit es, a fi que ab millor cautela e sens noticia dels enemichs les dites coses puxen esser maneiades e sostenguen son degut effecte. Manant etc... En testimoni de la qual cosa manam esser spatxades les presents ab lo nostre segell en lo dors segellades. Dades en la vila de Torroella de Montgri a .xxx. dies de abril en lo any de la nativitat de nostre senyor mil .cccc.Lxv. Post datam, a maior cautela volem la nostra present licencia dur per dos meses, del dia de la data de les presents continuament seguidors e no mes, segons damunt es dit. Dada ut supra Rex Petrus. Dominus Rex mandavit mihi Roderico Vitali.

Botet, doc. 74; ACA; Reg. II, Curiae, de P. de Portugal, f. 66 i 67; Cancelleria, reg. 22, Intr. F 66 v.

911 14 maig 1465 CATALUNYA (Cervera)

El Consell de Cervera acorda escriure a Bertran de Armendàriz o a qui convingui a fi que enviïn de seguida un moneder per a fabricar la moneda i que els paers cerquin gent que sàpiga fabricar-ne i *"quen ffasen bona e leyal segons se pertany"*.

Botet, p. 287.

912 15 maig 1465 MALLORCA/MENORCA

El rei, a instàncies de la vila de Maó, nomena mestre de la seca de Menorca a Antoni Solsona, que era Procurador Reial a l'illa des del dia 1 de maig del 1464.

Botet, p. 272-273; ACA, reg. I Exèrcit de Pere de Portugal, f. 75 v. i 76; Cancelleria Pere de Portugal, doc. 2099, reg. 28, Intr. F. 77 v.

913 16 maig 1465 La Bisbal d'Empordà MALLORCA / MENORCA

El rei dóna llicència a la vila de Maó per a encunyar doblers iguals que els de Mallorca per a circular a l'illa de Menorca.

Nos Petrus, etc. Attendentes universitatem ville de Maho ac Insule Minoricarum hac presertim belli tempestate tantas clades expensaque pro sua erga maiestatem nostram observanda fidelitae sustinuisse, sustinereque impresentiarum, quod nisi de sus-

cripto remedio eidem succurratur totalem sui ruinam conspecturi propediem sumus. Tenore igitur presentis carte nostre, de certa nostra sciencia, predicta causa et alia etiam servitium nostrum reique publice dicte insule concernente moti: universitati predicte ville de Maho et insule Minoricarum licenciam et facultatem plenariam elargimur, quod absque alicuius pene incursu, ulteriorique licencia et permissu cum hanc hoc in casu sufficere velimus minime expectatis, possit et libere valeat cudi seu fabricari facere monetam vocatam dobles, illius impressionis et lige quibus moneta vocata dobles de Maioricis fabricata et impressa existit, usque ad quantitatem duarum mille librarum illius monete et non ultra: juribus autem curie nostre pro racione et causa fabricationis dicte monete pertinentibus retinerique solitis nobis salvis et omnino reservatis. Fideli igitur nostro Antonio Solsona, dicte insule habitatori, cui no diu est de officio magistri sicle prefate insule providimus, dicimus et expresse mandamus, quatenus usque ad quantitatem prefatarum durarum mille librarum dicte monete et non ultra cudat et fabricet, cudique et fabricari faciat, monetam prefatam vocatam dobles. Quoniam nos, per presentem, mandamus quibusvis officialibus et ministris qui in dicta sicla monetam fabricare consueverint, de certa nostra sciencia et expresse, sub incursu nostre indignacionis et ire, penaque nostro arbitrio reservata, quatenus vobis dicto Antonio Solsona in exercitio et fabrica monete ipsius pareant et obediant. Mandantes etiam, per hanc eadem, stritius quo possimus, ac ad penam nostro arbitrio reservatam, locumtenenti gubernatoris et capitaneo dicte Insule, regio procuratori, et aliis officialibus nostris et personis in dicta insula constitutis: quatinus monetam ipsam, eo valore quo in Insula Maioricarum recipi solet recipiant et recipi faciant atque mandent, dubio et difficultate cessantibus quibuscumque. Atque idem locumtenens, gubernatoris et capitaneus. monetam ipsam a personis quibusvis in dicta Insula habitantibus, sicut predicitur recipiendam, publice nunciari faciat per loca solita dicte ville et Insule: Et contrarium non faciant, si graciam nostram caram habent iramque et indignacionem ac penam predictam cupiunt non incurrere. In cuius rei testimonium presentem fieri mandavimus, nostro minori sigillo inpendente munitam. Datam in nostris felicibus castris contra Villam Episcopalem, die sextodecimo mensis maii, anno a nativitate domini millesimo quadrigentesimo sexagesimo quinto, Regnorum vero nostrorum anno secundo. Rex Petrus. Dominus Rex mandavit mihi Rodericus Vitali.

Botet, doc. 63, ACA; reg. III, Divers. de D. Pere (Intrusos), f. 20 v.

914 17 maig 1465 CATALUNYA

Acta de la fabricació de la toca per als pacífics que s'han d'encunyar.

Del batiment del pacifich. Divendres a XVII del mes de maig del any de la nativitat de Nostre Senyor mil CCCCLXV, lo honrat en Rafael Moliner, mestre de la secca reyal de Barcelona, havent special càrrech e stret manament del senyor rey que degués batre en la dita secca certa moneda, la qual volia lo dit senyor que novament se batés a llei de XX quirats, e fos de la forma, efigia e sculptura an pintada----------apellada--------de la qual en lo marc de Barcelona hagués haver LXVIII peces de la dita moneda, e no més o menys, segons quen la carta edictal, e de manament signada de ma del dit senyor e ab son segell en pendent segellada dada en la vila de Torroella de Montgrí a ----del mes de----del any damunt dit mil CCCCLXV, pus largament es contengut, per enseguir lo dit mestre e complir lo manament del dit senyor lo dia dessús expressat en la casa de la dita secca, convocats e presents lo magnífich mossèn Francesc Desvall, cavaller, mestre racional de la cort del dit senyor, e en Pere Banyuls, llochtinent en lo dit offici de mestre racional e los honrats ec Joan Oliba, mercaer e Berenguer Palau, argenter, guardes reyals ordenats en la dita seccae en Pere Pasqual, nostre lochtinent de scriva reyal sive de la balança de la dita secca, lo dit mestre de la secca per fer la tocha que era necessària per rahó dels batiments faedors de la dita moneda, ço és a ley de XX quirats, pres d'or fi e pur qui era a XXIIII qirats (un) pes de X diners qui foren pesats per lo dit Berenguer Palau en na balança molt prima e fina qui estava dins un tabernacle de fusta, e aprés a part foren pesats II diners de liga en la qual havia entrat de XII parts, VIII d'argent e IIII de coure. E més avant a part foren pesats ab la matexa balança II grans i dezè de gra de la dita liga e sosteniment, en presencia del dit Mestre Racional e altres dessus nomenats qui attentament miaven en los actes (i) foren per lo dit Berenguer Palau amb una tenalleta mesos dins un cresol de terra petit, e no divertint a altres actes per lo dit Berenguer Palau anant davant tots los dessus dits fou portat lo dit cresol ab los dits metalls del taulell del mestre on era stat fet tot lo que dit és tro a la fusina e aquí fou posat en lo foch ja preparat per en Bertomeu M., argenter e fonedor de la secca. E aprés que fou fus ab una tenalla longa lo dit fonedor tragué lo dit cressol e buydà aquell en una pedra riellera que sta aprés del fogó, e això fou fet riell del dit or ab liga, lo qual riell com fou refredat pres lo dit Berenguer Palau e anant davant lo dit mestre racional e altres dessús dits fou portat al damunt dit taulell e aquí per los damunt guardes fou tocat lo dit riell en una pedra de toch qui es en la dita secca e fou cotejat ab lo toch de certa tocha de XX quirats la qual era stada portada aquí per la dita rahó, ab la qual pedra se aportaren los dits guardes al un cantó del pati de la dita casa de la secca, segons es costum e pràctica dels dits guardes e ben regordades e entregordades les toques los dits mestre racional e lochtinent se acostaren a ells demanantlos coms se trobarien, e los dits guardes respongueren que lo riell novament fet era bé e a rahó e ley de XX quirats e així prengué als dits mestre racional e lochtinent star en verital maiorment que per los dits guardes los fou donada rahò suficient a les dubitacions quels ocorrien. Fou donchs aqui mates trencat del dit riell un troç qui pesat en la damunt dita balança fou VI diners II grans mig lo qual troç lo mestre de la secca liurà presents e veents tots los dessús nomenats als dits Joan Oliba e Berenguer Palau, guardes, conservador per ells en la casa que tenen en la casa de la secca, on sta conservada la tocha dels florins d'Aragó e acostumen e deven star e ésser conservades totes altres toques d'or. Los quals actes damunt a orde expressats segons que foren successivament feta a eterna memoria lo dit mestre racional manà fossen en son offici costumats. E així és stada feta per lo dit lochtinent la present costumació e scriptura. E lo dit P. Pasqual, scrivà de la balança, ne deu haver feta en sos libres de la secca larga e bastant menció com se pertany.

Sanahuja 2000, ACA, Mestre Racional, vol. 1465, paper solt; Ripoll, p. 38-39.

915 28 maig i 12 juny 1465 CATALUNYA (Cervera)

El Consell de Cervera es fa ressò d'haver obtingut llicència del rei per a fer moneda *"de bona lliga segons la de Barchinona"* i que fossin mestres Lluís Serena i Anton Meià. El 12 de juny, com que no tenen plata, els paers determinen prendre-la de les esglésies. D'altra banda, Antoni Miró, malalt, és substituit per Berenguer Miquel. En aquesta data, consta que la moneda ja s'encunyava i que es feia en nom de la vila. Vegeu regnat de Joan II, 23 de desembre de 1465, on segueix el curs d'aquests fets.

Botet, p. 287.

916 17 juny 1465 CATALUNYA

Deliberació del Consell barceloní sobre el pacífic. *"Dilluns â 17 de juny 1465, en Dietari apar se tingue Concell de cent per certa letra tramesa per lo S.or Rey en orde â la fabrica de moneda de or que lo dit S.° Rey volia fer"*. De fet, el dietari sembla mostrar que el Consell s'havia mostrat favorable a la introducció del pacífic: *"... cert fet de nova fabricació de moneda d'or que lo dit S. R. volia fer... lo dit fet anava tant en beneffici de la cosa pública que era molt necessari que per la ciutat fos feta ambaxada per lo dit fet a la magestat..."*.

Rúbriques de Bruniquer, p. 138.; Dietari B, vol. II, p. 459.

917 30 juny 1465 Palamós CATALUNYA

Ordre al mestre de la seca, Rafel Moliner, perquè, a partir d'aquell moment, no bati més florins ni mitjos florins.

Lo Rey. Mestre de la Seca Rafael Moliner; per algunes dignes e bones requestes que ab lo present no corra expresar es ma intenció e aisí vos dehim e expressament manam que de aquesta hora avant no fabriqueu en aquesta seca ne fabricar consentiu florins ne mitjos florins. E guardari el zel... etc.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 2254; reg. 22, Intr. F. 113, regest; Crusafont 1985, complet. La data 1466 era errònia; ha d'ésser 1465, que és quan el rei és a Palamos.

918 1 juliol 1465 Palamós CATALUNYA

El rei s'adreça als consellers de Barcelona, acusant la recepció d'una carta referent a qüestions monetàries, sobre les quals el rei havia pres algunes iniciatives en base a la greu situació de Cervera.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 2258; reg. 22, Intr Fol. 111 v.

919 4 juliol 1465 Barcelona CATALUNYA

Els consellers accepten que, durant quatre mesos, els pacífics corrin al for indicat pel rei. Més endavant, decidiran, d'acord amb el rei, el for més adient.

A 4 de juliol 1465, en Trentenari se refer que lo Rey era content per quatre mesos sobreseure en fer Crida, ne compulsa que algu sie estret pendre los Pacifichs en cer for mas aquells metrà, ê donará al for que sa Senyoría pora durant dit tempos, sens prejudici de sas Regalías, ê dret de la Ciutat, y passat dit temps si dit Senyor volrá procehir en dit fet, dega cridar la Ciutat per son interes.

Rúbriques de Bruniquer, p. 134.

920 7 juliol 1465 S. Feliu de Guíxols CATALUNYA

El rei ordena a Damià Moliner, lloctinent del mestre de la seca, que lliuri tots els pacífics encunyats a Alfonso de Óbidos, escrivent del rei.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 2279; r. 24, Intr. f. 67 v.

921 7 juliol 1465 S. Feliu de Guíxols CATALUNYA

El rei mana a Ferran Rabassó, guardarroba del rei, que lliuri una agulla d'or del rei que pesa sis marcs perquè es fongui i es bati or.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 2280, reg. 24, Intr. F. 68.

922 12 agost 1465 Barcelona CATALUNYA

Ordre al mestre de la seca, Rafel Moliner, d'extreure dos quirats per marc de llei de l'or que té per a batre la moneda.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 2401; reg. 24, Intr. F. 135.

923 13 agost 1465 Barcelona CATALUNYA

Ban dirigit als barcelonins, explicant les condicions favorables que tindran aquells que lliurin or a la seca per a batre moneda.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 2405; reg. 22, Intr., f. 138.

924 11 setembre 1465 Barcelona CATALUNYA

Ordre al mestre de la seca, Rafel Moliner, de lliurar a la Càmara 50 pacífics dels que s'han encunyat darrerament.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 2500; reg 24, Intr. F. 99 v.

925 1 octubre 1465 Barcelona CATALUNYA

El rei fa un pagament, i hom pot veure que el pacífic es cotitza a 20 sous. D'altra banda, pel Dietari de la Generalitat sabem que el florí havia pujat fins a 16 sous i mig: *"per ço com que no's trobaven diners en la terra, car per rahó de la guerra havien despesa tota la moneda e gran part del or e argent del principat de Catalunya"*.

Cancelleria Pere de Portugal, doc 2581; reg. 24, Intr. Fol. 176; Dietari, p 186

926 19 novembre 1465 Vic CATALUNYA

Ordre al mestre de la seca perquè bati pacífics amb l'or que li portarà Berenguer Palou i perquè, un cop batuts, els passi al tresor reial.

Cancelleria Pere de Portugal, doc 2714; reg. 24, Intr. F. 125.

927/928 20 desembre 1465 Vic CATALUNYA

Cautela a favor de Ferran Yáñez per raó dels pacífics que va rebre del mestre racional i de Rafel Moliner, mestre de la seca, corresponent als seus drets d'encunyació.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 2792; reg. 24, Intr. F. 138 v.

929/930 20 gener 1466 Vic CATALUNYA

Ordre a Rafel Moliner perquè, dels seus drets en l'encunyació dels pacífics, pagui la compra d'una imatge de plata.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 2847; r. 24, Intr. f 134 v

931 10 febrer 1466 Vic CATALUNYA

Ordre al mestre de la seca perquè bati múltiples de 30, 40 i 50 pacífics d'or, a la llei de 20 quirats.

Nos Petrus etc. Dudum siquidem quibusdam dignis respectibus atque causis, servicium nostrum publicamque utilitatem concernentibus moti, et in primis quo facilis belli onera sustinere pacique providere possemus, ex concilii nostri decreto mandavimus cudi in sicla nostra Barchinone monetam auream pacificum vocatam, legis ponderis signorumque impressionis ac figure descriptorum in carta nostra ea de re expedita, ad quam nos referimus, que data fuit in villa Turricelle de Montegrino die .xxv. aprilis anno .m.cccc.Lxv. Cumque in presentiarum, aliquibus non minus dignis respectibus atque causis dignitati honori et statui nostro conducentibus, decreverimus et velimus ex dicta moneta, seu pacificis, cudi in dicta sicla aliquot numero forma et modo infrascriptis. Eam obrem, vobis fideli nostro Raphaeli Moliner, magistro maiore sicle antedicte: Tenore presentis, de nostra certa sciencia et consulto, dicimus et mandamus, quantinus ex eadem ipsa lege auri, videlicet xx. quiratorum, et cum iisdem signis, impressione et litteris, seu verbis, predicte monete pacificorum cudatis et seu cudi faciatis per ministros dicte sicle alios pacificos, triplicis generis sive figure et ponderis, eius scilicet figure latitudinis et seu rotunditatis quam vobis iam figuratam seorsum dedimus, ponderis vero huiusmodi, videlicet: alios ponderis triginta unumquemque, alios quadraginta, alios quinquaginta pacificorum predictorum qui iam in dicta sicla cudantur debito ordine et consuetudine in ipsa cudicione pacificorum predictorum observatis, quem vestro dicti magistri arbitrio relinquimus. Non tamen est mentis nostre, nec volumus per huiusmodi pacificorum cudicionem, cessetcudicio aliorum supradictorum; immo illam continuari volumus et iubemus, huiusmodi non obstante. Manamus... etc. Datam in civitate nostra Vici die .x. februarii anno a nativitate domini millesimo .cccc.Lxvj , Regnorum vero nostrorum anno tercio. Rex Petrus. Dominus Rex mandavit mihi Roderico Vitali.

Botet, doc. 75; ACA, reg. II Curiae de Pere de Portugal, f. 188 v.

932 10 febrer 1466 Vic CATALUNYA

Ordre al viceregent del governador general de Catalunya i altres oficials reials perquè rebin i admetin la nova encunyació de pacífics decretada pel sobirà en la forma que es descriu i a càrrec del mestre de la seca, Rafel Moliner, i els seus oficials.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 2909; reg 22, Intr F. 188 v.

933 3 març 1466 Vic CATALUNYA (Berga)

El rei autoritza als jurats de Berga que encunyin secretament croats i terços de croat amb el mateix pes i llei que els que es baten a Barcelona, fins a la quantitat de 3.000 lliures.

Lo Rey: Consellers de la vila de Berga, feels nostres. Oyt havem lo feel nostre en Raphael Noguer, de aquexa vila, en lo

que per part de aquella nos ha volgut dir, e en tot lo occorrent e necessari li havem respost, e manades spatchar les provisions opportunes per lo benefici e conservacio de la dita vila, segons per ell vos sera referit. Responent vos a la licencia e facultat de batre moneda, vos diem: que per la virtut e fidelitat vostra, e que mils haiau forma de poder provehir e vitiallar aquella, e atendre a la indemnitat e benefici universal dels habitants e poblats hoc e ala conservatio de la vila demunt dita en tant nostre servey, som contents ens plau pugau liberament, e sens incorriment de alguna pena, fer cudir e batre en la dita vila tants reals e sisens que prenguen suma de tres mil liures, los quals façau del pes e liga dels reals e sisens que en la nostra secca de Barchinona se fabriquen e baten, e atteneu per dignes respectes se faça lo pus cautament e secreta ques pora pera evitar alguns inconvenients qui obviar vos porien. Dada en la ciutat de Vich, a tres dies de Març Mil .cccc.lxvj. Rex Petrus. Als feels nostres los consellers de la nostra vila de Berga. Rodericus Vitale prothonotarius.

Botet, doc. 76; ACA, reg. II, Curiae, de Pere de Portugal, f. 192 v.; Cancelleria Pere de Portugal, doc. 2970, reg. 22, Intr. F. 192 v.

934 4 març 1466 Vic CATALUNYA

L'anotació d'un pagament mostra que el florí català es cotitzava a 15 sous.

Cancelleria Pere de Portugal, reg 63, Intr., f. 42 v.

935 13 març 1466 Reus CATALUNYA (Reus)

El Consell de Reus acorda fondre els sisens falsos que té la vila per a fer una corona per "*a la Verge Maria*".

Sanahuja 1975, p. 81, ACBC. Fons municipals de Reus, Actes 1444-1466.

936 13 abril 1466 Manresa CATALUNYA

El rei fa portar a la seca 120 florins d'or perquè el mestre els fongui i encunyi pacífics amb aquell or.

Cancelleria Pere de Portugal, reg. 24, Intr., f. 218 v.

937 13 abril 1466 Manresa CATALUNYA

Ordre al mestre de la seca de lliurar al mestre Pere els pacífics que hagi encunyat amb l'or que li va portar el criat Pere de Bayona (es refereix al document anterior). També li ha de portar el pacífic gran que li va encarregar.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 3105, reg. 24, Intr., f. 218 v.

938 13 abril 1466 Manresa CATALUNYA

Ordre al mestre de la seca de pagar 150 lliures barcelonines de les rendes reials pel diamant que ha de dur a Anglaterra.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 3106, reg. 24, Intr., f. 214.

939 13 abril 1466 Manresa CATALUNYA

Ordre al mestre de la seca d'atendre un pagament de 5 florins d'or.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 3108, reg. 24, Intr., f. 158 v.

940 17 abril 1466 Manresa CATALUNYA

Pagament reial del qual es dedueix que el pacífic es cotitza a 20 sous.

Cancelleria Pere de Portugal, doc. 3117, reg. 24, Intr. F. 120.

941 24 maig 1466 Granollers CATALUNYA

Ordre del rei al mestre de la seca perquè acudeixi allà on és ell i li porti tot l'or, el diner de la Cort que té en el seu poder i també el pacífic gran que li va manar encunyar. Ha de fer el que li mana ja que el rei es considera mal servit.

Cancelleria Pere de Portugal, doc 3218, reg 24, Intr , f. 165

942 9 juny 1466 Granollers CATALUNYA

Orde del rei al mestre de la seca perquè pagui 20 lliures dels guanys de la seca per l'emissió de l'or a compte del rei.

Cancelleria Pere de Portugal, doc 3261, reg. 24, Intr., f. 168

943 18 juny 1466 Granollers CATALUNYA

Ordre al mestre de la seca, Rafel Moliner, de lliurar a Joan Vicens, llibreter reial, 291 pacífics i 6 sous obtinguts dels 4 marcs, 2 unces i 5 argenços i mig d'or a raó o llei de 20 quirats i de 6 unces menys ½ argenç d'or a llei de 17 quirats i tres quarts, or que li havia estat lliurat per al batiment dels pacífics.

Cancelleria Pere de Portugal, doc 3282, reg. 24, Intr., f. 169 v

944 18 juny 1466 Granollers CATALUNYA

Al mestre racional: cautela a favor de Rafel Moliner per raó del pacífic gran de pes 20 pacífics que lliurà al monarca, procedent dels emoluments de l'encunyació de la dita moneda. Nota: el rei morí el 29 de juny.

Cancelleria Pere de Portugal, reg. 24, Intr. F. 169 v.

REINER I o d'ANJOU (juny 1466 – octubre 1472)

945/946 21 gener 1467 Barcelona CATALUNYA

De la partida de 60.000 lliures destinada per la ciutat a despeses de la guerra, tramet a Cristòfol Savall, afinador de la seca, 20 lliures per afinar "*l'argent que s'es batut e's bat per la dita ciutat en la dita seca e per raure e triar l'or del argent daurat*". Això mostra que hi podria haver croats a nom de Reiner.

Sobrequés, p. 281, IMH, Delib. 1461-1462, f. 155 v. – 1983 v., partida 427, Crusafont 1980 a, p. 295.

947 13 setembre 1467 Barcelona CATALUNYA

L'infant Joan, lloctinent del rei Reiner, mana al mestre de la seca, Rafel Moliner, que bati pacífics com els anteriors però amb la llegenda *Renatus primus Dei gracia Rex Aragonum*, i que pagui l'or que li portin a la seca al millor preu que pugui convenir.

Nos Infans Johannes Serenissimi domini Regis primogenitus eiusque terrarum et terrarum Aragonum Sicilie etc. Gubernator et locumtenens generalis, dux Calabrie et Lethoringie ac princeps Gerunde. Volentes quoad possimus utilitati curie regie atque nostre debite providere, uti moneta auri vulgariter nuncupata pacíffichs totali executioni mandetur, que non solum nobis sed eciam rey publice magnam utilitatem affert: Eamobrem, tenore presencium, de certa nostra sciencia et consulto, dicimus, comittimus et mandamus vobis fideli regio atque nostro Raphaeli Moliner, magistro siche nostre Barchinone, quod de quocumque auro vobis ad cudendum tradito, pro expedicione cuiuslibet fondicionis per vos faciende, simentetis seu simentari faciatis illis persone seu personis in tali officio seu ministerio expertis, illa marcha auri que in dictis fondicionibus pro lege ipsius monete conficienda utilia et necessaria fuerint et sine quibus fondiciones predicte expedire non poterant: pro laboribus vero cuiusquidem simentacionis solvatis et solvere teneamini, videlicet: pro unuquoque auri marcho simentato, illus precium seu pecunie quantitatem quam melius et utilius cum dictis persona seu personis poteritis concordare, seu eciam convenire, ad comodum et utilitatem dicte curie Regie atque nostre. Mandantes namque eodem tempore magistro racionali curie regie atque nostre, eiusque locumtenenti, ac ceteris quibusvis a vobis compotum audituris, quatenus tempore vestri raciocinii ponent vobis in exitu seu data quascumque quantitatis a vobis in vim haurum litterarum regiarum atque nostrarum exolutas, illas omnes et singulas in vestris admittant et recipiant compotum dubio consultacione ac difficultate cessantibus quibuscumque. Cum ex causis predictis sit faciendum decreverimus et velimus. In cuius rei testimonium presentes vobis fieri jussimus sigillo regio in dorso munitas. Datas Barchinone die tricesimo mensis septembris anno a nativitate domini millesimo quadrigentesimo sexagesimo septimo. Johan. Dominus primogenitus et generalis locunt. mandavit michi Ludovico Duranti.

Botet, doc. 78; ACA, reg. Curiae I, del rei Reiner, 4.ACA; Reg I, Curiae, de Renat d'Anjou, f. 3.

948 30 setembre 1467 CATALUNYA

Ordre de repetir el pregó sobre els pacífics que havia manat Pere de Portugal.

Botet, p. 291; ACA, reg. Curiae del rei Reiner, f. 5.

949 14 octubre 1467 CATALUNYA

A fi que no es retardi l'encunyació dels pacífics, mana que no es faci toca nova, sinó que s'empri la que fou en ús en temps de Pere de Portugal. També proveeix alguns càrrecs de la seca.

Botet, p. 291-291; Reg. Curiae del rei Reiner, f. 8 v. i reg. Variar V del rei Reiner, f. 24, 75 v. i 175

950/951 c. 1468 CATALUNYA

La ciutat es queixa al rei que els pacífics són una moneda perjudicial per al país ja que es fonen florins per a encunyar-ne i, a més, és contra privilegis. Manen al mestre que n'aturi l'encunyació fins que tinguin una resposta.

Botet, p. 292.

952 23 novembre 1468 Barcelona CATALUNYA

La ciutat mana que la moneda d'or es prengui a pes, ja que apareix retallada.

A 23 de novembre 1468, per que molts toriscaban la moneda de or, fan ordinació ques don, y prenga â pes.

Rúbriques de Bruniquer, p. 134

953 1469 Manresa CATALUNYA (Manresa)

Els Consellers de Manresa demanen al rei de poder fer ploms o senyals per cobrir la manca de diners menuts a la ciutat. El rei va acceptar segons es veu en els acords de capitulació davant Joan II del 1472.

Crusafont 1990, p. 210.

954 28 febrer i 20 març 1469 Barcelona CATALUNYA

Mana la ciutat que, en endavant, només podrà calibrar i marcar els pesals monetaris i les minves l'argenter Antic Cristià.

A 28 de febrer 1469, perque alguns se atrevian á afinar pesos, ê minves demonedes de or, per ço deliberaren, y ordenaren que daquí avant ho fes Antich Crestiá Argenter, y no altrim, provehint aquell de dit carrech en la foram que en lo passat altres han acostumat tenir, y servirlos, y cometen â Consellers, y persones vegen, y provehescan lo que deura haver de afinar, ya a 20 mars tatxan lo que deu haver, y deliberan sie publicat ab crida publica.

Rúbriques de Bruniquer, p. 134.

955 15 juny 1469 CATALUNYA (Girona)

Caiguda Girona en mans del rei Reiner, mana que els rocabertins es prenguin a raó de dos per un diner. Els hi atorga, doncs, el valor d'un òbol o malla.

Botet, p. 292; AMG, Manual d'acords de 1469.

956 28 novembre 1469 CATALUNYA

El lloctinent reial mana als barcelonins que revoquin l'ordinació que prohibia als moneders i oficials de la seca tenir ofici i benefici de la ciutat i formar part del Consell. Diu que, tan aviat com arribi a Barcelona, resoldrà en justícia les qüestions pendents entre el mostassaf i els alcaldes de la seca. Botet apunta que tot plegat poden ésser repressalies de la ciutat perquè el batiment de pacífics no s'havia aturat.

Botet, p. 292 ; ACA reg. Comunae V de Reiner d'Anjou, f. 21 v.

957 14 novembre 1470 Barcelona CATALUNYA (Vic)

L'infant Joan concedeix una llicència a la ciutat de Vic per a encunyar senyals.

Nos Infans Joannes etc. Et si tantum quod nequita amplius penurie denariorum minutorum civitas ista Vicensis opprimitur ut jamque aliis vestris intelleximus supplicacionibus, haud absurdum apud nos esse comperimus si auferende pecunie modum eidem adiuvento statuamus: Sane cum ad vestrum consiliarorum proborum hominum ac singularium universitatis dicte civitatis supplicaciones nuperrime datas, licenciam et facultatem concesserimus ut signa quedam plumbea que inter ecclesiasticos et clerum istius eiusdem civitatis pro ordinariis distribucionibus ecclesie elarguntur, inter seculares eciam ad regium et nostrum beneplacitum assummi impune ac dispartiri possent, formam actum illorum, non nulli maligno spiritu doloque ac facilitate illorum inducti, imitarunt, ac similia de falso fabricarunt: Que res tanta in suspicione eosdem populares adduxit, ut nemo remansit qui ea signa, nisi prius dificiliori in materia ac forma mutentur, assumat. Tenore igitur presencium, indemnitati ac conservacioni dicte civitatis volentes locum dare ne minutorum deffectu privatis civibus ab necessariis valeant oriri scandala, Quod que tucius de opportuna moneta ipsi civitati possit salubriusque provideri, vobis dictis consiliariis probis hominibus et universitati dicte civitatis vici licenciam et permissionem concedimus atque impartimur, quod libere et absque pene alicuius incursu, possitis predicta signa plumbea, tam in materia quam in forma, uti vobis libuerit mutare et variare seu de novo fabricare, usque ad quantitatem videlicet ducentarum librarum et non amplius. Queque signa, in ere seu in alio quovis metallo de novo fabricanda, possitis inter vos cives et alios sponte vestra dividere et dispartire per vos aut quempiam nomine dicte universitatis destinandum, et postmodum ea recuperare in aliaque moneta receptibili convertere et permutare, nostra huiusmodi licencia seu permissione durante, quam hinc ad tres menses continuo ab inicio eiusem divisionis computandos et non ultra durare volumus et stare. Mandantes propterea gerentivices nostre generalis gubernacionis in principatu Cathalonie, vicarioque et aliis officialibus dicte civitatis Vici, quatenus licenciam et permissionem nostram huiusmodi vobis dictis consiliariis universitati et singularibus predictis teneant firmiter et observent, tenerique et observari faciant per quoscumque, Et contra non veniant aliqua racione seu causa. In cuius rei testimonium presentes vobis expediri mandavimus, manu magnifici et dilecti consiliari et camerlengi regii et nostri Arduini della Jalla, militis, propter indisposicionem persone nostre, signatas, regioque sigillo in dorso munitas. Data Barchinone quartadecima die mensis novembris anno a nativitate domini millesimo .cccc. septuagesimo. Della Jalla. Rodericus Vitalis mandato domini primogeniti et locumtenentis facto per Ardovinum della Jalla camarlengum et fuit delliberata in consilio.

Botet, doc. 79; ACA; reg. V, Divers de Reiner d'Anjou, f. 170.

958 23 novembre 1470 Manresa CATALUNYA (Manresa)

El Consell acorda comprar plom per a l'emissió de la moneda local i encomanar la seva administració a Andreu Morera i Bernat Obiols.

Sanahuja, 2004, doc 1.

959 11 maig 1472 Terrassa CATALUNYA (Terrassa)

Els jurats de la vila, amb l'assentiment del batlle i el cap militar, acorden batre moneda municipal de plom o d'estany, nomenant una persona per a canviar-la per moneda de curs general. S'assenyalen penes per als falsificadors.

Crusafont 1990, p. 300.

LLUIS XI de FRANÇA (1463-1467 / 1473-1483) (Rosselló)

960 25 octubre 1467 Perpinyà CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Confirmació dels privilegis dels que treballen a la seca de Perpinyà.

Ludovicus, Dei gracià Franchorum Rex, dilectis et fidelibus nostris gubernatori Rossilionis et Ceritanie, vicario Rossilionis et Vallispirii, bajuloque nostre ville Perpiniani, ceterisque universis et singulis justiciariis, officiariis nostris quibus presentes littere nostre presentate fuerint et locutenentibus corundem salutem. Pro parte dilectorum et fidelium nostrorum operariorum et monetariorum monete dicte ville Perpiniani fuit nobis querelose expositum quod quœque ex privilegiis tam per nos quam per predecessores nostros dictis exponentibus et officio monetarie in regno nostro exercentibus dispositum sit exponentes jam dictos eorumque uxores, liberos et familiares et alios predictos esse franchos, liberos, quitios et immunes de omnibus talliis, pedagiis, passagiis et aliis servitutibus personalibus villarum et universitatum nostrarum quovismodo prestari assuetis; attamen vos, ut asseritur, non obstantibus dictis privilegiis compellere nitimini dictos exponentes ad prestandum et faciendum servitutes personales et alia de quibus, ut dictum est sunt immunes. Ob quod recurrentes ad nos humiliter suplicarunt eisdem per nos de justicie remedio subveniri nosque predicte supplicacioni benigne annuentes, videntes ipsum fore justum et racioni consonum, dicimus et mandamus vobis et vestrum cuilibet scienter et expressè quod cum predicti monetarii nostri seu eorum aliquis vobis ostenderint hujus modi privilegia per nos et per predecessores nostros eis indulta et concessu eorum transsumptum seu vidisse sub sigillo regio vos hujusmodi privilegia, franchisias, et libertates atque immuninates eis observetis et ab omnibus observari inviolabiliter faciatis non paciendo seu permittendo eosdem vel eorum aliquem contra tenorem hujus modi suorum privilegiorum quojus modo vexari, iuquietari vel in obstari si nostram indignacionem ab hoc debitum volueris effugere ulcionem. Quoniam sic fieri volumus et dictis exponentibus concessimus et con cedimus de gracià speciali per presentes. Datum Perpiniani die vicesimâ tertiâ mensis octobris, anno Domini millesimo cccc° sexagesimo septimo et regni nostri septimo. Per Concilium: Sacriste.

Colson, doc. 23; Universitat, lligalls, perg. núm. 109.

CARLES VIII de FRANÇA (1483-1493) (Rosselló)

961 Maig 1489 Amboyse CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Confirmació dels privilegis dels que treballen a la seca de Perpinyà.

Charles, par la grâce de Dien, Roy de France, savoir faisons à tous prèsens et à venir. Nous avoir reçeue humble supplicacion de noz bien amez les prevostz, ouvriers, monnoyers et autres officiers de nostre monnoye establie en nostre ville de Perpignan, contenant que par nos prédécesseurs, contes de Rousillon et Sardaigne out ausdits suppliants esté donnez et octroyez et par feu notre...cher Seigneur et père, que Dieu absoulle, confirmez et aussi octroyez plusieurs beaulx previlléges, franchises et libertez desquelz ilz ont par cy-deyant joy et usé paisiblement et font encores de présent. Mais ilz doubtent que en temps advenir on leur voulsist donner aucun empeschement en la joïssance d'iceulx, s'ilx ne leur estoient par nons confirmez et approuvez, et nous ont humblement supplié et requis nostre grâce et libéralité leur estre sur ce impartie. Pourquoy, Nous, ces choses considérées, inclinans libérallement à la supplicacion et requeste desditz prévostz, ouvriers, monnoyers et autres officiers de nostre dite monnoye de Parpignem, ayans agréables ces ditz privilléges, franchises et libertez iceulx jaçoit et qu'ils ne soient cy-dedans autrment déclairez, avons louez, approuvez, ratiffiez et confirmez et par la teneur de ces présentes, de grâce spéciale plaine puissance et auctorité royale, louons, approuvons, ratifions et confirmons et voulons qu'ilx chacun d'culx et leurs successeurs, prevostz, ouvriers, monnoyers et autres officiers de nostre dite monnoye, en joïssent et usent plainement et paisiblement, si avant et come ils en ont par cy-devant justement et duement jo et usé. Si donnons en mandement, par ces dites présentes, aux vis-roy de Roussillon et Sardaigne, viguier de Parpignem et à tous noz autres institnés ou à leurs présens et advenir et à chacun d'eux, que de nostre présente grâce, confirmacion, ratifficacion des litz privilléges, franchises, libertez et de chascun d'eulx, ils facent lesditz suppliants et leurs successeurs en ladite monnoye joïr et user plainement et paisiblement, sans en ce leur donner ne souffrir estre fait, mis ou donné aucun destourbier ou empeschement en aucune manière. Aius se fait mis on donné leur avoir esté on estoit le ostent et mettent ou facent oster et mettre sans délay à plaine délivrance. Et afin que ce soit chose ferme et estable à tousjours, nous avons fait mettre nostre seel à ces dites présentes, sauf en autres choses

nostre droit et l'autruy en toutes. Donné à Amboyse, au moys de may, l'an de grâce mil quatre cents quatre-vingt-et-neuf et de nostre règne le sixième. Par le Roy, à la relacion du conseil, Tagenau

Colson, doc. 24; Universitat, lligalls, perg. núm. 108.

FERRAN II (1479-1516)

962 Data desconeguda MALLORCA

Documents relatius als privilegis de la seca de Mallorca i a les qüestions suscitades entre els mestres de la seca i la Universitat de l'illa.

Botet, p. 317, que no data ni detalla; ACA, reg. 3620, f. 26 v. i reg. 3638, f. 147.

963 1 abril 1479 CATALUNYA (Tarragona)

Ratificació de Bernat Sala com a mestre de la seca de Tarragona.

Botet, p. 320; ACA, reg. 3538, f. 21 v.

964 1 abril 1479 Cáceres VALÈNCIA

Mana el rei a Andreu Català, mestre de la seca, que dels emoluments de la fabricació de la moneda pagui a Joan de Medina i no a cap altre.

Don Ferrando, per la gracia de Deu rey de Castella, de Arago, de Leo, de Sicilia, de Toledo, de Valencia, de Portugal, de Galicia, de Mallorques, de Sivilla, de Cerdenya, de Corçega, de Murcia, de Jahen, del Algarbe, de Algezira, de Gibraltar, comte de Barchinona, senyor de Vizcaya e de Molina duch de Athenes e de Neopatria, comte de Rossello e de Cerdanya, marques de Oristany e comte de Gociano: Al magnifich e amat conseller nostre mossen Andreu Cathala mestre de la secca de la ciutat e regne de Valencia, salut e dileccio. Ja sabeu com en dies passats ab nostres letres e prouisions vos manam que en aqueixa dita secca dexasseu batre an Johan de Medina e a Gomeç de Valladolit dos milia marchs de or de ley pes e liga quel Rey nostro senyor de gloriosa memoria, per ses letres vos enuia manar per solució e paga de certa quantitat de pecunja que per nos los es deguda segons que per un cartell que de nostra ma signat tenem, haveu pogut veure. E per quant apres a supplicacio del dit Gomeç de Valladolit lj hauem consignat lo dit seu deute en altra part, Es nostra voluntat que lo dit Johan de Medina sols e no altres sia pagat de los emoluments de aquexa secca. E per ço vos encarregam e manam expressament e de nostra certa sciencia que del procehit de aquelles dos terces que lo Rey nostro Senyor de inmortal memorja nos dona en los emoluments de aquexa secca deduhits los tres marchs de or que Luis Roic argenter sen porta furtats Tot lo residuum que fins al dia que lo senyor Rey mori procehi e axi mateix tot lo qual de lauors ença ha procehit e procehira de aci auant doneu e liureu al dit Johan de Medina en paga proratum del dit seu deute fins sia complidament pagat, fent de les quantitats que li pagareu deduccio en lo dit cartell e cobrant dell apoques opportunes car nos ab la present manam a nostre mestre racional en lo dit regne de Valencia e a son lochtinent e altres qualseuol persones qui haien a rebre e a examjnar vostres comptes que metent vos en data ço que com dit es al dit Johan de Medina haureu dat e pagat. E restituhint les dites apoques e en son loch la present vos lo reban e admetan en compte tot dubte, dificultat e consulta cessant e apart posada no sperant de nos altre manament ni cautela. Dada en la vila de Caceres lo primer dia del mes de abril en el any de la Natiuitat de nostre Senyor mil quatrecents setanta nou. Yo el Rey. V.' L.^us^ Sanchiz, generalis thesaurarius. V.' Filippus de la Cavalleria, conservator generalis. Probatum.

Mateu 1930, doc. 11; AGV, Mestre Racional, sig. c. 8.492, f. 18 i 18 v.

965 15 maig 1479 Cervera CATALUNYA (Cervera)

Els paers de Cervera constaten que hi ha en circulació una gran quantitat de pugeses, moltes de les quals són falses, i deliberen si caldria batre ploms municipals per a foragitar-les, sense concloure res. Quatre mesos més tard, obtingueren llicència reial per a batre ploms i retiraren les pugeses.

Llobet 2009.

966 6 octubre 1479 València VALÈNCIA

De l'or furtat per l'antic afinador Lluis Roiç (8 marcs), resten per pagar 3 marcs, els quals el rei ha donat a Gómez de Valladolid. Mana que se li donin.

Don Ferrando, per la gracia de Deu etc...: Al magnifich conseller nostre lo mestre racional de la nostra cort en lo regne de Valencia o a son lochtinent eo a altre qualseuol del amat nostre mossen Andreu mestre de la nostra secca de la ciutat e regne de Valencia compte hoidor, salut e dileccio. Notifficam vos que Luis Roiç, argenter affinador del or de dita nostra secca en dies passas malament sen porta furtats huyt marchs de or de la dita nostra secca e entervenint hi algunes persones ne torna cinch marchs de or, Retenint se vers si los tres marchs, per los quals per nostres officials fon denunciat e processat E finalment james ha tornat los dits tres marchs d'or a la dita nostra secca. E nos ab nostres letres patents dades en la vila de Caceres dels nostres regnes de Castella a

xxviij. del mes de març proppassat, hauem feta gracia dels dits tres marhcs de or A Gomeç de Valladolit e no vullam que nostre thesorer general ne lo dit mestre de la secca nostra ne altra qualsevol persona per nostra cort reba aquells, nols haia del dit Luis Roiç, sino del dit Gomeç en virtut de la dita gracia que segons dit es feta lin hauem. E no tornantse los tres marchs a la dita secca han de necessitat de fallir de les peccunies dels emoluments de la dita nostra secca de la qual segons dit es foren furtats, E com lo dit mossen Andreu Cathala com a mestre de la dita nostra secca haja de dar raho dels dits emoluments dels quals fallen los dits tres marchs, e sia iusta cosa que en la reduccio dels comptes dels emoluments de la dita secca ell posant en data los dits tres marchs de or, per la raho damunt dita, li sien per vos admeses en ses comptes. Per ço, ab tenor de les presents, de nostra certa sciencia e expressament vos dehim e manam que al temps del retiment dels comptes del dit mestre de la secca, ell posant en data los dits tres marchs de or o la valor de aquells per la raho damunt dita, aquells li admetats en sos comptes. Tot dubte, consulta e contradiccio cesants, Com aquesta sia nostra incomutable intencio e voluntat. Dada en la ciutat de Valencia a sis dies del mes de desembre en any de la Natiujtat de nostre Senyor mil cccclxx nou. Yo el Rey. V.' Grab. Sanchiz. V.' P. Forner, locumtenens jn officio conserv. generalis. Probatum.

Mateu 1930, doc. 12; ARV, Mestre Racional, sig. c. 8.492, f. 20.

967 19 desembre 1479 Toledo VALÈNCIA

Mana el rei al mestre Andreu Català que sens dilació pagui a Joan de Medina tots els emoluments de la seca, des que els hi cedí el seu pare, Joan II.

Don Ferrando per la gracia de Deu etc... Al magnifich e amat conseller nostre mossen Andreu Cathala, mestre de la nostra sequa de Valencia, salut e dilectio. Recordans ab nostres letres e prouisions hauer vos scrit e manat que dels drets e emoluments proceydors de aqueixa dita sequa pagasseu la quantitat per nos deguda a Johan de Medina, pagats primerament tots los officials e ministres de la dita sequa dels salaris a ells pertanyents segons la antiga costum, e perque som certificats fins ací lo dit pagament no ha haut effecte, e nostra vountat es en tota manera sia pagat e satisfet de la dita quantitat juxta forma e tenor de les dites nostres letres e prouisions, per ço ab tenor de la present, vos diem e manam expressament, sens altra consulta ne delacio que tot lo procehit de aqueixa dita sequa, del dia que lo Senyor nostre pare, de gloriosa memoria, nos feu gracia dels emoluments de aquella fins que vos manam sobreseure en lo batiment de aquella, respongau al dit Johan de Medina e lo y doney en paga e solucio del que per nos li es degut. E de tot quan li donareu e pagareu cobrareu dell apoqua opportuna ab la present, ab la qual manam de la dita nostra sciencia al mestre racional de la nostra cort en lo dit regne de Valencia e a son lochtinent e altres qualsevol persones que vostres comptes hoyran e examjnaran, que vos metent en data e exito lo que, com dit es, pagat hareu al dit Johan de Medina dels emoluments e drets de la dita sequa, en paga e solucio de la quantitat per nos, com dit es, a ell deguda, tot ço que pagat li haureu vos admeten e reben en vostres comptes. Tot dubte, difficultat e contradiccio cessants e apart posada, no sperant de nos altre manament ne cautela com aquesta sia nostra voluntat determinada e volem axi se faça. Dada en Toledo, a denou dies del mes de dehembre, en l'any de la natiuitat del nostre Senyor mil cccclxx nou. V.' G. Sanchiz. In comuni Valencie, P.° V.' P. Forner locumtenens in officio conservat generalis. Probatum

Mateu 1930, doc. 13; Arxiu General del Regne de València, Mestre Racional, sig. c. 8.492, fol. 18 v i 19 r.

968 1480 VALÈNCIA

En aquest any, es va fer un *"abatiment de la moneda"* a causa de la gran quantitat de peces d'or i d'argent retallades i gastades que hi havia en circulació. Després de lliurar les peces d'or i argent, i comptades les peces a valor intrínsec i sens tenir en compte els marges de circulació per obratge i guanys i el de tolerància de fabricació, la gent va haver de patir pèrdues d'aproximadament un 50% en l'argent i un 34% en l'or.

Ventura, p. 418-419

969 1480-148 Balaguer CATALUNYA (Balaguer)

La ciutat de Balaguer seguí amb l'encunyació de ploms iniciat en temps de Joan II, des d'almenys el 1469. Les encunyacions es feien per arrendament.

Sanahuja 2002, p. 43-44.

970 1480-1497 Cervera CATALUNYA

Equivalències entre diferents monedes al llarg dels anys esmentats:

Ducat es valora a 24 sous (1481, 1484, 1489, 1495, 1496).
Florí es valora a 16 sous i 6 diners (1480, 1481, 1496, 1497) o a 17 sous (1481, 1484).
Pacífic es valora a 20 sous (1489, 1496); la quarterola, a 5 sous (1496).
Croat es valora a 2 sous (1496).
Carlí es valora a 1 sou 2 diners (1484).
Ral d'Aragó es valora a 1 sou i 4 diners (1484).
Ral castellà es valora a 1 sou i 6 diners (1484) i el mateix any és abaixat a 1 sou 2 diners.
Ral castellà es valora a 1 sou i 10 diners (1494).

Llobet, 1994, p. 51-52.

971 abril 1480 VALÈNCIA

La ciutat demana al rei de poder batre moneda d'or i d'argent per a sanejar el circulant. El rei els autoritza a batre durant tres anys, cosa que es féu en arrendament. Mateu diu que no es féu or basant-se en les afirmacions del rei, qui deia que no s'havia obrat or i que s'havia fet poca plata ateses les necessitats del regne, però es coneixen els ducats de proclamació que han d'ésser del començament del regnat.

Mateu, p. 88-89.

972 4 abril 1480 CATALUNYA

Els consellers manen als regidos de la Taula de Canvi que no acceptin els carlins de Sicília, ja que estan molt retallats.

... loc consellers de Barchinona ordonaren e manaren als regidors de la Taula de Canbi de la dita ciutat que d'aci avant no prenguessen a nungun for carlins e Sicília, los quals fins en aquesta jornada en gran abundància havien corregut en aquesta ciutat de Barchinona molt toriscats e naccis a raó de 16 diners carlí. E no se'n feu crida ne altre serimònia.

Safont, p. 281.

973 8 abril 1480 Vic CATALUNYA

El Consell es fa ressò del fet que encara es deuen alguns diners de quan es varen recollir els diners locals falsificats.

Sanahuja 1999, doc. 3, p. 392.

974 9 juny 1480 Toledo VALÈNCIA

El rei mana al mestre Andreu Català que dels emolments de la seca pagui 3.500 sous a Joan de Medina.

Don Ferrando, per la gracia de Deu, rey de Castella, de Arago, de Leo, de Sicilia, de Toledo, de Valencia, de Gallicia, de Mallorques, de Siujilla, de Serdenya de Cordoua, de Corcega, de Murcia, de Jaen, dels Algarbes, de Algezira, de Gibaltar, comte de Barcinona, senyor de Vizcaya e de Moljna, duch de Athenes e de Neopatria, comte de Rossello e de Cerdanya, marques de Oristany, comte de Gociano: Al magnifich e amat conseller e mestre de la sequa nostra en lo regne de Valencia mossen Andreu Cathala, salut e dilectio. Per quant Johan de Medina nostre criat, ha fet alguns vaitges de nostres manaments, en los quals ha fetes moltes despeses a fins aci neguna satisfaccio per nos se li ha feta, e volent exonerar nostra reyal consciencia li hauem feta gracia de tres milia e cinchcents sols jaquesos pagadors a ell dels emoluments e drets a nos pertanyents, de la moneda que ses batuda en aqueixa casa e sequa, del jorn que per lo Rey nostre senyor de inmortal memoria, nos fonch feta gracia fins al dia que per nos fonch manat sobreseure en lo batiment de aquella, e per ço, ab tenor de la present, vos dihem e manam expressament e de nostra certa scientia, que dels dits drets e emoluments a nos pertanyents com dit es, doneu e pagueu al dit Johan de Medina los dits iij. m. d. sols. per la raho dessus dita, primerament e abans de totes qualsevol assignacions axi a ell com a altres qualsevol persones per nos fetes en los dits drets e emoluments E quant los dits iij. m. d. sols. li donareu e pagareu, cobrareu d'ell apoqua opportuna, E la present ab la qual diem e manam de la dita nostra certa scientia al mestre racional de nostra Cort en lo dit regnes e a son lochtinent e altres qualsevol persones que vostres comptes hoyran e examjnaran, que al temps de la reddicio e examjnacio de aquelles, metent vos en data e exito haureu dat e pagat al dit Johan de Medina los dits iij. m. d. sols. per raho dessus dita. E restituint la dita apoqua, aquells vos reeban e metan en vostres comptes. Tot dubte, difficultat e contradiccio cessants, no sperant de nos altre manament ne cautela perque es nostra incomutable voluntat e volem per vos axi se faça. Dat. en Toledo a nou dies del mes de juny, en lany de la natiuitat de nostre senyor mil cccclxxx. V.' G. Sanchiz. In peccunie sigillj secretarij P.° V.' Arinyo Conservator. Probatum.

Mateu 1930, doc. 14; AGV, Mestre Racional, sig. c. 8.492, f. 20 i 20 v.

975 16 juliol 1480 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

Confirmació de Jordi Vidal en el càrrec de mestre de la seca de Perpinyà.

Botet, p. 320; ACA, reg. 3538, f. 98 v.

976 30 novembre 1480 SARDENYA

Antoni Vidal i Marc Lesques són elegits alcaldes pels operaris de la seca.

Sollai, p. 111-112.

977 1480/81 SARDENYA

Taula d'equivalències de monedes:

2 sous calleresos	= 1 sou de diners de Barcelona

Sollai, p. 112; ASC, vol. B4, f. 8

1 tarí	= 5 sous de moneda callaritana
1 carlí	= 2 sous i 1 diner de moneda callaritana

1 ducat = 50 sous calleresos
1 unça de Sicília = 7 lliures i 10 sous calleresos

Sollai, p. 112; ASC, vol. B4, f. 17 v.

978 Barcelona i altres llocs 1481/1489 CATALUNYA

Recull de casos d'ingressos per composicions amb acusats de falsificar o retallar les monedes: 1481 a Lleida, per retallar; gener de 1483 a Barcelona, per haver pagat amb pacífics falsos; 19/08/1483 a Lleida, per haver retallat carlins; 20/08/1483 a Lleida, per haver pagat amb diners i malles de Tarragona falsos; 18/09/1483 a Lleida, per haver retallat rals de Barcelona; 13/11/1483 a Lleida, per haver retallat rals; 10/12/1483 a Cervera, per haver fet córrer moneda falsa; 23/10/1484 a Manresa, per haver pagat amb ploms falsos; 21/08/1489 a Barcelona, per haver fabricat moneda falsa (*"per moneder"*); 14/10/1489 a Barcelona, per haver pagat amb rals i carlins falsos.

Junyent 2013, doc. 4 a 13

979 8 febrer 1481 CATALUNYA

Per defunció de Salvador Spano, és nomenat Jaume Eimeric mestre de la seca de Barcelona. Diu Botet que hi ha altres nomenaments fets pel rei a la seca, que corresponen als anys 1479, 1480 i 1481.

Botet, p. 320; ACA reg. 3538, f. 130.

980 12-15 març 1481 Barcelona CORONA

En aquests dies, es varen batre a Barcelona 123 marcs, 2 unces, 1 diner i 21 grans de florins, és a dir, unes 820 peces.

Sanahuja, ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seca de Barcelona, reg. 1993, inèdit.

981 26 agost 1481 Barcelona CATALUNYA (Girona)

Llicència atorgada pel rei a la ciutat de Girona per a encunyar 200 lliures de menuts. Seran del metall que ells vulguin, amb les armes de Girona i amb l'obligació d'assegurar-los.

Nos Ferdinandus dei gracia rex Castelle, Aragonum, legionis, Toleti, Valencie, Gallecie, Maioricarum, Hispalis, Sardinie, Cordube, Murcie, Giennis, Algarbii, Algezire, Gibraltaris, comes Barchinone, dominus Vizcaye et Moline, dux Athenarum et Neopatrie, comes Rossilionis et Ceritarie, marchio Oristanni, comesque Gociani: Quia civitatis nostra Gerunde et illius res publica propter penuriam monete minute detrimentum patitur, taliter ut illius singulares res minutas seu qui parvo venduntur seu emuntur precio emi vel vendi absque singularium dicte civitatis maximo incomodo nequeunt, et sic negociacio ipsius civitatis impeditur. Idcirco, nostre magestati vestri dilectorum et fidelium nostrorum Jacobi Scales et Raymundi dez Puig, sindicorum per dictam civitatem ad curias generales que in presencium in hac civitate incolis huius principatus Cathalonie celebramus, humili supplicatum fuit ut licenciam cudendi parvulos sive minutos usque ad quantitatem ducentorum librarum eidem concedere de nostri regia benignitate dignaremur. Nos vero, volentes ut dicta civitas illiusque res publica ac illius singulares libere emere et vendere res eisdem necessarias possint, et negociacio in dicta civitate libere fieri valeat, nec propter dicte monete penuriam aut deffectum damnum aut detrimentum paciatur, vestri supplicacionibus benigne inclinati; tenore presentis et de nostri certa sciencia, delliberate et consulto, licenciam facultatem et permissum vobis dicte universitati civitatis Gerunde concedimus, ut quibus vis prohibicionibus, pragmaticis, ordinacionibus et aliis quibusvis contrarii disponentibus, et penis in eis adjectis non obstantibus, possitis et valeatis cudere et cudi facere in dicta civitate Gerunde minutos sive monetam minutam, cuiuscumque metalli volueritis, cum signo seu armis dicte Civitatis, usque ad quantitatem ducentarum librarum: hec videlicet adjecto, quod dicta civitas teneatur assecurare et assecuret ydonee de recuperando dictam monetam minutam ab illis in quorum posse devenerit, et loco illius aliam bonam monetam auri seu argenti restituendo et commutando cum ei quando et quociens inde fueritis requisiti: Et ut id melius et facilius fieri valeat, una per dictam civitatem eligatur, nominetur, et deputetur persona, que dictas pecunias, cum inde requisita fuerit, cum bonis commutet, adeo ut hac via cives dicte civitatis comode negociare, vendere, et emere res necessarias que parvo venduntur et emuntur precio, possint et valeant. Illustrissimo propterea Joanni, principi asturiarum et Gerunde, primogenito nostro carissimo et in regnis et terris nostris post felices et longevos dies nostros indubitato sucessori, intentum nostrum declarantes, sub paterne benedictionis obtentu dicimus, gerenti vero vices nostra generali gubernatoris in principatu Cathalonie, vicariis, baiulis, subvicariis, subbaiulis, ceterisque universis et singulis officialibus nostris ad quos spectet dicimus, precipimus et jubemus, expresse et de certa sciencia, ad nostre gracie et amoris obtentum, penamque florenorum auri aragonum mille nostris inferendam erariis, ut nostram huiusmodi licenciam, facultatem et permissum, et omnia et singula in ea contenta, teneant firmiter et observent, et faciant per quos deceat inviolabiliter observari, et non contra faciant vel veniant, aut aliquem contra facere vel venire sinant, racione aliqua sive causa, In cuius rei testimonium presentes fieri jussimus nostro sigillo secreto in dorso munitas. Datas Barchinone die .xxvj°. augusti anno a nativitati domini millessimo .CCCCLXXX. Primo. yo el rey. Vidit Petrus Forner, locumtenens in officio consiliarius generalis. vidit Malet fisci advocatus. vidit Gabriel Sanchez generalis thesaurarius.

Botet, doc. 84, AMG, Llibre I de Moneda, f. 1

981 a 1 setembre 1481 Barcelona MALLORCA

Per renúncia de Pere Descatllar, el rei designa el seu fill mestre de la seca amb caràcter vitalici. El seu pare l'anomena Pere Abrí Descatllar.

Campaner, p. 82. A. A., Vol. de Lletres Reials de 1482 a 1485, f.3.

982 23 octubre 1481 Barcelona CATALUNYA (S. Celoni)

L'infant Enric, lloctinent del rei, atorga llicència a Sant Celoni per a encunyar menuts fins a 70 lliures, amb el metall que vulguin i amb les armes de la vila, amb l'obligació d'assegura-los.

Nos Infans Enricus etc.: Quia villa Sancti Celdonii et illius singulares propter penuriam monete detrimentum patitur, ita ut res minutas seu que parvo venduntur seu emuntur precio emi vel vendi absque singularium dicte ville maximo incommodo nequeunt, et sic negociacio ipsius ville impeditur. Idcirco, nobis pro parte iuratorum dicte ville humiliter supplicatum fuit, ut licenciam cudendi parvulos sive minutos usque ad quantitatem septuaginta librarum eidem concedere de nostri benignitati dignaremur. Nos vero, volentes ut dicta villa illiusque respublica et illius singulares libere emere et vendere res eisdem necessarias possint, et negociacio in dicta villa libere fieri valeat, nec propter dicte monete penuriam aut deffectum damnum ac detrimentum paciatur, vestris supplicacionibus benigne inclinati, Tenore presentis et de nostri certa sciencia, deliberate et consulto, licenciam facultatem et permissum vobis dicti universitati ville Sancti Celdoni concedimus, ut quibusvis prohibicionibus pragmaticis ordinacionibus et aliis quibusvis contrarium disponentibus, et penis in eis adiectis non obstantibus, possitis et valeatis cudere et cudi facere in dicta villa Sancti Celdoni minutos sive monetam minutam, cuiuscumque metalli volueritis, cum signo seu armis dicte ville, usque ad quantitatem septuaginta librarum: hoc videlicet adiecto, quod dicta villa teneatur assecurare et assecuret idonee de recuperando dictam monetam minutam ab illis in quorum posse devenierit, et loco allius aliam bonam monetam auri seu argenti restituendo et conmutando cum quando et quociens inde fueritis requisiti: et ut melius et facilius fieri valeat, una per dictam villam eligatur nominetur et deputetur persona, que dictos pecunias, cum inde requisita fuerit, cum bonis comutet, adeo ut hac via singulares dicte ville comode negociari vendere et emere res necessarias que parvo venduntur et emuntur precio, possint et valeant. Nobili propterea magnifico consiliario et dilectis dicti domini Regis et nostris gerentivices generalis gubernatoris in principatu Cathalonie, vicariis, baiulis, subvicariis, subbaiulis, ceterisque universis et singulis officialibus Regiis ad quos spectet, dicimus precepimus et jubemus, expresse et de certa sciencia, ad regie et nostre gracie et amoris obtentum, penamque florenorum auri aragonum mille regiis inferendam erariis, ut nostram huiusmodi licenciam facultatem et permissum, et omnia et singula in ea contenta, teneant firmiter et observent et faciant per quos deceat inviolabiliter observari, et uon contrafaciant vel veniant aut aliquem contrafacere vel venire sinant aut permittant, racione aliqua sive causa. In cuius rei testimonium presentem fieri jussimus Regio sigillo generalis locumtenentis in dorso munitam. Datam Barchinone, die vicesimo quinta mensis octobris, anno a nativitate domini .MCCCCLXXXV. El Infante. Dominus infans locumtenens generalis mandavit michi Joanni Mallen et viderunt eam regis cancellarius et Malet fisci advocatus.

Botet, doc. 92; ACA: reg. 3802, f. 2.

982 a 1482 ARAGÓ

Segons Pío Beltrán, els estaments del regne, en conèixer la intenció del rei de batre moneda d'or i d'argent, envien un emissari a Ferran II per a dir-li que no hi ha moneda ni tant sols d'argent, causa per la qual cessa el comerç, i que el florí es paga en un preu excessiu. En les instruccions donades a l'emissari, li diuen que si el rei vol fer moneda d'or o d'argent, li ha de dir que això no és possible ja que el fur d'Aragó disposa que les monedes d'aquests metalls no es poden batre sense el consentiment de les Corts Generals. També li diuen que es va tolerar que el seu pare batés or i argent perquè feia temps que no se'n batia, però que ara no se n'havia de batre *"porque era assi en la liga como en el peso muy dañosa según el precio que le ponian"*.

Beltran, p. 450, ACA? (no diu l'arxiu), reg. 1483, f. 23 i reg d'Actes Comuns, f. 69-76.

983 7 maig 1482 Barcelona CATALUNYA (Vilafranca del Penedès)

L'infant Enric, lloctinent del rei, concedeix una llicència a Vilafranca del Penedès per a batre senyals o menuts fins a 70 lliures, amb l'obligació d'assegurar-les.

Nos Infant etc. Attenens e considerants que [per] part de vosaltres jurats prohomens e singulars persones de Vilafrancha de Penades, es stada significada la molta necessitat que suffiren e tolleren per fretura de moneda menuda, en tant que moltes de vegades com hauen ops de comprar per menut carn pa vi e altres vituales per lo viure de vosaltres, se sdeve que per no tenir moneda menuda vosaltres a donar ni los que venen aquelles a tornar vos en cambi per lo reyal que donau, no les podeu haver, e axi pasau e sofferiu moltes necessitats: perço, a humil suplicacio de vosaltres, e moguts per los respectes dessus dits, ab tenor de les presents donam licencia facultat e permis que liberament e sens incorriment de pena alguna puxau fer senyals de coure, que quiscu valegue hun diner, en loch de moneda menuda, fins en quantitat de .lxx. lliures, los quals valeguen e correguen en aqueixa dita vila de Vilfranca de Penades entre vosaltres: Puig, empero, per aqueixa universitat sien eletes una persona o dues, les quals sien tengudes e obligades cobrar los dits menuts, e donar per aquells moneda d'or o d'argent bona e de bon pes e de la que de present corre en lo present principat de Cathalunya e al for que valll, a la persona o persones que los dits menuts los donaran e restituhiran; les quals coses entimareu e no-

tificareu, perque a tothom sie manifest, ab ab veu de publica crida, fahedora per los lochs acostumats de aqueixa dita vila: injungint e manant per ço per les presents als portanveus de governador en lo principat de Cathalunya, batle general, veguer, sotveguer e altres officials de la dita vila de Vilafranca de Penades, que la present nostra licencia tinguen serven e guarden, tenir servar e guardar façen inviolablement, si la gracia del dit Senyor Rey e nostra an cara e pena de dos milia florins evitar desijen. En testimoni de les quals coses manam les presents esser fetes, sagellades ab lo segell reyal en lo dors de aquelles. Data en Barchinona, a .vij. dies de maig, en lo any de la nativitat de nostre senyor mil .cccc.Lxxxij. El Infant.

Botet, doc. 87; ACA; reg 3799, f 113

984 17 juny 1482 Barcelona CATALUNYA

Segons la documentació municipal, el florí es cotitza a 16 sous i sis diners.

A 17 de juny 1482, lo florí de or valia a.° (a rahó) 16 sous 6, com apar ab acte dit die.

Rúbriques de Bruniquer, p. 135.

985 1 juliol 1482 MALLORCA

Els jurats de Mallorca plantegen el problema del valor i del curs excessiu de les monedes d'or foranes, que perjudiquen el seu numerari. L'infant Enric, lloctinent del rei, mana que es formi una comissió amb el mestre de la seca i altres experts perquè determinin el for que correspon a cada moneda.

Infant don Enric de Aragó e de Sicilia, duc de Sogorb, compte de Empories, &.° loctinent general del serenissimo S.or Rey S.or nostre observatissim en lo principat de Cathalunya, regne de Mallorques e illes a ell adjacents al spectable magnifich conseller del S.or Rey e amat nostre mossen Blanes de Berenguer loctinent general del dit S.or en lo regne de Mallorques, saluts e dilectio. Entes havem per humil expositio a nos feta per part del amat nostre mossen Pere des Catllar mestre de la secha e senyor de la bossa del or del dit regne que en la dita secha han acustumat batre e baten dues monedes d'or, ço es florins reyals, e una de argent, ço es cruats, les quals monedes eren affforades e corrien a cert for per tot lo dit regne, e les monedes stranyes corrien abello e comunament per lo que valien de or e argent, e que es veritat que en l'any mil CCCCL dos essent vingut al dit regne per loctinent e governador mossen Franci de Arill, per quant les persones qui ab ell vingueren de Napols portaren molts ducats e altres monedes stranyes a suplicatio dels jurats de la dita ciutat e regne entrevenint hi lo procurador reyal foren affforats los ducats venetians a XXVII sous ducat, e tots los altres ducats XXVI sous ten solament, e axi han corregut del dit any fins circa VIII o X anys ha que los taulers passats per la universitat del dit regne feren pagaments de ducats al poble a mes for, e axi per aquell desorde los ducats son pujats fins a XXXII sous dexant en derrer la moneda del dit regne ab gran desonor e prejudici, de manera que los dits ducats vuy valen vuit per cent mes que los florins e deu o dotse per cent mes que los reyals d'or, e per aquest gran damnatge de la secha e de tot lo regne es stat principat plet per lo mestre de la secha contra la universitat demanant lo dampnatge per ell rebut e sostengut per lo dit desorde donant affforament, e fins assi se diu ninguna cosa es stada provehida en gran dan no sols de la dita secha mes de tot lo regne. E per ço suplicats humylment de remey oportu de justitia, ab tenor de les presents de nostra certa scientia e consultament vos deym y manam stretament sots obtentio de la reyal gratia e amor, e pena de mil florins d'or als coffrens del senyor Rey aplicadors, que de continent tota dilatio apart posada convoqueu los dits procurador reyal e jurats ab lo dit mestre de la secha e encara totes aquelles persones que us semblara deure s'hi convocar, e per llevar lo dan que per les coses desus dites se diu prove a aquex regne e a la dita secha entengan en redressar e proporcionar les dites monedes de or, de manera que les propries resten affavorides e no abatudes segons la vera valor de quascuna de aquelles, com axi se fassa e se dega fer en tot regne e terra ben regida, e nos parega que axi sera satisfer al servey del senyor Rey. Datum en al primer se juliol any mil CCCCLXXXII. Infans In Maj m locumt. p.° R.° XXXXVII. V.t Vicecanc.

Campaner, doc. 28; AA, Volum de Lletres Reials, de 1482 a 1485, f. 56

986 17 setembre 1482 Agramunt CATALUNYA (Talarn)

L'infant Enric, lloctinent del rei, atorga una llicència a la vila de Talarn per a batre senyals d'aram o de plom, que poden variar cada quatre mesos per a evitar falsificacions.

Nos Infans etc. Com la vila e universitat de Talarn, situada en los confines de Pallars, sia venguda en gran penuria e fretura de diners menuts, en tan que la negociacio de la dita vila ve molt a menys e la cosa publica de aquella reb e pren gran detriment: per tant, som stats supplicats per los amats nostres en Bernat Ferrer, batle de la dita vila, e Arnau Sabater, sindich, per part dels consols e universitat de la dita vila a nos tramesos. los volguessem donar licencia e facultat, axi com a les altres viles e universitats de Cathalunya, poguessen fer alguns senyals qui servesquen en loch de dines menuts. Nos perço, volent aconsellar e provehir a la indempnitat dela dita vila e universitat de aquella, e aximateix per condecendre a la supplicacio per part dels consols e universitat de la dita vila de Talarn a nostra excellencia feta; Ab tenor de les presents, expressament e de certa sciencia, donam e consentim licencia e facultat als consols e universitat de la dita vila, que sens incorriment de pena alguna, en huna e moltes vegades, puxen fer e fabricar alguns senyals de matall, axi d'aram, coure com plom, ab lo senyal de la dita vila, fins en quantitat de vint e cinch lliures; lo qual senyal, per evitar fraus, de quatre en quatre mesos, o per aquell temps que a ells ben vist los sera puguen variar e mudar en aquella forma e manera que ben vist los sera, e sia mes util a la cosa publica, los quals per los homens e habitdors de la dita vila se haien a pendre; per tant, ab tenor de les presents, expressament e de certa sciencia, dihem e manam etc. etc. Dada en la vila de

Agramunt, a .xvij. dies del mes de setembre, en l'any de la nativitat de nostre senyor Mil .cccc.Lxxxij. El Infante.

Botet, doc. 88; ACA; reg. 3858, f. 35.

987 1483 VALÈNCIA

Segons Mateu, que diu obtenir-ho de Hamilton, en aquest any el rei mana deixar d'emprar, per a l'or a València, el marc de Perpinyà i que s'usi el marc de Castella. Es tracta d'un error. Hamilton diu, i encara dubitativament, que potser es va deixar d'emprar el marc de Perpinyà i es passà a emprar el marc de València.

Mateu 1956, p. 75; Hamilton, p. 35.

988 1483 VALÈNCIA

Ordre a Andreu Català de batre excel·lents a llei de 23,75 quirats i talla de 33,5 peces el marc, amb el tipus de les dues efígies reials enfrontades, a nom del rei i de la reina de Castella i amb les armes de Castella/Lleó, Aragó/Sicília. També per a fer mitjos a talla 67 i quarts a talla 134. Segons Mateu, el ducat o mig excel·lent valia 21 sous i el nom de ducat i doble ducat prevalgué sobre el d'excel·lent i mig excel·lent.

Mateu, p. 91, AGV, Mestre Racional, leg. 355, C.4892.

989 9 febrer 1483 SICÍLIA

S'equipara el florí de Sicília, moneda de compte que valia 12 carlins, amb el florí d'or català.

Trasselli 1959, p. 105-106.

989 a 4 agost 1483 CATALUNYA (Girona)

En virtud del privilegi del 21 de juliol d'aquell any, que els atorga la llicència per a batre 200 lliures més de menuts o senyals, s'obre la caixa dels encunys i s'hi troba el que s'hi indica, on hem interpretat que "barbuts" es refereix al florí de Girona, on Sant Joan apareix amb una poblada barba.

Primo unes tisores de ferri. Item unes tenaylles de prorrotar Item trosses de ferro o encunys de monedar ab la G per batre los menuts novament batuts. Item altre encuny de batre de les maylles darrereament batudes. Item dos trossells de ferro per monedar menuts abdos ab les armes de la ciutat. Item altre emprenta ab semblants armes de la Ciutat. Item un altre trossell de batre los barbuts.

Botet, p. 329, vol. II.

990 25 agost 1483 CATALUNYA (Palamós)

L'infant Enric, lloctinent, atorga a la vila de Palamós la facultat de batre menuts fins a 25 lliures, del metall que vulguin, amb les armes de la vila i amb l'obligació d'assegurar-los. L'any següent, li atorgà una altra llicència per a batre fins a 50 lliures i, el 1486, una altra per a batre fins a 100 lliures.

Nos Infans Enricus etc.: Quia villa de Palamosio et illius res publica propter penuriam monete detrimentum patitur, taliter ut illius singulares res minutas seu que parvo venduntur seu emuntur precio emi vel vendi absque singularium dicte ville maximo incommodo nequeunt, et sic negociacio ipsius ville impeditur. Idcirco, nostre excellencie pro parte baiuli et juratorum dicte ville humiliter supplicantum fuit, ut licenciam cudendi parvulos sive usque ad quantitatem viginti quinque librarum eidem concedere de nostri benignitate dignaremur. Nos vero, volentes ut dicta villa illiusque res publica ac illius singulares libere emere et vendere res eisdem necessarias possint, et negociacio in dicta villa libere fieri valeat, nec propter dicte monete penuriam aut deffectum dampnum ac detrimentum paciatur, vestris supplicacionibus benigne inclinati, tenore presentis, et de nostri certa sciencia, deliberate et consulto, licenciam facultatem et permissum vobis baiujo et juratis dicte universitatis ville predicte de Palamosio concedimus: ut quibusvis prohibicionibus prachmaticis ordinacionibus et aliis quibusvis contrarium disponentibus, et penis in eis adiectis non obstantibus, possitis et valeatis cudere et cudi facere in dicta villa de palamosio minutos sive minutam, cuiuscumque metalis volueritis, cum signo seu armis dicte ville, usque ad quantitatem dictarum viginti quinque librarum, hoc videlicet adiecto: quod dicta villa teneatur assecurare et assecuret ydonee de recuperando dictam monetam minutam ab illis in quorum posse devenerit, loco illius aliam bonam monetam auri seu argenti restituendo et conmutando cum quando et quotiens inde fueritis requisiti: et ut melius et facilius fieri valeat, una per dictam villam eligatur nominetur et deputetur persona, que dictas peccunias, cum inde requisiti fuerit, cum bonis commutet, adeo ut hac via singulares dicte universitatis commode negociaciare vendere et emere res necessarias que parvo venduntur et emuntur precio possint et valeant. Nobili propterea magnifico consiliario et dilectis dicti domini Regis et nostris gerentivices generalis gubernatoris in principatu Cathalonie, vicariis, baiulis, subvicariis, subbaiulis, Ceterisque universis et singulis officialibus Regiis ad quos spectet, dicimus precipimus et jubemus expresse et de certa sciencia, ad regie et nostre gracie et amoris obtentum, penamque florenorum auri aragonum mille regiis inferendam erariis, ut nostram huiusmodi licenciam facultatem et permissum, et omnia et singula in ea contenta, teneant firmiter et observent et faciant per quos deceat inviolabiliter observari, et non contrafaciant vel veniant aut aliquem contra facere vel venire sinant, ratione aliqua sive causa. In cuius rei testimonium presentem fieri jussimus regio sigillo in dorso munitam. Datam in villa Calidarum de Montebovino, die .xxv mensis augusti, anno a nativitate domini millessimo .cccclxxxiij. El Infante. Dominus infans locumtenens generalis mandavit mihi Joanni Mallen, visum per vicecancellario et Montfort pro generali thesaurario.

Botet, doc. 89, ACA, reg. 3800, f. 95; Botet, p. 336; reg 3802.

991 25 agost 1483 Lleida CATALUNYA (Lleida)

La ciutat de Lleida, davant el problema de la manca de pugeses de la ciutat i la contaminació de numeraris locals, molts dels quals poden ésser falsos, delibera si cal fer una nova emissió de pugeses *"de bon matayll del cuny bo e fer alguna provisió en los diners falsos que huic corren"*.

Sanahuja 2002, p. 44.

992 9 gener 1484 CATALUNYA (S. Feliu de Guíxols)

L'infant Enric, lloctinent, atorga llicència a la vila de S. Feliu de Guíxols per a batre menuts fins a 100 lliures, amb el metall que vulguin, amb les armes de la vila i amb l'obligació d'assegurar-los.

Nos Infans Enricus etc. Quia villa Santi Felicis Guixolensis et illius res publica propter penuriam monete detrimentum patitur, taliter ut illius singulares res minutas seu que parvo venduntur seu emuntur precio emi vel vendi usque singularium dicte ville maximo inquomodo nequeunt, et sic negociacio ipsius ville impeditur; Idcirco, nostre ex.cie pro parte juratorum dicte ville humiliter suplicatum fuit, ut licenciam cudendi parvulos sive minutos usque ad quantitatem centum librarum eidem concedere de nostri benignitate dignaremur. Nos vero, volentes ut dicta villa illiusque res publica ac illius singulares libere emere et vendere res eisdem necessarias possint, et negociacio in dicta villa libere fieri valeat, ne propter dicte monete penuriam aut deffectum damnum aut detrimentum paciatur, vestris supplicacionibus benigne inclinati: Tenore presentis, et de nostri certa sciencia, deliberate et consulto, licenciam facultatem et permissum vobis dicte universitati ville Sancti Felicis concedimus, ut quibusvis prohibicionibus pracmaticis ordinacionibus et aliis quibusvis contrarium disponentibus, et penis in eis adiectis non obstantibus, possitis et valeatis cudere et cudi facere in dicta villa sancti felicis minutos sive monetam minutam, cuiuscumque metalli volueritis, cum signo seu armis dicte ville, usque ad quantitatem centum librarum: hoc videlicet adiecto, quod dicta villa teneatur assecurare et assecuret ydonee de recuperando dictam monetam minutam ab illis in quorum posse devenerit, et loco illius aliam bonam monetam auri seu argenti restituendo et commutando cum quando et quociens inde fuerint requisiti: et ut melius et facilius fieri valeat, una per dictam villam eligatur nominetur et deputetur persona, que dictas pecunias, cum inde requisita fuerit, cum bonis comutet, adeo ut hac via singulares dicte ville comode negociari vendere et emere res necessarias que parvo venduntur precio et emuntur, possint et valeant; nobili propterea magnifico consiliario dilectus dicti domini Regis et nostris gerentivices generalis gubernatoris in principatu Cathalonie, vicariis, baiulis, subvicariis, subbaiulis, ceterisque universis et singulis officialibus regiis ad quos spectet, dicimus precipimus et jubemus, expresse et de certa sciencia, ad regie et nostre gracie et amoris obtentum, penamque florenorum auri aragonum mille regiis inferendam erariis, ut nostram huiusmodi licenciam facultatem et permissum, et omnia et singula in ea contenta, teneant firmiter et observent et faciant per quos deceat inviolabiliter observari, et non contrafaciant vel veniant aut aliquem contrafacere vel venire sinant racione aliqua sive causa. In cuius rei testimonium presentem fieri jussimus, Regio sigillo generalis locumtenentia in dorso munitam. Datam Barchinone, die .viiij. mensis januarii anno a nativitate domini .M.cccc Lxxxiiij. El Infante.

Botet doc. 90, ACA; reg. 3800, f. 121 v. y 122.

993 1 febrer 1484 S. Feliu de Guíxols CATALUNYA (S. Feliu de Guíxols)

Des d'aquesta data, hi ha diferents acords i notícies sobre aquesta emissió de moneda municipal que es baté contramarcant els rocabertins i el destí que es donà als seus beneficis.

Botet, p. 336; Crusafont 1990, p. 273

994 18 juliol 1484 CATALUNYA (L'Albi)

L'infant Enric, lloctinent, atorga una llicència a la vila de l'Albi per a substituir, per altres peces de coure, els menuts de plom ("plúmbeos", però pot referir-se a incuses) que estava facultada de batre. Imposa la condició d'assegurar-les.

Nos Infans Enricus etc. Ut informamur, universitas ville seu loci del Albi, propter eam necessitatem quam patiebatur et nunc eciam patitur monete parvule seu minute, ad res que parvo emuntur et venduntur incolis illius valde necessarie, licenciam obtinuit cudendi parvulos minutos plumbeos usque ad certam quantitatem. Et quoniam civitates et ville eidem universitati viciniores, non ea forma ac sustancia plumbea minutorum sed erea et alterius forme utuntur, quo fit ut, docente quidem rerum omnium matre experiencia, minuti ipsis plumbei quibus ipsa villa del Albi hactenus usa est, illi adeo inutiles efecti sunt, quod propter illos pocius sua negocia impediri quam expediri videantur: fuit igitur pro parte dicte universitatis del Albi nobis humiliter supplicatum, quod sublata ipsa licencia cudendi ipsos minutos plumbeos, aliam consimilem licenciam et seu permissum cudendi parvulos sive minutos erea cum eo signo et litteris quas voluerit concedere et indulgere eidem univesitati dignaremur, atque nos, huiusmodi supplicacione tamquam racioni consona exaudita benigne, tenore presencium, revocata primum dicta licencia cudendi ipsos minutos plumbeos, illisque ante omnia ab his in quorum potestatem devenerunt recuperatis aliaque moneta aurea vel argentea loco illorum eis tradita, consimilem licenciam cudendi minutos ereos sub illas forma et cuni eo signo et litteris quos decreverint et usque ad quantitatem in alia licencia cudendi minutos plumbeos contenta, dicte universitati ville del Albi et illius officialibus, de nostra certa sciencia, deliberate et consulto, concedimus et liberaliter elargimur, itaquod quibuscumque prohibicionibus pracmaticis sanctionibus et ordinacionibus contrarium forte disponentibus, ac penis in eis adiectis non obstantibus, dicta univesitas et officiales del Albi dictos minutos

ereos, in locum aliorum plumbeorum, cudere et cudi facere, et in emptionibus et vendicionibus quarumcumque rerum singulares dicte ville expendere, et seu soluciones libere et impune facere possint: hoc videlicet adiecto, quod universitas dicte ville teneatur asecurare idonee de recuperando dictam monetam minutam eream ab illis in quorum devenerit potestatem, et loco illius aliam bonam omonetam auream seu argenteam in huiusmodi principatu currentem restituendo et commutando cum quando et quociens fuerint requisitum; ut quod id melius et facilius fieri valeat, una pro dictam universitatem eligatur persona, apta et idonea, que cum requiratur dictam monetam eream cum memorata aurea vel argentea commutet, adeo ut ii qui illam eream receperint fraudari nequeant, sed bona per eos recuperata moneta ad negociandum cum incolis et habitatoribus dicte ville promptiores eficiantur; nobili propterea magnifico consiliario dilectisque dicti domini Regis et nostris gerentivices generalis gubernatoris in Cathalonia, nec non vicariis, baiulis, subvicariis subbaiulis, ceteris demum universis et singulis officialibus regiis ad quos spectet, dictorumque officialium locatententibus presentibus et futuris, dicimus precipimus et mandamus, sub ire et indignacionis regie incursu, ac ad penam mille florenorum auri aragonum regiis inferendorum erariis, quod nostram huiusmodi licenciam et permissum, omniaque et singula supra contenta, teneant firmiter et observent, et faciant ab aliis inviolabiliter observari, et non contrafaciant seu veniant aut quempiam contrafacere permittant racione aliqua sive causa. In quorum testimonium, presentem fierei jussimus regio sigillo in dorso munitam. Datam Barchinone, die .xviij. julii, anno a nativitate domini .M.cccc.Lxxxiiij. El Infante.

Botet, doc. 91; ACA; reg. 3801, f. 21

995 24 octubre 1484 Manresa CATALUNYA (Manresa)

El pagès Francesc Guerau, inculpat d'haver falsificat menuts de Manresa, arriba a una composició pagant 30 lliures.

Sanahuja 2004, doc. 9, p. 63; ACA, Mestre Racional, vol. 1746 de Joan II, f. 36.

996 15 novembre 1484 Saragossa ARAGÓ

"*Acto*" de les Corts d'Aragó pel qual es determina la fabricació dels aragonesos de plata, el pes dels quals és la meitat que els rals tradicionals. Es baten també mitjos rals, diners de billó i "miajas" o mitjos diners. Es faciliten les característiques de totes aquestes monedes.

Considerando ser cosa muy necessaria al bien publico del reyno de Aragon que en aquel se falle en abundancia moneda, sinse la qual comercios algunos bien fazer no se pueden, e queriendo remediar los danyos que se siguen e la vexacion que de continuo los singulares del dicho reyno reciben por ser mucho diminuyda la moneda menuda de aquel, la qual fallar no se puede sino en muy poqua quantidat y aquella con grant difficultat e trabajo, e que otra provision pora esto no es sufficiente sino que de nuevo se faga moneda en el dicho reyno, por tanto, el senyor lugartenient general, de voluntat de la Cort e quatro braços de aquella, con las salvedades e protestaciones inffrascriptas e no sinse aquellas, e sin derogacion de qualesquiere actos e comissiones de greuges fechos en favor de los agraviados en la Corte General del dicho reyno ultimamente celebrada en la ciudat de Tarraçona, a los quales por el acto presente no entiende a derogar, antes quiere e le plaze resten en su efficacia, firmeza e valor, estatuece e ordena en el dicho reyno de Aragon se faga de nuevo moneda de la ley, valor e peso siguientes:

Primo, que se batan sueldos de plata de ley de onze dineros y que pese la pieça hun arienço; y mas, medios sueldos de la mesma plata, que pese cada pieça medio arienço; de manera que setze sueldos pesen una onza y trenta y dos medios sueldos una onza de plata de la dicha ley de onze dineros; las quales monedas de plata se nombren aragoneses e se fagan con la emprenta e senyal de los juanines. E que se batan jaqueses en hun marquo de los quales aya una onça y hun quarto de argent fino de copella e senys onzas e tres quartos de arambre; y de hun marquo ayan de sallir vint y quatro sueldos de jaqueses. E mes, se ayan de batir miajas, en el marquo de las quales aya de haver treze arienços y medio de plata fina de copella y lo restante sera de arambre, e aya de haver en el marquo diziocho sueldos de las dichas miajas. E que la casa e officiales de la moneda ayan de batir la dicha moneda desta manera, que batiendo seys marquos de jaqueses y de miajas, conviene a saber los cinquo marquos de jaqueses y el uno de miajas, puedan batir dos marquos de sueldos y medios sueldos de los dichos aragoneses, tantos de los unos como de los otros y no mas, y asi ayan de batir a este respecto toda la moneda que por el present acto es dispuesto se faga. E por benefficio grande e universal del dicho reyno e conservacion de los fueros, privilegios, libertades, usos e costumbres de aquel, disponentes sobre la moneda de la qual en aquel se aya de usar, el dicho senyor lugartenient general, de voluntat de la dicha Cort, statueçe e ordena que la dita moneda se aya de fabricar e fazer de nuevo en la ciudat de Çaragoça e no en otro lugar del dicho reyno, fasta la quantidat inffrascripta en esta manera: que de la moneda de plata suso dicha se faga gasta en quantidat de cient y veynte mil marquos, dentro tiempo de dos anyos y medio contados del dia presente en adelante. E que moneda otra alguna de nuevo ni mas de la suso dicha ni despues de passado el dito termino en tiempo alguno en el dicho reyno fazer no se pueda, sino por el senyor rey de voluntat de la Cort General del dicho reyno e quatro braços de aquella e no en otra manera. E porque la dicha moneda se faga devidament e segunt por el present acto es dispuesto, ordena el senyor lugartenient general, de voluntat de la dicha Cort que entrebenran en fabricar e fazer la dicha moneda e sus ministros que fabricaran e faran aquella, antes que puedan usar de sus officios ni fagan la dicha moneda, ayan de recebir e reciban sentencia de excomunicacion, la qual en ellos se promulgue por el vicario genral o official del Illustre e reverendisimo senyor arçobispo de Çaragoça e ayan de prestar homenatge e jurar en poder de los dipputados del dicho reyno e en presencia del Justicia de Aragon o de uno de sus lugartenientes o de tres jurados de la ciudat de Çaragoça, que faran la dicha moneda del peso, ley e valor suso dichos, sinse difraudar aquella en cosa alguna e que no fabricaran ni faran aquella en mayor quantidat ni en otra manera que por el present acto

es dispuesto e ordenado, de las quales sentencia de exomunicacion, homenage e jura aya de constar por cartas publicas recibideras por el notario de los dichos dipputados e por el notario de la Cort General del dicho reyno, en las quales se faga mencion de la presencia de los suso dichos. Item, por indempnidat del dicho reyno e conservacion de la moneda menuda de aquel en su ley, peso e valor, el dicho senyor lugartenient, de voluntat de la Cort, statueçe e ordena que qualesquiere officiales reales e qualesquiere otras personas e ministros suyos que entrevendran en el fabricar e fazer la dicha moneda no se puedan alegrar ni se alegren de los fueros, privilegios, libertades, usos e costumbres del dito reyno por qualquiere delicto que cometran en la fabricacion de la dicha moneda, antes contra ellos ultra los processos que por los fueros, usos e costumbres del dicho reyno se pueden fazer, se pueda inquirir e fazer enquesta delante del Justicia de Aragon o de qualquiere de sus lugartenientes, por los dichos delictos o por no haver servado el present acto en la fabricacion de la dicha moneda a instarncia del procurador de los quatro braços del regno e de qualquiere sindico e procurador de qualquiere ciudat, villa o comunidat del dicho reyno, por el qual puedan ser punidos e castigados segunt la qualidat e condicion del eproceso e delicto que hayran cometido acerqua de la dicha moneda, no obstantes qualesquiere fueros, privilegios, libertades, usos e costumbres del dicho reyno, a las quales expressament ayan de renunciar antes que puedan usar de sus oficios, de la qual renunciacion aya de constar por carta publica testifficadora por el notario de la Cort General del dicho reyno. E por quanto algunas personas del dicho reyno, postposado el divino temor e del senyor reye de sus officiales, han diminuydo de su legitimo peso las monedas de plata que en aquel corren e han corrido fasta la presente jornada, deffraudando aquellas en grant danyo de la cosa publica e singulares del dicho reyno, e podra ser lo mesmo faran de la moneda que de nuevo de plata en el dicho reyno se fara e correra, por tanto, el dicho senyor lugartenient general, de voluntat de la dicha Cort, queriendo proveher e remediar a los dichos fraudes e abusos estatuece que toda la moneda de plata que en el dicho reyno correra se aya de dar e recibir al peso suso dicho e no en otra manera alguna. E porque las monedas strangeras del reyno de Aragon que de presente corren en aquel e se reciben en lugar de los jaqueses por el grant deffeyto e diminucion de aquellos, de lo qual se sigue grant danyo a los regnicolas del dicho reyno, como sean de menos valor de lo que ser devrian, considerando el valor de los jaqueses e moneda que de nuevo se ha de fazer por tanto por la indempnidat del dito reyno e habitantes en aquel el dicho senyor lugartenient, de voluntat de la dicha Cort, quiere e manda no se use ni corran en el dicho reyno las monedas siguientes, a saber es los dineros ramillos de Valencia e los quatrines de Florencia y qualesquiere otras monedas menores de ley de jaqueses. E prohibe e vada de aquellas no se use en el dicho reyno excepto de los dineros barceloneses que se llaman del terno y los agramunteses que son conffformes con la moneda jaquesa que oy corre E queriendo proveyr al danyo que seguir se podria por ser prohibidas las monedas suso dichas, a las que de presente ternan aquellas, el dicho lugartenient general, de voluntat de la dicha Cort, prefineçe e asigna termino peremptorio de tres meses continuamente contaderos de oy adelante a qualesquiere personas de qualquiere ley, stado e condicion que sian que ternan las dichas monedas dentro de los quales se ayan de desexir de aquellas. E no res menos, dentro del dito tiempo pueda qualquiere usar de aquellas como de los jaqueses sin pena alguna, pero queden en facultat de los que los hayran de recebir que no y puedan ser conpellidos a los haver de tomar y recebir. E plaze al dicho senyor lugartenient e a la dicha Cort por el presente acto no sea fecho perjudicio alguno a los fueros, privilegios, libertades, usos e costumbres del dicho reyno disponientes cerqua la fabricacion de la moneda, aumento, mutación e disminucion de aquella e otros qualesquiere, antes aquellos no obstante el presente acto romangan e finquen en su plena efficacia e valor e en cosa alguna no sian derogados sino tanto quanto por el present acto es derogado a aquellos. La qual cedula leyda et publicada, el dicho senyor lugartenient mando aquella seyer inserta en el registro de la present Cort et ser fecha carta publica. Testimonios fueron a lo sobredicho los magnificos miçer Johan Algas, jurista, regient la cancelleria del senyor rey, et Sancho Paternoy, maestro racional del dicho senyor rey, ciudadanos de la dicha ciudat de Caragoça.

Sesma, A.D. 2, ms 67, f. 223-225.

997 17 novembre 1484 CATALUNYA (Vic)

L'infant Enric atorga llicència a la ciutat de Vic per a encunyar menuts fins a la quantitat de 300 lliures, del metall que vulguin, amb les armes de la ciutat i amb l'obligació d'assegurar-los.

Nos Infans Enricus, etc. Quia civitas Vici et illius respublica propter penuriam monete detrimentum patitur, taliter ut illius singulares res minutas seu que parvo venduntur seu emuntur precio, emi vel vendi absque singularium dicte civitatis maximo incomodo nequeunt, et sic negociacio ipsius civitatis impeditur. Idcirco, excellencie nostre pro parte consiliariorum dicte civitatis humiliter supplicatum fuit, ut licenciam cudendi parvulos sive minutos usque ad quantitatem trescentarum librarum eidem concedere de nostri benignitate dignaremur. Nos vero, volentes ut dicta civitas illisque respublica ac illius singulares libere emere et vendere res eisdem necessarias possint, et negociacio in dicta civitate libere fieri valeat, Nec propter dicte monete penuriam aut deffectum damnum aut detrimentum paciatur, vestris supplicacionibus benigne inclinati, Tenore presentis, et de nostri certa sciencia, delliberate et consulto, licenciam facultatem et permissum vobis dicte universitati civitatis Vici concedimus, ut quibusvis prohibicionibus, pragmaticis, ordinacionibusm et aliis quivusbis contrarium disponentibus, et penis in eis adiectis non obstantibus, possitis et valeatis cudere et cudi facere in dicta civitate Vici quoscumque minutos sive monetam minutam, cuiuscumque metalli volueritis, cum signo seu armis dicte civitatis, usqeu ad quantitatem trecentarum librarum, hoc videlicet adiecto, quod dicta civitas teneatur assecurare et assecuret ydonee de recuperando dictam monetam minutam ab illis in quorum posse devenerit, et loco illius aliam bonam monetam auri seu argenti restituendo et commutando, cum quando et quociens inde fueritis requisiti, et ut melius et facilius fieri valeat, una per dictam civitatem eligatur nominetur et deputetur persona, que dictas pecunias, cum inde requisita fuerit, cum bonis commutet, adeo ut, hac via, cives dicte civitatis comode negociari vendere et emere res necessarias que parvo venduntur et emuntur precio possint et va-

leant. Nobili propterea magnifico consiliario, dilectis dicti domini Regis et nostris gerentivices generalis gubernatoris in principatu Cathalonie, vicariis, baiulis, subvicariis, ceterisque universis et singulis officialibus regiis ad quos spectet, dicimus precipimus et jubemus expresse et de certa sciencia, ad regie et nostre gracie amoris obtentum, penamque florenorum auri Aragonum mille regis inferendam erariis, ut nostram huiusmodi licenciam facultatem et permissum, et omnia et singula in ea contenta, teneant firmiter et observent, et faciant per quos deceat inviolabiliter observari, et non contra faciant vel veniant aut aliquem contrafecere vel venire sinant, racione aliqua sive causa. In cuius rei testimonium presentem fieri jussimus Regio sigillo in dorso munitam. Datam Barchinone, die .xvij°. mensis novembris, anno a nativitate domini millesimo ccccIxxxiiij El Infante. Dominus Infans, locutenens generalis, mandavit mihi Joanni Malle et vidit eam regis cancellarius

Botet, doc. 86; ACA; reg 3801, f. 63

998 25 novembre 1484 Vic CATALUNYA (Vic)

Per fer front a diferents despeses, el Consell acorda emetre senyals que han d'estar en circulació fins que es cobreixin les quantitats emprades i amb l'ajut de les noves imposicions acordades.

Sanahuja 1999, doc. 4, p. 392.

999 13 gener 1485 Vic CATALUNYA (Vic)

Davant d'unes noves despeses, el Consell acorda emetre moneda menuda fins a la quantitat que les cobreixi.

Sanahuja, 1999, doc. 5, p. 393.

1000 3 gener 1486 Vic CATALUNYA (Vic)

Arran de la detecció d'una nova falsificació del numerari local, s'acorda que les monedes dubtoses es portin a verificar.

Sanahuja 1999, doc. 6, p. 393.

1001 31 maig 1486 CATALUNYA

La ciutat nomena l'encarregat dels pesals monetaris.

A 31 de maig 1486, Concell de 32, per provehir lo que ha carrech de les Balanses, ê pesos de monedas.

Rúbriques de Bruniquer, p. 158.

1001 a 1487/1488 VALÈNCIA

Segons Mateu, en aquestes dates es varen batre 40.489 ducats. El gravador dels encunys era Garcia Gomis. El ducat es valorava a 21 sous.

Mateu, p. 91.

1002 31 març 1487 SARDENYA

El virrei, tot fent referència als privilegis concedits per Joan II, atorga llicència a la seca per a fer moneda d'or.

Sollai, p. 12; AMC; pergamí 495.

1003 1488/1491 VALÈNCIA

Mort d'Andreu Català i nomenament d'Alfons Sanchís com a mestre de la seca. També hi ha informacions sobre els privilegis de la seca i els alcaldes i la seva jurisdicció civil i criminal. Durant aquests anys, es varen seguir batent ducats. L'any 1491 consta una emissió de 535 marcs.

Mateu, p. 92 i 101-102. AGV, Mestre Racional, sig. 8949.

1004 6 febrer 1488 Saragossa CATALUNYA

Mana el rei que es facin crides a diferents ciutats de Catalunya perquè no circulin les monedas forasteres, especialment les franceses, que són de llei molt baixa, i que el Consell determini el for d'aquestes monedes (el remarcat és nostre).

Don Fernando, etc. Al illustre Infant Don Enrich duch de Segorb, comte d'Ampurias, nostre molt car cosigermá é loctinent general en lo Principat de Catalunya salut y dilecció. Per exposicio á nostra magestat feta per los amats nostres en Johan Ros, Ramon Marquet ciutadans, é Misser Jaume Destorrens doctor en leis, missatgers á nos destinats per la nostra ciutat de Barcelona: Havem entes que en lo Principat de Catalunya s'es causat un gran abus de les monedes qui corren, del qual prove grandissim dan á la cosa publica del dit Principat, com cascuna ciutat, vila, é loch fassa é bata menuts, é prenen é donen los florins, pacifichs, scuts, ducats, castellanes é altres monedes d'or; é encara los reals y carlins á diversos fors differenciats dels preus que en la taula de Barcelona logran, é dels drets reyals rebeen y donen aquells, de que s' segueix, que per la via de França meten monedes flaques é contaminades de metalls, donant de aquelles mes sous de cascuna peça d'or, que nos donen de la moneda de Catalunya,

sen porten é trauhen tot l'or del Principat, de que si puix no hi ere ab promptitud, portaran la terra á necessitat (que los pagaments dels censals del general é dels drets reyals se farian d'aquella moneda flaca é contaminada) en gran dan de tot lo Principat de Catalunya, é lesio de nostres drets y regalies; è perço per part de la dita ciutat nos han suplicat los dits missatgers manassem provehir en lo dit damnatge, é nos volents atendre en lo reparo dels dits dans, tenint á memoria que la inmortal memoria del senyor rey don Johan pare nostre en los anys passats hauria provehit ab publiques crides sobre la expulsio de les dites monedes franceses flaques é contaminades; per tan ab tenor de les presents vos diem é manam estretament é de certa sciencia, que de continent fassau de nou publicar les dites crides en los anys passats fetes é provehides no sols en la ciutat de Barcelona, mes per totes les altres parts de Catalunya, senyaladament en los bisbats de Gerona, Vich, é Urgel, qui frontereixen é comercien ab les terres del reyalme de França, é lo contengut en elles fassau tenir é observar: Quant empero á la diversitat dels fors de les dites monedes d'or qui es dins per Catalunya, es nostra voluntad, é vos manam stretament, que de continent que sereu instat per part dels Consellers de la dita ciutat de Barcelona, asisteu é celebreu un consell, en lo qual entrevenguen é sien demanats los consellers de la dita ciutat é los diputats de Catalunya, é altres persones, que á vos parexerá deurerhi esser apellats; é ab los vots de la major part de aquelles fassau conclusio en lo dit negoci, é aquell sens dilacio posareu per execucio fahentla publicar é observar per totes les partides del dit Principat sens excepcio alguna ab compulsio de penes regides, haventnos en aço com ab vos confiam é la necesitat requer, Dat en Çaragoça á sis de febrer en l'any de la nativitat de nostre Senyor mil quatrecents vuitanta vuit..

Salat, doc. 64; AMB, llib III Vermell, f. 248; llib II Diversorum, f. 95.

1005 6 febrer 1488 Barcelona CATALUNYA

Els consellers de Barcelona es fan ressò del document del rei contra les monedes foranes.

A 6 de febrer 1488, Provisions del Rey Ferrando dirigidas al Infant D. Enrich, sobre la Expulsió de las monedas estranyas flaques, è contaminades, quant empero al valor de las monedas de or hi feu conclusió ab intervenció dels Consellers, y Deputats, y altros. Diversorum 2.us fol. 95.

Rúbriques de Bruniquer, p. 158.

1006 14 maig 1488 VALÈNCIA

En aquesta data, morí el mestre Andreu Català.

Mateu 1976, p. 180.

1007 1489? SARDENYA

Sollai creu que, en aquesta data o poc abans, es degueren introduir els anomenats calleresos i dobles calleresos perquè troba una equivalència d'1 sou de Barcelona amb 2 sous callaritans. La notícia prové de Birochi, qui dóna, però, una equivalència errònia entre el florí d'or d'Aragó i dos sous de callaritans.

Sollai, p. 112 i 116-117; Birochi, p. 128; ASC, vol. BC 8, f. 168.

1007 a 12-27 maig 1489 Córdova MALLORCA

A causa de la mort de Pere Abrí Descatllar, el rei nomena mestre de la seca de Mallorca i de la Bossa d'Or Gregori Burguès. Els hereus de Descatllar varen recórrer l'adjudicació de la Bossa d'Or i el rei els va reconèixer, el 27 de maig, el dret a recuperar-la i a percebre 8 sous per marc d'or amonedat.

Campaner, p. 82-83, A. A., Vol. de Lletres Reials de 1485 a 1489, f. 264 v. i 269.

1008 3 octubre 1489 SICÍLIA

El rei dóna curs a les dobles d'or de Trípoli, sempre que siguin de la llei de 21 quirats i donin el pes just. S'han de donar per 29 carlins. Les peces s'han de contramarcar, però, amb una àliga i una F (Trasselli interpreta una àliga i una S barrada, però les peces que es coneixen porten una F).

Trasselli 1959, p. 106.

1009 10 octubre 1489 i 23 gener 1490 SICÍLIA

Taxació de diferents peces foranes:

El ducat d'or, a 22 carlins.
Els coronats de Nàpols, a 22 grans.
Els guillats papals i genovesos, a 20 grans.

Trasselli 1959, p. 106-107.

1010 21 desembre 1489 a 1 febrer 1495 Manresa CATALUNYA (Manresa)

Els consellers de la ciutat acorden batre 60 lliures de ploms. Hi ha altres acords referents a les emissions locals fins a la segona data.

Crusafont 1990, p. 210-211; Sanahuja, 2004, docs 13-24, p. 65-70.

1011 1489/1492 SICÍLIA

- Batiments d'argent: segons es disposa en aquestes dates, s'han de batre àligues i mitges àligues d'argent a la llei d'11 unces d'argent i talla de 88 peces per lliura (3,606 g), i se'n determinen els tipus i les llegendes. Han de prendre el nom de tarins i valer 120 pitxols de compte o 132 pitxols efectius. Un tarí ha d'equivaler a 2 carlins anteriors. En els anys 1489/1490, es bateren 393.972 àligues i 62.890 mitges àligues de plata, és a dir, tarins i mitjos tarins.

- Batiments d'or: s'havien d'encunyar triomfs d'or de la mateixa llei que els ducats venecians (23 quirats i 7/8) i talla de 90 peces per lliura (3,536 g), amb detall dels tipus i les llegendes. Se n'equipara el valor amb el del ducat venecià, mentre que els altres ducats han de valer 15 diners menys. L'any 1490, es baten 81.937 triomfs d'or. Els anys 1491/1492, es baten 29.791 triomfs d'or.

Presentatum est presens computum apud officium magne regie curie rationum per dictum nobilem Matheum Compagna magistrum regie sicle nobilis civitatis Messane die XXVI mensis octobris VIIII ind. M°CCCCLCCCC° qui juravit fore et esse verum n forma curie etc. Computum triumphorum de auro cusorum in regia sicla nobilis civitatis Messane anno VIII ind. M°CCCCLXXXX° datum et presentatum in officio magne regie curie rationum per nobilem Matheum Compagna magistrum dicte regie sicle. Est notandum pro evidencia et intelligencia huius compoti laboris triumphorum auri ponderis et tenute ducatus veneti quod pro qualibet libra auri tenute caratorum XXIIII extrahi et produci debent triumphi de auro LXXXX ponderis tarpisorum IIII et tenute caratorum XXIII et septi octavi di tarpisu pro quolibet triumpho prout est ducatus venetus. Et ex eadem libra reducta in dictis triumphis LXXXX solvuntur per mercatores et personas deferentes aurum ad cudendum tareni sex denarii tres et duo quinti denarii ex octavo uno tarpisi juxta viceregia capitula ordinacionis laboris dictorum triumphorum registrata et notata in officio conservatoris anni VIII ind. in libro compotorum data panormi VIII° aprilis VIII ind. que capitula proinde fuerunt posita et registrata supra a f° 10 usque ad f° 14, qui solvuntur hoc modo videlicet:

Pro rebus specifice declaratis in dictis capitulis particularitatis expensarum auri fusi et reducti in moneta.

tr. II gr. VI d. II et IIII/XV

Item operariis	*gr. VI*
Item pro affilatoribus	*gr. III*
Item pro cugnatoribus	*gr. III d II*
Item pro magistro cugnorum	*gr. IIII*
Item pro magistro probe pro assayu	*gr. II d. IIII*
Item pro magistro credencerio	*gr. V*
Item pro duobus credenceriis	*gr. IIII*
Item pro magistro carbonerio	*gr. II d. III*
Item pro acoloratore	*gr II*
Item pro magistro sicle pro expensis	*gr. IIII d. IIII et I/III*
Et pro magistro probe	*gr. VIII*
Et pro regia curia comprehensis gr. II et d. V pro magistro bilancie debiti regie curie	*tr. I gr. VIII d.et I/V*
Ascendentibus ad dictos tarenos sex d. III et II/V	

Nota marginal del mestre racional:

Facta collatione de quantitatibus istis colligatis ascendentibus ad tarenos VI denarios tres et duos quintos denarii cum dictis veceregiis capitulis registraris in registro seu libro conservatoris, declaratisin isto notamento concordat, que quidem capitula proinde fuerunt posita et registrata supra a f° 10 usque ad f^m XIIII.

Lu cunctu di li triumphi di oru lavurati et facti in la regia sicla di la nobili chitati di missina da li XVIIII di lu misi di aprili VIII ind. per tuctu augustu dicti anni in virtuti et ordinacioni di li viceregii capituli dati panormi di VIII° dicti mensis aprelis VIII ind. dati ali magnifici et spectabili signuri mastri racionali per mi Macteu Compagna mastru di la dicta regia sicla.

Pono per introytum unc. vintioctu tari dui et gr. XIIII spectanti et pertineti ala regia curti juxta dicta viceregia capitula ordinacionis laboris dictorum triumphorum per raxuni et derittu di libri di triumphi di auru lavorati et facti in la dicta regia sicla di missina chincuchentu sictanta novi unci quactru et tarpisi vintichincu ad raxuni di tari unu grana novi et dui quintadecima di dinaru pro qualibetlibra di la summa di tarei sey dinari tri et dui quinti di dinaru divuti per chascuna libra dictorum triumphorum, ca lialtri tr. IIII gr. XI d. III et. VIII/XV di dinaru su debiti et paganusi ali opreri et persuni comu appari particularimenti per li dicti viceregii capituli li quali libri DLXXVIII onz. IIII et tarpisi XXV su di la summa di libri DLXXXXIII onz. I et tarpisi III ½ di auru aportati et consignati ammi in eadem sicla ad dictum opus li altri vero libri tridichi onz. VIII tarpisi VIII ½ su in gisagli et ruttami di li quali si darra cunctu lu annu sequenti VIIII ind. onz. XXVIII tr. II gr. XIIII

Nota marginal del mestre racional:

Assignavit super verificacione huius introytus laboris dictorum triunforum tres informaciones consistentes in tribus libris cum coperta de pargameno unam videlicet caruli de la rocca magistri credencerii, aliam nicolay de lombardo et reliquam jacobi Insigner credenceriorum regie sigle nobilis civitatis messane continentes particulariter de die in diem quantitates auri aportati in dicta sicla et consignati nobili Matheo Compagna magistro ipsius sicle ad opus laborandi et faciendi dictos triunfos, ac dati et consignati

operariis nec non et triunfos processos et factos ex eodem auro; per quas apparet fuisse delatas et apportatas in huiusmodi sicla per diversas personas diebus diversis a XVIIII die aprilis per totum mensem augusti huius anni VIII ind. et consignatas prefato matheo ad dictum opus librat auri tenute ducati veneti DLXXXXIII onz I tarpisi III ½ et ex eis fuisse factas laboratas et cusas triunforum libras DLXXVIIII onz. IIII et tarp. XXV remantentibus in gisaglis et ructamis libris XIII onz. VIII et tarp. VIII ½ pro quibus quidem libris DLXXVIIII onz. IIII et tarp. XXV de triunfis expeditis competunt regie curie deductis deducendis prout continetur in eisdem vicderegiis capitulis et nota facta per officium in precedenti faciata racionibus ibi contentis tarenus unus et gr. novem et quintum unum denarii pro qualibet libra ascendentibus facto compoto ad istas uncias XXVIII tr. II et gr. XIIII. et sic concordat. Et advertatur quod in anno sequenti VIIII ind. detur racio de dictis libris XIII onz. VIII et arp. VIII ½ de ructamis et incisaglis. Est sciendum quod hodie die ultimo novembris VIIII ind. 1490 fuit acordatum et provisum per Illustrem dominum viceregem intervenientibus magnificis magistris racionalibus, thesaurario et conservatore regii patrimonii ac nonnullis aliis de sacro regio consilio quod de summa unciarum triginta duarum tarenorum vigintinovem et gr. II ad quas et quos facto compoto ascendit quantitas auri non fusi deductis incisaglis et gr. I et duobus terciis denarii pro carbone dato operariis ad rationem tarenorum duorum granorum quinque denarii unius et VIII/XV denarii deducto dicto gr. I et II/III denarii, et sunt de summa tarenorum Ii gr. VI den. II et XIII/XV denarii solvendorum juxta capitula ordinacionis laboris triunforum infra notata f° 10 pro expensis cuiuslibet libre auri fusi particulariter declaratis in capitulis ipsis; que expense fuerunt facte bone eidem mastro sicle et per eum minime solute fuerunt quod medietas predictarum unciarum XXXII tr. XXVIIII et gr. II certis bonis respectibus relaxarentur eidem magistro sicle prout relaxavit et graciam fecit oretinus cum consilio predictorum regiorum consiliariorum; et de reliqua medietate ascendente ad uncias XVI tr. XIIII et gr. XI cum consilio eciam predictorum pro salute sacre regie maiestatis et serenissime domine regine et ut deus ipsos prosperet, graciam monasteriis Sancti Johannis di lu richuni Panormi et Sancte Marie de Munti Virgini Messane fecit, cuilibet ipsorum pro medietate actenta eorum paupertate et inopia, mandando expresse verbo eidem matheo magistro probe (meglio sicle) quod in vim presentis nullo alio mandato requisito solveret monasteriis predictis medietatem ipsam videlicet cuilibet ipsorum uncias octo tarenos septem et gr. V ½ cuius mandati vigore Matheus ipse ad eius apodixam tradditam magnifico domino luce bellacera uni ex magistris rationalibus hodie predicto die dictas uncias octo tarenos septem et gr. V ½ solvit per bancum petri aglata prefato monasterio Sacti Johannis di lu richuni et reliquas uncias octo tarenos septem et gr. V ½ solvere promisit et tenetur eidem monasterio Sacte Marie de Monte Virgini civitatis Messane statim applicante in ipsa civitate Messane. Et de ipsarum solucione recuperare apocam oportunam transmictendam officio rationum. Et propterea de mandato et ad relationem ipsius domini luce facta fuit presens nota per me Nicolaum Pipi de officio magne regio curie rationum. Est sciendum quod facta diligenti et generali proba coram illustri domino icerege in regio hospicio panormi presentibus magnificis magistris rationalibus et conservatore ac nonnullis aliis de sacro regio consilio intervenientibus magistro probe magistro sicle et Antonino de la Rocca pro Carulo de la Rocca eius patre magistro credencerio dicte sicle scilicet fusis peciis auri captis ex omni die cusionis triunforum repositis et servatis in caxia trium claviun regie sicle quarum unam retinet magister probe alias duas magister credencerius et credencerii ad opus faciendi in fine anni dictam generalem probam et videndum si triunfi laborati fuerunt eorum juste tinute, nec non et facto assagio scilicet ponderati nonnulli triunfi ad effectum videndi si essent eorum ponderis fuit inventum quod triunfi predicti sunt eorum tinute et ponderis juxta formam capitulorum laboris ipsorum triunforum prout est ducatus venitus. Et propterea ad cautelam factum est per officium presens notamentum. Exitus anni VIII ind. supradictarum pecuniarum solutarum per me supradictum macteum prout infra videlicet.

Et primo mi faczu exitu di tari XXVII et gr. VII et I/III d. per libri sey di ructami pagati ad operarii et ad altri persuni ad raxuni di tr. III gr. XI d. I et I/III per libra di la summa di tr. VI d. III et II/V di d. per omni libra di oru lavoratu soliti pagarisi in summa onz. V tr. XXVII gr. VII et I/III d

Item mi mectu per exitu onz. XV per mi pagati alu nobili Carlu la Rocca mastru credenceri di la sicla per so ordinacio salariu et provisioni tocius presentis anni et de solucione ipsarum appari per apoca di lu dictu carlu firmata in posse notarii petri di liuczu die V° octobris VIIII ind. onz. XV

Item et mectu per exitu per mi pagati ala herada di misser petru porcu onz. XII et su per lu luheri di la casa et locu di la sicla per lu annu presenti VIII ind. et de solucione ipsa costat per apoca di li dicti heredi firmata in posse notarii petri di liuczu die VI° octobris VIIII ind. li quali unci XII su per lu loheri anni presentis VIII ind. onz. XII.

Nota quod salaria aliorum duorum credenceriorum, magistri sicle, magistri probe et expense extraordinarie ponuntur in exitu compoti dicti magistri sicle laboris argenti huius anni VIII ind exibiti officio magne regie curie rationum.

Summa summarum supradicti exitus est onz. XXVII tr. XXVII gr. VII et I/III denarii.

Summa introytus huius compoti laboris triumphorum de auro est onz. XXVIII tr. II gr. XIIII.

Summa exitus presentis compoti laboris triumphorum auri est onz. XXVII tr. XXVII gr. VII et II/III

Et sic facta collacione de supradictis introytu et exitu introytus ipse superat dictum exitum in tr. V gr. d. V et 2/3 d.

Capitula occurrencia et refecta de novo pro servicio sacre regie maiestatis invictissimi domini nostri regis Castelle Aragonum Sicilie etc. et beneficio universali huius regni et observanda in regia sicla nobilis civitatis Messane per illustrem et potentem dominum don Ferdinandum dacuna regni predicti Sicilie viceregem cum matura deliberacione sacri regii consilli stantibus aliis ordinacionibus et capitulis factis in eadem civitate nobili Messane die VII° januarii XIIII ind. M°CCCCLXVI in eadem sicla ad dictum opus et omnibus contentis in eis preter hec in suo robore et firmitate permanencia.

Ordinacio monete auri:

Et primo quod de qualibet libra auri caratorum vigintiquatuor debeant cudi et produci pecia nonaginta triumphorum auri

de sicilia perfectionis et lige caratorum vigintitrium et septi octavi ponderis tarpisorum quatuor et bonitatis prout est ducatus Venetus. Item quod dicta moneta seu pecium auri sit nominanda triumphus di oru de Sicilia cudenda videlicet ex una parte ymago sacre regie maiestatis sedentis in sede super duabus aquilis cum septro in manu et subscripcione signum crucis / ferdinandus dey gracia Rex Castelle Sicilie et Aragonum / ex parte vero altera aquila cum subscripcione signum crucis / Ferdinandus dei gracia Rex Sicilie Aragonum etc. Item quod dicti triumphi numero nonaginta simul ponderati sint libra una contineant et equaliter in dicto numero divisis unusquisque sit ponderis tarpisorum quatuor prout est ducatus venetus et commercionandi per totum regnum absque dubio et contradicione pro aquilis argenti undecim cum dimidia monete huius regni. Item quod mercatoribus et aliis omnibus deferentibus aurum tam in moneta quam in massa qualitatis et perfectionis caratorum vigintiquatuor ad cudendum in eadem sicla solvatur pro qualibet libra ad racionem triumphorum auri nonaginta tenute et lige caratorum vigintitrium et septi octavi prout est ducatus venetus nulla tamen alia inpensa solvenda per eosdem mercatores et deferentes dictum aurum ad cudendum in eadem regia sicla. Item de octavo remanente ex libra qualibet auri perfectionis dictorum caratorum viginti quatuor valoris tarenorum sex et denariorum trium et tri quarti di dinaru monete parvulorum, solvi debeant per dictum magistrum Sicle emolumenta officialium stipendia operariorum, loherium domus dicte sicle et expense pro libra qualibet ad racionem infrascriptam.

Et primo pro carbonibus pro fundendis libris viginti auri granos decem sive gr. X. Pro funditore librarum viginti auri tarenos duos granos decem sive tr. II gr. X. Pro adiuvante in funditura librarum viginti auri gr. sexdecim et denarios quatuor sive gr. XVI d. IIII. Pro grisolis pro fundendis libris viginti auri tarenum unum granos sex et dinarios duos sive tr. I gr. VI d. II. Pro oleo pro canalibus librarum viginti granum unum sive gr. I. Pro calo seu mancamento exprimizo librarum viginti quando funduntur tarpisia decem quorum precium ascendit ad tarenos viginti octo et gr. quindecim monete parvulorum sive tr. XXVIII gr. XV Pro carbonibus dandis operariis pro libris viginti auri granos sexdecim et dinarios quatuor sive gr. XVI d IIII.

Summa dictarum expensarum ascendit ad unciam unam tarenos quatuor granos quindecim et dinarios quatuor sive on. I, tr. IIII, gr. XV den. IIII.

Supradicte libre viginti auri fuse et reducte in monetam supradictam restant pro libris quidecim residua vero in cesaliis que postea refunduntur et facta reparticione dictarum expensarum pro libris quindecim predictis ascendunt pro libra qualibet ad tarenos duos gr. sex et dinarios duos et IIII/V di dinaru.

Et primo pro operariis pro libra qualibet gr sex sive gr. VI. Item pro affilatoribus pro libra qualibet gr. tres sive gr. III. Item cuditoribus pro libra qualibet gr. tres dinarios duos sive gr. III d. II. Item pro magistro cuneorum pro qualibet libra gr. quatuor sive gr. IIII. Item pro magistro probe pro assagio bilancie pro libra qualibet granos duos et dinarios quatuor sive gr. II d. IIII. Item magistro probe pro assagio pro libra qualibet gr. VIII. Item pro magistro credencerio pro libra qualibet gr. quinque sive gr. V. Item duobus credenceriis pro libra qualibet gr. quatuor sive gr. IIII. Item pro carbonario seu habenti onus officii carbonis pro qualibet libra gr. duos et dinarios tres sive gr II d. III. Item pro coloranda libra una dictorum triumphorum videlicet pro alumine aceto lignis et pro coloratore pro qualibet libra gr. duos sive gr. II. Item magistro sicle pro expensis extraordinariis et dannis que denominare precise non possunt pro libra qualibet gr. quatuor et d. quatuor 1/3 sive gr. IIII d. IIII 1/3. Item alu pisaturi lu quali havi etiam cura di la guardia di la prova et etiam havi cura di la bilancia di lu oru trasi ala sicla per omni libra gr. dui dinari chinqui sive gr. II d. V.

Summa dictarum expensarum ascendit ad tarenos quatuor granos quatuordecim dinarios duos et novi quintodecimi di dinaru. Et sic de residuo tarenorum sex dinariorum trium et tri quinti di dinaru qui sunt precii dicti octavi caratorum viginti quatuor auri pro qualibet libra deductis expensis superius particulariter descriptis remanent pro regia curia tr. unus gr. sex den. unus et dui quintodecimi di dinaru di li quali lu dictu mastru di la sicla divi teniri debitu cunctu et di quilli farisi introytu et pagarindi li spisi extraordinarii et lueri di la casa et di quillu avanczira lu digia repartiri per lu so salariu et di li altri officiali salariati di la dicta regia sicla soldu per libra a chasquidunu ad respectu di loro salario.

Ordinacio monete aquilarum argenti sequitur ut infra:

Imprimis pro qualibet libra argenti perfectionis seu tenute unciarum undecim cudantur pecia octuaginta octo ad arma castelle et sicilie hoc est ex una parte aquila cum subscripcione signum crucis ferdinandus dey gracia Rex Sicilie et ex alia parte omnium armorum Castelle Sicilie etc. cum subscripcione signum crucis Ferdinandus dey gracia Rex Castelle que sint nominanda aquile argenti Sicilie. Item quod dicte aquile expendatur ponderis de uno in unum et quod pondus uniuscuiusque sit sic equaliter divisum quod ex qualibet massa libre argenti dicte tenute fiant octuaginta octo aquile taliter quod quelibet aquila sit ponderis quatuor tarpisorum et unius undecim tarpisi ponderis de libra et septem aquile et unius tercii aquile sint ponderis unius uncie libre et quod LXXXVIII aquile sint ponderis unius libre. Item quod quelibet aquila expendatur pro centum triginta duobus denariis monete parvulorum cusorum in dicta regia sicla seu pro tareno uno et granis duobus monete parvulorum et pro granis viginti pro moneta argenti et quod quelibet libra dictarum aquilarum expendatur pro unciis duabus et tarenis viginti octo pro moneta argentea et pro moneta parvulorum pro unciis tribus tar. sex et gr. sexdecim.

Ordinacio medie aquile:

Item quod de qualibet libra argenti perfectionis unciarum undecim produci debeant centum septuaginta sex pecia argenti et quilibet ipsorum sit ponderis medietatis unius aquile et pecia quatuordecim et duo tercii sint ponderis unius uncie et pecia centum septuaginta sex sint ponderis unius libre.

Item quod dicta moneta sive pecia argenti sint nominandi medie aquile cudende videlicet ex una parte arma sicilie aquila cum subscripcione signum + Ferdinandus dey gracia Rex Sicilie etc. et ex parte altera arma castelle quartariatis cum armis aliis vi-

delicet sicilie et aragonum cum subscripcione signum crucis Ferdinandus dey gracia Rex Castelle etc. Item quod quelibet media aquila expendatur pro granis undecim seu sexagintasex parvulis quelibet vero libra pro unciis tribus tr. sex et gr. sexdecim per totum regnum absque dubio et contradicione et pro moneta argentea ad cursum aquile. Item quod quicumque tam regnicola quam exterus deferens cudendum in dicta regia sicla argentum in vassello in massa sive in moneta argentea reducta ad tenutam sive bonitatem unciarum undecim consequatur pro qualibet libra argenti aquilas octuaginta sex et gr. quatuor cudendas in dicta regia sicla sine aliqua impensa. Item quod argentum neque emi neque vendi possit di li dicti tenuti seu liga di unci XI mayori precio nisi tantum ad eandem racionem aquilarum LXXXVI et gr. IIII pro qualibet libra reducta ad dictam tenutam unciarum XI seu ad uncias duas tr. XXVI et gr. quatuor dictarum monetarum intelligendo pro moneta argentea declarando chi la liga (1) di pisu di la dicta libra di argentu di tenuta di li dicti unci XI per monita di argentu valga aquili septi et unu sextu li quali per monita di pichuli su tr. VII gr. XVIII sub pena ammissionis argenti et alia corporali arbitrio dicti Illustris domini viceregis statuenda cuius quarta pars applicetur denunciatori et alia quarta pars detur magisrto probe et relique vero due partes Regio fisco. Item de duabus aquilis minus granis quatuor remanentibus precii de qualibet libra dicti argenti cudendi in dicta regia sicla solvantur per magistrum sicle infrascripte expense pro fabricacione et cusione dicte monete aquilarum que solvi et computari debent hoc modo videlicet.

Inprimis pro grisola grandi et pichuli per fundiri libri chentu gr. XV den. III. Item pro funditore di libri chentu alu fundituri tr II. Item alu ajutanti di fundituri per spisa gr. VI. Item per carbuni per fundiri libri chentu gr. XIII d. III. Item per carbuni ali operarii per libri C tr. II gr. XIIII d. III. Item per lu calu seu mancatura di argentu quandu si fundi manca stirlino uno di argentu per libra comu ab antiquo si havi observatu juxta relaxacione magistri probe miglura dinari novi per libra et deducti li dicti dinari novi di li dinari XXXXVII et dui quinti di monita di pichuli ki vali lu dictu stirlino unu di argentu di tenuta di unci XI alu prefatu preciu su unci III tr. IIII et gr. XVI di monita di pichuli stabili per la regia curti, restanu dinari XXXVIII et dui quinti li quali si fannu boni alu mastru di la sicla chi fannu summa per libri chentu uncia una et tari dui sive onz. I tr. II. Item per la rami la quali intra ala liga di argentu di meglu liga di unci XI si raxuna seu computa dinari dui per libra pocu plui oy minu secundu la finicza di lu argentu ki cuncta per libri chentu tr. I gr. XIII et dinari II.

Summaru li dicti spisi per li dicti libri chentu onz. I tr. X gr. III d V.

Nota chi supradicti libri chentu di argentu fusi tornanu libri LXXV di aquili facti et boni et perchi lu restu remaninu in gisagli li quali poi si refundinu et repartendo li dicti spisi per libri LXXV predicti veni per libra gr. X d. IIII et unu terzu. Item per operarii per libra gr. V d. III. Item per lu affilaturi per libra gr. II d. II. Item per lu mastru di li cugni per libra gr. II d. IIII. Item per li cognaturi per libra gr. II d II Item per lu blankiamentu per lu blandixaturi per libra d. I ½. Item per lu mastru di la prova per fari la prova d. I ¾. Item per lu dictu mastru di prova per fari lu assayu di lu pisu per libra d. II ¾. Item per li officiali mastru di la prova mastru credenczeri credencerii carbonaro guardianu per libra gr unu d. dui. Item alu mastru di la bilancza per lu argentu chi trasi et consignasi alu mastro di la sicla et di la guardia prova et di la monita cognata et spachata per libra gr. dui.

Summa omnium predictarum expensarum ascendit ad tr. unum gr. septem et dinarios quinque et unum tercium.

Di lu argentu in massa seu vassellami et qualunca moneta di argentu pervenuta alu mastru di la sicla per farisi monita predicta facta la debita reductioni di tenuta di unci XI deductu lu preczu di lu argentu et di li dicti spisi remanino per la regia curti per omni libra gr. XII et dui terczi di dinaro di li quali lu dictu mastru di la regia sicla exequira secundu li e datu per ordini per quillu avancza di lu octavu di lu oru et non aliter nec alio modo. Item peroki intru li spisi di lu argentu per fari li dicti muniti si duna alu dictu mastru di la sicla d. II per libra per lo precio di la rami la quali si metti in la liga di lu argentu di mayuri seu meglu tenuta di unci XI et in lu argentu di minuri tenuta di li dicti unci XI non e necessaria rami per la liga di la dicta monita et per quistu lu dictu mastru di la sicla sia tenutu in li soy libri la dicta raxuni notari et farisi introytu di li dicti dinari dui per libra di argentu alu quali non e necessariu la dicta rami et lu rendiri di li soy cunti sia oblicatu dari debitu cunctu. Et similiter per lu mastru credenceri et credencerii siano tenuti ali loru libri descrivi et farindi notamentu in li loru informacioni li quali darranno ala regia curti alu tempu si vidirannu li cuncti di lu dictu mastru di la regia sicla per la dicta regia curti.

Expedita in urbe felici Panormi die XV° mensis marcii VIII ind. M°CCCCLXXXX° et mandatur magistro probe magistro sicle magistro credencerio et credenceriis officialibus et operariis eiusdem regie Sicle quod ad unguem observent et observari inviolabiliter faciant formam continenciam et tenorem omnium supramencionatorum capitulorum sub pena florenorum mille pro quolibet contrafaciente regio fisco applicandorum. Datum in eadem urbe felici Panormi die VIII° mensis aprilis VIII ind. M°CCCCXXXX° Fernandus Dacuna. dominus vicerex mandat mihi Antonio Sollima locumtenenti et magistro notario in officio prothonotarii et viderunt eam magister justiciarius P. Julianus Centelles locumtenens Manfridus Guido, Jacobus Bonannus, Luca Bellacera, perius, Agusti Patella, magister portulanus, thesaurarius Gaspar conservator Nicolaus Fisci, patronus Johannes Dusay, Johannes Aloysius et Antonius:: Lu mastru justiczeri, p.j. Centelles, vidit Manfridus, vidit Guido, Jacobus Bonannus, Luca Bellacera, p. Agusti, Patella magister portulanus, vidit thesaurarius, Gaspar de Ribesaltes conservator, Jo. Dusay, Jo. Aloysius, vidit antonius.

(1) Per entendre aquesta afirmació cal corregir «liga» per unca i, a sota, llegir tarì 7, grans 17, diners 4, perquè l'àguila val, en pitxols, 132 diners.

Trasselli 1959, p. 163-169 (document) i 108-114 (comentaris). Reial Patrimoni, n. prov. Comptes de la seca de Messina 1489-1490, f 1-11 v; Trasselli 1959, BCNN, 1958, p. 48 (pesos).

1012 1490 (atribuït a aquesta data) CATALUNYA

Tractat titulat *Coneixença de Monedes*, de Pere Miquel Carbonell.

Açi avall apparen les conexences de les monedes, que val cascuna é de quina ley son E primo del flori Darago.

Lo flori Darago ha ay tal conexença que de la una part es Sant Johan é d'altre part una flor de lyr. Es de ley de XVIII quirats pesa LXVIII grans é val si es de pes XI sols.

Noble de Nau veyl ha ay tal conexença que de la una part ha un noble hom lo qual esta dins una nau é te en la ma una spasa é en l'altre ma te un escut de flors de lyrs dins l'escut é ab leons. E d'altre part ha una creu ab corones é ab leons. E deu pesar II florins é XIII grans. Es á ley de XXIII quirats é III quarts. Val si es de pes XXX sol é si sen fayl res abatsen III diners per gra. Noble de Nau veyl.

E mes ni ha de Anglaterra que han lo senyal del veyl pero son dues Naus é no pesen sino II florins é no valen sino XXVIII sol si son de pes.

Doble cursada vella de Castella se conex que de la una part ha un Rey coronat é d'altre part ha dos leons é dos castells la un contre el altre. E deu pesar I flori é XXII grans val XVIII sol es á ley de XXIII quirats é III quarts.

Doble Castellana de la banda ha ay tal conaxença que de una part ha una barra la qual sta a travers é á cascun cap de barra ha un cap de drach é d'altre part ha dos leons é dos castells axi com doble cursada deu pesar I flori é XXII grans. Val XV sols IV diners á ley de XVIII quirats.

Doble morisque vella ha tal conaxença que de la una part ha letres morisques é de l'altre contrasemble pesa I flori XXII grans á ley de XXI quirat. Val XV sol VIII diners.

Doble baladina ha ay tal conaxença que de la una part ha letres morisques é de l'altre part sta en la dita manera é sta cudrade dins á la un cap que sta de cayre ha un senyal tal ✠ *es á ley de XXI quirat val si es de pes XV sol pesa I flori XXII grans.*

Doble fersia ha tal conaxença que en totes parts ha letres morisques é son axi fetes com lo flori Darago é hani de moltes leys que nos poden conexer sino tocantles. E hani de XXII quirats é mig valen XVI sol VI diners deuen pesar I flori XXIV grans.

Scut vell ha ay tal conaxença que de la una part ha un escut ab una corona gran é dins l'escut ha tres flors de lyrs d'altre part una gran creu deu pesar I flori IX grans si es de pes val XV sol X.

Sctu nou de Tholosa ha tal conaxença que de la una part ha un scut ab tres flors de lyrs é de l'altre part ha una gran creu sino cual costat del scut ha una corona que dien de Tholosa é son de Muntpeller é val si es de pes XV sol II dienrs es á ley de XXII quirats é IV grans é pesa I florí, é hani que tenen dos corones prop l'escut

Scut qui es propri de Tholosa ha tal conaxença que de la una part ha un scut ab tres flors de lyrs é al costat del scut coronat ha una O, é val si es de pes XV sol VI pesa un flori é VI grans é de l'altre part ha una gran creu axi com les altres.

Scut de Tornay ha ay tal conaxença que de la una part ha un gran scut é de l'altre una gran creu axi com los escuts é nos poden conexer sino en l'or é son á ley de XX quirats Pesa I flori IV grans val XIII sol just.

Scut de Nissa (Niça) ha tal conazença que son axi com los altres scuts é son quasi de la color del or del molto é nos pot conexer sino en l'or val XI sols á ley de XVIII quirats.

Ducat Veneciá ha tal conaxença que de la una part es Deu lo Pare ab esteles entorn fetes axi ✳ *empero son pus petites é mils fetes é de l'altre part es San March ab un angell agenollat. Es mester que haian la practica de conecer l'or car hani del Rey qui semblen pero han la straya á una poca de difficultat deu pesar I flori I gra á ley de XXIII quirats III quarts val XV sol VIII.*

Ducat Romá ha tal conaxença que de la una part es Deu lo Pare ab esteles axi com lo Veneciá é de l'altre part es Sant March é talgell qui sta agenollat é al costat de la fas de Deu lo Pare ha una Veronica. E alla hon comencen les letres di Roma caput Mundi é pesa I flori I gra es á ley de XXII quirats val XV sol.

Ducat del Rey ha tal conaxença com lo Venecia sino que en les empremptes ha difficultat e es de tal ley é pes com lo Venecia val si es de pes XV sols IV.

Ducat de Rodes ha tal conazença que de la una part es Sant March é de l'altre part Deu lo Pare é Sant March te als peus una creu semblant la que porten los Cavallers de Sant Johan deu pesar I flori é I gra val XII sol VI diners es á ley de XX quirats

Ducat Turch ha tal conaxença que de una part es Deu lo Pare é de l'altre part es Sant March axi com lo Venecia é es molt blanch d'or que diu hom cast val X sol IV diners pesa I flori I gra.

Flori de Florença se conex que de la una part es Sant Johan é e l'altre ha una bella flor de lyr axi com lo flori Darago é hani de grans é e pochs deu pesar I flori I gra es de ley de XXIII quirats val XV sol VI diners

Flori de Genova appellat genovi ha tal conaxença que de la una part ha una creu e de l'altre un castell axi fet 🏰 *deu pesar I flori I gra á ley de XXIII quirats val XV sol VI diners.*

Flori de Sena ha tal conaxença que de la una part ha una gran S é daltre ha una creu axi com lo genoví es á ley de XXIII quirats li terços pesa I flori I gra val XV sols.

Flori de Cambre ha tal conaxença que de una part es un Duch qui cavalque un cavall tot armat é de l'altre part un holm ab un drach dins un scut é una serp quis beu lo drach en I Infant. E deu pesar I flori I gra val IX sols VI á ley de XXII quirats III quarts.

Flori de Ri ha tal conaxença que de la una part es Sant Johan é de l'altre ha un scut de barres. Emepro hani de moltes maneras jatsia tots tenguen Sant Johan á la una part é de l'altre ha diverses senyals deu pesar I flori I gra é hani de moltes maneras de leys los millors son de XX quirats valen XII sols VI diners hani qui tenen lo senyal de Flandres.

Flori de Bolunya ha tal conaxença que de una part ha un leho ab una bandera que te als peus é de l'altre Sant Pere ab les claus en la ma deu pesar I flori I gra val XIV sols VI á ley de XXII quirats.

Flori Dongria ha tal conaxença que de una part ha un Rey que te en la una ma una image en l'altra ma un polm é de l'altre part ha un escut ab bras é ab angels pesa I flori I gra val XIV sols VI á ley de XXII quirats.

Flori del Papa Marti ço es de Cambre ha tal conaxença que de una part ha una corona de finestres damunt aquella ne ha un altre é de altre part Sant Pere ab les claus en la ma deu pesar I flori I gra val XIV sols VI diners á ley de XXII quirats.

Flori del Papa ço es de Cambre ha tal conaxença que de una part es Sant Johan é de laltre ha una cama en mitg d'un escut é deu pesar I flori I gra val XIV sols VI diners á ley de XXII quirats.

Flori corrent de Cambre ha tal conaxença que de una part es Sant Johan é de l'altre una flor de lyr axi com flori de Florença. E nos pot conexer sino en l'or á quina ley son los bons basten á XXI quirats val XIV sols VI pesa I flori I gra.

Flori de Pisa ço es de Cambre ha tal conaxença que de una part es la Verge Maria que te son fill al bras e seu en una cadira gran é de l'altre part ha una gran Aguila coronada ab les ales esteses deu pesar I flori I gran val XIV sols VI diners es á ley de XXII quirats.

Flori de Madama ha tal conaxença que de la una part es Sant Johan é de l'altre ha una gran creu é tres petites é deu pesar I flori I gra val XIV sols VI diners es á let de XXII quirats.

Flori de Santa Helena ha tal conaxença que de una part ha una testa de home é de l'altre ha un angell ab una creu en la ma deu pesar I flori I gra val XVI sols VI diners es á ley de XXIII quirats III quarts.

Flori de Lucha ha tal conaxença que de la una part es Sant Pere qui te les claus en la ma é de l'altre part ha un cap de Rey val XIV sols VI diners á ley de XXIII quirats I terç.

Flori de Papa Alexandre ha tal conaxença que de una part ha un sol ab raig é de l'altre es Sant Pere deu pesar I flori I gra val XIV sols II diners á ley de XXIII quirats II terços.

Flori de Boemia ha tal conaxença que de una part ha un Rey coronat é te una verga en la ma dreta é en l'altre ma te un pom ab una creu petita é de laltre part un gran leho ab gran coha ab dos caps qui stan entertoligats deu pesar I flori I gra val XIV sols VI es á ley de XXIII quirats Ii terços.

Flori de Ri ha tal conaxença que de una part es la Verge Maria ab lo fill en lo bras é de laltre part ha un prom ab una creu sta fet axi ⊖ val si es de pes XII sol pesa un flori un gra á ley de XX quirats. E hani de moltes maneres que en loch de la Verge Maria tenen un Bisbe é altres figures pero l'or é lo so diu.

Franch á peu ha tal conaxença que de una part ha un home á peu armat é de laltre part ha una creu deu pesar I flori VI grans val XV sols VI diners es á ley de XXIII quirats.

Franch á cavall ha tal conaxença que de una part ha un home á cavall armat é de l'altre ha una gran creu deu pesar I flori VI grans val XV sols VI es á ley de XXIII quirats é ha prop la creu flors de lyrs.

Franch á peu de França se coneix que de una part ha una gran creu axi com l'altre franch é de l'altre part ha un Rey coronat é seu en una cadira te en la ma una spasa en l'altre ma te un scut petit é dins l'escut ab flors de lyrs é compres per or de XXIII quirats é mig pesa I flori XXII grans val XV sols VI diners.

Reyal de França ha tal conaxença que de una part ha una gran creu é d'altre part ha un Rey lo qual te en la ma partia. Deu pesar I flori VI grans val XV sol es á ley de XVII quirats é mig.

Reyal d'or de Mallorcha se coneix que de una part ha un Rey coronat que te una spasa en la ma é en l'altre ma te un pom ab una creu petite é de l'altre part ha una creu ab dues barres deu pesar I flori IV grans val XII sols es á ley de XX quirats.

Ducat de Savoya se coneix que de una part es Sant Miquel armat é un Duch qui sta agenollat é de l'altre part ha un timbre deu pesar I flori I gra val XIV sol IV á ley de XXIII quirats é mig.

Doble blanquilla morisca se coneix que á totes parts ha letres morisques é son totes blanques deu pesar I flori XX grans val X sol.

Molto de Muntpeller se coneix que de la una part ha un anyell ab una bandareta axi com l'anyell pasqual é de l'altre part ha una gran creu axi feta com la dels scuts deu pesar mig flori V grans es á ley de XVIII quirats val VIII sol VIII.

Son altres Moltons que son dits de Sant Andreu é han los senyals dels damunt dits pero ha differencia en l'or é aquells tals nos poden conexer sino en l'or en la color é pesen mig flori XV grans val VI sols VI diners es á ley de XVI quirats.

Timbre de Perpenya se coneix que de una part ha un Rey vestit larch lo qual te en una ma setre é en l'altre un pom ab una petita creu é en laltre part ha un scut ab un helm é sobre lelm un cap de drach deu pesar I flori XI grans val XV sol VI diners á ley de XXII quirats.

Timbre de Valencia se coneix que de una part ha un scut ab un helm ab cap de drach sobre l'elm é de l'altre part ha un senyal Reyal deu pesar mig flori XIV grans val VIII sol VI diners es á ley de XX quirats.

Gostara de Sicilia se coneix que de una part ha una Aguila coronada ab les ales esteses é de l'altre part ha un scut ab senyal Reyal é no ha pes car compres per or per tan com pesa é segons l'or é segons lo pes é ley si val.

Saluts se coneix que de una part es la salutacio de la Verge Maria é deius los peus es l'escut ab tres flors de lyrs é de l'altre part ha una gran creu ab un leho ab flor de lyr deu pesar I flori I gra val XIV sol é VI es á ley de XXIII quirats.

Morabati d'or se coneix quant es de taula nou que de la una part é de la altre ha una creu ab letres gotiques deu pesar I flori VIII grans val XIV sol X diners á ley de XXII quirats.

Alfonsi d'or se coneix que de la una part ha un Rey armat á cavall é te en la ma alçada una spasa é en torn ha letres gotigues é de l'altre part ha una creu que sta per quart ab lo senyal del Rey Darago é ab les armes deu pesar un Ducat é mig val tant com

Ducat é mig ço es XXIII sol á ley de XXIII quirats.

Morabati d'or de taula vell se coneix que de la una part é de laltre ha una creu ab letes gotigues deu pesar I florí VIII grans val XV sol IV diners á ley de XXII quirats.

Besant de Alexandria se coneix que de una part é de laltre ha letres morisques axi com la doble morisque empero les letres son pus formades deu pesar I florí es tal com lo florí Darago es á ley de XXII quirats val XIV sol VI.

Raudell de Flandes se coneix que de una part ha un home armat cavallcant qui te en la una ma una spasa en l'altre te un scut é baix als peus del cavall ha IV letres é de l'altre part es lo senyal de Flanders ab flors de lyrs á guisa de creu deu pesar I florí III grans val XV sol VI á ley de XXIII quirats é mig.

Quart de Noble se coneix que de una part ha flors de lyrs é de l'altre part ha senyal de Anglaterra ab flors es tan gran com florí de Mallorque mes es pus prim val VII sol.

Enrique se coneix que de una part ha un Rey coronat qui seu ab cadira ab spasa en la ma é de l'altre part ha II castells é li lehons pesa I florí XXIV grans es à ley de XXII quirats val en aquests temps XXX sol.

Sonne de altre manera que de una part ha un Rey à cavall en la ma te spasa é de laltre part te lo senyal del altre es à ley de XXII quirats pesa I florí XXIV grans val ara XXX sols.

Aquilotxa se coneix que de la una part es un Rey coronat seent en una cadira é en cascun cap de la cadira ha una aguila é lo Rey te en la ma lo sceptre é en l'altre un polm é de l'altre part ha una aguila ab les ales esteses deu pesar I florí dor ê XII grans es á ley de XXIII quirats val ara XXVI sols.

Pacifich se coneix que de una part es mig Rey coronat ab lo sceptre en la ma é de l'altre part un scut ab senyal Real coronat deu pesar I florí dor á ley de XX quirats é val ara XX sol.

Conaxença de florins falsos:

Florí Darago appellat de Navarra se coneix que de la part de la flor de lyr din Navarra ita dices é son axí mateix dits contrafets val VIII sols.

Florí Anyover (D' Hannover) enricat acostumadament son picats en manera que nos pot gens mostrar abans se coneix en les letres que en altre val VI sol.

Florí D'alquimia se coneix que son picats quasi en manera de bambolles sclafades é son los demes blanchs valen V sol ó V sol VI diners.

Florí de foix se coneix que en la part de la fas de Sant Johan sober lo cap ha una spasa é alla hon stan los bous tenen girades les anques de ves Sant Johan é val VIII sols.

Mancussus val dotze diners é trobes en los contractes antichs hon diu solvitur annuatim pro censu huius hospitii unus mancussus valens duodecim denarios monete Barchinonae quemadmodum ego Carbonellus sepius comperi vidi et legi.

Masmutina auri in Regestro Capibrevii terre Marchionatus nescio quid valet (1).

Bisancium invenitur in Regestris Regis Jacobi I: quere quid valeat (2):

Agostat auri moneta val. tempore Regis Petri 2 1280 minus quam solidus. (3).

Abans del text, hi ha una anotació que, referint-se a una pragmàtica sobre monedes del rei Martí del 1405, diu el següent: "*En aquest temps valia lo florí XI sols. Apres ha valgut XIII sol é huy que son en lo hany MCCCCLXXXX, val XVI sol é lo ducat de Venecia XXIII sol é lo scut vell XXII sol é lo Alfonsi ducat é mig é lo real dargent II sol*".

Salat, doc. 65, ARCACB, Llibre de Memorials no foliat núm. 35. En negreta, hem indicat la forma dels dibuixos i diferents correccions fetes per Mateu y Llopis (Mateu 1942), a partir de la lectura d'una versió més correcta

1013 9 gener 1491 Tarragona CATALUNYA (Tarragona)

El rei s'interessa positivament per la confirmació de la llicència de batre moneda municipal.

Botet, p. 324; ACA, reg. 3666, f. 40 i 41.

1014 26 abril 1491 Barcelona CATALUNYA

La ciutat es queixa al rei de la proliferació de monedes estranyes i de les emissions locals, que ocasionen la sobrevaloració i l'eixida de la moneda d'or.

A 26 de abril 1491, scriuen al Rey que per Cathalunya corría gran diversitat de monedes estranyes á valor excessiu, y que cada loc feya moneda de coure menuda, è fora ley, de hont resultava que lo Ducat se prenia á 30 sous, y 32 sous, lo pacifichs de or 25 sous, é 26 sous, é lo florí de or 21 sous ê 22 sous, qui en aquesta Ciutat valen ço es lo Ducat 24 sous, lo pacífich 20 sous y lo florí de or 17 sous, y per aquesta via la moneda de or ix de Cathalunya, y resten assi les monedes estranyes contaminades, suplicantlo vulla provehir que les monedes de or, y de argent corregan en Cathalunya en una certa valor, segons val en la Taula.

Rúbriques de Bruniquer, p. 135.

1015 octubre 1491 i febrer 1492 SARDENYA

El lloctinent del mestre, Joan Dussay, planteja el problema de la disfunció dels valors de les monedes i proposa que, a la ciutat de Càller, es batin ducats d'or com els que es fan a Sicília i monedes d'argent en peces de quatre sous. El ducat valdria, així, 12 peces de plata, o bé 48 sous, i s'estaria en sintonia amb Nàpols, Catalunya, etc. El

rei ho accepta després de consultar diferents experts.

Botet, p. 316; ACA, reg. 3666 (al final) i reg. 3667, f. 263, Birochi, p. 130; Sollai p. 112-113.

1016 1492 SICÍLIA

Expulsió dels jueus i requisa dels seus béns. Trasselli diu que feien "contraban", pel fet que intentaven endur-se els seus diners (!).

Trasselli 1959, p. 115.

1017 7 març 1492 Barcelona CATALUNYA

El rei considera massa onerós el lloguer que es pagava pel local del carrer de les Mosques, acordat el 17 de juny de l'any 1441 (vegeu doc. 669, data dubtosa) entre Alfons IV i Lleonard de Sos i faculta diferents persones perquè cerquin un altre lloc per a la seca. No sembla que aquest projecte de trasllat tingués cap efecte, ja que la seca es mantingué en aquest lloc fins a la seva extinció.

Botet, p. 321; ACA, reg. 3567, f. 286; Ripoll, p. 37-71.

1018 Abril 1492 SARDENYA

El ducat es valora a 56 sous.

Birochi, p. 130; ACA, reg. 367, f. 299 v.

1019 21 novembre 1492 Barcelona CATALUNYA

Pagament als que havien intervingut en el tema de les monedes.

A 21 de novembre 1492, fou deliberat que fossen pagats à coneguda de Consellers los qui en dies passats havien treballat sobre la mutació de les monedes, pus la quantitat no excedesca entre tots á mes de 30 lliures.

Rúbriques de Bruniquer, p. 135.

1020 Abans 1493 SICÍLIA

El rei demana un préstec de 1.000 ducats als sicilians per a poder encunyar moneda.

Martino, p. 54.

1021 26 març, 13 de maig i 16 de juny 1493 Vic CATALUNYA (Vic)

A la primera data, s'acorda emetre 400 o 500 lliures de menuts locals, si s'obté la llicència corresponent. A la segona, tirar-la endavant ja que el rei ha confirmat l'antic privilegi d'Alfons IV. A la tercera, es fa palès que l'encunyació és imminent.

Sanahuja 1999, doc. 7, 8 i 9, p. 393 i 394.

1022 13 abril 1493 VALÈNCIA

Confirmació dels privilegis dels oficials i dels obrers de la seca.

Botet, p. 318; ACA, reg. 3568, f. 42.

1023 28 setembre 1493 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

El rei confirma els privilegis de la seca de Perpinyà.

Colson, p. 327; Botet, p. 231; ACA, reg. 3552, f. 35.

1024 4 octubre 1493 Barcelona CATALUNYA

La ciutat s'adreça al rei per alguns problemes amb la moneda d'argent.

A 4 de octubre 1493, per que en la Cort general se tractave de adovar les monedes de argent, senyaladament carlins, y reyals, y los carnicers, revenedors, y altros recusavan pendren, perço los Consellers tement nos seguís algun inconvenient, ho scriuen al Rey (pàg. 135).

Rúbriques de Bruniquer, p. 135.

1025 4 novembre 1493 Barcelona CATALUNYA

El rei reforma les monedes d'or i d'argent. L'or s'ha de batre a Barcelona i a Perpinyà amb les característiques del ducat venecià i amb el nom de principats, tal com ja es bat en aquell moment a Barcelona. L'argent s'ha de batre en rals o croats a llei d'onze diners i mig i talla de 72 peces el marc. Es poden batre mitjos i quarts de croat i s'han de pesar. El principat valdrà 12 croats i també s'ha de prendre a pes. Qualsevol altra moneda d'argent queda prohibida, per bé que es pot dur a la seca per a ésser reconvertida en croats. Es reserva la decisió sobre els menuts,

però en limita els volums de pagament fins a un quart de croat. Dos dies després se'n feren crides a la ciutat.

Nos Don Fernando, per la gracia de Deu Rey de Castella, d' Arago, etc. Vist lo poder a nos atribuit per los tres estaments de la Cort General d'aquest nostre Principat de Cathalunya, per lo qual nos pertany, ab consentiment e aprobacio de la dita Cort, ab poder e facultat de ordenar e despondre sobre les monedes d'or e d'argent en lo dit Principat; oides moltes persones expertes e pratiques en monedes, e hagut madur consell sobre lo dit fet, axi y com a Rey e Senyor, e encara en virtut del dit poder, pronunciam e declaram en la forma seguent: Primerament, pronunciam, declaram e manam, ques puga batre e sia batuda e cudida moneda d'or fi, de ley e pes del ducat venecia, en les seques de Barcelona e de Perpenya, la qual moneda haja nom e sia nomenada principal, e sia stampada de la stampa de la qual son stamptats los ducats o moneda d'or que vui s bat en la dita seca de Barcelona. Item pronunciam, ordenam e manam, que en les dites seques se puguen batre, e sien batuts, reals d'argent, a ley de onze diners e malla, e que de cascun march se traguen setanta dos reals, que es la ley e pes del real o croat de Barcelona, los quals reals sien anomenats cruats y sien stampats de la stampa dels dits cruats; e dels dits cruats se puguen fer e façen mitgs cruats e quarts de cruats de la dita ley e pes, e tambe se haguen de pesar. Item pronunciam ordenam e manam, que dotse dels dits cruats valegan un principat dels que havem ordenat per lo primer capitol, e un principat valega dotse cruats dels sobredits. Item pronunciam declaram e manam, que nos poguen dar ne pendre los dits principats sino a pes, e los dits cruats no's puguen axi mateix dar ne pendre, en poch ne gran nomber, sino a pes ab lo qual se acostumen e acostumaven pesar quan se pesaven los cruats en Catalunya, e que no sia gosada persona alguna de qualsevol estat o condicio sia dar ne pendre los dits principats e reals, en poch ne gran nombre, sino a pes, axi com desus es dit, e qui lo contrari fara perda la moneda, de la qual dos parts sien adquirides a nos e nostra cort, e la una part al acusador irremissiblement, e que lo present capitol haia loch no solament en los reals nous fahedors en la dita forma mas encara en los vells cercenats, e minuats, y en los qui no son cercenats ni minuats. Item pronunciam declaram ordenam, que nos puguen dar ne pendre a algun for en tot lo Principat, carlins d'argent cercenats ne per cercenar, ne altra moneda d'argent de qualsevol natura sia, sino los dits cruats: perço, si algu volra desfer los dits carlins per ferne cruats de la dita ley e pes, volem que ho puga fer portantlos a qualsevol de les dites seques, donant facultat que de aquells los officials de les dites seques pugan fer cudir e batre los dits cruats de la dita ley e pes, segons dit es; e que si persona alguna usara dels dits carlins, donant o prenent aquells per moneda e no per desfer reduhintlos en argent en massa o en los dits cruats en les dites seques, com dit es, haja perdut los dits carlins, los quals en lo dit cas sien adquirits del qui contrafara a nos e a nostra Cort iremissiblement. Item pronunciam declaram ordenam e manam, que les monedes dargent ques nomenen parpalloles, e dobles, e corren en los dits comtats de Rosello e de Serdanya, passats quatre mesos continuament de si avant comptadors, no puguen correr en los dits comtats, ne en altra part alguna del dit Principat; e si corrien apres del dit temps, sien perdudes a la persona o persones que de elles usara, de les quals sien adquirides dos parts a nos e a nostra Cort, e la terça part al acusador irremissiblement; pero volem que dins los quatre mesos puguen ser desfetes les dites monedes en les dites seques o la altre de aquelles pera fer de aquelles los dits cruats de la dita ley e pes, o puguen esser desfetes e tornades a massa d'argent, de manera que nos puguen dar ne pendre ne hajen curs per moneda passat lo dit temps sots la dita pena. Item, per quant no havem fer encara deliberacio sobre la moneda menuda, volent prevenir en aquella a benefici del dit Principat, reservam lo batiment e cudicio de quina ley e pes hagem esser a major deliberacio, la qual lo pus prestament que porem entenem a fer e posar en efecte dobra. Declaram empero e manam, que de la moneda menuda que vui corre, ne de la que per avant se batra, nos puga fer pagament de suma que baste a quart de cruat, sots les penes demunt dites. Item, per millor provehir a les dites coses e a qualsevulla altres conserments les dites monedes d'or e d'argent, e de la moneda menuda, nos retenim e reservam poder de proveir en aquellas, ab plena potestat de corregir, revocar, smenar, anyadir, mudar, ajustar e interpretar les dites coses e cascuna de aquelles una e moltes vegades e tantes quantes vist nos sera, dins o fora lo dit Principat. Dada e promulgada fou aquesta nostra sentencia e declaracio per nos en propia persona, com a Rey y Senyor, e per virtut del dit poder, e de nostre manament legida e publicada per lo amat e fel escriva nostre Johan Domingues, notari publich, en una cambra de la casa de dona Beatris Carroç, muller de don Pedro Maça de Liçano, situada en la plaça de Santa Anna de la present ciutat de Barcelona, en la qual casa nos feim nostra residencia e habitacio: a saber es, dilluns que comptaven quatre dies del mes de novembre, en l'any de la nativitat de nostre Senyor mil quatrecents noranta tres, e dels regnes nostres, a saber: de Sicilia any vint y sis, de Castella e de Leo vint, d'Arago e dels altres quinze, e de Granada segon. Presents per testimonis los venerables Don Pere de Cardona, Bisbe de Urgell, canceller, e magnifich mosen Gabriel Sanches, thesorer general e concellers nostres, e molts altres en multitut copiosa, e com aprofitas donar e promulgar sentencies e declaracions e fer provisions, si aquelles no s observasn e deduisen a efectual y deguda execucio; perço ab tenor de la present, de nostra certa sciencia, expressament e deliberada e consulta, diem eecarregam e manam expressament als portants veus de nostre general governador, batlle general e procurador reyal en los dits Principat e comtats de Rossello e de Cerdanya, veguers, batlles, consellers, pahers, jurats, consols e tots e sengles altres qualsevol oficials e persones axi eclesiastiques com seculars en lo dit Principat constituides constituidores, als quals, e segons a cascu de ells se pertanya, sots incorriment de nostra ira e indigancio e pena de deu mil florins d'or dels bens de qualsevols contrafahents, que no podrem fer treure, irremissiblement exigidores e a nostres cofrens aplicadors, los requiridors empero daquells requirint exhortant e amonestant attentament, que aquesta nostra sentencia, declaracio e provisio e totes e sengles coses desus contengudes, juxta sa serie e thenor tinguen fermament, e observen, executen e cumplesquen, tenir observar executar e cumplir fahent inviolablement, e perque algu no puga allegar ne excusarse per ignorancia de les coses demunt dites, fahen registar e publicar dita nostra sentencia e declaracio ab veu de publica crida per los lochs acostumats del cap de cascuna vegueria e de batllia e altres qualsevols parts hont sia menester del dit Principat: e no hi contravinguen e contrafassen, contravenir e contrafer permeten, per alguna via causa o raho: com axi proceesca de nostra mente, tot dupte, dificultat, contradiccio, excepcio, consulta e altres impediments

qualsevols repelits e cessants. En testimoni de les quals coses havem manat esser fetes les presents, ab nostre segell comu en lo dors segellades. Data en Barcelona, a quatre de novembre, en l'any de la Nativitat del Senyor mil quatrecents noranta tres. Yo el Rey. Dominus Rex ex sententia, ut in ea patet, lata lectaque publica mihi Johanni Domingues. visum per generalem thesaurarium.

Botet, doc. 81, ACA, reg. 3601, f. 101-103; Salat, doc. n. LXVII; Colson, doc. XXV. També es fan ressò d'aquest document les Rúbriques de Bruniquer, p. 158, i el Dietari B, vol. II, p. 107.

1026 6 novembre 1493 Barcelona CATALUNYA

A 6 de novembre 1493, fou publicada la Crida de fer Scut, Croats, ô Reals de argent del pes, y valor que allís diu en altros Dietaris de abans hi ha notas de Croats, y per descuyt ses deixat de escriure. Vide lo Dietari

Nota: Sembla clar que on diu "scuts" s'ha d'entendre ducats, i que tot fa referència al document reial anterior.

Rúbriques de Bruniqer, p. 135.

1027 22 novembre 1493 Vic CATALUNYA (Vic)

La ciutat de Vic ha fet fabricar diners i doblers locals, equiparats en valor als diners i als doblers de curs general, i els ha assignat un canvi d'1 ducat a 30 sous i un pacífic a 25 sous. Ara, el rei ha situat el ducat a 24 sous i el pacífic a 20 sous, i la ciutat hi adapta el canvi de la moneda local. Acorda també que la moneda local sigui assenyalada i rebaixada de valor als canvis indicats, és a dir, que qui porti 30 sous en rebrà només 24. Les emissions locals continuaren a l'Edat Moderna.

Sanahuja 1999, doc. 10, p. 394-395.

1028 27 novembre 1493 Barcelona CATALUNYA

Els consellers es queixen que el sobrepreu que es donava als croats en relació a la moneda menuda (entenem que es refereix al fet que la menuda era degradada de pes o que la municipal no tenia valor intrínsec) els genera grans pèrdues en ésser retirades de la circulació. Resposta a la ciutat de Tarragona.

A 27 de novembre 1493, scriuen als de Tarragona qui demanavan moneda, que ells pagarian lo equivalent, yls reponen que per no haverhi en Barcelona moneda que corregues sino Carlins, y Reals toriscat, y nols volían ja pendre â nengun for, havian fabricat Reals, y menuts, y en ser mesos, la gent los treian fora á Gerona, y altres parts hont valían mes, y perço, assí havían fet crida que tothom hagues de pendre los Reals á pes, y que la Ciutat perdía molt en batre moneda.

Rúbriques de Bruniquer, p. 135.

1029 14 desembre 1493 Saragossa CATALUNYA

Prohibició de fer córrer monedes falses o retallades sota pena de 500 florins. S'han de dur aquestes peces a la Taula de Dipòsits per a tallar-les.

Nos Ferdinandus Dei gratia etc... Cum Reipublicae, et communi omnium utilitati conferat adulteratas pecunias nullo pacto admittere, quod quidem nisi principis providentia é medio tolleretur, perfacile et cives et populi publica damna et incommoda haberent: tenore igitur huiusmodi nostrorum consiliariorum Barchinonensium per vos sancitae, et ordinatae cunctis et perpetuis temporibus valiturae scienter et consulto dictas adulteras pecunias é toto Principatu nostro Cathaloniae, in quo supra modum iam abundant, aut ab omni usu hominum, et consuetudine amovendas duximus, et scindendas, ac penitus extirpandas et abolendas; quapropter omnibus et singulis numulariis et campsoribus civitatis Barchinonae, et villae Perpiniani, et cuiuslibet ipsorum dicimus, praecipimus, et mandamus, ut amodo liceat nemini pecunias adulteras aliquas ex quovis metallo cusas, et fabricatas ab aliquibus accipere, nec etiam aliquibus dare; immo illico cum dictae adulteratae pecuniae ad eorum manus pervenerint, singula singulis referendo, videlicet nummularii sive campsores barchinonenses ad tabulam depositorum dictae civitatis, et campsores Perpiniani ad tabulam depositorum eiusdem villae statim sine more aliqua illas teneantur perferre, et ministris dictarum tabularum dare et tradere, ut ab ipsis ministris dictarum tabularum adulteratae ipsae pecuniae frangantur et frangere illas teneantur, et minute scindere in tantum ut ab omni usu penitus extirpentur et aboleantur. Si autem ex praedictis nummulariis, aut campsoribus et ministris aliqui contra pragmaticam nostram huiusmodi in aliquo fecerint, sciant se in paenam quingentorum florenorum auri de Aragonia ex eorum bonis per vicarios aut baiulos dictarum civitatis Barchinonae et villae Perpiniani irremissibiliter exigendorum vice qualibet, qua contrafacereint incurrisse: decimam partem cuius quidem paenae acusatori illius per dictos vicarios aut baiulos integre dari volumus illico, et iubemus locum tenenti igitur generali, gerentibusque vices nostri generalis gobernatoris in dicto Cathaloniae Principatu, ac comitatibus Rossilionis, et Ceritaniae, vicariis quoque, subvicariis, baiulis, subbaiulis ceterisqeu officialibus nostris in dictis civitate Barchinonae, et villa Perpiniani constitutis et constituendis, ac eorum locum tenentibus praesentibus et futuris, nec non et aliis ad quos spectet, tradimus firmiter in mandatis, ut pragmaticam nostram huiusmodi per solita loca dictae civitatis Barchinonae et villae Perpiniani faciant more solito publicari, eamque teneant integriter, et observent, ad quos spectet, faciant, et iubeant ab omnibus observari iuxta sui seriem et tenorem, et contrarium non faciant, seu fiere aliquo modo permittant, pro quanto eis gratia nostra cara est, ac iram et indignationem nostras, ac eandem praeappositam paenam cupiunt non subire. In cuius rei testimonium praesentem fieri iussimus nostro communi sigillo impendenti munitam. Datum in civitate Caesaraugustae die decimo quarto mensis desembris anno á nativitate domini millesimo quadringentessimo nonagessimo tertio. Regnorum vero nostrorum, videlicet Siciliae anno vicessimo secto, Castellae,

et Legionis vicessimo, Aragonum et aliorum quinto decimo, Granatae autem secundo. Yo el Rey. Dominus Rex mandavit mihi Johanni de Coloma, visa per thesau. et con. generalis ac Hieronimus Albanell R, et Thomam de Malferito. In diversorum VIII.

Salat, doc. 68; AMB, Llibre III Vermell, f. 272; Botet, p. 322.

1030 24 juliol 1494 VALÈNCIA

Es féu un pregó general prohibint el curs de la moneda d'Aragó, del Principat i de les ciutats de Florència i Siena que s'havien introduït en el regne amb mires especulatives, afer del qual se'n designà responsable el tresorer Alfons Sanchís (vegeu documents de l'any 1501 endavant).

Ventura, p. 419.

1031 25 novembre 1494 Madrid CATALUNYA

El rei reforma la moneda de billó. S'han de batre els diners a la llei d'un diner i 14 grans i talla de 24 sous el marc. Han de portar testa a l'anvers i creu al revers, amb les lletres emprades en els antics diners. Fixa els sous del personal de la seca.

Nos Don Fernando, per la gracia de Deu Rey etc. Com les monedes d'or e argent e menuts estiguessen ab gran confusio en lo present principat de Catalunya, e senyaladament los reals e moneda d'argent molt disminuida y trasquilada, e quasi anichilada en gran dan de la cosa publica; per la cort general derrerament celebrada en la ciutat de Barcelona, e tres braços de aquella, fonch donat a nos poder de reparar e adobar dita moneda en totes coses, com a nos fos millor vist: dahont nos, ab madur consell provehim sentenciam e declaram l'adop de la moneda d'or e reals d'argent que llargament es contengut en les declaracions e provisions nostres d'aquant fetes, a las quals nos referim, e les quals foren de manament nostre solemnement publicades per los lochs acostumats de la dita ciutat, e quant als diners, menuts vulgarment apellats, dels quals tan gran falta e mancament que en vides sen traobaven, ço que era gran dan per lo gran e necessari us d'aquells, provehim aconselladament e ordenam e manam de paraula a nostre thesorer general, fer batre d'aquells en la nostra seca la suma a ell ben vista, a la ley y pes que segon l'orde que lavors de paraula li donam, lo qual volem esser perpetuament servat, sino que fos vist deliberar e proveir lo contrari, e perço volem aparega ab los presents escrits, e lo qual orde es tal; ço es, com en la seca real nostra de Barcelona. per lo mestre de la seca, e lo regent dit ofici, obrers, moneders, oficials e ministres d'aquella, exercent e fahent cada hu son ofici, sien batuts los sobredits diners menuts a la ley de un diner e quatorse grans e vint e quatre sols. de talla lo march, e que sien asenyalats a la una part de cap, e de creu en l'altra, e ab les letres que solien esser assenyalats los diners menuts antiguament, volent e manant que lo mestre de la seca regent dit offici pague a les persones que aporten argent en seca per fet dits diners menuts a raho de set liures sis sols per quiscun march del dit argent fi dels dits menuts que proceiran del dit argent, e peque es digna cosa e deguda que lo qui treballa hage son condigne loguer e satisfaccio, volem e manam, que del emolument procehint o romanent de la fabrica dels diners menuts sia cada hu dels treballants pagat e satisfet per lo dit mestre e regent en aquesta forma; ço es, que haja ell o retenga vers si a raho de sinch diners per march, e lo escriba hage a raho de dos diners per march. Item dues guardes ço es los dos a raho de tres diners per march. item lo fonedor a raho de dos diners per march. Item los obres a raho de dotse diners per march. item los moneders a raho de sinch diners Item lo ensaydor a raho de dos diners. item lo entallador y lo ferrer a raho de dos diners e malla per march. Item lo emblancador a raho de un diner per march. Item lo jove del taulell a raho de quinze liures per any, per lo temps que batran dits menuts. Item per messions comunes e necessaries tres diners per march. E fet aquest pagament, lo que resultara sia liurat a nostre thesorer general o regent son offici en Catalunya. Perque ab tenor de les presents e de nostra certa sciencia, diem e manam molt stretament al nostre regent, scriva, obres, moneders, oficials e ministres sobredits qu'ara son e per temps seran, que la present ordinacio, disposicio nostra observen e guarden juxta la serie e thenor, sens mutacio alguna e servats l'estil e pratica e observança en la dita seca acostumada en semblants fabricacions. Manam axi mateix al mestre racional de nostra cort, resident en Barcelona, e son loctinent, qe en la reddicio dels comptes del dit mestre de la seca o regent, admeta la present forma e orde en la dita fabrica axi feta per lo manament verbal del dit thesorer fahedora daçiavant, e axi be accepte los salaris e pagaments dels dits mestre o regent e dels altres oficials e ministres, segons damunt per nos son taxats e ordenats ab copia autentica de les presents, e apoques, e certificacio del dit scriva real del dit pagament En testimoni de les quals coses, manam fer les presents ab lo nostre segell comu en lo dors segellades. Data en la vila de Madrit, a vint y cinch de novembre de mil quatrecents noranta quatre. Yo el Rey. Dominus Rex mandavit michi Ludovico Gonzalez. Vis. per Gener. thesau. en p. V. Bonet.

Salat, doc. 58; Botet, doc 82 (datat erròniament el 21 de novembre). Se'n fan ressò les Rúbriques de Bruniquer, sense detalls, p. 158.

1032 30 maig 1495 Messina SICÍLIA/NÀPOLS

El rei autoritza que es bati moneda d'or, argent i aram per al rei Ferran II de Nàpols. Es poden batre a Reggio o a qualsevol altre lloc.

Littera quod magister probe et magister sicle possint inpune facere cunia pro stampa serenissimi domini Regis Neapolis de auro argento et rame pro fabricando monetam ut infra patet. Ferdinandus etc. vicerex etc. magnificis Thomasio de Turturetis et Macteo Compagna magistro probe et magistro regie sicle et ceteris aliis omnibus et ministris eiusdem regie sicle cui vel quibus spectabit et presentes fuerint presentate fidelibus regiis dilectis salutem. Perochi lo serenissimo signuri Re don Ferrando re di lo reami di Napuli ha deliberato per suo grato et accepto servicio fari fabricari bactiri et cugnari certa summa et quantita di monita di oro argento et rami cum loro stampi et cugni tanto ala cita di Rigio quanto ad qualsivogla altra parti del dicto suo regno cum summa instancia

exortandoni chi actiso non teni al preenti modu ne ministri tali li quali potissiro de presenti dari ordini et complimento alu bactiri et cugnari di dicti moniti li quali hanno di serviri a sua serenita a soy bisogni ni contentassimo providiri et dari ordini chi per li soliti maystri deputati fari li cugni in quissa regia sicla si pottisiro libere fari quilli cugni tantu di oru argento et di rami secundo per la sua Maesta serranno adimandati nec minus per plui celeri expedimento in quissa prefata Regia sicla potirisi fundiri affilari et rotundari di quilla bonta liga et pondi per la dicta Regia Maesta oy per altra persuna serra per sua Serenita ad hec deputata et ad vui constira significata et declarata et deliberando nui satisfari lu desiderio de dicta sua Serenita maxime cognoscendo al presenti lo casu requidirilo, eapropter tenore presencium de certa nostri scientia deliberate et consulto vi dicimo et comandamo ac commictimo chi a tucta requesta et voluntati di dicta sacra Maesta oy di altra persuna ad hec per sua Serenita deputata li digiati per li officiali deputati circa lo officio di li cugni fari lavorari et stampari cum tucta celerita et presticza quilli cugni tanto de moneta di oro como di argento et rami chi li sarranno necessarii, nec minus in eadem Regia sicla per vostri ministri et officiali faczati fundiri quillo oro argento et rami sua Maesta havira provisto et ordinira divirisi fundiri et exinde fari quilli afilari arrutundari et colurari secundu fu et e solitu in quissa regia sicla intendendo pero di quilla liga et piso serra per la dicta sua Serenita oy per altra persuna per sua parti ad vui declarato et quisto como e dicto per celeri spachamento di dicti moniti. Et si forte per bactiri dicti moneti li fussiro necessarii alcuni persuni apti circa lo cugnari simo contenti quilli li poczati dari intendendo pero tuctu farisi a dispisi di la prefata Regia Maesta. Et premissa exequiti cum effectu etc. Datum in civitate nobili Messane penultimo madii XIII ind. M°CCCC°LXXXXXV°. Johan de la Nuça. Bene stat Girardus Bonannus, Vidit thesaurarius.

Trasselli 1959, p. 116, ASP, Conservadoria, Computs, vol. 874.

1033 28 octubre 1495 NÀPOLS

En una carta de gràcia atorgada per Ferran II a la ciutat de Lanciano, es fa palès que a la seva seca s'hi havien batut monedes d'or, d'argent i d'aram.

Pansa 1913 a, p. 19.

1033 a 1496 ARAGÓ

Segons Pío Beltrán, en aquest any la Diputació d'Aragó va obtenir permís per a batre moneda, sens que doni més detalls.

Beltran, p. 452, ACA, reg. 3368, f. 85 i T. 17, f. 174.

1034 30 març 1496 Tortosa CATALUNYA (Perpinyà)

A més de les 2.000 lliures de moneda menuda que el rei havia autoritzat a la vila de Perpinyà el 12 d'octubre del 1495, els autoritza ara a batre'n 1.000 més.

Nos Dn Fernando, per la gracia de Deu Rey de Castilla, de Arago... Attenents e considerants que per la gran necessitat que de moneda manuda era en la nostra vila de Perpinya, la gent d'armes que en aquella sta no podia sens gran trebalt comprar los vivres ordinaris de hon reportana gran dan e moltres vegades per no tenir moneda manuda dexaven de comprar les coses necessaries, providents nos a la dita necessitat provehir e donar forma que acanta de la dita moneda manuta lo comerci no cessas ab nostra provisio dada en la ciutat de Tarragona a dotze dies del mes de octubre proxim passat fou per nos dada e atorgada licencia e facultat a vos altres amats e feels nostros les consols e consell del a dita vila de Perpinya que liberament e in pune poguessen e que fos licit e permes batre o fer batre moneda manuda de la ley e forma que volguesseu, fins en summa de dos mil libres de la moneda que baten en la dita vila de Perpinya, volent, empero e declarants que ans de batre la dita moneda haguessen e fossen tenguts, obligar vos en la forma deguda que tota vegada que per nos o per altre havent potestat de nos o altre qualsevol qui tingues de la dita moneda fossen requests de cobrar la dita moneda de continent o sens dilacio alguna fosseu tenguts de cobrar aquella e donar a la tal persona o persones altra tanta moneda en reyals o moneda d'or equivalent al queus sera donada de la dita moneda que per vos altres sera batuda e entenents empero e volents que tota hora que a nos fos ben vist e plagues revocar e abolir la dita moneda, la poguessen abolir e anullar e la dita universitat de Perpinya fos tinguda de cobrar aquella, donar a cascu lo valor de aquella en moneda d'or en tenents mes avants volents e delarans que per la dita licencia e facultat no fos derogat ni en res previditat a les constitucions de Cathalunya ni als usatges de Barchanona e meys a la facultat a nos sobre les monedes e redres de aquelles atorgada per la Cort ultimament celebrada en Barchalona com no fos nostra intencio ab la dita provisio ordonar ni declarar ni provehir en la ligua, ley o condicio o valor de la moneda altrament del que per nos ab altra ja stat, declarat e provehit sino solament per aquella hora per provehir al us per la necessitat lavors accorrent com fos nostra intencio e voluntat de provehir hi per anar ab compliment la queus fos vist esser a profit e benefici de la cosa publica, e mes fou per nos provehit e manat que de la dita moneda manuda, no s'pogues fer pagament algu que bastas a la valor de hun quart de reyal d'argent sots pena de sinquanta livres per cascuna vegada que en allo fos contrafet e com sia vist per experiencia que la dita moneda batuda en la dita vila fins a la dita summa de dos mil llibres no basta al comerci e despesa que en la dita vila se fa per la molta gent que en aquella ha sobrevengut a causa de la guerra de hon se seguex infandes necessitats en lo comprar e vendre de les dites vitualles y encara a causa de no poder se fer pagament algu de aquella que bastos a la valor de hun quart de reyal y per ab tenor de les presents e de nostra certa sciencia e suplicacio dels sindics de la dita vila en nom e per part de vosaltres sobredits consols e consell de aquella, a nos feta havem stesa e altargada la sobretal en dada licencia e facultat axi com stenem e altargam assaber es que puxan batre o fer batre moneda manuda de la ley e forma que volran fins en summa de mil

livres ultra la summa de dos mil livres que havem ja batuda, e que de la dita moneda no se puxa fer pagament major del sobredit e no mes sots incorriment de la mateixa pena de sinquanta llivres; laqual licencia o facultat vos atorgam e consentim ab tots aquellos pactes, condicions e retencions, clausules e cauteles en la predicta e pre calendado nostra licencia e facultat contengudes y expressades; les queals volem hagen en aquesta nostra licencia e facultat entegra forsa eficasia e valor e tanta com si fossem per nos axi repetides e posades. Manamos, etc... Dada en la civitat de Tortosa a xxx del mes de marz, any de la Nativitat de Nostre Senyor mil quatre sent norate sis. Yo el Rey.

Colson, doc. 26; Universtat, Llibre d'Actes importants, AA, f. 407.

1035 1497 SARDENYA

Confirmació dels privilegis de la seca.

Sollai, p. 113.

1036 1497 ARAGÓ

Mana el rei que es batin monedes d'or que s'anomenin "excel·lents de la granada", a llei de 23 quirats i ¾ i talla de 65 peces i un terç per marc, més dues peces més per les mans i el senyoriatge, de manera que la talla real fos de 67 peces el marc (hauria d'ésser 67 i un terç).

San Pío, p. 65.

1037 1497 Barcelona CATALUNYA

La ciutat es fa càrrec del cost de la retirada de moneda "nacta", és a dir, curta, retallada o falsa.

A 26 de novembre 1497, deu deliberat fos satisfeta la Taula del dany que havía patit ab la moneda nacta que havía presa, y apres la havía donada bona, y de major valor.

Rúbriques de Bruniquer, p. 135.

1038 24 novembre 1497 MALLORCA

Jaume Rovira i cinc persones més foren detingudes per tenir una monederia de fals.

Bover, p. 283.

1039 13 febrer 1498/1504 VALÈNCIA

La ciutat demanà de poder fer menuts. El rei acceptà la proposta al cap d'un any. Ja el 1494, s'havien prohibit els diners forans. L'emissió es féu, segons Mateu, entre el 1501 i el 1504, i es bateren 11.960 marcs. Ortiz diu que el batiment va començar el 1499, però Ventura també dóna la data del 1501.

Mateu, p. 95, Ventura, p. 420.

1040 4 juliol 1499 Barcelona CATALUNYA

És ajusticiat un valencià per falsificador de ducats genovins.

Dijous á 4 de juliol 1499, en Dietari apar que quasi â las quatre horas del matí fonch penjat per la Cort avall un Valenciá per moneders de Ducats falsos Genovins.

Rúbriques de Bruniquer, p. 158.

1041 7 setembre 1499 CATALUNYA

Es prohibeix la circulació de totes les monedes locals de Catalunya autoritzades durant el període de guerra. Se'n fa ressò el Consell de Reus i l'ordre parteix de l'infant Joan. Reus va acordar retirar el seu numerari, per bé que, més endavant, en va tornar a emetre, ja a l'Edat Moderna.

Sanahuja 2005, doc. 13, AHCR, Actes Municipals 1493-1520.

1042 18 novembre 1499 i 24 octubre 1505 Granada i Perpinyà CATALUNYA (Perpinyà)

Dues noves llicències a Perpinyà per a batre fins a 2.000 lliures de moneda menuda. Entre aquestes dues encara n'hi ha d'haver una altra de 4.000 lliures, a la qual fa referència el rei en el segon document.

Nos Ferdinandus, Rex Castelle, Aragonum, etc., comesque Rossilionis et Ceritanie, xupientes ut villa nostra Perpiniani que ut pro parte vestri dilectorum nostrorum consulum ejusdem ville informamur valdè moneta minutorum caret precipuè in presencianum propter continenciam gentis armorum notre que ibidem residet, aliquot cuim subveniatur, tenore presentis, ex certâ nostrâ sciencià et consultè, vobis eisdem consulibus et consilio ejusdem ville Perpiniani, licenciam, facultatem, auctoritatem et plenam potestatem concedimus, impartimus que, quod possitis in ipsô villâ et siccâ ejusdem cudere, seu cudi facere denarios minutos usque ad quantitatem duarum mille librarum monete currentis in eadem ville et non amplius, similes illis quos dicta villa Perpiniani diebus preteritis de nostrâ licenciâ cuduit seu cudi facere potuit et debuit, ut ipsius forme et magnitudinis continenant que eadem liguâ que alii minuti hucusque facti continent. Quos quidem minuti seu denarii fiant et fieri teneantur eo modo et formâ ac et sub condicionibus

de eis recuperandis in predicta alia nostra licencia contentis et dum tamen ex eis non fiat nec fieri possit solucio, nisi quemadmodum cum dicta alia nostra licencia fuit dispositum et ordinatum. Vos autem, consoles et consilium dicte ville Perpiniani, dictos minutos per ministros seu operarios predicte secce cudi faciatis, reservata eciam racione curie nostre reddenda de numero dictorum minutorum ut nobis seu eidem curie innotescat dictam summam dictarum duarum mille librarum memorate monete ibidem currentis non excessisse. Quod si fieret, volumus vos m eas omnes penas incidere in quas incidunt fabricatores false monete. Preterea hujusmodi licenciaru concedimus vobis sub hoc pacto et non aliter, quod quidquid utilitatis ab eadem fabricacione processeret, illus per personas per vos obigendas et deputandas colligatur et habeatur in reparacionem pontis portalis vulgariter noncupati de Nostra Dona convertatur et conversi teneatur, dictas que personas, per vos deputandas, solemniter jurandum de bene et legaliter in hujus administracione se habendas primiciis et ante omnia compellatis. Mandantes per presentes, etc... In cujus rei testimonium presentem fieri jussimus nostro communi sigillo in dorso munitam. Datum in civitate Granate, vviii[a] die mensis novembris, anno a nativitate Domini m° cccc° xc° ix°. YO EL REY, FERNANDUS.

Nos Don Fernando, per la gracia de Deu, rey de Castella, de Arago, etc., comte de Rossello e de Cerdanya. Jatzia en los dies passats, a supplicacio de vosaltres, amats e feels nostres los Consols e Consell de la present vila de Perpinya, sian estades per nos atorgades a la dita vila certes licencies per batre diners menuts, e derrerament per los magnifichs amats conselles nostre micer Hieronim Albanell, regent nostra cancellaria e micer Francesch Franch, nostre advocat fiscal, per autoritat de nostre real comissio, vos sia stada donada facultat de batre fins en quatra milia llivres de diners menuts ab concessio graciosa que la utilitat procehint de la fabricacion de dits menuts fos convertida axi en lo pagament dels deutes que la dita vila devia al General de Cathalunya, com en altres necessitats de la dita vila, ab algunes altres condicions ab les provisions sobre aço expedites contengudes. Ara empero vista e coneguda per evident experiencia la gran fectura que de dits menuts a seu la dita vila e en nostre real camp que tenim assentat contra la gent francesa que per falta de menuts nostra gent d'armes que en nostre dit real vila tenim juxtada, ni los poblats en aquella no poden sostenir lo dan e inconvenient que'l porta de dits menuts. Per ço suplicats humilment per vosaltres dits consols de la dita vila de Perpinya, volents provehir e sobvenir en aquest cars la dita vila de algun saludable remey, ab tenor de les presents de nostra certa sciencia, vos donam e atorgam licencia e facultat que librament pugau heus sia licet batre, e fer batre, en la seca de la dita vila dels dits menuts de la mateixa amprenta e forma dels que derrerament son stats, fets e batuts en la dita seca, fins en summa de dos milia llivres moneda perpinyanesa, e no mes avant. Volem empero e ab tal condicio atorgam licencia que primerament ans de comensar a fer lo dit batiment, vos altres, dits consols e consell general de dita vila haian assegurar en la forma acostumada, en poder de nostre Procurador real que tots temps qeu vos altres dits consols e consell presents e es devenidors, sian requests e per nos sera manat de continent e sens dilacio sian tenguts obrar los dits menuts de poder de qualsevol persones qui aquells tinguen e donar a aquells la valor aquivalent en moneda dor o de argent. Encara provehim que les dites dos mil llivres de menuts façan batre per lo mestr e ministres de la dita seca, reservan lo compte e la ordonadera auran cort del nombre de dits menuts que seran batuts per virtut de la present, afique nos o nostres officials e ministers sian certificats no haver excedit lo dit nombre de dos milia llivres. Car si excedia aquell, volem, e declaram vos altres dits consols e consell qui ara seria e per avant seria, sien incorreguts en totes aquelles penes en que incorren los fabricadors de falsa moneda. Empero volem e provehim que tota la utilitat que proceyra de la fabrica de dits menuts sia collida per personas fiades per vos altres elegidores per lasquals volem sia convertido en reparacio de las murallas e valls de la dita vila, e de artilleria e altres coses que sien mes necessaris per lo be de la dita vila, de que hagen e prestan lo jurament acostumat de donar bon compte del que hauran administrat. Manants per les presents, etc... En testimoni de lesquals coses, manam fer les presents ab nostre segell comu en lo dors segellades. Dat en la nostra vila de Perpinya, a xxiv dies del mes de octubre, en l'any de la nativitat de N. S. m° d° iii° Yo, EL REY.

Colson, doc. 27 i 28, Universitat, manual núm. XIII, f 40. AMP, documents solts dins el reg. de la fabricació de 1603 i de 1611.

1043 10 juny 1500 CORONA

Es restableix l'ordre de la reina Maria sobre els exàmens d'aptitud per als oficials de la seca.

Botet, p. 322; ACA, reg. 3659, f. 263.

1043 a 17 juny 1500 MALLORCA

El lloctinent reial a Mallorca atribueix for i dóna curs als rals d'argent castellans.

Are hoiats que denuntie lo molt spectable y molt marnífich Sr. lo senyor mossen Johan Aymerich, cavaller, criat mestresala, conceller del rey nostre senyor i per sa altesa lochtinent general i governador den lo regne de Mallorques e illes a aquells adjacents a tot hom generalment, com fet l'ensay dels reyals nous d'argent castellans es stat attrobat aquells valer dos sous i vuit diners de moneda de Mallorques, mana perço se spectable senyoria que dasi avant tot hom los prengue a dit for de dos sous e vuit diners sots pena de deu sous al fisch reyal aplicadores de les quals sera feta rigorosa execució en los besns dels qui al dit for los dits reyals recusaran pendre. Dat en Mallorques a 16 de junt any MD.

Pons 1926, p. 310; Fajarnès 1932. ARM, Pregons 1500-1534, f. 8.

1044 1501-1504 VALÈNCIA

En aquests anys, es bateren menuts valencians amb un total d'11.969 marcs, producte de la fusió de menuts florentins i senesos que el mestre de la seca, Alfons Sanchís, havia importat en una operació especulativa. Tot i el

procés contra ell per aquest frau i altres en la distribució i la qualitat del blat, ja veurem que el rei no sols l'exculpà, sinó que li donà més poder.

Ventura, p. 420.

1044 a 14 maig 1502 MALLORCA

Prohibició d'extreure monedes de qualsevol mena per damunt de vint lliures i de qualsevol mena d'objectes d'or o d'argent, amb algunes excepcions. S'imposen la incautació i penes complementàries als contraventors.

Pons 1926, p. 294-295, sense referència. En dóna el text complet

1045 1503/1516 NÀPOLS

Les monedes de Nàpols d'aquest regnat foren gravades, almenys en els primers temps, per Bernardí de Bové, que ja actuà en els temps de Frederic III de Nàpols. Des del 1503, el mestre de la seca tornà a ésser Gian Carlo Tramontano, el qual rebé, el 1504, la direcció també de la seca de l'Àquila.

Sambon 1893, p. 79; Sambon 1891, p. 338, Repertori de Privilegis, n. 14, f. 121.

1046 13 desembre 1503 Barcelona CATALUNYA

Comentari sobre el valor de les monedes.

A 13 de desembre 1503 en Consell de cent se diu que antiguament lo Real del pes que en dit any 1503 era, no valia sino quatre diners usuals, è apres lo flori valgue 11 sous, e per aquesta via los Ciutadans de Barcelona profitavan, y augmentavan. (pàgs. 135-136).

Rúbriques de Bruniquer, p. 135-136.

1047 12 gener 1504 Barcelona CATALUNYA

Els consellers es queixen al rei que el mestre no vol pagar els guardes de la ciutat.

A 12 de Janer 1504, scriuen al Rey, que lo Mestre de la Seca no volia pagar à las guardas de la Ciutat son dret, y que perço mane que sien pagats. (pàg. 136).

Rúbriques de Bruniquer, p. 136.

1048 26 setembre 1505 Barcelona CATALUNYA

A instàncies de la ciutat de Barcelona, a fi d'extingir els menuts falsos, el rei mana que es marquin els bons amb una B i que es fonguin els falsos. Ningú no podrà rebutjar els menuts contramarcats.

Salat, p 147/148; Botet, p. 323.

1049 6 setembre 1505 ARAGÓ

A causa de la mort de Gabriel Sanchís, és nomenat mestre de la seca el seu fill Lluís Sanchis. Botet comenta que aquesta notícia explica les lletres G-S i L-S en les monedes aragoneses.

Botet, p. 318, ACA, reg. 3657, f. 209.

1049 a 16 desembre 1505 Salamanca MALLORCA

A causa de la mort de Gregori Burguès, el rei nomena el seu fill, Gregori Burguès, mestre de la seca de Mallorca amb caràcter vitalici.

Campaner, p. 83, A. A., Vo. de Lletres Reials de 1505 a 1511, f. 329.

1050 5 juny 1506 Barcelona CATALUNYA

El ducat d'or es cotitzava a 22 sous.

A 5 de juny 1506, ab letra missiva de Consellers apar que lo Ducat de or de pes val a.° (a rahó) 22 sous.

Rúbriques de Bruniquer, p. 136.

1051 22 agost 1506 Barcelona ARAGÓ

El rei mana una encunyació d'or i de billó. Pel que fa a l'or, el mestre pot batre, sempre que vugui, ducats i mitjos ducats dits ferrandins, amb les armes d'Aragó i amb la llei dels ducats de Venècia. Pel que fa al billó, que bati les quantitats decidides per l'"*Acto de Corte*".

Don Ferrando etc. A todos e quales quiere officiales, de quales quiere stado ley o condicion sean, e senyaladament a los officiales de la casa de nuestra seca de la ciutat de Caragoça, salut e dilection. Sabido havemos por algunas fidedignas persones, que algunos, por interesses particulares que en las faltas de las monedas e en los cambios de auqellas ganan desonestamente, trabaian de

poner empacho en el batir de la moneda menuda, e quando el lugartiniente de maestro de la seca llama a los officiales que deve para darles razon de cada batida, e a fazer el ensay e las otras cosas que convienen para aquel exercicio, lo fazen de mala gana, e no quieren venir, e ahun presumen de dezir que empacharan que no se bata mas moneda menuda, diziendo que de la batida hay harta, como aquella no abaste ahun a siete mil libras: e porque es nuestra intencion que la gente populat e menuda no tenga esta necessidat de moneda, ni sean enganyados y decebidos en el cambiar de la moneda de oro, que antes les tomavan de cada pieca dos dineros y tres, y en nuestra seca les cambian de balde, lo qual redunda en gran provecho de la cosa publica, y el peso de la dicha seca es mas fino e justo que el de los otros cambiadores, en los quales siempre o por lo mas la moneda de peso fallavan falta, y tambien porque lo fecho por acto de corte es razon que passe adelante y no deve tener presumpecion ni atrevimiento alguno de tornar atras, ni de tornar lo fecho por tantos. Portanto, vos dezimos e mandamos que, siempre que el lugartiniente de maestro, Agostin Roch de Salazar, requerra a cada uno de los que haveys de contravenir en toda batida, que vengays a ver el ensay e poso e cuenta e las otras cosas necessarias, juxta forma del acto de cort fecho en el anyo mil quinientos y tres en Caragoça, e segunt la ley e peso en aquel statuidos e ordenados de la moneda menuda, no querra alguno de vosotros venir, que en aquel caso el dicho Agostin Roch de Salazar, con el notario e los otros officiales del ensay e los otros diputados para el dicho officio, puedan en contumacia de aquel o aquellos que no querran entrevenir, con su notario e los otros dar razon de su batida e de su ley peso e cunyo juxta el acto de cort, e esto cada vez que fara la dicha batida o batidas fasta dar complimiento a toda aquella summa de moneda menuda e de miallas que por el acto de cort es statuido e ordenado, sin empacho de persona alguna. E no res menos, porque es nuestra voluntat querer magnificar esta nuestra ciudat de Caragoça cabeça del reyno de Aragon, la qual es cabeça de los otros nuestros reynos, e es cosa que concierne mucho a la magnificencia e policia de aquella e provecho de la republica y del bien comun que haya seca, e de continuo se bata moneda de oro, segund que en las otras ciudades principales de nuestros reynos se bate, e el batir de la dicha moneda de oro es peculiarmente nuestro, en lo qual ni hay necessidat de convocar Cortes, para la summa de aquel, e acabada la summa de la dicha moneda por la dicha corte statuida e ordenada, no es nuestra intencion que se sera la seca. Por tanto, por la presente nuestra provision atorgamos a vos, dicho Agostin Roch de Salazar, lugarteniente de maestro de la seca, e a los que despues en vuestro lugar succesderan, que podays, ahora mientre se faze la dicha moenda menuda, e despues de aquella acabada siempre que quisieredes, bater moneda de oro de ducado e medios ducados de oro vulgarmente llamados ferrandines, con las armas de aragon, de la ley e liga de ducados venecianos, juxta la serie e tenor del dicho acto de corte sobre el batir e fazer la dicha moneda con los cunyos pro el reyno a esto dados destinados e dedicados, llamando siempre en cada batida los officiales de la seca para el ensay peso e las otras cosas e solemnidades necessarias para el tal acto requeridas e acostumbradas, con toda la fidelidat e integridat que para el tal acto se requiere: para lo qual mandamos al rigiente el officio de la governacion en el nuestro reyno de Aragon. Justicia de Aragon, bayle general nuestro, salmedina de la dicha ciudat etc. que vos den todo conseio favor que menester huvieredes quando por vos seran requeridos, so pena de cinco mil florines etc. Data en la ciudat de Barchinona a .xxij. dias del mes de Agosto del anyo de la natividat de nuestro senyor mil quinientos e seys. Yo el Rey.

Botet, p. 319 i doc. 80; ACA, reg. 3657, f. 56.

1052 26 agost 1506 VALÈNCIA

El rei atorga a Alfons Sanchís els càrrecs de mestre de la seca, batlle del Regne de València i lloctinent general del tresorer, de forma vitalícia. Aquests càrrecs passaran després al seu fill, Miquel Sanchís.

Botet, p. 318; ACA reg 3657, f. 123.

1052 a 3 març-26 desembre 1507 NÀPOLS (L'Àquila)

Concessió reial d'una sèrie de capítols a la ciutat de l'Àquila, entre ells la renovació dels seus privilegis monetaris. En la segona data, els diu que la seca serà l'única en actiu, a més de la de Nàpols.

Nos Ferdinandus Dei gratia rex Aragonum, Sicilie Citra et Ultra Farum, Ierusalem, etc, dicta maestà se digne confirmare tucti et singuli privilegii, gratie, concessioni, dignità, immunità, excemptioni, prerrogative et indulti (...) et anco de la sicla concessa in eposa cità (...). Placet regia maiestati prout in possessione steterunt et in presentiraum existunt. En el segon document afirma que "*.. non si habia ad bactere zecca in altri lochi che in Napoli et in questa cità...*".

Giuliani 2014, p. 329 i 331. ASAq. ACA, v 2/1, f. 39 i T 11, f. 62-63 v.

1053 20 març 1507 SARDENYA

Confirmació dels privilegis dels oficials i obrers de la seca de Sardenya.

Botet, p. 317; ACA, reg. 3579, f. 169 v.

1054 26 març 1507 i 30 març 1508 Burgos i Nàpols MALLORCA

Reforma de la moneda mallorquina a petició dels estaments de l'illa. Fa referència a l'especulació dels billoners per la desproporció entre els valors de les monedes i al fet que feia molt temps que no es batia or ni argent. En el primer document, mana que es bati or i argent en ducats i rals com els de València. Han de dur, als anversos, l'efígie reial i, als reversos, les armes reials, els ducats, i les armes de la ciutat, els rals o croats. Defineix, també, les llegendes. En el segon document, parla del billó. Que es batin doblers i diners, no a un diner i mig com fins llavors,

sinó només a un diner de llei. El lloctinent i els consellers ho interpreten així: el ducat s'ha de batre a llei de 23 quirats i ¾ i talla de 67 peces el marc, s'ha d'anomenar "ral d'or" i córrer al for de 32 sous. Els ducats venecians han de valer també 32 sous i tots els altres, 31. El ral d'or ha de valer 16 croats o rals d'argent. L'argent s'ha de batre a llei d'11 diners i talla de 96 peces el marc, en croats, que han de valer dos sous. També han de fer mitjos croats, que han de valer 12 diners, o un sou. Dotze rals han de pesar una unça. El billó s'ha de batre a un diner de llei i la talla ha de trobar-se entre 23 sous i 8 diners i 24 sous el marc. No s'han de batre doblers sinó només diners, però no es prohibeix el curs dels antics doblers. També fixa el que s'ha de pagar pels metalls portats a la seca, i el valor del florí en 24 sous (sobre això darrer, vid. Campaner, p. 139, nota 2).

Com per la desproportio que es stada en les monedes que de molts anys en sa han corregut en lo present regne de Mallorques causada per la introduccio de moneda de or stranya mesa o afforada a molt major for o mesa que no li convenia, per quant ha excedit la justa e proporcionable correspondencia que deuia hauer ab les monedes propries del dit regne en si ben abilitades, haja principalment portats dos grans inconuenients per cascun dels quals es stat inferit gran e inexti-mable dan a la universitat del dit regne e als singulars de aquell, lo primer dels quals es que los billoners per llur euident guany en no poca jactura del dit regne han euacuat aquell de les sues propries monedes axi de or com de argent no sens notoria culpa de aquells al offici dels quals incumbia fer o curar fos feta circa aço debita prouisio. Lo segon dan proueint de la desproportio es stat que per aquella ha conuengut necessariament cessar los batiments axi de or com de argent ques feyen en la secha del dit present regne, car a be que aquell tengues sufficients concessions e priuilegis reals de batre moneda, stant empero lo desproportionat afforament e cors de la moneda stranya no era factible que segons la forma dada en aquells fos batuda moneda, car per lo batiment de aquella (hon se fos pugut o volgut fer) se fora augmentat lo dan prouenint com dit es de la usurpatio e abstractio que de aquella, dementre sen ha trobada, han fet los dits billoners, ne es versemblant que stant la dita desproportio se fos trobat algun tan imprudent que hagues volgut portar e metre en secha or o argent hauentse seruar la forma en les dites concessions e priuilegis contenguda sens la obseruancia de la qual no era licit fer algun batiment, com a la sota regia magestat e no en algun altre qualsevol potestat hauent pertanga instituir nous batiments de moneda o mudar los per la celsitut sua instituits. E jatsia diuerses vegades los olim magnifichs jurats del dit regne considerants los dans dessus dits e molts altres que per causa de la dita desproportio e del cessament de batre monedes prouenien a la republica de aquest regne e als domiciliats en aquell, haguessen comensat entendre en la prouisio per obuiar e stirpar los dits dans faedora, occupats empero per altres negocis los quals forse reputarien mes arduus que aquests, no ponderada prou la sua importantia, e per altre qualseuol impediment e respecte, no han perficit lo dit negoci ne portat aquell a la conclusio deguda no sols molt util mes necessaria a la sustentatio de la policia de aquesta dita republica, la qual com dien alguns qui no son de poca auctoritat axi poch se poria sostenir sens moneda com porien viure los animals terestes sens expiratio e respiratio de ayre. Per tanto los molt magnifichs mossen Aluaro Unis caualler, mossen Joan Domingo Nicolau, micer Joan Garcia doctor en leys, ciutadans, e mossen Miquel Palmer, mossen Joanot Ribes, mercaders, mossen Antoni Mirambell artesa, jurats l'any present de la Universitat de la dita ciutat e regne de Mallorques, volents satisfer com se pertany al que exhigex lur offici no han cessat del introhit d'aquell fins a la debita conclusio ab suma sollicitut e diligencia entendre en lo dit negoci, e attenents llurs grans magnificencies que la prouisio en e circa aquell fahedora consistia en sola voluntat e dispositio de la majestat del Rey nre. senyor a la qual ten solament com dit es pertany atorgar e ordenar los batiments de monedes, han dada per llurs opportuns medis vera informatio de totes les coses dessus dites a sa gran altesa, supplicant a aquella que per merçe li plasqués condescendre e prouehir que en aquest dit seu fidelissimo regne se bates moneda del modo a aquell opportu e tal qual cumple al seruici de sa majestat, la qual attenent per la sua solita clemencia a la sublevatio de aquest seu regne ha atorgada e conferida la dita licencia e facultat ab la forma e modo contenguts en la real e patent prouisio sobre aço de la sua celsitut emanada la qual es del tenor seguent:

Nos D.n Ferrando per la gratia de Deu, etc.... Jatsia que per los Reys passats predecessors nres. de gloriosa recordatió fos stada atorgada licencia y facultat de batre moneda d'or y d'argent en la dita ntra. ciutat y regne de Mallorques de certa liga y de aquella haja usat gran temps la dita ciutat, segons que en les dites concessions es pus extesament contengut, empero com la dita licencia sia limitada sols a batre reals d'or, y florins y croats d'argent, y a liga tan alta y desigual que segons les monedes que en altres parts corren se fa gran perdua y diminució, per la qual no sols la secha ha cessat de batre gran temps ha, mas se es vist per esperiencia molt manifesta dels dits reals d'or y croats d'argent y altra moneda sen ha treta tanta del dit regne que apenes sen troba en aquell, ans es restat tan evacuat de dita moneda antiga cessant la dita secha que en lo dit regne no corren sino ducats de regnes stranys, y trahent se aquells axi com se han de traure per necessitats de forments y altrament resta axi com se diu esta huy lo dit regne exhigu y del tot vacuo de pecunies, de hon cessen los comercis y s'seguexen molts dampnatges al dit regne. E com per part dels jurats de la dita ciutat y regne siam stats humilment supplicats fos de ntra. merce atorgar facultat de batre ducats d'or y reals o croats d'argent a la liga ques baten en les nostres ciutats de Barcelona o Valencia que es liga conuenient y profitosa al dit regne, attenent al beneffici de la dita ciutat y regne lo qual principalment se deu considerar havem hagut per be condescendre a dita supplicatio com a justa y a raho conforme. Per tant ab tenor de les presents de nostra certa sciencia atorgam, conferim y donam licencia, permis y facultat a la dita ciutat y Regne nostre de Mallorques que sens incorriment de pena alguna puguen y deguen batre y fer batre en la casa de la secha de la dita ciutat e per los officials e ministres d'aquella ducats d'or, reals o croats d'argent a la liga que es baten en la dita nostra ciutat de Valencia. Los quals ducats, reals o croats volem que valguen y corregan y que d'aquells se puga usar y comerxar y fer pagametns axi com se fa dels ducats venecians y altres que corren y valen en lo dit Regne: volem empero y expressament provehim que en los ducats sian fetes y scolpides en la una part les nostres insignies y armes reyals, y al costat d'aquelles o en la part

hon als dits jurats apparra sia scolpida la reyal efigie e cara de nostra Magestat, y que lo titol en lo circulo de dits ducats d'or diga d'aquesta manera Ferdin. R. A. M. C. &.ª y no en altra manera, y en los Reyals o croats d'argent de la una part les armes de la ciutat y la creu y de la part altra la efigie de ntra. reyal cara ab lo matex titol de los ducats. Per tant als spectables, nobles, magnifichs y amats consellers nostres lo loctinent general, procurador real, mestre de la secha, batle, veguer, jurats, alcaldes y officials del collegi de la secha y altres qualsevol officials y als loctinents d'aquells presents y sdevenidors dihem, encarragam y manam sots incorriment de la ira e indignatio nostra e pena de dos milia florins d'or de bens de qualsevol contrafahent yrremisiblement exhigidors que la present ntra. licencia, permis y facultat y totes sengles coses en la present nostra provisió contengudes y expressades tinguen y observen, tenir y observar fassen per quisvulla y noy contrafassen per alguna causa o respecte per quant la gracia ntra. tenen cara y en la ira e indignació ntra. y pena preapposita deijen no incorrer. En testimoni de les quals coses havem manat fer les presents de ntre. segell secret en lo dors d'aquelles segellades. Datum en la ciutat de Burgos a xxx dies del mes de mars en l'any de la nativitat de ntre. señor de mil cinchcents e vuit. y yo el Rey. Vt. Genis. tesus. Vt. conservor. genis. In div. sig. sec. III, fól. LVIIII.

Per executio de la qual concessio e prouisio los prenominats magnifichs jurats ab entreueniment de algunes persones en aquesta materia jatsia prou subtil e mes difficil expertes, seguints en tot e per tot los manaments e ordinatio e la mente de sa real magestat han abilitades e entre si proportionades les monedes de or e de argent que s'batran en la dita secha ab expecifficatio de la ley e del tall (o pes) e de la mesa (o afforament) que deuen hauer, apuntant e ordonant tot lo que circa los batiments de elles ha occorregut e apparegut deures fer e obseruar, segons que en los capitols infrascrits es particularment e distinte deduit e contengut.

E com juxta una altra reyal letra impetrada per los inmediats predecessors de llurs magnificiencies sobre lo batiment de billo la preffata magestat haja comes lo assentament de e sobre aquell fahedor al molt spectable e noble senyor loctinent genreal del present regne, volent la celsitut sua hauer per fet e decretat tot lo que la molt spectable e noble senyoria sua circa lo dit assentament fara, ordonara e decretara, axi com es mes extesament contengut en la dita real e patent prouisio del tenor seguent:

Don Ferrando per la gracia de Deu, etc..Al spectable noble magnifich amat conseller criat mestre sala y loctinent general nostre en lo regne de Mallorques don Joan Aymerich, salut y dilectio. Segons havem entes per humil expositio a nostra magestat feta per lo amat nostre Francesch Sallers notari sindich de aquexa ciutat y regne algunes vegades en lo temps de la quaresma a causa de les almoynes ques fan los jurats e aquexa ciutat fan batre moneda menuda a la liga y mescla ques son fets y batuts los doblers que corren en dit regne, y per ser liga tan alta no sols s'hi pert molt per causa del molt argent que hi entre en molt dany de la uniuersitat qui fa batre dita moneda, mas s'es vist per experiencia molt manifesta que ten tost trahen dita moneda menuda del dit regne y la aporten en altres parts ahon la fan fondre y guanyen en aquella lo que s'hi pert en aquexa secha: dient mes auant que al temps que fou prouehit lo billo del qual son fets los doblers y altra moneda menuda que corre en aquex regne lo argent valia a tant baix preu que los faents batre dita moneda se saluaren y res no perdien, y que vui lo argent val a tant alt preu que de necessitat segons la quantitat hi ha de entrar per affer lo billo prouehit y ordonat s'hi pert una grossa suma, y lo que es pus fort fins vuy s'es tant evacuada aquexa terra de dits doblers y moneda menuda a causa de hauersen treta tanta suma, encara que totalment se ignora los trahents aquella, que apenes se troben en lo regne del quen reporta molt grans y irreparables dampnatges, y que per ço fos de março nostra prouehir y manar que axi com lo dit billo se bat a raho y talla de un diner y malla ques bata a talla de un diner ten solament segons es stat arreglat en altres regnes nostres ahont concorria semblant necessitat, y de aquesta forma ni los que faran batre dita moneda hi perdran ni menys apres de feta la trauran del regne a effecte de guanyarhi axi com trahen y han tret la moneda batuda del billo en temps passat ordenat. E jatsia que a nos aparague juxta y conforme a raho la dita supplicatio per los respectes sobredits, empero per que nos totlament ignoram la forma del billo y bonament no ho poriem prouehir sens precedent informatio de persones expertes en seblants coses, hauem per ço deliberat aquest negoçi remetrel y cometrel a vos segons que ab tenor de les presents lo remetem y cometem, per les quals de nostra certa scientia deliueradament y consulta, sots incorriment de la ira e indignatio nostra y pena de mil florins d'or a nostres coffrens applicadors y de vostres bens si lo contrari fareu irremissiblement exhigidors, vos diem y manam que conuocats lo mestre de la secha y altres que en aquest negoci cridar y conuocar se puguen y deguen, precehint deguda informatio y madur consell y deliberatio hus apparra lo dit billo del modo y forma com es demanat a talla de un diner ten solament (o mes o menys) satisffer a la utilitat de la republica de dita ciutat y regne per obuiar a la perdua que fan los qui baten a talla de un diner y malla y encara per que nos trague fora de dit regne axi com se trau la moneda ques fa y es stada feta del billo en temps passat ordenat, en tal cars ho proueyreu vos en lo modo y forma queus aparra esser mes conuenient y saludable per al dit regne, que lo que per vos en la forma sobredita sera fet, prouehit y ordenat circa lo dit billo nos ara per llauors y llauors per ara ho loam, aprobam, ratifficam y confirmam y a major cautela hi interposam nostra auctoritat y decret, car nos en e sobre totes e sengles coses demunt dites y sobre los dependents y emergents de aquelles y en aquelles annexes y connexes vos comenten y conferim totes nostres veus, loch y bastant poder ab special plenissima y sufficient potestat y facultat, guardant vos attentament de fer lo contrari si la gracia nostra teniu cara y en la indignatio nostra y preaposita pena desijau no incorrer. Dat. en lo Castell Nou de la nostra ciuta de Napols a XXVI del mes de març any de la natiuitat de nostre senyor mil sinccents y set. y yo el Rey. Vt. Augustinus R3. gen.s thes.9 Vt. conservator gen.s In Majoricarum IIII fól. XXXVIII°.

En virtut de la qual comissio lo molt spectable e noble senyor loctinent general, hagut colloqui sobre lo batiment fahedor del dit billo ab los dits magnifichs jurats et ab altres persones en aço expertes, examina lo dit negoci juxta la forma dada en la dita preinçerta comissio, e haguda relatio de tot lo assentament com dit es de e sobre les abilitations e proportions delliberades sobre los batiments de les monedes de or e de argent seguida e obseruada en elles la voluntat e mente de la real celsitut, ha la spectable e noble Senyoria sua prouehit lo dit billo deures batre a ley de un diner a respecte del argent fi, e a tall de vint y tres sous y vuit fins en vint

y quatre sous per march ab lo modo e conditions contengudes en los dits capitols, los quals son del modo e forma seguents:

Los molt magnifichs mossen Aluaro Unis, caualler, mossen Joan Domingo Nicolau, micer Joan Garcia, doctor en leys, mossen Miquel Palmer, mossen Joanot Ribes e mossen Antoni Mirambell jurats l'any present de la Universitat de la Ciutat e Regne de Mallorques, volents que la licencia e facultat de batre moneda en aquest dit Regne atorgada e conferida per la Majestat del Rey nostre Senyor mitgensant la sua real prouisio a supplicatio de llurs magnificencies obtesa sia deduida a son degut effecte ab entreueniment de persones en aço expertes, precehint colloqui e matura delliberatio haguda ab lo molt spectable e noble senyor loctinent general del dit present regne e insgeuints los manaments e la ordinatio e mente de la prefacta magestat, han fets e ordonats sobre lo assentament dels batiments de la dita moneda los capitols seguents.

CAPITOLS DISPOSANTS DEL BATIMENT DEL OR: E primo es stat per llurs magnificencies apuntat e assentat que en la secha del dit present Regne de Mallorques se bata moneda de or a ley de vint y tres quirats e tres quarts de quirat e a talla de sexanta set pesses per march de or de la dita ley, axiu com son comunament tots los ducats quis baten en los altres regnes e ciutats del mon e signantment los quis baten en la secha de Valencia dels quals la preffata magestat fa expressa mentio en la dita sua prouisio real, volent que lo batiment de aquells los quals se baten a la dita ley e talla sia ymitat e seguit en aquest seu regne. Mes auant es stat per llurs magnificencies apuntat e ordonat per seguir e obtemperar al manament de la gran altesa expressament contengut en la sua real prouisio que en una part de cascuna de les pesses de la dita moneda de or la qual com dit es d'açi auant se batra en la dita secha sien esculpides les armes e insignies reals e sobre aquelles la creu de la forma present e en la altra part la reyal efigie e cara de la real magestat, e en la circumfferencia e rotunditat de les dites pesses sia esculpit lo titol seguent Ferdinandus Rex. Aragonu. Maioricar. Catholicus. E per quant la moneda de or que per les antigues concessions fetes a supplicatio de aquest regne es stada batuda en aquell tostemps se es dita e appellda reals d'or de Mallorques, per ço llurs magnificencies per seguir la dita antica nominatio han ordonat que les pesses de or ques batran a les dites ley e talla en la dita secha e les quals succehiran en loch dels reals que antigament se batien en Mallorques, sien nomenades e appellades reyals de or axi en los contractes ques faran de qui'n auant com en tot altre loch hon se haja fer mentio de la dita moneda. E jatsia sobre lo assentament de la mesa e del afforament dels dits reals quis batian com dit es a les dites ley e talla occorreguessen no poques difficultats, la explication de les quals no es ara necessaria, empero considerades totes coses que per aço se deuen considerar e attendre e signantment que per la preffata magestat es stat dit e manat en la dita sua real prouisio que la moneda de or que es batra en aquest seu regne valga e correga e que de aquella se puga usar, comerxar e fer pagaments axi com se fa dels ducats venecians, appar cert de la mente de sa celsitut que los dits reals de or que d'assi en auant se batran correguen al for e a la mesa que assi corren los ducats veneciants, e per ço llurs magnificencies han apuntat, assentat e ordonat que los dits reals sien afforats a trenta dos sous per cascun real de or, que per lo dit for se hagen a pendre e que no puguen per algun ser recusats. Item per que lo mal de la dita desproportio e los tants dampnatges per aquella inferits no puguen recidiuar es stat ordonat que los ducats vulgarment dits de cambra e qualseuol altres monedes de or exceptats ten solament ducats venecians, posat que aquells sien de la matexa ley, talla e pes que son los dits ducats venecians e seran los reals de or mallorquins, no puguen correr ne de ells ser fets pagaments ne receptions algunes a menor mesa o for de tranta un sou, e axi poch puga algun fer o rebre pagaments de ducats venecians a major for de trenta dos sous. E si algun será trobat hauer dats o pagats o hauer rebut o acceptat ducat e ducats de cambra a major for se trenta un sou, o ducat o ducats venecians a major for de trenta dos sous, que incorrega en les penes que per aço son reseruades al arbitre del molt spectable e noble senyor loctinent general, reseruada empero facultat als magnifichs jurats del present regne qui per temps seran que ab decret de la senyoria e spectabilitat del senyor loctinent general puguen statuir que los ducats venecians no correguen ne de ells se puguen fer pagaments ne comerxar sino al for de tranta un sou, e de egualar aquells ab los dits ducats de cambra si axils apparia fahedor; ha empero instat que en los dits ducats de cambra sens fondre aquells nos puscha posar la stampa statuida e ordenada ab los presents capitolls per posar en los dits realls d'or. E per dar ley entre lo mestre de la dita secha e los mercaders e altres qui aportaran or en aquella per a batre reals de or es stat statuit e ordonat per los dits magnifichs jurats, seguints en aço la pratica e consuetut que s'observa en les seques, que si lo or que algun portara en secha per batre reals sera en moneda monedada de les matexes ley e talla de que com dit es han esser los dits reals, axi com son ducats vulgarment dits de cambra o altra semblant moneda de la dita ley, talla e pes, en tal car lo dit mestre haja dar e liurar liberament e francha al qui haura portat lo dit or per cascun march sexanta sis reals de or del nombre de aquells LXVij que seran procehits del dit cascun march, retinent se lo dit mestre un real per a la dita secha, del qual se pagaran lo salari del dit mestre a les despeses de la fundatio e lo adjutori de aquella e altres menjaries e lo que han hauer los ministres, ço es los moneders, obrers, ensayador ab totes les despeses necessaries per son offici, e lo stamper ab les despese e son offici, e les guardes e lo notari e lo balanser e totes altres coses necessaries e incumbents al carrech del dit mestre e al senyor de la bossa del or, al qual tocara mirar e attendre que los dits salaris e despeses no sien excessiues per quant lo que restara deduides aquelles pertanyen a ell, entre los quals mestre de la dita secha e lo senyor util de la dita bossa no poden ne entenen llurs magnificencies posar o statuir alguna ley, com al lur offici quant en aço tan solament pertanga mirar lo interesser del regne, lo qual consistex que la secha ço es lo mestre e ministres de aquella nos retinguen dels mercaders o altres qui portaran or en la dita secha major portio de la quels pertanyara, e prinentse aquella limittadament axi com fer se de seu no es interesser del regne attendre quina o qual es la part qeu en aquella deu hauer lo senyor de la bossa del or sino en cars que aquella fos de la universitat del dit regne. Item es statuit e ordonat que si per algun sera portat en la dita secha or en massa, ço es en riells, cadenes o collars o en altres semblants coses o en monedes amonedades de menor ley dels dits vint y tres quirats e tres quarts les quals deuen ser reputades per or en massa, e lo qui portara lo dit or volra a ses despeses per altre qualseuol persona fer affinar e reduir aquell a or fi de xxiiij quirats, en tal cars lo mestre de la secha per cascun

march del dit or fi reduit als dits XXIIII quirats haja dar e liurar al qui li haura aportat lo dit or LXVI reals d'or mallorquins los quals com dit es seran de ley de xxiij quirats e tres quarts, per modo que la dita secha se aprofitara de un real d'or de nombre dels LXVII qui seran procehits per cascun march del batiment fet en la dita secha, la qual mes auant se profitara de un quart de quirat per cascun march del qual tendra compte lo mestre qui sera de allo satisfet per lo que en alguns batiments del or se trobara los reals esser mes fort e de major ley dels dits XXIII quirats e tes quarts, car per quant es necessari de attendre que los batiments no sien de menor ley de la que es statuida e no sia possible totes vegades de certar de just en just a aquella, cove fer los batiments de tal modo que pus tost sien algun tant mes forts de ley que flachs, e del ques trobara esser mes auant de la dita ley statuida en los reals de or ques batien deu esser satisfet lo mestre de la secha del dit un quart per quirat del qual com dit es tendra compte. E en lo dit cars, ço es si lo qui aura portat en secha lo dit or haura aquell a ses despeses fet afinar o reduit a or fi de xxiiij quirats, lo dit mestre del dit un reyal e del dit quart de quirat que s'haura retenguts li restituira per cascun march del or fi vint sous. Si empero lo dit or es portat com dit es en massa sera simentat e affinat en la dita secha no seran al qui portat lo aura restituits los dits vint sous mes entegrament restaran en la dita secha lo dit quart de quirat e lo un real d'or per march del qual se pagaran los salaris e despeses axi com es dit dessus.

CAPITOLS DISPOSANTS DEL BATIMENT DEL ARGENT: Item es stat per los dits magnifichs jurats apuntat e assentat que en la dita secha se bata moneda de argent a ley de onze diners axi com es contengut en la dita reyal prouisio e a talla de LXXXXVI pesses per march , e que per obseruancia de la nominatio antiga sien appellats e nomenats cruats, e que per semblant se batan migs cruats de argent de la matexa ley, talla e stampa e correguen e sien presos per dotse diners. Item es stat apuntat que juxta lo manament de la preffata magestaten la una part dels dits cruats de argent sia sculpida la effice de la real cara e en la part altra sien sculpides les armes de la present ciutat e sobre elles una creu. E que en la circunferencia e rotunditat de cascuna de les dites pesses sia sculpit lo seguent titol Ferdinandus Rex Aragonum Maioricarum Catholicus. Item es stat apuntat e assentat qeu los dits cruats de argent quis batran com dit es en la dita secha a la dita ley de onze diners e a talla de LXXXXVI per march correguen al for e a la mesa que corrien e eren los cruats qui de primer jatsia sots altra ley e talla se batien en la dita secha, ço es que cacun cruat valega dos sous e per tant sia dat e pres per tots los habitadors del dit present regne, per modo que XVI de ells valdran un real de or qui s'batra en la dita secha e XII de ells pesaran una onsa. E mes es stat apuntat e ordonat per lluts magnificencies que si algun portara o metra en secha per fer batre cruats argent marcat de la marcha de Mallorques lo qual es a ley de XI diners e malla, lo mestre de la dita secha per cascuna march de argent de la dita ley de XI diners e malla hi haja dar e liurar LXXXXVI cruats de ley de XI diners los quals pesaran un march e valran de moneda corrent nou liures dotze sous, e si lo argent que sera portat en la dita secha no sera del a dita ley de XI diners e malla que en tal cars fet debitament lo compte sia lo dit argent reduit a la dita ley e a aquella pagat o pres compte a raho de nou liures vuyt sous lo march per lo dit mestre, lo qual per cascun march del dit argent reduit a la dita ley de XI diners e malla dara e liurara com dit es al qui haura portat lo dit argent LXXXXVI cruats batuts a ley de XI diners retenintse per les dites despeses la dita una malla de ley.

CAPITOLS DISPOSANTS CIRCA LO BATIMENT DEL BILLO: E sabents e attenents los dits magnifichs jurats que la magestat del Rey nostre senyor havia comes lo assentament sobre lo batiment del billo fahedor al molt spectable e noble senyor loctinent general del present regne, segons que amplament es contengut en la real patent prouisio dessus insertada, e volents que a tot lo batiment de totes les monedes lo cors de les quals es sumament necessari en lo present regne fos dada complida conclusio, suplicaren a sa spectable e noble senyoria plasques a aquella ordonar e statuir lo modo ab lo qual se deuia batre lo dit billo, e la spectabilitat sua precehint matura delliberatio e hagut de aço tractament ab lluts magnifficencies e de elles relatio de toto lo que era stat apuntat en e circa lo assentament dels batiments de les monedes de or e de argent, ha decernit e prouehit que de lo billo sia batut a ley de un diner del fi, ço es que de dotse parts ne sien posades onse de coure e una de argent fi, e a tall de XXIII sous VIII fins en vint y quatre sous per march del dit billo, sculpida la creu de una part e la effigie de la cara real en la part altra axi com era acustumat, e que sia lo billo no de doblers axi com era de primer per certs bons e deguts respectes, mes de diners senars axi com se practica en les altres ciutats e terres, e que dotze de ells fasen un sou, no prohibint per aço lo cors dels dits doblers los quals puguen correr axi com de primer feyen. Es empero pouehit e statuit que los doblers qui vuy son nos pusque fondre ni desfer a la dita secha. E per quant per molts respectes es opportu e necessari que del dit billo no sia batuda molta quantitat, mes poca e tanta ten solament quanta es mester per les despeses menudes que han affer dins lo present regne los habitadors de aquell, es stat per ço a supplicatio dels dits magnifichs jurats prouehit per lo dit molt spectable e noble senyor loctinent general que lo mestre de la dita secha puga e sia tingut batre de present e fins a hun any comptador de la publicatio dels presents capitolls al menys quatre milia liures de menuts, e d'ali auant baten e sien tenguts batre tants menuts quants apparra se deguen batre als dits spectable s or loctinent general e magnifichs jurats. Item per que lo mestre de la secha puga mes liberament exercir son offici e per evitar tota manera de questio es stat statuit e ordonat que si lo dit mestre o altre per ell haura rebut or e argent portat en la dita secha per batre de algun qui no sia sclau ne persona a qui publicament fos stada interdita o inhibida la administratio, e lo dit or e argent e les monedes procehides de aquells sien stades tornades o restituides a aquell o a aquells matexos per qui era stat portat e mes en secha lo dit or e argent, e qualseuulla altra persona apres pretenia que aquell or e argent fos seu e li fos stat furtat o altrament batut e portat alli contra sa voluntat, que en allo posques en algun juy esser impetit. E per quant la pratiga y exercici ques tindra en la dita secha poria mostrar que conferis al be publich del present regne que s'ajustassen e remoguessen alguns capitolls, es stat per ço statuit e ordenat que tota cosa e quant apparra al fits spectable e noble senyor loctinent general e magnifichs jurats mudar, corregir o leuar algun capitoll o capitolls conferints al present negoci de la dita secha que lo puxen fer segons a ells apparra e sera vist conferir al be del present regne.

Quibus quidem suplicatione et capitulis presentatis et dicto spectabili et nobili dno, locumtenenti generali lectis et intimatis, confestim illorum tenore audito de consilio mag. Joannis Ardiles juris utriusque doctoris regentis cancell.m et sue spectabilitatis ordinarii assesoris fecit super premissis omnibus responsionem et prouisionem sequentes: spectabilis et nobilis dns. locumtenens generalis et regni presentis gubernator visis precedentibus regiis prouisionibus ad suplicationem magnificorum juratorum presentis regni a regia majestate emanatis super exercicio sicle dicti regni, et visis etiam capitulis per dictos magnificos juratos super dicta sicla et illius exercicio factis et sue spectabilitati oblatis, et omnibus et singulis super illorum admisione necessario attendendis et considerandis diligenter et mature attentis et consideratis, attento quod predicta capitula et omnia et singula in illis contenta beneficium publicum totius regni, conseruationem et augmentum illius et directionem mercantilis negotiationis respiciunt et concernunt, illa tanquam conferencia beneficio publico dicti regni et singularium illius voluntate et mandato prefati serenissimi Dni. ntri. Regis insequendo admittit, laudat et aprobat et pro illorum majori robore suam interponit auctoritatem partier et decretum. Ardiles.

Complementàriament, els jurats havien previst d'apujar el for del florí, a fi d'evitar especulacions, però el lloctinent no dóna curs a la seva proposta, que demostra que el ducat valia 32 sous i que consideraven que el florí tenia un valor 2/4 del ducat, és a dir, 24 sous, a fi d'evitar l'actuació dels "billoners". El text és el següent:

E com valgués poc haver corregida e expellida la dita desproporció de les monedes e haver aquelles reduides a proportionada igualtat, si no eran reparats los dans es stat lo dan de la treta dels florins dels quals ans de la introductio de la dita desproportió, aquest regne granment abundava, e los quals per la dita desproportió son stats trets del present regne per quant de continent que los ducats muntaren a 32 sous, los florins devien muntar a 24 sous, ço que no fense dona causa de ésser aquells trets per los billoners: com segons tota art de builloneria e segons la vera opinió de aquells qui tenen alguna pericia en habilitar e proportionar monedes lo florí val e ha esser aforat a tres quarts de allò que es aforat el ducat e a be no sia factible ne expedient batre florins per les causes dessi notories, es emperò molt expedient e util a aquella republica que los florins qui corren per diverses parts venguessen e tornassen en aquest regne per mes abundar aquell de pecunies. E per ço los magnifics jurats han apuntat e ordonat sots aparença de obtenir de e per aço decret de la spectable e noble senyoria del sr. loctinent general que dessi en avant los florins sien afforats e correguen a vint y quatre sous per florí e cascun puga fer pagaments de florins e sie exi mateix cascun forçat de pendre aquells al for de vint y quatre sous no podent recusar los pagaments en el dit for fahedors. (text tatxat i paraula vacat al marge).

Campaner, doc. 29, 30, 31; ARM i AA; Llibre extraordinari del 1507 a 1509, f. 378-386; Còdex de S. Pere, f. 207; Vol. de Lletres Reials de 1506 a 1511, f. 142; Campaner 1879, p. 159, id, id.

1054 a 7 maig 1507 MALLORCA

Es prohibeix el rebuig dels ducats esquerdats ("romputs") si tirant-los a terra no s'acaben de trencar i s'imposa pena de tres lliures als contraventors. En donem només la part expositiva.

... mana a tothom generalment que d'açiavant liberament essent alguna contradicció prenguen, accepten e reben en paga o en altra manera los ducats que donats los seran, encara que sien romputs o cedats pus levant-los en terra no s'acaben de rompre...

Pons 1926, p. 372-373, sense referència. Dóna el document complet

1055 11 agost 1507 VALÈNCIA

Alfons Sanchís, mestre de la seca, es queixa al rei que el mestre racional no li accepta els comptes de l'encunyació de menuts. L'emissió s'havia fet entre el 1502 i el 1504. Comenta Botet que la lletra o lletres S que apareixen a la moneda valenciana han de correspondre al dit Sanchís.

Botet, p 318; ACA, reg. 3658, f. 89.

1056 1508 SARDENYA

El rei nomena Gerolamo Loriano, pesador de la seca.

Birochi, p. 137; ASC, vol. 8, f. 247; Sollai p 114.

1057 1508 Barcelona CATALUNYA

Els consellers de la ciutat demanen la renovació del privilegi de fer moneda menuda i de poder batre terns, doblers, diners, malles i, si cal, pugeses. El rei ho accepta, però li han de consultar pel que fa a la llei. Probable error de Botet, ja que Salat, que és la seva font, aporta el document, que és del 1510. Vegeu doc. 1062.

Botet, p. 323, extret de Salat, doc. 69.

1058 1508 i 1556 Barcelona CATALUNYA

Els consellers fan crides per les quals a Barcelona i arreu hi pugui córrer la moneda barcelonina, mentre que la d'altres municipis no pugui córrer a Barcelona i sí només en el terme corresponent.

En lany 1508, de part del virrey foren publicades crides que diners menuts sino barcelonesos nos prenguessen en Barcelona, y que los de altre seca no valguessen sino en son terme, y que nengu sie forçat rebre menuts sino fins en 23 diners, y ordenam en raho dels banquers, y foren renovades á 6 de juny 1556, es registrada en la escrivanía major en registre de cartas reals, y que los menuts de Barcelona valegan en tot loc.

Rubriques de Bruniquer, p. 136

1059 12 setembre 1508 MALLORCA

En comentar els jurats de Mallorca les monedes que s'han de batre, esmenten els *"reyals o ducats d'or, migs ducats o migs reyals d'or, cruats e migs cruats de argent e billó"*. Campaner fa notar que el mig ducat no estava previst en els documents reials.

Campaner, p. 174; Llibre d'Actes del Gran i General Consell, de 1507 a 1509.

1060 17 gener 1509 Barcelona CATALUNYA

Es consigna que es pagà la feina de contramarcar els menuts.

A 17 de Janer 1509, foren pagats los mestres de la Seca per haver assenyalats, ô marcats los menuts ques trobaren bons.

Rúbriques de Bruniquer, p. 136.

1061 1510 Montsó VALÈNCIA

Petició que fan, a les Corts de Montsó, els estaments de València al rei.

-Item, Senyor com lo benefici del vostre regne de València sia que y haja en aquell compliment de moneda blanca necessaria per al comerç del dit regne, e de algun temps ençà tota la dita moneda blanca és treta del regne. Perçò com lo valor de l'or ha muntat e amb el dit or la dita moneda blanca és treta. Suplica perço... en la vostra real seca se puxa batre e es bata la moneda blanca, o de argent...

-Plau al senyor rei...

Mateu 1956, p. 55-79.

1062 17 juliol 1510 Montsó CATALUNYA

La ciutat de Barcelona demana la confirmació dels antics privilegis de batre moneda i, més en concret, de poder batre moneda menuda. El rei confirma els privilegis però, pel que fa a la moneda menuda, han de consultar al rei sobre la llei a què s'ha d'encunyar.

Nos Ferdinandus Dei gratia rex Aragonum, Siciliae citra et ultra Pharum, Hierusalem, Valentiae, Maioricarum, Sardiniae, et Corsicae, comes Barchinonae, &c. Item con sie certa cosa y notoria l'abus y desorde sbseguit no tansolament en la dita ciutat, mes encara en tot lo Principat de Catalunya per causa de la moneda menuda, axi per la valor d'aquellas com per moltes altres causes y rahons, que es de molta necesitat, se deu provehir per la utilitat comuna, com sens la dita moneda no s' poria viure, ne comerçar, é si noi era provehist, se porian seguir majors desordens y dans, dels que son estats fins la present jornada seguits; é com la experiencia hage mostrat clarament, que per causa de la fabrica dels dits menuts se son seguits infinits damnatges é dans, no tan solament è la dita ciutat, mes encara en tot lo Principat de Catalunya, com vuy en dia apenas no s' troben dines menuts, y los pochs que s' troben, se troben disfigurats é fora de tot galit, que es una gran confusio é dan, car ja no es ningu que vulla pendre de dits menuts, ans esta preparat de seguirse alguna novitat entre les gents poblades en lo dit Principat, si per vostra magestat noi era degudament provehit lo que redundaria en gran dan de tots los poblats en dit Principat y en deservey de vostra real magestat. E com per los Reys pasats de gloriosa recordacio sien estats otorgats á la dita ciutat sobre dita moneda molts privilegis sobre la moneda d'argent é menuts, axi de posar guardes, com moltes altres prerrogatives, segons que en dits privilegis es largament contenguts: Per tan supliquen dits syndichs sie de vostra Real magestad confirmar tots los dits privilegis otorgats á la dita ciutat sobre dita moneda é de nou otorgat á la ciutat la fabrica dels dits menuts; la qual fabrica ofer dita ciutat fer é fabricar en tal manera, que en les monedes se servará egualtat y la una no trebucara á la altra, é s' fara de tal modo é forma que redundará en servey de vostra altesa, y en utilitat no sols de la dita ciutat é poblats en aquella, mes encara de tots los habitadors en lo dit Principat de Catalunya, dant facultat vostra altesa á la dita ciutat de no fer no tan solament los dits menuts de bona liga mes encara terns, dobles, malles, y si menester es pugesses.

Plau al Senyor Rey ab beneplacit de sa altesa durant lo temps de sa vida, y apres la sua mort perpetuament, otrogant com de present otorga privilegi á la dita ciutat d' ordonar y disposar la fabrica de la moneda menuda axi de terns com dobles diners menuts, malles, y pugesses, si será vist expedient, entés que sobre la liga sia primer consultat á sa altesa. Datum in Villa Montissoni die decima septima mensis julii á nativitate Domini millessimo quingentessimo decimo. Regnorum nostrorum, videlicet Siciliae ultra Pharum anno quadragessimo tertio, Aragonum vero et aliorum tricessimo secundo, Siciliae autem citra Pharum et Hierusalem octavo. Yo el Rey. Visto Gualbes R.

Salat, doc. 69; AMB, Llibre III Verd, f. 48 i 49.

1063 1511 MALLORCA

Fou detingut el frare franciscà Romeu Mitifoch per haver falsificat monedes mallorquines amb una màquina que tenia a la seva cella del convent de Jesús extramurs. Se li van trobar moltes monedes i argent preparat per a encunyar-ne.

Bover, p. 293.

1064 8 juny i 18 agost 1511 CATALUNYA

Nova confirmació dels privilegis de la seca i mesures per a corregir-ne els abusos.

Botet, p. 323; ACA, reg. 3558, f. 379 v.-381 i reg. 3675, f. 83.

1064 a 1512 MALLORCA

En aplicació dels acords entre la seca i la Universitat de Mallorca del 1461 (doc. 772), es detallen els moneders en actiu i els que no ho són, i a quins correspon ésser francs o no, cosa que s'adjudica alternativament per anys a la meitat dels que treballen a la seca, excepte el mestre, que sempre és franc i que, en aquesta data, és Francesc Burgués. També es donen altres detalls d'interès sobre la fabricació (el remarcat és nostre). Prescindim de la part inicial, on es mencionen els antecedents, i de la llista d'actuants i excedents, i transcrivim la part final, que és la de més interès.

Lo offici de mestre de la secha done lo Senyor Rey. Lo offici de fonedor done lo Senyor Rey e lo qui vuy lo te es argenter e no te afer sinó fondre e aquest serveix personalment. Lo offici de ensayador posa la universitat e lo que vuy lo te es argenter e tocha a el l'ensay de l'or e de l'argent e de les monedes e ferne relació a les guardes per ço que les monedes sien de la ley ordenada juxta los privilegis reyals, aquest també serveix personalment. Lo mestre del entall pose lo senyor rey e lo que vuy hi es, es argenter e tocha per les empremtes e los ferros ab que se stampen les monedes, aquest axi mateix serveix personalment. Los obrers elegeix tot lo col·legi de dita justa lo...capítol de la primera institutio del rey en Sanxo ensemps ab lo mestre per lo carrech sen sta lo que es acomenat an aquells e de levors ençà tostemps es axi en consuetud e practica etenent esser elegits dels descendents dels qui marchen si ni ha de sufficients e sino altres lo offici de aquestos es ab martells e agualar los riells que lo fonador ha fets per a ferne moneda e apres tellar los a pessas, que no fretura sino possar-hi la emprenta, e tots los qui vuy hi son fent feina de lluvs mans exceptat los devall scrits, ço es Damià Bogelles, ferrer, qui per ésser vell no pot fer la feyna que deu, Joan Poquet, argenter, qui per esser puagros mai ve a la seca, Antoni Miquel Terrades qui per mercader, no pot tenir dit offici segons pratica ara es en cort com hi era ja fahia temps e Miquel Moragues qui may fa feyna en dita secha e atura la maior part a defora. Los moneders, per lo semblant, elegeix lo dit col·legi de dita secha en la forma mateixa dels obrers. Aquests stampen les monedes e tots los que vuy hi son per a fer feyna de lluvs mans exceptat Pere Busquets e Jaume Molins que viuen com a mercaders e son inhabils e Jaume Sobirats, blancher, qui es vell i serveix poch. Lo offici de mestre de balança done lo senyor rey e lo qui vuy lo te es ciutadà e tocha d'ell pesar los metalls e fer monedes de una en una, aquest no exerceix dit offici per que non sap fer. Lo offici de scriva reyal dpne lo senyor rey, e lo qui vuy lo te es ciutada, tocha a ell a portar libre e ser compte de totes les coses qui fan en la secga axi com el quant fonen que es lo que donen al fonedor ny quant, e aprés lo que cobren, e com liuren als obres riels de ques tenen a fer les monedes, fer compte del que pesen e al encontre del que reten e com liuren la moneda orba als monaders per amonedar ferlos per lo semblant compte del que pesa e al encontre del que reten, e tot aso en presentia de les guardes, e quant han examinada la moneda qui es acabada e la liuren als mestres o a son loch, fer per lo semblant compte, scriure los enserraments e manar compte alli hon com del fort e del gras e del magre e aquest qui vuy la te es ya prou expert en comptes pero no fa un offici. Lo offici de guarda per lo senyor rey done lo senyor rey, e lo qui vuy lo te es ciutadà, te molt a prop la secha e fa son degut, es ver que en son offici es poc hàbil Lo offici de guarda per la universitat done la universitat mateixa per expres privilegi car per ço es dita guarda de la Vniversitat per posarley aquella e lo offici de ensayador per lo semblant. E lo qui vuy és guarda es ciutadà e al offici de les dites guardes tocha tenir e gran custòdia los ferros de moneder dins una caxa que tenen de dos claus e cascú te la sua, e parar esment com los donen als moneders per amonedar, e com acabat cobrar aquells, e generalment tocha a ells no fer feyna mas ésser experts en tot e mirar e parar esment com a generals sobresyanys en totes coses ésser presents con fonen, e veuen tot e com se liuren los riells als obrers e examinar lo que han fet quantes ne si va ben fet. E axi mateix quant liuren la moneda orba als moneders e aquests la reten acabada, examinar-la e be tallar la que no es ben feta, e veure si es al pes degut, sia la ley ordenada, juxta la relació del ensayador, e fer los enserraments de aquella juxta les ordinacions den Romeu Pallares de manera que les dites guardes sots la relatió del ensayador son la universal custodia de tota la secga e la qui vuy es guarda de la universitat serveix molt be i es molt hàbil.

Fajarnés 1926, ARM, Lib. de Prov. reyals y edictes 1512 ad 1516.

1065 22 setembre 1512 Barcelona CATALUNYA

Els consellers demanen al rei aclariments sobre el batiment de doblers.

A 22 de setembre 1512, scriuen al Rey en raho de fabrica de diners doblers.

Rúbriques de Bruniquer, p. 136.

1066 juny 1513 Valladolid NAVARRA

Entre els capítols de reparació de greuges, se n'hi troba un que fa referència a la moneda. El rei respon, però concretarà més en els documents posteriors del 19 de juliol i 3 de setembre del mateix any. El conjunt d'aquestes ordenances es compilarà l'any 1550 en el *Libro del Reino*, constit· int les *Ordenanças de la casa de la moneda de la ciudad de Pamplona del año 1513*.

-Suplicación: Otrosí quanto al sexto artículo que del tenor seguiente humilmente suplican que vtra. Alteza mande batir cor-

nados y medios cornados en el ducho su reyno. Por que han mucha necsssidad della para la comun contractacion que por no haver moneda menuda muchos cessan de ar limosna

-Vista la dicha suplicacions nos place que los dichos cornados y medios cornados se hayan a batir moderando la quantidad segun la necessidad del reyno. La cual moderación remitimos se haga por nuestro lugarteniente general e los del nuestro consejo y oficiales que el para lo susodicho llamare y la moneda de oro y de plata que daqui adelante se hoviere de batir mandamos se bata a la ley que se bate en la casa de la moneda de Burgos e de Çaragoza.

Yanguas p. 152; Marín, p. 42 a 63

1067 19 juny 1513 NAVARRA

Disposicions per al batiment de monedes d'or, argent i billó.

Don Fernando por la gracia de Dios, Rey de Aragon, de Navarra, etc. A quantos las presentes veran e oyeran salud. Facemos saber que en el presente mandamos y defendemos, que de aqui adelante en la nuestra casa de la nuestra muy noble é muy leal ciudad de Pamplona, no se pueda batir monedo de oro ni de plata sino conforme a la ley é a las ordenanças y costumbre de como se bate en las casas de la moneda de la ciudad de Burgos, o de Çaragoça, y de quialquier dellos sin diferencia alguna, é guadando la dicha nuestra ordenança y prematica sancion, la qual queremos que sea inviolablemente guardada, fasta en tanto que por nos fuesse lo contrario preveydo é ordenado. Damos licencia y facultad a Belenguer Daoiz, maestro mayor de la casa de la moneda, é a los otros maestros é oficiales della a quien acata que puedan batir en ella moneda de oro y plata sin otra licencia ni mandamiento, fasta en la cantidad que les sera bien visto, salvos nuestros derechos devidos é acostumbrados exigir por el batir de la dicha moneda y salvos los derechos de los dichos maestro mayor é a otros oficiales de la dicha casa de la moneda al respecto de como se exige y lieva en las dichas secas de moneda en las dichas ciudades de Burgos y Çaragoça, de qualquiere dellos. E por quanto por parte de los tres estados del dicho nuestro reyno de Navarra, avemos seydo suplicado, fuese nuestra merced de dar licencia de batir cornados, é medios cornados en la dicha seca é casa de la moneda de Pamplona, porque dizen que ay de ellos mucha necesidad y avemos concedico por una decretacion nuestra puesta en fin de un articulo de suplicacion, que se puedan batir los dichos cornados é medios cornados en la dicha seca fasta en cantidad é valor de onze mil libras, moneda del dicho nuestro Reyno de Navarra, é no mas a la ley, épor la forma que la dicha casa de la moneda de Pamplona, fasta aqui acostumbrado. Por tanto damos la dicha licencia y facultad al dicho maestro é a otros maestros é oficiales de la dicha seca de Pamplona...etc.

Marín, p. 44-45, sense referència

1068 4 juliol 1513 Valladolid CATALUNYA

A petició dels consellers de Barcelona, el rei mana batre doblers i diners, a llei de 3 diners i talla de 41 sous i 4 diners, els diners, i a 20 sous i 8 diners, els doblers. Els diners han de dur, a l'anvers, el cap del rei i, al revers, una B; els doblers mostren el cap del rei a l'anvers i les armes de Barcelona al revers.

Nos don Fernando etc. . Com en los dies passats per medi del magnifich amat canceller y regent la nostra cancelleria micer Johan de Gualbes los concellers del any passat de la nostra ciutat de Barcelona hajen negociat ab nostra alteza sobre la fabrica dels menuts é doblers, que s' havien á batre en la nostra seca de aqueixa ciutat, per provehir á la necesitat é us de poble de moneda menuda jat si ó los sie estada mostrada la forma de dits menuts é dobles é sobre aquella hajen declarada nos tra intencio axi per resposta que havem feta á la consulta nos fonc tramesa per los concellers passats, com encara per lo dit regent la cancelleria, é sie nostra determinada voluntad que la fabrica de la dita moneda sie posada en execucio axi dels menuts com dels dobles en una mateixa ley, ço es de tres diners, é aço sie durador perpetuament fins fos vist é deliberat per nos lo contrari; la qual nostra voluntat é manament aparega ab los presents escrits, é que s' fassa ab lo orde seguent: á saber es, que en la dita seca real nostra de dita ciutat de Barcelona per lo mestre de dita seca, obrers é moneders, oficials é ministres d'aquella obrant é fahent cada hu son ofici sien batuts los sobredits menuts é doblers á la dita ley de tres diners ab quaranta un sou y quatre de talla lo march de dits diners menuts é dels doblers á vint sous é vuit diners per march, é que sien assenyalats ço es los diners menuts de la una banda la testa nostra é de laltra una B; é los doblers la testa nostra de una banda é del altra les armes de la dita ciutat. Volent é mandnt que lo mestre de la seca pague á las persones que aportaran argent en seca per fer dits diners menuts y dobles á raho de set liuras deu sous per quiscun march d'argent fi dels dits diners menuts y doblers, que procehiran de dit argent; é perque es cosa digne é deguda, que lo qui treballa haje condigne premi é satisfacio, volem é manam que del emolument procehint ó romanent de la dita moneda levada la dita valor del argent entrada en quiscun march, que son dues onçes d'argent fi que valen trenta set sous é sis diners, é per lo coure sis diners per fabrica de dits menuts é doblers sie cada hu dels traballants pagat y satisfet sos treballs per lo dit mestre en aquesta manera, ço es; que dit mestre retenguts vers si sinc diners per march é lo scriva real de la casa de dita seca haja á raho de dos diners per march. Item les guardes á raho de quatre diners per march. Item lo fonedor á raho de dos diners per march. Item los obrers á raho de dotse diners per march. Item los moneders á raho de sinc diners per march. Item l' ensayador á raho de dos diners per march. Item l' entallador é lo ferrer á raho de dos dienrs é malla per march. Item l'emblanquidor á raho de un diner per march. Item lo qui te la balança á raho de dos diners per march. Item lo jove del taulell á raho de quince liures barceloneses per any per tot lo temps ques batran los dits menuts y doblers. Item per messions comunes é necessaries á raho de tres diners per march. En lo de liurar de dits menuts é doblers volem é manam per clarificacio de la veritat é contentacio dels pobles esser servada la forma seguent: á saber quels' obrers tallen dits doblers trenta y un dobler per onza que son doscents quoranta y vuit doblers en lo march, y dels diners menuts sexanta y dos diners menuts en la onça,

que son lo march quatrecents quoranta y sis; la qual moneda obrada, blanquida y amonedada vingue en presencia de les guardes, é dit scriva real é ensayador é sien presos á la ventura de dita mezcla de dita moneda de doblers é diners menuts per quiscuna sinquena de marchs que s' fara de desliurança un dobler ó dos diners menuts en presencia de dits guardes é mestre, é sien liurats al senyalador, é fassa dit ensay lo qual fet á la copella, com se pertany se seran trobats à la ley de dos diners ò dos grans mes é menys, sien desliurats, que en altra manera essent á menys de dos grans no se puguen desliurar ans deguen tornar á fondre, é per lo semblant de fet dit ensay é trobat é la lley que s' puguen desliurar, é lo mestre de balança prenga tres pesades quiscuna de un march, las quals contats per les guardes, quant seran trobats esser flachs é quant mes entren en lo march del nombre sobredit, y de tant quant s' haura trobat mes sie fet debitor dit mestre é continuar en lo libre del scriva real, dient aquesta desliurança es magre, tantes peses per march, la qual feblega sie en recompança del mestre de les minves de fundicio, obrers, é emblanquidor é moneders, é en la reddicio dels comptes sie debitor de lo que mes avant se trobará, é lo mestre de la ciutat, dient é manant de certa sciencia é consultament al mestre de la seca, é scriva real, obrers, moneders, oficials é ministres sobredits que ara son é per temps seran, que la nostra present determinacio, ordinacio é disposicio tingan é observen juxta la sua serie é thenor sens mudar é alterar en aquella cosa alguna, servant sempre lo estil practica é observança de la seca en semblants fabricacions observada, puix no sia obviant ó contraria al orde sobredit E no res menys ab lo mateix tenor de les presents manam als consellers, clavari, racional é altres ministres de la casa de la ciutat á qui pertany, que la present nostra provisio, orde é disposicio axi en los pagaments com en les altres coses dessus dites tenguen é observen, en res ninguna no alteren per alguna causa ó raho, car esta es nostra ferma determinada voluntat, é al racional de la dita ciutat expressament manam que en la reddicio dels comptes del dit mestre de la seca accepten y passen à d' aquell los salaris é pagaments per nos ordenats axi assi mateix com als altres ministres é oficials en les satisfaccions susdites; é guardense tots los sobredits é cascun d' ells de fer lo contrari, si la gracia nostra tenen chara é la pena de mil florins d'or d'ells é de cascu d'ells contrafahents exigidors, é á nostres confrens aplicadors desitjan no incorrer. Dats en Valladolit á quatre dies del mes del juriol en lo any del la nativitat de nostre Senyor Deu Jesu-Christ mil cinccents é tretse. Yo el Rey. V.t A. de Faria pro cons. generali. V.t de Gualbis R. generalis thesaura. In diversorum sigilli secreti V fol. LXXXXII.

Salat, doc. 70; AMB, Llibre III Verd, f. 97-98; Botet, p. 323.

1069 11 agost 1513 Barcelona CATALUNYA

Els consellers es queixen del fet que el rei vulnera els privilegis de la ciutat manant batre els doblers.

A 11 de agost 1513, scriuen al Rey queixantse que ab privilegi real nengu pot fer batre moneda sino la ciutat, y que lo mestre de la seca los havia mostrat una letra de Sa Mag. ab que mana batre menuts doblers donant la ley, y tatxant los salaris als obrers en derogació de privilegis de la ciutat.

Rúbriques de Bruniquer, p. 138.

1070 3 setembre 1513 NAVARRA

El rei dóna tots els detalls i les característiques de les monedes que s'han de fabricar a Navarra. L'or s'ha de batre en rals d'or de llei de 23 quirats i ¾ i talla de 70 peces el marc de Navarra, amb el seu bust a l'anvers, les cadenes de Navarra al revers i les llegendes que detalla. També s'han de batre dobles rals o doblons, com els que es baten a la seca de Burgos amb els mateixos tipus i llegendes que els rals. Igualment, s'han de batre mitjos rals d'or de la meitat de pes, amb doble F a l'anvers i cadenes heràldiques de Navarra al revers. La plata s'ha de batre a llei d'11 diners i 4 grans i a la talla de 72 peces el marc, en conformitat als rals que es fan a Burgos. Han de portar, a l'anvers, les armes de Navarra i, al revers, una creu amb lletres F doblades als espais. Determina les llegendes i mana que es facin mitjos rals a talla de 136 peces el marc i els mateixos tipus i llegendes, i quarts de ral de la mateixa llei que els rals, talla de 272 peces el marc i la mateixa tipologia. El billó s'ha de batre en cornados de llei de 7 grans i 240 peces el marc de talla, que són *"a siete cuadernas e medio la onza"* i com les blanques que es fan a Burgos. Han de dur, a l'anvers, una F coronada i la llegenda REX NAVARRE ET ARAGONUM i, a revers, una creu i la llegenda SIT NOMEN DOMINUM BENEDICTUM. També s'han de batre mitjos cornados, anomenats "negretes", a una llei de 3 grans i mig i una talla d'*"onze quadernas en la onza"*. Han de portar una corona sola i la llegenda FERNANDUS DEI GRACIA a una banda, i una creu i SIT NOMEN DOMINI BENEDICTUS a l'altra banda.

Marín, p. 46-62, que el transcriu a trossos i sense referència.

1071 3 octubre 1513 Girona CATALUNYA (Girona)

Testificació de l'emissió a Girona de menuts amb una rosa a l'anvers i una creu al revers, amb llicència del lloctinent i amb l'obligació d'assegurar-los.

Universis et singulis presentium seriem inspecturis, fidem facio ego Nicolaus Rocha, notarius publicus Gerunde et honorabilium juratorum et consilii civitatis prefate scriba: Quod in dicta civitate Gerunde, in preteritis annis et in anno currenti, fuerunt cussi minuti seu moneta minuta vigore licenciarum concessionum et facultatum per serenissimum dominum nostrum dominum regem vel eius locumtenentes generales universitati dicte civitatis Gerunde datarum et concessarum, et auctoritatem earundem honorabili domini jurati dicte civitatis diversis temporibus utentes prout poterunt et debuerunt dictis licencia et facultate, in dicta civitati cu-

derunt et seu cudi fecerunt minutos sive monetam minutam per modum et formam dictarum regiarum concessionum et facultatis et ordine modo et forma in eis contentis observatis, que minuti fuerunt cussi facti et fabricaticum armis dicte civitatis parte ex una et ex alia parte cum una rosa et crucibus, et curreunt publice per civitatem eadem at alia loca, et ipsa universitas, sive consilium generale ipsius civitatis, ante ipsam fabricacionem, ipsos minutos, sive ipsam monetam, sub obligacione bonorum ipsius civitatis assecuravit. Et quare sic fuit, et est veritas, ideo. Ego dictus notarius et scriba presentes testimoniales et certificatorias litteras, in precessorum evidens testimonium adque indubitatam fidem, de voluntate mandato et ordinacione dictorum honorabilium dominorum juratorum, die .iij. octobris anno a nativitate domini M° d°. .xiij. duxi faciendas, et eis meum solitum actis notarie apposui sig+ num.

Botet, doc. 85; AMG; Manual d'acords de l'any 1513, f. 68.

1072 23 gener 1514 Madrid CATALUNYA (Puigcerdà)

El rei dóna llicència a la vila de Puigcerdà per al batiment de 1.500 lliures de menuts, els beneficis del qual s'han de destinar a equipaments de defensa.

Crusafont 1990, p. 251.

1073 23 gener 1514 Madrid CATALUNYA (Puigcerdà)

El rei dóna llicència a la vila de Puigcerdà per a batre menuts i senyals fins a 500 lliures, del metall que vulguin i sense llei d'argent, que han de dur la llegenda PUIXERDA i les armes de la vila, si els cònsols ho volen. S'han de prendre a la vila i al comtat de la Cerdanya, però fora d'aquí ningú no podrà ésser obligat a prendre'ls. Els han d'assegurar. La llicència té una durada d'un any i s'atorga sens prejudici de la llicència anterior, a la qual s'han d'aplicar també les condicions que es demanen en aquesta. La vila ha de destinar els beneficis a les seves defenses, exclusivament.

Nos Don Ferrando etc. Jatsia les fabrications de la moneda sia nostra suprema regalia, y aquella nos puga fabricar sino per nos en les seques de nostre regne per evitar a tota falsitat que toca a precipua honra real, y dita moneda haie esser fabricada a cert pes y ley, y los contrafactors encorreguen en pena de mort; attes empero y considerat, que en la nostra vila de Puigcerda, segons som informat, hi ha molta penuria de dines menuts, axi per essere trobada en lo nostre Principat de Cathalunya molta quantitad de dines menuts falsos com altrament; perço, supplicats humilment per lo sindich dels consols y consell de la dita nostra vila de puixcerda, e attesos los molts y bons serveys que en les guerres passades contra fracesos la dita vila nos ha fets, e encara pera subvenir a la necessitat que aquella te de fer de algunes pesses de artelleria pera deffentio e pera la reparatio dels murs y valls de dita vila: Ab tenor de les presents, y de nostra certa scientia e deliberadament y consulta, comettem y donam licentia y facultad e permis als dits consols e universitat de la dita nostra vila de Puixcerda, que sens incorriment de pena alguna puxen fer fabricar en la dita vila de puixcerda, per auqelles persones que volran, dines menuts o senyals, fins en quantitad de cinc centes liures, de aquell metall que volran, sens ley de argent, y para la fabricacio de dits senyals puxen fer mollos e encluses que volran, sens incorriment de pena alguna ni demanar licentia al mestre de la seca nostra, y en los dits senyals o menuts hajen de esser esculpides les letres seguents, ço es, Puixcerda, y lo senyal de la vila, si los dits consols volran. los quals dines menuts o senyals, axi fabricats, se haien a pendre en la vila y comtat de Serdanya, y fora del dit comtat ningu sia obligat en pendrels. Volem empero y manam, que los consols y consell de la dita vila de puixcerda sien tenguts, abans que dits menuts o senyals fabricadors se prenguen, assegurar los dits dines menuts o senyals, lo que si algu ne tendra per un real o mix real, si volra axir del dit comtat, que los dits consols sien tenguts a comprar dits menuts y donar altra moneda bona equivalent, batuda en sequa, que valega per tot lo dit principat, y de dita seguretat se fassa acta publich per lo notari de dita vila, ab interventio del qual y del veguer y balle jutge ordinari se fabriquen dits menuts o senyals, y fabricats aquells dit notari testiffique acte, en lo dors de les presents, com la quantitat predesignada es stada fabricada, perque en virtud de les presents nos puga fabricar maior quantitat de la preexpressada, la qual licentia volem sia duradora per temps de un any, e no mes: per les presents empero no entenem... a altre consemblant licentia de batre dits senyals per nos als dits consols poch temps atorgada, ans volem que aquella sortesca a son effecte, y en aquella sia hagut per expressat tot lo contengut en les presents; ab tal empero conditio atorgam la dita licentia, que tot lo profit lucre y emoluments que dels dits menuts o senyals y fabricatio de aquells axira y paga de les despeses, sien tenguts los dits consols despendre y destribuir en la fabricatio dels dits tiros de la artelleria o reparatio dels dits murs y valls de la dita vila de puixcerda, y no en altra manera. Per tant, al illustre y molt reverend nobles magnifichs y amats nostres lo lochtinent general portant veus de nostre general governador en los dits Principat y Comtats, e al nostre veguer y balle de la nostra vila de Puixcerda, y a tots y sengles altres officials a quis pertangue, diem encarragam y manam que la present nostra licencia y totes les coses preexpressades tingan y guarden y observen, tenir guardar e observar fassan, e no contrafassen e contravinguen per alguna causa o raho, si nostra gratia les es cara, e ultra la ira e indignacio nostres la pena de mil florins d or desijan no incorrer. En testimoni de les quals coses manam fer les presents, ab lo nostre segell comu en lo dors segellades. Dades en la vila de Madrid, a .xxiij. dies del mes de jener, any de la nativitat de nostre Senyor deu mil cinc cents y quatorse. Yo el rey. Dominus rex mandavit mihi Ugoni de Urries etc.

Botet, doc. 93; ACA, reg. 3559, f. 277 v. i 278.

1074 a 18 gener 1515 NÀPOLS

El rei nomena Marcel Gazella mestre de la seca de Nàpols.

Prota 1914, p. 13, AST, Licter reg. 6, anys 1508-1519, vol. 36, f. 62 i 63.

1074 2 febrer 1515 CATALUNYA (ROSSELLÓ)

És manat que la moneda d'or s'hagi de pesar peça per peça.

Colson, p. 133; Botet, p. 324.

1075 3 març 1515 SARDENYA

El rei mana al seu lloctinent que revoqui la llicència que ha donat de batre billó atès que les ordres d'encunyació són una perrogativa del sobirà. També prohibeix l'extracció del regne de l'or i de l'argent.

Birochi, p. 136; ASC, vol. B.4, f. 163; Mateu Ibars, p. 175-176; AMV d'E; CDE, f. 827

1076 29 novembre 1515 Lleida CATALUNYA (Perpinyà)

Nova llicència de Germana de Foix, lloctinent, per a batre menuts a Perpinyà fins a 3.000 lliures, del metall que vulguin i amb les armes de la vila.

Nos Germana, Dei gracia Regina Aragonum, etc., Locum-tenens generalis serenissimi ac potentissimi domini Regis. Domini et viri mei colendissimi, etc. Quia villa Perpiniani et illius respublica ut informamur, propter penuriam monete detrimentum patitur taliter ut illius singulares res minutas, seu que parvo venduntur, seu emuntur precio, emi vel vendi absque singularium dicte universitatis ville Perpiniani predicte maximo incommodo nequeunt et sit negociari ipsius ville impeditum. Idcircò, nostre magestati per syndicos dicte ville fuit humiliter supplicatum ut licenciam cudendi parvulos minutos usque ad tres mille libras monete Rossilionis eisdem concedere de nostrâ solità benignitate dignaremur. Nos verò volentes ut dicta villa illius que respublica ac illius singulum libere emere et vendere res eisdem necessarias possint, et negociacio in dictâ villa libere fieri valeat, ne propter dicte monete penuriam aut deffectum damnum aut detrimentum paciatur, vestris supplicatcionibus benignè inclinata, tenore presencium et de nostre certâ sciencià, deliberate et consulto, licenciam, facultatem et permissum vobis dicte universitati ville Perpiniani concedimus ut quibusvis prohibicionibus, pragmaticis, ordinacionibus et aliis quibusvis contrarium disponentibus et penis eis adjectis nonobstantibus possitis et valeatis cudere et cudi facere in dicta villa Perpiniani minutos sive monetam minutam cujuscumque metalli volueritis, cum signo seu armis dicte ville usque ad quantitatem dictarum trium mille librarum monete rossilionis, hoc videlicet adjecto quod dictam monetam ab illis in quorum posse devenerit, et loco illius aliam bonam monetam auri, seu argenti restituendo et commutando, cum, quando et quosciens indè fueritis requisiti et ut melius et facilius fieri valeat, una pro dicta universitate eligatur, nominetur et deputetur persona que dictam pecuniam, cum inde requisita fuerit, cum bonis commutant adeò ut hac via incole dicte universitatis comode negociacio emere et vendere res necessarias que parvo venduntur et emuntur precio, possint et valeant. Mandantes, etc... Datum Illerde, die xxix^{a} mensis novembris, anno a nativitate Domini m^{o} d^{o} xv^{o}, La Reyna.

Colson, doc. 29; Llib. de Prov., f 370, v.

BRANCA DE NÀPOLS

FERRAN I de NÀPOLS (1458-1494)

1077 NÀPOLS

En diferents ocasions, el rei féu obrar en or alguna de les monedes usualment d'argent o fins i tot d'aram. Aquestes peces celebratives eren obsequiades a les autoritats o reservades als sobirans. Sambon aporta una notícia de peces d'or petites de tipus celebratiu distribuïdes arran de la coronació, i sembla probable que l'exemplar d'or de l'anomenada "medalla triomfal" tingui la mateixa funció ja que només se'n coneix un exemplar, mentre que hi ha molts més exemplars en les seves varietats d'aram. Grierson/Travaini consideren aquesta darrera peça un múltiple del ducat, però no som del mateix parer.

Sambon 1892, p. 354-355; Grierson/Travaini, p. 373; Crusafont 2006, p. 107-108.

1078 c. 1458 NÀPOLS

Amb motiu de la seva coronació, féu batre ducats d'or i coronats. El gravador dels encunys fou Francesco Liparolo, que actuà fins al 1468.

Sotelo, p. 136-137; Pansa 1912 c, p. 20.

1079 25 octubre 1458 NÀPOLS (L'Àquila)

El rei, en els capítols redactats amb motiu de l'homenatge de fidelitat que rebé de la ciutat de l'Àquila, els confirma el dret de tenir seca.

Item dinetur ipsa majestas concedere quod in civitate Aquilae fiat sicla ubi cudatur moneta, modo et forma, ponderis et ligae quibus cudetur Neapoli, et in eadem sicla eadem majestas praeponere et ordinare unum credenserium aquilanum; et camera

aquilana teneatur et valeat ponere et ordinare unum qui habeat tenere rationes et calculos argenti, quod dabitur cudendum in ipsa sicla El rei respon: *Placet regiae majestati quod fiat reintegratio de sicla ipsa dictae civitati, ad cudendum tantum monetas argenti ajusdem ligae et pondere prout in sicla civitatis Neapolis cuduntur, dummodo non fiant aucellae.*

Privilegis de la ciutat, Àquila 1639, p. 210 a 211, Lazari, p. 40.

1080 d. 1458 NÀPOLS (L'Àquila)

En els primers anys del regnat, la seca de l'Àquila fou administrada per Benedetto de Cotrullo, que també tingué cura de la seca de Nàpols. El succeí el seu fill, Giacomo, el 1469 i va tenir la seca fins al 1474.

Sambon 1891, p. 338, R.C.S. Comuni, 20, Pansa 1912 c, p. 19 i 20.

1080 a 1459 NÀPOLS

Des d'aquest any es varen començar a emetre els mig carlins d'argent dits erminis perquè portaven al revers l'estampa d'aquest animal.

Prota 1916, p. 21

1081 1459 NÀPOLS

A principis d'aquest any, el rei anula la concessió atorgada a Antoni Miraballis, mestre de la seca de Nàpols, per a batre mil ducats de pitxols anyals de la mateixa llei que els batuts en el regnat anterior perquè ha sabut que els del temps d'Alfons es feren amb només 12 esterlins per lliura de pitxols, quan hauria d'haver estat de 17 esterlins (vegeu darrer doc. del regnat d'Alfons). Ja veurem que el juny del mateix any va revocar aquesta anulació.

Sambon 1891, p. 326, Càmera della Sommaria, Comuni, vol. 7, f. 70 a 78.

1082 1459-1463 NÀPOLS (Chieti)

Per concessió de Ferran I, es baten a la seca de Chieti dobles bolonyins i bolonyins, aquests darrers emesos per Mateu de Càpua.

Pansa 1912 d, p. 38, p. 39 i p. 40.

1083 14 febrer 1459 NÀPOLS

En aquesta data, el rei Ferran és solemnement investit a Barleta pel cardenal Latino Orsini en nom del papa. Aquest fet origina l'encunyació dels coronats d'argent amb l'escena de la coronació.

Sambon 1913, p. 15.

1084 juny 1459 NÀPOLS

El rei es desdiu del que havia dit abans, nomena mestre de la seca Antoni de Miraballis i li renova la facultat de batre diners o pitxols amb dotze esterlins d'argent per lliura de pitxols i fins a mil ducats l'any. Vol, doncs, que Antoni de Miraballis "*exercisca la zecca in modo et forma che la teneva et exercitava quondam Salvatore Miraballe et etiam Misser Sogner et maxime in lo bactere deli pizuli con dodece sterlini per libra non obstante altre nostre lettere ijn contrario facte perque questa e la nostra volunta et non volimo sia costritto ad fare piu que ha stato solito in li tempi passati vibendo la felice memoria del Re nostro patre*".

Sambon 1891, p. 326, R.C.S. Curia 7, f. 26.

1084 a 14 novembre 1459 NÀPOLS (Chieti)

La ciutat de Chieti presenta al rei una petició per tenir seca. El rei l'hi atorga, però, per a batre els mateixos tipus que a la seca de Nàpols. Lazari pensa que les emissions de Chieti es farien entre el 1459 i el 1463 i per necessitat, malgrat no complir amb la condició posada pel rei.

Pia supplica la prefata cita che vostra majesta se digne in honore e dignitate de ipsa cita concedereli che possa bactere et fare bactere la zeccha et fare moneta de carlini, celle et denarelli, et farli de cio a la cita predicta autentico privilegio. El rei va respondre: Placet regie majestati de concessione sicle ad beneplacitum, verum in ea non posse cudi alia moneta quam in sicla Neapolis

Lazari, p. 60, obtingut de Ravizza, III, 7.

1085 1460/1468 NÀPOLS

En aquest període, fou mestre de la seca de Nàpols Benet de Cotrullo. En els primers anys, es varen batre grans quantitats de carlins amb una llei que representava una quarta part de la dels carlins anteriors regulars, que s'escamparen per tot Itàlia i hom els rebutjà arreu. Quan l'any 1464, passada la guerra contra els barons, el rei tornà a batre carlins de bona llei, la desconfiança era tan gran que els hagué de donar curs forçós.

Sambon 1891, p. 344, R.C.S., Comuni 7, f. 143 i 10, f. 81; Sambon 1897, p. 79-81.

1086 8 febrer 1460 NÀPOLS

Primera notícia sobre l'encunyació de tornesos a la seca de Nàpols. Es tracta d'una emissió regular que apareix documentada en una anotació de l'1 de juliol del 1461.

"... perquiri fecimus libros magnificorum virorum Benedicti de Cutrullio militis magistri dicte sicle et Jacobi Sarrochi credenzierii super fabricationem dictorum tornensium et compertum fuit in eiusdem libris quod die VIII mensis februari anni 1460 ind. VIII[a] incepit liberari moneta dictorum tornensium in dicta sicla de quibus facta prova, ut in libro dicti Jacobi Sarrochi, quod in qualibet libra tornensium predictorum erant uncie due de argento fino a singuli XXXXI tornensium predictorum erant ponderis uncie unius.

Sambon 1913, p. 16, Cronaca della Sommaria Comuni, vol. 6, f. 145.

1087 18 febrer 1460 NÀPOLS

Els orfebres Joan de Lamanna i Ferran Miroballis convenen amb el procurador Trajà de Santomago d'encunyar una certa quantitat de moneda tornesa.

Sambon 1893, p. 74, nota 16, A notarial de N. Prot. del notari Andrea de Afeltro, 1459-60, a car. 5, n.; Sambon 1913, p. 16, Cronaca della Sommaria Comuni, vol. 6, f. 145.

1088 novembre 1460 NÀPOLS

El rei arrenda la seca de Nàpols a Salvador de Ponte, el qual li ha de pagar 300 ducats sense cap despesa per al rei. Es tracta d'emetre carlins de bona llei, però també tornesos de molt baixa llei: dels 0,65 grams de pes total, només contenen 0,0325 g d'argent. Al canvi d'1 carlí per 20 tornesos, el carlí té 3,20 grams de plata i els 20 tornesos, només 0,66 g. Més endavant, aquesta llei encara es rebaixaria.

Sambon 1913, p. 17 i 18.

1089 16 desembre 1460 NÀPOLS (Barleta)

Poc després d'aquesta data, es batrien també tornesos de baixíssima llei a Barleta.

Sambon 1913, p. 18.

1090 1461 NÀPOLS (Càpua)

Un cop acabada la guerra, el rei, potser per premiar la fidelitat de la ciutat de Càpua, li va concedir la facultat per a batre tornesos: *"Per privilegio si concede che detta città, a beneplacito di esso Re, possa far battere tornesi novi de rame et argento de lo cugno de la lega. Et lo guadagno sia di detta città e possa liberemente in ogni luogo comprare rame et argento, siano franchi di tutte gabelle"*.

Sambon 1913, p. 20.

1091 16 gener 1461 NÀPOLS

Segons un registre de la seva tresoreria, el rei rep 150 ducats que *"certi mercatanti anticipano per i dritti di licenza di coniari tornesi"*. Això demostra que aquesta típica moneda de guerra fou emesa profusament. Els tornesos de baixa llei o d'aram foren retirats entre el 1464 i el 1465, però no sabem en quines condicions.

Sambon 1913, p. 21.

1092 31 gener 1461 NÀPOLS (Gaeta)

La seca de Gaeta havia estat activa durant el temps de la conquesta del regne de Nàpols, en temps d'Alfons IV. Ara tornava a entrar en activitat per a batre tornesos de baixa llei. Sambon trobà la següent anotació: *"Moneta lavorata in la zecca de Gayta per Johanne de Ponte. Liberata de lib. 80, once 8 ad raone de tari 15 gr."*.

Sambon 1913, p. 18 i 19.

1093 8 abril 1461 NÀPOLS (Cittaducale)

Havent estat la ciutat fidel al rei en la revolta dels barons, el sobirà els atorga uns privilegis. Lazari, davant l'evidència de monedes d'aquesta seca, suposa que també degué fer concessió de seca, encara que el document no ens hagi arribat.

Lazari, p. 72.

1094 març 1461-novembre 1462 NÀPOLS (Cosenza i altres)

En aquest espai de temps, es troba activa una seca al castell de Cosenza on s'hi baten tornesos d'aram o de molt baixa llei, i potser també peces d'argent. Pel que fa als tornesos d'aram, sembla que també se'n varen batre a

Càpua, Salern, Gaeta, Sulmona i potser a d'altres llocs. Aquest numerari va caure aviat a valors irrisoris i causà greus problemes.

Sambon 1913, p. 19; Sambon 1897, p. 76-79.

1095 1462 NÀPOLS (Lecce)

En un quadern amb aquesta data, hi ha tot un seguit d'informacions sobre l'encunyació a la seca de Lecce de tornesos d'aram pur. El quadern porta per títol *"Da spese et pagamenti fatti inta cecca de Lize dove si battè la moneda de rame in anno della Xma Indictione per notar Gabriele Sensariso principale thesaurario del contatu de Lize per contro el quale si fa el consimile quaderni pelli credencieri deputati per la principale corte in detta cecca et notar Antonio de Ripalto"*. De les seves anotacions es dedueix que administrava la seca el notari Gabriel Sensariso, que va adquirir 12.507 lliures d'aram sense que s'hi consigni cap partida d'argent. D'això es dedueix que no es va batre billó i que s'encunyaren uns 4.335.261 tornesos, prenent com al pes de la lliura 320 grams amb una encunyació que va durar des de l'1 de setembre del 1462 fins al mes d'agost del 1463. S'empraren setze encunys oberts per Antoni Valente, de Lecce. Aquests tornesos de coure pur s'arribaren a canviar a cent peces per un carlí d'argent.

Prota 1913, p. 37 i 38.

1096 1462 NÀPOLS

Girolamo (o Jerónimo) Liparolo (o Luparello) substitueix Francesco Liparolo com a gravador dels encunys de la moneda de Nàpols. També grava els segells. Consta actuant el 25 de novembre del 1462.

Sambon 1893, p. 75, 77 i làmina 2; Ibid. 1891, p. 486.

1097 27 gener 1462 NÀPOLS (Atri)

El rei infeuda el ducat d'Atri a Mateu de Càpua, on hi va encunyar bolonyins com ja n'havia emès abans Giossia d'Aquaviva, però aquest sembla que per als angevins. Mateu també va emetre monedes semblants a Chieti.

Pansa 1912 d, p. 38; Grierson/Travainì, p. 351-352.

1098 16 febrer 1462 NÀPOLS (Sulmona)

El rei cedeix l'administració de la seca de Sulmona a Marino de Jan Cane, Amico de Cola de Aymone i Mateu de Petri di Cola de Simone, tots de Sulmona. Poden batre carlins, tornesos i pitxols. Les lletres heràldiques de Sulmona, S.M.P.E., apareixen en carlins i en cavalls del rei Ferran I i en sestins de Frederic III.

Pansa 1913 a, p. 24.

1099 21 setembre 1462 NÀPOLS (Lecce)

Des del 1461, el príncep de Tarent va anar emetent tornesos de baixa llei a Lecce per a pagar les tropes dels Anjou. Un cop arribat a un acord amb Ferran I, es continuen batent aquestes peces fins a la mort del príncep. Sambon pensa que potser varen ésser falsificacions d'altres tipus tornesos.

Sambon 1913, p. 20.

1100 8 gener 1463 NÀPOLS (Isernia)

El rei mana a Mestre Centaro que, havent concedit a Mestre Giurato i altres ciutadans d'Isernia la facultat per a batre certa quantitat de *quattrini*, els doni facilitats per a poder-los batre. En els anys 1475 i 1476, apareixen diferents mencions de *"tornesos nous de Ysernia"*. Sambon suposa, per tant, que la moneda emesa fou en realitat de tornesos. Aquests serien d'aram pur, ja que se li atribueix el mateix valor que l'aram en metall.

Sambon 1901, p. 322-323; Ibid 1913, p 21.

1101 1 setembre 1463 NÀPOLS

El rei mana la retirada dels carlins anomenats "del rei Robert", per la seva pèrdua de pes i per convertir-los en coronats, i ofereix avantatges a aquells que els portin a fondre a la seca.

Bando da parte della Sma. et Ilma. Mta. del S. Re Ferdinando Re de Sicilia de Hierusalem et Ungarie che dio salve et mantenga, amen. Per lo quale se notifica ad ciascuna persona che havendo la dicta Mta. ordenato et facta fare nova moneta d'argento de lega et piso delli carlini vecchi dicti de re roberto nominata coronati, delli quali procedesseno octanta per libra de argento de lega de dicti carlini secundo antica ordenatione de dicti carlini, et scipendessero dece per uno ducato d'oro sive ferrandino, et vinti dui tornisi per ciasccasuno et per communo beneficio de quilli haviano dicti carlini dicti de re roberto alla dicta rasone de dicti coronati, et cosci per alcun tempo sciano stati spisi et per sua corte receputi. Tamen atteso che per la maiure parte dicti carlini non so trovati ne se trovano de piso iusto de octantaper libra secundo e lo piso de dicti coronati iuxta lantica ordenatione de dicti carlini. Et per questa communitate dicti carlini de certo tempo in qua sono refutati et se ne refutano et se pur se pigliano como carlini de non iusto

piso, se ne da tanto mino dello iusto valore de quelli che ne succede molto piu danno ad quilli che hanno de quello che li succederia ponendoli in cecca et facendone fare la dicta moneta de coronati. Et per tanto volendo sopra de cio debitamente Sua Mta provvedere statuisce et ordena la dicta moneta de carlini de re roberto da qua nanti devere recepire et dare ad rascione de libra, statuendo la dicta Mta. de darse per sua zecca et ancho per sua corte per soi thesaureri recepturi ad administraturi quale se vole de sue intrate rasciuni et pecunie non solo ad racione de quaranta dui tari de carlini della felice memoria del Re Alfonso et grana cinque sopra li tempi passati nanti la ordenatione de dicti coronati, estato dato per la dicta zeccha de dicti carlini de re roberto per ciascuna libra, ma per tari quaranta dui grana undice et mezo per ciascuna libra de quilli. Et niente mino per maiure commodita de quilli che, e de loro argento volerando far fare moneda de dicti coronati: Statuisce et ordena essa moneta per sua zeccha de Napoli da et secundo ad ciascuno che in dicta zeccha portara, o, punera argento de dicta lega de dicti coronati cioe, che contenga undice once et tre sterlini de argento fino per libr, non solo corrente sopracocto et mezo como sempre e stato consueto deb dicta moneta de coronati et carlini predicti de re roberto ma dui grana piu per ciascuna libra de argento de quello che sempre e stato consueto. Datum in castello novo civitatis Neapolis die primi septembris M°CCCC°LXIII°. Rex Ferdinandus.

Pansa 1913, p. 17, doc. II, AHA, Libro dei Mandati, c 44 v.

1102/1103 9 maig 1464 NÀPOLS (L'Àquila)

El rei confirma el privilegi de seca de la ciutat de l'Àquila, que pot fer moneda com la de Nàpols. El text és redactat en termes semblants als del 25 d'octubre del 1458, transcrit abans, però ara hi consta també "... *in qua etiam cudi possent monetae minutae tam argentae quam aeneae justi ponderis et bonae ligae...*", de manera que la seca pot batre també billó o aram, a més de l'argent ja concedit el 1458.

Lazari, p. 40-41, complet; Pansa 1913, p. 14, AHA, Regia Munificentia, p. 234, regest.

1104 abril 1465 NÀPOLS

El rei fa batre fernandins o ducats d'or: el tresorer va rebre 31 ducats, 1 tarí i 12 grans per 796 "*ferrandini, monete d'oro che il re nuovamente ha ordinata, e fa battere nella zecca. E del peso, della lega e del valore del ducato veneziano. I ferrandini valgono 5 tari e 17 grana il pezzo*". Suposem que eren els drets del rei per a l'emissió.

Sambon 1893, p 76.

1105 1468 NÀPOLS (Nàpols i l'Àquila)

Girolamo Liparolo succeeix Francesc Liparolo com a gravador de la seca de Nàpols. El 1468, i altre cop l'11 de setembre del 1469, el 1470 i el 1472, és cridat a la seca de l'Àquila per obrir-hi els encunys. El mestre de la seca de l'Àquila és Benet Cotrullo, que es queixa al rei de les dificultats per acomodar-se a la ciutat. El mateix any, és succeït pel seu fill Jaume Cotrullo, que el 7 de setembre del 1469 és apartat per un substitut, segons comunicació del rei als consellers de la ciutat, però potser es refereix al seu cessament el 1475, segons el que diu el doc. 1115a. El 1480, els consellers de l'Àquila obtenen el privilegi d'actuar amb gravadors propis.

Pansa 1912 c, p 20; ibid 1913, p. 14 i doc. V, p. 18, AHA, c.61 v.

1106 30 abril 1468 NÀPOLS

Es publica un ban que determina els valors relatius de les monedes. Així, el ducat d'or s'ha de valorar en dotze carlins d'argent, i el carlí, en sis bolonyins.

Dia penultima aprilis 1468. Banno et commandamento per parte de li Mci. S. de la Camera, per la quale se fa noto a ogni uno che tuti bolognini Marchesiani passati tratti de lo mese de maio proximo et immediato seguente se expendano et debiano expendere sei per uno carlino, de carlino undeci per uno ducato et sei tarini et dui tornisi per uno coronato. Et similemente se expedano et debiano expendere li Agontani dui per uno carlino, de carlini undeci per ducato et tre et dui tornisi per uno coronato. Et chi li expendesse o recepesse da quello in poi altramente, casche in pena de ducati vinticinque d'oro. De la qual pena la terza parte se ne appliche al R. Capitano: L'altra terza parte ad la Mca. Cam^{a}; et l'altra a chi el trovasse o revelasse. Datum in Cam^{a}, etc.. Juanfrancesco Cam.

Pansa 1913, p. 13 i doc 1, p. 17, AHA, Sec. V, Scanz S, núm. 75. Libro dei mandati, c. 26 v.

1107 1 novembre 1468 NÀPOLS (L'Àquila)

En el mateix document en què el rei fa referència a les queixes del mestre Benet Cotrullo sobre les dificultats de trobar una residència adient a l'Àquila a què abans ens hem referit, també parla dels privilegis dels que treballen a la seca en els termes següents:

Item per antue ordinationi delli Illustrissimi Re di questo regno et laudabili consuetudine observata sempre in tucte le zeche regale et insino al giorno de ogie in questa nostra cita de Napoli che lavoranti et ministri de quello hanno exceptioni et inmunita che posseno andare de nocte con lume et senza lume per la dicta cita de Neapoli et sono exempti da quale sevole gravecza reale et personale et non hanno da esse constricti dananti adaltro tribunale civile o criminalmente senno denanti al mastro della zecha, per-

tanto volemo e cossi vi pregamo chello facciate observare in quessa nostra cita de l'Aquila non facendo lom contrario perche questa e nostra incommutabile instrczione. La presente lecta che haverete restituarete al presentante. Datum Capue primo novembris M°CCCC°LXVIII°. Rex Ferdinandus.

Pansa 1913, p. 14 i doc. VIII, p. 19, AHA, c. 46.

1107 a 1469 NÀPOLS (L'Àquila)

Segons es dedueix del doc. 1115a, aquest any 1469 va ésser el de la mort del mestre de la seca de l'Àquila, Benet de Cotrullo i el rei va anomenar el seu fill Jaume de Cotrullo nou mestre d'aquesta seca amb cartàcter vitalici.

Bovi, p 63-64. ASN. Partium Summariae, vol. 10c. f. 162 i 162 v.

1108 7 maig 1470 Sarni NÀPOLS

El rei mana que tota la plata que s'obri en el regne (per joieria) sigui d'una determinada llei i que si es troba alguns fons de monedes antigues, li sigui comunicat i que pagarà correctament a qui ho hagi trobat. Reproduïm el text d'aquesta segona noticia.

... vole, ordena et commanda la prefacta Maiestà che omne persona se qualsevuglia stato grado et condecione se sia laquale datta publicatione del presente banno in antea per qualsevoglia via et modo trovarà in quisto iamdicto regno medaglie d'auro, de argento over de rame od altro metallo quelle non le debia desfare ne fundere ne occultare, ma per servitio della Maisetà predicta le debia conservare diligentemente, et súbito dare notitia et revelarle alla sua Maiestà et per sua parte alli officiali delle provincie, terre et lochi dove se trovarando dicte medaglie quali officiali vole la prefata Majestà per sua parte doneno ad uso delli decti inventurj de esse medaglir al nobile et fidele dilecto suo Hieronimo Liparolo mercatore dello argento et scultore delle stampe della moneta zecha ouero ad suo substituto quale darra delle dicte mefaglie iusto et convenevole per parte de ipsa Maiestà...

Pansa 1612, p. 26.

1108 a 4 setembre 1470 NÀPOLS

El mestre racional reclama al mestre de la seca de Nàpols, Simonello de Miraballis, deu ducats i un gra, en carolins, pels drets reials de la fabricació de l'or des del 8 de febrer fins al 21 de juliol del 1470.

Innicus, etc. Magnifico viro Pasquasio Diaz Garion, etc. Significamus vobis quod viso et discusso computo et racioni magistri Simonelli de Miraballis magistri siclae civitatis Neapolis de tot auro laburato in dicta sicla a die VIIII februari anni MCCCCLXX et per totum XXI juli dicti anni invenimus penews eum restasse de pecunia regie curie pro recto laborature dicti auri pro dicto tempo ducatos undecim et gr. unum de carlenis, propterea vobis, regia qua fungimur auctoritate predicta intimates dicimus ac committimus quatenus ab eodem Simonello dictos ducatos undecim gr. unum exigere et coligere debeatis pro parte regie curie facturi ad vestro more solito apodixam sibi ad cautelam omni tempore valiturum. Datuim Neapolis in eadem Camera III mensis setembris IIIa indictionis 1470. Nicolaus Antonius, etc. Sansonettus rationalis manu propria. Leonardus Campanilis, etc.

Bovi, p. 63, ASN, Significatorium Summariae, vol. 3c, 168.

1109 16 febrer 1472 NÀPOLS

A la vista de la nombrosa presència en el circulant de monedes de baixa llei o adulterades, el rei, aconsellat per Orso Orsini, duc d'Àscoli, pren la decisió de batre monedes d'aram pur. Es tracta dels coneguts "cavalls" d'aram, que s'aniràn batent des d'aquest moment. Els antics diners de billó han d'ésser prohibits. El comte de Maddaloni, Diomede Carafa, expert en el món clàssic, fou qui innovà el tema del cavall, perquè d'*equus*, cavall (d'altra banda, signe heràldic de la ciutat), en feia derivar *equitas*, equitat, que propiciaria el benestar del poble. De cada lliura s'havien d'obtenir 180 cavalls, dotze dels quals havien d'equivaler a un gra. Segons Sambon, els cavalls foren emesos a Anatrice, l'Àquila, Brindisi, Nàpols i Sulmona. Segons Lazari, Venècia ja feia moneda d'aram pur des de deu anys abans.

Sa Magesta hadeliberato et vole che de continente V S. doneno ordine che se facciano le pizoli o moneta de rame al modo ditto per lo Duca de Ascoli, ciò e che sia la moneta tutta de rame et grossa al modo delle medaglie antique con la imagine de la Maesta Sua et con lo reverso de qualche digna cosa como ad lo S. Conte de Magdelone et a V. S. parera et che sia tolta la facultà de posserese falsificare et per ciò le S. V. habiano Hieronimo Liparolo stampatore et fazano fare li cugni secondo parerà al detto S. Conte et se done ordene ad facere la moneda minuta acciche se provveda ad quisti dapni contenuti in ditta protestations. Reccomandamo alle Signoria Vostre. Ex Arnone XVI februarii 1472.

Sambon 1891, p. 327-330 i nota 4, Regia Camera della Sommaria, Curia. vol. 7. anni 1469-1472, darrer foli 157 t.; Pansa 1913, p. 13. Lazari, p. 43.

1110 11 març 1472 NÀPOLS (L'Àquila)

Per un acord del Consell de l'Àquila, sembla que es descarta l'emissió dels diners perquè és una moneda que ha estat adulterada, i es passa a l'emissió dels *"quattrini"* amb el valor de sis diners per cada nova peça: *"Die XI Martii. Bannitum per parte m. d. Capitanei et dominorum de Camera quod denarelli amplius non expendur, si qui*

adulterini sunt et quod quatrini expendantur ad rationem denariorum sex pro quolibed ipsorum iuxta reformationem hac die factam".

Pansa 1913, p. 14 i doc. VI, AHA, c. 125.

1111 18 abril 1472 NÀPOLS

En aquesta data, varen ésser emesos els primers "cavalls": "... *havendo vostra maesta mandato se facesse moneta de pizoli in nostra ceccha in la forma data per vostra maesta fo comenzato ad farese a 18 aprile".*

Sambon 1891a, p. 331, Camera dela Sommaria, Curia 8, f. 105, 15 maig 1472.

1112 19 agost 1472 NÀPOLS

El rei va fer encunyar un altre tipus de coronat que ja no porta a l'anvers l'escena de la coronació, sinó el seu bust coronat. El pes es mantingué, però hi varen haver emissions de llei més baixa. Aquest tipus fou emès fins al 1488 sota la direcció de Nicolau Spinelli i amb els encunys de Girolamo Liparolo.

Ex provisione facta in Regia Camera Summaria mandato sue Maiestatis mandatur magistro sicle Neapolis seu eius locumtenenti et signanter Paulo de Senis. Quia regia majestas decrevit mutari formam coronatorum quantum ad eam partem in qua sculta est imago sue majestatis prou fuit in regali solio tempore sue coronationis ut in ea parte non ipsa ymago modo quo supra moneta ipsa de cetero cudenda in sicla ipsa sculta sit set in ea parte ubi imprimebatur ymago ipsa sit scultum caput coronatorum quo representetur vultus sue majestatis coronam habens in capite. Et ab alia parte ipsius monete sit crux prout sculta erat in coronatis huc usque cusis in sicla predicta. Lictare vero et alia in moneta ipsa de novo ot predicitur cudenda non mutentur set sint prout erant in alia moneta coronatorum huc usque in sicla ipsa cusa. Propterea de cetero in moneta coronatorum in dicta sicla cudenda servetur quod maiestas ipsa ut super decrevit hoc tantum declarato quod moneta coronatorum sub alia forma cusa remaneat in suo consueto valore et expendatur et recipiatur prout hactenus expensa et recepta fuit et justa banna alias emanata expendi et recepi debet non obstante moneta noviter cudenda sub forma de qua super. Et contrarium non faciat quantum Regiam gratiam caram habet et eius indignationem incurrera non optat. Datum Neapoli in eadem Camera Summaria die XVIII Augusti 1472.

Sambon 1891, p. 473, Curia Sommaria, 11, f. 91.

1112 a 4 novembre 1472 NÀPOLS

Des d'aquesta data i fins al 1497, apareixen mencions d'una moneda d'argent anomenada "justina" o "giustina", del valor de mig carlí i que segurament correspon al mig carlí anomenat també "ermini": "*facte moneta de justini*".

Prota 1916, p. 21, ASN, Camera Sommaria, Comune vol.16, p. 92-94.

1113 1474 NÀPOLS (L'Àquila)

Aquest any, cessà en l'administració de la seca de l'Àquila Benet de Cotrullo i passà al seu fill, Jaume de Cotrullo, però l'any següent (segons el doc. 849a, sembla que hauria d'haver estat el 1476, després del nomenament fraudulent d'Antonello Bernardo) fou subrogada a Leonardo de Cagnano, fill de Colantonio de Cagnano, qui l'havia regit entre el 1451 i el 1458, com hem vist al doc. 703. En data que no s'indica, però probablement el 1489, el succeí en el càrrec Gian Carlo Tramontano, que també regí la seca de Nàpols fins a la invasió francesa, en què en fou desposseït.

Sambon 1891, p. 338; Pansa 1912 c, p. 20.

1114 7/8 juliol 1475 NÀPOLS (L'Àquila)

En dues cròniques de l'època, es fa menció de l'encunyació de ducats a l'Àquila; "*Item hoc anno (1475) die 7 iulii regia Majesta fecit cugnare in zecha aquilana ducatorum aureos. Magister talis exerciti erat Leonardus Colantonii de Cagnano. Et eran pulcherrimii ducati*"; i l'altra: "*1475 a di 8 de lullio se vatteo la zecca nostra delli ducati d'oro delhi re nostre Ferdinando in Aquila, e vatala Nardo de Coldelhu de Cagnano. e in quisto di n'arecò circa a ducati cinquanta d'oro che lli avia vattuti allora, e mustroli alli banchi de piacza che erano assai mercatanti e forono multo belli ducati, tutti colla magine de lu viso e l'arme della sua maestate.*"

Giuliani 2006, p. 310-311; Lazari, p. 44 - 45.

1115 febrer 1475 NÀPOLS

El rei renova Nicolau Spinelli per sis anys més en el càrrec de mestre de la seca de Nàpols, la qual cosa demostra que va succeir Benet de Cotrullo quan va cessar el 1468. Fou mestre almenys fins al 1489 i el succeí Giancarlo Tramontano. És possible que la lletra S en alguns cavalls faci referència a Spinelli (vegeu. doc. del 23 d'octubre del 1484). El 1472, apareix un Paolo de Senis, però com a lloctinent del mestre.

Sambon 1891, p. 344-345, Privilegi, 19, f. 31 i f. 208; R.C.Sommaria processo n. 289; Lletra S, id. p. 347; Pau de Senis, id.

1115 a 19 maig 1476 NÀPOLS (L'Àquila)

Els estaments representatius de Nàpols informen al rei que Jaume de Cotrullo havia estat nomenat pel rei, amb caràcter vitalici, mestre de la seca de l'Àquila l'any 1469, en morir el seu pare Benet de Cotrullo, però que Antonello Bernardo, l'any 1475, havia donat informacions falses al rei i amb això aquest li havia donat el càrrec a ell, sens que en el nomenament es fes cap menció del dret de Jaume de Cotrullo. L'any 1476, els estaments prenen declaració a ambdós i n'informen al rei per demanar la seva aprovació a la reposició de Jaume de Cotrullo. Pel doc. 1113 sembla, però, que el rei va preferir nomenar Leonardo de Cagnano.

Essendo supplicato a la Mta vostra per parte de Jacobo de Cotrullo che tenendo et possidendo lo ofricio magistri sicle città de l'Àquila ad vitam, con annua provisione de ducati cento per privilegio di vostra maestà et in quillo essendo stato in possessione per anni sey, per sinistra informacione de Antonello Bernardo della dicta citta, Vra. maestà dictó offricio concesse al dicto Antonello nulla legitima causa precedente quale suplicatione fo per Vra. maestà decretata in lo modsequente Camera Summarie se informet de predictis et justiciam faciat expeditam. La quale supplicacione cum decretacione ut supra presentata in questa Vostra Camera per lo dicto Jacobo et quella receputa cum debita reverentia volento exequire quanto per Vra. maesta li fo comandato fece intimare a lo detto Antonello che devesse comparere in la dicta Camera ad producere et allegare omne rasone che li competesse supra tale causa per parte del quale fo presentato uno privilegio de Vra maestà sub datum 20 aprilis 1475 per lo quale Vra. maestà lo constituisse et crea magistro de la cecha de la città de l'Àquila ad beneplacito de Vra. maestà con li gagii et emolumenti annui soliti et consueti in nel privilegio nulla se fa mentione del dicto Jacobo in derogatione del suo privilegio da parte del ditto Jacobo e stato producto uno privilegio de Vra. maestà fatum in Castello Novo Neapolis primo setembris III indictione, 1469 per lo quale Vra. maestà vacando lo dicto offricio di mastro di cecha per morte de Benedicto de Cotruglio padre de ipso Jacobo per meriti et servici ad epsa Vra. maestà prestiti et impensi per lo dicto suo padre constituisse et ordina ipso Jacobo mastro di cecha in lo dicto officio ad vita et finche dicto offricio bene administrasse cum provisione de ducati C per anno cum clausula derogatoria in forma vre. curie consuete. Secondo questo et altro in dicti privilegi piu diffusamente se contene. Et perche la rasume de l'una parte et l'altra sta in la volunta de Vra. maestà, pertanto avimo voluto donare adviso ad Vra. maestà di tutto quelolo che e stato in questa Vra. Camera per epse paret producto la quale informata del tucto proveda et mande quello li piace che per nui sera exequito in gratia, etc. Ex Camera vestra Summarie 19 maii 1476. E.V. Mtis. umiles servitores, etc.Octavianus, etc

Bovi, p. 63-64; ASN, Partium Summariae, vol. 10 c. f. 162 i 162 v.

1116 1477 NÀPOLS

Amb motiu del casament del rei amb la seva cosina Joana d'Aragó, es varen emetre monedes d'aram per a ésser llançades al poble, amb les efígies del rei a una de les cares i de la reina a l'altra. Sembla probable que algunes d'aquestes peces fossin argentades o daurades i algun cronista parla, potser per error, de què es varen llançar carlins d'argent. Un altre tipus llançat al poble, potser també en aquest moment, fou el cavall amb el revers de quàdriga i la llegenda VICTOR SICILIE.

Sambon 1891, p. 352-355.

1117 21 març 1480 NÀPOLS (l'Àquila)

La ciutat de l'Àquila obté una nova confirmació del rei de poder batre moneda i la facultat de poder-se valer d'artistes propis, sense haver, per tant, de dependre de la seca de Nàpols; "... *l'oficio di far cugni e stampe, che quei si possano fare nella detta città dell'Aqquila, che si farrano molto belli e politi, e questo per essere poche l'entrate di detta zeccha; bissognando dette stampe farse da altri et in altro luogo...*".

Lazari, p. 46, complet; Pansa 1913, p. 14., regest, Regia Munificentia, p. 245.

1118 24 agost 1480 NÀPOLS (l'Àquila)

Els comptes de la fabricació dels coronats d'argent a la seca de l'Àquila fins aquell moment donen un total de 648 lliures i 9 unces i mitja de bon argent, bona llei i pes just.

1480. Approbattio Coronatorum facta in sicla aquilana. Mense augusti die XXIII eiusdem XIII ind. in civitate Aquile...Constituti ibidem personaliter coram nobis honufrius Coie de Lucolo credenzerius sicle aquilane et scanutius domini Antonii de Paganica sagiatore dicte sicle per cameram aquilanam ut dixerunt sponte namque honufrius predictus ex certa scientia exposuit qualiter a tempore que inceperunt cudere coronatos Joannes Sampaulus de Podio procurator, Ioannes Iacobi Palluchi de Tornaimparte et Angelus Curtelli de Sandemetrio sicherii sicle aquilane fecerunt et cuderunt libras sexcentas quatraginta octo uncias novem et octavam unam coronatorum de quibus Honufrius credencerius asseruit diligenter fuisse factum dagium per dicto Iammarinum presentem et actantem. Et dictos coronatos usque in punctum supradicti fuisse et esse boni argenti et lige et justi ponderis. Et sic Honofrius credenzerius coronatos predictos pro bonis et bone lige et justi ponderis approvavit...

Pansa 1913, p. 14 i doc. III, p 18, Anotarial A., Sch. s/n, notari Pizzulo Dom. Nicola di Aquila, 1447, 1490, Ad an. 1480.

1119 1485 NÀPOLS (l'Àquila)

En aquest any, l'Àquila passa a estar sota el domini del papa Innocenci III i va batre moneda de cavalls de coure amb la llegenda AQUILANA LIBERTAS. Des del 1488, en que tornà a mans de Ferran I, demana poder tornar a fer moneda "... *se digne concedere che in dicta zecca possimo far bactere de cavalluci fino in duimilla o mile cinquecento ducati...*", però el rei no li ho concedeix fins al 18 de setembre del 1489, quan nomena mestre Gian Carlo Tramontano.

Sambon 1891, p. 341-342; Pansa 1912 c, p. 20.

1120 1486 NÀPOLS (Amatrice)

Sambon suposa que, en aquest any, es concedeix a Amatrice la facultat de batre moneda per la seva fidelitat. Es farien, en primer lloc, els cavalls amb FIDELIS AMATRIX.

Sambon 1891, p. 334-335.

1121 21 octubre 1488 NÀPOLS (l'Àquila)

La intercalació d'emissions de baixa llei, el retallat i les falsificacions desacreditaren el segon tipus de coronat. La ciutat de l'Àquila se'n queixa al rei, qui en aquesta data mana recollir els antics coronats i emetre'n un tipus nou amb el seu bust a l'anvers i l'arcàngel sant Miquel al revers, amb l'ordre severa de respectar la llei i les característiques. En principi, s'ha de batre només a Nàpols, però la seca de l'Àquila assoleix de mantenir-se després de cursar una petició al rei. El gravador és Girolamo Liparolo i no Laurana, com creia Heiss.

Bando e comandamento da parte de la Maesta del Ser.mo S. Re Don Ferrando per la divina gratia Re de Sicilia, Hierusalem, etc. Perchè lo studio de la prefata maestà e sempre in lo augmento del bono pubblico del suo regno et ad conservare lo bono et la utilità de quello per questo la prefata maesta havendo notitia che per le tribulationi de la guerra quali in questo regno diversamente sonno succese la moneta in diversi modi e stata alterata, tagliata et adulterata per modo et forma che ne segue grandissimo danno in tucta la republica del regno et ad li comertii de quello, pertanto per lo presente banno la prefata maesta ordina et comanda che da questa hora avante la moneta de argento de cugno de sua maesta sia de piso de quatro tarpisi per vinti tornisi lo coronato de piso quatro tarpisi et mezzo per XXII tornisi et lo coronato novo con la stampa de Sancto Michele del dictyo piso et lega al dicto prezzo de XXII tornesi: ordinando sua maesta che in la zecca sua de Napoli solamente se habia ad bacter la moneta si como e consueto del piso et liga antiqua et non altrimente et che li coronati et carlini chesaranno mino de dicto piso et liga se habiano ad vendere et comprare per argento rupto secondo la qualita che serannp et per observatione de le antique cinsuetudini del regno: In quillo non si po ne se deve expendere monete de artgento altra che quella del cugno de sua maesta, quella ordina et comanda che la moneta forestera de qual se voglia stampa non se possa expendere se non per argento rupto et non altramente. Volendo et ordinando che doveunche se troveranno per lo regno monete false quelle se debiano de continente tagliare per modo et forma che de la publicatione del presente banno avante la moneta habia ad correre de liga bona et antiqua del regno et del piso solito et consueto et chi se vole contentare lo contrario incorra in la pena de mille ducati et confiscatione de tucti soi beni. Dato XXI octobre 1488, etc.

Complementàriament, el rei adverteix: Essendo seguita reformatione de la moneta con beneficio grandissimo deli populi et la gloria de sua maesta ad cio che de qua avante nessuno presuma adulterarla ne in alcun modo diminurela con incisione o con acque forti o ijn altra manera se declara at manifesta cje qualsevollia che preseumesse maculare dicta moneta in qualunquemodo de li supradicti ipso facto ultra la altre pene contente in le constituzioni del regno, incorrera irremissibilmente in la pena de la vita. Datum Arnoni, VII oct. 1488.

Sambon 1891, p. 476-477 i p. 480. C.S.Cúria 23 bis, f. 42; ibid, f. 50

1121 a 25 novembre 1488 NÀPOLS (l'Àquila)

Els representants de la ciutat es dirigeixen al rei i li demanen de poder batre 1.500 o 2.000 ducats de cavalls, reencunyant els que havia batut el papa Innocenci VIII (1485-1486) durant l'ocupació de la ciutat. El rei els deixa batre 400 ducats.

Quantunque li nostri denarelli cognati qui al tempo delle travallie pssate che sonno della forma et valuta de cavallucci non se intendano essere extra regnum, pur per non escere la impromta da vostra maesta seria lo animo nostro levareli via che non andassino piu adtorno et fareli refundere in zecca, supplicamo ad la maesta vostra che per questo respecto se digna concedere che in dicta zecca possimo far bactere de cavallucci fino duimilia o limme et cinquecento ducati che ancora questo haveremo per una gransissima et necesaria gratia per privarcene de quisti altri.

Sambon 1891 a; ASN, v.23 bis, f. 60-61 i 74 v.

ALFONS II de NÀPOLS (1494-1495)

1122 c. 1494 NÀPOLS

Amb motiu de la seva coronació, féu llançar al poble moltes monedes d'or i d'argent. Era llavors mestre de la seca Tramontano.

Sotelo, p. 215.

1123 23 octubre 1494 Terracina NÀPOLS (Nàpols i l'Àquila)

El rei mana al mestre de la seca, Tramontano, que encunyi alfonsins d'or (els anomenats també "ducatons") com els del seu avi (és a dir, amb el rei a cavall, però amb la figura del rei a l'altra cara), ducats d'or amb la seva efigie, coronats i erminis, i que el mestre pugui posar a les monedes la primera lletra del seu nom i cognom, com s'havia fet en temps del seu pare. També li diu que ha encomanat el gravat dels encunys a Jeroni de Lipparolo. Les descripcions de les monedes a batre són les següents:

In primis la stampa del alfonsino de oro, da una banda lo re ad cavallo como lo alfonsino vecchio, da l'altra banda lo re in maiesta, con queste lettere da la banda del cavallo: IN BRACHIO TVO PAX ET IVSTITIA REGNI TVI DOMINE. Item a lo cugno del ducato, da una banda la testa del re de naturale, et da l'altra banda le arme regale como quelle del alfonsino vecchio, con queste lettere da la banda de la testa: IN DEXTERA TVA SALVS MEA DOMINE. Item al cugno de lo coronato, da una banda la coronatione, da l'altra banda san Michele con queste lettere da la banda de la coronatione: CORONAVIT ET VNXIT ME MANVS TVA DOMINE. Item lo armellino, da l'una banda la sedia del fuoco, et de l'altra banda l'arminio, con queste lettere da la banda de la sedia: IN DEXTERA TVA SALVS MEA DOMINE.

Rex Sicilie (...) Ian Carlo: Noi havemo deliberato che in queste noste cecche de Napoli et de l'Aquila de qua avante se battano le soptoscripte monete de oro et de argento con le lettere intorno designate: et che voi como ad mastro de dicte cecche possate fare la prima lettera del nome e cognome vostro, como e stato facto in le monete de la felice memoria del serenissimo s RE, nostro padre colendissimo et ad quisto effecto havemo scripto ad Hieronimo Liparolo (...). Datum in nostri felicibus castris prope Terracinum, die XXIII octobris MCCCCLXXXXIIII. Rex Alfonsus (...).

Lazari, p. 49-50, l complet primera part; Sambon 1891, p. 347, regest, Cúria, vol. II, f. 109; Pannuti 1973, p. 28, regest; Barbieri p. 46, complet segona part, Cúria de la Cancelleria Aragonesa, vol. II, f. 109.

1123 a 11 gener 1495 L'ÀQUILA

Els síndics de l'Àquila es queixen de la manca de moneda i demanen al rei que el mestre de la seca Tramontano hi encunyi cavalls.

Humillimam commendatione perche la sitta se trova al presente ad fare grandi expendii per lu bisogno de epoca et per starci servitio della Maesta Vostra e non currono al presente multo monete de argento: et stamo ad omne modo multo exhausti di ddinari haveremo bisogno che in questa zecca si battesse qinche quantita de cavalucci per havere que expendere, perho nce parse supplicare ad la Maesta Vostra et cosi supplicamo li piaccia ordinare al magnifico messer Carlo Tramontano magistro de zecca et che e sopra questa nostra zecca che habia addare ordine che qualche quantita di cavalucci since habiano ad battere che ne farra una singolare gratia recommandandone humilimente ad li pedi di quella. Ex sua civitate Aquilae die XI ianuari 1495.

Giuliani 2011 a, p 153, ASAq., ACA, S 78, f. 78 v.

FERRAN II de NÀPOLS (1495-1496)

1124 1495 NÀPOLS

A les envistes de la invasió de Carles VIII de França, el rei fa moneda prenent onaments de les esglésies, que després va restituir.

Sotelo, p. 234.

1125 1495 NÀPOLS

En un primer moment, i després de la invasió de Carles VIII, es va mantenir l'emissió d'escuts d'or, dits "escuts del sol", probablement com els del sobirà francès, però rebaixats de llei i coneguts com a "noves corones fetes a la seca", en oposició a les del rei francès, que eren denominades "velles corones". El rei mana, doncs, al mestre Tramontano que bati escuts del sol, de baixa llei.

Prota 1921, p. 31.

1126 1495 NÀPOLS (Bríndisi)

Per la seva gran resistència a la invasió francesa, el rei concedí a la ciutat de Bríndisi la facultat d'encunyar moneda de cavalls, amb la llegenda BRVNDVSINA FIDELITAS.

Sambon 1891, p. 343.

1127 6 maig 1495 NÀPOLS (Sulmona)

Es revoca la concessió de batre moneda a la seca de Sulmona. Sambon ho relaciona amb la pèrdua de crèdit de la moneda i dels cavalls, aquests darrers per la seva baixada de pes. Sembla, però, que l'ordre de clausurar la seca fou revocada pocs dies després, el 18 de maig.

Sambon 1891, p. 331 i nota 10.

1128 30 maig 1495 Messina NÀPOLS (Reggio Calabria?)

El rei Ferran el Catòlic mana al mestre de la seca de Messina que faci els encunys i faciliti l'encunyació de moneda d'or, argent i billó per al rei Ferran II de Nàpols, a la seca de Reggio Calabria o on ell disposi. Vegeu aquest document en el regnat de Ferran II i amb la data indicada (doc. 1032).

Trasselli 1959, p. 169.

1128 a 28 octubre 1495 NÀPOLS (Lanciano)

El rei autoritza a la seca de Lanciano de poder batre moneda d'or, argent i aram: "*Item placcia alla Maesta predicta concedere ad essa Università gratia per comodità del popolo d'essa se possa battere in Lanciano sempre la zecca provedera fer battere moneda de bona quaklità de oro, et de argento, et de rame*".

Giuliani 2006, p. 324.

1128 b 30 juliol 1496 NÀPOLS

Des d'aquesta data i fins al 1497, hi ha freqüents mencions de mitjos carlins o justines i es pot deduir que són de llei baixa perquè s'arriben a canviar a 4 i fins i tot a 6 per un carlí, quan hauria d'haver estat de 2 per un carlí: "*moneta de Justina in parte a r° de IIII a carlino et parti ad VI ad carlino.*"

Prota, 1916, p. 24-26, ASN, Cedole della Tesoreria Aragonesa, reg. 157, anno 1996.

1129 18 agost 1496 NÀPOLS (Sulmona)

La ciutat demana el restabliment de la seca: "*Item se sup'lica che nella dicta cità de Sulmona se possa in perpetuum battere la zecca secundo se batte nella cità de Napoli, ad utilitatemcommodum et beneficium dicte universitatis*", petició que seria acceptada. Lazari suposa que no es degué emetre a nom de Ferran II de Nàpols, atesa la seva mort immediata, però aquesta petició pot justificar les peces emeses a nom de Frederic III.

Lazari, p. 101, tret de Di Pietro, app. p. 36, doc. XX.

1130 13 setembre 1496 NÀPOLS (l'Àquila i Chieti)

Les ciutats de l'Àquila i de Cheti es van adreçar al rei argumentant que, amb la invasió francesa, s'havia batut molta moneda francesa d'aram i que els ciutadans en tenien molta, de manera que, si es declarava il·legal, hi hauria moltes pèrdues. Per això, demanen que pugui seguir circulant. L'Àquila va demanar també el manteniment de la seca. El rei va acceptar ambdues coses.

Come in la dicta cità e stata bactuta la sicla et cognata multa quantità de moneta de rame su l'arme francese se suplica V. M. se digne valere et spendere dicte monete che altrimente seria la disfazione de dicta cità, per esser quella in grande numero in quantità in potere de dicti citadini.

Lazari, p. 55 – 56, complet, AHA, Regia munificencia, p. 264 i 265, Sambon 1891, p. 332 i nota 14, regest.

FREDERIC de NÀPOLS (1496-1501)

1131 c. 1496 NÀPOLS

A inicis del regnat, va fer monedes d'or (en realitat d'argent) amb la llegenda RECEDANT VETERES (diu VETERA; fora les coses velles, que tot sigui nou)

Sotelo, p. 257.

1132 1496 Castell Nou de Nàpols NÀPOLS (Tagliacozzo)

Segons un privilegi del 1496, de moment no retrobat, el rei va donar llicència de batre moneda en aquesta ciutat a Lluís Antonelli, patrici de l'Àquila. Pansa indica que hi ha cavalls amb les armes dels Antonelli, que són un estel sobre pal.

Lazari, p. 105; Pansa 1913 a, p. 28.

1133 finals 1496 NÀPOLS

El rei mostra la seva preocupació pels problemes monetaris i va a Nàpols "*per conciare multe cose et maxime le monete*".

Sambon 1891, p. 333.

1134 10 desembre 1496 NÀPOLS (l'Àquila)

Els representants de l'Àquila reiteren al rei les mateixes peticions que havien presentat a Ferran II el 13 de setembre anterior (vegeu doc. 1130). El rei respon amb el "*Placet regia majestati*".

Lazari, p. 56, AHA, Regia munificencia, p. 264 i 265; Giuliani 2011, ASAq, ACA, U 46, c f 50.

1134 a 8/27 gener i 31 de desembre 1497 NÀPOLS

Dos bans reials fixen noves valoracions per a les monedes: les cinquines, a dotze diners i, després, a dos tornesos; els ducats d'or, 12 carlins; les corones velles, onze carlins, i les noves, deu. Encara a finals d'any, un altre ban situarà les cinquines a deu diners i fixa algunes instruccions sobre pagaments d'impostos.

Giuliani 2011 b, p. 39 i 43; ASAq. ACA, S 79, f.9 v.-10 v.

1135 8 abril 1497 NÀPOLS

El rei mana al mestre de la seca, Gian Carlo Tramontano, que bati les monedes amb els encunys del gravador, Bernardí de Bove, el qual va obrar, també, alguns segells i continuà el seu ofici en temps de Ferran II.

Margnifico Joan Carlo acciocche se possa dare principio, et comenzare ad cognar moneta con la stampa de nostra maestà, volimo et per la presente ve concedemo et ordinamo, che con li cogni facti per lo fedele et dilecto nostro maestro Bernardino de Bove debiate far cugnar le monede predicte tenendolo e repuitandolo per maestro de dicti cogni et servendolve de ipso in tutte le occurenze che spectano ad officio suo, respondendoli etiam et facendoli respondere di quanto e stato solito per li tempi passati responderese ali altri maestri de cogni de questa cecca et cosi e nostra intencione et firma volunta, non facino altramente se hanno cara la gratia nostra. Dato in castello Capuano civitatis nostris Neapolis (8 aprile 1497).

Sambon 1893, p. 79 i 80. AN, Collaterale Comune 9, f. 212.

1136 7 maig 1497 NÀPOLS (Chieti)

La ciutat, que feia poc havia assolit la tolerància en la circulació de la moneda de la invasió francesa, va demanar al rei el restabliment de la seva seca. El rei va contestar que se n'informaria i decidiria. No sembla, doncs, que la cosa tirés endavant.

Lazari, p. 69-70, on transcriu la petició, tret de Ravizza, III, 23.

1136 a 2 agost 1497 NÀPOLS (Lecce)

En aquesta data consta que s'havien batut erminis, és a dir, mitjos carlins a Lecce: "*che le armelline facte in Leze se dovessero pigliare per ciascheuno a grana cinque l'una*".

Fusco, p. 195.

1137 23 octubre 1497 NÀPOLS (Abruzzo)

Lluís de Jacobo de Marco dóna 500 ducats a la Règia Cort per la gracia que li ha fet el rei de poder batre cavalls als Abruzo.

Sambon 1891, p. 333, Cèdula de Tresoreria 1497, f. 42.

1138 13 gener 1498 NÀPOLS

El rei prohibeix la fabricació de cavalls en qualsevol lloc del regne. Aquests s'havien de donar a raó de 12 cavalls per un tornès, és a dir, a 24 per gra.

Sambon 1891, p. 333.

1139 31 gener 1498 NÀPOLS

El rei decretà que un grano havia d'equivaldre a 24 cavalls, i el tornès, a 12 cavalls.

Lazari, p. 44.

1140 13 març 1498 NÀPOLS

El rei prohibeix la circulació dels cavalls.

Sambon 1891, p. 333

1141 21 desembre 1498 NÀPOLS (Nàpols i Sulmona)

En un nou ban, es diu que el rei, per a la utilitat del regne, havia fet batre una nova moneda anomenada *"sextina"* (sestino), que s'havia de canviar a raó de sis peces per un tornès. Valia, per tant, dos cavalls i es varen batre a Nàpols i a Sulmona.

Sambon 1891, p. 333-334.

1142 13 juny 1501 NÀPOLS

En aquesta data, es començà a batre el *"grossone"* o mig carlí, moneda que fou retirada el 17 d'agost del mateix any amb l'entrada de les tropes de Lluís XII de França.

Pannuti 1973, p. 29.

CATÀLEG

MONEDA DE LA CORONA CATALANO-ARAGONESA

CATÀLEG

CONTINGUT

El catàleg conté 1.105 tipus (1.101 més quatre amb número i "a"), és a dir, gairebé un centenar més que el nostre *Catàleg General de la Moneda Catalana (2009)*. La major part de l'increment, unes 80 peces, corresponen al considerable avenç en l'espai occità assolit al nostre llibre *Història de la moneda de l'Occitània Catalana (2012)* i la resta, unes 20 peces, corresponen o bé a novetats, o bé a desglossaments d'alguns tipus afegits a darrera hora al *Catàleg General* i que, per no haver de canviar la numeració, vàrem afegir com a variant en algun tipus proper.

CRITERIS

Àmbit d'estudi. El llibre comprèn la moneda de l'Occitània catalana des de Ramon Berenguer I (1035-1076) fins al final de la influència catalana en aquest territori, i la de la resta de la Corona Catalano-Aragonesa medieval en tots els seus dominis, des d'Alfons I (1162-1196) fins a Ferran el Catòlic (1479-1516). Exclou, doncs, la part carolíngia i comtal-episcopal, ja estudiada per A. M. Balaguer al seu *Història de la moneda dels comtats catalans*, (SCEN - IEC, Barcelona, 1999), núm. 2 de la sèrie *Història Monetària Catalana*, i les monedes medievals de caràcter municipal, estudiades per nosaltres a *La moneda catalana local (s. XIII-XVIII)*, (SCEN - IEC, Barcelona, 1990), núm. 4 de la sèrie esmentada. Hem inclòs, naturalment, les branques laterals de la dinastia a Mallorca, Sicília, territoris grecs i Nàpols i, en la part occitana, les diferents branques comtals, vescomtals o senyorials que foren vassalles o col·laboradores permanents dels reis catalans.

Ordenació dels regnats. La part occitana s'ha ordenat d'una forma geogràfica tal com ho vàrem fer al nostre *Història de la moneda de l'Occitània Catalana (s. XI-XIII)*, (SCEN - IEC, Barcelona 2012). De tota manera, i a diferència de com ho presentàvem en aquell llibre, hem deixat en el sector occità només les emissions dels vassalls i col·laboradors, mentre que hem afegit les emissions directes dels nostres sobirans a partir d'Alfons I en el regnat corresponent a fi de no perdre la visió general de cada un d'ells. Pel que fa a les emissions reials des d'Alfons I, en principi, la forma d'ordenació més adient des del punt de vista històric és la de tipus cronològic. Aquesta és la que hem emprat per a les dinasties troncals. El problema es presenta en les branques laterals per a les quals podem optar per situar cada un dels sobirans al seu lloc cronològic intercalant-los amb els de les dinasties troncals, o bé agrupant-les per sectors i inserint-les en algun lloc adient. A fi de no perdre la visió de conjunt d'aquestes sèries monetàries de la branques laterals, que solen tenir uns trets molt marcats, nosaltres hem optat per la segona solució. Així, després de la dinastia catalana, és a dir, després de Martí l'Humà, hi hem disposat, successivament, la dinastia lateral mallorquina, la dinastia lateral siciliana i els territoris grecs, tots ells derivats d'aquesta dinastia. Pel que fa a la branca de Nàpols, l'hem disposat després del regnat de Ferran II, darrer de la dinastia Trastàmara, ja que la branca de Nàpols n'és una derivació. En la història de la moneda i en el repertori documental, hem creat encara un altre parèntesi després de Jaume I per comentar les emissions de moneda musulmana fetes pels nostres reis, ja que la major part de les notícies que se'n tenen són del regnat d'aquest sobirà.

Ordenació de les monedes. Per a cada sobirà hem descrit, de primer, les monedes de curs general, és a dir, els florins i els coronats, i després les pròpies de cada regne per ordre decreixent de valors. Hem fet una excepció

amb els ducats ja que, malgrat ésser monedes de curs general, no tenen una estampa uniforme com els florins sinó que són diferents per a cada regne i convé llavors veure-les en el seu context. Pel que fa a la resta de les monedes, les hem descrit, dins de cada regnat, per territoris i aquests els hem ordenat segons la seva data d'incorporació a la corona en la forma Catalunya, Mallorca, València, Sicília, Sardenya i Nàpols. Com és visible, hem fet l'excepció de l'Aragó que, com en altres ocasions, les descrivim al final atesa la singularitat del seu sistema monetari, que no s'homologa amb la resta fins als temps de Joan II, a mitjan segle XV. També hem separat la part de Navarra per les mateixes raons, però en el cas de Joan II les hem disposat al principi perquè aquest sobirà ho fou abans de Navarra i després de la Corona Catalano-Aragonesa, i perquè això ens permet d'intercalar-hi les emissions del seu fill Carles IV o Carles de Viana. Per tant, els casos d'Aragó o Navarra intentem separar-los dels altres, sigui posant-los al començament o al final, no pas per una qüestió absurda de rang, sinó per fer veure que la resta té unes característiques força comunes. També se'n separa Nàpols, però com que aquest fou el darrer regne a incorporar-se (Navarra, si més no, n'havia format part temporalment abans) ja ens queda automàticament al final.

Pel que fa a la resta de les monedes, i ja dins de cada regne, les hem ordenat generalment, com hem dit, per valor decreixent i, en tot cas, primer les d'or, després les l'argent i, finalment, les de billó i aram. Aquest punt és especialment delicat perquè ens trenca la coherència dels grups i de les emissions. Així, podem tenir, per exemple, una emissió amb croat, mig croat i quart de croat que té unes característiques comunes i una altra sèrie posterior, que també té nexes o parentius estrets i, en ordenar per valors, posem primer els croats, després els mitjos i després els quarts, trencant els grups que tenien aquelles característiques comunes. Hem dubtat molt abans de decidir-nos per una o altra cosa i, al final, ens ha semblat millor seguir la nostra forma habitual de presentar el material per valors, ja que en cas contrari la classificació de les monedes esdevé molt complexa en anar-se barrejant els valors. En tot cas, les dades complementàries ja ens identifiquen les monedes d'una mateixa família. Sí que hem procurat, però, mantenir l'ordenació de cada valor seguint l'ordre cronològic de les emissions.

Descripció de les monedes. En tots els nostres catàlegs hem anat donant tota la informació habitual, és a dir, les descripcions dels tipus i llegendes de l'anvers i del revers, el pes, el diàmetre, la referència bibliogràfica i les rareses. Ja en alguns dels llibres darrers, hi hem anat introduint altres dades que ajuden a precisar la cronologia, com ara els mestres de seca o la cronologia de les marques. En aquesta ocasió, hi hem afegit la data que els documents ens donen per a l'inici de l'emissió, la llei i la talla que determinen les ordinacions reials i els volums d'emissió, sempre que hem pogut disposar d'aquestes o d'alguna d'aquestes informacions. Pel que fa a les dates d'emissió, quan no disposem de dades més concretes, donem una orientació cronològica aproximada en base, per exemple, a la cronologia dels mestres de seca.

Tipus, variants i il·lustracions. Com ja hem explicat al principi, en haver aplegat, per primera vegada, tota la documentació numismàtica en aquest llibre, ens ha restat un espai més reduït per al catàleg. És per això que hem sistematitzat les variants d'una forma més simplificada i hem agrupat els pesos en la descripció del tipus. D'altra banda, només posem una il·lustració per tipus, que tant pot correspondre al prototipus com a alguna de les variants, i hem donat preferència a les imatges de millor qualitat. De tota manera, és molt poc el que perdem respecte als catàlegs anteriors, a part dels avantatges de les actualitzacions amb els tipus nous i les informacions complementàries ara afegides que hem explicat a l'apartat anterior.

Referències bibliogràfiques i graus de raresa. Ens ha semblat que seria més pràctic emprar com a referències bibliogràfiques essencials les dels nostres *Catàleg General de la Moneda Catalana* (SCEN - IEC, Barcelona, 2009), *Història de la moneda de l'Occitània Catalana (s. XI-XIII)*, (SCEN - IEC, Barcelona, 2012) i *El florí d'or català: Catalunya, València, Mallorca* (SCEN - IEC, Barcelona, 1996, fet amb la col·laboració de Rafael Comes), perquè en aquestes obres hi ha els catàlegs més actualitzats i la documentació més àmplia. Només hem indicat altres fonts quan es tracta de materials publicats amb posterioritat en aquests llibres. Pel que fa a les rareses, hem emprat l'escala habitual de C, corrent; E, escassa; R, RR i RRR per als nivells de raresa; i U per a les peces úniques. Si es dóna el cas que una varietat determinada té un grau de raresa molt diferent del prototipus, ho hem procurat indicar. Cal dir també que, al marge de la seva utilitat per als col·leccionistes, els graus de raresa aporten als estudiosos una primera aproximació als volums d'emissió.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES DEL CATÀLEG

Llibres:

Andrea/Andreani	ANDREA, Alberto d' / ANDREANI, Christian, *Le monete dell'Abruzzo e del Molise*, Mosciano Sant'Angelo 2007
Badia	BADIA, Antoni, *Catàleg dels croats de Barcelona*, CFN, Barcelona, 1969.
Cr/Co	CRUSAFONT, Miquel / COMAS, Rafael, *El florí d'or català: Catalunya, València, Mallorca*, SCEN (IEC), Barcelona, 1996.
Crus.	CRUSAFONT i SABATER, M., *Numismática de la Corona Catalano-Aragonesa Medieval (785-1516)*, Vico, Madrid, 1982.
Crus.AN.X	CRUSAFONT i SABATER, M., "Noves monedes de Carles I a nom de Ferran II: mig croat del 1545 i reatribució d'un *cornado* navarrès", *Acta Numismàtica* X, CFN, Barcelona, 1980, p. 129-140.
Crus.CG	CRUSAFONT i SABATER, Miquel, *Catàleg General de la Moneda Catalana*, SCEN (IEC), Barcelona, 2009.
Oc	CRUSAFONT i SABATER, M., *Història de la moneda de l'Occitània Catalana (s. XI-XIII)*, SCEN (IEC), Barcelona, 2012.
Villoresi	VILLORESI, Renato, *Il ripostigliode Galeata (Forlì)*, Ministero per i Beni e le Attività Culturali, Bolonia, 2013.

Articles:

Aguiló	AGUILÓ, Bernat, "Un diner inèdit de Joan II de la seca de Mallorca, marques cavallca", *Acta Numismàtica* 45, SCEN (IEC), Barcelona, 2015.
Barré	BARRÉ, Gérard, "Une obole inédite de l'archevêché", *Annales du Groupe Numismatique du Comtat et de Provence*, Avinyó, 2013, p. 9-13.
Co/Cr	COMAS, Rafael / CRUSAFONT, M., "Noves aportacions al recull de florins catalans", *Acta Numismàtica* 32, SCEN (IEC), Barcelona, 2002, p. 79-90.
Crus.AN-43	CRUSAFONT i SABATER, M., "El florí perpinyanès de Pere III amb marca V. Altres dades sobre florins catalans", *Acta Numismàtica* 43, SCEN (IEC), Barcelona. 2013, p. 79-84.
Sen.Num.255	SENDRA, Joan Antoni, "El *Real d'Or* o Timbre de Valencia de Juan II. Descubrimiento de una moneda inesperada", *Numisma* 255, SIAEN, Madrid, 2012, p. 111-115.
Vall.Ll.AN-37	VALL-LLOSERA, J., "Dos pirrals i un tarí inèdits" (de fet, mig tarí), *Acta Nunismàtica* 37, SCEN (IEC), Barcelona, 2007, p. 83-86.

ABREVIACIONS

AV, AR, BI, AE	or, argent, billó, aram	gr.	grans
a/	anvers	p.	pes o peces (segons context)
c.	circa, vers	q	quirats
d.	després o diners (segons context)	r/	revers
g	grams	s.	sous

ADVERTIMENT SOBRE LES TALLES I ELS MARCS

- Generalment, per a les monedes d'or regeix el marc de Perpinyà de 240 g.
- Per a la plata, a Catalunya, Mallorca i Sardenya regeix el marc de Barcelona de 234 g.
- Per a la plata, a València el marc és de 238 g.
- Per a Navarra, sol regir el marc de Troyes de 244,75 g.
- Tant a Sicília com a Nàpols, s'empra per a les talles el nombre de peces per lliura.
- La lliura siciliana és de 317,33 g (Trasselli). El marc corresponent és de 211,55 g.
- La lliura napolitana és de 320,764 g (Lazari). El marc corresponent és de 213,84 g.
- Cal tenir present que la lliura té 12 unces i que el marc és la suma de 8 unces.

ADVERTIMENT SOBRE LES LLEIS

- La llei o contingut de metall de l'OR es compta en quirats, essent l'or pur el de 24 quirats (1.000 mil·lèsimes).

- La llei o contingut de metall de l'ARGENT es compta en diners, essent la plata pura la de 12 diners (1.000 mil·lèsimes).

- L'or es compta en quirats sobre l'or pur de 24 quirats, però, pel que fa a la plata, sovint no es compta sobre els 12 diners de la plata pura sinó sobre els 11,5 diners de l'anomenada "plata fina". Si no es té en compte aquesta correcció, les equivalències no encaixen. També s'han de tenir present en fer anàlisis, quan s'obtenen percentatges de plata pura i no pas fina.

- Donem la taula de les lleis més emprades i els seus percentatges de metall pur per a l'or i de plata fina (i plata pura entre parèntesi) per a la plata. També donem el seu nom si ha estat documentat. En cas contrari, el donem entre parèntesi:

PLATA			
1 diner	llei senar	8,3%	(7,98%)
2 diners	llei doblenca	16,7%	(15,97%)
3 diners	llei ternal	25%	(23,95%)
4 diners	llei quaternal	33,3%	(31,94%)
5 diners	llei cinquena	41,7%	(39,93%)
6 diners	llei sisena	50%	(47.91%)
7 diners	llei setena	58,3%	(55,9%)
8 diners	llei octena	66,6%	(63,9%)
9 diners	llei (novena)	75%	(71,87%)
10 diners	llei desena	83,3%	(79,86%)
11 diners	llei (onzena)	91,6%	(87,84%)
11,5 diners	plata fina	95,83%	(91,84%)
12 diners	plata pura	104%	(100%)

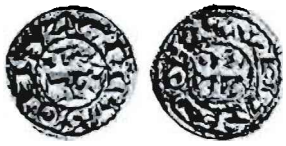
OR	
16 quirats	66,67%
17 quirats	70,8%
18 quirats	75%
19 quirats	79,16%
20 quirats	83,33%
21 quirats	87,5%
22 quirats	91,66%
23 quirats	95,83%
24 quirats	100% (or pur)

OCCITÀNIA CATALANA (s.XI-XIII)

NOTA: La peça il·lustrada por ésser el prototipus o bé una variant.

Comtats de CARCASSONA i BESIERS

RAMON BERENGUER I (1067-1076)

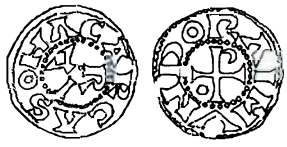

1 Diner de Carcassona. Bi. (emissió c. 1070-1076). Llei 8 d.
a/ CARASONA Lletres L, V, X, en triangle
r/ +RAMANDO Creu interior
Pes: 1,14/1,20 g Ø= 18 mm Oc-1 RRR
Variants: r/ +RVMANDO

RAMON BERENGUER II (1076-1082)

2 Diner de Carcassona. Bi. Tipus 1. Llei 8 d.
a/ CARASONA Tres lletres I i tres punts al voltant d'un anell
r/ +RAMVINDO (R, sembla D, ND nexat)
Creu interior amb punts als espais
Pes: 1,15/1,20 g Ø= 18 mm Oc-2 RR
Variants: r/ +RVMAINDO (R sembla D, ND nexat)

3 Diner de Carcassona. Bi. Tipus 2. Llei 8 d.
a/ CARCASONA Lletres R, V, I, en triangle
r/ RAIMVNDO Creu amb creixent al 2n i punt al 3r espai
Pes: 1 g Ø= 18 mm Oc-3 RRR

RAMON BERENGUER III
(Revolta pro-catalana del 1120-1124)

4 Diner de Carcassona. Bi. Llei 7/8 d.
a/ CARASONA CI Lletres A, T, E, en triangle
r/ B-IA-QI-E R-O (E i R girades) Creu que talla la llegenda
Pes : 0,95/1,15/1,25 g Ø= 17 mm Oc-4 RR
Variants: a/ CAIASOACIAIII.

ROGER I TRENCAVELL (1130-1150)

5 Diner de Carcassona. Bi. Tipus 1. Llei 8 d.
a/ CAASONA CI M sobre T/P en el camp
r/ -RO-GE-RC-OME- (ME nexat) Creu que talla la llegenda. Anells als espais.
Pes: 0,85/0,88/1,09 g Ø= 18 mm Oc-5 RR
Variants: Semblant, amb anell només al segon camp del revers.

6 Òbol de Carcassona. Bi. Tipus 1. Llei 8 d.
a/ i r/ com el diner
Pes: 0,39 g Ø= 14 mm Oc-6 RRR

7 Diner de Carcassona. Bi. Tipus 2. Llei 8 d.
a/ CARASONA CI Dos bàculs oposats, superats de creu
r/ +ROGER COME Creu interior amb S al 1r espai i anell al 4t
Pes: 0,88 g Ø= 17 mm Oc-7 RR
Variants: r/ +ROGE COME; a/ CARASONA

8 Òbol de Carcassona. Bi. Tipus 2. Llei 8 d.
a/ semblant a l'anterior
r/ +ROGER COMES (ME nexat, S ajaguda)
Pes: 0,32 g Ø= 13 mm Oc-8 RRR

9 Diner de Carcassona. Bi. Tipus 3. Llei 8 d.
a/ (3 punts)CARCASONE(id.)CE Bàcul i creu a la dreta
r/ +ROGER COMES Creu interior. Punts al 1r i 2n espais
Pes: 0,78/0,88 g Ø= 17 mm Oc-9 RR
Variants: a/ acaba CI, N i E nexats; a/ acaba CI i
r/ +ROGER COMS.

10 Òbol de Carcassona. Bi. Tipus 3. Llei 8 d.
a/ i r/ com la segona variant
Pes: 0,38 g Ø= 14 mm Oc-10 RRR

11 Diner de Besiers. Bi. Tipus 1.
a/ :BITERIS CIVI B-O-R-O disposades en creu
r/ ROGER VICECOME (ME nexat) Creu interior amb àncores al 2n i 3r espais
Pes: 0,65/0,67 g Ø= 18 mm Oc-11 RR

12 Òbol de Besiers. Bi. Tipus 1.
a/ i r/ semblant a l'anterior
Pes: 0.30 g Ø= 13 mm Oc-12 RRR

13 Diner de Besiers. Bi. Tipus 2.
a/ +BITER.RIS V-R-B-S en creu, en el camp
r/(3 punts)ROG.VICECOMES (ME nexat) Creu interior i aspa acabada en creixents als espais
Pes: 0,60/0,69/0,76 g Ø= 17.2 mm Oc-13 RR

14 Òbol de Besiers. Bi. Tipus 2.
a/ i r/ semblants a l'anterior
Pes: - g Ø= 13 mm Oc-14 RRR

15 Diner de Besiers. Bi. Tipus 3.
a/ .BITERRIS CIVI V-R/B-S en creu, en el camp, al voltant d'un punt
r/ +ROGER VICECOME (ME nexades) Creu interior amb anells al 2n i 4t espais
Pes: - g Ø= 16 mm Oc-15 RRR

16 Òbol de Besiers. Bi. Tipus 3.
Semblant a l'anterior, però a/ +BITERRI i r/ tres punts com a inici de llegenda i anells als espais 2 n i 3 r
Pes: - g Ø= 12 mm Oc-16 RRR

RAMON TRENCAVELL (1150-1167)

17 Diner de Besiers. Bi.
a/.BITERIS:CIV9 R-estel-E-estel en creu. al camp. Estels amb anell central
r/ .R.TRENCAI9 Creu interior
Pes: 0,73/0,89/0,90 g Ø= 17 mm Oc-17 E

18 Òbol de Besiers. Bi.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,31/0,35 g Ø= 13 mm Oc-18 E

ROGER II TRENCAVELL (1167-1194)

19 Diner de Carcassona. Bi. Tipus 1. Llei 7/8 d.
a/ CAASONA CI Bàcul entre I superada de punt- I sense punt
r/ -RO-GE-RC-OME-(ME nexat) Creu que talla la llegenda. Creixent al 3r espai
Pes: 0,72/0,75/0,87 g Ø= 17 mm Oc-19 RR

20 Òbol de Carcassona. Bi. Tipus 1. Llei 7/8 d.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,35/0,37 g Ø= 14,4 mm Oc-20 RRR

21 **Diner** de Carcassona. **Bi.** Tipus 2. Llei 7/8 d.
a/ :CARCASONA CI Dos bàculs oposats entre dues I
r/ -RO-GE-RC-OME-(ME nexat) Creu que talla. Punts als espais 2n i 3r
Pes: 0,70 g Ø= 17 mm Oc-21 RRR

22 **Òbol** de Carcassona. **Bi.** Tipus 2. Llei 7/8 d.
a/ i r/ com el diner anterior
Pes: 0,34 g Ø= 15 mm Oc-22 RRR

23 **Òbol** de Carcassona. **Bi.** Tipus 3. Llei 7/8 d.
a/ CARCASONA S al mig del camp
r/ -ROGE-R COME-(ME nexat) Creu de braços desiguals. Dos tallen la llegenda
Pes: 0,30 g Ø= 13 mm Oc-23 U

24 **Diner** de Besiers. **Bi.** Llei 3 d.
a/ +ROG.VICECO (G barrada) R barrada en el camp
r/ +BITERI CIVI Creu interior amb anell al 2n espai
Pes: 0,64/0,67/0,76 g Ø= 15 mm Oc-24 E

25 **Òbol** de Besiers. **Bi.** Llei 3 d.
a/ i r/ com el diner anterior
Pes: 0,35 g Ø= 13,5 mm Oc-25 R

RAMON ROGER TRENCAVELL (1194-1209)

26 **Diner** de Carcassona. **Bi.** Llei 7 d.
a/ :CARCASONE CI Bàcul entre I superat de punt- I sense punt
r/ -RR-OG-CO-TE-(1ª R barrada) Creu que talla la llegenda amb punt als espais 1r i 4t i creixent a 2n i 3r
Pes: 0,875 g Ø= 18 mm Oc-26 RRR

27 **Òbol** de Carcassona. **Bi.** Llei 7 d.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,41 g Ø= 14 mm Oc-27 RRR

28 **Diner** de Besiers. **Bi.** Llei 3 d.
a/ BITERRI CIVI Creu alçada entre dues I
r/(3 punts) R ROG VICECO Creu interior
Pes: 0,60 g Ø= 18 mm Oc-28 RRR
Variants: Semblant, r/ punt al primer espai de la creu.

29 **Òbol** de Besiers. **Bi.** Llei 3 d.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: (0,22 g) Ø= 13 mm Oc-29 U

Vescomtat d'**ALBI**

RAMON, tipus immobilitzat dels darrers Trencavell

30 Diner d'Albi (a. 1248). **Bi.** Llei 5 d.
a/ +A'MBMECI (B com un llaç) Espècie de M superada de A
r/ +IAMVIVMD (MD nexat) Creu interior de braços botits
Pes: 0,90/1 g Ø= 18 mm Oc-30 E
Variants: Llegendes deformades, algunes amb un traç després de la I del revers que l'apropa més a una R.

RAMON VII de Tolosa (1222-1249)

31 Diner d'Albi, taller de Bonafos. **Bi.** (1248). Llei 2,5 d.
a/ +R.BONAFOS Bàcul i creu, superats d'una A
r/ +.ALBIENSIS Creu interior de braços botits. Bàcul al 3r espai
Pes: 0,76 g Ø= 16 mm Oc-31 R

32 Òbol d'Albí, taller de Bonafos. **Bi.** (1248). Llei 2,5 d.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,34 g Ø= 13 mm Oc-32 RRR

Senyoria de **ROCAFULL**

RAMON, senyor no identificat

33 Diner de Rocafull. **Bi.**
a/ +.ROCAFOLIEN. R entre punts
r/ +LEX PRIMA M' Creu d'extrems ancorats. Punts als extrems
Pes: 0.80 g Ø= 17 mm Oc-33 RRR

34 Òbol de Rocafull. **Bi.**
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,40 g Ø= 13 mm Oc-34 RRR

Senyories d'ANDUSA i SAUVA

BERNAT II d'Andusa i Sauva (1145-1164)

35 Diner d'Andusa i Sauva. Bi. Tipus 1.
a/ +DE ANDVSIA — B en el camp
r/ +-DE-SA-LV-E — Creu que talla, inscrita en quadrat central
Pes: 0,80 g — Ø= 16 mm — Oc-35 — RRR

36 Diner d'Andusa i Sauva. Bi. Tipus 1.
a/ +ANDVSIENSIS — B entre grups de dos punts
r/ +SALVIENSIS — Creu d'extrems ancorats
Pes: 0,90 g — Ø= 16 mm — Oc-36 — RR

37 Òbol d'Andusa i Sauva. Bi. Tipus 1.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,35 g — Ø= 14 mm — Oc-37 — RRR

Vescomtat de NARBONA

RAMON I (965-1019)

38 Diner de Narbona. Bi. Llei 7/8 d.
a/ :NADINA — Quatre anells
r/ RAIMVN — Creu interior
Pes: 1,30 g — Ø= 18,3 mm — Oc-38 — E
Variants: NADONA, NARBNA, etc. que no detallem

39 Òbol de Narbona. Bi. Llei 7/8 d.
a/ i r/ semblant al diner anterior
Pes: 0.65 g — Ø= 14,5 mm — Oc-39 — R

BERENGUER (1019-1067)

40 Diner de Narbona. Bi. Tipus 1. Llei 7/9 d.
a/ NARBONA C — Quatre anells
r/ BERINGARI — Creu interior
Pes: 1,04/1,15/1,20 g — Ø= 17 mm — Oc-40 — R
Variants: r/ BERNGARI; a/NARBONA CS i r/ id.

41 Òbol de Narbona. Bi. Llei 7/9 d.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,42/0,45 g — Ø= 13 mm — Oc-41 — RRR

42 Diner de Narbona. Bi. Tipus 2. Llei 7/9 d.
a/ NARBONA C — Tres anells i una creu
r/ BERINGARI — Creu interior
Pes: 1,09 g Ø= 18 mm Oc-42 RRR

BERNAT (1067-c.1069)

43 Diner de Narbona. Bi. Llei 4/5 d.
a/ NARBONE CIVI — Quatre anells
r/ +BERNARDVS — Creu interior
Pes: 0,85 g Ø= 17 mm Oc-43 RRR

44 Òbol de Narbona. Bi.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: (0,25) g Ø= 14 mm Oc-44 U

PERE, bisbe i tutor d'Eimeric I (c. 1069-c. 1080)

45 Diner de Narbona. Bi.
a/ NARBONA C — Quatre anells
r/ + PETRVS EPOS — Creu interior
Pes: 1,15 g Ø= 17,8 mm Oc-45 E

46 Òbol de Narbona. Bi.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,40 g Ø= 13,5 mm Oc-46 R

EIMERIC I (c. 1069-1105)

47 Diner de Narbona. Bi.
a/ NARBONA CIV — Quatre anells
r/ AIMEICVS II — Creu interior
Pes: 0,98/1,05 g Ø= 17 mm Oc-47 RRR
Variants: r/ AIMRICVS II; a/ NARBONA CIVI i r/ :AI-MIICVS

48 Òbol de Narbona. Bi.
a/ com el tipus anterior, r/ +AI...(A)..IIII
Pes: (0,3) g Ø= 14 mm Oc-48 U

EIMERIC II (1105-1134)

49 Diner de Narbona. Bi. Tipus 1.
a/ (3 punts)NARBONA Quatre anells
r/ :AIMERICVS Creu interior sobre quadrat
Pes: 0,70/0,80 g Ø= 17 mm Oc-49 RR
Variants: r/ :MIMERCVS; a/ NARBONA i r/ :EM-MERCVS

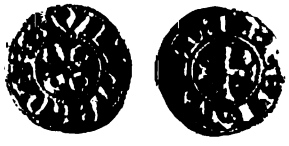

50 Òbol de Narbona. Bi.
a/ i r/ com la primera variant del núm 49
Pes: (0,45) g Ø= 13 mm Oc-50 RR

51 Diner de Narbona. Bi. Tipus 2.
a/ NARBONA CIVI Tres anells i trèvol (?) als vèrtexs d'un quadrat
r/ AIMRICVS VICO Creu interior
Pes: - g Ø= 17 mm Oc-51 RRR

ERMENGARDA (1143-1194)

52 Diner de Narbona. Bi.
a/ NARBONE CIVI (NE nexat) Quatre anells
r/ :ERMENGARD Creu interior. Creixent al 2n espai
Pes: 0,59/0,98 g Ø = 17 mm Oc-52 R

53 Òbol de Narbona. Bi.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,25/0,54 g Ø= 12 mm Oc-53 RR

EIMERIC III (1202-1258)

54 Diner de Narbona. Bi.
a/ NARBONE CIVI (NE nexat) Clau dreta
r/ +AIMERICVS (S ajaguda) Creu interior
Pes: 0,80 g Ø= 17 mm Oc-54 R

55 Òbol de Narbona. Bi.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,25 g Ø= 12 mm Oc-55 RRR

AMALRIC I (1258-1298)

56 Diner de Narbona. Bi.
a/ +NARBONE CIVI — Clau dreta, més esvelta que l'anterior
r/ +AMALRICVS — Creu interior
Pes: 0,50 g Ø= 16 mm Oc-56 RRR

AMALRIC II (1298-1327)

57 Diner de Narbona. Bi.
a/ A VICCOMS NARB — Clau i escudet a la dreta
r/ + E ARChIEPS.NARB — Creu interior i mitra entre 2n i 4t espai
Pes: 0,65 g Ø= 17,2 mm Oc-57 R

Senyoria de MONTPELLER

GUILLEMS de Montpeller (1052-1204)
Reis de Catalunya-Aragó (1204-1276)
Reis de la branca de Mallorca (1276-1349)

58 Diner melgorès. Bi.
Llei inferior a octena; si és superior, no són d'època catalana.
a/ RAIMVNO (llegenda degenerada) — Pal amb penons oposats i punt
r/ NARBONA (llegenda degenerada) — Quatre anells
Pes: 0,93 g Ø= 18 mm Oc-58 C

59 Òbol melgorès. Bi.
Lleì inferior a octena, si és superior no és d'època catalana.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,54 g Ø= 14 mm Oc-59 E

Nota: Hem descrit el gros i el mig gros de Montpeller de Jaume I amb les altres monedes del seu regnat.

Baronia de l'OMELADÉS

RAMON ATÓ DE MURVIEL (1186-1191)

60 Diner de l'Omeladès. Bi.
a/ +RAIMVNDVS. — Lletres A, T, O, en triangle
r/ +OMELLADIS — Creu interior
Pes: 0,85 g Ø= 18 mm Oc-62 RRR

Comtat de RODÉS

HUG de Tolosa (1008-1054)

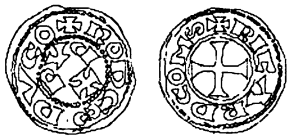

61 Diner de Rodés. Bi. Tipus del Pui
a/ +RVTENIS CIVI — Estel o flor de sis braços
r/ +VGO COMES RE — Creu interior amb punts als espais 1 r, 3 r i 4 t i anell al 2 n
Pes: - g — Ø= 22 mm — Oc-63 — RRR

62 Òbol de Rodés. Bi. Tipus rodenenc
a/ +.RVTENS CV — Lletres V, O, V en triangle
r/ +VGO COMES — Creu interior
Pes: - g — Ø= 12 mm — Oc-64 — U

RICARD I (1112-1132/34)

63 Diner de Rodés. Bi.
a/ +RODES DVCO — Lletres D, A, D i creueta, posats en creu
r/ RICARD COMS — Creu interior
Pes: - g — Ø= 18 mm — Oc-65 — RRR

HUG I, HUG II, HUG III, ENRIC I i primers temps d'HUG IV (1132-1270)

64 Diner de Rodés. Bi. Llei 2,5/3 d.
a/ +RODES CIVI (S ajaguda) — Lletres D, S, A i creueta, posats en creu
r/ +VGO COMES — Creu interior
Pes: 0,79/1 g — Ø= 17 mm — Oc-66 — C

65 Òbol de Rodés. Bi. Llei 2,5/3 d.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,44 g — Ø= 13 mm — Oc-67 — R

HUG IV, darrers temps i potser primers d'ENRIC II (1271-1282)

66 Diner de Rodés. Bi. Llei 2,5 d.
a/ i r/ com el tipus del diner anterior
Pes: 0,60 g — Ø= 16 mm — Oc-68 — RRR

ENRIC II (1275-1304)

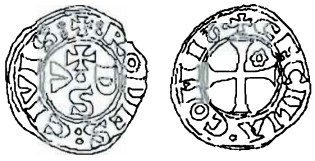

67 **Diner de Rodés. Bi.** Llei millorada (emès des de 1282). Llei 2,75 d. Talla 21 s. el marc.
a/ +RODES:CIVIS Lletres D, S, A i creueta, en creu
r/ hENR':COMES Creu interior. Anell al segon quarter
Pes: 0,84/0,95 g Ø= 17,7 mm Oc-69 R
Variants: r/ punt dins de l'anell; a/ punt o 2 punts després de la S de CIVIS

68 **Òbol de Rodés. Bi.**
Llei millorada (emès des 1282). Llei i talla com el diner.
a/ i r/ com el tipus del diner anterior
Pes: 0,37/0,50 g Ø= 13,5 mm Oc-70 RR

CECÍLIA (1304-1312)

69 **Diner de Rodés. Bi.** (1308). Llei 2,5 d. Talla 21 s. 7 d. el marc. Volum 2.000 marcs (69 i 70).
a/ +RODES CIVIS Lletres D, S, A i creueta, en creu
r/ +:CICILIA:COMIT Creu interior i anell amb punt central al 2n quarter
Pes: 0,77 g Ø= 19 mm Oc-71 RR

70 **Òbol de Rodés. Bi.**
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,50 g Ø= 14 mm Oc-72 RR

JOAN I (1312-1373)

71 **Diner de Rodés. Bi.** (1316 i 1340)
a/ +RODES CIVIS Lletres D, S, A i creueta, en creu
r/ +IOhS.COMES Creu interior i anell al 2n quarter
Pes: - g Ø= 19 mm Oc-73 RRR

72 **Òbol de Rodés. Bi.** (1316 i 1340)
a/ +RODES:CIVIS Lletres D, S, A i creueta, en creu
r/ +IOHES:COMES (creuta) Creu interior i anell al 2n quarter
Pes: 0,40 g Ø= 13,4 mm Oc-74 RR

Bisbat de **LODEVA**

Emissions episcopals no nominatives

73 Diner de Lodeva. Bi. Tipus 1 (1189)
a/ +FVLCRANVS Lletres SCS i omega a sobre
r/ +EPS.LO.DOVE Creu amb punts als extrems
Pes: 0,92 g Ø= 18 mm Oc-75 RRR

74 Diner de Lodeva. Bi. Tipus 2 (1266 i 1271)
a/ +EPS (creu de punts) LODOVE Testa mitrada, de front
r/ +FVLCRANVS Creu interior
Pes: - g Ø= 18 mm Oc-76 RR

Vescomtat i bisbat de **GAVALDÀ** i **MENDE**

Possible emissió vescomtal no nominativa

75 Diner de Mende. Bi. (mitjan s. XII?)
a/ +PRIVATVS Testa mirant a la dreta
r/ +MIMATVM Creu interior
Pes: 0,55 g Ø= 16 mm Oc-77 RRR

Emissions episcopals no nominatives

76 Diner de Mende. Bi. (c. 1266)
a/ S:PRIVATVS Testa mitrada de front que talla la llegenda per baix
r/ +MIMA CIVITAS Creu interior i aspa d'extrems en forma d'anell
Pes: 0,78 g Ø= 18 mm Oc-78 RR
Variants: r/ anell amb peduncle només al 2n quarter; r/ creu cantonada de florons.

77 Òbol de Mende. Bi. (c. 1266)
a/ com el tipus anterior; r/ semblant, amb MIMAS
Pes: 0,38 g Ø= 15 mm Oc-79 RRR

Comtat de **TOLOSA**

RAMON VI (1194-1222) i **RAMON VII** (1222-1249)

78 **Diner** de Tolosa. **Bi.** Tipus immobilitzat. Llei 7 d.
a/ +TOLOSA CIVI (S ajaguda) Bàcul, A i creu en el camp
r/ RAMON COMES (ME nexat, S ajaguda) Creu interior. S al segon quarter
Pes: 1,10 g Ø= 19,2 mm Oc-80 C

79 **Òbol** de Tolosa. **Bi.** Tipus immobilitzat. Llei 7 d.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,55 g Ø= 15 mm Oc-81 C

Comtat, ciutat i bisbat de **CAORS**

Anònimes ciutadanes amb participació episcopal

80 **Diner** de Caors. **Bi.** Tipus 1 (1224).
a/ +CIVITAS (S ajaguda) Bàcul barrat sobre A i entre creuetes, que talla per dalt
r/ +CATVRCIS (S ajaguda) Creu interior
Pes: 0,82/0,85 g Ø= 17 mm Oc-82 C
Variants: r/ +CA.TVRCIS; altres de puntuació que no detallem.

81 **Òbol** de Caors. **Bi.** Tipus 1 (1224).
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,34 g Ø= 13 mm Oc-83 E

82 **Diner** de Caors. **Bi.** Tipus 2 (1224).
a/ +CIVITAS Bàcul barrat entre lluna i sol. No talla
r/ +CATVRCIS. Creu amb anell al 2n i estrella al 3r quarter
Pes: - g Ø= 17 mm Oc-84 RR

Anònimes ciutadanes

83 **Diner** de Caors. **Bi.** Tipus 1 (d. 1224).
a/ +CIVITAS (S ajaguda) T, creueta, A, creueta, posats en creu
r/ +CATVRCIS Creu interior
Pes: 0,98 g Ø= 17 mm Oc-85 R

84 **Òbol** de Caors. **Bi.** Tipus 1 (d. 1224).
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: - g Ø= - mm Oc-86 RRR

85 **Diner** de Caors. **Bi.** Tipus 2 (d. 1224).
a/ +CIVITAS (S ajaguda) Bàcul barrat, creueta, A, creueta, posats en creu
r/ +CATVRCIS (S ajaguda) Creu interior
Pes: - g Ø= 17 mm Oc-87 RR

Comtat i bisbat del **VIVARÈS**

Episcopals no nominatives

86 Diner de Vivers. **Bi.** (Segona meitat s. XII).
a/ +EPISCOPVS Testa gran i mitrada, a l'esquerra
r/ +VI.VARIE Creu interior
Pes: 0,62/0,68 g Ø= 17 mm Oc-88 RRR
Variants: a/ testa més petita i esquemàtica, r/VI.VA.RIE

87 Òbol de Vivers. **Bi.** (inici s. XIII).
a/ +EPIS(anell i punt central)COPVS Bàcul
r/ (anell id.)VIVARIE (anell id.) Creu llatina que talla per baix
Pes: 0,50 g Ø= 14 mm Oc-89 E

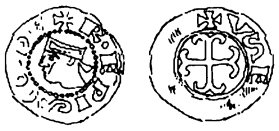
Comtals de **RAMON VII** de Tolosa o ciutadanes

88 Òbol de Vivers. **Bi.** (c. 1229)
a/ -V-R-B-S- Creu que talla la llegenda
r/ -VI-V-A-R- Creu que talla la llegenda
Pes: 0,35 g Ø= 10,5 mm Oc-90 RR

Comtat o senyoria i bisbat d'**USÉS**

Episcopals no nominatives, probablement del bisbe RAMON (1208-1212)

89 Òbol d'Usés. **Bi.** (1211)
a/ +R.EPIS... Testa mitrada mirant a l'esquerra
r/ +VSE... Creu d'extrems ancorats
Pes: 0,43 g Ø= 16 mm Oc-91 U

Vescomtat de **BIARN**

Tipus immobilitzat des de CENTULL IV (1058-1088) **fins al s. XV**

90 **Diner morlà. Bi.** (des de 1080). Llei 8/9 d.
a/ +ONOR FORCAS M i, a sota, P i creueta
r/ CENTVLLO COME Creu interior. Putns als espais 1r i 2n
Pes: 1,22/1,30 g Ø= 17 mm Oc-92 C
Variants: r/ M i, a sota, creueta i P

91 **Òbol morlà. Bi.** (des de 1080). Llei 8/9 d.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,40/0,49 g Ø= 13 mm Oc-93 R

PROVENÇA MARÍTIMA

Nota: Hem descrit els diners reials i els rals coronats d'Alfons I, Pere I i Jaume I en els regnats corresponents.

RAMON BERENGUER V de Provença (1209-1245)

92 **Gros marsellès. AR.** (1218).
a/ +COMES:PVINCIE: Efígie a l'esquerra. Cabell arrissat
r/ +CIVITAS MASSIL Castell superat de creu
Pes: 1,60/1,67 g Ø= 20 mm Oc-102 RR

93 **Diner heràldic. Bi.** (1221-1242).
a/ +.R.BE.CO.MES (S ajaguda) Armes provençals
r/ 'P-VI-N-CI-E Creu que talla la llegenda i tres punts als extrems
Pes: 0,48/0,60 g Ø= 15,4 mm Oc-103 RR
Variants: r/ Punt al segon quarter

94 **Diner marsellès. Bi.** (1243).
a/ +R.COMES.PVINCIE Efígie a l'esquerra. Cabell amb rulls
r/ -MRS-SIL-JEN-SIS- Creu que talla. Punt, anell, punt, als extrems
Pes: 0,59/0,80 g Ø= 16,3 mm Oc-104 R

95 **Òbol marsellès. Bi.** (1243).
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,40/0.53 g Ø= 12,8 mm Oc-105 R

Bisbat d'**ARLE**

Episcopals no nominatives (c.1186-c.1245)Emissions anònimes,

96 Diner d'Arle. Bi. Tipus 1 (1286).
a/ AREL Mitra
r/ ...STVS TROPHIMVS Creu cantonada d'una mitra
Pes: - g Ø= - mm Oc-106 U
Nota: la imprecisa descripció del revers és la de Caron, que no dibuixa la peça.

97 Diner d'Arle. Bi. Tipus 2 (finals s. XII).
a/ ARChIEPIS Mà beneint
r/ +ARELATEN Creu interior
Pes: 1,02 g Ø= 18 mm Oc-107 R

97a Òbol d'Arle. Bi. Tipus 2 (finals s. XII).
a/ +ARChIEPISCOP' Mà beneint
r/ +ARELATENSIS Creu interior. Trilòbuls als extrems
Pes: 0,45 g Ø= 14 mm Barré U

98 Diner d'Arle. Bi. Tipus 3 (inicis s. XIII).
a/ SI STEFANI Bust de front, mitrat, entre trèvols. Talla per baix
r/ +ARCHIE ARELAT Creu doblada d'aspa d'extrems trevolats
Pes: 0,70 g Ø= 18 mm Oc-108 RRR

99 Òbol d'Arle. Bi. Tipus 1 (inicis s. XIII).
a/ -xAR-Ch-E-PI- Creu que talla la llegenda
r/ -+A-RE-L'-T'- Creu que talla la llegenda
Pes: 0,30 g Ø= 13,4 mm Oc-109 RR

100 Òbol o diner petit d'Arle. Bi. Tipus 2 (a. 1245).
a/ +ARCHI(anell amb punt central):EPI Bàcul
r/ (anell amb punt central)ARELATEN (id) Creu llatina. Talla per baix
Pes: 0,40 g Ø= 14 mm Oc-110 E

Principat d'**AURENJA**

BERTRAN (1178-1181)

101 Diner d'Aurenja. Bi. (1178).
a/ PRINCEPS A'RAS.CI Espècie de A quadrangular o monograma
r/ IMP FREDERICVS Creu interior amb botó central
Pes: 0,98 g Ø= 16 mm Oc-111 R

102 Òbol d'Aurenja. Bi. (1178).
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,33 g Ø= 13 mm Oc-112 R

GUILLEM IV (1181-1218)

103 Diner d'Aurenja. Bi. Tipus 1 (1190).
a/ PCEPS AVRASC (AV nexat) Espècie d'A quadrada i estrella
r/ +ENRICVS.I P T (I,P i T superades de traç) Creu doblada d'aspa curta
Pes: - g Ø= 17 mm Oc-113 RRR

104 Diner d'Aurenja. Bi. Tipus 2 (1213).
a/ W PRICEPS A'RASC Cornet amb agafador i penjolls
r/ +IMP FREDERICVS Creu interior
Pes: 0,71 g Ø= 16 mm Oc-114 R

Comtat de **FORCALQUER**

BERTRAN I de Forcalquer (1129-1150)

105 Diner d'Embrun. Bi.
a/ +COMES:EDN'E (S al revés) Estrella de vuit puntes
r/ +BERTRANDVS (S al revés) Creu interior
Pes: 0,75/0,79/0,85/0,92 g Ø= 17 mm Oc-115 R
Variants: r/ +BERTRAND'; a/ +EDNE:COMES i r/BERTRAN i punt al 2n espai; a/ +COMES:DN'E; a/ punt en el camp; a/ +DNE':COMES i punt en el camp, r/ +BERTRAN, punt al 2n quarter

106 Òbol d'Embrun. Bi.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,36/0,46 g Ø= 14 mm Oc-116 RR

GUILLEM II de Forcalquer (1150-1209), **ALFONS II** (1209) i **RAMON BERENGUER V** (1209-1245). **Tipus immobilitzats.**

107 Diner de Forcalquer. Bi.
a/ +VVILELMVS Lletres C, O, M, E, en creu
r/ +PROENCIE Creu interior
Pes: 0,80/0,90/0,92/0,99 g Ø= 17 mm Oc-117 R
Variants: a/ +VVLIELMVS; a/ +VVILEMVS i r/ un punt al 2n espai; a/ +VI.LEL.MVS i r/ punt al 2n espai.

108 Òbol de Forcalquer. Bi.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,37/0,45/0,54/0,60 g Ø= 14 mm Oc-118 RR
Variants: a/ +VVLIELMVS; a/ +VI.LEL.MVS i r/ Punt al 2n quarter

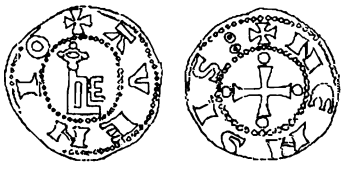
Comtat d'AVINYÓ

Emissions anònimes, potser del temps del rei Alfons I (1162-1196)

109 Diner d'Avinyó. Bi.
a/ AVINIO Clau
r/ -:+:-NE-NS-IS-(S ajagudes) Creu que talla la llegenda
Pes: 0,72 g Ø= 15,5 mm Oc-119 E

Emissions anònimes probablement de temps del comte Ramon VII de Tolosa (1222-1249)

110 Dobler d'Avinyó. Bi.
a/ +AVENIO Clau
r/ +NENSIS: Creu interior amb boles als extrems
Pes: 1,71 g Ø= 21 mm Oc-120 R

111 Diner d'Avinyó. Bi.
a/ i r/ semblants al tipus anterior però a/ globus a l'esquerra de la clau
Pes: 0.65 g Ø= 16 mm Oc-121 R

Bisbat de GAP

Emissions no nominatives dels bisbes (segona meitat s. XII)

112 Diner de Gap. Bi. Tipus 1.
a/ +.S.h EPISOPVS Testa mirant a l'esquerra
r/ +VAPICENSIS Creu interior amb punts als espais
Pes: 0,80 g Ø= 17 mm Oc-122 RRR

113 Diner de Gap. Bi. Tipus 2
a/ +.EPIQOPVS Testa mirant a l'esquerra
r/ +VAPICENSIS Creu interior amb punts als espais
Pes: 0.93/0,95 g Ø= 16,5 mm Oc-123 RRR
Variants: r/ +VAPICENSIS

PROVENÇA RODANIANA

RAMON V (1148-1194) i RAMON VI (1194-1222) de Tolosa

114 Diner de Provença. Bi.
a/ +R.COMES (S ajaguda) Creixent i sol entre punts
r/ -M-D-V-X- Creu de doble traç. Sèrie de tres punts als extrems
Pes: 0,80 g Ø= 16 mm Oc-124 C

115 Òbol de Provença. Bi.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: - g Ø= 13 mm Oc-125 RRR

RAMON VII (1222-1249)

116 Diner de Provença. Bi.
a/ +DVX.MARCh'.PV Creixent i sol
r/ +R:COMES:PALACI (ME nexat) Creu interior. Sèrie de tres punts als extrems
Pes: 0,84 g Ø= 16,5 mm Oc-126 C

117 Òbol de Provença. Bi.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 0,50 g Ø= 15 mm Oc-127 R

Bisbat de SANT PAU DELS TRES CASTELLS

Emissions episcopals no nominatives

118 Diner de S. Pau dels Tres Castells. Bi. Tipus 1
a/ +AVE:GRA:PLENA Testa mitrada mirant a l'esquerra
r/ +SANTI PAVLI Creu interior amb els extrems ancorats
Pes: - g Ø= - mm Oc-128 RRR

119 Òbol de S. Pau dels Tres Castells. Bi. Tipus 1
a/ + EPIS:COPVS Testa mitrada mirant a l'esquerra
r/ +SANTI:PAVLI Creu interior amb els extrems ancorats
Pes: - g Ø= 14 mm Oc-129 RRR

120 Òbol de S. Pau dels Tres Castells. Bi. Tipus 2
a/ +S.PAVLI (retrògrad) Mitra
r/ -E-P-I-S- (retrògrad) Creu potençada que talla la llegenda
Pes: - g Ø= 13 mm Oc-130 RR

121 Diner de Sant Pau dels Tres Castells. Bi. Tipus 3
a/ +EPISCOPVS Testa mirant a l'esquerra
r/ +TRICASTRIN Creu interior amb punts als espais
Pes: - g Ø= 17 mm Oc-131 RRR

CORONA CATALANO-ARAGONESA
DINASTIA CATALANA

ALFONS I (1162-1196)

CATALUNYA

122 **Diner de quatern. Bi.**
(primera emissió, c. 1165). Llei 4 d. Talla 54 s. el marc.
a/BARCINO — Creu alçada entre anells
r/ -CI-VI-RE-:X: — Creu que talla la llegenda
Pes: 0,98/1,02/1,04 g Ø= 17 mm Crus.CG-2100 C

123 **Diner de quatern. Bi.**
(Segona emissió, c. 1185). Llei 4 d. Talla 60(?) s. el marc.
Semblant, grups de tres punts, punts sols o anells acantonant la X del revers.
Altres amb :BARQVINO o BAR.QVINO
Pes: 0,80/1,05 g Ø= 17 mm Crus.CG-2100 a/d E

124 **Òbol de quatern. Bi.**
(Primera emissió. c. 1165). Llei 4 d. Talla 108 s. el marc.
a/ i r/ igual que el diner 122
Pes: 0,44/0,50 g Ø= 14 mm Crus.CG-2101 R

PROVENÇA

125 **Diner reial. Bi.** (1177). Llei 4 d.
a/.REX ARAGONE — Corona primitiva
r/ -PRO-VI-NC-IA- — Creu que talla la llegenda
Pes: 0,81/0,85/0,98 g Ø= 17 mm Crus.CG-2102 E

126 **Òbol reial. Bi.** (1177). Llei 4 d.
a/ i r/ com el diner anterior
Pes: 0,41/0,50 g Ø= 14 mm Crus.CG-2103 R

127 **Ral coronat. Bi.** (c. 1181). Llei 4 d.
a/ +REX(anell)ARA(anell)GONE(N i E nexades) Efígie coronada a l'esquerra. Corona de doble traç. Cabells com dues comes paral·leles.
r/ -P(signe d'abreviatura)O-VI-NC-IA- Creu que talla la llegenda. Grups de tres punts als extrems de cada braç
Pes: 0,87/0,90 g Ø= 17 mm Crus.CG-2104 E
Variants: Encunyat sobre un diner de la mitra.

128 **Òbol coronat. Bi.** (c. 1181). Llei 4 d.
a/ i r/ com el ral coronat.
Pes: 0,36/0,44 g Ø= 14 mm Crus.CG-2105 R

ARAGÓ

129 **Diner. Bi.** (a. 1470). Llei 4 d i (1474). Llei 3 d.
a/ ANFOS.REX (S ajaguda) Efígie diademada, a l'esquerra,
r/ ARA-GON verticalment als costats, d'un arbre superat de creu
Pes: 0,92/1,23 g Ø= 20 mm Crus.CG-2106 R

130 **Òbol. Bi.** Com el diner 129.
a/ i r/ com el diner anterior
Pes: 0,38/0,45 g Ø= 14,5 mm Crus.CG-2107 RR

Nota: Vegeu tipus 109, d'Avinyó, que podria ésser del temps d'aquest sobirà.

PERE I (1196-1213)

CATALUNYA (curs general)

131 **Diner de coure emblanquit** (1209).
a/ .BARQINONA Creu interior amb botó central
r/ -PE-TR'-RE-:X:- Creu que talla la llegenda amb anells als espais
Pes: 1,12 g Ø= 19 mm Crus.CG-2108 R

132 **Diner de quatern. Bi.** (1212). Llei 4 d.
a/ i r/ igual que l'anterior
Pes: 0,99 g Ø= 18 mm Crus.CG-2109 C

133 **Òbol de quatern. Bi.** Com el diner 132.
a/ i r/ com el diner 131
Pes: 0,58/0,61 g Ø= 14 mm Crus.CG-2110 C

COMTAT D'AUSONA (Vic)

134 **Diner. Bi.** (1196).
a/ +PETRVS(S ajaguda) Creu interior amb extrems triangulats
r/ +AVSONA(S ajaguda) Estrella de sis puntes amb botó central
Pes: 0,75 g Ø= 17 mm Crus.CG-2111 U

Senyoria de Montpeller: S'han de tenir en compte els diners i els òbols melgoresos emesos també en aquest regnat, però que no podem distingir dels que hem descrit abans. Eren de llei quaternal i talla de 18 sous el marc. Se n'encunyaren 40.000 lliures.

PROVENÇA

135 **Ral coronat. Bi.** Llei 4 d.
a/ +REX(anell)ARA(anell)GONE(N i E nexades). Efígie coronada a l'esquerra. Corona de doble traç. Cabell de dos rulls successius.
r/ -P(signe d'abreviatura)O-VI-NC-IA- Creu que talla la llegenda amb tres punts als extrems de cada braç
Pes: 0,69/0,85/0,87 g Ø= 17 mm Crus.CG-2114 E
Variants: a/la corona de traç senzill

136 **Òbol coronat. Bi.** Llei 4 d.
a/ i r/ com el diner 2114 a, anterior
Pes: 0,48/0,50 g Ø= 14 mm Crus.CG-2115 R
Variants: a/la corona de traç senzill

ARAGÓ

137 **Diner. Bi.** Llei de 3 d. i 4 gr.
a/PETR'.REX Bust coronat a l'esquerra, tallant per dalt
r/ARA-GON, Verticalment, als costats d'arbre simplificat, superat de creu
Pes: 0,92/1,09/1,20/1,50 g Ø= 18 mm Crus.CG-2116 E
Variants: r/ GON-ARA, és a dir, llegenda començant a la dreta.

138 **Òbol. Bi.** Llei de 3 d. i 4 gr.
a/ i r/ com el diner anterior.
Pes: 0,33/0,50 g Ø= 15 mm Crus.CG-2117 RRR

JAUME I (1213-1276)

CATALUNYA

139 **Diner de doblenc de dos pals. Bi.**
(primera emissió 1222). Llei 2 d. Volum 8.000 marcs, 139 i 141.
a/:BARQINO Armes catalanes de dos pals
r/:IACOB'REX Creu interior
Pes: 0,77/1,05 g Ø= 16 mm Crus.CG-2118 E

140 **Diner de doblenc de tres pals. Bi.**
(Segona emissió a. 1257). Llei 2 d.
a/ i r/ semblants a l'anterior, però a l'anvers, armes de Catalunya de tres pals.
Pes: 1,02/1,05 g Ø= 16 mm Crus.CG-2118 a E

141 **Òbol de doblenc de dos pals. Bi.**
(Primera emissió 1222). Llei 2 d.
a/ i r/ com el diner 139
Pes: 0,37/0,42 g Ø= 14 mm Crus.CG-2119 R

142 **Òbol de doblenc de tres pals. Bi.**
(Segona emissió a. 1257). Llei 2 d.
a/ i r/ semblants a l'anterior, però a l'anvers, armes de Catalunya de tres pals.
Pes: 0,40 g Ø= 14 mm Crus.CG-2119 a R

143 **Diner de tern I. Bi.**
BARQINO (punt) (1257). Llei 3 d. Talla 18 s. el marc.
a/ +BARQINO. Efígie coronada, a l'esquerra
r/ -IA-CO-B'R-EX:- Creu de tern. IA a anell
Pes: 1,01 g Ø= 18 mm Crus.CG-2120 C
Variants: r/ IA a 3 punts

144 **Diner de tern II. Bi.**
BARQINO (tres punts) (d. 1257). Llei 3 d. Talla 18 s. el marc.
Semblant, a/ +BARQINO(tres punts) i r/ acaba –EX(tres punts)
Pes: 0,85/1,01 g Ø= 18 mm Crus.CG-2120 b/c C
Variants: r/ IA a 3 punts

145 **Òbol de tern I. Bi.**
BARQINO(punt) (1257). Llei 3 d. Talla 36 s. el marc.
a/ i r/ com el diner 143
Pes: 0,55 g Ø= 14 mm Crus.CG-2121 R
Variants: r/IA a 3 punts

146 **Òbol de tern II. Bi.**
BARQINO(tres punts) (d. 1257). Llei 3 d. Talla 36 s. el marc.
a/ i r/ com el diner 144
Pes: 0,40/0,55 g Ø= 14 mm Crus.CG-2121 b/c R
Variants: r/IA a 3 punts

Senyoriu de **MONTPELLER**

147 **Gros. AR.** (1273). Llei 10,5 d. Talla 60 p. el marc.
a/ +DOMINVS MONTISPESVLANI Armes de Montpeller en orla lobulada
r/ +IACOBVS DEI GRA REX ARAGONV Creu amb corones als extrems
Pes: 3,42/3,72/3,90/3,92 g Ø= 26 mm Crus.CG-2122 RR
Variants: a/ amb GRASIA i ARAGONVM;
r/amb MONTISPESVIANI

148 **Mig gros. AR.** (1273). Llei 10,5 d. Talla 120 p. el marc.
a/ i r/ com el tipus anterior
Pes: 1,62 g Ø= 19,5 mm Crus.CG-2123 U
Nota: es seguiren emetent diners i òbols melgoresos, els diners a llei de 4 diners i els òbols a 3 diners. Talla de 18 sous i 9 diners el marc de Montpeller per als diners i doble per als òbols.

PROVENÇA

149 **Ral coronat. Bi.** Llei 3 d. (?).
a/ +REX(anell)ARA(anell)GONE(N I E nexades) Efigie coronada a l'esquerra. Cabell fluent i corona de traç senzill.
r/ -P(signe d'abreviatura)O-VI-NC-IA- Creu que talla la llegenda. Als extrems, punt-anell-punt.
Pes: 0,71/0,80 g (mitjà) Ø= 17 mm (mitjà) Crus.CG-2124 RR

150 **Òbol coronat. Bi.** Llei 3 d. (?).
a/ i r/ com el diner anterior
Pes: 0,37/0,38 g Ø= 14 mm Crus.CG-2125 RR

MALLORCA

151 **Diner a nom de Pere de Portugal, com a senyor del regne. Bi.**
a/ :MAIORIC(A)E Armes catalanes
r/ P DOMINVS Armes portugueses
Pes: 1 g Ø= 17 mm Crus.CG-2126 U

VALÈNCIA-MALLORCA

152 Diner de mòdul gran i efígie a la dreta. Bi.
(Emissió del 1247/49). Llei 3 d. Talla 18 s. el marc. Volum 9.000 marcs, 152-154 i 156-157.
a/ :IACOBVS REX(A oberta, S ajaguda) Efígie coronada a la dreta. Els costats de la corona verticals.
r/ +VALE-NCIE Arbre de branques altes que talla per baix.
Pes: 0,88/0,89/0,92/0,98 g Ø= 18 mm Crus.CG-2127 RRR
Variants: a/ i r/Les A tancades de dalt; a/corona de costats inclinats; a/ A tancada de dalt, r/ A oberta.

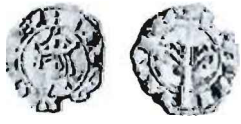
153 Diner de mòdul gran i efígie a l'esquerra. Bi.
(Emissió del 1247/49). Com l'anterior.
a/ i r/ com el diner anterior, però amb l'efígie mirant a l'esquerra. A tancades.
Pes: 0,93 g Ø= 18,5 mm Crus.CG-2128 RRR

154 Diner de mòdul petit i efígie a l'esquerra. Bi.
(Emissió del 1247/49). Com l'anterior.
a/ i r/ com el diner anterior , però de mòdul i mida de l'efígie, més petits
Pes: 0,95 g Ø= 17 mm Crus.CG-2129 C

155 Diner de mòdul petit i efígie a l'esquerra. Bi.
(Emissió del 1271). Llei 3 d. Talla 18 sous el marc. Volum 32.000 marcs, 155 i 158.
a/ i r/ semblants, però amb l'arbre de branques iniciant-se a baix. Un altre element distintiu és la manca d'un botó barrat que trobàvem als extrems de les branques en els tipus anteriors.
Pes: 0,98 g Ø= 17 mm Crus.CG-2130 C

156 Òbol de mòdul gran i efígie a l'esquerra. Bi.
(emissió del1247/49). Llei 3 d. Talla 36 sous el marc.
a/ i r/ com el tipus 153, però amb les A obertes de dalt
Pes: (0,35) g Ø= 14 mm Crus.CG-2131 U

157 Òbol de mòdul petit i efígie a l'esquerra. Bi.
(Emissió del 1247/49). Com l'anterior.
a/ i r/ com el diner 154.
Pes: 0,45 g Ø= 13 mm Crus.CG-2132 R

158 Òbol de mòdul petit i efígie a l'esquerra. Bi.
(Emissió del 1271). Com l'anterior.
a/ i r/ com el diner 155 anterior. Branques baixes i manca botó barrat
Pes: 0,40 g Ø=13 mm Crus.CG-2133 R

ARAGÓ

159 **Diner I. Bi.** Primera emissió (1222). Llei 2,5 d.
a/ :IACOBVS REX Efígie coronada, a l'esquerra
r/ :ARA-GON Creu alçada, lobulada i patent
Pes: - g Ø= 18 mm Crus.CG-2133 A U

160 **Diner II.Bi.**
Segona o tercera emissió (1236), Llei 4 d i (1257), Llei 3 d.
a/ ARA-GON Efígie coronada a l'esquerra, que talla dalt i baix
r/ :IACOBVS.REX(A oberta, S ajaguda) Creu de doble travesser
Pes: 0,95/1,02 g Ø= 18 mm Crus.CG.2134 C

161 **Òbol I. Bi.** Primera emissió (1222). Llei 2,5 d.
a/ i r/ com el 159
Pes: - g Ø= 16 mm Crus.CG-2133 B U

162 **Òbol II. Bi.**
Segona o tercera emissió (1236), Lli 4 d i (1257), Llei 3 d.
a/ i r/ com el 160
Pes: 0,37/0,40 g Ø= 16,6 mm Crus.CG-2135 C

PERE II (1276-1285)

CATALUNYA

163 **Croat I:** llegenda BARCHINO. **AR.**
(1285). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +(3 punts)PETRUS REX(3 punts). Bust coronat, a l'esquerra.
r/ -:BA-RC-HI-NO(signes d'abreviatura) Creu de tern. BA a 3 punts
Pes: 3,22 g Ø= 24 mm Crus.CG-2136 RRR

164 **Croat II:** llegenda BACh'NONA. **AR.**
(1285). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +(3 punts)PETRUS DEI GRACIA REX Bust coronat, a l'esquerra
r/ -:CIVI-TAS:-BACh'-NONA-(V gòtica) Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 2,98/3,07/3,10 g Ø = 24,2 mm Crus.CG-2137 RRR

Nota: No hem inclòs els croats amb BARCINON BENEDICTUS, Badia-7 perquè els considerem el resultat d'unes proves, potser d'un cert volum, probablement fetes a Sicília. Vegeu text.

165 **Mig croat I:** llegenda BARCHINO. **AR.**
(1285). Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ i r/ com el croat I.
Pes: 1,40 g Ø= 20,2 mm Crus.CG-2138 RRR

166 **Mig croat II:** lleg. BARCh'INONA. **AR.**
(1285). Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ i r/ com el croat II.
Pes: 1,51 g Ø= 19 mm Crus.CG-2139 RRR

SICÍLIA (1282-1285)

167 **Agostar** sense marques. **AV.** Llei 23,75 q.
a/ (volta interior:)+.P.DEI.GRA.ARAGON.SICIL'.REX.
(volta exterior:)+.SUMMA.POTENCIA.EST.IN.DEO.
Armes catalanes
r/ (volta interior:)+COSTA.DEI.GRA.ARAG.SICIL'.REG
(volta exterior:) + XPS.VINCIT.XPS.REGNAT.XPS.IMPAT
Àliga amb ales esteses amb el cap girat a la dreta
Pes: 4,35 g Ø= 24 mm Crus.CG-2140 R
Variants: r/ amb INPAT, IMPRAT i d'altres de menors que no detallem.

168 **Agostar** amb un anellet sobre l'escut. **AV.** Llei 23,75 q.
a/ i r/ com el tipus anterior, amb anellet sobre l'escut de l'anvers
Pes: 4,35 g Ø= 24 mm Crus.CG-2141 R

169 **Pirral** sense marques. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +:P:DEI:GRA:ARAGON:3 SICIL:REX (sep. de 3 punts)
Armes catalanes
r/ +:COSTA:DEI:GRA:ARAGON:3 SICIL:REGIA:
(sep.id) Àliga
Pes: 3,19 g Ø= 25 mm Crus.CG-2142 C
Variants: a/ARAG i REC; r/COSSA; r/ àliga coronada; r/ punt a la dreta del cap de l'àliga, etc.

170 **Pirral** amb rosa sobre l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com el pirral anterior, amb la rosa sobre l'escut de l'anvers
Pes: 2,75 g Ø= 25 mm Crus.CG-2143 C
Variants: r/ REGINA; r/ ARAG; r/ igual que l'anvers, error.

171 **Pirral** amb roses acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ igual i r/ amb ARAG
Pes: - g Ø= 25 mm Crus.CG-2144 RR

172 Pirral amb roses acantonant i una altra sobre l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ igual i r/ amb ARAG i l'àliga coronada
Pes: 3,31 g Ø= 25 mm Crus.CG-2145 C

173 **Doble diner. Bi.**
a/ +.P.DEI.GRACIA.REX Àliga amb ales esteses i coronada
r/ +ARAGONVM.3.SICILIE Armes catalanes en cairó
Pes: 0,79/0,91 g Ø= 18 mm Crus.CG-2146 RR
Variants: a/DDE en lloc de DEI

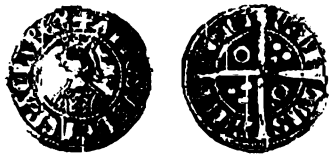
174 **Diner. Bi.**
a/ +.P.DEI.GRACIA.REX Àliga amb ales esteses i coronada
r/ +ARAGONVM.3.SICILIE Armes catalanes en cairó
Pes: 0,35/0,40 g Ø= 15 mm Crus.CG-2147 RR

ALFONS II (1285-1291)

CATALUNYA

175 **Croat. AR.** (1286). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +:ALFOSVS DEI:GRACIA REX: Bust coronat, a l'esquerra
r/ -:CIVI-TAS:-BACh'-NONA Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 2,97/3,01/3,03/3,14 g Ø= 23 mm Crus.CG-2148 E
Variants: r/ CIVI a anell; r/ A I V gòtiques; a/ D'I en lloc de DEI.

176 **Mig croat. AR.** (1286). Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ +.ALFOSVS.DEI:GRACIA.REX: Bust coronat, a l'esquerra
r/ -:CIVI-TAS:-BACh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 1,10/1,33/1,55 g Ø= 20 mm Crus.CG-2149 RR
Variants: r/CIVI a anell; a/ la U, gòtica.

JAUME II (1291-1327)

CATALUNYA

177 Croat I amb quatre àrees ornades d'anells: nombre desigual. A, U i V llatines. **AR.** (1294). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +IACOBVS DEI GRACIA REX Bust a l'esquerra. Vestit dividit en quatre sectors partits verticalment. Als del mig, entre 3 i 5 anells verticalment. Als altres, entre 1 i 3 anells. Bust regular.
r/ -CIVI-TAS-BACh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 3,17/3,25 g Ø= 24 mm Crus.CG-2150 R
Variants: r/ CIVI a anell.

178 Croat II amb quatre àrees ornades d'anells: nombre desigual. A, U i V gòtiques. Bust normal. **AR.**
(1309). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +IACOBUS DEI GRACIA REX Bust a l'esquerra semblant al del croat anterior
r/ -CIVI-TAS:B-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 3,10 g Ø= 24 mm Crus.CG-2151 E
Variants: r/ CIVI a anell.

179 Croat III amb quatre àrees ornades d'anells: nombre desigual. A, U i V gòtiques. El bust d'espatlles molt amples i de pitjor art que els dos anteriors. **AR.**
(1311). Llei 11,5 diners. Talla 72 p. el marc.
a/ i r/ com el croat anterior, però d'espatlles amples
Pes: 2,99/3,10/3,15 g Ø= 24 mm Crus.CG-2152 E
Variants: r/ CIVI a anell; a/ DE en lloc de DEI.

180 Croat IV amb quatre àrees ornades d'anells: dos a cada àrea. **AR.**
(1316). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc. Volum 6.000 marcs.
a/ +:IACOBUS:DEI::GRACIA:REX (separació de paraules amb dues creuetes, A i U gòtiques). Bust a l'esquerra com abans, però amb dos anells disposats verticalment a cadascun dels espais.
r/ -CI:VI-TASB-ARCh'-NONA(separació amb creuetes, A i V gòtiques) Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 3,10/3,15 g Ø= 23,5 mm Crus.CG-2153 RR
Variants: r/ CIVI a anell.

181 **Croat** amb sèrie d'anells. **AR.**
(1318). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc. Volum 100.000 marcs.
a/ +IACOBUS DEI GRACIA REX(A i U gòtiques)
Bust l'esquerra. Vestit sense particions, ornat amb una sèrie d'anells disposats horitzontalment.
r/ -CI:VI-TASB-ARCh'-NONA (A i V gòtiques)
Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 2,84/2,93/3/3,04/3,10/3,20 g
Ø= 23 mm Crus.CG-2154 C
Variants: r/ CIVI a anell; a/ i/o r/ A I V llatines; r/ CIVI sense separació; r/ CIVI amb separació de dues creuetes.

182 **Croat I** amb tres àrees ornades amb flors: 6/4/6 pètals. **AR.**
(1320). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +IACOBVS DEI GRACIA REX Bust coronat a l'esquerra. Vestit partit verticalment amb roses de sis pètals als espais externs i de quatre al centre
r/ -CI(2 creuetes)VI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 2,65/2,95/3,19 g Ø= 23,5 mm Crus.CG-2155 E
Variants: r/ CIVI a anell; r/ CIVI sense separació.

183 **Croat II** amb tres àrees ornades amb flors: 5/5/5 pètals. **AR.**
(1322). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc. Volum + de 50.000 marcs, junt amb el 184.
a/ I r/ com el croat anterior, però les flors de cinc pètals
Pes: 3/3,01/3,12/3,14/3,20 g Ø= 24 mm Crus.CG-2156 C
Variants: r/ CIVI a anell; r/ CIVI sense separació; r/ CIVI sep. per tres creus.

184 **Croat III** amb tres àrees ornades amb flors: 6/6/6 pètals. **AR.**
(1322). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc. Volum vegeu 183.
a/ i r/ com el croat anterior, però les flors de sis pètals
Pes: 2,79/3,23 g Ø= 24 mm Crus.CG-2157 R
Variants: r/ CIVI a anell.

185 **Diner I** de bust esquemàtic: corona de tres puntes. **Bi.**
(1309). Llei 3 d. Talla 18 sous el marc.
a/ +BARQVINONA Bust a l'esquerra. Corona de tres puntes
r/ -IA-CO-B˙R-EX Creu de tern. IA a 3 punts.
Pes: 1,01 g Ø= 16 mm Crus.CG-2158 C
Variants: r/ IA a anell.

186 **Diner II** de bust esquemàtic: corona en forma d'arc. **Bi.**
(1311). Llei 3 d. Talla 18 sous el marc.
a/ i r/ semblant a l'anterior.
Pes: 1 g Ø= 16 mm Crus.CG-2159 C
Variants: r/ IA a anell

187 **Diner I** de bust regular: bust ample. A I U gòtiques a anvers i revers. **Bi.** (1316 i 1318). Llei 3 d. Talla 18 p. el marc.
a/ +:IACOBUS:REX: Bust ample a l'esquerra
r/ -B'A-QI-NO-NA- Creu de tern. BA a 3 punts
Pes: 1 g Ø= 16 mm Crus.CG-2160 C
Variants: r/ BA a anell

188 **Diner II** de bust regular: bust ample. A i U llatines o barreja de gòtiques i llatines a anvers i revers. **Bi.**
(1316 i 1318). Llei 3 d. Talla 18 s. el marc.
a/ i r/ semblant al diner anterior.
Pes: 1 g Ø= 16 mm Crus.CG-2161 E
Variants: r/ BA a anell.

189 **Diner III** de bust regular: bust estret. A i U llatines. **Bi.**
(1320 i 1322). Llei 3 d. Talla 18 s. el marc.
a/ i r/ semblant al diner anterior.
Pes: 1 g Ø= 16 mm Crus.CG-2162 C
Variants: r/ BA a anell; a/+IACBVS:REX, r/BA a anell

190 **Diner IV** de bust regular: bust estret. A i U llatines. Al revers, forma BAR. **Bi.** (1320 i 1322). Llei 3 d. Talla 18 s. el marc.
a/ i r/ semblant a l'anterior, però amb BAR al revers
Pes: 1 g Ø= 16 mm Crus.CG-2163 RRR
Variants: r/ BAR a anell.

191 **Òbol I** de bust esquemàtic: corona amb tres puntes. **Bi.**
(1309). Llei 3 d. Talla 36 s. el marc.
a/ i r/ com el diner I de bust esquemàtic.
Pes: 0,55 g Ø= 13 mm Crus.CG-2164 R
Variants: r/ IA a anell.

192 **Òbol II** de bust esquemàtic: corona en forma d'arc. **Bi.**
(1311). Llei 3 d. Talla 36 s. el marc.
a/ i r/ com el diner II de bust esquemàtic
Pes: 0,55 g Ø= 13 mm Crus.CG-2165 R
Variants: r/ IA a anell.

193 **Òbol I** de bust regular: A i U gòtiques. **Bi.**
(1316 i 1318). Llei 3 d. Talla 36 s. el marc.
a/ i r/ com el diner I regular.
Pes: 0,50 g Ø= 12 mm Cru.CG-2166 R
Variants: r/ BA a anell.

194 **Òbol II** de bust regular: A i U llatines. **Bi.**
(1320 i 1322). Llei 3 d. Talla 36 s. el marc.
a/ i r/ com el diner III de bust regular
Pes: 0,40 g Ø= 12 mm Crus.CG-2167 R
Variants: r/ BA a anell.

MÚRCIA

195 **Diner. Bi.** (1296). Llei 3 d. Talla 21 s. el marc.
a/ IACOBVS REX Efígie coronada a l'esquerra
r/ +DN MVRCIA Corona
Pes: 0,60/0,61/0,80 g Ø= 17,5 mm Crus.CG-2168 RRR
Variants: a/ dos ovals a la corona.

SICÍLIA

196 **Agostar. AV.** (1291/96). Llei 23,75 q.
a/ (volta interior:)+.IAC.DEI.GRA.ARAG.SICIL:MAIOR (volta exterior:) SUMMA.POTENCIA.EST.IN.DEO.
Armes catalanes
r/ (volta interior:)+.VALEN.REX.AC.BARCh.COES (volta exterior:).XPS.VINCIT.XPS.REGNAT.XPS.IMPAT
Àliga coronada
Pes: 4,35 g Ø= 23 mm Crus.CG-2169 RRR

197 **Pirral** sense marques. **AR.** (1291/96). Pes legal 3,22 g.
a/ +:IA:DEI:GRA:ARAGON:SCL'REX:(sep. amb 3 punts)
Àliga coronada
r/ +:AC:BARChINONE:COMES:(sep. amb 3 punts)
Armes catalanes
Pes: 3,20/3,25 g Ø= 25 mm Crus.CG-2170 R
Variants. a/ comença +COSTA DEI GRA, error.

198 **Pirral** amb rosa sobre l'escut del revers. **AR.**
(1291/96). Pes legal 3,22 g.
a/ amb SICL' i r/ amb rosa sobre l'escut
Pes: 3,20 g Ø= 25 mm Crus.CG-2171 C

199 **Pirral** amb roses acantonant l'escut. **AR.**
(1291/96). Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com el pirral 197, però amb les roses al costat de l'escut del revers
Pes: 3,25 g Ø= 25 mm Crus.CG-2172 R

200 **Pirral** amb roses acantonant i una sobre l'escut. **AR.**
(1291/96). Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com al pirral 197, amb roses als costat i sobre l'escut del revers
Pes: 3,25 g Ø= 25 mm Crus.CG-2173 C
Variants: a/ amb SICL'.

201 **Pirral** amb anell sota l'escut. **AR.** (1291/96). Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com al pirral 197, però amb l'anell sota l'escut del revers.
Pes: 3,25 g Ø= 25 mm Crus.CG-2174 C
Variants: a/ amb SICL'

202 **Pirral** amb anells acantonant i sota l'escut. **AR.**
(1291/96). Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com el pirral 197, però amb els anells als costats i sota l'escut del revers
Pes: 3,25 g Ø= 25 mm Crus.CG-2175 R

203 **Pirral** amb anells acantonant, sobre i sota de l'escut. **AR.**
(1291/96). Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com el pirral 197, amb els quatre anells a l'escut del revers
Pes: 3,25 g Ø= 25 mm Crus.CG-2176 C
Variants: a/ amb SICL'

204 **Pirral** amb creixent sobre l'escut. **AR.**
(1291/96).Pes legal 3,22 g.
a/ amb SICL' resta i r/ com el pirral 197, amb el creixent al revers
Pes: 3,25 g Ø= 25 mm Crus.CG-2177 R
Variants: a/ amb SICIL'

205 **Diner. Bi.** (1285/91).
a/ +.IAC.DEI.GRA Efígie coronada a l'esquerra
r/ +.REX.SICILIE. Creu interior
Pes: 0,58/0,60 g Ø= 15 mm Crus.CG-2178 E
Variants: r/ punts als espais de la creu; r/ creueta al 2n espai;
a/ .IA.D'I.GRACIA i r/ +R.SICILIE, 3 punts al 2n i 3r espai

SARDENYA

206 **Alfonsí. AR.** (1324). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc. Volum 32.000 marcs, junt amb el 308.
a/ +IACOBVS ARAGON ET SARDIN REX
Armes catalanes en escut apuntat dins d'orla lobulada. Roses als espais.
r/ +FORTITVDO ET LAVS MEA DOMINVS Creu equilateral dins d'orla lobulada. Roses als espais.
Pes: 3/3,15 g Ø= 24 mm Crus.CG-2179 RRR
Variants: r/ acaba DOMIVS

207 Alfonsí menut sense titulació de Sardenya. Bi. (a. 1324). Prova.
a/ +IACOBVS DEI GRA Armes catalanes en escut ametllat
r/ +ARAGONVM REX Creu interior i roses als espais
Pes: 0,50 g Ø= 15 mm Crus.CG-2181 RRR

208 Alfonsí menut amb titulació de Sardenya. Bi.
(1324).Llei 2 d. 21 gr. Talla 108 s. el marc.
a/ +IACOBVS ARAGON Armes catalanes en escut ametllat
r/ +ET SARDINIE REX Creu interior i roses als espais
Pes: 0,50/0,72 g Ø= 15 mm Crus.CG-2180 R

ARAGÓ

209 Diner. Bi. (1307). Llei 3 d. Talla 25,5 s. el marc. Volum 3.000 marcs, junt amb el 210.
a/ ARA-GON (N cursiva) Bust coronat, a l'esquerra. Talla dalt i baix.
r/ +IACOBVS:REX Creu de doble travesser
Pes: 0,98/1,05 g Ø= 18 mm Crus.CG-2182 C

210 Òbol. Bi. (1307). Llei 3 d. Talla 50 s. el marc.
a/ i r/ com el diner anterior
Pes: 0,50/0,52 g Ø= 14 mm Crus.CG-2183 E

ALFONS III (1327-1336)

CATALUNYA

211 Croat. AR.
Llei 11,5 d. Talla 72 s. el marc. Volum 116.000 marcs.
a/ +ALFONSVS DEI GRACIA REX(A i U llatines) Efígie a l'esquerra amb vestit partit verticalment. Roses de cinc pètals als espais
r/ -CIVI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 3,02/3,09/3,10/3,11/3,20/3,21 g
Ø= 23 mm Crus.CG-2184 C
Variants: r/ CIVI a anell; a/ flors de sis pètals; r/ CIVI separat per flors de 6 pètals; a/ A i U gòtiques; a/ i r/ A, U i V gòtiques; r/ TTSB en lloc de TASB.

212 Diner. Bi. Llei 3 d. Talla 18 sous el marc. Volum 2.900 marcs.
a/ +ALFONSVS REX Efígie coronada a l'esquerra
r/ -B'A-QI-NO-NA- Creu de tern. B'A a 3 punts
Pes: 0,80/0,81/0,97 g Ø= 17 mm Crus.CG-2185 RR
Variants: r/ B'A a anell; r/ -NA-NA- en lloc de -NO-NA.

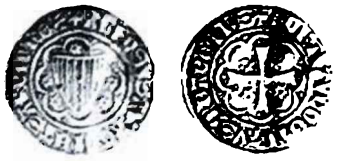

213 **Òbol. Bi.** Llei 3 d. Talla 36 s. el marc. Volum 720 marcs.
a/ i r/ com el diner anterior
Pes: 0,50/0,54 g Ø= 14 mm Crus.CG-2186 RRR
Variants: r/ B'A a anell.

SARDENYA

214 **Alfonsí. AR.** Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc. Volum 91.000 marcs junt amb els 215, 216 i 217.
a/ +ALFONSVS ARAGON ET SARDIN REX
Armes catalanes en escut apuntat amb orla lobulada, Roses als espais
r/ +FORTITVDO ET LAVS MEA DOMIVS
Creu interior en orla lobulada i roses als espais
Pes: 3/3,23 g Ø= 23 mm Crus.CG-2187 R

215 **Mig alfonsí. AR.** Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ com l'alfonsí, però amb ALFOSVS, r/ igual
Pes: 1,45 g Ø= 20 mm Crus.CG-2188 RRR

216 **Alfonsí menut. Bi.** Llei 2 d. i 21 gr. Talla 105 s. el marc.
a/ +ALFONSVS ARAGON Armes catalanes en escut ametllat
r/ +ET SARDINIE REX Creu interior amb roses als espais
Pes: 0,50/0,72 g Ø= 15 mm Crus.CG-2189 RR

217 **Mig alfonsí menut. Bi.** Llei 2 d. i 21 gr. Talla 210 p. el marc.
a/ i r/ com l'alfonsí menut
Pes: 0,30 g Ø= 11 mm Crus.CG-2190 RRR

PERE III (1336-1387)

Monedes de curs general

GRUP 1: Llegenda P REX ARAGO. Anys c.1249-1253.
Llei 23,75 quirats

218 Florí amb escut català en cairó (marca d'emissió). **AV.**
Perpinyà (c.1349-1350). Llei 23,75 q. Talla 68 p. el marc.
Volum c. 100 marcs.
a/ .S.IOHA-NNES.B (escut català en cairó) S. Joan, dret, de front, amb creu
r/ +P.REX-ARAGO Llir
Pes: 3,45/3,46/3,50 g Ø= 20 mm Cr/Co-2 RRR
Variants: r/ acaba ARAGON

219 **Florí amb V (marca d'emissió). AV.** Perpinyà. (c.1350-1351). Llei 23,75 q. Talla 68 p. el marc. Volum c. 300 marcs.
a/ i r/ com l'anterior, amb la marca V llatina.
Pes: 3,45/3,49 g Ø= 20 mm Crus.AN-43 RRR

220 **Florí amb A gòtica (marca d'emissió). AV.** Perpinyà (c.1351-1352). Llei 23,75 q. Talla 68 p. el marc. Volum c. 300 marcs.
a/ i r/ com els anteriors, amb la marca A gòtica quadrada
Pes: 3,45/3,48/3,49/3,52 g Ø= 20 mm Cr/Co-4 RRR

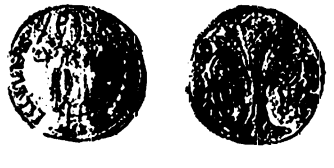
221 **Florí amb R (marca d'emissió). AV.** Perpinyà (c.1352/53). Llei 23.75 q. Talla 68 p. el marc. Volum c.200 marcs.
a/ i r/ com els florins anteriors, amb la marca R gòtica
Pes: 3,46 g Ø= 19 mm Cr/Co-5 RRR

222 **Florí amb queixal (marca d'emissió). AV.** Perpinyà (c.1352/53). Llei 23,75 q. Talla 68 p. el marc. Volum c. 200 m.
a/ i r/ com els florins anteriors, amb la marca queixal
Pes: 3,42 g Ø= 20 mm Cr/Co-12 U

223 **Florí amb roca (marca d'emissió). AV.** Perpinyà (c. 1353). Llei 23,75 q. Talla 68 p. el marc. Volum c. 200 m.
a/ i r/ com els florins anteriors, amb la marca roca
Pes: 3,45 g Ø= 19 mm Cr/Co.AN.32-8 U

224 **Florí amb espasa (marca d'emissió). AV.** Perpinyà (c.1353). Llei 23,75 q. Talla 68 p. el marc. Volum c. 100 m.
a/ i r/ com els florins anteriors, amb la marca espasa
Pes: 3,49 g Ø= 19 mm Cr/Co-8 U

GRUP 2: Llegenda P ARAGO REX. Anys 1353/4. Llei 23 quirats.

225 **Florí amb R (marca d'emissió). AV.** Perpinyà (c. 1354). Llei 23 q. Talla 68 p. el marc.
a/ com abans amb la marca R gòtica
r/ +.P.ARA-GO.REX Llir
Pes: - g Ø= - mm Cr/Co-7 U

226 **Florí amb queixal (marca d'emissió). AV.** Perpinyà (c.1354). Llei 23 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com el florí anterior, amb la marca queixal
Pes: 3,41 g Ø= 19 mm Cr/Co-13 U

227 **Florí amb elm (marca d'emissió). AV.** Perpinyà (c. 1354). Llei 23 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com els florins anteriors, amb la marca elm
r/ .P.ARA-GO.REX Llir
Pes: 3,48 g Ø= 20,2 mm Cr/Co-14 U

GRUP 3: Llegenda ARAGO REX P. Anys 1354-1362. Llei de 22,75 quirats.

228 **Florí amb R (marca d'emissió). AV.** Perpinyà (1354-1362). Llei 22,75 q. Talla 68 p. el marc.
a/ com abans amb la marca R gòtica
r/ +ARAG-O.REX P Llir
Pes: - g Ø= 21 mm Cr/Co-6 RRR

229 **Florí amb espasa (marca d'emissió). AV.** Perpinyà (1354-1262). Llei 22,75 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com el florí anterior, amb la marca espasa
Pes: 3,39/3,40/3,42/3,44/3,46/ g
Ø= 20 mm Cr/Co-9 RR

GRUP 4: Llegenda ARAGO REX P. Anys 1362-1365. Llei 22 o menys.

230 **Florí amb creixent (marca d'emissió). AV.** Perpinyà (1362-1365). Llei 22 q. Talla 68 p. el marc.
a/ com abans amb la marca creixent
r/ +ARAG-O REX P Llir
Pes: 3,48 g Ø= 19 mm Cr/Co-10 RRR

231 **Florí amb roca (marca d'emissió). AV.** Perpinyà (1362-1365). Llei c. 22 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com el florí anterior, amb la marca roca heràldica
Pes: 3,42 g Ø= 20 mm Cr/Co-11 RRR

GRUP 5: Llegenda ARAGO REX P. Anys 1368-1386. Llei de 18 quirats

232 **Florí amb rosa de punts(marca de seca). AV.** Barcelona (1368-1387). Llei 18 q. quirats. Talla 68 p. el marc. Volum 2.750 marcs.
a/ com abans amb la marca rosa de punts
r/ +ARAG-O REX.P Llir
Pes: 3,10/3,25/3,42/3,44/3,45/3,47/3,50 g
Ø= 20 mm Cr/Co-22 C

233 Florí amb cap de sarraí (marca d'emissió). AV.
Barcelona (1371-1374). Llei 18 quirats. Talla 68 p. el marc.
Volum 560 marcs.
a/ com abans amb la marca cap de sarraí
r/ +.P.ARA-GO-REX Llir
Pes: 3,44 g Ø= 20 mm Cr/Co-19 U

234 Florí amb creu(marca d'emissió). AV.
Perpinyà (1365-1369). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ com abans amb la marca creu equilateral
r/ +ARAG-OREX P Llir
Pes: - g Ø= - mm Cr/Co-18 U

235 Florí amb rosa d'anells (marca d'emissió). AV.
Perpinyà (1354-1387). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com el florí anterior, amb la marca rosa d'anells
Pes: 3,29/3,26/3,42/3,45/3,48/3,49 g
Ø= 20 mm Cr/Co-16 C

236 Florí amb elm (marca d'emissió). AV.
Perpinyà (1354-1387). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a /i r/ com el florí anterior, amb la marca elm
r/ +ARAG-O REX P
Pes: 3,16/3,41/3,42/3,45/3,47 g
Ø= 20 mm Cr/Co-15 C

237 Florí amb torre (marca de seca). AV.
València (1369-1387). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com el florí anterior, amb la marca torre
Pes: 3,07/3,40/3,42/3,43/3,46 g
Ø= 20 mm Cr/Co-25 C

238 Florí amb corona (marca de seca). AV. València (1369-1387).
Llei 18 q. Talla 68 p. el marc. Volum, més de 1.260 marcs.
a/ i r/ com el florí anterior, amb la marca corona
r/ +ARAG-O REX P
Pes: 3,42 g Ø= 19 mm Cr/Co-28 RRR

239 Florí amb C gòtica (marca de seca). AV.
Saragossa (1369-1372). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com els florins anteriors, amb la marca C gòtica
Pes: 3,39/3,40/3,43/3,44/3,45/3,46 g
Ø= 19 mm Cr/Co-20 R
Variants: contramarca d'escut català en cairó a l'esquerra del sant (Crus.AN-40).

GRUP 6: Divisors. Anys 1368-1386. Llei de 18 quirats.
Talla 136 (mitjos florins) i 272 (quarts de florí) p. el marc.
Tots ARAGO REX P.

240 Mig florí amb rosa d'anells (marca d'emissió), **AV.**
Perpinyà (1364-1387).
a/ S.IOHA-NNES.B.(rosa d'anells) S. Joan, dret, de front, amb creu a la mà
r/ +ARAG-O REX.P Llir
Pes: 1,65/1,67/1,68/1,71/1,73 g
Ø= 16 mm Cr/Co-17 E

241 Mig florí amb C gòtica (marca de seca). **AV.**
Saragossa (1369-1372).
a/ i r/ com el mig florí anterior amb la marca C gòtica
Pes: 1,67/1,68/1,71/1,72/1,73 g
Ø= 16 mm Cr/Co-21 RR

242 Mig florí amb rosa de punts (marca de seca). **AV.**
Barcelona (1369-1387).
a/ i r/ com el mig florí anterior, amb la marca rosa de punts
Pes: 1,63/1,67/1,69/1,74 g
Ø= 15 mm Cr/Co-23 R

243 Mig florí amb torre (marca de seca). **AV.** València (1369-1387).
a/ i r/ com el mig florí anterior, amb la marca torre
Pes: 1,53/1,68/1,70/1,71/1,72 g
Ø= 16 mm Cr/Co-26 E

244 Mig florí amb corona (marca de seca). **AV.**
València (1369-1387).
a/ i r/ com el mig florí anterior, amb la marca corona
Pes: 1,70 g Ø= 16 mm Cr/Co-29 RRR

245 Quart de florí amb rosa de punts (marca de seca). **AV.**
Barcelona (1369-1387).
a/ S.IOHA-NNES.B.(rosa de punts) S. Joan, dret, de front, amb creu a la mà
r/ +ARAG-O REX.P Llir
Pes: 0,82/0,835/0,85 g
Ø= 12 mm Cr/Co-24 RRR

246 Quart de florí amb torre (marca de seca). **AV.**
València (1369-1387).
a/ i r/ com el quart de florí anterior, amb la marca torre
Pes: 0,83/0,84 g Ø= 12 mm Cr/Co-27 RRR

CATALUNYA

247 Croat amb tres flors i cabell fluent. AR.
(1336/40). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +PETRVS:DEI:GRACIA:REX(A, U i T, llatines, sep. 3 punts). Bust coronat a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees on hi ha flors de 5 pètals. Cabell fluent.
r/ -CIVI-TASB-ARCh'-NONA-(A, V i T, llatines) Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 3,15 g (mitjà) Ø= 23,5 mm (mitjà) Crus.CG-2220 C
Variants: r/ CIVI a anell; a/ flors sis pètals; a/ U gòtica; a/ i r/ A, U i V gòtiques; a/ GRCIA; r/ -ACIV; a/ PETBUS; a/ A, U i V gòtiques i sense punts de separació.

248 Croat amb flor/creu/flor i cabell fluent. AR.
(c.1340/45). Llei 11,5 d. Talla 72 p.el marc.
a/ +PETRUS:DEI:GRACIA:REX(A i U, gòtiques, T llatina, sep. 3 punts) Bust coronat a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees amb flors de 5 pètals a les exteriors i creu en la del centre. Cabell fluent.
r/ -CIVI-TASB-ARCh'-NONA-(A i V, gòtiques) Creu de tern. CIVI a anell
Pes: 3,20 g (mitjà) Ø= 24 mm (mitjà) Crus.CG-2223 E
Varietats: r/ CIVI a 3 punts; a/ flors de sis pètals; a/ i/o r/ T gòtica; a/ PETUS; r/ CIV; a/ separació de paraules amb aspes; a/ separació de paraules amb creus.

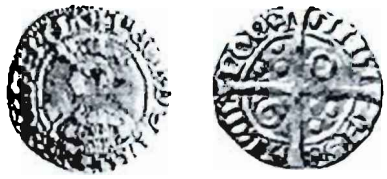
249 Croat amb flor/T/flor. AR.
(c. 1353/57). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +PETRUS:DEI:GRACIA:REX (A,U i T, gòtiques, sep. 3 punts). Bust coronat a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees amb flors de 6 pètals a les exteriors i T en la del centre.
r/ -CIVI-TASB-ARCh'-NONA-(A i V gòtiques) Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 3,14 g Ø= 24 mm Crus.CG-2225 E
Variants: r/ CIVI a anell; a/ flors de 7 pètals; a/ separació paraules amb 3 punts.

250 Croat amb tres flors i cabell amb bucle. AR.
(c. 1362/81). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +PETRUS:DEI:GRACIA:REX(A, U i T, gòtiques, sep 3 punts) Bust coronat a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees amb flors de 7 pètals. Cabell amb bucle.
r/ -CIVI-TASB-ARCK-NONA-(A, V i T, gòtiques) Creu de tern. CIVI a anell.
Pes: - g Ø= 23 mm Crus.CG-2221 R
Nota: els 276 i 277 de Badia amb flors de sis pètals són del tipus amb a..ella a la part central del vestit.

251 Croat amb flor/creu/flor i cabell amb bucle. AR.
(c. 1362/81). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +PETRUS:DEI:GRACIA:REX(A, U i T, gòtiques, sep. 3 punts). Bust coronat a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees amb flors de 6 pètals a les exteriors i creu en la del centre. Cabell amb bucle.
r/ -CIVI-TASB-ARCK-NONA-(A i V gòtiques, T llatina) Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 3,21 g Ø= 23 mm Crus.CG-2224 E
Variants: r/ CIVI a anell; r/ T gòtica; a/ PETRRS; r/ TASI; a/ sense elements de separació de paraules; a/ separació de paraules amb dues flors.

252 Croat amb flor/creu d'anelles/flor. AR.
(c. 1362/81). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +PETRUS:DEI:GRACIA:REX(A, U i T gòtiques, sep. 3 punts) Bust coronat a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees amb flors de sis pètals a les exteriors i una creu feta d'anelletes al mig
r/ -CIVI-TASB-ARCK-NONA-(A i V gòtiques) Creu de tern. CIVI a anell
Pes: - g Ø= 23 mm Crus.CG-2226 U

253 Croat amb flor/anell/flor. AR.
(c. 1362/81). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +PETRUS:DEI:GRACIA:REX(A,V i T gòtiques, sep. 3 punts) Bust coronat i amb bucle a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees amb flors de 6 pètals a les exteriors i anell o bé O a la del mig
r/ -CIVI-TASB-ARCh'-NONA-(A i V gòtiques) Creu de tern. CIVI a anell
Pes: - g Ø= 24 mm Crus.CG-2227 RRR

254 Croat amb flor/3 flors/flor. AR.
(c. 1381). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ PETRUS:DEI:GRACIA:REX(A,U i T gòtiques, sep. per 2 flors) Bust coronat a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees amb flors de 6 pètals a les exteriors i grup de 3 flors a la del mig
r/ -CIVI-TASB-ARCh'-NONA-(A i V gòtiques). Creu de tern. CIVI a anell
Pes: - g Ø= 23,8 mm Crus.CG-2222 U

255 **Mig croat amb flor/creu/flor. AR.**
(c. 1362/81). Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ +PETRUS:DEI:GRACIA:REX(A,V i T gòtiques, sep. 3 punts) Bust coronat a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees amb flors de 6 pètals a les exteriors i creu al del mig
r/ -CIVI.TASB-ARCK-NONA-(A i V gòtiques)
Creu de tern. CIVI a anell
Pes: 1,60 g Ø= 21 mm Crus.CG-2228 RRR
Variants: r/ CIVI a 3 punts.

256 **Mig croat amb flor/anell/flor. AR.**
(c. 1362/81), Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ +PETRUS:DEI:GRACIA:REX (A,U i T gòtiques, sep. 3 punts) Bust coronat a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees amb flors de 6 pètals als exteriors i anell o bé O al centre.
r/ -CIVI-TASB-ARCh'-NONA-(A I V gòtiques)
Creu de tern. CIVI a anell
Pes: 1,52 g Ø= 19 mm Crus.CG-2229 U

257 **Diner de cap petit i bust com una base o banda. A i V llatines. Bi.** (Primeres emissions). Llei 3 diners, Talla 18 s. el marc.
a/ +PETRVS REX Efigie coronada a l'esquerra amb un bust format per una base o banda a voltes ratllada o dentada de baix
r/ -BA-QI-NO-NA Creu de tern. BA a 3 punts
Pes: 0,90/1/1,06/1,10 g Ø= 17 mm Crus.CG-2230 C
Variants: r/ BA a anell; a/ A gòtica; a/ S al revés.

258 **Diner de bust amb sèrie de punts. A i V llatines. Bi.**
(Primeres emissions). Llei 3 d. Talla 18 s. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, però bust ornat amb una sèrie o banda de punts
Pes: 0,93/1,01/1,04/1,05 g Ø= 16,8 mm Crus.CG-2231 C
Variants: r/ BA a anell; a/ U gòtica; a/ forma +PETRRS

259 **Diner amb bust amb tres àrees amb punts. A i V llatines. Bi.**
(Primeres emissions). Llei 3 d. Talla 18 s. el marc.
a/ i r/ semblant els anteriors amb el bust incicat. r/ BA a anell.
Pes: 0,96 g Ø= 17,2 mm Crus.CG-2233 C

260 **Diner amb coll dentat. A i V llatines. Bi.**
(Primeres emissions). Llei 3 d. Talla 18 s. el marc.
a/ i r/ com els anteriors, amb el coll indicat.
Pes: 1,18/1,23 g Ø= 17 mm Crus.CG-2235 C
Variants: r/ BA a anell.

261 **Diner** amb bust imperceptible. A i V llatines. **Bi.**
(Primeres emissions). Llei 3 d. Talla 18 s. el marc.
a/ i r/ com els anteriors, amb el bust indicat
Pes: 0,82 g Ø= 16 mm Crus.CG-2236 C

262 **Diner** de bust amb sèrie d'anells. A llatina, U gòtica. **Bi.**
(Mitjan regnat). Llei 3 d. Talla 18 s. el marc.
a/ i r/ com els anteriors, amb el bust indicat
Pes: 1,10 g Ø= 17 mm Crus.CG-2232 C

263 **Diner** amb bust amb tres àrees amb anells. A llatina, U gòtica.
Bi. (Mitjan regnat). Llei 3 d. Talla 18 s. el marc.
a/ i r/ com els anteriors amb el bust indicat.
Pes: 1,10 g Ø= 16 mm Crus.CG-2234 C

264 **Diner** amb bust amb banda ampla limitada pel vestit. A i U gòtiques. **Bi.** (Finals regnat). Llei 3 d. Talla 18 s. el marc.
a/ i r/ com els anteriors, amb el bust indicat, r/ BA a anell
Pes: 1,16 g Ø= 16 mm Crus.CG-2237 C
Variants: a/ +PETRS i r/ BA a 3 punts.

265 **Diner** de llegenda retrògrada a l'anvers. **Bi.**
(Finals regnat). Llei 3 d. Talla 18 s. el marc.
a/ i r/ com els anteriors, amb la llegenda indicada.
Pes: 1,16 g Ø= 16 mm Crus.CG-2238 RR

266 **Òbol** de cap petit i bust com una base o banda. A i V llatines.
Bi. (Principis regnat). Llei 3 d. Talla 36 s. el marc.
a/ +PETRVS REX Efígie coronada a l'esquerra amb el bust indicat
r/ -BA-QI-NO-NA- Creu de tern. BA a 3 punts
Pes: 0,47/0,57 g Ø= 13 mm Crus.CG-2239 C
Variants: r/ BA a anell.

267 **Òbol** de bust amb tres àrees ornades per punts. A i V llatines.
Bi. (Principis regnat). Llei 3 d. Talla 36 s. el marc.
a/ i r/ com els anteriors amb el bust indicat
Pes: 0,37 g Ø= 12 mm Crus.CG-2241 C

268 **Òbol** amb coll dentat. A i V llatines. **Bi.**
(Principis regnat). Llei 3 d. Talla 18 sous el marc.
a/ i r/ com els anteriors amb el coll indicat
Pes: 0,31 g Ø= 13,2 mm Crus.CG-2243 C

269 **Òbol** de bust amb sèrie de punts. A llatina, U gòtica. **Bi.**
(Mitjan regnat). Llei 3 d. Talla 36 s. el marc.
a/ i r/ com l'anterior amb el bust indicat
Pes: 0,40 g Ø= 12 mm Crus.CG-2240 C
Variants: a/ +ETRUS

270 Òbol de bust amb tres àrees ornades d'anells. A llatina, U gòtica. Bi. (Mitjan regnat). Llei 3 d. Talla 36 s. el marc.
a/ i r/ com els anteriors amb el bust indicat
Pes: 0,51 g Ø= 13 mm Crus.CG-2242 C

MALLORCA

271 Ral d'or amb rosa (mestre Pere Roig, 1343-1348). AV.
Llei 23,5 q. Talla 60 p. el marc.
a/ +PETRUS:DEI:GRACIA:ARAGONUM (sep. per dues creus). Rei sedent al tron portant ceptre i globus crucífer. A la seva esquerra una rosa. Orla lobulada.
r/ +ET:MAIORIC-ARUM:REX(escudet català, sep. per dues creus). Creu de doble travesser amb rosa a dalt. Orla lobulada.
Pes: 3,84 g Ø= 24,2 mm Crus.CG-2244 RRR

272 Ral d'or amb llir (mestre Bartomeu Tarí, 1355-1362). AV.
Llei 23,5 q. Talla 60 p. el marc.
a/ i r/ com el ral anterior, amb una T als peus del rei
Pes: 3,82/3,84/3,88 g Ø= 25 mm Crus.CG-2245 R
Variants: r/ +ARAGONUM:ET:MAIORICARUM;
a/ +PETRUS:DEI:GRACIA:REX (escudet), r/ com la primera variant.

273 Ral d'or amb 3 roses (mestre Joan Roig, 1362-1364). AV.
Llei 23,5 q. Talla 60 p. el marc.
a/ +(escudet)PETRUS:DEI:GRACIA:REX (escudet, sep. 2 creus). Rei sedent com abans, tres roses a l'esquerra, una B als peus.
r/ +ARAGONUM:ET-MAIORICARUM Creu com abans
Pes: 3,84/3,86 g Ø= 24 mm Crus.CG-2246 RRR

274 Ral d'or amb escut català apuntat (1364-1368?). AV.
Llei 23,5 q. Talla 60 p. el marc.
a/ i r/ com el ral anterior amb l'escudet apuntat i una P als peus del rei
Pes: 3,35/3,74 g Ø= 24 mm Crus.CG-2247 RRR

275 Ral d'or amb sabata (mestre Pere Sabater, c.1379-c.1381). AV. Llei 23,5 q. Talla 60 p. el marc.
a/ i r/ com el ral anterior, amb la marca sabata i una rosa als peus del rei
Pes: 3,87 g Ø= 24,8 mm Crus.CG-2248 RRR

276 Ral d'or amb petxina (mestre Jaume Eimeric, 1368-1387). AV. Llei 23,5 q. Talla 60 p. el marc.
a/ i r/ com el ral anterior, amb la marca petxina i r/ separació amb 2 anells i marques de petxina als extrems del travesser inferior de la creu
Pes: 3,84/3,87/3,88 g Ø= 25 mm Crus.CG-2249 E
Variants: r/ orla de doble traç; a/ i r/ orla de doble traç.

277 Mig ral d'or amb rosa (mestre Pere Roig, 1343-1348). AV. Llei 23,5 q. Talla 120 p. el marc.
a/ +P':DEI:GRACIA:ARAGONUM
Rei com en els rals. Rosa a l'esquerra.
r/ +ET:MAIORIC-ARUM:REX (escudet català en cairó)
Creu com als rals
Pes: 1,87/1,91 g Ø= 18 mm Crus.CG-2250 R

278 Mig ral d'or amb llir (mestre Bartomeu Tarí, 1355-1362). AV. Llei 23,5 q. Talla 120 p. el marc.
a/ i r/ com el mig ral anterior, amb la marca llir i T als peus del rei
Pes: 1,85/1,89/1,93 g Ø= 20 mm Crus.CG-2251 R
Variants: a/ +PETRUS:DEI:GRACIA:REX (escudet)
r/ +ARAGONUM ET-MAIORICARUM

279 Mig ral d'or amb 3 roses (mestre Joan Roig, 1362-1364). AV. Llei 23,5 q. Talla 120 p. el marc.
a/ +(escudet)PETRUS:DEI:GRACIA:REX:(escudet)
Rei com abans. B als peus
r/ +ARAGONUM ET-MAIORICARUM Creu de doble travesser com abans
Pes: 1,88 g Ø= 19 mm Crus.CG-2252 U

Nota: és molt probable l'existència de mitjos rals amb marca escudet català apuntat.

280 Mig ral d'or amb sabata (mestre Pere Sabater, c.1379-c.1381). AV. Llei 23,5 q. Talla 120 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, amb escudet al final de la llegenda del revers i rosa als peus del rei.
Pes: 1,93 g Ø= 19 mm Crus.CG-2253 U

281 Mig ral d'or amb petxina (mestre Jaume Eimeric, 1368-1387). AV. Llei 23,5 q. Talla 120 p. el marc.
a/ i r/ com el 2251, amb marca petxina a l'anvers i petxines al revers als costats del travesser de baix.
Pes: 1,55/1,79/1,94 g Ø= 19 mm Crus.CG-2254 E
Variants: a/ amb GRACIAA; r/ orla de doble traç; a/ i r/orla de doble traç.

282 Quart de ral d'or amb rosa (mestre Pere Roig, 1343-1348). AV. Llei 23,5 q. Talla 240 p. el marc.
a/ +P⁻:DEI:GRACIA:ARAGONU Rei com abans
r/ +ET MAIORIC-ARUM:REX Creu de doble travesser com abans
Pes: 0,90/0,92 g Ø= 14,3 mm Crus.CG-2255 E
Variants: a/ acaba ARAGONUM; a/ acaba ARAGON'; sense orles lobulades; a/ ET:MAIORICARUM:RE, r/ +P':DEI:GRACIA:ARAGON (escudet cairó)

283 Quart de ral d'or amb llir (mestre Bartomeu Tarí, 1355-1362). AV. Llei 23,5 q. Talla 240 p. el marc.
a/ +P':DEI:GRACIA:ARAGONUM (llir) Rei com abans amb llir a l'esquerra
r/ +ET MAIORIC-ARUM:REX (escudet) Creu de doble travesser. Llir a sobre
Pes: 0,95 g Ø= 13,8 mm Crus.CG-2256 R

284 Quart de ral d'or amb 3 roses (mestre Joan Roig, 1362-1364). AV. Llei 23,5 q. Talla 140 p. el marc.
a/ +PETRUS DEI GRACIA REX Rei com abans amb 3 roses a esq.
r/ +ARAGONUM ET-MAIORICAR Creu com abans amb 3 roses a dalt
Pes: 0,77 g Ø= 14 mm Crus.CG-2257 U

Nota: és gairebé segur que hi ha quarts de ral amb marca d'escudet català apuntat

285 Quart de ral d'or amb sabata (mestre Pere Sabater, c.1379-c.1381). AV. Llei 23,5 q. Talla 240 p. el m.
a/ i r/ semblant a l'anterior, amb MAIORICARUM i la marca indicada
Pes: 0,97 g Ø= 12,3 mm Crus.CG-2258 RR
Variants: r/ MAIORICARV i escudet al final de les llegendes d'a/ i r/

286 Quart de ral d'or amb petxina (mestre Jaume Eimeric, 1368-1387). AV. Llei 23,5 q. Talla 240 p. el marc.
a/ i r/ semblant a l'anterior amb la marca petxina indicada, que al r/ és als extrems del travesser de baix, de la creu.
Pes: 0,95/0,96 g Ø= 14 mm Crus.CG-2259 E
Variants: r/ orla de doble traç; a/ i r/ orla de doble traç.

287 Octau de ral d'or amb sabata (mestre Pere Sabater, c.1379-c.1381). AV. Llei 23,5 q. Talla 480 p. el marc.
a/ P':DEI GR-ACIA:RX Rei sedent com abans, sense orla i tallant llegendes
r/ +ARAG:ET-MAIORIC Creu com abans amb sabata a baix i a l'esquerra
Pes: 0,61 g Ø= 12,2 mm Crus.CG-2260 RRR

288 Octau de ral d'or amb petxina (mestre Jaume Eimeric, 1368-1387). **AV.** Llei 23,5 q. Talla 480 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior amb la marca indicada, però només al r/
Pes: 0,47/0,50/0,55 g Ø= 10 mm Crus.CG-2261 E
Variants: a/ DI i petxina a l'esquerra del rei; r/ la petxina a baix i a la dreta.

Nota: se sap que es fabricaren rals o mitjos rals de plata amb marca rosa. No retrobats.

289 **Ral** amb petxina (mestre Jaume Eimeric, 1368-1387). **AR.** Llei 11 d. Talla 60 p. el marc.
a/ +PETRUS:DEI:GRACIA:REX Bust de front entre petxines i orla lobulada
r/ +ARAGONUM:ET-MAIORICARUM Creu llatina amb petxines als espais i orla lobulada
Pes: 3,70/3,78/3,80 g Ø= 25 mm Crus.CG-2262 R
Variants: a/ amb GRACIAA

290 **Mig ral** amb petxina (mestre Jaume Eimeric, 1368-1387). **AR.** Llei 11 d. Talla 120 p. el marc.
a/ i r/ com el ral anterior
Pes: 1,66/1,74/1,88 g Ø= 19,7 mm Crus.CG-2263 RR
Variants: r/ E en lloc de ET; r/ AR nexades.

291 **Octau de ral** amb petxina (mestre Jaume Eimeric, 1368-1387). **AR.** Llei 11 d. Talla 480 p. el marc.
a/ +P':DEI GRACIA:REX Bust de front entre dues petxines
r/ +ARAGO-MAIORI Creu llatina amb petxines als espais
Pes: 0,48 g Ø= 15 mm Crus.CG-2264 U

292 **Dobler** amb rosa (mestre Pere Roig, 1343-1348). **Bi.** Talla 28 s. el marc.
a/ +P'DEI GRA ARAGON Bust de front entre roses
r/ +ET MAIOR-ICAR REX Creu llatina que talla per baix
Pes: 1,43/1,62/1,64 g Ø= 20,2 mm Crus.CG-2265 RR

293 **Diner** amb roses (mestre Pere Roig, 1343-1348). **Bi.** Talla 56 s. el marc.
a/ i r/ com el dobler
Pes: 0,89 g Ø= 17,1 mm Crus.CG-2266 RRR

294 **Malla.** Bi. Talla 112 s. el marc.
a/ ARAGO en lloc de ARAGON, r/com els anteriors
Pes: - g Ø= 13,2 mm Crus.CG-2267 U

SARDENYA

295 Alfonsí d'escut apuntat i amb pals de doble traç (com els d'Alfons III). AR. Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +PETRVS ARAGON ET SARDIN REX Escut català apuntat, amb pals de doble traç, roses al voltant de 5 pètals i orla lobulada.
r/ +FORTITVDO ET LAVS MEA DOMIVS Creu interior amb flors de 5 pètals als espais i orla lobulada
Pes: 3,12 g Ø= 25 mm Crus.CG-2268 RRR

296 Alfonsí d'escut apuntat, pals de traç simple i bon art. AR. Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ com l'anterior, amb flors de 6 pètals i pals de l'escut simples. T llatina
r/ com l'anterior, acabant DNS i flors de 6 pètals. T llatina
Pes: 3,04/3,12/3,18 g Ø= 25 mm Crus.CG-2269 RRR
Variants: la T gòtica.

297 Alfonsí semblant a l'anterior, d'art pitjor. Possible emissió rebel. AR.
a/ i r/ com l'anterior, però l'escut sol ésser pla de dalt (no arquejat) i sobresurten els extrems. Tot ell, a més, d'art inferior.
Pes: 2,76 g Ø= 24 mm Crus.CG-2270 R

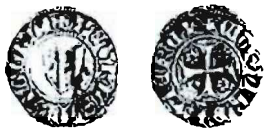
298 Alfonsí d'escut en cairó amb roses als espais. AR.
Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +PETRVS:DEI:GRACIA:REX Escut català en cairó, gran i voltat de 4 roses dins d'orla lobulada. Bon art.
r/ +ARAGONVM:ET:SARDINIE Creu amb corones als espais i orla lobulada
Pes: 3,08/3,14 g Ø= 26 mm Crus.CG-2271 RRR
Variant: r/ les corones disposades verticalment.

299 Alfonsí d'escut en cairó, sense roses i de mal art. Possible emissió rebel. AR.
a/ i r/ semblant a l'anterior, amb les variacions indicades
Pes: 3,20/3,22/3,30 g Ø= 27 mm Crus.CG-2272 R
Variants: a/ GRACI; a/ GRACIAA; r/ les corones disposades verticalment.

300 Mig alfonsí. AR. Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ i r/ com l'alfonsí 296
Pes: 1,51 g Ø= 20 mm Crus.CG-2273 RR

301 **Alfonsí menut. Bi.** Talla 27 s. el marc.
a/ +PETRVS ARAGONVM Escut català apuntat
r/ +ET SARDINIE REX Creu interior amb roses als espais
Pes: 0,48/0.60 g Ø= 16 mm Crus.CG-2274 RR

302 **Mig alfonsí menut. Bi.** Talla 54 s. el marc.
a/ i r/ com l'alfonsí menut
Pes: 0,29 g Ø= 9 mm Crus-CG-2275 U

ARAGÓ

303 **Diner jaquès. Bi.** Llei 1,5 d. Talla 25,5 p. el marc.
Volum c. 2.000 marcs.
a/ ARA-GON Bust coronat a la dreta que talla per baix
r/ PETRUS DI GRA REX Creu de doble travesser
Pes: 0,99/1,10/1,20/1,29 g Ø= 18 mm Crus.CG-2276 C
Variants: r/ amb DEI; a/ARAG-ONUM , r/ amb DEI;
r/PETTRUS DI GRA RE'

JOAN I (1387-1396)

Monedes de curs general

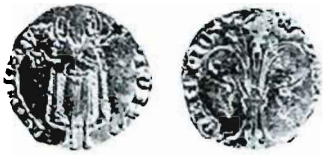
304 **Timbre d'or. AV.** Perpinyà. Llei 23,5 q. Talla 58 p. el marc.
a/ IOANES:DEI:GRA-REX:ARAGONVM Rei dret, de front, amb ceptre i globus crucífer. Talla per baix la llegenda.
r/ +APREENDE:ARMA:IN:ADIVTORVM Elm superat de drac sobre armes catalanes de forma arrodonida
Pes: 3,50/3,80 g Ø= 27 mm Crus.CG-2277 RRR
Variants: a/ la figura talla la llegenda per dalt.

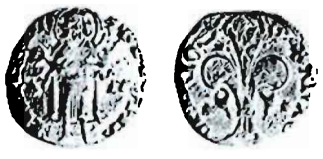
305 **Florí amb creu equilateral (marca de seca). AV.**
Barcelona (1387?). Llei 18 quirats. Talla 68 p. el marc.
a/ S.IOHA-NNES.B.(creu equilateral) S. Joan, dret, de front, amb creu a la mà
r/ +ARAG-O REX IO Llir
Pes: 3,40 g Ø= 19 mm Cr/Co-30 RRR

306 **Florí amb creu sobre pal (marca de seca). AV.**
Barcelona (1387-1396). Llei 18 q. Talla 68p. el marc.
a/ com abans amb la marca creu sobre pal, r/ com abans
Pes: 3,43/3,44/3,46 g Ø= 19 mm Cr/Co-31 RRR

307 **Florí amb corona (marca de seca). AV.** València (1387-1396). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com abans amb la marca indicada
Pes: 3,42/3,44/3,45/3,46/3,49 g
Ø= 20 mm Cr/Co-33 E

308 **Florí amb M gòtica (marca de seca). AV.**
Mallorca (1390-1396). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com abans, amb la marca indicada. A més, en el camp de cada cara, marques petxines acantonant el sant i el llir, marca del mestre Jaume Eimeric.
Pes: 3,14/3,36/3,40/3,45/3,46 g
Ø= 19 mm Cr/Co-35 C
Variants: contramarca d'un escut català en cairó a l'esquerra del sant.

309 **Mig florí amb creu sobre pal (marca de seca). AV.** Barcelona (1387-1396). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com el florí 306
Pes: 1,72 g Ø= 15 mm Cr/Co-32 RRR

310 **Mig florí amb corona (marca de seca). AV.** València (1387-1396). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com el florí 307
Pes: 1,65/1,70/1,72/1,74/1,75 g
Ø= 15 mm Cr/Co-34 R

311 **Mig florí amb M gòtica (marca de seca). AV.** Mallorca (1390-1396). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com el florí 308
Pes: 1,62/1,67/1,71/1,72/1,73 g
Ø= 16 mm Cr/Co-36/37 C
Variant: r/ no porta les petxines acantonant el llir.

312 **Doble coronat de bust ample. A gòtiques. Bi ric. Perpinyà.** Llei 5 d. Talla 70 p. el marc.
a/ +IOANNES:REX:ARAGONVM(sep.2 creus)
Bust coronat a l'esquerra
r/ +DNS:PTECTOR:MEVS:nADIVT Escut català en cairó en orla lobulada
Pes: 2,58/2,68/2,98 g
Ø= 28 mm Crus.CG-2285 RRR

313 **Doble coronat de bust estret. A llatines. Bi ric. Perpinyà.** Llei 5 d. Talla 70 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, amb les A llatines
Pes: 2,80 g Ø= 27,5 mm Crus.CG-2286 RRR

314 **Coronat de bust ample. A gòtiques. Bi ric.** Perpinyà. Llei 5 d. Talla 140 p. el marc.
a/ i r/ com el doble 313, a/ ADIVTO, r/ dos globus davant i darrera el bust
Pes: 1,28/1,52 g Ø= 20,8 mm Crus.CG-2287 RRR

315 **Coronat anònim. Bi ric.**
Perpinyà. Llei 5 d. Talla 140 p. el marc.
a/ +DNS'PTECTOR MEVS3 ADIVTO Bust a esquerra entre grups de 2 globus
r/ +DNS'PTECTOR+MEVS3 ADIVTO Armes catalanes en cairó. Orla lobulada
Pes: 1,30 g Ø= 23 mm Crus.Quinzet.2 RRR

316 **Coronat de bust estret. A llatines. Bi ric.**
Perpinyà. Llei 5 d. Talla 140 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, amb ADIVT i el bust indicat
Pes: 1,37 g Ø= 23,2 mm Crus.CG-2288 RRR
Variants: a/ +IOAN.DEI.GRA.REX.ARAGO (sep. aspes), r/ ADIVTO.

317 **Mig coronat o malla. Bi ric.**
Perpinyà. Llei 5 d. Talla 280 p. el marc.
a/ i r/ semblant al coronat (coneguts només dos exemplars malmesos)
Pes: (0,60) g Ø= 16 mm Crus.CG-2289 RRR

MALLORCA

Nota: és pràcticament segura l'existència de rals d'or, de moment no retrobats

318 **Ral amb petxines (mestre Jaume Eimeric, 1387-1396). AR.** Llei 11 d. Talla 60 p. el marc. Volum 9.500 marcs junt amb el 320.
a/ +IOhANNES:DEI:GRACIA:REX Bust de front entre petxines. Orla lobulada
r/ +ARAGONUM:ET-MAIORICARUM Creu llatina amb petxines als espais que talla la llegenda i dins d'orla lobulada
Pes: 3,52/3,59/3,63 g Ø= 25 mm Crus.CG-2290 RRR
Variants: a/ amb GRACIAA.

319 **Mig ral amb petxines (mestre Jaume Eimeric, 1387-1396). AR.** Llei 11 d. Talla 120 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior
Pes: 1,60/1,65/1,70/1,97 g
Ø = 20 mm Crus.CG-2291 RRR
Variants: r/ E MAIORICARUM.

320 Octau de ral amb petxines (mestre Jaume Eimeric, 1387-1396). AR. Llei 11 d. Talla 480 p. el marc. Volum 500 marcs.
a/ +IO.DEI.GRACIA.REX Bust de front entre petxines
r/ +ARAGO:ET-MAIORI Creu llatina amb petxines als espais
Pes: 0,47 g Ø= 14,5 mm Crus.CG-2292 RRR
Variants: r/ E en lloc de ET.

VALÈNCIA

321 Ral. AR. (1394). Llei 11 d. Talla 68 p. el marc.
a/ +IOANES:DEI:GRACIA:REX:ARAGO Bust de front en orla lobulada
r/ +VALENCIE:MAIORICARUM:SAR Armes de València en orla lobulada
Pes: 3.02/3,03 g Ø = 25 mm Crus.CG-2293 RR
Nota: els rals de Joan II tenen el bust més petit i la forma IOHANES.

SARDENYA

322 Pitxol. Bi. Càller. Talla 30 s. el marc. Volum 1.000 marcs.
a/ +IOANNES ARAGO Armes catalanes en cairó
r/ +ET:SARDINIE:REX Creu interior amb punts als espais
Pes: 0,68/0,82 g Ø = 15 mm Crus.CG-2294 RRR
Variants: r/ +REX.ET.SARDINIE.

MARTÍ I (1396-1410)

Monedes de curs general

323 Florí amb B (marca de seca). AV. Barcelona (1396-1398). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/S IOHA-NNES.B.B S. Joan, de front, portant una creu
r/ +ARAGO-REX MAR (A i R nexades) Llir
Pes: 3,39 g Ø= 20 mm Cr/Co-38 RRR

324 Florí amb escac en cairó (marca de seca i del tresorer Desplà). AV. Barcelona (1398-1410). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com abans, amb la marca indicada
Pes: 3,36/3,37/3,42/3,44/3,45 g
Ø= 20 mm Cr/Co-39/40 R
Variants: r/ MA; r/ MR; r/ M; a/ contramarca escut català en cairó a l'esquerra

325 Florí amb corona (marca de seca). **AV.** València (1398-1410). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, amb la marca corona i forma MR al revers
Pes: 3,42/3,43 g Ø= 20 mm Cr/Co-42 RR

326 Florí amb corona (marca de seca) i cairó tallat en aspa (tresorer Desplà). **AV.** València (1398-1410). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, amb el cairó a la dreta dels peus de S. Joan a l'anvers
Pes: 3,38/3,40/3,41/3,43/3,45/3,46 g
Ø= 20 mm Cr/Co-44 C
Variants: r/ M en lloc de MR (RR)

327 Florí amb M gòtica (marca de seca) i petxines (mestre Eimeric). **AV.** Mallorca. (1396-1398). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, amb forma MAR al r/ i les marques indicades
Pes: 3,45 g Ø= 19 mm Cr/Co-46/48 RR
Variants: a/ escut català en cairó a l'esquerra del sant.

328 Florí amb M gòtica (marca de seca) i escac-T sobre petxina (tresorer Desplà-mestre Pelegrí). **AV.**
Mallorca (1398-1399). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, amb les marques indicades. Al revers cairó tallat en aspa.
Pes: 3,33/3,34/3,38/3,43/3,48 g
Ø = 20 mm Cr/Co-50/51/52 RRR
Variants: r/ cairó tallat en aspa en lloc de l'escac; r/ una T sobre l'escac.

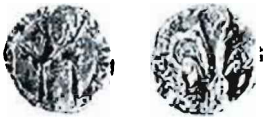

329 Florí amb M gòtica (marca de seca) i escac-petxina (tresorer Desplà-mestre Eimeric). **AV.**
Mallorca (1399-1409). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com els anteriors, amb les marques indicades. Al r/ cairó tallat en aspa
Pes: 3,29/3,34/3,42/3,45/3,49 g
Ø = 20 mm Cr/Co-54-57 C
Variants: r/ ARGO; a/ sense marca de seca i E de IOHANNES, girada; a/ sense marques; r/ petxina-cairó en lloc de cairó-petxina; r/ ARAGOO

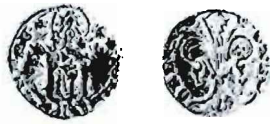

330 Florí amb M gòtica (marca de seca) i escut català en cairó-cairó partit en aspa (Procuradoria reial-tresorer Desplà). **AV.**
Mallorca (1409). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com els anteriors amb les marques indicades
Pes: 3,36/3,41 g Ø= 18 mm Cr/Co-60/61 RRR
Variants: a/escac en lloc de cairó partit en aspa

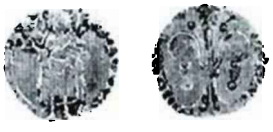
331 **Florí** amb M gòtica (marca de seca) i escac-bou (tresorer Desplà-mestre Lloscos) **AV.** Mallorca (1409-1413). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com els anteriors amb les marques indicades
Pes: 3,42 g Ø= 19 mm Cr/Co-63 RR

332 **Mig florí** amb cairó tallat en aspa (marca de seca i del tresorer Desplà). **AV.** Barcelona (1396-1398). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ S.IOHA-NNES B (cairó tallat en aspa) S. Joan com abans
r/ +ARAGO-REX M Llir
Pes: 1,67/1,68/1,69/1,70 g
Ø = 15 mm Cr/Co-41 RR
Variants: r/ forma M en lloc de MA

333 **Mig florí** amb corona (marca de seca). **AV.** València (1396-1398). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, amb la marca indicada
Pes: 1,70/1,71 g Ø= 15 mm Cr/Co-43 R

334 **Mig florí** amb corona (marca de seca) i cairó (tresorer Desplà). **AV.** València (1398-1410). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior i a/ cairó partit en aspa a la dreta dels peus de S. Joan
Pes: 1,60 g Ø= 15,5 mm Cr/Co-45 RRR

335 **Mig florí** amb M gòtica (marca de seca) i petxines a les dues cares (mestre Eimeric) **AV.** Mallorca (1396-1398). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com abans, forma MAR al r/ i petxines acantonant les figures de cada cara
Pes: 1,70 g Ø= 16 mm Cr/Co-47 RRR

336 **Mig florí** amb M gòtica (marca de seca) i cairó-cairó; T-T (tresorer Desplà i mestre Pelegrí). **AV.** Mallorca (1398-1399). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com abans, forma M, i a/ cairons partits en aspa acantonant s. Joan i r/ T-T als costats del llir.
Pes: 1,64 g Ø= 15 mm Cr/Co-49 U

337 **Mig florí** amb M gòtica (marca de seca) i cairó-T sobre petxina (tresorer Desplà - mestre Pelegrí). **AV.** Mallorca (1398-1299). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com abans amb les marques indicades acantonant
Pes: 1,67 g Ø= 17 mm Cr/Co-53 U

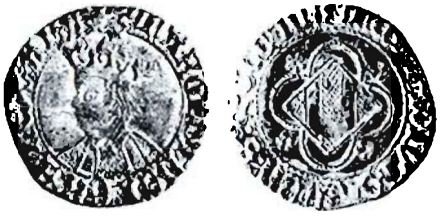
338 Mig florí amb M gòtica (marca de seca) i cairó-petxina (tresorer Desplà-mestre Eimeric). **AV.** Mallorca (1399-1409). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com abans, amb les marques indicades acantonant
Pes: 1,72/1,73/1,75 g Ø= 16 mm Cr/Co-58/59 RR
a/ les marques només a aquesta cara, acantonant s. Joan.

339 Mig florí amb M gòtica (marca de seca) i escudet català en cairó-cairó partit en aspa (Procuradoria reial-tresorer Desplà). **AV.** Mallorca (1409). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com abans amb les marques indicades acantonant
Pes: 1,72 g Ø= 17 mm Cr/Co-62 RRR

340 Mig florí amb M gòtica (marca de seca) i cairó-bou (tresorer Desplà-mestre Lloscos). **AV.** Mallorca (1409-1413). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/i r/ com abans amb les marques indicades acantonant
Pes: 1,71,72/1,73 g Ø= 16 mm Cr/Co-64 R

341 Doble coronat. Bi ric.
Perpinyà (1409). Llei 4 d. Talla 74 p. el marc.
a/ +MARTINVS:DEI:GRA:REX:ARAG Bust coronat, a l'esquerra
r/ +DNS PTECTOR:MEVS:ADIVTOR (sep.creus) Armes catalanes en cairó en orla lobulada.
Pes: 2,97 g Ø= 27,5 mm Crus.CG-2313 RRR
Variants: a/ forma MARTIN9 i
r/ +DNS:PTECTOR:ME9:3ADIVTOR

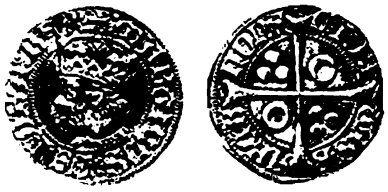

342 Coronat. Bi ric. Perpinyà (1409). Llei 4 d. Talla 148 p. el marc.
a/ +MARTIN9:DEI:GRA:REX:A Bust cor. a l'esquerra. Dos globus als costats
r/ +DNS:PTECTOR:ME9:3AIDV Armes catalanes com al doble coronat
Pes: 1,48/1,52 g Ø= 21 mm Crus.CG-2314 RRR

CATALUNYA

343 Croat amb corona caiguda. **AR.** (1398). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc. Volum 100 marcs, junt amb el 348.
a/ +MARTINVS:DEI:GRACIA:REX (lletres gòtiques, sep.2 aspes) Bust coronat a l'esquerra. La corona molt inclinada cap al clatell.
r/ -CIVI-TAS.B-ARCh'-NONA(lletres gòtiques) Creu de tern. CIVI a anell
Pes: 2,70/3,21/3,15 g Ø= 24,2 mm Crus.CG-2315 RRR
Variants: a/ separació per punts. GR.A per GRACIA.

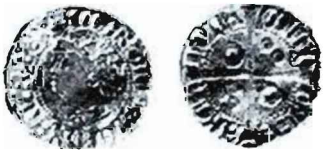
344 Croat: corona amb florons interiors amb creueta, cap quadrangular, bust gran. **AR.** (d. 1407). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +.MARTINUS:DEI:GR'A:REX: (lletres gòtiques) Bust coronat a l'esquerra
r/ -CIVI-TAS:B-ARCK-NONA-(lletres gòtiques) Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 3,20 g (mitjà) Ø= 24 mm (mitjà) Crus.CG-2316 R
Variants: r/ CIVI anell; a/ i r/ la separació de paraules amb dues creuetes.

345 Croat: corona amb florons interiors amb perla, cap quadrangular, bust petit. **AR.** (d. 1407). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ i r/ semblant a l'anterior, però al r/CIVI a anell.
Pes: - g Ø= 24 mm Crus.CG-2317 RRR
Variants: r/ amb TAS:B.

346 Croat: corona amb florons interiors amb perla, cap esvelt, bust regular. **AR.** (d. 1407). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ i r/ semblant als croats anteriors, r/ CIVI a 3 punts
Pes: 3,20 g (mitjà) Ø= 26 mm (mitjà) Crus.CG-2318 E
Variants: r/ CIVI a anell.

347 Mig croat amb corona caiguda. **AR.** (1398). Llei 11.5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +MARTINUS:DEI:GRACIA:REX (lletres gòtiques) Bust coronat a l'esquerra
r/ -CIVI-TASB-ARCK-NONA-(lletres gòtiques) Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 1,44/1,49 g Ø= 20 mm Crus.CG-2319 RRR

348 Mig croat amb corona normal. **AR.** (d. 1407). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, amb GR'A per GRACIA a l'anvers
Pes: 1,48/1,58 g Ø= 20 mm Crus.CG-2320 RR
Variants: r/ CIVI a anell.

MALLORCA

349 Ral amb petxines. **AR.** (1407-1409 mestre Eimeric). Llei 11 d. Talla 68 p. el marc.
a/ +MARTINVS+DEI+GRACIA+REX: Bust coronat de front, entre petxines. Orla lobulada
r/ +ARAGONVM ET-MAIORICARVM Creu llatina amb petxines als espais, que talla per baix. Orla lobulada
Pes: 3,15 g Ø= 24,6 mm Crus.CG-2321 R
Variants: a/ DE; r/ MAIORICARV.

350 **Ral** amb escudets catalans encairó. **AR.** (1409 procurador reial). Llei 11 d. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ semblant als anteriors, amb escudets
Pes: 3,29 g Ø= 24 mm Crus.CG-2323 RRR

351 **Ral** amb bous. **AR.** (1409-1410 mestre Lloscos). Llei 11 d. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ semblant a l'anterior amb bous
Pes: 3 g Ø= 22,5 mm Crus.CG-2322 R
Variants: a/ DE.

352 **Mig ral** amb petxines. **AR.** (1407-1409 mestre Eimeric). Llei 11 d. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com els rals anteriors, amb petxines
Pes: 1,50/1,52 g Ø= 19 mm Crus.CG-2324 R
Variants: r/ amb MAIORICARU.

353 **Mig ral** amb escudets catalans en cairó. **AR.** (1409 procurador Reial). Llei 11 d. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ semblant a l'anterior, amb escudets
Pes: - g Ø= 20 mm Crus.CG-2326 U

354 **Mig ral** amb bous. **AR.** (1409-1410 mestre Lloscos). Llei 11 diners. Talla 138 p. el marc.
a/ i r/ semblant a l'anterior, amb bous
Pes: 1,50 g Ø= 20 mm Crus.CG-2325 R

355 **Diner** amb petxines i nom del rei a l'anvers. **Bi.** (1400-1409 mestre Eimeric). Llei 1,5 d. Talla 24 s. el marc.
a/ +MARTINVS:DEI GRACIA R Bust de front entre petxines
r/ +ARAGONVM-ET MAIORIC Creu llatina que talla la llegenda per baix
Pes: 0,60/0,80 g Ø= 16,6 mm Crus.CG-2327 R
Variants: r/ ARGONUM; r/ MAIORICA; r/ MAIORICAR; a/ +MAR..GRACIA; a/ +REX.MAR.DI.GRACIA, r/ +ARAGO-E MAIOCA; r/MAIORI; a/ +MAR DEI GRACIA

356 **Diner** amb petxines i nom del rei al revers. **Bi.** (1400-1409 mestre Eimeric). Llei 1,5 d. Talla 24 s. el marc.
a/ +REX ARAGO E MAIO Bust de front entre petxines
r/ +MARTI-DEI GRAC Creu llatina que talla la llegenda per baix
Pes: 0,57 g Ø= 16,1 mm Crus.CG-2328 R
Variants: r/ MAR; r/ DI; r/ GRACIA; r/ GRA; a/ MAI; a/ MAO; a/ +MA DEI GRACIA

357 **Diner** amb escudets catalans en cairó. **Bi.** (1409 procurador Reial). Llei 1,5 d. Talla 24 s. el marc.
a/ i r/ com el diner anterior, amb els escudets esmentats
Pes: 0,72 g Ø= 15 mm Crus.CG-2330 R

358 **Diner** amb bous. **Bi.** (1409-1410 mestre Lloscos). Llei 1,5 d. Talla 24 s. el marc.
a/ i r/ com el diners anteriors, amb E-T al revers i marques bous
Pes: 0,60 g Ø= 15,1 mm Crus.CG-2329 R

VALÈNCIA

359 **Ral. AR.** (1407). Llei 11 d. Talla 68/70 p. el marc.
a/ +MARTIN9:DEI:GRACIA:REX:ARAGO Bust de front en orla lobulada
r/ +VALENCIE:MAIORICARUM:SARD Armes de València en orla lobulada
Pes: 3,20 g (mitjà) Ø= 24 mm (mitjà) Crus.CG-2331 C
Variants: r/ SARDI; a/ AR i r/ SAR; a/ ARA i r/ SAR; a/ ARA i r/ SARD; a/ ARAG i r/ SAR; a/ ARAG i r/ SARD; a/ ARAGON i r/ SARDI.

SICÍLIA

360 **Pirral. AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +MARTINUS:DEI:GRA.REX:SICIL (sep.3 punts) Àliga coronada i orla lobulada
r/ +AC:ATHENAR:NEOPA:DUX(sep.3 punts) Escut català entre C-C (semblen dos creixents) i orla lobulada
Pes: 3.2 g Ø= 25 mm Crus.CG-2332 C
Variants: a/ MARTINU i SICILI; a/ MARTIN i SICILIE; a/ MARTIN i SICILI; a/ MARTIN i SICILI i r/ DU; a/ MARTIN i SICIL; a/ MARTIN i SICIL i r/ DU; a/ MARTN i SICILIE; a/ MARTN i SICILIE i r/ DU.

SARDENYA

361 **Pitxol. Bi.** (1408/9).
a/ +MARTIN9:ARAGON Armes catalanes en cairó
r/ +ET SARDINIE:REX Creu interior amb punts als espais
Pes: 0,48/0,50/0,65 g Ø= 16 mm Crus.CG-2333 RR
Variants: a/ ARAGON3; a/ ARAGUON.

BRANCA DE MALLORCA

Nota: s'han de considerar també com a monedes pròpies d'aquests sobirans els diners i òbols melgoresos emesos a Montpeller i que hem descrit a l'apartat d'Occitània (núm. 58 i 59), almenys fins a l'any 1317, en què el rei de França es va apoderar d'aquest numerari (doc. 513).

JAUME II de Mallorca (1276-1285; 1298-1311)

MALLORCA

362 **Ral d'or. AV.** (1310). Llei 23,5 q. Talla 60 p. el marc.
a/ +IACOBUS:DEI:GRA:REX:MAIORICARUM (sep.2 creus) Rei sedent amb ceptre i globus crucífer. Estrella a l'esquerra. Orla lobulada.
r/ +CO:ROSIL:ET:CERT-ANIE:DNS:MONTISP (sep.2 creus) Creu de doble travesser. Orla lobulada.
Pes: 3,84 g Ø= 24 mm Crus.CG-2500 U

363 **Ral. AR.** (1300). Llei 11 d. Talla 60 p. el marc.
a/ +IA:DEI:GRA:REX:MAIORICAR(A i T llatines, sep.2 flors de 4 pètals) Bust de front entre roses de 5 pètals. Orla lobulada
r/ +COMES:ROSIL-ET:CERITANIE(A i T llatines, sep. id) Creu llatina que talla per baix amb roses als espais, tocant l'orla lobulada
Pes: 3,80 g Ø= 25 mm Crus.CG-2501 U

364 **Mig ral** amb marques a l'anvers. **AR.** (1304). Llei 11 d. Talla 120 p. el marc.
a/ +REX:MAIORICARUM (sep.2 creus) Bust de front entre flors de 4 pètals. Orla lobulada.
r/ +IACOBUS:·:DEI:GRA(sep.2 creus) Creu llatina que talla per baix. Orla id.
Pes: 1,89/1,92 g Ø= 20,3 mm Crus.CG-2502 RRR

365 **Mig ral** sense marques a l'anvers. **AR.** (1304). Llei 11 d. Talla 120 p. el marc.
a/ i r/ semblant a l'anterior, però el bust de l'anvers sense les flors
Pes: 1,94 g Ø= 21,5 mm Crus.CG-2503 RRR

366 Quart de ral. **AR.** (1304). Llei 11 d. Talla 240 p. el marc.
a/ i r/ com el mig ral anterior, però la separació entre paraules amb dos punts i sense flors al revers
Pes: 0,93/0,97 g Ø= 18 mm Crus.CG-2504 RRR

367 Dobler sense serrell. A llatina, M gòtica. **Bi.** (1300). Llei 2,75 d. Talla 11 s. el marc.
a/ +REX:MAIORICARUM (sep. 2 creus) Efígie gran, sense serrell i coronada, de front
r/ +IACOBUS:-:DEI:GRA(sep. 2 creus) Creu llatina que talla per baix
Pes: 1,74 g Ø= 20 mm Crus.CG-2505 C

368 Dobler amb serrell. A llatina, M gòtica. **Bi.** (d. 1300). Llei 2,75 d. Talla 11 s. el marc.
a/ i r/ com el dobler anterior, però l'efígie més estreta i allargada i amb serrell.
Pes: 1,74 g Ø= 20 mm Crus.CG-2506 C

369 Diner sense serrell. A llatina, M gòtica. **Bi.** (1300). Llei 2,75 d. Talla 22 s. el marc.
a/ i r/ com el dobler 367
Pes: 0,85/0,90 g Ø= 17,5 mm Crus.CG-2507 C
Variants: a/ M llatina (RRR)

370 Diner amb serrell. A llatina, M gòtica. **Bi.** (d. 1300). Llei 2,75 d. Talla 22 s. el marc.
a/ i r/ com el dobler 368
Pes: 0,90 g Ø= 18 mm Crus.CG-2508 C
Variants: a/ M llatina (U)

371 Diner amb serrell i cap petit. A i M, gòtiques. **Bi.** (1304). Llei 2,75 d. Talla 22 s. el marc.
a/ i r/ com el dobler 368, però el cap més petit
Pes: 0,80 g Ø= 17 mm Crus.CG-2509 C

372 Malla sense serrell. A llatina, M gòtica. **Bi.** (1300). Llei 2,75 d. Talla 44 s. el marc.
a/ i r/ com el dobler 367
Pes: 0,48 g Ø= 13,8 mm Crus.CG-2510 E

373 Malla amb serrell. A llatina, M gòtica. **Bi.** (d. 1300). Llei 2,75 d. Talla 44 s. el marc.
a/ i r/ com el dobler 368
Pes: 0,45 g Ø= 13,6 mm Crus.CG-2511 E

SANÇ de Mallorca (1311-1324)

MALLORCA

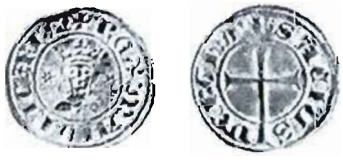
374 **Ral d'or amb marca estrella. AV.** Llei 23,5 q. Talla 60 p. el marc.
a/ +SACIUS:DEI:GRA:REX:MAIORICARUM
Rei sedent en tron pla amb ceptre i globus crucífer.Estrella a l'esquerra. Orla lobulada
r/ +CO:ROSIL'ET:CERIT-ANIE:DNS:MONTISPL'
Creu de doble travesser que talla per baix la llegenda. Orla lobulada
Pes: 3,55/3,85 g Ø= 23,5 mm Crus.CG-2512 RRR
Variants: r/ sense ET i amb partició: CERITANI-E

375 **Ral d'or amb marca rosa. AV.** Llei 23,5 q. Talla 60 p. el marc.
a/ semblant a l'anterior, acabant amb N llatina. Tron amb caps de lleó (?)
r/ semblant a la variant 1 anterior
Pes: 3,86 g Ø= 23 mm Crus.CG-2513 U

376 **Ral. AR.** Llei 11 d. Talla 60 p. el marc.
a/ +SACI'.DEI:GRA:REX:MAIORICAR'.(A i R finals nexades.Sep.2 creus) Efígie de front entre estrelles. Orla lobulada.
r/ +COMES:ROSIL:_:ET:CERITANIE (sep.2 creus)
Creu llatina amb estrelles als espais que talla per baix. Orla lobulada.
Pes: 3,81 g Ø= 26,3 mm Crus.CG-2514 U

377 **Dobler. Bi.** Llei 2,75 d. Talla 11 s. el marcs.
a/ +REX:MAIORICARUM (sep.2 creus) Efígie de front entre estrelles
r/ +SANCIUS-DEI:GRA (sep.2 creus) Creu llatina que talla per baix
Pes: 1,74 g Ø= 20 mm Crus.CG-2515 RR
Variants: r/ SACIUS'(RR); a/ MAIORICAR' i r/ SACIUS' (C); a/MAIORICAR' i r/ SAACUS (RRR)

378 **Diner. Bi.** Llei 2,75 d. Talla 22 s. el marc.
a/ i r/ com el dobler
Pes: 0,74 g Ø= 17 mm Crus.CG-1516 RR
Variants: a/ MAIORICAR' i r/ SACIUS' (C).

379 **Malla. Bi.** Llei 2,75 d. Talla 44 s. el marc.
a/ i r/ com el dobler i el diner
Pes: 0,46 g Ø= 12 mm Crus.CG-2517 RRR
Variants: a/ MAIORICAR' i r/ SACIUS'

JAUME III de Mallorca (1324-1343)

Monedes de curs general

380 **Florí. AV.** Perpinyà. Llei 23, 75 q.
a/ S.IOHA-NNES:B.(creu llatina) S. Joan, dret, de front, portant una creu
r/ REX MA-IORICA Llir que talla la llegenda per baix
Pes: 3,49 g Ø= 19 mm Crus.CG-2518 RRR
Variants: r/ R:MAIO-RICARV

381 **Gros tornès. AR.** Perpinyà.
a/ +TVRONVS:MAIORICAR Castell simplificat. Orla externa de llirs
r/ (volta interior:) +IACOBUS DEI GRA REX (volta exterior:) +BNDICTV:SIT:NOME:DNI: HRIDEI:HUXP Creu interior
Pes: 3,99 g Ø= 26,5 mm Crus.CG-2519 RRR

MALLORCA

382 **Ral d'or amb marca rosa a a/ i r/. AV.** Llei 23,5 q. Talla 60 p. el marc.
a/ +IACOBUS:DEI:GRA:REX:MAIORICARUM (sep.2 flors 4 pètals) Rei sedent amb ceptre i globus crucífer. Rosa de 6 pètals a l'esquerra. Orla lobulada
r/ +CO:ROSIL'.ET CERIT-ANIE:DNS:MONTISP (sep.id) Creu de doble travesser amb rosa de 6 pètals a dalt i que talla per baix. Orla lobulada
Pes: 3,85 g Ø= 24 mm Crus.CG-2520 RRR

383 **Ral d'or amb marca rosa a a/ i creu vegetal al r/. AV.** Llei 23,5 q. Talla 60 p. el marc.
a/ i r/ semblant a l'anterior, amb MONTISI al r/ i les marques indicades
Pes: 3,87 g Ø= 23,6 mm Crus.CG-2521 U

384 **Ral amb IA. AR.** Llei 11 d. Talla 60 p. el marc.
a/ +IA:DEI:GRA:REX:MAIORICAR'. (sep.2 creus) Bust de front entre roses de 5 pètals. Orla lobulada
r/ COMES:ROSIL'-ET:CERITANIE (sep.id.) Creu llatina amb roses de 5 pètals als espais i apropades al centre. Talla per baix. Orla lobulada
Pes: 3,70 g Ø= 25 mm Crus.CG-2522 RR
Variants: a/ la A i la R de MAIORICAR, nexades.

385 **Ral** amb IACOB. **AR.** Llei 11 d. Talla 60 p. el marc.
a/ i r/ semblant al ral anterior, amb IACOB a l'anvers
Pes: 3,70 g Ø= 25 mm Crus.CG-2523 RRR
Variants: r/ ROSSIL; a/ la A i la R de MAIORICAR, nexades.

386 **Dobler. Bi.** Llei 2,75 d. Talla 11 s. el marc.
a/ +REX:MAIORICARUM (sep.2 creus) Efígie de front entre roses
r/ +IACOBUS:D-EI:GRACIA(sep.id) Creu llatina que talla per baix
Pes: 1,80 g Ø= 20 mm Crus.CG-2524 C

387 **Diner. Bi.** Llei 2,75 d. Talla 22 s. el marc.
a/ i r/ com el dobler
Pes: 0,74/0,80 g Ø= 17 mm Crus.CG-2525 R
Variants: a/ +IACOBUS:-:DEI:GRA (sep.2 creus)

388 **Malla. Bi.** Llei 2,75 d. Talla 44 s. el marc.
a/ i r/ com el dobler i el diner
Pes: 0,38 g Ø= 12 Crus.CG-2526 RRR

PRINCIPAT D'ACAIA (GRÈCIA)

389 **Diner tornès. Bi.**
a/ +IACOBVS (flor) MORCA Creu interior
r/ +CIBOSA CIVI Castell tornès
Pes: 0,60/0,69/0,70 g Ø= 19 mm Crus.CG-2527 RR
Variants: a/MORII, r/ +CIBANI SIVIS; a/ +(flor)IACO DNS(flor)M(?) i r/ +IAC...

BRANCA DE SICÍLIA

FREDERIC III de Sicília (1296-1337)

390 Agostar. AV. Llei 23,75 q.
a/ (volta interior:) +FRIDERIC.T.DI.GRA.REX.SICIL'
(volta exterior:) +XPS.VINCIT.XPS.REGNAT.XPS.IMPAT
Àliga coronada
r/ (volta interior:) DUC.APUL'3PRINCIPAT.CAPUE
(volta exterior:) +SUMMA.POTENCIA.EST.IN.DEO
Armes catalanes
Pes: 4,32 g Ø= 24 mm Crus.CG-2550 U

GRUP 1: pirrals d'argent sense marques o bé amb signes (no lletres).

391 Pirral sense marques. AR. Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDERIC:T:D'I:GRA:REX:SICIL' Àliga coronada. Orla lobulada
r/ +DUC:APUL'7 PRINCIPAT:CAPUE
Armes catalanes. Orla lobulada.
Pes: 3 g Ø= 24 mm Crus.CG-2551 R

392 Pirral amb rosa sobre l'escut. AR. Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com l'anterior, amb DI en lloc de D'I a l'anvers i amb la marca indicada
Pes: 3,14 g Ø= 24 mm Crus.CG-2552 C

393 Pirral amb roses flanquejant l'escut. AR. Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb la marca indicada
Pes: 3 g Ø= 24 mm Crus.CG-2553 R

394 Pirral amb roses flanquejant l'escut i rosa sobre l'escut. AR. Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors amb les marques indicades
Pes: - g Ø= 24 mm Crus.CG-2553a RRR

395 **Pirral** amb roses flanquejant i creueta sobre l'escut. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb les marques indicades
Pes: 3,17 g Ø= 24 mm Crus.CG-2554 C

396 **Pirral** amb creuetes flanquejant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb les marques indicades
Pes: 3 g Ø= 24 mm Crus.CG-2555 R

397 **Pirral** amb creuetes flanquejant i sobre l'escut. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb les marques indicades
Pes: 3,08 g Ø= 24 mm Crus.CG-2556 C

398 **Pirral** amb estrelles flanquejant i creueta sobre l'escut. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb les marques indicades
Pes: 3 g Ø= 24 mm Crus.CG-2557 R
Variants: a/ FRDERIC; a/ RE

399 **Pirral** amb estrelles flanquejant i sobre l'escut. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb les marques indicades
Pes: 3,30 g Ø= 24 mm Crus.CG-2558 C

GRUP 2: Pirrals d'argent amb lletres i l'escut sense corona.

400 **Pirral** amb una C a l'esquerra de l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb la lletra indicada
Pes: 3 g Ø= 24 mm Crus.CG-2559 R

401 **Pirral** amb una G a l'esquerra de l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb la lletra indicada
Pes: 2,69 g Ø= 24 mm Crus.CG-2560 C
Variants: a/ RX; a/ DEI; a/ FRIDERC; a/ FRDERIC

402 **Pirral** amb una I a l'esquera de l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb la lletra indicada
Pes: 3 g Ø= 24 mm Crus.CG-2561 C
Variants: a/ FRIDERIE; a/ amb X en lloc de REX

403 **Pirral** amb una L a l'esquerra de l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb la lletra indicada
Pes: 3 g Ø= 24 mm Crus.CG-2562 R

404 Pirral amb R a l'esquerra de l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb la lletra indicada
Pes: 3,18 g Ø= 24 mm Crus.CG-2563 C

405 Pirral amb F a sobre de l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb la lletra indicada
Pes: 3,27 g Ø= 24 mm Crus.CG-2564 C

GRUP 3: pirrals amb lletres i l'escut coronat.

406 **Pirral** amb G a l'esquerra de l'escut coronat. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors amb les marques indicades
Pes: 3 g Ø= 24 mm Crus.CG-2565 R

407 **Pirral** amb P a l'esquerra de l'escut coronat. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors amb les marques indicades
Pes: 3 g Ø= 24 mm Crus.CG-2566 R

Diners

408 **Diner. BI.**
a/ +FRI.T.DEI.GRA Efígie coronada, a l'esquerra
r/ +REX:SICILIE Creu interior sense marques
Pes: 0,60 g (mitjà) Ø= 16 mm (mitjà) Crus.CG-2567 C
Variants: a/ FRE i r/ punts als espais de la creu; a/ FRED i r/ punts als espais; r/ /estrella/--/--/--/; r/ /--/estrella/--/--/;

r/ /estrella/--/--/estrella/; r/ /punt/--/punt/estrella;
r/ /punt/estrella/punt/punt/; r/ /creu/--/--/--/;
r/ /--/creu/--/--/;r/ /--/creu/--/punt/--/; r/ /punt/--/--
/punt/; r/ /---/--/--/tres punts; r/ /--/rosa/--/--/; r/
/punt/punt/punt/punt/; /--/creixent/--/--/

PERE II de Sicília (1337-1342)

GRUP 1: pirrals sense marques o bé amb signes (no lletres).

409 Pirral sense marques. AR. Pes legal 3,22 g.
a/ +PETRUS:SECUNDUS Àliga coronada. Orla lobulada
r/ +DEI GRA REX.SICILIE Armes catalanes. Orla lobulada
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2568 RRR

410 Pirral amb creueta sobre l'escut. AR. Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com l'anterior, amb la marca indicada
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2569 RRR

411 Pirral amb estrella a l'esquerra i creueta sobre l'escut. AR.
a/ i r/ com els anteriors, amb les marques indicades.
Pes legal 3,22 g.
Pes: 3,21 g Ø= 25 mm Crus.CG-2570 RRR

412 Pirral amb estrella a l'esquerra de l'escut. AR.
Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb la marca indicada
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2571 RR

413 Pirral amb estrelles acantonant i creueta sobre l'escut. AR.
Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb les marques indicades
Pes: 3,16 g Ø= 25 mm Crus.CG-2572 RRR

414 Pirral amb estrelles acantonant i sobre l'escut. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors amb les marques indicades
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2573 RRR

415 Pirral amb estrella a l'esquerra, anell a la dreta i creu sobre l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb la marca indicada.
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2574 RRR

GRUP 2: pirrals amb lletres

416 Pirral amb D a l'esquerra de l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb la lletra indicada
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2575 RRR

417 Pirral amb M a l'esquerra de l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb la lletra indicada
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2576 RRR

418 Pirral amb N a l'esquerra de l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb la lletra indicada
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2577 RRR

419 Pirral amb R a l'esquerra de l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ com abans, r/ +DUC APUL'PRINCIPAT.CAPUE I la lletra indicada
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2578 RRR

420 Pirral amb T a l'esquerra de l'escut. AR. Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb la lletra indicada
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2579 RRR

Diners

421 Diner. Bi.
a/ +P.SECUNDUS.DEI Efigie coronada, a l'esquera
r/ +GRA.REX.SICILIE Creu interior amb 3 punts al primer espai
Pes: 0,70 g Ø= 16 mm Crus.CG-2580 RR
Variants: a/ amb D.G I i r/ +R.ARG.SICILIE.

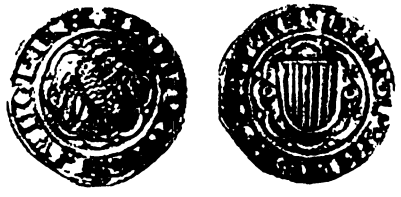
LLUÍS I de Sicília (1342-1355)

GRUP 1: pirrals sense marques o bé amb signes (no lletres)

422 Pirral sense marques. AR. Pes legal 3,22 g.
a/ +:LODOVICUS:FELIX: Àliga coronada. Orla lobulada
r/ +:DEI:GRA:REX:SICILIE: Armes catalanes. Orla lobulada
Pes: 3,18 g Ø= 24 mm Crus.CG-2581 R

423 Pirral amb punts acantonant l'escut. AR. Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com l'anterior, amb les marques indicades
Pes: 3,20 g Ø= 24 mm Crus.CG-2582 RR

424 Pirral amb anells acantonant l'escut. AR. Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb les marques indicades
Pes: 3,22 g Ø= 24 mm Crus.CG-2583 R
Variants: a/ amb LODOVICUCS.

425 Pirral amb roses acantonant l'escut. AR. Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb les marques indicades
Pes: 3,20 g Ø= 24 mm Crus.CG-2584 RR

GRUP 2: pirrals amb lletres

426 Pirral amb I-G acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors amb les lletres indicades
Pes: 3,19 g Ø= 24 mm Crus.CG-2585 R

427 Pirral amb L-G acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors amb les marques indicades
Pes: 3,20 g Ø= 24 mm Crus.CG-2586 RR

Diners

428 Diner. Bi.
a/ +LODOVIC:FELIX Efígie coronada, a l'esquerra
r/ +D:GR:REX SICILIE Creu amb punt als camps 2n i 3r
Pes: 0,60 g Ø= 13 mm Crus.CG-2587 R
Variants: a/ +LODOVIC:FEL:DEI i
r/ +GRA:REX:SICILIE.

FREDERIC IV de Sicília (1355-1377)

Nota: per als pirrals d'aquest sobirà, prescindim de les nombroses varietats de llegenda que recull Spahr. És clar que no hi havia una fixació de la llegenda. Sí que recollirem, però, les marques secretes.

GRUP 1: pirrals amb escut coronat i sense marques o bé amb signes (no lletres)

429 Pirral sense marques. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRID.DEI.GRACIA.REX.SICILIAE Àliga coronada. Orla lobulada
r/ +AC:ARENARU:NEOPAT:DUX Armes catalanes coronades. Orla lobulada
Pes: 3,19 g Ø= 25 mm Crus.CG-2588 C

430 Pirral amb grups de 4 punts acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDERICUS:DEI:GRA:REX:SICILI (sep.3 punts) Àliga com abans
r/ +AC:AThENAR:2:NEOPATRIE:DUX Armes catalanes coronades amb grups de quatre punts que les acantonen
Pes: 3,23 g Ø= 25 mm Crus.CG-2589 C

431 Pirral amb quadrats oberts de baix acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com el pirral 429, amb les marques indicades
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2590 E

432 Pirral amb globus acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FR...ICUS:DI:GRA:REX:SICILIE(sep.3 punts) Àliga com abans
r/ +AC ATENARU(flor)NEOPATRI DUX Armes catalanes coronades entre dos globus
Pes: 3,25 g Ø= 24 mm Crus.CG-2591 RRR

GRUP 2: pirrals amb armes coronades i una sola lletra al costat de l'escut.

433 Pirral amb D a la dreta de l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRID:DEI:GRA:REX:SICILIE Àliga com abans
r/ llegenda igual que l'anvers Armes catalanes com abans. D a la dreta
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2592 RR

434 Pirral amb G a l'esquerra de l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDICUS:DEI:GRA:REX:SICILI Àliga com abans
r/ +AC:ATHENAR:3:NEOPATRIE:D: Armes catalanes com abans. G a la dreta
Pes: 3,25 g Ø= 25 mm Crus.CG-2593 RR

435 Pirral amb P a l'esquerra de l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDERICUS:DEI:GRA:REX:SICILI Àliga com abans
r/ +AC:AThENAR:(llaç):NEOP:DUX Armes catalanes. P a l'esquerra
Pes: 3,23 g Ø= 25 mm Crus.CG-2594 C

436 Pirral amb P a la dreta de l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDERICUS DEI GRA REX SIC Àliga com abans
r/ +AC ATENARU.2.NEOPATRIE DU Armes catalanes. P a la dreta
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2595 R

GRUP 3: pirrals amb armes coronades i lletra, i signe acantonant-les.

437 **Pirral** amb I-creueta, acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDERICUS:DEI:GRA:REX:SICILIE (sep.3 punts) Àliga com abans
r/ +AC:ATHENARU:(llaç):NEOPATRIE:DUX Armes catalanes entre I-creu
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2596 E

438 **Pirral** amb P-rosa, acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +...RIDERICUS...GRA REX:SICILI Àliga com abans
r/ +AC ATE+NARU*NEO+P::A+DU Armes catalanes coronades entre P-rosa
Pes: 3,21 Ø= 24 mm Crus.CG-2596 a RRR

GRUP 4: pirrals amb armes coronades i lletres acantonant-les.

439 **Pirral** amb A-A gòtiques acantonant l'escut. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDIRICUS:DEI GRA REX SICIL Àliga com abans
r/ +AC ATENARU:NEOPATRI DUX Armes catalanes entre A-A
Pes: 3,21 g Ø= 25 mm Crus.CG-2597 C

440 **Pirral** amb B-G acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDERICUS:DI:GRA:REX:SICILIE Àliga com abans
r/ +AC':ATHENARU:2:NEOPATRIE:DU Armes catalanes entre B-G
Pes: 3,20 g Ø= 25 mm Crus.CG-2598 C

441 **Pirral** amb C-N gòtica, acantonant l'escut. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDERICUS:DEI:GRA:REX:SICILIE (sep. 3 punts) Àliga com abans
r/ +AC:ATHENAR:2:NEOPATRIE:DUX Armes catalanes entre C-N
Pes: 3,17 g Ø= 25 mm CrusCG-2599 C

441a **Pirral** amb D-L acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ semblant a l'anterior, amb +:FRIDICUS, r/ amb D-L
Pes: 3,45 g Ø= 25 mm Inèdita R

442 **Pirral** amb G-B acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ semblant a l'anterior, amb les lletres indicades
Pes: 3,22 g Ø= 25 mm Crus.CG-2600 C

443 **Pirral** amb G-G acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/, semblants, a/ acabant SICIL i r/ amb D, amb les lletres indicades
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2601 E

444 **Pirral** amb G-I acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com el pirral 440, amb les lletres indicades
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2602 E

445 **Pirral** amb G-L acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com l'anterior, amb les lletres indicades
Pes: 3,16 g Ø= 25 mm Crus.CG-2603 C

446 **Pirral** amb G-M gòtica, acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb les lletres indicades
Pes: 3,21 g Ø= 25 mm Crus.CG-2604 C

447 **Pirral** amb G-P acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb les lletres indicades
Pes: 3,25 g Ø= 25 mm Crus.CG-2605 C

448 **Pirral** amb G-R acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb r/AThENARU i les lletres indicades
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2606 E

449 **Pirral** amb I-M gòtica, acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors amb les lletres indicades
Pes: 3,23 g Ø= 25 mm Crus.CG-2607 R

450 Pirral amb I-N gòtica, acantonant l'escut. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ +FRID:DEI:GRACIA:REX:SICIL Àliga com abans
r/ +AC ATENARU NEOPATR+DUX Armes catalanes entre I-N
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2608 E

451 Pirral amb L-I acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDERICUS:D:GRA:REX:SICILIE Àliga com abans
r/ +AC:ATENAR:2:NEOPATRIE:DUX Armes catalanes entre L-I
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2609 E

452 Pirral amb L-N gòtica, acantonant l'escut. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDICUS:DEI:GRA:REX:SICILIE Àliga com abans
r/ +AC:AThENAR:3:NEOPATRIE:DUX Armes catalanes entre L-N
Pes: 3,01 g Ø= 25 mm Crus.CG-2610 C

453 Pirral amb L-P acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDICUS:DEI:G:REX:SICIL: Àliga com abans
r/ +:AC:ATENAR'7:NEOPATRIE:DUX Armes catalanes coronades entre L-P
Pes: 3,27 g Ø= 24 mm Crus.CG-2611 RRR

454 Pirral amb M-M gòtiques, acantonant l'escut. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ +FRID:DEI:GRACIA:REX:SICILI Àliga com abans
r/ +AC ATENARU:NEOPA:DUX Armes catalanes entre M-M
Pes: 3,20 g (mitjà) Ø= 25 mm(mitjà) Crus.CG-2612 C
Varietats amb marques secretes: a/ una petita P a l'esquerra del cap de l'àliga; a/ petita P a la dreta de l'àliga (V-LL, AN-37); a/ un punt a l'esquerra del cap; a/ una N quadrada a l'esquerra del cap de l'àliga; a/ una P (o una B) a l'esquerra dels peus de l'àliga; a/ una T de travesser amb doble arc a l'esquerra del cap de l'àliga i a la dreta dels seus peus (inèdita). Varietat errònia: r/ la mateixa llegenda que a l'anvers (tipus, però, regular).

455 Pirral amb M gòtica-P, acantonant l'escut. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ +FREDERICUS DEI GRA REX SCIL Àliga com abans
r/ +AC AThENARU.2 NEOP.DUX. Armes catalanes entre M-P
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2613 E

456 **Pirral amb N-E gòtiques, acantonant l'escut. AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDICUS:DEI:G:REX:SICIL: Àliga com abans
r/ +:AC AThENAR:2:NEOPATRIE: Armes catalanes entre N-E
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2614 E

457 **Pirral amb N gòtica-G, acantonant l'escut. AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ semblants, a/amb SICILI, r/acaba D i les lletres indicades
Pes: 3,24 g Ø= 25 mm Crus.CG-2615 C

458 **Pirral amb N-L acantonant l'escut. AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDERCUS:DEI:GRA REX:SICILI Àliga com abans
r/ +AC:AThENAR:2:NEOPATRIE:DUX Armes catalanes entre N-L
Pes: 3,20 g Ø= 25 mm Crus.CG-2616 C

459 **Pirral amb P-C acantonant l'escut. AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDICUS:DEI:GRA:REX:SICILI Àliga com abans
r/ +AC'ATENAR:2:NEOPAT:DUX Armes catalanes entre P-C
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2617 E

460 **Pirral amb P-L acantonant l'escut. AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com l'anterior amb a/SICILIE i r/ NEOPATRIE i les lletres indicades
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2618 C

461 **Pirral amb P-M gòtica, acantonant l'escut. AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ +FRID:DEI GRA:REX SICILI Àliga com abans
r/ +AC ATENARU:NEO+P:DUX Armes catalanes entre P-M
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2619 E

462 **Pirral amb P-P acantonant l'escut. AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDERICUS DEI GRA REX SICILIE Àliga com abans
r/ +AC ATENAR.2.NEOPATRIE:DUX Armes catalanes entre P-P
Pes: 3,25 g Ø= 25 mm Crus.CG-2620 C

463 **Pirral** amb R-G acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
Com el 455 amb a/ SICILIE I r/ lletres indicades
Pes: 3,25 g Ø= 25 mm Crus.CG-2621 C

464 **Pirral** amb S-S acantonant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ com el 458 amb a/ SICIL i r/ lletres indicades
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2622 E

465 **Pirral** amb Y-M gòtica, acantonant l'escut. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ +FRID:DEI:GRA:REX:SICILIE Àliga com abans
r/ +AC ATENARU:NEOPAT:DUX Armes catalanes entre Y-M
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2623 E

GRUP 5: pirrals amb armes no coronades: lletra sobre l'escut.

466 **Pirral** amb anells acantonant l'escut; F a sobre. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDICUS:D'I:GRA:REX:SICILIE Àliga com abans
r/ +AC AThENARU:7:NEOPATE:DUX Armes catalanes entre anells. F a sobre
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2624 E

467 **Pirral** amb roses acantonant l'escut ; F a sobre. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ +FRID'ICUS:D'I:GRA:REX:SICILIE Àliga com abans
r/ +AC AThENARU:Z:NEOPATRIE:DUX Armes catalanes entre roses. F a sobre
Pes: 3,18 g Ø= 25 mm Crus.CG-2625 C

468 **Pirral** amb escut entre b-rosa ; F a sobre. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com el pirral anterior amb les marques indicades.
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG.2626 E

469 Pirral amb escut entre I-rosa ; F a sobre. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ semblant, però DEI per D'I i les marques indicades
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2627 E

470 Pirral amb b-b acantonant l'escut; F a sobre. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDICUS:D'GRA:REX:SICILIE Àliga com abans
r/ +AC ATENARU NEOPA DUX (flor) Armes catalanes entre b-b. F a sobre
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2628 E

470a Pirral amb B-L acantonant l'escut; F a sobre. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ semblant a l'anterior amb D'I, r/ acaba DUXE (5 punts)
Pes: 3,2 g Ø= 25 mm Inèdita R

471 Pirral amb escut entre I-B ; F a sobre. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRID'ICUS:D'I: GRA:REX:SICILI Àliga com abans
r/ +AC ATHENARU:Z:NEOPATRIE:DUX Armes cat. Entre I-B. F a sobre
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2629 E

472 Pirral amb escut entre I-C ; F a sobre. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com el pirral anterior, amb les lletres indicades
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2630 E

473 Pirral amb escut entre I-L ; F a sobre. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els pirrals anteriors, amb les lletres indicades
Pes: 2,60 g Ø= 25 mm Crus.CG-2631 C

474 Pirral amb escut entre I-M gòtica ; F a sobre. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els pirrals anteriors, amb les lletres indicades
Pes: 2,46 g Ø= 25 mm Crus.CG-2632 C

475 Pirral amb escut entre M gòtica-B ; F a sobre. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/i r/ com els pirrals anteriors , amb les lletres indicades
Pes: 3,05 g Ø= 25 mm Crus.CG-2633 C

476 **Pirral** amb escut entre M-C quadrada; F a sobre. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ +FRI...REX:SICILIE Àliga com abans
r/ +AC ATENAR.7.NEOPATRIE DUX: Armes cat. Entre M-C. F a sobre
Pes: 3,24 g Ø= 24 mm Crus.CG-2634 RRR

477 **Pirral** amb escut entre N-M, gòtiques; F a sobre. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ +FRID:DEI:GRA:REX:SICILI: Àliga com abans
r/ +AC ATENARU:NEOP:D:UX Armes catalanes entre N-M. F a sobre
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2635 E

478 **Pirral** amb escut entre P-M gòtica ; F a sobre. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com el pirral anterior, amb les lletres indicades
Pes : 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2636 E

479 **Pirral** amb escut entre R-L ; F a sobre. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDICUS:D'I:GRA:REX:SICILI:(sep.3 punts) Àliga com abans
r/ +AC.ATHENARU:7:NEOPATRIA:DUX: Armes catalanes. Entre R-L. F a sobre
Pes: 3,20 g Ø= 25 mm Crus.CG-2637 C

480 **Pirral** amb escut entre R-P: F a sobre. AR. Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ semblant a l'anterior, amb DEI per D'I, i les lletres indicades
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2638 E

481 **Pirral** amb escut entre G-I; K a sobre. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDERICUS DEI GRA REX SICILIE Àliga com abans
r/ +AC ATENARU:NEOPATRIE DUX Armes catalanes entre G-I. K a sobre
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2639 E

482 **Pirral** amb escut entre I-M gòtica; L a sobre. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ +FRIDICUS:D'I:GRA:REX:SICILI(sep.3 punts) Àliga com abans
r/ +AC:AThENARU:7:NEOPATRIA:DUX Armes cat. Entre I-M. L a sobre
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2640 E

483 Pirral amb escut entre S-S; P a sobre. **AR**. Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com el pirral 477, amb les lletres indicades.
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2641 E

484 Pirral amb escut amb G a la dreta i F a sobre. **AR**.
Pes legal 3,22 g.
a/ +FRID'ICUS:D'I:GRA:REX:SICILIE Àliga com abans
r/ +AC AThENARU:Z:NEOPATRIE:DUX Armes catalanes. G a l'esquerra, F a sobre
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-2642 C

485 Pirral amb escut amb G a l'esquerra i F a sobre. **AR**.
Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ semblant a l'anterior, amb les marques indicades
Pes: 3,13 g Ø= 25 mm Crus.CG-2643 RR

486 Pirral amb escut amb L a l'esquerra i F a sobre. **AR**.
Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ semblants al pirral 480, amb ATENARU i les lletres indicades
Pes: 3.1 g Ø= 25 mm Crus.CG-2644 E

Altres valors:

487 Mig pirral sense marques. **AR**.
a/ +FRID:DEI GRA:REX:SIC Àliga coronada. Orla lobulada
r/ +AC ATENARU:NEOPA DU Armes catalanes coronades. Orla lobulada
Pes: 1,34 g Ø= 18 mm Crus.CG-2645 RRR
Variants: a/ SI+CILII i r/ NEOPATRIE; a/ SI+CILII i r/ DAX

488 Mig pirral amb escut coronat entre M-M. **AR**.
a/ i r/ sem. a l'anterior, a/ amb SICILIE, r/ amb DUX i les marques indicades
Pes: 1,70 g Ø= 18 mm Crus.CG-2646 RRR

489 Quart de pirral. **AR**.
a/ +FRIDIRICUS.DEI GRACIA Àliga coronada. Orla lobulada
r/ +DEI:GRA:REX:SICILIE Creu amb punts al 1r i 4t i estrelles a 2n i 3r. Orla lobulada
Pes: 0,75 g Ø= 15 mm Crus.CG-2647 RRR
Variants: r/ REX SICILIE

490 Diner amb bust a l'esquerra i creu interior. Bi. (1355/1372).
a/ +FRID:DEI:GRA Efígie coronada a l'esquerra
r/ +REX.SICILIE Creu interior amb estrella al 2n espai
Pes: 0,60 g (mitjà) Ø= 11 mm (mitjà) Crus.CG-2648 E
Variants: a/ +FRIDERICUS.DEI, r/ +GRA.REX.SICIL I r/ /G/rosa/rosa/L/; r/ amb SICILIE i /G/--/--/L; a/ +FRIDERICU.DI.G i /G/--/--/L/; a/ DEI:G, r/ +REX SICILIE i /G/--/--/D/; a/ i r/ com l'anterior i /--/anell/ anell/--/; a/ +F:DEI GRACIA i /--/3 punts/3punts/--/.

491 Diner amb àliga coronada i creu interior. Bi. (1372/1375).
a/ FRIDERICUS (rosa) DEI Àliga coronada amb ales esteses
r/ +GRA.REX.SICILIE(rosa) Creu interior amb 3 punts a cada espai
Pes: 0,65 g (mitjà) Ø= 15 mm (mitjà) Crus.CG-2649 C
Variants: r/ /B/rosa/rosa/G/; r/ /G/rosa/rosa/B/; r/ /G/rosa/rosa/G/; r/ /G/rosa/rosa/L/; r/ /--/estrella/ rosa/G/; r/ /C/--/--/anell/; r/ /C/rosa/rosa/N/; r/ /4 quadradets/rosa/rosa/I/; r/ /anell/rosa/4 punts/I/ r/ /--/I/R/--/; r/ /3 punts/I/L/3 punts/; r/ /I/rosa/ rosa/R/; r/ /anell/4 punts/rosa/I/; r/ /rosa/punt/punt/ rosa/; a/ amb D.GR, r/ +REX SICILIE i /punt/I/I/punt/; r/ /P/rosa/rosa/M/; a/ +FRIDIRICUS DEI, r/ +:GRA:REX:SICIL /anell/anell/anell/anell/; r/ SICILIE i /I/rosa/rosa/rosa/; r/ /I/rosa/rosa/M/ r/ /I/rosa/rosa/N/; r/ /--/--/C/y/ a/ +FRID:D:GRAC (quadrat), r/ +REX:SICILIE(flor)/B/--/--/rosa/; a/ FRID:DEI:GRA, r/ +REX:SICILIE(rosa) i /b/--/-- /rosa/; a/ +FRIDERICU... /trebol/trèbol/trèbol/trèbol

492 Diner amb àliga coronada i armes catalanes. Bi. (1375/1376).
a/ +FRID.DEI.GRA.REX.SIC Àliga coronada amb ales esteses
r/ +AC ATENARU.NEOPT Armes catalanes
Pes: - g Ø= - mm Crus.CG-2650 RRR

493 Diner amb efígie de front i creu tallant. Bi. Sciacca ? (c. 1375/1377).
a/ +FRIDERICVS.DEI Efígie de front, coronada
r/ -GRA-REX-SICI-LIE- Creu tallant la llegenda i amb anell central. Als espais: /S/3 punts/3 punts/P/
Pes: 0,60 g (mitjà) Ø= 17 mm (mitjà) Crus.CG-2651 R
Variants: r/ /G/punt/punt/B/; r/ /B/punt/punt/G/; r/ /S/3 punts/3 punts/3 punts/; r/ /anell/M/rosa/anell/; r/ /rosa/M inclinada/rosa/rosa/; r/ /rosa/rosa/rosa/M inclinada/; r/ /rosa/M/rosa/rosa/; r//G/3 punts/3 punts/P; r/ sense marques ni anell central a la creu
Nota: hem prescindit de les petites variants de llegenda

494 Diner amb efigie de front i creu interior. **Bi.** (1376/1377).
a/ +FRIDERICUS DEI Efigie de front, coronada
r/ +GRA.REX SICILIE Creu interior amb un anell central
Als espais: /rosa/R/F/rosa/
Pes: 0,51 g Ø= 14,5 mm Crus.CG-2652 RRR
Variants: r/ /rosa/F/F/rosa/

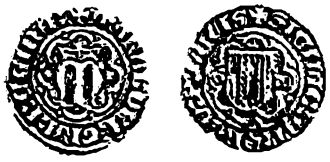

495 Diner amb elefant. **Bi.** Catània. (c. 1375/1377).
a/ :GRA:REX:SICIL Elefant a l'esquerra amb creu a sobre que talla la llegenda
r/ +:FRIDERICUS:DEI Armes catalanes en cairó amb roses als espais
Pes: 0,60 g (mitjà) Ø= 17 mm (mitjà) Crus.CG-2653 R
Variants: a/ C al 4t espai de la creu; a/ L al 4t espai de la creu; a/ P al 4t espai de la creu; a/ SICILIE i L al 4t espai de la creu; a/ SICILIE i G-M als espais 3r i 4t de la creu; a/ SICILIE i anell-R als espais 3r i 4t de la creu; a/ R-G als espais 3r i 4t de la creu; a/G-P als espais 3r i 4t de la creu; r/:GRA:REX:SICILIE i als espais: /anell/anell/anell/C/.

MARIA de Sicília (1377-1392)

496 Pirral. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +MARIA:DEI:GRA:REGINA:SICI:(sep.3 punts) Àliga i orla lobulada
r/ +MARIA:DEI:GRA:REGINA:SICILI(sep.3 punts)
Armes catalanes entre P-C. Orla lobulada
Pes: 3,26 g Ø= 26 mm Crus.CG-2654 RRR

497 Mig pirral amb M coronada i escut entre G-M. **AR.**
a/ +MARIA:DEI:GRA:REGINA:(sep. 2 aspes) M coronada entre dos anells. Orla lobulada
r/ +SICILIE:AT:7:NEO:P:DUCIS(sep.2 aspes) Armes catalanes coronades. Orla lobulada
Pes: 1,50 g Ø= 19 mm Crus.CG-2655 RRR
Variants: a/ M entre estrelles, r/ amb P'DUCIS

498 Mig pirral amb M coronada i escut entre G-P. **AR.**
a/ com l'anterior, r/ amb AR:NEO:P:DUCS i escut entre G-P
Pes: 1,50 g Ø= 19 mm Crus.CG-2656 RRR

499 Mig pirral amb M coronada i escut entre G-I. **AR.**
a/ com l'anterior, r/ amb AR:NEO:P:DUCIS i escut entre G-I
Pes: 1,50 g Ø= 19 mm Crus.CG-2657 RRR

500 Mig pirral amb M superada de creu i sense marques. **AR.**
a/ +MARIA:DEI GRACIA M superada de creu. Orla lobulada.
r/ +REGINA:SICILIE Armes catalanes coronades. Orla lobulada
Pes: 1,48 g Ø= 19 mm Crus.CG-2658 RRR

501 Mig pirral amb M superada de creu i escut entre E-L. **AR.**
a/ i r/ com el mig pirral anterior, amb les lletres indicades
Pes: 1,48 g Ø= 19 mm Crus.CG-2659 RRR

502 Mig pirral amb M superada de creu i escut entre G-L. **AR.**
a/ i r/ com els mitjos pirrals anteriors, amb les lletres indicades
Pes: 1,48 g Ø= 19 mm Crus.CG-2660 RRR

503 Quart de pirral amb efígie. **AR.**
a/ +MARIA.DEI.GRACIA Efígie coronada de mig perfil cap a l'esquerra
r/ +REGINA SICILIE Armes catalanes en cairó. Anells als espais
Pes: 0,75 g Ø= 15 mm Crus.CG-2661 RRR

504 Quart de pirral amb àliga. **AR.**
a/ +MARIA:DEI GRACI: Àliga coronada. Orla lobulada
r/ +REGINA+SICILIE Creu amb roses als espais
Pes: 0,70 g Ø= 15 mm Crus.CG-2662 RRR

505 Diner amb armes catalano-sicilianes. **Bi.** Palerm.
a/ +MARIA:DEI:GRACI: Camp amb armes catalano-sicilianes en sautor
r/ +REGINA(rosa)SICILI(rosa)E Creu trifoliada. Als espais: /A/rosa/rosa/B/
Pes: 0,84 g (mitjà) Ø= 16 mm (mitjà) Crus.CG-2663 R
Variants: a/ GRA; a/ GRA i r/ SICILIE; a/ GRA, r/ /B/rosa/rosa/B/; r/ SECILIE i /P/corona/corona/C/; r/ SICILIAE I /E girada/anell/anell/B/
r/ amb SECILIE i /anell/anell/anell/anell/.

506 Diner amb elefant. Bi. Catània.
a/ +REGINA.SICILIE: (llaç) Armes catalanes en cairó. Anells als espais
r/ GRA.REX:SICILIE Elefant superat de creu, amb G-P als espais 3r i 4t
Pes: 0,66 g Ø= 15 mm Crus.CG-2664 U

MARTÍ el Jove, MARIA i MARTÍ, duc de Montblanc, de Sicília (1392-1395)

507 Pirral. AR. Pes legal 3,22 g.
a/ +MARTINUS:MARIA:REX:R:SICIL: Àliga coronada. Orla lobulada
r/ +MARTINUS:DUX:MONTIS:ALB Armes catalanes coronades entre G-P. Orla lobulada.
Pes: 2,75 g Ø= 24 mm Crus.CG-2665 RR
Variants: a/ acaba SIC; a/ acaba SC; a/ MERIA.

MARTÍ el Jove i MARIA de Sicília (1395-1402)

508 Pirral. AR. Pes legal 3,22 g.
a/ +MARIA:DEI:GRA:REGINA:SCIL: Àliga coronada. Orla lobulada
r/ +MARTIN:DEI:GRA:REX:SICIL Armes catalanes coronades entre P-C. Orla lobulada
Pes: 3,24 g Ø= 23 mm Crus.CG-2666 RRR

509 Diner amb M i corona. Bi.
a/ +MARIA:DEI:GRA M gòtica omplint el camp
r/ +MARTIN:DEI:GRA Corona omplint el camp
Pes: 0,35/0,54 g Ø= 14 mm Crus.CG-2667 R
Variants: r/ corona doble.

510 Diner amb M sobre creu i corona. Bi.
a/ -MA-RIA-DEI-GRA- M gòtica, com abans, sobre creu que talla la llegenda
r/ +MARTIN:DEI:GRA Corona omplint el camp
Pes: 0,84 g Ø= 15 mm Crus.CG-2668 R
Variants: r/ trèbol sobre la base de la corona; r/ corona doble.

511 **Diner** amb creu i armes catalana-sicilianes. **Bi.**
a/ -MA-RIA-DEI-GRA- Creu que talla llegenda. Als espais: /G/corona/corona/P/
r/ +MA.RTIN.US.D.GRA Armes catalano-sicilianes en sautor en un cairó
Pes: 0,65 g (mitjà) Ø= 14 mm (mitjà) Crus.CG-2669 E
Variants: r/ +MARTINI.DEI GRA; r/ +MA.R.SICIL.D.GRA; a/corones vers el centre; a/ corones vers el centre, r/ +MARTIN.DEI.GRA; a/ P i D r/ +MA.RTIN.DEI.GRA; a/ P i C r/ +MARTIN.DEI.GRA.

MARTÍ el Jove de Sicília (1402-1409)

512 **Pirral** sense marques. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +MARTIN:DEI:GRA:REX:SICILI.(sep.3 punts) Àliga cor.Orla lobulada
r/ +AC:AThENAR:7 NEOPA:DUX(sep.id) Armes catalanes coronades. Orla lobulada.
Pes: 3,08 g Ø= 25 mm Crus.CG-2670 E
Nota: no detallem les nombroses variants de llegenda dels pirrals.

513 **Pirral** amb armes catalanes entre C-C gòtiques, no obertes. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com el pirral anterior, amb les lletres indicades
Pes: 3.20 g Ø= 25 mm Crus.CG-2671 R

514 **Pirral** amb armes catalanes entre E-C. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ amb MARTINUS, resta i r/ com els anteriors, amb les lletres indicades
Pes: 3,20 g Ø= 25 mm Crus.CG-2672 E

515 **Pirral** amb armes catalanes entre P-C. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els anteriors
Pes: 2,98 g Ø= 25 mm Crus.CG-2673 R

516 **Pirral** amb armes catalanes entre P-G. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ com els anteriors. r/ acaba SICIL i amb les lletres indicades
Pes: 3,20 g Ø= 25 mm Crus.CG-2674 E

517 **Pirral** amb armes catalanes entre R-R. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ i r/ com els pirrals anteriors, amb les lletres indicades
Pes: 3,20 g Ø= 25 mm Crus.CG-2675 R

518 **Pirral** amb cap de falcó a l'esquerra de l'escut. **AR.**
Pes legal 3,22 g.
a/ com els anteriors, r/ amb ATNAR i la marca indicada
Pes: 3,20 g Ø= 25 mm Crus.CG-2676 R

519 **Pirral** amb armes catalanes entre G-G. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ +MARTINUS:D'GRA REX:SICILI Àliga coronada. Orla lobulada
r/ +MARTIN:DEI:GRA:REX:SICILI Armes catalanes coronades entre G-G.
Pes: 3,20 g Ø= 25 mm Crus.CG-2677 RR

520 **Mig pirral. AR.**
a/ +MA.DEI GRA.REX SICILIE Àliga coronada. Orla lobulada
r/ +AC ATENARU NEOPA DUX Armes catalanes coronades. Orla lobulada
Pes: 1,60 g Ø= 18 mm Crus.CG-2678 RRR

521 **Diner. Bi.**
a/ +MARTIN:D:GR Àliga amb ales esteses
r/ +REX:SICILIE Armes catalanes superades de creu que talla la llegenda
Pes: 0,60 g Ø= 14 mm Crus.CG-2679 E
Variants: r/ anells acantonant l'escut;
a/ +MARTINUS:D:G: i r/ anells a l'escut.

FERRAN I, infant de Mallorca, príncep d'Acaia(1315-1316)

522 Diner. Bi.
a/ +IFANS.F.D'.MAIORI Creu interior
r/ .DE CLARENCIA Castell tornès que talla la llegenda per dalt
Pes: 0,73/0,81/0,85/0,86 g Ø= 18,5 mm Crus.CG-2680 RRR
Variants: a/ MAIOR'K; r/ .DE CLACENCIA.

GRAN COMPANYIA CATALANA (1311-1390). Ducats d'ATENES i NEOPÀTRIA. Sota sobirania dels reis de Sicília del 1311 al 1380 i dels reis de Catalunya-Aragó del 1380 al 1390.

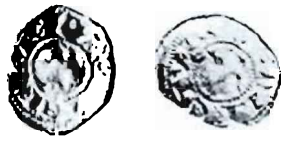
523 Diner tornès anònim. Bi.
a/ +:DVX:ATENES Creu interior
r/ ThEBE:CIVIS Castell tornès que talla la llegenda per dalt
Pes: 0,65/0,82 g Ø= 18,5 mm Crus.CG-2681 E
Variants: r/ ThEBA CIVIS; a/ +DVX.ACTENAR.

524 Diner tornès a nom de GUI i menció de TEBES. Bi.
a/ +GVI DUX ATENES Creu interior
r/ ThEBANI CIVIS Castell tornès que talla la llegenda per dalt
Pes: 0,60 g Ø= 17 mm Crus.CG-2682 C
Variants: a/ ATENIS; a/ ATENS; a/ DAX; r/ CIVS; r/CIS.

525 Diner tornès a nom de GUI i menció de CLARENCIA. Bi.
a/ +GVI DVX ATENES Creu interior
r/ .DE CLARENCIA. Castell tornès que talla la llegenda per dalt
Pes: - g Ø= 16,5 mm Crus.CG-2683 E

526 Òbol tornès. Bi.
a/ +DVX.ATENAR' Porta
r/ +TEBAR.CIVIS Porta
Pes: 0,53 g Ø= 15,3 mm Crus.CG-2684 RR

CORONA CATALANO-ARAGONESA: DINASTIA TRASTÀMARA

FERRAN I (1412-1416)

Monedes de curs general

527 **Florí amb elm. AV.** Perpinyà. Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ S.IOHA-NNES.B (elm) S. Joan, dret, de front, portant creu
r/ +ARAG-O REX FR Llir
Pes: 3,44 g Ø= 18 mm Co/Cr-AN.32.3 RRR

528 **Florí amb escac en cairó. AV.** Barcelona (1412/13). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ com l'anterior amb la marca indicada, r/ amb FE
Pes: 3,35/3,40/3,47/3,46 g
Ø= 20 mm Cr/Co-65 RRR
Variants: r/ FA; r/ FR; r/ F.DI.

529 **Florí amb corona. AV.** València. Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ com els anteriors amb la marca indicada, r/ amb F
Pes: - g Ø= 20 mm Cr/Co-68 RRR
Variants: r/ FR.

530 **Florí amb corona i marca Desplà. AV.** València. (1412/13). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ com els anteriors amb la marca indicada i cairó tallat en aspa a la dreta dels peus de s. Joan (marca tresorer Desplà).
r/ amb FR
Pes: 3,28/3,34/3,40/3,41/3,43/3,46 g
Ø= 20 mm Cr/Co-67 RR
Variants: r/ FE; r/ F

531 **Florí amb M i escac-lleó (tresorer Desplà-mestre Torelló). AV.** Mallorca (1413). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ S.IOHA-NNES B M (NN nexades) S. Joan, com abans
r/ +ARAGO-REX MAR (A i R nexades) Llir
Pes: 3,41/3,45 g Ø= 19 mm Cr/Co-70 RRR
Variants: a/ un punt entre els peus de s. Joan

532 **Florí** amb M i escac-bou a l'anvers i lleó-bou al revers (combinació d'encunys amb un anvers del temps de Martí). **AV.** Mallorca. (1413). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ S.IOHA-NNIES B M (NN nexades) S. Joan entre escac en cairó i bou
r/ +ARAGO-REX MAR (A i R nexades) Llir entre lleó i bou
Pes: 3,42 g Ø= 19 mm Cr/Co-72 U

533 **Florí** amb M i lleó bou a anvers i revers (mestre Torelló). **AV.** Mallorca (1413/16). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ S IOHA-NNIES R M (NN nexades) S. Joan entre lleó i bou
r/ +ARAGO-REX MAR (A i R nexades) Llir entre lleó i bou
Pes: 3,41/3,43/3,45/3,46/3,47/3,50 g
Ø= 20 mm Cr/Co-73 RR
Variants: a/ punt entre els peus de s. Joan; a/ punt entre la M i el cap de s. Joan.

534 **Mig florí** amb cairó partit en aspa. **AV.** Barcelona (1412/16). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ S.IOHA-NNES B (cairó tallat en aspa) S. Joan dret, de front, amb creu
r/ +ARAGO-REX FA Llir
Pes: 1,72 g Ø= 16 mm Cr/Co-66 U

535 **Mig florí** amb corona. AV. València. Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ com abans amb la marca indicada, r/ F en lloc de FA
Pes: 1,69/1,70/1,72/1,75 g
Ø= 15 mm Cr/Co-69 RR

536 **Mig florí** amb M i cairó partit en aspa-lleó a a/ i r/ (tresorer Desplà-mestre Torelló). **AV.** Mallorca (1412/13). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ com abans amb la marca indicada, r/ a nom de MAR en lloc de F
Pes: 1,73 g Ø= 15 mm Cr/Co-71 RRR

537 **Mig florí** amb M i lleó bou a les dues cares (mestre Torelló). AV. Mallorca (1412/16). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, amb les marques indicades
Pes: 1,69 g Ø= 15 mm Cr/Co-74/75 RR
Variants: a/ i r/ les marques bou-lleó (ordre erroni).

CATALUNYA

538 Croat amb creu de tern. AR. Barcelona (1413/16). Llei 11,5 q. Talla 72 p. el marc. Volum 3.950 marcs, junt amb el 541.
a/ +.FERDINANDUS.DEI:GR'A:REX(ll. gòtiques) Bust coronat, a l'esquerra
r/ -CIVI-TASB-ARCh'-NONA-(ll.gòtiques) Creu de tern CIVI a 3 punts
Pes: 3,05/3,12/3,16/3,20/3,22 g
Ø= 23,8 mm Crus.CG-2811 RR
Variants: a/ D'I; a/ FERDINAND9; a/ FRDINANDUS; a/ FERDIN'ADUS; a/ FERDIN'ADUS i r/ CIVI a anell; a/ DI i r/ CIVI a anell; r/ CIVI a anell.

539 Croat amb creu tipus tern, però amb PP nexades al 4t espai. AR. Perpinyà. (1413/16). Llei 11 d. 10 gr. Talla 72 p. el marc.
a/ +FERDINAD9:DI:GRA:REX(escudet català)REX Bust coronat a l'esquerra
r/ -COMS-BARCh'-NONA-Z:ROCI- Creu com de tern amb PP nexades al 4t espai. COMS a 3 punts.
Pes: 2,80/3,14 g Ø= 23 mm Crus.CG-2812 RRR
Variants: a/ amb FRDINAD9 i ARAG; a/ amb FRDINAD9 i ARAGO

540 Mig croat amb creu de tern. AR. Barcelona. Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ i r/ com el croat 2811
Pes: 1,50/1,60/1,62 g
Ø= 19,2 mm Crus.CG-2813 RRR
Variants: r/ A apuntada amb travesser a dalt; a/ i r/ A apuntada amb trav. a dalt.

541 Mig croat amb creu tipus tern, però amb PP nexades al 4t espai. AR. Perpinyà. (1413/16). Llei 11 d. 10 gr. Talla 72 p. el marc.
a/ +FRDINAD9:DI.GRA.REX(escudet cat.)ARAGO Bust coronat a l'esquerra
r/ com el croat 2812
Pes: 1,46/1,50/1,55 g
Ø= 19 mm Crus.CG-2814 RRR
Variants: r/ A apuntada amb travesser a dalt; a/ i r/ A apuntada amb trav. a dalt.

MALLORCA

542 **Ral amb marques bous, només al revers. AR.** (1412/13 mestre Lloscos). Llei 11 d. Talla 68 p. el marc.
a/ + .FERDINANDUS.DEI.GRACI.:REX Bust coronat i entre bous. Orla lobulada
r/ + ARAGONUM:ET·MAIORICARUM:N Creu llatina que talla per baix amb bous als espais. Orla lobulada
Pes: - g Ø= 24 mm Crus.CG-2815 a RR

543 **Ral amb marques bous a anvers i revers. AR.** (1412/13 mestre Lloscos). Llei 11 d. Talla 68 p. el marc.
a/ amb GRACIA,
r/ com el ral anterior, amb les marques indicades
Pes: 3,22 g Ø= 23,7 mm Crus.CG-2816 RR
Variants: r/ sense la N final.

544 **Ral amb marques lleó-bou a anvers i revers. AR.** (1413/16 mestre Torelló). Llei 11 d. Talla 68 p. el marc.
a/ com el ral anterior, r/ sense la N final i amb les marques indicades. Els lleons, rampants
Pes: 3,10/3,11/3,12/3,20 g
Ø= 23 mm Crus.CG-2816 c RR
Variants: a/ FERDINADUS. El lleó del 4t espai, capgirat; r/ el lleó del 4t espai, mirant enfora; a/ i r/ amb els lleons passants.

544 a **Mig ral amb marques bous. AR.** (1412/13) mestre Lloscos. Llei 11 d. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com el ral 543
Pes: – g Ø= 18 mm Crus.CG-2817 RRR

545 **Mig ral amb lleó-bou a anvers i revers. AR.** (1413/16 mestre Lloscos). Llei 11 d. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com el ral anterior, amb els lleons passants
Pes: 1,59/1,77 g Ø= 19 mm Crus.CG-2818 RR
Variants: a/ FERDINDUS; a/ GRACIA i r/ sense la N final

546 **Diner. Bi.** (1413/16 mestre Torelló).
a/ +FERDINANDUS.DEI GRAC.R: Efígie de front, coronada, entre lleó-bou
r/ +ARAGONUM·ET:MAIORIC Creu llatina que talla la llegenda per baix
Pes: 0,45/0,87 g Ø= 11,5 mm Crus.CG-2819 RRR
Variants: a/ GRACIA; r/ MAIORICAR; r/ MAIORICA.

VALÈNCIA

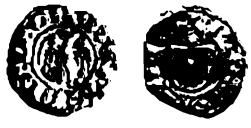
547 **Ral. AR.**
a/ +FERDINAND9:DI:GRACIA:REX:ARAG Bust cor. de front. Orla lobulada
r/ +VALENCIE:MAIORICARUM:SAR Armes de València. Orla lobulada
Pes: 3,20 g (mitjà) Ø= 22 mm (mitjà) Crus.CG-2820 E
Variants: a/ ARA i r/ SAR; a/ ARA i r/ SAD; a/ GRA i ARAG i r/ SARD; a/ GRA i ARAGO i r/ SAR; a/ GRA i ARAGO i r/ SA; a/ GRA i ARAGO i r/ SARD; a/ FERDINAD9 i ARA; a/ +FERDINAND9:DI:GRA:REX.ARAGO

SICÍLIA

548 **Pirral** amb C-C obertes flanquejant l'escut del revers. **AR.** Pes legal 3,22 g. Volum 1335 marcs.
a/ +FERNANDU:D:GRA:REX:SICILIE (sep.3 punts) Àliga cor. i orla lobulada
r/ +AC:AThENAR:'NEOPA:DUX (sep.3 punts) Armes catalanes entre C-C obertes, que semblen creixents. Orla lobulada.
Pes: 2,87 g Ø= 24 mm Crus.CG-2821 R
Variants: a/ FERANDU i SICILI; a/ FERANDU i SICIL; a/ FERAND; a/ FERAND i SICILI; a/ FERAND i SICIL; a/ FERRAND i SICILI; a/ FERAND.DEI r/ acaba DU; a/ FERAND i SICIL i r/ amb NEOPATRIE

549 **Pirral** amb G-C flanquejant l'escut. **AR.** Pes legal 3,22 g.
a/ com l'anterior, amb FERAND, r/ igual, amb les lletres indicades
Pes: 3,20 g Ø= 24 mm Crus.CG-2822 RR

550 **Diner. Bi.**
a/ +FERAN:D:GRA Àliga coronada
r/ +REX.SICILIE Armes catalanes entre anells
Pes: 0,62 g Ø= 14 mm Crus.CG-2823 R
Variants: a/ FERAND; a/ FERAND, r/ SICILI; r/ l'escut sense marques.

SARDENYA

551 Òbol. Bi.
a/ +FERDINANDVS D Armes catalanes en cairó
r/ (no llegible) Creu amb anells als espais
Pes: 0,29 g Ø= 10 mm Crus.CG-2824 U

ALFONS IV (1416-1458)

Monedes de curs general

Nota: El florí i el mig florí a nom d'Alfons i sense marca de seca l'hem atribuït a Enric de Castella (1462-1464).

552 Florí amb elm (marca de seca). AV. Perpinyà (1416-1426). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ ...IOHA-NNES B (elm) S. Joan, dret, de front, portant una creu
r/ +ARAG-O REX.A Llir
Pes: 3,39 g Ø= 20 mm Cr/Co-76 U

553 Florí amb elm (m. de seca) i sol (tresorer Sarçola). AV. Perpinyà (1426-1431). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ .S.IOHA-NNES B (elm) S. Joan com abans, amb un sol a la dreta
r/ +ARAG-O REX A Llir
Pes: 3,30 g Ø= 20 mm Cr/Co-77-Co/Cr-32 RRR
Variants: a/ un sol a cada banda de s. Joan

554 Florí amb B ajaguda (marca de seca). AV. Barcelona (1426-1431). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ com l'anterior amb la marca indicada, r/ amb ALF
Pes: - g Ø= - mm Cr/Co-78 U

555 Florí amb escac (marca de seca i tresorer Desplà II). AV. Barcelona (1416-1426). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ com l'anterior amb la marca indicada, posada en cairó;
r/ amb A
Pes: 3,44 g Ø= 20 mm Cr/Co-80/82 RRR
Variants: a/ l'escac en poisició de quadrat.

556 Florí amb sol (m. de seca i tresorer Sarçola). AV. Barcelona (1426-1431). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ S.IOHA-NNES.B. (estrella) S. Joan amb la marca indicada a l'esquerra
r/ +ARAGO-REX ALF (la E gòtica) Llir
Pes: 3,40 g Ø= 19 mm Cr/Co-84 RRR

557 Florí amb cérvol (marca de seca i del tresorer Sirvent). AV. Barcelona (1431-1436). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ com l'anterior amb la marca indicada; r/ amb AL
Pes: 3,40 g Ø= 19 mm Cr/Co-86 U

558 Florí amb marc (m. de seca i del tresorer Mercader). AV. Barcelona (1448-1458). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ com l'anterior, amb la marca indicada r/ amb ALF
Pes: 3,46 g Ø= 19 mm Cr/Co-87 U

559 Florí amb corona (marca de seca). AV. València (1416-1426). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ com abans amb la marca indicada, r/ amb A gòtica
Pes: 3,40/3,43/3,44/3,45 g Ø= 20 mm Cr/Co-89 i var. R
Variants: a/ corona inclinada en la posició de la llegenda; a/ un punt a cada banda dels peus de s. Joan; a/ un punt abans dels peus de s. Joan; a/ un punt abans i un enmig dels peus de s. Joan;a/ un punt abans i dos punts dels peus de s. Joan.

560 Florí amb corona (marca de seca) i cairó partit en aspa (tresorer Desplà II). AV. València (1416-1426). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ el cairó a la dreta dels peus de s. Joan;
r/ com l'anterior, amb la corona a dalt
Pes: - g Ø= 20 mm Cr/Co-91 RRR

561 Florí amb torre (m. de seca) i sol (tresorer Sarçola). AV. València (1426-1431). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ estrella a la dreta dels peus de s. Joan,
r/ amb ALFO i marca torre a dalt
Pes: 3,35 g Ø= 20 mm Cr/Co-92 RRR
Variants: r/ amb ALF.

562 Florí amb corona (m. de seca) i sol (tresorer Sarçola). AV. València (1426-1431). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ estrella a la dreta dels peus de s. Joan,
r/ amb A i marca corona
Pes: - g Ø= 20 mm Cr/Co-93 RRR

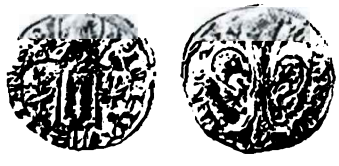
563 Florí amb corona (marca de seca) i marc-card (tresorer Mercader-mestre Cardona). AV. València (1448-1458). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ amb les marques acantonant el sant, r/amb A gòtica i corona a dalt
Pes: 3,34/3,41/3,42 g Ø= 20 mm (mitjà)
Cr/Co-94 i var. RR
Variants: a/ un punt abans i enmig dels peus de s. Joan; r/ la E gòtica

564 Florí amb M (marca de seca) i puigs (mestre Guitart). AV. Mallorca (1419-1425). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ S.IOHA-NNIES R M (NN nexades, M gòtica) S. Joan, dret, de front, amb una creu i puigs cimats de llir a cada banda
r/ +ARAGO-REX MAR (A i R nexades) Llir
Pes: 3,43/3,44/3,45 g Ø= 20 mm Cr/Co-96 RRR

565 Florí amb M (marca de seca) i sols (tresorer Sarçola). AV. Mallorca (1419-1425). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, amb les marques indicades a l'anvers
Pes: 3,38 g Ø= 20 mm Cr/Co-98 U

566 Florí amb M (marca de seca) i llirs (mestre Desportell). AV. Mallorca (1425-1431). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc
a/ i r/ com l'anterior, amb les marques indicades a l'anvers
Pes: 3,42/3,43/3,45 g
Ø= 20 mm Cr/Co-100 RRR
Variants: a/ punt entre els peus de S. Joan.

567 Florí amb M (marca de seca) i bous (mestre Lloscos). AV. Mallorca (1425-1431). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ S.IOHA-NNIRS R M (NN nexades, M gòtica) S. Joan dret, de front, amb una creu. Als costats, bous
r/ ARAGO-REX M Llir
Pes: 3,39/3,42/3,43/3,44/3,45 g
Ø= 20 mm Cr/Co-102 RR
Variants: r/ amb ARAG; a/ un sol bou a la dreta de s. Joan.

568 Florí sense marca principal i sols (tresorer Sarçola). AV. Mallorca (1426-1431). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ S.IOHA-...S.B. S. Joan, com abans, entre sols
r/ +ARAGO-REX ALF Llir
Pes: 3,38/3,43 g Ø= 19,4 mm Cr/Co-105 RRR

569 Florí amb M (marca de seca) i sol-bou (tresorer Sarçola i mestre Lloscos). AV. Mallorca (1426-1431). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ S IOHA-NNISRS R M (NN nexades, M gòtica) S. Joan com abans, entre sol i bou.
r/ ARAGO-REX M (M gòtica) Llir
Pes: 3,37/3,38/3,40/3,45 g Ø= 20 mm Cr/Co-106 RR
Variants: r/ amb MT en lloc de M.

570 Florí amb M (marca de seca) i cérvol-bou (tresorer Sirvent i mestre Lloscos). AV. Mallorca (1432-1436). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, amb les marques indicades
Pes: 3,43 g Ø= 20 mm Cr/Co-108 RRR

571 **Florí** amb M (m. de seca) i gos-gos (mestre Descatllar). **AV.** Mallorca (1439-1448). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ semblant als anteriors, amb les marques indicades
Pes: 3,32/3,43/3,45/3,48 g
Ø = 20 mm Cr/Co-110 E

572 **Florí** amb M (marca de seca) i escudet català en cairó-marc (procurador reial i tresorer Mercader). **AV.**
Mallorca (1448-1458). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ i r/ com els anteriors, amb les marques indicades
Pes: 3,43 g Ø= 19 mm Cr/Co-112 RRR
Variants: a/ marques canviades: marc-escudet.

573 **Florí** amb M (marca de seca) i escudets catalans en cairó (procurador reial). **AV.** Mallorca (1448-1458). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ S IOHA-...ES R M(M gòtica) S. Joan com abans, entre escudets catalans
r/ ARAGO-REX (MAR ?) Llir
Pes: 3,30 g Ø= 20 mm Cr/Co-115 U

574 **Mig florí** amb elm (marca de seca). **AV.** Perpinyà (1426-1431). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ S-IOHA-NNES.B (elm) S. Joan com abans, sense marques
r/ +ARAGO-REX.AL Llir
Pes: 1,70 g Ø= 16 mm Crus.CG-2846 U

575 **Mig florí** amb elm (m.de seca) i sol (tresorer Sarçola). **AV.** Perpinyà (1416-1426).
a/.S.IOHA-NNES B (elm) S. Joan, com abans. Sol a la seva dreta.
r/ +ARAG-OREX A Llir
Pes: - g Ø= 16 mm Co/Cr-9 U

576 **Mig florí** amb B ajaguda (marca de seca). **AV.** Barcelona (1416-1426). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc
a/ com abans amb la B ajaguda, r/ amb ALF
Pes: 1,70 g Ø= 15 mm Cr/Co-79 RRR

577 **Mig florí** amb cairó partit en aspa (marca de seca i del tresorer Desplà). **AV.** Barcelona (1416-1426). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, amb la marca indicada
Pes: 1,71/1,76 g Ø= 15 mm Cr/Co-81/83 RRR
Variants: a/ la marca és un escac i en posició de quadrat (també Desplà).

578 **Mig florí** amb sol (m. de seca i del tresorer Sarçola). **AV.** Barcelona (1426-1431). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/S..O..A-NNES.B (sol) S. Joan com abans amb el sol dalt i a l'esquerra
r/ ...AGO-REX ALF (la E gòtica) Llir
Pes: 1,68 g Ø= 16 mm Cr/Co-85 U

579 **Mig florí** amb marc (m.de seca i tresorer Mercader). **AV.** Barcelona (1448-1458). Llei 18 q. Tala 136 p. el marc.
a/ S.IHOA-NNES B (marc) S. Joan, com abans, amb la marca indicada
r/ ...ARAGO-REX ALF (E gòtica) Llir
Pes: - g Ø= 16 mm Cr/Co-88 U

580 **Mig florí** amb corona (marca de seca). **AV.** València (1416-1426). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ S.IOHA-NNES B(corona) S. Joan com abans amb la marca indicada
r/ +ARAG-O REX A(A final gòtica) Llir
Pes: 1,72/1,78 g Ø= 16 mm Cr/Co-90 RRR
Variants: a/ la corona inclinada en la posició de la llegenda; a/ un punt abans dels peus de s. Joan; a/ un punt enmig dels peus de s. Joan; a/ un punt abans i enmig dels peus de s. Joan; a/ un punt abans i després dels peus de s. Joan;
r/ les A apuntades amb travesser a dalt.

581 **Mig florí** amb corona (marca de seca) i marc-card (tresorer Mercader i mestre Cardona). **AV.** València(1448-1458). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior amb les marques indicades acantonant s. Joan
Pes: 1,70/1,71/1,72 g
Ø= 16 mm Cr/Co-95 RRR

582 **Mig florí** amb M (m. de seca) i puigs (mestre Guitart). **AV.** Mallorca (1419-1425). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ S.IOA-NNIES R M (NN nexades, M gòtica) S. Joan amb puigs cimats de llir
r/ +ARAGO-REX-MAR (A i R finals, nexades) Llir
Pes: 1,69 g Ø= 15 mm Cr/Co-97 RRR

583 **Mig florí** amb M (m. de seca) i estrelles (me. Sunyer). **AV.** Mallorca (1419-1425). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ S.IOA-NNES R M S. Joan entre estrelles
r/ +ARAGO-REX MAR Llir
Pes: - g Ø= 16 mm Cr/Co-99 RRR

584 **Mig florí amb M (m. de seca) i llirs (mestre Desportell). AV.** Mallorca (1419-1425). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior amb IOANNIES i les marques indicades
Pes: 1,70 g Ø= 15 mm Cr/Co-101 RRR

585 **Mig florí amb M (m. de seca) i bous (mestre Lloscos). AV.** Mallorca (1425-1431). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ S.IOHA-NNIRS B M (NN nexades, M gòtica) S Joan amb bous als costats
r/ ARAG-REX M Llir
Pes: 1.68/1,70/1.71/1,72/1,75 g
Ø= 15 mm Cr/Co-103 RR
Variants: a/ bous amb potes llargues i r/ amb REX A (?).

586 **Mig florí amb M (marca de seca) i sol-bou (tresorer Sarçola i mestre Lloscos). AV.**
Mallorca (1426-1431). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ S IOHA-NNIRS R M (MNN nexades, M gòtica) S. Joan entre sol-bou
r/ ARA-GO.R M (la M gòtica) Llir
Pes: 1,68/1,69/1,70 g
Ø= 16 mm Cr/Co-107 RRR
Variants: r/ ARAG-...M; r/ +ARA-GO.R.M

587 **Mig florí amb M (marca de seca) i cérvol-bou (tresorer Sirvent i mestre Lloscos). AV.** Mallorca (1432-1436). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ S IOHA-NNRS R M (NN nexades, M gòtica) S. Joan entre cérvol i bou
r/ ARAG-REX M (M gòtica) Llir
Pes: 1,71 g Ø= 16 mm Cr/Co-109 RRR

588 **Mig florí amb M (m. seca) i gossos (mestre Descatllar). AV.** Mallorca (1439-1448). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com el mig florí anterior, amb les marques indicades
Pes: 1,71 g Ø= 13 mm Co/Cr.5 U
Variants: r/ amb ARAGO; a/ S IOHA-NNARS M, r/ ARAGO-EAX M (E gòtica); r/ amb ARAG.

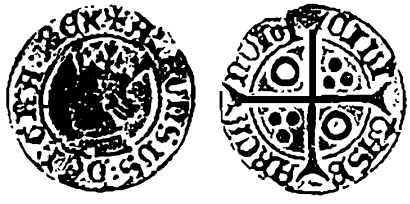

589 **Mig florí amb M (marca de seca) i escudet català en cairó-marc (procurador reial-mestre Mercader). AV.** Mallorca (1448-1458). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, amb ARAGO i les marques indicades
Pes: 1,70/1,72/1,73 g
Ø= 16 mm Cr/Co-114 RR

590 **Mig florí** amb M (marca de seca) i escudets catalans en cairó (procurador reial) que són gravats (no reencunyats) sobre marques anteriors. **AV.** Mallorca (1448-1458). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ S.IOHA-NNES R M(NN nexades, M gòtica) S. Joan entre escudets
r/ ARAGO-REX M Llir
Pes: 1,68 g Ø= 16 mm Co/Cr.AN.32.6 U

CATALUNYA

591 Croat de bust allargat i titulació normal. **AR.** Barcelona (1426). Llei 11.5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +:ALFONSUS:DEI:GR'A:REX Bust coronat, a l'esquerra
r/ -CIVI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 3,16/3,17 g Ø= 25,2 mm Crus.CG-2863 E
Variants: r/ CIVI a anell.

592 Croat de bust allargat i titulació d'Aragó. **AR.** Barcelona (1430). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +:ALFONSUS.DEI:GR'A:REX:ARA Bust coronat a l'esquerra
r/ -CIVI-TASB-ARCh'-NONA Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 3,07/3,17/3,18 g
Ø= 24 mm Crus.CG-2864 RRR
Variants: r/ CIVI a anell; a/ REX:A; a/ REX A, r/CIVI a anell.

593 Croat de bust arrodonit i cabell voleiant. **AR.** Barcelona. Llei 18 d. Talla 72 p. el marc.
a/ :ALFONSUS:DEI.GR'A:REX Bust coronat a l'esquera
r/ -CIVI-TASB-ARCK-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 3,15/3,17/3,18 g
Ø= 24 mm Crus.CG-2865 R
Variants: r/ CIVI a anell; r/ forma -ARCR-; r/ forma -ARCR- i CIVI a anell.

594 Croat amb bust arrodonit i cabell caigut amb rulls (d. 1430). **AR.** Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior, amb les particularitats indicades
Pes: 3,17/3,20 g Ø= 24,5 mm Crus.CG-2866 RR
Variants: r/ CIVI a anell.

595 Croat de perfil acusat i cabell voleiant. **AR.** Barcelona (finals regnat). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior
Pes: 3,06/3,23 g Ø= 25 mm Crus.CG-2867 RR
Variants: r/ CIVI a anell.

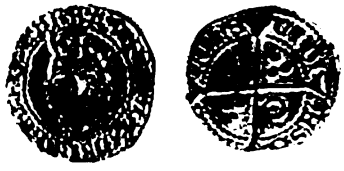
596 Croat de bust allargat. **AR.** Perpinyà (1419/24). Llei 11 d i 10 gr. Talla 72 p. el marc.
a/ +:ALFONS9:D'I:GR'A:REX:ARAGO Bust coronat a l'esquerra
r/ -COMS-BARCK-NONA-ROCIL- Creu de tern. COMS a 3 punts
Pes: 2,41/2,71/2,75/2,98/3,01/3,03/3,05/3,12/3,16/3,17/3,18/3,21 g Ø= 24 mm Crus.CG-2868 E
Variants: r/ COMS a anell; a/ ALFOS9; a/ ALFOS9 i r/ -BARCK-; r/ -BARCK-; a/ ARAGO:REX:; a/ ARAGO:REX: i r/ COMS a anell; r/ -BARCK-NONE- i COMS a anell; r/ -BARK-NONE- i COMS a anell; r/ -NONO- i COMS a anell; a/ ARAG; a/ ARAG, r/ COMS a anell; a/ ARA: ;a/ARA:, r/ COMS a anell; a/ AR:; a/ AR:, r/ COMS a anell; a/ ALFONSUS i acaba A:; a/ com l'anterior, r/ forma ROCL i COMS a anell

597 Croat de bust arrodonit. **AR.** Perpinyà. (1459). Llei 11 d. i 11 gr. Talla 74 p. el marc.
a/ com l'anterior amb RX, r/ com l'anterior
Pes: 2,95/2,98 g Ø= 24 mm Crus.CG-2869 RR
Variants: a/ ARAG.; a/ ARAG, r/ COMS a anell; a/ ARA:; a/ ARA:, r/ COMS a anell.

598 Mig croat de bust allargat i titulació normal. **AR.** Barcelona (1426). Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ i r/ com el croat 591.
Pes: - g Ø= 18 mm Crus.CG-2870 RR

599 Mig croat amb bust allargat i titulació d'Aragó. **AR.** Barcelona (1430). Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ i r/ com el croat 592
Pes: - g Ø= 20 mm Crus.CG-2871 RRR

600 Mig croat de perfil acusat i cabell voleiant. **AR.** Barcelona (finals regnat). Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ i r/ com el croat 595
Pes: 1,56 g Ø= 20 mm Crus.CG-2872 RRR

601 Mig croat de bust allargat. **AR.** Perpinyà (1419/24). Llei 11 d. 10 gr. Talla 144 p. el marc.
a/ acaba ARAGON, r/ i la resta com el croat 596
Pes: 1,40/1,42 g Ø= 18 mm Crus.CG-2873 RRR
Variants: a/ ARAGO:; a/ARAG:; a/ ARA: a/ ARA: i r/ forma -ROCI-; a/ ARA , r/ COMS a anell.

602 **Mig croat** de bust arrodonit. **AR.** Perpinyà (1457). Llei 11 d. 12 gr. Talla 148 p. el marc.
a/ i r/ com el croat 597
Pes: - g Ø= 19 mm Crus.CG-2874 RRR

603 **Terç de croat. AR.** Barcelona. Llei 11,5 d. Talla 216 p. el marc.
a/ (anepígraf) Bust coronat a l'esquerra
r/ -BAR-Ch'-NO-NA- Creu de tern. BAR a 3 punts
Pes: 0,98/1/1,07 g Ø= 15,4 mm Crus.CG-2875 E
Variants: r/ BAR a anell; r/ -BAR-h'A-NO-NA-

604 **Sisè de croat. AR.** Barcelona. Llei 11,5 d. Talla 432 p. el marc.
a/ (anepígraf) Bust coronat a l'esquerra
r/ com el terç Creu de tern. BAR a anell
Pes: 0,50 g Ø= 12 mm Cru.CG-2876 U

605 **Diner. Bi.** Perpinyà (1427). Llei 2 d. Talla 24 s. el marc.
a/ +ALFONS9:REX:A Efígie coronada, a l'esquerra
r/ +COMS:RO-CILIO Arbre que talla la llegenda per baix
Pes: 0,60 g (mitjà) Ø= 15,3 mm (mitjà) Crus.CG-2877 E
Variants: r/ ROCIL; r/ ROCI; a/ ARA, r/ ROCILION;
a/ RX:AR i r/ ROCILI; a/ RX:A i r/ ROCIL;
a/ +ALFONSUS REX i r/ +COMES ROCILI.

606 **Òbol amb arbre. Bi.**
Perpinyà (1427). Llei 2 d. Talla 48 s. el marc.
a/ +ALFONS9:RX Efígie coronada a l'esquerra
r/ +COMS ROCI: Arbre que talla la llegenda per baix
Pes: 0,64 g (mitjà) Ø= 11,5 mm (mitjà) Crus.CG-2878 E
Variants: a/ RX:A i r/ ROCIL; a/ RX:AR; a/ R;
r/ +(ROCIL)-COMS

607 **Òbol amb creu. Bi.** Perpinyà (1419/24). Llei 2 d.
a/ +ALFONSUS:REX. Efígie coronada a l'esquerra
r/ -XP-S:R-EX-VE- Creu tipus tern, amb els punts reduïts a dos. XP a anell
Pes: 0,60 g (mitjà) Ø= 12 mm (mitjà) Crus.CG-2879 R
Variants: r/ XP a 2 punts; a/ REX A

MALLORCA

608 Ral amb lleó-bou (1416/19, mestre Torelló). AR. Llei 10 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +ALFONSUS+DEIxGRACIA:REX Efígie de front coronada i entre lleó-bou. Orla lobulada
r/ ARAGONUM ET-MAIORICARUM Creu llatina que talla per baix, amb parelles lleó-bou als espais
Pes: 3,20 g Ø= 23,8 mm Crus.CG-2880 RRR
Variants: r/ el lleó del 4t espai, capgirat.

609 Ral amb puigs cimats de llir (1419/a. 1425 mestre Guitart). AR. Llei 10 d. Talla 72 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior. A l'anvers separació per dues creus. Puigs als espais del r/
Pes: 3,18/3,20 g Ø= 23,4 mm Crus.CG-2881 E
Variants: a/ ALFONSU; r/ ARGONUM.

610 Ral amb estrelles (a.1425/1425, mestre Sunyer). AR. Llei 10 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +ALFONSIUS(escudet català en cairó) DEI.GRACIA:REX Efígie com abans
r/ +ARAGONUM:ET:-MAIORICARUM Creu llatina amb estrelles als espais
Pes: 3,17 g Ø= 24,4 mm Crus.CG-2882 E
Variants: a/ GRACI i r/ ARAGONUM;
r/ +ARAGONM:ETM-MAIORICARUM;
a/ GRACI i r/ ARAGOONUM

611 Ral amb llirs (1425/a. 1435, mestre Desportell). AR. Llei 10 d. Talla 72 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior amb ALFONSUS a l'anvers i llirs a la creu del revers
Pes: 3,08 g Ø= 23,3 mm Crus.CG-2883 C
Variants: a/ ALFONS; a/ acaba REM; amb llirs acantonant el bust de l'a/ i els espais del r/ (RR); r/ els llirs, amb fulles laterals dobles (R); a/ sense escudet.

612 Ral amb bous (a.1439/1439, mestre Lloscos). AR. Llei 10 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +ALFONSUS:DEI:GRACIA:REX (sep.2 creus) Bust de front i orla lobulada
r/ +ARAGONU+ET-MAIORICAR' Creu llatina que talla i bous als espais
Pes: 3,05 g Ø= 24 mm Crus.CG-2884 E
Variants: r/ +ARAGONUM:ET.MAIORICARUM (sep. 2 creus); r/ +ARAGONUM:ET:MAIORICAR (sep. 2 creus)
r/ +ARAGONU:E-T:MAIORICA (sep. 2 creus)

613 Ral amb gossos (1439/44 mestre Descatllar). **AR.** Llei 10 d. Talla 72 p. el marc.
a/ com abans, r/ amb ARAGONUM i les marques indicades
Pes: 3,30 g Ø= 23 mm Crus.CG-2885 RRR

614 Ral amb escudets catalans apuntats (1444/58 procurador reial). **AR.** Llei 10 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +ALFONSIUS (esc. català en cairó) DEI GRACIA REX+ Bust i orla lobulada
r/ +ARAGONUM ET-MAIORICARUM Creu amb escuts apuntats als espais
Pes: 3,16 g Ø= 24,5 mm Crus.CG-2886 RRR

615 Mig ral amb lleó-bou (1416/19 mestre Torelló). **AR.** Llei 10 d. Talla 144 p. el marc.
a/ +AL...DEI.GRACIA.REX. Bust de front coronat i orla lobulada
r/ +ARA...-ET MAIORICARUM Creu amb lleons i bous als espais
Pes: 1,52 g Ø= 18 mm Crus.CG-2887 U

616 Mig ral amb puigs cimats de llir (1419/a.1435 mestre Guitart). **AR.** Llei 10 d. Talla 144 p. el marc.
a/ +ALFONSUS:DEI:GRACIA:REX Bust entre puigs cimats de llir
r/ +ARAGONVM:ET:-MAIORICARUM Creu amb puigs als espais
Pes: 1,52 g Ø= 20 mm Crus.CG-2888 R

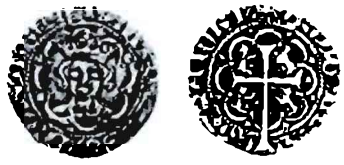
617 Mig ral amb estrelles (a.1425/1425, mestre Sunyer). **AR.** Llei 10 d. Talla 144 p. el marc.
a/ i r/ com el ral 610
Pes: 1,52 g Ø= 20 mm Crus.CG-2889 RRR

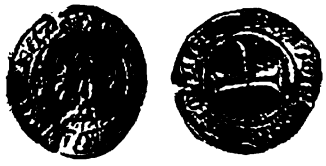
618 Mig ral amb llirs (1425/a.1439, mestre Desportell). **AR.** Llei 10 d. Talla 144 p. el marc.
a/ i r/ com el ral 611
Pes: 1,57 g Ø= 18.6 mm Crus.CG-2890 R.

619 Mig ral amb bous (a.1439/1439 mestre Lloscos). **AR.** Llei 10 d. Talla 144 p. el marc.
a/ i r/ com el ral 612
Pes: 1,50 g Ø= 20 mm Crus.CG-2891 RR

620 **Mig ral** amb gossos (1439/44 mestre Descatllar). **AR.**
Llei 10 d. Talla 144 p. el marc.
a/ +ALFONSUS:DEI:GRA:REX (sep.2 creus) Bust de front. Orla lobulada
r/ +ARAGONUM-ET MAIORI: Creu llatina i gossos als espais
Pes: 1,55 g Ø= 20 mm Crus.CG-2892 RRR

621 **Dobler** amb puigs cimats de llir (1419/a.1425 mestre Guitart). **Bi.**
a/ +ALFONSUS:DEI GRACIA REX Bust de front entre puigs
r/ +ARAGONUM ET-MAIORICARUM Creu llatina que talla per baix
Pes: 1,27 g Ø= 19 mm Crus.CG-2893 R
Variants: r/ MAIORIC; r/ MAIORICA.

622 **Dobler** amb llirs (1425/a.1439 mestre Desportell). **Bi.**
a/ +A.REX ARAGONVM ET.M Bust de front entre llirs
r/ +ALFONSIU-S DEI:GRAC Creu llatina que talla per baix
Pes: 1,20 g Ø= 19,5 mm Crus.CG-2894 RRR

623 **Dobler** amb bous (a.1439/1439 mestre Lloscos). **Bi.**
a/ i r/ com el dobler 619, amb les marques indicades a l'anvers
Pes: 1,20 g Ø= 19 mm Crus.CG-2895 RRR

624 **Dobler** amb gossos (1439/1444 mestre Descatllar). **Bi.**
a/ +ALFONSUS:DEI:GRA:REX (sep.2 creus) Bust de front entre gossos
r/ +ARAGONUM:ET:MAIORI: (sep.2 creus) Creu l latina que talla per baix
Pes: 1,25 g Ø= 19 mm Crus.CG-2896 E
Variants: a/ RE; a/ RX; a/ R; a/ R i r/ MAIOR; a/ R i r/ ARAONU.

625 **Dobler** amb escudets catalans en cairó (1444/58 procurador reial). **Bi.**
a/ +ALFONSUS:DEI:GRACIA:RE Bust de front entre escudets
r/ +ARAGONUM-ET.MAIOR Creu llatina que talla per baix
Pes: 1,14/1,24/,1,26/1,356 g
Ø= 18 mm Crus.CG-2897 C
Variants: a/ RX, r/ amb ARAGONU; a/ acaba GRA, r/ amb ARAGONU; a/ R, r/ amb ARAGONU; r/ MAIORI; a/ GRA i r/ MAIO; a/ GRA i r/ MAI; a/ GRA.R i r/ +ARAGONV-.ETMAIO

626 Diner amb puigs cimats de llir (1419/a.1425 mestre Guitart). **Bi.**
a/ +ALFONSUS DEI:GRACIA:REX Bust de front entre puigs
r/ +ARAGONUM-ET:MAIORIC Creu llatina que talla per baix
Pes: 0,54 g Ø= 16 mm Crus.CG-2898 RRR

627 Diner amb estrelles (a.1425/1425 mestre Sunyer). **Bi.**
a/ +ALFONSUS+DEI+GRACIA:REX Bust de front entre estrelles
r/ +ARAGONUM-ET MAIORICARU Creu llatina que talla per baix
Pes: 0,53 g Ø= 16 mm Crus.CG-2899 RRR

628 Diner amb llirs (1425/a.1439 mestre Desportell). **Bi.**
a/ ALFONSUS:DEI:GRACIA:REX Bust de front entre llirs
r/ +ARAGONUM-ET MAIORICARUM Creu llatina que talla per baix
Pes: 0,53 g Ø= 16 mm Crus.CG-2900 RRR

629 Diner amb bous (a.1439/1439 mestre Lloscos). **Bi.**
a/ +ALFONSUS:DEI:GRACIA Bust de front entre bous
r/ +ARAGONUM-ET MAIORICAR Creu llatina que talla per baix
Pes: 0,54 g Ø= 15 mm Crus.CG-2901 RR

630 Diner amb gossos (1439/1444 mestre Descatllar). **Bi.**
a/ +ALFONSUS+DEI:GRA:REX Bust de front entre gossos
r/ +ARAGONUM-ET MAIOR Creu llatina que talla per baix
Pes: 0,47 g Ø= 14,6 mm Crus.CG-2902 R

631 Diner amb escudets catalans en cairó (1444/58 procurador reial). **Bi**
a/ +ALFONSUS DEI GRA RE Bust de front entre escudets
r/ +ARAGONU-ET MAIO Creu llatina que talla per baix
Pes: 0,54 g Ø= 15,4 mm Crus.CG-2903 R

VALÈNCIA

632 Timbre sense marques. **AV.** (1426). Llei 23 q. Talla 96 p. el marc.
a/ +ALFON-SUS:REX+ Casc amb drac sobre armes catalanes, que tallen
r/ +VALENCIE:MAIORICARUM Armes catalanes en cairó en orla lobulada
Pes: 2,39/2,46 g Ø= 21 mm Crus.CG-2904 RR

633 Timbre amb puig cimat de llir-B. **AV.** (a.1448). Llei 23 q. Talla 192 p. el marc.
a/ i r/ com l'anterior amb les marques indicades, a la base de l'escut del revers
Pes: 2,49 g Ø= 19 mm Crus.CG-2905 RRR

634 Mig timbre sense marques. **AV.** (1426). Llei 23 q. Talla 192 p. el marc.
a/ i r/ com el timbre 632
Pes: 1,22 g Ø= 17 mm Crus.CG-2906 RRR

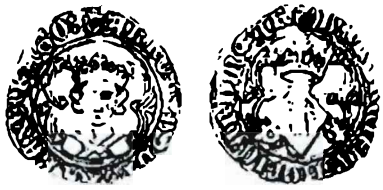
635 Ral sense marques i cabell llarg. (1416/a.1458) **AR.** Llei 11 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +ALFONSUS:DI:GRACIA:REX:A Bust de front coronat en orla lobulada
r/ +VALENCIE:MAIORICARUM:S Armes de València en orla lobulada
Pes: 3,30 g (mitjà) Ø= 24,5 mm (mitjà) Crus.CG-2907 C
Variants: r/ SA; a/ ARAG i r/ SAR; a/ amb GRA i ARAG i r/ SAR; a/ amb GRA i ARAGO, r/ SAR; a/ amb GRA i ARAGO, r/ SA

636 Ral sense marques i cabell curt. (1416/a. 1458) **AR.** Llei 11 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +ALFONSUS:DEI:GRA:REX:ARAG Bust com abans, amb cabells curts
r/ +VALENCIE:MAIORICARUM:SAR Armes de València com abans
Pes: 3,20 g (mitjà) Ø= 24 mm (mitjà) Crus.CG-2908 RR
Variants: a/ amb DI i acaba ARAGO:

637 Ral amb puig cimat de llir-B. **AR.** (a. 1448). Llei 11 d. Talla 72 p. el marc.
a/ i r/ com el ral anterior, amb les marques al peu de l'escut del revers
Pes: 3,30 g Ø= 24,5 mm Crus.CG-2909 RRR

638 **Ral** amb marc i card. **AR.** (1448/58). Llei 11 d. Talla 72 p. el marc.
a/ i r/ com els rals anteriors, amb les marques indicades al revers
Pes: 3,24 g Ø= 24 mm Crus.CG-2910 RRR

639 **Mig ral** sense marques i cabell llarg. **AR.** (1416/a. 1458). Llei 11 d. Talla 144 p. el marc.
a/ +ALFONSUS REX ARAGONUM Bust de front en orla lobulada
r/ +VALENCIE.MAIORICARUM Armes de València en orla lobulada
Pes: 1,60 g (mitjà) Ø= 18 mm (mitjà) Crus.CG-2911 E
Variants: a/ ARAGONM.

640 **Mig ral** sense marques i cabell curt (1416/a.1458). **AR.**
Llei 11 d. Talla 144 p. el marc.
a/ acaba ARAGONU, r/ com l'anterior
Pes: 1,43 g Ø= 19 mm Crus.CG-2912 RR

641 **Diner** sense marques. **Bi.** (1416/a. 1458). Llei 2 d.
a/ +ALFONSUS:REX:A Efígie coronada, a l'esquerra
r/ +VALE-NCIA Arbre o ramellet
Pes: 0,70 g (mitjà) Ø= 15,3 mm (mitjà) Crus.CG-2913 E
Variants: a/ acaba AR; r/ +VALEN-CIE.MA.

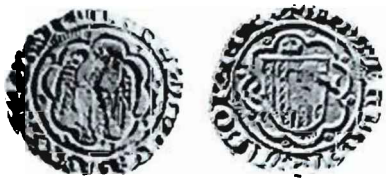

642 **Diner** amb marques puig cimat de llir-B. **Bi.** (a. 1458). Llei 2 d.
a/ +ALFONSUS:REX:AR Efígie coronada a l'esquerra
r/ +VALE-NCIE MA rbre entre puig cimat de llir i B
Pes: 0,57 g Ø= 17 mm Crus.CG-2914 RR

643 **Diner** amb marques marc i card **Bi.** (1448/58). Llei 2 d.
a/ i r/ com el diner anterior, amb les marques indicades
Pes: 0,65 g Ø= 16 mm Crus.CG-2915 R

SICÍLIA

644 **Pirral** amb C-C obertes (mestre Chicu Cámpulo). **AR.**
Llei 10,5 d. Pes legal 3,20 g.
a/ +ALFONSU:D:GRA:REX:SICILI Àliga coronada en orla lobulada
r/ +AC:AThENAR:NEOPA:DUX(sep.3 punts) Armes catalanes coronades entre C-C. Orla lobulada
Pes: 3,10 g Ø= 24 mm Crus.CG-2916 E
Nota: no detallem les onze variants de llegenda fins ara conegudes.

645 **Pirral** amb B-R (mestre Branca la Roca). **AR.** Llei 10,5 d. Pes legal 3,20 g.
a/ +ALFONSU:DEI:GRA:REX:SICILI Àliga coronada en orla lobulada
r/ +AC:AThENAR.NAOPA:DUX (sep.3 punts) Armes catalanes coronades entre B-R. Orla lobulada
Pes: 3,24 g Ø= 24 mm Crus.CG-2917 RR

646 **Diner** sense marques. **Bi.** Llei 1,02 d. o menys.
a/ +ALFONSU:D:GRA Àliga amb ales esteses
r/ +REX:SICILIE Armes catalanes
Pes: 0,60 g Ø= 13 mm Crus.CG-2918 C

647 **Diner** amb anell-anell. **Bi.** Llei 1,02 d. o menys.
a/ i r/ com el diner anterior amb les marques acantonant l'escut del revers
Pes: 0,60 g Ø= 13 mm Crus.CG-2919 C

648 **Diner** amb I-I. **Bi.** Llei 1,02 d. o menys.
a/ i r/ com el diner anterior amb les lletres acantonant l'escut del revers
Pes: 0,60 g Ø= 13 mm Crus.CG-2920 C
Nota: tampoc no detallem les varietats en els diners.

SARDENYA

649 **Ral. AR.** (1419). Llei 11 d. Talla 70 p. el marc.
a/ +ALFOSUS DEI GRACIA REX Armes catalanes en cairó. Orla lobulada
r/ +ARAGONUM:ET:SARDINIE Creu interior. Orla lobulada
Pes: 3,10 g Ø= 27 mm Crus.CG-2921 RRR
Variants: a/ llegenda començant a l'esquerra, amb ALFONSUS i RE; a/ amb ALFONSUS i REX i r/ amb ARAGON.

650 **Mig ral. AR.** (1419). Llei 11 d. Talla 140 p. el marc.
a/ i r/ semblant al ral, però l'anvers acaba RE
Pes: 1,50 g Ø= 19 mm Crus.CG-2922 U

651 **Diner. Bi.** (1419). Llei 1 d. 12 gr. Talla 40 s. el marc.
a/ +ALFONSUS D G R Efígie coronada a l'esquerra amb cabell fluent
r/ -ARA-GON-U ES-ARS- Creu amb lletres S-A alternant amb anells als espais
Pes: 1 g (mitjà) Ø= 18 mm (mitjà) Crus.CG-2923 E
Variants: a/ efígie amb el cabell voleiant
Nota: no s'ha pogut fer una separació satisfactòria entre els anomenats diners reials i els pitxols, per la qual cosa els assimilem. Tampoc no detallem les nombrosíssimes varietats de llegenda.

652 **Alfonsí menut. Bi.** Càller (1428). Talla a 20 s. i a 40 s. el marc.
a/ +ALFONSUS D.G.REX Armes catalanes en cairó
r/ -ARA-GON-ET-SAR Creu que talla la llegenda amb anells als espais
Pes: 0,40 g Ø= 12 mm Crus.CG-2924 U

653 **Contramarca d'escut català en cairó sobre moneda d'Arbòrea. Bi.** (1421-1422).
a/ +Gs IVDEX ARBOREE Arbust. Contramarca d'armes catalanes
r/ +ET VICECOMES NABOE Creu llatina que talla per baix
Pes: 0,55 g Ø= 18 mm Crus.CG-2925 RRR

654 **Contramarca S sobre moneda de billó catalana. Bi.**
a/ i r/ del dobler de Mallorca de Sanç
Pes: 0,80 g Ø= 19 mm Crus.CG-2926 RRR

a/ i r/ del diner de València de Jaume I
Pes: 0,88 g Ø= 17 mm Crus.GG.2926 a RRR

NÀPOLS

Nota: no hi ha norma de fixació de llegendes a l'amonedació de Nàpols. Per tant, prescindirem de les innombrables varietats de llegenda que l'atzar va anar creant.

GRUP 1: període d'adopció per la reina Joana de Nàpols (1421-1423)

655 **Diner amb la reina Joana. Bi.** (1423).
a/ +ALFI.REX.ARAGONU Armes catalanes en cairó
r/ +REGINE.DFNSOR Armes de Nàpols en cairó
Pes: 0,40/0,65 g Ø= 14 mm Crus.CG-2927 RRR
Variants: a/ ARAGONU3.

GRUP 2: període de plena sobirania (1436-1458)

656 **Alfonsí d'or o ducató sense marca. AV.** Nàpols.
a/ +DNS:M:ADIVTOR:ET:EGO:DESPI:INI:ME: Rei a cavall brandint l'espasa
r/ +.ALFONSVS:D.G.R.ARAGON:SI:CI:VL:FA.: Armes catalano-napolitanes omplint el camp. Les catalanes als espais 1r i 4t
Pes: 5,24/5,30 g Ø= 29 mm Crus.CG-2928 E
Variants: r/ armes catalano-napolitanes a 2n i 3r.

657 Alfonsí d'or o ducató amb S. AV. Nàpols.
a/ i r/ semblant als anteriors, amb la lletra S a l'esquerra del rei a l'anvers
Pes: 5,21 g Ø= 28 mm Crus.CG-2930 RR

658 Alfonsí d'or o ducató amb M. AV. Nàpols.
a/ i r/ semblant als anteriors, amb la lletra M a l'esquerra del rei a l'anvers
Pes: 5,24 g Ø= 29 mm Crus.CG-2931 RR

659 Alfonsí d'or o ducató amb B. AV. Lanciano.
a/ i r/ semblant al ducató anterior. La lletra B a l'esquerra del rei a l'anvers
Pes: 5,23/5,27/5,34 g
Ø= 30 mm Crus.CG-2929 RRR
Variants: r/ armes catalanes-napolitanes a 2n i 3r.

660 Carlí sense marques. AR. Nàpols o potser València.
a/ +DNS.M.AIVT.ET.EGO.D.IN.ME Rei sedent, de front, amb ceptre i globus
r/ +ALFONSVS.D.G.R.AR.S.C.V.FA Armes catalano-napolitanes ocupant tot el camp. Les catalanes a 1r i 4t espai
Pes: 3,10/3,58 g Ø= 26 mm Crus.CG-2932 C
Variants: r/ armes catalanes a 2n i 3r (E).

661 Carlí amb S. AR. Nàpols.
a/ i r/ semblant a l'anterior. Lletra S a l'esquerra del rei a l'anvers
Pes: 3,58 g Ø= 26 mm Crus.CG-2933 C

662 Carlí amb L. AR. Nàpols.
a/ i r/ semblant a l'anterior. Lletra L a l'esquerra del rei a l'anvers
Pes: 3,24 g Ø= 25 mm Crus.CG-2934 RRR

663 Carlí amb M. **AR.** Nàpols.
a/ i r/ semblant als anteriors. Lletra M a l'esquerra del rei a l'anvers
Pes: 3,20 g Ø= 27 mm Crus.CG-2935 RRR

664 Carlí amb A. **AR.** Nàpols.
a/ i r/ semblant als anteriors. Lletra A a l'esquerra del rei a l'anvers
Pes: 3,59 g Ø= 25 mm Crus.CG-2936 RRR

665 Carlí amb B. **AR.** Nàpols.
a/ i r/ semblant als anteriors. Lletra B a l'esquerra del rei a l'anvers
Pes: 3,60 g Ø= 25 mm Crus.CG-2937 RRR

666 Carlí amb àliga. **AR.** L'Àquila.
a/ i r/ semblant als anteriors. Àliga amb ales esteses a l'esquerra del rei a l'anvers. Armes catalanes a 2n i 3r
Pes: 3,40/3,54/3,64 g
Ø= 27 mm Crus.CG-2938 RR
Variants: r/ una estrella al segon camp; r/ estrelles als camps 2n i 4t.

667 **Ral. AR.** Nàpols.
a/ +ALFONSVS:D:GRATIA:REX: Efígie de front, coronada
r/ +:SICILIE:CITRA:ET:VLTRA: Armes catalano-napolitanes omplint el camp. Les catalanes al 1r i 4t espai
Pes: 2,61/2,89/3,05 g
Ø= 24 mm Crus.CG-2939 R
Variants: r/ armes catalanes a 2n i 3r; r/ armes cat. a 2n i 3r, girades 45 graus (RR).

668 **Ral amb armes dels Camponeschi. AR.** L'Àquila.
a/ +ALFONSVS:DEI (muntanya de tres cims) GRACIA:RES Efígie com abans
r/ +CICILIE:CITRA:ET:ULTRA: Armes com abans. Catalanes a 1r i 4t
Pes: 3,05/3,07 g Ø= 25 mm Crus.CG-2940 RR
Variants: r/ armes catalanes a 2n i 3r.

669 **Ral amb àliga. AR.** L'Àquila.
a/ +ALFONSVS DEI (àliga) GRACIA:RES Efígie com abans
r/ +CICILIE:CITRA:ET:ULTRA: Armes com abans. Catalanes a 1r i 4t
Pes: 2,62 g Ø= 25 mm Crus.CG-2941 RRR

670 **Terç de carlí o *bolognino*. AR.** Sulmona.
a/ +.R.ALFONSVS S-M-P-E en creu al voltant d'un estel central
r/ S.PANPhILVS. Sant de mig cos, amb mitra, tallant la llegenda per dalt
Pes: 0,85 g Ø= 18 mm Crus.CG-2942 RRR

671 **Quart de carlí o *cella* amb armes dels Camponeschi. AR.** L'Àquila (1442/43).
a/ (corona) REX.AL (muntanya de tres cims) FONSUS Àliga amb ales esteses
r/ .S.PE-TRVS.C. S.Pere Celestí sedent, de front i amb mitra. Talla lleg. per baix
Pes: 0,90 g Ø= 18 mm Crus.CG-2943 RRR

672 **Diner. Bi.**
a/ +ALFONS:D:G:R: Efígie de front, coronada
r/ +SICILIE:CITRA VLTR Armes catalano-napolitanes omplint el camp. Catalanes a 1r i 4t
Pes: 0,64/0,65 g Ø= 13 mm Crus.CG-2944 R
Variants: r/ armes catalanes a 2n i 3r.

673 **Diner llegendes canviades. Bi.**
a/ +SICILI.CIT.E.VL Efígie de front, coronada
r/ +ALFON.D.G.R.CI.E V Armes com el diner anterior
Pes: 0,63 g Ø= 16 mm Crus.CG-2945 R

674 **Diner amb S i llegenda religiosa a anvers. Bi.**
a/ +DNS.M.ADIV.E.EGO Efígie de front coronada. S a l'esquerra
r/ +ALFONSVS.D.G.R.AR Armes com als diners anteriors
Pes: 0,60 g Ø= 15 mm Crus.CG-2946 R

675 **Diner amb separació d'estrelles. Bi**
a/ +*ALFOSVS*D*G Efígie de front coronada
r/ +*G*R*AR*S*C*V*F* Armes com als diners anteriors
Pes: 0,45/0,62 g Ø= 14 mm Crus.CG-2947 R
Variants: r/ armes catalanes a 2n i 3r.

675 a **Diner amb armes dels Camponeschi. Bi.** L'Àquila
a/ i r/ semblant al tipus 672, però amb triple muntanya intercalada a la llegenda de l'anvers
Pes: 0,6 g. Ø = 17 mm Andrea/Andreani U

675 b **Diner tornès. Bi.** Sulmona
a/ +.DE .SVLMONA Castell tornès
r/ + R. ALFONSVS Creu interior patent.
Pes: 0,41 g. Ø= 17 mm Villoresi-552 U

ALBÀNIA

676 **Ral. AR.** Croia (actual Krüje).
a/ +ALFONS:DEI:GRA:REX:SICILIE Rei sedent de front amb ceptre i globus
r/ +AC:ATHENAR:NEOPATRIE:DU Armes catalano-sicilianes en sotuer en escut en cairó.
Pes: 3/3,60 g Ø= 27,5 mm Crus.CG-2948 RRR
Variants: a/ D per DEI i r/sens el DU final; a/ D per DEI i acada SICILIE:I i r/ sens el DU final; a/D per DEI i acaba SICILIE:C i r/ acaba amb D.

JOAN I corregnant a Navarra amb la reina propietària BLANCA (1425-1441)

677 **Gros. Billó ric** (1428/32). Llei 5 d. 12 gr./5 d. 18 gr. Talla 80 p. el marc de Pamplona (244,75 g). Volum 10.000 marcs.
a/ +I:Z:B:DEI:GRA:REX:Z:RGA:NAVARRE Corona
r/ +SIT:NOMEN:DOMINI:BENEDICTUN Creu amb orla de llirs i lòbuls
Pes: 2,80/2,85/3,06 g
Ø= 27 mm Crus.CG.2949 RR
Variants: a/ NAVARE i r/ BENEDICTUM; r/ BENEDICTUM; r/ amb NOME i BENEDICTUM.

678 **Blanca. Bi.** (1429/30). Lleis succesives de 3 d., 2 d. i 1 d. 18 gr.
a/ +I.Z.B.DEI.GRA.REX.Z.RGA.NAVRRE I i B gòtiques, coronades
r/ +SIT.NOMEN.DOMINI.BENEDITUM Creu interior amb corones als espais
Pes: 2,49/3,13 g Ø= 24 mm Crus.CG.2950 E
Variants: a/ acaba NAVARRE.

679 **Mitja blanca. Bi.** (1430). Llei 1 d 18 gr.
a/ +IOHANE...EI GRACIA I i B gòtiques coronades
r/ +REX...RENA...VARRE Creu interior amb corones als espais 1r i 4t
Pes: 1,20 g Ø= 20,8 mm Crus.CG-2951 RRR

680 Cornado amb orles normals. Bi.
a/ +I*Z*B*REX*RENA Corona
r/ +(corona) NAVARRE* Creu interior
Pes: 0,80 g Ø= 18 mm Crus.CG-2952 RR

681 Cornado amb orla lobulada al revers. Bi.
a/ +I*Z*B*RE+*Z*RENA Corona
r/ +(corona) NAVARRE* Creu interior. Orla lobulada
Pes: 0,70 g Ø= 20 mm Crus.CG-2953 RR

CARLES DE VIANA, primogènit de Catalunya i senyor propietari del regne de Navarra (1441-1461)

682 Gros. Billó ric (1455).
a/ +KARTVS:D:PROPIETARIVS:NAVR(S invertida) K coronada entre llaços
r/ +SIT:NOMEN:DOMINI:BENEDICTVM(S id.) Creu interior amb llirs a 1r i 4t i armes de Navarra a 2n i 3r
Pes: 2,29/2,46/2,57/2,69 g Ø= 27 mm Crus.CG-2954 RR
Variants: r/ BENEDICTU; r/ quarterejat canviat; r/ quarterejat canviat i BNEDICTU; a/ acaba NAR, r/ quarterejat canviat i forma BNEDICTU.

683 Mig gros. Billó ric (1455).
a/ +KARTVS:D:PROPIETARIVS:NAR (S invertida) K com a l'anterior
r/ +SIT:NOMEN:DOMINI:BENEDICTUM(S id.) Creu amb llir al 3r i armes de Navarra al 2n
Pes: 1,36 g Ø= 22,4 mm Crus.CG-2955 RRR
Variants: r/ quarterejat canviat.

684 Cornado. Bi. (1455).
a/ +.K*A*R*T*V*S K coronada
r/ +:N*A*V*A*R*E Creu interior
Pes: 1,10 g (mitjà) Ø= 18,5 mm (mitjà) Crus.CG-2956 R
Variants: a/ la S invertida; r/ +NAVARRE; a/ +KARTVS*D.

685 Mig cornado. Bi. (1455).
a/ i r/ com l'anterior, però a l'a/ la K sense corona
Pes: 0,67 g Ø= 17 mm Crus.CG-2957 RRR

JOAN II, rei de Catalunya-Aragó (1458-1462; 1472-1479) i Navarra (1441-1479)

NAVARRA

Nota: iniciem excepcionalment amb Navarra per continuïtat amb les sèries anteriors.

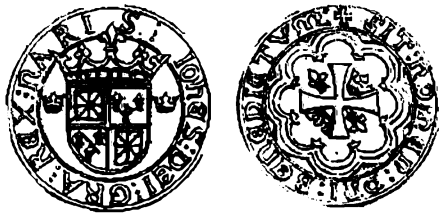
686 **Escut. AV.**
a/ +IOHANES:DI:GRA:REX+NAVARRE:ET:ARAG (sep.2 creus) Armes de Navarra (1r i 4t) i França brisat coronades entre I-I gòtiques, coronades
r/ +BENEDICTVM:SIT:NOMEN:DNI:NEI:NIV:X (sep.id) Creu interior amb llirs a 1r i 4t i corones a 2n i 3r. Orla lobulada
Pes: 3,60 g Ø= 28 mm Crus.CG-2958 RRR

687 **Mig escut. AV.**
a/ +IOHANES:DI:GRA:REX:NAVRE:AR.: Armes com a l'escut
r/ +SIT*NOMEN*DOMINI*BENEDICTV7 Creu com a l'escut
Pes: 1,70 g Ø= 21,5 mm Crus.CG-2959 RRR

688 **Ral amb l'escut dins d'orla lobulada. Billó ric.**
a/ .IOHANES+DI+GRA+REX+NAVARRE+ET+A Armes com abans, dins d'orla lobulada
r/ +SIT+NOMEN+DOMINI+BENEDICTVM Creu interior. Orla lobulada
Pes: - g Ø= 26 mm Crus.CG-2960 RRR

689 **Ral amb l'escut entre corones. Billó ric.**
a/ :IOHES:DEI:GRA:REX:NARIS Armes com abans entre corones
r/ +SIT:NOMEN:DNI:BENEDICTVM: Creu interior amb llirs a 1r i 4t i corones als altres. Orla lobulada
Pes: - g Ø= 27 mm Crus.CG-2961 RRR

690 **Ral amb l'escut sol. Billó ric.**
a/ +IOhANES:DI:GRA:REX:NAVARRE:AR (sep.2 estels) Armes com abans
r/ +SIT:NOMEN:DOMINI:BENEDICTVM+ Creu interior dins orla lobulada. Als espais: /I gòtica/ llir/ corona/ llir/ seguint l'ordre de quarters
Pes: 2,90 g (mitjà) Ø= 28 mm (mitjà) Crus.CG-2962 RRR
Variants: r/ corona/I gòtica/corona/corona/; r/ I gòtica/ corona/I gòtica/corona/; r/ I gòtica/corona/corona/llir/; r/ corona/I gòtica/corona/ llir/; r/ llir/corona/llir/corona/;

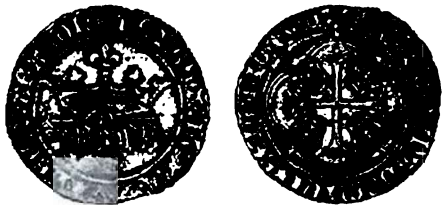
r/ I gòtica/corona/I gòtica/llir/;r/ corona/I entre creus/ corona/I entre creus/
Nota: ometem petites diferències en les llegendes de les variants.

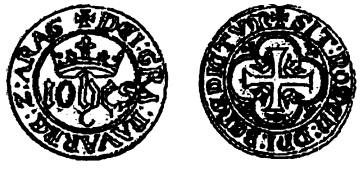
691 Mig ral amb l'escut entre corones. **Billó ric.**
a/ +IOhANES:DI:GRA:REX:NAVAR:AR Armes com abans entre I coronades
r/ +SIT.NOMEN.DOMINI+BENEDICTV Creu amb llirs als espais 1r i 4t i corones als altres. Orla lobulada
Pes: - g Ø= 22 mm Crus.CG-2963 RRR

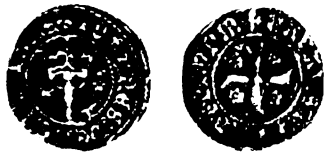
692 Mig ral amb l'escut sol. **Billó ric.**
a/ +IOhANES:D:GR:REX:NAVRRE:ARA (S al revés) Armes com abans
r/ +SIT:NOMEN:DOMINI:BENEDICTVM Creu en orla lobulada. I gòtica al 2n espai i corona al 3r
Pes: 1,72/1,80 g Ø= 20 mm Crus.CG-2964 RRR
Variants: r/ I gòtica/corona/llir/I gòtica/.

693 **Blanca. Bi.**
a/ +DEI:GRA:REX:NAVARRE:Z:ARAGON "Iohes" superat de línia i corona
r/ +SIT.NOMEN.DOMINI.BENEDICTVM Creu interior en orla lobulada. Corones als espais
Pes: 2,81 g Ø= 27,3 mm Crus.CG-2965 RRR

694 **Mitja blanca. Bi.**
a/ semblant a la blanca, sense REX, r/ DNI en lloc de DOMINI
Pes: - g Ø= 21 mm Crus.CG-2966 RRR

695 **Cornado amb flors o bé estrelles a anvers i revers. Bi.**
a/ +IOANES:DEI:GRACIA.REX I gòtica coronada entre flors de 5 pètals
r/ +NAVARRE:ET:ARAGONVM Creu interior i flors de 6 pètals als espais
Pes: 0,68/0,80/0,90/1,05 g
Ø= 19,6 mm Crus.CG-2967 R
Variants: a/ IOHANES; a/ IOHANES i r/ ARAGO; a/ amb IOHANES i GRA* i la I entre estrelles i r/ Z per ET a/ amb IOHANES i RE i la I entre flors de 4 pètals i r/ amb NAVRE; a/ amb IOHANES i RE i r/ amb Z per ET i ARAGONVNM

696 Cornado sense ornaments. Bi.
a/ +IOhANES.DI.GRA.REX I gòtica coronada
r/ +NAVAR..ARAGONVM Creu interior
Pes: 1 g Ø= 18 mm Crus.CG-2968 RR
Variants: a/ REX.N, r/ +NAVARRE.ET.ARAGON

697 Mig cornado. Bi.
a/ +IOHANES*DI*GRACIA I gòtica
r/ +NAVARRE*REX*ET Creu interior
Pes: - g Ø= 15 mm Crus.CG-2969 RRR

Monedes de curs general

698 Florí amb cavall (m. de seca i del tresorer Cavalleria). AV.
Barcelona (1466-1472). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/.S.IOHA-NNES B (cavall) S. Joan, dret, de front portant ceptre. Cavall a l'esq.
r/ +ARAGO-REX.IOA (E gòtica) Llir
Pes: 3,44 g Ø= 20 mm Cr/Co-122 RRR

699 Florí sense marca. AV.
Girona (1463), Llei 18 (?) q. Talla 68 p el marc.
a/ CIVITAS-GERUNDE (E gòtiques) S. Joan com a l'anterior
r/ IOANES-REX (E i A gòtiques) Llir
Pes: 3,07 g Ø= 19 mm Cr/Co-125 U

700 Florí amb escudet català i corona (m.de seca). Entre els peus de s. Joan, C gòtica (mestre Català). AV.
València (1458-1479). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ S:IOHAN-(C)-NES: BA (escudet i corona) S. Joan com abans
r/ +ARAG-O:REX:I Llir
Pes: 3,40/3,41/3,43 g Ø= 20 mm Cr/Co-126/128 RR
Variants: a/ acaba B; a/ acaba B, r/ IO en lloc de I;
a/ la corona a la dreta del sant i la C entre els peus, girada;
Com l'anterior amb a/IOHA-NNES.B i r/ I en lloc de IO.

701 Florí amb escudet català i corona (marca de seca). Entre els peus de s. Joan, un punt. AV. València (1458-1479).
a/ corona a la dreta del sant; r/ amb IO, resta com l'anterior
Pes: 3,39 g Ø= 21 mm Cr/Co-130 U

702 Florí amb M (marca de seca) i escudet català-cavall (procurador reial-tresorer Cavalleria). AV. Mallorca (inici regnat). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ S:IOHA-INIBS R (M gòtica) S. Joan com abans entre escudet-cavall
r/ ARAGO:-REX M (E i M gòtiques) Llir
Pes: 3,43 g Ø= 20 mm Cr/Co-132 RRR
Variant: a/ S HIO-ANI.

703 Florí amb M (marca de seca) i cavall-gos (mestre Descatllar i tresorer Cavalleria). AV. Mallorca (mitjan regnat). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ S IOHA:-NNI.D.R M (NN nexades, M gòtica). S. Joan entre cavall i gos
r/ ARAGO.-REX M (M gòtica) Llir
Pes: 3,46 g Ø= 19 mm Cr/Co-134 RRR

704 Mig florí sense marca. AV. Barcelona. Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ S.IOHA-NNES. (E gòtica) S. Joan com abans
r/ :IOHA-NNE (E gòtica) Llir
Pes: - g Ø= 16 mm Cr/Co-121 U

705 Mig florí amb cavall (m. de seca i del tr. Cavalleria). AV. Barcelona (1466-1472). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ .S.IOHA-NNES B (cavall) S. Joan com abans. Cavall dalt i a l'esquerra
r/ +ARAGO-REX.IOA Llir
Pes: 1,68/1,71 g Ø= 16 mm Cr/Co-123/124 RRR
Variants: r/ amb ARAG; a/ el cavall sota el braç de s. Joan.

706 Mig florí amb escut català i corona (marca de seca) i C entre els peus de s. Joan (tresorer Català). AV. València(1458-1479). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ S.IOHA-(C)-NNES B (escudet i corona; E gòtica) S. Joan com abans
r/ +ARAG-O:REX I (E gòtica) Llir
Pes: 1,69 g Ø= 16 mm Cr/Co-127 RRR
Variants: a/S.IOHAN-(C)-NES.BA (E i segona A, gòtiques).

707 Mig florí amb escut català i corona a la dreta (marca de seca). AV. València. Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ (corona) S.IOHA...ES:BA (escudet; la segona A, gòtica) S. Joan com abans
r/ +ARAG-O... Llir
Pes: 1,69 g Ø= 15 mm Cr/Co-129/131 U
Variants: a/ sense la C entre els peus de s. Joan.

708 **Mig florí amb M (marca de seca) i escudet català en cairó-cavall (procurador reial i tresorer Cavalleria). AV. Mallorca (inici regnat). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.**
a/ S IOHA:-.NNIBS M (NN nexades, M gòtica) S. Joan entre escudet-cavall
r/ ARAGO-REX. M (M gòtica) Llir
Pes: 1,68/1,70/1,73 g
Ø= 15 mm Cr/Co-133 RRR
Variants: a/S IO.-ANI M i r/ARAG-REX M (E gòtica); r/ARAG.-.O.RX; a/S.IOO-.HANI M, r/OARAO-GOR. M (les O 2a, 3a i 4a, amb un punt central.

708 a **Mig florí amb M (marca de seca) i cavall-gos (tresorer Cavalleria i mestre Descatllar). AV. Mallorca (mitjan regnat). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.**
a/ i r/ semblant a l'anterior
Pes: 1,70 g Ø= 15 mm Crus.CG-2980 a U

709 **Pacífic. AV. Barcelona. Llei 20 (?) q. Talla 68 p. el marc.**
a/ +IOANNES DEI GRACIA REX AR Bust de front amb ceptre. Orla lobulada
r/ +NAVARE VALENCIE MAIORICA Armes catalanes ametllades, coronades i en orla lobulada
Pes: - g Ø= 27 mm Crus.CG-2981 U

710 **Quarterola de pacífic. AV.**
Barcelona. Llei 20 (?) q. Talla 272 p. el marc.
a/ +IOANNES DEI GRACIA REX Bust com al pacífic
r/ +ARAGONVM NAVAR VAL Armes com al pacífic
Pes: 0,80/0,85 g Ø= 16 mm Crus.CG-2982 RRR
Variants: r/ NAVARE:VAL; r/ acaba VA

CATALUNYA

710 a Croat del periode de guerra. **AR.** Tarragona
a/ T(tau):IOANNES:DEI GRA REX (ll. gòtiques)
Efígie coronada a l'esq. Vestit ornat amb quatre sèries de creixents
r/ -CIVI-TAS-TARE-CONE-(lletres gòtiques) Creu de croat. CIVI a 3 punts.
Pes: 2,86 g Ø= 23,5 mm Inèdit U

711 Croat amb creu de tern al revers. **AR.** Perpinyà.
a/ +IOANNES.D.GRACIA REX.AR Bust coronat, a l'esquerra
r/ -COME-S ROC-ILLI-ONIS-Creu de tern. COMS a anell
Pes: - g Ø= 23,6 mm Crus.CG-2983 RRR
Variants: a/ +:IOANES:DI:GRA:REX ARA:;
a/ com l'anterior i acaba ARAG.

712 **Croat amb creu de tern modificada: dobles P als espais dels anells. AR.** Perpinyà.
a/ +IOANNES:DI:GRACIA:REX... Efígie coronada a l'esquerra
r/ -COME-S ROC-ILLI-ONIS- Creu amb dobles P gòtiques nexades a 1r i 4t
Pes: (2,17) g Ø= (23) mm Crus.CG-2984 RRR
Variants: a/ amb DEI; r/ les dobles P de tipus llatí.

713 **Terç de croat de Lleida. AR.**
a/ (anepígraf) Efígie coronada a l'esquerra
r/ -CIVI-TAS-ILE-RDE- Creu de tern. CIVI a anell
Pes: 0,72/0,86/1,05 g
Ø= 14,4 mm Crus.CG-2986 RRR
Variants: r/ CIVI a 3 punts; r/ -CV-ITAS-ILE-RDE-.

714 **Terç de croat de Tortosa. AR.**
a/ (anepígraf) Efígie coronada a l'esquerra
r/ -TOR-TO-SA-RIE- Creu de tern. TOR a anell
Pes: 0,65/0,90 g Ø= 14,5 mm Crus.CG-2987 RRR
Variants: r/ acaba –ME- (la de la foto).

715 **Diner rocabertí sense escudets. Bi.** Girona.
a/ +IOANNES:D:GRA:RX Efígie coronada a l'esquerra
r/ +CIVITAS-GERVND Arbre o ramellet que talla la llegenda per baix
Pes: 0,70 g (mitjà) O = 16,6 mm (mitjà) Crus.CG-2988 R
Variants: a/ RE; a/ R; r/ GERUNDE;
a/ +IONNES.D.GRA.REX.

716 **Diner rocabertí** amb escudet català a la llegenda del revers. **Bi.** Girona.
a/ +IONNES:D:GRA:REX Efígie coronada a l'esquerra
r/ +CIVITAS (escudet català) GERVND: Arbre com a l'anterior
Pes: 0,70 g (mitjà) Ø= 16 mm (mitjà)
Crus.CG-2989 R
Variants: a/ R; r/ GERUNDE.

717 **Diner rocabertí** amb escudet català coronat a les dues cares. **Bi.** Girona
a/ +:IOANNS(escudet català coronat)D.G.REX Efígie coronada a l'esquerra
r/ +CIVITA(escudet català coronat)GERVND: Arbre com l'anterior
Pes: 0,70 g (mitjà) Ø= 16 mm(mitjà)
Crus.CG-2990 R
Variants: a/ GRA:X; a/ REX AX;
a/ i r/ escuts sense coronar i a/ GRA:RE: i r/ GERUND;
a/ i r/ escuts sense coronar i a/ GRA:R.

718 **Diner** sense marques. **Bi.** Perpinyà. Talla 24 p. el marc.
a/ +:IOANNES:REX Efígie coronada a l'esquerra
r/ +COMES-ROCILI Arbre o ramellet que talla la llegenda per baix
Pes: 0,84 g (mitjà) Ø= 15,4 mm (mitjà)
Crus.CG-2991 E
Variants: r/ +ROCIL-COMES.

719 **Diner** amb escudet català a la llegenda del revers. **Bi.** Perpinyà. Talla 30 p. el marc.
a/ +:IOANES:REX Efígie coronada a l'esquerra
r/ +:COMES(escudet català coronat)ROCILI: Arbre com abans
Pes: - g Ø= 15 mm Crus.CG-2992 RR

720 **Òbol.** Bi. Perpinyà.
a/ i r/ com el diner sense escudet
Pes: 0,38 g Ø= 12 mm Crus.CG-2993 RRR

721 **Òbol.** Bi.
Barcelona o Vilafranca de Conflent (?).
a/ +IOANNES REX Efígie coronada a l'esquerra
r/ -BA-CA-NO-NA- Creu de tern. BA a 3 punts
Pes: 0,40 g (mitjà) Ø= 12,5 mm (mitjà)
Crus.CG-2994 RRR
Variants: r/ BA a anell.

MALLORCA

722 Ral amb cavalls i gossos (tresorer Cavalleria-mes. Descatllar). **AR.** (mitjan regnat)
a/ +IOHAN(N)ES:DEI:GRACIA:REX Bust de front en orla lobulada
r/ +ARAGONUM E-T:MAIORICA Creu llatina que talla per baix amb parelles cavall- gos als espais. Orla lobulada
Pes: - g Ø= 24,3 mm Crus.CG-2995 U

723 Dobler amb escudets catalans en cairó (procurador reial). **Bi.** (Inici regnat).
a/ +IOHANES.DEI.GRACIA.RX Bust de front entre escudets
r/ +ARAGONUM-ET MAIOR' Creu llatina que talla per baix
Pes: 1,30 g (mitjà) Ø= 18 mm (mitjà)
Crus.CG-2996 E
Variants: a/ R; a/ amb GRA:REX, r/ amb ARAGONUN; a/ forma IOANES; a/ forma IANNES; r/ MAIORI; r/ MAIORC'; a/ R i r/ MAIORI

724 Dobler amb cavall-gos (tresorer Cavalleria-mestre Descatllar). **Bi.** (Mitjan regnat).
a/ i r/ com el dobler anterior, amb les marques indicades
Pes: 1,10 g (mitjà) Ø= 18 mm (mitjà)
Crus.CG-2997 RR
Variants: a/ REX, r/ MAIOR'; a/ forma IOHANS i acaba REX; a/ forma IOHANNES.

725 Dobler amb gossos (mestre Descatllar). **Bi.** (Finals regnat).
a/ +REX ARAGONU ET M Bust de front entre gossos
r/ +IOANES-DEI GRA Creu llatina que talla per baix
Pes: 0,94 g Ø= 18 mm Crus.CG-2998 RRR

726 Diner amb escudets catalans en cairó (procurador reial). **Bi.** (Inici regnat).
a/ amb GRA, resta i r/ com el dobler 723
Pes: 0,65 g Ø= 15,2 mm Crus.CG-2999 RR

727 Diner amb cavall-gos (tresorer Cavalleria-mestre Descatllar). **Bi.** (Mitjan regnat)
a/ i r/ com el dobler 724.
Pes: 0,6 g Ø= 14,5 mm Aguiló U

728 Diner amb gos-gos (mestre Descatllar). Bi. (Finals regnat).
a/ i r/ semblants al dobler 725, amb les marques indicades
Pes: - g Ø= 15 mm Crus.CG-3000 RRR

729 Diner amb un sol gos (mestre Descatllar). Bi. (Finals regnat).
a/ +IOHANES DEI GRACIA R Bust de front amb un gos a la dreta
r/ +ARAGONUN-ET MAIOR Creu llatina que talla per baix
Pes: 0,47 g Ø= 15,6 mm Crus.CG-3001 RRR
Variants: a/ amb IOHANS i GRA i el gos a l'esquerra i r/ amb MAIO; a/ IOHANS DEI GRA REX i r/ ARAGON ET MAIO; com l'ant. i r/ MAIOR

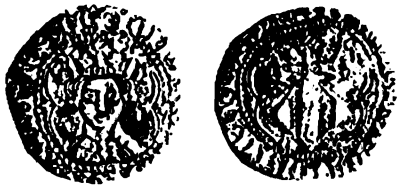
VALÈNCIA

730 Timbre d'or. AV.
(1461/65). Llei 23 q. Talla 96 p. el marc. Volum 215 marcs.
a/ +IOHANNES:REX Armes catalanes timbrades
r/ +VALENCIE:MAIORICARUM: Armes de València en cairó. Orla lobulada i ornaments.
Pes: 2,50 g Ø= 20 mm Sen.Num.255 U

731 Ducat johaní. AV. (1477). Llei 23,75 q.
a/ +IOHANNES*DEI*GRA*REX*ARAG Efígie de front coronada, amb ceptre
r/ +NAVARE*VALENCIE*MAIORIC Armes catalanes coronades, entre V-A
Pes: 3,40/3,42/3,47/3,50 g
Ø= 20,6 mm Crus.CG-3002 RRR
Variants: a/ ARA i r/ amb NAVRE i MAIORICAR; r/ MAIORICA; a/ bust més gran i AR i r/ MAIORICA

732 Ral amb bust petit i lletres gòtiques. AR.
(1465/70). Volum 23.392 marcs (amb 734).
a/ +IOHANNES:DEI:GRACIA:REX:ARA Bust de front en orla lobulada
r/ +VALENCIE:MAIORICARUM:SARD Armes de València en orla lobulada
Pes: 3,20 g (mitjà) Ø= 23 mm (mitjà)
Crus.CG-3003 RR
Variants: a/ amb GRA i ARAGO; a/ amb GRACIE i r/SAR; a/ amb IOHANES i ARAGO i r/ SER; a/ARAGO i r/ SA i les A llatines; a/ *IOANNE:DEI:GRA:REX:ARAGONN.

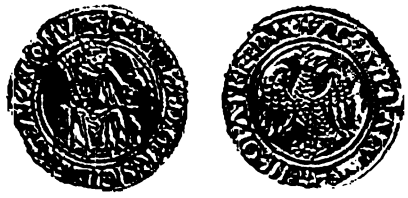

733 Ral amb bust petit o gran i A H o V llatines. **AR.**
a/ +IOHANNES:DI:GRA:REX:ARAGO Bust de front en orla lobulada
r/ +VALENCIE:MAIORICARUM:SA Armes de València en orla lobulada
Pes: 3,15 g Ø= 22 mm Crus.CG-3004 RRR

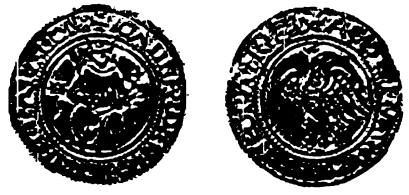

734 Mig ral de bust petit i A i V gòtiques. **AR.**
a/ +IOHANES:REX:ARAGONUM Bust de front en orla lobulada
r/ +VALENCIE:MAIORICARUM Armes de València en orla lobulada
Pes: 1,50 g (mitjà) Ø= 18 mm (mitjà)
Crus.CG-3005 RRR
Variants: a/ amb IOHANNES i acaba SA; a/ amb DI:GRA:REX:ARAGO;a/ amb DI:GRA:REX:ARA; r/ MAIORICARU

SICÍLIA

735 Ral d'or sense marques. **AV.** (1466). Llei 24 q. Talla 80 i 4/9 s. per lliura (317,33 g). Pes legal 3,945 g.
a/ +IOANNES:D:G:R:SICILIE:ET:ARAGONV Rei sedent de front
r/ +AC:ATENARVM:ET:NEOPATRIE:DVX: Àliga amb les ales esteses
Pes: 3,95 g Ø= 24 mm Crus.CG-3006 RR

736 Ral d'or amb marques I-J (1466/67 mestre Giovanni del Giudice). **AV.** Llei 24 q. Pes legal 3,945 g.
a/ semblant amb .I.I. a l'esquerra del rei, r/ com l'anterior
Pes: 3,92 g Ø= 24,1 mm Crus.CG-3007 RR

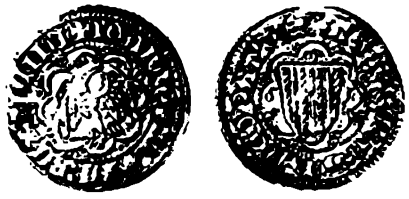
737 Ral d'or amb marques I-C (no atribuides 1467?). **AV.** Llei 24 q. Pes legal 3,945 g.
a/ amb ARA, r/ acaba D. Resta com l'anterior amb les marques indicades
Pes: - g Ø= 24,9 mm Crus.CG-3008 RR

738 Ral d'or amb marques M-C (1467/79 mestre Matteo Compagna). **AV.** Llei 24 q. Pes legal 3,945 g.
a/ sense ET, acaba ARAGO, r/ acaba D. Marques als costats del rei.
Pes: 3,95 g Ø= 25,9 mm Crus.CG-3009 RR

739 **Pirral** sense marques. **AR.** Llei 10 d. Talla 80 p. el marc. Pes legal 2,64 g.
a/ +IOANNES:D:GRA:REX:SICILIE Àliga amb ales esteses. Orla lobulada
r/ +AC:ATHENARUM:NEOPATRIE DU Armes catalanes coronades dins d'orla lobulada
Pes: 2,50 g Ø= 24 mm Crus.CG-3010 RRR

740 **Pirral** amb marques I-I (1461/67 mestre Giovanni del Giudice). **AR.** Llei 10 d. Talla 80 p. el marc. Pes legal 2,64 g.
a/ +IOANNES:D:GRA:REX:SICILIE: Àliga amb ales esteses. Orla lobulada
r/ +AC:ATENARUM:NEOPATRIE DU Armes catalanes coronades entre lletres I-I. Orla lobulada
Pes: 2,62 g Ø= 24,5 mm Crus.CG-3011 C

741 **Pirral** amb marques I-C (no atribuides, 1467?). **AR.** Llei 10 d. Talla 80 p. el marc.
a/ +IOANNES:D:G:R:SICILIE:I Àliga com l'anterior
r/ +AC:ATENARUM:NEOPA Armes com abans entre I-C
Pes: - g Ø= 24 mm Crus.CG-3012 RR

742 **Pirral** amb marques M.C (1467/79 mestre Matteo Compagna). **AR.** Llei 10 d. Talla 80 p. el marc. Pes legal 2,64 p. el marc.
a/ sense la I final, r/com l'anterior, amb les lletres M-C llatines
Pes: 2,60 g (mitjà) Ø= 24 mm (mitjà) Crus.CG-3013 R
Variants: a/ SICILIE i r/ NEOP: i les sigles M-C, gòtiques.

743 **Mig pirral** amb I-I (1461/67 mestre Giovanni del Giudice) i sense títols grecs. **AR.** Llei 10 d. Talla 160 p. el marc. Pes legal 1,32 g.
a/ +IOANNES:DEI:G Àliga amb ales esteses
r/ +REX:SICILI:I Armes catalanes coronades, entre I-I
Pes: - g Ø= 18 mm Crus.CG-3014 RRR

744 **Mig pirral** amb I-I (1461/67 mestre Giovanni del Giudice) i amb títols grecs. **AR.** Llei 10 d. Talla 160 p. el marc. Pes legal 1,32 g.
a/ +IOANNES:D:G:R:SI:ET:A: Àliga amb ales esteses
r/ +AC:ATENAR:ET:NEOP:D Armes catalanes coronades, entre I-I
Pes: 1,20 g Ø= 19,1 mm Crus.CG-3015 RRR

745 **Mig pirral** amb I-C(no atribuides, 1467?). **AR.** Llei 10 d. Talla 160 p. el marc.
a/ +IOANNES:D:G:R: Àliga amb ales esteses
r/ +AC:ATENAR:NEOP:D Armes catalanes coronades, entre I-C
Pes: - g Ø= 18 mm Crus.CG-3016 RRR

746 **Mig pirral** amb M-C (1467/79 mestre Matteo Compagna). **AR.**
Llei 10 d. Talla 160 p. el marc. Pes legal 1,32 g.
a/ +IOANNES:D:G:R:SI Àliga amb ales esteses
r/ +AC.ATENARUM.D Armes catalanes coronades, entre M-C
Pes: 1,25 g Ø= 18,2 mm Crus.CG-3017 RRR

747 ***Quintino* o *cinquè*** amb I-I (1461/67 mestre Giovanni del Giudice) i sense títols grecs. **AR.**
Llei 10 (?) d. Talla 420 (?) p. el marc.
a/ +IOANNES:D:G:R:S:A: Àliga amb ales esteses
r/ +REX:SICILIE:ET Armes catalanes en cairó, coronades i entre I-I
Pes: 0,51 g Ø= 14,6 mm Crus.CG-3018 RR

748 ***Quintino*** amb I-I (1462/67 mestre Giovanni del Giudice) i amb títols grecs. **AR.** Llei 10 (?) d. Talla 420 (?) p. el marc.
a/ +IOANNES:D:G:R:S:A: Àliga amb ales esteses
r/ +AC:ATENAR:NEOP:D Armes com l'anterior entre I-I
Pes: 1,20 g Ø= 19,1 mm Crus.CG-3019 RR

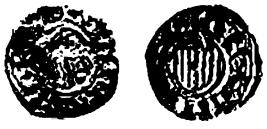
749 ***Quintino*** amb I-C (no atribuïdes, 1467?). **AR.**
Llei 10 (?) d. Talla 420 (?) p. el marc.
a/ +I...S:...G: Àliga amb ales esteses
r/ +REX:SICILIE(.)A. Armes com l'anterior entre I-C
Pes: - g Ø= 13,7 mm Crus.CG-3020 RRR

750 ***Quintino*** amb M-C (1467/79 mestre Matteo Compagna). **AR.**
Llei 10 (?) d. Talla 420 (?) p. el marc.
a/ +IOANNES:DEI:G: Àliga amb ales esteses
r/ +REX:SICILIE:A: Armes com l'anterior entre M-C
Pes: 0,55 g Ø= 15 mm Crus.CG-3021 RR

751 **Diner** sense marques. **Bi.** Pes legal 0,63 g.
a/ +IOANNES.DEI:G: Àliga amb ales esteses
r/ +REX:SICILIE:A: Armes catalanes
Pes: 0,60 g Ø= 13,3 mm Crus.CG-3022 C

752 **Diner** amb I-I (1461/67 mestre Giovanni del Giudice). **Bi.**
Pes legal 0.63 g.
a/ i r/ com l'anterior, amb les lletres indicades
Pes: 0,58 g Ø= 15,4 mm Crus.CG-3023 C

753 **Diner** amb M-C (1467/79 mestre Matteo Compagna). **Bi.**
Pes legal 0,63 g.
a/ i r/ com els anteriors, amb les lletres indicades sobre l'escut
Pes: 0,53 g Ø= 14 mm Crus.CG-3024 E

SARDENYA

754 **Diner o *pitxol*. Bi.**
a/ +IOANNES DEI GRACIA Efígie coronada a l'esquerra
r/ -ARA-GON-V E S-ARD- Creu que talla amb S-A alternant amb anells
Pes: 0,72 g Ø= 16 mm Crus.CG-3025 R

ARAGÓ

755 **Ducat amb peix i C. AV.** (a. 1477).
a/ IOANNES:DEI:GRACIA:CAR Efígie de front coronada, portant ceptre. La corona talla per dalt. A la dreta, peix a dalt, i C a sota
r/ REX:ARAGONVM:N:S:V:M Armes catalanes coronades que tallen per dalt
Pes: 3,45/3,48/3,50 g
Ø= 22 mm Crus.CG-3026 RR
Variants: r/ sense la M final; r/ RE per REX i sense la M final.

756 **Ducat amb I-C. AV.**
a/ IOANNES:DEI:GRACIA:CA: Efígie com a l'anterior, entre I-C
r/ :ARAGONVM:N:S:V:MA: Armes catalanes com a l'anterior
Pes: 3,40/3,46/3,50 g
Ø= 22,5 mm Crus.CG-3027 RR
Variants: r/ REX:ARAGONVM:N:S:V.; a/ C, r/ REX:ARAGONVM:N:S:V.

757 **Ral amb C-peix. AR.**
a/ +IOANNES:DEI:GRATIA:REX:A Bust de front coronat entre C-peix
r/ ARAGONVM:NA:SI:VA:MAIO: Armes catalanes superades de creu que talla la llegenda per dalt i entre I-C
Pes: - g Ø= 26,5 mm Crus.CG-3028 RRR

758 **Ral amb lleó-peix. AR.**
a/ +IOANNES:DEI:GRACIA:REX: Bust de front coronat entre lleó-peix
r/ ARAGONVM:NA:SI:VA:MAI Armes com l'anterior, entre I-C
Pes: 3,90 g (mitjà) Ø= 27 mm (mitjà)
Crus.CG-3029 RR
Variants: r/ MA; a/ REX:AR:, r/ MA.

759 Ral amb lleó-C. AR.
a/ i r/ com l'anterior, amb les marques indicades
Pes: 3,75 g Ø= 27 mm Crus.CG-3030 RRR

760 Mig ral amb C-peix. AR.
a/ +.IOANNES:DEI:GRA:REX: Bust de front coronat entre C-peix
r/ ARAGONVM:NA:SI:VA Armes com l'anterior, entre I-C
Pes: 1,80 g Ø= 21 mm Crus.CG-3031 RRR

ENRIC DE CASTELLA (1462-1464)

Monedes de curs general

761 Florí a nom d'Alfons i sense marques. AV.
Barcelona (1462). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/.S.IOHA-NNES.B. S. Joan, dret, de front i portant un ceptre
r/ +ARAGO-REX ALF (E gòtica) Llir
Pes: 3,42 g Ø= 20 mm Cr/Co-116 RRR

762 Florí. AV. Barcelona (1462/64). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/.S.IOH-INNE S.B.(NE nexat) S. Joan, com a l'anterior
r/ +ARAGO-REX ENR(E gòtiques) Llir
Pes: 3,41/3,43 g Ø= 20 mm Cr/Co-118 RRR

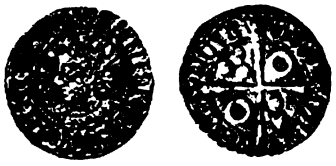

763 Mig florí a nom d'Alfons i sense marca. AV.
Barcelona (1462). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com el florí 761
Pes: 1,73 g Ø= 15.5 mm Cr/Co-117 RRR

CATALUNYA

764 Croat. AR. Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +:ENRICUS:DEI:GR'A:REX: Efígie coronada, a l'esquerra
r/ -CIVI-TAS B-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 3,20/3,21/3,22 g Ø= 23,6 mm Crus.CG-3035 RR
Variants: r/ CIVI a anell.

765 Mig croat. AR. Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ i r/ com el croat anterior, però CIVI a anell
Pes: 1,54 g Ø= 20 mm Crus.CG-3036 U

Nota: Botet va publicar un pretès "cuartillo" contramarcat, però és un piefort de coure.

PERE IV, dit de PORTUGAL (1464-1466)

Monedes de curs general

766 Florí sense marca. AV.
Barcelona (1464/65). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ S.IOHA-NNES.B (NE nexades) S. Joan, dret, de front, portant un ceptre
r/ +PETRUS-REX ARA Llir
Pes: 3,43/3,45 g Ø= 20 mm Cr/Co-119 RRR

767 Mig florí sense marca. AV.
Barcelona (1464/65). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/.S.IOHA-NNES B S. Joan, com en el florí
r/ PETR-VS REX Llir
Pes: 1,70 g Ø= 17 mm Cr/Co-120 RRR
Variants: r/ PETRV-S REX.

768 Pacífic. AV.
Barcelona (1465/66). Llei 20 q. Talla 68 p. el marc.
a/ +PETR9:QVARTVS:DEI:GRA:REX:ARAG Bust coronat, de front i portant ceptre, en orla lobulada
r/ +DEVS IN:ADIVTOR:MEVM:INTENDE Armes catalanes ametllades. Orla lobulada
Pes: 3,20 g Ø= 25,8 mm Crus.CG-3039 RRR

769 Mig pacífic. AV.
Barcelona (1465/66). Llei 20 q. Talla 136 p. el marc.
a/ i r/ com el pacífic
Pes: 1,37 g Ø= 21,7 mm Crus.CG-3040 RRR
Variants: a/ amb QVART9.

CATALUNYA

770 Croat. AR. Barcelona. Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ +:PETRUS:DEI:GR'A:REX Bust coronat a l'esquerra
r/ -CIVI-TAS B-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 3,15/3,20 g Ø= 25 mm Crus.CG-3041 RRR
Variants: r/ CIVI a anell.

771 Croat. AR. Lleida.
a/ +:PETRUS DEI G...REX Bust coronat a l'esquerra
r/ -CIV-ITA-S IL-...DE- Creu de tern. CIV a 3 punts
Pes: (1.68) g Ø= (20,6) mm Crus.CG-3042 U

772 **Mig croat. AR.** Barcelona. Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ i r/ com el croat 770
Pes: 1,56 g Ø= 21 mm Crus.CG-3043 U

773 Terç de croat de Cervera I. AR.
a/ (anepígraf) Efigie com la del croat de Lleida, a l'esquerra
r/ -ILE-RD-EN-CIS- Creu de tern. ILE a anell
Pes: 0,95 g Ø= 14 mm Crus.CG-3044 RR

774 Terç de croat de Cervera II. AR.
a/(anepígraf) Efigie amb cabell voleiant, coronada, a l'esquerra
r/ -ILE-RD-EN-CIS- Creu de tern. ILE a anell
Pes: 0.97 g Ø= 15 mm Crus.CG-2985 RR

775 Terç de croat de Tortosa amb CI(vita). AR.
a/ (anepígraf) Bust coronat a l'esquerra
r/ -TOR-TO-SA-CI- Creu de tern. TOR a anell
Pes: 0,80/0,88/0,89 g
Ø= 16 mm Crus.CG-3045 RR
Variants: r/ amb –CI+-; r/ TOR a 3 punts;
a/ efigie molt allargda

776 Terç de croat de Tortosa amb P. AR.
a/ (anepígraf) Bust coronat a l'esquerra
r/ -TR-TO-SA-xPx-(P ajaguda) Creu de tern. TR a 3 punts
Pes: 0,95 g Ø= 14,6 mm Crus.CG-3046 RRR

777 Terç de croat de Berga(?). AR.
a/ (anepígraf) Bust coronat a l'esquerra
r/ -...-CA-NO-NA- Creu de tern. (BA) a anell
Pes: 0,67 g Ø= 14 mm Crus-.CG-3047 U

MENORCA

778 Dobler a nom de Joan II. Bi.
a/ +IO...GRACIA REX Bust de front. Orla lobulada
r/ +ARAGONUM-ET MAIOR (U i M nexades) Creu llatina
Pes: 1,20 g Ø= 18 mm Crus/Trilla.AN.43 U

REINER I, dit D'ANJOU (1466-1472)

Monedes de curs general

779 **Pacífic. AV.** Llei 20 q. Talla 68 p. el marc.
a/ +RENAT9:PRIM9 DEI:GRA.REX.ARAGO Bust coronat, de front i portant ceptre. Orla lobulada
r/ +DEVS IN.ADIVTOR.MEVM:INTENDE Armes catalanes ametllades. Orla lobulada.
Pes: 3,45 g Ø= 26 mm Crus.CG-3048 RR

780 **Mig pacífic. AV.** Llei 20 q. Talla 136 p. el marc.
a/ acabant ARA, r/ com el pacífic
Pes: - g Ø= 20,6 mm Crus.CG-3049 RRR

781 **Quarterola de pacífic. AV.** Llei 20 q. Talla 172 p. el marc.
a/ +RENAT9 P9 DEI GRA REX A I Bust com al pacífic
r/ +DE9.I.ADIVTOR.M.INTENDE Armes com al pacífic
Pes: 0,63/0,85 g Ø= 13,9 mm Crus.CG-3050 RR
Variants: r/ +IN'ADIVTOR MEVM ITENDE; r/ +DE I AIVTOR MEV ITENDE

LLUÍS XI de FRANÇA (1463-1467 i 1473-1483)

Comtats del ROSSELLÓ i la CERDANYA

782 **Patac de Perpinyà. Bi.**
a/ +LVDOVICVS REX P sota dues flors de llir
r/ +SIT NOMEN DEI Creu interior i orla lobulada. P al centre de la creu
Pes: 0,90 g Ø= 16,2 mm Crus.CG-3051 R

783 **Malla amb corona. Bi.**
a/ +LODOVICVS.REX Corona
r/ -OBO-LVS-CI-VIS- Creu tallant amb P al centre
Pes: 0,50 g Ø= 12 mm Crus.CG-3052 RR

784 **Malla amb flor de llir. Bi.**
a/ +LODOVICVS.REX Llir
r/ +OBOLVS.CIVIS Creu interior amb P al centre
Pes: (0,25) g Ø= 12 mm Crus.CG-3053 RR

Nota: Lluís XI i també Carles VII emeteren altres monedes a Perpinyà, que són de tipus general a França i que per això no incloem. Hem considerat, en canvi, el patac i els seus divisors perquè el patac és un valor propi del Rosselló i àrees properes.

FERRAN II (1479-1516)

Monedes de curs general

785 Florí amb escudet amb lleó (marca de seca i del tresorer Sanchís). AV. Barcelona. (1481). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc. Volum 123 marcs, amb el 788.
a/ S.IOHA-NNES.B. (escudet amb lleó?) S. Joan, dret, de front i amb ceptre
r/ +FERDINA-NDVS RX Llir
Pes: - g Ø= 19 mm Cr/Co-135 U

786 Florí amb escudet català i corona (marca de seca) i escudets amb lleó (tresorer Sanchís). Entre els peus de s. Joan, C gòtica (mestre Català). AV.
València. (1479/88). Llei 18 q. Talla 68 p. el marc.
a/ S:IOAN-(C)-NES.B: (escudet i corona) S. Joan, dret, de front i amb ceptre
r/ +ARAG-O REX: F Llir
Pes: 3,40 g Ø= 21 mm Cr/Co-136 RRR

787 Florí semblant a l'anterior, amb aspa als peus de s. Joan. AV. València.
a/ amb BA i aspa entre els peus del sant, r/ amb +ARAGO-REX:FE
Pes: 3,45 g Ø= 21 mm Cr/Co-137 RRR

788 Mig florí sense marca. AV.
Barcelona (1481). Llei 18 q. Talla 136 p. el marc.
a/.S.IOHA-NES.B S. Joan, dret, de front i amb ceptre
r/ FERDI-NADVS Llir
Pes: 1,60 g Ø= 17 mm Co/Cr.AN.32.7 U

Nota: en rigor també els ducats d'aquest sobirà i els anteriors de Joan II podrien ésser considerades monedes de curs general, però les hem repartit per cada regne emissor perquè les estampes són diferents en cada cas.

CATALUNYA

789 Peça de deu principats. AV. Barcelona (1503/16). Llei 23,75 q. Talla 6,7 p. el marc.
a/ +FERRANDVS D G R ARAG VTRIVSQ SICIL COMES BARCINO Efigie coronada a l'esquerra. Darrere el cap, un lleó (tresorer Sanchís)
r/ +IVGVM MEVM SVAVE EST ET ONVS MEVM LEVE Armes partides verticalment Sicília-Catalunya-Nàpols, coronades i disposades entre dos jous.
Pes: 35,10 g Ø= 37 mm Crus.CG-3058 RRR
Nota: prescindim de la peça de deu principats amb efigie a esquerra, només conegut pel dibuix d'un placard (Crus-523) mentre no es pugui confirmar.

790 **Peça de dos principats. AV.** Barcelona (1493). Llei 23,75 q. Talla 33,5 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS+DEI+GRACIA+REX Bust coronat a la dreta. Darrere el cap, escudet amb lleó (tr.Sanchís)
r/ ARAGONVM+COMES+BARCH Armes com abans, però entre B-B, que tallen la llegenda per dalt
Pes: 6,87/6,90/6,91/7 g
Ø= 28,2 mm Crus.CG-3059 RRR
Variants: r/ BARCINO; a/ sense creu de principi de llegenda; r/ amb ARAGONVM i BARCIN i manquen les armes de Catalunya.

791 **Principat** sense armes de Granada. **AV.** Barcelona (a.1492). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ FERDINANDVS:D:G:REX Bust coronat, amb cabell ondulat, a la dreta que talla la llegenda per dalt. Al darrere, escudet amb lleó (tresorer Sanchís)
r/ :CASTELLE:ARA:COMES:B Armes quarterejades Castella/Lleó a 1r i 4t i partides Catalunya/Sicília a 2n i 3r. Escut coronat que talla la llegenda per dalt i entre les lletres B-B.
Pes: 3,45/3,47/3,50 g
Ø= 22 mm Crus.CG-3060 R
Variants: r/ lletres B-B, girades; r/ sense lletres B-B; r/ AR en lloc d'ARA; r/ X a l'esquerra de l'escut. Sense les B-B; a/ acaba D:G:R: i r/ com l'anterior.

792 **Principat** amb les armes de Granada. **AV.** Barcelona (d. 1493). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ bust amb cabell curvat, acabat en rulls, r/amb AR:COMES:B i armes de Granada a la punta de l'escut. Resta com l'anterior.
Pes: 3,45 g Ø= 21,8 mm Crus.CG-3061 RR

793 **Principat** amb anell. **AV.** Perpinyà. Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ FERDINANDVS.D.G.REX.CAST Bust com abans. Anell a l'esquerra
r/ ELLE.ET.ARAGONVM.COMES Armes com al 791, entre P-P
Pes: 3,49 g Ø= 22 mm Crus.CG-3062 RRR
Variants: r/AGONUN.ET.CASTELE.COM a/ REX AR, r/AGONVM.ET.CASTELE COM.

794 **Mig principat** amb B-B i bust a la dreta. AV. Barcelona (a. 1492). Llei 23,75 q. Talla 134 p. el marc.
a/ FERDINANDVS.D.G.REX Bust com al principat 791
r/ CASTELL.ARA.CO.B Armes catal. coronades que tallen per dalt, entre B-B
Pes: 1,75 g Ø= 16.5 mm Crus.CG-3063 RRR
Variants: r/ acaba COM.B.

795 **Mig principat** sense marques i bust a l'esquerra. AV. Barcelona (a. 1492). Llei 23,75 q. Talla 134 p. el marc.
a/ bust com el principat 3060, a l'esquerra, r/ amb BA, resta igual a l'anterior
Pes: 1,53 g Ø= 17 mm Crus.CG-3064 RRR

796 **Mig principat** sense marques i bust a la dreta. AV. Barcelona (a. 1492). Llei 23,75 q. Talla 134 p. el marc.
a/ amb RE i bust com el principat 3061, r/ amb B, resta com el 794
Pes: 1,70/1,72/1,75 g
Ø= 16,7 mm Crus.CG-3065 RR
Variants: a/ REX; a/ REX i r/ BA; r/ BA; a/ acaba BA.

GRUP 1: croats de Barcelona amb tipus singulars

797 Croat amb cabells fins. AR.
Barcelona (d. 1493). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/FERDINANDUS:D:G:REX Efígie coronada a l'esquerra que talla per dalt
r/ -CIVI-TAS B-ARCI-NONA-Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 3,09/3,12/3,18/3,20/3,25 g
Ø= 24,5 mm Crus.CG-3066 E
Variants: r/ CIVI a anell; a/ amb FERDINADUS, r/ CIVI a anell; a/ D:G:X; r/ -CIVI-TAS B-RCIN-ONAT-

798 Croat amb corona de cinc florons iguals. AR.
Barcelona (d. 1493). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/FERDINANDUS.D.G.R. Efígie coronada a l'esquerra que talla per dalt
r/ -CIVI-TAS B-ARCh'-NONA Creu de tern. CIVI a anell
Pes: - g Ø= 24,6 mm Crus.CG-3067 RRR

GRUP 2: croats de Barcelona amb tipus regulars

799 Croat de bust juvenil i forma FERDINADUS. **AR.**
Barcelona (d. 1493). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/FERDINADUS.D.G.REX Efígie coronada a l'esquerra que talla per dalt
r/ -CIVI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 2,99/3,01/3,03/3,05/3,15 g
Ø= 25,5 mm Crus.CG-3068 C
Variants: r/ CIVI a anell; a/ RE; a/ RE, r/ CIVI a anell; a/ acaba R; a/ R, r/CIVI a anell.

800 Croat de bust juvenil i forma FERDINANDUS. **AR.**
Barcelona (d. 1493). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ forma FERDINANDUS, r/ i resta com el tipus anterior
Pes: 3/3,02 g Ø= 25 mm Crus.CG-3069 E
Variants: r/ CIVI a anell; a/ amb FERDINANUDUS; a/ acaba RE; r/ forma BARCINONA.

801 Croat de bust adult regular. **AR.**
Barcelona (mitjan regnat?). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ acaba en REX, r/ i resta com els tipus anteriors amb el bust indicat
Pes: 3,15 g Ø= 25 mm Crus.CG-3070 C
Variants: r/ CIVI a anell; a/ amb FERDINADUS; a/ amb FERDINADUS i r/ CIVI a anell; r/ forma BARCINONA; r/ forma BARCINONA i r/ CIVI a anell; a/ acaba R; a/ acaba R, r/ forma BARCINONA; a/ amb FERDINARUS, r/ CIVI a anell.

802 Croat de bust adult esquemàtic. **AR.** Barcelona (final regnat ?). Llei 11,5 d. Talla 72 p. el marc.
a/ FERDINANDUS.D.G.R. Efígie coronada a l'esquerra que talla per dalt
r/ -CIVI-TAS B-ARCN-NONA Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 2,09 g Ø= 25 mm Crus.CG-3071 E
Nota: Els croats a nom de Ferran i amb la data 1545 als florons de la corona i els sense data però de cabell fluent com els anteriors són del temps de Carles I (Crus.CG-4113 i 4114).

GRUP 3: croats del Rosselló.

803 Croat sense marques i rosari de punts al bust. **AR.** Perpinyà.
a/ FERDINANDUS:D:G:REX Bust coronat a l'esquerra que talla per dalt. Rosari de punts en la base del bust
r/ -COM:-ES:RO-SILIO-NIS:E- Creu de tern i P central. COMS a 3 punts
Pes: 2,90/3,20 g Ø= 24,4 mm Crus.CG-3072 RR
Variants: r/ COM a anell; r/ -COM:-ES:R-OSILI-ONIS; r/ com l'anterior i COM a anell; r/ -COMS-ROSI-LION-IS:ET- i COMS a anell; a/ la corona no talla, r/ -COME-S.ROS-ILION-IS:ET-; a/ la corona no talla i el rosari de punts es confon amb el cercle interior, r/ -COME-S:RO-SILIO-NIS:E-.

804 Croat amb bust entre anells i rosari de punts al bust. **AR.** Perpinyà.
a/ i r/ semblant a l'anterior, amb la P del r/ invertida i les marques indicades
Pes: 3/3,07 g Ø= 25 mm Crus.CG-3073 RRR
Variants: r/ COM a anell i –COM-ES.RO-SILI-ONIS-; r/ COMS a anell i –COMS-ROSI-LION-IS:ET-.

805 Croat amb bust de solapes amples. **AR.** Perpinyà.
a/ FERDINANDUS:D:G:REX Bust a l'esquerra coronat, tallant llegenda. Bust de solapes amples
r/ -COMS-ROSI-LION-IS:ET- Creu de tern i P central. COMS a 3 punts
Pes: 2,67/2,95 g Ø= 24,8 mm Crus.CG-3074 RRR
Variants: r/ COMS a anell; r/ P central al revés i COMS a anell.

806 Croat amb només coll i anellets ran d'orla. **AR.** Perpinyà.
a/ +FERDINANDUS:DEI:GRACSI:R: Efígie coronada a l'esquerra. Anellets als costats i tocant a l'orla interior
r/ -:COME-S:ROS-SILLI-ONIS- Creu de tern i P al centre. COMES a anell
Pes: 3,10/3,20 g Ø= 23,8 mm Crus.CG-3075 RR
Variants: a/ DE:GRACIAR; a/ amb GRACIA:R; a/ GRACS:R i r/ -COM-ES:RO-SILI-ONIS-; r/ -COME-S.ROS-ILION-IS.ET-; r/ -COME-S:RO-SILIO-NIS:E-; r/ -COMES-ROSIL-LIONI-S:ET:+- i COMES a anell; r/ -COM:-ES:RO-SILIO-N...-;r/ -COM-ES:R-OSIL-IONI-,r/ -COM:-ES:RO-SILIO-NIS:E- i amb COM a anell; r/ -COM:-ES:R-OSILI-ONIS- i amb COM a anell.

Divisors del croat de Barcelona

807 Mig croat amb corona que talla la llegenda. AR. (d. 1493). Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ FERDINANDUS:D:G:R: Efigie coronada a l'esquerra. Talla per dalt
r/ -CIVI-TASB-ARCH'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 1,6 g (mitjà) Ø= 18,5 mm (mitjà) Crus.CG-3076 C
Variants: r/ CIVI a anell; r/ forma BARCNNONA r/ forma BARCNNONA i CIVI a anell; r/ forma BARCI-NONA; r/ forma BARCINONA i CIVI a anell; a/ amb FERDINADUS; a/ amb FERDINADUS, r/ CIVI a anell; a/ FERDINADUS.D.G.RX; a/ FERDINADUS.D.G.RX, r/CIVI a anell; a/ acaba D:R; a/ acaba D:R, r/ CIVI a anell; a/ FERDINADUS.D.GX; a/ FERDINADUS.D:GX i r/ CIVI a anell;a/ cabell ondulat (RR); a/ cabell ondulat, r/ CIVI a anell (RR).

808 Mig croat amb corona que talla la llegenda i cabell ondulat. AR. (d. 1493). Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ FERDINANDVS.D:GX Efigie coronada a l'esquerra. Talla la llegenda per dalt
r/ -CIVI-TASB-ARCH-NONA- Creu de tern
Pes: 1,50 g Ø= 18,5 mm Crus.CG-3077 RR

809 Mig croat amb corona que no talla i bon art. AR. (d. 1493). Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ +FERDINADUS.D.GRA.REX Efigie coronada a l'esquerra
r/ -CIVI-TAS B-ARCH'-NONA Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 1,47 g Ø= 19 mm Crus.CG-3078 RR
Variants: r/ CIVI a 3 punts.

810 Mig croat amb corona que no talla i mal art. AR. (d. 1493). Llei 11,5 d. Talla 144 p. el marc.
a/ +FERDINADUS.D.GRA.REX Efigie coronada a l'esquerra
r/ -CIVI-TAS B-ARCH'-NONA Creu de tern. CIVI a 3 punts
Pes: 1,47 g Ø= 18 mm Crus.CG-3079 RR
Variants: r/ CIVI a anell.

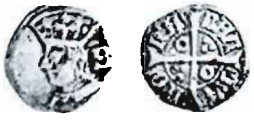
Nota: Els mitjos croats a nom de Ferran i amb 45 als florons de la corona (la meitat de la data 1545) són del temps de Carles I (Crus.CG-4115).

811 Quart de croat amb el bust del mig croat 807. **AR.** (d. 1493). Llei 11,5 d. Talla 288 p. el marc.
a/ (anepígraf) Efígie coronada a l'esquerra
r/ -BAR-Ch'-NO-NA Creu de tern. BAR a 3 punts
Pes: 0,67/0,82 g Ø= 14 mm Crus.CG-3080 C
Variants: r/ BAR a anell; r/ -BAR-CA-NO-NA-; r/ -BAR-CA-NO-NA- i BAR a anell; r/ una B al centre de la creu.

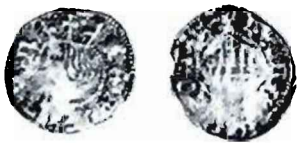

812 Quart de croat amb el bust del mig croat 808 **AR.** (d. 1493). Llei 11,5 d. Talla 288 p. el marc.
a/ i r/ com el mig croat anterior
Pes: 0,65/0,75/0,83 g
Ø= 14,8 mm Crus.CG-3081 R
Variants: r/ BAR a anell; r/ una B al centre de la creu

813 Quart de croat amb el bust del mig croat 809. **AR.** Llei 11,5 d. Talla 288 p. el marc,
a/ i r/ semblants als anteriors
Pes: 0,65/0,67 g Ø= 14 mm Crus.CG-3082 R
Variants: r/ -BAR-CA-NO-NA-; r/ una B al centre de la creu.

Doblers i diners

814 Dobler amb escut gran. **Bi.**
a/ FERDINAN (lletres gòtiques) Efígie coronada a l'esquerra
r/ +BARCANONA (lletres gòtiques) Armes de Barcelona en cairó (7x7 mm)
Pes: 0,74/0,75/0,90/0,91 g
Ø= 17 mm Crus.CG-3083 R
Variants: a/ contramarca B i acaba...VS D G R; a/ i r/ lletres latines, a/ FERDINANDV, r/ BACANONA; a/ i r/ lletres llatines i r/ C.BACANONA.

815 Dobler amb escut petit. **Bi.**
a/ i r/ com el dobler anterior, però armes de Barcelona petites; 5x5 mm
Pes: 0,78 g Ø= 15,8 mm Crus.CG-3084 R
Variants: amb contramarca B.

816 Diner amb la A apuntada amb travesser a dalt. **Bi.**
a/ FERNANDVS.R. Efígie coronada a l'esquerra
r/ -BA-QI-NO-NA- Creu de tern. BA a anell
Pes: 0,75/0,80 g Ø= 18 mm Crus.CG-3085 R
Variants: a/ FERDINANDVS i r/ BA a 3 punts.

817 Diner amb la A gòtica quadrada. Bi.
a/ FERDINAD9 R: Efígie coronada a l'esquerra
r/ -BA-QI-NO-NA- Creu de tern. BA a anell
Pes: 0,50/0,60/0,73 g
Ø= 15 mm Crus.CG-3085 b E
Variants: r/ BA a 3 punts; a/ FERDINAND RX i r/ BA a 3 punts; a/ contramarca B.

MALLORCA

818 Ducat amb bust a la dreta. AV. (1507). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS.REX.ARAGONVM Efígie coronada, a la dreta
r/ +MAIORICAR(escudet)CATHOLICVS Armes de Castella/Lleó quarterejades a 1r i 4t i Catalunya/Sicília partides a 2n i 3r, amb armes de Granada a la punta. A l'escudet, hi ha una àliga bicèfala associable a les armes del mestre Burguès. L'escut principal és superat per creu de doble travesser.
Pes: 3,38 g Ø= 20,5 mm Crus.CG-3086 RRR

819 Ducat amb bust a esquerra que talla per baix. AV. (1507). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +FERDS.R-ARAGONV Efígie coronada a l'esquerra, que talla per baix
r/ +MAIORICA(escut amb 3 creixents)CATOLICVS Armes com l'anterior
Pes: - g Ø= 22 mm Crus.CG-3087 U

820 Ducat amb bust a l'esquerra i ornaments a l'anvers. AV. (1507). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS.R.ARA3 Efígie com abans, amb ornaments angulars que insinuen una orla lobulada
r/ +MAIORICA(escut amb 3 creixents)CATOLICVS Armes com els anteriors
Pes: - g Ø= 21,2 mm Crus-CG-3088 U

821 Ducat amb bust de perfil acusat, a l'esquerra. No talla ni té ornaments. AV. (1507). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS.R.ARAGONVM Efígie coronada, a l'esquerra
r/ +MAIORICARV(escut amb 5 creixents)CATOLICVS Armes com abans
Pes: 3,50 g Ø= 20 mm Crus.CG-3089 RR
Variants: r/ escut amb 3 creixents.

822 Ducat amb bust de perfil recte, a l'esquerra. No talla ni té ornaments. AV. (1507). Llei 23.75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS.REX.ARAGONV Efígie coronada a l'esquerra
r/ +MAIORICARVM(escut amb 3 creixents)CATOLICVS Armes com abans
Pes: 3,48 g Ø= 20 mm Crus.CG-3090 RR

823 Ducat de perfil recte i cabells paral·lels. No talla ni té ornaments. AV. (1507). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
Pes: 3,44 g Ø= 20 mm Crus.CG-3091 U

824 Mig ducat de perfil acusat. AV. (1507). Llei 23,75 q. Talla 134 p. el marc.
a/ +FERDINA'D9.R.ARAGON Efígie coronada a l'esquerra
r/ +MAIORICAR(escut 5 creixents)CATOLICVS Armes com als ducats
Pes: 1,72/1,75 g Ø= 17,2 mm Crus.CG-3092 RRR
Variants: a/ +FERDINAD9 REX AGON;
a/ +FERDINANDVS.R.ARAGON i r/CATOLIC.

825 Mig ducat de perfil recte i cabells paral·lels. AV. (1507). Llei 23, 75 q. Talla 134 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS.R.ARAGON3 Efígie coronada a l'esquerra
r/ +MAIORICAR(escut 5 creixents)CATOLICVS Armes com els ducats
Pes: 1,74 g Ø= 16 mm Crus-CG-3093 U

826 Ral amb bust de perfil acusat, sense ornaments. AR. (1508). Llei 11 d. Talla 96 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS.R.ARAGONV Efígie coronada a l'esquerra
r/ +MAIORICA(escut amb 3 creixents)CATOLICVS Armes de Mallorca en cairó superades de creu tallant
Pes: 2,30 g Ø= 22 mm Crus.CG-3094 C
Variants: nombroses, que no detallem, des de FERDS a a/, i des de MAIORI a MAIORICARV al r/. Variant singular: a/ +MAIORICARV3.CATOLIC3, de manera que resulta anònima.

827 **Ral** amb bust de perfil acusat i orla lobulada. **AR.** (1508). Llei 11 d. Talla 96 p. el marc
a/ +FERDINANDVS.R.ARAGONV3 Efígie coronada a l'esquerra
r/ +MAIORICA'(esc.3 creix.)CATOLICVS Armes de Mallorca en cairó superades de creu que talla la llegenda i amb orla lobulada parcial
Pes: - g Ø= 21 mm (mitjà) Crus.CG-3095 R
Variants: a/ CATOLICV; a/ ARAGON3; r/ MAIORICAR; r/ CATOLICV i amb escut de 5 creixents.

828 **Ral** amb bust de perfil dret i corona de tres florons. **AR.** (1508). Llei 11 d. Talla 96 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS:REX:ARAGONV Efígie coronada a l'esquerra
r/ +MAIORICA(esc.3 creix.)CATOLIC9 Armes de Mallorca en cairó
Pes: 2,35 g (mitjà) Ø= 22 mm (mitjà) Crus.CG-3096 R
Variants: a/ ARAGONVM i r/ CATOLICVS; com l'anterior i escudet amb creixents; r/ CATOLICVS.

829 **Ral** amb bust de perfil dret i corona de cinc florons. **AR.** (1508). Llei 11 d. Talla 96 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS:REX:ARAGONV3 Efígie coronada a l'esquerra
r/ +MAIORICARV3 (esc.creix.) CATOLICVS Armes de Mallorca en cairó
Pes: 2,40 g (mitjà) Ø= 22,5 mm (mitjà) Crus.CG-3097 R
Variants: a/ ARAGONVM.

830 **Mig ral** amb bust de perfil acusat, sense ornaments. **AR.** (1508). Llei 11 d. Talla 192 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS R.ARA Efígie coronada a l'esquerra
r/ +MAIORI (esc.4 creix.) CATOLIC9 Armes de Mallorca en cairó
Pes: 0,75 g Ø= 16,5 mm Crus.CG-3098 RR

831 **Mig ral** amb bust de perfil acusat i orla lobulada. **AR.** (1508). Llei 11 d. Talla 192 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS.R.ARA Efígie coronada a l'esq.
r/ +MAIORIC (es.5 creixents) CATOLICVS Armes com abans. Orla lobulada parcial
Pes: - g Ø= 18,3 mm Crus.CG-3099 RR

832 **Mig ral** amb bust de perfil dret i corona de tres florons. **AR.** (1508). Llei 11 d. Talla 192 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS REX ARAGONV3 Efígie coronada a l'esquerra
r/ +MAIORICARVS (esc.4 creix.) CATOLICVS Armes de Mallorca en cairó
Pes: 1,05 g Ø= 17 mm Crus.CG-3100 RR

833 Mig ral amb bust de perfil dret i corona de cinc florons. **AR.** (1508). Llei 11 d. Talla 192 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS REX MAIORICARVM Efígie coronada a l'esq.
r/ +MAIORICA(esc.4 creix.)CATOLICVS Armes de Mallorca en cairó
Pes: 1,12 g Ø= 18,5 mm Crus-CG-3101 RR

834 Diner amb gos (mestre Descatllar). **Bi.** (a.1489).
a/ +FERDINANDVS.D.G.RX Efígie de front amb un gos a l'esquerra
r/ +ARAGON3-ET MAIO Creu llatina que talla la llegenda per baix
Pes: - g Ø= 15 mm Crus.CG-3102 RR
Variants: a/ DEI.GRA.REX.

835 Diner amb creixents (mestre Burguès) i sense títol CATOLICVS. **Bi.** (1508). Llei 1 d. Talla 24 s el marc.
a/ +FERD.S.DEI:GRA:REX Efígie de front entre grups de 4 creixents
r/ +ARAGON-ET.MAIO Creu llatina que talla la llegenda per baix
Pes: - g Ø= 15 mm Crus.CG-3103 RR

836 Diner amb creixents (mestre Burguès) i títol CATOLICVS. **Bi.** (1508). Llei 1 d. Talla 24 s. el marc.
a/ +FERD.S.R.ARARGONV3 Efígie de front entre grups de 4 creixents
r/ +MAIORIC-CATOLIC Creu llatina que talla la llegenda per baix
Pes: 0,85 g Ø= 16,5 mm Crus.CG-3104 R
Variants: a/ +FERDINANDVS.R.ARA i r/ +MAIORI-CATOLIC3; a/ ARAGON i r/ +MAIORI-CATOLICV; r/ punts als espais de la creu.

VALÈNCIA

837 Peça de quatre ducats. **AV.** (c.1490). Llei 23,75 q. Talla 16,76 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS:DEI:GRACIA:REX:A Efígie coronada a l'esquerra. Orla lobulada
r/ +VALENCIE:MAI(escut amb lleó) ORICARVM:SER Armes de València en orla lobulada
Pes: 13,95 g Ø= 31 mm Crus.CG-3105 U

838 **Peça de dos ducats amb Isabel. AV.** (1483). Llei 23,75 q. Talla 33,5 p. el marc.
a/ +FERDINANDVSxELISABETxDEIxGRACIAxREX xARA Efígies enfrontades. Punt i corona entre ambdós, la corona a baix
r/ +VALENCIExMAIORICARVMxSARDI Armes quarterejades de Castella i Lleó a 1r i 4t i de Catalunya/Sicília partides a 2n i 3r, coronades. Talla.
Pes: 7 g Ø= 30 mm Crus.CG-3106 U

839 **Peça de dos ducats amb efígie a l'esquerra. AV.** (c.1490). Llei 23,75 q. Talla 33,5 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS DEI GRACIA REX Efígie coronada a l'esquerra. Orla lobulada. Lletres llatines
r/ +VALENCIE MA(escut amb lleó)IORICARVM Armes de València en orla lobulada. Lletres llatines
Pes: 7,05 g (mitjà) Ø= 28 mm (mitjà) Crus.CG-3107 R
Variants: lletres gòtiques, a/ cabell de traç més gruixut, r/ acaba SERD.

840 **Peça de dos ducats amb efígie a la dreta i sense marques. AV.** (c. 1490). Llei 23,75 q. Talla 33,5 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS DEI GRACISA R Efígie coronada a l'esquerra. Orla lob.
r/ +VALENCIE MAIORICAR SERDA Armes de València com abans
Pes: 7,25 g Ø= 27 mm Crus.CG-3108 RRR

841 **Peça de dos ducats amb efígie a la dreta i escut amb lleó (tresorer Sanchís). AV.** (c. 1490). Llei 23,75 q. Talla 33,5 p. el marc.
a/ +FERDINANDVSxDEIxGRACIAxR Efígie coronada, com abans
r/ +VALENCIExMA(escut amb lleó)IORICA SERD Armes com abans
Pes: 7,01 g Ø= 26 mm Crus.CG-3109 RRR

842 **Ducat de la proclamació amb V-A al revers. AV.** (1479). Llei 23.75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +FERDxDEIxGRAxARAGOxCAST-EL-LE: Efígie coronada a l'esquerra
r/ +VALENCIAxFELICITERxREGNANTIS Armes catalanes cor. entre V-A
Pes: - g Ø= 22,6 mm Crus.CG-3110 U

843 Ducat de proclamació amb S-C al revers. AV. (1479). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +FERD9xDxGxREXxARAGOxCASTx Efígie com l'anterior
r/ +VALENCIExFELICITERxREGNANTISxMAIO Armes cat. entre S-C
Pes: 3,49 g Ø= 24 mm Crus.CG-3110 a U

844 Ducat amb escut català i S-S (tresorer Sanchís). AV. (1488). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +FERDINANDVSxDEI GRAC-IA Efígie coronada a l'esquerra
r/ +VALENCIExMAIORI Armes cat. coronades que tallen per dalt, entre S-S
Pes: 3,45 g Ø= 22 mm Crus.CG-3111 RRR
Variants: a/ acaba GRACI.

845 Ducat amb dos bustos, corona (marca de seca) i C-C (mestre Català). AV. (1483). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +FERDINANDVSxELISABET REX Efígies enfronta des. Enmig, estrella i corona. A l'exerg, partit; C-C
r/ (anell)VALENCI-MAIORIC Armes quarterejades Castella/Lleó a 1r i 4t i partides Catalunya/Sicília a 2n i 3r, que tallen la llegenda per dalt
Pes: - g Ø= 22 mm Crus.CG-3112 RRR

846 Ducat amb dos bustos, corona (m. de seca) i S-C (tresorer Sanchís, mestre Català). AV. (1483). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS+ELISABET REX Efígies enfrontades. Enmig, punt i corona. A l'exerg, partit, S-C
r/ VALEN+-+MAIORC Armes com l'anterior
Pes: 3,40 g (mitjà) Ø= 23 mm (mitjà) Crus.CG-3113 RR
Variants: r/ MAIORIC; a/ ELISABET..EX i r/ MAIORIC; a/ contramarca petita corona, r/ VALENCI MAIORIC.

847 Ducat amb dos bustos, V (m. de seca) i S-C (tresorer Sanchís, mestre Català). AV. (1483). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ FERDINANDVS+ELISABET+R Efígies enfrontades. Enmig, una V. A l'exerg, partit. S-C
r/ VALEN-MAIOR Armes com els anteriors
Pes: 3,45 g (mitjà) Ø= 22,9 mm (mitjà) Crus.CG-3114 RR
Variants: r/ MAIORIC; a/ REX i r/ MAIORIC; a/ RE-X i r/ MAIORICA.

848 Ducat amb dos bustos, corona (marca de seca) i S-S (tresorer Sanchís). AV. (1488). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +FER-DINANDVS+ELISABET+REX-CAS Efígies enfrontades. Enmig, corona. A l'exerg, partit, S-S
r/ VALENCIE+MAIORICARVM Armes com als anteriors
Pes: 3,52 g (mitjà) Ø= 23 mm (mitjà) Crus.CG-3115 R
Variants: a/ ELISABET i r/ MAIORICA; a/ ELISABET:C i r/ MAIORI; a/ CA; a/ CA i r/ +VALEN-IE MAIRI; a/ RE i r/ MAIORICA; a/ REX i r/ MAIORICA; a/ C; a/ C i r/ MAIORICARV; a/ acaba CA i el cabell de la reina trenat i r/ armes catalanes de dos pals;a/ FEoFERDI-NANDVS ELISABET REX, r/ xVALENCI.MAIORIC.

849 Ducat amb dos bustos, corona (m.de seca), S-S (tresorer Sanchís) i armes de Granada a la punta de l'escut del revers. (1492). AV. Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS+ELISABET+REX Efígies enfrontades. Enmig, corona. A l'exerg, partit, S-S
r/ VALENCIE+MAIORIC Armes com abans
Pes: 3,45 g Ø= 22 mm Crus.CG-3116 RRR

850 Ducat amb bust a l'esquerra i sense marques. AV. (d. 1492). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +FERDINANDVSxDEIxGRACIAxR Efígie a l'esquerra. Orla lobulada
r/ +.VALENCIExMAIORICAxSER Armes de València. Orla lobulada
Pes: 3,50 g Ø= 21 mm Crus.CG-3117 RRR

851 Ducat amb bust a l'esquerra entre S-S (tresorer Sanchís) i escut amb lleó (id). AV. (d. 1492). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +FERDINANDS DEI GRACIA REX Efígie coronada a l'esquerra entre S-S. Orla lobulada.
r/ +VALENCIE MA(escut amb lleó)IORICARVM S Armes de València. Orla lobulada.
Pes: 3,45 g (mitjà) Ø= 21 mm (mitjà) Crus.CG-3118 RR
Variants: a/ RE; a/ RE i r/ SE; a/ RE i r/ SER.

852 Ducat amb bust a l'esquerra, S (tresorer Sanchís) i escut amb lleó (id). AV. (d. 1492). Llei 23,75 q. Talla 67. p. el marc.
a/ +FERDINANDVS DEI GRACA RE Efígie com abans. Una S a l'esquerra
r/ +VALENCIE MAI(escut amb lleó)ORICARVM SE Armes com l'anterior
Pes: 3,52 g Ø= 21,5 mm Crus.CG-3119 RRR

853 **Ducat** amb bust a l'esquerra i escut amb lleó (tresorer Sanchís). **AV.** (d. 1492). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS DEI GRACIA Efígie coronada a l'esquerra
r/ +VALENCIE MA(escut amb lleó)IORICARVM V Armes com l'anterior
Pes: 3,45 g (mitjà) Ø= 22 mm (mitjà) Crus.CG-3120 R
Variants: r/ sense la V final; r/ una S en lloc de la V final; a/ R i r/ S; a/ R i r/ SE; a/ RE i r/ S; a/ RE i r/ SE; a/ amb FERDINANDV i acaba R, r/ S; a/ amb DIxGRAACI.RX, r/ +VAALENCExMAI(e)ORICARVVMxS.

854 **Mig ducat** amb bust a l'esquerra. **AV.** (d. 1492). Llei 23.75 q. Talla 134 p. el marc.
a/ +FERDINANDVSxDEI GRACIA Efígie coronada a l'esquerra. Orla lobul.
r/ +VALENCIExMAIORICARVMx Armes de València. Orla lobulada
Pes: 1,75 g (mitjà) Ø= 16 mm (mitjà) Crus.CG-3121 RRR
Variants: a/ i r/ amb lletres S-S dins els lòbuls.

855 **Mig ducat** amb lletres FY en el camp de l'anvers. **AV.** (1483). Llei 23,75 q. Talla 134 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS-ELIS F i Y, gòtiques, coronades
r/ VALENCIE-MAIOR Armes catalanes coronades
Pes: - g Ø= 17 mm Crus.CG-3122 U

856 **Mig ducat** amb FY coronades al camp de l'anvers i V(marca de seca). **AV.** (1483). Llei 23,75 q. Talla 134 p. el marc.
a/ +FERDIN-(V gran)-AN ELISA F i Y, gòtiques, coronades
r/ +VALENCIE MAIORICARVM Armes catalanes coronades
Pes: 1,70 g (mitjà) Ø= 17 mm (mitjà) Crus.CG-3123 RR
Variants: r/ MA; r/ MAIORIC; r/ MAIORICA; a/ ELI i r/ MA; a/ ELI i r/ M; a/ ELIS i r/ MA; a/ ELIS i r/ MAIORIC; a/ ELIS i r/ amb VALENCI; a/ +FERDINA-(V) NDVS ELIS.

857 **Mig ducat** amb F coronada entre S-S (tresorer Sanchís) i V (marca de seca). **AV.** (d. 1492). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ FERDINA-(V gran)-DVS F gòtica coronada entre S-S
r/ +VALENCIExMAIOR Armes catalanes coronades
Pes: 1,62 g (mitjà) Ø= 17 mm (mitjà) Crus.CG-3124 RR
Variants: r/ MAIORI; a/ +FERDINA-(V)-DVS.DEI; a/ +FERDINA-(V)-DVS.DEI i r/ MAIORICA.
Nota: Les peces de dos rals d'argent a nom de Ferran i amb les marques D-S (Dénia) són de Carles I (Crus.CG-4149).

858 **Ral** amb escudets de lleó (tresorer Sanchís). **AR.**
a/ +FERDINAND9 DI G REX ARA CA Bust coronat i orla lobulada
r/ +VALENCIExM (escut) AI (escut) ORICARVM S Armes de València. Orla lob.
Pes: 3,20 g (mitjà) Ø= 27 mm (mitjà) Crus.CG-3125 RRR
Variants: a/ amb ARAG; a/ CAS; a/ CAS i r/ amb MAIORICARV; a/ amb GRA i acaba ARAGO CAS i r/ amb MAIORICA SAR; a/ +FERDINAND9xREX.REXxARAxCA; r/ amb MAIORICA S; r/ amb MAIORICA SAR.
Nota: Els rals a nom de Ferran i amb SO-S al revers (Sogorb) o amb D-S (Dénia) al revers, són del temps de Carles I (Crus.CG-4151, 4152 i 4153).

859 **Diner** amb S-S (tresorer Sanchís). **Bi.** (1501).
a/ +FERDINANDVS ELISAB Efígie coronada, a l'esquerra
r/ +VALENCIE-MAIORICA Arbre o ramellet entre S-S
Pes: 0,75/0,80/0,84 g Ø= 15,2 mm Crus.CG-3126 E
Nota: No detallem les nombroses varietats de llegendes.

860 **Diner** sense marques. **Bi.**
Semblant a l'anterior amb a/ELIABETxRE i r/ Arbre entre grups de 23 anells
Pes: 0,75 g Ø= 15 mm Crus.CG-3127 RR

SICÍLIA

Notes: 1- La forma Dues Sicílies és, a la moneda, V.SICILIE, és a dir. Utriusque Sicilie.
2-No recollim les variants de llegenda ni la posició del cap de l'àliga.

861 **Dobla** de Trípoli contramarcada a Sicília (1489-1490). **AV.**
a/ (anepígraf) Àliga amb les ales esteses i lletra F a sobre (contramarca)
r/ (restes de la llegenda àrab)
Pes: 4,70 g Ø= 20 mm Crus.CG-3172

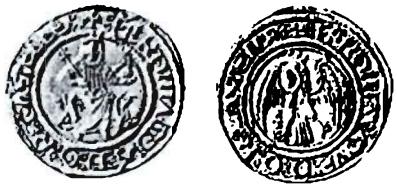
862 **Semidobla** amb la mateixa marca (1489-1490). **AV.**
Pes: 2,27 g Ø= 15 mm Crus.CG-3172 a RRR

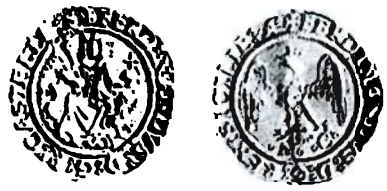
863 **Peça de dues àligues** (o triomfs) amb Sicília i MC (mest. Matteo Compagna). **AV.** (a.1495). Llei 23 q. 7/8, Talla 180 p. per lliura i pes legal de 8,40 g.
a/ +:FERDINANDVS:DEI:GREX:CASTELLE:ARA Bust coronat a l'esquerra
r/ +:FERDINANDVS:DEI:G:REX:SICILIE:A: Àliga amb ales esteses entre M-C
Pes: 6,58 g Ø= 27 mm Crus.CG-3128 RRR

864 **Peça de dues àligues (o triomfs) amb Dues Sicílies i IN (m. Giov. Lo Nobile). AV.** (d. 1495). Llei 23 q. 7/8. Pes legal 8,40 g.
a/ +FERDINANDVS:D:G:R:C:A: Bust coronat a l'esquerra
r/ +FERDINANDVS:D:G:V:SICILI: Àliga amb ales esteses entre I-N
Pes: 7 g Ø= 28 mm Crus.CG-3129 RRR

865 **Àliga o triomf amb Sicília i sense marques. AV.** (1490). Llei 23 q. 7/8. Pes legal 3,60 g.
a/ +FERDINANDVS.D.G.R.CASTELLE.SICIL.E.ARA Rei sedent al tron
r/ +FERDINANDVS:DEI:GRACIA:R:SICILIE Àliga amb ales esteses
Pes: 3,50 g Ø= 23,5 mm Crus.CG-3130 E

864 **Àliga o triomf amb Sicília i M a l'anvers. AV.** (d.1490). Llei 23 q.7/8 P. legal 3,60 g.
a/ :FERDINANDVS:D:G:R:CASTELLE:A Rei com abans. M a l'esquerra
r/ +.FERDINANDVS:D:G:R:SICILIE.A Àliga amb ales esteses
Pes: 3,50 g Ø= 23 mm Crus.CG-3131 RR

866 **Àliga o triomf amb Sicília i M-C a l'anvers (mestre Matteo Compagna). AV.** (1490). Llei 23. q. 7/8. Pes legal 3,60 g.
a/ +:FERDINANDVS:D:G:R:CASTELLE' Rei sedent entre M-C
r/ +:FERDINANDVS.D.G.R.CASTELLE Àliga amb ales esteses
Pes: - g Ø= 23 mm Crus.CG-3132 RR

867 **Àliga o triomf amb Sicília, M a l'anvers i M-C al rev. (mestre Matteo Compagna). AV.** (1490/95). Llei 23 q. 7/8. Pes legal 3,60 g.
a/ +:FERDINANDVS:D:G:R:CASTELLE:A Rei sedent. M a l'esquerra
r/ +:FERDINANDVS:D:G:R:SICILIE:A: Àliga amb ales esteses entre M-C
Pes: - g Ø= 23 mm Crus.CG-3133 RR

868 **Àliga o triomf amb Sicília i M-C al revers (mestre Matteo Compagna). AV.** (1490/95). Llei 23 q. 7/8. Pes legal 3,60 g.
a/ +FERDINANDVS:D:G:R:CASTELLE:S:A: Rei sedent al tron
r/ +FERDINANDVS:D:G:REX:SICILIE:A: Àliga amb ales esteses entre M-C
Pes: - g Ø= 23 mm Crus.CG-3134 C
Variants: a/ la cua de l'àliga en forma de flor de lliri.

869 Àliga o triomf amb Sicília i B-N al revers (no identificat). AV. (d.1490). Llei 23 q. 7/8. Pes legal 3,60 g.
a/ +FERDINANDVS.D.G.R.CASTELLE Rei sedent al tron
r/ +FERDINANDVS.DEI.G.R.SICILIE.A Àliga amb ales esteses entre B-N
Pes: 3,46 g Ø= 23 mm Crus.CG-3135 RR

870 Àliga o triomf amb Sicília i S-N (S ajaguda) al revers (no identificat). AV. (d.1490). Llei 23 q. 7/8. Pes legal 3,60 g.
a/ +FERDINANDVS:D:G:REX:C:A:S Rei sedent al tron
r/ +:FERDINANDVS:DEI:G:REX:SIC: Àliga amb ales esteses entre S-N
Pes: 3,45 g Ø= 23 mm Crus.CG-3136 RR

871 Àliga o triomf amb Sicília i F-B al revers (no identificat). AV. (d.1490). Llei 23 q. 7/8. Pes legal 3,60 g.
a/ +.FERDINANDVS.D.G.R.CASTELLE.A. Rei sedent al tron
r/ +:FERDINANDVS:DEI:G:R:SICILIE:A Àliga amb ales esteses entre F-B
Pes: 3,50 g Ø= 23 mm Crus.CG-3137 R

872 Àliga o triomf amb Sicília i I-N al revers (mestre Giovanni Lo Nobile). AV. (1495-1503). Llei 23 q. 7/8. Pes legal 3,60 g.
a/ +FERDINANDVS:DEI:G:CA:ARAG:SIC Rei sedent al tron
r/ +FERDINANDVS:DEI:G:R:SICILIE:A Àliga amb ales esteses entre I-N
Pes: 3,50 g Ø= 23 mm Crus.CG-3138 E
Variants: r/ erròniament marques N-I.

873 Àliga o triomf amb Dues Sicílies i I-N al revers (mestre Giovanni Lo Nobile). AV. (d.1503). Llei 23 q. 7/8. Pes legal 3,60 g.
a/ +FERDINANDVS:DEI:G:REX:CA:A Rei sedent al tron
r/ +REX:CATHOLICVS:HISP:V:SICILIE Àliga amb ales esteses entre I-N
Pes: 3,45/3,50 g Ø= 20 mm Crus.CG-3139 RR
Variants: r/ N a la dreta de l'àliga (manca la I).

874 Peça de dos tarins amb Sicília i I-N al revers (mestre Giovanni Lo Nobile). AR. (1495-1503). Llei 11 d. Pes legal 7,20 g.
a/ +FERDINANDVS:DEI:G:R:C:AR:S: Bust coronat a l'esquerra
r/ +FERDINANDVS:DEI:G:R:SICILIE:A: Àliga amb ales esteses entre I-N
Pes: 5,90 g Ø= 27 mm Crus.CG-3140 RRR

875 **Peça de dos tarins amb Dues Sicílies i I-N al revers** (m. Giovanni Lo Nobile). **AR.** (1495-1503). Llei 11 d. Pes legal 7,20 g.
a/ +FERDINANDVS:DEI:G:REX:CASTELLE Bust coronat a l'esquerra
r/ +FERDINANDVS:DEI:G:REX:V:SICILIE:A Àliga amb ales esteses entr I-N
Pes: - g Ø= 26 mm Crus.CG-3141 RRR

876 **Peça de dos tarins amb Dues Sicílies, I-N** (m. Giov. Lo Nobile) i tit. HISP. **AR.** (d. 1503). Llei 11 d. Pes legal 7,20 g.
a/ +FERDINANDVS:D:G:REX:CASTELLE:A Bust coronat a l'esquerra
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:HISP:V:S:A Àliga amb ales esteses entre I-N
Pes: - g Ø= 26 mm Crus.CG-3142 RRR

877 **Peça de dos tarins amb Dues Sic., I-N**(m.G. Lo Nobile) i t. CATHOLICVS. **AR.** Des del 1503. Llei 11 d. Pes legal 7,20 g.
a/ +FERDIN-ANDVS:DEI:GRACIA Bust coronat a l'esquerra tallant per baix
r/ +REX:CATHOLICVS:HISP:V:SICILIE Àliga amb ales esteses entre I-N
Pes: 5,80/6,06 g Ø= 27 mm Crus.CG-3143 RR
Variants: a/ l'efígie talla per dalt (sense creueta a l'inici).

878 **Tarí amb escut i sense marques. AR.** (1490). Llei 11 d. Pes legal 3,60 g.
a/ +FERDINANDVS:D:G:R:CASTELLE:S:A Escut coronat amb armes quarterejades Castella/Lleó a 1r i 4t i partides Catalunya/Sicília a 2n i 3r
r/ +FERDINANDVS:D:G:REX:SICILIE Àliga coronada amb ales esteses
Pes: 3,45 g Ø= 26 mm Crus.CG-3144 C
Variants: a/ hi manquen les armes de Catalunya.

879 **Tarí amb escut i M-C a l'anvers** (mestre Matteo Compagna). **AR.** (1490/95). Llei 11 d. Pes legal 3,60 g.
a/ +:FERDINANDVS:D:G:R:CASTELLE:A. Escut com abans entre M-C
r/ +:FERDINANDVS:D:G:R:SICILIE:A: Àliga com abans
Pes: 3,55 g Ø= 26 mm Crus.CG-3145 E

880 **Tarí amb escut i M-C al revers** (mestre Matteo Compagna). **AR.** (1490/95). Llei 11 d. Pes legal 3,60 g.
a/ +FERDINANDVS:D:G:R:CASTELLE:S:A Escut com els anteriors
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:SICILIE:A Àliga entre M-C
Pes: 3,45 g Ø= 25 mm Crus.CG-3146 C

881 Tarí amb escut i M-C a anvers i revers (mestre Matteo Compagna). AR. (1490/95). Llei 11 d. Pes legal 3,60 g.
a/ +:FERDINANDVS:D:G:REX:CASTELLE Escut entre M-C
r/ +:FERDINANDVS:D:G:REX:SICILIE:A. Àliga entre M-C
Pes: - g Ø= 26 mm Crus.CG-3147 E

882 Tarí amb escut i F-B a l'anvers (no identificat). AR. (d.1490). Llei 11 d. Pes legal 3,60 g.
a/ FERDINANDVS:D:G:R:CASTEL Escut entre F-B. Talla llegenda per dalt
r/ +FERDINANDVS.D.G... Àliga com abans
Pes: 3,45 g Ø= 26 mm Crus.CG-3148 RRR

883 Tarí amb escut i marques F-B a anvers i revers (no identificat). AR. (d. 1490). Llei 11 d. Pes legal 3,60 g.
a/ FERDINANDVS.D.G.R.CASTELLE Escut entre F-B. Talla lleg. per dalt
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:SICILIE:A Àliga entre F-B
Pes: 3,45 g Ø= 26 mm Crus.CG-3149 RR

884 Tarí amb escut i I-P a l'anvers (mestre Giovanni Papardo). AR. (d. 1490). Llei 11 d. Pes legal 3,60 g.
a/ FERDINANDVS.D.G.R.CAST Escut entre I-P. Talla la llegenda per dalt
r/ +.FERDINANDVS.D.G.R.SICILIE.A. Àliga coronada com abans
Pes: 3,45 g Ø= 26 mm Crus.CG-3150 RRR

885 Tarí amb escut i I-N al revers (mestre Giovanni Lo Nobile). AR. (1495-1503). Llei 11 d. Pes legal 3,60 g.
a/ acaba CAS, r/ i resta, com el tarí anterior, amb les marques indicades
Pes: 3,60 g Ø= 26 mm Crus.CG-3151 C
Variants: r/ lletres N-I (error per I-N).

886 Tarí amb bust a l'esquerra i I-N al revers (mestre Giovanni Lo Nobile). AR. (1495-1503). Llei 11 d. Pes legal 3,60 g.
a/ +FERDINANDVS:DEI:G:R:CASTELLE Efígie coronada, a l'esquerra
r/ +FERDINANDVS:DEI:G SICILIE:A: Àliga coronada. A sota: I-N
Pes: 2,90 g Ø= 23 mm Crus.CG-3152 R

887 Tarí amb bust a l'esquerra, títol ISPAN i I-N al revers(m.G. Lo Nobile). AR. (1495-1503). Llei 11 d. Pes legal 3,60 g.
a/ +FERDINANDVS:DEI:G:ISPAN:C Efígie coronada, a l'esquerra
r/ +FERDINANDVS:DEI:G:SICILIE:A: Àliga coronada. A sota: I-N
Pes: - g Ø= 23 mm Crus.CG-3153 RRR

888 Tarí amb bust a la dreta i I-N al revers (mestre Giovanni Lo Nobile). AR. (1495-1503). Llei 11 d. Pes legal 3,60 g.
a/ FERDINANDVS:DEI:GRATIA: Efígie coronada, a la dreta
r/ FERDINANDVS:DEI:R:SICILIE Àliga coronada entre I-N
Pes: 2,85 g Ø= 23 mm Crus.CG-3154 RRR

889 Tarí amb bust a la dreta, títol Dues Sicílies i I-N al r/ (m.G.L.Nobile). AR. (d. 1503). Llei 11 d. Pes legal 3,60 g.
a/ +FERDINANDVS:DEI:GRACIA: Efígie coronada, a la dreta
r/ +REX.CATHOLIC.HISPA.V.SICILIE Àliga coronada entre I-N
Pes: 2,97 g Ø= 23 mm Crus.CG-3155 E

890 Tarí amb bust a l'esquerra, títol Dues Sicílies i I-N al r/ (m.G.L.Nobile). AR. (d. 1503). Llei 11 d. Pes legal 3,60 g.
a/ +FERDINANDVS:D:G:REX:C:ARA Efígie coronada, a l'esquerra
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:ISPA:V:SICIL Àliga coronada. A sota I-N
Pes: 3,08 g Ø= 25 mm Crus.CG-3156 RRR

891 Mig tarí amb escut i M-C (mestre Matteo Compagna). AR. (1590-1595). Llei 11 d. Pes legal 1,80 g.
a/ +FERDINANDVS.D.G.R.CASTELE.SICILIE.A Escut quarterejat Castella/Lleó a 1r i 4t i partit Catalunya/Sicília a 2n i 3r, coronat
r/ +R.SICILIE.AC.ATENARV.NEOP.D. Àliga coronada entre M-C
Pes: 1,74 g Ø= 18 mm Crus.CG-3157 RRR

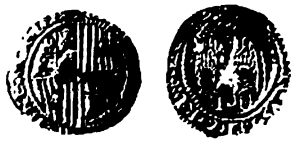
892 Mig tarí amb escut omplint el camp i sense marques. AR. (d. 1490). Llei 11 d. Pes legal 1,80 g.
a/ +FERDINANDVS:D:G:REX:CASTILLE:S Armes com abans, en el camp
r/ +FERDINANDVS:D:G:REX:SICILIE:A; Àliga coronada
Pes: 1,75 g Ø= 18 mm Crus.CG-3158 C

893 Mig tarí amb escut omplint el camp i M-C (mestre Matteo Compagna). AR. (1490-1495). Llei 11 d. Pes legal 1,80 g.
a/ amb CASTELLE, r/ i resta com l'anterior, amb les lletres M-C
Pes: - g Ø= 18 mm Crus.CG-3159 C

894 Mig tarí amb escut omplint el camp i F-B (no identificat). AR. (d. 1490). Llei 11 d. Pes legal 1,80 g.
Pes: 1,76 g Ø= 21 mm Vall.LL.AN-37 U

895 Mig tarí amb escut omplint el camp i F-N (no identificat). AR. (d. 1490). Llei 11 d. Pes legal 1,80 g.
a/ amb CASTELL:A, r/ i resta com els anteriors amb les lletres F-N
Pes: - g Ø= 18 mm Crus.CG-3160 R

896 Mig tarí amb escut omplint el camp i I-N (mestre Giovanni Lo Nobile). AR. (1495-1503). Llei 11 d. Pes legal 1,80 g.
a/ +FERDINANDVS.DEI.G.R.SICILIE.A Armes com abans omplint el camp
r/ +FERDINANDVS.DEI.G.R.SICILIE.A Àliga. A sota I-N
Pes: - g Ø= 18 mm Crus.CG-3161 R
Variants: a/ R per REX, r/ lletres N-I (error per I-N).

897 Mig tarí amb armes singulars i sense marques. AR. (d. 1490). Llei 11 d. Pes legal 1,80 g.
a/ +FERDINANDVS.D.GRACIA.REX.SICILIE.A Escut coronat amb armes quarterejades, amb aquest ordre: Castella-Sicília-Catalunya-Lleó
r/ +FERDINANDVS.D.GRACIA.REX.SICILIE Àliga amb cua de flor de lliri
Pes: 1,50 g Ø= 18 mm Crus.CG-3162 RR

898 Mig tarí amb armes singulars i M-C (mestre Matteo Compagna). AR. (1490-1495). Llei 11 d. Pes 1,80 g.
a/ +FERDINANDVS.D.G.R.CASTELLE.SICILIE.A Escut com a l'anterior
r/ +FERDINANDVS.DEI.GRACIA.REX.SICLIE Àliga entre M-C
Pes: - g Ø= 18 mm Crus.CG-3163 RR

899 Mig tarí amb bust i sense marques. AR. (d. 1490). Llei 11 d. Pes legal 1,80 g.
a/ +.FERDINANDVS.DE.GRACIA.R.C.A. Bust coronat, a l'esquerra
r/ +FERDINANDVS.DE.GRACIA.R.SICILIE Àliga amb ales esteses
Pes: 1,20 g Ø= 18 mm Crus.CG-3164 RRR

900 Mig tarí amb bust i M-C (mestre Matteo Compagna). AR. (1490-1495). Llei 11 d. Pes legal 1,80 g.
a/ i r/ com el mig tarí anterior, amb les marques M-C
Pes: 1,69 g Ø= 19,2 mm Crus.CG-3165 U

901 Mig tarí amb escut català, títol Sicília i I-N (mestre Giovanni Lo Nobile). AR. (1495-1503). Llei 11 d. Pes legal 1,80 g.
a/ FERDINANDVS.DEI.G.R.SICI Escut català coronat, tallant llegenda per dalt
r/ +FERDINANDVS:D.G.R. Àliga. A sota: I-N
Pes: 1,40 g Ø= 19 mm Crus.CG-3166 RRR

902 Mig tarí amb escut català, títol Dues Sicílies i I-N (m.G. Lo Nobile). AR. (d. 1503) Llei 11 d. Pes legal 1,80 g.
a/ FERDINANDVS.D.GRCI Escut català com l'anterior
r/ +FERDINANDVS.D.G.R.I.V.SICIL Àliga. A sota: I-N
Pes: 1,50 g Ø= 20 mm Crus.CG-3167 RRR

903 Mig tarí amb escut català, títols Dues Sicílies i Catolicus i I-N (m.G.L.Nobile) AR. (d. 1503). Llei 11 d. Pes legal 1,80 g.
a/ +FERDINANDVS.D.GRA Escut català coronat. No talla la llegenda
r/ +REX.CATOLICVS.ISPANIE.V.SI Àliga. A sota: I-N
Pes: - g Ø= 20 mm Crus.CG-3168 RR
Variants: a/ amb DEI.GRACI i l'escut talla. r/ amb ISP:V:SICILJ; a/ amb GRAC i l'escut talla, r/ amb IS.V.SCLE i error N-I (per I-N).

904 Mig tarí amb bust, títols Dues Sicílies i I-N (mestre Giovanni Lo Nobile). AR. (d. 1503). Llei 11 d. Pes legal 1,80 g.
a/ +.FERDINANDVS:DEI.GRACIA Bust coronat, a l'esquerra
r/ +REX.CATHOLICVS.HI.ARA.V.SICILIE.A Àliga. A sota, I-N
Pes: 1,20 g Ø= 20 mm Crus.CG-3169 RRR

905 Diner amb M-C (mestre Matteo Compagna). Bi. (a. 1495)
a/ +FERD....G Àliga amb les ales esteses
r/ ...X.SICILIE Armes catalanes superades de M-C
Pes: 0,61 g Ø= 14,5 mm Crus.CG-3170 U

906 Diner o pitxol amb I-P (mestre Giovanni Papardo). Bi. (d. 1495).
a/ +.FER.DINANDO Armes catalanes superades d'I-P
r/ +REX.SICILIE Àliga amb ales esteses
Pes: 0,54/0,70 g Ø= 15 mm Crus.CG-3171 E
Variants: a/ amb I-P als costats de l'escut.

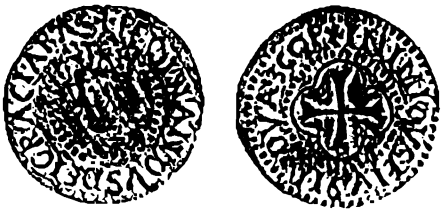
SARDENYA

907 **Ral** amb escut. **AR.**
a/ +FERDINAND9:D:GR:CAS:ARA:SARD:R Escut coronat amb Castella/Lleó quarterejat a 1r i 4t i Catalunya/Sicília partit a 2n i 3r
r/ +INIMICOS E9:INDVAM CONFUSIONE Creu interior i orla lobulada. A la part de baix, SAR
Pes: 2,80 g (mitjà) Ø= 27 (mitjà) Crus.CG-3173 RRR
Variants: a/amb .AP.A.SARD i r/amb INDVA9;a/ SARDI i r/amb INVAS; a/ SARDI; a/ SARDI i r/amb INDIAM

908 **Ral** amb bust de bon art. **AR.**
a/ +FERDINANDVS.D.G.REX.AR.SA Bust coronat a l'esquerra
r/ +INIMICOS:EIVS:INDVAM:CONFVSIO Creu interior i orla lobulada
Pes: 3 g (mitjà) Ø= 27 mm (mitjà) Crus.CG-3174 RRR
Variants: a/ amb ARAGONVM:S; a/ amb PREX per G.REX; a/ +FERDINAN DEI GRACIA.REX.A.S. i r/ amb INDVA3CONFV

909 **Ral** amb efígie de mal art, sense bust. **AR.** Dubtosa.
a/ +FERDINANDVS R.A.S. Efígie coronada a l'esquerra
r/ +INIMICOS EI9 INDVA3 COF Creu interior i orla lobulada
Pes: 3 g (mitjà) Ø= 27 mm (mitjà) Crus.CG-3175 RRR
Variants: a/ +FERDINAND9 DEI GRASIA.R.A.S; a/ com l'anterior, r/ amb EIV9

910 **Ral** amb efígie de mal art, sense bust i entre C-A. **AR.** Dubtosa.
a/ +FERDI DEI GRACIA.E.ARA.S Efígie coronada a l'esquerra entre C-A
r/ +INIMICVS EIVS NIDVA34 COF Creu interior i orla lobulada
Pes: 2,95 g Ø= 26 mm Crus.CG-3176 RRR

911 **Mig ral** amb escut. **AR.**
a/ +FERDINAN9 D GR CAS ARA SARDI Escut com al ral 907
r/ +INIMICOS EI9 INDVA3 CONFVSION Creu com al ral 907
Pes: 1,62 g Ø= 19,6 mm Crus.CG-3177 U

912 Mig ral amb bust de bon art. **AR.**
a/ +FERDINANDVS.D.G.AR.SA Bust coronat a l'esquerra
r/ +INIMICOS:EIVS:INDVAM Creu interior i orla lobulada
Pes: 1,45 g Ø= 20 mm Crus.CG-3178 RRR

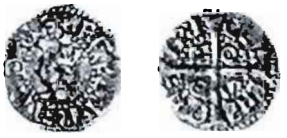
913 Mig ral amb efigie de mal art, sense bust. **AR.** Dubtosa.
a/ +FERDINAN9 DEI GRACIAR A Efígie coronada a l'esquerra
r/ +INIMICOS EI9 INDVA3 CONFV Creu interior i orla lobulada
Pes: 0,92/0,99 g Ø= 21 mm Crus.CG-3179 RRR
Variants: a/ amb GRACIA ARA, r/ amb INDAM CONFVS.

914 Peça de tres calleresos. **Bi.**
a/ +FERDINANDUS Efígie coronada a l'esquerra. Al darrere, F
r/ -CAS-TRI-CAL-LAR Creu que talla. Als espais la sèrie: /anell/A/anell/S/
Pes: 1,95 g (mitjà) Ø= 20 mm (mitjà) Crus.CG-3180 RRR
Variants: r/ amb –CA-STR-ICA-LAR; r/ amb –CAS-TRI-CA-LAR.

915 Callerès.**Bi.**
a/ i r/ com el doble callerès
Pes: 0,70 g (mitjà) Ø= 17 mm (mitjà) Crus.CG-3181 R
Variants: a/ +FERDINANDUS.R.; a/ +FERDINANDO; a/ +FERDINANDV; a/ +FERDINANDV, r/ TRV per TRI; a/ +FERDINANDV, r/ -CA-CAL; r/ -CA- per –CAL-; r/ -CLA- per –CAL-; r/ -CAS-LAR-CAL-LAR-.

916 Diner o pitxol. **Bi.**
a/ +FERDINADO Efígie coronada a l'esquerra
r/ -ARA-GON-VM S-ARD- Creu que talla. Als espais la sèrie: /anell/A/anell/S/
Pes: 1 g (mitjà) Ø= 16 mm (mitjà) Crus.CG-3182 R

Nota: prescindim de les nombroses varietats de llegenda.

NÀPOLS

917 Ducat amb dos busts i T a l'anvers. **AV.** (1503-1504).
a/ +QVOS'DEVS'CONIVXIT'OMO'NON'S Busts enfrontats. A dalt, T
r/ FERNAN'7'HELISABET'D'G Armes coronades que tallen a dalt. Quarterejades Castella/Lleó a 1r i 4t i partides Catalunya/Sicília a 2n i 3r
Pes: 3,44 g Ø= 21 mm Crus.CG-3183 RRR

918 Ducat amb dos busts i I-T al revers. **AV.** (1503-1504).
a/ +QVOS.DEVS.CONIVNGIT.OMO.NON SEP Busts enfrontats
r/ FERNANDVS.ER.ELISAB.D.G. Armes com abans entre I-T
Pes: 3,50 g Ø= 23 mm Crus.CG-3184 RR

918 Ducat amb bust a la dreta i sense marques. AV. (d. 1504).
a/ +FERNANDVS.D.G.R.AR.V.SI Efigie coronada a la dreta
r/ FERDINANDVS.D.G.R.AR.S. Armes com abans
Pes: 3,54 g Ø= 21 mm Crus.CG-3185 RRR

919 Ducat amb bust a la dreta i G a l'anvers. **AV.** (d. 1504).
a/ +FERNANDVS.D.G.AR.V.S Efigie coronada a la dreta. A l'esquerra, G
r/ FERNANDVS.D.G.R.AR Armes com abans
Pes: 3,52 g Ø= 23 mm Crus.CG-3186 RRR

920 Ducat amb bust a la dreta i I-T al revers. **AV.** (d. 1504).
a/ +FERNANDVS.D.G.R.A.R.V.SIC Efigie coronada a la dreta
r/ FERNANDVS.D.G.R.AR.V.S. Armes com abans entre I-T
Pes: 3,50 g Ø= 23 mm Crus.CG-3187 RR

921 Carlí amb dos bustos, un a cada cara. **AR.** (1503-1504).
a/ +FERNANDVS:ET:HELISABET:D:G: Efigie coronada del rei a la dreta
r/ +REGES:ISPANIE:ET:VTRIVSQVE:SIC Efigie coronada de la consort a l'esquerra
Pes: 3,58 g Ø= 25 mm Crus.CG-3188 RR

922 Carlí amb bust a la dreta i G, a nom dels dos consorts. **AR.** (1503-1504).
a/ +FERNANDVS.ET.ELISABET.D G Efigie cor. a la dreta. A l'esquerra, G
r/ +R.ARAGONVM(flor)VTRIVSQ.SIE Armes com abans omplint el camp. A sota una flor, com a magrana, talla la llegenda (armes de Granada)
Pes: 3,50 g Ø= 26 mm Crus.CG-3189 R

923 Carlí amb bust a la dreta i T, a nom dels dos consorts. **AR.** (d. 1504)
a/ FERNANDVS.ET.ELISABET.REX Efigie cor. a la dreta. A l'esquerra, T
r/ +R.ARAGONVM(flor)VTRIVS.SI.ET Armes com abans, amb la magrana
Pes: - g Ø= 26 mm Crus.CG-3190 RRR

924 Carlí amb bust a la dreta i a nom del rei. **AR.** (d. 1504).
a/ +FERNANDVS:DEI:GRACIA:REX:A Efígie cor. a la dreta. A l'esquerra, T
r/ +ARAGONVM (flor) VTRIVSQ:SI.EC Armes com abans, amb la magrana
Pes: 3,40 g Ø= 26 mm Crus.CG-3191 RR

925 Mig carlí. **AR.** (d. 1504).
a/ +FERNANDVS:D:G:R:ARA:V:SIC Efígie coronada, a la dreta
r/ HEC:PERPERIT:VIRTVS Armadura i escut
Pes: 1,66 g Ø= 21 mm Crus.CG-3192 RRR

926 Grano. Bi.
a/ FERDI.D.G.R.ARAG.ET.V.SIC Feix de fletxes lligat
r/ +TANTO:MONTA Jou
Pes: 1,70 g Ø= 18 mm Crus.CG-3193 R

927 Cavall. **AE.**
a/ +LETICIA.POPVLI F coronada entre estrelles de 6 puntes
r/ +IVSTVS:REX Creu potençada
Pes: 2 g Ø= 20 mm Crus.CG-3194 E

ARAGÓ

928 Peça de deu ducats i L-S (mestre Lluís Sanchís). **AV.** (1505). Llei 23,75 q. Talla 6,7 p. el marc.
a/ xFERDINANDVS:R:DEI:GRACIA:ARAGON:VA Efígie coronada a l'esquerra entre C-A. Cada lletra amb estrella dalt i baix. Lletra gòtica
r/ xTRIUNFATOR:x:ETxCATOLICVSxCRISTIAN Armes catalanes coronades entre L-S. Cada lletra amb una estrella a baix. Lletra gòtica
Pes: 34,42/34,69 g Ø= 35,2 mm Crus.CG-3195 RRR
Variants: r/ acaba CRISTIANIS i lletra llatina.

929 Peça de quatre ducats i L-S (mestre Lluís Sanchís). **AV.** (1505). Llei 23,75 q. Talla 16,75 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS:R:DEI:GRACIA:ARAGON:VA Efígie com a l'anterior i lletra gòtica
r/ +:TRIVNFATOR:ET:CATOLICVS:CRISTIANIS: Armes com l'anterior i lletra llatina
Pes: 13,95/14 g Ø= 36 mm Crus.CG-3196 RRR
Variants: r/ sense creu a inici de llegenda i acaba CRISTIAN.

930 Peça de dos ducats amb armes reials i G-S (mestre Gabriel Sanchís). **AV.** (1503/5). Llei 23,75 q. Talla 33,5 p. el marc.
a/ +:TRIUNFATOR:ET:CATOLLICUS:REX Efígie coronada a la dreta. A la seva dreta, una C al revés
r/ .FERNANDUS:D(escudet amb lleó):G:R:CAS:ARAG: Armes coronades amb Castella/Lleó quarterejat a 1r i 4t i Catalunya/Sicília a 2n i 3r entre G-S
Pes: 7 g Ø= 26 mm Crus.CG-3197 U

931 Peça de dos ducats amb armes catalanes i G-S (m. Gabriel Sanchís). **AV.** (1503/5). Llei 23,75 q. Talla 33,5 p. el marc.
a/ +TRIVNFATOR:ET:CATOLICVS:REX Efígie com l'anterior
r/ +FERNANDVS:D:G:REX:ARAGONVM:ET:CA Armes catalanes entre G-S
Pes: - g Ø= 28 mm Crus.CG-3198 U

932 Ducat amb armes reials i G-S (mestre Gabriel Sanchís). **AV.** (1503/5). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +TRIVNFATOR:ET:CATOLICVS Efígie coronada a la dreta. Al darrere, C
r/ FERNAN:D. (escut amb lleó) :G:R:CA:ARA Armes com al doble ducat 930
Pes: 3,45 g Ø= 21 mm Crus.CG-3199 RRR

933 Ducat amb armes catalanes i G-S (mestre Gabriel Sanchís). **AV.** (1503/5). Llei 23,75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ +TRIVNFATOR:ET:CATOLICVS Efígie coronada a la dreta. Al darrere, C
r/ +:EERNANDVS:D:G:R:ARA:C:AS Armes catalanes coronades entre G-S
Pes: 3,50 g Ø= 22 mm Crus.CG-3200 RRR

934 Ducat amb armes catalanes i L-S (mestre Lluís Sanchís). **AV.** (1505). Llei 23, 75 q. Talla 67 p. el marc.
a/ x.TRIVNFATOR:ET:CATO:X Efígie coronada a la dreta. Al darrere, C
r/ +FERNANDVS:D:G:R:ARAGO Armes catal. entre L-S amb estrelles a sota
Pes: - g Ø= 22 mm Crus.CG-3201 RRR

935 Ral. **AR.**(1482).
a/ +FERDINANDVS:ET:ELISABET:-:REX Efígies enfrontades. Enmig, S i C
r/ ARAGONUM:ET:CASTELLE Armes coronades amb Castella/Lleó quarterejat a 1r i 4t i Catalunya/Sicília a 2n i 3r, entre I-C
Pes: 3,40 g Ø= 27 mm Crus.CG-3202 RRR

936 Mig ral amb bust a la dreta i els noms del rei i de la consort. **AR.** (1482).
a/ +FERDINANDVS;ET:ELISABET REX Efígie coron. a la dreta. Darrere, C
r/ ARAGONVM ET CASTEL Armes coronades entre I-C quarterejades així: Catalunya-Castella-Lleó-Sicília
Pes: 1,70 g Ø= 21 mm Crus.CG-3203 U

937 Mig ral amb bust a la dreta a nom només del rei. **AR.** (1482).
a/ :FERDINANDVS (escut amb lleó) DEI GRASIA RE: Efígie com l'anterior
r/ ARAGONVM.ET CASTELLE Armes com l'anterior
Pes: 1,69 g Ø= 22 mm Crus.CG-3204 RRR

938 Mig ral o aragonès amb bust de front. **AR.** (1484). Llei 11 d. Talla 128 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS:DEI:G:REX Bust coronat, de front
r/ +ARAGONVM:ET:CASTEL Armes catalanes entre I-C
Pes: 1,60 g (mitjà) Ø= 21 mm (mitjà) Crus.CG-3205 C
Variants: a/ D.G.REX; a/ DEI:G:R; a/ DEI:GRA:R

939 Quart de ral o mig aragonès. **AR.** (1484). Llei 11 d. Talla 156 p. el marc.
a/ +FERDINANDVS REX Bust coronat, de front
r/ +ARAGONVM VALEN Armes catalanes entre I-C
Pes: 0,82 g (mitjà) Ø= 16 mm (mitjà) Crus.CG-3206 RR
Variants: a/ amb FERNANDVS, r/ VALE;
a/ +F:DEI:G:REX:ARAG

940 Diner jaquès amb F de front llarg i sense marca. **Bi.** (1484). Llei 1,95 d. Talla 288 p. el marc.
a/ F.DEI:-:G:RE Efígie a l'esq. F de front llarg que arriba a la base
r/ +ARAGONUM:VALEN Creu de doble travesser
Pes: 0,81 g (mitjà) Ø= 16,5 mm (mitjà) Crus.CG-3207 E
Variants: a/ REX; a/ REX, r/ VALENAN; a/ RE-XR;
a/ .FERN:-ANDVS.R(R)

941 Diner jaquès F de front llarg i marca S (m. Gabriel Sanchís). **Bi.** (1484/96). Llei 1,95 d. Talla 288 p. el marc.
a/ F:DI:-:G:R: Efígie a l'esquerra, com abans. A la dreta, S
r/ +ARAGONVM VA Creu de doble travesser
Pes: 0,81 g (mitjà) Ø= 16,5 mm (mitjà) Crus.CG-3208 E
Variants: r/ VAL; r/ VALE; a/ REX i r/ VAL; a/ .F.DEI-G. REX i r/ VALE; a/ +FER:DI:-:G:REX i r/ VALE (R);
a/ +:F:DI:G:-REX:CA i r/ VALEN (R)

942 Diner jaquès F de front curt i marca S (m. Lluís Sanchís). Bi. (1503/5). Llei 1,95 d. Talla + de 288 p. el marc.
a/ :FER-DIN. Efigie coronada a l'esquerra. A la dreta, S
r/ +ARAGONVM Creu de doble travesser
Pes: 0,66 g (mitjà) Ø= 16 mm (mitjà) Crus.CG-3209 E
Variants: r/ +ARAGONVM:V; r/ +ARAGONVM:VA; a/ FERC-INA, r/ :V; a/ :.FER-CINA, r/ :VA; a/ :FRE-INA, r/ :V; a/ :F D-..G.., r/ :V (R); a/ :FERN-ANDV, r/ :VA (R); a/ :.FERDI-NAN:D, r/ :VA (R)

943 Mig diner o miaja amb bust de front. Bi. (1484). Llei 1,25 d. Talla 432 p. el marc.
a/ FERNANDUS Efigie coronada, de front
r/ ARGONVM VALE: Creu interior amb anells als espais
Pes: 0,48 g (mitjà) Ø= 13 mm (mitjà) Crus.CG-3210 RR
Variants: r/ +REX.ARAGONV.

944 Mig diner o miaja amb F. Bi. (1503/5). Llei 1,25 d. Talla + de 432 p. el marc.
a/ FER:D:G:RE F gòtica coronada
r/ ARAGONVM:V Creu interior amb anells als espais
Pes: 0,28 g Ø= 14 mm Crus.CG-3211 U

NAVARRA

Nota: hi ha tot un grup de peces a nom de Ferran que corresponen al regnat de Carles I. Totes porten unes N caracteristiques amb els angles arrodonits. Hi ha dobles ducats d'or i rals d'argent amb les lletres K-K llatines o gòtiques, a voltes girades i en alguns casos coronades, al·lusives a Carles (per K[arolus]). També hi ha rals d'argent sense les K-K i que només es distingeixen per les lletres N. Pel que fa als cornados, són de Carles I els que porten el nom de Ferran i tenen la lletra F de l'anvers acantonades de petxines o erminis (Crus.AN.10).

945 Peça de quatre rals d'or o ducats amb marca de valor. AV. (1513). Llei 23,75 q. Talla 17,5 p. el marc.
a/ +FERNANDVS:D:G:R:NAVARRE:ET:ARAG Bust coronat a la dreta. A sota quatre pals
r/ +SIT:NOMEN:DOMINI:BENEDICTUM:ESON Armes de Navarra
Pes: 13,85/15,90 g Ø= 35 mm Crus.CG-3212 RRR
Variants: a/ amb NAVARE:ET:ARA.

946 Peça de quatre rals d'or o ducats sense marca de valor. AV. (1513). Llei 23,75 q. Talla 17,5 p. el marc.
a/ amb AR, r/ sens l'ESON, resta com l'anterior, sense la marca de valor
Pes: 13,83 g Ø= 30 mm Crus.CG-3213 RRR

947 **Peça de dos rals d'or o ducats amb escut emmarcat i tallant llegenda. AV. (1513). Llei 23,75 q. Talla 35 p. el marc.**
a/ FERDINANDVS:D:G:R:NAVARE Bust coronat a la dreta
r/ +SIT:NOMEN:DOMINI:BENE Armes de Navarra emmarcades i tallant
Pes: 6,95/7 g Ø= 27 mm Crus.CG-3214 RRR
Variants: r/ amb BENEDICTVM.

948 **Peça de dos rals d'or o ducats amb escut emmarcat, sens tallar llegenda. AV. (1513). Llei 23,75 q. Talla 35 p. el marc.**
a/ acaba NAVARE:ET:AR, r/ amb BENEDICTVN:E, resta com l'anterior
Pes: 6,98 g Ø= 30 mm Crus.CG-3215 RRR

949 **Peça de dos rals d'or o ducats amb escut sens emmarcar i tallant llegenda. AV. (1513). Llei 23,75 q. Talla 35 p. el marc.**
a/ FERDINANDVS:D:G:R:NAVAR Bust coronat a la dreta
r/ +SIT:NOMEN:DOMINI:BENE Armes de Navarra que tallen la llegenda
Pes: 6,80 g Ø= 27 mm Crus.CG-3216 RRR

950 **Ral d'or o ducat amb les armes emmarcades. AV. (1513). Llei 23,75 q. Talla 70 p. el marc.**
a/ F:D:G:R:-NAVAR Bust coronat a la dreta
r/ SIT:NOMEN:DOMINI:BE Armes de Navarra que tallen la llegenda
Pes: 3,40/3,48 g Ø= 21,4 mm Crus.CG-3217 RRR
Variants: r/ amb DOMN.

951 **Ral d'or o ducat amb les armes sense emmarcar. AV. (1513). Llei 23.75 q. Talla 70 p. el marc.**
a/ F:D:G:R:-NAVAR Bust coronat a la dreta
r/ SIT:NOMEN:DOMINI:BE Armes de Navarra
Pes: 3,40 g Ø= 22 mm Crus.CG-3218 RRR

952 **Ral amb les armes emmarcades i les F oposades. AR. (1513). Llei 11 d. Talla 72 p. el marc.**
a/ .FERDINANDVS:DEI:GR: Armes de Navarra emmarcades
r/ +SIT.NOMEN+DOMINI+BENEDI Creu en orla lobulada. Als espais, corones i lletres F alternant. F dreta enfora i a 1r i 4t
Pes: 3,20 g Ø= 25 mm Crus.CG-3219 RR
Variants: a/ FERNANDVS:DEI:G:R:NA ET i
r/ acaba BENEDITVN:E i les F de peus endins i a 2n i 3r.

953 **Ral** amb les armes emmarcades i les F en la mateixa posició. **AR.** (1513). Llei 11 d. Talla 72 p. el marc.
a/ FERDINANDVS:D:G:R:NAVARRE Armes de Navarra emmarcades
r/ +SIT.NOMEN.DOMINI:BENEDICTV Creu en orla lobulada. Les F dretes i a 1r i 4t espais
Pes: 3,10 g Ø= 25 mm Crus.CG-3220 R
Variants: r/ les F dretes i a 2n i 3r espais; r/ les F capgirades i a 1r i 4t espais.

954 **Ral** amb les armes de Navarra sense emmarcar i les F en la mateixa posició. **AR.** (1513). Llei 11 d. Talla 72 p. el marc.
a/ FERNANDVS:D::G:R:NAVAR Armes de Navarra
r/ +SIT:NOMEN:DOMINI:BENEDITV Creu com abans. F dretes i a 1r i 4t
Pes: 2,88/3,10/3,34 g
Ø= 26 mm Crus.CG-3221 C
Variants: r/ les F dretes a 2n i 3r espai; r/ les F capgirades a 1r i 4t espais; r/ les F capgirades a 2n i 3r espais; r/ contramarca oval amb un lleó

955 **Mig ral. AR.** (1513). Llei 11 d. Talla 144 p. el marc.
a/ +F.ERNANDVS:D:G:R:NA Armes de Navarra
r/ :SIT:NOMEN:DOMINI:B Creu dins orla lobulada. F dretes als espais 1r i 4t
Pes: 1,35/1,40 g Ø= 22 mm Crus.CG-3222 RRR
Variants: a/ NA ir/ BEN i F dretes a 2n i 3r; a/ NAVAR.

956 **Cornado. Bi.** (1513). Llei 7 g. Talla 240 p. el marc.
a/ +.D.G.R.NABARRE:ET F gòtica coronada
r/ :SIT:NOMEN:DOMINI:B Creu interior amb anells als espais
Pes: 0,88/1,13 g Ø= 17 mm Crus.CG-3223 E
Variants: a/ amb NABARRE:ET:A, r/ amb DOMIN...; a/ amb ET:AR:

957 **Mig cornado o *negrete*. Bi.** Llei 3,5 d.
a/ +:FERDINANDVS: Corona entre dos punts
r/ +:SIT:NOMEN Creu interior
Pes: 0,70/0,75 g Ø= 14 mm Crus.CG-3224 R
Variants: a/ +FERDINANDVS+ i r/ SIT:NOMEN:DOMI
a/ FERDINAN:D:G: i r/ SIT:NOMEN:DO;
a/ FERNANDVS:D:G:R: i r/ +SIT:NOMEN:DOM;
a/ i r/ SIT NOMEN DO (anònima)

BRANCA DE NÀPOLS

Nota: En termes generals s'observa que, en les emissions de la branca de Nàpols, no hi havia una fixació de la forma de la llegenda, de manera que les diferents varietats responen a l'atzar. Per tant, en general no recollirem aquestes nombrosíssimes varietats de llegenda que, elles soles, omplirien un volum com el present.

FERRAN I de NÀPOLS (1458-1494)

NÀPOLS

958 Peça de dos ducats. AV. (1488). Llei 23,75 q.
a/ +FERDINANDVS:D:G:R:SICILIE:H: Bust coronat a la dreta. T al darrere
r/ :SERENITATI:AC:PACI:PERPETVE Escut coronat quarterejat d'armes de Nàpols 1r i 4t, i catalanes, 2n i 3r
Pes: 6,97 g Ø= 30 mm Crus.CG-3400 RRR

959 Ducat amb armes omplint el camp del revers. AV. (1465). Llei 23,75 q.
a/ +RECORDATVS:MISERICORDIE:SVE Bust coronat, a la dreta
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:SICILIE:IER:EVN Armes com abans, omplint tot el camp.
Pes: 3,46 g Ø= 22 mm Crus.CG-3401 RRR

960 Ducat amb escut, sense marques. AV. (1465). Llei 23,75 q.
a/ RECORDAT:MISERICORDIE:SVE Bust coronat, a la dreta
r/ :FERDINANDVS:D:G:R:SI:IE:V Escut coronat amb armes com abans
Pes: 3,46 g Ø= 22 mm Crus.CG-3402 C

961 Ducat amb escut i T a l'anvers. AV. (1488). Llei 1375 q.
a/ i r/ com el ducat anterior. T a l'esquerra del bust
Pes: 3,48 g Ø= 22 mm Crus.CG-3403 C

962 Ducat amb escut i C a l'anvers. AV. (1475). Llei 23,75 q.
a/ i r/ com els ducats anteriors. C a l'esquerra del bust
Pes: 3,52 g Ø= 21 mm Crus.CG-3404 C

963 **Peça de dos carlins** sense marques. **AR.**
a/ +RECORDAT:MISERICORDIE:SVE Bust coronat, a la dreta
r/ .FERDINANDVS:D:G:R:S:I:V: Escut coronat amb armes com abans
Pes: 7,10/7,19 g Ø= 30 mm Crus.CG-3405 RRR

964 **Peça de dos carlins** amb M a l'anvers. **AR.**
a/ i r/ com l'anterior. M a l'esquerra del bust.
Pes: 7,11 g Ø= 29 mm Crus.CG-3406 RR

Coronats amb l'escena de la coronació (1495-1472). Nàpols:

965 Coronat amb l'escena de la coronació i lletra B. **AR.**
a/ +CORONATVS:q:LEGITIME:CERTAV El rei, sedent al tron, és coronat per un cardenal assistit per un arquebisbe
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:SI:IER:VNG Creu patent i lletra B a baix
Pes: 3,90 g Ø= 27 mm Crus.CG-3407 R

966 Coronat amb l'escena de la coronació i lletra C. **AR.**
a/ i r/ com el coronat anterior, amb la C sota la creu del revers
Pes: - g Ø= 27 mm Crus.CG-3408 R

967 Coronat amb l'escena de la coronació i lletra M. **AR.**
a/ i r/ com el coronat anterior, amb la M sota la creu del revers
Pes: 3,88 g Ø= 28 mm Crus.CG-3409 C
Variants: r/ Triple orla interior (RR)

968 Coronat amb l'escena de la coronació i lletra U. **AR.**
a/ i r/ com el coronat anterior, amb la U sota la creu del revers
Pes: - g Ø= 27 mm Crus.CG-3410 R

969 Coronat amb escena de la coronació i lletra Y. **AR.** Nàpols.
a/ i r/ com el coronat anterior, amb la Y sota la creu del revers
Pes: 3,90 g Ø= 27 mm Crus.CG-3411 C

970 Coronat amb l'escena de la coronació i lletres CY. **AR.** Nàpols.
a/ i r/ com els coronats anteriors. amb les lletres CY sota la creu del revers
Pes: 3,94 g Ø= 28 mm Crus.CG-3412 RR

Coronats amb creu patent (1472-1488). Nàpols:

971 Coronat amb bust i creu patent, sense marques. **AR.** Nàpols.
a/ CORONATVS:QA:LEGITIME:CERTAV: Bust a la dreta
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:SICILIE:IER:VN Creu patent
Pes: 3,90 g Ø= 25 mm Crus.CG-3413 C

972 Coronat amb bust i creu patent. Lletra A a anvers i revers. **AR.** Nàpols.
a/ CORONATVS:QA.LEGITIME:CERTAV: Bust a la dreta. Darrere, A
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:SICILIE:IER Creu patent. A sota, A
Pes: 3,92 g Ø= 25 mm Crus.CG-3414 E

973 Coronat amb bust i creu patent. Lletra A a l'anvers. **AR.** Nàpols.
a/ acaba CERTAVI, r/ acaba IER:VN i amb la A sota la creu
Pes: 3,89 g Ø= 25 mm Crus.CG-3415 R

974 Coronat amb bust i creu patent. Lletres C a l'anvers i A al revers. **AR.** Nàpols.
a/ semblant, amb lletra C a l'esquerra, r/ acaba IREV i lletra A sota la creu
Pes: 3,92 g Ø= 26 mm Crus.CG-3416 R

975 Coronat amb bust i creu patent. Lletres C a anvers i revers. **AR.** Nàpols.
a/ semblant, acaba CERTA i lletra C, r/ amb IER:VN i lletra C sota la creu
Pes: 3,70 g Ø= 26 mm Crus.CG-3417 E
Variants: C gòtica a l'anvers i al revers

976 Coronat amb bust i creu patent. Lletra C només a l'anvers. **AR.** Nàpols.
a/ semblant, amb CERTA i lletra C a l'esquerra
Pes: 3,80 g Ø= 26 mm Crus.CG-3418 E

977 Coronat amb bust i creu patent. Lletra C només al revers. **AR.** Nàpols.
a/ semblant, r/ amb IERV:V i lletra C sota la creu
Pes: 3,92 g Ø= 25 mm Crus.CG-3419 C

978 Coronat amb bust i creu patent. Lletra V només al revers. **AR.** Nàpols.
a/ i r/ semblants, i lletra V sota la creu del revers
Pes: - g Ø= 26 mm Crus.CG-3420 R

979 Coronat amb bust i creu patent. Lletra Y al revers. **AR.** Nàpols.
a/ semblant, r/ acaba IERV:VN i lletra Y sota la creu
Pes: 3,90 g Ø= 25 mm Crus.CG-3421 E

980 Coronat amb bust i creu patent. Lletra I a l'anvers i M gòtica al revers. **AR.** Nàpols.
a/ semblant i lletra I a l'esquerra, r/ semblant i lletra M gòtica sota la creu.
Pes: - g Ø= 26 mm Crus.CG-3422 R

Coronats amb creu patent (1478-1488). L'Àquila:

981 Coronat amb bust i creu patent. Àliga a la llegenda de l'anvers. **AR.** L'Àquila.
a/ :CORONATVS.QA.LE(àliga)GITIME.CERTAVIT Bust a la dreta
r/ +FERNANDVS.D.G.R.SICILIE.IER Creu patent
Pes: 3,83 g Ø= 26 mm Crus.CG-3423 R

982 Coronat amb bust i creu patent. Àliga a llegenda i camp d'a/ i r/. AR. L'Àquila.
a/ +CORONATVS:QA.(àliga)LEGITIME.CE Bust a la dreta. Al darrere, àliga
r/ +FERDINANDVS.D.G.R.SICIL.IE.V Creu patent
Pes: 3,90 g Ø= 26 mm Crus.CG-3424 R

983 Coronat amb bust i creu patent. Àliga al camp de l'anvers. **AR.** L'Àquila.
a/ +CORONATVS.QA.LEGITIME.CE Bust a la dreta. Al darrere, àliga
r/ +FERDINANDVS.D.G.R.SICILI.HER V Creu patent
Pes: - g Ø= 26 mm Crus.CG-3425 RRR

984 Coronat amb bust i creu patent. Àliga al camp de l'a/ i lleg. del r/. **AR.** L'Àquila.
a/ .CORONATVS:QA.LEGITIME:CERTA Bust a la dreta. Al darrere, àliga
r/ +FERDINANDVS.D.(àliga)G:R:SICIL.IER.VN Creu patent
Pes: 3,92 g Ø= 26 mm Crus.CG-3426 R

985 Coronat amb bust i creu pat. Àliga al camp de l'a/ i sota creu a r/. **AR.** L'Àquila.
a/(flor)CORONATVS:QA.LEGITIME:CERTA Bust a la dreta. Al darrere, àliga
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:SICILIE:IER Creu patent. A sota, àliga
Pes: 3,90 g Ø= 26 mm Crus.CG-3427 R

986 Coronat amb bust i creu patent. Àliga al camp i llegenda de l'a/. **AR.** L'Àquila.
a/ +CORONATVS.QA.(àliga)LEGITIME.CERTA Bust a la dr. Al darrere, àliga
r/ +FERDINANDVS.D.G.R.SI.IERVS Creu patent
Pes: 3,93 g Ø= 25 mm Crus.CG-3428 RRR

987 Coronat amb bust i creu patent. Àliga: camp i lleg. d'a/ i sota creu al r/. **AR.** L'Àquila.
a/ +CORONATVS.QA(àliga)LEGITIME.CERTAV Bust a la dr. Darrere, àliga
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:SICILI:HERV Creu potençada. A sota: àliga
Pes: - g Ø= 26 mm Crus.CG-3429 RRR

Coronats amb s. Miquel (1488-1494). Nàpols:

988 Coronat amb bust i s. Miquel. Sense marques. **AR.** Nàpols.
a/ +FERRANDVS:D:G:R:SICILIE:HIE Bust coronat, a la dreta
r/ +IVSTA.TV-ENDA S. Miquel mata, amb llança, el dimoni en forma de drac
Pes: 3,97 g Ø= 25 mm Crus.CG-3430 C

989 Coronat amb bust i s. Miquel. El dimoni té cara humana. **AR.** Nàpols.
a/ +FERRANDVS:ARAGO:REX:SICI:HI Bust coronat a la dreta
r/ IVSTA-TVENDA S. Miquel com abans. Drac-dimoni amb cara humana
Pes: 3,90 g Ø= 25 mm Crus.CG-3431 RR

990 Coronat amb bust i s. Miquel. Lletra C a l'anvers. **AR.** Nàpols.
a/ +FERRANDVS.ARAGO.REX.SI.HI Bust a la dreta. Darrere, C
r/ .IVSTA.TVENDA S. Miquel com abans
Pes: 3,95 g Ø= 25 mm Crus.CG-3432 C

991 Coronat amb bust i s. Miquel. Lletra I a l'anvers. AR. Nàpols.
a/ i r/ com el coronat anterior, amb I darrere el bust de l'anvers
Pes: 3,93 g Ø= 25 mm Crus.CG-3433 C

992 Coronat amb bust i s. Miquel. Lletra V a l'anvers. AR. Nàpols.
a/ acaba SICI:HIE, lletra V, resta com els anteriors
Pes: 3,95 g Ø= 26 mm Crus.CG-3434 RR

993 Coronat amb bust i s. Miquel. Lletra T a l'anvers. AR. Nàpols.
a/ +FERRANDVS:D:G:R:SICILIE:H Bust a la dreta. Darrere, T
r/ IVSTA TV-ENDA S. Miquel com abans
Pes: 3,92 g Ø= 26 mm Crus.CG-3435 C

Coronats amb s. Miquel (1488-1494). L'Àquila:

994 Coronat amb bust i s. Miquel. Àliga al camp del r/ i T als d'a/ i r/. AR. L'Àquila.
a/ FERRANDVS:D:GR-SICILIE:IERV Efígie cor. a la dreta. Al camp, T
r/ IVSTA-TVENDA S. Miquel amb llança mata el drac. Al camp àliga i T
Pes: 3,90 g Ø= 28 mm Crus.CG-3436 RRR

995 Coronat amb bust i s. Miquel. Àliga a la llegenda de l'anvers i en el camp del revers. Lletra T en els camps de l'anvers i del revers. AR.
a/ FERRANDVS:D:G:R(àliga)SICILIE:IERV Efígie com abans i lletra T
r/ IVSA.-.TVENDA S. Miquel com abans. Àliga i T
Pes: 3,92 g Ø= 26 mm Crus.CG-3437 E

996 Coronat amb bust i s. Miquel. Àliga a la llegenda de l'anvers i en el camp del revers. I al camp de l'anvers i T al del revers. AR.
a/ FERRANDVS:D:G.(àliga)R.SICILIE:I Efígie com abans i lletra I
r/ IVSTA.-TVENDA S. Miquel com abans. Àliga i T.
Pes: - g Ø= 26 mm Crus.CG-3438 RRR

Carlins de la seca de Nàpols:

997 Carlí sense marques. **AR.** Nàpols.
a/ +DNS:M:ADIVT:ET:EGO:DES:I:M: Rei sedent en el tron, amb ceptre
r/ +:FERDINANDVS:D:G:R:S:IE:V: Armes catalanes a 1r i 4t i de Nàpols a 2n i 3r, que omplen tot el camp
Pes: 3,60 g Ø= 26 mm Crus.CG-3439 R

998 Carlí amb A. **AR.** Nàpols.
a/ acaba D.I.N. i amb la A a l'esquerra del rei. r/ acaba IE:C:V
Pes: 3,50 g Ø= 25 mm Crus.CG-3440 R

999 Carlí amb B. **AR.** Nàpols.
a/ amb la B a l'esquerra del rei, r/ acaba IE:ET:V
Pes: 3,58 g Ø= 26 mm Crus.CG-3441 R

1000 Carlí amb C-I. **AR.** Nàpols.
a/ DNS:M:ADIVT:ET:EGO:DESPI:INI:M Rei sedent com abans entre C-I
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:SI:HIEL':ET:HI Armes com abans
Pes: 3,45 g Ø= 27 mm Crus.CG-3442 RRR

1001 Carlí amb M. **AR.** Nàpols.
a/ +DNS:M:ADVT:ET:EGO:D:IN:M: Rei sedent com abans. A l'esquerra, M
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:S:IE:EV Armes com abans
Pes: 3,62 g Ø= 26 mm Crus.CG-3443 C

1002 Carlí amb P. **AR.** Nàpols.
a/ i r/ com el carlí anterior, amb la P a l'esquerra del rei
Pes: 3,60 g Ø= 25 mm Crus.CG-3444 R

1003 Carlí amb S. **AR.** Nàpols.
a/ i r/ com el carlí anterior, amb la S a l'esquerra del rei
Pes: 3,52 g Ø= 27 mm Crus.CG-3445 RR

1004 Carlí amb rosa. **AR.** Nàpols.
a/ acaba IM i amb la rosa a l'esquerra del rei. r/ acaba IE:V
Pes: 3,49 g Ø= 27 mm Crus.CG-3446 RRR

1005 Carlí amb T-C. **AR.** Nàpols.
a/ +DNS:M:ADIVT:ET:AGO:DESPI:JNI:M Rei sedent com abans entre T-C
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:S:I:V: Armes com abans
Pes: 3,62 g Ø= 28 mm Crus.CG-3447 RRR

Carlins de la seca de L'Àquila:

1006 Carlí amb àliga intercalada a la llegenda de l'anvers. **AR.** L'Àquila.
a/ +DNS:M:ADI.(àliga)ET:EGO:D:IN:M Rei sedent com abans. A l'esq., S
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:S:I:V Armes com abans
Pes: - g Ø= 27 mm Crus.CG-3448 RRR

Carlins de la seca de Sulmona:

1007 Carlí amb SMPE en una cartel·la i sense marques en el camp. **AR.** Sulmona.
a/ +DNS:M:ADIVTOR(SMPE)ET:EGO:D:I:M: Rei sedent, com abans
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:SICILIE:I:C Armes com abans
Pes: 3,59/3,61 g Ø= 28 mm Crus.CG-3449 RRR

1008 Carlí amb SMPE en una cartel·la i S en el camp. **AR.** Sulmona.
a/ amb ADIVT i SMPE en la cartel·la, S a l'esquerra del rei,
r/ acaba SICILIE:V
Pes: - g Ø= 27 mm Crus.CG-3450 RRR

1009 Carlí amb SMPE en una cartel·la i S-M en el camp. **AR.** Sulmona.
a/ com l'anterior, amb S-M als costats del rei, r/ com abans
Pes: 3,63 g Ø= 28 mm Crus.CG-3451 RRR

Mitjos carlins amb ermini. Nàpols:

1010 Mig carlí amb ermini i sense marques. AR. Nàpols.
a/ FERRANDVS:D:G:R:SICIL Escut octogonal curvilini amb armes quarterejades de Nàpols (1r i 4t) i catalanes (2n i 3r)
r/ (flor)IVSTA(id.)TVENDA(id.id.) Ermini pasant a l'esquerra. A sobre cartel·la amb la llegenda DECORVM. Exerg buit.
Pes: - g Ø= 24 mm Crus.CG-3452 RRR

1011 Mig carlí amb ermini i lletra l. AR. Nàpols.
a/ .FERDINANDVS:D:G:R.SICI. Escut com l'anterior
r/ .SERENA.OMNIA Ermini com abans. A l'exerg: (flor)I(flor)
Pes: 1,70 g Ø= 21 mm Crus.CG-3453 R

1012 Mig carlí amb ermini i lletra T. AR. Nàpols.
a/ i r/ semblant a l'anterior . però a l'exerg del r/ (flor)T(flor)
Pes: 1,75 g Ø= 21 mm Crus.CG-3454 E

1013 Mig carlí amb ermini i flor. AR. Nàpols.
a/ i r/ semblant a l'anterior, però a l'exerg del r/(flor)(flor més gran)(flor)
Pes: 1,73 g Ø= 24 mm Crus.CG-3455 RRR

Mitjos carlins amb ermini. L'Àquila:

1014 Mig carlí amb ermini, àliga i lletra T. AR. L'Àquila.
a/ i r/ semblants a l'anterior, però a l'exerg del r/ (flor) (àliga) (flor)T(flor)
Pes: 1,76 g Ø= 23 mm Crus.CG-3456 RRR

Mitjos carlins amb ermini. Lecce:

1015 Mig carlí amb ermini i LICI. AR. Lecce.
a/ i r/ com els anterior, però a l'exerg del r/ LICI
Pes: - Ø= 23 mm Crus.CG-3457 RRR

Mitjos carlins amb rei sedent. Nàpols:

1016 Mig carlí amb rei sedent. AR. (abans atribuït a Reggio Calabria).
a/ +FERDINANDVS.D.G.R.SICILIE Rei sedent com als carlins
r/ +IVSTTIA.E.FORTITVDO.ME Escut amb sautor amb armes catalanes i creus patents
Pes: 1,69 g Ø= 23 mm Crus.CG.3458 RRR

Mitjos carlins amb F coronada. AR. Nàpols:

1017 Mig carlí amb F coronada. AR. (abans considerats cinquines).
a/ +SICILIE:IERVSALEM:VNG F gòtica coronada
r/ +FERDINANDVS.D.G.REX.S Escut que omple el camp amb armes catalanes a 1r i 4t i de Nàpols a 2n i 3r
Pes: - g Ø= 21 mm Crus.CG-3459 RRR

Altres valors:

1018 Quart de carlí. AR. Nàpols (abans atribuït a Reggio Calabria).
a/ +IN.VRT.T.X.PE.DABT.C.M Rei sedent com als carlins
r/ +FERDINANDVS.D.G.R.SICILIE Armes com al mig carlí 3458
Pes: 0,82 g Ø= 18 mm Crus.CG-3460 RRR

1019 Cinquina amb lletra B. AR. Nàpols.
a/ +FERDINANDVS:D:G:R Muntanyes. A sota: B
r/ +SICILIE:IERVSALEM:V Creu potençada. Creus als espais
Pes: 0,95 g Ø= 16 mm Crus.CG-3461 RR

1020 Cinquina amb lletra E. AR. Nàpols.
a/ semblant, amb la E sota les muntanyes, r/ amb ICILIE VN
Pes: - g Ø= 16 mm Crus.CG-3462 RRR

1021 Cinquina amb lletra M. AR. Nàpols.
a/ acaba R:S i lletra M sota les muntanyes, r/ semblant
Pes: 0,81 g Ø= 17 mm Crus.CG-3463 RR

1022 Cinquina amb lletra T. AR. Nàpols.
a/ semblant amb T sota les muntanyes, r/ semblant, acaba VN
Pes: - g Ø= 17 mm Crus.CG-3464 RR

1023 Doble bolonyí de la seca de Chieti. AR.
a/ S.JUS-TINVS El sant, dret, amb hàbits episcopals. Talla llegenda dalt i baix
r/ (escut català coronat)UB'THEATINA+ Creu interior
Pes: 1 g Ø= 20 mm Crus.CG-3465 RRR

1024 Doble bolonyí de la seca de Cittaducale. AR.
a/ .S.MAN-NVS El sant, dret, amb mitra. Talla la llegenda dalt i baix
r/ +DE CIVITA(flor)DVCALI Creu interior
Pes: 1,24 g Ø= 20 mm Crus.CG-3466 RRR

1025 Bolonyí de la seca de Chieti amb sant. AR.
a/ S.NICOLAVS Bust de sant, nimbat, de front
r/ +THEATINA Lletres U-R-B-E en creu al voltant d'un botó central
Pes: 0,50 g Ø= 13 mm Crus.CG-3467 RRR

1026 Bolonyí de la seca de Chieti amb una A. AR.
a/ (escut català coronat)URB¨THEATIN A voltada de quatre anells
r/ (escut id.).SANTUS IUST Lletres I-N-U-S en creu al voltant de botó central
Pes: 0,73 g Ø= 18 mm Crus.CG-3468 RRR

1027 Bolonyí de la seca d'Ortona. AR.
a/ +:DE ORTON A voltada de quatre anells
r/ +:SANDTVS.T: Lletres O-M-A-S en creu al voltant de botó central
Pes: 0,70 g Ø= 17 mm Crus.CG-3469 RRR

1028 Quatrí de la seca de Cittaducale. AR.
a/ .SANT.-MANH'. Sant de mig cos, de front, amb habit episcopal, beneint.
r/ .DE.DIV-ITA.D. Flor com la dels florins
Pes: - g Ø= 16 mm Crus.CG-3470 RRR

1029 Diner de la seca de Cittaducale. Bi.
a/ +:S.MANNVS: Efígie de sant, mitrada, de front
r/ (rosa).DE.CIVITA.D. Creu interior
Pes: 0,43 g Ø= 13 mm Crus.CG-3471 RRR

1030 Diner de la seca de Chieti. Bi.
a/ (Escut català) FERDINANDVS Creu patent
r/ +.S.IV.STI.NVS. Testa de front mitrada i radiada
Pes: 0,50 g Ø= 14 mm Crus.CG-3472 RRR

Grans de la seca de Nàpols:

1031 Gra amb creu i sense marques. Nom del rei a l'anvers. AE. Nàpols.
a/ +FERDINANDVS:D G Rei sedent al tron
r/ +SICILIE:IERVS:V: Creu patent
Pes: 0,62/0,81 g Ø= 15 mm Crus.CG-3496 C
Variants: r/ +.DEI.GRA.RE.S

1032 Gra amb creu i lletra ß. Nom del rei a l'anvers. AE. Nàpols.
a/ +FERDINANDVS:D:GR Rei sedent al tron
r/ +SICILIE:IERVS:VNG Creu patent. A sota: ß
Pes: 0,63 g Ø= 14 mm Crus.CG-3497 R

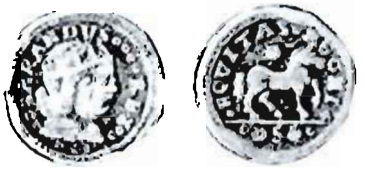
1033 Gra amb creu i sense marques. Nom del rei al revers. AE. Nàpols.
a/ +DNS:M:AIVT:ET:-:D:I: Rei sedent al tron
r/ +FERDINANDVS:D:G:R:S: Creu patent
Pes: 0,58/0,68 g Ø= 14 mm Crus.CG-3498 C
Variants: a/ +SICI ERVS AEMI, r/ +FERDINANDVS I.

1034 Gra amb escut i lletra M en el camp. AE. Nàpols.
a/ +DNS.MI.ADIVT E D Rei sedent al tron. A la dreta, lletra M
r/ +FERDINANDVS:D G R Escut que omple tot el camp amb armes catalanes a 1r i 4t i de Nàpols a 2n i 3r
Pes: 0,52 g Ø= 15 mm Crus.CG-3499 R

1035 Gra amb escut i lletra S en el camp. AE. Nàpols.
a/ acaba ET.EG i lletra S a l'esquerra, r/ acaba ADIV
Pes: 0,65 g Ø= 14 mm Crus.CG-3500 RR

1036 Gra amb escut i llir en el camp. AE. Nàpols.
a/ i r/ com l'anterior, amb la flor de llir en el camp de l'anvers
Pes: 0,65 g Ø= 14 mm Crus.CG-3501 RR

1037 Múltiple de cavall (o prova) de pes alt. AE. Nàpols (1472).
a/ .FERRANDVS.REX. Efigie coronada a la dreta
r/ .EQVITAS.REGNI. Cavall a la dreta. A l'exerg, S
Pes: 11,63 g Ø= 22 mm Crus.CG-3473 RRR

1038 Múltiple de cavall (o prova) de pes mitjà. AE. Nàpols (1472).
a/ i r/ semblant a l'anterior
Pes: 7,50 g Ø= 21 mm Crus.CG-3474 RR

Cavalls de la seca de Nàpols:

1039 Cavall sense exerg ni lletres. Sense titulacions amb EQVITAS. **AE.** Nàpols (1472).
a/ FERDINAN-DVS.REX Efígie coronada a la dreta
r/ EQVITAS-REGNI Cavall a la dreta
Pes: 1,83 g Ø= 17 mm Crus.CG-3475 C

1040 Cavall sense exerg ni lletres. Sense titulacions amb REX REGNI. **AE.** Nàpols (id).
a/ FFRDI-NANDVS Efígie coronada a la dreta.
r/ REX.REGNI.EQVITAS Cavall a la dreta
Pes: 1,82 g Ø= 17 mm Crus.CG-3476 RR

1041 Cavall sense exerg ni lletres. Titulació de Sicília. **AE.** Nàpols (1472).
a/ FERDI-NANDVS Efígie coronada a la dreta
r/ REX.REGNI.SICI.EQVITAS Cavall a la dreta
Pes: 2 g Ø= 17 mm Crus.CG-3477 R

1042 Cavall sense exerg ni lletres. Titulacions de Sicília i Jerusalem. **AE.** Nàpols (id)
a/ FERDINA-NDI.R Efígie coronada a la dreta
r/ .REX.SICILIE.IERVSALEM Cavall a la dreta
Pes: 1,80 g Ø= 17 mm Crus.CG-3478 RR

1043 Cavall sense exerg i amb lletra A en el camp. **AE.** Nàpols (1472).
a/ FERDINAN-DVS.REX Efígie coronada a la dreta
r/ EQVITAS-REGNI Cavall a la dreta. En el camp, A
Pes: 1,85 g Ø= 18 mm Crus.CG-3479 C

1044 Cavall sense exerg i amb lletra C en el camp. **AE.** Nàpols (1472).
a/ i r/ com el cavall anterior, amb la C en el camp del revers
Pes: 1,79 g Ø= 18 mm Crus.CG-3480 E

1045 Cavall sense exerg i amb lletres CA nexades en el camp. **AE.** Nàpols (1472).
a/ i r/ com els cavalls anteriors, amb les lletres CA en el camp del revers
Pes: 1,90 g Ø= 18 mm Crus.CG-3481 RR

1046 Cavall sense exerg i amb lletra E gòtica en el camp. **AE.** Nàpols (1472).
a/ i r/ com els cavalls anteriors
Pes: 1,57 g Ø= 18 mm Crus.CG-3482 RR

1047 Cavall sense exerg i amb lletra I en el camp. AE. Nàpols (1472).
a/ i r/ com els cavalls anteriors
Pes: 1,92 g Ø= 17 mm Crus.CG-3483 R

1048 Cavall amb rosa a l'exerg i T en el camp. AE. Nàpols (1488)
a/ i r/ com els cavalls anteriors
Pes: 1,75 g Ø= 19 mm Crus.CG-3484 R

1049 Cavall amb lletra S a l'exerg. AE. Nàpols (1472)
a/ i r/ com els cavalls anteriors, r/ a l'exerg: (flor)S(flor)
Pes: 1,48 g Ø= 17 mm Crus.CG-3485 C

1050 Cavall amb lletra T a l'exerg. AE. Nàpols (1488)
a/ i r/ com els cavalls anteriors, r/ a l'exerg: (flor)T(flor)
Pes: 1,60 g Ø= 18 mm Crus.CG-3486 C

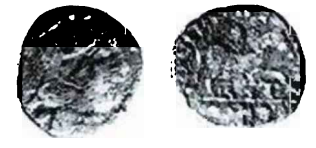

1051 Cavall amb monograma format per dues R contraposades a l'exerg. AE. Nàpols.
a/ i r/ com els cavalls anteriors, r/ a l'exerg: (3 punts) (monograma) (3 punts)
Pes: 1,47 g Ø= 18 mm Crus.CG-3487 C

Cavalls de la seca de L'Àquila:

1052 Cavall amb àliga al camp del revers. AE. L'Àquila.
a/ i r/ com els cavalls anteriors, amb la marca indicada
Pes: 1,96 g Ø= 18 mm Crus.CG-3488 C

1053 Cavall amb àliga a l'exerg i T al camp del revers. AE. L'Àquila.
a/ i r/ com els cavalls anteriors , amb les marques indicades
Pes: 1,77 g Ø= 17 mm Crus.CG-3489 R

1054 Cavall amb T a l'exerg i àliga en el camp del revers. AE. L'Àquila.
a/ i r/ com els cavalls anteriors, amb les marques indicades. L'àliga del revers apareix en alguns casos intercalada en la llegenda
Pes: 2,21 g Ø= 17 mm Crus.CG-3490 C

Cavalls de la seca d'Amatrice (1483):

1055 Cavall amb lletra M a l'exerg i llegenda normal. AE. Amatrice.
a/ i r/ com els cavalls anteriors, r/ a l'exerg: (flor)M(flor)
Pes: 1,62 g Ø= 18 mm Crus.CG-3491 RR

1056 Cavall amb M a l'exerg i llegenda singular. AE. Amatrice.
a/ FERRANDVS.REX Efígie coronada a la dreta
r/ FIDELIS AMATRIX Cavall a la dreta, M a l'exerg i armes d'Amatrice
Pes: 1,65 g Ø= 17 mm Crus.CG-3492 RR

1057 Cavall amb llegenda singular. AE. Amatrice.
a/ i r/ semblant a l'anterior, sense la M a l'exerg.
Pes: 2,19 g Ø= 18 mm Crus.CG-3493 RR

Cavalls de la seca de Brindisi:

1058 Cavall amb T i columna. AE. Brindisi.
a/ i r/ com els cavalls usuals, r/ T a exerg i columna a la dreta
Pes: 1,59 g Ø= 18 mm Crus.CG-3494 RR

Nota: s'havien atribuït a la seca de Càpua uns cavalls amb marca M que, de fet, corresponen a Amatrice. Són els de la marca M a l'exerg, núm.1049.

Cavalls de la seca de Sulmona:

1059 Cavall amb SMPE. AE. Sulmona.
a/ i r/ com els cavalls usuals, al r/ SMPE en una cartel·la a l'exerg
Pes: 1,39 g Ø= 17 mm Crus.CG-3495 RRR

ALFONS II de NÀPOLS (1494-1495)

NÀPOLS

1060 Ducat amb bust de Ferran I. Nom del rei al revers. AV.
a/ RECORDAT:MISERICOR.SVE Bust de Ferran I coronat a la dreta. Talla per dalt. Al darrere, lletra T
r/ ALFONS :II:R.SICIL Escut coronat que talla la llegenda amb armes de Nàpols a 1r i 4t, i catalanes a 2n i 3r
Pes: 3,50 g Ø= 21 mm Crus.CG-3502 RR

1061 **Ducat amb bust de Ferran I. Nom del rei a l'anvers. AV.**
a/ ALFONSVS:II:R.SICIL: Bust com al ducat anterior
r/ RECORDAT:MISERICO Armes com abans
Pes: 3,55 g Ø= 23 mm Crus.CG-3503 RRR

1062 **Ducat amb bust d'Alfons II. AV.**
a/ I DEXTERA.TVA.SIVS.MEA.DNE Bust d'Alfons II com abans
r/ +ALFONSVS II D.G R SICILIE IER Armes com abans, omplint el camp
Pes: 3,47 g Ø= 22 mm Crus.CG-3504 RR

1063 **Coronat sense marques. AR.**
a/ CORONAVIT ET.VNXIT.ME MANVS T.D: Escena de la coronació
r/ ALFONS II D G R SICI:IE:V S. Miquel amb llança, matant el drac-dimoni
Pes: 3,77 g Ø= 27 mm Crus.CG-3505 R

1064 **Coronat amb lletra T. AR.**
a/ semblant, r/ acaba SICILIE.I i en el camp T a dreta o esquerra
Pes: 3,94 g Ø= 27 mm Crus.CG-3506 E

1065 **Coronat amb lletres T-F. AR.**
a/ semblant, r/ acaba SICILIE IER VN i el sant entre T-F
Pes: 3,93 g Ø= 28 mm Crus.CG-3507 RR

1066 **Mig carlí celebratiu. AR.**
a/ ALFON II VICTOR ET LIBER Cinta amb lletres E-R/VAE i passadors
r/ CONCORDIA Ocell passant a l'esquerra
Pes: 1,81 g Ø= 20 mm Crus-CG-3508 U

1067 **Mig carlí amb escut. AR.**
a/ SVB:DEXTERA:TVA:SALVS:M:D Rei sedent al tron, amb ceptre
r/ ALFONSVS:II:D:R:R:S Escut coronat com al ducat 1060
Pes: 1,60 g Ø= 22 mm Crus.CG-3509 RRR

1068 Mig carlí amb ermini i tron recte. AR.
a/ +ALFONSVS.II.D:G:R.SICILIE.IER.V Ermini passant a la dreta. A sobre cartel·la amb DECORUM i una flor. A l'exerg: (flor)T(flor)
r/ +IN DEXTERA TVA SALVS:MEA:D Tron de respatller recte i foc al centre
Pes: 1,46 g Ø= 20 mm Crus.CG-3510 E

1069 Mig carlí amb ermini i tron de respatller en forma de lira. AR.
a/ sense la V final, r/ i resta com l'anterior, excepte el respatller
Pes: 1,46 g Ø= 21 mm Crus.CG-3511 E

FERRAN II de NÀPOLS (1495-1496)

NÀPOLS

1070 Ducat. AV. (1495)
a/ IN:DEXTERA.TVA.SALVS:M.D Bust d'Alfons II, coronat, a la dreta
r/ +FERRANDVS D:G:R:SICILIE:IE Escut que omple tot el camp, Nàpols/Catalunya, quarterejat com abans
Pes: 3,49 g Ø= 22 mm Crus.CG-3512 RRR

1071 Ducat amb lletra T. AV. (1495).
a/ i r/ semblants, però amb lletra T darrere el bust de l'anvers
Pes: - g Ø= 22 mm Crus.CG-3513 RRR

1072 Carlí sense marques AR.
a/ +FERDINANDVS:II:D:G:RX:S:I:V Bust coronat a la dreta. No talla.
r/ .IVSTA:T-VENDA S. Miquel, dret, amb llança, matant el drac-dimoni
Pes: 3,91 g Ø= 27 mm Crus.CG-3514 RRR

1073 Carlí amb lletra T. AR.
a/ i r/ com l'anterior, però, a l'a/, lletra T a l'esquerra del bust
Pes: 3,86 g Ø= 26 mm Crus.CG-3515 RRR

1074 Mig carlí amb ermini i tron. AR. Nàpols.
a/ +FERRANDVS:II:D:G:R:SICILIE: Ermini a l'esquerra amb cartel·la amb DECORVM i rosa. A l'exerg: (flor)T(flor)
r/ +IN DEXTERA:TVA:SALVS:MEA:D Tron de respatller en forma de lira amb foc al centre
Pes: 1,38/1,47/1,60 g Ø= 21 mm Crus.CG-3516 E
Variants: a/ sense l'ordinal de l'anvers; a/ i r/ combinació del revers amb el revers de tron de regnats anteriors. En resulta una peça anònima.

1075 Mig carlí amb ermini i escut. AR. Nàpols.
a/ .FERRANDVS:II:D:G:R:SICILI Ermini com en el mig carlí anterior
r/ IN DEXTERA T.SALVS:M:D Escut octogonal curvat amb armes de Nàpols i Catalunya quarterejades de la forma habitual
Pes: 1,20 g Ø= 21 mm Crus.CG-3517 RRR

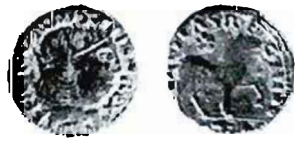
1076 Mig carlí amb escut i ermini, de la seca de Lecce. AR.
a/ .FERDINANDVS:II:D:G:R:S Escut com el del revers anterior
r/ SERENA.OMNIA Ermini com abans, amb F a dalt i LICI entre estrelles a l'exerg
Pes: 1,71 g Ø= 20 mm Crus.CG-3518 RRR

1077 Mig carlí amb escut, de la seca de Bríndisi. AR.
a/ FERDINANDVS:II:D:G:R: Escut coronat amb armes Nàpols/Catalunya
r/ .S.THEODO.R.VS.BRVNDVS El sant, dret i de front, amb escut i llança
Pes: 1,70 g Ø= 22 mm Crus.CG-3519 RRR

1078 Cinquina. AR. Nàpols.
a/ +FERRANDVS:II:D:G:R: Muntanyes. A sota T entre flors
r/ +SICILIE:IERVSALEM:V Creu patent amb creus als espais
Pes: 0,60/0,63/0,65 g
Ø= 17 mm Crus.CG-3520 E
Variants: r/ mateixa llegenda que a l'anvers; a/ i r/ amb encunys del revers. En resulta una peça anònima.

1079 Cavall. AE. Nàpols.
a/ FERRANDVS.II.REX Efígie de Ferran I, coronada, a la dreta
r/ EQVITAS REGNI Cavall a la dreta. A l'exerg, T entre flors
Pes: 1,81 g Ø= 17 mm Crus.CG-3521 U

1080 Cavall de la seca de Bríndisi amb escut Nàpols/Catalunya. AE.
a/ .FERRADV.S II.-REX C Efígie coronada a la dreta
r/ .BRVNDVSINA FIDELITAS Escut amb armes Napols/Catalunya cor.
Pes: 1 g Ø= 17 mm Crus.CG-3522 RRR

1081 Cavall de la seca de Bríndisi amb armes de la ciutat. AE.
a/ i r/ com el tiopus anterior, al r/ escut amb dues columnes, coronat.
Pes: 1,51 g Ø= 18 mm Crus.CG-3523 RR

FREDERIC de NÀPOLS (1496-1501)

NÀPOLS

1082 Ducat. AV.
a/ +FEDERICVS:DEI:G:REX:SI:HIERV Efígie cor. a l'esquerra. Darrere, T
r/ CONFIRM-E:SV:NO:E:M Armes Catalunya/Nàpols quarterejades, amb les catalanes a 1r i 4t i timbrades amb elm cimat de cap de drac
Pes: 3,45/3,48 g Ø= 22 mm Crus.CG-3524 R
Nota: en totes les peces de bust d'aquest regnat hi sol haver varietats notables en el dibuix de les efígies.

1083 Carlí. AR.
a/ +FEDRICVS.DEI.G::R:SICI:HIER Efígie coronada a l'esquerra. Darrere, T
r/ +RECEDANT:VETERA Llibre en flames
Pes: 3,83/3,89 g Ø= 25 mm Crus.CG-3525 E

1084 Mig carlí amb bust i escut. AR. Nàpols.
a/ :.DNS.M.AIVT-bT.EGO.D.I.M. Rei sedent al tron amb ceptre. A l'esq., T
r/ +FEDERICVS:.-DEI:G:R:SIC:HI Escut de nou costats curvilinis, coronat i quarterejat Catalunya/Nàpols, armes catalanes a 1r i 4t
Pes: 1,78 g Ø= 21 mm Crus.CG-3526 RR

1085 Mig carlí o ermini de la seca de Lecce. AR.
a/ .FEDERICVS(flor)DEI.G.R.SICI Armes catalano/napolit. omplint el camp
r/ SERENA(flor)OM.NIA Ermini com abans. LICI entre flors a l'exerg
Pes: 1,70 g Ø= 22 mm Crus.CG-3527 RRR

1086 Doble sestí amb VICTORIE. **AE.** Nàpols
a/ +FEDERICVS:DEI:G:REX:SI:HIERVSA Escut de nou costats curvilinis, coronat, amb armes catalano-napolitanes, catalanes a 1 r i 4t
r/ +VICTORIE:FRVCTVS Dos corns de l'abundància
Pes: 4,20 g Ø= 25 mm Crus.CG-3528 E

1087 Doble sestí amb GLORIA. **AE.** Nàpols.
a/ i r/ semblant a l'anterior, però al r/ +GLORIA ET DIVICIE. IN DOMO.EIVS
Pes: 3,86 g Ø= 25 mm Crus.CG-3529 RRR

1088 Sestí o tornès. **AE.** Nàpols.
a/ FEDERICVS:D:G:R:SIC Bust coronat a la dreta. Talla per baix
r/ +SIT:NOMEN:DNI:BENEDT Creu patent
Pes: 1,84 g Ø= 20 mm Crus.CG-3530 R

1089 Sestí o tornès de la seca de Sulmona. **AE.**
a/ FEDERICVS.D.G.R.SI Bust coronat a la dreta. Talla per baix
r/ +SIT.NOMEN(cartel·la amb:SMPE)DNI.BENEDI Creu patent
Pes: 1,87 g Ø= 19 mm Crus.CG-3531 RRR

1090 **Múltiple de cavall (o prova). AE.** Nàpols.
a/ FEDERICVS.REX Efígie coronada a l'esquerra
r/ EQVITAS.REGNI Cavall a la dreta. A l'exerg, L entre estrelles
Pes: 5,73 g Ø= 20 mm Crus.CG-3532 RRR

1091 Cavall sense marques, efígie de Ferran I. **AE.** Nàpols.
a/ FEDERICVS REX Efígie coronada a l'esquerra
r/ EQVITAS REGNI Cavall a la dreta. Punts o estrelles a l'exerg
Pes: 1,95 g Ø= 18 mm Crus.CG-3533 R

1092 Cavall amb T, efígie de Ferran I. **AE.** Nàpols.
a/ i r/ com els cavalls anteriors, r/ a l'exerg, T entre estrelles
Pes: 1,71 g Ø= 17 mm Crus.CG-3534 R

1093 Cavall amb I, efígie de Ferran I. **AE.** Nàpols.
a/ i r/ com els cavalls anteriors, r/ a l'exerg, I entre estrelles
Pes: 1,73 g Ø= 17 mm Crus.CG-3535 R

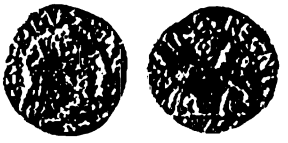

1094 Cavall amb dues R contraposades, efígie de Ferran I. **AE.** Nàpols.
a/ amb FRICVS, r/ a l'exerg, monograma entre estrelles, resta similar
Pes: 1,57 g Ø= 20 mm Crus.CG-3536 R

1095 Cavall amb L, efígie de Frederic III. **AE.** Nàpols.
a/ i r/ com els anteriors, r/ a l'exerg, L entre estrelles
Pes: 1,71 g Ø= 18 mm Crus.CG-3537 RR

1096 Cavall amb L, efígie de Frederic III(?), a l'esquerra. **AE.** Nàpols.
a/ i r/ com els anteriors, amb efígie a la dreta,
r/ L entre estrelles
Pes: 1,72 g Ø= 20 mm Crus.CG-3538 R

1097 Cavall amb M. **AE.** Amatrice.
a/ i r/ semblant als anteriors, r/ a l'exerg, M entre entre roses
Pes: 1,07 g Ø= 17 mm Crus.CG-3539 RRR

1098 Cavall amb les armes de la ciutat. **AE.** Amatrice.
a/ .FEDERICUS...REX Efígie coronada, a la dreta
r/ .EQUITAS.REGNI Cavall a la dreta. A sobre, escut amb les armes d'Amatrice
Pes: 1,95 g Ø= 19 mm Crus.CG-3540 RRR

1099 Cavall amb columna. **AE.** Brindisi.
a/ i r/ semblants, r/ davant del cavall, una columna
Pes. 1,69 g Ø= 18 mm Crus.CG-3541 RRR

1100 Cavall amb SMPE. **AE.** Sulmona.
a/ i r/ semblants, r/ a l'exerg, SMPE
Pes: 1,75 g Ø= 18 mm Crus.CG-3542 RRR

1101 Cavall amb marca Antonelli. **AE.** Tagliacozzo (1496).
a/ i r/ semblants, r/ escudet allagrimat amb escut en forma de diamant tallat
Pes: 1,78 g Ø= 19 mm Crus.CG-3543 RR

ISBN: 978-84-9965-253-5